ئۇرۇمچى شەھرى

تىيانشان رايونى تەزكىرىسى

مىللەتلەر نەشرىياتى

مۇقەددىمە — 1

ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ئۈلپ بېرىشتىكى ياخشى دەرسلىك

جۇڭگو كومپارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ سېكرېتارى: نيۇ يۈنزوك

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى» ـ ئالتە يىل تۇرۇش-تۇزىتىش ئارقىلىق ئاخىرى دۇنياغا كەلدى. ئۇ رايونىمىزنىڭ مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىكى چوڭ بىر قۇرۇلۇش ھېسابلىنىدۇ.

تيانشان رايونى ئازادلىقتىن كېيىن رايون بولۇپ قۇرۇلغاندىن بۇيان، 40 يىللىق تەرەققىيات جەريانىدا ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ خىزمەتلىرىدە زور ئۈلگىرىلەشلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. تيانشان رايونىنىڭ تارىخى سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىيات تارىخى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پارتىيە رەھبەرلىكىدە، پۈتۈن رايون خەلقىنىڭ تىرىشىشى ئارقىلىق، ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدىكى يوللىرى ناچار، تېلېفون ئالاقىسى قالاق، ئېلېكتر چىراغلىرى يوق كونا شەھەر رايونىدىن، ئېگىز بىنالار قەد كۆتۈرگەن، سودا سارايلىرى توپلاشقان، يوللىرى كەڭ، رەتلىك، پاكىز، چىرايلىق، يېشىللىققا پۈركەنگەن، ئىقتىسادى گۈللەنگەن، جەمئىيىتى مۇقىم، مىللەتلىرى ئىتتىپاق بولغان زامانىۋىلاشقان يېڭى شەھەر رايونى قىلىپ قۇرۇپ چىقىلدى.

تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، ئىككى قولدا چىڭ تۇتۇش، ئىككىلا قول قاتتىق بولۇش، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەريىسىدە چىڭ تۇرۇش قاتارلىقلار تيانشان رايونىنىڭ تەرەققىياتىنىڭ پۈتۈن جەريانىغا سىڭدۈرۈلگەن. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ "تەرەققىيات — چىڭ قائىدە" دېگەن يولىورۇقى تيانشان رايونىدا كونكرېت ئىزچىللاشتۇرۇلدى.

1993-يىلىنىڭ ئاخىرى، پۈتۈن يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 261 مىليون 540 مىڭ يۈەن ئورۇندىلىپ، 8 مىليون 200 مىڭ 500 يۈەن پايدا يارىتىلدى، مالىيە كىرىمى 81 مىليون 410 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتىلدى. «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» تيانشان رايونىدا ئىستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، رايون تەۋەسىدىكى 36 مىللەت بىر ئائىلە كىشىلىدەك ئىناق ئۆتۈپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى كۈيىنى ھەممە تەرەپلەرگە تاراتتى.

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نىڭ دۇنياغا كېلىشى بىلەن رايونىمىزدا قويۇق يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە، پارتىيىنى، ۋەتەننى، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيىدىغان ياخشى بىر تەربىيىۋى دەرسلىك كۆپەيدى. تيانشان رايونىنىڭ تەرەققىياتىدىن ھەر مىللەت خەلقى شۇنى ھەقىقىي تونۇپ يەتتىكى، كومپارتىيە بولمىسا، يېڭى جۇڭگو بولمايتتى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بۈگۈنىمۇ بولمايتتى.

ئاخىرىدا «تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ئۈلپ بېرىشتىكى ياخشى دەرسلىك بولۇپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن:

مۇقەددىمە — 2

ئۆتكەنكىنى ئەسىتە تۇتۇپ، كېيىنكىگە ساۋاق قىلىپ، رايونىمىزنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى

تيانشان رايونىنىڭ باشلىقى: مۇرات يۇنۇس

تەزكىرە تۇزۇش — جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئېسىل مەدەنىيەت ئەنئەنىسى. سوتسىيالىستىك يېڭى تەزكىرە تۇزۇش — جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشنىڭ ئېھتىياجى. «تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نىڭ نەشر قىلىنىشى ھازىرقى ۋە كەلگۈسى ئەۋلادلار ئۈچۈن پايدىلىق بولغان زور مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. تەزكىرىگە كىرگۈزۈلگەن زور تۇركۈمدىكى ماتېرىياللار سىياسىي، تارىخىي مەسىلىلەرگە چېتىلىدىغان بولۇپ، ئۇ سوتسىيالىستىك «ئىككى مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ، ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ۋە ئىلگىرى سۈرۈشتە ئاكتىپ رول ئوينىغۇسى.

تيانشان رايونى — ئازادلىقتىن كېيىن كونا دېخۇا شەھەر رايونى ئاساسىدا قۇرۇلۇپ تەرەققىي قىلغان سوتسىيالىستىك يېڭى شەھەر رايونى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. تارىختا ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقلىرى، قەھرىمانلار، ئىنقىلاب پىشۋالىرى ئۆنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشۇپ، قىممەتلىك ھاياتىنى تەقدىم قىلدى. ئۇلارنىڭ بۇ خىل ئىش-ئىزلىرى قەلبىمىزدە مەڭگۈ ئەسىتە ساقلىنىدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن ھەر مىللەت خەلقى ئازاد بولۇپ قەد كۆتۈرۈپ، ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، غەيرىتىنى ئۇرغۇتۇپ، چېگرا شەھەرنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى؛ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش يولىغا قويۇلغاندىن بۇيان، پۈتۈن رايون خەلقى ئىدىيىسىنى ئازاد قىلىپ، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەپ، جاسارەت بىلەن ئىشلەپ، شەھەر رايونىنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈشتە يېڭى سەھىپە ئېچىپ، تيانشان رايونىنى «ئىشلەپچىقىرىشى تەرەققىي قىلغان، ئىقتىسادى گۈللەنگەن، تۇرمۇشى قولايلىق، مۇھىتى گۈزەل، ھەر مىللەت خەلقى زىچ ئىتتىپاقلاشقان زامانىۋىلاشقان شەھەر رايونى» قىلىپ قۇرۇپ چىقتى.

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى» دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزم نۇقتىسىنەزىرى بويىچە، قەدىمكى بىلەن ھازىرقىنى بىرلەشتۈرۈش، قەدىمكىنى ھازىر ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش پرىنسىپى بويىچە، كەڭ تەزكىرە ئىشلىگۈچى خىزمەتچى خادىملارنىڭ جاپالىق مۇشەققەتتىن قورقماي، كەڭ دائىرىدە مول ماتېرىيال توپلىشى، رايون ئېچىدىكى يېقىنقى 100 يىللىق ھەر تۈرلۈك ئىشلارنىڭ گۈللىنىش ۋە ۋەيران بولۇش توغرىسىدىكى ماتېرىياللارنى توپلىشى، پۈتۈن رايوندىكى ھەر تۈرلۈك ئىشلارنىڭ تەرەققىيات ئۆزگىرىش تارىخى پاكىتلىرىنى ئوبيېكتىپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن ئاساستا ئەكس

ئەتتۇرۇشى، قايتا-قايتا تەكشۈرۈپ، ماتېرىيال تۇرغۇزۇپ بېكىتىش ئارقىلىق ئاخىرى كىتاب قىلىپ نەشر قىلىندى. بۇ — سىياسىي نۇقتىئىنەزىرى توغرا، ماتېرىياللىرى تەپسىلىي، ئىشەنچلىك، كەلتۇرۇلگەن مىساللىرى مۇۋاپىق، ئىخچام، سىستېمىلىقى كۈچلۈك بولغان رايون ئەھۋالى توغرىسىدىكى ماتېرىيال بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ رايون ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، تەدبىر تۇزۇشىدىكى ئاساس، چېگرا شەھەر ئۇرۇمچىنىڭ تەرەققىيات تارىخىنى تەتقىق قىلىشتىكى قىممەتلىك ماتېرىيال، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى ۋە يىلىش-ئۆسمۈرلەرگە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشتىكى يەرلىك دەرسلىك، شۇنداقلا سىرتقا ئېچىۋېتىشنى كېڭەيتىش، رايون ئەھۋالىنى ئومۇميۈزلۈك تونۇشتۇرۇشتىكى ئىشەنچلىك ماتېرىيال بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئۆتكەنكىنى ئەسته تۇتۇپ، كېيىنكىگە ساۋاق قىلىشىمىز كېرەك. پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت كادىر ۋە ئاممىنىڭ بۇ تەزكىرىنى ئەستايىدىل ئوقۇپ، قەدىمكىنى بۈگۈن ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇپ، رايونىمىزنىڭ «ئىككى مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇچۇن تۆھپە قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمەن.

تەزكىرىنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە

1. «تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نى تۈزۈشتە ماركسىزم، لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى يېتەكچى قىلىپ، دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزم كۆز قارىشىدا چىڭ تۇرۇپ، پارتىيىنىڭ تۆت ئاساسىي پرىنسىپى ۋە ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش ئىدىيىۋى لۇشيەنى ئاساسىدا، ئىدىيىۋىلىكى، ئىلمىيلىكى ۋە سىستېمىلىقنى بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشىش ئارقىلىق، تارىخقا ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنى رېئاللىق ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش، كېيىنكى ئەۋلادلار ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش مەقسىتىگە يېتىلدى.

2. بۇ تەزكىرىدە ھازىرقىنى تەپسىلىي، كېيىنكىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش، يېقىننى تەپسىلىي، يىراقنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش پرىنسىپى بويىچە، تيانشان رايونىنىڭ ھازىرقى زامان تارىخى ۋە نۆۋەتتىكى ئەھۋالى نۇقتىلىق بايان قىلىنىپ، تيانشان رايونىنىڭ ئازادلىقتىن كېيىنكى تۈرلۈك ئىشلىرى تەپسىلىي خاتىرىلەندى.

3. بۇ تەزكىرە تيانشان رايونىنىڭ تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ باشلانغان ۋاقتىدىن 1987-يىلغىچە بولغان مەزگىلنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چوڭ ئىشلار خاتىرىسى، ئومۇمىي بايان، رەھبەرلەر ئىسىملىكى 1992-يىلىغىچە ئۇزارتىلدى.

4. بۇ تەزكىرىگە كىرگۈزۈلگەن ئىشلار ھەرخىل تۈرلەر بويىچە بۆلۈم، باب، پاراگراف، مۇندەرىجىدىن ئىبارەت تۆت قاتلام بويىچە بايان قىلىندى. پۈتۈن كىتاب 20 بۆلۈم، 85 باب، 231 پاراگراف ھەمدە كىرىش سۆز، رەسىم، چوڭ ئىشلار خاتىرىسى ۋە مۇقەددىمىدىن تۈزۈلدى.

5. بۇ تەزكىرىگە خاتىرە، تەزكىرە ماتېرىيال، ستاتىستىكىلىق جەدۋەل، رەسىم قاتارلىق ژانىرلار كىرگۈزۈلدى.

6. بۇ تەزكىرىدىكى «دۆلىتىمىز قۇرۇلغان» دېگەن ئاتالغۇ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى كۆرسىتىدۇ. «ھەرقايسى رايونلار» دېگەن ئاتالغۇ ئىسلىدىكى 1-، 2-، 3-، 5-رايونلارنى ۋە تەڭشىلىپ رايونلارغا بۆلۈنگەندىن كېيىنكى 1-، 2-، 3-، 4-، 5-رايونلارنى كۆرسىتىدۇ. «ئىككى رايون» دېگەن ئاتالغۇ 1956-يىلى تۇنجى قېتىم رايونلار بىرلەشكەندىن كېيىنكى 1-، 2-رايون ۋە تيانشان رايونى، دوستلۇق رايونىنى كۆرسىتىدۇ.

7. بۇ تەزكىرىدىكى تارىخىي يىلناملار، ھۆكۈمەت، ئەمەلدارلارنىڭ مەرتىۋىسى ۋە ئورۇن ناملىرى شۇ چاغدىكى ئاتالغۇ بويىچە ئىلىندى. «ئازادلىقتىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى» دېگەن ئاتالغۇ، 1949-يىل 9-ئاينىڭ 25-كۈنى شىنجاڭ تىنچلىق يولى بىلەن ئازاد بولغان كۈندىن ئايرىلدى.

8. بۇ تەزكىرىدە قوللىنىلغان ئۆلچەم بىرلىكلىرىدە «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۆلچەم بىرلىكلىرىنىڭ نامى ۋە بەلگىسى» توغرىسىدىكى بەلگىلىمىسى ئىجرا قىلىندى. تېكىستلەردە ئۆلچەم بىرلىكلىرى بەلگىسى قويۇلمىدى. ستاتىستىكىلىق سانلارغا ئەرەب رەقىمى قوللىنىلدى. يەر ناملىرى ھازىر قوللىنىلۋاتقان ئۆلچەملىك نام بويىچە ئىلىندى، بەزى ئايرىم جايلاردا تارىخىي ناملار ئىلىندى.

مۇندەرىجە

مۇقەددىمە — 1 ..... تيانشان رايونلۇق پارتكوم سېكرىتارى نيۇ يۈنزۇڭ
مۇقەددىمە — 2 ..... تيانشان رايونىنىڭ باشلىقى مۇرات يۈنۈس
تەزكىرىنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە
ئومۇمىي بايان 1
چوڭ ئىشلار 12

1-بۆلۈم تەشكىلىي تۈزۈلۈشى، ئاھالە

ئومۇمىي بايان 75
1-باب تەشكىلىي تۈزۈلۈشنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى 76
1-پاراگراف جۇغراپىيىلىك ئورنى 76
2-پاراگراف مەمۇرىي رايونلارغا بۆلۈنۈشى 76
2-باب ئاھالە 78
1-پاراگراف ئاھالە ئەھۋالى 78
2-پاراگراف نوپۇس باشقۇرۇش 85
3-پاراگراف پىلانلىق تۇغۇت 88

2-بۆلۈم مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

1- باب جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 94
1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار 96
2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 98
2-باب شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 104

1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار 105
2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 107
3-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى مەدەنىيەت پونكىتى 114
3-باب دۆڭمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسى 115
1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار 117
2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 119
4-باب غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 122
1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار 124
2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 125
5-باب ئىنتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 128
1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار 130
2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 130
6-باب شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 132
1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار 133
2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 134
7-باب تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 136
1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار 138
2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 139
8-باب يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 143
9-باب قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى 144
10-باب جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 146
11-باب بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 150
12-باب ئۇلانباي مەھەللە ئىش باشقارمىسى 152

3-بۆلۈم تەبىئىي مۇھىتى

ئومۇمىي بايان 154
1-باب تەبىئىي شارائىتى 155
1-پاراگراف گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈشى 155
2-پاراگراف يەر شەكلى 155
3-پاراگراف كىلىماتى 156

4-پاراگراف سۇ رايى 156
5-پاراگراف تۇپراق 157
2-باب تەبىئىي ئاپەتلەر 158
1-پاراگراف قىيان ۋە يامغۇر ئاپىتى 158
2-پاراگراف يەر تەۋرەش 159
3-پاراگراف چېكەتكە ئاپىتى 160
4-پاراگراف باشقا ئاپەتلەر 161

4-بۆلۈم شەھەر رايونى قۇرۇلۇشى

ئومۇمىي بايان 162
1-باب يوللار 165
1-پاراگراف غول يوللار 166
2-پاراگراف كوچىلار 170
3-پاراگراف كۆۋرۈك، سۇئكۈچلەر 177
2-باب تۇرالغۇ ئۆي 179
1-پاراگراف ئومۇمنىڭ ئۆيلىرى 181
2-پاراگراف شەخسىي ئۆيلەر 181
3-پاراگراف ئىجارە ھەققى 182
3-باب سۇ بىلەن تەمىنلەش 183
1-پاراگراف سۇ بىلەن تەمىنلەشنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى 183
2-پاراگراف سۇ بىلەن تەمىنلەش ئىسلىھەلىرى 185
4-باب سۇنى سىرتقا چىقىرىش 187
1-پاراگراف غول يوللاردىكى سۇنى سىرتقا چىقىرىش 187
2-پاراگراف كوچىلاردىكى سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش 190
5-باب ئاممۇي قاتناش 197
1-پاراگراف كوچا ئاپتوبۇسى 197
2-پاراگراف كىرا ئاپتوموبىلى 199
6-باب باغ-ئورمان، كۆكەرتىش 200
1-پاراگراف ئاممۇي رايونلارنىڭ كۆكەرتىلىشى 201
2-پاراگراف گۈللۈكلەر 204

3-پاراگراف كوچا-يوللارنى كۆكەرتىش..... 206
7-باب مۇھىت تازىلىقنى باشقۇرۇش..... 209
1-پاراگراف مەھەللە-كوچىلارنى تازىلاش 210
2-پاراگراف ئەخلەتلەرنى سۈپۈرۈش-توشۇش..... 211
3-پاراگراف ھاجەتخانىلارنى تازىلاش 214
4-پاراگراف شەھەر قىياپىتىنى نازارەت قىلىش 215
8-باب مۇھىت ئاسراش 217
1-پاراگراف ئاتموسفېرانى ئاسراش 217
2-پاراگراف سۇ مەنبەلىرىنى ئاسراش 219
3-پاراگراف شاۋقۇننى كونترول قىلىش..... 219
9-باب كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش..... 220
1-پاراگراف كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستەڭلىرى 221
2-پاراگراف سۇ ئامبىرى قۇرۇلۇشى..... 223
10-باب گاز، ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش 224

5-بۆلۈم سانائەت

ئومۇمىي بايان 226
1-باب ئاپپاراتلار 229
1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 229
2-پاراگراف كارخانا ئورۇنلىرى 230
2-باب مىللىي ئەنئەنىۋى قول سانائىتى 237
1-پاراگراف كىيىم-كېچەك، باش-ئاياغ كىيىملىرى 237
2-پاراگراف كەشتە بۇيۇملىرى 240
3-پاراگراف چالغۇ ئەسۋابلىرى 241
4-پاراگراف كېسىش سايمانلىرى 242
3-باب يېنىك سانائەت 243
1-پاراگراف بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى 243
2-پاراگراف ھۈنەر-سەنئەت، گۈزەل سەنئەت..... 245
3-پاراگراف كىيىم-كېچەك 246
4-پاراگراف تېرە-يۇڭ، كۆن-خۇرۇم..... 248

5-پاراگراف ئۆي جاھازلىرى 250
6-پاراگراف ئىلمە توقۇمچىلىق 251
7-پاراگراف يېمەكلىكلەر 252
4-باب رايوندا تۇرۇشلۇق سانائەت كارخانىلىرى 253
5-باب رايون، مەھەللە سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشى 264

6-بۆلۈم بىناكارلىق-قۇرۇلۇش

ئومۇمىي بايان 268
1-باب ئاپپاراتلار 273
2-باب بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قىلىش 275
1-پاراگراف قۇرۇلۇش قىلغۇچى قوشۇنلار 275
2-پاراگراف قۇرۇلۇش ماشىنا-سايمانلىرى 277
3-پاراگراف تېخنىكا 279
3-باب ئىگىلىك باشقۇرۇش 282
1-پاراگراف ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇش 282
2-پاراگراف قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەش 284
3-پاراگراف سۇپەتنى نازارەت قىلىش 286
4-پاراگراف بىخەتەر قۇرۇلۇش قىلىش 290
5-پاراگراف مالىيە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 292
6-پاراگراف تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش 295

7-بۆلۈم سودا، يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت كەسپى

ئومۇمىي بايان 298
1-باب سودا 300
1-پاراگراف خۇسۇسىي سودىغا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش 300
2-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 301
3-پاراگراف دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا 302
4-پاراگراف كوللېكتىپ سودا 317
5-پاراگراف خۇسۇسىي (يەككە) سودا 319

2-باب يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت كەسپى 321
1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 321
2-پاراگراف يېمەك-ئىچمەك 322
3-پاراگراف ساراي-مېھمانخانىلار 325
4-پاراگراف ساتىراشچىلىق 328
5-پاراگراف مۇنچا، سۇرمتخانا، ۋەكالىتەن سېتىش، تامغا ئويۇش كەسپلىرى 329
3-باب ئاشلىق، ماي بىلەن تەمىنلەش 331
1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 331
2-پاراگراف ئاھالىلارنى تەمىنلەش 331

8-بۆلۈم قاتناش-ترانسپورت، پوچتا-تېلېگراف

ئومۇمىي بايان 333
1-باب خەلق ترانسپورتى 335
1-پاراگراف ترانسپورت قوراللىرى 335
2-پاراگراف ترانسپورت باشقۇرۇش 341
2-باب پوچتا-تېلېگراف 345
1-پاراگراف پوچتا 345
2-پاراگراف تېلېگراف 346

9-بۆلۈم ئىگىلىك باشقۇرۇش

ئومۇمىي بايان 350
1-باب پىلان 353
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 353
2-پاراگراف پىلان تۈرلىرى 354
3-پاراگراف پىلان تۈزۈش ئۇسۇلى 356
2-باب ستاتىستىكا 358
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 358
2-پاراگراف تۈزۈم ۋە ئۇسۇل 359
3-باب مال باھاسى 361

1-پاراگراف ئاپپاراتلار..... 361
2-پاراگراف مال باھاسىنى باشقۇرۇش 362
3-پاراگراف ئاممىۋى نازارەت 367
4-پاراگراف مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈش..... 369
5-پاراگراف ئىنتىزامغا خىلاپ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش..... 369
4-باب مۇپەتتىشلىك 370
1-پاراگراف ئاپپاراتلار..... 370
2-پاراگراف مۇپەتتىشلىك نازارەتچىلىكى 371
5-باب سودا-سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش 373
1-پاراگراف ئاپپاراتلار..... 373
2-پاراگراف سودا-سانائەت كارخانىلىرىنى تىزىملاش 375
3-پاراگراف يەككە سودا-سانائەتنى تىزىملاش 377
4-پاراگراف بازار باشقۇرۇش 382
5-پاراگراف توختام باشقۇرۇش 393
6-پاراگراف قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش 394

10-بۆلۈم ماليە، باج، پۇل مۇئامىلە

ئومۇمىي بايان 397
1-باب ماليە 399
1-پاراگراف ئاپپاراتلار..... 399
2-پاراگراف ماليە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش 400
3-پاراگراف ماليە كىرىمى 403
4-پاراگراف ماليە چىقىمى 405
5-پاراگراف ماليە نازارەتچىلىكى 408
2-باب باج 409
1-پاراگراف ئاپپاراتلار..... 409
2-پاراگراف باج كىرىمى 410
3-پاراگراف باجنى چوڭ تەكشۈرۈش 412
3-باب پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى..... 413
1-پاراگراف ئاپپاراتلار..... 413

2-پاراگراف پۇل ئامانتى 416
3-پاراگراف ئىناۋەتلىك قەرز 418
4-پاراگراف ستراخۇانىيە 419

11-بۆلۈم جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيەسىنىڭ يەرلىك تەشكىلاتلىرى

ئومۇمىي بايان 422
1-باب پارتىيە تەشكىلاتلىرى 425
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 425
2-پاراگراف رەھبىرىي ئەزالار 428
3-پاراگراف رايونلۇق پارتكومنىڭ ئاساسلىق خىزمەتلىرى 431
2-باب پارتىيە قۇرۇلتايلىرى 436
1-پاراگراف ھەر قېتىملىق پارتىيە قۇرۇلتىيى 436
2-پاراگراف سايلام 438
3-باب پارتىيە ئىشلىرى 439
1-پاراگراف تەشكىلىي قۇرۇلۇش 439
2-پاراگراف كادىرلارنى باشقۇرۇش 449
3-پاراگراف تەشۋىقىي تەربىيە 453
4-باب بىرلىكسەپ 462
1-پاراگراف بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرى 462
2-پاراگراف بىرلىكسەپ پائالىيىتى 463
5-باب ئىنتىزام تەكشۈرۈش 468
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 468
2-پاراگراف ئىنتىزام تەكشۈرۈش 469

12-بۆلۈم ئاممىۋى تەشكىلاتلار

ئومۇمىي بايان 475
1-باب ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى 477
1-پاراگراف تەشكىلىي ئاپپاراتلارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى 477

2-پاراگراف قۇرۇلتايلار 478
3-پاراگراف ئاساسىي خىزمەتلىرى 479
2-باب كومپارتىيەنىڭ ياشلار ئىتتىپاقى 484
1-پاراگراف تەشكىلىي ئاپپاراتلارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى 484
2-پاراگراف قۇرۇلتايلار 486
3-پاراگراف خىزمەتلىرى 488
3-باب ئاياللار بىرلەشمىسى 493
1-پاراگراف تەشكىلىي ئاپپاراتلارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى 493
2-پاراگراف قۇرۇلتايلار 493
3-پاراگراف ئاساسىي خىزمەتلىرى 494

13-بۆلۈم ھاكىمىيەت

ئومۇمىي بايان 498
1-باب خەلق قۇرۇلتىيى 500
1-پاراگراف ھەر نۆۋەتلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق ۋەكىللەر يىغىنى 500
2-پاراگراف ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى 506
3-پاراگراف ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋە ئۇنىڭ رەھبىرىي ئەزالىرى 520
4-پاراگراف سايلام 528
2-باب ھۆكۈمەت 532
1-پاراگراف تەشكىلىي ئاپپاراتلارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى 532
2-پاراگراف ئاپپاراتلارنىڭ تەسىس قىلىنىشى 534
3-پاراگراف رەھبىرىي ئەزالار 537
4-پاراگراف ھۆكۈمەت ئىشلىرى پائالىيىتى 541
5-پاراگراف ئارخىپ باشقۇرۇش 547
6-پاراگراف ئەرزىيەت خىزمىتى 550

14-بۆلۈم سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى

ئومۇمىي بايان 553

1-باب سياسي كېڭەش تېيانشان رايونلۇق كومىتېتنىڭ ھەر نۆۋەتلىك يىغىنلىرى 554
1-پاراگراف 1-نۆۋەتلىك ئومۇمي ھەيئەتلەر يىغىنى 554
2-پاراگراف 2-نۆۋەتلىك ئومۇمي ھەيئەتلەر يىغىنى 554
2-باب ئاساسلىق پائالىيەتلىرى 555
1-پاراگراف ئۆگىنىش، كۆزدىن كۆچۈرۈش، ھال سوراش پائالىيەتلىرى 555
2-پاراگراف تەكلىپلەرنى بېجىرىش، توغرا لىنىيىلىك تەجرىبە ئالماشتۇرۇش 558

15-بۆلۈم سياسي قانۇن، ھەربىي ئىشلار

ئومۇمي بايان 560
1-باب جامائەت خەۋپسىزلىكى 562
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 562
2-پاراگراف جەمئىيەت ئامانلىقىنى باشقۇرۇش 565
3-پاراگراف جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش 567
4-پاراگراف جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش 569
2-باب تەپتىش 571
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 571
2-پاراگراف جىنايى ئىشلار تەپتىشلىكى 572
3-پاراگراف قانۇن-ئىنتىزام تەپتىشلىكى 576
4-پاراگراف ئىقتىسادىي تەپتىشلىك 578
5-پاراگراف تۇرمە تەپتىشلىكى 581
3-باب سوت قىلىش 583
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 583
2-پاراگراف ھەق-تەلەپ ئىشلىرىنى سوت قىلىش 584
3-پاراگراف جىنايى ئىشلارنى سوت قىلىش 586
4-پاراگراف ئىقتىسادىي ئىشلارنى سوت قىلىش 589
5-پاراگراف مەمۇرىي ئىشلارنى سوت قىلىش 590
6-پاراگراف خاتا دېلولارنى ئاقلاش 590
4-باب ئەدلىيە مەمۇرىيىتى 591
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 591
2-پاراگراف قانۇن مەسلىھەتچىلىكى 591

3-پاراگراف خەلق مۇرەسسەسى 592
4-پاراگراف قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەرىبىسى 593
5-باب ھەربىي ئىشلار 595
1-پاراگراف خەلق قوراللىق كۈچلىرى 595
2-پاراگراف ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش 601
3-پاراگراف خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى 603
4-پاراگراف رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىملار 606

16-بۆلۈم ماۋارىپ

ئومۇمىي بايان 608
1-باب ماۋارىپ مەمۇرىيىتى 611
1-پاراگراف مەمۇرىي ئاپپاراتلار 611
2-پاراگراف ئوقۇتقۇچىلار 612
3-پاراگراف مەكتەپ خراجىتى، ئەسلىھەلىرى 616
2-باب ئادەتتىكى ماۋارىپ 620
1-پاراگراف باللار ماۋارىپى 620
2-پاراگراف باشلانغۇچ مەكتەپ ماۋارىپى 628
3-پاراگراف ئوتتۇرا مەكتەپ ماۋارىپى 639
4-پاراگراف مىللىي ماۋارىپ 642
5-پاراگراف تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچانلىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش ... 644
3-باب ئوتتۇرا تېخنىكۇم ۋە ئالىي مەكتەپ ماۋارىپى 645
1-پاراگراف ئالىي مەكتەپ ماۋارىپى 645
2-پاراگراف ئوتتۇرا تېخنىكۇم ماۋارىپى، كەسپىي ماۋارىپ 646
4-باب چوڭلار ماۋارىپى 648
5-باب ماۋارىپ ئىسلاھاتى 650

17-بۆلۈم مەدەنىيەت، تەنتەربىيە

ئومۇمىي بايان 656
1-باب ئاپپاراتلار، ئەسلىھەلەر 658

1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 658
2-پاراگراف مەدەنىيەت، تەنتەربىيە ئەسلىھەلىرى..... 658
2-باب مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى..... 660
1-پاراگراف بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمەكلىرى 660
2-پاراگراف سېرك ئۆمەكلىرى..... 662
3-پاراگراف رايوندا تۇرۇشلۇق مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى..... 662
3-باب ئاممىۋى مەدەنىيەت..... 664
1-پاراگراف مەدەنىيەت پائالىيەتلىرى..... 664
2-پاراگراف مەدەنىيەت بازارلىرىنى باشقۇرۇش 668
4-باب ئاممىۋى تەنتەربىيە 668
1-پاراگراف مەكتەپ تەنتەربىيىسى 668
2-پاراگراف ئىجتىمائىي تەنتەربىيە 670
3-پاراگراف تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى 673
5-باب ئىنقىلابىي خاراكتېرلىك، مەشھۇر ئاسارئەتىقىلەر 676
1-پاراگراف ئىنقىلابىي خاراكتېرلىك 677
2-پاراگراف مەشھۇر ئاسار ئەتىقىلەر..... 680

18-بۆلۈم سەھىيە

ئومۇمىي بايان 682
1-باب ئاپپاراتلار 683
1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى 683
2-پاراگراف داۋالاش ئاپپاراتلىرى..... 685
2-باب كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ساقلىقنى ساقلاش..... 689
1-پاراگراف كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش..... 689
2-پاراگراف ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى 692
3-پاراگراف سەھىيە-ساقلىقنى ساقلاش..... 696
3-باب داۋالاش..... 701
1-پاراگراف جۇڭگوچە داۋالاش 701
2-پاراگراف غەربچە داۋالاش 704
3-پاراگراف ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى 709

4-پاراگراف داۋالىنىش تۈزۈمى 713

19-بۆلۈم باشقا ئىجتىمائىي ئىشلار

ئومۇمىي بايان 718
1-باب مىللەتلەر 720
1-پاراگراف مىللەتلەر سىياسىتى 720
2-پاراگراف خەنزۇلار 723
3-پاراگراف ئۇيغۇرلار 724
4-پاراگراف خۇيزۇلار 726
5-پاراگراف قازاقلار 727
6-پاراگراف باشقا مىللەتلەر 728
2-باب خەلق ئىشلىرى 731
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 731
2-پاراگراف ئاھالىلەر كومىتېتى 731
3-پاراگراف ئېتىبار بېرىش، نەپقە بېرىش 734
4-پاراگراف ئىجتىمائىي قوغداش 737
5-پاراگراف پاراۋانلىق ئىشلەپچىقىرىشى 739
6-پاراگراف نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش 740
3-باب ئەمگەك، كادىرلار ئىشلىرى 742
1-پاراگراف ئاپپاراتلار 742
2-پاراگراف ئەمگەك، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش 743
3-پاراگراف كادىرلارنى باشقۇرۇش 745
4-پاراگراف تەربىيىلەش 751
5-پاراگراف ئىش ھەققى، پاراۋانلىق 753
6-پاراگراف مۇكاپاتلاش، جازالاش ، ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش 758
4-باب دىنىي ئىشلار 760
1-پاراگراف دىنىي سىياسەت 760
2-پاراگراف ئىسلام دىنى 761
3-پاراگراف بۇددا دىنى 762
4-پاراگراف خرىستىئان دىنى 763

5-پاراگراف كاتولىك دىنى 764
5-باب خەلق تۈرمۇشى 765

20-بۆلۈم شەخسلەر

1-باب ئىلغار-نەمۇنىچى شەخسلەرنىڭ ئىسمىلىك جەدۋىلى 768
2-باب بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارنىڭ ئىسمىلىكى 779
3-باب ئونتۈرا دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ئۇنۇانغا ئېرىشكەن كەسپىي تېخنىكا خادىملار ئىسمىلىكى جەدۋىلى..... 789
ئاخىرقى سۆز
تەزكىرە تۈزۈش ئاپپاراتى ۋە خادىملار

ئومۇمي بايان

تيانشان رايونى — ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ مەركىزىي رايونى بولۇپ، ئۇ چىڭ سۇلالىسى چېغىدىلا سەلتەنەتنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى) قۇرۇلۇشقا باشلىغان. شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۆلكە مەركىزى بولغان. ئازادلىقتىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ھەرقايسى جەھەتتىكى ئىشلار ئۈچقاندەك ئالغا بېسىپ، رايونىنىڭ شەھەر قىياپىتى كۈنسېرى يېڭىلىنىش بىلەن، يېڭى تېپتىكى سوتسىيالىستىك شەھەر رايونى بولۇپ قۇرۇلۇپ، ئاپتونوم رايون ۋە ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىي پائالىيەت مەركىزى بولۇپ قالدى.

I

تيانشان رايونى ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ شەرقىي جەنۇب قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، جەنۇبىي تەرىپى ئۇلانباي خەمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتىغا، شەرقىي تەرىپى دۆلەت تاشيولى بىلەن ئۇرۇمچى ناھىيىسىگە تۇتىشىدۇ؛ شىمالىي تەرىپى قاراماي شەرقىي يولى ئارقىلىق شىمگۇ رايونى بىلەن تۇتىشىدۇ؛ غەربىي چېگرىسى ساي يولى ۋە تىنچلىق ئۆستىگى ئارقىلىق سايباغ رايونى بىلەن قارىشىپ تۇرىدۇ. رايونىنىڭ جەنۇبتىن شىمالغا بولغان ئۇزۇنلۇقى 25 كىلومېتر، شەرقتىن غەربكىچە كەڭلىكى توققۇز كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر مەيدانى 98 كۋادرات كىلومېتر، شەھەر رايونىنىڭ يەر مەيدانى 17.17 كۋادرات كىلومېتر.

پۈتۈن دائىرىسى تيانشان تاغ تىزمىسىدىكى بوغدا تېغى (شەرقىي تيانشان)نىڭ غەربىي ئۇچىدىكى تاغ ئېتىكىگە جايلاشقان بولۇپ، بىۋاستە ئۇرۇمچى دەريا‌سى قىنىغا يېتىپ بارىدۇ. رايونىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى شەرقىي مېرىدىئان "10′12°87 تىن "56′37°86قىچە، شىمالىي پاراللېل "01′36°43 تىن "08 ′01°43قىچە بولغان ئارىلىققا توغرا كېلىدۇ. ئوتتۇرا تېمپېراتۇرىلىق بەلباغ يېرىم قۇرغاق قۇرۇقلۇق ئىقلىمىغا ياتىدۇ، ئىسسىق-سوغۇق پەرقى ئالاھىدە، كۈندىلىك ھاۋا تېمپېراتۇرىسىنىڭ سېلىشتۇرما پەرقى چوڭ، ھاۋا ئوچۇق كۈنلەر كۆپ، ھۆل-يېغىن مىقدارى ئاز، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 5.9℃، پەسىل پەرقى روشەن. سوغۇق ھاۋا ھەرىكىتى ئەتىياز پەسلىدە قىش پەسلىدىكىدىن كۆپ بولۇپ، ھاۋارايى ئۆزگىرىشى كەسكىن، تەكرار، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 9.2℃～11.3℃؛ ياز پەسلى قۇرغاق، قاتتىق ئىسسىق، ھۆل-يېغىن باشقا پەسىللەرگە قارىغاندا كۆپ بولسىمۇ، ئەمما مۇقىم ئەمەس، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا21.2℃～23.5℃؛ چېكىگە يەتكەن ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 40.5℃ قا (1973-يىل 8-ئاينىڭ 1-كۈنى) يەتكەن؛ كۈز پەسلىدە ھۆل-يېغىن ئاز، كۆپىنچە ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، تېمپېراتۇرا تېز سۈرئەتتە تۆۋەنلەيدۇ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 7.6℃～8.5℃ بولىدۇ؛ قىش پەسلىدە ھاۋا قاتتىق

سوغۇق، قۇرغاق بولۇپ، ھۆل-يېغىن ئاز بولىدۇ، ھاۋارايى تۇراقلىق، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 14℃- ئەتراپىدا، چېكىگە يەتكەن ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 41.5℃- قا (1951-يىل 2-ئاينىڭ 27-كۈنى) چۈشكەن، ئوتتۇرىچە قىروسىز مەزگىلى 16.5 كۈن، يىللىق كۈن نۇرى چۈشۈش ۋاقتى 2706.4 سائەت، ئون گرادۇستىن ئارتۇق يېغىندا تېمپېراتۇرا 3063℃؛ توك مەزگىلى تۆت ئاي ئەتراپىدا بولۇپ، ئەڭ زور توك چوڭقۇرلۇقى 1.62 مېتردىن 1.33 مېترغىچە بولىدۇ؛ يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل-يېغىن مىقدارى 277.8 مىللىمېتر، ھۆل-يېغىنلىق كۈنلەر 90—80 كۈن، قار يېغىش مەزگىلى 10-ئاينىڭ دەسلەپكى ئون كۈنىدىن تارتىپ، ئىككىنچى يىلى 5-ئاينىڭ باشلىرىغىچە بولۇپ، قار ساقلىنىش مەزگىلى 10-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن ئىككىنچى يىلى 4-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە داۋاملىشىدۇ. يېغىندى قارنىڭ قېلىنلىقى 48 سانتىمېتردىن (1959-يىل 4-ئاينىڭ 19-كۈنى) يەتكەن، ئوتتۇرىچە پارغا ئايلىنىش مىقدارى 2000 مىللىمېتر ئەتراپىدا.

ھازىرقى رايون تەۋەسىنىڭ شەرقىي يېرىم قىسمىنىڭ يەر شەكلى چۆنەكسىمان پەس تۆپلىك (بەل) لەردىن ئىبارەت بولۇپ، ئىدىرلار ئارىسىدىكى ئويمان يەرلەر، كەلكۈن چاققان ساي (قولتۇق) لار ئۆزئارا كىرىشىپ كەتكەن. غەربىي يېرىم قىسمى بولسا ئۇرۇمچى دەريا سىستېمىسىنىڭ ئوڭ قىرغىقىدىكى تار ئۆزۈن كەتكەن پەلەمپەيسىمان يەرلەر ۋە دەريا ساھىلىدىن تەركىب تاپقان. پۈتۈن رايون دائىرىسى تاسمىسىمان (ئۆزۈنچاق) شەكىلدە، شەرقىي جەنۇب قىسمى ئېگىزرەك بولۇپ، غەربىي شىمالغا قاراپ پەسلەپ بارىدۇ. شەرقىي قىسمىنىڭ چەت جايلىرى دېڭىز يۈزىدىن 1000 مېترچە، ئۇلانباي، شىنجاڭ خەمىيۇئى ئوغۇت زاۋۇتى ئەتراپلىرى 1100 نەچچە مېتر، ھايۋانات باغچىسى 920 مېتر، چوڭ كۆۋرۈك 860 مېتر ئېگىز بولۇپ، تەبىئىي يانتۇلۇقى 15% كېلىدۇ. گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈشى: تېيانشاننىڭ زوناللىق قۇرۇلما بەلبېغى ئوتتۇرا قىسمىنىڭ شىمالىي چېتىگە، ئىككى دانە ئىككىنچى دەرىجىلىك قۇرۇلما بۆلىكى — ئۇرۇمچى ئولتۇرۇشما بەلبېغى ۋە بوغدا يايسىمان بۆرتمە بەلبېغىنىڭ قوشۇلۇش ئورنىغا جايلاشقان. رايون تەۋەسىدە ئۇرۇمچى دەريا سىستېمىسى بىلەن سەيۋوپۇ (ئاي كۆل) كۆلى بار. ئۇرۇمچى دەريا سىستېمىسىغا (جەنۇبىي تاغ) نىڭ غالىبىيەت داۋىنى شىمالىي قاپتىلىدىكى بىرىنچى نومۇرلۇق مۇزلۇقتىن باشلىنىپ، جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ تاغ ئېغىزىدىن ئېقىپ چىقىدۇ. ئاندىن تاغ ئالدى يەلپۇگۈچسىمان چۆكۈندە سايىنى بويلاپ تۆۋەنگە ئېقىپ، ئۇلانباي سۇ ئامبىرىنىڭ يۇقىرىقى ئېغىزىدىن تەخمىنەن ئۈچ كىلومېتر ئارىلىقتا بەنفاكگو دەريا سىستېمىسى بىلەن قوشۇلىدۇ. ئۇلانباي سۇ ئامبىرىدىن شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئېقىپ، تېيانشان رايونى ئارقىلىق مېڭجىن سۇ ئامبىرىغا قۇيۇلىدۇ. دەريانىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 210 كىلومېتر، يىللىق ئېقىم مىقدارى 235 مىليون كۇب مېتر بولۇپ، قار-يامغۇر سۇيى ۋە مۇزلۇقلاردىن ئېرىپ چۈشكەن سۇ ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. سەيۋوپۇ كۆلى ئايرىم-ئايرىم يەتتە تاغ جىلغىسىدىن ئېقىپ چىققان سۇنىڭ قوشۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان بولۇپ، يىللىق ئېقىم مىقدارى 101 مىليارد 800 مىليون كۇب مېتر كېلىدۇ. قىزىلتاغ (خۇكسەن) رايونىنىڭ ئەڭ شىمالىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 934.4 مېتر كېلىدۇ.

ئارخېئولوگىيىلىك بايقاشلاردىن بۇنىڭدىن 7—8 مىڭ يىللار ئىلگىرىلا رايون تەۋەسىدە ئىنسانلار-نىڭ پائالىيەت ئىزلىرى بارغانلىقى مەلۇم بولدى. سەيۋوپۇغا يېقىن بولغان ئىككى جايدا يېڭى تاش قوراللار دەۋرى مەدەنىيىتىنىڭ قالدۇقلىرى تېپىلىپ، سىپتا ئىشلەنگەن تاش قورال ئەۋرىشكىسىدىن 150 دانە يىغىۋېلىندى. ئۇلانباي سۇ ئامبىرىنىڭ چېتىدىكى تۆپىلىكتە بىر تۈركۈم قەدىمكى قەبرىلەر بايقالدى، بۇ قەبرىلەردە جەسەت بىلەن بىرگە كۆمۈلگەن بۇيۇملار ئىچىدە چاقچۇق بۇيۇملار ۋە ئاز مىقداردا مىس، ئالتۇن، تۆمۈردىن ياسالغان بۇيۇملارمۇ بار. دەپنە قىلىنغان ۋاقىت تەخمىنەن ئۇرۇشقاق بەگلىكلەر

(جەنگو) دەۋرىدىن خەن سۇلالىسى دەۋرلىرىگە قەدەر توغرا كېلىدۇ. ھازىرقى رايون تەۋەسى غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە كاپسا ئىلى، بېلوكا دۆلەتلىرىگە قارىغان، شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە قاڭقىل ئالتە بەگلىكىگە قارىغان. ئۈچ پادىشاھلىق دەۋرىدە ئارقا قاڭقىل بەگلىكىگە، تاڭ سۇلالىسى جېنگۇەن سەلتەنەتىنىڭ 14-يىلى (640-يىلى) بېشبالىققا قارىغان. ۋۇخۇ دەۋرىدە بېشبالىق باش قورۇقچىبەگ مەھكىمىسىگە، سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە غەربىي كىدانلارغا قارىغان، يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدە بېشبالىققا، مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئويراتلارنىڭ خۇشۇت قەبىلىسىگە قارىغان، كېيىن جۇڭغار قەبىلىلىرىنىڭ قۇمنۇيات كۆچمەنلىرىگە قارىغان. چىڭ سۇلالىسى چيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى) ھازىرقى نەنمېن (جەنۇبىي قۇۋۇق) سىرتىغا بىر توپا سېپىل سوقۇلغان. چيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى (1763-يىلى) بۇ سېپىل كېڭەيتىلىپ، دىخۇا شەھىرى بىنا قىلىنغان. چيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 38-يىلى (1773-يىلى) دىخۇا جىلى ئايمىقىغا قارىغان. گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1886-يىلى) دىخۇا مەھكىمىسىگە قارىغان. مىنگونىڭ 2-يىلى (1913-يىلى) دىخۇا مەھكىمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا، دىخۇا ناھىيىسىگە قارىغان. مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) دىخۇا شەھىرىگە تەۋە بولغان. مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) دىخۇا شەھىرىنىڭ 1-، 2-، 3-، 5-رايونلىرى بولۇپ ئايرىلغان.

1951-يىلى 5-ئايدا ھازىرقى رايون دائىرىسى دىخۇا شەھىرىنىڭ 1-، 2-، 3-، 4-، 5-رايونلىرى بولغانىدى. 1956-يىلى ئۈرۈمچىنىڭ 1-، 2-رايونى بولۇپ ئايرىلدى. 1957-يىلى 1-، 2-رايوننىڭ نامى تيانشان رايونى ۋە دوستلۇق رايونى دەپ ئۆزگەرتىلدى. 1960-يىلى بۇ ئىككى رايون بىرلەشتۈرۈلۈپ تيانشان رايونى دەپ ئاتالدى.

ھازىر رايون تەۋەسىدە 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسى، 109 ئاھالە كومىتېتى بار. ئاھالىسى پۈتۈن شەھەردىكى رايون (ناھىيە)لەر ئىچىدە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. 1990-يىلدىكى ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشتە ئېنىقلانغان ئومۇمىي ئاھالە 333 مىڭ 419 بولۇپ، پۈتۈن شەھەر ئاھالىسىنىڭ 24.09 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاھالىسى 101 مىڭ 174 بولۇپ، بۇ رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 30.34 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاھالىسى ئىچىدە ئۇيغۇرلار 59 مىڭ 286، خۇيزۇلار 29 مىڭ 43، باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر 12 مىڭ 845، رايون تەۋەسىدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، مانجۇ، موڭغۇل، روس، شىبە، ئۆزبېك، تاتار، قىرغىز، داغۇر، تاجىك قاتارلىق 36 مىللەت ياشايدۇ. ھەر 100 مىڭ ئاھالە ئىچىدە ئالىي مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ئادەم سانى 12 مىڭ 624 بولۇپ، بۇ شەھەر بويىچە ئوتتۇرىچە سەۋىيە (8284 نەپەر)دىن 39% 52 ئارتۇق. 15 ياش ۋە 15 ياشتىن تۆۋەن بالىلار ئارىسىدا ساۋاتسىز، چالا ساۋاتلار پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 5.66% ىنى ئىگىلەيدۇ. بۇ شەھەرنىڭ 7.27%لىك سەۋىيىسىدىن تۆۋەن بولۇپ، شەھەر بويىچە ئەڭ تۆۋەن نىسبەت ھېسابلىنىدۇ. ئاھالىنىڭ زىچلىقى جەھەتتە ھەر كۋادرات كىلومېترغا 2597.63 ئادەم توغرا كېلىدۇ، ئۈچتاشنىڭ شىمالىدىكى رايونلارغا ئاھالە زىچ توپلاشقان.

II

يىپەك يولىدىكى نۇرلۇق مەرۋايىت بولغان بۇ جايدا، نۇرغۇنلىغان مەشھۇر كىشىلەر ئۆتكەن. ھازىرقى رايون تەۋەسى ئوتلاق، قەدىمكى يىپەك يولىدىكى چوڭ ئۆتەڭ بولغاندىن تارتىپ، تاكى قەلئە ياسىلىپ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرى ۋە قول ھۈنەرۋەنچىلىك مەھسۇلاتلىرى ئېلىپ-سېتىلىدىغان بازارغا ئايلانغانغىچە بولغان پۈتكۈل جەريانغا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئەقىل-پاراسىتى

سىڭگەن. ھەر مىللەت خەلقى چەت ئەل تاجاۋۇزچىسى ياقۇپبەگگە قارشى ئىنتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغدىغان.

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى غالىبىيەت يولى 2-كوچا 1-قورۇدا 8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنى قۇرغان. ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ خىزمىتىگە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، چىن يۈن، تېڭ دەييۈەن، دېڭ فا، چىن تەنچىيۇ قاتارلىقلار رياسەتچىلىك قىلغان، پارتىيىمىزنىڭ جۇنبۇلەي، ۋاڭ جياشياڭ، سەي چاڭ، لىيۇيالۇ قاتارلىق يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىنىڭ ھەممىسى بۇ جايدا بىر مەزگىل تۇرغان. بىر تۇركۈم كومپارتىيە ئەزالىرى ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەشكە پائال قاتنىشىپ، ئالدىنقى سەپكە يارىدەم بېرىشى توغرىسىدا تەشۋىق قىلغان، ئۇلارنى دەۋەت قىلىپ تەشكىللىگەن. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى مىللىي بىرلىكسەپنى بەرپا قىلىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە شىنجاڭنىڭ تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە زور تۆھپە قوشقان. مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) شېڭ شىسەي گومىداڭنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، كومپارتىيىگە غالجىرلارچە قارشى تۇرۇپ، يۇزدىن ئارتۇق كومپارتىيە ئەزالىرىنى تۇركۈمگە بۆلۈپ قاماققا ئالدى. چىن تەنچىيۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇ قاتارلىقلارنى تۇرمىدە مەخپىي ئۆلتۈرۈۋەتتى.

جۇڭگو ئىشچى-دېھقان قىزىل ئارمىيىسىنىڭ غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسى باش تارماق ئەترىتى مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) 5-ئايدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن، كۈچىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن لى شىيەننىيەن قاتارلىق يولداشلارنىڭ رەھبەرلىكىدە، ھازىرقى «بەشيۇلتۈز» يولىغا بېرىپ ئورۇنلاشقان. ئۇلار بۇ جايدا تۇرغان مەزگىلدە زەمبىرەك تېخنىكىسى، سىمسىز خەۋەرلىشىش تېخنىكىسى، برونېۋىك، ئاپتوموبىل، ئايروپىلان ھەيدەش تېخنىكىسى قاتارلىق ھەربىي تېخنىكىلارنى ئۆگىنىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ۋە ئىنقىلابىي ئارمىيە ئۈچۈن ھەربىي تېخنىكا جەھەتتە بىر تۇركۈم ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۇرۇپ بەردى.

ھازىر رايون تەۋەسىدىكى 32 جايدا ئاساره ئەتىقە قالدۇقى بار. بۇنىڭ ئىچىدە سەيۋېيۇ (ئاي كۆل) كۆلىنىڭ بويىدىكى يېڭى تاش قوراللار دەۋرىگە ئائىت يادىكارلىقلار؛ تاڭ سۇلالىسىدىن يۇەن سۇلالىسىغا قەدەر بولغان ۋاقىت ئىچىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئۇلانباي قەدىمكى شەھىرى قالدۇقلىرى؛ چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى قىزىلتاغ مۇنارى، ۋېنمياۋ بۇتخانىسى، شەنشى مەسچىتى، تاتار مەسچىتى، ئۇندىن باشقا ماۋزېمىن ئولتۇرغان ئۆي، ئۇرۇمچى ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى قاتارلىقلار بار. يىراق قەدىمكى دەۋرلەردىن يېقىنقى دەۋرلەرگىچە بولغان جەريانىدىكى بىناكارلىق قۇرۇلۇشلىرى، قەدىمكى خارابىلار يالغۇز قەدىمكى زامان سەنئىتىنىڭ ئاجايىپ سەلتەنەتىنى نامايان قىلىپلا قالماستىن، بەلكى تارىخىي دەۋرلەردىكى ئەمگەكچى خەلق، بىلىملىك زاتلارنىڭ مېھنەت ئەجرى ۋە ئەقىل-ئىدراكىنىڭ جەۋھىرى، جۇڭخۇا مىللەتلىرى تارىخىنىڭ شاھىدىدۇر. رايوننىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى نەچچە چاقىرىم يەرگە سوزۇلغان، سايە تاشلاپ تۇرغان قارلىغاچلىق تەبىئىي ئورمانلىقى ئارىسىدىكى ئۆستەڭدە شوخ سۇلار توختىماي ئېقىپ تۇرىدۇ. باھار ۋە ياز كېلىپ ھاۋا ئىسسىغان ھامان بۇ يەرگە سەيياھلار ياغدۇ، بۇ يەر ھەقىقەتەنمۇ ئۇرۇمچىنىڭ ئەڭ چوڭ تەبىئىي مەنزىرىلىك رايونى ھېسابلىنىدۇ.

بۇرۇندىنلا «بولقا، گۈرجەك ساز بولۇپ ياڭرىغان، ناخشا-ئۇسسۇل، بەزمە قاينىغان» جاي دەپ داڭقى بار بۇ رايونىمىز ئۇرۇمچىدىكى ھەرقايسى كەسىپلەرنىڭ ماكانى بولۇپ، ئىختىساسلىق كىشىلەر تۇركۈملەپ يېتىشكەن جايدۇر. ئەمما ئۆتمۈشتىكى ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ زۇلمى ئاستىدا خەلق تۇرمۇشى ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز جاپالىق ئىدى. گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ

قۇرۇلۇپ، دىخۇا ئۇنىڭ مەركىزى قىلىپ بېكىتىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، دىخۇا تارىختىكى ھۆكۈمرانلار-نىڭ ئوردا مەھكىمىلىرى تۇرۇشلۇق جاي بولۇپ كەلدى. شۇڭا ئۇ تارىختىكى سىياسىي ئۆزگىرىشلەر، ئۇرۇش مالىمانچىلىقى قاتارلىقلارنىڭ تەسىرىگىمۇ ئەڭ ئاۋۋال دۇچ كەلدى. مىنگو مەزگىللىرىدە، ئىلگىرى-كېيىن ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرىن، شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ 37 يىللىق ھۆكۈمرانلىقىنى باشتىن كەچۈردى. ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ سىياسىي زۇلمى ۋە ئىقتىسادىي ئېكسپىلاتاتسىيىسى، جاھانگىرلارنىڭ بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشى شەھەر رايونىنىڭ تەرەققىياتىغا ئېغىر دەرىجىدە توسقۇنلۇق قىلدى. ھەر مىللەت خەلقى نامراتلىق ۋە بالايىئاپەتلەرگە بۇرنى-قۇلىقىغىچە تويۇپ، قاتتىق ئازاب-ئوقۇبەت ئىچىدە ياشاپ كەلدى.

1949-يىل 9-ئاينىڭ 25-كۈنى شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ھەر مىللەت خەلقىنى ئازاب دېڭىزى ئىچىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، يېڭى ھاياتقا ئېرىشتۈردى.

III

«نەۋ باھار زېمىنغا ئاچتى كەڭ قۇچاق، يېڭىچە تۈس ئالدى بۈگۈن ھەممىياق.» جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە خەلق ھاكىمىيىتى كەينى-كەينىدىن قۇرۇلدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ھەرمىللەت خەلقى زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، 43 يىللىق جاپالىق كۈرەشلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق بىرىنچىدىن كەمبەغەل، ئىككىنچىدىن ئاق بولغان كونا شەھەر رايونىنى باي ۋە ئاۋات يېڭى شەھەر رايونى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش بىلەن ھەرقايسى ساھەلەردە ناھايىتى زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى.

ئازادلىقتىن بۇرۇن، دىخۇانىڭ سانائىتى ئەنئەنىۋى قول ھۈنەرۋەنچىلىكنى ئاساس قىلاتتى. كۆپىنچىسى تارقاق تىجارەت قىلىدىغان قول ھۈنەرۋەنلەر ئىدى، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى تۆۋەن، سانائەت ئاساسى ئاجىز بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى ئازادلىق ھارپىسىدا ئاران 3 مىليون 752 مىڭ يۈەن ئىدى. دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋردىكى باش لۇشيەنى ۋە ھەرقايسى باسقۇچلاردىكى ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇش فاڭجېنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئۈرۈمچى شەھىرى بويىچە بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇلغان چوڭ كۆلەملىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشلار ئىچىدە، رايونىمىزنىڭ سانائەت تەرەققىياتى تېز بولدى. بىر تۈركۈم چوڭ، ئوتتۇرا كارخانىلار كەينى-كەينىدىن بارلىققا كېلىپ، سانائەت تۈرلىرى ئۈزلۈكسىز كۆپەيدى، ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى داۋاملىق كېڭەيدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاممىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، زور كۈچ بىلەن يەرلىك سانائەت بەرپا قىلىندى. 1962-يىلدىن 1972-يىلغىچە رايون، مەھەللىلەرنىڭ دەسلەپكى كۆلەمگە ئىگە بولغان سانائەت كارخانىلىرى ئىككى قېتىم يۇقىرىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە بەزىلىرى تەرەققىي قىلىپ، شەھىرىمىز بويىچە تايانچ كارخانىلاردىن بولۇپ قالدى ۋە شەھىرىمىزنىڭ سانائەت تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى. بولۇپمۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تەرتىپكە سېلىش، ئۆستۈرۈش» فاڭجېنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. دۆلەت ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ چوڭقۇر راۋاجلىنىشى سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىغا ھاياتىي كۈچ ئېلىپ كەلدى. 1982-يىلى رايون، مەھەللىلەر باشقۇرغان كارخانىلاردا، نىشانلىق باشقۇرۇش ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 1987-يىلى رايونىمىزدىكى سانائەت كارخانىلىرى كۆپىيىپ 239غا يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە، شەھەردىن يۇقىرى ئورۇنلار باشقۇرغان چوڭ،

ئوتتۇرا كارخانىلاردىن 14ى بار. بۇلارنىڭ يىللىق ئومۇمي مەھسۇلات قىممىتى 291 مىليون 25 مىڭ يۈەن، يارانقان پايدىسى 36 مىليون 836 مىڭ يۈەن، مۇقىم مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى 465 مىليون 910 مىڭ يۈەن، ئومۇمي ئىشچى-خىزمەتچىسى 17 مىڭ 181 بولۇپ، شەھەر بويىچە چوڭ، ئوتتۇرا تىپتىكى كارخانىلارنىڭ 23.8% نى ئىگىلىدى؛ شەھەر دەرىجىلىكتىن يۇقىرى باشقا كارخانىلار 152، رايونغا قاراشلىق (مەھەللە باشقۇرغان كارخانىلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) 73، بۇلاردىكى ئومۇمي ئىشچى-خىزمەتچى 2494، يىللىق ئومۇمي ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى 28 مىليون 260 مىڭ يۈەن. بۇ كارخانىلار ماشىنىسازلىق، ئېلېكتر، خىمىيە سانائىتى، ئېلېكترون، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، توقۇمىچىلىق، كىيىم-كېچەك، باش-ئاياغ كىيىمى تىكىش، چالغۇ ئەسۋابلىرى ياساش، يېمەك-ئىچمەك، باسما ساھەسى قاتارلىق 11 كەسىپ ساھەگە بۆلۈنگەن، سانائەت مەھسۇلاتلىرى 320 خىلدىن ئاشىدۇ.

چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ھازىرقى رايون تەۋەسى ئۇرۇمچىنىڭ سودا مەركىزى بولۇپ، داشىزى ئەتراپىدا مەشھۇر «تىبەتچىلىك سەككىز چوڭ ئائىلە»، غالىبىيەت يولى ئەتراپىدا «چەت ئەللىكلەر كوچىسى» (ياڭخاك)، يەنە جەنۇبىي قوۋۇق (نەنگوەن)، مال بازىرى، دۆڭكۆۋرۈك قاتارلىق ئۈچ چوڭ سودا بازىرى بولغانىدى. بۇ جايلار سودا-سېتىق تازا قىزىپ، بىر مەزگىل ئاۋاتلاشقانىدى. 40-يىللارغا كەلگەندە، ئەھۋال تولا ئۆزگىرىپ، سىياسىي ۋەزىيەت داۋالغۇپ، مال مەنبەلىرى قىسلىشپ، پۇلغا ھېچنەرسە كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. سودا دۇكانلىرى كەينى-كەينىدىن تاقىلىپ ياكى تىجارىتىنى توختىتىپ، بازارلار بارغانسېرى بوشاپ كەتتى. ئازادلىقتىن كېيىن سودا قايتا گۈللىنىپ، كۆلىمى ئۆزلۈكسىز كېڭەيدى. بولۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمي يىغىنىدىن كېيىن، ئىسلاھ قىلىش، ئېچىۋېتىش، جانلاندۇرۇش فاكتورىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، سودا تۈرلىرى تەدرىجىي كۆپەيتىلدى. ھەرخىل سودا سارايلىرى، زامانىۋى سودا بىنالىرى، ياتاقخانا، مېھمانخانىلار كۈنسايىن كۆپەيدى (شەھەردىكى ئون چوڭ سودا سارىيىدىن سەككىزى رايونىمىز تەۋەسىدە)، يەر ئاستى سودا بازارلىرى ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە. 1987-يىلى رايونىمىز تەۋەسىدە شەھەردىن تۆۋەن ئورۇنلار باشقۇرغان، دۆلەت، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى سودا (مۇلازىمەت) نۇقتىلىرى 365 بولۇپ، بۇ ئورۇنلاردا 7718 كىشى ئىشلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا (مۇلازىمەت) ئىگىلىكى 180، ئىشلەيدىغان كىشى 6281؛ رايون مەھەللە باشقۇرغان كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى سودا (مۇلازىمەت) ئىگىلىكى 185 بولۇپ، ئىشلەيدىغان كىشى 1437 ئىدى. بۇندىن باشقا يەككە ئىگىلىكتىكى سودا ئورۇنلىرى 6560 بولۇپ، بۇلاردا 9740 كىشى ئىشلىدى، يەتتە ئورۇندا بازار بولۇپ، بۇلاردا ھەر يىلى بولىدىغان ئوبوروت 30 مىليون 730 مىڭ يۈەن ئىدى. 1989-يىلىغا بارغاندا كۆپەيىپ 145 مىليون يۈەنگە يەتتى. 1990-يىلى جۇڭخەن يولىدىكى چوڭ، ئوتتۇرا تىپتىكى سودا سارايلىرى تەرەققىي قىلىپ توققۇزغا يەتتى، بۇ ئورۇنلاردا 5268 كىشى ئىشلىدى. تىجارەت نۇقتىلىرىنىڭ ئومۇمي كۆلىمى 49 مىڭ 938 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئۇ شىنجاڭ بويىچە داڭلىق سودا كوچىسىغا ئايلاندى. جۇڭخەن يولى يەنە ئازادلىق يولى، قىزىلبايراق يولى، دېموكراتىيە يولى بىلەن توغرىسىغا كېسىشىپ شەھەر بويىچە ئاۋات سودا مەركىزىنى شەكىللەندۈرىدۇ. ئۇ پۈتۈن شەھەردىكى خېرىدارلار ۋە مەملىكەت ئىچى-سىرتىدىن كەلگەن مېھمانلارغا نىسبەتەن كۆچلۈك جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە.

جۇڭگو كومموئنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتى، تېيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىقتىسادىي خىزمەتنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشتا چىڭ تۇرۇپ كەلدى. 1987-يىلدىن كېيىن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى داۋاملىق چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، دۆلەت سىرتىدىن كىرگۈزۈش، دۆلەت ئىچى بىلەن ئالاقىلىشىشنى پائال ئىلگىرى سۈرۈپ، ھەرخىل ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچلەرنى يىلمۇ يىل ئاشۇردى.

1988-يىلى رايونىمىزدا ئىشلەپچىقىرىش، تىجارەت ئومۇمي قىممىتى 100 مىليون يۈەنلىك ئۆتكەل بۆسۈپ ئۆتۈلدى. مالىيە كىرىمى 23 مىليون 166 مىڭ يۈەن، مالىيە چىقىمى 10 مىليون 985 مىڭ يۈەن بولدى. 1992-يىلى ئىشلەپچىقىرىش، تىجارەت ئومۇمي قىممىتى 217 مىليون يۈەنگە ئۆرلەپ، ساپ پايدىسى 7 مىليون 426 مىڭ 200 يۈەنگە يەتتى. شۇ يىللىق مالىيە كىرىمى 51 مىليون 260 مىڭ يۈەن، مالىيە چىقىمى 28 مىليون 410 مىڭ يۈەن بولۇپ، مىسلى كۆرۈلمىگەن نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى كۈندىن-كۈنگە گۈللەپ ياشنىدى. ئازادلىق ھارپىسىدا، رايونىمىز تەۋەسىدە پەقەت شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكا، مەركىزىي بانكىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسى ۋە بىرنەچچە كۆرۈخانىلارلا بارئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك پۇل مۇئامىلە ئورگانلىرى ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇلدى. 1987-يىلى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك پۇل مۇئامىلە ئورگىنىدىن يەتتىسى، شەھەر دەرىجىلىك پۇل مۇئامىلە ئورگىنى (پۇل ئامانەت پونكىتلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)دىن 59ى، شەھەر ئىناۋەتلىك قەرز كوپېراتىپىدىن ئىككىسى بار بولدى. پۇل مۇئامىلە خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئىشچى-خىزمەتچىلەر 2439 غا يەتتى. رايونىمىزدىكى پۇل ئامانەت نۇقتىلىرى پۈتۈن شەھەر پۇل ئامانەت نۇقتىلىرىنىڭ % 58نى ئىگىلەپ، پۈتۈن شىنجاڭ ۋە پۈتۈن ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ پۇل مۇئامىلە مەركىزىگە ئايلاندى.

رايونىمىز تەۋەسىدە قاتناش قولاي، پوچتا-تېلېگراف راۋان بولدى. ئازادلىقتىن بۇرۇن پەقەت ئوچلا كوچا ئاپتوبۇسى بولۇپ، قاتناش لىنىيىسى ئىككى يول، ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن تۆت كىلومېترلا ئىدى. پوچتا-تېلېگراف مۇلازىمەت ئورگىنى ئىككى ئورۇندىلا بولۇپ، ئاران 300 تېلېفون بار ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن قاتناش، پوچتا-تېلېگراف ئەسلىھەلىرى كۈندىن-كۈنگە مۇكەممەللەشتى. 1987-يىلى ئاپتوبۇس قاتناش لىنىيىسىدىن 16سى بار بولۇپ، مۇساپىسى 304.8 كىلومېترغا يېتىپ، شەھەر بويىچە ئاپتوبۇس قاتناش لىنىيىلىرىنىڭ % 45.7نى ئىگىلىدى. تېلېفون يەككە ئاپپاراتى 6762گە، ئابونتلار كىچىك كوموتاتورى (باش ئاپپارات) 11 مىڭ 200 گە، پوچتا-تېلېگراف خەۋەرلىشىش نۇقتىلىرى 20گە، ۋەكالىتەن بېجىرىش نۇقتىلىرى 14كە يەتتى. 1988-يىلى بېيجىڭدىن ياسلىپ پۈتكەن تېلېگراف تۈگۈنى بىناسى شىنجاڭ بويىچە تېلېگراف خەۋەرلىشىش تۈگۈنى بولۇپ قالدى. تېلېگراما ۋە ئۇزۇن يوللۇق تېلېفونلار يالغۇز شىنجاڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەتكە تۇتاشتۇرۇلۇپلا قالماستىن، بەلكى دۇنيانىڭ بەش چوڭ قىتئەسىدىكى 140 نەچچە دۆلەت ۋە رايونلارغىمۇ تۇتاشتۇرۇلدى.

شەھەر رايونىنىڭ قۇرۇلۇشى كۈندىن-كۈنگە يېڭىلاندى، ئازادلىقتىن ئىلگىرى ھازىرقى رايون تەۋەسىدە يوللار تار، ئەگرى-توقاي، ئېگىز-پەس بولۇپ، خۇددى «شامال چىقمىسىمۇ توپا ئۇشۇقتىچە كېلىدۇ، يامغۇر ياغسىلا يول پاتقاقتا تولىدۇ» دەپ تەسۋىرلەنگەندەك ئىدى. ئولتۇراق ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى توپا-ياغاچتىن قوپۇرۇلغان بولۇپ، سۇ تۇرۇبىلىرى ياكى ئەۋرەز يوللىرى يوق ئىدى. 1950-يىلدىن تارتىپ يوللار ئۆزگەرتىلىشكە باشلىدى. «خەلقنىڭ شەھىرىنى خەلق قۇرۇش، خەلقنىڭ شەھىرىنى خەلق باشقۇرۇش» دېگەن فاكتجىننى ئىزچىللاشتۇرۇش بىلەن، يېڭى يوللار ئېچىلىپ، سۇ تۇرۇبىلىرى يانقۇزۇلدى. لاي-پاتقاقلىق كوچا-قورۇلار رەتكە سېلىنىپ، كۆكەرتىلىپ، مۇھىتى گۈزەللەشتۇرۇلدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمي يىغىنىدىن كېيىن، يوللار ئومۇمىيۈزلۈك ئۆزگەرتىلىپ يېڭىلاندى. 1975-يىلدىن باشلاپ سۈيۇقلاندۇرۇلغان نېفىت گازى ئىشلىتىلدى، ئىشلەتكۈچىلەر يىلدىن-يىلغا كۆپەيىپ، ھازىرقى ئاھالە ئومۇمي نوپۇسىنىڭ % 85ى ئۆپچۆرىسىگە يەتتى. 1982-يىلدىن باشلاپ، قورۇلارغا سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىلدى. 1985-يىلى 217 كوچىنى ئاسفالتلاشتۇرۇش، ئەۋرەز يولى تۇرۇبىلىرى ئورنىتىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئولتۇراق ئۆي

5.89 كۆادرات مېترغا يەتتى. شۇ يىلى يەنە ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلىپ، ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش كۆلىمى 1 مىليون كۆادرات مېترغا يەتتى. 1987-يىلى ئاساسلىق شەھەر يوللىرى 36گە، ئۇلارنىڭ ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ كىلومېترغا، ئومۇمىي يول كۆلىمى 654 مىڭ كۆادرات مېترغا يېتىپ، ئازادلىقتىن بۇرۇنقىسىنىڭ 12.5 ھەسىسىگە توغرا كەلدى. 118.6 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا يۇندا چىقىرىش غول ۋە تارماق تورۇبىسى ياتقۇزۇلدى. يول ياقىلىرىغا 26 مىڭ 928 تۇپ كۆچەت تىكىپ ئۆستۈرۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە تۆت ئاساسىي يول (8607 مېتر) ياقىلىرىدا «غوللۇق دەرەخ، چانقال، گۈل ۋە ئوت-چۆپ»تىن ئىبارەت تۆتىنى بىرلەشتۈرۈش ئىشقا ئاشۇرۇلدى. بولۇپمۇ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىنكى نۇرلۇق يولىنىڭ كەڭلىكى 46 مېتر كېلىدۇ، ئۇ قوش لىنىيىلىك ۋە تېز، ئاستا ماشىنا يوللىرىغا بۆلۈنگەن. يول ئوتتۇرىسىدىكى گۈللۈك باھاردا گۈللەپ، كۈزدە مېۋىلەپ، يازدا ياشىرىپ، قىشتا كۆكىرىپ، گۈزەللىكتە كىشىنى مەپتۇن قىلىدۇ. قىزىل تاغنى ئۆزگەرتىش جەريانىدا 46 مىڭ تۇپ كۆچەت تىكىلىپ تۇتتۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن قىزىلتاغ كۆلىمىنىڭ %72ى ئورمان بىلەن قاپلىنىپ، غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. 1991-يىلى قارا ئىس تىزگىنلەنگەن دائىرە 13.18 كۆادرات كىلومېترغا، شاۋقۇن تىزگىنلەنگەن دائىرە 1.5 كۆادرات كىلومېترغا، يېشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى %18.9كە يەتتى. كۆركەم خىزمەت بىنالىرى، سودا، ئوقۇتۇش بىنالىرى ۋە تۇرالغۇ ئۆي بىنالىرى قاتارلىق كۆپ قەۋەتلىك بىنالار رايونىنىڭ ھەممىلا يېرىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. كۆرۈنۈشى خىلمۇ خىل، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بىنالار يېڭىچە سوتسىيالىستىك شەھەر رايونىنىڭ رەڭگى رۇخسارىنى نامايان قىلماقتا.

مەدەنىيەت، مائارىپ ئىشلىرى كۈنسايىن راۋاجلاندى. رايونىنىڭ مائارىپ تارىخى ئۇزۇن بولۇپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، كوممۇنىستلارنىڭ ياردىمىدە تەرەققىياتى بىرمەھەل تېز بولغانىدى. كېيىنچە مائارىپ خىراجىتىنىڭ يېتىشمەسلىكى، ئۇسكۇنىلەرنىڭ ئاددىي، ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ كەم بولۇشى تۈپەيلىدىن تەرەققىياتى ئاستىلاپ قالدى. بولۇپمۇ يەرلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر مائارىپى ھۆكۈمرانلارنىڭ چەكلىشىگە ئۇچرىدى. ئازادلىقتىن بۇرۇن پەقەت بىرلا ئالىي مەكتەپ، بەش ئوتتۇرا مەكتەپ، 12 باشلانغۇچ مەكتەپ، ئىككى بالىلار باغچىسلا بارئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، مائارىپ ئىشلىرى تېزدىن تەرەققىي قىلدى. جۈملىگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مائارىپ پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ئېتىبار بېرىشىگە ئېرىشتى. 1987-يىلى رايون تەۋەسىدىكى ھەرخىل مەكتەپلەر تەرەققىي قىلىپ 104كە، بۇلاردا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچى سانى 82مىڭ 600 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە باشلانغۇچ مەكتەپ 52 بولۇپ، ئوقۇغۇچى سانى 27 مىڭ 234 (رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ 26، بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپ ئالتە، ئۇيغۇرچە-خەنزۇچە بىرلەشمە مەكتەپ ئۈچ بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى 19 مىڭ 743، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى 731)؛ ئوتتۇرا مەكتەپ 34، ئوقۇغۇچى سانى 31 مىڭ 883؛ ئالىي مەكتەپ تۆت، ئوقۇغۇچى سانى 5890؛ ئوتتۇرا تېخنىكۇم توققۇز، ئوقۇغۇچى سانى 1325؛ چوڭلار مائارىپى ئالىي مەكتەپلىرى بەش، ئوقۇغۇچى سانى 16 مىڭ 293. بالىلار باغچىسى (يەسلى) تەرەققىي قىلىپ 48گە، باغچىدىكى بالىلار سانى 7438گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە رايونغا قاراشلىق بالىلار باغچىسى ئۈچ، باغچىدىكى بالىلار 1265. بۇنىڭدىن باشقا بىر ئەما-گاس-گاچىلار مەكتىپى بار، ئۇنى پۈتتۈرگەن ئومۇمىي ئوقۇغۇچى سانى 577 (يەتتەمىللەتتىن تەركىب تاپقان). بۇنىڭ بىلەن بالىلار مائارىپىدىن ئوتتۇرا باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپى، ئوتتۇرا، كەسپىي تېخنىكا مائارىپىغا، چوڭلار مائارىپىدىن ئالىي مائارىپقا قەدەر، تۈرلىرى تولۇق، مۇئەييەن كۆلەمگە ئىگە بىرقەدەر مۇكەممەل مائارىپ سىستېمىسى بەرپا قىلىنىپ، رايونىمىز پۈتۈن شەھەرنىڭ مائارىپ مەركىزى بولۇپ قالدى.

ئازادلىقتىن بۇرۇن رايونىمىز تەۋەسىدە پەقەت بىرلا ئاممىۋى ماۋارىپ سارىيى، بىر كىنوخانا، ئىككى ئورۇندا چەللە-پىشايۋان ئىسكەتىدىكى تىياراتىرخانا ۋە بىر ئەلنەغمچىلەر سورۇنلا بارئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن رايونىمىزدا ھەرخىل مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرى ۋە ھەر دەرىجىلىك سەنئەت ئۆمەكلىرى كەينى-كەيىندىن سېلىندى ۋە قۇرۇلدى. 1987-يىلى شەھەر بويىچە بار بولغان 13 سەنئەت ئۆمىكىنىڭ 12سى رايونىمىز تەۋەسىگە جايلاشقان. بۇ ئورۇنلاردا ئارتىس، خىزمەتچىلەر بولۇپ 1391 كىشى ئىشلەيدۇ. مىللىي ناخشا-ئۇسسۇل، ئۇيغۇرچە ئوپېرا (دراما)، خەنزۇچە دراما، چاڭچىلە، چىنجۇ (شەنشى تىياتىرى)، ئەلنەغمە، مۇزىكا، ئۇسسۇل ۋە سېرك قاتارلىق مۇھىم سەنئەت تۈرلىرى بار. ھەرقايسى مىللەت ئەنئەنىۋى سەنئىتىنىڭ قوشۇلۇشى بىر تۈركۈم مۇۋەپپەقىيەت قازانغان سەنئەتكارلارنى تەربىيىلەپ بارلىققا كەلتۈردى. مەملىكەتكە مەشھۇر ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخان، كومپوزىتور ۋاڭ لوبىن، ناخشىچى لى شۇاڭجياڭ، كېرىم ئابدۇكۇل، ئەلنەغمىچى ئابدۇكۇل قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردە ئۆز تالانتىنى نامايان قىلغان. ئۇندىن باشقا دۇنيا ياشلار ۋە ئوقۇغۇچىلار تىنچلىق فېستىۋالىنىڭ ئالتۇن مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئايتىللا، كۇمۇش مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن پاشا ئىشان، زۆھرەلەرمۇ مۇشۇ جايدا جامائەتچىلىككە تونۇلۇپ، ۋەتەنگە شان-شەرەپ كەلتۈرگەن. رايونىمىز تەۋەسىدە 28 ئورۇندا كىنو-تىياتىرخانا، كۇتۇپخانا، مەدەنىيەت-سەنئەت ساھەسىدە سارىيى، شىنخۇا كىتابخانىسى، كىنو-فىلىم شىركىتى قاتارلىق مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرى بار. ئۇندىن باشقا يەنە تانسىخانا، ئويۇنخانا قاتارلىق ئاممىۋى مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىمۇ بار. ئاپتونوم رايونلۇق ۋە شەھەرلىك رادىئو ئىستانسىلىرى، تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىنىڭ ھەممىسى رايونىمىز تەۋەسىدە بولۇپ، بۇلار ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەدەنىي تۇرمۇشىنى زور دەرىجىدە بېيىتتى.

تەنتەربىيە ئىشلىرى «تەنتەربىيە ھەرىكىتىنى راۋاجلاندۇرۇپ، خەلقنىڭ تەن-ساغلاملىقىنى ئۆستۈرۈش» فاكىجىنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئاممىۋى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى يېڭى تارىخىي باسقۇچقا كىردى. تەنتەربىيە مەشقى ۋە مۇسابىقىلىرى كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇرۇلۇپ، تەنھەرىكەت تېخنىكا سەۋىيىسى ۋە خەلقنىڭ تەن ساپاسى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈلدى. تەنھەرىكەت مەيدانى (سارايلىرى)، سۇ ئۈزۈش كۆلى، مۇز تېيىلىش مەيدانى، توپ مەيدانى، بەيگە مەيدانى قاتارلىق تەنتەربىيە سورۇنلىرى بەرپا قىلىنىپ، ھەرخىل تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى ۋە ئاممىۋى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئۈچۈن ياخشى شارائىت يارىتىلدى. نەنمىن تەنتەربىيە مەيدانى (سارايىي) ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە بىردىنبىر چوڭ تېپتىكى تەنتەربىيە مەيدانىدۇر. ئۇنىڭغا 30 مىڭ كىشىلىك تاماشىبىن سىغىدۇ. ئۇنىڭ ئۈسكۈنىلىرى ئىلغار، كۆرۈنۈشى ھەيۋەتلىك بولۇپ، 1986-يىلى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر تەنھەرىكەت يىغىنى مۇشۇ جايدا ئۆتكۈزۈلگەن. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئاسكېتبول كومانداسى مەملىكەت بويىچە چېمپىيونلۇققا ئېرىشكەن. مەملىكەتلىك ئېغىرلىق كۆتۈرۈش-تەنھەرىكەتچىسى چىيەن يۈكەي (8-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ سابىق ئوقۇغۇچىسى) توققۇز قېتىم مەملىكەت رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلاپ، ئۆز يۇرتى ئۈچۈن شان-شەرەپ كەلتۈرگەن.

داۋالاش-ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى تېز بولغانلىقتىن، خەلقنىڭ سالامەتلىكى ياخشىلاندى. ئازادلىقتىن بۇرۇن، ھازىرقى رايون تەۋەسىدە ھۆكۈمەت باشقۇرغان ئۈچ دوختۇرخانا ۋە 40 جۇڭگوچە-غەربچە خۇسۇسىي شىپاخانا، ئاران 68 تېببىي تېخنىكا خادىمى بار ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، پائال تۈردە ھەرخىل كېسەللىكلەرنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، دوختۇرخانىلار قۇرۇلۇپ، داۋالاش سەۋىيىسى ئۆستۈرۈلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە 21 داۋالاش ئورگىنى، 4123 كېسەل كارىۋىتى، 5026 تېببىي تېخنىكا خادىمى بار بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ساقلىقنى ساقلاش-داۋالاش ئورگانلىرىدىن تېنانشان

رايونلۇق ئامبۇلاتورىيە، جۇڭيى ئامبۇلاتورىيىسى، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى رايونىمىزغا تەۋە بولۇپ، بۇ ئورۇنلاردا 45 تىن ئارتۇق تىببىي تېخنىك خادىم بار؛ رايون داۋالاش ئورگانلىرىدا ئالتە ئۇنىۋېرسال دوختۇرخانا، بەش مەخسۇس كەسىپ دوختۇرخانىسى، ئىككى جۇڭيى (جۇڭگوچە داۋالاش) دوختۇرخانىسى، بىر ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى، ئىككى ئىشچى-خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىسى ۋە ئىككى ساناتورىيە بار. ئۇندىن باشقا ئىدارە، زاۋۇت-كان، مەكتەپلەردە 124 داۋالاش ئورنى، 70 خۇسۇسىي شىپاخانا بار. رايون بويىچە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 77.6 كىشىگە بىردىن كېسەل كارىۋىتى، ھەر 66.7 كىشىگە بىردىن تىببىي خادىم توغرا كېلىپ، مەملىكەت بويىچە شەھەرلەردىكى داۋالىنىش ئوتتۇرىچە سەۋىيىسىدىن ئېشىپ كەتتى. بۇ داۋالاش ئورۇنلىرىنىڭ ئۇسكۇنىلىرى ئىلغار، تېخنىكا كۆچى تولۇق بولۇپ، داۋالاش، ئالدىنى ئېلىش بىرلەشتۇرۇلگەن داۋالاش تورى بولۇپ شەكىللەندى. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سالامەتلىك سەۋىيىسى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆسۈش بىلەن، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە ئۆمرى 1950-يىلدىن ئىلگىرىكى 35 ياشتىن ئۇزۇراپ 71.51 ياشقا يەتتى.

پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى چوڭقۇر، ئۇزاققىچە ئېلىپ بېرىلدى. 1957-يىلىدىن باشلاپ رايونىمىزدا پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى قانات يايدۇرۇلغانىدى. رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بۇ خىزمەتنى مۇھىم ئىشلار كۈن تەرتىپىگە كىرگۈزۈپ، نوپۇس سانىنى ئۇنۇملۇك تىزگىنلەپ، نوپۇس سۈپىتىنى ئۆستۈردى. 1975-يىلى خەنزۇلارنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰14.33، تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى ‰11.18 بولغان بولسا، 1987-يىلىغا بارغاندا تۆۋەنلەپ، تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰10.7كە، تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى ‰7.95كە چۈشتى. 1984-يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇت قانات يايدۇرۇلۇپ، 1987-يىلىغا كەلگەندە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰19.49، تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى ‰14.77 بولدى. 1991-يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەر نوپۇسىنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى تۆۋەنلەپ ‰9.06كە چۈشتى.

پەن-تېخنىكا ئىشلىرى جۈش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. ئازادلىقتىن بۇرۇن، ھازىرقى رايون تەۋەسىدە پەن-تېخنىكا ئىشلىرى پۈتۈنلەي يوق دېيەرلىك ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن تەرەققىي قىلدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تەرەققىيات تېز بولدى. «پەن، مائارىپقا تايىنىپ رايونىنى گۈللەندۈرۈش» ئېڭى تۇرغۇزۇلۇپ، پەن-تېخنىكا تەرەققىياتى ئۈچۈن مەخسۇس مەبلەغ ئاجرىتىلىپ، پۈتۈن رايوندىكى پەن-تېخنىكا كۈچلىرىگە تايىنىپ، تەۋەمىزدە تۇرۇشلۇق ئالىي مەكتەپلەر، پەن-تەتقىقات ئورۇنلىرىنىڭ رولى تولۇق جارى قىلىنىپ، رايون-مەھەللە باشقۇرغان سانائەت كارخانىلىرىنىڭ تېخنىكا بېكىلاش ۋە تېخنىكا تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى. 1987-يىلىغا كەلگەندە رايونىمىزدا 23 تەتقىقات ۋە ئېچىش ئورگىنى، 1446 تېخنىك كادىر (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 305) بار بولدى، ئۇندىن باشقا بىر قىسىم سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئۆزىدىمۇ كەسىپىي تەتقىقات ئورگانلىرى بار. رايونغا قاراشلىق ئورۇنلاردا 1824 نەپەر تۇرلۇك پەن-تېخنىكا كادىرلىرى بار، بۇنىڭ ئىچىدە، ئالىي، ئوتتۇرا دەرىجىلىك پەن-تېخنىكا خادىمى 537 نەپەر. كۆپ يىللاردىن بۇيان، ھەرقايسى پەن-تەتقىقات ئورگانلىرى بىر بۆلەك پەن-تەتقىقات تۇرلىرىنى ئورۇنداپ، بۇلاردىن بەزىلىرى مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىش بىلەن، سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەريانىدا مۇھىم رول ئوينىدى.

مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىدە روشەن ئۇنۇم قولغا كەلتۈرۈلدى. كۆپ يىللاردىن بۇيان، رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىككى مەدەنىيەتنى بىرلىكتە تۇتۇشتا چىڭ تۇرۇپ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقى

تەربىيىسىنى چوڭقۇر قانات يايدۇردى. «خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالمايدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالمايدۇ» دېگەن ئىدىيە كىشىلەر قەلبىگە چوڭقۇر سىڭدۈرۈلۈپ، مىللەتلەر باراۋەر، ئىناق بولغان، ئۆزئارا ياردەملىشىپ دوستانە ئۆتىدىغان يېڭىچە مىللىي مۇناسىۋەت شەكىللەندۈرۈلـ ىدى. ئارمىيە خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ مېھرى-مۇھەببىتى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇلدى. دېموكراتىيە، قانۇن-تازۇم تەربىيىسى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلۇپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمىش خىزمىتى كۈچەيتىلىپ، ئىنتىپاقلىق، مۇقىملىق ئىلگىرى سۈرۈلدى. 1987-يىلى رايون بويىچە مەيدانغا كەلگەن «بەشتە ياخشى ئائىلە» 36 مىڭ 111 بولۇپ، بۇ پۈتۈن رايوندىكى ئومۇمىي ئاھالە سانىنىڭ 43.96% نى ئىگىلىدى؛ «بەشتە ياخشى قورۇ» 504 بولۇپ، بۇلار ئىچىدە مەملىكەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشكىنى يەتتە ئائىلە، ئاپتونوم رايون، شەھەرلىك ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشكىنى 164 ئائىلە. ئاپتونوم رايون، شەھەر، رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن 587، مەدەنىيەتلىك بىنا، قورۇ 356، مەدەنىيەتلىك مەھەللە، كوچا توققۇز، مەدەنىيەتلىك تارماق رايون تۆت، مىللەتلەر ئىنتىپاقلىقى قورۇسى 194. 1990-يىل 12-ئاينىڭ 12-كۈنى رايونىمىزغا شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن «مىللەتلەر ئىنتىپاقلىقى، ئارمىيە-خەلق ئىنتىپاقلىقى بويىچە ئۈلگىلىك رايون» دەپ نام بېرىلدى. نۆۋەتتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن، مەدەنىيەتلىك شەھەر ئاھالىسى بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش قىزغىنلىقى شەكىللەنمەكتە.

ئازادلىقتىن كېيىن تېنىشان رايونىدا بارلىققا كەلگەن غايەت زور ئۆزگىرىشلەر سوتسىيالىزمنىڭ ئۈزلۈكسىز تولۇق نامايان قىلدى. ئاۋات، مۇقىم، مەدەنىيەتلىك، قولايلىق بولغان يېڭىچە شەھەر رايونى كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولماقتا. ھازىر ھەر مىللەت خەلقى ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش يولىنى بويلاپ يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە.

IV

كەلگۈسىگە نەزەر سالغاندا، ئىستىقبالىمىز چەكسىز. تېنىشان رايونى — ئاپتونوم رايون ۋە شەھىرىمىزنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىك ئورگانلىرى تۇرۇشلۇق جاي بولۇپ، سودا، پۇل مۇئامىلە، مائارىپ، مەدەنىيەت ئىشلىرى تەرەققىي قىلغان؛ قاتناش، پوچتا-تېلېگراف ئىشلىرى قولاي؛ ئىختىساسلىق كىشىلەر توپلاشقان، ئويۇشۇش كۈچى، جەلپ قىلىش كۈچى كۈچلۈك بۇلۇپ بۇندىن كېيىنكى ئېچىش قۇرۇلۇشىدا ئۆزىگە خاس ئەۋزەللىكەرگە ئىگە. بۇ ئەۋزەللىكلەردىن تولۇق پايدىلىنىپ، تېنىشان رايونىنى ئىقتىسادى راۋاج تاپقان، بازارلار ئاۋاتلاشقان، جەمئىيىتى مۇقىم، مىللەتلەر ئىنتىپاق، مۇھىتى گۈزەل، تۇرمۇش قولايلىق بولغان زامانىۋى شەھەر رايونى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش — رايونىمىز خەلقىنىڭ كۈرەش نىشانى. ھەر مىللەت خەلقى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەركەز قىلىنغان سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى، سوتسىيالىستىك دېموكراتىزملىق سىياسى، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەتنى ئورتاق راۋاجلاندۇرۇش جەريانىدا بىردەك ئىنتىپاقلىشىپ، بۇ نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەپ، گۈزەل ئەتىنى جەزمەن كۈتۈۋالىدۇ.

چوڭ ئىشلار

1758-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى)

شۇ يىلى چىڭ سۇلالىسى لەشكەرلىرى ئۇرۇمچى دەريالىرىنىڭ شەرقى، قىزىلتاغنىڭ جەنۇبىغا ئايلانمىسى بىر بىرىم چاقىرىم كېلىدىغان قەلئە سالدۇردى. قەلئە سېپىلىنىڭ ئېگىزلىكى تۆت مېتر 12 چى بولۇپ، شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇمچى شەھىرى قۇرۇلۇشقا باشلىدى.

1760-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 25-يىلى)

3-ئايدا چىڭ سۇلالىسى ئوردىسى شەنشى-گەنسۇنىڭ باش ھەربىي ۋالىيسى ۋۇ داشەنگە گەنسۇدىن ئىككى نەپەر دوختۇر ۋە تۇرلۇك دورا ماتېرىياللىرىنى تاللاپ ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىپ بېرىش توغرىلىق پەرمان چۈشۈردى.

5-ئايدا پادىشاھ چىيەنلۇڭ ئىچكىرىدىكى پۇقرالارنىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىپ تېرىقچىلىق قىلىشى ياكى سودا بىلەن شۇغۇللىنىشىغا پەرمان چۈشۈردى.

1761-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 26-يىلى)

8-ئايدا ياندىش بۇيۇرغالىق دەرىجىسى بىلەن ئۇرۇمچىنىڭ بوز يەر ئېچىش ئىشلىرىغا ئۇمۇمىيۈزلۈك قوماندانلىق قىلىۋاتقان ئەن تەيزۇ ئۇرۇمچىدە بوز يەر ئاچقان يېشىل تۇغلۇق ئەسكەرلەرنىڭ 3000 گە يېتىپ، ئاشلىقتىن ناھايىتى كۆپ مول ھوسۇل ئالغانلىقىنى، ھوسۇلنىڭ ئەسكەرلەرنى تەمىنلەپ ئېشىپ قالغانلىقىنى، شۇڭا 2000 ئادەم ئەۋەتىپ 1000 مو بوز يەر ئېچىشنى تەلەپ قىلدى. چىڭ سۇلالىسى ئوردىسى بۇنىڭغا قوشۇلماي، ئەسكەرلەرنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ داۋاملىق كۆچۈپ بېرىشى ھەمدە ئىچكىرىدىكى ئاققۇنلارنىڭمۇ كۆچۈپ بېرىپ تېرىقچىلىق قىلىشى توغرىلىق پەرمان چۈشۈردى.

10-ئايدا سۇجۇ (جيۇچۈەن)، ئەنشى، گاۋتەي قاتارلىق جايلاردىن ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 300 ئائىلە ئۇرۇمچىگە كۆچۈرۈپ كېلىنىپ بوز يەر ئاچتى.

1762-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 27-يىلى)

1-ئايدا، ئۇرۇمچىدە بوز يەر ئاچىدىغان لەشكەرلەر 5000 غا يەتتى.

2-ئايدا گەنسۇنىڭ خېشى ئەتراپىدىن يەنە بىر تۈركۈم كۆچمەنلەر ئۇرۇمچىگە بوز يەر ئېچىشقا كۆچۈرۈپ كېلىندى. بۇلار جەمئىي 400 ئائىلە بولۇپ، ئەر-ئايال، قېرى-ياش جەمئىي 1500 كىشىدىن

كۆپرەك ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئېچكىرىدىن بىر تۈركۈم جىنايەتچىلەرمۇ ئۇرۇمچىگە كۆچۈرۈپ كېلىندى، يەرلىك دائىرىلەر جىنايەتچىلەرنىڭ ھەربىرىگە 12 مودىن يەر تەقسىم قىلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ بوز يەر ئاچقۇچى ئەسكەرلەر بىلەن ئوخشاش غەللە تاپشۇرۇشى بەلگىلەندى. جىنايەتچىلەرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرگە بەش مودىن يەر ئۆز ئالدىغا تېرىۋېلىشقا بېرىلدى.

5-ئايدا گەنسۇدىن 281 كىشى ئۇرۇمچىگە كېلىپ ماكانلىشىپ چىڭ سۇلالىسى ئۈردىسىنىڭ ئالاھىدە مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

11-ئايدا ئۇرۇمچىنىڭ خان ئامبىلى جىڭ ئېلى مەركەزگە دوكلات يوللاپ، ئۇرۇمچىگە كۆچۈرۈپ كېلىنگەنلەرنىڭ بالا-چاقىسى يېتىپ كېلىپ بوز يەر ئېچىشقا چۈشكەنلىكى ۋە ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن سودا-سېتىق قىلىدىغان كىشىلەرنىڭمۇ يېتىپ كېلىپ 500 دىن ئارتۇق تىجارەت دۇكىنى ئېچىپ بازار قىلغانلىقى، 300 مودىن ئارتۇقراق يەرگە كۆكتات تېرىغانلىقىنى مەلۇم قىلدى ھەمدە بۇلاردىن مۇۋاپىق دەرىجىدە غەللە، باج ئېلىپ، ھۆكۈمەتنىڭ كەم خىراجىتىنى تولۇقلاشقا بولىدىغان-بولمايدىغانلىقى ھەققىدە يولبورۇق سوردى.

1763-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى)

8-ئايدا خان يانداش بۇيۇرغا يانداش بېگى جىڭ ئېلى قاتارلىقلار ئۇرۇمچىنىڭ كونا ئورنى 6. 1 چاقىرىم توپا قەلئە بىلەن ئۇرالغان، شەھەر كوچىلىرىدا ئۆي-ئىمارەتلەر تەدرىجىي كۆپەيمەكتە. شۇڭا، قەلئەنىڭ ئېگىزلىكىنى 16 چى، قېلىنلىقىنى ئون چى چوڭايتىپ 8-ئايدا پۈتتۈرۈش كېرەك، دەپ مەلۇم قىلدى. بۇ قۇرۇلۇش پۈتتۈرۈلگەندىن كېيىن، شەھەر نامى دىخۇا دەپ ئاتالدى. دىخۇا شەھىرىگە تۆت دەرۋازا ئېچىلدى. شەرقىي دەرۋازا خۇيفۇ، غەربىي دەرۋازا چىڭفىڭ، جەنۇبىي دەرۋازا جاۋفۇ، شىمالىي دەرۋازا جىڭخۇي دەپ ئاتالدى. بۇ شەھەر كېيىنكى كۈنلەردە «خەنزۇ شەھىرى» دەپمۇ ئاتالدى. شەھەر ئىچىدە يامۇل مەھكىمىسى، ئىبادەتخانا، 617 ئېغىزلىق ئىسكىلات، 2000 نەچچە ئېغىزلىق ھەربىي لاگىر بار ئىدى.

12-ئايدا، جىڭ ئېلى قاتارلىقلار ئۇرۇمچىدە بوز يەر ئېچىۋاتقان جىنايەتچى چېرىكلەردىن جاۋلىمىن قاتارلىق 191 كىشىنىڭ جاسارەت بىلەن تېرىقچىلىق قىلىپ، ئائىلە تەۋەلىرىنىڭ تەرتىپكە بويسۇنۇپ، ئىنساپ بىلەن يۈرگەنلىكىنى تەقدىرلەپ، بۇلارنى بالا-چاقىسى بىلەن بىرلىكتە يەر تېرىۋاتقان يېشىل تۇغلۇق لەشكەرلەر قاتارىغا كىرگۈزۈپ، بۇلار ئارقىلىق قوشۇنلاردىكى كەم لەشكەرلىرىنى تولۇقلىدى.

1764-يىلى (چىڭ چۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 29-يىلى)

1-ئايدا يەنە بىر تۈركۈم لەشكەرلەرنىڭ بالا-چاقىسى ئېچكىرىدىن ئۇرۇمچىگە كۆچۈرۈپ كېلىنىپ ماكانلاشتۇرۇلدى. بۇلار جەمئىي 522 ئائىلە، 1796 ئادەم ئىدى.

10-ئايدا سۇجۇ، جاڭيېلاردىن 518، دۇنخۇاڭدىن 190 ئائىلە ئۇرۇمچىگە كۆچۈرۈلدى.

1766-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 31-يىلى)

9-ئايدا 400 نەپەر جىنايەتچى بالا-چاقىسىنى ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كېلىشنى تەلەپ قىلدى. تەلەپ تەستىقلانغاندىن كېيىن، بۇلار ئارىسىدىكى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان جىنايەتچىلەر بەش يىللىق ھەربىي سۇرگۈنگە، جىنايىتى يېنىك بولغانلار ئۈچ يىللىق سۇرگۈنگە ئۆزگەرتىلدى. جازا مۇددىتى توشقانلار پۇقرا تىزىملىكىگە كىرگۈزۈلدى.

1767-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چېخىنلۇڭ سەلتەنىتىنىڭ 32-يىلى)

4-ئايدا ئۇرۇمچى قاتارلىق جايلارغا ئەۋەتىلگەن ھەربىي سۇركۈنلەر 600-700 گە يەتتى، ھەربىي ئىشلار ۋەزىرى باندىت، ئالدامچى، ئوغرىلارنى ئۇرۇمچى قاتارلىق جايلارغا ئەۋەتىشنى توختىتىشنى تەلەپ قىلدى.

7-ئايدا ئۇرۇمچى خان ئامبىلى ۋېن فۇ جىنايەتچىدىن پۇقرالىققا ئۆزگەرتىلگەنلەرنى ئىچكىرىدىكى پۇقرالارغا ئوخشاش تەشكىللەپ باۋ-جيا ئارقىلىق باشقۇرۇشنى يولغا قويدى. يەرلىك ئەمەلدارنى ئەتراپىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى.

شۇ يىلى دىخوا شەھىرىنىڭ غەربىي شىمالىغا بىر ئىبادەتخانا سېلىندى.

1768-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چېخىنلۇڭ سەلتەنىتىنىڭ 33-يىلى)

2-ئايدا ئۇرۇمچى بىلەن ئىلى ئارىلىقىدىكى مۇھىم جاي يار ئېغىزىدا يامۇل بېكى تۇرغۇزۇلۇپ، يول ئۇستىدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەر تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى. يامۇل بېكىگە ئارىلىقى يىراق بولغان ۋەقەلەرنى بىر تەرەپ قىلىدىغان ساقچى يوق بولغاچقا، بۇ يەردىكى ۋەقەلەرنى دىخوا ساقچى ئەمەلدارىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى.

7-ئايدا پايتەخت خەنلىن ئىلىم پۈرتىنىڭ ئۆلىماسى جى جۇن سۇرگۈن بىلەن دىخوغا كېلىپ جيۇجاۋەندىكى جىنايەتچىلەر رايونىدا تۇردى. 1771-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چېخىنلۇڭ سەلتەنىتىنىڭ 36-يىلى) قويۇپ بېرىلىپ ئاستانىگە قايتىش سەپىرىدە «ئۇرۇمچى نەزمىلىرى» ناملىق 160 پارچە شېئىر يازدى. ئاستانىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن «ۋىيساۋتاڭ خاتىرلىرى» ناملىق 24 جىلدلىق ئەسەرنى يازدى. بۇ ئەسەردە دىخوا خەلقىنىڭ تۇرمۇشى، ئۆرپ-ئادەتلىرىگە ئائىت نۇرغۇن چۆچەك رىۋايەتلەر بار.

1773-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چېخىنلۇڭ سەلتەنىتىنىڭ 38-يىلى)

7-ئايدا شەنشى، گەنسۇ ۋالىيسى لې ئېرجىن دىخوا ئايمىقىنى جىلۇ ئايمىقى قىلىپ ئۆزگەرتىشكە قوشۇلدى.

1775-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چېخىنلۇڭ سەلتەنىتىنىڭ 40-يىلى)

4-ئايدا چىڭ ئوردىسى پەرمان چىقىرىپ دىخوادىكى ھەرقايسى ھەربىي لاگىردا تۇرۇۋاتقان ھەربىي ئەمەلدارلارنىڭ ئۆز ئالدىغا سودا دۇكانلىرى ئېچىشىنى مەنئى قىلدى. ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى سودا-سېتىق ئىشلىرىنى سەممىي بولغان پۇقرا سودىگەرلەرنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئۇنىڭدىن كەلگەن پايدىنى ئەسكەرلەرگە مۇۋاپىق تۇردە بۆلۈپ بەردى.

1777-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چېخىنلۇڭ سەلتەنىتىنىڭ 42-يىلى)

1-ئايدا ئۇرۇمچىنىڭ باش بۇغى سونۇم سېرىن ئۇرۇمچىگە ئۆزى يالغۇز پالىنىپ كەلگەن دېھقانلار-نىڭ بالا-چاقىسىنى يۆتكەپ كېلىشىنى تەستىقلىدى.

7-ئايدا گەنسۇدا ئاپەتكە ئۇچرىغانلاردىن 690 ئائىلە ئۇرۇمچىگە بوز يەر ئېچىش ئۈچۈن كۆچۈپ كەلدى. بۇلارغا يول خىراجىتىنىڭ پېرىمى بېرىلدى.

1779-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 44-يىلى)

3-ئايدا ۋۇۋبي قاتارلىق ناھىيىلەردىن جەمئىي 1887 ئائىلە ئالدىنقى يىلى 12-ئاينىڭ 23-كۈنىدىن كېيىنكى يىلى 3-ئاينىڭ 17-كۈنىگىچە لەنجۇ ئارقىلىق ئۇرۇمچىگە كېلىپ يەر تەرىشقا كىرىشتى. شۇ يىلى دېخۇادىكى قىزىل تاغ چوققىسىغا يۇخۇاڭ ئىبادەتخانىسى سېلىندى.

1784-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 49-يىلى)

5-ئايدا دېخۇادا ئاھالىلەر كۆپەيگەچكە، باشقۇرۇشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، خەيلۇ ئېچكىرىنىڭ تۈزۈمى بويىچە ئاھالىنى مەھەللىلەرگە ئايرىپ، ئىشكىلەرگە ۋۇئسكا ئېسىشنى، بەگ، دورغىلارنىڭ ئائىلىلەرنى بېكىتىلگەن ۋۇئسكىلار بويىچە ھەرقاچان كۆزىتىپ تۇرۇشنى تەستىقلىدى.

1788-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 53-يىلى)

3-ئايدا تاغدىن كەلگۈن كېلىپ دېخۇانىڭ غەربىي، جەنۇبىي دەرۋازىلىرى سىرتىدىكى پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرىدىن 500 نەچچە ئېغىزنى سۇ بېسىپ كەتتى. ئۇرۇمچىنىڭ باش بۇغى شاڭ ئەن ھەر بىر ئائىلىدىن بىر ياكى بەش مىسقال كۈمۈش يىغىشنى تەستىقلىدى.

5-ئايدا شاڭ ئەن دېخۇادىكى قىزىلتاغ ۋە جادىگەر تېغىغا (ھازىر يامالىق تېغى) ئىككى مۇنار ياساشنى تەشەببۇس قىلدى.

1789-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 54-يىلى)

2-ئايدا قۇمۇل قاتارلىق جايلاردىكى سودىگەرلەر سۇجۇدىن مەنئى قىلىنغان 5000 جىڭدىن ئارتۇق سېرىق پۇرچاقنى ئۆز ئېشىمچىلىق بىلەن ۋەنچاڭخاۋ قاتارلىق ئۇچ ئورۇنغا ئېلىپ كېلىپ بازارغا سالدى. بۇ سودىگەرلەرنىڭ ھەممىسى ئەمەلدارلارنىڭ كۆزىنى بويىاپ ماللىرىنى ئېلىپ كىرگەنلىكى ئۈچۈن، مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغان ئەمەلدارلار پەلەققە تارتىلدى.

1790-يىلى (چىڭ سۇلالىسى چىيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 55-يىلى)

7-ئاينىڭ 6-كۈنى كېچىسى تاغدىن كەلگۈن كېلىپ، جىرانىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى مانجۇلار ئىگىلىكىدىكى تۇگمەننى ۋە تۇگمەن يېنىدىكى ئۆيلەرنى سۇ بېسىپ كەتتى. ئۇگۇت-ئۇنلار سۇدا قالدى.

1825-يىلى (چىڭ سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 5-يىلى)

1-ئايدا ئۇرۇمچىنىڭ باش بۇغى يىڭ خۇي دېخۇا شەھىرىنىڭ شەرقىگە مانجۇلار قەلئەسى (مانجۇ شەھىرى دەپمۇ ئاتىلىدۇ، يەنى ھازىرقى دۆلەت قۇرۇش يولى ئەتراپى) سېلىشنى تەستىقلاپ، مانجۇ ئەسكەرلىرىنى شۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىشكە ئورۇنلاشتۇردى.

1827-يىلى (چىڭ سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 7-يىلى)

3-ئايدا شەنشى، گەنسۇنىڭ ۋالىيسى ئې شەن ئۇرۇمچىگە ئاشلىق يۆتكەشكە 13 مىڭ 86تۆگە ئاجرىتىپ، تۇركۈملەر بويىچە ئېچكىرىدىن چىقاردى.

1830-يىلى (چوڭ سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى)

8-ئايدا ئۇرۇمچىدىن 700 مىڭ جىڭدىن كۆپرەك ھەربىيلەر ئىھتىياجلىق بۇغداي ئۇننىي ئاقسۇغا ئەۋەتىپ، يۇسۇپ توپىلىڭنى بېسىقتۇرۇۋاتقان قوماندان ۋە چېرىكلەرگە ياردەم قىلدى.

9-ئايدا دىخۇا ئايمىقىدىكى سودىگەرلەر 30 مىڭ سەر كۈمۈش يىغىپ، قارا سەرنى ئەمەلدىن قالدۇردى.

1839-يىلى (چوڭ سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 19-يىلى)

12-ئايدا باش بۇغ خۇيجى پەرمان چۈشۈرۈپ ئۇرۇمچىدىكى ئەپيۇن ساتقان ۋە ئەپيۇن چەككەن جىنايەتچىلەردىن 30 نەچچىنى تۇتتى. چىڭ ئوردىسى ئەپيۇننى مەنئى قىلىش توغرىسىدىكى پەرمانىنى قايتا تەكىتلىدى ھەمدە خەشخەش تېرىشنى قاتتىق مەنئى قىلدى.

1842-يىلى (چوڭ سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 22-يىلى)

10-ئاينىڭ 13-كۈنى گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى ۋالىيسى لىن زېشۈ سۈرگۈن بىلەن ئۇلىغا كېتىۋاتقاندا، چىداۋان، قىزىلتاغ ئېغىزىدىن ئۆتتى. ۋالىي خۇيجى چېرىكلەر كۆتۈرگەن تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ چىقىپ ئۇنى كۈتۈۋېلىپ مانجۇ قەلئەسىگە باشلىدى. ئەتىسى يەنە خەنزۇلار شەھىرىگە تەكلىپ قىلدى.

1851-يىلى (چوڭ سۇلالىسى شىيەنفىڭ سەلتەنەتىنىڭ 1-يىلى)

شۇ يىلى چار پادىشاھلىقى چىڭ ئوردىسىنى «ئۇلى-تارباغاتاي سودا نىزامنامىسى»نى ئىمزالاشقا مەجبۇرلىدى. چارروسىيىنىڭ تەكرى ئۇلتىپاتى بانكىسى دىخۇادا ئىش باشلىدى.

1852-يىلى (چوڭ سۇلالىسى شىيەنفىڭ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى)

شۇ يىلى، روسىيە سودىگەرلىرىنىڭ «رەھىمدىللىك، ساداقەت، ئىشەنچ» بانكىسى دىخۇادا ئىش باشلىدى، ئۇنىڭ مەبلىغى 500 مىڭ روبىلى بولۇپ، شىنجاڭنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتلىرىنى ئەرزان باھادا سېتىۋالدى.

1858-يىلى (چوڭ سۇلالىسى شىيەنفىڭ سەلتەنەتىنىڭ 8-يىلى)

1-ئاينىڭ 23-كۈنى دىخۇادا «باۋدىجۇي» ئىدارىسى قۇرۇلۇپ مىس پۇل قويۇلدى.

1860-يىلى (چوڭ سۇلالىسى شىيەنفىڭ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى)

3-ئاينىڭ 14-كۈنى دىخۇا ئايمىقىنىڭ ئامبار-قورۇسىغا ئوت كېتىپ، 187 يەشىك چاي كۆيۈپ كەتتى. دىخۇا ئايمىقىنىڭ ئايماقدارى يى چاڭتا پەلەقە تارتىلىپ جازالاندى.

1861-يىلى (چوڭ سۇلالىسى شىيەنفىڭ سەلتەنەتىنىڭ 11-يىلى)

شۇ يىلى، روسىيە سودىگەرلىرىنىڭ خەيرىيەت بانكىسى دىخۇادا ئىش باشلاپ، مەخسۇس جۇڭگو چېيى سودىسى بىلەن شۇغۇللاندى ھەمدە خەنكۇدا ئۆزى چاي زاۋۇتى قۇرۇپ، زور پايدا ئالدى.

1862-يىلى (چوڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ تۇنجى يىلى)

شۇ يىلى شىنىڭدىن ئۇرۇمچىگە كەلگەن خۇيزۇ ئاخۇن تومۇڭ (تودىلىن، دىنىي ئىسمى داۋۇت مۇسا) بەرگاھ لەشكەر بېشى سۇخۇمنجاڭنىڭ ئۆيىدە تۇردى ھەمدە ئۇرۇمچىنىڭ باش بۇغى نىيې بۇچۇڭ بىلەن دوستانە مۇناسىۋەت باغلىدى.

1863-يىلى (چوڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى)

1-ئايدا، ئۇرۇمچىنىڭ باش بۇغى پىك رۇي دىخۇادىكى قەلئەلەر يىللاردىن بۇيان خىراجەتنىڭ كەملىكىدىن رېمونتسىز قالدى، چېرىكلەر قىينىچىلىققا بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتىدۇ دەپ، پەندى-نەسىھەت قىلىپ، سودىگەرلەردىن 50 مىڭ سەردىن كۆپرەك كۈمۈش يىغدى.

2-ئايدا پىك رۇي ساناتورىيە سىلىشنى بۇيرۇدى، ئامباردىكى ئاشلىقلار ئارقىلىق نامراتلارنى باقتى.

شۇ يىلى تومۇڭ، سۇخۇمنجاڭ ھەربىي قورال-ياراقلارنى مەسچىتكە يوشۇرۇپ قويۇپ قوزغىلاڭغا تەييارلاندى.

1864-يىلى (چوڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى)

2-ئايدا، دىخۇادا يەر تەۋرەپ، ناھايىتى كۆپ ئادەم يارىدار بولدى.

باھاردا ئۇرۇمچىنىڭ باش بۇغى پىك رۇي كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈمىز دېگەن نام بىلەن ناھىيىلەردىن ئالىدىغان غەللە-پاراقنى ئېغىرلاتتى. دىخۇا ئايمىقىنىڭ ئايماقدارى كوگفۇ، قوماندان شۇ ئې قاتارلىقلار يەردىن مو بېشىغا ئالىدىغان غەللىنى ئېغىرلاشتۇرۇپ، ئېغىر بېسىم ئىشلىتىپ خەلقنى ئارام بەرمىدى.

6-ئايدا، تومۇڭ قوزغىلاڭ كۆتۈردى ھەمدە جامائەتنى باشلاپ كېلىپ دىخۇا قەلئەسىگە ھۇجۇم قىلدى. چوڭ سۇلالىسى چېرىكلىرى يېشىل تۇغلۇقلار بارگاھىنىڭ لەشكەر بېشى سۇخۇمنجاڭ لەشكەر تارتىپ چىقىپ ئىچكى جەھەتتىن ماسلاشتى. تومۇڭ مەزھىپدىكىلەردىن مامۇڭ قاتارلىقلار قوزغىلاڭچىلار قوشۇننى باشلاپ گۈڭنىڭ قەلئەسىگە ھۇجۇم قىلدى. 9-ئايدا بۇ قەلئە قولدىن كەتتى. گۈڭنىڭ قەلئەسى بۇ قېتىمقى جەڭدە كۆيۈپ كۈلگە ئايلاندى.

شۇ يىلى، تومۇڭ ئاخۇن ئۆزىنى «مۇسۇلمانلار شاھى» دەپ ئاتىدى ھەمدە دىخۇا شەھرىنىڭ جەنۇبىدا «شاھ شەھرى» سېلىپ (ھازىرقى ئىتتىپاق يولىنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا توغرا كېلىدۇ، كېيىن 1876-يىلى جەڭدە ۋەيران قىلىۋېتىلگەن) ماشىڭ، ماگۇمن، ماتەي، ماجۇڭ قاتارلىقلارغا سەركەردە دەپ نام بەردى. سۇخۇمنجاڭ ئۆزىنى ئەمىر لەشكەر دەپ ئاتىۋالدى. ئۇ تومۇڭ بىلەن بىر پىكىردە بولالماي قاچاقلارغا باش بولۇپ تۇرپانغا قېچىپ كەتتى.

1870-يىلى (چوڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 9-يىلى)

10-ئايدا، ياقۇبېگ ئۇرۇمچىنى ئىگىلىدى، تومۇڭنىڭ ئەمىلىنى بىكار قىلىپ، ماجۇڭنى ھاكىم دەپ ئېتىراپ قىلدى. ياقۇبېگ قىسىملىرىنىڭ كېچىك كاتتىباشلىرى قوشۇنلىرىنى باشلاپ يۇرۇپ ئۇرۇمچىنى ساقلىدى، مۇتەھەملىك بىلەن كەيپ-ساپا قىلدى. خۇيزۇلار ئازابقا چىدىيالماي شۇ شۆگۈڭغا قول بېرىپ، بىرلىكتە ياقۇبېگ قىسىملىرىغا ھۇجۇم قىلدى. شۇ شۆگۈڭ قوشۇن تارتىپ ئۇرۇمچىگە كىرىپ ياقۇبېگ قىسىملىرى بىلەن بىرقانچە كۈنلەپ دەھشەتلىك جەڭ قىلدى، ھەر ئىككى تەرەپتە يېڭىش يېڭىلىش

بولۇپ تۇردى.

1871-يىلى (چىڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى)

4-ئايدا، شۈشۆگۈڭ قوشۇن باشلاپ ئۈرۈمچىگە كىرىپ، ھاكىمبەگ ماجۇڭنى يوقاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن دىخۇانى تومىڭ ئىگىلىۋالدى.

10-ئايدا، ياقۇپبەگ تومىڭنىڭ قورچاق خانلىق شەھىرىگە يەنە ھۇجۇم قىلدى، تومىڭ كېچىدە ماناسقا قېچىپ كەتتى.

1872-يىلى (چىڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 11-يىلى)

1-ئايدا، خەنزۇ، خۇيزۇلار قوشۇنىنىڭ سەردارى شۈ شۆگۈڭ مامىڭلار بىرلەشمە ھۇجۇم قوزغاپ، ياقۇپبەگنى دىخۇادىن يەنە بىر قېتىم ھەيدەپ چىقاردى. ياقۇپبەگ زور قوشۇن توپلاپ داۋانچىڭغا كىردى.

5-ئايدا شۈ شۆگۈڭ دىخۇا قەلئەسىنىڭ شىمالىي دەرۋازىسى سىرتىغا قوشۇن توپلاپ، ياقۇپبەگكە قوغلاپ زەربە بېرىشكە تەييارلاندى. بىراق بۈكتۈرمىدە تۇرغان دۈشمەننىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ قالدى. ئۇنىڭ ئىنىسى شۆدى جەنۇبىي دەرۋازا سىرتىدا ئۆلدى. شۈ شۆگۈڭ قوشۇنلىرىنى باشلاپ شاشەنزىگە چېكىندى.

شۇ يىلى، نەنمىن (جەنۇبىي قوۋۇق) مەسچىتى سېلىندى.

1873-يىلى (چىڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى)

10-ئايدا، ئالدى بىلەن شەنشى خۇيزۇلىرى قوزغىلىڭىنىڭ سەردارلىرىنىڭ بىرى بولغان بەي يەنخۇ قوشۇنى تۇرپانغا كېلىپ ياقۇپبەگكە تەسلىم بولدى. بەي يەنخۇ ئۈرۈمچىدىكى بۆلۈنمە كۈچلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ماناس قاتارلىق جايلارغا ھۇجۇم قوزغىدى.

1874-يىلى (چىڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 13-يىلى)

9-ئايدا چىڭ ئوردىسى شىنجاڭنىڭ باش ۋالىيىسى جىڭ لىيەن قاتارلىقلارغا ئۈرۈمچىنى قايتۇرۇپ ئېلىش ھەققىدە پەرمان چۈشۈردى.

1875-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ تۇنجى يىلى)

3-ئاينىڭ 26-كۈنى، چىڭ ئوردىسى ياقۇپبەگ تاجاۋۇزچىلىرىنى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن باش ھەربىي ۋالىي زوزۇڭتاڭنى خان مۇپەتتىشلىكىگە ئۆستۈرۈپ، شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلار باش ۋالىيلىقىغا، جىن شۈننى ياردەمچى نازارەتچى ئامبال ۋە ئۈرۈمچىنىڭ باش بۇغلۇقىغا تەيىنلەپ، ئۇلارنى قوشۇن باشلاپ غەربكە يۈرۈش قىلىشقا بۇيرۇدى.

1876-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى)

6-ئايدا زوزۇڭتاڭ شىنىڭ ئامبىلى لىيۇجىنتاڭغا قوشۇنلىرىنى باشلاپ چىقىپ ئۈرۈمچىنىڭ باش بۇغى جىن شۈننىڭ قوشۇنلىرى بىلەن بىرلىكتە جىمىساردىن غەربكە قاراپ يولغا چىقىشنى بۇيرۇدى.

21-كۈنى كەچتە جىن شۈن قاتارلىقلارنىڭ قوشۇنلىرى خۇاڭتيەندىكى ياقۇپبەگ، بەي يەنخۇ قوشۇنلىرىغا ئۇشتۇمتۇت زەربە بەردى ۋە قەدىمكى يايلاققا يېتىپ باردى. 24-كۈنى جىن شۈن قوشۇنلىرى قەدىمكى

يايلاقنى قولغا چۈشۈردى.

6-ئاينىڭ 26-كۈنى لىۋجىنتاڭ قوشۇنلىرىنى باشلاپ دىخۇا قەلئەسىگە جەددىي ھۇجۇم قىلدى. لىۋداۋاندىكى داۋان ئۈستىگە چىقىۋېلىپ زەمبىرەك بىلەن قەلئەنى پارتلاتتى. 28-كۈنى تاڭ سەھەردە چىڭ قوشۇنلىرى قەلئەگە ھۇررا بىلەن ئېتىلىپ چىقىپ، قەلئە ئىچىدىكى 5000—6000 ئادەمنى پۈتۈنلەي يوقاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىشنى خاتىرىلەش ئۈچۈن ھەربىي ۋە خەلق لىۋداۋاندا توپا تام پوتەي ياساپ، ئۇنىڭغا "زەمبىرەك نۇسرەت ئاتا قىلغان جاي" دەپ نام بەردى.

1877-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى)

شۇ يىلى لىۋداۋانغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان 50 نەچچە ئائىلىنى كەلكۇن ئېلىپ كېتىپ قۇنقۇزۇۋېلىندى. شۇ يىلى نىڭ دېتاڭ دورا-دەرمان دۇكىنى تىجارەت باشلىدى.

1878-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 4-يىلى)

شۇ يىلى ھۆكۈمەت دائىرلىرىنىڭ تەكشۈرۈشچە، دىخۇاغا قاراشلىق ناھىيەلەردە 24 مىڭ ئائىلە بولۇپ، تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى (مىلادى 1864-يىلى) دىن كېيىنكى 14 يىللىق ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدا ئۇلارنىڭ تۆتتىن ئۈچى ئۆلۈپ، 6000 ئۆيلۈك ئادەم قالغان. دىخۇادا چېغىنلۇڭ ئاھالە كۆچۈرۈپ بوز يەر ئېچىشنى يولغا قويغاندىن باشلاپ ئىقتىساد تەدرىجىي گۈللىنىش، شەھەر ئۇزلۇكسىز گۈللىنىش ۋەزىيىتى شەكىللەنگەن بولسىمۇ، بۇ چاغقا كەلگەندە خانۇەيران بولغان.

1880-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 6-يىلى)

4-ئايدا ئۇرۇمچىنىڭ باش بۇغى رۇڭ تاڭ گۇڭنىڭ قەلئەسىنى دىخۇا قەلئەسىنىڭ شەرقىي شىمالىغا يۆتكەشنى تەستىقلىدى. بۇ قەلئە يىل ئاخىردا پۈتتۈرۈلدى.

شۇ يىلى روسىيە سودىگەرلىرىنىڭ خەيرىيەت بانكىسى دىخۇادا ئىش باشلىدى، بۇ بانكا روسىيىنىڭ كۇندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرىغا شىنجاڭنىڭ پاختا، تېرە، يۇڭ قاتارلىق مەھسۇلاتلىرىنى ئالماشتۇردى. بىرنەچچە يىلدىن كېيىن مەبلىغى 700 مىڭ رۇبلىغا يەتتى.

1881-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 7-يىلى)

1-ئايدا جۇڭگو-روسىيە «ئىلى شەرتنامىسى» ئىمزالىنىپ، روسىيە سودىگەرلىرىدىن ئۇرۇمچى قاتارلىق جايلاردا سودا قىلسا ۋاقتىنچە باج ئالماسلىق بەلگىلەندى.

6-ئايدا ئۇرۇمچىنىڭ ياساۋۇل بېگى جىن يۈنچاڭ مۇداپىئەدە تۇرۇۋاتقان مابۇ قىسملىرىنى سېپىل سوقۇشقا يىغدى. 8-، 9-ئايلارغىچە دىخۇا جىلى ئايمىقىنىڭ ئايماقدارى تاۋمو ۋە تۆۋەن مەھكىمىنىڭ ئايماقدارى لىۋ جاۋېي ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ نازارەتچىلىك قىلىش بىلەن سېپىلنى پۈتتۈردى ھەمدە 12 ئېغىز قازناق، 9 ئېغىزلىق ئوق-دورا ئىدارىسى، خالىسانە مائارىپقا 11 ئېغىز ئۆي ۋە جىرالاردىن ئۆتىدىغان كۆۋرۈكلەرنى ياسىدى.

شۇ يىلى روسىيە سودىگەرلىرىنىڭ ئەخلاق، تىنچلىق بانكىسى دىخۇادا ئىش باشلىدى ھەمدە دىخۇانىڭ نەسىەندىكى يايلاقلىرىنى زورلۇق بىلەن ئىگىلىۋېلىپ، چارۋىچىلىق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ ناھايىتى زور پايدا ئالدى، مەبلىغى 1 مىليون رۇبلىغا يەتتى.

1882-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 8-يىلى)

1-ئايدا دىخۇادا يەر تەۋرىدى.

شۇ يىلى روسىيە سودىگەرلىرىنىڭ گۈللىنىش بانكىسى دىخۇادا ئىش باشلىدى ھەمدە دىخۇانىڭ نەنسەندىكى يايلاق، ئېتىز-ئېرىقلىرىنى زومىگەرلىك بىلەن ئىگىلىۋېلىپ، قوشۇمچە چارۋىچىلىق، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللاندى.

1883-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 9-يىلى)

7-ئاينىڭ 1-كۈنى لىۋجىنتاڭ دىخۇا ئايمىقىغا قاراشلىق يەتتە جايدا مەكتەپ سالدۇردى.

شۇ يىلى روسىيە سودىگەرلىرىنىڭ ئەخلاق، ئۇتۇق بانكىسى دىخۇادا ئىش باشلىدى ھەمدە باخۇلياڭ (ھازىرقى يەنئەن يولى ئەتراپىدا) يۈك تازىلاش زاۋۇتى قۇرۇپ، ئەرزان باھالىق يۇڭنى پىششىقلاپ ئىشلەپ چەتكە يۆتكەپ 1 مىليون 500 مىڭ رۇبلى پايدا ئالدى. زاۋۇت ئورنى كېيىنچە ياڭماۋخۇ (چەت ئەللىكلەرنىڭ يۈك يۇيۇش كۆلى) دەپ ئاتالدى.

1884-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى)

9-ئاينىڭ 30-كۈنى چىڭ ئوردىسى شىنجاڭدا ئۆلكە تەسىس قىلىپ باش مۇپەتتىش، پەرمانبەردار قويۇشنى ھەمدە دىخۇانى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى قىلىشنى قارار قىلدى.

1885-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 11-يىلى)

لىۋجىنتاڭ 10 مىڭ سەر كۈمۈش تەڭگە بېرىپ، ئۆلكە مەركىزىدە ھۆكۈمەت پۇل-مۇئامىلە ئىدارىسى قۇرۇپ، قىزىل پۇل تارقىتىپ، جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭنىڭ پۇللىرىنى بىرلىككە كەلتۈردى.

1886-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى)

2-ئاينىڭ 20-كۈنى لىۋجىنتاڭ مانجۇ شەھىرى بىلەن خەنزۇ شەھىرىنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، مانجۇ شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىنى خەنزۇ شەھىرىنىڭ جەنۇبىي دەرۋازىسىغىچە ئۇلاپ قۇرۇلۇش قىلىش بىلەن ئىككى شەھەرنى بىرلەشتۈردى ھەمدە شەھەرنىڭ ئوچ تەرىپىدىكى كونا سېپىللارنى قېلىنلاتتى ھەم ئېگىزلەتتى. بۇنىڭغا تەخمىنەن 63 مىڭ 200 سەر كۈمۈش ئىشلەتتى. ھەربىي مەمۇرىي ۋالىي مەھكىمىسى قۇردى، بۇنىڭغا تەخمىنەن 29 مىڭ سەر كۈمۈش خەجلىدى. ئەدلىيە يامۇل مەھكىمىسى قۇردى، بۇنىڭغا تەخمىنەن 25 مىڭ سەردىن ئارتۇق كۈمۈش سەرپ قىلدى. شۇ يىلى 10-ئايدا ئەدلىيە يامۇل مەھكىمىسى، گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 13-يىلى 6-ئايدا ساقچى يامۇل مەھكىمىسى پۈتتى.

7-ئايدا لىۋجىنتاڭ دىخۇادا «باۋشىنجۇ» ئىدارىسى قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىپ، ھەر كۈنلۈكى 100 تىزىق داچەن پۇل قويدۇردى. بۇ پۇلنىڭ ھەربىر تىزىقى 500 تىيىن بولۇپ، 400 تىيىنى بىر سەر كۈمۈشكە توغرا كېلەتتى.

شۇ يىلى لىۋجىنتاڭ دىخۇادا نەشرىيات قۇردى.

1887-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 13-يىلى)

7-ئاينىڭ 3-كۈنى ئۆلكە مەركىزىدە باش باج ئىدارىسى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى رۇسچە دەرنەك قۇردى. گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 31-يىلى بۇ دەرنەكنى بىكار قىلدى. گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 34-يىلى يەنە ئەسلىگە كەلتۈردى.

1889-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 15-يىلى)

باش مۇپەتتىش ۋېي گۇاڭتاۋ دىخۇادا بەش مىسقاللىق، ئۈچ مىسقاللىق، ئىككى مىسقاللىق، بىر مىسقاللىق قىلىپ تۆت خىل تەڭگە قۇيدۇردى. پۇلنىڭ يۈزىگە «گۇاڭشۇ تەڭگىسى»، مانچە مىسقال ۋە «دىخۇا» دېگەن خەنزۇچە خەتلەر، ئارقىسىغا ئۇيغۇرچە خەتلەر ئويۇلغان بولۇپ، ھەر ئىككى خەتنىڭ مەزمۇنى ئوخشاش ئىدى.

1891-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 17-يىلى)

8-ئاينىڭ 14-كۈنى ۋېي گۇاڭتاۋ دىخۇادا بوغدا كىتابخانىسى قۇرۇشنى تەستىقلىدى.
شۇ يىلى خوڭچۈنيۇەن ئاشخانىسى تىجارەت باشلىدى.

1892-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 18-يىلى)

10-ئاينىڭ 15-كۈنى گەنسۇ-شىنجاڭ باش مۇپەتتىشى تاۋمو دىخۇادا ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى رۇس ئەدەبىياتى يۇرتى قۇرۇشقا قوشۇلدى.

1893-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 19-يىلى)

1-ئايدا شىمالىي مىللىتارىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەزىرى لى خۇڭجاڭ، نازارەتچى ئامبالنىڭ تېلېگرامما يوللاپ، تيەنجىن تامۇژنىسىدىكى شېڭ شۇەنخۇەينىڭ ماشىنا سايمانلار سېتىۋېلىشقا ئادەم ئەۋەتىشنى، غەربىي سەددىچىندىن چىقىپ ئۆلچەش ئېلىپ بېرىپ، سۇجۇدىن جيايۇگۇەن، شىڭشىڭشىيا، قۇمۇل تاكى ئۈرۈمچىگىچە 3000 چاقىرىم ئۇزۇنلۇقتا سىم تارتىشنى ۋە بۇ قۇرۇلۇشنى يېرىم يىلدا تاماملاشنى بۇيرۇدى، شۇ يىلى 8-ئايدا دىخۇادا شىنجاڭ تېلېگراف باش ئىدارىسى قۇرۇلدى.

1895-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 21-يىلى)

5-ئايدا چارروسىيە تۇرپانغا يېڭىدىن قۇرغان كونسۇلخانىسىنى دىخۇاغا يۆتكەپ «شىنجاڭ باش كونسۇلخانىسى» دەپ ئاتىدى. دىخۇا شەھىرىنىڭ جەنۇبىدىن سودا رايونى بۆلۈۋالدى ھەمدە كونسۇلخانا ئىچىگە پوچتىخانا قۇرۇپ، مۇئاۋىن كونسۇل بۇنى قوشۇمچە باشقۇردى.

1896-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 22-يىلى)

شۇ يىلى ئەنگىلىيىلىكلەر شاڭخەيدە «خىرىستىيان دىنى باش جەمئىيىتى» قۇرۇپ، پوپ ھونتىر (خۇجىنجى)نى دىخۇاغا ئەۋەتىپ، «ئىنجىلخانا» قۇرۇپ خىرىستىئان دىنىنى تارقاتتى.

1897-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى)

4-ئايدا راۋيىڭچى پۇل توپلاپ چەت ئەلنىڭ قوراللىرىنى ۋە ئوق-دورا ياساش، تەڭگە پۇل، مىس

پۇل قۇيۇش ماشىنىلىرىنى سېتىۋېلىشقا قوشۇلدى. دىخۇانىڭ ئەنلياڭ رايونىدا ماشىنىسازلىق ئىدارىسى قۇرۇلدى ھەمدە كېيىن بۇ ئىداره شىمكۇغا يۆتكىلىپ، ھەربىي قورال-ياراقلارنى رېمونت قىلدى، قوشۇمچە خەلقە كېرەكلىك بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى ئىشلەپچىقاردى.

شۇ يىلى نوغاي مەسچىتى دىخۇانىڭ ئەنلياڭدا سېلىندى ۋە ياڭخاڭ مەسچىتى دەپمۇ ئاتالدى.

1899-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 25-يىلى)

5-ئاينىڭ 26-كۈنى سۇبيۇەنلىك خۇيزۇلار ماجرا چىقاردى. باش مۇپەتتىش راۋ يېڭچى دىخۇانى قوغداۋاتقان ئورۇنباسار سانغۇن چا چۇنخۇاغا قورغانلارنى قاتتىق قوغداش، دىخۇا ئامبىلى فەن شياۋسۇ قاتارلىقلار بىلەن تېلېگىرامما سودىگەر بويىتاقلىرىدىن 500 ئادەمنى تاللاپ قوشۇن تەشكىللەپ، شەھەر مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىش توغرىلىق پەرمان چۈشۈردى.

1901-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 27-يىلى)

شۇ يىلى يەرلىك دائىرىلەر ھەرقايسى چوڭ سودا دۇكانلىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ چەكلىرىنى تارقىتىشنى تەستىقلىدى.

1902-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى)

شۇ يىلى باش مۇپەتتىش راۋ يېڭچى دىخۇادا ھەربىي مەكتەپ قۇرۇپ، يېڭى لەشكەر-سەردارلارنى تەربىيىلەش سىياسىي قانۇن مەكتىپى ۋە ساقچى مەكتىپى قۇرۇشنى، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدىكى كادىر ھەم ساقچى تەربىيىلەش مەكتەپلىرىنى پۈتتۈرگەنلەرنى ساقچىلار ئەترىتى قىلىپ تەشكىللەشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

شۇ يىلى ئۆلكە مەركىزىدە نوپۇس تەكشۈرۈش باشلاندى. بوجا قۇرۇلدى، كوچىلارغا ئايرىلدى، سەككىز ئىداره قۇرۇلدى.

1903-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 29-يىلى)

شۇ يىلى دىخۇادىكى «باۋشىن ئىدارىسى»، «باۋشىن شىركىتى»گە ئۆزگەرتىلىپ، نېفىت، شام، سوپۇن قاتارلىقلارنى ئىشلەپچىقاردى.

1905-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 13-يىلى)

2-ئايدا شىنجاڭ تورقا ئەمەلدارلار يۇرتى سىياسىي-قانۇن مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى.

شۇ يىلى يەرلىك ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ھۇنەر-سەنئەت ئۆگىنىش ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، زەرگەرلىك، ياغاچچىلىق، خۇرۇمچىلىق، ئارقان-تانچىلىق، تىككۈچىلىك، كىگىز-گىلەمچىلىك قاتارلىق پىششىقلاپ ئىشلەش ھۇنەر-سەنئىتى ئۆگىتىلدى.

شۇ يىلى دىخۇا نېفىت شىركىتى قۇرۇلۇپ، شىركەت يەرلىك ئۇسۇلدا نېفىت ئايرىدى.

شۇ يىلى ئۇرۇمچى دەرياسىغا گۈڭنىڭ كۆۋرۈكى (ھازىرقى چوڭ كۆۋرۈكنىڭ شىمالىدا) سېلىندى.

شۇ يىلى شەنشىدىن كەلگەن خۇيزۇلار ئىئانە توپلاپ قايتا سالغان شەنشى مەسچىتى دىخۇا شەھىرىنىڭ ئەنگۈەن رايونىدا قەد كۆتۈردى. شۇ يىلى ئەنگلىيەلىك بىر پوپ دىخۇانىڭ شىمالىي

كوچىسىغا ئەيسا ئىبادەتخانىسى سالدۇردى، ئۇنىڭ ئېتىقادچىلىرى ئون نەچچە كىشى ئىدى.

1907-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 33-يىلى)

شۇ يىلى دىخۇادا ئۆلكىلىك قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپى قۇرۇلدى. بۇ مەكتەپتە ئەدەبىيات، فىزىكا، ھېساب، ئەخلاق، ئالگىبرا، تارىخ، خەرىتە سىزىش، گېئومېتريە، جۇغراپىيە، ئىنگلىز تىلى، رەسىم، سەھىيە، تەنتەربىيە دەرسلىرى تەسىس قىلىندى.

شۇ يىلى دىخۇادا خەلقئارالىق تېلېگراف تىجارىتى باشلاندى. روسىيە، ئەنگلىيە، فرانسىيە، ياپونىيە، تايلاند قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن تېلېگراما ئالاقىسى قىلدى.

شۇ يىلى فرانسىيىلىك پوپ لېچۇا دىخۇاغا كېلىپ دىن تارقاتتى، شۇنىڭدىن كوچىسىغا (ھازىرقى تىنچلىق يولى) كاتولىك دىنى چېركاۋى سالدۇردى، ئۇنىڭ مۇرىتلىرى 83 كىشى ئىدى.

شۇ يىلى پەرمانبەردار مەمۇرىي ئەمەلدار ۋاڭ شۇنەن «شىنجاڭ تەزكىرىسى»نى تۈزۈشنى باشلىدى. شۇنىڭدىن سەلتەنەتىنىڭ 1-يىلى 3-ئايدا بېيزىشقا باشلاپ، شۇنىڭدىن سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى 12-ئايدا تاماملىدى.

شۇ يىلى مانجۇ شەھىرىنىڭ باش كوچىسىغا ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى بىرىنچى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى، ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى ئىككىنچى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئۆلكە مەركىزىدىكى ھەربىي قورال-ياراق ئىدارىسى بار كوچىنىڭ ئېغىزىغا ئىككى خۇسۇسىي باشلانغۇچ مەكتەپنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق قۇرۇلدى.

1908-يىلى (چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 34-يىلى)

3-ئايدا شىنجاڭ مەدەنىيەت-مائارىپ مەھكىمىسى قۇرۇلدى.

4-ئايدا دىخۇادا ھۇنەر-سانائەت ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، قول سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنى باشقۇردى.

شۇ يىلى چىڭ ئوردىسى تەرىپىدىن دىخۇاغا سۇركۇن قىلىنغان «دەرۋىش غوجىنىڭ ساياھىتى» نىڭ ئاپتورى لىيۇ ئې قەلئە ئىبادەتخانىسىغا ئولتۇراقلاشتى ۋە دورا-دەرمان يېغىپ دوختۇرلۇق قىلىش بىلەن جان باقتى.

شۇ يىلى دىخۇادا پۇل مۇئامىلىسىنى باشقۇرۇش باش ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، پۇل چېرىۋوت قىلىش ۋە پۇل قەرز بېرىش ئىشىنى باشلىدى. بۇ دىخۇادا قۇرۇلغان تۇنجى پۇل مۇئامىلە ئورگىنى ئىدى.

شۇ يىلى دىخۇا مەھكىمىسى باشقۇرۇشىدا ئۆلكە كۆرسىتىش ئۇچۇن ئىككى باشلانغۇچ مەكتەپ شەھەرنىڭ شەرقىي كوچىسىدا قۇرۇلدى. بۇ ئىككى مەكتەپ ئىسلامدىكى ئىپتىدائىي مەكتەپتىن ئۆزگەرتىلىپ قۇرۇلغانىدى.

1909-يىلى (چىڭ سۇلالىسى شۇەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 1-يىلى)

4-ئايدا دىخۇانىڭ غەربىدىكى سۇساۋ بۇتخانا سەيلىسىدە جامائەت توقۇنۇشى يۈز بەردى. مانجۇ بارگاھىدىكى قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى ئاتلىقلار ئېترىتىنىڭ باسقاق بېگى تېمەن شىنيەن لەشكەر تارتىپ بېرىپ قوراللىق باستۇردى، نەق مەيداندا ئون نەچچە ئادەم يارىلاندى. ئاز بولمىغان مال-مۇلۇكلەر مۇسادىرە قىلىندى. بۇ ئىش گىلاۋخۇي جامائىتى بىلەن باغلانغانلىقتىن، گىلاۋخۇينىڭ ئۇرۇمچىدىكى كاتتىبېشى ۋاڭ گاۋشىڭ قاتارلىقلارنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ قويدى. ئۇلار ئۆز پىرقىسىدىكىلەر بىلەن ئالاقە قىلىش ئارقىلىق قەمەرىيە ھېسابى بويىچە 4-ئاينىڭ 8-كۈنى قىزىلتاغ ئىبادەتخانىسىدا چۈماقچىلىق قىلىپ يەتتە

ئادەمنى ئۆلتۈردى، بىر ئادەمنى ئېغىر يارىدار قىلدى. بۇ ۋەقە «قىزىلتاغ تۈمشۇق ۋەقەسى» دەپ ئاتالدى.
شۇنىڭ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى 7-ئاينىڭ 6-كۈنى ئاتلىق ئەسكەرلەر باسقاق بېگى تېمۇر شىنىيەن گىلاۋخوجا ئەزالىرىدىن بولغان قاراۋۇل جياڭ شىڭكۈينى ئۆلتۈرۈپ تاشلىغانلىقى ئۈچۈن گىلاۋخوجا باشلىقى ۋاڭ گاۋشىڭ پىرقە ئەزالىرىدىن 1000 دىن كۆپرەك ئادەمنى باشلاپ باش مۇپەتتىش يامۇلىنىڭ ئالدىغا بېرىپ داقا-دۇمباق بىلەن نامايىش قىلىپ، قاتىلنى ئېتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. يېرىم كېچىدە، ۋاڭ گاۋشىڭ ئادەم باشلاپ بېرىپ تېمۇنجىن پىرقىسىدىكى «سەككىز چوڭ ئائىلە» ئاتالغان كاتتا سودىگەرلەر توپلانغان داشزى ئەتراپىدا ئوت قويۇپ، ئون نەچچە ئائىلىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىدى، باش مۇپەتتىش لېمۇن كۈينىڭ جىددىي پەرمانى بويىچە پۈتۈن شەھەردىكى ھەربىي-ساقچىلار باستۇرۇشقا چىقتى. ئەتىسى ئارمىيە ۋە خەلق بولۇپ مىڭلاپ كىشىلەر سودا دۈكانلىرىنىڭ چېكىنى كۆتۈرۈپ پۈل ئالماشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى، پەرمانبەردار ۋاڭ شۇنەن سودا چەكلىرىنىڭ ھەممىسىنى پەيئەت خەزىنىسىدىن ئالماشتۇرۇپ بېرىدىغانلىقى ھەمدە پەيئەت خەزىنىسى يارەمدە بولۇپ ۋەيران بولغان ئۆي ۋارانلارنى سالدۇرۇپ بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا ئېلان چىقارغاندىن كېيىن ۋەقە بېسىقتى. ۋەدىكە ئاساسەن ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئاپەتكە ئۇچرىغان سودىگەر شىڭ جۈيبۇڭ قاتارلىق 170 ئائىلىگە 384 مىڭ 684 سەر كۈمۈش نەپىقە بېرىلدى. يەنە ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ ئاپەتكە ئۇچرىغان ئۆيلىرىنى رېمونت قىلىش ئۈچۈن 9812 سەر كۈمۈش ئاجرىتىلدى، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەربىي-مەمۇرىي ئەمەلدارلار 59 مىڭ 102 سەر كۈمۈش پۇل ئىئانە قىلدى.

1910-يىلى (چىڭ سۇلالىسى شۇەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى)

1-ئايدا باش مۇپەتتىش لېمۇن كۇي ئالىي مىرشاپ مەكتىپىنىڭ ئوقۇش باشلىغانلىقىنى جاكارلىدى، شۇ يىلى ئالىي سىنىپقا 54 نەپەر، ئادەتتىكى سىنىپقا 60 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى.
3-ئايدا باش مۇپەتتىش لېمۇن كۇي شىمالىي دەرۋازا سىرتىدا ئۆلكىلىك ئورمانچىلىق تەجرىبە مەيدانى قۇرۇشنى تەستىقلىدى.

1911-يىلى (چىڭ سۇلالىسى شۇەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى)

4-ئايدا دىخۇادا سودا باش جەمئىيىتى قۇرۇلدى، ياڭ شاۋجۇ (يەنە بىر ئىسمى ياڭ ۋېيشىن) جەمئىيەت باشلىقى بولدى. شۇ يىلى 97 سودا دۈكىنى بۇ جەمئىيەتكە ئەزا بولدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 1-يىلى (1912-يىلى)غا كەلگەندە 1200 دىن كۆپرەك سودا دۈكىنى بۇ جەمئىيەتكە ئەزا بولۇپ كىردى.
8-ئايدا خۇنەن ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى لىيۇشەنجۇن قاتارلىقلار دىخۇاغا كەلدى.
11-ئاينىڭ 9-كۈنى فۇشىيۇەن قاتارلىقلار يۈەن داخۇاغا ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزالىرىنىڭ تىزىملىكىنى تاپشۇردى. باش مۇپەتتىش يۈەن داخۇا ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزالىرىدىن تاڭ شاۋيۈن، چېن شىيەنمۇ قاتارلىقلارنى قولغا ئېلىشقا پەرمان چۈشۈردى. شۇ كۈنى كەچ سائەت توققۇزدا لىيۇشىيەنجۇن ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزالىرىدىن 100 نەچچە كىشىنى باشلاپ چىقىپ دىخۇادا قوزغىلاڭ كۆتۈردى. ئاۋۋال ھەمكارلىق مەھكىمىسىگە ھۇجۇم قىلدى. ئاندىن كېيىن باش مۇپەتتىش مەھكىمىسىنىڭ شەرقىي بارگاھىغا ھۇجۇم قىلدى، ئاندىن قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ زەمبىرەكچىلەر بارگاھىغا، بىرىنچى ساقچى رايونىغا ھۇجۇم قىلىپ غەلىبە قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن ھەمكارلىق مەھكىمىسىگە چېكىنىپ تۇردى.
11-ئاينىڭ 10-كۈنى چۈشتە چىڭ سۇلالىسى لەشكەرلىرى مەھكىمىنى قولغا چۈشۈردى. دىخۇا قوزغىلىڭى مەغلۇب بولدى.

شۇ يىلى روسىيە سودىگەرلىرىنىڭ كۈچۈنۈش بانكىسى دېخۇادا ئىش باشلىدى.
شۇ يىلى دېخۇادىكى «ئىنجىلخانا» چېركاۋى ياۋروپاچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى ئاچتى.

1913-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 2-يىلى)

4-ئاينىڭ 2-كۈنى دېخۇا ئاممىباب كۈتۈپخانىسى قۇرۇلدى، بۇ كۈتۈپخانىدا 1200 پارچە كىتاب بولۇپ، يىللىق راسخوتى 800 يۈەن ئىدى.

شۇ يىلى جۇڭخۇا مىنگو ھۆكۈمىتىنىڭ قاتناش مىنىستىرلىكى دېخۇادا شىنجاڭ-چىڭخەي پوچتا تېلېگراف ئىدارىسى قۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە دېخۇا تېلېگرامما ئىدارىسى قۇرۇلدى. قاتناش مىنىستىرلىكى مەملىكەت بويىچە تېلېگرامما ئىدارىلىرىنى رەتكە سېلىپ دەرىجە تۇرغۇزغاندا، دېخۇا تېلېگرامما ئىدارىسى ئىككىنچى دەرىجىدىكى بىرىنچى دەرىجىلىك ئىدارە قىلىپ بېكىتىلدى.

1914-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 3-يىلى)

2-ئاينىڭ 7-كۈنى دېخۇادا ھاۋارايىنى كۆزىتىپ ئۆلچەش ئورنى قۇرۇلدى.
شۇ يىلى ئەنگلىيە سودىگەرلىرىنىڭ تىنچلىق بانكىسى دېخۇادا ئىش باشلىدى.

1915-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 4-يىلى)

شۇ يىلى ئەسلىدىكى نەشرىيات ئىدارىسى ھۆكۈمەت گېزىتخانىسىغا ئۆزگەرتىلىپ، «شىنجاڭ ئاخباراتى» دېخۇادا رەسمىي نەشر قىلىندى.

1917-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 6-يىلى)

شۇ يىلى گېرمانىيە سودىگەرلىرىنىڭ خەيرىيەت بانكىسى دېخۇادا شۆبە ئاپپاراتى قۇرۇپ، يەرلىك مەھسۇلات، ئەلتېرە، شۇنىڭدەك تۇرلۇك ياۋايى ھايۋانلارنىڭ تېرىلىرىنى ئەرزان باھادا سېتىۋېلىپ چەت ئەلگە ئېلىپ چىقىپ ساتتى. شۇ يىلى سەنشى، گەنسۇ، نىڭشيادىن ئىبارەت ئۈچ جايىنىڭ پىرقە سودىگەرلىرى ئىئانە توپلاپ سەنشى چاڭچىلىسى تېياتىرخانىسى قۇردى.

شۇ يىلى دېخۇادا قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى قۇرۇلدى، بىر سىنىپ ئېچىپ 30 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى.

1918-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 7-يىلى)

8-ئايدا دېخۇادا ۋابا كېسىلى تارقاپ 1000 دىن ئارتۇق ئادەم ئۆلدى.

شۇ يىلى ئامېرىكىنىڭ بىيلى بانكىسى دېخۇادا تارماق بانكىسىنى قۇرۇپ، چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىشقا باشلىدى.

شۇ يىلى ئۆلكىلىك مەھكىمىنىڭ گېزىت ئىدارىسى دېخۇادا قۇرۇلۇپ «تەڭرىتاغ گېزىتى» نى نەشر قىلىشقا باشلىدى.

1919-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 8-يىلى)

5-ئاينىڭ 2-كۈنى ھۆكۈمەتنىڭ پۇل ئىدارىسى يېزا ئىگىلىك سانائىتى بانكىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

6-ئايدا ئورۇمچى دەريادا تاشقىن بولۇپ ئۇلانبايدا 124 مو ئېتىزنى سۇ بېسىپ كەتتى.
8-ئايدا دېخۇادا جۇڭگوچە ئەنئەنىۋى تىبابەت پراكتىكا ئورنى قۇرۇلۇپ، 40 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىپ، ئۇچ يىلدا ئوقۇش پۈتتۈردى. يىللىق خراجىتى ئۇچۇن 17 مىڭ 893 يۈەندىن پۇل بېرىلدى.
شۇ يىلى دېخۇا، ئىلى، تارباغاتاي قاتارلىق جايلاردىكى تېمىنجىلىك بىر قىسىم سودىگەرلەر بىرلىشىپ دېخۇادا خېبېي چاڭچىلىسى ئۆمىكى «تېمىنلىبەن»نى قۇردى.
شۇ يىلى فرانسىيىنىڭ غالىبىيەت بانكىسى دېخۇادا بانكا ئاپپاراتىنى قۇرۇپ، پۇل مۇئامىلە ھايانكەشلىكى پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللاندى.

1920-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 9-يىلى)

9-ئايدا روسىيەدىن شىنجاڭغا كىرگەن ئاق گۋاردىيىچىلەردىن ئالىيانكوۋ 200 دىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ دېخۇانىڭ جەنۇبىي قوۋۇقىدىكى روسىيە سودا چەمبىرىكىگە كىرىۋېلىپ، يەرلىك دائىرىلەرنى بۇلاش-تالاش قىلىپ كۆپ مىقداردا پۇل ئالدى. دېخۇادىكى سودىگەرلەرنىڭ كۆڭلى پاراكەندە بولۇپ كەتتى. كېيىن، شىنجاڭنىڭ باش ۋالىيسى ياڭ زېڭشىن دېخۇادا ئاشلىق كەمچىل بولۇۋاتقانلىقىنى باھانە قىلىپ ئالىيانكوۋنى دېخۇادىن گۇچۇڭغا يولغا سالدى.
شۇ يىلى دېخۇادا ئېلېكتر چىرىغى شىركىتى قۇرۇلدى (ھازىرقى مىڭدې يولىدا)، ئۇزۇن ئۆتمەي زىيان تارتقانلىقتىن توختاپ قالدى.

1922-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 11-يىلى)

2-ئاينىڭ 3-كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ھەسەن زەكىنى دېخۇاغا ئەۋەتىپ، ئۆلكە مەركىزىدە سوۋېت ئىتتىپاقى سودا ئىشلىرى ۋەكالەت ئورنى قۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.
6-ئايدا دېخۇانىڭ بېيجىڭ شەرقىي دەرۋازىسى سىرتىدىكى 100 نەچچە مو كېلىدىغان جايغا رادىئو ئىستانسىسى قۇرۇلۇپ، 25 كىلوۋاتلىق تارقىتىش ئاپپاراتى ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

1923-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 12-يىلى)

شۇ يىلى بېيزا ئىگىلىك نازارىتى جەنۇبىي قوۋۇق سىرتىدا ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدا خورۇم زاۋۇتى قۇردى. ئىككى يىلدىن كېيىن زىيان تارتىپ كەتكەچكە تاقىلىپ قالدى.

1924-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 13-يىلى)

6-ئايدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق باش كونسۇلخانىسى دېخۇادا قۇرۇلدى.
شۇ يىلى دېخۇادا ئۆلكىلىك رۇسچە سىياسىيقانۇن مەكتىپى قۇرۇلدى.

1925-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 14-يىلى)

شۇ يىلى دېخۇا پوچتا بىناسى (ھازىرقى داشزى شۆبە پوچتا ئىدارىسىنىڭ ئەربىدە) سېلىندى.

1927-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 16-يىلى)

شۇ يىلى گومىنداڭ ئۆلكىلىك دارىلمۇئەللىمىنده ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ تەييارلىق ئورنى مەخپىي

قۇرۇلدى.

1928-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 17-يىلى)

7-ئاينىڭ 17-كۈنى شىنجاڭنى 17 يىل سورىغان ھەربىي ۋالىي ياڭ زېڭشىن سىياسىي قانۇن مەكتىپىدە ئۆتكۈزۈلگەن زىياپەتتە ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى. بۇ تارىختا «7-ئىيۇل سىياسىي ئۆزگىرىشى» دەپ ئاتالدى.

1930-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى)

4-ئايدا دىخۇادا شەھەرلىك تېلېفون ئىدارىسى قۇرۇلدى. ھەرقايسى چوڭ ئىدارىلەرگە جەمئىي 12 تېلېفون ئورنىتىلدى. 7-ئايدا دىخۇادا شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكا قۇرۇلدى. شۇ يىلى دىخۇادا بەش يەردە ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى قۇتقۇزۇش ئورنى قۇرۇلدى. بۇلار: شەرقىي قۇۋۇق پاراۋانلىق ئورنى، غەربىي قۇۋۇق پاراۋانلىق ئورنى، جەنۇبىي قۇۋۇق پاراۋانلىق ئورنى، باش كۆۋرۈك پاراۋانلىق ئورنى ۋە قىشلىق ئوماچخانىدىن ئىبارەت.

1931-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 20-يىلى)

5-ئايدا جۇڭگو-گېرمانىيە بىرلىشىپ قۇرغان ياۋروپا-ئاسىيا ئاۋىئاتسىيە شىركىتى دىخۇانىڭ كىچىك شەرقىي دەرۋازا سىرتىغا ئاددىي بىر ئايروپىلان ئىستانسىسى سالدى ھەمدە دىخۇا ئايرودرومىغا تەييارلىققا كىرىشتى.

12-ئاينىڭ 22-كۈنى لى جىڭسوڭنىڭ يول باشلىشى بىلەن ياۋروپا-ئاسىيا قاتناش شىركىتىنىڭ تۇنجى ئايروپىلانى كۆكخوتتىن دىخۇاغا يېتىپ كېلىپ، غەربىي شىمال ئاۋىئاتسىيە تارىخىدا يېڭىلىق ياراتتى.

1932-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 21-يىلى)

5-ئايدا خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى دېيۈەن ئېلېكتر چىرىغى شىركىتى دىخۇادا تۇنجى بولۇپ 200 نەچچە ئورۇندۇقلۇق كىنوخانا ئېچىپ ئاۋازسىز كىنو قويدى.

11-ئاينىڭ 14-كۈنى ياۋروپا-ئاسىيا ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ «ياۋروپا-ئاسىيا – 5» يولۇچىلار ئايروپىلانى شۇ ناملىق ئايروپىلاننىڭ گۇرۇپپا باشلىقى سىمىت، ئۇچقۇچى لوسنىڭ ھەيدىشى بىلەن دىخۇاغا سىناق تەرىقىسىدە ئۇچۇپ كەلدى، بۇنىڭ بىلەن دىخۇا ئاۋىئاتسىيىسىدە يولۇچى ترانسپورتى بارلىققا كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ياۋروپا-ئاسىيا ئاۋىئاتسىيە شىركىتى يولۇچى توشۇش، يۈك يۆتكەش ۋە پوچتا خالتىلىرىنى يەتكۈزۈپ بېرىش تىجارىتىنى باشلىدى. ھەپتىدە بىر قېتىم لەنجۇدىن دىخۇاغا، دىخۇادىن چۆچەككە، چۆچەكتىن بېرلىنغا ئۇچۇپ تۇردى.

شۇ يىلى گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك پىرقىسى دىخۇادا قۇرۇلدى.

1933-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى)

2-ئاينىڭ 19-كۈنى گەنسۇدىكى مىللىتارىستلار ئۇرۇشىدا يېڭىلىپ شىنجاڭغا كىرگەن ئاتلىق 36-دىۋىزىيە قوماندانى ماجۇڭيىڭ ماچۇەنلۇنى قوشۇن باشلاپ دىخۇاغا كىرىشكە بۇيرۇدى. ماچۇەنلۇ

قىسمى دىخۇانىڭ غەربىگە قىستاپ كېلىپ ياۋموشەن (ھازىرقى يامالىق تېغى)نى ئىگىلەپ دىخۇا شەھرىنى توپقا تۇتتى. 21-كۈنى قىزىل تاغنى ئىگىلىۋالدى. شەھەرنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ھەربىيلەر ۋە ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرى چىڭ تۇرۇپ قارشىلىق كۆرسەتتى. شەھەر قەلئەلىرىنى قوغداشقا قوماندانلىق قىلغۇچى بەي شۇجى قىزىل تاغ تۇمشۇقى ۋە شياۋ شياۋچاڭ قاتارلىق جايلارنى تارتىپ ئالغاندىن كېيىن، باش كۆۋرۈك ئەتراپىدىكى ئاۋام ئۆيلىرىگە ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈپ، چاقىرىم ئۇزۇنلۇقتىكى شياۋ شياۋ كوچىسىنى كۈلگە ئايلاندۇرۇۋەتتى، ئىككى تەرەپ باش كۆۋرۈك ئەتراپىدا ئوچ كېچە-كۈندۈز شىددەتلىك جەڭ قىلدى، 23-كۈنى ئورۇش ئاياغلاشتى، ماچۇەنلۇ قىسىملىرى چېكىنىدۇرۇلدى. ئورۇش مەيدانى جەسەتلەر بىلەن تولدى. مەيدان چىدىغۇسىز ئېچىنىشلىق ھالەتتە كۆرۈنەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاشلىق قاھەتچىلىكى بولۇپ، ھەممە يەرنى ئاچارچىلىق قاپلاپ كەتتى. ھەممە ياق ئاھۇزار، قىيا-چىيا بىلەن تولغان بولۇپ، ھەر مىللەت خەلقى ئېغىر ئاپەت ئىچىدە قالدى.

3-ئايدا زور تۆركۈمدىكى مۇساپىرلار شەھەرگە ئېقىپ كىردى. دىخۇا شەھىرىدىكى ھەر ساھە زاتلىرى خەير-ئېھسان جەمئىيىتى قۇرۇپ، تۆت جايدا ئۇماچ، ياما قاينىتىپ ھەر كۈنلۈكى 1400 دىن ئارتۇق مۇساپىرغا سەدىقە ئاش بېرىپ تۇردى. شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى جىن شۇرىننىڭ ئىنىسى جىن شۇشىن (ھەربىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى) بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لى يەنمىڭ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يۇقىرى باھادا ئاشلىق سېتىش بىلەن ناھايىتى يۇقىرى پايدا ئېلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىدى.

3-ئاينىڭ 20-كۈنى شەرقىي شىمال خەلقىدىن تەشكىللەنگەن ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ئارمىيىسىدىكى 500 دىن كۆپرەك كىشى تۆنجى تۆركۈمدە پىيادە ئەسكەرلەر 2-بىرگادىسىنىڭ مۇۋەققەت باشلىقى جېڭ رۇنچېڭنىڭ باشلامچىلىقىدا سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق دىخۇاغا كەلدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە بىر تۆركۈم يېتىپ كەلدى، بۇلار يىل ئاخىرىغا بارغاندا 2000 دىن كۆپرەك ئادەمگە يەتتى.

4-ئاينىڭ 12-كۈنى باش ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ شتاب ئوفىتسېرى چېن جۇڭ، ئاۋئاتسىيە مەكتىپىنىڭ مۇدىرى لى شاۋتيەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۆلۈم باشلىقى تاۋمىڭبۇ ئاق گۋاردىيىچىلەرنىڭ دىخۇاغا كەلگەن قىسىملىرى بىلەن شەرقىي شىمال ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ئارمىيىسىنىڭ ماسلىشىپ بېرىشى ئارقىسىدا سىياسىي ئۆزگىرىش قىلىپ جىن شۇرىننى ھەيدەۋېتىپ، شۇ كۈنى كەچتە خەير-ئېھسان جەمئىيىتىنىڭ يىغىندا مائارىپ نازىرى لىيۇ ۋېنلۇڭنى ئۆلكىنىڭ ۋاقىتلىق رەئىسلىكىگە سايلىدى. شەرقىي شىمال ئارمىيىسىنىڭ گېنېرالى جېڭ رۇنچېڭ ۋاقىتلىق ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ باشلىقى بولدى. بۇ ۋەقە دىخۇا «12-ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشى» دەپ ئاتالدى.

6-ئاينىڭ 26-كۈنى شېڭ شىسەي «12-ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشى»نى پىلانلىغان چېن جۇڭ، لى شياۋتيەن، تاۋمىڭبۇ قاتارلىق ئوچ ئادەمنى باش ۋالىي مەھكىمىسىگە ئالداپ ئېلىپ بېرىپ ئېتىپ ئۆلتۈردى.

شۇ يىلى دىخۇادا ئۆلكىلىك قىزىلار مەكتىپى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى شىمالىي دەرۋازىدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك دوختۇرخانا قۇرۇلدى.

1934-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى)

1-ئاينىڭ 12-كۈنى ماجۇڭيىڭ 10 مىڭدىن ئارتۇق ئەسكەر بىلەن ئۆلكە مەركىزىگە ھۇجۇم قىلدى. 27-كۈنى شېڭ شىسەي شەرقىي شىمال ئارمىيىسىدىن 500 ئەسكەرگە قەلئەدىن چىقىپ قايتارما زەربە بېرىشكە بۇيرۇق بەردى، بۇلار مەغلۇپ بولۇپ، قەلئەگە كىرىۋېلىپ مۇداپىئەدە تۇردى.

3-ئاينىڭ 3-كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى قىزىل ئارمىيىسىنىڭ 1933-يىلى ئالتايدا تەشكىللىگەن دىخۇاغا يۆرۈش قىلىش ئارمىيىسى (ئالتاي ئارمىيىسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ) شېڭ شىسەينىڭ تەلىپى بويىچە چۆچەكتىن جەنۇبقا يۆرۈش قىلىپ، دىخۇادىن 40 چاقىرىم يىراقلىقتىكى كونا ئايرودرومغا كېلىپ چۈشتى. 8-كۈنى ئەتىگەندە زەمبىرەك بىلەن توپقا تۇتۇشنى باشلاپ، 46 كۈندىن بۇيان دىخۇانى قورشاپ ياتقان ماجۇڭيىڭ قىسىملىرىنى مەغلۇب قىلىپ داۋانچىڭ ئارقىلىق جەنۇبىي شىنجاڭغا چېكىنىشكە مەجبۇرلىدى. بۇنىڭ بىلەن دىخۇادىكى قورشاۋ ئىياغلاشتى.

4-ئاينىڭ 18-كۈنى شېڭ شىسەي دىخۇادا پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ بىرىنچى قېتىملىق قۇرۇلتىيىنى ئاچتى. قۇرۇلتاي بەش كۈن ئېچىلدى. 5-ئايدا دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ بولدى. شەھەرنىڭ كۆلىمى ۋە ئاھالىسى شەھەر قۇرۇش ئۆلچىمىگە توشمىغانلىقتىن، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتمىدى.

شۇ يىلى دىخۇادا سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن 16 ئورۇندۇقلۇق يېرىم تونناللىق ئۈچ ئاپتوموبىل بىلەن شەھەر ئىچىدە ئاپتوبۇس قاتناش كەسپى باشلاندى.

1935-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 24-يىلى)

1-ئاينىڭ 7-كۈنى دىخۇادا قۇرۇلغان رۇسچە سىياسىي قانۇن مەكتىپى «شىنجاڭ ئىنستىتۇتى» غا ئۆزگەرتىلدى، بۇ شىنجاڭدىكى تۇنجى ئالىي مەكتەپ بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

5-ئايدا ۋاڭ شۇچېڭ، ۋاڭ باۋگەن، ۋەن شەنيەن، مەنسۇر قاتارلىق 25 نەپەر كوممۇنىست ئارقا-ئارقىدىن سوۋېتتىن دىخۇاغا يېتىپ كەلدى.

7-ئاينىڭ 13-كۈنى شىنجاڭ يەرلىك دائىرىلىرى دىخۇا مەدەنىيەت كىتابخانىسىنى قۇرۇپ، ئىچكىرى ئۆلكىلەرنىڭ ئىلغار پىكىر ئىپادىلەنگەن كىتاب-ژۇرناللىرىنى ساتتى، مەكتەپلەرنىڭ يېڭى دەرسلىكلىرىنى تۈزۈپ نەشر قىلدى.

9-ئاينىڭ 1-كۈنى دىخۇادا شىنجاڭ بويىچە بىرىنچى قېتىم تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى.

شۇ يىلى ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى دىخۇادا ئۇيغۇر ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنى قۇردى.

شۇ يىلى دىخۇا دارىلمۇئەللىمىنى ئۇيغۇرچە، قازاقچە، موڭغۇلچە سىنىپلار ئېچىلدى.

شۇ يىلى دىخۇادا تەھرىر-تەرجىمە كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل-يېزىقىدىكى دەرسلىك كىتابلارنى تۈزدى، تەرجىمە قىلدى.

شۇ يىلى شىنجاڭ ئىشچىلىرىنىڭ ۋەتەننى قوتۇلدۇرۇش بىرلەشمىسى دىخۇادا قۇرۇلدى. بۇ بىرلەشمە كېيىنچە جاھانگىرلارغا قارشى تۇرۇش جەمئىيىتىگە قوشۇۋېتىلدى.

شۇ يىلى دىخۇادا سىملىق رادىئو ئىستانسىسى قۇرۇلدى. بۇ چاغدا 30 دىن ئارتۇق رادىئو قوبۇللىغۇچ بار ئىدى.

شۇ يىلى ئۆلكىلىك قىزىلار مەكتىپى ئۆلكىلىك قىزىلار ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى.

1936-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25-يىلى)

8-ئايدا «تەڭرىتاغ گېزىتى»، «شىنجاڭ گېزىتى»گە ئۆزگەرتىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇيغۇرچە-سى نەشر قىلىندى.

1937-يىلى «جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى)

4-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى چېن يۈن، تېڭ دەبيۇەن، فېڭ

شۇمن قاتارلىق بەش ئادەمنى غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق شىنجاڭغا ئەۋەتتى.

5-ئاينىڭ 7-كۈنى، جۇڭگو ئىشچى-دېھقان قىزىل ئارمىيىسى غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسىنىڭ سول قانات تايانچ ئەترىتىدىن 400 نەچچە ئوفىتسىر جەڭچى لى جورەن، لى شيەننيەن، چېڭ شىسەيلەرنىڭ باشلامچىلىقىدا دىخۇاغا كىردى.

7-ئايدا غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسى سولقانات تايانچ ئەترىتى شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسى باش تايانچ ئەترەت قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. سىرتقا قارىتا «يېڭى ئەسكەرلەر لاگىرى» دەپ ئاتالدى ھەمدە سىياسىي، مەدەنىيەت جەھەتلەردە تەلىم-تەربىيە ئېلىپ بېرىلدى. غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسى باش تايانچ ئەترىتىنىڭ ئورنى ھازىرقى بەشيۇلتۇز يولىدا ئىدى.

شۇ ئايدا شىنجاڭنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قوتۇلدۇرۇشقا ئارقا سەپتىن ياردەم بېرىش ئۈيۇشمىسى دىخۇادا قۇرۇلدى ھەمدە ئامما ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپكە ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىئانە قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىندى.

10-ئايدا 8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى دىخۇادا قۇرۇلدى. تېڭ دەييۈەن مۇدىر بولدى. سىرتقا قارىتا «نەنلياڭ 3-مېھمانخانا» دەپ ئاتالدى. «يېڭى ئەسكەرلەر لاگىرى» بىلەن 8-ئارمىيە ئىش بېجىرىش ئورنىغا بىردەك جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىللىرى رەھبەرلىك قىلدى. چېن يۈن، تېڭ دەييۈەن، دېڭ فا، چېن تەنچيۈلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ پارتىيە ۋەكىلى بولدى.

شۇ ئايدا شېڭ شىسەي بىرىنچى قېتىملىق «سۈيقەستلىك توپلاڭ كۆتۈرۈش ئەنزىسى»نى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ 2000 دىن ئارتۇق ئادەمنى قولغا ئالدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە يەرلىك مالىلار شىركىتىنىڭ دىرېكتورى بورھان شەھىدى، سوۋېت ئىتتىپاقى پارتىيەسىنىڭ ئەزاسى ۋاڭ شۇچىڭ قاتارلىق بىر تۈركۈم مەشھۇر زاتلار بار ئىدى.

يىل ئاخىرىدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى شىنجاڭ يەرلىك دائىرىلىرىنىڭ تەلىپىگە بىنائەن، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى مىللىي بىرلىكسەپ خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە مەدەنىيەت-مائارىپ خىزمەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشقا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، دىخۇاغا ئارقا-ئارقىدىن كادىر ئەۋەتتى.

شۇ يىلى دىخۇادا ئۇيغۇرچە تېلېگراممۇ كەسپى باشلىنىپ مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل-يېزىقىدا تېلېگراممۇ يوللايدىغان بىردىنبىر شەھەر بولۇپ قالدى. ئەمما كەسىپ مىقدارى ئاز بولغاچقا ئۇزاققا بارماي توختىتىپ قويۇلدى.

1938-يىلى (جۇڭخۇا مىنگوىنىڭ 27-يىلى)

2-ئاينىڭ 1-كۈنى ماۋزېمىن (مەخپىي ئىسمى جۇبىن) سوۋېت ئىتتىپاقىغا كېسەل داۋالىتىش سەپىرىدە دىخۇاغا كەلدى. 10-ئايدا شېڭ شىسەي ئۈنى قالدۇرۇپ قېلىپ، خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا، كېيىنچە مۇۋەققەت نازىرلىققا تەينىلىدى.

3-ئاينىڭ 17-كۈنى دىخۇا شەھىرىدە 3-ئاينىڭ باشلىرىدا توختىماستىن قانىتىق قار ياغدى،ھاۋا توساتتىن قانىتىق ئىسسىپ كەتكەنلىكتىن، شەھەرنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى تاغلاردىكى يېغىندى قارلار ئېرىپ قار سۈيى شەھەرنى بېسىپ كەتتى. نەچچە يۈز ئېغىز ئۆي سۇدا ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ، شەھەردىكى

كۆۋرۈكلەر ئېقىپ كەتتى.

4-ئاينىڭ 28-كۈنى جۇڭگو كومپارتىيە ئەزاسى لىن جىلۇ شىنجاڭ شۆيۈەننىڭ ئىلمىي مۇدىرلىقىغا تەينىلەندى.

7-ئايدا شىڭشىڭشيادىن دىخۇا ئارقىلىق قورغاسقا باردىغان ۋە شۇ ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىغىمۇ بارغىلى بولىدىغان 1859 كىلومېتىرلىق خەلقئارا تاشيولدا پۇتۇن لىنىيە بويىچە قاتناش باشلاندى. بۇ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدىكى جۇڭگونىڭ غەربىي شىمالىدىكى بىر خەلقئارالىق تاشيولى ئىدى.

10-ئاينىڭ 15-كۈنى دىخۇا ئاممۇي ماتارىپ كۇتۇپخانىسى قۇرۇلدى.

11-ئاينىڭ 24-كۈنى دىخۇادا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كەڭ كۆلەمدىكى ئاممۇي خاراكتېرلىك پۇل ئىئانە قىلىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. بۇ پائالىيەت ئۇچ كۈن بولدى.

شۇ يىلى دىخۇادا شىنجاڭ گېزىتى ئىدارىسى باسما زاۋۇتىدا ماۋزېدۇڭنىڭ «ئۇزاقتا سوزۇلىدىغان ئۇرۇش توغرىسىدا»، «يېڭى باسقۇچ توغرىسىدا» دېگەن يېڭى ئەسەرلىرىنىڭ ھەرقايسىسى تەرجىمە قىلىنىپ 8000 نۇسخىدىن بېسىلدى.

شۇ يىلى دىخۇادا ئاممۇي خاراكتېرلىك ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش قىشلىق ئۆگىنىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1939-يىلى (جۇڭخۇا مىنگوئنىڭ 28-يىلى)

2-ئاينىڭ 1-كۈنى ماۋزېمىننىڭ تەشەببۇسى بىلەن شىنجاڭدا پۇل ئىسلاھ قىلىنىپ، «سەر» بىرلىكىدىكى كونا پۇل «يۈەن» بىرلىكىدىكى يېڭى پۇلغا ئۆزگەرتىلدى. يېڭى پۇل ئالتۇن، كۈمۈشتە ياسالغانلىقتىن، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. دىخۇا سودىگەرلەر ئۈيۈشمىسى يېڭى پۇل تارقىتىلغان كۈندىن باشلاپ بارلىق دۇكانلاردا مالنى ئۇچ كۈن ئۈدا باھانى تۆۋەنلىتىپ توققۇز ئۇلۇش بويىچە سېتىپ، يېڭى پۇلنى قوللاشنى قارار قىلدى. بۇنىڭ بىلەن جايلاردا مال باھاسى تەدرىجىي تۆۋەنلىدى.

3-ئاينىڭ 14-كۈنى شېن يەنبىك (ماۋدۇن)، جاڭ جۇڭشى دىخۇاغا كەلدى.

4-ئاينىڭ 8-كۈنى شىنجاڭ مەدەنىيەت جەمئىيىتى دىخۇادا قۇرۇلدى. شېن يەنبىك كومىتېت باشلىقى، جاڭ جۇڭشى مۇئاۋىن باشلىق بولدى.

8-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا جاۋدەن، شۇ تاۋ، جۇجىنمىڭ قاتارلىقلار دىخۇاغا كېلىپ تەجرىبە دراما ئۆمىكىنى قۇرۇپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش تەسۋىرلىنىدىغان دراما «كۆرمش»نى قويدى.

9-ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىدا جۇئېنلەي، دېڭ يىڭچاۋلار سوۋېت ئىتتىپاقىغا قىلغان سەپىرىدە دىخۇادا قىسقا مۇددەتلىك توختىدى ھەمدە شىنجاڭدا خىزمەت ئىشلەۋاتقان بىر قىسىم كومپارتىيە ئەزالىرى بىلەن كۆرۈشتى.

11-ئاينىڭ 5-كۈنى جۇڭگو-سوۋېت مەدەنىيەت جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسى دىخۇادا قۇرۇلدى. ھەر مىللەت خەلقىدىن 300 دىن كۆپرەك كىشى جەمئىيەتكە كىردى. شېن يەنبىك جەمئىيەت باشلىقلىقىغا سايلاندى.

شۇ يىلى جۇدې سوۋېت ئىتتىپاقىدىن دىخۇا ئارقىلىق يەنئەنگە قايتتى.

شۇ يىلى جاڭ فاملىلىك تەيەنجىنلىك سودىگەر قۇرغان شىنشېڭچۇەن مۇنچىسى تىجارەت باشلىدى.

1940-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىلى)

1-ئاينىڭ 11-كۈنى جۇڭگو ئىشچى-دېھقان قىزىل ئارمىيىسى غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسى باش تايانچ ئەترىتىنىڭ "يېڭى ئەسكەرلەر لاگىرى" جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن دىخۇادىن يەنئەنگە قايتتى.

5-ئاينىڭ 5-كۈنى شېن يەنبىڭ، جاڭ جۇڭشى شېڭ شىسەينىڭ نەزەربەنت قىلىشىدىن قۇتۇلۇپ، دىخۇادىن يەنئەنگە مەخپىي يۈرۈپ كەتتى.

5-ئاينىڭ 18-كۈنى شېڭ شىسەي يەنە «سۈيىقەستلىك توپىلاڭ كۆتۈرۈش ئەنزىسى»نى ئويدۇرۇپ چىقىپ 200 دىن كۆپرەك ئادەمنى تۇتقۇن قىلدى، بۇلارنىڭ ئىچىدە شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ مۇدىرى دۇجوڭيۈەنمۇ بار ئىدى.

8-ئايدا مۇۋەققەت خەلق ئىشلار نازىرى ماۋزېمىننىڭ تەشەببۇسى بىلەن قۇرۇلغان دىخۇا داۋالاش ۋە دورىگەرلىك تېز كۇرس مەكتىپىنىڭ بىرىنچى قارارلىق 41 ئوقۇغۇچىسى ئوقۇش پۈتتۈردى.

شۇ يىلى گۇڭنىڭ كۆۋرۈكىنى قىيان ئېلىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن شۇ كۆۋرۈكنىڭ جەنۇبىدىن ئون مېتر يىراقلىقتا ئۇزۇنلۇقى 50 مېتر، كەڭلىكى ئون مېتر كېلىدىغان تاش تۈۋرۈكلۈك ياغاچ كۆۋرۈك سېلىنىپ باش كۆۋرۈك دەپ ئاتالدى.

شۇ يىلى شىخاباغا 1900 مېتر دومبا سوقۇلدى.

1941-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى)

6-ئاينىڭ 14-كۈنى دىخۇادا جۇڭگو تىبابىتى تەتقىقات جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى دىخۇادىكى ئالىي، ئوتتۇرا مەكتەپلەر ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تېمىدا چوڭ تىپتىكى درامىلارنى قويدى. شىنجاڭ ئىنىستىتۇتى «ئالۋاستىلار ئۇۋىسى»، قىزلار ئىنىستىتۇتى «شامالدا لەپىلدەۋاتقان بايراق»، بىرىنچى ئوتتۇرا مەكتەپ «تەبىپىڭ تيەنگو» درامىسىنى، ھەرقايسى مەكتەپلەر بىرلىشىپ «ئىجارىكەش» درامىسىنى ئورۇنلىدى.

1942-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى)

3-ئاينىڭ 29-كۈنى شىنجاڭ ماشىنىلاشقان بىرىگادىسىنىڭ باشلىقى شېڭ شىچى نەنخۇايۈەندە ئۆلتۈرۈلدى، شېڭ شىسەي بۇ ۋەقەنى باھانە قىلىپ تۇرۇپ، «12-ئاپرېل سۈيىقەستلىك توپىلاڭ ئەنزىسى»نى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، دىخۇا شەھىرى ۋە يېزىلىرىدىكى ھەر ساھە زاتلىرىنى بولۇشىغا قولغا ئالدى.

8-ئاينىڭ 29-كۈنى جۇشياۋلياڭ ۋە گومىنداڭنىڭ ئەزالىرىدىن گۇجۇتۇڭ، لياڭ خەنساۋ قاتارلىقلار سۇڭ مېيلىڭغا ھەمراھ بولۇپ دىخۇاغا كەلدى. شېڭ شىسەي ئەر-ئايال ئىككىسى ئايرودروموغا چىقىپ قارشى ئالدى.

9-ئايدا شېڭ شىسەي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا خىزمەت قىلىۋاتقان 100 دىن كۆپرەك كومپارتىيە ئەزاسىنى ئۈرۈمچىگە ئالدۇرۇپ كېلىپ نەزەربەنت قىلدى.

1943-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى)

1-ئاينىڭ 9-كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ بىرىنچى تۈركۈم خىزمەتچى خادىملىرى دىخۇاغا يېتىپ كەلدى. شۇ كۈنى ئامېرىكا بىلەن ئەنگلىيە دىخۇادا كۇنسۇلخانا قۇردى.

1-ئاينىڭ 16-كۈنى جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى) شېڭ شىسەي ئەمەلدىن قالدۇرۇ-ۋەتكەن گومىنداڭنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقىسى دىخۇادا يېڭىباشتىن قۇرۇلدى، شېڭ شىسەي ھەيئەت مۇدىرى بولدى.

2-ئايدا دىخۇادا نەزەربەنت قىلىنغان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىللىرىدىن چېن تەنچيۇ ۋە ماۋزېمىن، لىن جىلۇ قاتارلىق 100 دىن كۆپ جۇڭگو كومپارتىيە ئەزاسى تۈركۈم تۈركۈملەپ تۈرمىگە تاشلاندى.

6-ئايدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ھەربىي سوت ئىجرائىيە باش رېۋىزىيە مىنىستىرلىكى «شىنجاڭدىكى ئالاھىدە جىنايى ئىشلار يىغىندى ئەنزىلىرىنى سوتلاش ئۆمىكى»نى دىخۇاغا ئەۋەتتى.

6-ئايدا دۇجۇڭيۈەن شېڭ شىسەي تەرىپىدىن تۈرمىدە مەخپىي ئۆلتۈرۈلدى.

9-ئاينىڭ 27-كۈنى چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇ دىخۇا تۈرمىسىدە مەخپىي ئۆلتۈرۈلدى.

شۇ يىلى دىخۇا شەھەر مەمۇرىيىتى كومىتېتى باش ۋالىي مەھكىمىسى دەرۋازىسى ئالدىدىكى فۇجېڭ كوچىسى، يىفۇ كوچىسىدىكى بارلىق ئۆي-ئىمارەتلەرنى چېقىپ تۈزلەپ مەيدان قىلىشنى قارار قىلدى، مەيداننىڭ جەنۇبتىن شىمالغا ئۇزۇنلۇقى 200 مېتر، شەرقتىن غەربكە كەڭلىكى 80 مېتر بولۇپ، يەر مەيدانى 1.6 كۋادرات مېتر كېلەتتى.

1944-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 33-يىلى)

4-ئاينىڭ 14-كۈنى شېڭ شىسەي يەنە سۈيقەستلىك توپىلاڭ كۆتۈرۈش ئەنزىسىنى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، دىخۇادا پارتىيە ھۆكۈمەت ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان گومىنداڭ ئەزالىرىدىن 220 ئادەمنى قولغا ئالدى.

6-ئاينىڭ 18-كۈنى ئامېرىكىنىڭ مۇئاۋىن پرېزدېنتى ۋاللىس سوۋېت ئىتتىپاقىدىن دىخۇاغا كېلىپ، 20-كۈنى چۇڭچىڭغا يۈرۈپ كەتتى.

6-ئاينىڭ 26-كۈنى دەل تاڭزۇڭزا چاغىنى ئىدى. شېڭ شىسەي دىخۇادىكى ھەرقايسى ئالىي، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلىرى ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرىدىن 1000 دىن ئارتۇق ئادەمنى باش ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ غەربىي بىناسى ئالدىغا يىغىپ تەھدىت قىلدى، ئۇ شۇ مەيداندىلا 100 نەچچە ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ قولغا ئالدى، شۇنىڭدىن كېيىن يەنە 1000 دىن ئارتۇق ئادەمنى قولغا ئالدى.

8-ئاينىڭ 11-كۈنى شېڭ شىسەي يەنە بىر قېتىم «11-ئاۋغۇست سۈيقەستلىك توپىلاڭ كۆتۈرۈش ئەنزىسى»نى ئويدۇرۇپ چىقىپ، گومىنداڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىنىڭ شۇجىسى خۇاڭ رۇجىننى، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى لىن جىيۇڭ قاتارلىق 100 نەچچە ئادەمنى قولغا ئالدى.

8-ئاينىڭ 29-كۈنى چۇڭچىڭ گومىن ھۆكۈمىتى شىنجاڭ چېگرا مۇداپىئە باش ۋالىي مەھكىمىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرغانلىقىنى، شېڭ شىسەينىڭ بارلىق ۋەزىپىلىرىنى ئېلىپ تاشلىغانلىقىنى جاكارلىدى. ۋۇجۇڭشىن (گومىن ھۆكۈمىتى موڭغۇل-زاڭزۇ كومىتېتىنىڭ مۇدىرى) شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەندى.

9-ئاينىڭ 11-كۈنى شىنجاڭغا 12 يىل ھۆكۈمرانلىق قىلغان شېڭ شىسەي دىخۇادىن چۇڭچىڭغا كەتتى.

10-ئاينىڭ 1-كۈنى ئىلى-تارباغاتاي-ئالتاي ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىدى. گومىن ھۆكۈمىتى ئارقا-ئارقىدىن دىخۇاغا قوشۇن يۆتكىدى.

1945-يىلى (جۇڭخۇا مىنگوىنىڭ 34-يىلى)

11-ئاينىڭ 1-كۈنى دىخۇا شەھەرلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ، جىن شاۋشيەن شەھەر باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى.

1946-يىلى (جۇڭخۇا مىنگوىنىڭ 35-يىلى)

2-ئاينىڭ 24-كۈنى دىخۇا شەھەرلىك ھۆكۈمەت گومىن ھۆكۈمىتى جاكارلىغان «شەھەرلىك كېڭەش تەشكىلات پالاتاسىنىڭ نىزامى»غا ۋە «شەھەرلىك كېڭەش پالاتاسىنىڭ سايلام نىزامى»غا ئاساسەن، شەھەرگە قاراشلىق تۆت رايوندا بىلەت تاشلاپ سايلام ئېلىپ بېرىپ، جەمئىي 25 نەپەر كېڭەش پالاتا ئەزاسىنى، 25 نەپەر كاندىدات كېڭەش پالاتا ئەزاسىنى سايلاپ چىقتى.

3-ئاينىڭ 8-كۈنى شېڭ شىسەي تەرىپىدىن تۇرمىگە تاشلانغان شيې لياڭ، خۇزىمىڭ، لويۇنجاڭ، شيې جياڭتىڭ، لوزۇگۇاڭ قاتارلىق بەش نەپەر كومپارتىيە ئەزاسى يارلانغانلىقتىن تۇرمىدىن دىخۇا قۇتقۇزۇش ساناتورىيىسىگە يۆتكەپ كېتىلدى.

6-ئاينىڭ 3-كۈنى ئۆلكە رەئىسى جاڭ جىجۇڭ شېڭ شىسەي ساقلىغان 40 مىڭ سەر ئەپيۇننى دىخۇا مەيدانىدا كۆيدۈردى.

6-ئاينىڭ 10-كۈنى جاڭ جىجۇڭ جۇنېلەينىڭ ھاۋالىسىگە بىنائەن پائال سالا قىلىپ، شېڭ شىسەي تەرىپىدىن تۆت يىل سولاپ قويۇلغان 131 نەپەر كومپارتىيە ئەزاسى ۋە ئۇلارنىڭ بالا-چاقىلىرىنى تۇرمىدىن بوشتىپ، ئۇرۇمچىدىن يولغا سېلىپ قويدى، ئۇلار 7-ئاينىڭ 10-كۈنى يەنئەنگە يېتىپ باردى.

7-ئاينىڭ 1-كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ كېلىشىپ تەشكىللىگەن شىنجاڭ بىرلەشمە ھۆكۈمىتى رەسمىي قۇرۇلدى. جاڭ جىجۇڭ رەئىس بولدى، ئەخمەتجان قاسىمى، بۇرھان شەھىدىلەر مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

1947-يىلى (جۇڭخۇا مىنگوىنىڭ 36-يىلى)

2-ئاينىڭ باشلىرىدا دۇڭ بۇۋۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئالاقىچىسى پېڭ گوئەننى ئابدۇكېرىم ئابباسوپقا قوشۇپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن ئالاقىلىشىشقا مەسئۇل قىلىپ، ئەنجىڭدىن دىخۇاغا ئەۋەتتى.

2-ئاينىڭ 25-كۈنى گومىنداڭ جاھىل كۆچلىرى دىخۇادا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قارشى «25-فېۋرال» ۋەقەسىنى پەيدا قىلدى. 3-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، شىنجاڭ دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمىتىگە قاتناشقان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ۋەكىللىرى ئىلغا قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

6-ئاينىڭ 18-كۈنى ئۆلكىلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى دىخۇا كىنوخانىسىنىڭ سىرتىق فىلىم قويغانلىقىغا ئېتىراز بىلدۈردى، قوراللىق ئىشپىيونلار ئوق چىقىرىپ باستۇردى، نەق مەيداندا بىر ئادەم ئۆلدى، بىر ئادەم ئېغىر يارىلاندى، ئون نەچچە ئادەم قولغا ئېلىندى، پۈتۈن شەھەردىكى ئالىي، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىشپىيونلارنىڭ زوراۋانلىقى ئۈستىدىن غەزەپ بىلەن شىكايەت قىلىپ، مەمۇرىي دائىرىلەرنى قازا قىلغان ئوقۇغۇچىغا دەپنە مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە مەجبۇرلىدى، 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى دەپنە نامايىشى ئۆتكۈزدى.

11-ئاينىڭ 7-كۈنى دىخۇادا ئىلغار تەشكىلات «ئاۋانگارتلار ئۇيۇشمىسى» مەخپىي قۇرۇلدى ھەمدە «ئاۋانگارتلار» ژۇرنىلىنى تارقاتتى.

1948-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 37-يىلى)

4-ئاينىڭ 10-كۈنى تاۋسيۇ لەنجۇدىن دىخۇاغا كېلىپ، يەنە بىر مەرتىۋە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانلىقىنى ئۈستىگە ئالدى.

11-ئاينىڭ 29-كۈنى «كۈرەشچىلەر جەمئىيىتى» تۈزۈپ نەشر قىلغان ئىلغار مەزمۇندىكى ژۇرنال «كۈرەش» مەپتىلىك ژۇرنىلى دىخۇادا مەخپىي تارقىتىلدى.

1949-يىلى (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 38-يىلى)

9-ئاينىڭ 9-كۈنى بۇرھان شەھىدى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە ھەر مىللەت، ھەر ساھە ئۇقۇمۇشلۇق زاتلىرىدىن 30 نەچچە كىشى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى، ئۇلار بىردەك شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش يولىدا ماڭىدىغانلىقى توغرىسىدا ئىرادە بىلدۈرۈشتى.

9-ئاينىڭ 11-كۈنى دىخۇا شەھەرلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، تىجارەتچىلەر ئۇيۇشمىسى، كېڭەش پالاتاسى، مۇسۇلمان تىجارەتچىلەر ئۇيۇشمىسى قاتارلىق ئىجتىمائىي تەشكىلاتلار تەشۇىقات ۋاراقلىرىنى تارقىتىپ، بۇرھان شەھىدىنىڭ تىنچ ھەققەتكە قايتىش توغرىسىدىكى تەشەببۇسىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

9-ئاينىڭ 15-كۈنى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى دېڭ لىچۈننى شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئىلىدىن دىخۇاغا ئەۋەتتى.

9-ئاينىڭ 19-كۈنى بۇرھان شەھىدى رەئىس ماۋزېدۇڭغا تېلېگراممىا يوللاپ، تىنچ يول بىلەن ھەققەتكە قايتىش ھەققىدىكى ئىرادىسىنى ئىپادىلىدى.

9-ئاينىڭ 25-كۈنى سابىق جۇڭخۇا مىنگو ھۆكۈمىتى شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى تاۋسيۇ جۇڭگو كومموئىنستىڭ پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا، رەئىس ماۋزېدۇڭ، باش قوماندان جۇدېغا تېلېگراممىا يوللاپ قىسىلىرىنى باشلاپ ھەققەتكە قايتىدىغانلىقىنى جاكارلىدى ھەمدە تېلېگراممىا يوللاپ جۇڭخۇا مىنگو ھۆكۈمىتى بىلەن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ، جۇڭگو كومموئىنستىڭ پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلدى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى قارشى ئالدى.

9-ئاينىڭ 26-كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بۇرھان شەھىدى پۈتۈن مەملىكەتكە تېلېگراممىا يوللاپ، جۇڭخۇا مىنگو ھۆكۈمىتى بىلەن ئالاقىنى ئۈزىدىغانلىقى، جۇڭگو كومموئىنستىڭ پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقى ھەققىدە بايانات ئېلان قىلدى.

شۇ كۈنى «شىنجاڭ گېزىتى» بېتىنى ئۆزگەرتىپ شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ تېلېگراممىا خەۋەرلىرىنى ھەمدە رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ چوڭايتىلغان سۈرىتىنى باستى. شۇنىڭ بىلەن دىخۇادا ئاممىا روھلىنىپ كەتتى.

10-ئاينىڭ 20-كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىرىنچى بىكتۇەننىڭ ماشىنىلاشقان 5-پولكى پولك قوماندانى خوجىيەننىڭ باشلامچىلىقىدا دىخۇاغا كىردى.

10-ئاينىڭ 24-كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئالتىنچى كورپۇسىنىڭ 17-دىۋىزىيىسى ئايروپىلان ئارقىلىق دىخۇاغا كەلدى.

10-ئاينىڭ 25-كۈنى زور ئاممىۋى يىغىلىش ئۆتكۈزۈلۈپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقى ۋە شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى تەبرىكلەندى.

11-ئاينىڭ 9-كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەن قىسىملىرى ئۈچ

ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى ۋە تىنچلىق بىلەن ھەققەتكە قايتقان قىسىملار دېخۇادا غەلىبىلىك ئۇچراشتى ھەمدە بىرلىكتە شەھەرگە كىرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. پىك دېخۇەي، ۋاڭ جېن قاتارلىقلار جەنۇبىي كوچىدىكى بانكا ئالدىدا ئۇچ ئارمىينى پاراتتىن ئۆتكۈزدى. شۇ كۈنى كەچتە «غەربىي بىنا»دا داغدۇغىلىق قارشى ئېلىش يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى.

12-ئاينىك 1-كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى دېخۇا شەھەرلىك كومىتېتى قۇرۇلدى.

12-ئاينىك 7-كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى پىك دېخۇەي ئايروپىلان بىلەن دېخۇاغا كەلدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەنلەردىن يەنە ۋاڭ جېن، جاڭ جىجۇڭ، شۇ لىچىڭ قاتارلىقلارمۇ بار ئىدى.

12-ئاينىك 17-كۈنى دېخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغانلىقى جاكارلاندى.

شۇ يىلى خۇڭيەنچى سۇ ئامبىرىنىڭ بىرىنچى مەزگىلدىكى قۇرۇلۇشى پۈتتۈرۈلۈپ، جىگدە كۆلىگىچە سۇ قاچىلاندى. ئامبارنىڭ ئايلانمىسى 46 كىلومېتر، سىغىمچانلىقى 16 مىليون كۇب مېترغا يەتتى. بۇ قۇرۇلۇش جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى (1941-يىلى) باشلىنىپ جەمئىي سەككىز يىلدا پۈتتى.

شۇ يىلى ئىتتىپاق يولىدىكى شىنجاڭ رادىئو ئىستانسىسى قۇرۇلۇشى پۈتۈپ خەۋەر تارقىتىشقا باشلىدى.

1950-يىلى

1-ئايدا دېخۇا شەھەرلىك پارتكوم خىزمەت ئەترىتى تەشكىللەپ، ھەرقايسى رايونلارغا ئەۋەتىپ، باۋجيالىق تۇزۇمنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى.

رايونلۇق مەھكىمە، مەھەللە باشقارمىلىرىنى قۇردى. مەھەللە باشلىقى، مۇئاۋىن مەھەللە باشلىقلىرىنى سايلاپ چىقتى.

5-ئايدا ھەرقايسى رايونلاردا دۇكان ئىشچىلىرى ئۇيۇشمىسى، قول سانائەت ئىشچىلىرى ئۇيۇشمىسى، قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى ئۇيۇشمىسى، ھاممال ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى.

6-ئاينىك 1-كۈنى ھەرقايسى رايون ئۆسمۈرلەر ئەترىتىدىكى 593 نەپەر بالا غەربىي باغچىدا تۇنجى تۇركۈمدە ئەترەتكە كىرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى.

9-ئاينىك 1-كۈنى ج ك پ دېخۇا شەھەرلىك بىرىنچى رايون كومىتېتى قۇرۇلدى.

9-ئاينىك 19-كۈنى ج ك پ دېخۇا شەھەرلىك ئىككىنچى، ئۈچىنچى رايونلۇق كومىتېتى قۇرۇلدى.

9-ئايدا بىرىنچى رايونلۇق پارتىيە ياچېيكىسى (رايونلۇق كومىتېت بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ بىرلەشمە ياچېيكىسى) قۇرۇلدى، بۇ تېيانشان رايونىدا قۇرۇلغان بىرىنچى پارتىيە ياچېيكىسى ئىدى.

12-ئايدا ھەرقايسى رايونلارنىڭ ياشلار قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، ياشلار دېموكراتىك بىرلەشمىسى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى تىنچلىق مەيدانى خەلق مەيدانىغا ئۆزگەرتىلدى.

شۇ يىلى رايونىمىزدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بىرىنچى يەرلىك سوتسىيالىستىك سودا كارخانىسى — دېخۇا شەھەرلىك سودا شىركىتى قۇرۇلدى.

1951-يىلى

1-ئاينىك 11-كۈنى ج ك پ دېخۇا شەھەرلىك 5-رايون كومىتېتى قۇرۇلدى.

4-ئاينىڭ 1-كۈنى دىخۇادا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەلۇم قىسمى بۇيرۇقتا بىنائەن دىخۇا شەھىرىنىڭ 1270 مېتر سېپىلىنى چاقتى، شەھەرنىڭ يەتتە دەرۋازىسىنى ئېلىپ تاشلىدى، ئون قەلئەنى ئۆرۈۋەتتى.

5-ئايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى، بەشىنچى رايونلارنى بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى، تۆتىنچى، بەشىنچى رايون قىلىپ ئايرىدى. ھەرقايسى رايونلارنىڭ باشقارمىلىرى رايونلۇق مەھكىمىگە ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنىڭدا بۆلۈمچە دەرىجىلىك ئاپپاراتلارنى قۇردى.

6-ئايدا كوچا ئاپتوبۇسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، تۇنجى ئاپتوبۇس شىمالىي قوۋۇقتىن (بېيمىندىن) شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىغىچە بولغان بىر يولدا قاتنىدى.

8-ئايدا پاي تۆزۈمىدىكى رايونلۇق خەلق ئىستېمال كوپېراتىپى قۇرۇلدى.

10-ئايدا پۈتۈن رايوندىكى كادىرلار، ئاھالىلەر «ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىدىن تاللانما» نىڭ 1-، 2-تومىلىرىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى.

10-ئاينىڭ 30-كۈنى بىرىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى، قۇرۇلتايغا 81 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى ئالتە كىشى ئىدى. «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي پروگراممىسى»دىكى "ئومۇمىيۈزلۈك سايلام بولىدىغان خەلق قۇرۇلتايلىرى چاقىرىلىشتىن ئاۋۋال، ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ۋەكىللەر مەجلىسلىرى دەرىجىمۇ دەرىجە خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ھوقۇقىنى ۋەكالىتەن يۈرگۈزىدۇ" دېگەن بەلگىلىمىسىگە ئەمەل قىلىندى.

12-ئاينىڭ 8-كۈنى ئىككىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 110 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 86 كىشى.

12-ئاينىڭ 17-كۈنى ئۈچىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 75 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 55 كىشى.

12-ئاينىڭ 19-كۈنى بەشىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 61 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى تۆت كىشى.

12-ئاينىڭ 24-كۈنى تۆتىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 70 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 30 كىشى.

12-ئايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ھەرقايسى رايونلۇق مەھكىمىلەرنى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى.

شۇ يىلى رايوننىڭ تىنچلىق بېزىسىدا ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلدى.

شۇ يىلى ھەرقايسى رايونلاردا ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەققىدە تەشۋىقات پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى.

شۇ يىلى بىرىنچى رايوندا ئىشتىن سىرتقى تىياتىر ئۆمىكى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى ھەر مىللەت خەلقى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ چاقىرىقىغا

ئاۋاز قوشۇپ، پائال تۇرده ئالتۇن-كۈموش بېزەكلىرىنى ۋە پۇل-مالىلىرىنى ئىئانه قىلىپ، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگه قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگه ياردەم بېرىپ ۋەتەننى قوغدىدى.

1952-يىلى

3-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى دىخۇا شەھىرى تۆتىنچى رايونلۇق كومىتېتى قۇرۇلدى.

6-ئاينىڭ 25-كۈنى بىرىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلقىنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 82 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى تۆت كىشى. قۇرۇلتاي رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى؛ تۇنجى بولۇپ 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان بىرىنچى رايون ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنى سايلاپ چىقتى.

7-ئاينىڭ 3-كۈنى ئۇچىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلقىنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 100 ۋەكىل قاتناشتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 66 كىشى. قۇرۇلتاي رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. تۇنجى بولۇپ 14 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان ئىككىنچى رايون ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنى سايلاپ چىقتى.

7-ئاينىڭ 8-كۈنى ئىككىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلقىنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 110 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 72 كىشى. قۇرۇلتاي رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. تۇنجى بولۇپ 13 ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان ئىككىنچى رايونلۇق ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنى سايلاپ چىقتى.

7-ئاينىڭ 13-كۈنى تۆتىنچى رايونلۇق ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلقىنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 72 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 30 كىشى. قۇرۇلتاي رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. تۇنجى بولۇپ 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنى سايلاپ چىقتى.

7-ئايدا بەشىنچى رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلقىنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 61 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى تۆت كىشى. قۇرۇلتاي رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى، تۇنجى بولۇپ 15 ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان بەشىنچى رايونلۇق ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنى سايلاپ چىقتى.

مۇشۇ ئايدىن باشلاپ ھەرقايسى رايوندىكى كادىرلار دۆلەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولدى.

11-ئاينىڭ 29-كۈنى بەشىنچى رايوندىكى شۇ جەمەتى قورۇسى مەركىزىي سەھىيە مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن مەملىكەت بويىچە تازىلىقتا نەمۇنىلىك قورۇ بولۇپ باھالاندى.

12-ئايدا ھەرقايسى رايونلار ئايرىم-ئايرىم ھالدا رايون بويىچە 3-نۆۋەتلىك ھەر مىللەت، ھەر ساھه خەلق قۇرۇلتىيىنى ئاچتى.

شۇ ئايدا رايونىمىزغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەردە «بەش يىللىق تۆزۈم» بويىچە تەجرىبە

ئوقۇتۇشى يولغا قويۇلدى.

شۇ يىلى خۇڭيەنچى سۇ ئامبىرىنىڭ سۇ باشلاش ئېغىزىغا بىلەن تىنچلىق ئۆستىڭىنى يۇرۇشلەشتۇرۇش قۇرۇلۇشى پۈتۈنلەي تاماملاندى ھەمدە ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇلدى.

10-ئايدا ھەرقايسى رايونلۇق پارتكوملاردا تەشكىلات بۆلۈمى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى ھەرقايسى رايونلۇق پارتكوملار خەلقنى سەپەرۋەر قىلىپ ئوچكە قارشى (پاراخورلۇققا، باج ئوغرىلاشقا، ھەددىدىن زىيادە پايدا ئېلىشقا قارشى)، بەشكە قارشى (پاراخورلۇققا، باج ئوغرىلاش-باج تاپشۇرماسلىق، دۆلەتنىڭ مال-مۈلكىنى ئوغرىلاش، ساختا ئىشلەش، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئاخباراتىنى ئوغرىلاشقا قارشى) ھەرىكەت ئېلىپ باردى.

شۇ يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى جەنۇبىي قوۋۇق (نەنمېن) ۋە داشىزىدا ئۇچ باسما قۇدۇق كولىدى.

شۇ يىلى رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى.

1953-يىلى

1-ئاينىڭ 30-كۈنىدىن 6-ئايغىچە ھەرقايسى رايونلاردا مەملىكەت بويىچە بىرىنچى قېتىملىق ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق بەش رايوندا جەمئىي 18 مىڭ 871 ئائىلە، 80 مىڭ 816 ئادەم بارلىقى ئېنىقلاندى.

3-ئايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 3-رايوندا شەھەر بويىچە بىرىنچى قېتىملىق ئومۇمىي سايلام سىنىقى ئېلىپ باردى. سايلامغا جەمئىي 9024 كىشى قاتنىشىپ، 56 نەپەر خەلق ۋەكىلىنى سايلاپ چىقتى.

4-ئاينىڭ 27-كۈنى تىنچلىق بېزىسىدا يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتى ئىياغلاشتى. ماتاۋ، لىيۇجېنفاڭ، قادىر سىيىتلار جۈڭگو كومپارتىيىسىگە كىردى، بۇلار پۈتكۈل شەھەردىكى دېھقانلاردىن بىرىنچى تۈركۈمدە پارتىيىگە كىرگەنلەر ئىدى.

4-ئايدا، ھەرقايسى رايونلاردا ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقىنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

6-ئاينىڭ 18-كۈنى 1- ۋە 2-، 4-، 5-رايوندىن جەمئىي 314 كادىر ئاجرىتىلىپ، 39 خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللىنىپ، ئومۇمىيۈزلۈك ئومۇمىي سايلام خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. بۇ خىزمەت 1954-يىل 1-ئاينىڭ 30-كۈنى ئوكۇشلۇق ئاخىرلاشتى. بىرىنچى رايوندىكى سايلىغۇچىلار 21 مىڭ 175 كىشى بولۇپ، 53 نەپەر خەلق ۋەكىلىنى سايلاپ چىقتى؛ ئىككىنچى رايوندىكى سايلىغۇچىلار 11 مىڭ 226 كىشى بولۇپ، 45 نەپەر خەلق ۋەكىلىنى سايلاپ چىقتى. تۆتىنچى رايوندىكى سايلىغۇچىلار 8093 كىشى بولۇپ، 43 نەپەر خەلق ۋەكىلىنى سايلاپ چىقتى؛ بەشىنچى رايوندىكى سايلىغۇچىلار 9873 كىشى بولۇپ، 37 نەپەر خەلق ۋەكىلىنى سايلاپ چىقتى.

8-ئاينىڭ 4-كۈنى ئۇرۇمچى دەرياسىغا غايەت زور كەلكۈن كەلدى، كەلكۈننىڭ بىر سېكۇنتتىكى ئەڭ زور ئېقىم مىقدارى 360 كۇب مېتر‌غا يەتتى. دىخۇا شەھىرىنىڭ بەزى جايلىرىدا سۇنىڭ چوڭقۇرلۇقى بىر يېرىم مېتر‌غا يەتتى. بالش كۆۋرۈك، جۇڭسەن كۆۋرۈكى، خەلق كۆۋرۈكىنى كەلكۈن ئېلىپ كەتتى، پۈقرالارنىڭ 3000 ئېغىزدىن ئارتۇق ئۆيىنى سۇ بېسىپ ۋەيران قىلدى.

8-ئاينىڭ 25-كۈنىدىن 27-كۈنگىچە ئۇچىنچى رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 45 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن بېرىلگەن دوكلاتنى

ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى، رايون ھەيئىتى بولۇپ جەمئىي 11 كىشىنى سايلاپ چىقىپ، ئۇچىنچى رايونلۇق بىرىنچى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنى تەشكىل قىلدى.

11-ئاينىڭ 23-كۈنىدىن 25-كۈنىگىچە ئىككىنچى رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 45 ۋەكىل قاتناشتى، يىغىن ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن بېرىلگەن دوكلاتنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقىرىپ، رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە رايون ھەيئىتى بولۇپ 13 كىشىنى سايلاپ چىقىپ، ئىككىنچى رايونلۇق بىرىنچى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنى تەشكىل قىلدى.

11-ئاينىڭ 27-، 28-كۈنلىرى، بىرىنچى رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 58 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقىرىپ رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە رايون ھەيئىتى بولۇپ جەمئىي 13 ئادەمنى سايلاپ چىقىپ، بىرىنچى رايوننىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنى تەشكىل قىلدى.

شۇ يىلى تۆتىنچى رايوننىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 45 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن بېرىلگەن دوكلاتنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقىرىپ، رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە رايون ھەيئەتلىرىنى سايلاپ چىقىپ، تۆتىنچى رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنى تەشكىل قىلدى.

شۇ يىلى بەشىنچى رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 37 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن بېرىلگەن دوكلاتنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە ھەيئەتلەرنى سايلاپ چىقىپ، بەشىنچى رايون تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنى تەشكىل قىلدى.

شۇ يىلى رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق ھۆكۈمەت «ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان ۋەزىپە» دېگەن خىزمەت يۆنىلىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلدى.

شۇ يىلى رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ ئىش بېجىرىش ئورگانلىرى بۆلۈمچىدىن بۆلۈم دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلدى، ئىشخانا، كادىرلار نازارىتى بۆلۈمى، خەلق ئىشلار بۆلۈمى، سەھىيە بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1954-يىل

2-ئاينىڭ 1-كۈنى دىخۇا شەھىرى ئۈرۈمچى شەھىرىگە ئۆزگەرتىلدى.

5-ئايدا پۈتۈن شەھەر بويىچە بىرىنچى قېتىملىق رادىئو گىمناستىكا مۇسابىقىسى خەلق مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى.

10-ئايدا ھەرقايسى رايون پارتكومىنىڭ ھەيئەتلىرى تولۇقلاندى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىرىنچى رايونلۇق كومىتېتى تۆت ئادەمدىن تەشكىللەندى؛ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئىككىنچى رايونلۇق كومىتېتى بەش ئادەمدىن تەشكىللەندى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۈچىنچى رايونلۇق كومىتېتى ئۈچ ئادەمدىن تەشكىللەندى؛ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تۆتىنچى رايونلۇق كومىتېتى تۆت ئادەمدىن تەشكىللەندى؛ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بەشىنچى رايونلۇق كومىتېتى تۆت

ئادەمدىن تەشكىللەندى.

شۇ يىلى شىنجاڭ ئۇلكىلىك كادىرلار ساناتورىيىسى، ئىشچىلار ساناتورىيىسى قارلىغاچلىقتا قۇرۇلدى. كادىرلار ساناتورىيىسىنىڭ ئورنى 224 مىڭ كۋادرات مېتر، قۇرۇلۇش كۆلىمى 14 مىڭ كۋادرات مېتر؛ ئىشچىلار ساناتورىيىسىنىڭ ئورنى 138 مىڭ كۋادرات مېتر، قۇرۇلۇش كۆلىمى 7700 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

1955-يىلى

1-ئاينىڭ 22-كۈنى يېڭى خەلق كىنوخانىسى قۇرۇلۇش يولى، ئەدەبىيات-سەنئەت يولى، دېموكراتىيە يولىنىڭ تۇتىشىش ئېغىزىغا قۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 4339 كۋادرات مېتر، قۇرۇلۇش كۆلىمى 4135 كۋادرات مېتر كېلىدۇ، قىشلىق كۆلۈبقا 1030 ئورۇندۇق، يازلىق كۆلۈبقا 3300 ئورۇندۇق قويۇلدى.

3-ئاينىڭ 1-كۈنى يېڭى خەلق پۇلى تارقىتىلدى.

7-ئاينىڭ 1-كۈنى «شەھەر ئاھالە كومىتېتىنىڭ تەشكىلىي نىزامى»غا ئاساسەن، ئاھالە كومىتېتلىرى قۇرۇلۇشقا باشلىدى. يىل ئاخىرىغا بارغاندا 71 ئاھالە كومىتېتى، 213 ئاھالە گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. دېموكراتىك ئاساستا 213 نەپەر ئاھالە گۇرۇپپىسى باشلىقى، 142 نەپەر ئاھالە كومىتېت مۇدىرى، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى سايلاپ چىقىلدى.

10-ئاينىڭ 1-كۈنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلدى.

10-ئاينىڭ 26-كۈنى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «بىرىنچى، تۆتىنچى، بەشىنچى رايونىنى بىرلەشتۈرۈپ بىرىنچى رايون قىلىش؛ ئىككىنچى، ئۈچىنچى رايونىنى بىرلەشتۈرۈپ ئىككىنچى رايون قىلىش» توغرىسىدىكى قارارىغا ئاساسەن، ھەرقايسى رايونلاردا رايونلارنى بىرلەشتۈرۈشنىڭ تەييارلىق خىزمىتى باشلاندى. 1956-يىلى رايونلار رەسمىي بىرلەشتۈرۈلدى.

12-ئايدا ئاپتونوم رايون بويىچە بىرىنچى تەنتەربىيە سارىيى شىمالىي شىنخۇا يولىدا قۇرۇلدى.

1956-يىلى

3-ئايدا ئامانلىق ساقلاش ھەيئىتى گوشۇلەن مەملىكەتلىك ئامانلىق ساقلاش ئىلغارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتنىشىپ، ماۋجۇشى، جۇئېنلەي قاتارلىق پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ قوبۇل قىلىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

5-ئايدا رايوننىڭ ئىككىلىسىدە ئەكسىلئىنقىلابچىلارغا قارشى تۇرۇش ۋە كادىر تەكشۈرۈش خىزمىتى باشلاندى. 1960-يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا پۈتۈن رايوندىكى كادىرلارنىڭ سىياسىي تارىخى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلدى. رايونغا قاراشلىق زاۋۇتلاردىكى كىچىك سودا دۇكانلىرى، قاتناش، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، ئورگان، مەكتەپ قاتارلىق سىستېمىلاردا ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش ھەرىكىتى تۈركۈمگە بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلدى.

6-ئايدا رايوننىڭ ئىككىلىسىدە ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى قۇرۇلدى.

7-ئاينىڭ 26-كۈنى چىن تەنچيۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇ، چياۋ گوجېن، ۋۇماۋلىن قاتارلىق بەش قۇربانىنىڭ قەبرىستانى قارلىغاچلىقتا ياسالدى.

8-ئاينىڭ 27-كۈنى شەھەرلىك خەلق كومىتېتى بىرىنچى رايوندا لىيۇداۋان، شەرقىي دەرۋازا،

غەربىي كوچا، غەربىي دەرۋازا، جەنۇبىي دەرۋازا مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنى، ئىككىنچى رايوندا غالىبىيەت يولى، ئىتتىپاق يولى، ئازادلىق يولى، شاۋدۇگلياڭ، مال بازىرى كوچىسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنى تەسىس قىلىشنى تەستىقلىدى. بۇ مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى 1957-يىلى قۇرۇلۇپ بولدى.

11-ئاينىڭ 24-كۈنىدىن 26-كۈنىگىچە بىرىنچى رايونىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 118 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىن رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقلىرى ۋە ھەيئەت ئەزالىرى بولۇپ جەمئىي 17 كىشىدىن تەركىب تاپقان بىرىنچى رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. بىرىنچى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بىرىنچى رايونلۇق خەلق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى.

11-ئاينىڭ 26-كۈنىدىن 28-كۈنىگىچە ئىككىنچى رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 111 ۋەكىل قاتناشتى، يىغىن رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى، رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقلىرى ۋە ھەيئەتلەر بولۇپ 17 كىشىدىن تەركىب تاپقان ئىككىنچى رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. ئىككىنچى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىككىنچى رايونلۇق خەلق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى.

شۇ يىلى رايونغا قاراشلىق ئۇيغۇر تىلى سىستېمىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئۇيغۇر تىلىدا بېگىدىن تۇزۇلگەن دەرسلىك قوللىنىلىشقا باشلىدى.

شۇ يىلى رايون بويىچە قول سانائەت، كاپىتالىستىك سودا-سانائەت ساھەسىدە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋەزىپىسى ئورۇندالدى.

شۇ يىلى رايونلۇق پارتكوم ۋە رايونلۇق خەلق كومىتېتى تۇرلۇك خىزمەتلەردە مىللىي رايونىڭ ئالاھىدىلىكىگە دىققەت قىلىپ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى قەتئىي ئىزچىل ئىجرا قىلىشنى مۇھىم ئورۇنغا قويدى.

1957-يىلى

1-ئاينىڭ 12-كۈنى مىللىي ئۇسلۇبتىكى خەلق تىياتىرخانىسى خەلق يولى بىلەن ئازادلىق يولى كېسىشكەن دوقمۇشنىڭ شەرقىي تەرىپىدە پۈتتۈرۈلدى. كۆلىمى 18 مىڭ 400 كۋادرات مېتر بولۇپ، زالغا 1200 خۇرۇم قاپلىق ئورۇندۇق قويۇلدى.

5-ئايدا رايوننىڭ ئىككىلىسىدە تۆرىچىلىككە قارشى تۇرۇشنى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان پارتىيە ئىچىدە ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى ۋە ئوڭچىلارغا قارشى كۈرەش باشلاندى.

6-ئاينىڭ 1-كۈنى داشمەندىكى ئاپتونوم رايونلۇق تەمىنات-سودا كوپېراتىپىنىڭ يېزا ئىگىلىك ماتېرىياللىرى ئامبىرىغا ئوت كەتتى ۋە ئوت ئاپىتىدىن زور پارتلاش كېلىپ چىقتى. بەش ئادەم كۆيۈپ ئۆلدى. 14 ئادەم يارىدار بولدى، 24 ئېغىز ئۆي ۋە ماشىنا زاپچىلىرى، ئوق-دورا، دېھقانچىلىق دورىلىرى قاتارلىق ماددىي ئەشيالار كۆيۈپ كۈل بولدى، 650 مىڭ يۈەن زىيان بولدى.

6-ئاينىڭ 10-كۈنى رايوننىڭ ئىككىلىسىدە خەلق سوت مەھكىمىسى قۇرۇلدى.

7-ئاينىڭ 13-كۈنى ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى 23-خانىقا مەسچىتىنىڭ ئىمامى مالىيەگجۇن كېسەل بولۇپ ئالەمدىن ئۆتتى.

9-ئاينىڭ 1-كۈنى ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن رايوندا ئاھالىلەر-نىڭ پىلانلىق ئاشلىق ئىشلىتىپ، نورمىنى كىنىشكىلىق ئېلىشى يولغا قويۇلدى.

10-ئاينىڭ 1-كۈنى شەھەرلىك پوچتىخانىنىڭ ئۇنىۋېرسال بىناسى جۇڭگەن يولىدا پۈتۈپ 2000 دانە ئاددىي تېلېفون ئورنىتىلىپ ئىشلىتىلىشكە باشلىدى.

10-ئايدا 1-، 2-رايونلاردا جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىلىرى قۇرۇلدى. ھەرقايىسىغا بەشتىن پەيچۇسو قاراشلىق بولدى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك روھىي كېسەللىكلەر ساناتورىيىسى شور بۇلاقتا قۇرۇلدى.

11-ئاينىڭ 28-كۈنىدىن 30-كۈنگىچە ئىككىنچى رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيە-نىڭ 3-يىغىنىدا ئىككىنچى رايوننىڭ ئىسمىنى«دوستلۇق رايونى»دەپ ئۆزگەرتىش قارار قىلىندى. بىرىنچى رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 3-يىغىنىدا 1-رايونىنى تېيانشان رايونىغا ئۆزگەرتىش قارار قىلىندى.

11-ئاينىڭ 30-كۈنى رايوننىڭ ئىككىلىسىدە خەلق تەپتىش مەھكىمىسى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى دۆڭكۆۋرۈك سودا ساربىيى (كېيىنچە مىللىيلار ئېھتىياجلىق بۇيۇملار سودا ساربىيى دەپ ئۆزگەرتىلگەن) جەنۇبىي ئازادلىق يولى بىلەن بوغدا يولى تۇتىشىدىغان جايغا سېلىندى، ئۇنىڭ ئىگىلىكەن يەر كۆلىمى 7000 كۋادرات مېتر، قۇرۇلۇش كۆلىمى 7655 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

1958-يىل

4-ئاينىڭ 26-كۈنى «1-ئاۋغۇست» ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى لىيۇلىتيەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك تەنتەربىيە يىغىنىدا «تىنچلىق» ماركىلىق 1.5 مىللىمېتىرلىق ماتورلۇق سىممېتىرلىك بولمىغان مودىل تىك ئۇچارنى 18 مىڭ 38 مېتىرلىق تۆز سىزىقلىق ئارىلىقتا ھەيدەپ چىقىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى تەنھەرىكەتچىلىرىنىڭ 11 مىڭ 920 مېتىرلىق دۇنياۋى رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى.

4-ئايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سەنمۇجاڭى رېن چېن ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ئوفىتسېر-جەڭچىلىرىنى باشلاپ قىزىلتاغنىڭ تەسكەي تەرىپىگە قارىياغاچ ئورمىنى تىكتى. بۇ قىزىلتاغنى كۆكەرتىش-تىكى باشلىنىش ئىدى.

5-ئايدا ئاھالىلەرنى گۆش بىلەن نورمىلىق تەمىنلەش باشلاندى.

6-ئاينىڭ 2-كۈنىدىن 4-كۈنگىچە تېيانشان رايونلۇق ئۇچىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىنغا 154 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 26 نەپەر. يىغىندا «ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ، شەھەر ئاھالىسى ئارىسىدا سىياسىي-ئىدىيىۋى خىزمەتنى كۈچەيتىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئوتتۇرىغا قويغان <تولۇق غەيرەتكە كېلىپ، تىرىشىپ يۇقىرى ئۆرلەپ، كۆپ، تېز، ياخشى، تېجەشلىك ھالدا سوتسىيالىزم قۇرۇش لازىم> دېگەن باش لۇشيەننىي ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، ئاممىنى تولۇق سەپەرۋەر قىلىپ، ئىشلەپچىقىرىش، خىزمەتلەر بويىچە چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەشنى ئومۇمىيۈزلۈك ئىلگىرى سۈرۈش» توغرىسىدا قارار چىقىرىلدى؛ رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقلىرى ۋە ھەيئەتلەر بولۇپ 19 كىشىدىن تەركىب تاپقان تېيانشان رايونلۇق ئۇچىنچى نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى.

6-ئاينىڭ 4-كۈنىدىن 9-كۈنگىچە دوستلۇق رايونلۇق ئۇچىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىنغا 126 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى

72 نەپەر. يېغىن رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە ھەيئەتلەر بولۇپ 13 كىشىدىن تەركىب تاپقان دوستلۇق رايونى ئۇچىنچى نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى.

7-ئايدا ئىككى رايون مەھەللىلىرىدىكى ئۆسمۈر پۈتبولچىلارنى ئاساس قىلىپ قۇرۇلغان شەھەرلىك ئۆسمۈرلەر پۈتبول كوماندىسى جېڭجۇدا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئۆسمۈرلەر پۈتبول لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىدا ئىككىنچىلىككە ئېرىشتى.

9-ئايدا دوستلۇق رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك ئاياللار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

11-ئاينىڭ 17-كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت بىردە تېيانشان بىناسىدا ناھايىتى زور ئوت ئاپىتى يۈز بەردى. ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ئوفىتسېر-جەڭچىلىرى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ كادىر-ساقچىلىرى، ئىشچىلار، كادىرلار، ئوقۇغۇچىلار بولۇپ 10 مىڭغا يېقىن ئادەم ئوت ئۆچۈرۈشكە قاتناشتى. لېكىن ئۇلۇغ بولغانلىقتىن، بىنا پۈتۈنلەي كۆيۈپ كېتىپ 1 مىليون 650 مىڭ يۈەن زىيان بولدى.

شۇ يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتى تەشكىللەپ، كۈزدىن باشلاپ ئۈچ ئاي يەرلىك ئۇسۇلدا شىسەن بىلەن باداۋاندا «پولات-تۆمۈر تاۋلىدى». تېيانشان رايونىمىزدا بەش دومىنا پېچ، 52 چوڭ تۆز ئوچاق، 417 كىچىك تۆز ئوچاق، 31 ئايلانما ئوچاق سېلىنىپ، جەمئىي 557 مىڭ 953 تونىنا «تۆمۈر»، 109.09 تونىنا «پولات» تاۋلاپ چىقىلدى.

شۇ يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتى خەلقنى زور كۈچ بىلەن يەرلىك سانائەت قۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلدى. تېيانشان رايونىدا تۇنجى بولۇپ 11 دۆلەت ئىگىلىكىدىكى يەرلىك زاۋۇت قۇرۇلدى.

شۇ يىلى تېيانشان رايونىدا خەلق ئەسكىرى قوشۇنى قۇرۇلۇشقا باشلىدى.

شۇ يىلى رايونلۇق پارتكومدا مالىيە سودا بۆلۈمى كۆپەيتىپ قۇرۇلدى.

شۇ يىلى ئىككى رايون خەلق كومىتېتىدا قۇرۇلۇش بۆلۈمى قۇرۇلدى.

1959-يىلى

1-ئايدا تېيانشان رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش بىرىنچى بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلدى.

9-ئاينىڭ 23-كۈنى بىتون بىلەن پۈتتۈرۈلگەن باش كۆۋرۈكتە قاتناش باشلاندى.

10-ئاينىڭ 6-كۈنى ئۇچتاش رايونىدا قۇرۇلغان ئودىپروۋود زاۋۇتى رەسمىي سۇ بېرىشكە باشلىدى.

10-ئاينىڭ 10-كۈنى نەنمىن تەنتەربىيە مەيدانى خەلق يولىغا سېلىندى. مەيدان ئورنى قۇرۇلۇش كۆلىمى 31 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، ئويۇن كۆرۈش سۇپىسىغا 30 مىڭ كىشىلىك ئورۇن ئورنىتىلدى.

شۇ يىلى ئىككى رايوندا «ئوڭچىللىققا قارشى» ھەرىكەت قانات يايدۇرۇلدى. خىزمەتتە ئوخشاشمىغان پىكىردە بولغان توققۇز يولداش «پارتىيىگە قارشى مەزھەپ گۇرۇھى» قىلىپ قويۇلۇپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا تەنقىدلەندى ۋە ئۇلارغا تەشكىلىي چارە كۆرۈلدى. 1963-يىل 3-ئايدا تەكشۈرۈپ چىقىلدى. 1980-يىل 6-ئاينىڭ 19-كۈنى نامى تەلتۆكۈس ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

شۇ يىلى شىنجاڭ بويىچە بىرىنچى ئەما، گاس-گاچلار مەكتىپى يۆجىنگەيدە قۇرۇلدى.

شۇ يىلى بىرىنچى يەر ئاستى سۇ تۇرۇبىسى جەنۇبىي شىنخۇا يولى ئاستىغا ياتقۇزۇلدى.

شۇ يىلى رايوننىڭ ئىككىلىسىدە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى رايون دەرىجىلىك مالىيە تەسىس قىلىنىپ، شۇ يىلدىكى مالىيە كىرىمى 741 مىڭ يۈەن بولدى.

شۇ يىلى ئىككى رايوندا شەھەر خەلقىنىڭ كومۇنالىشىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. 4-ئاينىڭ

13-كۈنىگە بارغاندا تيانشان رايونىنىڭ جەنۇبىي دەرۋازا، غەربىي دەرۋازا، شەرقىي دەرۋازا، شىخابا كوچىسى، لىۋداۋان قاتارلىق مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى قىزىلتاغ، دېموكراتىيە، بۇلاق تاغ، شىنخۇا، لىۋداۋان خەلق كوممۇنالىرىغا ئۆزگەرتىلدى؛ دوستلۇق رايونىنىڭ غالىبىيەت، ئىتتىپاق، ئازادلىق يولى، شياۋدوڭلياڭ، مال بازىرى كوچىسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى غالىبىيەت، ئىتتىپاق، تىنچلىق، يۆجىنگەي، بۇلاق بېشى خەلق كوممۇنالىرىغا ئۆزگەرتىلدى. كوممۇنا ھەمدە مۇشۇ كوممۇناغا جايلاشقان ھەرقايسى سىستېمىلاردىكى ئىدارىلەرنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىدىن تەركىب تاپقان كوممۇنا پارتكومى قۇرۇلدى.

1960-يىلى

2-ئاينىڭ 27-كۈنى تيانشان رايونلۇق 1-قېتىملىق ئايالار قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى.

2-ئايدا رايونلۇق پارتكومدا سانائەت-قاتناش بۆلۈمى كۆپەيتىپ قۇرۇلدى.

6-ئاينىڭ 14-كۈنى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونى بىرلەشتۈرۈلۈپ تيانشان رايونى دەپ ئاتالدى. رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق كومىتېتمۇ بىرلا ۋاقىتتا بىرلەشتۈرۈلۈپ، رايونلۇق پارتكومدا سېكرېتارىيات تەسىس قىلىندى.

6-ئايدا رايونلۇق پارتكومدا قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ئىشخانىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى.

9-ئايدا شەھەرلىك قۇرۇلۇش ئىدارىسى يول ئاسراش ئورنى بىلەن خەلق كوممۇنالىرى ھەمكارلىشىپ، غالىبىيەت ئىككىنچى كوچا، شەرقىي ۋە غەربىي پېڭى شەھەر يولى، ئۆستەڭ كوچىسى، مەدەنىيەت يولىنىڭ شەرقى ۋە غەربىدىكى ئالتە كوچا، داشىك كوچىسى، ئىبادەتخانا كوچىسىنى ئاسفالتلاشتۇردى.

10-ئايدا تيانشان رايونلۇق غەربچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلدى.

11-ئايدا شەھەرلىك ئۆي-مۈلۈك ئورۇنلىرى سالغان بىرىنچى ئولتۇراق رايونى يەنئەن يولىدا پۈتتۈرۈلدى. ھەرقايسى سەپلەردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بولغان نەمۇنىچى كىشىلەر پېڭى تۇرالغۇغا كۆچۈپ كىردى.

شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسى قۇرۇلدى.

مۇشۇ يىل تيانشان رايونلۇق پارتىيە مەكتىپى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى پۈتۈن رايون بويىچە خۇسۇسىي ئۆيلەرگە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلدى.

شۇ يىلى تيانشان رايونى 8960 مو تېرىلغۇ يېرى بار قوشۇمچە كەسىپ دېھقانچىلىق مەيدانى ئېچىپ، بەش ئورۇندا قوشۇمچە يېمەكلىكلەر بازىسى قۇردى. 18 مۇلازىمەت پونكىتى قۇرۇلۇپ، 5570 ئادەم ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

شۇ يىلى ماتارىپ ئىنقىلابى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپ، باشلانغۇچ مەكتەپ، بالىلار باغچىلىرى يۇرۇشلەشتۈرۈلدى. تولۇق ئوتتۇرا، ئىككىنچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى، 19-باشلانغۇچ مەكتەپ، ئىككىنچى بالىلار باغچىسى يۇرۇشلەشتۈرۈلۈپ 8-ئوتتۇرا مەكتەپ دەپ ئاتالدى، كېيىن 1965-يىلغا كەلگەندە بۆلۈنۈپ كەتتى.

شۇ يىلى تيانشان رايونىدىكى غالىبىيەت، ئىتتىپاق خەلق كوممۇنالىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ دوستلۇق خەلق كوممۇنىسى دەپ ئاتالدى؛ بۇلاق بېشى، يۆجىنگەي، شىنخۇا خەلق كوممۇنالىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ شىنخۇا خەلق كوممۇنىسى دەپ ئاتالدى؛ بۇلاق تاغ، تىنچلىق خەلق كوممۇنالىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ بۇلاق تاغ خەلق كوممۇنىسى دەپ ئاتالدى؛ قىزىلتاغ، دېموكراتىيە خەلق كوممۇنالىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ قىزىلتاغ خەلق كوممۇنىسى دەپ ئاتالدى.

1961-يىلى

3-ئاينىڭ 8-كۈنىدىن 10-كۈنگىچە تېيانشان رايونلۇق تۆتىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 193 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 57 نەپەر. يىغىن رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ، رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە ھەيئەتلەر بولۇپ جەمئىي 21 كىشىدىن تەركىب تاپقان تېيانشان رايونلۇق تۆتىنچى نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى.

7-ئايدا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تېيانشان رايونلۇق بىرىنچى قېتىملىق قۇرۇلتېيى ئېچىلدى.

شۇ يىلى رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى پۈتۈن رايوندىكى كارخانا ئىشچى-خىزمەتچىلىرى ئارىسىدا ماركسىزم-لېنىنىزم نەزەرىيە تەربىيىسىنى قانات يايدۇرۇپ، ئون نەچچە مەيدان پەلسەپە لېكسىيىسى ئۆتكۈزدى. ھەربىر مەيدان لېكسىيىنى 1000 غا يېقىن ئادەم ئاڭلىدى.

شۇ يىلى تېيانشان رايونىدا شەھەر نوپۇسىنى قىسقارتىش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، 1962-يىلغىچە جەمئىي 21 مىڭ 284 نوپۇس قىسقارتىلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئىخچاملانغان ئىشچى-خىزمەتچىلەر 4614 نەپەر.

1962-يىلى

2-ئاينىڭ 16-كۈنى تېيانشان رايونلۇق بازار مال باھاسى كومىتېتى قۇرۇلدى.

5-ئاينىڭ 25-كۈنى ئۇرۇمچى كەڭ ئېكرانلىق كىنوخانىسى ياشلار يولىدا سېلىندى.

9-ئاينىڭ 1-كۈنى تېيانشان رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمى قۇرۇلدى.

9-ئاينىڭ 17-كۈنى تېيانشان رايونلۇق تۆتىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ ئىككىنچى يىغىنى رايون باشلىقى ئابلىمىت نەزەر ۋە جاڭ شىنجاڭنىڭ خەلق ۋەكىللىك سالاھىيىتىنى ئېلىپ تاشلاشنى قارار قىلدى.

10-ئاينىڭ 15-كۈنى شەھەرلىك خەلق كوممۇنالىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

شۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا جۇڭگو كومپارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتى رەھبەرلىك بەنزىسى ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزدى. شەھەرلىك پارتكوم قارار چىقىرىپ بۇ رەھبەرلىك بەنزىسىنى ۋەزىپىدىن توختاتتى. شەھەرلىك پارتكوم تېيانشان رايونىغا ئەۋەتكەن خىزمەت گۇرۇپپىسى تېيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ خىزمەت ھوقۇقىنى ۋەكالىتەن ئىجرا قىلدى. خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى سۇڭ زېگۈيۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ مۇۋەققەت شۇجىلىقىغا تەينىلەشنى قارار قىلدى.

شۇ يىلى رايونلۇق پارتكوم سېكرېتارىياتى، سانائەت قاتناش بۆلۈمى، مالىيە سودا بۆلۈمى، قوشۇمچە بىمەكلىكلەر ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

شۇ يىلى مەركەزنىڭ «تەرتىپكە سېلىش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. شەھەرلىك پارتكومنىڭ قارارى بويىچە رايونغا قاراشلىق 23 كارخانا يۇقىرىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. بۇنىڭدىن باشقا مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئاچقان 60 نەچچە سانائەت كارخانىسى تەڭشىلىپ 29 كارخانا قىلىپ بىرلەشتۇرۇۋېتىلدى.

شۇ يىلى ئاھالە كومىتېتلىرى تەرتىپكە سېلىندى، تەرتىپكە سېلىنىش ئارقىلىق، پۈتۈن رايون بويىچە

جەمئىي 90 ئاھالە كومىتېتى، 20 ئائىلىلىكلەر كومىتېتى، 941 ئاھالە گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

1963-يىلى

10-ئاينىڭ 15-كۈنىدىن 18-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق 5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 193 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 64 نەپەر، يىغىن رايونلۇق خەلق كومىتېتى ۋە رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە ھەيئەتلەر بولۇپ 17 كىشىدىن تەركىب تاپقان تيانشان رايونلۇق 5-نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى.

10-ئايدا تيانشان رايونلۇق ئەمگەك باشقۇرۇش-تەكشەش ئورنى قۇرۇلدى.

11-ئاينىڭ 5-كۈنى جۇڭگو كومپارتىيىسى غەربىي شىمال بيوروسى «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەستىقلاپ تارقاتقان جۇڭگو كومپارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ تيانشان رايونلۇق پارتكومىنىڭ ئاينىپ، سۆپىتى ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى تارقاتتى.

1965-يىل 4-ئاينىڭ 23-كۈنى شەھەرلىك پارتكوم «تيانشان رايونىدىكى خيانەت قىلغان، ئوغرىلىق قىلغان، پارتىيىگە قارشى گۇرۇھنى جازالاش توغرىسىدا قارار» چىقىرىپ بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى دەرىجىلىكتىن يۇقىرى 17 نەپەر رەھبىرىي كادىرنى تەشكىلىي جەھەتتىن جازالىدى.

1979-يىل 2-ئاينىڭ 20-كۈنى چىقىرىلغان «جۇڭگو كومپارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى <مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى>دا ۋە تارىختا قېيقالغان بەزى زور مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى قارارى»دا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «سابىق تيانشان رايونلۇق پارتكومدا خاتالىق بار، ئەمما<گۇرۇھ> دەپ ھېسابلاش ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. بۇ دېلودىكى مەسىلىلەرنى شەھەرلىك پارتكوم مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا تاپشۇرۇپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش ئاساسىدا قايتا تەكشۈرتكۈزگەندىن كېيىن توغرا يەكۈن چىقىرىدۇ ۋە ھەل قىلىدۇ». شۇنىڭدىن كېيىن شەھەرلىك پارتكوم سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى چارە كۆرۈلگەن 16 كىشى ئۈستىدە قايتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ (بۇرۇن چارە كۆرۈلگەن 17 كىشىنىڭ بىرسى يۆتكىلىپ كەتكەن)، شەھەرلىك پارتكومنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق (بۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر كىشى ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى تەرىپىدىن تەستىقلانغان)، ئۈچ كىشىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى؛ 11 كىشىگە كۆرۈلگەن چارە ئۆزگەرتىلدى. ئىككى ئادەمگە كۆرۈلگەن چارە ساقلاپ قېلىندى.

12-ئاينىڭ 10-كۈنى ئۇرۇمچى شەھىرىدە ئېلىپ بېرىلغان مەھەللە سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيە ھەرىكىتى ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا سىناق قىلىنىشقا باشلاپ، توققۇز ئاي داۋاملىشىپ 1964-يىل 8-ئايدا ئاياغلاشتى.

12-ئاينىڭ 19-كۈنىدىن 21-كۈنگىچە جۇڭگو كومپارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ 1-نۆۋەتلىك پارتىيە ئەزالىرى ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىلدى، يىغىنغا 47 نەپەر رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى سەككىز نەپەر، يىغىنغا سىرتتىن قاتناشقۇچىلار 23 نەپەر. يىغىندا جۇڭگو كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى غەربىي شىمال بىيۇروسى، ئاپتونوم رايونلۇق رېۋىزىيە كومىتېتى، شەھەرلىك پارتكومنىڭ جىن ماۋ گۇرۇھىنىڭ ئاينىپ سۆپىتى ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكى مەسىلىسى توغرىسىدىكى دوكلاتلىرى يەتكۈزۈلدى؛ ئىزچىللاشتۇرۇلدى. شەھەرلىك پارتكومنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىنىڭ خۇلاسە دوكلاتى يەتكۈزۈلدى؛ شەھەرنىڭ 3-نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 17 ۋەكىل سايلاپ چىقىلدى.

شۇ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، رېۋنزىيە كومىتېتى ۋە شەھەرلىك پارتكوم خىزمەت گۇرۇپپىسى ئۆۋەتىپ، تيانشان رايونىدا بەشكە قارشى ھەرىكەتنى سىناق قىلىش خىزمىتىگە قاتناشتۇردى.

1964-يىلى

4-ئاينىك 3-كۈنى شەھەرلىك پارتكوم ئالتە كىشىنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ شۇجى، مۇئاۋىن شۇجى، دائىمىي ھەيئەتلىك ۋەزىپىسىگە تەينىلىدى، سۇڭ زېڭيۇ مۇۋەققەت شۇجى بولدى.

4-ئاينىك 16-كۈندىن 18-كۈنگىچە ئۇرۇمچىدە ئۇدا مايغۇر ياغدى. ئاھالىلەرنىڭ كېسەك ئۆيلىرىدىن يامغۇر ئۆتۈپ كەتتى. رايون تەۋەسىدە 350 ئېغىز ئۆي ئۆرۈلۈپ چۈشتى، 2286 ئېغىز ئۆي ئۆرۈلۈپ چۈشۈشكە تاس قېلىپ، ئولتۇرغىلى بولماس بولۇپ كەتتى. 7403 ئائىلە 28 مىڭ 311 نوپۇس ئۆيلىرىدىن كۆچۈپ چىقىشقا مەجبۇر بولدى، ئىككى بالا يېنىك يارىلاندى. رايونلۇق خەلق كومىتېتى كۈچ تەشكىللەپ خەتەردىن قۇتقۇزدى، ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنى تېياتىرخانا، كىنوخانا، ئىدارىلارنىڭ مەجلىسخانىلىرى، ئىشخانىلىرى بولۇپ 101 نۇقتىغا يىغىپ ئورۇنلاشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە قۇرۇلۇش قوشۇنى تەشكىللەپ ئۆيلەرنى رېمونت قىلدى.

5-ئاينىك 5-كۈنى ئاپەتكە ئۇچرىغان ئامما ئاساسىي جەھەتتىن بىخەتەر ھالدا ئۆيلىرىگە قايتتى.

6-ئاينىك 22-كۈنى مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش ھالدا ئاھالىنى 2-قېتىم ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، 7-ئاينىك 26-كۈنى ئاياغلاشتى. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە تيانشان رايونىدا 31 مىڭ يەتتە ئائىلە، 147 مىڭ 618 ئاھالە بارلىقى ئېنىقلاندى.

7-ئايدا تيانشان رايونىدا پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى قۇرۇلۇپ، قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى، ساغلاملىق يولى ئاھالە كومىتېتىدا تۇغۇتتىن ساقلىنىش بويىچە سىناق ئېلىپ بېرىلدى.

1965-يىلى

2-ئاينىك 2-كۈنى ئۇرۇمچى نەنمىك تەنتەربىيە سارىيى قۇرۇلدى. ئىچىگە ئۈزۈنلۇقى 32 مېتر، كەڭلىكى 22 مېتر كېلىدىغان ئايلانما مۇسابىقە مەيدانى، 2752 كىشىلىك ئورۇن ياسالدى.

4-ئاينىك 20-كۈنى شەھەرلىك پارتكوم تيانشان رايونىنىڭ رەھبەرلىك بەنزىسىنى تەڭشەپ جاڭ گۇەنكېنى رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىلىقىغا تەينىلىدى.

5-ئاينىك 22-كۈنى تيانشان رايونلۇق «تۆتىنى ئېنىقلاش»قا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. «تۆتىنى ئېنىقلاش» ھەرىكىتى رايونلۇق ئورگان ۋە رايونغا قاراشلىق سانائەت-قاتناش، مەدەنىيەت-مائارىپ سىستېمىسىدا ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى، يىل ئاخىرىغا بارغىچە، 1034 كادىر ھەرىكەتكە قاتناشتى، 258 ئادەم خىيانەت، ئوغرىلىق، ھايانكەشلىك قىلغان مەسىلىلىرىنى تاپشۇردى، ئېنىقلانغان جەمئىي پۇل 113 مىڭ يۈەنگە يەتتى. سىياسەتنى ئەمەلدە كۆرسىتىشتە 124 ئادەم «ئازاد» قىلىندى، 47 مىڭ يۈەن ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى.

6-ئاينىك 24-كۈنى تيانشان رايونلۇق قىزىل كرىست جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

11-ئاينىك 13-كۈنى ئۇرۇمچىنىڭ شەرقىدىكى بوغدا رايونىدا 6.7 بال يەر تەۋرىدى. تەۋرەش ئورنى شەرقىي ئۇزۇنلۇق 88°08′، شىمالىي كەڭلىك 43°59′ قا توغرا كېلىدۇ. يەر تەۋرەش مەركىزىي رايونىنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى 8 بال، شەھەر رايونىنىڭ كۆچلۈكلۈك دەرىجىسى 7 بالغا يەتتى. يەر تەۋرەش مەنبەسىنىڭ چوڭقۇرلۇقى 40 كىلومېترغا يەتتى. رايون تەۋەسىدە 102 ئېغىز ئۆي ئۆرۈلۈپ

چۈشتى، ئالته ئورۇندا تاملار ئۆرۈلۈپ كەتتى، كېسەك ئۆيلەرنىڭ تاملىرى دەز كەتتى. مورا-تۇرخۇنلار يېقىلىپ چۈشتى. ئىككى كىشى ئۆلدى، توققۇز كىشى يارىدار بولدى، بەش كىشى يېقىلىپ دەسسىلىپ كېتىپ يارىدار بولدى، ئىككى كىشى قورقۇپ كېتىپ ئېلىشىپ قالدى. يەر تەۋرەشتىن كېيىن، رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق خەلق كومىتېتى دەل ۋاقتىدا كۈچ تەشكىللەپ، تەكشۈرۈش ۋە ئاپەتتىن كېيىنكى قۇتقۇزۇش خىزمىتىنى ئىشلىدى.

12-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن 4-كۈنىگىچە تېيانشان رايونلۇق 6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 1-يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 193 ۋەكىل قاتناشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 64 نەپەر. يىغىن رايونلۇق خەلق كومىتېتى ۋە رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى ۋە ھەيئەتلەر بولۇپ 17 كىشىدىن تەركىب تاپقان تېيانشان رايونلۇق ئالتىنچى نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى.

12-ئايدا تېيانشان رايونى بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئاكتىپلارنى تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلدى.

شۇ يىلى تېيانشان رايونلۇق ھاۋادىن مۇداپىئە كۆرۈشكە قوماندانلىق قىلىش شتابى قۇرۇلدى.

1966-يىلى

8-ئاينىڭ 18-كۈنى ئۇرۇمچىدە 100 مىڭ ئارمىيە ۋە خەلق خەلق مەيدانىدا يىغىلىپ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ تېيەنئەنمېن مەيدانىدا تۇنجى قېتىم «قىزىل قوغدىغۇچىلار»نى پاراتتىن ئۆتكۈزگەنلىكىنى تەبرىكلىدى.

8-ئاينىڭ 23-، 30-كۈنلىرى بېيجىڭ قاتارلىق جايلاردىكى «قىزىل قوغدىغۇچىلار»نىڭ جەمئىيەتكە چىقىپ، «تۆت كونا» (كونا ئىدىيە، كونا مەدەنىيەت، كونا يوسۇن، كونا ئادەت)نى بۇزۇشقا ھەرىكەتلەندۈرۈشى بىلەن «قىزىل قوغدىغۇچىلار» رايون تەۋەسىدىكى ھەممە جايلاردا كىتابلارنى ۋە بېزەك، ئاسار ئەتىقىلەرنى يىغدى. «جىن-شەيتانلار»، «تۆت خىل ئۇنسۇرلار»غا ئېگىز قالپاقنى كەيدۈرۈپ، كوچىلاردا ئارقا ئارقىدىن سازايى قىلدى ھەمدە «جاھان ئۆزگەرتىش ھېسابى»، «قارا ماتېرىيال»لارنى ئاختۇرۇش باھانىسى بىلەن ھەممىلا يەردە ئۆيلەرنى ئاختۇردى.

9-ئاينىڭ 3-كۈنى بېيجىڭ، شىئەن قاتارلىق جايلاردىكى «قىزىل قوغدىغۇچىلار» ئۇرۇمچىكە ئالاقە باغلاشقا كېلىپ، خەلق مەيدانىدا ئېچىلىش، سايراش مۇنازىرە ھەرىكىتى ئېلىپ بارىدى ھەمدە «ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنى توپقا تۇتايلى» قاتارلىق لوزۇنكىلارنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا جەم ئولتۇرۇۋېلىپ «3-سىنتەبر» ۋەقەسىنى پەيدا قىلدى.

شۇ يىلى شەھەر بويىچە جىنەن شەھىرىنىڭ تەجرىبىسىنى ئۆگىنىش، زور كۈچ بىلەن يەرلىك سانائەت قۇرۇش بويىچە ئىككىنچى قېتىملىق دولقۇن قوزغىلىپ، رايون، مەھەللىدە «يەرلىك كىچىك» زاۋۇتتىن سەكسىنى قۇرۇلدى. بۇلارنىڭ يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 372 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى.

1967-يىلى

1-ئاينىڭ 19-كۈنى ئۇرۇمچى رايونىدا «شىنجاڭ ئىنقىلابىي ئىشچى-خىزمەتچىلەر بىرىنچى ئىسيان كۆتۈرۈش قوماندانلىق شتابى»، «شىنجاڭ قىزىل قوغدىغۇچىلار ئىنقىلابىي ئىسيان كۆتۈرۈش قوماندانلىق

شتابى» ، «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكىتۈمنى ئىنقىلابىي ئىسيان كۆتۈرۈش قوماندانلىق شتا-بى» قاتارلىق 27 ئىسيان كۆتۈرۈش تەشكىلاتى خەلق مەيدانىدا يىغىن ئېچىپ، ئاتالمىش «ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىيەتچى لۇشيەننىڭ يېڭى ھۇجۇمىغا ئومۇميۈزلۈك قاخشاتقۇچ زەربە بېرىش»نى ئۇنتۇرىغا قويدى.

11-ئاينىڭ 25-كۈنى «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلابىي ھوقۇق تارتىۋېلىش باش قوماندانلىق شتابى» «بايانات» ئېلان قىلىپ، «مۇشۇ ئايدىن باشلاپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى، شۇنداقلا ئۇرۇمچى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق كومىتېتى-نىڭ بارلىق ھوقۇقلىرىنى ئۆتكۈزۈۋالغانلىقى»نى جاكارلىدى.

2-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتى، تېيانشان رايونلۇق خەلق كومىتېتى ئورگانلىرىدىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلار رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ ھوقۇقىنى ئۆتكۈزۈۋالغانلىقىنى جاكارلىدى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرىدىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلارمۇ ئارقا ئارقىدىن ھوقۇق تارتىۋېلىپ، رايون بويىچە بارلىق پارتىيە ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنى مەجبۇرىي ھالدا پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

3-ئاينىڭ 3-كۈنى شىنجاڭ ھەربىي رايونى شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك سىملىق رادىئو ئۆزىلىغا ھەربىي باشقۇرۇش يۈرگۈزدى.

3-ئاينىڭ 24-كۈنى تېيانشان رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى. ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى تارمىقىدا مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە-ساقلىقنى ساقلاش، مەھەللە ئىشلىرى، كاتىباتلىقتىن ئىبارەت تۆت گۇرۇپپا قۇرۇلۇپ، رايون بويىچە ئىشلەپچىقىرىش ۋە خىزمەتكە رەھبەرلىك قىلدى. جاڭ بېنكۇي ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى بولدى.

4-ئاينىڭ 20-كۈنى خەلق مەيدانىدا زور كۆلەمدە ئەلەم كۆرىشى ۋەقەسى بولدى.

1968-يىلى

1-ئاينىڭ 20-كۈنى تېيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى، تەپتىش مەھكىمە-سى، سوت مەھكىمىسىدە بىر تۇتاش ھەربىي باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى.

1-ئاينىڭ 28-كۈنى ئۇرۇمچىدىكى ئىككى چوڭ گۇرۇھتىكى ئامما ۋە ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ كەڭ ئوفىتسىر-جەڭچىلىرىدىن 100 نەپەر ئارتۇق ئادەم خەلق مەيدانىدا ئارمىيىنى ھىمايە قىلىپ، خەلقنى سۆيۈش چوڭ يىغىنى ئۆتكۈزدى.

3-ئاينىڭ 22-كۈنى ئۇرۇمچى رايونىدا 150 مىڭ ئارمىيە ۋە خەلق خەلق مەيدانىدا «ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنىڭ ئۇلۇغ غەلىبىسىگە تەنتەنە قىلىش، ئىنقىلابىي بىرلىششىنى ئىلگىرى سۈرۈش» قەسەمىيات يىغىنى ئاچتى.

7-ئاينىڭ 9-كۈنى ئىككى گۇرۇھتىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلار شەھەرلىك 1-ئۇنتۇرا مەكتەپتە ئەلەم كۆرىشى قىلدى، ئىككى تەرەپتىن جەمئىي ئون ئادەم ئۆلۈپ، ئون ئادەم يارىدار بولدى.

7-ئاينىڭ 29-كۈنى ھەر مىللەت ئاممىسىدىن 100 مىڭ كىشى خەلق مەيدانىدا يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، ئىككى تەرەپتىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ بىرلىششىنى ئەمەلگە ئاشۇرغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

8-ئاينىڭ 5-كۈنى ئۇرۇمچىدىكى ھەر مىللەت ئاممىسى خەلق مەيدانىدا يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ «شىنجاڭدىكى ئىككى گۇرۇھ بولۇپ كەتكەن ئىنقىلابىي ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ ئىنقىلابىي چوڭ بىرلىشىش كېلىشىمى»نى تەستىقلىغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

1969-يىلى

3-ئاينىڭ 18-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، ئىشلەپچىقىرىشقا قومدانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنىپ، ھۆكۈمەتنىڭ فۇنكسىيىلىك ھوقۇقىنى يۈرگۈزدى. ئىنقىلابىي كومىتېت خەلق ئازادلىق ئارمىيە ۋەكىلى، كادىرلار ۋەكىلى، ئىككى گۇرۇھتىكى ئاممىۋى تەشكىلات ۋەكىلى بولۇپ جەمئىي 25 كىشىدىن تەركىب تاپتى. ھەرقايسى تەرەپنىڭ ۋەكىللەر نامزاتى ھەربىي ۋەكىلىنىڭ رياسەتچىلىكىدە ئىككى گۇرۇھتىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ كېڭىشىشى ئارقىلىق تۇرغۇزۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت پارتىيە يادرو گۇرۇپپىسى (ئەزالىرى پۈتۈنلەي ھەربىي ۋەكىل ئىدى) قۇرۇلۇپ، پارتكومنىڭ ھوقۇقىنى يۈرگۈزدى. ھەربىي ۋەكىل لى شۇمىڭ ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇدىرلىقى ۋە پارتىيە يادرو گۇرۇپپىسىنىڭ گۇرۇپپا باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئالدى. يۇقىرىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن ئىنقىلابىي كومىتېت يەتتىنچى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى بولدى.

3-ئايدا رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئۇرۇش تەييارلىقىنى كۈچەيتىش، ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش» يوليورۇقىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە رايوندىكى ئورۇن، ئاھالىلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ، ھاۋادىن مۇداپىئە كۆرۈش لەخمىلىرىنى كولىدى.

6-ئايدا جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ھاۋزىدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش ئەترىتى، ئىشچىلار ھاۋزىدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش ئەترىتى قۇرۇلدى. 1970-يىل 3-ئايدا يەنە شەھەرلىك ھاۋزىدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش ئەترىتى قۇرۇلۇپ، رايونغا تەۋە مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا، زاۋۇتلارغا، مەكتەپلەرگە ئورۇنلىشىپ، ئۆزى تۇرۇشلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتلارنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىگە قاتناشتى. «ئىنقىلابنى تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش»نى يولغا قويۇشقا ۋە «كۆرمۈش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگەرتىش» ۋەزىپىسىنى ئورۇندىشىغا مەسئۇل بولدى.

8-ئاينىڭ 28-كۈنى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى دەرسنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ئىنقىلاب قىلىش قەسەمىيات يىغىنى ئاچتى، 9-ئايدا رايون تەۋەسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئومۇميۈزلۈك دەرس ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

شۇ يىلى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى.

1970-يىلى

3-ئايدا تيانشان چىرىمتال زاۋۇتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋاڭ مىڭياڭ 125 مىڭ 700 يۈەنگە خيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن قانۇن بويىچە ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىندى.

8-ئاينىڭ 1-كۈنى بىر گېنېراتورلار گۇرۇپپىسى قۇراشتۇرۇلغان 25 مىڭ كىلوۋات سغىمچانلىقتىكى خۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى پۈتتۈرۈلۈپ ئىشقا كىرىشتۇرۇلدى.

شۇ يىلى رايون بويىچە «قوشۇننى تازىلاش»، «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

شۇ يىلى رايوندا ھاۋادىن مۇداپىئە كۆرۈش ئەسلىھەلىرى قۇرۇلۇشىغا تۇتۇش قىلىندى.

شۇ يىلى رايون بويىچە كادىرلار «1-ئاۋغۇست» ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئېچىلغان ئۆگىنىش كۇرسىغا يىغىلدى. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى «سولچىللارنى قوللاش» قىسىملىرى مەسئۇل بولۇپ، پارتىيە تەرتىپكە

سېلىندى. ئاممىنىڭ مۇزاكىرىسىگە قويۇش، ئۆگىنىش كۇرسى پارتكومى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ئارقىلىق مۇتلەق كۆپ ساندىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ پارتىيە تەشكىلىي تۈرمۇشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. بىر نەپەر پارتىيە ئەزاسى سىياسىي مەسلىسى بولغانلىقى ئۈچۈن پارتىيىدىن چىقىرىلدى.

1971-يىلى

4-ئاينىڭ 22-، 24-كۈنلىرى جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك پارتىيە ئەزالىرى قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 78 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 15 نەپەر. قۇرۇلتايدا «رايون بويىچە ئىدىيىۋى ۋە سىياسىي لۇشيەن تەربىيە ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا قارار» ماقۇللاندى. يەتتە كىشىنى جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتىنىڭ ھەيئەتلىكىگە سايلاپ چىقتى.

شۇ يىلى رايونلۇق پارتكوم ئىشخانىسى، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

شۇ يىلى تىنچلىق يولى ئىش باشقارمىسىدا رايون بويىچە خەلق باشقۇرۇشىدىكى دۆلەت يارىدەم بېرىدىغان پونكىت «قەلبى قىزىل دوختۇرلار پونكىتى» تۈنجى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى شىنجاڭ تەجرىبە تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئىتتىپاق بولىدا قۇرۇلۇپ سىناق تەرىقىسىدە نومۇر تارقىتىشقا باشلىدى.

1973-يىلى

2-ئاينىڭ 10-كۈنى رايون تەۋەسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئەتىيازدا ئوقۇش پۈتتۈرۈش كۇزدە ئوقۇش پۈتتۈرۈشكە ئۆزگەرتىلدى.

3-ئايدا تېيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى، تەپتىش مەھكىمىسى، سوت مەھكىمىلىرىدە ھەربىي ئىداره قىلىش ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

6-ئاينىڭ 4-كۈنى جۈڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تېيانشان رايونلۇق ئۇچىنچى قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى.

شۇ ئايدا تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك-ئىش ھەققى بۆلۈمى قۇرۇلدى.

7-ئاينىڭ 25-كۈنى تېيانشان رايونلۇق ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ ئىككىنچى قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى.

شۇ يىلى شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ يوليورۇقىغا بىنائەن، رايونغا قاراشلىق قول سانائەت سىستېمىسىدىكى 40 زاۋۇت شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1974-يىلى

شۇ يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت ئاھالىلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئاممىا بىلەن كەسىپتىكىلەرنى بىرلەشتۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ (ئاھالىلەر ئېرىق قازدى، تىندۇردى، شەھەرلىك يول ئاسراش ئورنى تۇرۇبا يانقۇزدى) باھار شامىلى، مەدەنىيەت يولى كوچىسى، يۇسەيخاڭ كوچىسىغا يۇندا تۇرۇبىسى ئورنىتتى.

شۇ يىلى بىر قىسىم ئاھالىلەر سۇيۇقلاندۇرۇلغان نېفىت گازى ئىشلىتىشكە باشلىدى.

1975-يىلى

11-ئاينىڭ 18-، 21-كۈنلىرى رايونلۇق پارتكوم بېيجىڭ شەھرىنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، شەھەر باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش جەھەتتە ئىلغار بولغان كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەر ۋەكىللىرى يىغىنى ئاچتى. يىغىننىڭ ئاساسلىق مۇھاكىمە تېمىسى بېيجىڭ شەھرىنىڭ مەھەللە باشقۇرۇش خىزمەت تەجرىبىلىرى ۋە سوتسىيالستىك قورۇ قۇرۇش تەجرىبىلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، ئىلغارلارنى تەقدىرلەشتىن ئىبارەت بولدى.

شۇ يىلى 382 سوتسىيالستىك قورۇ قۇرۇلدى.

1976-يىلى

1-ئاينىڭ 8-كۈنى جۇڭخېلەي زوڭلى ئالەمدىن ئۆتتى. رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت ئاممىسى ئىنتايىن ئىغىر قايغۇغا چۆكۈپ، ئۆزلۈكىدىن قارىلىق باغلىدى. ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆزلۈكىدىن ماتەم سورۇنلىرىنى تەييارلاپ، قايغۇلۇق ماتەم بىلدۈردى.

1-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى شيې چىڭشياڭنى تيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىلىقىغا بەلگىلىدى.

7-ئاينىڭ 6-كۈنى جۇدې ۋېيۈەنجاڭ بۇ ئالەم بىلەن ۋىدالاشتى. ھەر مىللەت خەلقى چەكسىز قايغۇلۇق ھېسسىياتى بىلەن تۇرلۇك ماتەم پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى.

9-ئاينىڭ 8-كۈنى ئازادلىق يولى، مال بازىرى كوچىسى ئىنقىلابىي كومىتېتى بىرلەشتۇرۇلۇپ، جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى دەپ ئاتالدى ۋە مەھەللە پارتكومى قۇرۇلدى.

9-ئاينىڭ 9-كۈنى رەئىس ماۋزېدوڭ بېيجىڭدە ئالەمدىن ئۆتتى. رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى چەكسىز قايغۇ ئىچىدە قالدى. ئۇلار ئۆزلۈكىدىن قارىلىق باغلاپ ئاق گۈل تاقىدى. ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆزلۈكىدىن ماتەم سورۇنلىرىنى ھازىرلاپ، بىرقانچە كۈنلەپ ئۇدا ماتەم پائالىيىتى ئېلىپ باردى. 18-كۈنى 300 مىڭ ھەر مىللەت ھەربىي ۋە خەلق خەلق مەيدانىدا ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، چوڭقۇر ماتەم بىلدۈردى.

10-ئاينىڭ 21-كۈنى رايون بويىچە ھەر مىللەت خەلقى نامايىش ئۆتكۈزۈلۈپ، خۇاگوفېڭنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى، مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى بولغانلىقىنى ھمايە قىلىپ، ۋاڭ خوگۇەن، جاڭ چۈنچياۋ، جياڭ چىڭ، ياۋ ۋېنيۈەندىن ئىبارەت «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي قىلمىشلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قىلدى.

شۇ يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى رايوندا تۇرۇشلۇق ھەر قايسى ئورۇنلارنى سەپەرۋەر قىلىپ، يەنئەن يولىدىن نۇرلۇق يولى ئارقىلىق باش كۆۋرۈككە بارىدىغان دەريانىڭ غەربىدىكى يۇندا تۇرۇبا يولىنى ياساش ئەمگىكىگە قاتناشتۇردى. بۇ ۋەزىپە 60 كۈندە ئورۇندالدى.

شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق تەنتەربىيە ھەرىكىتى كومىتېتى قۇرۇلدى.

1977-يىلى

2-ئايدا شاۋدۇگلياڭ مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى تىنچلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى.

8-ئايدا رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت 100 كىشىلىك سەييارە تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەشكىللەپ، رايون بويىچە 87 رايون، مەھەللىگە قاراشلىق سانائەت كارخانىلىرىغا بېرىپ، ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، ھەيدەكچىلىك قىلىش بىلەن مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا ياردەم بەردى.

10-ئايدا غەربىي دەرۋازا، جەنۇبىي دەرۋازا ئىنقىلابىي كومىتېتى بىرلەشتۇرۇلۇپ، شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە مەھەللە پارتكومى قۇرۇلدى.

1978-يىلى

5-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى فەن جېنجاڭنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ شۇجىلىقىغا تەيىنلىدى.

شۇ ئايدا رايون بويىچە 113 نەپەر كادىر ئاجرىتىلىپ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋە تارىختىكى سىياسىي ھەرىكەتلەردە قېپ قالغان ئۇۋال ئارخىپ، يالغان ئارخىپ، خاتا ئارخىپلارنى تۈزىتىش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. پارتىيىنىڭ سىياسىتى ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. 1138 تۈرلۈك ئارخىپ ئۇزۇل-كېسىل تۈزىتىلدى ۋە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

شۇ يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئوڭچىللارنىڭ قالپىقىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئېلىپ تاشلاشنى يولغا قويۇش لايىھىسى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» نى ئاساسەن، تيانشان رايونىدىكى 44 نەپەر «ئوڭچى» ۋە «يەرلىك مىللەتچى»نىڭ قالپىقىنى ئېلىپ تاشلىدى.

شۇ يىلى رايون بويىچە پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدا بەلگىلەنگەن لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلەر ئەستايىدىل ئۆگىنىلدى ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلدى. رايونلۇق پارتكوم 1000 كىشىلىك تەشۋىقات ئۆمىكى تەشكىللەپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە ئاھاللەر ئارىسىدا «ئىدىيىنى تېخىمۇ توغرىلاپ، <مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى>نى ئۇزۇل-كېسىل ئىنكار قىلىش، <سول> ئىدىيىلەرنىڭ ئىدىيىۋى تەسىرىنى چىقىرىپ تاشلاش، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشتە چىڭ تۇرۇش، ھەممىدە ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىش، ئىتتىپاقلىشىپ ئالغا ئىلگىرىلەش» تەربىيىسى ئېلىپ باردى.

شۇ يىلى رايون بويىچە «ئىككىگە زەربە بېرىش» كۈرىشى مەركەز قىلىنغان «ئېچىپ تاشلاش، تەنقىد قىلىش، تەكشۈرۈش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1979-يىلى

8-ئاينىڭ 20-كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پاشلار ئىتتىپاقى تيانشان رايونلۇق قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.

شۇ ئايدا رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت ئىش كۈتۈپ تۇرغان پاشلارنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇش مەسىلىسىنى بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇردى. رايون تەۋەلىكىدىكى ئورۇنلار ۋە مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى 318 نەپەر كادىر ئاجرىتىپ، خىزمەت ئەترىتى تەشكىللەپ، ئىش كۈتۈپ تۇرغان زىيالىي پاشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى مەركەز قىلغان ھالدا ئىشلەپچىقىرىش ۋە مۇلازىمەت تۈرلىرىنى كەڭ تۈردە ئېچىشنى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇردى. 1980-يىلى رايون بويىچە ئىش كۈتۈپ تۇرغان پاشلاردىن جەمئىي 3515 كىشىنى، ئىش كۈتۈپ تۇرغان باشقا خادىملاردىن 2524 كىشىنى ئورۇنلاشتۇردى.

شۇ يىلى دۆڭكۆۋرۈك بېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق تۇرمۇش بىرلەشمە كوپېراتىپى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى رايون بويىچە «بەشتە ياخشى» ئائىلە، «8-مارت قىزىل بايراقدارى»نى سايلاش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

شۇ يىلى رايون تەۋەلىكىدىكى تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتەپ، 1-ئوتتۇرا مەكتەپ، 6-ئوتتۇرا مەكتەپ، 14-ئوتتۇرا مەكتەپ، 8-ئوتتۇرا مەكتەپ ئىلگىرى كېيىن بولۇپ شەھەر بويىچە نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ

قىلىپ بېكىتىلدى.

1980-يىلى

2-ئاينىڭ 19-كۈنى ئۇرۇمچى شەھىرىدە دۆلەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش ئىشىدا، شەھەر، رايون بويىچە ئىككى دەرىجىگە ئايرىپ باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. تيانشان رايونىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ دۆلەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش ئىشىنى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت باشقۇردى.

3-ئاينىڭ 22-كۈنى ھاۋا تۈيۇقسىز ئىسسىپ كەتكەنلىكتىن يىغىندى قارلار ئېرىپ، كوچىلارغا ئەگىز يامراپ كەتتى. بۇ 30 يىل مابەينىدىكى ئەڭ زور ئەتىيازلىق كەلكۈن ھېسابلىنىدۇ.

4-ئايدا خەلق مەيدانىدا ھېيت-بايرامليق بازار ئېچىلدى.

6-ئاينىڭ 30-كۈنىدىن 7-ئاينىڭ 6-كۈنىگىچە تيانشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىنغا 261 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 76 نەپەر. يىغىن رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت، رايونلۇق سوت مەھكىمىسى، رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتى، شۇنداقلا ئىقتىسادىي پىلان، مالىيە خام چوتى توغرىسىدىكى دوكلاتلار-نى ئاڭلىدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. تۇنجى بولۇپ 17 كىشىنى تيانشان رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىر، ھەيئەتلىكىگە سايلاپ چىقتى. رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رايون باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا ئالتە كىشىنى، رايونلۇق سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىرىنى سايلاپ چىقتى.

6-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى جاۋشۇگۇاڭنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ شۇجىلىقىغا بەلگىلىدى.

7-ئايدا ئىنتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئۆزى مەبلەغ يىغىپ سالغان باشقارما خىزمەت بىناسى پۈتتى. بۇ بىنانىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 1200 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

9-ئايدا تيانشان رايونلۇق كادىرلار بۆلۈمى قۇرۇلدى.

10-ئايدا تيانشان رايونلۇق مەدەنىيەت يۇرتى قۇرۇلدى.

12-ئايدا تۇنجى قېتىم رايون تەۋەسىدىكى مەمۇرىي، كەسىپىي ئورۇنلاردىكى بوغالتىر خادىملار تېخنىكىلىق جەھەتتە تەكشۈرۈلۈپ، بىر كىشى يارىمچى بوغالتىر، ئالتە كىشى بوغالتىرلىق ئۇنۋانىغا ئېرىشتى.

شۇ يىلى رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىدا، رايونلۇق سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسىدە پارتىيە گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى قىزىل بايراق يولى يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى پۈتۈپ ئېچىلدى.

شۇ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق، شەھەرلىك، رايونلۇق ئۇچ دەرىجىلىك ئايالار بىرلەشمىسى جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا «بەشتە ياخشى ئائىلە» پائالىيىتىنى سىناق قىلدى.

1981-يىلى

2-ئاينىڭ 23-كۈنى تيانشان رايونلۇق مال باھاسىنى بۆلۈمى قۇرۇلدى.

5-ئايدا تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى«تيانشان رايونىدىكى كوچا ئىشچىلىرى، سانائەت، قۇرۇلۇش، مۇلازىمەت كەسىپلىرىدىكى ئىشچىلارنىڭ پېنسىيىگە، دەم ئېلىشقا چىقىش تۇرمۇش ياردەم پۇلى بېرىش توغرىسىدىكى بىرقانچە مەسىلە ھەققىدە ۋاقتىلىق چارە»نى تارقاتتى.

10-ئاينىڭ 21-كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تيانشان رايونلۇق بەشىنچى قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى.

شۇ ئايدا شىنخۇا مېھمانخانىسى پۈتۈپ تىجارەت باشلىدى.

شۇ ئايدا ئۈرۈمچى ھايۋانات باغچىسى جەنۇبىي شىنخۇا يولىدا قۇرۇلۇپ، تاماشىبىنلارغا ئېچىۋېتىلدى. بۇ باغچىنىڭ ئومۇمىي يەر كۆلىمى 9213.8 كۋادرات مېتر بولۇپ، 56 خىل ھايۋانات قويۇلدى.

شۇ يىلى رايون، مەھەللە كارخانىلىرىدا دەسلەپكى قەدەمدە ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتاي تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كوپىراتىپى قۇرۇلدى.

1982-يىلى

3-ئايدا رايون بويىچە بىرىنچى قېتىملىق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل» تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى.

4-ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ بىرىنچى شۇجىسى ۋاڭ ئېنماۋ، ئۈرۈمچى ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى تەن يۇلىن دۇڭمىن مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ شەرقىي ئارقا كوچا ئاھالە كومىتېتىغا بېرىپ، مەزكۇر ئاھالە كومىتېتى بىلەن شىنجاڭ ھەربىي رايونى پىيادە ئەسكەرلەر مەكتىپىنىڭ ئورتاق مەدەنىيەت بەرپا قىلىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىش ئەھۋالىنى كۆزدىن كۆچۈردى.

6-ئايدا شەھەر بويىچە ئاھالىنى تۇرۇبا سۈيى بىلەن تەمىنلەشنىڭ بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشى شەرقىي ئارقا كوچا رايونىدا ئىش باشلىدى. ھەربىي رايون پىيادە ئەسكەرلەر مەكتىپىدىكى ئوفىتسېر-جەڭچىلەر خالىسانە ئەمگەك قىلىپ، ئاساسلىق لىنىيىنىڭ قۇرۇلۇشىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. ئاھالىلەر تارماق قۇرۇلۇش لىنىيىلىرىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. تۇرۇبا سۈيى شىركىتىنىڭ كەسپىي ئەترىتى تۇرۇبا قۇراشتۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. 8-ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا قۇرۇلۇش پۈتتۈرۈلدى. جەمئىي 500 دىن ئارتۇق ئاھالىگە سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىپ بېرىلدى.

7-ئاينىڭ 1-كۈنى مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇلغان مەملىكەتلىك ئۈچىنچى قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلدى. تەكشۈرۈپ ستاتىستىكا قىلىنىشىچە، رايون بويىچە 66 مىڭ 705 ئائىلە، 282 مىڭ 476 ئادەم بارلىقى ئېنىقلاندى. ئومۇمىي تەكشۈرۈش جەھەتتىكى سەۋىيە مەملىكەت بويىچە ئەڭ ئەلا ئۆلچەمگە يەتتى.

7-ئايدا تيانشان رايونلۇق بىرىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى ئېچىلدى، يىغىندا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا ئىلغار بولغان 27 كوللېكتىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا ئىلغار 133 شەخس تەقدىرلەندى.

10-ئايدا تيانشان رايونلۇق قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى.

11-ئايدا تيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى.

شۇ يىلى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئۈرۈمچى شەھەرلىك بىرىنچى قېتىملىق خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاھالە كومىتېتلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەڭشەپ، رايون بويىچە ئەسلىدىكى 81 ئاھالە كومىتېتى 109 غا تەڭشەلدى. يېڭىدىن 42 ئاھالىلەر كومىتېتى قۇرۇلدى. 295 نەپەر ئاھالە كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى تولۇقلاپ سايلاندى ۋە يېڭىدىن سايلاندى.

شۇ يىلى رايون بويىچە 1-قېتىم ئاھالە كومىتېت مۇدىرى، مۇئاۋىن مۇدىرلىرىغا 15 مىڭ يۈەن پېنسىيە پۇلى تارقىتىپ بېرىلدى.

شۇ يىلى شەھەرلىك ئۈيغۇر تىبابەت شىپاخانىسىنىڭ يېڭى بىناسى يەنىمۇ يولدا پۈتتۈرۈلدى. ئۇنىڭ يەر كۆلىمى 4300 كۋادرات مېتر، قۇرۇلۇش كۆلىمى 3900 كۋادرات مېتر بولۇپ، بىنانىڭ ئۈستىگە كۈن نۇرى مۇنچىسى سېلىندى.

شۇ يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك سودا مەركىزى شىمالىي شىنخۇا يولى بىلەن جۇڭسەن يولىنىڭ كېسىشمىسىنىڭ شىمالىي تەرىپىدە قۇرۇلدى، ئۇنىڭ يەر كۆلىمى 10 مىڭ كۋادرات مېتر، تىجارەت قىلىش كۆلىمى 4123 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

شۇ يىلى لىۋداۋان مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى دەپ ئۆزگەرتىلدى. شىخاگەي كوچىسى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى دەپ ئۆزگەرتىلدى.

شۇ يىلى تيانشان رايونى ئالدى بىلەن رايون، مەھەللە سانائەت كارخانىلىرىدا نىشانلىق باشقۇرۇش ۋە تىجارەتنى ھۆددىگە ئېلىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويدى.

1983-يىلى

1-ئاينىڭ 5-كۈنى تيانشان رايونلۇق پىلانلىق تۈغۇت كومىتېتى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. 1-ئاينىڭ 10-كۈنى تيانشان رايونلۇق قۇرۇلۇش شىركىتى 4-ئەترىتى ئاپتونوم رايونلۇق ستراخۇانىيە شىركىتى ئائىلىلىكلەر بىناسىنىڭ ئۇلىنى ئويۇڭاتقاندا، مەشغۇلات قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن، توڭ توپا ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ كۆپ ئادەمنى بېسىۋېلىش، بىر ئادەم ئېغىر يارىلىنىش، ئىككى ئادەم ئۆلۈشتەك ئېغىر ۋەقەنى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

2-ئاينىڭ 9-كۈنى رايون بويىچە بارلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئالتە يىللىق ئۇقۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

شۇ ئايدا شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى، ئالدى بىلەن رايون بويىچە ھەربىي بىلەن خەلق نۇقتا بەلگىلەپ بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئاھالە كومىتېتى قۇرۇشنى يولغا قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ يەتتە ئاھالە كومىتېتى يەرلىكتە تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىسىملىرى بىلەن ئورتاق مەدەنىيەتلىك ئاھالە كومىتېتى قۇرۇش پائالىيىتى ئېلىپ باردى. ئالتە ئاھالە كومىتېتى قوراللىق ساقچىلار، جامائەت خەۋپسىزلىكى كادىر ساقچىلىرى بىلەن ئورتاق مەدەنىيەتلىك ئاھالە كومىتېتى قۇرۇش پائالىيىتى ئېلىپ باردى.

5-ئايدا رايون بويىچە بىرىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

6-ئايدا تيانشان رايونى ئورگىنىڭ خىزمەت بىناسى مەدەنىيەت يولغا سېلىندى. ئۇنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 3658 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

7-ئايدا تيانشان رايونلۇق يەر نامىلىرىنى تەكشۈرۈش ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، پۈتۈن رايون دائىرىسىدە يەرلىك خاراكتېرىدىكى يەر نامىلىرىنى تەكشۈرۈشنى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇردى. ھەرقايسى ئىش باشقارمىلار، ئاھالە كومىتېتلىرى زور تۈركۈمدە ئادەم ئاجراتقاندىن باشقا، رايون تەۋەسىدىكى ئورۇنلاردىن 250 نەپەر كادىر ئاجرىتىلدى، جەمئىي 500 نەچچە كىشى تەكشۈرۈش خىزمىتىگە قاتناشتى. تەكشۈرۈش خىزمىتى 1984-يىلى ئاياغلاشتى. رايون تەۋەسىدە 610 يەر نامى ئېنىقلاندى.

9-ئاينىڭ 20-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئەدلىيە بۆلۈمى قۇرۇلدى.

12-ئاينىڭ 20-كۈنى دۆلەتتىن سەنشىخاگزا مەسچىتىنى رېمونت قىلىش ئۈچۈن 200 مىڭ يۈەن،

نوغاي مەسچىتىنى رېمونت قىلىش ئۈچۈن 100 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ بېرىلدى.
شۇ يىلى بېيمەن ئوتتۇرا كۆۋرۈك بازىرى قۇرۇلدى.
شۇ يىلى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى كارخانا ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولۇش خراجىتىنى ھېسابتىن كۆتۈرۈۋېتىش ئۇسۇلىنى تۈزۈپ چىقتى.
شۇ يىلى تېيانشان رايونلۇق مەسچىتلەرنى باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى.

1984-يىلى

1-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۈرۈمچى شەھەرلىك كومىتېتى ماگۇيلىيەننى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ شۇجىلىقىغا بەلگىلىدى.
2-ئاينىڭ 15-كۈنى تېيانشان رايونلۇق ئارمىيە، ساقچى، خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. گۇرۇپپا ئىشخانا تەسىس قىلىپ، رايون بويىچە ئارمىيە، ساقچى، خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇش پائالىيىتى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى.
4-ئاينىڭ 1-كۈنى تېيانشان رايونى جۇڭسەن يولىدا مەدەنىيەتلىك كوچا بەرپا قىلىش پائالىيىتى ئېلىپ باردى. كوچا بويىدىكى 101 ئىداره ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت قىلىش پائالىيىتىگە قاتناشتى.
6-ئاينىڭ 8-كۈندىن 15-كۈنگىچە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ئۈرۈمچى شەھىرى تېيانشان رايونلۇق بىرىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 76 ھەيئەت قاتناشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بولغان ھەيئەتلەر 34. يىغىن رەئىس، مۇئاۋىن رەئىس، باش كاتىپ، دائىمىي ھەيئەت بولۇپ جەمئىي 13 كىشىنى سايلاپ چىقتى.
6-ئاينىڭ 8-كۈندىن 14-كۈنگىچە، تېيانشان رايونلۇق 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 258 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 85، يىغىن رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى، سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى. شۇنداقلا مالىيە نەقچوت، خام چوت توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. 16 كىشى رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىر، ھەيئەتلىكىگە سايلاندى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقى، رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى سايلاندى.
7-ئايدا تېيانشان رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى، ئايالار بىرلەشمىسى بىرلىكتە تەنتەربىيە ساريىدا تېيانشان رايونى بويىچە تۇنجى قېتىم بىر پەرزەنتلىك ئائىلىلەر تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزدى.
10-ئايدا تېيانشان رايونلۇق جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. گۇرۇپپا قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى.
شۇ ئايدا تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك بۆلۈمى، كادىرلار بۆلۈمى بىرلەشتۇرۇلۇپ، تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك كادىرلار ئىدارىسى قۇرۇلدى.
شۇ ئايدا دۆڭمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسى گۈاڭخۇا يولى ئاھالە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى چې گۈيىيىڭ 10 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلىپ، رايون بويىچە تۇنجى ئاھالە كومىتېت ياشلار-ئۆسمۈرلەر پائالىيەت پونكىتىنى قۇردى. رەڭلىك تېلېۋىزور، سىنئالغۇ، ئۇنئالغۇ، كىتاب-ژۇرنال قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ پونكىت مۇلكى قىلدى.
11-ئاينىڭ 22-كۈنى تېيانشان رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى ئەزالىرى قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى.

شۇ ئايدا تيانشان رايونلۇق مۇپەتتىش ئىدارىسى قۇرۇلدى.
12-ئاينىڭ 13-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئايالار بىرلەشمىسى ئۇچىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلدى.
12-ئاينىڭ 16-كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تيانشان رايونلۇق ئالتىنچى قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى.
شۇ يىلى رايونلۇق سانائەت-قاتناش بۆلۈمى بىلەن پىلان كومىتېتى بىرلەشتۇرۇلۇپ، تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى قۇرۇلدى.
شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق شەھەر مۇھىتى تازىلىقى ـ مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى قۇرۇلدى.
شۇ يىلى جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن كېڭىگىر مەسچىت كوچىسى 135-قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق ئىمامخان ئائىلىسى مەملىكەتلىك «بەشتە ياخشى» ئائىلە بولۇپ باھالاندى.
شۇ يىلى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئورگان ئورۇنلاشتۇرۇشىدا زور دەرىجىدە تەڭشەش بولدى. ھەرقايسى بۆلۈملەر ئىدارىغا ئۆزگەرتىلدى.

1985-يىلى

3-ئاينىڭ 18-كۈنى پېنسىيگە چىققان ئايال خىزمەتچى ياڭ جىلەن ئۆزى پۇل جۇغلاپ، ئۆزى ئۈيۈ چىقىرىپ يۇشىن باللار باغچىسى قۇرۇپ 30 نەپەر بالىنى قوبۇل قىلدى.
4-ئايدا تيانشان رايونلۇق چوڭلار ماتارىپى ئىشخانىسى قۇرۇلدى.
5-ئايدا قىزىلتاغ باغچىسى قۇرۇلۇپ سىرتقا ئېچىۋېتىلدى. باغچا قۇرۇلۇشىغا 300 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) سەپەرۋەر قىلىندى، 100 مىڭ كۇب مېتر توپا يۆتكەلدى. 68 مىڭ تۇپ كۆچەت تۇتتۇرۇلدى.
7-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن 3-كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق ئۇچىنچى قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 158 نەپەر رەسمىي ۋەكىل قاتناشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 34 كىشى، قۇرۇلتايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى ۋە ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى ماقۇللاندى؛ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق ئۇچىنچى نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا يەتتە كىشى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ ھەيئەتلىكىگە 11 كىشى سايلاندى.
7-ئايدا تيانشان رايونى جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى.
8-ئاينىڭ 10-كۈنى تيانشان رايونى ئولانباي مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى.
شۇ ئايدا تيانشان رايونى بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى.
9-ئاينىڭ 1-كۈنى خەلق يولى ئۆتۈشمە كۆۋرۈكى پۈتۈپ قاتناش باشلاندى. ئۆتۈشمە كۆۋرۈكنىڭ شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 530 مېتر، كەڭلىكى 36 مېتر، جەنۇبتىن شىمالغا ئۇزۇنلۇقى 950 مېتر، كەڭلىكى 26 مېتر، كۆۋرۈكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 84 مېتر، كەڭلىكى 31 مېتر بولۇپ، بۇ شىنجاڭ بويىچە بىرىنچى تۈر يان شەكىللىك ئۆتۈشمە كۆۋرۈك ھېسابلىنىدۇ.
10-ئاينىڭ 26-كۈنى تيانشان رايونلۇق تەزكىرە تۈزۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. رەھبەرلىك گۇرۇپپا ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى.
شۇ ئايدا بەخت يولى رايونىغا سېلىنغان ئۇرۇمچى شەھىرىگە مەركەزلەشتۈرۈپ پار بېرىش قۇرۇلۇشىنىڭ بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشتۈرۈلدى. ئۇنىڭ پار بېرىش كۆلىمى

128 مىڭ كۆادرات مېتر.

12-ئاينىڭ 20-كۈنى تيانشان رايونلۇق قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ گۇرۇپپا ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى.

شۇ يىلى تيانشان رايونى پىلانلىق تۇغۇتنا مەملىكەت بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

شۇ يىلى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شىنخۇا ساقلىقنى ساقلاش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان ئوكسىدلانغان سىنكلىق پىلاستىد ئاپتونوم رايون بويىچە ئەلا مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى.

1986-يىلى

1-ئايدا تيانشان رايونلۇق ئادۋوكاتلار ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلدى.

2-ئايدا تيانشان رايونلۇق ئارخىپخانا قۇرۇلدى.

3-ئاينىڭ 14-كۈنى شەھەرلىك مائارىپ خىزمىتى يېغىنى تولۇقسىز ئونتۇرا مەكتەپكە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىمتىھانىنى بىكار قىلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىۋاستە تولۇقسىز ئونتۇرا مەكتەپكە چىقىشىنى قارار قىلدى.

8-ئاينىڭ 10-كۈنى ئۆچىنچى نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى نەنمېن تەنتەربىيە سارىيىدا ئۆتكۈزۈلدى. مەركىزىي سىياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزاسى، گووۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زوڭلىسى ۋەنلى ئېچىلىش مۇراسىمىدا سۆز قىلدى.

شۇ ئايدا گووۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زوڭلىسى ۋەنلى غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى خابا ئاھاللەر كومىتېتىغا كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى. ئاپتونوم رايونلۇق مەسلىھەتچىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ ئېنماۋ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى تۆمۈر داۋامەت ۋە ئۇرۇمچى شەھەرلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسى ۋۇ رۇنشېڭلار ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ باردى.

شۇ ئايدا گووۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زوڭلىسى ۋەنلى تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى خېيجيا-شەن ئاھاللەر كومىتېتىنى كۆزدىن كۆچۈردى.

9-ئاينىڭ 12-كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى خېيجياشەن ئاھاللەر كومىتېتىدا مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى.

شۇ يىلى، شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى يەسلىسى ئۆزلىرى باللار ئويۇنچۇقلىرى، ئوقۇتۇش سايمانلىرىنى ياساپ مەملىكەتلىك مۇسابىقىغا قاتنىشىپ مەملىكەت بويىچە ئىلھاملاندۇرۇش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

شۇ يىلى رايونغا قاراشلىق چاۋياڭ ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان پوپايكىلار سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېكسپورت قىلىنىپ 200 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىدىن كۆپرەك تاشقى پېرېۋوت يارتىلدى.

شۇ يىلى رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسى مۇپەتتىش ئىشخانىسى تۆزگەن «باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئىدىيىۋى پەزىلەت دەرسلىكى» دېگەن كىتاب مەملىكەت بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئىدىيىۋى پەزىلەت دەرسلىكى قىلىندى.

1987-يىلى

1-ئاينىڭ 1-كۈنى تيانشان رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمى يەرلىككە ئۆتكۈزۈلدى.

4-ئايدا بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى رايون بويىچە بىرىنچى بولۇپ ھەربىيلەر ئائىلىلىرىگە

مۇلازىمەت قىلىش مەركىزىنى قۇردى. بۇ غەربىي شىمال رايونى بويىچە بىرىنچى ھەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش تەشكىلاتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

شۇ ئايدا تيانشان رايونلۇق مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى كومىتېتى قۇرۇلۇپ، قارىمىقىدا بىر ئىشخانا تەسىس قىلىندى.

5-ئاينىڭ 21-كۈنىدىن 26-كۈنىگىچە تيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنى ئېچىلدى. 221 ۋەكىل قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 74 كىشى، يىغىن رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى، سوت، تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ خىزمەت دوكلاتى شۇنداقلا مالىيە خام چوتى، نەقچوتى توغرىسىدىكى دوكلاتلىرىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە مۇناسىپ قارار ماقۇللىدى. 17 نەپەر ھەيئەتنىن تەركىب تاپقان خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، رايون باشلىقى، رايوننىڭ مۇئاۋىن باشلىقىنى، سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ۋە تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشىنى سايلاپ چىقتى.

5-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 25-كۈنىگىچە سىياسىي كېڭەش تيانشان رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 77 ھەيئەت قاتناشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ھەيئىتى 32، يىغىندا 17 كىشى سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى، مۇئاۋىن رەئىسى ۋە دائىمىي ھەيئەتلىكىگە سايلاندى.

6-ئاينىڭ 20-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئۇنۇۋان ئىسلاھاتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

7-ئاينىڭ 18-كۈنى ئۇرۇمچى شەھەرلىك سۇ ئۇستى راھەت باغچىسى ئۇچتاش سۇ ئامبىرىدا قۇرۇلۇپ، سىرتقا ئېچىۋېتىلدى. بۇ پۇتۇن شەھەر بويىچە بىرىنچى چوڭ تېپتىكى سۇ ئۇزۇش كۆڭۈل ئېچىش مەركىزى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

8-ئايدا تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن ئەسكەر قوبۇل قىلىش خىزمىتىدىكى ئىلغار ئورۇن دېگەن نام بېرىلدى.

9-ئاينىڭ 16-كۈنى تيانشان رايونى تۇرپان شەھىرى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

9-ئاينىڭ 26-كۈنى تيانشان رايونى موري قازاق ئاپتونوم ناھىيىسى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

10-ئايدا شىمالىي ئازادلىق يولى، تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىدىن ۋە رايونلۇق يەككە ئەمگەكچىلەر جەمئىيىتىدىن 20 كىشى كۈنمىڭ شەھىرىگە بېرىپ خۇيزۇلارنىڭ بايراملىق يېمەك-ئىچمەك كوچىسىدا يەرمەنكە پائالىيىتىگە قاتنىشىپ، شىنجاڭنىڭ 22 خىل ئاددىي تائامىنى كۆرگەزمە قىلدى.

12-ئاينىڭ 23-كۈنى سائەت 16دىن 19 غىچە ئۇرۇمچىدە ھاۋارايى خاتىرلەنگەندىن بۇيانقى بىرىنچى قېتىملىق «قىش پەسللىك» يامغۇر ياغدى. يامغۇر مىقدارى 5.2 مىللىمېتر بولدى. يەر يۈزىنىڭ تېمپېراتۇرىسى تۆۋەن بولغانلىقتىن يامغۇر چۈشۈشى بىلەنلا مۇزلاپ، يول يۈزى خۇددى ئەينەكتەك سىلىق بولۇپ كەتتى. يول يۇرۇش تەسكە توختىدى، ماشىنىلار ماڭالماي، قاتناش بىرقانچە سائەت ئۇزۇلۇپ قالدى.

شۇ يىلى رايون بويىچە جەنۇبىي شىنخۇا يولى 37-قورۇنىڭ «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى» لەۋھەسى بېيجىڭدا جۇڭگو تارىخىي مۇزېيىغا قويۇلدى.

شۇ يىلى خېيجياشەن ئاھالىلەر كومىتېتى مەملىكەت بويىچە بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتىكى نەمۇنىچى ئورۇن دېگەن نامغا ئېرىشتى ۋە مەملىكەتلىك پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدە مەنىۋى

مەدەنىيەت بەرپا قىلىش قۇرۇلۇشى بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنىغا قاتناشتى.

شۇ يىلى رايونلۇق چاۋياك ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى كىشى بېشىغا ئونتۇرا ھېسابلەن 12 مىڭ يۈەن مەھسۇلات قىممىتى، 3000 يۈەن پايدا-باج يارىتىپ، شىنجاڭ بويىچە شۇ كەسىپتىكىلەرنىڭ ئىقتىسادىي تېخنىكا كۆرسەتكۈچلىرىنى سېلىشتۇرۇپ باھالاشتا ئالدىنقى قاتارغا ئۆتتى.

شۇ يىلى رايونلۇق 5-باشلانغۇچ مەكتەپ پۈتبول كوماندىسى شىنجاڭ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تاللاش مۇسابىقىسىدا بىرىنچىلىككە ئېرىشتى.

شۇ يىلى رايوننىڭ مالىيە كىرىمى 15 مىليون 600 مىڭ يۈەن، چىقىمى 8 مىليون 446 مىڭ يۈەن بولۇپ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى نەتىجە يارىتىلدى.

1988-يىلى

1-ئاينىڭ 10-كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرى بويىچە تۇنجى ئىس-تۈتەك كونترول قىلىنغان رايون نۇرلۇق يولى، داشىزى، جۇڭسەن يولى، شىمالىي شىنخۇا يولى رايونىدىكى 0.72 كۋادرات كىلومېتر كېلىدىغان دائىرىدە قۇرۇلۇپ ئاپتونوم رايونلۇق، شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى تەرىپىدىن تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىنىپ لايىقەتلىك كېنىشكىسى بېرىلدى.

1-ئاينىڭ 24-كۈنى خەلق سودا ساربىيى پۈتۈپ تىجارەت باشلىدى. بۇ سودا ساربىيى شىمالىي ئازادلىق يولىنىڭ غەربىي تەرىپىگە جايلاشقان، تىجارەت كۆلىمى 2200 كۋادرات مېتر بولۇپ، رايون تەۋەسىدىكى بىرىنچى ئۇنىۋېرسال سودا ساربىيى ھېسابلىنىدۇ.

4-ئاينىڭ 14-كۈنى تيانشان رايونى بويىچە «ئۇچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» ، مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش سەپەرۋەرلىك چوڭ يىغىنى ئېچىلدى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى ئىدارە، كومىتېت، ئىشخانىلار، ئايرىم-ئايرىم ھالدا رايونلۇق مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇش كومىتېتى بىلەن «مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش بويىچە مۇسابىقە كېلىشىمنامىسى» ئىمزالىدى.

4-ئاينىڭ 17-كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتى 1988-يىللىق ئىلغار پارتىيە ياچېيكىسى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى بولۇش بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىپ 15 ئىلغار ياچېيكا، 38 مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسىنى تەقدىرلىدى.

شۇ كۈنى تيانشان رايونى ئايرىم-ئايرىم ھالدا گۈيلىن شەھىرىنىڭ شىيۇفېڭ رايونى، چۇڭچىڭ شەھىرىنىڭ جيانگبېي رايونى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

4-ئاينىڭ 18-كۈنى تيانشان رايونى باۋتۇ شەھىرىنىڭ دوڭخې رايونى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

5-ئاينىڭ 5-كۈنى رايونلۇق شتات كومىتېتى قۇرۇلدى.

شۇ كۈنى تيانشان رايونلۇق رېۋىزىيە ئىدارىسى قۇرۇلدى.

5-ئاينىڭ 10-كۈنى تيانشان رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمى ئاچقان غەربىي شىمال رايونى بويىچە بىرىنچى ھەربىي ئىشلار كەسپىي تولۇق ئوتتۇرا سىنىپى دەرس باشلىدى.

6-ئاينىڭ 27-كۈنى تيانشان رايونلۇق شەھەر قىياپىتى تازىلىقى-مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىنىڭ ئىشچىسى لىيۇيۇگۈلىن باتۇرلۇق بىلەن ئوغرى تۇتۇپ، مەركىزىي تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ، جامائەت خەۋپسىزلىكى مىنىستىرلىكىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. بېيجىڭدا چاقىرىلغان ئالاھىدە يولدا پىداكارلىق كۆرسەتكەن ۋە جىنايەتچى ئۇنسۇرلار بىلەن كۈرەش قىلغان ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشتى. تيانشان

رايونلۇق ھۆكۈمەت ليۇ يۇڭلىنغا «ئامانلىقنى قوغداش باتۇرى» دېگەن شەرىپلىك نامنى بېرىپ، رايون بويىچە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ئۇنىڭدىن ئۆگىنىشكە چاقىردى.

8-ئاينىك 1-كۈنى تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە خەلق ئىشلار مىنىستىرلىكى، ئازادلىق ئارمىيە باش سىياسىي بۆسى تەرىپىدىن مەملىكەت بويىچە ئارمىينى ھمايە قىلىش، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىشتىكى ئىلغار ئورۇن دېگەن نام بېرىلدى.

8-ئاينىك 1-كۈندىن 4-كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق تۆتىنچى قۇرۇلتيىي چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 123 ۋەكىل قاتناشتى، 22 ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. قۇرۇلتاي رايونلۇق پارتكومىنىڭ «ئىسلاھات ئارقىلىق يۇتۇن ۋەزىيەتنى ئىگىلەپ، رايونىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى» دېگەن خىزمەت دوكلاتىنى، شۇنداقلا ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى. 23 كىشى رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ ھەيئەتلىكىگە، تۆت كىشى كاندىدات ھەيئەتلىككە، سەككىز كىشى دائىمىي ھەيئەتلىككە سايلاندى. 11 كىشى رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ ھەيئەتلىكىگە، بەش كىشى دائىمىي ھەيئەتلىككە سايلاندى.

10-ئاينىك 13-كۈنى مەركىزىي ئىتتىپاق كومىتېتى، مەملىكەتلىك مائارىپ كومىتېتى، ئۆسمۈرلەر خىزمەت كومىتېتى تيانشان رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىغا «مەملىكەت بويىچە پىئونېرلار ئەترەتلىرىنىڭ ئەلا نەتىجە يارىتىشى جەھەتتە ئۆلچەمگە يەتكەن ئىلغار كوللېكتىپ» دېگەن شەرىپلىك نامنى بەردى.

شۇ ئايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى رايونلارنىڭ مەمۇرىي دائىرىسىنى تەڭشەپ، يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنى شىمگو رايونىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى.

12-ئاينىك 9-كۈنى بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بەخت يولى رايونى بويىچە ھەربىي مەجبۇرىيەت ئۆتەۋاتقان ئەسكەرلەرنى مۇكاپاتلاش فوندى جەمئىيىتىنىڭ قۇرۇلۇش يىغىنىنى ئاچتى. 17 ئورۇن ۋە شەخسىي 30 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى.

12-ئاينىك 17-كۈنى تيانشان رايونلۇق ستاتىستىكا ئىدارىسى قۇرۇلدى.

12-ئاينىك 18-كۈندىن 20-كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تيانشان رايونلۇق 7-قۇرۇلتيىي ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 83 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا سەككىز ئىلغار كوللېكتىپ، 22 نەپەر ئىلغار شەخس تەقدىرلەندى، ئۆتكەن نۆۋەتلىك قۇرۇلتايدىن بۇيانقى خىزمەتلەر يەكۈنلىنىپ، بۇندىن كېيىنكى بەش تۈرلۈك خىزمەت ۋەزىپىسى يەنى «1. توغرا سىياسىي يۆنىلىشتە چىڭ تۇرۇش، ياشلارنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش؛ 2. ئىسلاھاتقا پائال ئاتلىنىش، رايونىمىزنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈشكە بەل باغلاش؛ 3. ياشلارنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش، ياشلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە كۆڭۈل بۆلۈش؛ 4. ئىتتىپاق تەشكىلىنى قاتتىق باشقۇرۇشتا چىڭ تۇرۇش، ئۆز-ئۆزىنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش؛ 5. ئىسلاھات روھى بىلەن تيانشان رايونىنىڭ پىئونېرلار خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش» بېكىتىلدى.

12-ئاينىك 28-كۈندىن 30-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك ئەزالار قۇرۇلتيىي ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 83 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتايدا ئۆتكەن نۆۋەتلىك ئىشچىلار قۇرۇلتيىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر يەكۈنلەندى. بۇندىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى مۇزاكىرە قىلىنىپ ماقۇللاندى. تيانشان رايونلۇق ئىككىنچى نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى.

شۇ يىلى رايونىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تىجارەت ئومۇمىي قىممىتىدە 100 مىليون يۈەنلىك ئۆتكەل بۆسۈپ ئۆتۈلدى.

شۇ يىلى رايونىنىڭ ئومۇمىي مالىيە كىرىمى 23 مىليون 166 مىڭ يۈەن، ئومۇمىي چىقىمى 10

مىليون 985 مىڭ يۈەن بولدى.

1989-يىلى

1-ئاينىڭ 17-كۈنى شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ قارارىغا ئاساسەن رايونغا قاراشلىق 8-، 41-، 53-باشلانغۇچ مەكتەپلەر شىمگۇ رايونىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1-ئاينىڭ 3-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئارخىپ ئىدارىسى قۇرۇلدى.

3-ئاينىڭ 3-كۈنى رايونلۇق ھۆكۈمەت تيانشان رايونى بويىچە ئامانلىق ساقلاشنى ھۆددىگە ئېلىش ھۆددىنامىسىغا ئىمزا قويۇش يىغىنى ئاچتى. رايوندا تۇرۇشلۇق 856 ئورۇن، 106 ئاھالىلەر كومىتېتى ۋە كىچىك تىپتىكى سودا تورلىرى جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىنى، شەخسلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈشىنى، ئامانلىققا زىيانلىق ۋەقەلەرنىڭ تۇغۇلۇشىنى چەكلەشنى، شۇنداقلا مۇكاپاتلاش-جازالاش، نازارەت قىلىش ئۇسۇلى قاتارلىقلارنى مەزمۇن قىلغان «ھۆددىنامە» ئىمزالىدى.

4-ئاينىڭ 28-كۈنى 11-باشلانغۇچ مەكتەپ شەھەر بويىچە تۇنجى ئۆسمۈرلەر ئىتتىپاق مەكتىپىنى قۇرۇپ، بىرىنچى قارارغا 28 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى.

شۇ كۈنى تيانشان رايونى ياشلار يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. بۇرۇنقى بېيجىڭ دېموكراتىيە يولىنىڭ غەربى، شەرقى، ھەربىي رايون قورۇسى، بىناكارلىق باش شىركىتى قورۇسى، بەشيۇلتۇز يولى ئاھالىلەر كومىتېتى، شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن بۆلۈپ ئېلىنغان نۇرلۇق يولى ئاھالە كومىتېتى، دۇڭمىن مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن بۆلۈپ ئېلىنغان ياشلار يولى، قىزىل كۆۋرۈك ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ جەمئىي يەتتە ئاھالىلەر كومىتېتى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ تەۋەلىكىدە بولدى.

4-ئايدا قىزىل بايراق يولى يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بازىرىغا مەملىكەت بويىچە مەدەنىيەتلىك سودا بازىرى دېگەن نام بېرىلدى.

5-ئاينىڭ 19-كۈنى بىر ئۇچۇم توپىلاڭچىلار ئەھۋالنى بىلمەيدىغان بىر قىسىم ئاممىنى قۇتراتىپ، مەركەز ئاللىقاچان بىر تەرەپ قىلىپ بولغان «جىنسىيەت ئادەتلىرى» دېگەن كىتابنى باھانە قىلىپ چۇشتىن كېيىن سائەت بەشلەردە (ئۇرۇمچى ۋاقتى) ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى بىناسىغا باستۇرۇپ كىرىپ، تاش—توقماقلار بىلەن ئالدىغا كەلگەنلا ئادەمنى ئۇردى، ماشىنىلارنى چاقتى. بۇ ۋەقەدە جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورۇنلىرىنىڭ كادىر-ساقچىلىرى، قوراللىق ساقچى قىسمىنىڭ جەڭچىلىرى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرىدىن 150 نەچچە ئادەم يارىدار بولدى. خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى بىناسىنىڭ 5-قەۋىتىنىڭ تۆۋەنىدىكى ئىشىك-دېرىزىلەرنىڭ ئەينەكلىرىنى چېقىپ تاشلاپ، 30 نەچچە ماشىنىنى چېقىپ ناھايىتى ئېغىر سىياسىي پاراكەندىچىلىك پەيدا قىلدى.

5-ئاينىڭ 23-كۈنى شەھەر بويىچە ئوتتۇرا مەكتەپلەر ئارا ئۆتكۈزۈلگەن ۋاسكېتبول مۇسابىقىسىدا تيانشان رايونىنىڭ قىزلار كومانداسى چېمپىيونلۇققا، ئوغۇللار كومانداسى ئىككىنچىلىككە ئېرىشتى.

6-ئاينىڭ 12-كۈنى تيانشان رايونى بويىچە شەھەر ئامانلىقىنى قوغداش بىرلەشمە كومانداناڭلىق شتابى قۇرۇلدى. سادىق ئەبەيدۇللا باش كوماندان، ۋاڭ چېڭچېڭ سىياسىي كومىسسار بولدى.

7-ئاينىڭ 15-كۈنى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ھۆكۈمەت جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى. شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ۋۇ رۇنشېڭ، شەھەر باشلىقى يۈسۈپ ئەيسا يىغىنغا قاتناشتى ھەم سۆز قىلدى.

7-ئايدا شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى يەككە دوختۇرلارنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى تۆۋەنگە چۈشۈر-دى. رايونلۇق سەھىيە ئىدارىسى رايون تەۋەسىدىكى 108 نەپەر يەككە دوختۇرنى باشقۇرۇشقا ئۆتكۈزۈۋالـ-دى.

8-ئاينىڭ 3-كۈنى رايون بويىچە «دېھقان، چارۋىچىلارنى قىزغىن سۆيۈش، ئۇچ قوشۇمچە بىمەكلىكلەر بازىسى قۇرۇلۇشىنى قوللاش پائالىيىتى ئېيى» قانات يايدۇرۇلدى. 5000 دىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) بۇ پائالىيەتكە قاتناشتى، 160 ماشىنا ئوغۇت يەتكۈزۈپ بېرىلدى. 156 ماشىنا ئوت-چۆپ توشۇلدى، شۇنىڭدەك مەدەنىيەت-داۋالاش-ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى بويىچە مەسلىھەت بېرىش مۇلازىـ-مىتى ئېلىپ بېرىلدى.

8-ئاينىڭ 5-كۈنى رايونغا قاراشلىق شىنچىن تۆمۈر-پولات تاۋلاش زاۋۇتى قۇرۇلۇپ رەسمىي ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلدى، زاۋۇت يىلىغا 10 مىڭ تونىدىن 14 مىڭ تونىنغىچە تۆمۈرنى قايتىدىن ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىغا ئىگە. ئىشەن شەھەرلىك ئىككىنچى يېنىك سانائەت تەمىنات سودا شىركىتى بىلەن شېرىكلىشىپ قۇرغان بۇ كارخانىغا، ئىككى تەرەپ بىۋاستە 770 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى. ئىش كۈتۈپ تۇرغان 100 كىشىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى.

8-ئاينىڭ 10-كۈنى رايونلۇق ھۆكۈمەت بىر قىسىم مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ مەمۇرىي باشقۇرۇش دائىرىسىنى تەڭشەشنى قارار قىلدى. شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نۇرلۇق يولى ئاھالىلەر كومىتېتى، قۇرۇلۇش يولى ئاھالىلەر كومىتېتى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا، شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئاھالىلەر كومىتېتى ياشلار يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا، دۆڭمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ بەشيۇلتۇز ئاھالىلەر كومىتېتى ياشلار يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

8-ئاينىڭ 19-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئۆلچەملەشتۈرۈش ئىدارىسى قۇرۇلدى.

8-ئاينىڭ 21-كۈندىن 23-كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق 4-نۆۋەتـ-لىك كومىتېتىنىڭ 4-سائىلق ئومۇمىي (كېڭەيتىلگەن) يىغىنى ئېچىلدى، يىغىندا «رايون دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ پاك-دىيانەتلىك بولۇشى توغرىسىدىكى بەلگىلىمە» ۋە «تيانشان رايونى ئورگان كادىرلىرىنىڭ پاك-دىيانەتلىك بولۇشى ھەققىدە بىرقانچە بەلگىلىمە»سى مۇزاكىرە قىلىنىپ ماقۇللاندى.

8-ئاينىڭ 25-كۈندىن 30-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق سىياسىي كېڭەش ئۈيۇشتۇرغان مەملىكەت بويىچە 20 شەھەردىكى رايونلۇق سىياسىي كېڭەشلەرنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق توغرا لىنىيىلىك ئالاقىلـ-شىش يىغىنى تيانشان مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈزۈلدى. كۇنمىڭ شەھىرىنىڭ ۋۇخۇا رايونى قاتارلىق 17 شەھەر رايونلىرىدىن كەلگەن 64 ۋەكىل بۇ يىغىنغا قاتناشتى. ئورۇمچى شەھىرى ۋە ئورۇمچى شەھىرىدـ-كى باشقا رايون ناھىيىلەرنىڭ سىياسىي كېڭەش ۋەكىللىرى يىغىنغا سىرتتىن قاتناشتى.

9-ئاينىڭ 7-كۈنى تيانشان رايونى بىلەن قەشقەر شەھىرى دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

9-ئاينىڭ 20-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئەۋلادلارغا كۆڭۈل بۆلۈش جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

شۇ كۈنى جۇڭسەن يولىغا سېلىنغان شىنجاڭ تۇرلۇك مالىلار سودا ساربىيى تىجارەت باشلىدى. ئۇنىڭ تىجارەت كۆلىمى 13 مىڭ كۈادرات مېتر بولۇپ، شىنجاڭدا تۇنجى قۇرۇلغان مال سېتىش بىلەن كۆڭۈل ئېچىش بىرلەشتۈرۈلگەن كۆپ فۇنكسىيىلىك زامانىۋى ئۇنىۋېرسال تىجارەت خاراكتېرلىك چوڭ كارخانا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

9-ئاينىڭ 21-كۈنى تيانشان رايونى بويىچە مەملىكەتلىك تۆتىنچى قېتىملىق نوپۇس تەكشۈرۈشكە

رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، رايون بويىچە ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1990-يىلغا كەلگەندە ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش خىزمىتى ئاياغلاشتى. تەكشۈرۈپ ستاتىستىكا قىلىش ئارقىلىق رايون بويىچە 89 مىڭ 381 ئائىلە، 333 مىڭ 419 ئادەم بارلىقى ئېنىقلاندى.

9-ئاينىڭ 27-كۈنى ئۇرۇمچىدە تۇنجى نۆۋەتلىك سەنئەت بايرىمى ئۆتكۈزۈلدى، تيانشان رايونىمىز-نىڭ ۋەكىللىرى ئەدەبىيات-سەنئەت كۆرىكىدە «نەمۇنىلىك كوللېكتىپ» مۇكاپاتىغا ۋە بىرىنچى دەرىجىلىك ئون مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

10-ئاينىڭ 21-كۈنى رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق ھۆكۈمەت ئىككى مەھكىمە بىر مىنىستىرلىكنىڭ «خىيانەتچىلىك، پاراخورلۇق، ھايانكەشلىك قاتارلىق جىنايى ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان ئۇنسۇرلارنىڭ بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە ئۆزلۈكىدىن ئىقرار قىلىشى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش» نىڭ روھىنى ئىزچىللاش-تۇرۇپ، سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۇرۇش چوڭ يىغىنى ئاچتى، ئۇچ نەپەر بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرنى ۋە ئىككى نەپەر ئادەتتىكى كادىرنى كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىشنى جاكارلىدى.

10-ئاينىڭ 27-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئىككىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىر-لەش چوڭ يىغىنى ئېچىلدى. يىغىندا 23 نەپەر ئىلغار كوللېكتىپ ۋە 36 نەپەر ئىلغار شەخس تەقدىرلەندى. شەھەر باشلىقى يۈسۈپ ئەيسا يىغىنغا ۋەكىللىك قىلدى.

11-ئاينىڭ 27-كۈندىن 29-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ 4-قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 70 ۋەكىل قاتناشتى، رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى 4-نۆۋەتلىك ئىجرائىيە كومىتېتىغا 17 ھەيئەت، يەتتە دائىمىي ھەيئەت سايلاپ چىقىلدى.

12-ئاينىڭ 31-كۈنى داشىزى سودا ساربىي پۈتۈپ تىجارەت باشلىدى. تىجارەت كۆلىمى 8000 كۋادرات مېتر كېلىدۇ، توپ ۋە پارچە سېتىشنى بىللە ئېلىپ بارىدىغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى چوڭ تېپتىكى ئۇنىۋېرسال كارخانا ھېسابلىنىدۇ.

شۇ يىلى رايوننىڭ ئىشلەپچىقىرىش تىجارەت ئومۇمىي قىممىتى 123 مىليون 950 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، يىللىق پىلاننىڭ 113.07% گە توغرا كەلدى. پايدا ئومۇمىي سوممىسى 5 مىليون 140 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، يىللىق پىلاننىڭ 105.9% گە توغرا كەلدى.

شۇ يىلى مالىيە ئومۇمىي كىرىمى 34 مىليون 311 مىڭ يۈەن، مالىيە ئومۇمىي چىقىمى 13 مىليون 116 مىڭ يۈەن بولدى.

1990-يىلى

2-ئاينىڭ 9-كۈنى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئۇنىۋېرسال تۇزۇش بويىچە مەخسۇس مۇئاۋىن مۇدىر تەسىس قىلىندى. جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورنىنىڭ 12 كادىرى خىزمەت ئورنىغا كېلىشتىن بۇرۇن كەسپىي جەھەتتە تەربىيلىنىپ ئايرىم-ئايرىم ۋەزىپىگە قويۇلدى.

2-ئاينىڭ 10-كۈنى شەھەر باشلىقى يۈسۈپ ئەيسا، مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى جاڭ گوۋىنلار شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا كېلىپ «قار-مۇزلارنى تازىلاش بويىچە ئىلغار مەھەللە ئىش باشقارمىسى» دېگەن لەۋھەنى تەقدىم قىلدى.

3-ئاينىڭ 3-كۈنى جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ كېڭگېر مەسچىت كوچىسى ئاھالىلەر كومىتېتى شەھەر بويىچە تۇنجى ئاتا-ئانىلار مەكتىپى ئېچىپ، تۇنجى تۇركۈمدە 300 كۇرسانت قوبۇل قىلدى.

3-ئاينىڭ 9-كۈندىن 15-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تيانشان سودا ساربىيى،

شنجاڭ خەلىقى ئوغۇت زاۋۇتى قاتارلىق 33 كارخانىغا 1989-يىللىق «توختامنامىغا ئەھمىيەت بېرىپ، لەۋزىدە تۇرغان ئىلغار كارخانا» دېگەن نامنى بەردى.

3-ئاينىڭ 30-كۈنى تيانشان رايونى 1989-يىللىق مەنپەئەت قۇرۇلۇش خىزمىتى بويىچە خۇلاسە قىلىش-تەقدىرلەش ۋە 1990-يىللىق خىزمەتلەرگە سەپەرۋەرلىك قىلىش چوڭ يىغىنى ئاچتى. يىغىندا 11 مۇنەۋۋەر ئورۇن، توققۇز ئەلا ئورۇن، 40 رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن، تۆت مەدەنىيەتلىك بۆلۈم، ئون مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى قورۇسى، 20 مەدەنىيەتلىك بىنا، 12 بەشتە ياخشى ئاھالىلەر كومىتېتى، ئىككى مەدەنىيەتلىك يول، ئىككى مەدەنىيەتلىك كوچا، 106 ئىلغار شەخس تەقدىرلەندى.

3-ئايدا شىمالىي ئازادلىق يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، شىمالىي شىنخۇا يولى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى، دۆڭمەن، تىنچلىق يولى، ئىتتىپاق يولى، غالىبىيەت يولى، قارلىغاچلىق، ياشلار يولى، بەخت يولى قاتارلىق 11 مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا مالىيە ئورنى قۇرۇلدى.

4-ئاينىڭ 2-كۈنى رايونلۇق ھۆكۈمەت ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنىغا تۆھپە قوشۇشقا بېتەكچىلىك قىلىش كومىتېتى ئىئانە توپلاش چوڭ يىغىنى ئاچتى. رايونغا قاراشلىق 50 ئورۇن شۇ مەيداندىلا 131 مىڭ 800 يۈەن ئىئانە قىلدى.بۇنىڭ ئىچىدە شەخسلەر ئىئانە قىلغان پۇل 35 مىڭ يۈەن، ئورۇنلار ئىئانە قىلغان پۇل 99 مىڭ 800 يۈەن.

4-ئاينىڭ 20-كۈنى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى تيانشان رايونىدا شەھەر بويىچە ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا خىزمەت قىلىش مەركىزىي خىزمىتى بويىچە نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى. تيانشان رايونىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى مەمتىمىن سادىق رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە ۋەكالىتەن تيانشان رايونىنىڭ ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا خىزمەت قىلىش مەركىزىنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇردى. بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى لى شىنرۇ بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇردى. شنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى پەن جاۋمىن، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بەنگۆگتىڭنىڭ مۇدىرى دەن گوجېڭ، شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ۋۇرۇنشېڭلار يىغىنىغا قاتناشتى ھەم سۆز قىلدى.

5-ئاينىڭ 13-كۈندىن 19-كۈنگىچە سىياسىي كېڭەش تيانشان رايونلۇق ئۇچىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ بىرىنچى يىغىنى چاقىرىلدى، يىغىنغا 78 ھەيئەت قاتناشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان ھەيئەت 32، يىغىندا 17 نەپەر دائىمىي ھەيئەت سايلاپ چىقىلدى.

5-ئاينىڭ 14-كۈندىن 19-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق 11-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ بىرىنچى يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىنغا 223 ۋەكىل قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 76. يىغىن رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى، سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ دوكلاتىنى ۋە مالىيە خام چوتى، نەقچوتى توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى، رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنى تەشكىل قىلغۇچى خادىملار، سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشىنى سايلاپ چىقتى.

شۇ ئايدا رايونلۇق مائارىپ سىستېمىسىدىكى 23 ئورۇن رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسى چوڭلار مائارىپى ئىشخانىسىدىن پېنسىيەگە چىققان كادىر ياسىنغا قىزىنىڭ يۈرەك كېسىلىنى داۋالىتىشى ئۈچۈن 3045 يۈەن ئىئانە قىلدى.

6-ئاينىڭ 9-كۈنى جۇڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتى، رايونلۇق

هۆكۈمەت ئۇلانباي رايونىدا «ئىككىدە نەمۇنە بەرپا قىلىش» بويىچە ئورۇنلارغا نام بېرىش يىغىنى ئېچىپ، 37 ئورۇنغا «ئىككىدە نەمۇنە» دېگەن نامنى بەردى. شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ۋۇرۇنشېڭ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۇسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى پەن جاۋمىڭلار يىغىنغا قاتناشتى.

6-ئاينىڭ 20-كۈنى ئەتىگەن سائەت بىردىن 15 مىنۇت ئۆتكەندە، بەشيۇلتۇز يولى ئاپتوبۇس بېكىتىنىڭ يېنىدىكى دۆڭگە سېلىنغان تيانشان تۈرلۈك ماللار سودا سارىيىنىڭ ئىسكىلاتىغا ئوت كېتىپ بىر مىليون يۈەن قىممىتىدىكى توڭلاتقۇ، ۋېلىسىپىت زاپچاسلىرى قاتارلىق تاۋارلار كۆيۈپ كەتتى.

7-ئاينىڭ 8-كۈنى جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى، كېڭگېر مەسچىت كوچىسى ئاھالىلەر كومىتېتى ئۆزى 3000 يۈەن توپلاپ، رايون بويىچە ئاممىۋى مەدەنىيەت ئورنى قۇردى.

7-ئاينىڭ 22-كۈنى رايونلۇق شەھەر قىياپىتى تازىلىقى - مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى شەھەر ھاجەتخانىلىرىنى تازىلاش بۆلۈمىدىكى تۆت ئىشچى بۇلاق بېشى كوچىسىدا يۇندا تۇرۇبىسىنى راۋانلاشتۇرۇش مەشغۇلاتى ئۈستىدە سولفات ھىدروگىن گازىدا زەھەرلىنىش يۈز بېرىپ جىددىي قۇتقۇزۇش ئارقىلىق ئۈچ ئادەم خەۋپتىن قۇتۇلۇپ قالدى، بىر ئادەم ھايات موردىغا ئايلاندى. ئىقتىسادىي زىيان 130 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

8-ئاينىڭ 5-كۈنى تيانشان رايونلۇق پاكىز شەھەر بەرپا قىلىشقا قوماندانلىق قىلىش شتابى قۇرۇلدى.

8-ئاينىڭ 6-كۈنى قىزىل بايراق يولى يەر ئاستى سودا كوچىسى پۈتۈپ تىجارەت باشلىدى. بۇ كوچىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 285 مېتر، قۇرۇلۇش كۆلىمى 7438 كۋادرات مېتر. بۇ تىنچلىق ۋە ئۇرۇش شارائىتىدا ئىشلىتىشكە بولىدىغان قۇرۇلۇش بولۇپ، غەربىي شىمال رايونى بويىچە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئەڭ چوڭ يەر ئاستى سودا كوچىسى ھېسابلىندۇ.

9-ئاينىڭ 1-كۈنى دۆلەت مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ۋۇجىڭخۇا جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ كېڭگېر مەسچىت كوچىسى 47-نومۇرلۇق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى قورۇسىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق يېنىك سانائەت نازارىتى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى قورۇسىنى كۆزدىن كۆچۈردى.

9-ئاينىڭ 11-كۈنى يىنچۇەن شەھىرىنىڭ شەھەر رايونى، نەننىڭ شەھىرىنىڭ يېڭى شەھەر رايونى، لاسا شەھىرىنىڭ شەھەر رايونى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

10-ئاينىڭ 17-كۈنى تيانشان رايونلۇق مېيىپلار بىرلەشمىسى قۇرۇلۇپ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى.

11-ئاينىڭ 27-كۈنى تيانشان رايونلۇق سىياسىي كېڭەش ئۇيۇشتۇرغان ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى يەتتە رايون، بىر ناھىيىنىڭ سىياسىي كېڭەش خىزمىتى بويىچە 4-قېتىملىق توغرا لىنىيىلىك ئالاقە باغلاش يىغىنى «ئۈچ چەمبەر» كەسپى شىركىتىدە ئېچىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى گاۋەنشياڭ، شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى جاۋخۇاشىڭ كېلىپ يىغىننى تەبرىكلىدى.

12-ئاينىڭ 12-كۈنى شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ھۆكۈمەت تيانشان رايونىغا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، ئارمىيە خەلق ئىتتىپاقلىقى بويىچە قوش نەمۇنىلىك رايون دەپ نام بەردى.

12-ئاينىڭ 15-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئۈچىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەرەققىياتى ۋە ئارمىيە-خەلق ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى شىنجاڭ تەنتەربىيە سارىيىدا داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىملار، ئورۇنلاردىن 2300 دىن ئارتۇق كىشى يىغىنغا قاتناشتى. يىغىندا

62 ئىلغار ئورۇن، 14 ئىلغار كوللېكتىپ، 233 ئىلغار شەخس تەقدىرلەندى.

12-ئاينىڭ 20-كۈنى بېيجىن رايونىدىكى ياشلار يولى ئېغىزى، بېڭى دېموكراتىيە يولى ئېغىزى، نۇرلۇق يولى ئېغىزى، شىمالىي ئازادلىق يولى ئېغىزى قاتارلىق تۆت ئېغىزدىكى يەر ئاستى پىيادىلەر يولى پۈتۈپ، ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇلدى.

شۇ يىلى، پۈتۈن رايونىڭ ئىشلەپچىقىرىش-تىجارەت ئومۇمىي قىممىتى 132 مىليون 16 مىڭ 800 يۈەنگە يېتىپ، يىللىق پىلانىڭ 100.55 پىرسەنتىگە توغرا كەلدى. پايدا 5 مىليون 314 مىڭ 900 يۈەنگە يېتىپ، شۇ يىللىق پىلانىڭ 96.63 پىرسەنتى ئورۇندالدى.

شۇ يىلى رايونىڭ مالىيە ئومۇمىي كىرىمى 35 مىليون 679 مىڭ يۈەن، ئومۇمىي چىقىمى 18 مىليون 155 مىڭ يۈەن بولدى.

1991-يىلى

1-ئاينىڭ 4-كۈنى شىنجاڭ بويىچە يەككە تىجارەتچىلەر مەبلەغ توپلاپ سالغان بازار، رابىيە قادىر سودا ساراىيى قۇرۇلۇشى جەنۇبىي ئازادلىق يولى بۇلاق بېشى كوچىسى ئېغىزىدا باشلاندى. ئۇنىڭغا سېلىنغان ئومۇمىي مەبلەغ 10 مىليون يۈەن بولۇپ، ئاساسلىق بىنا يەتتە قەۋەت.

1-ئاينىڭ 5-كۈنى سودا مىنىستىرلىكى ئىسلام رېستورانىنىڭ «تونۇر كاۋېپى»نى ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات دەپ رەسمىي تەستىقلىدى ھەمدە بۇ مەھسۇلات «ئالتۇن داڭقان» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1-ئاينىڭ 7-كۈنى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى ۋاڭ شۇيۈەن ۋە شەھەرلىك پىلانلاش ئىدارىسى، شەھەرلىك پىلان كومىتېتى، شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى، شەھەرلىك سۈپەت تەكشۈرۈش پونكتى، تېيانشان رايونىنىڭ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلىرى 13-، 19-باشلانغۇچ مەكتەپكە بېرىپ نەق مەيداندا ئىش بېجىردى. «ئىككى مەكتەپتىكى خەتەرلىك ئۆيلەرنى ئۆزگەرتىش، بېكىدىن ئۇقۇتۇش بىناسى سېلىپ، شۇ يىلى ئىچىدە پۈتتۈرۈپ ئىشلىتىش» ھەققىدە قارار چىقاردى. 11-ئاينىڭ 15-كۈنىدىن 16-كۈنگىچە ئىككى مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش بىناسى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ پۈتتۈرۈلدى. 13-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ كۆلىمى 3210 كۋادرات مېتر بولۇپ، 23 سىنىپ ئورۇنلاشتۇرغىلى بولىدۇ، مىللىي ئۇسلۇبتا سېلىنغان 19-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ كۆلىمى 4507.3 كۋادرات مېتر، 36 ئوقۇتۇش سىنىپى بار.

2-ئاينىڭ 4-كۈنى تېيانشان رايونلۇق نىشانلىق باشقۇرۇش ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

2-ئاينىڭ 11-كۈنى رايون بويىچە چاشقان يوقىتىش دورىسى چېچىش ئۇچۇن 4000 خادىم ئاجرىتىلىپ، چوڭ كۆلەمدە چاشقان يوقىتىش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى. بۇ ئىش ئۇچۇن جەمئىي 29.32 تونىنا زەھەرلىك يېم، 3.15 تونىنا ئارىلاشما يېم، 3300 تال شام، 14.9 كىلوگرام چىرىمتال پاراشوكى ئىشلىتىلدى. چاشقانلارنىڭ زىچلىق نىسبىتى چاشقان يوقىتىشتىن بۇرۇنقى 36% تىن 0.14% گە چۈشۈرۈلدى.

4-ئاينىڭ 1-كۈنى مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ «زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى مەنئى قىلىش قارارى»غا ئاساسەن، تېيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى «زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى زورلۇق بىلەن چەكلەش ۋاقتىلىق چارىسى»نى تۈزۈپ چىقتى ۋە زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى تاشلاتقۇزۇش ئورنى قۇردى.

4-ئاينىڭ 10-كۈنى تېيانشان رايونى چېگىدۇ شەھىرىنىڭ جنيۇ رايونى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

4-ئاينىڭ 15-كۈنى شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى شيې فۇپىڭ شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا بېرىپ نۇقتىدا تۇردى. شيې فۇپىڭ شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن زېھىن-كۇچىنى مەركەزلەشتۇرۇپ جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئۇمۇملاشتۇرۇپ تۇزمىشنى باشقۇرۇش خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇپ، ياخشى ئىشلەشنى، كۆكەرتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشنى، شەھەر قىياپىتى، تازلىق باشقۇرۇشنى، قاتناش باشقۇرۇشنى كۈچەيتىشنى؛ مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك ئۇرۇمچىلىكلەردىن بولۇشنى تەلەپ قىلدى. شيې فۇپىڭ نۇقتىدا تۇرۇش مەزگىلىدە يەنە مەھەللە ئىش باشقارمىسى رەھبەرلىرى بىلەن بىرلىكتە نەق مەيدانغا ئىش بېجىردى، شەخسەن ئۆزى يوللاردا پوستا تۇرۇپ، قاتناش بىخەتەرلىكىنى ياخشى ئىشلەشنى نازارەت قىلدى.

شۇ كۈنى تيانشان رايونى سىچۈەن ئۆلكىسى نيېجياڭ شەھىرىنىڭ شەھەر مەركىزىي رايونى بىلەن دوستلۇق ئالاقىسى ئورناتتى.

4-ئاينىڭ 19-كۈندىن 20-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى، رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى لۇ جۇنجيې توققۇز يىلدىن بۇيانقى مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ھەققىدە ئەسلىمە دوكلاتى بەردى. يىغىن تيانشان رايونىنىڭ مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى خىزمىتىنىڭ «ئۈچ يىللىق پىلانى، بەش يىللىق لايىھەسى، ئون يىللىق تەسەۋۋۇرى»نى مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللىدى. ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلىدى.

5-ئاينىڭ 6-كۈنى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شەھەر بويىچە بىرىنچى بولۇپ پارتىيە ھۆكۈمەت ئورگان كادىرلىرىنىڭ ھەممىسىنى تەكلىپ قىلىپ ئىشلىتىش تۇزۇمىنى يولغا قويدى.

5-ئاينىڭ 20-كۈنى تيانشان رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىدا قانۇن-تۇزۇم خىزمىتى كومىتېتى، مالىيە ئىقتىساد خىزمىتى كومىتېتى، ۋەكىللەر، كادىرلار ئىشلىرى خىزمىتى كومىتېتى، مەدەنىيەت-مائارىپ، مىللەت-دىن ئىشلىرى خىزمىتى كومىتېتى، شەھەر قۇرۇلۇشى، تازلىق ئىشلىرى خىزمىتى كومىتېتى قاتارلىق بەش ئورۇن تەسىس قىلىندى.

6-ئاينىڭ 11-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-تېخنىكا ھەمكارلىق ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

8-ئاينىڭ 12-كۈنى مەملىكەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى خۇاڭ چىساۋ چاۋياڭ ئىلمە توقۇلما زاۋۇتىنى كۆزدىن كۆچۈردى.

9-ئاينىڭ 4-كۈنى تيانشان رايونى تېخنىكا خېدۇڭ رايونى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

9-ئاينىڭ 25-كۈنى تيانشان رايونى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تارقاتقان «باشلانغۇچ مائارىپنى ئۇمۇملاشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىشتا لايىقەتلىك بولۇش گۇۋاھنامىسى»، «ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ۋەزىپىسىنى ئاساسەن ئورۇندىشتا لايىقەتلىك بولۇش گۇۋاھنامىسى»غا ۋە ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتى تارقاتقان «باشلانغۇچ مائارىپنى ئۇمۇملاشتۇرۇشنى مۇكەممەللەشتۇرۇش، ساۋاتسىزلىقنى ئاساسەن تۈگىتىش خىزمىتىدە ئالاھىدە نەتىجە ياراتقان ناھىيە (شەھەر)» دېگەن لەۋھەگە ئېرىشتى.

9-ئايدا تيانشان رايونى شيەنياڭ شەھىرىنىڭ چىندۇ رايونى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

11-ئاينىڭ 12-كۈنى تيانشان رايونى پىچان ناھىيىسى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

11-ئاينىڭ 18-كۈنى تيانشان رايونى بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى يىغىنى ھەم تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلدى، رايون باشلىقى ئەركىن ئىبراھىم پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى توغرىسىدا دوكلات بەردى، يىغىندا 62 ئىلغار كوللېكتىپ، 196 ئىلغار شەخس تەقدىرلەندى.

12-ئاينىڭ 16-كۈندىن 18-كۈنگىچە تيانشان رايونى بويىچە مائارىپ خىزمەت يىغىنى ئېچىلدى،

مۇئاۋىن رايون باشلىقى مايۇفاڭ بەش يىلدىن بۇيانقى ماتارىپ خىزمىتى ھەققىدە دوكلات بەردى. يىغىن «ماتارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ 8-بەش يىللىق پىلانى ۋە ئون يىللىق پىلانى»نى مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللىدى.

12-ئاينىڭ 20-كۈنى تيانشان رايونلۇق قىزىل كرىست جەمئىيىتى بىلەن ھىلال ئاي جەمئىيىتى بىرلەشمىسى قۇرۇلدى ھەم قۇرۇلۇش چوڭ يىغىنى ئېچىلدى. يىغىندا رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ئىئانە قىلغان 116 مىڭ 900 يۈەن پۇل تاپشۇرۇۋېلىندى.

12-ئاينىڭ 25-كۈندىن 27-كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق 5-قۇ-رۇلتىيى چېگرا رايون مېھمانخانىسىدا چاقىرىلدى، قۇرۇلتايغا 174 ۋەكىل قاتناشتى. قۇرۇلتاي رايونلۇق پارتكوم ۋە ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى مۇھاكىمە قىلىپ ماقۇللىدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق بەشىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتىنى ۋە ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنى سايلىدى. 5-نۆۋەتلىك رايونلۇق پارتكومنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى ۋە كۆرەش نىشانىنى يەنى «1. پۈرسەتنى تۇتۇپ، كۆچنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇش. 2. سوتسىيالىزم ئېتىقادىنى چىڭىتىپ، تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىشكە قەتئىي قارشى تۇرۇش. 3. سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، ئىدىيە-ئەخلاق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشكە ئەھمىيەت بېرىپ، شەھەر رايونىنى پاكىزلاشتۇرۇش، گۈزەللەشتۈرۈپ كۆكەرتىش سەۋىبىسىنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈش، مەدەنىيەت، ماتارىپ، تەنتەربىيە، سەھىيە ئىشلىرىنى تىرىشىپ تەرەققىي قىلدۇرۇش. 4. پارتىيىنىڭ ئىدىيىۋى قۇرۇلۇ-شى، تەشكىلىي قۇرۇلۇشىنى ۋە ئىستىل قۇرۇلۇشى، پاك-دىيانەتلىك بولۇش قۇرۇلۇشىنى تېخىمۇ كۈچەي-تىپ، پارتىيە تەشكىلىنىڭ ئۈيۇشۇش كۈچى ۋە جەڭگىۋار كۈچىنى تىرىشىپ ئۆستۈرۈش. 5. پارتىيىنىڭ 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 8-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئەمەلىي ھەرىكەت بىلەن بېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا ياردەم بېرىش»نى بېكىتتى.

شۇ يىلى رايوننىڭ ئىشلەپچىقىرىش تىجارەت ئومۇمىي سوممىسى 168 مىليون 91 مىڭ يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلانىنىڭ 120.26 پىرسەنتىگە توغرا كەلدى؛ پايدا 6 مىليون 92 مىڭ 800 يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلانىنىڭ 109.9 پىرسەنتىگە توغرا كەلدى.

شۇ يىلى رايوننىڭ مالىيە ئومۇمىي كىرىمى 46 مىليون 42 مىڭ يۈەن، ئومۇمىي چىقىمى 24 مىليون 885 مىڭ يۈەن بولدى.

شۇ يىلى رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى ئورۇنلاردىن بىر ئورۇن دۆلەت دەرىجىلىك يەككە تۇر مۇكاپاتىغا، ئىككى ئورۇن ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك يەككە تۇر مۇكاپاتىغا، تۆت ئورۇن شەھەر دەرىجىلىك ئومۇمىي مۇكاپاتقا، 20 ئورۇن يەككە تۇر مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1992-يىلى

2-ئاينىڭ 12-كۈنى رايون تەۋەسىدىكى 42 مەسچىتنىڭ ئاخۇن، ئىماملىرىدىن جەمئىي 49 كىشى بىر قېتىمدىلا تيانشان رايوننىڭ مېيىپلار ئىشلىرىغا 10 مىڭ 300 يۈەن پۇل ئىئانە قىلدى.

2-ئاينىڭ 24-كۈنى شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى تيانشان رايوندا پارتىيە ئىنتىزامى ۋە قائىدىلىرى تەربىيىسى بويىچە نەق مەيدان يىغىنى ئېچىپ، تيانشان رايوننىڭ پارتىيە ئىنتىزام-قائىدە-دىرلىرى بويىچە تەربىيە ئېلىپ بېرىش توغرىسىدىكى تەجرىبىلىرىنى شەھەر بويىچە كېڭەيتتى.

3-ئاينىڭ 2-كۈنى مۇشۇ كۈندىن باشلاپ رايون تەۋەسىدىكى پار قازاندىن ئىس-تۈتەك تارقىتىدى-غان ۋە شاۋقۇن چىقىرىدىغان ئورۇنلاردىن بۇلغىنىشنى بىر تەرەپ قىلىش ھەققى ئېلىش باشلاندى.

5-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 30-كۈنگىچە تيانشان رايونى رايونغا قاراشلىق ئىقتىسادىي ئورۇنلاردىكى مۇناسىۋەتلىك خادىملارنى مەملىكەتلىك ئۆچقۇن پىلانى ۋە پاتېنت تېخنىكا نەتىجىلىرى بويىچە كېڭىشىش يىغىنىغا قاتنىشىشقا تەشكىللەپ، جەمئىي 58 تۈر ئۇسسىدە كېڭەش ئېلىپ بارىدى ۋە 21 تۈرنى تاللاپ تەكشۈرۈپ ئەمەلىيلەشتۈردى.

6-ئاينىڭ 1-كۈنى تيانشان رايونى خەلق مەيدانىدا ئۆسمۈرلەر ھەربىي (ساقچى) مەكتىپى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پاراتتىن ئۆتۈش پائالىيىتى ئېلىپ بارىدى. 28 ئۆسمۈرلەر ھەربىي (ساقچى) مەكتىپى سەپ تۈزۈپ پاراتتىن ئۆتتى، 1542 نەپەر ئوقۇغۇچى سوڭ خەنلياڭ، تۆمۈر داۋامەت، گاۋخۇەنچاڭ قاتارلىق ئاپتونوم رايونىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىرىنىڭ كۆزدىن كۆچۈرۈشىنى قوبۇل قىلدى.

6-ئاينىڭ 15-كۈنى رايونلۇق پارتكوم مۇھىم ئالاقە بۆلۈمى، مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ئىدارىسى قۇرۇلدى.

8-ئاينىڭ 2-كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى سوڭ خەنلياڭ شىنخۇا مېھمانخانىسىغا بېرىپ تىجارەت ۋە باشقۇرۇش ئەھۋالىنى كۆزدىن كۆچۈردى. ئەتىسى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدا تيانشان رايونىنىڭ پارتكوم، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىدىن نيۇيۇنزۇڭ، ئەركىن ئىبراھىم ۋە مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرىنى قوبۇل قىلىپ، شىنخۇا مېھمانخانىسىنىڭ تەرەققىياتى ۋە بازار قۇرۇلۇشى مەسىلىسى ھەققىدە يولبورۇق بەردى.

8-ئاينىڭ 3-كۈنىدىن 8-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى بىرىنچى قېتىملىق باش قوشۇش يىغىنىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ تيانشان مېھمانخانىسىدا «مەملىكەت بويىچە بەش ئاپتونوم رايون مەركىزىي شەھەر رايونلىرىنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق خەلق قۇرۇلتېيى خىزمىتى بويىچە ئالاقىلىشىش يىغىنى» ئېچىلدى. يىغىنغا كۆكخوت شەھىرى ۋۇجىياچۇ رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى، يىنچۇەن شەھىرى شەھەر رايونى خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى، نەننىڭ شەھىرى شىڭنىڭ رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى، لاسا شەھىرى شەھەر رايونى خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى ۋەكىللىرى قاتناشتى، شۇنىڭدەك شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى، شەھەرمىزدىكى ئالتە رايون، بىر ناھىيە خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى، گۇاڭجۇ شەھىرى خۇاڭپۇ رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى، تۇرپان شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىرى تەكلىپكە بىنائەن قاتناشتى. بۇ قېتىمقى يىغىنغا جەمئىي 70 كىشى قاتناشتى. بۇ قېتىمقى يىغىندا ئاساسلىقى خەلق قۇرۇلتېيى خىزمەتلىرىنىڭ تەجرىبىلىرى ئالماشتۇرۇلدى، قانداق قىلغاندا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، قانۇن نازارەتچىلىكىنى ۋە خىزمەتلەرنى نازارەت قىلىشنى كۈچەيتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ دېموكراتىيە ۋە قانۇن تۈزۈم قۇرۇلۇشى شۇنداقلا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدىغانلىقى مەسىلىسىنى ئورتاق مۇھاكىمە قىلدى.

8-ئاينىڭ 10-كۈنى تيانشان رايونلۇق پىشقەدەم كادىرلار خىزمىتى ئىدارىسى قۇرۇلدى.

8-ئاينىڭ 16-كۈنىدىن 22-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق پەن-تېخنىكا كومىتېتى، پەن-تېخنىكا جەمئىيىتى ۋە رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى بىرلىكتە خەلق مەيدانىدا تۇنجى قېتىملىق تيانشان رايونى بويىچە پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەشۋىقات ھەپتىلىكى ۋە پەن-تېخنىكا بازىرى پائالىيىتى ئۆتكۈزدى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە رايون تەۋەسىدىكى 80 نەچچە ئورۇندىن 400 دىن ئارتۇق ئىشچى-خىزمەتچى ۋە پەن-تېخنىكا خىزمەتچىلىرى مۇلازىمەتكە قاتناشتى. تەشۋىقات ھەپتىلىكى جەريانىدا پەن-تېخنىكا بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەشۋىقات ماتېرىياللىرىدىن جەمئىي 32 مىڭ

پارچە تارقىتىلدى، 10 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) تەربىيەگە ئىگە بولدى؛ پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇشقا ئائىت ئۇن-سىندىن 746 مەيدان قويۇلدى. بۇنى كۆرگۈچىلەر 92 مىڭ ئادەم (قېتىم)گە يەتتى؛ 50 نەچچە پارچە ئېلان ئېسىلدى، 1220 پارچە شۇئار چاپلاندى.

8-ئاينىڭ 17-كۈنى تيانشان رايونى بىلەن شېنيالڭ تىنچلىق رايونى بىرلىشىپ قۇرغان «تىيەنخې ئۆي-زېمىن تەرەققىيات شىركىتى» داغدۇغلۇق تىجارەت باشلىدى، شەھەر باشلىقى يۈسۈپ ئەيسا ۋە شېنيالڭ شەھەرلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى دىڭ شىفا تىجارەت باشلاش مۇراسىمىدا يوپۇق ئاچتى ۋە سۆز قىلدى.

8-ئاينىڭ 28-كۈنى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى پۇل توپلاپ قۇرغان شىنخۇا سودا بازىرى پۈتۈپ تىجارەت باشلىدى، بۇ بازارنىڭ كۆلىمى 1360 كۋادرات مېتر بولۇپ، 300 دىن ئارتۇق يايما ئاچقىلى بولىدۇ.

8-ئايدا شېنيالڭ شەھىرى تىنچلىق رايونى پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى دىڭ شۇرېن باشچىلىقىدىكى ئالتە كىشى تيانشان رايونىغا كېلىپ تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

10-ئاينىڭ 5-كۈنى تيانشان رايوندا شەھەرنىڭ سوتسىيالىستىك ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيە خىزمىتى ئېلىپ بېرىلىدىغان ئورۇنلارنىڭ دائىرىسى مۇنۇلار: 11 مەھەللە ئىش باشقارمىسى؛ رايونىغا قاراشلىق سىياسىي قانۇن، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش، مائارىپ، ئىقتىساد، شەھەر قۇرۇلۇشى، بىناكارلىق قۇرۇلۇش سىستېمىلىرى؛ رايونلۇق ئورگاندىكى 53 ئورۇن؛ 103 ئاھالىلەر كومىتېتى؛ 48 مەسچىت. سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيىدە 20 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئوبيېكت قىلىندى.

10-ئاينىڭ 9-كۈنىدىن 10-كۈنگىچە تيانشان رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى چېگرا رايون مېھمانخانىسىدا ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى «يەتتە رايون، بىر ناھىيە»نىڭ 11-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى مۇدىرلىرىنىڭ باش قوشۇش يىغىنى ۋە ۋەكىللەر خىزمىتى بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئاچتى، يىغىنغا 94 كىشى قاتناشتى. يىغىندا خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى مۇدىرلىرىنىڭ تەجرىبە ئالماشتۇرۇش ماتېرىيالىدىن سەككىز پارچە، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش ئىلمىي ماقالىسىدىن 34 پارچە تاپشۇرۇۋېلىندى.

10-ئاينىڭ 10-كۈنىدىن 12-ئاينىڭ 30-كۈنگىچە رايون بويىچە خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ نۆۋەتلىك ئالماشتۇرۇش سايلام خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى. رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلاردىن 720 كىشى، رايونىغا قاراشلىق ئورۇنلاردىن 409 كىشى ئاجرىتىلىپ سايلام خىزمەت بەنزىسى تەشكىل قىلىندى. سايلىغۇچىلاردىن جەمئىي 200 مىڭ 287 كىشى تىزىملىنىپ، بۇلار 117 سايلام رايونىغا بۆلۈندى. تيانشان رايونلۇق 12-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 224 ۋەكىلىنى سايلاپ چىقتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىلى 78.

11-ئاينىڭ 3-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئولتۇراق ئۆي تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

12-ئايدا تيانشان رايونلۇق تارىخ-تەزكىرە ئىشخانىسى تۈزگەن «تيانشان رايونىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى» نەشردىن چىقىپ تارقىتىلدى.

شۇ يىلى تيانشان رايونى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى سىستېمىسىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە تىجارەت ئومۇمىي قىممىتى 140 مىليون يۈەنگە، يۇقىرىغا تاپشۇرغان بېجى 5 مىليون 460 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 4 مىليون 180 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شىنجاڭ بويىچە تۇنجى بولۇپ ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى 100 مىليون

يۈەندىن ئېشىپ كەتكەن رايون (ناھىيە)لىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى بولۇپ قالدى.

شۇ يىلى رايونغا قاراشلىق 20 كارخانا ئۇرۇمچى يەرلىك سودا-چېكرا سودىسى كېڭىشىش يىغىنىغا قاتنىشىپ، 14 چوڭ تۈر بويىچە 286 خىل مەھسۇلاتنى يەرمەنكىگە قويۇپ، دۆلەت ئىچى ۋە سىرتتىدىن كەلگەن 25 سودا ئۆمىكىنى كۈتۈۋالدى. دۆلەت ئىچى ۋە سىرتتىدىكى سودا ئۆمەكلىرى بىلەن 27 تۈر بويىچە توختام-ئىمزالدى. بۇنىڭ ئىچىدە چەت ئەللەر بىلەن تۈزگەن توختام 13، مەملىكەت ئىچىدىكىلەر بىلەن تۈزگەن توختام 14.

شۇ يىلى رايونىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تىجارەت ئومۇمىي قىممىتى 217 مىليون يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلانىنىڭ 122.76 پىرسەنتىگە توغرا كەلدى. پايدا 7 مىليون 426 مىڭ 200 يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلانىنىڭ 114.02 پىرسەنتىگە توغرا كەلدى.

شۇ يىلى رايونىنىڭ ئومۇمىي مالىيە كىرىمى 51 مىليون 260 مىڭ يۈەن، ئومۇمىي چىقىمى 28 مىليون 410 مىڭ يۈەن بولدى.

1-بۆلۈم

تەشكىلىي تۈزۈلۈشى، ئاھالە

ئومۇمىي بايان

تيانشان رايونى ئۇرۇمچىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇش تەرەققىياتىنىڭ ئۇلى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. سەيۇپۇ رايونىدا بايقالغان يېڭى تاش قورال دەۋرى خارابىلىرى بۇندىن 6000—7000 يىللار بۇرۇنلا بۇ يەردە ئەجدادلىرىمىزنىڭ ياشىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

بۇ جاي غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋردە جىيې بەگلىكىگە، بېيلۇ بەگلىكىگە قارايتتى. شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ دەسلىپىدە قاڭقىللار دۆلىتىگە تەۋە ئىدى. ئۇچ پادىشاھلىق ۋاقتىدا ئارقا قاڭقىلغا تەۋە ئىدى. تاڭ سۇلالىسى جېنگۇەن سەلتەنەتىنىڭ 14-يىلى (ملادى 640-يىلى) بېشبالىققا تەۋە بولغان. ۋۇخۇ دەۋرىگە كەلگەندە بېشبالىق باش قۇرۇقچىبەگ مەھكىمىسىگە تەۋە بولغان. سۇڭ سۇلالىسى ۋاقتىدا غەربىي لياۋ سۇلالىسىغا، يۈەن سۇلالىسى ۋاقتىدا بېشبالىققا، مىڭ سۇلالىسى ۋاقتىدا ئويراتلارنىڭ خوشۇت قەبىلىسىگە تەۋە بولۇپ، كېيىن جۇڭغار قەبىلىسىنىڭ كومۇنىيات كۆچمەن قەبىلىسىگە تەۋە بولغان. چىڭ سۇلالىسى چېيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى) چىڭ سۇلالىسى قوشۇنلىرى ھازىرقى نەنمىنىڭ سىرتىدا بىر توپا سېپىل قۇرغان. كېيىن چېيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى (1763-يىلى) غەچە دىخۇا شەھىرى قىلىپ كېڭەيتىلگەن. چېيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 38-يىلى (1773-يىلى) دىخۇا مەركەزگە تەۋە بولغان. گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1886-يىلى) دىخۇا مەھكىمىسىگە تەۋە بولغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 2-يىلى (1913-يىلى) دىخۇا مەھكىمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دىخۇا ناھىيىسىگە تەۋە بولغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) دىخۇا شەھىرى تەسىس قىلىنىپ، دىخۇا شەھىرىنىڭ 1-، 2-، 3-، 5-رايونى بولغان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، دىخۇا شەھىرىنىڭ 1-، 2-، 3-، 4-، 5-رايونى بولغان. 1956-يىلى ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ 1-، 2-رايونى (1957-يىلى تيانشان رايونى ۋە دوستلۇق رايونى دەپ ئۆزگەرتىلگەن) بولغان. 1960-يىلى تيانشان رايونى دەپ ئاتالغان. رايون تەۋەلىكىدىكى ئاھالە پۇتۇن شەھەردىكى ھەرقايسى رايون، ناھىيىلەرنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ. نوپۇس باشقۇرۇش قاتتىق بولۇپ، باشقۇرۇش ۋاستىلىرى كۇندىن-كۈنگە سىستېمىلاشماقتا ۋە ئىلمىيلەشمەكتە. ئۇچتاشنىڭ شىمالىي رايونىدىكى ئاھالە ئىنتايىن زىچ ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، سەھىيە-ساقلىقنى ساقلاش شارائىتىنىڭ ياخشىلىنىشى ۋە ئىقتىسادنىڭ ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىشى بىلەن ئاھالىنىڭ ئېشىش

دەرىجىسى زورىيىپ، نوپۇسنىڭ مېخانىك كۆپىيىشى تەبىئىي كۆپىيىشتىن يۇقىرى بولۇپ كەتتى.

1957-يىلى خەنزۇلار ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇت يولغا قويۇلۇپ، ئاھالىنىڭ كۆپىيىشى تىزگىنلىنىپ كۆرۈنەرلىك ئۈنۈمگە ئېرىشىلدى. تۇغۇلۇش نىسبىتى 1961-يىلدىكى 34.73‰ تىن 1987-يىلغا كەلگەندە 12.61‰ كە چۈشتى. تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 1961-يىلدىكى 26.86‰ تىن 1987-يىلغا كەلگەندە 9.57‰ كە چۈشتى.

1984-يىلى سىياسەتنى كەڭ قويۇۋېتىش شەرتى ئاساسىدا ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش باشلاندى.

1987-يىلى، تيانشان رايونىنىڭ ئومۇمىي يەر مەيدانى 98 كۋادرات كىلومېتر، شەھەر رايونىنىڭ يەر مەيدانى 14 كۋادرات كىلومېترغا، ئۇنىڭغا بىۋاسىتە قاراشلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى 12 گە، ئاھالىلەر كومىتېتى 109غا، ئاھالىسى 82 مىڭ 152 گە، نوپۇسى 320 مىڭ 501 گە يەتتى.

1-باب تەشكىلىي تۈزۈلۈشىنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى

1-پاراگراف جۇغراپىيىلىك ئورنى

تيانشان رايونى بوغدا تېغىنىڭ غەربىدىن ئۈرۈمچى دەريا قېنىغىچە بولغان جايلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ. 1987-يىلى ئۇنىڭ دائىرىسى جەنۇبتىن ئۇلانباي خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتىغىچە، شىمالدا شەرقىي قاراماي يولىغىچە، شەرقتە دۆلەت چېگرا يولىغىچە، غەربىي ساي يولى ۋە تىنچلىق ئۆستىڭى بويىغىچە كېڭەيدى. بۇ رايوننىڭ جەنۇبتىن شىمالغىچە بولغان ئارىلىقى 25 كىلومېتر، شەرقتىن غەربكىچە بولغان كەڭلىكى توققۇز كىلومېتر بولۇپ، ئومۇمىي يەر مەيدانى 98 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. جۇغراپىيىلىك جايلىشىشى شەرقىي مېرىدىئان 12°10′″ 87~86°37′56″، شىمالىي پاراللېل 43°36′1″~43°1′8″ بولۇپ، شەرق، جەنۇب تەرەپتە ئۈرۈمچى ناھىيىسى بىلەن قوشنا، غەربتە تىنچلىق ئۆستىڭى ئارقىلىق سايباغ رايونى بىلەن ئايرىلىپ تۇرىدۇ، شىمالدا شىمىگۇ رايونى بىلەن چېگرىلىنىدۇ.

2-پاراگراف مەمۇرىي رايونلارغا بۆلۈنۈشى

چىڭ سۇلالىسى چيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى) ھازىرقى رايونغا قاراشلىق بۇلاق بېشى كوچىسىنىڭ شىمالىدىن نەنمىنگىچە ئېگىزلىكى تۆت مېتر (بىر جاڭ ئىككى چى)، ئايلانما ئۇزۇنلۇقى 1.5 چاقىرىم كېلىدىغان سېپىل سوقۇلغان. چىڭ سۇلالىسى چيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى (1763-يىلى) بۇ سېپىل شىمالغا كېڭەيتىلىش ئارقىلىق يېڭى سېپىل قۇرۇلغان. يېڭى سېپىلنىڭ ئايلانما ئۇزۇنلۇقى 5.4 چاقىرىم، ئېگىزلىكى 5.3 مېتر (بىر جاڭ ئالتە چى)، ئاستىنىڭ كەڭلىكى 3.3 مېتر، ئۈستىنىڭ كەڭلىكى 2.6 مېتر بولۇپ، سېپىل ئەتراپىغا كەڭلىكى 3.3 مېتر كېلىدىغان چوڭقۇر خەندەك كولانغان، سېپىلگە تۆت دەرۋازا ئورنىتىلغان. شەرقىي دەرۋازىسى «خۇيفۇ»، غەربىي دەرۋازىسى «چىڭفېڭ»، جەنۇبىي دەرۋازىسى «جياۋفۇ»، شىمالىي دەرۋازىسى «جىڭخۇي» دەپ ئاتالغان، بۇ شەھەر دىخۇا دەپ ئاتىلىپ ئادەتتە «خەنزۇلار شەھىرى» دەپمۇ ئاتىلاتتى.

چىك سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 5-يىلى (1825-يىلى) دىخۇا شەھىرىنىڭ شەرقى (ھازىرقى دۆلەت قۇرۇش يولى) ئەتراپىدا مەنچىڭ ھەربىي گازارما سېپىلى سوقۇلغان، چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 6-يىلى (1880-يىلى) مەنچىڭ توپا سېپىلىنىڭ ئورنىغا مانجۇ سېپىلى سېلىنغان. چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1886-يىلى) خەنزۇلار سېپىلى بىلەن مانجۇ سېپىلى بىرلەشتۈرۈلۈپ كېڭەيتىپ سوقۇلۇپ، ئايلانما ئۇزۇنلۇقى 11.52 چاقىرىم قىلىنغان، يەنە ئۈچ دەرۋازا كۆپەيتىپ ئېچىلغان.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) دىخۇا شەھىردە بەش رايون تەسىس قىلىنغان، بۇنىڭ ئىچىدە 1-، 2-، 3-، 5-رايونلار تېيانشان رايونى چېگرىسى ئىچىدە ئىدى. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە دىخۇا شەھىرى يەنىلا بەش رايونغا ئايرىلغانىدى. 1951-يىلىنىڭ باشلىرى بۇ بەش رايون يەتتە رايون قىلىپ تەڭشەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە 1-، 2-، 3-، 4-، 5-رايون تېيانشان رايونىنىڭ چېگرىسى ئىچىدە بولۇپ، يەر مەيدانى تەخمىنەن 14 كۋادرات كىلومېتر ئىدى. گ 1956-يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى مەمۇرىي رايونلارغا تەڭشەپ، 1-، 4-(قىسمەن)، 5-رايوننى بىرلەشتۈرۈپ 1-رايون قىلغان (1957-يىلى تېيانشان رايونى دەپ نام بەرگەن)؛ 2-، 3-، 4-رايون (قىسمەن) رايوننى 2-رايون قىلىپ بېكىتكەن، (1957-يىلى دوستلۇق رايونى دەپ نام بەرگەن) ھەمدە ئۇرۇمچى ناھىيىسىگە تەۋە قارلىغاچلىقنىڭ قىسمەن مەمۇرىي رايونلىرىنى 2-رايونغا ئايرىپ بەرگەن.

1957-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن تېيانشان رايونىدا لىيۇداۋان، دوڭ-مەن، شىمەن، نەنمەن، شىخاگەي قاتارلىق مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى تەسىس قىلىنغان، دوستلۇق رايونىدا غالىبىيەت يولى، ئىنتىپاق يولى، ئازادلىق يولى، شياۋ دۇڭلىياڭ، مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى تەسىس قىلىنغان. 1959-يىلى شەھەرلەرنى خەلق گۇڭشېسىغا ئۆزگەرتىش ھەرىكىتى جەريانىدا غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى غالىبىيەت خەلق گۇڭشېسىغا، ئىنتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئىنتىپاق خەلق گۇڭشېسىغا، ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بۇلاق بېشى خەلق گۇڭشېسىغا، مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شىنخۇا خەلق گۇڭشېسىغا، شياۋدۇڭلياڭ مەھەللە ئىش باشقارمىسى يۇجىڭ خەلق گۇڭشېسىغا، نەنمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسى تىنچلىق خەلق گۇڭشېسىغا، دۇڭمەن ئىش باشقارمىسى چۈەنسەن خەلق گۇڭشېسىغا، شىخاگەي مەھەللە ئىش باشقارمىسى قىزىل تاغ خەلق گۇڭشېسىغا، شىمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسى دېموكراتىك خەلق گۇڭشېسىغا، لىيۇداۋان مەھەللە ئىش باشقارمىسى لىيۇداۋان خەلق گۇڭشېسىغا ئۆزگەرتىلگەن.

1960-يىلى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى رايونلارنى يەنە بىر قېتىم تەڭشەپ، تېيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايوننى قوشۇپ، تېيانشان رايونى دەپ نام بەرگەن. ئىنتىپاق، غالىبىيەت خەلق گۇڭشېلىرىنى قوشۇپ دوستلۇق خەلق گۇڭشېسى دەپ، بۇلاق بېشى، يۇجىڭ، شىنخۇا خەلق گۇڭشېلىرىنى قوشۇپ شىنخۇا خەلق گۇڭشېسى دەپ، چۈەنسەن، تىنچلىق خەلق گۇڭشېلىرىنى قوشۇپ چۈەنسەن خەلق گۇڭشېسى دەپ، قىزىل تاغ، دېموكراتىك خەلق گۇڭشېلىرىنى قوشۇپ قىزىل تاغ خەلق گۇڭشېسى دەپ نام بەرگەن. 1962-يىلى ئەسلىدىكى ئون مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن، 1969-يىل 3-ئايدا مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى دەپ ئۆزگەرتىلگەن.

1976-يىل 9-ئاينىڭ 8-كۈنى، ئازادلىق يولى، مال بازىرى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى بىرلەشتۈرۈلۈپ، جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى دەپ ئاتالغان. 1977-يىلى شىمەن، نەنمەن مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى دەپ ئاتالغان.

1977-يىل 2-ئايدا، شياۋ دۆڭلياڭ مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى تىنچلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى دەپ ئۆزگەرتىلگەن.

1979-يىلى، مەھەللە ئىش باشقارمىسى دېگەن نام ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن.

1982-يىل 10-ئايدا، غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئۇلانباي ئاھاللەر كومىتېتى ئاساسىدا قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغان. لېيۇداۋان مەھەللە ئىش باشقارمىسى يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1985-يىل 7-ئايدا، غالىبىيەت يولى، ئىنتىپاق يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىن ساي يولى، سۇ بىلەن تەمىنلەش پونكىتى، 3-كۆۋرۈك، 4-كۆۋرۈك، جەنۇبىي باغچا، جەنۇبىي ئۆستەڭ كوچىسى، شىخابا ئالدى كوچىسى، شىخابا ئارقا كوچىسى ئاھاللەر كومىتېتلىرى بۆلۈنۈپ چىقىپ، جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 8-ئايدا، شىمالىي ئازادلىق يولى ئىش باشقارمىسىدىن بەخت يولى، تەنتەربىيە يولى، كىنو-تىياتىرخانا، ساناتورىيە كوچىسى، دوڭخۇەن يولى، بەخت يولى 4-كوچا، دۆڭدالا-ياڭ ئاھاللەر كومىتېتلىرى ئايرىلىپ چىقىپ، بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى شەھەر رايونىدىن 32 كىلومېتر كېلىدىغان ئۇرۇمچى ناھىيە ئۇلانباي سانائەت رايونىنى تېيانشان رايونىغا بۆلۈپ بېرىشنى قارار قىلدى. 8-ئاينىڭ 10-كۈنى ئۇلانباي مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە جەمئىي 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەسىس قىلىنىپ، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى بولدى. ئۇلار: ئۇلانباي، قارلىغاچلىق، غالىبىيەت يولى، ئىنتىپاق يولى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، تىنچلىق يولى، بەخت يولى، شىمالىي ئازادلىق يولى، دۆڭمەن، شىمالىي شىنخۇا يولى، يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىن ئىبارەت.

2-باب ئاھالە

1-پاراگراف ئاھالە ئەھۋالى

بىرىنچى، نوپۇس قۇرۇلمىسى

1) جىنس قۇرۇلمىسى

ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، 1950-يىلى پۈتۈن رايونىنىڭ ئومۇمىي ئاھالىسى 82 مىڭ 677 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 46مىڭ ئۇچ، ئاياللار 36 مىڭ 674، جىنس ئايرىما پەرقى (ئاياللار 100± گە باراۋەر) 125.44 بولغان. 1964-يىلى ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرگەندە پۈتۈن رايونىنىڭ ئاھالىسى 147 مىڭ 618 بولۇپ، جىنس ئايرىما پەرقى 109.11 بولغان. 1982-يىللىق ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشتە، پۈتۈن رايونىنىڭ ئومۇمىي ئاھالىسى 282مىڭ 476 گە كۆپەيگەن، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 142 مىڭ 711 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 50.52% نى، ئاياللار 139 مىڭ 765 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 49.48%نى ئىگىلىگەن. جىنس ئايرىما پەرقى 102.1 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئاھالە جىنس ئايرىمىسى بارا-بارا تەڭپۇڭلىشىشقا قاراپ يۈزلەنگەن.

2) ياش قۇرۇلمىسى

1964-يىلى بىلەن 1982-يىلنى سېلىشتۇرغاندا، پۈتۈن رايونىنىڭ ئومۇمىي ئاھالە ئىچىدىكى 0～14 ياشقىچە بولغان ئۆسمۈر بالىلار 62 مىڭ 392 دىن 84 مىڭ 424 كە كۆپىيىپ، 35.31% ئاشقان. بۇنىڭ ئىچىدە ئوغۇللار 32 مىڭ 256 دىن 43 مىڭ 368 گە كۆپىيىپ، 34.45% ئاشقان؛ قىزلار 30 مىڭ 136 دىن 41 مىڭ 56 گە كۆپىيىپ، 36.24% ئاشقان. ئۆسمۈرلەر كونىپفىستسىيىتى 42.26% تىن 29.89% كە چۈشكەن. 15～49 ياشقىچە بولغان ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلار 72 مىڭ 322 دىن 164 مىڭ 461 گە كۆپىيىپ، 127.4% ئاشقان؛ بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 37مىڭ 786 دىن 80 مىڭ 664 كە كۆپىيىپ 113.48% ئاشقان. ئاياللار 34 مىڭ 536 دىن 83 مىڭ 797 گە كۆپىيىپ، 142.64% ئاشقان. ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭ كونىپفىستسىيىتى 48.99% تىن 58.22% كە ئۆرلىگەن. يېشى 65 ياشتىن يۇقىرى بولغان ياشانغانلار 3366 دىن 8321 گە كۆپىيىپ، 147.2% ئاشقان، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 1945 كىشىدىن 4072 گە كۆپىيىپ، 109.36% ئاشقان. ئاياللار 1421 دىن 4292 گە كۆپىيىپ، 199.01% ئاشقان. ياشانغانلار كونىپفىستسىيىتى 2.28% دىن 2.95% كە ئۆرلىگەن. 100 ياشتىن ئاشقانلار 25% ئۆرلىگەن، قېرىلىشىش كۆرسەتكۈچى (ياشاش انلار بىلەن ئۆسمۈرلەرنىڭ سېلىشتۇرمىسى) 5.39% تىن 9.82% كە ئۆرلىگەن. پۈتۈن رايوندىكىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 22.1 ياشتىن 26.9 ياشقا ئۆرلەپ، ياشلىق قۇرۇلمىسىنى ئاساسەن ساقلاپ قالغان.

3) مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى

1964-يىللىق ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا، پۈتۈن رايوندىكى ئاھاللەر ئىچىدە ساۋاتلىقلار 86 مىڭ 229 كىشى بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 58.41% نى ئىگىلىگەن. بۇنىڭ ئىچىدە ھەرقايسى مەدەنىيەت قاتلاملىرىدىكىلىرى بىلەن ئومۇمىي ئاھالىنىڭ مۇناسىۋىتىنى سېلىشتۇرغاندىكى ئەھۋال مۇنداق: چالا ساۋاتلىقلار 3575 كىشى بولۇپ، 2.42% نى؛ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تۆۋەن مەلۇماتىغا ئىگە بولغانلار 26 مىڭ 740 نەپەر بولۇپ، 18.11% نى؛ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى مەلۇماتىغا ئىگە بولغانلار 18 مىڭ 924 نەپەر بولۇپ، 12.82% نى؛ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر 20 مىڭ 22 نەپەر بولۇپ، 13.56% نى؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر 10 مىڭ 768 نەپەر بولۇپ، 7.29% نى؛ ئالىي مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر 6180 نەپەر بولۇپ، 4.19% نى ئىگىلىگەن.

1982-يىللىق ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشتە، پۈتۈن رايون تەۋەسىدە باشلانغۇچ مەكتەپتىن يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 227 مىڭ 915 نەپەر (ئەرلەر 119 مىڭ 676، ئاياللار 108 مىڭ 239 نەپەر) بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 80.68% نى ئىگىلىگەن. بۇنىڭ ئىچىدە باشلانغۇچ مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 82 مىڭ 805 نەپەر (ئەرلەر 43 مىڭ 486، ئاياللار 39 مىڭ 319 نەپەر) بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 29.31% نى ئىگىلىگەن. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر 81 مىڭ 530 نەپەر (ئەرلەر 43مىڭ 371، ئاياللار 38 مىڭ 159 نەپەر) بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 28.86% نى ئىگىلىگەن. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 48 مىڭ 253 نەپەر (ئەرلەر 22 مىڭ 656، ئاياللار 25 مىڭ 597 نەپەر) بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 17.08% نى ئىگىلىگەن. ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ۋە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار 5232 نەپەر (ئەرلەر 3384، ئاياللار 1848 نەپەر) بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 1.85% نى ئىگىلىگەن. ئالىي مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 10 مىڭ 95 نەپەر (ئەرلەر 6779، ئاياللار 3316 نەپەر) بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 3.57% نى ئىگىلىگەن. ئالتە ياشتىن يۇقىرى ئاھاللار ئىچىدە ساۋاتسىز ۋە يېرىم ساۋاتسىزلار 32 مىڭ 333 نەپەر بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 11.45% نى ئىگىلىگەن. بۇنىڭ ئىچىدە 6～11 ياشقىچە

بولغانلار 7872 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 2.79% نى ئىگىلىگەن.

1964-يىلى بىلەن 1982-يىلىنى ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ھەر 10 مىڭ ئادەم ئىچىدە، ئالىي تېخنىكۇمدىن يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ئاھاللەر 418 دىن 518 گە ئۆرلىگەن؛ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 729 دىن 1708 گە ئۆرلىگەن؛ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 1356 دىن 2886 گە ئۆرلىگەن؛ باشلانغۇچ مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 2053 دىن 2931 گە ئۆرلىگەن، ساۋاتسىز، يېرىم ساۋاتسىزلارنىڭ ئاھالە ئىچىدىكى نىسبىتى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 20.5% دىن 11.45% كە تۆۋەنلىگەن.

4) مىللەتلەر قۇرۇلمىسى

1964-يىلدىن بۇرۇن، رايوندا جەمئىي 27 مىللەت بولۇپ، كېيىن ئارقا-ئارقىدىن يەتتە مىللەت قوشۇلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە رايوندىكى مىللەت سانى جەمئىي 34 كە يەتتى.

1964-يىللىق ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشتە، خەنزۇلار 103 مىڭ 492 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 70.11% نى ئىگىلىگەن؛ ئۇيغۇرلار 22 مىڭ 816 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 15.46% نى؛ خۇيزۇلار 18 مىڭ 74 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 12.24% نى؛ باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر 3236 بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 2.19% نى ئىگىلىگەن.

1982-يىللىق ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشتە پۈتۈن رايوندىكى خەنزۇلارنىڭ نوپۇسى 207 مىڭ 887 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 73.59% نى، ئۇيغۇرلار 42 مىڭ 522 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 15.05% نى؛ خۇيزۇلار 25 مىڭ 438 بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 9.02% نى؛ باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر 7417 نەپەر بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 2.63% نى ئىگىلىگەن.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 75 مىڭ 377 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار 56.41% نى، خۇيزۇلار 33.75% نى، باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر 9.84% نى ئىگىلەيدۇ.

5) كەسىپ قۇرۇلمىسى

1982-يىللىق ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا، پۈتۈن رايون تەۋەسىدىكى ئىشقا ئورۇنلاشقان ئاھالە 148 مىڭ 676 نەپەر بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 52.63% نى ئىگىلىگەن. ئىشقا ئورۇنلاشقانلار ئىچىدە ھەرخىل كەسىپىي تېخنىكا خادىملىرى 28 مىڭ 768 نەپەر بولۇپ، ئىشقا ئورۇنلاشقانلار ئومۇمىي سانىنىڭ 19.35% نى، دۆلەت ئورگانلىرى، پارتىيە، ئاممىۋى تەشكىلاتلار، كارخانا كەسىپىي ئورگانلارنىڭ مەسئۇللىرى 9151 نەپەر بولۇپ، 6.15% نى، ئىش بېجىرگۈچى ۋە مۇناسىۋەتلىك خادىملار 12 مىڭ 201 نەپەر بولۇپ، 8.21% نى؛ سودا خىزمەتچى خادىملار 12 مىڭ 330 نەپەر بولۇپ، 8.29% نى؛ مۇلازىمەت خاراكتېرىدىكى كەسىپتىكى خىزمەتچى خادىملار 12 مىڭ 974 نەپەر بولۇپ، 8.73% نى؛ دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، بېلىقچىلىق، چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئەمگەكچىلەر 1302 نەپەر بولۇپ، 0.88% نى؛ ئىشلەپچىقىرىش، قاتناش-تىرانسپورت ئىشچىلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك خادىملار 71 مىڭ 875 نەپەر بولۇپ، 48.34% نى، تۇرگە ئايرىشقا بولمىغان ئەمگەكچىلەر 75 نەپەر بولۇپ، 0.05% نى ئىگىلىگەن.

ئىككىنچى، ئاھاللەرنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى

1) تەبىئىي ئۆزگىرىش:

1950—1960-يىلغىچە تېيانشان رايونىنىڭ ئومۇمىي ئاھالىسى كونىپفىتسىيىنتىدە تۆۋەنلەشتىن يۇقىرى ئۆرلەش ۋەزىيىتى بارلىققا كەلدى. 1961-يىلدىن 1963-يىلغىچە بولغان ئۈچ يىل ئىچىدە 21 مىڭ 633 بالا تۇغۇلغان، 3089 ئادەم ئۆلگەن، تۇغۇلغانلار بىلەن ئۆلگەنلەرنى بالانىس قىلغاندىن كېيىن تەبىئىي

كۆپەيگەن ئاھالە 18 مىڭ 544 ئادەمگە يېتىپ، تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى ‰35.58 بولۇپ، تېيانشان رايونىنىڭ ئازادلىقتىن كېيىنكى ئاھاللەرنىڭ تۇغۇلۇشىدىكى بىرىنچى قېتىملىق يۇقىرى ئۆرلەش باسقۇچى بولۇپ قالغان. بۇنىڭ ئىچىدە 1963-يىلى بوۋاقلارنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰46.22 كە يېتىپ، تارىختا تۇغۇلۇش نىسبىتى ئەڭ يۇقىرى بولغان بىر يىل بولغان.

1964-يىلىدىن 1974-يىلغىچە ئاھالىنىڭ تۇغۇلۇشى يۇقىرى ئۆرلەش ھالىتىگە ئۆتكەن. بۇ ئون يىل ئىچىدە 42 مىڭ 529 بالا تۇغۇلغان، 6645 ئادەم ئۆلگەن، تۇغۇلغانلار بىلەن ئۆلگەنلەرنى بالانىس قىلغاندا ساپ كۆپەيگەن ئاھالە 35 مىڭ 884 نەپەر بولۇپ، ئاھالىنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى ‰ 21.57 بولغان. ئاھالىنىڭ كۆپىيىش نىسبىتى گەرچە بىرىنچى قېتىملىق يۇقىرى كۆپىيىش مەزگىلىدىكى نىسبەتتىن ‰14.01 تۆۋەنلىگەن بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا ئىككىنچى قېتىملىق يۇقىرى ئۆرلەش باسقۇچىدا تۇرغان.

1975-يىلى پىلانلىق تۇغۇت تەشەببۇس قىلىنغانلىقتىن، تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰16.52 كە چۈشۈپ كەن، 1987-يىلى يەنە ‰12.61 كە چۈشۈپ، تۇغۇلۇش نىسبىتى يىلمۇ يىل تۆۋەنلەش ۋەزىيىتى بارلىققا كەلدى. بۇنىڭ ئىچىدە 1978-يىلى تۇغۇلۇش نىسبىتى يۈكسەك تۆۋەن بولۇپ ‰9.28 بولغان. تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 1975-يىلدىكى ‰12.46 تىن 1987-يىلغا بارغاندا ‰9.57 كە تۆۋەنلىگەن.

2) مېخانىك ئۆزگىرىش

سابىق دېخقان شەھىرىنىڭ ئاھاللەر تەركىبىدا تەبىئىي كۆپىيىشتىن سىرت، ئاھالىنىڭ تېز كۆپىيىشىدە يەنە مۇنداق ئۈچ چوڭ ئامىل بار: بىرىنچى، ئىچكىرىدىن كۆچۈپ كەلگەن كۆچمەنلەر؛ ئىككىنچى، ئىچكىرىدىن يۆتكەپ كېلىنگەن جىنايەتچىلەر؛ ئۈچىنچى، ھەربىيلەرنىڭ بىللە كەلگەن ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن ئىبارەت.

چىڭ سۇلالىسى چېيىنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى (1763-يىلى) بىر تۈركۈم ئارمىيىدىكىلەرنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن 522 ئائىلە، 1796 ئادەم كۆچۈپ كەلگەن؛ چىڭ سۇلالىسى چېيىنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 29-يىلى (1764-يىلى) گەنسۇدىن 1910 ئائىلىلىك كۆچمەن كۆچۈپ كەلگەن؛ چىڭ سۇلالىسى چېيىنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 31-يىلى (1766-يىلى) ئىچكىرىدىن 400 نەپەر جىنايەتچى كۆچۈرۈپ كېلىنگەن؛ 1949-يىلغا بارغاندا ھازىرقى رايون تەۋەلىكىدىكى ئاھالە 83 مىڭ 376 گە يەتكەن.

1950-يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى ئۇمۇمىي ئاھالە 82 مىڭ 677 نەپەر بولۇپ، 1954-يىلغا كەلگەندە 85 مىڭ 888 گە كۆپىيىپ، 1950-يىلدىكىدىن 3211 ئادەم كۆپەيگەن؛ كۆپىيىش نىسبىتى ‰3.88 بولغان. بىراق، 1950-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرى دۆلەت چېگرا رايون قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىشكە چاقىرىق قىلىپ، ئىچكىرىدىن چېگرا رايونغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئارقا-ئارقىدىن نەچچە تۈركۈم ئادەملەرنى يۆتكەپ كېلىپ، ھەرقايسى سەپلەرگە تەقسىم قىلغان، يەنە بەزى يېزا كىشىلىرىمۇ ئۆزلۈكىدىن رايونغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان، 1960-يىلى، پۈتۈن رايونىنىڭ ئاھالىسى 212 مىڭ 177 گە تەرەققىي قىلغان، 1961-يىلى شەھەر نوپۇسىنى قىسقارتىش سىياسىتى يولغا قويۇلۇپ، پۈتۈن رايونىنىڭ ئاھالىسى 181 مىڭ 394 كە تۆۋەنلىگەن. شۇنىڭدىن كېيىن، يىلدىن يىلغا تۆۋەنلەشكە يۈزلىنىپ، 1964-يىلى 146 مىڭ 512 گە تۆۋەنلىگەن.

1961～1964-يىلغىچە جەمئىي 67 مىڭ 494 ئادەم كۆچۈپ كەتكەن، 29 مىڭ 621 ئادەم كۆچۈپ كىرىپ، كۆچۈپ كەتكەنلەر كۆچۈپ كىرگەنلەردىن 37 مىڭ 873 نەپەر كۆپ بولغان، شۇنىڭ بىلەن بۇ تۈنجى مەنپىي كۆپىيىش مەزگىلى بولۇپ قالغان.

1965～1970-يىلغىچە، زور تۈركۈمدىكى زىيالىي ياشلار يېزىلارغا چۈشۈرۈۋېتىلگەنلىكى ۋە شەھەر

نوپۇس تارقاقلاشتۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن، نوپۇسنىڭ مېخانىك ئۆزگىرىشىدە نەچچە قېتىم ئۆرلەش-پەسىيىش بولغان. بۇنىڭ ئىچىدە 1966-يىلدىن 1968-يىلغىچە كۆچۈپ كەتكەنلەر كۆچۈپ كىرگەنلەردىن كۆپ بولۇپ، 4641 كىشى مەنپىي كۆپەيگەن، بۇ ئىككىنچى قېتىملىق مەنپىي كۆپىيىش مەزگىلى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. قالغان يىللىرى كۆچۈپ كىرگەنلەر كۆچۈپ كەتكەنلەردىن كۆپ بولغان.

1971～1987-يىلغىچە، ئومۇمىي ئاھالە يىلمۇ يىل كۆپىيىشكە باشلىغان. 1979-يىلى ۋە 1982-يىللىرى كۆچۈپ كەتكەنلەر كۆچۈپ كىرگەن 2048 كىشىدىن كۆپ بولغاندىن باشقا، قالغان يىللىرى كۆچۈپ كىرگەنلەر كۆچۈپ كەتكەنلەردىن كۆپ بولغان.

ئۈچىنچى، نوپۇسنىڭ تارقىلىشى ۋە زىچلىقى

1950-يىلى، 1-رايونىنىڭ ئاھالىسى 20 مىڭ 586 بولۇپ، ھەرقايسى رايونلار ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 24.89% نى ئىگىلىگەن. 2-رايونىنىڭ ئاھالىسى 31 مىڭ 332 بولۇپ، ھەرقايسى رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 37.89% نى ئىگىلىگەن، 3-رايونىنىڭ ئاھالىسى 13 مىڭ 227 بولۇپ، ھەرقايسى رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 15.99% نى ئىگىلىگەن. 4-، 5-رايونلارنىڭ ئومۇمىي ئاھالىسى 17 مىڭ 532 بولۇپ، ھەرقايسى رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 21.20% نى ئىگىلىگەن.

1959-يىلى، تېيانشان رايونىنىڭ ئاھالىسى 103 مىڭ ئون بولۇپ، ئىككى رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 59.05% نى ئىگىلىگەن، دوستلۇق رايونىنىڭ ئاھالىسى 71 مىڭ 445 بولۇپ، ئىككى رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 40.95% نى ئىگىلىگەن.

1982-يىللىق ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا، غالىبىيەت يولى رايونىنىڭ ئاھالىسى 37 مىڭ 407 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 13.24% نى، ئىتتىپاق يولى رايونىنىڭ ئاھالىسى 25 مىڭ 866 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 9.16% نى، تىنچلىق يولى رايونىنىڭ ئاھالىسى 21 مىڭ 797 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 7.72% نى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى رايونىنىڭ ئاھالىسى 34 مىڭ 569 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 12.24% نى، شىمالىي ئازادلىق يولى رايونىنىڭ ئاھالىسى 40 مىڭ 932 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 14.49% نى، شىمالىي شىنخۇا يولى رايونىنىڭ ئاھالىسى 24 مىڭ 121 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 8.54% نى، دوڭمەن رايونىنىڭ ئاھالىسى 42 مىڭ 758 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 15.14% نى، لىيۇداۋان رايونىنىڭ ئاھالىسى 28 مىڭ 496 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 10.09% نى، ئۇلانباي رايونىنىڭ ئاھالىسى 10 مىڭ 549 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 3.73% نى، قارلىغاچلىق رايونىنىڭ ئاھالىسى 15 مىڭ 981 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 5.66% نى ئىگىلىگەن.

1985-يىللىق ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، پۈتۈن رايون تەۋەسىدە 33 مىللەت، 301 مىڭ 558 نوپۇس بولۇپ، پۈتۈن شەھەر ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئىگىلىگەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى 48 مىڭ 634 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 16.13% نى ئىگىلىگەن، ئۇيغۇرلارنىڭ كۆپ قىسمى باخۇلياق، غالىبىيەت يولى، شىخابا رايونلىرىدا ئولتۇراقلاشقان. ئۇيغۇرلاردىن قالسا خۇيزۇلار بولۇپ، ئاھالىسى جەمئىي 26 مىڭ 644 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 8.84% نى ئىگىلىگەن، بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى نەنگۇەن، شياۋدۇگلىياق رايونلىرىدا ئولتۇراقلاشقان. باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاھالىسى جەمئىي 8156 بولۇپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 2.70% نى ئىگىلىگەن، بۇلار پۈتۈن رايون تەۋەسىدە تارقاق ئولتۇراقلاشقان.

38 يىل مابەينىدە، تېيانشان رايونى ئاھالىسىنىڭ ئۆزلۈكسىز كۆپىيىشى بىلەن بىر ۋاقىتتا، تېيانشان

رايوننىڭ يەر مەيدانىمۇ ئۆزلۈكسىز كېڭەيدى، ئاھالىنىڭ زىچلىقىمۇ بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆزگەردى. 1982-يىلى ھەربىر كۋادرات كىلومېترغا 2708.50 ئادەم توغرا كەلگەن بولسا، 1987-يىلىغا كەلگەندە ھەربىر كۋادرات كىلومېترغا 2597.63 ئادەم توغرا كېلىپ، ھەربىر كۋادرات كىلومېتر يەرگە توغرا كېلىدىغان ئادەم سانى 110.87 ئادەم ئازايدى. بۇنىڭ سەۋەبى ئاھالىنىڭ كۆپىيىش سۈرئىتى رايونغا قاراشلىق يەر مەيدانىنىڭ كېڭىيىش نىسبىتىدىن كىچىك بولغانلىقتىندۇر.

1982-يىلى تىيانشان رايونىدىكى ئاھالىنىڭ تارقىلىش ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-1-2-1 جەدۋەل

تۈر			ئائىلە سانى، ئاھالە سانى
ئومۇمىي ئائىلە سانى			66705
ئومۇمىي ئادەم سانى			282476
غالبىيەت يولى مەھەللە باشقارمىسى	غالبىيەت يولى پەيچۇسوسى	ئائىلە	7505
		ئادەم	37407
ئىتتىپاق يولى مەھەللە باشقارمىسى	باخۇلياق پەيچۇسوسى	ئائىلە	5975
		ئادەم	25866
تىنچلىق يولى مەھەللە باشقارمىسى	شياۋدۇكلياق پەيچۇسوسى	ئائىلە	5069
		ئادەم	21797
جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە باشقارمىسى	ئەنگۈمەن، شىخابا پەيچۇسوسى	ئائىلە	8382
		ئادەم	34569
شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە باشقارمىسى	شىمىن، ئەنمىن پەيچۇسوسى	ئائىلە	10049
		ئادەم	40932
شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە باشقارمىسى	شىخېجې پەيچۇسوسى	ئائىلە	5931
		ئادەم	24121
دۇڭمەن مەھەللە باشقارمىسى	دۇڭمەن پەيچۇسوسى	ئائىلە	10340
		ئادەم	42758
لىيۇداۋەن مەھەللە باشقارمىسى	لىيۇداۋەن پەيچۇسوسى	ئائىلە	6664
		ئادەم	28496
ئۇلانباي رايونى مەھەللە باشقارمىسى	ئۇلانباي پەيچۇسوسى	ئائىلە	2546
		ئادەم	10549
قارلىغاچلىق رايونى مەھەللە باشقارمىسى	قارلىغاچلىق پەيچۇسوسى	ئائىلە	4244
		ئادەم	15981

ئىزاھات: بۇ جەدۋەلدىكى ئاھالە سانى 1982-يىلدىكى مەملىكەت بويىچە 3-نۆۋەتلىك ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشتە ئېنىقلانغان سان.

تيانشان رايونىدىكى ئاھالىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى ئۆزگىرىش ئەھۋالىنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

2-1-2-1-جەدۋەل

يىللار	تەبىئىي ئۆزگىرىش ئەھۋالى						مېخانىكىلىق ئۆزگىرىش ئەھۋالى			
	تۇغۇلغىنى		ئۆلگىنى		تەبىئىي كۆپەيگىنى		يۆتكىلىپ كەتكىنى		يۆتكىلىپ كەلگىنى		«+» ياكى «-»
	سانى	%	سانى	%	سانى	%	سانى	%	سانى	%	سانى	%
1961	6301	34.73	1427	7.86	4874	26.86	27603	15.21	14209	7.83	-13394	-7.38
1962	7489	(44.05)	925	5.44	6564	38.61	24808	14.59	7406	4.35	-17402	-10.23
1963	7843	46.22	737	4.34	7106	41.88	11747	6.92	5879	3.46	-5868	-3.45
1964	3305	22.55	503	3.43	2802	19.12	3336	2.27	2717	1.85	-619	-0.42
1965	5538	29.22	792	4.17	4746	25.04	8838	4.66	(18624)	9.82	9786	5.16
1966	4948	26.42	840	4.48	4108	21.93	16492	8.80	11875	6.34	-4617	-2.46
1967	4234	22.70	791	4.24	3443	18.45	5846	3.13	7427	3.98	1581	0.84
1968	5201	26.79	863	4.44	4338	22.34	3790	1.95	3766	1.93	-24	-0.01
1971	4780	33.86	669	4.37	4111	26.54	12148	7.84	7065	4.56	-5083	-3.28
1972	4975	26.27	680	3.59	4295	22.68	6766	3.57	16314	8.61	9548	5.04
1973	5453	26.60	681	3.32	4772	23.28	2919	1.42	15685	7.65	12766	6.22
1974	4275	20.38	826	3.93	3449	16.44	3143	1.49	4219	2.01	1076	0.51
1975	3821	16.52	939	4.06	2882	12.46	4985	2.15	11113	4.80	6128	2.65
1976	3587	15.21	860	3.64	2727	11.56	8380	3.55	10341	4.38	1961	0.83
1977	3004	12.72	947	4.01	2057	8.71	4897	2.07	6437	2.72	1540	0.65
1978	2199	9.28	801	3.38	1398	5.90	4254	1.79	5956	2.33	1702	0.71
1979	2874	11.15	916	3.58	1931	7.56	3844	1.50	1868	0.73	-1976	-0.74
1980	2952	11.14	829	3.36	2123	8.01	6735	2.54	13856	5.23	7121	2.68
1981	3404	12.49	839	3.44	2465	9.05	4092	1.50	7644	2.80	3552	1.30
1982	3919	14.01	1027	3.67	2892	10.34	9762	3.49	9690	3.46	-72	-0.02
1983	3352	11.93	946	3.36	2406	8.56	5652	2.01	7641	2.72	1989	0.70
1984	3648	12.47	915	(3.12)	2733	9.34	5062	1.73	6468	2.21	1406	0.48
1985	3414	11.32	1048	3.47	2366	7.84	4197	1.38	7981	2.64	3802	1.26
1986	3653	11.73	1147	3.68	2506	8.04	5599	1.79	9615	3.08	4016	1.28
1987	4040	12.61	975	3.04	3066	9.57	6359	1.98	7503	2.34	1144	0.35

2-پاراگراف نوپۇس باشقۇرۇش

چىك سۇلالىسى گۈڭشۇ سەلتەنەتىنىك 10-يىلى (1884-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، دىخۇا شەھىرى رايونلارغا بۆلۈنۈپ، ئىشىك نومۇرى قويۇلۇپ، نوپۇس تەكشۈرۈلۈپ، نوپۇسنى تىزىملاپ باشقۇرۇش باشلانغان. چىك سۇلالىسى شۈەنتۇڭ سەلتەنەتىنىك 3-يىلى (1911-يىلى) ساقچى ئىشلىرى ئورنىدا مەمۇرىي بۆلۈم تەسىس قىلىنغان ھەمدە نوپۇسنى مەمۇرىي باشقۇرۇش كەسپىگە مەسئۇل قىلىنغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) ساقچى ئورگانلىرىنىڭ مەمۇرىي بۆلۈم، تاشقى ئىشلار بۆلۈملىرىدە نوپۇسنى مەمۇرىي باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىنغان، يەنە ھەرقايسى شۆبە ئىدارىلىرىدە نوپۇس باشقۇرۇش مۇدىرلىرى تەسىس قىلىنغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) A، B دىن ئىبارەت ئىككى خىل نوپۇس دەپتىرى يولغا قويۇلۇپ، ئولتۇرۇشلۇق ئائىلىلەرگە A دەپتەر، ماگىزىن، زاۋۇتلارغا B دەپتەر قوللىنىلغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 37-يىلى (1948-يىلى) نوپۇسنى ئېنىقلاپ تەكشۈرۈشتە رايون ئىچىدە 17 مىڭ 702 ئاھالە بارلىقى ئېنىقلاپ چىقىلغان. 1949-يىل 9-ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ساقچى ئورگانلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، يېڭى جۇڭگو جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىنى قۇرغان. 1950-يىلى، ھەرقايسى رايونلاردىكى جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىلىرى «دىخۇا شەھىرىنىڭ نوپۇس باشقۇرۇش ۋاقتىلىق چارىسى»گە ئاساسەن، ئازادلىقتىن كېيىنكى تۇنجى قېتىملىق نوپۇسنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان. 1950-يىلدىن باشلاپ، نوپۇس باشقۇرۇش تۈزۈمى بارا-بارا مۇكەممەللەشكەن. 1953-يىلى «شەھەر نوپۇسنى باشقۇرۇش ۋاقتىلىق نىزامنامىسىنى يولغا قويۇش چارىسى» ۋە «ئاممىۋى نوپۇس باشقۇرۇش ۋاقتىلىق ئۇسۇلى»غا ئاساسەن، پۈتۈن رايون بويىچە 2-قېتىملىق نوپۇسنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلغان. 1956-يىلى ئاھاللەر نوپۇس دەپتىرى ئالماشتۇرۇلغان ھەمدە رايوندا تۇرۇشلۇق ئورگان، تەشكىلات، مەكتەپ، كارخانىلار ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ تىزىمغا ئېلىنغان. رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا نوپۇس باشقۇرغۇچى خادىم قويۇلۇپ، پەيچۇسولارنىڭ نوپۇسنى باشقۇرۇشغا ھەمكارلاشقان.

1958～1965-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە، مەركىزىي جامائەت خەۋپسىزلىكى مىنىستىرلىكى ئېلان قىلغان «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى نوپۇسنى تىزىملاش نىزامنامىسى»غا ئاساسەن، بۇرۇنقى نوپۇس باشقۇرۇش قائىدە-تۈزۈملىرى ئىسلاھ قىلىنىپ، نوپۇس ئىلتىماسى، تىزىمغا ئېلىش رەسمىيەتلىرى ئاددىيلاشتۇرۇلغان ۋە شەھەر رايونى ئىچىدىكى ئاممىۋى نوپۇسنى يۆتكەش رەسمىيىتى سەككىز خىلدىن ئۇچ خىلغا ئۆزگەرتىلگەن؛ تۇغۇلغان، ئۆلگەنلەرنى مەلۇم قىلىش، تىزىمغا ئالدۇرۇش رەسمىيىتى 21 تۇردىن توققۇز تۇرگە ئازايتىلغان. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىشىك نومۇرىنىڭ نۇسخىسى، مەزمۇنى يەنە بىر قېتىم تەكشىلىگەن. نوپۇس باشقۇرۇشنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۇچەيتىپ، ئامانلىق باشقۇرۇش بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ، ئاشلىقنى ئۇچىكە ئايرىپ تەكشۈرۈش، ئومۇمىيۈزلۈك تاللاش قاتارلىق خىزمەتلەر-دە ئاھاللەر نوپۇسى ۋە ئاممىۋى نوپۇسلار ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان.

1961～1962-يىللىرى، نوپۇس تەكشۈرۈشتىكى ھەرخىل نۇقسانلار، مەسىلەن، نوپۇسنى يالغان مەلۇم قىلىش، ئادەم يۆتكىلىپ كەتسە، ئۆلۈپ كەتسە نوپۇستىن ئۆچۈرمەي ئورنىغا دەسستىش قاتارلىق دۆلەتنىڭ نوپۇس بەلگىلىمىسى ۋە ئاشلىق سىياسىتىگە خىلاپ ھادىسىلەردىن 27 مىڭ 765 تۇر تۈزىتىلگەن.

1964-يىلى نوپۇس پىلانلىق ھالدا زور كۆلەمدە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلۈپ، مەملىكەت بويىچە

2-قېتىملىق ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋەزىپىسى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىلىپ، نوپۇس باشقۇرۇش يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تۈزۈملەشتۈرۈلگەن.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، نوپۇس باشقۇرۇش ناھايىتى زور زەربىگە ئۇچرىغان. قائىدە-تۈزۈملەر شەكىلگە ئايلىنىپ قېلىپ، تىزىملاش تۈرلىرى قالايمىقانلىشىپ، نوپۇسنىڭ تېگى-تەكتى ئېنىق بولماسلىقنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

1977-يىلى قالايمىقانچىلىقلار تۈزىتىلىپ، نوپۇس باشقۇرۇشنىڭ تۈرلۈك قائىدە-تۈزۈملىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. پۈتۈن رايون تەۋەسىدە، كوچا، ھويلا، ئائىلە، ئادەم، تۇر بويىچە تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ، سىلىشتۇرۇلدى. ئومۇميۈزلۈك ھالدا نوپۇس دەپتىرى بىلەن ئىشىك نومۇرىنى سىلىشتۇرۇش، كۈپىيە كارتىسى بىلەن نوپۇس دەپتىرىنى سىلىشتۇرۇش، كۈپىيە كارتىسى، نوپۇس دەپتىرى بىلەن شۇ ئادەمنى سىلىشتۇرۇش ئېلىپ بېرىلىپ، كوچىدا ئائىلە چۈشۈپ قالماسلىق، ئائىلىدە ئادەم چۈشۈپ قالماسلىق، ئادەمدە تۇر چۈشۈپ قالماسلىق ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، ئادەمى بار نوپۇسى يوق، نوپۇسى بار ئادەمى يوقلار بەلگىلەنگەن ۋاقىت ئىچىدە كۆچۈرۈپ چىقىرىلىپ ۋە كىرگۈزۈلۈپ، كۈندىلىك تەكشۈرۈش، مۇددەت بويىچە يېغىش، ئايلىق ستاتىستىكا قىلىش، باشقۇرۇش تۈزۈمى ئورنىتىلدى.

1981-يىللىق نوپۇسنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشتە، نۇقسان بار نوپۇستىن 80 مىڭ 310 تۇر بايقىلىپ، تۈزىتىلدى. 1982-يىلدىكى مەملىكەت بويىچە 3-قېتىملىق ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشتە، پۈتۈن رايون نوپۇسنىڭ ئىسىم فامىلىسى، جىنسى، يېشى، مىللىتى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى، كەسپى قاتارلىق 19 تۇر بويىچە تەپسىلىي، توغرا تىزىمغا ئېلىندى.

1983-يىلدىن كېيىن، نوپۇس باشقۇرۇش ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ئاھالە ئاساسىنى تەكشۈرۈش كۆچەيتىلدى. 1987-يىلدىن باشلاپ، ئاھالىلەر سالاھىيەت گۇۋاھنامىسى بېجىرىلىپ ۋە يولغا قويۇلۇپ، نوپۇس باشقۇرۇش تۈزۈمى مۇكەممەللىشىش ۋە قېلىپلىشىشقا قاراپ يۈزلەندى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، پۈتۈن رايوننىڭ ئاھالىسى 82 مىڭ 152 ئائىلىگە، نوپۇسى 320 مىڭ 501 گە يەتتى.

تيانشان رايونىنىڭ قسمەن يىللاردىكى ئومۇمىي ئائىلىسىنىڭ ستاتىستىكىلىق جەدۋىلى

1-2-2-1-جەدۋەل

يىللار	ئومۇمىي ئائىلە سانى	ھەربىر ئائىلىدىكى ئوتتۇرىچە نوپۇس سانى	يىللار	ئومۇمىي ئائىلە سانى	ھەربىر ئائىلىدىكى ئوتتۇرىچە نوپۇس سانى
1949	20402	4. 086	1969		
1950	20297	4. 073	1970		
1951			1971	37079	4. 176
1952			1972	43289	4. 373
1953	18871	4. 282	1973	45948	4. 460
1954	19354	4. 437	1974	47245	4. 439
1955			1975	52989	4. 362

يىللار	ئومۇمىي ئائىلە سانى	ھەربىر ئائىلىدىكى ئوتتۇرىچە نوپۇس سانى	يىللار	ئومۇمىي ئائىلە سانى	ھەربىر ئائىلىدىكى ئوتتۇرىچە نوپۇس سانى
1956			1976	52500	4. 490
1957	32864	4. 443	1977	54899	4. 299
1958	31329	5. 056	1978	54881	4. 313
1959	32824	5. 325	1979	59619	4. 280
1960	37214	5. 701	1980	62245	4. 254
1961	34729	5. 223	1981	64184	4. 243
1962	34322	4. 953	1982	66705	4. 234
1963	34350	4. 924	1983	67146	4. 183
1964	31007	4. 725	1984	71356	4. 098
1965	37148	5. 100	1985	74447	4. 050
1966	36800	5. 089	1986	77904	3. 996
1967	38123	4. 892	1987	82152	3. 897
1968	39688	4. 891			

1949-يىلدىن 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە تيانشان رايونىنىڭ ئاھالىسىنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-2-2-جەدۋەل

بىرلىكى: ئادەم

يىللار	ئاھالە سانى	ئەر	ئايال	يىللار	ئاھالە سانى	ئەر	ئايال
1949	83376	46377	36999	1969			
1950	82677	46003	36674	1970			
1951				1971	154876	79657	75219
1952	68895	37460	31435	1972	189320	96547	92773
1953	80816	45679	35137	1973	204960	104079	100881
1954	85888	48933	36955	1974	209765	106753	103012
1955				1975	231185	116872	114313
1956				1976	235732	119349	116383
1957	146047	83403	63644	1977	236029	119137	116892
1958	158428	93442	64986	1978	236714	119551	117163
1959	174456	102775	71681	1979	255190	129677	125513

يىللار	ئاھالە سانى	ئەر	ئايال	يىللار	ئاھالە سانى	ئەر	ئايال
1960	212177	120663	91514	1980	264821	133885	130936
1961	181394	99129	82265	1981	272356	137587	134769
1962	170000	91594	78406	1982	279653	141108	138545
1963	169666	90303	79363	1983	280915	141605	139310
1964	146512	76516	69996	1984	292471	146557	145914
1965	189490	99547	89943	1985	301558	152043	149515
1966	187278	97641	89637	1986	311344	156822	154522
1967	186513	96865	89648	1987	320501	161865	158636
1968	194133	99824	94309				

ئىزاھات: بۇ جەدۋەلدىكى 1951-، 1955-، 1956-، 1969-، 1970-يىللارنىڭ ئاھالە سانى ئېنىق بولمىغاچقا كىرگۈزۈلمىدى.

3-پاراگراف پىلانلىق تۇغۇت

بىرىنچى، تەشكىلىي ئىپادات

تېيانشان رايونىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى 1957-يىلى باشلانغان بولۇپ، ئاپتونوم رايونلۇق ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى بىلەن شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى بىۋاستە باشقۇرغان. 1964-يىلى تېيانشان رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى قۇرۇلۇپ، رايون باشلىقى قوشۇمچە مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئارقا-ئارقىدىن ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا پىلانلىق تۇغۇت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلغان. 1975-يىلى، رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئىشخانىسى قۇرۇلغان.

1978-يىلى پىلانلىق تۇغۇتنى باشقۇرۇشتا، تارماق بىلەن بۆلەكنى بىرلەشتۈرۈش، بۆلەكنى ئاساس قىلىش پرىنسىپى قوللىنىلىپ، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئۆز تەۋەسىدىكى ئورۇنلارنى بىر تۇتاش باشقۇرۇش، 1000 كىشى (ئاھالىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)دىن ئارتۇق نوپۇسى بار كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارغا پىلانلىق تۇغۇتقا مەسئۇل مەخسۇس كادىر سەپلەش، 1000 دىن تۆۋەن نوپۇسى بار ئورۇنلارغا قوشۇمچە پىلانلىق تۇغۇتقا مەسئۇل كادىر سەپلەش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، يىل ئاخىرىغىچە 496 ئورۇندا پىلانلىق تۇغۇت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلغان.

1981-يىل 4-ئايدا، رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئىشخانىسىغا رەسمىي ئۈچ شتات سەپلەنگەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى سەككىز نەپەر پىلانلىق تۇغۇتقا قوشۇمچە مەسئۇل خادىم مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىر قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن ھەم بېكىتىلىپ ئالتە نەپەر كادىر كۆپەيتىلگەن. 1985-يىلى، يەنە توققۇز مەھەللە ئىش باشقارمىسى، رايوندا تۇرۇشلۇق 115 ئىدارىدە پىلانلىق تۇغۇت مۇلازىمەت پونكىتى قۇرۇلغان.

1987-يىلى، رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسىدا مەخسۇس كادىر 31 (مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىرلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلاردا مەخسۇس

ۋەزىپىدىكى كادىر 56، قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى كادىرلار 885، تەشۋىقاتچى خادىملار 1906گە يەتتى.

ئىككىنچى، تەشۋىقىي تەربىيە

1963-يىلدىن باشلاپ پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقاتى ئېلىپ بېرىلىشقا باشلىدى. بۇنىڭدا ئاساسلىقى خەنزۇلار ئىچىدىكى تۇغۇت يېشىغا توشقان ئاياللار كۆپرەك ئورۇنلاردا تۇغۇت چەكلەش تەشۋىقاتى، پىلانلىق توغۇتنىڭ مۇھىملىقى، ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش بىلىملىرى تەشۋىقاتى قانات يايدۇرۇلدى. 1965-يىلدىن باشلاپ پىلانلىق ھالدا كېچىكىپ توي قىلىش، كېچىكىپ پەرزەنت كۆرۈش ئاساسىي تېما قىلىنغان ئۆگىنىش كۇرۇسلىرى ئۇيۇشتۇرۇلدى. 1964-يىلى پىلانلىق تۇغۇت تەربىيىسى كېچىكىپ توي قىلغان ئاياللاردىن تېخى توي قىلمىغان يىگىت، قىزلار ئارىسىغىچە كېڭەيتىلدى. شۇ يىلى رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى ئاممىنى تەشكىللەپ، شەھەر، رايونىمىز ئۇيۇشتۇرغان پىلانلىق تۇغۇت كۆرگەزمىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇپ، ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش توغرىسىدىكى پەننىي بىلىملەرنى تەشۋىق قىلىپ، ئاممىغا پىلانلىق تۇغۇتنىڭ پايدىسىنى توغرا تونۇتتى. شۇنىڭ بىلەن تۇغۇلغان بوۋاقلار نىسبىتى 1963-يىلىدىكى 46.22‰ تىن 1964-يىلىغا بارغاندا 22.55‰ كە تۆۋەنلىدى. 1965-يىلدىن كېيىن، «ئاكتىپ رەھبەرلىك قىلىش، زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىش، ئۇنىۋېرسال تەدبىر قوللىنىش، مۇقىم ھالدا كېڭەيتىش» فاڭجېنىغا ئاساسەن، تەشۋىقات دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ھەرخىل يىغىن، بايرام كۈنلىرىگە بىرلەشتۈرۈپ، پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇشنىڭ دۆلەت، شەخس، پەرزەنتلەرنى تەربىيىلەشتىكى ئەھمىيىتى توغرىسىدا سېلىشتۇرما تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلدى. 1974-يىلى «قىزىل سەھىيە» پونكىتى، «قىزىل سەھىيە» پونكىتلىرىدىكى خادىملار، تۇغۇت قوبۇل قىلغۇچىلار، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نىكاھلانغۇچىلارنى تىزىملاش خادىملىرى ۋە بىر قىسىم رايون تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورگانلارنىڭ تەشۋىقات خادىملىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ كوچىلاردا پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقاتى ئېلىپ بېرىلدى. رايونىمىز تەۋەلىكىدىكى ئورگانلار ھەرىكەتكە كەلتۈرۈلۈپ، ھەرخىل يىغىنلاردىن پايدىلىنىلىپ، تىپىك خادىملارنىڭ قايىل قىلارلىق ئىش ئىزلىرى تەشكىللىك ھالدا تەشۋىق قىلىندى، شۇنىڭ بىلەن بىللە پىلانلىق تۇغۇت كۆرگەزمىسى ئۇيۇشتۇرۇلدى، ستاتىستىكىلىق مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا، پۈتۈن رايون بويىچە چاقىرىلغان پىلانلىق تۇغۇت توغرىسىدىكى ھەرخىل يىغىن، ئۆگىنىش كۇرسلىرى 2794 قېتىمغا، تەربىيە ئالغان ئاممىنىڭ سانى 29 مىڭ 973 ئادەم قېتىمغا يەتكەن. چىقىرىلغان قارا تاختا، تام گېزىتى 628 سانغا، قىسقا خەۋەرلەر گېزىتى 713 سانغا، تارقىتىلغان تەشۋىقات رەسىملىك ماتېرىياللار 4545 نۇسخىغا، رادىئو خەۋەرلىرى 125 قېتىمغا يەتكەن.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى «نوپۇسنىڭ كۆپىيىشىنى تىزگىنلەش مەسىلىسى توغرىسىدا پۈتۈن پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرىغا ئوچۇق خەت» ئېلان قىلغاندىن كېيىن، 1981-يىلى پۈتۈن رايونىمىز بويىچە داغدۇغىلىق، شەكلى كۆپ خىل بولغان تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلدى. يېڭى يىل، باھار بايرىمى مەزگىلىدە رايون تەۋەلىكىدىكى ئورگانلار تەشۋىقات ئاپتوموبىلى، سەنئەت ئەترەتلىرىنى تەشكىللەپ، كوچىلاردا تەشۋىقات ئېلىپ باردى. شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقاتى كوچىسى پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. كوچىنىڭ جەنۇبىدىن شىمالىغىچە كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ئون نەچچە تەشۋىقات لوزۇنكىسى ئېسىلدى. كوچىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى ھەرقايسى ئورگانلار ھەرخىل تەشۋىقات تاختايلىرى، تەشۋىقات لوزۇنكىلىرىنى رەتلىك تىزدى. بىر قىسىم ماگىزىنلارنىڭ دېرىزىلىرىگە پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات لوزۇنكىلىرى ۋە رەسىملىك ماتېرىياللار ئېسىلىپ، كوچىلار يېڭى كەيپىياتقا چۆمدى. يىل ئاخىرىدا جۇڭسەن يولىدا پىلانلىق تۇغۇت پانۇس كۆرگەزمىسىنى ئۇيۇشتۇردى. رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلاردىكى مەخسۇس، قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى پىلانلىق تۇغۇت كادىرلىرى سەپەرۋەرلىككە

كېلىپ، ئۆزلىرى قول سېلىپ، رەڭگارەڭ چىراغلارنى ئاستى. ھەربىر رەڭلىك چىراغدا پىلانلىق تۇغۇتنى تەشۋىق قىلىدىغان شوئار ۋە كەسمە رەسىملەر بار بولۇپ، پىلانلىق تۇغۇتقا بولغان تەلەپ بارا-بارا كىشىلەر قەلبىگە چوڭقۇر سىڭدۈرۈلدى. شۇ يىلى يەنە نۆۋەتلىق ھالدا توي قىلمىغان ياشلارغا ۋە توي قىلغان، تۇغۇت يېشىدىكى ئەر-ئاياللارغا كېچىكىپ توي قىلىش، كېچىكىپ پەرزەنت كۆرۈش توغرىسىدا تەشۋىقىي تەربىيە ئېلىپ بېرىلدى.

1983-يىلى يېڭى يىل ۋە باھار بايراملىرىدا پۈتۈن رايون بويىچە پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات ماشىنىسىدىن 12سى چىقىرىلدى. رايوندىكى بىر قىسىم سودا، سەھىيە ئورۇنلىرىنى تەشكىللەپ، خەلق كىنو تىياتىرخانىسى ئالدىدا نۆلدىن تۆۋەن 30℃ لۇق قاتتىق سوغۇققا قارىماي، يالغۇز پەرزەنتلەر ئۇچۇن مۇلازىمەت قىلىندى. كېيىن، پىلانلىق تۇغۇت مەملىكەتلىك تۇپ سىياسىتى ئىكەنلىكى ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات ئېيى، پىلانلىق تۇغۇت بويىچە 100 نومۇرلۇق مۇسابىقە پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. «1-ئىيۇن» بالىلار بايرىمىدا خەلق مەيدانىدا زور كۆلەملىك مەسلىھەت بېرىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلىپ، ئاممىۋى سورۇندا يالغۇز پەرزەنتلەرنىڭ چېچىنى ھەقسىز ئېلىپ قويۇش، ھەقسىز كىيىم پېچىپ بېرىش، ھەقسىز بەدەن تەكشۈرۈش، بالىلار بۇيۇملىرىنى ئېتىبار باھادا تەمىنلەش قاتارلىق پائالىيەتلەر ئېلىپ بېرىلدى. يەنە يالغۇز پەرزەنتلەر بالىلار تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزۈلدى. يۇقىرىقى پائالىيەتلەر ئارقىلىق پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى جەمئىيەتنىڭ ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە ئېتىبار بېرىشىگە ئېرىشتى.

ئۇچىنچى، تەشكىلىي تەدبىرلەر

1974-يىلى كېچىكىپ توي قىلىش، ئىككى بالا ئارىلىقىدا مەلۇم ۋاقىت بولۇش، ئاز تۇغۇش پرىنسىپى قاتتىق ئىجرا قىلىنىپ، ئۇغۇللار 25 ياشقا كىرگەندە، قىزلار 23 ياشقا كىرگەندە توي قىلىش تەشەببۇس قىلىندى. بىر جۈپ ئەر-خوتۇن پەقەت ئىككى پەرزەنتلىك بولۇش، ئىككى پەرزەنت ئارىلىقىدا چوقۇم تۆت يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت بولۇش بەلگىلەندى. پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇشنى رىغبەتلەندۈرۈش ئۇچۇن، رايون تەۋسىدە پىلانلىق تۇغۇت شەرەپ كارتىسى بېسىپ تارقىتىلدى. 1975-يىلدىن باشلاپ پىلانلىق تۇغۇتتىكى «ئۈچ ھېساب» يولغا قويۇلدى، يەنى ئاھالىلەر كومىتېتى، «قىزىل سەھىيە» پونكىتى، سوتسىيالىستىك چوڭ قورۇ قاتارلىق ئورۇنلار ئۆز تەۋەلىكىگە قاراشلىق توي قىلغان ئەر-خوتۇن، تۇغۇت يېشىدىكى ئايال، توي قىلمىغان ياشلارنىڭ تۇغۇش، تۇغۇت چەكلەش ۋە مۇناسىۋەتلىك ئەھۋاللىرىنى ئارخىپ قىلىپ تۇرغۇزدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، قاتتىق تەشكىلىي تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، بالدۇر توي قىلغان، بالدۇر پەرزەنت كۆرگەن ۋە تۇغۇلغان ئىككى پەرزەنتى ئونتۇرىسىدىكى ۋاقىت چەكلىمىسى توشمىغانلارغا مەمۇرىي، ئىقتىسادىي جازا بەردى.

1979-يىلى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 5-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتىنىڭ 2-قېتىملىق يىغىنىدا، بىر جۈپ ئەر-خوتۇن پەقەت بىرلا پەرزەنتلىك بولۇش چاقىرىقى ئونتۇرىغا قويۇلدى. ئارقىدىنلا رايون تەۋسىدە كەڭ سەپەرۋەر قىلىش ئاساسىدا، «ئۇرۇھچى رايونىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت توغرىسىدىكى قوشۇمچە بەلگىلىمىسى» يولغا قويۇلۇپ، ھەرقايسى ئورۇنلاردىن بىر جۈپ ئەر-خوتۇن ئۆمۈر بويى بىرلا پەرزەنتلىك بولسا تەقدىرلەش؛ بىر پەرزەنتلىك بولغاندىن كېيىن ئۆزلۈكىدىن تۇغۇتنى توختىتىش ئوپېراتسىيىسى قىلدۇرغانلارغا ئوزۇقلىنىش پۇلى بېرىش؛ يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش گۇۋاھنامىسى ئالغان ئەر-خوتۇنلارغا ھەر ئايدا يالغۇز پەرزەنتلىك پۇلى بېرىپ، بالا 14 ياشقا كىرگىچە داۋاملاشتۇرۇش؛ كۆپ تۇغقان ئاياللارغا ئىقتىسادىي جازا يۈرگۈزۈش تەلەپ قىلىندى. شۇنىڭدىن كېيىن، رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆز ئورنىنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئۆزلىرىنىڭ مۇكاپاتلاش، جازالاش

ئۆلچىمىنى تۇزۇپ چىقتى. بولۇپمۇ بىر پەرزەنتلىك بولغاندىن كېيىن تۇغۇتنى توختاتقان ئەر-خوتۇنلارغا ئومۇمىيۈزلۈك ئېتىبار بېرىش خاراكتېرىدىكى مۇكاپات بېرىلدى. مەسىلەن، شىنجاڭ ھەربىي رايونى قوماندانلىق شتابى يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش كىنىشكىسى ئېلىپ تۇغۇتنى توختاتقان ئەر-خوتۇنلارغا بىر تېلېۋىزور مۇكاپات بەردى، ئۆمرىدە بىر پەرزەنتلىك بولغان ئەر-خوتۇنلارغا بىر يۇڭ ئەدىيال، يوتقان تېشى مۇكاپات بەردى. شىنجاڭ داشۆسى، شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلار يالغۇز پەرزەنتلەرنى ھەقسىز يەسلىگە ئېلىش، ھەقسىز مەكتەپكە ئېلىش، ھەقسىز دۇالاش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللاندى، بۇ تەدبىرلەر ئارقىلىق نوپۇسنىڭ كۆپىيىشى ئونۇملۇك ھالدا كونترول قىلىندى.

ئىقتىسادنىڭ ئالماشتۇرۇلۇشى ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتقا ئەگىشىپ، رايونغا كېلىپ ئىشلەيدىغان ۋە سودا قىلىدىغان تۇراقسىز نوپۇسلار كۆپىيىپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە كۆپ پەرزەنتلىك بولىدىغان ئەھۋاللار ناھايىتى ئېغىر بولغانىدى. 1986-يىلى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشلامچى بولۇپ، سىرتتىن كەلگەنلەرنىڭ پىلاندىن سىرت پەرزەنت كۆرۈش ئىشىنى تۇزىدى. ئىش باشقارمىسى، پەيچۇسو، ئاھالىلەر كومىتېتى ۋە رايوندا تۇرۇشلۇق شەخسىي ئۆي ئىگىلىرى ۋە ئۆي ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرغۇچىلار بىلەن «پىلانلىق تۇغۇت بويىچە مۇكاپاتلاش-جازالاش توختامنامىسى» تۇزۇپ، سىرتتىن كەلگەنلەرنىڭ پىلاندىن سىرت پەرزەنت كۆرۈشىنى ئونۇملۇك تىزگىنلىدى.

تۇتنىچى، تېخنىكىلىق تەدبىرلەر

پىلانلىق تۇغۇت قانات يايدۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە، توي قىلغان ئەر-خوتۇنلارنىڭ ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش سايمانلىرى ۋە ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىلىرىنى ئىشلىتىشكە سەپەرۋەر قىلىنىپ، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئورۇنلىرى دورا-سايمانلار بىلەن ھەقسىز تەمىنلىدى.

1964-يىلى، تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيىسى قىلىش يولغا قويۇلۇپ، رايون بويىچە 244 كىشى ئۇرۇق توشۇش نەيچىسىنى بوغۇش ئوپېراتسىيىسى قىلدۇردى، 1830 ئايال تۇغۇت چەكلەش ئۇزۇكى قويدۇردى. 1965-يىلى ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش تەدبىرى قوللانغان ۋە تۇغۇتنى توختاتقانلار 4063 كىشىگە يەتتى. تۇغۇت چەكلىگۈچىلەرنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇش ئۇچۇن، 1979-يىلدىن باشلاپ، رايوندا تۇرۇشلۇق بىڭتۇەن دوختۇرخانىسى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى قاتارلىق دوختۇرخانىلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ پىلانلىق تۇغۇت ئامبۇلاتورىيىسى تەسىس قىلىپ، ئۇزۇك سېلىش، ئېلىش، سۈنئىي چۈشۈرۈۋېتىش، بوغۇش ئوپېراتسىيىسى قىلىش ۋە سۈپەتلىك پەرزەنت كۆرۈش مەسلىھىتى بېرىش قاتارلىق كەسىپلەرنى مەخسۇس ئۇستىگە ئالدى. شۇ يىلى، تۇغۇتنى چەكلەش نىسبىتى 92.10%، تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 7.56‰ بولۇپ، تېيانشان رايونى ئاپتونوم رايون بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

1983-يىل 10-ئايدا، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش ھەرىكەتكە ماسلىشىپ، پىلانلىق تۇغۇت ئوپېراتسىيىسى ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. رايونلۇق ھۆكۈمەتتە ئوپېراتسىيە ئېيى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، پارتىيە ئەزالىرى، رەھبىرىي كادىرلار باش بولۇش سەپەرۋەر قىلىنىپ، ئوپېراتسىيە قىلىپ تۇغۇت چەكلەش ۋە تۇغۇتنى توختىتىش ئېلىپ بېرىلدى. 10-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 25-كۈنىگىچە، رايون بويىچە 300 دىن كۆپ ئادەم ئۇزۇك سالدۇردى ۋە بوغدۇردى. 1985-يىلى تۇغۇت چەكلەش نىسبىتى 99.95% كە يېتىپ، يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش كىنىشكىسى ئالغانلار 99.41%نى ئىگىلەپ، تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 7.84‰ بولدى. شۇ ئارقىلىق تېيانشان رايونى مەملىكەت بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

1987-يىلغىچە، رايون بويىچە تۇغۇت چەكلەش تەدبىرى قوللانغانلار 34 مىڭ 35 نەپەر بولۇپ، تۇغۇت يېشىدىكى ئاياللار ئومۇمىي سانىنىڭ 86.9% نى ئىگىلىدى. 13 مىڭ 769 جۈپ ئەر-خوتۇن يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش كىنىشكىسى ئالدى. تېيانشان رايونىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئىشخانىسى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ بەش قېتىم شەھەر بويىچە قىزىلبايراقدار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

1975-يىلدىن 1985-يىلغىچە تېيانشان رايونىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت نىسبەتلىرىنىڭ سېلىشتۇرما جەدۋىلى

1-2-3-1-جەدۋەل

تۈرلەر	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰	14.33	13.96	10.33	8.15	7.52	7.81	8.66	9.50	10.34	9.37	8.33
ئۆلۈش نىسبىتى ‰	3.15	2.85	3.15	2.82	2.90	2.97	3.02	3.28	3.36	2.77	2.73
تەبئىي كۆپىيىش نىسبىتى ‰	11.18	11.50	7.18	5.45	3.96	5.02	5.63	6.27	6.99	6.61	5.60
پىلانلىق تۇغۇت نىسبىتى %			40.20	83.90	95.00	96.10	92.93	95.80	98.07	98.96	99.77
تۇغۇت چەكلەش نىسبىتى %		74.20	82.75	88.00	92.10	91.72	92.00	91.81	97.64	99.87	99.95
كىنىشكە ئالغانلار نىسبىتى %						66.25	76.54	91.51	97.38	99.13	99.41

ئىسكەرتىش: ① 1975-يىلدىن 1985-يىلغىچە بولغانلىرى پەقەت خەنزۇلارنىڭ پىلانلىق تۇغۇتتىكى تۈرلۈك نىسبەتلىرىنى كۆرسىتىدۇ. ② بىرلا پەرزەنت كۆرۈش گۇۋاھنامىسى ئېلىش نىسبىتى دېگىنىمىزدە، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1980-يىلى ئېلان قىلغان «ئوچۇق خەت»تىكى تەلىپىگە ئاساسەن، خەنزۇلاردىن بىر جۈپ ئەر-ئايال پەقەت بىرلا پەرزەنت كۆرگەندىن كېيىن ئۇلار ئالغان بىر پەرزەنت كۆرۈش گۇۋاھنامىسىنى پىلانلىق تۇغۇت ستاتىستىكا جەدۋىلىگە كىرگۈزگەنلەر كۆرسىتىلىدۇ. ③ گۇۋاھنامە ئېلىش نىسبىتىنى ستاتىستىكا قىلىش ئۇسۇلى 1986-يىلدىن باشلىنىپ بىرلا پەرزەنت كۆرۈش گۇۋاھنامىسى ئالغانلار سانىنىڭ توي قىلغان تۇغۇت يېشىدىكى ئاياللارنىڭ سانىدىكى نىسبىتى بويىچە ھېسابلانغان.

1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان پىلانلىق تۇغۇت ئەھۋالى جەدۋىلى

1-2-3-2-جەدۋەل

تۈرلەر	مىللەتلەر	1986-يىل	1987-يىل
تۇغۇلۇش نىسبىتى ‰	خەنزۇ	8.72	10.7
	مىللىي	19.77	19.49
ئۆلۈش نىسبىتى ‰	خەنزۇ	3.02	2.75
	مىللىي	5.35	4.72

تۈرلەر	مىللەتلەر	1986-يىل	1987-يىل
تەبئىي كۆپىيىش نىسبىتى ‰	خەنزۇ	5. 70	7. 95
	مىللىي	14. 42	14. 77
پىلانلىق تۇغۇت نىسبىتى %	خەنزۇ	99. 89	99. 92
تۇغۇت چەكلەش‌نىسبىتى %	خەنزۇ	83. 56	82. 4
	مىللىي	74. 86	78. 21
كىنىشكە ئالغانلارنىسبىتى %	خەنزۇ	37. 87	39. 3
	مىللىي	4. 92	6. 02

بەشىنچى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پىلانلىق تۇغۇتى

1984-يىلى، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ [1984] 7-نومۇرلۇق ھۆججىتى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججىتى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ 117-نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ روھى ئىزچىل ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرگە سىياسەتنى مۇۋاپىق كەڭ قويۇۋېتىش شەرتى بىلەن پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش تەشەببۇس قىلىندى. 1985-يىلى، ئالدى بىلەن جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى نىڭگو مەسچىت كوچىسى ئاھاللەر كومىتېتىدە-كى تۇغۇت بېشىدىكى 111 ئۇيغۇر، خۇيزۇ ئايالىنىڭ پەرزەنت كۆرۈش، تۇغۇت چەكلەش ئەھۋالى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق 80% تىن كۆپ كىشىنىڭ «پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش ياخشى» دەپ قارايدىغانلىقى ئېنىقلاندى. 1986-يىل 10-ئايدا، غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى خابا ئاھاللەر كومىتېتىدا (بۇ ئاھاللەر كومىتېتىدا ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، ئۆزبېك، مانجۇ، تاتار، رۇس، تاجىك قاتارلىق مىللەتلەر بار) ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇغۇشنى خالاش توغرىسىدا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى، تەكشۈرۈلگەن ئادەم سانى 1309 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە تۇغۇت يېشىدىكى ئاياللار 225 نەپەر. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە، ئىككى پەرزەنتلىك بولۇشنى خالايدىغان ئەر-خوتۇنلار 50% تىن كۆپنى ئىگىلىدى.

ئالتىنچى، سۈپەتلىك تۇغۇش، سۈپەتلىك تەربىيەلەش

1980-يىلى بېيجىڭ «نىكاھ قانۇنى»نى تەشۋىق قىلىشقا بېرلەشتۈرۈلۈپ، سۈپەتلىك تۇغۇش، سۈپەت-لىك تەربىيەلەش تەشۋىقاتى ئېلىپ بېرىلىپ، يېقىن ئۇرۇق-تۇغقانلارنىڭ توي قىلىشى مەنئى قىلىندى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 26 كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىنىپ، پىلانلىق تۇغۇتقا مەسئۇل مەخسۇس ۋە قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى كادىرلارنىڭ كەسپ ئۆگىنىش كۆرسىدىن بەش قارار ئېچىلىپ، سۈپەتلىك تۇغۇش، سۈپەت-لىك تەربىيەلەش ئىلمى سۆزلەندى. كۆرسقا 634 كىشى قاتناشتى. ئۇنىڭدىن كېيىن سۈپەتلىك تۇغۇش، سۈپەتلىك تەربىيەلەش پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى مۇھىم نۇقتىلارنىڭ بىرى بولدى. قىسمەن ئورۇنلار يالغۇز پەرزەنتلەر ئۈچۈن تۇرلۇك زېھىن سىناش مۇسابىقىلىرى، ئويۇن، تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزۈپ بەردى. يېڭى توي قىلغانلار كۆرسى ئېچىپ، داۋالاش ئورۇنلىرىدىكى داڭلىق دوختۇر، مۇتەخەسسىسلەرنى تەكلىپ قىلىپ، يېڭى توي قىلغانلار تازىلىقى، ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش بىلىملىرى، ئىرسىيەت ۋە سۈپەتلىك تۇغۇش، سۈپەتلىك تەربىيەلەش، ھامىلدارلىق مەزگىلىدىكى سالامەتلىكنى ئاسراش، ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئوزۇقلىنىشى، بوۋاق بالىلارنى بېقىش قاتارلىق ساھەلەر بويىچە كۆپ تەرەپلىمىلىك بىلىملەرنى سىستېمىلىق ئۆگەتتى. 1987-يىلغىچە، بۇ خىل كۇرس جەمئىي 25 قارار ئېچىلىپ، 1500 ھامىلدار ئايال كۆرسقا قاتناشتى.

2-بۆلۈم

مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

1- باب جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تيانشان رايونىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىنىڭ جەنۇبىغا-راق جايلاشقان بولۇپ، شەرقتىن جەنۇبىي تىنچلىق يولى، جىيەنجۇڭ يولىدىن باشلانسا، غەربىي تەرىپى جەنۇبىي شىنخۇا يولىغا يېتىپ باردۇ. شىمالدا خەلق يولى بىلەن، جەنۇبتا بوغدا يولى بىلەن توتىشىدۇ، ئايرىم-ئايرىم هالدا شىمالىي ئازادلىق يولى، تىنچلىق يولى، ئىتتىپاق يولى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن ئىبارەت تۆت مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىلەن قوشنا بولۇپ، مۇشۇ رايون تەۋەسىدىكى ئاساسلىق چوڭ كوچا جەنۇبىي ئازادلىق يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، بۇ ئىش باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇش تەۋەلىكى دىخۇا شەھەرلىك 2-رايونغا قاراشلىق ئىدى. 1957-يىلى ئايرىم-ئايرىم هالدا ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى، مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بولۇپ قۇرۇلدى. 1959-يىل 7-ئايدا ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بۇلاق بېشى خەلق گۈڭشېسىغا؛ مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شىنخۇا خەلق گۈڭشېسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1960-يىلى بۇلاق بېشى، شىنخۇا خەلق گۈڭشېلىرى يۆجەن خەلق گۈڭشېسى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، شىنخۇا خەلق گۈڭشېسى دەپ ئاتالدى. 1962-يىلى ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىلەن مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1969-يىلى بۇ ئىككى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئايرىم-ئايرىم هالدا مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1976-يىل 9-ئاينىڭ 8-كۈنى بۇ ئىككى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى بىرلەشتۈرۈۋېتىلىپ، جەنۇبىي ئازادلىق يولى ئىنقىلابىي كومىتېتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 1979-يىلى جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بولۇپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1987-يىلى ئىش باشقارما ئورگىنىدا پارتكوم ئىشخانىسى، مەھەللە مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى شەھەر قىياپىتى ئىشخانىسى، جەمئىيەت ئاماتلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش ئىشخانىسى، ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇش ئورنى، سودا تىجارەت ئورنى، مەدەنىيەت پونكىتى، پىلانلىق تۈغۈت ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. بۇ مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 17 مەمۇرىي كادىر، 42 كارخانا كادىرى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 22، قارىمىقىدا قوشقۇتلۇق كوچىسى، شىمالىي كەڭ كوچا، ئىككۇ مەسچىت كوچىسى، سەنشىخاكزا، ئەنگۈەن، يېڭخې (كۆنچى مەھەللىسى) كوچىسى، كونا مال بازىرى كوچىسى، بۇلاق بېشى كوچىسى، بوغدا يولى ئاھاللەر كومىتېتى قاتارلىق

توققۇز ئاھالىلەر كومىتېتى بار. مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 197-قورۇدا. باشقۇرۇش تەۋەلىكىدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 19 مىللەت، 5966 ئائىلىلىك، 21 مىڭ 214 نوپۇس بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 1564 ئائىلىلىك بولۇپ، نوپۇسى 7884، بۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئاپتونوم رايونلۇق، شەھەر دەرىجىلىك كارخانا ۋە كەسىپىي ئورۇنلاردىن 60 تىن كۆپرەكى بار.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېخنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى)دىن باشلاپ دىخۇا نەنگۇمەن توپا شەھىرىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلانغان بولۇپ، نەنگۇمەن ئەتراپى بىر قەدەر بالدۇر ئېچىلغان شەھەر رايونى بولۇشى بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭ ۋە شىمالىي شىنجاڭ بىلەن بولغان سودا پائالىيەتلىرى كۆپ بولىدىغان جاي ئىدى.

ئازادلىقتىن بۇرۇن، مەزكۇر مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدىكى نەنگۇمەن، مال بازىرى، دۆڭ كۆۋرۈك قاتارلىق جايلار دىخۇا شەھىرىنىڭ سودا رايونى بولۇپ، زور بىر تۇركۈم سودا سارايلىرى قۇرۇلغان، جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭنىڭ يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرىنى يىغىپ تارقىتىش ئورنى بولغان. نەنگۇمەننىڭ سىرتىدىكى شىنجاڭ ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش جەمئىيىتى، موڭغۇل مەدەنىي ئاقارتىش جەمئىيىتى، خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش جەمئىيىتى قاتارلىقلار دەسلەپكى مەزگىللەردە كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت مائارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا مۇئەييەن رول ئوينىغانىدى. مەزكۇر تەۋەدىكى ساۋلۇقچۇمەن، باكۇاچۇمەن شەھەر رايونىنىڭ ئاساسلىق سۇ تارتىش ئورنى بولۇپ، بۇ يەرلەر ھازىر يوق.

ئازادلىقتىن كېيىن، مەزكۇر تەۋە ئۆزگەرتىلىش ئارقىلىق ناھايىتى زور ئۆزگەردى، ئۆتمۈشتىكى كونا نەمىن كوچا مەركىزى گۈلزارلىققا ئايلانغان بولۇپ، ئەتراپىغا ئاپتونوم رايونلۇق بانكا بىرلەشمە ئىش بېجىرىش بىناسى، بەش خىل مېتال، قاتناش، ئېلېكتر سايمانلىرى شىركىتى قاتارلىق ئېگىز بىنالىق قۇرۇلۇشلار سېلىنىدى. يېڭىدىن ئېچىلغان ساي يولى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى، خەلق يولى شەھەرنىڭ ئاساسلىق يوللىرىغا ئايلاندى. مەزكۇر تەۋەدە 1-يول، 7-يول، 17-يول، 36-يول ئاپتوبۇسلىرى قاتنايدۇ. ئاساسلىق ئورۇنلاردىن ئاپتونوم رايونلۇق سودا نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق چارۋىچىلىق نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلىرى نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق كۆتۈپخانا قاتارلىقلار بار. يەنە مەخسۇس مىللىيلار ئالاھىدە ئېھتىياجلىق تاۋارلار تىجارىتى قىلىدىغان دۆڭكۆۋرۈك مىللىي بۇيۇملار ماگىزىنى بار. يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان دۆڭكۆۋرۈك دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى بازىرىنىڭ مەھسۇلات تۇرلىرى تولۇق بولۇپ، پۈتۈن مەملىكەتتە داڭقى بار.

1971-يىلدىكى «مائارىپ ئىقلابى» جەريانىدا، رايونغا قاراشلىق 5-باشلانغۇچ، 7-باشلانغۇچ، 9-باشلانغۇچ، 49-باشلانغۇچ مەكتەپلەر مەزكۇر ئىش باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىلىپ، مەدەنىيەت-مائارىپ ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، شەھەر بويىچە بىردىنبىر سىناق نۇقتىسى قىلىنغانىدى.

ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئېلىپ بېرىلغاندىن بۇيان، سودا پائالىيەتلىرى بارغانسېرى كۆپەيدى، بۇنىڭغا ئەگىشىپ راۋاجلانغان مىللىيچە مېزىلىك تاماملار ئاشخانىلىرى دۆڭكۆۋرۈك، بۇلاق بېشى كوچىسى، يېڭىبازار يولى تەۋەلىكىدە كۆپلەپ ئېچىلدى. ئۇيغۇرلار ۋە خۇيزۇلارنىڭ تاماق تۇرلىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، نېمە دېسىڭىز شۇ تېپىلىدۇ، بۇ مەزكۇر باشقارما تەۋەلىكىنىڭ بىر زور ئالاھىدىلىكى بولۇپ قالدى. مەزكۇر تەۋەلىكتە ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، مەسچىتتىن 14ى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلارنىڭ خانتەڭرى مەسچىتى، ئاق مەسچىت، خۇيزۇلارنىڭ لاۋفاڭ مەسچىتى،

كېڭگېر مەسچىتى قاتارلىق مەسچىتلىرى 100 يىلغا يېقىن تارىخقا ئىگە بولۇپ، دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى ئامما ئارىسىدا تەسىرى بىرقەدەر چوڭ.

1983-يىل 10-ئايدا مەملىكەتلىك ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شۇجىچۇنىڭ شۇجىسى لوچيۇڭ بۇ مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئايالار خىزمىتىنى كۆزدىن كەچۈردى. شۇ يىلى مەزكۇر مەھەللە ئىش باشقارمىسى مەملىكەتلىك ئايالار خىزمىتى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

1985-يىلى مەزكۇر مەھەللە ئىش باشقارمىسى مەملىكەت بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار

جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغان ۋاقىتتا كارخانىلىرى يوق ئىدى. 1958-يىلى يەرلىك سانائەتنى كۆپلەپ قۇرۇش چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، مەبلەغ يوق، ئورۇن، تېخنىك خادىملار يوق بولغان ئەھۋال ئاستىدا، بەزى كىچىك تېپتىكى پىششىقلاپ ئىشلەش كارخانىلىرىنى قۇرۇشقا باشلىدى. مەسىلەن، شىنخۇا ئۇنىۋېرسال قاۋالتىر زاۋۇتى(ھازىرقى شەھەرلىك 2-پېنىك سانائەت ئىدارىسىغا قارىشىلىق سايمانلارنى تەقلىد قىلىپ ياساش زاۋۇتى)، ئېلېكتر بىلەن ھەل بېرىش زاۋۇتى، پاختا-يۇڭ ئىلمە-توقۇلما پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى، قىزىللىشىش-ئىختىساسلىشىش ماشىنا رېمونت قىلىش زاۋۇتى (ھازىرقى شەھەرلىك كىچىك ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش زاۋۇتى)، تېيانشان ئەلگەك، قاسقان ياغاچ سايمانلار زاۋۇتى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى بىرقانچە تېخنىك ئىشچى ئۆزلىرى مەبلەغ توپلاپ، ئەسۋابلارنى ئۆزلىرى ئېلىپ كېلىپ قۇرغان.

1959-يىلى خەلق گۈڭشىبىسى قۇرۇش ھەرىكىتى باشلانغاندىن كېيىن، مەھەللىدە يەنە بەزى سانائەت كارخانىلىرى قۇرۇلدى، بۇلاق بېشى خەلق گۈڭشىبىسى قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە سانائەت زاۋۇتى، گۈرۈپپىسىدىن 29 نى قۇرۇپ، 420 ئادەمنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى؛ مۇلازىمەت پونكىتى، گۈرۈپپىسى 18 گە يېتىپ، 148 ئادەم ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى؛ توقۇز يەسلى، بىر بالىلار باغچىسى، يەتتە ئاممۇي ئاشخانا قۇرۇلۇپ 50 ئادەم ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ھەرقايسى باشقۇرۇش رايونلىرىدىمۇ (ئاھالىلەر كومىتېتى) ئۇنىۋېرسال مۇلازىمەت قىلىش پونكىتلىرى قۇرۇلۇپ، ئاساسلىق قىلىپ ياماقچىلىق، كىر يۇيۇش، ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىش، چاي بىلەن تەمىنلەش، نان يېقىش، تاۋارلارنى ۋەكالىتەن سېتىش، يوللارنى تازىلاش قاتارلىق ئىشلارنى قانات يايدۇردى.

1962-يىل 12-ئايدا ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى، مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئۇنىۋېرسال خاراكتېردىكى مۇلازىمەت پونكىتى قۇرۇلۇپ، تارقاق ئەمگەك كۈچلىرى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئازادلىق يولى مۇلازىمەت پونكىتىدا جەمئىي 31 كىشى بولۇپ، ئاساسلىق قىلىپ ياماقچىلىق، سائەت رېمونت قىلىش، رېمونتچىلىق قاتارلىق تۈرلەرنى قانات يايدۇردى. مال بازىرى مۇلازىمەت پونكىتىدا 1965-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا، ئىشلەپچىقىرىش تۈرلىرىدىن جەمئىي سەككىز تۈر بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش گۈرۈپپىسىدىن 14ى، 166 ئادەمى بار ئىدى. ئاساسلىق رېمونتچىلىق، ياغاچچىلىق، تىككۈچىلىك قاتارلىق ھۇنەرلەر بىلەن شۇغۇللىناتتى. مۇلازىمەت پونكىتى ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرىنى ئۆزلىرى ھازىرلىغان، پايدا زىيانغا ئۆزى مەسئۇل كارخانا بولۇپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئۇلاردىن 5% جامائەت فوندى ئېلىپ، ئۇنى كېڭەيتىلگەن قايتا ئىشلەپچىقىرىش، ئىشچى-خىزمەتچىلەر

پاراۋانلىقى ۋە مەدەنىيەت-مائارىپ ئىشلىرى ئۈچۈن ئىشلەتتى. بۇ مەزگىلدە، مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسى يەنە جياڭيۇ زاۋۇتى، لامپۇچكا سايمانلىرى زاۋۇتى ۋە باسما زاۋۇتى قۇردى. كېيىن جياڭيۇ زاۋۇتى، خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى ۋە رېزىنكە پەلەي زاۋۇتىغا بۆلۈنۈپ كەتتى. لامپۇچكا سايمانلىرى زاۋۇتى كىرسىن چىراغ، لامپا ئىشلەپچىقىرىدىغان زاۋۇتتىن ھازىر ئېلېكترو ماشىنىلارنى ۋە باشقا ماشىنىلارنى رېمونت قىلىدىغان زاۋۇت بولۇپ قالدى. باسما زاۋۇتى سىرتقا تۈپلەپ بېرىشتىن سىرتقا بېسىپ بېرىدىغان بولۇپ تەرەققىي قىلىپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ تايانچ كارخانىسىغا ئايلاندى. 1972-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئىش ھېسابلاپ ئىش ھەققى بېكىتىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ئەڭ يۇقىرى ئايلىق ئىش ھەققى 75 يۈەندىن ئېشىپ كەتمەسلىك، ئەڭ تۆۋەن ئايلىق ئىش ھەققى 45 يۈەندىن تۆۋەن بولماسلىق بەلگىلەندى، بۇ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچىللىقىغا مەلۇم دەرىجىدە تەسىر كۆرسەتتى.

1976-يىلى مەھەللىلەر قۇرغان كارخانىلار تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ، ئىشچىلار 690 غا يەتتى. پۈتۈن يىلدا مەھسۇلات قىممىتى ۋەزىپىسىنى 1 مىليون 100 مىڭ يۈەن ئورۇندىدى. ئۈچ ۋەكالىتەن تىجارەت قىلىش ئاشخانىسى، بەش ۋەكالىتەن تىجارەت قىلىش ناۋايخانىسى، بىر ۋەكالىتەن تىجارەت قىلىش دۇكىنىنىڭ بىر يىللىق ئومۇمىي تىجارەت سوممىسى 88 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، مەھەللىلەر قۇرغان كارخانىلار تىجارەت يوللىرىنى كېڭەيتىش، سۈپەتنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، تەننەرقىنى تۆۋەنلىتىش قاتارلىق ئۈچ ھالقا ئۇستىدە كۆچ سەرپ قىلدى. 1979-يىلدىن باشلاپ، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ھەمكارلىق كوپىرا-تىپى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئاپتونوم رايونلۇق پوچتا-تېلېگراف ئىدارىسى تىجارەت بىناسى، قۇرۇلۇش نازارىتى بىرلەشمە ئىش بېجىرىش بىناسى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئىش بېجىرىش بىناسى قاتارلىق 100گە يېقىن كوررىپوسلۇق بىنا ئۆيلەرنى سېلىش ۋە تۇرخۇنلارنى يەر تەۋرەشكە چىداش كۆچىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن مۇستەھكەملەپ ئىشلەش قۇرۇلۇشىنى ھۆددىگە ئېلىپ ئىشلىدى. ئوخشاش كەسىپتىكى لەرنى چوڭ تەكشۈرۈش جەريانىدا، كۆپ قېتىم ئالدىنقى قاتاردىن ئورۇن ئالدى. ئىككى قېتىم مەملىكەتلىك يەر تەۋرەشكە تاقابىل تۇرۇپ مۇستەھكەملەش ئىشلەپچىقىرىش تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنىغا قاتناشتى. 1987-يىلىغا بارغاندا، جەمئىي 4 مىليون 754 مىڭ 900 يۈەن پايدا يارىتتى. چاۋياڭ خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان چاۋياڭ ئوت ئۆچۈرۈش پاراشوكى، تېخنىكا كۆرسەتكۈچ جەھەتتە مەملىكەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى مىنىستىرلىكىنىڭ تارقاتقان ئۆلچىمىگە يېتىپ مەھسۇلاتى ئىچكىرى ئۆلكىلەرگىچە توشۇپ سېتىلدى. بۇنىڭدىن سىرت، تۆمۈرچىلىك گۈرۈپپىسى ئىشلەپچىقارغان مىللىيچە پىچاق، «قىزىل بايراق» تۈپلەش زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان باسما ماتېرىياللىرى ئىستېمالچىلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئىگىلىك باشقۇرۇش جەھەتتە، 1980-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى بىر قىسىم زاۋۇتلارنىڭ مۇقىم ئىش ھەققى لەيلىمە ئىش ھەققىگە ئۆزگەرتىلدى. ئىش ھەققى شەكلىدە ۋاقتىغا قاراپ، ئىشقا قاراپ ئىش ھەققى بېرىش، مۇكاپات قوشۇش چارىسىنى قوللىنىپ، «داشقازان»نىڭ تامىقىنى يېيىش بۇزۇپ تاشلىنىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە تىجارەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقى قوزغىتىلدى.

1983-يىلى كارخانىلاردا ئىككى دەرىجىلىك ھۆددىگەرلىك توختامنامە تۈزۈمى ۋە كارخانا كادىرلىرىنى تەكلىپ قىلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، رىقابەت مېخانىزمى كارخانىلارنىڭ باشقۇرۇشىغا كىرگۈزۈلدى. شۇ يىلى پۈتۈن يىللىق ئىشلەپچىقىرىش كۆرسەتكۈچ ۋەزىپىسى مۇددىتىدىن ئىككى ئاي بۇرۇن ئورۇنداپ بولۇندى. ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى 5 مىليون 110 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈپ، 440 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىپ، تىيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش قىلىپ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. شۇ

يىلى، مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى.

1987-يىلى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى بىكار قىلىنىپ، سودا تىجارەت بۆلۈمى قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇش ئورنى قۇرۇلۇپ، سانائەت شىركىتى، تىجارەت سودا بۆلۈمى، مۇلازىمەت پونكىتلىرىغا قارىتا بىۋاستە رەھبەرلىك يولغا قويۇلۇپ تەڭشەپ كونترول قىلىش كۈچەيتىلدى ھەمدە كارخانىلارنى نىشانلىق باشقۇرۇش جەريانىدا «بەشكە باغلاش» (ئىش ھەققى، مۇكاپات، پايدا، مەھسۇلات قىممىتى، سېتىش) ۋە «ئۇچنى بىرلەشتۇرۇش» (مەسئۇلىيەت، ھوقۇق، مەنپەئەت) يولغا قويۇلدى. سودا تور-نۇقتىلىرىدىمۇ ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. كارخانا كادىرلىرىغا قارىتا تەكلىپ قىلىپ ئىشلىتىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتىنى نىشانغا باغلىدى، نىشاننى ئورۇندىغان ئەھۋالغا ئاساسەن مۇكاپاتلاش ۋە جازالاش ئېلىپ بېرىلدى. شۇ يىلى، ئەمەلىي ئورۇندالغان مەھسۇلات قىممىتى 8 مىليون 337 مىڭ 100 يۈەن بولۇپ، 17% ئاشتى. ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان پايدا 366 مىڭ 300 يۈەن بولۇپ، 28% ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى. بۇنىڭ بىلەن مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ زاۋۇت، گۇرۇپپىلىرى 11 گە، كارخانا باشقۇرغۇچى خادىملار 41 گە، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 470 گە، مۇلازىمەت پونكىتىدىكى ۋاقتىلىق ئىشچىلار 150كە، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپىراتىپ-ىدىكىلەر 110غا يەتتى. 14 سودا تور-نۇقتىسى بار بولدى. يىللىق پايدىسى 17 مىڭ 300 يۈەن بولۇپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسى كارخانىلىرىنىڭ جەمئىي مۇقىم مۇلكى 886 مىڭ 100 يۈەنگە يەتتى.

2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

1957-يىلى ئازادلىق يولى، مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىي توققۇز ئاھالىلەر كومىتېتى تەسىس قىلىندى. ھەربىر ئاھالىلەر كومىتېتى يەتتە كىشىدىن تەركىب تاپتى. 1983-يىلى 14 ئاھالىلەر كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1985-يىلى جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغاندا، جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق ساي يولى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى، سۇ بىلەن تەمىنلەش پونكىتى، ئۇچنچى كۆۋرۈك، تۆتىنچى كۆۋرۈكتىن ئىبارەت بەش ئاھالىلەر كومىتېتى جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا ئايرىپ بېرىلدى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا توققۇز ئاھالىلەر كومىتېتى، 24 مۇدىر ۋە مۇئاۋىن مۇدىر، 134 گۇرۇپپا باشلىقى بار بولدى. ھەرقايسى ئاھالىلەر كومىتېتىدا ئايالار خىزمىتى، ئامانلىقنى ساقلاش خىزمىتى، مۇرەسسە قىلىش خىزمىتى، ياشلار خىزمىتى، ئىجتىمائىي پاراۋانلىق خىزمىتى قاتارلىق خىزمەت كومىتېتلىرى تەسىس قىلىندى.

بىرىنچى، شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش

مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغاندا، كونا شەھەر رايونىنى ئۆزگەرتىش مەقسەت قىلىنىپ، ئاساسا يول تۈزلەش، ئېرىق-ئۆستەڭلەرنى راۋانلاشتۇرۇش، «تۆت خىل زىيانداش» (چۈجن، پاشا، چاشقان، قۇشقاچ)نى يوقىتىش قاتارلىق ئاممىۋى خاراكتېرلىك ۋەزىپىلەرنى ھەرىكىتىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىندى. 1966-يىلى مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرى تازىلىق قىلىش تۈزۈمى تۈزۈپ چىقىلدى، تازىلىقنى نازارەت قىلىش ئىش ئورنى تۈزۈمى تەسىس قىلىندى ھەمدە 16 كىشىدىن تەشكىللەنگەن مەخسۇس تازىلىق قوشۇنى تەشكىل قىلىندى.

1972-يىلى پۈتۈن شەھەر بويىچە كوچا-يوللارنى رېمونت قىلىپ رەتكە سالغاندا، مەھەللە ئىش باشقارمىسى شەھەر بويىچە ئەڭ پاسكىنا، قالايمىقان كونا «مال بازىرى»نى نۇقتىلىق ئۆزگەرتىلدى. شۇ يىلى 3-، 4-ئايلاردا ئامما ۋە رايوندىكى ئورۇنلاردىن جەمئىي 18مىڭچە ئادەم (قېتىم)، 4000غا

يېقىن ئات-ئۇلاغ ھارۋىسى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈلۈپ، ئەخلەت-چاۋالار تازىلاندى، يوللار تۈزلەندى، كۆچەت تىكىپ كۆكەرتىلدى، ۋودوپروۋود سۇيى ئائىلىلەرگە كىرگۈزۈلۈپ، يۇندا تۇرۇبىلىرى راۋانلاشتۇرۇلدى. شەھەرلىك ھۆكۈمەت بۇ مۇناسىۋەت بىلەن نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى. يىغىنغا ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىدىن ياڭ يوڭ، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق يولداشلار قاتناشتى ھەمدە تەقدىرلىدى.

1975-يىل 3-ئايدا خەلق باشقۇرغان تازىلىق ئەترىتى ئاساسىدا شەھەر قۇرۇلۇشى ئىشخانىسى قۇرۇلدى. ئىشخانىدا 65 ئىشچى-خىزمەتچى بولۇپ، ئاساسلىق قىلىپ تەۋەگە قاراشلىق ئون ئاھالە كومىتېتىنىڭ ئەخلەتلىرىنى سۈپۈرۈپ تازىلاش، توشۇش، ئەخلەت پۇلى يىغىش شۇنداقلا شۇ تەۋەلىكتىكى شەھەر قىياپىتى تازىلىقىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولۇپ كۇندىلىك چىققان ئەخلەتلەرنىڭ كۇندىلىك تازىلىنىپ توشۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلدى. 1976-يىلى ئىككى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى بىرلەشتۇرۇۋېتىلدى. شەھەر قۇرۇلۇشى ئىشخانىسى شەھەر قىياپىتىنى باشقۇرۇش ئىشخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1981-يىلغىچە مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا ۋودوپروۋود سۇيىنى تەمىنلەش پونكىتىدىن 48ى ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، 298 كىشىلىك 35 ھاجەتخانا سېلىنىپ، يۇندا قۇدۇقىدىن 98ى كولىنىپ، ئاھالىلەرنىڭ سۇ ئىچىشى قىيىن بولۇش، ھاجەتخانىغا كىرىشى تەس بولۇش، يۇندا تۆكۈش تەس بولۇش مەسىلىلىرى ئاساسىي جەھەتتىن ھەل قىلىندى. 1982-يىلى «پاسكىنا، قالايمىقان، ناچار» يولنى تۈزىش ۋە رېمونت قىلىپ تۈزىش باشلىنىپ، جەنۇبىي شىنخۇا يولىنىڭ پىيادىلەر يولى كېڭەيتىلدى. 1984-يىلى كوچىلارنى تازىلاش، ئەخلەتلەرنى يىغىپ توشۇش ۋە ھەق يىغىش كەسپى ھەرقايسى ئاھالىلەر كومىتېتلىرىغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى. 1985-يىلى يىل بېشىدا، «ئىشىك ئالدىدىكى ئۆچىنى ھۆددىگە بېرىش» (تازىلىقنى، كۆكەرتىشنى، تەرتىپنى ھۆددىگە ئېلىش) بويىچە باشقۇرۇش خىزمىتى يولغا قويۇلدى. شەھەر قىياپىتى تازىلىقىغا نازارەتچىلىك قىلىشقا توققۇز خادىم قويۇلدى. پۈتۈن يىلدا، رايوندىكى 331 ئورۇنلىك يۇزى 41 مىك 600 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئىشىك دېرىزىلىرى بېزەلدى. 1696 كۋادرات مېتر دائىرىسىدىكى 42 پانقاق ھويلا تۈزەپ ياخشىلاندى. 1987-يىلى رايون تەۋەسىدە ئىشىك ئالدىنى «ئۆچىنى ھۆددىگە بېرىش» كۆلىمى 50 مىك 500 كۋادرات مېترغا، تازىلاش كۆلىمى 14 مىليون 400 كۋادرات مېترغا يەتتى. جەمئىي 86 ئورۇن تازىلىقتا بىرىنچى دەرىجىلىك بولغان ئورۇن، 27 ئىككىنچى دەرىجىلىك، بىر ئورۇن لايىقەتسىز ئورۇن قىلىپ باھالاپ چىقىلدى. پۈتۈن يىلدا 1149 تۈپ كۆچەت تىكىلدى. 1560 كۋادرات مېتر جايغا گۈل-گىياھ ئۆستۈرۈلدى.

ئىككىنچى، ئىجتىمائىي قۇنتۇزۇش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدىكى ياشانغان ئىگىچاقسىز، مۇقىم خىزمىتى يوق، كېسەلچان كىشىلەرگە قۇنتۇزۇش بېرىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ئۆز-ئۆزىنى قۇنتۇزۇشقا پائال تەشكىللىدى. 1965-يىلى، مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئىككى گەجچىلىك، سىم تور توقۇش گۈرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، 29 قۇنتۇزۇش ئائىلىسىدىكى كىشىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ھەربىر كىشىگە ئېيىغا 33 يۈەن ئىش ھەققى بېرىپ، دۆلەت ئۈچۈن قۇنتۇزۇش پۇلىدىن 320 يۈەن ئىقتىساد قىلىپ بەردى، يەنە 3842 يۈەن 98 پوڭ پۇل توپلىدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى يەنە ئالتە ئائىلىدىكى 30 كىشىنى ئۆزۈن مۇددەتلىك خىزمەتكە، 40 ئائىلىدىكى 43 كىشىنى ۋاقىتلىق خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ، قۇنتۇزۇش ئائىلىلىرىنىڭ تۇرمۇش قىيىنچىلىقىنى ئاساسىي جەھەتتىن ھەل قىلدى. 1976-يىلى يەككە تىجارەتچىلەر كۆپەيگەنلىكتىن، قۇنتۇزۇش ئائىلىلىرى تەدرىجىي ئازايدى، ئىجتىمائىي پاراۋانلىق كارخانىلىرىنىڭ مەھسۇلات قىممىتى ئۆزلۈكسىز ئاشقانلىقتىن، قۇنتۇزۇش ھەققى ئازلىتىلدى. 1982-يىلى يەنە ھىيىپلارنى تەشكىللەپ كەسمە چۆپ پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى قۇردى، يىللىق كىرىمى

8412 يۇەنگە يېتىپ، 3207 يۇەن ئېشىندا قالدۇردى. 1987-يىلىغا بارغاندا مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى بارلىق پاراۋانلىق كارخانىلىرى 20 مىڭ يۇەن پايدا يارىتتى، بۇنىڭدىن 10 مىڭ يۇەننى جانائىت فوندىغا، 5000 يۇەننى پاراۋانلىق فوندىغا ئاجراتتى.

ئۇچىنچى، ئارمىينى ھمايە قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش

ھەر يىلدىكى «1-ئاۋغۇست» ئارمىيە بايرىمى ۋە يېڭى يىل، باھار بايرىمى، روزا ھېيت، قۇربان ھېيت مەزگىلىدە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەلىكىدىكى ئورۇنلار ۋە ئاھاللەرنى ھال سوراش بۇيۇملىرىنى ئىئانە قىلىپ سوۋغا قىلىشقا تەشكىللەپ، ئازادلىق ئارمىيىدىن ھال سوردى. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى قىسمىلارغا بېرىپ جەڭچىلەرنىڭ كىيىملىرىنى يۇيۇپ، چاچلىرىنى ياساپ قويۇش، تاماقلىرىنى ياخشىلاپ بېرىشكە تەشكىللىدى ھەمدە ھال سوراش، سۆھبەتلىشىش ئارقىلىق ھەربىي ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ قىينىچىلىقى بار-يوقلۇقىنى ئىگىلەپ، قىسمىدىكى جەڭچىلەرنىڭ غەم-ئەندىشىلىرىنى تۈگەتتى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى نەپقە ۋە ئېتىبار بېرىش ئوبيېكتلىرى 113 ئائىلىلىك بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرى 110، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئۈچ، توققۇز ئاھاللەر كومىتېتى ۋە رايوندا تۇرۇشلۇق ئۈچ ئورۇندا نەپقە ۋە ئېتىبار بېرىش كۇرۇپىسى قۇرۇلۇپ، ھەربىي ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ «تۆت قىينىچىلىقى» (تۇراقلىق ئۆي، بالىلارنىڭ باغچىغا، يەسلىگە كىرىش، مەكتەپلەرگە كىرىش، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش) مەسىلىسى ھەل قىلىندى.

تۆتىنچى، جەمئىيەت ئامانلىقى

1983-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئىككى پەيچۇسو بويىچە ئامانلىقنى ساقلاش قوماندانلىق شتابى قۇرۇپ، نەق جىنايى قىلمىشلارغا زەربە بېرىشكە پائال قاتناشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئازغان ياشلارغا بولغان «تۆتىنى ھۆددىگە ئېلىش» (ئوقۇغۇچىنى مەكتەپلەر ھۆددىگە ئېلىش، ئائىلىلەر پەرزەنتلەرنى ھۆددىگە ئېلىش، ئورۇنلار ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ھۆددىگە ئېلىش، مەھەللىلەر ئاھاللەرنى ھۆددىگە ئېلىش) ۋە «ئۇچىنى بېكىتىش» (ياردەملىشىپ تەربىيىلەش ئوبيېكتىنى بېكىتىش، ياردەم بېرىپ تەربىيە بەرگۈچى خادىملارنى بېكىتىش، ياردەم بېرىپ تەربىيىلەش ئوبيېكتلىرىنىڭ ئۆزگىرىش مۇددىتىنى بېكىتىش) ئەمەلىيلەشتۇرۇلدى.

1985-يىلى سوتسىيالىستىك قانۇن-تۈزۈم تەربىيىسى كەڭ كۆلەملىك قانات يايدۇرۇلۇپ، قانۇن بىلىملىرى ئومۇملاشتۇرۇلدى. تەربىيە ئالغان كىشىلەرنىڭ سانى 6757 ئادەم (قېتىم)غا يەتتى. ياشلار-ئۆسمۈرلەرگە بولغان ياردەم بېرىش-تەربىيىلەش خىزمىتى كۈچەيتىلدى. ياردەم بېرىپ تەربىيىلەش خىزمىتىگە قاتناشقان كادىر 80 نەپەر بولۇپ، 59 ياردەم بېرىپ تەربىيىلەش كۇرۇپىسى قۇرۇلدى، مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق 267 ئورۇندا ئامانلىقنى ساقلاش قوغداش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمى ئەمەلىيلەشتۇرۇلدى. ئامانلىقنى ساقلاش كومىتېتىدىن 14ى بار بولۇپ، ئەزالىرى 122 كىشىگە، قوغداش كادىرلىرى 188 كىشىگە، ئىقتىسادىي خەلق ساقچىلىرى 211 كىشىگە، ئامانلىقنى ساقلاش قاراۋۇللۇق قىلىش ئەترىتى بەشكە، خالىسانە ئوت ئۆچۈرۈش خادىمى 27 كىشىگە يەتتى. 1987-يىلى ئاھاللەر كومىتېتلىرىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمش رەھبەرلىك گۇرۇپىسى قۇرۇلدى، مەھەللە ئىش باشقارمىسى رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار بىلەن 120 پارچە بىخەتەرلىك مەسئۇلىيەتنامىسى ئىمزالىدى. 5484 ئاھالە ئاھاللەر كومىتېتى بىلەن ئائىلە بىخەتەرلىك مەسئۇلىيەتنامىسىنى ئىمزالىدى، ئالدىنقى يېرىم يىلدا نەگۈەن، شىخابا پەيچۇسولىرى 34 قېتىملىق جىنايى ئىشلار دېلوسىدىن 29 دېلونى پاش قىلىپ، دېلو پاش قىلىش نىسبىتىنى %92كە يەتكۈزدى.

بەشىنچى، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى

1980-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق، شەھەرلىك، تېنانشان رايونلۇق ئۈچ دەرىجىلىك ئايالالار بىرلەشمىسى جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا «بەشتە ياخشى» ئائىلە سىناق نۇقتا خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. 1984-يىلغا بارغاندا مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە 54 تېنانشان رايونى دەرىجىلىك «بەشتە ياخشى» ئائىلە، توققۇز شەھەر دەرىجىلىك ئائىلە، ئۈچ ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئائىلە باھالاپ چىقىلدى. كېڭگىر مەسچىت كوچىسى 135-قورۇدىكى ئىككى مىللەتتىن تەركىب تاپقان (ئۇيغۇر، خەنزۇ) ھەمراخان ئائىلىسى مەملىكەت بويىچە «بەشتە ياخشى» ئائىلە بولۇپ باھالاندى.

1982-يىلى قانات يايدۇرۇلغان بىرىنچى قېتىملىق «مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتىدە، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئايالالار بىرلەشمىسى، ئىتتىپاق كومىتېتى ئالدى بىلەن ئىللىقلىق يەتكۈزۈش گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ يېتىم-يېسىر، كېسەل، مېيىپلار ۋە ھەربىي ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلىلىرىگە بېرىپ ياخشى ئىش قىلىپ بەردى ھەمدە شەھەرلىك كۇتۇپخانىنىڭ قوللىشى بىلەن قىشلىق تەتىللىك ئۆسمۇرلەر كۇتۇپخانىسىنى قۇرۇپ، بىر ئاي ئىچىدە 2000 دىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى قوبۇل قىلدى. 30 مىڭغا يېقىن كىتابنى ئارىيەتكە بەردى. 1984-يىلى ھەرقايسى ئاھاللەر كومىتېتلىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدىكى ئورۇنلار بىلەن بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. سۇ بىلەن تەمىنلەش ئاھاللەر كومىتېتى شىنجاڭ قوراللىق ساقچى باش ئەترىتى ترانسپورت چوڭ ئەترىتىنىڭ ئاساسىي قاتلام لېيەندۇيى بىلەن ئالاقە باغلاپ، رايونىمىزدىكى قىسىملار بىلەن ئورتاق مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلغان تۇنجى ئاھاللەر كومىتېتى بولۇپ قالدى.

1983-يىلى بىرىنچى قېتىملىق «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى»دا، مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئورگاندىكى كادىرلارنى ئىككى قېتىم تەشكىللەپ 24 ئائىلىلىك «بەشتە كاپالەتلىك» قىلىنىدىغان ئاز سانلىق مىللەت ئائىلىسىگە بېرىپ تاملىرىنى ئاقارتىپ ، ئىشىك-دېرىزىلىرىنى سۇرتۇپ تازىلاپ، يوتقان-كۆرپىلىرىنى سۆكۈپ يۇيۇپ تىكىپ بەردى. ئىككى قېتىم مىللەتلەر بىلىملىرى مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن خەنزۇلارنىڭ ئۆزئارا تىل ئۆگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئەھدىنامىسىنى بېكىتىپ چىقىپ، «ئىككى ئايرىلماسلىق» ئىدىيىسىنى كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدۇردى. 1987-يىلغا بارغاندا مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تۆت شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار ئورۇن، ئۈچ رايون دەرىجىلىك ئىلغار ئورۇن بارلىققا كەلدى.

1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا «ئۇچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش مۇسابىقە پائالىيىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى ھەمدە ئىشخانا تەسىس قىلىندى. «ئۇچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» بويىچە مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش مۇسابىقە پائالىيەتلەر دولقۇنى قوزغىتىلدى، مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق 77 ئورۇن، مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىلەن «ئۇچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توختامنامىسى ئىمزالىدى. ھەرقايسى ئورۇنلارنى تەكشۈرۈش جەريانىدا، 40 ئورۇن 900دىن يۇقىرى نومۇرغا ئېرىشتى. پۈتۈن رايون بويىچە لايىقەتسىز ئورۇندىن بىرسىمۇ كۆرۈلمىدى.

ئالتىنچى، كېڭگىر مەسچىت كوچىسى ئاھاللەر كومىتېتى

كېڭگىر مەسچىت كوچىسى ئاھاللەر كومىتېتى شەرقتە جەنۇبىي ئازادلىق يولىغا، غەربتە بوغدا يولىغا، جەنۇبتا دۆڭكۆۋرۈك، شىمالدا بۇلاق بېشى كوچىسىغا تۇتىشىدۇ. جەنۇبىي ئازادلىق يولىنىڭ

ئىقتىسادى بىرقەدەر گۈللەنگەن بېرىگە جايلاشقان. ئاھالىلەر كومىتېتى 1957-يىلى قۇرۇلۇشقا باشلانغان بولۇپ، خۇيزۇلارنىڭ داڭلىق مەسچىتى كېڭگېر مەسچىتى نامى بىلەن ئاتالغان. 1964-يىلدىن كېيىن ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ نامى شۇاڭچېڭخاڭ ئاھالىلەر كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلگەنىدى، 1984-يىلى كېڭگېر مەسچىت كوچىسى ئاھالىلەر كومىتېتى دېگەن نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئاھالە كومىتېتى تەۋەلىكىدە ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، شىبە، قازاق، چاۋشيەن قاتارلىق ئالتە مىللەت ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، جەمئىي 907 ئائىلە، 3292 ئادەم بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 409 ئائىلە، 1792 ئادەم بولۇپ، پۈتۈن ئادەم سانىنىڭ 45% .4 نى ئىگىلەيدۇ. ئاھالە كومىتېت دائىرىسىدە توققۇز ئاھالىلەر كومىتېتى تەسىس قىلىنغان. ئاھالىلەر كومىتېتىدە چوڭ-كىچىك 66 قورۇ بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە مىللەتلەر ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان چوڭ قورۇلاردىن 38 ى بار. بۇ تەۋەدە شەھەرلىك تۇرلۇك مالالار شىركىتى، مىللىي بۇيۇملار سودا ساراىيى، تۇرپاننىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق ئىش باشقارمىسى قاتارلىق ئوچ ئورۇن، توققۇز دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىن، 20 گە يېقىن يەككىلەر ئىگىدارچىلىقىدىكى دۇكانلار بار.

كېڭگېر مەسچىت كوچىسى ئاھالىلەر كومىتېتى ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ كونا ئاھالىلەر رايونى بولۇپ، ئاھالىلەر كومىتېتى قۇرۇلغاندىن بۇيان، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشكە ئىزچىل ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. بولۇپمۇ 1983-يىلى بىرىنچى قېتىملىق «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيە ئېيى» پائالىيىتى باشلانغاندىن بۇيان، ھەر يىلى 5-ئايدا ئاھالىلەر كومىتېتى ئاھالىلەرنى «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئۆگىنىش، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىدىن تەلىم ئېلىشقا تەشكىللەشنى تۇزۇم قىلىپ شەكىللەندۇردى. ئادەتتىكى ۋاقىتلاردىمۇ ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ كادىرلىرى داۋاملىق ئۆيمۇ ئۆي كىرىپ، ئاھالىلەرنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ ئىگىلىدى، داۋاملىق تۇردە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش تەربىيىسىنى ئېلىپ باردى. ئامما ئارىسىدا ھەرقايسى مىللەتلەر بىر-بىرىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىگە ھۆرمەت قىلىش، ئۆزئارا ياردەم بېرىش، ئۆزئارا كۆڭۈل بۆلۈشتەك ياخشى كەيپىياتنى تەشەببۇس قىلدى. ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلار ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇردى. مەسىلەن، قاھار ئىسمىلىك ئۇيغۇر ياش ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن ئارازلىشىپ قالغاچقا چىقىپ كېتىپ قار يېغىۋاتقان قەھرىتان سوغۇقتا توڭلاپ يېرىڭلاپ كەتكەن پۇتىنى سۆرەپ ئۆيىگە قايتالماي قالدۇ، بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى مايۆخۇا باشقا ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى بىلەن بىرلىكتە ئاممىدىن 280 يۈەن ئىئانە توپلاپ، قاھارنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ ئوپېراتسىيە قىلدۇرىدۇ، يەنە نۆۋەتلىشىپ ئۇنىڭغا قاراشنى داۋاملاشتۇرىدۇ. مېھمانخانىنىڭ خۇيزۇ خوجايىنى يولداش يى شيۇخۇا ئۇنىڭغا ھەقسىز تاماق، ياتاق ئورۇنلاشتۇرىدۇ. بىر ئايدىن كۆپرەك داۋالاش ئارقىلىق، ئۇنىڭ پۇتى ساقىيىدۇ، ئۇندىن كېيىن ئاھالىلەر كومىتېتى يەنە ئۇنىڭغا قىزغىنلىق بىلەن ياردەملىشىپ خىزمەت تېپىپ بېرىدۇ، ئۆيلەپ قويىدۇ. كېڭگېر مەسچىت كوچىسى 30-قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق بىر خەنزۇ يولدىشى بىلەن ئاجرىشىپ كەتكەندىن كېيىن سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىش ئۈچۈن ئوچ بالىسىنى تاشلاپ قويۇپ ئىچكىرىگە كەتكەن، بالىلار تۇرمۇشتا ئىنتايىن قىينالغان. ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋە مۇئاۋىن مۇدىرلىرى ئۆزلىرىنىڭ پۇلىغا بالىلارغا گۈرۈچ، ئۇن، ماي، ئوتۇن ئېلىپ بەرگەن ھەمدە بالىلارغا ۋاقىتلىق قۇتقۇزۇش پۇلى بېرىپ، بۇ ئوچ بالىنىڭ تۇرمۇشىغا ئىككى ئايدىن كۆپرەك غەمخورلۇق قىلغان. بۇ ئۆينىڭ ئىگىسى قايتىپ كېلىپ، رەتلىك ئۆيىنى كۆرۈپ، ھاياجانلانغانلىقىدىن كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ بىر ھازا سۆزلىيەلمەي قالغان. ئۇيغۇر تۇل مومای سلىمخان راك كېسىلى بىلەن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان، ئاھالىلەر كومىتېتىدىكى كادىرلار خۇددى ئۆزىنىڭ توغقىنىغا ئوخشاش نۆۋەتلىشىپ باققان، بۇ ئايال ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلار يەنە ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرى

بويىچە ئۇنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى بېجىرىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغان.

مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا، كېڭگېر مەسچىت كوچىسى ئاھاللەر كومىتېتى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى چوڭ قورۇلىرىنى بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى چىڭ تۇتتى، ئاھالە كومىتېتى دائىرىسىدە مىللەتلەر ئارىلىشىپ ئولتۇرغان چوڭ قورۇلاردىن 38ى بولۇپ، بۇ قورۇلارنىڭ ھەممىسىدە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئەھدىنامىسى ۋە پائالىيەت قانات يايدۇرۇش پىلانى تۈزۈپ چىقىلىپ، پائالىيەت ئارخىپى تۈرغۇزۇلغان. بۇنىڭغا قارىتا مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئۆز ۋاقتىدا تەكشۈرۈپ باھالاش ئېلىپ بارغان. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە 38 چوڭ قورۇنىڭ ھەممىسى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى چوڭ قورۇسى بولۇپ قۇرۇپ چىقىلغان. ئۇلارنىڭ تەجرىبىسى كېڭگېر مەسچىت كوچىسى 35-، 40-، 43-، 47-قورۇلاردا ئېچىلغان مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى چوڭ قورۇسى بەرپا قىلىش نەق مەيدان يىغىندا تونۇشتۇرۇلۇپ، رايونغا كېڭەيتىلگەن. كېڭگېر مەسچىت كوچىسى تەۋەسىدە بىرەرمۇ تەكشى كوچا يوق ئىدى. كوچا ۋە ھويلىلارنىڭ ھەممىسى ئوي-دۆڭ، ھەممىلا جايدا ئەخلەت، گەندىلەرنى ئۇچراتقىلى بولاتتى. ياز كۈنلىرى ھەممە يەردە چۈشن ئۇچۇپ يۈرەتتى، قىش كۈنلىرى قار-مۇز، ئەخلەت-چاۋالار دۆۋىلىنىپ كېتەتتى. باھار باشلىنىشى بىلەنلا، بۇ تەۋە «پاتقاق ئېرىق»قا ئايلىنىپ قالاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، ئاھاللەر كومىتېتى ئاھاللەرنى يېتەكلەپ، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈپ، ئۆزلىرى قول سىلىپ ئىشلەپ يوللارنى تۈزلىدى، كوچا تاملىرىنى ئاقارتتى، ھاجەتخانىلارنى تازىلىدى، ئەخلەت تۆكۈش مەيدانى راسلىدى. يۇندا قۇدۇقلىرىنى رېمونت قىلدى. تازىلىق ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئورناتتى. ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى بۆلەكلەرگە بۆلۈپ مەسئۇل بولدى. بۇنىڭ بىلەن تازىلىق قىياپىتىدە ناھايىتى زور ئۆزگۈرۈشلەر بولدى. 1965-يىلى بۇ ئاھالە كومىتېت ئۇچ كوچىنى تۈزلەپ رەتلىدى، سۇ چىقىرىش ئېرىقىدىن بەشنى چاپتى، قىش پەسلىدە ھەر قېتىم ياغقان قارنى ئۆز ۋاقتىدا تازىلاپ توشۇپ تۇردى. شۇ يىلى «شەھەر دەرىجىلىك تازىلىقتىكى ئۈلگىلىك ئورۇن» دېگەن نامغا ئېرىشتى. لېكىن بۇ تەۋە كونا شەھەر رايونى بولغانلىقى، كۆپىنچىسىنى يەرلىك بىر قەۋەتلىك ئۆيلەر، كوچىلىرى تار بولغانلىقى، يۇندا چىقىرىش ئەسلىھەلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن پاكىزلىققا ئۈزۈن مۇددەت كاپالەتلىك قىلىشتا قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلدى. ئاھاللەر كومىتېتى ساقلاپ تۇرماي، يۆلىنىۋالماي، ھەر مىللەت ئاممىسىنى ھەرىكەتلەندۈرۈشتە چىڭ تۇرۇپ، ئاھاللەردە تازىلىق ئېڭى ۋە ئادىتىنى يېتىلدۈردى. ئىجتىمائىي ئومۇمىي ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلۈدىغان، ئاسرايدىغان ياخشى ئىشلار ئۈزلۈكسىز بارلىققا كەلدى. كېڭگېر مەسچىت كوچىسى 46-قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق ئايمخان ئۇدا سەككىز يىل خالسانە ھاجەتخانا تازىلاشتا چىڭ تۇرۇپ كەلدى. 50-قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق تۇرسۇن ئۆزنىڭ ئۆيىنىڭ توك سىمىنى ھاجەتخانىغا ئۇلاپ ھاجەتخانىغا لامپۇچكا ئورنىتىپ، ئامما ئارىسىدا ئۈلگە تىكلىدى. 1985-يىلدىن باشلاپ ئاھاللەر كومىتېتى كوچىلارنى تازىلاش جەريانىدا «بىر قېتىم سۈپۈرۈپ، ئىككى قېتىم پاكىز ساقلاش» (ئەتىگەندە سۈپۈرۈپ، چۈشتە، چۈشتىن كېيىن پاكىزلىقنى ساقلاش) تۈزۈمىنى ئورناتتى. ئاھاللەرنىڭ ئەخلەتلىرى كۈندە سائەت سەككىزدىن بۇرۇن تازىلاپ، توشۇپ بولۇندى. گەرچە كوچا كىچىك بولسىمۇ، ئاھالە كومىتېتى ئاھالە ئارىسىدا گۈل-گىياھلارنى تېرىشقا سەپەرۋەرلىك قىلدى. 1987-يىللىق ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا ھەربىر ئائىلىدە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن تۆت تەشتەك، باشقۇرۇش تەۋەلىكىدە جەمئىي 6550 تەشتەك گۈل بېقىلدى. كوچىلاردا 12 گۈللۈك بەرپا قىلىندى.

ئاھالە كومىتېتىدىكى ھەر مىللەت ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى ئىتتىپاقلىشىپ، ھەمكارلىشىپ، ئاممىغا باشلامچىلىق قىلىپ، ھويلا-ئارام‌لارنى ئورتاق قۇرغاچقا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار ئاھالە كومىتېتى، مەملىكەت بويىچە ئىلغار ئاھالە كومىتېتى بولۇپ باھالاندى.

2-باب شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تيانشان رايونىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان بولۇپ، شەرقىتە شەرقىي ئايلانما يول، غەربتە شىمالىي شىنخۇا يولى، قىزىل بايراق يولى بىلەن قوشنا كېلىدۇ، جەنۇبتا خەلق يولىدىن باشلانسا، شىمالدا نۇرلۇق يولىغا تۇتىشىدۇ. مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى مۇشۇ تەۋەدىكى ئاساسلىق يول شىمالىي ئازادلىق يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان.

1957-يىلى دەسلەپتە شىمىن، نەنمىن دەپ ئىككى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بولۇپ، دىخۇا شەھەرلىك 1-رايونىنىڭ باشقۇرۇش تەۋەلىكىگە قارايتتى. 1959-يىل 4-ئايدا شەھەردە «خەلق گۇڭشىلاش-تۇرۇش» يولغا قويۇلۇپ، شىمىندا دېموكراتىك خەلق گۇڭشىسى، نەنمىندا تىنچلىق خەلق گۇڭشىسى قۇرۇلدى. 1960-يىلى دېموكراتىك خەلق گۇڭشىسى بىلەن قىزىل تاغ خەلق گۇڭشىسى بىرلەشتۇرۇۋېتىلىپ، قىزىل تاغ خەلق گۇڭشىسى دەپ ئاتالدى، تىنچلىق خەلق گۇڭشىسى بىلەن چۆنشەن خەلق گۇڭشىسى بىرلەشتۇرۇۋېتىلىپ، چۆنشەن خەلق گۇڭشىسى دەپ ئاتالدى. 1962-يىل 10-ئايدا شىمىن، نەنمىن مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئەسلىگە كەلتۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا، 1969-يىلى نامى ئايرىم-ئايرىم ھالدا شىمىن ۋە نەنمىن مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1977-يىل 10-ئايدا ئىككى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى بىرلەشتۇرۇۋېتىلىپ، نامى شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى دەپ ئاتالدى. 1979-يىلى نامى شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا ئۆزگەرتىلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى مەدەنىيەت يولى 5-كوچا 10-قورۇدا ئىش بېجىردى. 1987-يىلى يېلىنىڭ ئاخىرىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئورگىنىدا پارتكوم ئىشخانىسى، مەھەللە مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، شەھەر باشقۇرۇش ئىشخانىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، پىلانلىق ئىممۇنىتېت ئىشخانىسى، مەدەنىيەت پونكىتى، سانائەت شىركىتى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى تەسىس قىلىندى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 22 مەمۇرىي كەسىپي كادىر (يەتتە ئەر، 15 ئايال)، 49 كارخانا كادىرى (11ئەر، 38 ئايال) بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 22 نەپەر. ئىش باشقارما قارىمىقىدا خەلق يولى، غەربىي مەدەنىيەت يولى، شەرقىي مەدەنىيەت يولى، جەنۇبىي چوڭ كوچا، شىمالىي تىنچلىق يولى، تيانشان يولى، ساغلاملىق يولى، ھەمكارلىق كوچىسى، دېموكراتىيە يولى، جۇڭسەن يولى، قىزىل بايراق يولى، خەلق مەيدانى، شىمالىي چوڭ كوچا، نۇرلۇق يول، قۇرۇلۇش يولى قاتارلىق 15 ئاھالىلەر كومىتېتى تەسىس قىلىنغان. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 25 مىللەت ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، جەمئىي 10 مىڭ 23 ئائىلە، 52 مىڭ 588 كىشى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 8443 نەپەر. بۇ تەۋەگە ئاپتونوم رايون، شەھەر دەرىجىلىك چوڭ ئورۇنلاردىن 87 سى جايلاشقان.

مەزكۇر ئىش باشقارمىسى تەۋەسى تارىختا دىخۇا شەھىرىنىڭ مەركىزى ئىدى. خېلى بۇرۇن چىڭ سۇلالىسى چېغىدىلا سەلتەنەتنىڭ 38-يىلى (1773-يىلى) بۇ جاي سودا-سېتىقچىلار توپلاشقان، مەدەنىيەت ئەسلىمىلىرى مەركەزلەشكەن ئاۋات رايون ئىدى. ئاتاقلىق بوغدا كىتابخانىسى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك 1-ئوتتۇرا مەكتىپى، لاۋجۇن بۇتخانىسى، چىڭخۇاڭ بۇتخانىسى، يەتتە تىكەن ساربىي، خانىشلار بۇتخانىسى، زوگوڭزى شۇنداقلا جوڭجۇ ئۇيغۇشمىسى، لياڭخۇ ئۇيغۇشمىسى، شەنشى ئۇيغۇشمىسى، گەنسۇ

ئۈيۇشمىسى قاتارلىقلار مەزكۇر تەۋەدە ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مۇشۇ تەۋەدە تەسىس قىلىندى. شىمالىي ئازادلىق يولى، جۇڭسەن يولى، دېموكراتىيە يوللىرىنىڭ ئىككى يېنىدا ئېگىز بىنالار قەد كۆتۈرگەن، سودا تور-نۇقتىلىرى بەكمۇ كۆپ بولۇپ، ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ سودا مەركىزى ھېسابلىنىدۇ. بۇ تەۋەدە ئىگىدىتاك دورا ماگىزىنى، خوڭچۇنيۈەن رېستورانى قاتارلىق داڭلىق ماگىزىن، رېستۇرانلار، شۇنداقلا ئۇسكۇنىلىرى مۇكەممەل، مال تۇرلىرى تولۇق بولغان داشىزى تۇرلۇك ماللار سودا سارىيى، تيانشان تۇرلۇك ماللار سارىيى قاتارلىق سودا سارايلىرى بار؛ دۆلەت ئىگىدارچىلىقىدىكى سودىنى ئاساس، كوللېكتىپ ۋە يەككىلەر سودىسىنى قوشۇمچە قىلىپ شەكىللەنگەن جۇڭسەن سودا كوچىسى پۈتۈن شەھەر ئاھالىلىرى ۋە دۆلەت ئىچى سىرتىدىكى سايامەتچىلەرنىڭ مال سېتىۋېلىش مەركىزىگە ئايلاندى. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتىن كېيىن، يېڭىدىن ئېچىلغان قىزىل بايراق دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى، مەدەنىيەت يولى دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى سودا سارىيىنىڭ دېھقانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى تولۇق، سېتىقچىلىق ئىشلىرى جانلانغان بولۇپ كۈنسايىن ئاۋاتلاشماقتا.

مەزكۇر تەۋە يەنە ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ مەدەنىيەت، كۆڭۈل ئېچىش ئەسلىمىلىرى مەركەزلەشكەن جاي بولۇپ، بۇ تەۋەلىكتىكى 1-ئوتتۇرا مەكتەپ، شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپ پۈتۈن شەھەرنىڭ نۇقتىلىق مەكتەپلىرىدۇر. يەنە خەلق كىنوخانىسى، باللار كىنو-تىياتىرخانىسى، ئاممىۋى تىياتىرخانا، شىنجۇڭ تىياتىرخانىسى، تىنچلىق تىياتىرخانىسى، «1-ئاۋغۇست» تىياتىرخانىسى قاتارلىق ئالتە كىنو-تىياتىرخانا بار، مەزكۇر تەۋەدە 1-، 3-، 4-، 5-، 7-، 8-، 17-، 30-يولدىن ئىبارەت سەككىز يولنىڭ ئاپتوبۇسلىرى قاتنايدۇ، قاتنىشى قولايلىق.

1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار

مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار 1958-، 1960-يىللىرىدىكى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» مەزگىلىدىن باشلاپ قۇرۇلۇشقا باشلىغان بولۇپ، «چوڭ كارخانىلارنىڭ كېمىنى تولدۇرۇش، شەھەر خەلقىنىڭ تۇرمۇشىغا مۇلازىمەت قىلىش» فاكتورىنى بويىچە ئاھالىلەر كومىتېتىدىكى ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنى تايانچ قىلىپ، جەمئىيەتتىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرى ۋە تېخنىك خادىملارنى يىغىپ، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈپ، تىككۈچىلىك، باسمىچىلىق، گۈزەل سەنئەت، ئاياغ-كىيىم تىكىش، پايپاق توقۇش، كاۋۇچۇك بۇيۇملىرى، ئېلېكتر ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش قاتارلىق كوللېكتىپ ئىگىدارچىلىقىدىكى زاۋۇت ۋە ساتىراشخانا، كېرەكسىز نەرسىلەرنى يىغىش قاتارلىق مۇلازىمەت خاراكتېرىدىكى كارخانىلارنى قۇردى. بۇ كارخانىلار جەمئىي 18 بولۇپ، خادىملىرى 170 تىن ئېشىپ كەتتى. 1962-يىلى پۈتۈن شەھەر بويىچە سانائەتنى تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلىپ، كەسىپلەر بويىچە سىستېمىلاشتۇرۇلۇپ، تىككۈچىلىك زاۋۇتى، باسمىچىلىق زاۋۇتى، كاۋۇچۇك زاۋۇتى، ساتىراشخانا قاتارلىق 12 كارخانىنىڭ ئايرىم-ئايرىم ھالدا شەھەرلىك قول سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ تېخنىكا رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىغا ۋە شەھەرلىك يىمەك-ئىچمەك جەمئىيەت ئوچۇر مۇلازىمەت قىلىش شىركىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئوچ كارسەلتەنەتنىڭ خام ئەشياسى يېتەرلىك تەمىن ئېتىلمىگەنلىكى ۋە تېخنىكىسى قالاق بولغانلىقتىن ئىشتىن توختىتىلدى. مەھەللە ئىش باشقارما باشقۇرغان سانائەت يامان ئەھۋالدا قالدى. 1965-، 1966-يىللىرى يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ باسمىچىلىق، گۈزەل سەنئەت دۇكىنى، باكىلىت

زاۋۇتى، ئەينەك زاۋۇتى، قۇيمىچىلىق زاۋۇتى، قېلىپ زاۋۇتى، تىككۈچىلىك زاۋۇتى قاتارلىق كارخانىلار قۇرۇلۇپ مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار مەلۇم كۆلەمگە ئىگە بولدى.

1971-يىلدىن 1974-يىلغىچە «ئىنقىلابنى تۈتۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ئامما مەبلەغ توپلاپ، يەنە كەينىدىن كېچىك تېپتىكى بەش خىل مېتال زاۋۇتى، ئاياغ كىيىم زاۋۇتى، سىم توقۇش زاۋۇتى، قەلەي زاۋۇتى، چامادان زاۋۇتى، ئېلېكتر ئەسۋابلىرى زاۋۇتى، تازىلىق شياك زاۋۇتى، ياغاچچىلىق كارخانىسى، ئېلېكتر سايمانلىرىنى قۇراشتۇرۇش ئەترىتى قاتارلىق كارخانىلارنى قۇردى. ئەسلىدىكى باسمىچىلىق دۇكىنى ئاساسىدا ئۆزگەرتىپ باسمىچىلىق زاۋۇتىنى قۇردى. ئەسلىدىكى قۇيمىچىلىق زاۋۇتىنى قومچاق ماشىنا زاۋۇتى قىلىپ ئۆزگەرتتى، بۇنىڭ ئىچىدە تازىلىق كۇجىسى زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان مۇسۇلمانچە تازىلىق كۇجىسى ۋە ئېلېكترونلۇق ئەسۋاب زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان ئىندۇكسىيە ئەسۋابى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئالاھىدە مەھسۇلاتلار بولۇپ قالدى. 1974-يىلنىڭ ئاخىرىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ھەرقايسى سانائەت كارخانىلىرى ئورۇندىغان يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 400 مىڭ يۈەن بولۇپ، سېتىش كىرىمى 1 مىليون 40 مىڭ يۈەنگە، ئەملىك ئاشۇرغان پايدىسى 166 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1979-يىلى شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ھەمكارلىق بىرلەشمە كوپېراتىپى قۇرۇلدى. ئىش باشقارما تەۋەسىدىكى ئىش كۇتۇپ تۇرغان ياشلار ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، سودا، بېمەك-ئىچىمەك جەمئىيەت ئۇچۇن مۇلازىمەت قىلىش تۇرلىرى قۇرۇلۇشقا باشلىدى. 1981-يىلغىچە ئالتە ماگىزىن، ئالتە ئاشخانا، ئىككى ساراي، ئىككى رەسىمخانا، بىر ساتىراشخانا، بىر چاق ياماش كوپېراتىپى، ئۇچ بىناكارلىق قۇرۇلۇش ئەترىتى قۇرۇلدى. شۇ يىلى شەھەردە ئىش كۇتۇپ تۇرغان زىيالىي ياشلاردىن 535 نەپىرى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. پۈتۈن يىللىق ئورۇندىغان تىجارەت سوممىسى 10 مىليون يۈەنگە يېقىنلاشتى.

1981-يىلى كارخانىلارنىڭ تىجارەت مېخانىزمى ئۆزگەرتىلىپ، مەمۇرىي ئورۇنلار قىسقارتىلىپ، ھوقۇق تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ بېرىلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى باشقۇرغان كارخانىلاردا ئالدى بىلەن مۇستەقىل ھېسابات قىلىش، پايدا زىيىنغا ئۆزى ئىگە بولۇشتىن ئىبارەت باشقۇرۇش چارىسى يولغا قويۇلدى. دىرېكتور، زاۋۇت باشلىقى، سېخ مۇدىرى، سمىنا (گۇرۇپپا) ئەترەتتىن ئىبارەت تۆت دەرىجە بويىچە ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يۈرگۈزۈلدى. خادىملارنى، نورمىنى، سۈپەتنى، مەھسۇلاتنى بېكىتىش مەزمۇن قىلىنغان «تۆتنى بېكىتىش بىر ئىش ئورنى»دىن ئىبارەت شەخسىلەرنىڭ ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئورنىتىلدى. كارخانىلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئىشقا قاراپ ھەق بېرىش، پايدىنى بۆلۈشۈش، ئىش ۋاقتىغا قاراپ ھەق بېرىش قاتارلىق ئىش ھەققى شەكلى يولغا قويۇلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە تازىلىق شياك زاۋۇتى مەھسۇلات قىممىتىگە سېتىشنى باغلاش، سېتىشقا پايدىنى باغلاش، پايدىغا ئىش ھەققىنى باغلاشتىن ئىبارەت باشقۇرۇش چارىسىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇپ، مۇكاپاتلاش بىلەن جازالاش ئېنىق بولۇش، ئىشچانلارنى مۇكاپاتلاپ، ھورۇنلارنى جازالاش، كۆپ ئىشلىگەنلەر كۆپ ئېلىش ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقى ئۇنۇملۇك قوزغىتىلدى.

1984-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئەسلىدىكى سانائەت ئىشخانىسى بىلەن ھەمكارلىق بىرلەشمە كوپېراتىپى قايتىدىن تەشكىللىنىپ شىمالىي ئازادلىق يولى سانائەت شىركىتى ۋە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىگە ئۆزگەرتىلىپ، كارخانىلار ئۆز-ئۆزىگە خوجا بولغان ھالدا تىجارەت قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئىقتىسادىي ئەمەلىي گەۋدىگە ئايلاندۇرۇلۇپ، كارخانا باشقۇرۇش ئاپپاراتىنىڭ فۇنكسىيىسىنىڭ

ئۆزگىرىشى ئەھۋالىغە ئاشۇرۇلدى. شۇ يىلى چامادان زاۋۇتى تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1987-يىلىغا كەلگەندە مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئون مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان زاۋۇت، 11 سودا مۇلازىمەت توري، ئۇچ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى بار بولدى. جەمئىي 447 نەپەر مۇقىم ئىشچى، پەسىل خاراكتېرلىك ۋاقىتلىق ئىشچىدىن 310 نەپىرى بولۇپ، 1مىليون 160 مىڭ يۈەن مۇقىم مۇلۇك، 1 مىليون 320 مىڭ يۈەنلىك كۆچمە مەبلەغگە ئىگە بولدى. يىلدا تۇرلۇك باج سوممىسىدىن 481 مىڭ 200 يۈەن تاپشۇردى. پۈتۈن خادىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىقى 21 مىڭ 700 يۈەن بولدى. پۈتۈن يىللىق ئىشلەپچىقىرىش تىجارەت ئومۇمىي قىممىتى 16 مىليون 600 مىڭ يۈەن بولۇپ، 640 مىڭ يۈەن پايدا ئىشقا ئاشۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئورۇندىغان سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 6 مىليون 100 مىڭ يۈەن، سېتىش سوممىسى 4 مىليون 50 مىڭ يۈەن، ئەمەلگە ئاشۇرغان پايدا 390 مىڭ يۈەن؛ سودا، بىيمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت كەسپىنىڭ ئورۇندىغان تىجارەت سوممىسى 4 مىليون 540 مىڭ يۈەن، يارانقان پايدىسى 120 مىڭ يۈەن؛ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەمگەك مۇلازىمەت كەسپىنىڭ ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 960 مىڭ يۈەن، پايدىسى 130 مىڭ يۈەن بولۇپ، رايونغا قاراشلىق 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئىچىدىكى پايدا-باجنى ئەڭ كۆپ يارانقانلارنىڭ بىرسى بولۇپ قالدى.

2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 15 ئاھالە كومىتېتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ھەربىر ئاھاللەر كومىتېتىغا بىر نەپەر مۇدىر، ئىككىدىن ئۆچكىچە مۇئاۋىن مۇدىر، بەشتىن يەتتىگىچە ئەزالار تەسىس قىلىنغانىدى. «شەھەر ئاھاللەر كومىتېتلىرىنىڭ تەشكىلىي مىزانى»نىڭ تەلىپىگە ئاسا-سەن، ھەرقايسى ئاھاللەر كومىتېتلىرىدا تازىلىق، پاراۋانلىق، مۇرەسسە، ئامانلىقنى ساقلاش، ئاياللار خىزمىتى قاتارلىق بەش خىزمەت كومىتېتى تەسىس قىلىندى ھەمدە ھەرقايسى ئاھالە كومىتېتلىرىدا ئاياللار ۋەكىللىرى تەشكىلاتلىرى قۇرۇلۇپ، ئاھالە كومىتېتىنىڭ ئامىمغا تايىنىپ ئۆزىنى ياخشى تەربىيىلەش، ئۆز-ئۆزىگە مۇلازىمەت قىلىشتىن ئىبارەت ئاممىنىڭ ئۆز-ئۆزىنى تۇزمش تەشكىلاتلىرىنىڭ رولى ئۇنۇملۇك جارى قىلدۇرۇلدى.

بىرىنچى، شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش

1977-يىلى شىمىن ۋە نەنمن مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇش تازىلىق گۇرۇپپىلىرى بىرلەشتۇرۇلۇپ شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شەھەر قۇرۇلۇش تازىلىق گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلىندى. 1985-يىلى يىل بېشىدا، شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شەھەر باشقۇرۇش ئىشخانىسىغا ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنىڭ قارىمىقىدا تازىلاش، ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە بېرىشتىن ئىبارەت ئىككى ئەترەت تەسىس قىلىندى. بۇ ئىككى ئەترەتتە 35 نەپەر شتاتلىق ئىشچى-خىز-مەتچى (12 نەپەر پېنسىيىگە چىققان ئىشچى-خىزمەتچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 120 دىن كۆپرەك ۋاقىتلىق ئىشچى بار ئىدى.

تازىلىق ئەترىتى 1974-يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، دەسلەپكى توققۇز يىلدا 29 نەپەر تازىلاپ توشۇش ئىشچىسى ھارۋا ئىشلىتىپ، شۇ جايدا تۇرۇشلۇق 243 ئورۇن، 5369 ئائىلىلىك ئاھاللەر ئاممىسىنىڭ

ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ توشۇش خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالدى. يىللىق تازىلاپ توشۇش مىقدارى 15 مىڭ تونىنىدىن ئاشتى. 33 نەپەر تازىلىق ئىشچىسى ئون چوڭ كوچىنىڭ 157 مىڭ كۋادرات مېتىرلىق يول يۈزىنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. 1982-يىل 2-ئايدىن باشلاپ، شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى ئىدارىسى مۇشۇ تەۋەدە تۆمۈردىن ياسالغان يۇمۇلاق شەكىلدىكى ئەخلەت چىلىكىگە ئەخلەت يىغىشنى سىناق نۇقتىسى قىلىپ يولغا قويدى. 12 ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ توققۇز چوڭ كوچىسى، 40 چوڭ-كىچىك يوللىرىغا 385 ئەخلەت چىلىكى قويۇلدى. بۇنىڭ بىلەن تازىلىق ئىشچىلىرىنىڭ قول ھارۋىلىرى ئىشلىتىلىشتىن قالدۇرۇلۇپ، بۆلەكلەرگە بۆلۈپ، نۆۋەتما بەلگىلەپ، چىلەك بەلگىلەپ باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. 1984-يىلى ئەخلەت چىلەكلىرى 667 گە كۆپەيتىلدى.

1980-يىلدىن بۇرۇن قىش پەسلىدە قار ياغسا چوڭ كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئورۇنلارنى تەشكىللەپ قار تازىلاتقۇزۇلاتتى. ئاساسلىق قىلىپ شىمالىي ئازادلىق يولى، جۇڭسەن يولى، دېموكراتىيە يولى قاتارلىق بىرقانچە ئاساسلىق يول بىلەن چەكلىنەتتى. 1980-يىلدىن باشلاپ يولنىڭ ئىككى يېنىدىكى ئورۇنلار ئارىسىدا مۇھىت تازىلىقى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى قانات يايدۇرۇلدى. ئاھالىلەر كومىتېتىنى بىرلىك قىلىپ، 15 قار تازىلاشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 14 چوڭ كوچىدىكى 368 ئورۇن، 40 ئائىلىلىكلەر قورۇسى، 101 ئاھالىلەر قورۇسىغا قارىتا، 49 مەسئۇلىيەت ئوچاستىكىسى بۆلۈپ بېرىلدى. بۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 12 مىڭ 675 مېتر، ھەممىسى 294 مەسئۇلىيەت بۆلۈكى بولۇپ، تازىلاش كۆلىمى 158 مىڭ كۋادرات مېتر، 1982-يىلدىن باشلاپ شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى ماشىنا ئارقىلىق شىمالىي ئازادلىق يولى، جۇڭسەن يولى، خەلق يولىدىكى يىغىلغان قارلارنى تازىلاپ توشۇيدىغان بولدى، ئۇنىڭدىن باشقا جايلارنىمۇ ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆزلىرى تازىلاپ توشۇيدىغان بولدى.

1983-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋسىيە «يەتتە ئائىلىگە بىر ئىش ئورنى» تازىلىق مەسئۇلىيەت تۈزۈمى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. تەۋەدە تۇرۇشلۇق كوچىنىڭ ئىككى يېنىدىكى ئورۇنلار-نىڭ ھەر يەتتىسى بىر گۇرۇپپا قىلىپ تەشكىللىنىپ، ھەر ھەپتىدە نۆۋەتلىشىپ بىر كىشى دېجورنىلىق قىلىپ، ئىشىك ئالدىنىڭ تازىلىقىنى ساقلاپ، قالايمىقان قويۇپ قويۇش، قالايمىقان توختىتىپ قويۇشنى قەتئى چەكلىدى. 1984-يىل 5-ئايدا مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋسىيدىكى ئاساسلىق چوڭ كوچىلاردا تازىلىقنى ھۆددىگە ئېلىش، كۆكەرتىشنى ھۆددىگە ئېلىش، تەرتىپنى ھۆددىگە ئېلىشنى مەزمۇن قىلغان ئىشىك ئالدىدىكى «ئۈچنى ھۆددىگە ئېلىش» مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ئەسلىدىكى ئورۇنلار ئادەم چىقىرىپ دېجورنىلىق قىلىش ئۆزئارا بېقىن بولغان بىرقانچە ئورۇن مەبلەغ چىقىرىپ ئادەم يوللاپ دېجورنىلىق قىلىشقا ئۆزگەرتىلىپ، ئالدى بىلەن شىمالىي ئازادلىق يولى، جۇڭسەن يولى، دېموكراتىيە يولىدا سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى. 1985-يىل 1-ئايدا كېڭەيتىلىشكە باشلىدى. رايوندىكى 15 ئاساسلىق چوڭ كوچىلاردا ئىشىك ئالدى بويىچە «ئۈچنى ھۆددىگە ئېلىش» يولغا قويۇلدى. ئورۇنلار جەمئىي ئالتە دائىرە، 123 بۆلەك بويىچە كۆلىمى 69 مىڭ 600 كۋادرات مېتر جايىنى ھۆددىگە ئالدى. ھۆددىگە ئالغان ئورۇنلارنىڭ ئىشىك ئالدىغا «ئۈچنى ھۆددىگە ئېلىش» بەلگىسى ئېسىلدى. 123 نەپەر ۋاقىتلىق ئىشچى دېجورنىلىققا تۇرۇپ، ئالتە نەپەر نازارەتچىلىك قىلغۇچى ئالتە تارماق تەۋەنىڭ دېجورنىلىقىنى قىلىپ باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولۇپ، «مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئومۇمىيۈزلۈك باشقۇرۇش، نازارەتچىلىك قىلغۇچىلار دائىرىلەرنى باشقۇرۇش، دېجورنىلىق قىلغۇچىلار تارماق جايلارنى باشقۇرۇش» تىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يۈرگۈزۈلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە، ئىشىك ئالدىدىكى «ئۈچنى ھۆددىگە ئېلىش» خىزمىتى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق تەۋەلەردىكى 16 چوڭ كوچا، 499 ئورۇنغا تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. بۇنىڭ كۆلىمى 86 مىڭ كۋادرات مېتر، ياز پەسلىدە

ئىككى سىمىنا تۈزۈمى ئىجرا قىلىنىپ، ئۈچنى ھۆددىگە ئالغۇچى خادىملار 104 كە، قىش پەسلىدە بىر سىمىنا تۈزۈمى ئىجرا قىلىنىپ، ئۈچنى ھۆددىگە ئالغان خادىملار 81 گە يەتتى. ئۈچنى ھۆددىگە ئالغۇچى خادىملارغا قارىتا مۇكاپات پۇلى بىلەن «ئۈچنى ھۆددىگە ئېلىش» سۈپىتىنى بىر-بىرىگە باغلاشتەك مەسئۇلىيەت ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، نەتىجىسى كۆزگە كۆرۈنەرلىك بولدى.

1980-يىلى شەھەرلىك يول ئاسراش باشقارمىسى كوچا، يوللاردىكى ئاساسىي قۇرۇلۇشلارنىڭ يوللارنى ئىگىلىشىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ھوقۇقىنى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا چۈشۈرۈپ بەردى.

1977-يىلدىن باشلاپ مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ۋە ئاممىنى پىلانلىق، قەدەم-باسقۇچلۇق ھالدا ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، شەھەر قۇرۇلۇش كەسپىي ئەترىتىگە ھەمكارلىشىپ چوڭ كوچىلار، پىيادىلەر يولى ۋە پاتقاق ھويلىلارنى تۈزەپ، تۈركۈمگە بۆلۈپ ئاھالىلەر ئۈچۈن يەر ئاستى يۇندا تۇرۇبىسى ياساپ بەردى ۋە ۋودوپروۋود سۈيى پونكىتى قۇردى. 1987-يىلىغا كەلگەندە، جەمئىي 47 كوچا ۋە يول ئۆزگەرتىلدى. بۇنىڭ كۆلىمى جەمئىي 65 مىڭ 800 كۋادرات مېتر؛ ئورۇنلار ۋە ئامما ئۆزلىرى ئىشىك ئالدىدىكى يوللىرىنى ياسىدى، كونا پىيادىلەر يولىدىن 16 نى ئۆزگەرتتى، بۇنىڭ كۆلىمى 45 مىڭ 700 كۋادرات مېتر كېلىدۇ؛ 184 كونا ھويلا ئۆزگەرتىلدى، بۇنىڭ كۆلىمى 59 مىڭ 500 كۋادرات مېتر. يېڭىدىن 1389 مېترلىق سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىلدى. توڭلاپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان سۇ چۈشۈرگىسى بار سۇ پونكىتىدىن 39 ى ياسالدى؛ يېڭىدىن 4027 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى يۇندا تۇرۇبىسى ئورنىتىلدى. 122 يۇندا تۆكۈش قۇدۇقى تەسىس قىلىندى؛ يەنە 16 كىشىلىك تۆت قۇرغاق ھاجەتخانا، 22 كىشىلىك ئىككى سۇ چۈشۈرگىسى بار ھاجەتخانا سېلىندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، بەزى ئورۇن ۋە شەخسلەر بىرقەدەر چەتتىرەك بولغان يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى پىيادىلەر يولى ۋە كوچىلارغا لەمپە ياساپ ئۆيلەرنى سېلىۋالغانىدى. قانۇنسىز سېلىنغان بۇ ئۆيلەر قاتناشقا توسالغۇ بولدى، شەھەر قىياپىتىنىڭ كۆركەملىكىگە تەسىر يەتكۈزدى. 1983-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا شەھەر قىياپىتىنى تەرتىپكە سېلىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 33 نەپەر كىشى قاتناشقان شەھەر قىياپىتىنى تەرتىپكە سېلىش قوماندانلىق گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، خىزمەت ئېھتىياجىغا ئاساسەن مەھەللە ئىشلىرى، بازار باشقۇرۇش، ئاساسىي قۇرۇلۇشلارنىڭ يوللارنى ئىگىللىۋېلىشىنى تەكشۈرۈش، قانۇنسىز قۇرۇلۇشلارنى تىزىملاش قاتارلىق تۆت گۇرۇپپىغا بۆلۈ-نۈپ، 60 تىن كۆپرەك جايدىكى قانۇنسىز قۇرۇلۇشلارنى چېقىپ تاشلىدى.

1982-يىلى يەككە تىجارەتچىلەر شىددەت بىلەن كۆپەيدى، كوچىلارنى قالايمىقان ئىگىللىۋېلىش ئېغىرلىشىپ، كوچا بېشىدىكى يول ئېغىزلىرىدا قاتناش توسۇلۇپ قېلىپ، تەرتىپ قالايمىقانلاشتى. 6-ئايدا مەھەللە ئىش باشقارمىسى كوچا، يوللارنى ئىگىلىۋالغان بارلىق يايما نۇقتىلىرىنى تىزىملاپ رويخەتكە ئېلىپ، رەتكە تۇرغۇزۇپ، رەت نومۇرىنى يازدى، مۇقىم تىجارەت قىلىش ئورنىنى بېكىتىپ چىقتى، بۇنىڭ بىلەن كوچا ۋە يوللارنىڭ تەرتىپى جايىغا چۈشتى. 1982-يىل 6-ئايدىن 1983-يىل 6-ئايغىچە يول ئىگىلەش رەسمىيىتىدىن 237 پارچىنى بېجىرىپ بەردى. 1984-يىلدىن باشلاپ ئىچكىرى ئۆلكىلەرنىڭ تەجرىبىلىرىدىن ئۆگىنىپ، ھەرقايسى ئاساسىي قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىدا مەدەنىيەتلىك قۇرۇلۇش قىلىش مۇسابىقە پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ۋىۋىسكا ئېسىپ باشقۇرۇش يولغا قويۇلۇپ، قۇرۇلۇشلار مۇنەۋۋەر قۇرۇلۇش ئورنى، لاياقەتسىز قۇرۇلۇش ئورنى، لاياقەتلىك قۇرۇلۇش ئورنى دېگەن ئۈچ دەرىجىگە بۆلۈندى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى مەخسۇس ۋەزىپىدىكى باشقۇرغۇچى خادىمدىن بىر نەپەر تەسىس قىلدى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە ئاساسىي قۇرۇلۇش ئورنىدىن 41ى بولۇپ، پۈتۈن يىلدا مۇسابىقىلىشىش-سېلىشتۇرۇپ باھالاش پائالىيىتى تۆت قېتىم ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، ئىككى مۇنەۋۋەر

قۇرۇلۇش ئورنى، ئالتە لايىقەتلىك قۇرۇلۇش ئورنى باھالاپ چىقىلدى. سەككىز ئورۇندىكى جايىنى قانۇنسىز ئارتۇق ئىگىلىۋالغان، قۇرۇلۇش ئەتراپىغا تام سالمىغان، مەدەنىيەتلىك قۇرۇلۇش ئورنى بولۇشنى ئورۇندىمىغانلارغا قارىتا توك يوللىرىنى كېسىۋېتىش، بۇيرۇق بىلەن ئىش توختىتىش، ماشىنىسىنى توتۇپ قېلىش، پىراۋىسنى يىغىۋېلىش، جەرىمانە قويۇش قاتارلىق تەدبىرلەر قوللىنىلغانلىقتىن، قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىنىڭ يوللارنى ئىگىلىۋېلىش ئەھۋالىدا مۇئەييەن ياخشىلىنىش بولدى.

1986-يىلدىن باشلاپ مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئۆز تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنىڭ تازىلىق ئەھۋالىنى ھەر پەسىلدە بىر قېتىم نومۇر قويۇپ باھالىدى. نومۇرى 85 تىن يۇقىرىلارغا تازىلىقتا «ئا» دەرىجىلىك ئورۇن دەپ قىزىل ۋىۋىسكا ئاستى، نومۇرى 80～60 قېچە بولغانلارنى ئىككىنچى دەرىجىلىك ئورۇن دەپ كۆك ۋىۋىسكا ئاستى، نومۇرى 60 تىن تۆۋەن بولغانلارغا لايىقەتسىز دەپ قارا ۋىۋىسكا ئاستى. تازىلىقتا لايىقەتسىز بولغان ئورۇنلار 50 يۇەندىن 200 يۇەنگىچە جەرىمانە قويۇلۇپ بىر تەرەپ قىلىندى. ئاساسلىق باشقۇرغۇچى مەسئۇل كىشىگىمۇ بەش يۇەندىن 20 يۇەنگىچە جەرىمانە قويۇپ بىر تەرەپ قىلىندى. 1986-يىلى تۆت قېتىم تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، «ئا» دەرىجىلىك ئورۇندىن 346 سى (1-دەرىجىلىك)، «ب» دەرىجىلىك ئورۇندىن 34ى (لايىقەتلىك)، تازىلىقتا لايىقەتسىز ئورۇندىن بەشى باھالاپ چىقىلدى. 1987-يىلى بەش قېتىم تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، «ئا» دەرىجىلىك ئورۇندىن 396 سى، «ب» دەرىجىلىك ئورۇندىن تۆتى، تازىلىقتا لايىقەتسىز ئورۇندىن ئۈچى باھالاپ چىقىلدى ۋە تازىلىقتا لايىقەتسىز بولغان ئورۇنلارغا 650 يۇەن جەرىمانە قويۇلدى.

ئىككىنچى، ئارمىينى ھىمايە قىلىش، نەپىقە-ئېتىبار بېرىش

مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغاندىن باشلاپ، ھەر قېتىملىق يېڭى يىل، باھار بايرىمى، ئارمىيە بايرىمى قاتارلىق بايرام كۈنلىرىدە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئارمىينى ھىمايە قىلىش-خەلقنى سۆيۈش سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئاچتى.ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ ھال سوراش بۇيۇملىرىنى تەييارلىدى، جەڭچىلەر-نىڭ يوتقان-كۆرپىلىرىنى يۇيۇپ، كىيىم-كېچەكلىرىنى ياماپ بەردى ھەمدە ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تەۋەلىرىدىن ھال سوراپ، ئارمىيە خەلق مۇناسىۋىتىنى قويۇقلاشتۇرۇپ، ئارمىيە خەلقنى سۆيۈش، خەلق ئارمىينى ھىمايە قىلىشتەك يېڭى كەيپىياتنى شەكىللەندۈردى. 1979-يىللىق ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىگە قاراشلىق ھەر مىللەت ئاممىسى پۈتۈن يىلدا يەرلىكتە تۇرۇشلۇق ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىگە 280 قۇر كىيىمنى يۇيۇپ بەرگەن، 6235 ھال سوراش بۇيۇمى تەييارلىغان، ئونتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى ھەربىكتەكە كەلتۈرۈپ، ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تەۋەلىرىنىڭ تازىلىقىنى قىلىپ بەرگەن، كىيىم-كېچەكنى يۇيۇپ بەرگەن، سۇيىنى توشۇپ بەرگەن، ئۇن، كۆمۈرلىرىنى ئەكىلىپ بەرگەن، بۇنىڭغا قاتناشقانلار 2656 ئادەم قېتىمغا يەتكەن. 3500 ياخشى ئىش قىلىپ بەرگەن. يەنە قىسمىلارغا يارەملىشىپ 20 نەپەر ئائىلە تاۋابىئاتنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرغان. سابىق بەخت يولى ئاھاللەر كومىتېتىدىكى ياشانغان ئەن چۈنيى موماي نەچچە ئون يىلدىن بۇيان ئۆز قولى بىلەن ھەربىي خەي تىكىپ ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىگە ئەۋەتىشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى. 1979-يىلى يېڭى يىل ھارپىسىدا، ئۇ 70 ياشتىن ئاشقان بولسىمۇ، يەنىلا بىر يېگىنە-بىر يېگىنىلەپ خەي تىكىپ ئارمىينى ھىمايە قىلىش پائالىيىتىگە ئۈلگۈرتۈپ، ئۇدا نەچچە يىل مەملىكەتلىك ئارمىينى ھىمايە قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش نەمۇنىچىسى بولۇپ باھالىنىپ تەقدىرلەن-دى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئارمىينى ھىمايە قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئەھمىيەت بېرىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. 15 ئاھالە كومىتېتىنىڭ ھەممىسىدە ئارمىينى ھىمايە قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش گۇرۇپپىسى تەشكىللەندى، شۇ يىلى

11-ئايدا مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا، ھەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزى (گۇرۇپپىسى) قۇرۇلدى. يىل ئاخىرىغىچە، مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق بىرلىكتە بەرپا قىلىنغان ھەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزى (گۇرۇپپىسى)دىن 34ى قۇرۇلدى. پۈتۈن يىلدا 11 ئائىلىلىك ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تەۋەسىگە 5120 يۈەن نەپىقە پۇلى تارقىتىپ بېرىلدى.

ئۇچىنچى، ئىجتىمائىي قوغداش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، تۇرمۇشتا قىينىچىلىقى بار ئائىلىلەرگە ئۆز ۋاقتىدا قوغداش پۇلى بېرىلەتتى. 1955-يىلدىن باشلاپ دۆلەتنىڭ يۈكسىنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن، ئىجتىمائىي قوغداشتا «ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ئۆز-ئۆزىنى قوغداشنى ئاساس قىلىش، ھۆكۈمەتنىڭ قوغداش پۇلىنى قوشۇمچە قىلىش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاھالە كومىتېتىغا تايىنىپ ئىش باشقارما تەۋەسىدىكى كەمبەغەل ئاھاللەر، ئىشسىز خادىملار ۋە غەرب-غۇربا، ئىگە-چاقسىز، تۇرمۇش مەنبەسى يوق، قىينىچىلىقى بار ئاھاللەرنى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆز-ئۆزىنى قوغداشقا تەشكىللىدى. 1966-يىلىغا كەلگەندە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى بەزى زاۋۇت ۋە يېمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت نۇقتىلىرىغا 273 نەپەر قىينىچىلىقى بار ئائىلىلىكلەرنى ئورۇنلاشتۇردى، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار تۇرمۇشتا چىقىش يولىغا ئىگە بولدى. ئەمگەك كۈچى يوق، قىينىچىلىقى بار ئائىلىلىكلەرگە قەرەللىك قوغداش بېرىش ۋە ۋاقتىلىق قوغداش بېرىش چارىسىنى قوللاندى ھەمدە ھەقسىز داۋالاش بىلەن تەمىن ئەتتى. پەقەت 1979-يىلىلا قىينىچىلىقى بار 46 ئائىلىگە 3591 يۈەن قوغداش پۇلى تارقىتىپ بېرىلدى، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغان، ئىشىك سىرتقا ئېچىۋېتىلگەندىن بۇيان، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش پۈرسىتى كۆپ بولغاچقا، قوغداش ئالدىغان قىينىچىلىقى بار ئائىلىلىكلەر ئازايدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە پەقەت ئۆزۈن مۇددەت قوغداش ئالدىغان سەككىز ئائىلىلىك سەككىز كىشى، ۋاقتىلىق قوغداش ئالدىغان بىر ئائىلىلىك بىر كىشىلا قالدى. قوغداش راسخوتى ئۆلچىمى ئەسلىدىكى بىر كىشىگە ھەر ئايدا بېرىلىدىغان 23 يۈەندىن 30 يۈەنگە ئۆستۈرۈلدى.

ئۆتىنچى، پىلانلىق توغۇت

مەھەللە ئىش باشقارمىسى 1964-يىلدىن باشلاپ پىلانلىق توغۇت خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. 1966-يىلدىن باشلاپ نىكاھلانغۇچىلارنى تىزىملاشنى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بېجىرىدىغان بولدى. ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، 1968-يىلدىن 1976-يىلغىچە نىكاھلانغۇچىلاردىن جەمئىي 6400 نەپەر كىشىنى (3200 جۈپ) تىزىملىغان، 1984-يىلدىن 1987-يىلغىچە نىكاھلانغۇچىلاردىن جەمئىي 6186 نەپەر كىشىنى (3093 جۈپ) تىزىملىغان. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تىزىملاتقان ھەر ئىككى تەرەپكە كېچىكىپ توي قىلىش، كېچىكىپ پەرزەنت كۆرۈش ۋە سۈپەتلىك توغۇش، سۈپەتلىك تەربىيىلەش بىلىملىرىنى تەشۋىق قىلدى ھەمدە پۈتۈن مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىپ، تەشۋىقاتنى قانات يايدۇرۇپ، توغۇت چەكلەش تەدبىرلىرىنى ئەمەلىيلەشتۇرۇپ، ئاھالىنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىنى ئۇنۇملۇك كونترول قىلدى. 1978-يىلى مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىنىڭ ئاھاللەرنىڭ كۆپىيىش نىسبىتى 3.6‰، پىلانلىق توغۇت نىسبىتى 93%، توغۇت چەكلەش نىسبىتى 90%، يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش نىسبىتى 81% بولدى. 1980-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تىيانشان رايونلۇق پىلانلىق توغۇت خىزمىتى بويىچە قىزىل بايراقدار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. 1984-يىلدىن باشلاپ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا پىلانلىق توغۇت تەشۋىقات تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر پىلانلىق توغۇتنى يولغا قويۇشقا ئىلھاملاندۇرۇلۇپ، ئۇنۇمى كۆزگە كۆرۈنەرلىك بولدى. يىل ئاخىرىغىچە، مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاھالىسىنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى

16.34‰، يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش نىسبىتى 53.33 %، تۇغۇت چەكلەش نىسبىتى 49.47 %، تۇغۇت نىسبىتى 19.49‰ بولدى. 1985-يىلدىن 1987-يىلغىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى ئىلمىيلاشقان باشقۇرۇش تەلىپىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن، مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا پىلانلىق تۇغۇت بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش مۇلازىمەت پونكتى قۇرۇلدى. تۇغۇت يېشىدىكى ئايالالارغا قارىتا تۇرلۈك تۇغۇت چەكلەش ۋە سۇپەتلىك تۇغۇش، سۇپەتلىك تەربىيىلەش تەشۋىقاتى ۋە مۇلازىمىتى قانات يايدۇرۇلدى. ئېقىپ يۈرگەن ئاھاللەرگە بولغان باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، پىلان سىرتىدىكى تۇغۇت چەكلەندى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا، خەنزۇلارنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى 12.32‰، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى 26.82‰ بولۇپ، پىلانلىق تۇغۇت نىسبىتى 100 % بولدى؛ خەنزۇلارنىڭ يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش نىسبىتى 98 %، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش نىسبىتى 4.03 %، خەنزۇلارنىڭ تۇغۇت چەكلەش نىسبىتى 100 %، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇغۇت چەكلەش نىسبىتى 96 % بولدى.

بەشىنچى، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش

50-يىللاردا مەھەللە ئاساسىي قاتلاملاردا ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئوتنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئوغرىلىق-نىڭ ئالدىنى ئېلىش، جاسۇسلۇقنىڭ ئالدىنى ئېلىش، تەبىئىي ئاپەت ھادىسىلىرىگە تاقابىل تۇرۇش مەزمۇن قىلىنغان «تۆتىنىڭ ئالدىنى ئېلىش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئىگىلىكىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ۋە بىرىنچى بەش يىللىق پىلاننىڭ يولغا قويۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىندى. 1979-يىلى پۈتۈن شەھەر بويىچە قانات يايدۇرۇلغان جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش مەركەز قىلىنغان جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش ۋە تەرتىپكە سېلىش پائالىيىتى جەريانىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋسىيە جەمئىيەت ئامانلىقىغا دەخلى-تەرۇز قىلغان جەمئىي 106 نەپەر قانۇنسىز ئۇنسۇر قولغا چۈشۈرۈل-دى، نەق جىنايى ئىشلار ئەنزىسىدىن ئالتىسى، ئامانلىقىنى ساقلاش ئەنزىسىدىن 153ى، يېغىلىپ قالغان ئەنزىدىن 22 سى پاش قىلىندى. جىنايى قىلمىشى بار 21 نەپەر كىشى تۇتۇپ تۇرۇلدى، ئەنزە پاش قىلىش نىسبىتى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى، ئەنزىلەرنىڭ يۈز بېرىش نىسبىتى تۆۋەنلىدى. شۇ يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى پۈتۈن شەھەر بويىچە جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى. 1980-يىلى شىمالىي ئازادلىق يولى رايونىدا ئامانلىقىنى ساقلاش بىرلەشمە مۇداپىئە قوماندانلىق شتابى قۇرۇلدى. «قورۇلار قورۇلارنى ھۆددىگە ئېلىش، كوچا كوچىلارنى ھۆددىگە ئېلىش، يوللار يوللارنى ھۆددىگە ئېلىش، ئورۇنلار ئورۇنلارنى ھۆددىگە ئېلىش» مەزمۇن قىلىنغان «تۆتىنى ھۆددىگە ئېلىش» ئامانلىقىنى ساقلاش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى. بىخەتەرلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ـ ئامانلىقىنى ساقلاش تۈرىدىن 5378ى، بىخەتەرلىك قاراۋۇللۇق گۇرۇپپىسىدىن 190ى قۇرۇلۇپ، جامائەت خەۋپسىزلىكى پەيچۇسولىرىنىڭ ئەنزە پاش قىلىش خىزمىتىگە ئۇنۇملۇك ماسلاشقانلىقتىن، ئەنزىلەرنىڭ سادىر بولۇش نىسبىتى 1979-يىلدىكىدىن تۆۋەنلىدى (نەنمىن پەيچۇسوسىنىڭ 11.2 %، شىمىن پەيچۇ-سوسىنىڭ 45 % تۆۋەنلىدى) . 1987-يىلى جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش خىزمىتى جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەشكە ئۆزگەرتىلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى ھەمدە 12 ئاساسىي قاتلام ئامانلىقىنى ساقلاش كومىتېتى، 18 ئامانلىقىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى، 11 ئىدارىدىكى ئائىلىلىكلەر قورۇلرىنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش كومىتېتى، ئىككى بىرلەشمە مۇداپىئە ئەترىتى قۇرۇلۇپ، ئاممىۋى مۇداپىئە، ئاممىۋى تۈزەش بويىچە جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش تورى شەكىللەندۈرۈلۈپ، ئىجتىمائىي كەيپىيات ۋە جەمئىيەت تەرتىپى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى، جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرى، ئامانلىقىنى ساقلاش

ئەنزىلىرى تۆۋەنلىدى، 1987-يىلى ئىش باشقارما تەۋەسىدە جەمئىي 81 ئەنزە سادىر بولدى، بۇنىڭ 72 سى پاش قىلىنىپ، ئەنزە پاش قىلىش نىسبىتى 87.5% كە يەتتى، ئەنزە سادىر بولۇش نىسبىتى 1986-يىلدىكىدىن 8.26% تۆۋەنلىدى.

ئالتىنچى، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى

1982-يىل 3-ئايدا 1-قېتىملىق مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتى جەريانىدا، پاسكىنا، قالايمىقان، ناچار بولۇش ۋەزىيىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، 223 ئورۇن ئىشچىلاردىن 200 مىڭ ئادەم (قېتىم) ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، 411 ماشىنىنى چىقىرىپ، جەمئىي 7904 تونىنا ئەخلەتنى تازىلاپ توشۇدى. 1983-يىلى 2-قېتىملىق مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش پائالىيىتى جەريانىدا، ئاساسلىق قىلىپ مەدەنىيەتلىك، غايىلىك، ئەخلاقلىق، ئىنتىزامچان بولۇش مەزمۇن قىلىنغان «تۆت بولۇش» تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلدى، كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەر خەلقە ئوگايلىق يارىتىپ بېرىدىغان مۇلازىمەت پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىندى، ئاھالىلەر كومىتېتى ئاممىنى «بەش كاپالەت ئائىلىلەر»، ھەربىيلەر، ئىقلابىي قۇربانلار ئائىلىسىگە 100 دىن كۆپرەك ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشكە تەشكىللىدى.

1983-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئارمىيە، ساقچى، خەلق نۇقتا بەلگىلەپ ئالاقە باغلاپ مەدەنىيەتلىك ئاھالىلەر كومىتېتىنى بىرلىكتە قۇرۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق قىسىملار ھەرقايسى ئاھالىلەر كومىتېتلىرى بىلەن بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش ئەھدىنامىسىنى ئىمزالىدى. 1984-يىل 2-ئايدا مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئارمىيە خەلق، ساقچى خەلق، كادىرلار بىلەن ئامما، ئارمىيە بىلەن كادىرلاردىن ئىبارەت تۆت خىل شەكىلدىكى نۇقتا بەلگىلەپ بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى، بەخت يولى، شىمالىي ئازادلىق يولى، جۇڭسەن يولىنى گۈزەل كوچا قىلىپ قۇرۇپ چىقىش قارار قىلىندى. مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار بىلەن ئاھالىلەر ئاممىسى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈپ، بەش پىيادىلەر كوچىسىنى رېمونت قىلىپ تۈزىدى، بۇنىڭ كۆلىمى جەمئىي 44 مىڭ 900 كۋادرات مېتر كېلىدۇ، ئادەتتىكى يولدىن ئۈچنى رېمونت قىلدى، ئۇنىڭ كۆلىمى 5431 كۋادرات مېتر كېلىدۇ؛ 17 ھويلىنى رېمونت قىلدى، بۇنىڭ كۆلىمى 4730 كۋادرات مېتر كېلىدۇ، 29 گۈللۈك ئاچتى، بۇنىڭ كۆلىمى 3566 كۋادرات مېتر كېلىدۇ، 200 كۋادرات مېترلىق ئۆگزىنى گۈلزارلاشتۇردى، تۇرلۇك دەرەخلەردىن 300 تۈپ تىكتى. تۇرلۇك گۈللەردىن 6843 تاشتەك ئۆستۈردى. 20 ھاجەتخانىنى ئۆزگەرتىپ ياسىدى، بېگىدىن ئۈچ ھاجەتخانا سالدى، 80 مېتر سۇ تۇرۇبىسى ئورناتتى، يۇندا تۆكۈش قۇدۇقىدىن 28 نى ياسىدى. 1962 «بەشتە ياخشى» ئائىلە، 20 «بەشتە ياخشى» بىنا، 77 «بەشتە ياخشى» ھويلا، ئون «بەشتە ياخشى» كوچا بارلىققا كەلدى.

1986-، 1987-يىللىرى «ئۈچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» (ئەلا مۇلازىمەت قىلىش، مۇھىتى گۈزەل بولۇش، تەرتىپى ياخشى بولۇش، ئىلغارلاردىن ئۆگىنىش) پائالىيىتى يەنمۇ چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا، شىمالىي ئازادلىق يولى تەۋەسىنىڭ «ئۈچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، تەۋەدە تۇرۇشلۇق 250 ئورۇن بىلەن «ئۈچتە ئەلا بىردىن ئۆگىنىش» كېلىشىمنامىسىنى ئىمزالىدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى نۇقتىلىق قىلىپ سودىدا ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت قىلىش، ساغلاملىق تەربىيىسى ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان جۇڭسەن يولىنى مەدەنىيەتلىك كوچا قىلىپ قۇرۇپ چىقىش قۇرۇلۇشىنى تۈتتى. كوچىنىڭ ياقىسىدىكى 101 سودا ئورۇنلىرىدا مەدەنىيەتلىك سودا قىلىش، مېھمانلارنى ئەدەبلىك كۈتۈۋېلىش بويىچە «قىزىل ئەترىگۈل لوكقىسى»نى تالىشىش مۇسابىقىسى ۋە «ئوندا مۇنەۋۋەر» پىركازچىكلارنى، مۇلازىمەت چولپانلىرىنى تاللاپ باھالاش قاتارلىق

پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ، جۈڭسەن يولىدا تازىلىق، كۆكەرتىش، قاتناش، تەشۋىقات قاتارلىق تۈرلۈك خىزمەتلەرگە بولغان نازارەتچىلىك قىلىپ تەكشۈرۈشنى كۈچەيتتى، كوچا قىياپىتى، مۇھىتىدا زور ياخشىلىنىشلار بولدى. شەھەر، رايون ئىككى دەرىجىلىك مەنىۋى مەدەنىيەت كومىتېتىنىڭ باھالاپ بېكىتىشى بىلەن جۈڭسەن يولى پۈتۈن شەھەر بويىچە مەدەنىيەتلىك كوچا بولدى.

يەتتىنچى، مەھەللىدىكى ھەم قىزىللىشىش ھەم ئىختىساسلىشىش مەكتىپى

70-يىللاردا شەھەر رايونى ئاھالىسىنىڭ شىددەت بىلەن ئېشىشىغا ئەگىشىپ، جەمئىيەتتە ئىش كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان ياشلار بارغانسېرى كۆپەيدى، بۇ بىر قىسىم ياشلارغا بولغان ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن مەھەللە ئىش باشقارمىسى 1975-يىلى مەھەللە ھەم قىزىللىشىش ھەم ئىختىساسلىشىش مەكتىپىنى قۇردى، پارتكومنىڭ بىر نەپەر ئەزاسى يېتەكچى بولدى، مەخسۇس ۋەزىپىدىكى ئوقۇتقۇچىدىن بىر نەپەر، قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى ئوقۇغۇچىدىن بىرقانچە نەپەر سەپلەندى. مەكتەپ ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى سىياسىي ئېڭىم مەسىلىلىرىنى، مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى. 1979-يىلغىچە بولغان تۆت يىل ئىچىدە جەمئىي 50 تىن كۆپرەك سىنىپ ئېچىپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 1248 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى. 1978-يىلى مەدەنىيەت تولۇقلاش سىنىپىدىكى 50 نەپەر ئوقۇغۇچى ئالىي مەكتەپلەرگە كىرىش ئىمتىھانىغا قاتنىشىپ، بۇنىڭ ئىچىدىن 15ى ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتەپلىرىگە قوبۇل قىلىندى، مەكتەپ يەنە ئوقۇغۇچىلارنى ئىجتىمائىي ئومۇمىي ئىشلار ئەمگەكلىرىگە قاتنىشىشقا تەشكىللىدى، مەسىلەن، ئۇلانباي سۇ ئامبىرىنىڭ خەتەردىن قوتقۇزۇش قۇرۇلۇشى ۋەزىپىسىنى ھۆددىگە ئېلىش، لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ ياخشى ئىش قىلىپ ئىللىقلىق يەتكۈزۈش ۋە «كونا نەرسىلەرنى يېڭىچە كېرەكسىز نەرسىلەردىن پايدىلىنىش» پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى، كۇرسانتلار ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن مەكتەپ ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، ئومۇمىي خەلق ئىگىدارچىلىقىدىكى، كوللېكتىپ ئىگىدارچىلىقىدىكى ئورۇنلارغا ئىشچى قوبۇل قىلىشقا 413 نەپەر ئوقۇغۇچىنى كۆرسىتىپ بەردى. ئورۇنلاردىكى تەبىئىي كېمەيگەن خادىملار ئورنىغا ئون نەپەر ئوقۇغۇچى، مەھەللە سانائىتىگە 120 نەپەر ئوقۇغۇچى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلغانلارنىڭ ئومۇمىي سانى قىزىللىشىش ئىختىساسلىشىش مەكتىپىدىكى ئومۇمىي ئوقۇغۇچىلار سانىنىڭ 48% نى ئىگىلەپ، مەھەللىلەرنىڭ جەمئىيەتتىكى ياشلارغا بولغان تەربىيىنى كۈچەيتىش، ئىشسىزلىقنى ھەل قىلىشى جەھەتتە ئۇنۇملۇك ھالدا ئىزدەندى.

3-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى مەدەنىيەت پونكتى

شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق رايونلار ئورۇمچى شەھىرىنىڭ كونا شەھەر رايونى بولۇپ، بۇ رايوندىكى ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ چوڭ ھېيت-بايرام كۈنلىرىدە پانۇس ئويۇنى قويۇش ئادىتى بارئىدى. 1982-يىلدىن 1984-يىلغىچە بولغان دۆلەت بايراملىرىدا مەھەللە ئىش باشقارمىسى 22 نەپەر ئېگىز ياغاچ ئايغىلىق ئارتىسنى داشىزى، شياۋشىزى ئەتراپىدا «سۇن ۋۇكۇڭنىڭ ئالۋاستىغا ئۇچ قېتىم ھۇجۇم قىلىشى»، «لياڭشەنبەي ۋە جۇيېكتەي»، «ئاق يىلان رىۋايىتى»، «ئېرچۇ-نىڭ خوتۇن ئېلىشى» قاتارلىق نومۇرلارنى قويۇشقا تەشكىللىدى. ئويۇن جانلىق ۋە كۈلكىلىك ئوينىلىپ بايرام كەيپىياتىنى ئاشۇرۇپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. 1983-يىلى دۆلەت بايرىمىدا خەلق باغچىسىدا ئۇيۇشتۇرۇلغان تۇنجى قېتىملىق پانۇس كۆرگەزمىسىدە تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ۋە قولى

ئەپچىل ئۇستاملارنى ھەربىرىكە كەلتۈرۈپ، 100 دىن ئارتۇق خىلمۇ خىل، رەڭگارەڭ پانۇسلارنى ياساپ، كۆرگەزمىگە قاتناشتۇرۇپ، شەھەر بويىچە تەشكىللەش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدا يەنە 1982-يىلى كۇتۇپخانا قۇرۇلدى، كۇتۇپخانىغا تۇرلۇك كىتابلاردىن 1000 پارچىدەك سېتىۋېلىندى، ئون خىلدىن كۆپرەك ژۇرنالغا تىزىملىتىلىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشى بېيىتىلدى. كۇتۇپخانىغا ھەر يىلى يېڭىدىن 100 دىن كۆپرەك كىتاب سېتىۋېلىندى.

1985-يىلى شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللىسىدە مەدەنىيەت پونكىتى قۇرۇلۇپ، پۈتۈن شەھەر بويىچە مەھەللە مەدەنىيەت پونكىتى ئەڭ ئاۋۋال قۇرۇلغان مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. مەدەنىيەت پونكىتى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە، 500 يۈەن مەبلەغ توپلاپ مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ 5-قەۋەت يېغىن زالىدا تىجارەت خاراكتېرىدىكى تانسىخانا ئاچتى. بىر پارچە بىلەت باھاسى 0.80 يۈەن بولۇپ، بۇ شەھەر بويىچە ئەڭ تۆۋەن باھا بولۇپ ھېسابلىناتتى. يىل ئاخىرىغىچە 60 مەيدانغا يېقىن تانسا ئۇيۇشتۇرۇپ، ئاممىنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتتى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدىكى كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە ئوتتۇرا ياش، ياشانغان ئاممىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

شۇ يىلىڭ مەدەنىيەت پونكىتى يەنە يازلىق تەتىلدىن پايدىلىنىپ تولۇقسىز، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەر-نىڭ مەدەنىيەت كونسۇلتاتسىيە كۇرسىدىن سەككىز قارار ئاچتى. ئۆگىنىشكە 416 نەپەر كۇرسانت قاتناشتى، يەنە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن كۆڭۈل ئېچىش ئويىنى ئاچتى، ياش-ئۆسمۈر-لەر ئوقۇيدىغان 2000 پارچىغا يېقىن كىتابچە سېتىۋالدى ھەمدە تىكتاكتوپ، پەي توپ، دامكا، شاھمات قاتارلىق مەدەنىيەت پائالىيەت بۇيۇملىرىنى سەپلىدى، پائالىيەتكە 800 دىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) ئۆسمۈر قاتناشتى. مەدەنىيەت پونكىتى يەنە پېنسىيىگە، دەم ئېلىشقا چىققان كادىرلار ۋە پېشقەدەملەر ئۈچۈن شاھمات جەمئىيىتى قۇرۇپ، ششىخال، شاھمات، قارتلارنى ھازىرلاپ، كۇندە سەككىز سائەت پائالىيەت ئېلىپ باردى. ھەقسىز چاي بىلەن تەمىنلىدى، 1987-يىلى شاھمات جەمئىيىتىنىڭ پائالىيىتىگە قاتناشقان ئادەم سانى 4200 دىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم)غا يەتتى.

مەدەنىيەت پونكىتى تانسىخانىنى ئالىيلاشتۇرۇپ بىزەشكە ئالدىراپ كەتمەي، مۇزىكا جەھەتتىن كۈچ سەرپ قىلدى. ئوتتۇرا ياش، ياشانغانلار ياقتۇرۇدىغان 30-يىللاردىكى بىر يۈرۈش ناخشىلارنى توپلاپ تۇرغۇزدى، بۇنىڭ بىلەن بۇ تانسىخانا شەھەر بويىچە ياشانغانلار يىغىلىپ پائالىيەت قىلىدىغان بىردىنبىر تانسىخانىغا ئايلاندى. 1987-يىلى جەمئىي 90 مەيدانغا يېقىن تانسا ئۇيۇشتۇردى، قاتناشقان ئادەملەر 10 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم)گە يەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە دوستلۇق تانسىسى، دېسكو ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىش كۇرسى ئۇيۇشتۇردى. كۇرسقا 180 ئادەم قاتناشتى، ئۆسمۈرلەر ئۇسسۇل سىنىپى ئاچتى، بۇنىڭغا 45 ئادەم قاتناشتى. يەنە بالىلار گىمناستىكىسى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش كۇرسىنى ئاچتى، كۇرسقا 52 كىشى قاتناشتى. بالىلارنىڭ يازلىق تەتىل پائالىيىتىنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن، قورالسىز ساقچى باش ئەترىتىدىكى جەڭچىلەرنى كونسۇلتاتسىيىچىلىككە تەكلىپ قىلىپ، ھەر ھەپتىدە ئۈچ قېتىم ھەربىي مەشق پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. ئىككى قېتىم خەتتاتلىق مۇسابىقىسى ۋە شاھمات مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇردى.

3-باب دۇڭمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسى

دۇڭمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسى تيانشان رايونىنىڭ شەرقىي شىمال قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقتە ئۇرۇمچى ناھىيىسىنىڭ داۋان يېزىسى بىلەن قوشنا بولسا، جەنۇبتا دۇڭدالياڭ تۆپلىكى بىلەن

تۇتىشىدۇ، غەربتە گۇاڭخۇا يولىغا، شىمالدا شىمگۇ رايونى بىلەن تۇتىشىدۇ. ئورنى ئەسلىدىكى دىخۇا شەھىرىنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىغا جايلاشقاچقا دۇڭمەن (شەرقىي قۇۋۇق) دەپ ئاتالغان. مەھەللە ئىش باشقارما ئورگىنى شەرق شامىلى يولى 49-قورۇدا. ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، دىخۇا شەھىرى 5-رايونىنىڭ باشقۇرۇش تەۋەلىكىگە قارايتتى. 1957-يىلى دۇڭمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. 1959-يىلدىكى شەھەر خەلق گۇڭشىلىشىش ھەرىكىتى جەريانىدا، چۈەنشەن (بۇلاق تېغى) خەلق گۇڭشىسىغا ئۆزگەرتىلگەنىدى. 1960-يىلى تىنچلىق خەلق گۇڭشىسى بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ، چۈەنشەن (بۇلاق تېغى) خەلق گۇڭشىسى دەپ نام بېرىلدى. 1962-يىلى دۇڭمەن مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى مەزگىلىدە، 1969-يىلى نامى دۇڭمەن ئاھالىلەر ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1979-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئورگىنىدا پارتكوم ئىشخانىسى، مەھەللە ئىشلىرى ئىشخانىسى، شەھەر قۇرۇلۇش، شەھەر قىياپىتى تازىلىقى ئىشخانىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، پىلانلىق ئىممۇنىتېت ئىشخانىسى، مۇلازىمەت پونكىتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، سانائەت شىركىتى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى تەسىس قىلىندى. مەمۇرىي كادىرىدىن 22 نەپەر، كارخانا كەسپىي كادىرىدىن 44 نەپەر بار ئىدى. قارىمىقىدا گۇاڭخۇا يولى، شىمالىي دۆلەت قۇرۇش يولى، جەنۇبىي دۆلەت قۇرۇش يولى، شەرقىي ئارقا كوچا، غەربىي ئارقا كوچا، 1-شور بۇلاق، 2-شور بۇلاق، 3-شوربۇلاق، شىمالىي تاغ باغرى، سەنداۋان، شەرق شامىلى يولى، قىزىل كۆۋرۈك، ئالغا يولى، جەنۇبىي بەش يۇلتۇز، شىمالىي بەش يۇلتۇز، ياشلار يولى قاتارلىق 16 ئاھالىلەر كومىتېتى ۋە ئۇرۇمچى ناھىيىسى ئائىلىلىكلەر قورۇسى ئاھالىلەر كومىتېتى بار ئىدى. 1987-يىلغا بارغاندا مەزكۇر تەۋەنىڭ ئومۇمىي ئائىلە سانى 1254، ئومۇمىي ئاھالىسى 46 مىڭ 893 نەپەرگە يەتكەن، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 1008 ئائىلە، 4478 ئادەم. خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 24 مىللەت ئولتۇراقلاشقان.

بۇ رايونغا ئەسلىدە چىڭ سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 5-يىلى (1825-يىلى) دىخۇا شەھىرىنىڭ دۇڭمەن تەۋەسىدىكى مانجۇ ئەسكەرلەر لاگېرىنىڭ توپا سېپىلى سېلىنغان بولۇپ، چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 7-يىلى (1881-يىلى) گۇڭنىڭ شەھىرى مۇشۇ يەرگە يۆتكەپ سېلىنىپ يېڭى مەنچىڭ شەھىرى دەپ ئاتالغان (ئادەتتە مەنچىڭ دەپ ئاتىلىدۇ). چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1886-يىلى) جەنۇبىي سېپىل، غەربىي سېپىل چېقىۋېتىلىپ، دىخۇا شەھىرى بىلەن بىرلەشتۇرۇۋېتىلدى. ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق ئېلېكتر ئېنېرگىيە لايىھىلەش مەھكىمىسىنىڭ ئورنى ئۆز ۋاقتىدىكى كىچىك دۇڭمەن بولۇپ، كۆكزى ئىبادەتخانىسىنىڭ ئورنى چوڭ دۇڭمەن ئىدى. ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپى، بىكتۆەن سودا ساربىيى قاتارلىق جايلار شەھەر سېپىلىنىڭ كونا ئورنى ئىدى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى ۋاقتلىرىدا ۋە جۇڭخۇا مىنگو مەزگىللىرىدە، بۇ جايلارنىڭ كۆپرەكى ھەربىي لاگىر، يامۇل مەھكىمىسى ۋە چوڭ ئەمەلدارلار، ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئوردىسى ئىدى. شور بۇلاقنىڭ ئورنى گەنسۇ، شەنشىلىك ئاھالىلەرنىڭ قەبرىستانلىقى ئىدى.

ئازادلىقتىن بۇرۇن، دۇڭمەن رايونىنىڭ يوللىرى بەك ناچار ئىدى. رەسمىي يولدىن پەقەت بىرسىلا بولۇپ، مەنچىڭ كوچىسى يوللىرى توپا ئىدى، بۇ ھازىرقى دۆلەت قۇرۇش يولى ئەتراپىغاتوغرا كېلەتتى. گۇاڭخۇا يولى ئەتراپىنىڭ جايلىشىشى شاھمات تاختىسىغا ئوخشاپ كەتكەچكە، شاھمات تاختىسى كوچىسى دەپ ئاتىلاتتى. ئازادلىقتىن كېيىن، شەھەرنىڭ كېڭەيتىلىشىگە ئەگىشىپ، كونا شەھەر سېپىللىرىنىڭ ھەممىسى چېقىۋېتىلىپ، بەش يۇلتۇز يولى، ياشلار يولى قاتارلىق قاتناش يوللىرى ئېچىلدى. مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدە 3-يول، 4-يول، 30-يول، 36-يول ئاپتوبۇسلىرى قاتنايدۇ. ئاپتونوم رايونلۇق

يۇقىرى خەلق سوت مەھكىمىسى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ھاۋارايى ئىدارىسى، شىنجاڭ كاۋچۇك زاۋۇتى، شەھەرلىك 8-ئوتتۇرا مەكتەپ، شەھەرلىك روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ تەۋەگە جايلاشقان. بۇرۇنقى قاقاس قەبرىستانلىق ئورنىغا زاۋۇت ئۆيلىرى ۋە ئېگىز بىنالار سېلىندى.

1987-يىلغا بارغاندا مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدە چوڭ-كىچىك ئورۇنلار 211 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە نازارەت دەرىجىلىك ئورۇندىن يەتتىسى، ناھىيە-تۈمەن دەرىجىلىك ئورۇندىن 63ى، قىسىملاردىن 17 سى، ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكۇم مەكتەپلىرىدىن توققۇزى، ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپتىن ئۈچى، باشلانغۇچ مەكتەپتىن بەشى، باللار باغچىسىدىن ئۈچى بار.

مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدىكى ئالغا يولى 9-قورۇدىكى كۆگىرى ئىبادەتخانىسى چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) سېلىنغان بولۇپ، دەسلەپتە تۈمەن يىل ئۆمۈر كۆرۈش ئوردىسى دەپ ئاتالغانىدى، بۇ خىش بىلەن ياغاچتىن ياسالغان قەدىمكى قۇرۇلۇش ئۇسلۇبىدىكى ئىبادەتخانا بولۇپ، ئۈچار جانۋار، گۈل-گىياھلار ئويۇلۇپ، ناھايىتى نەپىس ۋە نازۇك ئەپچىل ياسالغان، كارىدورى، قوڭغۇراق راۋىقى، بۇتخانىنىڭ رەسمىي زالى بار، بۇتخانىنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 970 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى بىردىنبىر تولۇق ساقلانغان ئىبادەتخانا قۇرۇلۇشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 1979-يىلى شەھەر دەرىجىلىك مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇن قىلىپ بېكىتىلدى.

ھازىرقى بەش يۇلتۇز يولىدىكى شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بېكىتۈەننىڭ 2-ئوتتۇرا مەكتەپى، بېكىتۈەن دوختۇرخانىسى، بېكىتۈەن قاتناش-ترانسپورت باش بېكىتى تۇرۇشلۇق جاي «بېيگى ئەسكەرلەر لاگىرى» نىڭ كونا ئورنى ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-، 29-يىللىرى (1937-، 1940-يىللىرى) لى شيەننيەن، چىڭ شىسەي باشچىلىق قىلغان جۇڭگو ئىشچى-دېھقان قىزىل ئارمىيىسى 4-يۇنۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ باش تارماق ئەترىتى (سىرتقا قارىتا بېيگى ئەسكەرلەر لاگىرى دېيىلەتتى) مۇشۇ جايدا تۇرغان.

1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار

مەھەللە ئىش باشقارمىسى دەسلەپكى قۇرۇلغان ۋاقىتتا، ئاز مىقداردىكى كىچىك ئىشلەپچىقىرىش شەكلىدىكى زاۋۇتلار (گۇرۇپپا)نى قۇرغانىدى، 1960-يىلى شەھەرلەر گۈگىشلىشىش مەزگىلىدە، «كىچىك-لىرىنى قىسقارتىۋېتىپ، شۇ جاينىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىش كۆرۈش، شۇ جاينىڭ ئۆزىدىن ماتېرىيال ئېلىپ، ئۇنىۋېرسال ئىشلىتىپ قۇرۇق قول بىلەن ئىگىلىك تىكلەش» فاكتىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، زاۋۇت، گۇرۇپپىدىن 53 نى، مۇلازىمەت شىركىتىدىن 12 نى قۇرۇپ چىقتى. بۇلارغا 3360 نەپەر كىشى قاتناشتى. پۈتۈن يىللىق ئومۇمىي ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى 468 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى. ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش تۈرلىرىدىن: ئايىغ كىيىم تىكىش، ئىلمە توقۇمىچىلىق، تاغار توقۇش، ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىش، ياغاچچىلىق، تىككۈچىلىك، توشۇش (قول ھارۋىسى، ئېشەك ھارۋىسى، ئات ھارۋىسى)، چويۇن پىششىقلاپ ئىشلەش، بەش خىل مېتال رېمونت قىلىش، يۇيۇش، بۇياش، گۈزەل سەنئەت، ياسمىچىلىق، ساتىراشلىق، كېرەكسىز نەرسىلەرنى يىغىش قاتارلىق تۈرلەر بار ئىدى. 1962-يىلى بېگىدىن ئايىغ مېيى، يۇزماي، ساپ شۇلتا قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش تۈرلىرى كۆپەيتىلدى. كىچىك تاۋارلارنى ئىشلەپچىقىرىش تۈرى 21 گە، رېمونت قىلىپ ياماش مۇلازىمەت كەسپى 32 تۈرگە يەتتى. كالا، قوي،

توخۇ، توشقان قاتارلىقلارنى بېقىشتەك قوشۇمچە دېھقانچىلىق كەسىپىنىڭ تەرەققىياتى تېخىمۇ تېز بولدى، 103 مو يەرگە كۆكتات تېرىلىپ، سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ، قوشۇمچە ئىگىلىكنى تەڭ ئېلىپ بېرىشتەك ۋەزىيەت ئاساسىي جەھەتتىن شەكىللەندى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدىكى 89% ئاھالە تۇرلۇك ئىشلەپچىقىرىش ئەمگەكلىرىگە قاتناشتى. 2387 نەپەر ئائىلە ئايالى ئۆيىدىن چىقىپ ئىجتىمائىي ئەمگەك سېپىگە قاتناشتى. گۇڭشې قۇرغان 12 سېتىش نۇقتىسى پۈتۈن گۇڭشېدىكى 35 مىڭ كىشىنىڭ كۆكتات ۋە تۇرمۇشقا ئېھتىياجلىق بۇيۇملار بىلەن تەمىنلەش مەسلىسى ھەل قىلىندى.

چۈەنشەن (بۇلاق تېغى) گۇڭشېسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، دۇڭمىن مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا رېمونت قىلىش گۇرۇپپىسى، ئوغۇت يېغىش ئەترىتى، ساتىراشخانا، ھاك چىقىرىش گۇرۇپپىسى قالغان بولۇپ، جەمئىي 52 نەپەر كىشى بارئىدى. 1977-يىلغا كەلگەندە دۇڭمىن تەۋەسىنىڭ سانائەت كارخانىلىرىدىن قۇيمىچىلىق زاۋۇتى، خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، زاپچاسلار زاۋۇتى، كىرسىن ئوچقى زاۋۇتى قاتارلىق توققۇز زاۋۇت بار بولدى، ئالتە خىل مەھسۇلات دۆلەت پىلانىغا كىرگۈزۈلدى. 1977-يىلى سانائەت ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى 483 مىڭ 300 يۈەن ئورۇندالدى.

1980-يىلدىن كېيىن ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىغا ئەگىشىپ، مەھەللە ئىش باشقارما سانائىتى ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىشلەپچىقىرىپ تىجارەت قىلىشقا ئۆتۈشكە باشلىدى. مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىش، تەمىنلەش، سېتىشنى يۇرۇشلەشتۇرۇش يولغا قويۇلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاچقان كارخانىلارنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا سانائەت ئىشخانىسى قۇرۇلدى. 1984-يىلى سانائەت شىركىتىگە ئۆزگەرتىلىپ، مۇستەقىل ھېسابات قىلىپ، پايدا زىيانغا ئۆزى مەسئۇل بولىدىغان ئىقتىسادى ئەمەلىي گەۋدىگە ئايلىنىپ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى يىلمۇ يىل تەرەققىي قىلدى.

1978-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى 278 نەپەر ئىدى. 1980-يىلى ئۆزلىرى 584 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئامبار سالدى، ئۈچ يۈك كۆتۈرۈش ماشىنىسى، ئۈچ لاي ئېتىش ماشىنىسى، بىر ئاپتوموبىل سېتىۋېلىپ، قۇرۇلۇش ئەترىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ياخشى ئاساس سالدى. 1987-يىلغا كەلگەندە مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلۇش ئەترىتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، سۇ ئېلېكتر قۇراشتۇرۇش ئەترىتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى كوپېراتىپلىرىنى بىرلەشتۇرۇپ دۇڭمىن بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنى قۇرۇپ چىقتى.

مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەسلىدىكى سودا بىرلەشمە كوپېراتىپلىرى ئاساسىدا، 1980-يىلى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنى قۇرۇپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئەمگەك مۇلازىمىتى، بېمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت كەسپىنى ۋە سودىنى بىر تۇتاش باشقۇردى. 1987-يىلغا كەلگەندە بۇ خىلى زور كۆلەمگە ئىگە بولدى.

1987-يىلدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى 4 مىليون 174 مىڭ 500 يۈەن بولۇپ، پايدىسى 110 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت شىركىتىنىڭ ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 20 مىڭ يۈەن، ئورۇندىغان سېتىش كىرىمى 836 مىڭ يۈەن بولۇپ، 40 مىڭ يۈەن پايدا يارىتتى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ ئورۇندىغان ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون يۈەن، يارىتقان پايدىسى 40 مىڭ يۈەن بولدى. ئەمگەك-مۇلازىمەت ۋە سودا، بېمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت كەسپىنىڭ ئورۇندىغان ئىشلەپچىقىرىش تىجارەت قىممىتى 1 مىليون 150 مىڭ يۈەن بولدى، 30 مىڭ يۈەن پايدا يارىتتى.

2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

1957-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەمدىلا قۇرۇلغان چاغدا، قارمىقىدا بەش ئاھالىلەر كومىتېتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئاھالىلەر كومىتېتىدا ئاماتلىقنى ساقلاش-قوغداش، مەدەنىيەت-مائارىپ، تازىلىق، مۇرەسسە، ئايالىلار خىزمىتى، تۇرمۇش پاراۋانلىق قاتارلىق بەش خىزمەت كومىتېتى تەسىس قىلىنغان. 1982-يىلى تەڭشەش ئېلىپ بېرىلىپ، 16 ئاھالىلەر كومىتېتى تەسىس قىلىندى. ئىككى ئائىلىلىكلەر كومىتېتى، 391 ئاھالىلەر گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ 46 نەپەر مۇدىر ۋە مۇئاۋىن مۇدىرى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئىككى نەپەر، كومپارتىيە ئەزالىرىدىن 36 نەپەر، 1987-يىلغا بارغاندا ئاھالىلەر كومىتېتىدىن 16 سى، ئائىلىلىكلەر كومىتېتىدىن بىرى بار بولدى. ھەمدە ھەرقايسى ئاھالىلەر كومىتېتلىرىدا باج يىغىشقا ھەمكارلىشىش-باج يىغىشنى قوغداش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

بىرىنچى، شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش

مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ دەسلەپكى مەزگىللەردە، شەھەر رايونىنى باشقۇرۇشتا ئاساسلىق قىلىپ پۈتۈن تەۋەدە تازىلىقتا زەربىدارلىق بىلەن تازىلىق قىلىش ۋە «تۆت خىل زىياندىش»نى يوقىتىشنى ئاساس قىلدى. 1960-يىلى ئۈستى ئوچۇق ھاجەتخانىلارنى ئۆزگەرتتى. 1961-يىلى جەمئىي 40 ھاجەتخانىنى ئۆزگەرتتى. 43 ئۈستى ئوچۇق ھاجەتخانىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، 317 يۇندا تۆكۈش كۆلچىكىنى تۈزلىدى. 1963-يىلى ئون ئورۇندىكى چوڭ ئەخلەت پونكىتىنى يۆتكىدى، 59 مىڭ 600 تونىنا ئەخلەتنى كۆمۈپ، ئەخلەتلەرنى يىغىپ سىرتقا توشۇشنى يولغا قويدى.

شەھەر رايونى ئاساسىي قۇرۇلۇش خىزمىتى 1964-يىلى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. 28 كوچا ۋە توپا يول ئۆزگەرتىلىپ 33 مىڭ 800 كۋادرات مېتر يول يۈزى قاتتىقلاشتۇرۇلۇپ سېمونت يانقۇزۇلدى، بۇ پۈتكۈل مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدىكى ئاساسلىق يوللارنىڭ 90% نى ئىگىلەيدۇ. 1980-يىلىدىن 1983-يىلغىچە 18 مىڭ 500 ئادەم قېتىم سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈلۈپ، خالىسانە ئەمگەككە قاتنىشىشقا تەشكىللەندى، 2400 مېتر يۇندا تۇرۇبىسى ياسىلىپ، گۈاڭخۇا يولى، دۆلەت قۇرۇش يولى، شەرقىي ئارقا كوچا، غەربىي ئارقا كوچىلاردا يۇندىلارنى تۇرۇبىلاشتۇرۇپ باشقۇرۇش ئىشقا ئاشۇرۇلدى. 80 مىڭ كۋادرات مېتر يول يۈزىگە ماي يانقۇزۇلدى، شەرقىي ئارقا كوچا، دۆلەت قۇرۇش يولىدىكى بارلىق يوللار، شور بۇلاق كوچىسىدىكى بىر قىسىم كوچىلار ئاسفالتلاشتۇرۇلدى. شەرقىي ئارقا كوچىدىكى 500 دىن كۆپرەك ئاھالىلەرنىڭ ئۆيىگە سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىلىپ، بۇ تەۋەنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان سۇ ئىچىش قىيىن بولۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى.

سەنداۋان تەۋەسى شەھەر بىلەن بىزا تۇتاشقان جاي بولۇپ، كۆپ يىللاردىن بۇيان، يوللار راۋان ئەمەس، سۇ يوق، ماشىنا يۈرۈشمەي، ئاھالىلەرنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن قولايسىز ئىدى. 1981-يىلى سەنداۋان ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى يولداش خۇشىيەنىي شۇ ئورۇندا تۇرۇشلۇق 20 ئورۇننى ھەربىكتەكە كەلتۈرۈپ، خەلق ئىشلەش، ھۆكۈمەت ياردەم قىلىش شەكلىنى قوللىنىپ 35 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلاپ، چوڭ ئورەكلەرنى تىندۇرۇپ، يەر يۈزىنى تۈزلىدى. 1983-يىلى يەنە كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش ئۆستىگىدىن 380 مېتر ياسىدى. كونا ئېرىقتىن 400 مېتر ئۆزگەرتتى. 1985-يىلى خۇگلىيۇگۇ ـ دۇگخۇەن (شەرقىي ئايلانما يولىغىچە بولغان) يولىنى ياساپ، 31-يول ئاپتوبۇسى قاتناشقا باشلىدى، كېيىن يول يۈزى مەسىلىسى سەۋەبى بىلەن توختاپ قالدى. 1987-يىل 7-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن ئېتىبارەن سەنداۋاندىن پويىز ئىستانسىسىغىچە 36-يول ئاپتوبۇسى قاتنايدىغان بولدى. ئۇنىڭدىن باشقا

ئاھالىلەر كومىتېتلىرىدىمۇ ئوخشاش چارە قوللىنىلىپ ئۆزىگە قاراشلىق تەۋەگە ئالاقىدار ئەسلىمە قۇرۇلۇشى مەسلىسىنى ھەل قىلدى.

مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق تەۋەلەردىكى زور كۆلەملىك كۆكەرتىش خىزمىتى 1960-يىلى باشلانغان. گۈڭشې يەرلىكتە تۇرۇشلۇق 5400 ئادەمنى تەشكىللەپ، كۆكەرتىش ئەمگىكىگە قاتناشتۇردى. 1963-يىلى شەرق شامىلى يولى، ياشلار يولى، دۆلەت قۇرۇش يولىنىڭ ئىككى يېنىغا 3063 تۈپ كۆچەت تىكتى. 1978-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىر سەپلەندى. شۇ يىلى باھار، كۈز ئىككى پەسلىدە جەمئىي 13 مىڭ 600 تۈپ كۆچەت تىكىلدى. 1982-يىلى 35 مىڭ تۈپ كۆچەت تىكىلدى. 1625 مېتر قىر ياسالدى. 1984-يىلدىن 1987-يىلغىچە تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇن، قىسىملار سەپەرۋەر قىلىنىپ لى يۈشەن، يەنئەن باغچىسى، خۇڭسەننى كۆكەرتىش خىزمىتىگە قاتناشتۇردى. 1987-يىلى 32 مىڭ تۈپ كۆچەت، 9168 مېتر ئۆزۈنلۇقتا چىتلاق كۆچىتى تىكىلدى. 3330 كۋادرات مېتر جايغا گۈل-گىياھ تېرىلدى، 1430 كۋادرات مېتر جايغا چىم ياتقۇزۇلدى، 1938 تۈپ گۈللۈك دەرەخ تىكىلدى، 112 گۈللۈك ياسالدى.

1975-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا خەلق باشقۇرۇشىدىكى تازىلاپ توشۇش ئەتىرىتى قۇرۇلدى، 10-ئايدا شەھەر قىياپىتى تازىلىقى ئەتىرىتى قۇرۇلۇپ، ئاساسلىق قىلىپ يوللارنى تازىلاش ۋە ئاھالىلەر رايونىدىكى ئەخلەتلەرنى تازىلاپ توشۇشقا مەسئۇل بولدى. 1980-يىلى قىش پەسلىدە ئاساسلىق يوللاردىكى قار-مۇزلارنى تازىلاپ توشۇش شەھەر قىياپىتىنى نازارەتچىلىك قىلىپ باشقۇرۇش ۋەزىپىسىگە كىرگۈزۈلدى. ئاساسلىق كوچىلاردا «ئىشىك ئالدىدىكى ئۆچنى ھۆددىگە ئېلىش» (تازىلىقنى ھۆددىگە ئېلىش، كۆكەرتىشنى ھۆددىگە ئېلىش، تەرتىپنى ھۆددىگە ئېلىش)، «ئۆچنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىملىرىدىن 60 نەپەر، نازارەتچىلىك قىلغۇچى خادىمدىن ئالتە نەپەر كىشى ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، بىر پۈتۈن گەۋدىلەشكەن باشقۇرۇش يولغا قويۇلۇپ، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈمگە ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاساسىي قۇرۇلۇشلارنىڭ يوللارنى ئىگىلىۋېلىشىنى باشقۇرۇش ۋە قانۇنغا خىلاپ قۇرۇلۇشلارنى توزۇش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1987-يىلى دۇڭمىن تەۋەسىدىكى تازىلىنىدىغان يوللارنىڭ كۆلىمى 81 مىڭ كۋادرات مېترغا يەتتى. «ئۆچنى ھۆددىگە ئېلىش» كۆلىمى 160 مىڭ كۋادرات مېترغا يەتتى. 54 ئورۇن، 3100 دىن كۆپرەك ئاھالىلەرنىڭ ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ توشۇشنى ھۆددىگە ئالدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدىكى ئورۇنلارغا قارىتا تازىلىق تاختىسىنى ئېسىپ باشقۇرۇش توزۇمى يولغا قويۇلدى. 1987-يىلى ئالتە ئورۇن شەھەر دەرىجىلىك تازىلىقتا قىزىل بايراقدار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. 140 ئورۇن تازىلىقتا «ئا» دەرىجىلىك ئورۇن قاتارىغا قەدەم قويدى.

ئىككىنچى، پىلانلىق تۇغۇت

1979-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ئاھالىلەر كومىتېتلىرىدا بۆلۈپ باشقۇرىدىغان مەخسۇس كىشى تەسىس قىلىندى. مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسى توققۇز باشقۇرۇش بۆلۈكىگە بۆلۈنۈپ، دەسلەپكى قەدەمدە باشقۇرۇش تورى شەكىللەندۈرۈلدى. مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئەھۋالىنى تۆۋەندىكى جەدۋەلدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

دۇڭمەن رايونىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت ئەھۋالى جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-3-4

يىل	تۇغۇلۇش نىسبىتى%	پىلانلىق تۇغۇت نىسبىتى%	تۆلۈش نىسبىتى ‰	كېچىكىپ توي قىلىش نىسبىتى%	يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش نىسبىتى %	تۇغۇت چەكلەش نىسبىتى%	تەبىئىي كۆبەيىش نىسبىتى%
1976	12. 4		1. 73	95		73. 76	
1977						81. 4	
1978	6. 18	84. 8	2. 01	99. 5		94	
1979	6. 15	98. 8	2. 27	97. 1		95. 2	
1980	8. 55	97. 18	2. 52	90. 5	72. 34	97. 1	
1981	8. 13	94. 7	2. 21	85. 5	76. 97	90. 69	
1982	9. 08	96. 66	3. 42	84	90. 07	90. 89	
1983	10. 25	99. 55	2. 71	89. 64	35. 06	90. 13	7. 54
1984	8. 97	89. 88	2. 47	84. 90	97. 53	86. 61	6. 5
1985	6. 67	100	2. 7	76. 28	97. 27	84. 36	3. 97
1986	8. 68	100	3. 17	92. 38	97. 92	99. 80	4. 34
1987		100	2. 44	81. 25	36. 52	81. 16	8. 8

ئۇچىنچى، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش

1984-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ھەرقايسى ئاھاللەر كومىتېتى ئۆز تەۋەسىدىكى ئورۇنلار بىلەن ئامانلىقىنى ساقلاش بىرلەشمە ئالدىنى ئېلىش ۋە قاراۋۇللۇق قىلىپ دىجورنىلىق قىلىش تۈزۈمىنى ئورناتتى. ئاھاللەر كومىتېتى مەخسۇس ئادەم قويۇپ يولدىن ئازغان ياشلارنى ياردەم بېرىپ تەربىيىلىدى. جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمش خىزمىتىدە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. 1985-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 16 ئامانلىقىنى ساقلاش تەشكىلاتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ مۇكەممەللەشتۈرۈپ، 123 نەپەر ئەزانى كۆپەيتتى، باشقارما شەھەر بويىچە، رايون بويىچە ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمش خىزمىتىدىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى ھەمدە مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمش بويىچە نەق مەيدان يىغىنى ئېچىلدى. 1986-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئىش باشقارما تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ۋە ئاھاللەر بىلەن بىخەتەرلىكنى ھۆددىگە ئېلىش توختامنامىسىنى ئىمزالدى، ھەرقايسى ئائىلىلەر بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنامىسىنى بېسىپ تارقىتىپ، مەسئۇلىيەتنى ئۆلچەملەشتۈرۈپ باشقۇرۇشنى يولغا قويدى. 1987-يىلى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمش خىزمىتىگە ماسلاشتۇرۇپ، بەش قېتىم قانۇن بىلىملىرى لېكسىيىسى ئۇيۇشتۇرۇپ، قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسىنى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇردى. ھەق تەلەپ ئىشلىرى، مۇرەسسە خىزمىتى كۆپ يىللاردىن بۇيان مەھەللە ئىشلىرى ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمش خىزمىتىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى بولۇپ كەلدى. 1987-يىلى 17 مۇرەسسە

گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، 36 نەپەر مۇرەسسە خادىمى سەپلىنىپ، تۇرلۇك ماجرالاردىن 54 نى ھەل قىلىپ، جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى.

تۆتىنچى، مەنۇى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى

1980-يىلدىن 1982-يىلغىچە مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ «بەشتە ياخشى» ئائىلە، «بەشتە ياخشى» قورۇلارنى باھالاش، «ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش» ۋە «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئۈچنى قىزغىن سۆيۈش» مەزمۇن قىلىنغان مەدەنىيەتلىك ئەدەبلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1985-يىلى مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدىكى سەككىز ئاھالىلەر كومىتېتى بىلەن تەۋەدە تۇرۇشلۇق قىسىملار «بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش» جۈپلىرىدىن بولدى. 1984-يىلى پۈتۈن رايون بويىچە جەمئىي «بەشتە ياخشى ئائىلىلەردىن 1000 ئائىلىلىك، 47 «بەشتە ياخشى» قورۇ باھالىنىپ چىقىلدى. بىر ئائىلىلىك مەملىكەتلىك «بەشتە ياخشى» ئائىلىلىكلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشتى. بىر ئائىلىلىك ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك، يەتتە ئائىلىلىك شەھەر دەرىجىلىك، 43 ئائىلىلىك تېيانشان رايونى بويىچە ئېچىلغان تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشتى.

1983-يىلى يەنئەندە «ئىككىنى ھمايە قىلىش» ھەرىكىتىنىڭ قانات يايدۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، مەھەللە ئىش باشقارمىسى 18 «قوش ھمايە قىلىش» گۇرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، 22 قىسىم، 702 ھەربىيلەر ئائىلىلىرى، ھەربىي ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابئاتلىرى ۋە مېيىپ ھەربىيلەردىن ھال سورىدى، قىممىتى 1000 يۈەندىن كۆپرەك ھال سوراش بۇيۇملىرىنى تەقدىم قىلدى. 1983-يىلى ئارمىيە خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتى چوڭقۇر پۈختا قانات يايدۇرۇلدى، شەرقىي ئارقا كوچا ئاھالىلەر كومىتېتى ئاپتونوم رايون بويىچە ئارمىيە خەلق «بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش» ۋە «قوش ھمايە قىلىش» خىزمىتىدىكى ئۈلگىلىك كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

1987-يىلغىچە مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە سەككىز تېيانشان رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن، 69 شەھەر دەرىجىلىك تازىلىقتا قىزىل بايراقدار ئورۇن بارلىققا كەلدى. 450 «بەشتە ياخشى» ئائىلە، ئون «بەشتە ياخشى» قورۇ باھالاپ چىقىلدى. «بەشتە ياخشى» ئائىلىلەر ئائىلىلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 44% نى ئىگىلىدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ مەنئۇى مەدەنىيەت خىزمىتى تېيانشان رايونى بويىچە 1-دەرىجىلىك بولدى.

4-باب غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىتېيانشان رايونىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقتە ئۈرۈمچى ناھىيىسىنىڭ داۋان يېزىسى بىلەن قوشنا بولسا، غەربتە جەنۇبىي شىنخۇا يولى بىلەن تۇتىشىدۇ، جەنۇبتا سەندۇگىبى سۇ ئامبىرىدىن باشلانسا، شىمالدا يەنئەن يولىغا يېتىپ باردۇ. مۇشۇ تەۋەدىكى ئاساسلىق يول غالىبىيەت يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. ئورگىنى غالىبىيەت يولى 1-كوچا 5-قورۇدا. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، بۇ تەۋە ئۈچىنچى رايونغا قاراشلىق بولۇپ، بەشىنچى، ئالتىنچى مەھەللىنى باشقۇراتتى. 1957-يىلى غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى رەسمىي قۇرۇلدى.

1959-يىلى شەھەرلەرنى خەلق گۈڭشىلاشتۇرۇش ھەرىكىتىدە، غالىبىيەت خەلق گۈڭشىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1960-يىل 6-ئاينىڭ 24-كۈنى ئىتتىپاق خەلق گۈڭشىسى بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ، دوستلۇق خەلق گۈڭشىسى دەپ ئاتالدى. 1962-يىلى ئەسلىدىكى غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1969-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1979-يىلى غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى يەنە بىر قېتىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مەھەللە پارتكومى قۇرۇلدى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا پارتكوم ئىشخانىسى، مەھەللە مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، ئىشلەپچىقىرىش مۇلازىمەت ئىشخانىسى، خەلق ھاۋا مۇداپىئە ئىشخانىسى، شەھەر قىياپىتى-مۇھىت تازىلىقى ئىشخانىسى، سانائەت شىركىتى، غالىبىيەت سودا شىركىتى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزەش ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىي 51 نەپەر كادىر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 22 نەپەر، قارىمىقىدا دوستلۇق، قىزىل بايراق، خۇيۇمنخاك، نەنلياك، غالىبىيەت يولى، ئۇچ تاش (سەندۈگىبى)، ياڭموخۇ، خابا، جەنۇبىي شىنخۇا يولى قاتارلىق توققۇز ئاھالىلەر كومىتېتى تەسىس قىلىندى. مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەلىكىدە ئاھالىلەر 7781 ئائىلە، 35 مىڭ 38 ئاھالە بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاھالىسى 15 مىڭ سەككىز، خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 26 مىللەتتىن تەركىب تاپقان. باشقارما تەۋەلىكىدە تۇرۇشلۇق 114 ئورۇن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە، تۇمەن دەرىجىدىن يۇقىرى ئورۇندىن 19ى بار. تەۋەدە ئۇچ چوڭ يول، 39 كوچا، 290 ئاھالىلىكلەر قورۇسى بار.

غالىبىيەت يولى تەۋەسىنىڭ جەنۇب تەرىپى ئېگىز، شىمال تەرىپى پەس بولۇپ، غالىبىيەت يولىنى بويلاپ سەندۈگىبغا بارغانسېرى يەر تۇزۇلۇشى ئېگىزلەپ بارىدۇ، بۇ جايلار ئادەتتە نەنلياڭ (جەنۇبىي تۆپلىك) دەپ ئاتىلاتتى. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 7-يىلى (1881-يىلى) چىڭ ھۆكۈمىتى چارروسىيىنىڭ بېسىمى بىلەن، نەنلياڭدىن دۆڭكۆۋرۈككىچە بولغان تەۋەلەرنى چارروسىيىگە سودا قىلىش ئورنى قىلىپ بۆلۈپ بەرگەندى، بۇ جايدا چەت ئەللىك سودىگەرلەر بانكا ئاچقان بولۇپ، ئىلگىرىسىدە بۇ جاي ياڭخاڭ (چەت ئەل بانكىسى) كوچىسى دەپ ئاتىلاتتى. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 9-يىلى (1883-يىلى) چارروسىيە ۋە گېرمانىيە بانكىلىرى مەبلەغ چىقىرىپ ھازىرقى يەنئەن باغچىسىنىڭ ئورنىدىكى سۇ يىغىلغان كۆلچەكلەردە يۇڭ يۇياتتى. شۇ چاغلاردا بۇ جاي «ياڭ ماۋخۇ» (ئەجنەبىيلەر يۇڭ يۇيۇدىغان كۆل) دەپمۇ ئاتىلىپ كەلگەنىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، ئۇچتاشتىن تارتىپ ئىتتىپاق يولىغىچە بولغان جايلارغا غالىبىيەت يولى دەپ نام بېرىلدى. بۇ يولنىڭ ئىككى ياقىسىغا ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتى، شىنجاڭ داشۆسى، ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئېلېكتر ئېنېرگىيە قۇراشتۇرۇش شىركىتى، شىنجاڭ 1-رادىئو زاۋۇتى، شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى قاتارلىق ئورۇنلار ئورۇنلاشقان.

غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق جايلاردا كۆپ مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، ئاھالىلەر ئارىسىدا دۆلەت خىزمەتچىلىرى ئاز، يەككە تىجارەتچىلەر بىرقەدەر كۆپ، 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، تەۋەگە قاراشلىق ھەر مىللەت خەلقى «خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالماسلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالماسلىق» تەك ھەر مىللەت خەلقى ئىتتىپاق بولغان يېڭى تىپتىكى مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى ئورناتتى.

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1897-يىلى) سىلىنغان نوغاي مەسچىتى (ياڭخاڭ مەسچىتى) 500 كىشى ناماز ئوقۇتقىلى بولىدىغان چوڭ مەسچىت بولۇپ، پۈتۈن شەھەر بويىچە نوقتىلىق مەسچىتلەرنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. غالىبىيەت يولى 2-كوچا 1-قورۇ 8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا

تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ خاتىرە سارىيى، ماۋزېمىن، چېن تەنچيۇ، لىن جىلۇ قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ شىنجاڭدا خىزمەت قىلغان ئورنى بولۇپ، نۆۋەتلىق مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. غالىبىيەت يولى 2-يول 3-قورۇ مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يولداش بۇرھان شەھىدى شىنجاڭدىكى چاغدا تۇرغان جاي ئىدى.

1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار

1957-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى كەينى-كەينىدىن تىككۈچىلىك، تۆمۈرچىلىك، قۇيمىچىلىق، ياغاچچىلىق، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، خام كېسەك قويۇش، سېمونت تاختاي ياساش قاتارلىق ئون خىلدىن كۆپرەك كىچىك تېپتىكى زاۋۇت، گۈرۈپپا، ئەترەتلەرنى قۇرغان بولۇپ، قولدا مەشغۇلات قىلغانلىقتىن، ئۇنۇمى بەكمۇ تۆۋەن ئىدى. 1960-يىلى ئاياغ كېيىم زاۋۇتى، يېڭى ھايات مۇلازىمەت پونكىتى، قۇم-شېغىل زاۋۇتى، تۆمۈرچىلىك زاۋۇتى، كىچىك بەش خىل مېتال زاۋۇتى، ياغاچچىلىق زاۋۇتى، ۋېلىسىپىت رېمونتچىلىق كارخانىسى، ئاشخانا، بالىلار باغچىسى، تىببىي پونكىت قاتارلىق 21 كارخانا قۇرۇلدى. بۇلاردا ئىشلەۋاتقان خادىملار 500 دىن كۆپرەككە يەتكەن. 1962-يىلى بۇ كارخانىلارنىڭ ھەممىسى تېخنىكا رايونىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1966-يىلنىڭ بېشىدا مەھەللىلەر باشقۇرغان كارخانىلار قايتىدىن رونىق تاپتى. تونۇكىچىلىق دۇكىنى، پېيما زاۋۇتى، قۇيمىچىلىق زاۋۇتى، ۋېلىسىپىت رېمونتخانىسى، كېرەكسىز نەرسىلەرنى يىغىش پونكىتى قاتارلىق كارخانىلار قۇرۇلدى، بۇ يەردە ئىشلەيدىغانلار 50 تىن كۆپرەككە، مۇقىم مۇلكى 10 مىڭ يۈەندىن كۆپرەككە يەتتى. ئۆز ۋاقتىدا پايدىسى تۆۋەن بولۇپ، پەقەت ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققىنى ساقلاپ قالالايتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، كارخانىلار ئاساسىي جەھەتتىن توختاپ قېلىش ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالدى. 1970-يىلدىن كېيىن مەھەللىلەر سانائىتى تەرتىپكە سېلىنىش ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىش قايتىدىن ئەسلىگە كەلدى، ئەسلىدىكى تونۇكىچىلىق دۇكىنى قەلەيچە-لىك زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى، يېڭىدىن بىر شىلىم زاۋۇتى قۇرۇلدى، مۇقىم مۇلكى 31 مىڭ 400 يۈەنگە كۆپەيدى، يىللىق پايدىسى 2000 يۈەندىن كۆپرەككە يەتتى.

1975-يىلى غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ سانائەت كارخانىلىرى بىرقەدەر تېز تەرەققىي قىلدى. ئەسلىدىكى قەلەي مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش زاۋۇتى چىراغ سايمانلىرى زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلىپ، راۋاجلاندۇرۇلۇپ، مەھەللىلەر باشقۇرغان سانائەت كارخانىلىرى بويىچە تايانچ كارخانىغا ئايلاندى. يېڭىدىن ئېلېكتر سايمانلىرى زاۋۇتى، ئەينەك زاۋۇتى، پار قازان زاۋۇتى، باسمىچىلىق-ما-شىنىسازلىق زاۋۇتى، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى زاۋۇتى، 2-كىگىز زاۋۇتى، پەلەي زاۋۇتى، سۇلياۋ زاۋۇتى، باسما زاۋۇتى، ئەينەك زاۋۇتى قاتارلىق 23 كارخانا ھەمدە ئاشخانا، كەسمە چۆپ، كۆكتات ماگىزىنى قاتارلىق ئالتە سودا مۇلازىمەت تورلىرى قۇرۇلدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مۇقىم مۇلكى 286 مىڭ 100 يۈەنگە، كۆچمە مەبلىغى 400 مىڭ يۈەندىن كۆپرەككە، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 134 مىڭ 500 يۈەنگە، پايدىسى 246 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى.

1985-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار ئىچىدىن ئەينەك ياساش زاۋۇتى، پار قازان زاۋۇتى، سۇ ئېلېكتر ئەترىتى،خۇرۇم زاۋۇتى، باسمىچىلىق-ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، ئېلېكتر سايمانلىرى زاۋۇتلىرى تېخنىكا رايونىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى يەنە يېڭىدىن تۇغمەن تېشى زاۋۇتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى كوپىراتىپى ۋە تۆت سودا نۆۋەتچىسى قۇردى.

1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى مەھەللىلەر باشقۇرغان زاۋۇتلار يەنىلا ئەسلىدىكى هالەتنى ساقلاپ كەلدى، سودا مۇلازىمەت تور-نۇقتىلىرى يەتتىگە كۆپەيدى، كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچى-خىزمەتچىلەر 219 نەپەرگە، مۇقىم مۇلكى 1 مىليون 109 مىڭ 100 يۈەنگە، كۆچمە مەبلىغى 649 مىڭ 300 يۈەنگە يەتتى. سانائەت، سودا، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، ئەمگەك مۇلازىمەت كەسىپلىرىنىڭ ئۇنۇشۇرسال ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 6 مىليون 357 مىڭ يۈەن بولۇپ، 270 مىڭ يۈەن پايدا يارىتتى.

2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

بىرىنچى، شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش

مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە، غالىبىيەت چوڭ-كىچىك كوچىلىرىدا ئاسفالىت كوچىدىن بىرەرسمۇ يوق ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا شەھەر مەمۇرىيىتى ئەسلىھەلىرىمۇ تولۇق ئەمەس ئىدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاممىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈپ، كوچا يوللىرىغا، قورۇلارغا شېغىل تاش يانقۇزدى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىتى ھەرىكىتىنى كەڭ كۆلەملىك ئېلىپ باردى. پەقەت 1961-يىللا 112 تونىنا ئەخلەتنى تازىلاپ تۆگەتتى. 35 مىڭ 100 تۇپ كۆچەت تىكتى. 1963-يىل 9-ئايدا مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە شەھەر قىياپىتىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. 15 كىشىلىك رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 323 كىشىدىن تەركىب تاپقان بەش زەربىدارلىق ئەترىتى تەشكىللىنىپ، تۆت ئەخلەت دۆۋىسىنى تازىلاپ توشۇدى، 12 ئېرىقنى راۋانلاشتۇردى. 1965-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەدىكى ئاممىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ ئۇزۇنلۇقى جەمئىي 1564 مېتر، كۆلىمى 9471 كۋادرات مېتر كېلىدىغان سەككىز تاشيولنى ياسىدى، 15 ئادەتتىكى ھاجەتخانىنى سالدى، مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدىكى ئورۇنلاردىكى 1200 ئادەم (قېتىم)نى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقىنى كۆكەرتىش يۇزىسىدىن جەمئىي 18 مىڭ 445 تۇپ كۆچەت تىكتى.

1978-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ۋودوپروۋود سۇيى تۇرۇبىسى، يۇندا تۇرۇبىسى ، يوللارغا ماي يانقۇزۇشنىڭ ئۇچ يىللىق پىلانىنى بېكىتىپ چىقتى. ئورۇنلار مەبلەغ توپلاپ بىرلىكتە قۇرۇش ۋە خەلق قۇرۇش، ھۆكۈمەت ياردەم بېرىش قاتارلىق شەكىللەرنى قوللاندى. 1981-يىلغا كەلگەندە جەمئىي 12 يولغا ماي يانقۇزۇلدى. بۇ يوللارنىڭ كۆلىمى جەمئىي 66 مىڭ 500 كۋادرات مېتر بولۇپ، يول يۈزىنىڭ ئاسفالىتلاشتۇرۇلۇش نىسبىتى 80% كە يەتتى. توققۇز كوچىغا ئۇزۇنلۇقى 2273 مېتر كېلىدىغان يۇندا تۇرۇبىسى ئورناتتى، 16 يۇندا قۇدۇقى كولىدى، خەلقە بەش ھاجەتخانا سېلىپ بەردى، بۇنىڭ بىلەن ئاھالىلەرنىڭ سۇ ئىچىشى تەس بولۇش، يۇندا تۆكۈشى قىيىن بولۇش، ھاجەتخانىغا كىرىشى تەس بولۇش قاتارلىق مەسىللىرى ئاساسىي جەھەتتىن ھەل قىلىندى. 1985-يىلغا كەلگەندە يۇندا يوللىرىنى تۇرۇبىلاشتۇرۇش، يول يۈزىنى ئاسفالىتلاشتۇرۇش ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

1984-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئىشىك ئالدىدىكى «ئۇچنى ھۆددىگە ئېلىش» مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى كېڭەيتتى. ئۇچ ئاساسلىق يولنى بۆلەكلەرگە بۆلۈپ «ئۇچنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىملىرىدىن 25 كىشىنى قويدى، ئۇلار ئىشىك ئالدىدىكى تازىلىق، تەرتىپ، كۆكەرتىشنى ھۆددىگە ئالدى. 1986-يىلى ئىشىك ئالدىدىكى «ئۇچنى ھۆددىگە ئېلىش» ئاھالىلەرنىڭ كوچا-ئاراملىرىغچە كېڭەيتىلىپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق تەۋەلەرنىڭ تازىلىق باشقۇرۇشىدا دائىملاشتۇرۇش، تۈزۈملەشتۈرۈش ئىشقا

ئاشۇرۇلدى.

1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنى تەشكىللەپ 3500 تۈپ كۆچەت تىكتى، باشقۇرۇش تەۋەلىكىنىڭ يېشىللىققا پۈركىنىش نىسبىتى 21.3% كە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە خابا ئاھاللەر كومىتېتىنىڭ كۆكەرتكەن يەر كۆلىمى 14 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، يېشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 25%كە يەتتى. مىللىي شىپاخانا، شىنجاڭ داشۆسى كۆكەرتىش بويىچە لايىقەتلىك ئورۇن بولدى.

ئىككىنچى، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش

1985-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى. 45 كىشىلىك 13 ئامانلىقىنى ساقلاش كومىتېتى قۇرۇلدى، 63 كىشىلىك 18 مۇرەسسە تەشكىلاتى قۇرۇلدى، 12 ياردەم بېرىپ تەربىيىلەش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ياردەم بېرىپ تەربىيىلەش ئوبيېكتلىرى 26 نەپەر. 1987-يىلى بۇ تەۋەدە جىنايى ئىشلار ئەنزىسى 64 قېتىم يۈز بەردى. 48 ئەنزە پاش قىلىندى، ئەنزە پاش قىلىش نىسبىتى 75% بولدى، ئامانلىقىنى ساقلاش ئەنزىسى 76 قېتىم يۈز بېرىپ، 76 نىڭ ھەممىسى بىر تەرەپ قىلىندى.

ئۈچىنچى، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى

1982-يىلدىن باشلاپ مەھەللە ئىش باشقارمىسى ھەر يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش ئېيى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشتا چىڭ تۇردى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ «ئۈچىتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا تۇرۇشلۇق 63 ئورۇن ۋە توققۇز ئاھاللەر كومىتېتى بىلەن «ئۈچىتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش كېلىشىمنامىسى»نى ئىمزالىدى. شۇ يىلى شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسىغا ۋە چېگرا رايون مېھمانخانىسىغا شەھەر دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن دەپ نام بېرىلدى، 8-ئارمىيە خاتىرە سارىيى، تىيانشان يىمەكلىكلەر زاۋۇتى، مىللىي شىپاخانا، مۇھاجىرلار مېھمانخانىسى، غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا تىيانشان رايونى بويىچە مەدەنىيەتلىك ئورۇن دەپ نام بېرىلدى؛ خابا ئاھاللەر كومىتېتى رايون دەرىجىلىك «بەشتە ياخشى» ئاھاللەر كومىتېتى بولۇپ باھالاندى. قاراشلىق تەۋەدە «بەشتە ياخشى» ئائىلىلەردىن جەمئىي 4321 ئائىلىلىك بارلىققا كېلىپ، ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 49%نى ئىگىلىدى.

غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى كۆپ يىللارنىڭ مابەينىدە پارتىيىنىڭ تۈرلۈك مىللىي سىياسەتلىرىنى ئىستايىدىل ئىزچىللاشتۇردى، ئاھاللەر ئارىسىدا «ئىككى ئايرىلالماسلىق» ۋە ھەرقايسى مىللەتلەر ئارىسىدا ئۆزئارا ئىشىنىش، ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىش، ئۆزئارا قوللاش، ئۆزئارا چۈشىنىش، ئۆزئارا ياردەم بېرىش ئىدىيىسىنى مۇستەھكەم تۇرغۇزدى. خۇيۇمنخاڭ كوچىسى 27-قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق ئۇيغۇر خىزمەتچى مەمەت ھەسەن ئون نەچچە يىلدىن بۇيان، شۇ قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق قۇنقۇزۇش ئائىلىسى ـ ياشانغان خەنزۇ بوۋاي خۇاڭ جىڭشەننىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى. غالىبىيەت يولى 78-قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق خەنزۇ موماي جاۋخۇيچىنىڭ 30 يىل ئىچىدە خەنزۇ، روس، خۇيزۇ، قازاق بولۇپ تۆت مىللەتتىن بولغان يەتتە پەرزەنتنى بېقىۋالدى ھەمدە ئۇلارنى چوڭ قىلىپ قاتارغا قاتتى. دوستلۇق يولى 59-قورۇدىكى دوختۇر ھەبىبۇللا ھويلىسىدىكى خۇيزۇ بوۋاي ماگۇيفاڭنىڭ كېسىلىنى ئۈزۈن مۇددەت ھەقسىز داۋالىدى. 1981-يىلى مەمەت ھەسەن ۋە ھەبىبۇللا ئىككى كىشى مەملىكەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىغا قاتناشتى. دوستلۇق ئاھاللەر كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق 2-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغارلارنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىغا ۋەكىل ئەۋەتىپ

قاتناشتۇردى.

تۆتىنچى، خابا ئاھالىلەر كومىتېتى

خابا ئاھالىلەر كومىتېتى ئەسلىدىكى ئۇرۇمچى دەريا سىنىڭ شەرقىي قىرغىقىغا جايلاشقانلىقى ئۈچۈن شۇ نام بىلەن ئاتالغاندى. جەنۇبتا ئاپتونوم رايونلۇق ئىلىكتر ئېنېرگىيە قۇرۇلۇشى شىركىتىگە يېتىپ بارسا، شىمالدا غالىبىيەت يولى ئاھالىلەر كومىتېتى باشقۇرۇش تەۋەلىكىگە يېتىپ بارىدۇ. غەربتە جەنۇبىي شىنخۇا يولى بىلەن، شەرقتە غالىبىيەت يولى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ئاھالىلەر كومىتېتى 1974-يىلدىن باشلاپ قۇرۇلغان بولۇپ، قارىمىقىدا ئامانلىقنى ساقلاش، مۇرەسسە، سەھىيە، ئاياللار، ياشلار قاتارلىق بەش كومىتېت تەسىس قىلىنغانىدى. كومىتېتلارنىڭ مۇدىرلىقىنى ئاھالە كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى قوشۇمچە ئۆز ئۈستىگە ئالغان. قارىمىقى توققۇز ئاھالىلەر گۇرۇپپىسى، بىر ئائىلىلىكلەر گۇرۇپپىسىغا بۆلۈنگەن، 127 ئاھالىلەر قورۇسى بولۇپ، سەككىز مىللەتتىن تەركىب تېپىپ، جەمئىي 270 ئائىلە، 1030 كىشى بار. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 50 ئائىلىلىك، 177 كىشى؛ ئۇيغۇرلار 176 ئائىلىلىك، 688 كىشى؛ خۇيزۇلار 24 ئائىلىلىك، 100 كىشى؛ قازاقلار 12 ئائىلىلىك، 51 كىشى؛ ئۆزبېكلەر تۆت ئائىلىلىك، ئون كىشى؛ روسلار ئىككى ئائىلىلىك، ئىككى كىشى؛ تاتارلار بىر ئائىلىلىك، بىر كىشى؛ تاجىكلار بىر ئائىلىلىك بىر كىشى ئىدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئائىلىسى ئاھالىلەر ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 48.81% نى ئىگىلەيدۇ. شىخابا تەۋەسىدە شىنجاڭ پېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئو زاۋۇتى جايلاشقان.

ئاھالىلەر كومىتېتى قۇرۇلغاندىن بۇيان، باشقۇرۇش تەۋەسىدە كۆپ مىللەتلەر ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى خىزمىتىگە ئىزچىل ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ كادىرلىرى داۋاملىق تۇرده ھەر مىللەت ئاممىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىپ، كەڭ ئاھالىلەرنىڭ خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالماسلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالماسلىق ئىدىيىسىنى مۇستەھكەم تۇرغۇزۇپ، بىرقەدەر ياخشى ئۇنۇمنى قولغا كەلتۈردى. خابا 1-كوچا 35-قورۇدا سەككىز ئۆيلۈك ئاھالە بارئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە يەتتە ئائىلىلىك ئۇيغۇر بولۇپ، پەقەت دەم ئېلىشقا چىققان ئىشچى ياۋشۇخۇالا بىر ئائىلىلىك خەنزۇ ئىدى. ئۇلار بىر ئائىلە كىشىلىرىنىڭ شۇ قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق ئۇيغۇر «بەشتە كاپالەتلىك ئائىلىسى» ئايشەمخان ئانىغا ئۇزۇن مۇددەت قارىغانلىقىدەك ئىش ئىزلىرى قاراشلىق تەۋەدىكى ئاھالىلەر تىللىرىدا داستان بولدى. ئايشەمخان ئانىنىڭ دېرىزىسى چېقىلىپ كەتكەندە ياۋشۇخۇا ئائىلىسىدىكىلەر دېرىزىسىنى ئورنىتىپ بەردى، ئۆزىنىڭ ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىگە لاي يانقۇزۇپ، ماي قەغەز ياپقاندا، ئايشەمخان ئانىنىڭ ئۆيىگىمۇ لاي يانقۇزۇپ ماي قەغەز يېپىپ بەردى، ئايشەمخاننىڭ تۇنقاق كېسىلى بار بولۇپ، ھەر قېتىم كېسىلى قوزغالغاندا قوللىرى تىترەپ تامىقىنى يېيەلمەيتتى، ياۋشۇخۇانىڭ قىزى ئۇنىڭغا بىر قوشۇق، بىر قوشۇقلاپ تاماق يېگۈزۈپ قويدى. ھەر قېتىملىق ھېيت-بايرام كۈنلىرىدە ياۋشۇخۇا داۋاملىق ئايشەمخان ئانىغا سوۋغات ئېلىپ بېرىپ ئۇنىڭ بايرىمنى تەبرىكلەيتتى، ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا ئۆيىدىكى ياخشى يېمەكلىكلەرنى داۋاملىق ئۇنىڭغا كىرگۈزۈپ تۇراتتى، ئايشەمخان ئانىنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئۇزۇن يىللىق سۇ توشۇش، كۆمۈر سېتىۋېلىش، ئون سېتىۋېلىش شۇنداقلا قىش كۈنلىرىدىكى ياغقان قارلارنى تازىلاش قاتارلىق ئۇششاق-چۈششەك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى ياۋشۇخۇانىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ھۆددىگە ئالغانىدى. خابا بىرىنچى كوچا 23-قورۇدا ئۇيغۇر، خەنزۇ، رۇس قاتارلىق ئالتە ئائىلىلىك ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، كۆپ يىللاردىن بۇيان بۇ قورۇدىكى ئۇچ مىللەت خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ياشاپ كەلدى، ھويلا ئارامىلارنى تازىلىغاندا ئالتە ئائىلىلىك تالىشىپ ئىشلەيتتى، قايسى ئائىلىلىك كۆمۈر سېتىۋالماقچى، گاز تۆگىسى ئالماشتۇرماقچى، ئون سېتىۋالماقچى بولغاندا داۋاملىق ئالدى بىلەن باشقا

ئائىلىلەردىن بىرلىكتە بېجىرىپ ئەكېلىپ بېرەيلمۇ دەپ سورىشاتتى. ياز كۈنلىرى سايىدا سالقىنلاپ چۆرىدەپ ئولتۇرۇشقاندا خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك بولۇپ، ھەممىسى بىر-بىرىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرى-نى ھۆرمەت قىلىشتەك ياخشى كەيپىيات شەكىللەندۈرگەنىدى.

ئون نەچچە يىلدىن بۇيان، خابا ئاھالىلەر كومىتېتى شەھەر مۇھىت تازىلىقىنى ياخشى تۇتۇپ، كوچا ۋە يوللارنىڭ پاكىزلىقىنى ساقلاش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاھالىلەر ئاممىسىنى ھەربىرىكە كەلتۈرۈپ، دەرەخ تىكىپ، گۈل-گىياھلارنى ئۆستۈرۈپ، مۇھىتنى كۆركەرتىپ گۈزەللەشتۈردى. ئاھالىلەر كومىتېتى ئەمدىلا قۇرۇلغاندا، خابا ئاھالە كومىتېتى تەۋسىيە دەل-دەرەخلەر ئاز بولۇپلا قالماستىن، قالايمىقان كۆچەت تىكىلگەنلىكتىن، تولىمۇ تەرتىپسىز ئىدى، ئاھالىلەر كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، باشقۇرۇش تەۋسىيىنىڭ كۆركەرتىش خىزمىتى پىلانغا كىرگۈزۈلدى. يوللار ۋە ئاھالىلەر ھويلا-ئارامىلىرىغا كۆچەت ۋە گۈل-گىياھلار پىلانلىق ھالدا تېرىلدى ھەمدە ئىشىك ئالدىدىكى «ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» شەكلىنى قوللىنىپ، ھەر مىللەت كۆركەرتىش ۋەزىپىسىنى ھەربىر ئائىلىلەرگىچە ئەمەلىيلەشتۈردى. تىكىشنى، باشقۇرۇشنى، تۇتقۇزۇشنى ھۆددىگە ئېلىش يولغا قويۇلدى، ئاھالىلەر كۈندۈزلىرى سۇ بىلەن تەمىنلەش بېتەرلىك بولماسلىقتەك ئەھۋال ئاستىدا، كېچىلىرى تەلەڭگىلەر ۋە سۇ چېلەكلىرى بىلەن سۇ توشۇپ دەرەخلەرنى سۇغاردى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئاھالىلەر كومىتېتى ئاممىنى تەشكىللەپ، باشقۇرۇش تەۋسىدىكى سەككىز كوچىغا ۋە ئاھالىلەر ھويلىلىرىغا جەمئىي 2010 تۈپ دەرەخ تىكتى، كۆركەرتىش كۆلىمى 14 مىڭ 400 كۋادرات مېترغا يەتتى.

1984-يىلى ياپونىيەنىڭ ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى خابا ئاھالىلەر كومىتېتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. 1986-يىل 6-ئايدا ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى تۆمۇر داۋامەت خابا ئاھالىلەر كومىتېتىغا بېرىپ خىزمەتلەر-نى كۆزدىن كۆچۈردى، ئۇ خۇشاللىق بىلەن: «خابانىڭ تازىلىقى، كۆركەرتىلىشى ياخشى ئىكەن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ياخشى، ئامانلىقنى ساقلاش تەرتىپى ياخشى ئىكەن» دېدى. 1986-يىل 8-ئايدا مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ مۇئاۋىن ۋېيىۋەنجاڭى ۋەنلى، ئاپتونوم رايونلۇق مەسئۇلچىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ ئېنماۋ، شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ۋۇرېنشىڭ قاتارلىقلار خابا ئاھالىلەر كومىتېتىغا كېلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى بىلەن بىرلىكتە قۇربان ھېيتىنى ئۆتكۈزدى. بۇ ئاھالىلەر كومىتېتى يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئىچكى موڭغۇل، ۋۇخەن، قۇمۇل قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمەكلىرىنى كۈتۈۋېلىپ ياخشى باھاغا ئېرىشتى.

5-باب ئىتتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

ئىتتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تىيانشان رايونىنىڭ ئوتتۇرا جەنۇب قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرق تەرىپى دۆلەت تاشيولىنى چېگرا قىلسا، غەربتە جەنۇبىي شىنخۇا يولىغا يېتىپ بارىدۇ. جەنۇبىي تەرىپى يەنئەن يولى كونسۇلخانا كوچىسىدىن باشلانسا، شىمالدا دۆڭكۆۋرۈك كەلكۈن سۈيى چىقىرىش ئېرىقىغا تۇتىشىدۇ. قاراشلىق تەۋەلىكىدىكى ئاساسلىق يول ئىتتىپاق يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئورگىنى ئىتتىپاق يولى 50-قورۇدا. مەھەللە ئىش باشقارمىغا قاراشلىق تەۋەلەر ئەسلىدە 3-رايون 8-مەھەللىنىڭ باشقۇرۇش تەۋەلىكىدە ئىدى. 1957-يىلى ئىتتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. 1959-يىلى شەھەرلەرنى خەلق كۈڭشىلاشتۇرۇش ھەرىكىتىدە، ئىتتىپاق خەلق كۈڭشىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1960-يىلى غالىبىيەت يولى خەلق كۈڭشىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ دوستلۇق

خەلق گۈڭشېسى دەپ نام بېرىلدى. 1962-يىلى ئىنتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە نامى ئىنتىپاق يولى ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلگەنىدى. 1979-يىلى يەنىلا ئىنتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدا مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئورگىنىدا پارتكوم ئىشخانىسى، مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىشخانىسى، شەھەر مۇھىت تازىلىقى ئىشخانىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، سانائەت شىركىتى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى، مۇلازىمەت پونكىتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى تەسىس قىلىندى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا مەمۇرىي كادىردىن 20سى، كارخانا كەسپىي كادىردىن 30ى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرى 26 نەپەر، ئايال كادىر 21 نەپەر ئىدى. ئىش باشقارما تەۋەسىدە دۆڭكۆۋرۈك، فۇشۇخاك، لىڭگۇەنخاك (كونسۇلخانا)، خۇاڭچېك، ئىنتىپاق يولى، فارفور زاۋۇتى، ئىنتىپاق يولى 4-كوچىسى، رادىئو ئىستانسىسى، باخۇلياك، يەنئەن يولى، يولۇچىلار قاتنىشى شىركىتى ماشىنا كالونى قاتارلىق 11 ئاھاللەر كومىتېتى تەسىس قىلىنغان. ئىش باشقارما تەۋەسىدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 25 مىللەتتىن 6668 ئائىلىلىك، 27 مىڭ 919 نەپەر ئاھالە ئولتۇراقلاشقان، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەردىن 2919 ئائىلىلىك، 15 مىڭ 605 نەپەر كىشى بار. مەزكۇر مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە مەركەز، ئاپتونوم رايون، شەھەر دەرىجىلىك كارخانا، كەسپىي، مەمۇرىي ئورۇنلاردىن 105ى بار.

چىڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى (1864-) خۇيزۇ ئاخۇن تودىلىڭ (تومىڭ دەپمۇ ئاتىلىدۇ) دىخۇاغا كېلىپ ئۆز ئالدىغا مۇسۇلمان پادىشاھلىقىنى قۇرۇپ، ھازىرقى ئىنتىپاق يولىنىڭ غەربىي تەرىپىگە بىر شەھەر سېلىپ ئۇ يەرگە خۇاڭچېك دەپ نام بەرگەنىدى. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلىدىكى (1876-يىلى) ئۇرۇش ئوتتىدا كۆيۈپ كەتتى. لېكىن كىشىلەر بۇ جايىنى خۇاڭچېك دەپ ئاتاشقا ئادەتلىنىپ قالغانىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، بۇ تەۋەدە ناھايىتى زور ئۆزگىرىشلەر بولدى. ئىنتىپاق يولى، غالىبىيەت يولى، تىنچلىق يولى قاتارلىق ئالتە ئاساسلىق يول ياسالدى. 1-يول، 7-يول، 10-يول، 16-يول ئاپتوبۇسلىرى بۇ تەۋەدە قاتنايدۇ، قاتنىشى قولايلىق.

مەزكۇر مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسى يەنە پۈتكۈل شەھەرنىڭ مەدەنىيەت-مائارىپ كەسپىي ئورۇنلىرى مەركەزلەشكەن جاي بولۇپ، ئاپتونوم رايونلۇق رادىئو-تېلېۋىزىيە نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى، شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى، شىنجاڭ ئوپېرا ئۆمىكى، مۇزىكا ئۆمىكى، شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى، شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، شىنجاڭ سەنئەت شۆيۈمەنى، شىنجاڭ سودا مەكتىپى، شىنجاڭ رادىئو-تېلېۋىزىيە داشۆسى، تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتەپ (ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ)، 14-ئوتتۇرا مەكتەپ (شەھەر بويىچە نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ) شۇنداقلا شەھەرلىك 6-ئوتتۇرا مەكتەپ، 16-ئوتتۇرا مەكتەپ قاتارلىق مەكتەپلەر بۇ تەۋەگە جايلاشقان. ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا-ئۇسسۇل ئانسامبلى مەملىكىتىمىزگە ۋەكالىتەن دۇنيادىكى 14 دۆلەت ۋە رايونلارغا بېرىپ ھال سوراپ ئويۇن قويغان.

بۇ تەۋەدە يەنە جەنۇبىي چوڭ مەسچىت ۋە تۇرپان مەسچىتى قاتارلىق مەسچىتلەر بار. ئىنتىپاق تېياتىرخانىسىنىڭ ئالدىدىكى ئاۋات كېچىلىك بازاردا يەرلىك مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە مېزىلىك

تالاملارنىڭ ھەممىسى تېپىلىدۇ، نېمە دېسىڭىز شۇ بار، سودىسى ئاجايىپ ياخشى.

1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار

ئىنتېپا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان زاۋۇتلار 1965-يىلى قۇرۇلۇشقا باشلىغان بولۇپ، 1966-يىلغا كەلگەندە ئاپتول زاۋۇتى ۋە تاۋلاش زاۋۇتى قۇرۇلغان. 1969-يىلى 20 كارخانىغا كۆپەيگەن، كۆپىنچىسى قول ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولۇپ، ئىلمە توقۇمىچىلىق، بەش خىل مېتال، تىككۈچىلىك زاۋۇتى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. 1973-يىلغا كەلگەندە يۇقىرىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن كارخانىلاردىن باشقا، مەھەللە ئىش باشقارمىسى يەنە 12 زاۋۇتنى ساقلاپ قالغانىدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 276 نەپەر بولۇپ، يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 400 مىڭ يۈەن ئىدى. 1979-يىلى ئالىي سورتلۇق گىلەم، بالىلار ئايىغ كىيىمى، سۈلياۋ خالتا قاتارلىق مەھسۇلاتلار يېڭىدىن ئىشلەپچىقىرىلىپ، مەھسۇلات قىممىتىنى 1 مىليون 420 مىڭ يۈەن ئۇرۇنداندى.

1982-يىلى 32 نەپەر ئىشسىز ياش ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 18 نەپەر، سانائەت سىستېمىسىنىڭ ئەمەلىي ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى 500 مىڭ 900 يۈەن، ئورۇندىغان پايدىسى 60 مىڭ 700 يۈەن بولدى. سودا، يىمەك-ئىچمەك جەمئىيەت پۇچۇن مۇلازىمەت قىلىش كەسپىنىڭ ئورۇندىغان سېتىش سوممىسى 460 مىڭ يۈەن، ئورۇندىغان پايدىسى 30 مىڭ يۈەن بولدى.

1985-يىلى يېڭىدىن رەسمىخانا ئېچىلىپ، 11 ئىشچى-خىزمەتچى ئىشلىدى. 1986-يىلى يېڭى تېپتىكى ماتېرىيال مەھسۇلاتلىرىنى ياساش زاۋۇتى قۇرۇلدى، 40 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچىسى بارئىدى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا، ھەرقايسى كارخانىلارنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى جەمئىي 199غا يەتتى. يېڭىدىن ماشىنىنى پاياتلاش، سىرلاش قاتارلىق تۈرلەر كۆپەيدى، يېڭىدىن پەلەي ماشىنىسى، پوپايكا توقۇش ماشىنىسى، بەت ياساش ماشىنىسى قاتارلىق ئەسلىھەلەر كۆپەيدى. سانائەت سىستېمىسىنىڭ ئەمەلىي ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 254 مىڭ 900 يۈەن، پايدا نىسبىتى 5.8%، مەھسۇلات قىممىتىنىڭ سېتىلىش نىسبىتى 62.5% بولۇپ، سانائەت سىستېمىسىنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان مەھسۇلات قىممىتى 7700 يۈەنگە، كىشى بېشىغا يارىتىلغان پايدا 450 يۈەنگە يەتتى. ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى سىستېمىسىنىڭ ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى ۋە سېتىش كىرىمى 1 مىليون 815 مىڭ 500 يۈەن، ئورۇندىغان پايدىسى 50 مىڭ 700 يۈەن بولدى.

2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە مەھەللىلەردە مەھەللە باشلىقى تۇزۇمى يولغا قويۇلدى، ئاھالىلەر كومىتېتى تەشكىلىي نىزامغا ئاساسەن، 1956-يىلى دۆڭكۆۋرۈك، ئىنتېپاق يولى، جەنۇبىي تىنچلىق يولى، شىنشىڭگەي كوچىسى ئاھالىلەر كومىتېتى قاتارلىق تۆت ئاھالىلەر كومىتېتى قۇرۇلدى، قارىمىقىدا ئامانلىقنى ساقلاش كومىتېتى، مەدەنىيەت-مائارىپ، تازىلىق كومىتېتى، مۇرەسسە كومىتېتى، تۇرمۇش پاراۋانلىق كومىتېتى، ئايالار ۋەكىللىرى كومىتېتى تەسىس قىلىندى. 1987-يىلغا بارغاندا مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەلىكىدىكى ئاھالىلەر كومىتېتى 11گە يەتتى.

بىرىنچى، شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش

1957-يىلدىن بۇرۇن ئاھالىلەر قۇدۇق سۈيى ئىچەتتى. 1957-يىلى ئىتتىپاق يولى تەۋەسىدە تۆت سۇ تۇرۇبىسى پونكىتى قۇرۇلۇپ، قىسمەن ئاھالىلەرنىڭ سۇ ئىچىش مەسلىسى ھەل قىلىندى. 1959-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنى تەشكىللەپ، 41 مىڭ 800 تونىنا ئەخلەتنى تازىلاپ توشۇدى، 150 ھاجەتخانىنى ئۆزگەرتىپ ياسىدى، 401 يۇندا تۆكۈش قۇدۇقى قازدى، 302 ئەخلەت ساندۇقىنى كۆپەيتتى، 5531 كۋادرات مېتر پاتقاق يەرنى توپا تىندۇرۇپ تۈزلىدى. 1965-، 1966-يىللىرى شخابادىكى 478 مېتر يولنى ياسىدى، 1118 تۈپ كۆچەت تىكتى، 27 سۇ تۇرۇبىسى پونكىتىنى كۆپەيتتى. يەنئەن يولىنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى ئاممىنىڭ سۇ ئىچىش مەسلىسىنى ھەل قىلدى. 1978-، 1979-يىللىرى 1000 مېترلىق سۇ تۇرۇبىسى ئۆلاندى، بېسىم كۈچى بىلەن سۇ چىقىرىش قۇدۇقىدىن 17 سى كۆپەيتىپ ياسالدى. 5742 تۈپ كۆچەت تىكىلدى. 1980-، 1981-يىللىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 3366 نەپەر ئادەم (قېتىم)نى ھەربىرىكەتكە كەلتۈرۈپ، 15 يولنى تۈزلىدى، 17 مىڭ 445 كۋادرات مېترلىق يولغا يېڭىدىن ماي يانقۇزدى، بۇنىڭ بىلەن 11 يولنى ئاسفالىتلاشتۇرۇش ئىشقا ئاشۇرۇلدى. 1600 مېتر يۇندا تۇرۇبىسى يانقۇزۇلدى. 28 يۇندا قۇدۇقى قېزىلدى. يېڭىدىن بەش سۇ بىلەن تەمىنلەش پونكىتى ياسالدى، يېڭىدىن بەش ھاجەتخانا سېلىندى، 1984-يىلى دۆڭكۆۋرۈك ئاھالىلەر كومىتېتىدا ئالدى بىلەن تازىلىق تاختىسى ئېسىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ئارىسىدا تازىلىقتا ئەلا بولغان ئورۇنلاردىن 98ى، ئىككىنچى دەرىجىلىك بولغان ئورۇنلاردىن 79ى باھالاپ چىقىلدى.

1987-يىلى 16 شەھەرنىڭ تازىلىقىنى چوڭ تەكشۈرۈشنى كۈتۈۋېلىش جەريانىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسى 612 ماشىنا، 9726 ئادەم (قېتىم) چىقىرىپ، 3472 ماشىنا (قېتىم) قار-مۇز، ئەخلەت-چاۋارلارنى توشۇدى، 24 كۋادرات مېتر كوچا يوللىرىنىڭ تاملىرىنى ئاقارتتى، ئىككى پاتقاق كوچىنى رەتلەپ تۈزلىدى. 105 ئورۇننىڭ ئىشىك ئالدىنى بېزىدى. 19 ئائىلىنىڭ ئۆيىگە سۇ تۇرۇبىسى ئورناتتى، يۇندا تۆكۈش قۇدۇقىدىن ئىككىنى كۆپەيتتى. 3268 تۈپ كۆچەت تىكتى، بەش مو يەرنى تۈزلىدى، تەجرىبە ئونتۇرا مەكتەپ بىلەن ئالىي دەرىجىلىك كادىرلار ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا شەھەرلىك كۆكەرتىش كومىتېتى تەرىپىدىن كۆكەرتىلىشتە لاياقەتلىك بولغان ئورۇن دەپ نام بېرىلدى.

ئىككىنچى، ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش

مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 25 ئورۇن مۇددەتلىك قۇتقۇزۇش ئائىلىسى، 28 كىشى، 183 ۋاقتلىق قۇتقۇزۇش ئائىلىسى، 714 كىشى بار بولۇپ، بۇلارغا يىلدا 34 مىڭ 820 يۈەن 63 پۈڭ قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىپ بېرىلەتتى. 1820 كىشى ھەقسىز داۋالىناتتى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى 2320 كىشىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش مەسلىسىنى ھەل قىلدى، 240 قېينىچىلىقى بار ئائىلىگە 150 پاختىلىق چاپان، 120 پاختىلىق ئىشتان، 20 يوتقان تارقىتىپ بەردى، 580 ئائىلىلىكنىڭ خەتەرلىك ئۆيلىرىنى تەكشۈرۈپ 200 ئائىلىلىكنى كۆچۈردى، 50 ئائىلىلىكنىڭ ئۆيىنى رېمونت قىلىپ بەردى، 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، جەمئىي 73 مىڭ 700 يۈەن قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىپ بەردى.

ئۇچىنچى، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى

1987-يىل 6-ئايدا مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەلىكىدە «ئۈچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش»، مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش مۇسابىقە پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار بىلەن پائالىيەتنى قانات يايدۇرۇش كېلىشىمنامىسىنى تۈزدى. ھەرقايسى ئورۇنلار لېكسىيە سۆزلەش، قارا تاختا گېزىتى

چىقىرىش، ئەدەبىيات-سەنئەت كۆرىكى ۋە جۇپ تاللاش قاتارلىق شەكىللەرنى قوللىنىپ، كەڭ كۆلەملىك تەشۋىقات ئېلىپ باردى. شەھەرلىك 6-ئوتتۇرا مەكتەپ بىلەن 14-ئوتتۇرا مەكتەپ دوست مەكتەپ بولدى، شەھەرلىك فارفور زاۋۇتى، چايدان زاۋۇتى قاتارلىق 30 ئورۇن ئايرىم-ئايرىم ھالدا يەرلىكتە تۇرۇشلۇق قىسىم، ساقچى مەكتەپ، باخۇلياڭ پەيچۇسوسى، يەنئەن يولى پەيچۇسوسى بىلەن ئارمىيە-خەلق، ساقچى-خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. پۈتكۈل رايون تەۋەسىدە بىر تۈركۈم مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، ئارمىيە-خەلق ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەر بارلىققا كەلدى. جەنۇبىي شىنخۇا يولى 37-قورۇغا مەملىكەت بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى چوڭ قورۇسى دەپ نام بېرىلدى.

1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە، مەدەنىيەتلىك ئورۇنلاردىن جەمئىي تۆتى باھالاپ چىقىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇندىن بىرى بار، 671 ئائىلىلىك «بەشتە ياخشى ئائىلە»، ئالتە «بەشتە ياخشى چوڭ قورۇ»، 15 «بەشتە ياخشى» ئورۇن، ئالتە نەپەر «8-مارت» بايراقدارى، بىر قىزىل بايراقدار كوللېكتىپ سايلاپ چىقىلدى.

6-باب شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تېيانشان رايونىنىڭ غەربىگە جايلاشقان بولۇپ، شەرقتە قۇرۇلۇش يولى ۋە قىزىل بايراق يولىدىن باشلانسا، غەربتە ساي يولى تاشيولىغا يېتىپ بارىدۇ، جەنۇبتا خەلق يولى ۋە جۇڭسەن يولىغا تۇتاشسا، شىمالدا خۇڭسەننىڭ ئېتىكىگىچە يېتىپ بارىدۇ. رايون تەۋەلىكىدىكى ئاساسلىق يول شىمالىي شىنخۇا يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، 4-رايونىنىڭ 4-كوچىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا قارايتتى. 1957-يىلى شىخاگەي كوچىسى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. 1959-يىلى شەھەرلەرنى خەلق گۇڭشېسلاشتۇرۇش ھەرىكىتى جەريانىدا قىزىلتاغ خەلق گۇڭشېسىغا ئۆزگەرتىلگەنىدى. 1960-يىلى دېموكراتىيە خەلق گۇڭشېسى بىلەن بىرلەشتۇ-رۇلۇپ، قىزىلتاغ خەلق گۇڭشېسى دەپ نام بېرىلدى. 1962-يىل 10-ئايدا شىخاگەي كوچىسى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، 1969-يىلى شىخاگەي كوچىسى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا ئۆزگەرتىلدى، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورگىنى ئوتتۇرا كۆۋرۈك 2-كوچا 63-قورۇدا. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا ئىش باشقارما ئورگىنىدا پارتكوم ئىشخانىسى، مەھەللە ئىشلىرى ئىشخانىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى، سەھىيە ئىشخانىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، پىلانلىق ئىممۇنىتېت ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. جەمئىي 50 كادىر بارئىدى، مەمۇرىي كەسىپىي كادىرى 22 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 14 نەپەر، ئايال كادىرلار 35 نەپەر، مەھەللە ئىش باشقارما قارمىقىدا يېڭى ھايات كوچىسى، شىمالىي شىنخۇا يولى، تېرەكبۇت كوچىسى، شەھەرلىك ھۆكۈمەت، خۇڭسەن يولى (قىزىلتاغ يولى)، سىياسىي كېڭەش يولى، شىخابا ئالدى كوچا، غەربىي قۇرۇلۇش يولى، غەربىي دېموكراتىيە يولى قاتارلىق توققۇز ئاھاللەر كومىتېتى تەسىس قىلىنغان. شۇ يىلى مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەلىكىدە 7069 ئائىلىلىك، 27 مىڭ 603 نەپەر

ئاھالە بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 5900 نەپىرى ئاز سانلىق مىللەت ئىدى. خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 20 مىللەت ئولتۇراقلاشقان، بۇ تەۋەدە ئاپتونوم رايون، شەھەرگە قاراشلىق كارخانا، كەسىپي ئورۇنلاردىن 124ى بار.

ئازادلىقتىن بۇرۇن، مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق تەۋەلەر دەخۇا شەھىرىنىڭ غەربىي قوۋۇقىنىڭ سىرتىدىكى رايونلار بولۇپ، ئادەتتە غەربىي قوۋۇق رايونى دەپ ئاتىلاتتى. شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى دېھقانلارنىڭ ئاشلىق ۋە تۇرلۇك يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرىنى ئالماشتۇرىدىغان بازىرى بولۇپ، ساراي ۋە دۇكانلار بىرقەدەر كۆپ ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، قاراشلىق تەۋەدە زور ئۆزگىرىشلەر بولدى، جۇڭسەن يولىنىڭ ئىككى يېقىنى بويلاپ قىزىل بايراق تۇرلۇك ماللار ماگزىنى، ئورۇمچى سودا مەركىزى، يېنىك سانائەت مەھسۇلاتلىرى مۇلازىمەت مەركىزى ۋە جۇڭسەن يولى سودا ساربىي شۇنداقلا ھەرقايسى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، كوللېكتىپ، يەككىلەر ئىگىدارچىلىقىدىكى سودا تور-نۇقتىلىرى ھەممە يەرنى قاپلاپ، كونا بازار رايونى ئاۋات سودا رايونى قىلىپ قۇرۇپ چىقىلدى. كونا شىخاگەي كوچىسى كەڭ كەتكەن شىمالىي شىنخۇا يولىغا ئايلاندى. خۇڭسەن مېھمانخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئاشلىق ئىدارىسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش، شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى يولىنىڭ ئىككى يېنىدا ھەيۋەت بىلەن ئورۇن ئالدى. بۇرۇنقى چىجى قەبرىستانلىقىنىڭ جەنۇبىدىكى تار توپا يوللار ئاسفالتلاشتۇرۇلغان نۇرلۇق يولىغا ئۆزگەرتىلدى، يولنىڭ ئىككى چېتىگە شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى، شىنخۇا ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قورۇلۇش بېكىتۈەنىنىڭ قوماندانلىق شتابى قاتارلىق ئورۇنلار جايلاشتى.

قاراشلىق تەۋەدىكى نۇرلۇق يول، شىمالىي شىنخۇا يولى، قىزىل بايراق يولى، جۇڭسەن يولى، دېموكراتىيە يولى، قورۇلۇش يولى ۋە شىخابا ئالدى كوچا قاتارلىق يەتتە ئاساسلىق يولدا 1-، 3-، 7-، 8-، 17-يول ئاپتوبۇسلىرى قاتنايدۇ.

1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار

1957-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قورۇلغاندا قىزىل يۇلتۇز ياغاچ ئەسۋابلارنى ياساش زاۋۇتى، سوۋت فېرمىسى، پاختا ئېتىش زاۋۇتى، باسمىچىلىق زاۋۇتى، ساتىراشچىلىق مۇلازىمەت بۆلۈمىدىن ئىبارەت بەش زاۋۇت-گۇرۇپپا بولۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىسى 34 نەپەر ئىدى. يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 69 مىڭ 600 يۈەنگە يېتەتتى. 1958-يىلى قىزىللاشقان-ئىختىساسلاشقان مۇلازىمەت پونكىتى قاتارلىق بەش مۇلازىمەت پونكىتى قورۇلدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 247 نەپەر بولۇپ، ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى ئائىلە سايمانلىرى، باسمىچىلىق بۇيۇملىرى، كالا سوتى قاتارلىقلار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كىچىك زاۋۇت ئىشلەپچىقارغان ئات جابدۇقى ئېكسپورت مەھسۇلاتىغا ئايلانغانىدى. 1960-يىل 4-ئايدا خۇڭسەن (قىزىلتاغ) گۇڭشىسى قورۇلغان چاغدا، سانائەت كارخانىسى يەتتىگە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 315 نەپەرگە يەتكەن. 1961-يىلى ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 771 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 125 مىڭ يۈەنگە يەتتى، مەھسۇلاتلىرى 70 نەچچە خىلغا تەرەققىي قىلىپ، مۇلازىمەت تور-نۇقتىلىرى 51گە يەتكەنىدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 286 كىشى بولۇپ، يىللىق سېتىش كىرىمى 82 مىڭ يۈەن، پايدىسى 30 مىڭ يۈەن بولدى. 1962-يىلى يۇقىرىنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلارنىڭ ھەممىسى يۇقىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1966-يىلى يەرلىك سانائەتنى 2-قېتىملىق چوڭ قۇرۇش دولقۇنىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا «يەرلىك كىچىك ئاممىۋى كارخانىلار» ئىشخانىسى قۇرۇلدى (كېيىن سانائەت ئىشخانىسى دەپ نام بېرىلدى)، ھەر مىللەت ئاممىسى ئۆز كۆچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈپ، يەنە پەلەي زاۋۇتى، كىگىز زاۋۇتى، باسمىچىلىق زاۋۇتى، تۆمۈرچىلىك كارخانىسى قاتارلىق مەھەللىلەر باشقۇرغان كارخانىلارنى قۇردى. 1973-يىلى يۇقىرىنىڭ تەلىپى بويىچە مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار يەنە بىر قېتىم يۇقىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى باشقۇرغان كارخانىلاردا جانلىنىش بولدى. 1979-يىلى پۈتۈن شەھەردىكى مەھەللىلەر باشقۇرغان كارخانىلار ئارىسىدا بىرىنچى بولۇپ ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش زاۋۇتىنىڭ سېخ بىناسىنى سالدى. 1980-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئۆزلىرى مەبلەغ توپلاپ ۋە پۇل قەرز ئېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ قۇرۇلۇش ئەتىرىتى شىنخۇا مېھمانخانىسىنى سالدى، ئىككى يىل تىجارەت قىلىپلا ئالغان قەرزىنى تۆلەپ بولدى. شىنخۇا مېھمانخانىسى پۈتۈن شەھەر بويىچە بىرىنچى كىچىك مەھسۇلاتلارنى توپ، پارچە تارقىتىش بازىرى ۋە مۇشۇ مەھەللە ئىش باشقارما تەۋەسىدىكى پايدا بېجى ئەڭ كۆپ ئورۇنغا ئايلاندى. (1984-يىلى شىنخۇا مېھمانخانىسى تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى).

1981-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شىنخۇا تازلىق ماتېرىيالى زاۋۇتى ۋە ياغاچچىلىق زاۋۇتىنى قۇردى. شىنخۇا تازلىق ماتېرىياللىرى زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان شىنخۇا ماركىلىق سىنىك ئوكسىدى رېزىنكە پاراشوكى تۇنجى قېتىم رايون، مەھەللە كارخانىلىرى بويىچە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات نامىغا ئېرىشتى. 1987-يىلغا بارغاندا مەھەللە ئىش باشقارمىسى يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ تۆت ماگىزىن، ئىككى ئاشخانا قۇرۇپ چىقتى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا سانائەت شىركىتى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى، مۇلازىمەت پونكىتى، بىناكارلىق قۇرۇلۇش ئەتىرىتىنى قۇردى. قارىمىقىدا شىنخۇا تازلىق ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى، ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى، سۇلياۋ زاۋۇتى، باسما زاۋۇتى، پەلەي زاۋۇتى، قەغەز قۇتا زاۋۇتى قاتارلىق توققۇز سانائەت زاۋۇت گۇرۇپپىسى، شىنجاڭ-خاڭجۇ بىرلەشمە تىجارەت يىپەك دوكىنى، ماشىنا زاپچاسلىرى تىجارەت ماگىزىنى، غەربىي شىمال يولى بەش خىل مېتال دوكىنى، زىيالىي ياشلار 1-، 2-، 3-ماگىزىنلىرى، مۇسۇلمان ئاشخانىسى قاتارلىق 13 سودا يېمەكلىك مۇلازىمەت تورلىرى بولۇپ، جەمئىي 294 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچىسى بارئىدى. يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 16 مىليون 69 مىڭ 900 يۈەنگە، غەللىسى 10 مىليون 12 مىڭ 200 يۈەنگە يېتىپ، 974 مىڭ 800 يۈەن پايدا يارىتتى.

2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

1982-يىلى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قارىمىقىدا توققۇز ئاھاللىلەر كومىتېتى، 48 ئاھاللىلەر گۇرۇپپىسى، 27 ئائىلىلىكلەر گۇرۇپپىسى، 13 ئائىلىلىكلەر كومىتېتى بار بولۇپ، ھەرقايسى ئاھاللىلەر كومىتېتىدا ئايالالار، ئامانلىقنى ساقلاش، مۇرەسسە، مەدەنىيەت-مائارىپ، تازلىق، ئىجتىمائىي پاراۋانلىق قاتارلىق بەش خىزمەت كومىتېتى تەسىس قىلىنغانىدى. 1987-يىلغا بارغاندا يەنىلا توققۇز ئاھاللىلەر كومىتېتى ساقلاپ قېلىندى.

بىرىنچى، شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىردە، شىمالىي شىنخۇا يولى تەۋەسىدىكى ئۆيلەرنىڭ كۆپىنچىسى

توپا-كېسەك ياغاچتىن سېلىنغان بىر قەۋەتلىك ئۆيلەر بولۇپ، كوچىلىرىمۇ توپىلاڭ ئىدى. سىياسىي كېڭەش كوچىسى ئەسلىدە داڭلىق «لۇڭشۇيگۇ جىلغىسى» دەپ ئاتىلاتتى. يېڭى ھايات كوچىسىدا قىش پەسلىدە 1.5 مېتر قېلىنلىقتا قار دۆۋىلىنىپ تۇراتتى. ئاھالىلەر تۇرمۇشىدا سۇ ئېچىش تەس بولۇش، ھاجەتخانىغا كىرىش تەس بولۇش، يول يۇرۇش تەس بولۇش مەسىلىلىرى ساقلانغانىدى. 1961-يىلى ئاممىۋى خاراكتېرلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى جەريانىدا، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 36 مىڭ ئادەم (قېتىم) ئامما سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈلۈپ، 268 تونىنا ئەخلەت، 4510 تونىنا يىغىلغان قار-مۇز تازىلاپ توشۇلدى. بۇنىڭ بىلەن شەھەر رايونى تازىلىقى قىيابېتىدە بىرقەدەر زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى.

1966-يىلى شىخابادىكى 10 مىڭ كىشىلىك چوڭ جەڭ پائالىيىتىدە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاممىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، يوللارنى ياسىدى. بېسىپ سۇ چىقىرىش قۇدۇقلىرىنى، ئاممىۋى ھاجەتخانا قاتارلىق ئاممىۋى مۇلازىمەت ئەسلىھەلىرىنى ياسىدى، پانقاق يوللارنى تاش بېيتىلغان يولغا ئۆزگەرتىپ، شەھەر رايونىنىڭ قىياپىتىنى يەنمۇ ئۆزگەرتتى. لېكىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، ئورگانلار پالەچ ھالەتتە بولغاچقا، شەھەر رايونى باشقۇرۇشسىز ھالەتكە چۈشۈپ قالغانىدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا شەھەر قۇرۇلۇش، شەھەر مۇھىت تازىلىقى ئىشخانىسى قۇرۇلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ۋە ئامما ئىككى قېتىمدا 320 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلاپ، شەھەر رايونى قۇرۇلۇشىغا ئىشلەتتى. 1981-يىلى تۇرۇبا سۈيىنى ئائىلىلەرگە ئېلىپ كىرىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى؛ 1982-يىلى يوللارنى سېمونتلاشتۇرۇش، يۇندىلارنى تۇرۇبىلاشتۇرۇش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى ھەمدە 32 ھاجەتخانا سېلىندى؛ مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش تەجرىبىلىرى پۈتۈن شەھەردە كېڭەيتىلدى.

1978-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا تازىلاش-توشۇش ئەترىتى قۇرۇلدى. 1984-يىلى «ئۇچىنى ھۆددىگە ئالغۇچى» خادىملار تۈزۈمى ۋە «ئاھالىلەر قورۇلرىنىڭ تازىلىق ئەھدىنامىسى» قاتارلىق تۈزۈملەر يولغا قويۇلدى. زەربىدارلىق بىلەن دائىملىق، كەسپىي قوشۇن بىلەن ئاممىنى بىرلەشتۈرۈش چارىسى، شۇنداقلا تازىلىق تاكتىكىسى ئالماشتۇرۇش مۇسابىقىسى قاتارلىق پائالىيەتلەر قوللىنىلىپ، تەۋەنىڭ تازىلىق قىياپىتى زور دەرىجىدە ياخشىلاندى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدا مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇش شەھەر قىياپىتى تازىلىقى ئىشخانىسىدا جەمئىي 122 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچى بولۇپ (بۇنىڭ ئىچىدە ئون نەپىرى باشقۇرغۇچى خادىم)، قاراشلىق تەۋەنىڭ 61 مىڭ كۋادرات مېتر لىق يېرىنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ھۆددىگە ئالغانىدى. «ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» كۆلىمى 86 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، قاراشلىق تەۋەدىكى 5280 ئائىلىلىكنىڭ ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ توشۇش ۋەزىپىسىگە مەسئۇل بولدى. ھەر كۈنى 112 ھارۋا (قېتىم) ئەخلەتنى سۈپۈرۈپ توشىدى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق تەۋەدە تازىلىقتا «ئا» دەرىجىلىك ئورۇنلاردىن 132سى، «ب» دەرىجىلىك ئورۇنلاردىن بىرى سايلاپ چىقىلدى.

ئىككىنچى، پىلانلىق تۇغۇت

1984-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا پىلانلىق تۇغۇتقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 1978-يىلى پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، ئىككى نەپەر مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىر سەپلەندى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدا شىمالىي شىنخۇا يولى تەۋەسىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت نىسبىتى 100%، تۇغۇت چەكلەش نىسبىتى 93.48%، يالغۇز پەرزەنت كۆرۈش نىسبىتى 98.01%، تۇغۇتنى كونترول قىلىش

نىسبىتى 11.30‰ بولدى، تەبىئىي كۆپىيىشنى كونترول قىلىش نىسبىتى 8.61‰ بولۇپ، ئۇدا بەش يىل شەھەر دەرىجىلىك پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

ئۈچىنچى، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش

1985-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ۋە توققۇز ئامانلىقنى ساقلاش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىرلار سەپلىنىپ، بۇ خىزمەت قانات يايدۇرۇلدى. خىزمەتلەر جەريانىدا «كىم ئاساسلىق باشقۇرسا، شۇ مەسئۇل بولۇش» ۋە «ئاممىۋى ئالدىنى ئېلىش، ئاممىۋى تۈزەش» پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇلدى. ئامانلىقنى ساقلاش بويىچە ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى قاتلاممۇ قاتلام ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار بىلەن مەسئۇلىيەتنامە ئىمزالاندى. 1987-يىلى ھەق-ناھەق ماجرالىرىدىن 23نى مۇرەسسە قىلدى. جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىنىڭ يۈز بېرىشى 1986-يىلدىكى 32 قېتىمدىن 1987-يىلدىكى 26 قېتىمغا تۆۋەنلەپ، 75%. 18 تۆۋەنلىدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەش خىزمىتىدە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

تۆتىنچى، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى

1982-يىلى مەملىكەت بويىچە قانات يايدۇرۇلغان بىرىنچى قېتىملىق «مەدەنىيەتلىك-ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتىدىن باشلاپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسى بۇ خىزمەتكە مەسئۇل بولۇشقا مەخسۇس كىشىنى بېكىتتى، تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، بۇ ھەرىكەتكە كەڭ كۆلەملىك قاتناشتۇردى. 1985-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا مەدەنىيەتلىك ئورۇن، مەدەنىيەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى چوڭ قورۇسى، مەدەنىيەتلىك تارماق رايون، مەدەنىيەتلىك كىچىك رايون، مەدەنىيەتلىك كوچىلار قۇرۇلۇشى قانات يايدۇرۇلدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، شىمالىي شىنخۇا يولى تەۋەسىدە ئاپتونوم رايون، شەھەر، تيانشان رايونى دەرىجىلىك 41 مەدەنىيەتلىك ئورۇن، بەش مەدەنىيەتلىك ئاھالىلەر كومىتېتى، 33 مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى چوڭ قورۇسى، ئون مەدەنىيەتلىك بىنا-ھويلا، بەش مەدەنىيەتلىك كوچا، بىر مەدەنىيەتلىك تارماق رايون قۇرۇپ چىقىلدى.

7-باب تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تيانشان رايونىنىڭ شەرقىي جەنۇب قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقتە ئۈرۈمچى ناھىيىسى داۋان يېزىسىدىن باشلانسا، غەرب تەرەپتە جيەنجۇڭ يولى، جەنۇبىي تىنچلىق يولىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە يېتىپ بارىدۇ، جەنۇبتا دۆڭكۆۋرۈك كەلكۈن سۈيىنى چىقىرىش ئۆستىڭىگە تۇتاشسا، شىمالدا خەلق يولى، تەنتەربىيە سارىيى يولىغا يېتىپ بارىدۇ. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تىنچلىق جەنۇبىي يولى 193-قورۇدا بولۇپ، شۇ تەۋەلىكتىكى ئاساسلىق كوچا تىنچلىق يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. بۇ تەۋەدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 12 مىللەت بار. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا، بۇ تەۋەدە جەمئىي 5566 ئائىلە، 19 مىڭ 596 ئاھالە بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 11 مىڭ 174 نەپەر، ئاھالىلەرنىڭ ئومۇمىي سانىنىڭ 57.02%نى تەشكىل قىلىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە خۇيزۇلارنىڭ ئادەم سانى 8672 نەپەر بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاھالىسىنىڭ 77.6%نى ئىگىلەيدۇ.

مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان بىر توپا تۆپىلىك بار ئىدى. ئادەتتە شياۋدۇڭلياڭ دەپ ئاتىلاتتى. 19-ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا، نىڭشيادىن شىنجاڭغا جاھاندارچىلىق قىلىش ئۈچۈن

كەلگەن ئامما شياۋدۇڭلياڭنىڭ جەنۇبىدىكى جايلارغا ماكانلاشقانىدى. بۇنىڭ بىلەن بۇ جايغا نىڭشياۋەن دەپ نام بېرىلگەن. ئازادلىقتىن بۇرۇن مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىنىڭ مەدەنىيىتى قالاق، يوللىرى تار، تازىلىقى ناچار بولۇپ، ئاھالىلەر ئاساسلىق قىلىپ ئۇششاق تىجارەت، قول ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئازادلىقتىن كېيىن شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ ئۇزلۇكسىز تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئاھالىلەر-نىڭ تۇراقلىق ئۆيلىرى كۆپەيدى، سول تەرەپتە تاشيول ياسلىپ جەنۇبتىن شىمالغا قاتنايدىغان تىنچلىق جەنۇبىي يولىغا ئايلاندى. يۆجىنگەي كوچىسى، نىڭشياۋەن يولى، ئارقا بۇلاق كوچىسى، گويۇەن كوچىسى قاتارلىق 19 يول سېمونتلاشتۇرۇلدى، ئاھالە تۇرۇبا سۇيى ئېچىدىغان بولدى.

بۇ مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە، ئاپتونوم رايون بويىچە بىرىنچى قاتاردا تۇرىدىغان قۇرۇلۇش خەلق تىياتىرخانىسى، چوڭ تېپتىكى تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزۈشكە بولىدىغان نەنمېن تەنتەربىيە مەيدانى، تەنتەربىيە ساربىيى، ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە، قازاقچە، موڭغۇلچە، شىبەچە، قىرغىزچە ئالتە خىل يېزىق بويىچە كىتاب-ژۇرناللارنى نەشر قىلىدىغان شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، يەنە تۇرلۇك مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە ھۈنەر-سەنئەت بۇيۇملىرىنى ياسىيالايدىغان شەھەرلىك قاشتېشى ھەيكەلتاراشلىق زاۋۇتى بار.

تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسى خۇيزۇلارنى ئاساس قىلغان كۆپ مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جاي بولۇپ، مەسچىتلىرى بىرقەدەر مەركەزلەشكەن. شىيەنشى مەسچىتى، خېجۇ مەسچىتى، شۇيدېڭ مەسچىتى، دۇڭفاڭ مەسچىتى، گۇيۇەن مەسچىتى، سۇجۇ مەسچىتى، سۇييۇەن مەسچىتى، لەنجۇ مەسچىتى، شەرقىي چوڭ مەسچىت قاتارلىق مەسچىتلەر بۇ جايغا سېلىنغان. شەنشى چوڭ مەسچىتى 100 يىللىق تارىخقا ئىگە بولۇپ، تۆۋرۇكلىرىگە نەقىش ئىشلەنگەن، سىزىلغان تۇرلۇك گۈللەر خۇددى راستىتەكلا تۇرىدۇ، بۇ جاي ئاپتونوم رايونىنىڭ قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقى ئورنى قىلىندى. مەرھۇم مۇتەۋەر مالياڭجۇن ئاخۇن شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولۇشى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە تۆھپە قوشقانىدى. بۇ تەۋەدە يۇقىرىقى مەسچىتلەردىن باشقا ياۋۇڭ بۇتخانىسى، ئوت ئىلاھى بۇتخانىسى، ماۋاڭ بۇتخانىسى، شۇنداقلا بىر خرىستىئان چېركاۋى بار.

مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق تەۋە ئەسلىدە 2-رايونىنىڭ 4-مەھەللىسى، 6-مەھەللىلەرنىڭ باشقۇرۇشىغا قاراشلىق ئىدى. 1957-يىلى دوستلۇق رايونى شياۋدۇڭلياڭ مەھەللە ئىش باشقارمىسى قىلىپ قۇرۇلدى، 1959-يىلى يۆجىن خەلق گۈڭشېسىغا ئۆزگەرتىلدى، 1960-يىلى بۇلاق بېشى، شىنخۇا خەلق گۈڭشېسى بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ، شىنخۇا خەلق گۈڭشېسىغا ئۆزگەرتىلدى، 1962-يىلى شياۋدۇڭلياڭ مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، 1969-يىلى شياۋدۇڭلياڭ مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى، 1977-يىل 2-ئايدا تىنچلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1979-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا پارتكوم ئىشخانىسى، مەھەللە ئىشلىرى ئىشخانىسى، شەھەر قىياپىتى تازىلىقى ئىشخانىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، ئەمگەك مۇلازىمەت پونكىتى، سانائەت شىركىتى، تېخنىكا سودا شىركىتى تەسىس قىلىندى. ئىش باشقارمىسى ئورگىنىدا جەمئىي 31 نەپەر كادىر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 11 نەپىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرى، 26 نەپىرى ئايال كادىر. قارىمىقىدا ياۋۇڭ بۇتخانىسى، يۆجىنگەي، خېيجاسەن، نىڭشياۋەن، گۇيۇەن كوچىسى، شياۋدۇڭلياڭ، يۇڭخې شىمالىي

كوچا، ئەرداۋ ن قاتارلىق سەككىز ئاھالىلەر كومىتېتى بار.

1-پاراگراف مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇرغان كارخانىلار

1960-يىلى خەلق گۇڭشېسى باشقۇرغان زاۋۇتتىن توققۇزى، ئۇنىۋېرسال خاراكتېرىدىكى مۇلازىمەت پونكىتىدىن 12سى، ئالتە يەسلى، بەش ئاشخانا، بىر ماگىزىن، كۆكتات، ئاشلىق ۋەكالىتەن سېتىش نۇقتىسىدىن 23ى بار بولۇپ، بۇلاردا 749 ئادەم ئىشلەيتتى. 1962-يىلى مەركەزنىڭ «قول ھۇنەرۋەنچىلىك سانائىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش توغرىسىدىكى 35 ماددا» ۋە شەھەرلىك پارتكومنىڭ «قول ھۇنەرۋەنچىلىك سانائىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش توغرىسىدىكى 20 ماددا»لىق بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن، گۇڭشې باشقۇرغان كارخانىلارنىڭ كۆپىنچىسى يۇقىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا پەقەت ياغاچ ساندۇق زاۋۇتى، ۋىنتا زاۋۇتى قالغان بولۇپ، 200 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچىسى بارئىدى.

1966-يىلى جىنەننىڭ تەجرىبىلىرى ئۆگىنىلىپ، بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە چوڭ سانائەت ئۇچۇن مۇلازىمەت قىلىش چىقىش قىلىنىپ، 2-قېتىم يەرلىك سانائەت بىلەن كەڭ كۆلەمدە شۇغۇللىنىش ئېلىپ بېرىلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى كەينى-كەينىدىن باسما زاۋۇتى، تىككۈچىلىك زاۋۇتىنى قۇردى. 1974-يىلى يەنە ئاممىنى مەبلەغ توپلاشقا ئۇيۇشتۇرۇپ كەينى-كەينىدىن قۇيمىچىلىق زاۋۇتى، كاۋچۇك زاۋۇتى، بەش خىل مېتال زاۋۇتى، ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى، سۇت فېرمىسى، گىلەم زاۋۇتى، سۇپۇرگە زاۋۇتى، خىش زاۋۇتى، ئېلېكتر ئەسۋابلىرى زاۋۇتى، توشۇش ئەترىتى قاتارلىق 34 زاۋۇت، ئەترەتنى قۇردى. 1200كىشى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. يىلنىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 300 مىڭ يۇەن پايدا يارىتىلدى. 1975-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق كارخانىلاردا، ئاساسلىق قىلىپ مۇلازىمەت پونكىتلىرى مەبلەغ سېلىپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئۇچ قەۋەتلىك بىناسىنى سالدى. شۇ ۋاقىتتا بۇ مەھەللە ئىش باشقارمىسى تېنىشان رايونى بويىچە تۇنجى بولۇپ باشقارما بىناسىنى سالغانىدى.

جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىيات نىشانى خەلق ئاممىسىنىڭ كېيىم-كېچەك، يىمەك-ئىچمەك، تۇرالغۇ كەسپى ئۇچۇن مۇلازىمەت قىلىش، ئاساسلىقى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، ئەمگەك مۇلازىمەت كەسپى ۋە يىمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت كەسپىنى راۋاجلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى. 1980-يىلى يېڭىدىن يەتتە زىيالىي ياشلار ماگىزىنىنى قۇردى. 1983-يىلى 1-، 2-، 3-بىناكارلىق قۇرۇلۇش ئەترىتىنى ۋە زىيالىي ياشلار بىناكارلىق قۇرۇلۇش كوپېراتىپىنى قۇردى. 1984-يىلى سانائەت شىركىتى قۇرۇلۇپ، ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق سانائەت كارخانىلىرىنى باشقۇردى، كارخانىلاردا تەدرىجىي ھالدا ئىشقا قاراپ ھەق بېرىش تۇزۇمى يولغا قويۇلۇپ، كۆپ يىللاردىن بۇيانقى مۇقىم ئىش ھەققىنى تارقىتىش شەكلىگە خاتىمە بېرىلدى.

1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئۇچ چوڭ تارمىقىدا (سانائەت، ئەمگەك مۇلازىمەت، سودا) 417 چوڭ-كىچىك كارخانا بار بولۇپ، ئىگىلىكىنى جانلاندۇرۇش ئۇچۇن، كارخانىلار تۇز لىنىيىلىك ئىقتىسادتا بىرلىشىشنى باشلىدى، تۇنجى نۆۋەتلىك ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. 800 ئادەمنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى. پۈتۇن يىلدا 284 مىڭ يۇەن باج تاپشۇردى. 108 مىڭ 200 يۇەن پايدا يارىتتى. بۇنىڭ ئىچىدە سودىدا 4 مىليون 443 مىڭ 900 يۇەنلىك سېتىش سومىمىسىنى

ئورۇندىدى. 67 مىڭ يۇەنلىك پايدىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسىپىدە 2 مىليون 518 مىڭ 500 يۇەنلىك ئىشلەپچىقىرىش قىممىتىنى ئورۇندىدى. 35 مىڭ يۇەنلىك پايدىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. سانائەتتە 1 مىليون 500 مىڭ يۇەنلىك ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتىنى ئورۇندىدى. ئەمگەك مۇلازىمەت كىرىمى 80 مىڭ يۇەن بولدى.

2-پاراگراف مەھەللە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

1957-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغان چاغدا شياۋدۇگلياڭ، يۇڭخې شىمالىي كوچا، يۆجىنگەي، گۈيۇەنخاڭ، نىڭشياۋەن قاتارلىق بەش ئاھاللەر كومىتېتى بارئىدى. 1987-يىلغا كەلگەندە سەككىز ئاھاللەر كومىتېتىغا كۆپەيدى.

بىرىنچى، شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش

1975-يىلدىن بۇرۇن، مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا مەخسۇس شەھەر رايونىنى باشقۇرۇش ئاپپاراتى تەسىس قىلىنمىغانىدى. ئاھاللەر كومىتېتى ۋە مەھەللىلەرگە چۈشكەن كادىرلار ئاھاللەر ۋە مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنى ئىشىك ئالدىدىكى ئەخلەت-چاۋارلارنى تازىلاشقا تەشكىللەشكە مەسئۇل بولاتتى، ھەر قېتىمقى چوڭ ھېيىت-بايراملاردا ئاممىنى تەشكىللەپ زەربىدارلىق بىلەن چوڭ تازىلىق ئېلىپ بارىتتى. 1975-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا شەھەر قىياپىتى تازىلىقى ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، شەھەر باشقۇرۇش خىزمىتى ئىزغا سېلىنىدى.

تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ يول-كوچىلىرى ئوڭغۇل-دوڭغۇل بولۇپ، ئۇزۇندىن بۇيان ئاھاللەرنىڭ يول مېڭىشى تەس بولۇش، يۇندا تۆكۈشى تەس بولۇش، ھاجەتخانىغا كىرىشى تەس بولۇش، سۇ ئىچىشى تەس بولۇش مەسىلىلىرى ساقلىنىپ كەلگەنىدى. 1960-يىلى دۆلەت 600 مىڭ يۇەندىن كۆپرەك خىراجەت ئاجرىتىپ، تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئاممىنى يول ياساش ئەمگىكىگە قاتنىشىشقا ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، مەخسۇس ئەترەتكە ماسلىشىپ، تىنچلىق يولىدا 20 مىڭ كۈادرات مېتردىن كۆپرەك يولنى ماي يانقۇزۇپ سېمونتلاشتۇردى، 1570 مېتر ئۇزۇنلۇقتا يۇندا تۇرۇبىسى ئورناتتى، 22 يۇندا قۇدۇقنى كۆپەيتىپ ياسىدى. شۇ يىلى يەنە 500 مېتر ئۇزۇنلۇقتا نىڭشياۋەن يەر ئاستى كەلكۈن سۇيىنى چىقىرىش تۇرۇبا يولى قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلدى، تۇرۇبا يولىنىڭ يېنىغا يۇندا تۆكۈش قۇدۇقىدىن بەشى كولاندى.

1981-يىلى يۆجىنگەيدە 1200 كۈادرات مېتر يول ياسالدى، 19 يۇندا تۆكۈش قۇدۇقى كۆپەيتىپ كولاندى. يېڭىدىن ئۇچ ھاجەتخانا سېلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە 6229 تونىنا قار-مۇز، ئەخلەت-چاۋار توشۇپ تازىلاندى. 1982-يىلى گۈيۇەنخاڭدا 2300 كۈادرات مېترلىق يول يۈزى ياسالدى. 13 يۇندا قۇدۇقى كۆپەيتىپ ياسالدى، سەككىز ھاجەتخانا سېلىندى.

1983-يىلى خېبىجياسەن ئاھاللەر كومىتېتى شۇ ئورۇندا تۇرۇشلۇق خىمىيىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭى بىلەن بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش مۇناسىۋىتى ئورنىتىپ، خېبىجياسەن تەۋەسىنىڭ تازىلىقىنىڭ ناچار بولۇش ئەھۋالىنى بىرلىكتە ئۆزگەرتتى. شۇ يىلى 3400 كۈادرات مېتر يول يۈزىنى سېمونتلاشتۇرۇپ ياسىدى. ئۇچ ھاجەتخانا سالدى، يولغا 35 لامپۇچكا ئورناتتى، 250 مېترلىق سۇ تۇرۇبىسى ئورناتتى، بىر سۇخانا، ئۇچ سۇ بىلەن تەمىنلەش پونكتى سالدى. 400 مېتر يەر ئاستى سۇ چىقىرىش تۇرۇبىسى ئورناتتى.

1984-يىلدىن 1985-يىلغىچە داۋان يولىنى تەرتىپكە سېلىپ ياسىدى. داۋان بېزىسى، نىڭشياۋەن

كەنتى مەھەللە ئىش باشقارمىسى، ئاھالىلەر كومىتېتى يەرلىكتە تۇرۇشلۇق قىسمىلارنى، ئاھالىلەر ئامما-نى تۇزەشكە قاتنىشىشقا ھەرىكەتكە كەلتۈردى. قاتناشقان ئادەم 2100 ئادەم (قېتىم)گە يەتتى. 3210 تونىنا ئەخلەت-چاۋار، كېرەكسىز توپا تازىلاپ توشۇلدى، 980 كۇب تاش توشۇپ يۇتكەۋېتىلدى. شەھەر قۇرۇلۇشى مەخسۇس ئەترىتىگە ماسلىشىپ 6423 كۋادرات مېتىرلىق يولغا ماي يانقۇزۇلۇپ ئاسفالىتلاشتۇ-رۇلدى.

1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە ئەرداۋان تەۋەسىنىڭ شەھەر قىياپىتى تازىلىقى قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش ئۇچۇن، تىيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى 100 مىڭ يۈەن خىراجەت ئاجرىتتى، يەنە شۇ ئورۇندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار قىسمەن خىراجەت توپلاپ، ئەرداۋان تەۋەسىنىڭ يۇندا چىقىرىش تۇرۇبىسىنى ياساپ تۇتاشتۇردى. 1170 مېتىرلىق سۇ تۇرۇبىسى ئورناتتى. 3100 كۋادرات مېتر يول يۈزىگە سېمونت يانقۇزۇلۇپ ياساپ چىقىلدى. بەش يۇندا تۆكۈش قۇدۇقى كولاندى. كوچىلارغا بېكىتىن بەش ھاجەتخانا سالدى، 145 ئائىلىلىككە تۇرۇبا سۇيى جۇمىكى ئورنىتىپ بېرىلدى.

ئىككىنچى، جەمئىيەت ئاھانلىقى

1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىيەت ئاھانلىقىنى ساقلاش ھۆددىگەرلىك تۇزۇمى ۋە بىخەتەرلىك ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۇزۇمى تۇرغۇزۇلدى. ئۇزۇن يىللاردىن بېرى ئاھانلىقنى ساقلاش كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىرى دائىرىنى ھۆددىگە ئېلىش، ئاھانلىقنى ساقلاش گۇرۇپپا باشلىقلىرى بۆلەكلەرنى ھۆددىگە ئېلىش، ئاھانلىقنى ساقلىغۇچى خادىملار قورۇلارنى ھۆددىگە ئېلىشتەك بىخەتەرلىك ئالدىنى ئېلىش تورلىرىدا چىڭ تۇرۇلدى ھەمدە ئازغان ياشلارغا بولغان ياردەم بېرىپ تەربىيەلەش ئىشىنى ئېلىپ بارىدى، سەۋرچانلىق بىلەن تەربىيەلەش ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، شۇ تەۋەدىكى 50 نەپەر ئازغان ياشنىڭ بىرسىمۇ قايتا جىنايەت سادىر قىلمىدى. پۈتۈن يىلدا تۇرلۇك ماجرالاردىن جەمئىي 119ى مۇرەسسە قىلىندى. سادىر بولغان تۇرلۇك ئەنزىلەر 1986-يىلدىكىدىن 77% تۆۋەنلىدى. ئەنزىلەرنى پاش قىلىش نىسبىتى 84% كە يەتتى.

ئۈچىنچى، مەنۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى

1983-يىلى 1-قېتىملىق «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى» پائالىيىتىدە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى سەپەرۋەرلىك يىغىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە دىنىي زاتلار سۆھبەت يىغىنىدىن جەمئىي 178 قېتىم ئاچتى. 69 ئادەم (قېتىم) لېكسىيە سۆزلەش ئەترىتى تەشكىللەپ، 5029 ئائىلىگە بېرىپ تەشۋىقات ئېلىپ باردى. ئىككى قېتىم 178 كىشى قاتناشقان ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيىتى تەشكىللەپ، 59 قۇنقۇزۇش ئائىلىسىگە، 21 ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلىسىگە، 18 ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى ئۆيىگە، توققۇز پېنسىيىگە-دەم ئېلىشقا چىققانلار ئائىلىسىگە بېرىپ ئىللىقلىق يەتكۈزۈپ، 317 تۇرلۇك ياخشى ئىش قىلىپ بەردى. «مەدەنىيەتلىك-ئەدەبلىك بولۇش ئېيى»دا، تۆت قېتىم مېڭدىن ئارتۇق كىشى قاتناشقان تازىلىق زەربىدارلىق پائالىيىتى سەپەرۋەر قىلىپ ئۇيۇشتۇرۇلدى. مەھەللە ئىش باشقارمە-سىدىكى ئون ئادەم تىيانشان رايونى بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار شەخس بولۇپ باھالاندى. نېگىشياۋەن ئاھالىلەر كومىتېتى شەھەر دەرىجىلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

1982-يىلى خېيجياسەن ئاھالىلەر كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، قىسمىنىڭ شۇ جايدا تۇرۇشلۇق خىمىيىلىك قورالارنىڭ ئالدىنى ئېلىش يېڭى بىلەن «ئارمىيە-خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش» پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. قىسمىلارنىڭ زور كۆچ بىلەن قوللىشى ۋە ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا، 150 كۋادرات مېتردىن كۆپرەك ئىشخانىلار سېلىندى. خېيجياسەن رادىئو ئۇزۇلى قۇرۇلۇپ، بۇ تەۋەدە

تۇرۇشلۇق ئاممىنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىدىكى قىيىن مەسىلە ھەل قىلىنىپ، ئاپتونوم رايون، شەھەر دەرىجىلىك ئارمىيە-خەلقنىڭ بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىشى بويىچە ئىلغار ئورۇنغا ئايلاندى. 1984-يىلى گۈيۈەنخاڭ، نىڭشياۋەن ئاھالىلەر كومىتېتى يەنە ئايرىم-ئايرىم ھالدا خەلىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭىنىڭ 2-، 3-لىيەنى بىلەن «بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش» مۇناسىۋىتىنى ئورناتتى. ئەردا‌ۋان ئاھالىلەر كومىتېتى بىلەن شياۋدۇگلياڭ پەيچۇسوسى ساقچى-خەلق «بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش» پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى.

تىنچلىق يولى تەۋەسى كۆپ مىللەت توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان تەۋە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ بىر تۈرلۈك مۇھىم خىزمىتى، تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاھالىلەر ئارىسىدا، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىپلا قالماستىن، بەلكى باشلامچىلىق بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىلىق ياخشى ئىشلارنى قىلدى. 1983-يىلدىن 1985-يىلغىچە مەھەللە ئىش باشقارمىسى جەمئىي 11 قېتىم ئاز سانلىق مىللەت دىنىي زاتلىرى سۆھبەت يىغىنى ئاچتى، 19 كىشىدىن ھال سورىدى.

1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە مەھەللە ئىش باشقارمىسى مەھەللىلەر باشقۇرغان كارخانىلار بىرقەدەر زور ئىقتىسادىي زىيانغا يۇزلىنىۋاتقان ئەھۋال ئاستىدا، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئىگىلىۋالغان مەسچىتنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن بوشىتىپ بېرىپ، دىنىي زاتلار ۋە ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

1987-يىلى پۈتكۈل تەۋەدە مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى باھالاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. خېيجيا-سەن ئاھالىلەر كومىتېتى ئاپتونوم رايون بويىچە تۇنجى تۈركۈمدىكى مەدەنىيەتلىك ئورۇن بولۇپ باھالاندى. شەھەرلىك 22-ئوتتۇرا مەكتەپ، تەنتەربىيە مېھمانخانىسى شەھەر دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن بولۇپ باھالاندى. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن بولۇپ باھالاندى. يەنە ئۈچ مەدەنىيەتلىك ئاھالىلەر كومىتېتى، 41 مەدەنىيەتلىك قورۇ، 2131 «بەشتە ياخشى ئائىلە» باھالاپ چىقىلدى.

تۇتنىچى، خېيجياسەن ئاھالىلەر كومىتېتى

خېيجياسەن ئاھالىلەر كومىتېتى تېيانشان رايونىنىڭ شەرقىي جەنۇب قىسمىغا جايلاشقان. شەرقتە داۋان يېزىسىنىڭ ئەردا‌ۋان كەنتىدىن باشلانسا، جەنۇبتا داۋان يېزىسىنىڭ داۋان كەنتىگە يېتىپ بارىدۇ. غەربتە داۋان يېزىسىنىڭ نىڭشياۋەن كەنتىگە تۇتاشسا، شىمالدا يۆجىنگەي بىلەن قوشنا. خېيجياسەن ئاھالىلەر كومىتېتى 1982-يىلى گۈيۈەنخاڭ 8- ئاھالىلار گۇرۇپپىسى ئاساسىدا قۇرۇلغان، قارىمىقىدا سەككىز ئاھالىلەر گۇرۇپپىسى، 704 ئائىلە، 2698 ئاھالە بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق قاتارلىق توققۇز ئاز سانلىق مىللەت بولۇپ، ئۇلار 449 ئائىلىلىك، 1876 ئاھالە. قاراشلىق تەۋەدە 22-ئوتتۇرا مەكتەپ، شەھەرلىك چارۋىچىلىق داۋالاش پونكىتى، ھەربىي رايون خەلىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭى قاتارلىق ئۈچ ئورۇن بار.

خېيجياسەن تاغ يان باغرىدىكى قاقاس خىلۋەت جايغا جايلاشقان بولغاچقا، ئۇزۇندىن بۇيان بۇ جايدا سۇ ئىچىش تەس بولۇش، يول يۇرۇش تەس بولۇش، كېچىسى قاراڭغۇچىلىق، ھاجەتخانىغا بېرىش تەس بولۇش، كېسەل كۆرسىتىش تەس بولۇش، ئاز سانلىق مىللەت پەرزەنتلىرىنىڭ مەكتەپكە كىرىشى تەس بولۇشتەك مەسىلىلەر ساقلىنىپ كەلگەنىدى. 1983-يىلى بىرىنچى قېتىملىق «مەدەنىيەتلىك-ئەدەبلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتى باشلانغاندا، خېيجياسەن ئاھالىلەر كومىتېتى خەلىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭى بىلەن ئارمىيە-خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش مۇناسىۋىتىنى ئورناتتى. ئارمىيە-خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. ئاممانا

ئارىسىدا ئىنكاس بىرقەدەر كۆچلۈك بولغان «ئالتىدە تەس بولۇش» مەسىلىسىنى تۈزمش خىزمىتى باشلاندى. پۈتۈن يىلدا 3400 ئادەم (قېتىم) جەڭچى ۋە ئاھالىلەر سەپەرۋەر قىلىنىپ، 250 ماشىنا ئەخلەت-چاۋار تازىلاپ توشۇلدى. 3000 كۇپ تاش-قۇم توشۇپ كېلىنىپ، خىيجياسەن تەۋسىيىنىڭ ئاساسلىق يوللىرى ئون سانىتىمېتردىن كۆپرەك ئېگىزلىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يولنىڭ ئىككى چېتىگە سۇ چىقىرىش ئېرىقى چېپىلدى. خەمىيلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭى يەنە ئاھالىلەر كومىتېتىغا ياردەملىشىپ مەبلەغ توپلاپ، 300 نەپەر كادىر-جەڭچىنى چىقىرىپ، ئون كۈن جاپالىق كۇرمش قىلىپ، يولنىڭ ئىككى يېنىغا 35 لامپۇچكا ئورنىتىپ، ئالدى بىلەن بۇ تەۋىنىڭ كېچىسى يول يۇرۇش تەس بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلدى. شۇ يىلى يەنە بىر سۇ پونكىتى، ئۇچ سۇ بىلەن تەمىنلەش نۇقتىسى، ئۇچ ئاددىي ھاجەتخانا سالدى.

1985-يىلى خەمىيلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭى ئاھالىلەر كومىتېتىغا ياردەملىشىپ، سىملىق رادىئو پونكىتىنى قۇردى. پۈتۈن يىلدا، ئاممىغا جەمئىي 303 قېتىم ئاڭلىتىش بەردى. ئاھالىلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى تۇرمۇشىنى بېيىتىپلا قالماستىن، بەلكى ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ ئاممىغا تەشۋىق-تەربىيە ئېلىپ بېرىشىغا قولايلىق يارىتىپ بەردى.

1986-يىلى ئارمىيە بىلەن يەرلىك ماسلىشىپ شۇ تەۋىنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش خىزمىتىنى چىڭ تۇتتى، خىيجياسەن تەۋسىدىكى ئاھالىلەر ئارىسىدا ئېقىپ كەلگەنلەر كۆپ بولغانلىقتىن، ئۇرۇش-تالاش قىلىدىغان ئىشلار داۋاملىق كۆرۈلۈپ، ئاھالىلەرنىڭ تۇرمۇشى خاتىرجەم ئەمەس ئىدى. شۇ يىلى ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ كادىرلىرى، خەمىيلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭىنىڭ جەڭچىلىرى پەيچۇسودىكى كادىر ساقچىلارغا ماسلىشىپ، بىرلەشمە ئالدىنى ئېلىش گۇرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، تەۋەدىكى نوپۇسسىزلار-نى تىزىملاپ دەپتەر تۇرغۇزۇپ، ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ ئېنىقلىدى، سەككىز ئامانلىقنى ساقلاش گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ چىقتى. «بەش ئائىلىدە بىر قاراۋۇل، ئون ئائىلىدە بىر پوس» بولۇش تۈزۈمىنى ئورناتتى. خەمىيلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭىنىڭ جەڭچىلىرى يەنە باشقۇرۇش تەۋسىدە كېچىسى قاراۋۇللۇق قىلىپ، ھادىسىلەرنىڭ يۈز بېرىشىنى زور دەرىجىدە ئازايتىپ، بۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئاھالىلەرنى خاتىرجەم قىلدى.

1987-يىلدىن بۇرۇن خىيجياسەن تەۋسىدە مەكتەپ بولمىغاچقا، باشقۇرۇش تەۋسىدىكى 100 دىن كۆپرەك ئوقۇش يېشىدىكى بالىلار مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇيالمايتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئاتا-ئانىسىغا ئەگىشىپ ئوقەت قىلسا، بەزىلىرى مەسچىتتە قۇرئان ئوقۇيتتى، بەزىلىرى ئۆيلەردە بالا باقسا، بەزىلىرى بىكار ئويناپ يۈرەتتى، بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يەتكەنىدى. بۇ خىل ئەھۋالنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، ئاھالىلەر كومىتېتى بۇ ئەھۋالنى ھۆكۈمەتكە كۆپ قېتىم ئىنكاس قىلغانىدى. تېيانشان رايونى، ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ رەھبەرلىرى شەخسەن نەق مەيدانغا كېلىپ يەغىن ئېچىپ ئىش بېجىردى، يەرلىكتە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ۋە دىنىي ساھەدىكىلەر پۇل ئىئانە قىلىپ ئوقۇتۇش سايمانلىرى سېتىۋېلىنىدى، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق 36042-قىسىم بەش ئېغىز گازارما ئۆيىنى بوشىتىپ سىنىپ قىلدى، 1987-يىل 7-ئايدا ئۇيغۇرچە ئوقۇتۇش نۇقتىسى قۇرۇلۇپ، 120 نەپەر ئوقۇشسىز قالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى.

خىيجياسەن ئاھالىلەر كومىتېتى 1987-يىلى ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن تۇنجى تۈركۈمدىكى مەدەنىيەتلىك ئورۇن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

8-باب يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تېيانشان رايونىنىڭ ئەڭ شىمالىي چېتىدىكى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بولۇپ، قىزىل تاغنىڭ شەرقىي يان باغرىغا جايلاشقان، شەرقتە بەشيۈلتۈز يولى، چىداۋان يولىدىن باشلانسا، غەربتە قىزىل تاغنىڭ ئېتىكىگە يېتىپ بارىدۇ، جەنۇبتا ياشلار يولى، نۇرلۇق يولى بىلەن قوشنا، شىمالدا چىداۋان گۈڭشېسى سۇغىرىش ئۆستىگى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. بۇ تەۋەدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 19 مىللەت ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، جەمئىي 7671 ئائىلە، 28 مىڭ 600 ئاھالە، ئاپتونوم رايون، شەھەرگە قاراشلىق ئورۇنلاردىن 63 ى بار.

بۇ تەۋە قىزىل تاغنىڭ يان باغرىغا جايلاشقان بولۇپ، ئەسلىدە ئاھالىلەر بەك ئاز ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى) زور بىر تۈركۈم كۆچمەنلەر بۇ جايغا كۆچۈپ كېلىپ، ئاھالىلەر نۇقتىسىنى شەكىللەندۈرگەنىدى، كۆچمەن ئاھالىلەرنىڭ كۆپىنچىسى گەنسۇنىڭ مىنچىن دېگەن يېرىدىن بولغاچقا، بۇرۇن بۇ جاي «جېنفەن كوچىسى» (جېنفەن يەنى گەنسۇ مىنچىن) دەپ ئاتالغانىدى. سابىق دىخۇا ناھىيىسى بۇ جايغا لېيۈداۋان بازىرىنى تەسىس قىلغانىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) شەھەر رايونىغا ئايرىلغان. ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە دىخۇا شەھىرى 5-رايونىنىڭ باشقۇرۇشىدا ئىدى. 1957-يىلى لېيۈداۋان مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى، 1959-يىلدىكى شەھەرلەردە خەلق كۇڭشېسىلىشىش ھەرىكىتى جەريانىدا، لېيۈداۋان خەلق كۇڭشېسىغا ئۆزگەرتىلگەنىدى. 1962-يىلى لېيۈداۋان مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، 1969-يىلى لېيۈداۋان مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1979-يىلى لېيۈداۋان مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1982-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا ئۆزگەرتىلدى، شۇ تەۋەلىكتىكى ئاساسلىق يول يېڭى دېموكراتىيە يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى يېڭى دېموكراتىيە يولى 90-قورۇدا. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە بۇ تەۋەنىڭ قارىمىقىدا ھەربىي رايون چوڭ قورۇسى، بەشيۈلتۈز يولى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىدارىسى، شىنشىڭگەي كوچىسى، يېڭى دېموكراتىيە يولى شەرقىي كوچىسى، غەربىي كوچىسى، لىخۇا كوچىسى، قىزىلتاغ، قىزىل يۇلتۈز، غەربىي يېڭى دېموكراتىيە يولى، شەرقىي يېڭى دېموكراتىيە يولى قاتارلىق 11 ئاھالىلەر كومىتېتى ۋە «1-ئاۋغۇست» ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ بىر ئائىلىلىكلەر كومىتېتى بارئىدى. يېقىنقى يىللارنىڭ مابەينىدە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى 13 ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش، مۇلازىمەت زاۋۇت گۇرۇپپىسىنى قۇردى، بۇلاردا جەمئىي 350 ئىشچى-خىزمەتچى بار بولۇپ، 1982-يىلى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى 2 مىليون 17 مىڭ يۈەن ئورۇندىدى، 150 مىڭ يۈەن پايدا يارىتتى.

لېيۈداۋان تاغ باغرىدىكى «بىر توپ بىلەنلا غەلبە قازانغان» دېگەن ئورۇن، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ چەت ئەل تاجاۋۇزچىلىرىنى يەڭگەنلىكىنىڭ سىمۋولىدۇر. چىڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 4-يىلى (1865-يىلى) لېيۈجىنتاڭ باشلامچىلىق قىلغان قىسىم ياقۇپبەگ تاجاۋۇزچىلار قوشۇنىنى قوغلاپ چىقىرىپ، دىخۇا شەھىرىنى قايتۇرۇۋالغانىدى، شۇندىن كېيىن مۇشۇ پوتەينى ياساپ خاتىرە قالدۇرغانىدى. پوتەي يۇمىلاق تۇۋرۇك شەكلىدە ياسالغان بولۇپ، ئالدىدىكى ئەگمە ئىشىك بېشىغا «بىر توپ بىلەنلا غەلبە قىلىش» دېگەن خەت ئويۇلغان. ئازادلىقتىن بۇرۇن، يېڭى دېموكراتىيە يولىنىڭ جەنۇبىي چېتى شىمالىي

ئۆتكەل دېيىلەتتى، مۇشۇ يەردىن چىداۋان، باداۋان، فۇكالك، گۈچۈگىغا بارىدىغان بىر چوڭ يول بولۇپ، كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ھەرقايسى جايلاردىن كەلگەن مېھمانلارنى كۈتۈۋالىدىغان تۆگە، ئات ھارۋا دەگلىرى، ساراي، ئاشخانا ۋە تۇرلۇك دۇكانلار بار ئىدى. يېڭى دېموكراتىيە يولىنىڭ شەرقىي تەرىپى ھەربىيلەر مەكتىپىنىڭ تەنتەربىيە مەيدانى ئىدى. شىمالىي ئۆتكەلدىن قىزىل تاغنىڭ يان باغرىغىچە بولغان ئورۇنلار قەبرىستانلىق ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، لىيۇداۋان رايونىدا ناھايىتى زور ئۆزگىرىشلەر بولدى. قىزىل تاغنىڭ جەنۇبىي تەرىپى ئاۋاتلاشقان شەھەر رايونى قىلىپ قۇرۇپ چىقىلدى. قىزىلتاغنىڭ شىمالىي يان باغرىمۇ ئاھالىلەر زىچ ئولتۇراقلاشقان نۇقتا بولۇپ قالدى. شەھەر ئاساسىي ئەسلىھەلىرى تەدرىجىي ياخشىلىنىپ مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، تۇرۇبا سۇيى ھەممە ئۆيلەرگە كىرگۈزۈلدى، ئەسلىدىكى تار يېڭى دېموكراتىيە يولى، قىزىلتاغ يولى، بەشيۇلتۇز يولى، ياشلار يولى كېڭەيتىلىپ شەھەر رايونىنىڭ ئاساسلىق چوڭ كوچىلىرى قىلىپ قۇرۇلدى، كۆپ ساندىكى كوچىلارغا ماي يانقۇزۇلۇپ ئاسفالىتلاشتۇرۇلدى. بۇ كوچا-يوللاردا 1-يول، 3-يول، 4-يول، 5-يول، 8-يول ئاپتوبۇسلىرى قاتنايدۇ. بېيجىڭ ئاپتوبۇس بەلگىلەش پونكىتى شەھەر، شەھەر ئەتراپىدىكى ھەرقايسى جايلارغا قاتنايدىغان ئون نەچچە يول ئاپتوبۇسلىرىغا قوماندانلىق قىلىدۇ. بۇ شەھەر رايونى بىلەن شەھەر ئەتراپى رايونىنىڭ يولۇچىلارنى توشۇش مەركىزىي پونكىتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بۇ تەۋەدە مەدەنىيەت-مائارىپ تارماقلىرى بىرقەدەر كۆپ بولۇپ، شىنجاڭ مائارىپ شۆيۈەنى، شىنجاڭ يېنىك سانائەت مەكتىپى، «1-ئاۋغۇست» ئوتتۇرا مەكتىپى (18-ئوتتۇرا مەكتەپ دەپمۇ ئاتالغان)، 21-ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە شەھەرلىك 8-باشلانغۇچ مەكتەپ، 30-باشلانغۇچ مەكتەپ (بۇرۇنقى ئىسمى قىزىل گالستۇكلۇقلار مەكتىپى ئىدى) قاتارلىق 11 مەكتەپ بار. «1-ئاۋغۇست» ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ نامىنى ۋاڭ جېن قويغان. قىزىل گالستۇكلۇقلار مەكتىپىنىڭ نامىنى ۋاڭ ئېنىماۋ قويغان. ئۇنىڭدىن سىرت، يەنە شەرق شامىلى كىنوخانىسى، شەنشى تىياتىرى ئۆمىكى، ئاممىۋى سەنئەت يۇرتى قاتارلىق مەدەنىيەت ئورۇنلىرى بار.

ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ سىمۇولى بولغان قىزىلتاغ مۇشۇ رايونىنىڭ ئىچىگە جايلاشقان بولۇپ، بىرقانچە ئون يىللىق كۆكەرتىش ئارقىلىق پۈتكۈل تاغ بېشىللىققا پۈركەندى، يېڭىدىن سېلىنغان راۋاق بىلەن قىزىلتاغ مۇنارى ھۆسۈن ئۇستىگە ھۆسۈن قوشۇپ، ھەر مىللەت ئاممىسى ۋە جۇڭگو ۋە چەت ئەللىك ساياھەتچىلەرنىڭ ئېگىزدە تۇرۇپ پۈتكۈل شەھەر مەنزىرىسىگە نەزەر سالىدىغان ئېسىل جايىغا ئايلاندى.

1988-يىل 10-ئايدا شەھەرلىك ھۆكۈمەت بۇ مەھەللە ئىش باشقارمىسىنى شىمگۇ رايونىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى قارار قىلدى.

9-باب قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى

قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى تېنشان رايونىنىڭ جەنۇبىي چېتىگە جايلاشقان بولۇپ، شەرقتە خۇڭيەنچى سۇ ئامبىرىدىن باشلانسا، غەربتە تىنچلىق ئۆستىگە يېتىپ بارىدۇ، جەنۇبتا ئەمگەك بىلەن تەربىيەلەش ئورنىنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىغا تۇتاشسا، شىمالدا ئۇچتاش سۇ ئامبىرىغا يېتىپ بارىدۇ. قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن بۆلۈنۈپ چىققان ئۇلانباي ئاھالىلەر كومىتېتى ئاساسىدا، 1982-يىل 10-ئايدا رەسمىي قۇرۇلغانىدى. مەھەللە ئىش

باشقارمىسىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى قارلىغاچلىق يولى 46-قورۇدا، شۇ تەۋەلىكتىكى قارلىغاچلىق تەبىئىي مەنزىرىلىك رايونىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. ھازىر تەۋەدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 12 مىللەت، 4210 ئائىلە، 16 مىڭ 997 ئاھالە ئولتۇراقلاشقان. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 2780 نەپەر. بۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئاپتونوم رايون ۋە شەھەرگە قاراشلىق كارخانىلار، كەسىپىي ئورۇنلاردىن بولۇپ 70 ئورۇن بار.

قارلىغاچلىق ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ داڭلىق تەبىئىي مەنزىرىلىك رايونى بولۇپ، ئادەتتە «قارلىغاچ پەرىلىرى ماكانى» دەپ نامى بار. تەۋەلىكتە كونا دەرەخلەر كۆككە تاقاشقان، مۇھتەشەم ئازادە، ئاپتونوم رايونلۇق كادىرلار ساناتوريىيسى، شەھەرلىك ۋودوپروۋود 1-زاۋۇتى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئىنقلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى دەرەخزارلىققا جايلاشقان. تەۋەلىكتىكى چەت ئەللىك مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش مېھمانخانىسى ئاپتونوم رايونىنىڭ، دۆلەتنىڭ باشلىقلىرى ۋە دۆلەت ئىچى، سىرتىدىكى مۇھىم كىشىلەرنى كۈتۈۋالىدىغان مۇلازىمەت ئورنىدۇر. قاراشلىق تەۋەدە بەش ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە شىنجاڭدىكى بىردىنبىر كىنو ستودىيىسى — تەڭرىتاغ كىنو ستودىيىسى بار.

قاراشلىق تەۋەدە يەنە ئۇلانباي ۋە خۇڭيەنچىدىن ئىبارەت ئىككى سۇ ئامبىرى بار. خۇڭيەنچى سۇ ئامبىرىنىڭ شەرقىي يان تەرىپىدىكى خۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى شىنجاڭ بويىچە ئەڭ چوڭ ئوت كۈچى ئېلېكتر ئىستانسىسى ھېسابلىنىدۇ، تەۋەلىكتىكى جەنۇبىي ساي يولى دۆلەت تاشيولىغا تۇتىشىپ، شەھەر رايونىغا كىرىدىغان مۇھىم قاتناش يولىغا ئايلانغان. تەۋەلىكتە 9-يول، 16-يول، 28-يول ئاپتوبۇسلىرى قاتنايدۇ. لەنجۇ-شىنجاڭ تۆمۈر يولى مۇشۇ تەۋەدىن كېسىپ ئۆتىدۇ.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئورگىنىدا مەھەللە ئىشلىرى ئىشخانىسى، شەھەر قىياپىتى تازىلىقى ئىشخانىسى، ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى تەسىس قىلىندى. جەمئىي سەككىز نەپەر مەمۇرىي كادىر، يەتتە نەپەر كارخانا كەسىپىي كادىر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇچ نەپىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرى. تەۋەلىكتە دالا لاگېرى، ئۇلانباي، خۇڭيەنچى، قەبرىستانلىق، قارلىغاچلىق ئۇرۇمچى دەريا باشقارمىسى قاتارلىق ئالتە ئاھاللەر كومىتېتى ۋە 3-قورۇلۇش شىركىتىنىڭ 2-شۆبە شىركىتىنىڭ ئائىلىلىكلەر كومىتېتىدىن ئىبارەت بىر ئائىلىلىكلەر كومىتېتى تەسىس قىلىنغان.

1982-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قورۇلغاندىن كېيىن، قورۇق قول بىلەن ئىگىلىك تىكلەشكە تايىنىپ، شۇ جايدىكى ئائىلىلىكلەرنى تەشكىللەپ بىر شېغىل زاۋۇتىنى قوردى. 1983-يىلى خۇڭيەنچى سۇ ئامبىرىنىڭ شىمالىدىكى تاغ باغرىغا تاش يېغىش مەيدانى سالدى، شۇ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 60 مىڭ يۈەن بولدى. 1984-يىلى تاش يېغىش مەيدانى توپلىغان 100 مىڭ يۈەننى ئىشلىتىپ، خەلققە قولايلىق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن كۈندىلىك تۇرلۇك بۇيۇملار دۇكىنىنى قوردى، يىللىق تىجارەت سوممىسى 200 مىڭ يۈەن ئەتراپىدا بولدى. كېيىن تىجارەت قىلىش مۇكەممەل بولمىغانلىقتىن، داۋاملاشتۇرالماي قېلىپ تاقىتۇبتىلدى. 1986-يىلدىن 1987-يىل 6-ئايغىچە بولغان ئارىلىقتا، تۇرلەر قالايمىقان سېلىنغانلىقتىن، قورۇلغان سافا ياساش زاۋۇتى، رەڭلىك لامپۇچكا زاۋۇتى، شېغىل زاۋۇتلىرى بىرىم يىل ئىچىدىلا ئىلگىرى-كېيىن تاقىلىپ قالدى. 1987-يىل 7-ئايدىن كېيىن، تەڭشەش، تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىش مۇئەييەن دەرىجىدە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

مەزكۇر تەۋە شەھەر ئەتراپى رايونىغا جايلاشقان بولۇپ، قاراشلىق تەۋەدىكى ئادەتتىكى يول، چوڭ يوللارنىڭ ھېچقايسىسىغا ماي ياتقۇزۇلمىغان بولۇپ، يوللار ئېگىز-پەس، ئەگرى-توقاي ئىدى. يامغۇردىن كېيىن ۋە ئەتىياز مەزگىللىرىدە يوللار پاتقاقلىشىپ يول يۈرۈش بەك قىيىن بولاتتى. 1982-يىلى مەھەللە

ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن تەۋەلىكتە تۇرۇشلۇق 32 ئورۇن ھەربىرىگە كەلتۈرۈلۈپ كوچا ۋە يوللار، ھويلا-ئارام بولۇپ 21 مىڭ كۋادرات مېتر جايغا چۆل تۈپرىقى يانقۇزۇلۇپ تۈزلەندى. 1986-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى خۇڭيەن شىمالىي يولىنىڭ ئىككى يېنىدىكى تۆت ئورۇننى تەشكىللەپ، 150 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلاپ، خۇڭيەن شىمالىي يولىغا سىمونت يانقۇزدى. بۇنىڭ كۆلىمى 2600 كۋادرات مېتر كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاممىنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان يول يۇرۇشى تەس بولۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى.

1985-يىلدىن بۇرۇن، ئاھالىلەرنىڭ تۇرمۇشىدىن چىققان ئەخلەتلەرنى يىغىپ بىر تەرەپ قىلىدىغان مەخسۇس كىشى يوق ئىدى. ئەخلەتلەر قارلىغاچلىق يولىنىڭ ئىككى يېنىغا تۆكۈلەتتى، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، قالايمىقانچىلىق، پاسكىنىچىلىق ھەممە جاينى قاپلىغانىدى. 1985-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىلەن يەرلىكتە تۇرۇشلۇق قىسىملار بىرلىكتە، كۆپ يىللاردىن بۇيان يىغىلىپ كەتكەن 108 ئاپتوموبىل ئەخلەت-چاۋارلارنى تازىلاپ توشۇپ، باشقۇرۇش تەۋەسىنىڭ تازىلىق قىياپىتىنى ئۆزگەرتتى. 1986-يىلى رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ئارىسىدا تازىلىقتا دەرىجىسىنى بېكىتىش ـ تاختا ئېسىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ٪90 ئورۇن تازىلىقتا «ئا» دەرىجىلىك ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

1984-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. تەۋەلىكتە تۇرۇشلۇق 43 بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە كەينى-كەينىدىن ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 1986-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش خىزمىتىنى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇمى بىلەن باغلاپ، زاۋۇت باشلىقى، سېخ، بۆلۈملەرمۇ قاتلاممۇ قاتلام تۇتىدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈردى ھەمدە ياش-ئۆسمۈرلەرگە ياردەم بېرىش ئوبيېكتلىرىنى كىشى بېشىغىچە ئەملىيلەشتۈردى. ياردەم بېرىپ تەربىيىلەش ئارقىلىق، ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈش نىسبىتى كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلىدى. 1982-يىل 10-ئاي-دىن 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە، قاراشلىق تەۋەدە تۇرلۇك جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىدىن 25 ى كۆرۈلدى. 24 ئەنزە پاش قىلىنىپ، ئەنزە پاش قىلىنىش نىسبىتى ٪96 بولدى. تۇرلۇك ئامانلىقنى ساقلاش ئەنزىلىرىدىن 50 ى يۇز بېرىپ، 48 ئەنزە تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى.

10-باب جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تېيانشان رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىي تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، شىمالدا خەلق يولىدىن باشلانسا، جەنۇبتا ئۇچ تاشقا يېتىپ بارىدۇ. شەرق ۋە غەرب تەرىپى جەنۇبىي شىنخۇا يولى ئارقىلىق ساي يولى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. مەھەللە ئىش باشقارمىسى 1985-يىل 7-ئايدا رەسمىي قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇ جەنۇبىي ئازادلىق يولى، ئىنتىپاق يولى، غالىبىيەت يولىدىن ئىبارەت ئۇچ مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن بۆلۈنۈپ چىققان سەككىز ئاھالىلەر كومىتېتىدىن تەركىپ تاپقان. قاراشلىق تەۋەدىكى ئاساسلىق يول جەنۇبىي شىنخۇا يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى جەنۇبىي شىنخۇا يولى 69-قورۇدا. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئورگىنىدا مەمۇرىي ئىشخانا، شەھەر قىياپىتى-شەھەر قۇرۇلۇشى ئىشخانىسى، كارخانىلارنى باشقۇرۇش ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. جەمئىي 42 نەپەر مەمۇرىي ۋە كارخانا كەسپىي كادىرى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 13 نەپىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرى ئىدى. تەۋەلىكتە

شىخابا ئالدى كوچا، شىخابا كەينى كوچا، سۇ بىلەن تەمىنلەش پونكىتى، 3-كۆۋرۈك، 4-كۆۋرۈك، سايلىق، ھايۋانات باغچىسى، نەنلياڭ كوچىسى قاتارلىق جايلاردا سەككىز ئاھاللىغىر كومىتېتى ۋە يەتتە ئائىلىلىكلەر كومىتېتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 13 مىللەتتىن 4416 ئائىلىلىك، 17 مىڭ 36 ئاھالە ئولتۇراقلاشقان، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاھالىسى 5113 نەپەر. بۇ يەردە ئاپتونوم رايون، شەھەر دەرىجىلىك كارخانا كەسپىي ئورۇنلاردىن 76 سى بار.

قاراشلىق تەۋەدە بۇرۇن چېپىلغان بىر ئۆستەڭ بولۇپ، چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈ سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1886-يىلى) ياساپ چىقىلغان بولۇپ، ئۇچتاشتىن سۇ تۇتۇپ كېلىنەتتى. بەزى سۇ تۇگمەنلىرى بار ئىدى. بۇ جاي بۇرۇن مۇخي (تۇگمەن دەريا) ئۆستىگى دېيىلەتتى. ئازادلىقتىن كېيىن، شەھەر رايونىنىڭ كېڭەيتىلىپ قۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ ئەسلىدىكى ئۆستەڭنىڭ كونا ئورنى ۋە شىخابا ئۆزگەرتىلىپ كەڭ كەتكەن شىنخۇا يولىغا ئۆزگەرتىلدى، شەھەر رايونىنىڭ جەنۇب بىلەن شىمالىنى تۇتاشتۇرىدىغان ئاساسلىق يولغا ئايلاندى. سايلىق ئىچىگە شەھەر رايونىدىكى ئەڭ زور كۆكتات، مېۋە-چېۋە بازىرى، قۇشخانا ۋە تېرە-يۇڭ بازىرى قۇرۇلدى. ئاۋات يولىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان ئۇرۇمچى ھايۋانات باغچىسىدا 56 خىل 383 ھايۋانات بېقىلىدۇ. بۇ شىنجاڭ بويىچە كۆلىمى ئەڭ چوڭ ھايۋانات باغچىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. تەۋەلىكتىكى شەھەرلىك تۇرۇبا سۇيى شىركىتى 1-زاۋۇتى كۈنىگە 90 مىڭ تونىنا سۇ بىلەن تەمىنلەيدۇ. بۇ پۈتۈن شەھەرنىڭ ئومۇمىي سۇ بىلەن تەمىنلەش مىقدارىنىڭ 88% نى ئىگىلەيدۇ، تەۋەلىكتە 7-، 16-، 36-، 10-يول ئاپتوبۇسلىرى قاتنايدۇ، قاتناش قولايلىق.

1986-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەمگەك مۇلازىمەت پونكىتى ۋە رېمونتچىلىق كوپېراتىپىنى قۇردى. بولەن، رۇنجى، ستربئولۇق كۆۋرۈك دۇكىنى قاتارلىق ئۈچ دۇكاننى ئېچىپ ئاساسلىق قىلىپ كىچىك بەش خىل مېتال، تۇرلۇك كۇندىلىك بۇيۇملار، تاماكا، ھاراق تىجارىتى قاتارلىق تىجارەت بىلەن شۇغۇللاندى. شۇ يىلى سودا پايدىسى 8000 يۈەنگە يەتتى. 1987-يىلى يەنە ئىككى سودا ماگىزىنىنى كۆپەيتىپ ئاچتى. 16 مىڭ يۈەنلىك پايدا يارىتتى. رېمونت قىلىش كوپېراتىپى ۋەزىپىنى 48 مىڭ يۈەن ئورۇندىدى. 7200 يۈەن پايدا يارىتتى. ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ كىرىمى 441 مىڭ يۈەن بولۇپ، 6600 يۈەن پايدا يارىتتى.

شەھەر قىياپىتى تازىلىقى ئىشخانىسى 1985-يىل 9-ئايدا خىزمەتلەرنى رەسمىي قانات يايدۇردى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدا مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا خەلق باشقۇرۇشىدىكى ھۆكۈمەت ياردەم بېرىدىغان بىر تازىلىق ئەترىتى بارلىققا كەلدى. 17 تازىلىق ئىشچىسى بولۇپ، قاراشلىق تەۋە كوچىلىرىنىڭ 70 كۈادرات مېتىرلىق يەر يۈزىنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ھۆددىگە ئالغانىدى، 35 نەپەر ئىشىك ئالدىدىكى «ئۇچنى ھۆددىگە ئالغۇچى» خادىم بولۇپ، 68 مىڭ كۈادرات مېتىرلىق كۆلەمدىكى يەر يۈزىنى «ئۇچتە ھۆددىگە ئالغان» ئىدى. ئۇچ نەپەر ئەخلەت توشۇغۇچى خادىم بولۇپ، 210 ئەخلەت تۇڭى ۋە ئۇچ كىچىك تېپتىكى ئەخلەت پونكىتىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل ئىدى. شەھەر مۇھىتى قىياپىتىنى ئۆزگەرتىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، پاكىز، ئازادە مۇھىت بەرپا قىلىش ئۇچۇن، مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەلىكتە ئورۇنلار ئارىسىدا تازىلىق مۇسابىقىسى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ «ئا» دەرىجە، «ب» دەرىجە، «س» دەرىجە بويىچە باھالاپ تاختا ئاستى، 50 تازىلىق تاختىسى ئاسقان ئورۇن ئىچىدە، «ئا» دەرىجىلىك تاختا ئېسىلغان ئورۇنلار 40 ئورۇن بولۇپ، مۇنەۋۋەر بولۇش نىسبىتى 80% كە يەتتى.

مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار، ئاھاللىغىرنى سەپەرۋەر قىلىپ بوش قالغان جايلارغا گۈل-گىياھلارنى تېرىپ دەرەخ تىكتى. 1986-يىلى قاراشلىق تەۋەنىڭ يېشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 9.6% بولدى. 1987-يىلغا بارغاندا 12.3% كە يەتتى. «تۆت يان» كۆكەرتىلىپ 7000

تۈپ كۆچەت تىكىلدى، 4000 كۋادرات مېترلىق جايغا چۆپ يېيىتىلدى. 1986-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. تەۋەدە تۈرۈشلۇق ئورۇنلاردا كەينى كەينىدىن توققۇز ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تيانشان رايونى بويىچە جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش خىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ھەق-تەلەپ دەۋا ئىشلىرىنى مۇرەسسە قىلىش خىزمىتى 1986-يىلى باشلانغاندى. قاراشلىق تەۋەدىكى سەككىز ئاھالىلەر كومىتېتلىرىنىڭ ھەممىسىدە مۇرەسسە قىلىش كومىتېتلىرى قۇرۇلدى، بەش زاۋۇت، كان-كارخانىلاردا مۇرەسسە قىلىش تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە، خەلق ئىچىدىكى ماجرالاردىن جەمئىي 197 سى مۇرەسسە قىلىندى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق تەۋەدە 420 «بەشتە ياخشى ئائىلە»، 15 «بەشتە ياخشى قورۇ»، 15 «بەشتە ياخشى ئورۇن» بارلىققا كەلگەن.

شىخابا ئالدى كوچا ئاھالىلەر كومىتېتى

جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ شىخابا ئالدى كوچا ئاھالىلەر كومىتېتى تيانشان رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ، ئورنى جەنۇبىي شىنخۇا يولى، گۈچۈك يولى ۋە خەلق يولىنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئەسلىدە دىخۇا شەھرىنىڭ 4-رايون 3-مەھەللىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا ئىدى، شىخابا ئاھالىلەر كومىتېتى 1955-يىل 4-ئاينىڭ ئاخىرىدا قۇرۇلدى. 1979-يىلى ئىككى ئاھالىلەر كومىتېتىغا ئايرىلىپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا شىخابا ئالدى كوچا ئاھالىلەر كومىتېتى، شىخابا كەينى كوچا ئاھالىلەر كومىتېتى دەپ نام بېرىلدى. شىخابا ئالدى كوچا ئاھالىلەر كومىتېتىغا قاراشلىق توققۇز ئاھالىلەر گۇرۇپپىسى بولۇپ، تەۋەدە ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ قاتارلىق 12 مىللەتتىن 683 ئائىلە، 2663 ئاھالە بار. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 1087 نەپەر بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 40.8% نى ئىگىلەيدۇ. بۇ ئاھالىلەر كومىتېتىدا ئاپتونوم رايونلۇق بەش خىل مېتال، قاتناش، خىمىيە بۇيۇملىرى شىركىتى، ئاپتونوم رايونلۇق دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى شىركىتى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىلمە-توقۇلما 1-زاۋۇتى قاتارلىق ئون ئورۇن بار. 1987-يىلى ئاھالىلەر كومىتېتىدا ئامانلىقنى ساقلاش كومىتېتى، مۇرەسسە كومىتېتى، ئاياللار كومىتېتى، ياشلار كومىتېتى، تازىلىق كومىتېتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ ھەممىسى ئايال يولداشلار.

1958-يىلدىن بۇرۇن، شىخابا تەۋەسىدە رەسمىي كوچىلار شەكىللەنمىگەنىدى، ئاھالىلەر تۇرالغۇ ئۆيلىرىنى ئۆزلىرى سېلىۋالغان بولۇپ، رەتلىك بولمىغان ئىككى يول شەكىللەنگەن، 1958-يىلدىن كېيىن، پىلان بويىچە تۇرالغۇ ئۆي سېلىش تەلىپى ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئاندىن ھازىرقى شىخابا ئالدى كوچا، شىخابا كەينى كوچا شەكىللەنگەن. بۇ ئاھالىلەر كومىتېتى كۆپ مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان تەۋە بولغاچقا، ئاھالىلەر كومىتېتى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشكە ئىنتايىن دىققەت قىلدى. داۋاملىق تۇرلۇك شەكىلدىكى ئاھالىلەر كومىتېتى يىغىنلىرىنى ئېچىپ، پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىپ، ئاما ئارىسىدا ئۆزلۇكىدىن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدايدىغان ياخشى ئىشلار ئۆزلۇكسىز بارلىققا كەلدى. خۇيزۇ خىزمەتچى ماۋەنشۇ 1986-يىلى شىخابا ئاشلىق دۇكىنىغا كەلگەندىن بۇيان، تەشەببۇسكارلىق بىلەن 83-قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق ئىگە-چاقسىز ئىككى مويسىپت خەنزۇغا غەمخورلۇق قىلىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ھەرىكىتى قولايسىز بولغاچقا، ماۋەنشۇ ئۇلارنى ئۆزۈن يىللاردىن بۇيان ئۆن-ماي بىلەن تەمىنلەش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ، ئاشلىقنى ئىشىك ئالدىغا ئاپىرىپ بېرىشتە چىڭ تۇردى، ئۇلاردىن بىرىپۈكمۇ پۇل ئالمىدى. شىخابا ئالدى كوچا مەسچىتىنىڭ ئاخۇنلىرى

تەشەببۇسكارلىق بىلەن شۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرگە پۇل ئىئانە قىلدى. 1987-يىلـ دىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، ئۇلار شۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق 83 ئۆيلۈك قىيىنچىلىقى بار ئائىلىگە 4559 يۈەن قۇتقۇزۇش پۇلى ئاپىرىپ بەرگەن. ئاھالە كومىتېتى كادىرلىرى داۋاملىق باشقۇرۇش تەۋەسىدىكى ئالتە ئائىلىلىك ئۇيغۇر قۇتقۇزۇش ئائىلىسىگە بېرىپ يوقلاپ تۇردى، ھەر قېتىملىق روزى ھېيت، قۇربان ھېيت مەزگىلىدە ھال سوراش بۇيۇملىرىنى ئاپىرىپ بەردى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئىشىك-دېرىزىلىرىنى ئۆز ۋاقتىدا رېمونت قىلىپ بەردى. قىش كىرىشتىن بۇرۇن پاختىلىق كىيىم-كېچەك ۋە قىشلىق ئىياغ قاتارلىقلارنى ئۇلارنىڭ قولىغا يەتكۈزۈپ بېرىپ، ئۇلارنى پارتىيە ۋە خەلقنىڭ مېھرى-شەپقىتىدىن بەھرىمەن قىلدى.

1976-يىلدىن بۇرۇن، شىخابا تەۋەسىدىكى ئاھالىلەرنىڭ تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان سۇيى بەك قىس ئىدى. سايدىكى سۇ بىلەن تەمىنلەش پونكىتىغا بېرىپ سۇ ئەكىلەتتى. ئاممىنىڭ سۇ ئىچىش تەس بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ كادىرلىرى كۆپ قېتىم شەھەرلىك تۇرۇبا سۇيى شىركىتىگە بېرىپ ئالاقىلاشتى. 1976-يىلى خەلق باشقۇرۇش، ھۆكۈمەت ياردەم بېرىش چارىسىنى قوللىنىپ، تۇرۇبا سۇيى پونكىتىنى قۇرۇپ چىقتى. ئاما ئۆزلىرى كۆلچەك قازدى، ھەربىر ئائىلىلىك ئۆزۈنلۇقى 2.5 مېتر، كەڭلىكى 1.5 مېتردىن كۆلچەك قېزىش ۋەزىپىسىنى ھۆددىگە ئالدى. تۇرۇبا سۇيى شىركىتى قۇراشتۇرۇپ باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. مەزكۇر تەۋە تاش، شېغىل توپلىق بولغاچقا ئالدىنى كولىسا كەينى ئۆرۈلۈپ چۈشەتتى، بەزى يەرلەرنى بەش-ئالتە قېتىم تازىلاپ ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى. قۇرۇلۇشنىڭ قىيىنلىق دەرىجىسىنى ئاشۇرۇۋەتكەنىدى، 9-ئاينىڭ ئاخىرىغا بارغاندا ئەڭ ئاخىرى قىيىنچىلىقلار يېڭىلىپ، ئالدى كوچىنىڭ ئۇچ يېرىگە باسما قۇدۇق ياسىلىپ، 135 ئائىلىلىكنىڭ سۇ ئىچىشى تەس بولۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى. شىخابا ئالدى كوچا ھەممە ئادەم بىلىدىغان بىر پاتقاقلىق جاي بولۇپ، يوللىرى ئېگىز-پەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە كوچىدا يۇندا تۇرۇبىسى بولمىغاچقا، كىشىلەر تۇرمۇشىدىن چىققان يۇندىلارنى ھەممە يەرگە تۆكەتتى. ھەر يىلى باھار پەسلىدە «1-ماي» كەلمىگىچە يوللار قۇرىمايتتى، ياز كۈنلىرىمۇ كوچىلاردا تۆكۈلگەن يۇندىلارنى كۆرگىلى بولاتتى. 1980-يىلى يوللار تۇرۇلۇشكە باشلىدى. ئاما ئېرىق قازدى، مەخسۇس ئەترەت يۇندا تۇرۇبىسى ئورناتتى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 15 قېتىم ئاممۇي يىغىن ئېچىلىپ، ئاھالىلەر ئۆز ئىشىنى ئۆزى قىلىشقا چاقىرىق قىلىندى. ئاما 573 مېتىرلىق ئېرىق قېزىش ۋەزىپىسىنى ھۆددىگە ئالدى، ئۆرۈلۈش ئەھۋالى كۆپ بولغاچقا، قىسمەن بۆلەكلەرنى پۇل يىغىش قىلىپ ماشىنا ئارقىلىق كولاش ئۇسۇلىنى قوللاندى، ئاما جەمئىي 2500 يۈەن يىغىپ، شۇ يىلى 11-ئايدا قۇرۇلۇش پۈتتى. رەسمىي كەسىپىي ئەترەت بىلەن ماسلىشىپ جەمئىي 573 مېتر تۇرۇبا ئورناتتى، 15 ئېغىز يۇندا تۆكۈش قۇدۇقى قازدى. 1981-يىلى رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى يەنە يول يۇزىگە ماي پېيىتىپ سىمونتلاشتۇرۇپ، خابا ئالدى كوچىنىڭ قىياپىتىنى ئۆزۈل-كېسىل ئۆزگەرتتى.

لېكىن شىخابا ئالدى كوچىدىن ئۆتىدىغان چوڭ تىپتىكى ئاپتوموبىللار كۆپ بولغانلىقتىن، يول يۈزى ناھايىتى تېز بۇزۇلۇپ كەتتى. 1987-يىلى رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى يەنە ئىككىنچى قېتىم ئاسفالتلاشتۇردى. يول يۈزىنىڭ تۈز، پاكىز بولۇشىنى ساقلاش ئۈچۈن، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ تەلىپى بويىچە، يولنىڭ تازىلىقىنى ئاھالىلەر كومىتېتى ئۆزى باشقۇردى. كوچىلاردا مەخسۇس كىشىلەرنى تەشكىللەپ، ھەر يىلى 4-ئايدىن ياشلاپ 10-ئايغىچە كوچىلارنى سۈپۈرۈپ تازىلاشقا مەسئۇل قىلدى. قىش پەسلىدە كوچىلاردىكى قار-مۇزلارنى تازىلاشنى ئائىلىلەرگە بۆلۈپ بەردى، يەنە ئاھالىلەر ئۆگزىگە لاي يانقۇزۇپ، ئۆيلەرنى سېلىپ يوللارنى ئېگىلىۋالغانلارنى باشقۇرۇش دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ،

يوللارنىڭ بىر يىلنىڭ تۆت پەسلىدە پاكىز بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلدى.

11-باب بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى غەربتە دۇڭخۇەن يولىدىن باشلانسا، شەرقتە سەنداۋاندىكى شىبەنلياڭغا يېتىپ بارىدۇ، شىمالدا دۇڭمېن مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ دۆلەت قۇرۇش يولى ئاھالە كومىتېتى بىلەن قوشنا بولسا، جەنۇبتا ئۇرۇمچى ناھىيىسىنىڭ داۋان گۇڭشېسىنىڭ 4-چوڭ ئەترەت 2-كېچىك ئەترىتىگە تۇتىشىدۇ. يەر شەكلى ئۇزۇنچاق بولۇپ، شەرقىي تەرىپى ئېگىز، غەربىي تەرىپى پەس، ئۇ ئەسلىدىكى شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن بۆلۈنۈپ چىققان يەتتە ئاھالىلەر كومىتېتى ئاساسىدا بېيجىدىن قۇرۇلغان مەھەللە ئىش باشقارمىسى بولۇپ، 1985-يىل 8-ئاينىڭ 10-كۈنى قۇرۇلغان. مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى بەخت يولى 24-قورۇدا. مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق تەۋەدىكى ئاساسلىق يول بەخت يولىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا مەھەللە ئىشلىرى ئىشخانىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىشخانىسى، تازىلىق ئىشخانىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى تەسىس قىلىندى. جەمئىي 27 كادىرى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە سەككىز نەپىرى ئاز سانلىق مىللەت، قارىمىقىدا بەخت يولى، تەنتەربىيە ساربىي يولى، بەخت كىنو-تىياتىرخانىسى، كادىرلار ساناتورىيىسى يولى، دۇڭخۇەن يولى، بەخت يولى 4-كوچا، دۇڭداليا‌ڭ ئاھالىلەر كومىتېتى قاتارلىق يەتتە ئاھالىلەر كومىتېتى بار. تەۋەلىكتە جەمئىي 5301 ئائىلە، 17 مىڭ 399 ئاھالە بار. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 1026 ئائىلىلىك، 3744 كىشى. ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 18 ئاز سانلىق مىللەت ئولتۇراقلاشقان. تەۋەلىكتە 71 ئىدارە بار.

ئازادلىقتىن بۇرۇن، شىنجاڭغا ياڭ زېڭشىن ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈۋاتقان چاغدا، بەخت يولى تەۋەسى بىر چوڭ تەربىيىلەش مەيدانى ئىدى. كېيىن شىنجاڭ، ئاسىيا-ياۋروپا ئايروپىلان ئىستانسىسى قىلىپ قۇرۇپ چىقىلدى. شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن چاغدا ئاۋئاتسىيە پونكىتىغا ئۆزگەرتىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلىدىن 31-يىلغىچە (1938-يىلدىن 1942-يىلغىچە) غەربىي يۆلىنىش ئارمىيەسى باش تارماق ئەترىتى ۋە يەنىمۇ ئاۋئاتسىيە مەكتىپى بۇ يەرگە قىرىقتەك كۇرسانتنى ئەۋەتىپ، ئاۋئاتسىيە تېخنىكىسىنى ئۆگەتكەنىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، 1955-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى بۇ يەرگە بىرىنچى تۈركۈم كادىرلار ئائىلىلىكلىرى بىناسىنى قۇرغان، ئاھالىلەر بۇ بىنانى بەخت بىناسى دەپ ئاتىشاتتى. 1957-يىلى چوڭ يول ئېچىلىپ، بەخت يولى دەپ ئاتالدى. قاراشلىق تەۋەدە ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق مەكتىپى، ئۇرۇمچى ئىشچى-خىزمەتچىلەر كەسپىي داشۆسى، ئۇرۇمچى مائارىپ شۆبۈمنى قاتارلىق ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكۇم، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەردىن 12 سى بار. بۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق 12 قىسىم شۇنداقلا شەھەرلىك ھاۋارايى ئىدارىسى قاتارلىق سەككىز پەن تەنتقىقات ئورنى، يەنە بېيجىدىن سېلىنغان 150 كۋادرات مېتىرلىق تۇرالغۇ بىنا بار. قاراشلىق تەۋەدە 3-يول، 17-يول ئاپتوبۇسلىرى بەخت يولى ۋە دۇڭخۇەن يوللىرىنى كېسىپ ئۆتىدۇ.

1985-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، مەبلەغ، ئۇسكۇنە، زاۋۇت ئۆيلىرى ۋە تېخنىك كۇچلەر كەمچىل بولغان ئەھۋال ئاستىدا، شەخسلەردىن ۋە بانكىدىن پۇل قەرز ئېلىش

چارىسىنى قوللىنىپ، كەينى كەينىدىن كىتابخانا، ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش زاۋۇتى، سافا زاۋۇتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى شۇنىڭدەك سودا ماگىزىنى قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش مۇلازىمەت تور-نۇقتىلىرىنى ئاچتى. پۈتۈن يىلدا ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتىنى 430 مىڭ يۈەن ئورۇنلىدى. پايدىسى 13 مىڭ 700 يۈەن بولدى. 1987-يىلى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، تۇز لىنىيىلىك بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش، بىرلىشىپ پاي قېتىپ مەبلەغ توپلاش، يەككىلەر سالغان مەبلەغنى يىغىپ ئىگىلىكنى تەرەققىي قىلدۇرۇش تەدبىرىنى قوللىنىپ 11 كوللېكتىپ كارخانىنى قۇردى، ئىشچى-خىزمەتچىسى 184 نەپەر بولۇپ، ئاساسلىق قىلىپ پولات ئىشلەپچىقىرىش، ماتورلۇق ماشىنىلارنى رېمونت قىلىش، خەلقلەر ئىشلىتىدىغان بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، تۇرۇبا قۇرۇلۇشىنى ھۆددىگە ئېلىپ قۇرۇش، سودا تىجارىتىدە يېمەكلىك، بەش خىل مېتال، تۇرلۇك ماللار تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدى. 1987-يىلى سانائەت ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتىنى 1 مىليون 541 مىڭ يۈەن ئورۇنداپ، پىلاننى 1.2 ھەسسە ئاشۇرۇپ ئورۇنلىدى، سېتىش سوممىسى 488 مىڭ يۈەن، سودا سانائەت ئومۇمىي پايدىسى 50 مىڭ 500 يۈەن بولدى.

مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 23 نەپەر يوللارنى تازىلاش، ئەخلەتلەرنى تازىلاپ توشۇش، «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىمى بولۇپ، ئۇلارغا قارىتا «ئۇچنى بېكىتىپ، ئىككى قېتىم سۈپۈرۈش، پۈتۈن كۈن پاكىز بولۇشقا كاپالەتلىك قىلىش» مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى (يەنى ئادەمنى بېكىتىپ، ۋاقىتنى بېكىتىپ، مەسئۇل بولۇش دائىرىسىنى بېكىتىپ، ئەتىگەندە، كەچتە بىر قېتىمدىن سۈپۈرۈپ، پۈتۈن كۈن پاكىز بولۇشقا كاپالەتلىك قىلىش تۇزۇمى)نى يولغا قويدى، ئۇلار بەخت يولى، تەنتەربىيە ساربىيى يولى، دۇڭخۇەن يولى قاتارلىق بەش يولنىڭ 45 مىڭ 100 كۋادرات مېترلىق يول يۈزى ۋە 185 ئەخلەت چېلىكى نۇقتىلىرىنى تازىلاشنى، قاراپ باشقۇرۇش ۋەزىپىسىنى ھۆددىگە ئېلىپ، يولنىڭ ئىككى يېنىدىكى 71 ئورۇننىڭ 22 مىڭ 700 كۋادرات مېترلىق «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچنى ھۆددىگە ئېلىش» خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. بۇنىڭ بىلەن كوچىلارنىڭ مۇھىت تازىلىقىغا كاپالەتلىك قىلىندى.

1986-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ۋە ئاممىنى ئۆزلىرى قول سېلىپ ئىشلەشكە سەپەرۋەر قىلىپ 16 مىڭ كۋادرات مېتر كۆلەمدىكى پانقاق كوچا ۋە ھويلىلارنى تۇزىدى، 12 كىشىلىك ھاجەتخانىنى قايتىدىن سالدى. 1986-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەدە تۇرۇشلۇق كارخانا-كەسىپى ئورۇنلار، بىيمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت تورلىرىغا قارىتا دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىنى باھالاپ تازىلىق تاختىسى ئېسىش پائالىيىتىنى ئېلىپ باردى. 1986-يىلى بەش قېتىم 55 ئورۇنغا، 1987-يىلى ئۈچ قېتىم 58 ئورۇنغا قارىتا نومۇر قويۇپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى، بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئورۇنلار 85% نى ئىگىلىدى. 36009-قىسىم، ئۇرۇمچى شەھەرلىك مائارىپ شۆبۈەنى تۇنجى تۇركۈمدىكى ئۇرۇمچى شەھىرى بويىچە تازىلىقتا قىزىل بايراقدار ئورۇن بولدى.

1986-يىلى قاراشلىق تەۋەنىڭ كۆكەرتلىش كۆلىمى 143 كۋادرات مېتر، بېشاللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 11% بولۇپ، 1985-يىلغا سېلىشتۇرغاندا بىر ھەسسە ئاشتى. 1987-يىلى كۆكەرتلىش كۆلىمى 242 مىڭ 400 كۋادرات مېترغا يېتىپ، بېشاللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 18.65% بولدى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا، قاراشلىق تەۋەدىكى 36377-قىسىم، دوستلۇق مېھمانخانىسى ئائىلىلىكلەر قورۇسى شەھەر دەرىجىلىك كۆكەرتىش خىزمىتىدىكى لاياقەتلىك ئورۇن نامىغا ئېرىشتى. 36009-قىسىم، ھەربىي رايون 2-كادىرلار دەم ئېلىش ئورنى شەھەر دەرىجىلىك باغ-ۋارانلاشقان ئورۇن دېگەن نامغا ئېرىشتى.

1986-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تۇرلۇك ھەق-تەلەپ ماجرالىرىدىن جەمئىي 72 نى مۇرەسسە

قىلدى، 64 ماجرانى كېلىشتۈردى، مۇرەسسە قىلىشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇش نىسبىتى 89% بولدى. مۇرەسسە خىزمىتىدە «مۇرەسسە قىلىش بىلەن ئالدىنى ئېلىشنى بىرلەشتۈرۈش، ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش» فاڭجېنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلغانلىقتىن، تەۋەنىڭ ھەق-تەلەپ ماجرالىرى يىلمۇ يىل تۆۋەنلەپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ۋە جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

دۇڭدالياڭ تەۋەسىدە نوپۇسسىز كىشىلەر بەك كۆپ ئىدى. 1986-يىلدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، جەمئىي 1327 نەپەر كىشى بار ئىدى. بۇ كىشىلەرنىڭ ئولتۇراقلاشقان ئورنى چەت، كۆچمەنلەر كۆپ بولۇپ، ئوغرىلىقچە تۇغۇش ئەھۋاللىرى ساقلانغانىدى. پىلانلىق تۇغۇتقا بولغان باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن؛ مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاھالىلەر كومىتېتى، ئۆي ئىگىلىرى بىلەن پىلانلىق تۇغۇت توختامنامىسىنى ئىمزالاش تەدبىرىنى قوللىنىپ، ئۆي ئىگىلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، مۇكاپاتلاش ۋە جازالاش چارىسىنى بەلگىلەپ، سىرتتىن كەلگەن ئاھالىلەرنىڭ پىلاندىن ئاشۇرۇپ تۇغۇشىنى ئۈنۈملۈك كونترول قىلدى. 1987-يىلى جەمئىي 72 ئۆي ئىگىسى 72 پارچە پىلانلىق تۇغۇت توختامنامىسىنى ئىمزالىدى، پۈتۈن تەۋەنىڭ پىلانلىق تۇغۇت نىسبىتى 100% كە يەتتى.

1987-يىل 6-ئايدا مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا تۇنجى قېتىم بەخت يولى ھەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزى قۇرۇلدى. قارىمىقىدا 39 مۇلازىمەت گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى مۇلازىمەتچى خادىملار 137 نەپەر بولۇپ، ئۇزۇن مۇددەت ھەربىيلەر ئائىلىلىرىنىڭ غەم-ئەندىشىلىرىنى تۈگەتتى، يىل ئاخىرىغا بارغاندا، ئۇلار جەمئىي 115 ئائىلىلىكنى يوقلىدى، ھەربىيلەر ئائىلىلىكلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە 1000 كىلوگرامدىن كۆپرەك ئاشلىق ئاپىرىپ بەردى، 117 دانە ھال سوراش بۇيۇمى تەقدىم قىلدى، نەپىقە، ئېتىبار بېرىش ئوبيېكتلىرىگە 200 قېتىم ئەمەلىي ئىش قىلىپ بەردى.

1987-يىلى مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش مۇسابىقە پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەدىكى 47 ئورۇن، 40 ئائىلىلىك بىلەن مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش، مەدەنىيەتلىك ھويلىلارنى بەرپا قىلىش كېلىشىمنامىسىنى ئىمزالىدى. 1987-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئېلېكتر ئېنېرگىيە لايىھىلەش مەھكىمىسى، خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش پەن تەتقىقات ئورنى، ھەربىي رايون 2-كادىرلار دەم ئېلىش ئورنى، شەھەرلىك 2-قەغەز زاۋۇتى قاتارلىق ئورۇنلارغا تيانشان رايونى بويىچە مەدەنىيەتلىك ئورۇن دېگەن نام بېرىلدى.

12-باب ئۇلانباي مەھەللە ئىش باشقارمىسى

ئۇلانباي مەھەللە ئىش باشقارمىسى تيانشان رايونىنىڭ جەنۇبىي چېتىگە جايلاشقان، شەھەر رايونىدىن 32 كىلومېتر يىراقلىقتىكى بىر سانائەت رايونى. شىمالى لەنجۇ-شىنجاڭ تۆمۈر يولى بىلەن تۇتۇشسا، جەنۇب تەرەپتە ئۈرۈمچى ناھىيىسى تولى چارۋىچىلىق فېرمىسىغا قوشنا كېلىدۇ. غەرب تەرىپى دۆلەت تاشيولىغا يېتىپ بارسا، شەرقتە سەنگېجۇاڭ پويىز ئىستانسىسىغا تۇتىشىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت، يەنە تارماق رايون سىرتىدىكى تۇز كۆل خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى ۋە سەيۋوپۇ بېلىقچىلىق مەيدانى، ئورمانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىككى ئائىلىلىكلەر ئولتۇراقلاشقان تەۋەيىنى ۋەكالىتەن باشقۇرىدۇ. مەھەللە ئىش باشقارمىسى 1985-يىل 8-ئاينىڭ 10-كۈنى رەسمىي قۇرۇلغان. ئورنى ئۇلانباي تەۋەسىدە بولغاچقا ئۇلانباي دەپ نام بېرىلگەن، مەھەللە ئىش باشقارمىسى شىنجاڭ خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى مېھمانخانىسىنىڭ ئىچىدە. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا بەش نەپەر مەمۇرىي كەسپىي كادىر بار

ئىدى. مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، مالىيە ئىشخانىسى ۋە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئاھالىلەر كومىتېتى تەسىس قىلىنمىغان. كونكرېتنى خىزمەتلەرنى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بېۋاستە باشقۇراتتى. قاراشلىق تەۋەدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ قاتارلىق 12 مىللەتتىن، 2933 ئائىلە، 10 مىڭ 712 نەپەر ئاھالە ئولتۇراقلاشقان. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت 305 نەپەر.

ئۇلانباي تەۋەسى ئۇرۇمچىنىڭ جەنۇبىغا قاتنايدىغان يول ئېغىزىغا جايلاشقان بولۇپ، ئىچكىرىگە تۇتىشىدىغان 216-دۆلەت يولى، لەنجۇ-شىنجاڭ تۆمۈر يولى بۇ يەردىن ئۆتىدۇ. بۇ يەرنىڭ يەر شەكلى جەنۇب ۋە شىمال ئىككى تەرەپى تېغانشان تاغ تىزمىلىرى تەرىپىدىن ئورىۋېلىنغان تار، ئۇزۇن كاردور ھاسىل قىلغاچقا، شەرق غەرب يۆلىنىشلىك شامال ئېغىزى شەكىللەنگەن. بىر يىلنىڭ تۆت پەسلىدە توختىماي شامال چىقىپ تۇرىدۇ. بولۇپمۇ قىش ۋە ئەتىياز ئىككى پەسلىدە، يەتتە، سەككىز باللىق شەرقىي جەنۇب شامىلى داۋاملىق چىقىپ تۇرىدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 22-بىكتۇەنى مەزكۇر تەۋەگە ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، بوز يەر ئېچىپ، دەرەخ تىكىپ، قوم بىلەن بوراننى تىزگىنلىگەنىدى، شۇندىن كېيىن بۇ ئادەمى شالاڭ جايدا ئاستا ئاستا ھاياتلىق پەيدا بولدى. 1987-يىلى بۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇن 13 كە يەتتى.

ئۇلانباي تەۋەسى گەرچە شەھەر رايونىدىن يىراق بولسىمۇ، بۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق كارخانىلار ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بەرگەچكە، ئۆزلىرى كۇچ چىقىرىپ تارماق رايون تەۋەسىگە چوڭ يول ۋە زاۋۇت رايونى تارماق يوللىرىنى ياساپ سېمونتلاشتۇردى. يەنە بىر ئۇتتۇرا تېپتىكى باغچا ياسىدى. يوللارنىڭ ئىككى تەرىپىدە رەتمۇ رەت ياپيېشىل دەرەخلەر سايە تاشلاپ تۇرىدۇ. بۇ جاي ھازىر چۆللۇكتىكى بىر بوستانلىققا ئايلاندى. باشقۇرۇش تەۋەسىدە بىر ئۇنۇمبرسال دوختۇرخانا بولۇپ، 150 كېسەل كارىۋىتى بار. 2000 كىشى پاتىدىغان كۇلۇبى ۋە ئۇسكۇنىلىرى مۇكەممەل بولغان باللار باغچىسى، زاۋۇت باشقۇرغان ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ بار.

مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەرقايسى چوڭ زاۋۇتلارنى تەشكىللەپ ئۇلانباي زاۋۇتلار رايونىدىن ئۇدۇل ئۇرۇمچى-تۇرپان تاشيولى بىلەن تۇتىشىدىغان ئۇزۇنلۇقى ئۇچ كىلومېتر كېلىدىغان سېمونت يولنى ياسىدى، ھەم ئورۇنلارنىڭ ھويلا-ئارامىلىرىنى باغ-ۋارانلاشتۇرۇشنى تۇتتى. 1987-يىلغا كەلگەندە جەمئىي 620 مىڭ تۇپ دەرەخ تىكتى، 50 مىڭ كۋادرات مېتر جايغا گۈل-گىياھ تېرىدى. 10 مىڭ مېتردىن كۆپرەك چىتلاق كۆچەت تىكتى. پىشىللىق يەر كۆلىمى 1900 مودىن كۆپرەككە يېتىپ، پىشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 26.83% كە يەتتى. مۇھىت تازىلىقىدا ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆزى مەسئۇل بولۇش پرىنسىپى بويىچا قويۇلدى. ئورۇنلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا تازىلىق ئەترەتلىرى تەسىس قىلىنىپ، زاۋۇت رايونىنىڭ ئىچى ۋە تېشىنىڭ مۇھىت تازىلىقى ئاسرالدى.

قاراشلىق تەۋەنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىر نەپەر قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى كادىرنى سەپلەپ، تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلاردىن ئىككى نەپەر كىشى ئاجرىتىپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش ئىشخانىسىنى تەسىس قىلدى. 1986-يىلدىن باشلاپ پەيچۇسو بېۋاستە رەھبەرلىك قىلىدىغان چوڭ بىرلەشمە ئالدىنى ئېلىش گۇرۇپپىسىدىن 17 نى تەشكىللىدى. ئورۇنلاردىن تەشكىللەنگەن ئائىلىلىكلەر تەۋەسىدە دېجورنىلىق قىلىدىغان 47 كىچىك بىرلەشمە ئالدىنى ئېلىش گۇرۇپپىسى تەشكىللىنىپ، كېچىلىك قاراۋۇللۇق قىلىش تۇزۇمىنى يولغا قويدى. قاراشلىق تەۋەدە جەمئىي 55 مۇرەسسە قىلىش كومىتېتى تەسىس قىلىندى، ئەزالىرى 233 نەپەر بولۇپ، ئىككى يىل ئىچىدە تۇرلۇك ماجرالاردىن 312 نى مۇرەسسە قىلدى، مۇرەسسە قىلىشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇش نىسبىتى 74.1% كە يەتتى.

3-بۆلۈم

تەبىئىي مۇھىتى

ئومۇمىي بايان

تيانشان رايونى جۇغار ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبىي چېتىدىكى بوغدا چوققىسىنىڭ غەربىي ئېتىكىگە جايلاشقان بولۇپ، بىۋاستە ئۇرۇمچى دەريا قىنىغا بېرىپ تاقىلىپ، ئۇرۇمچى دەريا سىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىدىكى دەريا جىراسى ئىچىدە تۇرىدۇ. يەر شەكلى ئۇزۇنچاق بولۇپ، جەنۇبتىن شىمالغا بولغان ئۇزۇنلۇقى 25 كىلومېتر، شەرقتىن غەربكە بولغان كەڭلىكى توققۇز كىلومېتر، ئومۇمىي يەر مەيدانى 98 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. يەر ئۈستى ھالىتىنىڭ شەرق، جەنۇب تەرەپلىرى ئېگىزرەك، ئۇرۇمچى دەريا سىنى بويلاپ غەربىي شىمالغا پەسلەپ بارىدۇ. رايوننىڭ جەنۇبىي چېتى دېڭىز يۈزىدىن 1100 مېتر ئېگىز بولۇپ، شىمالدىكى چوڭ كۆۋرۈكىنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 860 مېتر كېلىدۇ. قىسمەن ئورۇنلارنىڭ ئېگىز-پەسلىك پەرقى چوڭراق، تەبىئىي يانتۇلۇقى شەرقىي جەنۇبتىن غەربىي شىمالغا 15～12 % كېلىدۇ. تيانشان رايونى ئوتتۇرا مۆتىدىل بەلباغ بېرىم قۇرغاق قۇرۇقلۇق خاراكتېرىدىكى كىلىماتقا ياتىدۇ. ياز كۈنلىرى تومۇز ئىسسىق، قىش كۈنلىرى قەھرىتان سوغۇق بولىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 5.9 ℃، يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل-يېغىن مىقدارى 277.8 مىللىمېتر بولىدۇ.

شەھەر ئىچىدىن ئۆتىدىغان ئۇرۇمچى دەريا سى جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ تيانشان رايونىدىن ئېقىپ ئۆتۈپ، ئەڭ ئاخىرىدا ھېڭجىن سۇ ئامبىرىغا قۇيۇلىدۇ. ئۇنىڭ يىللىق سىرغىم ئېقىن مىقدارى 235 مىليون كۇب مېتر بولۇپ، ئۇ تيانشان رايونى شۇنداقلا ئۇرۇمچى بويىچە ئەڭ زور دەريا ئېقىمىدۇر. تۇگمەن دەريا بولسا ئۇرۇمچى دەريا سىنىڭ بىر تارماق ئېقىمى بولۇپ، چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1886-يىلى) چېپىلغان. ئۇ ئۇچىتاشتا ئۇرۇمچى دەريا سىدىن ئايرىلىپ چىقىپ، چوڭ كۆۋرۈككە كەلگەندە دەريا غا قايتا قوشۇلىدۇ، تەخمىنەن سەككىز كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتا ئەگرى-بۈگرى ئاقىدۇ. ئۆستەڭ يۈزىنىڭ كەڭلىكى بىر خىل بولماستىن، بەش-سەككىز مېتر كېلىدۇ. ئىلگىرى بۇ ئۆستەڭگە 20 نەچچە تۇگمەن ياسىلىپ، تۇگمەنلەرگە چوڭقۇرلۇقى 1.2 مېتر، كەڭلىكى بەش مېتردىن چۈشۈرگە (سۇ يولى) چىقىرىلىپ، يايلاق تاش بىلەن قوپۇرۇلۇپ چىققانلىقتىن تۇگمەن دەريا دەپ ئاتالغان. بۇ تۇگمەنلەر ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىردە ئىلگىرى-ئاخىر ئىشتىن توختاپ، شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ ئۆزگەرتىلىشىگە ئەگىشىپ، ئەسلىدىكى ئۆستەڭ تاشلىنىپ قېلىپ، تۇزلىنىپ كەتكەن.

رايون يەر ئۈستى ھالىتىنىڭ جەنۇبى ئېگىز، شىمالى پەس بولغانلىقتىن، تەبىئىي پەسلەش پەرقى زور بولۇپ، ئەۋرەز سىستېمىسىنىڭ لايىھىلىنىشىگە قولايلىق يارىتىلغان، شۇڭا بېسىملىق سۇ ھەيدەش

پونكتى قۇرۇش ھاجەتسىز، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ شەھەرنى سۇ بىلەن تەمىنلەش خراجىتىنمۇ ئازايتىدۇ. ئادەتتە پەقەت تەبىئىي ئېغىرلىق كۈچىگە تايىنىپلا سۇنى ئاققۇزۇپ تەمىنلىگىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سۇ ئېلىش نۇقتىسى دەريا ساھىلىنىڭ شېخىل قۇملۇق قاتلىمىدا بولغاچقا، سۇنى پاكىزلاش ھۈنەر-سەنئىتى تولىمۇ ئاددىي، ئۇرۇمچى دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىنى توسۇپ سۇ ئامبىرى ياسىغاندا، شەھەرنى سۇ بىلەن تەمىنلەش ئوڭاي بولسىمۇ، ئەمما شەھەر رايونى خۇددى «چوققىسىغا بىر قاپاق سۇنى توختىتىپ قويغاندەك» خەتەرلىك ھالەتتە تۇرۇپ، شەھەرنىڭ بىخەتەرلىكىگە خەۋپ كەلتۈرىدۇ.

شەھەر رايونىنىڭ ئۈچ تەرىپى تاغ بىلەن قورشىلىپ تۇرغاچقا، قىش ۋاقتىدىكى تەتۈر ئىللىق ئېقىم قاتلىمى قېلىن بولۇپ، شەھەر رايونى ئۈچۈن «قازان تۈۋىقى» رولىنى ئويناش بىلەن، شەھەر ئاسمىنىدىكى بۇلغانغان ماددىلارنى ئۈزۈنغىچە تارقىلالمايدىغان قىلىپ قويۇپ، شەھەر ھاۋاسىنىڭ تازىلىنىشىغا پايدىسىز تەسىر بېرىپ، شەھەر مۇھىتىنىڭ ئاسرىلىشىغا قىيىنچىلىق كەلتۈرۈپ بېرىدۇ.

1-باب تەبىئىي شارائىتى

1-پاراگراف گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈشى

تيانشان رايونى جۇڭغار ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبىي چېتىگە، ئۇرۇمچى دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىدىكى سايىلىق بەلباغا جايلاشقان. بۇ جاينىڭ گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈش مۇھىتى مۇنداق: تەڭرىتاغنىڭ ئۈزۈنلۇق (مېرىدىئان) يۆنىلىشلىك تۈزۈلمە بەلبېغى ئوتتۇرا بۆلۈكىنىڭ شىمالىي چېتىگە؛ ئىككى دانە ئىككىلەمچى تۈزۈلۈش بىرلىكى — ئۇرۇمچى ئولتۇرۇشما بەلبېغى ۋە بوغدا يايسىمان بۆرتمە بەلبېغىنىڭ قوشۇلغان جايىغا توغرا كېلىدۇ.

4-ئەسىردىن بۇيان، شەھەر رايونىنىڭ گېئولوگىيىلىك تۈزۈلمە ھەرىكىتى كۈچلۈك بولغان ھەمدە يېرىلىش ھەرىكىتى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن، بۇ يالغۇز 4-ئەسىر چۆكۈندىلىرىدە ئۆتۈشمە ھەرىكەت ۋە ئورۇن يۆتكىلىشى پەيدا قىلىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە 4-ئەسىرنىڭ ئوخشىمىغان مەزگىللەردىكى چۆكۈندىلىرىدە پەيدا بولۇش ھالىتىدىكى ئۆزگىرىش پەيدا قىلغان.

2-پاراگراف يەر شەكلى

تيانشان رايونىنىڭ يەر شەكلى ئۈزۈنچاق بولۇپ جەنۇبتىن شىمالغىچە بولغان ئارىلىقى ئۇزۇن، شەرقتىن غەربكە بولغان ئارىلىقى تار كەلگەن. شەرقىي يېرىم قىسمى قىرسىمان پەس تۆپىلىك (بەل) لەر ئارىسىدىكى ئويمان يەرلەردىن ئىبارەت. كەلكۈن يوللىرى چۆنەكتەك يانمۇ يان تارقالغان. شۇڭا شەھەر رايونىدا قولتۇق بەللەر بىرقەدەر كۆپ. مەسىلەن، داۋان (چوڭ قولتۇق)، ئەرداۋان (ئىككىنچى قولتۇق)، نەنلياڭ (جەنۇبىي تۆپىلىك)، بېيلياڭ (شىمالىي تۆپىلىك)، دۆڭدالياڭ (شەرقىي تۆپىلىك) قاتارلىق يەر ناملىرى دەل قىسمەن جايلارنىڭ يەر ئۈستى تۈزۈلۈشىدە ئويمان-دۆڭلەرنىڭ بىرقەدەر كۆپ بولۇشىدەك بۇ ئالاھىدىلىكنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. رايوننىڭ غەربىي يېرىم قىسمى ئۇرۇمچى دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىنى بويلاپ كەتكەن پەلەمپەيسىمان يەرلەر ۋە ساھىل بولغانلىقتىن، يەر ئۈستى تۈزۈلۈشىنىڭ شەرقىي جەنۇبى ئېگىز بولۇپ، ئۇرۇمچى دەرياسىنى بويلاپ غەربىي شىمالغا پەسلەپ بارىدۇ.

رايون تەۋەسىدىكى شىنجاڭ خەمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى دېڭىز يۈزىدىن 1100 مېتر ئېگىز، ھايۋانات باغچىسىنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 920 مېتر، چوڭ كۆۋرۈكنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 860 مېتر كېلىدۇ. شەرقىي جەنۇبتىن، غەربىي شىمالغا بولغان ئېگىزلىك پەرقى 15%—12 كېلىدۇ.

3-پاراگراف كىلماتى

تيانشان رايونىنىڭ كىلماتى ئوتتۇرا مۆتىدىل بەلباغ يېرىم قۇرغاق قۇرۇقلۇق خاراكتېرىدىكى كىلمات بولۇپ، ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى مۇنداق: ئىسسىق-سوغۇق ئۆزگىرىشى كەسكىن، كېچە-كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى زور، ھاۋا كۆپىنچە ئوچۇق، ھۆل-يېغىن مىقدارى ئاز.

1950-يىلدىن 1980-يىلغىچە بولغان ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 5.9℃ بولغان. قىش پەسلىدە قاتتىق سوغۇق بولۇپ، داۋاملىشىدىغان ۋاقتى ئۇزۇنراق، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 41.5℃ (1951-يىل 2-ئاينىڭ 27-كۈنى)قا چۈشكەن؛ ياز پەسلىدە قاتتىق ئىسسىق بولۇپ بۇنىڭ داۋاملىشىدىغان ۋاقتى قىسقىراق، ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 40.5℃ (1973-يىل 8-ئاينىڭ 1-كۈنى)قا چىققان، يىللىق ھۆل-يېغىن مىقدارى ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا 277.8 مىللىمېتر، قىشتا يېغىلغان قارنىڭ ئەڭ زور قېلىنلىقى 43 سانتىمېتر (1959-يىل 3-ئاينىڭ 19-كۈنى) بولغان. ئوتتۇرىچە قىراۋسىز مەزگىلى 165 كۈن، ئەڭ كۆپ بولغاندا 201 كۈن (1967-يىلى)، ئوتتۇرىچە كۈن نۇرى چۈشۈش ۋاقتى 2706.4 سائەت، ئوتتۇرىچە كۈن نۇرى چۈشۈش نىسبىتى 60% بولىدۇ.

ئەتىياز پەسلى (3—5-ئاي)، تېمپېراتۇرىنىڭ ئۆرلىشى تېز، ئەمما تۇراقسىز، شامال، قار-يامغۇر كۆپ، تېمپېراتۇرىنىڭ ئەڭ زور دەرىجىدە ئۆدا چۈشۈپ كېتىشى 20℃، ئاندا-ساندا قاتتىق يامغۇر ۋە قار ياغىدۇ.

ياز پەسلى (6—8-ئاي)، ھاۋا قاتتىق ئىسسىق بولىدۇ. كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتى ئۇزۇن، ھۆل-يېغىن مەركەزلەشكەن، ئۆتكۈنچى شامال-يامغۇر كۆپ بولۇپ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 21.2℃—23.5 بولىدۇ. 7-ئاي ئەڭ ئىسسىق بولۇپ، ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 40.5℃ بولىدۇ.

كۈز پەسلى (9—11-ئاي)، كۈزدە ھاۋا سالقىنلاپ، تېمپېراتۇرا تېزدىن تۆۋەنلەيدۇ، كۆپىنچە كۈچلۈك شامال چىقىدۇ. ئايلىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا تۆۋەنلىشى 9℃ ئەتراپىدا بولىدۇ، شىمالنىڭ سوغۇق ھاۋاسى كىرىشكە باشلايدۇ، قىراۋ-قارلار بىر-بىرىگە ئۇلىشىپ كېلىدۇ.

قىش پەسلى (12-ئايدىن كېلەر يىلى 2-ئايغىچە)، ھاۋارايى تۇراقلىق، ئۆزگىرىش ئاز بولۇپ، قاتتىق سوغۇق داۋاملىشىدۇ. ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11.6℃—14.6 ئارىلىقىدا بولىدۇ. 1-ئاي ئەڭ سوغۇق بولۇپ، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرىسى 41.5℃ بولىدۇ.

ئۇرۇمچى شەھەرلىك ھاۋارايى ئىدارىسىنىڭ ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، 1950-يىلدىن بۇيان، ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا ھەر ئون يىلدا تېمپېراتۇرا 0.5℃ ئۆرلەپ بارغان. بۇ ئاساسەن شەھەر سانائىتى، قاتناش، نوپۇسىنىڭ تېز سۈرئەتتە ئارتىپ بېرىشى بىلەن، شەھەر ئاسمىنىدىكى كاربون Ⅳ ئوكسىدىنىڭ قۇيۇقلۇقى ئېشىپ، شەھەر «ئىسسىق ئارىلى» تەسىرىنى پەيدا قىلغانلىقىدىن بولغان.

4-پاراگراف سۇ رايى

تيانشان رايونى تەۋەسىدە ئاساسەن ئۇرۇمچى دەريا‌سى ۋە سەيۋوپۇ كۆلىدىن ئىبارەت سۇ سىستېمىسى بار. ئۇرۇمچى دەريا‌سى تەڭرىتاغ تىزمىسىدىكى ئىلانقابىرغا تېغىنىڭ غالىبىيەت داۋانىدىكى 1-نومۇرلۇق

مۇزلۇقتىن باشلىنىپ، جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ ئېقىپ چىققاندىن كېيىن، ئۇرۇمچى ناھىيىسىنىڭ جەنۇبىي تاغ (نەنسەن) دىكى توققۇز دەريا ئېقىنى بىلەن قوشۇلۇپ، تاغ ئالدىدىكى كەلكۇن يېغىلىدىغان چۆكۈندى تۈزلەڭلىك ئارقىلىق تيانشان رايونى تەۋەسىدىن ئېقىپ ئۆتۈپ، ئاخىردا ھېڭجىن سۇ ئامبىرىغا قۇيۇلىدۇ. ئۇنىڭ يىللىق سىرغىم ئېقىن مىقدارى 235 مىليون كۇب مېتر، ئېقىپ ئۆتىدىغان رايونلارنىڭ يەر مەيدانى 5128 كۋادرات كىلومېتر بولۇپ، تيانشان رايونى، جۈملىدىن ئۇرۇمچى شەھىرى بويىچە ئەڭ چوڭ دەريا ھېسابلىنىدۇ. 1960-يىلى ئۇرۇمچى دەريا‌سى ئوتتۇرا ئېقىمىدىكى ئۇلانباي سۇ ئامبىرى رەسمىي پۈتۈپ، سۇ قاچىلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئەسلى دەريا قىنىدىكى سۇ ئېقىمى تىنچلىق ئۆستىگىكە باشلىنىپ، ئېقىم سۈرئىتى تېزلىتىلگەنلىكتىن، دەريا قىنى قۇرۇپ كەتتى. 1965-يىلى دەريا قىنىغا تاشيول ياسىلىپ، ئەينى زامانلاردىكى بۇ دەريا ئەمدى شەھەر رايونىدىن ئۆتىدىغان مۇھىم غول قاتناش لىنىيىسى بولۇپ قالدى. سەيۇپۇ كۆلىنىڭ سۇيى قارا ئۇچۇم تېغىنىڭ شىمالىي چوققىسىدىكى بوغدا تېغىدىن سەيۇپۇ ئويمانلىقىغا ئېقىپ كىرىدىغان سۇلار ۋە سەيۇپۇ ئويمانلىقى ئىچىدىكى كۆل، سازلىقلاردىكى سۇلاردىن ھاسىل بولغان سۇ سىستېمىسىدۇر. بۇنىڭ غول قىسمى سەيۇپۇ كۆلى بولۇپ كۆلنىڭ يەر مەيدانى 30 كۋادرات كىلومېتر، كۆل سۇيىنىڭ ئوتتۇرىچە چوڭقۇرلۇقى 4.2 مېتر كېلىدۇ. سەيۇپۇ كۆلنىڭ شەرقىدە 14 كىلومېتر يىراقلىقتا تۇز كۆل بولۇپ، شىنجاڭ بويىچە تۇز ئېلىنىدىغان ئاتاقلىق كۆل. كۆلنىڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكى 1071 مېتر، يەر مەيدانى 24 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. كۆل سۇيىدىكى تۇز تەركىبى 25% تىن يۇقىرى بولۇپ، تۇز خىمىيە سانائىتىنىڭ مۇھىم خام ئەشيا بازىسى ھېسابلىنىدۇ.

5-پاراگراف تۇپراق

تيانشان رايونى تاغ ئېتىكىدىن دەريا ۋادىسىدىكى بەلباغ ئىچىگە جايلاشقان بولۇپ، تاغ ئالدى چۆكۈندى تۈزلەڭلىك ۋە دەريا ساھىلىغا ئۇزۇلمە خاراكتېرلىك ئورۇنلاشقان. يەر يۈزى پەلەمپەيسىمان ئۆزگىرىش ھاسىل قىلغان، ئۇنىڭ تۇپرىقى ئاساسەن قارا چىلان تۇپراق، قوڭۇر چىلان تۇپراق، كۇلرەڭ قۇم تۇپراق، چىم تۇپراق، سۇغىرىلىدىغان تۇپراق، نەم تۇپراق، شاللىق تۇپرىقى، سازلىق تۇپرىقى قاتارلىق سەككىز تۈرگە بۆلىنىدۇ. تۇپراقنى شەكىللەندۈرگەن ئەسلى ماددىلار ئاساسەن كەلكۇن چۆكۈندىسى، تىنما لاتقىلار، قاپتال چۆكۈندىسى، قالدۇق چۆكۈندىلەر، كۆل چۆكۈندىلىرى ۋە مۇز سۇيى چۆكۈندىلەر-دىن ئىبارەت. يەر ئاساسەن ئەت توپا، ئاز بىر قىسمى قۇمساز توپا ۋە سېغىز توپا بولۇپ، تۇپراقنىڭ سېلىشتۇرما سىغىمى $1.7—3.1 g/cm^3$، سۇ سىڭدۈرۈشى مۇئاپىق، تۇپراقتىكى ئورگانىك ماددىلارنىڭ ئوتتۇرىچە تەركىبى 3%—1.8% بولۇپ، ئوزۇقلۇق ماددىلار بىرقەدەر مول، كۆپ قىسىم تۇپرىقى ئىشقارلىققا مايىل ئوتتۇرا ھال تۇپراقتۇر.

تيانشان رايونىنىڭ تۇپرىقىنىڭ شەرقىدىن غەربىگە جايلىشىش ئەھۋالى مۇنداق:

تاغ ئالدى ئېدىرلىق، قاپتاللار كۆپىنچە ئادەتتىكى كالتسىيلىق قارا تۇپراق؛ كەلكۇن چۆكۈندىسى يەلپۇگۈچسىمان تۈزلەڭلىكنىڭ ئوتتۇرا قىسمى، دەريا ئوتتۇرىسىدىكى پەس يەرلەر، سايلارنىڭ كۆپىنچىسى سۇغىرىپ تېرىلىدىغان كالتسىيلىق قارا چىلان تۇپراق؛ دەريا ساھىلى، دەريا قولتۇقلىرى، ئېدىرلار ئارىسىدىكى جىرالار كۆپىنچە سۇغىرىپ تېرىلىدىغان كالتسىيلىق قوڭۇر تۇپراق بولۇپ، بىر قىسىم پەس يەرلەر ۋە يەلپۇگۈچسىمان بەلباغنىڭ ئىچىگە بىر بۆلەك سۇغىرىلىدىغان سازلىق تۇپراق جايلاشقان.

2-باب تەبئىي ئاپەتلەر

تارىختا تيانشان رايونىدا يۈز بەرگەن تەبئىي ئاپەتلەر ئاساسەن قىيان، يامغۇر ئاپىتى ۋە يەر تەۋرەشتىن ئىبارەت. قىيان كۆۋرۈكلەرنى بۇزۇۋېتىپ، قاتناشنى توختىتىپ قويغان. ئۇدا نەچچە كۈنلەپ توختىماي ياغقان قاتتىق يامغۇر نەتىجىسىدە كىشىك تاملىق ئۆيلەردىن تامچا ئۆتۈپ كەتكەن؛ كوچا مەھەللىلەرنىڭ ھەممىلا يېرىدە سۇ يىغىلىپ قالغان؛ شۇنىڭ بىلەن خەلق تۇرمۇشىغا نۇرغۇن زىيان ۋە قولايسىزلىقلارنى ئېلىپ كەلگەن. يەر تەۋرەش نەتىجىسىدە، ئۆيلەر ئۆرۈلۈپ، ئادەملەر تالاپاەتكە ئۇچراپ، زىيان ئېغىر بولغان. بۇندىن باشقا ئەتىياز پەسلىدىكى بوران ۋە چېكەتكە، تۇمان، مۆلدۈر، سوغۇق ئېقىم قاتارلىقلارمۇ تيانشان رايونىدا ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ئاپەت پەيدا قىلغان.

1-پاراگراف قىيان ۋە يامغۇر ئاپىتى

تيانشان رايونىدا كۆپىنچە قىيان ئاپەت پەيدا قىلىدۇ، بۇاسىتە يۈز بېرىدىغان يامغۇر ئاپىتى ئازراق، يازِ پەسلىدە تاغ رايونلىرىدا يامغۇر كەلكۈنگە ئايلىنىپ، ئاسانلا تۆۋەنكە تاشىدۇ. ئەتىياز كۈنلىرىدە بىمەھەل ئىسسىق بولسا، يېراق تاغلاردىكى مۇزلۇقلار ۋە يېقىن تاغلاردىكى يىغىندى قارنىڭ تېزدىن ئېرىپ كېتىشىمۇ شەھەر رايونىغا كەلكۈن كېلىشىگە سەۋەب بولىدۇ.

«شىنجاڭ سۇچىلىق تەزكىرىسى»نىڭ 1986-يىللىق سانىغا بېسىلغان «ئۇرۇمچى دەرياسىنىڭ كەلكۈن تارىخى ئۇستىدە دەسلەپكى ئىزدىنىش» ماۋزۇلۇق ماقالىدا «يۈز يىلدىن بۇيان، شەھەر رايونىغا 16 قېتىمدىن ئارتۇق زور كەلكۈن كەلگەن. ھەر قېتىم كەلكۈن كەلگەندە، يول، كۆۋرۈكلەر بۇزۇلۇپ، قاتناش توسۇلۇپ، ئۆي-ئىمارەتلەر ئۆرۈلۈپ، كەلكۈندىن كېيىن، ھەممىلا جاي لاي-پاتقاق بولۇپ، خەلقنىڭ مال-مۈلكى ئېغىر زىيانغا ئۇچرىغان» دەپ خاتىرىلەنگەن.

چىڭ سۇلالىسى چېخىنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 53-يىلى (1788-يىلى) 4-ئايدا، شىددەتلىك قىيان كېلىپ دىخۇا شەھىرىدىكى پۇقرالارنىڭ 500 ئېغىز ئۆيى سۇ ئاستىدا قالغان. باشبۇغ شاڭ ئەن ئاپەتكە ئۇچرىغان ئائىلىلەرنىڭ ھەربىر ئېغىز ئۆيىنى ئۆچۈن بىر سەر كۈمۈشتىن قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىپ، ئۇلارنىڭ قايتىدىن ئۆي سېلىۋېلىشىغا ياردەم بەرگەن.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلى (1938-يىلى) 3-ئاينىڭ 17-كۈنى ھاۋانىڭ بىمەھەل ئىسسىپ كېتىشى تۇپەيلىدىن 3-ئاينىڭ ئىچىدىلا شەھەرنىڭ شەرقىي جەنۇب تاغ تۆپىسىدىكى يىغىندى قار ئېرىپ كېتىپ، قار سۇيى شەھەر رايونىغا تېشىپ كىرىش بىلەن، نەچچە يۈز ئېغىز ئۆي-ئىمارەتنى ئۆرۈۋەتكەن، شەھەر ئىچىدىكى ھەرقايسى كۆۋرۈكلەرنمۇ كەلكۈن سۇيى ئېلىپ قاچقان (تەلەيگە يارىشا ئادەم ئۆلۈپ يارىلانمىغان).

ئازادلىقتىن كېيىنكى ئەڭ زور كەلكۈن — 1953-يىل 8-ئاينىڭ 4-كۈنى كەلگەن بىر قېتىملىق كەلكۈن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ قېتىمقى كەلكۈندە، ئۇرۇمچى دەرياسىدىكى كەلكۈن ئېقىمى سېكۇنتىغا 360 كۇب مېتردىن يېتىپ، بۇ دەريادىكى ئۇچ كۆۋرۈك (چوڭ كۆۋرۈك، ئوتتۇرا كۆۋرۈك، باش كۆۋرۈك) پۈتۈنلەي بۇزۇلۇپ، قاتناش تۆت-بەش كۈن ئۈزۈلۈپ قالغان؛ گېزىت ۋە خەت-چەكلەر پۈتۈنلەي ئايروپىلان ئارقىلىق تارقىتىلغان؛ پەقەت كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش خىراجىتىلا 650 نەچچە مىڭ يۈەنگە يەتكەن. ئۇندىن كېيىنكى زور كەلكۈن 1980-يىلى كۈز پەسلىدە يۈز بەرگەن بولۇپ، كەلكۈن

ئېقىمى سېكۇنتىغا 15 كۇب مېتردىن يەتكەن؛ شىنخۇا يولى پۇتۇنلەي كەلكۇن يولىغا ئايلىنىپ قېلىپ، قاتناشقا تەسىر يەتكەن؛ شۇ كۈنى ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتى كومانىدىر جەڭچىلەرنى چىقىرىپ، يولدىن ئۆتىدىغان قېرىلار ۋە بالىلارنى يۆدەپ توشۇغان.

خاتىرلىنىشىچە، قاتتىق يامغۇر تۆپەيلىدىن كېلىپ چىققان ئاپەتنىڭ ئەڭ دەسلەپكىسى جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) 9-ئايدا يۈز بەرگەن بولۇپ، دىخۇا شەھىرىدە كۈنلۈك ھۆل-يېغىن مىقدارى 80 مىللىمېتردىن يەتكەن، ئالاھىدە قاتتىق يامغۇر يېغىش بىلەن 100 ئېغىزدىن ئارتۇق خەلق ئۆيلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ، 100 مودىن ئارتۇق تېرىلغۇ يەر ۋەيران بولغان.

1964-يىل 4-ئاينىڭ 16-كۈنىدىن 18-كۈنىگىچە ئۇدا يامغۇر يېغىپ، كۆپلىگەن كېسەك تاملىق ئۆيلەردىن يامغۇر ئۆتۈپ كېتىپ، 350 ئېغىز ئۆي-ئىمارەت ئۆرۈلۈپ چۈشكەن. 2286 ئېغىز ئۆي-ئىمارەت خەتەرلىك ئۆيلەرگە ئايلىنىپ قالغان. شەھەرلىك پارتكوم ئۇرۇھىچىدە تۇرۇشلۇق ئىدارىلەرنى زال، مەجلىسخانىلىرىنى خەتەرلىك ئۆيلەردىن كۆچۈپ چىققان ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ۋاقىتلىق ئولتۇرۇپ تۇرۇشىغا بىكارلاپ بېرىشكە چاقىرغان. ستاتىستىكىغا قارىغاندا، ئەينى ۋاقىتتا ئۆيلىرىدىن كۆچۈپ چىقىشقا مەجبۇر بولغان ئامما 7403 ئائىلە، 23 مىڭ 300 ئادەمگە يەتكەن.

1987-يىل 12-ئاينىڭ 22-كۈنى (دېھقانلار كالېندارى بويىچە قىشلىق كۈن-تۈن توختىشى) چۈشتىن كېيىن سائەت تۆتتە شەھەر رايونىدا ئۇشتۇمتوت يامغۇر يېغىشقا باشلاپ، يامغۇر يەرگە چۈشكەن ھامان دەرھال مۇز تۇتۇپ، يول يۈزىنى ئەينەكتەك سىلىق قىلىۋەتكەن. ھەتتا پىيادىلەرمۇ يول مېڭىشقا ئامالسىز قېلىپ، شەھەر قاتنىشى ۋاقىتلىق توختىغان. بۇ ئۇرۇھىچىدە ھاۋا رايى خاتىرلىنىشكە باشلىغاندىن بۇيانقى تۆنجى قېتىملىق قىشتا يامغۇر يانغان غەلىتە ئەھۋال بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شەھەرلىك ھاۋا رايى ئىدارىسىنىڭ كۆزىتىپ ئۆلچىشىگە ئاساسلانغاندا، بۇ يۈقىرى ھاۋا بوشلۇقىدىكى قۇرغاق ئىللىق ھاۋا ئېقىمىنىڭ جىددىي تۆۋەنلىشىدىن كېلىپ چىققان. كۆزىتىش ماتېرىياللىرىدا خاتىرلىنىشىچە، يامغۇر سائەت 15تىن 59 مىنۇت ئۆتكەندە باشلىنىپ، دەسلەپىدە قار ئارىلاش يانغان، بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن يامغۇرغا ئايلىنىپ، ئۇزۇلۇپ-ئۇزۇلۇپ تاكى سائەت نۆلدىن 20 مىنۇت ئۆتكەنگە قەدەر داۋام قىلغان. بۇ جەريانداكى ھۆل-يېغىن مىقدارى 5.2 مىللىمېتر بولغان.

بۇ قېتىمقى قىشلىق يامغۇر ئاساسەن شىمالىي قۇتۇپ سوغۇق ھاۋا ئېقىمىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالمۇتا ئەتراپىدىكى مۇتىدىل نەم ھاۋانىڭ شىنجاڭغا سۇرۇلگەنلىكىدىن كېلىپ چىققان. 22-كۈنى تاڭ سەھەردە ئۇرۇھىچىنىڭ تەڭرىتاغ ئەتراپىلىرىدىكى دېڭىز يۈزىدىن 2000 مېتر ئۆپچۆرىسىدە ئېگىز بولغان جايلارنىڭ ھاۋا تېمپېراتۇرىسى ℃8قا يەتكەن، يەر شەكلى ۋە شەھەردىن چىقىرىلغان كېرەكسىز گازلارنىڭ تەسىرىدە قىشنىڭ پەسلىدە شەھەر ئاسمىنىدا تەتۇر ئىللىق ئېقىم شەكىللەنگەن. شۇ كۈنى تەتۇر ئىللىق ئېقىم قاتلىمىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمىنىڭ نەملىكى ناھايىتى يۇقىرى بولغانلىقتىن، ئۇ كۆپلەپ يامغۇر بۇلۇتلىرىنى ھاسىل قىلغان.

2-پاراگراف يەر تەۋرەش

چىڭ سۇلالىسى تۇڭجى سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى (1864-يىلى)نىڭ 2-ئېيىدا دىخۇادا بۇزغۇنچىلىق خاراكتېرلىك يەر تەۋرەش يۈز بەرگەن. تەۋرەش مەركىزىنىڭ كۈچلۈكلىكى ئالتە-يەتتە گرادۇس بولۇپ، تەۋرەش دەرىجىسى تەخمىنەن ئالتە بال بولغان.

چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 29-يىلى (1903-يىلى) ئەتىيازدا دىخۇادا كۈچلۈك يەر

تەۋرەپ، ئون كۈن داۋام قىلغان. پىششىق خىش ئۆيلەرمۇ بېرىلىپ، ئاھالىلەر پەقەت ئۆي سىرتىدىكى ھويلىلاردا يېتىپ قوپۇشقا مەجبۇر بولغان.

جۇڭخۇا مىنگونىك 20-يىلى (1931-يىلى) 8-ئاينىڭ 11-كۈنى ئالتاينىڭ كۆكتوقاي ناھىيىسىدە يەر تەۋرەپ، تەۋرەش دولقۇنىنىڭ دائىرىسى ناھايىتى كەڭ بولغان. ئوتتۇرىچە تەۋرەش رادىئوسى 400 كىلومېتردىن يېتىپ، ئۇ ئۇرۇمچى، تۇرپان قاتارلىق جايلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان. نۇرغۇن كىشىلەر ئۆيقا ئىچىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ دەلدۇگىنىپ ئۆرە تۇرالماي قالغان؛ قاچىلاردىكى سۇيۇقلۇقلار داۋالغۇپ تېشىپ چىققان؛ ئېسىقلىق نەرسىلەر پۈلاڭلاپ، دەرەخ شاخلىرى ئىگىلىپ كەتكەن؛ ئۆگزىلەردىن توپا-چاڭ قۇيۇلۇپ، كونىراق ئۆيلەرنىڭ تاملىرى ۋە ئۇزۇن ۋاقىت رېمونت قىلىنمىغان لاي تاملار بېرىلىپ، بەزىلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن؛ ئادەم، چارۋىلاردىمۇ ئۆلۈش، يارىلىنىش كۆرۈلگەن (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يەر تەۋرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىدارىسىنىڭ «1931-يىلدىكى سەككىز بال قاتتىق يەر تەۋرىشىنىڭ خۇلاسە دوكلاتى»دىن ئېلىندى). ئەينى ۋاقىتتا چىڭخۇا داشۆسى جۇغرافىيە فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى يۇمەن فۇلى ئۇرۇمچىدە بولۇپ، نەق مەيدانىدا ئەينى ئەھۋالنى مۇنداق خاتىرىلىگەن: «يەر تەۋرىگەن چاغدا قاتتىق ئۇيقۇدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، ئۆي سىرتىغا قېچىپ چىقىۋالدىم. دېرىزىلەر سىلكىنىشتىن جالاقلاپ كەتتى، شەھەر سىرتىدىكى ئەسكى ئۆيلەرنىڭ تاملىرى ئۆرۈلۈپ چۈشتى.» («دۆلەتلىك بېيجىڭ تەتقىقات ئاكادېمىيەسىنىڭ خىزمەت دوكلاتى»نىڭ 5-توم، 1-سانىغا قارالسۇن).

1965-يىل 11-ئاينىڭ 13-كۈنى سائەت 12دىن 33 مىنۇت 51 سېكۇنت ئۆتكەندە، ئۇرۇمچىنىڭ شەرقىي شىمالىدا 6.9 بال يەر تەۋرىدى.تەۋرەش مەركىزى ئۇرۇمچىنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى لۈساۋگۇ (شەرقىي ئۇزۇنلۇق ′88°08، شىمالىي كەڭلىك ′43°59)دا بولۇپ، يەر تەۋرەش مەركىزىنىڭ كۈچلۈكلىكى سەككىز گرادۇس. شەھەر رايونىنىڭ كۈچلۈكلۈكى يەتتە گرادۇس، تەۋرەش مەنبەسىنىڭ چوڭقۇرلۇقى 40 كىلومېتر بولغان؛ يەتتە ئادەم ئۆلگەن، 40 ئادەم يارىدار بولغان. تېنىشان رايونىدا 102 ئېغىز ئۆي، ئالتە تام ئۆرۈلۈپ چۈشكەن؛ مۇتلەق كۆپ ساندىكى كېسەك تاملىق ئۆيلەرنىڭ تاملىرى بېرىلىپ، تۇرخۇنلىرى قىيسىيىپ قالغان؛ ئىككى ئادەم ئۆلۈپ، 14 ئادەم يارىلانغان، ئىككى ئادەم قورقۇپ كېتىپ نېرۋىسىدىن ئادىشىپ قالغان.

ئۇلانباي ۋە خۇڭيەنچى سۇ ئامبارلىرىنىڭ دامبا ئۈستى، توما ئۆيى، سۇڭگۇچ ۋە دولقۇندىن ساقلىغۇچى تاملىرى بېرىلغان ۋە بۇزۇلغان؛ سېغىز ۋە شېغىل ئارىلاش تاغ يۇزىدىمۇ بەزىبىر يۆتكىلىش، بېرىلىشلار كۆرۈلگەن.

3-پاراگراف چېكەتكە ئاپىتى

دىخۇا شەھىرى ئوتلاق ئاساسىدا تەرەققىي قىلىپ بارلىققا كەلگەن بولغاچقا، شەھەر ئىچىدە كۆكتاتلىقلار بار ئىدى. تارىختا چېكەتكە يوقىتىشقا دائىر ئەڭ بۇرۇنقى خاتىرە چىڭ سۇلالىسى چېيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 54-يىلى (1789-يىلى) 7-ئاينىڭ 11-كۈنى دىخۇادا يۈز بەرگەن چېكەتكە ئاپىتى خاتىرىسىدۇر. يەرلىك ئەمەلدارلار بۇ ئەھۋالنى چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئوردىسىغا مەلۇم قىلىپ، يارىدەم سورىغان.

جۇڭخۇا مىنگونىك 30-يىلى (1941-يىلى) دىخۇادا مىسلى كۆرۈلمىگەن زور چېكەتكە ئاپىتى يۈز بەرگەن. ھۆكۈمەت 20 نەچچە ئايروپىلان (قېتىم) چقىرىپ چېكەتكە يوقاتقان. بۇ دىخۇادا ئايروپىلان ئارقىلىق چېكەتكە يوقىتىشنىك باشلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

1951-يىل 4-ئاينىڭ ئاخىرىدىن 5-ئاينىڭ 18-كۈنىگە قەدەر، دىخۇانىڭ شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدا

نۇرغۇن چېكەتكە پەيدا بولغانلىقى بايقالغان بولۇپ، ئۇ زىيان سالغان يەر كۆلىمى 518 مىڭ 880 موغا يېتىپ، 5560 مو يەردىكى يېشىل مايسىنى پاكىز-پاكىز يەپ تاشلىغان.

1953-يىل 4-ئاينىڭ 20-كۈنى دىخۇا شەھەر ئەتراپىدا يەنە بىر قېتىم چېكەتكە ئاپىتى يۈز بەرگەن. 5-ئاينىڭ 5-كۈنىدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، 26 مىڭ مو يەردىكى مايسا چېكەتكە تەرىپىدىن يەپ كېتىلگەن. چېكەتكىلەر ھەربىر كۋادرات مېتر يەرگە يىگىرمىدىن 300 گىچە توغرا كەلگەن. ئەڭ كۆپ بولغاندا ھەربىر كۋادرات مېتر يەرگە 500 —2000 دانىدىن چېكەتكە چۈشكەن.

4-پاراگراف باشقا ئاپەتلەر

«ئۇرۇمچىدىكى چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»دا خاتىرىلىنىشچە تيانشان رايونىغا ئىقتىسادىي زىيان ئېلىپ كەلگەن ئاپەتلەر يەنە مۆلدۈر، تۇمان، بوران ۋە سوغۇق ئېقىم قاتارلىقلاردىن ئىبارەت ئىكەن.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 8-يىلى (1919-يىلى) يازدا دىخۇادا قاتتىق مۆلدۈر يېغىپ، مۆلدۈرنىڭ چوڭلىرى قوغۇندەك، كىچىكلىرى تۇخۇمدەك چوڭلۇقتا چۈشكەن. بۇنىڭ بىلەن ئۆيلەر ئۆرۈلۈپ، ئولتۇرۇشۇپ، ئېتىزلىقلار قاقاسلىشىپ، سانسىز چارۋىلار ئۆلگەن ۋە يارىلانغان.

1959-يىل 5-ئاينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇمچىنىڭ شەرقىي جۇنۇبىدا شامال چىقىپ، قۇم چاڭلارنى ئۈچۈرتۈپ، قارا بورانغا ئايلىنىش بىلەن، خەلق ئاۋىئاتسىيەسىنىڭ «L—14» بەلگىلىك بىر ئايروپىلانى قۇنۇۋاتقاندا يەرگە قاتتىق سوقۇلۇپ كېتىپ ۋەيران بولغان. يەنە بىر قېتىملىق بوران ئاپىتى 1970-يىل 4-ئاينىڭ 10-كۈنى يۈز بەرگەن بولۇپ، ئۇرۇمچى شەھىرى 36 سائەت داۋام قىلغان زور بوران زەربىسىگە ئۇچرىغان. چەنۇبىي شەھەر ئەتراپى رايونىدا ئەڭ يۇقىرى شامال تېزلىكى سېكۇنتىغا 40 مېتردىن ئېشىپ كەتكەن؛ ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىلىرىدىكى تورخۇنلار ۋە سىمتاناپ تۈۋرۈكلىرى ئۆرۈلۈپ كېتىپ، پۈتۈن شەھەر بويىچە توك توختاپ قالغان.

ئازادلىقتىن كېيىن، سوغۇق ئېقىم ئاپىتىنىڭ ئەڭ بۇرۇنقىسى 1958-يىل 5-ئاينىڭ 30-كۈنى، ئەڭ كېيىنكىسى 1969-يىل 9-ئاينىڭ 5-كۈنى يۈز بەرگەن بولۇپ، ئاپەت جەريانىدا يېشىل ئۆسۈملۈكلەر ئېغىر زىيانغا ئۇچرىغان.

1985-يىل 12-ئاينىڭ 23-كۈنى ئۇرۇمچىدە قويۇق تۇمان پەيدا بولۇپ، شۇ كۈنى شەھەردە 11 قېتىم قاتناش ھادىسىسى يۈز بېرىپ، تۆت ئادەم ئۆلگەن ۋە يارىلانغان. خەلق ئاۋىئاتسىيەسىنىڭ بىر ئايروپىلانى قونالماي قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان، تۆت ئايروپىلان ۋاقتىدا ئۇچالمىغان.

4-بۆلۈم

شەھەر رايونى قۇرۇلۇشى

ئومۇمىي بايان

تيانشان رايونى ـ دىخۇا شەھرى ئاساسدا تەدرىجىي تەرەققىي قىلغان رايون. ھازىرقى داشىزى ئەينى ۋاقىتتا دىخۇا شەھرىنىڭ مەركىزى بولۇپ، كونا دىخۇا شەھرى پۈتۈنلەي رايون دائىرىسى ئىچىدە ئىدى.

دىخۇا شەھرى شەھەر بولۇپ قۇرۇلغىنىغا گەرچە 200 نەچچە يىل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئازادلىقتىن ئىلگىرى جۇغراپىيىلىك ئورنى يىراق بولغانلىقى، ھۆكۈمەتنىڭ چىرىكلىكى تۈپەيلىدىن، شەھەرنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولدى. شەھەر قۇرۇلۇش تۈرلىرىدە قەلئە، بۇتخانا ياساش ئۈزۈن مەزگىلگىچە ئاساس قىلىندى. 1949-يىلىغا قەدەر شەھەر رايونىدىكى يوللارنىڭ ئاساسلىقى توپا-شىبغىل يول بولۇپ، پەقەت بەش ئاساسلىق غول يولغىلا قاراماي يانقۇزۇلغان. باشقا غول يول ۋە مەھەللە-كوچا يوللىرىنىڭ ھەممىسى توپا يول بولۇپ، ھاۋا ئوچۇق كۈنلەردە توپا ياغدىغان، يامغۇرلۇق كۈنلەردە پاتقاق بولۇپ كېتىدىغان ئەھۋال ئومۇمىيۈزلۈك مەۋجۇت ئىدى. شەھەر رايونىدىكى تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ كۆپ قىسمى بىر قەۋەتلىك تام ئۆيلەر ئىدى. شەھەر ئاھالىلىرى سۇ ئىچىشتە ئاساسلىقى بۇلاق سۇيى، قۇدۇق سۇيى، دەريا سۇيى ۋە كۆل سۇيىنى ئىشلىتەتتى. ئىچىملىك سۇيىنى دېزىنفېكسىيەلەيدىغان ياكى سۇ بىلەن تەمىنلەيدىغان ھېچقانداق ئەسلىھە يوق ئىدى. ئادەتتە تۇرمۇشتىن چىققان كېرەكسىز سۇلارنى ھەممىلا يەردە كۆرگىلى بولاتتى. شەھەر رايونىدا پاسكىنا سۇلارنى چىقىرىدىغان يەر ئاستى تۇرۇبىلار يوق، ئاممىۋى قاتناش ناھايىتى قالاق بولۇپ، پەقەت ئىككى يولدىلا كوچا ئاپتوبۇسى قاتنايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەزىدە بار بەزىدە يوق ئىدى. شەھەر ئىچىدىكى ئورمان، دەل-دەرەخلەر ناھايىتى ئاز بولۇپ، قىسمەن كۆكەرتىلگەن يەرلەرنى ئەمەلدارلار شەخسىي ئىگىلىۋالغان. شەھەرنىڭ بىرەر جايىدا كۆزگە كۆرۈنگىدەك ياكى تىلغا ئالغۇدەك باغچىمۇ يوق ئىدى. شەھەر رايونىدا مەخسۇس تازىلىق ئەترىتى يوق بولۇپ، كوچا-يوللاردىكى ئەخلەتلەرنى يول ياقىسىدىكى دۇكانلاردىكى ئادەملەر تازىلايتتى. كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستەڭلىرىنىڭ كۆپ قىسمى دېھقانچىلىققا ئىشلىتىلىدىغان ئېرىق-ئۆستەڭلەر بولۇپ، پەس-تۆۋەن جايلار دائىم دېگۈدەك سۇ ئاستىدا قالاتتى. شەھەر ئەسلىھەلىرى قالاق بولۇپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى قولايسىز ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، شەھەر مۇھىتى ۋە قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش

ئۇچۇن، دۆلەت ھەر يىلى شەھەر قۇرۇلۇشىغا زور مىقداردا مەبلەغ ئاجراتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە خەلقنىڭ شەھىرىنى خەلق قۇرۇش، خەلقنىڭ شەھىرىنى خەلق باشقۇرۇش فاڭجېنىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى شەھەر قۇرۇش ۋە شەھەر باشقۇرۇش خىزمىتىگە كەڭ كۆلەمدە سەپەرۋەر قىلدى. 37 يىللىق ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسەتىش ئارقىلىق، شەھەر قىياپىتىدە غايەت زور ئۆزگىرىش بارلىققا كەلدى. ھازىر رايون تەۋەسىدە بىر-بىرىگە يانداش سېلىنغان ئېگىز-ئېگىز بىنالار قەد كۆتۈردى. بىر-بىرىگە تۇتاشتۇرۇلغان ۋە كېسىشىپ ئۆتىدىغان يوللار ھەممە تەرەپكە سوزۇلدى. يوللارنى ئاسفالىتلاش-تۇرۇش ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇلدى. سۇ بىلەن تەمىنلەش ۋە سۇ چىقىرىش سىستېمىسى تورلاشتۇرۇلۇپ، ھويلا-قورۇ ۋە ئائىلىلەرگىچە كىرگۈزۈلۈپ، تۇرۇبىلاشتۇرۇش ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇلدى. ئەخلەتلەرنى چوڭ ئەخلەت چېلىكى، ئەخلەت ساندۇقى ئارقىلىق يىغىش، قاچىلاش، توشۇش ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇلدى. تىيانشان رايونىدا شەھەر مەمۇرىيىتىنى ئاسراش، باغ-ئورمان كۆكەرتىش، مۇھىت ئاسراش ۋە شەھەر قۇرۇش، باشقۇرۇش ئەترىتى قۇرۇلۇپ، شەھەر قۇرۇلۇشى ۋە شەھەر باشقۇرۇش ئاساسىي جەھەتتىن كەسپىلەشتۇرۇلدى. رايون ئىچىنىڭ پىشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 16% كە يەتتى.

شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ سۈرئىتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ شەھەر-رايون ئىككى دەرىجىلىك شەھەر قۇرۇلۇش كەسپىي ئەترىتى قۇرۇلدى. خىزمەت تەقسىماتىدا بىرنەچچە قېتىم يۇقىرى ئۆتكۈزۈۋېلىش، تۆۋەنكە چۈشۈرۈپ بېرىش ئەھۋالى كۆرۈلدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، شەھەر-رايون ئىككى دەرىجىلىك كەسپىي ئەترەتنىڭ خىزمەت تەقسىماتى ئېنىق ئايرىلدى، يەنى تۇرالغۇ ئۆي، ئاممۇي قاتناش، سۇ، گاز، ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەشنىڭ ھەممىسىنى شەھەر دەرىجىلىك ھەرقايسى ئىدارىلەر ئۆزلىرى باشقۇردى. يول، سۇ چىقىرىش، كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش، باغ-ئورمان كۆكەرتىش، مۇھىت ئاسراشتا دەرىجىگە بۆلۈپ باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. شەھەر-رايوندىكى ئاساسلىق غول يوللارنى، سۇ چىقىرىش چوڭ تۇرۇبىلىرىنى، ئاساسلىقى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش غول ئۆستەڭلىرىنى شەھەرلىك يول ئاسراش باشقارمىسى باشقۇردى. قىسمەن تارماق يوللارنى، مەھەللە كوچىلارنى، تارماق سۇ چىقىرىش تۇرۇبىلىرىنى، كىچىك تېپىنكى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستەڭلەرنى رايونلۇق ئاسراش ئەترىتى باشقۇردى؛ يوللارنى سۈپۈرۈپ تازىلاش، خەلق تۇرمۇشىدىن چىققان ئەخلەت-چاۋارلارنى يىغىش، قۇرغاق ھاجەتخانىلارنى تازىلاشقا رايونلۇق شەھەر قىياپىتى تازىلىقى-مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى مەسئۇل بولدى. ئەخلەتلەرنى ماشىنا بىلەن توشۇش، سۇ چۈشۈرگىسى بار ھاجەتخانەلارغا شەھەرلىك شەھەر قىياپىتى تازىلىقى ئىدارىسى بىۋاسىتە مەسئۇل بولدى. شەھەرلىك ئورمانچىلىق باشقارمىسى چوڭ تېپىنكى باغچا ۋە مەنزىرىلىك رايونلارنى قۇرۇش-باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. باشقىلارغا رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى مەسئۇل بولدى. مۇھىت ئاسراش خىزمىتىدە رايونلۇق ئىدارىلەر ئىس-تۈتەك كونترول قىلىنغان رايونلارنى بەرپا قىلىش پائالىيىتىنىلا قانات يايدۇردى. باشقا جەھەتتىكى نازارەت قىلىش، ھەق يىغىش خىزمەتلىرىگە شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى مەسئۇل بولدى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، تىيانشان رايونىدا شەھەر قۇرۇلۇشى، شەھەر باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرىدىن تىيانشان رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى، تىيانشان رايونلۇق شەھەر قىياپىتى تازىلىقى-مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى بار بولدى.

تىيانشان رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى ئەسلى 1958-يىلى قۇرۇلغان قۇرۇلۇش بۆلۈمى بولۇپ، 1971-يىلى شەھەر قۇرۇلۇشى بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلگەن. 1984-يىلى تىيانشان رايونلۇق شەھەر

قۇرۇلۇشى ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلدى. 1987-يىلى رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا ئۈچ ئەترەت، ئىككى باغچا بار بولدى. شەھەر مەمۇرىيىتى ئاسراش ئەترىتى پۈتۈن رايوندىكى 200 دىن ئوشۇق كوچا يولى، قىسمەن غول يوللارنىڭ يۇزىنى يېڭىلاش، رېمونت قىلىش، كوچا يوللىرىدىكى سۇ چىقىرىش تارماق تۇرۇبىلىرىنى يانقۇزۇش، رېمونت قىلىش، تازىلاش، راۋانلاشتۇرۇش ۋە ئەتىياز-كۈز پەسلىدىكى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش خىزمىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. باغ-ئورمان ئەترىتى ئاساسلىقى 32 پىيادىلەر يولىدىكى دەرەخ، بەش چوڭ كوچا مەركىزىدىكى گۈللۈك ۋە خەلق مەيدانىدىكى دەل-دەرەخ، گۈل-گىياھلارنى پەرۋىش قىلىش، ئاسراش، باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. ماشىنا ئەترىتى پۈتۈن ئىداردە-كى ماشىنىلارنى باشقۇرۇش، ئىدارىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇشنى ماشىنا بىلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل بولدى. يەنىمەن باغچىسى، سەنداۋان باغچىسىدىن ئىبارەت ئىككى باغچىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ۋە باشقۇرۇلۇشىغا مەسئۇل بولدى. ئىداره ئىچىده تەسىس قىلىنغان تېلىشان رايونلۇق كۆكەرتىش كومىتېتى ئىشخانىسى رايون بويىچە ئاممىۋى خاراكتېرلىك مەجبۇرىي كۆچەت تىكىش پائالىيىتىنى تەشكىللەشكە مەسئۇل بولدى ھەمدە رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنىڭ ھويلا-قورۇلارنى كۆكەرتىشكە تېخنىكىلىق جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلدى ۋە نازارەت قىلدى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، تېلىشان رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارە-سىدا جەمئىي 237 نەپەر ئىشچى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىده ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرى 71 نەپەر، 25 نەپەر كادىر ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرى يەتتە نەپەر. قۇرۇلۇش ماشىنىلىرىدىن بىر ئورەك قېزىش ماشىنىسى، ئۈچ يول چىگىداش ماشىنىسى، بىر كىران، تۆت تونناللىق بەش ئاپتوماتىك يۈك چۈشۈرۈش ماشىنىسى، ئۈچ ئوقۇر شەكىللىك ماشىنا، تۆت سۇ چېچىش ماشىنىسى، بىر دورا چېچىش ماشىنىسى، ئۈچ كىچىك تىپتىكى يۈك كىرا ئاپتوموبىلى، ئالته كىچىك كوزۇپلۇق موللاقچى ئاپتوموبىل بار بولغان.

تېلىشان رايونلۇق شەھەر قىياپىتى تازىلىقى-مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى 1985-يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ئاساسلىقى ئەسلىده شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى باشقۇرۇشىدىكى تازىلاش، توشۇش كەسپى ۋە مۇھىت ئاسراش خىزمىتىنى باشقۇراتتى. 1987-يىلى قارىمىقىدا ئومۇمىي خەلق ئىگىلىكىدىكى بىر تازىلىق ئەترىتى، بىر شەھەر گەندىلىرىنى تازىلاش ئەترىتى بار بولۇپ، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى خەلق باشقۇرۇشىدىكى تازىلىق ۋە ئەخلەتلەرنى يىغىپ توشۇش خىزمىتىنى ۋەكالىتەن باشقۇردى. جەمئىي 254 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچىسى بار. ئومۇمىي خەلق ئىگىلىكىدىكى تازىلىق ئەترىتىده 95 نەپەر ئىشچى بولۇپ، 370 مىڭ كۋادرات مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى 37 ئاساسلىق غول يوللارنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان. مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى خەلق باشقۇرۇشىدىكى ھۆكۈمەت ياردەم بېرىدىغان تازىلىق خادىملىرى 144 نەپەر بولۇپ، 550 مىڭ كۋادرات مېتر دائىرىدىكى 37 ئاساسلىق ۋە تارماق غول يوللار ۋە قىسمەن چوڭ تىپتىكى كوچا يوللىرىنى تازىلاشقا مەسئۇل ئىدى. شەھەر گەندىلىرىنى تازىلاش ئەترىتىده 15 نەپەر ئادەم بولۇپ، 230 ئورۇندىكى قۇرغاق ھاجەتخانىلارنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان. ئۇندىن باشقا مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ ئۆزىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى ئەخلەت تازىلاش، توشۇش خادىملىرى 272 نەپەر بولۇپ، پۈتۈن رايوندىكى خەلق تۇرمۇشىدىن چىققان ئەخلەتلەرنى يىغىش-توپلاشقا مەسئۇل بولدى.

مەزكۇر ئىداردە «شەرق شاملى» ماركىلىق ئاپتوماتىك يۈك چۈشۈرۈش ئاپتوموبىلىدىن بىرى، كىچىك پىكاپتىن بىرى، شەھەر گەندىلىرىنى تازىلاپ توشۇشقا ئىشلىتىلىدىغان ماشىنىدىن ئىككىسى، تازىلاش، پاكىزلىقنى ساقلاشقا ئىشلىتىلىدىغان ماشىنىدىن تۆتى بار.

1-باب يوللار

ئازادلىقتىن ئىلگىرى شەھەر يوللىرى شاھمات تاختىسى شەكلىدە لايىھىلەنگەن بولۇپ، ئۇزۇن-قىسقا كوچا-يوللىرى بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن. يولنىڭ كەڭ يەرلىرى ئالتە-يەتتە مېتر، تار يەرلىرى تۆت-بەش مېتر كېلەتتى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 15-يىلى (1926-يىلى) شىنجاڭدا ئاپتوموبىل قاتنىشى باشلىنىپ، يول قۇرۇلۇ-شى ئاستا-ئاستا شەكىللەندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) نۇرلۇق يولى ياسىلىپ، يېڭى جەنۇبىي كوچا كېڭەيتىلدى. (ھازىرقى شىمالىي تىنچلىق يولى) فۇچىەن كوچىسى، فۇشى كوچىسى (ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئەتراپى) ۋە شەرقىي چوڭ كوچا (ھازىرقى جۇڭسەن يولى) كېڭەيتىپ ياسالدى. ئاساسلىق كوچا يوللىرىغا تاش شېغىل يېتۇزۇلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلىدىن 38-يىلغىچە (1943-يىلدىن 1949-يىلغىچە) جەمئىي شەرق-غەرب چوڭ كوچىسى (بۇگۇنكى جۇڭسەن يولى)، جەنۇب-شىمال چوڭ كوچا (بۇگۇنكى شىمالىي ئازادلىق يولى)، يېڭى شىمالىي كوچا (بۇگۇنكى شياۋشىزىدىن بېيمىنغىچە) لىنسىن يولى (بۇگۇنكى دېموكراتىيە يولى) ۋە ئامانلىق ساقلاش يولى (بۇگۇنكى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئىشكى ئالدى)غا 46 مىڭ 900 كۋادرات مېتر ئاسفالت يېتۇزۇلدى. باشقا غول كوچا يوللىرى، مەھەللە يوللىرى توپا يول بولۇپ، ئۆزگەرتىلمىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن دۆلەت ھەر يىلى زور مىقداردىكى مەبلەغنى شەھەر يوللىرى قۇرۇلۇشىغا ئاجراتتى. رايونلۇق ھۆكۈمەت ۋە ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى خەلق ئاممىسىغا كۆپرەك ئەمەلىي ئىش، ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش ئاڭجېنى بويىچە ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى يول ياساش-ئۆزگەرتىشكە پائال سەپەرۋەر قىلدى. ئاما بىلەن كەسپىي ئەترەتنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇش ۋە ئىدارە-جەمئىيەتلەرنى مەبلەغ توپلاشقا سەپەرۋەر قىلىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، شەھەر رايونىدىكى كوچا-مەھەللە يوللىرىنى ئۆزگەرتىش سۈرئىتىنى تېزلەتتى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر رايون ئىچىدىكى 31 ئاساسلىق، تارماق يوللارنىڭ ھەممىسى سىمونتلاشتۇرۇلدى. كۆلىمى 707 مىڭ 800 كۋادرات مېترغا يەتتى. 144 كوچا يولىدىكى، 232 مىڭ 500 كۋادرات مېترلىق يول ئۆزگەرتىلدى. مەركىزىي رايونلاردىكى سەككىز مەھەللە ئىش باشقارمىسى كوچا-مەھەللە يوللىرىنى ئاسفالتلاشتۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇردى.

ئۇرۇمچى دەريا سۈيى جەنۇبتىن شىمالغا شەھەر رايونىنى ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتەتتى. 1960-يىلى دەريانىڭ يۇقىرىقى ئېقىمىدا سۇ ئامبىرى ياسىلىپ، دەريا سۈيى توسۇلۇپ، شەھەر رايونى ئارىلىقىدىكى دەريا قۇرۇقدىلىپ، ساي يولى ياسالدى. ئەسلىدىكى دەريا سۈيى تىنچلىق ئۆستىگە قۇيۇلۇپ، ئېتىز-ئې-رىقلارنى سۇغىرىشقا ئىشلىتىلدى. ئۇرۇمچى دەريا سىنىڭ قىياپىتى تۈپتىن ئۆزگەرتىلىپ، قاپقارا ساي يولى، سۈپسۈزۈك تىنچلىق ئۆستىگى بەرپا قىلىندى ھەمدە ئۇرۇمچى دەريا سىنىڭ ئەسلى يولىنى ئىگىلەپ، شەرق بىلەن غەربنى تۇتاشتۇرىدىغان ۋە شەرق، غەرب، شىمال، جەنۇبنى راۋانلاشتۇرىدىغان كۆركەم ستۇرېئو-لۇق كۆۋرۈك قەد كۆتۈردى. بۇرۇن سۇ ئاپىتى پەيدا قىلىدىغان ئۇرۇمچى دەريا بۇگۇنكى كۈندە ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى مۇھىم قاتناش يولىغا ئايلاندى. ئازادلىقتىن كېيىن رايون ئىچىدىكى يوللارنى ئاسراشقا شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇش ئاسراش باشقارمىسىنىڭ دەريانىڭ شەرقىي ئوچاستىكسى مەسئۇل بولدى. 1977-يىلى تيانشان رايونلۇق شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى ياسراش ئەترىتى قۇرۇلدى.

1987-يىلغا قەدەر جەمئىي 22 مىڭ 500 كۋادرات مېتر يول تولۇقلاپ رېمونت قىلىندى.

1-پاراگراف غول يوللار

ئازادلىقتىن كېيىن ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ شارائىتى قېيىن بولۇۋاتقان ئەھۋال ئاستىدىمۇ، 1950-يىلى ئازادلىق يولى ۋە جۇڭسەن يولى ئاسفالتلاشتۇرۇلدى. شەھەر رايونىدىكى يوللار ئۇزۇن يىللارغىچە رېمونت قىلىنماي قاتناشقا تەسىر يەتكەنلىكتىن، 1951-يىلدىكى دىخۇا شەھەرلىك 4-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدا يول ياساش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ھەر مىللەت خەلقى پۇل، ئەمگەك كۈچى چىقىرىشقا چاقىرىلىپ، شەھەر رايونى يوللىرىنى رېمونت قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش قارار قىلىندى. شۇ يىلى داشىزىنى مەركەز قىلغان ئازادلىق يولى، جۇڭسەن يولى، شەرق شامىلى يولى، تىنچلىق يولى بېكىدىن ياسالدى ھەمدە شەھەر سىپىلى چېقىۋېتىلىپ، خەندەك تىندۇرۇلدى. 1952-يىلى شەھەر سىپىلىنى چېقىش ئاساسىدا خەلق يولى، قىزىلبايراق يولى، ئەدەبىيات-سەنئەت يولى، بۇلاق بېشى كوچىسى، بوغدا كۆلى يولى، ياشلار يولى ئېچىلدى. يەنە جەنۇبىي شىنخۇا يولى بېكىدىن ئېچىلىپ، شىمالىي شىنخۇا يولى بىلەن تۇتاشتۇرۇلۇپ، دەسلەپكى قەدەمدە كونا شەھەر رايونىدىكى يوللار تورلاشتۇرۇلدى. 1955-يىلى غالىبىيەت يولى ۋە بوغدا كۆلى يولى ياسىلىپ، دۆڭكۆۋرۈككىچە بولغان ئارىلىققا قاراماي ياتقۇزۇلدى. 1956-يىلى نۇرلۇق يولى ئۆزگەرتىلىپ، ئوتتۇرىسى گۈللۈك ئىككى تەرەپى ماشىنا يولى قىلىنغان ئاسفالت يول قىلىپ ياسالدى.

1958-يىلدىن 1960-يىلغىچە بولغان ۋاقىت ـ ئازادلىقتىن كېيىن يول ئەڭ كۆپ ياسالغان يىللاردۇر. بۇ مەزگىلدە جۇڭسەن يولى، شەرق شامىلى يولى، دۆلەت قۇرۇش يولى، بېڭى دېموكراتىيە يولى، شىنخۇا يولى، خەلق يولى، قىزىلبايراق يولى، قۇرۇلۇش يولى، بوغدا كۆلى يوللىرى ئاسفالتلاشتۇرۇلدى.

1961-يىلدىن 1962-يىلغىچە بولغان تەبىئىي ئاپەت مەزگىلىدە يول ياساشقا ئاجرىتىلغان مەبلەغ ئازىيىپ كەتتى. 1963-يىلى ئىتتىپاق يولىنىڭ غەربىي قىسمى، تىنچلىق يولىنىڭ ئوتتۇرا ئارىلىقى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى ئۆزگەرتىپ ئاسفالتلاشتۇرۇلدى. 1965-يىل 4-ئاينىڭ 21-كۈنى شەھەرلىك پارتكوم پۈتۈن شەھەردىكى ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچى ئاممىنى ساي يولىنى ياساشقا سەپەرۋەر قىلدى. ئۇچ ئايدىن كۆپرەك جاپالىق ئەمگەك قىلىش ئارقىلىق 11.7 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى يول ئاسفالتلاشتۇرۇلۇپ، تىيانشان رايونىنىڭ غەربىي چېگرىسى بىلەن شەھەر رايونىنىڭ جەنۇب-شىمال غول يولى تۇتاشتۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، شەھەر يوللىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ئاستا بولدى. 1975-يىلى ساي يولى قايتىدىن ياسىلىپ، ئەسلىدىكى ئاساستا كېڭەيتىلىپ ئىككى لىنىيە يول ياسالدى. جەنۇب تەرەپى 4-كۆۋرۈكتىن قارلىغاچلىققىچە ئۇزارتىلىپ، ئۇرۇمچى-قۇمۇل يولى بىلەن تۇتاشتۇرۇلدى. شىمال تەرەپىمۇ بىرلا ۋاقىتتا ئۇزارتىلدى. ياسالغاندىن كېيىنكى يولنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 19.2 كىلومېتر، كەڭلىكى 25 مېتر. شۇ يىلى يەنە شىمالىي بەش يۈلتۇز يولى ۋە بەخت يولى ياسالدى. لېكىن باشقا يوللار رېمونت قىلىنماي ياكى ئاسرالماي ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلۇپ يوللار ناچارلىشىپ كەتتى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئالدى بىلەن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان، رېمونت قىلىنماي ئاسرالمىغان يوللار قايتىدىن ياسالدى ۋە ئۆزگەرتىپ ياسالدى.شۇنىڭ بىلەن بىللە شەرقىي ئايلانما يولى (بەخت يولىدىن شەرق شامىلى يولىغىچە)، تەنتەربىيە ساربىي يولىنىڭ تۆۋەن ئارىلىقى قاتارلىقلار بېكىدىن ئېچىلدى. 1987-يىل-

خىچە پۇتۇن رايوندىكى ئاساسلىق غول يوللار جەمئىي 31 گە يېتىپ، تېز سۈرئەتلىك ماشىنا يولىنىڭ كۆلىمى 707 مىڭ 800 كۋادرات مېترغا يېتىپ، ئازادلىقتىن بۇرۇنقى 46 مىڭ 900 كۋادرات مېتردىن 14.09 ھەسسە ئاشتى.

بىرىنچى، نۇرلۇق يولى

نۇرلۇق يولى باش كۆۋرۈكنىڭ شەرقىي يان تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، شەرقتە شىمالىي ئازادلىق يولى، يېڭى دېموكراتىيە يولى، ياشلار يولى، ساغلاملىق يولى، ئەدەبىيات-سەنئەت يولى بىلەن، غەربتە شىمالىي شىنخۇا يولى، قىزىل تاغ يولى، دوستلۇق يولى بىلەن تۇتاشقان بولۇپ، رايوننىڭ شىمالىي تەرىپىدىكى بىر مۇھىم قاتناش يولى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) 6-ئاينىڭ 9-كۈنى دىخۇا شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىيىمىنىڭ سىرتىدىن باش كۆۋرۈككىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئالتە ئائىلىلىك دېھقانىنىڭ يەتتە ئورۇندىكى كۆكتاتلىق يېرىنى سېتىۋېلىپ، بۇ يولنى ئاچقان. بۇ يول ئەسلىدە خەلقئارا قاتناش لىنىيىسى بولۇپ، «دىخۇا ـ ئىلى» يولى بىلەن «دىخۇا ـ شىڭشىڭشيا» يولىنىڭ قايچىلىشىپ ئۆتىدىغان تۇغۇنى ئىدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە ئۇرۇش تەييارلىق ماددىي ئەشيالىرىنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يول بىلەن توشۇلغان. 1947-يىلى نۇرلۇق يولغا ئۆزگەرتىلگەن. 1956-يىلى ئەسلىدىكى يول كېڭەيتىلىپ، ئۇزۇنلۇقى 960 مېتر، كەڭلىكى 18 مېتر، ئوتتۇرىسى گۈللۈك، ئىككى تەرىپى ماشىنا يولى قىلىپ ئاسفالتلاشتۇرۇلدى. 1983-يىلى يەنە بىر قېتىم كېڭەيتىلىپ، يولنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى ئىدارىلەرنىڭ ھويلا تاملىرى بۇزۇپ تاشلىنىپ، يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە كەڭلىكى ئالتە مېتر كېلىدىغان ئاستا سۈرئەتلىك ماشىنا يولى ۋە ئۇچ مېتر كېلىدىغان پىيادىلەر يولى ياسالدى. شۇنىڭ بىلەن تېنىشان رايونىدىكى بىردىنبىر «ئالتە يول، يەتتە بەلباغ» يولى بولۇپ (ئالتە قاراماي ياتقۇزۇلغان يول، يەتتە كۆكەرتىلگەن بەلباغ) ، كەڭلىكى 36 مېترغا يەتتى. (كۆكەرتىلگەن بەلباغدىن باشقا) قاراماي ياتقۇزۇلغان يولنىڭ كۆلىمى 34 مىڭ 500 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

ئىككىنچى، جۇڭسەن يولى

جۇڭسەن يولى غەربتە ساي يولىدىن باشلىنىپ، شەرقتە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئورگىنىغا تۇتاشقان بولۇپ، رايوننىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىن توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان مۇھىم ئاساسلىق غول قاتناش يولى ھېسابلىنىدۇ. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 36-يىلى (1947-يىلى) جۇڭسەن يولى دەپ نام بېرىلگەن . 1967-يىلى قىزىل قوغدىغۇچىلار يولى دەپ ئۆزگەرتىلىپ، 1978-يىلى جۇڭسەن يولى دېگەن نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. ئوتتۇرا قىسمى داشىزى ۋە ئازادلىق يولى بىلەن قايچىلىشىدۇ. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2110 مېتر بولۇپ، ئوتتۇرىچە كەڭلىكى 14.6 مېتر. بۇ يول ئاۋات شەھەر رايونىدىن كېسىپ ئۆتكەچكە، يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە ماشىنا يولى بىلەن پىيادىلەر يولىنى ئايرىپ تۇرىدىغان تۆمۈر رىشاتكا ئورنىتىلغان، ماي ياتقۇزۇلغان يولنىڭ كۆلىمى 30 مىڭ 800 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

ئۈچىنچى، ئىتتىپاق يولى

ئىتتىپاق يولى شەرقتە شياڭياڭپودىن باشلىنىپ، غەربتە ساي يولىدىكى 4-كۆۋرۈككە تۇتاشقان بولۇپ، رايوننىڭ جەنۇب قىسمىدىن توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدۇ. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2450 مېتر. 1958-يىلى غالىبىيەت يولىدىن شياڭياڭپوغچە بولغان 1119 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى ئارىلىقى ياسالدى. 1963-يىلى غالىبىيەت يولىدىن 4-كۆۋرۈككىچە بولغان 881 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى ئارىلىقى ياسالدى. قاراماي ياتقۇزۇلغان يول يۇزى جەمئىي 24 مىڭ 700 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

تۆتىنچى، ئازادلىق يولى

ئازادلىق يولى شىمالدا بېيمەندىن باشلىنىپ، جەنۇبتا ئىتتىپاق يولىغا تۇتىشىدۇ. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2556 مېتر، كەڭلىكى 13 مېتر بولۇپ، كونا شەھەر رايونىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان قاتناش يولىدۇر. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 36-يىلى (1947-يىلى) جۇڭجېڭ يولى ۋە شىمالىي جۇڭجېڭ يولى دەپ ئاتالغان. 1950-يىلى ئازادلىق يولىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1980-يىلى خەلق يولىنى چېگرا قىلىپ تۇرۇپ، جەنۇبىي ئازادلىق يولى ۋە شىمالىي ئازادلىق يولىغا ئايرىلدى. يول يۈزىنىڭ ھەممىسى ئاسفالتلاشتۇرۇلدى. ئىككى تەرىپىدىكى پىيادىلەر يولىغا سېمونت خىش، چاق-چوق خىش ياتقۇزۇلدى. يول ياقىسىدىكى تاشلىققا تۆمۇر تاختايلىق سۇ چىقىرىش ئېرىقى ياسالدى. يولنىڭ ئىككى يېنىدا ماگىزىنلار كۆپ، پىيادە يول يۈرگۈچىلەر جىق بولغانلىقتىن ئارىلىق بويىچە تۆمۇر رېشاتكا ئورنىتىلدى. قاراماي ياتقۇزۇلغان غول يولىنىڭ كۆلىمى 33 مىڭ 200 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

بەشىنچى، شىنخۇا يولى

شىنخۇا يولى شىمالدا قىزىلتاغ يولىدىن باشلىنىپ، جەنۇبتا ئۇچتاشقا تۇتىشىدۇ. بۇ يول رايون ئىچىنى تۇز كېسىپ ئۆتىدىغان يەنە بىر قاتناش غول يولى بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 4865 مېتر، كەڭلىكى ئايرىم-ئايرىم ھالدا 14 مېتر، 15 مېتر، 17 مېتر كېلىدۇ، يول يۈزى پۈتۈنلەي ئاسفالتلاشتۇرۇلغان. يولنىڭ ئىككى يېنىدا 1.5 مېتر كەڭلىكتە كۆكەرتىش بەلبېغى بار. جۇڭسەن يولى چېگرا قىلىنىپ، جەنۇب ئارىلىقى جەنۇبىي شىنخۇا يولى دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ يول 1952-يىلى ئۇرۇمچى دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىنى بويلاپ ئېچىلغان يېڭى يول. شىمالىي ئارىلىقى شىمالىي شىنخۇا يولى دەپ ئاتىلىدۇ. ئازادلىقتىن ئىلگىرى شىخاگەي كوچىسى (غەربىي دەريا كوچىسى) دەپ ئاتىلاتتى. بۇ ئۇرۇمچىدە يېقىنقى يىللاردا گۈللەنگەن ئاۋات كوچا يوللىرىنىڭ بىرى. قاراماي ياتقۇزۇلغان يول يۈزىنىڭ كۆلىمى جەمئىي 74 مىڭ 200 كۋادرات مېتر كېلىدۇ.

ئالتىنچى، غالىبىيەت يولى

غالىبىيەت يولى تيانشان رايونىنىڭ جەنۇبىدا بولۇپ، چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۇ سەلتەنەت دەۋرىدە «ياڭخاڭ كوچىسى» دەپ ئاتىلاتتى. شىمالىي تەرىپى ئازادلىق يولى بىلەن تۇتىشىدۇ. ئەسلىدە شەھەر رايونىنىڭ جەنۇبىدىكى مۇھىم چىقىش ئېغىزى بولۇپ، ئىلى ـ شىڭشىڭشىيا يولىدىكى دىخۇاغا كىرىپ چىقىدىغان مۇھىم يول ئىدى. ئازادلىقتىن ئىلگىرى يول ناھايىتى تار بولۇپ، ئۆي-ئىمارەتلەر قالايمىقان ئىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) دىخۇا شەھەرلىك كېڭەش ئەزالىرى يىغىندا ھۆكۈمەتكە يولنىڭ ئىككى يېنىدىكى دۇكانلارنى چېقىپ يولنى كېڭەيتىش تەكلىپىنى بەردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى (1941-يىلى) يولغا تاش-شېغىل ياتقۇزۇلدى. 1955-يىلى قاراماي ياتقۇزۇلۇپ ئاسفالتلاشتۇرۇلدى. شىمال تەرىپى ئىتتىپاق يولى ئېغىزىغا، جەنۇب تەرىپى ئۇچتاش ئۆگلۈكىنىڭ پەس تەرىپىگىچە تۇتىشىدۇ. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2110 مېتر، ئوتتۇرىچە كەڭلىكى 13 مېتر بولۇپ، 27 مىڭ 400 كۋادرات مېتر ئارىلىققا قاراماي ياتقۇزۇلدى. يول ياقىسىدا يولۇاسىنىڭ باش سۈرىتى ئويۇلغان تاش كېسەكلىك سۇ ئېقىتىش ئېرىقى بار. ئەسلىدە ھەر يىلنىڭ ياز پەسلىدە ئېرىقتا سۇزۇك سۇلار ئېقىپ تۇراتتى. 60-يىللارنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا سۇ مەنبەسى ئازلاپ، ئېرىق ئاستا-ئاستا تاشلىنىپ قالدى.

1987-یىلدىكى تيانشان رايونىدىكى باشقا غول يوللارنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

جەدۋەل 1—1—1—4

رەت نومۇرى	يولنىڭ ئىسمى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	كەڭلىكى (مېتر)	كۆلىمى (كۋاد رات مېتر)	يول يۈزى پەرقى
	جەمئىي	39262		511442		
1	تەنتەربىيە سارىيى يولى	خەلق يولىدىن ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتىغىچە	693	11.8	8177	قاراماي ياتقۇزۇلغان يول
		ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتىدىن سۈنئىي ھەمراھ كۆزىتىش پونكىتىغىچە	832	10	8320	توپا يول
2	ساي يولى		11742		203599	قاراماي ياتقۇزۇلغان يول
3	بېڭى دېموكراتىيە يولى	قىزىلتاغ يولى ئېغىزىدىن بېيمىن گۈل بارخىنىغىچە	668	13	8684	ئاسفالت يول
4	جەنۇبىي تىنچلىق يولى	خەلق يولىدىن يەنئەن يولىغىچە	1900	8	15200	ئاسفالت يول
5	شىمالىي تىنچلىق يولى	تيانشان سارىيىدىن خەلق يولىغىچە	450	13	5850	ئاسفالت يول
6	خەلق يولى	شىنخۇا يولىدىن بەخت يولىغىچە	1296	14	18144	ئاسفالت يول
7	غەربىي خەلق يولى	شىنخۇا يولىدىن ساي يولىغىچە	494	14	6976	ئاسفالت يول
8	بەخت يولى	خەلق يولىدىن سۈنئىي ھەمراھ كۆزىتىش پونكىتىغىچە	1718	12	20616	قاراماي ياتقۇزۇلغان يول
9	ئەدەبىيات-سەنئەت يولى	خەلق كىنوخانىسى ئالدىدىكى گۈللۈكتىن 1-ئاۋغۇست كۈلۈبىغىچە	520	10	5200	قاراماي ياتقۇزۇلغان يول
10	قىزىلبايراق يولى	جۇڭسەن يولىدىن خەلق كىنوخانىسى ئالدىدىكى گۈللۈككىچە	286	12.2	3484	ئاسفالت يول
11	قۇرۇلۇش يولى	خەلق كىنوخانىسىدىن نۇرلۇق يولىغىچە	637	11	7007	ئاسفالت يول
		شىمالىي شىنخۇا يولىدىن قۇرۇلۇش يولىغىچە	349	8	2792	قاراماي ياتقۇزۇلغان يول
		ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىدىن نۇرلۇق يولىغىچە	284	7	1988	ئاسفالت يول
12	ياشلار يولى	بېيمىندىكى گۈل بارخىنىدىن بەشيۇلتۇز يولىغىچە	773	16	12368	ئاسفالت يول
		بەشيۇلتۇز يولىدىكى گۈل بارخىنىدىن ئۇنىۋېرسال ئاپتوموبىل زاۋۇتىغىچە	910	11	10010	ئاسفالت يول
13	شىمالىي بەشيۇلتۇز يولى	بەشيۇلتۇز يولىدىكى گۈللۈكتىن قىزىلتاغ يولىغىچە	700	13	9490	ئاسفالت يولى
14	جەنۇبىي بەشيۇلتۇز يولى	بەشيۇلتۇز يولىدىكى گۈللۈكتىن شەرق شامىلى يولىغىچە	675	14	9450	ئاسفالت يول
15	دۆلەت قۇرۇش يولى	ياشلار يولىدىن ھەربىي رايون پىيادە ئەسكەرلەر مەكتىپىگىچە	1662	9	14958	ئاسفالت يول
16	شەرق شامىلى يولى	شىمالىي ئازادلىق يولىدىن شەرقىي ئارقا كوچىغىچە	1037		15044	ئاسفالت يول

رەت نومۇرى	يولنىڭ نامى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	كەڭلىكى (مېتر)	كۆلىمى (كۋاد رات مېتر)	يول بۇزى پەرقى
17	ساغلاملىق يولى	جۇڭمەن يولىدىن بېيمەندىكى كۆل بارخىنىغىچە	900	13	11700	ئالىغالات يول
18	شەرقىي ئايلانما يول	دۆلەت قۇرۇلۇش يولىدىن بەخت يولىغىچە	450	14	6300	ئالىغالات يول
19	دېموكراتىيە يولى	ساغلاملىق يولىدىن سايى يولىغىچە	1150	11	12586	ئالىغالات يول
20	بوغدا يولى	جەنۇبىي ئازادلىق يولىدىن جەنۇبىي شىنخۇا يولىغىچە	448	11	4768	ئالىغالات يول
21	يەنئەن يولى	غالىبىيەت يولىدىن چەت ئەلىكلەر مېھمانخانىسىغىچە	4427	9.5	41008	ئالىغالات يول
22	شورىبۇلاق يولى	شەرقىي ئارقا كوچىدىن ھەربىي رايون ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى 30-تارماق يولىكىچە	1750	11	19135	ئالىغالات يول
23	قىزىلتاغ يولى	سايى يولىدىن يېڭى دېموكراتىيە يولىغىچە	1240	9.3	11832	ئالىغالات يول
24	بۇلاقبېشى كوچىسى	جەنۇبىي ئازادلىق يولىدىن سايى يولىغىچە	876	12	11124	ئالىغالات يول
25	جۇجياڭ يولى	جەنۇبىي شىنخۇا يولىدىن سايى يولىغىچە	395	15	5926	ئالىغالات يول

2-پاراگراف كوچىلار

ئازادلىقتىن ئىلگىرى رايون ئىچىدىكى كوچا ئاساسىي جەھەتتىن تار، سېرىق-توپىلىق يوللار ئىدى. نۇرغۇن كوچىلارنىڭ يەر شەكلى ئېگىز-پەس بولغاچقا، يامغۇر ياغقان كۈنلەردە يامغۇر سۇيى ئاسان چىقىپ كېتەلمەيتتى. ئىلگىرى كوچىلارنى سۇ بېسىپ كېتىپ، «ئېشەكنى تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇش» تەك غەلىتە ۋەقەلەر يۈز بەرگەنىدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە، ئىقتىسادىي شارائىتنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن، يول قۇرۇلۇشىدا ئاساسلىق غول يوللارغا كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىلىپ، مەھەللە يوللىرىنى رېمونت قىلىپ ياشاشقا چولا تەگمىدى.

1960-يىل 9-ئايدا شەھەرلىك قۇرۇلۇش ئىدارىسى يول ئاسراش ئورنى بىلەن شەھەر خەلق گۇڭشىلىرى ھەمكارلىشىپ، تېيانشان رايونىدىكى غالىبىيەت 2-كوچىسى، شەرق-غەرب مال بازىرى يولى، ئۆستەڭ كوچىسى، مەدەنىيەت يولىنىڭ شەرق-غەربىدىكى ئالتە كوچا، داشلىق كوچىسى، بۇتخانا كوچىسىنى ياساپ رېمونت قىلىپ، تۇنجى قېتىم مەھەللىدىكى يوللارنىڭ يۈزىنى ئاسفالتلاشتۇردى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، مەھەللە يول قۇرۇلۇشى تەرەققىي قىلدۇرۇلمىغانلىقى ئۈستىگە ئۇزۇن ۋاقىتقىچە ئاسرالمىغانلىقتىن، قاراماي ياتقۇزۇلغان مەھەللە يوللىرىنىڭ يۈزى ھەممە يەردىن تېشىلىپ، يول ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

1977-يىلى تېيانشان رايونى شەھەر ئەسلىھەلىرىنى ئاسراش-قوغداش ئەتىرىتىنى تەشكىللەپ، كوچا، مەھەللە يوللىرىغا قاراماي ياتقۇزۇپ، ۋودوپروۋود تۇرۇبىسى ئورنىتىشنى كەسپىي كۈچ بىلەن تەمىن ئەتتى. رايونلۇق ھۆكۈمەت ئەينى ۋاقىتتىكى ئەمەلىي ئەھۋالغا ئاساسەن، ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش،

مادارىغا قاراپ ئىش كۆرۈش، ئاممىنى كوچا-مەھەللە يول قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىش ئاڭىجىنىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. مەركىزىي رايوندىكى جەنۇبىي-شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىن باشلاپ تۇتۇش قىلىپ، 1978-يىلى مەدەنىيەت يولىدىكى يەتتە كوچا-مەھەللە يولىنى قايتىدىن رېمونت قىلدى. لېمىن كوچىسى، مال بازىرى، بۇلاق بېشى كوچىسى قاتارلىق 31 مەھەللە يول يۈزىنى ئاسفالتلاشتۇردى. ئۇلارنىڭ كۆلىمى جەمئىي 34 مىڭ 800 كۋادرات مېتر كېلىدۇ. 1979-يىلى يەنە داشكى كوچىسى، باھار شامىلى كوچىسى، تېيانشان يولى، تېيانشان تارماق كوچىسى، قوش قۇتلۇق كوچىسىغا 35 مىڭ كۋادرات مېتر دائىرىدە قاراماي ياتقۇزدى.

1980-يىلى شەھەرلىك پارتكوم، ھۆكۈمەت تېيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى باشچىلىقىدىكى شەھەر دەرىجىلىك ھەرقايسى مۇناسىۋەتلىك ئىدارىلەر قاتناشقان تېيانشان رايونلۇق مەھەللە يوللىرىنى ياساش قۇرۇلۇشى قوماندانلىق شتابىنى قۇرۇشنى قارار قىلدى. كادىر، قۇرۇلۇش تېخنىك خادىملىرى ۋە ئىشچىلارنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇشتەك ئۇسۇلنى قوللىنىپ، رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇن، قىسىملار ۋە ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى ھەمكارلىششقا سەپەرۋەر قىلىپ، مەھەللە يول قۇرۇلۇشى بويىچە چوڭ جەڭ ئېلىپ باردى. شۇ يىلىلا 70 مەھەللە كوچىسىنى رېمونت قىلىپ ياساپ، جەمئىي 101 مىڭ 800 كۋادرات مېتر ئارىلىققا قاراماي ياتقۇزدى. بۇ ئىلگىرىكى ئۈچ يىلنىڭ جەملەنمىسىدىنمۇ كۆپ. تولۇق بولمىغان ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، بۇ قېتىمقى مەھەللە يول قۇرۇلۇشى جېڭىگە خالىسانە قاتناشقان ئادەم 29 مىڭ 700 (قېتىم)گە يەتكەن. 2316 ماشىنا (قېتىم)، 466 ئات ھارۋىسى، 13 توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى چىقىرىلغان. 1164 كۇب مېتر توپا قېزىلغان. 313 ماشىنا قېتىم كېرەكسىز توپا، ئەخلەت-چاۋار توشۇلغان. 2077 ماشىنا (قېتىم) توپا ئەكىلىپ تىندۇرۇلغان. 1981-يىلى يەنە شەرقىي يېڭى دېموكراتىيە كوچىسى، 30-ئوتتۇرا مەكتەپ كوچىسى، بوستان كوچىسى، لىخۇا كوچىسى، گۈاڭخۇا كوچىسى، شەرقىي ئارقا كوچا، دۆلەت قۇرۇش يولىنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى بەش تارماق كوچا يولى قاتارلىق جەمئىي 49 مىڭ كۋادرات مېتر يول يۈزى رېمونت قىلىندى. 1984-يىلى شوربۇلاق كوچىسى، غەربىي ئارقا كوچا، يەنئەن يولىنىڭ شىمالىدىكى 1-، 2-، 3-، 4-كوچا يولىنىڭ يۈزى ئاسفالتلاشتۇرۇلۇپ، كۆپ يىللاردىن بۇيانقى ئاممىنىڭ يول يۈرۈشى قىيىن بولۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى.

1987-يىلى يولنىڭ ئىككى ياقىسىغا تاش تۆرغۈزۇپ، قاراماي ياتقۇزۇپ ئاسفالتلاشتۇرۇش باشلىنىپ، ئەرداۋان يولىغا 9135 كۋادرات مېتر قاراماي ياتقۇزۇلدى. ئوتتۇرا بەخت يولىغا 3013.14 كۋادرات مېتر قاراماي ياتقۇزۇلدى. پىيادىلەر يولىغا 927.1 كۋادرات مېتر گۈللۈك پىششىق خىش ياتقۇزۇلدى.

1978-يىلدىن 1987-يىلغىچە تېيانشان رايونى جەمئىي 232 مىڭ 500 كۋادرات مېتر دائىرىدىكى 144 كوچا-مەھەللە يولىنى ياساپ قاراماي ياتقۇزۇپ، شەھەر رايونى مەركىزىدىكى سەككىز مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى ئاساسلىق كوچا-مەھەللە يوللىرىنى ئاساسىي جەھەتتىن ئاسفالتلاشتۇردى. قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش جەريانىدا ئاممىا بىلەن مەخسۇس ئەترەت ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇلۇپ قۇرۇلۇشنىڭ سۈرئىتى تېزلەشتۇرۇلدى. مەخسۇس ئەترەت تېخنىكىلىق قۇرۇلۇش ۋە خام ئەشيا-ماتېرىياللارنى ئۈستىگە ئالدى. بۇ قۇرۇلۇش مقدارىنىڭ تەخمىنەن 80 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. خەلق ئاممىسى يول ياقىسىدىكى ئېرىقلارنى قېزىش، كېرەكسىز توپىلارنى توشۇپ بىر تەرەپ قىلىش، يوللارنى تۈزەش قاتارلىق قۇرۇلۇشلارغا يارەملەشتى. ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ كوچا-مەھەللە يوللىرىنى ياساشقا قاتنىشىشتىكى قىزغىنلىقى ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ، ئۆزلىرى بۆلۈشۈۋالغان ئارىلىقتا توپىلارنى قازدى ۋە تىندۇردى. رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلارمۇ مۇئەييەن خىزمەت مقدارىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ، خالىسانە ئەمگەك ۋەزىپىسىنى تاماملىدى. ئومۇمەن ۋەزىپىسى بار لېكىن ئەمگەككە

قاتنىشالمايدىغان ئاھاللەر يول قۇرۇلۇشىغا كېرەكلىك خراجەت بويىچە ھەق تاپشۇرۇپ، قۇرۇلۇش ماشىنىسى يوللاپ ۋەزىپىنى ئورۇندىدى. يەنە بەزى يول قۇرۇلۇشلارغا مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى مەسئۇل بولۇپ، پايدا تەگكۈچى ئورۇنلارنى مەبلەغ توپلاپ يول ياساشقا تەشكىللىدى.

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىدىكى 100 مېتردىن ئاشقان كوچا يوللىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1—2—1—4

كوچا يوللىرىنىڭ ئىسمى	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	كەڭلىكى (مېتر)	كۆلىمى (كۋاد رات مېتر)	يول يۈزى قاتلىمىنىڭ پەرقى	يولنىڭ ياسالغان ۋاقتى (يىل)
جەمئىي	32705		232513		
غەربىي مەدەنىيەت يولى 2-كوچىسى	147	4.6	676	يول يۈزىنىلا ماي يانقۇزۇلغان	1978
غەربىي مەدەنىيەت يولى 3-كوچىسى	117	4	468	〃 〃	〃
غەربىي مەدەنىيەت يولى 5-كوچىسى	152	5.5	836	〃 〃	〃
غەربىي مەدەنىيەت يولى 6-كوچىسى	154	4.2	646.8	〃 〃	〃
غەربىي مەدەنىيەت يولى 7-كوچىسى	155	4	620	〃 〃	〃
شەرقىي مەدەنىيەت يولى 1-كوچىسى	150	5.5	825	〃 〃	〃
شەرقىي مەدەنىيەت يولى 2-كوچىسى	147	4.5	661.5	〃 〃	〃
شەرقىي مەدەنىيەت يولى 3-كوچىسى	146	4	584	〃 〃	〃
شەرقىي مەدەنىيەت يولى 4-كوچىسى	146	5.5	803	〃 〃	〃
شەرقىي مەدەنىيەت يولى 5-كوچىسى	146	4	584	〃 〃	〃
ئىشلەپچىقىرىش كوچىسى	137	6	882	〃 〃	〃
ھارۋا بازىرى كوچىسى	322	7.2	2318.4	〃 〃	〃
مەدەنىيەت يولى 8-كوچىسى	142	8	1136	〃 〃	〃
مەدەنىيەت يولى 9-كوچىسى	164	5	820	〃 〃	〃
شىمالىي مەدەنىيەت يولى	240	8.3	1992	تاش يانقۇزۇلغان	1987
بۇتخانا كوچىسى	142	6	873	يول يۈزىنىلا ماي يانقۇزۇلغان	1979
داشلىك كوچىسى	152	65	988	〃 〃	〃
جەنۇبىي مەدەنىيەت يولى	300	6	1800	تاش يانقۇزۇلغان	1985
باھار شاخلى كوچىسى	415	6.5	2697.5	يول يۈزىنىلا ماي يانقۇزۇلغان	1979
باھار شاخلى تارماق كوچىسى	309	4.3	1328.7	〃 〃	〃
تيانشان يولى	502	7.5	3765	تاش يانقۇزۇلغان	1987
تيانشان تارماق كوچىسى	170	5.3	901	يول يۈزىنىلا ماي يانقۇزۇلغان	1979
1-ئوتتۇرا مەكتەپ كوچىسى	178	10	1780	〃 〃	1980
ساغلاملىق 2-، 3-، 4-كوچىلىرى	173	9	1557	〃 〃	〃

كوچا بوللىرىنىڭ نامى	ئۈزۈنلۈقى (مېتر)	كەڭلىكى (مېتر)	كۆلىمى (كۋاد رات مېتر)	يول يۈزى قاتلىمىنىڭ پەرقى	يولنىڭ يالانغان ۋاقتى (يىل)
كىتابخانا كوچىسى	215	5.2	1118	〃 〃	〃
ھەمكارلىق كوچىسى	100.8	10.7	1078	〃 〃	〃
شۇننەن كوچىسى	138	5.4	739	〃 〃	〃
تىرىشچانلىق ئىقتىسادچىللىق كوچىسى	189	4.9	1895	〃 〃	〃
قۇرۇلۇش تارمىق كوچىسى	110	5.8	638	تاش يانقۇزۇلغان	1983
جيانگنەن ئارقا كوچىسى	208	5.3	1092	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	〃
لىمن كوچا	240	6	1440	〃 〃	1978
شەرقىي سەنشى كوچىسى	176	5	880	〃 〃	〃
مال بازىرى كوچىسى	196	4.5	894	〃 〃	〃
يۈسەي كوچىسى	424	8	3337	تاش يانقۇزۇلغان	1984
قوش قۇتلۇق كوچىسى	392	7	2744	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1979
قوش قۇتلۇق تارمىق كوچىسى	262	5.9	1545.8	〃 〃	〃
نىڭگۇ مەسچىت كوچىسى	268	6.2	1648	〃 〃	1980
سالا مەسچىتى كوچىسى	205	5	1025	〃 〃	〃
شىمالىي كەلكە كوچىسى	245.7	5.3	1295	〃 〃	〃
جەنۇبىي جيەنجۇلۇك يولى	407	5.4	2197	تاش يانقۇزۇلغان	1985
شەرقىي مال بازىرى كوچىسى	250	7	1750	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1980
بوغدا يولى	219	5.6	1237	〃 〃	〃
يىنماخلىك كوچىسى	113	7.5	847	〃 〃	1982
يىنخې يولى	555	7.9	4384	〃 〃	〃
رىشىن يولى	248	5.5	1364	〃 〃	1983
ئۆي-زېمىن ئىدارىسى كوچىسى	102	7.3	744	〃 〃	〃
ۋەتەنپەرۋەرلىك كوچىسى	121	6.7	805	تاش يانقۇزۇلغان	〃
شخابا ئالدى كوچىسى	370	11.26	4267	〃 〃	1986
شخابا ئارقا كوچىسى	373	6	2238	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1981
شخابا ئارقا كوچىسى	162.5	4.6	747	〃 〃	1982
نىڭشياۋمن تارمىق كوچىسى	180	6	648	〃 〃	1978
يۆجىنگەي كوچىسى	849	9	7915	〃 〃	1981
يوگخې توغرا كوچىسى	175	4.4	770	〃 〃	1980
يوگخې جەنۇبىي كوچىسى	292.5	6.3	11829	〃 〃	1982
يوگخې شىمالىي كوچىسى	221	6.4	1403	〃 〃	〃

كوچا يوللىرىنىڭ ئىسمى	ئۈزۈنلۈقى (مېتر)	كەڭلىكى (مېتر)	كۆلىمى (كۋاد رات مېتر)	يول يۈزى قاتلىمىنىڭ پەرقى	يولنىڭ پاسالغان ۋاقتى (يىل)
يوڭخې كوچىسى	296	7.1	2101	〃 〃	〃
يۆجىنگەي تارماق كوچىسى	489	6.7	3276	〃 〃	1981
تىنچلىق 1-كوچىسى	231	9.5	2194	〃 〃	1982
تىنچلىق 1-تارماق كوچىسى	151	4.3	649	〃 〃	〃
ئىگىشىلۈمەن	332	9	2988	〃 〃	〃
گۈيۈمەن 1-كوچىسى	320	6.5	2080	〃 〃	〃
گۈيۈمەن 2-كوچىسى	285	7.6	2166	〃 〃	〃
گۈيۈمەن 3-كوچىسى	440	6	2721	〃 〃	
ماي ئىسكىلاتى كوچىسى	278	7.5	2235	〃 〃	1983
تىنچلىق 2-كوچىسى	186	7	1302	〃 〃	〃
خېيجيلىمەن ئالدى كوچىسى	283	6	1248	تاش يانقۇزۇلغان	1986
خېيجيلىمەن ئارقا كوچىسى	373	6	2256	〃 〃	〃
ئەردالۇن يولى	622.5	10.1	6287	〃 〃	1987
ئۇچقۇن زاۋۇتى يولى	534	9.8	5236	〃 〃	〃
تەربىيىلەش مەركىزى يولى	180	9.5	1710	〃 〃	〃
28-ئوتتۇرا مەكتەپ كوچىسى	225.8	3.8	858	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1983
سۇنشي پۇت-قول زاۋۇتى كوچىسى	133.4	4.8	640	〃 〃	〃
غالىبىيەت يولى 1-كوچىسى	176	6.8	1196.8	〃 〃	1980
غالىبىيەت يولى 2-كوچىسى	135	8	1080	〃 〃	1979
جەنۇبىي خاپا كوچىسى	340	6.4	2176	〃 〃	1980
خاپا 1-كوچىسى	172	5.2	894	〃 〃	〃
خاپا 2-كوچىسى	165	8.3	1395	〃 〃	〃
خاپا 3-كوچىسى	541	6.3	3408	〃 〃	〃
خاپا بېرىم كوچىسى	100	7	700	〃 〃	〃
خاپا 3-تارماق كوچىسى	299	5.2	1596	〃 〃	〃
شىمالىي خاپا كوچىسى	267	5.6	1495	〃 〃	〃
كونسۇل كوچىسى	378	5.9	2230	〃 〃	〃
شىنجاڭ داشۇسى كوچىسى	127.5	6.2	790.5	〃 〃	〃
3-دوختۇرخانا ئۈدۈلىدىكى كوچا	223	5.4	1200	〃 〃	〃
شەرقىي بېگى كوچا	310	9.5	2945	تاش يانقۇزۇلغان	1985
ياڭماۋخۇ كوچىسى	310	6.5	2013	〃 〃	1984

كوچا بوللىرىنىڭ نامى	ئۈزۈنلۈقى (مېتر)	كەڭلىكى (مېتر)	كۆلىمى (كۋاد رات مېتر)	يول يۈزى قاتلىمىنىڭ پەرقى	بولۇنۇش يىلىنىڭ ۋاقتى (يىل)
ئۆي جاھازلىرى زاۋۇتى كوچىسى	192	6.5	1248	〃 〃	1986
ئىتتىپاق يولى شىمالىي 1-كوچا	230	5.5	1265	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1980
ئىتتىپاق يولى شىمالىي 2-كوچا	246	5	1235	〃 〃	〃
ئىتتىپاق يولى شىمالىي 3-كوچا	240	6.6	1584	〃 〃	〃
ئىتتىپاق يولى شىمالىي 4-كوچا	157	6.6	1036	〃 〃	〃
ئىتتىپاق يولى جەنۇبىي 2-كوچا	113	7	791	〃 〃	〃
ئىتتىپاق يولى جەنۇبىي 4-كوچا	111	8.3	921	〃 〃	〃
ئىتتىپاق يولى جەنۇبىي 3-كوچا	117	10	1176	تاش يانقۇزۇلغان	〃
جەنۇبىي مەسچىت كوچىسى	167	4.5	741.5	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	〃
باغۋلىلىك كوچىسى	461	7	3227〃 〃	〃	
خىمىيلىك قورالىلاردىن مۇداپىئەلىنىش بېكىتى يولى	488	8	3904	〃 〃	〃
بوغدا 1-كوچىسى	121	7.5	921	〃 〃	1981
بوغدا 2-كوچىسى	201	6	1206	〃 〃	〃
بوستان كوچىسى	252	7.1	1789	〃 〃	〃
يەنئەن كوچىسى	400	8.2	3396	تاش يانقۇزۇلغان	1985
بەخت يولى شىمالىي 1-كوچىسى	387	5	1935	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1980
بەخت يولى شىمالىي 2-كوچىسى	298	4.4	1296	〃 〃	〃
بەخت يولى شىمالىي 3-كوچىسى	614	6	3702	〃 〃	〃
بەخت يولى جەنۇبىي 2-، 3-كوچىسى	200	6	1180	〃 〃	〃
بەخت يولى جەنۇبىي 4-كوچىسى	172	5.2	984	〃 〃	〃
بەخت يولى جەنۇبىي 5-، 6-كوچىسى	130	4.8	629	〃 〃	〃
ئىشچى-خىزمەتچىلەر كوچىسى	167	9	1503	سېمونت،تاش،شىبغىل ئارىلاشتۇرۇلۇپ يانقۇزۇلغان يول	1981
تەنتەربىيە سارىيى يولى (تۆۋەنكى)	693	11.6	8039	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	〃
بەخت ئوتتۇرا يولى	251	11.8	2962	تاش يانقۇزۇلغان	1987
شەرقىي ئارقا كوچا 7-كوچا	1217	6.6	8069	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1980
شەرقىي ئارقا كوچا	677	8.9	6025	تاش يانقۇزۇلغان	1985
شەرقىي دۆلەت قۇرۇلۇش بولىدىكى 5-كوچا	307	4.2	1291	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1981
غەربىي ئالقا يولى	319	9.3	2953	تاش يانقۇزۇلغان	1985
گۈاڭخۇا بولىدىكى 7-كوچا	776	4.5	3454	يول يۈزىگىلا ماي يانقۇزۇلغان	1981
ئالقا ئوتتۇرا يولى	209	9.1	1910	تاش يانقۇزۇلغان	1980

کوچا یوللىرىنىڭ ئىسمى	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	کەڭلىکى (مېتر)	کۆلىمى (کۋاد رات مېتر)	یول یۈزى قاتلىمىنىڭ پەرقى	یولنىڭ یاسالغان ۋاقتى (یىل)
ھەربىي ئات فېرمىسى کوچىسى	107	5.2	556	یول یۈزىگىلا ماي یاتقۇزۇلغان	1983
8-ئوتتۇرا مەکتەپ کوچىسى	438	716	3350	〃 〃	〃
ئالغا شەرقىي یولى	1400	9.5	13100	〃 〃	1984
شوربۇلاق کوچىسى	696	8.7	6042	〃 〃	1984
شوربۇلاق تارماق کوچىسى	380	6.4	2414	〃 〃	1984
کونا ئەخلەت مەيدانى یولى	300	6	1800	〃 〃	〃
مۇھىت ئاسراش 1-ئاپتوموبىل ئەترىتى کوچىسى	395	11	4345	〃 〃	〃
گۇاڭخۇا غەربىي 2-کوچىسى	103	4.1	422	〃 〃	1983
گۇاڭخۇا شەرقىي 2-کوچىسى	112	5.1	572	〃 〃	〃
غەربىي ئارقا کوچا	434	9.5	4104	تاش یاتقۇزۇلغان	1985
ئوتتۇرا کۆۋرۈك 3-کوچىسى	220	9	1980	یول یۈزىگىلا ماي یاتقۇزۇلغان	1980
سىياسىي کېڭەش کوچىسى	210	5.6	1176	〃 〃	〃
تېرەکبۇت کوچىسى	183	6.3	1153	〃 〃	〃
بېڭى ھايات کوچىسى	553	7	3988〃 〃	〃	
دېموکراتىيە یولى شىمالىي کوچىسى	100	4.8	480	〃 〃	〃
ئوتتۇرا کۆۋرۈك 1-کوچىسى	275	7.9	2168	〃 〃	1982
ئوتتۇرا کۆۋرۈك 2-کوچىسى	223	7.3	5621	〃 〃	〃
ئوتتۇرا کۆۋرۈك 4-کوچىسى	195	4.3	840	〃 〃	〃
ئوتتۇرا کۆۋرۈك شىمالىي 1-کوچىسى	335	7.4	2479	〃 〃	1983
ئوتتۇرا کۆۋرۈك شىمالىي 2-کوچىسى	310	6	2015	〃 〃	〃
ئوتتۇرا کۆۋرۈك شىمالىي 3-کوچىسى	320	6	1920	〃 〃	〃
خەي زاۋۇتى کوچىسى	230	6	1380	〃 〃	〃
شەرقىي بېڭى دېموکراتىيە کوچىسى	1783	8	14264	〃 〃	1980
لىخۇا کوچىسى	941	11.3	10633	〃 〃	1981
لىخۇا تارماق کوچىسى	246	8.1	1992	〃 〃	1982
بېڭى گۈللىنىش کوچىسى	600	10.8	6480	〃 〃	1983
سەھىيە کوچىسى	534	5.6	2990	〃 〃	
بېڭى گۈللىنىش مەھەللىسى جەنۇبىي 2-کوچا	146	4.2	613	〃 〃	〃
بېڭى گۈللىنىش مەھەللىسى جەنۇبىي 3-کوچا	164	6.4	1042	〃 〃	〃

كوچا يوللىرىنىڭ ئىسمى	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	كەڭلىكى (مېتر)	كۆلىمى (كۇاد رات مېتر)	يول يۈزى قاتلىمىنىڭ پەرقى	يولنىڭ ياسالغان ۋاقتى (يىل)
يېڭى كۆللىنىش مەھەللىسى 5-كوچا	170	4.8	816	" "	"

1978-يىلدىن 1987-يىلغىچە تېيانشان رايونىدىكى يوللارغا ياتقۇزۇلغان قاراماي خىراجىتى ھەققىدىكى ستاتىستىكا جەدۋىلى

جەدۋەل 2-1-2-4

بىرلىكى: ۋەزىپىسى: 10 مىڭ كۇادرات مېتر
خىراجىتى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	چۈشۈرۈلگەن ۋەزىپە	ئەمەلىي ئورۇندالغىنى	نورمىدىن ئاشۇرۇپ ئورۇندالغىنى	ئورۇندالمىغىنى	خىراجەت			
					ئالجىرتىلغان خىراجەت	چىقىم قىلغىنى	زىيان	ئېشىنچە
1978	3	3.25	0.25					
1979	2.5	2.6	0.1		7.23	7.47	0.24	
1980	10	10.18	0.18		50	47.25		2.75
1981	6	5.81		0.19	30	24.50		5.50
1982	5	6.74	1.74		25	20.65		4.35
1983	4.5	5.63	1.13		22.5	16.75		5.75
1984	5	5.08	0.08		25	24.24		0.76
1985	3.2	4.3	1.1		35	38.94	3.94	
1986	4.1	3.49		0.52		50	44.17	5.83
1987	4	4.08	0.08		49	43.2		5.8
جەمئىي	47.1	51.16	4.06		293.73	267.18	4.18	30.74

3-پاراگراف كۆۋرۈك، سۇتكۈچلەر

ئۇرۇمچى دەرياسى جەنۇبتىن شىمالغا ئاقىدىغان بولۇپ، شەھەر رايونىنى ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ. شەرق بىلەن غەربنىڭ قاتنىشىغا قولايلىق بولۇش ئۈچۈن، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ دەريانىڭ ئوخشاش بولمىغان تېپىتكى كۆۋرۈكتىن بەشى سېلىنغان. ئۇندىن باشقا رايون ئىچىدە ئويمان، ئەگرى جايلار كۆپ بولۇپ، ھەرقايسى يول ئېغىزلىرىغا سۇ ئۆتىدىغان سۇتكۈچ ياسالغان. 1987-يىلغا كەلگەندە رايون ئىچىدىكى تۇرلۇك كۆۋرۈك جەمئىي سەككىز، بىرقەدەر چوڭ سۇتكۈچ 24 كە يەتكەن.

بىرىنچى، چوڭ كۆۋرۈك

تارىختا ھازىرقى چوڭ كۆۋرۈكنىڭ ئىترايىغا كۆپ قېتىم كۆۋرۈك سېلىنغان. چىڭ سۇلالىسى چيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى (1763-يىلى) ئۇرۇمچى ئەسكەرلەر باش شتابى ئۇرۇمچى دەرياسىدا

تۇنجى ئاددىي ياغاچ كۆۋرۈكتىن بىرنى سېلىپ، ئۇنىڭغا ھەسەن-ھۈسەن كۆۋرۈكى دەپ نام بەرگەن. چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 32-يىلى (1906-يىلى) ھازىرقى غەربىي چوڭ كوچىنىڭ شىمالىي تەرىپىگە كۆلىمى بىرقەدەر چوڭ بولغان گۇڭنىڭ كۆۋرۈكى سېلىنغان، جۇڭخۇا مىنگونىڭ 3-يىلى (1914-يىلى) كەلكۈن كۆۋرۈكنى ئېقىتىپ كەتكەن. ئىككىنچى يىلى رېمونت قىلىنىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) گۇڭنىڭ كۆۋرۈكىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىكى ئون مېتر كېلىدىغان ئورۇندا ئۇزۇنلۇقى 50 مېتر، كەڭلىكى ئون مېتر كېلىدىغان تاش تۈۋرۈكلۈك ياغاچ كۆۋرۈكتىن يەنە بىرى سېلىنغان بولۇپ، خەلق ئاممىسى ئادەت بويىچە ئۇنى «چوڭ كۆۋرۈك» دەپ ئاتىغان. 1953-يىل 8-ئايدا كۆۋرۈكنى كەلكۈن ئېقىتىپ كەتكەن. شۇ يىلى كۆۋرۈك يەنە ياسىلىپ قاتناش راۋانلاشتۇرۇلغان.

ئۈرۈمچى ئىقتىسادىنىڭ كۈندىن-كۈنگە گۈللىنىشىگە ئەگىشىپ، چوڭ كۆۋرۈكتىن ئۆتىدىغان ماتورلۇق ماشىنىلارنىڭ سانى كۈندىن-كۈنگە كۆپەيگەن. 1958-يىلىغا بارغاندا ھەر سائەتتە كۆۋرۈكتىن ئۆتىدىغان ماشىنىلارنىڭ سانى 400 ماشىنا (قېتىم)غا يېتىپ، كۆۋرۈكنىڭ ئون توننىلىق ئېغىرلىق كۆتۈرۈش ئىقتىدارىدىن ئېشىپ كەتكەن. 1959-يىلى چوڭ كۆۋرۈك پولات چىۋىقلىق بىتوندىن سېلىنغان مەزمۇت چوڭ كۆۋرۈككە ئۆزگەرتىلدى. يېڭى كۆۋرۈكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 100.2 مېتر، كەڭلىكى 20 مېتر بولۇپ، تۆت ماشىنا قاتارلىشىپ ماڭالايدۇ.

1965-يىلى يېڭىدىن ياسالغان ساي يولى بۇ كۆۋرۈكنىڭ ئاستىدىن ئۆتكەچكە، چوڭ كۆۋرۈك رەسمىي ھالدا شەھەر يولىنى ئايرىپ تۇرىدىغان ستېرېئو كۆۋرۈككە ئايلاندى.

ئىككىنچى، خەلق يولى ستېرېئو كۆۋرۈكى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) جۇڭسەن يولى بىلەن خېيلۇڭجياڭ يولى تۇتىشىدىغان ئورۇنغا دەريادىن ئارتىلدۇرۇپ چوڭ كۆۋرۈك سېلىندى. ھۆكۈمەت بۇ كۆۋرۈككە جۇڭسەن كۆۋرۈكى دەپ نام بەردى. خەلق ئارىسىدا «ئوتتۇرا كۆۋرۈك» دەپ ئاتالدى.

بۇ كۆۋرۈك دەسلەپ سېلىنغاندا ياغاچ تۈۋرۈكلۈك كۆۋرۈك بولۇپ، 1953-يىل 8-ئايدا كەلكۈن ئېقىتىپ كەتكەن. 1956-يىلى قايتىدىن ياغاچ تۈۋرۈكلۈك كۆۋرۈك قىلىپ سېلىندى. 1973-يىلى ياغاچ تۈۋرۈكلەر چىرىپ كەتكەنلىكتىن بۇزۇپ تاشلاندى. كېيىن تىنچلىق ئۆستىڭىگە ۋاقىتلىق قىلىپ سېمونت بىلەن ياغاچ تۈۋرۈكلۈك كۆۋرۈكتىن بىرى سېلىنىپ، قاتناش راۋانلاشتۇرۇلدى.

ساي يولى شەھەر رايونىدىكى قاتناشنىڭ ئاساسلىق غول يولىغا ئايلانغانلىقتىن، ئوتتۇرا كۆۋرۈك رايونى – خېيلۇڭجياڭ يولى، خەلق يولى، جۇڭسەن يولى، ساي يولىدىن ئىبارەت تۆت غول يول قايچىلىشىپ ئۆتىدىغان ئېغىزغا ئايلىنىپ، دائىم قاتناش توسۇلۇپ قېلىپ قاتناش ۋەقەسى يۈز بېرىپ تۇراتتى. شۇڭا 1984-يىل 5-ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئوتتۇرا كۆۋرۈكنىڭ ئەسلىدىكى ئورنىغا زامانىۋى سەۋىيىدىكى ستېرېئو كۆۋرۈك سېلىشنى تەستىقلىدى. 6-ئاينىڭ 2-كۈنى قۇرۇلۇش باشلىنىپ 1985-يىل 9-ئاينىڭ 1-كۈنى قۇرۇلۇش پۈتتى. بۇ ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىغا تەقدىم قىلىنغان سوۋغات قۇرۇلۇش ئىدى. يېڭىدىن سېلىنغان ياي شەكلىدىكى بۇ ستېرېئو كۆۋرۈكنىڭ ئەگمە ئارىلىقى 83.86 مېتر، ئوتتۇرىچە كەڭلىكى 31 مېتر، شەرقتىن غەربكە بولغان غول يولنىڭ ئۇزۇنلۇقى 530 مېتر، كەڭلىكى 36 مېتر، جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان غول يولنىڭ ئۇزۇنلۇقى 950 مېتر، كەڭلىكى 26 مېتر بولۇپ، تۆت يايما كۆۋرۈكنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2013 مېتر، كەڭلىكى 12 مېتر كېلىدۇ.

ئۈچىنچى، ئۈچىنچى كۆۋرۈك

گۈچۈك يولىنىڭ شەرقىي بېشىغا سېلىنغان 3-كۆۋرۈك جۈملىدىن مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) دىخۇا شەھەرلىك شەھەر مەمۇرىيىتى تەرىپىدىن مەبلەغ توپلاپ سېلىنغان بولۇپ، كۆۋرۈكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 100 مېتر، كەڭلىكى سەككىز مېتر. بۇ كۆۋرۈك ياغاچتىن ياسالغان ئاددىي كۆۋرۈك بولۇپ، ئەسلى ئاتلىشى جۈملىدىن كۆۋرۈكى ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن خەلق كۆۋرۈكىگە ئۆزگەرتىلدى. بۇ كۆۋرۈك چوڭ كۆۋرۈك ۋە ئونتۇرا كۆۋرۈكتىن قالسىلا شىمالدىن جەنۇبقا قاراپ تىزىلىشتا 3-ئورۇندا بولغاچقا «3-كۆۋرۈك» دەپ ئاتالغان.

بۇ كۆۋرۈكنى 1953-يىلى كەلكۇن بۇزۇۋەتكەن، 1958-يىلى قايتىدىن سېلىنغان، دەريانىڭ يۇقىرى ئېقىمىغا ئۇلانباي سۇ ئامبىرى ياسالىپ، دەريا سۇيى يېڭىدىن قېزىلغان تىنچلىق ئۆستىڭىگە ماگىزۇلغاچقا دەريا قۇرۇپ كەتكەن. ئونىڭ ئۈستىگە كۆۋرۈك بۇزۇلۇپ كەتكەچكە 1960-يىلى چېقىۋېتىلگەن. كېيىن تىنچلىق ئۆستىڭىگە پولات چۇۋقلىق بېتون بىلەن ياغاچ تۈۋرۈكلۈك كۆۋرۈك سېلىندى. كۆۋرۈكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 9.9 مېتر.

تۆتىنچى، دۆڭكۆۋرۈك

دۆڭكۆۋرۈك ـ كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستىڭىنى كېسىپ ئۆتىدىغان ياغاچ كۆۋرۈك بولۇپ، جەنۇبىي ئازادلىق يولى بىلەن بوغدا كۆلى يولىنىڭ قايچىلىشىش ئورنىغا توغرا كېلىدۇ.

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 7-يىلى (1881-يىلى) «جۇڭگو-روسىيە ئىلى شەرتنامىسى» ئىمزالىنىپ، ئۇرۇمچى سودا نۇقتىسى قىلىنىپ، دۆڭكۆۋرۈك ئەتراپى چارروسىيىنىڭ «سودا چەمبىرىكى» گە ئايرىلغانىدى. چار روسىيىدىن ئەكىرىلگەن ماللار كۆۋرۈك ئەتراپىدا تەسىس قىلىنغان نۇقتىلاردا سېتىلاتتى. ئىچكىرىنىڭ بېيجىڭ، گۈاڭجۇلاردىن ئەكىرىلگەن ماللىرىمۇ مۇشۇ يەردە ئالماشتۇرۇلاتتى. ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ ئورۇن سودا مەركەزلەشكەن مۇقىم ئورۇنغا ئايلاندى. بۇ كۆۋرۈك گەرچە بۇرۇنلا يوقاپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن چوڭ-كىچىك كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىلگەچكە خەلق ئارىسىدا يەنىلا ئادەت بويىچە كۆۋرۈك ئىسمى يەر نامى ئورنىدا ئىشلىتىلىپ، ئەسلىدىكى كۆۋرۈكنىڭ ئەتراپى دۆڭكۆۋرۈك دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە.

2-باب تۇرالغۇ ئۆي

تيانشان رايونىدىكى تۇرالغۇ ئۆيلەر قۇرۇلۇشى چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە باشلانغان. چىڭ سۇلالىسى چېغىنلۇقى سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى) سېلىنغان نەنگۈەن قەلئەسى، چىڭ سۇلالىسى چېغىنلۇقى سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى (1763-يىلى) سېلىنغان خەنچېڭ (خەنزۇلار قەلئەسى) رايون تەۋەسىدە سېلىنغان تۇرالغۇ ئۆي قۇرۇلۇشىنىڭ باشلىنىشى ھېسابلىنىدۇ. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1886-يىلى) لىيۇجىنتاڭ خەنزۇلار قەلئەسى بىلەن مانجۇلار قەلئەسىنى بىرلەشتۇرگەندە، كېسەك ۋە ياغاچ بىلەن شەھەر ئىچىدە ھەشمەتلىك، كۆركەم يامۇل مەھكىمىسى، بۇتخانا ۋە پەشتاق-راۋاقلارنى سالدۇرغان. كېيىن تەرەققىياتى ئاستىلاپ قالغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى)غا كەلگەنگە قەدەر، نەنمىندىن بېيمىنغىچە بولغان دائىرىدىلا چەكلىنىپ، بىناكارلىق قۇرۇلۇشلىرىنىڭ ھەممىسى نەلياڭدىن قىزىلتاغقىچە بولغان تار، ئۇزۇن ئارىلىقتا مەركەزلەشكەن.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇا شەھىرىدىكى تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ كۆپ قىسمى بىر قەۋەتلىك ئۆيلەر بولۇپ، ياغاچ ۋە كېسەك قۇرۇلمىلىق ئۆيلەر ئىدى. كۆپ ساندىكى ئاھالىلەرنىڭ ئۆيلىرى ئۆي ئولغا

بەش قۇردىن يەتتە قۇرغىچە خىش ياكى تاش قويۇلۇپ، ئۈستى كېسەك بىلەن قوپۇرۇلۇپ، سىرتى سامانلىق لاي بىلەن سۈۋىلاتتى. نامرات ئاھالىلەرنىڭ ئۆيلىرى بولسا كېسەك بىلەن قوپۇرۇلغان ئاددىي ئۆيلەر ئىدى. پەقەت باي سودىگەرلەرلا پۈتۈنلەي پىششىق خىش بىلەن سېلىنغان ئۆيلەردە ئولتۇراتتى. شەھەردىكى تۇرالغۇ ئۆيلەردە خۇسۇسىي ئۆيلەر ئاساس قىلىنىپ، دېخۇا شەھىرى بىر تۈتاش باشقۇراتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئۆي باشقۇرۇش تارماقلىرىنى قۇرۇپ، رايون تەۋەسىدىكى ئۆيلەرنى بىۋاستە باشقۇردى. 1960-يىل 2-ئاينىڭ 7-كۈنى شەھەرلىك ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسى تېيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايوندا ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش ئورنى تەسىس قىلدى. شۇ يىلى 5-ئاينىڭ 16-كۈنى ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش ئورنىنى ھەرقايسى رايونلارنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بەردى. 1966-يىل 7-ئايدا شەھەرلىك ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۆي-يەر باشقۇرۇش كەسپى پۈتۈنلەي ھەرقايسى رايونلارنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شۇ يىلى، تېيانشان رايونلۇق ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1972-يىلى شەھەر قۇرۇلۇش بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1973-يىل 12-ئايدا شەھەرلىك ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، ھەرقايسى رايونلاردىكى ئۆي باشقۇرۇش كەسىپلىرىنىڭ ھەممىسى يۇقىرىغا باشقۇرۇشقا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. شۇندىن ئېتىبارەن تېيانشان رايونى ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش كەسپىنى توختاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، تۇرالغۇ ئۆيلەرگە قارىتا پاراۋانلىق خاراكتېرىدىكى ئۆي ئىجارىسى يولغا قويۇلۇپ، ئۆي ئىجارىسى نەچچە قېتىم تۆۋەنلىتىلدى. خۇسۇسىي ئۆيلەرنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق، رايون ئىچىدىكى ئاھالىلەر ئۆيلىرىنىڭ ھەممىسىنى ھۆكۈمەتنىڭ ئۆي-زېمىن تارماقلىرى بىر تۈتاش باشقۇردى. كونا ئۆيلەرنى رېمونت قىلىش، بۇزۇپ قايتىدىن سېلىش ۋەزىپىسىمۇ يىلدىن-يىلغا ئېغىرلاشتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاساسىي قۇرۇلۇش جەھەتتە «ئاۋۋال ئىشلەپچىقىرىش، ئاندىن تۇرمۇشنى ئورۇنلاشتۇرۇش» پرىنسىپى ئىزچىللاشتۇرۇلغانلىقتىن، چېقىلغان ئۆيلەر كۆپ، سېلىنغان ئۆيلەر ئاز بولۇش ھادىسىسى كۆرۈلۈپ، رايون ئىچىدىكى تۇرالغۇ ئۆي قۇرۇلۇشى بىلەن نوپۇسنىڭ تېز سۈرئىتىتە كۆپىيىشى ئوتتۇرىسىدىكى نىسبەت بۇزۇلۇپ، تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت كۈندىن-كۈنگە گەۋدىلىك بولدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى تۇرالغۇ ئۆي قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بېرىپ، تۇرالغۇ ئۆي قۇرۇلۇشى مەبلىغىنى كۆپەيتتى. ھەرقايسى ئىدارە-جەمئىيەتلەر ئائىلىلىكلەر قورۇ بىناسىنى ئارقا-ئارقىدىن سالدى ھەمدە شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىر تۈتاش پىلانلاشنى يولغا قويدى. شۇنىڭ بىلەن بۆلەكلەر بويىچە ئېچىش باشلىنىپ، تۇرالغۇ ئۆي كېچىك رايونلىرى بارلىققا كەلدى. تۇرالغۇ ئۆيلەر ھەسسىلەپ كۆپىيىپلا قالماستىن، ئادەم بېشىغا توغرا كېلىدىغان تۇرالغۇ ئۆي كۆلىمىمۇ ئاشتى. يېڭى سېلىنغان تۇرالغۇ ئۆيلەردە يۇرۇشلەشكەن داچا خاراكتېرىدىكى ئۆيلەر ئاساس قىلىنىپ، پىششىق خىش ۋە بىتوندا سېلىندى. ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىگە سۇ بىلەن تەمىنلەش، يۇندا چىقىرىش، گاز بىلەن تەمىنلەش ئۇسكۇنىلىرى ئورنىتىلدى. 1985-يىلدىكى ستاتىستىكىدىن قارىغاندا شەھەر رايونىدىكى ئاھالىلەرنىڭ ئولتۇراق ئۆيىنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كۆلىمى 5.89 كۋادرات مېترغا يەتكەن. بۇ مەزگىلدە سېلىنغان تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ كۆلىمى 28 يىلدىن بۇرۇنقى (1956-يىلدىن 1984-يىلغىچە) ئومۇمىي ساندىن بىر ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشقان.

1-پاراگراف ئومۇمنىڭ ئۆيلىرى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇادىكى ئومۇمنىڭ ئۆيلىرى ئاساسلىقى تۆۋەندىكىلەر ئىدى: گومندانڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆيلىرى، خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش باش جەمئىيىتى ۋە ئۇنىڭ باشقا ھەرقايسى مىللەتلەر مەدەنىي ئاقارتىش جەمئىيىتىنىڭ ئىلكىدىكى ئومۇمي ئۆيلەر، مەسچىت، دىنىي جەمئىيەتلەرنىڭ قورۇلىرى ۋە چېركاۋلار، بۇتخانىلاردىكى مال-مۇلۇكلەر.

ئازادلىقتىن كېيىن، ھۆكۈمەتنىڭ مال-مۇلكىدە، ئەسلىدىكى گومندانڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆي-مۇلۇكلىرى قوبۇل قىلىنغاندىن سىرت، قانۇن بويىچە مۇسادىرە قىلىنغان ئۆي-مۇلۇكلەر شۇنىڭدەك ھۆكۈمەت بېقىنقى يىللاردىن بېرى بېكىدىن سالغان ئۆي-مۇلۇكلەرمۇ كۆپەيدى. پارتىيە-ھۆكۈمەت ئورگانلىرى، كارخانا-كەسىپي ئورۇنلار، مەكتەپ رايوندا تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر ئىشلەتكەن ئۆي-مۇلۇكلەر قۇرۇلغان ۋاقتىدىن باشلاپ ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى. باشقا قىسمەن ئومۇمنىڭ ئۆي-مۇلۇكلىرى شەھەرلىك ئۆي باشقۇرۇش تارماقلىرىنىڭ بىۋاستە باشقۇرۇشىدا بولدى.

ئورۇنلارنىڭ باشقۇرۇشىدىكى ئۆي-مۇلۇكلەرنىڭ كۆپىيىشى ناھايىتى تېز بولدى. بۇ ئاساسلىقى يۇقىرى ئاجراتقان پۇل ۋە ئىدارىلەر ئۆزلىرى توپلىغان مەبلەغلەر بىلەن سېلىنغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرالغۇ ئۆيلىرىدىن ئىبارەت. 1979-يىلدىن باشلاپ، كونا شەھەرنى ئۆزگەرتىشتە بىر تۇتاش پىلانلاش چارىسى قوللىنىلدى. يەنى شەھەردە بىر تۇتاش قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، ھەرقايسى ئورۇنلار قۇرغان ئۆيلەرگە قارىتا بىر تۇتاش پىلانلاش، بىر تۇتاش مەبلەغ سېلىش، بىر تۇتاش كۆچۈرۈش، بىر تۇتاش قۇرۇلۇش قىلىش، بىر تۇتاش تەقسىم قىلىش، بىر تۇتاش باشقۇرۇش (ئالتە بىر تۇتاش) يولغا قويۇلۇپ، تۇرالغۇ ئۆيلەرنى ئۆزگەرتىش سۈرئىتى تېزلىتىلدى. تيانشان رايونىنىڭ جەنۇبىي شىنخۇا يولىدىكى شەھەر مەمۇرىيىتى كىچىك رايونى، ئىنتىپاق يولى كىچىك رايونى، بەخت يولى كىچىك رايونى مۇشۇ ئۇسۇل بويىچە قۇرۇلغان. 1985-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، ئورۇنلار ئۆزلىرى باشقۇرغان ئۆي-زېمىن، شەھەر رايونىدىكى ئۆي-زېمىن ئومۇمي كۆلىمىنىڭ 89.7 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئۆي-زېمىننى ئۆزلىرى باشقۇرىدىغان ئورۇنلار ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش ئاپپاراتى ياكى مەخسۇس ۋەزىپىدىكى خادىملارنى تەسىس قىلدى. دۆلەتنىڭ ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش توغرىسىدىكى باش نىزامى بويىچە ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆزلىرىنىڭ باشقۇرۇش تۈزۈمىنى شەكىللەندۈردى. يىللاردىن بۇيان قوللىنىلىپ كېلىۋاتقان تەقسىمات پرىنسىپى مۇنداق بولدى: ئورۇنلاردا ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ئەر-ئايال دەپ ئايرىماي، ئومۇمەن ئولتۇراق ئۆي شەرتىگە ئۇيغۇن كەلسە، تۇرالغۇ ئۆي تەقسىم قىلىپ بېرىش، مۇلۇك ھوقۇقىنى ئۆزى باشقۇرىدىغان ئورۇنلاردا ئۆزىنىڭ ئۆيىنى ئۆزلىرى تەقسىم قىلىش، ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش تارماقلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە ئولتۇرغۇچىلار بولسا، ئېھتىياجلىق ئورۇنلار ئىلتىماس قىلسا، ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش تارماقلىرى تەقسىم قىلىپ بېرىش.

2-پاراگراف شەخسي ئۆيلەر

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دىخۇا شەھىرىدىكى تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ ئاساسلىقى شەخسي ئۆيلەر ئىدى. جۈملىخۇا مىنگونىڭ 31-يىلىدىكى (1942-يىلى) «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ 3-بېتىگە بېسىلغان «ئۆي بېجى يېغىش ئۇچۇن، دىخۇادىكى شەخسي ئۆيلەرگە قارىتا بىر قېتىم تەكشۈرۈپ تىزىملاش ئېلىپ بېرىلدى»

دېگەن خەۋەرگە ئاساسلانغاندا، هازىرقى رايون دائىرىسىدە بىرىنچى دەرىجىلىك تۇرالغۇ ئۆيدىن جەمئىي 2200 ئېغىز، ئىككىنچى دەرىجىلىك ئۆيدىن جەمئىي 9072 ئېغىز، ئۈچىنچى دەرىجىلىك ئۆيدىن جەمئىي 18 مىڭ 200 ئېغىز بار ئىكەن. 1948-يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، شەخسىي ئۆيلەر ئومۇمىي ئۆي سانىنىڭ 72.06 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

1957-يىلدىكى تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا، 2-رايوندىكى ئۆيلىرى بىرقەدەر كۆپ بولغان ئۈچ ئۆي ئىگىلىرىنىڭ ئۆيلىرى 326 ئېغىز بولۇپ، ئۇلار ئەينى ۋاقىتتىكى شەھەر بويىچە ئەڭ چوڭ ئۆي خوجايىنلىرى هېسابلىناتتى.

1959-يىلدىكى خۇسۇسىي ئۆيلەرنى ئۆزگەرتىشتە، تىنچ يول بىلەن ئۆزگەرتىش فاكتىنى ۋە سېتىۋېلىش چارىسى قوللىنىلىپ، شەخسىي ئۆي-زېمىنلار «دۆلەت ئىجارىگە بېرىدىغان» ياكى ئومۇم بىلەن شەخسىي بىرلىكتە تىجارەت قىلىدىغان، دۆلەت بۇاستە باشقۇرىدىغان قىلىندى. تەكشۈرۈش جەريانىدا پومېشچىكلار ئىجارىگە بەرگەن ئۆيلەر پەقەت 0.6% نى ئىگىلىگەنلىكى، ئەكسىچە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە شەھەر ئاھالىلىرى ئىجارىگە بەرگەن ئۆيلەر مۇتلەق كۆپ سانىنى ئىگىلىگەنلىكى بايقالغانلىقى ئۈچۈن، ئەمگەكچى خەلقنىڭ تۇرمۇش ۋاستىلىرىنىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچرىماسلىقىنى قوغداش ۋە شەخسىي ئۆي سېلىشقا ئىلهاملاندۇرۇش پرىنسىپى كۆزدە تۇتۇلۇپ، ئۆزگەرتىشتىكى باشلىنىش نۇقتىسى ئىجارىگە بەرگەن ئۆيلەر بەش ئېغىزدىن يۇقىرىلار ئۆزگەرتىش ئوبيېكتىغا كىرگۈزۈلدى؛ سودا-سانائەت كاپىتالىستلىرى ئىجارىگە بەرگەن ئۆيلەر، غەيرىي تۇرالغۇ ئۆيلەرگە قارىتا باشلىنىش نۇقتىسى بولمىغان هالدا ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش يولغا قويۇلدى. ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، شەخسىي ئۆيلەرنىڭ ئىگىلىگەن نىسبىتى زور دەرىجىدە تۆۋەنلىدى. 1985-يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، شەخسىي ئۆيلەر تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 4.2 پىرسەنتىنىلا ئىگىلىگەن.

3-پاراگراف ئىجارە هەققى

ئازادلىقتىن كېيىن، شەھەرلىك ئۆي-زېمىن باشقۇرۇش تارماقلىرى ئۆيلەرنىڭ ئىشلىتىلىشى بويىچە، ئاھالىلەر ئۆيلىرىنىڭ ئىجارە هەققى ئۆلچىمىنى، ئورگان ياتاقلىرىنىڭ ئىجارە هەققى ئۆلچىمىنى، كارخانا-كەسىپىي ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئولتۇراق ئۆيلىرىنىڭ ئىجارە هەققى ئۆلچىمىنى ئايرىم-ئايرىم بېكىتىپ چىقتى.

ئاھالىلەر ئولتۇراق ئۆيلىرىنىڭ ئىجارە هەققى ئۆلچىمى: 1951-يىلى دىخۇا شەھەرلىك خەلق هۆكۈمىتى تۈزگەن «دىخۇا شەھىرىدىكى ئومۇمنىڭ ئۆيلىرىنىڭ ئىجارە هەققى ئۆلچىمى جەدۋىلى» دىكى بەلگىلىمە بويىچە بىر ئېغىز تەبىئىي ئۆي بىرلىك قىلىنىپ، بەش دەرىجىگە بۆلۈندى. ئىجارە هەققىدە بوغداي جىڭ/ئېغىز ئاساسىي هېسابات بىرلىكى قىلىنىپ، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 24 جىڭ بوغدايغا بىر ئېغىز ئۆي، ئەڭ تۆۋەن بولغاندا سەككىز جىڭ بوغدايغا بىر ئېغىز ئۆي، ئولتۇرا هېسابلىغاندا 16 جىڭ بوغدايغا بىر ئېغىز ئۆي ئىجارىگە بېرىلگەن.

1952-يىلى ئىجارە هەققى خەلق پۇلى بويىچە هېسابلاشقا ئۆزگەرتىلىپ، ئولتۇرا هېسابلىغاندا ھەربىر ئېغىز ئۆينىڭ ئايلىق ئىجارىسى 58 مىڭ يۈەن (كونا پۇل) قىلىندى.

1956-يىل 5-ئايدا شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ يۇكىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن ئۆي ئىجارىسى تەڭشىلىپ، ئۆي ئىجارىسى ئالتە دەرىجىگە بۆلۈندى. ھەربىر ئېغىز ئۆينىڭ ئولتۇرىچە ئايلىق ئىجارىسى 3.8 يۈەن

قىلىنىپ، ئەسلىدىكى ئۆلچەمدىن 21% تۆۋەنلىتىلدى.

1974-يىل 12-ئايدا «يېڭىدىن سېلىنغان بىنا ئۆيلەر، بىر قەۋەتلىك ئۆيلەرنىڭ ئىجارە ھەققى ئۆلچىمى» تۈزۈلۈپ، ئىجارە ھەققى ئىشلىتىش ھەجمى بويىچە ھېسابلاشقا ئۆزگەرتىلىپ، ھەربىر كۋادرات مېتر ئۆينىڭ ئايلىق ئىجارىسى 23 پۇلدىن 40 پۇلغىچە بولغان ئارىلىقتا بولىدۇ دەپ ئۆزگەرتىلدى.

ئورگان ياتاقلىرىنىڭ ئىجارە ھەققى ئۆلچىمى: ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ئورگان كادىرلىرىغا قارىتا تەمىنلەش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ئورگان ياتاقلىرىنى ئىشلەتسە ھەق ئېلىنمىدى. 1953-يىلى يېڭى ئىش ھەققى تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، ئۆي ئىجارىسى ئېلىش باشلاندى. ئىجارە ھەققى ئاھالىلەرنىڭ تۇرالغۇ ئۆي ئىجارىسى بىلەن ئاساسەن ئوخشاش بولدى. 1958-يىلغا بارغاندا كۋادرات مېتر بويىچە ئىجارە ھەققىنى ھېسابلاشقا ئۆزگەرتىلىپ، خىش ۋە بېتوندىن سېلىنغان تۇرالغۇ ئۆيلەرنىڭ ھەر كۋادرات مېترىغا ئايدا 12 پۇڭ، كېسەك بىلەن ياغاچتىن سېلىنغان ئۆيلەرنىڭ ھەر كۋادرات مېترىغا ئايدا 4.8 پۇڭ ئېلىش يولغا قويۇلۇپ، ئاھالىلەرنىڭ تۇرالغۇ ئۆي ئىجارىسىدىن زور دەرىجىدە تۆۋەنلىتىلدى.

كارخانا-كەسىپي ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرالغۇ ئۆيلىرىدىن ئېلىنغان ھەق ئۆلچىمى ئاساسىي جەھەتتىن ئورگان ياتاقلىرىنىڭ ئىجارە ھەققى بىلەن ئوخشاش بولدى.

3-باب سۇ بىلەن تەمىنلەش

1-پاراگراف سۇ بىلەن تەمىنلەشنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇا شەھىرى كىچىك، ئادەم شالاڭ بولغاچقا، ئاھالىلەرنىڭ ئىچىملىك سۇيى ۋە ئىشلەپچىقىرىشتا ئىشلىتىلىدىغان سۇنىڭ ئېھتىياج مىقدارى ئانچە چوڭ ئەمەس ئىدى. ئاساسلىقى بۇلاق سۇيى، دەريا سۇيىگە، شۇنداقلا قىسمەن قۇدۇق سۇيى، توسما سۇيىگە تايىنىلاتتى. ئەينى ۋاقىتتا دەريانىڭ يېقىن جايىدىكى يەر ئاستى سۇيىنىڭ جايلىشىش ئورنى بىرقەدەر ئېگىز بولۇپ، پەقەت 30-20 سانتىمېتر قازسىلا سۇ چىقاتتى.

جۇغراپىيىلىك ئورنى بىرقەدەر ئېگىز، دەريادىن بىرقەدەر يىراق جايلارنى ئەڭ كۆپ بولغاندا ئۈچ مېتردىن بەش مېترغىچە قازسىلا سۇ تاپقىلى بولاتتى. لېكىن بۇنىڭدا پەقەت تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان سۇ بىلەن ئاز مىقداردىكى ئىشلەپچىقىرىش سۇيىنى ھەل قىلغىلى بولاتتى. ئەينى ۋاقىتتا «ماي تېپىش ئاسان، سۇ تېپىش تەس» دەيدىغان گەپ بار ئىدى. يامغۇر يېغىنىدىن كېيىن يامغۇر سۇيىنى ئىچىملىك سۇ ئورنىدا ئىشلىتىشمۇ ئادەتتىكى ئىش ھېسابلىناتتى. كونا شەھەر رايونىدا تۇرۇشلۇق ئاھالىلەر (دىخۇا شەھىرىنىڭ ئىچىنى كۆرسىتىدۇ) ئومۇمىيۈزلۈك دېگۈدەك بۇلاق سۇيىنى ئىچەتتى. يېڭى شەھەر رايونىدىكى ئاھالىلەر (شەھەر سىرتىدا يېڭىدىن ئېچىلغان رايوننى كۆرسىتىدۇ) بولسا قۇدۇق سۇيىنى كۆپرەك ئىچەتتى. قۇدۇقلاردىن بىرقەدەر يىراقتا ئولتۇرىدىغان ئاھالىلەر ئېكىشتە سۇ توشۇپ كېلىپ ئىچەتتى. پۇلى بارلىرى ئادەم يالالاپ سۇ ئەكەلدۈرەتتى. ئورگان يامۇل مەھكىمىلىرى ئات ھارۋىسىدا سۇ ئەكەلدۈرەتتى. شۇڭلاشقا نۇرغۇن كىشىلەر سۇ سېتىپ جان باقاتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى) يەرلىك ھۆكۈمەت كۆنچىمەھەللە كوچىسىنىڭ جەنۇبىدا ئەسلىدىكى بۇلاق سۇيىدىن پايدىلىنىپ، تاش بىلەن يېپىق شەكىللىك سۇ يىغىش كۆلىدىن بىرنى ياساپ، ئەترابتىكى ئاھالىنى ئىچىملىك سۇ بىلەن

تەمىنلىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن ئاھالە تېز سۇرئەتتە كۆپەيدى. بۇلاق سۇيى، دەريا سۇيى، قۇدۇق سۇيى، كۆل سۇيىگە تايىنىش بىلەنلا ھەر مىللەت ئاھالىسىنىڭ تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان سۇيىنى قاندۇرغىلى بولمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شەھەر قۇرۇلۇشىدا بىر تۇتاش پىلانلاش كەمچىل بولغانلىقتىن، قالايمىقان كولاش، قېزىش ئەھۋالى ئېغىرلىشىپ، يەر ئاستى سۇيىنىڭ جايلىشىش ئورنى تەدرىجىي تۆۋەنلەپ، سۇ مىقدارى ئازبىيىپ كەتتى. موخې ئۆستىكىنى بويلاپ سوزۇلغان كۆنچى مەھەللىسىدىكى چوڭ بۇلاق، بۇلاق بېشى كوچىسىدىكى 2-بۇلاق ۋە نىكشياۋەننىڭ شەرقىدىكى ئارقا بۇلاقمۇ ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇپ كېتىپ، سۇ ئىچىش قېيىن بولۇشتەك ۋەزىيەتنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. 1952-يىلى كىچىك نەنمىن بىلەن داشزىغا باسما قۇدۇقتىن ئۇچى قېزىلدى، 1958-يىلى 50 كە كۆپەيتىلىپ، سۇ ئىچىش قېيىن بولۇش مەسىلىسى پەسەيتىلدى.

1959-يىل 10-ئايدا شەھەر بويىچە تۇنجى ۋودوپروۋود سۇيى زاۋۇتى رەسمىي ئىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ سۇ بىلەن تەمىنلەشنى باشلىدى. بۇنىڭ بىلەن غالىبىيەت يولى، ئىتتىپاق يولى، تىنچلىق يولى ئەتراپىدىكى ئاھالىلەر تۇنجى بولۇپ ۋودوپروۋود سۇيى ئىچتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە باھاسى ئەرزان بولغاچقا، شۇ يىلى 20 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم 120 مىڭ تونىنا سۇ بىلەن تەمىنلەندى. سۇ بىلەن تەمىنلەش دائىرىسى يىلدىن-يىلغا كېڭەيگەنلىكتىن 1966-يىلى رايونىنىڭ جەنۇبىي ئەتراپىدا قارلىغاچلىق سۇ مەنبەسى ئېچىلدى. يىللىق سۇ بىلەن تەمىنلەش مىقدارى 4 مىليون 514 مىڭ تونىنغا كۆپەيدى. 1977-يىلى ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلدى. 1978-يىلى سۇ بىلەن تەمىنلەش مىقدارى 21 مىليون 540 مىڭ تونىنغا يەتتى.

1958-يىلى غالىبىيەت يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، شىمالىي ئازادلىق يولى، ئىتتىپاق يولى، نۇرلۇق يولى، يېڭى دېموكراتىيە يولى، دېموكراتىيە يولى قاتارلىق ھويلا-كوچىلارغا دىئامېترى 150 مىللىمېتردىن 400 مىللىمېترغىچە سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىلدى. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 15.8 كىلومېتر بولۇپ، 1959-يىلى سۇ بىلەن تەمىنلەشنى باشلىدى. 1960-يىلى ئەدەبىيات-سەنئەت يولى، قىزىلبايراق يولى، بۇلاقبېشى كوچىسى، بوغدا يولىغچە ئۇزارتىلدى. نورمال سۇ بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، 1978-يىلى شەرقىي ئايلانما يولىغا بېسىمنى ئاشۇرۇش پونكىتىدىن بىرى قۇرۇلۇپ، يەر شەكلى بىرقەدەر ئېگىز بولغان جەنۇبىي دۆلەت قۇرۇش يولى، بەخت يولى تەۋەسىدىكى ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان سۇ ئۇنۇملۇك ھەل قىلىندى.

ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى ھەربىر ئادەمگە يىلىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە سۇ مىقدارى ئارانلا 212 كۇب/مېتر بولغاچقا، ئېھتىياج بىلەن تەمىنلەش ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت كۈندىن-كۈنگە ئېغىرلاشماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1981-يىلى سۇنى تېجەپ ئىشلىتىش ئىشخانىسى قۇردى. 1982-يىلدىن باشلاپ سۇ ئىشلەتكۈچى چوڭ ئىدارە-ئورۇنلارغا قارىتا باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، سۇ بىلەن نورمىلىق تەمىنلەشنى يولغا قويۇپ، نورمىدىن ئاشۇرۇپ سۇ ئىشلەتكەنلەردىن ھەسسىلەپ ھەق ئالدى. تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان سۇغا قارىتا ئائىلىلەر بويىچە سۇ سائىتى ئورنىتىپ، تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان سۇدىن ھۆددىگە ئېلىۋېلىپ ھەق ئېلىش تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇردى. 1984-يىلى يەنە ۋودوپروۋود سۇيىدە قۇم، كېسەكلەرنى يۇيۇشقا رۇخسەت قىلماسلىق قاتارلىق تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، سۇ تېجەش خىزمىتىنى تەدرىجىي قانات يايدۇردى.

2-پاراگراف سۇ بىلەن تەمىنلەش ئەسلىمىلىرى

بىرىنچى، سۇ زاۋۇتى

بىرىنچى ۋودوپروۋود سۇيى زاۋۇتى (ئەسلىدىكى ئۇچتاش سۇ زاۋۇتى) نىڭ ئىگىلىگەن يەر مەيدانى 532 مىڭ كۋادرات مېتر بولۇپ، 1957-يىلى قېدىرىپ تەكشۈرۈش ئارقىلىق لايىھىلەنگەن. 1958-يىلى 6-ئايدا ئىش باشلىنىپ، 1959-يىل 10-ئايدا پۈتۈپ رەسمىي ئىشقا كىرىشتۇرۇلگەن. زاۋۇت قۇرۇلغان ۋاقىتتا ئۈچ قۇدۇق قېزىلغان بولۇپ (1-، 2-، 3-نومۇرلۇق) كۈندىلىك سۇ بىلەن تەمىنلەش ئىقتىدارى 2000 تونناغا كۆپ ئىدى. 1965-يىلدىن 1975-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا كېڭەيتىلىپ يەنە 4-، 5-، 6-، 7-نومۇرلۇق قۇدۇقلار قېزىلدى. سۇ ئورنى تۆۋەنلەپ كەتكەنلىكتىن، 1966-يىلى ۋە 1980-يىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 1-، 2-، 3-نومۇرلۇق قۇدۇقلار قۇرۇپ كەتتى.

1975-يىلدىن بۇرۇن، زاۋۇتتىن سۇ چىقىرىشقا يانقۇزۇلغان تۇرۇبا يولى ئىككى بولۇپ، بىرى جەنۇبىي شىنخۇا يولىغا تۇتاشتۇرۇلغان. بۇ تۇرۇبا يولى تۆۋەن بېسىملىق بولۇپ، تۇرۇبىنىڭ دىيامېترى 500 مىللىمېتر ئىدى. يەنە بىرى تىنچلىق يولىغا تۇتاشتۇرۇلغان بولۇپ، دىيامېترى 400 مىللىمېترلىق يۇقىرى بېسىملىق تۇرۇبا يولى ئىدى. 1985-يىلدىكى كۈندىلىك سۇ بىلەن تەمىنلەش مىقدارى 90 مىڭ تونىنا بولۇپ، پۈتۈن شەھەر بويىچە تەمىنلىنىدىغان سۇ مىقدارىنىڭ 88 پىرسەنتىنى ئىگىلەيتتى.

مەزكۇر سۇ زاۋۇتى ئۇلانباي بىلەن ئۇچتاش ئەتراپىدىكى ئۇرۇمچى دەريا‌سى قېنىدىن سىڭىپ تارالغان سۇنى ئاساس قىلاتتى. سۇ قاتلىمىنىڭ قېلىنلىق دەرىجىسى 30-35 مېتر بولۇپ، تاش-شېغىل قاتلاملىق بولغاچقا، بىر تەرەپ قىلىش قولايلىق ئىدى. سۇ ناسوسى ئارقىلىق سۇنى ئېگىزدىكى سۇ تازىلاش كۆلىگە تارتىپ چىقىرىشتا، شەھەر رايونىنىڭ جەنۇبى ئېگىز، شىمالى پەس بولۇشتەك ئەۋزەللىكىتىن پايدىلىنىلغان بولۇپ، ئېغىرلىق كۈچى ئارقىلىق سۇ ئېقىتىش ئۇسۇلى بىلەن شەھەر رايونىنى سۇ بىلەن تەمىنلەيتتى.

ئىككىنچى، سۇ پونكىتلىرى

1952-يىلى ۋودوپروۋود سۇيى بېرىشتىن ئىلگىرى، كىچىك نەنمىن بىلەن داشىزدا باسما قۇدۇق ۋە توك ماشىنىلىق قۇدۇقتىن ئىبارەت ئىككى خىل شەكىلدىكى ئۇمۇم پايدىلىنىدىغان سۇ پونكىتى بار ئىدى. 1959-يىلى رايونلۇق قۇرۇلۇش بۆلۈمى باشقۇرۇپ، بېلەت سېتىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. 1959-يىلى غالىبىيەت يولى، ئىنتىپاق يولى، تىنچلىق يولى ئەتراپىدا ئۇمۇم پايدىلىنىدىغان سۇ پونكىتىدىن 16 سى قۇرۇلدى. يىل ئاخىرىغىچە 37 گە يەتكۈزۈلدى. 1964-يىلى سۇ پونكىتلىرى ۋودوپروۋود سۇيى شىركىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. سۇ پونكىتلىرىغا مەخسۇس باشقۇرغۇچى ئادەم قويۇلدى. سۇ بىلەن تەمىنلەش دائىرىسى 500 ئائىلىدىن يۇقىرى بولغان سۇ پونكىتىغا مەخسۇس بىر ئادەم قويۇلدى. 500 ئائىلىدىن تۆۋەن بولغان سۇ پونكىتىغا قارىتا، ئىككى پونكىتقا بىر ئادەم قويۇلدى. سۇ بىلەن تەمىنلەش ۋاقتى خېرىدارلارنىڭ ئاز-كۆپلۈكىگە قاراپ بېكىتىلدى. ھەر كۈنى ئىككى-ئۈچ قېتىم ئېچىلىپ، ئەتىگەن، چۈش، كەچ ياكى ئەتىگەن، كەچتە ئېچىلدى. سۇ پونكىتلىرىغا توغلاپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئەسلىمىلىرى ئورنىتىلغاندىن كېيىن، تۆت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە 24 سائەت سۇ بىلەن تەمىنلەش يولغا قويۇلدى.

1960-يىلى، 1966-يىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ خەلق يولى، بۇلاقبېشى كوچىسى، 3-كۆۋرۈك قاتارلىق ئورۇنلارغا چوڭ سۇ پونكىتى قۇرۇلۇپ، ئاساسىي قۇرۇلۇش ۋە كۆكەرتىشكە ئىشلىتىلىدىغان

سۇ بىلەن تەمىنلىدى. شۇندىن كېيىن رايون ئىچىدىكى ئومۇم پايدىلىنىدىغان سۇ پونكىتلىرى كۆپەيىپ 43 كە يەتتى. 1976-يىلى توغلاپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش شەكلىدىكى سۇ پونكىتىغا ئۆزگەرتىلدى. شىخابا ۋە مال بازىرىدىن ئىبارەت ئىككى ئورۇندا سىناق قىلىندى. ئەمەلىي ئىشلىتىلىشى بىرقەدەر ياخشى بولغانلىقتىن، كېيىن پۈتۈن شەھەرگە كېڭەيتىلدى. 1978-يىلى تيانشان رايونلۇق يول ئاسراش-قوغداش ئەترىتى قۇدۇق ئېغىزى ئەتراپىدىكى قالدۇق سۇنىڭ قالايمىقان ئېقىپ كېتىشىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئازادلىق يولى، ئىتتىپاق يولى، غالىبىيەت يولى، تىنچلىق يولى قاتارلىق جايلاردا سۇ ئېقىتىش، سۇ سۈزۈش قۇدۇقىدىن 39 نى ياسىدى. 1979-يىلى 60 نى ياسىدى، 1980-يىلى 29 نى ياسىدى. شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ «بىر قىسىم شەھەر مەمۇرىيىتى ئەسلىھەلىرىنى رايون، مەھەللەرنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىش توغرىسىدىكى يولىيورۇق» نىغا ئاساسەن، ۋودوپروۋود سۇيى شىركىتى 1978-يىلىنىڭ ئاخىرىدا جەنۇبىي ئازادلىق يولى ۋە شىمالىي شىنخۇا يولىدىكى سۇ پونكىتلىرىنى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ باشقۇرۇپ، رېمونت قىلىپ ھەق ئېلىشىغا تاپشۇرۇپ بەردى. 1980-يىلى سۇ پونكىتلىرى قايتۇرۇۋېلىنىپ، ۋودوپروۋود سۇيى شىركىتى بىر تۇتاش باشقۇردى.

1982-يىلى دۆلەت مادىدىي بۇيۇم چىقىرىش، شەخسلەر ئەمگەك كۈچى چىقىرىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، ۋودوپروۋود سۇيى ئائىلىلەرگىچە ئەكىرىلىشكە باشلىدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، 94 ئورۇننىڭ ئائىلىلىكلەر قورۇسى ۋە قىسمەن بىر قەۋەتلىك ئائىلىلىكلەرنىڭ ئۆيلىرىگە ۋودوپروۋود سۇيى ئەكىرىش ئىشقا ئاشۇرۇلدى. بۇ مەزگىلدە رايون بويىچە ئومۇم پايدىلىنىدىغان سۇ پونكىتىدىن يەنە 96 سى ساقلاپ قېلىندى.

ئۇچىنچى، سۇ باھاسى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى ۋە ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە سۇ باھاسى سۇ ئەكىلىشنىڭ يىراق-يېقىنلىقى ۋە سۇ سۈپىتىنىڭ ياخشى-يامانلىقىغا ئاساسەن بېكىتىلەتتى. بۇ خىل ئەھۋال تاكى 1958-يىلغىچە داۋاملاشتى.

1959-يىلى ۋودوپروۋود سۇيى بىلەن تەمىنلەش يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، زاۋۇت، كان-كارخانىلار-دىكى ئىشلەپچىقىرىشقا ئىشلىتىلىدىغان سۇنىڭ ھەر تونناسىنىڭ باھاسى 0.55 يۈەن قىلىپ بېكىتىلىپ، خەلق ئىشلىتىدىغان سۇنىڭ باھاسىدىن يۇقىرى قىلىندى. ئاھالىلەر تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان سۇنىڭ ھەربىر ئەپكىشىنىڭ باھاسى بىر پۇڭ بولۇپ، جەملىگەندە بىر تونناسى تەخمىنەن 0.12 يۈەن بولاتتى. كۆنچى مەھەللىسى كوچىسى، بۇلاقبېشى كوچىسىدىكى سۇنىڭ سۈپىتى بىرقەدەر ياخشى بولغانلىقتىن، بىر تونىنا سۇنىڭ باھاسى 0.24 يۈەن قىلىپ بېكىتىلدى. سۇ ھەققىنىڭ ئۆلچىمى 1962-يىلى، 1964-يىلى، 1966-يىلى، 1972-يىلى، 1982-يىلى، 1984-يىلى كۆپ قېتىم تەڭشەلدى. 1987-يىلغا بارغاندا سۇ سائىتى ئورناتمىغان ئائىلىلەردىن ھەربىر ئادەمدىن ھەر ئايدا 0.05 يۈەن ھەق ئېلىندى. سۇ سائىتى ئورناتقان ئورۇن ۋە شەخسلەردىن سۇ سائىتىدىكى كۈب سانى بويىچە ھەق ئېلىندى. تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان سۇنىڭ تونناسىنىڭ باھاسى 0.15 يۈەن، كۆكەرتىشتە ئىشلىتىلىدىغان سۇنىڭ تونناسىنىڭ باھاسى 0.10 يۈەن، ئىشلەپچىقىرىشتا ئىشلىتىلىدىغان سۇنىڭ تونناسىنىڭ باھاسى 0.20. 0 يۈەن قىلىپ بېكىتىلدى.

4-باب سۇنی سىرتقا چىقىرىش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇادىكى بىردىنبىر سۇنى سىرتقا چىقىرىش ئەسلىھەسى ـ سۇ چىقىرىۋېتىش ئېرىقى بولۇپ، ئوچۇق ئېرىق ۋە ئۈستى يېپىق ئېرىق دەپ ئىككىگە بۆلۈنەتتى. كوچا، يوللارنىڭ ئىككى يېنىغا قېزىلغان كەڭلىكى ۋە چوڭقۇرلۇقى بىر مېتر كېلىدىغان ئېرىقلار ئوچۇق ئېرىق دەپ ئاتىلاتتى. كوچىلارنىڭ ياقىسىغا قېزىلغان كەڭلىكى بىر مېتر، چوڭقۇرلۇقى 1.5 مېتر كېلىدىغان، ئادەم كۈچى ئارقىلىق ئېرىق تېگىگە تاش ياتقۇزۇلۇپ، ئېرىق ئۈستى تاش تاختاي بىلەن يېپىلغان ئېرىقلار ئۈستى يېپىق ئېرىق دەپ ئاتىلاتتى. سۇ چىقىرىۋېتىش ئېرىقىدىكى پاسكىنا سۇلار ۋە يامغۇر سۈيى، تەبىئىي جۇغراپىيىلىك تۈزۈلۈشى بويىچە، جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ ئۈرۈمچى دەرياسى ساھىلىغا ئېقىپ سىڭىپ كېتەتتى.

ئاھالىلەرنىڭ تۇرمۇشىدىن چىققان يۇندا، يەككە قول-سانائەتچىلەرنىڭ دۇكانلىرىدىن چىققان كېرەكسىز سۇلار خالىغان يەرگە چېچىلاتتى ۋە سىڭىپ كېتىش قۇدۇقلىرىغا قۇيۇلاتتى ياكى زاۋۇت، ئۆيلەردىن سىرتقا ئەپچىقىپ خالىغانچە تۆكۈلەتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، 1959-يىلى ئالدى بىلەن جەنۇبىي شىنخۇا يولىغا سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىلىپ، تيانشان رايونىدا سۇنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش تۇرۇبىسى يوق بولۇشتەك تارىخقا خاتىمە بېرىلدى. 28 يىللىق تەدرىجىي تەرەققىيات ئارقىلىق، ئاساسلىق غول يوللارغا سۇنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش تۇرۇبىلىرى قاتار-قاتار ئورنىتىلدى. چەت، يىراق رايونلاردىكى كوچا يوللىرىدىن باشقا جايلارنىڭ ھەممىسىگە سۇنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش تۇرۇبىسى ئورنىتىش ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، تەرەپ-تەرەپكە سوزۇلغان، ئۆزئارا كېسىشىپ ئۆتىدىغان سۇنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش تورلىرى شەكىللەندۈرۈلدى.

ئۈرۈمچىنىڭ ھاۋاسى قۇرغاق، يامغۇرى ئاز، يەر ئۈستىدە ئاقىدىغان سۇنىڭ مىقدارى ئاز بولغاچقا، سۇنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش تۇرۇبىلىرىنىڭ ھەممىسى پاسكىنا سۇ بىلەن يامغۇر سۈيىنى چىقىرىۋېتىش بىرلەشتۈرۈلگەن ئاساستا لايىھىلەنگەن، ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇشتىكى كېرەكسىز سۇلارنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش ئاساس قىلىندى. ياز كۈنلىرىدىكى يامغۇر سۈيى، ئەتىيازدىكى ئەگىز (ئېرىگەن قار سۇلىرى) سۇلار، يامغۇر سۈيى قۇدۇقلىرى ئارقىلىق سۇنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش تۇرۇبىلىرىغا قۇيۇلىدۇ.

1-پاراگراف غول يوللاردىكى سۇنى سىرتقا چىقىرىش

تيانشان رايونىدىكى سۇنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش ئەسلىھەلىرى 1959-يىلدىن باشلاپ رەسمىي پىلانلىنىپ قۇرۇلۇشقا باشلانغان. بىرىنچى مەزگىلدە ئالدى بىلەن جەنۇبىي شىنخۇا يولىدىن (غالىبىيەت يولى ئېغىزىدىن) باشلىنىپ شىمالىي شىنخۇا يولىنى بېسىپ ئۆتۈپ ساي يولىغا تۇتاشتۇرۇلغان غول لىنىيە ياسالدى. 1963-يىلى تيانشان بوياش-توقۇش زاۋۇتى ئۆزلىرى مەبلەغ توپلاپ مەزكۇر زاۋۇتتىن سوپۇن زاۋۇتىغىچە بولغان ئارىلىققا تۇرۇبا ياتقۇزدى. شۇ يىلى جەنۇبىي شىنخۇا يولىدىكى ئىككىنچى مەزگىللىك سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلىپ، سۇ تۇرۇبىسى سوپۇن زاۋۇتىدىن يېرىم ئۆتكۈزگۈچلۈك رادىئو زاۋۇتىغىچە ئۇزارتىلدى.

1961-يىلى ياشلار يولىدىكى ھەربىي رايون دەرۋازىسىدىن يېڭى دېموكراتىيە يولىدىكى ھەربىي رايون يان ئىشخانىچە بولغان ھەم قىزىلتاغ يولىدىن ئۆتۈپ ساي يولىغا تۇتاشتۇرۇلغان غول يولغا سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلدى. 1962-يىلدىن 1965-يىلغىچە دېموكراتىيە يولىدىن باشلىنىپ خەلق مەيدانىدىن ئۆتۈپ شياۋشىمىنغىچە بولغان ئارىلىقتىكى سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ئىككى مەزگىلگە بۆلۈپ تاماملاندى. 1963-يىلى شىمالىي دۆلەت قۇرۇش يولىدىكى سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇش (شەرق شامىلى يولىدىن ياشلار يولىغىچە) ۋەزىپىسى ئورۇندالدى. 1963-يىلدىن 1964-يىلغىچە خەلق مەيدانىدىن داشمىنغىچە بولغان ئارىلىقتىكى جۇكسەن يولى سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ئىككى باسقۇچقا بۆلۈپ ياتقۇزۇلدى. 1966-يىلى ئىداره-جەمئىيەتلەر مەبلەغ توپلاش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتىدىن جەنۇبىي شىنخۇا يولىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى خەلق يولى سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە سۇنى سىرتقا چىقىرىش ئەسلىھەلىرىنى ئورنىتىش خىزمىتىنىڭ سۈرئىتى ئاستا بولدى. 1976-يىلى سىرتقا چىقىرىلىدىغان سۇنىڭ مىقدارى كۆپەيگەچكە، شەھەرلىك ھۆكۈمەت جەنۇبتا يەنئەن يولىدىن باشلىنىپ، شىمالدا نۇرلۇق يولىدىن ئۆتۈپ، چوڭ كۆۋرۈكتىكى ساي يولىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى شەھەر رايونىنىڭ ئاساسلىق غول يولىدىكى سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبا يولىنى چۈۋۈپ، ئەسلىدىكى 400 مىللىمېتىرلىق تۇرۇبىنى 600 مىللىمېتىردىن 800 مىللىمېتىرغىچە بولغان چوڭ تۇرۇبىغا ئالماشتۇرۇشنى قارار قىلدى. تىيانشان رايونى پۇتۇن رايوندىكى ھەرمىللەت ئارمىيە-خەلقنى تۇرۇبا يولىنى كولاش-تىندۇرۇش ئەمگىكىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىپ، بۇ ئارىلىقتىكى تۇرۇبىنى قايتىدىن ياتقۇزۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىدى. بۇ پۇتۇن رايوندىكى ھەر مىللەت ئارمىيە-خەلقنىڭ بىر نىيەتتە ھەمكارلىشىپ، شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئىشلىگەنلىكىنىڭ تىپىك ئۇلگىسى بولۇپ قالدى.

1978-يىلى ئىداره-جەمئىيەتلەر مەبلەغ توپلاپ سۇنىڭ ھەمراھ ئارقىلىق كۆزىتىش-ئۆلچەش پونكىتىدىن نەنمىنغىچە بولغان بەخت يولى سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسىنى ياتقۇزدى. 1979-يىلى بىڭتۇەن دوختۇرخانىسىدىن بېيمىنغىچە بولغان ياشلار يولى ئارىلىقىغا تۇرۇبا ياتقۇزۇلدى. 1981-يىلى يەنە ئاھاللەر مەركەزلىشىپ ئولتۇراقلاشقان تىنچلىق يولىنىڭ ئوتتۇرا ئارىلىقىغا (ئىتتىپاق يولى ئېغىزىدىن خەلق يولىغىچە) تۇرۇبا ياتقۇزۇلدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، رايون دائىرىسىدە مەبلەغ توپلاش ياكى ئامما بىلەن كەسىپي ئەترەت ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇلگەن ئاساستا، بەخت يولى، خەلق يولى، ئىتتىپاق يولى، جەنۇبىي دۆلەت قۇرۇش يولى، بەش يۈلتۇز يولى، سەنداۋان يولى، ئەردا‌ۋان رايونى قاتارلىق يەتتە چوڭ يولغا سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلدى. بۇنىڭ بىلەن تىيانشان رايونىدىكى ئاساسلىق غول يوللارغا سۇنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىلىرىنى ياتقۇزۇش ئاساسىي جەھەتتىن تاماملاندى.

1987-يىلدىكى تىيانشان رايونىدىكى سۇنى سىرتقا چىقىرىش غول تۇرۇبىلىرىنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

جەدۋەل 1-1-4-4

يول ئىسمى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇبا دىيامېترى (مىللىمېتىر)	تۇرۇنلۇقى (مېتىر)	تەكشۈرۈش قۇدۇقى (دانە)	يىلىنىڭ ۋاقتى (يىل)
شىنخۇا يولى	سوپۇن زاۋۇنىدىن غالىبىيەت يولىغىچە	250	1479.4	27	1963
	غالىبىيەت يولىدىن بۇلاقبېشى كوچىسىغىچە	300	959.1	23	1959

يول نۇمۇرى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇبا دىيامېترى (مىللىمېتر)	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	تەكشۈرۈش قۇدۇقى (دانە)	يىلىنىڭ ۋاقتى (يىل)
	بۇلاقبېشى كوچا ئېغىزىدىن چوڭ كۆۋرۈككىچە	400	2499.1	51	1959
بۇلاقبېشى كوچىسى	ئازادلىق بولىدىن شىنخۇا بولغىچە	300/400	724	17	1965
بوغدا يولى	شىنخۇا بولىدىن تاشقى سودا نازارىتىگىچە	300	304	10	1965
	بوغدا بولىدىن جەنۇبىي تارماق كوچىغىچە	300	144.7	4	1981
ئالتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى يولى	ئالتونوم رايونلۇق 2-دوختۇرخانىدىن بۇلاقبېشى كوچىسىغىچە	300	330.3	10	1980
نۇرلۇق يولى	بېيېيندىن چوڭ كۆۋرۈككىچە	800	922	18	1976
ياشلار يولى	بىڭتۈەن دوختۇرخانىسىدىن بېيېنغىچە	400/600	1322.2	32	1979
دۆلەت قۇرۇش يولى	شەرق شامىلى بولىدىن ياشلار بولىغىچە	250	691.9	18	1963
-	شەرق شامىلى بولىدىن ئالتونوم رايونلۇق پارتكوم ئالدىلىكلەر رايونىغىچە	300/400	926.7	22	1977
بەش يۈلتۈز يولى(جەنۇب)	شەرقىي تارقا كوچىدىن ياشلار بولىغىچە	400	1129.9	32	
بەش يۈلتۈز يولى (شىمال)	ياشلار بولىدىكى گۈللۈكتىن ئالتوموبىل پولكىغىچە	300	576		
قىزىلتاغ يولى	ئالاقىلىشىش باش پونكتىدىن قىزىلتاغ بولغىچە	400	1457.3	25	1979
يەتتەن مېھمانخانىسى مەشرۇس يولى	يەتتەن مېھمانخانىسىدىن جەنۇبىي شىنخۇا يولى، جۇجيالۇ يولى ۋە سايى بولغىچە	550	3763.2	99	1986
يەتتەن يولى	كادىرلار سانالتورىيىسىدىن مىللىي شېپاخانىغىچە	400	159.8	5	1984
يەتتەن يولى	مىللىي شېپاخانىدىن نەنيالۇ كىتابخانىسىغىچە	400	1621.7	36	1976
ئازادلىق يولى(جەنۇبىي)	نەنيالۇ كىتابخانىسىدىن نەنمەن كىتابخانىسىغىچە	600	1868.9	48	1976
ئازادلىق يولى (شىمالىي)	نەنمەن كىتابخانىسىدىن بېيېنغىچە	600,700	1294.5	30	1976
جەنۇبىي تىنچلىق يولى	يەتتەن بولىدىن ئۈتتېپلاق بولغىچە	300	217.6	6	1982
	ئۈتتېپلاق بولىدىن ئارقا بۇلاق بولغىچە	300	460	18	1982
	شەنشى كوچىسى ئېغىزىدىن تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىغىچە	235	270	8	1977
	تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن خەلق يولىغىچە	235	500	16	1977
شىمالىي تىنچلىق يولى	جۇڭسەن بولىدىن خەلق مەيدانىغىچە	235	200	7	1977
ئۈتتېپلاق يولى	شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىدىن ئازادلىق بولغىچە	400	1801	46	1981
	ئۈتتېپلاق تىياتىرخانىسىدىن شىنخۇا بولغىچە	250	411.7	10	1965
	شىنخۇا بولىدىن سايى بولغىچە	300	300	4	
شەرق شامىلى يولى	خەلق مەيدانىدىن يۇقىرى سوت مەھكىمىسىگىچە	300	340.5	15	1979
خەلق يولى	تەتتەربىيە سارىيىدىن شىنخۇا بولغىچە	250	1209.2	26	1966
	شىنخۇا بولىدىن سايى بولغىچە	600	470	9	1980

يول نۇمىرى	باشلىنىش ـ ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇبا دىيامېترى (مىللىمېتر)	تۇزۇنلۇقى (مېتر)	تەكشۈرۈش قۇدۇقى (دانە)	پاسالانغان ۋاقتى (يىل)
جۇڭسەن يولى	خەلق مەيدانىدىن داشزىنچە	300	330.8	11	1964
	داشزىدىن داشمىنچە	300	686	20	1963
	داشمىندىن سايى يولىنچە	250	150	6	1963
بەخت يولى	سۇنئىي ھەمراھ كۆزىتىش پونكىتىدىن تەنتەربىيە سارىيىنچە	400	2159.7	53	1978
دېموكراتىيە يولى	خەلق مەيدانىدىن شياۋشىزىنچە	300	882.5	17	1962
	شياۋشىزىدىن شىمالىي شىنخۇا يولىنچە	300	779.5	17	1965
	شىمالىي شىنخۇا يولىدىن سايى يولىنچە	400	380.3	11	1980
ساغلاملىق يولى	بېيمىندىن ھەمكارلىق يولى ئېغىزىنچە	250	476.1	16	1974
قىزىل بايراق يولى	جۇڭسەن يولىدىن دېموكراتىيە يولىنچە	500	539.9	31	1988
ئەدەبىيات ـ سەنئەت يولى	خەلق كىنوخانىسىدىن بىسما زاۋۇتىنچە	200	223	6	1963
قۇرۇلۇش يولى	خەلق مېھمانخانىسىدىن شىمالىي شىنخۇا يولىنچە	200	663.6	11	1963
خوگسەن يولى	ئالپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئورگىنى ئالدىدىن مەيدانىنچە	300	236	7	
قىزىل تاغ يولى	پېكىن دېموكراتىيە مەھەللىسىدىن قىزىلتاغ ئالىخانىسىغىچە	400	1173.4	19	1961
	قىزىلتاغ يولىدىن قىزىلتاغ ئېغىزىنچە	400	336.3	13	1982
پېكىن دېموكراتىيە يولى	ھەربىي رايونىنىڭ غەربىي ئىشكىدىن ھەربىي رايون دەرۋازىسىغىچە	300	830.2	15	1961
قارلىغاچلىق يولى	كادىرلار ساناتورىيىسىدىن ئۇرۇمچى دەريا بويىغىچە	400	5034.5	138	
سايى يولى	ئۇرۇمچى دەريا بويىدىن پۇڭا زاۋۇتىنچە	1000	1755	31	1982
	پۇڭا زاۋۇتىدىن چوڭ كۆۋرۈككىچە	800/1000	4790.2	78	1982
	چوڭ كۆۋرۈكتىن تۆمۈر يول كۆۋرۈكىگىچە	1200	9137.0	129	1982
	شەھەرلىك تۆمۈر گۇرچەك زاۋۇتىدىن شەرقىي چۆللۈك دېھقانچىلىق مەيدانىنچە	1000	2251	9	1985 1986
	كازىۋەن تۆمۈر يول كۆۋرۈكىدىن شەھەرلىك تۆمۈر گۇرچەك زاۋۇتىغىچە	1200	1223.75	19	1985 1986
جەمئىي			62093	1329	

2ـپاراگراف كوچىلاردىكى سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش

1976ـيىلى شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىچى باشقارمىسى باشلامچىلىق بىلەن مەھەللەـكوچا يوللىرىدىكى سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش مەسلىسىنى ھەل قىلدى. ئۇلار ئاھالىلەرنى تۇرۇبا يولى قېزىشـتىندۇرۇشقا تەشكىللىدى. شەھەرلىك يول ئاسراش باشقارمىسى تۇرۇبا قۇراشتۇرۇشقا ياردەملەشتى.

بۇنىڭ بىلەن باھار شامىلى كوچىسى بىلەن مەدەنىيەت يولى كوچىسىغا سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلدى. بۇ تيانشان رايونىدا ئامما بىلەن كەسپىي ئەترەتنىڭ ئۆزئارا بىرلىشىپ، مەھەللە-كوچا يوللىرىغا سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇشىنىڭ باشلىنىشى ھېسابلىنىدۇ.

1978-يىلى تيانشان رايونلۇق يول ئاسراش ئەترىتى تيانشان رايونىدىكى مەھەللە-كوچا يوللىرىغا سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىلىرىنى ياتقۇزۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. «خەلقنىڭ شەھىرىنى خەلق باشقۇرۇش» تەك فاڭجېننىڭ يېتەكچىلىكىدە، ھۆكۈمەت مەبلەغ سېلىش بىلەن پايدا كۆرىدىغان ئورۇنلار مەبلەغ توپلاش تەڭ ئېلىپ بېرىلىپ، كەسپىي ئەترەت بىلەن ئامما ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلۈپ، مەھەللە-كوچا يوللىرىغا سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش ئەسلىھەسى ئورنىتىش قۇرۇلۇشى تېز تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. شۇ يىلى شىمالىي يوڭخې كوچىسى، ئوتتۇرا يوڭخې كوچىسى، جيەنجۇڭ يولى، جەنۇبىي تىنچلىق يولى، دۆلەت قۇرۇش يولى، ئىتتىپاق يولى، شۇنىڭدەك ئىتتىپاق يولىدىكى 1-، 3-كوچا قاتارلىق 29 مەھەللە-كوچا يولىغا سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلدى. ياتقۇزۇلغان تۇرۇبىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 6606 مېتر. تەكشۈرۈش قۇدۇقىدىن 150ى، يۇندا قۇدۇقىدىن 92سى قېزىلدى.

1979-يىلى 1-، 2-، 3-خابا كوچىسى، جەنۇبىي خابا كوچىسى، خابا يېرىم كوچىسى، جەنۇبىي جيەنجۇڭ يولى، شىمالىي جيەنجۇڭ يولى قاتارلىق 22 مەھەللە-كوچا يولىغا ئۇزۇنلۇقى 3522.5 مېتر ئۇزۇنلۇقتا تۇرۇبا ياتقۇزۇلدى. تەكشۈرۈش قۇدۇقىدىن 86 سى، يۇندا قۇدۇقىدىن 76 سى قېزىلدى.

1980-يىلى شىمالىي دۆلەت قۇرۇش يولىنىڭ شەرقىدىكى بەش كوچا، 1-، 2-، 3-گۇيۈەن كوچىسى، ئىتتىپاق يولىنىڭ شىمالىدىكى بەش كوچا، يېڭى شەرق مەھەللىسى، يۆجىنگەي كوچىسى قاتارلىق 23 مەھەللە-كوچا يولىغا تۇرۇبا ياتقۇزۇلدى.

1980-يىلى رايونلۇق يول ئاسراش ئەترىتى ئالتە ئادەمنى ئاجرىتىپ يول ئاسراش كىچىك گۇرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، مەھەللە-كوچىلاردىكى سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىلىرىنى راۋانلاشتۇرۇش ۋە يۇندا قۇدۇقلىرىنى تازىلاش خىزمىتىگە مەخسۇس مەسئۇل قىلدى. بامبۇك ياغىچى، چىگە ئارغامچا قاتارلىق قوراللار بىلەن تۇرۇبىلارنى راۋانلاشتۇردى. پاسكىنا لاي-لاتقىلارنى ئادەم كۈچى بىلەن تازىلىدى. ئۇلاردا ھېچقانداق مەخسۇس تازىلىق قورالى يوق ئىدى. 1980-يىلى تەكشۈرۈش قۇدۇقى بىلەن يۇندا قۇدۇقىدىن 582 نى تازىلىدى. 1981-يىلى 597 نى تازىلىدى. 1982-يىلى 20 مىڭ 576 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى تۇرۇبا يولىنى راۋانلاشتۇردى، 597 يۇندا قۇدۇقىنى تازىلىدى.

پاسكىنا سۇلارنى تازىلاش ئەسلىھەلىرى قالاق بولغانلىقتىن، ئۈچ يىل جەريانىدا قۇدۇق تېگىگە چۈشكەن ئىشچىلاردا تۆت قېتىم باش ئاغرىش، كۆڭلى ئېلىشىپ قۇسۇش قاتارلىق زەھەرلىنىش ھادىسىسى كۆرۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە بىر نەپەر ئىشچى قاتتىق قۇسۇپ كۆزى تورلىشىپ كەتكەنلىكتىن دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ بالنېستا ياتقۇزۇپ قان بېرىپ داۋالاندى. بۇ ۋەقە يۈسەي كوچىسى، لىمىن كوچىسى، قوشقۇتلۇق كوچىسى ئەتراپىدا يۈز بەرگەن. 1983-يىل 4-ئايدا مەھەللە-كوچىلاردىكى تۇرۇبا يوللىرىنى تازىلاش كەسپى شەھەرلىك شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى يول ئاسراش باشقارمىسىنىڭ سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش ئورنىنىڭ بىر تۇتاش باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1983-يىلى سەككىز مەھەللە-كوچا يولىغا تۇرۇبا ياتقۇزۇلدى. تەكشۈرۈش قۇدۇقىدىن 66 سى، يۇندا قۇدۇقىدىن 33ى قېزىلدى.

شىمالىي ئىتتىپاق كوچىسى كۆپ يىللاردىن بېرى كوچا يولى تار بولغاچقا تۇرۇبا ياتقۇزۇش ئەپسىز ئىدى. 1984-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىلەن ئورتاق مەدەنىيەت بەرپا قىلىش مۇناسىۋىتى ئورناتقان زاپاس قىسىم 3-پولىك ئوفىتسېر-جەڭچىلىرى بۇ ئارىلىققا تۇرۇبا ياتقۇزۇش ئورىكىنى قېزىش ۋەزىپىسىنى

تەشەببۇسكارلىق بىلەن ھۆددىگە ئالدى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ كوماندىر-جەڭچىلەردىن 746 ئادەم (قېتىم) چىقىرىپ، سۇ تۇرۇبىسى ياتقۇزۇش ئورنىدىن 324 مېتر قېزىپ، 972 كۇب مېتر توپا توشۇدى. بۇ كوچىنىڭ ئەڭ تار جايلىرى ئىككى مېترغىمۇ يەتمەيتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇچ مېترغا يېقىن چوڭقۇرلۇقتا ئورەك قېزىش كېرەك ئىدى. جەڭچىلەر خۇددى قۇدۇق كولىغانغا ئوخشاش توپىنى بىر سېۋەت، بىر سېۋەتتىن سىرتقا توشۇپ، تۇرۇبا يولى ئورنىنى قېزىش ۋەزىپىسىنى تولۇق ئورۇندىاپ، خەلق ئاممىسىغا بىر چوڭ ياخشى ئىش قىلىپ بەردى.

1985-يىلى 2023 مېتر ئۇزۇنلۇقتىچە يەر ئاستى سۇ تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلدى. تەكشۇرۇش قۇدۇقىدىن 55ى، يۇندا قۇدۇقىدىن 25ى قېزىلدى.

1986-يىلىغا كەلگەندە پۈتۈن رايوندىكى يەر ئاستى سۇيى سىرتقا چىقىپ كېتەلەيدىغان 123 كوچا يولىنىڭ ھەممىسىگە تۇرۇبا ياتقۇزۇلۇپ، مەركىزىي كوچا يوللىرى ئىچىگە ئارىلىقى ئەڭ چوڭ بولغاندا 25 مېتردىن ئېشىپ كەتمىگەن جايدا بىردىن يۇندا قۇدۇقى ياسىلىپ ئاممىنىڭ تۇرمۇشىغا قولايلىق يارىتىلدى. كېيىن يەنە تۇرلۇك ئامال-چارىلەر ئارقىلىق شەرت-شارائىت ھازىرلاپ لېيۇداۋان، سەندىاۋان قاتارلىق ئەسلىدە يەر ئاستى سۇيى سىرتقا چىقىپ كېتەلمەيدىغان (يېقىن ئەتراپىدا سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى بولمىغان، ئۇزۇن ئارىلىققىچە تۇرۇبا ئولاش لازىم بولغان رايونلار) بىرقانچە كوچا-يوللىرىغىمۇ سۇلارنى سىرتقا چىقىرىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلدى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، جەمئىي 27 مىڭ 800 مېتر ئۇزۇنلۇقتا سۇلارنى سىرتقا چىقىرىۋېتىش تۇرۇبىسى ياتقۇزۇلۇپ، تەكشۇرۇش قۇدۇقىدىن 859ى، يۇندا قۇدۇقىدىن 562 سى قېزىلدى.

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىنىڭ كوچا-يوللاردىكى 100 مېتردىن ئاشقان سىرتقا سۇ چىقىرىش تۇرۇبىلىرىنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-4-4

كوچا-يوللارنىڭ ئىسمى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇبا دىيامېتىرى (مىللىمېتر)	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	تۇرۇبىنىڭ تۈرى	تەكشۇرۇش قۇدۇقى (دانە)	يۇندا قۇدۇقى (دانە)	يىلسانلىق ۋاقتى
جەمئىي			27852		859	562	
باھار شامىلى كوچىسى	2-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىچى تەرىپىدە	200	340	ساپال	7	8	1974
يۇسەي كوچىسى	مال بازىرى يولىدىن خەلق يولىغىچە	250	550	ساپال	13	11	11974
جەنۇبىي لىمىن كوچىسى	مال بازىرى يولىدىن بۇلاقبېشى كوچىسىغىچە	300	240	تاشپاختا	8	5	1976
باش كېسىم زاۋۇتى كوچىسى	لىمىن كوچىسى ئىچىدە	235	179	تاش پاختا	6	4	1976
شەرقىي-غەربىي مەدەنىيەت 5-كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن قىزىل بايراق يولىغىچە	250	203	ساپال	5	5	1977
جەنۇبىي مەدەنىيەت يولى	خەلق يولىدىن جۇڭسەن يولىغىچە	300	255	تاشپاختا	10	5	1977
مەدەنىيەت شەرقىي 1-كوچىسى	مەدەنىيەت يولىدىن شەرققە	200	100	ساپال	3	2	1977
مەدەنىيەت شەرقىي 2-كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن قىزىل بايراق يولىغىچە	250	226	تاشپاختا	7	4	1977

کوچا-یوللارنىڭ ئىسمى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇبا دىيامېترى (مىللىمېتر)	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	تۇرۇبىنىڭ تۈرى	تەكشۈرۈش قۇدۇقى (دانە)	يۇندا قۇدۇقى (دانە)	ياسالغان ۋاقتى
شەرقىي-غەربىي مەدەنىيەت 3-كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن قىزىل بايراق يولىغىچە	200	103	ساپال	3	3	1977
شەرقىي-غەربىي مەدەنىيەت 4-كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن قىزىل بايراق يولىغىچە	200	178	ساپال	5	4	1977
مەدەنىيەت غەربىي 6-كوچىسى	مەدەنىيەت يولىدىن قىزىل بايراق يولىغىچە	200	110	ساپال	3	4	1977
قىزىل بايراق يولى	مەدەنىيەت غەربىي 2-كوچىسىدىن شىمالغا	250	104	تاشپاختا	2	1	1977
غەربىي مەدەنىيەت 9-كوچىسى	مەدەنىيەت يولىدىن قىزىل بايراق يولىغىچە	250	117	تاشپاختا	4	2	1977
ھارۋا بازىرى كوچىسى	پوچتا-تېلېگراف ئىدارىسىدىن جەنۇبقا	200	165	ساپال	4	3	1977
داشىڭ كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن شەرىققە	200	141	ساپال	4	3	1977
ساغلاملىق يولىدىكى ئۈچ تارماق كوچا	ساغلاملىق يولىغا تۇتىشىدۇ	200	103	ساپال	4	4	1977
شىمالىي لىمىن كوچىسى	مال بازىرى يولىدىن يۇسەي كوچىسىغىچە	300	275	تاشپاختا	8	6	1976
ھەمكارلىق كوچىسى	ساغلاملىق يولىدىن سۇ پونكىتىغىچە	250	140	تاشپاختا	4	2	1977
شىمالىي يۇسەي كوچىسى	يۇسەي كوچىسى ئىچىگىچە	200	75	تاشپاختا	2	2	1977
جەنۇبىي مەسچىت كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن تىنچلىق يولىغىچە	200	130.7	ساپال	4	3	1977
غەربىي مەدەنىيەت 7-كوچىسى	قىزىل بايراق يولىدىن شەرققە	200	110	تاشپاختا	4	4	1978
شەرقىي مەدەنىيەت 8-كوچىسى	مەدەنىيەت يولىدىن شەرققە	200	117	تاشپاختا	5	5	1978
بۇتخانا كوچىسى	مەدەنىيەت 8-كوچىسىغا ئۇلىنىدۇ	200	129	تاشپاختا	4	4	1978
شۇننەن كوچىسى	مىندى يولىغا ئۇلىنىدۇ	200	102	تاشپاختا	4	3	1978
تيانشان تارماق كوچىسى	ھەربىي رايون ئارقا ھويلىسىغا ئۇلىنىدۇ	250	198.5	تاشپاختا	4	4	1978
شىمالىي مەدەنىيەت يولى	دېموكراتىيە يولىدىن جەنۇبقا	300	176	تاشپاختا	4	4	1978
مىندى يولى	ئازادلىق يولىدىن شەرققە	250	308	تاشپاختا	8	4	1978
قوشقۇتلۇق كوچىسى	بۇلاقبېشى كوچىسىن جەنۇبقا	250	275	تاشپاختا	9	8	1978
كېڭگېر مەسچىت كوچىسى	قوشقۇتلۇق كوچىسىدىن بوغدا يولىغىچە	250	200	تاشپاختا	7	5	1978
قوشقۇتلۇق تارماق كوچىسى		200	145	تاشپاختا	4	4	1978
جىيەنجۇڭ يولى	نەنمىندىن يوڭخېجېڭ كوچىسىغىچە	250	119	تاشپاختا	5	1	1978

کوچا-یوللارنىڭ ئىسمى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇبا دىيامېترى (مىللىمېتر)	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	تۇرۇبىنىڭ تۈرى	تەكشۈرۈش قۇدۇقى (دانە)	يۇندا قۇدۇقى (دانە)	ياسالغان ۋاقتى
شىمالىي يوڭخې كوچىسى	جىيەنجۇڭ يولىدىن شەرققە	250	242	تاشپاختا	6	4	1978
يوڭخېجېڭ كوچىسى	جىيەنجۇڭ يولىدىن شەرققە	250	146	تاشپاختا	3	2	1978
جەنۇبىي ئىتتىپاق يولى 2-كوچىسى	ئىتتىپاق يولىدىن جەنۇبقا	250	155	تاشپاختا	4	4	1978
جەنۇبىي ئىتتىپاق يولى 3-كوچىسى	ئىتتىپاق يولىدىن جەنۇبقا	300	101	تاشپاختا	3	3	1978
جەنۇبىي ئىتتىپاق يولى 4- كوچىسى	ئىتتىپاق يولىدىن جەنۇبقا	300	163	تاشپاختا	6	3	1978
شىمالىي ئىتتىپاق يولى 4-كوچىسى	ئىتتىپاق يولىدىن شىمالغا	300	158	سېمونت	6	4	1978
غالىبىيەت 1-كوچىسى	غالىبىيەت يولىدىن دوستلۇق يولىغىچە	250	160	تاشپاختا	5	4	1978
دوستلۇق يولى	يەنئەن يولىدىن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىگىچە	300	1030	سېمونت	21	10	1978
ياڭماۋخۇ يولى	دوستلۇق يولىدىن ئەينەك زاۋۇتىغىچە	300	266	سېمونت	5	3	1978
بېڭى شەرق مەھەللىسى	ئەينەك زاۋۇتىدىن شەرققە	250	267	تاشپاختا	10	5	1978
شۇيۇمن كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن سۇ پونكىتىغىچە	300	85	تاشپاختا	4	2	1979
1-ئوتتۇرا مەكتەپ كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن شەرققە	300	140	سېمونت	5	3	1979
بوغدا يولى	توك بىلەن ھەل بېرىش زاۋۇتىدىن جەنۇبقا	300	195	سېمونت	7	6	1979
مال بازىرى شەرقىي يولى	ئازادلىق يولىدىن تىنچلىق يولىغىچە	300	241	سېمونت	7	6	1979
كۇەنبېي 2-كوچىسى	تىنچلىق يولىدىن جەنۇبىي ئازادلىق يولىغىچە	300	226	سېمونت	7	5	1979
كۇەنبېي 3-كوچىسى	مال بازىرى يولىدىن جەنۇبقا	300	86	سېمونت	2	2	1979
جىيەنجۇڭ جەنۇبىي يولى	مال بازىرى يولىدىن جەنۇبقا	300	121	سېمونت	3	3	1979
سالا مەسچىتى كوچىسى	ئازادلىق يولىدىن شەرققە	300	124	سېمونت	5	3	1979
نىڭگۇ مەسچىتى كوچىسى	ئازادلىق يولى قېلىپ ئەسۋابلىرى زاۋۇتى	300	135	سېمونت	6	5	1979
يۇڭخې جەنۇبىي كوچىسى	يۇڭخېجىڭ كوچىسىدىن جەنۇبقا	300	125	سېمونت	3	3	1979
جىيەنجۇڭ يولى	شىمالىي يۇڭخې كوچىسىدىن مال بازىرى يولىغىچە	300	117	سېمونت	4	4	1979
خابا 1-كوچىسى	جەنۇبىي كوچىدىن شىمالىي كوچىغىچە	300	179	سېمونت	6	5	1979
خابا 2-كوچىسى	جەنۇبىي كوچىدىن شىمالىي كوچىغىچە	300	202	سېمونت	5	4	1979

كوچا-يوللارنىڭ ئىسمى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇبا دىيامېترى (مىللىمېتر)	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	تۇرۇبىنىڭ تۈرى	تەكشۈرۈش قۇدۇقى (دانە)	بۇندا قۇدۇقى (دانە)	ياسالغان ۋاقتى
خاپا 3-كوچىسى	جەنۇبىي كوچىدىن كونىۋل كوچىسىغىچە	300	455	سېمونت	4	7	1979
خاپا بېرىم كوچىسى	شىمالىي كوچىدىن جەنۇبقا	300	114	سېمونت	3	3	1979
شىمالىي خاپا كوچىسى	غالىبىيەت بولىدىن خاپا 3-كوچىسىغىچە	300	246	سېمونت	5	5	1979
غالىبىيەت 2-كوچىسى	مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن دوستلۇق بولىغىچە	300	202	سېمونت	5	1	1979
گۈڭخۇا بولى	گۈڭخۇا 1-كوچىسىدىن ئىلكىرىلىش بولىغىچە	300	317.5	تاشپاختا	6	5	1979
	ھەربىي رايون تارقا سەپ قورۇلۇش ئىچى	300	143	تاشپاختا	8	5	1979
گۈڭخۇا بولى تارمالى كوچىسى	3-، 4-، 5-، 6-كوچا	250	283	تاشپاختا	10	8	1979
ۋەتەننى سۆيۈش كوچىسى	ئازادلىق بولىدىن تىنچلىق بولىغىچە	300	138	سېمونت	5	2	1980
يېنخې كوچىسى	ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتىدىن 20-قورۇغىچە	300	630	تاشپاختا	20	13	1980
يېنما كوچىسى	يۇسۇپ كوچىسىدىن يېنما كوچىسىغىچە	300	130	سېمونت	5	3	1980
تىنچلىق 1-كوچىسى	تىنچلىق بولىدىن شەرقە	300	288	سېمونت	7	8	1980
يۆجىنكەي كوچىسى	تىنچلىق بولىدىن ئەرداۋان بولىغىچە	300	882	تاشپاختا	23	19	1980
يۆجىنكەي جەنۇبىي تارمالى كوچىسى	ئالتىلىق دۆكىنى كوچىسىدىن جەنۇبقا	300	182	سېمونت	5	4	1980
گۈيۇمن 1-كوچىسى		300	390	سېمونت	10	8	1980
گۈيۇمن 2-كوچىسى	تىنچلىق بولىدىن 3-كوچىغىچە	300	486	سېمونت	15	10	1980
ئىتتىپاق بولى 5-كوچا	ئىتتىپاق بولىدىن شىمالغا	300	226	سېمونت	8	5	1980
بوغدا بولى 1-كوچىسى	بوغدا بولىدىن ئىسكىلاغىچە	300	141	سېمونت	5	4	1980
بېيجى ھايات كوچىسى	دېموكراتىيە بولىدىن جەنۇبقا	300	455	سېمونت	10	9	1980
دۆلەت قۇرۇلۇش بولى تارمالى كوچىسى	شەرقىي يان تەرەپتىكى 2-، 3-، 4-، 5-، 6-كوچا	250	167	تاشپاختا	4	10	1980
جەنۇبىي يۆگخې كوچىسى	جەنۇبىي كوچىدىن تىنچلىق بولىغىچە	250	159.8	سالپال	4	4	1981
ئوتتۇرا كۆۋرۈك شىمالىي 1-كوچىسى	جۇڭسەن بولىدىن دېموكراتىيە بولىغىچە	300	372	سېمونت	11	9	1981
ئوتتۇرا كۆۋرۈك شىمالىي 2-كوچىسى	جوڭسەن بولىدىن دېموكراتىيە بولىغىچە	300	374	سېمونت	9	8	1981
ئوتتۇرا كۆۋرۈك 3-كوچىسى	جۇڭسەن بولىدىن دېموكراتىيە بولىغىچە	300	391	سېمونت	8	8	1981

كوچا-يوللارنىڭ نامى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇپا دىيامېترى (مىللىمېتر)	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	تۇرۇپىنىڭ تۈرى	تەكشۈرۈش قۇدۇقى (دانە)	يۇندا قۇدۇقى (دانە)	ياسالغان ۋاقتى
ئونتۇرا كۆۋرۈك جەنۇبىي 1-كوچىسى	خەلق يولىدىن جۇڭسەن يولىغىچە	300	223	سېمونت	8	6	1981
رەشەن يولى	يۇسۇپ كوچىسىدىن شەرقتە	250	229	تاشپاختا	9	5	1982
جىياڭنەن ئارقا كوچىسى	مەدەنىيەت كىنوخانىسىدىن يۇسۇپ كوچىسىغىچە	200	143	سازال	4	3	1982
ماي ئىسكىلاتى كوچىسى	ماي ئىسكىلاتى كوچىسىدىن تىنچلىق يولىغىچە	250	426	سېمونت	13	10	1982
ئونتۇرا كۆۋرۈك جەنۇبىي 2-كوچىسى	ئونتۇرا كۆۋرۈك شىمالىي 2-كوچىسىغا تۇتىشىدۇ	300	339.8	تاشپاختا	10	6	1982
شىخابا ئالدى كوچىسى	گۈچۈك يولىدىن خەلق يولىغىچە	300	682	تاشپاختا	21	20	1983
ئونتۇرا كۆۋرۈك جەنۇبىي 3-كوچىسى	ئونتۇرا كۆۋرۈك شىمالىي 3-كوچىسىغا تۇتىشىدۇ	300	282.4	تاشپاختا	10	8	1982
شىخابا ئارقا كوچىسى	گۈچۈك يولىدىن خەلق يولىغىچە	300	782	سېمونت	23	14	1984
ئارقا مەھەللە تارمالى كوچىسى	جەنۇب-شىمالدىكى ئىككى كوچا	250	253.6	تاشپاختا	10	8	1984
شەرقىي ئارقا كوچا	بەش يۇلتۇز يولىدىن ھەربىي رايون ئىسكىلاتىغىچە	400	510	سېمونت	22	5	1983
شەرقىي ئارقا كوچا 5-كوچىسى		300	212	سېمونت	15	7	1983
شەرقىي ئارقا كوچا جەنۇبىي 3-كوچىسى		300	176.5	سېمونت	9	7	1983
شەرقىي ئارقا كوچا جەنۇبىي 1-كوچىسى		300	136.9	سېمونت	5	4	1983
شەرقىي ئارقا كوچا جەنۇبىي 4-كوچىسى		300	108	سېمونت	5	2	1983
ئەرداۋان	سۇنئىي پوت-قول زاۋۇتىدىن يۇقىرىغا	300	450	سېمونت	9	5	1984
	سۇنئىي پوت-قول زاۋۇتىدىن تۆۋەنكە	400	301.8	سېمونت	15		1984
باغۋالياق كوچىسى	يەنئەن كوچىسىغىچە	300	470	سېمونت	22	7	1984
شىمالىي ئىتتىپاق كوچىسى	تىنچلىق يولىدىن شىمالىي 2-كوچىغىچە	300	271	تاشپاختا	13	5	1984
شىمالىي ئىتتىپاق 1-كوچىسى	شىمالىي ئىتتىپاق كوچىسىدىن جەنۇبقا	200	131.9	سازال	5	4	1984
شىمالىي ئىتتىپاق 2-كوچىسى	شىمالىي ئىتتىپاق كوچىسىدىن جەنۇبقا	200	120	سازال	4	5	1984
ئىتتىپاق 3-كوچىسى	شىمالىي ئىتتىپاق كوچىسىدىن جەنۇبقا	200	142	سازال	5	6	1984
يەنئەن كوچىسى	ئىتتىپاق يولىدىن جەنۇبقا	250	238	سازال	8	5	1984
ئەرداۋان	سۇنئىي پوت-قول زاۋۇتىدىن شىمالغا	300	916.6	سېمونت	29	11	1985

كوچا-يوللارنىڭ نامى	باشلىنىش-ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	تۇرۇبا دىيامېترى (ملليمېتر)	تۇزۇنلۇقى (مېتر)	تۇرۇبىنىڭ تۈرى	تەكشۈرۈش قۇدۇقى (دانە)	يۇندا قۇدۇقى (دانە)	يىلىنغان ۋاقتى
خېيجيلىمەن	ئارقا كوچىدىن خىمىيلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش بېكىتچە	300	509	سېمونت	17	9	1985
بوغدا يولى	دۆڭ كۆۋرۈكتىكى چوڭ بىنادىن غەربكە	300	184	سېمونت	6	2	1985
غەربىي ئارقا كوچا		300	108	سېمونت	4	3	1985
سەندالۇان غول تۇرۇبا يولى	جۇڭسەن يولىدىن «38363» قىسمىچە	450	996.7	سېمونت	30		1987
يۆجىنكەي شىمالىي نارمالى كوچا	1-، 4-كوچا	200	137.8	ساپال	4	3	1986
يۆجىنكەي كوچىسى شىمالىي2-كوچا	يۆجىنكەي كوچىسىدىن شىمالغا	200	114.9	ساپال	4	3	1986
يۆجىنكەي ئارقا كوچا	گۈيۈمن كوچىسىدىن شىمالغا	200	271.5	ساپال	10	8	1986
ياۋۇڭمياۋ كوچىسى	گۈيۈمن كوچىسىدىن شىمالغا	200	84.4	ساپال	4	3	1986
ئالتىله جاھازلىرى زاۋۇتى كوچىسى	يەتتىمن يولىدىن جەنۇبقا	250	183	سېمونت	6	1	1986
لىخۇا كوچىسى	خۇڭسەن يولىدىن شىنشىڭ كوچىسىغىچە	300	276	سېمونت	13		1986

5-باب ئاممۇى قاتناش

1-پاراگراف كوچا ئاپتوبۇسى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكىلىك تاش يول ئىدارىسى دىخۇا شەھىرىدە ئاپتوبۇس قاتناش كەسپىنى ئاچتى. ئەينى ۋاقىتتا 16 كىشىلىك ئورۇندۇقلۇق ئاپتوبۇستىن تۇچى بار بولۇپ، بىرلا قاتناش يولى بار ئىدى، يەنى مەنچېڭدىن (ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىنىڭ ئورنى) دۇبەن مەھكىمىسىگىچە (بۇگۈنكى خەلق مەيدانى) قاتنايتتى، بۇ دىخۇا بويىچە ئەڭ بۇرۇن ئېچىلغان ئاپتوبۇس قاتناش كەسپى ھېسابلىنىدۇ. كېيىن ماشىنا كونىراپ زاپچاس يېتىشمەي قاتناش توختاپ قالغان.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) يەنە بىر قېتىم ئاپتوبۇس قاتنىدى. ئىككىلا قاتناش لىنىيىسى بولۇپ، بىرى جىيەنشىنمىندىن (بۇگۈنكى بېيمىن) ئۇچاشتىكى شىنجاڭ ئىنستىتۇتىغىچە (بۇگۈنكى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى) قاتنايتتى. يەنە بىر يول دۇڭمىندىن (دۆلەت قۇرۇش يولى) داشمىنغىچە قاتنايتتى. 16 ئورۇندۇقلۇق يولۇچى ئاپتوبۇسىدىن بەشى بولۇپ، ئۇزۇن ئۆتمەي قاتناش توختاپ قالدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 37-يىلى (1948-يىلى) يازدا، سايامەتچىلەرنىڭ غەربىي باغچىنى (بۇگۈنكى خەلق باغچىسى) سەيلە قىلىشقا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن، ھەر يەكشەنبە كۈنى تىنچلىق

مەيدانىدىن (بۇگۈنكى خەلق مەيدانى) چوڭ كۆۋرۈككىچە ئاپتوبۇس قاتناش ئالاھىدە بەلگىلەنگەن. بۇ ئىش ئازادلىق ھارپىسىغچە داۋاملاشتى.

ئازادلىقتىن كېيىن 1951-يىل 6-ئايدا بىر يولدىلا ئاپتوبۇس مېڭىش ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. يەنى جيەنشىنمېندىن (بۇگۈنكى بېيمەن) شىنجاڭ ئىنستىتۇتىغچە بولۇپ، پۈتۈن لىنىيدە ئالتە بېكەت بار ئىدى. 1953-يىلى ئاپتوبۇس بېكىتى تەسىس قىلىندى.

1954-يىل 10-ئاينىڭ 1-كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ترانسپورت شىركىتى ئاپتوبۇس كەسپىنى ترانسپورت باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئەينى ۋاقىتتا ئاپتوبۇستىن سەككىزى بولۇپ، بەش لىنىيدە قاتناش ئېچىلغانىدى. يەنى 1-، 2-، 3-، 4-، 5-يول. قاتناشنىڭ باشلىنىش بېكەتلىرى ئاساسەن رايون تەۋەسىدە بولۇپ، قاتناش يولىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 16.5 كىلومېتر ئىدى.

1958-يىلى ئاپتوبۇس بېكىتى ئاپتوبۇس كالونىغا ئۆزگەرتىلىپ، ئاپتوبۇس 52 گە كۆپەيتىلىپ، 6-، 7-، 8-، 9-يول ۋە نەنمېندىن كازىۋەنگىچە، نەنمېندىن ياشلار ئۆستىگىچە، بېيمەندىن باداۋانغىچە بولغان ئۇچ لىنىيدە جەمئىي 12 يول كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. قاتناشنىڭ باشلىنىش بېكىتى يەنىلا تيانشان رايونى ئىچىدە بولۇپ، سايباغ رايونى، تۇدۇنخابا بازىرى، شىمگۇ رايونىغا تۇتىشاتتى.

1965-يىلى ئاپتوبۇس كۆپىيىپ 118 گە يەتتى. مۇشۇ ئاساستا شەھەرلىك ئاپتوبۇس شىركىتى قۇرۇلدى. تيانشان رايونىدىن ئۆتىدىغان ئاپتوبۇس يوللىرى تەڭشىلىپ 1-، 2-، 3-، 4-، 7-، 8-، 9-، 10-، 14-، 15-يول ۋە بېيمەندىن تۆت يول ئېغىزىغچە بولغان مەخسۇس يول بولۇپ جەمئىي 11 يولغا ئۆزگەرتىلدى. 1974-يىلدىن 1978-يىلغىچە قاتناش ماشىنىسىدىن يەنە 42 سى كۆپەيتىلىپ، ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇش تەس بولۇشتەك زىددىيەت زور دەرىجىدە پەسەيتىلدى. رايون ئىچىدە باشلىنىش نۇقتىسى بولغان ئاپتوبۇس يولى يەنىلا 11 بولۇپ، سىرتقا كېڭەيتىلدى. جەنۇب، شىمال، غەربتىن ئىبارەت ئۈچ شەھەر ئەتراپىغا ئاپتوبۇس قاتنىدى.

1979-يىلدىن كېيىن ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ شاڭخەي، بېيجىڭ قاتارلىق جايلاردىن 159 ئاپتوبۇس كىرگۈزۈلۈپ، يوللارغا سېلىندى. ئاپتوبۇس بېكەتلىرىدە قار-يامغۇردىن دالدىلىنىش لاپىسى ياسىلىپ، تۆمۈر رىشاتكىلار ئورنىتىلدى.

1978-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، تۇرلۇك ئاپتوبۇسلارنىڭ سانى 487 گە يەتتى. تيانشان رايونىدىن ئۆتىدىغان ئاپتوبۇس يولى 16 گە (مەخسۇس لىنىيىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ)، بېكەت 108 گە يەتتى. يولنىڭ مۇساپىسى 304.8 كىلومېتىرغا، كۈنىگە ئاپتوبۇسقا ئولتۇرىدىغان يولۇچىلارنىڭ سانى 500 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم (قېتىم) گە يېتىپ، ئاپتوبۇس يولى ۋە يول ئۇزۇنلۇقى ئايرىم-ئايرىم ھالدا پۈتۈن شەھەرنىڭ 45.7—56.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. رايون ئىچىدىكى ئاپتوبۇس يوللىرى قايچىلىشىپ تۆت تەرەپكە سوزۇلدى. شەھەرنى ئۇزۇنىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان يوللاردىن 1-، 4-، 5-، 7-، 9-، 15-، 24-، 29-يول بار. شەھەرنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان يوللاردىن 3-، 8-، 10-، 14-، 17-، 21-، 36-يول بار. ئۇندىن باشقا سىرت ناھىيە ۋە بىڭتۈەن خىمىيە سانائىتى زاۋۇتىغا تۇتىشىدىغان مەخسۇس يولدىن ئۇچى بار. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئىككى يولنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى رايون ئىچىدە. خەلق مەيدانى ئەتراپىدىن ئۆتىدىغان بەش يول پۈتۈن شەھەرنىڭ شەرق، غەرب، جەنۇب، شىمالغا تۇتىشىدۇ.

2-پاراگراف كىرا ئاپتوموبىلى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 33-يىلى (1944-يىلى) ئاپتوموبىل كىرا كەسپى مەيدانغا كەلگەن. ئەينى ۋاقىتتا پەقەت ئاق سۇڭەك ئەمەلدارلارلا ئىشلىتەتتى، ئۇزۇن ئۆتمەي توختاپ قالغان.

1955-يىل 9-ئايدا، شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ ئالاقە، بېرىش-كېلىش ئىشلىرى باشقارمىسىدا ۋارىشاۋا غالىبىيەت ماركىلىق كىچىك ئاپتوموبىلدىن 25ى بار بولۇپ، شەھەرلىك ئاپتوبۇس بېكىتىنىڭ كىرا قىلىپ تىجارەت قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلگەن. باشقۇرۇشى ياخشى بولمىغانلىقتىن، شۇ يىلى 12-ئايدا ئۇلكىلىك ئالاقە، بېرىش-كېلىش ئىشلىرى باشقارمىسى ھەممىنى قايتۇرۇۋالغان. تاكى 1976-يىلىغا قەدەر، ئۇرۇمچى شەھەرلىك كىرا ئاپتوموبىل كەسپىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇشنى، رايوندا تۇرۇشلۇق ئاپتونوم رايونلۇق ئورگان خوجىلىق باشقۇرۇش ئىدارىسى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئالاقە، بېرىش-كېلىش ئىشلىرى باشقارمىسى ئۈستىگە ئېلىپ كەلگەنىدى.

1979-يىلى سايامەت ئىدارىسىدا كىرا ئاپتوموبىل كالونى رەسمىي قۇرۇلدى. كىچىك ئاپتوموبىلدىن 12 سى بار ئىدى. 1982-يىلى ئاپتوموبىل كالونى بەخت يولىغا كۆچۈرۈلدى. ھەر خىل ئاپتوموبىللار 65 كە يېتىپ، ئاساسلىق مۇلازىمەت ئوبيېكتى چەت ئەللىك مېھمانلار ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىچكى جەھەتكىمۇ قوشۇمچە كىرا مۇلازىمىتى قىلاتتى.

1987-يىلى يەككە تىجارەت خاراكتېرىدىكى كىرا ئاپتوموبىلى كەسپى مەيدانغا كەلدى.

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىدىن ئۆتىدىغان ئاپتوبۇس يوللىرىنىڭ مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 1-1-5-4

يوللار	باش بېكەت ۋە ئالغرقى بېكەت		تيانشان رايونى تەۋسىدىكى بېكەت سانى
	باش بېكەت	ئالغرقى بېكەت	
1-يول	تىببىي ئىنستىتۇتى	ئۇچتاش	10
3-يول	شەرق شامىلى يولى	سېمونت زاۋۇتى	13
4-يول	بېيمەن	1-ئىيۇل پاختا توقۇمچىلىق فابرىكىسى	5
5-يول	بېيمەن	چىداۋان	4
7-يول	پېڭى نېفىت بېزىسى	يالىلار سۇ ئامبىرى	9
8-يول	پويىز ئىستانسىسى	بەش يۇلتۇز يولى	10
9-يول	يالىلار سۇ ئامبىرى	ئۇلانباي	5
10-يول	پويىز ئىستانسىسى	شياڭياڭپو	5
14-يول	بېيمەن	شىمەن	1
15-يول	بېيمەن	بادائان	1
16-يول	شەھەرلىك ئاپتوبۇس شىركىتى 2-مەيدانى	خۇگيەنچى ئالىكتر ئىستانسىسى	5
17-يول	بەخت يولى	1-ئاۋغۇست بېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتى	11

يوللار	بلش بېكەت ۋە ئاخىرقى بېكەت		تېلىشان رايونى تەۋسىدىكى بېكەت سانى
	بلش بېكەت	ئاخىرقى بېكەت	
21-يول	ئىنتېلى يولى	شىمن دېھقانچىلىق مەيدانى	2
24-يول	بېيمن	بالىياخۇ	1
26-يول	خەلق يولى	سەيجياخۇ	مەخسۇس لىنىيە
28-يول	بېيمن	بىڭتۇەن خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	مەخسۇس لىنىيە
29-يول	بېيمن	ئوت ئۆچۈرۈش بىلىقارمىسى	6
30-يول	بېيمن	داۋان	10
33-يول	بېيمن	مېچۇەن	مەخسۇس لىنىيە
36-يول	پويىز ئىستانسىسى	شەرقىي دالياڭ يولى	10

6-باب باغ-ئورمان، كۆكەرتىش

چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 33-يىلى (1907-يىلى) شىنجاڭنىڭ مەمۇرىي ئەمەلدارى ۋاڭ شۇنەن دىخۇا شەھرىنىڭ شەرقىدە (ھازىرقى 1-ئاۋغۇست ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئورنى) يېزا ئىگىلىك ئورمانچىلىق تەجرىبە مەيدانى ئېچىپ، ئوجمە دەرىخى قاتارلىق مېۋە كۆچەتلىرىنى يېتىشتۇرۇپ، بۇشى شەنفاڭ، مىگيۇشۇەن، زويبۇتنىڭ قاتارلىق راۋاقلارنى سېلىشنى تەشەببۇس قىلغان، كېيىن چىڭ ئوردىسىدىكى ئاق سۆڭەكلەر بۇلارنى زومىگەرلىك بىلەن ئىگىلىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ سايامەت رايونى قىلىۋالغان ھەمدە ئىسمىنى (ئويۇن-چاقچاق باغچىسى) ئۆزگەرتكەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) شېڭ شىسەي بۇ باغچىنى ھەربىي ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ مەكتەپ باغچىسى قىلىپ ئايرىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن باغچا ئىچىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلىرى بۇزۇلدى. ئۇندىن باشقا، ئازادلىقتىن ئىلگىرى ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپى ئورنىدا 2-باغچا قۇرۇلغانىدى. شياۋشمىندىكى بىر پارچە سەي تېرىش مەركىزىدە 3-باغچا قۇرۇلغانىدى. ئۇندىن باشقا قارلىغاچلىق، موخې ئۆستىكى بويىدا ۋە ھازىرقى ئۇرۇمچى ھايۋانات باغچىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا بۇك-باراقسان ئورمانلار بولۇپ، باشقا جايلاردا دەل-دەرەخلەر ناھايىتى ئاز ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن «ۋەتەننى كۆكەرتىش، چوڭ زېمىننى باغ-ۋارانلاشتۇرۇش» چاقىرىقى ئاستىدا، تېلىشان رايونى شەھەر رايونىنى كۆكەرتىشنى شەھەر رايونى قۇرۇلۇشىنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسىنىڭ بىرى قىلدى. ھەر يىلى شەھەرلىك باغ-ئورمان تارماقلىرى پىلان تۈزۈپ ېكىتتى. رايونلۇق ھۆكۈمەت، رايوندا تۇرۇشلۇق ئورگان، زاۋۇت-كان، قىسىملار، مەكتەپلەردىكى زور تۇركۇم خادىملارنى خالىسانە كۆچەت تىكىش پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلدى. 1978-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، ئاممىۋى سورۇنلاردىكى كۆكەرتىش نۇقتىلىرىغا ھەر يىلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 112 مىڭ 700 تۈپ كۆچەت تىكىلگەن. خالىسانە ئەمگەككە قاتناشقان ئادەم سانى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 50 مىڭ ئادەم (قېتىم)گە يەتكەن. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، تېلىشان رايونىنىڭ شەھەر رايونىنىڭ

يېشللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 16% كە يەتكەن. ئاساسلىق يوللاردىكى پىيادىلەر يولىدا دەل-دەرەخ بولۇشى، ئاممىۋى سورۇنلاردىكى كۆكەرتىش نۇقتىلىرىدا دەل-دەرەخلەر بۇك-باراقسان، رەتلىك بولۇشى، كۆپ ساندىكى ئورگان ئورۇنلارنىڭ ھويلا-قورۇلىرى دەل-دەرەخ بىلەن قاپلانغان بولۇشى ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، مۇھىت سۈپىتى ئۇنۇملۇك يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

ئازادلىقتىن كېيىن رايون ئىچىدىكى ئورگان، زاۋۇت-كان، مەكتەپ، دوختۇرخانا، قىسىملارنىڭ، ئاھالىلەر ھويلا-قورۇلىرىنىڭ كۆكەرتىلىشى ناھايىتى تېز بولۇپ، كۆكەرتىلگەن ئورۇنلارنىڭ كۆلىمى ئۇزلۇكسىز ئاشتى. بەزى ئورۇنلار مەخسۇس كۆكەرتىشكە ئىشلىتىلىدىغان جايلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئاساسىدا كۆچەتلەرنىڭ تۈر-خىللىرىنى يەكگۈشلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان كۆچەت تۈرلىرى ۋە گۈل-گىياھلارنى تىكىشكە باشلىدى. يەنە گۈللۈكلەرنى بەرپا قىلىپ، كۆكەرتىشنى گۈزەللەشتۈرۈشكە قاراپ تەرەققىي قىلدۇردى.

يەرلىكتە تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيە قىسىملىرى شەرەپلىك ئەنئەنىنى جارى قىلدۇرۇپ، نەدە تۇرسا شۇ يەرنى كۆكەرتىپ، خەلق ئاممىسىغا ئۈلگە تىكلەپ بەردى. شىنجاڭ ھەربىي رايونى قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپى تۇرمۇشتىن چىققان پاسكىنا سۇلارنى بىر يەرگە يىغىپ، ئاندىن كېيىن ناسوس بىلەن تارتىپ چىقىرىپ كۆچەتلەرنى سۇغىرىپ، كۆچەتلەرنىڭ تۇتۇش نىسبىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، باغ-بوستان بەرپا قىلدى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، رايوندا تۇرۇشلۇق شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى قوماندانلىق شتابى، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 36009-قىسىم، شىنجاڭ ھەربىي رايونى كادىرلار دەم ئېلىش 2-ئورنى، ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش باش شىركىتى، يەنئەن مېھمانخانىسى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ يېشللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 30% تىن ئېشىپ، باغ-ۋارانلاشقان ئورۇن نامىغا ئېرىشتى. 35 ئورۇننىڭ يېشللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 25% كە يېتىپ، شەھەرلىك كۆكەرتىش كومىتېتى تەرىپىدىن، كۆكەرتىشتىكى لايىقەتلىك ئورۇن دېگەن نام بېرىلدى.

1-پاراگراف ئاممىۋى رايونلارنىڭ كۆكەرتىلىشى

بىرىنچى، قارلىغاچلىق تەبىئىي مەنزىرە رايونى

قارلىغاچلىق تەبىئىي مەنزىرە رايونى تيانشان رايونىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، تۆت ئەتراپى تاغ-سۇلار بىلەن ئورالغان، قەدىمىي دەرەخلەر ئېگىز قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. يەر مەيدانى 5. 185 گېكتار بولۇپ، تەبىئىي دەرەخلەر زىچ ۋە ناھايىتى كۆپ بولۇپ، كىشىنى مەپتۇن قىلىدۇ. بۇ ئورۇمچى شەھرىگە بىرقەدەر يېقىن بولغان ئەڭ چوڭ تەبىئىي مەنزىرىلىك رايون ھېسابلىنىدۇ.

1965-يىلى بۇ جايدا ئىشچىلار ساناتورىيىسى، كادىرلار ساناتورىيىسى ۋە ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى سېلىندى. 1978-يىلى شەھەرلىك باغ-ئورمان تارماقلىرى بۇ يەردە مەنزىرە رايونىنى باشقۇرۇش پونكىتى تەسىس قىلدى. شۇندىن باشلاپ ھەر يىلى ئەتىياز-كۈز پەسلىدە زور تۈركۈم كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەر بۇ يەرگە كېلىپ خالىسانە ئەمگەككە قاتنىشىپ، ئورمانلارنىڭ ئارىسىدىكى بوش جايلارغا تولۇقلاپ كۆچەت تىكتى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر 100 مىڭ تۈپتىن ئوشۇق يېڭى كۆچەت تىكىلدى.

ئىككىنچى، قىزىلتاغ باغچىسى

قىزىلتاغ تيانشان رايونىنىڭ غەربىي شىمال تەرىپىدە ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. بۇرۇن

شاڭخاڭ تېغى، شىمالىي قۇتۇب تېغى، يولۇاش بېشى تېغى دەپ ئاتىلاتتى. ئەڭ ئېگىز يېرى دېڭىز يۈزىدىن 910.6 مېتر ئېگىز كېلىدۇ. تىك يار تەرىپىدىكى قىيا تاشلارنىڭ رەڭگى سۇس قىزىل رەڭدە بولغاچقا قىزىلتاغ دەپ ئاتالغان. بۇرۇن قىزىلتاغ ئاغزى دەپمۇ ئاتىلاتتى. ئىگىلىگەن يەر مەيدانى 54 گېكتار كېلىدۇ.

قىزىلتاغنىڭ جۇغراپىيىلىك تۈزۈلۈشى ناھايىتى تىك، خەتەرلىك بولغاچقا، ناھايىتى ھەيۋەتلىك، كۆركەم كۆرۈنىدۇ. شۇنداقلا ئۇ ئۇرۇمچىنىڭ سىمۋولى دەپ قارىلىدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى قىزىلتاغنى كۆكەرتىش قارارىنى چىقاردى. 1958-يىلى قىزىلتاغ باغچىسىنى قۇرۇش بويىچە قۇرۇلۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. شۇ يىلدىن باشلاپ پۈتۈن خەلق خالسانە كۆچەت تىكىش پائالىيىتىنى باشلىۋەتتى. شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى رې ئېنچېن ئازادلىق ئارمىيىنى باشلاپ قىزىلتاغنىڭ تەسكەي تەرىپىگە تۇنجى بولۇپ قارايا‌غاچ كۆچىتى تىكتى. قىزىلتاغنى پۈتۈن رايون بويىچە كۆكەرتىش، خىزمەت مقدارى ئەڭ چوڭ، ۋەزىپىسى ئەڭ جاپالىق نۇقتىنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. ھەر مىللەت ئارمىيە-خەلقى قىزىلتاغنى كۆكەرتىش ئۈچۈن جاپالىق ئەمگەك سىڭدۈرۈپ، تۇرلۇك قېينىچە-لىقلارنى يەڭدى. كۆچەت تىكىش جەريانىدا، بوران-چاپقۇن، تىك قىيا تاشلارغا دۈچ كېلىش كۆپرەك ئىدى. بىرقەدەر تۈز جايلارغا تۈز ئېرىق قېزىلاتتى. ئۇچۇق چېقىپ تۇرغان تاشلارغا يولۇققاندا بېلىق قاسىرىقى شەكلىدە ئورا كولىناتتى. تاشلار ناھايىتى قاتتىق بولغاچقا ئەمگەكنىڭ چىڭلىق دەرىجىسى ناھايىتى چوڭ ئىدى. جوتۇ بىلەن تاشلار پارچىلانغاندىن باشقا، بەزى جايلارنى پارتلىتىشقا توغرا كېلەتتى. سېرىق توپا تاغ ئاستىدىن ئۈستىگە توشۇلاتتى. ئالدى بىلەن تاغ ئۈستىدە قېزىلغان تاشلار ئارقىلىق توساق تام ياسىلىپ، ئاندىن كېيىن تاغ ئاستىدىكى سېرىق توپا سېۋەتە، تاغارغا قاچىلاپ ئادەم كۆچى ئارقىلىق تاغ ئۈستىگە توشۇلۇپ، كۆتۈرۈپ ئەپچىقىلىپ، ئورەكلەر تىندۇرىلاتتى. 1983-يىلدىكى ئەتىياز-دىكى ستاتىستىكىغىلا قارىغاندا، خەلق ھاۋادىن مۇداپىئە كۆرۈش شىركىتى ماشىنا تەشكىللەپ، قىزىلتاغنىڭ جەنۇبىي يان تەرىپىدە 100 تۆشۈك ئېچىپ، ئاندىن پارتلىتىش دورىسىنى قويۇپ پارتلىتىپ چوڭ ئورەك قازغان. ھەر يىلدىكى ئەتىياز-كۈز پەسلىدە قىزىلتاغ ئۈستىدە قىزىل بايراقلار جەۋلان قىلىپ تۇرىدۇ. ئادەملەر ئۈزۈلمەيدۇ. تاغ ئاستىدىكى يولدا ماشىنىلار توختىماي ئۆتۈشۈپ تۇرىدۇ. 20 نەچچە يىلدىن كۆپرەك جايا‌غا چېداپ ئىشلەش، كۆچەت تىكىپ پەرۋىش قىلىش ئارقىلىق، 1985-يىل 5-ئايدا قىزىلتاغ باغچىسى پۈتتى ھەمدە رەسمىي سىرتقا ئېچىۋېتىلدى. ئۆتمۈشتىكى قاغجىراپ تۇرىدىغان قىزىلتاغ، بۈگۈنكى كۆندە سايا‌ھەت، تاماشا قىلىدىغان ياخشى جايغا ئايلاندى. ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1987-يىل-غىچە خالسانە كۆچەت تىكىش ئەمگىكىگە قاتناشقان ئىشچىلار، ئوقۇغۇچىلار، ئازادلىق ئارمىيە ۋە ھەر مىللەت ئامما 300 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم)گە يەتكەن. 100 مىڭ كۈب توپا قېزىلغان ۋە تىندۇرۇلغان. تۈنجان كۆچەتلەر 68 مىڭ تۈپتىن ئېشىپ كەتكەن.

ئۇچىنچى، ئۇرۇمچى ھايۋانات باغچىسى

ئۇرۇمچى ھايۋانات باغچىسى ــ تيانشان رايونىنىڭ غەربىي جەنۇب تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، ئىگىلىگەن يەر مەيدانى 30.72 گېكتار كېلىدۇ. بۇ جاي ئەسلىدە شەخسىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىكى ئېكىنزارلىق بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى «جياخېزى» دەپ ئاتايىتتى. تەبىئىي ئۆسكەن سۇۋادان دەرەخ، قارا ياغاچ، مەجنۇنتاللار كۆپ ئىدى. 1974-يىلدىن باشلاپ ئاممىنى بۇ يەردە كۆچەت تىكىپ گۈل ئۆستۈرۈشكە سەپەرۋەر قىلىپ، تەدرىجىي ھالدا باغ شەكىللىنىپ جەنۇبىي باغ دەپ ئاتالدى. 1981-يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت بۇ باغقا «ئۇرۇمچى ھايۋانات باغچىسى» دەپ نام بەردى. شۇ يىلى 10-ئايدا رەسمىي ھالدا سىرتقا ئېچىۋېتىلدى. شىر، بۇغا تۇرىدىغان جايلار، ئاق قۇ كۆلى، مۇشۇك ئېيىق تېغى

قاتارلىق ئۇنىۋېرسال سارايلار سېلىندى. 56 تۇردىكى ھايۋاناتتىن جەمئىي 383ى بولۇپ، بۇ پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە كۆلىمى ئەڭ چوڭ، ھايۋانات تۈرى ئەڭ كۆپ بولغان ھايۋانات باغچىسى ھېسابلىنىدۇ.

تۆتىنچى، ھەيرانباغ

ھەيرانباغ ـ چوڭ كۆۋرۈكنىڭ شەرقىي جەنۇب يېنىغا جايلاشقان بولۇپ، بىر كىچىك تاش تۆپىلىكى بار. ئىگىلىگەن يەر مەيدانى 0.8 گېكتار بولۇپ، بېشىل دەرەخلەر كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ. چىڭ سۇلالىسى چېيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 40ـيىلى (1775ـيىلى) تاغ ئۈستىگە بىر سەنگۈڭ بۇتخانىسى سېلىنغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22ـيىلى (1933ـيىلى) ماجۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى دىخۇا شەھىرىگە ھۇجۇم قىلغاندا، ئۇرۇش ئوتىدا ۋەيران بولغان. 1964ـيىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت بۇ جاينى سايا‌ھەت قىلىدىغان باغچا قىلىپ ئايرىغاندىن كېيىن كۆچەت، گۈل-گىياھلار تىكىلىشكە باشلىدى. 1984ـيىلى گۈل زالى، ھۈنەر-سەنئەت زالى، سوغۇق ئىچىملىك زالى، رەسىمگە تارتىش ئورنى ۋە گۈل پارنىكى سېلىندى. باغ ئىچىدىكى ئەگىلمە كارىدورلار ئۆزئارا قوشۇلۇپ، باغنىڭ مەنزىرىسىنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈردى. 1985ـيىل 8ـئايدا بۇ باغچا سايا‌ھەتچىلەرنى كۈتۈۋېلىشقا رەسمىي ئېچىۋېتىلدى.

ھەيرانباغنىڭ ئۇدۇلىدىكى چوڭ كۆۋرۈكنىڭ شىمالىي تەرىپىدە بىر پارچە يەر كۆكەرتىلدى. كۆلىمى 6532 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئەرمۇدۇننى ئاساس قىلغان ئورمانزارلىققا ئايلاندۇرۇلدى.

بەشىنچى، يەنئەن باغچىسى

يەنئەن باغچىسى ـ يەنئەن يولىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، ئىگىلىگەن يەر مەيدانى 9.23 گېكتار. ئازادلىقتىن كېيىن ئەسلىدىكى ياڭ ماۋخۇنىڭ ئورنىغا سېلىنغان سايا‌ھەت ئورنىدۇر. بۇرۇن بۇ يەر ئادەم ئولتۇرۇپ باقمىغان سازلىق ئىدى. چىڭ سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 13ـيىلى (1833ـيىلى) روسىيە سودىگەرلىرىنىڭ دېپلوماتىك بانكىسى شەرقىي شىمال تەرەپتىكى سازلىقتا سۇ يېغىپ، قوي يۇڭى يۇغاچقا بۇ جاي «ياڭماۋخۇ» دەپ ئاتالغان. ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىگىچە سانى ئانچە كۆپ بولمىغان مەجنۇنتال، قارايا‌غاچ، جىگدە دەرىخى بار ئىدى. يېقىن ئەتراپتىكى ئاھالىلەر بۇ جاينى ئەخلەت مەيدانى قىلىۋالغان. كېيىن باغ-ئورمان تارماقلىرى بۇ ئورۇننى ئورمانزارلىق جايلار قاتارىغا ئايرىپ، ھەر ساھەدىكى ئامما‌نى بۇ يەردە كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىشقا تەشكىللىدى.

1971ـيىلدىن 1974ـيىلغىچە تېيانشان رايونى بۇ يەردە «7ـماي دېھقانچىلىق مەيدانى» قۇرۇپ، قوشۇمچە كەسىپ ئىشلەپچىقىرىشى ئېلىپ بارغان. 1974ـيىلى شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ تەستىقلىشى بىلەن بۇ جايغا باغچا سېلىندى. 1981ـيىل 1ـئايدا يەنئەن باغچىسى دەپ رەسمىي نام بېرىلدى. 1982ـيىلى باغچا ئىچىگە سۇنئىي كۆل، تاغ ياسالدى. 1983ـيىلى توك ئارقىلىق ھەرىكەتلىنىدىغان ئايلانما ئورۇندۇق ئورنىتىلىپ، يوللىرىغا قارا‌ماي ياتقۇزۇلدى. كىچىك يوللىرىغا گۈللۈك خىش ياتقۇزۇلۇپ، ئېرىق-ئۆستەڭلىرى ياسالدى. 1985ـيىلى يەنە بىر راۋاق ياسالدى.

ئالتىنچى، تېيانشان رايونلۇق بالىلار باغچىسى (سەندا‌ۋان سايا‌ھەت باغچىسى)

بۇ باغچا ـ شەرقىي ئايلانما يولىنىڭ شەرقىگە، ئاپتونوم رايونلۇق ھاۋارايى ئىدارىسىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ، ئىگىلىگەن يەر مەيدانى 7.2 گېكتار. ئازادلىقتىن ئىلگىرى بۇ يەر ئەسلىدە يەر تۇزۇلۇشى تۆۋەنرەك بولغان بىر سازلىق جاي ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن ھەربىي رايون سىياسىي بۆسى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ سەي تېرىيدىغان قوشۇمچە كەسىپ جايىغا ئايلىنىپ قالدى. بۇ يەردە سانى ئانچە كۆپ بولمىغان كونا قارايا‌غاچلار بار ئىدى.

1978ـيىلى بۇ جاي سەندا‌ۋان سايا‌ھەت باغچىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1979ـيىلدىن 1981ـيىلغىچە باغچا قۇرۇلۇشى ئاساسلىقى كۆچەت تىكىش، يەر تۇزلەش بولدى. 1982ـيىلغا كەلگەندە باغچا ئىچىگە

بىناكارلىق قۇرۇلۇشلىرى سېلىنىشقا باشلىدى. شۇ يىلى ئىككى قەۋەتلىك ئىش بېجىرىش بىناسىدىن بىرى، 200 كۋادرات مېتىرلىق پارنىكتىن بىرى، قوروق تام ۋە 1600 كۋادرات مېتىرلىق كانكا تېپىلىش مەيدانى سېلىندى. 1985-يىلى سەنداۋان باغچىسى تيانشان رايونلۇق باللار باغچىسىغا ئۆزگەرتىلدى. 1987-يىلى سۇنئىي تاغ، ھەيكەل، پارنىك ياسالدى، مەنزىرىلىك تامدىن 45 مېتر ياسلىپ، 500 مېتر يولغا قاراماي ياتقۇزۇلدى. چوڭ يوپۇرماقلىق قارايا‌غاچ، ئاق تېرەك، ئەتىرگۈل قاتارلىق 20 خىلدىن كۆپ كۆچەت ۋە گۈل-گىياھ تىكىلدى.

باغ-ۋارانلاشتۇرۇپ كۆكەرتىشنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، 1982-يىلدىن 1987-يىلغىچە سەنداۋانغا كۆلىمى 640 كۋادرات مېتىر كېلىدىغان گۈل ئۆستۈرۈش ئۆيىدىن ئۈچى سېلىنىپ، گۈل-گىياھ كۆپەيتىپ ئۆستۈرۈلىدىغان بازىغا ئايلاندۇرۇلدى. 1987-يىلدىكى ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، پارنىك ئىچىدە 25 مىڭ 700 تۈپ مايسا يېتىشتۇرۇلگەن. 4000 تەشتەك گۈل ئۆستۈرۈلگەن. تۈرلۈك تاماشا قىلىنىدىغان گۈللەرنىڭ تۈرى 76 خىلغا، 9700 تەشتەككە يەتكەن. گۈيخۇا، مىلەن قاتارلىق جەنۇبىي جۇڭگونىڭ قىممەتلىك گۈللىرىمۇ بۇ يەردە يىلتىز تارتىپ ئېچىلغان.

1978-يىلدىن 1987- يىلغىچە پۈتۈن رايون بويىچە خالسانە كۆچەت تىكىش ستاتىستىكا جەدۋىلى

جەدۋەل 1-1-6-4

يىل	خالسانە كۆچەت تىكىشكە قاتناشقان ئادەم (قېتىم)	تىكىلگەن تۈرلۈك كۆچەتلەر(10 مىڭ تۈپ)	يىل	خالسانە كۆچەت تىكىشكە قاتناشقان ئادەم (قېتىم)	تىكىلگەن تۈرلۈك كۆچەتلەر(10 مىڭ تۈپ)
ئومۇمىي	313427	112.7	1983	33839	35.64
1978		10.52	1984	66749	16.15
1979		3.30	1985	4996	13.99
1980	54168	6.99	1986	43607	3.77
1981			1987	42007	4.66
1982	68061	17.69			

2-پاراگراف گۈللۈكلەر

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (943-يىلى) 5-ئايدا كوچىنى كېڭەيتىپ يول ياساش بىلەن بىرگە، باش ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئالدى (ھازىرقى خەلق مەيدانى)، نەنمىن (ھازىرقى نەنمىن گۈللۈكى)، نەنلياڭ (ھازىرقى شىنجاڭ داشۆسى قورۇسىنىڭ ئىچى) قاتارلىق ئۇچ ئورۇندا مەيدان ئېچىلغانىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، كوچا بېشىدىكى مەيدانلار كەينى-كەينىدىن كوچا مەركىزى گۈللۈكىگە ئۆزگەرتىلدى. نەنمىن مەيدانى نەنمىن گۈللۈكىگە ئۆزگەرتىلدى. جىيەنشىنمىن سىرتىدىكى مەيدان بېيمىن گۈللۈكىگە ئۆزگەرتىلدى ھەمدە شياۋشىمىن گۈللۈكى، بەش يۈلتۇز يولى گۈللۈكى كۆپەيتىپ ئېچىلدى. 1982-يىلى چوڭ كۆۋرۈك گۈللۈكى ئېچىلدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر پۈتۈن رايوندا ئون گۈللۈك بەرپا قىلىندى. ئومۇمىي كۆلىمى 2.48 گېكتار.

بىرىنچى، خەلق مەيدانى

خەلق مەيدانى ـ جۇڭسەن يولىنىڭ شەرقىي تەرىپىنىڭ شىمالىي يېنىغا جايلاشقان بولۇپ، ئىگىلىگەن يەر مەيدانى 3.3 گېكتار، كۆكەرتىلگەن كۆلەمى 1.33 گېكتار كېلىدۇ.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) 3-ئاينىڭ 1-كۈنى دەخۇا شەھەر مەمۇرىيىتى كومىتېتى قارار چىقىرىپ، باش ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدىكى ۋۇجېڭ كوچىسى، توڭپۇ كوچىسىدىكى بارلىق ئۆيلەرنى ۋە فەنخۇي كوچىسى، شياڭچېيەن كوچىسىدىكى بىر قىسىم ئۆيلەرنى چېقىپ تاشلاپ مەيدان ئېچىشنى قارار قىلدى. مەيداننىڭ جەنۇب بىلەن شىمال ئارىلىقىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 200 مېتر، شەرق بىلەن غەرب ئارىلىقىنىڭ كەڭلىكى 80 مېتر بولۇپ، كۆلەمى جەمئىي 16 مىڭ كۋادرات مېتر. ئەينى ۋاقىتتا مەيدان توپا-شېغىل بىلەن تۆزلەنگەن بولۇپ، مەيداننىڭ ئېچىدە ھېچقانداق قۇرۇلۇش يوق ئىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتىنىڭ تىنچلىق سۆھبىتىنىڭ مۇۋاپىقىيەتلىك بولغانلىقى ئىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن بۇ مەيدانغا تىنچلىق مەيدانى دەپ نام بېرىلدى. 1949-يىل 9-ئاينىڭ 28-كۈنى شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن خەلق مەيدانىغا ئۆزگەرتىلدى. 1955-يىلى مەيدانغا قاراماي ياتقۇزۇلدى. 1956-يىلى كۆكەرتىشكە باشلىنىپ شۇ يىلى 500 تۈپتىن ئارتۇق كۆچەت تىكىلدى. 2000 مېتر ئۇزۇنلۇقتا چىتلاق دەرىخى قويۇلدى. 1980-يىلى خەلق مەيدانىدىكى كۆكەرتىلگەن جايىنىڭ ئېچىگە گۈللۈك بەرپا قىلىنىپ، گۈل-گىياھلار ئۆستۈرۈلدى. 1983-يىلى دەل-دەرەخلەر بېكىتىلىنىپ، ئەتىرگۈل، دائىم يېشىل تۇرىدىغان قارىغاي گۈللۈك دەرەخلەر تىكىلدى. كۆكەرتىلگەن جاي رىشاتكا ئېچىگە ئېلىنىپ، سۇ پۈركۈش ئەسلىمەسى ئورنىتىلدى. 1985-يىلدىكى ستاتىستىكىغا قارىغاندا، مەيدانىنىڭ شىمالدىن جەنۇبقا بولغان ئۇزۇنلۇقى 245 مېتردا، شەرقتىن غەربكە بولغان كەڭلىكى 220 مېتردا يەتكەن. مەنزىرىسى گۈزەل، رەڭمۇرەڭ تۈس ئالغان.

ئىككىنچى، نەنمىن كوچا مەركىزى گۈللۈكى

نەنمىن كوچا مەركىزىدىكى گۈللۈك ئەسلىدە كونا دەخۇا شەھىرىنىڭ «بىيفۇمىن» دىكى شەھەر ئەتراپى بولۇپ، كەڭلىكى 12 مېتر، ئېگىزلىكى بەش مېتر كېلىدىغان لاپاس بار ئىدى. ھەر مىللەت سودىگەرلىرى بۇ يەردە يايما بېيىپ تىجارەت قىلاتتى. 1933-يىلى شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندىن كېيىن لاپاس بۇزۇپ تاشلانغان. 1943-يىل 3-ئايدا نەنمىنىڭ سىرتىدىكى ئۆيلەر چېقىپ تاشلىنىپ، كۆلەمى 5000 كۋادرات مېتر كېلىدىغان مەيدان ئېچىلغان، 1959-يىلى خەلق يولىنى ياسىغاندا، كوچا مەركىزى گۈللۈككە ئۆزگەرتىلگەن، گۈللۈكنىڭ كۆلەمى كىچىكلەپ 2668 كۋادرات مېترغا چۈشۈپ قالغان.

ئۈچىنچى، بېيمەن كوچا مەركىزى گۈللۈكى

1951-يىلى يوللارنى ئۆزگەرتىپ ياسىغاندا، كونا بېيگى بېيمەن چېقىپ تاشلىنىپ، كۆلەمى 7614 كۋادرات مېتر كېلىدىغان مەيدان ئېچىلغان. 1955-يىلى يولنى كېڭەيتكەندە مەيدان گۈللۈككە ئۆزگەرتىلگەن. كۆلەمى كىچىكلەپ 4114.5 كۋادرات مېترغا چۈشۈپ قالغان.

بېيمەن گۈللۈكى شىمالىي ئازادلىق يولىنىڭ شىمالىي تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، ئەدەبىيات-سەنئەت يولى، نۇرلۇق يولى، يېڭى دېموكراتىيە يولى، ياشلار يولى، ساغلاملىق يوللىرىنىڭ كېسىشىش ئورنىغا توغرا كېلىدۇ. 1985-يىلى ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن، گۈللۈكنىڭ مەركىزىگە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مىس ھەيكىلىدىن بىرى تۇرغۇزۇلدى.

ئوندىن باشقا چوڭ كۆۋرۈك گۇللۇكى (1334 كۋادرات مېتر)، چوڭ كۆۋرۈك چوڭ ئوچ بۇرجەك گۇللۇكى (كۆلىمى 188.5 كۋادرات مېتر)، چوڭ كۆۋرۈك كىچىك ئوچ بۇرجەك گۇللۇكى (كۆلىمى 40.25 كۋادرات مېتر)، شياۋشىمىن گۇللۇكى (كۆلىمى 1667.5 كۋادرات مېتر)، بەش يولتۇز يولى گۇللۇكى (كۆلىمى 800.4 كۋادرات مېتر)، ساغلاملىق يولى ئوچ بۇرجەك گۇللۇكى (كۆلىمى 800.4 كۋادرات مېتر) بار.

3-پاراگراف كوچا-يوللارنى كۆكەرتىش

كوچا-يوللارنى كۆكەرتىش ــ شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى ھېسابلىنىدۇ. ئازادلىق-تىن كېيىن «ئورمانىنى ئاساس قىلىش، كۆپ كۆچەت تىكىش» فاكىجىنغا ئاساسەن، رايون ئىچىدىكى ئاساسلىق يوللارغا ئاق تېرەك، كىلون دەرىخى قاتارلىق تېز ئاينىيدىغان كۆچەتلەر تىكىلدى. يول ياقىسىدىكى پىيادىلەر يولىغا تىكىلگەن ئاق تېرەك، كىلون دەرىخى قاتارلىق كۆچەتلەرنىڭ گەرچە ئاينىشى تېز، تۇتۇش ئۇنۇمى يۇقىرى بولسىمۇ، لېكىن ئۆمرى قىسقا، قۇرغاقچىلىققا قارشى تۇرۇش ئىقتىدارى ناچار بولغاچقا، قۇرغاقچىلىققا يولۇققۇشى بىلەنلا يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ كۆرۈمسىز بولۇپ قالاتتى. 1975-يىلدىن 1985-يىلغىچە، پىيادىلەر يولىدىكى دەرەخلەر تەدرىجىي يېڭىلىنىپ، دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخ، گۈل-گىياھلار ۋە چىم زور مىقداردا كىرگۈزۈلۈپ تېرىلدى. 1981-يىلى نۇرلۇق يولى نۇقتىلىق ئۆزگەرتىلىپ، ئىدارە-جەمئىيەتلەرنىڭ پاسىل تاملىرى چېقىپ تاشلىنىپ، يولنى كۆكەرتىش بىلەن ئىدارە-جەمئىيەتلەرنىڭ ھويلا-قورۇلىرىنى كۆكەرتىش بىر گەۋدە قىلىندى. چىم قويۇلۇپ، سۇ پۈركۈش ئەسلىھەسى ئورنىتىلىپ، كۆكەرتىلگەن جايلار رىشاتكىغا ئېلىندى. دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان قارىغاي بىلەن ئەتىرگۈلنىڭ كۆچۈرۈلۈشى بىلەن نۇرلۇق يولىدىكى دەل-دەرەخلەر بىلەن گۈل-گىياھلار-نىڭ ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلۈشى ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، شەھەر كوچا-يوللىرىنى كۆكەرتىشتىكى ئولگىگە ئايلاندى. 1983-يىلى نۇقتىلىق ھالدا شىنخۇا يولىدىكى دەرەخلەرنى يېڭىلاش ئېلىپ بېرىلىپ، شەمشاد، ئەتىرگۈل، كامفارا دەرىخىدىن 1345 تۇپ تىكىلىپ، كۆكەرتىلگەن جايلار رىشاتكا ئىچىگە ئېلىنىپ، شىنخۇا يولىنىڭ يېشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 16.6 پىرسەنتكە يەتكۈزۈلدى. شۇ يىلى دۆلەت قۇرۇش يولىغا شەمشاد، ئەتىرگۈل، نېيلىيە كۆپەيتىپ تىكىلىپ، چىم ياتقۇزۇلۇپ، كۆكەرتىلگەن جاينىڭ كۆلىمى 16 مىڭ 500 كۋادرات مېترغا، يېشىللىققا قاپلىنىش نىسبىتى 36% كە يەتكۈزۈلدى.

1985-يىلى ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن، يول ياقىسىدىكى ئورۇنلار سەپەرۋەر قىلىنىپ، ئىشك ئالدىغا يېڭى گۈل تەشتەكلىرىدىن 150 مىڭى قويۇلدى. 1986-يىلى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت يىغىنىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن يەنە 19 مىڭ تەشتەك گۈل قويۇلۇپ، شەھەر بېزىلىپ، مۇھىت گۈزەللەشتۈرۈلدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە تىبانشان رايونىنىڭ باشقۇرۇشىغا قاراشلىق 32 يولدىكى پىيادىلەر يولىغا تىكىلگەن تۇرلۇك دەرەخلەر جەمئىي 26 مىڭ 928 تۇپكە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخلەر 21 مىڭ 627 تۇپ، دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخلەر 2064 تۇپ، گۈللۈك دەرەخلەر 3237 تۇپ.

1987-یىلدىكى تیانشان رایونىدىكى مەھەللە-یوللارنىڭ كۆكەرتىلىش ئەھۋالىنىڭ مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 1-3-6-4

رەت نومۇرى	یوللارنىڭ ئىسمى	باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	ئورمان بەلۋىغىنىڭ كەڭلىكى (مېتر)	كۆكەرتىلگەن كۆلەم كۇۋادرات مېتر	قاپلىنىش نىسبىتى (%)	یوللارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى	تىكىلىش شەكلى	ئاساسلىق تىكىلگەن كۆچەتلەر
	جەمئىي		42870		182003				
1	بېگى دېموكراتىيە-یولى	بېيمېندىن قىزىلتاغ یولىغىچە	630	1.5	1890	12.5	ئۈچ یول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىگە تىكىلگەن	زەرەك، ئەرمىدۇن
2	شىنخۇا یولى	چوڭ كۆۋرۈكتىن ئۈچ تاشقىچە	467	2	25696	16.6	ئۈچ یول ئىككى بەلۋاغ	ئېتىزچە ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن، قىزىل شەمشاد ئەتىرگۈل
3	بەخت ئوتتۇرایولى	بەخت یولىدىن تەنتەربىيە سارىيى یولىغىچە	247	1	494	16.7	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
4	یاشلاریولى	بېيمېندىن بەش یۇلتۇز یولىغىچە	1035	4	4140	9.5	ئۈچ یول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن تېرەك
		بەش یۇلتۇز یولىدىن ئۈچىنچى ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتىغىچە	2070	5	10350	9.9	ئۈچ یول ئىككى بەلباغ	ئېتىزچە ئىچىگە تىكىش	چوڭ یوپۇرماقلىق قارایاغاچ، كاھىرادەرىخى
5	قىزىل بایراق یولى	جۇگسەن یولىدىن دېموكراتىيە یولىغىچە	626	1.3	813.8	5.2	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
6	ساغلاملىق یولى	بېيمېندىن جۇگسەن یولىغىچە	850	1.5	2550	13	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئورەك ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
7	ئازادلىق یولى	بېيمېندىن ئىتتىپاق تىياتىرخانىسىغىچە	2184	1	4368	6.9	بىر یول بەلباغ	ئورەك ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
8	بەخت یولى	شەرقىي ئايلانما یولىدىن 17-یولنىڭ ئاخىرقى بېكىتىگىچە	1800	1.5	5400	13	ئۈچ ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
9	دېموكراتىيە یولى	ساغلاملىق یولىدىن شىنخۇا یولىغىچە	1110	1	2220	9.1	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئورەك ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
10	شەرق شامىلى یولى	ئازادلىق یولىدىن غەربىي ئارقا كوچىغىچە	638	1.5	1914	13	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
11	جۇگسەن یولى	ئاپتونوم رایونلۇق ھۆكۈمەتتىن ئوتتۇرا كۆۋرۈك 3-كوچىسىغىچە	1303	2	3818	11.3	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئورەك ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
12	غەربىي ئارقا كوچا	شەرق شامىلى یولىدىن یاشلار یولىغىچە	891	1	1638	12.5	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
13	مىڭدېى یولى	ئازادلىق یولىدىن ئاپتونوم رایونلۇق ھۆكۈمەتكىچە	580	1	180	1.3	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئورەك ئىچىگە تىكىش	ئەرمىدۇن
14	جۇجىياڭ یولى	شىنخۇا یولىدىن ساي یولىغىچە	150	1	300	2.4	بىر یول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىگە تىكىش	مەجنۇنتال

رەت نومۇرى	يوللارنىڭ ئىسمى	بالىلىنىش ۋە ئالغىرلىشىش نۇقتىسى	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	ئورمان بەلۋىغىنىڭ كەڭلىكى (مېتر)	كۆكەرتىلگەن كۆلەم كۇۋادرات مېتر	قاپلىنىش نىسبىتى (٪)	يوللارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى	تىكلىش شەكلى	ئالساللىق تىكلىگەن كۆچەتلەر
15	بوغدا يولى	ئازادلىق يولىدىن شىنخۇا يولىغىچە ۋە شىنخۇا يولىدىن بۇلاق بېشى كوچىسىغىچە	400	1.5	225	2.7	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئەرمىدۇن،زەرمالۇ
16	خەلق يولى	شەرقىي ئايلانما يولىدىن شىنخۇا يولىغىچە	1050	1	1350	3.7	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئەرمىدۇن
17	غالىبىيەت يولى	ئىنتىپاق يولىدىن ئۇچ تاشقىچە	2161	1	3.80	6.2	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئەرمىدۇن،زەرمالۇ
18	ئالتا يولى	دۆلەت قۇرۇش يولىدىن شور بۇلاققىچە	785	1	1791	15.1	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	تېرمەك، ئەرمەدۇن
19	يەتتەن كوچىسى	تۆمۇر بىرىكمە مېتال زاۋۇتىدىن يەتتەن يولىغىچە	350	1	1366	30	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	چوڭ يوپۇرماقلىق قارا ياغاچ
20	بۇلاق بېشى كوچىسى	شىنخۇا يولىدىن ئازادلىق يولىغىچە	630	1	1260	7.1	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	زەرمالۇ
21	تىنچلىق يولى	خەلق يولىدىن تىياتىر سارىيىغىچە	650	1.5	1080	7.3	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئەرمىدۇن
22	قىزىلتاغ يولى	بەش يۈلتۈز يولىدىن سايى يولىغىچە	2164	1.5	4244	8.3	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	تېرمەك، ئەرمەدۇن
23	ئىنتىپاق يولى	سەئىت مەكتىپىدىن سايى يولىغىچە	1323	2	4146	10.3	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئەرمىدۇن، زەرمالۇ، قارايالغاچ
24	شەرقىي ئارقا كوچا	غەربىي ئارقا كوچىدىن شور بۇلاققىچە	472	1	944	10.2	ىىر يول ئىككى بەلباغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئەرمىدۇن
25	دۆلەت قۇرۇش يولى	يالشار يولىدىن پىيادە ئەسكەرلەر مەكتىپىگىچە	1541	2.5	6873	20.3	ئۇچ يول ئىككى بالۋاغ	ئېرىق ئىچىكە ئورمەك ئىچىكە تىكىش	ئەرمىدۇن، قەزىل شەمشات، ئەترىكۇل
26	نۇرلۇق يولى	چوڭ كۆۋرۈكتىن بېيىمغىچە	1041	3.5	10470	20.3	ئالتە يول يەتتە بالۋاغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	كامخىرا دەرىخى، ئەرمىدۇن، قارايالغاچ
27	سايى يولى	قىزىل تاغدىن ئالشلىق ترانسپورت شىركىتىگىچە	4025	3	42655	24.9	ىىر يول ئىككى بالۋاغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	تېرمەك
28	بەش يۈلتۈز يولى	شەرقىي ئارقا كوچىدىن قىزىلتاغ يولىغىچە	1180	1	2360	9.5	ىىر يول ئىككى بالۋاغ	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	چوڭ يوپۇرماقلىق قارايالغاچ
29	يەتتەن يولى	غالىبىيەت يولىدىن تۆمۈر يول كۆۋرۈكىگىچە	5040	5	30372	32	ئېتىزچە ئىچىكە تىكىش	ئېتىزچە ئىچىكە تىكىش	تېرمەك
30	قۇرۇلۇش يولى	خەلق كىنوخانىسىدىن نۇرلۇق يولىغىچە	637	2	1941	10.4	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئەرمىدۇن
		شىمالىي شىنخۇا يولىدىن قۇرۇلۇش يولىغىچە	349	—	810	—	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	ئېرىق ئىچىكە تىكىش	مەجنۇنتال

رەت نومۇرى	بوللارنىك ئىسمى	باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىش نۇقتىسى	ئۇزۇنلۇقى (مېتر)	ئورمان بەلۋەغنىڭ كەڭلىكى (مېتر)	كۆكەرتىلگەن كۆلەم كۆۋادرات مېتر	قاپلىنىش نىسبىتى (٪)	بوللارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى	تىكلىش شەكلى	ئالاھىدىلىك تىكلىگەن كۆچەتلەر
		ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزاملىق كومىتېتىدىن نۇرلۇق بولغىچە	284	—	1160	—	ئېرىق ئىچكە تىكىش	ئېرىق ئىچكە تىكىش	ئالما

7-باب مۇھىت تازىلىقىنى باشقۇرۇش

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) دېخۇا شەھىرى 19 كىشىدىن تەشكىللەنگەن توققۇز ئات ھارۋىسىغا ئېگە ئەخلەت تازىلاش-توشۇش ئېتىرىتىنى قۇرغانىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىلى (1939-يىلى) دېخۇا شەھەر مەمۇرىيىتى كومىتېتى يول تازىلاش ئىشچىسىدىن 100 نى قوبۇل قىلىپ، قوش ئاتلىق تۆمۈر چاقلىق ئات ھارۋىسىدىن 50 نى سەپلەپ، دېخۇا شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسى تازىلىق ئەترىتىنى قۇرغانىدى. بۇ دېخۇا بويىچە تۇنجى مۇھىت تازىلىقى كەسپىي ئەترىتى ھېسابلىنىاتتى. بۇلار ئاساسلىقى ئۆلكە، شەھەر دەرىجىلىك ئارمىيە، ھۆكۈمەت تۇرۇشلۇق بىرقانچە چوڭ كوچىلارنى تازىلايتتى. كېيىن تەشكىللەش چېچىلاڭغۇ، باشقۇرۇش ياخشى بولمىغانلىقتىن، ئازادلىقنىڭ ھارپىسىغا كەلگەندە ئىسمى بار جىسمى يوق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى.

1951-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى تازىلىق ئەترىتىنى تازىلىق ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئايرىپ بېرىپ، دېخۇا شەھەرلىك تازىلىق ئەترىتىگە ئۆزگەرتتى. 1958-يىلى تازىلىق ئەترىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، تازىلاش-توشۇش كەسپى ھەرقايسى رايونلارغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى. 1962-يىل 6-ئايدا تيانشان رايونلۇق تازىلىق ئەترىتى قۇرۇلدى. 1964-يىلى تازىلىق ئەترىتى بىلەن تازىلاپ سۈپۈرۈش ئەترىتى بىرلىكتە شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى تەرىپىدىن قايتۇرۇۋېلىنىپ بىر تۈتاش باشقۇرۇلىدى.

شەھەر يوللىرىنى تازىلاش خىزمىتى مقدارىنىڭ يىلدىن-يىلغا ئېشىشىدەك ئېھتىياجغا ماسلىشىش ئۈچۈن، 1975-يىلى تيانشان رايونىنىڭ ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى خەلق باشقۇرىدىغان، ھۆكۈمەت يارىدەم قىلىدىغان تازىلىق ئەترەتلىرىنى ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇپ چىقتى. 1979-يىلغا كەلگەندە مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى تازىلىق ئەترەتلىرىنى يەنە بىر قېتىم رايونلارغا چۈشۈرۈپ بەردى. بۇ رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇش بۆلۈملىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا قارىدى. 1984-يىلى تيانشان رايونلۇق شەھەر قىياپىتى تازىلىقى مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى تازىلىق ئەترىتى ۋە خەلق باشقۇرىدىغان، ھۆكۈمەت يارىدەم بېرىدىغان تازىلىق ئەترىتى خادىملىرى ۋە ئەخلەتلەرنى يىغىش-توپلاش كەسپىنى باشقۇردى. 1986-يىلى يەنە تيانشان رايونلۇق شەھەر گەندىلىرىنى تازىلاش ئەترىتى قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن مۇھىت تازىلىقىنى باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى ئۆزلۇكىدىن سىستېما بولۇپ شەكىللەندى.

1-پاراگراف مەھەللە-كوچىلارنى تازىلاش

بىرىنچى، غول يوللارنى تازىلاش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى ھازىرقى رايون ئىچىدىكى مەھەللە-كوچىلارنى تازىلاشتا، يول ياقىسىدىكى دۇكانلار ۋە كوچىلار ئىچىدىكى ئاھاللەر ئۆز ئىشكى ئالدىدىكى يوللارنى تازىلاش ئۇسۇلى قوللىنىلاتتى. ئەينى ۋاقىتتا ساقچى ئىدارىسىنىڭ چارىلاش ساقچىلىرى ھەيدەكچىلىك قىلىشقا مەسئۇل ئىدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ئازادلىقتىن ئىلگىرىكى ئۇسۇل يەنىلا داۋاملاشتى.

1952-يىلى ھەر يىلدىكى ھېيت-بايرام ۋاقىتلىرىدا مەھەللە باشلىقلىرى ئاھاللەرنى چوڭ تازىلىق قىلىشقا تەشكىللەيتتى. 1953-يىلى ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم تازىلاشقا ئۆزگەرتىلدى. بەلگىلىمە بويىچە بىرلا ۋاقىتتا مەھەللە باشلىقى داقا-دۇمباق چالاتتى، بىرلا ۋاقىتتا تازىلىق ئېلىپ بېرىلاتتى. 1955-يىلى ھەر كۈنى تازىلاش تۈزۈمى بېكىتىلدى. دەرىجە بويىچە مەسئۇل بولۇش يولغا قويۇلۇپ، ئون ئائىلە بىر ئارىلىق قىلىندى، ئۇلار نۆۋەت بىلەن دېژۇرنىلىك قىلىپ تازىلىق قىلدى. يول ياقىسىدىكى ئورۇنلار ھەر كۈنى سائەت ئالتە يېرىمدىن بۇرۇن تازىلاشنى تاماملاپ بولاتتى. ياز پەسلىدە بىر كۈندە بىر قېتىم تازىلاپ ئۈچ قېتىم سۇ چېچىش يولغا قويۇلدى. 1956-يىلى ئاممۇي خاراكتېرلىك ئۆز يېرىنى ئۆزى تازىلاش تۈزۈم بولۇپ شەكىللەندى.

شەھەر يوللىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە نوپۇسنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئاممۇي خاراكتېرلىك تازىلىق قىلىش مۇھىت تازىلىقىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشالمىدى. 1958-يىلى تېيانشان رايونى 18 نەپەر تازىلىق ئىشچىسى قوبۇل قىلدى. دوستلۇق رايونى سەككىز نەپەر تازىلىق ئىشچىسى قوبۇل قىلدى. بۇ – رايون دەرىجىلىك تۈنجى تۈركۈمدىكى كەسپىي تازىلىق ئىشچىلىرى ھېسابلىناتتى. 1960-يىلى 77 گە كۆپەيدى. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 31 كىلومېتر كېلىدىغان 14 ئاساسلىق يولنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. تازىلايدىغان دائىرە كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 3675 كۋادرات مېتردىن توغرا كەلدى.

1962-يىلى تازىلىق ئىشچىلىرىغا قارىتا خادىم، نورما بېكىتىپ باشقۇرۇش چارىسى قوللىنىلدى. تازىلاش كېچىلىرى ئېلىپ بېرىلىپ، كۈندۈزى ئارىلاپ يۇرۇپ پاكىزلىق ساقلاندى. مۇقىم ئىش ھەققىگە مۇكاپاتلا پۇلى قوشۇپ بېرىش چارىسى قوللىنىلىپ، خىزمەت ئۈنۈمى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. كەسپىي خادىملار تازىلىغان يوللارنىڭ يۈزىدە ئەخلەت، مېۋە شۆپىكى، قەغەز پارچىسى، تاش پارچىلىرى بولمالسلىقىغە «تۆت بولماسلىق» تەلىپى ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

1975-يىلى يەتتە مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا خەلق باشقۇرىدىغان، ھۆكۈمەت يارىدەم بېرىدىغان تازىلىق ئەترىتى قۇرۇلۇپ، 237 نەپەر تازىلىق ئىشچىسى قوبۇل قىلىنىپ، 23 ئاساسلىق ۋە ئادەتتىكى غول يولنى تازىلاپ پاكىز تۇتۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. 1980-يىلدىن كېيىن ئەتىگەنده تازىلاشقا ئۆزگەرتىلدى.

خۇيزۇ مىللىتىدىن بولغان ئايال تازىلىق ئىشچىسى ماجىنفاڭ قالاق ئۆرپ-ئادەتنى بۇزۇپ تاشلاپ، تازىلىق خىزمىتىنى جان كۆيدۈرۈپ ئىشلىدى. ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان سەھەر ئىشقا كېلىپ كەچ قايتىشتا چىڭ تۇرۇپ، ئەزەلدىن سەۋەبسىز ئىش قالدۇرمىدى ۋە كېچىكمىدى. ياش ئىشچىلارنىڭ كەسپىنى پۇختا بىلىشىگە قىزغىن يارىدەم قىلدى. ئۇنىڭ يېتەكچىلىكىدىكى گۇرۇپپا تازىلىغان ئارىلىق پاكىز بولۇپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. ئۇ 1979-يىلى «مەملىكەت بويىچە 8-مارت قىزىل بايراقدارى» بولۇپ باھالاندى. 1983-يىلى يەنە بىر قېتىم «مەملىكەت بويىچە 8-مارت قىزىل بايراقدارى» دېگەن

نام بېرىلدى. ئۇيغۇر مىللەتلىدىن بولغان ئايال ئىشچى گويامخان مۇھەت تازىلىقى خىزمىتىنى قىزغىن سۆيۈپ، ئۇزۇن يىللارغىچە تازىلىق خىزمىتىنىڭ بىرىنچى سېپىدە ئىشلەپ، جاپاغا چىداپ 20 يىلنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزدى. 1984-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ سايلاندى.

سەھەردە چېنىقىشقا چىقىدىغان شەھەر ئاھالىلىرى كۈندىن-كۈنگە كۆپەيگەچكە، 1985-يىلى تازىلاش ۋاقتى تەڭشىلىپ، ياز كۈنى سەھەردە سائەت بەشتىن بۇرۇن تازىلاپ بولۇش، قىش كۈنى سائەت ئالتىدىن بۇرۇن تازىلاپ بولۇش بېكىتىلدى.

تازىلىق ئىشچىلىرىنىڭ ئەمگەك سىجىللىقىنى ئازايتىش ئۈچۈن، 1986-يىلى شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى ئىدارىسى ئاساسلىق غول يوللارنىڭ پاكىزلىقىنى ساقلاشقا ئىشلىتىلىدىغان كىچىك تېپىكى ماتورلۇق تازىلىق ماشىنىسىدىن تۆتنى رايونلۇق تازىلىق ئەترىتىگە تەقسىم قىلىپ بەردى. يول يۈزىگە تاشلانغان تاش پارچىلىرى بەك كۆپ بولغانلىقتىن، ماشىنىنىڭ چاقى تېز ئۇپراپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يول يۈزى ئەگرى-توقاي، ماشىنىنىڭ سۈمۈرۈش كۈچى كىچىك بولغانلىقتىن، ئەخلەت-چاۋارلار پاكىز سۈمۈرۈلمىدى. پاكىزلىقنى ساقلاش ئۈنۈمسىز ياخشى بولماي، ماشىنا ئىشلىتىش توختىتىپ قويۇلدى. شۇ يىلى «بىر قېتىم سۈپۈرۈپ پۈتۈن كۈن پاكىز تۇتۇش» تۈزۈمى يەنى سەھەردە بىر قېتىم تازىلاپ پۈتۈن كۈن ئارىلاپ يۈرۈپ پاكىز تۇتۇش بېكىتىلدى. 1987-يىلى «ئىككى قېتىم تازىلاپ پۈتۈن كۈن پاكىز تۇتۇش» تۈزۈمىگە، يەنى سەھەردە، چۈشتىن كېيىن بىر قېتىمدىن چوڭ سۈپۈرۈش، چۈشتىن بۇرۇن پاكىز تۇتۇشقا ئۆزگەرتىلدى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر رايون بويىچە ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىك شتاتىدىكى تازىلىق ئىشچىلىرى 95 كە يېتىپ، خەلق مەيدانى، ستېرىئو كۆۋرۈك ۋە 370 مىك كۋادرات مېتر دائىرىدىكى يەتتە ئاساسلىق غول يولنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان. خەلق باشقۇرىدىغان، ھۆكۈمەت ياردەم بېرىدىغان تازىلىق ئىشچىلىرى 132 گە يېتىپ، 32 يول-كوچىنىڭ 550 مىك كۋادرات مېتر كېلىدىغان تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان. شۇ يىلى تېيانشان رايونى شەھەر تەرىپىدىن «تازىلىقتىكى ئىلغار رايون» بولۇپ باھالاندى.

ئىككىنچى، كوچا-يوللارنى تازىلاش

ئازادلىقتىن كېيىن ئارقا كوچىلارنى تازىلاشتا، ئىزچىل تۇرده يەنىلا مۇددەت بويىچە كوچىدىكى ئاممىنى تازىلاشقا سەپەرۋەر قىلىش ياكى نۆۋەت بويىچە تازىلاش چارىسى قوللىنىلدى. 1982-يىلدىن باشلاپ بىۋاستە نەپ ئالىدىغان ئاممىدىن ھەق ئېلىپ، مەخسۇس ئادەم يالاپ تازىلاش چارىسى قوللىنىلدى. ھەر يىلى 5-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلىنىپ 10-ئاينىڭ ئاخىرىدا ئاخىرلىشىپ (قىش پەسلىدە قار كۆپ يېغىپ، كوچا يوللىرىدا قار دۆۋىلىنىپ كېتىدىغان بولغاچقا، تازىلاش توختىتىپ قويۇلىدۇ) ، ئارقا كوچىلاردىكى تازىلاش-پاكىزلىقنى ساقلاش خادىملىرى ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، كوچا-يوللاردىكى تازىلاش-پاكىزلىقنى ساقلاشقا كاپالەتلىك قىلىندى.

2-پاراگراف ئەخلەتلەرنى سۈپۈرۈش-توشۇش

بىرىنچى، سۈپۈرۈش-توشۇش

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) دىخۇادا تازىلاش-پاكىزلىقنى ساقلاش ئەترىتى قۇرۇلۇپ، ئاھالە ۋە ئىدارىلەرنىڭ ئەخلەتلىرىنى شەھەر سىرتىغا توشۇدى. ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە تازىلىق

ئەترىتى مەھەللە-كوچىلارنى ئايلىنىپ، قوڭغۇراق چېلىپ، ئات ھارۋىسى بىلەن ئەخلەتلەرنى يىغىپ سىرتقا توشۇيتتى. چەترەك ھېسابلىنىدىغان لېۋداۋان ۋە دۆڭمېن قاتارلىق رايونلاردا ئەخلەتلەرنى پاكىز جايغا كۆمۈۋېتىش يولغا قويۇلدى. 1956-يىلى شەھەرلىك تازلىق ئەترىتى ئاساسلىق مەھەللە يوللاردا ياغاچتىن ياسالغان ئەخلەت ساندۇقىدىن 36 نى ئورنىتىپ، دائىم چىقىپ تۇرىدىغان ئەخلەتلەرنى تۆكۈشكە قولايلىق يارىتتى. بۇ ئەخلەتلەر ئىككىنچى كۈنىلا شەھەرلىك تازلىق ئەترىتى تەرىپىدىن تازلىنىپ بىر قېتىمدىلا شەھەر سىرتىغا توشۇلاتتى.

1958-يىلى تازلىق ئەترەتلىرى ھەرقايسى رايونلارغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى. رايون ئىچىدە بەش ئورۇنغا ئەخلەت كۆلچىكى ياسالدى. پۈتۈن يىلدا سىرتقا توشۇلغان ئەخلەتلەر 407 مىڭ 700 تونىنغا يەتكەنىدى.

1960-يىلى شەھەرلىك پارتكوم ئونتۇرىغا قويغان «كېسەلدىن مۇداپىئە كۆرۈشتە دائىملىق بولۇش، شەھەر-يېزىلاردا زىياندىش بولماسلىق» تەلىپىگە ئاۋاز قوشۇش ئۈچۈن، ئەخلەتلەرنى تۇرگە ئايرىپ يىغىش ۋە زىيانسىز ھالدا بىر تەرەپ قىلىش سىنىقى ئېلىپ بېرىلدى. ئىدارە-ئورگانلار ئورگانىك ئەخلەت بىلەن ئانئورگانىك ئەخلەتنى ئايرىم-ئايرىم قويۇپ، شەھەر سىرتىغا توشۇپ ئاپارغاندىن كېيىن، پاسكىنا سۇ، گەندىلەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۆمۈپ، چىرىگەن ئوغۇتقا ئايلاندۇرۇپ زىيانسىز ھالدا بىر تەرەپ قىلىش مەقسىتىگە يەتتى ھەمدە ئامما توپلىشىپ ئولتۇرغان، شەھەر قىياپىتىگە تەسىر يەتمەيدىغان، توشۇشقا قولايلىق بولغان جايلاردا ئىككىنچى دەرىجىلىك ئەخلەت پونكىتىنى قۇرۇپ، قول ھارۋىسى بىلەن ھەربىر ئائىلىدىن چىققان ئەخلەتنى يىغىپ ئىككىنچى دەرىجىلىك پونكىتقا توشۇدى. كېيىن ماشىنا بىلەن توشۇپ، تازلاش-توشۇش ئۇنۇمىنى يۇقىرى كۆتۈردى.

1961-يىلى تازلاش-توشۇش خادىملىرىغا قارىتا ئادەم، نۆۋەتا، ماشىنا، ۋەزىپە، ئاسراش ھەققىنى بىكىتىشتىن ئىبارەت بەشنى بىكىتىش تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، تازلاش-توشۇشنىڭ ئۇنۇمىنى يۇقىرى كۆتۈردى. بىر ئايدا ئادەتتىكىدىن 4000 تونىنا ئەخلەت كۆپ توشۇلغان.

1964-يىلى شەھەرلىك مۇھىت تازلىقى باشقارمىسى تازلىق ئەترىتىنى قايتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئونتۇرا كۆۋرۈكتىكى 3-كوچىدا ئورا شەكلىدە ئەخلەت پونكىتى قۇرۇلۇپ، شىخېجې مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئەخلەتلەرنى تازلاش-توشۇش بويىچە ئۆز-ئۆزىنى بېقىش سىناق نۇقتىسى ئېلىپ بېرىلدى. 1975-يىلى پۈتۈن رايون بويىچە كېڭەيتىلدى.

1980-يىلدىن بۇرۇن، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئۆزلىرى قوبۇل قىلغان ۋە باشقۇرغان تازلاش-توشۇش خادىملىرىغا دۆلەت پۇل ئاجرىتىپ بەرمەيتتى. 1980-يىلدىن كېيىن رايوندىكى 80 نەپەر تازلاش-توشۇش خادىمى چوڭ كوللېكتىپ شتاتىغا كىرگۈزۈلدى. خاراكتېرى پايدا-زىيانغا ئۆزى مەسئۇل بولۇش قىلىپ بېكىتىلدى. 1985-يىلى قول ھارۋىسى 144 كە، بىر تونىنلىق كىچىك موللاقچى ماشىنا تۆتكە يېتىپ، پۈتۈن رايوندىكى 50 مىڭغا يېقىن ئائىلىنىڭ ئەخلىتىنى تازلاش-توشۇشنى ئۈستىگە ئالدى.

1986-يىلى شىمالىي ئازادلىق يولى، بەخت يولى، دۆڭمەن قاتارلىق ئۈچ مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ مەركىزىي دائىرىسىگە ۋە ئىنتىپاق يولى، غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ قىسمەن تەۋەلىرىگە 1719 تۆمۈر قاپلىق ئەخلەت ساندۇقى قويۇلدى. ئاھاللەر ئەخلەتنى بۇاستە ساندۇققا تۆكۈپ،

شەھەرلىك تازىلاش-توشۇش 1-ئەترىتى ھىم ئېتىلگەن ساندۇقلۇق ماشىنا بىلەن ئەخلەتنى سىرتقا توشۇپ ئەكىتىدىغان بولدى. شۇندىن كېيىن تازىلاش-توشۇش خادىملىرى بۆلەكلەر بويىچە ھۆددىگە ئېلىش مەسئۇلىيىتىدىكى ئەخلەت ساندۇقىغا قاراشقا ئۆزگەرتىلىپ، ئەخلەت ساندۇقىنىڭ پاكىز، رەتلىك بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىندى.

1987-يىلى ئەخلەت ساندۇقى كۆپىيىپ 2046 گە يەتتى. شىمالىي شىنخۇا يولى، يېڭى دېموكراتىيە يولى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى قاتارلىق ئۈچ مەھەللە ئىش باشقارمىسىمۇ ئاساسلىق تەۋەلىرىگە ئارقا-ئارقىدىن ئەخلەت ساندۇقى ئورناتتى. 57 نەپەر تازىلاش-توشۇش ئىشچىسى قاراپ باشقۇرۇشقا قويۇلدى. ئۇندىن باشقا ئېشىپ قالغان 53 قول ھارۋىسىدا داۋاملىق ئەخلەت توشۇلدى. بۇنىڭدىن سىرت شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى ھەقلىق مۇلازىمەتنى قانات يايدۇرۇپ، چوڭ ئورۇنلارنىڭ ئەخلەتلىرىنى تازىلاش-توشۇش ئىشلىرىنى قوبۇل قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئۈستىگە ئالغان ئەخلەت تازىلاش-توشۇش ئائىلىلىرى كۆرۈنەرلىك ھالدا ئازلىدى. شۇڭا پۈتۈن رايون بويىچە قول ھارۋىسى بىلەن ئەخلەتلىرى تازىلىنىپ توشۇلىدىغان ئائىلىلەر سانى ئازايىپ 32 مىڭ 600 ئائىلىگە تۆۋەنلىدى.

ئىككىنچى، ئەخلەت پۇلى

1959-يىلدىن بۇرۇنقى ئەخلەت پۇلىنى شەھەرلىك تازىلىق ئەترىتى يىغىپ ئىشلىتەتتى. 1958-يىلدىن 1964-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئەخلەت پۇلىنى رايونلۇق تازىلىق ئەترىتى يىغىپ ئىشلەتتى. 1964-يىلى شەھەرلىك خەلق كومىتېتى بىر تۇتاش ئەخلەت پۇلى يىغىش ئۆلچىمىنى بېكىتتى. شۇ يىلى ئەخلەت پۇلى، يىغىش پۇلى تازىلاش-توشۇش كەسپى بىلەن بىرلىكتە شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ئىشلىتىش ھوقۇقىمۇ شەھەرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1975-يىلدىن كېيىن ئەخلەت پۇلىنى يىغىش-ئىشلىتىش ھوقۇقى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. پرىنسىپ جەھەتتە كىم ئەخلەتنى تازىلاپ توشۇشقا مەسئۇل بولسا، شۇ پۇل ئېلىش، ئىشلىتىش يولغا قويۇلدى. شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى پۇل قوشۇپ بەرمەيدىغان بولدى. 1985-يىلى پۇل يىغىش ئۆلچىمى تەڭشەلدى.

1987-يىلى ئەخلەت پۇلى يىغىش ـ ئادەتتىكى ئاھالىلەر ئۆيلىرى ئورگان، زاۋۇت، كان، مەكتەپ ئۆيلىرى؛ سودا، مۇلازىمەت كەسپى تور-نۇقتىلىرى ۋە ئائىلە ھايۋانلىرى، ئائىلە قۇشلىرى بويىچە تۆت خىل پۇل ئېلىش ئۆلچىمىگە ئايرىلدى.

ئادەتتىكى ئاھالىلەر ئۆيلىرىنىڭ ئەخلەت پۇلى ھەرئايدا ھەربىر ئادەمدىن 15 پۇڭ، ھەربىر ئوچاقتىن 30 پۇڭ بويىچە ئېلىندى.

ئورگان، زاۋۇت-كان، مەكتەپلەردىكى ئەخلەت پۇلى ھەربىر توننىسىغا ئالتە يۈەندىن ئېلىندى. توننا بويىچە ھېسابلاش مۇمكىن بولمىغان ئورۇنلاردىن ئۆي سانى بويىچە ئېلىنىپ ھەرئايدا ھەربىر ئېغىز ئۆيگە 15 پۇڭ ئېلىندى.

سودا، مۇلازىمەت كەسپى تور-نۇقتىلىرىدىن ھەرئايدا ھەربىر ئېغىز ئۆيگە 50 پۇڭدىن 7.50 يۈەنگىچە ئەخلەت پۇلى ئېلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە كۆكتات، مېۋە-چېۋە دۇكانلىرىدىن ئەڭ يۇقىرى بولغاندا ئېيىغا ھەربىر ئېغىز ئۆيگە 7.5 يۈەن ئېلىندى. (قىش پەسلىدە 40% ئازايتىپ ئېلىندى)، باشقىلىرىدىن

ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 0.50 يۈەندىن 1.50 يۈەنگىچە ئېلىنىدى.

ئائىلە ھايۋانلىرى، ئائىلە قۇشلىرىدىن ھەرئايدا ھەربىردىن ئەخلەت پۇلى ئېلىنىدى. ئات، ئېشەك، كاللارنىڭ ھەربىرىگە ئېيىغا ئون يۈەن، چوشقا، قوي، ئىتلارنىڭ ھەربىرىگە ئېيىغا ئۇچ يۈەن، توخۇ، ئۆردەك، توشقانلارنىڭ ھەربىرىگە ئېيىغا 0.50 يۈەن ئېلىنىدى.

3-پاراگراف ھاجەتخانىلارنى تازىلاش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دېخۇادىكى ئاممۇي ھاجەتخانىدىكى ۋە ئاھالىلەرنىڭ ھاجەتخانىلىرىدىكى گەندىنى يېقىن شەھەر ئەتراپىدىكى دېھقانلار ئەكىتىپ ئېتىزغا قۇياتتى. ئازادلىقتىن كېيىن ئاھالىلەرنىڭ قورۇلىرىدىكى ھاجەتخانىلارنى يەنىلا شەھەرگە ئوغۇت يېغىلى كىرگەن دېھقانلار تازىلايتتى. ئاممۇي ھاجەتخانىلارنى شەھەرلىك تازىلىق ئەتىرىتى تازىلىدى.

1958-يىلى شەھەرلىك تازىلىق ئەتىرىتى ھەرقايسى رايونلارغا چۈشۈرۈپ بېرىلگەندە ھاجەتخانا تازىلاشمۇ رايونلارنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. پۈتۈن رايوندىكى 16 ئاممۇي ھاجەتخانىنى رايونلۇق تازىلىق ئەتىرىتى ئىككى ئېشەك ھارۋىسى بىلەن ئىككى ئات ھارۋىسى ئارقىلىق تازىلاشقا مەسئۇل بولدى. 1959-يىلى 9811 تونىنا گەندە تازىلاندى. بۇ گەندىلەر ئاپتاپقا يېيىپ قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن ياكى ئورگانىك ئەخلەتكە ئارىلاشتۇرۇپ ئوغۇت قىلىنغاندىن كېيىن يېقىن ئەتراپتىكى سەي تېرىيدىغان دېھقانلارغا سېتىپ بېرىلىپ، كىرىم قىلىنغان پۇل گەندە تازىلىغۇچى خادىملارنىڭ ئىش ھەققى ۋە پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ئىشلىتىلدى.

1964-يىلى شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، رايونلۇق تازىلىق ئەتىرىتى شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاكى 1985-يىلغىچە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1985-يىلى شەھەرلىك گەندە تازىلاش ئەتىرىتىنىڭ بېسىمنى ئازايتىش ئۈچۈن، تېيانشان رايونى مەھەللە-كوچىلاردىكى 230 ئورۇندىكى ئاددىي ھاجەتخانىنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشنى باشلىدى. شەھەرلىك مۇھىت تازىلىقى ئىدارىسى تېيانشان رايونىغا گەندە تازىلاش ماشىنىسىدىن ئىككىنى تەڭشەپ بەردى. شۇ يىلى جەمئىي 431 ماشىنا (قېتىم)دا 1734 تونىنا گەندە تازىلاندى ھەمدە 25 ئورۇندىكى كوچا ھاجەتخانىسى قايتىدىن سېلىندى ۋە رېمونت قىلىندى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى 127 كوچىدىكى ھاجەتخانىنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. رايونلۇق مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى ھەرئايدا ھاجەتخانىدىكى ھەربىر ھاجەتخانىغا بىر يۈەن ئۆلچەم بىلەن مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا پۇل ئاجرىتىپ بېرىپ، ھەربىر ھاجەتخانىنى ھەر كۈنى بىر قېتىم تازىلاشنى تەلەپ قىلدى.

1986-يىلى ھاجەتخانىنى تازىلاش خىراجىتىگە قارىتا ھۆددىگە بېرىش يولغا قويۇلدى. رايونلۇق مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى گەندە تازىلاشنى ھۆددىگە ئالغان تەرەپ بىلەن توختام تۈزدى ھەم خىراجەت ئېشىپ كەتسە ئىدارە تولۇقلاپ بەرمەيدىغانلىقىنى، تېجەپ قىلىنغان خىراجەتنىڭ ئىدارە بىلەن ھۆددىگە ئالغۇچى گۇرۇپپا ئالتىدىن تۆت بويىچە بۆلۈشىدىغانلىقىنى، ھۆددىگە ئالغان ۋەزىپىنىڭ سىرتىدىكى كىرىمنىڭ كۆپ قىسمىنى ئىدارە، ئاز قىسمىنى ھۆددىگە ئالغۇچى ئالىدىغانلىقىنى ئېنىق ئوتتۇرىغاقويدى. شۇ يىلى جەمئىي 960 ماشىنا (قېتىم)دا 3840 تونىنا گەندە تازىلاندى. گەندە كۆلچىكىدىكى ئەخلەت، خىش-كېسەك، تاشلاردىن 1248 تونىنا تازىلاندى. شۇنىڭ بىلەن 156 كوچىدىكى ھاجەتخانا تاكى تېگىگىچە پاكىز تازىلاندى ھەمدە 102 كىشىلىك ھاجەتخانا رېمونت قىلىندى. 24 كىشىلىك تۆت

ھاجەتخانا قايتىدىن سېلىندى. 18 كىشىلىك ئۇچ ھاجەتخانا يېڭىدىن سېلىندى.

1987-يىلى خىراجەتنى چوڭ ھۆددىنگە بېرىش يولغا قويۇلۇپ، ھۆددىگەرلىك خىراجىتى 1986-يىل-دىكى 37 مىڭ يۈەنگە ئازايتىلدى. تېجەپ قىلىنغان چىقىم ھۆددىگە ئالغۇچىغا قالدۇرۇلدى. ئېشىپ كەتكەن چىقىم تولۇقلاپ بېرىلمىدى، ۋەزىپىدىن سىرت قىلىنغان كىرىم ئۆزىگە قالدۇرۇلدى. توختامدا ھاجەتخانىنى تازىلاشقا دائىر كونكرېت تەلەپلەر تەپسىلىي بەلگىلەندى. شۇ يىلى 1080 ماشىنا (قېتىم) دا 4320 تونىنا گەندە تازىلاندى. 182 ماشىنا (قېتىم) دا 720 تونىنا گەندە كۆلچىكىگە توشۇپ قالغان ئەخلەت تازىلاندى. 7ئىككى كوچا ھاجەتخانىسى رېمونت قىلىندى. 2 ھاجەتخانا قايتىدىن سېلىندى. تۆت ھاجەتخانا يېڭىدىن سېلىندى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە پۈتۈن رايون بويىچە 961 كىشىلىك 162 ھاجەتخانا بار بولدى.

4-پاراگراف شەھەر قىياپىتىنى نازارەت قىلىش

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، يوللارنى ئېگىلىۋېلىشقا قارىتىلغان باشقۇرۇش بوشاپ قالغانلىقتىن، كوچا-يوللار ئېچىنى قالايمقان ئېگىلەش، قالايمقان ياساش ئەھۋاللىرى كۆندىن-كۈنگە ئېغىرلىشىپ كەتتى. 1978-يىلى تيانشان رايونلۇق شەھەر قىياپىتىنى باشقۇرۇش ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، پۈتۈن رايون كوچىلىرى ئېچىدىكى قائىدىگە خىلاپ قۇرۇلۇشلار ۋە قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىدىكى قالايمقان ئېگىلەش، قالايمقان قويۇش ئەھۋاللىرى تەكشۈرۈلۈپ، تىجارەتچىلەرنىڭ قالايمقان يايما نۇقتىلىرى تەرتىپكە سېلىندى. 1981-يىلدىن 1982-يىلغىچە نۇقتىلىق قىلىپ قائىدىگە خىلاپ قۇرۇلۇشلار تەرتىپكە سېلىندى. جەمئىي 327 ئورۇندىكى 2670 كۋادرات مېتىرلىق قائىدىگە خىلاپ قۇرۇلۇش چېقىپ تاشلاندى. 100 ئورۇندىكى قائىدىگە خىلاپ نۇقتىلار چېقىپ تاشلاندى ھەمدە شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ بەلگىلىمىسى ئىجرا قىلىنىپ، ئازادلىق يول، شىنخۇا يولى، جۇڭسەن يولى، دېموكراتىيە يولى، قىزىل بايراق يولى، نۇرلۇق يول، ياشلار يولى، خەلق يولى ۋە خەلق مەيدانىدا يايما تەسىس قىلىشقا رۇخسەت قىلىنماي، شەھەر قىياپىتىنىڭ پاكىز، رەتلىك بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىندى. باشقۇرۇشقا بويسۇنمىغانلارغا قارىتا سۆز بىلەن قايىل قىلىش، جەرىمانە قويۇش، يايما نۇقتىلىرىنى مەجبۇرىي ئېلىپ تاشلاشنى بىرلەشتۈرۈش-تەك چارە قوللىنىلىپ، جەمئىي 9551 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى.

شىنجاڭنىڭ قىش پەسلى ئۇزۇن بولۇپ، قار كۆپ ياغىدۇ. رايون ئېچىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلاردىكى ئاما، قار بېغىپ توختىغاندىن كېيىن قارلارنى ئۆزلىرى تازىلاپ ئۆزلىرى توشۇشتەك ياخشى ئادەتنى ئىزچىل ساقلاپ كەلگەن. قىش پەسلىدىكى قاتناشنىڭ بىخەتەرلىكىگە يەنمۇ ياخشى كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، 1982-يىلدىن باشلاپ ئاساسلىق غول يوللاردىكى قار-مۇزلارنى تازىلاش خىزمىتىگە قارىتا بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇپ بىر تۈتاش باشقۇرۇش ئېلىپ بېرىلدى. ئاساسلىق غول يوللاردىكى قار-مۇزلارنى تازىلاش يول ياقىسىدىكى ئورۇنلارغا ئارىلىق بويىچە بۆلۈپ بېرىلىپ، قاردىن كېيىنلا تازىلاش ئېلىپ بېرىلىپ، يوللارنىڭ راۋان بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىندى. شۇ يىلى جەمئىي 1334 ئورۇن، 286 مىڭ 900 ئادەم (قېتىم)، 2526 ماشىنا (قېتىم) سەپەرۋەر قىلىنىپ، 42 مىڭ 300 تونىنا قار-مۇز تازىلاندى ۋە توشۇلدى. 1983-يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت «قار يېغىشنىڭ ئۆزى چاقىرىق، قار توختاشنىڭ ئۆزى بۇيرۇق، بىر مەيدان قار ياغسا، بىر مەيدان قار تازىلاش كېرەك» دېگەن قاتتىق تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇنىڭ بىلەن قار تازىلاش رايونلۇق شەھەر قىياپىتى مۇھىت تازىلىقىنى نازارەت قىلىش تارماقلىرىنىڭ ئىتتىياز، قىش پەسلىدىكى ئاساسلىق ۋەزىپىسى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى پۈتۈن رايوندىكى

ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئاڭلىق ھەرىكىتىگە ئايلاندى. شۇندىن كېيىن ھەر يىلدىكى قىش، ئەتىيازدا رايون ئىچىدىكى 12 غول يولنىڭ يۈزى ئاساسىي جەھەتتىن پاكىز ساقلاندى. يول يۈرگۈچىلەرگە ۋە ئاپتوموبىللارنىڭ بىخەتەرلىكىگە ئوڭايلىق تۇغدۇرۇلدى.

«خەلقنىڭ شەھرىنى خەلق قۇرۇش، خەلقنىڭ شەھرىنى خەلق باشقۇرۇش» پرىنسىپى بويىچە، 1983-يىلى كوچا-يول ياقىسىدىكى ئىدارىلەر «تۆتتە ئۆزى قىلىش، بىردە بىرلىشىش» كە ئۇيۇشتۇرۇلدى (ئۆزىنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى يولنى ئۆزى رېمونت قىلىش، ئۆزىنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى دەل-دەرەخنى ئۆزى ئاسراش، ئۆزىنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى يولنىڭ پاكىزلىقىنى ئۆزى ساقلاش، ئۆزىنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى يولنىڭ تەرتىپىنى ئۆزى ساقلاش، پايدا كۆرىدىغان ئورۇنلار مەبلەغ توپلاپ بىرلىشىپ ئۆزىنىڭ ئەتراپىدىكى مۇھىتنى ئۆزگەرتىش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت)، 1984-يىلى «يەتتە ئائىلىگە بىر پوست قويۇش» مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، يولنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى ئورۇنلار، ھەر يەتتە ئائىلە بىر ئارىلىق قىلىنىپ، بىر دېژۇرنى قويۇش، ھەربىر ئىداره نۆۋەتلىشىپ دېژورنىلىك قىلىدىغان مەخسۇس ئادەم بېكىتىش، ئۆز ئارىلىقىنىڭ تازىلىق، كۆكەرتىش، جەمئىيەت تەرتىپى ۋە شەھەر قىياپىتى مۇھىتىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولۇشقا ئۇيۇشتۇرۇلدى.

1985-يىلى مۇھىت تازىلىقى بويىچە «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە بېرىش» مەسئۇلىيەت تۈزۈمى تۇرغۇزۇلدى. كوچا-يول ياقىسىدىكى ئورۇنلار ئۆز ئىشكى ئالدىدىكى تازىلىق، كۆكەرتىش ۋە تەرتىپ ساقلاشنى ھۆددىگە ئالدى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئۆز تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار بىلەن تەدرىجىي ھالدا «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» مەسئۇلىيەتنامىسى ئىمزالاپ، «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىملىرىنى ئەملىيلەشتۈردى (ئۆز تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ئادەم يېكى پۇل چىقىرىش، مەھەللە ئىش باشقارمىسى سىرتتىن ۋاقتىلىق ئىشچى يوللاشقا مەسئۇل بولۇش). پۈتۈن رايوندىكى 429 نەپەر «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىملىرى بىر تۈتاش كىيىنىپ، بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا ئىشقا چىقىپ دېژورنىلىك قىلىپ، 24 ئاساسلىق غول كوچىدىكى 520 مىك كۋادرات مېتر پىيادىلەر يولىنى تازىلاپ، سۈپۈرۈپ پاكىز تۈتۈشقا، دەل-دەرەخ، گۈل-گىياھلارنى ئاسراشقا ۋە يايما نۇقتىلىرىنى قالايمقان قويۇش، ۋېلىسىپىتلەرنى قالايمقان قويۇشنى توسۇشقا مەسئۇل بولدى. مېۋە-چېۋە شۆپۈكلىرى ساندۇقلىرىنى ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم يۇيۇپ تازىلىدى. 1987-يىلى «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىملىرى تەرەققىي قىلىپ 534 كە يېتىپ، 34 ئاساسلىق غول كوچىلاردىكى ۋە 640 مىك كۋادرات مېتر دائىرىدىكى پىيادىلەر يولىنى تازىلاپ، سۈپۈرۈپ پاكىز تۈتۈش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىملىرىغا قارىتىلغان باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۇچۇن، رايون بويىچە يەنە «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» بويىچە نازارەت قىلغۇچى خادىمدىن 45 نەپىرى قويۇلدى. نازارەت قىلغۇچى خادىملارنىڭ ئىش ھەققى شەھەرلىك مالىيىدىن ئاجرىتىلدى. «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىملىرىنىڭ ئىش ھەققى پايدا كۆرىدىغان ئورۇنلار چىقارغان «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» خراجىتى ئىچىدىن ھەل قىلىندى. پرىنسىپ جەھەتتە «ئىشىك ئالدىدىكى ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» خادىملىرىنىڭ ھەرئايدىكى تۇرمۇش خراجىتى 50 يۈەن، قورال-سايمان خىراجىتى ئالتە يۈەن قىلىپ بېكىتىلدى.

8-باب مۇھىت ئاسراش

1-پاراگراف ئاتموسفېرانى ئاسراش

ئۇرۇمچى شەھرى تاغ قاپتىلىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇچ تەرىپىنى تاغ ئوراپ تۇرىدۇ. قىش پەسلىدە تەتۇر ئىسسىق قاتلىمى قېلىن بولغاچقا، ئاتموسفېرانىڭ بۇلغىنىش ماددىلىرىنى قويۇپ بېرىش ۋە يوقىتىشقا بەكمۇ پايدىسىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە شەھەر تۇرمۇشى ۋە ئىشلەپچىقىرىشتا كۆمۈرنى يېقىلغۇ قىلىش ئاساس قىلىنغانلىقتىن، يەنە كېلىپ قىش پەسلىدىكى ئىسسىنىش ۋاقتى ئۇزۇن، شەھەرنىڭ تۆت ئەتراپى گىياھ ئۆسمەيدىغان تاقىر تاغلار بىلەن ئورالغان، ئۈستى ئوچۇق يەرلەرنىڭ كۆلىمى چوڭ بولغاچقا، ئاتموسفېرا-نىڭ بۇلغىنىش مەنبەسى چوڭ.

ئازادلىقتىن كېيىن، شەھەر سانائىتىنىڭ تەرەققىياتى تېز بولدى. بولۇپمۇ 50- ۋە 60-يىللاردا قۇرۇلغان زاۋۇتلارنىڭ ئەسلىھەلىرى ئومۇمىيۈزلۈك دېگۈدەك كونا، ھۇنەر-سەنئىتى قالاق بولغاچقا، ھەتتا ئىشلىتىلگەن كونا شەكلدىكى پار قازانلىرىنىڭ ئىسسىتىش ئۈنۈمى تۆۋەن بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئاجرىتىپ چىقارغان ئىس-تۈتەكلەرنىڭ قويۇقلۇق دەرىجىسى چوڭ بولغاچقا، مۇھىتنىڭ بۇلغىنىشى كۈندىن-كۈنگە ئېغىر بولدى.

1977-يىلى پار قازانلارنى تەرتىپكە سېلىش باشلىنىپ، پار قازانلارغا ئىس-تۈتەك چاڭ-توزانلارنى ئاجرىتىپ چىقىرىش ئۈسكۈنىلىرىنى قوشۇپ ئىشلىتىپ، مۇقىم شەكلدىكى كونا پار قازانلارنى يەڭگۈش-لەش تەلەپ قىلىندى. 1980-يىلى يەنە يېڭىدىن سېلىنىدىغان، كېڭەيتىپ سېلىنىدىغان، ئۆزگەرتىپ سېلىنىدىغان قۇرۇلۇشلاردا ئۇچىنى بىرلا ۋاقىتتا ئېلىپ بېرىش، يەنى ئاساسىي گەۋدە قۇرۇلۇش بىلەن بۇلغىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش تۈرلىرىنى بىرلا ۋاقىتتا لايىھەلەش، بىرلا ۋاقىتتا قۇرۇلۇش قىلىش، بىرلا ۋاقىتتا ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈش تەلىپى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. شۇ يىلى 2-ئاينىڭ 11-كۈنى تيانشان رايونىدىكى ئىككى نۆۋەتا (خەلق مەيدانى، بېيمەن)، بىر لىنىيە (شىنخۇا يولىدا چوڭ كۆۋرۈكتىن ئىتتىپاق يولى ئېغىزىغىچە) ىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى ئورۇنلارغا مۇددەت ئىچىدە پار قازانلىرىنى تەرتىپكە سېلىش ئۇقتۇرۇشى چۈشۈرۈلۈپ، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشتىن ئۆتۈپ لايىقەتلىك بولغاندىن كېيىن پار قازانىنى ماگنۇزۇش كىنىشكىسى تارقىتىپ بېرىش، لايىقەتلىك بولمىغانلارغا رۇخسەت قىلماسلىق بەلگىلەندى. 1980-يىلى ئىس-تۈتەك ئاجرىتىپ چىقىرىشنى تۈزمش ھەققى ئېلىنىپ، شۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار-نىڭ ئاجرىتىپ چىقارغان ئىس-تۈتەكلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ئەسلىھەلىرىنى قۇراشتۇرۇش سۈرئىتى تېزلىتىلدى.

شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى رايون تەۋەسى ئىچىدىكى بېيمەن، ئاپتونوم رايونلۇق ھاۋارايى ئىدارىسى، شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىدىن ئىبارەت ئۈچ ئورگاندا، ئاتموسفېرا سۈپىتىنى نازارەت قىلىپ ئۆلچەش پونكتى قۇردى. 1980-يىلدىن 1985-يىلغىچە بولغان نازارەت قىلىپ ئۆلچەش ماتېرىيال-لىرىدىكى ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1980-يىلدىكى تيانشان رايونىنىڭ ئاتموسفېراسىدىكى كاربون تۆت ئوكسىدىنىڭ ئوتتۇرىچە مىقدارى 0.122 مىللىگرام/كۇب مېتر بولۇپ، دۆلەتنىڭ ئىككىنچى دەرىجىلىك ئۆلچىمىدىن (0.150 مىللىگرام/كۇب مېتر) ئېشىپ كەتمىگەن. ئاتموسفېرادىكى لەيلەپ يۇرىدىغان مىكرو زەررىچىلەر 1980-يىلى 1.244 مىللىگرام/كۇب مېتر، 1985-يىلى 0.591

مىللىگىرام/كۇب مېتر بولغان، گەرچە يىللىق ئوتتۇرىچە قىممىتىدە تۆۋەنلەش ۋەزىيىتى كۆرۈلسىمۇ، لېكىن يەنىلا دۆلەتنىڭ كونترول قىلىشتىكى ئىككىنچى دەرىجىلىك ئۆلچىمى 0.300 مىللىگىرام/كۇب مېتردىن بىر ھەسسىسىگە يېقىن ئېشىپ كەتكەن. شەھەرگە چۈشىدىغان چاڭ-توزانلار 1980-يىلى ئېيىغا 91. 39 تونىنا/كۋادرات كىلومېتر بولغان، 1985-يىلى ئېيىغا 36.4 تونىنا/كۋادرات كىلومېتر بولغان. لېكىن يەنىلا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ سىلىشتۇرۇپ چىقارغان نازارەت قىلىپ ئۆلچىگەن سان-سىفرد-دىكى سەككىز تونىنا/كۋادرات كىلومېتر ئايلىق بەلگىلىمىسىدىكى ئۆلچەمدىن 87.5% ئېشىپ كەتكەن.

1986-يىلى قىشتا، تېيانشان رايونىدا ئىس-تۈتەكسىز رايونلارنى بەرپا قىلىش بويىچە سىناق نۇقتا ئېلىپ بېرىلدى. سىناق نۇقتا دائىرىسى شىمالدا نۇرلۇق يولىدىن باشلىنىپ، جەنۇبتا جۇڭسەن يولىغىچە، شەرقتە شىمالىي ئازادلىق يولىدىن باشلىنىپ، غەربتە شىمالىي شىنخۇا يولى ئارىلىقىغىچە بولۇپ، كۆلىمى 0.72 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ كۋادرات شەكلىدە شىمالىي شىنخۇا يولى، شىمالىي ئازادلىق يولى قاتارلىق ئىككى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى توققۇز ئاھالىلەر كومىتېتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كونترول قىلىنغان رايوندا تۆۋەندىكى بەلگىلىمە قاتتىق ئىجرا قىلىندى:

1. كونترول قىلىنغان رايون ئىچىدىكى بارلىق پار قازان، سۇ قاينىتىش، ئېرىتىش ئوچاقلىرى ۋە ئاشخانىدىكى ئوچاقلاردىن ئىس-تۈتەك چىقارماسلىق، ئىس-تۈتەك لىنگىمەن ئىس-تۈتەك قويۇقلۇقى خەرىتىسىدىكى 0-1 دەرىجىدە بولۇشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ. ئىس-تۈتەك ئارىسىدىكى چاڭ-توزانىنىڭ مىقدارى 100 مىللىگىرام/كۇب مېتردىن تۆۋەن بولۇشى كېرەك.

2. تۇرلۇك پار قازانلارغا چاڭ-توزانىنى يوقىتىدىغان ئەسلىھەلەر قۇراشتۇرۇلۇشى ھەمدە مۇددەت ئىچىدە تەكشۈرۈپ تۇرۇشى كېرەك. بىر تونىنىدىن ئاز كۆمۈر قالىنىدىغان پار قازان، سۇ قاينىتىش ئوچاقلىرىدا چوقۇم كۆمۈر كۆيدۈرۈش ئەسلىھەلىرى ياخشىلانغان بولۇشى، قارا ئىس-تۈتەك چىقماسلىق تەلىپىگە يەتكەن بولۇشى كېرەك.

3. ئاشخانىدىكى ئوچاقلاردا چوقۇم ئىسسىز كۆمۈر ياكى كوكس قالىنشى، شارائىتى بارلىرى سۇيۇقلۇق گازى، پار گاز ياكى توك ئىشلىتىشى كېرەك.

4. قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىدىكى ئوچاق، ئېرىتىش ئوچىقى، ئاسفالت قاينىتىش ئوچاقلىرىمۇ ئىس-تۈتەك، چاڭ-توزانىنى يوقىتىش ئەسلىھەلىرىنى ئورنىتىپ، قويۇپ بېرىلگەن ئىس-تۈتەك، چاڭ-توزانلارنىڭ ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىشى كېرەك.

5. ئىس-تۈتەك كونترول قىلىنغان رايون ئىچىدىكى بۇلغانما مەنبەلىرىنى (خەلق ئىشلىتىۋاتقان ئوچاقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ) تۈزەپ تەرتىپكە سېلىشنىڭ لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 85% كە يېتىشى لازىم.

تەشكىلىي تەدبىردە ئالدى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇشتا ئىسسىنىش ۋە يېمەك-ئىچمەك پىشۇرۇش ئوچاقلىرىغا قارىتا ئايرىم-ئايرىم تىزىملاش ئېلىپ بېرىلدى. ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى پار قازىنى، سۇ قاينىتىش ئوچىقى، يېمەك-ئىچمەك ئوچاقلىرىغا قارىتا ئارخىپ تۇرغۇزۇلدى. ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئىس-تۈتەك كونترول قىلىنغان ئۆلچەم ئەھلىكە ئاشۇرۇلدى. ئالدى بىلەن ئىشلەپچىقىرىشتا ئىسسىقلىق تارقىتىشتا ئىشلىتىلىدىغان پار قازانلار، كېيىن چاي قاينىتىشتا ئىشلىتىلىدىغان ئوچاقلار تەرتىپكە سېلىندى. مەبلەغدە ھەقىقەتەن قېيىنچىلىق بولۇپ، پار قازىنى ئالماشتۇرۇشقا كۆچى يەتمىگەن ئورۇنلار ۋاقتىنچە ئىسسىز كۆمۈر قالاپ تۇردى. تۈزمش ئارقىلىق، مەزكۇر رايوندىكى 74 پار قازىنى ئىچىدىكى تۈزمشكە تېگىشلىكى 21 بولۇپ، بۇنىڭدىن 18 ى تۈزۈلۈپ، لايىقەتلىك نىسبىتى 95.5% كە يەتكۈزۈلدى. 44 چاي ئوچىقى ئىچىدىكى تۈزمشكە تېگىشلىكى 30 بولۇپ، بۇنىڭدىن

27 سى تۇزۇلۇپ، لايىقەتلىك بولۇش نسبىتى 93.2% كە يەتكۈزۈلدى. 113 ئورۇندىكى 254 ئاشخانا ئوچقىنىك لايىقەتلىك بولۇش نسبىتى 84% كە يەتتى.

1987-يىل 11-ئايدا پۈتۈن شەھەر بويىچە تۇنجى ئىس-تۇتەك كونترول قىلىنغان رايون، تېيانشان رايونىدا قۇرۇلدى. شەھەرلىك ھۆكۈمەت ۋە ئاپتونوم رايونلۇق مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىنىڭ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشى نەتىجىسىدە 1988-يىل 1-ئايدا لايىقەتلىك كۈۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلدى.

2-پاراگراف سۇ مەنبەلىرىنى ئاسراش

تېيانشان رايونىغا جايلاشقان ئۇلانباي سۇ ئامبىرى بىلەن سەيۋوپۇ كۆلى ـ ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى ئىككى چوڭ سۇ مەنبەسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 1985-يىلدىكى ئۆلچەپ بېكىتىشتىن قارىغاندا، ئۇلانباي سۇ ئامبىرىدىكى سۈنىك سۈپىتى بىرىنچى دەرىجىلىك بىرقەدەر مۇقىم، سۈزۈك سۇ دەپ بېكىتىلگەن. لېكىن سىمابنىك يېنىك دەرىجىدە بۇلغىنىشىغا ئۇچراپ، سەل تۇزلاشقان. سەيۋوپۇ كۆلى ـ شىنجاڭ خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتىدىن چىققان كېرەكسىز پاسكىنا سۈنىك بۇلغىشىغا ئۇچرىغانلىقتىن، سىماب مىقدارى 0.008 مىللىگىرام/لېتىرغا يېتىپ، دۆلەت رۇخسەت قىلغان ئەڭ يۇقىرى قويۇقلۇق دەرىجىسى 0.001 مىللىگىرام/لېتىردىن ئېشىپ كەتكەن. 1976-يىلى ئاپتونوم رايون مەزكۇر زاۋۇتنى ئىشلەپچىقىرىش-تىن توختاتتى. 1981-يىلى شىنجاڭ سۇلياۋ زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى.

ئىچىملىك سۇ مەنبەلىرىنى ئاسراش ئۈچۈن، 1983-يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئۇلانباي ـ سەيۋوپۇ سۇ مەنبەسى مۇھاپىزەت رايونى قۇرۇشنى قارار قىلدى. مۇھاپىزەت رايونى شىمالدا ئۆچتاشتىن باشلىنىپ، جەنۇبتا نەنسەن تېغىنىڭ ئالدىدىكى بەلباغچە بارىدۇ. غەربتە ئۇرۇمچى-كۇچا تاشيولىدىن باشلىنىپ، شەرقتە ئۇچتاغ جىلغا ئېغىزىغچە بارىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئۇلانباي سۇ ئامبىرى ۋە توسمىنىڭ كەينىدىكى سۇ سىڭىش بەلبېغى، شىدۇنا تېغى سۇ مەنبەسىدىن ئۆچتاش سۇ زاۋۇتى شۇنىڭدەك سەيۋوپۇ ئېقىش ساھىلىدىكى پەلەمپەي شەكلىدىكى بەلباغچە بىرىنچى دەرىجىلىك سۇ مەنبەسى مۇھاپىزەت رايونى ھېسابلىنىدۇ. سۇ مەنبەسىنى نازارەت قىلىپ ئۆلچەش نۇقتىسى سۈپىتىدە، ئۇلانباي سۇ ئامبىرى ۋە سەيۋوپۇ كۆلىنىڭ ھەرقايسىسىدا بەش نۇقتا تەسىس قىلىندى.

3-پاراگراف شاۋقۇننى كونترول قىلىش

قاتناش شاۋقۇنى ـ تېيانشان رايونى ئىچىدىكى ئاساسلىق شاۋقۇن مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا جەمئىيەتتىكى شاۋقۇنلار شاۋقۇن مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ.

1979-يىلدىن 1985-يىلغىچە بولغان قاتناش شاۋقۇننى نازارەت قىلىپ ئۆلچەش نەتىجىسىدە، شىنخۇا يولىدا ئوتتۇرىچە 76 گىرتىس؛ نۇرلۇق يولىدا 74 گىرتىس؛ ئازادلىق يولى، غالىبىيەت يولىدا ئوتتۇرىچە 72 گىرتىس؛ دۆلەت قۇرۇش يولى، ئىتتىپاق يولىدا ئوتتۇرىچە 71 گىرتىس؛ جۇڭسەن يولىدا ئوتتۇرىچە 68 گىرتىس بولۇپ، كۈندۈزدە 70 گىرتىس بولۇش، كېچىدە 55 گىرتىس بولۇش ئۆلچىمىدىن ئېشىپ كەتكەن. بۇ بۇزۇلۇش دەرىجىسىدىكى سەۋىيىگە كىرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە تېيانشان رايونىغا نوپۇس مەركەزلەشكەن بولغاچقا، جەمئىيەتتىكى شاۋقۇن پۈتۈن شەھەر بويىچە ئەڭ يۇقىرى، ئوخشاش بولمىغان مەمۇرىي رايون مۇھىت شاۋقۇنىنىڭ تارقىلىشى ۋە ئوتتۇرىچە قىممىتىدىن قارىغاندا، 1981-يىل-

دىكى تيانشان رايونىنىڭ تەڭ ئۇنۇمدىكى ئاۋاز دەرىجىسى 56 گىرتىس، بۇلغىنىش كۆرسەتكۈچ سانى 0.75 بولۇپ، ئادەتتىكى دەرىجىدە ھېسابلىنىدۇ. 1982-يىلدىكى 67 گىرتىس، بۇلغىنىش كۆرسەتكۈچ سانى 0.89 بولۇپ، بۇزۇلۇش دەرىجىسىگە كىرىدۇ. 1985-يىلى 57 گىرتىس، بۇلغىنىش كۆرسەتكۈچ سانى 0.76 بولۇپ، يەنىلا بۇلغىنىش دەرىجىسىگە كىرىدۇ.

1980-يىلى قاتناش شاۋقۇنىنى كونترول قىلىش باشلاندى. ئاساسلىق تەدبىر مۇنداق: شاۋقۇننى تۆۋەنلىتىدىغان كاناي ئورنىتىش، شۇ يىلى 8-ئايدىن 10-ئايغىچە بولغان ئورنىتىش ئۇنۇمى 95% كە يەتتى. ماشىنىسازلىق ئەسلىھەلىرىگىمۇ ئاۋاز يوقىتىش ئۈسكۇنىسى ئورنىتىش تەلەپ قىلىندى.

1985-يىلى شەھەرلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى شىنخۇا يولى، ئازادلىق يولى، نۇرلۇق يولى، ئىتتىپاق يولى تەۋەسىدىكى ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتكەن شاۋقۇن مەنبەلىرىنى نۇقتىلىق تەرتىپكە سالدى.

9-باب كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش

تيانشان رايوندا كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش رولىغا ئىگە ئۆستەڭدىن ئون نەچچىسى بولۇپ، بەزىلىرى دېھقانچىلىققىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئازادلىقتىن ئىلگىرى بۇ ئۆستەڭلەرنىڭ ھەممىسى ئوستى ئوچۇق توپا ئېرىقلار ئىدى. 1978-يىلىدىن كېيىن ئاندىن كەينى-كەينىدىن ئۆزگەرتىلىشكە باشلىدى. 1978-يىلى تيانشان رايونلۇق يول ئاسراش ئەترىتى شەھەر مەمۇرىيىتى يول ئاسراش باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى يەتتە يولى، دۆڭكۆۋرۈك، نىڭشياۋەن، خېيجياسەن، بەخت يولى قاتارلىق ئالتە كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستىگىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، شۇ يىلىلا كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستىگىدىن 14.5 كىلومېتر-نى تازىلاپ، 39 سۇڭگۈچ تەشتى. 9147 كۇب مېتر لاي-پاتقاق ۋە ئارىلاشما نەرسىلەرنى تازىلىدى. 1980-يىلى 10.4 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستىگىنى تازىلىدى. شۇ يىلى يەتتەن يولى ئۆستىگى ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، شەھەر مەمۇرىيىتى يول ئاسراش باشقارمىسى ئۆتكۈزۈۋېلىپ باشقۇردى. 1981-يىلى 5050 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى ئۆستەڭ تازىلىنىپ، 13 سۇڭگۈچ قېزىلدى. شۇندىن كېيىن يول ئاسراش باشقارمىسى يەنە نىڭشياۋەن ئۆستىگىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. بەخت يولى ئۆستىگى، دۆڭكۆۋرۈك ئۆستىگى تاشلىنىپ قالدى.

1986-يىلى ساي يولىنى باشقۇرۇش باشقارمىسى 100 يىلدا بىر قېتىم يۈز بېرىش ئېھتىماللىقى بويىچە لايىھىلەش ئېلىپ بېرىپ، ئۇرۇمچى دەريالىسىنىڭ شەرقىي يان تەرىپىدىكى تاش بىلەن ياسالغان سۇ توسۇش تېمىنى ياسىدى. ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 5.25 كىلومېتر كېلىدۇ. 1987-يىلى تيانشان رايونىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستىگىدىن پەقەت ئەرداۋان بىلەن خېيجياسەن-دىن ئىبارەت ئىككىسىلا قالدى.

ھەر يىلى ئەتىياز پەسلىدە كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۈچۈن، تيانشان رايونى رايوندا تۇرۇشلۇق ئىدارە-جەمئىيەت ۋە ئاھالە ئاممىسىنى ھەربىكەتلەندۈرۈپ ئۆستەڭلەرنى تازىلىدى ھەمدە ئەتىياز، ياز پەسلىدە كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئەترىتىنى تەشكىللەپ، كەلكۈن بېسىپ كىرىپ ئاپەت پەيدا قىلىشنىڭ ئالدىنى ئالدى. خەلقنىڭ مال-مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكىگە ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، تيانشان رايونى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش قوماندانلىق شتابىنى قۇردى. رايون باشلىقى باش قوماندان، ئاساسلىق باشقۇرغۇچى مۇئاۋىن رايون باشلىقى، شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مۇئاۋىن قوماندان بولدى.

ھەرقایسی مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرى قوماندانلىق شتابىنىڭ ئەزاسى بولدى. رايون ۋە مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ئايرىم-ئايرىم ھالدا خەتەردىن جىددىي قۇتقۇزۇش ماشىنا ئەترىتى ۋە خەتەردىن جىددىي قۇتقۇزۇش ئەترىتى تەشكىللەندى ھەمدە كەلكۈننىڭ ئالدىنى ئېلىش ماتېرىياللىرى ۋە قورال-ياراقلارنى تولۇق تەييارلاپ، ھەر ۋاقىت تەييار تۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇردى.

1-پاراگراف كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستەڭلىرى

بىرىنچى، شەرقىي چوڭ ئۆستەڭ

بۇ ئۆستەڭ جەنۇبتا يەنئەن يولىدىن باشلىنىپ، ئەرداۋان سۇ ئامبىرى ئارقىلىق شوربۇلاق ئېرىقىغا قويۇلىدۇ. ئۆستەڭنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى توققۇز كىلومېتر بولۇپ، ئەسلىدە توپا ئۆستەڭ ئىدى. 1978-يىلدىن 1985-يىلغىچە ئۆستەڭنىڭ يەتتە كىلومېتر ئارىلىقى ئۆزگەرتىلىپ تاش ئۆستەڭگە ئايلاندۇرۇلدى. ھازىر بۇ ئۆستەڭ داۋان يېزىسىدا سەي-كۆكتات ئېتىزلىقىنى سۇغىرىدىغان دېھقانچىلىق ئۆستىڭى ئورنىدا ئىشلىتىلمەكتە. ئەتىياز پەسلىدە توساق ئورنىدا ئىشلىتىلىپ، شەرقىي تاغدىن ئېرىگەن قار سۇلىرىنى سىرتقا چىقىرىپ تاشلاش، كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈپ توساش رولىنى ئوينايدۇ، ئۇ رايونىمىزنىڭ كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈشتىكى بىر ئاساسلىق غول يول ھېسابلىنىدۇ.

ئىككىنچى، نىڭشياۋەن ئۆستىڭى

بۇ ئۆستەڭ شەھەر ئىچىدىكى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرىدىغان يەر ئاستى ئاساسلىق غول ئۆستەڭ بولۇپ، نىڭشياۋەندىكى كۆكتاتلىقتىن باشلىنىپ، ئارقابۇلاق يولى ئارقىلىق ئازادلىق يولىنى كېسىپ ئۆتۈپ، بۇلاقبېشى كوچىسىنى بويلاپ، 3-كۆۋرۈك ساي يولىغا كىرىدۇ. 1980-يىلدىن 1982-يىلغىچە پۈتۈن قىسمى دىئامېترى 1.5 مېتر كېلىدىغان يەر ئاستى تۇرۇبا يولىغا ئۆزگەرتىلدى. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1592 مېتر. بۇ ئۆستەڭنىڭ ياسىلىپ پۈتۈشىگە ئەگىشىپ، دۆڭكۆۋرۈك ئۆستىڭى، ۋۇداۋان ئۆستىڭى، موخې ئۆستىڭى تاشلىنىپ قالدى.

ئۈچىنچى، نەنمېن ئۆستىڭى

بۇ ئۆستەڭ تيانشان رايونىدىكى يەنە بىر ئاساسلىق غول ئۆستەڭ بولۇپ، ئەرداۋان ئۆستىڭى، يۆجىنگەي ئۆستىڭى، سەنداۋان ئۆستىڭى، خېيجياسەن ئۆستىڭىدىكى كەلكۈن سۇلىرى مۇشۇ يەرگە يىغىلىپ، تىنچلىق يولى ئېغىزى ئارقىلىق خەلق يولىنىڭ جەنۇبىي يان تەرىپىنى بويلاپ، ئۇدۇل ساي يولىغا تۇتىشىدۇ. 1980-يىلى ئۆزگەرتىلىپ پولات چىۋىقلىق سېمونت ئۈستى يېپىق ئۆستىڭگە ئايلاندۇرۇلدى. ئىچىنىڭ كەڭلىكى 1.5 مېتر، ئۆستەڭنىڭ چوڭقۇرلۇقى 2.5 مېتر.

تۆتىنچى، يەنئەن يولى ئۆستىڭى

بۇ ئۆستەڭ يەنئەن يولىنىڭ ئىككى يېنىنى بويلاپ تۆۋەنگە چۈشۈپ، نەنلياڭ كىتابخانىسىدا يىغىلىپ، كونسۇلخانا كوچىسى ئارقىلىق جەنۇبىي شىنخۇا يولىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئىتتىپاق يولىنى بويلاپ ساي يولىغا قۇيۇلىدۇ. ئەسلىدە ئۈستى ئوچۇق توپا ئۆستەڭ ئىدى. 1980-يىلى ئۆزگەرتىلىپ، ھەربىي رايون 3-مېھمانخانىسىدىن غالىبىيەت يولىغىچە بولغان ئارىلىقى ئۈستى ئوچۇق تاش ئۆستەڭ قىلىپ ياسالدى. مۇشۇ جايدىن غەربكە قاراپ ساي يولىغىچە ئۈستى يېپىلغان ئۆستەڭ قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 1980-يىلى قىش پەسلىدىكى بىكار ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، رايونلۇق يول ئاسراش ئەترىتىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ھەممىسى بۇ ئۆستەڭنى ئۆزگەرتىش قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىپ، قاتتىق سوغۇققا قارىماي،

جۆتو قاتارلىق قوراللار بىلەن توڭلاپ كەتكەن توپا قاتلىمىنى ئېچىپ، ئورا كولاپ تاش ياتقۇزۇپ، ئىچىنىڭ كەڭلىكى 0.8 مېتر، ئېگىزلىكى 1.4 مېتر كېلىدىغان ئۈستى يېپىق ئۆستەڭ ياساپ چىقتى. يېڭى يىل ھارپىسىدا ئىشلەپ تۈگەتتى. 1981-يىلدىن باشلاپ، شەھەرلىك يول ئاسراش باشقارمىسى بۇ ئارىلىقنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ باشقۇردى.

بەشىنچى، يۆجىنگەي ئۆستىڭى

بۇ ئۆستەڭ تيانشان رايونلۇق يول ئاسراش ئەترىتى باشقۇرۇشىدىكى بىر ئاساسلىق غول ئۆستەڭ بولۇپ، يۆجىنگەي سۈڭگىچىدىن جەنۇبتا خېيجياسەن ئۆستىڭىدىن، شەرقتە ئەرداۋان سۇ ئامبىرىدىن كەلگەن كەلكۈن سۇنى ئۆزىگە قوشۇۋالىدۇ، بۇ ئۆستەڭ ئەسلىدە توپا ئۆستەڭ ئىدى. 1985-يىلى قىشتا ئېگىزلىكى 1.8 مېتر، كەڭلىكى 1.4 مېتر كېلىدىغان ئۈستى يېپىق ئۆستەڭ قىلىپ ياسالدى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، قىزىلتاغ يولى ئۆستىڭى، سەنداۋان ئۆستىڭى، خېيجياسەن ئۆستىڭى، ئەرداۋان ئۆستىڭى ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ئۆزگەرتىلدى.

1987-يىلىدىكى تيانشان رايونىدىكى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستەڭ سىستېمىسىنىڭ مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 1-1-9-4

رەت نومۇرى	ئۆستەڭ ئىسمى	باشلىنىش-ئاخىرلىنىش نۇقتىسى	باشقۇرىدىغان ئورۇن	ئۆستەڭ ئەھۋالى
1	شەرقىي چوڭ ئۆستەڭ	خوڭيەنچى سۇ ئامبىرىدىن باشلىنىپ، يەنئەن يولى، ھەربىي رايون ئاساسىي قۇرۇلۇش 9-پولىكى، ئەرداۋان سۇ ئامبىرى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق مەكتىپى، شەرقىي چوڭ ئۆستەڭ، پىيادە ئەسكەرلەر مەكتىپى، شوربۇلاق جىلغىسى، 30-شۆبە قىسىمىدىن ئۆتۈپ تۈگەمەن ئۆستىڭىگە قۇيۇلىدۇ	شەھەرلىك يول ئاسراش باشقارمىسى	يۇقىرىقى ۋە تۆۋەنكى ئارىلىقى تاش ئۆستەڭ، ئوتتۇرا قىسمى توپا ئۆستەڭ
2	يەنئەن يولى ئۆستىڭى	شەرقىي چوڭ ئۆستەڭدىن باشلىنىپ، يەنئەن يولى، كونسول كوچىسى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى، غەربىي ئىتتىپاق يولىدىن ئۆتۈپ، ساي يولىغا قۇيۇلىدۇ	شەھەرلىك يول ئاسراش باشقارمىسى	يۇقىرىقى ئارىلىقى ئوچۇق توپا ئۆستەڭ، ھەربىي رايون 3-مېھمانخانىدىن ساي يولىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە بولغان ئارىلىقى ئۈستى ئوچۇق تاش ئۆستەڭ، تۆۋەنكى ئارىلىقى ئۈستى يېپىلغان تاش ئۆستەڭ
3	نىڭشياۋەن چوڭ ئۆستىڭى	ئاساسىي قۇرۇلۇش ئەسكەرلەر 9-پولىكىدىن تۆۋەنگە قاراپ ئېقىپ، شەھەرلىك 22-ئوتتۇرا مەكتەپ ئىشىكى ئالدىدىن نىڭشياۋەنگە كېلىپ، ئازادلىق يولى، بۇلاقبېشى كوچىسى، 3-كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ ساي يولىغا قۇيۇلىدۇ	شەھەرلىك يول ئاسراش باشقارمىسى	يۇقىرىقى ئارىلىقى ئۈستى ئوچۇق تاش ئۆستەڭ، شەھەر ئىچىدىكى ئارىلىقى سۈڭگۈچ تۇرۇبىلىق ئۆستەڭ

رەت نومۇرى	تۆستەلنىڭ نامى	باشلىنىش-ئاخىرلىنىش نۇقتىسى	باشقۇرىدىغان ئورۇن	تۆستەلنىڭ ئەھۋالى
4	ئەرداۋان تۆستەكى	ئەرداۋان سۇ ئامبىرىدىن باشلىنىپ، ئېتىز-ئېرىقلار-دىن، شەھەرلىك ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش شىركىتى، گاس-كاچىلار مەكتىپى، ئاپتونوم رايون-لۇق تەنتەربىيە كومىتېتى، 7-ئوتتۇرا مەكتەپتىن ئۆتۈپ خەلق تۆستىگە قۇيۇلىدۇ	رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسى	يۇقىرىقى ئارىلىقتى ئۇستى ئوچۇق تاش تۆستەلنى، ئۆۋەنكى ئارىلىقتى ئۇستى يېپىقلىق تاش تۆستەلنى
5	خېيجىلەن تۆستىگى	كونا داۋان يېزىسى ئالدىدىن باشلىنىپ خېيجيا-سەننى ئايلىنىپ يۆجىنگىيدىكى سۇگكۇچتىن ئۆتۈپ، گاس-كاچىلار مەكتىپى ئالدىغا كېلىدۇ	رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسى	ئۇستى ئوچۇق نوپا تۆستەلنى
6	بەخت يولى تۆستىگى	شەرقىي چوڭ تۆستەكدىن باشلىنىپ، ئاپتونوم را-يونلۇق ئىتتىپاق مەكتىپىدىن ئۆتۈپ، شەھەرلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر داشۆسى، ئېلېكتر-ئېنېرگىيە لايىھىلەش ئورنى، رايونلۇق بالىلار باغچىسى ئارقا-لىق خەلق يولى چوڭ تۆستىگە قۇيۇلىدۇ	شەھەرلىك يول ئالىراش بىشقارما-سى	ئۇستى يېپىق تۆستەلنى
7	خەلق يولى تۆستىگى	بەخت يولىنىڭ غەربىدىن باشلىنىپ، ئەمىندىكى گۈللۈكتىن ئۆتۈپ، جەنۇبىي شىنخۇا يولى ئارقا-لىق پوپلىكا زاۋۇتىنىڭ جەنۇبىي يان تەرىپى بىلەن سايى يولىغا قۇيۇلىدۇ	شەھەرلىك يول ئالىراش بىشقارما-سى	ئۇستى يېپىق تۆستەلنى
8	قىزىلتاغ يولى تۆستىگى	بەش يۈلتۈز يولىدىن باشلىنىپ، 18-ئوتتۇرا مەك-تەپتىن ئۆتۈپ، غەربىي رايون چوڭ قۇرۇسى ئار-قىلىق سەھىيە كوچىسىغا كېلىپ، غەربىي قىزىلتاغ يولىدىن سايى يولىغا قۇيۇلىدۇ	شەھەرلىك يول ئالىراش بىشقارما-سى	ئۇستى ئوچۇق تۆستەلنى

2-پاراگراف سۇ ئامبىرى قۇرۇلۇشى

بىرىنچى، خۇڭيەنچى سۇ ئامبىرى

بۇ ئامبار رايون ئىچىدە ئەڭ بالدۇر قۇرۇلغان سۇ ئامبىرى بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ شەرقىي جەنۇبتىن ئالتە كىلومېتر يىراقلىققا جايلاشقان. ئەسلىدە بىر تەبىئىي كىچىك كۆل ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى (1941-يىلى) كۆزدە قۇرۇلۇش باشلىنىپ، جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يى-لى) كۆزدە قۇرۇلۇش تاماملانغان. 1949-يىلىغا بارغاندا ئامبارنىڭ سىغىمچانلىق مىقدارى 16 مىليون كۇب مېترغا يەتتى. 1950-يىل 9-ئايدا داۋاملىق كېڭىنكى قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلىپ، 1953-يىل 3-ئايدا پۈتۈن قۇرۇلۇش پۈتتى. 1953-يىل 4-ئاينىڭ 26-كۈنى سۇ قويۇپ بېرىلدى. 1978-يىلى زور تۇركۈمدە ئەمگەك كۈچى سەپەرۋەر قىلىنىپ، ئۇلانباي سۇ ئامبىرىغا نۇتتىشىدىغان تونىل ئېچىلىپ، ئۇلانباي سۇ ئامبىرىدىكى كەلكۈن سۈيى ئايرىۋېتىلدى. خۇڭيەنچى سۇ ئامبىرىنىڭ ئەڭ يۇقىرى سۇ ساقلاش مىقدارى 53 مىليون كۇب مېترغا يېتىدۇ. سۇ ئامبىرىنىڭ مۇناسىپ كۆلىمى 40 مىڭ كۋادرات كىلومېترغا يېتىدۇ. بۇ سۇ ئامبىرىدىكى سۈنىڭ تەۋرىنىشى ئانچە چوڭ بولمىغاچقا، ئادەتتە شەھەر رايونىنىڭ كەلكۈندىن

مۇداپىئە كۆرۈشىگە خەۋپ يەتكۈزمەيدۇ.

ئىككىنچى، ئۇلانباي سۇ ئامبىرى

بۇ ئامبار ئۇرۇمچى دەريالسىنىڭ يۇقىرىقى ئېقىمىدىن ئون كىلومېتر يىراقلىققا جايلاشقان بولۇپ، ئازادلىقتىن كېيىن قۇرۇلغان، دەريا سۈيىنى توسىيدىغان سۇ ئامبىرىنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. 1961-يىلى 5-ئايدا قۇرۇلۇش پۈتكەن. ئەسلىدە لايىھىلەنگەندە ئامبارنىڭ سۇ سىغىمچانلىقى 40 مىليون كۇب مېتر ئىدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق رولى جەنۇبىي تاغدىن ئېرىگەن قار سۇلىرى ۋە يازدىكى تاغ كەلكۈنىنى توسۇش ئىدى. ھەر يىلى 5-ئايدا قاپقاق ئېچىلاتتى. سۇ تىنچلىق ئۆستىگى ئارقىلىق تۆۋەنگە قويۇپ بېرىلىپ، شەھەر رايونىنى كېسىپ ئۆتۈپ، يېزا ئىگىلىك سۇغىرىش ئىشلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئامبار ئۇرۇمچى دەريالسىنىڭ يۇقىرىقى ئېقىمىغا جايلاشقان بولغاچقا، ھەم كەلكۈنىنى توسۇشقا، سۇ ساقلاشقا، سۇنى دېھقانچىلىققا ئىشلىتىشكە پايدىلىق، ھەم بىر چوڭ يوشۇرۇن ئاپەت، ئەگەر تاسادىپىي خەتەر يۈز بەرسە، شەھەر رايونىنىڭ بىخەتەرلىكىگە تەھدىت سالىدۇ. بۇ ئورۇن ياز پەسلىدە كەلكۈننىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى ئاساسلىق ئوبيېكت. 1979-يىلدىن باشلاپ ھەر يىلى چوڭ توسما چېگىتىلىپ رېمونت قىلىندى.

ئۇچىنچى، ئەرداۋان سۇ ئامبىرى

بۇ ئامبار 1960-يىلى قۇرۇلغان. ئۇ شەرقىي شەھەر ئەتراپىدىكى ئايلانما يولنىڭ غەربىي قىسمىدىكى تەبىئىي سازلىققا جايلاشقان بولۇپ، شەھەر رايونى بويىچە كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈشتىكى مەخسۇس سۇ ئامبىرى ھېسابلىنىدۇ. ھەر يىلى ئەتىيازدا شەرقىي تاغ ئەتراپىدىن ئېرىپ كەلگەن قار سۇلىرىنى توسايدۇ. ئاندىن كېيىن ھەرقايسى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۆستەڭلىرىنىڭ سىغىمچانلىقىغا ئاساسەن ئايرىم-ئايرىم قويۇپ بېرىلىدۇ. ئاساسەن كەلكۈننى ئازايتىش، يۇقىرى پەللىگە يەتكەن كەلكۈننى تەڭشەش رولىنى ئويناپدۇ. 1984-يىلى مەزكۇر سۇ ئامبىرىغا قارىتا ئەمەلىي ئۆلچەش ئېلىپ بارغاندا، سۇ سىغىمچانلىقى 40 مىڭ كۇب مېترغا يەتكەن. 1983-يىلدىن باشلاپ، چېگىتىش، لاي-لاتقىلارنى تازىلاش قاتارلىق ئاسراش خىزمەتلىرى ئېلىپ بېرىلدى.

تۆتىنچى، ئۇچتاش سۇ ئامبىرى

بۇ ئامبار مەخسۇس شەھەر رايونىنى كۆكەرتىش ئۈچۈن سۇ يىغىشقىلا ياسالغان بولۇپ، ئۇچتاشنىڭ ئىككى يېنىدىكى ئېگىز بوشلۇقتىكى سازلىققا جايلاشقان. 1966-يىلى قۇرۇلۇش باشلانغان. 1970-يىلى پۈتكەن. ئەسلى نامى قىزىل قوغدىغۇچىلار سۇ ئامبىرى ئىدى. كېيىن ئۇچتاش سۇ ئامبىرىغا ئۆزگەرتىلدى. ئەسلى لايىھىلەنگەن سۇ سىغىمچانلىقى 90 مىڭ كۇب مېتر ئىدى. لېكىن ئەمەلىيەتتىكى سۇ سىغىمچانلىقى ئاران 60 مىڭ كۇب مېتر. سىغىمچانلىقى كىچىك، سۇ مەنبەسى مۇقىم بولغاچقا، شەھەر رايونىنىڭ كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئىشلىرىغا ئانچە چوڭ تەسىر پەيدا قىلمايدۇ.

10-باب گاز، ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش

1975-يىلى ئاھالىلەر سۈيۈقلاشتۇرۇلغان يېقىلغۇ گاز ئىشلىتىشكە باشلىدى. ئىشلىتىدىغان ئائىلىلەر-مۇ تەدرىجىي كۆپەيدى. 1987-يىلى رايون ئىچىدىكى گاز ئالماشتۇرىدىغان پونكىت سەككىزگە يەتتى. بەخت يولى، نۇرلۇق يولىدىكى گاز ئالماشتۇرىدىغان پونكىتنى دۆلەت مەبلەغ ئاجرىتىپ سالغاندىن باشقا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى جەمئىيەتتىن مەبلەغ توپلاپ سالغان. شەھەرنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، نوپۇسمۇ ئۈزلۈكسىز كۆپەيدى. يېقىلغۇ گاز ئىشىدىكى تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج ئوتتۇرىسىدىكى

زىددىيەت بارغانسېرى چوڭايدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىردا تېلىشان رايونىدىكى يېقىلغۇ گاز ئىشلىتىدىغان ئائىلىلەر پۈتۈن رايوندىكى ئائىلىلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 55 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دېخۇادىكى ئورۇنلار ۋە ئولتۇراق ئاھالىلەر كۆمۈرنى يېقىلغۇ قىلىپ، مەش، تام ئوچاق، كاڭ ئارقىلىق ئىسسىناتتى.

50-يىللاردىن باشلاپ، ئېگىز قەۋەتلىك بىنالار سېلىنىشقا باشلىدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش مەيدانغا كەلدى. ھەرقايسى ئورۇنلار كىچىك تېپىتكى پار قازانلىرى ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش سىستېمىسىنى شەكىللەندۈردى. بىنالىق ئۆيلەر تەدرىجىي كۆپەيگەنلىكتىن، كىچىك تېپىتكى پار قازانلار كۆپەيىپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئېنېرگىيە ئىسراپچىلىقى كېلىپ چىقىپ، مۇھىتنىڭ بۇلغىنىشى ئېغىرلاشتى.

1984-يىل 10-ئايدا شەھەرلىك ئىسسىقلىق ئېنېرگىيىسى شىركىتى قۇرۇلدى. دەسلەپكى تۇردىكى قۇرۇلۇشقا 28 مىليون 270 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى. 1985-يىل 10-ئايدا شەھەرلىك مەركەزلەشتۈرۈپ ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش 1-نومۇرلۇق پار قازان پۈتتى ھەمدە تۇنجى قېتىم شەھەر رايونىنى ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلىدى. ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش دائىرىسى ـ ئاپتونوم رايونلۇق ئەمگەك-كادىرلار تەربىيىلەش مەركىزى، 376-دوختۇرخانا، شەھەرلىك ھاۋارايى ئىدارىسى، جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرخانا-نىسى ئامبولاتۇرىيىسى بولۇپ، ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش كۆلىمى 128 مىڭ كۋادرات مېتىرغا يەتتى. ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەشتە ۋاستىلىق ئۇسۇل قوللىنىلىپ، ئاھالىلەر ئۆيلىرىنىڭ تېمپېراتۇرىسى ℃ 20 ئەتراپىدا بولدى. 1987-يىلى بەخت يولى رايونىدىكى مەركەزلەشتۈرۈپ ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشىدىكى ئالتە سۇلۇق 12X مىليون چوڭ كال ئىسسىقلىق پار قازىنى (1200 تونىنا پار چىقىرالايدۇ) پۈتۈنلەي قۇراشتۇرۇلدى. ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەش كۆلىمى 1 مىليون كۋادرات مېتىرغا يېتىپ، 213 (391 تونىنا) تارقاق پار قازانىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ، يىلىغا 30 مىڭ تونىنا ئۆلچەملىك كۆمۈر ئىقتىساد قىلىندى. پار بېرىش دائىرىسى شەرقتە شەرقىي ئايلانما يولىدىن باشلىنىپ، غەربتە قىزىلبايراق يولىغچە، جەنۇبتا شەھەرلىك 7-ئوتتۇرا مەكتەپتىن باشلىنىپ، شىمالدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومغچە كېڭەيتىلدى. ئىسسىقلىق بىلەن تەمىنلەشنىڭ رادىئۇسى 2.8 كىلومېتر بولۇپ، غول-تارماق تۇرۇبىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن سەككىز كىلومېتر كېلىدۇ.

5-بۆلۈم

سانائەت

ئومۇمىي بايان

ئۇرۇمچىنىڭ ئەنئەنىۋى قول سانائىتىنىڭ تارىخى ئۇزۇن. چىڭ سۇلالىسى چېغىلوڭ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى) چىڭ سۇلالىسىنىڭ لەشكەرلىرى قىزىلتاغنىڭ جەنۇبىدا قەلئە ياساش بىلەن بىرگە، تېخنىكىسى بار بوز يەر ئاچقۇچى ئەسكەرلەرنى تاللاپ دېھقانچىلىق سايمانلىرى ياساشقا ئەۋەتىپ، شۇ ئارقىلىق يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلاشقاندى. چىڭ سۇلالىسى چېغىلوڭ سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى (1763-يىلى) دىخۇا قەلئەسى دەسلەپكى كۆلەمگە ئىگە بولغاندى. كېيىن يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى ۋە ئۇلاغ تىرانسپورتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا، شۇنداقلا كىشىلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش ئېھتىياجىنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ، خەلق ئارىسىدىكى قول سانائىتى تەدرىجىي تەرەققىي قىلدى. قول ھۈنەرۋەنلەر قول ھۈنەرۋەنچىلىك ئەمگىكىدىكى ئاددىي ئۈسۇل ئارقىلىق، كىيىم-كېچەك، بلىش كىيىم، ئاياغ كىيىم تىكىش، ماتا، كىگىز ۋە مىس-تۆمۈردىن كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان قورال-سايمانلارنى ياساش-پىششىقلاپ ئىشلەش بىلەن شۇغۇللىناتتى. ھۈنەر-سەنئەت تېخنىكىسىدا ئۇستا بىلەن شاگىرت ئۆزئارا بېقىنغاچقا، تەرەققىياتى ئاستا، مەھسۇلات تۇرلىرى يەككە ئىدى. كۆپ ساندىكىلىرى ئۆزى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزى ساناتتى. بىر ئادەم بىرقانچە ئىشنى قىلاتتى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىگە كەلگەندە، ئەنگلىيە، روسىيە قاتارلىق ئەللەر تاۋارلىرىنىڭ زەربىسى ئاستىدا، يەرلىك ئاددىي، قالاق قول سانائەت پۈت تىرەپ تۇرالمىدى. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈ سەلتەنەتىنىڭ 32-يىلى (1906-يىلى) يەرلىك دائىرىلەر دىخۇادا «ھۈنەر-سەنئەت ئۆگىنىش ئورنى» تەسىس قىلدى. ئىچكىرى جايلار ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىن كەلگەن ئۇستىلار زەرگەرچىلىك، ياغاچچىلىق، خۇرۇم پىششىقلاش، ئارغامچا ئېشىش، كىيىم تىكىش، گىلەم توقۇش قاتارلىق جەھەتلەردە ھۈنەر ئۆگەتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) قىزىلتاغ ئېتىكىدە ئۆتكۈزۈلگەن شىنجاڭنىڭ قول سانائىتى كۆرگەزمىسىدە، ھەرقايسى جايلارنىڭ ئەنئەنىۋى قول سانائىتىنىڭ نازۇك ھۈنەر-سەنئەت تېخنىكىسى نەق مەيدانداكۆرسىتىلدى. بۇ تەجرىبە ئالماشتۇرۇش پائالىيەتلىرى دىخۇانىڭ قول سانائىتى تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئويناندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرىدىن بۇيان، تارقاق تىجارەت شەكلىدىكى ئەنئەنىۋى قول سانائەت تەدرىجىي ھالدا كەسىپلىشىشكە قاراپ مەركەزلەشتى. نەنگۈەن، شىگۈەندىكى لۇيۈەن كوچىسى بىلەن توڭپۇ مەھەللىسىدىكى تۆمۈرچىلىك، قەلەيچىلىك، مىسكەرلىك دۈكانلىرى 100 دىن ئاشتى. يىنخې كوچىسىدىكى خۇرۇم ئىشلەش دۈكانلىرى 50 دىن ئاشتى. شەرقىي چوڭ مەھەللىدىكى

(بۇگۈنكى خەلق مەيدانى) كىيىمچىلىك مەھەللىسى كىيىم-كېچەك، باش-كىيىم، ئاياغ-كىيىم بىرلەشكەن بىر ئۇزۇن كوچىغا ئايلاندى. موخې ئۇستىگىددىكى (بۇگۈنكى شىخاكەي مەھەللىسى) تۇگمەنلەر 20 دىن ئاشتى. 1930-يىلدىن كېيىن، قول سانائىتى خوجايىنلىرى بىرلىشىپ، قۇيمىچىلىق، «ئوچاق قورۇسى» ۋە كىيىم-كېچەك، باش كىيىم، ئاياغ كىيىم تىكىش ئورنى قۇرۇپ، ئوندىن ئارتۇق ئادەمنى ياللاپ ئىشلىتىپ، بەزى ئاددىي ئەسلىھەلەرنى ھازىرلاپ، مۇئەييەن ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمىنى شەكىللەندۈردى.

كىيىم-كېچەك، باش كىيىم، ئاياغ كىيىم، يىمەكلىك، بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى ۋە ھايۋانات تېرىسى، خۇرۇمنى ئاساس قىلغان قول سانائىتى مەھسۇلاتلىرى ئىچىدە، يەرلىك مىللىي ئەنئەنىۋى قول سانائىتى مەھسۇلاتلىرى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىدى. خۇرجۇن، كۆڭلەك، دوپپا، قۇلاقچا، پىيما، ئۆتۈك، ئاياغ قاتارلىق كىيىم-كېچەك، باش-ئاياغ كىيىملىرى؛ دېرىزە پەردىسى، داستىخان، كارىۋات بۇيۇملىرى قاتارلىق ئۆي ئىچىنى بېزەشتە ئىشلىتىلىدىغان بۇيۇملار، ئۇزۇك، مارجان، بىلەزۈك، ھالقا قاتارلىق زىننەت بۇيۇملىرى، دۇتار، دومبۇرا، تەمبۇر، راۋاپ، داپ، دۇمباق، ساپايى قاتارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرى، ئورغاق، كەتمەن، قىڭراق قاتارلىق سايمانلار بار ئىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلىدىن (1946-يىلى) كېيىن، ئەنئەنىۋى قول سانائەت تەدرىجىي ھالدا زاۋاللىققا يۈزلەندى. 1949-يىلى ئازادلىق ھارپىسىدا، زور تۈركۈمدىكى قول سانائىتى دۇكانلىرى تاقالدى. ۋەيران بولغاندىن كېيىنكى قول سانائەتچىلەر تىرىكچىلىك ئۈچۈن، بەزىلىرى يېزىغا بېرىپ دېھقانچىلىق قىلدى ياكى باشقا كەسىپ بىلەن شۇغۇللاندى. بەزىلىرى كەسپى يوق كۆچمەنلەرگە ئايلاندى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ھەرقايسى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمەتلىرى تەدبىر قوللىنىپ، خۇسۇسىي ئىگىلىكنى ۋە يەككە قول سانائەتچىلەرنى يۆلەپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، بازاردىكى تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلدى. 1951-يىلنىڭ ئۆزىدىلا ئۆتۈك، ئاياغ كىيىم كەسپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ تىجارەت باشلىغانلار 12 ئائىلىدىن 56 ئائىلىگە كۆپەيدى. تىجارەت خادىملىرى 147 نەپەرگە، مەبلىغى 74 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1952-يىلدىن باشلاپ، خۇسۇسىي ئىگىلىك ۋە يەككە قول سانائەتكە قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلدى. يەككىلەر تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرى، كوپېراتىپلىرىغا ئايلاندى. 1955-يىل 6-ئايدا ھەرقايسى رايونلاردىكى ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرى 45 كە، كوپېراتىپلىرى ئالتىگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىش مەركەزلەشكەن، تىجارەت بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن، ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرى پۈلغا سۇندۇرۇلۇپ پايغا كىرگۈزۈلگەن يۇقىرى دەرىجىلىك ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى 41 گە يەتتى. بۇ كوپېراتىپ، گۇرۇپپىلار جۈملىدىن قۇيمىچىلىق، تۆمۈرچىلىك، ياغاچچىلىق، قىڭالتىرچىلىق، ماشىنا رېمونتى، كۆن-خۇرۇم، ھاك، ھارۋا سايمانلىرى، ئەگلەك، قاسقان، ئارغامچا، ئايغاق كىيىم، كىيىم-كېچەك، يىمەكلىك، پاختا ئېتىش، ئۆلچەم سايمانلىرى، قەغەزچىلىك، باسما، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى، سائەت رېمونت قىلىش، ئېلېكتر سايمانلىرىنى قۇراشتۇرۇش قاتارلىق پىششىقلاپ ئىشلەش كەسىپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئۇلاردا جەمئىي 1087 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچى، 283 مىڭ يۈەن پاي بار ئىدى. 1956-يىلى ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى 40 قا، ئىشلەپچىقىرىش گۇرۇپپىسى 11 گە كۆپەيىپ، ئۇنىڭدا ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلار 1458 گە يېتىپ، بارلىق كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان خادىملارنىڭ 95% نى ئىگىلىدى.

1958-يىلى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» مەزگىلىدە «ھەممە ئادەم ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىش، ھەممە ئائىلە بىكار قالماسلىق» شوئارى ئاستىدا يەرلىك سانائەتنى زور كۆچ بىلەن

راۋاجلاندۇرۇش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. «1000 زاۋۇت رايونى، 100 زاۋۇت بۆلۈمى» بويىچە «سەكرەپ ئىلگىرىلەش» شوئارىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى بىلەنلا دوستلۇق رايونى 3-پەسلىگە بارغاندا بىر سەكرەپلا 600 دىن ئوشۇق زاۋۇت، گۇرۇپپا قۇردى. ئەمەلىيەتتە مۇتلەق كۆپ ساندىكىلىرىنىڭ ئىسمى بار، جىسمى يوق بولۇپ، يىل ئاخىرىدىكى تەرتىپكە سېلىشتا شاللىۋېتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە قىسمەن قول سانائەت ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ ھەمكارلىق زاۋۇتىغا ئايلاندۇرۇلدى. ھەتتا ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار بىرلەشكەن تىجارەت شەكلىدىكى 11 زاۋۇت يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى زاۋۇتقا ئۆزگەرتىلدى.

1960-يىلى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونى بىرلەشتۈرۈلگەندە، ئىككى رايوندىكى سانائەت كارخانىلىرى تەڭشىلىپ بىرلەشتۈرۈلۈپ 19 يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى .زاۋۇت 22 ھەمكارلىق زاۋۇتىغا تەڭشەلدى. 1962-يىلى مەركەزنىڭ «قول سانائىتى خىزمىتى توغرىسىدىكى 35 ماددا» سى ۋە شەھەرلىك پارتكومنىڭ «قول سانائىتى خىزمىتى توغرىسىدىكى 20 ماددىلىق بەلگىلىمىسى» نىڭ روھى بويىچە، بارلىق يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى زاۋۇتلارنىڭ ھەممىسى شەھەرنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. قىسمەن ھەمكارلىق زاۋۇتلىرى ھەمكارلىق كوپېراتىپىغا ئۆزگەرتىلدى. مەھەللىدىكى 60 زاۋۇتنىڭ ھەممىسى رايوننىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ 29 زاۋۇت، كوپېراتىپ، گۇرۇپپا، پونكىتقا تەڭشەلدى. بۇلاردا ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە كوپېراتىپ ئەزالىرىدىن جەمئىي 2911 كىشى بار ئىدى. شۇندىن ئېتىبارەن تيانشان رايونىدا پەقەت كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى سانائەت كارخانىلىرىلا ساقلىنىپ قالدى.

1966-يىلى يىل بېشىدا، جىنەن شەھىرىنىڭ شەھەر باشقۇرۇش، شەھەر قۇرۇلۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش، شەھەردىكى بىكارچىلارنى ئەمگەككە ئورۇنلاشتۇرۇش، چوڭ زاۋۇت ئۇچۇن مۇلازىمەت قىلىش چىقىش نۇقتا قىلىنىپ، رايون، مەھەللىدىن ئىبارەت ئىككى دەرىجە بويىچە «يەرلىك، كىچىك، ئاممىۋى سانائەت»نى زور كۈچ بىلەن قۇرۇش باشلاندى، ھۆكۈمەت بېتەكچىلىك قىلدى، ئاما ئۆزى قۇردى. ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىگىلىك تىكلەش ئارقىلىق، يىل ئاخىرىدا رايونغا قاراشلىق تۆت زاۋۇت ۋە 76 مەھەللە زاۋۇتى قۇرۇپ چىقىلدى. شۇ يىلى ئورۇندالغان سانائەت ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 372 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى. 1967-يىلىنىڭ ئاخىرىدا رايونغا قاراشلىق زاۋۇت كۆپەيىپ يەتتىگە، مەھەللە زاۋۇتى كۆپەيىپ 171 گە يەتتى. جەمئىي 1531 نەپەر بىكارچى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

1973-يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ قارارى بويىچە رايونغا قاراشلىق قول سانائىتى سىستېمىسىدىكى 40 زاۋۇت، كوپېراتىپ بىر قېتىمدىلا شەھەرلىك قول سانائىتىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. پۈتۈن رايوندىكى سانائەت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ يېللىق مەھسۇلات قىممىتى ئەسلىدىكى 30 مىليون يۈەندىن 5 مىليون يۈەنگە چۈشۈپ قالدى. ئۇندىن كېيىن رايون-مەھەللىدىكى يەرلىك، كىچىك، ئاممىۋى زاۋۇتلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى يەنە تەدرىجىي تەرەققىي قىلدى. «چوڭ زاۋۇت ئۇچۇن مۇلازىمەت قىلىش، چوڭ زاۋۇتنىڭ تولۇقلىغۇچىسى بولۇش» فاكتىچنى ئاستىدا، ماشىنا ۋە ئېلېكتر ئۇسكۇنىلىرى نۇقتىلىق تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. رايونلۇق ئېلېكتر ئۇسكۇنىلىرى زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان كىچىك تىپتىكى توك ئارقىلىق ھەرىكەتلەندۇرۇلىدىغان ماشىنا مۇئەييەن كۆلەم ھاسىل قىلدى. قىزىل بايراق ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇستەل ئۇشكىسى ئىشلەپچىقىرىدىغان نۇقتىلىق كارخانا قىلىندى. بەزى نۇقتىلىق مەھسۇلاتلار ئاپتونوم رايون، شەھەرنىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىش پىلانىغا كىرگۈزۈلدى. 1978-يىلى پۈتۈن رايوننىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 15 مىليون 184 مىڭ 300 يۈەنگە كۆتۈرۈلدى.

1979-يىلى رايون-مەھەللە سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا بۈيرۇق خاراكتېرىدىكى پىلان ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن رايوننىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى مۇئەييەن تەسىرگە ئۇچرىدى. ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ تەدرىجىي چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، رايون-مەھەللە سانائىتىنىڭ

تەرەققىياتى ھايانىي كۆچكە ئىگە بولدى. 1982-يىلى تيانشان رايونى پۈتۈن شەھەر بويىچە باشلامچىلىق بىلەن رايون-مەھەللە سانائەت كارخانىلىرىنى نىشانلىق باشقۇرۇش ۋە ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيىتە تۈزۈمى نى ئالدى بىلەن يولغا قويدى. كارخانىنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىشلەپچىقىرىشنى نورما بېكىتىپ باشقۇرۇشنى ئېلىپ باردى. ئىش ھەققى تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىپ، تەڭ تەقسىماتچىلىق ۋە «چوڭ قازان تامىقى» نى چېقىپ تاشلىدى ھەمدە يېڭى مەھسۇلاتلارنى تەدرىجىي ئېچىپ، ئىشلەپچىقىرىش ئۇسكۇنىلىرىنى يېڭىلاپ، تېخنىكا ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىپ، مەھسۇلات سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، سېتىش يوللىرىنى كېڭەيتتى. ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى يىلدىن-يىلغا ياخشىلاندى. 1985-يىلغا كەلگەندە پۈتۈن رايوننىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا 25 مىليون 275 مىڭ 300 يۈەنلىك مەھسۇلات قىممىتى يارىتىلىپ، 1978-يىلدىكىدىن 66.4% ئاشتى. 2 مىليون 110 مىڭ يۈەنلىك پايدا يارىتىلدى.

1987-يىلى يىل ئاخىردا، رايون-مەھەللە سانائەت كارخانىلىرى 73كە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 2494 نەپەرگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى رايونغا بىۋاستە قاراشلىق زاۋۇت توققۇز، ئىشچى-خىزمەتچىسى 686 نەپەر، خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىگە قاراشلىق زاۋۇت بىر، ئىشچى-خىزمەتچىسى 135 نەپەر. يۇقىرىدىكى ئون زاۋۇتنىڭ مۇقىم مۇلكى 4 مىليون 983 مىڭ 700 يۈەن. يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون 750 مىڭ يۈەن. ئىشقا ئاشۇرغان پايدىسى 520 مىڭ 700 يۈەن. مەھەللەرنىڭ باشقۇرۇشىدىكى زاۋۇت 63، ئىشچى-خىزمەتچىسى 1673 نەپەر. مۇقىم مۇلكى 6 مىليون 4400 يۈەن. يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 20 مىليون 510 مىڭ يۈەن، ئىشقا ئاشۇرغان پايدىسى 977 مىڭ 600 يۈەنگە يەتتى. سانائەت مەھسۇلات تۈرلىرىدىن ئاساسلىقى توقۇمىچىلىق، تىككۇچىلىك، باسما، ھۈنەر-سەنئەت، گۈزەل-سەنئەت، بىناكارلىق ماتېرىياللىرى، مېتالدىن ياسالغان بۇيۇملار، قاتناش-ترانسپورت ئۇسكۇنىلىرى، ماشىنىسازلىق، ئېلېكتر ماشىنىسازلىق ھەمدە قوشۇمچە زاپچاسلارنى ياساش، ئاشخانا شۇنىڭدەك ئاشپەزلىك سايمانلىرى، خىمىيە سانائىتى، تىببىي دورا، سۈلياۋ مەھسۇلاتلىرى، ئۆي جاھازلىرى، يۇڭ، تېرە، كۆن-خۇرۇمچىلىق قاتارلىق تۈرلەر بار ئىدى. مەھسۇلاتلىرىنىڭ تۈرى 41 گە، رەڭ-خىللىرى 1000 غا يېتىدۇ. ئوكسىدلانغان كاۋچۇك پاستىسى تۇنجى قېتىم پۈتۈن شەھەردىكى رايون-مەھەللە كارخانىلىرى ئىچىدە شەرەپ بىلەن ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات نامىغا ئېرىشتى. شۇ يىلى سانائەت ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 28 مىليون 260 مىڭ يۈەنگە، ئىشقا ئاشۇرۇلغان پايدا 1 مىليون 498 مىڭ 300 يۈەنگە، مۇقىم مۇلكى 10 مىليون 988 مىڭ 100 يۈەنگە يەتتى.

رايوندا يەنە ئاپتونوم رايون، شەھەر، شىنجاڭ ھەربىي رايونى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۈەننىڭ كارخانىلىرىدىن 166 سى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، ئوتتۇرا كارخانىلار 14.

1-باب ئاپپاراتلار

1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1952-يىلدىن 1956-يىلغىچە، قول سانائىتى ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى، گۈرۈپپىلارنىڭ ھەممىسى شەھەرلىك قول سانائىتى بىرلەشمە كوپېراتىپى بىۋاستە باشقۇردى. 1957-يىلى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونىدا قول سانائىتى ئىش بېجىرىش ئورنى تەسىس قىلىنىپ، شەھەرلىك قول سانائىتى بىرلەشمە كوپېراتىپى بىلەن رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ قوش رەھبەرلىكى ئاستىدا، رايون ئىچىدىكى قول سانائىتى ھەمكارلىق گۈرۈپپا، كوپېراتىپلارنى باشقۇردى. 1960-يىل 2-ئايدا رايونلۇق پارتكومدا سانائەت-قاتناش بۆلۈمى، رايونلۇق خەلق كومىتېتىدا سانائەت بۆلۈمى تەسىس قىلىندى (قول سانائىتى ئىش بېجىرىش ئورنى بىلەن بىرلىشىپ ئىش بېجىردى). 1961-يىلى قول سانائەت ئىش بېجىرىش ئورنى رايونلۇق قول سانائەت بىرلەشمە كوپېراتىپىغا ئۆزگەرتىلىپ، يەنىلا سانائەت بۆلۈمى بىلەن

بىرلىشىپ ئىش بېجىردى. 1962-يىلى سانائەت بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، 1963-يىلى يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1966-يىلى يەرلىك، كىچىك، ئاممىۋى سانائەت ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، سانائەت بۆلۈمى بىلەن بىرلىشىپ ئىش بېجىرىپ يەرلىك، كىچىك، ئاممىۋى سانائەت زاۋۇتلىرىنى باشقۇردى (يەنى كېيىنكى رايون-مەھەللە زاۋۇتلىرىدۇر). 1969-يىلى سانائەت بۆلۈمى بىلەن يەرلىك، كىچىك، ئاممىۋى سانائەت ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشلەپچىقىرىش قوماندانلىق گۇرۇپپىسى سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنى باشقۇردى. 1973-يىلى ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، سانائەت بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1983-يىلى سانائەت-قاتناش بۆلۈمگە ئۆزگەرتىلدى. 1984-يىلى سانائەت-قاتناش بۆلۈمى تېيانشان رايونلۇق پىلان كومىتېتى بىلەن بىرلەشتۈ-رۈلۈپ، تېيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى قۇرۇلدى. 1987-يىلى كادىرلىرى 23 نەپەر بولۇپ، مۇدىر ۋە مۇئاۋىن مۇدىرنىڭ ھەرقايىسىسىدىن بىردىن سەپلەندى. ئۇنىڭ قارىمىقىدا پىلان ستاتىستىكا بۆلۈمى، تېخنىكا بۆلۈمى، تەمىنلەش-سېتىش بۆلۈمى، ئىشخانا، قاچىلاش-چۈشۈرۈش-توشۇش بازارلىرىنى باشقۇرۇش پونكىتى تەسىس قىلىندى.

مەھەللىلەر قۇرغان سانائەتنى باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى: 1960-يىلى شەھەر خەلق كۆڭشىلىرىدا سانائەت بۆلۈمى، 1966-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا سانائەت ئىشخانىسى، 1969-يىلى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىدا ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. 1973-يىلى ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، سانائەت ئىشخانىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1984-يىلى مەھەللە سانائەت شىركىتى قۇرۇلدى. 1987-يىلى دۆڭمېن، غالىبىيەت يولى، شىمالىي ئازادلىق يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، شىمالىي شىنخۇا يولى، يېڭى دېموكراتىيە يولى، ئىتتىپاق يولى، تىنچلىق يولى ۋە بەخت يولىدىن ئىبارەت توققۇز مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا مەھەللە سانائەت شىركىتى قۇرۇلدى. ئۇنىڭدىكى باشقۇرۇش كادىرلىرى 106 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەرلەر 36، ئاياللار 70، ئاز سانلىق مىللەتلەر 26 كىشى ئىدى.

2-پاراگراف كارخانا ئورۇنلىرى

1953-يىلى پارتىيىنىڭ ئۆتكۈنچى مەزگىللىك باش لۇشىيەننىڭ بېيتەكچىلىكىدە، يەككە قول سانائەتچىلەر سوتسىيالىستىك ھەمكارلىق يولىغا قاراپ مېڭىشقا باشلىدى. 1955-يىلىغا كەلگەندە جەمئىي 45 ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى، ئالتە ھەمكارلىق كوپىراتىپى قۇرۇلدى. گۇرۇپپىلارنى بىرلەشتۈرۈپ كوپىراتىپ قۇرۇش ئارقىلىق 1956-يىلىغا كەلگەندە ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى 11 گە، ھەمكارلىق كوپىراتىپى كۆپىيىپ 40 قا يەتتى.

1958-يىلى 8-ئايدا بىرىنچى قېتىملىق يەرلىك سانائەتنى زور كۆچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش دولقۇنى كۆتۈرۈلگەندە، پەقەت ئون كۈن ئىچىدىلا يېڭىدىن تېكىش-كېسىش، ئىلمە توقۇلما، ئايىغ، كەشتە، بەش خىل مېتال، خىمىيە سانائىتى، ماشىنا رېمونت قىلىش، ئاق تۆمۈر قەلەي، كاۋچۇك مەھسۇلاتلىرى، پاسكىنا سۇدىن ماي ئايرىش (كېرەكسىز مايدىن قايتا ئىشلەپچىقىرىش) قاتارلىق چوڭ كىچىك زاۋۇت-گۇرۇپپە-لىرىدىن 209ى قۇرۇلدى. 3-پەسلىنىڭ ئاخىرىدا دوستلۇق رايونىدىكى زاۋۇت گۇرۇپپىلار 600 دىن ئاشتى. لېكىن كۆپ قىسمى ئىسمى بار، جىسمى يوق ئىدى. يەنە چوڭ دائىرىدە پولات تاۋلاش سەۋەبىدىن پۈتۈن رايوننىڭ خىزمەت مەركىزى يۆتكىلىپ، مۇتلەق كۆپ ساندىكى زاۋۇت، گۇرۇپپىلار مۇستەھكەملەن-مەي، بۇ قېتىمقى يەرلىك سانائەتنى زور كۆچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش دولقۇنى قاتتىق بوراندەك باشلىنىپ، تۇمانداەك تارقاپ تۈگىدى.

1959-يىلى ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى كوپىراتىپلار يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكـ-

ەدىكى كوپىراتىپلار ۋە قول سانائىتى كوپىراتىپلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ زاۋۇتقا ئۆزگەرتىلدى. كوپىراتىپلار يەنمۇ ئىلگىرلىگەن ھالدا تەڭشەپ بىرلەشتۈرۈلۈش نەتىجىسىدە، تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونىدا ئايرىم-ئايرىم ھالدا تۆۋەندىكى كارخانا ئورۇنلىرى قالدى:

تيانشان رايونىدىكى يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى زاۋۇت بەش. بۇلار ماشىنىسازلىق خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، «ياشلار» زەرىچە ئوغۇت ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، تيانشان ھەربىيلەر ئائىلە-تاۋابئاتلىرى ئايلاغ كىيىم زاۋۇتى، ئىيۇل چوتكا سايمانلىرىنى ياساش زاۋۇتى ۋە «سۇنئىي ھەمراھ» ئېلېكتر ئوسكۇنىلىرى ماتېرىيال-لىرىنى ياساش-سەپلەش زاۋۇتى بولۇپ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى جەمئىي 1087 نەپەر. ھەمكارلىق زاۋۇتى 30 بولۇپ، بۇلار 1-ئىيۇل ئىينەك جاھازا زاۋۇتى، تاش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، ئەلكەك-قاسقان زاۋۇتى، شىنفېك گۈزەل-سەنئەت زاۋۇتى، يۇيۇپ بويياش زاۋۇتى، تەنتەربىيە سايمانلىرى زاۋۇتى، ئىشچى-دېھقانلار قەغەز زاۋۇتى، پاراۋانلىق ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى، يۈك توقۇلما زاۋۇتى، شەرق شامىلى ئايلاغ كىيىم زاۋۇتى، قورۇلۇش بەش خىل مېتال زاۋۇتى، ھارۋا جابدۇقلىرى زاۋۇتى، ماشىنا قويمىچلىق زاۋۇتى، ئۆلچەش سايمانلىرى زاۋۇتى، ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىش زاۋۇتى، شەرق شامىلى باسما زاۋۇتى، ماي كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، ئىنتىپاق نامىدىكى كۈندىلىك ئىشلىتىلىدىغان بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى زاۋۇتى، خەلق پاختا-يۈك ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى، ئونقا چىدامليق ماتېرىياللار زاۋۇتى، شەرق شامىلى تۆمۈرچىلىك زاۋۇتى، ياغاچ ئوسكۇنىلىرى زاۋۇتى، ئېلېكتر ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش-سەپلەش زاۋۇتى، كەسمە چۆپ زاۋۇتى، ماسكا زاۋۇتى، سىم زاۋۇتى، تاغ ئەشيا زاۋۇتى، مايلىك كۆن-خۇرۇم زاۋۇتى، سەھىيە ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى ۋە قىزىل يۇلتۇز ئۇنىۋېرسال زاۋۇتىدىن ئىبارەت بولۇپ ئىشچى-خىزمەتچىسى 119.

دوستلۇق رايونىدىكى يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى زاۋۇت بەش. ئۇلار سۇنئىي پاختا زاۋۇتى، زەرىچە ئوغۇت ماتېرىيالى زاۋۇتى، ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى، مىس تاۋلاش زاۋۇتى، ئوت شاخار زاۋۇتىدىن ئىبارەت. ھەمكارلىق زاۋۇتى، پونكتى 23 بولۇپ، بۇلار سەكرەپ ئىلگىرىلەش ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى، غەربىي شىمال ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىش زاۋۇتى، خەلق كاۋچۇك زاۋۇتى، يۇقىرى ئۆرلەش خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، ئاۋانگارت تېرە-خۇرۇم زاۋۇتى، دولقۇن تۆمۈرچىلىك زاۋۇتى، مالا كومبايىن زاۋۇتى، قىزىل يۇلتۇز كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، چاۋيىك سوپۇن زاۋۇتى، ئىختىساسلىشىش ماشىنا رېمونت قىلىش زاۋۇتى، يېڭى نۇر باش كىيىم زاۋۇتى، ئىنتىپاق چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتى، شەرق قىزاردى ھاك زاۋۇتى، يۇقىرى دولقۇن ئىينەك جاھازىسى زاۋۇتى، دەۋر نامىدىكى جۇڭگوچە-ياۋروپاچە كىيىم-كېچەك تىكىش زاۋۇتى، شىنخۇا ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى، ئۇنىۋېرسال ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، قىزىل بايراق ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى، سەكرەپ ئىلگىرىلەش سىم زاۋۇتى، يۇلتۇز يۇيۇش-بويياش زاۋۇتى، سەكرەپ ئىلگىرىلەش كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، كېرەكسىز بۇيۇملارنى پىششىقلاپ ئىشلەش پونكتى ۋە كەسمە چۆپ پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتىدىن ئىبارەت.

1960-يىلى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونى بىرلەشتۈرۈلۈپ كارخانا ئورۇنلار مۇنداق تەڭشەلدى:

يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى زاۋۇت 19، بۇلار تيانشان ماشىنىسازلىق خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، تيانشان توك ماشىنا زاۋۇتى، خەلق كىيىم-كېچەك تىكىش زاۋۇتى، ھەربىيلەر ئائىلە-تاۋابئاتلىرى يۇ-يۇش-بويياش زاۋۇتى، تيانشان گۈزەل سەنئەت زاۋۇتى، تيانشان باسما زاۋۇتى، ئىقتىساسلىشىش ئۇنىۋېرسال ماشىنا رېمونت زاۋۇتى، قىزىل يۇلتۇز ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى، ئۇنىۋېرسال ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، سەكرەپ ئىلگىرىلەش سىم زاۋۇتى، سۇنئىي ھەمراھ ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى، مايلىك تېرە-خۇرۇم زاۋۇتى، خەلق كاۋچۇك زاۋۇتى، سەكرەپ ئىلگىرىلەش ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى، يۇقىرى دولقۇن ئىينەك جاھازىلىرى زاۋۇتى، يۇقىرى ئۆرلەش خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، ئىجتىمائىي پاراۋانلىق ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى، ھەربىيلەر ئائىلە-تاۋابئاتلىرى ئايلاغ كىيىم زاۋۇتى، شىنخۇا ئۇنىۋېرسال زاۋۇتىدىن ئىبارەت.

ھەمكارلىق زاۋۇتلىرى 22 بولۇپ، بۇلار: 1-ئىيۇل ئەينەك جاھازلىرى زاۋۇتى، قۇرۇش بەش خىل مېتال زاۋۇتى، ئىتتىپاق بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى زاۋۇتى، ماي كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، ئىشچى-دېھقانلار قەغەز زاۋۇتى، تەنتەربىيە سايمانلىرى زاۋۇتى، جيەنشىن تاش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، ئوپتىكا ئۆلچەم بۇيۇملىرى زاۋۇتى، شەرق شاملى ئايلاغ كىيىم زاۋۇتى، ئەگلەك قاسقان زاۋۇتى، خەلق يۇڭ توقۇلما زاۋۇتى، 1-ئىيۇل ۋېلىسىپىت رېمونت زاۋۇتى، غالىبىيەت ھارۋا جاھازلىرى زاۋۇتى، غەربىي شىمال ۋېلىسىپىت رېمونت زاۋۇتى، دولقۇن تۆمۈرچىلىك زاۋۇتى، يېڭى نۇر باش كىيىم زاۋۇتى، قىزىلتاغ سوپۇن زاۋۇتى، ئىتتىپاق چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتى، ئاۋانگارت تېرە-خۇرۇم زاۋۇتى، «دەۋر» جۇڭگوچە-ياۋروپاچە كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، شىنفىڭ گۈزەل سەنئەت زاۋۇتى ۋە غالىبىيەت چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتىدىن ئىبارەت. 1962-يىلى مەركەزنىڭ «سانائەت خىزمىتى توغرىسىدىكى 35 ماددا» ۋە شەھەرلىك پارتكومنىڭ «قول سانائىتى توغرىسىدىكى 20 ماددىلىق بەلگىلىمە»نىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، بارلىق يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى زاۋۇت ۋە قىسمەن ھەمكارلىق زاۋۇتىدىن بولۇپ جەمئىي 23 زاۋۇت (كوپېراتىپ) شەھەرنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. 60 خەلق گوڭشىسى كارخانىسى رايوننىڭ بىۋاستە باشقۇرۇشىغا ئۆزگەرتىلدى. پۈتۈن رايون بويىچە تەڭشەپ قېتىۋېتىلگەن زاۋۇت، كوپېراتىپ، گۈرۈپپا، پونكىتلار 29 بولۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 2911. بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن شۇغۇللانغان ھەمكارلىق زاۋۇتى 22، يەنى ئىتتىپاق چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتى، جيەنشىن تاش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، قىزىلتاغ سوپۇن زاۋۇتى، ئوپتىك ئۆلچەم ئەسۋابلىرى زاۋۇتى، يېڭى نۇر باش كىيىم زاۋۇتى، جۇڭگوچە-ياۋروپاچە كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، 1-ئىيۇل ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىش زاۋۇتى، ئىتتىپاق كۇندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى زاۋۇتى، ئەلگەك قاسقان زاۋۇتى، خەلق پاختا-يۇڭ ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى، ئاۋانگارت تېرە-خۇرۇم زاۋۇتى، غالىبىيەت ھارۋا جاھازلىرى زاۋۇتى، تيانشان گۈزەل سەنئەت زاۋۇتى، دولقۇن تۆمۈرچىلىك زاۋۇتى، ئىشچى-دېھقانلار قەغەز زاۋۇتى، ماي كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، 1-ئىيۇل ئەينەك جاھازلىرى زاۋۇتى، غەربىي شىمال ۋېلىسىپىت رېمونت زاۋۇتى، تەنتەربىيە سايمانلىرى زاۋۇتى، شەرق شاملى ئايلاغ كىيىم زاۋۇتى، قۇرۇش بەش خىل مېتال زاۋۇتىدىن ئىبارەت.

1966-يىلنىڭ بېشىدا، يەرلىك كىچىك ئاممىۋى سانائەتنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش باشلاندى. 1967-يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، رايونغا قاراشلىق يەرلىك ئاممىۋى سانائەت كارخانىلىرىدىن تيانشان پوررىنا زاۋۇتى، تيانشان رايونلۇق ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، تيانشان ئېلېكتر ئۈسكۈنىلىرى زاۋۇتى، 3-قورال-سايمان زاۋۇتى، 1-خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، ئاپتوموبىل سايمانلىرى گۈرۈپپىسى، ياماقچىلىق زاۋۇتى قاتارلىق يەتتە كارخانا قۇرۇلدى. مەھەللە زاۋۇتلىرىدىن 161 ى قۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە شياۋ دۇكلياك مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 11، ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 9، مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 25، شىمبن مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 11 ، نەنمبن مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 30، دۇڭمبن مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 14، شىخاگەي مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 41، ئىتتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 9، غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 11 زاۋۇت بار ئىدى.

1973-يىلى پۈتۈن رايوندىكى قول سانائەتنى باشقۇرۇش ئورنى باشقۇرغان ئىككىنچى يېنىك سانائەت كارخانا-زاۋۇتى، 40 كوپېراتىپ ئۇلارنى ئاساسلىق باشقۇرىدىغان تارماقلار بىلەن بىرگە بىر قېتىمدىلا ھەممىسى شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن يەرلىك، كىچىك، ئاممىۋى سانائەت زاۋۇتىدىن يەنە شياڭياڭ خىمىيە سانائىتى زاۋۇتىمۇ بار.

ئۇندىن باشقا 1958-يىلدىن 1980-يىلغىچە ئاپتونوم رايون، شەھەر ۋە باشقا ئورۇنلارغا يەنە بەزى

كارخانىلار ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ھازىرقى شەھەرلىك سانائەت ئىدارىسىگە قاراشلىق فار-فۇر زاۋۇتى، 3-قەغەز زاۋۇتى، ياغ-كىراخمال خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، ۋېلىسىپىت زاپچاسلىرى زاۋۇتى، شەھەرگە قاراشلىق كىچىك ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش زاۋۇتى، تيانشان يۇڭ توقۇلما بۇيۇملىرى چەكلىك شىركىتى 2-ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتى، ئاپتونوم رايونلۇق يېنىك سانائەت نازارىتىگە قاراشلىق قاچىلاش-بېزەش باسما زاۋۇتى، تودۇنخابا رايونىدىكى ئالغا بېسىش يېمەكلىكلەر زاۋۇتى ۋە تۇرپان ۋىلايەتلىك قول ھارۋىسى زاۋۇتى قاتارلىق زاۋۇتلارنىڭ ھەممىسى تيانشان رايونى يۇقىرىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن كارخانىلاردۇر.

1987-يىلى پۈتۈن رايون بويىچە رايونغا قاراشلىق زاۋۇت ئونغا، مەھەللە زاۋۇتى 63 كە يەتتى.

1985-يىلدىكى تيانشان رايونىنىڭ رايون-مەھەللە سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئاساسلىق ئەھۋالىدىن مەلۇمات

جەدۋەل 1-2-1-5

ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇنلار	زاۋۇت ئىسمى	سانائەت تارماقلىرىدىكى كىچىك تۈرلەر	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى	ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەن يىل	مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	سېتىش سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)	پايدا (10 مىڭ يۈەن)	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	زاۋۇت ئادرىسى
تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى	ئۇرۇمچى شەھەرلىك تيانشان پۇرژىنا زاۋۇتى	پۇرژىنا ئىشلەپچىقىرىش كەسپى	تۇرلۈك پۇرژىنىلار	1966	130.35	96.26	5.21	150	شور بۇلاق مەھەللىسى 72-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق قىزىل بايراق ماشىنىسازلىق زاۋۇتى	پولات، بېسىملىق سايمانلارنى پىششىقلاپ ئىشلەش	پولات ماتېرىياللىرىنى ئۆزگەرتىپ ياساش	1966	2.57	10.21	−7.61	26	قارلىغاچلىق 21-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق مۇھىت ئاسراش ئۈسكۈنىلىرى زاۋۇتى	ئاشخانا ۋە تاماق ئېتىشتە ئىشلىتىلىدىغان سايمانلارنى ياساش	قوش قەۋەتلىك چاي ئوچىقى ساندۇقى	1966	40.32	35.92	4.35	47	جەنۇبىي تىنچلىق يولى 7-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق سۇلياۋ بۇيۇملىرى زاۋۇتى	سۇلياۋدىن ياسالغان قاچىلاش- ئوراش ساندۇقى ۋە سىغىملىق ئەسۋابلار كەسپى	سۈنئىي خۇرۇم چامادان ۋە سومكا	1966	90.31	86.37	4.56	100	شوربۇلاق مەھەللىسى 76-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق غالبىيەت قۇيمىچىلىق زاۋۇتى	قۇيمىچىلىق زاپچاسلىرىنى ياساش كەسپى	قۇيما تۆمۈر دېتاللار	1970	85.14	21.12	1.50	28	قارلىغاچلىق يولى قوشۇمچە 2-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق ئەينەك زاۋۇتى	ئەينەك ياساش	تام ئەينىكى، ئەينەك تاختا، ئەينەك جاھازىسى	1971	77.42	64.66	9.20	80	بەخت يولى 30-قورۇ
	چاۋياڭ ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتى	يۇڭ ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى كەسپى	پوپايكا، يۇڭ ئىشتان، مىللىيچە باش ياغلىق	1972	123.32	108.04	16.04	129	شوربۇلاق مەھەللىسى 76-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق ئۆي جاھازىلىرى زاۋۇتى	ياغاچتىن ئائىلە جاھازىلىرىنى ياساش كەسپى	ياغاچ ۋە ياغاچ بىلەن پولاتتىن ياسالغان ئۆي جاھازىلىرى	1975	101.50	89.10	8.41	75	يەنئەن-يولى 10-قورۇ
تيانشان رايونلۇق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى	تيانشان رايونلۇق دەۋر كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	تېرە-خۇرۇم مەھسۇلاتلىرى كەسپى	ھايۋانلار تېرىسىدىن تىكىلگەن مەھسۇلاتلار	1984	100.10	46.46	3.72	135	بېڭى دېموكراتىيە غەربىي كوچىسى 29-قورۇ

ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇنلار	زاۋۇت ئىسمى	سانائەت تارماقلىرىدىكى كىچىك تۈرلەر	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى	ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەن يىل	مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	سېتىش سومىسى (10 مىڭ يۈەن)	پايدا (10 مىڭ يۈەن)	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	زاۋۇت ئادرېسى
دۇڭمىن مەھەللە ئىش باشقارمىسى سانائەت شىركىتى	دۇڭمىن ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى	ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى ياساش كەسپى	ئاپتوموبىل ئىلغۇچى، بالون قاپلىغۇچ	1966	10.60	7.60		23	دۇڭداليالۋ 3-قورۇ
	ئۇنىۋېرسال كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	كىيىم-كېچەك تىكىش كەسپى	كىيىم-كېچەك	1966	4.42	1.47	0.1	7	دۇڭداليالۋ 3-قورۇ
	دۇڭمىن خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى ئىشلەپچىقىرىدىغان سانائەت كارخانىسى	شام، شامقەلەم، ئاياغ مېيى	1972	7.00	5.82	0.1	9	شەرقىي ئارقا كوچا 35-قورۇ
	تېرە-خۇرۇم مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتى	تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان تېرە-خۇرۇم ئارىلاشما مەھسۇلاتلارنى تىكىش كەسپى	خۇرۇم سومكا، ئارىلاشما توقۇلما، پوپايكا، ئاپتوموبىل بېرزىنتى	1981	10.50	9.70	0.23	59	شور بۇلاق مەھەللىسى
	ۋېرمىكۇتتىن زاۋۇتى	خىش، ھاك، يەڭگىل بۇيۇملارنى ياساش كەسپى	كۆپتۈرۈلگەن مەرۋايىت قىياسى، كۆپتۈرۈلگەن ۋېرمىكۇتتىن مەھسۇلاتلىرى	1981	4.20	2.40	0.26	7	دۇڭداليالۋ 2-قورۇ
	ئىس-تۈتەك چاڭ-توزان يوقىتىش سايمانلىرى زاۋۇتى		ئىس-تۈتەك، چاڭ-توزان يوقىتىش سايمانلىرى	1984	13.10	2.40		20	دۇڭداليالۋ 2-قورۇ
	ئۆي بېزەش جاھازىلىرى زاۋۇتى	ياغاچتىن ئىشلەنگەن ئۆي جاھازىلىرىنى ياساش كەسپى	كىرسلو، ياغاچتىن ياسالغان ئۆي جاھازىلىرى	1986	9.84	6.76	0.4	19	شور بۇلاق مەھەللىسى
	زىيالىي ياشلار ئۆي جاھازىلىرى زاۋۇتى	ياغاچتىن ئۆي جاھازىرلىرىنى ياساش كەسپى	كىرسلو، ياغاچتىن ياسالغان ئۆي جاھازىلىرى	1986	13.60	10		10	شور بۇلاق مەھەللىسى
	زىيالىي ياشلار يېمەكلىكلەر زاۋۇتى	پېچىنە-پېرەنىك ياساش كەسپى	بولكا، پېچىنە پرەنىك	1986	16.50	16.10	1.4	8	دۇڭداليالۋ
غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى سانائەت شىركىتى	غالىبىيەت يولى بەش خىل مېتال زاۋۇتى	قول سانائەت سايمانلىرى كەسپى	تاش چوقۇش بولقىسى، مىق	1966	5	9.31	1.13	5	ياڭماۋخۇ كوچىسى 8-قورۇ
	غالىبىيەت يولى چىراغ سايمانلىرى زاۋۇتى	چىراغ سايمانلىرىنى ياساش كەسپى	قاڭالتىرلىق كۈن نۇرلۇق چىراغ جاھازىسى	1966	70.22	85.86	9.38	50	دوستلۇق يولى 18-قورۇ
	غالىبىيەت يولى تىككۇچىلىك دۇكىنى	كىيىم-كېچەك تىكىش كەسپى	تۈرلۈك كىيىم-كېچەكلەر	1967	6.00	8.01	0.18	12	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 220-قورۇ
	غالىبىيەت لاتاچاق زاۋۇتى	ئىشلەپچىرىشتا ئىشلىتىلىدىغان مەھسۇلات ۋە باشقا مەھسۇلاتلار	لاتاچاق.	1974	3	1.65	0.25	4	غالىبىيەت يولى 156-قورۇ
	غالىبىيەت يولى كىگىز مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتى	باشقا يۇڭ توقۇلما كەسپى	كىگىز	1975	53.78	11.34	0.68	38	قارلىغاچلىق
	غالىبىيەت يولى مىللىي باسما زاۋۇتى	باسما كەسپى	باسما زاپچاسلىرى	1975	20.73	10.72	1.76	20	ياڭماۋخۇ كوچىسى 10-قورۇ
	غالىبىيەت يولى، سۇ ئىسسىتىش زاپچاسلىرى زاۋۇتى	دېتاللارنى قۇيۇپ ياساش كەسپى	پولات قۇيما ماتېرىياللار	1975	18.30	11.40	0.78	20	دۇڭلياڭ كوچىسى
	غالىبىيەت يولى سۇلياۋ مەھسۇلاتلىرى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى	باسما سۇلياۋ مەھسۇلاتلارنى ياساش كەسپى	سۇلياۋ مەھسۇلاتلىرى	1985	27.98			11	ئۇچتاش سۇ ئامبىرى

ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇنلار	زاۋۇت ئىسمى	سانائەت تارماقلىرىدىكى كىچىك تۈرلەر	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى	ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەن يىل	مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	سېتىش سومىسى (10 مىڭ يۈەن)	پايدا (10 مىڭ يۈەن)	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	زاۋۇت ئادرېسى
شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى	شىمالىي ئازادلىق يولى تىككۇچىلىك زاۋۇتى	كىيىم-كېچەك تىكىش كەسپى	تۈرلۈك كىيىم-كېچەكلەر	1966	78.76	15.27	1.59	38	شىمالىي ئازادلىق يولى 47-قورۇ
	شىمالىي ئازادلىق يولى چېرتىيوژ بېسىش زاۋۇتى	باسمىچىلىق كەسپى	باسمىچىلىق مەھسۇلاتلىرى	1966	26.83	16.60	6.35	24	شىمالىي ئازادلىق يولى 47-قورۇ
	شىمالىي ئازادلىق يولى ئېلېكتر قوراشتۇرۇش ئەترىتى	سۇلياۋ تۇرۇبا، ياغاچ سايمانلىرى ياساش كەسپى	توك تەقسىملەش تاختىسى سۇلياۋ تۇرۇبىسى	1966	84.17	51.88	6.10	38	جۇڭسەن يولى 59-قورۇ
	شىمالىي ئازادلىق يولى باسما زاۋۇتى	باسمىچىلىق كەسپى	باسما مەھسۇلاتلىرى	1966	9.78	9.14	1.36	22	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 326-قورۇ
	شىمالىي ئازادلىق يولى سەھىيە كۈجىسى زاۋۇتى	باشقاتۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان خىمىيە مەھسۇلاتلىرىنى ياساش كەسپى	يىپلىق كۈجە، تازىلىق كۈجىسى	1972	67.28	47.15	9.27	75	لىخۇاكوچىسى 225-قورۇ
	شىمالىي ئازادلىق يولى ئىندۇكسىيە زاۋۇتى	باشقاتوك يوللاش، تەقسىملەش ۋە كونترول قىلىش ئۈسكۈنىلىرىنى ياساش كەسپى	توك بېسىملىق ئىندۇكسىيە	1972	65.42	30.10	4.69	64	بەخت يولى شىمالىي 3-كوچا 9-قورۇ
	شىمالىي ئازادلىق يولى گۈزەل ھۈنەر-سەنئەت زاۋۇتى	ئىلمە-كەشتە ھۈنەر-سەنئەت مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش كەسپى	بايراق، لەۋھە، كارىۋات تورى	1979	58.24	25.06	5.15	33	بەخت يولى شىمالىي 3-كوچا 9-قورۇ
	شىمالىي ئازادلىق يولى خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	تام ئاقارتىش ماتېرىيالىلىرى ۋە رەڭ ماتېرىيالىلىرىنى ياساش كەسپى	سىر	1984	27.03	47.48	2.35	25	شور بۇلاق مەھەللىسى 152-قورۇ
جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى سانائەت شىركىتى	جەنۇبىي ئازادلىق يولى قىزىل بايراق باسما زاۋۇتى	باسمىچىلىق كەسپى	باسما مەھسۇلاتلار	1966	21.65	18.42	3.20	64	ۋەتەنپەرۋەرلىك كوچىسى 8-قورۇ
	جەنۇبىي ئازادلىق يولى قەغەز كاردون زاۋۇتى	قەغەز بۇيۇملىرىنى ياساش كەسپى	تۈرلۈك قەغەز كارتونلار	1966	8.60	7.28	0.94	18	جەنۇبىي ئازادلىق يولى شاۋمېن 9-قورۇ
	جەنۇبىي ئازادلىق يولى سۇلياۋ زاۋۇتى	باشقا سۇلياۋ مەھسۇلاتلارنى ياساش كەسپى	تۈرلۈك سۇلياۋ خالتا	1966	20.94	20.06	2.94	25	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 39-قورۇ
	جەنۇبىي ئازادلىق يولى ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى	ئاپتوموبىل رېمونت كەسپى	ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش	1966	12.21	14.44	1.26	15	لىيۇداۋان تەكشۈرۈش پونكىتى
	جەنۇبىي ئازادلىق يولى چاۋياڭ خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	باشقا ئاساسىي خىمىيە بۇيۇملىرى كەسپى	كۆپۈكلۈك ئوت ئۆچۈرۈش سايمىنى	1967	8.85	7.49	1.2	26	يۈسەي كوچىسى 36-قورۇ
	جەنۇبىي ئازادلىق يولى شىنشېڭ باسما زاۋۇتى	باسمىچىلىق كەسپى	باسما بۇيۇملار	1967	10.28	5.06	0.85	11	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 160-قورۇ
	جەنۇبىي ئازادلىق يولى ھۆسن تۈزەش ماتېرىيالىلىرى ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى	سېمونت، سېمونت تاختا ياساش كەسپى	سېمونت، سېمونتلىق تاختاي، كان پارشۇكى	1977	20.33	8.95	1.53	22	قارلىغاچلىق
	جەنۇبىي ئازادلىق يولى ھۈنەر-سەنئەت كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	كىيىم-كېچەك تىكىش كەسپى	تۈرلۈك كىيىم-كېچەكلەر	1978	4.13			10	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 97-قورۇ

ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇنلار	زاۋۇت ئىسمى	سانائەت تارماقلىرىدىكى كىچىك تۈرلەر	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى	ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەن يىل	مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈەن)	سېتىش سومىسى (10 مىڭ يۈەن)	پايدا (10 مىڭ يۈەن)	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	زاۋۇت ئادرىسى
شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى سانائەت شىركىتى	شىمالىي شىنخۇا يولى ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى	ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى ياساش كەسپى	دېزىل سۈزگۈچ سايمانلىرى	1966	20.07	8.99	0.19	15	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 3-كوچا 95-قورۇ
	شىمالىي شىنخۇا يولى پەلەي زاۋۇتى	پاختا ئىلمە توقۇلما كەسپى	ئاق يىپ پەلەي	1966	8.30	10.08	0.98	18	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 3-كوچا 95-قورۇ
	شىمالىي شىنخۇا يولى قەغەز قاپ زاۋۇتى	قەغەز بۇيۇملىرى كەسپى	جۇڭيى دورىلىرىنى قاچىلاش كورۇپكىسى	1970	16.30	17.12	0.97	37	قۇرۇلۇش يولى 10-قورۇ
	شىمالىي شىنخۇا يولى ئاپتوموبىل زاۋۇتى	ئاپتوموبىل رېمونت كەسپى	ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش	1971	20.02	19.30	2.01	27	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 95-قورۇ
	شىمالىي شىنخۇا يولى خوڭۋېي باسما زاۋۇتى	باسما كەسپى	باسما بۇيۇملىرى	1972	6	6.25	0.81	15	بېڭى ھايات يولى 14-قورۇ
	شىمالىي شىنخۇا يولى گۈل چەمبىرەك دۇكىنى	تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان ۋە باشقا مەھسۇلاتلار سانائىتى	گۈل چەمبىرەك، سۇلياۋدىن ياسالغان يېمەكلىك خالتىسى	1975	0.80	1.27	−0.16	7	جۇڭسەن يولى 195-قورۇ
	شىمالىي شىنخۇا يولى تازىلىق ماتېرىياللىرى زاۋۇتى	داۋالاش ماشىنا ئۇسكۇنلىرىنى ياساش كەسپى	داۋالاشتا ئىشلىتىلىدىغان پىلاستىر، جاراھەت توختىتىش پاستىسى	1977	84.30	106.22	0.12	81	شور بۇلاق مەھەللىسى
	شىمالىي شىنخۇا يولى سۇلياۋ زاۋۇتى	باشقا سۇلياۋ بۇيۇملىرىنى ياساش كەسپى	ئورلاش خالتىسى، يېمەكلىكلەر خالتىسى	1985	9.60			14	شور بۇلاق مەھەللىسى
بېڭى دېموكراتىيە مەھەللە ئىش باشقارمىسى سانائەت شىركىتى	قىزىلتاغ ئۇنىۋېرسال ماشىنىسازلىق زاۋۇتى	پولات ئىشىك دېرىزە ياساش كەسپى	تۆمۈر رىشاتكا ئىشىك، يۆتكىلىشچان پوتكا، ئاپتوموبىل رېمونتى	1972	71.75	43.3	1.3	34	بېڭى دېموكراتىيە يولى 166-قورۇ
	قىزىلتاغ بور زاۋۇتى	باشقا مەدەنىيەت بۇيۇملىرى، ياساش كەسپى	بور	1976	16.34	14	0.6	21	لىخۇا كوچىسى 99-نومۇر
	قىزىلتاغ باسما زاۋۇتى	باسمىچىلىق كەسپى	باسما بۇيۇملار	1976	6.22	6		17	لىشىن يولى 128-قورۇ
	قىزىلتاغ گاز ئوچاق سايمانلىرى زاۋۇتى	ئاشخانا ۋە ئاشپەزلەر ئىشلىتىدىغان سايمانلارنى ياساش كەسپى	گاز ئوچاق سايمانلىرى	1976	59.54	41.70	2.10	65	شىنشېڭ كوچىسى 8-قورۇ
	قىزىلتاغ قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنى پىششىقلاش زاۋۇتى	دۇفۇ مەھسۇلاتلارنى ياساش كەسپى	دۇفۇدىن ياسالغان مەھسۇلاتلار	1987	21.49	20	1.5	50	ئەرداۋان 2-كوچا 6-قورۇ
ئىتتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى سانائەت شىركىتى	ئىتتىپاق يولى بەش خىل مېتال زاۋۇتى	باشقا مېتال بۇيۇملارنى ياساش كەسپى	ئاپتوموبىل، پولات قاپلىغۇچ، ھاراق بۇتۇلكىسى ئاغزى	1966	36.71	27.00	3.40	32	ئىتتىپاق يولى 64-قورۇ
	ئىتتىپاق يولى دېزىل ماشىنىسىنىڭ قوشۇمچە سايمانلىرى زاۋۇتى	تىراكتور زاپچاسلىرىنى ياساش كەسپى	تىراكتور زاپچاسلىرى	1966	15.11	17.10	0.66	26	ئىتتىپاق يولى 50-قورۇ
	ئىتتىپاق يولى ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتى	پاختا ئىلمە توقۇلما كەسپى	پاختا يىپ پەلەي	1966	15.11	15.50	2.10	26	جەنۇبىي تىنچلىق يولى 33-قورۇ
	ئىتتىپاق يولى تىككۈچىلىك زاۋۇتى	كىيىم-كېچەك كەسپى	تۇرلۇك كىيىم-كېچەكلەر	1975	4.34			6	ئىتتىپاق يولىدا
	ئىتتىپاق يولى باسما زاۋۇتى	باسمىچىلىق كەسپى	باسما بۇيۇملار	1983	48.70	17.40	1.49	40	يەنئەن يولىدا

تاللىق بلگۈرنى ئۇچۇن ئورۇنلار	زاۋۇت ئىسمى	سانائەت تارماقلىرىدىكى كىچىك تۈرلەر	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى	ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن يىل	مەھسۇلات قىممىتى (10 مىليون يۇەن)	سېتىش سوممىسى (10 مىليون يۇەن)	پايدا (10 مىليون يۇەن)	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	زاۋۇت ئادرېسى
تىنچلىق يولى مەھەللە ئىچى بالقارمىسى سانائەت شىركىتى	تىنچلىق يولى مىللىي ئۆي جاھازلىرى زاۋۇتى	تاش پاختا سېمونت بۇيۇملىرىنى ياساش كەسپى	تاش پاختا	1966	22.56	17.38	-0.10	17	ئەردىۋاندا
	تىنچلىق يولى زاملىسكا زاۋۇتى	پېنىك قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ياساش كەسپى	زاملىسكا	1971	0.38	0.70	-0.26	8	خېيجياسەن 92-قورۇ
	تەنھېن تىككۈچىلىك زاۋۇتى	كىيىم-كېچەك تىكىش كەسپى	تۇرلۇك كىيىم-كېچەكلەر	1972	13.64	1.02	0.10	24	شىمالىي ئازادلىق يولى7-قورۇ
	تىنچلىق يولى تېرە-يۇڭ زاۋۇتى	كىيىم-كېچەك كەسپى	كىيىم-كېچەك پىشۇرۇش شىلاپ ئىشلەش	1972	16.16	8.81	0.68	24	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 72-قورۇ
	تىنچلىق يولى كاۋچۇك زاۋۇتى	بالشقا كاۋچۇك بۇيۇملىرىنى ياساش كەسپى	كاۋچۇك بۇيۇملىرى	1972	11.62	10.48	0.69	13	جەنۇبىي تىنچلىق يولى 193-قورۇ
	تىنچلىق يولى زىبۇ-زىننەت زاۋۇتى	زىبۇ-زىننەت كەسپى	تۇرلۇك زىبۇ-زىننەتلەر	1973	7.15	2.64	0.49	14	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 264-قورۇ
	تىنچلىق يولى ئۇنۇپەر-سال ماشىنىسازلىق زاۋۇتى	قۇيما زاپچاسلارنى ياساش كەسپى	ئۇچ چاقلىق دېزىل موتسىكلىت قۇيما زاپچاسلىرى	1973	24.45	11.19	-2.85	27	يۆجىنگەي كوچا-سى 198-قورۇ
	تىنچلىق يولى ئىچىملىك زاۋۇتى	بالشقا ئىچىملىكلەرنى ياساش كەسپى	تۇرلۇك ئىچىملىكلەر	1984	34.02	22.85	-1.28	42	ئەردىۋان قوشۇمچە 1-قورۇ
	تىنچلىق يولى بالسا زاۋۇتى	بالسىچىلىق كەسپى	بالسا بۇيۇملىرى	1985	4.25	10.17	0.10	43	يۆجىنگەي شىمالىي كوچا 5-قورۇ
بەخت يولى مەھەللە ئىچى بالقارمىسى سانائەت شىركىتى	بەخت يولى مېتال بۇيۇملار زاۋۇتى	ئالتېرناتسىيە ئىشلىتىلىدىغان بۇيۇملارنى ياساش كەسپى	چاي قاينىتىش ئۇچقى، يېرلىك ئىسسىنىش ئۇچقى	1987	53.41	45.62	3.45	40	سايى يولى 3-تراڭسپورت شىركىتى 2-ئىمتىھان قورۇسى ئىچىدە
	بەخت يولى چېدىر زاۋۇتى	پاختا بۇيۇملىرىنى ياساش كەسپى	ئالپتوموبىل چىدىرى	1987	21.64	37.28	2.00	10	بەختيولىدا
	بەختيولى خۇرۇم ئاياغ زاۋۇتى	ئاياغ تىكىش كەسپى	خۇرۇم ئاياغ كىيىم	1987	0.73	0.66	0.20	10	بەختيولىدا

2-باب مىللىي ئەنئەنىۋى قول سانائىتى

1-پاراگراف كىيىم-كېچەك، باش-ئاياغ كىيىملىرى

تيانشان رايونى كۆپ مىللەت توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايون، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىنىڭ خىل-نۇسخىلىرى كۆپ. ئاياللار رەڭگى قېنىق بولغان ھەر خىل نۇسخىدىكى يوپكىلارنى

ياخشى كۆرىدۇ. ئەرلەر ئادەتتە پالشوپكا، كاستۇملارنى كىيىدۇ. ئىچكى كىيىملەردە گۈل كەشتىلەنگەن كۆڭلەكلەرنى ئاساس قىلىدۇ. بايرام كۈنلىرىدە يەنە ئەنئەنىۋى چاپاننى كىيىدۇ. ئازادلىقتىن ئىلگىرى نەنمېندىن دوكۆۋۈرۈككىچە بولغان يول ياقىسىدا نۇرغۇن يەككە كىيىم-كېچەك دۇكانلىرى بولۇپ، رەختلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش ئارقىلىق ھەر خىل نۇسخىدىكى مىللىي كىيىم-كېچەكلەرنى تىكەتتى. ئەينى ۋاقىتتا خېلى نامى چىققانلاردىن نەنلياگدىكى ئۆمەرجان كىيىم دۇكىنى بىلەن نەنگۇەندىكى مەخسۇم كىيىم دۇكىنى بار ئىدى. كاستۇم-بۇرۇلكىدىن باشقا ئاساسلىقى كۆڭلەك، چاپان قاتارلىقلارنى تىكەتتى. كونا جەنۇبىي چوڭ مەھەللىگە جايلاشقان يۇفىدىي كىيىم-كېچەك دۇكىنى ئالىي دەرىجىلىك مىللىيچە كىيىملەرنى تىكىش بىلەن داڭق چىقارغان. دۇكاننىڭ ئالدىدا رەخت سېتىپ، دۇكاننىڭ كەينىدە پىششىقلاپ ئىشلەيتتى، مۇلازىمىتى ئەتراپلىق ئىدى. بۇ دۇكاندىكى كىيىم تىككۈچى ئۇيغۇر ئۇستام ھامۇتنىڭ تېخنىكىسى يۇقىرى بولۇپ، خېلى يۇقىرى ئابرويغا ئىگە ئىدى. 1956-يىلى «يۇفېدىي» كىيىم تىكىش دۇكىنى ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكلىشىشى ئارقىلىق جۇڭگو-ياۋروپاچە مىللىي كىيىم-كېچەك زاۋۇتىغا ئايلاندى. ئۆز تەۋەسىدىكى ئىستېمالچىلارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرغاندىن باشقا، يەنە كۆڭلەك، پۇلاچنى زور تۇركۈملەپ ئىشلەپچىقىرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېكسپورت قىلدى. 1973-يىلى بۇ زاۋۇت شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. دۆڭكۆۋۈرۈكتە يېڭىدىن سېلىنغان ئىشلەپچىقىرىش بىناسى مىللىيچە كىيىم-كېچەك ۋە ئېكسپورت قىلىنىدىغان كىيىم-كېچەكلەرنى تىكىشنى ئاساس قىلىپ، كۆلىمىنى تەدرىجىي كېڭەيتتى. 1985-يىلغا كەلگەندە پۈتۈن زاۋۇتنىڭ مۇقىم مۇلكىنىڭ ئەسلى قىممىتى 1 مىليون 494 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 123 نەپەرگە، مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون يۈەندىن كۆپرەككە، يىلغا ئىشلەپچىقارغان تۇرلۇك كىيىم-كېچەك-لىرى 100 مىڭ قۇرغا يەتتى.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇا شەھىرىدىكى پۇقرالار قىش پەسلىدە ئەدەتتە پىيما كىيەتتى. شارائىتى بارلىرى بولسا مەسە كىيەتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (33-يىلى) سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى جۇڭگو مۇھاجىرى گاۋۇنجيۇ شەرقىي چوڭ مەھەللىدىكى مەجنۇنتال كوچىسىدا (ھازىرقى خەلق مەيدانى) ئايا‌غ تىكىش دۇكىنى ئېچىپ، ئالتە ئادەمنى يالداپ، ئەر-ئايالچە خۇرۇم ئايا‌غ ۋە ئۇنتۇڭ تىكتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىلى (1940-يىلى) سۇي خۇاچېڭ قاتارلىق ئون نەچچە قول سانائەتچىلەر بىرلىكتە يېشۇن ئايا‌غ كىيىم دۇكىنىنى ئاچتى. شۇندىن كېيىن «خۇاشىن»، «خۇڭچاڭخاۋ»، «ئوتتوراتاسىيا»، «دېشېڭ-لۇ»، «فېڭشېڭشياڭ» قاتارلىق ئايا‌غ كىيىم دۇكانلىرى دۆڭكۆۋۈرۈك، نەنمېن، ۋە داشزى ئەتراپىدا كەينى-كەينىدىن بارلىققا كەلدى. ھەممىسى ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزلىرى ساناتتى، ئالدى دۇكان كەينى تەرىپى زاۋۇت ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تەسىرىدە «چورۇق» ۋە «بەتىنكە» (روسچە شىبلىت) شەھەر ئاھالىلىرى ئارىسىدا تارقىلىشقا باشلىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) دىن كېيىن يەنە بەزى يېڭى ئايا‌غ كىيىم دۇكانلىرى، مەسىلەن، «جاۋشياۋجۇ»، «رېن جاۋچىڭ»، «جاڭ كېيى» جيۇكاڭ قاتارلىق ئايا‌غ كىيىم دۇكانلىرى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلۇپ تىجارەت باشلىدى. شۇندىن كېيىن ئىقتىساد زاۋاللىققا يۈز تۇتۇپ، سېتىش يوللىرى راۋان بولماي، مەبلەغ قېيىنچىلىقى كۆرۈلگەنلىك-تىن، كۆپ ساندىكى ئايا‌غ كىيىم دۇكانلىرى ئامالسىزلىقتىن تاقالدى. پەقەت «ئوتتوراتاسىيا» ۋە «فېڭ شېڭشياڭ» قاتارلىق بىرنەچچە ئايا‌غ كىيىم دۇكىنى ئاران تەسلىكتە ئازادلىق ھارپىسىغىچە تىجارىتىنى داۋاملاشتۇردى، دۇكاننىڭ بارلىق مەبلىغى 30 مىڭ يۈەنگىمۇ يەتمەيتتى. ئىشچىسى 140 نەپەر بولۇپ، يىلغا ئىشلەپچىقارغان ئايا‌غ كىيىمى ئاران نەچچە مىڭ جۈپكىمۇ يەتمەيتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ يۆلۈشى ئارقىسىدا، ئايا‌غ كىيىم كەسپى تەرەققىي قىلىپ

56 ئائىلىگە، خادىملىرى 147 نەپەرگە، مەبلىغى 74 مىڭ يۈەنگە يەتتى. كىچىكلىرى كۆپ، مەبلىغى ئاز، مۇستەقىل تىجارەت قىلىدىغانلار كۆپ، شەرىكلىرى ئاز، ھەرىكەتچانلىقى چوڭ، تارقاق، مۇقىم بولماسلىقتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىدى. بەزى كىچىك ئائىلىلەر يەنە سېتىش ۋە خام ئەشيا بىلەن تەمىنلەش ئەھۋالىنى نەزەرگە ئېلىپ پەسىل خاراكتېرلىك ئىشلەپچىقىرىشنى ئورۇنلاشتۇردى. 1953-يىلى تەڭشەش-قېتىۋېتىش ئارقىلىق 52 ئائىلىگە ئازايتىلدى. يىلنىغا ئىشلەپچىقارغان خۇرۇم ئۆتۈك-ئاياغ كىيىمى 16 مىڭ جۈپكە، مەھسۇلات قىممىتى 240 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1954-يىلى ئاياغ كىيىم تىكىدىغان بىرنەچچە ئائىلىلىك قول سانائەتچىلەر بىرلىكتە 6000 يۈەن مەبلەغ چىقىرىپ، غالىبىيەت يولىدا ئاۋانگارت ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىنى قۇردى. 1956-يىلى «ئاۋانگارت ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق كوپېراتىپى»غا ئۆزگەرتىلىپ، ئەزالىرى 30 نەچچىگە يەتتى. شۇنىڭ بىلەن 20 نەچچە ئائىلىلىك ئاياغ كىيىم تىجارىتى قىلىدىغان ئۇيغۇر قول سانائەتچىلەر بۇلاق بېشى مەھەللىسىدە «ئۇچقۇن» ئاياغ كىيىم كوپېراتىپىنى قۇردى. ئەسلىدىكى لياڭيى ئاياغ دۇكىنى 3-ئاياغ كىيىم كوپېراتىپىغا ئۆزگەرتىلدى. ئازراق ۋاقىتتىن كېيىن يەنە 4-ئاياغ كىيىم كوپېراتىپى قۇرۇلدى. 1958-يىلى ئاۋانگارت ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق كوپېراتىپى ئاساسىدا، ھەم باشقا تۆت ئاياغ كىيىم كوپېراتىپى، گۇرۇپپىلارنىڭ كىرىشى نەتىجىسىدە ئاۋانگارت تېرە-خۇرۇم زاۋۇتى قۇرۇلدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 107 گە، مەبلىغى 94 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى. 15 توز تاختايلىق تىكىش ماشىنىسى ۋە قىسمەن ئاياغ كىيىم قېلىپى بار بولۇپ، ماشىنىلىشىش دەرىجىسى 20% كىلا يەتتى. شۇ يىلى 11 مىڭ جۈپ ئاياغ كىيىم تىكىپ، سانائەت مەھسۇلات قىممىتىنى 310 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى. 1959-يىلى ئىشچى-خىزمەتچىسى 267 نەپەرگە يەتتى. مەھسۇلاتلىرى ئەر-ئايالچە ئاياغ تىكىشتىن ئىگەر، ھارۋا جابدۇقلىرى، بويۇنتۇرۇق ۋە خەي، بالىلار ئاياغ كىيىمگە كېڭەيتىلدى. يەنە سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېكسپورت قىلىدىغان ئاياغدىن 50 مىڭ جۈپ ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. 1973-يىلى باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى تەڭشىلىپ، ئاۋانگارت تېرە-خۇرۇم زاۋۇتى تيانشان رايونىدىن شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

ئۇيغۇر خەلقى مەيلى ئەر ياكى ئايال بولسۇن، مەيلى قېرى ياكى ياش بولسۇن ھەممىسى ئەنئەنىۋى دوپپىنى كىيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. دوپپا ـ تۇرمۇش بۇيۇمى بولۇپلا قالماستىن، يەنە ھېيت-بايرام كۈنلىرى، توي-تۆكۈن ۋە ناخشا-ئۇسسۇل، كاتتا تەبرىكلەش پائالىيەتلىرىدە كەم بولسا بولمايدىغان زىننەت بۇيۇمى ھېسابلىنىدۇ. دوپپا سوۋغا قىلىش بولسا ئەزىز مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىشتىكى قائىدە-يوسۇن-لاردىندۇر. دوپپا تىكىش قول ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ، يەنى تۆت بۆلەك قىلىپ تەييارلىغان رەخت ماتېرىيالىنى قول بىلەن كەشتىلەپ، ئەڭ چوققىسىنى مەركەز قىلىپ بىر-بىرىگە چېتىپ تىكىپ، سېپىپ كىيگۈدەك شەكىلگە مۇقىملاشتۇرۇلۇپ، ئاندىن قارا يۇڭ يىپ بىلەن چۆرىسىنى پۈكۈپ بىر دوپپا تەييارلىنىدۇ. بۇ خىل دوپپىنى قاتلاشقا بولىدۇ، ئېلىپ يۈرۈشكە ئەپلىك، كەشتىلەنگەن نۇسخىغا ئاساسەن دوپپىلار چىمەن دوپپا، بادام دوپپا قاتارلىق تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ. يەنە بىر خىل ئاق دوپپا بولۇپ، ئۇنىڭ تۆت يۈزىگە ئاددىي، ئېنىق قىلىپ قىزىل، يېشىل رەڭدە كىچىك گۈل چېكىلىدۇ. ئادەتتە كىيىۋالسا ناھايىتى ئەپلىك. باشقا دوپپىلارنىڭ ئىچىگە كىيىۋالسىمۇ بولىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت ئوغۇللىرى تۆت پەسلىدە ياقتۇرۇپ كىيىدىغان بىر خىل قىرلىق شەپكە بار، ئۇ خەلق ئارىسىدا «كەتمەن شەپكە» دەپ ئاتىلىدۇ. كەپكىلەرنىمۇ ئۇلار ياخشى كۆرىدۇ. قىش پەسلىدە كىيىدىغان قوي تېرىسىدىن ئىشلەنگەن قۇلاقچىلارمۇ يەنىلا ئاز سانلىق مىللەت ئوغۇللىرى ئۆيدىن ئايرىمايدىغان بۇيۇمدۇر.

دوپپا قول ئىشى ئارقىلىق تىكىلىدىغان مەھسۇلات بولغاچقا، ئائىلىلەردە تىكىشكە مۇۋاپىق. ئازادلىق-

تىن ئىلگىرى نەنمېندىن باشلاپ دۆڭكۆۋۈرۈككىچە بولغان يول ياقىلىرىدا ئون نەچچە دوپپا دۇكىنى بار ئىدى. دوپپا تىكىشنى كەسىپ قىلغان ئۇيغۇر ئائىلىلىرى يەنە قۇلاقچا، ئادەتتىكى دوپپا، شەپكە ۋە باللار دوپپىلىرىنى تىكەتتى. ئەينى ۋاقىتتا دىخۇادا دوپپا تىكىشتە نامى چىققان ئۇستاملاردىن ياسىن، ئىمىن، ئەمەت، مىجىت، ياقۇپ ۋە رىشىت قاتارلىقلار بار ئىدى. 1955-يىل 7-ئايدا يەتتە نەپەر يەككە قول سانائەتچى بىرلىكتە مەبلەغ چىقىرىپ، يېڭى نۇر باش كىيىم ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىنى قۇردى. تىكىش ماشىنىسىدىن ئىككىنى ئېلىپ، قول ئىشى شەكلىدە ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزلىرى ساتتى. ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرىدىن مىللىيچە يالاڭ دوپپا، قوي تېرىسىدىن ئىشلەنگەن دوپپا، قوي يۇڭىدىن ئىشلەنگەن قۇلاقچا ۋە تۇلكە تېرىسىدىن ئىشلەنگەن قۇلاقچا بار ئىدى. شۇ يىلى ئىشلەپچىقارغان باش كىيىم 4360 دانىگە، مەھسۇلات قىممىتى 39 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1956-يىلى يېڭى نۇر باش كىيىم ھەمكارلىق كوپېراتىپىغا ئۆزگەرتىلدى. خادىملىرى 45 نەپەرگە، تىكىش ماشىنىسى ئون دانىگە يەتتى. ئىش ئورنى كېڭەيتىلىپ، باش كىيىملىرىنىڭ تۈرلىرى كۆپەيتىلدى. يىلىغا ئىشلەپچىقارغان تۈرلۈك باش كىيىم 30 مىڭ دانىگە، مەھسۇلات قىممىتى 270 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1958-يىلى يېڭى نۇر باش كىيىم زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 80 نەپەرگە، تىكىش ماشىنىسى 40 دانىگە، يىلىغا ئىشلەپچىقارغان باش كىيىم 200 مىڭ دانىگە يەتتى. 1960-يىلى ئىنچىكە قوي يۇڭىدا ئىشلەنگەن قۇلاقچىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېكسپورت قىلىندى. 1961-يىلى سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 412 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1973-يىلى مەزكۇر زاۋۇت شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1984-يىلى مەھسۇلات قىممىتى 868 مىڭ 200 يۈەنگە يېتىپ، قوي يۇڭىدىن ئىشلەنگەن قۇلاقچىلىرى ئىچكى موڭغولىيە ۋە شەرقىي شىمالنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا سېتىلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

ئۇندىن باشقا، بازار ئېھتىياجىغا ئاساسەن قۇلاقچا، ئازادلىق شەپكىسى، كەپكە، باللار دوپپىسى ئىشلەپچىقىرىدىغان، جۇڭگوچە-ياۋروپاچە دەۋر كىيىم-كېچەك تىكىش زاۋۇتى، مىللىي كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، مىللىيچە باللار كىيىم-كېچەك زاۋۇتى (ماي كىيىم-كېچەك تىكىش زاۋۇتى)، ئاۋانگارت تېرە-خۇ-رۇم زاۋۇتى قاتارلىقلارمۇ بار ئىدى.

2-پاراگراف كەشتە بۇيۇملىرى

ئەنئەنىۋى كەشتە بۇيۇملىرىنىڭ تۈرلىرى كۆپ بولۇپ، مىللىيچە دوپپا، كەشتىلەنگەن يوپكا، كارىۋات بۇيۇملىرى، پوپايكا، دېرىزە پەردىسى، داستىخان قاتارلىقلار كەشتە بۇيۇملىرى جۈملىسىدىندۇر. تارىختىن بۇيان خەلق ئارىسىدىكى كەشتىچىلىك ھۈنىرىنىڭ ئەۋلادتىن-ئەۋلادقا قالدۇرۇلۇپ، ۋارىسلىق قىلىنىش نەتىجىسىدە، جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭنىڭ يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە كەشتىچىلىكى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلۈپ، سوۋېت بىلەن خۇنەننىڭ كەشتىچىلىك ئالاھىدىلىكى قوبۇل قىلىنىپ، يەرلىك مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە يېڭە بىلەن تېشىپ كەشتىلەش، تۆشۈكچىلەردىن ئۆتكۈزۈپ كەشتىلەش، تور رەختلەرنى كەشتىلەش ۋە تۆت ئاچا يول شەكلىدە كەشتىلەش قاتارلىق ئالاھىدە ھۈنەر-سەنئەت شەكىللەندى. بۇ ھۈنەردە ئادەم، ھايۋانلارنىڭ نۇسخىسى چۈشۈرۈلمەي، كۆپ ھاللاردا گۈل-گىياھ ۋە گېئومېتىرىيلىك شەكىللەر چۈشۈرۈلۈپ، ئابستراكت تۈيغۇ بېرىش تەلەپ قىلىنىدۇ. كەشتىچىلىك ئىشىدا كۈمۈش رەڭلىك يىپ ئاساس قىلىنىدۇ. رەڭگىمۇ كۆركەم بولىدۇ. 1958-يىلدىن باشلاپ ماشىنا بىلەن كەشتىچىلىك قىلىش ۋە قول ئىشى بىلەن كەشتىچىلىك قىلىش بىرلىكتە تەدرىجىي قوللىنىلدى.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، كەشتىچىلىك كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلىلەر 20 دىن كۆپ بولۇپ، كۆپ قىسمى بىر ئادەم بىر يايما ئىگىلەپ، قول بىلەن مەشغۇلات ئېلىپ بارىتتى. 1956-يىلى كەشتىچىلىك قىلىدىغان يەككە ئائىلىلەر ھەمكارلىشىش يولىغا قاراپ ماڭدى. 1960-يىلى بىر قەدەر مۇقىم بولغان كەشتىچىلىك ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرى ۋە كوپىراتىپلىرى 50 نەچچىگە، كەشتىچىلەر 200 گە يەتتى. 1975-يىلى مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ قوللىشى ئاستىدا، بۇ كوپىراتىپ-گۇرۇپپىلار 30 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلاپ، جەنۇبىي شىنخۇا يولىدىكى 94-قورۇدا ئۇرۇمچى شەھەرلىك مىللىيچە كەشتە بۇيۇملىرى زاۋۇتىنى قۇردى. مەزكۇر زاۋۇت ئاز سانلىق مىللەتلەر ئالاھىدە ئېھتىياجلىق بۇيۇملارنى ئىشلەپچىقىرىدىغان نۇقتىلىق كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانا بولۇپ، شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسى رەھبەرلىك قىلدى. ئۇيغۇر، قىرغىز، ئۆزبېك، موڭغۇل، خەنزۇ، خەنزۇ قاتارلىق ئالتە مىللەتتىن تەركىب تاپقان ئىشچى-خىزمەتچىلەر 140 نەپەر بولۇپ، بۇلارنىڭ ئېچىدە ئايال ئىشچى-خىزمەتچىلەر 90% نى ئىگىلەيدۇ. ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرىدىن تۇرلۇك كەشتە بۇيۇملىرى بولغاندىن سىرت يەنە دوپپا، ئىلمە-پاختا بۇيۇملىرى ماركىسى ۋە باشقا سايامەت خاتىرە بۇيۇملىرى بار ئىدى.

ئۇندىن باشقا، شەھەرلىك «ماي» كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، شەھەرلىك گۈزەل ھۈنەر-سەنئەت زاۋۇتىدا كەشتىچىلىك سېخلىرى قۇرۇلۇپ، شۇ زاۋۇت مەھسۇلاتلىرىنىڭ كەشتىچىلىك ھۈنەر-سەنئىتىنى ئۈستىگە ئالدى. يېڭى دېموكراتىيە يولى، جەنۇبىي ۋە شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا مەخسۇس كەشتىچىلىك بۇيۇملىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى ۋە گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى. شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى چوڭ پوپايكا زاۋۇتى ۋە رايونغا قاراشلىق چاۋياڭ ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتلىرىدىمۇ زاۋۇت سىرتىدا مۇقىم كەشتىچىلىك قىلىدىغان ئائىلىلەر بار ئىدى. كەشتىچىلەر زاۋۇت تەرەپ لايىھىلەپ بەرگەن نۇسخا ۋە سۈپەت تەلىپى بويىچە ئۆيلىرىدە كەشتىچىلىك قىلاتتى. بىراقتىكىلەرگە يېغىپ تارقىتىدىغان بىر مەركەزلەشكەن نۇقتا قۇرۇپ بېرىلگەن بولۇپ، مۇددەت ئېچىدە مەھسۇلات ۋە بېرىم مەھسۇلاتلارنى تاپشۇراتتى ۋە تاپشۇرۇۋالاتتى. كەشتىچىلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئائىلە ئاياللىرى بولۇپ، قوشۇمچە كەسىپ ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن شۇغۇللىنىپ كىرىمنى ئاشۇراتتى.

3-پاراگراف چالغۇ ئەسۋابلىرى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرى، ئۇيغۇر ياغاچچى ئۇستام سوپور ئاخۇن كۇچادىن ئۇرۇمچىگە تىرىكچىلىككە كېلىپ، ياغاچ سايمانلىرىنى ياساش بىلەن بىرگە يەنە سۇنايى، داپ ياسىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 9-يىلى (1920-يىلى) نىڭ ئالدى-كەينىدە، سەنشىخاڭ ئەتراپىدىكى خەلق ئارىسىدىكى ياغاچچى ئۇستىلار مەخسۇس تۇرلۇك چالغۇ ئەسۋابلىرىنى ياسايتتى. قول بىلەن مەشغۇلات قىلىدىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە سايمانلىرى قالاق بولغاچقا، مەھسۇلات مىقدارى تۆۋەن، سۈپىتىمۇ مۇقىم ئەمەس ئىدى. خەلق ئارىسىدىكى ھۈنەرۋەنلەرنىڭ ئۆزلۈكسىز ياخشىلىشى نەتىجىسىدە، جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلىغا (1930-يىلى) كەلگەندە، ئۇيغۇر چالغۇ ئەسۋابلىرى ئۈستىسى ھاشىم غەرب ئىسكىروپكىسىنىڭ ئاۋاز قائىدىسىنى ئۆزىنەك قىلىپ، قويۇق مىللىي تۇسكە ئىگە تارىلىق چالغۇ ئەسۋابى ــ غىجەكنى ئىجاد قىلدى. كېيىنكىلەر يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئوتتۇرا-تۆۋەن ئاۋازدىكى غىجەكنى ئىجاد قىلىپ، مىللىي چالغۇ ئەسۋابلىرىنى سىستېمىلاشتۇردى. شۇندىن كېيىن تۇرلۇك تۆۋەن ئاۋازدىكى تەمبۇر قاتارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرىمۇ دۇنياغا كەلدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، داشىزى، نەنمېن، سەنشىخاڭ ئەتراپلىرىدا چالغۇ ئەسۋابلىرىنى

ياساش ۋە رېمونت قىلىش كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان قول سانائەتچىلەر 30 ئائىلىدىن ئاشتى. 1956-يىلى 1-رايوندىكى گۈزەل-سەنئەت زاۋۇتى داشىزىدا چالغۇ ئەسۋابلىرىنى رېمونت قىلىش ئورنى قۇرۇپ، تۇرلۇك جۈڭگوچە-ياۋروپاچە تارىلىق چالغۇ ئەسۋابلىرى، پىيانىنو، گارمۇشكا ۋە گارمۇنلارنى رېمونت قىلىشنى ئۇستىگە ئالدى. 1958-يىل 7-ئاينىڭ 1-كۈنى رىشت باشچىلىقىدىكى ئالتە ئائىلىلىك چالغۇ ئەسۋابلىرى ھەمكارلىق كوپېراتىپ، گۈرۈپپىلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ، ئىنتېياق چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتى قۇرۇلدى. ئۇلار ئومۇملىشىشچانلىقى بىر قەدەر يۇقىرى بولغان تەمبۇر ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساس قىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ 22 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچىسى، 21 مىڭ يۈەن مەبلىغى بار ئىدى. بۇ زاۋۇتقا تېيانشان رايونلۇق قول سانائىتى ئىش بېجىرىش ئورنى رەھبەرلىك قىلاتتى. ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي چالغۇ ئەسۋابلىرى تەتقىقات ئورنىنىڭ كەسپىي تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىشى نەتىجىسىدە، مەھسۇلاتلىرىنىڭ سۈپىتى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، تۇرلىرى كۆپەيدى. ئىشلەپچىقارغان تۇرلۇك چالغۇ ئەسۋابلىرى 1200 گە يەتتى. 1965-يىلى مەزكۇر زاۋۇت مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا يۇقىرى ئاۋازلىق دومبۇرا، تۆۋەن ئاۋازلىق راۋاپ، تۆۋەن ئاۋازلىق غىجەك ۋە تۆۋەن ئاۋازلىق ساپايىنى سىناق تەرىقىسىدە ئىشلەپچىقىرىپ، كۆپ يىللاردىن بېرى ئىشلەپچىقىرىلىشتىن توختاپ قالغان ئەنئەنىۋى مەھسۇلات دۇتار بىلەن راۋاپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، مەھسۇلات دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈردى. يەنە تۇنجى قېتىم ئۇچ تارىلىق يۇچىن، غىجەك، بېيجىڭ غىجىكى قاتارلىق مىللىي چالغۇ ئەسۋابلىرى ۋە ئەل نەغمە چالغۇ ئەسۋابلىرىنى ئىشلەپچىقىرىپ، ئاپتونوم رايوندىكى بوشلۇقنى تولدۇردى. 1967-يىلى مەزكۇر زاۋۇت ئورۇمچى شەھەرلىك مىللىي چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1973-يىلى شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1979-يىلى باشقۇرۇش ياخشى بولمىغانلىقتىن مەھسۇلاتلىرى سېتىلماي، بىر مەزگىل كىرىسلو، ئۇستەل ۋە ساندۇق ياسىدى. 1982-يىلى رەھبەرلىك بەنزىسى تەڭشىلىپ، ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈرۈمى تۈرغۈزۈلۈپ، تىجارەت باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، مىللىيچە چالغۇ ئەسۋابلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئەنئەنىۋى ھۈنەر-سەنئەت ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىش شەرتى ئاستىدا، ماشىنىلىشىش دەرىجىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، ئەمگەك سىجىللىقى تۆۋەنلىتىلدى. ئىچكىرى جايلاردا كەسپىي تېخنىكا خادىملىرىنى تەربىيىلەش ئارقىلىق، يۇقىرى، ئوتتۇرا، تۆۋەن قاتارلىق تۆت خىل رىتىمدا ئورۇنلىنىدىغان چالغۇ ئەسۋابى خۇشتار، مىللىيچە ئېلېكترونلۇق دومبۇرا، ئىسكىروپكا، ئوتتۇرىچە ئىسكىروپكا قاتارلىق 17 خىلدىكى جۈڭگوچە-ياۋروپاچە يېڭىلانغان چالغۇ ئەسۋابلىرى بازارغا سېلىندى. يەنە داپ سۈپىت ئىنتېياقىغا ئېكسپورت قىلىندى. 1984-يىلى مەزكۇر زاۋۇت «مەملىكەت بويىچە مىللىيلار ئالاھىدە ئېھتىياجلىق بۇيۇملارنى ئىشلەپچىقىرىش-تىكى ئىلغار كارخانا» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. يۇقىرى ئاۋازلىق راۋاپ 1985-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كارخانىمۇ بىر قەدەر ياخشى ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشىپ، سانائەت مەھسۇلات قىممىتىنى 416 مىڭ 200 يۈەن ئورۇنداپ، 6500 دانە چالغۇ ئەسۋابى ئىشلەپچىقىرىپ، 229 مىڭ يۈەن پايدا ياراتتى. پۈتۈن زاۋۇتنىڭ مۇقىم مۇلكى 1 مىليون 142 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 125 كە يەتتى.

4-پاراگراف كېسىش سايمانلىرى

تۆمۈرچىلىك ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى تېخنىكا سەنئىتى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۈ يىللىرىدا نەنگۇەن، شىگۇەن ئەتراپىدا تۆمۈرچى ئۇستىلار ئوچاقتا قىزدۇرۇپ سوقۇش ئارقىلىق ئورغاق، قىڭراق،

پىچاق، ئۇستۇرا، كەتمەن قاتارلىق سايمانلارنى ياسايتتى. گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 32-يىلى (1906-يىلى) قىزىلتاغ ئېتىكىدە ھۆكۈمەت تەرەپ ئاچقان ھۇنەر ئۆگىنىش ئورنىدا سوقمىچىلىق تېخنىكىسىنى ئۆگىتىش پائالىيىتى ئۇيۇشتۇرۇلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە ئۆنكۈزۈل-گەن قول سانائىتى كۆرگەزمىسىدە كۆچادا «قايچا پادىشاھى» دەپ نام ئالغان رونىش (ئۇيغۇر)نىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى سوقمىچىلىق ھۇنەر-سەنئىتى بويىچە ئاجايىپ قالتىس ماھارەت كۆرسەتتى. ئىككى قېتىملىق تېخنىكا ھۇنىرى ئالماشتۇرۇش كاتتا يىغىنىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشى، ئىچكىرىنىڭ ئىلغار تەجرىبىسى بىلەن شىنجاڭنىڭ مىللىيچە ئەنئەنىۋى ھۇنەر-سەنئەت تېخنىكىسىنىڭ قوشۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئۆمۈرچىلىك ھۇنەر-سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىجابىي رول ئويناندى. كېيىش قوراللىرىنى يەرلىك ئۇسۇلدا ياساشقا قارىتا، خەلق ئارىسىدىكى ئۆمۈرچى ئۇستىلار «چوڭ ئوت ئۆت قېتىم، كىچىك ئوت سەككىز قېتىم، ئۇششاق ئوت يىگىرمە ئۆت قېتىم» دەيدىغان ئەنئەنىۋى مەشغۇلات قائىدىسىنى خۇلاسىلەپ چىقتى.

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە، رايون ئىچىدە 100 گە يېقىن ئۆمۈرچىلىك دۇكىنى بولۇپ، كۆپ قىسمى «بىر ئائىلە بىر ئوچاق، بىر ئۇستىدا بىر شاگىرت» بولۇشتەك ئاددىي قول سانائىتى ئىشلەپچىقىرىشى بويىچە ئىش ئېلىپ بارااتتى. مەھسۇلات مىقدارى ئاز، ئەمگەك كۈچى زور، ئۇنىڭ ئۇستىكە ناھايىتى مۇقىم ئەمەس ئىدى. ھەمكارلىشىش ھەرىكىتىدە ئۆمۈرچىلەر كوپېراتىپى، گۇرۇپپىلىرى تەشكىللەندى. 1956-يىلى بىرلەشتۇرۇلۇپ، «دولقۇن» بەش خىل مېتال قوراللىرىنى ياساش زاۋۇتى ۋە «ئىتتىپاق» كۇندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان مېتال بۇيۇملىرى زاۋۇتى قۇرۇلدى. قىسىپ سوقۇش بولقىسى، گاز بولقىسى قاتارلىق ماشىنىلاشقان ئۇسكۇنىلەر تەدرىجىي سەپلەندى. ئۇنىڭ بىلەن بەزى ئەنئەنىۋى داڭلىق مەھسۇلاتلار قېيىپ چىقىلدى ۋە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. مەسىلەن: سۇن چاۋفېڭنىڭ «قوش قاپاق» قىڭربىقى، ئامىل ھوشۇرنىڭ ئورغىقى، ئابلىزنىڭ كەتمىنى قاتارلىقلار. بۇ داڭلىق مەھسۇلاتلار ھەر مىللەت ئاممىسى ئارىسىدا يۇقىرى ئابرويغا ئىگە بولغاچقا، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بازار تاپقاندى. 60-يىللاردىن كېيىن، ئىچكىرىنىڭ يېنىك سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ زور تۇركۈمدە شىنجاڭغا كىرىشى بىلەن، بۇ ئەنئەنىۋى مەھسۇلاتلار تەدرىجىي شاللىنىپ، زاۋۇتلار باشقا مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتىلدى.

1980-يىلدىن كېيىن ھەرقايسى سايامەت بۇيۇملىرى ماگىزىنلىرىدا، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بازىرىدىكى كېسىش سايمانلىرى پوكىيى ۋە يايما تەنزىلەردە پارقىراپ تۇرىدىغان شىنجاڭ پىچقى تىزىلدى. كۆپ قىسمى شىنجاڭ يېڭىسارنىڭ مەھسۇلاتى بولۇپ، يەنە يەرلىك يەككە قول سانائەتچىلەرنىڭ مەھسۇلاتلىرىمۇ بار. بۇ پىچاقلارنىڭ بېزىلىشى كۆركەم، بولۇپمۇ پىچاق سېپى ئالاھىدە ئىشلەنگەن بولغاچقا، نۇرغۇن سايامەتچىلەرنى جەلپ قىلدى.

3-باب يېنىك سانائەت

1-پاراگراف بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇا شەھىرىدە بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ھەر مىللەت قول سانائەتچىلىرى ۋە ئىش مەيدان خوجايىنلىرى، ئۆمۈرچىلىك، قۇيمىچىلىق ۋە تۇنىكە پىششىقلاپ ئىشلەشتەك ئاددىي ئىشلەپچىقىرىش شەكلى ئارقىلىق، سانائەت، دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى،

خەلق تۇرمۇشى ۋە قاتناش-ترانسپورت ئىشلىرىنى دەسلەپكى دەرىجىدىكى بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى بىلەن تەمىنلەيتتى. دېھقانچىلىق قوراللىرىدىن ئاساسلىقى كەتمەن، تۆمۈر گۈرجەك، جۆتو، ساپان، ئورغاق، ئارا-تاماق قاتارلىقلار، سانائەت قوراللىرىدىن كۈلۈچ، بولقا، ئامبۇر، پالتا، ھەرە ۋە ئەندۈزا قاتارلىقلار، كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان بۇيۇملاردىن تۆمۈر مەش، كاناي، چىلەك، داس، چۆگۈن، قازان، چۆمۈچ، قوشۇق قاتارلىقلار، ھارۋا ۋە ماشىنا زاپچاسلىرىدىن تاقا، ئىگەر-جابدۇق، بەش خىل مېتال پارچە زاپچاسلىرى ۋە ھارۋا ياساش، رېمونت قىلىش كەسپى قاتارلىقلار بار ئىدى.

تۆمۈرچىلىك ۋە قاگالتىرلارنى پىششىقلاپ ئىشلەش ئۇسكۇنە-قوراللىرى ئاددىي بولۇپ، ئىگىلىگەن بىرى كىچىك، كۆپ ساندىكىلىرى شەخسىي تىجارەت قىلاتتى. تۆمۈرچىلىك دۇكانلىرىدا پەقەت بىر ئۇستا بىر-ئىككى شاگىرت بىلەنلا ئىش باشلىيالايتتى. قاگالتىرلىق دۇكانلىرىدا پەقەت بىر ئادەم قەلەي پىششىقلاپ ئىشلەش بىلەن شۇغۇللىناتتى. قوراللىرى ئاددىي، مەھسۇلاتى يەككە بولۇپ، تېپىك كىچىك ئىشلەپچىقىرىش شەكلى ئىدى. قۇيمىچىلىققا مۇئەييەن ئۇسكۇنە ۋە ئادەم كۈچى كېتەتتى، بىر ئادەمگە تاينىپ تىجارەت قىلىش تەس ئىدى. پەقەت كەسىپ خوجايىنلىرى بىرلىشىپ ئاچقان قۇيمىچىلىق دۇكان-قورۇلاردا بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىققىلى بولاتتى. نەمۇنىدىكى رېشىن يولغا جايلاشقان داخۇا قۇيمىچىلىق قورۇسى تاسمىلىق ھارۋا قاتارلىق ئاددىي ماشىنىلاشقان پىششىقلاپ ئىشلەپچىقىرىش ئۇسكۇنە-لىرىنى سېتىۋېلىپ، ھارۋا، ئامبۇر قاتارلىق ئەڭ ئاددىي مېتال بۇيۇملىرىنى پىششىقلاپ ئىشلىدى. ئۇلاغ ھارۋىسىنى ياساش، رېمونت قىلىش بىلەن شۇغۇللىنالايدىغانلار بولسا تەرەققىي قىلىپ مۇئەييەن تېخنىكا ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىنى ھازىرلىغان پىششىقلاپ ئىشلەش ئورنىغا ئايلاندى.

1954-يىلى 11 ئائىلىلىك قاگالتىرچىلىق قول سانائەتچىلىرى تەشكىللىنىپ، تۇنجى قاگالتىرچىلىق ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ، ناھايىتى تېزلا ئۇچكە تەرەققىي قىلدى. 1955-يىلى بىرلەشتۈرۈلۈپ 1-قاگالتىرچىلىق كوپېراتىپىغا ئايلاندۇرۇلدى. كوپېراتىپ ئەزالىرى 54 كە يەتتى. 1956-يىلى كۆپىيىپ 95 كە يەتتى. ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىپ، ئۆزلىرى سېتىشتىن دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا، تەمىنات كوپېراتىپلىرى زاكاز قىلغان مالالارنى پىششىقلاپ ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەردى. تۆمۈر مەش، كاناي، داس، چىلەك، قوشۇقلارنى ئىشلەپچىقاردى. 1958-يىلى ھەرقايسى تۆمۈرچىلىك كوپېراتىپلىرى بىرلەشتۈ-رۈلۈپ، «دولقۇن» بەش خىل مېتال قوراللىرىنى ياساش زاۋۇتى ۋە «ئىتتىپاق» بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى ھەمدە شامال ساندۇقىنى ئادەم كۈچى ئارقىلىق ھەرىكەتلەندۈرۈش، قول بىلەن بازغان ئۇرۇشتەك ئېغىر ئەمگەكتىن دەسلەپكى قەدەمدە قۇتۇلۇپ، ماشىنا بىلەن بازغانلاش، ئېغىر بېسىم بىلەن قېلىپقا سېلىش، شامال ساندۇقىنى ماشىنىلاشتۇرۇشنى تەدرىجىي ئەمەلگە ئاشۇردى. قىڭراق قاتارلىق ئەنئەنىۋى داڭلىق مەھسۇلاتلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش بىلەن بىرگە، يېڭى مەھسۇلاتلارنى ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلدۇردى. 1970-يىلدىن كېيىن «ئىتتىپاق» بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى زاۋۇتى ھارۋا بېسىمى ئارقىلىق بېسىش-قىسىش ماشىنىسى ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتىلدى. كېيىن ساي يولى تەرەپكە كۆچۈپ بېرىپ، كان ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ئۆچۈن كان ماشىنىسى ۋە تاش ئېزىش ئۇۋىتىش ماشىنىسى زاپچاسلىرىنى ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتىلدى. «دولقۇن» بەش خىل مېتال قوراللىرىنى ياساش زاۋۇتى تۆمۈر گۈرجەك، جۆتو ئىشلەپچىقىرىشنى كەسىپ قىلغان زاۋۇتقا ئۆزگەرتىلدى. كېيىن باجياخۇغا كۆچۈرۈلدى.

خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى قۇيمىچىلىق قورۇسى بىلەن بەش خىل مېتال ئىش مەيدانى ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى يەرلىك دۆلەت ئىلكىدىكى زاۋۇتقا ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، مەسـ-لەن، فار-فۇر زاۋۇتى، قىزىل يۇلتۇز قۇيمىچىلىق زاۋۇتى، تېيانشان ماشىنا رېمونت زاۋۇتى قاتارلىقلارنىڭ

ھەممىسى تەرەققىي قىلىپ كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ، ئۇسكۇنىلىرى تولۇق، ئىشلەپچىقىرىشى مۇقىم بولغان زاۋۇتلارغا ئايلاندى.

1966-يىلى تېيانشان رايونى يەرلىك كىچىك ئاممىۋى سانائەتنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرغاندىن بۇيان، بىر تۈركۈم بەش خىل مېتال بۇيۇملىرى كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان رايون-مەھەللە زاۋۇتلىرى ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇلدى. بىرىنچى تۈركۈمدىكى رايونغا قاراشلىق زاۋۇتلاردىن تېيانشان پۈرۈنا زاۋۇتى، قىزىل بايراق ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى بار. مەھەللە زاۋۇتلىرىدىن غالىبىيەت يولى چىراغ سايمانلىرى زاۋۇتى، غالىبىيەت بەش خىل مېتال زاۋۇتى، شىمالىي ئازادلىق يولى 1-، 2-بەش خىل مېتال زاۋۇتى، شىمالىي شىنخۇا يولى ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى، ئىتتىپاق يولى بەش خىل مېتال زاۋۇتى ۋە دېزىل ماشىنىسى قوشۇمچە زاپچاسلىرى زاۋۇتى بار. كېيىن قۇرۇلغانلىرىدىن يەنە تىنچلىق يولى ئۇنىۋېرسال ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، قىزىلتاغ ئۇنىۋېرسال ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، قىزىلتاغ كۆمۈر-گاز سايمانلىرى زاۋۇتى، شىمالىي ئازادلىق يولى ئىندۇكسىيە زاۋۇتى، غالىبىيەت يولى پار تۇرۇبىسى زاپچاسلىرى زاۋۇتى، دۇڭمېن ئىس-تۇنەك، چاڭ-توزان يوقىتىش زاۋۇتى ۋە غالىبىيەت قۇيمىچىلىق زاۋۇتى قاتارلىقلار بار. 1987-يىلىغا كەلگەندە رايون-مەھەللە زاۋۇتلىرىدىكى بەش خىل مېتال مەھسۇلاتلىرىدىن قۇيمىچىلىق زاپچاسلىرى، تۇرلۇك پۈرۈنا، ماشىنا ئورۇندۇقى، كۇن نۇرلۇق لامپا قېپى، توك ئېقىمى ئىندۇكسىيىسى، ئاپتوماتىك بېسىم تەڭشىگۈچ، گاز ئوچىقى، ئۆي ھاۋاسىنى تەڭشىگۈچ، پولات دېرىزە، تاش بازغان، جىن چىراغ، ھاراق بوتۇلكىسى ئاغزى، ناھال، دېزىل ماشىنىسى زاپچاسلىرى، ماشىنا مېيى سۈزگۈچ، ئۇلفىرا قىزىل نۇر بىلەن قورۇتۇلىدىغان ئوچاق قاتارلىقلار بار بولدى.

2-پاراگراف ھۇنەر-سەنئەت، گۈزەل سەنئەت

ئازادلىقتىن ئىلگىرى داشىك كوچىسىدا (بۇگۈنكى شياۋشىزى ئېتراپى) لياڭ ئائىلىسىنىڭ قەغەز ئويما بىلەن شۆ ئائىلىسىنىڭ قەغەز كەسمىسى بار ئىدى. «ۋۇ بېنتاڭ» قەغەزگە ياكى رەختكە چاپلانغان رەسىم سېتىش جەھەتتە خېلى داڭقى بار دۇكان ئىدى. ئاتاقلىق نەققاش-ھەيكەلتىراشتىن جاڭ توڭلى، خەت ئويۇش سەنئەتكارىدىن نيەن شاڭيۇن بار ئىدى. داشىزى ۋە شياۋشىزىدا يەنە «يۇ شىك ئالتۇن دۇكىنى»، «دې يۇمنشياڭ»، «خۇيياۋلۇ» ۋە «جىن دېلۇ» قاتارلىق كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ بىرقانچە ئالتۇن-كۈمۈش سېتىش بىناسى بار بولۇپ، ناھايىتى يۇقىرى ھۇنەر-سەنئىتى ئارقىلىق تۇرلۇك ئالتۇن، كۈمۈش، مەرۋايىت قاتارلىق زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەيتتى. ئەڭ ئومۇمىيۈزلۈك بولغان زىبۇ زىننەتلەردىن ئۇزۇك، زەنجىر، بىلەزۈك، ھالقا ۋە چاچ زىننەت بۇيۇملىرى بار ئىدى. بولۇپمۇ ئانارىدەك قىزىل ياقۇت كۆزلۈك ئۇزۇك ھەر مىللەت ئاياللىرىنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان زىننەت بۇيۇمى ئىدى.

1958-يىلى داشىزىدا گۈزەل ھۇنەر-سەنئەت زاۋۇتى قۇرۇلدى (1973-يىلى شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى). ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرىدىن كەشتىلەنگەن ھۇنەر-سەنئەت بۇيۇملىرى ۋە گۈل ئويۇلغان ھۇنەر-سەنئەت بۇيۇملىرى بار ئىدى. يەنە ئالتۇن-كۈمۈش زىننەت بۇيۇملىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەيتتى. 1965-يىلى قۇرۇلغان شىنجاڭ قاشتېشى ھەيكەلتىراشلىق زاۋۇتى (خەلق يولىدىكى 64-قورۇ) شىنجاڭ بويىچە ئەڭ چوڭ قاشتېشى زاۋۇتى ھېسابلىنىدۇ. 1974-يىلى مەزكۇر زاۋۇتنىڭ قاشتېشى ئويمىسى «ھاۋا رەڭ قاشتېشى قوتىسى» مەملىكەت بويىچە قاشتېشىغا ئويۇلغان چىش ھۇنەر-سەنئىتى مەھسۇلاتى بويىچە 1-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. يەنە «مۇنار ئوچىقى» قاتارلىق نادىر مەھسۇلاتنى ئىجاد قىلدى. 1987-يىلى بۇ زاۋۇتنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىسى 162 گە، يىللىق

مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 30 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1973-يىلى تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاپتونوم رايوندىكى مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ قوللىشى ئاستىدا جەنۇبىي ئازادلىق يولىدا مىللىي زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرى زاۋۇتى قۇردى. كېرەكلىك بولغان ئالتۇن ۋە كۈمۈشنى دۆلەت پىلان بويىچە تەقسىم قىلىپ بەردى. 1976-يىلى كۈمۈشتىن 1000 سەر، ئالتۇندىن ئون سەر بەردى. ئالتۇن پەقەت تۇرلۇك ئالتۇن يالتىلغان زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەشكە ئىشلىتىش بىلەنلا چەكلەندى. ياقۇت كۆزلۇك ئۇزۇك، ھالقا، بىلەزۈك، زەنجىر قاتارلىق ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى 30 خىلدىن ئاشاتتى. يەنە ئالتۇن-كۈمۈش زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەشتە كېرەكلىك بولغان ماتېرىياللارنى ئىشلەپچىقىرىشنىمۇ ئۆز ئۈستىگە ئالدى. 1985-يىلىدىن كېيىن ئالتۇن زىبۇ زىننەتلەر ئامما ئارىسىدا كەڭ تارقالدى. داشىزىدىكى كۆزەينەك دۇكىنىدا ئالتۇن زىبۇ زىننەتلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش نۇقتىسى قۇرۇلدى.

تيانشان رايونلۇق ئەينەك زاۋۇتى 1983-يىلدىن باشلاپ كۆپ خىل ھۇنەر-سەنئەت، گۈزەل-سەنئەت بۇيۇملىرىنى ئېچىپ بازارغا سالدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەينەك مەنزىرە رەسىمى بىلەن قۇشلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن رەسىمنىڭ مەھسۇلات مىقدارى ئەڭ چوڭ بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆيلەرنىڭ ئىچىنى بېزەش-گۈزەللەشتۇرۇشتىن باشقا ئاساسلىقى مۇكاپات بۇيۇملىرى ۋە سوۋغا بۇيۇملىرى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدى.

ئۇندىن باشقا بەزى مەھەللە زاۋۇتلىرى، دۇكانلار يەنە باشقا گۈزەل ھۇنەر-سەنئەت مۇلازىمىتى بىلەن شۇغۇللاندى. مەسىلەن: لەۋھە ياساش، گۈزەل-سەنئەت تېخنىكىسىنى لايىھىلەش قاتارلىقلار.

3-پاراگراف كىيىم-كېچەك

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى)نىڭ ئالدى-كەينىدە، خۇنەن، خۇبېيلىق تىككۈچىلەر ئاساس قىلىنغان ئون نەچچە ئائىلىلىك كىيىم-كېچەك دۇكىنى خەلق مەيدانىدىكى كىيىم دۇكىنى كوچىسىغا جەم قىلىنىپ، كىيىم-كېچەك كەسپى بويىچە بىر كوچا-مەھەللە ھاسىل قىلىندى. كۆپ قىسمى ئۇستىلار شاگىرتلارنى يېتەكلەيدىغان كىچىك دۇكانلار بولۇپ، رەختنى پىششىقلاپ ئىشلەيتتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئالىي دەرىجىلىك كىيىم دۇكانلىرى يەنە تېياتىر ئورۇنلىغۇچىلارنىڭ كەشتىلەنگەن كىيىملىرىنى ۋە ئالىي دەرىجىلىك تېرە پەلتۇلارنى تىكەتتى. تىجارىتى جانلىق ئىدى. پىششىقلاپ ئىشلەش دائىرىسى بىلىك كىيىم، پاختىلىق كىيىم، جۇۋا، يەڭ كۆڭلەك قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. بەزىلىرى يەنە ھەربىي كىيىم-كېچەكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان نۇقتىغا ئايلانغانىدى. ھەتتا تۇغۇلغان كۈننى خاتىرىلەشتە كىيىدىغان كىيىملەرنىمۇ پىششىقلاپ ئىشلەش مۇلازىمىتىنىمۇ قىلاتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) مەيدان ياسلىپ، كىيىم دۇكانلىرى كوچىسى كۆچۈرۈش دائىرىسىگە كىرگۈزۈلۈپ، مىس دۇكانلىرى كوچىسى بىلەن بىرگە چېقىپ تاشلاندى. كىيىم-كېچەك كېسىش-تىكىش دۇكانلىرى ھەرقايسى جايلارغا تارقىلىپ كەتتى.

ئازادلىقتىنكىڭ دەسلىپىدە، سىرتقا ئېچىۋېتىلگەن تىككۈچىلىك دۇكانلىرى 46 بولۇپ، خادىملىرى 90 دىن كۆپ ئىدى. ئاساسلىقى شەرق، غەرب، جەنۇب، شىمال چوڭ كوچىلىرىغا تارقالغان (بۇگۈنكى داشىزىنى مەركەز قىلغان شىمالىي ئازادلىق يولى ۋە جۇڭسەن يولى)، كۆلىمى بىرقەدەر يۇقىرى بولغانلاردىن شەرقىي چوڭ كوچىدىكى شىنخەڭ كاستۇم كىيىم دۇكىنى، نەنگۇەندىكى ئەمەتجان كاستۇم دۇكىنى، نەنلياڭدىكى مەخسۇم مىللىي كىيىم-كېچەك دۇكىنى ۋە مەخسۇس چەت ئەللىكلەر ئۈچۈن

كاستۇم تكسپ بېرىدىغان جاڭ لاۋدېك كاستۇم كىيىم دۇكىنى بار ئىدى. بۇ كىيىم-كېچەك دۇكانلىرىنىڭ ھەرقايسىسىدا ئوندىن كۆپ تىكىش ماشىنىسى، 20 ئەتراپىدا يالانما ئىشچى بار ئىدى. ئادەتتە كاستۇم، جۇڭسەن پوسۇنىدىكى كىيىم ۋە باشقا كىيىم-كېچەك ئۈچۈن ئەكەلگەن رەختلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەيتتى ھەم كىيىم تىكسپ ساتاتتى. يىللىق مەھسۇلات مىقدارى 50 مىڭ قۇرغا يېتەتتى. بەزىلىرى دۇكانىنىڭ ئالدى تەرىپىدە رەخت سېتىپ، كەينى تەرىپىدە كىيىم تىكەتتى.

1954-يىلى شىنفېڭ كاستۇم بۇرۇلكا دۇكىنىنىڭ دىرېكتورى سۇي گۇاڭشۇن باشلامچىلىق بىلەن ھەمكارلىشىش يولىغا مېڭىپ، ئون نەچچە تىككۈچىلىك دۇكىنىنى ھەربىرىنى كەلتۇرۇپ، 1-كىيىم-كېچەك ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىنى تەشكىللىدى. ئارقىدىنلا گوجىئەن يەنە 20 دىن كۆپ ئادەمنى ھەربىرىنى كەلتەندۇرۇپ 2-كىيىم-كېچەك ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىنى قۇردى. 1955-يىلى ئايرىم-ئايرىم ھالدا 1-، 2-كىيىم-كېچەك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپىغا ئۆزگەرتىلدى. 1956-يىلى «شىنمىن» ، «شىنفېڭ» ، «چىڭ فېڭتەي» قاتارلىق سەككىز يەككىلەر بىرلىشىپ ئاچقان كىيىم-كېچەك دۇكانلىرىدا ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش يولغا قويۇلدى. 1958-يىلى تيانشان رايونىدا جەمئىي يەتتە كىيىم-كېچەك ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى، گۇرۇپپىسى ۋە ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار بىرلىشىپ تىجارەت قىلىدىغان كېسىش-تىكىش زاۋۇتى بولۇپ، خادىملىرى 600 دىن كۆپ ئىدى. ئىشلەپچىقىرىش تىجارەت شەكلىدە بۇرۇنقى كەلگەن رەختلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەشتىن تۇركۈم-تۇركۈم-لەپ ئىشلەپچىقىرىشقا تەرەققىي قىلىپ، ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزلىرى سېتىشتىن سودا سىستېمىسى بويىچە ھۆددىگە ئېلىپ سېتىشقا ئۆزگەرتىلىپ، مەھسۇلات بىلەن سېتىش ئايرىۋېتىلدى. 1960-يىلى تەڭشەپ بىرلەشتۇرۇش ئېلىپ بېرىلىپ، كوپېراتىپتىن زاۋۇتقا ئۆزگەرتىلدى. 1-، 2-، 4-كىيىم-كېچەك ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق كوپېراتىپى بىرلەشتۇرۇلۇپ ماي كىيىم-كېچەك كېسىش-تىكىش زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 400 دىن ئوشۇق بولۇپ، پۈتۈن شەھەردىكى قول سانائىتى سىستېمىسى بويىچە ئەڭ چوڭ كىيىم-كېچەك كارخانىسى بولۇپ قالدى. 1963-يىلى مەزكۇر زاۋۇتنىڭ يىللىق ئىشلەپچىقارغان كىيىم-كېچىكى 100 مىڭ قۇرغا، مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1964-يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كىيىم-كېچەك، باش كىيىم، ئاياغ كىيىم سانائىتى شىركىتى قۇرۇلۇپ، تيانشان رايونىغا قاراشلىق كىيىم-كېچەك زاۋۇتى، كوپېراتىپىنىڭ ھەممىسى مەزكۇر شىركەتنىڭ باشقۇرۇشىغا كىرگۈزۈلدى.

1965-يىلدىن كېيىن، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ئاممىغا قولايلىق يارىتىش، كىيىم تىكىش قىيىن بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئائىلە ئايالىرىنى سەپەرۋەر قىلىپ جەمئىيەتكە يۈزلەندۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىشقا تەشكىللىدى. جەنۇبىي ۋە شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى برقانچە كىيىم تىكىش دۇكانلىرىنى ئاچتى. شۇندىن كېيىن يەنە تىنچلىق يولى تىكمىچىلىك زاۋۇتى، غالىبىيەت يولى تىكىش دۇكىنى، يېڭى دېموكراتىيە يولى لىشىن تىكىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. بۇ زاۋۇت، گۇرۇپپىدىكى تىكىش ماشىنىسىنى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئۆزلىرى ئېلىپ كەلگەن بولۇپ، تىجارەت ئۇسۇلى بىرقەدەر جانلىق ئىدى. يەنى تۇركۈملەپمۇ ئىشلەپچىقىراتتى. كەلگەن رەختلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەشتەك پارچە تىجارەت بىلەنمۇ شۇغۇللىنىشنى ئەسلىگە كەلتۇردى. 1970-يىلدىن كېيىن ياشلار ياخشى كۆرىدىغان كىيىم-كېچەكلەر بىر خىل مودا كىيىمگە ئايلانغاچقا، مۇئەييەن بازار ئېھتىياجىنى شەكىللەندۇردى. بۇنىڭ بىلەن مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى كىيىم-كېچەك پىششىقلاپ ئىشلەش كەسپى تېخىمۇ زور تەرەققىياتقا ئېرىشتى. بولۇپمۇ جەنۇبىي ۋە شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە

ئش باشقارمسى قۇرغان كىيىم-كېچەك پىششىقلاپ ئىشلەش كەسىپلىرى مەھەللە سانائىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئش كۇتۇپ تۇرغان نۇرغۇن ياشلار ئىشقا ئورۇنلاشتى. 1985-يىلى تيانشان رايونلۇق دەۋر كىيىم-كېچەك زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، 30 نەچچە ياش ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئاساسلىق مەھسۇلاتى كوپتا بولۇپ، شۇ يىلى مەھسۇلات قىممىتى 144 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1987-يىلى مەھەللە ئش باشقارمىلىرىدىكى كىيىم-كېچەك پىششىقلاپ ئىشلەش كەسىپىنىڭ مەھسۇلات قىممىتى جەمئىي 1 مىليون 803 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئش باشقارمىسىنىڭ كىيىم-كېچەك پىششىقلاپ ئىشلەشتە ياراتقان مەھسۇلات قىممىتى 975 مىڭ 600 يۈەنگە يېتىپ، مەھەللە ئش باشقارمىسىنىڭ پۈتۈن يىللىق سانائەت مەھسۇلات ئومۇمىي قىممىتىنىڭ 43% نى ئىگىلىدى.

ئۇندىن باشقا جياڭشى، جېجياڭ ئەتراپىدىن ئۇرۇمچىگە ئېقىپ كەلگەن يەككە تىككۈچىلەر چوڭ-كىچىك كوچىلاردا يايما ئورنى قۇرۇپ، كىيىم-كېچەك نۇسخىلىرىنىڭ ئالماشتۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئالاھىدە كىيىم-كېچەكلەرنى تىكىش قىيىن بولۇش زىددىيىتىنى پەسەيتىش ۋە ئاممىغا قولايلىق يارىتىش جەھەتتە ياخشى رول ئويناندى.

4-پاراگراف تېرە-يۇڭ، كۆن-خۇرۇم

ئۇرۇمچى تارىختىن بۇيان چارۋىچىلىق كەسپى تەرەققىي قىلغان، تېرە-يۇڭ، كۆن-خۇرۇم بايلىقى مول جاي بولۇپ، ئەنئەنىۋى تېرە-يۇڭ، كۆن-خۇرۇم كەسپى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈلگۈشى يىللىرى، ئۇيغۇر مىللىتىدىن بولغان كۆن-خۇرۇم ئۇستىسى زايىتىنىڭ ئون نەچچە شاگىرتى شور بۇلاق ۋە شىخابا ئەتراپلىرىدا كۆن-خۇرۇم دۇكانلىرىنى ئاچقانىدى. تېرىنى ئاشلاش ۋە قول بىلەن قىرىش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئاشلانغان تېرە ئىشلەپچىقىراتتى. تېخنىكا سەۋىيىسى چەكلىك بولغانلىقتىن، تېرىدىكى سېسىق پۇراق پاكىز يوقىمايتتى. يەرلىك ئۇسۇلدا بويالغاچقا، خۇرۇم يۈزىدىكى رەڭ ئوگاي ئۆچۈپ كېتەتتى. كۆن-خۇرۇمنىڭ سۈپىتىمۇ مۇقىم ئەمەس ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 12-يىلى (1923-يىلى) دىخۇا باش سودا ئۇيۇشمىسى مەبلەغ توپلاپ، نەمۇنىدە دىخۇا تېرە زاۋۇتىنى ئېچىپ، سۈپەت ئىنتىپاقىدىن تېخنىك-ئۇستىلارنى تەكلىپ قىلىپ، تېرە ئاشلاش يېڭى ھۈنەر-سەنئىتىنى كىرگۈزۈپ، قىسمەن ماشىنا ئۇسكۇنىلىرىنى سېتىۋالدى. زاۋۇت باشقۇرۇش تەجرىبىسى كەمچىل بولغانلىقتىن، ناھايىتى تېزلا زىيان تارتىپ تاقىلىپ قالدى. لېكىن تېرە-خۇرۇم كەسپى ئۇچۇن بىر تۇركۈم ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەپ بەردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى) نىڭ ئالدى-كەينىدە، ساقىئاخۇن، رىشىت ئاخۇن قاتارلىق بىر تۇركۈم ئۇيغۇر تېرە-خۇرۇم ئۇستىلىرى يېنخې كوچىسى ئەتراپىغا يىغىلىپ، ئائىلە خاراكتېرىدىكى كۆن-خۇرۇم دۇكانلىرىنى ئاچتى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئېچكىرىدىن شىنجاڭغا كەلگەن خەنزۇ ئەنفۇچېن، ۋاڭ ۋىنيەن، جاڭ بوسېن، ئەن ۋېيچى قاتارلىقلار جىشىڭ شىركىتىنى ئېچىپ، تېرە-خۇرۇم پىششىقلاپ ئىشلەپ تىجارەت قىلىپ، شىنجاڭ بىلەن ئېچكىرىنىڭ ماددىي-ئەشيا ئالماشتۇرۇشىنى كۈچەيتتى. تېرە-خۇرۇم مەھسۇلاتلىرىدىن ئاساسلىقى ئۆتۈك، ئاياغ، ئىگەر، بويۇنتۇرۇق، ھارۋا جابدۇقلىرى ۋە غىلاپ، قورال قاپچۇقى قاتارلىقلار بار ئىدى. تېرىچىلىكتە قوي تېرىسى ئاساس قىلىنغان بولۇپ، تۇرلۇك خۇرۇم چاپان، قۇلاقچا ئىشلەپچىقىراتتى. يەنە ئاز مىقداردا تۈلكە تېرىسى، قاما تېرىسى ۋە قۇندۇز تېرىسىدىن ئالىي دەرىجىلىك خۇرۇم كىيىملەرنى پىششىقلاپ ئىشلەپچىقىراتتى. ئابدۇرىشىت ھاجى ئاتا-بالا نەنگۇەندىكى يۇسەيخاڭ كوچىسىدا تېرە-خۇرۇم ماللىرى دۇكىنى ئېچىپ،

دۆكانىنىڭ ئالدى تەرىپىدە تىجارەت قىلىپ، كەينى تەرىپىدە پىششىقلاپ ئىشلەپچىقىرىپ، ماتېرىياللارنى ئىنچىكىلىك بىلەن تاللاپ، سۈپەتنى تەكشىلەپ، ھايۋان تېرىسىدىن كىيىم-كېچەك ئىشلەشتە خېلى يۇقىرى ئىناۋەتكە ئىگە بولغانىدى. كىيىم-كېچەك كەسپى ئۆزئارا قايچىلاشتۇرۇلۇپ ئېلىپ بېرىلغاچقا، كىيىن ھايۋان تېرىسىدىن كىيىم-كېچەك تىكىش كەسپىي دۆكانلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئانچە كۆپ بولمىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، خام تېرە دۆلەت بىر تۇتاش سېتىۋالىدىغان ماددىي ئەشيا قاتارىغا كىرگۈزۈلگەنلىكتىن، يەككە كۆن-خۇرۇم دۆكانلىرى تەدرىجىي شاللىنىپ كەتتى. كۆن-خۇرۇم سانائەتچىلىرى ھەمكارلىشىش ھەرىكىتى ئارقىلىق، ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق كوپېراتىپ گۇرۇپپىلىرىغا تەشكىللىنىپ، تېرە-خۇرۇم مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەشكە يۈزلەندى. 1956-يىلدىن كېيىن، پىلان بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇش ئاستىدا، تېرە-خۇرۇم ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرى ئۆزلىرىدىكى خام ئەشيا بىلەن تەمىنلەشنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، مۇئەييەن مىقداردا خام تېرە پىششىقلاپ ئىشلەپ چىقتى. 1958-يىلغا كەلگەندە يېڭى نۇر باش كىيىم ھەمكارلىق كوپېراتىپى يىلغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن خام قوي تېرىسىدىن 10 مىڭنى پىششىقلاپ ئىشلەپ چىقتى. زاۋۇتقا ئۆزگەرگەندىن كېيىن يىلغا 40 مىڭغا كۆپەيتتى. 1959-يىلى ئاۋانگارت تېرە-خۇرۇم زاۋۇتى 3000 غا يېقىن كالا تېرىسىنى پىششىقلاپ ئىشلىدى. 1973-يىلى ئاۋانگارت تېرە-خۇرۇم زاۋۇتى ۋە باشقا تېرە-خۇرۇم، تېرە-يۇڭ كىيىم-كېچەك زاۋۇتلىرى شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەندىن كېيىن، رايون-مەھەللە سانائىتىدە تېرە-يۇڭ، تېرە-خۇرۇم پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان كارخانىلار قالمىدى.

1975-يىلى غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىشى باشقارمىسى، ھەربىرلەر ئائىلە-تاۋابئاتلىرى، تۇرمۇشتا قىينىچىلىقى بار ئائىلىلەر ۋە مېيىپلارنى تەشكىللەپ، غالىبىيەت يولى تېرە زاۋۇتىنى قۇردى. 1976-يىلى لىۇداۋان مەھەللە ئىشى باشقارمىسى قىزىلتاغ تېرە زاۋۇتىنى قۇرۇپ، مەخسۇس قوي تېرىسىنى ئاشلىدى. بۇ زاۋۇتنىڭ 27 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچىسى بار ئىدى. غالىبىيەت يولى تېرە زاۋۇتى چوڭ زاۋۇتلاردىن ئاشقان ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ، ئەمگەك قوغدىنىش تېرە پەلەيلىرىنى تىكىش بىلەن تىجارەت باشلاپ، كىيىن تىكىش ماشىنا-ئۇسكۇنىلىرىنى ئېلىپ، كۆلىمىنى تەدرىجىي كېڭەيتتى. 1979-يىلى مەزكۇر زاۋۇت تېيانشان رايونلۇق خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈلۈپ، تېيانشان رايونلۇق خەلق ئىشلىرى پاراۋانلىق تېرە زاۋۇتى دەپ نام بېرىلىپ، مەھسۇلاتلىرى قوي تېرىسى بىلەن قوي يۇڭىدىن ئىشلەنگەن پىنجەك ئىشلەشكە كۆپەيتىلدى. 1984-يىلدىكى ئىشچى-خىزمەتچىسى 75 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدىكى 37 نەپىرى مېيىپ ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئىدى. يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 270 مىڭ يۈەنگە يەتتى. شۇ يىلى 7-ئايدا قىزىلتاغ تېرە زاۋۇتى تېيانشان رايونلۇق خەلق ئىشلىرى پاراۋانلىق تېرە زاۋۇتىغا قېتىۋېتىلىپ، مەزكۇر زاۋۇت خام تېرە ئاشلاشتىن تېرە-يۇڭ پىششىقلاپ ئىشلەپچىقىرىشقا تەرەققىي قىلىپ بىر يۈرۈش ئىشلەپچىقىرىش ئۈسۈلىنى شەكىللەندۈردى. زاۋۇت غالىبىيەت يولىدىن لىۇداۋاندىكى ئەسلىدىكى قىزىلتاغ تېرە زاۋۇتى ئىچىگە كۆچۈرۈلدى. بۇ زاۋۇتنىڭ غالىبىيەت يولىدىكى ئەسلى ئورنى تېرە-يۇڭ پىششىقلاپ ئىشلەپچىقىرىدىغان سېخ قىلىندى. 1987-يىلغا كەلگەندە زاۋۇتنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ سانى 97گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى مېيىپ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانى 50 نەپەر بولۇپ، ئومۇمىي ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانىنىڭ 51.5% نى ئىگىلىدى. مۇقىم مۇلكى 510 مىڭ يۈەن بولۇپ، مەھسۇلاتلىرى قوي تېرىسى ئاشلاشتىن تېرە كىيىم-كېچەك، قۇلاقچا، پەلەي ۋە تېرىدىن ياسالغان ئەمگەك قوغدىنىش كىيىملىرىگە كېڭەيتىلدى. شۇ يىلى ئورۇنلىغان سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 10 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

5-پاراگراف ئۆي جاھازلىرى

ئازادلىقتىن بۇرۇن جياڭنەن كوچىسى ئەتراپىدا ئوندىن ئارتۇق ياغاچ سايمانلىرى دۇكىنى بولۇپ، ئاساسلىقى قاسقان ۋە ياغاچ ئۆي جاھازلىرى ياسايتتى. ۋاڭ ئېنرۇڭ ئالىي دەرىجىلىك مۇرەككەپ بولغان ياغاچ سايمانلىرىنى ياساش بىلەن داڭق چىقارغان. ۋاڭ يۈتىڭ سىرلاش ماھىرى ئىدى. ئائىلە سايمانلىرىدا كونا ئۇسلۇبتىكى ئۈستەل-شىرە ئاساس قىلىناتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىلى (1940-يىلى)نىڭ ئالدى-كەينىدە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن مىس، تۆمۈر كارىۋات ۋە ياغاچتىن ياسالغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇق كىرگۈزۈلدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىشلىتىدىغان ياغاچ سايمانلاردىن ئايلانما ياغاچ كارىۋات، ئۈستەل، بۆشۈك ۋە مىللىيچە نەقىشلەنگەن ساندۇق بار ئىدى. نەنمېندىكى رىشىن يولىدا يەنە بىر شاڭخەي ياغاچ سايمانلار دۇكىنى بولۇپ، مەخسۇس يۇمشاق ئائىلە سايمانلىرىنى، مەسىلەن: كىرېسلو قاتارلىقلارنى ياسايتتى. ئۇندىن باشقا خەلق ئارىسىدا يۈرگەن يەككە ياغاچچىلارمۇ خېلى كۆپ بولۇپ، ئۇلار ئاھالىلەر ئۆيلىرىگە بېرىپ، ئائىلە ياغاچ ئۆي جاھازلىرىنى ياساش بىلەن شۇغۇللىناتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، يەككە ياغاچچىلار ھەمكارلىشىش يولىغا قاراپ ماڭدى. 1955-يىلى سەككىز نەپەر كونا ياغاچچى ئەگلەك-قاسقان زاۋۇتى قۇردى. شۇ ۋاقىتتا ئاران 400 يۈەنلا مەبلىغى بار بولۇپ، پەقەت جەسەت ساندۇقىلا ياسايتتى. ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ئاستا ئىدى. 1958-يىلى توك ھەرە، توك رەندە قاتارلىقلار ئىشلىتىلگەنلىكتىن، ئىشلەپچىقىرىشتا زور تەرەققىيات بولدى. مەھسۇلاتلىرىدا ئەگلەك-قاسقان ياساش ئاساس قىلىندى. 1960-يىلدىن كېيىن، جەنۇبنىڭ بامبۇكتىن ئىشلەنگەن بۇيۇملىرى بىلەن ئىچكىرىنىڭ ئالىيۇمىندىن ئىشلەنگەن مەھسۇلاتلىرى زور مىقداردا شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، مەزكۇر زاۋۇتنىڭ مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازىرى ياخشى بولمىدى. كېيىن ئاستا-ئاستا كەسىپ ئۆزگەرتىپ باشقا ياغاچ مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەشكە، يەنى ئوقۇغۇچىلار پارتا-ئورۇندۇقلىرىنى ياساشقا ئۆزگەرتىلدى. 1973-يىلى شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلگەندىن كېيىن، ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەگلەك-قاسقان ياساش زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى.

1975-يىلى تيانشان رايونلۇق ئۆي جاھازلىرى زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، ياغاچتىن ئۆي جاھازلىرىنى ۋە ئىش بېجىرىش شىرە-ئۈستەللىرىنى ياساشنى ئاساس قىلدى. كېيىن يەنە تۆمۈر-ياغاچ ئۆي جاھازلىرى ياساشنى كۆپەيتتى. ئاساسلىقى تۆمۈر كارىۋات، قاتلىنىدىغان ئۈستەل-ئورۇندۇق قاتارلىقلارنى ياسىدى. قاتلىنىدىغان ئۈستەل-ئورۇندۇقلىرى شىنجاڭنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىدىكى جايلارغا ئاپىرىپ سېتىلدى. بۇ زاۋۇتنىڭ 1987-يىلدىكى ئىشچى-خىزمەتچىسى 71، مۇقىم مۇلكى 252 مىڭ يۈەن بولۇپ، يىلىغا تۈرلۈك تۆمۈر، ياغاچ ئۆي جاھازلىرىدىن 361 مىڭنى ئىشلەپچىقاردى. مەھسۇلات قىممىتى 675 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، پايدا 74 مىڭ يۈەن ئورۇندالدى. شۇ يىلى شەھەرلىك ئەگلەك-قاسقان زاۋۇتىدا 220 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچى بولۇپ، يىلىغا تۈرلۈك ياغاچ سايمانلاردىن 30 مىڭنى ئىشلەپچىقىرىپ، مەھسۇلات قىممىتىنى 2 مىليون 200 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى.

رايون ئىچىدە يەنە سىچۇەن، جېجياڭ ئەتراپىدىكى يېزىلاردىن ئۈرۈمچىگە ئېقىپ كەلگەن ياغاچچىلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار نەنمېندىكى مەركىزىي گۈللۈك ئەتراپىدا ستېخىيىلىك ھالدا ئەمگەك كۈچى بازىرى شەكىللەندۈردى. ئۇلار خېرىدارلارغا ئاساسلىقى چوڭ ئىشكاپ، ئۈستەل، تۈرلۈك ئېگىز-پاكار پۇتلۇق ئىشكاپ ۋە شىرە-ئورۇندۇق، كىرېسلو قاتارلىق تۈرلۈك ياغاچ ئۆي جاھازلىرىنى ياساپ بېرەتتى. ئىككى تەرەپ سايماننىڭ نۇسخىسى، رەڭگىنى ئۆزلىرى پۈتۈشكەچكە، ياغاچچى ماتېرىيال چىقارمايتتى. پەقەت

سايمان سانى بويىچە باھا كېلىشىپ، ئۆيلەرگە بېرىپ مۇلازىمەت قىلاتتى. ياللاپ ئىشلەتكۈچى تاماق، ياتاق ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرەتتى. ئۇلار بازاردا ئەڭ كۆپ بولغاندا نەچچە يۈزگە يېتەتتى. ياغاچچى، سىرچى، كەسكۈچى، تىككۈچى تولۇق بولۇپ، بىر سىستېمىلىق مۇلازىمەتنى ھاسىل قىلغان. بۇ خىل رىقابەت ياغاچ سايمانلىرىنى ياسايدىغان كارخانىلارغا مۇئەييەن بېسىم پەيدا قىلىپ، ئۇلارنى خېلى زور بىر قىسىم ئۆي جاھازلىرى بازىرىدىن مەھرۇم قىلدى.

6-پاراگراف ئىلمە توقۇمچىلىق

شىنجاڭدا قويۇ تېرىسى، پاختا مول. لېكىن ئۇرۇمچىنىڭ پاختا، يۇڭ ئىلمە توقۇمچىلىق سانائىتىنىڭ باشلىنىشى كېيىنرەك بولۇپ، ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرىدا ئېچكىرىدىن كىرگۈزۈلگەن ماللارغا تايىناتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىلى (1940-يىلى)دىن كېيىن نەنلياڭ تەۋسىدە ماشىنا بىلەن پايپاق توقۇش دۇكىنى بارلىققا كەلدى. ئۇنىڭ مەھسۇلاتى مىقدارى ئاز بولۇپ، پوپايكا توقۇشتا يەنىلا ئەنئەنىۋى ھالدا قول بىلەن توقۇيتتى.

1956-يىلىدىن كېيىن، ئىككى رايوندا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ «خەلق» پاختا-يۇڭ ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتى ۋە سەكرەپ ئىلگىرىلەش ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتى قۇرۇلدى. ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرىدىن ماشىنىدا توقۇلغان پوپايكا، ياغلىق، تور ئىشتان، پايپاق قاتارلىقلار بار ئىدى. 1958-يىلى تيانشان رايونلۇق شائخەي سەكرەپ ئىلگىرىلەش يۇڭ يىپ پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، ماتېرىيال پىششىقلاپ ئىشلەش ئارقىلىق پوپايكىلارنى قول ئارقىلىق توقۇدى. شۇ يىلى ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى 8900 يۈەن بولۇپ، ئاران بىر يىل داۋاملىشىپ، 1959-يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1960-يىلى بۇلاق تاغ گۈڭشىسى ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتى (1962-يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى) قۇرۇلدى. شۇ يىلى سەكرەپ ئىلگىرىلەش ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتى يىلىغا 24 مىڭ دانە يۇڭ ئىشتان، 28 مىڭ دانە پوپايكا، 24 مىڭ جۈپ پايپاق توقۇدى. «خەلق» پاختا-يۇڭ ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتى مەھسۇلات قىممىتىنى 650 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى ھەمدە لۆڭگە، ياستۇق لۆڭگىسى ۋە يىپ گىلەم قاتارلىق تۇرلەرنى كۆپەيتتى. 1973-يىلى مەزكۇر زاۋۇت شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. بۇ دەل ھازىرقى جۇڭگو-چەت ئەل بىرلىشىپ مەبلەغ سالغان كارخانا ــ تيانشان يۇڭ ئىلمە توقۇمچىلىق مەھسۇلاتلىرى چەكلىك شىركىتىگە قاراشلىق ئىككىنچى ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتىدۇر.

1972-يىلى تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى بەش نەپەر ئائىلە ئايالىرى قۇرۇق قول ئارقىلىق بىر پايپاق توقۇش زاۋۇتىنى قۇرۇپ، ئۇنىڭغا چاۋياڭ ئىلمە توقۇمچىلىق زاۋۇتى دەپ نام بەردى. ئۇلار تاشلىنىپ قالغان بىرنەچچە ئېغىز كونا ئۆينى رېمونت قىلىپ رەتلەپ ئىش ئۆيى قىلدى. چوڭ زاۋۇتلار كېرەكسىز ئۈسكۈنە قاتارىدا تاشلىۋەتكەن بىرنەچچە قول ئارقىلىق ھەرىكەتلەندۈرۈلىدىغان پايپاق توقۇش ماشىنىسىنى تېپىپ كېلىپ، جاپالىق ئىگىلىك تىكلەشنى باشلىدى. مەبلەغ، تېخنىكا كەمچىل بولغانلىقتىن، بىرىنچى تۇركۈمدىكى مەھسۇلاتنا ھەتتا دەزمالاش ھۇنەر-سەنئىتىمۇ سىرتقى ئورۇنلارنىڭ ھەمكارلىشىشىنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇلار بىر تال يىپ، بىر تال يىڭنىنىمۇ تېجەش روھىنى قوللىنىپ، ئىنچىكىلىك بىلەن ھېسابات ئېلىپ بېرىپ، باشقۇرۇشنى چىڭىتىپ، ئىش ھەققى ئالمىسىمۇ زاۋۇتنى يۈكسەلدۈرۈپ، ئەڭ ئاخىرى غەلىبىگە ئېرىشتى. 1974-يىلى ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش خام ئەشياسى بولغان پاختا-يىپ دۆلەتنىڭ تەمىنلەش پىلانىغا كىرگۈزۈلدى. 1975-يىلى ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى كۆپىيىپ 32 گە يەتتى. يىپ ئايرىش ۋە دەزمالاش ئۈسكۈنىلىرى سېتىۋېلىندى. يىلىغا 150 مىڭ جۈپ

پاپياق توقۇپ، مەھسۇلات قىممىتىنى تۇنجى يىلدىكى 9000 يۈەندىن 80 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى. 1979-يىلى ياغلىق توقۇش ماشىنىسى بىلەن ئىلمە توقۇمىچىلىق ماشىنىسىنى كۆپەيتتى. مەھسۇلات تۈرلىرى مىللىيچە ياغلىق ۋە تىۋىتلىك يۇڭدىن توقۇلغان پوپايكا، ئىشتانغا كېڭەيتىلدى. 1980-يىلى سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 460 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 40 مىڭ 800 يۈەنگە يەتتى. شۇ يىلى 12-ئايدا تيانشان رايونلۇق سانائەت-قاتناش بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 54 كە كۆپەيدى. زاۋۇت ئەرداۋاندىن تيانشان پۇرژىنا زاۋۇتى ئىچىگە كۆچۈرۈپ كېلىندى. ھەمدە پۇرژىنا زاۋۇتىنىڭ ئىش ئۆيلىرىنى ئارىيەتكە ئېلىپ ئىشلەپچىقىرىشنى قانات يايدۇردى. 1981-يىلدىن باشلاپ يۇڭ-پوپايكا ئىشلەپچىقاردى. 1985-يىلى 400 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، شور بۇلاق كوچىسىدىكى تيانشان رايونلۇق سۇلياۋ-خۇرۇم زاۋۇتى قورۇسى ئىچىگە 1400 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئۈچ قەۋەتلىك ئىشلەپچىقىرىش، ئىش بېجىرىش ئۇنىۋېرسال بىناسى سېلىپ، ئىلمە توقۇمىچىلىق ماشىنىسىنى 20 گە كۆپەيتتى. شۇ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا 4000 دانە يۇڭ پوپايكا ئېكسپورت قىلدى. 1986-يىلى 17 مىڭ دانە ئېكسپورت قىلىپ، 200 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىلىق تاشقى پېرېۋوت ياراتتى. مەزكۇر زاۋۇت بازار ئېھتىياجىغا ۋە زاۋۇتنىڭ ئەمەلىي تېخنىكا سەۋىيىسى ھەم ئىقتىدارىغا ئاساسەن، ئوتتۇرا، تۆۋەن دەرىجىدىكى ئاممىغا باب كېلىدىغان تىۋىتلىك پوپايكا ئىشلەپچىقىرىشنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ، ئېكسپورت مەھسۇلاتىدا باللار كىيىم-كېچەكلىرىنى ئاساس قىلدى. ھەرقايسى پوپايكا ئىشلەپچىقىرىدىغان چوڭ زاۋۇتلاردىكى بوشلۇقتىن پايدىلىنىپ، تولۇقلاپ ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئۆز مەھسۇلاتلىرىغا بازاردا ئورۇن ھازىرلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتىگە ئەھمىيەت بېرىپ، تۈرلۈك رەڭ-خىلدىكى مەھسۇلاتلارنى ئۈزلۈكسىز لايىھىلەپ چىقتى. مەملىكەتلىك تۇنجى نۆۋەتلىك يۇڭ پوپايكا لايىھىلەش سۈپىتى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن «دالا لوڭقىسى» مۇكاپات مۇسابىقىسىدا مۇنەۋۋەر لايىھىلەش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئانا-باللار مەھسۇلاتلىرى كۆرگەزمىسىدە ئوتتۇرا ياشلىقلار ياخشى كۆرىدىغان مەھسۇلات مۇكاپاتىغا ۋە شەھەر دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن نامىغا ئېرىشتى ھەمدە نەچچە يىل ئارقا-ئارقىدىن ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئىشلەپچىقىرىشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. 1987-يىلى مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 431 مىڭ 700 يۈەنگە، مۇقىم مۇلكى 577 مىڭ 700 يۈەنگە، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانى 120گە يەتتى. ئىشلەپچىقارغان يۇڭ پوپايكىسى شىنجاڭنىڭ شىمالىي ۋە جەنۇبىدا سېتىلىپلا قالماستىن، يەنە شەرقىي شىمال، سىچۇەن قاتارلىق ئۆلكە-ئاپتونوم رايونلارغىچە سېتىلدى. مىللىيچە ياغلىق ئاپتونوم رايون بويىچە مىللىيلار ئالاھىدە ئېھتىياجلىق مەھسۇلات قاتارىغا كىرگۈزۈلدى.

ئۇندىن باشقا يەنە ئىتتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتى ۋە شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتى ئەمگەك قوغدىنىشتا ئىشلىتىلىدىغان پاختىلىق پەلەي ئىشلەپچىقاردى. بۇ ئىككى زاۋۇتنىڭ كۆلىمى كىچىكرەك بولۇپ، 1987-يىلى مەھسۇلات قىممىتىنى 234 مىڭ 100 يۈەن ئورۇندىدى.

7-پاراگراف يېمەكلىكلەر

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇا شەھىرىدىكى پېچىنە-پىرەنىك كەسىپلىرى ئىچىدە «فۇچۇەنيۇڭ»، «جىيىشېڭ» ۋە مۇسۇلمانچە «جاڭزىخې» قاتارلىق پېچىنە-پىرەنىك دۇكانلىرىنىڭ داڭقى بار ئىدى. ئاساسلىقى تۈرلۈك شەكىلدىكى جۇڭگوچە-غەربچە پېچىنە-پىرەنىكلەرنى ئىشلەپچىقىراتتى. مەسىلەن:

«داباجيەن» ، «شياۋباجيەن» ، «ساۋزىكاۋ» (تورت) ، كۆك پۇرچاق پىرەنىكى ۋە ھەر خىل كەمپۇت قاتارلىقلار. ھەر قېتىمقى ھېيت-بايرام كۈنلىرى يەنە مەخسۇس يۇەنشياۋ، زۇڭزى، يۇملاق پىرەنىك قاتارلىقلارنى ياساپ بازارنى تەمىنلەيتتى. جۇڭخۇا مىنگونىك 28-يىلى (1939-يىلى) «يۇ شېڭخاۋ» دۇكىنى غەربچە پىرەنىك «باقالى» ۋە «لىبا» (سوۋېتچە بولكا) ئىشلەپچىقىرىشنى باشلىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن پەقەت «فۇچۇەنيۇك» ، «جيېشېك» ۋە «بېيچاڭخاۋ» قاتارلىق بىرنەچچە پېچىنە-پىرەنىك ياساش دۇكانلىرى ساقلىنىپ قېلىپ، باشقىلىرى 1956-يىلىغا بارغاندا ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىگە قاتناشتى.

1954-يىلى يۇڭجېن يېمەكلىكلەر زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، تۇرلۇك شەكىلدىكى مۇسۇلمانچە پېچىنە-پىرە-نىك، بولكا قاتارلىقلارنى ئىشلەپچىقاردى. 1958-يىلى ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى يىلىغا 500 مىڭ يۇەنلىك مەھسۇلات قىممىتى يارىتالايدىغان سەۋىيىگە يەتتى. 1959-يىلى تۇدۇنخابا بازىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى. شۇ يىلى تېنشان رايونلۇق سودا بۆلۈمى يېمەكلىك پىششىقلاش زاۋۇتى قۇردى. لېكىن تىجارىتى ياخشى بولمىغانلىقتىن ئۇزۇن ئۆتمەي تاقالدى. 1984-يىلى تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تېنشان ئېچىملىكلەر زاۋۇتىنى قۇردى. شامپان، ئاپلېسىن سۇيى، گازلىق سۇ قاتارلىق ئېچىملىكلەرنى ئىشلەپچىقاردى. يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 300 مىڭ يۇەنگە يېتىپ، ئىشچى-خىزمەتچى-سى 42 گە كۆپەيدى. 1987-يىلى يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قىزىلتاغ قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتىنى قۇرۇپ، دۇفۇدىن ياسالغان مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقاردى. شۇ يىلى مەھسۇلات قىممىتى 210 مىڭ يۇەنگە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 50 كە يەتتى.

رايون ئىچىگە جايلاشقان يېمەكلىكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش كارخانىلىرىدىن يەنە شەھەرگە قاراشلىق مۇسۇلمانچە پېچىنە-پىرەنىك ياساش 1-زاۋۇتى (شىخابا ئالدى كوچىسىدا) ، نەنگۇەن جياگىيۇ-ئاچچىقسۇ زاۋۇتى (تىنچلىق يولىدا) ، 7-ماي قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى (يۆجىنگەيدە) ، ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ كەسمە چۆپ زاۋۇتى (جەنۇبىي شىنخۇا يولىدا) ، شەھەرلىك ھاراق زاۋۇتى (يەنئەن يولىدا) ۋە مىللىيچە كەمپۇت زاۋۇتى قاتارلىقلار بار. جەنۇبىي شىنخۇا يولىدىكى 61-قورۇغا جايلاشقان تېنشان يېمەكلىكلەر زاۋۇتى ئۇرۇمچى شەھىرى بويىچە كۆلىمى ئەڭ چوڭ يېمەكلىكلەر زاۋۇتى بولۇپ، ئەسلىدە ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكىتۈەنگە قارايتتى. 1985-يىلى زاۋۇتنىڭ يەتتە ئىشلەپچىقا-رىش سېخى بولۇپ، مۇقىم مۇلكى 8 مىليون 40 مىڭ يۇەن، ئىشچى-خىزمەتچىسى 1084 ئىدى. يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 14 مىليون 700 مىڭ يۇەن بولۇپ، ئىشلەپچىقارغان كەمپۇت، پېچىنە-پىرەنىكلىرى پۈتۈن شىنجاڭغا ۋە ئىچكىرى جايلارغا سېتىلىدۇ.

4-باب رايوندا تۇرۇشلۇق سانائەت كارخانىلىرى

تېنشان رايونى تەۋەسىدىكى سانائەتنىڭ تۈرلىرى بىرقەدەر كۆپ بولۇپ، يېنىك سانائەت بىرقەدەر مەركەزلەشكەن. 1987-يىلىدىكى رايوندا تۇرۇشلۇق ئاپتونوم رايون، ئۇرۇمچى شەھىرى ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكىتۈەنگە قاراشلىق سانائەت كارخانىلىرى 166 بولۇپ، 42 ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقتا قارايدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، ئوتتۇرا كارخانا 14، ھەممىسى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانىلار بولۇپ، پۈتۈن شەھەردىكى چوڭ، ئوتتۇرا كارخانىلارنىڭ 80.23% نى ئىگىلەيدۇ.

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىدا تۇرۇشلۇق سانائەت كارخانىلىرىنىڭ مەلۇمات جەدۋىلى (قاراشلىق مۇناسىۋىتى بويىچە تىزىلدى)

جەدۋەل 1-4-5

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرىس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك سانائەت ئىدارىسى (10)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك تاش پاراشوكى زاۋۇتى	شىمالىي ئىتتىپاق يولى 4-كوچا	ھاك، گېپىس پاراشوكى، تاش-قۇم، تاش پاراشوكى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ھاراق زاۋۇتى	يەنئەن يولىدا	ئاق ھاراق، ئىچىملىك، مېۋە ھارىقى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئېلېكترسۇۋاركا ماشىنىسى زاۋۇتى	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 3-كوچا 31-قورۇ	ئېلېكتر سۇۋاركا ماشىنىسى ماشىنىسى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 2-قەغەز زاۋۇتى	بەخت يولى 54-قورۇ	تازىلىق قەغىزى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك باسما زاۋۇتى	مەدەنىيەت يولى 19-قورۇ	باسما بۇيۇملار
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك فار-فۇر زاۋۇتى	ئىتتىپاق يولى 186-قورۇ	چىنە-قاچا، داس، سانائەت ساپال بۇيۇملىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك چايدان زاۋۇتى	ئىتتىپاق يولى 186-قورۇ	چايدان، كونسېرۋا قۇتىسى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك كۈندىلىك بۇيۇملار خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 63-قورۇ	بىرىكمە يۇيۇش دورىسى، سوپۇن
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ۋېلىسىپىت زاپچاسلىرى زاۋۇتى	ئىلگىرىلەش كوچىسىدا	ناسوس
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك تونكا باسما زاۋۇتى	ئىتتىپاق يولى 165-قورۇ	سىر چېلىكى، چاي قۇتىسى، كەمپۈت قۇتىسى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك ماشىنىسازلىق ئېلېكتر سانائەت ئىدارىسى (5)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئاپتوموبىل ياساش-ئۆزگەرتىش زاۋۇتى	ياشلار يولىدا	ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى، يۈك ئاپتوموبىلى، ئۆزگەرتىلگەن-قۇراشتۇرۇلغان ئاپتوموبىل
	شىنجاڭ رادىئو 1-زاۋۇتى	غالبىيەت يولى 2-قورۇ	رەڭسىز، رەڭلىك تېلېۋىزور
	شىنجاڭ يېرىم ئۆتكۈزگۈچ زاپچاسلار زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 49-قورۇ	كالتىسىي ئىككى قۇتۇپلۇق كاتالىزاتور، كالتىسىي قۇياش ئېنېرگىيىلىك باتارىيە
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئېلېكترئۈسكۈنىلىرى ئۆلچەم زاۋۇتى ئەسۋابلىرى	ئىلگىرىلەش يولى 11-قورۇ	پار قازاننى كونترول قىلىش توك ساندۇقى ئاپتوموبىل ئۆلچەش ئەسۋابى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك پىرىسلاش ستانوك زاۋۇتى	شىخابا ئارقا كوچا 1-قورۇ	پارقازان چاڭ-توزان يوقىتىش سايمىنى، شاۋقۇن يوقىتىش سايمىنى، سۇ قاينىتىش پار قازىنى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئېلېكترون ماشىنىسازلىق سانائەت ئىدارىسى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى (2)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك كيولۇن پولات ھەرە زاۋۇتى	ياشلار يولىدا	پولاتتىن ياسالغان قول ھەرىسى، ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك پولات دېرىزە قوشۇمچە زاپچاسلىرى زاۋۇتى	ياشلار يولى 26-قورۇ	پولات دېرىزە
ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى (1)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى كەسمە چۆپ زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 3-قورۇ	كەسمە چۆپ

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرېس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى سانائەت شىركىتى (3)	ئۈرۈمچى شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش دېتاللىرى زاۋۇتى	ساي يولى 58-قورۇ	سېمونت دېتاللار، تۈگمەن تېشى
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك بىناكارلىق قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى	ساي يولىدا	قۇم-تاش
	ئۈرۈمچى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، ئىسقلىق ساقلاش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى	شور بۇلاق جىلغىسى	ياپىلاق تاش، كۆپتۈرۈلگەن مارجان قىيا تېشى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك 2-سودا ئىدارىسى(4)	ئۈرۈمچى شەھەرلىك تيانشان بېمەكلىكلەر زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 61-قورۇ	جوڭگوچە-غەربچە پېچىنە-پىرەنىك، كەمـ-تۈت، سوغۇق ئىچىملىكلەر
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى نەنگۈمن جىياڭيۇ-ئاچچىقسۇ زاۋۇتى	تىنچلىق يولى 104-قورۇ	جىياڭيۇ، ئاچچىقسۇ
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك تيانشان بېمەكلىكلەر سانائەت شىركىتى مۇسۇلمانچە پېچىنە-پىـ-رەنىك 1-زاۋۇتى	غەربىي خابا كوچىسى	پېچىنە-پىرەنىك، بولكا
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك داشىزى بېمەكلىكلەر دۇكىنى پېچىنە-پىرەنىك تۈرى بويىچە تەر-بىيىلەش بۆلۈمى	ئازادلىق يولى 36-قورۇ	تۈرلۈك پېچىنە-پىرەنىكلەر
ئۈرۈمچى شەھەرلىك 2-بېنىك سانائەت ئىدارىسى (25)	ئۈرۈمچى شەھەرلىك مەدەنىي بۇيۇملار زا-ۋۇتى	دۆلەت قۇرۇش يولى14-قورۇ	يۇمىلاق مىق، تۈز مىق، كىتاب مىقى
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك لىشىن تىككۈچىلىك زاۋۇتى	ئازادلىق يولى 142-قورۇ	ماشىنىدا تىكىلگەن كىيىم-كېچەكلەر، سوكنو كىيىم-كېچەكلەر
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك قىزىل بايراق سۇلياۋ زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 62-قورۇ	دىۋىرقاي، سۇلياۋ بۇيۇملىرى ۋە ئۇلاردىن ئىشلەنگەن مەھسۇلاتلار
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك خەلق كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	بېڭى ھايات كوچىسى 19-قورۇ	ماشىنىدا تىكىلگەن كىيىم-كېچەكلەر
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئۇچقۇن ئېلېكتر سايـ-مانلىرى زاۋۇتى	ئەرداۋاندا	كاۋچۇك ياغاچ ئېلېكتر سايمانلىرى، ئېلېكتر پىلاستىرلىرى
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئېلېكتر چىراغ، توك بىلەن ھەل بېرىش زاۋۇتى	يۇسەيخاڭ 1-نومۇر	ئاپتوموبىلنىڭ ئالدى چوڭ چىرىغى ، تور-مۇز چىرىغى قاتارلىقلار
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 2-بېنىك قېلىپ سايـ-مانلىرى زاۋۇتى	تىنچلىق يولى 51-قورۇ	كېسىش ئىستانۇكى قوشۇمچە ئۇسكۇنىلـ-رى، قېلىپ سايمانلىرى، قۇيۇلما دېتاللار
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك ھۇنەر-سەنئەت زاۋۇتى	خەلق يولى 6-قورۇ	كەشتىلەنگەن ھۇنەر-سەنئەت بۇيۇملىرى، سۇلياۋدىن قايتا ئىشلەنگەن بۇيۇملار
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك قاچىلاش-بېزەش رەڭلىك بېسىش زاۋۇتى	بەخت يولى 42-قورۇ	ماركا، قەغەز كورۇپكا، ئالىيۇمىن باسمىلىرى
	ئۈرۈمۈچى شەھەرلىك چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتى	مال بازىرى يولى 19-قورۇ	مىللىيچە چالغۇ ئەسۋابلىرى، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك تيانشان بەش خىل مېتال زاۋۇتى	شىمالىي شىنخۇا يولى 29-قورۇ	ياغاچ بۇرما مىق، سىم، قاڭالتىر مەھسۇلاتـ-لىرى
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك مىللىيچە كىيىم-كېـ-چەك زاۋۇتى	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 7-قورۇ	ماشىنىدا تىكىلگەن كىيىم-كېچەكلەر، مىلـ-لىيچە كىيىم-كېچەكلەر
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك شىنخۇا كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	قىزىل بايراق يولى 18-قورۇ	ماشىنىدا تىكىلگەن كىيىم-كېچەكلەر
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئاۋانگارت تېرە-خۇرۇم بۇيۇملىرى زاۋۇتى	غالىبىيەت يولى 100-قورۇ	يىپتا تىككەن ۋە خۇرۇم چاپلىغان ئاياغ، خۇرۇم ئۆتۈك
	ئۈرۈمچى شەھەرلىك بېڭى نۇر باش كىيىم زاۋۇتى	ئازادلىق يولى 24-قورۇ	قوي تېرىسىدىن تىكىلگەن قۇلاقچا، تېرە-خۇرۇمدىن تىكىلگەن كىيىم-كېچەكلەر

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرىس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك 2-بېنىك سانائەت ئىدارىسى (25)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك غالىبىيەت كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	مىڭدې يولى 55-قورۇ	تۈرلۈك كىيىم-كېچەكلەر، ئەمگەك مۇھاپىزەت بۇيۇملىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك قاگالتر بۇيۇملىرى زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 96-قورۇ	سۇ چېلىكى، كىر يۇيۇش تەلەڭگىسى، كاناي
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك تيانشان خەي باش زاۋۇتى	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 3-كوچا 63-قورۇ	خەي
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 2-بېنىك سانائەت ئونىۋېرسال قۇيمىچىلىق زاۋۇتى	يۆجىنگەي 321-قورۇ	ئاپتوموبىل رېمونتى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك كەشتە بۇيۇملىرى زاۋۇتى	مال بازىرى يولى 19-قورۇ	مىللىيچە كەشتە بۇيۇملىرى، مىللىيچە دوپپا
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئەينەك زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 94-قورۇ	تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان ئەينەك، ئەينەك رامكا، ئاپتوموبىل شامال توراش ئەينىكى
	شىنجاڭ قاشتېشى ھەيكەل ئويمىچىلىق زاۋۇتى	خەلق يولى 64-قورۇ	قاشتېشى ئويما ھۈنەر-سەنئەت بۇيۇملىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 2-كاۋچۇك زاۋۇتى	خەلق يولى 13-قورۇ	كاۋچۇكتىن ياسالغان يۈك يەتكۈزۈپ بېرىش تاسمىسى، ترانسپورت تاسمىسى، كاۋچۇك تۇرۇبا
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ياغاچ سايمانلار زاۋۇتى	شىمالىي شىنخۇا يولى 85-قورۇ	ياغاچتىن ياسالغان ئۆي جاھازلىرى، ئاشخانىدا ئىشلىتىلىدىغان سايمانلار، ھەرە سايمانلىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك شياڭياڭ خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	شور بۇلاق مەھەللىسى 65-قورۇ	سۇلياۋدىن ياسالغان بۇيۇملار، ئاياغ مېيى، شام
ئۇرۇمچى شەھەرلىك توقۇمچىلىق سانائىتى شىركىتى (4)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك تيانشان بوياش-توقۇش زاۋۇتى	11 ئائىلىلىك مەھەللىسىدە	پاختا رەخت، پوپايكا، تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان يىپ
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك پايپاق زاۋۇتى	خەلق يولى 6-قورۇ	مىللىيچە ئۇسۇل پايپىقى، ئەر-ئاياللارنىڭ يىپ پايپىقى، سوزۇلۇشچان پايپاق
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك تيانشان رەخت توقۇش زاۋۇتى	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 100-قورۇ	ئەمگەك كىيىمى رەختى، تور، كاناپ
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك قىزىل بايراق كاناپ زاۋۇتى	تىنچلىق يولى 12-قورۇ	ساپ پاختىدىن ئىشلەنگەن كاناپ، چېدىر
ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى (4)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك تيانشان كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	بەخت يولى 2-قورۇ	كىيىم-كېچەكلەر
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك مىنجيەن تىككۈچىلىك زاۋۇتى	ياشلار يولى	كىيىم-كېچەكلەر
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئۆي جاھازلىرى زاۋۇتى	شىمالىي بەخت يولى 7-قورۇ	پولات-ياغاچ ئۆي جاھازلىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك رەڭلىك چىراغ زاۋۇتى	بەخت يولى 23-قورۇ	رەڭلىك چىراغلار
ئۇرۇمچى شەھەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى (2)	شىنجاڭ جيەنشىن تىككۈچىلىك زاۋۇتى	خەلق يولى 1-قورۇ	سارجا-سوكنو، يىپەك كىيىم-كېچەكلەر، قۇلاقچا
	شىنجاڭ تىجەشلىك كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	شىمالىي ئازادلىق يولى 315-قورۇ	بالىلار ۋە چوڭلارنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتى	ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتى سېمونت تاختا زاۋۇتى	ساي يولىدا	سېمونت تاختا دېتاللىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك سۇ، توك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماشىنىسازلىق زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 66-قورۇ	مېتالدىن ياسالغان ئىشىك-دېرىزە، رىشاتكا، توك يەتكۈزۈش پولات مۇنارى ۋە زاپچاسلار

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرېس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
ئۇرۇمچى شەھىرى شىمىگۇ رايونى (2)	ئۇرۇمچى شىمىگۇ رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ئالدىن تەييارلاش زاۋۇتى	ئۇلانبايدا	سېمونتتىن ئالدىن ياسالغان تاختا
	ئۇرۇمچى شەھىرى شىمىگۇ رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى 2-ئەترەتنىڭ سېمونت تاختا زاۋۇتى	شور بۇلاق مەھەللىسىدە	ئىچى كاۋاك سېمونت تاختا، ئوقۇر شەكىللىك سېمونت تاختا
ئۇرۇمچى ناھىيىسى (1)	ئۇرۇمچى ناھىيىلىك سېمونت زاۋۇتى	قارلىغاچلىق يولى 20-قورۇ	سېمونت، رودا پاراشوكى
ئۇرۇمچى كەچلىك گېزىتخانىسى (1)	ئۇرۇمچى كەچلىك گېزىتخانىسى باسما زاۋۇتى	خەلق يولى 6-قورۇ	كەچلىك گېزىتنى بېسىش
ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى (15)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك زىيالىي ياشلار مىللىي باسما زاۋۇتى	يەنئەن يولىدا	باسما بۇيۇم مەھسۇلاتلىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك قەغەز نوكىس زاۋۇتى	قىزىلتاغ يولىدا	پاختا يىپ ئوراش نوكىشى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ۋېلىسىپىت زاپچاسلىرى زاۋۇتى زىيالىي ياشلار كوپىراتىپى	شور بۇلاقتا	ھەل بېرىش، قىزىتىپ سىرلاش، پىششىقلاپ ئىشلەش
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 2-يېنىك سانائەت ئىدارىسى خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	شىمالىي ئىتتىپاق يولى 4-كوچا	ماي قەغەز، ئۆگزىگە ئىشلىتىلىدىغان قارا-ماي
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك تيانشان بېمەكلىكلەر زاۋۇتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى	غالىبىيەت يولى 60-قورۇ	كەمپۈت، پېچىنە، پرەنىك
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى ياغاچچىلىق زاۋۇتى	بەخت يولى 38-قورۇ	دەرسلىك پارتا-ئورۇندۇقلار، ئۆي جاھازلىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك بېزا-بازار بىرلەشمە تىجارەت پولات دېرىزە زاۋۇتى	ئىتتىپاق يولىدا	پولات ئىشىك-دېرىزە
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى ئاقارتىش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى	يەنئەن يولى 4-نومۇر	106 ئىچكى تامنى سىرلاش ماتېرىيالى، 107 بىناكارلىق-قۇرۇلۇش يىلىملىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك گوروڭ سۇۋاركىلاش ماشىنىسى زاۋۇتى	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 3-كوچا 31-قورۇ	مەنپى ئوكسىگىن ئىئونى ھاسىل قىلىش سايمىنى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك بېشىل چوققا باسما زاۋۇتى	خەلق يولى 36-قورۇ	باسما بۇيۇملار
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئۆلچەش سايمانلىرى زاۋۇتى	تىنچلىق يولى 2-كوچا 2-قورۇ	ياغاچ ساپلىق تارازا، تارازا
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك جۇڭگوچە-ياۋروپاچە كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	ئىتتىپاق يولى 4-قورۇ	كىيىم-كېچەك تىكىش
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى شىركىتى كالتسىي ماتېرىيالى زىيالىي ياشلار كوپىراتىپى	ئۈچتاش	ھاك تاش
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك توشۇش-يۆتكەش شىركىتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى باللار كىيىملىرىگە گۈل چېكىش زاۋۇتى	لىخۇا كوچىسىدا	كەشتىلەنگەن باللار كىيىملىرى، كەشتىلەنگەن يوتقان قېپى، كارىۋات كىرلىكى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئۆي-يەر مۇلۇك ئىدارىسى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى باسما زاۋۇتى	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 142-قورۇ	جەدۋەل دەپتەرلىرى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك تەمىنات سودا كوپىراتىپى (1)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك قايتا ئىشلەنگەن كاۋچۇك زاۋۇتى	لىخۇا كوچىسى 38-قورۇ	قايتا كاۋچۇك ئىشلەپچىقىرىش

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرىس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسى (4)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 14-ئوتتۇرا مەكتەپ باسما زاۋۇتى	ئىتتىپاق يولى 73-قورۇ	باسما بۇيۇملار
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 11-ئوتتۇرا مەكتەپ باشقۇرۇشىدىكى باسما زاۋۇتى	شىمالىي شىنخۇا يولى 109-قورۇ	ئوقۇتۇشتا ئىشلىتىلىدىغان ئوقۇش قوراللىرى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 2-ئوتتۇرا مەكتەپ باشقۇرۇشىدىكى زاۋۇت	خۇڭسەن يولى 185-قورۇ	سۇلياۋ ئۆچۈرگۈچ، سۇلياۋ سومكا خالتا
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 6-ئوتتۇرا مەكتەپ باشقۇرۇشىدىكى زاۋۇت	ئىتتىپاق يولى 75-قورۇ	180 ۋاتلىق شامال چىقىرىش ماشىنىسى، بولكا
ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى (6)	شىنجاڭ ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى 2-زاۋۇتى	ياشلار يولى 43-قورۇ	ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى، ئاپتوموبىل رېمونتى، تاش يولدا يۈك توشۇش ئاپتوموبىلى رېمونتى
	شىنجاڭ ترانسپورت 9-شىركىتى 5-ئەترەت زىيالىي ياشلار كوپىراتىپى	بەش يۇلتۇز يولى 15-قورۇ	ئاپتوموبىل رېمونتى
	شىنجاڭ ئاپتوموبىل ترانسپورت 2-شىركىتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى	ياشلار يولى 43-قورۇ	پولات ئىشىك-دېرىزە، ئاپتوموبىل رېمونتى
	شىنجاڭ ئىچىدىن يانىدىغان دىۋىگاتىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى	ياشلار يولى 41-قورۇ	ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى، بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاپچاسلىرى، بەش خىل مېتال قوراللىرى
	شىنجاڭ ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش-سەپلەش 2-زاۋۇتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى كارتون قەغەز زاۋۇتى	ياشلار يولى 43-قورۇ	كارتون
	شىنجاڭ ترانسپورت 9-شىركىتى چاۋياڭ پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى	بەش يۇلتۇز يولى 15-قورۇ	كىيىم-كېچەك
ئاپتونوم رايونلۇق سۇچىلىق نازارىتى (2)	شىنجاڭ سۇچىلىق ماشىنىسازلىق زاۋۇتى	قارلىغاچلىق	سۇ ئىشلىرىدىكى ئېچىش-بېپىش ماشىنىسى، مۇنارسىز بېسىم كۈچى بېكى، سىم يولىدىكى تۆمۈر زاپچاس
	شىنجاڭ سۇچىلىق نازارىتى جىنرۇڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش سېمونت زاۋۇتى	ئۇلانباي	سېمونتتىن ياسالغان تاختا دېتاللار
ئاپتونوم رايونلۇق ئاشلىق ئىدارىسى (1)	شىنجاڭ ئاشلىق-ماي بېمەكلىكلەر زاۋۇتى	شىمالىي شىنخۇا يولى 84-قورۇ	پېچىنە-پېرەنىك، ئىچىملىك
ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلىرى نازارىتى (2)	شىنجاڭ پاراۋانلىق ئۆي جاھازلىرى زاۋۇتى	ئەرداۋان	خەلق تۇرمۇشىدا ئىشلىتىلىدىغان تۆمۈر كارىۋات
	شىنجاڭ سۈنئىي پۇت-قول زاۋۇتى	ئەرداۋان	سۈنئىي پۇت-قول، شەكىل تۈزەش سايمىنى
	شىنجاڭ گازلىق بىتون زاۋۇتى	خۇڭيەنچى	گازلىق بىتون تاختا، باشقا گازلىق بۇيۇملار
	شىنجاڭ قۇرۇلۇش باش شىركىتى باسما زاۋۇتى	دۆلەت قۇرۇش يولى 4-قورۇ	بېسىش، تىزىش، تۈپلەش
	شىنجاڭ قۇرۇلۇش ئىدارىسى ئورگان تۈپلەش زاۋۇتى	ياشلار يولى 17-قورۇ	ھەر تۈرلۈك مەشق دەپتەرلىرى
	شىنجاڭ 3-قۇرۇلۇش مۇلازىمەت شىركىتى بېشىل چوققا قوشۇمچە بېمەكلىك پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى	خوڭيەنچى	دۇفۇ بېمەكلىكلىرى، خۇاسىڭ

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرىس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق قۇرۇلۇش باش شىركىتى (11)	شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش1-شىركىتى شەرق شامىلى بىتون دېتاللىرى زاۋۇتى	ئۇلانباي يولى	سېمونتتىن ئالدىن تەييارلانغان دېتاللار
	شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 3-شىركىتى شەرق شامىلىي ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى	بەش يۇلتۇز يولى 17-قورۇ	ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى، ئاپتوموبىل رېمونتى
	شىنجاڭ قۇرۇلۇش، سۇرابى گىئولوگىيە قېدىرىپ تەكشۈرۈش شىركىتى ئۇنىۋېرسال زاۋۇتى	بەش يۇلتۇز يولى 19-قورۇ	بۇرغىلاش ماشىنىسىنىڭ 12 سۇڭلۇق تۇرۇبىسى، ئاپتوموبىل رېمونتى
	شىنجاڭ قۇرۇلۇش سۇرابى گىئولوگىيە قېدىرىپ تەكشۈرۈش شىركىتى پولات دېرىزە زاۋۇتى	بەش يۇلتۇز يولى 19-قورۇ	پولات ئىشىك-دېرىزە
	شىنجاڭ قۇرۇلۇش سۇرابى گىئولوگىيە قېدىرىپ تەكشۈرۈش شىركىتى ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى	قىزىلتاغ يولى 132-قورۇ	پاختا يىپ پەلەي
	شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 3-شىركىتى قۇم-شېغىل مەيدانى	ئۇلانباي	بىناكارلىق-قۇرۇلۇشتا ئىشلىتىلىدىغان قۇم شېغىللار
	شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 2-شىركىتى سېمونتتىن ياسالغان ئارىلاشما تاختا زاۋۇتى	ساي يولىدا	سېمونت تاختا دېتاللىرى، تۈگمەن تېشى
ئاپتونوم رايونلۇق بېنىك سانائەت نازارىتى (3)	شىنجاڭ پىۋا زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولىدا	پىۋا
	شىنجاڭ تۈز كۆل خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	تۈز كۆل	تەبىئىي تۈز، پىششىقلاپ ئىشلەنگەن تۈز، گلائۇبېر تۈزى
	شىنجاڭ قاچىلاش-بىزمش باسما زاۋۇتى	شور بۇلاق كوچىسى قوشۇمچە 69-قورۇ	باسما بۇيۇملىرى، يېپىشقاق كاۋچۇك
ئاپتونوم رايونلۇق كۆمۈر سانائىتى نازارىتى (2)	شىنجاڭ كۆمۈر كان خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	شور بۇلاق	پارتلىتىش دورىسى، كاپسول
	شىنجاڭ كۆمۈر كان خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى زىيالىي ياشلار سۇلياۋ مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتى	شور بۇلاق	سۇلياۋ خالتا
ئاپتونوم رايونلۇق ئېلېكتر ئېنېرگىيە سانائىتى ئىدارىسى (3)	شىنجاڭ خۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى	خۇڭيەنچى	توك چىقىرىش
	شىنجاڭ ئېلېكتر ئېنېرگىيە قۇراشتۇرۇش شىركىتى ئىسسىقلىق ساقلاش ماتېرىياللىرى زاۋۇتى	جەنۇبىي تىنچلىق يولى 6-قورۇ	كۆپتۈرۈلگەن ۋېرمىكۇتىت ۋە مەرۋايىت تاش مەھسۇلاتلىرى
	شىنجاڭ ئېلېكتر ئېنېرگىيە لايىھىلەش پۈرتى زىيالىي ياشلار ئەمگەك مۇلازىمەت كوپىراتىپى	دۆلەت قۇرۇش يولى 42-قورۇ	جەدۋەل، ئىش قەغىزى، كونۋېرت، ئالاقە قەغىزى، ماتېرىيال خالتىسى
ئاپتونوم رايونلۇق ئېلېكترون ماشىنىسازلىق سانائىتى ئىدارىسى (1)	شىنجاڭ ئېلېكترون تەتقىقات ئورنى ئېلېكترون ئۈسكۈنىلىرى زاۋۇتى	ئىتتىپاق يولى 84-قورۇ	ئېلېكترون ئۈسكۈنىلىرىنى رېمونت قىلىش
ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم (1)	جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتى باسما زاۋۇتى	ساغلاملىق يولى 2-قورۇ	باسما بۇيۇملىرى

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرىس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
ئاپتونوم رايونلۇق يۇقىرى خەلق سوت مەھكىمىسى (1)	ئاپتونوم رايونلۇق يۇقىرى خەلق سوت مەھكىمىسى زىيالىي ياشلار باسما زاۋۇتى	شەرق شامىلى يولى 49-قورۇ	باسما بۇيۇملىرى
بىڭتۇمن ئۇرۇمچى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسى (1)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 104-تۇمن مەيدانى 1-ئاۋغۇست جىياڭيۇ زاۋۇتى	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 2-كوچا 55-قورۇ	دادۇر مېيى، جىياڭيۇ، ئاچچىقسۇ
بىڭتۇمن بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-دېۋىزىيسى (3)	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-دېۋىزىيە 4-تۇمن سېمونت زاۋۇتى	سەنداۋلان	سېمونت، قۇيمىچىلىق دېتاللىرى
	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-دېۋىزىيە 5-تۇمن 2-شۆبە شىركىتى سېمونت تاختا زاۋۇتى	خۇڭيەنچى	سېمونت ئارىلاش بۇيۇملار، دېتاللار
	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-دېۋىزىيە 7-تۇمن ماشىنىسازلىق ترانسپورت شىركىتى ئۇنىۋېرسال سېخى	خۇڭيەنچى	ئاپتوموبىل رېمونتى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماشىنىلىرى رېمونتى
شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئارقا سەپ تەمىنات بۇسى زاۋۇت باشقۇرۇش ئىدارىسى (4)	جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 7009-زاۋۇتى	شور بۇلاق مەھەللىسى 77-قورۇ	شىرە-ئورۇندۇق
	شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئارقا سەپ تەمىنات بۇسى كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	دۆلەت قۇرۇش يولى 105-قورۇ	ھەربىي كىيىم-كېچەكلەر
	جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 7438-زاۋۇتى	بەش يۇلتۇز يولى 23-قورۇ	سۇلياۋ لاپلىن، چارۋا مەيدانىغا ئىشلىتىلىدىغان رىشاتكا، ئاپتوموبىل رېمونتى
	جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 7220-زاۋۇتى	غەربىي ئارقا كوچا 25-قورۇ	باسما بۇيۇملىرى
ئاپتونوم رايونلۇق تاشقى سودا نازارىتى (1)	شىنجاڭ تاشقى سودا ئوراش، قاچىلاش زاۋۇتى	جەنۇبىي تىنچلىق يولى 2-قورۇ	كارتون ساندۇق
ئاپتونوم رايونلۇق تەمىنات سوداكوپىراتىپى (1)	شىنجاڭ يەرلىك مېۋە مەھسۇلاتلىرى شىركىتى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى	شەرقىي يېڭى دېموكراتىيە يولى 65-قورۇ	شېكەرلەنگەن مېۋە، تېتىتقۇ
شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇمنى (7)	بىڭتۇمن سودا ئىدارىسى باھارنى كۈتۈۋېلىش كىيىم-كېچەك زاۋۇتى	غەربىي ئارقا كوچا	كىيىم-كېچەك
	بىڭتۇمن ئورگان باسما زاۋۇتى	شەرق شامىلى يولى 70-قورۇ	باسما بۇيۇملىرى، گېزىت
	بىڭتۇمن قۇرۇش-قۇراشتۇرۇش 2-شىركىتى پولات دېرىزە زاۋۇتى	ياشلار يولى 28-قورۇ	پولات دېرىزە، ئىشىك
	بىڭتۇمن ئاپتوموبىل ترانسپورت زاپچاسلىرى پونكىتى 7-ماي پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى	ياشلار يولى 39-قورۇ	ئاپتوموبىل بېرزىنت ياپقۇچ، ئىسسىقلىق ساقلاش قېپى
	بىڭتۇمن ئاپتوموبىل ترانسپورت باش پونكىتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى ئىچىملىكلەر زاۋۇتى	غەربىي ئارقا كوچا 19-قورۇ	مېۋە ھارىقى، مېۋە شەربىتى تىپىدىكى گاز سۇيى
	بىڭتۇمن ترانسپورت 1-شىركىتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى باسما زاۋۇتى	غەربىي ئارقا كوچا	باسما بۇيۇملار
	بىڭتۇمن 2-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى زاۋۇتى	ئىلگىرىلەش كوچىسى 15-قورۇ	ئەينەكلىك ئۇسكۇنىلەر

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرېس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
خىمىيە سانائەتباش شىركىتى (12)	شىنجاڭ خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى	ئۇلانباي	بىرىكمە ئامىياك، ئورپيە، ئاممۇننىي نىترات
	شىنجاڭ تيانشان سۇلياۋ زاۋۇتى	ئۇلانباي	سۇلياۋ يۇپۇق، تۇرۇبا ماتېرىياللىرى، سۈنئىي خۇرۇم
	شىنجاڭ تيانشان پار قازان زاۋۇتى	ئۇلانباي	سانائەت پار قازىنى، ئىس-تۈتەك، چاڭ-توزان چىقارغۇچ
	شىنجاڭ كاۋچۇك 2-زاۋۇتى	ياشلار يولى 24-قورۇ	ئىچ-تاش كامىر، تاسما
	شىنجاڭ كاۋچۇك 2-زاۋۇتى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى	ياشلار يولى 24-قورۇ	كاۋچۇك تۇرۇبا، ھىم ئېتىش بۇيۇملىرى
	ئۇرۇمچى ئانورگانىك تۇز خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	ئۇلانباي	سانائەتتە ئىشلىتىلىدىغان ناترىي نىترات، بېزا ئىگىلىكتە ئىشلىتىلىدىغان ئاممۇنىي خلورىت
	شىنجاڭ تيانشان سۇلياۋ زاۋۇتى زىيالىي ياشلار كوپىراتىپى	ئۇلانباي	پولى ئېتىلىن تۇرۇبا ماتېرىيالى
	شىنجاڭ پار قازان زاۋۇتى قوشۇمچە زاپچاسلار زاۋۇتى	ئۇلانباي	كۆمۈر قىزىش ماشىنىسى، ئېلېكتر سايمانلىرىنى كونتۇرول قىلىش سۈپىسى، ناترىي ئىئوننى ئالماشتۇرۇش ئۇسكۇنىسى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئۇلانباي 7-ماي قۇيمىچىلىق بۇيۇملىرى زاۋۇتى	ئۇلانباي	پار قازان قۇيمىچىلىق زاپچاسلىرى
	شىنجاڭ خىمىيە سانائىتى، قۇرۇلۇش-قۇراشتۇرۇش شىركىتى 1-ئەترەت خىش زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 7-قورۇ	چاپلاشقاق خىش
	ئۇرۇمچى ئۇلانباي بېزا ئىگىلىك، سانائەت-سودا بىرلەشمە شىركىتى ئىچىملىك زاۋۇتى	ئۇلانباي	مېۋە ھارىقى، مېۋە شەربىتى تىپىدىكى گاز سۈيى
	ئۇرۇمچى ئۇلانباي بېزا ئىگىلىك، سانائەت-سودا بىرلەشمە شىركىتى پىششىقلاپ ئىشلەش مەيدانى	ئۇلانباي	ئاككۇمۇلياتور كىسلاتاسى
ئاپتونوم رايونلۇق چارۋىچىلىق نازارىتى (3)	ئۇرۇمچى شەھەرلىك نەسىللىك كالا فېرمىسى بېمەكلىك پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى	قارلىغاچلىق	پېچىنە-پرەنىك، كەمپۈت، چوكا مۇز
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك نەسىللىك كالا فېرمىسى ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى	قارلىغاچلىق	رىشاتكا، ئاپتوموبىل رېمونتى
	ئۇرۇمچى شەھەرلىك نەسىللىك كالا فېرمىسى سېمونت تاختا زاۋۇتى	قارلىغاچلىق	ئىچى كاۋاك سېمونت تاختا
ئۇرۇمچى تۆمۈر يول ئىدارىسى (2)	ئۇرۇمچى تۆمۈر يول ئىدارىسى ئۇلانباي تاش يىغىش قۇرۇلۇش ئەترىتى	ئۇلانباي	يول تېشى، ياپىلاق تاش
	ئۇرۇمچى تۆمۈر يول ئىدارىسى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى ئۇلانباي تاش يىغىش زاۋۇتى	ئۇلانباي	يول تېشى، ياپىلاق تاش

قاراشلىق تارماق	كارخانا ئىسمى	ئادرېس	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى
ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى (4)	شىنجاڭ شىنخۇا 3-باسما زاۋۇتى	قۇرۇلۇش يولى 2-قورۇ	باسما بۇيۇملار
	شىنجاڭ شىنخۇا 3-باسما زاۋۇتى ياشلار باسما زاۋۇتى	قۇرۇلۇش يولى 2-قورۇ	باسما بۇيۇملار
	شىنجاڭ بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمىكى زىيالىي ياشلار باسما زاۋۇتى	ئىتتىپاق يولى 79-قورۇ	باسما بۇيۇملار
	شىنجاڭ كۇتۇپخانىسى باسما زاۋۇتى	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 11-قورۇ	باسما بۇيۇملار
ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتى (4)	شىنجاڭ ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى زاۋۇتى	نۇرلۇق يولى 16-قورۇ	باشقا كىنو ماشىنىلىرى، ئوقۇتۇش قورالىلىرى
	شىنجاڭ داشۆسى ئىلمىي باشقارمىسى باسما زاۋۇتى	غالىبىيەت يولى 12-قورۇ	باسما بۇيۇملار
	شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى زىيالىي ياشلار باسما زاۋۇتى	غالىبىيەت يولى 69-قورۇ	باسما بۇيۇملار
	ئۇرۇمچى 1-ئاۋغۇست ئوتتۇرا مەكتەپ سوئال چىقىرىش مۇلازىمەت مەركىزى	ياشلار يولى 13-قورۇ	باسما بۇيۇملار
ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بەنگۇڭتىكى (1)	شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بەنگۇڭتىكى باسما زاۋۇتى	تىنچلىق يولى 34-قورۇ	باسما بۇيۇملار
ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى	ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلارئۇيۇشمىسى زىيالىي ياشلار باسما كوپىراتىپى	شەرق شامىلىي يولى 8-قورۇ	باسما بۇيۇملىرى، سۇلياۋ قىزىتما بۇيۇملار
ئاپتونوم رايونلۇق سودا نازارىتى	شىنجاڭ زىيالىي ياشلار مالىيە سودا باسما زاۋۇتى	تىنچلىق يولىدا	كىتاب-ژۇرنال، جەدۋەل

1985- يىلدىكى تيانشان رايونىدىكى شەھەردىن يۇقىرى ئورۇنلارغا قاراشلىق چوڭ، ئوتتۇرا كارخانىلارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىدىن مەلۇمات

جەدۋەل 2-4-5

كارخانا ئىسمى	ئىگىلىك تىپى	كارخانا كۆلىمى	كەسپى	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى	ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئۆزگەرمەس باھا (10مىڭ يۈمن)	مۇقىم مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى (10 مىڭ يۈمن)	پايدا، باج ئومۇمىي سوممىسى	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	قاراشلىق تارماق
ئۇرۇمچى ئاپتوموبىل ئۆزگەرتىپ ياساش زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	ئالاھىدە ماشىنا بالۇنى ۋە ئاپتوموبىللارنى ئۆزگەرتىپ ياساش	ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى، يۈك ئاپتوموبىلى، ئۆزگەرتىپ ياسالغان ئاپتوموبىل	2143.3	2371.7	456.2	2468	شەھەرلىك ماشىنىسازلىق ئېلىكترون سانائىتى ئىدارىسى

كارخانا ئىسمى	ئىگىلىك تىپى	كارخانا كۆلىمى	كەسپى	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى	ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئۆزگەرمەس باھا (10مىڭ يۈمن)	مۇقىم مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى (10 مىڭ يۈمن)	پايدا، باج ئومۇمىي سوممىسى	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	قاراشلىق تارماق
شىنجاڭ رادىئو 1-زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	تېلېۋىزور ياساش	14 دىيوملۇق رەڭسىز تېلېۋىزور 20،18 دىيوملۇق رەڭلىك تېلېۋىزور	3011.1	885.1	365.1	801	شەھەرلىك ماشىنىسازلىق ئېلېكترون سانائىتى ئىدارىسى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك تيانشان بېمەكلىكلەر زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	پېچىنە-پىرەنىك ياساش	غەربچە-جۇڭگوچە پىرەنىك، كەمپۈت، سوغۇق ئىچىملىك	1470.5	805.9	232.4	1084	شەھەرلىك 2- سودا ئىدارىسى
شىنجاڭ ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى 2-زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	ئاپتوموبىل رېمونتى	ئاپتوموبىل رېمونتى، ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى، تاشيول ترانسپورتى، يۈك ئاپتوموبىلى	1825.4	1639.5	274.8	1831	ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى
شىنجاڭ گاز قوشۇلغان سېمونت زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	يەڭگىل بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ياساش	سېمونت تاختا، باشقا سېمونتتىن ياسالغان بۇيۇملار	208.1	1048.2	47.5	284	ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش باش شىركىتى
شىنجاڭ پىۋا زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	پىۋا ئىشلەپچىقىرىش	پىۋا	341	1206.9	278.4	353	ئاپتونوم رايونلۇق بېنىك سانائەت نازارىتى
شىنجاڭ تۇز كۆل خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	كۆل تۇزى ئىشلەپچىقىرىش	تەبئىي تۇز، پىششىقلاپ ئىشلەنگەن تۇز، سۇسىز ناترىي سۇلفات	2711.8	1370.2	933.2	1635	ئاپتونوم رايونلۇق بېنىك سانائەت نازارىتى
شىنجاڭ كۆمۈر-كان خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	پارتلىتىش دورىسى ۋە ئوت ئۆچۈرۈشكە ئىشلىتىلىدىغان مەھسۇلاتلارنى ياساش	پارتلىتىش دورىسى، كاپسول	1264.1	1033.9	225	1024	ئاپتونوم رايونلۇق كۆمۈر سانائىتى نازارىتى (2)
شىنجاڭ جۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى	ئومۇمىي خەلق	چوڭ تىپتىكى	ئوت كۈچى بىلەن توك چىقىرىش	توك چىقىرىش	9580.5	20880.8		1901	ئاپتونوم رايونلۇق ئېلېكتر ئېنېرگىيە سانائىتى ئىدارىسى

كارخانا ئىسمى	ئىگىلىك تىپى	كارخانا كۆلىمى	كەسپى	ئاساسلىق مەھسۇلاتلىرى	ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئۆزگەرمەس باھا (10مىڭ يۈمن)	مۇقىم مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى (10 مىڭ يۈمن)	پايدا، باج ئومۇمىي سوممىسى	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى	قاراشلىق تارماق
جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 7438- زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	ئاپتوموبىل رېمونتى	ئاپتوموبىل رېمونتى، سۇلياۋ لاپلىن، چارۋا مەيدان رىشاتكىسى	579.5	1164.1	30.4	774	ھەربىي رايون ئارقا ساپ تەمىنات بۇسى زاۋۇت باشقۇرۇش ئىدارىسى
شىنجاڭ خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	ئازوتلۇق ئوغۇت ئىشلەپچىقىرىش	بىرىكمە ئامىياك، ئورىيە، ئاممونىي نېتىرات	2397	11888.8	142.6	3208	ئاپتونوم رايونلۇق خىمىيە سانائىتى باش شىركىتى
شىنجاڭ تيانشان سۇلياۋ زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	سۇلياۋ يۇپۇق ئىشلەپچىقىرىش	سۇلياۋ يۇپۇق، سۇلياۋ تۇرۇبا ماتېرىياللىرى، سۈنئىي خۇرۇم	1012.3	616.1	105	562	ئاپتونوم رايونلۇق خىمىيە سانائىتى باش شىركىتى
شىنجاڭ پار قازان زاۋۇتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	پار قازان ياساش	سانائەت پار قازىنى، ئىس-تۇتەك چاڭ-توزان چىقىرىپ تاشلاش ئۇسكۇنىسى	1041.2	1167.7	319.8	784	ئاپتونوم رايونلۇق خىمىيە سانائىتى باش شىركىتى
شەھەرلىك كۈندىلىك ئىشلىتىلىدىغان خىمىيە سانائىتى	ئومۇمىي خەلق	ئوتتۇرا تىپتىكى	بىرىكمە يۇيۇش دورىسى ياساش	بىرىكمە يۇيۇش دورىسى، سوپۇن، گېلتىسېرېن	1516.1	512.1	223.2	472	شەھەرلىك سانائەت ئىدارىسى

5-باب رايون، مەھەللە سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشى

1966-يىلنىڭ بېشىدا، رايونغا قاراشلىق زاۋۇت ۋە نۇقتىلىق مەھەللە زاۋۇتلاردا مۇستەقىل ھېسابات يولغا قويۇلۇپ، مۇستەقىل كارخانا قانۇنىي ۋەكالەتچىسى خاراكتېرىدە باشقۇرۇلدى. ئادەتتە كۆلىمى كىچىكرەك مەھەللە زاۋۇت، گۇرۇپپىلارنى مەھەللىلەردىكى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار بىر تۇتاش ھېسابات قىلىپ باشقۇردى. رايون-مەھەللە كارخانىلىرىنىڭ ھەممىسى كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار ئىدى.

كارخانىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار پىلان بويىچە كارخانىلارغا ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى

چۇشۇرەتتى. ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى مەھسۇلات قىممىتى، سېتىش، پايدا، ئاساسلىق مەھسۇلاتلارنىڭ مەھسۇلات مىقدارى ۋە سۇپىتىنىڭ لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت ئىدى. 1978-يىلدىن بۇرۇن پەقەت مەھسۇلات قىممىتى كۆرسەتكۈچىگىلا تەكشۈرۈپ باھالاش، ستاتىستىكا قىلىش ۋە خۇلاسىلاپ يۇقىرىغا يوللاش ئېلىپ بېرىلاتتى. كارخانا پىلانىغا كىرگۈزۈلگەن مەھسۇلاتلارغا كېرەكلىك خام ئەشيالارنى ماددىي ئەشيا تارماقلىرى پىلان بويىچە تەمىنلەپ بېرەتتى (ئاز مىقداردا چوڭ زاۋۇتلاردىكى ئوشۇقچە ماتېريالالاردىن پايدىلىناتتى). مەھسۇلاتلار مۇناسىۋەتلىك كەسىپي شىركەتلەرنىڭ ھۆددىگە ئېلىپ سېتىشىغا تاپشۇرۇلاتتى. ئاساسىي جەھەتتىن ئىشلەپچىقىرىش بىلەن سېتىش ئايرىۋېتىلگەن بولۇپ، كارخانىلار پەقەت پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان ۋە مال زاكاز قىلىدىغان ئىشلەپچىقارغۇچىلار ئىدى. 1978-يىلدىن كېيىن رايون-مەھەللە كارخانىلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش پىلانى پۈتۈنلەي ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كۆپ قىسىم كارخانىلار بازارغا يۈزلىنىشكە ۋە بازىرى ئىنتىك بېگى مەھسۇلاتلارنى ئېچىشقا مەجبۇر بولدى. ئىككى-ئۈچ يىللىق جاپالىق ماسلىشىش ئارقىلىق كۆپ ساندىكى كارخانىلار بىر خىل ئاساسلىق مەھسۇلات ياكى كۆپ خىل مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىپ بازاردىن ئۆزىگە چۈشلۈق ئورۇن ئىگىلەپ، مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ ۋە تەرەققىياتنى كېڭەيتىپ، مەھسۇلات ئىگىلىكىدىكى تاۋار ئىگىلىكىگە ئۆتۈشكە ئاساسىي جەھەتتىن ماسلاشتى. رايون-مەھەللە كارخانىلىرى ئېچىدە، ئېلېكتر ۋە ماشىنا پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان كارخانىلارنىڭ ئىگىلىكىمۇ نىسبىتى بىرقەدەر چوڭ بولغاچقا، شۇنداقلا ئەينى ۋاقىتتا ئېلېكتر-ماشىنا بازىرى ئانچە ياخشى بولمىغاچقا، 1980-، 1981-يىللىرى سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى ئۈدا ئىككى يىل تۆۋەنلەپ كەتتى. كارخانىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى قېيىنلىشىپ، كەسىپ ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولدى. بېگى ئىقتىسادىي ۋەزىيەتكە ماسلىشىش ئۈچۈن، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى كەسىپ تەڭشەش ئېلىپ بېرىپ، ئۇزۇن مەزگىل «پولات-تۆمۈر بىلەن بېرىش-كېلىش قىلىدىغان» كارخانىلاردىن خەلق تۇرمۇشىغا كېرەكلىك بولغان «يېيىش، كىيىش، ئىشلىتىش» مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگىرىشنى تەلەپ قىلدى. تەدبىر قوللىنىپ توقۇمىچىلىق، يېنىك سانائەت ۋە باشقا كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىنىدىغان مەھسۇلاتلارنى پىششىقلاپ ئىشلەش كەسىپلىرىنى يۆلىدى. چاۋياك ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتىنىڭ مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازىرى ئىنتىك بولغاچقا، 1982-يىلدىن 1987-يىلغىچە مەھسۇلات قىممىتى ئون ھەسسە ئېشىپ كۆرۈنەرلىك ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشتى. رايونلۇق پۈرژىنا زاۋۇتى بازارنى توغرا مۆلچەرلەپ، خەلق تۇرمۇشىدا قوللىنىلىدىغان كرېسلو پۈرژىنىسىنى زور تۇركۈمدە ئىشلەپچىقىرىپ، قىيىن ئۆتكەلدىن بىرقەدەر ئۆگۈشلۈق ئۆتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە قىزىل بايراق ماشىنىسازلىق زاۋۇتىنىڭ كارخانا رەھبەرلىكىنىڭ باشقۇرۇشى ياخشى بولمىغانلىقتىن، تەڭشەش جەريانىدا ئىشلەپچىقىرىشتا بىرقانچە يىل زىيان تارتىپ تاقىلىپ قېلىش گىردابىدا جان تالاشتى.

1982-يىلى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ چوڭقۇر تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، مەھسۇلات ئىگىلىكىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ كونا قېلىپتىكى تەڭ تەقسىماتچىلىق ۋە «چوڭ قازان تامىقى»نى يېيىشتەك ئاجىزلىقىنى بۇزۇپ تاشلاش ئۈچۈن، تيانشان رايونى پۈتۈن شەھەر بويىچە رايون-مەھەللە كارخانىلىرىدا باشلامچى بولۇپ نىشانلىق باشقۇرۇش ۋە ھۆددىگەرلىك تىجارەت مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى يولغا قويدى. مەسئۇلىيەتنامە ئىمزالاش ئۇسۇلى ئارقىلىق، ھۆددىگە ئالغۇچىنىڭ مەسئۇلىيىتى، ھوقۇق، پايدا ۋە ۋەزىپە مۇددىتى ئېچىدىكى (ئادەتتە ئۈچ يىل) تۈرلۈك نىشان ۋە تەقسىملەش مۇكاپات چارىسىنى بەلگىلەپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ۋە تىجارەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقى ئۈنۈملۈك قوزغىتىلىپ، پۈتۈن رايوننىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا ئۈدا بىرنەچچە يىل سىجىل ئېشىش ۋەزىيىتى ساقلاپ قېلىندى. 1985-يىلى سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 25 مىليون 275 مىڭ 300 يۈەن ئورۇندىلىپ،

1984-يىلدىكىدىن 39.89% ئېشىپ، 1982-يىلدىكىنى ئازغىنە كەم بىر قاتلاپ ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتى. ھۆددىگەرلىك تىجارەت مەسئۇلىيەتنامە تۈزۈمىنى يەنىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن، 1985-يىلدىكى ئىككىنچى قارارلىق ھۆددىگە بېرىشتىن باشلاپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيى رەھبەرلىكى ئاستىدىكى زاۋۇت باشلىقى (ھۆددىگە ئالغۇچى) مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، پارتىيە تەشكىلىنىڭ نازارەتچىلىك كاپالەتلىك رولى تولۇق جارى قىلدۇرۇلۇپ، ھۆددىگە ئالغۇچىنىڭ دېموكراتىك باشقۇرۇشنى يولغا قويۇشىغا ھەيدەكچىلىك قىلىنىپ، زور ئىشلاردا بىر ئادەمنىڭ دېگىنى راست بولۇش خاھىشىنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، سەۋەنلىكلەردىن ساقلىنىلدى ياكى ئازايتىلدى. بۆلۈپ تۈگىتىش، يەپ تۈگىتىشتەك قىسقا مۇددەتنىلا ئويلايدىغان قىلمىشنى تۈگىتىش ئۈچۈن، ھۆددىگەرلىك توختامنامىسىغا تېخنىكا ئۆزگەرتىش، مۇقىم مۈلۈككە مەبلەغ سېلىش قاتارلىق يېڭى ئىقتىسادىي تېخنىكا كۆرسەتكۈچى كىرگۈزۈلۈپ، كارخانىلارنىڭ تەكرار ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتىكى زاپاس كۈچىنى يېتىلدۈرۈش ۋە كېڭەيتىشىگە ئىلھام بېرىلدى. تىجارەتچىنىڭ ئۈستىدە مەسئۇلىيەت بولغاچقا، ئىلگىرىكى يۈزەكى تىجارەت قىلىش ئىستىلىنى ئۆزگەرتىپ، ئىنچىكە باشقۇرۇش تەدبىرلىرى ئۈستىدە ئۈزلۈكسىز ئىزدەندى. پۇرژىنا زاۋۇتى ئۈنۈم خاراكتېرىدىكى ئىش-ھەققى تۈزۈمىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش-ھەققىنى كارخانىنىڭ شۇ ئايدىكى پايدا كۆرسەتكۈچى بىلەن زىچ باغلاپ، ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى يەنە كارخانىنىڭ مەھسۇلات قىممىتىدىكى ئىش ھەققى مىقدارىنى تۆۋەنلىتىپ، كارخانا ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىمىنى ئاشۇردى. 1987-يىلىغا بارغاندا رايونغا قاراشلىق ئون كارخانا زاۋۇت ۋە مۇتلەق كۆپ ساندىكى مەھەللە باشقۇرۇشىدىكى زاۋۇتلاردا ھۆددىگە بېرىپ تىجارەت قىلىش يولغا قويۇلدى. كېيىنكى يېرىم يىلدا يەنە رايونلۇق مۇھىت ئاسراش ئۈسكۈنىلىرى زاۋۇتىدا ئىجارىگە بېرىش شەكلىدىكى تىجارەت سىناق قىلىنىپ، ئومۇمىيۈزلۈك كېڭەيتىشكە تەييارلىق كۆرۈلدى.

رايون-مەھەللە كارخانىلىرىدا مەبلەغ، تېخنىكا كەمچىل بولۇشتەك ئاجىزلىقمۇ ۋە تىجارىتى جانلىق بولۇشتەك ئۈستۈنلۈكمۇ مەۋجۇت. كۈندىن-كۈنگە كەسكىن بولۇۋاتقان بازار رىقابىتى ئاستىدا ئاساسلىقى يوچۇقلارنى تېپىپ تولۇقلاش ئۇسۇلى ئارقىلىق چىقىش يولى تاپقىلى بولىدۇ. كارخانىلارنىڭ تىجارەت بىلەن سېتىشى ئاساسلىقى سودا تارماقلىرى بىلەن مال زاكاز قىلىش توختىمى تۈزۈش ۋە ئۆزلىرى سېتىشتىن ئىبارەت ئىككى قىسىمدىن تەركىب تاپقان تيانشان ئۆي جاھازلىرى زاۋۇتى، خەلق ئىشلىرى پاراۋانلىق تېرە زاۋۇتى، پۇرژىنا زاۋۇتى قاتارلىق كارخانىلار يەنە سىرتتا توپ سېتىش بىلەن پارچە سېتىشنى بىرلىكتە ئېلىپ بارىدىغان سېتىش دۇكانلىرى ياكى سىرتلاردا ۋەكالىتەن سېتىش نۇقتىلىرىنى قۇردى. ئېلېكتر ماشىنا كەسىپلىرىدە ئاساسلىقى باشلامچى كارخانىلارغا تايىنىش، ئاساسلىق ماشىنا زاۋۇتلىرىنىڭ مال زاكاز قىلىشىغا تايىنىش ئارقىلىق مەھسۇلات مىقدارى ئاساسىي جەھەتتىن ساقلاپ قېلىندى. كەم قىسمى پارچە پىششىقلاپ ئىشلەش ۋە ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزلىرى سېتىش ئارقىلىق تولۇقلاندى، مەھسۇلاتلارنىڭ سېتىلىش ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، ئوبوروتنى تېزلىتىش، مالنىڭ بېسىلىپ قېلىشىنى ئازايتىش ئۈچۈن كۆپ ساندىكى كارخانىلاردا سېتىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. بەزى كارخانىلار سېتىش سوممىسى ئىچىدىن قىيىنلىق دەرىجىسى بويىچە مەلۇم نىسبەتتە سېتىش تەننەرخى ئاجراتتى. ساتقۇچى شەخسلەرنىڭ پايدا كىرىمىمۇ ئۇنىڭ ئىچىدە بولدى. بۇ «چوڭ جەھەتتىن ھۆددىگە ئېلىپ ئىشلەش» تۈزۈمى دەپ ئاتالدى. ئالاھىدە ئەھۋال ئاستىدا، كارخانىلار يەنە پۈتۈن زاۋۇتتىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى سېتىشقا سەپەرۋەر قىلدى.

كارخانىنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىشلەپچىقىرىشتا نورما بېكىتىپ باشقۇرۇش ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇل-

دى. بەزى كارخانىلار ئىش ھەققى ۋە ئۇيراش ھېسابات‌تىنى سېخ، بەن-گۇرۇپپىلارغىچە ئەمەلىيلەشتۇردى. خىزمەت خاراكتېرىگە ئاساسەن كۆپ خىل ئىش ھەققى شەكلىنى قوللاندى. غەيرى ئىشلەپچىقىرىش خادىملىرىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ۋاقتىقا قاراپ ئىش ھەققى بېرىش؛ ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بىرىنچى سېپىدىكى ئىشچىلارغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ئىشقا قاراپ ھەق بېرىش ۋە نورمىدىن ئاشۇرغانلارغا مۇكاپات بېرىش؛ چوڭ مەھسۇلاتلارنى پىششىقلاپ ئىشلەيدىغانلارغا مۇۋاپىق كېلىدىغان پايدىسىنى ئايرىش ئىش ھەققى بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئەسلىدىكى تېخنىكا دەرىجىسى ۋە ئىش ھەققى دەرىجە پەرقى ئارخىپ شەكلى سۈپىتىدە ساقلاپ قېلىندى. ئەگەر ئومۇمىيۈزلۈك دەرىجە ئۆستۈرۈش پۇرسىتى كەلسە، قائىدە بويىچە بېجىرىپ بەردى. مۇكاپات سوممىسىنى ئايلىق مۇكاپات ۋە يىل ئاخىرىدىكى مۇكاپات دەپ ئىككى خىلغا بۆلدى. ئايلىق مۇكاپات مۇقىم بېكىتىلگەن نورما دەرىجىسىدىكى ئىشقا چىقىش مۇكاپاتى بىلەن ۋەزىپىنى ئورۇندىش مۇكاپاتىدىن تەركىب تاپقان. يىل ئاخىرىدىكى مۇكاپاتتا كارخانىنىڭ ئۇنۇم ئەھۋالىغا قاراپ، تۆت يېرىم ئايلىق ئوتتۇرىچە ئىش ھەققىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك بويىچە ھېسابلاپ تەكشۈرۈپ باھالاش، دەرىجىگە ئايرىش ئارقىلىق تارقىتىلدى.

1980-يىلدىن بۇيان، كارخانىلار مەھسۇلات قۇرۇلمىلىرىنى تەڭشەش ۋە يېڭى مەھسۇلاتلارنى ئېچىش بويىچە تېخنىكا ئۆزگەرتىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىپ، يۇرۇشلەشكەن ئىشلەپچىقىرىش لىنىيىسى ۋە مەخسۇس ئىشلىتىلىدىغان ئۈسكۈنىلەرنى كىرگۈزۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئىمكانقەدەر بىر قېتىمدىلا ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئۆزگەرتىش مۇددىتىنى قىسقارتتى. نۆۋەتلىق مەھسۇلاتلارغا سېلىنىدىغان مەبلەغنى ئاشۇرۇپ، يەڭگۈشلەش، دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ «بازىرى ئىنتىك مەھسۇلاتلار» ئەۋزەللىكىنى شەكىللەندۈردى. 1985-يىلى شىنخۇا تازىلىق ماتېرىياللىرى زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان ئوكسىدلانغان كاۋا-چوڭ پاستىسى (ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئەلا مەھسۇلات) ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش مەزگىلىدە پەن-تېخنىكا نەتىجىسى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. رايونلۇق پۈرۈنا زاۋۇتى مەبلەغ ئاجرىتىپ مەخسۇس ئىشلىتىلىدىغان ئۈسكۈنىلەرنى ئۆزگەرتىپ، مەھسۇلات تۈرلىرى دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، نېفىت سانائىتىگە مەخسۇس ئىشلىتىلىدىغان چوڭ پۈرۈنا ئىشلەپچىقاردى.

6-بۆلۈم

بىناكارلىق-قۇرۇلۇش

ئومۇمىي بايان

چىڭ سۇلالىسى چىەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى) بۇگۈنكى تيانشان رايونى تەۋەسىدىكى نەنگۈەندە قەلئە قۇرۇلغاندىن بۇيان، ئۇ ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىدىكى ئاساس بولۇپ قالدى. چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، كونا دەخۋا ئىزچىل تۇرده شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى بولۇپ كەلدى. تا بۈگۈنگە قەدەر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىك ئورگىنى يەنىلا رايون تەۋەسى ئىچىدە بولۇپ، رايون ئىچىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق شارائىت يارىتىلدى. ئازادلىقتىن بۇرۇن، رايون ئىچىدىكى نۇرغۇنلىغان مەسچىت، بۇتخانا، ئوردا ۋە پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرى جەنۇب بىلەن شىمالنىڭ تۇسىنى ئالغان بولۇپ، غەربىي ياۋروپا ۋە ئىسلام ئالاھىدىلىكى سىڭگەن. قۇرۇلۇشلارنىڭ شەكلى ھەر خىل بولۇپ، جايلىشىشى ئوخشاش ئەمەس ئىدى. تارىختىن قالغان بىناكارلىق قۇرۇلۇشلاردىن قارىغاندا، مەيلى خىش بىلەن ياغاچتىن نەقىش چىقىرىپ سالغان ياكى تاشتىن سالغان بولسۇن، مەيلى لايىھىلەش-ئورۇنلاشتۇرۇش، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش قۇرۇلمىسىدىن بولسۇن، بۇ قەدىمىي قۇرۇلۇشلارغا ئەقىل-پاراسەتلىك قۇرۇلۇش ئۇستىلىرىنىڭ ھۈنەر-سەنئەت تېخنىكىسى سىڭگەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. لېكىن ئازادلىقىنىڭ ھارپىسىغا قەدەر، دەخۋادا بىرمۇ مۇنتىزىملاشقان بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى بولۇپ باقمان ئەمەس. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپىنى خەلق ئارىسىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ئىزچىل تۇرده ئىشلەپ كەلگەن. ئەگەردە قۇرۇلۇش بولسا، قۇرۇلۇشنى ھۆددىگە ئالغۇچى خوجايىن خەلق ئارىسىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئۇستىلىرىنى يوللاپ ئەكېلىپ قۇرۇلۇش ئېلىپ بارااتتى. قۇرۇلۇش پۈتكەندىن كېيىن تارقىلىپ كېتەتتى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئۇستىلىرىنىڭ مۇقىم كىرىم مەنبەسى يوق ئىدى. بىخەتەرلىكىمۇ كاپالەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى. ئۇلار پەقەت ئۆزلىرىنىڭ يۇقىرى ھۈنەر-سەنئىتى ۋە مول تەجرىبىلىرىگە تايىنىپ، قۇرۇلۇش قورالىرى ئاددىي، ترانسپورت قالاق، سۇ مەنبەسى كەمچىل شارائىت ئاستىدا ئۆز جايلىرىدىن ماتېرىيال تېپىپ، مەشغۇلات ئېلىپ بېرىپ چىگرا شەھەرگە نۇرغۇنلىغان ھەر خىل ئۇسلۇبتىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلىرىنى قالدۇرۇپ كەتتى.

19-ئەسىرنىڭ ئاخىرى ۋە 20-ئەسىرنىڭ باشلىرى سېلىنىپ تاكى بۈگۈنگىچە ساقلىنىپ كەلگەن مەسچىتلەردىن ئۇيغۇرلارنىڭ نوغاي مەسچىتى، ئاق مەسچىت، كۆنچى مەھەللىسى مەسچىتى ۋە خۇيزۇلار-

نىك شەنشى چوڭ مەسچىتى، چىڭخەي مەسچىتى، كېڭگېر مەسچىتى قاتارلىقلار بار. ئالدىنقىلىرىغا قويۇق مىللىي تۈس ۋە ئىسلام ئالاھىدىلىكى سىڭدۈرۈلگەن. كېيىنكىلىرىگە دۆلىتىمىزنىڭ قەدىمكى خان ئوردىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىدىكى كۆپ خىل شەكىللىرى سىڭدۈرۈلگەن. خەنزۇلارنىڭ قەدىمكى بىناكارلىق قۇرۇلۇشلىرىنىڭ كۆپ قىسمى بۇتخانا، تاۋاپ-ئىبادەت ئۆيلىرى بولۇپ، ئاساسلىقى شەھەرنىڭ ئىچى ۋە سىرتىغا سېلىنغان. چىڭ سۇلالىسى جياچىڭ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى (1797-يىلى) سېلىنىشقا باشلانغان قىزىلتاغ بۇتخانىلىرى، بۇددا دىنىدىكى قۇرۇلۇشقا ئاساسەن ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، تاغ چوققىسىدىكى يۇخۇا راۋۇقىدىن تاغ قاپتىلىدىكى دىساڭ بۇتخانىسى، شەھەر ئىچىدىكى چېڭخۇاڭ بۇتخانىسى، دىڭشياڭ پادىشاھى بۇتخانىسى قاتارلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلار بىرلەشتۇرۇلۇپ، ئورۇمچىدىكى قەدىمكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلارنىڭ ئۈلگىسى دەپ ئاتىلىدۇ. ئەپسۇسكى ئۇرۇش ئوتلىرى ۋە ئادەم ئاملى سەۋەبىدىن كۆپ قىسمى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراپ مۇكەممەل قالغانلىرى ناھايىتى ئاز. ھازىرغا قەدەر مۇكەممەل ساقلىنىپ كەلگەن قەدىمكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇشتىن پەقەت چىڭ سۇلالىسى چىيەنلوڭ سەلتەنەتىنىڭ 53-يىلى (1788-يىلى) سېلىنغان توققۇز پەلەمپەيلىك قىزىلتاغ مۇنارى بىلەن چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى سېلىنغان ھازىرقى ئالغا يولدىكى كۆڭزى بۇتخانىسى بار. قىسمەن ساقلىنىپ قالغان پارچىلىرىدىن ھازىرقى مالىيە نازارىتىنىڭ قورۇسى ئىچىدىكى چېڭفەن راۋۇقى يامۇل زالى بار.

يېقىنقى زامان بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلىرىدىن بۇرۇنقى شىنجاڭ ئىنستىتۇتى (ھازىرقى شىنجاڭ داشۆسى) ئىچىدىكى خىش بىلەن ياغاچتىن سېلىنغان ئادەتتە «قىزىل بىنا» دەپ ئاتىلىدىغان ئۇچ قەۋەتلىك قىزىل ئوقۇتۇش بىناسى،ۋە بۇرۇنقى شىنجاڭ ئۆلكىلىك چېگرا مۇداپىئە ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ غەرب، شەرق تەرىپىدىكى كېسەك بىلەن ياغاچتىن سېلىنغان ئىككى قەۋەتلىك ئىشى بېجىرىش بىناسى يەنە كېسەك،ياغاچ ۋە سېمونت بىلەن سېلىنغان مىڭدىي يولدىكى بانكا چوڭ بىناسى بار.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى رايون ئىچىدىكى پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرىنىڭ كۆپ قىسمى بىر قەۋەتلىك ئاددىي ئۆيلەر ئىدى. لېكىن ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تارىخىي مەدەنىيەت ئارقا كۆرۈنۈشى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن، قۇرۇلۇشلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىمۇ ئۆزىگە خاس ئىدى. نەنلياڭ (غالىبىيەت يولى) ئەتراپىغا رۇس مىللىتى ۋە باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقانلىقى ھەم چەت ئەل سودىگەرلىرىنىڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن، پۇقرالار ئۆيلىرىنىڭ ياسلىشى كۆپ قىسمى غەربىي ياۋروپا بىناكارلىق ئۇسلۇبىدا بولۇپ، ئۆينىڭ ئۇستىگە قاڭالتىر ياتقۇزۇلغان، ئىشىك-دېرىزىلىرى ياغاچتىن ياسلىپ ئەينەك سېلىنغان، تورۇسى پەنەرکىلىك، ئاستىغا پول ياتقۇزۇلغانىدى. ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرالغۇ-ئۆي بىنالىرىنىڭ ئالدى تەرىپىگە پېشايۋان چىقىرىلغان، پېشايۋاندا تۆۋرۈك ۋە سۇپا بولۇپ، دېرىزە-پەشتاقلىرى بىرقەدەر پاكار، تۆت تامنىڭ كۆپ قىسمى يېشىل رەڭ ئارىلاشتۇرۇلغان ھاك بىلەن ئاقارتىلغان. مەنچېڭ قەلئەسى (بۇگۈنكى دۆلەت قۇرۇش يولى) ئەتراپىدا ئولتۇراقلاشقان ئاھالىلارنىڭ كۆپ قىسمى خۇنەنلىك ئەسكەرلەرنىڭ ئەۋلادلىرى بولغاچقا، پۇقرالارنىڭ ئۆي ئىمارەتلىرىدە خۇنەنلىكلەرنىڭ ئالاھىدىلىكى ساقلانغان. ئۇدۇل ئۆينىڭ ئورنى شىمالدىن جەنۇبقا يۇزلىنىدۇ. شەرق ۋە غەرب تەرىپىگە يانداش ئۆي سېلىنىدۇ. خىش بىلەن چوڭ دەرۋازىغا ئۇدۇل قىلىنىپ سېلىنغان تام يۇزىگە ئۇزۇن ئۆمۈر، خۇشاللىق قاتارلىق خەتلەر ياكى كەپتەر، بۇغا، قارىغاي قاتارلىق ئوچار قۇش، دەل-دەرەخ-لەرنىڭ شەكلى ئويۇلغان. ھازىرقى مەدەنىيەت يولى، مىڭدىي يولى ئەتراپىدا ئولتۇراقلاشقان تېيەنجىنلىك خەنزۇ پۇقرالىرىنىڭ ئۆيلىرىگە يەنىلا بېيجىڭ-تيەنجىننىڭ قورشاۋ ھويلا سېلىش ئۇسلۇبى سىڭدۈرۈلگەن. ئۇدۇل ئۆي جەنۇبقا قارايدۇ. شەرق ۋە غەرب تەرىپىگە يانداش ئۆي سېلىنىدۇ. دەرۋازىغا يان ئىشىك ئېچىلىدۇ. چوڭ دەرۋازا ئۇدۇلدا بىر يول ئىككى ئىشىك بولۇپ، ھېيت-بايرامدىن باشقا كۈنلەردە ئادەتتە

ئاچماي، پەقەت ئوك-سول تەرەپتىكى يان ئىشكىتىن ماڭىدۇ. ئىشك-دېرىزىلەر ياغاچتىن ياسالغان بولۇپ، سۇس رەڭدىكى قەغەزلەر چاپلىنىدۇ. كۇن ئانچە ياخشى چۈشمەيدۇ؛ داشىزى ئەتراپىدىكى تېمنجىلىك «سەككىز چوك ئائىلە» سودىگەرلىرى، دۇكان ئىچىنى بېزەشتە كۆپ هاللاردا تېمنجىلىك تۆمۇرچى-ياغاچچىلارنى ئەكىلىپ ياغاچقا نەقىش ئويدۇراتتى، كۆرۈنۈشى كۆركەم-گۈزەل بولاتتى. چىك سۇلالىسىنىڭ شۇمنتوك سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى (1910-يىلى) ۋاڭ گاۋشېك ئوت قويغاندا كۆپ قىسمى كۆيۈپ كېتىپ، ساقلىنىپ قالغانلىرىمۇ كېيىنكى ئۆزگەرتىپ سېلىشتا يوقىلىپ كەتكەن. شېك شىسەي هۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى، داشىزى ئەتراپىدىكى يوللارنى كېڭەيتىشتە شىمالىي، جەنۇبىي چوك كوچىنىڭ ئىككى يېنىدىكى دۇكانلاردىن بىرەك ئىككى قەۋەتلىك بىنا سېلىپ شەھەرنى گۈزەللەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن شۇ ۋاقىتتا سودا كاسات بولغاچقا، بىر قىسىم مەبلىغى كۆپرەك بولغانلار بىنا سالغاندىن باشقا، كۆپ قىسىم سودىگەرلەر ئۇدۇل تەرەپتىكى تامنى ئىككى قەۋەتلىك بىنانىڭ تېمىغا ئوخشاش ياساپ، ياغاچ رىشاتكىلىق دېرىزە ئورنىتىپ رەتلىك قىلدى. ئاھالىلەر بۇنى «يالغان بىنا» دەپ ئاتىدى. رايون ئىچىدىكى كۆپ قىسىم ئولتۇراق-ئۆيلەرنىڭ كۆپىنچىسى خام كېسەك بىلەن ياغاچتىن ياسالغان بىر قەۋەتلىك ئۆيلەر بولۇپ، تامنىڭ ئۇلىغا بەش قاتاردىن يەتتە قاتارغىچە خىش يانقۇزۇلاتتى. ئۇستىگە خام كېسەك قويۇلۇپ سىرتى سامانلىق لاي بىلەن سۇۋىلاتتى ياكى سىرتىغا يېشىل كۆك خىش قويۇلۇپ ئىچىگە خام كېسەك قويۇلاتتى. بۇنداق ئۆيلەرنىڭ ئىسسىقلىق ساقلاش ئىقتىدارى خىش بىلەن ياغاچتىن ياسالغان پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرىنىڭكىدىن ياخشى بولاتتى.

شېك شىسەي هۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدە، هۆكۈمەتكە ئاممۇۋى قۇرۇلۇشقا ئېھتىياجلىق ئەسلىھەلەرنى لايىھىلەش سەۋەبىدىن، شەھەر مەمۇرىيىتى كومىتېتىنىڭ قارىمىقىدا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش لايىھىلەش، قۇرۇلۇش قىلىش ئاپپاراتى تەسىس قىلىندى. لايىھىلەش سەۋبىسى بەكلا تۆۋەن ئىدى.

بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىدىن ئاساسلىقى خىش، تاش، ياغاچ ماتېرىياللىرى، هاك قاتارلىقلار بولۇپ، ماتېرىياللار ئۆز يېرىدىن ئېلىناتتى. كېيىن ئاز مىقدارda پولات ماتېرىيال، سېمونت ۋە توك سايمانلىرى ئىشلىتىلدى. بۇلار ئىچكىرىدىن كىرگۈزۈلەتتى ياكى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىمپورت قىلىناتتى. ئۆي ئىچىگە ئىسسىنىش ئەسلىھەلىرىنى ئورنىتىش باش ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ شەرق، غەرب چوك بىناسى ۋە مىڭدىي يولى بانكا بىناسىغا ئورنىتىشتىن باشلانغان. ئۇنىڭ ماتېرىياللىرى ئاساسەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىمپورت قىلىنغان. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇتەخەسسىسلىرى قۇراشتۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن رايون ئىچىدىكى كەسىپلەر گۇللىنىشكە باشلىدى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترەت-لىرى يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ تەرەققىي قىلىشى تېز بولدى. 1950-يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايوندىكى ئەسكەرلەر ئاساس قىلىنغان يەرلىك قۇرۇلۇش ئۇستىلىرى قوبۇل قىلىنىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى قۇرۇلۇش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، شىنجاڭ بويىچە هۆكۈمەت قۇرغان تۇنجى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتىگە ئايلاندى. 1954-يىلى بۇرۇنقى شىنجاڭ ھەربىي رايونى قۇرۇلۇش باشقارمىسى كوللېكتىپ كەسىپ ئالماشتۇرۇپ، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-دىۋىزىيەسىنى (قارا-مىقدا بەش پولك بار) قۇردى. مۇشۇ ئاساستا شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش باش شىركىتى قۇرۇلدى. شىركەتنىڭ تېخنىكا كۇچى زور ۋە چوك تېپتىكى قۇرۇلۇشلارنى سېلىشتا ماشىنا ئۇسكۇنىلىرى بولغاچقا، شەھەر، رايون ئىچىدىكى چوك زاۋۇت-كانلاردىكى قۇرۇلۇشلارنى، چوك ئارتىلىش دەرىجىسىدىكى ئومۇمىي قۇرۇلۇشلىرىنى ۋە ئېگىز قەۋەتلىك قۇرۇلۇشلارنى سېلىپ، ئاپتونوم رايون بويىچە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسىپىدىكى ئاساسلىق كۇچكە ئايلاندى.

1956-يىلى شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇلۇپ، كېيىن 1-، 2-بىناكارلىق-

قۇرۇلۇش شىركىتى قىلىپ تەڭشىلىپ شەھەر، رايون ئىچى، سىرتىدىكى سانائەت ھەمدە خەلق تۇرمۇشىغا ئىشلىتىلىدىغان قۇرۇلۇشلارنى سېلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى.

تيانشان رايونى 1957-يىلدىن باشلاپ ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ تيانشان بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپىراتىپى، تېجەشلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپىراتىپى، يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تيانشان رايونلۇق 1-، 2-بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى، سەككىز بىناكارلىق-قۇرۇلۇش رېمونت قىلىش كوپىراتىپى، تيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت چوڭ ئەترىتى، تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ۋە 15 زىيالىي ياشلار بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپىراتىپى (ئەترىتى) قۇردى ھەمدە ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا 20 رېمونت قۇرۇلۇش ئەترىتىنى تەشكىللىدى. بۇلار تيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى بىلەن مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ قوش رەھبەرلىكىدە بولدى. رايونغا قاراشلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى قۇرۇلغاندىن بۇيان، شەھەر، رايون ئىچى، سىرتىدىكى پۇقرالار ئىشلىتىدىغان بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلارنى ۋە پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرىنى يېڭىدىن سېلىش، قايتىدىن سېلىش، رېمونت قىلىش قاتارلىق قۇرۇلۇشلارنى ئۈستىگە ئېلىپ، شەھەر بويىچە بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلارنى رېمونت قىلىش كۈچى يېتىشمەسلىك زىددىيىتىنى پەسەيتىش ۋە ئاساس ئەسلىھەلەرنى رېمونت قىلىش-ياخشىلاش قاتارلىق جەھەتلەردە پائال تۆھپە قوشتى.

تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ـ 1981-يىلى ئەسلىدىكى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى بىلەن تيانشان رايونلۇق سۇ-توك قۇراشتۇرۇش ئەترىتى ئاساسىدا، ئۈچ مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى قۇرۇلۇش ئەترىتىنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق قۇرۇلغان، بۇ شىركەت 3-دەرىجىلىك كوللېكتىپ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىسى بولۇپ، تيانشان رايونىغا قاراشلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپىدىكى غوللۇق كارخانا ھېسابلىنىدۇ. ئۈرۈمچى رايونىدا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش بازارلىرى كەسكىن رىقابەتلىشىۋاتقان شارائىت ئاستىدا، شىركەت ھەرقايسى ئەترەتلەردە قۇرۇلۇش تېخنىك كادىرلىرى ئاز بولۇش، ئىشچىلارنىڭ تېخنىك ساپاسى ناچار بولۇش، قۇرۇلۇش ماشىنا-سايمانلىرى ۋە ئەسلىھەلىرى مۇكەممەل بولماسلىق، سالاھىيىتى تۆۋەن بولۇش قاتارلىق پايدىسىز شارائىتلارنى يېڭىپ، 1984-يىلدىن باشلاپ رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق ھۆكۈمەت، شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى ئوتتۇرىغا قويغان كونا تۈزۈلمىنى ئىسلاھ قىلىش توغرىسىدىكى تەلىپىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، شىركەتنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن، شىركەت ئورگىنى، قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئەترەتنى دادىللىق بىلەن تەرتىپكە سېلىپ، ئەلالىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، كەسپىي بىلىمى، باشقۇرۇش ئىقتىدارى بار خادىملارنى ئۆستۈرۈپ شىركەتنىڭ ھەرقايسى كەسپىي بۆلۈملىرىگە ۋە ئەترەت دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورنىغا قويدى. ئەسلىدىكى ئەترەت دەرىجىلىك ھېساباتنى شىركەت دەرىجىلىك ھېساباتقا ئۆزگەرتتى. ئەترەت، بەن-گۇرۇپپىلار بويىچە ھۆددىگە بېرىشنى يولغا قويۇپ، ھەركىم ئۆز قابىلىيىتىگە يارىشا ئىشلەش، ئەمگىكىگە قاراپ ھەق بېرىش پىرىنسىپىنى گەۋدىلەندۈردى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيى ئارقىلىق، ئوندىن كۆپرەك باشقۇرۇش تۈزۈمىنى تۇرغۇزدى. «سۈپەت ئارقىلىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشنى قولغاكەلتۈرۈش» تەك كارخانا مەقسىتىنى ئېنىق تۇرغۇزۇپ، قۇرۇلۇش تېخنىك خادىملىرى ۋە ئىشچىلارغا قارىتا سىستېمىلىق ھالدا تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش ۋە كەسپىي نەزەرىيە، سۈپەت باشقۇرۇش ئۆگىنىشىنى ئېلىپ بېرىپ، بارلىق خادىملارنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، سۈپەت ئېڭىنى كۈچەيتتى. بۇنىڭ بىلەن قۇرۇلۇشنىڭ سۈپىتى ئۈزلۈكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، جەمئىيەتتە ئىناۋەت تاپتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە قۇرۇلۇش ئىنژىنېرلىرىنى، بوغالتىرلارنى تەكلىپ قىلىپ ئىشلىتىپ، شىركەتنىڭ تېخنىكا ۋە مالىيە باشقۇرۇشىنى كۈچەيتتى. مەخسۇس سۈپەت بىلەن بىخەتەرلىكنى نازارەت قىلىش ئاپپاراتىنى قۇرۇپ،

ئىلغار تەكشۈرۈپ ئۆلچەش قوراللىرى، ۋاستىلىرى ۋە ئۇسۇللىرىنى ئۆزلۈكسىز كىرگۈزۈپ، زامانىۋى ئېگىز قەۋەتلىك بىناكارلىق قۇرۇلۇشلارنى ھۆددىگە ئېلىپ سېلىشتىكى ماشىنىلاشقان ئەسلىھەلەر ۋە بىخەتەرلىك ئەسلىھەلىرىنى كۆپەيتتى، نەچچە يىللىق جاپالىق ئىشلەپ ئىگىلىك يارىتىش ئارقىلىق، شىركەت بىناكارلىق-قۇرۇلۇش بازىرىدا ئۆز ئورنىنى قولغا كەلتۈرۈپ يەتتە قەۋەتتىن تۆۋەن (يەتتە قەۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ئىش بېجىرىش بىناسى، ئوقۇتۇش بىناسى، ئولتۇراق-ئۆي بىناسى ۋە باشقا بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلاردىن بولۇپ يۇزدىن ئوشۇق بىنا سالدى.

1950-يىلدىن باشلاپ ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئىچكىرىدىن شىنجاڭغا ياردەم بېرىشكە كەلگەن بىناكارلىق-قۇرۇلۇش تېخنىك خادىملىرى، ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكومنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار، تېخنىك ئىشچىلار ۋە مەزكۇر رايوندىكى قۇرۇلۇش تېخنىك خادىملىرى، ھەر نۆۋەتلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپىنى پۈتتۈرگەن ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى، تېخنىك ئىشچىلار ئاستا-ئاستا يىغىلىپ، تېخنىك كۈچى زور بولغان كادىر-ئىشچى قوشۇنىنى ھاسىل قىلدى.

ئازادلىقتىن كېيىن رايون ئىچىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپىنىڭ تەرەققىياتى تۆت باسقۇچنى باشتىن ئۆتكۈزدى. 50-يىللاردا زاۋۇت ۋە ئاممىۋى مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلارغا ئەھمىيەت بېرىلىپ، توپا تام، كېسەك-ياغاچ قۇرۇلمىسىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلىرىنىڭ ئورنىنى تەدرىجىي ھالدا خىش، سېمونت قۇرۇلمىسىدىكى بىناكارلىق قۇرۇلۇشلىرى ئالدى. قەۋەت سانى پەقەت ئىككى-ئۈچ قەۋەت بىلەن چەكلەندى. سۇ، ئىسسىتىش ئەسلىھەلىرى يۇرۇشلەشمىدى. قۇراشتۇرۇش-بىرىزمش ئاددىي بولۇپ ھازىرقى زامان بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلىرىنىڭ قاتارىغا كىرمەيتتى. 60-يىللارنىڭ ئوتتۇرا مەزگىلىدە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپى تۆۋەن ھەلەتتە تۇردى.70-يىللارنىڭ ئاخىرىدا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپى قايتىدىن باش كۆتۈردى. 80-يىللاردا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپى ئەڭ زور دەرىجىدە گۈللەندى. يېڭى تېخنىكا، ھۈنەر-سەنئەت، يېڭى ماشىنا-قوراللار زور كۆلەمدە كىرگۈزۈلۈپ، بىناكارلىق قۇرۇلۇشلىرى يىلمۇ يىل ئېگىزلەپ باردى. ئولتۇراق-ئۆي بىنالىرىنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ ئېگىزلىكى ئالتە-يەتتە قەۋەتكە يەتتى. ئېگىز قەۋەتلىك ئىش بېجىرىش بىناسى، مېھمانخانىلارغا لىفت ئورنىتىلدى، بىزەكلەر ۋە ئەسلىھەلەر كۈندىن-كۈنگە ئالىيلاشتى. مۇھاجىرلار مېھمانخانىسىنىڭ ئېگىزلىكى 13 قەۋەت، ئاپتونوم رايونلۇق ئىشچىلار ئۆيۈشمىسى بىناسىنىڭ ئېگىزلىكى 22 قەۋەتكە يەتتى. يېڭىدىن سېلىنغان شەھەرلىك مىللىي شىپاخانا ۋە خانىتەگرى مەسچىتىگە ھازىرقى زامان بىناكارلىق قۇرۇلۇشى بىلەن ئەنئەنىۋى ئىسلام خىسلىتى ئۆزلەشتۈرۈلۈپ بىر گەۋدە قىلىنغان بولۇپ، روشەن يەرلىك، مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە قىلىندى.

ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتىن بۇيان يەنە سىرتتىكى ئۆلكە، شەھەرلەردىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قوشۇنى ئۇرۇمچى شەھىرى ۋە مەزكۇر رايوننىڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىغا ئېقىپ كىرىپ، «سۈپەت، قۇرۇلۇش مۇددىتى، بىخەتەرلىك، پۈتۈش قىممىتى جەھەتتە بەسلىشىش» تەك كەسكىن رىقابەتتە، رايون خاراكتېرلىك قۇرۇلۇش-قۇراشتۇرۇش كەسپىدىكى بازار رىقابىتى ئېڭىنى ئىلگىرى سۈردى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كۆلىمى جەھەتتە ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەش بولدى. ئىسلاھاتتىن بۇيان تېيانشان رايونىدا يېڭىدىن قۇرۇلغان زامانىۋىلاشقان ئەسلىھەلىرى بار زاۋۇت، ئورگان، مەكتەپ، سودا سارايلىرى، كىنو-تىياتىرخانا، ئولتۇراق-ئۆي بىنالىرىنى ھەممە جايدا كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ قۇرۇلۇشلار دۆلەت قۇرۇلغان 30 يىلنىڭ ئومۇمىي يىغىندىسىدىن ئېشىپ كەتتى.

رايون ئىچىگە تەسىس قىلىنغان ھەر دەرىجىلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرى-

دىن ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش باش شىركىتى (ياشلار يولىدا)، ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 2-شىركىتى (ساي يولىدا)، ئۇرۇمچى شەھەرلىك 1-، 2-بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى (جەنۇبىي شىنخۇا يولىدا)، شەھەرلىك «گومىندائ ئىنقىلابىي كومىتېتى» نىڭ باشقۇرۇشىدىكى جۇڭخۇانى گۇللەندۇرۇش بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى (تەنتەربىيە سارىيى يولىدا) بار.

ئاپتونوم رايون، ئۇرۇمچى شەھىرى رايون تەۋەسىدە كەينى-كەينىدىن بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىدارە-سى، پىلانلاش-لايىھىلەش يۇرتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش لايىھىلەش يۇرتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىلمىي تەتقىقات ئورنى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش سۇپىتىنى نازارەت قىلىش باشقارمىسى، پونكىتى ۋە بىر تۈركۈم زامانۋىلاشقان قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، ماشىنا-قوراللىرىنى ئىشلەپچىقىرىش بازىسىنى قۇردى.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە، تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى پۈتتۈرگەن قۇرۇ-لۇشنىڭ كۆلىمى 278 مىڭ 300 كۋادرات مېتىرغا، يۇقىرىغا تاپشۇرغان باج 2 مىليون 382 مىڭ يۈەنگە يەتتى. ھازىرقى بار بولغان مەخسۇس ئىشلىتىدىغان مەبلىغى 3 مىليون 280 مىڭ يۈەن، مۇقىم مۇلكنىڭ ساپ كۆپىيىش قىممىتى 1 مىليون 937 مىڭ 800 يۈەنگە يەتتى.

1-باب ئاپپاراتلار

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپى تىجارەت شەكلىدىكى ئەمەلىي گەۋدە بولۇپ شەكىللەنمىگەنىدى. دېخۇا شەھىرىدە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپىنى مەخسۇس باشقۇرىدىغان ئاپپاراتلار تەسىس قىلىنمىغانىدى. ئومۇم ياكى شەخسىي ئۆيلەرنى سېلىشقا توغرا كەلگەندە، ئۆي (قۇرۇلۇش) سالدۇرغۇچى ئاساسلىق قۇرۇلۇش ئۇستىلىرىنى (ئىش بېشىنى) تەكلىپ قىلىپ، تۇرلۇك ئىش ئۇستىلىرى، شاگىرت ئىشچىلارنى ياللاپ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشنى تەشكىللەشكە مەسئۇل قىلاتتى. قۇرۇلۇش پۈتۈشى بىلەن تارقىلىپ كېتەتتى. رايون ئىچىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى مىڭدىن يولىنىڭ شەرقىي تەرىپىدە ستىخىيىلىك ھالدا پۈتۈن شەھەر بويىچە ئەڭ چوڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلىرىنى ياللاش بازىرىنى شەكىللەندۇرگەنىدى. بۇ يەرگە ھەر كۈنى ئەتىگەندە نۇرغۇنلىغان ياغاچچى، كېسەكچى، سۇۋاقچى، بېزىگۈچىلەر يىغىلىپ، ئۆي سالدۇرغۇچى ياكى رېمونت قىلغۇچى ئورۇن ياكى شەخسلەرنىڭ كېلىپ خالىغانچە «تاللىۋېلىشى»نى كۈتۈپ تۇراتتى. ئەينى ۋاقىتتا كىشىلەر بۇ يەرنى «ئادەم بازىرى» ياكى «ئىشلەمچىلەر بازىرى» دەپ ئاتىشاتتى. بىر قەدەر چوڭ قۇرۇلۇشلارغا ياللانما ئىشلىتىش خىزمىتىنى كۆپ ھاللاردا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش گۇرۇھلىرىدىكى ئىش بېشى مونوپول قىلىۋالاتتى. بۇ گۇرۇھلاردىن تېخنىكىلەر گۇرۇھى، گەنسۇلۇقلار گۇرۇھى، يەرلىك گۇرۇھ قاتارلىقلار بار ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن 1951-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. ئومۇمەن شەھەرنىڭ نوپۇسى بار بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئۇستىلىرى تىزىملاتقاندىن كېيىن ئۆزى تۇرۇشلۇق رايوندىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئەزاسى قىلاتتى. ئىشچىلار ئۇيۇشمە-سى ئادەم ئىشلىتىدىغان ئورۇنلارغا تونۇشتۇرۇشقا مەسئۇل بولۇپ، ئۇلارنى ۋاقتىلىق خىزمەتكە تەقسىم قىلاتتى. ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىللەش، تەكشەپ باشقۇرۇش قاتارلىق فۇنكسىيىلىك رولىنى ئوينايتتى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن شەھەرگە داڭقى كەتكەن «ئادەم بازىرى» ئاستا-ئاستا يوقالدى.

1-رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خۇڭ چۈنيۇمننىڭ ئارقا تەرىپىدىكى كونا بۇتخانا ئىچىدە ئىدى. 2-رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى شەھەرلىك چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتىنىڭ كونا ئورنىدا ئىدى. 3-رايون-

لۇق ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى غالىبىيەت يولىدىكى خاپا كوچىسىدا ئىدى؛ 4-رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى هازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى قورۇسى ئىچىدە ئىدى؛ 5-رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى (بۇرۇنقى ئۆلكىلىك 1-دارىلمۇئەللىمىن) يېنىدا ئىدى؛ ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، يول ياسىغۇچى خەلق ئىشچىلىرى ئاساسىدا شەھەرگە قاراشلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتى قۇرۇلغانىدى. 1956-يىلى ئىلى، قەشقەر، قۇمۇل قاتارلىق جايلارغا يۆتكىۋېتىلدى.

1957-يىلىنىڭ ئاخىرىدا بۇرۇنقى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئاساسىدا تېيانشان بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى قۇرۇلدى.

1958-يىل 7-ئايدا دوستلۇق رايونىدا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئاساسىدا تېجەشلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى قۇرۇلدى.

1959-يىلى تېيانشان بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى ۋە قىزىل بايراق توپا-ياغاچ كوپېراتىپى قاتارلىقلاردىن يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇلدى. تېجەشلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى ئاساسىدا يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دوستلۇق رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇلدى.

1960-يىل 8-ئاينىڭ 15-كۈنى ئىككى رايون بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن، تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ نامى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتىگە، دوستلۇق رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق قۇرۇلۇش 2-شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. ئىككىسىگە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتى سانائەت-قاتناش بۆلۈمى رەھبەرلىك قىلدى.

1961-يىل 3-ئاينىڭ 1-كۈنى تېيانشان رايونلۇق يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-، 2-شىركىتى بىرلا ۋاقىتتا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. كۆپ ساندىكى ئىشچىلار يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن بىرىنچى سەپكە كەتتى.

1964-يىلى ئۇرۇمچى شەھىرىدە ئۇدا بىرنەچچە كۈن ياغقان يامغۇر ئاپەتكە ئايلىنىپ، نۇرغۇنلىغان توپا تام، ياغاچ قۇرۇلمىلىق بىر قەۋەتلىك ئۆيلەرنى بۇزۇپ تاشلىدى. پۈقرالارنىڭ ئۆيلىرىنى جىددىي رېمونت قىلىش ئېھتىياجى تۇپەيلىدىن، تېيانشان رايونىدا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ چاڭجىياڭ، تېيانشان، شىنخۇا، لىيۇداۋان، ئىقتىساتچىل، تىنچلىق، دېموكراتىيە، بۇلاق تېغى قاتارلىق سەككىز بىناكارلىق-قۇرۇلۇش رېمونت قىلىش كوپېراتىپى قۇرۇلدى. ئۆيى-ئىمارەتلەرنى جىددىي رېمونت قىلىش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، بۇ ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرىنىڭ ھەممىسى شەھەرلىك قول سانائىتى باشقۇرۇش ئىدارىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىلىپ، رېمونت قىلىش شىركىتى تەشكىللەندى.

1965-يىل 10-ئايدا ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق كومىتېتى شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئەمگەك مۇلازىمەت چوڭ ئەترىتى قۇرۇشنى قارار قىلدى. تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك تەڭشەش-تەقسىملەش ئورنى ئاساسىدا، تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت چوڭ ئەترىتى قۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن چوڭ ئەترەت تارقىتىۋېتىلدى.

1977-يىل 3-ئايدا تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك ئىش-ھەققى بۆلۈمى، بىڭتۈەن ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ «باھارنى كۈتۈۋېلىش» تىكىش زاۋۇتى ۋەكالىتەن باشقۇرۇشىدىكى 36 نەپەر خادىمدىن تەركىب تاپقان قۇرۇلۇش ئەترىتىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، ئۇنىڭغا تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى دەپ نام بەردى.

1979-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، شەھەرلىك پارتكومنىڭ «ئۇرۇمچى شەھىرىدە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش

يوللىرىنى كەڭرى ئېچىپ، ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتىكى كونكرېت يولغا قويۇش چارىسى» نىڭ روھى بويىچە، 1980-يىل 1-ئايدا 15 زىيالىي ياشلار بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى قۇرۇلدى.

1981-يىل 9-ئايدا تېيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، رايونلۇق سۇ، توك قۇراشتۇرۇش ئەترىتى، تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، ئىنتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى زىيالىي ياشلار بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپىدىن تەشكىللىنگەن تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇشنى، قارىمىقىدا بەش قۇرۇلۇش قىلىش ئەترىتى تەسىس قىلىشنى قارار قىلدى. 1984-يىلى شىركەت قۇرۇلۇش قىلىش ئەترىتىنى قايتىدىن تەشكىللەپ شىركەت ئورگىنىدا سۆپەت بىخەتەرلىك تەكشۈرۈش بۆلۈمى، قۇرۇلۇش تېخنىكا بۆلۈمى، كادىرلار ئەمگەك بۆلۈمى، ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمى، مەمۇرىي ئىشخانا، مالىيە بۆلۈمى، ماتېرىيال-سايمانلار بۆلۈمى قاتارلىق فۇنكسىيەلىك بۆلۈم-ئىشخانىلارنى قۇردى. قارىمىقىدا 12 قۇرۇلۇش ئەترىتى، بىر بىتون زاۋۇتى، بىر ماشىنا ترانسپورت ئەترىتى تەسىس قىلدى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا مەھەللە قۇرۇلۇش ئەترىتى (كوپېراتىپى) جەمئىي 20 گە يەتتى. ئۇلار مۇنۇلار: غالىبىيەت يولى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى (4-دەرىجىلىك)، غالىبىيەت يولى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش بىرلەشمە كوپېراتىپى (رېمونت قىلىش)، غالىبىيەت يولى زىيالىي ياشلار بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، غالىبىيەت يولى قۇرۇلۇش ئەترىتى (رېمونت قىلىش)، ئىنتىپاق يولى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى (5-دەرىجىلىك)، ئىنتىپاق يولى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى (رېمونت قىلىش)، تىنچلىق يولى سۇ، توك، توپا قۇرۇلۇش ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، تىنچلىق يولى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، 2-ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، 3-ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، جەنۇبىي ئازادلىق يولى قۇرۇلۇش ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، شىمالىي ئازادلىق يولى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، 2-ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، 3-ئەترىتى (5-دەرىجىلىك) بەخت يولى قۇرۇلۇش ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، دۆڭمېن قۇرۇلۇش ئەترىتى (4-دەرىجىلىك)، دۆڭمېن بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، لىيۇداۋان بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى (5-دەرىجىلىك)، قارلىغاچلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى (5-دەرىجىلىك)، شىنخۇا قۇرۇلۇش ئەترىتى (5-دەرىجىلىك، شىخاگەي مەھەللە ئىش باشقارمىسى قارىمىقىدا). بۇلاز ئېچىدە دۆڭمېن قۇرۇلۇش ئەترىتى 1978-يىلى قۇرۇلغان. بەخت يولى قۇرۇلۇش ئەترىتى 1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇلغان. قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى 1980-يىلنىڭ ئالدى-كەينىدە قۇرۇلغان.

2-باب بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قىلىش

1-پاراگراف قۇرۇلۇش قىلغۇچى قوشۇنلار

رايون ئېچىدە 50-يىللاردىن باشلاپ تۇرلۇك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىلىپ بارغۇچى قوشۇنلار يىلمۇ يىل كۆپەيدى. 80-يىللارغا كەلگەندە دۆلەت ئىگىلىكى، چوڭ كوللېكتىپ، كىچىك كوللېكتىپ، خەلق

باشقۇرۇشىدىن ئىبارەت تۆت خىل شەكىلگە مۇقىملاشتى. ئاپتونوم رايونلۇق، شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كارخانىلىرى دۆلەت ئىلكىدە بولدى. شۇنىدىن كېيىن شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى رايونلاردىكى، ئۇرۇمچى ناھىيىسىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كارخانىلىرى چوڭ كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە بولدى. 1959-يىلدىن 1961-يىلغىچە ئىككى رايوندىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركەتلىرى يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدە بولدى. رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى قۇرۇلۇش ئەترىتى كىچىك كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە بولدى. خەلق باشقۇرۇشىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇرۇش-قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىدىن جۇڭخۇانى گۈللەندۇرۇش بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، مۇسۇلمانلار بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى قاتارلىقلار بار. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قوشۇنىدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى خادىملار بىرقەدەر مۇقىم بولغاندىن سىرت، باشقا قۇرۇلۇش قىلغۇچى قوشۇنلاردىكى خادىملارنىڭ يۆتكىلىشچانلىقى بىرقەدەر چوڭ ئىدى.

1959-يىلى يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قارىمۇقىدا خىش زاۋۇتى، شىسەن تاش مەيدانى، نەنسەن ياغاچ ماتېرىياللىرى مەيدانى، تۆمۈر زاپچاسلىرىنى پىششىقلاش زاۋۇتى، ياغاچ زاۋۇتى ۋە تۆت بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى تەسىس قىلىندى. 1960-يىلى ئۈشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانى 3400 دىن كۆپرەككە يەتتى (پەسىللىك، ۋاقىتلىق ئىشچىلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ). يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 2-شىركىتىدە نەنسەن ياغاچ ماتېرىياللىرى مەيدانى، كۆمۈر كان، خىش زاۋۇتى، ترانسپورت ئەترىتى (ئات ھارۋىسى)، تاش مەيدانى ۋە ئۇچ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى تەسىس قىلىندى. ئۈشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانى ئەڭ كۆپ بولغاندا 1282 گە يەتتى:

1961-يىلى يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق قۇرۇلۇش 1-، 2-شىركىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. ئەينى ۋاقىتتا تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتىدە 958 نەپەر ئۈشچى-خىزمەتچى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 2-شىركىتىدە 800 دىن ئارتۇق ئۈشچى-خىزمەتچى بار ئىدى. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۈشچى-خىزمەتچىلەر ئۇمۇمەن ئەسلىدىكى ئىككى رايوندىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئۈشچىلار ئۈيۈشمىسى ئارقىلىق 1958-يىلدىن بۇرۇن شىركەتكە كىرگەنلەر بولۇپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا شەھەرلىك ئۆي-مۇلۈك باشقۇرۇش ئىدارىسى ۋە ئودوپروۋود شىركىتىگە خىزمەتكە يۆتكىۋېتىلدى ياكى سەنپىك دېھقانچىلىق مەيدانى ۋە ئولانباي دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1958-يىلدىن كېيىن «ئېقىپ يۈرگەنلەر» ئىچىدىن قوبۇل قىلىنغان ئۈشچىلارنىڭ كۆپ قىسمى ئۆز يۇرتىغا قايتۇرۇلدى. شىنجاڭدا قېلىپ خىزمەت قىلىشنى خالىغان ئايرىملىرى ئىلى، چۆچەك، ساۋەن، كۇچا ۋە ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ جەنۇبىي ئەتراپىغا دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن شۇغۇللىنىشقا ئەۋەتىلدى.

شىركەتنىڭ مال-مۇلكى باھاغا سۇندۇرۇلۇپ سېتىلغاندىن كېيىنكى پۇللار تيانشان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ مالىيىسىگە تاپشۇرۇلدى. پولات، ياغاچ ماتېرىياللارنى ۋە سېمونتلارنى شەھەرلىك خەلق كومىتېتى تەڭشەپ لەنجۇ-شىنجاڭ تۆمۈر يولى قۇرۇلۇشىغا ياردەم قىلىپ بەردى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتىنىڭ ياغاچ ماتېرىياللارنى پىششىقلاش زاۋۇتى 60 مىڭ يۈەن باھا بويىچە تيانشان رايونلۇق مەدەنىيەت-مائارىپ بۆلۈمىنىڭ ئىشلىتىشىگە تاپشۇرۇپ بېرىلدى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 2-شىركىتىنىڭ 1958-يىلى خەلق ئاممىسى ياردەم قىلغان ئۆيلەر بولغاچقا، بىردەك ئۆي ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى. ئىخچاملاشتۇرۇش كېيىن ئېشىپ قالغان مەزكۇر شەھەرنىڭ دائىملىق نوپۇسى بار بولغان 490 نەپەر ئۈشچى-خىزمەتچى ئايرىم-ئايرىم ھالدا رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى شەھەرلىك خەلق كومىتېتلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش رېمونت ئەترىتى قىلىپ تەشكىللەندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، تيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت چوڭ ئەترىتىدە

مەركەزلەشتۈرۈلۈپ باشقۇرۇلغان 376 نەپەر ياغاچچى ۋە 400 دىن ئارتۇق ئادەتتىكى ئىشچىمۇ ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، ئۆزلىرى قاراشلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى ئەمگەك مۇلازىمەت پونكىتلىرىغا قايتۇرۇلدى.

1980-يىلى ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش يۇزىسىدىن قۇرۇلغان زىيالىي ياشلار بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى (ئەترەت) دىن 13ى بولۇپ، ئۇلار شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-، 2-ئەترىتى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى، بىتون زاۋۇتى، تىنچلىق يولى مەھەللە قۇرۇلۇش ئەترىتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى كوپېراتىپى، دۆڭمەن مەھەللە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، لىيۇداۋان مەھەللە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى، شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە قۇرۇلۇش ئەترىتى، غالىبىيەت يولى مەھەللە زىيالىي ياشلار بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى، ئىتتىپاق يولى مەھەللە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى كوپېراتىپىدىن ئىبارەت بولۇپ، جەمئىي 1420 ئادەم بار ئىدى.

1984-يىل 6-ئايدا تەيىنلەنگەن رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ئەسلىدىكى بەش قۇرۇلۇش ئەترىتىنى بېڭىباشتىن رەتلەپ 12 قۇرۇلۇش ئەترىتىگە كۆپەيتتى، 1984-يىل 8-ئايدا شىركەت 250 ئادەمنى ئاشكارا قوبۇل قىلىپ ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ كۈچىنى تولۇقلىدى.

1986-يىلنىڭ ئالدى-كەينىدە، تەيىنلەنگەن رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى 2-، 7-، 10-، 11-ئەترەتلىرى بىلەن سۇ، ئېلېكتر ئەترىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. خادىملىرى ئايرىم-ئايرىم ھالدا باشقا قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىگە قوشۇۋېتىلدى.

شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتىنىڭ قارىمىقىدا ئۇچ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شۆبە شىركىتى، ماشىنىلاشقان تىرانسپورت شۆبە شىركىتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش پەن-تەتقىقات ئورنى، بىناكارلىق دېتاللىرى زاۋۇتى، سۇ، توك ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، تەربىيىلەش مەركىزى ۋە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، رەسمىي ئىشچى-خىزمەتچىسى 3100 نەپەر ئىدى.

شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 2-شىركىتىنىڭ قارىمىقىدا ئۇچ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شۆبە شىركىتى، سۇ-توك ئەترىتى، ئاپتوموبىل ئەترىتى، بىتون زاۋۇتى، ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەش پونكىتى ۋە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، رەسمىي ئىشچى-خىزمەتچىسى 2100 نەپەر ئىدى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، تەيىنلەنگەن رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ مۇقىم ئىشچى-خىزمەتچىسىدىن تامچى 260 نەپەر، سۇ، پار ئىشچىسى 29 نەپەر، توكچى 33 نەپەر، جازا باغلىغۇچى ئىشچى 11 نەپەر، ياغاچچى 25 نەپەر، سىرچى 22 نەپەر، پاياتچى 11 نەپەر، ئادەتتىكى ئىشچى 188 نەپەر، شىركەت ئورگان خىزمەتچى خادىملىرى 55 نەپەر بولۇپ، شىركەتنىڭ ئەنگە ئېلىنغان بارلىق ئىشچى-خىزمەتچىسى 705 نەپەر ئىدى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچى 219 نەپەر).

تەيىنلەنگەن رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىگە قاراشلىق ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى 20 قۇرۇلۇش ئەترىتىدە 2200 دىن ئوشۇق مۇقىمسىز ئىشچى-خىزمەتچى بار.

2-پاراگراف قۇرۇلۇش ماشىنا-سايمانلىرى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دەسلەپكى شەھەرلىك قۇرۇلۇشلارنىڭ ھەممىسى قول بىلەن ئېلىپ بېرىلاتتى. تامچى ئىشلىتىدىغان ۋادو، ئەندۈۋا، ياغاچچى ئىشلىتىدىغان پالتا، رەندە، ئىسكىنە قاتارلىق قورال-سايمان-

لارنىڭ ھەممىسى خەلق ئارىسىدا يەرلىك ئۇسۇلدا ياسالغان. لاي ئېتىش ۋە تام قىرىشتا كەتمەن بىلەن تۆمۇر گۈرجەك ئىشلىتىلەتتى. بىر قەۋەتلىك قۇرۇلۇشلارنى سېلىشتا كۆپ ھاللاردا ئۆزۈن ئورۇندۇق بىلەن تاختايدىن جازا ياسىلاتتى. ئىككى قەۋەتلىك قۇرۇلۇشلارنى سېلىشتا ياغاچ-تاختايدىن جازا ياسىلاتتى. تىك ھالەتتە نەرسە-كېرەك يۆتكەشتە كۆپ ھاللاردا ياغاچ-تاختايدىن يانتۇ ياتقۇزۇلغان يول ياسىلاتتى. يەر يۈزىدىكى ترانسپورت قورالىدا پەقەت ئۇلاغ ھارۋىسى بىلەنلا چەكلىنەتتى.

ئازادلىقتىن كېيىنكى 50-يىللاردا، ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئورۇنلىرى ئاپتوموبىل، تراكتور، تاسمىلىق مال توشۇش ماشىنىسى، بۇرمىلىق قۇرۇلۇش جازىسى، سېمونت لاي ئېتىش ماشىنىسى قاتارلىق ماشىنا-سايمانلارنى ئىشلىتىشكە باشلىدى. تېيانشان رايونلۇق يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-، 2-شىركىتى يەنىلا قول بىلەن سېمونت لاي ئېتەتتى. ترانسپورت ئەترىتى يەنىلا ئات ھارۋىسى ئىدى. 1979-يىلىغا كەلگەندە، تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتى ئاندىن ئىككى ئاپتوموبىل، ئىككى موللاقچى ئاپتوموبىل، بىرقانچە ئون ئىتتىرىش ماشىنىسى، ئۇچ بۇرمىلىق قۇرۇلۇش جازىسى، ئۇچ تاسمىلىق مال توشۇش ماشىنىسى سېتىۋېلىپ، بىرقەدەر ئېگىز قۇرۇلۇشلارنى سېلىشتىكى ئېگىزگە ماتېرىيال توشۇش مەسلىسىنى دەسلەپكى قەدەمدە ھەل قىلدى. شۇنداقلا ئىشچىلارنىڭ ئەمگەك سىجىللىقىنى يېنىكلەتتى. شۇندىن كېيىن تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ماشىنا سايمانلارنى يىلمۇ يىل كۆپەيتىپ، كارخانىنىڭ ماشىنىلىشىش دەرىجىسىنى ئىلگىرى سۈردى ۋە كارخانىنىڭ سالاھىيەت دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈردى.

1982-يىلى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى تۇنجى قېتىم قېزىش ماشىنىسىدىن بىرنى سېتىۋالدى. 1984-يىلى ماشىنا-سايمانلارنى باشقۇرۇش، رېمونت قىلىشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش ماشىنا-سايمانلىرىنى شىركەتنىڭ قۇرۇلۇش سايمانلىرى بۆلۈمى بىر تۇتاش باشقۇرۇپ تەقسىم قىلدى. قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىدىن ئاز مىقداردا ئىجارە پۇلى ئالدى. قۇرۇلۇش پۈتكەندىن كېيىن ئۆز ۋاقتىدا ئامبارغا كىرگۈزۈپ، ماشىنا رېمونت گۇرۇپپىسى رېمونت قىلغاندىن كېيىن ئىشلىتىشكە ساقلاپ قويۇلدى.

1986-يىلى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ ئاپتوموبىللىرى ھەرقايسى قۇرۇ-لۇش ئەترەتلىرىگە ھۆددىگە بېرىلدى. ئاپتوموبىلنىڭ كونا-يېڭىلىقى، توشۇش ئىقتىدارىغا قاراپ، ھەر ئايدا شىركەتكە 500 يۈەندىن 700 يۈەنگىچە ھۆددىگەرلىك پۇلى تاپشۇرىدى.

1986-يىلى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى 6-ئەترىتى داشىزىدا يەتتە قەۋەتلىك ئۇنىۋېرسال بىنا سېلىۋاتقاچ، ئادەم ۋە ماللارنى بىرلا ۋاقىتتا يۇقىرىغا كۆتۈرۈپ چىقىپ چۈشۈرىدىغان ماشىنىدىن بىرنى سېتىۋالدى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە شىركەتنىڭ كولاش ماشىنىسى بىرگە، يول چېگدىش ماشىنىسى بىرگە، تاسمىلىق مال توشۇش ماشىنىسى 33 كە، يۈك ماشىنىسى 12 گە، ئاپتوماتىك تۆكۈش ماشىنىسى بەشكە، ئادەم ۋە مال توشۇغىلى بولىدىغان ماشىنىسى بىرگە، سېمونت لاي ئېتىش ماشىنىسى 44 كە، تاش ئېزىش ماشىنىسى 26 گە، سۇ ناسوسى تۆتكە، توكلۇق پايانلاش ماشىنىسى 35 كە، توكلۇق جۈپلەپ پايانلاش ماشىنىسى بىرگە، پولات چۈنقىلارنى كېسىش ماشىنىسى 13 كە، بېسىمنى سىناش باكى بىرگە، رەندىكەش ھەرىسى ئۇچكە، ھەرە ئىككىگە، يۇمىلاق ھەرە بەشكە، تۈز رەندىكەش ھەرىسى توققۇزغا، توشۇق ئېچىش ماشىنىسى ئۇچكە، توك بولقا ئۇچكە، پولات چۈنۈق كىرگۈزۈش ماشىنىسى بەشكە، مېتال قىرىش ماشىنىسى تۆتكە، بۆسۈش ئۈيۈشمىسى بىرگە، پولات جازا تاختىيى 486 گە، پولات تاختاي 2900 كۋادرات مېترغا، پولات جازا تۇرۇبىسى 7561 گە، نۇچلىر بەشكە، مېردىئان ئەسۋابى

14 كە يەتتى. ئايرىم ساندىكى يۇرۇشلەشمىگەن قۇرۇلۇش ماشىنا-سايمانلىرى ئىجارىگە بېرىلمىدى.
تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىگە قاراشلىق ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدە-كى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ تاسما بىلەن مال توشۇش ماشىنىسى ۋە بۇرمىلىق قۇرۇلۇش جازىسىنىڭ ھەرقايسىسى 28 گە، ئاپتوموبىللىرى 32 گە، لاي ئېتىش ماشىنىسى 49 غا يەتتى.

3-پاراگراف تېخنىكا

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، رايون ئىچىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئۇستىلىرى يەرلىك ئۇسۇلدا قۇرۇلۇش ئىلىپ بارااتتى. ياغاچتىن ياسالغان چوڭ ئوچ بۇرجەكلىك سىزغۇچ ۋە تاناپ قويۇش ئارقىلىق «يۆلىنىشنى تاپاتتى» ۋە «گورىزىنتال ئورۇننى تاپاتتى». پۈتۈن شەھەردە مېرىدىئان ئۆلچىگۈچ، نۇپۇسلاردىن پەقەت بىرنەچچىسلا بولۇپ، ھۆكۈمەتنىڭ ئۆلچەش تارماقلىرى شەھەرنىڭ يەر شەكلىنى ئۆلچەشكە مەخسۇس ئىشلىتەتتى. قۇرۇلۇش ئۇستىلىرى سىزغۇچ ئارقىلىق قۇرۇلۇشلارنىڭ گىئومېترىيىلىك ئارىلىقىنى ئۆلچەيتى. يېپىنى ساڭگىلىتىپ قويۇش، سىزغۇچقا تايىنىش ئارقىلىق تىكلىك دەرىجىسىنى ئۆلچەيتتى (ئوچ قۇردا كۆز بىلەن قاراش، بەش قۇردا يېپ تاشلاپ قاراش ئۇسۇلى). قۇرۇلۇش ئۇستىلىرىنىڭ تېخنىكىسى كۆپ ھاللاردا كۆكۈل قويۇپ ئىنچىكە ئىشلەشتەك ئەنئەنىۋى ھۈنەر-سەنئەتتە ۋە قىياپەتتە ئىپادىلىنىدۇ. ئەنئەنىۋى تۆۋەن قەۋەتلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلاردا ياغاچچى ئۇستا ئالدى بىلەن ياغاچ جازىنى مۇقىم-لاشتۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن، ئاندىن تامچى شۇ شەكىل بويىچە خىش ياكى كېسەك قويااتتى. بارلىق خىش قۇيغۇچىلار خىش ئارقىلىق چوققىغا چىققۇچىلار دەپ ئاتىلاتتى. سىرتىغا خىش قويغۇچىلار ۋە ئىچىگە كېسەك يانقۇزغۇچىلار «ئالتۇن-كۈمۈش ئورىغۇچىلار» دەپ ئاتىلاتتى. ئۆينىڭ ئۇلىغا ۋە ئۆگزىگە خىش قويغۇچىلار «ئاياغ كېيىم، دوپپا كىيدۈرگۈچىلەر» دەپ ئاتىلاتتى. كېسەكلەرنىڭ كۆپ قىسمى كۆك بولاتتى. يوچۇقلارنى ئېتىشتە ئاق ھاك ئىشلىتىلەتتى. كېسەك تاملار ساماناقلىق لاي بىلەن سۇۋىلاتتى. ئۆينىڭ ئۇستىگە ساپال چاقچۇق يانقۇزۇلاتتى ياكى كاكىل لاي بىلەن قىيىپاش سۇۋىلاتتى ياكى ئىككى تەرىپى يانتۇ قىلىناتتى. ئىشىك-دېرىزىلەرنىڭ كۆپ قىسمى ياغاچتىن ياسىلاتتى، ئاز ساندىكىلىرى ئەينەكلىك ئىشىك دېرىزىلەر ئىدى. ئۆي ئىچىدىكى ئىسسىنىش ئەسلىھەسىدە تام ئوچاق ياكى كالا قويۇلاتتى. ئايرىم ساندىكىلىرى رۇسلارنىڭ تۆمۈر قەلەيدىن ياسالغان يۇمىلاق شەكىلدىكى تام ئوچىقى شەكلىدە بولۇپ، خەلق بۇنى «رۇس ئوچىقى» دەپ ئاتايتتى.
20-يىللاردا رايون ئىچىدە ئاتاقلىق ياغاچچىدىن ۋالا ئېنروك، تامچىدىن شۇتىيەنچىك، ۋالا ۋەنجىن قاتارلىق بىر تۈركۈم بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئۇستىلىرى بار ئىدى. ئۇلار سالغان دىخۇا شەرقىي چوڭ مەھەللىدىكى «دېچاڭيۈەن» ، «يۈەنشۇنچىك» ۋە جەنۇبىي چوڭ مەھەللىدىكى «دېشېڭتاك» ، «دېشېڭخاۋ» ، «گۈاڭخۇخي» قاتارلىق كونا دۇكانلاردا ئۇلارنىڭ ياغاچ ئويمىچىلىق، كېسەك ھەيكىلى قاتارلىق جەھەتتىكى نەپىس ھۈنەر-سەنئىتى تا بۈگۈنگە قەدەر ساقلىنىپ كەلمەكتە.
جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) ھۆكۈمەت دائىرىلىرى شەھەر ئىچىدىكى يوللارنى كېڭەيتىش ئۈچۈن، نەمبەندىكى خانتەڭرى مەسچىتى ئىشكىنىڭ تۆپسىدىكى پەشتاقنى يولنىڭ غەرب تەرىپىگە ئىلىۋەتمەكچى بولدى. ئۇيغۇر تامچى ئۆمەر ھاجىم پۈتۈن گەۋدىسى بويىچە ئارقىغا سۇرۇشتەك لايىھىنى يۇرەكلىك بىلەن ئوتتۇرىغا قويدى. كۆپچىلىكنىڭ قوللىشى ئاستىدا، پەشتاقنىڭ ئۇلى ئاستىدىن ئېرىق قېزىپ، يۇمىلاق ياغاچنى قويۇپ دۇمۇلىتىش ئۇسۇلى ئارقىلىق، نەچچە ئون تونىنا ئېغىرلىقتىكى يالغۇز پەشتاقنى ئارقىغا ئالتە-يەتتە مېتر سۈرۈپ ئاپاردى. بۇ پەشتاق توپتوغرا يېرىم ئەسىرگىچە مۇكەممەل

ساقلاندى. 1985-يىلى مەسچىتنى قايتىدىن سېلىشتا چېقىۋېتىلدى. بۇ شىنجاڭدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش تارىخىدىكى بىر مۆجىزە ھېسابلىنىدۇ.

ئازادلىقتىن كېيىن 1953-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى جۇڭخۇا مىنگونىڭ 11-يىلى (1922-يىلى) قۇرۇلغان خەلق باغچىسى ئىچىدىكى «چاۋياڭ راۋىقى»نى قايتا رېمونت قىلىشنى قارار قىلدى. بۇرۇنقى 2-رايوندىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خەلق ئارىسىدىكى قۇرۇلۇش ئۇستىسى ماشىڭجيا، ۋاڭ سەي قاتارلىقلارنى تەشكىللىدى، ئۇلار بۇ ۋەزىپىنى ئۇستىگە ئالدى. ئۇلار پەقەت ئاددىي بولغان جازىلارنى تىكلەپ، بۇزۇلۇپ كەتكەن خىش-ياغاچ ئويما نەقىشلەرنى تېزلىك بىلەن ئىنچىكە ھالدا رېمونت قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئۇزۇن يىل رېمونت قىلىنماي تاشلىنىپ قالغان قەدىمىي قۇرۇلۇشنى يەنە ئۆز قىياپىتىگە كەلتۈرۈپ، خەلق باغچىسىغا ھۆسن قوشتى.

يېڭى قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش تېخنىكىسىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، 50-يىللاردا يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-، 2-شىركىتىدە ئىنژېنېر، تېخنىك قاتارلىق تېخنىك كادىرلار سەپلەندى. ئەينى ۋاقىتتا ماشىنىلاشقان ئەسلىھەلەر كەمچىل، ئىشچىلارنىڭ تېخنىكا ساپاسى ناچار بولغانلىقتىن، ئېگىز قەۋەتلىك قۇرۇلۇشلارنى سېلىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايتتى. تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، قۇرۇلۇش قوشۇننىڭ تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلىنىشى پەقەت ئۇستا شاگىرت يېتەكلەش شەكلىدە بولۇپ، سىستېمىلىق تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش ۋە كەسپىي نەزەرىيە ئۆگىنىش ئەزەلدىن ئۆتكۈزۈلۈپ باقمىغاچقا، زامانىۋىلاشقان ئېگىز قەۋەتلىك بىنا-قۇرۇلۇشلارنى سېلىشنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش تەس ئىدى. 1982-يىلى بىناكارلىق-قۇ-رۇلۇش شىركىتى قۇرۇلۇش تېخنىك خادىملار، تېخنىك ئىشچىلارنى ئېچكى-تاشقى جەھەتتىن تەربىيىلەش، تېخنىكا، كەسپىي نەزەرىيە جەھەتتىن تەربىيىلەش ۋە بىناكارلىق-قۇرۇلۇشتىكى «ئۈچ چارىنى» (يەنى قۇرۇلۇشنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىپ قېلىپلاشتۇرۇش، مەشغۇلات قائىدىسى ۋە سۈپەتنى باھالاپ بېكە-تىش) ئۆگىنىش ئېلىپ بېرىشنى چېگ تۇتۇشقا باشلاپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، تۆت نەپەر قۇرۇلۇش ئىنژېنېرىنى، يارەمچى ئىنژېنېرنى شىركەتكە كېلىپ خىزمەت قىلىشقا تەكلىپ قىلدى.

قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتىكى تېخنىكىنىڭ يىلمۇ يىل يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشى قۇرۇلۇش تەرتىپىنىڭ قېلىپلىشىشىنى ئىلگىرى سۈردى. قۇرۇلۇش باشلاشتىن بۇرۇن، ھەرقايسى بىنا-كورپۇسلىرى نومۇرلىرى بويىچە «قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشنى تەشكىللەش لايىھىسى»نى تۈزۈپ چىقىپ، ئەمگەك كۈچى، ماشىنا سايمان، ترانسپورت (گورېزىنتال ۋە تىك سىزىق بويىچە) قۇرۇلۇشنىڭ سۈرئىتى، قۇرۇلۇش لايىھىسى، نەق مەيداننىڭ تۈز يۈزلۈك ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى قاتارلىقلارغا قارىتا ئومۇمىي جەھەتتىن پىلانلاش ئېلىپ باردى. قۇرۇلۇش قىلىش تېخنىكىسى، بىخەتەرلىك تېخنىكىسى، سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلىش، قىش پەسلىدە قۇرۇلۇش قىلىش قاتارلىق تەدبىرلەرنى تۈزۈپ بېكىتتى. قۇرۇلۇش، لايىھىلەش ئورۇنلىرى تەكلىپ قىلىپ چېرتيوژنى بىرلىكتە ئەستايىدىل تەكشۈردى. چېرتيوژدا كۆرۈلگەن تېخنىكا مەسلىسى، لايىھىلەش بىلەن قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت مەسلىسىگە لايىھىلەش تارماقلىرى جاۋاب بەردى ھەم خاتىرە قالدۇرۇلدى، مېرىدىئان ئۆلچىگۈچ ئارقىلىق يېپ تارتقاندىن كېيىن، پىلانلاش-لايىھە-لەش ئورۇنلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ قوشۇلۇشىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن «يېپ قويۇپ قايتا ئۆلچەش» بويىچە ئىمزا قويۇش رەسمىيىتى بېجىرىلدى. قۇرۇلۇش ئۇلى قېزىلغاندىن كېيىن، گېئولوگىيە قېدىرىپ تەكشۈرۈش تارماقلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ قوشۇلۇشىدىن ئۆتكۈزۈپ، «قۇرۇلۇش ئۇلىنى تەكشۈرگەنلىك» ئىسپاتى چىقىرىلدى ھەمدە «ئۇچتە راۋان بولۇش، بىرنى تۈزلەش (سۇ، توك، يول راۋان بولۇش، مەيدانىنى تۈزلەش) ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

قۇرۇلۇش قىلىش جەريانىدا، قۇرۇلۇشقا مەسئۇل تېخنىكا بۆلۈمىدىكى ئىنژېنېر، قۇرۇلۇش خادىملىرىغا قارىتا تېخنىكا جەھەتتىن تاپشۇرۇش خىزمىتى ئېلىپ بارىدى. قۇرۇلۇش خادىملىرى قۇرۇلۇشتىكى تۈرلۈك ئىش-تۈرلەرگە مەسئۇللارغا تېخنىكا تاپشۇرۇش ئېلىپ بېرىپ، كېيىن تەكشۈرۈشكە ئاسان بولۇشى ئۈچۈن ئىككى تەرەپ ئىسپات قالدۇرۇشتى. ھەرقايسى تارماق قۇرۇلۇشلاردا قۇرۇلۇشنىڭ قېلىپلىشىشى، مەشغۇلات قائىدىسى، سۈپەت ئۆلچىمىگە قاتتىق ئەمەل قىلىش بويىچە مەدەنىيەتلىك قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلدى.

1984-يىلى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىدىكى ئۇنۇڤانى بار تېخنىك خادىملار ئۈچ نەپەرگە، شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتىنىڭ ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ لايىقەتلىك بولغان تېخنىك خادىملار ئالتە نەپەرگە، بوغالتېر 12 نەپەرگە يېتىپ، تېخنىك خادىملار ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 8% نى ئىگىلىدى. سۈپەت تەكشۈرگۈچى خادىملار توققۇز نەپەر (ئۇنۇڤانى يوق) بولۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 6% نى ئىگىلىدى. شۇ يىلى 8-ئاينىڭ 23-كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق شەھەر-يېزا قۇرۇلۇشى، مۇھىت ئاسراش نازارىتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن 3-دەرىجىلىك كارخانا تېخنىكا لايىقىتىگە ئىگە بولۇپ، توققۇز قەۋەتتىن تۆۋەن (توققۇز قەۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئارتىلىش دەرىجىسى 21 مېتر كېلىدىغان سانائەت ۋە خەلق تۇرمۇشىغا ئىشلىتىلىدىغان بىنا-قۇرۇلۇشلارنى، خۇمدان تۇرخۇنى ۋە 50 كۇب مېتر ئىچىدىكى سۇ مۇنار قۇرۇلۇشىنى ئۇستىگە ئالالايدىغان بولدى.

1984-يىل 6-ئايدىن 12-ئايغىچە، شىركەت تاماملىغان 22 تۇردىكى قۇرۇلۇشتا، ئون تۇر «ئەلا» ئۆلچەمگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە 3-ئەترەت سالغان ئۇچەي-كېيىم زاۋۇتىنىڭ 1350 كۋادرات مېترلىق توڭلىتىش ئامبىرى، 19-باشلانغۇچ مەكتەپتىكى 290.7 كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئولتۇراق ئۆي بىناسى، 4-ئەترەت سالغان پاختا-كەندىر شىركىتىنىڭ 3260.19 كۋادرات مېترلىق ئولتۇراق-ئۆي بىناسى شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى تارقاتقان «ئومۇمىي جەھەتتىن ئەلا قۇرۇلۇش» دېگەن گۇۋاھنامىغا ئېرىشتى.

رايون ئىچىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسىپىنىڭ تەرەققىياتى تېز بولدى. خىش-سېمونت قۇرۇلمىسىدىكى قۇرۇلۇشلار خام كېسەك-ياغاچ قۇرۇلمىسىدىكى بىنالارنىڭ ئورنىنى ئالدى. ئېگىز قەۋەتلىك راھكا قۇرۇلمىلار، ئارتىلىش دەرىجىسى بىنانىڭ ئۇستىدىن ھالقىغان تورسىمان جازا قاتارلىق قۇرۇلمىلار بېكىلىق دەپ قارالمايدىغان بولدى. قۇرۇلۇشلاردا تاختا چقىرىش ئۇسۇلى، يۇقىرىغا ئۆرلەتكىلى بولىدىغان قېلىپ، سۇ ئارىلاشتۇرۇپ قاتۇرۇلىدىغان چوڭ قېلىپ، لفت شەكلىدىكى ئاددىي پولات قېلىپ قاتارلىق يېڭى تېخنىكىلار قوللىنىلدى. يەر يۈزى قۇرۇلۇشىدا سېمونت، بىلەنمە تاش پولدىن باشقا، ماسەيكا، مەرمەر تاش، 107 شىلىملىق سېمونت رەڭگى، سۈلياۋ، پولات ئەينەكلىك چىرىشكە چىداملىق يەر يۈزى قاتارلىقلار كەڭ قوللىنىلدى. بېزمش قۇرۇلۇشىدا سۇۋاق شېغىل، چاپلاشما قۇرغاق شېغىل، چەكمە سۇۋاقتىن باشقا، ماسەيكا چاپلاش، فار-فۇر تام خىشى، پۈركۈپ سۇۋاش ماتېرىيالى قاتارلىق تۈرلۈك يېڭى ماتېرىياللار، يېڭى تېخنىكىلار مەيدانغا كەلدى. شېغىل لايغا ئاز مىقداردا ئارىلاشما قېتىش، سېمونتقا ناترىي سۇلفات، خلورلۇق تۇز، ناترىي نىترات، تىرى ئېتانولامىن قاتارلىق سىرتقى ئارىلاشما قېتىشتەك يېڭى ھۈنەر-سەنئەت كەڭ تۇردە قوللىنىلدى.

1985-يىل 1-ئايدىن 12-ئايغىچە تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى پۈتتۈرگەن 30 تۈرلۈك قۇرۇلۇش ئىچىدە 12 تۇرى «ئەلا» ئۆلچەمگە يەتتى. 1-ئەترەت سالغان ھەربىي رايون زاۋۇت باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ 3439 كۋادرات مېترلىق ئولتۇراق-ئۆي بىناسى ۋە 8-ئەترەت سالغان 1-ئاۋغۇست پولات-تۆمۈر زاۋۇتىنىڭ 2062 كۋادرات مېترلىق ماشىنىسازلىق ئىش بىناسى، شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى تەرىپىدىن تارقىتىلغان «ئومۇمىيۈزلۈك ئەلا قۇرۇلۇش» گۇۋاھنامىسىغا ئېرىشتى. 1987-يىلى

6-ئەترەت سالغان داشىزىدىكى 4300 كۋادرات مېترلىق يەتتە قەۋەتلىك رامكا شەكلىدىكى ئۇنىۋېرسال بىنا 2-دەرىجە بولۇپ باھالاندى.

مەھەللىلەردىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرى ئىچىدە، رېمونت قىلىش خاراكتېرىدىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلەرىدىن باشقا قۇرۇلۇش ئەترەتلىرى نۇرغۇنلىغان بىرقەدەر ئېگىز ۋە بىرقەدەر مۇرەككەپ بولغان قۇرۇلۇشلارنىمۇ سالدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە قۇرۇلۇش ئەترىتى سالغان جۇڭگو بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى شىنجاڭ شۆبە شىركىتىنىڭ ئولتۇراق-ئۆي بىناسى (ئالتە قەۋەتلىك)، شىنخۇا قۇرۇلۇش ئەترىتى سالغان شىنخۇا مېھمانخانىسى (ئالتە قەۋەتلىك)، ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ئىش بىناسى (ئالتە قەۋەتلىك)، غالىبىيەت يولى قۇرۇلۇش ئەترىتى سالغان ئاپتونوم رايونلۇق سېرىك ئۆمىكىنىڭ ئولتۇراق-ئۆي بىناسى (ئالتە قەۋەتلىك) ۋە 1-ئاۋغۇست پولات-تۆمۈر زاۋۇتى، يېڭى شەھەر رايونلۇق يېڭى تېپتىكى ماتېرىياللار زاۋۇتىدىكى ئارتىلىش دەرىجىسى 18 مېتردىن ھالقىغان ئىككى سېخ، تىنچلىق يولى سۇ، توك يەرلىك قۇرۇلۇش ئەترىتى سالغان ئاپتونوم رايونلۇق ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ 17 قەۋەتلىك بىناسىغا لىفت ئورنىتىش قۇرۇلۇشى، دۇڭمېن قۇرۇلۇش ئەترىتى سالغان خەلق باغچىسىدىكى «باغ ئىچىدە باغ» يۇرۇشلەشتۇرۇش قۇرۇلۇشى قاتارلىقلار بار. بەزى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرى شەھەر ئىچىدىكى قۇرۇلۇشلارنى سېلىپلا قالماستىن، يەنە سىرت ناھىيىلەردىكى قۇرۇلۇشلارنىمۇ سالدى. مەسىلەن: دۇڭمېن قۇرۇلۇش ئەترىتى سالغان شىخو ناھىيىسىدىكى ئۇنىۋېرسال مۇلازىمەت بىناسى (تۆت قەۋەت)، ساۋمن ناھىيىسىدىكى زەمبىرەكچىلەر پولكىنىڭ ئولتۇراق-ئۆي بىناسى (ئۈچ قەۋەت)، تىنچلىق يولى سۇ، توك يەرلىك قۇرۇلۇش ئەترىتى سالغان فۇكاڭ ناھىيىلىك دوختۇرخانىنىڭ ئامبۇلاتورىيە بىناسى قاتارلىقلار (تۆت قەۋەتلىك). 1979-يىلى قۇرۇلغان جەنۇبىي ئازادلىق يولى قۇرۇلۇش ئەترىتى شەھەر بويىچە ئەڭ بالدۇر مەخسۇس يەر تەۋرىشكە قارشى تۇرۇش تەدبىرى بولمىغان بىنالارنى، تۇرخۇنلارنى مۇستەھكەملەپ سالدىغان قۇرۇلۇش ئەترىتى ئىدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا داشمېندىكى پوچتا-تېلېگراف بىناسى، ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ بىرلەشمە ئىش بېجىرىش بىناسى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئىش بېجىرىش بىناسى قاتارلىق يۇزدىن ئارتۇق بىنا-ئۆيلەرنى ۋە تۇرخۇنلارنى چىڭىتىپ چىقتى. شۇنىڭ، چېڭدېدا ئېچىلغان مەملىكەتلىك يەر تەۋرىشكە قارشى تۇرۇش بويىچە بىنالارنى چىڭىتىش ئىشلەپچىقىرىشى تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنىغا ئىككى قېتىم قاتنىشىپ، ئىلغار كارخانا بولۇپ باھالىنىپ، چوڭ يىغىندا لەۋھە، تەقدىرنامە ۋە مادداي بۇيۇم مۇكاپاتىغا ئېرىشتى ھەمدە چوڭ يىغىندا مەزكۇر قۇرۇلۇش ئەترىتىنىڭ قۇرۇلۇش ئىلىپ بېرىشتىكى تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇردى. قۇرۇلۇش سۇپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ۋە تېخنىكا باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، ھەرقايسى مەھەللىلەردىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرى 1986-يىلدىن باشلاپ دەم ئىلىشقا، پېنسىيىگە چىققان ئىنژېنېرلارنى تەكلىپ قىلدى. رېمونت قىلىش ئەترىتىدىن باشقا، ھەربىر قۇرۇلۇش ئەترىتى ئاز دېگەندە بىردىن ئىنژېنېر تەكلىپ قىلدى.

3-باب ئىگىلىك باشقۇرۇش

1-پاراگراف ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇش

تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپى، ھەرقايسى رايونلاردىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئىككى رايوندا تېيانشان تېجەشلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپىنى قۇرۇش ئارقىلىق باشقۇرۇش ئاپپاراتىنى شەكىللەندۈرگەندى. كوپېراتىپتا پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى، مۇدىر ۋە

مالىيە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش، قۇرۇلۇش-تېخنىكا باشقۇرۇش كادىرلىرى تەسىس قىلىنغان. بىناكارلىق-قۇ-رۇلۇش شىركىتى قىلىپ تەشكىللەنگەندە پارتىيە-ياچېيكا شۇجىسى، دىرېكتور تەسىس قىلىنغان، خىزمەت ئاپپاراتلىرىدىن ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمچىسى، تېخنىكا بۆلۈمچىسى، مالىيە بۆلۈمچىسى بار بولۇپ، شىركەت قارىمىقىدا قۇرۇلۇش ئەترىتى، تىرانسپورت ئەترىتى ۋە پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى تەسىس قىلىنغان.

1981-يىلدىن 1984-يىل 5-ئايغىچە، تىيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى غەيرى ئىقتىسادىي ئەھمىيلىي گەۋدە خاراكتېرىدىكى ئورۇن بولۇپ، پەقەت مەمۇرىي جەھەتتىن رەھبەرلىك قىلىش رولىنىلا ئۆتىگەنىدى. شىركەتكە قاراشلىق ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترىتىلىرى مۇستەقىل ھېساباتنى يولغا قويۇپ، پەقەت مۇددەت ئىچىدىلا شىركەت ئورگىنىغا باشقۇرۇش ھەققى تاپشۇردى ۋە تۇرلۇك ستاتىستىكا جەدۋەللىرىنى يوللىدى. 1984-يىل 6-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ شىركەت بىر تۇتاش ھېسابات قىلىشقا ئۆزگەرتىلدى ھەم ئون تۇرلۇك كارخانا نىزامى ۋە تۇزۇمىنى بېكىتتى، يەنى: «ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇش تۇزۇمى»، «ئەمگەك بىخەتەرلىك قوغدىنىش بويىچە مۇكاپاتلاش-جازالاش نىزامى»، «قۇرۇلۇش ھۆججەت-لەرلىك نىزامى»، «كادىرلار-ئەمگەك تۇزۇمى»، «مالىيە باشقۇرۇش تۇزۇمى»، «تىرانسپورت ماشىنىساز-لىق قائىدە تۇزۇمى»، «سىياسىي ئىدىيە خىزمەت نىزامى»، «قۇرۇلۇش سۈپىتىنى باشقۇرۇش»، «ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۇزۇمى»، «مۇكاپاتلاش-جازالاش نىزامى» قاتارلىقلار. 1985-يىلى پارتىيە ياچېيكىسى رەھبەرلىكى ئاستىدىكى دىرېكتور، ئەترەت باشلىقى مەسئۇلىيەت تۇزۇمى ۋە پارتىيە ياچېيكىسى رەھبەرلىكى ئاستىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيى تۇزۇمى يولغا قويۇلۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيىنىڭ شىركەتنىڭ ئالىي ھوقۇق ئاپپاراتى ئىكەنلىكى ئېنىق بېكىتىلدى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيىدا سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلگەن ھەيئەت رىياسىتى، يېغىن مەزگىلىدە، شىركەتتىكى بىرقەدەر چوڭ مەسىلىلەرنى كوللېكتىپ مۇزاكىرە قىلىپ قارار قىلدى ۋە بىر تەرەپ قىلدى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيىنىڭ شىركەت، ئەترەتتىكى لاياقەتسىز باشقۇرۇش كادىرلىرىنى تەكشۈرۈپ چىقىش، ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش ھوقۇقى بار ئىدى.

شىركەتتە بىر تۇتاش ھېسابات يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، قۇرۇلۇش تېخنىكا، سۈپەت-بىخەتەرلىك تەكشۈرۈش، ئىشلەپچىقىرىش كادىرلىرى، قۇرۇلۇش سايمانلىرى قاتارلىق فۇنكسىيىلىك بۆلۈم-ئىشخانىلار قۇرۇلۇپ، ئۇنى قۇرۇلۇش ئەترىتى بىلەن بىۋاستە باغلىدى. قۇرۇلۇش ئەترىتىنىڭ پۈتكۈل قۇرۇلۇش ئىلىپ بېرىشى جەريانىدا كۆرۈلگەن ئەھمىيلىي مەسىلىلەرنى ئۆز ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلدى. شىركەتتىكى ھەرقايسى بۆلۈم-ئىشخانىلار، قۇرۇلۇش ئەترىتىنىڭ باشلىقلىرى دىرېكتورغا بىۋاستە مەسئۇل بولدى. قۇرۇلۇش ئەترىتىدىكى ھېساباتچى خادىم، ماتېرىيالچى، سۈپەت-بىخەتەرلىك تەكشۈرگۈچى، بىنا باشلىقى، قۇرۇلۇش خادىملىرى، سۈپەت-بىخەتەرلىك، قۇرۇلۇش مۇددىتى قاتارلىق جەھەتلەردىن ئەترەت باشلىقى ئالدىدا جاۋابكار بولدى.

ھۆججەگە ئىلىنغان بارلىق قۇرۇلۇشلاردا شىركەتنىڭ قۇرۇلۇش قىلىش تەرتىپىدىكى بەلگىلەپ چىقىلغان بارلىق رەسمىيەتلەر بېجىرىلدى. سىلىنىدىغان قۇرۇلۇشنى تاپشۇرۇۋېلىشتا چوقۇم قۇرۇلۇش قىلىش خراجىتى بويىچە خامچوت تۇرغۇزۇلدى ھەم ئەمگەك كۆچى، ماشىنا-سايمانلار، تىرانسپورت ۋە بىخەتەرلىك تەدبىرى ئەمەلىيلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئەترەت مەسئۇل بولۇپ شىركەتكە قۇرۇلۇشنى

ھۆددىكە ئېلىش لايىھىسى ۋە ئەترەت، بەن-گۇرۇپپىلار بىلەن ئىمزالىغان ھۆددىكەرلىك توختامنامىسىنى يوللاپ، شىركەت تەستىقلىغاندىن كېيىن نازارەت قىلىپ ئىجرا قىلدى.

شىركەت دىرېكتورى كارخانىنى باشقۇرۇشقا (پىلان-مالىيە، ھېسابات)، ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇشقا (قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش، تېخنىكا، ئەمگەك كۇچى، ماشىنا-سايمان، ماتېرىيال) ۋە قۇرۇلۇش قوشۇنىنى باشقۇرۇشقا (سىياسىي ئىدىيە خىزمىتى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ماددىي جەھەتتىكى مەنپەئىتى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تەربىيىلىنىشى) مەسئۇل بولدى. مۇدىر ئىنژېنېرنىڭ قۇرۇلۇش تېخنىكىسى جەھەتتە قوماندانلىق قىلىش، مۇستەقىل قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقى بولۇپ، ھەر دەرىجىلىك قۇرۇلۇش تېخنىكا خادىملىرى، سۈپەت-بىخەتەرلىك تەكشۈرگۈچى خادىملارنىڭ كۇندىلىك خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى ۋە رەھبەرلىك قىلدى. ئەترەت باشلىقى ئىختىساس ئىگىلىرىنى تاللاپ، غوللۇق رەھبەرلىك بەنزىسىنى تەشكىللەپ قۇرۇش ھوقۇقىغا ئىگە بولدى. شىركەت بېرىم يىلدا دەسلەپكى قېتىمدا باھالاش ئېلىپ بېرىش، يىل ئاخىرىدا خۇلاسىلەش ئېلىپ بېرىشتەك مۇكاپاتلاش، جازالاش تۈزۈمىدە چىڭ تۇردى.

1983-يىلى شىركەت 18 بىنادىكى قۇرۇلۇشتا ئالدى بىلەن سۈپەتنى، قۇرۇلۇش مۇددىتىنى، بىخەتەرلىكنى، پايدا-زىيانىنى ھۆددىگە ئېلىش مەزمۇن قىلىنغان ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، پۈتۈن شەھەردىكى شەھەرگە قاراشلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىنىڭ باش تېپى بولۇپ قالدى. 1984-يىل 5-ئاينىڭ 21-كۈنى «ئۇرۇمچى كەچلىك گېزىتى»دە ماقالە ئېلان قىلىنىپ، بىنا بويىچە ھۆددىگە ئېلىشنى يولغا قويۇشنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئەمگەك ئاكتىپچانلىقىنى قوزغىتىپ، قۇرۇلۇشنىڭ مۇددىتىنى قىسقارتىپ، سۈپەتنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئاشۇرغىلى بولىدىغانلىقى ۋە بۇ جەھەتتە دادىللىق بىلەن ئېلىپ بېرىلغان ئىسلاھات ۋە يېڭىلىقلار مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى.

مەھەللىلەردىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىدە ئەترەت باشلىقى، ئەمگەك-ئىش ھەققى، مالىيە كەسپى خادىمى قويۇلدى. قارىمىقىدا قۇرۇلۇش بەنى تەسىس قىلىندى. 1984-يىلدىن بۇرۇن كۆپ ھاللاردا ئىشنى ھۆددىگە ئېلىپ ماتېرىيالنى ھۆددىگە ئالماسلىقتەك ھۆددىگە ئېلىش شەكلى يولغا قويۇلاتتى. بېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئومۇمەن بېكىدىن سېلىنىدىغان، رېمونت قىلىنىدىغان قۇرۇلۇشلارنىڭ ھەممىسىدە ئىش بىلەن ماتېرىيالنى قوشۇپ بىرلىكتە ھۆددىگە بېرىشتەك مەسئۇلىيەت تۈزۈمىدىكى باشقۇرۇش چارىسى يولغا قويۇلدى.

2-پاراگراف قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دېخۇا شەھىرىگە كېرەكلىك قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ئاساسىي جەھەتتىن ئۆز ئورۇنلىرىدىن ھەل قىلىناتتى. تاش، قۇمنى ئۆچتاش ۋە سايدىن ئېلىپ كېلەتتى. نەمبىنىڭ سىرتىدا (بۇگۇنكى تەنتەربىيە سارىيى ئەتراپى) خېلى كۆپ ھاك پىشۇرۇش ئورۇنلىرى بار ئىدى. خۇاڭچېك ئەتراپىدا (بۇگۇنكى ئىتتىپاق يولى) بىرنەچچە يەردە خۇمدان بار ئىدى. دېخۇادا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپىنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولغاچقا، يەرلىكنىڭ قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ئېھتىياجىنى قامدىيالايتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپىنىڭ تەرەققىياتى تېز بولدى. زامانىۋى بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلارغا كېرەكلىك پولات ماتېرىياللارنى ئاساسەن ئاپتونوم رايونلۇق 1-ئاۋغۇست پولات-تۆمۈر زاۋۇتى قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش زاۋۇتلىرى تەمىنلەيتتى ياكى ئىچكىرىدىن كىرگۈزۈلەتتى. سېمونتنى

ئاساسەن شىنجاڭ سېمونت زاۋۇتى، ھەربىي رايون سېمونت زاۋۇتى، كازىۋەن سېمونت زاۋۇتى، ئۇرۇمچى ناھىيىلىك سېمونت زاۋۇتى قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش زاۋۇتلىرى تەمىنلەيتتى. ياغاچ ماتېرىياللارنى ئالتاي، ئىلى، نەنسەن قاتارلىق ئورمانلار تەمىنلىگەندىن سىرت، بىر قىسمى ئىچكىرىدىن كىرگۈزۈلەتتى. باشقا سۇ، ئىسسىنىش، بەش خىل مېتال، ئېلېكتر سايمانلىرى، ئۆلچەم سايمانلىرى، مايقەغەز، قارامای، سىر، ئەينەك، پولات ئىشك-دېرىزە، تالالىق تاختاي، فار-فۇر كېسەك، ماسەيكا، تاشپاختا، سىرلاش ماتېرىيالى قاتارلىقلار رايوننىڭ ئۆزىدە ئىشلەپچىقىرىلاتتى. يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىكى قۇرۇلۇشنىڭ سۈرئىتى تېز بولۇشقا ئەگىشىپ، «ئۈچ خىل ماتېرىيال» (پولات ماتېرىيال، ياغاچ ماتېرىيال، سېمونت) بىلەن تەمىنلەش بەزىدە نورمال، بەزىدە جىددىي بولدى. بەزىدە گەنسۇنىڭ يوڭدېڭ ناھىيىسىدىن سېمونت سېتىۋېلىندى. ئىچكىرىگە پولات ماتېرىيال زاكاز قىلىندى.

1984-يىلى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بۆلۈمى قۇرۇپ، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەشنى بىر تۇتاش باشقۇردى. ئەمەلىيەت ئارقىلىق ئىسپاتلاندىكى، مەركەزلەشتۈرۈپ تەمىنلەشتە بىرىنچىدىن، قۇرۇلۇش كۆپ بولغانلىقتىن تەمىنلەش ئېھتىياجىنى قاندۇرالمىدى، ئىككىنچىدىن، ئامبارغا كىرگۈزۈش ۋە چىقىرىشتا ترانسپورت خراجىتى كۆپىيىپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن ماتېرىياللارنىڭ تەننەرخى ئۆرلەپ كەتتى. نەتىجىدە قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بۆلۈمى ئاز قىسمىنى تەمىنلەيدىغان، كۆپ قىسىم ماتېرىياللارنى قۇرۇلۇش ئەتراپلىرىنىڭ ئۆزى سېتىۋالىدىغان بولدى. بۇنداق قىلغاندا قۇرۇلۇشنىڭ سۈپىتىگە، ئىش مۇددىتىگە كاپالەتلىك قىلىنمىلا قالماستىن، قۇرۇلۇش تەننەرخىنىمۇ تۆۋەنلەتكىلى بولاتتى. ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىنشىنىڭ ئۈسۈلى – قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئەترەت بىلەن مال بىلەن تەمىنلىگۈچى ئورۇننىڭ ئۆزۈن مۇددەتلىك مال زاكاز قىلىش توختامى تۈزۈشتىن ئىبارەت بولدى. پولات ماتېرىياللارنىڭ يەتمىگەن قىسمىنى قۇرۇلۇش ئورۇنلىرى مۇۋاپىق باھادا سېتىۋالغاندىن سىرت، ياغاچ ماتېرىيال، سېمونت، خىش، پولات ئىشك-دېرىزە، سېمونت بىلەن ياسالغان قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى قاتارلىقلارنى زاۋۇت بىلەن مالنىڭ ئەسلى باھاسى بويىچە ئۆزۈن مۇددەتلىك مال زاكاز قىلىش توختامى تۈزدى. بۇنداق قىلغاندا ئېھتىياجغا ئاساسەن مال كىرگۈزگىلى بولىدۇ، ھەم مەيدان ئىگىلىمەيدۇ، ھەم قۇرۇلۇشنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرغىلى بولىدۇ. باشقا بەش خىل مېتال، سىر، سىرلاش ماتېرىيالى قاتارلىقلار بۇاستە دۇكاندىن سېتىۋېلىنىدۇ. قاچان ئىشلەتمەكچى بولسا، شۇ ۋاقىتتا سېتىۋېلىشقا بولىدۇ. بۇنداق قىلغاندا ئادەم كۈچى ۋە ۋاقىتنى تېجىگىلى ھەم مەبلەغنىڭ ئىگىلىنىپ تۇرۇشىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ. تاش-قۇم قاتارلىق باشقا ماتېرىياللارنى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرى شىركەتنىڭ مالىيىسىدىن چەك ئېلىپ ئۆزلىرى بېرىپ سېتىۋالىدۇ. ئومۇمەن سېتىۋېلىنغان ماتېرىياللار قۇرۇلۇش ئورنىدىكى ماتېرىياللارنى باشقۇرغۇچى خادىملارنىڭ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشىدىن ئۆتكۈزۈلۈپ، لايىقەتسىز خام ماتېرىياللار، مەھسۇلاتلار ۋە يېرىم مەھسۇلاتلارنىڭ ئىشلىتىلىشىدىن قاتتىق ساقلىنىلىدۇ.

قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەش ئۈسۈلىنى بىر تۇتاش تەقسىم قىلىشتىن ئۆزلىرى سېتىۋېلىشقا ئۆزگەرتىش ئارقىلىق، قۇرۇلۇشنى توختىتىپ قويۇپ ماتېرىيال ساقلاشنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، قۇرۇلۇش مۇددىتى، سۈپىتى مۇئەييەن دەرىجىدە كاپالەتكە ئىگە قىلىندى.

ھەرقايسى مەھەللىلەردىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلىنىش يوللىرى ۋە ئۈسۈلى ئاساسىي جەھەتتىن بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى بىلەن ئوخشاش. پەقەت جەنۇبىي ئازادلىق يولى قۇرۇلۇش ئەترىتىنىڭ (يەر تەۋرەشكە قارشى تۇرۇش بويىچە چىڭىتىش ئېلىپ بېرىش) 80% قۇرۇلۇش ماتېرىيالىنى ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى باشقارمىسى

تەمىنلىدى. 20% نى قۇرۇلۇش ؛ تىرىتى ئۆزلىرى سېتىۋالدى.

3-پاراگراف سۈپەتنى نازارەت قىلىش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، رايون ئىچىدىكى كۆپ ساندىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇشلار ياغاچچى ئۇستىنىڭ بىر ۋاراق تۇز يۇزلۇك چېرتيوژنا ئاساسەن ئېلىپ بېرىلاتتى. قۇرۇلۇشنىڭ پۈتكۈل جەريانىدا، قۇرۇلۇش-نىڭ ئېلىپ بېرىلىشىنى نازارەت قىلىپ تەكشۈرىدىغان مەخسۇس ۋەزىپىدىكى تەكشۈرگۈچى تارماق يوق ئىدى. پەقەت قۇرۇلۇش پۈتكەندىلا، قۇرۇلۇش ئورۇنلىرى، قۇرۇلۇش ئىگىسى ۋە ئىش بېشى بىرلىكتە كۆرۈپ بېقىش، قول بىلەن تۇتۇپ بېقىش، يېپ بىلەن ئۆلچەپ بېقىش قاتارلىق ئاددىي ئۇسۇل بىلەن تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن 1956-يىلى دۆلەتلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى تۇنجى قېتىم «بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش ۋە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشتىكى ۋاقىتلىق تېخنىكىلىق قائىدە» نى ئېلان قىلغاندىن كېيىنلا ھەرقايسى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىدا ئۆزلىرىنىڭ قۇرۇلۇش سۈپىتىنى نازارەت قىلىدىغان ئۆلچەم بارلىققا كەلدى (1966-يىلى، 1973-يىلى، 1983-يىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ تۇزىتىش كىرگۈزۈلدى ۋە تولۇقلاندى).

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىدا قۇرۇ-لۇش سۈپىتىنى ئۆزلىرى نازارەت قىلىش خىزمىتى بىر مەزگىل بوشاشتۇرۇپ قويۇلغانلىقتىن، ئۇرۇمچى شەھىرىدە بېيمەن سەي بازىرى قۇرۇلۇشى پۈتۈشتىن بىر كۈن بۇرۇنقى بېرىم كېچىدە تۇيۇقسىز ئۆرۈلۈپ چۈشۈشتەك زور سۈپەت ۋەقەسى يۈز بەردى (ئادەملەر زەخمىلەنمىدى). «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن كېيىن شەھەرگە قاراشلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىنىڭ سۈپەت نازارەتچىلە-كىنى شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتىنىڭ قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇنلارنى باشقۇرۇش باشقارمىسى قوشۇمچە باشقۇردى. رايونغا قاراشلىق كوللېكتىپ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرى ۋە مەھەللەر-دىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ سۈپەت نازارەتچىلىكىنى شەھەرلىك يەرلىك قۇرۇلۇشنى باشقۇرۇش پونكىتى ئاساسلىق باشقۇردى.

1982-يىل 5-ئايدا تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ھەربىر قۇرۇلۇش ئەترىتىدىن بىردىن تېخنىك ئىشچى ئاجرىتىپ، شەھەرلىك يەرلىك قۇرۇلۇش باشقۇرۇش پونكىتى ۋە شەھەرلىك بىناكارلىق قۇرۇلۇش تەتقىقات ئورنى بىرلىكتە ئاچقان تۇنجى قارارلىق كوللېكتىپ بىناكارلىق قۇرۇلۇش قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىنىڭ «سۈپەت تەكشۈرگۈچى خادىملارنى تەربىيىلەش كۇرسى»غا قاتناشتۇردى. شۇ يىلى 8-ئايدا ئۆگىنىشنى تاماملىغان تۆت نەپەر خادىم شىركەتتىكى تۆت قۇرۇلۇش ئەترىتىنىڭ تۇنجى سۈپەت تەكشۈرگۈچى خادىمى قىلىندى. بۇرۇنقى ئەترەت دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ سۈپەت تەكشۈرۈش خىزمىتىگە بولغان تونۇشى مۇجمەل بولغاچقا، سۈپەت تەكشۈرگۈچى خادىملارنىڭ خىزمىتى تېگىشلىك قوللاشقا ئىگە بولالمىدى. ئۆزلىرى يەرلىك ئۇسۇلدا ياسىۋالغان تەكشۈرۈپ ئۆلچەش قوراللىرىنىڭ ئىنچىكىلىك دەرىجىسى تۆۋەن، ئىقتىدارى ناچار ئىدى. ياغاچتىن ياسالغان يېپ تارتىش تاختىسى، سىزغۇچ، سىملىق يۈز گىرافىلىق تور قاتارلىقلارنىڭ ئەھمىيەتتە ئۆلچىگەن سان-سېغىرى توغرا بولمىغاچقا، باھالاپ بېكىتىش خىزمىتىدە دائىم خاتالىق كۆرۈلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلۇش ئورنىدىكى بىنا باشلىقى، قۇرۇلۇش خادىملىرىنىڭ سۈپەت ئېڭى كۈچلۈك ئەمەس، تەكشۈرگۈچى خادىملارغا قارشىلىق قىلىش كەيپىياتى مەۋجۇت، تېخنىكىلىق ماتېرىياللارنى يازىدىغان ئادەم يوق، خام ئەشيالارنى تەكشۈرۈپ

ئۆتكۈرۈۋالغانلىق توغرىسىدا دوكلات يوق بولغاچقا، لايىھىلەش تارماقلىرىنىڭ ماقۇللىقىنى ئالماي تۇرۇپ لايىھىلەنگەن چېرتيوژنى خالىغانچە ئۆزگەرتىش، كۆلىمىنى كېڭەيتىش، قۇرۇلۇشنىڭ كۆتۈرۈش دەرىجىسىنى چوڭايتىۋېتىش ۋە قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ئوغرىلاش، ئازايتىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلۈپ، سۇيىت ئۆتكىلىدە يوشۇرۇن ئاممىلار پەيدا بولدى.

سۇيىت نازارەتچىلىك خىزمىتىنى مۇنتىزىملاشتۇرۇش، كەسىپلەشتۈرۈش ۋە ئۆلچەملەشتۈرۈش ئۈ-چۈن، 1984-يىلى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىدە سۇيىت بىخەتەرلىك تەكشۈرۈش بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، دىرېكتورلار تارتىپ ئىشچىلارغىچە سۇيىت كاپالەتلىك سىستېمىسى شەكىللەندۈرۈلدى.

ئۆگىنىشكە تەشكىللەش، تەربىيىلەش، نەق مەيدانىنى كۆزدىن كۆچۈرۈش قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ھەرقايسىسى ئۆزىنىڭ خىزمەت تۈرى، كەسىپىگە قارىتا «ئۇچنى بىلىش، تۆت بولۇش» (قېلىپلىشىشنى بىلىش، سۇيىت ئۆلچىمىنى بىلىش، مەشغۇلات قائىدىسىنى بىلىش، چېرتيوژنى كۆرەلەيدىغان بولۇش، مەشغۇلات ئېلىپ بارالايدىغان بولۇش، رېمونت قىلالايدىغان بولۇش، تەكشۈرۈپ ئۆلچىيەلەيدىغان بولۇش) ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، سۇيىت نازارەتچىلىك تەكشۈرۈشىنىڭ كارخانىدىكى زور ئەھمىيىتىگە بولغان تونۇش يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. بۇرۇن تەكشۈرۈشنى قوبۇل قىلمايدىغان قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىمۇ ئەمدىلىكتە نازارەتچىلىك تەكشۈرۈشنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن تەلەپ قىلىدىغان بولدى.

شىركەت بېيجىڭ، شېنياڭ ۋە ئۆز رايونىدىن يۇرۇشلەشتۈرۈلگەن زامانىۋى تەكشۈرۈپ ئۆلچەش قورال-سايمانلىرىنى سېتىۋالدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە لېئودولىت، ئۆلچەش ئەسۋابى، نۇقۇلىر، يۆگەلمە مېتر، ئۆلچىگۈچ ئەينەك، چوڭ كۆرسىتىش ئەينىكى، كىچىك بازغان، يۈز گىرافلىق تور، ئويغۇچ، تۈز سىزغۇچ، تۆت چاسا سىزغۇچ، ئالىيۇمىن بىرىكمىلىك تەكشۈرۈش-ئۆلچەش سىزغۇچى، ئوم سائىتى قاتارلىقلار بولۇپ، بۇلار ئايرىم-ئايرىم ھالدا ھەرقايسى ئەترەت، بىنالارغا تارقىتىپ بېرىلدى.

شىركەتتىكى سۇيىت، بىخەتەرلىك تەكشۈرۈش بۆلۈمى ئالتە ئادەمدىن تەشكىللەنگەن بولۇپ، ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى ئىككى-ئۈچ قېتىمدىن ئاپتونوم رايون، شەھەر ئۈيغۇشتۇرغان بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسپى ئۆگىنىشكە ۋە يېڭى سۇيىت ئۆلچىمى بويىچە تەربىيىلەش كۇرسىغا قاتناشقان. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر ئادەم ئىچكى ئىشلار خىزمىتىنى ئۇستىگە ئالغان بولۇپ، ئاساسلىقى ھەر ئايدا شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتىنىڭ قۇرۇلۇش باشقارمىسىغا، شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىگە، رايونلۇق ھۆكۈمەتكە سۇيىت، بىخەتەرلىك مەلۇمات جەدۋىلىنى يوللاش، ھەرقايسى قۇرۇلۇش بىنالىرىدىكى تېخنىكىلىق ماتېرىياللارنى رەتلەش، ھەرقايسى يېڭىدىن سېلىنغان بىنالارغا توپا قۇرۇلۇش، سۇ تۇرۇبىسى، يۇندا تۇرۇبىسى، ئىسسىنىش، تازىلىق ئەسلىھەلىرىنى تارقىتىش قاتارلىق 30 غا يېقىن تارماق بۆلۈم، تارماق تۇردىكى قۇرۇلۇشلارنىڭ ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈرۈش جەدۋىلىنى يوللاشقا مەسئۇل بولدى. قالغان خادىملار ئىككى تاشقى ئىشلار گۇرۇپپىسىغا بۆلۈنگەن بولۇپ، ھەرقايسى قۇرۇلۇش بىنالىرىنى تەكشۈرۈشنى بۆلۈپ ئۈستىگە ئالدى. ئۇلار يېڭى سېلىنىدىغان قۇرۇلۇشلارنىڭ ئۇلى، ئاساسىي گەۋدىسى، يەر يۈزى، ئىشىك-دېرىزىلەرنى زىننەتلەش، ئۆگزە، ئۆينىڭ ئىچى-سىرتىنى بېزەش، سۇ تۇرۇبىسى، يۇندا تۇرۇبىسى، ئىسسىنىش، تازىلىق ئەسلىھەسى قاتارلىقلارنى ياساش، قۇراشتۇرۇشتىكى تارماق بۆلۈم، تارماق تۇرلەردىكى قۇرۇلۇشلارغا قارىتا ئەمەلىي ئۆلچەش، ئۆز مۆلچىرى بىلەن ئۆلچەش ئېلىپ باردى ھەمدە بىخەتەرلىك ئەسلىھەسى ۋە تېخنىكىلىق ماتېرىياللارغا قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. تېخنىكا ماتېرىياللاردا، ئاساسلىق قىلىپ قۇرۇلۇش بىنالىرىدىكى ھەرقايسى تارماق بۆلۈم، تارماق تۇرلەر بويىچە سۇيىتنى ئۆزلىرى تەكشۈرۈپ باھالاپ بېكىتكەن جەدۋەللەرنى، سېمونت بىلەن ياسالغان لىم، تاختا تۇۋرۇكنىڭ ئىچىدىكى

پولات چۈمقلار، يۇندا تۇرۇبىسى، تام ئىچىگە ئېلىنغان تۆمۈر (ياغاچ) ماتېرىياللىرى، شېغىل لاي، سېمونت تاختا، پولات چۈمۈق، بېتونلۇق مەھسۇلات، يېرىم مەھسۇلاتنىڭ لايىقەتلىك كىنىشكىسى ۋە كۆچمنىش دەرىجىسىدىكى سىناق دوكلاتلارنى تەكشۈردى. ھەربىر گۇرۇپپا ھەر كۈنى ئاز دېگەندە ئۈچ-تۆت قۇرۇلۇش ئورنىنى تەكشۈرۈپ، ھەربىر قۇرۇلۇش بىناسىغا ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم بېرىشقا كاپالەتلىك قىلدى. مەسىلە بايقالسا نەق مەيدانىدا قۇرۇلۇش قىلغۇچى خادىملارغا ۋە ئىش ئورنىغا مەسئۇل كىشىلەرگە پىكىر بەردى. سۈپەتكە سەل قارىغان بىنالارغا قارىتا، مۇددەت ئىچىدە قايتا ئىشلەشكە ياكى ئىشتىن توختاشقا بۇيرۇق قىلىشقا ھوقۇقلۇق ئىدى.

بىر يىلدا ئاز دېگەندە ئۈچ قېتىم دىرېكتور، ئىنژېنېر، ھەرقايسى بۆلۈم-ئىشخانىدىكى مۇناسىۋەتلىك خادىملارنى تەشكىللەپ، ئۆزلىرىگە قاراشلىق قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئەترەتلەر سېلىشتۇراتقان قۇرۇلۇش بىنالارغا بېرىپ سۈپەت، قۇرۇلۇش مۇددىتى، بىخەتەرلىك، تېخنىكا ماتېرىياللار، ماشىنا-سايمانلار قاتارلىق جەھەتلەردىن چوڭ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى. كۆز بىلەن مۆلچەرلەش، ئەمەلىي ئۆلچەش ئارقىلىق، نەق مەيداندا باھالاپ ئايرىم-ئايرىم نومۇر قويۇپ، رەتكە تۇرغۇزۇپ ئېلان قىلدى.

ھەربىر بىنانىڭ ئاساسىي گەۋدە قۇرۇلۇشىنى قەۋەت سانىنىڭ ئوخشىماسلىقى بويىچە، ئارىلىقتا ئىككى قېتىمدىن ئارتۇق تەكشۈردى. نومۇر قويۇش، سۈپەت دەرىجىسىنى باھالاپ چىقىشنى ئاساسىي گەۋدە قۇرۇلۇشىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشنىڭ مۇھىم ئاساسى قىلدى.

ئەتىياز، ياز، كۈزدىكى قۇرۇلۇش قىلىشنىڭ ياخشى ۋاقتىدا، «يەكشەنبىلىك نەق مەيدان دېجورنىلىق تۈزۈمى»نى يولغا قويدى (قۇرۇلۇش ئورۇنلىرى ئادەتتە قىش پەسلىدە دەم ئالىدۇ)، دىرېكتور، ئىنژېنېر، بۆلۈم باشلىقىدىن تەشكىللەنگەن تۆت-بەش كىشىلىك ئىككى دېجورنىلىق گۇرۇپپىسى يەكشەنبە كۈنى نۆۋەت بىلەن ھەرقايسى قۇرۇلۇش بىنالىرىغا بېرىپ چارلاپ تەكشۈردى. مەسىلە بايقالسا نەق مەيدانىدا ھەل قىلدى ھەمدە تەكشۈرۈش خاتىرىسى قالدۇردى.

قۇرۇلۇش پۈتۈشتىن بۇرۇن، سۈپەت تەكشۈرۈش بۆلۈمى دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالدى. ئومۇمەن سۈپەت تەلىپىگە ئۇيغۇن كەلمىگەن قىسمەن قۇرۇلۇشلارغا قارىتا مۇددەت ئىچىدە تۈزەپ بولۇش پىكرىنى ۋە لايىھەسىنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە بىنانىڭ تېخنىكىلىق ماتېرىياللىنى شەھەرلىك سۈپەت نازارەت قىلىش پونكىتىنىڭ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشىغا يوللاپ، ماقۇللۇقىنى ئالغاندىن كېيىن رەسمىي تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالدى. شەھەرلىك سۈپەت نازارەت قىلىش پونكىتى، قۇرۇلۇش ئورنى ۋە شىركەتتىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپ بىرلىكتە رەسمىي تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغاندا، شەھەرلىك سۈپەت نازارەت قىلىش پونكىتى نەق مەيداندا تەكشۈرۈپ ئۆلچىگەن سان-سىپىرلارنى ئاساس قىلىپ، قول قويۇپ، سۈپەت دەرىجىسىنى باھالاپ بېكىتتى.

ئىشلىتىشكە تاپشۇرغان قۇرۇلۇشنى شىركەت بىر يىل ئاسراپ رېمونت قىلىپ بەردى (سۇ، پار، توك يېرىم يىل)، ئاسراش، رېمونت قىلىش پۈلىنى قۇرۇلۇش كۆلىمى بويىچە قۇرۇلۇش ئورنى مەسئۇل بولۇپ قۇرۇلۇش پۈلى ئىچىدىن تۆتۈپ قېلىپ ۋاقتىلىق ساقلاپ قويدى. بۇ مەزگىلدە قۇرۇلۇش قىلغۇچى تېخنىكىلىق بۆلۈم، سۈپەت تەكشۈرگۈچى بۆلۈم، ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمى مەسئۇل بولۇپ، مۇناسىۋەتلىك خادىملارنى تەشكىللەپ، بىنالارغا بېرىپ، ئۆي ئىگىلىرىنىڭ ئىنكاسىنى ئاڭلاپ، ئاسراش، رېمونت قىلىش دائىرىسىگە كىرىدىغان سۈپەت مەسلىسى بايقالسا، قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇننى مۇددەت ئىچىدە رېمونت قىلىشقا دەرھال بۇيرىدى.

1984-يىلى شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئۆتكۈزۈلگەن شەھەرگە قاراشلىق رايون، ناھىيىدىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىنىڭ 17 تۈردە قۇرۇلۇش سۈپىتى،

قۇرۇلۇش مۇددىتى، بىخەتەرلىك بويىچە قىزىل بايراق تالىشىش مۇسابىقىسىدا، تىيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ 2-ئەترىتى سالغان خەمبە سانائىتى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇ-رۇش شىركىتىنىڭ 3600 كۋادرات مېترلىق تۇرالغۇ-ئۆي قۇرۇلۇشى، 849-ئىسكىلاتىنىڭ 3050 كۋادرات مېترلىق تۇرالغۇ-ئۆي قۇرۇلۇشى ئومۇمىي نومۇردا 82 نومۇر، 87 نومۇرغا ئېرىشىپ بىرىنچى بولدى.

1986-يىل 5-ئايدا شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئېلىپ بېرىلغان شەھەرگە قاراشلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىنىڭ سۈپەت، بىخەتەرلىك، قۇرۇلۇش مۇددىتى، مەدەنىيەتلىك قۇرۇلۇش قىلىشتىن ئىبارەت «تۆت مۇسابىقە» باھالاش پائالىيىتىدە، تىيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى شەھەر بويىچە ئۇچىنچىلىككە، كوللېكتىپ كارخانا بويىچە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى. شۇ يىلى 11-ئايدىكى «تۆت مۇسابىقە»دە يەنە ئۇچىنچىلىككە ئېرىشتى. شۇ يىلدىكى شەھەرگە قاراشلىق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىنىڭ سۈپىتىنى تاللاپ تەكشۈرۈشتە، شىركەت 73.43 نومۇرغا ئېرىشىپ شەھەر بويىچە ئۇچىنچىلىككە، كوللېكتىپ كارخانا بويىچە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى.

1987-يىل 6-ئايدا 9-ئەترەت سالغان لايىھىلەش مەھكىمىسىنىڭ ئولتۇراق-ئۆي بىنا قۇرۇلۇشى ئورنىدا قۇرۇلۇش خادىمى مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ، كېچىلىك قۇرۇلۇش ئىشىدا نەق مەيدانىدا بولمىغان-لىقى، سىمونت لاي ئەتكۈچى مەسئۇل ئىشچى مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ، مەشغۇلات قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلىپ، سىمونت لاينى ياخشى ئەتمىگەنلىكى، تۆت تەرىپىدىكى تاختايىنى چىڭ ئەتمىگەنلىكى سەۋەبىدىن زور مىقداردىكى سىمونت لاي سىرتقا ئېقىپ كېتىپ، پولات چۇنۇق بىلەن سىمونت تاختايىنىڭ سىرتىغا چىقىپ كېتىپ، تۇۋرۈك ئىچىدىكى پولات چۇنۇق چوڭ ھەجمىدە ئېچىلىپ قېلىش، بوشاپ كېتىشتەك زور سۈپەت ۋەقەسى يۈز بەردى. شىركەت مۇناسىۋەتلىك خادىملارنى ئايرىم-ئايرىم ھالدا قاتتىق بىر تەرەپ قىلدى. ئاساسلىق باشقۇرۇشقا مەسئۇل ئىنژېنېرنىڭ ئىككى ئايلىق مۇكاپات پۇلىنى تۇتۇپ قالدى. سۈپەت بىخەتەرلىكىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى مۇئاۋىن دىرېكتورنىڭ بىر ئايلىق مۇكاپات پۇلىنى تۇتۇپ قالدى. ئەترەت باشلىقىغا بىر قېتىم مەمۇرىي گۇناھ بېرىپ ئىككى ئايلىق ئىش ھەققىنىڭ 20% نى تۇتۇپ قالدى. سۈپەت تەكشۈرگۈچى خادىمنىڭ ئىككى ئايلىق قوشۇمچە ياردەم پۇلىنى، ئىككى ئايلىق ئىش ھەققىنىڭ 20% نى تۇتۇپ قالدى. مەمۇرىي جەھەتتىن گۇناھ بېرىش جازاسى بەردى؛ مەشغۇلات قىلغۇچى خادىمنىڭ ئىككى ئايلىق ئىش ھەققىنىڭ 30% نى تۇتۇپ قالدى ھەمدە مەمۇرىي جەھەتتىن گۇناھ يازدى؛ قېلىپ ئىشچىلىرىنىڭ بىر ئايلىق ئىش ھەققىنىڭ 20% نى تۇتۇپ قالدى، ئىغىر دەرىجىدە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغان قۇرۇلۇش ئىشچىسىنى ئىشتىن قوغلاپ چىقاردى.

بۇ قېتىمقى سۈپەت ۋەقەسىنىڭ يۈز بېرىشى، مۇناسىۋەتلىك خادىملارنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشى، ھەرقايسى ئەترەت، قۇرۇلۇش بىنالىرىدا چوڭ تەسىر پەيدا قىلدى. تەجرىبە-ساۋاقلارنى قوبۇل قىلىش، سۈپەت ۋەقەسىنىڭ قايتا يۈز بېرىشىنى توسۇش ئۈچۈن، سۈپەت تەكشۈرۈش بۆلۈمىنىڭ نازارەت قىلىشى ئاستىدا، ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرى ئۆزلىرىنىڭ قۇرۇلۇش بىناسىدىكى سۈپەتكە دائىر يوشۇرۇن ئاممىلارغا قارىتا ئۇزۇل-كېسىل تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

1982-يىلدىن بۇرۇن، ھەرقايسى مەھەللە قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش سۈپىتىنى شەھەرلىك يەرلىك قۇرۇلۇشنى باشقۇرۇش پونكىتى نازارەت قىلاتتى. 1982-يىل 10-ئايدا شەھەرلىك يەرلىك قۇرۇلۇش باشقۇرۇش پونكىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1985-يىلى ھەرقايسى مەھەللە قۇرۇلۇش ئەترەتلە-رىنىڭ قۇرۇلۇش سۈپىتىنى شەھەرلىك سۈپەت نازارەت قىلىش پونكىتى نازارەت قىلدى. 1987-يىلى ھەرقايسى ئەترەتلەر خادىملارنى تاللاپ شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى ئۈيۇشتۇرغان سۈپەت تەكشۈرگۈ-

چى خادىملارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. كۇرسنى پۈتتۈرگەن خادىملار ھەرقايسى ئەترەتلەرنىڭ تۈنجى تۈركۈمدىكى مەخسۇس ۋەزىپىدىكى سۈپەت تەكشۈرگۈچى خادىملىرىغا ئايلاندى. ھەرقايسى ئەترەتلەرنىڭ سۈپەت نازارەت قىلىش خىزمىتى مۇنتىزىملىشىشقا قاراپ يۈزلەندى.

4-پاراگراف بىخەتەر قۇرۇلۇش قىلىش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، رايون ئىچىدە ئېگىز قەۋەتلىك قۇرۇلۇشلار ناھايىتى ئاز ئىدى، بىخەتەرلىك ئەسلىمەسى ھەم بىخەتەر مەشغۇلات قىلىش قائىدىسىمۇ يوق ئىدى. قۇرۇلۇش ئۇستىلىرى ئۆزلىرىنىڭ بىخەتەرلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، تىرمپ قويۇلغان ياغاچ، يانتۇ يانقۇزۇلغان تاختاي يوللىرىنى ئىشەنچلىك باغلىغان ياكى باغلىمىغانلىقىنى تەجرىبە سۈپىتىدە تەكشۈرۈپ چىقاتتى.

50-يىللاردىن باشلاپ، دۆلەت بىناكارلىق-قۇرۇلۇش «بىخەتەرلىك تېخنىكىسى» قوللانمىسىنى ئېلان قىلدى. ھەر دەرىجىلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىمۇ ئۆزلىرى بىخەتەرلىك ئىشلەپچىقىرىشقا ئەھمىيەت بەرمەي سەل قارىغانلىقتىن، ئاپتونوم رايون، شەھەر، رايوندىكى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىدا ئۆلۈم-يېتىم، يارىلىنىش ۋەقەلىرى پات-پات يۈز بېرىپ تۇردى. 1959-يىل 5-ئاينىڭ 19-كۈنى يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتى خەلق باغچىسىدىكى قۇرۇلۇش ئورنىدا ئېگىزلىكى ئالتە مېتر كېلىدىغان جازا تىكلەۋاتقاندا جازا قىلىنغان ياغاچلارنىڭ ئارىلىقى بەك كەڭ بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ھەم قىيپاش تەرەك بولمىغانلىقتىن، جازا سىرتقا ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ بىر ئادەم ئۆلگەنىدى.

قۇرۇلۇشلارنىڭ ئۆزلۈكسىز ئېگىزلەپ مېڭىشى ۋە قۇرۇلۇش مۇددىتىگە چەك قويۇلۇشىغا ئەگىشىپ، ئىش مۇددىتىنى قوغلىشىپ قائىدىگە خىلاپ مەشغۇلات ئېلىپ بېرىپ ئۆلۈم-يېتىم، يارىلىنىش ھادىسىلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىش ئەھۋاللىرى ھەر دەرىجىلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىدىمۇ يۈز بېرىپ تۇردى. 1983-يىل 1-ئاينىڭ 10-كۈنى، تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ 4-ئەترىتى ئاپتونوم رايونلۇق سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ تۇرالغۇ-ئۆي بىناسى قۇرۇلۇشىنى سېلىش جەريانىدا ئۇلۇنى قېزىۋاتقاندا، مەشغۇلات قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلىنغانلىقتىن، توك توپا قاتلىمى چۈشۈپ كېتىپ كۆپ ئادەمنى بېسىۋېلىش ۋەقەسى يۈز بەردى. نەتىجىدە بىر ئادەم ئېغىر يارىلاندى، ئىككى ئادەم ئۆلدى. شۇ يىلى 3-ئاينىڭ 25-كۈنى، تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئەترەت باشلىقىغا، بىخەتەرلىككە مەسئۇل كىشىگە، قۇرۇلۇش قىلغۇچى خادىمغا ۋە قۇرۇلۇش قىلغۇچى بەزنىڭ باشلىقىغا مۇناسىپ جازا بەردى. شىركەتنىڭ رەھبەرلىكىنى ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ تەنقىد قىلدى. ئۆلگۈچىنى 4-ئەترەت مەسئۇل بولۇپ دەپنە قىلدى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئائىلە-تاۋابئاتلىرىغا تۆلەم بەردى. ئېغىر يارىلانغۇچىنى شىركەت مەسئۇل بولۇپ داۋالاتتى ھەم تۇرلۇك قوشۇمچە ياردەم پۇل تارقىتىپ بەردى.

بۇ ۋەقە ئاپتونوم رايون، شەھەر، رايوندىكى مۇناسىۋەتلىك تارماقلار ۋە رەھبەرلەرنىڭ يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشىنى قوزغىدى. شىركەت، ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىدە زور تەسىر قوزغىدى. بىخەتەرلىك ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىبارەت بۇ ئاجىز ھالقىغا نىسبەتەن شىركەت رەھبەرلىكى ھەر دەرىجىلىك مۇناسىۋەتلىك خادىملارنى تەشكىللەپ، ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىدىكى بىخەتەرلىك يوشۇرۇن ئاسىللىرىنى تەكشۈردى. جىددىي يېغىن ئېچىپ، قائىدىگە خىلاپ مەشغۇلات ئېلىپ بېرىش،

قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىدىن زەخمىلىنىش، ئوت ئاپىتى، توك سوقۇۋېتىش، ئېگىزدىن چۈشۈپ كېتىش قاتارلىق ئۆلۈم-يېتىم، يارىلىنىش سادىر قىلىش ئېھتىمالى بولغان ئامىللارغا قارىتا بىر قاتار بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىش قائىدە-تۈزۈملىرى، تەدبىر ۋە مۇكاپاتلاش-جازالاش چارىلىرىنى تۈزۈپ بېكىتتى. قۇرۇ-لۇش ئورنى مەيدانغا كىرگەندە بىخەتەرلىك قالپىقى كىيمەسلىك، ئېگىزدە مەشغۇلات ئېلىپ بارغاندا بىخەتەرلىك تاسمىسى باغلىماسلىق، هاراق ئىچىپ ئىشقا كېلىش، ئىش ئورنىدا ئېگىز پاشنىلىق ئاياغ كىيىۋېلىش، ياغاچ تاختايلارنى ئېلىۋەتكەندە مقنى چقىرىۋەتمەسلىك هەمدە قالايمقان دۆۋىلەپ قويۇش، تىكلىگەن جازىلىرى ئاجراپ كېتىش، پورلىشىپ كەتكەن ياغاچلارنى جازا ئورنىدا ئىشلىتىش قاتارلىق قىلمىشلارنى سادىر قىلغۇچىلارغا بىر يۈەندىن 20 يۈەنگىچە جەرىمانە قويىدى. نەسىھەتنى ئاڭلىماي قائىدىگە خىلاپ مەشغۇلات ئېلىپ بېرىپ ۋەقە سادىر قىلغانلار ئاقىۋىتىگە ئۆزى مەسئۇل بولدى. توساق ئورنىدىكى تورلارنى ئەستايىدىل تارتمىغان، «بىخەتەرلىك بويىچە مۇكاپاتلاش-جازالاش چارىسى»نى ئەستايىدىل ئىجرا قىلمىغان، مەجبۇرىي بۇيرۇق چۈشۈرگەن، قارغۇلارچە قوماندانلىق قىلىپ زور بىخەتەر-لىك ۋەقەسى سادىر قىلغان ئىش ئورنىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرىنىڭ جىنايى جاۋابكارلىقى سۈرۈشتە قىلىندى. ئىككى قېتىمدىن ئارتۇق ئېغىر يارىلىنىش ۋەقەسى ياكى بىر ئادەم ئۆلۈش ۋەقەسى يۈز بەرسە، بىخەتەرلىك خادىمغا زىيانىنىڭ 20% ى بويىچە جەرىمانە قويۇلۇپ بىر تەرەپ قىلىندى. ئەترەت باشلىقىغا دەرىجىسىنى تۆۋەنلىتىش جازاسى بېرىلدى. ئۇچ ئادەم ئېغىر يارىلانسا ياكى ئىككىدىن ئارتۇق ئادەم ئۆلسە، بىخەتەرلىك خادىمى، ئەترەت باشلىقى، قۇرۇلۇش بىناسىنىڭ باشلىقى نەق مەيداندا ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ، جىنايى جاۋابكارلىقى سۈرۈشتۈرۈلدى. يىل ئاخىرىغىچە زور بىخەتەرلىك ۋەقەسى سادىر قىلمىغان قۇرۇلۇش ئەترىتىگە قارىتا شىركەت قۇرۇلۇش ئەترىتى باشلىقىنى، بىخەتەرلىك خادىمىنى، قۇرۇلۇش قىلغۇچى خادىمنى، قۇرۇلۇش بىناسىنىڭ باشلىقىنى مۇۋاپىق مۇكاپاتلىدى.

شىركەتتىكى مۇناسىۋەتلىك بۆلۈم، ئىشخانىلار قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىدىكى بىخەتەرلىك خادىملىرىغا هەمكارلىشىپ، «خۇشال-خورام ئىشقا كېلىپ، تىنچ-ئامان ئۆيگە قايتىڭ» ، «پۈتۈن ئائىلىڭىزنىڭ بەختى ئۈچۈن بىخەتەرلىك قالپىقىنى كىيىۋېلىڭ» ، «سۈپەت بىرىنچى، بىخەتەرلىك بىرىنچى» ، «توكقا سوقۇلۇپ كېتىشتىن ئېھتىيات قىلىڭ» ، «بۇ يولدا مېڭىش مەنئىي قىلىندۇ» ، «بۇ يەردە ئادەم تۇرۇش مەنئىي قىلىندۇ» قاتارلىق بىخەتەرلىك ئاگاهلاندۇرۇش تاختايلىرىنى ئېسىپ، بارلىق ئىشچى-خىزمەتچى خادىملارغا قارىتا بىخەتەرلىك ئىشلەپچىقىرىش تەلىم-تەربىيىسى ئېلىپ بېرىپ، بىخەتەرلىك تۈزۈمى ۋە بىخەتەرلىك ئىشلەپچىقىرىشقا مۇناسىۋەتلىك تەجرىبە-ساۋاقلار خاتىرىلەنگەن ماتېرىياللارنى ئۆگىنىشكە تارقىتىپ بەردى. 1984-يىل 5-ئايدا پۈتۈن شىركەتتىكى بارلىق ئىشچى-خىزمەتچىلەردىن بىر قېتىم بىخەتەرلىك ئىمتىهانى ئېلىندى. پەقەت يەتتە ئادەملا لاياقەتسىز بولۇپ چىقتى.

بىر قاتار بىخەتەرلىك ئىشلەپچىقىرىش تەدبىرلىرىنىڭ يولغا قويۇلۇشى، بىخەتەرلىك ئىشلەپچىقىرىشنى بىرقەدەر مۇقىم هالەتكە ئىگە قىلدى. 1985-يىل 3-ئايدا شەهەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى ئۇيۇشتۇرغان پۈتۈن شەهەر بويىچە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كارخانىلىرىنىڭ بىخەتەرلىك ئەهۋالىنى تاللاپ تەكشۈرۈپ باهالاشتىكى 16 تۈرلۈك قۇرۇلۇشتا، تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ 8-ئەترىتى سالغان سۇت شىركىتىنىڭ تۇرالغۇ-ئۆي بىنا قۇرۇلۇشى شەهەر بويىچە بىرىنچى بولۇپ باهالاندى.

لېكىن ئايرىم ساندىكى ئىشچىلار نەسىھەتنى ئاڭلىماي، قائىدىگە خىلاپ مەشغۇلات ئېلىپ باردى. 1985-يىل 6-ئاينىڭ 14-كۈنى، 8-ئەترەت سالغان بىر تۇتاش ئىشخانىنىڭ 6-نومۇرلۇق بىناسىدا بۇرمىلىق پولات جازا ئورنىتىش ۋاقتىدا بىر ئىشچى نەسىھەتنى ئاڭلىماي هاراق ئىچىپ ئىشقا چۈشۈپ، توساش ئارغامچىسىنى تارتماي قائىدىگە خىلاپلىق قىلغان، نەتىجىدە بۇرمىلىق پولات جازا ئۆرۈلۇپ كېتىپ

ئۆزى نەق مەيداندا ئۆلگەن. 1987-يىل 7-ئاينىڭ 16-كۈنى كەچ سائەت بەيجىڭ ياڭلىق ۋاقتى توققۇزدا، 1-ئەترەت سېلىۋاتقان چەت ئەل تىل كىتابخانىسى قۇرۇلۇش ئورنىدا سىمىنا قوشۇپ ئىشلەۋاتقاندا، بىر ئىشچى بىخەتەرلىك قالپىقىنى كىيمەي، رەسمىيەتسىز مەشغۇلات قىلىپ، ئۆزى خالىغىنىچە تاسمىلىق مال توشۇش ماشىنىسىنى ماڭدۇرغان، نەتىجىدە ماتېرىيال ئوقۇردىن چىقىپ كېتىپ، بىر پارچە خىش ئۇنىڭ بېشىغا چۈشۈپ كەتكەن ۋە قۇتقۇزۇش ئۇنۇم بەرمەي ئۆلگەن. تەجرىبە-ساۋاقنى قوبۇل قىلىپ زور بىخەتەرلىك ۋەقەلىرىنىڭ يۈز بېرىشىنى توسۇش ئۈچۈن، شىركەتتىكى بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى رەھبەرگە، مۇدىر ئىنژېنېرغا، سۈپەت بىخەتەرلىك تەكشۈرۈش بۆلۈمىنىڭ باشلىقىغا، ئەترەت باشلىقىغا، قۇرۇلۇش قىلغۇچى خادىمغا، بىنا باشلىقىغا، بىخەتەرلىك خىزمىتىگە مەسئۇل خادىمغا مۇكاپات پۇلى بىلەن ئىش ھەققىنى تۇتۇپ قىلىش، ئاگاھلاندۇرۇش بېرىش، ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش قاتارلىق ئوخشىمىغان دەرىجىدىكى جازا بېرىلدى.

ھەرقايسى مەھەللىلەردىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىدە 1987-يىلغا قەدەر ئېغىرراق تالاپەتكە ئۇچراش ۋەقەسى يۈز بەرمىدى.

5-پاراگراف مالىيە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلىرىنىڭ ئىش ھەققى «ئىش باشلاش» تۈزۈمى بويىچە تارقىتىلاتتى. خىزمەتتە نورما ئۆلچىمى يوق ئىدى. مەيلى كۆپ-ئاز بولسۇن، پەقەت بىر كۈن ئىشلىسىلا، ئىش بېشى ھەر كىم ئۆزى تەييارلىغان كىچىك دەپتەرنىڭ ئۈستىگە شەخسىي تامغىسىنى باسسىلا (ئىش كۈنىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ) بېرىم ئايدا ياكى بىر ئايدا بىر قېتىم ھېسابات قىلىنىپ، قۇرۇلۇش ئورۇنلىرى تامغا باسقاندىن كېيىن سان بويىچە بۆلۈنۈپ تارقىتاتتى.

ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرىدا، قۇرۇلغان كۈندىن باشلاپلا مالىيە باشقۇرۇش تارماقلىرى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، قۇرۇلۇش پۇلىنىڭ ئىچكى-تاشقى ھېساباتىغا مەسئۇل ئىدى. كادىر، ئىشچىلارغا مەمۇرىي ۋە تېخنىكا دەرىجىسى بويىچە ئايلىق ئىش ھەققى تارقىتىپ بېرەتتى. تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كەسىپىنىڭ مالىيە ھېسابات كەسپى، تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كوپېراتىپى قۇرۇلغان كۈندىن باشلىنىپ تاكى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-، 2-شىركىتىدە مالىيە باشقۇرۇش تارماقلىرى قۇرۇلغانغا قەدەر داۋاملاشتى، ھەم شۇنىڭدىن كېيىن مۇنتىزىملىشىشقا قاراپ يۈزلەندى. لېكىن بۇ خىزمەت پەقەت قۇرۇلۇش پۇلىنىڭ ئىچكى-تاشقى ھېساباتى ۋە باشقۇرغۇچى خادىم ئىشچىلارنىڭ ئىش-ھەققىنى تارقىتىش بىلەنلا چەكلىنەتتى.

1981-يىلى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ئورگىنىدا بىردىن بوغالتىر، كاسسىر تەسىس قىلىندى. ئۇلار ھەرقايسى قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئەترەتلەردىن باشقۇرۇش ھەققى يىغىش، رايونلۇق ھۆكۈمەتكە ۋە مۇناسىۋەتلىك تارماقلارغا پەسسىلىك، يىللىق مالىيە مەلۇمات جەدۋىلىنى تولدۇرۇپ يوللاشقا مەسئۇل بولدى. ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىدە بىردىن بوغالتىر، كاسسىر تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئىچكى-تاشقى ھېسابات دەپتەرلىرىنى مۇستەقىل ھېسابات قىلىپ، باشقۇرۇش خادىملىرى بىلەن بەن-گۇ-رۇپپىلاردىكى ئىشچىلارنىڭ ئىش-ھەققىنى تارقىتىپ بەردى.

1984-يىلى شىركەتتە مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، مالىيە تۈزۈمى تۇرغۇزۇلۇپ ھەم مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ بۇرۇنقىدەك ھېسابات ئەھۋالى ئېنىق بولماسلىق، مالىيە باشقۇرۇشى قالايمقان بولۇش، ئەمگەك قوغدىنىش بۇيۇملىرىنى قالايمقان تارقىتىش، ئاممىۋى جۇغلانما

بولماسلىق، «داش قازانىنىڭ تامىقى»نى بېيىش ۋە ئىسراپچىلىق ئېغىر بولۇشتەك ئەھۋاللار تۇزىتىلدى. مەسىلەن: 1983-يىلى 2-ئەترەت نەچچە 10 مىڭ يۈەن چىقىم قىلىپ باشقا ئورۇننىڭ «ۋارشاۋا» ماركىلىق كېچىك ماشىنىسىدىن بىرنى سېتىۋالغان. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە بۇ ماشىنىنىڭ ئاللىبۇرۇن كېرەكتىن چىققانلىقى ئېنىقلىنىپ، تۆمۈر-تەسەكلەرنى يىغىۋېلىش پونكىتىغا ئاپىرىپ بېرىپ ئاران 70 يۈەنگەن سېتىۋەتكەن.

بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ مالىيە بۆلۈمىدە، ئاساسلىق باشقۇرغۇچى بوغالتېرىدىن بىر نەپەر، مالىيە بوغالتېرىدىن بىر نەپەر، كاسسىردىن ئىككى نەپەر، ھېساب خاتىرىلىگۈچىدىن ئىككى نەپەر، يارەمچى مەسئۇل بوغالتىردىن بىر نەپەر، تەننەرخ بوغالتېرىدىن بىر نەپەر تەسىس قىلىندى. مالىيە بوغالتېرى پۈللارنىڭ كىرىم-چىقىمىغا، باشقۇرۇش خادىملىرى، پېنسىيىگە چىققان خادىملار، ئىشچىلارنىڭ ئىش-ھەققىنى، داۋالىنىش خىراجىتى، كوماندىروپكا خىراجىتى، ئۆي ھەققىنى تارقىتىشقا مەسئۇل بولدى. تەننەرخ بوغالتېرى قۇرۇلۇش خام چوتىغا ئاساسەن، قۇرۇلۇش تۈرىدىكى چىقىملارنى قاتتىق كونترول قىلىپ، ھەر ئايدا قۇرۇلۇشنىڭ ئەمەلىي ئىلگىرىلەش سۈرئىتى بويىچە ھېسابات قىلدى. ھېسابات دەپتىرىدە پۇلى يوق قۇرۇلۇش بىناللىرىغا ئىش ھەققى تارقاتمىدى. قۇرۇلۇش نەق چوتىدىن كېيىن، ئىشىنىدىسى بار قۇرۇلۇش بىناللىرىغا پايدا بۆلۈشتە، بارلىق قۇرۇلۇش پۈللىرىنى يىغىۋېلىش، سىرتتا قەرزى بولماسلىق شەرتى ئاستىدا، تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك باشقۇرۇش ھەققىنى، ماشىنا سايمانلار، جازا-ماتېرىياللىنىڭ ئىجارە ھەققىنى چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن پايدا بۆلۈپ بېرىپ، پايدا بۆلۈشتىكى دەرىجە پەرق سوممىسىنى قاتتىق كونترول قىلدى. ئىككى كاسسىرغا ئايرىم-ئايرىم ھالدا نەق پۇل ۋە چەك باشقۇرغۇزدى. نەق پۇل ئاتچوت قىلىش تالونىغا ئاساسلىق باشقۇرغۇچى رەھبەر قول قويغاندىن كېيىن ئاتچوت قىلىپ بەردى. ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىدە مەخسۇس ئادەم قول قويۇش ئارقىلىق چەك ئېلىندى. چەك كۆتكى بىلەن تالونىنى ئون كۈن ئىچىدە تاپشۇرۇپ بېرىش، بولمىسا چەك ئالغۇچىنىڭ شۇ ئايلىق ئىش ھەققىنى تۇتۇپ قېلىش بەلگىلەندى. چەكنى يىتتۈرۈۋەتسە ياكى زىيان كەلتۈرۈپ چىقارسا، چەك ئالغۇچى بىلەن كاسسىر مەسئۇل بولدى. ھەرقانداق سەۋەب بىلەن ئاتچوت قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمىدى.

شىركەتتە ئاساسىي ئىش ھەققىگە لەيلىمە ئىش ھەققى بىلەن پايدا قوشۇشتەك ئىش ھەققى تۇزۇمى ۋە ئىشقا قاراپ ھەق بېرىش تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. ئايلىق ئىش ھەققى جەدۋىلىگە چوقۇم قۇرۇلۇش قىلغۇچى بەلگىلىك باشلىقى، قۇرۇلۇش قىلغۇچى خادىم قول قويۇپ، يوقلىما جەدۋىلىنى قوشۇپ ئەترەت باشلىقى تەكشۈرۈپ چىققاندىن كېيىن شىركەتتىكى ستاتىستىكا خادىمىنىڭ قۇرۇلۇش مىقدارىنى تەكشۈرۈ-شىگە تاپشۇرۇپ بېرىش، سۈپەت تەكشۈرۈش بۆلۈمى سۈپەت توغرىسىدىكى پىكرىنى يازغاندىن كېيىن كادىرلار بۆلۈمى تىزىملىككە سېلىشتۇرۇپ چىقىش، دىرېكتور تەكشۈرۈپ تەستىقلىغاندىن كېيىن مالىيە بۆلۈمىگە تاپشۇرۇش شەرت قىلىندى.

1984-يىلى شىركەتنىڭ پايدىسى 850 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1985-يىلىنىڭ بېشىدا شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسى «قۇرۇلۇش پۇلىنى قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇن ئۆزلىرى توپلاش، قۇرۇلۇش پۈتكەندىن كېيىن قۇرۇلۇش ئورنى بىلەن قايتا ھېسابات قىلىش كېرەك» دەپ ئۇقتۇرۇش چىقاردى. شۇ يىلى 4-ئايدا شىركەت شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسىدىن «چوڭ ئوبوروت مەبلىغى» سۈپىتىدە 1 مىليون يۈەن قەرز ئالدى. كېيىن شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسى «ئۇقتۇرۇش»نى ئىجرا قىلىشنى توختاتتى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسىدىن ئېلىنغان قەرز پۈلىدىن يەنە 150 مىڭ يۈەن قالدى.

1988-يىلى تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى 590 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى:

سەۋەبى،بىرىنچىدىن، شىركەت ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمىنىڭ كەسپىي ئېھتىياجىغا يېتىشەلمەي، ئىلگىرىلەش سۈرئىتى بويىچە نەق چوت قىلىشقا ئامالسىز قىلىپ، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قۇراشتۇرۇش كىرىمى كېيىنكى يىلغا ئاغدۇرۇلدى. ئىككىنچىدىن، جەنۇبىي پويىز ۋوگزالىدىكى خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇش ياخشى بولماي، ماتېرىيال، ئىشچى، ئەسلىھەلەرنىڭ ئىسراپچىلىقى ئېغىر بولدى. ھەرقانداق ۋاستىلىك خىراجەت ئېلىنماي ساپ 70 مىڭ يۈەندىن كۆپ زىيان چىقتى. ئۈچىنچىدىن، ماشىنا ترانسپورت ئەترىتى قىلىدىغان ئىشى يوق بىكار يۈردى. ئارىلىقتا ئۈچ ماشىنا رېمونت قىلىنىپ، 12 مىڭ يۈەن زىيان چىقتى، تۆتىنچىدىن، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش بازىرىدىكى رىقابەت كەسكىن بولدى. كۆرسەتكۈچ بويىچە چوڭ ھۆددىگە ئېلىپ ئىشلەش يولغا قويۇلۇپ، قۇرۇلۇشنىڭ يەككە جەھەتتىكى پۈتۈش باھاسى ئەمەلىي تەننەرختىن خېلى تۆۋەن بولدى. بەشىنچىدىن، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنىڭ باھاسى ھەسسىلەپ ئۆسۈپ كەتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە شىركەتنىڭ 80% قۇرۇلۇشىدا «ئۈچ خىل ماتېرىيال» كۆرسەتكۈچى يوق ئىدى. پولات ماتېرىياللىرىنىڭ خام چوتتىكى باھاسى ھەر توننىسى 700 يۈەن بولسىمۇ، لېكىن ئەمەلىيەتتە سېتىۋېلىنغاندىكى باھا ھەر توننىسى 1400 يۈەندىن 1500 يۈەن ئارىلىقىدا بولدى. 1984-يىلى ماتېرىياللارنىڭ تەننەرخى ئومۇمىي تەننەرخنىڭ پەقەت 60.77% ىنى ئىگىلىدى. ئەكسىچە 1985-يىلدىكى ماتېرىيال تەننەرخى ئومۇمىي تەننەرخنىڭ 69.15% ىنى ئىگىلىدى. پەقەت مۇشۇ تۈرگىلا 800 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق چىقىم قىلىندى.

1986-يىلى 600 مىڭ يۈەن پايدا يارىتىلدى.

1987-يىلى 120 مىڭ يۈەن زىيان چىقتى. سەۋەبى قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنىڭ باھاسى داۋاملىق ئۆستى. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى كۆپەيتىلدى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش بازىرىنىڭ رىقابىتى كەسكىن بولدى. 14 تۈرلۈك پۈتكەن قۇرۇلۇشتا، ھەربىر تۈردىكى قۇرۇلۇشنىڭ ھۆددىگە ئالغان توختامىدىكى باھاسى خامچوتتىكى باھادىن تۆۋەن بولدى. مەسىلەن: سۇچىلىق نازارىتى ئولتۇراق-ئۆي قۇرۇلۇشىنىڭ خام چوتتىكى پۈتۈش باھاسى ھەربىر كۋادرات مېترنىڭ 254 يۈەن ئىدى، ئەمەلىيەتتە ھۆددىگەرلىك توختامىدىكى باھادا ھەربىر كۋادرات مېتر ئايرىم-ئايرىم ھالدا 195 يۈەن ۋە 199 يۈەن بولدى، ھەربىر كۋادرات مېتردىن 59 يۈەندىن 55 يۈەن ئاز كىرىم قىلىنىپ، شىركەتنىڭ 1 مىليون يۈەنگە يېقىن كىرىمى ئازىيىپ كەتتى.

1987-يىلى 1975-يىلدىن بۇيانقى مالىيە ھېسابات ماتېرىياللىرى بويىچە ئارخىپ تۇرغۇزۇلدى.

1987-يىلى شىركەت ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ داۋالىنىش تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلدى. ئىلگىرىكى خاتىرىلەپ قويۇش تالونى، تالون بويىچە ھەممىنى ئاتچوت قىلىشنى مەزكۇر ئادەمنىڭ خىزمەت ستاژى بويىچە ئاتچوت قىلىشقا ئۆزگەرتتى. بالنېستتا يېتىش خىراجىتىنى تولۇق ئاتچوت قىلدى. بالنېستتا يېتىش، كېسەل ۋاقتىدىكى ئىش-ھەققىنى مەزكۇر ئادەمنىڭ ستاژى بويىچە تۈرگە ئايرىپ تارقاتتى. بۇنىڭ بىلەن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا تەخمىنەن 17 مىڭ يۈەن تېجەپ قېلىندى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، شىركەت يۇقىرىغا سودا-سانائەت بېجى، ئېنېرگىيە-قاتناش بېجىدىن 2 مىليون 382 مىڭ يۈەن تاپشۇردى. شىركەتنىڭ ئۆزىنىڭ مەبلىغى 5 مىليون 217 مىڭ 800 يۈەنگە يەتتى. شىركەت قايتۇرۇپ كېلىشكە تېگىشلىك بولغان، لېكىن تېخى قايتۇرۇپ كېلەلمىگەن پۇل 1 مىليون 380 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

ھەرقايسى مەھەللىدىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرى ئەترەت قۇرۇلغاندىن باشلاپ بىردىن بوغالتېر، بىردىن كاسسىر تەسىس قىلغان بولۇپ، مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان، پايدا-زىيانغا ئۆزى مەسئۇل بولىدىغان تۈزۈمنى يولغا قويغان.

6-پاراگراف تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دېخۇادا بىناكارلىق-قۇرۇلۇش تېخنىك مەكتىپى يوق ئىدى. بىر ئۇستا بىر ياكى بىرنەچچە شاگىرتنى ئەگەشتۈرۈپ، يىپ تارتىش، ياغاچ جازا تىكلەش، كېسەك-تاش قويۇش، سۇۋاش، كېسەك، ياغاچ ئويۇش قاتارلىق ئەمەلىي مەشغۇلات ھۇنەر-سەنئىتى بىلەن ئاتا-بوۋىلاردىن قالغان تەجرىبىلەرنى ئۆگىتەتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، چوڭ كۆلەمدىكى ئاساسىي قۇرۇلۇشلارنىڭ گۈللىنىشىگە، يېڭى تېخنىكا، يېڭى ھۇنەر-سەنئەت، يېڭى ماشىنا سايمانلارنىڭ ئۈزلۈكسىز مەيدانغا كېلىشىگە ئەگىشىپ كۆپلىگەن بىناكارلىق ئىش تۈرلىرى مۇستەقىل ئايرىلىپ چىقتى. بۇ ئېھتىياجغا ماسلىشىش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايون، شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كارخانىلىرى تۈرلۈك تېپتىكى ئۈزۈن-قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش كۇرسىنى ئۆزلىرى ئاچتى. تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-، 2-شىركىتى ئىشچىلار ئارىسىدا «ماھارەتنە چوڭ بەسلىشىش»، «بەسلىشىش، ئۆگىنىش، يېتىشۈپلىش، ياردەم قىلىش، ئېشىپ كېتىش» قاتارلىق پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ، مەشغۇلات ئېلىپ بېرىش سۈرئىتىدە بەسلىشىش، تاش-خىشلارنى قويۇشتا تۈز بولۇشتا بەسلىشىش، تەكشى سۇۋاشتا بەسلىشىنى يولغا قويۇپ ئىشچىلارنىڭ تېخنىكا ساپاسىنى ئۆستۈردى.

1981-يىلى تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇلغان ۋاقتىدا، توپا-ياغاچ-كېسەك قۇرۇلمىسىدىكى قۇرۇشلار ئاساسىي جەھەتتىن زامانىدىن قالغانىدى. قۇرۇلۇشلارنىڭ كۆپ قىسمى خىش، سېمونت قۇرۇلمىسىدىكى ئېگىز قەۋەتلىك قۇرۇلۇشلار ئىدى. ئەكسىچە شىركەتكە قاراشلىق ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىدىكى تېخنىك، قۇرۇلۇش قىلغۇچى تېخنىك خادىملارنىڭ كۆپ سانىدىكىلىرى «بىلىم يۇرتى» دىن چىققان ئەمەس ئىدى. كەسپىي نەزەرىيە بىلىملىرى ناھايىتى ئاز ئىدى. قۇرۇلۇش سۇپىتىگە ھەققىي كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، كەسپىي نەزەرىيە بىلىملىرى بويىچە تەربىيىلەش خىزمىتىنى ئېلىپ بارمىسا بولمايتتى. 1982-يىل 5-ئايدا تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى ئىچكى-تاشقى جەھەتتىن تەربىيىلەش خىزمىتىنى باشلىدى. سىرتتىن ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىپ ئۆزلىرى قۇرۇلۇش قىلغۇچى تېخنىك خادىملارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئاچتى. تۇنجى قېتىمدا 22 كىشى ئوقۇش پۈتتۈردى. 1983-يىلى شىركەت 12 نەپەر خادىمنى ئاجرىتىپ، شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىلمىي جەمئىيىتى بىرلىشىپ ئاچقان قۇرۇلۇش قىلغۇچى تېخنىك خادىملارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا قاتناشتۇردى. ئۇلار پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسى ئالدى. 1984-يىلى شىركەت ئىككى كىشىنى چېڭدۇ، بېيجىڭ شەھىرىگە بىخەتەرلىك قۇرۇلۇش قىلىشنىڭ يېڭى تېخنىكىسى ۋە سۇپەت باھالاپ بېكىتىشنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتتى. 29 ئادەمنى شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى، شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىلمىي جەمئىيىتى ئويۇشتۇرغان قۇرۇلۇش قىلغۇچى خادىملارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. ئۇلار پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسى ئالدى. 1985-يىلى شىركەت ئىككى كىشىنى ئاپتونوم رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش تېخنىكا تەرەققىيات مەركىزى ئويۇشتۇرغان توپلىق قۇرۇلۇش بويىچە ئۇستا تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. 11 ئادەمنى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى ئويۇشتۇرغان توك پايانلاش ئىشچىلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. ئۇلار پۈتتۈرۈپ گۇۋاھنامە ئالدى. شىركەت ئۆزى ئاچقان قۇرۇلۇش قىلغۇچى خادىملارنى، قۇرۇلۇش بىنالىرى باشلىقلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىدا، مىللىي ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى قۇرۇلۇش قىلىش تېخنىكىسى بويىچە تەربىيىلەش كۇرسىدا (ئۇيغۇرچە) ۋە سۇ،

پار ئىشچىلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىدا ئوقۇش پۈتتۈرگەنلەر ئايرىم-ئايرىم هالدا 29، 32، 12 نەپەرگە يەتتى. 1986-يىلنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىلىدا شىركەت سەككىز ئادەمنى شەھەرلىك ئۆلچەم پونكىتى، ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتى، شەھەرلىك سۇپەت نازارەت قىلىش پونكىتى بىرلىشىپ ئاچقان سۇپەت تەكشۈرگۈچى خادىملارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. بىر ئادەمنى ئەمگەك ئىدارىسى ئاچقان 2-قارارلىق كىران شوپۇرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. 68 ئادەمنى شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى ئاچقان سۇپەت تەكشۈرگۈچى خادىملارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا، جازا قۇراشتۇرۇش ئىشچىلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىغا، سۇ، پار ئىشچىلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. ئۇلار پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسى ئالدى. شىركەت ئۆزى ئاچقان كارخانا باشقۇرۇش خادىملىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىنى پۈتتۈرگەنلەر 25 نەپەرگە يەتتى. 227 نەپەر تۇرلۇك ئىش-خىللىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئىشچىلارغا قارىتا، بىخەتەرلىك تېخنىكىسى، قېلىپلاشتۇرۇش، مەشغۇلات قائىدىسى بويىچە تەربىيىلەش ئۆتكۈزۈلۈپ باردى.

1987-يىلى شىركەت 28 ئادەمنى شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتىنىڭ پەن-تېخنىكا باشقارمىسى ئۈيۇشتۇرغان سۇ پار قۇراشتۇرۇش قۇرۇلۇشى بويىچە تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. ئالتە ئادەمنى ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتى ئۈيۇشتۇرغان مۇددىتى بىر يىللىق قۇرۇلۇش قىلغۇچى خادىملارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. ئىككى ئادەمنى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى ئاچقان بىرىنچى قارارلىق توك ئىشچىلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتتى. تۆت ئادەمنى شېنجىندا ئېچىلغان 11-قارارلىق خېرىدار چاقىرىش، كۆرسەتكۈچ چۈشۈرۈش مۇھاكىمە يىغىنىغا ئۆگىنىشكە ئەۋەتتى. بىر ئادەمنى شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش تەتقىقات ئورنىغا پۈرژىنىلىق ئۆلچەش ئەسۋابلىرى قائىدىسىنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتتى. بىر ئادەمنى ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتى ئۈيۇشتۇرغان يېڭى سۇپەت ئۆلچىمى مۇھاكىمە ئوقۇتۇش تەتقىقات ئۆگىنىش كۇرسىغا ئەۋەتتى. ئىچكى جەھەتتىن تەربىيىلەنگەن خادىملار جەمئىي 533 ئادەم (قېتىم)غا، چىقىم قىلىنغان تەربىيىلەش خىراجىتى 109 مىڭ يۈەنگە يەتتى (كۇرسانتلارنىڭ ئىش-ھەققى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەرس ئۆتۈش ھەققى، دەرسخانىنى ئىجارىگە ئېلىش ھەققى، كىتاب، قەغەز، ئوقۇتۇش قوراللىرى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ). نەچچە يىللىق تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەش ۋە كەسپىي نەزەرىيە ئۆگىنىش ئارقىلىق، تېخنىكا كۈچىتە زور يۈكسىلىش بارلىققا كەلدى. شىركەتتىن تارتىپ ھەرقايسى قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئەترەتلەرگىچە تېخنىكا رەھبەرلىك بەنزىسى قۇرۇلۇپ، قۇرۇلۇش سۇپىتى كۆرۈنەرلىك ئۆسۈپ، جەمئىيەتتە ئىناۋەتكە ئېرىشتى.

ھەرقايسى مەھەللىدىكى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنىڭ تەربىيىلەش خىزمىتى كېيىنرەك باشلاندى. 1987-يىلدىن باشلاپ ئاپتونوم رايون، شەھەردىكى مۇناسىۋەتلىك تارماقلار ئۈيۇشتۇرغان قىسقا مۇددەتلىك كۇرسقا ئادەم ئەۋەتىلىپ، خام چوت، كارخانا باشقۇرۇش، بوغالتېرلىق، سۇپەت تەكشۈرۈش، قۇرۇلۇش قىلىش، سۇ، پار، ئېلېكتر سايمانلىرى قاتارلىق جەھەتلەر بويىچە كەسپىي نەزەرىيە ۋە تېخنىكا ئۆگىتىلدى. جەنۇبىي ئازادلىق يولى قۇرۇلۇش ئەترىتى بىر قېتىمدىلا ئۆگىنىش كۇرسىغا قۇرۇلۇش تېخنىك خادىملىرىنىڭ 20نى، سۇپەت تەكشۈرگۈچى خادىملىرىنىڭ يەتتىنى، كارخانا باشقۇرۇش خادىملىرىنىڭ ئونىنى ئەۋەتتى. شىنخۇا قۇرۇلۇش ئەترىتى جەمئىي 21 ئادەم (قېتىم)نى تەربىيىلىدى. غالىبىيەت يولى 18 ئادەم (قېتىم)نى تەربىيىلىدى. تىنچلىق يولى سۇ، توك، توپا قۇرۇلۇش ئەترىتى 11 ئادەم (قېتىم)نى تەربىيىلىدى. دۆڭمېن قۇرۇلۇش ئەترىتى ئون ئادەم (قېتىم)نى تەربىيىلىدى.

1981-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ تۈرلۈك كۆرسەتكۈچلەرنى ئورۇنداش ئەھۋالىدىن مەلۇمات جەدۋىلى

يىللار	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى (پەسىلىلىك ئىشچىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)	پايدا (10 مىڭ يۈمن)	ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى (10 مىڭ يۈمن)	پۈتتۈرگەن قۇرۇلۇش كۆلىمى (كۋدرات مېتر)	يۇقىرىغا تاپشۇرغان باج (10 مىڭ يۈمن)	كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى (يۈمن)	كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن باج-پايدا (يۈمن)	ئەلا مەھسۇلات نىسبىتى (%)	كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئۈتتۈرىچە ئىش ھەققى
1981-يىل	958	23.8	690.08	3440		7200			
1982-يىل	1179	67.8	789.6	30100	6.2	6700	52.59		
1983-يىل	1175	98.8	857.7	39000	23.6	7300	200		
1984-يىل	1156	85	1066	40135	50.0	9223	492	34.9	1397.73
1985-يىل	1468	—59	1648	68007	46.6	11216	317	36.9	2123.64
1986-يىل	1176	60	1278	45224	67.9	10876	592		2171.59
1987-يىل	1115	--12	1149	52465	35.2	10307	315	8.31	2138.84

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىگە قاراشلىق مەھەللە قۇرۇلۇش ئەترىتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىدىن مەلۇمات جەدۋىلى

يىللار	ئىشلىتىلگەن ئادەم سانى	خىزمەت مىقدارى (10 مىڭ يۈمن)	پايدا (10 مىڭ يۈمن)
1980-يىل	2224	984.88	26.18
1981-يىل	3170	1283.61	52.04
1982-يىل	3383	1256.72	52.41
1983-يىل	3745	1791.91	85.00
1984-يىل	5452	2316.87	87.32
1985-يىل	10143	1639.42	86.72
1986-يىل	4954	1977.62	25.86
1987-يىل	2236	1686.67	59.96

7-بۆلۈم

سودا، يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت كەسپى

ئومۇمىي بايان

چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى (1876-يىلى) تيەنجىنلىك 200 دىن ئوشۇق سودىگەر (چاربازارچىلار) خۇنەنلىك ئەسكەرلەرگە ئەگىشىپ، شىنجاڭنىڭ دىخۇا رايونىغا كېلىپ ئورۇنلىشىپ قالغان. شۇندىن كېيىن، چوڭچاسا (داشىزى)، كىچىك چاسا (شياۋشىزى) ئەتراپىدا تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان يۇڭيۇدې، تۇڭشېڭخې، فۇچۇەنيۇڭ، جۈشىڭيۇڭ، گۇڭجۈچېڭ، دېخېڭتەي، شېڭجۇيۇڭ، شىڭسىڭخې قاتارلىق سودا دۇكانلىرى دىخۇا سودىسىنىڭ ئاساسىي كۈچى بولۇپ قالغانىدى. چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 7-يىلى (1881-يىلى) چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى چارروسىيىنىڭ بېسىمىغا تىز پۈكۈپ «جۇڭگو-روسىيە ئىلى شەرتنامىسى»نى ئىمزالىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۈرۈمچى سودا شەھىرى قىلىنىپ، نەنلىياڭ ئەتراپى چارروسىيىنىڭ «سودا چەمبىرىكى» قىلىپ ئايرىپ بېرىلدى. روسىيە، ئامېرىكا، ئەنگلىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ سودىگەرلىرى بۇ يەرگە چەت ئەل دۇكانلىرىنى ئېچىپ تاۋارلىرىنى تۆكمە قىلىپ ساتتى. چىڭ سۇلالىسى شۈەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى (1910-يىلى) ۋاڭ گاۋشېڭ «سەككىز چوڭ سودىگەر»نىڭ دۇكىنىغا ئوت قويۇۋېتىپ، دىخۇا سودىسىنى قايتا تۇرغۇزدى. چىڭ سۇلالىسى شۈەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلىدىن (1911-يىلى) جۇڭخۇا مىنگونىڭ 33-يىلىغا قەدەر (1944-يىلى) ھۆكۈمەت تەرەپ مىللىي سودىنى قوللاپ، دىخۇا باش سودا جەمئىيىتىنى قۇرۇپ، سۇشىڭ سودا شىركىتى، يۇشىڭ يەرلىك ماللار شىركىتىنى قۇردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) شېڭ شىسەي ماۋزېمىن، چېن تەنچيۇ قاتارلىق كوممۇنىستلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئوبوروتنى جانلاندۇرۇش توغرىسىدا بەرگەن تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، دۆلەت خادىملىرى ئىستېمالچىلار كوپىراتىپىنى تەسىس قىلدى. ھازىرقى خەلق مەيدانى، نەنمىن، بەيخۇاسۇن قاتارلىق جايلارغا تارقالغان كىيىم-كېچەك يايما بازىرى، مىس-قەلەي بازىرى، پاختا بازىرى، توخۇ-ئۆردەك بازىرى ۋە ئاشلىق بازارلىرىنىڭ سودا كەسىپلىرى بىردەك روناق تاپقانىدى.

دىخۇانىڭ يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت كەسپى ئاساسەن چوڭچاسا، كىچىك چاسا ئەتراپى ۋە داشىمىننىڭ سىرتىغا، نەنگۇەن، دۆڭ كۆۋرۈك ئەتراپىغا تارقالغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە شاۋشىجې بازىرىغا (بۈگۈنكى دېموكراتىيە يولى) تېخىمۇ زىچ مەركەزلەشكەن. بۇ بازارنىڭ ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 400 مېتر بولۇپ، بازارغا 40 سودا تور-نۇقتىسى، 15 ئاشخانا جايلاشقان. يۇقىرىقى ئورۇنلاردا 29 ئوتتۇرا

تىپلىق ئالشخانىلار تارقاق ئورۇنلاشقان بولۇپ، يېمەك-ئىچمەك نۇقتىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى يېمەكلىكلەرنى پارچە سېتىش يايمىلىرىنى ئاساس قىلغانىدى. بۇندىن باشقا يەنە بىرنەچچە ئۆيلۈك شەھەر سىرتىغا ئات-ئۇلاغ دەڭلىرىنى ئاچقان. ساتىراشچىلىق كەسپىدە كۆپىنچىسى چوڭ-كىچىك كوچىلارنى ئارىلاپ ئەپكەش كۆتۈرۈپ ساتىراشچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىدىغانلار ياكى ئاتا-بالا، ئەر-خوتۇنلار ئاچقان ساتىراشخانىلار بار ئىدى. ئەينى دەۋردىكى ساتىراشخانىلارنىڭ ئۈسكۈنىلىرى ئاددىي، دۇكانلىرى كىچىك، تازىلىقى ناچار، مەبلىغى كەمچىل ئىدى. 1944-يىلىدىن 1949-يىلىغا قەدەر ئىچكىرى جايلاردىن مال كىرگۈزۈشكە تايىنىپ كەلگەن دىخۇا سودىسىدا، سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ داۋالغۇشى تۈپەيلىدىن قاتناش توسالغۇغا ئۇچراپ مال مەنبەلىرى يېتىشمەي پۇل پاخاللىقىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇنىڭ بىلەن يەككە ئىگىلىك ۋە خۇسۇسىي مۇلۇكچىلىكنى ئاساس قىلغان دىخۇا سودىسى ۋەيران بولۇشقا يۈز تۇتۇپ كەسىپلەر توختىدى، بازار كاساتلاشتى. يېمەك-ئىچمەك تىجارىتى بىلەن دائىم شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقان دۇكانلارمۇ ئازىيىپ كەتتى.

دىخۇا ئاھالىلىرىنىڭ ئاشلىق-يېغى يەككە ئىگىلىكتىكى سودىگەرلەر تەرىپىدىن ئەركىن ئېلىپ سېتىلاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت «ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئىگىلىكنى گۈللەندۈرۈش، دۆلەتكىمۇ، خۇسۇسىيلارغىمۇ ئېتىبار بېرىش، ئەمگەكچىلەرگىمۇ، كاپىتال ئىگىلىرىگىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزۈش» فاكتىنى ئىجرا قىلىپ، دۆلەتكە ۋە خەلق تۇرمۇشىغا پايدىلىق بولغان سودا-سانائەت كەسپىنى يولغا قويدى. بۇنىڭ بىلەن خۇسۇسىي سودا ئىسلىگە كېلىپ، بىرقەدەر تېز تەرەققىي قىلدى. مەملىكەت بويىچە ئاشلىق-مايىنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىپ، بىر تۇتاش سېتىش يولغا قويۇلغانىدىن كېيىن ئاشلىق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغان يەككە سودىگەرلەر ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. شارائىتى بارلىرى ئاشلىق ئىدارىسى بىلەن ۋەكالىتەن سېتىپ بېرىش مۇناسىۋىتىنى ئورناتتى. شارائىتى يار بەرمىگەن ئاشلىق سودىگەرلىرىگە باشقا كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىش ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىلدى. ئاشلىق بازارلىرىنىڭ ھەممىسى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئاشلىق ئاپپاراتلىرى تەرىپىدىن كونترول قىلىنىپ، ئاشلىق-نىڭ باھاسى مۇقىملاشتۇرۇلدى، ئاھالىلەرنىڭ تەمىناتى كاپالەتكە ئىگە قىلىندى. 1951-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا خەلق ئىستېمالچىلار كوپېراتىپى تەشكىل قىلىنىپ، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى سودا كەسپى تۇنجى قېتىم تەستىقلاندى. 1956-يىلى رايوندىكى يەككە سودا-سانائەتكە قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرىتىش ئېلىپ بېرىلىپ، دۆلەت بىلەن خۇسۇسىيلارنىڭ بىرلىشىپ تىجارەت قىلىشى يولغا قويۇلدى. سودا، يېمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت نۇقتىلىرىنى تەڭشەشتە، خېلى داڭقى بار شېڭخېڭلۇ چاي دۇكىنى، نىڭدېتاڭ ۋە دېشېڭتاڭ دورا دۇكىنى، لېيەندا دورا پۈزۈلى، تۇڭشېڭخې، خېڭدېلى سائەت دۇكىنى، ئۇچ يۇلتۇز رەسمىخانىسى، خۇڭچۇنيۈەن مېھمانخانىسى قاتارلىقلارنىڭ نامى ساقلاپ قېلىندى. ھەرقايسى كەسىپ تۈرىدىكى يەككە تىجارەتچىلەر، كەسىپي تارماقلار بويىچە ئالاقىدار ئىدارە، كەسىپي شىركەتلەر تەرىپىدىن رەھبەرلىك قىلىندى ۋە باشقۇرۇلدى. 1961-يىلى تېيانشان رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدىكى تور-نۇقتىسى 245 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى 93، ھەمكارلىق سودا ماگىزىنى 152، ئۇنىڭغا قاراشلىق ئاشخانا 20، رەسمىخانا ئۇچ، ساتىراشخانا 33. مۇشۇ ئاساستا دۆلەت مەبلەغ سېلىپ قۇرغان مۇئەييەن كۆلەمگە ئىگە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ماگىزىنلىرى، ئازادلىق يولى، دېموكراتىيە يولى، جۇڭخەن يوللىرىدا كەينى-كەينىدىن تىجارەت باشلاپ سوتسىيالىستىك سودا ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشتا يېتەكچىلىك رول ئوينىدى. چوڭ چاسا، كىچىك چاسا ئەتراپىغا ئىسلى نامى بويىچە كەينى-كەينىدىن سېلىنغان سودا سارايلىرى ئۇرۇمچى شەھىرىدە يېڭى تۈس ئالغان سودا

مەركىزى بولۇپ شەكىللەندى. 1965-يىلى تېيانشان رايونىدىكى سودا تور-نۇقتىلىرى 288 گە يېتىپ، پۈتۈن شەھەردىكى سودا تور-نۇقتىلىرىنىڭ 28.61% نى ئىگىلىدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئىجلاسىدىن كېيىن، دۆلەت ئىگىلىكى، كوللېكتىپ ۋە يەككە سودا كەسىپلىرى تېز راۋاجلاندى. 1985-يىلى ئاپتونوم رايون، شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى كەسىپىي شىركەتلەرنىڭ رايون ئىچىگە تەسىس قىلغان سودا ماگىزىنى، دۇكانلىرى 199 گە يېتىپ، بۇ تەخمىنەن پۈتۈن رايوندىكى 287 سودا تور-نۇقتىسىنىڭ 69.34% نى ئىگىلىدى. 1986-يىلىدىن كېيىن، داشىزىنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى جۇڭسەن يولى بويلىرىغا سېلىنغان چوڭ سودا سارايلىرى يېلىدىن-يېلىغا كۆپىيىپ، شىنجاڭ بويىچە داڭلىق ئۇرۇمچى سودا كوچىسى بولۇپ شەكىللەندى. 1987-يىلى تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىگە قاراشلىق سودا تور-نۇقتىسى 170 گە، بېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت تور-نۇقتىسى 53 كە، مەشغۇلات خادىملىرى 1437 گە يەتتى.

شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان جۇڭسەن يولى سودا كوچىسى، جەنۇبتىن شىمالغا تۇتۇشۇپ تۇرىدىغان ئاۋات ئازادلىق يولى، قىزىل بايراق يولى، دېموكراتىيە يولىدىن چوڭ چاسا-كىچىك چاسا بويلىرىدىكى جايلار ئۇرۇمچىنىڭ زامانىۋىلاشقان «سودا شەھەرچىسى»گە ئايلاندى.

1-باب سودا

1-پاراگراف خۇسۇسىي سودىغا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، «ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئىگىلىكنى گۈللەندۈرۈش، دۆلەتكىمۇ، خۇسۇسىيلارغىمۇ تەڭ ئېتىبار بېرىش، ئەمگەكچىلەرگىمۇ، كاپىتال ئىگىلىرىگىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزۈش» تىن ئىبارەت فاڭجېن ئىجرا قىلىنغانىدى. ھۆكۈمەت دۆلەتكە، خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا پايدىلىق بولغان سودىغا قارىتا ئامانەت قەرز پۇلى تارقىتىش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، يەككە ئىگىلىكتىكى سودا-سانائەتنى راۋاجلاندۇردى. 1952-يىلىدىن 1953-يىلغىچە، «پارىخورلۇققا، باج ئوغرىلاشقا، باج قالدۇرۇشقا، دۆلەتنىڭ مال-مۇلكىنى ئوغرىلاشقا، سانائەت ماتېرىياللىرىنى ئوغرىلاپ ئازايتىشقا، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئاخباراتىنى ئوغرىلاشقا قارشى تۇرۇش» تىن ئىبارەت «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، تەربىيە بېرىش، ئۆزگەرتىش، ئېنىقلاش، تەرتىپكە سېلىش قاتارلىق ئۇسۇللار ئارقىلىق قانۇنسىز تىجارەت قىلغان سودىگەرلەرنىڭ قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلىرىغا زەربە بېرىلدى. 1955-يىلى فۇچۇمنيۇڭ، يى شىگيۇڭ، جى يېشىڭ قاتارلىق ئۈچ ئائىلىلىك يېمەكلىك، جاڭيۇ دۇكىنىنى دۆلەت بىلەن بىرلىشىپ ئېچىشنى ئىلتىماس قىلدى ۋە ئۇلار شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش كېلىشىمنامىسى ئىمزالىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇ ئۈچ دۇكان قوشۇۋېتىلىپ ئاممۇۋى يېمەكلىكلەر، جاڭيۇ دۇكىنى دەپ ئاتالدى. ئۇلار رايوندىكى سودا كەسىپلىرى بويىچە ھەرقايسى كەسىپلەرنىڭ دۆلەت بىلەن شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلىشى بويىچە ئۇلكە بولۇپ قالدى. 1956-يىلى خۇسۇسىي سودىغا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش خىزمىتى ھەرقايسى رايونلاردا ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇلۇپ، يەككە تىجارەتچىلەر ھەمدە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ۋە پەرزەنتلىرىگە چوڭقۇر تەشۋىق قىلىپ، سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش قاتارلىق

جەھەتلەردە، زور مىقداردا ئۇنۇملۇك خىزمەت ئىشلەندى. پۈتۈن رايوندىكى 1000 دىن ئارتۇق يەككە سودا-سانائەتچى دۆلەت بىلەن شەرىكلىشىپ تىجارەت قىلغاندىن كېيىن، سىستېمىلار بويىچە كەسپىي شىركەتلەرگە قوشۇۋېتىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە «ئۇچنى بېكىتىش» (چاينى بېكىتىش، ئۆسۈمنى بېكىتىش، ئىش ھەققىنى بېكىتىش) يولغا قويۇلغانلىرى، بۈاسىتە دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆزگەرتىلگەنلىرى، مال ساقلۇچىلىرى، مالنى ۋەكالەت ساقلۇچىلىرى، كوپېراتىپ بولغانلىرى، ئۆزىنىڭ تىجارىتىنى ساقلاپ قالغانلىرى بار. دۆلەت بىلەن خۇسۇسىيلار شەرىكلىشىپ تىجارەت قىلغان مەزگىلدە، ھەرقايسى كەسىپلەر بويىچە تەخمىنەن 4 مىليون يۈەن مەبلەغ بار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە 10 مىڭ يۈەندىن تۆۋەن مەبلەغ سالغانلار كۆپرەك ئىدى، سالغان مەبلىغى 100 مىڭ يۈەنگە يەتمەيدىغانلىرى بىرنەچچە ئىدى، نەچچە يۈز مىڭ يۈەنلىك مەبلەغ سالغانلار تېخىمۇ ئاز ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار-دىن ئىبارەت ئىككى تەرەپ ۋەكىللىرى ۋە ئىشچىلار ۋەكىللىرىدىن تەركىب تاپقان كەسپىي خىزمەت ھەيئىتى قۇرۇلۇپ، دۆلەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكلەشكەن كارخانىلارنىڭ مال-مۇلكىنى تەكشۈرۈپ-ئېنىقلاپ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى ئۆزگەرتىپ قايتا تەشكىللىدى. خادىملارنى ئورۇنلاشتۇردى ۋە ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى تەڭشىدى. سىياسىي مەكتەپ، سودا كۇرسلىرى ئېچىلىپ، خۇسۇسىي مۇلۇككە قارىتا داۋاملىق ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خۇسۇسىي خادىملارغا سىياسىي-ئىقتىسادىي ۋە خىزمەت جەھەتلەردىن مۇۋاپىق ئېتىبار بېرىلدى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بەزىلىرى كەسپىي شىركەتنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتىدى، يەنە بەزىلىرى بۆلۈم باشلىقلىق ياكى مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقلىق ۋە ماگىزىننىڭ دىرېكتورلۇق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى، بەزىلىرى خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى بولدى. تېنى ئاجىز كېسەل خادىملارنىڭ تۇرمۇشى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ كەسپىي ئىقتىدارى جارى قىلدۇرۇلدى. 1956-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە پارتىيىنىڭ تەنچلىق بىلەن ئۆزگەرتىش ۋە سېتىۋېلىش فائىزىنىغا ئاساسەن، خۇسۇسىي سودىغا بولغان سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋەزىپىسى ئومۇميۈزلۈك غەلبىلىك ئورۇنلاندى.

1980-يىلى ئالاقىدار سىياسەتلەرنىڭ روھى بويىچە، خۇسۇسىي مۇلۇكدارلارغا قارىتا پەرقلىق مۇئامىلە قىلىنىپ، دۆلەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكلەشكەندە ئۆزگەرتىلگەن 1000 دىن ئارتۇق كىشى ئىچىدە 800 دىن ئارتۇق كىشى ئەمگەكچىلەر قاتارىغا ئايرىلىپ، ئومۇمىي ئادەم سانىنىڭ 80% دىنى ئىگىلىدى.

2-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1956-يىلى 10-ئايدا، تېيانشان ۋە دوستلۇق رايوندا سودا بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1960-يىلى 6-ئايدا ئىككى رايون بىرلەشتۇرۇلگەندىن كېيىن، بۇ ئىككى رايوننىڭ سودا بۆلۈمى بىرلەشتۇرۇلۇپ تېيانشان رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسى بولۇپ قۇرۇلدى. 1962-يىلى رايونلۇق شۆبە سودا ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا قاراشلىق سودا تور-نۇقتىلىرى، خادىملىرى ۋە مال-مۇلكى شەھەرلىك سودا ئىدارە-سىنىڭ ئالاقىدار شىركەتلىرى ۋە شەھەرلىك تەمىنات سودا كوپېراتىپىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى.

1979-يىلى تېيانشان رايونلۇق تۇرمۇش بىرلەشمە كوپېراتىپى قۇرۇلدى. 1981-يىلى تېيانشان رايونلۇق ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كوپېراتىپى قۇرۇلدى. 1984-يىلى تۇرمۇش بىرلەشمە كوپېراتىپى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كوپېراتىپى بىرلەشتۇرۇلۇپ تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى بولۇپ قۇرۇلدى.

3-پاراگراف دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، 1950-يىلى 9-ئاينىڭ 1-كۈنى سوتسىيالىستىك ئومۇمىي مۇلۇك-چىلىك تۈزۈمىدىكى تۇنجى سودا كارخانىسى — دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دىخۇا شەھەرلىك سودا شىركىتى رايونىمىز ئىچىدە قۇرۇلدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ قۇرۇلغانلىرىدىن يەنە ئالتە دۇكان ۋە ھەربىيگە بېۋاستە قاراشلىق ھەمكارلىق كوپېراتىپىنىڭ ئىككى ماگىزىنى بار. 1961-يىلى سودا شۆبە ئىدارىسى قارىمىقىدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنلار ۋە ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرىنىڭ ماگىزىنلىرى 93 گە يەتتى. 1985-يىلغىچە ئاپتونوم رايون ۋە شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى كەسىپىي شىركەتلەر رايون ئىچىگە قۇرغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىن-دۇكانلار 199 غا يەتتى.

بىرىنچى، تۈرلۈك مالىلار

1955-يىلى 7-ئاينىڭ 1-كۈنى ئۇرۇمچى شەھەرلىك تۈرلۈك مالىلار شىركىتى رايون ئىچىدە ئالتە ماگىزىن، ئىككى توپ تارقىتىش بۆلۈمىنى تەسىس قىلىپ، يىللىق سېتىۋېلىش ئومۇمىي سوممىسىنى 18 مىليون 740 مىڭ يۈەنگە، سېتىش ئومۇمىي سوممىسىنى 20 مىليون 120 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈپ، 1 مىليون 140 مىڭ يۈەنلىك پايدا يارىتتى. 1956-يىلى ئۈچ ماگىزىننى كۆپەيتىپ قۇردى. 1957-يىلى يەنە ئىككى ماگىزىننى تەسىس قىلىپ، بىر ماگىزىننى كېڭەيتىپ قۇرۇپ، توپ تارقىتىش بۆلۈمىدىن بەشنى تەسىس قىلدى. 1958-يىلى بۇ شىركەت تۈرلۈك مالىلارنى سېتىش باشقۇرۇش بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلىپ، رايون ئىچىگە ئۈچ توپ تارقىتىش بۆلۈمى (تۈرلۈك مالىلار، ئىلمە-ئىتوقۇلما بۇيۇملىرى، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى)، ئالتە پارچە سېتىش نۇقتىسىنى تەسىس قىلدى. شۇندىن كېيىنكى مەزگىل دۆلەتنە قېينىچىلىق كۆرۈلگەن مەزگىل بولغاچقا، كىر سوپۇن، ئاياغ-كىيىم، قول سائىتى، داس، كۆرۈشكا، ئالىيۇمىن قازان ك چايدان، سەرەڭگە قاتارلىق بۇيۇملار بىر مەزگىل بېلەت بىلەن تەمىنلەندى. 1961-يىلى، تېيانشان رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسىغا قاراشلىق تۈرلۈك مالىلار ماگىزىنى 99 غا يەتتى. 1962-يىلدىن 1964-يىلغىچە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، بازارلارنى تەمىنلەش تەدرىجىي نورماللاشتى بېلەت بىلەن تەمىنلەش ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە تۈرلۈك مالىلار شىركىتىنىڭ كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى ئىش ئورنىدا چىڭ تۇرۇپ، ئاكتىپ تۇردە تىجارەت قىلىپ، تۈرلۈك تووارلارنىڭ تەمىنلىنىشىگە كاپالەتلىك قىلدى. 1975-يىلغا كەلگەندە رايون ئىچىدە تۈرلۈك مالىلارنىڭ سېتىلىش سوممىسى 67 مىليون 42 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 3 مىليون 558 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، بازارنىڭ تەمىنلىنىش ئەھۋالى خېلى ياخشىلاندى. جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن تۈرلۈك مالىلار سودىسى گۈللەپ ياشنىدى. 1978-يىلى سېتىش قىممىتى 103 مىليون 550 يۈەنگە، پايدا قىممىتى 4 مىليون 610 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1977-يىلدىن 1985-يىلغىچە رايونىمىزدىكى تۈرلۈك مالىلار سودا سارايلىرى (ماگىزىن) سودا-سېتىقتا مەدەنىيەتلىك بولۇشتا، خېرىدارلارغا ئەدەپلىك مۇئامىلە قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ، مۇلازىمەت سۈپىتىنى ئۈزلۈكسىز يۇقىرى كۆتۈردى. ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت قىلىش ئەھدىنامىسى ۋە تۈرلۈك مۇكاپاتلاش، جازالاش تۈزۈمىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆزگەرتىپ تۈزدى ۋە ئىجرا قىلدى. ھەرقايسى چوڭ، ئوتتۇرا ۋە كىچىك سودا سارايلىرى (ماگىزىن)لارنىڭ ھەممىسىدە ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت قىلىش ئارخىپى تۈرغۇزۇلۇپ، ئىجتىمائىي ئۇنۇمى بىلەن ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مۇكاپاتى، ئىش ھەققى زىچ بىرلەشتۈرۈلدى. شۇنىڭ-

دەك يەنە ھەرقايسى سودا سارايلىرىدا (ماگىزىن) دېرىكتورلار دېجورنىلىق تۇزۈمى تۇرغۇزۇلۇپ، دېرىكتورلارنىڭ دېجورنىلىق قىلىش ئورنى تەسىس قىلىنىپ كېيىپبېقىش ئېنىكى، ئايلىغ كېيىپبېقىش ئورۇندۇقى ۋە يىپ-يىگنە خالتىسى قاتارلىقلارنى كۆپەيتىپ تەسىس قىلدى. مالىلارنى ھەقسىز ئاپىرىپ بېرىش، پوچتا ماركىلىرىنى ۋەكالىتەن سېتىش، چاي بىلەن تەمىنلەش، يېگىدىن توي قىلماقچى بولغان قىز-ئوغۇللارغا تەبرىكلەش خەتلىرىنى كېسىپ بېرىش، يۈك-تاقلىرىنى ساقلاپ بېرىش، ئېلېكترون-لۇق قول سائەتلىرىگە باتارىيە سېلىپ بېرىش، ھەقسىز رېمونت قىلىپ بېرىش قاتارلىق ئىممىغا قولايلىق بولغان 18 تۈرلۈك مۇلازىمەت پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. ئومۇمەن شارائىتى بولغانلىكى سودا سارايلىرى نوقۇل بىر خىل تىجارەت قىلىش ئۇسۇلىنى بۇزۇپ تاشلاپ، توپ تارقىتىش كەسىپلىرىنى كۆپەيتىپ تەسىس قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە سودا بازارلىرى ئۇزلۇكسىز كېڭەيتىلدى. تيانشان تۈرلۈك مالىلار سارىيى شەھەر بويىچە تۆنجى قېتىم تاۋارلارنى تاللاپ سېتىۋېلىش بازىرىنى تەسىس قىلىپ قويدى. بۇ خىل تىجارەت شەكىللىرىنىڭ يولغا قويۇلۇشى ئارقىلىق كۆرۈنەرلىك ئىجتىمائىي ئۈنۈم ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈم قولغا كەلتۈرۈلدى. 1985-يىلى تۈرلۈك مالىلار شىركىتى بىرىنچى قەدەمدە پايدىنى باجغا ئۆزگەرتىش-نى يولغا قويۇپ، كارخانىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئاشۇردى. رايون ئىچىدىكى تۈرلۈك مالىلار شىركىتىگە قاراشلىق ھەرقايسى ماگىزىنلار تۈرلۈك مالىلار، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى تىجارىتىنى ئاساس، ئىلمە-توقۇلما، بەش خىل مېتال، خىمىيە بۇيۇملىرى، يېمەكلىك، ھاراق-تاماكا، قەن-چاي تىجارىتىنى قوشۇمچە قىلىش ئارقىلىق، تىجارەت تۈرىنى 10 مىڭ 789 خىلغا يەتكۈزدى. شۇ يىللىق سېتىۋېلىش ئومۇمىي قىممىتى 193 مىليون 470 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، تۈرلۈك مالىلار شىركىتى سىستېمىسى بويىچە پۈتۈن شەھەردە سېتىۋېلىنغان مالنىڭ 75.28% نى ئىگىلىدى. سېتىش ئومۇمىي قىممىتى 220 مىليون 130 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، مەزكۇر شىركەتنىڭ ساتقىنى شەھەر بويىچە ئومۇمىي سېتىلىش قىممىتىنىڭ 76.52% نى ئىگىلىدى. يارانقان پايدىسى 12 مىليون 40 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، مەزكۇر شىركەتنىڭ پۈتۈن شەھەر بويىچە ئومۇمىي يارىتىلغان ساپ پايدىسىنىڭ 75.84% نى ئىگىلەپ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتىلدى. 1987-يىلى رايون ئىچىدىكى تۈرلۈك مالىلار شىركىتىگە قاراشلىق سودا ساراي (ماگىزىن) لىرىنىڭ ئومۇمىي تىجارەت كۆلىمى 12729.4 كۈادرات مېترغا، ئىشچى-خىزمەتچىسى 2686 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىسى 504 نەپەر.

1987-يىلى شەھەرلىك تۈرلۈك مالىلار شىركىتىنىڭ تيانشان رايونىدىكى سودا تور نۇقتىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-3-1-7 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

ماگىزىن	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلۇكچىلىك	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى					تىجارەت كۆلىمى	سېتىۋېلىش	سېتىش	ئورنى
			تور-نۇقتا سانى	جەمئىي	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت				
جەمئىي			51	2686	972	1714	504	2729.4	16591	18549	
تۈرلۈك مالىلار توپ تارقىتىش بۆ-لۈمى	1954	دۆلەت ئىگىلىكى	1	151	91	60	27	160	2525	2821	ئازادلىق يولى 202-قورۇ
مەدەنىيەت بۇيۇملىرىنى توپ تار-قىتىش بۆلۈمى	1984	دۆلەت ئىگىلىكى	1	58	32	26	3	73.4	1426	1588	ئازادلىق يولى 202-قورۇ

ماگىزىن	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلۇكچىلىك	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى					تىجارەت كۆلىمى	سېتىۋېلىش	سېتىش	ئورنى
			تور-نۇقتا سانى	جەمئىي	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت				
ئاياغ-باش كىيىم توپ تارقىتىش بۆلۈمى	1976	دۆلەت ئىگىلىكى	1	94	62	32	11	142	1370	1646	ئازادلىق يولى 188- قورۇ
سائەت توپ تارقىتىش بۆلۈمى	1962	دۆلەت ئىگىلىكى	2	116	54	62	5	150	757	777	ئازادلىق يولى 279- قورۇ
ئەمگەك بۇيۇملىرى توپ تارقىتىش بۆلۈمى	1965	دۆلەت ئىگىلىكى	2	71	39	32	6	280	1089	1151	ئازادلىق يولى 265- قورۇ
ئۇششاق تاۋارلار توپ تارقىتىش بۆلۈمى	1980	دۆلەت ئىگىلىكى	1	84	38	46	6	600	1324	1205	شىمالىي تىنچلىق يولى 70- قورۇ
تيانشان تۈلۈك ماللار سارىيى	1957	دۆلەت ئىگىلىكى		496	205	291	55	2960	3256	3977	شىمالىي تىنچلىق يولى 70- قورۇ
مىللىي بۇيۇملار سودا سارىيى	1959	دۆلەت ئىگىلىكى	1	479	145	334	154	3200	2723	3058	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 1- قورۇ
قىزىل بايراق سودا سارىيى	1957	دۆلەت ئىگىلىكى	1	240	65	175	42	960	550	500	جۇڭسەن يولى 96- قورۇ
مەدەنىيەت بۇيۇملىرى سودا سارىيى	1987	دۆلەت ئىگىلىكى	1	104	38	66	32	700			شىمالىي ئازادلىق يولى 46- قورۇ
ئازادلىق يولى مەركىزىي ماگىزىن	1963	دۆلەت ئىگىلىكى	13	275	75	200	63	1659	861	1012	شىمالىي ئازادلىق يولى 420- قورۇ
داشىزى تۈرلۈك ماللار ماگىزىنى	1952	دۆلەت ئىگىلىكى	1	145	44	101	29		710	814	شىمالىي ئازادلىق يولى 335- قورۇ
كوللېكتىپ سودا سارىيى ئۇنىۋېرسىل شىركىتى	1985	كوللېكتىپ ئىگىلىكى	26	373	84	289	71	1845			بوغدا كۆلى يولى 30- قورۇ

ئىككىنچى، ئىلمە توقۇلما بۇيۇملار

شەھەرلىك ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى شىركىتىنىڭ تيانشان رايونىدىكى سودا ساراي (ماگىزىن) لىرىدىن توقۇلما بۇيۇملىرى توپ تارقىتىش بۆلۈمى، ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى توپ تارقىتىش بۆلۈمى، داشىزى سودا سارىيى، جۇڭسەن يولى سودا سارىيى، دېموكراتىيە يولى سودا سارىيى، تيانشان سودا سارىيى، بىرلەشمە تىجارەت سودا سارىيى، كىيىم-كېچەك سودا ماگىزىنى، ئازادلىق يولى سودا ماگىزىنى، نىلون تاۋار-دۇردۇن بۇيۇملار ماگىزىنى قاتارلىقلار بار. بۇندىن باشقا يەنە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قارىمىقىدا زىيالىي ياشلار سودا دۇكىنى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئومۇمىي تىجارەت كۆلىمى 9255 كۋادرات مېترغا، ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى جەمئىي 1190 گە يېتىدۇ. يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن ھەرقايسى سودا ساراي (ماگىزىن)لاردا پاختا ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى، خىمىيىۋى تالالىق ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى، نىلون تاۋار-دۇردۇن بۇيۇملىرى ۋە كىيىم-كېچەك تىجارىتى ئاساس قىلىنىپ، باشقا تاۋارلار قوشۇمچە قىلىنىدۇ. 1956-يىلى يىللىق سېتىۋېلىش ئومۇمىي قىممىتى 23 مىليون 43 مىڭ يۈەنگە، سېتىش ئومۇمىي قىممىتى 25 مىليون 253 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1958-يىلى پاختا رەختنى نورمىلىق تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. 1959-يىلدىن 1960-يىلغىچە نوپۇسنىڭ كۆپىيىشى بىلەن تەمىنلەش ئېھتىياجىنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ، لۆڭگە، پايپاق قاتارلىق بۇيۇملارغا بېلەت تارقىتىپ تەمىنلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، نىلون، تاۋار-دۇردۇن قاتارلىق ئېسىل بۇيۇملارنىمۇ بېلەت تارقىتىپ تەمىنلەش بىلەن قويۇۋېتىپ تەمىنلەشنى

بىرلەشتۈرۈش چارىسى يولغا قويۇلدى. 1962-يىلى 7-ئايدا ئىسسل ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى بىلەن تەمىنلەش قويۇۋېتىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، ئىلمە توقۇلما كەسپى گەرچە ئوڭۇشسىزلىققا ۋە زىيانغا ئۇچراپ، 1969-يىلدىكى سېتىۋېلىش ئومۇمىي قىممىتى 1956-يىلدىكىدىن 9.39% تۆۋەنلىگەن بولسىمۇ، ئەمما سېتىش ئومۇمىي سوممىسى 1956-يىلدىكىدىن 9.33% ئۆرلىگەنىدى. شۇنىدىن ئېتىبارەن ئىلمە توقۇلما كەسپىدىكى كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تىرىشىشى ئارقىلىق، تاۋارلارنىڭ سېتىۋېلىنىش-سېتىلىش ئەھۋالى تەدرىجىي ياخشىلاندى. 1975-يىلى سېتىۋېلىش قىممىتى 62 مىليون 506 مىڭ يۈەنگە، سېتىش ئومۇمىي قىممىتى 60 مىليون 525 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 3 مىليون 14 مىڭ يۈەنلىك پايدا يارىتىلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، شەھەرلىك ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى شىركىتى تۈرلۈك تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئېلىپ بېرىپ، ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئاكتىپ يولغا قويۇپ، كارخانىلارنىڭ ئىگىدارچىلىق ھوقۇقىنى كېڭەيتىپ، كارخانىلارنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتۇپ، سېتىۋېلىش ۋە سېتىش سالمىقىنى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى. 1983-يىلى 5-ئايدا، نىلون تاۋار-دۇردۇن، خىمىيە تالالىق توقۇلما مال مەنبەلىرىنىڭ كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىشى ھەمدە ساپ يۈڭ توقۇلما بۇيۇملىرى بىلەن خىمىيە تالالىق توقۇلما بۇيۇملىرىنىڭ باھاسىنىڭ تەڭشىلىشىگە ئەگىشىپ، پاختا رەخت بىلەن تەمىنلەش ئەھۋالىدىن قالدۇرۇلدى. 1985-يىلى رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى سودا ساراي (ماگىزىنلار) ئاز سانلىق مىللەتلەر ياخشى كۆرىدىغان تاۋارلارنى كىرگۈزۈشكە ئەھمىيەت بەردى. مەسىلەن: توق قىزىل پاختا يېپلىق ئەدىيال، مىللىيچە چاسا ياغلىق، يۈڭ ياغلىق، مىللىيچە ئۇزۇن پايپاق، يېپەك قاتارلىقلار. مال مەنبەلىرىنى ھەر يىلى پائال تەشكىللەپ، ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ ئېھتىياجىنى ئىمكانقەدەر قاندۇردى. 1987-يىلى سېتىۋېلىش ئومۇمىي قىممىتىنى 97 مىليون 983 مىڭ 200 يۈەنگە، سېتىش ئومۇمىي قىممىتىنى 111 مىليون 361 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈپ، 4 مىليون 735 مىڭ 300 يۈەنلىك پايدا يارىتتى.

1987-يىلى شەھەرلىك ئىلمە توقۇلما شىركىتىنىڭ تېيانشان رايونىدىكى سودا تور-نۇقتىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

2-3-1-7-جەدۋەل

ماگىزىن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلۇك خاراكتېرى	ئىشچى خىزمەتچىلىرى سانى			تىجارەت كۆلىمى	ئورنى
			جەمئىي	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت	
جەمئىي			1190	372	818	191	9255	
شەھەرلىك ئىلمە توقۇلما مالالار توپ تارقىتىش بۆلۈمى	1975	دۆلەت ئىگىلىكى	64	38	26	6	1100	شەرق شاملى يولى 44-قورۇ
جۇڭمەن يولى سودا سارىيى	1956	دۆلەت ئىگىلىكى	73	10	63	12	180	جۇڭمەن يولى
دلشىزى سودا سارىيى	1959	دۆلەت ئىگىلىكى	129	36	93	28	418	شىمالىي ئازادلىق يولى ھازىرقى شېكەر، ھارۋا، تاماكا سودا سارىيى ئۈدۈلى

ماگىزىن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلۇك خاراكتېرى	ئىشچى خىزمەتچىلىرى سانى				تىجارەت كۆلىمى	ئورنى
			جەمئىي	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت		
ئازادلىق يولى سودا سارىيى	1973	دۆلەت ئىگىلىكى	163	36	127	50	650	ئازادلىق يولى 356-قورۇ
دېموكراتىيە يولى سودا سارىيى	1958	دۆلەت ئىگىلىكى	123	25	98	14	1200	دېموكراتىيە يولى 60-قورۇ
نىلۇك تاۋا-دۇردۇن سودا ماللار ماگىزىنى	1963	دۆلەت ئىگىلىكى	86	23	63	12	330	ئازادلىق يولى 468-قورۇ
ئىلمە توقۇلما بىرلەشمە توپ تار-قىتىش بۆلۈمى	1975	دۆلەت ئىگىلىكى	103	66	37	13	2483	دېموكراتىيە يولى 60-قورۇ
بىرلەشمە سودا سارىيى	1956	دۆلەت ئىگىلىكى	56	14	42	18	200	ئازادلىق يولى خەلق سودا سار-ىيىنىڭ يېنىدا
تيانشان سودا سارىيى	1958	دۆلەت ئىگىلىكى	348	111	237	32	2594	جۇڭسەن يولى 32-قورۇ
كىيىم-كېچەك سودا ماگىزىنى	1964	دۆلەت ئىگىلىكى	45	13	32	6	100	جۇڭسەن يولى سودا سارىيى ئۇ-دۇلىدا

ئۈچىنچى، بەش خىل مېتال، قاتناش، توك، خىمىيە، سانائەت بۇيۇملىرى

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، بەش خىل مېتال، قاتناش، توك، خىمىيە، سانائەت تاۋارلىرى رايون تەۋەلىكىدىكى ھەربىي رايون كوپىراتىپى، ھەربىي رايونغا بىۋاسىتە قاراشلىق كوپىراتىپ، شىنجاڭ سودا شىركىتىنىڭ ئۈرۈمچى شەھەرلىك شۆبە شىركىتى تەسىس قىلغان بىرنەچچە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنلاردىلا سېتىلغانىدى. ئۇلارنىڭ ئۆلچەملىك مەھسۇلات تۈرى ئاز، سېتىلىش مىقدارى چەكلىك ئىدى.

1954-يىل 7-ئاينىڭ 1-كۈنى جۇڭگو قاتناش ئېلېكتر سانائەت سايمانلىرى شىركىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبە شىركىتى رايون ئىچىدە قۇرۇلدى. شىركەتنىڭ ئىككى جايدا تىجارەت نۇقتىسى بار بولۇپ، بەش خىل مېتال، قاتناش، توك، خىمىيە سانائەت مەھسۇلات بۇيۇملىرى (ئاپتوموبىل ۋە ئاپتوموبىل زاپچاسلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) تىجارىتىنى قىلدى. 1956-يىلى 10-ئايدا ئۈرۈمچى شەھەرلىك شىركىتىنىڭ تەييارلىق كۆرۈش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، بەش خىل مېتال، قاتناش، توك، خىمىيە-سانائەت مەھسۇلات بۇيۇملىرى تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى. 1958-يىلى 10-ئايدا ئىشلەپچىقىرىش ۋاسىتىلىرىنى باشقۇرۇش بۆلۈمى رايونىمىزدا قۇرۇلدى ۋە ئۈرۈمچى شەھەرلىك سودا ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ئۈرۈمچى شەھەرلىك بەش خىل مېتال شىركىتىنىڭ ئاساسى بولۇپ قالدى. ئازادلىق يولى ۋە نەنمىن ئەتراپىدا بەش توپ تارقىتىش بۆلۈمى، بىر ئەرزان باھادا سېتىش بۆلۈمى، بىر ۋېلىسىپىت دۇكىنى، دۆلەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى ماگىزىندىن بەشى بار ئىدى، قوشۇمچە كەسىپلىرىدىن ئېلېكتر ئۈسكۈنىلىرىنى رېمونت قىلىش بۆلۈمى، بەش خىل مېتال ماشىنىسازلىق-پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى، ئۆلچەم-بىرلىك ئۈسكۈنىلىرىنى رېمونت قىلىش قۇراشتۇرۇش زاۋۇتى، خىمىيە سانائەت زاۋۇتى قاتارلىقلار بار. جەمئىي ئالتە بىرلىك ھېسابات ئورنى، 15 تور نۇقتىسى، 206 ئىشچى-خىزمەتچىسى بار، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئىشچى-خىزمەتچى 135، دۆلەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى ئىشچى-خىزمەتچى 71 نەپەر. ئۇلار بەش خىل مېتال، خىمىيە سانائەت مەھسۇلات بۇيۇملىرى،

ئېلېكتر سايمانلىرى، قاتناش ئۇسكۇنىلىرى، چوڭ تېپلىق پولات ماتېرىياللىرى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ماتېرىياللىرىدىن ئىبارەت ئالتە چوڭ تۈر بويىچە نەچچە مىڭ خىلغا يېتىدىغان ئۆلچەملىك مەھسۇلات بۇيۇملىرى تىجارىتىنى قىلغان. 1960-يىلى 6-ئايدا، رايون ئىچىدە ئۇرۇمچى خەلق ئىشلىتىدىغان سايمانلار ۋە ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى باشقۇرۇشتىن ئىبارەت ئىككى باشقۇرۇش بۆلۈمى ئايرىم-ئايرىم قۇرۇلدى. تىجارەت نۇقتىسى 17 گە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 199 غا يەتتى.

1961-يىل 1-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ ۋېلىسىپىتنى بېلەت بويىچە تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. 1962-يىلى 7-ئايدىن باشلاپ، ۋېلىسىپىت يۇقىرى باھادا سېتىلىپ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەربىر ۋېلىسىپىتنىڭ باھاسى مۇقىم باھادىكىدىن 1.93 ھەسسە ئۈستۈن بولغانلىقتىن، سېتىلىش يولى راۋان بولمىدى. شۇ يىلنىڭ 8-، 11-ئايلىرىدا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئىككى قېتىم باھا تەڭشەپ تۆۋەنلىتىلدى. 1962-يىلنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدە خەلق ئېھتىياجلىق شۇلتىنى كىنىشكىلىك تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. ئۇچىنچى يېرىمدا كەلگەندە يەنە كىنىشكىلىك تەمىنلەش چەكلىمىگە ئۇچرىمىدى. 10-ئايدا تەمىنلەش قويۇۋېتىلدى. 1963-يىلى بەش خىل مېتال بۇيۇملىرىنىڭ رايونمىزدىكى تىجارەت قىلىنىدىغان تۇرى 3500 خىلدىن ئېشىپ، 1964-يىلغا كەلگەندە 5200 خىلغا يەتتى. 1965-يىلى بەش خىل مېتال خىمىيە سانائىتە بۇيۇملىرىنى تەمىنلەش بىراقلا قويۇۋېتىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، خىزمەتتە تۈزۈم بولماسلىق، كۆرسەتكۈچلەرنى تەكشۈرۈپ باھالىماسلىق، باشقۇرۇش قالايمىقان بولۇش تۈپەيلىدىن، تاۋارلارنىڭ سېتىۋېلىش، سېتىش نىسبىتى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا زور مىقدارda تۆۋەنلەپ كەتتى. مال مەنبەلىرى كېمەيىپ، تاۋارلارنىڭ ئۆلچىمى، تۈرى ئازىيىپ، داڭلىق تاۋارلارنىڭ سېتىلىشى كۆپ بولۇپ كەتتى. بولۇپمۇ خەلق ئېھتىياجلىق بولغان تاۋارلار ئېغىر دەرىجىدە ئۈزۈلۈپ قالدى. 1974-يىلى 5-ئاينىڭ ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىغا قارىغاندا، بەش خىل مېتال، قاتناش، توك، خىمىيە،سانائىتە مەھسۇلاتلىرىنىڭ تۈرى 1968 خىللا قالغان. شۇ يىلى ۋېلىسىپىتنى بېلەت بىلەن تەمىنلەش قايتا يولغا قويۇلدى.

جۇڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تۈرلۈك ئىقتىسادىي سىياسەتلەرنىڭ ئەمەلىيلىشىشى ۋە خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ، تېلېۋىزور، ئۇنىتالغۇ، كىرىتالغۇ، توڭلاتقۇ قاتارلىق تۈرلۈك يېڭى تاۋارلار يىلدىن-يىلغا كۆپەيدى. 1978-يىلى سېتىلىش قىممىتى 41 مىليون 555 مىڭ يۈەنگە، 1980-يىلى 62 مىليون 950 مىڭ يۈەنگە، 1985-يىلى 73 مىليون 610 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

ئۇرۇمچى شەھەرلىك بەش خىل مېتال، قاتناش، توك، خىمىيە سانائىتە شىركىتىنىڭ رايون ئىچىدە ئۇچ توپ تارقىتىش بۆلۈمى، تۆت پارچە سېتىش ماگىزىنى، توققۇز بىرلىك ھېسابات ئورنى، توققۇز تىجارەت تور نۇقتىسى بار بولۇپ، شىركەتكە قاراشلىق تور نۇقتىلىرىنىڭ 87.5% نى ئىگىلىدى. 1987-يىلى ئىشچى-خىزمەتچىسى 382 نەپەرگە يېتىپ (ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 72 نەپەر)، پۈتۈن شىركەتتىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ 94.3% نى ئىگىلىدى. تىجارەت ئومۇمىي كۆلىمى 2345 كۋادرات مېتر بولۇپ، پۈتۈن شىركەتنىڭ 86.2% نى ئىگىلىدى. شۇ يىللىق سېتىش قىممىتى 72 مىليون 770 مىڭ يۈەن بولدى.

1987-يىلى شەھەرلىك بەش خىل مېتال شىركىتىنىڭ تيانشان رايونىدىكى تور-نۇقتىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

3-3-1-7 جەدۋەل

بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

ماگىزىن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلۇكچىلىك خاراكتېرى	تور-نۇقتىلىرى سانى	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى				تىجارەت كۆلىمى	سېتىۋېلىش	سېتىش	ئورنى
				جەمئىي	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت				
جەمئىي			9	382	202	180	72	2345	6305	7277	
بەش خىل مېتال توپ تار-قىتىش بۆلۈمى	1971	دۆلەت ئىگىلىكى	1	57	45	12	9	265.5	1549	1861	ئازادلىق يولى 300- قورۇ
خىمىيە-سانائەت بۇيۇملىرى توپ تارقىتىش بۆلۈمى	1971	دۆلەت ئىگىلىكى	1	38	27	11	4	55	1024	1115	ئازادلىق يولى 300-قورۇ
داشىزى بەش خىل مېتال ماگىزىنى	1972	دۆلەت ئىگىلىكى	2	89	32	57	16	634	726	871	شىمالىي ئازادلىق يولى 43-قورۇ
قاتناش، توك بۇيۇملىرى توپ تارقىتىش بۆلۈمى	1971	دۆلەت ئىگىلىكى	1	54	40	14	7	265.5	2000	2236	ئازادلىق يولى 300-قورۇ
ئازادلىق يولى بەش خىل مېتال ماگىزىنى	1962	دۆلەت ئىگىلىكى	1	48	22	26	13	284	252	315	ئازادلىق يولى 14-قورۇ
نۇرلۇق يولى بەش خىل مېتال ماگىزىنى	1985	دۆلەت ئىگىلىكى	2	43	19	24	5	327	442	512	نۇرلۇق يولى 13-قورۇ
توك، قاتناش سايمانلىرى ماگىزىنى	1971	دۆلەت ئىگىلىكى	1	53	17	36	18	514	312	367	ئازادلىق يولى 300-قورۇ

تۆتىنچى، نېفىت، كۆمۈر

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە شەھەرلىك ھۆكۈمەت رايون ئىچىدە مەخسۇس تىجارەت ئاپپاراتلىرىنى قۇرۇپ، كۆمۈرنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىپ ھۆددىگە بېرىپ سېتىشنى يولغا قويدى. بۇنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار تەرىپىدىن ئىگىلەنگەنىدى. نېفىت ئىشلەپچىقىرىش سېتىش كەسىپلىرىنىڭ ھەممىسىنى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا كەسىپلىرى باشقۇرۇپ، باھانى مۇقىملاشتۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇپ، بازار ئېھتىياجىنى ئاساسىي جەھەتتىن قاندۇرغانىدى.

1950-يىلى، كۆمۈر كەسپى شەھەرلىك سودا شۆبە شىركىتىنىڭ تىجارەت قىلىشىغا تەۋە بولۇپ، رايون ئىچىدە شاۋدۇڭلياڭغا كۆمۈرخانا تەسىس قىلىپ مەخسۇس كۆمۈر تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى. 1954-يىلى ئۈرۈمچى شەھەرلىك كۆمۈر تارماق شىركىتى رايونىمىزدا قۇرۇلۇپ، سودا تارماق شىركىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولدى. شەھەرلىك سودا شىركىتى رايون ئىچىگە نېفىتنى توپ تارقىتىش پونكىتىنى تەسىس قىلىپ، شۇ يىلى نېفىتنى نورمىلىق تەمىنلەشنى يولغا قويدى. 1958-يىلى بۇ ئىككى شىركەت بىرلەشتۈرۈلۈپ ئۈرۈمچى شەھەرلىك نېفىت-كۆمۈر باشقۇرۇش ئورنى قىلىپ قۇرۇلغاندا، ئۇنىڭ رايون ئىچىدە توققۇز كۆمۈرخانىسى بار ئىدى. 1958-يىلى ئىشلەپچىقىرىشقا سەرپ قىلىدىغان كۆمۈرنى پىلانلىق تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. 1961-يىلى رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسىغا قاراشلىق كۆمۈرخانىلار 11 گە يەتتى. 1975-يىلىدىن كېيىن، نېفىت بىلەن تەمىنلەش ئېھتىياجىنى قاندۇرالمىغانلىقتىن، نورمىلىق تەمىنلەش چارىسى يەنىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، تەمىنلىگۈچى تارماقلارنىڭ تەمىنلەش، ئىشلىتىش،

تېجەپ باشقۇرۇشىغا قارىتا بەلگىلىمە چىقىرىلدى. نېفىت ئىشلىتىدىغان ئورۇنلارنىڭ نېفىتنى پىلانلىق، مۇۋاپىق، تېجەپ ئىشلىتىشى تەلەپ قىلىندى. نورمىلىق تەمىنلەشتە بىر يىلدا بىر قېتىم بېكىتىش، پەسسالەرگە بۆلۈپ ئورۇنلاشتۇرۇش، ئايمۇ ئاي تەمىنلەش، سەرپىيات ئېشىپ كەتسە تولۇقلىماسلىق، ئىقتىساد قىلسا ئۆزىگە قالدۇرۇش چارىسى قوللىنىلىپ، غەيرىي ئىشلەپچىقىرىشقا ئىشلىتىلىدىغان نېفىت قىسقارتىلدى ھەمدە نېفىتنى يۇقىرى باھادا سېتىش بازارلىرى قورۇلدى.

جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 1984-يىلى رايوندىكى كۆمۈرخانىلارمۇ بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. «بەشتە كاپالەت ئائىلىلەر»، مېيىپ-مەجروھلارنىڭ كۆمۈرلىرى ئۆيلىرىگە توشۇپ بېرىلدى. مەكتەپ، باللار باغچىسى، يېمەك-ئېچمەك كەسپىي ئورۇنلىرىنىڭ كۆمۈرلىرىنى كۆرسەتكەن جايغا توشۇپ بېرىپ، ئىجتىمائىي ئۇنۇم ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى كۆرۈنەرلىك يۇقىرى كۆتۈردى.

1987-يىلى رايون ئىچىدىكى كۆمۈرخانا، ماي قاچىلاش پونكىتلىرى 13 كە، تىجارەت كۆلىمى 35 مىڭ 900 كۋادرات مېتر‌غا، ئىشچى-خىزمەتچىسى 80 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىسى 23 نەپەر.

شىركەت تىجارەت قىلىدىغان تاۋارلار ئىككى چوڭ تۈر بويىچە يەتتە تارماق تۈرنى 50 تىن ئارتۇق تۈرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. نېفىت تۈرى ئىچىدە ھەر خىل نومۇرلۇق بېنزىن، كىرسىن، سەنەركە، ھەر خىل سىلىقلاشتۇرغۇچى ماي ۋە باشقا نېفىت مەھسۇلاتلىرى بار. كۆمۈر تۈرىدىن ئىسلىق كۆمۈر ۋە ئىسسىز كۆمۈر قاتارلىقلارغا ئايرىلغان.

1987-يىلى شەھەرلىك نېفىت كۆمۈر شىركىتىنىڭ تيانشان رايونىدىكى تور نۇقتىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

4-3-1-7 جەدۋەل

ماگىزىن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلۇكچىلىك خاراكتېرى	تور نۇقتا سانى	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى				تىجارەت كۆلىمى	ئورنى
				جەمئىي	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت		
جەمئىي			13	80	50	30	23	35900	
دېموكراتىيە يولى ماي قاچىلاش پونكىتى	1958	دۆلەت ئىگىلىكى	1	13	10	3	3	4000	دېموكراتىيە يولى 83- قورۇ
قالغاچلىق ماي قاچىلاش پونكىتى	1985	دۆلەت ئىگىلىكى	1	14	9	5	4	2000	قالغاچلىق يولى 43- قورۇ
جەنۇبىي باغچا ماي قاچىلاش پونكىتى	1985	دۆلەت ئىگىلىكى	1	6	3	3	2	7000	جەنۇبىي شىنخۇا يولى
ئىتتىپاق يولى كۆمۈرخانىسى	1957	دۆلەت ئىگىلىكى	1	5	3	2	2	5000	ئىتتىپاق يولى 29-قورۇ
مال بازىرى كۆمۈرخانىسى	1955	دۆلەت ئىگىلىكى	1	4	2	2	2	2800	مال بازىرى
بېيىپن كۆمۈرخانىسى	1957	دۆلەت ئىگىلىكى	1	4	2	2	1	1700	قىزىل تاغ يولى 116-قورۇ

ماگىزىن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلۇكچىلىك خاراكتېرى	تور نۇقتا سانى	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى				تىجارەت كۆلىمى	ئورنى
				جەمئىي	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت		
داشىمېن كۆمۈرخانىسى	1957	دۆلەت ئىگىلىكى	1	4	3	1	81	1500	قىزىل بايراق يولى بازىرى كەينىدە
ئوتتۇرا كۆۋرۈك كۆمۈرخانىسى	1954	دۆلەت ئىگىلىكى	1	3	2	1		1400	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 3-كوچا 11-قورۇ
باخۇلىياڭ كۆمۈرخانىسى	1957	دۆلەت ئىگىلىكى	1	4	2	2	2	4200	ئىتتىپاق يولى 211-قورۇ
غالبىيەت يولى كۆمۈرخانىسى	1957	دۆلەت ئىگىلىكى	1	4	3	1	1	1800	غالبىيەت يولى
شەرق شامىلى يولى كۆمۈرخانىسى	1955	دۆلەت ئىگىلىكى	1	3	2	1		1500	خۇڭيەن مېھمانخانىسىنىڭ بېنىدا
لىيۇداۋان كۆمۈرخانىسى	1955	دۆلەت ئىگىلىكى	1	11	6	5	3	1000	لىيۇداۋان كۆمۈر كان باشقارمىسى
شاۋدۇڭلىياڭ كۆمۈرخانىسى	1950	دۆلەت ئىگىلىكى	1	5	3	2	2	2000	جەنۇبىي تىنچلىق يولى 6-قورۇ

بەشىنچى، يېمەكلىكلەر

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، قاسساپلار سەيبارە تىجارەت قىلىشنى ئاساس قىلاتتى. 1952-يىلى شەھەرلىك سودا شىركىتى گۆش تىجارىتىنى باشلىغان بولۇپ، رايون ئىچىدە گۆش دۇكىنىدىن بىرنى قۇرۇپ، شۇ يىلى 20 توننىدىن ئارتۇق كالا، قوي گۆشى ساتتى. 1953-يىلى 4-ئايدا گۆش ماگىزىنى قۇرۇلدى. 1954-يىلى شەھەرلىك يېمەكلىكلەر شۆبە شىركىتى رايون ئىچىدە قۇرۇلدى. 1955-يىلىغا قەدەر دۆلەت ئىگىلىكىدىكى گۆش ماگىزىنلىرى تيانشان رايونىدا 2457 توننا گۆش ساتتى. بۇ يېمەكلىكلەر شىركىتىنىڭ شەھەر بويىچە ساتقان ئومۇمىي گۆشىنىڭ 85% ىنى ئىگىلىدى. 1956-يىلى 3-ئاينىڭ 15-كۈنى شەھەرلىك يېمەكلىكلەر شىركىتى رايون ئىچىگە ئۆزىگە بىۋاسىتە قاراشلىق گۆش دۇكىنىدىن 26 نى تەسىس قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە 21 كالا، قوي گۆش دۇكىنى، بەش چوشقا گۆش دۇكىنى بار ئىدى. بۇندىن سىرت يەنە شاۋشىمىننىڭ سىرتىغا بىر چوشقا قۇشخانىسى تەسىس قىلىندى. (كېيىن لىيۇداۋانغا كۆچۈرۈۋېتىلگەن). 1958-يىلى 5-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ گۆشنى نورمىلىق تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. ئاھالىلەرگە ھەر ئايدا ئاشلىق كىنىشكىسىگە قاراپ بېلەت تارقىتىلىپ، كىشى بېشىغا بىر كىلوگرامدىن تەمىنلىدى. 1960-يىلى 6-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ يېرىم كېلوگرامدىن تەمىنلەشكە ئۆزگەردى. 1962-يىلى تەمىنلەش ئەھۋالى ياخشىلاندى. 1964-يىلى 4-ئايدا گۆشنى كېلىشىم باھادا تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. 1965-يىل 4-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن ئېتىبارەن كېلىشىم باھالىق گۆش ۋە بېلەت بىلەن تەمىنلىنىش ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، تەمىنلەش قويۇۋېتىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە گۆش بىلەن تەمىنلەش ئەھۋالى كۈندىن-كۈنگە جىددىي بولدى. 1968-يىلىدىن كېيىن، نورمىلىق تەمىنلەش ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، كىشى بېشىغا ھەر ئايدا ئەسلىدىكى بىر كىلوگرامدىن 100 گرامغا چۈشتى. كېيىن 250 گرامغا ئۆستۈرۈلدى. تۇخۇم ۋە سۇ مەھسۇلاتلىرىمۇ بېلەت بىلەن تەمىنلەندى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن،

خەلق ئىگىلىكى تەدرىجىي ھالدا ساغلام راۋاجلىنىش يولىغا قاراپ ماڭدى. ئاھاللىرىنىڭ نورمىلىق گۆش ئۆلچىمى 1977-يىلىدىن باشلاپ كىشى بېشىغا ھەر ئايدا بىر كىلوگرامدىن كۆپەيتىلىپ تەمىنلەندى. ھەرقايسى چوڭ ھېيت-بايراملاردا يەنە بىر كىلوگرامدىن قوشۇپ بېرىلدى. قۇربان ھېيت مەزگىللىرىدە تىرىك قوي بىلەن تەمىنلەندى. ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئارقىلىق شىنجاڭ بىلەن ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ماددىي ئىشىيا ئالماشتۇرۇش ئىشلىرى ئىلگىرى سۈرۈلگەچكە، 1980-يىلى ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن كىرگۈزۈلگەن چوشقا گۆشىنىڭ مىقدارى ئېشىپ، 2-ئايدىن باشلاپ بىلەتسىز تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا شىنجاڭنىڭ كالا، قوي گۆشلىرىنى سىرتقى جايلارغا يۆتكەپ توشۇش توختىتىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ئاھاللىرىنىڭ كالا، قوي گۆشى بىلەن تەمىنلىنىش ئايلىق مىقدارى ھەر ئايدا كىشى بېشىغا بىر كىلوگرامدىن ئۆستۈرۈلدى. 1984-يىلى كالا، قوي گۆشى يېيىشكە ئادەتلەنگەن موڭغۇل، شۇڭە، داغۇر، رۇس قاتارلىق غەيرىي مۇسۇلمان ئاز سانلىق مىللەت ئاھاللىرىغىمۇ كالا، قوي گۆش بىلىتى تارقىتىپ بېرىلدى، ھەمدە كالا، قوي گۆشىنى كېلىشىم باھادا تەمىنلەش ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1987-يىلىغا كەلگەندە رايون ئىچىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى گۆش يېمەكلىكلىرىنى تەمىنلەش نۇقتىلىرى 18 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە كالا، قوي گۆشى ماگىزىنى 13 كە، چوشقا گۆشى ماگىزىنى بەشكە، تىجارەت كۆلىمى 1432 كۋادرات مېتىرغا، ئىشچى-خىزمەتچىسى 136 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىسى 62 نەپەر. سېتىش سوممىسى 3 مىليون 376 مىڭ 800 يۈەن بولدى. يېمەكلىكلەر شىركىتىنىڭ تېيانشان رايونىدىكى تور-نۇقتىلىرى، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى سانى، سېتىش سوممىسى مەزكۇر شىركەتنىكى تور-نۇقتا، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى سانى، سېتىش سوممىسىنىڭ تەخمىنەن 60% نى ئىگىلىدى.

1987-يىلى شەھەرلىك يېمەك-ئىچمەك شىركىتىنىڭ تېيانشان رايونىدىكى كالا، قوي گۆشى ماگىزىنلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 5-3-1-7

ماگىزىن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلۇكچىلىك خاراكتېرى	تور-نۇقتا سانى	ئىشچى خىزمەتچىلەر سانى				تىجارەت كۆلىمى	ئورنى
				جەمئى	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت		
جەمئىي			13	136	42	94	62	1432	
كالا، قوي گۆشى مەركىزىي ماگىزىنى	1956-يىلى	دۆلەت ئىگىلىكى	13	67	31	36	62	735	ئىنتىپاق يولى 27-قورۇ
شاۋشىمەن چوشقا گۆشى ماگىزىنى	1983-يىلى	" "		45	4	41		300	شىمالىي شىنخۇا يولى 37-قورۇ
ئىنتىپاق يولىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا	1962-يىلى	" "		5	2	3		60	ئىنتىپاق يولىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا
تېيانشان تۇرلۇك مال-لار ساربېسىنىڭ ئۇدۇلىدا	1982-يىلى	" "		3		3		16	تېيانشان تۇرلۇك مال-لار ساربېسىنىڭ ئۇدۇلىدا
جۇڭخۇا يولى چوشقا گۆشى دۇكىنى	1963-يىلى	" "		9	3	6		273	بەيخۇاسۇن مېھمان-خانىسىنىڭ ئۇدۇلىدا
بېيمەن چوشقا گۆشى ماگىزىنى	1984-يىلى	" "		3	1	2		18	پېڭى دېموكراتىيە يولى ئېغىزى
دۆلەت قۇرۇش يولى چوشقا گۆشى دۇكىنى	1962-يىلى	" "		4	1	3		30	دۆلەت قۇرۇش يولى-نىڭ ئوتتۇرا قىسمى-دا

ئالتىنچى، كۆكتات

ئازادلىقتىن كېيىن رايون ئىچىدىكى يازلىق كۆكتاتلار ئاساسلىقى تىنچلىق، دېموكراتىيە ۋە ئىتتىپاق بېزىلىرىنىڭ تەمىنلىشىگە، ئەتىيازلىق-كۈزلۈك كۆكتاتلار ئاساسلىقى تۇرپان، مىچۇەن، ئۇرۇمچى ناھىيىلىرىنىڭ تەمىنلىشىگە تايىنىلاتتى. بېيتىشمىگەن قىسمىنى يەنە جىمىسار، گۇچۇڭ، مورىي قاتارلىق ناھىيىلەردىن يۆتكەپ كېلىشكە توغرا كېلەتتى. 1953-يىلى بىرىنچى رايونلۇق ئىستېمالچىلار كوپېراتىپىدا بىر كۆكتات ماگىزىنى قۇرۇلدى. 1955-يىلى بىرىنچى، ئىككىنچى رايوندا كۆكتات تور نۇقتىلىرى كۆپىيىپ 61 گە يەتتى. 1956-يىل 5-ئاينىڭ 17-كۈنى جۇڭگو كۆكتات بېمەكلىكلىرى مىللىيچە ماللار شىركىتىنىڭ ئۇرۇمچى شۆبە شىركىتى رايونىمىز ئىچىدە قۇرۇلدى. رايون ئىچىدىكى ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكلەشكەن كۆكتات كەسىپ تۈرلىرى بىرىكتۇرۇلۇپ بەش كۆكتات دۇكىنى قىلىپ قۇرۇلدى. بۇلار نەنمىن، ئۇچبۇرجەكلىك جاي (خەلق مەيدانى)، تىنچلىق يولى، دۆلەت قۇرۇش يولى، چوڭ كۆۋرۈك قاتارلىق جايلارغا تارقالغان. 1958-يىلى رايون ئىچىدىكى كۆكتات ھەمكارلىق ماگىزىنىدىن سەككىزى، بىرلەشمە گۇرۇپپىسىدىن 72 سى، تىجارەت ئورنىدىن 49 ى، پىششىقلاپ ئىشلەش ئورنىدىن 16 سى، ئۆزى تىجارەت قىلغۇچىدىن 47 سى بار ئىدى.

1962-يىلى 8-ئايدا ئۇرۇمچى شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى رايون ئىچىدە قۇرۇلدى. 1963-يىلى تيانشان رايونىدا تەسىس قىلىنغان ئىككى مەركىزىي ماگىزىن، 26 پارچە سېتىش تور نۇقتىسىدا 375 ئىشچى-خىزمەتچى بار ئىدى. 1964-يىلى شەھەرلىك كۆكتات شىركىتىنىڭ سېتىۋېلىش سوممىسى 4 مىليون 898 مىڭ 900 يۈەن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە تيانشان رايونىنىڭ سېتىۋېلىش سوممىسى 3 مىليون 392 مىڭ 100 يۈەن بولۇپ، شەھەر بويىچە ئومۇمىي سېتىۋېلىش سوممىسىنىڭ 69.24% نى ئىگىلىدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن كۆكتات مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىلىش ۋەزىيىتى ۋە تەمىنلىنىش ئەھۋالى ياخشى بولدى. 1979-يىلىدىن باشلاپ بېزا ئىگىلىك سودا بازارلىرى ئېچىۋېتىلىپ، ئاممىنىڭ تۇرمۇشىغا قولايلىق يارىتىپ بېرىلدى. 1986-يىلى شەھەرلىك كۆكتات شىركىتىنىڭ سېتىۋېلىش سوممىسى 18 مىليون 499 مىڭ 600 يۈەنگە، سېتىش سوممىسى 21 مىليون 24 مىڭ 600 يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە تيانشان رايونىنىڭ سېتىۋېلىش سوممىسى 12 مىليون 43 مىڭ 600 يۈەن، سېتىش سوممىسى 13 مىليون 212 مىڭ 600 يۈەن بولۇپ، ھەرقايسىسى پۈتۈن شەھەرنىڭ 65.1% ۋە 62.84% نى ئىگىلىدى. 1986-يىلىغا كەلگەندە تيانشان رايونىدىكى كۆكتاتلارنى پارچە سېتىش دۇكىنى 25 كە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 522 گە يەتتى.

1986-يىلى شەھەرلىك كۆكتات شىركىتىنىڭ تيانشان رايونىدىكى ئاساسلىق سودا تور-نۇقتىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 6-3-1-7

ماگىزىن نامى	مۇلۇكچىلىك خاراكتېرى	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى				ئورنى
		جەمئىي	ئەر	ئايال	ئازسانلىق مىللەت	
جەمئىي		522	117	405	145	
بىرىنچى مەركىزىي ماگىزىنى	دۆلەت ئىگىلىكى	54	25	29	14	قىزىل بايراق يولى
چوڭ كۆۋرۈك دۇكىنى	〃 〃	17	4	13	7	شىمالىي شىنخۇا يولى

ئورنى	ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى				ماكزىن نامى
	ئازسانلىق مىللەت	ئايال	ئەر	جەمئىي	مۇلۇكچىلىك خاراكتېرى	
خەلق يولى	9	19	4	23	" "	خەلق يولى دۇكنى
شىمالىي شىنخۇا يولى	10	27	4	31	" "	شىمالىي شىنخۇا يولى دۇكنى
شەرقىي ئارقا كوچا	2	13	3	16	" "	شەرقىي ئارقا كوچا دۇكنى
داشمېن	3	15	3	18	" "	داشمېن دۇكنى
ئازادلىق يولى	9	13	1	14	" "	ئازادلىق يولى دۇكنى
يىشلار يولى	4	18	2	20	" "	يىشلار يولى دۇكنى
دۆلەت قۇرۇش يولى	4	17	3	20	" "	دۆلەت قۇرۇش يولى دۇكنى
بەخت يولى	6	13	3	16	" "	بەخت يولى دۇكنى
جۇڭسەن يولى	8	21	3	24	" "	جۇڭسەن يولى دۇكنى
دېموكراتىيە يولى	2	5		5	" "	دېموكراتىيە يولى دۇكنى
داشمېن		8	12	20	" "	توپ تارقىتىش بۆلۈمى
جەنۇبىي شىنخۇا يولى 56-قورۇ	26	29	25	54	" "	ئۇچىچى مەركىزىي ماكزىنى
ئۇچتاش 53-قورۇ	4	13	1	14	" "	ئۇچتاش كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماكزىنى
غالىبىيەت يولى 48-قورۇ	6	20	4	24	" "	غالىبىيەت يولى كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماكزىنى
ئازادلىق يولى 19-قورۇ	2	20	8	28	" "	دۆڭ كۆۋرۈك كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماگ-زىنى
جەنۇبىي ئازادلىق يولى 182-قورۇ	7	19	2	21	" "	جەنۇبىي ئازادلىق يولى كۆكتات قوشۇمچە يېمەك-لىكلەر دۇكنى
ئىتتىپاق يولى 202-قورۇ	3	13	2	15	" "	باغۇلىياڭ كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماكزىنى
ئىتتىپاق يولى 54-قورۇ	6	15	1	16	" "	ئىتتىپاق يولى كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماگ-زىنى
يۆجىنگەي كوچىسى 86-قورۇ	3	8	1	9	" "	يۆجىنگەي كوچىسى كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىك-لەر ماكزىنى
يەنئەن يولى	2	11	3	14	" "	يەنئەن يولى كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماگ-زىنى
جەنۇبىي شىنخۇا يولى 56-قورۇ	3	14	1	15	" "	جەنۇبىي شىنخۇا يولى كۆكتات قوشۇمچە يېمەك-لىكلەر ماكزىنى
ھايۋانات باغچىسى يولى 1-قورۇ	2	18	1	19	" "	جەنۇبىي باغچا كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماكزىنى
نۆتىنچى كۆۋرۈك بېشىدا	2	14	1	15	" "	نۆتىنچى كۆۋرۈك كۆكتات قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماكزىنى

يەتتىنچى، كالا سۈتى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى ۋە ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە رايون ئىچىدە كالا سۈتىنى يەككە سودا-سېتىقچىلار ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزلىرى ساتاتتى. 1964-يىلى 5-ئاينىڭ 1-كۈنى شەھەرلىك كالا سۈتى شىركىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، 6-ئايدا رايون ئىچىدىكى دۆڭ كۆۋرۈكتە شەھەر بويىچە تۇنجى كالا سۈتى دۇكنى قۇرۇلدى. 1965-يىلى رايون تەۋەلىكىدىكى كالا سۈتى تور نۇقتىلىرى تۆتكە،

ئىشچى-خىزمەتچىسى 26 گە يەتتى. 1968-يىلى كالا سۇتى شىركىتى دېزىنفېكسىيىلەش پونكتى قۇرۇپ، سۇت قاچىلىنىدىغان پوتۇلكىلارنى دېزىنفېكسىيە قىلىشنى يولغا قويدى. 1969-يىلى رايون ئىچىدىكى كالا سۇتىنى سېتىۋېلىش سوممىسى 298 مىڭ 700 يۈەن، سېتىش سوممىسى 336 مىڭ 900 يۈەن بولۇپ، ئايرىم-ئايرىم هالدا پۈتۈن شەھەرنىڭ 84.48 % نى ۋە 86 % 48. نى ئىگىلىدى. ئىشلەپچىقىرىشنىڭ كېڭىيىشى، نوپۇسنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، كالا سۇتى شىركىتى ئىشلەپچىقىرىش، سېتىش يوللىرىنى راۋانلاشتۇرۇپ، سۇت مەنبەلىرىنى كېڭەيتىپ، كالا سۇتى بىلەن تەمىنلەش مىقدارىنى يىلمۇ يىل ئاشۇردى. 1975-يىلى تيانشان رايونى تەۋەسىدىكى كالا سۇتى سېتىش ئورۇنلىرىنىڭ سېتىۋېلىش سوممىسى 424 مىڭ 700 يۈەنگە، سېتىش سوممىسى 478 مىڭ 800 يۈەنگە يەتتى. 1985-يىلى سېتىۋېلىش سوممىسى 2 مىليون 281 مىڭ 700 يۈەنگە، سېتىش سوممىسى 2 مىليون 621 مىڭ 100 يۈەنگە يېتىپ، ئايرىم-ئايرىم هالدا 1975-يىلىدىكىدىن 4.4 ھەسسە ۋە 5.5 ھەسسە ئاشتى. 1985-يىلى سۇت توشۇش يول لىنىيىلىرى 34 كە كۆپىيىپ، پۈتۈن شەھەردىكى 83 يول لىنىيىسىنىڭ 41 % نى ئىگىلىدى. سۇتكە ېيزىلغان ئائىلىلەر 20674 گە يېتىپ، پۈتۈن شەھەردىكى سۇتكە ېيزىلغان 53 مىڭ 707 ئائىلىنىڭ 38.49 % نى ئىگىلىدى. 1987-يىلغا كەلگەندە، تيانشان رايونى تەۋەلىكىدىكى سۇت مەھسۇلاتلىرى ماگىزىنى ئۇچقە، تەمىنلەش تور-نۇقتىلىرى 73 كە، تىجارەت كۆلىمى 271.6 كۋادرات مېترغا، ئىشچى-خىزمەتچىسى 60 نەپەرگە يېتىپ، يىللىق سېتىۋېلىش سوممىسى 3 مىليون 388 مىڭ يۈەن، سېتىش سوممىسى 3 مىليون 889 مىڭ 300 يۈەن بولۇپ، يارىتىلغان پايدىسى 127 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈلدى.

1987-يىلى شەھەرلىك كالا سۇتى شىركىتىنىڭ تيانشان رايونىدىكى سۇت مەھسۇلاتلىرى دۇكانلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 7-1-3-7 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

ئورنى	پايدىسى	سېتىش سوممىسى	سېتىۋېلىش سوممىسى	تىجارەت كۆلىمى	ئىشچى-خىزمەتچى سانى				قۇرۇلغان ۋاقتى	ماگىزىن نامى
					ئاز سانلىق مىللەت	ئايال	ئەر	جەمئىي		
جەمئىي	12.71	388.93	388.8	271.6	21	48	12	60		
جۇڭمەن يولى 42-قورۇ	4.18	127.33	110.88	40	2	19	2	21	1984-يىلى	داشنزى سۇت مەھسۇلاتلىرى ماگىزىنى
يېڭى دېموكراتىيە يولى 3-قورۇ	4.64	125.09	108.99	75	3	11	4	15	1984-يىلى	بېيمەن سۇت مەھسۇلاتلىرى ماگىزىنى
جەنۇبىي ئازادلىق يولى 36-قورۇ	3.88	136.51	118.93	156.6	16	18	6	24	1965-يىلى	دۆڭكۆۋرۈك سۇت مەھسۇلاتلىرى ماگىزىنى

سەككىزىنچى، نۇقتىلىق سودا ساراي (ماگىزىن)لىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

1. مىللىي بۇيۇملار سودا ساربىيى

ئۇرۇمچى مىللىي بۇيۇملار سودا ساربىيى مەخسۇس ئاز سانلىق مىللەتلەر ئېھتىياجلىق كۇندىلىك بۇيۇم تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان چوڭ تېپتكى سودا ساراي بولۇپ، تيانشان رايونى تەۋەلىكىدىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى بىرقەدەر زىچ ئولتۇراقلاشقان دۆڭكۆۋرۈك رايونىغا جايلاشقان. تىجارەت بىناسى ئۈچ قەۋەت، ئومۇمىي كۆلىمى 3000 كۋادرات مېتردىن كۆپرەك بولۇپ، 1959-يىلى 1-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن تارتىپ تىجارەت باشلىغان، شۇ يىلى تىجارەت قىلغان تاۋار تۈرلىرى 7200 خىلغا يېتىپ، يىللىق سېتىش سوممىسى 7 مىليون 661 مىڭ يۈەن، پايدىسى 328 مىڭ يۈەن بولغان. 260

ئىشچى-خىزمەتچىسى بولۇپ، ئۇلار ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ، خەنزۇ، شۇڭە، مانجۇ قاتارلىق ئالتە مىللەتنىن تەركىب تاپقان.

1985-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى مىللىيچە بۇيۇملارنى مەخسۇس سېتىشنى تەستىقلىغاندىن كېيىن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن مال مەنبەلىرىنى تەشكىللەپ مەھسۇلاتلارنى ئېچىپ، تاۋار تىجارىتىنى قويۇق يەرلىك ئالاھىدىلىككە ۋە مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە قىلدى. تىجارەت دائىرىسىنى تەدرىجىي كېڭەيتىپ، تاۋارلارنى يەنمۇ كۆپخىللاشتۇردى. شۇ يىلى تاۋارلارنى سېتىش ئومۇمىي سوممىسى 27 مىليون يۈەنگە يېتىپ، تىجارەت باشلىغان مەزگىلدىكىدىن 322.4% ئاشتى. يارانقان پايدىسى 1 مىليون 450 مىڭ يۈەن بولۇپ، تىجارەت باشلىغان مەزگىلدىكىدىن 44.56% ئاشتى. تىجارەت قىلغان تاۋار تۈرى 12 مىڭ 840 خىلغا يېتىپ، تىجارەت باشلىغان مەزگىلدىكىدىن 1.7 ھەسسە ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىشلىتىدىغان تاۋار تۈرى 2348 خىلغا يېتىپ، ئىشچى-خىزمەتچىسى سودا ساراي دەسلەپ قۇرۇلغان مەزگىلدىكى 260 كىشىدىن 445 كىشىگە، مىللەتلەر بۇرۇنقى ئالتە مىللەتتىن 10 مىللەتكە كۆپەيدى. ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى خېرىدارلارنى تېخىمۇ ياخشى كۈتۈۋېلىش، تىلدىكى توسالغۇلارنى توقۇتۇش ئۈچۈن، ئۆزئارا تىل ئۆگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. نۆۋەتتە كۆپ ساندىكى خەنزۇ ۋە ئۇيغۇر ئىشچى-خىزمەتچىلىرى خېرىدارلارغا خەنزۇ ۋە ئۇيغۇر تىلىدىكى ئاددىي سۆزلەر بىلەن مۇلازىمەت قىلالايدىغان بولدى.

2. قىزىل بايراق تۇرلۇك ماللار سودا ماگىزىنى

قىزىل بايراق تۇرلۇك ماللار سودا ماگىزىنى ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان بولۇپ، جۇڭسەن يولى بىلەن قىزىل بايراق يولى كېسىشىپ تۇرىدىغان يول ئېغىزىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. ماگىزىننىڭ 178 ئىشچى-خىزمەتچىسى بولۇپ، تىجارەت كۆلىمى 960 كۋادرات مېتر كېلىدۇ. بۇ سودا ماگىزىنى پارچە سېتىشنى ئاساس، توپ سېتىشنى قوشۇمچە قىلغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئوتتۇرا تىپلىق ئۇنىۋېرسال كارخانىدۇر. تاۋارلارنىڭ تۈرى 6200 خىلغا يېتىدۇ. ماگىزىن ئىچىگە تۆت ئىشخانا، 10 تىجارەت كۈرۈپپىسى، بىر توپ تارقىتىش بۆلۈمى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئۈچ دەرىجە بويىچە باشقۇرۇلۇپ، ئىككى دەرىجە بويىچە بىرلىك ھېسابات قىلىش يولغا قويۇلغان. 1980-يىلىدىن 1985-يىلغىچە ماگىزىننىڭ مەبلىغى تېز سۈرئەتتە ئوبوروت قىلىنىپ، مەملىكەتتىكى 20 نەچچە چوڭ-ئوتتۇرا تىپلىق ماگىزىنلار ئىچىدە ئۈدا ئالتە يىل بىرىنچى ئورۇنغا ئۆتۈپ، گۈۋۈيۈەن، سودا منىستىرلىكى، ئاپتونوم رايون ۋە ئۇرۇمچى شەھىرى تەرىپىدىن كۆپ قېتىم تەقدىرلەندى.

ماگىزىننىڭ بۇرۇنقى نامى تىبانشان ئۇنىۋېرسال 1-ماگىزىنى بولۇپ، 1958-يىلى تىجارەت باشلىغان. كېيىن قىزىل بايراق يولى ئۇنىۋېرسال سودا ماگىزىنىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1966-يىلى بىر قەۋەتلىك ماگىزىن چېقىۋېتىلىپ، ئەسلى ئورنىغا ئۈچ قەۋەتلىك تىجارەت بىناسى سېلىنىپ، نامى قىزىل بايراق يولى تۇرلۇك ماللار سودا ماگىزىنى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن. 1978-يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ماگىزىننىڭ سېتىش ۋە پايدىسى تېز سۈرئەتتە ئاشتى. 1980-يىلى تىجارەت مەشغۇلات مەيدانى كېڭەيتىلدى. 1983-يىلى سېتىش سوممىسى 4 مىليون 613 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1977-يىلىدىكىدىن 1.11 ھەسسە ئاشتى. يارانقان پايدىسى 793 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1977-يىلىدىكىدىن 1.64 ھەسسە ئاشتى. مەزكۇر ماگىزىن ئۇششاق تاۋارلارنىڭ كۆپ ھەم تولۇقلىقى بىلەن داڭلىق ئىدى. 1984-يىلى مۇلازىمەت تۇرلىرىنى يەنە كۆپەيتىپ، بىر مەھەل سەل قاراپ كەلگەن ئۇششاق تاۋار تىجارىتىنى ئەسلىگە كەلتۈردى ۋە كېڭەيتتى، بۇنىڭ بىلەن ئۇششاق تاۋار تۈرلىرى 722 خىلغا يېتىپ، ئومۇمىي تىجارەت تۈرىنىڭ 11.6% نى ئىگىلىدى. 1985-يىلى ئورۇنلىغان سېتىش

سوممىسى 15 مىليون 354 مىڭ يۈەن بولۇپ، كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 90 مىڭ يۈەندىن توغرا كەلدى. يارانقان پايدىسى 867 مىڭ يۈەن بولۇپ، كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 6450 يۈەندىن توغرا كەلدى. مەبلەغنىڭ بىر قېتىملىق ئايلىنىش مۇددىتى 29—25 كۈن بولدى.

3. ئۇرۇمچى سودا مەركىزى

ئۇرۇمچى سودا مەركىزى 1981-يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، تىجارەت كۆلىمى 3460 كۋادرات مېتر كېلىدۇ، ئىشچى-خىزمەتچىسى 409 نەپەر، بىر ئۇنۇمبرسال تىجارەت مۇلازىمەت بىناسى بار. قارىمىقىدا بەش خىل مېتال، قاتناش، توك مەھسۇلاتلىرى بۆلۈمى، يەرلىك مەھسۇلاتلار، كۇندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى بۆلۈمى، تۇرلۇك ماللار بۆلۈمى، پولات-ياغاچ ئۆي جاھازلىرى بۆلۈمى، ئايلىغ، باش كىيىم بۆلۈمى، يېمەكلىكلەر-قوشۇمچە يېمەكلىكلەر بۆلۈمى، توپ تارقىتىش بۆلۈمى قاتارلىق يەتتە تىجارەت بۆلۈمى ۋە 39 كەسپىي پوكەي گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنغان. ئاساسلىقى يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار، تاغ مەھسۇلاتلىرى، مىللىيچە ماللار، قۇرۇق-ھۆل مېۋە، ھاراق-تاماكا، شېكەر-چاي، يېمەكلىكلەر، قوشۇمچە يېمەكلىكلەر، سۇ مەھسۇلاتلىرى، تېتىقۇ بۇيۇملىرى، كۇندىلىك تۇرلۇك ماللار، ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى، بەش خىل مېتال، قاتناش، توك بۇيۇملىرى، سۇ، پار زاپچاسلىرى، خىمىيە سانائەت بۇيۇملىرى، ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى قاتارلىق 14 مىڭ 800 دىن كۆپرەك تاۋارنى تىجارەت قىلىدۇ، تارقىتىش بىلەن پارچە سېتىشنى بىرلىكتە ئېلىپ بارىدۇ. ۋەكالىتەن سېتىۋېلىپ ۋەكالىتەن ساتىدۇ. ۋەكالىتەن ساقلاپ ۋەكالىتەن توشۇيدۇ. 1985-يىلى، ئورۇنلىغان سېتىۋېلىش سوممىسى 29 مىليون 223 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1984-يىلدىكىدىن 37.61% ئاشتى، سېتىش سوممىسى 30 مىليون 985 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1984-يىلدىكىدىن 33.98% ئاشتى. يارانقان پايدىسى 2 مىليون 266 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1984-يىلدىكىدىن 28.97% ئاشتى. كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يارىتىلغان پايدىسى 6751 يۈەن بولۇپ، 1984-يىلدىكىدىن 1.75% ئاشۇرۇلۇپ، شەھەرلىك تەمىنات سودا كوپېراتىپى بويىچە سودىدا يارانقان پايدىسى ئەڭ يۇقىرى بولغان كارخانىغا ئايلاندى.

4. تيانشان تۇرلۇك ماللار سارىيى

تيانشان تۇرلۇك ماللار سارىيى ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى خەلق مەيدانىنىڭ شەرقىي تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، قۇرۇلۇش كۆلىمى 4702 كۋادرات مېتر، تىجارەت كۆلىمى 2960 كۋادرات مېتر، نۆۋەتتە ئۇنىڭ بىر تاۋار تىجارەت بۆلۈمى، يېمەكلىكلەرنى تاللاپ سېتىۋېلىش مەيدانى ۋە سۇرەتكە تارتىش بۆلۈمى بار. بىرىنچى قەۋىتىدە پارچە سېتىلىدىغان تاۋارلاردىن ئائىلە ئېلىكتر سايمانلىرى، بەش خىل مېتال، خىمىيە سانائەت مەھسۇلاتلىرى، تۇرلۇك ماللار، ئايلىغ، باش كىيىم، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، خەلق ئىشلىتىدىغان چىراغ سايمانلار، يېمەكلىك، ھاراق-تاماكا قاتارلىقلار بار. ئىككىنچى قەۋىتىدە توقۇلما ماللار، ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى، كىيىم-كېچەك، مىللىيلار ئالاھىدە ئېھتىياجلىق تاۋارلار، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى، سۇرەتخانا بار. ھەرقايسى تىجارەت بۆلۈملىرىنىڭ كۇندىلىك توپ تارقىتىش كەسپى ئىككىنچى قەۋىتىكى توپ تارقىتىش ئورنىغا مەركەزلەشتۇرۇلگەن. 1985-يىلدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 456. 1985-يىلى سېتىۋېلىش ئومۇمىي قىممىتى 28 مىليون 630 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە زاۋۇتلاردىن بىۋاستە سېتىۋالغىنى 17 مىليون 260 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي سېتىۋېلىش سوممىسىنىڭ 60.1% نى ئىگىلىدى. تاۋارلارنى سېتىش سوممىسى 34 مىليون 620 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە توپ تارقىتىش سوممىسى 15 مىليون 830 مىڭ يۈەن بولۇپ، سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 45.7% نى ئىگىلىدى. ئومۇمىي سېتىلىش سوممىسى 1976-يىلدىكىنىڭ 4.8 ھەسسىسىگە تەڭ كەلدى. يارىتىلغان پايدىسى 1 مىليون 800 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1976-يىلدىكىنىڭ ئالتە ھەسسىسىگە تەڭ كەلدى.

4-پاراگراف كوللېكتىپ سودا

تېنىشان رايونىنىڭ كوللېكتىپ سودا كەسپى ئازادلىقتىن كېيىن خەلق ئىستېمالچىلار كوپېراتىپى ئاساسىدا تەرەققىي قىلغان. 1951-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا قۇرۇلغان خەلق ئىستېمالچىلار كوپېراتىپى، رايونغا قاراشلىق كوللېكتىپ سودا بولۇپ ھېسابلىناتتى. ئۇنى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈلگەن مەزگىللەردە ئورۇن تاللاپ دۇكان سېلىش، تىجارىتىنى تەشكىللەشكە رايونلۇق مەھكىمە ئەۋەتكەن دىرېكتورلار مەسئۇل بولغان.خادىملىرى ئاساسەن مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىن كەلگەن ياش ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى بولۇپ، مەبلىغى ئامما ئىچىدىكى پايچىلاردىن جۇغلانغان. ھەرقايسى رايوندا ئەزالار 16 مىڭدىن ئارتۇق بولۇپ، سېلىنغان مەبلىغى 30 مىڭ پاي (بىر پاي ئالتە يۈەن)، 70 نەچچە تور نۇقتىسى قۇرۇلغان. 1955-يىلى كۆچمە مەبلىغى 80 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك بولۇپ، يىللىق سېتىش سوممىسى 5 مىليون يۈەندىن كۆپرەككە يەتكەن. تىجارەت تاۋارلىرى دەسلەپكى مەزگىلدىكى ئاشلىق، كۆمۈر، پىششىقلاپ ئىشلەنگەن يىمەكلىكلەرنى ۋەكالىتەن سېتىشتىن يىمەكلىك بۇيۇملىرى، توخۇم، بىلىق، كۆكتات، مىللىيچە ماللار، توقۇلۇق ماللار، ئىلمە توقۇلما، ئاچچىقسۇ، جاڭيۇ قاتارلىقلارنى سېتىشقا تەرەققىي قىلدى. خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشنى مەقسەت قىلىپ، تىجارەت تۇرلىرى چەكلەنمىدى. مال مەنبەلىرىنى ئاساسەن ئۆلكىلىك تەمىنات ھەمكارلىق ئىدارىسىنىڭ ھەرقايسى باشقۇرۇش ئورۇنلىرى، ھەربىي رايونغا قاراشلىق ھەمكارلىق تەمىنات باش كوپېراتىپى، شەھەرلىك بىرلەشمە تەمىنات كوپېراتىپلىرىدىن ۋە ئۆزلىرى ئۆلكىنىڭ ئىچى ۋە سىرتقى جايلىرىغا بېرىپ سېتىپ كىرگۈزدى. ئاز قىسمى يەككە تىجارەتچىلەردىن كىرگۈزۈلدى. ئىستېمالچىلار ھەمكارلىق كوپېراتىپى باھانى تەڭشەش، بازارنى جانلاندۇرۇش، تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىش جەھەتلەردىن رولىنى جارى قىلدۇردى. 1956-يىلى رايونلۇق سودا بۆلۈمى قۇرۇلدى. ئىستېمالچىلار ھەمكارلىق كوپېراتىپى دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆزگەرتىلدى. پايچىكلارنىڭ پايلىرى قايتۇرۇلۇپ، پاي پايدىسى تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. ھەربىي پاينىڭ دىرى ۋە پايدىسى 64. 8 يۈەن بولدى.

1958-يىلى، تېنىشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونىدىكى 1200 دىن ئارتۇق يەككە تىجارەتچىلەر تەشكىللىنىپ، دوستلۇق، ئالتۇن يولتۇز يىمەك-ئىچمەك ھەمكارلىق ماگىزىنى، ئۇچقۇن، جىنشىڭ كۆكتات ھەمكارلىق سودا ماگىزىنى، «تاڭ نۇرى» تۇرلۇك ماللار ماگىزىنى، ئاۋانگارت، بەش يولتۇز قۇرۇق-ھۆل مېۋە ھەمكارلىق ماگىزىنى، لىمىن كونا ماللار ھەمكارلىق ماگىزىنى، لىمىن كونا ماللار ھەمكارلىق ماگىزىنى، تاڭ نۇرى مىللىيچە ماللار ھەمكارلىق ماگىزىنى، يېڭى يولتۇز يۇيۇش، بويياش زاۋۇتى، تامغا ئويۇش كوپېراتىپى قاتارلىق كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنى قۇردى. سودىگەرلەر دۇكانلارغا كىرىپ پۇل ۋە ماللىرىنى پايغا قوشتى، پاي پۇلى تەخمىنەن 400 مىڭ يۈەندىن ئېشىپ كەتتى. قارىمىقىدا تەسىس قىلىنغان تور نۇقتىلىرى 120 ئورۇنغا يېتىپ، يىللىق سېتىش سوممىسى 6 مىليون يۈەن بولدى. 1960-يىلى پۈتۈن رايوندا ھەمكارلىق سودا ماگىزىنى (كوپېراتىپ) 12 گە، ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرى 27 گە، خادىملىرى 1428 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ھەمكارلىق ماگىزىنىنىڭ خادىملىرى 978 بولۇپ، ئومۇمىي ئادەم سانىنىڭ 68.49% نى، ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىنىڭ خادىملىرى 450 بولۇپ، ئومۇمىي ئادەم سانىنىڭ 31.51% نى ئىگىلىدى. ھەمكارلىق سودا كەسىپلىرىنىڭ يىللىق سېتىۋېلىش سوممىسى 6 مىليون 440 مىڭ يۈەنگە، سېتىش سوممىسى 5 مىليون 733 مىڭ 200 يۈەنگە يەتتى. 1962-يىلى تېنىشان رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا، رايونغا قاراشلىق كوللېكتىپ سودىلارنىڭ

ھەممىسى شەھەرلىك 1-، 2-سودا ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1979-يىلى جەمئىيەتتىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن رايونلۇق تۈرمۈش بىرلەشمە كوپېراتىپى قۇرۇلدى، رايوندىكى سەككىز مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ، كوللېكتىپ سودا نۇقتىلىرىنى بەرپا قىلدى. دەسلىپىدە قۇرۇلغان سودا ۋە مۇلازىمەت نۇقتىلىرى 20 گە، يىللىق تىجارەت سوممىسى 3 مىليون 910 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 150 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1980-يىلى تۈرلۈك سودا تور نۇقتىلىرى 74 ئورۇنغا كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە يىمەك-ئىچمەك نۇقتىلىرى 31 (مۇسۇلمان ئاشخانىسى 15، خەنزۇ ئاشخانىسى 16)، سودا ئورنى 11، مۇلازىمەت ئورنى 32. مەشغۇلات خادىملىرى 501 نەپەر بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت خادىملىرى 36.5% نى، ئاياللار 81.4% نى، زىيالىي ياشلار 28.6% تەنى ئىگىلىدى. پۈتۈن يىللىق تىجارەت سوممىسى 157 مىليون 140 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1979-يىلدىكىدىن 8.22% ئاشتى. 1981-يىلى رايونلۇق ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كوپېراتىپى قۇرۇلغاندىن كېيىن، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى قۇرۇپ باشقۇرغان كوللېكتىپ تىجارەت تور نۇقتىلىرى 76 ئورۇنغا كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە سودا ئورنى 25، يىمەك-ئىچمەك ئورنى 38، مۇلازىمەت ئورنى 13. مەشغۇلات خادىملىرى 721 نەپەرگە يەتتى. تىجارەت ئومۇمىي كۆلىمى 6762 كۋادرات مېتر بولۇپ، مېھمانخانا كارىۋىتى 726 گە، ئاشخانىلار 725 كە، ساتىراشخانا ئورۇندۇقى 22 گە، مۇنچا يۇيۇنۇش جۇمكى 30 غا، ۋاننىسى تۆتكە، سېلىنغان مەبلىغى 436 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى. شۇ يىللىق سېتىش سوممىسى 2 مىليون 586 مىڭ 300 يۈەن، پايدىسى 181 مىڭ 900 يۈەن بولدى. 1987-يىلىغا كەلگەندە رايونغا قاراشلىق تۈرلۈك كوللېكتىپ كارخانىلىرى 15 كە، يەرلىك مەھسۇلات، تۈرلۈك ماللار، يىمەكلىك، ھاراق-تاماكا، پار-سۇ سايمانلىرى، بەش خىل مېتال، قاتناش، توك، خىمىيە سانائىت مەھسۇلاتلىرى، ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى، كىيىم-كېچەك، باش كىيىم، ئاياغ كىيىم، ھۇنەر-سەنئەت بۇيۇملىرى قاتارلىقلارنى تىجارەت قىلىدىغان نۇقتىلىرى 170 كە، ئاشخانا، ساراي، ساتىراشخانا، سۈرەتخانا قاتارلىق كەسىپلەرنىڭ نۇقتىلىرى 53 كە يېتىپ، 30 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلار 70% نى ئىگىلەيدۇ. يىللىق سېتىش سوممىسى 76 مىليون 688 مىڭ 300 يۈەن بولدى.

شىنخۇا مېھمانخانىسى

شىنخۇا مېھمانخانىسى رايونغا قاراشلىق ئەڭ چوڭ كوللېكتىپ يىمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت كارخانىسى بولۇپ، 1981-يىلى 10-ئايدا قۇرۇلغان. 78 ئىشچى-خىزمەتچىسى بار. ئورنى دېموكراتىيە غەربىي يولىنىڭ ساي يولى ئېغىزىغا جايلاشقان. تىجارەت بىناسى بەش قەۋەت بولۇپ، تىجارەت كۆلىمى 3401 كۋادرات مېتر. بۇنىڭ ئىچىدە ياتاقخانا، مۇسۇلمانلار ئاشخانىسى، خەنزۇ ئاشخانىسى، مال سېتىش ئورنى، ماگىزىن ۋە سانائىت ئۇششاق تاۋارلىرىنى توپ تارقىتىش بازىرى تەسىس قىلىنغان.

1986-يىلى شىنخۇا مېھمانخانىسى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش، ئىقتىسادنى جانلاندۇرۇشنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، مېھمانخانىدىن پايدىلىنىپ سانائىت ئۇششاق مەھسۇلاتلىرىنى توپ تارقىتىش بازىرىنى تۈنجى بولۇپ قۇردى. بۇ بازار يەككە تىجارەتچىلەرنى ئاساس قىلغان ھالدا 12 مىڭ خىلدىن ئارتۇق تۈرلۈك ماللار، كىيىم-كېچەك، ئاياغ، باش كىيىم، ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى قاتارلىق ئۇششاق تاۋارلارنى تۈركۈملەپ ساتتى. 1987-يىلى تىجارەت كىرىمى 586 مىڭ 500 يۈەنگە، پايدىسى 53 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى.

5-پاراگراف خۇسۇسي (يەككە) سودا

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دېخۇانىڭ سودىسىدا ئاساسلىق خۇسۇسي ئىگىلىكتىكى سودا ئاساس قىلىنغا-نىدى. چىڭ سۇلالىسى چېيىنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 23-يىلى (1758-يىلى) چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى تېيانشانىنىڭ شىمالىدىكى قازاق قەبىلىلىرىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن دېخۇادا شايى، چاي، ئات-ئۇلاغ سودىسى-نى يولغا قويىدى. چىڭ سۇلالىسى داۋ گۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 8-يىلى (1928-يىلى)دىن كېيىن بۇ خىل سودا پائالىيىتى تەرەققي قىلىپ خەلق ئىچىدىكى ئاددىي سودا پائالىيىتىگە ئايلاندى. چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى (1976-يىلى) بېيجىڭ، نەنجىڭ ئەتراپىدىكى سودا-سېتىقچى، نامرات پۇقرالار، زوزۇكتاڭ، لىيۇ جىنتاڭلار باشچىلىقىدىكى چىڭ سۇلالىسى ئارمىيىسىگە ئەگىشىپ ئۇرۇمچىگە كەلگەن. ئۇلار كۇندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرى دائىم ئىشلىتىلىدىغان دورىلار قاچىلانغان ساندۇقلارنى ئەپكەش بىلەن كۆتۈرۈپ ھەربىي قىسىمغا ئەگىشىپ تىجارەت قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن چار بازارچىلار دەپ ئاتالغان. چىڭ سۇلالىسى ئارمىيىسى دېخۇانى قايتۇرۇۋالغاندىن كېيىن دېخۇاغا ماكانلىشىپ قالغان. ئۇلار لاپلس ياساپ يايمىچىلىق قىلغاندىن دۇكان سېلىپ تىجارەت قىلغانغا قەدەر تىجارىتى بارغانسېرى رونىق تېپىپ دېخۇا سودىسىنىڭ ئاساسىي كۈچى بولۇپ قالغانىدى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە «سەككىز چوڭ ئائىلە» دەپ ئاتالغان خۇسۇسي سودىكەرلەر بارلىققا كەلگەن. ئۇلاردىن يۇڭ يۈدې بېيجىڭ ۋە گۇاڭجۇدىن كىرگۈزۈلگەن چەرچىن ماللار، تاۋار-دۇردۇن رەختلىرى، دورا ماتېرىياللىرى، ئەپيۇن، بۇغا مۇڭگۈزى، بۆكەن مۇڭگۈزى تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغان بولۇپ، دۇكان خادىمى 30 غا يەتكەن. تۇڭ شېڭخې بېيجىڭ، گۇاڭجۇلاردىن كىرگۈزۈلگەن چەرچىن ماللار ۋە دېڭىز مەھسۇلاتلىرىنى ئاساسلىق ساتقان، شاڭخەي تېمنجىن، بېيجىڭ قاتارلىق جايلارغا سودا شۆبە پېرىۋوت دۇكانلىرىنى، گۈچۈڭ، تۇرپان قاتارلىق جايلارغا تارماق ماگىزىنلىرىنى، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا ماللارنى تارقىتىپ سېتىش دۇكانلىرىنى قۇرغان بولۇپ، دۇكان خادىملىرى 20 نەچچىگە يەتكەن. شېك جۇيۇڭنىڭ سالغان دەسمايىسى تەخمىنەن 23 مىڭ كۈمۈش تەڭگىگە يەتكەن. جۇشىيۇڭ تەخمىنەن 15 مىڭ يۈەنلىك دەسمايە سېلىپ بانكا ئاچقان، خىزمەتچى خادىمى 10 نەچچىگە يەتكەن. فۇچۇمنيۇڭ بۇرۇن كۆكتات تېرىغۇچى دېھقان بولۇپ، چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1886-يە-لى) ئاچچىقسۇ، جاگىيۇ زاۋۇتى قۇرغان، شىنخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن داشىزى يول ئېغىزىغا دۇكان سېلىپ، دېڭىز مەھسۇلاتلىرى، چاي، پىچىنە-پېرمىنك، تۇرلۇك ماللار قاتارلىق بۇيۇملارنى ساتقان. گۇڭ جۇچېڭ، بېيجىڭ ۋە تېمنجىنىڭ كۇندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرىنى كىرگۈزۈپ ساتقان. دېخېكتەي تاۋار-دۇردۇن رەختلىرى، كۇندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرىنى ساتقان، دۇكان خادىمى 10 نەچچىگە يەتكەن. شىن شېڭخې بېيجىڭ ۋە گۇاڭجۇدىن كىرگۈزۈلگەن چەرچىن ماللارنى مەخسۇس ساتقان.

چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 7-يىلى (1981-يىلى) چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى چارروسىيىنىڭ بېسىمغا تىز پۈكۈپ «جۇڭگو-روسىيە ئىلى شەرتنامىسى»نى ئىمزالىدى. چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 21-يىلى (1895-يىلى) دېخۇا شەھرىنىڭ جەنۇبىي تەرىپى «سودا چەمبىرىكى» قىلىپ ئايرىپ بېرىلگەندە، «ئەجنەبىيلەر كوچىسى» (ياڭ خاڭ كوچىسى) دەپ ئاتالغان. شۇ يىلى سەككىز ئورۇنغا چەت ئەل دۆكىنى قۇرۇلغان بولۇپ، ئىمپورت قىلىنغان ماللاردىن رەخت، تۆمۈر، چاي، قىزىل چاي، قەنت، تىۋىت-پاختا، نېفىت، تاماكا، سەرەڭگە ۋە باشقا كۇندىلىك مۇلازىمەت بۇيۇملىرىنى ئاساسلىق سېتىپ، قوي يۇڭى، قوي تېرىسى، ئۇچەي، پاختا، قۇرۇتۇلغان بۇيۇملار، ھايۋانات تېرىسى قاتارلىقلارنى

ئېكسپورت قىلدى. بۇ چەت ئەل دۆكانلىرىنىڭ كۆپىنچىسى بۇلاڭ-تالاڭچىلىققا ئەگىشىپ بېيىغان زومىگەر سودىگەرلەردۇر. روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن، چەت ئەل دۆكانلىرىنىڭ سودىسى ئۆزلىكىدىن كاساتلىشىپ زاۋاللىققا يۈزلەندى. شۇندىن كېيىن شەنشى، خۇنەن، سىچۇەندىن كەلگەن ۋە يەرلىك مىللىي كاپىتالىستلارمۇ دىخۇادا بەس-بەس بىلەن سودا قىلىشقا كىرىشتى. ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن ۋە چەت ئەللەردىن كىرگۈزۈلگەن تاۋارلارنى ھەمدە يەرلىك مەھسۇلاتلارنى، مىللىيچە كوندىلىك تۇرمۇش مۇلازىمەت بۇيۇملىرىنى ساتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە داشىزى ئەتراپىغا تارقىلىپ ماكانلاشقان «تىيەنجىنلىك سەككىز چوڭ ئائىلە»نىڭ دەسمايىسى ئەڭ كۆپ بولۇپ، دىخۇانىڭ سودىسى ئىچىدە تەسىر كۈچى بىرقەدەر چوڭ بولغان. چىڭ سۇلالىسى شۇەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلى (1910-يىلى) ۋاڭ گاۋشىڭ داشىزى ئەتراپىدىكى ئوننەچچە سودا دۆكىنىغا ئوت قويۇۋېتىپ، سەككىز چوڭ ئائىلىنى ھالاكەتكە ئۈچراتتى. شۇندىن كېيىن شەنشى، خۇنەن، خۇبېي قاتارلىق ئۆلكىلەردىن كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ دىخۇادا قۇرغان دۆكانلىرى بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە شەنشىلىك سودىگەرلەرنىڭ دىخۇادا قۇرغان نىڭ دېتاڭ ۋە يۇەن تەيتاڭدىن ئىبارەت بۇ ئىككى دورا دۆكىنىنىڭ نامى چىققان. نىڭ دېتاڭ دۆكىنى بالدۇر تىجارەت باشلىغانلىقى ئۈچۈن ئىناۋىتى تېخىمۇ چوڭ بولغان. خۇنەنلىك سودىگەرلەر ئاچقان چېەن يىشېڭ چاي دۆكىنى، شېڭ خېڭماۋ چايخانىسى ۋە سىچۇەنلىك سودىگەرلەرنىڭ خۇگچۇنيۇەن ئاشخانىلىرىمۇ خېلى نام چىقارغان. دىخۇادىكى ئۇششاق تىجارەتچى ۋە يايمىچىلارنىڭ تەنزە-يايمىلىرى چوڭ چاسا، كىچىك چاسا ، بېڭى كۆۋرۈك (ئوتتۇرا كۆۋرۈك) ، مال بازىرى، نەنمىن قاتارلىق جايلارغا مەركەزلەشكەن بولۇپ (بۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئاۋات جاي نەنمىن بولغان) ، ئازادلىقنىڭ ھارپىسىدا بۇ يەر ھايانكەشلەرنىڭ ھايانكەشلىك قىلىدىغان قاراڭغۇ بازىرىغا ئايلىنىپ قالغان. بۇ جايدا دائىم ھەربىكەت قىلىپ يۈرگۈچىلەر مىڭدەك بولۇپ، ھەر كۈنى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1300—1500 پارچە خىش چاي، 5000 پاشكىدىن كۆپرەك تۇرلۇك تاماكىنى قولدىن قولغا ئۆتكۈزۈپ ھاينىنغا سانتىن. شۇ مەزگىلدە دىخۇادا تۇرلۇك ماللار، پىمەكلىك، كۆكتات، كالا سۇتى، بەش خىل مېتال، پىمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت قاتارلىق سودا تۇرلىرى ۋە بازارلار 800 دىن ئاشقان. بۇ يەككە سودىگەرلەر چەت ئەل ماللىرىنى چەكلەپ، سودا بازارلىرىنى جانلاندۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە مۇئەييەن رول ئوينىغان.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، رايون تەۋەلىكىدىكى يەككە سودا-سانائەتچىلەردىن جەمئىي 1444 ئائىلە، يەككە پىمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلاردىن 414 ئائىلە بار ئىدى. 1951-يىلى يەككە سودا-سانائەتچىلەرگە قارىتا تىزىملاش ۋە تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلىپ، يەككە سودا-سانائەتچىلەر نىڭ قانۇنلۇق مەنپەئىتى قوغداپ قېلىنىپ، بازارلار جانلاندۇرۇلدى. بازارغا سېلىنغان تاۋارلار كۆپەيتىلىپ تىجارەت دائىرىسى كېڭەيتىلدى. يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار، چەرچىن ماللار، تۇرلۇك ئۇششاق ماللار، ئىلمە توقۇلما بۇيۇملار، ئاشلىق، ماي، ھاراق-تاماكا، يەل-يېمىش، كۆكتات، پۇرچاقتىن ئىشلەنگەن پىمەكلىكلەر ۋە تۇرلۇك قوشۇمچە پىمەكلىكلەر سېتىلىپ، ئاممىغا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇلۇپ، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجى قاندۇرۇلدى. 1956-يىلدىن 1957-يىلغىچە، يەككە سودىنىڭ ھەممىسى ھەمكارلىق دۆكانلىرىغا قوشۇۋېتىلدى. 1958-يىلى 19 ھەمكارلىق دۆكىنىدا 266 ئائىلە 284 ئادەم ئىشلىدى. ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىدا 473 ئائىلە 473 ئادەم ئىشلىدى، 1959-يىلى ئالىي ھەمكارلىق ماگىزىنى قۇرۇلدى. قۇرۇلغان سودا ماگىزىنى يەتتىگە، ئادەمى 617 گە، پىمەك-ئىچمەك دۆكىنى ئۈچكە، ئادەمى 292 گە، مۇلازىمەت ماگىزىنى ئالتىگە، ئادەمى 341 گە يېتىپ، ھەرقايسى ماگىزىنلار قارىمىقىدا 254 تور نۇقتا تەسىس قىلىندى. 1961-يىلى دۆلەتنىڭ «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۈقىرى كۆتۈرۈش» فاڭجىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، يەككە سودىنىڭ تەرەققىي

قىلىشغا رۇخسەت قىلىنىپ، شۇ يىلى 1325 ئائىلە سودا قىلىشقا تىزىملاندى. 1963-يىلى 2288 ئائىلىگە تەرەققىي قىلدى. 1964-يىلى يەككە تىجارەتچىلەرگە قارىتا «قاتتىق ئىگىلەش، تەدرىجىي شاللاپ چىقىرىۋېتىش، ئازايتىشقا بولىدۇكى كۆپەيتىشكە بولمايدۇ» دېگەن سىياسەت ئىجرا قىلىنغانلىقتىن، تەمىنلەش مەنبەلىرى ئازىيىپ مال تەمىنلەش يوللىرى چەكلىمىگە ئۇچرىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىگە كەلگەندە يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى سودا بازارلىرىنىڭ ھەممىسى تاقىلىپ پەقەت 93 ئائىلىلا قالدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، «ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش، جانلاندۇرۇش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، يەككە سودا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى سودىنىڭ تولۇقلىمىسى دەپ قارالدى، تەرەققىياتى تېز بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا دۆلەتنىڭ ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنىڭ يەككە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشىغا قارىتا ئېتىبار بېرىش توغرىسىدىكى سىياسىتى يولغا قويۇلدى. 1985-يىلى يەككە تىجارەتچىلەر كۆپەيىپ 6644 ئائىلىگە، سودا بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار 10 مىڭ 96 گە يەتتى. يەككە تىجارەتكە ئوڭايلىق يارىتىش ئۈچۈن، 1984-يىلدىن 1987-يىلغىچە دۆلەت مەبلەغ سېلىش، كوللېكتىپ يەككىلەردىن مەبلەغ توپلاش ئارقىلىق ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ رايون ئىچىدە قىزىل بايراق يولى، ئەدەبىيات-سەنئەت يولى، مال بازىرى، دۆڭكۆۋرۈك، ئۆي-زېمىن ئىدارىسى كوچىسى قاتارلىق بەش ئورۇندا سودا بازىرى ۋە تۆتىنچى كۆۋرۈك قۇشخانا بازىرى، شۇنىڭدەك مېۋە-چىۋە توپ تارقىتىش بازارلىرى بېكىتىلىپ سېلىندى. بۇ بازارلارغا 449 دۇكان، 1103 سېتىش پوكىيى، 808 پوكەيسىز يايما ئورنى، 190 ۋاقىتلىق يايما ئورنى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن يەككە سودا رايون دائىرىسى ۋە تىجارەت ئوبيېكتلىرىنى چەكلەپ قويۇشتىن ھالقىپ چىقىپ، ئىچكىرى جايلاردىكى بىر قىسىم ئۆلكە، شەھەرلەرنىڭ يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرى ۋە يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى يۆتكەپ كېلىپ، رايونىمىزدىكى يېزا ئىگىلىك سودا بازارلىرىدا سېتىشقا باشلىدى. بازارلار خوتەن گىلىمى، يېڭىسار پىچىقى، تۇرپاننىڭ ئۈزۈمى، كۇچانىڭ ئۆرۈكى، قەشقەرنىڭ ئانىرى، بادەمى، چىلىنى، قوغۇن قېقى ۋە قۇرۇق ئۈزۈمى قاتارلىق قۇرۇق-ھۆل مېۋە-چىۋىلىرى بىلەن توشۇپ، بازارلاردىكى تەمىنلەش بىلەن سېتىش ئۇياتلاشتى. 1987-يىلى رايون ئىچىدىكى يەككە سودىگەرلەر 6560 ئائىلىگە، تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار 9740 كىشىگە يېتىپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 3.8% نى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ سانى ئاز سانلىق مىللەت نوپۇسىنىڭ 17.3% نى ئىگىلىدى. شۇ يىلى بۇ بازارلاردىكى ئوبوروت سوممىسى 30 مىليون 730 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

2-باب يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت كەسپى

1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1956-يىلى 2-ئاينىڭ 6-كۈنى ئۈرۈمچى شەھەرلىك يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت شىركىتى رايون ئىچىدە قۇرۇلدى. 1958-يىلىنىڭ بېشىدا مەمۇرىيەت بىلەن كارخانىنى بىرلەشتۇرۇش يولغا قويۇلغاندا، يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت شىركىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ شەھەرلىك مۇلازىمەت ئىدارىسىنىڭ رەھبەر-لىكىگە ئۆتكۈزۈلۈپ بېرىلدى. 9-ئايدا شەھەرلىك يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت جىڭلىبۇسى قۇرۇلدى.

1960-يىل 9-ئاينىك 10-كۈنى تېيانشان رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسى، شەھەرلىك بيمەك-ئىچ-مەك، مۇلازىمەت جىگلىبۇسى چۈشۈرۈپ بەرگەن كىچىك تىپتىكى سودا تور-نۇقتىلىرىدىن 42 نى ۋە 347 ئادەمنى قوبۇل قىلدى. 1962-يىل 8-ئاينىك 1-كۈنى بيمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت جىگلىبۇسى ئاساسىدا بيمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت شىركىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شۇ يىلى رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، تور-نۇقتىلىرى شەھەرلىك بيمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ بىر تۈتاش باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1963-يىلدىن 1987-يىلىغىچە، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى قۇرغان ۋە رايونغا قاراشلىق بيمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت كارخانىلىرىنى ئايرىم-ئايرىم ھالدا مەھەللە ئىش باشقارمىسى، رايونلۇق تۇرمۇش بىرلەشمە كوپېراتىپى، رايونلۇق ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كوپېراتىپى، رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمىتى شىركىتى دەرىجىلەرگە ئايرىپ باشقۇردى.

2-پاراگراف بيمەك-ئىچمەك

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇانىڭ بيمەك-ئىچمەك كەسپىدە بيمەكلىكلەرنى پارچە سېتىش ئاساس قىلىنغان بولۇپ، 100 خىلدىن ئارتۇق ئۇششاق بيمەكلىك تائاملىرى تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئونتۇرا ۋە كىچىك ئاشخانىدىن پەقەت يىگىرمە توققۇزىلا بار ئىدى. بيمەكلىكلەرنى پارچە سېتىش ئورنى ۋە ئاشخانا ئاچقانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئاز سانلىق مىللەتتىن بولۇپ، خەنزۇلار 30% نى ئىگىلەيتتى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، بيمەك-ئىچمەك تىجارىتىنى يەنىلا يەككە تىجارەتچىلەر قىلدى. يەككە سودىغا قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش ھەرىكىتىدە يەككە بيمەك-ئىچمەك سودىگەرلىرى، ھەمكارلىق سودا ماگىزىنلىرىنى تەشكىللەپ قۇرۇشقا ئاكتىپ تۇردە ئىلتىماس قىلدى. 1958-يىل 6-ئاينىڭ 1-كۈنى 13 ئائىلە، 78 ئادەم ئۆزلىرىگە قاراشلىق 16 دۇكان بىلەن دوستلۇق پىششىق بيمەكلىكلەر ھەمكارلىق سودا ماگىزىنىغا قاتناشتى. 1963-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، تېيانشان رايونىدە-كى ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكلىشىپ ئاچقان ئاشخانا سەككىزگە يەتتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، بيمەك-ئىچمەك كەسپى زور دەرىجىدە زىيانغا ئۇچرىدى. ئەنئەنىۋى تېخنىكا ھۈنەرلىرى، تىجارەت ئالاھىدىلىكلىرى ھېتتا ۋۇسكا، دۇكان قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى فېئودالىزمنىڭ، كاپىتالىزمنىڭ، شۇيجۇڭجۇيىنىڭ نەرسىلىرى دەپ قارىلىپ، ھاقارەت ۋە پىپەن قىلىندى. مۇسۇلمانلار بىرىنچى ئاشخانىسى قىزىل قوغدىغۇچىلار ئاشخانىسىغا، خۇڭچۇنيۇەن ئاشخانىسى ئىشچى، دېھقان، ئەسكەرلەر ئاشخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. تاماق ۋە قورۇما تۇرلىرى ئازىيىپ، سۈپىتى تۆۋەنلەپ كەتتى.

جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، بيمەك-ئىچمەك كەسپىدە غايەت زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى. 1985-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، رايون ئىچىدە بيمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتىگە قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئاشخانا 12 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، ئونتۇرا ئاشخانا سەككىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاپتونوم رايون، شەھەر، ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى ۋە ھەربىي رايون قاتارلىق ئورۇنلار قۇرغان مېھمانخانا، رېستۇران ھەمدە بيڭدىن قۇرۇلغان مېھمانخانا، ئاشخانا شۇنىڭدەك رايون-مەھەللە قۇرغان بيمەك-ئىچمەك نۇقتىلىرى شەھەر رايونىدىكى چوڭ-كىچىك كوچىلارغا تارقالغان، بولۇپمۇ چوڭ-كىچىك تۆت كوچا ئەتراپىغا ئەڭ زىچ مەركەزلەشكەن. خۇڭچۇنيۇەن ئاشخانىسى، نان شورپا ئاشخانىسى، كاۋاپخانا، خەلق مېھمانخانىسى، ئىسلام

رېستۇرانى، يۇخۇاشياق تاتلىق پيمەكلىكلەر دۇكىنى قاتارلىق دۇكان-ئاشخانىلار داشزىنىك ئاۋات جايغا زىچ ئورۇنلاشقان بولۇپ، ھەرقايسى جايلاردىن كەلگەن مېھمانلارنى ئۆزگىچە ئالاھىدە مېزىلىك تائاملىرى بىلەن كۈتۈۋالىدۇ. خۇڭچۇنيۇەن ئاشخانىسىنىك جۇڭگوچە، غەربچە تائاملىرى، خەلق ئاشخانىسىنىك تېمەنجىن داڭلىق مانتىسى، ئىسلام رېستورانىنىك گۆشلۈك پولوسى، پېتىر مانتىسى، يۇ خۇاشياق تاتلىق پيمەكلىكلەر ئاشخانىسىنىك يۇمنشياۋ، پېچىنىسى، كاۋاپخانىنىك كاۋىپى، تونۇر كاۋىپى، يەل قازان گۆشى ھەمدە نان شورپا ئاشخانىسىنىك نان شورپىسى قاتارلىقلار خېرىدارلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەن.

بىرىنچى، داڭلىق ئاشخانىلارنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

1. خۇڭچۇنيۇەن ئاشخانىسى

خۇڭچۇنيۇەن ئاشخانىسىنىك بۇرۇنقى نامى «شىڭخۇاسۇن» ئىدى. بۇ ئاشخانىنى 1904-يىلى ۋاڭ يېچۇەن ئېچىپ، پەسىللىك ئۇششاق پيمەكلىكلەر ۋە ئەرزان باھالىق تاماقلارنى ساتقان. 1940-يىلى كۇزدە ئاشخانىنىك نامى «خۇڭچۇنيۇەن» گە ئۆزگەرتىلىپ، ھەممە يەرنىك قورۇملىرىنى قورۇپ سېتىپ، ھاراق زىياپەتلىرىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغاچقا، شەھەردىكى بىردىنبىر سىچۇەن داڭلىق سەي قورۇملىرى ئاشخانىسىغا ئايلانغان. كېيىن تىجارەت باشقۇرۇش ياخشى بولماي 1947-يىلى كۇزدە تىجارىتى توختاپ قالغان. 1949-يىلى يازدا قايتا تىجارەت باشلىغان. ئازادلىقتىن كېيىن «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى جەريانىدا تاپشۇرۇلمىغان دۆلەت بېجىنى تۆلىگەچكە داۋاملىق تىجارەت قىلىشقا قۇدرىتى يەتمەي تىجارەت توختاتقانلىقىنى ئېلان قىلغان. 1952-يىلى دۆلەت قەرز پۇلى بېرىپ يۆلگەنلىكتىن 8-ئاينىك 1-كۈنى تىجارىتى ئەسلىگە كېلىپ، 1957-يىل 1-ئاينىك 1-كۈنى رەسمىي دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1958-يىلى 11-ئايدا ئاشخانا ئورنى دېموكراتىيە يولىدىكى سابىق سودا سانائەتچىلەر بىرلەشمە ئىش بېجىرىش بىناسى ئېچىگە كۆچۈرۈلگەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە بۇ ئاشخانىنىك «خۇڭچۇنيۇەن» دېگەن ئىسمى ئېلىپ تاشلىنىپ، ئىشچى، دېھقان، ئەسكەرلەر تاماقخانىسىغا، ئايرىم-ئايرىم قورۇما قورۇش، داش قازاندا بىراقلا قورۇماقورۇشقا ئۆزگەرتىلگەن.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، خۇڭچۇنيۇەننىك بۇرۇنقى نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، دۆلەتتىن مەبلەغ ئاجرىتىپ بېرىش ۋە قەرز پۇلى ئېلىش ئارقىلىق يېڭىدىن بەش قەۋەتلىك بىنا سالدى. تىجارەت كۆلىمى 5688 كۋادرات مېتر بولۇپ، بۇنىك ئېچىگە جۇڭگوچە، غەربچە تائاملار بۆلۈمى ۋە ياتاق بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1985-يىلى تىجارەت سوممىسى 2 مىليون 580 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 107 نەپەرگە يەتتى. بۇنىك ئېچىدە ئۈچ نەپەر بىرىنچى دەرىجىلىك، بەش نەپەر ئىككىنچى دەرىجىلىك، 12 نەپەر ئۈچىنچى دەرىجىلىك ئاشپەز بولۇپ، داڭقى چىققان ئالاھىدە دەرىجىلىك ئاشپەز لى جېنشىك، داڭلىق ئۈستا ئاشپەز جۇ شيەنمىك قاتارلىق ئاشپەزلەرمۇ خۇڭچۇنيۇەن ئاشخانىسىدا ئاشپەزچىلىك خىزمىتى بىلەن كۆپ يىل شۇغۇللانغان. 1987-يىلى ئىشچى-خىزمەتچىسى 242گە، ئاشخانا كۆلىمى 950 كۋادرات مېتىرغا، ئاشخانا ئورۇندۇقى 600 گە، تىجارەت كىرىمى 3 مىليون 120 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 310 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

2. ئىسلام رېستۇرانى

ئىسلام رېستۇرانىنىك بۇرۇنقى ئىسمى «مۇسۇلمانلار بىرىنچى ئاشخانىسى» بولۇپ، دۆلەت مەبلىغى بىلەن سېلىنىپ، 1955-يىل 8-ئاينىك 1-كۈنى پۈتۈپ تىجارەت باشلىغان، ئاساسلىقى مىللىيچە ئاددىي يىمەكلىك، كالا، قوي گۆش قورۇملىرى، نان تۆگۈرۈلگەن شورپا قاتارلىق تاماق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغان. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، ئەنئەنىۋى تېخنىكا ھۈنەرلىرى، تىجارەت ئالاھىدە-

لىكلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، قىزىل قوغدىغۇچىلار ئاشخانىسىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1968-يىلى 10-ئايدا ئاشخانا تىجارەت ئورنىنىڭ كۆپ قىسمى قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ ياتاقخانىلىرىغا ئۆزگەرتىلگەچكە، تىجارەت باشقۇرۇشى قالايمىقان بولۇپ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى تۆۋەنلەپ كەتكەن.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تىجارەت ئالاھىدىلىكى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، ئۇنۇمى يىلدىن يىلغا ياخشىلاندى. بولۇپمۇ 1985-يىلى رېمونت قىلىش ۋە زىننەتلەش ئارقىلىق زال ئىچى پۈتۈنلەي يېڭىچە تۈسكە كىرگۈزۈلدى. شۇ يىلى رېستۇران ئۆزگەرتىلىپ، تىجارەت كۆلىمى كېڭەيتىلىپ 968.6 كۋادرات مېترغا يەتتى. ئالدى-كەينى بىناسىغا جەمئىي تۆت تىجارەت بۆلۈمى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئالدى بىناسىدا مىللىيچە تائاملاردىن پولو، قورۇمىلار ۋە ئەرزان تاماقلار ۋە تۈرلۈك زىياپەتلەرنى تەييارلايدۇ. كەينى بىناسىغا چەت ئەللىكلەرنى كۈتۈۋېلىش رېستۇرانى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، غەربچە كۆپ خىل قورۇمىلار سېتىلىدۇ. مەزكۇر ئاشخانا پىشۇرغان شىنجاڭنىڭ يەرلىك ئالاھىدىلىكىگە ئىگە مېزىلىك تاماقلار جۇڭگو ۋە چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. 1985-يىلى ئاشخانىنىڭ تىجارەت سوممىسى 750 مىڭ يۈەنگە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 85 نەپەرگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 50. ئۇنۇڭ دەرىجىسى يۇقىرى ئاشپەز ئۇستىلار 12. داڭلىق ئۇستا ئاشپەز ماجىكتاڭ، تۇراخۇن قاتارلىقلار بۇ ئاشخانىدا كۆپ يىل ئىشلىگەن.

ئىككىنچى، داڭلىق تائاملارنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

1. كاۋاپ

كاۋاپ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ياقتۇرۇپ يەيدىغان مېزىلىك تائام بولۇپ، ئۇ ئۆزگىچە ئالاھىدە زىرە پۇرۇقى بىلەن جۇڭگو ۋە چەت ئەللىك مېھمانلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ. پىشۇرۇش ئۇسۇلى: يېڭى يۇمران قوي گۆشىنى مېيىدىن قوشۇپ قېلىن ھەم نېپىزلىكىنى ماسلاشتۇرۇپ تەكشى يانتۇ توغراپ، كراخمال، تۇخۇم ۋە چېپىلغان باش پىياز قىيامى بىلەن مۇجۇپ ئارىلاشتۇرۇپ، زىققا قاتار ئۆتكۈزۈپ، ئالاھىدە ياسالغان كاۋاپدانغا تەكشى تىزىپ، سۇس ئوتقا قاقلاپ، زىرە كۆپرەك، دارى-دارمان، ئۇۋاق قىزىلموچ ۋە تۇز مۇۋاپىق سېپىپ پىشۇرۇلىدۇ، ئۇدۇللۇق پىشۇرۇلۇپ ئۇدۇللۇق يېيىلىدۇ.

2. تونۇر كاۋىپى

تونۇر كاۋىپى شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مېزىلىك داڭلىق تائاملىرىنىڭ بىرى. پىشۇرۇش ئۇسۇلى: ئالدى بىلەن ئىككى ياشلىق ساغلام پاخلاننى تاللاپ بوغۇزلاپ، گۆشىنى پۈتۈن چىقىرىپ، سۇ تەركىبىنىڭ ئېقىپ چىقىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، يۇمشاق ھەم مېزىلىك پىشۇرۇش ئۈچۈن، زەنجۈىل، تۇخۇم، ئۇۋاق زىرە قاتارلىق دورا-دەرمانلاردىن تەييارلانغان شىرە پۈتۈن قوي گۆشىنىڭ ھەممە يېرىگە تەكشى سېپىلىدۇ، ئاندىن قىزدۇرۇلغان تونۇرغا سېلىنىپ، بىر سائەتتىن كۆپرەك قاقلانسا بولىدۇ. پىشۇرۇلغان تونۇر كاۋىپى قىزغۇچ ئالتۇن رەڭدە، گۆشى يۇمشاق-مېزىلىك بولۇپ، خۇشپۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرىدۇ. تونۇر كاۋىپىنىڭ رەڭگى ۋە تەم-پۇرىقى ئېسىل بولۇپلا قالماستىن، بەلكى سەنئەت شەكلىگىمۇ ئېتىبار بېرىلىدۇ. مېھمانلارغا تارتىلغاندا، تونۇر كاۋىپىنىڭ مۇڭگۈزىگە قىزىل لاتا تۇگۈنچىكى تاقاپ، ئاغزىغا بىر تۇتام يېشىل ئوت چىشلىتىپ، تاۋاققا تىزلاندۇرۇپ قويۇلغاچقا، تۇرقى چىرايلىق بولۇپ، خۇددى تىرىكتەك تۇيغۇ بېرىدۇ.

3. پولو

پولو ئۇيغۇرلار ۋە شىنجاڭدىكى باشقا مىللەتلەر ياقتۇرۇپ يەيدىغان مېزىلىك تائام. ئېتىش ئۇسۇلى: ئالدىن تەييارلانغان ئۇستىخانىلىق قوي گۆشىنى سۇ بىغى قىزىدۇرۇلغان قازاندا سۇيىي قۇرۇغىچە قورۇپ،

پىياز، قەلەمچە قىلىنغان سەۋزە، ئۇۋاق زىرە، تۇز سېلىپ سەۋزىسى يۇمشىغىچە قورۇغاندىن كېيىن، سۈيىنى تەڭشەپ يۇيۇلغان گۇرۇچنى ئۈستىگە تۆكۈپ، قازان تۇۋىقىنى چىڭ يېپىپ، سۇس ئوتتا دۈملەپ پىشۇرۇلىدۇ.

4. نان

نان ئۇيغۇر مىللىتى قاتارلىق قېرىنداش مىللەتلەر ياقتۇرۇپ يەيدىغان ئۇن يېمەكلىكى. ناننىڭ تۈرى كۆپ خىل بولۇپ، ھەرقايسىسىنىڭ يېيىلىش ئورنى ئوخشاش بولمايدۇ. «قەمەك نان»، «شىرمان نان» قاتارلىقلار چوڭ نانلار قاتارىغا كىرىدىغان نان بولۇپ، ئاساسلىقى ھېيت-بايرام ۋە توي-تۆكۈنلەردە يېيىلىدۇ؛ «توغاچ» ۋە «قاتلىما» قاتارلىقلار كىچىك نانلار بولۇپ، ئېلىپ يۈرۈشكە قولايلىق بولغانلىقى ئۈچۈن، كىشىلەر تەرىپىدىن يول ئوزۇقى دەپ ئاتالغان. بولكىدىنمۇ قېلىن يېقىلىدىغان «گىردە» نېنى، قوتۇرماچتىنمۇ نېپىز يېقىلىدىغان «خەيرەك» نېنىنى ھەمدە قىيمىسىز يېقىلىدىغان «كاكچا» نانلىرىنى پىشۇرۇش ئۇسۇلى ئاددىي بولغاچقا، ئائىلىلىكلەرنىڭ ئاممىباب ئاددىي تامىقى بولۇپ قالغان. گۆش نان، بۇ نان ئاشخانىلاردا خېرىدارلار ئەڭ ياقتۇرۇپ يەيدىغان تائاملارنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

نان ئادەتتە ئاق ئۇندا خېمىر يۇغۇرۇلۇپ قاقلاپ پىشۇرۇلىدۇ، ئايرىم ساندىكىلىرى كۆممە قوناق ۋە قىزىل قوناق ئۇنلىرى بىلەنمۇ يېقىلىدۇ. ئۇيغۇر مىللىتى ئىچىدىكى ناۋاي ئۇستاملارنىڭ نان يېقىش ماھارىتى ئۆزگىچە بولۇپ، خېمىرنى مەلۇم مىقداردا كالا سۈتى، سۇمېيى قوشۇپ يۇغۇرۇپ چەيلەپ بولدۇرغاندىن كېيىن، ناننىڭ ئوڭ يۈزىگە كۈنجۈت بىلەن پىياز قىيمىسىنى سۈرۈپ، سول يۈزىگە ئازراق تۇز سۈيى سېپىپ ئالدىن قىزدۇرۇپ قويۇلغان تونۇر يۈزىگە يېقىلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن نان يېقىلغان تونۇرنىڭ قالدۇق ئوتۇن چوغى ئىچىدە بىۋاسىتە قاقلىنىپ پىشۇرۇپ چىقىلىدۇ. قاقلاپ پىشۇرۇلغان نان مېزىلىك ھەم تەملىك بولىدۇ. نان يەنە سۇ تەركىبى ئاز، قېتىپ قېلىشتىن قورقمايدىغان، ئوڭاي كۆكۈرۈپ قالمايدىغان، ساقلاشتا قولايلىق بولغان ئالاھىدىلىكلەر ئىگە. نان ئۇيغۇر خەلقى ياقتۇرۇپ يەيدىغان يېمەكلىك بولۇپ قالماستىن، بەلكى قازاق، ئۆزبېك، تاجىك، قىرغىز، خۇيزۇ، خەنزۇ قاتارلىق ھەر مىللەت خەلقلىرىمۇ ياقتۇرۇپ يەيدىغان ئاساسلىق يېمەكلىكتۇر.

3-پاراگراف ساراي-مېھمانخانىلار

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇانىڭ مېھمانخانا كەسپى ئات-ئىشەك ھارۋىكەشلىرى دەڭلىرىدىن باشلانغان بولۇپ، شاۋشىمىننىڭ سىرتىدا خۇئېنيۈەن، سۇڭ فۇچېڭنىڭ ئات ھارۋا دەڭى، نەنمىننىڭ سىرتقى تەرىپىدە سىيىت، مازۇڭيى، گاجىنفۇلارنىڭ ئات ھارۋا دەڭلىرى بار ئىدى. شېڭ شىسەي ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدە ئۇزۇن يوللۇق ترانسپورت مال توشۇش كەسپى بىرقەدەر تەرەققىي قىلىپ، مەخسۇس سودا كەسپىگە مۇلازىمەت قىلىدىغان مال-سودا سارايلىرى بارلىققا كەلدى. بۇ سارايلارنىڭ كۆپىنچىسى دۆڭكۆۋرۈك ئەتراپىغا جايلاشقان. بۇنىڭ ئىچىدە ئابلىز ئاچقان خوتەن سارىيى، لياڭ جىپىڭ ئاچقان دېجۇ سارىيى قاتارلىقلار بار بولۇپ، بۇ سارايلار پەقەتلا ئۆتكەن-كەچكەن سودىگەرلەرنىلا كۈتەتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن قاتناش-ترانسپورت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، دۆڭكۆۋرۈككە يولۇچىلار گەرەجى قۇرۇلۇپ، ئات-ھارۋا دەڭلىرى بارا-بارا يولۇچىلار ياتىدىغان كىچىك تىپلىق سارايغا ئايلاندى. 1956-يىلى ئىككى رايوندا ئات-ھارۋا دەڭلىرىدىن 11ى، كىچىك تىپلىق سارايلاردىن يەتتىسى بار ئىدى. 1965-يىلى تيانشان رايوندا شەھەرلىك يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت شىركىتى باشقۇرىدىغان سارايدىن 52 سى، يەنى ئىتتىپاق سارىيى، قۇياشقا تەلپۈنۈش سارىيى بارئىدى. بۇندىن باشقا يەنە ئىشلەپچىقىـ

رىش-قۇرۇلۇش بىكتۇەنى قۇرغان خەلق مېھمانخانىسى ۋە ئۇچ ئات ھارۋا دەكى بار.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە مېھمانخانا كەسپىلىرى ئوخشاشلا ئوكۇشسىزلىققا ئۇچراپ، قائىدە-تۈزۈملەر بۇزۇپ تاشلانغانلىقتىن، باشقۇرۇش قالايمىقان بولۇپ مۇلازىمەت ساپاسى تۆۋەنلەپ كەتتى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن مېھمانخانا كەسپىنىڭ تەرەققىياتى برقەدەر تېز بولدى. 1981-يىلى تيانشان رايونىدىكى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى باشقۇرغان مېھمانخانىلاردىكى ياتاق كارىۋتى 726گە يەتتى. 1983-يىلى تيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى باشقۇرغان مېھمانخانا بەشكە يەتتى. 1985-يىلى تيانشان رايونىدىكى بيمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتىگە قاراشلىق مېھمانخانا يەتتىگە، ياتاق كارىۋتى جەمئىي 1237گە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 237گە يەتتى. شۇنىدىن كېيىن كەڭ يولۇچىلارنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇپ، مېھمانخانا كەسپىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، بيمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى رايون ئىچىدە يەنە خۇڭچۇنيۈەن ئاشخانىسىنىڭ ساراي بۆلۈمى، خەلق مۇنچىسىنىڭ ساراي بۆلۈمى، ئىتتىپاق مېھمانخانىسىنىڭ ساراي بۆلۈمى، قىزىلتاغ مۇنچىسىنىڭ ساراي بۆلۈمى ۋە غالىبىيەت ساربىينى بېكىدىن قۇردى ۋە ئۆزگەرتىپ قۇردى. بۆلاردىن باشقا رايون ئىچىدە يەنە چەت ئەللىكلەر مېھمانخانىسى، مۇھاجىرلار مېھمانخانىسى، بوغدا مېھمانخانىسى، تەنتەربىيە مېھمانخانىسى، چېگرا رايون مېھمانخانىسى، خۇڭيەن مېھمانخانىسى، بەيخۇاسۇن مېھمانخانىسى، تيانشان ساربىيى قاتارلىق بىر تۈركۈم يۇقىرى ھەم ئوتتۇرا دەرىجىلىك مېھمانخانىلار بولۇپ، بۇ مېھمانخانىلاردىكى ياتاق كارىۋات سانى 3079 گە يەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە رايونىمىزدا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار قۇرغان مېھمان كۈتۈش، مەھەللە ۋە شەخسلەر ئاچقان مېھمانخانىلار كۆپ يىلدىن بۇيان ساقلىنىپ كېلىۋاتقان ياتاقتا يېتىش تەس بولۇش مەسىلىسىنى ئاساسىي جەھەتتىن ھەل قىلدى.

ئاساسلىق مېھمانخانىلارنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

1. چەت ئەللىكلەرنى كۈتۈۋېلىش مېھمانخانىسى

چەت ئەللىكلەرنى كۈتۈۋېلىش مېھمانخانىسى ئۇرۇمچىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي تەرىپىدىكى شەھەردىن يەتتە كىلومېتر يىراق بولغان يېيىكدى دېگەن جايدا، كۆلىمى 30 مىڭ كۋادرات مېتر‌غا يېقىن بولۇپ، ياتاق كارىۋتى 230گە يېتىدۇ. مېھمانخانىنىڭ ئىگىلىكەن يېرى 700 مو بولۇپ، مېھمانخانا رايونىدا شامالدىن مۇداپىئە كۆرۈش دەرىخى، مەنزىرە دەرىخى، مېۋىلىك دەل-دەرەخلەر 4000 تۈپتىن كۆپرەككە يېتىدۇ. 18 گۈلزار، ئالتە مو چىمەنزار بولۇپ، ياز ۋە كۈز پەسىللىرى دەل-دەرەخ، گۈل-گىياھلار ھەممە جاينى قاپلاپ تۇرىدۇ. مېھمانخانىنىڭ قۇرۇلۇش ئەسلىمىلىرى ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە. بولۇپمۇ 10-بىنانىڭ ئىچى-سىرتىنىڭ بېزىلىشى شەرقتىكى مىللەتلەرنىڭ قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولۇپ، ھازىرقى زامان ئوت ئۆچۈرۈش ئەسلىمىلىرى، سىگنال بېرىش، ھاۋا تەكشەش ئەسلىمىلىرى ئورنىتىلغان. ئىچىگە زوڭتۇڭ ياتاقخانىسى، مەسچىت ئۆيلىرى قاتارلىقلار ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، شىنجاڭدا جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىن كەلگەن، تۇرمۇش ئادىتى ۋە ئېتىقادى ئوخشاش بولمىغان مېھمانلارنى كۈتۈۋالىدىغان ئالىي دەرىجىلىك مېھمانخانا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 1987-يىلى ياتاق ئۆيى 84 ئېغىزغا، ياتاق كارىۋتى 206گە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 214 گە يەتكەن، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىسى 76 نەپەر.

2. مۇھاجىرلار مېھمانخانىسى

مۇھاجىرلار مېھمانخانىسى جەنۇبىي شىنخۇا يولىغا جايلاشقان بولۇپ، ئېگىزلىكى 17 قەۋەت، 3.

53 مېتر كېلىدۇ. ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 1500 كۋادرات مېتر، قۇرۇلۇش كۆلىمى 11 مىڭ 900 كۋادرات مېتر بولۇپ، بىنانىڭ سىرتقى گەۋدىسى كۆركەم-چىرايلىق، ئىچىگە ئورنىتىلغان ئەسلىھەلەر ھەشىمەتلىك بولۇپ، 600 ياتاق كارىۋىتى بار. 1985-يىلى جەمئىي كۈتۈۋالغان مېھمان 16 مىڭ 637 كىشى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە جۇڭگولۇق مۇھاجىرلار، شياڭگاڭ، ئاۋمن، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار، چەت ئەل تەۋەلىكىدە-كى جۇڭگولۇقلار 492 كىشى، چەت ئەللىك مۇھاجىرلار 2713. 1987-يىلى ئۆيلىرى 300 ئېغىزغا، ياتاق كارىۋىتى 610گە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 300گە يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 85 نەپەر.

3. بوغدا مېھمانخانىسى

بوغدا مېھمانخانىسى 1984-يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، شەھەر مەركىزىدىكى نۇرلۇق يولنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا جايلاشقان. كۆلىمى 12 مىڭ 700 كۋادرات مېتر بولۇپ، 510 ياتاق كارىۋىتى بار. مېھمانخانىنىڭ ياسلىش شەكلى ئالاھىدە چىرايلىق، ئىچى ھەشىمەتلىك بېزەلگەن. ياتاق ئۆيلىرى ئازادە ھەم ھوزۇرلۇق بولۇپ، ياتاق ئا، ب، س دىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىگە ئايرىلغان. ئا دەرىجىلىك ياتاق ئۆيىگە مېھمان كۈتۈش ئۆيى، ياتاقخانا، مونچا، تېلېفون، رەڭلىك تېلېۋىزور، شامالدۇرغۇچ قاتارلىق ئەسلىھەلەر ئورۇنلاش-تۇرۇلغان. مېھمانخانا ئىچىگە جۇڭگوچە، غەربچە ۋە مۇسۇلمان ئاشخانىسى ئورۇنلاشتۇرۇلغان. مېھمانلارغا قولايلىق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن، يەنە مۇلازىمەت بۆلۈمى، ساتىراشخانا ھەمدە كىرا ئاپتوموبىللىرىنى، پويىز ئايروپىلان بېلەتلىرىنى ئالدىن تىزىملىتىپ سېتىۋېلىش قاتارلىق مۇلازىمەت تۈرلىرى تەسىس قىلىنغان.

1987-يىلى ياتاق ئۆيلىرى 186 ئېغىزغا، ياتاق كارىۋىتى 435گە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 273گە يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىسى 15 نەپەر.

1987-يىلى تيانشان رايونى تەۋەلىكىدىكى ئاساسلىق مېھمانخانىلارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-3-2-7

ئورنى	مۇلۇكچىلىك خاراكتېرى	باشقۇرۇلۇش تەۋەلىكى	تىجارەت باشلىغان ۋاقتى	ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانى		كارىۋات سانى	ئۆي سانى	نامى
				ئاز سانلىق مىللەتلەر	جەمئىي			
يەشمن يولى 60-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئاپتونوم رايونلۇق ئورگان ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى	1954-يىلى	76	214	206	84	چەت ئەللىك مېھمانلار-نى كۈتۈۋېلىش مېھمان-خانىسى
يەشمن يولى 62-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئاپتونوم رايونلۇق سايا-ھەتچىلىك ئىدارىسى	1982-يىلى	40	150	300	150	دوستلۇق مېھمانخانىسى
شىمالىي شىنخۇا يولى 108-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ھۆ-كۈمەت ئىشخانىسى	1975-يىلى	35	179	344	141	قىزىل تاغ مېھمانخانىسى
جەنۇبىي شىنخۇا يولى 51-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئاپتونوم رايونلۇق مۇھا-جىرلار ئىشلىرى ئىشخانا-سى	1984-يىلى	85	300	610	300	مۇھاجىرلار مېھمانخانا-سى
غەربىي ئارقا كوچا 81-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	شىنجاڭ ھەربىي رايونى	1984-يىلى	2	902	289	115	خۇڭيەن مېھمانخانىسى

نامى	ئورنى	مۇلۇكچىلىك خاراكتېرى	بلىشقۇرۇلۇش تەۋەلىكى	تىجارەت باشلىغان ۋاقتى	ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانى		كارۋات سانى	ئورۇن سانى
					ئاز سانلىق مىللەتلەر	جەمئىي		
جۇڭشەن يولى 104-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	بىگئۇمن پىزا ئىگىلىك 6-دېۋىزىيىسى		1986-يىلى	8	70	217	90
خەلق يولى 3-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئالپتونوم رايونلۇق تەتقىقات بىيە كومىتېتى		1984-يىلى	40	78	380	113
شەرق شامىلى يولى 14-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئالپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى		1952-يىلى	46	171	500	126
نۇرلۇق يولى 10-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	شىنجاڭ ھەربىي رايونى		1984-يىلى	15	273	435	186
دېموكراتىيە يولى 32-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىر-ئىمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت شىركىتى		1955-يىلى	4	158	329	121
دېموكراتىيە يولى 12-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىر-ئىمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت شىركىتى		1904-يىلى	8	187	320	112
جۇڭشەن يولى 141-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	بىگئۇمن سودا ئىدارىسى		1959-يىلى	10	114	464	147
جەنۇبىي شىنخۇا يولى 21-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	بىگئۇمن پىزا ئىگىلىك 9-دېۋىزىيىسى		1984-يىلى	13	247	458	142
جەنۇبىي شىنخۇا راۋىنى 52-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	ئالپتونوم رايونلۇق چارۋىچىلىق ساناقىت سودا بىرلەشمە كارخانا بلىش شىركىتى		1986-يىلى	52	215	320	70
يەتتىمن يولى 32-قورۇ	دۆلەت ئىگىلىكى	شىنجاڭ ھەربىي رايونى		1977-يىلى	12	1040	960	480

4-پاراگراف ساتىراشچىلىق

دىخۇانلىق ساتىراشچىلىق كەسپى چاچ چۇشۇرىدىغان ئېپكەشچىلەردىن باشلانغان. جۇڭخۇا مىنگو-نلىك 22-يىلى (1933-يىلى)، دىخۇادا ئۇيغۇر، خۇيزۇ، خەنزۇلار ئاچقان ساتىراشخانىلار 50گە، ساتىراشلار 150گە (ئەپكەش كۆتۈرۈپ يايما بېيىپ ساتىراشچىلىق قىلغانلار، كوچىلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ ساتىراشچە-لىق قىلىدىغانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) يەتكەن. ساتىراش ياقۇپ تېيانشان مېھمانخانىسىنلىك يان تەرىپىگە بىرىنچى بولۇپ مىللىيچە ساتىراشخانا قۇرغاندىن كېيىن، ئۇيغۇر، خۇيزۇلار ئاچقان ساتىراشخانىلار ئۇزلۇكسىز كۆپەيگەن. بۇ ساتىراشخانىلار ئالدىدىكى تاياقتا قاپاق ئېسىپ قويۇشنى (مونچىسى بارلىقىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ)، قاپاقنىڭ ئاستى تەرىپىگە ئىنچىكە قىزىل پۇرۇچ چىگىپ قويۇشنى (چاچ ئېلىشقا ۋەكىللىك قىلىدۇ) ئۆزىگە بەلگە قىلغان. بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى يېپۇ كوچىسى، شاۋشىمىن مەھدىاھلار كوچىسى، جاڭ ئەن كوچىسى، مال بازىرى، چوڭ كۆۋرۈك، نەنمن ئەتراپىغا جايلاشقان. خەنزۇلار ئاچقان ساتىراشخانىلارنىڭ كۆپىنچىسى چوڭ-كىچىك تۆت كوچا ئەتراپىغا مەركەزلەشكەن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خەن چىڭ ئەر-خوتۇن ئاچقان چىڭيۇ ساتىراشخانىسى ھەممىدىن بۇرۇن ئېچىلغان بولۇپ، ئايالى چىڭ

ۋېنشۇ شىنجاڭدا ساتىراشچىلىق ھۇنىرىنى ئەڭ بۇرۇن ئۆگەنگەن ئايال ساتىراش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئازادلىقتىن كېيىن 1954-يىلى ساتىراشچىلىق كوپىراتىپى قۇرۇلدى، دۇكان ئورنى ھازىرقى ئۈچ يۇلتۇز رەسمىخانىسىنىڭ ئۈدۈلىدا ئىدى. 1956-يىلى شەخسلەر ئاچقان 30 دىن ئارتۇق ساتىراشخانا تۆت كوپىراتىپ بولۇپ قۇرۇلدى. 1958-يىلى بۇ تۆت ساتىراشچىلىق ھەمكارلىق كوپىراتىپى بىرلەشتۈرۈلۈپ بىر ھېسابات بىرلىكى ئورنى قىلىنىپ، قارىمىقىدا تۆت چوڭ گۇرۇپپا بۆلۈندى. 1960-يىلى 1-، 2-چوڭ گۇرۇپپا (83 ئادەم) نى بىرلەشتۈرۈپ 11 دۇكان قىلىپ، ئىسمى تېنىشان ساتىراشچىلىق ھەمكارلىق كوپىراتىپىغا ئۆزگەرتىلدى. 1958-يىلى 4-ئاي ۋە 8-ئايلاردا ئالدى-كېيىن بولۇپ بەش دۆلەت ئىگىلىكىدىكى قۇرۇلۇپ، ئادەمى 45 گە يەتتى. 1962-يىلى كوپىراتىپ يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1961-يىلى تېنىشان رايونلۇق سودا شۆبە ئىدارىسى قارىمىقىدىكى ساتىراشخانا 24 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئۈچ، شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلىدىغىنى بىر، ھەمكارلىق كوپىراتىپى 20. 1964-يىلى ئاۋات تۆت كوچا ئەتراپىغا ساتىراشچىلىق مەركىزى دۇكىنى سېلىنىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە چاچ قۇرۇتۇش، چاچنى بۇدۇر قىلىش قاتارلىقلار «فېئودال-لىزمنىڭ، كاپىتالىزمنىڭ، شيۇجېڭجۇيىنىڭ ماللىرى» دەپ قارىلىپ، ھاقارەت قىلىنىپ ۋە چەتكە قېقىلىپ، ساتىراشچىلىق تىجارىتىگە سەل قارالغانلىقتىن، كىرىمى ئازىيىپ كەتتى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ساتىراشچىلىق كەسپى گۈللەپ ياشنىدى تەرەققىيات يولىغا تەدرىجىي يۈزلەندى. 1978-يىلى، چاچ بۇدۇر قىلىش ئەسلىگە كەلدى، 1979-يىلى چاچنى توك بىلەن بۇدۇر قىلىش، خىمىيىۋى بىرىكمىلەرنى سۈرۈپ بۇدۇر قىلىشقا تەرەققىي قىلدى. 1981-يىلى رايونغا قاراشلىق ساتىراشخانىلاردا 22 ساتىراش ئۇرۇندۇقى بار بولدى. 1985-يىلى تېنىشان ساتىراشچىلىق كوپىراتىپى تەرەققىي قىلىپ 22 دۇكانغا، ئىشچى-خىزمەتچىسى 263 گە، تۆمۈر ھەرىكەتچان يۆلەنچۈك ئورۇندۇق 167 گە، مۇقىم مۇلكى 116 مىڭ 800 يۈەنگە، كۆچمە مەبلىغى 91 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1987-يىلىغا قەدەر كوللېكتىپ، شەخسلەرنىڭ ساتىراشخانىلىرى بىرقەدەر كۆپەيىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇشىغا قولايلىق يارىتىلدى.

5-پاراگراف مۇنچا، سۇرەتخانا، ۋەكالىتەن سېتىش، تامغا ئويۇش كەسپلىرى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دېخۇانىڭ مۇنچا كەسپىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىشلىتىشكە ئادەتلەنگەن قاپاق ئېسىپ قويۇپ يۇيۇنۇش ئاساس قىلىنغان. ئۆيلەرنىڭ پېشايۋانلىرىغا ئىنچىكە بادىرا ئورنىتىپ ئۈچىغا قاپاق ئېسىپ قويۇلغان. (بۇ مۇنچىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ)، قاپاقنىڭ ئاستى تەرىپىگە ئىنچىكە قىزىل پۇرۇچ ئېسىپ قويۇلغان (بۇ ساتىراشخانىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ). بۇ ئۇلارنىڭ بەلگىسى ھېسابلىناتتى. بۇلار ئاساسەن ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان نەنگۇەن، چوڭ كۆۋرۈك ئەتراپىغا تارقالغان بولۇپ، كۆپىنچىسى مەسچىتلەرگە ياندىشىپ قۇرۇپ سېلىنغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىلى (1939-يىلى) شىنشېڭچۈەن مۇنچىخانىسى تىجارەت باشلاپ، ئىچىگە ئەرلەر، ئاياللار ۋاننىسى، بىر ئېغىزلىق كىيىم ئالماشتۇرۇش ئۆيى تەسىس قىلدى ۋە ساتىراشچىلىق بىلەن قوشۇمچە شۇغۇللاندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 33-يىلى (1944-يىلى) دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بىرىنچى بوغدا مۇنچىسى تىجارەت باشلىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن بۇرۇنقى مۇنچىلار تىجارىتىنى داۋاملىق قىلىپ، كېيىن دۆلەت، خۇسۇسلار شېرىكلىشىپ بىرقەدەر تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. ئەمما تىجارەت خاراكتېرلىك مۇنچىلارنىڭ تەرەققىياتى

بىرقەدەر ئاستا بولۇپ، ئىدارىلارنىڭ پاراۋانلىق مۇنچىلىرى ۋە مېھمانخانىلارنىڭ مۇنچا ئەسلىھەلىرى بىرقەدەر كۆپەيدى. 1985-يىلىغا قەدەر رايون ئىچىدە شەھەرلىك پىمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى قارىمىقىدىكى مۇنچا بەشكە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 69 غا، ياتاق كارىۋىتى 195 گە، ۋاننىسى 37 گە، يۇيۇنۇش جۇمكى 230 گە يەتتى. لېكىن يەنىلا ئاممىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرالمىدى.

دېخقانچىلىقى ئەڭ بۇرۇنقى سۇرمەتخانا شىڭخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن غەربىي چوڭ كوچىدا قۇرۇلغان مىزىگىن سۇرمەتخانىسى ۋە نەنمىنىڭ سىرتىغا قۇرۇلغان يۇسۇپ سۇرمەتخانىسىدۇر. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلىدىن 29-يىلىغىچە (1930-يىلىدىن 1940-يىلىغىچە) سۇرمەتخانىلار تەرەققىي قىلىپ يەتتىگە يەتتى، ھەممە تەنزە يېيىپ سۇرەتكە تارتىدىغانلار ۋە سۇرمەتخانىلارنىڭ سىرتلىرىدا سۇرمەتكە تارتىدىغانلار بارلىققا كەلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 33-يىلى (1944-يىلى) ئۈچ يۇلتۇز سۇرمەتخانىسى تىجارەت باشلىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، يەككە سۇرمەتخانىلارنىڭ تىجارەت ئەھۋالى ھۆكۈمەتنىڭ يۆلىشى ئارقىسىدا تەدرىجىي ياخشىلاندى. 1956-يىلى 14 سۇرمەتخانا ھۆكۈمەت بىلەن شېرىكلىشىپ مەدەنىيەت بۇيۇملىرى باش سۇرمەتخانىسىغا قاتناشتى. 1960-يىلىدىن 1964-يىلىغىچە ئۈچ يۇلتۇز، ياشلار، يېڭى نۇر، بوستانلىق سۇرمەتخانىلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە يېڭىدىن قۇرۇلدى. 1964-يىلىغىچە رايون ئىچىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سۇرمەتخانا ئۇچقە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 37 گە، ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى سۇرمەتخانا ئۇچقە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 47 گە يەتتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە سۇرمەتكە تارتىش كەسپى «فېئودالىزمنىڭ، كاپىتالىزمنىڭ، شىيۇجۇڭجۇيىنىڭ مالىلىرى» دەپ قارىلىپ پېپەن قىلىندى. ئەنئەنىۋى ھۇنەر-سەنئىتى، مۇلازىمەت تۈرلىرى ھەتتا ۋىۋىسكىلىرىمۇ پۈتۈنلەي ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئىشىك-دېرىزىلەرنى بېزەشمۇ بىردەك مۇنتىزىم ئۆلچەملىك سۇرەت ئېسىشقا ئايلاندى.

1979-يىلىدىن كېيىن سۇرمەتكە تارتىش كەسپىدە يېڭى تەرەققىياتلار بارلىققا كېلىپ تور-نۇقتىلىرى ئۈزلۈكسىز كۆپىيىپ ئۇسكۇنىلىرى ئۈزلۈكسىز يېڭىلاندى. 1983-يىلى سۇرەتلەرنى رەڭلىك چوڭايتىپ يۇيۇش مەركىزى رايونمىزدا قۇرۇلدى. 1985-يىلى تيانشان رايونىدا شەھەرلىك پىمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت شىركىتىگە تەۋە چوڭ ۋە ئوتتۇرا تىپلىق سۇرمەتخانا بەشكە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 119 غا، تىجارەت كۆلىمى 929 كۆتادرات مېترغا يەتتى.

1957-يىلى 10-ئايدا، ئۈرۈمچى شەھەرلىك مۇلازىمەت ئىدارىسى (جۇڭسەن يولى 38-قورۇدا) كومىسسىيون دۇكىنى قۇردى. 1958-يىلى بازار ئېھتىياجىغا ئاساسەن، رايون ئىچىگە يەنە بەش كومىسسىيون دۇكىنىنى ۋە ئامبارلاردىن ئېنىقلاپ چىقىلغان ماددىي ئەشيالارنى ۋەكالىتەن ساتىدىغان ئۇرۇندىن بىرسى قۇرۇلۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىسى 48گە يەتتى. شۇندىن كېيىن يەنە يۈسەيخاڭ كوچىسىغا لىمىن كونا مالىلارنى سېتىش ھەمكارلىق دۇكىنى ۋە پاختا دۇكانلىرى قۇرۇلدى. كېيىن پاختا دۇكىنىنىڭ تىجارىتى ئىلگىرى باسمىغانلىقتىن، لىمىن ھەمكارلىق ماگىزىنىغا قوشۇۋېتىلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ۋەكالىتەن سېتىش كەسپىنى، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشنىڭ ئېھتىياجىغا ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن، 1984-يىلى 8-ئايدا رايون ئىچىدە ئۈرۈمچى ھاۋالە شىركىتى قۇرۇلۇپ، 1984-يىلى 10-ئايدا ھاۋالە شىركىتى سودا شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دېخقانچىلىقى ئىككى تامغا ئويۇش دۇكىنى بارئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن 1958-يىلى تيانشان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ تەستىقلىشى ئارقىلىق تامغا ئويۇش كوپېراتىپى قۇرۇلدى. 1984-يىلى 10-ئايدا تامغا ئويۇش كوپېراتىپى ئۈرۈمچى شەھەرلىك تامغا ئويۇش زاۋۇتىغا ئۆزگەرتىلدى.

1985-يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، شەھەرلىك تامغا ئويۇش زاۋۇتىنىڭ رايوندىكى تور-نۇقتىلىرى بەشكە، ئىشچى-خىزمەتچىسى 84گە، تىجارەت كۆلىمى 288 كۋادرات مېترغا يەتتى.

3-باب ئاشلىق، ماي بىلەن تەمىنلەش

1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

ئازادلىقتىن كېيىن ئاشلىق بازارلىرىنى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ شەھەرلىك سودا شىركىتى، ئاشلىق شىركىتى باشقۇردى. 1957-يىلى 10-ئايدا رايونلۇق ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش بۆلۈمى قۇرۇلغان بولۇپ، قارىمىقىدا ئاشلىق دۇكىنىدىن 18ى بار ئىدى. 1960-يىلى تېيانشان رايونلۇق ئاشلىق بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلىپ، قارىمىقىدا كادىرلار، كاتىبات، كەسىپ، بوغالتىرلىق قاتارلىق تۆت بۆلۈمچە، بىر ياغاچچىلىق زاۋۇتى، بىر قول ھارۋا كىرا گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. ئاشلىق دۇكانلىرى 1957-يىلىدىكى 18 ئورۇندىن كۆپەيىپ 40 ئورۇنغا، ئىشچى-خىزمەتچىسى 84 دىن كۆپەيىپ 260 قا يەتتى. 1962-يىلى 8-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق ئاشلىق بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىنتېپاق يولى، ئازادلىق يولى، قىزىل بايراق يولى، دېموكراتىيە يولى مەركىزىي ئاشلىق دۇكىنى قۇرۇلدى. 1978-يىلى 6-ئاينىڭ 1-كۈنى مەركىزىي ئاشلىق ماگىزىنلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا تېيانشان رايونلۇق ئاشلىق شۆبە ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىگە بېۋاستە قارىدى ھەمدە غالىبىيەت يولى، ئازادلىق يولى، ياشلار يولى، خەلق مەيدانىدا تۆت ئاشلىق باشقۇرۇش ئورنىنى تەسىس قىلدى. 1985-يىلى شۆبە ئىدارە قارىمىقىغا تۆت ئاشلىق باشقۇرۇش ئورنى، بىر زىيالىي ياشلار ئاشلىق كوپېراتىپى، 40 ئاشلىق دۇكىنى، بىر رېمونت قىلىش ئورنى، بىر شوپۇرلار بەنى تەسىس قىلدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 477 نەپەرگە يەتتى.

2-پاراگراف ئاھاللارنى تەمىنلەش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دېخۇا ئاھاللىرىگە ئېھتىياجلىق ئاشلىق، ماينى ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئاشلىق بازارلىرى، خۇسۇسلار ئاشلىق دۇكىنى، ماي دۇكانلىرى ساتاتتى. چوڭ كۆۋرۈك، داشمەن قاتارلىق جايلار ئاشلىق بازارلىرى بىرقەدەر زىچ مەركەزلەشكەن ئورۇنلار ئىدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ئاشلىق بازىرى، خۇسۇسىي تۇگمەن، گۇرۇچ سودىگەرلىرىنىڭ ئاھاللارنى ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش ھالىتى ساقلاپ قېلىندى. 1950-يىلىنىڭ بېشىدا بىر قىسىم ئاشلىق سودىگەرلىرى بېسىپ قويغان ئاشلىقلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئاشلىق بازارلىرىغا دەخلى-تەرۇز يەتكۈزگەنلىك-تىن، ئاشلىقنىڭ باھاسى ئۆسۈپ كېتىپ، ئاشلىق بىلەن تەمىنلەشتە جىددىيلىك كۆرۈلدى. بۇ خىل ئەھۋالغا قارىتا ھۆكۈمەت ئاشلىق بازارلىرىغا قارىتا بىر تۈتاش باھادا، بىر تۈتاش سېتىۋېلىپ، بىر تۈتاش سېتىش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، ئاشلىق بازارلىرىنى بىر تۈتاش باشقۇردى. 1952-يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى ئوچ دەرىجە ئىگىلىكىدىكى ئاشلىق دۇكىنى، بەش خۇسۇسلار ۋەكالىتەن سېتىش ئورنى ۋە رايونلۇق ئىستېمالچىلار ھەمكارلىق كوپېراتىپىنىڭ قارىمىقىدا تەسىس قىلىنغان 12 ۋەكالىتەن سېتىش

ئورنى، پۈتۈن رايوندىكى ئاھالىلارنى ئاشلىق ۋە ماي بىلەن تەمىنلىدى. شۇ مەزگىللەردە تەمىنلەش مىقدارى چەكلىك بولسىمۇ، ئەمما نورما بېكىتىش، قارا ئاش قوشۇپ بېرىش، ئورۇن بېكىتىش قاتارلىقلار يوق بولۇپ، تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج ئاساسىي جەھەتتىن تەڭپۇڭ بولدى. 1957-يىلى ئاشلىق بېلىتى تارقىتىلىپ، ئىش تۈرىگە قاراپ نورما بېكىتىپ تەمىنلەش نۇقتىلىرىنى بەلگىلەپ ئاق ئاش بىلەن قارا ئاشنى ئارىلاشتۇرۇپ تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. 1958-يىلى نوپۇس ھەسسىلەپ كۆپەيگەنلىكتىن، تەمىنلەش نۇقتىلىرىمۇ 1957-يىلىدىكى 19دىن تەرەققىي قىلىپ 38گە كۆپەيدى، بۇندىن باشقا يەنە بىر ئورگان ئاشلىق دۇكىنى قۇرۇلدى. 1975-يىلى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۇەنىنىڭ ئاشلىق تەمىنلەش دۇكانلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، سەككىز تەمىنلەش ئورنى يەرلىككە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە تيانشان رايونىغا ئىككى مەركىزىي ئاشلىق دۇكىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن بولۇپ، شۇنىڭ بىلەن تيانشان رايونىدىكى تەمىنلەش تور نۇقتىلىرى 46گە يەتتى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئاھالىلار ئاي بويىچە نورمىلىق ئاشلىق-ماي بىلەن تەمىنلەنگەندىن سىرت يەنە كېلىشىم باھادا ئاشلىق-ماي سېتىۋالىدىغان بولدى. ئاشلىق باھاسى مۇقىم، تەمىنلەش يېتەرلىك بولۇپ، ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئېشىنچە ئاشلىق قالدۇرالايدىغان بولدى. 1984-يىلى 4-ئايدىن باشلاپ ئاھالىلارنىڭ ئاق-قارا ئېشىنچە ئاشلىق ۋە ئاشلىق بېلەتلىرىگە يېمەكلىك ماي ئالماشتۇرۇپ بېرىش رۇخسەت قىلىندى. 1984-يىلى 3-ئايدىن ئېتىبارەن بىرىنچى دەرىجىلىك ئۇن ۋە ئادەتتىكى گۈرۈچ بىلەن تەمىنلەش قويۇۋېتىلدى. شۇ يىلى 11-ئايدا ئادەتتىكى ئاشلىق تۈرلىرىنى ئاھالىلارنىڭ خالىغانچە تاللاپ سېتىۋېلىشىغا رۇخسەت قىلىندى. 1985-يىلى 4-ئايدىن باشلاپ ئاشلىق كىنىشكىسى بىلەن بېكىتىلگەن ئورۇندا تەمىنلەش ئۇسۇلى ئورۇن بېكىتمەي ئاشلىق كىنىشكىسىگە قاراپ تەمىنلەشكە ئۆزگەرتىلىپ، ئاھالىلارنىڭ ئاشلىق سېتىۋېلىشىغا قولايلىق يارىتىلدى. 1985-يىلىغا كەلگەندە، رايون ئىچىدىكى ئاشلىق دۇكانلىرىنىڭ كېلىشىم باھادا ساتقان ئاشلىقى 11054 توننىغا يەتتى.

1985-يىلى ئاھالىلەر تەمىنلەنگەن ئاشلىق-ماي تۈرلىرىنىڭ باھاسىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-3-7 بىرلىكى: يۈەن

تۈرى	دەرىجىسى	ھەربىر جىڭنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسى	تۈرى	دەرىجىسى	ھەربىر جىڭنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسى
ئاق ئۇن	75لىك ئۇن	0.28	ئاق ئۇن	81لىك ئۇن	0.21
گۈرۈچ	ئالىي	0.40			0.32
زىغىر مېيى		1.15	قىچا مېيى		1.15
گۈرۈچ	ئادەتتىكى	0.28	گۈرۈچ	ئادەتتىكى	0.25
كەسمە چۆپ	75 لىك ئۇننىڭ	0.37	كەسمە چۆپ	81 لىك ئۇننىڭ	0.27
پۇرچاق مېيى		1.15	ئاپتاپپەرەس مېيى		1.15
كۈنجۈت مېيى		1.72	قوناق ئۇنى		0.15
سېرىق پۇرچاق		0.16	بېشىل پۇرچاق		0.21
تېرىق		0.18	چىگىت مېيى		0.98

8-بۆلۈم

قاتناش-ترانسپورت، پوچتا-تېلېگراف

ئومۇمي بايان

تيانشان رايونى ئۇرۇمچى شەھىرىدە قاتناش-ترانسپورتنىڭ ئەڭ مۇھىم جۇغراپىيىلىك ئورنىنى ئىگىلىگەن بولۇپ، شىنجاڭدىكى پوچتا-تېلېگراف، قاتناش تۈگۈنى جايلاشقان ئورۇن.

رايون جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان. جەنۇبتا ئۇچتاش، قارلىغاچلىقتىن ئۆتۈپ ئۇرۇمچى-كۇچا تاشيولى ئارقىلىق جەنۇبىي شىنجاڭغا بارغىلى بولىدۇ، ياكى داۋانچىڭ ئارقىلىق شەرقنە تۇرپان، پىچانلارغا ۋە لەنجۇ-شىنجاڭ تۆمۈريولىنى بويلاپ، ئىچكىرى جايلارغا بارغىلى بولىدىغان تاشيول قاتناش لىنىيىسى بولغان جەنۇبىي لىنىيىگە تۇتىشىدۇ. غەربىي تەرىپىدىن سايياغ رايونىنى كېسىپ ئۆتۈپ ئۇرۇمچى-غۇلجا تاشيولى ئارقىلىق بورتالا، چۆچەك، ئالتاي، غۇلجىغا بارغىلى بولىدۇ. شىمالدا شەرقىي يۆلۈنۈش بىلەن مىچۇەندىن ئۆتۈپ، فۇكاڭ، جىمسار، گۇچۇڭ، مورى قاتارلىق جايلارغا بارغىلى بولىدۇ. بۇ يول ئىچكىرىكى جايلارغا بارىدىغان ئەنئەنىۋى ئۆتۈشمە يول بولۇپ شىمالىي لىنىيە دېيىلىدۇ.

شەھەر ئىچىدىكى قاتناش ئەسلىھەلىرىدىن چوڭ كۆۋرۈك، ئوتتۇرا كۆۋرۈك (ستربئولۇق كۆۋرۈك) ، ئۇچىنچى كۆۋرۈك، تۆتىنچى كۆۋرۈك قاتارلىقلار ئۇرۇمچى دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى سايياغ رايونىغا تۇتىشىدۇ. بېيمىندىن باشلانغان ياشلار يولى ۋە بەش يۈلتۇز يولى ئارقىلىق شىمگو رايونىغا تۇتىشىدۇ.

رايون ئىچىدىكى قاتناش جەنۇبىي ۋە شىمالىي ئازادلىق يولى ۋە جەنۇبىي، شىمالىي شىنخۇا يوللىرى ئارقىلىق جەنۇب تەرەپ بىلەن شىمالىي تەرەپتىكى چوڭ كوچىلارنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدۇ؛ ساي يولى شەھەر رايونىدىن تۇتىشىپ تۇرىدىغان ئاساسلىق قاتناش لىنىيىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە دۆڭكۆۋرۈكتىن ئۇچىتاشقا تۇتىشىدىغان غالىبىيەت يولى ھەمدە خەلق مەيدانىدىن يەنئەن يولىغا تۇتىشىدىغان جەنۇبىي ۋە شىمالىي تىنچلىق يولى، شەرقتىن غەربكە تۇتىشىدىغان ئاساسلىق كوچا يوللىرىدىن قىزىلتاغ يولى، ياشلار يولى، نۇرلۇق يولى، دېموكراتىيە يولى، جۇڭسەن يولى، خەلق يولى، بەخت يولى، تەنتەربىيە ساريىي يولى، بۇلاق بېشى يولى، ئىتتىپاق يولى، يەنئەن يولى قاتارلىقلار بار. بۇ كوچا يوللىرى رايون ئىچىدىكى ئۇزۇنىغا ۋە توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان قاتناش تورلىرىنى شەكىللەندۈرگەن.

شىنجاڭنىڭ ئىچكىرىكى جايلار بىلەن ئىقتىسادىي جەھەتتە باردى-كەلدى قىلىشتا، شەھەر قۇرۇلۇشى

ۋە خەلق تۇرمۇشىنىڭ ئېھتىياجى قاتارلىق جەھەتلەردە، تېيانشان رايونى بۇرۇندىن تارتىپلا ماددىي ئىشىلارنىڭ توپلىنىش-تارقىلىش جەھەتتىكى مۇھىم رولىنى جارى قىلدۇرۇپ كەلگەن. رايوندا خەلق ئىچىدىكى ترانسپورت، جۈملىدىن ئۇلاغ كۈچى ترانسپورتى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ تۇنجى يىلى (1875-يىلى) چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى ئەسكەر چىقىرىپ ياقۇپ بەگنىڭ توپلىڭىنى تىنجىتىش ۋە چارروسىيە تاجاۋۇز قىلىپ بېسىۋالغان ئىلى ۋادىسىنى قايتۇرۇۋېلىشتا، خەلق ئىچىدىكى ئات-ئۇلاغ ترانسپورتى ھەربىي ئىشلار ترانسپورتىغا ئىشلىتىلگەن. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) دىخۇا ئۆلكە مەركىزى قىلىنغاندىن كېيىن، ئىچكىرى جايلار بىلەن بولغان ئالاقە ۋە ماددىي ئەشيا ئالماشتۇرۇش ئىشلىرى كۈچەيتىلگەنلىكتىن، 5000 دىن ئارتۇق تۆگە دىخۇانىڭ ئۇزۇن يوللۇق ترانسپورتىدا ئىشلىتىلگەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ دەسلىپىدە كۈنسېرى ئومۇملىشۋاتقان ئات-ئۇلاغ ھارۋا ترانسپورتى تەدرىجىي ھالدا ئۇلاغقا ئارتىپ توشۇشنىڭ ئورنىنى ئىگىلەپ ئۇلاغ كۈچى ترانسپورتىنىڭ ئاساسىي كۈچى بولۇپ قالغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) تۆگە كارۋانلىرى ئاچقان يوللاردا ئاپتوموبىل ترانسپورتى باشلىنىپ، ئۇزۇن يوللۇق تۆگە كارۋان قاتنىشىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىگەن، ئەمما قىسقا يوللۇق ترانسپورتتا يەنىلا ئۇلاغ كۈچى ترانسپورتى ئاساس قىلىنغان. 1950-يىلىدىن 1963-يىلىغىچە ئاپتوموبىل قاتناش كۈچى بېتىشمىگەنلىكتىن، ئۇلاغ كۈچى ترانسپورتى مۇھىم رول ئوينىدى. 1963-يىلىدىن كېيىن ئاپتوموبىل ئۇزلۇكسىز كۆپەيىپ ئاساسلىق ترانسپورت قورالىغا ئايلانغانلىقتىن، ئۇلاغ كۈچى ترانسپورتى قوشۇمچە ئورۇنغا چۈشۈپ قالغان. 1982-يىلىغا كەلگەندە ئۇلاغ ترانسپورتى شەھەر رايونى ئىچىدىن پۈتۈنلەي شاللاپ چىقىرىلدى.

تېيانشان رايونىدا خەلق ترانسپورتى 1957-يىلىدىن باشلاپ باشقۇرۇلدى. ئىككى رايوندىكى قۇرۇ-لۇش بۆلۈمى ۋە سودا بۆلۈمى بىردىن ئۇلاغ كۈچى كوپېراتىپىنى باشقۇردى. 1960-يىلى قاتناش بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، پۈتۈن رايوندىكى خەلق ترانسپورتىغا قارىتا «ئۇچىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش (قوماندانلىقنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، كىرانى بىرلىككە كەلتۈرۈش، ترانسپورت تەقسىمات پىلانىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش) »نى يولغا قويدى.

1967-يىلى قاتناش بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، خەلق ترانسپورت ئىشلىرىنى شەھەرلىك ترانس-پورت بىرلەشمە كوپېراتىپى بىۋاستە باشقۇردى.

1983-يىلى تېيانشان رايونلۇق سانائەت-قاتناش بۆلۈمى قارمىقىدا قاچىلاش-چۈشۈرۈش-توشۇش بازىرىنى باشقۇرۇش پونكىتى تەسىس قىلىنىپ، رايون ئىچىدىكى قاچىلاش-چۈشۈرۈش-توشۇش ئورۇنلىرىغا قارىتا، پىلان، تالون، باھانى بىرلىككە كەلتۈرۈپ نازارەت قىلىپ باشقۇرۇشنى يولغا قويدى.

ھازىرقى رايون تەۋەلىكى، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى زامان پوچتا ئىشلىرى ۋە تېلېگراممۇ، تېلېفون ئالاقىسى تەرەققىي قىلغان جايدۇر، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى ۋە جۇڭخۇا مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە پوچتا كەسپى ئايرىم-ئايرىم ھالدا ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم قورۇسى ئىچىدە بارلىققا كېلىپ، شىمالىي تۆپلىك باھار شامىلى كوچىسى ۋە شىمالىي ئازادلىق يولىغا مەركىزىي پوچتا ئىدارىسى قۇرۇلغان. 1957-يىلى قۇرۇلغان داشمەن پوچتا تېلېگراف ئۇنىۋېرسال بىناسى ئورۇمچى ھەتتا پۈتۈن شىنجاڭدىكى پوچتا تېلېگراف تۆگىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى پوچتا تېلېگراف ئەسلىمىلىرى كونا-ناچار بولغانلىقتىن، ئالاقىلىشىش سۈپىتى ناچار بولۇپ، تېلېفونلار ئۇزۇلۇپ قېلىش، تېلېگراممۇ يوللانمىلىرى ئىككى ئۈچ كۈن ھەتتا 20، 30 كۈنگىچە يوللاپ چىقىرىلماسلىق، پوچتا تېلېگراف ئالاقىلىرىنى يوللاش تېخىمۇ ئاستا بولۇش ئەھۋاللىرىنى

كەلتۈرۈپ چىقارغان. پوچتا تجارەت مۇلازىمەت ئورۇنلىرى ئاز بولۇپ، پوچتا ئىشلىرى قالاق ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىنكى 40 يىلدىن بۇيان، رايون ئىچىدىكى پوچتا ئىشلىرى تېز سۈرئەتتە راۋاجلىنىپ، پوچتا مۇلازىمەت تور نۇقتىلىرى 1949-يىلىدىكى ئىككى ئورۇندىن كۆپەيىپ 1987-يىلى 11 ئورۇنغا، تېلېگراف مۇلازىمەت تور نۇقتىلىرى 1949-يىلىدىكى بىر ئورۇندىن كۆپەيىپ 1987-يىلى توققۇز ئورۇنغا، ۋەكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى 14گە، تېلېفون 1950-يىلىدىكى 300 دىن كۆپەيىپ 1987-يىلى 6762 گە يېتىپ، 21 ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشتى.

1-باب خەلق ترانسپورتى

1-پاراگراف ترانسپورت قوراللىرى

ھازىرقى رايون ئىچىدە يۈك ئۇلىغى ۋە ئۇلاغ ھارۋىلىرى خەلق ئىچىدىكى ئەنئەنىۋى ترانسپورت قورالى بولۇپ ھېسابلىنىاتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 16-يىلى (1927-يىلى) «دېخۇادىن گۈچۈڭغىچە ئاپتوموبىل يولۇچى، يۈك توشۇش ترانسپورتى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئاپتوموبىل ترانسپورت قورالى بولۇپ قالدى. ئازادلىقتىن كېيىن قول ھارۋىسى، ئۇچ چاقلىق ھارۋىلار خەلق ترانسپورتىنىڭ مۇھىم قورالى بولۇپ قالدى. ئادەم كۈچى، ئۇلاغ كۈچى ترانسپورت قوراللىرى ئاساس قىلغان خەلق ترانسپورت ھەمكارلىق كوپېراتىپى 1966-يىلىدىن باشلاپ ئاپتوموبىل سېتىۋېلىپ ترانسپورت قوراللىرى يېڭىلىغاندى. جۇڭگو كومموئنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، خەلق ترانسپورت قوراللىرى يېڭىلاندى. 1980-يىلىغا كەلگەندە خەلق يولۇچى يۈك توشۇش ترانسپورتى ئاساسىي جەھەتتىن ماشىنىلاشتۇرۇلدى.

بىرىنچى، يۈك ئۇلاغلىرى

1. تۆگە ـ شىنجاڭنىڭ ئەنئەنىۋى يۈك ئۇلىغى بولۇپ، «قوملۇق كېمىسى» دېگەن نامى بار. ئالاھىدە چىداملىق بولغانلىقتىن، دۆلىتىمىزدە قەدىمدىن تارتىپ «يېپەك يولى» ئۈزۈن يوللۇق ترانسپورتىنىڭ ئاساسىي كۈچى قىلىنغان. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ تۇنجى يىلى (1875-يىلى) «ياقۇپ بەگ باشچىلىقىدىكى توپىلاڭچىلار»نى تىنچىتىش ۋە چارروسىيە تاجاۋۇز قىلىپ ئىشغال قىلىۋالغان ئىلى ۋادىسىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى شىنجاڭغا ئەسكەر چىقارغاندا، دېخۇا، گۈچۈك ئەتراپىدىكى خەلقنىڭ سودا تۆگىلىرىدىن پايدىلىنىلىپ، 8000 دىن ئارتۇق تۆگە بىلەن ھەربىي مۇلازىمەت ئەشيالىرى توشۇلغان. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلۇپ دېخۇا ئۆلكە مەركىزى قىلىنغاندىن كېيىن، ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن ماددىي ئەشيا ئالماشتۇرۇش كۆپەيىپ، شىنجاڭ بىلەن سۇيېۋەننىڭ تۆگە ترانسپورت ئىشلىرى تېز راۋاجلانغان، تەخمىنەن 10 مىڭدىن ئارتۇق تۆگە دېخۇا بىلەن سۇيېۋەن ئارىلىقىدا قاتنىغان. چىڭ سۇلالىسى شۈەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلىغا بارغاندا (1911-يىلى) دېخۇادىكى تۆگىچىلەر زور كۆلەمدە تەرەققىي قىلدى. مەسىلەن: نەنگۇەندىكى ياڭ فۇجېڭنىڭ تۆگىسى 3000 دىن كۆپرەككە، داشمەندىكى جاۋداباڭ، بېيمىندىكى مالاۋ لىيۇ، نەنگۇەندىكى خەي جيا ۋە ياڭ شېڭرۇيلارنىڭ ھەرقايىسىسىنىڭ 300 دىن 500 گىچە تۆگىسى بولۇپ، ئاساسەن ئۈزۈن يوللۇق ترانسپورت بىلەن شۇغۇللانغان. جۇڭخۇا مىنگودىن كېيىن، شىنجاڭ بىلەن ئىچكىرى جايلارنىڭ بولۇپمۇ شىمالىي جۇڭگو رايونلىرىدىكى، مەسىلەن، سۇيېۋەن،

تيەنجىن قاتارلىق جايلار بىلەن بولغان تاۋار ئالماشتۇرۇش كۈندىن كۈنگە كۆپىيىپ، تۆگە ترانسپورتى تېخىمۇ روناق تاپقان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلىدىن (1930-يىلى) 21-يىلىغىە (1932-يىلى) ھەر يىلى دىخۇاغا ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن يۆتكەپ كېلىنىدىغان چاي، تاماكا، يىپەك، رەخت، شېكەر، دورا ماتېرىياللىرى، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى، قەغەز، سىر، بەش خىل مېتال، تۈرلۈك ماللار، چەرچىن ماللار قاتارلىقلاردىن تۆگە بىلەن يۆتكەپ كېلىنىدىغىنى 20 خىلغا يەتكەن، يىللىق توشۇش مىقدارى تەخمىنەن 1500 توننا بولۇپ، ئوخشاش مەزگىلدىكى يۆتكەلگەن مال مىقدارىنىڭ 80 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن؛ دىخۇادىن ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە توشۇلىدىغان يۇڭ، تېرە، ئۈچەي، پاختا، گىلەم، دورا ماتېرىياللىرى، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار قاتارلىقلاردىن تۆگە بىلەن توشۇلىدىغىنى 19 تۈرلۈك، يىللىق ئوتتۇرىچە توشۇش مىقدارى 600 توننا بولۇپ، ئوخشاش مەزگىلدىكى سىرتقا توشۇلغان مالنىڭ 85 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن ۋە بۇ مەزگىلدە دىخۇادا ئۇزۇن يوللۇق سودا ترانسپورتىغا ئىشلىتىلگەن تۆگىلەرنىڭ سانى 5300 دىن ئېشىپ كەتكەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) شېڭ شىسەي بىلەن ماجۇڭيىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش مالىمانچىلىقى بولغانلىقى ئۈچۈن شىنجاڭ سۈييەن تۆگە قاتناش يولى توسالغۇغا ئۇچراپ، تۆگە ترانسپورتى ئۈزۈلۈپ قېلىپ، شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدا جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭ ئارىلىقىدىكى ئۇزۇن يوللۇق ترانسپورتى قىلىنىشقا، شەھەر ئەتراپلىرىدىكى رايونلارنىڭ ئوتتۇرا، قىسقا يوللۇق ترانسپورتى قىلىنىشقا يۈزلەندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا شىنجاڭ سۈييۈەن ئاپتوموبىل ترانسپورتى يىلدىن-يىلغا تەرەققىي قىلغانلىقى ئۈچۈن تۆگە ترانسپورتى كاساتلىشىپ، 1949-يىلىغىچە دىخۇانىڭ قاتناش-ترانسپورت تۆگىسى ئازىيىپ 500گە چۈشۈپ قالغان. 1950-يىلى شەھەرلىك يۆتكەش-توشۇش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تۆگە ترانسپورت گۇرۇپپىسىنىڭ تۆگىسى 200 دىن كۆپرەككە يەتكەن. 1952-يىلى ئۆلكىلىك بىرلەشمە يۆتكەش شىركىتى دىخۇادا 360 تۆگە جەملەپ، تاغلىق رايونلاردىن ياغاچ ماتېرىياللىرى توشۇش، شەھەر ئىچىگە قىشلىق كۆمۈر توشۇش ترانسپورتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1954-يىلى دىخۇا شەھەرلىك يۆتكەش-توشۇش شىركىتى ترانسپورت چوڭ ئەترىتىنى تەشكىللىگەندە، تۆگىسى بار ئائىلىلەرئۇزۇن يوللۇق ترانسپورتنىڭ تولۇقلىمىسى سۈپىتىدە 1192 تۆگە بىلەن ترانسپورت چوڭ ئەترىتىگە قاتناشتى. 1956-يىلى ئېلىپ بېرىلغان سوتسىيالىستىك كوپىراتىپلىشىش ھەرىكىتى جەريانىدا تۆگە ترانسپورتچىلىرى غالىبىيەت تۆگە ترانسپورت كوپىراتىپى ۋە «شەرەپ» كۆمۈر ھارۋىسى كوپىراتىپىنى قۇردى. بۇ ئىككى كوپىراتىپتا كوپىراتىپ ئەزالىرى 216 گە، تۆگىلىرى 1070 گە يېتىپ، لىيۇخۇاڭگۇ، لىيۇداۋان، باداۋاندىن شەھەر رايونىغا كۆمۈر توشۇش ۋەزىپىسىنى ئاساسلىق ئۈستىگە ئالدى. 1960-يىلى ھەمكارلىق كوپىراتىپلىرى دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىن قېلىپ قالغان 560 تۆگىسى بىلەن بىر قىسىم شەھەر ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش كۆمۈرىنى توشۇشنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. 1962-يىلى تۆگىسى يەنە ئازىيىپ 294 گە چۈشۈپ قالدى. 1963-يىلى شەھەر رايونىدىكى تۆگىلەرنىڭ ھەممىسى يېزىلارغا يۆتكەپ كېتىلىپ، شۇندىن ئېتىبارەن ئۈرۈمچىنىڭ تۆگە ترانسپورت تارىخىغا خاتىمە بېرىلدى.

2. ئات، ئىشەك، كالا. ئات، ئىشەك، كالا — ئوتتۇرا ۋە قىسقا مۇساپىلىق يوللاردا يۈك ئارتىپ توشۇشتا دائىم ئىشلىتىلىدىغان يۈك ئۇلاغلىرىدۇر. بۇنىڭ ئىچىدە ئىشەك كەڭ دائىرىدە ئومۇملاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ چىداملىقى يۇقىرى، باھاسى ئەرزان، يەم-خەشەك تاللىماسلىقتەك ئالاھىدىلىكى بولغانلىقتىن، ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسىدە بېقىلىدىغان بولغاچقا خەلق ئارىسىغا كەڭ تارقالغان. ئۇلارغا يۈك ئارتىپ توشۇشتىن سىرت يەنە مىنىپ يول يۈرۈشكە بولىدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن ئۇلاغلارغا يۈك ئارتىپ توشۇشنىڭ ئورنىنى تەدرىجىي ھالدا ئۇلاغ ھارۋا قاتنىشى ئىگىلىگەنلىكتىن، 1960-يىلىدىن كېيىن شەھەر

رايونى ئىچىده ئاز ئۇچرايدىغان بولۇپ قالدى.

ئىككىنچى، ئۇلاغ هارۋىلىرى

چىك سۇلالىسى شۇەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى (1911-يىلى) دىن كېيىن ياغاچچىلىق، تۆمۈرچىلىك تېخنىكىسىنىڭ ئومۇميۈزلۈك راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ ئۇلاغ هارۋىلىرى خەلق ئىچىدىكى يولۇچىلار ۋە يۈك توشۇش ترانسپورتىنىڭ ئاساسلىق قورالى بولۇپ قالدى. هارۋىنىڭ مال كۆپ قاچىلانسا بولىدىغان، يول تاللاپ كەتمەيدىغان ئالاهىدىلىكى بولغانلىقتىن، دىخۇانىڭ ئۇزۇن، ئوتتۇرا، قىسقا يوللۇق ترانسپورتىنىڭ ئاساسىي كۆچىگە ئايلانغان. ئازادلىقتىن كېيىن ئۇلاغ هارۋىلىرى يەنىلا ئاپتوموبىل قاتناش كۆچى بېتىشمىگەن ئەهۋالدا مۇهىم تولۇقلما كۈچ قىلىپ، خەلق تۇرمۇشىدىكى ماددىي ئەشيا ۋە بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى توشۇش ۋەزىپە سىنى ئۈستىگە ئالغانىدى. 1975-يىلىدىن كېيىن ئاپتوموبىل زور مىقداردا كۆپەيىپ ئۇلاغ هارۋىلىرى تەدرىجىي شاللىنىپ كەتتى. 1987-يىلىغا بارغاندا شەهەر يوللىرىدىكى قاتناشلارنى باشقۇرۇشتا چەكلىمە قويۇلغانلىقتىن، ئۇلاغ هارۋىلىرىنىڭ شەهەر رايونىدىكى ئاساسلىق يوللاردا مېڭىشى مەنئى قىلىنىپ، ئاز ساندىكى ئۇلاغ هارۋىلىرىنىڭ پەقەت ئارقا كوچا ۋە مەهەللە كوچىلىرىدا قاتنىشى يولغا قويۇلدى.

ئۇلاغ هارۋىلىرىدىن ئات هارۋىسى، كالا هارۋىسى ۋە ئىشەك هارۋىلىرى بار بولۇپ، 1960-يىلىدىن كېيىن بۇندىن باشقا يەنە بىر قىسىم تۆگە هارۋىلىرىمۇ پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ ئىچىده ئات هارۋىسى بىلەن ئىشەك هارۋىسى كەڭ دائىرىده ئومۇملاشقان بولۇپ، هارۋىلارنىڭ ياسلىش شەكلىنىڭ ئوخشىماسلىقى بويىچە قوش ئوقلۇق تۆت چاقلىق ۋە يالاڭ ئوقلۇق ئىككى چاقلىق هارۋىلار بار. بۇ هارۋىلار ئىشلىتىشته ۋە يولۇچى، يۈك توشۇشتا پەرقلىنىدۇ.

1. چوڭ هارۋا

چوڭ هارۋا يۈك توشۇشتا كەڭ كۆلەمده ئىشلىتىلىدىغان ئۇلاغ هارۋىسى بولۇپ، ئۇزۇن يوللۇق ترانسپورت قاتنىشىدا ئىشلىتىشكه بولىدۇ. ئۇنىڭغا كۆپىنچه ئات قېتىلىدىغان بولغاچقا ئات هارۋىسى دەپ ئاتالغان. كالا قېتىلىدىغانلىرى كالا هارۋىسى دېيىلىدۇ. بۇ هارۋىلار تاق ئوقلۇق ئىككى چاقلىق بولۇپ، چاقىنىڭ دىيامېترى 1.5 مېتر، چاق ئارىلىقى تەخمىنەن 1.2 مېتر كېلىدۇ. چاق ئوقى، قازىنى، گۈگۈسۇن، ئولتاڭلىرى ياغاچتىن ياسىلىدۇ، گۈگۈسۇننىڭ سىرتى ياپىلاق تۆمۈر چەمبىرەك بىلەن قاپلىنىپ، قازان تۆشكىگه تۆمۈر تاياقچه، ئوق بېشىغا تۆمۈر هالقا قاپلىنىدىغان بولغاچقا، بۇ هارۋا تۆمۈر هارۋا دەپمۇ ئاتالغان. بۇ هارۋىلارنىڭ بىر ئات قېتىلىدىغانلىرىغا 700 كىلوگرام، ئۇچ ئات قېتىلىدىغانلىرىغا 1500 كىلوگرام يۈك بېسىپ، كۇنگه تەخمىنەن 50 كىلومېتر يول يۈرگىلى بولىدۇ. 1960-يىلى چوڭ هارۋىنىڭ قۇرۇلمىسى ئۆزگەرتىلىپ هارۋا ئوقىغا بىراك ئاپتوموبىلنىڭ كەينى كۆزۈپ لىم پېنى ئىشلىتىلىپ، چاقى ئاپتوموبىل چاقىغا ئۆزگەرتىلىپ، ئوسكۇنىلىرى (رەندىلەنگەن ياغاچتىن) هەرىكەتچان قىلىپ قۇراشتۇرۇلۇپ، توم ياغاچتىن شوتا بېكىتىلىپ تۆت ئات قوشۇلۇپ، ئىككى تونىنىدىن ئارتۇق يۈك تارتىپ قاتنىيالايدىغان قىلىپ ياسالدى ۋە خەلق ئىچىده بالون چاقلىق چوڭ هارۋا دەپ ئاتالدى.

چوڭ هارۋا ئاشلىق، كۆمۈر، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ۋە باشقا تۇرمۇش مۇلازىمەت بۇيۇملىرىنى توشۇيدىغان ئاساسلىق ترانسپورت قورالى بولۇپ هېسابلىنىدۇ. ئازادلىقتىنكىن هارپىسدا، دىخۇا شەهىرىده 200 دىن ئارتۇق چوڭ هارۋا بولۇپ، ئاپتوموبىل ترانسپورتىنى تولۇقلايدىغان مۇهىم قورال ئىدى. 1985-يىلىغا بارغاندا ئەسلىدىكى ئۇلاغ هارۋا برانسپورتىنى ئاساس قىلغان خەلق ترانسپورت شىركىتى (ئۇچىنچى ترانسپورت شىركىتى) ده 50 تىن ئارتۇق رېزىنكه چاقلىق ئات هارۋىسى ساقلاپ قېلىنىپ قوشۇمچه ترانسپورت قورالى قىلىنغان.

2. پىيكلو ھارۋىسى

پىيكلو ھارۋىسى (پەشتاقلىق ھارۋا، ئۆره ھارۋا) دەپمۇ ئاتالغان. ئۇ قوش ئوقلۇق تۆت چاقلىق ئات ھارۋىسى بولۇپ، ھەم يۈك توشۇغلى ھەم ئادەم ئولتۇرغلى بولىدۇ. بۇ ھارۋا چىك سۈلالىسى گۈاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 29-يىلى (1903-يىلى) چاررووسىيىنىڭ پەشتاقلىق ھارۋىسىغا ئوخشىتىپ ياسالغان. قۇرۇلمىسى — ئوق-چاقلىرى تۆمۈردىن، گەۋدە ۋە جاھازلىرى ياغاچتىن ياسالغان بولۇپ، ئالدى-كەينىنى ئوتتۇرىدىن ئاجراتقىلى ۋە چاق ئارىلىقىنى ئۇزارتىپ-قىسقارتقىلى بولىدۇ. ئالدى چاقنىڭ دىيامېترى كەينى چاقىدىن سەل كىچىك بولۇپ ئايلاندۇرۇشقا ئەپلىك، ھارۋا ئالدىغا ياغاچتىن تاق شوتا ئورنىتىلغان بولۇپ، ئىككى چېتىغا ئات قېتىلىدۇ، يول يۈرۈشكە، قايرىلىشقا ئەپلىك. 1000 كىلوگرام يۈك باسقىلى بولىدۇ، ياكى سەككىزدىن 10 غىچە ئادەم ئولتۇرۇشقا بولىدۇ، سۈرئىتى تېز بولۇپ، توز يوللاردا كۈنىگە 70 كىلومېتردىن كۆپرەك يول يۈرۈشكە بولىدۇ. ھارۋا گەۋدىسىنى ئۇزارتىپ ھەم قىسقارتىشقا بولغاچقا ياغاچ، پولات-تۆمۈر ماتېرىياللىرى قاتارلىق ئۇزۇن ھەم يوغان ماتېرىياللارنى توشۇشقا باب كېلىدۇ. ئازادلىقنىڭ ھارپىسىدا، دىخۇا شەھىرىدە بۇ خىل ھارۋىدىن 100 نەچچىسى بولۇپ، 1962-يىلى ھەممىسى شاللاپ چىقىرىۋېتىلدى.

3. باشقا كىچىك تىپتىكى ھارۋىلار

كىچىك تىپلىق ھارۋىلاردىن ئاساسلىق سۈ ھارۋىسى ۋە ياريا ھارۋىلار بولۇپ، بۇلار كىچىك تىپلىق تۆمۈر چاقلىق ھارۋىلار ياكى قول ھارۋىلىرىدىن ئۆزگەرتىپ ياسالغان ئىشەك ھارۋىلىرىدۇر. سۈ ھارۋىسىغا ياغاچ تۈك (چېلەك) ئورنىتىلىپ مەخسۇس سۈ توشۇلىدۇ. ئازادلىق ھارپىسىدا، دىخۇا شەھىرىدە بۇ خىل ھارۋىدىن تەخمىنەن 60 نەچچىسى بار بولۇپ، 1956-يىلى كۆپىيىپ 124 گە يەتكەن. 1960-يىلىدىن كېيىن ۋودوپروۋود سۇيى ئومۇملاشقانلىقتىن سۈ ھارۋىسى تەدرىجىي شاللىۋېتىلگەن. ياريا ھارۋىسى ئۆي سېلىش ماتېرىياللىرىنى توشۇشقا مەخسۇس ئىشلىتىلىدىغان قاتناش قورالى بولۇپ، ھارۋىنىڭ ئوقى ياغاچتىن، چاقى تۆمۈردىن ياسالغان، يۈك بېسىش-چۈشۈرۈشكە ئەپلىك بولۇپ، ھەرقانداق يولغا باب كېلىدۇ. بۇ ھارۋا 1960-يىلىدىن كېيىن تەدرىجىي ئازىيىپ كەتتى.

4. دىشلۇ ھارۋىسى

دىشلۇ ھارۋىسىنىڭ شوتىسىغا ئالتە تال شادا ئورنىتىلغانلىقى بىلەن داڭقى چىققان. بۇ ھارۋا 1930-يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالمۇتۇ رايونىدىن كىرگۈزۈلگەن ھەمدە شۇ بويىچە تەقلىت قىلىپ ياسالغان. مەزكۇر ھارۋا قوش ئوقلۇق، تۆت چاقلىق، ئالدى چاقى كىچىك، كەينى چاقى چوڭ بولۇپ، ئالدى چاقىنى ئايلاندۇرۇشقا بولىدۇ، ئادەتتە بىر ئات قېتىلىدۇ، يول يۈرۈشكە ئەپلىك، 300 كىلوگرامدەك يۈك كۆتۈرەلەيدۇ، ياكى تۆتتىن بەشكىچە ئادەم ئولتۇرالايدۇ، دىخۇا شەھەر رايونىنىڭ يولۇچىلارنى توشۇيدىغان ئاساسلىق ئاممۇى قاتناش قورالى ئىدى. ئازادلىقنىڭ ھارپىسىدا، دىخۇادا دىشلۇ ھارۋىسىدىن 300دىن كۆپرەكى بولۇپ، شەھەر رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا قاتناپ، يولۇچىلار قول كۆتەرسىلا توختىغاچقا يولۇچىلارنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەن. 1950-يىلىدىن كېيىن كوچا ئاپتوبۇسى تېز سۈرئەتتە تەرەققىي قىلغانلىقتىن، دىشلۇ ھارۋىسىنىڭ يولۇچىلارنى توشۇشى كۈندىن-كۈنگە كاساتلىشىپ، 1963-يىلىدىن كېيىن پۈتۈنلەي شاللاپ چىقىرىۋېتىلدى.

5. باشقا يولۇچى توشۇش ھارۋىلىرى

باشقا يولۇچى توشۇش ھارۋىلىرىدىن ئاساسلىق مەپە، ئەينەكلىك ھارۋا ۋە خادىك قاتارلىقلار بار. مەپە چىك سۈلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىلى دىخۇادا پەيدا بولغان. ھارۋا ئۈستىگە ھۆل-يېغىن ۋە ئاپتاپتىن ساقلىنىش ئۈچۈن تەختىراۋان شەكىللىك سايىۋەن ئورنىتىلغان بولۇپ، ھارۋىغا بىر ئات ياكى

بىر جۈپ ئات قېتىلىدۇ. ئادەتتە ئىككى ئادەم ئولتۇرىدۇ، بەزىلىرىگە بەش ئادەم ئولتۇرغىلى بولىدۇ. بۇ ھارۋىنى ئاساسلىق چوڭ ئەمەلدارلار، سودىگەرلەر ئىشلەتكەن. ئورگاننىڭ ھۆكۈمەت ئىشى ئۈچۈن ئىشلىتىشكىمۇ بولاتتى. دەخۋادا شۇ مەزگىلدە تەخمىنەن 50 نەچچىسى بولۇپ، يولۇچىلارنى توشۇشقا ئىشلىتىلگەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى) دىن كېيىن مەپە ھارۋىسىنىڭ ئورنىنى خادىك ۋە دىشلۇ ھارۋىلىرى ئىگىلىگەن.

ئەينەكلىك ھارۋا. بۇ ھارۋا چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى دەخۋادا پەيدا بولغان بولۇپ، ھارۋىنىڭ ئۈستىگە كۈزۈپ شەكىللىك ساندۇق ئورنىتىلىپ، ساندۇقنىڭ ئىككى چېتىغا ئەينەك بېكىتىپ قويۇلغانلىقتىن ئەينەكلىك ھارۋا دەپ ئاتالغان. قىش كۈنلىرى شامالدىن ۋە سوغۇقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ھارۋا ئىچى مويلۇق تېرە ۋە پاختا رەختلەر بىلەن قاپلانغان، ھارۋىنىڭ ئالدى ئىشىكىگە پەردە تارتىپ قويۇلغان. بۇ ھارۋا ئاساسەن ئەمەلدار، سودىگەر ئەربابلار ئۈچۈن مەخسۇس ئىشلىتىلگەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى) دىن كېيىن شاللاپ چىقىرىۋېتىلدى.

خادىك. خادىك جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى (1930-يىلى) ياۋروپادىن كىرگۈزۈلگەن، بۇ ھارۋا قوش ئوقلۇق تۆت چاقلىق ئات ھارۋىسى بولۇپ، ھارۋىنىڭ ئاستى قىسمىغا سلكىنىشتىن ساقلىنىدىغان ئىلاستىكلىق پولات تاختاي قويۇلغاچقا، ماڭغاندا سلكىنىمەيدۇ، سايىۋىنى كالا تېرىسى ياكى ماي رەخت بىلەن تىكىلگەن بولۇپ، يىغىۋەتكىلى، ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولىدۇ. دەسلەپكى مەزگىللەردە ئەمەلدارلار ئىشلەتكەن، كېيىن تەرەققىي قىلىپ ئومۇم ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن، شۇ مەزگىلدە دەخۋادا بۇ ھارۋىدىن 100 نەچچىسى بار بولۇپ، ئازادلىقنىڭ ھارپىسىدا ئۇنىڭ ئورنىنى پىكاپ ئىگىلىگەچكە، شۇندىن ئېتىبارەن ئىشلىتىلمىشتىن قالغان.

ئۇچنچى، قول ھارۋىسى

قول ھارۋىسى ئازادلىقتىن كېيىن دەخۋادا كەڭ ئومۇملاشقان بولۇپ، شوتىسى ياغاچتىن (ئاز قىسمى تۆمۈردىن) ياسىلىدۇ، تۆمۈر ئوقلۇق، قوش رېزىنكە چاقلىق كىچىك قول ھارۋىسىدۇر. بۇ شەھەر رايونى ئىچىدە قىسقا يولدا يۈك توشۇغىلى بولىدىغان ياكى قاچىلاش-چۈشۈرۈش، يۆتكەشكە قولايلىق بولغان قوشۇمچە ترانسپورت قورالىدۇر، شۇنداقلا خەلق كەسپى ترانسپورت تەشكىلىنىڭ مۇھىم ترانسپورت قورالىدۇر. بەزى ئىدارە-ئورگان ۋە شەھەر ئاھالىلىرىنىڭمۇ ئۆزلىرى ئىشلىتىدىغان قول ھارۋىلىرى بار ئىدى. 1960-يىلىغىچە پۈتۈن رايون ئىچىدە مەخسۇس ترانسپورتقا ئىشلىتىلىدىغان قول ھارۋىسى 600 دىن ئارتۇق بولۇپ، 1963-يىلىدىن كېيىن ئۇنىڭ ئورنىنى كىچىك تېلىق ماتورلۇق ئاپتوموبىللار تەدرىجىي ئىگىلىگەچكە، 1987-يىلى پۈتۈن رايوندا پەقەت 20 نەچچىسى قالغان بولۇپ، داشمەن ئىتراپىدىكى ماگىزىنلار ئالدىدا ئىستېمالچىلار سېتىۋالغان چوڭراق بۈيۇملارنى توشۇپ بېرىشكە مۇلازىمەت قىلىدى.

قول ھارۋىسى بىلەن بىر ۋاقىتتا پەيدا بولغان يەنە ئۈچ چاقلىق قول ھارۋىسى بولۇپ، 1960-يىلدىن ئىلگىرى شەھەر رايونى ئىچىدە يولۇچىلارنى توشۇيدىغان قاتناش قوراللىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۈچ چاقلىق ھارۋا ئىشچىلىرى ھارۋا تارتىشتىن سىرت يەنە سىرتتىن كەلگەن يولۇچىلارنىڭ باردىغان جايلىرىنى ئىزدەپ تېپىپ بېرىش، يول باشلاپ ئاپىرىپ قويۇش قاتارلىق ئىشلارنى قوشۇمچە ئىشلىگەن. 1963-يىلىدىن كېيىن تەدرىجىي يوقالغان.

ئۆتنچى، ئاپتوموبىل

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 16-يىلى (1927-يىلى) دەخۋادا ئاپتوموبىل يۈك تراسپورتى باشلانغانىدى. شۇ مەزگىلدە ئامېرىكىدا ئىشلەنگەن كىچىك تېلىق قارا ماشىنىدىن 15ى بارئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ

22-يىلى (1933-يىلى) دىخۇا بودا كىتابخانىسىنىڭ (ئورنى بېيمىندا، ھازىرقى ئۈرۈمچى شەھەرلىك بىرىنچى ئوتتۇرا مەكتەپ ئەتراپىدا) دىرېكتورى جۇبىڭ تيەنجىن شەھىرىدە شىنجاڭ بىلەن سۈييۈەن ئارىلىقىدا قاتنايدىغان ئاپتوموبىل شىركىتىنى قۇرۇپ، تۆگە يولىنى بويلاپ سۈييۈەن بىلەن دىخۇا ئارىلىقىدا قاتنايدىغان ئاپتوموبىل ترانسپورت يولىنى ئاچتى. بۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ — سۈييۈەندىن ئىبارەت ئۇزۇن يوللۇق ئەنئەنىۋى تۆگە قاتنىشىنىڭ ئورنىنى ئاپتوموبىل ترانسپورتى ئىگىلەپ، شىنجاڭدىن سۈييۈەنگە بارىدىغان يول مۇساپىسى بىرقانچە ئايدىن 10 نەچچە كۈنگە قىسقاردى، ئىچكىرىكى ئۆلكىلەر بىلەن ئالاقە باغلاش قەدىمى تېزلىتىلدى. شۇندىن كېيىن خەلق ئاپتوموبىل ترانسپورت كەسپى تەدرىجىي راۋاجلاندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىلىغا كەلگەندە (1940-يىلى) فۇشېڭشىڭ، دېيۈەن، كالېيۋەن، خېڭ فېڭتەي قاتارلىق سودىگەرلەرنىڭ يەككە ئىگىلىكتىكى ئاپتوموبىل ترانسپورت كەسپى كەينى-كەينىدىن قۇرۇلدى، بۇلارنىڭ جەمئىي 20 نەچچە ئاپتوموبىلى بار بولۇپ، ئاپتوموبىل شەكلى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن 2.5 توننىلىق «زىس – 5» (ئەجنەبىيلەر ئاپتوموبىلى دەپ ئاتالغان) ئاساس قىلىنغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى)دىن كېيىن، ئامېرىكىدا ئىشلەنگەن جوج، ۋەنگو، فورد، سۆفىيرەن، جىمىس قاتارلىق چوڭ تىپلىق ئاپتوموبىللارنى ئاساس قىلغان خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى ئاپتوموبىللار 120 دىن كۆپرەككە يېتىپ، كۆتىرىش مىقدارى تۆت توننا بولغانلىرى كۆپرەكنى ئىگىلىگەن. ئەمما زاپچاسلىرى كەمچىل بولغانلىقتىن بىرلەشمە ترانسپورت ئاپتوموبىللىرى تەدرىجىي ئازىيىپ كەتكەن. ئازادلىقتىن كېيىن خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى ئاپتوموبىل ترانسپورتى بىر مەزگىل خېلى تەرەققىي قىلغانىدى. 1956-يىلى 5-ئايدا ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلغاندىن كېيىن، خۇسۇسىي ئاپتوموبىللارنىڭ ھەممىسى شىنجاڭ قاتناش نازارىتىگە قاراشلىق ئاپتوموبىل كالونلىرىغا قوشۇۋېتىلدى. خۇسۇسىي ئاپتوموبىل ترانسپورت كەسپى شۇندىن ئېتىبارەن ئۈزۈلۈپ قالدى.

1956-يىلى قول ھارۋىسى، ئۇلاغ ھارۋا ترانسپورتى بىلەن شۇغۇللانغان ئۈرۈمچى خەلق ترانسپورت ھەمكارلىق بىرلەشمە كوپىراتىپلىرى (ھازىرقى شەھەرلىك ئۈچىنچى ترانسپورت شىركىتى) «ئازاد» ماركىلىق كونا ئاپتوموبىلدىن ئىككىنى سېتىۋېلىپ ماتورلۇق ماشىنىلارنىڭ ترانسپورت ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. 1980-يىلىغىچە «شەرق شامىلى» ماركىلىق ئاپتوموبىلى 14گە، «ئازاد» ماركىلىق چاتما كۇزۇپلۇق ئاپتوموبىلى تۆتكە، «ئازاد» ماركىلىق يۈك ئاپتوموبىلى 22 گە، «كاماز» ماركىلىق 12 توننىلىق ئاپتوموبىلى 10 غا، «خۇاڭخې» ماركىلىق ئاپتوموبىلى 10 غا يېتىپ، ترانسپورتنى ماشىنلاشتۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇردى. 1987-يىلى ئاپتوموبىلى تەرەققىي قىلىپ 230دىن كۆپرەككە يېتىپ، شەھەر بويىچە كۆلىمى ئەڭ زور بولغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كەسپىي ترانسپورت كارخانىسىغا ئايلاندى.

1980-يىلىدىن كېيىن ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ ئىزچىل يولغا قويۇلۇشىغا ئەگىشىپ شەخسلەرنىڭ ئاپتوموبىل سېتىۋېلىپ، يولۇچى-يۈك ترانسپورتى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا رۇخسەت قىلىندى. 1987-يىلىغا كەلگەندە تيانشان رايونىدا تىزىمغا ئالدۇرۇلغان شەخسىي ماشىنىلاردىن 320سى بار بولۇپ، بۇلار ئوتتۇرا ۋە قىسقا مۇساپىلاردا يۈك توشۇدى، بۇندىن باشقا يەنە رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئۆزلىرى ئىشلىتىدىغان 272 ماتورلۇق ماشىنىسى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە تۆت توننىلىقتىن يۇقىرى چوڭ تىپلىق يۈك ئاپتوموبىلىدىن 84ى، ئىككى توننىدىن 3.5 توننىغىچە بولغان يۈك ئاپتوموبىلىدىن 14ى، ئىككى توننىدىن تۆۋەن بولغان يۈك ئاپتوموبىلى ۋە ئادەم ۋە يۈك توشۇيدىغان ئاپتوموبىلىدىن 69ى، ئوتتۇرا، كىچىك تىپلىق ئادەم توشۇش ئاپتوموبىلىدىن 26سى، چوڭ تىپلىق ئاپتوبۇستىن بىرسى، مەخسۇس ئىشلىتىلىدىغان تۈرلۈك ئاپتوموبىللاردىن 29ى، تۈرلۈك موتسىكلىتلاردىن 49ى بار.

2-پاراگراف ترانسپورت باشقۇرۇش

ئازادلىقتىن كېيىن ئاپتوموبىل يېتىشمىگەنلىكتىن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە خەلق تۇرمۇشىدىكى ماددىي ئەھىيالارنى يۆتكەش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى خەلق ئۇلاغ كۇچى ترانسپورتىنى زور كۇچ بىلەن قوللىدى ۋە رۇاجلاندۇردى. ھەرقايسى رايونلاردا ترانسپورت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كەينى-كەينىدىن قۇرۇلۇپ، خەلق ترانسپورتچىلىرىنى تەشكىللەپ شەھەر رايونىدىكى قىسقا يوللۇق ترانسپورتقا ئاكتىپ تۇردە قاتنىشىشقا ئۇيۇشتۇردى. 1954-يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى ترانسپورت ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى ترانسپورت چوڭ ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلىپ، كەسپى شەھەرلىك يۆتكەش-توشۇش شىركىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. بۇلارنىڭ تۆگە قاتنىشى ئۇزۇن يوللۇق ترانسپورتنى ئۇستىگە ئالغانلىرى شەھەر ئەتراپى ۋە شەھەر رايونى ئىچىدىكى ئوتتۇرا، قىسقا يوللۇق ترانسپورت ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۇستىگە ئالدى. قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، كۆمۈر، تۇرلۇك ماللار، ئاشلىق قاتارلىق ماددىي ئەھىيالارنى ئاساسلىق توشىدى. 1956-يىلىدىكى كوپېراتىپلىشىش ھەرىكىتىدە رايون ئىچىدە ئاۋانگارت، ئىنتىپاق، سۇزۇك بۇلاق، شەرەپ، ئالغا قاتارلىق تۆۋەن دەرىجىلىك ترانسپورت ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرى قۇرۇلۇپ، شەھەرلىك قاتناش ئىدارىسى ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرىنى باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ بىۋاستە باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

(ھەرقايسى كوپېراتىپلارنىڭ قىسقىچە ئەھۋالىنى تۆۋەندىكى جەدۋەلدىن كۆرۈۋېلىڭ)

1956-يىلى ئۇلاغ ترانسپورتى ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-1-8

كوپېراتىپلار	كوپېراتىپ ئەزاسى (ئادەم)	ۋەكالىتەن باشقۇرغۇ چىلار	ھارۋا سانى					ئۇلاغ سانى			ئورنى
			جەمئىي	ئات ھارۋا	دېشلۇ ھارۋا	سۇ ھارۋىسى	ئىشەك ھارۋىسى	جەمئىي	ئات	ئىشەك	
جەمئىي	773	102	810	422	173	131	84	1511	1097	414	
ئاۋانگارت رېزىنكە چاقلىق ئات ھارۋا كوپېراتىپى	228		204	204				495	495		
ئالغا تۆمۈرچىلىك ئات ھارۋا كوپېراتىپى	71		62	62				88	88		
ئىنتىپاق دېشلۇ ھارۋا كوپېراتىپى	191		173		173			173	173		
سۇزۇك بۇلاق سۇ ھارۋا كوپېراتىپى	131		131			131		114		114	يېنىڭ كوچىسى
شەرەپ كۆمۈر كوپېراتىپى	152	102	240	156			84	641	341	300	قىزىل تاغ يولى

1957-يىلى شەھەرلىك قاتناش ئىدارىسى سۇزۇك بۇلاق كوپېراتىپىنى دوستلۇق رايونلۇق قۇرۇلۇش بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن رايون ئىچىدىكى ئورگان ئاھالىلىرىنىڭ تۇرمۇش

سۈينى مەخسۇس توشۇدى. كۆمۈر ئوتۇن ترانسپورت كوپېراتىپىنى تيانشان رايونلۇق سودا بۆلۈمى باشقۇرغان بولۇپ، مەخسۇس كۆمۈر، ئوتۇن توشۇپ ساتتى.

1958-يىلىدىكى پولات-تۆمۈر تاۋلاش مەزگىلىدە دۇگمن، شىمىن، شىخاگەي، نەنمن ۋە لىيۇداۋان قاتارلىق مەھەللە ئېش باشقارمىلىرى باشقۇرۇش رايونى ئىچىدىكى قول ھارۋا، ئۇلاغ ھارۋا ئائىلىلىرىنى رودا تېشى ۋە تۈرمۇشقا لازىملىق ماددىي ئەشيالارنى توشۇشقا سەپەرۋەر قىلدى ۋە تەشكىللىدى. 350 نەچچە قول ھارۋىسى، 250 نەچچە ئۇلاغ ھارۋىسىنى (كۆپىنچىسى ئىشەك ھارۋىسى) ئىشقا كىرىشتۇرۇپ، پولات-تۆمۈر تاۋلاش ھەربكىتىنى زور كۈچ بىلەن قوللىدى.

1959-يىلى كۈزنىڭ ئاخىرىدا توشۇشقا تېگىشلىك قىشلىق كۆكتاتلارنى توشۇش ۋە كۆمۈر ھەم باشقا قىشلىق ئالدىن تەييارلاپ ساقلاپ قويۇلىدىغان ماددىي ئەشيالارنىڭ توشۇش ۋەزىپىلىرى ئىنتايىن جىددىي ھەم مۇشكۈل بولۇپ قالغانىدى. 11-ئاينىڭ بېشىدا ئىككى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى 10 مىڭ كىشىلىك زەربىدارلىق بىلەن توشۇش ئاممۇي ھەربكىتىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، 11-ئاينىڭ 15-كۈنىگىچە ئورگان كادىرلىرى، ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكۇم ئوقۇغۇچىلىرى، شەھەر ئاھالىسى ۋە كەسپىي ترانسپورت ئائىلىلىرىدىن 7675 ئادەمنى، تۆرلۈك ترانسپورت قوراللىرى (چانا، ۋېلىسىپىت، ئۇچ چاقلىق ھارۋا، قول ھارۋىسى، ئىشەك ھارۋىسى، ئات ھارۋىسى، ئاپتوموبىل قاتارلىقلار)دىن 470 نى سەپەرۋەر قىلدى ۋە تەشكىللىدى، جەمئىي 3000 تونىنىدىن كۆپرەك يۈك توشۇدى. توشۇلغان يۈكنىڭ ئوبوروت مىقدارى 37 مىڭ تونىنا كىلومېتىرغا يەتتى.

1960-يىلى 3-ئايدا تيانشان رايونىدا قاتناش-ترانسپورت باشقۇرۇش بۆلۈمى (قىسقارتىلىپ قاتناش بۆلۈمى) قۇرۇلۇپ، پۈتۈن رايوندىكى خەلق ترانسپورت ئىشلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ سودا بۆلۈمىنىڭ كۆمۈر ئوتۇن كوپېراتىپىنى ۋە قۇرۇلۇش بۆلۈمىنىڭ سۈزۈك بۇلاق كوپېراتىپىنى ھەرقايسى مەھەللە ئېش باشقارمىلىرىنىڭ خەلق ترانسپورت ئەترىتى ۋە بىر قىسىم ترانسپورت ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرىنى، يەنى بىر ئالىي ترانسپورت كوپېراتىپىنى، 62 كوپېراتىپ ئەزاسىنى؛ باشلانغۇچ ترانسپورت كوپېراتىپ، ئەترەتتىن توققۇزنى، 1037 ئەزانى؛ 55 ئات ھارۋىسى، 60 ئاتنى، 221 ئېشەك ھارۋىسىنى، 283 ئېشەكنى ئۆتكۈزۈۋالدى. ئۇنىڭدىن باشقا 659 قول ھارۋىسى بارئىدى. مۇشۇ ئاساستا ھەرقايسى كوپېراتىپ، ئەترەتلەرگە قارىتا تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلىپ، پۈتۈن رايوندىكى كوپېراتىپلار قايتىدىن بىرلەشتۇرۇلۇپ ئالتە ترانسپورت چوڭ ئەترىتى بىر قاچىلاش-چۈشۈرۈش ئەترىتى قىلىپ قۇرۇلۇپ ئۇنىڭ مەسئۇللىرىنى ۋە كەسپىي باشقۇرغۇچىلىرىنى قاتناش بۆلۈمى بىر تۇتاش ھالدا تاللاپ ئەۋەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە 1-، 2-، 3-، 4-چوڭ ئەترەت، قول ھارۋىسى چوڭ ئەترىتى؛ كۆمۈر ئوتۇن كوپېراتىپى لىيۇداۋان مەھەللە ئېش باشقارمىسىنىڭ ئۇلاغ كۈچى ھارۋا ئەترىتى بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ بەشىنچى چوڭ ئەترەت؛ سۈزۈك بۇلاق كوپېراتىپى نەنمن مەھەللە ئېش باشقارمىسىنىڭ ترانسپورت ئەترىتى بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ ئالتىنچى چوڭ ئەترەت قىلىندى. ھەرقايسى ئەترەتلەردە جەمئىي 540 قول ھارۋىسى، 282 ئېشەك ئات ھارۋىسى ۋە 795 تۈياق چارۋىسى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خۇسۇسلارنىڭ ھارۋا ۋە چارۋا مالىلىرى باھاغا سۈندۇرۇلۇپ ھۆكۈمەت تەۋەلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ھەرقايسى ئەترەتلەرنىڭ ھەممىسى يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈلگەندە، ئەترەت ئەزالىرى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ترانسپورت كارخانىلىرىنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىسى بولدى. بۇندىن باشقا يەنە ھەرقايسى ئەترەتلەرگە قارىتا تۆۋەندىكى كەسىپلەر بويىچە خىزمەت تەقسىم قىلىندى. ھەرقايسى قول ھارۋا ئەترەتلىرى ئاساسلىقى ئۇن زاۋۇتلىرىدىن ئاشلىق پونكىتلىرىغا ئۇن، گۈرۈچ يۆتكەپ توشۇپ بېرىش ھەمدە كۈندىلىك تۆرلۈك مالالار، مىللىيچە مالالارنى يۆتكەپ توشۇشنى ئۈستىگە ئالدى؛ ئۇلاغ ھارۋا ئەترىتى ئاساسلىقى بىناكارلىق

قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ۋە ئاھالىلەرنىڭ تۇرمۇش كۆرسىتىش توشۇشىنى ئۇستىگە ئالدى. ئىش ھەققىنى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئۇلۇشى بويىچە تارقىتىش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، تاپقان كىرىمنىڭ 70 پىرسەنتى ئۆزىگە بېرىلىپ 30 پىرسەنتى باجغا، خىراجەتكە ۋە جامائەت فوندىغا ئىشلىتىشكە قالدۇرۇلدى. مال مەنبەلىرى ئەترەت تەرىپىدىن بىر تۇتاش تەقسىم قىلىندى. كىرا پۇلىنى تىجارەت پونكىتلىرى (شەھەردىن بىر تۇتاش تەسىس قىلغان، تېيانشان رايونىدا 12 ئورنى بار) تالون كېسىپ ھېسابلىدى، بىر تۇتاش كىرا باھاسى ئىجرا قىلىندى.

1961-يىلى قول ھارۋا تۆتىنچى ئەترىتىدىكى 180 ئادەمنىڭ ھەممىسى شەھەرلىك قاچىلاش-چۈشۈرۈش-يۆتكەش شىركىتىگە قوشۇۋېتىلدى؛ 1-، 2-، 3-قول ھارۋا ئەترىتىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئاقۇنلار بولغاچقا قىسقارتىلىپ يۇرتىغا قايتۇرۇلدى. قالغان 172 كىشى بىرلەشتۇرۇلۇپ بىر تىرانسپورت چوڭ ئەترىتى قىلىندى؛ ئىككى ئۇلاغ تىرانسپورت ئەترىتى بىرلەشتۇرۇلۇپ 110 ئىشچى-خىزمەتچىسى بار بىر ئەترەت قىلىندى؛ 110 ئىشچى-خىزمەتچىسى بار قاچىلاش-توشۇش ئەترىتى ساقلاپ قېلىندى.

تىرانسپورت ئەترىتى دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۇنتۇزۇلگەندىن كېيىن، ئەمەلىيەتتە يەنىلا كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانا بويىچە مۇئامىلە قىلىنىپ، دۆلەتتىنمۇ مەبلەغ سېلىنمىدى، كارخانىنىڭمۇ يۇقىرىغا پايدا تاپشۇرۇش ۋەزىپىسى بولمىدى. ھەرقايسى ئەترەتلەردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى تۆزۈمى ئوخشاش بولماستىن، بەزىلىرى ئىشقا قاراپ ئۇلۇشكە ئايرىپ مائاش بەردى. بەزىلىرى نورمىلىق ئىش ھەققىگە مۇكاپات قوشۇپ بېرىشنى يولغا قويدى. باھاسىنى سۈندۈرۈپ ھۆكۈمەتكە ئۇنتۇزۇۋېلىنغان شەخسىي مۇلۇكلەرمۇ ئەستايىدىل ئېنىقلاپ ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلمىدى. يەنە بىر تەرەپتىن سىياسىي ئىدىيىۋى خىزمەت تىجارەت باشقۇرۇش قاتارلىق ھەرقايسى تەرەپلەردىكى خىزمەتلەر دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا بولۇش ئېھتىياجىغا ماسلىشالمىغانلىقتىن، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشى، تىجارەتتە زىيان تارتىشى، چاڕۋا مالالارنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى قاتارلىق ھادىسىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. مۇشۇ ئەھۋالغا ئاساسەن 1962-يىلى 10-ئايدا دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۇنتۇزۇلگەن ھەرقايسى تىرانسپورت ئەترەتلىرى قايتىدىن كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك ھەمكارلىق كوپېراتىپىغا چۈشۈرۈلدى. بەشىنچى ئەترەت يەنىلا بۇرۇنقى كۆمۈر ئوتۇن كوپېراتىپى، ئالتىنچى ئەترەتمۇ ئەسلىدىكى سۇزۇك بۇلاق كوپېراتىپى دېگەن نامنى ئىشلەتتى.

شۇ يىلى تىرانسپورت بازارلىرى تەرتىپكە سېلىنىپ، تارقاق ئۇلاغ ھارۋىسى بار ئائىلىلەرنى غالىبىيەت، شەرەپ ئۇلاغ ھەمكارلىق كوپېراتىپى ۋە شىنخۇا، ئالغا قول ھارۋىسى كوپېراتىپى قىلىپ تەشكىللەپ، ئۆۋەن دەرىجىلىك كوپېراتىپ قىلىندى، تىرانسپورت قورالى شەخسىگە مەنسۇپ بولۇپ «ئۇچنى بىرلىككە كەلتۈرۈش» (مال مەنبەلىرىنى باشقۇرۇشنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، مال باھا ئۆلچىمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، ھۈججەتلەرنى بىرلىككە كەلتۈرۈش) ئىجرا قىلىندى. ئۇلۇشكە ئايرىپ ئىش ھەققى بېرىش يولغا قويۇلۇپ، ئۆزى تاپقان ئومۇمىي كىرىمنىڭ 70 پىرسەنتى ئۆزىگە قالدۇرۇلدى.

1963-يىلى شەھەرلىك خەلق تىرانسپورت بىرلەشمە كوپېراتىپى تېيانشان رايونىدا ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇپ، تېيانشان رايونلۇق قاتناش بۆلۈمى بىلەن بىرلىشىپ ئىش بېجىردى. ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ پارتىيە-ھۆكۈمەت مۇناسىۋىتى تېيانشان رايونىغا تەۋە بولۇپ، كەسىپنى شەھەرلىك خەلق تىرانسپورت بىرلەشمە كوپېراتىپى سىستېما بويىچە باشقۇردى. شۇ يىلى رايون بويىچە تىرانسپورت كوپېراتىپلىرىنىڭ جەمئىي ئورۇنلىغان يۈك توشۇش ئوبوروت مىقدارى 1 مىليون 69 مىڭ 600 تونىنا كىلومېتىرغا، يۈك توشۇش مىقدارى 224 مىڭ 600 تونىنغا يەتتى، (ھەرقايسى كوپېراتىپلارنىڭ ئاساسلىق

ئەھۋالىنى تۆۋەندىكى جەدۋەلدىن كۆرۈۋېلىڭ)

1963-يىلى تيانشان رايونلۇق قاتناش بۆلۈمىگە قاراشلىق ترانسپورت كوپېراتىپلىرىنىڭ ئاساسلىق ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-1-8

كوپېراتىپ نامى	ئادەم سانى	ھارۋا سانى	ئۇلاغ سانى	ترانسپورت ئومۇمىي كىرىمى (10 مىڭ يۈەن)
جەمئىي	671	581	637	106.96
تيانشان ئالىي ترانسپورت كوپېراتىپى	130	118	150	25.49
سەكرەپ ئىلگىرىلەش باشلانغۇچ ترانسپورت كوپېراتىپى	119	117	164	16.88
ئىتتىپاق باشلانغۇچ ترانسپورت كوپېراتىپى	76	71	104	12.32
جەنشاك باشلانغۇچ ترانسپورت كوپېراتىپى	57	50	85	7.03
شەرەپ باشلانغۇچ ترانسپورت كوپېراتىپى	94	91	134	16.70
ئالغا باشلانغۇچ ترانسپورت كوپېراتىپى	64	62		11.81
شىنخۇا باشلانغۇچ ترانسپورت كوپېراتىپى	75	72		9.14
ئاۋانگارت قاچىلاش-چۈشۈرۈش كوپېراتىپى	56			7.59

1967-يىلى تيانشان رايونلۇق قاتناش بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ بارلىق كەسپى شەھەرلىك ترانسپورت بىرلەشمە كوپېراتىپىغا تاپشۇرۇپ بېرىلىپ، تيانشان رايونىنىڭ خەلق ترانسپورتىنى باشقۇرۇش خىزمىتى توختىتىپ قويۇلدى.

1983-يىلى تيانشان رايونلۇق سانائەت قاتناش بۆلۈمى قارمىقىدا قاچىلاش، چۈشۈرۈش، يۆتكەش، توشۇش بازارلىرىنى باشقۇرۇش پونكتى قۇرۇلۇپ، يەتتە شتات بېرىلىپ، رايوندىكى قاچىلاش، چۈشۈرۈش، يۆتكەش، توشۇش تەشكىللىرىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل قىلىندى. ئۇنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسى ئاپتونوم رايون، شەھەر ۋە رايون، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار باشقۇرغان قاچىلاش، چۈشۈرۈش، يۆتكەش، توشۇش ئەترەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇلارغا قارىتا «ئۇچىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش» ، (پىلاننى بىرلىككە كەلتۈرۈش، مال يۆتكەش ئىسپات تالونىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، باھانى بىرلىككە كەلتۈرۈش) باشقۇرۇش يولغا قويۇلۇپ، باھانى بىرلىككە كەلتۈرۈش ۋە قاچىلاش، چۈشۈرۈش ئىشلىرىدا ئىلمىي مەشغۇلات قىلىشقا قارىتا نازارەتچىلىك فۇنكسىيەسىنى جارى قىلدۇرۇپ، توشۇش ھەققى ياكى قاچىلاش، چۈشۈرۈش ھەققىنىڭ 2 پىرسەنتى بويىچە باشقۇرۇش خىراجىتى ئالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە خۇسۇسلارنىڭ ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنى سېتىۋېلىش، نوپۇسقا ئالدۇرۇش ۋە يۆتكەپ بېرىش رەسمىيەتلىرىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلىدى.

1987-يىلى زاۋۇت، كان، مال مەيدانلىرىغا تارقالغان مەخسۇس كەسپىتكى يۆتكەش، توشۇش، قاچىلاش، چۈشۈرۈش كارخانا ئورۇنلىرى تەرەققىي قىلىپ يۇزگە، مەشغۇلات خادىملىرى 1500 گە، يىللىق قاچىلاش، چۈشۈرۈش مىقدارى 6 مىليون 500 مىڭ تونىنغا، ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون يۈەندىن كۆپرەككە يەتكەن.

2-باب پوچتا-تېلېگراف

1-پاراگراف پوچتا

چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) چارروسىيە ھۆكۈمىتى دىخۇادا ھازىرقى زامان پوچتا ئىشلىرىنى يولغا قويغاندىن باشلاپ، چىڭ سۇلالىسى شۇمنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ تۇنجى يىلى (1909-يىلى)غا كەلگەندە چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى دىخۇادا خەت-چەك، گېزىت ئالاقە ئىدارىسىنى تەسىس قىلغان ۋە جۇڭخۇا مىنگونىڭ تۇنجى يىلى (1912-يىلى) دىخۇا پوچتا ئىدارىسى قۇرۇلغانغا قەدەر، پوچتا ئىشلىرىدا ھۆكۈمەتنىڭ خەت-چەك ئالاقە يوللانمىلىرىنى يوللاش ئاساس قىلىنغانىدى. پوچتا ھەققى قىممەت بولغاچقا، پوچتىدىن ئەۋەتىلىدىغان نەرسىلەر كۆپىنچە باشقىلارغا ھاۋالە قىلىش ئۇسۇلى بويىچە يەتكۈزۈلەتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 10-يىلى (1921-يىلى) دىخۇا پوچتا ئىدارىسى (ھازىرقى شىمالىي ئازادلىق يولى مەركىزىي پوچتا ئىدارىسى) قۇرۇلۇپ، دىخۇادىكى خەلق ئىشلىتىدىغان بىردىنبىر پوچتا مۇلازىمەت ئورنى بولۇپ قالدى. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە پەقەت باھار شامىلى كوچىسىغا بىرلا پوچتا تىجارەت ئورنى كۆپەيتىپ قۇرۇلدى. پوچتا يوللانمىلىرى ئات ھارۋىسى بىلەن يوللىنىلىدىغان بولغاچقا، يوللىنىش سۈرئىتى ئاستا بولغانىدى، (مەسىلەن، دىخۇادىن خوتەنگە يوللىنىدىغان خەت-چەكلەر ئەڭ تېز يەتكۈزۈلدى دېگەندىمۇ بىر ئاي ۋاقىت كېتەتتى). ھەر ئايدا ئالماشتۇرۇپ يوللىنىدىغان پوچتا ئالاقىلىرىنىڭ ئومۇمىي مىقدارى 60 كىلوگرامدىن (10 مىڭ پارچە) ئېشىپ كەتمەيتتى. گېزىت-ژۇرنال تارقىتىش مىقدارى ئاز بولغانلىقتىن، شەھەر بويىچە پەقەت تۆتلا گېزىت تارقاتقۇچى بارئىدى. «شىنجاڭ گېزىتى»گە مۇشتىر بولغۇچىلار 100گىمۇ يەتمەيتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن 1953-يىلى ۋە 1955-يىلى ئايرىم-ئايرىم ھالدا غالىبىيەت يولى ۋە دۆلەت قۇرۇش يولىغا پوچتا مۇلازىمەت ئورنى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1964-يىلى تەرەققىي قىلىپ ئالتە ئورۇنغا، 1978-يىلى كۆپىيىپ يەتتە ئورۇنغا يېتىپ، 1987-يىلى تور نۇقتىلىرىدىن شىمالىي ئازادلىق يولى تىجارەت ئورنى، جۇڭسەن يولى تىجارەت ئورنى، غالىبىيەت يولى تېلېگراف ئورنى، لىيۇداۋان تىجارەت ئورنى، مۇھاجىرلار مېھمانخانىسى تىجارەت ئورنى، خۇڭچۈنيۈەن مېھمانخانىسى تېلېگراف ئورنى، شىنخۇا يېمەك-ئىچمەك ماگىزىنى تىجارەت ئورنى، بۇلاق بېشى مېھمانخانىسى تىجارەت ئورنى، دۆلەت قۇرۇش يولى تېلېگراف ئورنى قۇرۇلۇپ، بۇ تور-نۇقتىلار شىمالىي ئازادلىق يولىدىكى مەركىزىي تارماق ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇش قارىمىقىدا بولدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 183 گە، خەت-ئالاقە يەتكۈزۈش لىنىيىسى 28گە، مۇلازىمەت كۆلىمى 48 كۋادرات كىلومېترغا، مۇلازىمەت ئاھالىسى (رايوندا تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىم، ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى ۋە كۆچمە نوپۇسنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ) 300 مىڭغا يەتتى. ئومۇمىيۈزلۈك پوچتا كەسپىنى بېجىردى. خەلقئارالىق خەت-ئالاقە ۋە پوسۇلكا ئەۋەتىش كەسىپلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شىمالىي ئازادلىق يولى پوچتا تارماق ئىدارىسى يەنە تېلېگرامما، ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون قاتارلىق تېلېگراف كەسىپلىرىنىمۇ قوبۇل قىلدى.

ئازادلىقتىن كېيىن گېزىت-ژۇرنال تارقىتىش مىقدارى تەدرىجىي كۆپىيىپ، 1987-يىلىغا كەلگەندە شىمالىي ئازادلىق يولى پوچتا ئىدارىسىدىن زاكاس قىلىنىدىغان گېزىت-ژۇرناللارنىڭ تۈرى 3426 خىلغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە گېزىت 591 خىل، ژۇرنال 2853 خىل؛

غالىبىيەت يولى پوچتا ئىدارىسىدىن زاكاز قىلىنىدىغان گېزىت-ژۇرنال تۈرى 3500 خىلغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ژۇرنال 2900 خىل، گېزىت 600 خىل. (بۇ ئىككى پوچتا ئىدارىسىنىڭ بېيقىنقى 10 يىلدىن بۇيان تارقاتقان گېزىت-ژۇرنال مىقدارىنى تۆۋەندىكى جەدۋەلدىن كۆرۈۋېلىڭ)

1978-يىلدىن 1987-يىلغىچە شىمالىي ئازادلىق يولى مەركىزىي پوچتا ئىدارىسىنىڭ تارقاتقان گېزىت-ژۇرنال مىقدارىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-1-2-8

يىللار	گېزىت (10 مىڭ پارچە)	ژۇرنال (10 مىڭ سان)	يىللار	گېزىت (10 مىڭ پارچە)	ژۇرنال (10 مىڭ سان)
جەمئىي	16463	1186.77	1980	1435	80.37
1978-يىلى	1298	42.07	1981	1500	87.92
1979-يىلى	1165	54.15	1982	1643	127.65
1983-يىلى	1677	131.04	1986	1929	179.15
1984-يىلى	1781	156.5	1987	2040	153.45
1985-يىلى	1995	174.47			

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە غالىبىيەت يولى پوچتا تارماق ئىدارىسى تارقاتقان گېزىت-ژۇرناللارنىڭ مىقدارىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 2-1-2-8

يىللار	گېزىت (10 مىڭ پارچە)	ژۇرنال (10 مىڭ سان)	يىللار	گېزىت (10 مىڭ پارچە)	ژۇرنال (10 مىڭ سان)
جەمئىي	8111	612.26	1984	1124	88.28
1980	776	45.05	1985	1270	99.23
1981	855	57.29	1986	1261	97.17
1982	844	60.07	1987	1098	94.39
1983	883	70.78			

2-پاراگراف تېلېگراف

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 19-يىلى (1893-يىلى) باش مۇپەتتىش مەھكىمە ھويلىسى ئىچىگە (ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ھويلىسى) شىنجاڭ ھۆكۈمەت تەرەپ تېلېگراف باش ئىدارىسىنى قۇرۇپ، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېلېگراف ئىشلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇردى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا دىخۇا تېلېگرامما باش ئىدارىسى قۇرۇلدى (ئىدارە ئورنى ھازىرقى شەرق شامىلى يولى 10-قورۇدا) ۋە بۇ ئىدارە مەركەز قىلىنىپ ئۆلكە ئىچىدىكى 11 ئورۇندا شۆبە ئىدارە، بالا ئىدارە ۋە تېلېگراممىخانىلار-نىڭ سىملىق تېلېگرامما ئالاقە تورلىرى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى.

دەسلەپكى مەزگىلدە مەخسۇس چېگرا ئىشلىرى دوكلاتى يوللىنىپ، كېيىن سودا خاراكتېرلىك تېلېگراف كەسىپلىرىنى قوشۇمچە بېجىردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 12-يىلى (1923-يىلى) 5-ئايدا، دۇڭمىن سىرتىغا تۇنجى سىمسىز تېلېگراف ئىستانسىسى قۇرۇلۇپ (1933-يىلى جەڭدە كۆيۈپ كەتكەن) بېيجىڭ ۋە قەشقەر بىلەن سىمسىز تېلېگرامما ئارقىلىق ئالاقلىشىش يولغا قويۇلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 18-يىلى (1929-يىلى) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ نوبىشۇسكى ۋە ھىندىستانىنىڭ پايتەختىكە ئۇلىنىدىغان خەلقئارالىق تېلېگراف يوللىرى كەينى-كەينىدىن ئېچىلدى، جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) بېيپىنغا (ھازىرقى ساغلاملىق يولى) بىرىنچى تېلېگراف ئىستانسىسى، جەنۇبىي مەسچىت كوچىسىغا ئۇچىنچى تېلېگرامما ئىستانسىسى، ۋالىي مەھكىمىسى ھويلىسىغا (ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ھويلىسى) 12-تېلېگرامما ئىستانسىسى قۇرۇلۇپ، بۇ ئىستانسىلار ئارقىلىق تېيەنجىن، ئەرلىزىخې، شىئەن، كورلا، كۇچار، ئىلى، چۆچەك، ئالتاي قاتارلىق جايلار بىلەن تېلېگرامما ئالاقىسى ئورنىتىلدى.

1949-يىلى 11-ئاينىڭ 10-كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى دىخۇانىڭ تېلېگراف ئىشلىرىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. 1950-يىلى 1-ئاينىڭ 25-كۈنى شىنجاڭ دىخۇا تېلېگراف باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1952-يىلى 7-ئاينىڭ 5-كۈنى دىخۇا شەھەرلىك تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلدى (ئىدارە ئورنى ھازىرقى شىمالىي تۆپىلىك باھار شاملى كوچىسىدا). 1955-يىلى 11-ئاينىڭ 1-كۈنى پوچتا بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ ئۇرۇمچى شەھەرلىك پوچتا-تېلېگراف ئىدارىسى قىلىندى. ئورنى (يەنىلا باھار شاملى كوچىسى ئېچىدە بولدى). 1957-يىلى داشمەن تېلېگراف بىناسى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشتۇرۇلدى، 1964-يىلى 12-ئاينىڭ 1-كۈنى پوچتا بىلەن تېلېگراف ئايرىۋېتىلىپ ئۇرۇمچى شەھەرلىك تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇلۇپ (ئىدارە ئورنى داشمەن تېلېگراف بىناسىغا كۆچۈرۈلگەن)، شەھەرلىك ئىككىنچى دەرىجىلىك ئىدارە قىلىندى. پوچتا ئىدارىسى ئۆكتەبر مەيدانىغا كۆچۈرۈلدى. 1969-يىلى فوتو تېلېگراف يوللىرى ئېچىلىپ، شەھەر خەلقى پايتەختتە چىقىدىغان گېزىتلەرنى شۇ كۈنى كۆرەلەيدىغان بولدى. 1977-يىلى تېلېگرامما يوللىرىدىن 59ى ئېچىلدى. بۇنىڭ ئېچىدە سىمسىز تېلېگرامما يولى 22 بولۇپ، شەھەر ئېچىدە دەسلەپكى قەدەمدە تېلېگرامما تورى شەكىللەندى. 1983-يىلى قول يازما فوتو يوللانمىسى ۋە ئابونىتچىلارنىڭ تېلېگرامما يوللاش كەسىپلىرى كەينى-كەينىدىن يولغا قويۇلۇپ ئابونىتچىلارغا قولايلىق يارىتىپ بېرىلدى. 1985-يىلى خەنزۇچە خەتلىك تېلېگراف فوتو ئاپپارات ئۈسكۈنىسى ئورنىتىلدى. ھەرقايسى جايلارغا بۇاستە يوللىنىدىغان تېلېگرامما يوللىرى 57 گە، ئىجارىگە بېرىلگەن تېلېگرامما يولى توققۇزغا، ئابونىتلارنىڭ تېلېگرامما يوللاش لىنىيىسى 11 گە، جەمئىي لىنىيە 77 گە يەتتى. 1987-يىلى تېلېگرامما يوللاش ۋە ئالماشتۇرۇش مقدارى 10 مىليون نۇسخىغا يېتىپ، تېلېگرامما كەسپىنىڭ تەخمىنەن ئايلىق مقدارى شىنجاڭنىڭ ئازادلىقتىن ئىلگىرىكى يىللىق تېلېگرامما يوللاش مقدارىدىنمۇ كۆپ بولدى.

بىرىنچى، تېلېگراف تور-نۇقتىلىرى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى شەھەر بويىچە شىمالىي تۆپىلىكتىكى باھار شاملى كوچىسىدا بىرلا تىجارەت ئورنى بولۇپ، ھۆكۈمەتنىڭ تېلېگرامما يوللاش ئىشلىرىنى بېجىرگەن. ئازادلىقتىن كېيىن نەنگۇەن رايونىدا بىر تىجارەت ئورنى تەسىس قىلىنغان. 1950-يىلى شىمالىي ئازادلىق يولى پوچتا ئىدارىسى تېلېگراف كەسپىنى بېجىرىشكە باشلىدى. 1953-يىلى غالىبىيەت يولى پوچتا ئىدارىسى قارىمىقىدا تېلېگراف مۇلازىمىتى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1955-يىلى دۆلەت قۇرۇش يولىدا پوچتا تېلېگراف ئورنى قۇرۇلدى، 1964-يىلى تيانشان رايونى دائىرىسىدىكى پوچتا تېلېگراف تىجارەت ئورۇنلىرى ئالتىگە، 1978-يىلى يەتتىگە، 1987-يىلى كۆپىيىپ توققۇزغا، ۋەكالىتەن بېجىرىش ئورۇنلىرى 14كە يەتتى.

1987-يىلى تيانشان رايونىدىكى تېلېگراف مۇلازىمەت نۇقتىلىرىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-2-8

بېجىرىلىدىغان كەسىپ تۈرلىرى	ئورنى	قۇرۇلغان ۋاقتى	مۇلازىمەت ئورۇنلىرىنىڭ نامى
دۆلەت ئىچى، خەلقئارالىق تېلېگراما، تېلېفون، ئۈيغۇرچە تېلېگراما	جۇڭخۇا يولى	1957-يىل	داشمىن تىجارەت زالى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما، ئۈيغۇرچە تېلېگراما	غالىبىيەت يولى	1955-يىل	غالىبىيەت يولى تېلېگراف ئورنى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما، ئۈيغۇرچە تېلېگراما	شىمالىي ئازادلىق يولى	1950-يىل	داشزى تېلېگراف ئورنى
خەلقئارا، دۆلەت ئىچى تېلېگراما	نۇرلۇق يولى	1984-يىل	بوغدا مېھمانخانىسى تېلېگراف ئورنى
خەلقئارا، دۆلەت ئىچى تېلېگراما	خەلق يولى	1984-يىل	تەنتەربىيە مېھمانخانىسى تېلېگراف ئورنى
خەلقئارا، دۆلەت ئىچى تېلېگراما	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	1985-يىل	مۇھاجىرلار مېھمانخانىسى تېلېگراف ئورنى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	دېموكراتىيە يولى	1982-يىل	خۇڭچۈنيۈەن مېھمانخانىسى تېلېگراف ئورنى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	1984-يىل	بۇلاق بېشى مېھمانخانىسى تېلېگراف ئورنى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	دۆلەت قۇرۇش يولى	1964-يىل	دۆلەت قۇرۇش يولى تېلېگراف ئورنى

1987-يىلى تيانشان رايونىدىكى تېلېگراف كەسپىنى ۋەكالىتەن بېجىرىدىغان نۇقتىلارنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 2-2-2-8

بېجىرىدىغان كەسپى	قۇرۇلغان ئورنى	ۋەكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورۇنلىرىنىڭ نامى
دۆلەت ئىچى، خەلقئارالىق تېلېگراما	شەرق شاملى يولى	تيانشان ساربيى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	يەنئەن يولى	چەت ئەللىكلەر مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	يەنئەن يولى	دوستلۇق مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	مۇھاجىرلار مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	شىمالىي شىنخۇا يولى	قىزىل تاغ مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	شەرق شاملى يولى	ئالپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى مېھمان كۈتۈشى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	باغۇلىياق	ئالپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى باشلىقلار قورۇسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	جۇڭخۇا يولى	بەيخۇاسۇن مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	يېشىل قارىغاي بىناسى مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	جەنۇبىي شاي يولى	شىنخۇا مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	ئىتتىپاق يولى	شىنجاڭ دۆلەت مۇداپىئە سانائىتى ئىشخانىسى مېھمان كۈتۈشى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	دۆلەت قۇرۇش يولى	دۆلەت قۇرۇش يولى مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	دېموكراتىيە يولى	خەلق مېھمانخانىسى
دۆلەت ئىچى تېلېگراما	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	ئالپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مېھمان كۈتۈشى

ئىككىنچى، شەھەر ئىچى تېلېفونى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى (1939-يىلى) ۋالىي مەھكىمىسى ئىچىگە 20 دانە تېلېفون ئۇلىنىدىغان

ماگنىت شەكىللىك بىر كومموتاتور ئاپپاراتى قۇراشتۇرۇلۇپ، 12 دانە تېلېفون ئورنىتىلغانىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) دىخۇا تېلېفون ئىدارىسى قۇرۇلدى. ئىدارە ئىچىدە 50 ۋە 100 تېلېفون ئۇلىنىدىغان كومموتاتور ئاپپاراتىدىن ھەرقايىسىدىن بىردىن بولۇپ، 30لا تېلېفون ئورنىتىلغان، 1944-يىلى شەھەر ئىچىگە تېلېفون ئىستانسىسى تەسىس قىلىنغان، ئىستانسىنىڭ توك ئارقىلىق ھەرىكەتلەندۈرۈ-لىدىغان 300 توچكىلىق بىر كومموتاتورى بولۇپ، ئابونىتلارغا 260 تېلېفون ئورنىتىلغان. 1949-يىلى سغىمچانلىقى يەنىلا 300 توچكا، ئەمەلىي سغىمچانلىقى 250 توچكا بولۇپ، 150 توچكىلىق كومموتاتور ئىشلىتىلگەن. دىخۇا شەھىرىدىكى تېلېفون سىمى تۈۋرۈكى يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 50.5 كىلومېتر، ئوچۇق لىنىيىسىنىڭ ئۇزۇنلۇقى پەقەت 350 كىلومېتر، يېپىق سىم كابىل يولىنىڭ ئۇزۇنلىقى 1.5 كىلومېتر بولۇپ، تېلېفونىنىڭ ئۇلىنىش سۈپىتى ناھايىتى ناچار بولغانلىقتىن دائىم دېگۈدەك تېلېفون ئالغىلى بولمايتتى.

1952-يىلى دۆڭ كۆۋرۈكتە جەنۇبىي تارماق ئىستانسىسى تەسىس قىلىنىپ، ئەنگلىيىدە ئىشلەنگەن 200 تىپلىق ماگنىت شەكىللىك بىر كومموتاتور ئۈسكىنىسى قۇراشتۇرۇلغاندىن كېيىن، ئومۇمىي سغىم-چانلىقى 550گە، ئەمەلىي ئورنىتىلىش نىسبىتى 76.2%كە يەتتى. 1953-يىلى كۆپەيتىلىپ 600گە يەتكۈزۈلدى. 1954-يىلى ئەمەلىي ئورنىتىلىش نىسبىتى 91.7%كە، 1955-يىلى سغىمچانلىقى كۆپەيتى-لىپ 1000غا يەتكۈزۈلدى.

1957-يىلى جۇڭسەن يولىدىكى پوچتا-تېلېگراف ئۇنىۋېرسال بىناسى پۈتكەندىن كېيىن، ئىچىگە گېرمانىيىدە ئىشلەنگەن بىرقەدەر ئىلغار ئاپتوماتىك 2000 توچكىلىق تېلېفون ئاپپاراتى قۇراشتۇرۇلۇپ، 10-ئاينىڭ 1-كۈنى ئىشقا كىرىشتۇرۇلۇپ ئەسلىدىكى ئادەم كۈچىگە تايىنىپ ئىشلىتىلىدىغان كومموتاتور ئىشلىتىشتىن توختىتىلىپ، ئۇرۇمچى شىنجاڭ بويىچە بىرىنچى بولۇپ شەھەرلەر ئىچىدىكى ئاپتوماتىك تېلېفون ئىشلىتىدىغان شەھەرگە ئايلاندى. 1972-يىلى شەھەر ئىچىگە ئورنىتىلغان تېلېفونلارنىڭ سغىم-چانلىقى كېڭەيتىلىپ 3000غا، 1977-يىلى يەنە كۆپەيتىلىپ 5000گە، 1980-يىلى كۆپەيتىلىپ 5500گە، 1983-يىلى 10 مىڭ 100گە يەتكۈزۈلدى. ئەمەلىي ئورنىتىلىش نىسبىتى 67.5% بولدى، 1984-يىلى يەنە كۆپەيتىلىپ 12 مىڭ 100گە، ئەمەلىي ئورنىتىلىش نىسبىتى 65.9% گە يەتتى. تيانشان رايونى تەۋەلىكىدىكى تېلېفونلارغا ئۇلىنىدىغان تېلېفون تاق ئاپپاراتى 3278 گە يەتتى.

1985-يىلى ئىككىنچى پوچتا تېلېگراف شۆبە ئىدارىسى قاتارلىق ھەرقايىسى شۆبە ئىدارىلىرىنىڭ سغىمچانلىق مقدارى يەنە كېڭەيتىلىپ ئومۇمىي سغىمچانلىق مقدارى 19 مىڭ 200گە يەتكۈزۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتوماتىك كومموتاتورنىڭ سغىمچانلىق مقدارى ئومۇمىي سغىمچانلىق مقدارىنىڭ 96.35% تىنى ئىگىلەپ، يېل ئاخىرىدىكى ئەمەلىي ئىگىلىگەن مقدارى 10 مىڭ 57 دانە بولۇپ، ئەمەلىي ئورنىتىلىش نىسبىتى 52.4% بولدى. تيانشان رايونى دائىرىسىدىكى تېلېفونلارغا ئۇلىنىدىغان تېلېفون تاق ئاپپاراتلىرى 4112گە، ئابونىتلار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان كىچىك تىپلىق كومموتاتور 7774گە يەتتى. 1986-يىلى تېلېفون ئۇلاش تاق ئاپپاراتى 5133گە، ئابونىتلارنىڭ كىچىك تىپلىق كومموتاتورلىرى 8152گە، 1987-يىلى تېلېفون ئۇلاش تاق ئاپپاراتلىرى يەنە كۆپەيتىلىپ 6762گە، ئابونىتلار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان كىچىك تىپلىق كومموتاتور 11 مىڭ 200 گە يەتتى. تېلېفون يول لىنىيىلىرى ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى شەھەر ئىچىدىلا كېڭەيتىلىش بىلەن چەكلىنىپ قېلىشتىن ئۈچ تاش، ئۇلانباي، لىيۇداۋان ۋە ئۇرۇمچى دەريالىق بويىغىچە ئۇزارتىلدى.

9-بۆلۈم

ئىگىلىك باشقۇرۇش

ئومۇمىي بايان

ئازادلىقتىن بۇرۇن، هازىرقى رايون چېگرىسى ئىچىدىكى دىخۇا شەھىرىنىڭ سودا-سانائەت كارخانىلىرى خۇسۇسىي سودا، خۇسۇسىي قول سانائەت ۋە يەككە تىجارەت يايمىچىلىقىنى ئاساس قىلغانىدى. دىخۇا سودىگەرلەر باش جەمئىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن،دىخۇا شەھىرىدىكى سودا-سانائەتچىلەرنى تىزىملاش ۋە باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) دىن كېيىن، تىجارەت باشلىمافچى بولغانلارنىڭ ئىلتىماسى دىخۇا سودا-سانائەتچىلەر جەمئىيىتىنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىن، ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ تىزىمغا ئېلىش بۆلۈمى تىزىمغا ئېلىپ كىنىشكا تارقىتىپ بېرىدىغان بولدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، دىخۇا باھانى مۇقىملاشتۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، خۇسۇسىي سودىگەرلەرنىڭ تاۋارلىرىغا قارىتا باھالاش، تەكشۈرۈپ بېكىتىش ۋە باشقۇرۇش ئېلىپ بارىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) ئاشلىق، ماي، كۆمۈر، شېكەر، چاي، رەخت قاتارلىق تۇرمۇشتىكى كۈندىلىك لازىمەتلىكلەرگە قارىتا چەكلىك باھادا باشقۇرۇش ۋە نورمىلىق تەمىنلەش چارىسىنى قوللىنىپ، بازار باھاسىنى مۇقىملاشتۇردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 36-يىلى (1947-يىلى)دىن كېيىن، سىياسىي ۋەزىيەت تۇراقسىز بولۇش، ئىقتىساد چېكىنىپ كېتىش، شىنجاڭنىڭ ئىچكىرى بىلەن بولغان قاتناش لىنىيىلىرى راۋان بولماسلىق تۈپەيلىدىن، ماددىي ئەشيالارغا كەمچىلىپ كېتىپ، بازاردا ھايانكەشلىك ئەۋج ئالدى، نەتىجىدە مال باھاسى ئۆچقاندەك ئۆرلەپ، پۇل پاخاللىشىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى ئېغىرلىشىپ كەتتى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، ھەرقايسى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمەتلىرى دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە پائال ياردەملىشىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، مال مەنبەسىنى بېيىتىپ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا تارماقلىرى ۋە خەلق ئىستېمالچىلار كوپېراتىپلىرى ئارقىلىق، خەلق تۇرمۇشىغا جىددىي ئېھتىياجلىق بولغان بۇيۇملارنى زور مىقداردا تەمىنلەپ، مالنى بېسۈملىپ ھايانكەشلىك قىلغانلارغا كۈچلۈك زەربە بېرىپ، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇپ، خەلقنى تۇرمۇشتا خاتىرجەم قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە نەنمىن ئەتراپىدىكى ھايانكەشلىك ھەرىكەتلىرىگە زەربە بېرىپ ۋە ئۇنى توڭىتىپ، يايمىچىلارنى رەتلەپ، بازار تەرتىپىنى ياخشىلىدى.

1952-يىلى يەككە قول سانائەتچىلەرنى ھەمكارلىشىش يولىغا مېڭىشقا يېتەكلەش باشلىنىپ، كەسىپ،

دائىرىلەر بويىچە ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرىنى قۇرۇش ئىشى ئۈيۈشتۇرۇلدى. ئىشلەپچىقىرىش بىر تۈتاش پىلان بويىچە ئېلىپ بېرىلمىدىغان، قول سانائىتى ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ پىلانىغا شەھەرلىك سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋە ھەرقايسى كەسپىداشلار ئۈيۈشمىلىرى بېتەكچىلىك قىلمىدىغان بولدى. 1954-يىلى خۇسۇسىي سودا-سانائەت كەسىپلىرىگە قارىتا دۆلەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكلىشىپ باشقۇ-رۇشنى «سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش» ئېلىپ بېرىلدى، 1956-يىلغا كەلگەندە، پۈتۈن كەسىپلەر بويىچە دۆلەت بىلەن خۇسۇسلار ھەمكارلىشىپ باشقۇرۇش ئورۇنمىلىپ بولدى. سېتىۋېلىش-سېتىش پىلانلىرىنى شەھەر، رايوندىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك ئىستېمالچىلار ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرى (كېيىن شەھەردىكى ھەرقايسى كەسىپىي شىركەتلەرگە ئۆزگەرتىلگەن) باشقۇردى. تاۋار باھاسىنى ھەرقايسى كەسىپىي شىركەتلەر كەسىپلەر بويىچە باشقۇردى. شۇ يىلى گۇرۇپپىلارنى بىرلەشتۈرۈپ كوپېراتىپ قۇرۇش ئارقىلىق، قول سانائىتى ھەمكارلىقى تۆۋەن دەرىجىدىن يۇقىرى دەرىجىگە تەرەققىي قىلىپ، ئىشلەپچىقى-رىش ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ ھەمكارلىق زاۋۇتلىرى قۇرۇلدى، مۇتلەق كۆپ ساندىكى يەككە قول سانائەتچىلەر سوتسىيالىستىك ھەمكارلىشىش يولىغا ماڭدى.

1958-يىلى رايون دەرىجىلىك تۈنجى ئىگىلىك باشقۇرۇش ئاپپاراتى بولغان ئىككى رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ سودا بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. سودا بۆلۈمى سودا-سانائەت ھەمكارلىق ۋە توپ، پارچە سېتىش ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى تۈرغۇزۇش ۋە ياخشىلاش ئارقىلىق، يەرلىك سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىلىش دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، تۈرمۇش ماتېرىياللىرىنى ، بولۇپمۇ ئۇششاق تاۋارلارنى زور كۆچ بىلەن كۆپەيتىپ بازارنى تەمىنلىدى. سودا بۆلۈمى بازار باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، قانۇنغا خىلاپ ئىگىلىك باشقۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى ئېنىقلاش ۋە چەكلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا پۈتۈن رايوندىكى يەككە يايمىچىلار ئارىسىدا سوتسىيالىستىك تەربىيىنى قانات يايدۇرۇپ، ئۇششاق سودىگەرلەر ۋە يايمىچىلارنى ھەمكارلىشىش يولىغا ھېڭىشقا تەشكىللەپ، ھەمكارلىق ماگىزىنلىرى، ھەمكارلىق گۇرۇپپىلىرىنى قۇرۇپ، ئىگىلىك باشقۇ-رۇش ئىستېلىنى ئۆزگەرتىپ، خەلق ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىش كۆزقارىشىنى تۈرغۇزدى ھەمدە بازار قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، سودا تور-نۇقتىلىرىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇردى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ مال بازىرى، داشمېن، ئوتتۇرا كۆۋرۈك، دۆڭكۆۋرۈك قاتارلىق سودا بازارلىرىنى ئېچىپ، شەھەر ئىچىدىكى تۈرمۇشىغا قولايلىق يارىتىپ بەردى. 1960-يىلى رايونلۇق پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى ۋە سانائەت بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، رايونغا قاراشلىق سانائەت-سودا تارماقلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، سېتىۋېلىش-سېتىش پىلانلىرىنى بىر تۈتاش باشقۇردى. 1962-يىلى رايونلۇق بازار مال باھاسى كومىتېتى قۇرۇلۇپ، رايون ئىچىدىكى يەككە تىجارەتچىلەر ۋە سودا بازارلىرىغا قارىتا مال باھاسىنى تەكشۈرۈش، بېتەكچىلىك قىلىش ئېلىپ بېرىپ، ھايانكەشلىكتەك قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەتلەرگە زەربە بەردى. بۇنىڭ بىلەن رايون تەۋەسىدىكى ئىگىلىك باشقۇرۇش سىستېمىسى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش مەزگىلىدە، رايون تەۋەسىدىكى ئىگىلىك باشقۇرۇش تارماقلىرى بىرلەشتۈرۈلگەن، يۇقىرىغا ئۆتكۈزۈۋېتىلگەن، ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، 1969-يىلغا كەلگەندە، پەقەت رايونلۇق سانائەت بۆلۈمىلا قالدى. رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىشلەپچىقىرىش قوماندانلىق گۇرۇپپە-سى پۈتۈن رايوننىڭ ئىقتىسادىي خىزمەتلىرىگە قوماندانلىق قىلمىدىغان بىردىنبىر ئاپپارات بولۇپ قالدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تېيانشان رايونىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش خىزمىتى تەدرىجىي ئەسلىگە كەلدى ھەمدە بۇرۇنقى ئاساستا يەنمۇ يۈكسەلدى. سودا-سانا-ئەت، مال باھاسىغا بولغان باشقۇرۇش ھوقۇقى زورايتىلىپ، رايون دائىرىلىك باشقۇرۇش تۈسىنى ئالدى. 1980-يىلى تېيانشان رايونلۇق پىلان كومىتېتى قۇرۇلۇپ، رايوننىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانى ۋە

ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنى تۈزۈش ۋە تەكشۈرۈشكە مەسئۇل بولدى. شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش شۆبە ئىدارىسى قۇرۇلدى. 1981-يىلى تيانشان رايونلۇق مال باھاسى بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1984-يىلى تيانشان رايونى يەككە تىجارەتچىلەرگە قارىتا باشقۇرۇش ئېلىپ بارغاندىن سىرت، رايون تەۋەسىدىكى قاتناش-تىرانسپورت، سانائەت، بىناكارلىق، سودا، يىمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت، رېمونتچىلىق كەسىپلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارغا قارىتا تەكشۈرۈش، كىنىشكا تارقىتىش خىزمەتلىرىنى ئىشلەپ، ئىشلەپچىقىرىش، ئىگىلىك باشقۇرۇش پائالىيەتلىرىنى نازارەت قىلىپ باشقۇردى ھەمدە رايون ئىچىدىكى ھەر دەرىجىلىك سودا كارخانىلىرىنىڭ تاۋار باھاسىنى نازارەت قىلىپ ۋە تەكشۈرۈپ، مال باھاسى سىياسەتلىرىگە خىلاپ قىلمىشلارنى تۈزەتتى ۋە جازالىدى. شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق پىلان كومىتېتى بىلەن سانائەت-قاتناش بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ، تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى قۇرۇلدى، ئارقىدىنلا يەنە تيانشان رايونلۇق مۇپەتتىشلىك ئىدارىسىمۇ قۇرۇلدى.

تيانشان رايونلۇق ئىگىلىك باشقۇرۇش سىستېمىسىنىڭ تەدرىجىي مۇكەممەللەشتۈرۈلۈشى رايونىنىڭ ئىقتىسادى ۋە باشقا تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ تېز تەرەققىي قىلىشىغا تۈرتكە بولدى. ھەر يىلى تۈزۈلگەن ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانلىرى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانلىرى بىردەك ۋاقتىدا ئورۇندالدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى كۆپ ساندىكى ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچلەردە پىلان يىلمۇ يىل ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى.

1987-يىلى تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى تىزىمغا ئېلىپ باشقۇرغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرى تەرەققىي قىلىپ 32 مىڭ 38 گە يەتتى، تىزىملىتىپ تىجارەت باشلىغان يەككە تىجارەتچىلەر 6560 قا يەتتى؛ رايون ئىچىدە ھەرخىل بازارلاردىن جەمئىي 35 ى قۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدىكى قىزىل بايراق يولى، دۆڭكۆۋرۈك، بېيمېن، مال بازىرى، ئۈي يەر-مۇلۇك ئىدارىسى كوچىسى بازىرى ۋە چارۋا مال بازىرى، قۇشخانا، مېۋە-كۆكتاتلارنى توپ سېتىش بازىرى قاتارلىق بازارلارنىڭ ئومۇمىي يەر مەيدانى 39 مىڭ كۋادرات مېتىرغا، شۇ يىللىق بازاردا قىلىنغان سودا سوممىسى 30 مىليون 730 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1979-يىلدىن 1987-يىلغىچە، قانۇنغا خىلاپ ھەرخىل ئىقتىسادىي ئەنزىلەردىن جەمئىي 6448 پارچە ئەنزە تەكشۈرۈلۈپ پاش قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە زور ۋە مۇھىم ئەنزىلەر 344 پارچە، جەرىمانە ئېلىنغان ۋە مۇسادىرە قىلىنغان پۇل 2 مىليون 560 مىڭ يۈەن بولدى.

تيانشان رايونلۇق مال باھاسىنى باشقۇرۇش تارماقلىرى قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1987-يىلغا قەدەر، جەمئىي 7532 سودا كارخانىسىنىڭ تاۋارلىرىنىڭ باھاسىغا قارىتا 65 مىڭ 683 قېتىم تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى؛ ئىنتىزامغا خىلاپ ئەنزىلەردىن 610 نى بىر تەرەپ قىلىپ، 522 مىڭ 600 يۈەن قانۇنسىز كىرىمنى مۇسادىرە قىلدى، 35 مىڭ 300 يۈەن جەرىمانە قويدى، ئىستېمالچىلارغا 50 مىڭ 900 يۈەن قايتۇرۇپ بەردى. بۇ ئارقىلىق دۆلەتنىڭ باھا سىياسەتلىرىنى ۋە ئىستېمالچىلارنىڭ مەنپەئىتىنى قوغدىدى.

تيانشان رايونلۇق مۇپەتتىشلىك ئىدارىسى قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1987-يىلغا قەدەر، رايون تەۋەسىدىكى مەمۇرىي ئورگانلار، خەلق تەشكىلاتلىرى، كەسىپىي ئورۇنلار ۋە رايونغا قاراشلىق كوللېكتىپ كارخانىلىرىنىڭ مالىيە كىرىم-چىقىم ئەھۋالىغا قارىتا مۇپەتتىشلىك ۋە نازارەتچىلىك ئېلىپ باردى، دۆلەتنىڭ مال-مۈلكىنى خىيانەت قىلىپ، ئوغرىلاپ، ئىگىلىۋېلىپ، ئېغىر دەرىجىدە ئىسراپ قىلىپ دۆلەت مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزگەن قىلمىشلارغا قارىتا مەخسۇس مۇپەتتىشلىك ئېلىپ باردى. تەكشۈرۈپ چىقىلغان تۈرلۈك مەسىلىلەرنى ئايرىم ئايرىم ھالدا بىر تەرەپ قىلىپ، دۆلەتنىڭ مالىيە-ئىقتىساد قانۇن-ئىنتىزاملىرىنى قوغدىدى.

1-باب پلان

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1950-يىلدىن 1952-يىلغىچە خەلق ئىگىلىكى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن مەزگىلدە، قول سانائىتى ئىشلەپچىقىرىش پىلانلىرىنى دېخۇا شەھەرلىك سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى بىلەن ھەرقايسى كەسىپ-داشلار ئۈيۈشمىلىرى ئورۇنلاشتۇراتتى. سېتىۋېلىش-سېتىش پىلانلىرىنى شەھەرلىك سودا شىركىتى بىلەن شەھەر ۋە رايوندىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك خەلق ئىستېمالچىلار ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرى باشقۇراتتى.

1953-يىلدىن 1956-يىلغا قەدەر، قول سانائىتى ئىشلەپچىقىرىش پىلانلىرىنى شەھەرلىك قول سانائەتچىلەر بىرلەشمە كوپېراتىپى بىۋاستە تۈزۈپ چۈشۈردى.

1956-يىلدىن كېيىن، ئىككى رايوندا سودا بۆلۈمى، ئاشلىق بۆلۈمى، سانائەت بۆلۈمى ۋە شەھەرلىك قول سانائەتچىلەر بىرلەشمە كوپېراتىپىنىڭ رايوندا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى ئارقىدىن قۇرۇلدى. ھەرقايسى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ستاتىستىكا بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى ياكى پىلاننى باشقۇرىدىغان مەخسۇس كادىرلار قويۇلدى. 1960-يىلى رايون ئايرىلغاندىن كېيىن، سودا شۆبە ئىدارىسى، ئاشلىق شۆبە ئىدارىسى قۇرۇلدى، بۇ ئىدارىلەردىمۇ ستاتىستىكا بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى، شۇ يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتىدا پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى قۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن ئىقتىسادىي پىلانغا بولغان باشقۇرۇش شەھەرنىڭ ئاساسلىق باشقۇرۇشتىن رايون ئاساسلىق باشقۇرۇش بىلەن ئۇمۇملاشتۇرۇپ باشقۇرۇشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈشكە ئۆزگەرتىلىپ، ئىقتىسادنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى پىلان ئاپپاراتلىرىنىڭ كەسىپلەر بويىچە باشقۇرۇشى بىلەن رايون دەرىجىلىك مەخسۇس پىلان ئاپپاراتلىرىنىڭ ئۇمۇملاشتۇرۇپ باشقۇرۇشى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلگەن بېيگى سىستېما شەكىللەندى.

1962-يىلى مەركەزنىڭ «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۈكسەلدۈرۈش»، «ئاپپاراتلارنى ئىخچاملاپ، خادىملارنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۇچۇن، تيانشان رايونىدا پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، قول سانائىتى پىلانىنى باشقۇرۇش ئۇچۇن تيانشان رايونلۇق قول سانائىتى ئىش بېجىرىش ئورنىغا بىر نەپەر مەخسۇس پىلان كادىرى قويۇلدى؛ سودا شۆبە ئىدارىسى بىلەن ئاشلىق شۆبە ئىدارىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، سودا ۋە ئاشلىق پىلانى شەھەرلىك سودا ئىدارىسى بىلەن ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1966-يىلى «يەرلىك، كىچىك ئاممىۋى سانائەت» ئىشخانىسى بىلەن قول سانائىتى ئىش بېجىرىش ئورنى بىرلىشىپ ئىش بېجىردى، بۇنىڭغا بىر نەپەر مەخسۇس پىلان كادىرى قويۇلۇپ، «يەرلىك، كىچىك ئاممىۋى سانائەت» ۋە قول سانائىتى پىلانلىرىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى.

1969-يىلى سانائەت ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنى تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قوماندانلىق گۇرۇپپىسى مەخسۇس ئادەم قويۇپ باشقۇردى.

1971-يىلى تيانشان رايونلۇق سانائەت بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، سانائەت پىلانىنى سانائەت بۆلۈمى مەخسۇس ئادەم قويۇپ باشقۇردى.

1977-يىلى سانائەت بۆلۈمىدە پىلان-ستاتىستىكا گۇرۇپپىسى (ئۇچ كىشىلىك) تەسىس قىلىنىپ،

پۈتۈن رايوننىڭ سانائەت پىلانىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ چۈشۈرۈشكە مەسئۇل بولدى.

1980-يىلى بىر نەپەر مۇدىر، ئۈچ نەپەر كادىردىن تەركىب تاپقان تيانشان رايونلۇق پىلان كومىتېتى قۇرۇلۇپ، پۈتۈن رايوننىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنى تۈزۈش، ئىجرا قىلىش ۋە تەكشۈرۈش قاتارلىقلارغا مەسئۇل بولدى.

1984-يىل 11-ئايدا تيانشان رايونلۇق پىلان كومىتېتى بىلەن سانائەت-قاتناش بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ، تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى قۇرۇلدى، بۇنىڭغا جەمئىي 29 نەپەر كادىر قويۇلدى. ئۇنىڭ ئىچىدە پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، ئۈچ نەپەر كادىر قويۇلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە، تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتىغا جەمئىي 23 نەپەر كادىر قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە مەمۇرىي شتاتتىكى كادىر يەتتە نەپەر، كارخانا شتاتىدىكى كادىر 16 نەپەر، بىر مۇدىر ۋە بىر نەپەر مۇئاۋىن مۇدىر تەيىنلەندى. پۈتۈن رايوننىڭ ئىقتىسادىي (سانائەت، سودا، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قۇراشتۇرۇش، ئەمگەك ۋە يېمەك-ئىچمەك كەسىپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ). يىللىق پىلانىنى تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى بىر تۇتاش ئوتتۇرىغا قويۇپ، رايونلۇق پارتكوم، خەلق قۇرۇلتىيى ۋە ھۆكۈمەتكە يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كېيىن ئىجرا قىلىشقا چۈشۈردى؛ ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنى شەھەر بىلەن كەسپىي جەھەتتىن بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن، رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى ئىجرا قىلىشقا تارقاتتى.

2-پاراگراف پىلان تۈرلىرى

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىن تارتىپ 1958-يىلىغا قەدەر، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدىكى مەھسۇلات قىممىتى، مەھسۇلات مىقدارى ۋە مەھسۇلات سۈپىتىگە قارىتا يۈزەكى بەلگىلىمىلەر چىقىرىلغانىدى. سودا پىلانىدا تاۋار ئوبوروت پىلانىدىن باشقا، پەقەت سېتىۋېلىش، سېتىش، پايدا ۋە راسخوتتىن ئىبارەت تۆت چوڭ پىلان كۆرسەتكۈچىلا بار ئىدى.

1958-يىلدىن كېيىن، سانائەت پىلانى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى، ئاساسلىق مەھسۇلات، مەھسۇلات مىقدارى، پايدا، ماددىي ئەشيا، ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى، تەننەرخنىڭ تۆۋەنلەش نىسبىتى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى؛ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قۇراشتۇرۇش پىلانى بولسا مەھسۇلات قىممىتى، پايدا، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش يەر مەيدانى، ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى؛ سودا پىلانى تاۋار ئوبوروتى، سېتىش، سېتىۋېلىش، يۇقىرىغا تاپشۇرىدىغان پايدا ۋە راسخوت قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى؛ قاتناش-ترانسپورت پىلانى يۈك توشۇش ئوبوروت مىقدارى، توشۇش مىقدارى، توشۇش ئارىلىقى، مەھسۇلات قىممىتى، ماي، پايدا قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

1984-يىلى تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پىلان كۆرسەتكۈچ سىستېمىسى تەدرىجىي مۇكەممەللەشتى. 1987-يىلغا كەلگەندە، پۈتۈن رايوننىڭ پىلانى ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ تۈرگە يىغىنچاقلاندى.

بىرىنچى، ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانى

1. سانائەت پىلانى: مەھسۇلات قىممىتى، سېتىش، پايدا، ئاساسلىق مەھسۇلات مىقدارى، ئاساسلىق مەھسۇلاتلارنىڭ ماتېرىيال سەرپىياتى، ئاساسلىق مەھسۇلاتلارنىڭ تەننەرخى، يېڭى مەھسۇلاتلارنى سىناق تەرىقىسىدە ئىشلەپچىقىرىش، نۇقتىلىق يېڭىلاش، ئۆزگەرتىش تۈرلىرى ۋە تېخنىكا تەرەققىيات تۈرلىرى، مۇھىم مەھسۇلاتلار سۈپىتىنىڭ ئومۇمىي لاياقەتلىك بولۇش نىسبىتى، كارخانىلارنى ئۆلچەپ

دەرىجە بېكىتىش، ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلاتلارنى يارىتىش، سانائەت كارخانىلىرىنىڭ توغرا يۆنىلىشىلىك ئۇقتىساد-تېخنىكا ھەمكارلىق تۈرلىرىدىن ئىبارەت جەمئىي 12 كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

2. سودا پىلانى: تىجارەت كىرىمى ۋە پايدىدىن ئىبارەت جەمئىي ئىككى كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

3. يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت پىلانى: تىجارەت كىرىمى ۋە پايدىدىن ئىبارەت جەمئىي ئىككى كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

4. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قۇراشتۇرۇش پىلانى: مەھسۇلات قىممىتى ۋە پايدىدىن ئىبارەت ئىككى كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

5. ئەمگەك مۇلازىمەت پىلانى: كىرىم، پايدىدىن ئىبارەت جەمئىي ئىككى كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

6. مالىيە كىرىم-چىقىم پىلانى: كىرىم (باج كىرىمى ۋە باشقا كىرىملەر دەپ ئايرىلىدۇ) ۋە چىقىمدىن ئىبارەت جەمئىي ئىككى كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

ئىككىنچى، ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى

1. نوپۇس پىلانى: تۇغۇلۇش سانى، تۇغۇلۇش نىسبىتى، تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتىدىن ئىبارەت جەمئىي ئۈچ كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

2. شەھەر جامائەت ئىشلىرى پىلانى: شەھەر مەمۇرىيىتى بويىچە ئاسراش، ئاساسلىقى شەھەر يوللىرى قۇرۇلۇشى، سۇ چىقىرىش قۇرۇلۇشى، جۇملىدىن كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش ئۆستەڭلىرى، يۇندا تۇرۇبا يوللىرى، باغۇمنچىلىك، كۆكەرتىش (جۇملىدىن شەھەرلەردىكى باغۇمنچىلىك، كۆكەرتىش، پىشىلىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى)دىن ئىبارەت جەمئىي ئۈچ كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

3. مۇھىت ئاسراش ئىشلىرى پىلانى: ئىس-تۈتەك كونترول قىلىنغان رايونلارنىڭ يەر مەيدانى، ئىس-تۈتەك كونترول قىلىنغان رايونلارنىڭ ئىسلىنىش دەرىجىسى، ئىس-تۈتەك كونترول قىلىنغان رايونلاردىكى بۇلغىنىش مەنبەلىرىنى تۇتۇشتۇتىن ئىبارەت ئۈچ كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

4. ماتارىپ ئىشلىرى پىلانى: باشلانغۇچ ماتارىپ، جۇملىدىن باشلانغۇچ مەكتەپ، بالىلار باغچىسى؛ چوڭلار ماتارىپى، ئاساسلىقى قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلار سانى، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار سانى، پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار سانى (جۇملىدىن خىزمەت ئۇسسىدە تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش، ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش)دىن ئىبارەت ئىككى كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

5. سەھىيە ئىشلىرى پىلانى: ئامبۇلاتورىيە، سەھىيە-يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى؛ مەخسۇس سەھىيە خادىملىرىنىڭ ئومۇمىي سانى؛ يېمەكلىكلەر تازىلىقىنى باشقۇرۇش، جۇملىدىن ئارخىپ تۈرغۇزۇش نىسبىتى، قازان-قومۇچلارنى دېزىنفېكسىيىلەشنىڭ ئۆسۈش نىسبىتى، يېمەكلىكلەرنى ئۆلچەپ تەكشۈرۈش-ئۈرىشكە ئېلىشنىڭ ئۆرلەش نىسبىتى، كىنىشكا ئالماشتۇرۇپ بەدەن تەكشۈرۈش نىسبىتى، ئاممۇي سورۇنلارنىڭ تازىلىقى، جۇملىدىن كىنىشكا ئالماشتۇرۇش، تارقىتىش نىسبىتى، بەدەن تەكشۈرۈش بىلەن شۇغۇللىنىش نىسبىتى، ئاممۇي بىلىملەر بويىچە تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش نىسبىتى؛ پىلانلىق ئىممۇنىتېتلاش، جۇملىدىن پىلانلىق ئىممۇنىتېتلاش، ئەملەش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خادىملار قىزىل ۋاكسىنىسىنىڭ ئەملىنىش نىسبىتى، شېكەر يالىتىلغان كومۇلاچنىڭ تارقىتىلىش نىسبىتى، كالىبىت ۋاكسىنىسىنىڭ ئەملىنىش نىسبىتى، كۆك يۆتەل، بوغما، قاتما ۋاكسىنىلىرىنىڭ ئەملىنىش نىسبىتى، «تۆت خىل ۋاكسىنا»نىڭ ئەملىنىش نىسبىتى، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى كونترول قىلىش كۆرسەتكۈچى، قىزىل، كۆك يۆتەل، ئىلىك يالىلۇغى (بوغما) نىسبىتىدىن ئىبارەت ئالتە كۆرسەتكۈچنى

ئۆز ئىچىگە ئالدى.

6. مەدەنىيەت ئىشلىرى پىلانى: ئاممىۋى مەدەنىيەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىشىلەر سانى، مەدەنىيەت بازارلىرىدىكى يەككە تىجارەتچىلەر سانى، ئاممىۋى مەدەنىيەتكە ئىگىلىك قىلغۇچىلار سانى، مەدەنىيەت سارايلىرى، مەھەللە مەدەنىيەت پونكىتلىرى، مەھەللىلەردىكى كۈتۈپخانا (قىرائەتخانا) لار، ئەدەبىيات-سەنئەت ئۆمەكلىرى، ئويۇن قويۇش قېتىمى، تاماشىبىنلار سانى، ھەرخىل جەمئىيەتلەردىن ئىبارەت جەمئىي ئون كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

7. تەنتەربىيە ئىشلىرى پىلانى: تەنتەربىيە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار سانى، دەرىجىگە ئايرىلغان رېپىرلار سانى، دەرىجىگە ئايرىلغان سپورتچىلار سانى، ئىشتىن سىرت مەشىق قىلدۇرۇلغان ئۆسمۈرلەر سانى، دۆلەتنىڭ بەدەن چىنىقتۇرۇش ئۆلچىمىگە يەتكەنلەر سانى، ناھىيە-رايون دەرىجىلىك تەنھەرىكەت يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈش قېتىم سانى، تەنھەرىكەت يىغىنلىرىغا قاتناشقان سپورتچىلار سانى، تەنھەرىكەت مەيدانلىرى، يەككە تۈردىكى تەنتەربىيە جەمئىيەتلىرىنىڭ تەرەققىيات سانىدىن ئىبارەت جەمئىي توققۇز كۆرسەتكۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

8. ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسى پىلانى: ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى ۋە ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسىنىڭ ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارغا ئايرىم-ئايرىم چۈشۈرۈلگەن سانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ۋاقىت بويىچە بۆلگەندە ئوتتۇرا، ئۇزۇن مۇددەتلىك (ئادەتتە دۆلەتنىڭ بەش يىللىق پىلانى بىلەن مۇناسىپلاشتۇرۇلىدۇ) ۋە يىللىق پىلان دەپ ئايرىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا يەنە پەسىللىك ۋە ئايلىق پىلانلارمۇ بار، بۇ پىلانلار ئەمەلىي ئەھۋالغا ئاساسەن يىللىق پىلاننى پارچىلاپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئورۇنلاشتۇرغۇچى تارماقلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى ئىگىلىشى، تەكشۈرۈشى ۋە ئۇنىڭغا ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ئۆلچەم ۋە ئاساس بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن تۈزۈلىدۇ. بۇلاردىن باشقا، ھەرقايسى تارماقلار ياكى كارخانىلار پىلانىنىڭ ئورۇندىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، يەنە يۇقىرى چۈشۈرگەن پىلان كۆرسەتكۈچلىرىدىن يۇقىرى بولغان ئىچكى قىسمىدا كونترول قىلىش پىلانلىرىنى تۈزىدۇ.

خەلق ھاۋا مۇداپىئە قۇرۇلۇش پىلاننى شەھەر بىۋاستە چۈشۈرىدۇ، رايونلۇق خەلق ھاۋا مۇداپىئە تارماقلىرى مۇستەقىل ئىجرا قىلىدۇ، پۈتۈن رايونىنىڭ پىلان سىستېمىسىغا كىرگۈزۈلمەيدۇ.

3-پاراگراف پىلان تۈزۈش ئۇسۇلى

1956-يىلدىن 1957-يىلغىچە، ھەمكارلىق كوپېراتىپلىرى ۋە گۇرۇپپىلىرىنىڭ مەسئۇللىرى كەسىپلەر بويىچە ئۈيۈشتۇرۇلغان يىغىنلاردا شۇ يىللىق پىششىقلاپ ئىشلەش، مال زاكاز قىلىش ۋە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالىنى ئۆزى ئاغزاكى مەلۇم قىلغان ۋە كۆپچىلىك پىكىر بەرگەندىن كېيىن جەملەپ يۇقىرىغا يوللايتتى، بۇنى مۇھىم ئاساس قىلغان ھالدا يىللىق ئىشلەپچىقىرىش پىلانى تۈزۈلەتتى.

1958-يىلدىن كېيىن، ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار يۇقىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە خام ئەشيا بىلەن تەمىنلەش ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئاساسلىق مەھسۇلاتلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش پىلاننى شەھەر بىلەن ئاپتونوم رايونىنىڭ بۇيرۇق خاراكتېرلىك پىلان ئورۇنلاشتۇرۇش دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ، شەھەرلىك پىلان كومىتېتى تەكشۈكلاشتۇرغاندىن كېيىن ئىجرا قىلىشقا چۈشۈردى. 1962-يىلغا كەلگەندە، سودا ۋە ئاشلىق پىلانى ئىدارە ئىشلىرى يىغىنى مۇزاكىرە قىلغان، رايونلۇق ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ بېكىتكەندىن كېيىن ئىجرا قىلىندى. ئاساسلىقى ئىجتىمائىي ئېھتىياج ۋە رايونلارنىڭ خام ئەشيا بىلەن تەمىنلەش ئەمەلىي

ئەھۋالىغا ئاساسەن، يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئادەتتە كارخانىلارغا مۇئەييەن ئىمكانىيەت قالدۇرۇلدى. بۇ خىل پىلان تۈزۈلمىسى تاكى 1979-يىلغىچە قوللىنىلىپ كەلدى.

1980-يىلىدىن كېيىن، يۇقىرى رايون، مەھەللە كارخانىلىرىغا بولغان بۇيرۇق خاراكتېرلىك ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنى تەدرىجىي ئەمەلدىن قالدۇردى، كارخانىلار بازاردىن «چىقىش يولى» ئىزدىدى. ئادەتتە پۈتۈن شەھەرنىڭ ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتىنى پايدىلىنىش ئۆلچىمى، شۇ يىللىق ئەمەلىي ئەھۋال ئاساس قىلىنغان ھالدا تەرەققىيات سۈرئىتى بېكىتىلدى، بۇ ئارقىلىق تۈرلۈك ئىقتىساد-تېخنىكا كۆرسەتكۈچلىرى مۆلچەرىي ھېسابلاپ چىقىلدى. مەھسۇلات مىقدارى كۆرسەتكۈچى ئادەتتە شەھەر تەلەپ قىلغان سەۋىيىدىن 3%—5% يۇقىرى بولدى.

1981-يىلى رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پۈتۈن رايوننىڭ ئىقتىسادىي پىلانىنى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىغا يوللاپ تەستىقلىتىپ، رەسمىي پىلانغا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن، رايونلۇق پىلان يىغىنىدا ئىجرا قىلىشقا تارقىتىدىغان بولدى.

1985-يىلدىن كېيىن، يىللىق ئىقتىسادىي پىلان ئادەتتە تۆۋەندىكى تەرتىپلەر بويىچە تۈزۈلدى: دېموكراتىيىنى جارىي قىلدۇرۇش، تولۇق كېڭىشىش پرىنسىپى ئاستىدا، تەكشۈرۈپ ئەھۋال ئىگىلەش، يۇقىرى بىلەن تۆۋەن سۆزلىشىش، قايتا-قايتا پىكىر ئېلىش، قاتلاممۇ قاتلام پارچىلاش، بىر بىرلەپ ئەمەلىيلەشتۈرۈش جەريانى ئارقىلىق، رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى شەھەرلىك پىلان يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، يىل بېشىدا پىلان لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىپ ھەمدە ئوتتۇرىغا قويۇپ، ھەرقايسى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇنلار ۋە نۇقتىلىق ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى مەلۇم قىلغان پىلانلار بىلەن سېلىشتۇرۇپ، تۆۋەن بولۇپ قالغان بولسا كۆپەيتىپ، يۇقىرى بولۇپ قالغان بولسا كېمەيتىپ، ئومۇملاشتۇرۇپ تەڭپۇڭلاشتۇرۇپ، تەكلىپىي پىلاننى شەكىللەندۈرۈپ، تەستىقلىتىپ رەسمىي پىلانغا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن ئىجرا قىلىشقا چۈشۈردى.

ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانلىرىنى تۈزۈشتە، يۈرۈشلەشتۈرۈپ تەرەققىي قىلدۇرۇش پرىنسىپى بويىچە، ئېھتىياج بىلەن ئەمەلىي ئىمكانىيەت ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلدى. كۆپىنچە پىلان تۈرلىرىنى شەھەردىكى ئالاقىدار تارماقلار بىۋاسىتە چۈشۈردى، تيانشان رايونى ئىجرا قىلىشقا تارقاتتى. قالغان باشقا پىلانلارنى تۈزۈشتە رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى يۇقىرىقى پرىنسىپلارغا ئاساسەن تەكلىپىي پىلانلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، تەستىقلانغاندىن كېيىن ئىجرا قىلىشقا بىۋاسىتە چۈشۈردى.

پۈتۈن رايوننىڭ رەسمىي پىلانى چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن، پەۋقۇلئاددە ئەھۋاللار كۆرۈلمىسىلا، ئادەتتە ئۆزگەرتىلمىدى. 1987-يىلى دۆلەت ئومۇمىي جەھەتتىن تەڭشەپ كونترول قىلىش ئېلىپ بېرىپ، ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمىنى قىسىۋەتكەچكە، رايون تەۋەسىدىكى سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى ناھايىتى زور تەسىرگە ئۇچرىدى. ئۈچىنچى پەسىلگە كەلگەندە، رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن، سانائەت مەھسۇلات قىممىتىنىڭ پىلانى 30 مىليون يۈەندىن 28 مىليون يۈەنگە كېمەيتىلدى، ئەمەلىيەتتە 28 مىليون 273 مىڭ يۈەن ئورۇندىلىپ، ئورۇندىلىش نىسبىتى 100.98% بولدى.

2-باب ستاتىستىكا

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1952-يىلدىن 1956-يىلغىچە، ھەرقايسى رايونلۇق ھۆكۈمەتلەر ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىق كوپىرا-تىپلىرى ۋە گۇرۇپپىلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى پەقەت ئادەتتىكىچىلا ئىگىلەيتتى، مەھسۇلات قىممىتى ۋە مەھسۇلات مىقدارىنىڭ ئورۇندىلىش ئەھۋالىنى كۆپىنچە ھاللاردا ئېغىزچە دوكلات قىلىش ياكى يىغىندا دوكلات قىلىش شەكلى بىلەن جەملەيتتى.

1956-يىلدىن 1959-يىلغىچە، قول سانائىتى ئىشلەپچىقىرىشىنى ستاتىستىكىلاش خىزمىتىنى شەھەر-لىك قول سانائەتچىلەر بىرلەشمە كوپىراتىپى بىۋاستە باشقۇردى. ئىككى رايونلۇق سودا بۆلۈمى بىلەن ئاشلىق بۆلۈمىنىڭ ئىچىدە پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى.

1960-يىلى تيانشان رايونىدا پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، پۈتۈن رايونلۇق سانائەت، سودا، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، ئەمگەك-ئىش ھەققى قاتارلىقلارنى ستاتىستىكىلاش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

1962-يىلى پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، ستاتىستىكا كەسپى ئاساس-لىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ باشقۇرۇشىغا تارقىتىپ بېرىلدى. سانائەت ستاتىستىكىسىنى 1962-يىلدىن 1965-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق سانائەت بۆلۈمى باشقۇردى؛ 1966-يىلدىن 1968-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق «يەرلىك، كىچىك ئاممىۋى سانائەت» ئىشخانىسى باشقۇردى؛ 1969-يىلدىن 1971-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق ئىشلەپچىقىرىش قوماندانلىق گۇرۇپپىسى باشقۇردى؛ 1972-يىلدىن 1976-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق سانائەت بۆلۈمى باشقۇردى. بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، قاتناش، مەدەنىيەت، ماتارىپ، سەھىيە، نوپۇس قاتارلىقلارنىڭكىنى ھەرقايسى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار ئۆزلىرى باشقۇردى.

1977-يىلى سانائەت بۆلۈمىنىڭ قارىمىقىدا پىلان-ستاتىستىكا گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، بۇنىڭغا ئۈچ نەپەر كادىر قويۇلدى، شۇنىڭ بىلەن ستاتىستىكا ئاپپاراتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشكە باشلىدى.

1980-يىلى سانائەت بۆلۈمىنىڭ پىلان گۇرۇپپىسى پىلان كومىتېتىغا قوشۇۋېتىلىپ، جەمئىي تۆت نەپەر كادىر قويۇلدى، ستاتىستىكا كەسپىمۇ پىلان كومىتېتىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1984-يىل 11-ئايدا تيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتىنىڭ قارىمىقىدا پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، جەمئىي ئۈچ نەپەر كادىر قويۇلدى. بۇ بۆلۈم جەملەپ يۇقىرىغا يوللايدىغان رايون دەرىجىلىك كەسپىي ئورۇن بولۇش سۈپىتى بىلەن، پۈتۈن رايونلۇق سانائەت، بىناكارلىق-قۇ-رۇلۇش، سودا، يېمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت، ئەمگەك مۇلازىمىتى كەسىپلىرىنىڭ ستاتىستىكا خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

1987-يىلى رايونغا قاراشلىق مەمۇرىي ئورگانلار، تارماقلار ۋە كارخانا-كەسىپىي ئورۇنلاردا 60 ستاتىستىكا خىزمەت ئورنى تەسىس قىلىنىپ، 134 نەپەر مەخسۇس ۋە قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى ستاتىستىكا خادىملىرى قويۇلدى، بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن رايونلۇق ستاتىستىكا خىزمەت تورى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى.

2-پاراگراف تۆزۈم ۋە ئۇسۇل

1952-يىلدىن 1956-يىلغىچە، رايونلۇق ھۆكۈمەت ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قىسقىچە ئەھۋالىنى شۇ ئورۇنلارنىڭ ئېغىزچە دوكلاتىنى ئاڭلاش شەكلى بىلەن ئىگىلىدى.

1956- يىلدىن 1958-يىلغىچە، ئىشلەپچىقىرىش پىلانلىرىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ھەرئايدا قەرەللىك يېغىن ئېچىش ئارقىلىق ئىگىلەندى. 1958-يىلى ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋىلى تۆزۈمى تەدرىجىي شەكىللىنىپ، بەش كۈنلۈك، ئون كۈنلۈك، ئايلىق، پەسىللىك ۋە يىللىقتىن ئىبارەت بەش خىل مەلۇمات جەدۋىلى ئىشلىتىلدى.

1959-يىلى سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ بەش خىل جەدۋىلى، ئەمگەك-ئىش ھەققىنىڭ ئالتە خىل جەدۋىلى بىر تۈتاش بەلگىلىمە بويىچە تولدۇرۇپ مەلۇم قىلىنىدىغان بولدى. مەلۇم قىلىش ۋاقتىغا قارىتامۇ بىر تۈتاش تەلەپلەر قويۇلۇپ، ستاتىستىكا مەلۇمات جەدۋەللىرى قالايمىقان بولۇش ھالىتى دەسلەپكى قەدەمدە رەتكە سېلىنىپ، ۋاقتىدا مەلۇم قىلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى. تېلېگراممۇ ۋە تېلېفون ئارقىلىق يوللىنىدىغان ئايلىق مەلۇماتقا ئالتە چوڭ كۆرسەتكۈچنى، يەنى سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى، ئاساسلىق سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ مىقدارى، تېخنىكا يېڭىلاش تۈرلىرى سانى، يېڭى مەھسۇلاتلار تۈرى سانى، ئاي ئاخىرىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى ۋە يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان پايدا ئومۇمىي سانىنى كىرگۈزۈش بەلگىلەندى.

1960-يىلى تېيانشان رايونلۇق پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى پۈتۈن رايوندىكى ئاساسىي قاتلام ئورۇنلارنىڭ سەككىز خىل مەلۇمات جەدۋىلىنى بىر تۈتاش جەملىدى. بۇلار: سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى، مەھسۇلات مىقدارى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى، ئىش ھەققى، ماددىي ئىشيا بىلەن تەمىنلەش، يېڭى سورتلارنى سىناپ ياساش، مەھسۇلات سۈپىتى، تېخنىكا-ئىقتىساد كۆرسەتكۈچلىرى، ئەمگەك ئۇنۇمدارلىقى قاتارلىق سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىغا ئائىت مەلۇمات جەدۋەللىرى؛ بىناكارلىق كەسىپنىڭ ھۆددىگەرلىك مەلۇمات جەدۋەللىرى؛ قاتناش-تىرانسپورت كەسىپنىڭ مەلۇمات جەدۋەللىرى؛ شەھەرلەردىكى خەلق كۆڭشىلىرىنىڭ نوپۇس، ئىشلەپچىقىرىش، ئەمگەك، ئىش ھەققى، مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە ۋە تەشكىلات ئەھۋاللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەلۇمات جەدۋەللىرى؛ مەدەنىيەت-مائارىپ مەلۇمات جەدۋەللىرى؛ سەھىيە مەلۇمات جەدۋەللىرى؛ ئەمگەك كۆچلىرى ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى مەلۇمات جەدۋەللىرى؛ نوپۇس مەلۇمات جەدۋەللىرىدىن ئىبارەت. يۇقىرىدىكى سەككىز خىل مەلۇمات جەدۋىلىنى شەھەرلىك پىلان كومىتېتى بىر تۈتاش تەشكىللەپ، بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇپ، بىر تۈتاش يۇقىرىغا يوللىدى. پۈتۈن رايوننىڭ مەلۇمات جەدۋەللىرىنى پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمى جەملىگەندىن كېيىن شەھەرلىك پىلان كومىتېتىغا يوللىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە نوپۇس مەلۇمات جەدۋىلىنى بىرلا ۋاقىتتا جامائەت خەۋپسىزلىكى تارماقلىرىغىمۇ يوللاش بەلگىلەندى.

1966-يىلدىن 1972-يىلغىچە قائىدە-تۆزۈملەر شەكىلگە ئايلىنىپ، ستاتىستىكا خىزمىتى توختاپ قېلىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

1973-يىلى ستاتىستىكا خىزمىتى ئالدى بىلەن سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى.

1984-يىلى پۈتۈن رايوننىڭ ستاتىستىكا خىزمىتى تېيانشان رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، 1987-يىلىغا كەلگەندە، تۆرلۈك قائىدە-تۆزۈملەر تەدرىجىي مۇكەممەللەشتى، ستاتىس-

تىكا ئۇسۇلىمۇ تېخىمۇ ياخشىلاندى.

بىرىنچى، ستاتىستىكا تۈزۈمى

(1) ئون كۈنلۈك، ئايلىق، پەسىللىك، يېرىم يىللىق ۋە يىللىق مەلۇماتلارنىڭ يوللىنىش ۋاقتى ھەرقايسى قەرەللەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر كۈنى قىلىپ بەلگىلەندى.

(2) تۆۋەندىكى جەدۋەللەرنى ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى جەملەپ يۇقىرىغا يوللىدى: سانائەت ئومۇمىي قىممىتى مەلۇمات جەدۋىلى (ئايلىق)، سانائەت ساپ مەھسۇلات قىممىتى مەلۇمات جەدۋىلى (ئايلىق)، كەسىپلەر مەلۇمات جەدۋىلى (يېرىم يىللىق)، سانائەت مەھسۇلات قىممىتى ۋە مەھسۇلات مىقدارىنى تەكشۈرۈپ ئەمەلىيلەشتۈرۈش جەدۋىلى (يىللىق)، ئاساسلىق سانائەت مالىيە كۆرسەتكۈچى (يىللىق)، مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان 27 ئىشلەپچىقىرىش ئورنىنىڭ جەملەنگەن مەلۇمات جەدۋىلى؛ تاۋارلارنى پارچە سېتىش سوممىسى مەلۇمات جەدۋىلى (ئايلىق)؛ ئاساسلىق ماددىي ئەشيالار سەرپىياتى ۋە ئىسكىلات قالدۇقى ھەققىدىكى تېلېگرامما ۋە تېلېفون ئارقىلىق يوللىنىدىغان مەلۇمات جەدۋىلى (ئايلىق، پەسىللىك)؛ ئاساسلىق مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى (يىللىق)؛ ئەمگەك-ئىش ھەققى (ئايلىق) قاتارلىقلار، بۇلار پۈتۈن رايوندىكى مەمۇرىي، كارخانا-كەسىپى ئورۇنلارنىڭ مەلۇمات جەدۋەللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(3) يوللانغان مەلۇمات جەدۋەللىرىنى تىزىملاش تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى. مەلۇمات جەدۋىلىنىڭ سۈپىتى (ئاساسلىقى ۋاقتىدا ۋە توغرا بولۇشى)گە قاراپ نومۇر قويۇلۇپ، ھەر قېتىمدا نەتىجىسى ئېلان قىلىندى، بۇ، يىل ئاخىرىدا ستاتىستىكا خىزمىتىنى خۇلاسىلەش، سىلىشتۇرۇپ باھالاش، شەخسىلەرنىڭ دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈش ۋە ئۇنۇقان باھالاشتا پايدىلىنىدىغان ئاساس قىلىندى.

(4) ستاتىستىكا خىزمەتچىلىرى قوشۇنى قۇرۇلدى ۋە مۇستەھكەملەندى. مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدىن ستاتىستىكا خىزمەت ئورنى تەسىس قىلىپ، مەخسۇس ياكى قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى ستاتىستىكا خادىملىرىنى قويۇش، ئۇلارنىڭ نىسپىي مۇقىملىقىنى ساقلاش، قەرەللىك ياكى قەرەلسىز ھالدا كەسىپي جەھەتتىن تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ۋە تەكشۈرۈش تەلەپ قىلىندى. ستاتىستىكا خادىملىرىدىن پرىنسىپتا چەك تۇرۇپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، يالغان مەلۇم قىلىش، مەلۇم قىلماي يوشۇرۇش، ساختىپەزلىك قىلىشتەك قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارغا قارشى تۇرۇش تەلەپ قىلىندى.

(5) كۈندىلىك ئەسلى خاتىرە ۋە ستاتىستىكا مۇنبىرى تۈرغۇزۇلۇپ، ستاتىستىكا ماتېرىياللىرىنى تەرتىپلىك ھالدا رەتلەپ ۋە توپلاپ، سانلىق مەلۇماتلارنىڭ ئەينەن، توغرا ۋە ئىشەنچلىك بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش تەلەپ قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە مالىيە، ئىشلەپچىقىرىش، تېخنىكا تارماقلىرى بىلەن بولغان ئالاقىنى كۈچەيتىپ، سانلىق مەلۇماتلارنى سىلىشتۈرۈپ توغرىلاپ، چوشۇپ قېلىش ۋە ئۆزئارا زىت بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش تەلەپ قىلىندى.

(6) قەرەللىك ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈرۈش ۋە قەرەلسىز ئارىلاپ تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلدى، ئادەتتە ھەر يىلى بىر قېتىم چوڭ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى.

ئىككىنچى، ستاتىستىكىلاش ئۇسۇلى

ستاتىستىكىلاش ئۇسۇلى تولدۇرۇپ مەلۇم قىلىش ئۇسۇلى بىلەن ھېسابلاش ئۇسۇلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەلۇمات جەدۋىلىنى ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى بەلگىلەنگەن تۈرلەر بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇپ چوشۇرىدۇ، ھەر دەرىجىلىك ستاتىستىكا خادىملىرى بەلگىلەنگەن تۈرلەر بويىچە ئەينەن تولدۇرىدۇ، ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار ياكى كەسىپي سىستېمىلار جەملەپ، قىسقىچە ئانالىز پىكرىنى يېزىپ،

رايونلۇق ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى پىلان-ستاتىستىكا بۆلۈمىنىڭ ئومۇملاشتۇرۇپ جەملىشىگە يوللايدۇ، پۈتۈن رايوننىڭ ئەھۋالى ھەققىدە ئانالىز پىكرىنى يازغاندىن كېيىن شەھەرلىك ستاتىستىكا ئىدارىسى، شەھەرلىك پىلان كومىتېتى ۋە شەھەرلىك ئىقتىساد كومىتېتىغا يوللايدۇ ھەمدە رايونلۇق پارتكوم، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋە ھۆكۈمەتتىكى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى رەھبەرلەرگە يوللايدۇ. پۈتۈن رايوننىڭ يىللىق مەلۇماتلىرى كېيىنكى يىلى 1-ئاينىڭ 15-كۈنىدىن ئىلگىرى يوللىنىدۇ، ئايلىق مەلۇماتلىرى كېيىنكى ئاينىڭ 12-كۈنىدىن ئىلگىرى يوللىنىدۇ. ھېسابلاشتا دۆلەتلىك ستاتىستىكا ئىدارىسىنىڭ كۆرسەتكۈچلەر ھەققىدىكى چۈشەندۈرۈشى ئۆلچەم قىلىنىدۇ. سانائەت مەھسۇلات قىممىتى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلىنىدۇ، بۇ سېلىشتۇرمىلىقا ئىگە. 1970-يىلدىن 1979-يىلغىچە 1970-يىلدىكى مەھسۇلات باھاسى بويىچە ھېسابلاندى؛ 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە 1980-يىلدىكى مەھسۇلات باھاسى بويىچە ھېسابلاندى.

3-باب مال باھاسى

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

ئازادلىقتىن كېيىن، ھەرقايسى رايونلاردا تېخى مال باھاسىنى باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى قۇرۇلمىغاچقا، پۈتۈن شەھەرنىڭ مال باھاسى خىزمىتىنى شەھەرلىك سودا ئىدارىسى بازار باشقۇرۇش كومىتېتى بىلەن ئۇرۇمچى شەھەرلىك مال باھاسى كومىتېتى بىر تۇتاش باشقۇردى.

1958-يىلى، ئىككى رايونلۇق سودا بۆلۈمىدە سودا ئىشلىرى بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىنىپ، شەھەرلىك مال باھاسى كومىتېتىغا ماسلىشىپ بازارلارنى تەرتىپكە سالدى، ھەرقايسى كەسىپىي شىركەتلەر-گە ھەمكارلىشىپ پارتىيەنىڭ مال باھاسى سىياسەتلىرىنى ئىزچىللاشتۇردى.

1962-يىلى تېيانشان رايونلۇق مال باھاسى كومىتېتى قۇرۇلۇپ، 13 ھەيئەت قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە مۇدىر ھەيئەت بىر نەپەر، مۇئاۋىن مۇدىر ھەيئەت ئىككى نەپەر. ئۇلار ئاساسلىقى بازارلاردىكى ئۇششاق سودىگەرلەر ۋە يايمىچىلارنىڭ مال باھاسى سىياسەتلىرىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى تەكشۈردى ۋە نازارەت قىلدى. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا شىركەتلىرى ۋە تەمىنات سودا كوپېراتىپلىرىدا مەخسۇس ياكى قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى مال باھاسى ھەيئەتلىرى سەپلىنىپ ئۆز ئورۇنلىرىنىڭ مال باھا خىزمىتىنى باشقۇردى. 1969-يىلى رايونلۇق مال باھاسى كومىتېتى شەھەرلىك بازار تەكشۈرۈش ئەترىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1971-يىلدىن 1979-يىلغىچە، مال باھاسى خىزمىتىنى تېيانشان رايونلۇق بازار باشقۇرۇش كومىتېتى قوشۇمچە باشقۇردى؛ 1980-يىلى تېيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش شۆبە ئىدارىسى قوشۇمچە باشقۇردى.

1981-يىل 2-ئاينىڭ 23-كۈنى تېيانشان رايونلۇق مال باھاسى بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، تېيانشان رايونلۇق پىلان كومىتېتى بىلەن بىرگە ئىش ېېجىردى، بۇنىڭغا جەمئىي بەش ئادەم قويۇلدى. 1984-يىل 10-ئايدا مال باھاسى بۆلۈمى پىلان كومىتېتىدىن ئايرىلىپ چىقىپ، تېيانشان رايونلۇق مال باھاسى ئىدارىسى قۇرۇلدى، ئىدارە قارمىقىدا مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئورنى تەسىس قىلىندى. 1987-يىلغا كەلگەندە، رايونلۇق مال باھاسى ئىدارىسىگە تۆت نەپەر، مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئورنىغا سەككىز نەپەر كادىر قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئايالالار ئىككى كىشى، ئەرلەر ئون كىشى؛ ئاز سانلىق مىللەتلەر تۆت كىشى.

ئۇلارنىڭ ئاساسلىق فۇنكسىيىسى رايون تەۋەسىدىكى مال باھاسى سىياسەتلىرىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى نازارەت قىلىپ ۋە تەكشۈرۈپ، مال باھاسى سىياسەتلىرىگە خىلاپ قىلمىشلارنى قائىدە بويىچە بىر تەرەپ قىلىشتىن ئىبارەت بولدى.

2-پاراگراف مال باھاسىنى باشقۇرۇش

جۇڭخۇا مىنگو دەۋرىدە، دىخۇا مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇش كومىتېتى باھانى چەكلەش چارىسىنى تۇزۇپ چىقىپ مال باھاسىنى باشقۇرغان بولسىمۇ، لېكىن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سىياسىي جەھەتتىن چىرىكلىشىپ كەتكەچكە،دىخۇانىڭ ئىقتىسادى چېكىنىپ، تاۋارلار ئىنتايىن كەمچىل، مال باھاسى ئۇچقاندەك ئۆرلەپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى خاراپلىشىپ كەتكەنىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ماددىي ئىشيالارنى تۆكمە قىلىپ سېتىش، ھايانكەش مەككار سودىگەرلەرگە زەربە بېرىش قاتارلىق تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇردى. بازار باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، مال باھاسىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇپ، خەلق تۇرمۇشىنىڭ خاتىرجەم بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلدى.

1960- يىلدىن باشلاپ ئۇدا ئۇچ يىل تەبىئىي ئاپەتكە ئۇچرىغاچقا، ئاشلىق ۋە قوشۇمچە يېمەكلىكلەر كەمچىل كېتىپ، تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت كەۋدىلىنىپ كەتتى. تېنىشان رايونى ئىچىدىكى ئەركىن بازارلار ئىنتايىن جانلىنىپ كەتتى. مال بازىرىدىكى ئەسكى-تۇسكى ماللار بازىرىنى مەركەز قىلىپ، دۆڭكۆۋرۈك، نەنمېن، داشىزى قاتارلىق جايلاردا ئۇششاق سودىگەرلەر ھەممىلا يەرگە تەنزە يېيىپ، بازاردىكى تەمىنلەش جىددىي بولۇش ھالىتىنى پەسەيتىشتە مۇئەييەن رول ئوينىغان بولسىمۇ، لېكىن يۇقىرى باھا قويۇش، يۇقىرى باھادا سېتىش ئەھۋاللىرى بەك ئېغىرلىشىپ كەتتى. بۇ خىل ئەھۋاللارغا قارىتا تېنىشان رايونى شەھەرلىك مال باھاسى كومىتېتىنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى ئاستىدا، رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلاردىن كادىر ئاجرىتىپ، ۋاقتىلىق بازار تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، باھا تەكشۈرۈش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. مال باھاسى سىياسەتلىرى بويىچە ئۇششاق تىجارەتچىلەرگە قارىتا مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، تەربىيە بېرىشنى ئاساس قىلىپ، قانۇن-ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلغان بىر تۇركۇم ئۇششاق تىجارەتچىلەرنى بىر تەرەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە سودا، ئاشلىق، قاتناش، مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە سىستېمىلىرىغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، بازار باھاسى قالايمىقان بولۇش ھالىتىنى پەيدىنپەي ياخشىلىدى.

1962-يىلدىن كېيىن، تېنىشان رايونلۇق مال باھاسى كومىتېتى تەدبىر قوللىنىپ بازار باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، ھايانكەشلەرگە زەربە بېرىپ، ئىگىلىك باشقۇرۇش ئىستىلىنى تەرتىپكە سالدى. تەشۋىقىي تەربىيىنى كەڭ قانات يايدۇرۇپ، يەككە تىجارەتچىلەرگە قارىتا باھا، ئۆلچەم، سۈپەت، تازىلىق جەھەتلەردە-كى نازارەتچىلىك ۋە تەكشۈرۈشنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۈچەيتتى. چوڭ يېزا ئىگىلىك، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازار باھاسىنى تەڭشەپ، بازار تەرتىپىنى ياخشىلاپ، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇردى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ، مال باھاسى خىزمىتى كاشىلىغا ئۇچرىدى، ئاپپاراتلار پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ، مۇۋاپىق قائىدە-تۇزۇملەر شەكىلگە ئايلىنىپ قالدى، نەتىجىدە مال باھاسى خىزمىتى ھۆكۈمەتسىز ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. 1967-يىلى گوۋۈيۈەن «مەبلەغ، ماددىي ئەشيا ۋە مال باھاسىغا بولغان باشقۇرۇشنى كۈچەيتىشكە ئائىت بىرقانچە بەلگىلىمىلەر» ھەققىدە ئۇقتۇرۇش

تارقىتىپ، مال باھاسىنى توغرىلىتىۋەتتى. بۇ مەزگىلدە مال باھاسى كۆرسەتكۈچىنىڭ ئۆزگىرىشى ئانچە زور بولمىدى.

1979-يىلى دۆلەت بىر قىسىم بېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىش باھاسىنى ۋە ئاساسلىق قوشۇمچە بېمەكلىكلەرنىڭ سېتىلىش باھاسىنى ئۆستۈردى، بۇنىڭ بىلەن جەمئىيەتتە «باھا ئۆستۈرۈش شامىلى» قوزغالدى، بەزى تىجارەت ئورۇنلىرى مال باھاسى بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلىپ، باھانى ئۆزلىرى بېكىتىپ ۋە خالىغانچە ئۆستۈرۈپ، بازار تەرتىپىنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتتى. تەيانشان رايونى بىر قىسىم كادىرلارنى ئاجرىتىپ، شەھەرلىك پارتكوم تەشكىللىگەن مال باھاسىنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىغا قاتناشتۇرۇپ، شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ «مال باھاسى سىياسىتى، مال باھاسى ئىنتىزامىنى ئىجرا قىلىشقا قارىتا مۇكاپاتلاش-جازالاشنى يولغا قويۇش ھەققىدە ئۇقتۇرۇش» ى بويىچە، رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى كەسىپ ۋە ھەرقايسى ساھەلەرگە قارىتا باھا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، سىياسەت ۋە ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلغان ئورۇن، شەخسلەرگە تەنقىدىي تەربىيە بەردى، ئىقتىسادىي ۋە مەمۇرىي جەھەتلەردىن جازالىدى، ھەتتا قانۇنىي جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتە قىلدى.

دۆلەت ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، ئۇششاق تاۋارلارنىڭ باھاسى تۈركۈمگە بۆلۈپ قويۇۋېتىلدى، بېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسىغا قارىتا بازار ئارقىلىق تەڭشەش يولغا قويۇلدى، قىسمەن سانائەت مەھسۇلاتلىرىغا قارىتا لەيلىمە باھا يولغا قويۇلدى، بۇنىڭ بىلەن باھانى باشقۇرۇش دائىرىسى تەدرىجىي كېڭەيدى. 1981-يىلى تەيانشان رايونى گوۋۇيۈەننىڭ «مال باھاسىنى قاتتىق كونترول قىلىش، كېلىشىم باھانى تەرتىپكە سېلىش ھەققىدە ئۇقتۇرۇش» ىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاممىنى ھەربىرىكەتلەندۈرۈش بىلەن ئورۇنلارنىڭ ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈرۈشىنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش، دائىملىق تەكشۈرۈش بىلەن قەرەللىك تەكشۈرۈشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش، نۇقتىلىق تەكشۈرۈش بىلەن ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش، تەربىيە بېرىش بىلەن ئىقتىسادىي جەھەتتىن جازا بېرىشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش چارىسىنى قوللىنىپ، «تۆت چوڭ» ھېيت بايرام (يېڭى يىل، باھار بايرىمى، 1-ماي، 1-ئۆكتەبر) مەزگىلىدە، پۈتۈن رايون خاراكتېرلىك مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈشنى قانات يايدۇردى. رايون بۆلەكلىرى بويىچە، رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنىڭ ئىشچىلار ئۈيۈشما تەشكىلاتلىرىدا خالىسانە مال باھاسى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىلىرى تەسىس قىلىنىپ، ئاممۇئى خاراكتېردىكى مال باھاسىنى نازارەت قىلىش ۋە تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلۇپ، تەشۋىقات دائىرىسى كېڭەيتىلىپ، ئاممىنىڭ ئۆزىنىڭ قانۇنىي ھوقۇق-مەنپەئىتىنى ئۆزى قوغداش ئېڭى ئۆستۈرۈلدى.

1982-يىل 7-ئايدا گوۋۇيۈەننىڭ «مال باھاسىنى باشقۇرۇش ۋاقتىلىق نىزامى» ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، تەيانشان رايونىنىڭ مال باھاسىنى باشقۇرۇش خىزمىتى بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىش، دەرىجىگە بۆلۈپ باشقۇرۇش ۋە كەسىپلەر بويىچە باشقۇرۇش يولغا سېلىندى. بېرىلگەن ھوقۇق دائىرىسى بويىچە، دۆلەتنىڭ مال باھاسىغا دائىر فائجېن، سىياسەتلىرىنىڭ رايون تەۋەسىدىكى ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىغا قارىتا نازارەت قىلىش فۇنكسىيىسى يۈرگۈزۈلدى، مەھسۇلات، تاۋارلارنىڭ باھاسى ۋە مەمۇرىي، كەسىپي ھەقلەرنىڭ ئېلىنىش ئۆلچىمىگە قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. دۆلەت بېكىتكەن باھا، كېلىشىم باھا، ئەركىن باھادا ئېلىپ سېتىلىدىغان تۈرلۈك تاۋارلار ۋە ھەق ئېلىش ئۆلچەملىرى باھانى نازارەت قىلىش ۋە تەكشۈرۈش دائىرىسىگە كىرگۈزۈلدى.

دۆلەتنىڭ باھا بېكىتىش دائىرىسىگە كىرىدىغانلىرى ئاساسلىقى تۆۋەندىكىچە: بېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنىڭ يۆتكەش باھاسى ۋە پارچە سېتىلىش باھاسى، سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ زاۋۇتتىن چىقىش باھاسى، تەمىنلەش باھاسى، توپ سېتىلىش باھاسى، پارچە سېتىلىش باھاسى ۋە ماددىي ئەشيا

باشقۇرۇشنىڭ ھەق ئېلىش ئۆلچىمى؛ قاتناش-تىرانسپورت باھاسى ۋە پوچتا-تېلېگراف ھەق ئۆلچىمى؛ خەلق تۇرمۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلى زىچ بولغان غەيرىي تاۋار ھەق ئۆلچىمى؛ سانائەت، يېزا ئىگلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىش-سېتىلىش ئوتتۇرىسىدىكى باھا پەرقى، پەسسللەر ئوتتۇرىسىدىكى باھا پەرقى، توپ-پارچە سېتىش باھا پەرقى؛ سايامەت ئومۇمىي ھەققى ۋە سايامەت تاۋارلىرىنىڭ باھاسى قاتارلىقلار. لەيلىمە باھا يولغا قويۇلغان بەزى تاۋارلارغا قارىتا، باھانىڭ ئەڭ يۇقىرى چېكىنى بېكىتىپ، تۆۋەنگە لەيلىتىش بەلگىلىمىسىنىڭ ئىجرا قىلىنغان-قىلىنمىغانلىقى؛ ئوتتۇرىھال ئۆلچەملىك باھانى بېكىتىپ، مۇئەييەن كۆلەمدە يۇقىرى-تۆۋەنگە لەيلىتىش بەلگىلىمىسىنىڭ ئىجرا قىلىنغان-قىلىنمىغانلىقى نازارەت قىلىندى. دۆلەتنىڭ باھا بېكىتىشى يېتەكچىلىك قىلىش رولىغا ئىگە بولۇپ، مال باھاسى ئومۇمىي سەۋىيىسىنىڭ ئاساسەن مۇقىم بولۇشىغا مۇناسىۋەتلىك، دېمەك ئۇ، مال باھاسىنى نازارەت قىلىپ باشقۇرۇشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ھېسابلىنىدۇ. باھاغا بولغان نازارەتچىلىك ۋە تەكشۈرۈشنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەملىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن، تېيانشان رايونى ھەرقايسى سىستېمىلار ۋە كارخانىلارنىڭ ئۆز-ئۆزىنى باشقۇرۇش رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، كارخانىلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا مەخسۇس ياكى قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى مال باھاسى خادىملىرىنى قويۇپ، مال باھا تارماقلىرىغا ھەمكارلىشىپ نازارەت قىلىش ۋە تەكشۈرۈشنى قانات يايدۇردى.

كېلىشىم باھادا ئېلىپ سېتىشنى نازارەت قىلىشتا، ئاساسلىقى بازارلاردىكى ئۇچ تۈرلۈك يېزا ئىگلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى ۋە دۆلەت پىلانىنىڭ خەلق تۇرمۇشىغا ئانچە چوڭ تەسىر كۆرسەتمەيدىغان تاۋارلارنىڭ دۆلەت بەلگىلەنگەن كېلىشىم باھادا ئېلىپ سېتىش دائىرىسىگە كىرىدىغان-كىرمەيدىغانلىقى تەكشۈرۈلدى. مال باھاسىنىڭ ئۆسۈپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، زۆرۈر تېپىلغاندا مال باھاسى، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش تارماقلىرى بەزى تاۋارلارغا قارىتا باھانىڭ ئەڭ يۇقىرى چېكىنى بېكىتىشنى يولغا قويدى. رېمونتچىلىق قاتارلىق ئەمگەك ئىشلىرىغا ھەق ئېلىشتا، ئادەتتە بازارغا قاراپ ئىش كۆرۈشكە يول قويۇش ئاساسىدا تىجارەتچى بىلەن خېرىدار ئۆزلىرى كېلىشىپ بېكىتتى.

ئەركىن باھانى نازارەت قىلىشتا، ئاممىنىڭ نازارەت قىلىشىغا پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن، ئاساسلىقى مال باھاسى تارماقلىرى بازارلارغا قارىتا بەزى تاۋارلارنىڭ باھاسىنىڭ ئەڭ يۇقىرى چېكىنى بېكىتىش ۋە تاۋارلارنىڭ باھاسىنى ئاشكارا بېزىپ چاپلاشتەك يېتەكچىلىك قىلىش خاراكتېرىدىكى بەزى باشقۇرۇش تەدبىرلىرىنى قوللاندى.

1985-يىل 3-ئايدا بەزى ئورۇن ۋە شەخسلەر ئىسلاھات پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ، مال باھاسىنى شەكلى ئۆزگەرگەن ھالدا، ھەتتا قالايمىقان ئۆستۈرۈپ، قىس ماددىي ئەشيالارنى ۋە ئىستېمال بۇيۇملىرىنى ئېلىپ سېتىپ، ئاردىدىن زور پايدا ئېلىپ، بازارنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتكەن ئەھۋالغا قارىتا، گۇۋۇيۈەن «مال باھاسىغا بولغان باشقۇرۇش ۋە تەكشۈرۈش، نازارەت قىلىشنى كۈچەيتىش ھەققىدە ئۇقتۇرۇش» نى تارقىتىپ، تۈزەشنى كۈچەيتىش ھەققىدە ئون ماددىلىق بەلگىلىمىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنىڭ بىلەن رايونىمىزنىڭ مال باھاسىنى تەكشۈرۈش خىزمىتى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۈچەيتىلدى. تەكشۈرۈش دائىرىسى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتى، تەكشۈرۈش مەزمۇنلىرى تېخىمۇ كونكرېتلاشتى. رايونىمىز تەۋەسىدە، تەكشۈرۈلىدىغان ساھەلەر سانائەت، سودا، ئاشلىق، ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەش، قاتناش، پوچتا-تېلېگراف، مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە، رېمونتچىلىق، مۇلازىمەت، سايامەت، رايون، مەھەللە كارخانىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى؛ تەكشۈرۈلىدىغان ئورۇنلار ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى، يەككە ۋە شېرىكلىشىپ ئىگىلىك باشقۇرىدىغان ھەر خىل كارخانا ئورۇنلىرى، كەسىپي ئورۇنلار ۋە ئۇلارنىڭ ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى؛ تەكشۈرۈلىدىغان تۈرلەر دۆلەت

بېكىتكەن باھا (جۇملىدىن لەيلىمە باھا) دائىرىسى ئىچىدىكى سانائەت، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىش-سېتىلىش باھاسى، قاتناش-تىرانسپورت باھاسى، پوچتا-تېلېگراف ھەققى، سايامەت ھەققى، خەلق ئىشلىتىدىغان ئۆيلەرنىڭ ئىجارە ھەققى، سۇ-توك ھەققى، مېھمانخانىلارنىڭ ياتاق ھەققى، دورا ۋە داۋالاش ھەققى، ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇش پۇلى ۋە باشقا خراجەتلىرى، باغچا ۋە كىنوخانىلارنىڭ بېلەت باھاسى ۋە خەلق تۇرمۇشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئەمگەك ئىشلىرى ھەققى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

توپ ۋە پارچە ساتىدىغان سودا كارخانىلىرىغا قارىتا، تاۋار باھاسىنى بېكىتىش ۋە تەڭشەشنىڭ باھا باشقۇرۇش ھوقۇق چەكلىمىسى ۋە بەلگىلەنگەن باھا (ھەق ئېلىش) ئۆلچىمى بويىچە باھا قويۇش چارىسىگە ئۇيغۇن بولغان-بولمىغانلىقى، ھوقۇق چەكلىمىسىدىن ھالقىغان ھالدا ئۆز ئالدىغا باھا بېكىتىش ياكى تاۋارلارنىڭ باھاسىنى تەڭشەش ۋاقتىنى ئالدىغا ياكى كەينىگە سۈرۈپ ئىجرا قىلىش ھادىسىلىرىنىڭ بار-يوقلۇقى؛ سۈپىتى بويىچە دەرىجىگە ئايرىپ باھا قويۇش، ئەلا سۈپەتلىكلىرىگە يۇقىرى باھا قويۇش پرىنسىپىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلغان-ئىزچىللاشتۇرۇلمىغانلىقى، ناچارلىرىنى ياخشىلىرىنىڭ ئورنىغا قويۇش، ساختىلىق ئىشلىتىش ھادىسىلىرىنىڭ بار يوقلۇقى؛ باھانى ئاشكارا ېېزىپ چاپلىغان-چاپلىمىغانلىقى؛ پىلانلىق تەمىنلىنىدىغان تاۋارلارنى شۇ جايىنىڭ ئۆزىدە قولدىن قولغا ئۆتكۈزۈپ سېتىپ ۋە باشقا جايلارغا يۆتكەپ يۇقىرى باھادا سېتىپ ئاردىدىن زور پايدا ئېلىش ياكى مۇقىم باھالىق تاۋارلارنى كېلىشىم باھادا سېتىش، بېلەتلىك تەمىنلىنىدىغان تاۋارلارنى باھا قوشۇپ سېتىش؛ ساختىپەزلىك ئىشلىتىپ، دۆلەتنىڭ مال باھا قوشۇمچە پۇلىنى ئېلىۋېلىش قىلمىشلىرىنىڭ بار-يوقلۇقى؛ ئۆلچەش ئەسۋابلىرىنىڭ توغرا بولغان-بولمىغانلىقى، بەلگىلىك مىقداردا بۆلۈپ ئورىلىدىغان تاۋارلار مىقدارىنىڭ تولۇق بولغان-بولمىغانلىقى، ئىستېمالچىلارنى قاقتى-سوقتى قىلىدىغان قىلمىشلارنىڭ بار-يوقلۇقى؛ باھانى تىزىملاش تۈزۈمىنىڭ بار-يوقلۇقى، مەخسۇس، قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى مال باھاسى خادىملىرىنىڭ سەپلەنگەن-سەپلەنمىگەنلىكى تەكشۈرۈلدى.

سانائەت كارخانىلىرىغا قارىتا، مەھسۇلاتلارنىڭ سېتىلىشىنىڭ مال باھاسى تارماقلىرى بەلگىلىگەن باھا ئۆلچىمىگە ئۇيغۇن بولغان-بولمىغانلىقى؛ كارخانىلار ئۆزلىرى بېكىتكەن باھانىڭ مال باھا تارماقلىرى بەلگىلىگەن ھوقۇق دائىرىسى ۋە باھا قويۇش چارىسىگە ئۇيغۇن بولغان-بولمىغانلىقى؛ يولغا قويۇلغان لەيلىمە باھا ۋە ئۆزى ساتىدىغان مەھسۇلاتلار باھاسىنىڭ دۆلەت بەلگىلىگەن لەيلىتىش كۆلىمى ۋە ئۆزى سېتىش دائىرىسىگە ئۇيغۇن بولغان-بولمىغانلىقى؛ خام ئەشيالارنى ۋە پۈتمىگەن مەھسۇلاتلارنى قانۇنسىز ئېلىپ سېتىش ۋە باھا ئۇستىگە باھا قوشۇش، ھەق ئېلىش قاتارلىق مەسىلىلەرنىڭ بار-يوقلۇقى؛ مەھسۇلاتلار سۈپىتى بىلەن باھاسىنىڭ ئۆزئارا ئۇيغۇن بولغان-بولمىغانلىقى، ئىش ھالقىلىرىنى قىسقارتىپ ماتېرىيال ئوغرىلاش، قوپال، قالايمقان ياساش، سۈپەت ئۆلچىمىنى تۆۋەنلىتىۋېتىش ۋە ناچارلىرىنى ياخشىلىرىنىڭ ئورنىغا قويۇش ھادىسىلىرىنىڭ بار-يوقلۇقى؛ مال باھاسى خىزمەت تۈزۈملىرىنىڭ تۇرغۇزۇلغان-تۇرغۇزۇلمىغانلىقى، مال باھاسى خادىملىرىنىڭ سەپلەنگەن-سەپلەنمىگەنلىكى تەكشۈرۈلدى.

مادداي ئەشيا سېتىۋېلىش-سېتىش كارخانىلىرىغا قارىتا، پىلانلىق تەمىنلىنىدىغان مادداي ئەشيالارنى ئېلىپ سېتىشتا دۆلەت بەلگىلىگەن باھا ۋە ھەق ئېلىش ئۆلچەملىرىنىڭ ئىجرا قىلىنغان-قىلىنمىغانلىقى، كۆپ ئېلىۋېلىش، قالايمقان ئېلىش، باشقۇرۇش ھەققىنى قاتلاموقاتلام قوشۇپ ئېلىش ھادىسىلىرىنىڭ بار-يوقلۇقى، پىلانسىز ئىچىدىكى مادداي ئەشيالارنى پىلان سىرتىدا باھا قوشۇپ سېتىپ قانۇنسىز پايدا ئېلىش قىلمىشلىرىنىڭ بار-يوقلۇقى؛ لەيلىمە باھانى ئىجرا قىلىشتا يول قويۇلغان مادداي ئەشيالارغا قارىتا لەيلىمە باھانى باشقۇرۇش تۈزۈملىرى ۋە تەكشۈرۈپ تەستىقلاش رەسمىيەتلىرىنىڭ تۈرغۇزۇلغان-

تۇرغۇزۇلمىغانلىقى؛ ھەمكارلاشما ماددىي ئەشيالارغا قارىتا بەلگىلەنگەن ھەمكارلىشىش چارىسىنىڭ ئىجرا قىلىنغان-قىلىنمىغانلىقى، قاتلاممۇقاتلام قولدىن قولغا ئۆتكۈزۈپ باھانى ئۆستۈرۈۋېتىش، قالايمقان ھەق ئېلىش ئەھۋاللىرىنىڭ بار-يوقلۇقى، چىرايلىق ناملار بىلەن باھا سىرتىدا ھەق ئېلىش ۋە قالايمقان شېرىنكانە ئېلىش، يۈكنى باشقىلارغا ئىتتىرىپ قويۇش ھادىسىلىرىنىڭ بار-يوقلۇقى؛ مال باھاسى تۇزۇملىرىنىڭ تۇرغۇزۇلغان-تۇرغۇزۇلمىغانلىقى، مەخسۇس، قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى مال باھاسى خادىملىرىنىڭ سەپلەنگەن-سەپلەنمىگەنلىكى تەكشۈرۈلدى.

بىمەك-ئىچمەك كارخانىلىرىغا قارىتا، تاماق باھاسىنىڭ ئاشكارا بېزىپ چاپلانغان-چاپلانمىغانلىقى؛ تاماق-سەيدە بەلگىلەنگەن ئومۇمىي پايدا نىسبىتىنىڭ ئىجرا قىلىنغان-قىلىنمىغانلىقى؛ باھاسى بىر تۇتاش بېكىتىلگەن تۇرلەردە بەلگىلەنگەن باھانىڭ ئىجرا قىلىنغان-قىلىنمىغانلىقى؛ تاماققا سېلىنغان ماتېرىياللار سانى ۋە سۈپىتىنىڭ بەلگىلەنگەن ئۆلچەمگە ئۇيغۇن بولغان-بولمىغانلىقى تەكشۈرۈلدى.

داۋالاش ئورۇنلىرىغا قارىتا، دورا باھاسى ۋە داۋالاشقا ھەق ئېلىش ئۆلچەملىرىنىڭ بەلگىلىمگە ئۇيغۇن بولغان-بولمىغانلىقى، قالايمقان ھەق ئېلىش ھادىسىلىرىنىڭ بار-يوقلۇقى تەكشۈرۈلدى؛ رېنتگېن-لارغا ھەق ئېلىش خاتالىق نىسبىتى ئارىلاپ تەكشۈرۈلدى ھەمدە سەۋەبلىرى ئانالىز قىلىندى ۋە تېپىپ چىقىلدى؛ باھانى باشقۇرۇش تۇزۇملىرىنىڭ مۇكەممەل بولغان-بولمىغانلىقى تەكشۈرۈلدى.

ئەمگەك مۇلازىمىتى خاراكتېرىدىكى ھەقلەرنى ئالىدىغان ئورۇنلارغا قارىتا، ھەق ئېلىش ئۆلچەملىرى-نىڭ دۆلەت بەلگىلىمىسى بويىچە ئىجرا قىلىنغان-قىلىنمىغانلىقى ياكى ھوقۇقلۇق ئورگانلارنىڭ تەستىق-لىدىن ئۆتكۈزۈلگەن-ئۆتكۈزۈلمىگەنلىكى؛ چىرايلىق ناملار بىلەن ھەق ئېلىش تۇرلىرىنى كۆپەيتىپ، كۆپ ۋە قالايمقان ھەق ئېلىش، ئاممىنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان ھادىسىلەرنىڭ بار-يوقلۇقى تەكشۈرۈلدى.

1987-يىل 9-ئاينىڭ 11-كۈنى گوۋۇيۈەن «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ باھا باشقۇرۇش نىزامى»نى رەسمىي ئېلان قىلدى، بۇنىڭ بىلەن تېيانشان رايونىنىڭ مال باھاسىنى نازارەت قىلىپ باشقۇرۇش خىزمىتى قانۇن-تۈزۈم يولىغا سېلىنىدى. كۆپ يىللىق نازارەت قىلىپ باشقۇرۇش ئاساسىدا، ئۇنۇملۇك بولغان بىر يۈرۈش تەكشۈرۈش ئۇسۇللىرى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. بۇلار تۆۋەندىكى-لەردىن ئىبارەت: 1. پۈتۈن رايون خاراكتېرلىك چوڭ تەكشۈرۈش. رايونلۇق پارتكوم، خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە ۋە مال باھاسى تارماقلىرىنىڭ باشلامچىلىقىدا، پۈتۈن رايون خاراكتېرلىك مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلدى. ئۇنىڭ تەسىرى زور، دائىرىسى كەڭ بولدى. مال باھاسى سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىش، ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈرۈشكە تۈرتكە بولۇش، نۇقتىلىق تەكشۈرۈش ۋە مەخسۇس تۇرلەر بويىچە تەكشۈرۈش ئۇچۇن تەييارلىق كۆرۈشتە بىردەك پائال تۇرتكىلىك رول ئوينىدى. 2. نۇقتىلىق تەكشۈرۈش. ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋە ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈرۈشتە بايقالغان يېپ ئۇچلىرىنىڭ نۇقتىلىق بولغانلىرىغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشنىڭ داۋامى سۈپىتىدە چوڭقۇر ۋە ئۆزۈل-كېسىل تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. 3. مەخسۇس تېمىدا تەكشۈرۈش. نۇقتىلىق تەكشۈرۈشتە بايقالغان زور، مۇھىم ئەنزىلەر ياكى ئامما پاش قىلغان زور مەسىلىلەرگە مەخسۇس ئەنزە تۇرغۇزۇلۇپ تەكشۈرۈلدى. 4. توغرا يۆنىلىشلىك بىرلەشمە تەكشۈرۈش. سودا-سانائەت، ئۆلچەم، باج ئىشلىرى قاتارلىق تارماقلارغا چېتىلىدىغان بەزى باھا مەسىلىلىرىگە قارىتا بىر تۇتاش ھەرىكەتلىنىش، ئۆزئارا ماسلىشىش، مۇھىم نۇقتىلارنى گەۋدىلەندۈرۈش، ئايرىم-ئايرىم ھالدا بىر تەرەپ قىلىش ئۇسۇلى قوللىنىلدى. 5. تېك يۆنىلىشلىك تەكشۈرۈش. تەكشۈرۈش ئوبيېكتىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇنلار بىلەن بىرلەشكەن ھالدا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، تەشەببۇسكارلىق ھوقۇقى قولغا كەلتۈرۈلۈپ، خاتالىق ئازايتىلدى.

3-پاراگراف ئاممۋى نازارەت

مال باھاسىنى ئامما نازارەت قىلىش خىزمىتىنى تەشكىللىك ھالدا ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، 1981-يىل 6-ئايدا ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى. رايون تەۋەسىدىكى ئورگان، كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلاردىكى كادىرلار، پېنسىيىگە چىققان ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ئوقۇتقۇچىلار، خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى، سىياسىي كېڭەش ھەيئەتلىرى، سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى ئەزالىرى ۋە مەھەللە ئاكتىپلىرى خالىس نازارەتچىلىككە تەكلىپ قىلىندى. ئۇلار ئۆز تەۋەسىدىكى سودا بازارلىرى ۋە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى سودا كارخانىلىرى، زىيالىي ياشلار كوپېراتىپلىرى، يەككە تىجارەتچىلەرنىڭ پارچە سېتىش باھاسىنى، شۇنىڭدەك مۇلازىمەت، يېمەك-ئىچمەك كەسىپلىرىنىڭ ھەق ئېلىش ئۆلچىمى ۋە سۈپىتى، مىقدار ئۆلچىمىنى نازارەت قىلىشقا مەسئۇل بولدى. باھا سىياسەتلىرى ۋە بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلغان ئورۇن ۋە شەخسلەرگە قارىتا تەنقىدىي تەربىيە بېرىش ۋە تۈزىتىش پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى؛ ھەر دەرىجىلىك مال باھاسى تارماقلىرى، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە تەكشۈرۈلگۈچى ئورۇنلارنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارغا مال باھاسى سىياسەتلىرىگە خىلاپلىق قىلىش مەسىلىلىرىنى ئىنكاس قىلدى ۋە تەكلىپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى؛ ئاممىنىڭ مال باھاسى ھەققىدىكى پىكىرلىرىنى ئاڭلىدى ھەمدە مال باھا تارماقلىرىغا ۋاقتىدا ئىنكاس قىلدى. مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلغۇچىلار ئىش تەقسىمات دائىرىسى ئىچىدە خالىغانچە باھا ئۆستۇرۈش، شەكلى ئۆزگەرگەن ھالدا باھا ئۆستۇرۈش ۋە جىگدا كەم بېرىشتەك قانۇن-ئىنتىزامغا خىلاپ قىلمىشلارنى قەرەلسىز ھالدا تەكشۈردى. بېيجىڭ يىل، باھار بايرىمى، 1-ماي ۋە دۆلەت بايرىمى قاتارلىق چوڭ ھېيت-بايرام مەزگىللىرىدە، مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى مال باھاسىنى تەكشۈرۈش پائالىيەتلىرىنى مەركەزلىك ھالدا تەشكىللىدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە پۈتۈن رايون خاراكتېرلىك مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈش ھەرىكىتىگە ماسلاشتى.

1982-يىلى گوۋۇيۈەننىڭ «بازار مال باھاسىنى قەتئىي مۇقىملاشتۇرۇش ھەققىدە ئۇقتۇرۇش»نى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، تېيانشان رايونى مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلغۇچىلارنى تەشكىللەپ، مال باھاسىغا قارىتا بىرلەشمە چوڭ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى، رايون ئىچىدىكى بارلىق سودا تور-نۇقتىلىرىغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋە ئارىلاپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. ياز پەسلىدە كۆكتات بىلەن تەمىنلەش جىددىيلىشىپ كەتكەن چاغلاردا، 15 ئاساسلىق قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماگىزىنى ۋە كۆكتات دۇكىنىنى تەكشۈرۈپ، قالايمقان باھا ئۆستۈرۈشنى توسۇپ، كەڭ ئاممىنىڭ قوللىشى ۋە ماختىشىغا سازاۋەر بولدى. دۆلەت بايرىمى ھارپىسىدا، پۈتۈن رايون خاراكتېرلىك مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئۆمىكى مەخسۇس قۇرۇلۇپ، رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرىي كادىرلىرى ئۆمەك باشلىقى ۋە مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى بولدى، مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلغۇچىلار قوشۇلۇپ جەمئىي 200 كىشىدىن تەركىب تاپقان 25 تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى تەشكىللىنىپ، 217 ماگىزىننىڭ يېمەكلىك، گۆش، ئاشلىق، ماي، كۆكتات، مېۋە-چېۋە، ھاراق-تاماكا ۋە تۇرلۇك مالالار قاتارلىق تاۋارلىرىنىڭ باھاسىغا قارىتا 3884 باھا (قېتىم) تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

1983-يىلى مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلىش خىزمىتى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۈچەيتىلدى. خالىس نازارەتچىلەر كەسىپىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇلۇپ، ئۇلارنىڭ مال باھاسى سىياسەت-

لىرى ۋە قائىدىلىرىنى توغرا ئىگىلەش ۋە توغرا ئىجرا قىلىش سەۋىيىسى ئۆستۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، نەتىجىسى گەۋدىلىك بولغان خالىس نازارەتچىلەر تەقدىرلەندى، بىر نەپەر ئىلغار سايلاپ چىقىلىپ ئاپتونوم رايونلۇق مال باھاسى خىزمىتى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشتۇرۇلدى. پۈتۈن يىل ئىچىدە 962 سودا تور-نۇقتىسىدىكى 8041 تاۋارنىڭ باھاسىغا قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. 1984-يىلى كەڭ ئاممىنىڭ مال باھاسى ھەققىدىكى پىكىرلىرىنى ۋاقتىدا توپلاش ۋە ئاڭلاش ئۇچۇن، تيانشان رايونىدىكى سودا مەركەزلەشكەن دۆڭكۆۋرۈك، نەمنەن، داشىزى، شياۋشىزى، بېيمەن، داشمەن قاتارلىق جايلارغا مال باھاسىنى نازارەت قىلىش پىكىر ساندۇقى ئورنىتىلىپ، ئاممىنىڭ پىكىرلەرنى ئىنكاس قىلىشى ۋە مال باھاسى ھەققىدە ئەرز سۇنۇشىغا پايدىلىق شارائىت يارىتىپ بېرىلدى.

1985-يىلى ھەرقايسى ئورۇنلار ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى كۈچەيتىپ، خىزمەت ۋاقتىدا ئىش تۈزۈمىنى كۈچەيتىپ، ئىش ئورنىدىن ئايرىلىشقا رۇخسەت قىلمىغاچقا، مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلغۇچىلارنىڭ مال باھاسى نازارەتچىلىكىنى قانات يايدۇرۇش ۋاقتىغا كاپالەتلىك قىلىش قىيىن بولۇپ قالدى؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلغۇچىلار تەشكىلاتى تيانشان رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ئېنىقلاش، تەرتىپكە سېلىش، ئۆتكۈزۈپ بېرىش-ئۆتكۈزۈۋېلىش جەريانىدا تۇرغانلىقتىن، مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلىش خىزمىتى مۇئەييەن تەسىرلەرگە ئۇچرىدى.

1986-يىلى مەملىكەتلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر مال باھاسى خىزمەت يىغىنىنىڭ روھى ۋە مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى بىلەن دۆلەتلىك مال باھاسى ئىدارىسى بىرلىشىپ تارقاتقان «ئىشچى-خىزمەتچىلەر مال باھاسىنى نازارەت قىلىش چارىسى»گە ئاساسەن، تيانشان رايونلۇق ئىشچى-خىزمەتچىلەر مال باھاسى نازارەتچىلىك پونكتى قۇرۇلۇپ، پۈتۈن رايوننىڭ ئاممۇي خاراكتېرلىك مال باھاسىنى نازارەت قىلىش خىزمەتلىرىنى تەشكىللەشكە مەسئۇل بولدى. رايون بۆلەكلىرى بويىچە ئالتە شۆبە پونكت تەسىس قىلىندى. رايونغا قاراشلىق ۋە رايوندا تۇرۇشلۇق ئورگان، كارخانا-كەسىپلەر ئورۇنلاردىن 118 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچى مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلغۇچىلىققا قوبۇل قىلىندى. ئۇلار كونكرېت مۇنۇ خىزمەتلەرنى قانات يايدۇردى: بازار مال باھاسىنى نازارەت قىلدى؛ سودا كارخانىلىرىغا ھەمكارلىشىپ مال باھاسىنى باشقۇرۇش خىزمىتىنى ياخشىلىدى؛ «مال باھاسى، ئۇلچەمدە ئىشەنچىگە ئېرىشىش» پائالىيىتىگە قاتناشتى؛ ئاممىدىن كەلگەن خەت-چەكلەرنى قوبۇل قىلدى؛ كەسىپلەرگە ھەمكارلىشىپ مال باھاسىغا بولغان تەكشۈرۈشنى ياخشى ئېلىپ باردى؛ خەلق تۇرمۇشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ۋە مىقدارى زور، دائىرىسى كەڭ بولغان تاۋارلارنىڭ باھاسىنى نۇقتىلىق تەكشۈردى. نەتىجىدە، تيانشان رايونىنىڭ مال باھاسىنى خالىس نازارەت قىلىش خىزمىتى كۈندىن-كۈنگە قېلىپلاشتى. يىل ئىچىدە بازار تەكشۈرۈشكە 193 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى، ئىنتىزامغا خىلاپ ئەنزىلەردىن 30 نەچچىنى بىر تەرەپ قىلىپ، قانۇنسىز تاپاۋەتتىن 7037 يۈەننى مۇسادىرە قىلدى.

1987-يىلى تيانشان رايونلۇق ئىشچى-خىزمەتچىلەر مال باھاسى نازارەتچىلىك پونكتىنىڭ قارىمىقىدا ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر يولى، بەخت يولى، بوغدا كۆلى يولى، قىزىل بايراق يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، شىمالىي شىنخۇا يولى، بەشيۇلتۇز يولىدىن ئىبارەت جەمئىي يەتتە ئورۇندا شۆبە پونكت تەسىس قىلىندى. ئۇلار پۈتۈن يىلدا ئاممىا ئەرز قىلغان باھا ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلىش ئەنزىلىرىدىن 26 نى بىر تەرەپ قىلىپ، قانۇنسىز تاپاۋەتتىن 17 مىڭ 700 يۈەننى مۇسادىرە قىلدى. ئاممىا سورىغان سوئاللارغا 30 قېتىم جاۋاب بەردى، ئىستېمالچىلارغا 692 يۈەن پۇل قايتۇرۇپ بەردى. دېمەك، ئىشچى-خىزمەتچىلەر مال باھاسى نازارەتچىلىك خىزمىتى قانۇنسىز تجارەتچىلەرنىڭ ئىنتىزامغا خىلاپ قىلمىشلىرىنى توسۇش جەھەتلەردە ئۇنۇملۇك رول ئويناپ، ئاممىنىڭ مەنپەئىتىنى بىر قەدەر ياخشى قوغدىدى.

4-پاراگراف مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈش

1985-يىلى گوۋۇيۈەن باج، مالىيە، مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈش ھەققىدە ئۇقتۇرۇش تارقاتتى، تيانشان رايونى دەرھال «ئۇچنى تەكشۈرۈش» (باجنى تەكشۈرۈش، مالىيىنى تەكشۈرۈش، مال باھاسىنى تەكشۈرۈش) رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇردى، تيانشان رايونلۇق مال باھاسى ئىدارىسىدە مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈش ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. پۈتۈن رايون بويىچە سەپەرۋەرلىك يىغىنى چاقىرىلغاندىن كېيىن، 92 ئورۇن بەلگىلەنگەن ۋاقىت ئىچىدە ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۆزئارا تەكشۈرۈشنى ئورۇندىاپ بولۇشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بايقالغان ئاساسلىق مەسىلىلەر باھانى خالىغانچە ئۆستۈرۈش ۋە قالايمىقان ھەق ئېلىشتىن ئىبارەت بولدى. مەلۇم بىر بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ قاراماي ساتقاندا ھەربىر تونناسىغا 33.01 يۈەن باھا قوشۇپ، 1137.19 يۈەن قانۇنسىز كىرىمگە ئېرىشكەنلىكى؛ مەلۇم بىر بالىلار باغچىسىنىڭ ياتاقتا ياتامايدىغان بالىلارنىڭ باشقۇرۇش ھەققىنى تۆت يۈەندىن يەتتە يۈەنگە، ياتاقتا ياتىدىغان بالىلارنىڭ باشقۇرۇش ھەققىنى ئالتە يۈەندىن توققۇز يۈەنگە ئۆستۈرۈۋالغانلىقى بايقالدى. تۆت ئاي داۋاملاشقان چوڭ تەكشۈرۈش ئارقىلىق، پۈتۈن رايون بويىچە باھانى خالىغانچە ئۆستۈرۈش، قالايمىقان ھەق ئېلىشتەك ئىنتىزامغا خىلاپ ئەنزىدىن 68 ى بىر تەرەپ قىلىندى، قانۇنسىز تاپاۋەتتىن 37 مىڭ 600 يۈەن مۇسادىرە قىلىندى، 4850 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى، ئىستېمالچىلارغا 3797 يۈەن پۇل قايتۇرۇپ بېرىلدى.

1986-يىلدىكى مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈشتە، 220 ئورۇن ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈردى، 3068 تاۋارنىڭ باھاسى تەكشۈرۈلدى، 22 ئورۇن ئارىلاپ تەكشۈرۈلدى. تەكشۈرۈش نەتىجىسى كۆپ ساندىكى ئورۇنلارنىڭ مال باھاسى جەھەتتە قائىدە-قانۇنلارغا رىئايە قىلغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى. ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈرۈشتە بايقالغان مەسىلىلەرگە قارىتا، بىر تەرەپتىن تەكشۈرۈپ، بىر تەرەپتىن تۈزىتىش، تەربىيە بېرىشنى ئاساس قىلىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، قانۇنسىز كىرىمى مۇسادىرە قىلىنغاندىن باشقا، ئادەتتە جازا بېرىلمىدى. بۇ قېتىمقى چوڭ تەكشۈرۈشتە ئىنتىزامغا خىلاپ ئەنزىلەردىن جەمئىي 83 ى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، قانۇنسىز تاپاۋەتتىن 93 مىڭ 300 يۈەن مۇسادىرە قىلىندى، 3238 يۈەن جەرىمانە قويۇلدى، خېرىدارلارغا 1843 يۈەن پۇل قايتۇرۇپ بېرىلدى.

1987-يىلدىكى مال باھاسىنى چوڭ تەكشۈرۈشتە، 102 ئورۇن ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈردى، 20 ئورۇن نۇقتىلىق ھالدا ئارىلاپ تەكشۈرۈلدى. تەكشۈرۈپ چىقىلغان ئاساسلىق مەسىلىلەر خالىغانچە باھا قويۇش، مال كىرگۈزۈش رەسمىيىتى بولماسلىق، ھەقلەرنى قالايمىقان قوشۇپ ئېلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولدى.

5-پاراگراف ئىنتىزامغا خىلاپ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش

1982-يىلدىن 1987-يىلغىچە، مال باھاسى سىياسەتلىرىگە خىلاپ تۇرلۇك ئەنزىلەردىن جەمئىي 610 ى بىر تەرەپ قىلىندى، ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلغان ئورۇن ۋە جاۋابكارلارغا قانۇنسىز تاپاۋەتنىنى مۇسادىرە قىلىش ۋە جەرىمانە قويۇشتەك ئىقتىسادىي جازالارنى بەرگەندىن باشقا، يەنە ئالاقىدار تارماقلار-نىڭ مەمۇرىي جەھەتتىن جازا بېرىشى تەۋسىيە قىلىندى. بۇ ئەنزىلەردە ئەكس ئەتتۇرۇلگەن مەسىلىلەرنىڭ

ئاساسلىق ئىپادىسى تۆۋەندىكىچە: كۇندىلىك ئىستېمال سانائەت بۇيۇملىرىنىڭ باھاسىنى خالىغانچە ئۆستۈرۈۋېلىش؛ مۇقىم باھالىق تاۋارلارنى كېلىشىم باھادا سېتىش؛ مال باھاسىنى تەڭشەش ھەققىدىكى ئۇقتۇرۇشلارنى ۋاقتىدا ئىجرا قىلماسلىق؛ ئالىي دەرىجىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى ۋە ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى باھا قوشۇپ سېتىش قاتارلىقلار.

1982-يىلدىن 1987-يىلغىچە تېيانشان رايونىدا بىر تەرەپ قىلىنغان باھا ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلىش ئەنزىلىرىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

9-3-5-1-جەدۋەل

يىل	تەكشۈرۈلگەن ئورۇن سانى	تەكشۈرۈلگەن تاۋار باھاسى (قېتىم)	بىرتەرەپ قىلىنغان ئىنتىزامغا خىلاپئەنزىلەر (پارچە)	مۇسادىرە قىلىنغان قانۇنسىز كىرىم (10مىڭ يۈەن)	جەرىمانە ئېلىنغان پۇل (10مىڭ يۈەن)	قايتۇرۇلغان پۇل (10مىڭ يۈەن)
جەمئىي	7532	45683	610	52.26	3.534	5.087
1982	217	884	4		0.003	
1983	962	8041	41	2.48	0.027	1.041
1984	910	7019	63	1.01	0.806	
1985	1825	11707	176	9.61	0.830	1.884
1986	1268	6282	199	18.77	0.648	0.390
1987	2350	11750	127	20.39	1.220	1.772

4-باب مۇپەتتىشلىك

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1984-يىل 9-ئايدا تېيانشان رايونلۇق مۇپەتتىشلىك ئىدارىسى قۇرۇلدى. يىل ئاخىرىغا كەلگەندە تۆت نەپەر كادىر قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئىككى نەپەر. 1985-يىلى كادىر بەشكە كۆپەيتىلدى. 1987-يىلى جەمئىي ئالتە نەپەر كادىر قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر ئۇچ نەپەر، ئاياللار ئۇچ نەپەر. بىر نەپەر ئىدارە باشلىقى تەيىنلەندى.

تېيانشان رايونلۇق مۇپەتتىشلىك ئىدارىسى رايوننىڭ مالىيە خام چوت، نەقچوت ۋە كرېدىت پىلانلىرىنىڭ ئىجرا قىلىنىشى ۋە ئىجرا قىلىنىش نەتىجىسىگە قارىتا مۇپەتتىشلىك ۋە نازارەتچىلىك ئېلىپ بارىدى؛ رايونغا قاراشلىق ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئورگانلار، خەلق تەشكىلاتلىرى، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ مالىيە كىرىم-چىقىمىغا قارىتا مۇپەتتىشلىك ۋە نازارەتچىلىك ئېلىپ بارىدى؛ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار، ئاساسىي قۇرۇلۇش ئورۇنلىرى ۋە رايونغا قاراشلىق كوللېكتىپ كارخانىلارنىڭ مالىيە كىرىم-چىقىمىغا قارىتا مۇپەتتىشلىك ۋە نازارەتچىلىك ئېلىپ بارىدى؛ دۆلەتنىڭ مالىيە-ئىقتىساد قانۇن-ئىنتىزاملىرىنى قوغداپ، دۆلەتنىڭ مال-مۈلكىنى خىيانەت قىلىپ، ئوغرىلاپ، ئىگىلىۋېلىپ، ئېغىر دەرىجىدە ئىسراپ قىلىپ، دۆلەت مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزگەن قىلمىشلارغا قارىتا مەخسۇس مۇپەتتىشلىك ئېلىپ بارىدى.

2-پاراگراف مۇپەتتىشلىك نازارەتچىلىكى

ئازادلىقتىن كېيىن، تيانشان رايونىنىڭ مالىيە-ئىقتىساد ئىنتىزامىغا ئائىت مەسىلىلىرىنى شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ مالىيە رېئونىيە بۆلۈمى ۋە رايوندىكى ھەرقايسى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار شەھەرلىك ۋە رايونلۇق خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلدى.

1984-يىلى تيانشان رايونلۇق مۇپەتتىشلىك ئىدارىسىنى تەشكىللەش مەزگىلىدە، بىر تەرەپتىن تەشكىللەندى، بىر تەرەپتىن مۇپەتتىشلىك كەسىپلىرى قانات يايدۇرۇلدى.

1985-يىلى تيانشان رايونلۇق مالىيە-ئىقتىساد ئىنتىزامىنى تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، رايونغا قاراشلىق 25 مەمۇرىي، كارخانا-كەسىپي ئورۇندىكى جەمئىي 31 مۇستەقىل ھېسابات قىلىدىغان ئورۇندا ئۆز-ئۆزىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۆزئارا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. ئىنتىزامغا خىلاپ پۇللاردىن 48 مىڭ 600 يۈەن تەكشۈرۈپ چىقىلدى. ئارقىدىنلا يەنە ئالتە ئورۇن نۇقتىلىق ئارىلاپ تەكشۈرۈلۈپ، رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ تەننەرخ ۋە خراجەتلەرنى قالايمىقان قىسىش ۋە قالايمىقان چېچىش، ئەمەلىي بۈيۇملار ۋە قوشۇمچە پۇللارنى قالايمىقان تارقىتىش قاتارلىق ئىنتىزامغا ئېغىر دەرىجىدە خىلاپلىق قىلىش مەسىلىلىرى تەكشۈرۈپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەمەلىي بۈيۇملارنى قالايمىقان تارقىتىش ۋە پاراۋانلىق چىقىم دائىرىسىنى كېڭەيتىش سوممىسىنىڭ جەمئىي 94 مىڭ 300 يۈەن بولغانلىقى؛ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشقا مەسئۇل بولغان مەلۇم بىر كىشىنىڭ بىر ئاي ئىچىدە تۆت قۇرۇلۇش ئورنىدىن ئايرىم-ئايرىم ھالدا 822 يۈەندىن ھۆددىگەرلىك مۇكاپاتى ئېلىپ، جەمئىي 3288 يۈەن ئالغانلىقى بايقالدى. بۇنىڭ بىلەن يەنە مەزكۇر شىركەت ۋە رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسىدىكى مۇناسىۋەتلىك خادىملارنىڭ 30 نەچچە مىڭ يۈەنلىك پارىخورلۇق قىلىش ئەنزىسىمۇ تەكشۈرۈپ چىقىلدى.

1986-يىلى مۇپەتتىشلىك مەھكىمىسىنىڭ «مۇھىم نۇقتىلارنى تۇتۇش، ئاساس سېلىش» تىن ئىبارەت خىزمەت فائىجىنى بويىچە، تيانشان رايونىنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈلگەن ۋە پارتىيىنىڭ مەركىزىي ۋەزىپىلىرىنى چۆرىدىگەن ھالدا مۇپەتتىشلىك ۋە نازارەتچىلىك قانات يايدۇرۇلدى. كارخانا ئورۇنلىرىنىڭ مالىيە كىرىم-چىقىمىغا بولغان مۇپەتتىشلىك ۋە مەمۇرىي كەسىپي ئورۇنلارغا بولغان قەرەللىك مۇپەتتىشلىك كۈندىلىك مۇپەتتىشلىك دائىرىسىگە كىرگۈزۈلدى. شۇ يىلى رايونغا قاراشلىق ئالتە ئورۇنغا قارىتا ئېلىپ بېرىلغان مۇپەتتىشلىكتە: ئۆزى توپلىغان 110 مىڭ يۈەنلىك كېلىش مەنبەسى دۇرۇس بولماسلىق؛ بەلگىلىمىگە خىلاپ ھالدا 571 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلاش؛ 67 مىڭ يۈەن مائارىپ خراجىتىنى باشقا ئىشقا يۆتكەپ ئىشلىتىش، قالايمىقان تارقىتىلغان مۇكاپات 9472 يۈەندىن ئېشىپ كېتىش؛ 5 مىليون 630 مىڭ يۈەن مەھسۇلات قىممىتىنى، 390 مىڭ يۈەن پايدىنى ساختا مەلۇم قىلىش، 3311 يۈەن پۇلنى قالايمىقان چىقىم قىلىش؛ پايدىنى كەم ھېسابلاش، 2716 يۈەن تاپاۋەت بېجىنى تاپشۇرماي قويۇش؛ 12 مىڭ 900 يۈەن نەق پۇلنى ئامانەت قويۇش-ئېلىش قاتارلىق ئىنتىزامغا خىلاپ مەسىلىلەر تەكشۈرۈپ چىقىلدى.

مەخسۇس تۇرلەر بويىچە ئېلىپ بېرىلغان مۇپەتتىشلىك داۋامىدا، تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىنىڭ جەرىمانە ئېلىش، مۇسادىرە قىلىشتا مالىيە تۇزۇمىگە رىئايە قىلغانلىقى ۋە قائىدە بويىچە ئىش بېجىرگەنلىكى مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى. قەرەللىك ئېلىپ بېرىلغان مۇپەتتىشلىك داۋامىدا، رايونلۇق سەھىيە ئىدارىسى 1986-يىل 1-ئايدىن 9-ئايغىچە تۇرلۇك چىقىم ئىشلىرىدا قائىدىگە

قاتتىق ئەمەل قىلغان ھالدا ئىش بېجىرگەنلىكى ئۈچۈن تەقدىرلەندى.

1987-يىلى مەركەزنىڭ «مۇپەتتىشلىك خىزمىتىنى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش كېرەك» دېگەن يوليورۇقىنىڭ روھىغا بىنائەن، «ئىككىنى ئاشۇرۇش، ئىككىنى تېجەش» پائالىيىتىنى چۆرىدىگەن ھالدا دائىملىق مۇپەتتىشلىك ۋە نازارەتچىلىك قىلىش يەنىمۇ كۈچەيتىلدى.

تيانشان رايونلۇق قىزىل بايراق ماشىنىسازلىق زاۋۇتىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشى ياخشى بولمىغانلىقىتىن، كارخانا ئېغىر دەرىجىدە زىيان تارتىپ، تاقىۋېتىلىش مەسىلىسىگە دۇچ كەلگەندە، ئۇنىڭغا قارىتا مۇپەتتىشلىك ئېلىپ بېرىلدى. مەزكۇر زاۋۇتنىڭ 1976-يىلدىن 1986-يىلغىچە بولغان مالىيە ھېساباتى تەكشۈرۈلدى، مۇقىم مۈلكى، خام ئەشيا، پۈتمىگەن ۋە پۈتكەن مەھسۇلاتلىرى يېڭىباشتىن ئىدىتلاندى. ئۈچ ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە مەزكۇر زاۋۇتنىڭ ئەھۋالى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ ئېنىقلاندى. مەزكۇر زاۋۇتنىڭ مۇقىم مۈلكىدىن 43 مىڭ 700 يۈەن زىيان چىققانلىقى؛ مەھسۇلاتىدىن 304 مىڭ 300 يۈەن زىيان چىققانلىقى ئېنىقلاندى. تەكشۈرۈشتە يەنە مەزكۇر زاۋۇتنىڭ بېرىدىغان قەرزىنىڭ 1 مىليون 652 مىڭ 400 يۈەنگە يەتكەنلىكى، بارلىق مۈلكى ۋە ئالىدىغان قەرزلىرىنىڭ ھېسابتىكى قىممىتى ئاران 1 مىليون 670 مىڭ 500 يۈەن بولۇپ، پەقەت 18 مىڭ 100 يۈەنلا ئېشىپ چىقىدىغانلىقى، بۇ كارخانىنىڭ ۋەيران بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالغانلىقى ئېنىقلاندى، ئەسلىدىكى ئىشلەپچىقىرىش تۈرلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشقا قۇربى يەتمىگەچكە تاقىۋېتىلدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە مەزكۇر زاۋۇتنىڭ مەسئۇلىنىڭ ئومۇم پۇلى ۋە ئومۇم مۈلكىدىن 9487 يۈەننى ئىگىلىۋالغان مەسىلىسىمۇ تەكشۈرۈپ چىقىلدى.

شۇ يىلى يەنە رايونلۇق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى، شىنخۇا تازىلىق ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، قارلىغاچىلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ سانائەت شىركىتى ۋە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىگە قارىتا مۇپەتتىشلىك ئېلىپ بېرىلدى. مەسىلە بار مەبلەغدىن 359 مىڭ 400 يۈەن؛ ئىنتىزامغا خىلاپ پۇلدىن 131 مىڭ 800 يۈەن؛ ئىسراپچىلىق زىيىنىدىن 226 مىڭ 400 يۈەن تەكشۈرۈپ چىقىلدى.

1985-يىلدىن 1987-يىلغىچە رايونغا قاراشلىق ئالاقىدار ئورۇنلارغا قارىتا مۇپەتتىشلىك ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئىقتىسادىي پائالىيەتلەردىكى نەتىجىلىرى مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە خاتالىقلارنى تۈزىتىش، يوچۇقلارنى توسۇش، نۇقسانلاردىن ساقلىنىش جەھەتلەردە ئەمەلىي ئاساس ۋە تەدبىرلەر بىلەن تەمىنلەندى، بايقالغانلىكى مەسىلىلەر بىردەك ئەستايىدىل بىر تەرەپ قىلىنىپ، مالىيە باشقۇرۇش ئۈنۈملۈك ھالدا ياخشىلىنىپ، رايوننىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئۆستۈرۈلدى، مالىيە-ئىقتىساد ئىنتىزامى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۈچەيتىلدى.

تيانشان رايوننىڭ مۇپەتتىشلىك ئەھۋالى ستاتىستىكا جەدۋىلى

9-4-2-1-جەدۋەل

بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	مۇپەتتىشلىك تۈرلىرى	ئورۇن	تەكشۈرۈپ چىقىلغان مەسىلىلەر	ئىنتىزامغا خىلاپلىرى	بەلگىلىمىگە خىلاپلىرى	باشقىلار
جەمئىي		29	3286.01	57.7	3116.3	87.17
1985	مالىيە-ئىقتىساد ئىنتىزامىنى تەكشۈرۈش	3	168.05	22.18	142.78	3.09

يىللار	مۇپەتتىشلىك تۈرلىرى	ئورۇن	تەكشۈرۈپ چىقىلغان مەسىلىلەر	ئىنتىزامغا خىلاپلىرى	بەلگىلىمىگە خىلاپلىرى	باشقىلار
	مۇپەتتىشلىك قىلىشقا ھاۋالە قىلىش	2	44.45	8.76	34.25	1.44
1986	مالىيە كىرىم-چىقىمىنى مۇپەتتىشلىك قىلىش	6	2919.86	4.60	2914.65	0.61
	قەرەللىك يوللاپ مۇپەتتىشلىك قىلىش	2	6.62	0.32	6.30	
	مۇپەتتىشلىك قىلىپ تەكشۈرۈش	2	11	11		
1987	مالىيە كىرىم-چىقىمىنى مۇپەتتىشلىك قىلىش	3	27.83	10.84	16.64	0.35
	قەرەللىك يوللاپ مۇپەتتىشلىك قىلىش	9	27.6		1.68	1.08
	مۇپەتتىشلىك قىلىپ تەكشۈرۈش	2	80.60			80.60

5-باب سودا-سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1958- يىلى ئىككى رايونلۇق سودا بۆلۈمىنىڭ قارىمىقىدا سودا سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىنىپ، سودا-سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش فۇنكسىيىسىنى يۈرگۈزۈشكە باشلىدى.

1960-يىلى تېيانشان رايونلۇق سودا بۆلۈمىگە ئون نەپەر كادىر قويۇلدى، ئۇچ نەپەر مۇئاۋىن بۆلۈمچە باشلىقى تەيىنلەندى.

1962-يىلى تېيانشان رايونلۇق مال باھاسى كومىتېتىنىڭ قارىمىقىدا سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى ۋە بازار باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئوتتۇراكۆۋرۈك، جياڭنەن كوچىسى، ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر يولى، دۆڭكۆۋرۈك، مال بازىرى قاتارلىق جايلارغا بەش بازار باشقۇرۇش ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىپ، جەمئىي 17 نەپەر كادىر قويۇلدى.

1969-يىل 12-ئايدا شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېت رايونلۇق مال باھاسى كومىتېتىنى ئۈرۈمچى شەھەرلىك بازار تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى قارار قىلدى.

1971-يىلى تېيانشان رايونلۇق بازار باشقۇرۇش ئورنى قۇرۇلۇپ، يەتتە نەپەر كادىر سەپلەندى.

1976-يىلى بازار باشقۇرۇش بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، بىر نەپەر مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى خىزمەتلەرگە رياسەتچىلىك قىلدى، جەمئىي 11 نەپەر كادىر قويۇلدى.

1980-يىلى تېيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش شۆبە ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، ئىككى نەپەر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى تەيىنلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشخانا، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى، بازار باشقۇرۇش بۆلۈمچىسى، شىمالىي ئازادلىق يولى سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئورنى، دۆڭكۆۋرۈك سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئورنى ۋە جەنۇبىي ئازادلىق يولى سودا-سانائەت

مەمۇرىي باشقۇرۇش ئورنى تەسىس قىلىندى. پۈتۈن ئىدارىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر 26 كىشىگە يەتتى.

1984-يىلى سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش شۆبە ئىدارىسى تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلىپ، بىر نەپەر ئىدارە باشلىقى، بىر نەپەر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى تەيىنلەندى. قارىمىقىدا ئىشخانا (مەمۇرىي ئىشخانا)، تۆت بۆلۈم (سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش بۆلۈمى، يەككە ئىگىلىك باشقۇرۇش بۆلۈمى، بازار باشقۇرۇش بۆلۈمى، ئىقتىساد تەكشۈرۈش بۆلۈمى)، ئالتە پونكىت (شىمالىي ئازادلىق يولى، توپ سېتىش بازىرى، ئوتتۇراكۆۋرۈك، بېيمېن، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، دۆڭكۆۋرۈك سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش پونكىتى) تەسىس قىلىندى. پۈتۈن ئىدارىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر 107 كىشىگە يەتتى.

1985-يىل 7-ئايدا تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ئىچىدە تيانشان رايونلۇق ئىقتىسادىي توختام كېسىم قىلىش كومىسسىيىسى قۇرۇلۇپ، بىر نەپەر مۇدىر، بىر نەپەر مۇئاۋىن مۇدىر، بەش نەپەر ھەيئەت تەيىنلەندى.

1986-يىلى ئىدارە ئىچىدە سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، كارخانىلارنى تىزىملاش-باشقۇرۇش بۆلۈمى ۋە ئىقتىسادىي توختام بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. ئەسلىدىكى ئالتە سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش پونكىتى بازار باشقۇرۇش پونكىتىغا ئۆزگەرتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش پونكىتلىرى (ئورنى) تەسىس قىلىندى.

1987-يىلى پۈتۈن ئىدارىدە بىر ئىشخانا، بەش بۆلۈم، توققۇز پونكىت تەسىس قىلىندى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر 115 كىشىگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە كادىرلار 107 كىشى، ئىشچىلار سەككىز كىشى؛ ئاز سانلىق مىللەتلەر 38 كىشى. ئىدارە باشلىقى بىر كىشى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئىككى كىشى، پارتىيە باش ياچېيكىسىنىڭ مەخسۇس ۋەزىپىدىكى شۇجىسى بىر كىشى.

تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ 1987-يىلدىكى خىزمەتچى خادىملىرىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

9-5-1-1 جەدۋەل

بىرلىكى: ئادەم

تارماقلار	جەمئىي	جىنسى		مىللىتى				سىياسىي قىياپىتى		ۋەزىپىسى		ياش قۇرۇلمىسى					مەدەنىيەت سەۋىيىسى				
		ئەرلەر	ئاياللار	ئۇيغۇرلار	خەنزۇلار	خۇيزۇلار	باشقىلار	پارتىيە ئەزالىرى	ئىتتىپاق ئەزالىرى	كادىرلار	ئىشچىلار	25 ياشتىن تۆۋەنلەر	26-35	36-45	46-55	56 ياشتىن يۇقىرىلار	مەخسۇس كۇرىس	ئوتتۇرا تېخنىكوم	تولۇق ئوتتۇرا	تولۇقسىز ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ
جەمئىي	115	78	37	25	77	8	5	23	42	107	8	55	31	15	10	4	13	21	64	16	1
مەمۇرىي ئىشخانا	19	12	7	1	18			11	5	17	2	2	5	8	2	2	1	8	6	4	
كارخانىلارنى تىزىملاش بۆلۈمى	3	3			2	1		1	1	3			2		1			1	1	1	
بازار باشقۇرۇش بۆلۈمى	7	5	2	3	4			1	1	6	1	3	1	1	2			3	2	2	

تارماقلار	جەمئىي	جىنسى		مىللىتى				سىياسىي قىياپىتى		ۋەزىپىسى		ياش قۇرۇلمىسى					مەدەنىيەت سەۋىيىسى				
		ئەرلەر	ئاياللار	ئۇيغۇرلار	خەنزۇلار	خۇيزۇلار	باشقىلار	پارتىيە ئەزالىرى	ئىتتىپاق ئەزالىرى	كادىرلار	ئىشچىلار	25 ياشتىن تۆۋەنلەر	35_26	45_36	55_46	56ياشتىن يۇقىرىلار	مەخسۇس كۇرىس	ئوتتۇرا تېخنىكوم	تولۇق ئوتتۇرا	تولۇقسىز ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ
يەككە ئىگىلىك بۆلۈمى	6	3	3	1	4		1	2	1	6		1	2	1	2		2	1	1	1	1
ئىقتىسادىي توختام بۆلۈمى	4	3	1		4			1		3	1		3	1			1		2	1	
ئىقتىساد تەكشۈرۈش بۆلۈمى	10	8	2		8	1	1	2	6	10		6	2		1	1	1	2	6	1	
قىزىل بايراق يولى بازار باشقۇرۇش پونكىتى	9	6	3	2	6	1		1	4	7	2	5	2	1	1				9		
بوغدا يولى بازار باشقۇرۇش پونكىتى	7	4	3	4	2		1		6	7		3	4				3	1	3		
ئوتتۇرا كۆۋرۈك بازار باشقۇرۇش پونكىتى	8	5	3	1	5	1	1	1	5	6	2	6	2						6	2	
بېيمېن بازار باشقۇرۇش پونكىتى	10	4	6	4	6			1	1	10		8	1	1			2	2	4	2	
مال بازىرى بازار باشقۇرۇش پونكىتى	6	3	3	2	3	1			3	6		5				1		1	5		
توپ سېتىش بازىرى بازار باشقۇرۇش پونكىتى	3	2	1	3						3		2		1			3				
بىرىنچى سودا-سانائەت باشقۇرۇش پونكىتى	8	7	1	2	3	2	1	1	5	8		5	2		1		2	1	5		
ئىككىنچى سودا-سانائەت باشقۇرۇش پونكىتى	10	9	1	1	9			1	1	10		5	4	1				1	7	2	
ئۈچىنچى سودا-سانائەت باشقۇرۇش پونكىتى	5	4	1	1	3	1			2	5		4	1				1		4		

2-پاراگراف سودا-سانائەت كارخانىلىرىنى تىزىملاش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دىخۇا شەھىرىنىڭ سودا-سانائەتچىلەرنى تىزىملاش خىزمىتىنى دىخۇا شەھەرلىك باش سودىگەرلەر جەمئىيىتى باشقۇراتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) غا كەلگەندە، تىجارەت باشلىماقچى بولغانلار ئىلتىماس قىلىدىغان، دىخۇا شەھەرلىك سودا-سانائەتچىلەر جەمئىيىتى

قوشۇلغاندىن كېيىن ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازارىتى تىزىملاپ كىنىشكا تارقىتىپ بېرىدىغان بولدى. ئەينى چاغدا، دىخۇادا ھەرخىل ماگىزىنلاردىن جەمئىي 754 ى، قول سانائىتى دۆكانلىرىدىن 307 سى بار ئىدى. جۈملىخۇا مىنگونىڭ 25-يىلى (1936-يىلى) غا كەلگەندە، ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ تىزىملاش بۆلۈمى سودا-سانائەت ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلىپ، ئادەتتىكى سودا-سانائەتچىلەرنى تىزىملاش ئىشلىرىنى بېجىردى؛ چوڭ تىپتىكى زاۋۇت، كان-كارخانىلارنى تىزىملاش، يەرلەرنى ئېچىش ئىجازەتنامىسى تارقىتىش ئىشلىرىنى ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ زاۋۇت-كان ئىشلىرى ئىدارىسى بېجىردى. جۈملىخۇا مىنگونىڭ 33-يىلى (1944-يىلى) ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازارىتى قارمىقىدىكى ھەرقايسى ئىدارىلەر بۆلۈمگە ئۆزگەرتىلدى. 1949-يىلى ئازادلىقىنىڭ ھارپىسىدا، دىخۇا شەھىرىدىكى خۇسۇسىي سودىگەرلەر 1433 كە، قول سانائەتچىلەر 815 كە، خۇسۇسىي سانائەتچىلەر ئونغا يەتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، پۈتۈن شەھەرنىڭ سودا-سانائەت كارخانىلىرىنى تىزىملاش خىزمىتىنى شەھەر-لىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش بۆلۈمى بىر تۇتاش باشقۇردى. 1958-يىلى ئىككى رايون بىر قىسىم سودا-سانائەتچىلەرنى تىزىملاش خىزمىتىنى بېجىرىشكە باشلىدى، ئاساسلىقى ئۇششاق تىجارەتچىلەرنى تىزىملاپ باشقۇرۇش كەسپىنى بېجىردى. 1969-يىلى سودا-سانائەتچىلەرنى تىزىملاش خىزمىتىنى يەنە شەھەر بىر تۇتاش بېجىرىدىغان بولدى. 1980-يىلى تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش شۆبە ئىدارىسى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە، پۈتۈن رايوندىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ تىزىملاش قانات يايدۇرۇلدى. 1984-يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ «كارخانىلارنى تىزىملاپ باشقۇرۇش كەسپىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش مەسىلىسى ھەققىدە ئوقتۇرۇش» ىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، كوللېكتىپ مۇلۈك-چىلىكىدىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرىنى تىزىملاش كەسپى ھەرقايسى رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىلىرىنىڭ بېجىرىشىگە چۈشۈرۈپ بېرىلدى. تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ تىزىملاپ باشقۇرۇشىغا سانائەت، قاتناش-ترانسپورت، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قۇ-راشتۇرۇش، سودا، يىمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت ۋە رېمونتچىلىق قاتارلىق يەتتە كەسىپ، جەمئىي 137 ئورۇن ۋە 147 شۆبە تارماق ئاپپاراتلار چۈشۈرۈپ بېرىلگەن بولۇپ، ئۇلاردا مۇستەقىل ۋە غەيرىي مۇستەقىلدىن ئىبارەت ئىككى خىل ئىقتىسادىي ھېسابات شەكلى يولغا قويۇلغان. كارخانىلارنى تىزىملاش-نىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى كارخانىلارنىڭ قانۇنىي مۇناسىۋىتى ۋە ئىشلەپچىقىرىش-ئىگىلىك باشقۇرۇش پائالىيەتلىرى داۋامىدىكى ھوقۇقى بىلەن مەجبۇرىيەتلىرىنى بەلگىلەش، كارخانىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش-ئىگىلىك باشقۇرۇش پائالىيەتلىرىنى قانۇنلۇق ئېلىپ بېرىشىغا نازارەتچىلىك قىلىش؛ بېگىدىن تىجارەت باشلاشنى ئىلتىماس قىلغان كارخانىلارغا قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش، تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ۋە تىجارەت كىنىشكىسى تارقىتىپ بېرىشتىن ئىبارەت.

1985-يىلى تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدە سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، كارخانىلارنى تىزىملاش خىزمىتىنى ئاساسلىق باشقۇردى. كارخانىلارنىڭ ئىگىلىك خاراكتېرى، ھېسابات شەكلى، ئىگىلىك باشقۇرۇش دائىرىسى ۋە تۇرلىرىگە قارىتا ئېنىقلاش ۋە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. ستاتىستىكىلىنىشچە، قاتناش-ترانسپورت كارخانىلىرى 18 گە؛ سانائەت كارخانىلىرى 660 قا، شۆبە تارماق ئاپپاراتلىرى 47 گە؛ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قۇراشتۇرۇش كارخانىلىرى 27 گە، شۆبە-تارماق ئاپپاراتلىرى 47 گە؛ سودا كارخانىلىرى 31 گە، شۆبە-تارماق ئاپپاراتلىرى 53 كە، يىمەك-ئىچمەك كارخانىلىرى يەتتىگە، شۆبە-تارماق ئاپپاراتلىرى 28 گە؛ مۇلازىمەت كارخانىلىرى سەككىزگە، شۆبە-تارماق ئاپپاراتلىرى سەككىزگە؛ رېمونتچىلىق كارخانىلىرى ئىككىگە،

شۆبە-تارماق ئاپپاراتلىرى بەشكە يەتكەن. مۇشۇ يىلدا بېگىدىن تىجارەت باشلىغان سودا، يېمەك-ئىچمەك كارخانىلىرى ۋە مۇلازىمەت كارخانىلىرى جەمئىي 374 كە يەتكەن. ئەسلىدە بار بولغان 22 كارخانىغا قارىتا نۇقتىلىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى، تەكشۈرۈشنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى كارخانىلارنىڭ نامى، ئادرېسى، تىزىمغا ئالدۇرغان مەبلىغى، ئىگىلىك باشقۇرۇش دائىرىسى، ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈرلىرى، خىزمەتچى خادىملىرى ۋە ھېسابات شەكلىدىن ئىبارەت بولدى. يىل ئىچىدە جەمئىي 54 مۇستەقىل ۋە غەيرىي مۇستەقىل كارخانىنىڭ ھېسابات شەكلى ئۆزگەرتىلدى، بىر كارخانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى ئۆزگەرتىلدى، ئىككى كارخانا ئۆزگەرتىپ قۇرۇلدى. سودا-سانائەت كارخانىلىرىنىڭ تىزىملاش ماتېرىياللىرى ۋە باشقا ئالاقىدار ماتېرىياللارغا قارىتا تىزىملاش ئارخىپى تۈرغۇزۇلۇپ ھەمدە تۈرلەر بويىچە رەتلىنىپ، ئىقتىسادىي نوپۇس تۈرغۇزۇلدى، ستاتىستىكا تۈزۈمى بېكىتىلدى ھەمدە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى.

1986-يىلى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ چوڭقۇر تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئىقتىسادىي ساھە تېخىمۇ ئېچىۋېتىلدى ۋە جانلاندۇرۇلدى، تىجارەت خاراكتېرىدىكى ھەرخىل شىركەتلەر بەس-بەس بەلەن قۇرۇلدى. تېيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ تەكشۈرۈشى، تىزىملىشى ۋە كىنىشكە تارقىتىپ بېرىشى بەلەن بېگىدىن تىجارەت باشلىغان كارخانىلار 141 گە يەتتى. يىل ئىچىدە ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈرلىرى، خىزمەتچى خادىملىرى، تىزىمغا ئالدۇرغان مەبلىغى قاتارلىق تۈرلەرنى ئۆزگەرتكەن كارخانىلار 62 گە يەتتى.

1987-يىلى شەھەرلىك سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى بىر قىسىم كارخانىلارنى تىزىملاپ باشقۇرۇش خىزمىتىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تېيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىگە چۈشۈرۈپ بەردى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايونغا قاراشلىق كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانىلار 422، ھېساباتى مۇستەقىل بولمىغانلىرى 254؛ شەھەرگە قاراشلىق ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرى 308، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرى 472. ئەسلىدىكى كارخانىلار قوشۇلۇپ، تېيانشان رايونلۇق سودا-سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى تىزىملىغان سودا-سانائەت كارخانىلىرى جەمئىي 32 مىڭ 38 گە يەتتى. بۇنىڭ بىلەن كارخانىلارنى تىزىملاش خىزمىتى ۋەزىپە ئېغىر، خادىملار ئاز، تەجرىبە كەمچىل بولۇشتەك قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلدى. ۋەزىپىلەرنى ئوڭۇشلۇق ئورۇندىتىش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى ئۇچ تۈرلۈك خىزمەت نۇقتىلىق ھالدا كۈچەيتىلدى: 1. كەسىپ ۋە خاراكتېرى بويىچە تۈرگە ئايرىپ رەتكە تىزىپ، ئارخىپ تۈرغۇزۇپ، ماتېرىياللارغا بولغان توپلاش رەتلەشنى كۈچەيتىپ، ئەھۋالنى پىششىق ۋە توغرا ئىگىلەشنى ئىشقا ئاشۇرۇش؛ 2. دائىم ئۆگىنىپ، قېرىندىتىش ئورۇنلارنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىدىن ئۈلگە ئېلىپ، خادىملارنى كەسىپىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ، كەسىپىي سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش؛ 3. قائىدە-تۈزۈملەرنى تۈرغۇزۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، نورمال خىزمەت تەرتىپىنى تۈرغۇزۇپ، كارخانىلارنى تىزىملاش خىزمىتىنى قېلىپلاشتۇرۇش يولىغا سېلىشتىن ئىبارەت.

3-پاراگراف يەككە سودا-سانائەتنى تىزىملاش

ھازىرقى تېيانشان رايونى ئەزەلدىنلا خۇسۇسىي، يەككە سودا-سانائەتچىلەر بىرقەدەر مەركەزلەشكەن رايون ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 36- يىلى (1947-يىلى) دىخۇا شەھىرىدىكى تۈراقلىق ۋە تۇراقسىز يايمىچىلار 1600 دىن كۆپرەك بولۇپ، كۆپىنچىسى مال بازىرى، مەدەنىيەت كوچىسى، نەنگۇەن، داشزى، شياۋشىزى، بېيمېن، دۆڭكۆۋرۈك، سەنجياۋدى (ھازىرقى شىمالىي تىنچلىق يولى)، شياۋشىمېن، داشمېن،

چوڭ كۆۋرۈك قاتارلىق جايلارغا تارالغان. ئۇلار ئاساسلىقى ئۇششاق تۇرلۇك ماللار، مىلىچ ماللار، چايخانا، گۆش يېمەكلىكلىرى، مىللىيچە ئۇششاق يېمەكلىكلەر ۋە ھۇنەر-سەنئەت زىننەت بۇيۇملىرى تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىناتتى. قول سانائەتچىلەر 800 دىن ئارتۇق بولۇپ، ئۇلارنىڭمۇ كۆپىنچىسى تېيانشان رايونى تەۋەسىگە تارالغان. ئۇلار ئاساسلىقى ئاياغ ياماش، ئاقلاچىلىق، خۇيلاچىلىق، قاۋالتىر پىششىقلاپ ئىشلەش ۋە ئۇلاغ تىرانسپورتى قاتارلىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىناتتى. يەككە يايمىچىلار ۋە قول سانائەتچى-لەرنىڭ ھەممىسىگە شىنجاڭ ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش بۆلۈمى تىزىملاپ تىجارەت ئىجازەتنامىسى تارقىتىپ بېرەتتى.

ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىردە، ئاز بولمىغان كونا ھەربىيلەر، مۇلكى خادىملار ۋە پالانغان جىنايەتچىلەر يايمىچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلغانلىقتىن، 1950-يىلى پۈتۈن شەھەردىكى يايمىچىلار تېز كۆپىيىپ 2200 دىن ئېشىپ كەتتى، ئۇلار كوچىلاردا قىستىلىشىپ يۈرۈپ، بازارنى قالايمىقانلاشتۇ-رۇۋەتتى. ئىقتىساد ئەسلىگە كېلىش مەزگىلىدە، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت يەككە يايمىچىلارغا قارىتا ھەم چەكلەش، ھەم قوغداش سىياسىتىنى قوللاندى. 1954-يىلى «ئازايتىش كېرەككى، كۆپەيتمەسلىك» پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇلۇپ، كەسىپ ئالماشتۇرۇشقا يېتەكلەش ۋە تەدرىجىي بىكار قىلىش چارىسى قوللىنىلغاچقا، رايون ئىچىدىكى يەككە يايمىچىلار ئازىيىپ 1354 ى قالدى. يەككە يايمىچىلارغا بولغان تىزىملاپ باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۇچۇن، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى «يايمىچىلارنى تەرتىپكە سېلىش چارىسى» ۋە «يايمىچىلارنى باشقۇرۇش قائىدىسى»نى تۇزۇپ چىقىپ، كىنىشكا بېرىش شەرتى بويىچە ھەر يىلى بىر قېتىم تەرتىپكە سېلىپ، ئەمگەك ئىقتىدارىنى يوقاتقان ھەم ئىگە-چاقسى بولمىغان ۋە تۇرمۇشتا قىينىلىپ قالغان ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە-تەۋەلىرىگە ئىمتىبار بەردى، ياش، قابىللىرىنى ئەمگەك-ئىشلەپچىقىرىش خىزمەتلىرىگە ئورۇنلاشتۇردى، مەبلىغى تولۇق، تىجارىتى مۇقىم بولغانلىرىنى تۇراقلىق تىجارەتچىگە ئۆزگەرتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە مۇقىم نۇقتىلار باھا، تازىلىق ۋە بازار تەرتىپى قاتارلىق جەھەتلەردىكى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، باھانى ئاشكارا يېزىپ چاپلاشنى يولغا قويۇپ، ئۇلچەش ئەسۋابلىرىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، مال باھاسىنى ئۆستۈرۈۋېلىش، ئاممىنى قاقتى-سوقتى قىلىشتەك قىلمىشلارنىڭ يۈز بېرىشىنى توستى. يايمىچىلار بىرلەشمىسى ۋە ئۇنىڭ قارىمىقىدا تەسىس قىلىنغان كەسىپلەر ئۇيۇشمىسى ئارقىلىق، يايمىچىلارنىڭ ئۆز-ئۆزىنى تەربىيىلىشى ۋە باشقۇرۇشىغا يېتەكچىلىك ۋە نازارەتچىلىك قىلدى. 1956-يىلى ھەرقايسى كەسىپي شىركەتلەر يايمىچىلارنى كەسىپلەر بويىچە باشقۇردى، يايمىچىلار بېجىرگەن كىچىك تېپتىكى سودا، يېمەك-ئىچمەك مۇلازىمىتى ۋە رېمونتچى-لىق كەسىپلىرى تۇراقلىق، تۇراقسىز ۋە يېزىلارغا چۈشۈپ تىجارەت قىلىش قاتارلىق كۆپ خىل ۋە جانلىق شەكىللەر ئارقىلىق، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ سودا تور-نۇقتىلىرىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى تولۇقلاپ، بازارلارنى ئاۋاتلاشتۇرۇش، خەلق تۇرمۇشىغا قولايلىق يارىتىپ بېرىشتە پائال رول ئويناندى.

1957-يىلى يەككە يايمىچىلار يەنىلا كۆپىيىپ، 1622 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 1081، يېمەك-ئىچمەك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 217، مۇلازىمەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 324؛ تىجارەت تور-نۇقتىلىرىدا دۇكىنى بارلار 690، مۇقىم ئورنى بارلار 280، مۇقىم ئورنى بولمىغانلار 662 بولدى. 1958-يىلى سودا بۆلۈمىنىڭ سودا مەمۇرىيىتى بۆلۈمچىسى يەككە يايمىچىلار ئارىسىدا سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيە ئېلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيىۋى تونۇشىنى ئۆستۈ-رۈش ئاساسىدا، ئۇلارنى ھەمكارلىشىش يولىغا مېڭىشقا تەشكىللىدى، پۈتۈن رايون بويىچە 757 يايمىچە-دىن 19 ھەمكارلىق ماگىزىنى، 473 ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى تەشكىللەندى. 1959-يىلى يەنە تۆۋەن دەرىجىلىك ھەمكارلىشىش شەكلى يۇقىرى دەرىجىلىك ھەمكارلىشىش شەكلىگە ئۆزگەرتىلىپ، ماگىزىنلارنى

بىرلەشتۈرۈش ۋە زاۋۇتلارنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق، جەمئىي 16 ھەمكارلىق زاۋۇتى ۋە ماگىزىنى قۇرۇلۇپ، ئەزالىرى، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 1250 كىشىگە يەتتى (بۇنىڭ ئىچىدە سودا ماگىزىنلىرى يەتتە بولۇپ، 617 كىشى؛ يېمەك-ئىچمەك دۇكانلىرى ئۈچ بولۇپ، 292 كىشى، مۇلازىمەت ئورۇنلىرى ئالتە بولۇپ، 341 كىشى)؛ 22 ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئەزالىرى 224 كىشىگە يەتتى، قالغان تور-نۇقتىلىرىنى قوشقاندا تور-نۇقتىلىرى جەمئىي 254 كە، خىزمەتچى خادىملىرى 1750 كىشىگە يەتتى. 1960-يىلىغا كەلگەندە ھەمكارلىق كارخانىلىرىنىڭ تىجارەت سوممىسى 28 مىليون 980 مىڭ يۈەنگە، پايدىسى 6 مىليون 570 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇ چاغدا، يەككە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئۇششاق تىجارەتچى-لەردىن ئاران 496 سىلا قالدى.

1961-يىلى «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۈكسەلدۈرۈش» فاڭجېنى ئىزچىللاشتۇرۇ-لۇپ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋە دۆلەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىدىكى ماگىزىنلار بىلەن بىرلەشكەن بىر قىسىم تىجارەتچىلەر چېكىنىپ چىقتى، بۇنىڭ بىلەن يەككە ئۇششاق تىجارەتچىلەر يەنە كۆپىيىپ 1325 كە يەتتى. 1962-يىلى كىنىشكا تارقىتىش شەرتلىرى مۇۋاپىق ھالدا قويۇۋېتىلدى، 15 سودا بازىرى ئېچىلدى، 1963-يىلىغا كەلگەندە، يەككە ئۇششاق تىجارەتچىلەر كۆپىيىپ 2288 گە يەتتى.

1964-يىلى «قاتتىق تىزگىنلەش، تەدرىجىي شاللاپ چىقىرىش، ئازايتىش كېرەككى، كۆپەيتمەس-لىك» پرىنسىپى بويىچە قويۇلۇپ، ئۇششاق تىجارەتچىلەر تەرتىپكە سېلىندى. تىزىملاپ كىنىشكا تارقىتىش، پەقەت تىزىملاپلا قويۇپ كىنىشكا تارقاتماسلىق ۋە ئەمەلدىن قالدۇرۇشتىن ئىبارەت ئۈچ خىل بىر تەرەپ قىلىش چارىسى قوللىنىلىپ، ئۇششاق تىجارەتچىلەر قاتتىق تىزگىنلەندى ۋە تەدرىجىي شاللاپ چىقىرىلدى. رەسمىي نوپۇسى بار بولغان، ھەقىقەتەن يايمىچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىدىغان، مۇئەييەن تىجارەت شەرتلىرى ۋە تېخنىكا شەرتلىرىگە ئىگە، بازار ئېھتىياجلىق بولغان، مال مەنبەسىگە كاپالەتلىك قىلالايدىغان-لارغا تىزىملاپ كىنىشكا تارقىتىپ بېرىلدى؛ باشقا كىرىملىرى بولغان، تۇرمۇشىنى قامداپ كېتەلەيدىغان، لېكىن تىجارەتنى دەرھال توختاتسا قىينىلىپ قالىدىغانلارغا ۋاقتىنچە يول قويۇلۇپ، ۋاقتىلىق تىجارەت ئىجازەتنامىسى تارقىتىپ بېرىلىپ، تەدرىجىي ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا قولايلىق يارىتىلدى؛ يايمىچىلىققا تايانمىسىمۇ تۇرمۇشىنى قامداپ كېتەلەيدىغان ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئائىلە-تەۋەلىرىگە تىجارەتنى توختىتىش ھەققىدە نەسىھەت بېرىلدى؛ ئادەتتە ئەركىن بازارنىڭ سىرتىدا يايما يېيىپ تىجارەت قىلىشقا يول قويۇلمىدى؛ قارىغۇلارچە شەھەرگە كىرىپ يايما يايغان دېھقانلار يېزىغا قايتىپ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىندى؛ ئىزچىل تۇرده قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ كېلىۋاتقانلار قەتئىي مەنئىي قىلىندى، تىجارەت كىنىشكىسىنى ئالماشتۇرۇپ تارقىتىش «بەشكە يول قويۇش»، «بەشكە يول قويماسلىق» بەلگىلىمىسى بويىچە بېجىرىلدى. نوپۇسى مۇشۇ شەھەردە بولغان، باشقا تۇرمۇش يولى بولمىغان؛ مۇئەييەن ئىشلەپچى-قىرىش تېخنىكىسى ياكى تىجارەت ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان؛ تۇرمۇشىدا ھەقىقەتەن قىينىچىلىق بولسىمۇ، لېكىن قۇنۇقۇزۇش پۇلى بېرىلمەيدىغان؛ يېزىلارغا چۈشۈرۈۋېتىلمىگەن ياكى يېزىغا قايتىپ ئىشلەپچىقىرىشقا قايتمىغان؛ بازار ئېھتىياجلىق بولغان ھەمدە مال مەنبەسىنى ئورۇنلاشتۇرالايدىغانلارنىڭ نورمال تىجارەت قىلىشىغا يول قويۇلدى. ئۆزلۈكىدىن خىزمەتتىن ئايرىلغان، رۇخسەت سورىغان، زاۋۇتتىن ۋە ماگىزىندىن چېكىنىپ چىققان؛ خۇسۇسىي تەرەپتىكى خادىملارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرى؛ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئائىلە-تەۋەلىرى؛ تۆت خىل ئۇنسۇرلار؛ قانۇنغا ئېغىر دەرىجىدە خىلاپلىق قىلغان كىشىلەرگە تىجارەت كىنىشكىسى تارقىتىپ بېرىلمىدى. 1965-يىلىغا كەلگەندە، ئۇششاق تىجارەتچىلەر ئازىيىپ 874 كە چۈشتى.

ئېنىقلاپ رەتكە سېلىنغاندىن كېيىن، يەنە تەشكىلىي باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى. كىنىشكىسى بارلارغا ئورۇن ۋە بازار بەلگىلەپ بېرىلدى، كەسپداشلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلۇپ، ئۆز-ئۆزىنى تەربىيىلەش ۋە

ئۆز-ئۆزىنى باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى. باھا، ئۆلچەم، سۈپەت، بازار تەرتىپى ۋە تازىلىق ئەھۋالىغا قارىتا دائىملىق نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش ۋە سېلىشتۇرۇپ باھالاش پائالىيەتلىرى قانات يايدۇرۇلدى. ۋەتەنپەرۋەرلىك، سوتسىيالىستىك تەربىيە ۋە قانۇن-ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش ئىدىيىۋى-سىياسىي تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلىپ، ئۇششاق تىجارەتچىلەرنىڭ سوتسىيالىستىك ئىگىلىك باشقۇرۇش يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، ئىگىلىك باشقۇرۇش ئىستىلىنى ياخشىلاپ، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئىدىيىسىنى تۇرغۇزۇشقا تۇرتكە بولدى. ئۇششاق تىجارەتچىلەر ھارۋا، سېۋەت، ئەپكەشلەرنىڭ ئەپچىل، يۆتكەپ ئىشلىتىشكە باب بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىپ، مالنى ئىشك ئالدىغىچە ئاپىرىپ بېرىپ، ئاممىغا قولايلىق يارىتىپ بەردى. بازارلارنى جانلاندۇرۇش، تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى يەسەيتىش قاتارلىق جەھەتلەردە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋە كوللېكتىپ سودا كارخانىلىرىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى تولۇقلاش رولىنى ئويناندى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، رايون ئىچىدىكى يەككە ئىگىلىك ناھايىتى زور زەربىگە ئۇچرىدى. يەككە ئىگىلىك «كاپىتالىزمنىڭ قۇيرۇقى» دەپ كېسىۋېتىلدى، يەككە تىجارەتچىلەر كاپىتالىستىك ئۇششاق ئىشلەپچىقارغۇچىلار، ئېكسپىلاتورلار دەپ تەنقىد قىلىندى. ئۇششاق تىجارەتچىلەر ھەر خىل باھانە-سەۋەبلەر بىلەن كىنىشكا تاپشۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىندى، يەككە ئىگىلىك ئاساسەن مەنئى قىلىندى. 1971-يىلى يەككە ئۇششاق تىجارەتچىلەردىن ئاران 93 بىلا قالدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى قېرى، ئاجىز، مېيىپ ۋە ئىگە-چاقىسىزلار ئىدى. تىجارەت كەسىپلىرىدىن ئاران ئۇششاق تۇرلۇك مالىلار، قۇرۇق ۋە ھۆل مېۋىلەر، ئۇششاق يېمەك-ئىچمەكلەر، ئۇششاق قول سانائىتى، ئۇششاق ياماقچىلىق قاتارلىق 12 تۈرلا قالدى. تىجارەت سورۇنىدىن ئاران نەنمېن مەدەنىيەت كوچىسىدىكى ئۇششاق تۇرلۇك مالىلار بازىرىدىن ئىبارەت بىرسىلا قالدى. 1977-يىلىغا كەلگەندە ئاران 25 بىلا كۆپەيىپ، جەمئىي 118 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇششاق سودىگەرلەر 65، ئۇششاق يېمەك-ئىچمەك تىجارەتچىلىرى 38، ئۇششاق قول سانائەتچىلەر بەش، ئۇششاق رېمونتچىلار ئون. ئۇششاق تۇرلۇك مالىلار، موخۇركا، مىللىي دورىلار، قۇرۇق ۋە ھۆل مېۋىلەر قاتارلىق يەتتە كەسىپ بويىچە گۇرۇپپا قۇرۇلدى، تىجارەتچىلەرنىڭ كۆپىنچىسى شەھەردىكى بىكارچى ئاھاللەر ئىدى. گەرچە بۇ ئۇششاق تىجارەتچىلەر بەختكە يارىشا ساقلىنىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن تىجارەت سورۇنلىرى، دائىرىسى، مال كىرگۈزۈش يوللىرى قاتارلىق جەھەتلەردە ھەر خىل چەكلىمىلەرگە ئۇچرىدى، شەھەر ئەتراپىدىكى دېھقانلار بېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى شەھەرگە ئەكىرىپ ساتسىمۇ ھە دېگەندىلا تۇتۇپ مۇسادىرە قىلىندى. نەتىجىدە خەلق تۇرمۇشىدىكى «تاماق يېيىش قېيىن بولۇش»، «كىيىم تىكتۇرۇش قېيىن بولۇش»، «مېھمانخانىدا يېتىش قېيىن بولۇش»، «رېمونت قىلدۇرۇش، يامىتىش قېيىن بولۇش»، «مال سېتىۋېلىش قېيىن بولۇش» مەسىلىسى كۈنسېرى ئېغىرلىشىپ كەتتى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ چوڭقۇر تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، يەككە تىجارەتچىلەرگە كىنىشكا تارقىتىش شەرتلىرى كەڭ قويۇۋېتىلىپ، تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچى خادىملار ۋە تىجارەت دائىرىسىگە بولغان چەكلىمىلەر ئازايتىلىپ، يەككە ئىگىلىك تېز ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. 1979-يىلى يەككە سودا-سانائەتچىلەر ئەسلىدىكى 168 دىن 332 گە كۆپەيىپ، 1978-يىلىدىكىدىن 91.6% ئاشتى. 1980-يىلى يەنە بازارلار پائال لايىھىلىنىپ، يەككە تىجارەتچىلەرگە تىجارەت قىلىش شارائىتى ھازىرلاپ بېرىلدى ھەمدە كىنىشكا تارقىتىش شەرتلىرى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كەڭ قويۇۋېتىلدى. «مۇشۇ شەھەردە دائىم تۇرۇشلۇق نوپۇسى بولغان، رەسمىي خىزمىتى بولمىغان، ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ

تۇرمۇشىدا قىينىچىلىق بار بولغان، تىجارەت ئىقتىدارىغا ئىگە بولغانلار بېجىرسە بولىدۇ؛ ئىش كۈتۈپ تۇرغان زىيالىي ياشلارغا ئالدىن ئېتىبار بېرىلىدۇ؛ پېنسىيىگە چىققان ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدىكى جەمئىيەتكە جىددىي ئېھتىياجلىق تېخنىكا ئالاھىدىلىكىگە ياكى ئىگىلىك باشقۇرۇش تەجرىبىسىگە ئىگە بولغان، شاگىرت تەربىيىلەپ ھۇنىرىنى ئۆگىتەلەيدىغانلار ئەسلىدىكى ئورنىنىڭ ئىسپاتىنى ئېلىپ يەككە تىجارەت باشلاش رەسمىيىتىنى بېجىرسە بولىدۇ؛ ماتاشىنى توختىتىپ خىزمىتىنى ساقلاپ قالغان خادىملار ئۆزى تۇرۇشلۇق ئورۇننىڭ ئىسپاتىنى ياكى كېلىشىمنامىنى ئېلىپ كېلىپ بېجىرسە بولىدۇ» دەپ بەلگىلەندى. شۇ يىلى يەككە تىجارەت باشلىغانلار 956 گە يېتىپ، 1979-يىلىدىكىدىن 187.95% ئاشتى. ئارقىدىنلا يەنە يەككە ئىگىلىككە قارىتا تېخىمۇ پائال يۆلەش تەدبىرلىرى قوللىنىلىپ، كىنىشكا تارقىتىش شەرتلىرى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كەڭ قويۇۋېتىلدى، سودا بازارلىرى زور مىقداردا ئۆزگەرتىپ قۇرۇلدى، كېڭەيتىپ قۇرۇلدى ۋە يېڭىدىن قۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن يەككە ئىگىلىك گويا يامغۇردىن كېيىنكى بامبۇكتەك راۋاجلىنىپ كەتتى ھەمدە ئالاقىدار جەھەتلەردە كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى، ئۇنىڭ كونكرېت ئىپادىلىرى مۇنۇ جەھەتلەردىن ئىپادىلەندى: تىجارەت كەسىپلىرىنىڭ قۇرۇلمىسى تەدرىجىي ياخشىلىنىپ، مۇۋاپىقلىشىشقا قاراپ يۈزلەندى، مۇلازىمەت خاراكتېرىدىكى كەسىپلەرنىڭ ئېشىشى بىرقەدەر تېز بولدى؛ تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچى خادىملارنىڭ قۇرۇلمىسى قېرى، ئاجىز، كېسەل، مېيىپ، بىكارچى خادىملاردىن ياش، قابىل، بىلىملىك، مەدەنىيەتلىك، تېخنىكا ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش ئىقتىدارىغا ئىگە خادىملارغا قاراپ ئۆزگەردى. بۇنىڭ ئېچىدە ئىش كۈتۈپ تۇرغان زىيالىي ياشلارنىڭ نىسبىتى بارغانسېرى زورايدى؛ يەككە ئىگىلىكنى كەسىتىدىغان، ياراتمايدىغان ئەھۋاللار تۇغۇپ، ئەھمىيەت بېرىدىغان، شۇغۇللىنىشقا خۇشتار بولىدىغان كەيپىيات شەكىللەندى؛ تىجارەتكە سېلىنغان مەبلەغ بارغانسېرى كۆپەيىپ، پايدىنىڭ كۆپ قىسمى تىجارەتكە سېلىنىپ، تىجارەت كۆلىمى تېزدىن زورايتىلدى، بۇرۇنقى ھەممە كىشى ئۆزى يالغۇز تىجارەت قىلىش ئەندىزىسى بۇزۇپ تاشلىنىپ، يارىدەمچى تەكلىپ قىلىدىغان، شاگىرت قوبۇل قىلىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەندى؛ تىجارەت دائىرىسى كېڭەيىپ، بىر كەسىپنى ئاساس قىلىدىغان، ئوخشىشىپ كېتىدىغان بىرقانچە كەسىپلەرنى قوشۇمچە بېجىرىدىغان ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى: ۋەكالىتەن سېتىش ۋە پارچە سېتىشتىن ۋەكالىتەن سېتىۋېلىش، توپ سېتىش، ئۆزۈن يوللۇق توشۇپ سېتىش قاتارلىق كۆپ خىل تىجارەت شەكىللىرىگە تەرەققىي قىلدى؛ ھەمكارلىق كارخانىلىرى ۋە كۆلىمى بىرقەدەر زور بولغان خۇسۇسىي كارخانىلار تەدرىجىي كۆپەيدى. 1987-يىلىغا كەلگەندە، پۈتۈن رايوندىكى يەككە سودا-سانائەتچىلەر كۆپىيىپ 6560 قا، تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچى خادىملار 9746 كىشىگە يەتتى.

تيانشان رايونىدىكى يەككە سودا-سانائەتچىلەرنىڭ 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە تىجارەت باشلاش ئەھۋالىنى ستاتىستىكىلاش جەدۋىلى

9-5-3-1-جەدۋەل

كەسىپلەر نامى	1980-يىل	1981-يىل	1982-يىل	1983-يىل	1984-يىل	1985-يىل	1986-يىل	1987-يىل
جەمئىي	916	1592	2201	3402	4911	6646	6724	6560
سودا	296	641	932	1853	2848	3779	3744	3530
يېمەك-ئىچمەك	385	535	685	837	1204	1655	1730	1730
مۇلازىمەت	34	84	124	124	143	234	255	283

كەسىپلەر نامى	1980-يىل	1981-يىل	1982-يىل	1983-يىل	1984-يىل	1985-يىل	1986-يىل	1987-يىل
قول سانائىتى	81	207	294	319	338	477	449	468
رېمونتچىلىق	115	124	165	250	325	399	363	347
ئۆي رېمونتچىلىقى	1			16	31	44	41	36
قاتناش-تىرانسپورت		1	1	3	16	18	131	151
داۋالاش						31		
بالىقچىلار	4				6	9	11	15

يەككە سودا-سانائەتچىلەرنى پائال تەرەققىي قىلدۇرۇش بىلەن بىرگە يەنە تەكشۈرۈپ تەستىقلاش تەرتىپى چىڭىتىلىپ، سودا-سانائەتچىلەرگە بولغان باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى. كونكرېت تەرتىپى مۇنداق: شۇ كىشى ئۆزى ئىلتىماس قىلغان، مەھەللە ئىش باشقارمىسى ياكى ئالاقىدار ئورۇنلار، تارماقلار پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويغان، شۇ جايدىكى بازار باشقۇرۇش پونكتى دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈرگەندىن كېيىن، تېيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ يەككە ئىگىلىك بۆلۈمى تەكشۈرۈپ تىجارەت كىنىشكىسى تارقىتىپ بېرىش ھەمدە يېمەك-ئىچمەك، سوغۇق ئىچىملىك قاتارلىق كەسىپلەر تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار سەھىبە-يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش تارماقلىرىدىن تازىلىق كىنىشكىسى ۋە سالامەتلىك كىنىشكىسى ئېلىش؛ مېھمانخانا، تامغا ئويۇش، باسمىچىلىق، ئاچقۇچ ياساش قاتارلىق ئالاھىدە كەسىپلەر تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار جامائەت خەۋپسىزلىكى تارماقلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىدىن ئۆتۈش؛ يەككە داۋالاش كەسپى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسىنىڭ تەكشۈرۈشىدىن ئۆتۈش، ئىمتىھاندا لايىقەتلىك بولۇش؛ قاتناش-تىرانسپورت كەسپى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار قاتناش، جامائەت خەۋپسىزلىكى، ستراخوانىيە تارماقلىرىغا بېرىپ ئالاقىدار رەسمىيەتلەرنى بېجىرىش؛ ھاراق-تاماكا تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ئالدى بىلەن ھاراق-تاماكىنى مەخسۇس سېتىش كىنىشكىسى ئېلىش؛ رېمونتچىلىق، قول سانائىتى، مۇلازىمەت، يېمەكلىك قاتارلىق تېخنىكىچانلىقى برقەدەر كۆچلۈك بولغان كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار شەھەرلىك ئارمىيە، يەرلىك ئۆچىنچى كەسىپ مەكتىپىدە ئوقۇپ ئىمتىھان بېرىش ھەمدە لايىقەت گۇۋاھنامىسى ئېلىش كېرەك دەپ بەلگىلەندى. يەنە ھەر يىلدا بىر قېتىم دەللالەش ئېلىپ بېرىش بېكىتىلدى.

4-پاراگراف بازار باشقۇرۇش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، مال بازىرى، نەنگۇەن، دۆڭكۆۋرۈكلەر ئەنئەنىۋى سودا بازىرى بولۇپ، سودا ۋە يېمەك-ئىچمەك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 1600 دىن ئاشاتتى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 36-يىلى (1947-يىلى)دىن كېيىن دىخۇا شەھىرىنىڭ ئىقتىسادى چېكىنىپ، تۇرمۇش بۇيۇملىرى ئازىيىپ، مال بېسىۋېلىپ ھايانكەشلىك قىلىش ئەھۋاللىرى ئەۋج ئېلىپ كەتكەچكە، قەغەز پۇل پاخاللىشىپ، مال باھاسى ھەددىدىن زىيادە ئۆسۈپ كەتتى. مەسىلەن: ئالتە دەرىجىلىك ئۇننىڭ بىر جىڭى 24 مىڭ يۈەنگە، گۈرۈچنىڭ بىر جىڭى 10 مىڭ يۈەنگە، تۇخۇمنىڭ بىر دانىسى 7500 يۈەنگە چىقتى (يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى قەغەز دوللار). پۇلنىڭ پاخاللىشىشى بازارنى ئىنتايىن قالايمىقان ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدى، تاماكا، چاي، رەختنىڭ باھاسى بازاردىكى مال باھاسىنىڭ سېلىشتۇرما ئۆلچىمىگە ئايلىنىپ قالدى. 1949-يىلى ئازادلىقنىڭ ھارپىسىدا بۇ خىل ھالەت بارغانسېرى

ئېغىرلىشىپ كەتتى، ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ بۇ خىل ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشكە قۇربى يەتمىدى، خەلق تۇرمۇشى قاتتىق ئازاب-ئوقۇبەت ئىچىدە قالدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، خەلق ئىگىلىكى ئەسلىگە كېلىش مەزگىلىدە، خەلق ھۆكۈمىتى يۆلەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش فاكتورىنى قوللانغاچقا، سودا بازارلىرى خەلقنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ۋە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ئورۇنلىرىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى تولۇقلاشتا پائال رول ئويناندى. ئاشلىق، كالا، قوي گۆشى ۋە كۆكتاتلار بىلەن تولۇق تەمىنلىنىپ، باھا مۇقىم بولۇپ، بازارلار ئاۋاتلاشتى. 1954-يىلىدىن كېيىن، قاتتىق باشقۇرۇش، تەرەققىياتنى چەكلەش فاكتورىنى تەدرىجىي يوقىتىپ، ئاشلىق، كالا، قوي گۆشى سودىسى تەدرىجىي چەكلىنىپ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا ئورۇنلىرىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، بۇنىڭ بىلەن سودا بازارلىرى تەدرىجىي ئازلاپ كەتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئېلىپ بېرىلغان ئون يىل ئىچىدە، سودا بازارلىرى تېخىمۇ قاتتىق زەربىگە ئۇچراپ يوقىلىپ كېتەيلا دەپ قالدى، دېھقانلارنىڭ ئۆزلىرى ئىشلەپچىقارغان يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى شەھەرگە ئەكىرىپ سېتىشىمۇ چەكلىمىگە ئۇچرىدى، دېمەك سودا بازارلىرى يوقىلىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى. بۇنىڭ ئەكسىچە، ئەركىن بازار، قاراڭغۇ بازار سودىسى ۋە بېلەت ئېلىپ سېتىش ھايانكەشلىكى ئەۋج ئېلىپ كەتتى، بازارلاردىكى تەمىنلەش جىددىي، قاراڭغۇ بازاردىكى مال باھاسى قالايمىقان بولغاچقا، بازار باشقۇرۇش تارماقلىرىنىڭ نۇرغۇن زېھنىي كۈچى ھايانكەشلەر بىلەن كۈرەش قىلىشقا سەرپ قىلىندى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، سىياسەتلەر كەڭ قويۇۋېتىلگەنلەكى، بازارلار ئېچىۋېتىلگەنلىكى ئۈچۈن، تېنىشان رايونىدىكى سودا بازارلىرى تېز تەرەققىي قىلدى، 1987-يىلىغا كەلگەندە، سودا بازارلىرىنىڭ يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى ۋە قوشۇمچە ېيمەكلىكلەر بىلەن تەمىنلىشى شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشتا ناھايىتى مۇھىم رول ئويناندى.

بىرىنچى، سودا بازارلىرى

1950-يىلى شەھەر ئەتراپىدىكى دېھقانلار ئوتتۇرا كۆۋرۈك ئەتراپىغا ئۆزلۈكىدىن يىغىلىشىپ، پەسىللىك كۆكتات ۋە مېۋە-چېۋە سودىسى ئېلىپ بېرىشاتتى. 1951-يىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئاشلىق، چارۋا، تېرە-يۇڭ، يەرلىك مەھسۇلات، قۇشخانا ۋە ئوتۇن-سامان بازارلىرى بەلگىلەندى ۋە قۇرۇلدى. 1953-يىلى چارۋا، تېرە-يۇڭ ۋە قۇشخانىدىن ئىبارەت ئۈچ بازار قوشۇلۇپ بىرلەشمە بازار قىلىنىپ، بىر تۇتاش باشقۇرۇلدى. 1958-يىلى يايمىچىلار مەركەزلەشتۈرۈلۈپ، جەنۇب-غەرب بازىرى، قىزىل بايراق يولى بازىرى ۋە ئوتتۇرا كۆۋرۈك بازىرى بەلگىلەپ بېرىلدى. ئۈچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت مەزگىلىدە، سودا بازارلىرى تەدرىجىي يوقىلىپ، ئەركىن بازار شەكىللىنىشكە باشلىدى. 1961-يىلى مال بازىرىدىكى ئەركىن بازار، ئوتتۇراكۆۋرۈك ساي بويلىدىكى 10 مىك كىشىلىك ئەركىن بازار قاتارلىق بەش ئەركىن بازار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1962-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «ئۇرۇم-چى شەھىرىنىڭ شەھەر-يېزا يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرى سودا بازارلىرىنى باشقۇرۇش چارىسى» غا ئاساسەن، سودا بازارلىرى يەنە ئېچىۋېتىلدى، ئوتتۇرا كۆۋرۈك 2-كوچىدا پۈتۈن شەھەر بويىچە تۇنجى بولۇپ يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار سودا بازىرى قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە مال بازىرى، جياڭنەن كوچىسى، مەدەنىيەت كوچىسى ۋە يېڭى ھايات كوچىسى قاتارلىق جايلاردا 15 سودا بازىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە قۇرۇلدى. ئوتتۇرا كۆۋرۈك، دۆڭكۆۋرۈك، بەيخۇاسۇن ۋە ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر يولىغا بىردىن باشقۇرۇش' ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. 1963-يىل 3-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ

«چوڭ، ئوتتۇرا شەھەرلەردىكى بازار سودىسىنى قاتتىق باشقۇرۇش ۋە ھايانكەشلىككە قەتئىي زەربە بېرىش» ھەققىدىكى يوليورۇقىنىڭ روھىغا بىنائەن، ئوتتۇرا كۆۋرۈك، جياڭنەن كوچىسى، سەيشىن بىناسى، دۆڭكۆۋرۈك ۋە ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر يولى قاتارلىق يەتتە سودا بازىرى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ كۆچۈرۈلدى، ياسالدى ۋە كېڭەيتىلدى. 1965-يىلى سودا-بازارلىرىغا قارىتا قىسقارتىش ۋە تەڭشەش ئېلىپ بېرىلىپ، ئەسلىدىكى 15 تىن تۆتكە ئازايتىلدى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، قېپقالغان بۇ تۆت سودا بازىرىمۇ «كاپىتالىزمنىڭ تۇپرىقى» دەپ قارىلىپ، ھەرخىل چەكلىمىلەرگە ئۇچرىدى. 1967-يىلدىن 1968-يىلغىچە، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، دۆڭكۆۋرۈك، جياڭنەن كوچىسى بازارلىرىدىكى تىجارەت لاپاسلىرى چۇۋۇپ تاشلاندى، ئوتتۇراكۆۋرۈك سودا بازىرى ئۆزلۈكىدىن يوقالدى، بىردىنبىر قېپقالغان بەيخۇاسۇن بازىرىمۇ تارىلىپ كېتىشكە ئازلا قالدى، قالغان بازارلار پۈتۈنلەي تاقىۋېتىلدى. ئوتۇن-سامان، كۆمۈر بازىرى بۇلاقبېشى كوچىسىغا يۆتكىلىپ، يېڭى ئەركىن بازارنى شەكىللەندۈردى. 1971-يىلى بەيخۇاسۇن بازىرى تاقىۋېتىلىپ، ئۇششاق تۈرلۈك ماللار، مىللىي دورىلار تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 20 نەچچە ئۇششاق تىجارەتچىنىڭ ھەممىسى نەنمېندىكى مەدەنىيەت كوچىسىغا كۆچۈرۈلدى، شۇنداق قىلىپ ئاران ساقلىنىپ قالغان بۇ كىچىك بازار 1978-يىلىغا كەلگەندە يېڭى ھاياتقا ئېرىشتى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى «يېزا ئىگىلىكىگە ئائىت بىرقانچە مەسىلىلەر ھەققىدە قارار»دا: «سودا بازارلىرى – سوتسىيالىستىك ئىگىلىكنىڭ قوشۇمچىسى ۋە تولۇقلىمىسى، ئۇنى كاپىتالىزمنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارىدا تەنقىد قىلىشقا ۋە بىكار قىلىشقا ھەرگىز يول قويۇلمايدۇ» دەپ ئېنىق بەلگىلىدى. 1979-يىل 1-ئايدا تيانشان رايونى باشلامچى بولۇپ مال بازىرىدا پۈتۈن شەھەر بويىچە تۇنجى سودا بازىرىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. 1980-يىلى «ئىشلەپچىقىرىشنى قوللاش، ئوبوروتنى ئىلگىرى سۈرۈش، مۇناسىۋەتنى ماسلاشتۇرۇش، ئاممىغا قولايلىق يارىتىپ بېرىش» روھىغا ئاساسەن، دۆڭكۆۋرۈك، يۈسەيخاڭ، قىزىل بايراق يولىدىن ئىبارەت ئۈچ بازار تېزدىن ئېچىۋېتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بېيمېن، ئوتتۇرا كۆۋرۈك، مەدەنىيەت يولى 8-كوچىسى (تىككۈچىلىك بازىرى) ۋە مال بازىرى (ئەسكى-تۈسكى ماللار بازىرى) قايتا شەكىللىنىشكە باشلىدى. شۇ يىلى 4-ئايدىن باشلاپ، خەلق مەيدانىدا يەكشەنبىلىك بازار قۇرۇلدى. 1981-يىلىغا كەلگەندە تيانشان رايونى يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرىدىن تۆتنى، ۋاقىتلىق بازاردىن ئىككىنى، چارۋا، قۇشخانا بازىرى ۋە ئوتۇن-سامان بازارلىرىنى ئاچتى. بۇلاردىن باشقا يەنە خەلق مەيدانىدىكى ۋاقىتلىق ئېچىلغان پۇرژىنا بازىرى، مال بازىرى ۋە خەلق يولىدا ئۆزلۈكىدىن شەكىللەنگەن گۈل، بېلىق بازىرى، ئىچكىرىدىن شىنجاڭغا كېلىپ ياغاچچىلىق، سىرلامچىلىق ۋە خۇيلامچىلىق مۇلازىمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار توپلىشىدىغان نەنمېن ئايلانما گۈللۈك ئەمگەك ئىشلىرى بازىرى بارلىققا كەلدى. 1983-يىلى غەربىي جۇڭشەن يولىدىكى كىيىم-كېچەك، خىمىيىلىك تالالار سانائەت بۇيۇملىرى بازىرى ئېچىلدى، غەربىي ئارقا كوچا، بەخت يولى قاتارلىق ئۈچ كۆكتات بازىرى كۆپەيتىپ ئېچىلدى، يېڭى دېموكراتىيە يولى ئېغىزى، ياشلار يولى ئېغىزى ۋە غالىبىيەت يولىدا ئۈچ يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى ۋاقىتلىق ئېچىلدى. 3-كۆۋرۈكتىكى ئوتۇن-سامان بازىرى چارۋا، قۇشخانا بازىرىغا ئۆزگەرتىلدى. 1984-يىلى چارۋا، قۇشخانا بازىرى ۋە كۆكتات، مېۋە-چېۋىلەرنى توپ سېتىش بازىرى يېڭى قۇرۇلغان 4-كۆۋرۈك بازىرىغا كۆچۈرۈلدى. يەنە ئۆي-زېمىن ئىدارىسى كوچىسىدا يېمەك-ئىچمەك بازىرى قۇرۇلدى. مەدەنىيەت يولى 1-، 2-، 3-، 5-كوچىلىرىدىكى، ئىشلەپچىقىرىش كوچىسى، كۇەنبېي كوچىسى، نىڭگۇ مەسچىت كوچىسىدىكى كىيىم-كېچەك، رەخت يايما توپلىرى ۋە داشىزى پوچتا

ئىدارىسى كوچىسىدىكى يېمەك-ئىچمەك يايما توپى تەشكىللەندى. چوڭ كۆۋرۈكتىكى فوتو سۈرەت بازىرى ۋە قۇش بازىرىمۇ ئارقا-ئارقىدىن ئېچىلدى. 1985-يىلى كۆكتات، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بازىرىدىن يەتتىسى كۆپەيتىلدى. 1986-يىلى، مەدەنىيەت يولى 8-كوچىدىكى بازار ئاساسىي قۇرۇلۇشقا كىرىپ كەتكەچكە ئۆزلۈكىدىن يوقالدى. نەنمېندىكى ئەمگەك ئىشلىرى بازىرى خەلق تىياتىرخانىسىنىڭ شىمال تەرىپىگە كۆچۈرۈلدى. 1987-يىلى بەشيۇلتۇز يولى، خۇڭيەنچى بازارلىرى ئېچىلدى. نەتىجىدە تيانشان رايونى توققۇز يىلدىن بۇيان قۇرغان ۋە ئاچقان بازارلار (يايما توپى) 40 قا يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە: چوڭ تىپتىكى ئۇنىۋېرسال بازارلار بەش؛ ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى يېمەك-ئىچمەك بازارلىرى (يايما توپى) ئون؛ ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى كۆكتات، مېۋە-چېۋە بازارلىرى (يايما توپى) 12؛ ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى كىيىم-كېچەك، رەخت، سانائەت بۇيۇملىرى بازارلىرى (يايما توپى) بەش؛ باشقا بازارلار سەككىز. مەركىزىي رايونلارغا تارالغانلىرى 28، چەت، يىراق رايونلارغا تارالغانلىرى 12.

1987-يىلى تيانشان رايونىدا قۇرۇلغان سودا بازارلىرى (يايما توپى)نىڭ تارقىلىش جەدۋىلى

9-5-4-1 جەدۋەل

رايون	بازار	نامى	يايما توپى	تىجارەت ئورنى
جەمئىي	14		26	
ليۇداۋان			1	يېڭى دېموكراتىيە يولى ئېغىزىدا
دۇڭمېن	1	غەربىي ئارقا كوچا بازىرى	1	دۆلەت قۇرۇش يولى
ياشلار يولى			3	بەشيۇلتۇز يولى، چوڭ رېمونت زاۋۇتى قاتارلىقلار
شىمالىي ئازادلىق يولى	4	بېيمېن بازىرى، قىزىل بايراق يولى بازىرى، بەخت يولى بازىرى، خەلق مەيدانى سافا بازىرى	5	مەدەنىيەت يولىدىكى 1-، 2-، 3-، 5-كوچا، مەدەنىيەت يولى 8-كوچىسى (تىككۈچىلىك)، داشىزى پوچتا ئىدارىسى كوچىسى (يېمەك-ئىچمەك)، ئىشلەپچىقىرىش ۋە تېجەشلىك بولۇش كوچىسى (كىيىم-كېچەك)، خەلق كېنوخانىسى (كەچلىك بازار)
جەنۇبىي ئازادلىق يولى	4	مال بازىرى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى بازىرى، ئۆي-زېمىن ئىدارىسى كوچىسى بازىرى، يۈسەيخاڭ ئەسكى-تۈسكى ماللار بازىرى	4	نەنمېن مەدەنىيەت كوچىسى (تۈرلۈك مال، مىللىي دورا)، نەنمېن (ئەمگەك ئىشلىرى، كەچلىك بازار)، بۇلاقبېشى، يۈسەيخاڭ (گۈل، بېلىق)
جەنۇبىي، شىمالىي ئازادلىق يولى	3	غەربىي جۇڭسەن يولى بازىرى، 4-كۆۋرۈك قۇشخانا بازىرى، 4-كۆۋرۈك كۆكتات، مېۋە-چېۋىلەرنى توپ سېتىش بازىرى	5	چوڭ كۆۋرۈك (فوتو سۈرەت)، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىدارىسى كوچىسى بازىرى (يېمەك-ئىچمەك)، ھايۋانات باغچىسى (يېمەك-ئىچمەك)، قىزىلتاغ باغچىسى (يېمەك-ئىچمەك)، چوڭ كۆۋرۈك (گۈل، قۇش)
ئىتتىپاق يولى	1	دۆڭكۆۋرۈك بازىرى	1	ئىتتىپاق تىياتىرخانىسى (كەچلىك بازار)
غالىبىيەت يولى			3	3-دوختۇرخانا (كۆكتات، مېۋە-چېۋە)، ياشلار سۇ ئامبىرى سۇ ئۈستى باغچىسى، ئۈچتاش
قارلىغاچلىق	1	خۇڭيەنچى بازىرى	3	ئۇلانباي تەكشۈرۈش پونكىتى، قارلىغاچلىق، ئۇلانباي سۇ ئۈستى باغچىسى

1987-يىلى تيانشان رايونىدىكى سودا بازارلىرىنى تۈرگە ئايرىش سىتاتىستىكا جەدۋىلى

9-5-4-2 جەدۋەل

بازار تۈرى	بازار سانى	بازار نامى
چوڭ تىپتىكى ئۇنىۋېرسال بازار	5	قىزىل بايراق يولى بازىرى، دۆڭكۆۋرۈك بازىرى، مال بازىرى، غەربىي جۇڭشەن يولى بازىرى، بېيمېن بازىرى
ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى كىيىم-كېچەك، رەخت، سانائەت بويۇملىرى بازىرى (يايما توپى)	5	جەنۇبىي ئازادلىق يولى بازىرى، مەدەنىيەت كوچىسى بازىرى، بەشيۇلتۇز يولى بازىرى، مەدەنىيەت يولى 1-، 2-، 3-، 5-كوچىسىدىكى يايما توپى، ئىشلەپچىقىرىش تېجەشلىك بولۇش كوچىلىرىدىكى رەخت يايما توپى
ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى يېمەك-ئىچمەك بازىرى (يايما توپى)	10	ئۆي-زېمىن ئىدارىسى كوچىسىدىكى يېمەك-ئىچمەك بازىرى، داشىزى پوچتا ئىدارىسى كوچىسىدىكى يېمەك-ئىچمەك يايما توپى، ھايۋانات باغچىسى يېمەك-ئىچمەك بازىرى، ئىتتىپاق تىياتىرخانىسى كەچلىك بازىرى، بۇلاقبېشى كوچىسى كەچلىك بازىرى، نەنمېن كەچلىك بازىرى، خەلق كىنوخانىسى كەچلىك بازىرى، ئۇلانباي سۇ ئۈستى باغچىسى يېمەك-ئىچمەك بازىرى، قىزىلتاغ باغچىسى يېمەك-ئىچمەك بازىرى، ياشلار سۇ ئامبىرى سۇ ئۈستى باغچىسى يېمەك-ئىچمەك بازىرى
ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى كۆكتات، مېۋە-چېۋە بازىرى	12	دۆلەت قۇرۇش يولى كۆكتات بازىرى، غەربىي ئارقا كوچا كۆكتات بازىرى، بېڭى دېموكراتىيە يولى كۆكتات بازىرى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىدارىسى كۆكتات بازىرى، بەخت يولى كۆكتات بازىرى، 3-دوختۇرخانا كۆكتات بازىرى، 3-ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى كۆكتات بازىرى، قارلىغاچلىق كۆكتات بازىرى، ئولانباي كۆكتات بازىرى، چوڭ رېمونت زاۋۇتى كۆكتات بازىرى، 4-كۆۋرۈك كۆكتاتلارنى توپ سېتىش بازىرى قاتارلىقلار
باشقا بازارلار	8	خەلق مەيدانى پۇرژىنا بازىرى، چوڭ كۆۋرۈك فوتو سۈرەت بازىرى، چوڭ كۆۋرۈك قۇش بازىرى، يۈسەيخاڭ ئەسكى-تۈسكى ماللار بازىرى، يۈسەيخاڭ گۈل، بېلىق بازىرى، مەدەنىيەت يولى 8-كوچا تىككۇچىلىك بازىرى، قۇشخانا بازىرى، نەنمېن ئەمگەك ئىشلىرى بازىرى

ئىككىنچى، بازار قۇرۇلۇشى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، دىخۇادىكى بازارلارنىڭ ھەممىسى ئۈستى ئوچۇق بازارلار ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، 1962-يىلدىن باشلاپ بازارلارغا ئاددىي باغاچ لاپاس ئورنىتىلدى. شۇ يىلى شەھەرلىك مال باھاسى كومىتېتى 2500 يۈەن پۇل ئاجرىتىپ، جياڭنەن كوچىسى (بەيخۇاسۇن) بىلەن دۆڭكۆۋرۈكتىن ئىبارەت ئىككى بازارغا 500 كۋادرات مېترلىق تىجارەت ياغاچ لاپىسى ئورنىتىپ، 200 دىن ئارتۇق پارچە سېتىش يايمىسىنى ئورۇنلاشتۇردى. 1968-يىلى بازارلار ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا، تىجارەت ياغاچ لاپاسلىرى چۇۋۇۋېتىلدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، بازار تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجىغا ئەگىشىپ، ئومۇمىيۈزلۈك پىلانلاش، مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش پرىنسىپى بويىچە، كۆپ تەرەپلەپ تىرىشىپ يەر تەييارلاش ۋە مەبلەغ توپلاش ئارقىلىق، ئەمەلىي ئەھۋالغا بىرلەشتۈرگەن ھالدا كىچىكتىن چوڭغا قاراپ بازار ئەسلىھەلىرى قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلدى. 1979-يىلدىن 1980-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 3000 يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىپ، مال بازىرى، قىزىل بايراق يولى ۋە دۆڭكۆۋرۈك بازارلىرىغا بوران-يامغۇردىن دالدىلىنىدىغان ۋاقىتلىق تىجارەت ياغاچ لاپاسلىرىنى ئورناتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا قاراماي قەغەز، بادرا قاتارلىقلار بىلەن تەمىنلەپ، يەككە تىجارەتچىلەرنىڭ لاپاس ئورنىتىشى ۋە ئۆي سېلىشىغا ياردەم بەردى. 1981-يىل 9-ئايدا جەمئىي 240 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، ئوتتۇرا كۆۋرۈكتە چارۋا، قۇشخانا بازىرى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ كۆلىمى 12 مىڭ 310 كۋادرات مېتر بولۇپ، قۇشخانا، سودا لاپىسى، ئامبار، ئىشخانا

قاتارلىقلار ئورۇنلاشتۇرۇلدى. كېيىن يەنە قىزىل بايراق يولى، دۆڭكۆۋرۈك، ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر يولىدىن ئىبارەت ئۇچ بازارنىڭ ئاددىي توپا قۇرۇلۇش پىرىم لاپاسلىرى ئارقا-ئارقىدىن پۈتتى. 1983-يىلى 430 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، قىزىل بايراق يولى بازىرى كېڭەيتىپ قۇرۇلۇپ، تىجارەت ئۆيىدىن 210 ى، پىرىم لاپاسلىق يايمىدىن 515 ى ياسالدى. قۇرۇلۇش كۆلىمى 6040 كۋادرات مېترغا يەتتى. 1985-يىلى «خەلق بازىرىنى خەلق باشقۇرۇش» ۋە «دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسلەر بىرلىكتە ئاتلىنىش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، 2 مىليون 265 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، ھەرقايسى چوڭ بازارلارغا قارىتا ئۆزگەرتىپ قۇرۇش، كېڭەيتىپ قۇرۇش ۋە يېڭىدىن قۇرۇش ئېلىپ بېرىلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە، يەتتە بازاردا پۈتۈن لاپاسلىق قۇرۇلمىدىن 15 مىڭ 700 كۋادرات مېتر، تىجارەت ئۆيىدىن 637 ئىنغىز، پۈكەيدىن 1319 ى قۇرۇلدى. يەنە دۆڭكۆۋرۈك ئۆي-زېمىن ئىدارىسى كوچىسى قاتارلىق بەش بازارنىڭ دەرۋازىسى بېزىلىپ، قويۇق مىللىي ئېنئېنە تۇسىگە ئىگە قىلىندى.

تيانشان رايونىنىڭ 1981-يىلدىن 1983-يىلغىچە ئېلىپ بارغان بازار قۇرۇلۇشىنى ستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

9-5-4-3 جەدۋەل

بازار نامى	بازار كۆلىمى (m²)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (m²)	لاپاس ئۈستى كۆلىمى (m²)	دۇكان (ئىنغىز)	پۈكەي	پوكېيسز يايما	ۋاقتلىق يايما	توپلانغان مەبلەغ سوممىسى (10مىڭ يۈەن)
جەمئىي	7850	6040	1595	219	296	223	410	43
قىزىل بايراق يولى بازىرى	1340	1340	1100 (پىرىم لاپاس)	90	296		50	
دۆڭكۆۋرۈك بازىرى	3000	3000		37		123	60	
بېيىمبن بازىرى	1200	1200	375 (پىرىم لاپاس)	92		100	300	19
قوشخانا بازىرى	2310	500	120					24

تيانشان رايونىنىڭ 1984-يىلدىن 1987-يىلغىچە ئېلىپ بارغان بازار قۇرۇلۇشىنى ستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

9-5-4-4 جەدۋەل

بازار نامى	بازار كۆلىمى (m²)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (m²)	لاپاس ئۈستى كۆلىمى (m²)	دۇكان (ئىنغىز)	پۈكەي	پۈكەيسز يايما	ۋاقتلىق يايما	توپلانغان مەبلەغ سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)
جەمئىي	39212	19318	14234	449	1103	808	190	226.5
قىزىل بايراق يولى بازىرى	5187	5187	3780	106	361	106	60	55
دۆڭكۆۋرۈك بازىرى	5932	5228	4320	134	270	100	60	50
بېيىمبن بازىرى	7702	4107	2688	153	314	388	70	55
مال بازىرى	1624	1624	920	56	78	134		21

بازار نامى	بازار كۆلىمى (m^2)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (m^2)	لاپلس ئۇستى كۆلىمى (m^2)	دۇكان (ئېغىز)	پوكەي	پوكەيسىز بايما	ۋاقىتلىق بايما	توپلانغان مەبلەغ سوممىسى (10 مىڭ يۈەن)
ئۆي-زېمىن ئىدارە-سى كوچىسى بازە-رى	722	722	722		80	80		2.5
قۇشخانا بازىرى	11250	1580	1080					32
مېۋە-چېۋە، كۆكتاتـ لارنى توپ سېتىش بازىرى	6745	870	724					11

ئۇچىنچى، بازار باشقۇرۇش

1951-يىلىدىن باشلاپ خەلق ھۆكۈمتى سودا بازارلىرىغا بولغان باشقۇرۇشنى تەدرىجىي كۈچەيتىپ، مال بازىرى، شىنسى، شىنمىڭ قاتارلىق ئۇچ بازاردا بازار باشقۇرۇش كومىتېتى تەسىس قىلىپ، دېخۇا شەھەرلىك بازار باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. 1952-يىلى ۋە 1953-يىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ «دېخۇا شەھىرىنىڭ بازار باشقۇرۇش چارىسى»، «دېخۇا شەھىرىنىڭ ئۇلاغ بازىرىنى باشقۇرۇش ۋاقىتلىق چارىسى» ۋە «تېرە-يۇڭ سودىسىنى باشقۇرۇش ۋاقىتلىق چارىسى» قاتارلىق بازار باشقۇرۇشقا ئائىت مەمۇرىي قائىدىلەر ئىجرا قىلىنىپ، قانۇنلۇق تىجارەتچىلەر قوغدالدى، ھايانكەشـلىك قىلىشتەك قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىلدى، كىنىشكىسىز تىجارەت قىلىش بىكار قىلىندى، قالايمىقان ئېچىلغان يايمىلار تەرتىپكە سېلىندى، بۇنىڭ بىلەن بازار تەرتىپى ياخشىلىنىپ، بازارلار ئاۋاتلاشتى. 1957-يىلى كوچىلارغا يايما يايغان ئۇششاق تىجارەتچىلەر توغۇ-ئۆردەك بازىرى ۋە ئازادلىق يولىدىن ئىبارەت ئىككى بازاردا مۇقىم ئولتۇرۇپ تىجارەت قىلىشقا مەركەزلەشتۈرۈلدى، كىنىشكىسىز تىجارەتچىدىن 721 ى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1958-يىلى مال بازىرىدىكى ئەسكى-تۇسكى ماللار بازىرى نۇقتىلىق تەرتىپكە سېلىنىپ، مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىرلارنى ئەۋەتىش ئارقىلىق باشقۇرۇش كۈچەيتىلـدى ھەمدە ئۆلچەش ئەسۋابلىرى ۋە بازار مال باھاسىغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، باھانى ئاشكارا چاپلاش يولغا قويۇلۇپ، ساختىلىق ئىشلىتىش قىلمىشلىرىغا زەربە بېرىلدى. 1961-يىلى شەھەرگە ماسلىشىپ، يۈز نەچچە كىشىلىك تەكشۈرۈش ئەترىتى تەشكىللىنىپ، مال بازىرى بىلەن ئوتتۇرا كۆۋرۈكتىن ئىبارەت ئىككى ئەركىن بازارغا قارىتا يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئېنىقلاش ۋە تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىپ، ھايانكەشلىك قىلىش ھەرىكەتلىرىگە كۈچلۈك زەربە بەردى. 1962-يىلى ئاساسلىق بازارلاردا بازار باشقۇرۇش ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىپ، بازارغا بولغان باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، بازاردىكى مال باھاسى مۇقىملاشتۇرۇلدى، تەرتىپ ياخشىلاندى، شۇ يىلى بازاردا سودا بولغان چارۋا 10 مىڭ تۇياقتا، كۆكتات 296 تونىنغا، مېۋە-چېۋە 9669 تونىنغا، ئوتۇن-سامان 2950 تونىنغا، كۆمۈر 650 تونىنغا يەتتى. 1963-يىلى بازاردىكى سودا ئەھۋالى ياخشى بولۇپ، شۇ يىلى سودا بولغان چارۋا 10 مىڭ 200 تۇياقتا، بازارغا سېلىنغان كۆكتات 299 تونىنغا، مېۋە-چېۋە 9169 تونىنغا، ئوتۇن-سامان 2960 تونىنغا، كۆمۈر 671 تونىنغا يەتتى، شۇنىڭدىن كېيىن، «باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، دائىرىسىنى تارايتىش، تەدرىجىي ئورنىنى ئىگىلەش، پەرقلەندۈرۈپ مۇئامىلە قىلىش، جايلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ ئىش كۆرۈش» قاتارلىق ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى، «باشقۇرۇشنى چىڭىتىش كېرەككى، بوشاشتۇر-ماسلىق، دائىرىسىنى تارايتىش كېرەككى، كېڭەيتمەسلىك» پرىنسىپىنىڭ يولغا قويۇلۇشى تۈپەيلىدىن، بازارلاردىكى سودا ناھايىتى زور چەكلىمىگە ئۇچرىدى، 1965-يىلى پۈتۈن رايون بويىچە ئاران ساقلىنىپ

قالغان 14 ئورۇندىكى قوي، كالا گۆشى تىجارەتچىلىكىمۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، گۆش، كۆكتات قاتارلىقلارنى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنلار بىر تۇتاش تىجارەت قىلدى. 1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، بازارلاردىكى سودا ئاساسەن توختاش هالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

1979-يىلدىن كېيىن بازار سودىسى تېزدىن راۋاجلاندى، بازار باشقۇرۇشتا بۇرۇنقىدەك تەرتىپكە سېلىش، چەكلەش، هايانكەشلەرگە زەربە بېرىش ئاساس قىلىنماستىن، تەربىيە بېرىش، مۇلازىمەت قىلىش ئاساس قىلىنىدىغان بولدى. بازار باشقۇرۇش خادىملىرىغا قارىتا بۆلەكلەر بويىچە هۆددىگەرلىك ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، «ئۇچنى بېكىتىش» (خادىمنى، بۆلەكنى، ۋەزىپىنى بېكىتىش) ، «تۆتنى هۆددىگە بېرىش» (تەرتىپنى، تازىلىقنى، هەق ئېلىشنى، ئەنزە بېجىرىشنى هۆددىگە بېرىش) هەربىر كىشىگىچە ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. بەزى بازارلاردا يەنە مەخسۇس باشقۇرغۇچىلار تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. مەخسۇس باشقۇرغۇچىلار تىجارەت سوممىسى، تىجارەت سوروئلىرى، تاۋار تۇرلىرى ۋە باهاسى قاتارلىقلارنى تەكشۈرۈشكە مەسئۇل بولدى. بازار تەرتىپىگە ۋە نۇقتا بەلگىلەپ تىجارەت قىلىشقا كاپالەتلىك قىلىش ئۇچۇن، «بازار ئىچىدىكىلەرنى جانلىق باشقۇرۇش، بازار سىرتىدىكىلەرنى قاتتىق باشقۇرۇش، كىنىشكىسى بارلارنى جانلىق باشقۇرۇش، كىنىشكىسى يوقلارنى قاتتىق باشقۇرۇش» پرىنسىپى ئاستىدا، بازار ئىچىدىكىلەر بىلەن سىرتىدىكىلەر پەرقلەندۈرۈلۈپ، قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان ئادىل تىجارەتچىلەرنىڭ مەنپەئىتى قوغدالدى. بازار باشقۇرۇش خىزمىتىنىڭ ياخشىلىنىشى بازارلاردىكى تىجارەت ئۇنۇمىنىڭ ئۆسۈشىگە تۈرتكە بولدى. 1979-يىلى يالغۇز مال بازىرىدىكى سودا بازىرىدىلا سودا بولغان ماددىي ئىشيالار 50 نەچچە خىلغا يەتتى، ئاساسلىق سېتىلىش مىقدارى: كالا، قوي گۆشى 46.3 تونىنا، چوشقا گۆشى 39.3 تونىنا، سۈماي 17 تونىنا، گۈرۈچ 21 تونىنا، ئۇن 12.6 تونىنا، توخۇ 29 مىڭ دانە، قوي 445 تۈياق، كۆكتات 21.6 تونىنا، قۇرۇق ۋە هۆل مېۋىلەر 19.8 تونىنا، قۇرۇق ئۇزۇم 23 تونىنا بولدى.

1980-يىلدىن كېيىن يەككە بىيمەك-ئىچمەك يايما-دۇكانلىرى تېزدىن كۆپىيىپ، بازار تازىلىقىغا بولغان باشقۇرۇشنى جىددىي كۈچەيتىشكە توغرا كەلدى. تەكشۈرۈش، سېلىشتۇرۇپ باهالاش ۋە تازىلىق كۆچمە قىزىل بايراق مۇسابىقە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش ئارقىلىق، بازارلارنىڭ مۇهىت تازىلىقى ۋە بىيمەك-ئىچمەك تازىلىقى ياخشىلاندى. 1984-يىلى «بىيمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنى»غا ئاساسەن، «بەشنى هازىرلاش» (تازىلىق كىنىشكىسى، سالامەتلىك كىنىشكىسى، خىزمەت كىيىمى، دېزىنفېكسىيىلەش ۋە چۆتۈن-توزاندىن ساقلاش ئۇسكۇنىلىرى، دېزىنفېكسىيىلەش ۋە يۇيۇشقا ئىشلىتىلىدىغان ئۇچ داس سۇ هازىرلاش) تەلىپى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، قازان-قومۇچلارنى يۇيۇش، دېزىنفېكسىيىلەش، چايقاشتىن ئىبارەت ئۇچ هالقىدىن ئۆتكۈزۈش بەلگىلەندى. 1986-يىلى بىيمەك-ئىچمەك تازىلىقى ۋە مۇهىت تازىلىقىغا قارىتا بىر تۇتاش ئۆلچەم بېكىتىلىپ، هەممە بازارلار ۋە پۈكەيلەر يۇيۇلدى. 1987-يىلى تازىلىق باشقۇرۇش جەهەتتىكى ئىلغار تەجرىبىلەر يولغا قويۇلۇپ، تازىلىق چوكىسى، تازىلىق زىخى، تازىلىق پەلىيى ئىشلىتىلدى، ئاشخانىلاردا دېزىنفېكسىيىلەش ساندۇقلىرى هازىرلاندى. تىيانشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى پۈتۈن شەهەر بويىچە «بىيمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنى» نى ئىزچىللاشتۇرۇشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باهالاندى.

بازار باشقۇرۇش داۋامدا يەنە مۇلازىمەت خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشكە ئەهمىيەت بېرىلىپ، قىزىل بايراق يولى، دۆڭكۆۋرۈك، بېيمېن بازارلىرىنىڭ ئۇسكۇنە، ئەسلىھەلىرى بارلىق ئامالار بىلەن ياخشىلىنىپ، توك بىلەن تەمىنلەش، يەر ئاستى، ئۇستى سۇ يوللىرى تولۇق يورۇشلەشتۈرۈلدى. مەركەزلەشتۈرۈپ دېزىنفېكسىيىلەش پونكىتى قۇرۇلۇپ، تازىلىق ساقلاش خادىملىرى مۇقىم بېكىتىلىپ، قايناق سۇ بىلەن تەمىنلىدى. مۇلازىمەت ئۇسۇللىرى تەسىس قىلىنىپ، ئادىل گىر ۋە ستاندارتلىق رۇلېتكىلار قويۇلدى.

باها تاختىسى ئېسىلىپ، تىجارەتچىلەرنىڭ بازار ئەھۋالىنى ئىگىلىشىگە ياردەم بېرىلدى. شەھەرگە كىرگەن دېھقان-چارۋىچىلارغا ياتاق، مال قوتىنى ۋە نەرسە-كېرەكلىرىنى ساقلايدىغان ئورۇن ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىلدى. پىكىر ساندۇقلىرى ئورنىتىلىپ، بازار باشقۇرۇش ھەققىدىكى پىكىرلەر كەڭ توپلاندى. باشقۇرۇش، مۇلازىمەت قىلىش نەتىجىسىدە، سودا بازارلىرىنىڭ تازىلىقى پاكىز، رەتلىك، تەرتىپى ياخشى بولۇپ، سودا سوممىسى يىلمۇيىل زور كۆلەمدە ئېشىپ باردى. 1987-يىلى يالغۇز ئاشلىق، چارۋا، گۆش، كۆكتات، مېۋە-چېۋە قاتارلىق ئاساسلىق تۇرلەرنىڭ سودا سوممىسىلا 30 مىليون 730 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1980-يىلىدىكى 2 مىليون 450 مىڭ يۈەندىن 12.5 ھەسسە ئاشتى.

تۆتىنچى، نۇقتىلىق بازارلارنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

(1) قىزىل بايراق يولى بازىرى: جۇڭشەن يولى بىلەن خەلق يولى ئوتتۇرىسىدىكى قىزىل بايراق يولى بۆلىكىدىكى مەركىزىي ئاۋات شەھەر رايونىغا جايلاشقان. ئازادلىقتىن ئىلگىرى پۇتۇن شەھەرگە داڭلىق بولغان توخۇ-ئۆردەك بازىرى ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، بەيخۇاسۇن مېھمانخانىسىغا يېقىن بولغانلىقى ئۈچۈن، بىر مەھەل بەيخۇاسۇن بازىرى دەپ ئاتالدى. 1961-يىلىدىن ئىلگىرى ئۇستى ئۈچۈق تىجارەت سورۇنى ئىدى. 1962-يىلى تىجارەت ياغاچ لاپاسلىرى ئورنىتىلىپ، 100 دىن ئارتۇق يايمىچى كۆكتات، تۇخۇم ۋە ئۆي قۇشلىرى قاتارلىق قوشۇمچە يېمەكلىكلەر تىجارىتى بىلەن شۇغۇللاندى. 1971-يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1980-يىلىنىڭ بېشىدا بەيخۇاسۇن مېھمانخانىسىنىڭ يېنىدا يەنە ئۆزلۈكسىدىن سودا بازىرى شەكىللەندى، شۇ يىلى 10-ئايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى شىمالدىن بەيخۇاسۇن مېھمانخانىسىغىچە، جەنۇبتىن خەلق يولىنىڭ قىزىل بايراق يولى بۆلىكىگىچە بولغان جايىنى رەسمىي سودا بازىرى قىلىپ بېكىتىشنى قارار قىلدى، يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە يايما يېيىلدى. 1981-يىل 4-ئايدا يېرىم لاپاستىن 1100 كۆتادرات مېتر، دۇكاندىن 64 ئېغىز، سېمونت پۈكەيدىن 292 سى ياسالدى. 1983-يىلى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كېڭەيتىلىپ، دۇكاندىن 38 ئېغىز، يېرىم لاپاستىن 500 كۆتادرات مېتر كۆپەيتىلدى. 1985-يىلى پۇتۇن لاپاسلىق يېپىق سودا ساريىي شەكلىدىكى قۇرۇلۇش تۈزۈلمىسىگە ئۆزگەرتىلدى، سېلىنغان ئومۇمىي مەيدانغ 550 مىڭ يۈەنگە، قۇرۇلۇش كۆلىمى 5187 كۆتادرات مېترغا، دۇكانلار 106 ئېغىزغا، مال سېتىش پۈكەيلىرى 361 گە يەتتى، توك بىلەن تەمىنلەش، يەر ئاستى-ئۇستى سۇ يوللىرى تولۇق راۋانلاشتۇرۇلدى. يەككە تىجارەتچىلەردىن 467 سى، دېھقانلاردىن 60 نەچچىسى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. پۇتۇن بازار تىجارەت تۈرلىرى بويىچە ئۈچ بۆلەككە بۆلۈندى، شىمالدىن جەنۇبقا قاراپ تىزىلىش تەرتىپى مۇنداق: كالا، قوي گۆشى، يېمەك-ئىچمەك يايما توپى، ئاساسلىقى كاۋاپ، لەگمەن، راڭمىزا، سوغۇق ئاش قاتارلىقلار ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئوتتۇرىسىغا رەخت، كىيىم-كېچەك، ئاياغ-باش كىيىم يايما توپى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. جەنۇبىي بۆلىكىگە قۇرۇق مېۋە-چېۋە، كۆكتات يايما توپى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. پۇتۇن بازارنىڭ غەرب تەرىپىگە كىچىك ئاشخانا ۋە ھاراق-تاماكا ماگىزىنى قاتارلىق ئۇششاق تۈرلۈك مالالار ماگىزىنلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇ بازاردىكى خېرىدارلارنىڭ سانى كۆپ، تاۋارلارنىڭ خىلى ھەرخىل، سودا سوممىسى زور بولۇپ، پۇتۇن شەھەر بويىچە چوڭ تىپتىكى ئۇنىۋېرسال بازارلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. 1986-يىلى نامى قىزىل بايراق يولى بازىرى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. بازار باشقۇرۇش چىڭىتىلىپ ۋە قېلىپلاشتۇرۇلۇپ، 1981-يىلىدىن 1987-يىلغىچە، ئۇدا يەتتە يىل «بەشتە ياخشى» مەدەنىيەتلىك بازار بولۇپ باھالاندى، 1981-يىلىدىن 1984-يىلغىچە، شەھەرلىك سودا ساناشمىسى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى؛ 1985-يىلىدىن 1987-يىلغىچە، تىيانشان رايونى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى؛ 1987-يىلى پۇتۇن شەھەردىكى يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى سودا بازارلىرىنى سېلىشتۇرۇپ باھالاشتا 1-بولدى، «ئۈچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» بويىچە سېلىشتۇرۇپ

باھالاش پائالىيىتىدە شەھەر دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن بولدى.

(2) بېيىمبن بازىرى: ئەسلى نامى ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر يولى بازىرى بولۇپ، خەلق كىنوخانىسىدىن بېيىمبنغىچە بولغان ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر يولىغا جايلاشقان. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، سودا بازىرى قىلىپ ئېچىلىپ، كېيىن تاقىۋېتىلگەن. 1980-يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. 1982-يىلى يولنىڭ غەرب تەرىپىگە يايما پىيىلدى. شەرق تەرەپتىكى يولنىڭ شىمال تەرىپىگە 105 كۆادرات مېتر يېرىم لاپاس ئورنىتىلدى، يولنىڭ جەنۇب تەرىپىگە 23 ئېغىز دۇكان، 34 ئېغىز مال لاپىسى ياسالدى. غەرب تەرەپتىكى يولنىڭ شىمال تەرىپىگە توققۇز ئېغىز دۇكان سېلىندى. 1985-يىلى غەربتىن ئوتتۇرىغا كېڭەيتىلدى، ئۆزى دۇكان سېلىشقا يول قويۇلدى. يولنىڭ شىمال تەرىپىگە ئىككى قەۋەتلىك بىنا سېلىنىپ، 30 ئېغىز دۇكان ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئوتتۇرىسىغا 105 كۆادرات مېتر ئەينەك پلاستىكىلىق پۈتۈن لاپاس ئورنىتىلدى. 1986-يىلىغا كەلگەندە، بازارنىڭ كۆلىمى كېڭىيىپ 7702 كۆادرات مېترغا، قۇرۇلۇش كۆلىمى 4107 كۆادرات مېترغا، دۇكانلار 13 ئېغىزغا، مال سېتىش پۇكەيلىرى 314 كە، مۇقىم ۋە ۋاقىتلىق يايما 400 نەچچىگە يەتتى. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، كوللېكتىپ ۋە يەككە تىجارەتچىلەر 1020، تىجارەت تۈرلىرى 150 نەچچە بولۇپ، چوڭ تىپتىكى ئۇنىۋېرسال بېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بازىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ بازار مۇنداق ئالاھىدىلىككە ئىگە: بازار كۆلىمى پۈتۈن رايون بويىچە ئەڭ چوڭ؛ دېھقانلار ۋە ئۆزى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزى ساتىدىغانلار كۆپ؛ ئەنئەنىۋى تەم ئالاھىدىلىكى قويۇق، مەسلەن: دالا تامىقى، شىنجاڭ قوي گۆشى شورپىسى، دۇغۇ قېتىقى قاتارلىقلار بار؛ يەرلىك مەھسۇلاتلار ۋە ملىچ ماللار بىرقەدەر مەركەزلەشكەن؛ كۆكتاتلارنىڭ تۈرلىرى كۆپ، بازارغا سېلىنىش مىقدارى زور؛ گۆش، تۇخۇم، ئۆي قۇشلىرى، بېلىق قاتارلىقلارنىڭ تۈرلىرى تولۇق.

(3) دۆڭكۆۋرۇك بازىرى: ئورنى دۆڭكۆۋرۇكتە. ئازادلىقتىن ئىلگىرىلا شەكىللەنگەن بولۇپ، ئەنئەنىۋى مىللىي سودا بازىرى ھېسابلىنىدۇ. 1949-يىلى خارابلىشىپ، 1950-يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. 1962-يىلى دۆڭكۆۋرۇك سودا ساربىيى (ھازىرقى مىللىي بۇيۇملار سودا ساربىيى) ئۇدۇلىدىكى بوش جايغا سودا بازىرى ئېچىلىپ، 100 نەچچە يەككە تىجارەتچى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، 1968-يىلى چۈۋۈۋېتىلىپ، ئۇششاق تىجارەتچىلەر يۆتكىلىپ بوغدا كۆلى يولىنىڭ ئىككى تەرىپىگە يايما يايدى. 1980-يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەت بوغدا كۆلى يولىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىكى تەخمىنەن 150 مېتر كېلىدىغان جايىنى سودا بازىرى قىلىشنى قارار قىلدى. ئۆزى ئاددىي ياغاچ لاپاس ئورنىتىشقا يول قويۇلدى. 1982-يىلى بىر تۈتاش يايما ۋە لاپاس ئورنىتىلىپ، 220 يەككە تىجارەتچى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1985-يىلى پۈتۈن لاپاس قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ، كۆلىمى 3757 كۆادرات مېترغا يەتتى. يەنە دېھقانلار ئىشلىتىدىغان بېرىم لاپاستىن 85 كۆادرات مېتر ئورنىتىلدى. 63 ئېغىز ياغاچ-تاختاي ئۆي، 35 گۆش سېتىش بوتكىسى ياسالدى. 1987-يىلىغا كەلگەندە، بازار كۆلىمى 5932 كۆادرات مېترغا، قۇرۇلۇش كۆلىمى 5228 كۆادرات مېترغا، پۈتۈن ۋە بېرىم لاپاسلار 4320 كۆادرات مېترغا، دۇكانلار 134 ئېغىزغا، مال سېتىش بوتكىلىرى 270 كە، ۋاقىتلىق يايمىلار 60 قا، سېلىنغان ئومۇمىي مەبلەغ 500 مىڭ يۈەنگە يەتتى. جەمئىي 500 نەچچە تىجارەتچى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بازارنىڭ دەرۋازىسى قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە. بۇ ئەنئەنىۋى مىللىي سودا بازىرى پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە داڭلىق مىللىي بۇيۇملار سودا مەركىزىگە ئايلاندى. مىللىي كىيىم-كېچەك، خوتەن گىلىمى، مىللىيچە باش كىيىم، يېڭسار پىچقى، ھەرخىل ھۈنەر-سەنئەت بۇيۇملىرى، زىننەت بۇيۇملىرى ۋە ئەرەب ياغلىقى قاتارلىقلار ھەممىلا جايدا كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ، نېمە كېرەك بولسا شۇنى تاپقىلى بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتى بولغان ئۇزۇم ۋە باشقا مېۋە-چېۋىلەر، مىللىي پۇراقلا ئىگە مۇسۇلمانچە ئۇششاق بىمەكلىكلەر بازارنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى

تېخىمۇ قويۇقلاشتۇردى.

1984-يىلدىن كېيىن بۇ بازار ئۇدا ئۈچ يىل شەھەر ۋە رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن ۋە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

(4) كۆكتات ۋە مېۋە-چېۋىلەرنى توپ سېتىش بازىرى، چارۋا، قۇشخانا بازىرى: ئازادلىقتىن ئىلگىرى، ئوتتۇراكۆۋرۈكتىكى سايلىقتا چارۋا، قۇشخانا، كۆكتات، مېۋە-چېۋە بازىرى ئۆزلۈكىدىن شەكىللەنگەنىدى. 1950-يىلى دېھقان-چارۋىچىلار يەنىلا بۇ يەرگە توپلىشىپ سودا قىلىشتى. بۇ بازار بىرقەدەر كۆچلۈك بولغان پەسىل خاراكتېرىگە ئىگە. 1960-يىلى تەمىنلەش جەددىي بولغانلىقتىن، بازار ئۆزلۈكىدىن يوقالدى. 1962-يىلى شەھەر-يېزىلاردا قويۇۋېتىلدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ بازار ئەسلىگە كەلدى، لېكىن پەقەت ئازلا مىقداردا سودا قىلىش، كۆپ مىقداردىكى چارۋا ۋە كۆكتات، مېۋە-چېۋىلەرنى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنلارغا سېتىپ بېرىش بەلگىلەندى. 1966-يىلى بۇ بازار تاقۇېتىلدى. 1979-يىلى يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1981-يىلى 240 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، قۇشخانا، ئىشخانا ۋە سودا ئۆيلىرى سېلىندى، قۇشخانىنىڭ ئۈستى يېپىلدى. 1982-يىلى بوغدا كۆلى يولىدىكى قۇشخانا ۋە مېۋە-چېۋە، كۆكتاتلارنى توپ سېتىش بازىرى قاتناش ۋە شەھەر تازىلىقىغا تەسىر يەتكۈزگەنلىكتىن، 3-كۆۋرۈكتىكى ئوتۇن-سامان بازىرىغا كۆكتات ۋە مېۋە-چېۋىلەرنى توپ سېتىش بازىرى قۇرۇش، 3-كۆۋرۈكنىڭ شىمالىي تەرىپىدە قۇشخانا سودا بازىرى قۇرۇش قارار قىلىندى. 1985-يىلى ئوتتۇراكۆۋرۈك ئۇتۇشمە كۆۋرۈك قىلىپ ياسالدى، شۇنىڭ بىلەن ئوتتۇرا كۆۋرۈك بازىرى 4-كۆۋرۈككە كۆچۈرۈلدى، بۇنىڭغا 320 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىندى. 6745 كۈادرات مېتر يەر ئىشلىتىلدى. قۇرۇلۇش كۆلىمى 872 كۈادرات مېترغا، پۈتۈن لاپاس 724 كۈادرات مېترغا، ئۆيلەر ئالتە ئېغىزغا يەتتى. بۇ بازاردا توپ سېتىش ئاساس قىلىندۇ، پۈتۈن شەھەردىكى گۆش، كۆكتات سودىگەرلىرىنىڭ كۆپىنچىسى بۇ يەردىن مال ئالغاندىن كېيىن ھەرقايسى بازارلارغا ئاپىرىپ پارچە ساتىدۇ. دېمەك بۇ بازار شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ قوشۇمچە يېمەكلىك مەسلىسىنى ھەل قىلىشتا ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە خالىغان جايدا چارۋا ئۆلتۈرۈپ سېتىش سەۋەبىدىن كېلىپ چىققان مۇھىت بۇلغىنىش ئەھۋالى ناھايىتى زور دەرىجىدە ياخشىلىنىپ، شەھەر مۇھىتىنى ئاسراش، قاتناش باشقۇرۇشقا پايدىلىق شارائىت يارىتىلدى. 1986-يىلى بۇ بازار شەھەر، رايون بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

تېيانشان رايونىدىكى يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بازارلىرىدىكى تاۋارلارنىڭ 1980-يىلدىن 1986-يىلغىچە بولغان مەزگىلدىكى باھاسىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

9-5-4-5-جەدۋەل

بىرلىكى: يۈەن/كىلوگرام

تاۋار نامى	1980-يىل	1981-يىل	1982-يىل	1983-يىل	1984-يىل	1985-يىل	1986-يىل	1987-يىل
ئۇن	0.95	0.95	0.85	0.80	0.85	0.85	0.90	
گۈرۈچ	1.35	1.25	1.10	1.20	1.18	1.20	1.10	1.20
سۈماي						2.80	3.30	3.20
چوشقا گۆشى	2.60	2.50	2.50	2.60	2.80	0.70	3.60	4.00
لوق قوي گۆشى	3.00	3.00	3.50	3.50	4.00	4.50	4.50	6.00
لوق كالا گۆشى	3.50	3.50	3.50	4.00	4.00	4.50	3.20	5.00
تۇخۇم	3.00	3.00	3.00	3.20	3.20	3.20	3.20	3.60

ناۋار نامى	1980-يىل	1981-يىل	1982-يىل	1983-يىل	1984-يىل	1985-يىل	1986-يىل	1987-يىل
توخۇ			3.50	3.50	4.00	4.50	4.50	5.50
بېلىق	2.00	2.00	3.00	2.80	3.50	3.50	4.00	6.00
تاۋۇز	0.30	0.40	0.25	0.30	0.35	0.50	0.60	0.30
قوغۇن	0.25	0.30	0.35	0.35	0.35	0.40	0.60	0.48
ئالما	1.00	0.60	1.00	1.20	1.20	1.30	1.30	1.00
ياڭيۇ	0.10	0.12	0.12	0.12	0.15	0.25	0.35	0.40
لازا	0.25	0.30	0.30	0.35	0.35	0.40	0.35	0.50
بەسەي	0.25	0.25	0.25	0.30	0.40	0.60	0.60	0.25
دۇجياۋ	0.30	0.40	0.40	0.40	0.45	0.45	0.50	
تۇرۇپ	0.30	0.15	0.20	0.20	0.15	0.15	0.25	0.42
چلان	0.80	1.00	1.20	1.40	1.50	1.70	2.20	2.40

5-پاراگراف توختام باشقۇرۇش

1984-يىلى تېنشان رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا ئىقتىسادىي توختام كېسىم قىلىش كومىتېتى تەسىس قىلىنىپ، توختاملارنى گۇۋاھلىق بېرىپ باشقۇرۇش، توختام ماجارالىرىنى مۇرەسسەلەشتۈرۈش ۋە كېسىم قىلىش ئىشلىرىنى بېجىردى. 1985-يىلى جەمئىي 12 پارچە ئىقتىسادىي توختامغا گۇۋاھلىق بەردى؛ 62 پارچە قانۇنىي شەخس ھاۋالىنامىسىنى، توققۇز قېتىملىق توختام ماجارا سىنى بېجىردى، بۇنىڭ ئىچىدە سەككىزنى مۇرەسسەلەشتۈردى، بىرنى كېسىم قىلدى. 1986-يىلى توختام باشقۇرۇش خىزمىتى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۈچەيتىلىپ، توختام باشقۇرۇش تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. كارخانىلارنىڭ قانۇنىي ۋەكىللىرى ۋە كەسپىي خادىملىرىغا ئىقتىسادىي توختام ئۆگىنىش كۇرسلىرى ئېچىلىپ، ئىقتىسادىي توختامغا ئائىت قانۇن-نىزاملار ۋە ئالاقىدار كەسپىي بىلىملەر ئۆگىتىلدى. پۈتۈن بىر يىلدا گۇۋاھلىق بېرىلگەن ئىقتىسادىي توختاملارنىڭ ئومۇمىي سوممىسى 313 مىڭ يۈەنگە يەتتى، توختام ماجارالىرىدىن 12 سى قوبۇل قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە يەتتىسى مۇرەسسەلەشتۈرۈلدى، بىرى ئاشكارا كېسىم قىلىندى. توختام ماجارالىرى سوممىسى 182 مىڭ 200 يۈەن بولدى. 1987-يىلى تەشۋىقىي تەربىيە پائالىيىتى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا قانات يايدۇرۇلۇپ، ئۆگىنىش كۇرسلىرىنى ئېچىش، سىنائالغۇ كۆرۈشكە تەشكىللەش قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق، 100 نەچچە رايون، مەھەللە كارخانىلىرىنىڭ مەسئۇللىرى ئىقتىسادىي توختام قانۇنى ۋە قانۇن-نىزاملىرى بويىچە تەربىيىلەندى. مەخسۇس توختام باشقۇرۇش خادىملىرى سەپلىنىپ، كارخانىلارنىڭ توختام ئارخىپى تۈزۈمىنى تۈرغۇزۇشىغا بېتەكچىلىك قىلدى ۋە يارەملەشتى. پۈتۈن بىر يىلدا مال سېتىۋېلىش، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش، ئىجارىگە بېرىش قاتارلىق ھەر خىل توختاملاردىن 134 پارچىغا گۇۋاھلىق بېرىلدى، ئومۇمىي سوممىسى 23 مىليون 430 مىڭ يۈەنگە يەتتى؛ توختام ماجارالىرىدىن توققۇزى قوبۇل قىلىنىپ، ئۆچى يازما مۇرەسسەلەشتۈرۈلدى، ئىككىسى ئاغزاكى مۇرەسسەلەشتۈرۈلدى، ئىككىسى كېسىم قىلىندى، ئىككىسى قايتۇرۇۋېتىلدى. توختام ماجارالىرىنىڭ ئومۇمىي سوممىسى 267 مىڭ يۈەن بولدى.

خۇنەن ئۆلكىسىنىڭ چاڭدې شەھىرىدىكى مەلۇم بىر پېچىنە-پىرەنىك زاۋۇتى (تەمىنلىگۈچى تەرەپ)

بىلەن شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەننىڭ مەلۇم بىر تۈخۈم، ئۆي قۇشلىرى، سۇ مەھسۇلاتلىرى شىركىتى (ئېھتىياجلىق تەرەپ) 1985-يىل 4-ئاينىڭ 21-كۈنى پېچەنە-پىرەنىڭ تەمىنلەش-سېتىش توختامى ئىمزالنغان، مىقدارى 80 مىڭ 490 قاپ، ئومۇمىي مال پۇلى 57 مىڭ 200 يۈەن. توختامدا: «1985-يىل 5-ئاينىڭ 1-كۈنى چاڭشا ۋوگزالىدا مال تاپشۇرۇلىدۇ؛ قەغەز ساندۇقتا قاچىلىنىدۇ؛ مال يېتىپ كەلگەندە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىنغاندىن كېيىن پۇلى بېرىلىدۇ، ئەگەر سۈپەت مەسلىسى كۆرۈلسە ئۇچ كۈن ئىچىدە تەمىنلىگۈچى تەرەپكە تېلېگرامما ئارقىلىق ئۇقتۇرۇلىدۇ» دەپ بەلگىلەنگەن. ئېھتىياجلىق تەرەپ «قېيى ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلۇپ كېتىپتۇ، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش قىيىن بولدى» دېگەننى باھانە قىلىپ، مال پۇلىنى بېرىشنى رەت قىلغان. شۇڭا ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا ماجرا تۇغۇلۇپ، كېلىشەلمىگەچكە، تەمىنلىگۈچى تەرەپ تېنىشان رايونلۇق ئىقتىسادىي توختام كېسىم قىلىش كومىتېتىغا ھۆكۈم قىلىشنى ئىلتىماس قىلغان. تەكشۈرۈش نەتىجىسى مۇنداق بولدى:

(1) تەمىنلىگۈچى تەرەپ 1985-يىل 5-ئاينىڭ 4-كۈنى چاڭشا ۋوگزالىدا مال تاپشۇرغان، توختامدا بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن ئۇچ كۈن كەينىگە سۈرۈشتەكىنلىكى ئۇچۇن، مۇئەييەن خىلاپلىق قىلىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك.

(2) 1985-يىل 7-ئاينىڭ 10-كۈنى ئېھتىياجلىق تەرەپ ئۆز ئالدىغا ئۇرۇمچى شەھەرلىك سەھىيە كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىغا تەكشۈرۈپ بېرىشنى ھاۋالە قىلغان، تەكشۈرۈش نەتىجىسى: «كىسلاتا ۋالېنتى كۆرسەتكۈچى ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتكەن، يېيىشكە بولمايدۇ» دەپ بېكىتىلگەن. لېكىن تەكشۈرۈلگەن ۋاقتى «يېمەكلىكلەر ئۆلچىمى»دە قاپلىق يېمەكلىكلەرگە بەلگىلەنگەن ئىككى ئايلىق ساقلاش ۋاقتىدىن ئېشىپ كەتكەن. شۇڭا بۇنى پەقەت يېيىشكە بولۇش-بولماسلىقنىڭ ئاساسى قىلىشقىلا بولىدۇ، توختام ماجراسىنى ھۆكۈم قىلىشنىڭ ئاساسى قىلىشقا بولمايدۇ.

(3) ئېھتىياجلىق تەرەپ 1985-يىل 7-ئاينىڭ 11-كۈنىگە كەلگەندە ئاندىن سۈپەت مەسلىسىنى ئوتتۇرىغا قويغان، دېمەك «ئۇچ كۈن ئىچىدە تەمىنلىگۈچى تەرەپكە تېلېگرامما ئارقىلىق ئۇقتۇرۇش» تىن ئىبارەت توختام بەلگىلىمىسىگە خىلاپلىق قىلغان.

يۇقىرىقى ئەھۋاللارغا ئاساسەن، تېنىشان رايونلۇق ئىقتىسادىي توختام كېسىم قىلىش كومىتېتىنىڭ مۇرەسسەلەشتۇرۇشى ئارقىلىق، ئىككى تەرەپ تۆۋەندىكىدەك كېلىشىم تۈزۈشتى:

1. ئېھتىياجلىق تەرەپ تەمىنلىگۈچى تەرەپنىڭ 55 مىڭ 949 يۈەن پۇلىنى ئىككى قېتىمغا بۆلۈپ تۆلەيدۇ. 1-قېتىمدا تۆلەيدىغان 40 مىڭ يۈەننى مۇرەسسەنامە كۆچكە ئىگە بولغاندىن باشلاپ ئۈچ كۈن ئىچىدە تۆلەپ بولىدۇ (1983-يىل 8-ئاينىڭ 13-كۈنى 30 مىڭ يۈەننى؛ 8-ئاينىڭ 15-كۈنى 10 مىڭ يۈەننى تۆلەيدۇ)، قالغان پۇل (ئۆسۈمى 96 يۈەن قوشۇلۇپ) جەمئىي 16 مىڭ 45 يۈەننى 1985-يىل 9-ئاينىڭ 30-كۈنىدىن بۇرۇن بىر قېتىمدىلا تۆلەيدۇ.

2. تەمىنلىگۈچى تەرەپنىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىپ توختام ماجراسىنى بىر تەرەپ قىلىشقا كەتكەن كاماندىروپكا خىراجىتىنى تەمىنلىگۈچى تەرەپ ئۈستىگە ئالىدۇ.

3. كېسىم قىلىش خىراجىتى 469.75 يۈەننى ئېھتىياجلىق تەرەپ ئۈستىگە ئالىدۇ.

6-پاراگراف قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش

ئازادلىقتىن بۇرۇن، نەمۇنە ئەتراپى ھايانكەشلەر تەڭگە ۋە باشقا بۇيۇملارنى ئېلىپ ساتىدىغان سورۇن ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، بەزى قانۇنسىز ئۇنسۇرلار يەنىلا نەمۇنە ئەتراپىغا توپلىشىپ قانۇنسىز

هايانكەشلىك ھەربكەتلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. پۇل مۇئامىلە تەرتىپىنى قوغداش ئۈچۈن، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى قاتتىق تەدبىرلەرنى قوللىنىپ تەڭگە هايانكەشلىرىگە زەربە بەردى. 1950-يىلدىن 1952-يىلغىچە بولغان خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەزگىلىدە، «بەشكە قارشى تۆرۈش» (پارىخورلۇققا، باج ئوغرىلاش ۋە باج ناپشۇرماسلىققا، ئىش ھالقىلىرىنى قىسقارتىپ ماتېرىيال ئوغرىلاشقا، دۆلەتنىڭ مال-مۈلكىنى ئوغرىلاشقا، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئاخباراتلىرىنى ئوغرىلاشقا قارشى تۆرۈش) ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش ئارقىلىق، قانۇنسىز ئۇنسۇرلارنىڭ پىشىقلاپ ئىشلەش ۋە مال زاكاز قىلىش داۋامىدىكى ساختىلىق ئىشلىتىش، تەننەرخ ۋە مال باھاسىنى ئۆستۈرۈۋېلىش، هايانكەشلىك قىلمىشتەك قانۇنسىز قىلمىشلارغا قارشى كۈرەش قانات يايدۇرۇلدى.

1953-يىلى دۆلەت ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنىڭ 1-بەش يىللىق پىلانىنى باشلىدى، بەزى قانۇنسىز ئۇنسۇرلار پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ باش كۆتۈرۈپ، ماددىي ئەشيالارنى ئالدامچىلىق بىلەن سېتىۋېلىش، مال باھاسىنى ئۆستۈرۈۋېلىش، ساختا سودا ماركىلىرىنى ياساش ۋە قۇرۇق پۇل چەكلىرىنى كېسىش قاتارلىق قانۇسىز ھەرىكەتلەر بىلەن شۇغۇللاندى، 1956-يىلدىن 1957-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە، قانۇنسىز ئۇنسۇرلار يەنە قىس تاۋارلارنى زور مىقداردا سېتىۋېلىپ، يۇقىرى باھادا ساتتى ھەمدە دۆلەت كادىرلىرىغا پارا بېرىپ ئەتكەسچىلىك قىلدى، ئىككى رايون شەھەرلىك سودا-سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش تارماقلىرىغا ماسلىشىپ، رايون ئىچىدە ئالتۇن، كۈمۈش ۋە ئەتكەس قول سائەتلىرىنى ئېلىپ سېتىش قاتارلىق ھەرخىل قانۇنغا خىلاپ ئەنزىلەرنى قولغا چۈشۈرۈپ تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلدى.

1960-يىلدىن كېيىن ئۇچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت مەزگىلىدە، بازارلاردىكى تەمىنلەش جىددىيلىشىپ، بولۇپمۇ ئاشلىقنىڭ كەمچىل بولۇشى بەك ئېغىرلىشىپ كەتتى. ھەرخىل تۈرمۈش بۇيۇملىرى ۋە لازىمەتلىكلەرگە قارىتا پىلانلىق تەمىنلەش، بېلەت ئارقىلىق سېتىۋېلىش يولغا قويۇلدى. قانۇنسىز ئۇنسۇرلار يەنە بۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ھەرخىل بېلەتلەرنى ئېلىپ سېتىپ ھەمدە قىس تۈرمۈش بۇيۇملىرىنى تالىشىپ سېتىۋېلىپ، يۇقىرى باھادا سېتىپ، بازار تەرتىپىنى ئېغىر دەرىجىدە قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتتى. 1961-يىلى شەھەرلىك پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا، تېيانشان رايونى كادىرلارنى ئاجرىتىپ بازارلارنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى گۈرۈپپىسى تەشكىللەپ، شەھەرلىك مال باھاسى كومىتېتىغا ماسلىشىپ، مال بازىرى، يۈسەيخاڭ بازىرى ۋە ئوتتۇراكۆۋرۈك ساي بازىرىغا قارىتا نۇقتىلىق ئېنىقلاش، تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ باردى، هايانكەشلىك قىلىش، قانۇن ۋە قائىدە-تۈزۈملەرگە خىلاپلىق قىلىش ئەنزىلىرىدىن 5849 نى تەكشۈرۈپ پاش قىلىپ ھەمدە بەش ئەركىن بازارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، هايانكەشلىك قىلىشتەك قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەتلەرگە كۆچلۈك زەربە بەردى. 1962-يىلى داۋاملىق كۆچلەرنى مەركەزلەشتۈرۈپ، بېلەت ۋە قىس سانائەت بۇيۇملىرىنى ئېلىپ سېتىشتەك قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەتلەرگە زەربە بەردى، پۇتۇن بىر يىلدا قانۇن ۋە قائىدە-تۈزۈملەرگە خىلاپلىق قىلىش ئەنزىسىدىن جەمئىي 8844 نى تەكشۈرۈپ پاش قىلدى، جەرىمانە ئېلىنغان ۋە مۇسادىرە قىلىنغان پۇل 18 مىڭ 600 يۈەنگە يەتتى. قاراڭغۇ بازاردا سودا قىلىنغان 3321 مېتر رەخت بېلىتى، 5295 كىلوگرام ئاشلىق بېلىتى، 2517 پارچە تاماكا بېلىتى، 1751 پارچە گۆش بېلىتى، 500 پارچە ئايغا بېلىتى، 293 پارچە شېكەر بېلىتى، 180 پارچە سوپۇن بېلىتى مۇسادىرە قىلىندى.

1963-يىلى تېيانشان رايونلۇق مال باھاسى كومىتېتى سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا بىرلەشتۈرۈپ، ئۇششاق تىجارەتچىلەرگە بولغان ئىدىيىۋى-سىياسىي تەربىيىنى كۈچەيتىتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە تەمىنلەش جىددىي بولۇش هالىتىنى پەسەيتىپ، بازار تەرتىپىنى ياخشىلىدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ «چوڭ، ئوتتۇرا شەھەرلەردە سودىنى قاتتىق باشقۇرۇش

ۋە هايانىكەشىلەرگە قەتئىي زەربە بېرىش هەققىدە يولىورۇق»نىڭ روهىغا بىنائەن، هەققانىي سودا بىلەن هايانكەشىلىكنىڭ سىياسىتە چەك-چېگرىسى توغرا پەرقلەندۇرۇلۇپ ۋە ئىگىلىنىپ، هايانكەشىلىك قىلمىشتەك قانۇنغا خىلاپ هەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش داۋاملىق تۇردە چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلدى. پۇتۇن بىر يىلدا قانۇن ۋە قائىدە-تۈزۈملەرگە خىلاپلىق قىلىش ئەنزىسىدىن جەمئىي 194 ى تەكشۈرۈپ پاش قىلىندى، جەرىمانە ئېلىنغان ۋە مۇسادىرە قىلىنغان پۇل 7277 يۈەنگە يەتتى، قاراڭغۇ بازاردا سودا قىلىنغان ئاشلىق بېلىتىدىن 1976 كىلوگرام، رەخت بېلىتىدىن 784 مېتر مۇسادىرە قىلىندى. 1964-ۋە 1965-يىلىدىن ئىبارەت ئىككى يىلدا هايانكەشىلىك قىلىش، بېلەتلەرنى ئېلىپ سېتىشتەك هەرخىل قىلمىشلار جەمئىي 2771 قېتىم تەكشۈرۈپ پاش قىلىنىپ، 34 مىڭ يۈەن پۇل جەرىمانە ئېلىندى ۋە مۇسادىرە قىلىندى، 20 مىڭ 400 كىلوگرام ئاشلىق بېلىتى، 9993 مېتر رەخت بېلىتى، 1763 پارچە تاماكا بېلىتى، 341 پارچە ئايلىق بېلىتى، 63 پارچە گۆش بېلىتى، 100 پارچە شېكەر بېلىتى، 105 پارچە سوپۇن بېلىتى، 500 پارچە پاختا بېلىتى مۇسادىرە قىلىندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، بازارلاردىكى تەمىنلەش جىددىيلىشىپ، تەرتىپ قالايمىقانلىشىپ، بېلەتلەرنى ئېلىپ سېتىش قاتارلىق هايانكەشىلىك قىلمىشلىرى يەنە سەل باش كۆتۈرۈپ قالدى. داشىزى، نەنمېن، دۆڭكۆۋرۈك قاتارلىق جايلاردا قاراڭغۇ بازار سودىسى ئەۋج ئېلىپ كەتتى، ئاشلىق بېلىتى، رەخت بېلىتى، گۆش بېلىتى قاتارلىق بېلەتلەر ئېلىپ سېتىلغاندىن باشقا، يەنە تېرە-يۇڭلارمۇ ئېلىپ سېتىلدى، هەتتا رەسمىي ماۋزېدۇڭنىڭ سۈرىتى چوشۇرۇلگەن ئىزناكلارمۇ قاراڭغۇ بازاردا سېتىلدى. 1978-يىلىغا كەلگەندە، قانۇن ۋە قائىدە-تۈزۈملەرگە خىلاپلىق قىلىش ئەنزىلىرىدىن جەمئىي 8800 نەچچىسى تەكشۈرۈپ پاش قىلىنىپ، 235 مىڭ 700 يۈەن پۇل جەرىمانە ئېلىندى ۋە مۇسادىرە قىلىندى، 320 كىلوگرام ئاشلىق بېلىتى، 50 مىڭ مېتر رەخت بېلىتى مۇسادىرە قىلىندى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيە خىزمەتلىرىنىڭ مەركىزى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا يۆتكەلدى، ئىسلاهات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش سىياسىتى يولغا قويۇلدى. كونا-يېڭى تۈزۈلمىلەر ئالمىشىش مەزگىلىدە، بەزى ئورگان، تەشكىلات، كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلار جەمئىيەتتىكى قانۇنسىز ئۇنسۇرلار بىلەن بىرلىشىپ، سىياسەتنى تەگشەش يوچۇقلىرىدىن پايدىلىنىپ، پۇرسەتپەرەستلىك قىلىپ، قانۇنسىز هالدا زور پايدا ئالدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ئىپادىلىرى: سانائەت-يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى قانۇنسىز ئېلىپ-سېتىش؛ پىلانلىق سېتىۋېلىنىدىغان ماددىي ئەشيا ۋە قىس تاۋارلارنى تالىشىپ سېتىۋېلىپ، يۇقىرى باهادا سېتىش؛ ئىسپات، ئىسپىچوت، توختاملارنى سېتىش، بانكا هېساب نومۇرى بىلەن تەمىنلەش، نەق پۇللارنى توغرىلاپ ئېلىش، چەت ئەل مالىلىرى، چەت ئەل پۇللىرى، ئالتۇن-كۈمۈش، ئۇنچە-مەرۋايىت، مەدەنىيەت يادىكارلىق-لىرى ۋە قىممەت باهالىق دورا ماتېرىياللىرىنى ئېلىپ سېتىش؛ قانۇنسىز هالدا ئەمگەك كۈچلىرىنى يالالاپ ئىشلىتىش، بىناكارلىق قۇرۇلۇشلىرىنى شەخسىي هۆددىگە ئېلىش ياكى باشقىلارغا ئېلىپ بېرىش قاتارلىق-لاردىن ئىبارەت بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئىقتىسادىي ساهەدىكى جىنايى هەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش تېزلىشىپ رايونلۇق سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش تارماقلىرىنىڭ ئىقتىساد تەكشۈرۈش خىزمىتىنىڭ تېخىمۇ مۇهىم نۇقتىسىغا ئايلاندى. 1979-يىلىدىن 1987-يىلغىچە، قانۇنغا خىلاپ هەرخىل ئىقتىسادىي ئەنزىلەردىن جەمئىي 6448 ى تەكشۈرۈپ پاش قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، مۇهىم ئەنزىلەر 344، جەرىمانە ئېلىنغان ۋە مۇسادىرە قىلىنغان پۇللار 2 مىليون 560 مىڭ يۈەن بولدى.

10-بۆلۈم

مالىيە، باج، پۇل مۇئامىلە

ئومۇمىي بايان

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، رايون تەۋەسىدە باج ئىشلىرى قالايمىقانىدى. باج يىغىشقا دىخۇا باج يىغىش باشقارمىسى مەسئۇل بولۇپ، باج پۇللىرى ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتىگە بىۋاستە تاپشۇرۇلاتتى. ھۆكۈمەت خادىملىرىنىڭ ئىش ھەققى، ئىش بېجىرىش خراجىتى، شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى ھەم مائارىپ خراجىتىنى ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى بىۋاستە ئاجرىتاتتى. جۇڭخۇا مىنگو مەزگىلىدە، ۋەزىيەت ئۇزۇن ۋاقىتقىچە مۇقىم بولمىغاچقا، ھۆكۈمەت بۇيرۇقلىرى بىر تۇتاش ئەمەس ئىدى. قاتناش قولايسىز، ئىگىلىك قالاق بولغاچقا، مالىيە كىرىم مەنبەسى ئاجىز بولۇپ، كىرىم-چىقىمنى قامدىيالمايتتى. گەرچە ھۆكۈمەت دائىرىلىرى خالىغانچە باج ئېلىپ، باج تۈرلىرىنى كۆپەيتىپ، باج نىسبىتىنى ئۆستۈرگەن بولسىمۇ، مالىيە قېينىچىلىقىدىن قۇتۇلۇشقا ئامال قىلالمىدى. مالىيىدە قىزىل رەقەم كۆپىيىپ كەتكەچكە، كۆپ تۈردىكى چىقىملاردا قەغەز پۇل تارقىتىشقا تايىناتتى. نەتىجىدە يامان خاراكتېرلىك پۇل پاخاللىقى كېلىپ چىقاتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 38-يىلى (1949-يىلى) ئۆلكىلىك بانكا دۇنيادا ئاز كۆرۈلىدىغان 6 مىليارد يۈەن قىممىتىدىكى قەغەز پۇل تارقاتتى. ئەينى ۋاقىتتا بىر قەغەز پۇلغا پەقەت بىر قاپ سەرەڭگىلا سېتىۋالغىلى بولاتتى. ئازادلىق ھارپىسىدا دىخۇا شەھىرىنىڭ مالىيە-ئىقتىسادى گۈمران بولۇش ھالىتىگە چۈشۈپ قالغانىدى.

جۇڭخۇا مىنگو مەزگىلىدە دىخۇانىڭ پۇل تۈزۈمى قالايمىقانىدى. شەھەردە ئوبوروت قىلىنىۋاتقان شىنجاڭنىڭ ئۆزىنىڭ يەرلىك پۇللىرى ئۇچ تۈردە 12 خىلغا يېتەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مېتال پۇللاردىن باسما پۇل، قىزىل پۇل، چوڭ پۇل، مىس پۇل، كۈمۈش پۇل، رەخت پۇللاردىن مايلىق رەخت پۇل، قەغەز پۇللاردىن قېرى ئەجدىها سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن، چوڭ ئەجدىها سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن پۇللار، كۈچۈك سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن پۇللار، قەرەللىك پۇل، ئۆلكە پۇلى، كۈمۈش پۇللار بار ئىدى. ئۇندىن باشقا يەنە جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) كۆپ مىقداردا شىنجاڭغا ئېقىپ كىرگەن فرانسىيە پۇلى، ئالتۇن داڭەن پۇل، تامۇژنا پۇلى قاتارلىقلارمۇ بار ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى كونا بانكىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، كۈمۈش پۇلنى

مۇددەت بويىچه يىغىپ نەقلەشتۇرۇپ، خەلق پۇلىنى بىر تۇتاش ئىشلىتىپ، مەملىكەت بويىچه پۇلنىڭ بىر تۇتاش ئىشلىتىلىشىنى ئىشقا ئاشۇردى. ھەرقايسى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى خەلق ئاممىسىنى تەشكىللەپ، ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ ئىگىلىكىنى ئىسلىگە كەلتۈرۈپ، بازارنىڭ گۈللىنىشىنى دەسلەپكى قەدەمدە قولغا كەلتۈردى، ئىقتىسادنى تەدرىجىي ياخشىلىدى.

1959-يىلى رايون دەرىجىلىك مالىيە ئاپپاراتى قۇرۇلدى. 1962-يىل 8-ئايغىچە رايون مالىيىسىدە بىر تۇتاش يىغىپ بىر تۇتاش چىقىم قىلىش مالىيە تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. جەمئىي 9 مىليون 410 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىندى، 8 مىليون 737 مىڭ يۈەن چىقىم قىلىندى. 673 مىڭ يۈەن ئېشىندا قالدۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە كارخانا كىرىمى ئاساس قىلىنغان بولۇپ، باج كىرىمى ئۇنىڭ ئىچىگە كىرمەيتتى. رايوندا مالىيە ئاپپاراتىنىڭ قۇرۇلۇشى رايونغا قاراشلىق يېزا-ئىگىلىك قوشۇمچە كەسپى، سانائىتى، مەدەنىيەت-مائارىپ، قاتناش-تىرانسپورت، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش قاتارلىق تۈرلۈك ئىشلارنىڭ تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولدى. 1962-يىلى مەركىزىي كومىتېتنىڭ خەلق ئىگىلىكىگە قارىتا «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۇقىرى كۆتۈرۈش» ئاڭچىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، شەھەرلىك خەلق كومىتېتى رايون دەرىجىلىك مالىيىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، رايونلۇق مەمۇرىي-كەسىپىي خراجەت چىقىمىنى يەنىلا شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ ئورۇنلار بويىچه خام چوت قىلىپ باشقۇرۇشىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشىنى قارار قىلدى. 1971-يىلى رايونلۇق مالىيە-باج بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، ھەرقايسى سىستېمىلاردىكى خراجەت چىقىمىنى بۆلۈپ باشقۇرۇپ، شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىگە ھېسابات يوللىدى ھەمدە رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى تارماقلارنىڭ مالىيە-بوغالتىرلىق خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلدى ۋە نازارەتچىلىك قىلدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، رايون، مەھەللە كوللېكتىپ ئىگىلىكى ۋە خۇسۇسىي، يەككە سودا-سانائەتچىلەرنىڭ تەرەققىياتى تېز بولدى. ئىقتىسادىي ۋەزىيەتكە ماسلىشىش ئۈچۈن، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى رايون دەرىجىلىك مالىيىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى، رايون ئىچىدىكى كوللېكتىپ، خۇسۇسىي، يەككە سودا-سانائەت كەسىپىدىكى باجنى رايونلۇق مالىيىگە كىرگۈزۈشنى قارار قىلدى. بۇنىڭ بىلەن رايونغا قاراشلىق ئىگىلىكنىڭ تەرەققىياتى ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولدى. 1987-يىلى رايوننىڭ مالىيە كىرىمى 15 مىليون 600 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە باج كىرىمى 14 مىليون 507 مىڭ يۈەن بولۇپ، 93% نى ئىگىلىدى. بۇ تارىختىكى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيە ھېسابلىنىدۇ. 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە، رايونلۇق مالىيىنىڭ ئومۇمىي كىرىمى 53 مىليون 596 مىڭ يۈەنگە يەتتى (1985-يىلدىكى باج كىرىمىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ). ئومۇمىي چىقىم 58 مىليون 687 مىڭ يۈەن بولۇپ، پۈتۈن شەھەردىكى ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئالدىنقى قاتارغا ئۆتتى. ئومۇمىي چىقىم ئىچىدە، مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئىشلىتىلگەن نىسبەت ئەڭ چوڭ بولۇپ، 56.78% نى تەشكىل قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە مائارىپ ئىشلىرىدىكى خراجەت مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە چىقىمىنىڭ 88.23% نى تەشكىل قىلدى. رايونلۇق مالىيىدىن مائارىپقا مەبلەغ سېلىش ئارقىلىق، مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش شارائىتى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى.

ئازادلىقتىن كېيىن رايون ئىچىدىكى پۇل مۇئامله ئاپپاراتلىرىغا ئاپتونوم رايون، شەھەردىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك ھۆكۈمەت بۆلۈپ رەھبەرلىك قىلدى. پۇل مۇئامله ئاپپاراتلىرىدىن چوڭ-كىچىك بولۇپ جەمئىي 68 ى بار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە پۇل ئامانەت تور-نۇقتىلىرى پۈتۈن شەھەردىكى تور-نۇقتىلارنىڭ 58% نى ئىگىلەپ، تېيانشان رايونى پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ۋە پۈتۈن شەھەرنىڭ پۇل مۇئامله مەركىزىگە ئايلاندى. يەرلىك پۇل مۇئامله ئاپپاراتلىرى، شىنجاڭنىڭ بولۇپمۇ پۈتۈن شەھەرنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈشنى ئىلگىرى سۈرۈشىگە تۆھپە قوشتى.

1950-يىلدىن 1987-يىلغىچە، رايونلۇق مالىيە-باج ئاپپاراتلىرى ئۇچ قېتىم قۇرۇلۇپ، ئىككى قېتىم ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. ھەرقايسى مەزگىلدە، بولۇپمۇ 1980-يىلدىن كېيىن، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىشلەپچىقىرىشنى تىرىشچ راۋاجلاندۇرۇپ، بازارنى جانلاندۇرۇپ، ئوبوروتنى كېڭەيتىپ، مالىيە مەنبەلىرىنى كەڭ ئېچىپ، مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈمىنى چىڭىتقانلىقتىن، رايونىمىز مالىيە كىرىمى يىلمۇ يىل ئاشتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە «خەلقتىن ئېلىپ خەلقە ئىشلىتىش» پرىنسىپى بويىچە، مالىيە چىقىمى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، رايونىمىز تۇرلۇك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

1-باب مالىيە

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

ئازادلىقىنىڭ دەسلىپىدە، ھازىرقى رايون چېگرىسى ئىچىدىكى ھەرقايسى رايونلارنىڭ رايونلۇق ئومۇمىي ئىشلار ئورنىدا مالىيە-ئىقتىساد يارىمچى خادىم تەسىس قىلىنغان. رايونلۇق ئومۇمىي ئىشلار ئورنى رايونلۇق مەھكىمىگە ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، مالىيە بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى.

1959-يىلى رايون دەرىجىلىك مالىيە قۇرۇلدى. تېيانشان رايونىنىڭ ئەسلىسى بولغان تېيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونىدىن ئىبارەت ئىككى رايونلۇق (تۆۋەندە قىسقارتىلىپ ئىككى رايون دەپ ئېلىنىدۇ) خەلق كومىتېتىدا ئالتە نەپەر كادىردىن تەشكىللەنگەن مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1960-يىلى ئىككى رايونلۇق مالىيە بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ، تېيانشان رايونلۇق مالىيە بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى. كادىرى توققۇز نەپەر ئىدى.

1962-يىل 9-ئاينىڭ 17-كۈنى ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق كومىتېتى رايون دەرىجىلىك مالىيىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى قارار قىلغاندا، رايونلۇق مالىيە بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1971-يىل 6-ئايدا تېيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى قارىمىقىدا مالىيە-باج بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، كادىرى 12 نەپەر ئىدى.

1976-يىلى مالىيە-باج بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1980-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى رايون دەرىجىلىك مالىيىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى قارار قىلدى. 1-ئايدا تېيانشان رايونلۇق مالىيە-باج ئىدارىسى قۇرۇلدى. كادىرى 38 نەپەر ئىدى. ئىدارە ئىچىدە مالىيە-باج ئىدارىسى قۇرۇلدى. كادىرى 38 نەپەر ئىدى. ئىدارە ئىچىدە مالىيە، باج ئىشلىرى، مەمۇرىيەت-تىن ئىبارەت ئۈچ بۆلۈمچە تەسىس قىلىندى. 1984-يىلنىڭ ئاخىرىدا كادىرلىرى كۆپەيىپ 85 نەپەرگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەر 50 نەپەر، ئايال 35 نەپەر، ئاز سانلىق مىللەت 28 نەپەر.

1984-يىل 12-ئايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مالىيە، باجنى ئايرىم تەسىس قىلىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشىنىڭ روھىغا ئاساسەن، تېيانشان رايونلۇق مالىيە ئىدارىسى تەسىس قىلىندى. قارىمىقىدا مەدەنىيەت-ماتارىپ مەمۇرىي مالىيە بۆلۈمچىسى ۋە كارخانا مالىيە بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى. ئىدارىدە بىر نەپەر ئىدارە باشلىقى، بىر نەپەر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، تۆت نەپەر كادىرى بار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەر ئۈچ نەپەر، ئايال ئۈچ نەپەر.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا، مالىيە ئىدارىسىدە ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقىدىن بىر نەپەر، كادىردىن

بەش نەپەر، شوپۇردىن بىر نەپەر بار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەر ئۇچ نەپەر، ئايال تۆت نەپەر.

2-پاراگراف مالیه ئىشلىرىنى باشقۇرۇش

بىرىنچى، خام چوت باشقۇرۇش.

1959-يىلى رايون مالىيىسىدە «بىر تۇتاش كىرىم قىلىپ بىر تۇتاش چىقىم قىلىش» تەك باشقۇرۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. يەنى كىرىمنى يۇقىرىغا تاپشۇرۇش، چىقىمنى شەھەرلىك مالیه خام چوتى بويىچە ئاجرىتىپ بېرىشتىن ئىبارەت. مالیه خام چوتىنى تۈزۈش ۋە ئىجرا قىلىشتا «كىرىم-چىقىم تەڭپۇڭ بولۇش، ئازراق ئېشىندا قالدۇرۇش» قائىدىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇلدى. پىلان ئىچىدىكى تۈرلۈك باج كىرىمى، رايون-مەھەللىلەردىكى كارخانا-كەسىپي كىرىمى ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى ئوقۇش ھەققى كىرىمى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى يۇقىرىغا تاپشۇرۇلدى. نورمىدىن ئېشىپ كەتكەن قىسمى نىسبەت بويىچە بۆلۈپ بېرىلدى، رايون مالىيىسىگە 25% قالدۇرۇلدى، شەھەر مالىيىسىگە 75% تاپشۇرۇلدى. 1959-يىل 8-ئايدىن 1962-يىل 8-ئايغىچە، خام چوت ئىچىدىكى كىرىمنىڭ جەملەنمىسى 4 مىليون 590 مىڭ يۈەنگە يەتتى. شەھەر مالىيىسىدىن ئاجرىتىلغان چىقىم خام چوتنىڭ جەملەنمىسى 5 مىليون 55 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئەمەلىيەتتىكى چىقىم جەملەنمىسى 4 مىليون 486 مىڭ يۈەن، ئېشىندا 569 مىڭ يۈەن بولدى.

1980-يىلى رايون دەرىجىلىك مالیه ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، «كىرىم-چىقىمنى بېكىتىش، ئاشقان قىسمىنى بۆلۈشۈش، ئېشىنچىنى ئۆزى ئىشلىتىشكە قالدۇرۇش، بىر يىلدا بىر قېتىم بېكىتىش» تەك باشقۇرۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ئاشقان قىسمىنىڭ 70% ى رايونلۇق مالىيىگە قالدۇرۇلدى. 30% ى شەھەرلىك مالىيىگە تاپشۇرۇلدى. بېكى مالیه تۈزۈمى رايون مالیه كۆچىنىڭ كۆپەيىشىنى ئىلگىرى سۈردى. شۇ يىلى مالیه كىرىمى 2 مىليون 531 مىڭ يۈەنگە يەتتى، شۇندىن كېيىن تەدرىجىي ئۆرلىدى. 1983-يىلى 5 مىليون 323 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1980-يىلدىكىنىڭ 2.1 ھەسىسىگە تەڭ بولدى. 1984-يىلى كىرىمدە ئاشقان قىسمىنى بۆلۈشۈشتىكى نىسبەت تەڭشەلدى. تېنشان رايونى سودا-سانائەتتىكى ھەرقايسى باجلارنىڭ ئورۇندىلىش سانى بويىچە شەھەرلىك باج كىرىمىنىڭ ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 4.5% نى بۆلۈپ ئالدى. سودا-سانائەت باج كىرىمىدىكى قوشۇمچە قوشۇلما كىرىم ۋە كوللېكتىپ كارخانا باجدىن كېيىنكى 5% لىك شەھەر مۇئەسسەلىرىنى ئاسراشتىكى قوشۇمچە كىرىم شەھەرلىك مالىيىگە تاپشۇرۇلدى.

دۆلەتنىڭ ھازىر يولغا قويۇلۇۋاتقان مالیه باشقۇرۇش تۈزۈمىنىڭ ئۇزلۇكسىز ئىسلاھ قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، 1986-يىلى رايون مالىيىسىدە «باج تۈرلىرىنى ئايرىش، كىرىم-چىقىمنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش، دەرىجىگە بۆلۈپ ھۆددىگە بېرىش» تەك تۈزۈم يولغا قويۇلدى. «كىرىم بىلەن چىقىمنى ئۆزئارا باغلاش، نورما بويىچە يۇقىرىغا تاپشۇرۇش، نورمىدىن ئاشقان قىسمىنى نىسبەت بېكىتىپ بۆلۈشۈش» تەك مالیه خام چوتىنى ھۆددىگە بېرىش چارىسى ئىجرا قىلىنىپ، مالیه كىرىم تۈپ سانى 12 مىليون 330 مىڭ يۈەن (بۇنىڭ ئىچىدە باج كىرىمى 12 مىليون يۈەن، باشقا كىرىملەر 330 مىڭ يۈەن)، چىقىم تۈپ سانى 6 مىليون 787 مىڭ يۈەن، يۇقىرىغا تاپشۇرىدىغان نورما سوممىسى 5 مىليون 543 مىڭ يۈەن قىلىپ بېكىتىلدى. ئاشۇرۇپ يىغقان قىسمى نىسبەت بويىچە بۆلۈشۈلۈپ، يۇقىرىغا 65% تاپشۇرۇلۇپ، رايونغا 35% قالدۇرۇلدى. شۇ يىلى مالیه كىرىمى 14 مىليون 894 مىڭ يۈەن ئورۇندىلىپ، 1984-يىلدىكىدىن 6 مىليون 240 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ، 72.1% ئاشتى.

خام چوت باشقۇرۇشتا باشتىن-ئاخىر «بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىش، دەرىجىگە بۆلۈپ باشقۇرۇش» تەك ئاساسىي پىرىنسىپتا چىڭ تۇرۇلدى. خام چوت ئورۇنلاشتۇرۇشتا، مادارىغا قاراپ ئىش كۆرۈش، كىرىمگە قاراپ چىقىم قىلىش پرىنسىپىدا ئەستايىدىل چىڭ تۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن خام چوت ئىشەنچلىك ئاساسقا تۇرغۇزۇلۇپ، ئېھتىياج بىلەن ئېھتىماللىق ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىندى. خام چوتنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش جەھەتتە تۆۋەندىكى بىرقانچە تەدبىر قوللىنىلدى: تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەن چىقىم خام چوتى بويىچە ئايمۇ ئاي پۇل ئاجرىتىشتا چىڭ تۇرۇلدى. خادىملار شتاتىنى كونترول قىلىشتا بۆسۈپ ئۆتۈش ئېغىزى چىڭ ئىگىلەندى. ئىجتىمائىي گۇرۇھلارنىڭ سېتىۋېلىش كۈچى قاتتىق كونترول قىلىنىپ، نەرسە-كېرەك سېتىۋېلىش خىراجىتى خالىغانچە كۆپەيتىلمىدى. تۈرلۈك خىراجەت چىقىمى ئۆلچىمىدە چىڭ تۇرۇلۇپ، خالىغانچە ئۆستۈرۈلمىدى ۋە كېڭەيتىلمىدى. مالىيە ئىشلىرىنى نازارەت قىلىش-تەكشۈرۈش تۈزۈمى كۈچەيتىلىپ، مالىيە ئىنتىزامى چىڭىتىلدى. رەھبەرلىكنىڭ چىقىمنى «بىرلا قەلەم بىلەن» تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىدا چىڭ تۇرۇلدى.

ئىككىنچى، مەمۇرىي، كەسپىي مالىيىنى باشقۇرۇش

1980-يىلى ئومۇمەن تولۇق سوممىا بويىچە باشقۇرۇلىدىغان مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلارغا قارىتا «خام چوتنى ھۆددىگە بېرىش، ئاشقان قىسمىنى ئۆزى ئىشلىتىشكە قالدۇرۇش، ئېشىپ كەتسە تولۇقلاپ بەرمەسلىك» تەك باشقۇرۇش چارىسى ئومۇمىيۈزلۈك سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى. ئومۇمەن پەرقلىق سوممىا بويىچە باشقۇرۇلىدىغان ئورۇنلارغا قارىتا «كىرىمنى بېكىتىش، چىقىمنى بېكىتىش، قوشۇمچە ياردەم پۇلىنى بېكىتىش، ئېشىپ قالغان قىسمىنى ئۆزىگەئىشلىتىشكە قالدۇرۇش، ئاشۇرۇپ يىغسا ئۆزىگە تەۋە بولۇش، كام يىغسا ياكى چىقىمنى ئاشۇرۇۋەتسە تولۇقلاپ بەرمەسلىك» تەك چارە سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى. ھۆددىدىن قالغان ئېشىندىنى ئىشلىتىشكە قارىتا مۇنداق ئېنىق بەلگىلىمە چىقىرىلدى: مەمۇرىي ئورۇن، ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھۆددىگە ئالغاندىكى ئېشىندىسىدا، 40% ى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرالغۇ-ئۆيىنى ياخشىلاشقا ۋە كوللېكتىپ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ، 40% ى خىزمەت شارائىتىنى ياخشىلاشقا، تۈرلۈك ئىشلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ، 20% ى «قوش ئاشۇرۇپ قوش تېجەش» تە تۆھپىسى بار كوللېكتىپ، شەخسلەرنى مۇكاپاتلاشقا ئىشلىتىلىدۇ. لېكىن مۇكاپات پۇلى ئەڭ كۆپ بولغاندا شۇ ئورۇندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ بىر ئايلىق ئوتتۇرىچە ئاساسىي ئىش ھەققى ئومۇمىي سوممىسىدىن ئېشىپ كەتمەيدۇ. ئېشىپ كەتكەن قىسمى كوللېكتىپ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ. 1985-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مالىيە نازارىتىنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، ھۆددىگە ئالغاندا ئېشىپ قالغان قىسمىنى ئىشلىتىش نىسبىتىگە قارىتا تەڭشەش ئېلىپ بېرىلىپ بەلگىلىمە چىقىرىلدى: يەنى 40% ى كەسپىي تەرەققىيات فوندىغا ھېسابلاپ كىرگۈزۈلىدۇ، 60%ى كوللېكتىپ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ھېسابلاپ كىرگۈزۈلىدۇ. خام چوتنى ھۆددىگە بېرىش چارىسىنىڭ يولغا قويۇلۇشى، رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ مالىيە باشقۇرۇشتىكى ئاكتىپچىللىقىنى تولۇق قوزغاتتى. ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە رايون بويىچە ھۆددىگە ئېلىشتىكى ئېشىندا مۇكاپاتتىن جەمئىي 1 مىليون 493 مىڭ 800 يۈەن تارقىتىلغان. يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 186 مىڭ 700 يۈەندىن تارقىتىلغان. يىلىغا ئادەم بېشىغا تارقىتىلغان مۇكاپات سوممىسى 1980-يىلدىكى 60 يۈەندىن 1987-يىلدىكى 160 يۈەنگە كۆتۈرۈلگەن.

ئۈچىنچى، كارخانا مالىيىسىنى باشقۇرۇش

1959-يىل 6-ئايدا رايونغا قاراشلىق كارخانىلاردا ھېسابات دەپتىرى تۇرغۇزۇش، مالىيە تۈزۈمى تۇرغۇزۇش بويىچە سىناق نۇقتا خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى. ئارقىدىنلا كارخانىلارغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك

ھالدا نورما بېكىتىپ باشقۇرۇش يولغا قويۇلۇپ، كارخانىلارنىڭ مەھسۇلات مىقدارى خېلى كۆپىيىپ، ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقى خېلى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. شۇ يىلى رايون بويىچە يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى ئۈچ ئاي بۇرۇن نورمىدىن 4% ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى. 1962-يىلىغا كەلگەندە، تۈرلۈك مالىيە تۈزۈملىرى ئاساسىي جەھەتتىن مۇكەممەللەشتى. كوپىراتىپلاردىكى كارخانىلاردا بىر تۇتاش بوغالتىرلىق تۈر-ناملىرى تۈزۈپ بېكىتىلىپ، ماتېرىيال، مال-مۈلۈكلەرنى تەكشۈرۈپ ھېسابات قىلىش تۈزۈمى تۇرغۇزۇلدى. رايون-مەھەللە سانائەت كارخانىلىرىدىكى پىلان، مەبلەغ، ئامباردىكى مال-مۈلۈك-لەرنى ئېنىقلاش ۋە مالىيە خىزمىتىگە قارىتا بىر تۇتاش باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. كارخانا سېتىۋالىدىغان مۇقىم مۈلۈكنىڭ پۇل سوممىسىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاشنىڭ ھوقۇق-چەكلىمىسى بەلگىلەندى. تيانشان رايونلۇق پارتكوم مالىيە-سودا بۆلۈمى يەنە رايونلۇق مالىيە بۆلۈمى تۈزۈپ چىققان «بەن-گۇرۇپپىلار بويىچە ھېسابات قىلىدىغان خادىملارنى تۇرغۇزۇش توغرىسىدىكى خىزمەت پىلانى»نى تەستىقلاپ تارقاتتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، قىسمەن كارخانىلاردىكى ھېسابات دەپتەرلىرى قالايمىقان بولۇپ كەتتى. مۇۋاپىق بولغان مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈمى شەكىلگە ئايلىنىپ قالدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئەسلىدە بار بولغان باشقۇرۇش تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئاساسىدا، 1981-يىلى تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى، رايونلۇق مالىيە-باج ئىدارىسى تۈزۈپ چىققان «تيانشان رايونىنىڭ رايون-مەھەللە كوللېكتىپ كارخانىلىرى، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ مالىيىسىنى باشقۇرۇش ۋاقىتلىق چارىسى»نى تەستىقلاپ تارقاتتى ھەمدە رايون-مەھەللە كارخانا كەسپىي ئورۇنلارنىڭ مالىيە باشقۇرۇش دائىرىسى، مەبلەغ، خىراجەت، چىقىم، ماتېرىيال باشقۇرۇشقا قارىتا تەپسىلىي بەلگىلىمە چىقاردى. مەمۇرىي باشقۇرۇش تارماقلىرىنىڭ كارخانا، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ مالىيە نازارەتچىلىكىگە قارىتا قاتتىق تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، كوللېكتىپ كارخانا، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ مالىيە باشقۇرۇشىنى تەدرىجىي مۇنتىزملاشتۇرۇشقا ئاساس سالدى.

تۆتىنچى، مالىيە بوغالتىرلىق كادىرلىرىنى باشقۇرۇش

1980-يىلى ئالدى بىلەن مەمۇرىي كەسپىي ئورۇنلاردىكى مالىيە بوغالتىر كادىرلىرى ئارىسىدا تېخنىكا باھالاش ئېلىپ بېرىلىپ، بىر نەپەر ياردەمچى بوغالتىر، ئالتە نەپەر بوغالتىر باھالاپ چىقىلدى. 1981-يىلى رايون-مەھەللە كارخانىلىرىدىكى مالىيە بوغالتىرلىق خادىملىرى ئارىسىدا تېخنىكا ئۇنۋانىنى باھالاپ بېكىتىش ئېلىپ بېرىلىپ، ئۈچ نەپەر ياردەمچى بوغالتىر ۋە ئالتە نەپەر بوغالتىر باھالاپ چىقىلدى.

«جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ بوغالتىرلىق قانۇنى» ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى 1986-يىلى «بوغالتىرلىق قانۇنى» بويىچە ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى. ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار ۋە مالىيە بوغالتىرلىق خادىملىرىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەپ، جەمئىي 180 دىن ئارتۇق ئادەمنى قاتناشتۇردى. شۇ يىلى رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى تارماق، ھەرقايسى كارخانىلار مالىيە بوغالتىرلىق خادىملىرىنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىشكە باشلاپ، ئۇلارنى تۈرلۈك كەسپىي جەھەتتىن فۇداۋ قىلىش ياكى كەسپىي جەھەتتىن ئۆگىنىشكە قاتنىشىشقا ئىلھاملاندۇردى ۋە قوللىدى.

1987-يىلى كەسپىي ئورۇنلاردا داۋاملىق تۈردە ئۈچ ياردەمچى بوغالتىر، بەش بوغالتىر باھالاپ چىقىلدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن رايوندىكى مالىيە بوغالتىرلىق خادىملىرى ئىشلىرى ئاساسىي جەھەتتىن بىر تۇتاش باشقۇرۇش، بىر تۇتاش تەكشۈرۈپ باھالاش ئىزىغا چۈشۈپ، خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن ئاساسىي جەھەتتىن چىقالايدىغان بىر مالىيە بوغالتىرلىق قوشۇنى شەكىللەندى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا پۈتۈن رايوندىكى مالىيە بوغالتىرلىق خادىملىرى 334 نەپەرگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مەسئۇل بوغالتىر بىر نەپەر، ياردەمچى مەسئۇل بوغالتىر ئىككى نەپەر، بوغالتىر خادىم ئون نەپەر. مالىيە بوغالتىرلىق

خادىملىرىنىڭ ئاكتىپچىللىقىنى قوزغاش، ئىلغارلارنى ئىلهاملاندۇرۇش ئۈچۈن، يەنه مۇنەۋۋەر بوغالتىرلارنى باهالاپ تاللاش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 17 نەپەر مۇنەۋۋەر بوغالتىر باهالاپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىده ئاپتونوم رايونلۇق مۇنەۋۋەر بوغالتىرلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقىنى بىر نەپەر، شەهەرلىك مۇنەۋۋەر بوغالتىرلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقىنى بەش نەپەر.

3-پاراگراف مالیه كىرىمى

بىرىنچى، كارخانا، باج كىرىمى

تيانشان رايونىنىڭ مالیه كىرىمى — كارخانا كىرىمى، باج كىرىمى ۋە باشقا كىرىملەردىن ئىبارەت ئۈچ قىسىمدىن تەركىب تاپقان.

1959-يىلدىن 1962-يىلغىچه، پۈتۈن رايونىنىڭ مالیه ئومۇمىي كىرىمى 9 مىليون 410 مىڭ يۈەن ئىدى. بۇنىڭ ئىچىده خام چوت ئىچىدىكى كارخانا كىرىمى 2 مىليون 266 مىڭ يۈەن، خام چوت سىرتىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا كىرىمى 2 مىليون 871 مىڭ يۈەن. خام چوت سىرتىدىكى كوپىراتىپ كارخانىلىرىنىڭ كىرىمى 1 مىليون 949 مىڭ يۈەن. ئۈچ تۈردىكى جەملەنمه 7 مىليون 86 مىڭ يۈەن بولۇپ، مالیه ئومۇمىي كىرىمىنىڭ 75.3% نى ئىگىلەيدۇ.

1980-يىلى رايونىنىڭ مالیه كىرىمىنىڭ قۇرۇلمىسىدا تۈپتىن ئۆزگىرىش بولدى. باج كىرىمى ~ مالیه كىرىمىنىڭ ئاساسلىق تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندى. شۇ يىلى مالیه كىرىمى 2 مىليون 531 مىڭ يۈەن ئورۇندالدى. بۇنىڭ ئىچىده باج كىرىمى 97.19% نى، باشقا كىرىملەر 2.81% نى ئىگىلىدى (باشقا كىرىملەر دېگىنىمىز سودا-سانائەت جەهەتتىن جەرىمانه قويۇلغان پۇللار، ئومۇمىيۈزلۈك ۋە باشقا ئارىلاشما تۈرلەردىكى كىرىمنى ئۆز ئىچىگه ئالىدۇ). 1981-يىلدىن 1984-يىلغىچه، باج تۈزۈمى ئىسلاھ قىلىنغانلىقتىن، بولۇپمۇ 1983-يىلى پايدا باجىغا ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، باج كىرىمىنىڭ ئېشىشى تېز بولدى. مالیه كىرىمىمۇ مۇناسىپ هالدا زور دەرىجىده ئاشتى. تۆت يىلدىكى كۆپىيىش دەرىجىسى ئايرىم-ئايرىم هالدا 8.69%، 22.86%، 57.49%، 62.31% بولدى. تۆت يىلدا باج كىرىمىدىكى مۇتلەق قىممەت تۈز سىزىق بويىچه ئۆرلىدى. لېكىن مالیه ئومۇمىي كىرىمىدىكى نىسبەت بىرئاز تۆۋەنلىدى. ئىگىلىگەن نىسبىتى ئايرىم-ئايرىم هالدا 96.11%، 89.82%، 91.36%، 95.06% بولدى. 1985-يىلى تيانشان رايونلۇق باج ئىشلىرى شۆبه ئىدارىسى سىستېمىلار بويىچه شەهەرلىك باج ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ بىۋاسته باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، باج كىرىمىنىڭ هەممىسى شەهەرلىك خەزىنىگه تاپشۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن رايونىنىڭ مالیه كىرىمى تۆۋەنلەپ 477 مىڭ يۈەنگه چۈشۈپ قالدى. 1986-يىلى «باج تۈرىنى ئايرىش، كىرىم-چىقىمنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش، دەرىجىگه بۆلۈپ هۆددىگه بېرىش» تەك مالیه باشقۇرۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، رايونلۇق هۆكۈمەت كوللېكتىپ ئىشلەپچىقىرىشنى پائال تەرەققىي قىلدۇرۇپ، سودا بازارلىرىنى كېڭەيتىپ سېلىپ ۋە بېگىدىن سېلىپ، مالیه-باج مەنبەلىرىنى تىرىشىپ يېتىلدۇرۇپ، باج يىغىشقا بولغان باشقۇرۇش خىزمىتىنى كۈچەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگه سىياسىي قانۇن تارماقلىرىنىڭ جەرىمانه ئالغان مۇسادىرە، جەرىمانه پۇلى، قانۇنسىز هالدا باها ئۆستۈرۈشكه قويۇلغان مۇسادىرە، جەرىمانه پۇل، زاكۇ مالىلارنى باهاغا سۇندۇرۇپ سېتىش پۇلى، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش تارماقلىرىنىڭ قويغان مۇسادىرە، جەرىمانه پۇلى قاتارلىقلارغا قارىتا باشقۇرۇشنى كۈچەيتتى. شۇ يىلى مالیه كىرىمى شددەت بىلەن كۆپىيىپ 14 مىليون 894 مىڭ يۈەنگه يېتىپ، 1984-يىلدىكى مالیه كىرىمى 8 مىليون 640 مىڭ يۈەنىنىڭ 1.72 هەسسىسىگه

تەڭ بولدى. 1987-يىلىمۇ سىجىل ئېشىپ پۈتۈن يىللىق مالىيە كىرىمى 15 مىليون 600 مىڭ يۈەنگە يەتتى. 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان مالىيە ئومۇمىي كىرىمى 53 مىليون 596 مىڭ يۈەن بولدى.

ئىككىنچى، قۇرۇلۇش زايومى، دۆلەت خەزىنە چېكى سېتىۋېلىش

1950-يىلى دۆلەت غالىبىيەت ماركىلىق ئەمەلىي باھاغا سۇندۇرۇلغان زايوم تارقاتتى. ھەرقايسى رايونلار جەمئىي 4924.9 ئۈلۈش سېتىۋالدى (ھەربىر ئۈلۈش ئەمەلىي باھاغا سۇندۇرۇلغان مىقدارى مۇنداق: گۈرۈچ ئالتە جىڭ، ئۇن 1.5 جىڭ، ئاق يىپ رەخت تۆت چى، كۆمۈر 16 جىڭ، تۆت تۈرنىڭ ئومۇمىي جەملەنمىسىدىكى توپ تارقىتىش باھاسى بويىچە ھېسابلاندى).

1951-يىلى ھەرقايسى رايوندىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىسى تۈزۈپ، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ ئىئانە توپلاش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، «ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش»نى قوللىدى. پەقەت ئۈچ رايوندىن ئىئانە قىلىنغان خەلق پۇلى 4 مىليون 416 مىڭ يۈەنگە يەتتى. يەنە ئالتۇن، زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرى قاتارلىق قىممەتلىك بۇيۇملارمۇ بار.

1954-يىلدىن 1958-يىلغىچە دۆلەت ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى تارقاتتى. ھەرقايسى رايونلاردىكى شەھەر خەلقى 680 مىڭ يۈەنلىك سېتىۋالدى.

1981-يىلى دۆلەت ھەرقايسى ئورۇنلارغا دۆلەت خەزىنە چېكى تارقاتتى. 1982-يىلى ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ۋە شەھەر ئاھالىلىرىگە دۆلەت خەزىنە چېكى تارقاتتى. تيانشان رايونىدا دۆلەت خەزىنە چېكىنى سېتىش رەھبەرلىك كومىتېتى قۇرۇلۇپ، قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىپ، مەخسۇس ئادەم ئاجرىتىلىپ مەسئۇل قىلىندى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى ئورۇنلارمۇ مۇناسىپ ھالدا سېتىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ، مەخسۇس ئادەمنى قوشۇمچە باشقۇرۇشقا بېكىتتى. ستاتىستىكىدىن قارىغاندا 1981-يىلدىن 1987-يىلغىچە يۇقىرى تيانشان رايونىغا تەقسىم قىلغان كوللېكتىپ سېتىۋالىدىغان زايوم ۋەزىپىسى 448 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئورۇندالغىنىمۇ 448 مىڭ يۈەن بولدى. شەخسلەر سېتىۋالىدىغان ۋەزىپە 820 مىڭ 100 يۈەن بولۇپ، ئەمەلىيەتتە 1 مىليون 204 مىڭ 800 يۈەن سېتىۋېلىنغان. بۇ ۋەزىپىنىڭ 146.9% نى ئىگىلىگەن. 1986-يىلى شەھەر بويىچە دۆلەت خەزىنە چېكىنى سېتىشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالىنىپ، شەھەرلىك دۆلەت خەزىنە چېكىنى سېتىش كومىتېتىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

1959-يىلدىن 1962-يىلغىچە تيانشان رايونىنىڭ مالىيە كىرىمىگە دائىر ستاتىستىكا جەدۋىلى

جەدۋەل 1-3-1-10 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرلەر / يىللار		كىرىم قىسمى				
		1959-يىلى	1960-يىلى	1961-يىلى	1962-يىلى	جەمئىي
جەمئىي		74.1	523.2	235.5	108.2	941
خام چوت ئىچىدىكى	1.كارخانا كىرىمى		137.8	74.3	14.5	226.6
	2. باشقا كىرىملەر		1.1	4	7	12.1
	3. رايون، ناھىيە قوشۇمچە ياردەم كىرىمى		97.4	82	40.9	220.3

تۈرلەر / يىللار		كىرىم قىسمى				
		1959-يىلى	1960-يىلى	1961-يىلى	1962-يىلى	جەمئىي
خام چوت سرتىدىكى	كىچىك جەملەنمە		236. 3	160. 3	62. 4	459
	1. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ	72. 5	133. 2	36. 1	45. 3	287. 1
	2. كوپىراتىپ كارخانىلىرىنىڭ	1. 6	153. 7	39. 1	0. 5	194. 9
	كىچىك جەملەنمە	74. 1	286. 9	75. 2	4. 58	482

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونىنىڭ مالىيە كىرىمىگە دائىر ستاتىستىكا جەدۋىلى

بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

1-3-1-10 جەدۋەل

تۈرلەر / يىللار	1980-يىلى	1981-يىلى	1982-يىلى	1983-يىلى	1984-يىلى	1985-يىلى	1986-يىلى	1987-يىلى	جەمئىي
جەمئىي	253. 1	275. 1	338	532. 3	864	47. 7	1489. 4	1560	5359. 6
تۈرلۈك باج كىرىمى	246	264. 4	303. 6	486. 3	821. 3		1412. 2	1450. 7	4984. 5
باشقا كىرىملەر	7. 1	10. 7	34. 4	46	42. 7	47. 7	77. 2	109. 3	375. 1
ئالدىنقى يىلغا قارىغاندا ئۆسۈشى %		8. 69	22. 86	57. 48	65. 1		72. 38	4. 7	

4-پاراگراف مالىيە چىقىمى

1959-يىلدىن 1962-يىلغىچە، تيانشان رايونىنىڭ مالىيە چىقىمى ئاساسلىقى تۆۋەندىكىدەك بولدى: خام چوت ئىچىدىكى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش چىقىمى، مەمۇرىي چىقىمى، خام چوت سرتىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا چىقىمى، كوپىراتىپ كارخانا چىقىمى، خام چوت ئىچىدىكى مالىيە چىقىمى 4 مىليون 486 مىڭ يۈەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىلگەن چىقىم 2 مىليون 5000 يۈەن بولۇپ، 44. 69% نى ئىگىلىدى. مەمۇرىي ئىشلارغا ئىشلىتىلگەن چىقىم 2 مىليون 417 مىڭ يۈەن بولۇپ، 53. 88% نى ئىگىلىدى. باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلگەن چىقىم 64 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1. 43% نى ئىگىلىدى. خام چوت سرتىدىكى چىقىم 4 مىليون 251 مىڭ يۈەن. بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارغا ئىشلىتىلگەن چىقىم 2 مىليون 735 مىڭ يۈەن بولۇپ، 64. 34% نى ئىگىلىدى. كوپىراتىپ كارخانىلىرىغا ئىشلىتىلگەن چىقىم 1 مىليون 516 مىڭ يۈەن بولۇپ، 35. 66% نى ئىگىلىدى.

بۇ مەزگىلدىكى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش چىقىمى ئىچىدە دېھقانچىلىق قوشۇمچە كەسىپ ئىشلەپچىقىرىشىغا چىقىم قىلىنغىنى 959 مىڭ يۈەن، «زور كۆچ بىلەن پولات تاۋلاش»قا ئىشلىتىلگىنى 535 مىڭ 800 يۈەن، «زور كۆچ بىلەن سانائەت كارخانىلىرىنى قۇرۇش»قا ئىشلىتىلگىنى 1 مىليون 518 مىڭ 500 يۈەن، قاتناش-تىرانسپورتقا ئىشلىتىلگىنى 50 مىڭ يۈەن، بىناكارلىق-قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىلگىنى 68 مىڭ 700 يۈەن؛ كوپىراتىپ كارخانىلىرىغا ئىشلىتىلگىنى 374 مىڭ يۈەن، باشقىلارغا ئىشلىتىلگىنى 187

مىڭ 800 يۈەن بولۇپ، جەمئىي 3 مىليون 693 مىڭ 800 يۈەن.

1970-يىلدىن 1976-يىلغىچە بولغان مالىيە چىقىمىدا پەقەت مەمۇرىي خراجەت، مائارىپ خراجەتلىرىدىن ئىبارەت ئىككى تۈرگە ئىشلىتىلگەن چىقىم 20 مىليون 363 مىڭ يۈەن. بۇنىڭ ئىچىدىكى مائارىپ ئىشلىرى خراجىتى 14 مىليون 575 مىڭ 900 يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي چىقىمنىڭ 76% نى ئىگىلىدى.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان مالىيە ئومۇمىي چىقىمى 58 مىليون 687 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي چىقىم خام چوتىدىكى 63 مىليون 761 مىڭ يۈەنلىك 92.04% نى ئىگىلىدى. يىللىق ئوتتۇرىچە چىقىم 7 مىليون 335 مىڭ 900 يۈەن بولدى. تۈرلۈك چىقىملار تۆۋەندىكىدەك بولدى:

ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىلگەن چىقىم 3 مىليون 448 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي چىقىمنىڭ 5.86% نى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاساسىي قۇرۇلۇشقا سېلىنغان مەبلەغ 2 مىليون 201 مىڭ يۈەن. رايون-مەھەللە كارخانىلىرىنى يۆلەشكە، تېخنىكا ئۆزگەرتىشكە سېلىنغان مەبلەغ 375 مىڭ يۈەن، سانائەت، قاتناش، سودا ئىشلىرى خراجىتى 198 مىڭ يۈەن، شەھەر مۇئەسسەسىلىرىنى ئاسراش خراجىتى 674 مىڭ يۈەن.

مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرىغا ئىشلىتىلگەن چىقىم 33 مىليون 324 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي چىقىمنىڭ 56.78% نى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى مائارىپ ئىشلىرى خراجىتى 29 مىليون 400 مىڭ يۈەن بولۇپ، مۇشۇ تۈردىكى چىقىمنىڭ 88.22% نى ئىگىلىدى.

مەمۇرىي باشقۇرۇشقا ئىشلىتىلگەن چىقىم 12 مىليون 682 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي چىقىمنىڭ 21.61% نى ئىگىلىدى.

نەپىقە ئېتىبار بېرىش ۋە ئىجتىمائىي قوغۇزۇش ئىشلىرىغا ئىشلىتىلگەن چىقىم 7 مىليون 248 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي چىقىمنىڭ 12.32% نى ئىگىلىدى. يىللىق ئوتتۇرىچە چىقىم 906 مىڭ يۈەن. بۇنىڭ ئىچىدىكى نەپىقە ئېتىبار بېرىش خراجىتى 1 مىليون 243 مىڭ يۈەن، ئىجتىمائىي قوغۇزۇش خراجىتى 596 مىڭ يۈەن، دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققانلار خراجىتى 5 مىليون 279 مىڭ يۈەن، باشقا خەلق ئىشلىرىدىكى كەسپىي خراجەت 130 مىڭ يۈەن.

باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلگەن كەسپىي خراجەت 150 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي چىقىمنىڭ 0.26% نى ئىگىلەيدۇ.

باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلگەن چىقىم 1 مىليون 835 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي چىقىمنىڭ 3.21% نى ئىگىلەيدۇ.

بۇ مەزگىلدە، يەنە شەھەرلىك مالىيىگە 15 مىليون 375 مىڭ يۈەن تاپشۇرۇلدى. يەرلىك زاپاس مالىيىدىن 413 مىڭ يۈەن ئاجرىتىلىپ، دۆلەت خەزىنە چېكى سېتىۋېلىندى. 1987-يىلى مەركىزىي مالىيىگە 851 مىڭ يۈەن ئۆتنە بېرىپ تۇرۇلدى.

1959-يىلدىن 1962-يىلغىچە تيانشان رايونىنىڭ مالىيە چىقىمىغا دائىر ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-3-1-10 جەدۋەل

بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرلەر / يىللار	1959-يىلى	1960-يىلى	1961-يىلى	1962-يىلى	جەمئىي
جەمئىي	72.7	465.3	219.3	115.8	873.7

تۈرلەر	يىللار	1959-يىلى	1960-يىلى	1961-يىلى	1962-يىلى	جەمئىي
خام چوت ئىچىدىكى	ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش چىقىمى		130.5	55.5	14.5	200.5
	مەمۇرىي چىقىم		95.4	90.6	55.7	241.7
	باشقا چىقىملار				6.4	6.4
خام چوت سىرتىدىكى	كىچىك جەملەنمە		225.9	146.1	76.6	448.6
	دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانا چىقىمى	72.7	135.6	37.4	27.8	273.5
	ھەمكارلىق كارخانىسى چىقىمى		103.8	36.4	11.4	151.6
	كىچىك جەملەنمە	72.7	239.4	73.8	39.2	425.1

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى تيانشان رايوننىڭ مالىيە چىقىمىغا دائىر ستاتىستىكا جەدۋىلى

2-4-1-10 جەدۋەل

بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۈرلىرى	1980-يىل	1981-يىل	1982-يىل	1983-يىل	1984-يىل	1985-يىل	1986-يىل	1987-يىل	جەمئىي
ئاساسىي قۇرۇلۇش						89	131.1		220.1
كارخانىلاردىكى تېخنىكا ئۆزگەرتىش مەبلىغى				7.5	30				37.5
سانائەت، قاتناش، سودا ئىشلىرى خراجىتى		0.8	1.4	1.6	2.3	5.8	5.9	2	19.8
شەھەر مۇئەسسەسىلىرىنى ئاسراش خراجىتى	67.4								67.4
باشقا كەسپىي خراجەتلەر			3.6	0.1	1.3	1.1	8.9		15
مەدەنىيەت-ماۋارىپ، پەن-تېخنىكا، سەھىيە ئىشلىرى خراجىتى	250.7	261.5	319.3	327.9	539	545.7	612.6	475.7	3332.4
1. مەدەنىيەت خراجىتى	0.2	1.2	1.1	2.8	3.6	25.1	7.2	4.1	45.3
2. ماۋارىپ خراجىتى	226.2	230.7	294.5	291.4	487.4	439.5	550.1	420.9	2940.7
3. سەھىيە خراجىتى	5	6.9	8.2	10.6	15.9	36.5	19.1	14.9	117.1
4. تەنتەربىيە خراجىتى	0.8	0.6	0.8	0.9	4.6	1.3	3.3	2.5	14.8
5. پىلانلىق تۇغۇت خراجىتى	1.2	1.9	2.5	3.7	3.1	4.4	6.3	5.7	28.8
6. ھۆكۈمەت پۇلىغا داۋالىنىش خراجىتى	17.3	20.2	12.2	18.5	24.4	38.9	26.6	27.6	185.7
نەپىقە، ئېتىبار بېرىش ۋە ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش خراجىتى	69	82.6	85.3	82	86.9	120.4	91.6	106	724.8
1. نەپىقە، ئېتىبار بېرىش خراجىتى	63.7	4.6	4	6.4	9.1	6.9	10.2	19.4	124.3
2. ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش خراجىتى	5.3	5.6	5.5	4.7	9.2	10.1	9.5	9.7	59.6
3. پېنسىيىگە، دەم ئېلىشقا چىققانلار خراجىتى		72.4	76.8	70.9	68.6	103.4	64.6	71.2	527.9
4. باشقا خەلق ئىشلىرى خراجىتى							7.3	5.7	13
مەمۇرىي باشقۇرۇش خراجىتى	61.8	82.7	138.1	146.6	236.2	199.5	190.3	213	1268.2
1. مەمۇرىي خراجەت	61.8	82.7	138.1	146.6	221.2	175.8	152.7	170.9	1149.8

تۈرلىرى	1980-يىل	1981-يىل	1982-يىل	1983-يىل	1984-يىل	1985-يىل	1986-يىل	1987-يىل	جەمئىي
2. پېنسىيىكە، دەم ئېلىشقا چىققانلار خراجىتى							10.4	14.4	24.8
3. ئەدلىيە، تەپتىش خراجىتى					15	23.7	27.2	27.7	93.6
بلىشقا چىقىملار	1.7	34.8	44.3	6.5	13.5	26.8	21.9	34	183.5
شۇ يىلدىكى چىقىملارنىڭ جەملەنمىسى	450.6	462.4	593	572.2	909.2	988.3	1062.3	830.7	5868.7
شەھەرلىك مالىيىگە تاپشۇرۇلغىنى	15.8	18.9	27.3	63.1	103.8		541.8	766.8	1537.5
يىل ئاخىرىدىكى ئېشىندا قالدۇق	78.4	93.2	107.9	239.5	297.4	274.9	154.2	133	1378.5
راست چوتتىن كېيىن كېيىنكى يىلغا ئاغدۇرۇلغان چىقىم	13.1	20.2	19.8	51	41.3	9.8	43.9	83.6	282.7
سالې ئېشىندا	65.3	73	88.1	188.5	256.1	265.1	110.3	49.4	1095.8
يەرلىكنىڭ مەركەزگە ئارىيەت بەرگەن پۇلى								85.1	85.1
سېنئوالنان دۆلەت خەزىنە چېكى		6.5	1.8	1	8	8	8	8	41.3

5-پاراگراف مالیه نازارەتچىلىكى

رايونلۇق مالىيە ئىدارىسى رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى تارماقلارغا قارىتا مالىيە نازارەتچىلىكى ئېلىپ بېرىشقا مەسئۇل بولدى. 1959-يىلدىن 1962-يىلغىچە ئاساسەن شەھەرلىك مالىيە ئىدارىسىغا ماسلىشىپ رايونغا قاراشلىق مەمۇرىي، كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ مالىيىسىگە قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. 1961-يىلى مەركەزنىڭ «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۇقىرى كۆتۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، بۇرۇنقى رايون دەرىجىلىك مالىيىنىڭ كىرىم-چىقىم ئەھۋالى تەكشۈرۈلدى. نەتىجىدە «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» مەزگىلىدە مۇڭاپىق ئىشلىتىلمىگەن مەبلەغدىن 1 مىليون 600 مىڭ يۈەن، تۇرۇپ قالغان ماتېرىياللار، بېسىلىپ قالغان مەھسۇلات، پېرىم مەھسۇلاتلار ئىگىلەپ تۇرغان مەبلەغدىن 1 مىليون 800 مىڭ يۈەن، «چوڭ كۆلەمدە پولات تاۋلاش» مەزگىلىدە تەڭ تەقسىمات بويىچە يۆتكەپ كېتىلگەن شەھەر خەلق كومىتاسىنىڭ ۋە خەلق ئامما سىنىڭ مەبلىغىدىن 275 مىڭ يۈەن، «زور كۆچ بىلەن سانائەت كارخانىلىرىنى قۇرۇش» مەزگىلىدە تەڭ تەقسىمات بويىچە يۆتكەپ كېتىلگەن 33 مىڭ يۈەننى ئېنىقلاپ چىقتى ھەمدە تەكشۈرۈپ چىقىلغان مەسىلىلەرنى مۇناسىپ بىر تەرەپ قىلدى، يەنى كۆچمە مەبلەغنى تەكشۈرۈپ بېكىتىپ، بۇرۇنقى 2 مىليون يۈەندىن 776 مىڭ يۈەنگە ئازايتتى. تەڭ تەقسىمات بويىچە يۆتكەپ كېتىلگەن پۇلدىن 25 مىڭ يۈەننى قايتۇردى، تۆلەپ بەردى. مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈمىنى ئومۇميۈزلۈك تۈرغۇزۇپ، مەبلەغ باشقۇرۇش چارىسىنى بېكىتىپ، كارخانىلارنىڭ تەننەرخ ھېسابىاتىنى كۈچەيتتى.

دائىملىق مالىيە نازارەتچىلىكى ئادەتتە ھەر يىلنىڭ بېشىدىكى نەق چوت تۈزۈشنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ. 1983-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ يولبورۇقىغا ئاساسەن، تېيانشان رايونلۇق مالىيە ئىنتىزامىنى چوڭ تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، قارىمقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. مەخسۇس ئادەم ئاجرىتىلىپ، پۈتۈن رايون خاراكتېرلىك مالىيىنى چوڭ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ تۈزۈمگە ئايلىنىپ، ھەر يىلى رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ مالىيىگە قارىتا ئۆزىنى-ئۆزى تەكشۈرۈشى ۋە ئۆزئارا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش ئاساسىدا، يەنە نۆۋەتلىك قىلىپ

40% ئورۇننى ئارىلاپ تەكشۈردى. ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1983-يىلدىن 1987-يىلغىچە، ئىنتىزامغا، مەخسۇس كونترول قىلىش بەلگىلىمىسىگە خىلاپلىق قىلىنغان ئەنزىدىن جەمئىي 145ى، مەبلەغدىن 568 مىڭ 800 يۈەن ئېنىقلاپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە مەخسۇس كونترول قىلىش بەلگىلىمىسىگە خىلاپلىق قىلىنىپ سېتىۋېلىنغان تاۋار ۋە مەخسۇس كونترول قىلىش كۆرسەتكۈچىدىن ئېشىپ كەتكىنى 123 مىڭ 200 يۈەن بولۇپ، ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىنغان ئومۇمىي سوممىنىڭ 21.66% نى ئىگىلىدى. كارخانىلاردىكى تەننەرخ خىراجىتىنى قالايمىقان قىسىش ۋە قالايمىقان قالدۇرغان پايدا 125 مىڭ 500 يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي سوممىنىڭ 22.06% نى ئىگىلىدى. كەينىگە سۈرۈپ تاپشۇرمىغان ئېنېرگىيە فوندى ۋە جەرىمانە قويۇپ مۇسادىرە قىلىنغان پۇل 9500 يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي سوممىنىڭ 1.67% نى ئىگىلىدى. قالايمىقان تارقىتىلغان مۇكاپات پۇل، يارەم پۇلى ياكى مال ئېلىشقا قوشۇپ بېرىلگەن پۇل 127 مىڭ 400 يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي سوممىنىڭ 22.39% نى ئىگىلىدى. ھۆكۈمەت پۇلىغا مېھمان چاقىرىش، سوۋغات تەقدىم قىلىش، سايا‌ھەت قىلىش ۋە چېگرا ئۆلچىمىنى خالىغانچە ئۆستۈرۈشكە دائىر پۇل جەمئىي 83 مىڭ 100 يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي سوممىنىڭ 14.61% نى ئىگىلىدى. باشقا مالىيە ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىنغان پۇل جەمئىي 101 مىڭ 500 يۈەن بولۇپ، ئومۇمىي سوممىنىڭ 17.84% نى ئىگىلىدى. ھەر يىلدىكى چوڭ تەكشۈرۈشتىن كېيىن، خاراكتېرى ۋە دەرىجىسى ئوخشاش بولمىغان مەسىلىلەرگە ئاساسەن، بىر تەرەپ قىلىش پىكرى ۋە تۈزىتىش چارىسى ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

1987-يىلى رايون-مەھەللە كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانا، كەسىپي ئورۇنلارنىڭ مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈمى نۇقتىلىق تەكشۈرۈلدى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئاساسلىق ئەھۋالنىڭ سانائەت كارخانىلىرىنىڭ مالىيە باشقۇرۇشىنىڭ باشقا كارخانىلاردىن ياخشىلىقى، كارخانىلارنىڭ كەسىپي ئورۇنلارنىڭكىدىن ياخشى ئىكەنلىكى ئېنىقلاندى، لېكىن مۇقىم مۇلۇكنى باشقۇرۇشنىڭ قالايمىقانلىقى، ھېساب بىلەن ئەمەلىي مال-مۇلۇكنىڭ ئۇيغۇن كەلمەسلىكى، ھېساباتلار بىر-بىرىگە توغرا كەلمەسلىكدەك ھادىسىلەر، بەزى كارخانىلارنىڭ ئېلىم-بېرىمىدىكى پۇللارنى ئۆز ۋاقتىدا ئېنىقلىمىغانلىقى تەكشۈرۈپ چىقىلدى.

2-باب باج

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1959-يىلى شەھەرلىك باج ئىشلىرى ئىدارىسى تېيانشان رايونلۇق ۋە دوستلۇق رايونلۇق باج ئىشلىرى شۆبە ئىدارىسىنى ئىككى رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بەردى. شۆبە ئىدارىدە دۆلەت ئىگىلىكى، ھەمكارلىق كارخانا گۇرۇپپىسى، يەرلىك باج گۇرۇپپىسى ۋە باج ئىشلىرى ئورنى تەسىس قىلىندى. ئىدارىدە بىر نەپەر ئىدارە باشلىقى، بىرنەپەر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، 42 نەپەر كادىر بار ئىدى.

1961-يىل 9-ئاينىڭ 12-كۈنى تېيانشان رايونلۇق باج ئىشلىرى شۆبە ئىدارىسى شەھەرلىك باج ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1980-يىل 1-ئاينىڭ 1-كۈنى تېيانشان رايونلۇق مالىيە-باج ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، قارىمىقىدا باج ئىشلىرى 1-، 2-بۆلۈمچىسى تەسىس قىلىندى. 1983-يىلى بېيمىن، قىزىل بايراق يولى، ئوتتۇرا كۆۋرۈك، دۆڭ كۆۋرۈك بازىرى باج ئىشلىرى ئورنى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى.

1985-يىلى تېيانشان رايونلۇق باج ئىشلىرى شۆبە ئىدارىسى يەنە بىر قېتىم شەھەرلىك باج ئىشلىرى ئىدارىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىلدى.

2-پاراگراف باج كىرىمى

چەك سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 11-يىلى (1885-يىلى) رايوننىڭ ھازىرقى تەۋەسى ئىچىدە-كى باجلار رەسمىي باج ۋە ئالۋان-سېلىق باج دەپ ئىككىگە بۆلۈنەتتى. رەسمىي باجلاردىن تۇز بېجى، چاي بېجى، ئۆي ئىجارىسى بېجى، ئىچكى تاموژنا بېجى، يەر بېجى، ئىچكى توختام بېجى قاتارلىق ئالتە خىل باج بار ئىدى. ئالۋان-سېلىق باجلىرىدىن قوشۇمچە باج، كۇمۇش سەرپىياتى بېجى، ئاشلىق سەرپىياتى بېجى قاتارلىقلار بار ئىدى. رەسمىي باج دەرىجىمۇ دەرىجە يۇقىرىغا تاپشۇرۇلاتتى. ئالۋان-سېلىق باجلار يەرلىكنىڭ ئىشلىتىشىگە قالدۇرۇلاتتى. لېكىن ئېشىندا بولسا ھەممىسى يۇقىرىغا تاپشۇرۇلاتتى.

جۇڭخۇا مىنگو مەزگىلىدە، ھۆكۈمەت بىلەن سودىگەرلەر كېڭىشىپ، ئائىلە بويىچە چېچىپ تۆلىنىش ۋە نورما بويىچە چېچىپ ھۆددە قىلىپ تۆلىنىشتەك ئۇسۇلدا باج ئالغان. دۆلەت باجلىرىدىن ئالۋاڭ بېجى، ھۆكۈمەت ئىجارە بېجى، قۇمۇش بېجى، شىرىنكانە بېجى، ئۆي ئىجارىسى بېجى، تۇز بېجى، بىر تۇتاش باج، توختام بېجى، ھاراق بېجى، ھۆكۈمەت پۇل-ئامانەت ئۆسۈم بېجى قاتارلىق 11 خىل باج بار ئىدى. يەرلىك باجلاردىن يەر بېجى، ئوتۇن-سامان بېجى، مال-چارۋا بېجى، ماي بېجى، كۆرە جەك بېجى، چاي بېجى قاتارلىق سەككىز خىل باج بار ئىدى. يەنە كەينى-كەينىدىن قوشۇلغان پوسۇلكا بېجى، ماركا بېجى، ئىستېمال بېجى، سودا تىجارەت كىنىشكا بېجى، تىجارەت بېجى قاتارلىقلار بار ئىدى. ۋاقىتلىق ئېلىنىدىغان پارچە-پۇرات باج ۋە ئالۋاڭ-سېلىق باجلىرى بۇنىڭ سىرتىدا.

ئازادلىقتىن كېيىن مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش باج تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى. ھەرقايسى رايونلاردىكى باجنى شەھەرلىك باج ئىشلىرى ئىدارىسى بىۋاستە يىغىپ باشقۇردى. 1959-يىلدىن 1961-يىلغىچە، رايونلۇق باج ئىشلىرى شۆبە ئىدارىسى يىغقان باج تۈرلىرىدىن سودا-سانائەت بىر تۇتاش بېجى، تاموژنا بېجى، تاپاۋەت بېجى، سودا بېجى، قان بېجى، پىراۋا بېجى، ئۆي-مۇلۇك بېجى، مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش بېجى بار بولۇپ، ئۇچ يىلدا جەمئىي 66 مىليون 619 مىڭ يۈەن باج يىغىلىپ، ھەممىسى شەھەرلىك خەزىنىگە تاپشۇرۇلدى.

تيانشان رايونى دائىرىسىدە سودا-سانائەت كارخانىلىرى مەركەزلەشكەن، ئىقتىساد گۈللەنگەن بولۇپ، بۇ رايون تارىختىن بۇيان باج كىرىمى ئومۇمىي سوممىسى جەھەتتە پۈتۈن شەھەردىكى ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. 1980-يىلى پۈتۈن رايون تەۋەسى بويىچە يىغىلغان ئومۇمىي باج 55 مىليون 315 مىڭ 200 يۈەن بولۇپ، پۈتۈن شەھەر بويىچە باج ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 48% نى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى كوللېكتىپ ئومۇمىي مۇلۇكچىلىك تۈزۈمى، خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرى ۋە يەككە تىجارەت ئائىلىلىرىدىن يىغىلغان سودا-سانائەت بېجى، سودا-سانائەت تاپاۋەت بېجى، ماشىنا-پاراخوت پىراۋىسى ئىشلىتىش بېجى، قان بېجى، سودا بېجى، قىممەت ئېشىش بېجى جەمئىي 2 مىليون 460 مىڭ يۈەن (رايوننىڭ مالىيە كىرىمى قىسمى) بولۇپ، پۈتۈن تەۋەدىكى باج كىرىمى ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 4.45% نى ئىگىلىدى. 1983-يىلى پايدىنى باجغا ئۆزگەرتىش يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، پۈتۈن تەۋەدىن يىغىلغان باج كىرىمى 107 مىليون 35 مىڭ 300 يۈەنگە يېتىپ، 1980-يىلدىكىدىن 93.5% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە رايونغا قاراشلىق مالىيە كىرىمىدىكى باج 4 مىليون 863 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1980-يىلدىكىدىن 97.68% ئاشتى. رايون دەرىجىلىك مالىيە ئىسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى قانۇن-قائىدە بويىچە باج تاپشۇرۇشنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى ھەم باج يىغىپ باشقۇرۇش تەدبىرىنى چىڭىتتى. ئاھاللەر كومىتېتلىرىدا باج

يغىشقا هەمكارلىشىش تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇپ، باج يغىشقا هەمكارلىشىش، باج قوغداش خادىملىرى قوشۇنىنى تەشكىللەپ، باج ئوغرىلاش، باج قالدۇرۇش هادىسىلىرىنى توسىدى. پەقەت 1984-يىلدا باج سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىش يىغىنىدىن 25 قېتىم ئېچىپ، 3000 دىن ئارتۇق ئادەمنى تەربىيىگە ئىگە قىلدى. يەنە باج يىغىشقا هەمكارلىشىش، باج قوغداش خادىملىرىنى قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەپ، باج تاپشۇرۇش، باج قوغداش خىزمىتى بويىچە باھالاپ سىلىشتۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىپ، باج تاپشۇرۇش، باج قوغداشتىكى 84 ئىلغار كوللېكتىپ، 142 ئىلغار شەخسنى تەقدىرلەدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، باج مەنبەلىرىنى پائال يېتىلدۇرۇپ ۋە ئېچىپ، بازارلاردىكى ۋە پارچە باج مەنبەلىرىگە قارىتىلغان باشقۇرۇشنى نۇقتىلىق كۈچەيتىپ، باج كىرىمىنى يىلمۇ يىل ئاشۇردى. 1986-يىلى «باج تۇرلىرىنى ئايرىش، كىرىم-چىقىمنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش، دەرىجىگە بۆلۈپ هۆددىگە بېرىش» تەك مالىيە باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلدى. يۇقىرى بەلگىلىمە چىقىرىپ تېيانشان رايونلۇق مالىيە كىرىمىگە قاراشلىق باج تۈرىنى تۆۋەندىكىدەك بېكىتتى: كىچىك تېپتىكى كوللېكتىپ، يەككە، خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرىنىڭ قىممەت ئېشىش بېجى، تىجارەت بېجى، كوللېكتىپ كارخانىلىرىنىڭ تاپاۋەت بېجى، ماشىنا-پاراخوت پىراۋىسى ئىشلىتىش بېجى، ئۆي-زېمىن بېجى، قان بېجى، مال سودىسى بېجى، بازار سودا بېجى، ييزا-بازار يەككە سودا-سانائەتچىلەرنىڭ تاپاۋەت بېجى، يەككىلەر كىرىمىنى تەڭشەش بېجى، سودا-سانائەت بېجىدىن ۋەكالىتەن يىغىش بېجى، تولۇقلانغان باج، جەرىمانە قويۇش كىرىمىدىن ئىبارەت. يۇقىرىدىكى كىرىمنىڭ ئاشقان قىسمىنىڭ 30% نى شەھەرلىك مالىيىگە، 70% نى رايوننىڭ ئۆزىنىڭ ئىشلىتىشىگە قالدۇرۇشى بەلگىلەندى. باج تۈزۈمى ئىسلاھاتىنىڭ يولغا قويۇلۇشى باج يىغىشنى باشقۇرۇش ۋە كوللېكتىپ، يەككە، خۇسۇسىي ئىگىلىكنى زور كۈچ بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى ئاكتىپچانلىقنى تولۇق قوزغىدى. 1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە، باج كىرىمى زور هەجىمده ئېشىپ، ئىككى يىلدا جەمئىي 28 مىليون 629 مىڭ يۈەن باج يىغىلىپ، 1980-يىلدىن 1984-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى بەش يىلنىڭ ئومۇمىي يىغىندىسىدىن يەنە 11 مىليون 946 مىڭ يۈەن كۆپ بولدى. لېكىن ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى كەسىپلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى كۈندىن-كۈنگە مۇۋاپىقلىشىپ، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ دائىرىسى ماس كېڭەيتىلگەنلىكتىن، تېيانشان رايوننىڭ باج كىرىمىنىڭ پۈتۈن شەھەرنىڭ باج كىرىمىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى تۆۋەنلىدى. 1980-يىلدىكى 48% تىن تۆۋەنلەپ 1987-يىلى 28.6% كە چۈشۈپ قالدى. ئۇندىن باشقا ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتە هاياتىي كۈچكە ئىگە بولغان رايون ئىچىدىكى كوللېكتىپ، خۇسۇسىي، يەككە ئىگىلىكنىڭ تەرەققىياتى تېز بولغانلىقتىن، بۇ قىسىم باج كىرىمنىڭ رايون تەۋەسىدىكى باج كىرىمىدە ئىگىلىگەن نىسبىتىدە يىلمۇ يىل يۇقىرى ئۆرلەش ئەزىيىتى كۆرۈلدى. 1980-يىلدىكى 4.4% تىن 1987-يىلى 11.34% كە ئۆرلىدى.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى (1985-يىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ) رايوننىڭ باج ئومۇمىي كىرىمى 45 مىليون 312 مىڭ يۈەن بولدى.

1959-يىلدىن 1961-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى تېيانشان رايوننىڭ تۇرلۇك باج كىرىمىگە دائىر ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-2-10 جەدۋەل بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

تۇرلىرى / يىللار	1959-يىل	1960-يىل	1961-يىل	جەمئىي
تۇرلۇك باج كىرىملىرىنىڭ جەملەنمىسى	3078.4	336.3	3247.2	6661.9
سودا-سانائەت بىر تۇتاش بېجى		258.3	1391	1649.3

تۈرلىر / يىللار	1959-يىل	1960-يىل	1961-يىل	جەمئىي
تامۇزنا بېجى	2607.6		260.7	2868.3
تاپاۋەت بېجى		43	1432	1475
سودىلىشىش بېجى	59.5	0.1	0.7	60.3
قان بېجى		0.4	2.9	3.3
پراۋا بېجى		5.3	27.2	32.5
تۆۋى-زېمىن بېجى		38.2	98.6	126.8
مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش بېجى		1	34.1	35.1
باشقىلار	411.3			411.3

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى تېيانشان رايونىنىڭ تۈرلۈك باج كىرىملىرىگە دائىر ستاتىستىكا جەدۋىلى

2-2-2-10-جەدۋەل

بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

باج تۈرلىرى / يىللار	1980-يىل	1981-يىل	1982-يىل	1983-يىل	1984-يىل	1985-يىل	1987-يىل	جەمئىي
تۈرلۈك باج كىرىملىرىنىڭ جەملەنمىسى	246	264.3	303.6	493.6	360.8	141.45	1448.4	4531.2
سودا-سانائەت بېجى	157.5	167.6	200.9	360.5				886.5
سودا-سانائەت تاپاۋەت بېجى	87.6	83.9	90.6	120.6	232.4	296.7	275.7	1187.5
يەككە سودا-سانائەت تاپاۋەت بېجى						12.1	32.5	44.6
ماشىنا-پاراخوت ئىشلىتىش پراۋا بېجى	0.2		0.1	0.1	0.1		1.3	1.8
قان بېجى		0.8	3.3	5.8	4.7	12.4	14.3	41.3
سودىلىشىش بېجى	0.7					2.3		3
مەھسۇلات بېجى					27.7	178.7	170.6	377
تىجارەت بېجى					89.9	899.6	922	1911.5
تۆۋى-مۈلۈك بېجى						0.6	16	16.6
ئالشا قىممەت بېجى			0.7	1.8		6.3	11.6	20.4
بازاردىكى سودىلىشىش بېجى				4	5	2.3		11.3
باجلارنى ۋەكالىتەن يېغىش بېجى		12	8	0.8	1	3.5	4.4	29.7

3-پاراگراف باجنى چوڭ تەكشۈرۈش

باجنى چوڭ تەكشۈرۈش — باج يىغىشنى باشقۇرۇش خىزمىتىدىكى ئاساسلىق ۋاستىلەرنىڭ بىرى، 1980-يىلى بىرىنچى پەسىلدە 40 كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىنىپ، باج تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك ئائىلىلەرگە قارىتا يىللىق تاپاۋەت بېجىنى ھېسابلاپ ئېنىقلاش، باج تاپشۇرۇشنى تەكشۈرۈش ۋە باج نىسبىتىنى

بېكتىش ئېلىپ بېرىلىپ، تولۇقلاپ تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك باج پۇلىدىن 159 مىڭ يۈەن ئېنىقلاپ چىقىلدى.

1981-يىلى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ئارقىلىق 800 مىڭ يۈەن يېغىۋېلىنىدى. قەرز قىلىنغان باجدىن 120 مىڭ يۈەن يېغىۋېلىنىدى. باج ئوغرىلىغان، قالدۇرغان ئائىلىدىن 118ى ئېنىقلاپ چىقىلدى. بۇ تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 46% نى ئىگىلەيدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە تولۇقلاپ تەكشۈرۈشكە تېگىشلىك باج 235 مىڭ يۈەن. ئۇندىن باشقا باج تاپشۇرىدىغان ئائىلىلەر ئۆزىنى تەكشۈرۈشتە تولۇقلاپ تاپشۇرغان باج 219 مىڭ يۈەن بولدى. شۇ يىلى باجنى چوڭ تەكشۈرۈشتە تولۇقلاپ تاپشۇرۇلغان باج جەمئىي 454 مىڭ يۈەن بولۇپ، پۈتۈن يىللىق باج كىرىمىنىڭ 17.18% نى ئىگىلەيدۇ.

رايون ئىچىدىكى كوللېكتىپ، خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرى ئىچىدە، باج كەچۈرۈم قىلىنىپ ئېتىبار بېرىلىدىغان زىيالىي ياشلار كارخانىلىرى مۇئەييەن نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. 1984-يىلى باجنى چوڭ تەكشۈرۈشتە تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان ئائىلە 465 بولۇپ، تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك تاپاۋەت بېجى 1 مىليون 858 مىڭ يۈەن. بۇنىڭ ئىچىدە باجنى كەچۈرۈم قىلىش مۇددىتى توشقان زىيالىي ياشلار كارخانىسى تاپشۇرۇشقا تېگىشلىكى 979 مىڭ يۈەن بولۇپ، تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك تاپاۋەت باج ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 52.69% نى تەشكىل قىلدى. ئۇندىن باشقا باج قالدۇرغان ئائىلىدىن 89ى ئېنىقلىنىپ، 180 مىڭ يۈەن باج تولۇقلاپ تاپشۇرۇلدى. ۋاقتىلىق سودىدا باج قالدۇرغان، ئوغرىلىغان دېلودىن 32 سى ئېنىقلىنىپ، 415 مىڭ يۈەن باج تولۇقلاپ تاپشۇرۇلدى. شۇ يىلى جەمئىي 595 مىڭ يۈەن باج تولۇقلىنىپ تاپشۇرۇلغان بولۇپ، پۈتۈن يىلدىكى باج كىرىمىنىڭ 16.49% نى ئىگىلىدى.

3-باب پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈ سەلتەنىتىنىڭ 11-يىلى (1885-يىلى) شىنجاڭنىڭ ھەربىي مەمۇرىي ئەمەلدارى لىيۇ جىنتاڭ 10 مىڭ سەر كۈمۈش ئاجرىتىپ، دىخۇادا ھۆكۈمەت پۇل ئىدارىسىنى قۇردى. ئارقىدىنلا ھازىرقى رايون تەۋەسىدە خۇسۇسىي بانكا، گۆرۈخانا، بانكا قۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە دېھقانلار بانكىسى بىلەن جىببەن بانكىسى قۇرۇلۇپ بىر يىل بولا-بولمايلا تاقالدى. لەنجۇ سودا بانكىسىنىڭ دىخۇا تارماق بانكىسى تىجارەت باشلاپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا لەنجۇغا قايتۇرۇپ كېتىلدى. خۇسۇسىي بانكىلار جۇڭخۇا مىنگونىڭ 2-يىلى (1913-يىلى)دىن جۇڭخۇا مىنگونىڭ 10-يىلى (1921-يىلى)غىچە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ تىجارەتنى توختاتتى. ھۆكۈمەت پۇل ئىدارىسى جۇڭخۇا مىنگونىڭ 17-يىلى (1928-يىلى) تاقالدى. تىجارەتنى ئازادلىق ھارپىسىغچە پەقەت شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكا، مەركىزىي بانكىنىڭ دىخۇا شۆبە بانكىسى ۋە بىرنەچچە گۆرۈخانىلارلا داۋاملاشتۇرغانىدى.

1950-يىل 1-ئاينىڭ 23-كۈنى پۈتۈن شەھەر بويىچە تۇنجى سوتسىيالىستىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتى — جۇڭگو خەلق بانكىسى شىنجاڭ ئۆلكىلىك شۆبە بانكىسى رايون تەۋەلىكىدىكى دۆڭكۆۋرۈك ئەترايىدا قۇرۇلدى. شۇندىن كېيىن ئارقا-ئارقىدىن جۇڭگو خەلق قۇرۇلۇش بانكىسى، جۇڭگو خەلق ستراخۇانىيە شىركىتى، جۇڭگو خەلق بېزا ئىگىلىك بانكىسى، جۇڭگو خەلق سودا-سانائەت بانكىسى

قاتارلىق بانكىلارنىڭ ئاپتونوم رايون ۋە ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى تارماق ئاپپاراتلىرى قۇرۇلدى. ئۇندىن باشقا يەنە جۇڭگو بانكىسى ئۈرۈمچى شۆبە بانكىسى ۋە دۆلەت تاشقى پېرېۋوت باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق شۆبە ئىدارىسى بار.

1958-يىلى تيانشان رايونىدا يەرلىك سانائەت قۇرۇش يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلگەندە، 14 ئورۇندا مەھەللە كرېدىت بۆلۈمى قۇرۇلغان بولۇپ، كېيىن 1960-يىلى تىجارەتنى توختاتتى.

1980-يىل 5-ئايدا تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شەھەر بويىچە تۇنجى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتى — تىنچلىق يولى مۇلازىمەت ئورنىنى سىناق تەرىقىسىدە قۇردى. مۇلازىمەت ئورنى خەلق بانكىسى ۋە مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ قوش رەھبەرلىكى ئاستىدا بولدى. پۇل ئامانەت ۋە مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ قارىمىقىدىكى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىك تۈزۈمىدىكى كارخانىلارنىڭ پۇل ئامانەت قويۇش، قەرز ئېلىش ئىشلىرىنى بېجىرىپ، مۇستەقىل ھېساباتنى يولغا قويۇپ، پايدا-زىيانغا ئۆزى مەسئۇل بولدى. لېكىن مۇلازىمىتى ناھايىتى ئاددىي بولغانلىقتىن، 1981-يىلى 11-ئايدا تىجارەتنى توختاتتى.

1987-يىل 3-ئاينىڭ 13-كۈنى تيانشان شەھەر پۇل ئامانەت كوپىراتىپى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 7-ئاينىڭ 24-كۈنى يۈەندا شەھەر پۇل ئامانەت كوپىراتىپى تىجارەت باشلىدى.

1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا، رايون ئىچىدىكى ئاپتونوم رايونغا قاراشلىق پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتى يەتتىگە، شەھەرگە قاراشلىق پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتى 59 غا (پۇل-ئامانەت قەرز ئورنىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، شەھەرلىك ئىناۋەتلىك قەرز كوپىراتىپى ئىككىگە يەتتى، پۇل مۇئامىلە ئىشچى-خىزمەتچىلىرى جەمئىي 2439 نەپەرگە يەتتى (ئاز سانلىق مىللەتلەر 502 نەپەر). بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 1419 نەپەر، ئايال-قىزلار 1020 نەپەر.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇادىكى پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتلىرىغا دائىر مەلۇمات جەدۋىلى

1-1-3-10 جەدۋەل

ئىسمى	خاراكتېرى	تىجارەت باشلىغان ۋاقتى	ئادرېسى
ھۆكۈمەت پۇلى ئىدارىسى	ئومۇمىي ئىگىلىك	1885-يىل	مىڭدې يولى
ۋېي فېڭخۇ خۇسۇسىي بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك		مەدەنىيەت يولى 6-كوچا
شيې توڭچىڭ خۇسۇسىي بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك	1894-يىلى	مەدەنىيەت يولى 5-كوچا
تيەن چېڭخېڭ خۇسۇسىي بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك	1898-يىل 8-ئاينىڭ 29-كۈنى	مەدەنىيەت يولى 6-كوچا
دۇڭ باۋشياڭ گۆرۈ بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك	1933-يىل	جەنۇبىي بېڭى كوچىدا
خۇشىڭ گۆرۈ بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك	1933-يىل	تيانشان يولىدا
ماۋشېڭ گۆرۈ بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك	1935-يىل	شىمالىي شىنخۇا يولىدا
يۈەن شىڭ گۆرۈ بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك	1937-يىل	مەدەنىيەت يولىدا
دۇيىشېڭ گۆرۈ بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك		داشىمېن
گۇڭجى گۆرۈ بانكىسى	ئومۇمىي ئىگىلىك	1940-يىل	جۇڭسەن يولى 58-قورۇ

ئىسمى	خاراكتېرى	تىجارەت باشلىغان ۋاقتى	ئادرېسى
جۇڭگو-روسىيە داۋشېڭ بانكىسى شاڭخەي باش باشقارمىسى دىخۇا شۆبە بانكىسى		1919-يىل	غالىبىيەت يولى
شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكا	ئومۇمىي ئىگىلىك	1930-يىل 7-ئاي	مىڭدې يولى
مەركىزىي بانكا دىخۇا شۆبە بانكىسى	ئومۇمىي ئىگىلىك	1944-يىل 1-ئاينىڭ 4-كۈنى	ۋېنمياۋ كوچىسى
مەركىزىي ئىناۋەتلىك ھاۋالە ئىدارىسى دىخۇا شۆبىسى	ئومۇمىي ئىگىلىك	1944-يىل 1-ئاينىڭ 4-كۈنى	ۋېنمياۋ كوچىسى
جۇڭگو دېھقانلار بانكىسى دىخۇا ئىش بېجىرىش ئورنى	ئومۇمىي ئىگىلىك	1946-يىل 6-ئاينىڭ 26-كۈنى	مەدەنىيەت يولى 5-كوچا
جۇڭگو مۇجىيەن بانكىسى شىنجاڭ شۆبە بانكىسى	ئومۇمىي ئىگىلىك	1915-يىلى 4-ئاي	
ۋېن فېڭخۇ سودا بانكىسى دىخۇا شۆبە بانكىسى	خۇسۇسىي ئىگىلىك	1916-يىل	مەدەنىيەت يولى 5-كوچىسى
لەنجۇ سودا بانكىسى دىخۇا ئىش بېجىرىش ئورنى	ئومۇمىي ئىگىلىك	1947-يىلى	ۋېنمياۋ كوچىسى

1987-يىلدىكى تيانشان رايونى تەۋەسىدىكى ھەر دەرىجىلىك پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتلىرىغا دائىر مەلۇمات جەدۋىلى

2-1-3-10 جەدۋەل

ئىسمى		خاراكتېرى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئىشچى-خىزمەنچىلەر سانى: جەمئىي	ئىشچى-خىزمەنچىلەر سانى: ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر	ئادرېس
جەمئىي				2439	502	
خەلق بانكىسى	ئاپتونوم رايونلۇق شۆبە بانكا	دۆلەت ئىگىلىكى	1950-يىل 1-ئاينىڭ 23-كۈنى	129	50	خەلق يولى 23-قورۇ
	شەھەرلىك شۆبە بانكا	دۆلەت ئىگىلىكى	1950-يىل 10-ئاينىڭ 1-كۈنى	154	18	تىنچلىق يولى 19-قورۇ
سودا-سانائەت بانكىسى	ئاپتونوم رايونلۇق شۆبە بانكا	دۆلەت ئىگىلىكى	1985-يىل 1-ئاينىڭ 1-كۈنى	211	46	خەلق يولى 19-قورۇ
	شەھەرلىك تارماق بانكا	دۆلەت ئىگىلىكى	1985-يىل 1-ئاينىڭ 1-كۈنى	240	41	مىڭدې يولى 18-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى	دۆلەت ئىگىلىكى	1985-يىل 1-ئاي	582	164	جەنۇبىي ئازادلىق يولى 39-قورۇ
قۇرۇلۇش بانكىسى	ئاپتونوم رايونلۇق شۆبە بانكا	دۆلەت ئىگىلىكى	1954-يىل 10-ئاي	167	25	شىخابا ئارقا كوچا 134-قورۇ
	شەھەرلىك تارماق بانكا	دۆلەت ئىگىلىكى	1964-يىلى	174	15	جۇڭسەن يولى 45-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى	دۆلەت ئىگىلىكى	1986-يىلى	53		ئەدەبىيات-سەنئەت يولى 1-قورۇ
پېزا ئىگىلىك بانكىسى	ئاپتونوم رايونلۇق شۆبە بانكا	دۆلەت ئىگىلىكى	1979-يىل 6-ئاينىڭ 1-كۈنى	245	67	خەلق يولى 19-قورۇ
	شەھەرلىك تارماق بانكا	دۆلەت ئىگىلىكى	1980-يىل 4-ئاي	72	15	جۇڭسەن يولى 58-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى	دۆلەت ئىگىلىكى	1985-يىل 1-ئاي	183	37	جۇڭسەن يولى 58-قورۇ

ئىسمى		خاراكتېرى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئىشچى-خىرمەتچىلەر سانى		ئادرېس
				جەمئىي	ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر	
ستراخۋانىيە شىركىتى	ئاپتونوم رايونلۇق شۆبە شىركىتى	دۆلەت ئىگىلىكى	1950-يىل 10-ئاينىڭ 20-كۈنى	125	16	خەلق يولى 21-قورۇ
	شەھەرلىك تارماق شىركىتى	دۆلەت ئىگىلىكى	1980-يىل 7-ئاينىڭ 15-كۈنى	50	5	خەلق يولى 21-قورۇ
	تيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى	دۆلەت ئىگىلىكى	1985-يىل 12-ئاي	35	3	خەلق يولى 21-قورۇ
جۇڭگو بانكىسى ئۈرۈمچى شۆبە بانكىسى		دۆلەت ئىگىلىكى	1978-يىل 6-ئاينىڭ 1-كۈنى			خەلق يولى 19-قورۇ
تيانشان شەھەر ئىناۋەتلىك قەرز كوپىراتىپى		كوللېكتىپ	1987-يىل 3-ئاينىڭ 13-كۈنى	5		جەنۇبىي ئازادلىق يولى 295-قورۇ
يۈەندا شەھەر ئىناۋەتلىك قەرز كوپىراتىپى		كوللېكتىپ	1987-يىل 7-ئاينىڭ 24-كۈنى	9		جۇڭسەن يولى 118-قورۇ

2-پاراگراف پۇل ئامانىتى

چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 11-يىلى (1885-يىلى) دىخۇا ھۆكۈمەت تەرەپ پۇل ئىدارىسى ئامانەت پۇل كەسپىنى يولغا قويدى. جۇڭخۇا مىنگو مەزگىلىدە، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكىمۇ ئامانەت پۇل كەسپىنى يولغا قويدى. ئاساسلىقى سودا-سانائەت كەسپى پۇل ئامانەت قويۇش، ھۆكۈمەت ئورگىنى پۇل ئامانىتى ۋە پۇل ئامانىتى، ئامانەت پۇل ئىشلىرىنى بېجىردى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىلىدىن 38-يىلىغىچە (1939-يىلدىن 1949-يىلغىچە) شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكىنىڭ ئامانەت پۇلى، خەلق پۇل ئامانىتىدىكى ئېشىندا مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-3-10 بىرلىكى: ئۆلكە پۇلىدا 10 مىڭ يۈەن (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-37-يىلغىچە) كۈمۈش تەڭگە ھېسابىدا يۈەن (جۇڭخۇا مىنگونىڭ 38-يىلى)

يىللار	ئوخشاش كەسپىتىكى ئامانەت پۇل	قەرەلسىز پۇل ئامانىتى	قەرەلسىز خەلق پۇل ئامانىتى ئامانەت پۇل قالدۇقى	ماددىي بۇيۇم ھېسابىدىكى قەرەللىك ئامانەت پۇل	ئۆلكە خەزىنىلىرىدىكى ئايلانما مەبلەغ
جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىلى		199			
جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىلى		732	6		
جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى		892	3		
جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى		2145	82		
جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى		4640	150		1133

يىللار	ئوخشاش كەسىپتىكى تا- مانەت پۇل	قەرەلسىز پۇل ئامانە- تى	قەرەلسىز خەلق پۇل ئاما- نىنى ئامانەت پۇل قالدۇقى	مالىدىي بۇيۇم ھېسا- بىدىكى قەرەللىك ئا- مانەت پۇل	ئۆلكە خەزىنىلىرىدە- كى ئايلانما مەبلەغ
جۇڭخۇا مىنگونىك 33-يىلى	7	23801	137		23710
جۇڭخۇا مىنگونىك 34-يىلى	7	102004	2763		43771
جۇڭخۇا مىنگونىك 35-يىلى	10	273083	2528		
جۇڭخۇا مىنگونىك 36-يىلى	23083	4451577	14631		
جۇڭخۇا مىنگونىك 37-يىلى	62982	222384704	605		630080193
جۇڭخۇا مىنگونىك 38-يىلى	1	4115780		6930	

ئازادلىقتىن كېيىن ئىقتىسادنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، سودا-سانائەت كەسىپىدىكى ئامانەت پۇلدا يۇقىرى ئۆرلەش ۋەزىيىتى شەكىللەندى. 1953-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، سودا-سانائەت كەسىپىدىكى ئامانەت پۇل كونا خەلق پۇلىغا سۇندۇرغاندا 101 مىليارد 300 مىليون يۈەنگە يېتىپ، 1950-يىلىدىكىدىن 63.88 ھەسسە ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئامانەت پۇل ئېشىندا سوممىسى كونا خەلق پۇلىغا سۇندۇرغاندا 13 مىليارد 800 مىليون يۈەنگە يېتىپ، 1950-يىلىدىكىدىن 68 ھەسسە ئاشتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئىدارىلەر ۋە ئاھالىلەر ئارىسىدا پۇل ئامانىتىنىڭ ئەھمىيىتى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلىنىپ، بانكا مۇددەت، نۆۋەتا بويىچە كۆچمە مۇلازىمەتنى يولغا قويۇپ، ئەمەلىي ئۈپراشتىكى پۇل ئامانىتى ۋە قىممىتى ساقلانغان پۇل ئامانىتىنى يولغا قويغانلىقتىن، پۇل ئامانىتى كەسپى تەدرىجىي كېڭەيدى. 1955-يىلى يېزا-بازار پۇل ئامانىتى بويىچە ئامانەت قويۇلغان ئېشىندا سومما 19 مىليون 330 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1950-يىلىدىكىدىن 86.86 ھەسسە ئاشتى.

شۇندىن كېيىن بانكا نەق پۇل باشقۇرۇشنى ئۈزلۈكسىز كۈچەيتىپ، كارخانىلارنىڭ تىجارەت مەبلىغىنى قاتتىق كونترول قىلىپ، تىجارەت مەبلىغىنى چوقۇم ئۆز ۋاقتىدا بانكىغا ئامانەتكە قويۇشقا تاپشۇرۇشنى بەلگىلىدى. 1980-يىلى «بىر تۈتاش پىلانلاش، دەرىجىگە بۆلۈپ باشقۇرۇش، ئامانەت قويۇش بىلەن قەرز بېرىشنى ئۆزئارا باغلاش، پەرقلىق كونترول قىلىش»تەك يېڭى تۈزۈلمە يولغا قويۇلدى. بۇنىڭ بىلەن سودا-سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئامانەت پۇلى يىلمۇ يىل مۇقىم ئۆرلىدى. 1986-يىلى رايون ئىچىدىكى شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى تېيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭلا سودا-سانائەت ئامانەت پۇل ئېشىندا سوممىسى 339 مىليون 506 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، مەزكۇر بانكىنىڭ 1980-يىلدىكى 36 مىليون 89 مىڭ يۈەن ئېشىندىسىدىن 8.4 ھەسسە ئاشتى.

پۇل-ئامانەت جەھەتتە گەرچە 1961-يىلدىن 1962-يىلغىچە بولغان ئىقتىسادىي قېيىنچىلىق مەزگىلىدە پۇل ئامانىتى ۋە ئامانەت پۇل ئەھۋالىدا تۆۋەنلەش كۆرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ تەدرىجىي يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە ئەگىشىپ ھەمدە بانكىلار تۈرلۈك ئۇسۇللاردىن پايدىلىنىپ پۇل ئامانىتى تەشۋىقاتى ئېلىپ بېرىپ، پۇل ئامانىتى تور-نۇقتىلىرىنى كۆپەيتىپ تەسىس قىلغانلىقتىن، پۇل ئامانىتى ۋە ئامانەت پۇلدا ئۈزلۈكسىز ئۆرلەش كۆرۈلدى. بولۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پۇل ئامانىتى ۋە ئامانەت پۇل ئېشىندا سوممىسىدا داۋاملىق زور ھەجىمدە كۆپىيىش كۆرۈلدى. رايون ئىچىدىكى شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى تېيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭلا 1987-يىلدىكى يېزا-بازار پۇل ئامانىتى ۋە ئامانەت پۇل ئېشىندا سوممىسى

427 مليون 521 مك يۇەنگه يېتىپ، 1978-يىلدىكى 72 مليون 737 مك يۇەنلىك پۇل ئامانتى ئېشىندا سوممىسىدىن 5.88 ھەسسە ئاشتى. پۇل ئامانتى ۋە ئامانەت پۇل — بانكىنىك ئىناۋەتلىك (كرېدىت) قەرز مەبلىغىنىك مۇھىم مەنبەسىگە ئايلاندى.

شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى تيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنىك ھەر قايسى مەزگىلدىكى ئامانەت پۇل ئېشىندىسىغا دائىر ستاتىستىكا جەدۋەل

2-2-3-10-جەدۋەل بىرلىكى: 10 مك يۇەن

تۈرلەر / يىللار	1978-يىلى	1980-يىلى	1985-يىلى	1986-يىلى	1987-يىلى
ئامانەت پۇل جەملەنمىسى	40810.2	59170.6	77091.0	101965.3	103302.1
كارخانا پۇل ئامانتى	5507.3	3608.9	24763.2	33950.6	25120.9
مالىيە پۇل ئامانتى	28029.2	45452.8	21233.3	24526.5	25574.0
شەھەر-بازار خەلق پۇل ئامانتى	7273.7	10109.4	26623.6	35344.3	42752.1
باشقا ئامانەت پۇللار			4470.9	8163.9	9855.1

3-پاراگراف ئىناۋەتلىك قەرز

چىك سۇلالىسىنىك گۇاڭشۇ سەلتەنەت يىللىرىدا، دىخۇا ھۆكۈمەت تەرەپ پۇل ئىدارىسى ئالتە ماددىلىق قەرز پۇلى نىزامنامىسىنى تۈزۈپ، قەرز پۇل كەسپىنى يولغا قويغان. جۇڭخۇا مىنگونىك 26-يىلىدىن 33-يىلىغىچە (1937-يىلىدىن 1944-يىلغىچە) سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان سودا جانلاندۇرۇش بىلەن بىرگە، ھۆكۈمەت دائىرىلىرى يەككە-خۇسۇسىي سودىگەرلەرنى سىرتقى ئۆلكىلەردىن مال كىرگۈزۈشكە ئىلھاملاندۇرغانلىقتىن، قەرز پۇل كەسپىنىك مىقدارى بىر مەزگىل ئاشتى. جۇڭخۇا مىنگونىك 34-يىلى (1945-يىلى) دىن كېيىن، پۇل مۇئامله باھاسىدا مۇقىمسىزلىق كۆرۈلۈپ، بانكىدا مەبلەغ كەم بولۇپ، قەرز پۇل كەسپى ئاساسىي جەھەتتىن توختىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن رايون ئىچىدىكى بانكىلار سودا-سانائەت كەسپى بويىچە كۆچمە مەبلەغ قەرز پۇلى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش كارخانىلىرى بويىچە كۆچمە مەبلەغ قەرز پۇلى ۋە بېزا ئىگىلىكى قەرز پۇلى كەسپىنى يولغا قويدى. 1979-يىلى مۇقىم مۇلۇك بويىچە قەرز پۇل كەسپىنى كۆپەيتتى. شۇ يىلى دۆلەت خام چوت ئىچىدىكى مەبلەغ سېلىش پۇل ئاجرىتىشنى سىناق تەرىقىسىدە قەرز پۇلغا ئۆزگەرتىپ، خەلق ئىگىلىكىنىك ئەسلىگە كېلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىنى قەرز پۇل ئارقىلىق يۆلىدى ۋە ئىلگىرى سۈردى. 1980-يىلى جۇڭگو خەلق بانكىسى شەھەرلىك تارماق بانكا يەرلىك كىيىم-كېچەك كەسپىنىك تەرەققىياتىنى يۆلەپ، رايون ئىچىدىكى كىيىم-كېچەك كەسپىگە جەمئىي 7 مليون 930 مك يۇەن قەرز پۇل تارقاتتى. 1985-يىلى شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، سانائەت ۋە سودا كارخانىلىرىغا مەخسۇس تۈرلۈك قەرز پۇل بېرىش كەسپىنى يولغا قويدى. مەزكۇر بانكىنىك تيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى شۇ يىلى سانائەت كارخانىلىرىغا 142 مليون 850 مك يۇەن قەرز پۇل، سودا ئىشلىرىغا 255 مليون 850 مك يۇەن قەرز پۇل، سودا-سانائەت ئىشلىرىغا جەمئىي 398 مليون 700 مك يۇەن قەرز پۇل تارقاتتى. بۇ شۇ يىلدىكى ئۇرۇمچى رايونىدىكى سودا-سانائەت

كەسپىدىكى 1 مىليارد 155 مىليون 500 مىڭ يۇەنلىك قەرز پۇلىنىڭ 34.5% نى ئىگىلەپ، 1950-يىلدىكى ئۇرۇمچى رايونىنىڭ سودا-سانائەت كەسپى بويىچە تارقىتىلغان 1 مىليون 200 مىڭ يۇەنلىك قەرز پۇل ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 332.25 ھەسسىسىگە تەڭ كەلدى.

4-پاراگراف ستراخۇانىيە

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دېخۇادا پەقەت شىنجاڭ سودا بانكىسىلا چوڭچىڭ باۋفېڭ مال-مۇلۇك ستراخۇانىيە شىركىتىگە ۋەكالىتەن ستراخۇانىيە كەسپىنى يولغا قويغانىدى. جۈملىخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) 9-ئايدىن باشلاپ، پەقەت ئوت ئاپىتىدىن خەۋپسىزلەندۇرۇشنى ئۈستىگە ئالغان، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئىشتىن توختىغان.

ئازادلىقتىن كېيىن جۇڭگو خەلق ستراخۇانىيە شىركىتى شىنجاڭ ئۆلكىلىك شۆبە شىركىتى رايون تەۋەسىدە ئوت ئاپىتى، كارخانا مال-مۇلكى، ترانسپورت قوراللىرى، يۈك توشۇش ترانسپورتى ۋە مال-چارۋىلارنى خەۋپسىزلەندۇرۇش بويىچە ستراخۇانىيە كەسپىنى ئارقا-ئارقىدىن يولغا قويدى. يەنە كوللېكتىپ جىسمانىي خەۋپسىزلەندۇرۇش، ئاددىي جىسمانىي خەۋپسىزلەندۇرۇش، ئايروپىلاندىكى يولۇچىلارنى كۆتۈلمىگەن زىيان-زەخمەتتىن خەۋپسىزلەندۇرۇش ۋە تاشيول ترانسپورتىدىكى يولۇچىلارنى كۆتۈلمىگەن زىيان-زەخمەتتىن خەۋپسىزلەندۇرۇش كەسپىنىمۇ يولغا قويدى. 1980-يىلدىن 1982-يىلغىچە شەھەرلىك ستراخۇانىيە شىركىتى رايون ئىچىدىكى كارخانىلارنىڭ مال-مۇلكىنى خەۋپسىزلەندۇرۇش، ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنى خەۋپسىزلەندۇرۇش ۋە ئائىلە مال-مۇلۇكلىرىنى خەۋپسىزلەندۇرۇش كەسپىنى ئۈستىگە ئېلىپ يولغا قويدى. ئۇچ يىللىق خەۋپسىزلەندۇرۇش سوممىسى 863 مىليون 577 مىڭ يۇەنكە، كىرىم قىلىنغان خەۋپسىزلەندۇرۇش ھەققى 1 مىليون 670 مىڭ 400 يۇەنگە يېتىپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا پۈتۈن شەھەر خەۋپسىزلەندۇرۇشنىڭ 39.19% ۋە 37.77% نى ئىگىلىدى. 1982-يىلى داشزىددىكى تەجرىبە سودا دۈكىنى 220 مىڭ يۇەنلىك كارخانا مال-مۇلكىنى ستراخۇانىيىگە قاتناشتۇرۇپ (تاۋار مەبلىغى)، بىر يىللىق خەۋپسىزلەندۇرۇش مۇددىتى بويىچە 440 يۇەن خەۋپسىزلەندۇرۇش ھەققى تاپشۇرىدى. 1983-يىل 2-ئاينىڭ 16-كۈنى سەھەردە سىرتتىن ئېتىلغان پوجاڭزا سەۋەبىدىن زور ئوت ئاپىتى كېلىپ چىقىپ، 167 مىڭ يۇەنلىك ئىقتىسادىي زىيان پەيدا قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە زىيانغا ئۇچرىغان تاۋار 106 مىڭ يۇەن، مۇقىم مۇلۇك 61 مىڭ يۇەن. شەھەرلىك ستراخۇانىيە شىركىتى خەۋپسىزلەندۇرۇش مەسئۇلىيىتى دائىرىسى بويىچە 106 مىڭ يۇەن زىياننى ئۆز ۋاقتىدا تۆلەپ بەردى. ستراخۇانىيىگە قاتناشتۇرۇلمىغان مۇقىم مۇلۇك قىسمىدىكى زىياننى سودا دۈكىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. ستراخۇانىيە شىركىتى خەۋپسىزلەندۇرۇش پۈتۈمنى قاتتىق ئىجرا قىلدى. 1983-يىلدىن 1987-يىلغىچە ئاددىي جىسمانىي جەھەتتىن خەۋپسىزلەندۇرۇش، كوللېكتىپ جىسمانىي جەھەتتىن كۆتۈلمىگەن زىيان-زەخمەتتىن خەۋپسىزلەندۇرۇش، شوپۇرلارنى كۆتۈلمىگەن زىيان-زەخمەتتىن خەۋپسىزلەندۇرۇش ۋە كۆتۈ-نۇش سۇغۇرتىسىنى كۆپەيتتى. بۇنىڭ بىلەن خەۋپسىزلەندۇرۇش سوممىسى ۋە خەۋپسىزلەندۇرۇش ھەققى يىلمۇ يىل ئاشتى.

1987-يىلى رايون تەۋەسى بويىچە ئومۇمىي خەۋپسىزلەندۇرۇش سوممىسى 1 مىليارد 600 مىليون يۇەنگە، كىرىم قىلىنغان ستراخۇانىيە ھەققى 3 مىليون 508 مىڭ يۇەنگە يېتىپ (بۇنىڭ ئىچىدىكى 204 مىڭ يۇەن ئامانەت قويۇلغان مەبلەغ)، 1980-يىلدىكىدىن ئايرىم-ئايرىم ھالدا 9.3 ھەسسە ۋە 8.6 ھەسسە ئاشتى.

شەھەرلىك ستراخوانىيە شىركىتى تيانشان رايونلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان خەۋپسىزلەندۈرۈش ھەققى كىرىمىگە دائىر ستاتىستىكا جەدۋەل

جەدۋەل 1-4-3-10 بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار / خەۋپسىزلەندۈرۈش تۈرى	1980-يىلى		1981-يىلى		1982-يىلى		1983-يىلى	
	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى
جەمئىي	17205	40.703	32442.3	57.25	36710.4	69.09	42895.3	78.12
كارخانا مال-مۇلكىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش	17203.4	40.7	31873.2	49.0	35754.0	55.9	41661.6	61.0
ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش			564.2	8.2	942.1	13.1	1185.8	16.6
ئالىمە مال-مۇلكىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش	1.6	0.003	4.9	0.05	14.3	0.09	15.4	0.05
ئالىمە مال-مۇلكىنى ئىككى جەھەتتىن ئو-مۇميۈزلۈك خەۋپسىزلەندۈرۈش							1.7	0.04
يۈك تراڭسپورتىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش								
پوچتا كەپتىرىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش								
ئادەمدى جىسمانىي خەۋپسىزلەندۈرۈش							24.4	0.4
كوللېكتىپ جىسمانىي جەھەتتىكى كۆتۈلمە-گەن زىيان-زەخمەتتىن خەۋپسىزلەندۈرۈش							6.4	0.03
شوپۇرلارنى كۆتۈلمىگەن زىيان-زەخمەتتىن خەۋپسىزلەندۈرۈش								
پېنسىيە پۇلىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش								
بېزا ئىگىلىك زىرائەتلىرىنى خەۋپسىزلەندۈ-رۈش								

يىللار / خەۋپسىزلەندۈرۈش تۈرلىرى	1984-يىلى		1985-يىلى		1986-يىلى		1987-يىلى	
	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى
جەمئىي	48565.1	111	62151.3	224.76	148141.5	340	160300.6	350.8
كارخانا مال-مۇلكىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش	44543.5	64.4	47335.2	70.3	111173.4	122.8	105089.4	118.5
موتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنى خەۋپسىزلەن-دۈرۈش	3851.6	41.6	14471.9	148.6	17530.3	181.5	18931.6	170.3
ئالىمە مال-مۇلكىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش	69.1	0.2	36.8	0.1	237.4	0.8	412.0	1.7
ئالىمە مال-مۇلكىنى ئىككى جەھەتتىن ئو-مۇميۈزلۈك خەۋپسىزلەندۈرۈش	8.8	1.9	185.1	0.5	1908.5	3.8	2898.6	5.8
يۈك تراڭسپورتىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش					9505.6	6.9	24249.2	20.4
پوچتا كەپتىرىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش								
ئادەمدى جىسمانىي خەۋپسىزلەندۈرۈش	56.6	2.3	7.6	3.5	51.4	3.8	425.9	13.8

يىللار / خەۋپسىزلەندۈرۈش تۈرلىرى	1984-يىلى		1985-يىلى		1986-يىلى		1987-يىلى	
	خەۋپسىزلەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش سوممىسى	خەۋپسىز-لەندۈرۈش ھەققى
كوللېكتىپ جىسمانىي جەھەتتىكى كۈتۈلمەس-لىكىن زىيان-زەخمەتتىن خەۋپسىزلەندۈرۈش	35.5	0.2	108.1	0.6	7209.1	13.0	7274.7	11.9
شوپۇرلارنى كۈتۈلمىگەن زىيان-زەخمەتتىن خەۋپسىزلەندۈرۈش			6.6	0.06	99.8	1.0	157.9	1.3
پېنسىيە پۇلىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش		0.4		1.1		2.8		0.8
يېزا ئىگىلىك زىرائەتلىرىنى خەۋپسىزلەندۈ-رۈش					426.0	3.6	861.2	6.0

11-بۆلۈم

جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسىنىڭ يەرلىك تەشكىلاتلىرى

ئومۇمىي بايان

1950-يىل 9-ئايدا، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى دىخۇا شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، تيانشان رايونى تەۋەسىدە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى دىخۇا شەھەرلىك 1-رايونلۇق كومىتېتى، 2- رايونلۇق كومىتېتى ۋە 3-رايونلۇق كومىتېتى قۇرۇلدى. 1951-يىل 1-ئايدا، 1952-يىل 4-ئايدا، 5-رايونلۇق، 4-رايونلۇق كومىتېتلىرى ئايرىم-ئايرىم ھالدا قۇرۇلدى (تۆۋەندە رايونلۇق پارتكوم دەپ قىسقارتىلدى).

ھەرقايسى رايونلارنىڭ پارتكوملىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشى پائال ئېلىپ بېرىلدى. ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدىكى پارتىيىنىڭ مەركىزىي خىزمەتلىرىنى چۆرىدىگەن ھالدا، ئاكتىپلار ئارىسىدىن بىر تۈركۈم پارتىيە ئەزالىرى تەرەققىي قىلدۇرۇلۇپ، تۇنجى پارتىيە ياچېيكىسى قۇرۇلدى. 1952-يىلدىن كېيىن، خەلق ئىگىلىكىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، پارتىيە ئەزالىرى قوشۇنى تەدرىجىي زورايدى. ھەرقايسى ئاساسىي قاتلام پارتىيە تەشكىلاتلىرى تەدرىجىي قۇرۇلۇپ مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. ھەرقايسى رايونلارنىڭ رايونلۇق پارتكوملىرىدا ئۆزگىرىش بولۇش ئارقىلىق، 1960-يىلى بىرلەشتۈرۈۋېتىلىپ، تيانشان رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلۇپ، 1962-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە داۋاملاشتى. پۈتۈن رايوندىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئومۇمىي سانى 688 كىشىگە يەتتى. جەمئىي ئىككى پارتىيە باش ياچېيكىسى، 50 پارتىيە ياچېيكىسى قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پارتىيە ئىچىدە سىياسىي تۇرمۇش تۇزۇمى تۇرغۇزۇلۇپ، پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتا كوممۇنىزملىق غايە ۋە پارتىيەۋىلىك، پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىنتىزامى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشتا چىڭ تۇرۇلۇپ، تەشكىلىي تۇرمۇش چىڭىتىلدى. پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ساپاسى ئۇزلۇكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. پارتىيىنىڭ جەڭگىۋارلىق رولى ئاشۇرۇلۇپ، كەڭ پارتىيە ئەزالىرى پۈتكۈل رايوننىڭ تۇرلۇك ئىشلىرىدا ئۇلغار، نەمۇنىلىك رول ئويناندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، پارتىيە تەشكىلاتى پالەچ، يېرىم پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. 1969-يىل 3-ئايدا جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ پارتىيىنىڭ يادرولۇق گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. 1971-يىل 4-ئايدا جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى تيانشان

رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيىنىڭ ئاساسىي قانلام تەشكىلاتلىرى ئاساسىي جەھەتتىن ئەسلىگە كەلدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىنىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرى پۈتۈنلەي ئەسلىگە كەلدى. 1985-يىل 4-ئايدىن 1986-يىل 6-ئايغىچە، «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارى» غا ئاساسەن، پۈتۈن رايون بويىچە ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈپ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلدى. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئىدىيە، ئىستىل، تەشكىلىي جەھەتتىن تەرتىپكە سېلىنىپ، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ساپاسىدا بىرقەدەر زور يۇقىرى كۆتۈرۈلۈش بولدى. پارتىيە ئەزالىرى قوشۇنى ئۇزلۇكسىز زورايدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، پۈتۈن رايوندا 11 ئاساسىي قاتلام پارتكومى، ئىككى باش ياچېيكا، 95 ياچېيكا، 1243 نەپەر پارتىيە ئەزاسى بار بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرى 215 نەپەر ئىدى.

كادىرلارنى تەربىيىلەپ، تاللاپ ئۆستۈرۈش بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش، پارتىيىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىنىڭ بىرى. 30 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، كادىرلار قوشۇنى تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ زورايدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە پۈتۈن رايوندا جەمئىي 2097 نەپەر كادىر بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 686 نەپەر، ئايال كادىرلار 1487 نەپەر، پارتىيە ئەزالىرى 491 نەپەر، ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكۇم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغانلار 1027 نەپەر، ناھىيە دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار 20 نەپەر، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلار 141 نەپەر. كادىرلار قوشۇنىنىڭ تەرەققىي قىلىپ زورىيىشى ۋە كادىرلارنىڭ مەدەنىيەت ساپاسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشى پۈتۈن رايوننىڭ تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ ئۈچقاندەك تەرەققىي قىلىشىنى كۈچلۈك كاپالەتكە ئىگە قىلدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، رايونلۇق پارتكوم خەلق ھاكىمىيىتىنى قۇرۇش ۋە مۇستەھكەملەشنى ئۆزلىرىنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى قىلغانىدى. 1950-يىلى شەھەرلىك پارتكوم ھەرقايسى رايونلاردىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىغا رەھبەرلىك قىلىپ، كونا باۋ-جيالىق تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلغاندىن كېيىن، دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش خىزمىتىنى داۋاملىق ئېلىپ باردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاممىنى تەشكىللەپ ئەكسىيەتچىل تەشكىلات (يېگۆمەنداۋ)نى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ۋە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى. 1951-يىل 10-ئايدىن 1953-يىل 4-ئايغىچە، دېموكراتىك سايلام ئارقىلىق خەلق ۋەكىللىرى بارلىققا كەلدى. ھەر مىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى يىغىنلىرى كەينى-كەينىدىن ئېچىلىپ، خەلق ئۆز-ئۆزىگە خوجا بولغان ھالدا ھوقۇقنى يۈرگۈزدى. 1953-يىل 3-ئايدا، رايونلۇق پارتكومنىڭ رەھبەرلىكىدە «ئاساسىي قانۇن»دىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، ئومۇمىيۈزلۈك سايلام ئېلىپ بېرىش ئاساسىدا، ھەرقايسى رايونلاردا تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى سايلاپ چىقىلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ، ھەرقايسى رايونلارنىڭ دېموكراتىيە ۋە قانۇن تۈزۈم قۇرۇلۇشى يېڭى بىر باسقۇچقا قەدەم تاشلىدى.

رايونلۇق پارتكوم مەركەزنىڭ بىر قاتار بىرلىكسىپ سىياسەتلىرى ۋە مىللىي، دىنىي سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىل ئىجرا قىلدى. بىرلىكسىپ دائىرىسى تەدرىجىي كېڭەيدى. پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقى رايونلۇق پارتكومنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىتتىپاقلىشىپ ھەمكارلىشىپ، يېڭى ھاكىمىيەتنى قۇرۇش ۋە مۇستەھكەملەش، تۈرلۈك قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلدى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مالىمانچىلىقنى ئوڭشاش ئارقىلىق، تۈرلۈك بىرلىكسىپ سىياسەتلىرى ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. رايونلۇق سىياسىي كېڭەش قۇرۇلغاندىن

كېيىن، ھەر مىللەت، ھەر ساھە زاتلىرى بىلەن بولغان ئالاقە يەنمۇ كۈچەيتىلدى. ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ كۈچلىرى ئىتتىپاقلاشتۇرۇلدى ۋە ئاكتىپچانلىقى جارى قىلدۇرۇلدى.

1958-يىلى رايونلۇق پارتكومدا رېۋىزىيە كومىتېتى قۇرۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە خىزمەتلەر ئۈزۈلۈپ قالدى. 1979-يىلى جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، پارتىيىنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە كۈچەيتىلدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى كادىرلار قوشۇنى يەنمۇ زورايدى، تەشكىلىي رەھبەرلىك يەنمۇ كۈچەيتىلدى. پۈتۈن رايوندا ئىنتىزام تەكشۈرۈش تەشكىلىي سىستېمىسى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندۈرۈلدى.

رايونلۇق پارتكوم ھەرقايسى مەزگىللەردىكى پارتىيىنىڭ مەركىزىي ۋەزىپىلىرىنى چۆرىدىگەن ھالدا، پارتىيىنىڭ لۇشيەن ۋە فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى كەڭ كۆلەملىك تەشۋىق قىلدى. ئاممىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، پارتىيە ئوتتۇرىغا قويغان تۈرلۈك ۋەزىپىلەرنى تىرىشىپ ئەملگە ئاشۇردى. 1951-يىلى پۈتۈن رايوندا تەشۋىقاتچىلار قوشۇنى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ ئارىسىدا بىر قاتار تەشۋىقات تەرىبىيە پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. تەشۋىقات ئارقىلىق، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا قاتنىشىش ئاكتىپچىللىقى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. پۈتۈن رايوندا «ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش-چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش» كە ئىنانە بېرىش، يەر ئىسلاھاتى شۇنداقلا قول ھۈنەرۋەنچىلىك ۋە يەككە سودا-سانائەتچىلەرگە بولغان سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋەزىپىسى ئورۇندىلىپ بولدى. 1958-يىلدىن كېيىن، تولۇق غەيرەتكە كېلىپ، تىرىشىپ يۇقىرى ئۆرلەپ، كۆپ، تېز، تېجەشلىك ھالدا سوتسىيالىزم قۇرۇش باش لۇشيەنى تەشۋىق قىلىندى. تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈشتىن ئىبارەت سەككىز سۆزلۈك فاڭجېن ئۇگىنىلدى ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلدى. مۇشۇ مەزگىلدە پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلار ۋە كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا لېي فېڭدىن ئۆگىنىش، جياۋيۈلۇدىن ئۆگىنىش ۋە سىنپىي تەربىيە مەزمۇن قىلىنغان سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى ھەمدە ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پۈتۈن رايوندىكى پارتىيىلىك كادىرلار ئارىسىدا ئەملىيەت ھەقىقەتنى ئۆلچەشنىڭ بىردىنبىر ئۆلچىمى دېگەن زور مۇھاكىمە قانات يايدۇرۇلدى. پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنى ۋە پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى پارتىيىنىڭ فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىش تەربىيىسى كەڭ كۆلەملىك قانات يايدۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن ئىدىيە بىرلىككە كەلتۈرۈلۈپ، ئىتتىپاقلىق ئىلگىرى سۈرۈلۈپ، پۈتۈن رايوننىڭ سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى كۆچلۈك ئىلگىرى سۈرۈلدى.

ئىگىلىكنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئىقتىسادىي خىزمەتلەرگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش رايونلۇق پارتكومنىڭ مەركىزىي ۋەزىپىسى. 1951-يىلدىن 1957-يىلغىچە، رايونلۇق پارتكوم پارتىيىنىڭ ئۆتكۈنچى مەزگىلدىكى باش لۇشيەنى ۋە باش ۋەزىپىسى ۋە شەھەرلىك پارتكومنىڭ «دىخۇا شەھىرىنى يېڭى ئىشلەپچىقىرىش شەھىرىگە ئۆزگەرتىش» تىن ئىبارەت شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى فاڭجېننى چۆرىدەگەن ھالدا، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشى ۋە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشقا قاتنىشىشقا تەشكىللىدى ۋە سەپەرۋەرلىك قىلدى. 1957-يىلى ئىككى رايونىنىڭ قول ھۈنەرۋەنچىلىك كەسپىنىڭ شەكلى يەككە ئىگىدارچىلىقتىن كوللېكتىپ ئىگىدارچىلىقى تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىلىپ، ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى يەنمۇ كېڭەيتىلدى. 1958-يىلدىن 1960-يىلغىچە «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ھەرىكىتىنىڭ تۈرتكىسى بىلەن، ئىككى رايوندا كەڭ تۈردە يەرلىك سانائەت قۇرۇش

دولقۇنى قوزغۇبتىلدى. 1959-يىلنىڭ ئاخىرىدا جەمئىي 538 زاۋۇت قۇرۇلدى، بۇ زاۋۇتلار تۇنجى تۇركۈم رايون-مەھەللىلەر باشقۇرغان كارخانىلارغا ئايلاندى. 1961-يىلدىن كېيىن، رايونلۇق پارتكوم «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۇقىرى كۆتۈرۈش» فاڭجېننىڭ ئىزچىللاشتۇرۇپ، رايون، مەھەللە كارخانىلىرىغا قارىتا تەڭشەش ئېلىپ باردى. قىسمەن زاۋۇتلارنى شەھەرگە ئۆتكۈزۈۋەتتى. قالغان سانائەت كارخانىلىرى بىرلەشتۇرۇۋېتىلىپ، تەڭشىلىپ، 29 زاۋۇت قالدى. 1965-يىلغا كەلگەندە، رايون، مەھەللە كارخانىلىرى تەرەققىي قىلىپ 90 غا يەتتى. ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات تۇرلىرى سىستېمىسى 50 بولۇپ، مەھسۇلات تۇرى 1000 غا يېقىنلىشىپ، تېخنىكا رايونى ۋە ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ سانائەت تەرەققىياتى ئۈچۈن ئاساس سېلىپ بەردى. 1966-يىلدىن كېيىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئېلىپ بېرىلىپ، پارتىيەنىڭ ئاساسىي قائىلام تەشكىلاتلىرى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن رايوننىڭ تۇرلۇك خىزمەتلىرىگە ئېغىر تەسىر يەتتى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيەمىز خىزمەتلەرنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئۆز ۋاقتىدا سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا يۆتكىدى ھەمدە بىر قاتار ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش سىياسەتلىرىنى يېكىتىپ چىقتى. رايونلۇق پارتكوم مەركەزنىڭ قارارىغا ئاساسەن خىزمەتلەرنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئۆز ۋاقتىدا يۆتكەپ، نۇرغۇنلىغان تارىختىن قېپقالغان مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىپ، پارتىيىنى، ئىستىلىنى تۈزەشنى قانات يايدۇرۇپ، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى تەدرىجىي ھالدا توغرا ئىزغا چۈشۈردى. سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى ئومۇمىيۈزلۈك ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، تەرەققىي قىدۇرۇلدى.

30 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، رايونلۇق پارتكوم پارتىيەنىڭ لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، پۈتۈن رايوندىكى ھەرمىللەت پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلار ۋە ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ ۋە تەشكىللەپ، تۇرلۇك سوتسىيالىزم قۇرۇش ئىشلىرىغا پائال ئاتلاندۇرۇپ، پارتىيەنىڭ ھەرقايسى دەۋرلەردىكى مەركىزىي خىزمەت ۋە ۋەزىپىلىرىنى ئورۇندىدى.

1-باب پارتىيە تەشكىلاتلىرى

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1950-يىل 9-ئاينىڭ 1-كۈنى، 1-رايوندا رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلدى. شۇ ئاينىڭ 19-كۈنى، 2-، 3-رايونلاردا رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلدى. 5-رايوندا خىزمەت گۇرۇپپىسى رايونلۇق پارتكومنىڭ ھوقۇقىنى ۋەكالىتەن يۈرگۈزدى. 1951-يىل 1-ئايدا 5-رايوندا پارتكوم قۇرۇلۇپ، ئەسلىدىكى خىزمەت كومىتېتى ئەمەلدىن قالدى. 1951-يىل 5-ئايدا، 1-رايون، 2-رايون، 5-رايوندىن بۆلۈنۈپ چىققان قىسمەن مەھەللىلەردە يېڭى 4-رايون قۇرۇلدى. شەھەرلىك پارتكوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ھوقۇقىنى ۋەكالىتەن يۈرگۈزۈشكە خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتتى. 1952-يىل 3-ئايدا، 4-رايوندا رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلدى. ھەرقايسى رايونلاردا رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلغاندا بىر نەپەر شۇجى، بىر نەپەر تەشكىلات كادىرى سەپلەندى.

1952-يىل 10-ئايدا، شەھەرلىك پارتكوم ھەرقايسى رايونلارنىڭ پارتكومىلىرىدا تەشكىلات بۆلۈمىنى قۇرۇشنى، بىر نەپەر بۆلۈم باشلىقى ياكى مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى سەپلەشنى قارار قىلدى.

1954-يىل 10-ئايدا، ھەرقايسى رايونلاردا ئاساسىي قاتلام پارتىيە ياچەيكىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ، ھەرقايسى رايونلاردا رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلدى. شەھەرلىك پارتكوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ھەيئىتىنى تەشكىل قىلغۇچى خادىملارنى ۋەزىپىگە تەيىنلىدى. ھەرقايسى رايونلاردا بىر نەچەر پارتكوم شۇجىسى، تۆت نەچەردىن بەش نەچەرگىچە ھەيئەت ئەزانى سەپلىدى.

1955-يىل 11-ئاينىڭ 25-كۈنى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1-، 4-، 5- رايونلارنى بىرلەشتۈرۈپ يېڭى 1-رايون، ئەسلىدىكى 2-رايون، 3-رايون، 4-رايون (بىر قىسمى)لارنى بىرلەشتۈرۈپ يېڭى 2-رايون قۇرۇشنى قارار قىلدى. 1956-يىلى ئىككى رايوننىڭ پارتكوملىرى بىر ۋاقىتتا قۇرۇلدى. رايونلۇق پارتكومدا ئىشخانا، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى، بىرلىكسەپ بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1957-يىلى 1-رايون، 2-رايوننىڭ نامى ئايرىم-ئايرىم ھالدا تيانشان رايونى، دوستلۇق رايونىغا ئۆزگەرتىلدى. پارتكوملارنىڭ نامىمۇ مۇناسىپ ھالدا ئۆزگەرتىلدى.

1958-يىلدىن كېيىن ئىقتىسادىي ئىشلارنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ئىككى رايوننىڭ رايونلۇق پارتكومدا مالىيە-سودا بۆلۈمى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1960-يىل 2-ئايدا، سانائەت-قاتناش بۆلۈمى، 6-ئايدا قوشۇمچە بىيمەكلىكلەر ئىشخانىسى، 8-ئايدا رېۋىزىيە كومىتېتى تەسىس قىلىندى.

1960-يىل 6-ئاينىڭ 24-كۈنى تيانشان رايونى دوستلۇق رايونى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلىپ تيانشان رايونى دەپ نام بېرىلدى. رايونلۇق پارتكومىلارمۇ بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى. 1960-يىل 11-ئايدا، تيانشان رايونلۇق پارتىيە مەكتىپى قۇرۇلدى. 1962-يىلى رايونلۇق پارتكوم سانائەت-قاتناش بۆلۈمى، مالىيە-سودا بۆلۈمى، قوشۇمچە بىيمەكلىكلەر بۆلۈمىنى ئەسلىدىن قالدۇردى. 1963-يىلى پارتىيە مەكتىپىنى ئەسلىدىن قالدۇردى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ، رايونلۇق پارتكومنىڭ خىزمەت ئاپپاراتى دولقۇنغا ئۇچراپ، پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

1969-يىل 3-ئايدا، تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلۇپ، ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا پارتىيەنىڭ يادرولۇق رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، رايونلۇق پارتكومنىڭ ھوقۇقىنى ۋەكالىتەن يۈرگۈزدى. يادرولۇق گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرى ھەربىي ۋەكىللەردىن تەركىب تاپقانىدى.

1970-يىلى پارتىيە تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن، 1971-يىل 4-ئايدا تيانشان رايونىدا 2-قېتىملىق پارتىيە قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايدا سايلام ئارقىلىق جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيەسى ئۈرۈمچى شەھىرى تيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك كومىتېتى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى. ئەسلىدىكى ئىنقىلابىي كومىتېت ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشخانىسىغا ئۆزگەرتىپ تەسىس قىلىندى. ئەسلىدىكى سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1978-يىلى بىرلىكسەپ بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1979-يىلى رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى قۇرۇلدى. 1984-يىلى ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ دەرىجىسى مۇئاۋىن ناھىيە دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە رايونلۇق پارتكومدا رايونلۇق پارتكوم ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىپ، كادىر سەپلەندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئىككى نەپەر، تەشكىلات بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ ئالتە كادىر سەپلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئىككى نەپەر. تەشۋىقات بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، يەتتە نەپەر كادىر سەپلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرى بىر نەپەر. بىرلىكسەپ بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، ئۈچ نەپەر كادىر سەپلەندى، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاز سانلىق مىللەت كادىرى ئىدى.

1952-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى تيانشان رايونلۇق پارتكوم ئاپپاراتىنىڭ تەسىس قىلىنىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-1-1-11

رايونلۇق پارتكوم ئىسىملىكى	تارماقلار / يىللار	پاتكوم ئىشخانىسى	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى	ئىنتىزام تەكشۈرۈش، رېۋىزىيە كومىتېتى	مالىيە-سودا بۆلۈمى	سانائەت-قاتناش بۆلۈمى	ئۇرگان پارتكومى	پارتىيە مەكتىپى	قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ئىشخانىسى
1-رايوندىن 5-رايونغىچە بولغان رايونلۇق پارتكوملار	1952	تەشكىلات بۆلۈمى									
تيانشان رايونلۇق پارتكوم، دوستلۇق رايونلۇق پارتكوم	1955		ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى					
تيانشان رايونلۇق پارتكوم، دوستلۇق رايونلۇق پارتكوم	1958	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى	رېۋىزىيە كومىتېتى	مالىيە-سودا بۆلۈمى				
تيانشان رايونلۇق پارتكوم	1960	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى	رېۋىزىيە كومىتېتى	مالىيە-سودا بۆلۈمى	سانائەت-قاتناش بۆلۈمى			قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ئىشخانىسى
تيانشان رايونلۇق پارتكوم	1961	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى	رېۋىزىيە كومىتېتى	مالىيە-سودا بۆلۈمى	سانائەت-قاتناش بۆلۈمى		پارتىيە مەكتىپى	قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ئىشخانىسى
تيانشان رايونلۇق پارتكوم	1963	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى	رېۋىزىيە كومىتېتى	مالىيە-سودا بۆلۈمى			پارتىيە مەكتىپى	
تيانشان رايونلۇق پارتكوم	1964	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى	رېۋىزىيە كومىتېتى					
تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ يادرو گۇرۇپپىسى	1969	ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى	سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى								
تيانشان رايونلۇق پارتكوم	1975	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى						
تيانشان رايونلۇق پارتكوم	1979	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكسەپ بۆلۈمى	ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى					

رايونلۇق پارتكوم ئىسملىكى	تارماقلار / يىللار	پۈتكۈم ئىشخانىسى	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكىپ بۆلۈمى	تەكشۈرۈش، دېئارىيە كومىتېتى	مالىيەسودا بۆلۈمى	سالاھىيەتلىك خەلق بۆلۈمى	ئوركان پارتكومى	مەكتىپى بارلىنىە	قوشۇنچە ئىمكانلىقلىر ئىشخانىسى
تيانشان رايونلۇق پارتكوم	1982	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكىپ بۆلۈمى	ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى			بلى بلچىكا		
تيانشان رايونلۇق پارتكوم	1984 ـ 1987	ئىشخانا	تەشكىلات بۆلۈمى	تەشۋىقات بۆلۈمى	بىرلىكىپ بۆلۈمى	ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى			پارتكوم		

2ـپاراگراف رەھبىرىي ئەزالار

1950ـيىل 9ـئايدا، 1ـرايوننىڭ پارتكوم شۇجىسى ياڭ تيەنيۈن، 2ـرايوننىڭ پارتكوم شۇجىسى گوزىچياڭ، 3ـرايوننىڭ پارتكوم شۇجىسى ۋاڭ شىبىن، 5ـرايون خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ۋاڭ جېمىن ئىدى. 1951ـيىل 1ـئايدا 5ـرايوندا رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلدى. ۋاڭ جېمىن رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى بولدى. 1952ـيىل 3ـئايدا 4ـرايوندا پارتكوم قۇرۇلدى، باۋ باۋشېڭ رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى بولدى.

1954ـيىل 10ـئايدا، ئۇرۇمچى شەھەرلىك پارتكوم مۇنداق قارار چىقاردى:

1ـرايونلۇق پارتكوم لى جۈڭۈيي، ماروبجېن، ۋاڭ تيەنشۈن، گاۋرىنيۈەن قاتارلىق يولداشلاردىن تەركىب تاپىدۇ. يولداش لى جۈڭۈيي رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇۋەققەت شۇجىسى بولىدۇ.

2ـرايونلۇق پارتكوم ياڭ بىليەن، فىڭ يۈمندۇڭ، لىيۇ شەنجېن، چې يىتاڭ، كې ۋەنيۇ قاتارلىق يولداشلاردىن تەركىب تاپىدۇ. ياڭ بىليەن رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدۇ، رايونلۇق پارتكومنىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلىدۇ.

3ـرايونلۇق پارتكوم ئابلىز، مەخسۇت، لى خېيفېڭ قاتارلىق يولداشلاردىن تەركىب تاپىدۇ. ئابلىز رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولۇپ، رايونلۇق پارتكومنىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلىدۇ.

4ـرايونلۇق پارتكوم فەن جېنجياڭ، خەن جىجۈن، لىيۇ گاۋمىڭ، يۈسۈپ كېرىم قاتارلىق يولداشلاردىن تەركىب تاپىدۇ. يولداش فەن جېنجياڭ رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى بولىدۇ.

5ـرايونلۇق پارتكوم ساۋ يۈتەي، ۋاڭ خېڭ، خەن يۈنراڭ، لىيۇ يەنشىڭ قاتارلىق يولداشلاردىن تەركىب تاپىدۇ. يولداش ساۋ يۈتەي رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى، يولداش ۋاڭ خېڭ رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولىدۇ.

1955ـيىل 11ـئايدا، جىن ماۋ 1ـرايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى، يې مىڭ، گاۋ رىنيۈەن، جاڭ رىنفۇ قاتارلىقلار مۇئاۋىن شۇجى بولدى، ياڭ بىليەن 2ـرايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى بولۇپ، خىزمەتلەرگە رىياسەتچىلىك قىلدى، كې ۋەنيۇ، لى ۋېنرېن مۇئاۋىن شۇجى بولدى.

1960ـيىل 6ـئايدا، تيانشان رايونلۇق پارتكومدا شۇجىچۇ قۇرۇلدى. جىن ماۋ 1ـشۇجى، جاڭ رىنفۇ، كې ۋەنيۇ، گاۋ رىنيۈەنلەر شۇجى بولدى، قېيۇم تۆمۇر كاندىدات شۇجى بولدى.

1964-يىل 4-ئاينىڭ 3-كۈنى، شەھەرلىك پارتكوم سۇڭ زېڭيۈنى تېيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇۋەققەت شۇجىلىقىغا تەيىنلىدى.

1965-يىل 4-ئايدا، جاڭ گۈەنكې تېيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىلىقىغا، مارۇيجېن يې مىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىققا تەيىنلەندى. شۇ يىلى 5-ئايدا، خۇاڭ خەي مۇئاۋىن شۇجى بولدى.

1969-يىل 3-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ پارتىيەنىڭ يادرو رەھبەرلىك گۇرۇپپا باشلىقلىقىنى ھەربىيلەر ۋەكىلى لى شۇمىڭ ئۆز ئۈستىگە ئالدى، مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقلىقىنى خۇاڭ شىمىڭ ئۈتتېدى.

1971-يىل 4-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق پارتكوم 2-قېتىملىق پارتىيە قۇرۇلتىيى ئاچتى، قۇرۇلتايدا لى شۇمىڭ تېيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى، خۇاڭ شىمىڭ، خەن گۈيجېن مۇئاۋىن شۇجى، قېيىم تۆمۇر، يەن ۋېنخې، ۋاڭ چۈنپۇ، فەن جېنجياڭلار دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلاپ چىقىلدى.

1976-يىل 1-ئايدىن 1978-يىل 6-ئايغىچە، شې چىڭشياڭ رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى بولدى.

1979-يىل 5-ئايدىن 1980-يىل 6-ئايغىچە، فەن جېنجياڭ رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى، خۇاڭ خەي، گوجۇ، لى جيېنىڭ رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولدى.

1980-يىل 6-ئايدىن 1984-يىل 1-ئايغىچە، جاۋ شۇگۇاڭ رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى بولدى، لى جيېنىڭ، ھاجى ئىمام، قېيۇم تۆمۇر رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىرى بولدى.

1984-يىل 1-ئايدا، شەھەرلىك پارتكوم ما گۈيلىيەننى رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىلىقىغا تەيىنلىدى. ۋاڭ چېڭچېڭ، ھاجى ئىماملار مۇئاۋىن شۇجى بولدى. 1985-يىل 6-ئايدا ئەركىن ئىبراھىم مۇئاۋىن شۇجى بولدى.

1985-يىل 7-ئاينىڭ 1-كۈنى، تېيانشان رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. سايلامدا ماگۈيلىيەن شۇجى، ۋاڭ چېڭچېڭ، ئەركىن ئىبراھىم مۇئاۋىن شۇجى، ھوسەيىن ئەخەت، جاڭ جاۋيى، نيۇيۈنزۇڭ، فەن فافۇلار پارتكومنىڭ ھەيئىتى بولدى.

1950-يىلدىن 1955-يىل 9-ئايغىچە 1-رايوندىن 5-رايونغىچە بولغان رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجى، مۇئاۋىن شۇجىلىرىنىڭ ئىسىملىكى

جەدۋەل 1-2-1-11

نامى	ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	ۋەزىپىسى	ۋەزىپە ئۈتەش ۋاقتى
بىرىنچى رايونلۇق پارتكوم	ياڭ تېمىيۈن	ئەر	خەنزۇ	سىچۈەن	شۇجى	1950. 9～1952. 6
	جېن ماۋ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	شۇجى	1952. 6～1954. 10
	لى جوگۈبې	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	مۇۋەققەت شۇجى	1955. 4～1955. 10
	ما رۇيجېن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1955. 4～1955. 10
ئىككىنچى رايونلۇق پارتكوم	گو جېچاڭ	ئەر	خەنزۇ	سەنشى	شۇجى	1950. 9～1954. 7
	ياڭ بىلەن	ئايال	خەنزۇ	سەنشى	مۇئاۋىن شۇجى	1954. 7～1955. 10
ئۈچىنچى رايونلۇق پارتكوم	ۋاڭ شىبىن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	خىزمەتلەرگە رىياسەتچىلىك قىلىدىغان مۇئاۋىن شۇجى	1950. 9～1952. 6
	ۋاڭ شىبىن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	شۇجى	1952. 6～1954. 12
	ئابلىز	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	خىزمەتلەرگە رىياسەتچىلىك قىلىدىغان مۇئاۋىن شۇجى	1954. 10～1955. 10

نامى	ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	ۋەزىپىسى	ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتى
تۆتىنچى رايون-لۇق خىزمەت گۇرۇپپىسى	سۇ شاۇبو	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	خىزمەت گۇرۇپپىسى-نىڭ باشلىقى	1951.5～1952.3
تۆتىنچى رايون-لۇق پارتكوم	باۋباۋشىك	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	شۇجى	1952.3～1952.10
	فەن جىنجياڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندوڭ	شۇجى	1952.10～1955.10
	لىيۇ يەنشىن	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	مۇئاۋىن شۇجى	1954.5～1955.10
بەشىنچى رايون-لۇق خىزمەت گۇرۇپپىسى	ۋاڭ جيېمىن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	خىزمەت گۇرۇپپىسى-نىڭ باشلىقى	1950.9～1951.1
بەشىنچى رايون-لۇق پارتكوم	ۋاڭ جيېمىن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	شۇجى	1951.1—1952.12
	سا‌ۋ يۈتەي	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	خىزمەتلەركە مەسئۇل مۇئاۋىن شۇجى	1952.12—1954.10
	سا‌ۋ يۈتەي	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	شۇجى	1954.10—1955.10
	ۋاڭ خېك	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1954.10—1955.10

1955-يىلدىن 1960-يىل 6-ئايغىچە بولغان تيانشان رايونلۇق، دوستلۇق رايونلۇق پارتكوملارنىڭ شۇجى، مۇئاۋىن شۇجىلىرىنىڭ ئىسىملىكى

جەدۋەل 2-2-1-11

تارماق	ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	ۋەزىپىسى	ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتى
تيانشان رايونى	جىن ماۋ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	شۇجى	1955.10—1960.6
	بې مىڭ	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	مۇئاۋىن شۇجى	1957.8—1960.6
	گاۋ رېنيۈمن	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1959.4—1960.6
	جاڭ رېنفۇ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	مۇئاۋىن شۇجى	1960.2—1960.6
دوستلۇق رايونى	يا‌ڭ بىلىەن	ئايال	خەنزۇ	شەنشى	مۇئاۋىن شۇجى	1955.10—1959.5
	يا‌ڭ بىلىەن	ئايال	خەنزۇ	شەنشى	شۇجى	1959.5—1960.6
	كې ۋېنيۈ	ئەر	خۇيزۇ	شىنجاڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1959.5—1960.6
	لى ۋېن	ئايال	خەنزۇ	شەندۇڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1959.5—1960.6

1960-يىل 6-ئايدىن 1987-يىل 12-ئايغىچە بولغان تيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجى، مۇئاۋىن شۇجىلىرىنىڭ ئىسىملىكى

جەدۋەل 3-2-1-11

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	ۋەزىپىسى	ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتى
جىن ماۋ	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	شۇجى	1960.6—1962.10
سوڭ زېگيۈ	ئەر	خەنزۇ	سەنشى	مۇۋەققەت شۇجى	1962.10—1965.4

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	بۇرتى	ۋەزىپىسى	ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتى
جاڭ گۈمنكې	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	شۇجى	1965. 4—1969. 3
لى شۈمىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ	گۇرۇپپىنىڭ باشلىقى	1969. 3—1971. 4
لى شۈمىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ	شۇجى	1971. 4—1973. 7
خەن گۈيجېن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	مۇئاۋىن شۇجى	1973. 7—1976. 1
شې چىڭشياڭ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	شۇجى	1976. 1—1978. 5
فەن جېنجياڭ	ئەر	خەنزۇ	شەندۇڭ	شۇجى	1973. 5—1980. 6
جاۋ شۇگۇاڭ	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	شۇجى	1980. 6—1984. 1
ما گۈيلىيەن	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	شۇجى	1984. 1—1987. 12
جاڭ رېنفۇ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	شۇجىچۈنىڭ شۇجىسى	1960. 6—1962. 10
گاۋ رېنيۈەن	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	شۇجىچۈنىڭ شۇجىسى	1960. 6—1962. 10
كې ۋەنيۈ	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	شۇجىچۈنىڭ شۇجىسى	1960. 6—1962. 10
قېيۈم تۆمۈر	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	كاندىدات شۇجى	1960. 6—1962. 10
ما رۇيجېن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1963. 5—1969. 3
بې مىڭ	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	مۇئاۋىن شۇجى	1963. 5—1965. 6
خۇاڭ خەي	ئايال	خەنزۇ	گۇاڭدۇڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1965. 5—1969. 3
خۇاڭ خەي	ئايال	خەنزۇ	گۇاڭدۇڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1972. 11—1980. 4
خۇاڭ شىمىڭ	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ	مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى	1969. 3—1971. 4
خۇاڭ شىمىڭ	ئەر	خەنزۇ	جياڭسۇ	مۇئاۋىن شۇجى	1971. 4—1976. 3
خەن گۈيجېن	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	مۇئاۋىن شۇجى	1971. 4—1976. 2
گو جۇ	ئەر	خەنزۇ	سىچۈەن	مۇئاۋىن شۇجى	1976. 1—1979. 4
لى جىيىڭ	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	مۇئاۋىن شۇجى	1980. 6—1984. 6
ھاجى ئىمام	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1980. 6—1984. 6
قېيۈم رېھىم	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1981. 8—1985. 7
ۋاڭ چېڭچېڭ	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ	مۇئاۋىن شۇجى	1984. 7—1987. 12
ئەركىن ئىبراھىم	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	مۇئاۋىن شۇجى	1985. 7—1987. 12

3-پاراگراف رايونلۇق پارتكومنىڭ ئاساسلىق خىزمەتلىرى

1950-يىلى رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيەنىڭ ھەرقايسى مەزگىللەردىكى مەركىزىي ۋەزىپىلىرىنى زىچ چۆرىدىگەن ھالدا، پارتىيەنىڭ لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىپ ۋە

ئىزچىللاشتۇرۇپ، مەركەز ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ قارارلىرىنى تەشۋىق قىلىپ ئىزچىللاشتۇردى. ئۆز رايونىنىڭ زور مەسىلىلىرىنى مۇزاكىرە ۋە مۇھاكىمە قىلىپ، پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئىلىپ بېرىپ، تىبانشان رايونىنىڭ تۇرلۇك ئىشلىرىدا يادرولۇق رەھبەرلىك قىلىش رولىنى جارى قىلدۇردى. 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى تىبانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقى جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ ئىگىلىك يارىتىپ، ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ، تىبانشان رايونىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، مىللەتلىرى ئىتتىپاقلاشقان، جەمئىيىتى مۇقىم، ئىقتىسادى تەرەققىي قىلغان سوتسىيالىستىك يېڭى شەھەر رايونىغا ئايلاندۇردى.

1951-يىلى رايونلۇق پارتكوم ئاممىنى قوزغاپ، ئاساسىي قانۇنلام ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشىنى قانات يايدۇرۇپ، پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقىنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ چاقىرىقىغا پائال ئاۋاز قوشۇشقا سەپەرۋەر قىلدى. «ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇش-چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، يۇرتىنى ساقلاپ ۋەتەننى قوغداش» ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى پائال ئاشۇرۇپ، ھەربىي ئىنقىلابىي قۇرۇلمىلار ئائىلىلىرىگە نەپىقە-ئېتىبار بەردى. ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش تەشۋىقات ھەرىكىتىنى داغدۇغىلىق قانات يايدۇردى. تىنچلىق يېزىسىنىڭ ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىاپ بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاممىنى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆز-ئۆزىنى قۇتقۇزۇشقا كەڭ كۆلەمدە قوزغىدى.

1952-يىلى رايونلۇق پارتكوم ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى يىغىنىنى ئېچىشقا تەشكىللەپ، رەھبەرلىك قىلىپ، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقتى ھەمدە ئاممىغا تەشۋىق قىلىپ ۋە ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ، «ئۇچكە قارشى تۇرۇش» (خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرۇش، ئىسراپچىلىققا قارشى تۇرۇش، بيۇروكراتلىققا قارشى تۇرۇش)، «بەشكە قارشى تۇرۇش» (كاپىتالىستىك سودا-سانائەتچىلەر ئارىسىدىكى قانۇنغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ ئىش ھالقىلىرىنى قىسقارتىپ، ماتېرىيال ئوغرىلاش، پارا ئېلىش، باج ئوغرىلاش، باج قالدۇرۇش، دۆلەتنىڭ مال-مۈلكىنى ئوغرىلاش، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئۇچۇراتىنى ئوغرىلاشقا قارشى تۇرۇش) ھەرىكىتىنى پائال قانات يايدۇردى.

1953-يىلدىن باشلاپ، رايونلۇق پارتكوم پارتىيىنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋردىكى باش لۇشيەنى، باش ۋەزىپىسى ۋە شەھەرلىك پارتكومنىڭ «دىخۇا شەھىرىنى يېڭى ئىشلەپچىقىرىش شەھىرىگە ئۆزگەرتىش» دېگەن شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى فاكتورىنى چۆرىدىگەن ھالدا، سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ھەرىكىتىنى پائال قانات يايدۇردى. «ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان ۋەزىپە» دېگەن خىزمەت فاكتورىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىش، ھەمكارلىشىش يولىغا مېڭىشقا سەپەرۋەر قىلىپ تەشكىللىدى.

1954-يىل 10-ئايدا، رايونلۇق پارتكوم پارتىيىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشى، ئىدىيىۋى قۇرۇلۇش ۋە بىرلىكسەپ خىزمىتىنى تىرىشىپ ياخشى تۇتۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەت ئالماشتۇرۇش خىزمىتىنى ئاكتىپ تەشكىللەپ ياخشى ئىشلىدى. «ئۇچكە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىنى داۋاملىق قانات يايدۇردى.

1955-يىلدىن 1956-يىلغىچە، رايونلۇق پارتكوم رەھبەرلىرى شەھەر مەھەللە ئاھالىلەر كومىتېتلىرىنى قۇردى ھەمدە ئىككى رايوننىڭ قول ھۈنەرۋەنچىلىك سانائىتى، كاپىتالىستىك سودا سانائىتىنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىدى. خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇش جەريانىدا، مىللىي

رايونلارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە دىققەت قىلدى (مىللىي ئۆرپ-ئادەتلەرنى ھۆرمەت قىلىش، مىللىي تىلنى ئۆگىنىش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى تەربىيىلەش قاتارلىق)، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇردى.

1956-يىل 6-ئايدا، ئىككى رايوندا كادىرلارنى تەكشۈرۈش ۋە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش خىزمىتىنى قانداق يايدۇردى. رايونلۇق پارتكومدا بەش كىشىلىك رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ۋە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش ئىشخانىسى قۇرۇلدى. بۇ خىزمەت 1959-يىل 2-ئايغىچە داۋاملىشىپ ئاخىرلاشتى. كادىرلارنى تەكشۈرۈش، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش ئارقىلىق، كادىرلارنىڭ سىياسىي، تارىخىي ئەھۋالى ئاساسىي جەھەتتىن ئېنىقلىنىپ، كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنى يەنمۇ ساپلاشتۇرۇلدى.

1957-يىلى ئىككى رايوندىكى كادىر، ئامما ئارىسىدا خەلقئارا ۋەزىيەت تەربىيىسى، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش-ئىقتىسادچىل بولۇش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى. ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش كۆرىشى ۋە بيۇروكراتلىققا قارشى تۇرۇش مەزمۇن قىلىنغان پارتىيە ئىچىدىكى ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1958-يىلى رايونلۇق پارتكوم «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ۋەزىيىتىنىڭ تۈرتكىسى ئاستىدا، نۇرغۇنلىغان ئادەم كۆچى، ماددىي كۆچنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ ۋە تەشكىللەپ، چوڭ پولات-تۆمۈر تاۋلاش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى.

1959-يىلى «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. تيانشان رايونى ۋە دوستلۇق رايونى خاتا ھالدا ئوخشاش پىكىردە بولمىغان توقۇز نەپەر يولداشنى «پارتىيىگە قارشى گۇرۇھ تەشكىلاتى» دەپ بېكىتتى ھەمدە ئايرىم-ئايرىم ھالدا تەنقىد قىلدى ۋە تەشكىلىي جەھەتتىن چەرە كۆردى.

1963-يىل 3-ئايدا، قايتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، ئۇچ نەپەر جازالانغان كىشىگە بېرىلگەن جازانى بىكار قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئالتە كىشىگە بېرىلگەن جازاغىمۇ مۇۋاپىق ئۆزگەرتىش كىرگۈزدى.

1980-يىلى ئۆزۈل-كېسىل ئەسلىگە كەلتۈردى.

1960-يىلى ئىككى رايون بىرلەشتۇرۇۋېتىلدى. رايونلۇق پارتكوم يۇقىرىنىڭ يولىورۇقىغا بىنائەن «يەرلىك سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى، شەھەر قۇرۇلۇشى ۋە چوڭ سانائەت ۋە شەھەر خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش» چاقىرىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئوتتۇرا، كىچىك تېپنى ئاساس قىلغان ھالدا، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، زور كۈچ بىلەن ھەمكارلىشىش، سىرتقا ياردەم بېرىشنى قولغا كەلتۈرۈش، ئۆز جايىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىش كۆرۈپ، شۇ جايىنىڭ ماتېرىيالىنى ئىشلىتىپ، يەرلىك بىلەن چەتئەلنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈپ كىچىكلىكتىن زوربىيىپ، تەدرىجىي تەرەققىي قىلىش فاكتىسىدا چىڭ تۇرۇپ، مەھەللە ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىنى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇردى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاساسىدا، شەھەر خەلق گۇڭشىلىرىنى قۇردى.

1961-يىلى رايونلۇق پارتكوم «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۇقىرى كۆتۈرۈش» تىن ئىبارەت فاكتىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئوتتۇرىغا قويغان «دېھقانچىلىق بىلەن كەسىپ شۇغۇللىنىش، ئاشلىق بىلەن كەسىپ شۇغۇللىنىش» چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، شەھەر خەلقىنىڭ «يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىش پائالىيىتى»نى قانات يايدۇردى.

1962-يىلى رايونلۇق پارتكوم، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ (635) نومۇرلۇق بۇيرۇقى (ئىلى-چۆچەك ۋەقەسى توغرىسىدىكى بۇيرۇقى) نى تەشۋىق قىلىپ، ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنى سوتسىيالىزم قۇرۇش ئىشلىرىغا تېخىمۇ ياخشى ئاتلاندۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاپپاراتلارنى ئىخچاملاپ، شەھەر

ئاھاللىرىنى قىسقارتىش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. پۈتۈن رايون بويىچە جەمئىي 13 مىڭ 442 نەپەر كىشىنى، سودا تور نۇقتىلىرىدىن 22 نى قىسقارتتى. تۆت زاۋۇتنى ئىشتىن توختاتتى، 12 زاۋۇتنى بىرلەشتۈردى.

1963-يىلى رايونلۇق پارتكوم، پۈتۈن رايوندا يېڭى «بەشكە قارشى تۈرۈش» (يەنى خىيانەتچىلىك-كە، ئوغرىلىققا، ھايانكەشلىككە، ئىسراپچىلىققا، تارقاقچىلىققا، بيۇروكراتلىققا قارشى تۈرۈش) ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى. شەھەرلىك پارتكوم خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، رايونلۇق ئورگاندىكى پارتىيىلىك كادىرلارنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، سابىق رايونلۇق پارتكومدىكى بىر بەنزە كىشىلەرنىڭ خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىق مەسىلىلىرىگە قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، تەنقىد قىلىندى. شەھەرلىك پارتكوم 1965-يىل 4-ئاينىڭ 23-كۈنى «تيانشان رايونىدىكى خىيانەتچى، ئوغرى، پارتىيىگە قارشى گۇرۇھنى جازالاش توغرىسىدىكى قارار» نى چىقاردى. 1979-يىلى شەھەرلىك پارتكوم يەنە قايتا تەكشۈرۈش ئارقىلىق، ئەسلىدىكى يەكۈن ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس، خاراكتېرى توغرا بېكىتىلمەي، ئارتۇقچە جازا بېرىلگەن دەپ قاراپ، خاتالىق ئۆتكۈزگۈچىنىڭ كونكرېت مەسىلىلىرىگە ئاساسەن، بېرىلگەن جازانى ئايرىم-ئايرىم ھالدا تۈزەتتى.

1964-يىلى رايونلۇق پارتكوم ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىدا چىڭ تۇرۇپ، مەسئۇلاتنى ئاشۇرۇپ ئىقتىسادچىل بولۇشنى پۈتۈن رايونىنىڭ مەركىزىي ۋەزىپىسى قىلىش قارارىنى چىقاردى. پۈتۈن رايوندىكى پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلار، ئاممىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىشقا تەشكىللەپ، بىرقەدەر ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. رايون مەھەللە كارخانىلىرىدا بىرقەدەر زور تەرەققىيات بارلىققا كەلدى.

1965-يىلى رايونلۇق پارتكوم كۆچمە مەركەزلەشتۈرۈپ، سوتسىيالىستىك تەربىيە، ئۇرۇش تەييارلىقى ۋە ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشى خىزمىتىنى تۇتتى، پۈتۈن رايوندا ماۋزېدۇڭ تالالانما ئىسەرلىرىنى ئۆگىنىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى. يىل ئاخىرىدا تيانشان رايونى بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك ماۋزېدۇڭ ئىسەرلىرىنى ئۆگىنىش بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئاكتىپلارنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى ئاچتى، يىغىندا ئىككى ئىلغار كوللېكتىپ، 205 نەپەر ئاكتىپ تەقدىرلەندى. يىغىنغا جەمئىي 2300 كىشى قاتناشتى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلاندى، رايونلۇق پارتكومنىڭ خىزمىتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

1969-يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى. پارتىيە، ھۆكۈمەت بىرلەشتۇرۇۋېتىلدى. 1971-يىلىغا بارغاندا، تيانشان رايونلۇق پارتىيىنىڭ يادرو گۇرۇپپىسى تيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنى تەييارلىق قىلىپ ئاچتى. رايونلۇق پارتكومنىڭ دائىمىي ھەيئەتلەر يىغىنى تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. بۇ مەزگىلدە، رايونلۇق پارتكوم پارتىيە ئىچىدىكى ئىستىل تۈزىتىش ۋە ئاساسىي قاتلام پارتىيە تەشكىلاتى قۇرۇلۇشى خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق پۈتۈن رايوندا 44 ئاساسىي قاتلام پارتىيە ياچېيكىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ قۇرۇپ چىقىلدى.

1972-يىلى رايونلۇق پارتكوم «سانائەتتە داچىكدىن ئۆگىنىش»، «يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش» ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، «لىن بياۋنى تەنقىد قىلىش، ئىستىل تۈزىتىش» ھەرىكىتى ۋە «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ۋە «كۆرمەس قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگەرتىش» ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى. رايونلۇق پارتكوم دائىمىي ھەيئەتلىرىدىن ئىبارەت بىر بەن كىشىلەر يەنە «ئىشكىنى ئېچىپ قويۇپ ئىستىل تۈزىتىش» ئېلىپ باردى.

1976-يىل 10-ئايدا، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئۆزۈل-كېسىل بىتچىت قىلىنغاندىن كېيىن، «پلان

قىلىش، تەنقىد قىلىش، تەكشۈرۈش» ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇپ، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» بىلەن چېتىشلىقى بولغان ئادەم ۋە ئىشلار پاش قىلىندى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، رايونلۇق پارتكوم پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنى بېكىتىپ بەرگەن لۇشيەن، فاڭجېن ۋە سىياسەتلەرگە ئاساسەن، يېتەكچى ئىدىيىنى يەنىمۇ توغرىلاپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نى ئۈزۈل-كېسىل ئىنكار قىلىپ، «سول» چىل ئىدىيىنىڭ تەسىرىنى تازىلاپ، «ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، ھەممە ئىشتا ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىش، ئىتتىپاقلىشىپ، ئالدىغا قاراش» فاڭجېنىدا چىڭ تۇرۇپ، سىياسىي جەھەتتە تىنچ، ئىتتىپاق بولۇشنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئىشقا ئاشۇردى. ئەمەلىي خىزمەتلەر جەريانىدا، پارتىيىنىڭ تۈرلۈك سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئەمەلىيلەشتۈردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە شۇنداقلا ئۆتكەنكى سىياسىي ھەرىكەتلەردە ئۇۋال قىلىنغان، يالغان، خاتا ئەنزىلەر-دىن 1138 پارچىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە پارتىيىنىڭ زىيالىيلار سىياسىتى، مىللىي، دىنىي سىياسەتلىرى، گومىنداڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتقان خادىملىرى سىياسىتى ۋە تەيۋەنلىك، چەت ئەللىك مۇھاجىرلار سىياسىتى قاتارلىق تۈرلۈك سىياسەتلەر يەنىمۇ ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. پارتىيىنىڭ سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئارقىلىق، پارتىيىنىڭ ئىتتىپاقلىقى كۈچەيتىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ھەرقايسى تەرەپلەردىكى ئاكتىپ ئامىللار ھەرىكەتكە كەلتۈرۈلدى. ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈ-رۈش ئاساسىدا، خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى يۆتكەش ئىشقا ئاشۇرۇلدى، رايونلۇق پارتكوم خىزمەتلەر-نىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش تەرەپكە قويۇپ، ئىقتىسادىي خىزمەتلەرگە بولغان رەھبەرلىك-نى كۈچەيتتى. مەركەزنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، «تەڭشەش، ئىسلاھ قىلىش، تەرتىپكە سېلىش، يۇقىرى كۆتۈرۈش»تىن ئىبارەت فاڭجېن ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، پۈتۈن رايوننىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك تەڭشەش ۋە تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، پارتىيىنىڭ ئىدىيىۋى قۇرۇلۇشى كۈچەيتىلدى، پارتىيە ئەزالىرى پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى تۈرلۈك فاڭجېن سىياسەتلەرنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى. پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتا يېڭى «پارتىيە نىزامنامىسى» ۋە «پارتىيە ئىچىدىكى سىياسىي تۇرمۇشنىڭ بىرقانچە مىزانى» تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى. ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرىنى ۋە مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنى باھالاش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1985-يىل 4-ئايدىن باشلاپ، پۈتۈن رايون بويىچە، ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلىپ، 1986-يىل 6-ئاينىڭ باشلىرىدا ئاساسىي جەھەتتىن ئاياغلاشتى. پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەكىلاتلىرى ۋە كەڭ پارتىيە ئەزالىرى ئىدىيە، ئىستىل، تەشكىل، ئىنتىزام قاتارلىق جەھەتلەرنىڭ ھەممىسىدە ئالغا بېسىش بولدى. پارتىيە ئىچىدە ئىدىيە، ئىستىل، تەشكىل جەھەتتىن ئېغىر دەرىجىدە ساقلىنىۋاتقان ساپ بولماسلىق ئەھۋالى ياخشىلىنىشقا ئېرىشتى. پارتىيە 12-قۇرۇلتىيىدىن كېيىن، رايونلۇق پارتكوم ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى بىرلىكتە تۇتۇشتا چىڭ تۇردى. ماددىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى چىڭ تۇتۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى چىڭ تۇتتى. كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭى ئۈزلۈكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تېخىمۇ مۇستەھكەملەندى. «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل،

ئۇچىنى سۆيۈش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، مائارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە ئىشلىرى يەنمۇ راۋاجلاندۇرۇلدى.

2-باب پارتىيە قۇرۇلتايلىرى

1-پاراگراف ھەر قېتىملىق پارتىيە قۇرۇلتىيى

بىرىنچى، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى تيانشان رايونلۇق 1-قۇرۇلتىيى

جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى تيانشان رايونلۇق 1-قۇرۇلتىيى 1963-يىل 12-ئاينىڭ 19-كۈندىن 21-كۈنىگىچە شەھەرلىك قول سانائەتچىلەر باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ زالىدا داغدۇغىلىق ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 47 نەپەر رەسمىي ۋەكىل، 28 نەپەر سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىل قاتناشتى.

يىغىن كۈنتەرتىپى مۇنداق: بىرىنچىدىن، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى غەربىي شىمال بيۇروسى ئاپتونوم رايونلۇق رېۋزىيە كومىتېتى، شەھەرلىك پارتكومنىڭ جىن ماۋ گۇرۇھىنىڭ ئاينىپ سۆپىتىنى ئۆزگەرتكەنلىك مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى دوكلاتنى يەتكۈزۈپ ئىزچىللاشتۇرۇش، شەھەرلىك پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىنىنىڭ خۇلاسە دوكلاتنى يەتكۈزۈش؛ ئىككىنچىدىن، شەھەرلىك 3-پارتىيە قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان ۋەكىللەرنى سايلاپ چىقىش.

تيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ماروجىن ئېچىلىش نۇتقى سۆزلىدى.

مۇئاۋىن شۇجى يې مىڭ ۋەكىللەر سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈش دوكلاتى بەردى.

مۇۋەققەت شۇجى سۇڭ زېگيۇ جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى غەربىي شىمال بيۇروسى تەستىقلاپ تارقاتقان شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ «ئۇرۇمچى شەھىرى تيانشان رايونىدىكى ئاينىپ سۆپىتى ئۆزگىرىش مەسىلىسى توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى، ئاپتونوم رايونلۇق رېۋزىيە كومىتېتىنىڭ «ئۇرۇمچى شەھىرى تيانشان رايونىدىكى جىن ماۋ باشچىلىقىدىكى يېڭى پەيدا بولغان بۇرژۇئازىيە ئۇنسۇرلىرىنىڭ تەكشۈرۈشكە قارشىلىق قىلغانلىق (يېڭى بەشكە قارشى تۇرۇش) ھەرىكىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلىق ئەھۋالىدىن دوكلات»نى يەتكۈزدى؛ مۇئاۋىن شۇجى يې مىڭ شەھەرلىك پارتكوم (كېڭەيتىلگەن) يىغىنىنىڭ خۇلاسە دوكلاتىنى يەتكۈزدى.

شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ليۇ خې يىغىنغا كېلىپ سۆز قىلدى. يىغىندا تيانشان رايونىدىن ئۇرۇمچى شەھىرى 3-پارتىيە قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 17 ۋەكىل سايلام ئارقىلىق بارلىققا كەلدى.

ئىككىنچى، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىسى تيانشان رايونلۇق 2-قۇرۇلتىيى

ج ك پ تيانشان رايونلۇق 2-قۇرۇلتىيى 1971-يىل 4-ئاينىڭ 22-كۈنىدىن 24-كۈنىگىچە تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ يىغىن زالىدا ئېچىلدى. يىغىنغا 78 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى.

يىغىن كۈنتەرتىپى مۇنداق: بىرىنچىدىن، 9-قۇرۇلتايىنىڭ سىياسىي دوكلاتى، يېڭى پارتىيە نىزامنامىسىنى ئۆگىنىش، پرولېتارىيات «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دىن بۇيانقى، بولۇپمۇ تيانشان رايونلۇق پارتىيىنىڭ يادرو گۇرۇپپىسى قۇرۇلغاندىن بۇيانقى خىزمەت خۇلاسىسى ۋە بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپىلەر توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلاش ھەمدە مۇزاكىرە قىلىش؛ ئىككىنچىدىن، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى ئۇرۇمچى شەھىرى تيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش. پارتىيە يادرو گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى خۇاڭ شىمىن ئېچىلىش نۇتقى سۆزلىدى.

پارتىيە يادرو گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى لى شۇمىڭ «9-قۇرۇلتايىنىڭ ئىنتىپاقلىق، غالىبىيەت بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ئىنقىلابىي لۇشيەننىي بويلاپ غەلىبىسىرى ئالغا باسايلى» دېگەن تېمىدا خىزمەت دوكلاتى بەردى.

يىغىندا جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى تېيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك كومىتېتى 1-سانلىق يىغىنىنىڭ «پۈتۈن رايوندا ئىدىيە ۋە سىياسىي لۇشيەن جەھەتتىكى تەربىيە ھەرىكىتىنى ئۇمۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى قارار»ى ماقۇللاندى.

شەھەرلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى لىيۈكەي يىغىنغا قاتنىشىپ سۆز قىلدى.

تېيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى خەن گۈيجېن يېپىلىش نۇتقى سۆزلىدى.

2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتايدا جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 19 نەپەر ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى. يەتتە نەپەر دائىمىي ھەيئەتتىن تەشكىللەنگەن 2-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى بارلىققا كېلىپ، بىر نەپەر شۇجى، ئىككى نەپەر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى.

ئۈچىنچى، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى تېيانشان رايونلۇق 3-قۇرۇلتىيى

ج ك پ تېيانشان رايونلۇق 3-قۇرۇلتىيى 1985-يىل 7-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن 3-كۈنىگىچە رايونلۇق ئورگان خىزمەت بىناسىنىڭ 6-قەۋەت يىغىن زالىدا ئېچىلدى. بۇ قېتىمقى قۇرۇلتايغا 158 نەپەر كىشى قاتناشتى، يەتتە نەپەر ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى، ئۇچ نەپەر ۋەكىل ئالاھىدە تەكلىپ بىلەن قاتناشتى.

يىغىنىنىڭ كۈنتەرتىپى مۇنداق: بىرىنچىدىن، تېيانشان رايونلۇق پارتكوم 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى قاراپ چىقىپ ماقۇللاش؛ ئىككىنچىدىن، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى تېيانشان رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى قاراپ چىقىپ ماقۇللاش؛ ئۈچىنچىدىن، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى تېيانشان رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك كومىتېتى ۋە ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنى سايلاپ ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش.

تېيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ دائىمىي ھەيئىتى ھۆسەين ئەخمەت ئېچىلىش نۇتقى سۆزلىدى.

تېيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى ماگۈيلىيەن «ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ، ئىگىلمەس ئىرادە بىلەن ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، پۈتۈن رايوننىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى بەرپا قىلايلى» دېگەن تېمىدا خىزمەت دوكلاتى بەردى.

يولداش جاڭ جاۋيى «پارتىيە ئىستىلىنى تۈپتىن ياخشىلاشنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشايلى» دېگەن تېمىدا خىزمەت دوكلاتى بەردى.

قۇرۇلتايدا جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى ئۇرۇمچى شەھىرى تېيانشان رايونلۇق 3-قۇرۇلتىيىنىڭ «جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى ئۇرۇمچى شەھىرى تېيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى توغرىسىدىكى قارار»ى ماقۇللاندى. قاراردا پۈتۈن رايوندىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە بارلىق پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى ئۇلۇغ بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، تۆت ئاساسىي پرىنسىپنا چىڭ تۇرۇپ، پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ئامما بىلەن ئىنتىپاقلىشىپ، ئىدىيىنى داۋاملىق ئازاد قىلىپ، يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلەپ، پۈتۈن رايوننىڭ تۇرلۇك خىزمەتلىرىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى يارىتىپ، پارتىيە 12-قۇرۇلتىيى بېكىتكەن باش ۋەزىپە، باش نىشانلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا چاقىرىق قىلدى.

يىغىندا يەنە جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى ئۇرۇمچى شەھىرى تېيانشان رايونلۇق 3-قۇرۇلتىيىنىڭ «جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيسى ئۇرۇمچى شەھىرى تېيانشان رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى توغرىسىدىكى قارار»ى ماقۇللاندى.

شەھەرلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى لى شيەندې يىغىنغا كېلىپ سۆز قىلدى.

تيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى ما گۇيليەن يېپىلىش نۇتقى سۆزلىدى.

يىغىندا جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 21 نەپەر ھەيئىتى (ۋاقتىنچە ئىككى كىشى كەم)، تۆت نەپەر كاندىدات ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى، يەتتە نەپەر دائىمىي ھەيئەتتىن تەشكىللەنگەن 3-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە، شۇجى بىر نەپەر، مۇئاۋىن شۇجى ئىككى نەپەر.

جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ 11 نەپەر ھەيئىتى، بەش نەپەر دائىمىي ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى. جاڭ جاۋيى ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى بولدى.

2-پاراگراف سايلام

1-نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىل نامزاتلىرى دېموكراتىيىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، تۆۋەندىن يۇقىرىغا ۋە يۇقىرىدىن تۆۋەنگە ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش چارىسىنى قوللىنىپ ھەممە تەڭ نامزات كۆرسىتىش، يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش قاتارلىق چارىلەرنى قوللىنىپ سايلام ئېلىپ باردى. رەسمىي ۋەكىلدىن 47 نەپىرى سايلاپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى سەككىز نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 17 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى. ئايال ۋەكىللەر 16 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 34 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى، 28 نەپەر ۋەكىل سىرتتىن قاتناشتى. بۇ قېتىمقى يىغىندا تيانشان رايونىدىن ئۇرۇمچى شەھەرلىك 3-نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان ۋەكىللەر سايلاپ چىقىلدى، يىغىندا رايونلۇق پارتكوم رەھبەرلىك بەنزىسى سايلاپ چىقىلمىدى.

2-نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىدا، ۋەكىللەرنى سايلاش ئۇسۇلىدا، يېڭى پارتىيە نىزامنامىسىدىكى بەلگىلىمىلەر ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت يادرو گۇرۇپپىسىنىڭ (70) 11-نومۇرلۇق ھۆججەتىنىڭ روھى بويىچە، دېموكراتىك كېڭىشىش ئارقىلىق قايتا-قايتا غۇلغۇلا قىلىپ، تەڭ ساندا نامزات كۆرسىتىش، يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، پۈتۈن رايوندىكى 42 پارتىيە ياچېيكىسى، 502 نەپەر پارتىيە ئەزاسى ئارىسىدىن 78 نەپەر ۋەكىلنى سايلاپ چىقتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئىشچى پارتىيە ئەزالىرى ۋەكىلى 24 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 30.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ئىنقىلابىي كادىر پارتىيە ئەزالىرى ۋەكىللىرى 24 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 30.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. «ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن» پارتىيە ئەزالىرى ۋەكىللىرى (ئىنقىلابىي كادىرلار، ھەربىيلەر ۋەكىللىرى، ئىنقىلابىي ئاممانى) ئون نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 12.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى پارتىيە ئەزالىرى ۋەكىلى سەككىز نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 10.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇ ۋەكىللەر ئارىسىدا ئايال پارتىيە ئەزالىرى ۋەكىل 24 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 30.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرى ۋەكىللىرى 15 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 19 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

سايلام يەنىلا ۋەكىللەر بىلەن قايتا-قايتا غۇلغۇلا قىلىش، تەڭ نامزات كۆرسىتىپ سايلاش، يوشۇرۇن بىلەت تاشلاش ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلدى.

3-نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ سايلىمى 16 سايلام ئورنىغا بۆلۈنۈپ ئېلىپ بېرىلدى. پۈتۈن رايون بويىچە پارتىيە ئەزالىرىدىن 760 كىشى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە كاندىدات پارتىيە ئەزالىرى

33 كىشى. شەھەرلىك پارتكومنىڭ «ناھىيە، زايون دەرىجىلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنى ئېچىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»دا بەلگىلەنگەن سايلاشقا تېگىشلىك ۋەكىل 158 نەپەر بولۇپ، ھەرقايسى سايلام ئورۇنلىرىدا، سايلام مەزگىلىدە، پارتىيە نىزامنامىسىدىكى بەلگىلىمە ۋە رايونلۇق پارتكومنىڭ تەلىپى بويىچە، ۋەكىللەر-نىڭ نامزات ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ غۇلغۇلا قىلىشتىن تارتىپ رەسمىي سايلاپ چىققىچە، دېموكراتىك مەركەزلەشتۇرۇش تۈزۈمى پرىنسىپى ئەستايىدىل ئىزچىل ئىجرا قىلىندى. دېموكراتىيە تولۇق جارى قىلدۇرۇلۇپ، ھەرقايسى جەھەتلەردىكى پىكىرلەر ئاڭلاپ ئۆتۈلدى. سايلام جەريانىدا ئايرىم-ئايرىم ھالدا پارتىيە ئەزالىرى يىغىنى ۋە ياچېيكا يىغىنى ئېچىپ، پەرقلىق نامزات كۆرسىتىپ سايلاش ۋە يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش چارىسى قوللىنىلدى. سايلىغۇچىلارنىڭ ئىرادىسى تولۇق گەۋدىلەندۈرۈلدى.

سايلاپ چىقىلغان 158 نەپەر ۋەكىل ئارىسىدا ئايال ۋەكىللەر 78 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 49.4 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 34 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 21.5 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ھەر دەرىجىلىك كادىرلار 96 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 61 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، باشقا جەھەتلەردىكى ۋەكىللەر يەتتە نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 4.4 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ئازادلىق ئۇرۇشى مەزگىلىدە پارتىيىگە كىرگەن ئۇچ نەپەر پارتىيە ئەزاسى بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 1.9 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيىگە كىرگەن ۋەكىل 155 نەپەر بولۇپ، ئومۇمىي ۋەكىللەر سانىنىڭ 98 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، تولۇق ئوتتۇرىدىن يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ۋەكىل 68 نەپەر بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 39 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، 50 ياشتىن تۆۋەن ۋەكىللەر 119 نەپەر بولۇپ، ئومۇمىي ۋەكىللەر سانىنىڭ 75 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

«جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسىنىڭ نىزامنامىسى» غا ئاساسەن، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى 12-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ سايلام چارىسىغا ئاساسەن، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونى-نىڭ 3-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ سايلام چارىسى تۈزۈلۈپ چىقىلىپ، قۇرۇلتايغا تاپشۇرۇلۇپ ماقۇللانغاندىن كېيىن، قۇرۇلتايدا سايلام ئېلىپ بېرىلدى. قۇرۇلتايدا بىۋاستە پەرقلىق نامزات كۆرسىتىپ سايلاش چارىسىنى قوللىنىپ، يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش شەكلىدە سايلام ئېلىپ بېرىلدى.

3-باب پارتىيە ئىشلىرى

1-پاراگراف تەشكىلىي قۇرۇلۇش

بىرىنچى، تەشكىلىي تەرەققىيات

1950-يىل 3-ئايدا، شەھەرلىك پارتكوم خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ھەرقايسى رايونلارغا ئەۋەتىپ، پارتىيە قۇرۇلۇشى خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. ھەرقايسى رايونلۇق خىزمەت گۇرۇپپىلىرىدىكى پارتىيىلىك كادىرلاردىن 1-رايوندا ياڭ تىيەنيۇن، 2-رايوندا گوزىچياڭ، ياڭ بىلىيەن، خەن جىجۇن، 3-رايوندا ۋاڭ شىبىن، سۇ شياۋبو، 5-رايوندا ۋاڭ جىمىن، لىيۇ يەنشىنلار بار ئىدى.

1950-يىل 9-ئايدا، ھەرقايسى رايونلاردا رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش ئالدىنقى ۋەزىپە بولۇپ قالدى. خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەمدىلا ھەرقايسى رايونلارغا كىرىپ ئولتۇراقلاشقاندا، ھەرقايسى رايونلاردىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سانى كۆپ دېگەنلىرىنىڭ

ئىككى نەپەر، ئازلىرىنىڭ بىر نەپەر ئىدى. مۇستەقىل پارتىيە ياچەيكىسى قۇرۇشقا بولمايتتى. پەقەت جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى بىلەن بىرلىشىپ بىرلەشمە ياچەيكا ياكى ئىتتىپاق ئەزالىرى بىلەن ئارىلاش ياچەيكا تەشكىللەشكە بولاتتى. 1-رايونىنىڭ خىزمەت گۇرۇپپىسى كىرىپ ئورۇنلاشقاندا، بۇ رايوندا پەقەت بىر نەپەر پارتىيە ئەزاسى، ئىككى نەپەر ئىتتىپاق ئەزاسى بار بولۇپ، بىر پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرى ئارىلاشما ياچەيكىسى قىلىپ تەشكىللەندى. 1950-يىلى يازدا، شەھەرلىك پارتكوم يىن يۇخېك، ساۋ يۈتەي قاتارلىق يولداشلارنى رايونغا يۆتكەپ كەلدى، ئۇلار خىزمەتكە چۈشكەندىن كېيىن، ئاندىن مۇستەقىل پارتىيە ياچەيكىسى قۇرۇلدى.

1951-يىلنىڭ بېشىدا، ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئورگانلىرى ۋە مەھەللىدە خىزمەت قىلىۋاتقان ئاكتىپلار ئارىسىدىن بىرنەچچە تۈركۈم پارتىيە ئەزالىرى كەينىدىن تەرەققي قىلدۇرۇلدى، ئۇلار: 1-رايوندىن ياڭ يۈيېي، مارۇيجېن، گوجېڭخې، ۋاڭ شيۈتىڭ قاتارلىق يولداشلار؛ 2-رايوندىن ئابلىمىت؛ 3-رايوندىن فېي چاڭگېڭ، ۋاڭ خېڭ، ئابلىز مەخسۇت؛ 4-رايوندىن مامىڭدۇ؛ 5-رايوندىن خۇ يۆمىڭ، جاڭ جيەنشىن، فەن جې قاتارلىقلار. بۇنىڭ بىلەن، ھەرقايسى رايونلارنىڭ پارتىيە ياچەيكىلىرى تەدرىجي مۇكەممەللەشتى.

1952-يىل 10-ئايدا، ھەرقايسى رايونلارنىڭ رايونلۇق پارتكومىدا تەشكىلات بۆلۈمى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن، پارتىيە قۇرۇلۇشى يەنمۇ كۈچەيتىلدى. پارتىيىنىڭ پائال ۋە سالماق بولۇشتىن ئىبارەت پارتىيە قۇرۇش فاكتېرىغا ئاساسەن، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سانى يىلمۇيىل ئېشىپ باردى، ئورگان، مەھەللە، مەكتەپ، زاۋۇتلارنىڭ ھەممىسىدە ئايرىم-ئايرىم ھالدا پارتىيە ياچەيكىلىرى قۇرۇلۇپ، پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى پۈتۈن رايونىنىڭ تۈرلۈك ئىشلىرىدا يادرولۇق رولىنى جارى قىلدۇردى.

1957-يىلدىن كېيىن، سوتسىيالىستىك ئېنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش»، «پولات تاۋلاش»، خەلق گۈڭشېسى ھەرىكىتى جەريانىدا، پۈتۈن رايوندىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سانى ئۆچقاندەك تەرەققي قىلدى، بۇ مەزگىلدە، پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققي قىلدۇرۇش سۈرئىتى بەك تېز بولغاچقا، سۈپەت تۆۋەنلەپ كەتتى.

1960-يىلى خەلق گۈڭشېسى ھەرىكىتى جەريانىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسى خەلق گۈڭشېسىغا ئۆزگەرتىلدى. ھەرقايسى گۈڭشېلاردا پارتكوم قۇرۇلدى. 1962-يىلى گۈڭشې ۋە پارتكوم بىرلا ۋاقىتتا ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، پارتكوملار، مەھەللە ئىش باشقارمىسى پارتىيە ياچەيكىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

1962-يىلنىڭ ئاخىرىدا، پۈتۈن رايوندىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئومۇمي سانى 688 نەپەرگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرى 62 نەپەر ئىدى. مەدەنىيەت ماتارىپ باش ياچەيكىسى ۋە سانائەت باش ياچەيكىسى قۇرۇلدى. 50 پارتىيە ياچەيكىسى بار بولدى. شۇندىن كېيىن، مەركەز ئوتتۇرىغا قويغان «بۇندىن كېيىن پارتىيە ئەزالىرىنى قوبۇل قىلغاندا يەنمۇ جىددىي، سالماق بولۇش فاكتېرىنى قوللىنىش» بويىچە، پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققي قىلدۇرۇش سۈرئىتى ئاستىلاشتى.

1964-يىلى مەركەز ئوتتۇرىغا قويغان «نۆۋەتتە پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سانى ناھايىتى كۆپ، بۇندىن كېيىن پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سۈپىتىنى يەنمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈپ، پارتىيىنىڭ جەڭگىۋارلىق كۈچىنى ئۆزلۈكسىز ئاشۇرۇش پارتىيە تەشكىلي قۇرۇلۇشىنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى قىلىنىدۇ. پارتىيە ئەزالىرىنى قوبۇل قىلغاندا سۈپەت جەھەتتە ياخشىلار ئارىسىدىكى ياخشىنى تاللاش، ھەر يىلى تەرەققي قىلدۇرۇلغان

پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سانى بەك كۆپ بولۇپ كەتمەسلىك كېرەك» دېگەن يولىيورۇقنىڭ روھىغا ئاساسەن، 1964-يىلدىن 1965-يىلغىچە، پارتىيە ئەزالىرىغا بولغان تەربىيە چىڭ تۇتۇلدى، يېڭى پارتىيە ئەزالىرى تەرەققىي قىلدۇرۇلمىدى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، پارتىيەنىڭ ئاساسىي قائىلام پارتىيە تەشكىلاتلىرى پالاچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش خىزمىتىنى نورمال ئېلىپ بېرىشقا ئىمكانىيەت بولمىدى.

1969-يىل 3-ئايدا، تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى پارتىيە يادرو گۇرۇپپىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيە ئاساسىي قائىلام تەشكىلاتلىرىنىڭ پائالىيىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1971-يىل 4-ئايدا، رايونلۇق پارتكومنىڭ ھەرقايسى تارماقلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. پارتىيە ئاساسىي قائىلام تەشكىلاتلىرىمۇ ئەسلىگە كېلىپ نورماللاشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش خىزمىتىدە يېڭى ئىلگىرىلەشلەر بولدى. 1966-يىلدىن 1976-يىلغىچە، پۈتۈن رايون بويىچە 43 پارتىيە ئەزاسى تەرەققىي قىلدۇرۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيەنىڭ توغرا ئىدىيەۋى لۇشيەنى، سىياسىي لۇشيەنى ۋە تەشكىلىي لۇشيەننىڭ قايتىدىن تۈرغۇزۇلۇشىغا ئەگىشىپ، پارتىيەنىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرىنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش خىزمىتى ساغلام راۋاجلىنىش ئىزىغا چۈشۈرۈلدى.

1976-يىل 9-ئايدا، جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا پارتكوم قۇرۇلدى. 1977-يىل 10-ئايدا، نەنمېن، شىمېن ئىككى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىرلەشتۈرۈۋېتىلىپ، شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى پارتكومى قۇرۇلدى. 1979-يىلى شىمالىي شىنخۇا يولى، ئىتتىپاق يولى، غالىبىيەت يولى، تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا كەينى-كەينىدىن پارتكوم قۇرۇلدى. 1984-يىلى دۇڭمېن مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا پارتكوم قۇرۇلدى. شۇ يىلى رايونلۇق ئورگان پارتكومى، ماۋارىپ ئىدارىسى پارتكوملىرىمۇ كەينى-كەينىدىن قۇرۇلدى. پارتىيە تەشكىلاتلىرى بىرقەدەر زور دەرىجىدە راۋاجلاندى، پارتىيە قوشۇنىمۇ يەنمۇ زورايدى. 1984-يىلنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا پۈتۈن رايوندىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سانى جەمئىي 759 نەپەرگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرى 137 نەپەر، جەمئىي ئون پارتكوم، 72 پارتىيە ياچېيكىسى قۇرۇلدى. بۇ مەزگىلدە، رايونلۇق پارتكوم مەركەز بەنگۆگتىڭى تەستىقلاپ تارقاتقان مەركىزى تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ «مۇنەۋۋەر زىيالىيلارنى پارتىيىگە كۆپلەپ قوبۇل قىلىش توغرىسىدىكى دوكلات»تىكى يولىيورۇق روھىغا ئاساسەن، تيانشان رايوندىكى پەن-تېخنىكا خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدىن بىر تۈركۈم پارتىيە ئەزالىرى تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن پارتىيە ئەزالىرىنىڭ مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى ياخشىلاندى.

1985-يىل 4-ئايدىن 1986-يىل 6-ئايغىچە، پارتىيە 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 2-ئومۇمىي يىغىنىدا ماقۇللانغان «جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارى»غا ئاساسەن، پۈتۈن رايون بويىچە ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈپ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلدى. 1-تۈركۈمدىكىلەر 1985-يىل 4-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن 12-ئاينىڭ

20-كۇنىگىچە، 2-تۇركۈمدىكىلەر 1985-يىل 12-ئايدىن، 1986-يىل 6-ئاينىڭ ئالدىنقى يېرىمغىچە ئېلىپ بېرىلدى. ئىككى تۈركۈملۈك پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشقا ئون پارتكوم، 76 پارتىيە ياچېيكىسى (بىۋاستە قاراشلىق ئون ياچېيكىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 776 نەپەر پارتىيە ئەزاسى (كاندىدات پارتىيە ئەزالىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەتنىڭ مەمۇرىي كەسپىي ئورۇنلىرىدىكى پارتىيە ئەزاسى 440 نەپەر، كارخانىلاردىكى پارتىيە ئەزاسى 112 نەپەر، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش، ماتېرىيال ئۆگىنىش، سېلىشتۇرۇپ تەكشۈرۈش، ئۆزگەرتىش تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىش، تەشكىلىي جەھەتتىن بىر تەرەپ قىلىش، پارتىيە ئەزالىرىنى تىزىملاش، خۇلاسىلاش قاتارلىق باسقۇچلارغا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلدى. بۇ قېتىملىق پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق، ھەرقايسى پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتا ئىدىيە، ئىستىل، تەشكىل جەھەتتىن تەرتىپكە سېلىش ئېلىپ بېرىلدى. پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقى تېخىمۇ ئاشتى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سىياسىي، ئىدىيىۋى ساپاسى كۆرۈنەرلىك يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش جەريانىدا مەسلىسى بار بەزى پارتىيە ئەزالىرى تەكشۈرۈپ ئىسپاتلاپ ئېمەلىيلەشتۈرۈش ئارقىلىق، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش تەلىپى ۋە شۇ كىشىنىڭ كونكرېت ئەھۋالى بويىچە، ئايرىم-ئايرىم ھالدا تەشكىلىي جەھەتتىن بىر تەرەپ قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە تىزىملانمىغىنى ئىككى نەپەر؛ پارتىيىدىن چېكىنىشنى ئۆزلۈكىدىن تەلەپ قىلغىنى بىر نەپەر؛ ئۆزلۈكىدىن پارتىيىدىن چىقىرىلدى دەپ بىر تەرەپ قىلىنغىنى ئۈچ نەپەر، سىرتقا تۇغقان يوقلاشقا كېتىپ قېلىپ قايتىپ كەلمىگەن، مەسلىسى ئېنىق بولماي تىزىملانمىغىنى ئىككى نەپەر، ئالەمدىن ئۆتكىنى ئىككى نەپەر؛ كاندىدات پارتىيە ئەزالىرىنىڭ قەرەلى توشمىغىنى 53 نەپەر، قالغان 711 نەپەر پارتىيە ئەزاسىنىڭ ھەممىسى ئۆزئۆزىنى خۇلاسىلاپ باھالاش ئاساسىدا تىزىملاش ئېلىپ بارىدى. تىزىملانغان پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمىي پارتىيە ئەزالىرىنىڭ 98.33 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1986-، 1987-يىللىرى تېيانشان رايونى تارىخىدىكى تەرەققىي قىلدۇرۇلغان پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سانى ئەڭ كۆپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۈپىتى بىرقەدەر ياخشى بولغان ئىككى يىل بولدى. پارتىيىگە كىرىشنى ئىلتىماس قىلغان پارتىيە ئەزالىرى بارغانسېرى كۆپەيدى. رايونلۇق پارتكوم «پائال، سالماق بولۇش» فاكتورىنى بويىچە، ئۆلچەمدە چىڭ تۇرۇپ، سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلدى. قۇرۇلمىنى ياخشىلاش ۋە ئايرىم قوبۇل قىلىش پرىنسىپى بويىچە، ئىككى يىلدا 160 نەپەر كىشى پارتىيىگە تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. بىر تۈركۈم ئەخلاقلىق ۋە قابىلىيەتلىك ئاكتىپ كىشىلەر پارتىيىگە قوبۇل قىلىندى. يېڭىدىن تەرەققىي قىلدۇرۇلغان پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ياش قۇرۇلمىسى مۇۋاپىق بولۇش، مەدەنىيەت قاتلىمى بىرقەدەر يۇقىرى بولۇشقا قاراپ يۈزلەندى. ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، بۇنىڭ ئىچىدە 45 ياشتىن تۆۋەن ئوتتۇرا ياش ۋە ياش پارتىيە ئەزاسى 112 نەپەر بولۇپ، بۇ %70 نى ئىگىلىدى؛ ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكۇم مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكى پارتىيە ئەزالىرى 74 نەپەر بولۇپ، %46.3 نى ئىگىلىدى؛ ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزاسى 40 نەپەر بولۇپ، %25 نى ئىگىلىدى؛ ئايال پارتىيە ئەزالىرى 78 نەپەر بولۇپ، 8.48 پىرسەنتنى ئىگىلىدى.

1987-يىلغا كەلگەندە، پارتىيە ئەزالىرى جەمئىي 1243 نەپەرگە يەتتى. پارتىيە تەشكىلاتى خېلى تېز تەرەققىي قىلدى. 11 ئاساسىي قاتلام پارتكومى، ئىككى باش ياچېيكا، 95 ياچېيكا بار بولدى.

1962-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان تيانشان رايونىنىڭ پارتىيە تەشكىلاتلىرى، پارتىيە ئەزالىرى ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-1-3-12

يىللار	ئاساسىي قاتلام پارتىيە تەشكىلاتى			پارتىيە ئەزالىرى			
	ئاساسىي قاتلام كومىتېتلىرى	پارتىيە باش ياكچىيكسى	پارتىيە يا-چىيكسى	ئومۇمىي سانى	رەسمىي	كاندىدات	ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرى
1962		2	50	688	610	78	62
1963		2	45	517	488	29	111
1964		2	41	455	423	32	94
1965		2	40	488	466	22	100
1966—1976				432			
1977	3		44	436			
1978	3	1	39	470	467	3	80
1979	6	1	53	522	500	22	92
1980	6	2	50	604	551	53	112
1981	6	2	58	668	604	64	121
1982	6	2	63	696	631	65	134
1983	6	2	65	697	649	48	128
1984	10		72	759	691	68	137
1985	10		79	947	708	239	152
1986	11		83	1249	837	412	184
1987	11	2	95	1243	1003	240	215

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىدىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ كەسىلەر بويىچە ئايرىلىشى ۋە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئەھۋالىنىڭ ستاتىستىكىلىق جەدۋىلى

جەدۋەل 2-1-3-11

تۈرلەر	پارتىيە ئەزالىرى سانى		مىللەت ئايرىمىسى	پارتىيە ئەزالىرى
	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر		
ئومۇمىي سانى	1243	215	ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئومۇمىي سانى	216
1. ئىشچى-خىزمەتچىلەر	727	66		

تۈرلەر	پارتىيە ئەزالىرى سانى		مىللەت ئايرىمىسى	پارتىيە ئەزالىرى
	جەمئىي	بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر		
1) ئىشچىلار	118	13		
2) كەسىپىي تېخنىك خادىملار	189	54	ئۇيغۇر	116
بۇنىڭ ئىچىدىكى كوللېكتىپ ئورۇنلارنىڭ	6	2	قازاق	13
3) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي بىلىشقۇرۇش خادىملىرى	308	78	خۇيزۇ	78
4) خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى	7		ئۆزبېك	2
5) كوللېكتىپ ئورۇنلارنىڭ مەمۇرىي بىلىشقۇرۇش خادىملىرى	501	21	تاتار	2
2.شەھەر بازارلىرىدىكى يەككە ئىگەكچىلەر	4		مانجۇ	2
3.پېنسىيگە چىققان كادىر (ئىشچىلار)	30	5	روس	2
4.دەم ئېلىشقا چىققان ئىشچى-خىزمەتچىلەر	149	21		
5.ھەربىي سەپتىن قايتقانلار (ئورۇنلاشتۇرۇشنى كۈتۈۋېتىۋاتقانلار)	333	23		

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىنىڭ پارتىيە ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى ۋە پارتىيە ئەزالىرىنىڭ تارقىلىش ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 3-1-3-11

ناملىقلار	ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى			پارتىيە ئەزالىرى
	ئاساسىي قاتلام پارتكومىلار	پارتىيە بلىش ياچېيكا كومىتېتلىرى	ياچېيكىلار	
جەمئىي	11	2	95	1243
سانائەت		1	5	44
بىناكارلىق-قۇرۇلۇش			1	15
شەھەر قۇرۇلۇشى ئىگىلىك مۇلازىمەت شىركىتى			2	21
ماتاربې (مەكتەپ، بالىلار باغچىسى)	1		31	234
پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگىنى	1	1	19	203
مەھەللە	8		34	689
خەلق قوراللىق بۆلۈمى	1		2	23
سەھىيە سىستېمىسى			1	14

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىنىڭ پارتىيە ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرىنىڭ قاراشلىق مۇناسىۋەتلىرنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 4-1-3-11

ئىزاھات: مەھەللە پارتكوملىرىغا قاراشلىق ياچېيكىلار ئادەتتە ئورگان ياچېيكىسى، كارخانا ياچېيكىسى، مەھەللە ياچېيكىلىرىغا بۆلۈنىدۇ (1-دىن 3-گىچە).

ئىككىنچى، ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش

1980-يىل 3-ئاينىڭ 29-كۈنى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم «ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى ۋە مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنى باھالاش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى قارار»نى تۈزۈپ چىقتى. ئۇرۇمچى شەھىرى پۈتۈن شەھەر مىقياسىدا بۇ پائالىيەتنى قانات يايدۇرۇشنى قارار قىلدى.

تيانشان رايونى تۇنجى قېتىم ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرى ۋە مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنى باھالاش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ («ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش» دەپ قىسقارتىلدى)، كەڭ پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغىدى. شۇ يىلى بەش رايون دەرىجىلىك ئۇلگىلىك پارتىيە ياچەيكىسى، ئىككى شەھەر دەرىجىلىك ئۇلگىلىك پارتىيە ياچەيكىسى، 25 نەپەر رايون دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى، تۆت نەپەر شەھەر دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى باھالاپ چىقىلدى.

1981-يىلى «ئۇلگىلىك پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش» پائالىيىتى جەريانىدا، رايونلۇق پارتكوم ھەربىر پارتىيە ياچەيكىسى ۋە پارتىيە ئەزاسىدىن، باھالاش خىزمىتى ئارقىلىق «ئۇلگىلىك پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇش» پىلانىنى ئومۇميۈزلۈك يېكىتىپ چىقىشنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، قەرەلدە ئۆزگەرتىپ سايلاپ چىقىلمىغان پارتىيە ياچەيكىلىرىنى باھالاش خىزمىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، ئۆزگەرتىپ سايلاش ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. شۇ يىلى سەككىز رايون دەرىجىلىك ئۇلگىلىك پارتىيە ياچەيكىسى، ئىككى شەھەر دەرىجىلىك ئۇلگىلىك پارتىيە ياچەيكىسى، 37 نەپەر رايون دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى، ئۇچ شەھەر دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى باھالاپ چىقىلدى. باھالاش خىزمىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، 68% ئاساسىي قاتلام پارتىيە ياچەيكىلىرىدا قەرەلى بويىچە ئۆزگەرتىپ سايلاش ئېلىپ بارىدى (باشقىلارنىڭ قەرەلى توشمىغان)، بارلىق پارتىيە ياچەيكىلىرى «ئۇلگىلىك پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش» نىڭ پىلانىنى يېكىتىپ چىقتى.

1982-يىلى «ئۇلگىلىك پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش»، ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش پائالىيىتىگە ئۆزگەرتىلدى. بۇ بىر يىلدا، پارتىيە 12-قۇرۇلتىيى ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىش ئاساسىدا، پارتىيە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش تەجرىبىلىرى خۇلاسىلاندى، پارتىيە ياچەيكىسى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى بەرپا قىلىشنى ئومۇميۈزۈلۈك قانات يايدۇرۇۋاتقان ۋەزىيەت ئاستىدىكى جەڭگىۋار قورغانلىق ۋە ئاۋانگارت نەمۇنىلىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇردى. رايونلۇق پارتكوم ھەرقايسى ئاساسىي قاتلام ياچەيكىلاردىن باھالاش خىزمىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، بەش تۈرۈمنى يېكىتىپ چىقىشنى تەلەپ قىلدى. يەنى: دېموكراتىك تۈرمۇش يېغىنى تۈرۈمى، يېڭى پارتىيە نىزامنامىسى، مىزانلىرىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىش تۈرۈمى، «ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇش» پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش تۈرۈمى، ئامما بىلەن زىچ مۇناسىۋەت باغلاش تۈرۈمى، «ئۇچ يېغىن، بىر دەرسلىك» تۈرۈمىدىن ئىبارەت. شۇ يىلى جەمئىي 11 رايون دەرىجىلىك، تۆت شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسى، 32 نەپەر رايون دەرىجىلىك، تۆت شەھەر دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى باھالاپ چىقىلدى. باھالاش ئاياغلاشقاندىن كېيىن، رايونلۇق پارتكوم تۇنجى قېتىم «ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش،مۇنەۋۋەر پارتىيە

ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش» بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئاچتى.

1983-يىلى پارتىيە 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 1-ئومۇمىي يىغىنىدا «جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيەسىنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارى» ماقۇللاندى، رايونلۇق پارتكوم «ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش» پائالىيىتىنى «قارار»نى ئىزچىللاشتۇرۇش بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش روھى بىلەن باھالاش پائالىيىتىنى ياخشى ئىشلىدى. ئېنىق قىلىپ، ياچېيكىلارنى بىرلىك قىلىپ باھالاش ئېلىپ بېرىشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ھەربىر پارتىيە ئەزاسىدىن پارتىيە نىزامنامىسىنىڭ ئىككىنچى، ئۈچىنچى ماددىلىرىدىكى بەلگىلىمە بويىچە (رەھبىرىي كادىرلار يەنە پارتىيىنىڭ كادىرلار ھەققىدىكى ئالتە تۈرلۈك بەلگىلىمىسىگە سېلىشتۇرىدۇ) ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن ھالدا ئۆز-ئۆزىنى خۇلاسىلاشنى ياخشى ئىشلەشنى، ئاندىن كېيىن پارتىيە ئەزالىرى ئارىسىدا تەنقىد، ئۆز-ئۆزىنى تەنقىد قىلىپ ئۆزئارا ياردەملىشىپ، ئورتاق يۇكسىلىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇلارچەمگە قارىماي قول كۆتۈرۈش ياكى بىلەت تاشلاپ ئىرادە بىلدۈرۈشنى باھالاشنىڭ ئورنىغا دەسستىشنى قاتتىق مەنئى قىلدى. مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنىڭ نىسبىتىنىڭ پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمىي سانىنىڭ تۆت پىرسەنتىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكىنى، ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرىنىڭ نىسبىتىنىڭ ياچېيكىلار ئومۇمىي سانىنىڭ 10 پىرسەنتىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكىنى كونترول قىلدى ھەمدە باھالاش شەرتى ۋە ئۇلارچەملىرىنى چىڭىتىپ بەلگىلەپ چىقتى. شۇ يىلى جەمئىي سەككىز رايون دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچېيكىسى، ئۈچ شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچېيكىسى، 25 نەپەر رايون دەرىجىلىك، بەش نەپەر شەھەر دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى باھالاپ چىقىلدى. پۈتكۈل پائالىيەت بۇرۇنقى يىللارغا سېلىشتۇرغاندا بىرقەدەر پۈختا قانات يايدۇرۇلدى. باھالاش ئىياغلاشقاندىن كېيىن، قارا تاختا گېزىتى، رادىئو قاتارلىق شەكىللەردىن پايدىلىنىلىپ، باھالاپ چىقىلغان ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرى، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىش ئىزلىرى پۈتۈن رايون تەۋەسىدە كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلىندى.

1984-يىلدىكى «ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش پائالىيىتىدە باھالاش ئۇسۇلى، تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ھوقۇق چەكلىمىسى، تەقدىرلەش ئۇسۇلى قاتارلىق جەھەتلەردە بەزى ئىسلاھاتلار ئېلىپ بېرىلدى. باھالاش جەريانىدا ئىككىنى بىرلەشتۈرۈش، يەنى، پارتىيە ئىچى ۋە سىرتىدىكىلەرنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش، پارتىيە ئىچى ۋە سىرتىدىكىلەرنىڭ پىكرىنى كەڭ كۆلەملىك قوبۇل قىلىشنا چېڭ تۇرۇش؛ پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت خۇلاسىسىنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈشتە چېڭ تۇرۇش، ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرى ئادەتتە ئىلغار ئورۇن بولۇش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى ئادەتتە ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچى (خىزمەتچى) بولۇش تەلەپ قىلىندى. باھالاپ چىقىلغان ئىلغار ياچېيكا، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسىنى دەرىجىمۇ دەرىجە يۇقىرىغا يوللىدى، ئەڭ ئاخىردا رايونلۇق پارتكوم تەكشۈرۈپ تەستىقلىدى، باھالاپ چىقىلغان ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرى ۋە مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىغا ئايرىم-ئايرىم ھالدا تەقدىرنامە تارقىتىپ بېرىلدى ۋە خاتىرە ۋە ئەھمىيەتكە ئىگە كىتابچىلار سوۋغا قىلىندى، ئۇنىڭدىن باشقا ماددىي مۇكاپات بۇيۇملىرى بىردەك تارقىتىلمىدى. «ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرى بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش» پائالىيىتىدە تۈزۈملىشىش، دائىملىشىش ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇلدى. پارتىيىنىڭ مەركىزىي خىزمەتلىرىگە بىرلەشتۈرۈپ، يېرىم يىلدا «دەسلەپكى باھالاش»، يىل ئاخىردا «ئومۇملاشتۇرۇپ باھالاش» ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، «ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش» پائالىيىتى چوڭقۇر، كەڭ كۆلەملىك، ئۈزلۈكسىز قانات يايدۇرۇلدى. شۇ يىلى توققۇز رايون دەرىجىلىك،

ئىككى شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكسى، 39 نەپەر رايون دەرىجىلىك، ئالتە نەپەر شەھەر دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى باھالاپ چىقىلدى.

1985-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، 1980-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى تۈزۈپ چىققان «ئۇلكىلىك پارتىيە ياچەيكىلىرىنى ۋە مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنى دېموكراتىك باھالاش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش چارىسى»گە قارىتا قايتىدىن تۈزىتىش ئېلىپ بارىدى. باھالاش شەرتى، قەدەم باسقۇچلىرى، ئاساسلىق ئۇسۇل-چارىلىرى، دىققەت قىلىدىغان مەسىلىلەردە تېخىمۇ ئېنىق بەلگىلىمە چىقىرىلدى. ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرى ۋە مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنى باھالاش سانىغا قارىتا كونترول قىلىش نىسبىتىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. لېكىن قەتئىي باھالاش شەرتلىرى بويىچە باھالاش ئېلىپ بېرىلىپ، سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلىندى. شۇ يىلى جەمئىي 14 رايون دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكسى، تۆت شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكسى، 91 رايون دەرىجىلىك، ئون شەھەر دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى باھالاپ چىقىلدى، باھالاش ئىياغلاشقاندىن كېيىن، ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرى، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنىڭ تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئېچىلدى. 1986-يىلىدىكى «ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش» پائالىيىتىدە پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش نەتىجىلىرى يەنمۇ مۇستەھكەملەندى ۋە راۋاجلاندۇرۇلدى. پارتىيە 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 6-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھى چوڭقۇر ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، مەركىزىي كومىتېتنىڭ «سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى توغرىسىدىكى قارار»ى ئۆگىنىلىۋاتقان شارائىت ئاستىدا ئېلىپ بېرىلدى. ئالدىنقى يېرىم يىلدا باھالاش نىسبىتىدىكى چەكلىمە ئېلىپ تاشلىنىپ، باھالاش سۈپىتى تۆۋەنلەپ كېتىش ئەھۋالى كۆرۈلدى. باھالاش نىسبىتىگە قارىتا قايتىدىن بەلگىلىمە چىقىرىلىپ، شۇ ئورۇندىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئومۇمىي سانىنىڭ 3% تىن ئېشىپ كەتمەسلىكى لازىملىقى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. شەھەرلىك پارتكومغا كۆرسىتىلگەن مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرى، سايلاپ چىقىلغان مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمىي سانىنىڭ 15 پىرسەنتى بويىچە كۆرسىتىلدى. ناھىيە دەرىجىلىك پارتىيىلىك رەھبىرىي كادىرلاردىن مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى قىلىپ باھالانغاندا كادىرلارنى باشقۇرۇش ھوقۇق چەكلىمىسى بويىچە شەھەرلىك پارتكومنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىغا مەلۇم قىلىندى. شۇ يىلى جەمئىي تۆت رايون دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكسى، بىر شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكسى، 33 نەپەر رايون دەرىجىلىك، تۆت نەپەر شەھەر دەرىجىلىك، بىر نەپەر ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى باھالاپ چىقىلدى.

1987-يىلىدىكى «ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇش» پائالىيىتىدە ئەمەلىي ئۈنۈمگە ئەھمىيەت بېرىلىپ، ئەمەلىي نەتىجىلەر تەكشۈرۈلدى. باھالاش پائالىيىتى بىلەن پارتىيە ئەزالىرىنى دېموكراتىك باھالاش بىرلەشتۈرۈلدى، باھالاشتىن ئىلگىرى پارتىيە 13-قۇرۇلتەيىنىڭ دوكلاتى ۋە پارتىيە نىزامنامىسى، مىزان ئەستايىدىل ئۆگىنىلىپ، ئۆز-ئۆزىنى خۇلاسىلاش ئاساسىدا، تەنقىد ۋە ئۆز-ئۆزىنى تەنقىد قىلىش قانات يايدۇرۇلدى. كىشىلەر رايى بويىچە سىناق ئېلىپ بېرىلىپ، ئاممىدىن ھەربىر پارتىيە ئەزاسىغا قارىتا پىكىر ئېلىندى. ياچەيكا كومىتېتى ئالغان پىكىرلەرگە ئاساسەن، مۇۋاپىق ئۇسۇل قوللىنىلىپ، پارتىيە ئەزالىرىغا يەتكۈزۈلدى. پۈتكۈل پائالىيەت بىرقەدەر پۇختا قانات يايدۇرۇلۇپ، پارتىيە ئەزالىرى بىر قېتىملىق چوڭقۇر تەربىيىگە ئىگە قىلىندى. شۇ يىلى 38 نەپەر رايون دەرىجىلىك، تۆت نەپەر شەھەر دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى، 15 رايون دەرىجىلىك، ئۈچ شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكسى باھالاپ چىقىلدى. باھالاش ئىياغلاشقاندىن كېيىن، ئىككى قېتىم

ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرى، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىش ئىزلىرىنى سۆزلەش چوڭ يىغىنى تەشكىللەندى. يىغىندا ئۇدا ئۈچ يىل شەرەپ نامىغا ئېرىشكەن ئۈچ ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسى، ئالتە نەپەر مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى ئۆزىنىڭ ئىش-ئىزلىرىنى تونۇشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، لېكسىيە سۆزلەش يىغىنى سىنئالغۇغا ئېلىنىپ، پۈتۈن رايوندىكى ھەرقايسى پارتىيە ياچەيكىلىرىدا قويۇپ بېرىلىپ، كۆپچىلىكنىڭ «ئۆزىنىڭ يېنىدىكى ئىشلاردىن ئۆگىنىش، يېنىدىكى كىشىلەرگە يېتىشۈىلىش»ى ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

«ئىلغار پارتىيە ياچەيكىلىرىنى بەرپا قىلىش، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇشنى قولغا كەلتۈ-رۈش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلغان سەككىز يىل ئىچىدە، پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى قۇرۇلۇشى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئاۋانگارت نەمۇنىلىك رولى ۋە پارتىيە ياچەيكىسىنىڭ جەڭگىۋار قورغانلىق رولى يەنمۇ كۈچەيتىلدى. پۈتۈن رايوندا جەمئىي 74 (قېتىم) رايون دەرىجىلىك، 21 (قېتىم) شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسى باھالاپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئالتە ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسى-نىڭ ئىلغار ئىش ئىزلىرى ئاخبارات ئورۇنلىرى تەرىپىدىن خەۋەر قىلىندى. مەسىلەن، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش شۆبە ئىدارىسى ئورگان پارتىيە ياچەيكىسى پارتىيە ئىستىلى ۋە پاكلىق قۇرۇلۇشىنى چىڭ تۇتتى، پەقەت 1980-يىلىلا 64 قېتىملىق مېھماندارچىلىقنى، پۈلغا سۇندۇرغاندا 1000 يۈەنلىك سوۋغىنى رەت قىلدى. ئۇدا ئۈچ يىل تېنىشان رايونى ۋە شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسى بولدى. يەنە ئېيتايلۇق، شىمالىي ئازادلىق يولى سانائەت شىركىتى پارتىيە ياچەيكىسى ئىقتىسادىي خىزمەتلەر جەريانىدا جۇرئەت بىلەن يېڭىلىق يارىتىپ، قەيسەرلىك بىلەن ئىسلاھات ئېلىپ باردى ھەمدە ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە بولغان ئىدىيىۋى سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىشكە دىققەت قىلدى. كارخانىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ئۆزلۈكسىز ئېشىپ، مەزكۇر شىركەتكە قاراشلىق سانائەتنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ۋە پايدا كۆرسەتكۈچى پۈتۈن رايوندىكى 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىن ئورۇن ئالدى. ئۇدا يەتتە قېتىم تېنىشان رايونى تەرىپىدىن ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسى، بەش قېتىم شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسى بولۇپ باھالاندى. 320 ئادەم (قېتىم) رايون دەرىجىلىك، 40 ئادەم (قېتىم) شەھەر دەرىجىلىك، بىر ئادەم ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك پارتىيە ئەزاسى بولۇپ باھالاندى. بۇنىڭ ئىچىدە 21 كىشىنىڭ ئىش ئىزلىرى ئاخبارات ئورۇنلىرى تەرىپىدىن خەۋەر قىلىندى. 23 نەپەر مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى پارتىيە ئەزالىرىغا ئىش ئىزلىرىدىن دوكلات بەردى. 40 نەپەر كىشى بۆلۈم دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورنىغا، توققۇز كىشى ناھىيە دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورنىغا ئۆستۈرۈلدى. بىر تۈركۈم ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشنىڭ ئالدىدا ماڭىدىغان مۇنەۋۋەرلەر بارلىققا كەلدى. تېنىشان رايونلۇق چاۋياڭ ئىلمە توقۇمىچىلىق زاۋۇتىنىڭ پارتىيە ياچەيكا شۇجىسى قوشۇمچە زاۋۇت باشلىقى مايىڭلەن جاپاغا چىداپ ئىگىلىك يارىتىپ، قۇرۇق قول زاۋۇت قۇرۇپ، ئون نەچچە يىل بۇرۇن پەقەت بەش نەپەر ئائىلە ئايالىرىدىن تەشكىللەنگەن كىچىك زاۋۇت (پايپاق زاۋۇتى)نى يۈزگە يېقىن ئىشچى-خىزمەتچىسى بار، مەھسۇلات قىممىتى 100 مىليون يۈەندىن ئاشىدىغان يېڭى تېپتىكى كارخانا قىلىپ قۇرۇپ چىقتى، مايىڭلەن شەھەر دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى دېگەن نامغا ئېرىشتى.

2-پاراگراف كادىرلارنى باشقۇرۇش

1950-يىلى دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇلۇپ، كېيىنكى ھەرقايسى رايونلار بىرلەشتۈرۈلۈپ تېنىشان رايونى، دوستلۇق رايونى قۇرۇلغىچە بولغان ئارىلىقتا، كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەينىلەش ۋە ۋەزىپىدىن

قالدۇرۇشنى جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى بىر تۇتاش باشقۇراتتى.

1960-يىلى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونى بىرلەشتۇرۇلۇپ، تيانشان رايونى دەپ نام بېرىلدى. كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەينىلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇشنى جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى بىر تۇتاش باشقۇردى.

1960-يىلى 5-ئايدا، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتى «شەھەرلىك پارتكومنىڭ كادىرلارنىڭ ۋەزىپە نامى جەدۋىلىنى باشقۇرۇش توغرىسىدىكى قارارى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، شۇ ۋاقىتتىكى كادىرلارنىڭ ئىش تەقسىماتى تەپسىلىي نىزامغا ئاساسەن، «رايونلۇق پارتكومنىڭ كادىرلارنىڭ ۋەزىپە نامى جەدۋىلىنى باشقۇرۇش توغرىسىدىكى قارارى»نى تۈزۈپ چىقىپ، رايونلۇق پارتكومنىڭ كادىرلارنى ئاساسلىق باشقۇرۇش، ۋەكالەتەن باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بەردى. رايونلۇق پارتكوم ئاساسلىق قىلىپ، رايونلۇق پارتكومنىڭ ھەرقايسى تارماقلىرىنىڭ بۆلۈمچە دەرىجىلىك باشلىقلىرى ۋە مۇئاۋىن بۆلۈمچە باشلىقلىرىنى باشقۇرۇش، رايونلۇق خەلق كومىتېتى قارىمىقىدا تەسىس قىلىنغان ھەرقايسى بۆلۈملەرنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئىشخانىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىرى، رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، سوتچىلىرى، جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، باج ئىشلىرى شۆبە ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، بانكا ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ كوممۇنستىك ياشلار ئىتتىپاقى رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ھەيئەتلىرى، دائىمىي ھەيئەتلىرى، مۇئاۋىن شۇجىسى، رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرىنى ۋەكالەتەن باشقۇرۇشى بەلگىلەندى.

شۇ يىلى جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتى يەنە «قىسمەن كادىرلارنى باشقۇرۇش قارارى»نى چىقاردى. تەشۋىقات بۆلۈمى مەدەنىيەت ماۋارىپ، سەھىيە قاتارلىق تارماقلاردىكى كادىرلارنى باشقۇرۇشقا، مالىيە سودا بۆلۈمى مالىيە، سودا، بانكا، باج، ئاشلىق قاتارلىق تارماقلاردىكى كادىرلارنى باشقۇرۇشقا؛ سانائەت-قاتناش بۆلۈمى قۇرۇلۇش، يەرلىك سانائەت، قاتناش قاتارلىق تارماقلار-دىكى كادىرلارنى باشقۇرۇشقا، تەشكىلات بۆلۈمى پارتكوم، سىياسىي قانۇن، ئاممىۋى تەشكىلاتلار (ئىشچى-لار ئۇيۇشمىسى، ئىتتىپاق كومىتېتى، ئاياللار بىرلەشمىسى)، رايونلۇق خەلق كومىتېتى ئىشخانىسى خەلق ئىشلار بۆلۈمى، ھەرقايسى خەلق گۇڭشىلىرى قاتارلىق تارماقلاردىكى كادىرلارنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولىدىغان بولدى؛ رايونلۇق خەلق كومىتېتى خەلق ئىشلار بۆلۈمى «ۋەزىپە نامى جەدۋىلى» نىڭ سىرتىدىكى ئادەتتىكى كادىرلارنىڭ يۆتكىلىشىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولىدىغان بولدى.

1966-يىلدىكى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن باشلاپ، كادىرلارنى باشقۇرۇش، ۋەزىپىگە تەينە-لەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش خىزمىتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. 1971-يىل 6-ئايدا، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى «دۆلەت كادىرلىرىنى باشقۇرۇش ھوقۇق چەكلە-مىسى قاتارلىق بىرقانچە مەسىلە توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش» نى تارقىتىپ، رايونلۇق پارتكومنىڭ ئەسلىدە بار بولغان كادىرلارنى ئاساسلىق باشقۇرۇش، ۋەكالەتەن باشقۇرۇش ھوقۇق چەكلىمىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، بارلىق كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەينىلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش، يۆتكەش، تەڭشەشتە دەرىجىمۇ دەرىجە يۇقىرىغا يوللاپ، شەھەرلىك پارتكوم سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى بىر تۇتاش تەكشۈرۈپ، تەستىقلاپ باشقۇرىدىغان بولدى.

1981-يىل 11-ئايدا، تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى كادىرلار بۆلۈمى قۇرۇلدى، كادىرلارنى ياخشى باشقۇرۇش ئۈچۈن، تيانشان رايونلۇق پارتكوم «رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى ۋە ھۆكۈمەت كادىرلار بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسىنى ئايرىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نى تارقاتتى. رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسى مۇنداق بولدى: پۈتۈن رايوندىكى بارلىق بۆلۈمچىدىن

يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار، رايونلۇق پارتكومنىڭ ھەرقايسى بۆلۈم، كومىتېت، ئىشخانا ۋە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ئىتتىپاق كومىتېتى، ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ ئادەتتىكى كادىرلىرى؛ رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋە خەلق سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسىدىكى ئادەتتىكى كادىرلار، ھۆكۈمەتكە قاراشلىق تارماقلار، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى ئادەتتىكى كادىرلارنى كادىرلار بۆلۈمى باشقۇرىدىغان بولدى.

1983-يىل 3-ئايدا، شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ «يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمىتى، سوت، تەپتىش مەھكىمىلىرى رەھبەرلىرىنى ۋەزىپىگە تەينىلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇشتا قانۇندا بەلگىلەنگەن رەسمىيەتلەرنى ئادا قىلىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى»نى تارقاتتى. شۇندىن كېيىن، رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقايسى بۆلۈملىرى، سوت، تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ رەھبەرلىرىنى ۋەزىپىگە تەينىلەش ۋە ۋەزىپىدىن قالدۇرۇشتا، يەنىلا مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ «يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى ۋە يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى تەشكىلىي قانۇنى»دىكى بەلگىلىمىلەر بويىچە، قانۇندا بەلگىلەنگەن رەسمىيەتلەرنى ئادا قىلغاندىن كېيىن، ۋەزىپىگە تەينىلەنگەنلىكى ئېلان قىلىندى.

1984-يىل 5-ئايدا، مەركەزنىڭ ئىسلاھات توغرىسىدىكى فاكىجېنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۇچۇن، شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى «شەھەرلىك پارتكومنىڭ كارخانا ئورۇنلارغا كادىرلارنى باشقۇرۇش ھوقۇقى چەكلىمىسىنى چۇشۇرۇپ بېرىش مەسىلىسىدە ۋاقتىلىق يولغا قويۇش كونكرېت چارىسىنى ئىزچىللاشتۇرۇش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نى تارقىتىپ، ئالدى بىلەن كارخانا ئورۇنلارنىڭ بۆلۈم دەرىجىلىك مەمۇرىي مۇئاۋىن ۋەزىپىدىكى كادىرلىرىنى ۋەزىپىگە تەينىلەش ۋە ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش ھوقۇقىنى چۇشۇرۇپ بەردى. شۇ يىلى 6-ئايدا، شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى يەنە «مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلاردىكى كادىرلارنى باشقۇرۇشتا ۋاقتىلىق يولغا قويۇلىدىغان چارە توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نى تارقىتىپ، ھەرقايسى رايون، ناھىيە، ئىدارىلەردىكى مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلاردىكى مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەينىلەش ۋە ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش ھوقۇقىنى چۇشۇرۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى تۆۋەنگە چۇشۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەينىلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇشتا، شەھەرلىك تەشكىلات تارماقلىرىغا ئەنگە ئالدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى ھەمدە بۇرۇن شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ بىر تۇتاش باشقۇرىدىغان مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ كادىرلار ئارخىپىنى ھەرقايسى ناھىيە، رايونلارغا تاپشۇرۇپ بەردى.

1985-يىل 9-ئايدا، شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ (1985) 440-نومۇرلۇق ئۇقتۇرۇشنى تارقىتىپ، شەھەرلىك پارتكوم باشقۇرىدىغان رايون، ناھىيە ئورگىنىدىكى بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنى رايون، ناھىيىلەرنىڭ بۋاستە باشقۇرۇشىغا چۇشۇرۇپ بەردى. 1985-يىلنىڭ ئاخىرىدا، رايونلۇق پارتكوم ئۆزىگە قاراشلىق ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىدىن يۇقىرى رەھبەرلەرنى ئەل رايى بويىچە سىناپ تەكشۇرۇش ئاساسىدا ئاندىن ۋەزىپىگە قويۇپ ئىشلەتتى. 1987-يىل 8-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق پارتكوم «رايوندىكى ئوتتۇرا قاتلام رەھبىرىي كادىرلىرىغا ۋەزىپە ئۆتەش مەزگىلى توزۇمى، سىناق توزۇمى، ئۇچ دەرىجىلىك تەكشۇرۇپ باھالاش توزۇمىنى يولغا قويۇشتا يۇرگۈزۈلىدىغان تەپسىلىي پرىنسىپ»نى رەسمىي بېكىتىپ چىقتى. ۋەزىپە ئۆتەش مەزگىلى توزۇمىنى پارتىيە ھۆكۈمەتنىڭ ئوتتۇرا قاتلام رەھبىرىي كادىرلىرىنىڭ ھەر نۆۋەتلىك ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى ئۇچ يىل بولۇش، ھەر يىلدا بىر قېتىم تەكشۇرۇش ئېلىپ بېرىش، ۋەزىپە

1960-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى تيانشان رايونىدىكى كادىرلارنىڭ ئاساسلىق ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-3-11

يىللار	كادىرلار ئومۇمىي سانى	ناھىيە (رايون) دەرىجىلىك		بۆلۈم دەرىجىلىك		ئالدىنقى كادىر	جىنسى		مىللىتى		سىياسىي قىياپىتى			مەدەنىيەت سەۋىيىسى				
		رەسمىي	ھۆكۈمەت	رەسمىي	ھۆكۈمەت		ئەر	ئايال	خەنزۇ	مىللەت ئاز سانلىق	پارتىيە ئەزاسى	شىنجاڭ ئەزاسى	ئالما	ئالىي مەكتەپ		ئوتتۇرا تېخنىكۇم		تولۇقسىز ئوتتۇرا
														شۇ سەۋىيىدىكىلەر	پۈتتۈرگەنلەر	شۇ سەۋىيىدىكىلەر	پۈتتۈرگەنلەر	
1960	109	2	5	8	23	71	58	51	96	13	52	20	37		1			18	63	27
1961	174	1	2	4	10	157	101	73	114	60	42	31	101		2			18	62	92
1962	164	2	4	8	29	121	113	51	125	39	77	24	63		5			28	106	25
1963	193	2	8	8	33	153	124	69	139	54	103	18	72		6			36	134	17
1964	200	1	3	7	16	173	124	76	144	56	111	27	62		8			44	128	20
1965	197	2	5	6	19	165	117	80	140	57	110	26	61							
1966—1977																				
1978	1645	1	7	12	51	1574	430	1215	1230	415	219	265	1161		65			934	584	62
1979	1641	2	8	15	60	1556	425	1216	1213	428	230	193	1218		75			938	569	59
1980	1668	2	11	7	40	1608	395	1273	1210	458	215	216	1237		73	572		411	558	54
1981	1745	5	17	80		1643	442	1303	1255	490	279	232	1234		60	557	13	463	574	60
1982	1789	5	17	79		1688	458	1331	1275	512	293	222	1274		55	579	14	500	565	60
1983	1877	3	12	77		1785	517	1360	1321	556	271	255	1351		64	632	15	511	632	
1984	1829	4	15	101		1709	495	1334	1276	553	308	239	1282		79	700	4	521	521	
1985	1933	4	15	85		1829	528	1405	1333	600	326	188	1419		104	789	9	515	510	
1986	2021	4	14	100		1903	576	1445	1366	655	399	283	1339		118	842	12	557	489	
1987	2097	4	16	141		1936	610	1487	1411	686	491	369	1237		140	887	3	558	477	

ئۆتەش مەزگىلىدە خىزمەتلەرنى يۇرۇشتۇرۇپ، نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغانلارنى داۋاملىق ۋەزىپىگە قويۇش؛ نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغانلارنى ئۆستۈرۈش، لاياقەتسىز بولغانلارنى قايتا ۋەزىپىگە تەيىنلەش سىستېمىسىنى بەلگىلىدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە، كادىرلار قوشۇنى 1978-يىلدىكى 1645 كىشىدىن تەرەققىي قىلىپ 1987-يىلغا كەلگەندە 2097 كىشىگە يەتتى (ئوقۇتقۇچىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 415 نەپەردىن 688 نەپەرگە تەرەققىي قىلدى. ئايال كادىرلار 1215 نەپەردىن 1487 نەپەرگە كۆپەيدى. كادىرلار ئىچىدىكى پارتىيە ئەزالىرى 219 نەپەردىن 491 گە كۆپەيدى. كادىرلارنىڭ مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىدا كۆرۈنەرلىك ياخشىلىنىشلار بولدى. ئوتتۇرا تېخنىكۇم مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 1978-يىلدىكى 65 نەپەردىن 1987-يىلغا كەلگەندە 1027 نەپەرگە كۆپەيدى. ناھىيە، تۇمەن دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار 1978-يىلدىكى سەككىز كىشىدىن 1987-يىلغا كەلگەندە 20 نەپەرگە كۆپەيدى، بۆلۈم دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار 1960-يىلدىكى 31 نەپەردىن 141 نەپەرگە يەتتى ھەمدە 15 نەپەر كادىرنى شەھەرگە قاراشلىق ھەرقايسى ئورۇنلارغا ناھىيە دەرىجىلىك ياكى ناھىيىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىك ۋەزىپىسى ئۆتەشكە تاللاپ ئەۋەتىپ بەردى.

3-پاراگراف تەشۋىقىي تەربىيە

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش پارتلىغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى بىلەن شۇ ۋاقىتتىكى شىنجاڭدىكى ھۆكۈمران شېڭ شىسەي «ئالتە بۇيۇك سىياسەت» (جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن بولۇش، خەلقنى تىنچلاندۇرۇش، پاك دىيانەتلىك بولۇش، تىنچلىق، قۇرۇلۇش) ئاساسىدا بىرلىكسەپ قۇردى. دىخۇانىڭ نەنلياڭدا (ھازىرقى تيانشان رايونىنىڭ غالىبىيەت يولى) 8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنى تەسىس قىلدى. شېڭ شىسەينىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 100 دىن كۆپرەك پارتىيىلىك كادىر شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەت قىلدى. بۇ پارتىيىلىك كادىرلار ھەر مىللەت ئاممىسىغا ماركسىزم-لېنىنىزمنى تارقىتىپ، ئىنقىلاب ئۇرۇقىنى چاچتى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) شېڭ شىسەي ئاسىيلىق قىلىپ ئۆزىنى جياڭ جېيشىنىڭ قوينىغا ئاتتى. گومىنداڭ بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ كوممۇنستلارنى ۋە ئىلغار ياشلارنى قىردى. شۇنىڭ بىلەن ماركسىزم-لېنىنىزملىق تەشۋىقات پائالىيىتى يەر ئاستىغا كۆچۈشكە مەجبۇر بولدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) كوممۇنستىك پارتىيىسىنىڭ تەربىيىسىنى ۋە تەسىرىنى قوبۇل قىلغان بەزى ئىلغار ياشلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ دىخۇا شەھىرىدە كۇرمش جەمئىيىتى، ئاۋانگارتلار جەمئىيىتى، دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى قاتارلىق ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئىلغار تەشكىلاتلارنى قۇردى. ئۇلار ئاق تېرورلۇق ئاستىدا، ئاممىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، كۇرمش قىلىشتا چىڭ تۇردى، بولۇپمۇ شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولۇش ھارپىسىدا، يەر ئاستى ژۇرناللارنى چىقىرىپ، شەھەر رايونىدا (ھازىرقى تيانشان رايونى دائىرىسىدە) مەخپىي ھالدا تارقىتىپ، ماركسىزم-لېنىنىزم ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ فاكتجىن-سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىپ، ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلبە خەۋىرىنى يەتكۈزدى. بۇنىڭ ئىچىدە كۇرمش جەمئىيىتىنىڭ «كۇرمش» ھەپتىلىك گېزىتى، جۇڭخۇا مىنگونىڭ 37-يىلى (1948-يىلى) 11-ئايدا دىخۇادا ئىسلىگە كەلتۈرۈلۈپ نەشر قىلىشقا باشلىغاندىن كېيىن، مەخپىي ھالدا جەمئىيەتكە تارقىتىلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى ئارىسىدا تەسىرى ناھايىتى چوڭ بولدى.

ئازادلىقتىن كېيىن ئاممىغا تەشۋىق قىلىپ، ئاممىنى تەربىيەلەپ ۋە تەشكىللەپ، ئىدىيىۋى سىياسىي

خىزمەتنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى پارتىيەنىڭ ھەرقايسى مەزگىللىرىدىكى ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنداش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىش پارتىيەنىڭ تەشۋىقات خىزمىتىنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى بولۇپ قالدى.

بىرىنچى، تەشۋىقات

1. پارتىيەنىڭ فاكتىچەن، سىياسەتلىرى ۋە ئېقىم مەسىلىلىرى تەرىپىسى. 1950-يىل-دىن 1952-يىلغىچە، ھەر مىللەت ئاممىسىغا جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيەسىنىڭ سىياسەتلىرى، تەشەببۇسلىرى تەشۋىق قىلىنىپ، كومپارتىيەنىڭ ھىمايە قىلىش، يېڭى جۇڭگونى سۆيۈش ۋە دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش تەرىپىسى ئېلىپ بېرىلىپ، ئاممىنىڭ جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش-چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش تەشۋىقات تەرىپىيە پائالىيىتى كەڭ كۆلەمدىك، چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلدى.

1953-يىلدىن 1956-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمغىچە، 1-بەش يىللىق پىلان ۋە يېزا ئىگىلىكىنى كوپېراتسىيەلەشتۇرۇش تەشۋىقاتى نۇقتىلىق ئېلىپ بېرىلدى. كادىرلار ئاممىسى جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى تارقاتقان، مەركىزىي تەشۋىقات بۆلۈمى تۈزگەن «بارلىق كۈچلەرنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈپ دۆلىتىمىزنى ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى ــ پارتىيەنىڭ ئۆتكۈنچى دەۋرىدىكى باش لۇشيەننىي ئۆگىنىش ۋە تەشۋىق قىلىش پروگراممىسى» نى ئۆگىنىشكە، يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ يېزا ئىگىلىكىنى كوپېراتسىيەلەشتۇرۇش توغرىسىدىكى بايانلىرىنى ۋە پارتىيەنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش نەزەريىسىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. سوتسىيالىستىك تەرىپىيە ۋە سىنىپىي تەرىپىيە قانات يايدۇرۇلدى. تەرىپىيە جەريانىدا دوكلات يىغىنىدىن سەككىز قېتىم ئۇيۇشتۇرۇلدى ھەمدە 200 نەپەر تەشۋىقاتچى تەرىپىلەپ يېتىشتۇرۇلدى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ئاھالىلەر ئاممىسى ئارىسىغا بېرىپ تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلىپ، پارتىيەنىڭ مۇشۇ بىر مەزگىللىك ۋەزىپىلىرى ھەمدە ئائىلىلەرگە يەتكۈزۈلدى، بۇ پۈتۈن رايوننىڭ قول ھۈنەرۋەنچىلىك سانائىتى ۋە يەككىلەر ئىگىدارچىلىقىدىكى سودا-سانائەتنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشنى ئورۇنداشتا ئىجابىي رول ئويناندى.

1956-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدىن 1957-يىلغىچە پارتىيەنىڭ مەملىكەتلىك 8-قۇرۇلتىيىنىڭ روھى تەشۋىق قىلىندى، پارتىيە ئىچى ۋە سىرتىدا يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ پارتىيەنىڭ 8-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 2-سانلىق يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى يەتكۈزۈلدى. 1957-يىل 4-ئايدا، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى «ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى توغرىسىدىكى يولبورۇق» نى تارقاتقاندىن كېيىن، پۈتۈن رايوندىكى پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلار ئارىسىدا يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ «خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتنى توغرا ھەل قىلىش توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرى، «خەلق گېزىتى» نىڭ «نېمە ئۈچۈن ئىستىل تۈزىتىش كېرەك» دېگەن باش ماقالىسى قاتارلىق ھۆججەتلەر ئۆگىنىشكە تەشكىللىنىپ، ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى، 20 قېتىم چوڭ-كىچىك دوكلات يىغىنى ئۇيۇشتۇرۇلدى. تەرىپىيە ئالغان كىشىلەر سانى 3200 ئادەم (قېتىم)غا يەتتى.

1958-يىلدىن 1962-يىلغىچە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش باش لۇشيەنى ۋە خەلق ئىگىلىكىدە يولغا قويۇلغان «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۇقىرى كۆتۈرۈش» تىن ئىبارەت فاكتىچەن تەشۋىقات تەرىپىسى قانات يايدۇرۇلدى. باش لۇشيەننى تەشۋىق قىلىش جەريانىدا، رايونلۇق پارتكومىنىڭ شۇجىسى بىۋاستە باشلامچىلىق قىلدى. پۈتۈن خەلق سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈلدى. پۈتۈن رايون مقياسىدا «تولۇپ تاشقان غەيرەت بىلەن تىرىشىپ يۇقىرى ئۆرلەپ، كۆپ، تېز، ياخشى، تېجەشلىك ھالدا سوتسىيالىزم قۇرۇش» تىن ئىبارەت باش لۇشيەننى تەشۋىق قىلىش، ئۆگىنىش، ئىزچىللاشتۇرۇش دولقۇنى قوزغىلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى بىر قېتىملىق چوڭقۇر سوتسىيالىستىك تەرىپىگە ئىگە قىلىنىپ، ئۇلارنىڭ قېينىچە-

لمقلار ئۇستىدىن غەلبە قىلىش ئىشەنچىسى كۈچەيتىلدى.

1962-يىل 12-ئايدا، خەلق گېزىتى، «پۈتۈن دۇنيا پرولېتارلىرى بىرلىشىپ ئورتاق دۈشمەنگە قارشى تۇرايلى» دېگەن تېمىدىكى باش ماقالىنى ئېلان قىلدى. رايونلۇق پارتكوم پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلارنى ۋە ئاممىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى ھەمدە ھازىرقى زامان شيۇجېڭجۇيىچىلىرىغا قارشى تۇرۇش تەربىيىسى پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى.

1963-يىلدىن 1966-يىلىنىڭ باشلىرىغىچە، لېي فېڭدىن ئۆگىنىش ۋە جياۋيۇلۇدىن ئۆگىنىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. لېي فېڭنىڭ ئىش ئىزلىرىدىن دوكلات بېرىش يىغىنلىرى تەشكىللەندى، لېي فېڭنىڭ ئىش ئىزلىرى كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزۈلدى. مەملىكەت بويىچە بىر تۈركۈم لېي فېڭدىن ئۆگىنىش ئاكتىپلىرى مەيدانغا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاممىۋى خاراكتېرلىك رەسىم ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش قىزغىنلىقى قوزغىتىلدى. 1964-يىل 6-ئايدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، پۈتۈن رايون بويىچە رەسىم ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىدىن 198ى قۇرۇلغان. گۇرۇپپىغا قاتناشقان كىشى 1761 ئادەم (قېتىم)غا يەتتى. يەنە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. چوڭ-كىچىك تەشۋىقات يىغىنى، سەپەرۋەرلىك يىغىنى، لېكسىيە سۆزلەش يىغىنلىرىدىن بولۇپ 1400 قېتىم ئېچىلدى. تەربىيە قوبۇل قىلغانلار 26 مىڭ 544 ئادەم (قېتىم)غا يەتتى. 1965-يىل 4-ئايدا، پۈتۈن رايون بويىچە رەسىم ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئىلغار كوللېكتىپى ۋە ئىلغار شەخسلەرنىڭ يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا 183 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقلابى» جەريانىدا، پارتىيىنىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرى ئېغىر تەسىرگە ئۇچرىدى. نورمال تەشۋىقات خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىشقا ئامال بولمىدى.

1976-يىل 10-ئايدىن 1978-يىلغىچە، لىن بياۋ، جياڭ چىڭدىن ئىبارەت ئىككى ئەكسىلئىنقلابىي گۇرۇھنىڭ جىنايىتىنى پاش قىلىش ۋە تەنقىد قىلىش، ئۇلارنىڭ زەھىرىنى ۋە تەسىرىنى تازىلاش ئۇچۇن، پاش قىلىش، تەنقىد قىلىش، تەكشۈرۈش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە ئاما ئۇمۇمىي يىغىن روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. ھەقىقەتنىڭ ئۆلچىمى مەسىلىسى توغرىسىدىكى ئۆگىنىش مۇزاكىرىسى قانات يايدۇرۇلدى.

1981-يىلنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا، پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 6-ئۇمۇمىي يىغىنى روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۇچۇن، پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلار «دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى پارتىيە تارىخىغا دائىر بىرقانچە مەسىلە توغرىسىدىكى قارار»نى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. رايون ئورگىنىدىكى كادىرلارنىڭ قىسقا مۇددەتلىك ئىشلەپچىقىرىشتىن (خىزمەت) ئايرىلغان ئۆگىنىش كۇرسلىرىنى ئېچىپ، «يولداش چېن يۈننىڭ ماقالىلىرىدىن تاللانما» ۋە شۇ مۇچياۋنىڭ «جۇڭگو سوتسىيالىستىك ئىقتىساد مەسىلىلىرى تەتقىقاتى»دىن ئىبارەت ئىككى كىتاب مەركەزلىك ھالدا ئۆگىنىلدى.

1982-يىل 9-ئايدا، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ 12-قۇرۇلتىيىدا سوتسىيالىستىك زامانىۋى-لاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ توغرا پروگراممىسى تۈزۈپ چىقىلدى. تەشۋىقات خىزمىتىدە مۇشۇ مەركەزنى چۆرىدىگەن ھالدا، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە ئاما 12-قۇرۇلتايىنىڭ ھۇججەتلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. تۆت قارار كادىرلارنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى. ئون تەشۋىق قىلىش ئەترىتى تەشكىللەندى. 488 تەشۋىق قىلىپ چۈشەندۈرگۈچى ئايرىم-ئايرىم ھالدا زاۋۇت، مەھەللە-لەرگە بېرىپ، كەڭ كۆلەملىك تەشۋىقات ئېلىپ باردى. جەمئىي 288 قېتىم لېكسىيە سۆزلىدى، تەربىيە قوبۇل قىلغانلار 6869 ئادەم (قېتىم)غا يەتتى. تەشۋىق قىلىش، ئۆگىنىش ئارقىلىق، كەڭ كادىرلار

ئاممىسىنىڭ ئىدىيەسى پارتىيەنىڭ 12-قۇرۇلتاي روھى بويىچە بىرلىككە كەلتۈرۈلدى.

1983-يىل 6-ئايدا، مەملىكەتلىك 6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنى بېيجىڭدا ئېچىلدى. رايونلۇق پارتكوم كادىرلارنى «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن بېرىلگەن دوكلات »نى ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى. مەركىزىي تەشۋىقات بۆلۈمى «6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 1-يىغىنىدا بېرىلگەن ھۆكۈمەت خىزمىتى دوكلاتىنى تەشۋىق قىلىش تىزىمى»نى بېسىپ تارقاتقاندىن كېيىن، پۈتۈن رايوندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ئاھالىلەر ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ يۇقىرى يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلىرىغا لېكسىيە سۆزلىنىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىنىڭ ۋەزىيىتىگە بولغان تونۇشى ئايدىڭلاشتۇرۇلۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە ئومۇميۈزلۈك ئىسلاھ قىلىشنىڭ قانۇنىمىغا پائال ئاتلاندۇرۇلدى.

1984-يىلدىن 1986-يىلغىچە، پارتىيە 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئۆگىنىش، تەشۋىق قىلىش ئۇچۇن، «جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى» تەربىيەسى ئېلىپ بېرىلدى. كادىرلارغا ئىككى مەيدان كونسۇلتاتسىيە دوكلاتى بېرىلدى. 100 كىشىدىن تەشكىللەنگەن تەشۋىقات قوشۇنى زاۋۇتلارغا، ئاھالىلەر ھويلىلىرىغا بېرىپ تەشۋىق ئېلىپ بارىدى ھەمدە رادىئو، قارا تاختا، تەشۋىقات تاختىسى قاتارلىق شەكىللەردىن پايدىلىنىپ، پارتىيە 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى جانلىق تەشۋىق قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ۋە ئاممىنىڭ ئومۇمىي يىغىن روھىنى چۈشىنىشى يەنمۇ چوڭقۇرلاشتى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ «جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش» دېگەن تېمىدىكى كىتابى ئاشكارا تارقىتىلغاندىن كېيىن، پۈتۈن رايوندىكى كادىرلار ئۆگىنىش ئېلىپ بارىدى.

1985-يىل 10-ئاينىڭ 1-كۈنى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى خاتىرىلەش كۈنى ئىدى. بۇ كۈنى پۈتۈن رايوندا چوڭ كۆلەملىك تەشۋىقات، تەربىكلەش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1987-يىلنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا، پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلار ئارىسىدا تۆت ئاساسىي پرىنسىپنا چىڭ تۇرۇش، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ئىجابىي تەربىيە قانات يايدۇرۇلدى. رايونلۇق پارتكوم بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تەربىيەلەش كۇرسىنى ئاچتى، ئىككى مەيدان مەخسۇس تېمىدا دوكلات يىغىنى ئۇيۇشتۇردى. شۇ يىلى 10-ئايدا، پارتىيەنىڭ 13-قۇرۇلتىيى غەلىبىلىك ئېچىلدى. پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلار چارشەنبە ۋە جۈمە كۈنلىرى چۈشتىن كېيىن ئۆگىنىش ئېلىپ بارىدى. ھەرقايسى مەھەللىلەر، سىستېمىلار يەنە لېكسىيە سۆزلىگۈچىلەرنى تەشكىللەپ ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا لېكسىيە سۆزلىدى. رايونلۇق پارتكوم بۆلۈم، ئىدارە دەرىجىلىك كادىرلارنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ بېتىشتۈرۈش كۇرسىدىن ئالتە قارار ئاچتى. نۆۋەتلەشتۈرۈپ بېتىشتۈرۈلگەن ئوتتۇرا قاتلام رەھبىرىي كادىرلار 200 دىن ئاشتى. ئۆگىنىش ۋە تەشۋىق قىلىش ئارقىلىق كادىرلار ۋە ئاممىا پارتىيەنىڭ ئاساسىي لۇشيەننىڭ ئاساسلىق مەزمۇنىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدى.

2. سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى. 1981-يىل 2-ئايدا، مەركىزىي كومىتېت تەشۋىقات بۆلۈمى، مائارىپ مىنىستىرلىكى، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى، سەھىيە مىنىستىرلىكى ۋە جامائەت خەۋپسىزلىكى مىنىستىرلىكى بىرلىشىپ «مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نى تارقاتتى. 3-ئايدا رايونلۇق پارتكوم لېي فېڭدىن ئۆگىنىش، بېگى كەيپىيات تىكلەش بويىچە «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل» پائالىيىتىنىڭ سەپەرۋەرلىك يىغىنىنى ئاچتى. ھەرقايسى ئورۇنلار، ھەرقايسى سىستېمىلاردا بېگى ئىستىل تىكلەش-ياشلارنى تەربىيەلەش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى ھەمدە تەشۋىقات-تەربىيە پائالىيىتى پائال قانات يايدۇرۇلدى. 3-ئايدىن

5-ئايغىچە، رايون بويىچە جەمئىي 2084 قارا تاختا گېزىتى چىقىرىلدى. 6000 پارچە لوزۇنكا چاپلاندى. ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە لېي فېڭدىن ئۆگىنىش گۇرۇپپىلىرى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇلدى. مەھەللىلەردىكى ھەر مىللەت ئاھالىسى ھەربىي ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلىسى ئۈچۈن 3900 قېتىمدىن كۆپرەك ياخشى ئىش قىلىپ بەردى.

1982-يىل 2-ئايدا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن بەنگۇڭتىڭى ھەر يىلى 3-ئاينى پۈتكۈل خەلقنىڭ مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چۈشۈردى. 3-ئايدا پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت ئاممىسى ۋە ياشلار-ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا مەدەنىيەتلىك بولۇش، ئەدەبلىك بولۇش، تەرتىپلىك بولۇش، ئەخلاقلىق بولۇش، قەلبى گۈزەل، سۆزى گۈزەل، ھەرىكىتى گۈزەل، مۇھىتى گۈزەل بولۇش ئاساسلىق مەزمۇن قىلىنغان مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، بۇ قېتىمقى ھەرىكەت جەريانىدا، پۈتكۈل رايوندا جەمئىي 118 قېتىم سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئېچىلغان. تۈرلۈك قارا تاختا گېزىتى، تەشۋىقات تاختىسىدىن 663 چىقىرىلغان. 50 ئورۇندا رادىئو نۇقتىسى تەسىس قىلىنغان. 4-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق ھۆكۈمەت مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتى بويىچە تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى ئېچىپ، 50 ئىلغار كوللېكتىپنى تەقدىرلىدى ۋە مۇكاپاتلىدى.

1983-يىل 2-ئايدا، پۈتۈن رايوندا 2-قېتىملىق پۈتكۈل خەلقنىڭ مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ئالدىنقى يىللىق خىزمەت ئاساسىدا، شەھەرنىڭ بىر تۇتاش تەلىپىگە ئاساسەن، يەنە ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈش، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيۈش، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى قىزغىن سۆيۈش مەزمۇنلىرى قوشۇلدى ھەمدە «بەش بولۇش ، تۆت گۈزەل، ئۈچنى قىزغىن سۆيۈش» پائالىيىتى لېي فېڭدىن ئۆگىنىش، ئىلغار كىشىلەردىن ئۆگىنىش، ياخشى ئىش قىلىش، يېڭى كەيپىيات تىكلەش پائالىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بېرىلدى. بۇ قېتىمقى ھەرىكەتتە پۈتۈن رايون بويىچە جەمئىي 164 (پارچە) لوزۇنكا ئېسىلدى، ئىشىك ئالدىغا توغرىسىغا 390 پارچە لوزۇنكا ئېسىلدى، 37 ئورۇنغا رادىئو نۇقتىسى تەسىس قىلىندى، 1232 قارا تاختا گېزىتى، 41 سان قىسقا خەۋەر چىقىرىلدى، 877 قېتىم سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئېچىلىپ، بىرقەدەر ياخشى ئىجتىمائىي ئۈنۈم ھاسىل قىلىندى. 4-ئاينىڭ ئاخىرىدا، رايونلۇق پارتكوم تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىپ، 129 ئىلغار كوللېكتىپ ۋە 233 نەپەر ئىلغار شەخسنى تەقدىرلىدى.

1984-يىل 2-ئايدا، 3-قېتىملىق مەدەنىيەتلىك-ئەدەبلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلدى. 2-ئاينىڭ 15-كۈنى، تيانشان رايونىدا ئارمىيە-خەلق، كادىر-ئاممىنىڭ ئورتاق مەدەنىيەت بەرپا قىلىشىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىپ، كونكرېت تەشكىللەش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 2-ئاينىڭ 24-كۈنى پۈتۈن رايون بويىچە سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئېچىلدى. 3-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن 4-ئاينىڭ 10-كۈنىگىچە، جەمئىي بەش تەشۋىقات ماشىنىسى چىقىرىلدى. 82 پارچە چوڭ لوزۇنكا ئېسىلدى، 11 مىڭ 181 پارچە شۇئار چاپلاندى، 1105 قارا تاختا گېزىتى چىقىرىلدى، 67 سان قىسقا خەۋەر تارقىتىلدى. شۇ يىلى يەنە بۇنىڭغا بىرلەشتۈرۈپ ئارمىيە-خەلق، ساقچى-خەلقنىڭ مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى ئورتاق بەرپا قىلىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى.

1985-يىلى ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەشكە بىرلەشتۈرۈپ، پۈتۈن شەھەردە مەدەنىيەتلىك شەھەر ئاھالىسى بولۇش، مەدەنىيەتلىك شەھەر رايونلىرىنى بەرپا قىلىش پائالىيىتى ۋە مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1986-يىلى مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش پائالىيىتىدە يېڭى ئىلگىرىلەشلەر بولدى. 9-ئايدا شەھەرلىك پارتكوم خېيجياسەن

ئاھالىلەر كومىتېتىدا مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش بويىچە نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى. يىغىندا خېيجياسەن ئاھالىلەر كومىتېتى بىلەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 36042-قىسىم بىرلىشىپ مەنىۋى مەدەنىيەتنى ئورتاق بەرپا قىلىش تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇردى.

1987-يىل 4-ئايدا، رايونلۇق پارتكومنىڭ 3-نۆۋەتلىك 5-سانلىق يىغىنى ئېچىلدى. يىغىندا پۈتۈن رايونىنىڭ «ئۈچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» مۇسابىقە پائالىيىتىگە قارىتا ئورۇنلاشتۇرۇش ئىلىپ بېرىلدى ھەمدە تيانشان رايونلۇق مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش كومىتېتى قۇرۇلدى. 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسى رايونلۇق پارتكوم بىلەن كېلىشىمنامە ئىمزالدى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلاردىمۇ مۇناسىپ ئاپپاراتلار قۇرۇلدى ھەمدە شۇ تەۋەدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار بىلەن كېلىشىمنامە ئىمزالدى. ياخشى تەرتىپ، گۈزەل مۇھىت، ئەلا مۇلازىمەت بىلەن لېيى فېڭدىن ئۆگىنىش، ئىلغارلاردىن ئۆگىنىش مەزمۇن قىلىنغان مۇسابىقە پائالىيىتى پۈتۈن رايوندا جۇشقۇن قانات يايدۇرۇلدى. رايون بويىچە جەمئىي 14 مىڭ 100 پارچە تەشۋىقات شۇئارى چاپلاندى، 2400 پارچە تام گېزىتى، قارا تاختا گېزىتى چىقىرىلدى، 18 مىڭ 300 پارچە بىلىشكە تېگىشلىك بىلىملەر ماتېرىيالى بېسىپ تارقىتىلدى. «بۈگۈنكى ئيانشان رايونى» دېگەن سىنئالغۇ لېنتىسى ئىشلەندى، سۇرەتلەر كۆرگەزمىسى ئېچىلدى. 11-ئايدا پۈتۈن رايوندا «ئۈچتىن ئۆگىنىش، بىردە ئەلا بولۇش»، مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش بويىچە تەقدىرلەش-نام بېرىش يىغىنى ئېچىلىپ، 51 ئورۇنغا مەدەنىيەتلىك ئورۇن دەپ نام بېرىلدى. شىمالىي ئازادلىق يولى، دۆڭمېن، يېڭى دېموكراتىيە يولى، بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا ئەلا ئورۇن دەپ نام بېرىلىپ، مۇكاپات پۇلى تارقىتىلدى. تيانشان رايونى، شەھەرنىڭ مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، 2-بولدى. 18 ئورۇنغا شەھەر دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن دەپ نام بېرىلدى.

3. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى. 1982-يىل 5-ئايدا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە شەھەرلىك پارتكومنىڭ ئۇقتۇرۇشىغا ئاساسەن، پۈتۈن رايون مىقياسىدا مەركەزلىك قىلىپ پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش تەشۋىقات تەربىيىسى پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى. راونلۇق پارتكوم، ھەربىرى پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. كادىرلارنى ئاجرىتىپ ئىشخانا تەسىس قىلدى. كادىرلارنى ماركس، ئېنگلىس، لېنىن، ستالىن، ماۋزېدۇڭلارنىڭ مىللىي مەسىلە توغرىسىدىكى بايانلىرىنى ۋە «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى ھەمدە تەشۋىقات قوشۇننىنى تەشكىللەپ، زاۋۇت، سېخ، ئاھالىلەر قورۇلىرىغا بېرىپ تەشۋىقات پائالىيىتى ئېلىپ باردى. چوڭ-كىچىك تەشۋىق قىلىش، دوكلات يىغىنلىرىدىن جەمئىي 1160 قېتىم ئاچتى. تەربىيە قوبۇل قىلغۇچىلار 55 مىڭ 780 ئادەم (قېتىم)غا يەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى تەشكىللەپ، ھەر مىللەت ئاممىسىغا ئىللىقلىق يەتكۈزۈش، ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 524 ئائىلىلىكنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھال سوردى، 4848 قېتىم ياخشى ئىش قىلىپ بەردى. 7-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق ھۆكۈمەت مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى خۇلاسىلەپ تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى ئېچىپ، 27 ئىلغار كوللېكتىپ ۋە 133 نەپەر ئىلغار شەخسنى تەقدىرلىدى.

1983-يىل 5-ئايدا، 1-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيە ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى مىللەتلەر نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسەتنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەش بىلەن بىر ۋاقىتتا مىللەتلەرنىڭ بىرلەشمە كۆكۈل ئېچىش يىغىنى، سۆھبەت يىغىنلىرىدىن 25 قېتىم ئاچتى. باشلانغۇچ مەكتەپلەردە سەككىز دوستلۇق مەكتىپى قۇردى، دوستلۇق سىنىپى (ئوتتۇرا ئەترەت) 80 گە يەتتى. 3300 نەپەر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيىتىگە قاتناشتى. رايونلۇق پارتكوم يەنە ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى، ھەرقايسى سىستېمىلارنىڭ مىللىي سىياسەت-

نى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشنى ئۈيۇشتۇردى.

1984-يىل 5-ئايدا، 2-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. بۇ قېتىمقى پائالىيەت مەزمۇن، شەكىل جەھەتتىن يېڭى يۇكسىلىشكە ئىگە بولدى. رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى ۋە ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى نەمۇندىكى گۇللۇكتە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى بويىچە قارا تاختا گېزىتى كۆرگەزمىسى ئاچتى. جەمئىي 83 تاختا (ئۈيغۇرچىسى 16 تاختا) تام گېزىتى چىقىرىلدى. رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى، ئىتتىپاق كومىتېتى، ئاياللار بىرلەشمىسى، مەدەنىيەت، تەنتەربىيە ئىدارىسى قاتارلىق تارماقلار بىرلىشىپ چوڭ تېپتكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىنى ئۆتكۈزدى. رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى يەنە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئىش ئىزلىرىدىن دوكلات بېرىش يېغىنى ئۈيۇشتۇردى.

1985-يىل 5-ئايدا، 3-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. كادىرلار ئاپتونوم رايون تۈزۈپ باسقان «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى سۆزلەش» كىتابىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى. بۇ يىلدا ئاممىنىڭ ئۆز-ئۆزىنى تەربىيىلەش پائالىيىتى جەريانىدا، ھەر مىللەت دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە، ھەربىي ئىنقىلابىي قۇربانلار، يېتىم-يېسىر، ياشانغانلارغا ياخشى ئىش قىلىپ بېرىلدى، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيىتى گەۋدىلىك تۈتۈلدى. رايون بويىچە ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيىتىگە جەمئىي 3333 كىشى قاتناشتى. 2688 ئائىلىلىك ئاممىنىڭ ئۆيىنى يوقلىدى، ھەر مىللەت ئاممىسى ئۆچۈن 4184 قېتىم ياخشى ئىش قىلىپ بېرىلدى.

1986-يىل 5-ئايدا، 4-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. كادىرلار «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»، «يولداش جۇئېنلەينىڭ چىڭداۋ مىللەتلەر خىزمىتى سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى»نى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى. 11 مەھەللە ئىش باشقارمىسى ۋە توققۇز سىستېما قاتناشقان مىللەتلەر بىلىملىرى مۇسابىقە پائالىيىتى ئۈيۇشتۇرۇلدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە سۆھبەت يىغىنى ئېچىلدى ۋە چوڭ تېپتكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار ئىش ئىزلارنى دوكلات قىلىش يىغىنى ئېچىلدى. مۇشۇنداق پائالىيەتلەر ئارقىلىق، خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالماسلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالماسلىق ئىدىيىسى كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى.

1987-يىل 5-ئايدا، 5-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى مىللەتلەر نەزەريىسى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، تۈرلۈك ئۆز-ئۆزىنى تەربىيىلەش ئاممىۋى پائالىيىتى پائال قانات يايدۇرۇلدى. باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ھەر مىللەت يېتىم-يېسىر، غېرىپ-غۇرۇپا، ياشانغانلار، ھەربىي ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلىسىگە ياخشى ئىش قىلىپ بېرىپ ئىللىقلىق يەتكۈزدى. رايونلۇق پارتكوم تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەشكىللەپ ئاساسىي قاتلامغا بېرىپ سىياسەتنىڭ ئىجرا بولۇش ئەھۋالىنى تەكشۈردى ھەمدە كوچا ياقىسىدىكى ئۈيغۇرچە، خەنزۇچە بېزەكتىكى ۋىۋىسكىلار ۋە مۇسۇلمان ئاشخانىلىرىنى تەكشۈردى. بۇ قېتىمقى ھەرىكەت جەريانىدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلار ناھايىتى كۆپ بارلىققا كەلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئالتە نەپەر ئىلغار شەخس ۋە تۆت ئىلغار كوللېكتىپ شەھەرلىك 3-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىغا قاتناشتى. غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ دوستلۇق ئاھالىلەر كومىتېتى 159-قورۇسى ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئۈلگىلىك كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

4. خەۋەر-ئاخبارات. 1984-يىل 2-ئايدا، تيانشان رايونلۇق خەۋەر-ئاخبارات گۇرۇپپىسى

رەسمىي قۇرۇلدى. 44 نەپەر ئىشتىن سىرتقى مۇخبىر تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. شۇ يىلى مۇخبىرلار «ئۇرۇمچى كەچلىك گېزىتى» ۋە شەھەرلىك خەلق رادىئو ئىستانسىسىغا 158 پارچە خەۋەر ماقالىسى ئەۋەتتى. بۇنىڭدىن 140 پارچىسى ئىشلىتىلدى. 1985-يىلى مۇخبىرلارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى. شۇ يىلى 175 پارچە خەۋەر ماقالىسى ئاخبارات ئورۇنلىرىغا يوللىنىپ، بۇنىڭدىن 140 پارچىسى ئىشلىتىلدى. 1986-يىلى خەۋەر، ئاخبارات گۇرۇپپىسى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق قوشۇن ئۇزلۇكسىز كېڭەيتىلدى. مۇخبىرلار 84 نەپەرگە يېتىپ، 266 پارچە خەۋەر ماقالىسى يوللىنىپ، بۇنىڭ 208 پارچىسى ئىشلىتىلدى. 1987-يىلى مۇخبىرلار 93 نەپەرگە كۆپەيدى. جەمئىي 306 پارچە خەۋەر ماقالىسى ئەۋەتىلدى، بۇنىڭدىن 245 پارچىسى ئىشلىتىلدى.

ئىككىنچى، نەزەرىيىۋى تەربىيە

1951-يىل 9-ئايدىن 1953-يىل 3-ئايغىچە، «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى»نىڭ 1-، 2-، 3-تومىلىرى كەينىدىن نەشىردىن چىقىپ تارقىتىلدى. رايونلۇق پارتكوم ھەر چارشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىنكى سىياسىي ئۆگىنىش ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، كادىرلارنى ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى، بۇنىڭ ئۈچىدە نۇقتىلىق قىلىپ «زىددىيەت توغرىسىدا»، «ئەمەلىيەت توغرىسىدا» ۋە «پارتىيە ئىستىلىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدا» دېگەن ماقالىلەر ئۆگىنىلدى.

1956-يىلدىن 1958-يىلغىچە، شەھەرلىك پارتكوم پۈتۈن شەھەردىكى كادىرلارنى ماركسىزم نەزەرىيىسىنى سىستېمىلىق ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى. ئوخشاش بولمىغان مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەرنى ئايرىپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك گۇرۇپپا ۋە باشلانغۇچ دەرىجىلىك گۇرۇپپىغا بۆلدى. ئوتتۇرا دەرىجىلىك گۇرۇپپىدىكى ئۆگىنىشكە 15 كىشى قاتناشتى. ئاساسلىق قىلىپ «سوۋېت كومپارتىيىسى (بولشېۋىك) تارىخى»نى ئۆگەندى. باشلانغۇچ دەرىجىلىك گۇرۇپا ئىككى سىنىپقا بۆلۈنگەن بولۇپ، جەمئىي 149 نەپەر كىشى قاتناشتى، ئۇلار ئاساسلىق قىلىپ «ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش توغرىسىدىكى ئادەتتىكى بىلىملەر كىتابچىسى»، «سىياسىي ئىقتىساد ئىلمى توغرىسىدىكى لېكسىيە» قاتارلىقلارنى ئۆگەندى. ئۆگىنىش ئارقىلىق، پۈتۈن رايوندىكى كادىرلارنىڭ ماركسىزم-لېنىنىزملىق نەزەرىيە سەۋىيىسى ۋە سىياسىي ساپاسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. كېيىن «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش» كۇرىشى قانات يايدۇرۇلغانلىقتىن، ئۆگىنىش ئۈزۈلۈپ قالدى.

1959-، 1961-يىللىرى پۈتۈن رايوندىكى ئورگان كادىرلىرى «زىددىيەت توغرىسىدا» ۋە «پەلسەپە ساۋاتى» نى يەنىمۇ ئۆگەندى، رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى پۈتۈن رايوندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى «پەلسەپە ساۋاتى»دىن ئون قېتىم لېكسىيە ئاڭلاشقا ئۇيۇشتۇردى. ھەر قېتىملىق لېكسىيىگە 1000 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچى قاتناشتى.

1962-يىلدىن 1966-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمغىچە كادىرلارنىڭ نەزەرىيە ئۆگىنىشى ئاساسلىق قىلىپ ئەينى ۋاقىتتىكى خەلقارا، دۆلەت ئىچى ۋەزىيىتىگە بىرلەشتۇرۇپ ئېلىپ بېرىلدى. 1962-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدىن 1963-يىلغىچە، ھازىرقى زامان شيۇجېڭجۇيىچىلىرىغا قارشى تۇرۇش تەربىيىسى جەريانىدا، كادىرلارنى خەلق گېزىتىنىڭ «پۈتۈن دۇنيا پرولېتارلىرى بىرلىشىپ، ئۇرتاق دۈشمىنىمىزگە قارشى تۇرايلى» دېگەن تېمىدىكى باشماقالىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى، يەنە ماركس، ئېنگلىس، لېنىن ئەسەرلىرىگە ئالاقىدار ماقالىلەرنى ئۆگىنىشنى بىرلەشتۇردى، مەسىلەن، «كوممۇنستىك پارتىيە خىتابنامىسى»، «تەجرىبىچىلىكمۇ ياكى ماركسىزممۇ» قاتارلىقلار. 1984-يىلدىن كېيىن، «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» نىڭ 1-تومىدىن 4-تومىغىچە، «خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتنى توغرا ھەل قىلىش ھەققىدە»، يولداش لىيۇ شاۋچېنىڭ «كومپارتىيە ئەزالىرىنى تەربىيىلەش توغرىسىدا» قاتارلىق ئەسەرلىرىنى نۇقتىلىق ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى.

1978-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا، پۈتۈن رايوندىكى كادىرلار تەشكىللىنىپ، سىياسىي ئۆگىنىش ۋاقتىدىن پايدىلىنىلىپ، مەركەزلىك قىلىپ «ئەمەلىيەت ھەققىدىتنى سىنايدىغان بىردىنبىر ئۆلچەم» ئۆگىنىلدى، شۇنداقلا «يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ «ئەمەلىيەت توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرى قايتىدىن ئۆگىنىلىدى ھەمدە سۆھبەت يېغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ مۇزاكىرە قىلىندى. رايونلۇق پارتكوم يەنە تىنچلىق يول مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ كىتاب ئوقۇش سىنىپى ئاچتى.

1980-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىلىدا، خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەشنىڭ باش فاڭجېنىنى تېخىمۇ ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇش، «تۆتتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش» قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، شەھەرلىك پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، 3-ئايدىن باشلاپ پۈتۈن رايوندىكى كادىرلار «جۇڭگونىڭ سوتسىيالىستىك ئىقتىساد مەسىلىسى» دېگەن كىتابنى ئوقۇشقا تەشكىللەندى، «سىياسىي ئىقتىساد ئىلمى» بويىچە تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش كۇرسىدىن توققۇز قارار ئېچىلىپ، 200 دىن كۆپرەك بۆلۈم، ئىدارە دەرىجىلىك مەمۇرىي، كارخانا، كەسپىي ئورۇن كادىرلىرىغا قارىتا مەركەزلەشتۇرۇپ نۆۋەتلەشتۇرۇپ تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش ئېلىپ بېرىلىپ، كەڭ كادىرلارنىڭ ئىقتىسادىي قانۇنىيەتلەرنىڭ ئوبيېكتىپلىقىغا بولغان تونۇشى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

1981-يىل 3-ئايدا، شەھەرلىك پارتكومنىڭ «خىزمەت قىلىۋاتقان كادىرلارنىڭ نەزەرىيە ئۆگىنىش توغرىسىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش پىكرى»نىڭ روھىغا ئاساسەن، پۈتۈن رايون ئورگىنىدىكى كادىرلار نۆۋەتلىق قىلىپ ماركسزملىق ئىگىلىك نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى. ئاساسلىق قىلىپ ماركس، ئېنگلىس، لېنىن، ماۋزېدۇڭنىڭ ئىگىلىك نەزەرىيىسىگە ئالاقىدار بايانلىرى ئۆگىنىلدى. «يولداش چېن يۈننىڭ ماقالىلىرىدىن تاللانما» ۋە شۇ مۇچىياۋنىڭ «سوتسىيالىستىك ئىگىلىك مەسىلىسى توغرىسىدىكى مۇھاكىمە» قاتارلىقلار ئۆگىنىلدى. رايونلۇق پارتكوم يەنە ئۈچ قارار ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلغان خادىملار ئۆگىنىش كۇرسىنى ئاچتى. بۇ كۇرسقا 100 دىن كۆپرەك كىشى قاتناشتى. رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى يەنە كونسۇلتاتسىيە قىلىپ لېكسىيە سۆزلەشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى.

1983-يىل 7-ئايدا، «دېڭ شياۋپىڭ ماقالىلىرىدىن تاللانما» پۈتۈن مەملىكەتكە ئاشكارا تارقىتىلدى. رايونلۇق پارتكوم كىتاب ئوقۇش كۇرسى ئېچىپ، مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلار ۋە نەزەرىيە كونسۇلتاتسىيە قىلغۇچىلارغا قارىتا نۆۋەتلىق قىلىپ قىسقا مۇددەتلىك نۆۋەتلەشتۇرۇپ تەربىيىلەش ئېلىپ باردى ھەمدە كادىرلارنى تەشكىللەپ شەھەرلىك رادىئو ئىستانسىسى ئۇيۇشتۇرغان ئۆگىنىش كونسۇلتاتسىيىسى لېكسىيىسىنى ئاڭلاشقا ئۇيۇشتۇردى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى، ھەرقايسى سىستېمىلارمۇ ئوخشىمىغان تېپتىكى ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلغان، بېرىم ئايرىلغان كىتاب ئوقۇش كۇرسىلىرىنى ئاچتى. ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، مۇشۇ قېتىملىق ئۆگىنىش جەريانىدا، ئەسلىدىكى ئۆگىنىش گۇرۇپپىلىرى قايتىدىن تەڭشىلىپ، جەمئىي 94 ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلغان، 28 نەپەر نەزەرىيە كونسۇلتاتسىيىچىسى تەشكىللەنگەن، ئۆگىنىشكە قاتناشقان كادىرلار 2198 ئادەم (قېتىم)غا يەتكەن.

1985-يىل 10-ئايدىن 1986-يىل 4-ئايغىچە، پارتىيە 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 4-، 5-ئومۇمىي يىغىنلىرى تەكىتلىگەن كادىرلار ماركسزملىق نەزەرىيە ئۆگىنىشنى كۈچەيتىش كېرەك دېگەن روھقا ئاساسەن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە شەھەرلىك پارتكومنىڭ بىر تۈتاش تەلىپى بويىچە، رايونلۇق ئورگاندىكى بارلىق كادىرلار 19 ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىغا بۆلۈنۈپ ماركسزملىق پەلسەپە نەزەرىيىسىنى ئۆگەندى. رايونغا ئىككى رەڭلىك تېلېۋىزور سېتىۋېلىپ، شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ پەلسەپە تېلېۋىزىيە لېكسىيىسىنى كۆردى ھەمدە ئاپتونوم رايون تەشكىللىگەن پەلسەپە بىر تۈتاش ئىمتىھانىغا قاتناشتى. تىيانشان رايونىدىن بىر تۈتاش ئىمتىھانغا 94 نەپەر كىشى قاتناشتى. ئوتتۇرىچە 86.93 نومۇرغا

ئېرىشتى. پەلسەپە نەزەرىيەسىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق، تيانشان رايونى ئورگىنىدىكى كادىرلارنىڭ ماركسىزملىق نەزەرىيە سەۋىيىسى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

4-باب بىرلىكسەپ

1-پاراگراف بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرى

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، پۈتكۈل مىللەتلەرنىڭ بىرلىكسىپى يولغا قويۇلدى، ھەر ساھەدىكى دېموكراتىك زاتلار شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش ۋە دېموكراتىك ئىسلاھات ھەرىكىتىنى يۈرگۈزۈش ئۈچۈن كۆرىش قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىندى. تولۇق بولمىغان ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، رايون دائىرىسىدە 905 نەپەر بىرلىكسەپ ئوبيېكتى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە دىنىي ساھەدىكىلەر 257 نەپەر، بۇلار ئاخۇن، موللا ۋە شەيخ، تەرىقەتچى، پوپ، دىن تارقاتقۇچى مۇخلىس قاتارلىق كىشىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. تىببىي دورا-سەھبە سىستېمىسىدىكىلەر 85 نەپەر، مائارىپ ساھەسىدىكىلەر 316 نەپەر؛ ئەدەبىيات-سەنئەت سىستېمىسىدىكىلەر 96 نەپەر، خەلق ۋەكىللىرى 88 نەپەر، ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى 28 نەپەر، باشقا دېموكراتىك زاتلار 35 نەپەر ئىدى، ئۇلار ئاز سانلىق مىللەت يۇقىرى قاتلام كىشىلىرى، ئالىي دەرىجىلىك زىيالىيلار ۋە سودا-سانائەت ساھەسىدىكى زاتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

ئەكسىلىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، «ئۈچكە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى ئارقىلىق، دېموكراتىك ئىسلاھات (دىنىي ئىسلاھاتنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) ۋە كاپىتالىستىك سودا-سانائەتكە بولغان سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش ۋە ئىستىل تۈزىتىش قاتارلىق بىر قاتار سىياسىي ھەرىكەتلەر ئارقىلىق، سىنىپىي مۇناسىۋەتلەردە ئۆزگىرىش بولدى، بىر قىسىم ئېكسپىلاتاتسىيە قىلغۇچىلار ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئۆز-ئۆزىنى باقىدىغان ئەمگەكچىلەرگە ئايلاندى، يەنە دىنىي مەكتەپلەر ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دىنىي مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى مۇنتىزم مەكتەپلەرگە كىرىپ ئوقۇدى. لېكىن چېكىدىن ئاشقان سولچىل لۇشيەننىڭ تەسىرى ۋە سىياسىي جەھەتتىكى تەرتىپكە سېلىش تۈپەيلىدىن، بەزى بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرى ئۆگچى قىلىنىپ، ئىنقىلابنىڭ ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قالدى، بەزىلىرىگە دېكتاتورا يۈرگۈزۈلدى. 1961-يىلى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق، بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرى ئەسلىدىكى 905 نەپەردىن 186 نەپەرگە كېمەيدى، ئۇلارنىڭ تولىسى ئاساسىي جەھەتتىن ھەرقايسى قاتلاملاردىكى ۋەكىللىك خاراكتېرىنى ئالغان، ئاساسا ئارىسىدا مۇئەييەن ئابرويغا ئىگە ۋە سىياسىي تەسىرى بار زاتلار بولۇپ، جەمئىي سەككىز ساھەگە بۆلۈنگەنىدى. ئاز سانلىق مىللەت يۇقىرى قاتلام زاتلىرى 12 نەپەر؛ پەن-تېخنىكا ساھەسىدىكىلەر 24 نەپەر؛ مائارىپ ساھەسىدىكىلەر 25 نەپەر؛ تىببىي دورا-سەھبە سىستېمىسىدىكىلەر 11 نەپەر؛ سودا-سانائەت سىستېمىسىدىكىلەر 72 نەپەر، دىنىي ساھەدىكىلەر 36 نەپەر؛ جەمئىيەتتىكى دېموكراتىك زاتلار بەش نەپەر؛ ئەدەبىيات-سەنئەت سىستېمىسىدىكىلەر بىر نەپەر ئىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىكى قالايمىقانچىلىقنى باشتىن كەچۈرگەندىن تارتىپ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىنگىچە، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى قالايمىقانچىلىقىنى ئۆڭشىدى، پارتىيە خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئۆزگەرتىلدى. بۇنىڭ بىلەن تيانشان رايونلۇق

بىرلىكسەپ خىزمەتىدە «سىنىپىي كۈرەشنى تۇنجا قىلىش»تىن «سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇ-شىغا مۇلازىمەت قىلىش»قا ئۆتۈشتەك تارىخىي خاراكتېرلىك بۇرۇلۇش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرى ۋە دائىرىسىمۇ بۇنىڭغا ئەگىشىپ كېڭەيدى. 1987-يىلى تېيانشان رايونىنىڭ بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرى (ئالاقىلىشىش ئوبيېكتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ئون ساھەدىكىلەر بولۇپ جەمئىي 558 نەپەر كىشى بار ئىدى. دېموكراتىك پارتىيە گۇرۇھلار (گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتى ياچېيكا ئەزالىرى) 109 نەپەر؛ يارداەچى ئىنژېنېرلاردىن يۇقىرى پەن-تېخنىكا خادىملىرى 35 نەپەر، ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكۇمدىن يۇقىرى پارتىيىسىز زىيالىيلار (مەمۇرىي، كەسىپىي ئورۇنلاردىكى) 94 نەپەر؛ ھەققەتكە قايتقان سابىق گومىنداڭ ھەربىي ھۆكۈمەت خادىملىرى 81 نەپەر؛ سابىق سودا-سانائەتچىلەر (يەككە سودا-سانائەتچىلەر ۋەكىللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) 12 نەپەر؛ ئاز سانلىق مىللەت يۇقىرى قاتلام زاتلىرى تۆت نەپەر؛ ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلار 49 نەپەر، تەيۋەنگە كەتكەنلەرنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ۋە تۇغقانلىرى 18 نەپەر؛ چەت ئەللىك مۇھاجىرلار ۋە مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى 134 نەپەر؛ پارتىيىسىز مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلار 26 نەپەر ئىدى.

2-پاراگراف بىرلىكسەپ پائالىيىتى

ئازادلىقتىن كېيىن، دېموكراتىك ئىسلاھات ۋە ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى «ئىتتىپاقلىشىش، تەربىيىلەش، ئۆزگەرتىش»تىن ئىبارەت بىرلىكسەپ سىياسى-تىنى قوللاندى. شەھەرلىك پارتكوم شۇ ۋاقىتتىكى بىرلىكسەپ خىزمىتىنىڭ ۋەزىپىسىنى مۇنداق دەپ ئوتتۇرىغا قويدى: پۈتۈن پارتىيە ئىتتىپاقلىشىپ، ھەرقايسى ساھەدىكى دېموكراتىك ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنى، كەڭ زىيالىيلارنى يەر ئىسلاھاتىغا قاتنىشىشقا، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باشقۇرۇشقا، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش-چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ۋە «ئۈچكە قارشى تۇرۇش، بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىگە پائال قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىپ، دىخۇا شەھىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە خەلق دېموكراتىك دىكتاتورىسىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن بىيگى تۆھپىلەرنى قوشۇشتىن ئىبارەت. 1956-يىلى كاپىتالىستىك سودا-سانائەتكە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش ئورۇنداپ بولۇندى. بۇرژۇئازىيە ئارىسىدىكى مۇتلەق كۆپ ساندىكىلەر تەدرىجىي ئۆزگەرتىلىپ ئەمگەكچىلەرگە ئايلاندۇرۇلدى ھەمدە تۇرلۇك بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى ئارقىلىق ۋەتەنپەرۋەرلىك، سوتسىيالىزم تەشۋىقات تەربىيىسى ئېلىپ بېرىل-دى. كەڭ پارتىيە سىرتىدىكى زاتلار ۋە ھەر مىللەت، ھەر ساھە ۋەتەنپەرۋەر زاتلىرىنىڭ ئاكتىپچانلىقى قوزغىتىلدى. دىنىي ساھەدىكى زات چىڭ شۆرىن، ئاز سانلىق مىللەت يۇقىرى قاتلام زاتى سەيي ۋېنچېڭ، جىڭ رۇڭ، سودا-سانائەتچى جاڭ دېرۇڭ قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئابرويلۇق، ئوقۇمۇشلۇق زاتلاردىن بولۇپ، ئۇلار ئۆزى ئىختىيار قىلىپ كۆمۈش پۇل، ئالتۇن، چارۋا ماللارنى (كالا، ئات، قوي)، ئۆي مۇلكىنى ھۆكۈمەتكە ئىئانە قىلدى. تېيانشان رايونلۇق بالىلار باغچىسىنىڭ قىسمەن ئۆيلىرى ۋە شەھەرلىك تاشقى سودا ئىدارىسىنىڭ جەنۇبىي ئازادلىق يولى چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرى ماگىزىنى چوڭ بىناسى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى دىنىي ساھەدىكى ۋەتەنپەرۋەر زاتلار ئىئانە قىلغان. جاڭ دېرۇڭ ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش-چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش كۆرىشىگە 126 مىڭ يۈەن، شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشىغا 80 مىڭ يۈەن پۇل ئىئانە قىلدى. ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلغان ۋاقىتدا، ئۇ، زاۋۇتنى 146 مىڭ يۈەنگە سۇندۇرۇپ بېرىشىپ تىجارەت قىلىپ، ئۇرۇمچى ئۇنىۋېرسال ماشىنىسازلىق زاۋۇتىنى قۇردى ھەمدە مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بولدى.

1957-يىلى ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش كۈرىشى جەريانىدا، تيانشان رايونىدىكى 100 نەپەر مىللىي، دىنىي زات ھەربىرىنى قاتناشتى. ئەڭ ئاخىرىدا 19 كىشىگە خاتا ھالدا ئەكسىلئىنقىلابچى، بۇزۇق ئۇنسۇر، ئوڭچى، يەرلىك مىللەتچى دېگەن «قالپاقلار» كىيگۈزۈلدى.

1959-يىلى ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە كادىرلار ئارىسىدا، ئاتېزم تەشۋىقات تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلۇپ، كەڭ ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرى ۋە كادىرلارنىڭ سىياسىي ئېڭى ۋە ئىدىيۇى سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە سوتسىيالىزم ئېتىقادى كۈچەيتىلدى ھەمدە مۇشۇ ئاساستا پىلانلىق، قەدەم-باسقۇچلۇق ھالدا دىنىي تۈزۈملەرگە قارىتا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلدى، تارىختىن قېپقالغان دىنىي فېئودالىق ئىمتىياز ۋە ئېكسپلاتاتسىيە قىلىش، ئېزىش تۈزۈمى يوقىتىلدى. دىنىي مەكتەپلەر ۋە دىنىي خۇراپىي تەشكىلاتلار (بۇۋى، داخان، باخشى)، دىنىي تۆرىلىك تۈزۈمى، ئىجازەت بېرىش تۈزۈمى ۋە دىنىي دەرسلىك بېجى «ئۆشرە-زاكات» قاتارلىقلار ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى ئاممىنىڭ ئېقتىسادىي يۈكى يېنىكلىتىدى.

1956-يىلى ئىككى رايوندا جەمئىي 39 مەسچىت، بۇددا دىنىنىڭ بىر ئىبادەتخانىسى، خرىستىيان دىنىنىڭ يەتتە پائالىيەت ئورنى، كاتولىك دىنى چېركاۋىسى، بىر پىراۋسلاۋىيە دىنى ئىبادەتخانىسى بار ئىدى. 1959-يىلى شەھەرلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمى شۇ چاغدىكى شەھەر خەلق گوۋشېلىرىنى قۇرۇش ۋە يەرلىك سانائەتنى كەڭ كۆلەملىك ئېچىش ئېھتىياجىغا ئاساسەن، دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىغا قارىتا ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. تيانشان رايونى ئالتە مەسچىتنى ئۈزۈن مۇددەت ساقلاپ قېلىشنى، 16 مەسچىتنى ۋاقتىنچە ساقلاپ قېلىشنى، قالغانلىرىنى چېقىۋېتىش ھەمدە باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىشنى قارار قىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، مەسچىتنىن 18ى قالدى، خرىستىيان دىنى پائالىيەت ئورنىدىن ئىككىسى قالدى. باشقىلارنىڭ ھەممىسى ئىگىلىۋېلىنىپ ئۆزگەرتىپ ئىشلىتىلدى ۋە چېقىۋېتىلدى.

1978-يىلى جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، بىرلىكسەپ بۆلۈمى قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىرلىكسەپ خىزمىتىنىڭ فاڭجېن ۋە سىياسەتلىرىگە ئاساسەن، پارتىيىنىڭ تۈرلۈك بىرلىكسەپ سىياسەتلىرى كۆچنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى.

1985-يىل 10-ئاينىڭ 1-كۈنى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى خاتىرىلەش كۈنى ئىدى. تيانشان رايونى 200 نەپەر دىنىي زاتنى كۆادرات شەكلىدىكى نامايىش قوشۇنى قىلىپ تەشكىللەپ، تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشتى. ھەر مىللەت دىنىي زاتلىرى ھەرقايسىسى ئۆزلىرىنىڭ دىنىي كىيىملىرىنى كىيىپ، قوللىرىغا گۈل-دەستىلەرنى تۇتۇپ، «پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى ياخشى» دېگەن يېشىل بايراقنى كۆتۈرۈپ خەلق مەيدانىدىكى رەئىس سەھنىسىدىن ئۆتتى، مەركەزنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى ۋە ئاپتونوم رايوننىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ كۆزدىن كەچۈرۈشىنى قوبۇل قىلدى.

بىرىنچى، ئوڭچىلارنىڭ قالپىقىنى ئېلىپ تاشلاشنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ۋە مىللىي، دىنىي سىياسەت

1978-يىلى جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئوڭچىلارنىڭ قالپىقىنى پۈتۈنلەي ئېلىپ تاشلاشنى يولغا قويۇش لايىھىسى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»ىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئالدى بىلەن تيانشان رايونىدىكى 44 نەپەر «ئوڭچى» ۋە «يەرلىك مىللەتچى» لەرنىڭ «قالپىقى» ئېلىپ تاشلاندى. 1984-يىلى 44 نەپەر خاتا ھالدا ئوڭچى ۋە يەرلىك مىللەتچى دەپ بېكىتىلگەنلەر (ئوڭچىل گەپ سۆزدە بولغانلار ۋە يەرلىك مىللەتچىلىك گەپ-سۆزلىرىنى قىلغانلار) ئاقلىنىپ، ئۇلارنىڭ ستاژى، ۋەزىپىسى، نامى ۋە ئەسلىدىكى ئىش ھەققى تەمىناتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. داۋاملىق خىزمەت

قىلالايدىغانلار قايتىدىن يېڭى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. پېنسىيە، دەم ئېلىش يېشىغا يەتكەن ياكى باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن داۋاملىق خىزمەت قىلالمايدىغانلارغا پېنسىيە، دەم ئېلىشقا چىقىش رەسمىيەتلىرى بېجىرىپ بېرىلدى. ئۇندىن باشقىلىرى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىندى.

1980-يىلى رايونلۇق پارتكوم ئورگاندىن توققۇز نەپەر كادىرنى ئاجرىتىپ، سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى قۇرۇپ، مەركەزنىڭ 188-نومۇرلۇق هۆججىتىنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئەمەلىيلەشتۈردى. 1984-يىلنىڭ ئاخىرىدا 20 مەسچىت قايتۇرۇپ بېرىلدى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئىككى خىرىستىئان دىنى پائالىيەت ئورنى، بىر بۇددا دىنى، بىر پىراۋسلاۋىيە دىنى پائالىيەت ئورنى ئېچىۋېتىلدى. تەستىقلاش ئارقىلىق دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى ئامما ئۆزلىرى مەبلەغ توپلاپ بەزى يېڭى ئاھالىلىكلەر رايونىدا توققۇز مەسچىت سالدى. 1986-يىلى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ماسلىشىشى ئارقىلىق، شەھەرلىك ئۆي-زېمىن ئىدارىسى 1000 ئېغىزدىن كۆپرەك مەسچىتنىڭ ۋەخپە ئۆيلىرىنىڭ ئۆي-مۈلۈك هوقۇقىنى دىنىي تەشكىلاتلارغا قايتۇرۇپ بەردى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىدا، ئوچۇق-ئاشكارا هالدا بۇتخانا، چېركاۋ قاتارلىق 52 ئىبادەتخانىنى ئېچىۋەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مەسچىت 47 بولۇپ، دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى ئاممىنىڭ نورمال دىنىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىش ئېھتىياجى قاندۇرۇلدى.

1987-يىلى تېيانشان رايونىدا تىزىمغا ئېلىنغان دىنىي زاتلار 62 نەپەر ئىدى، ئۇلارغا نورمال ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى، سوتسىيالىزم تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلىشتىن سىرت، يەنە سىياسىي ۋە تۇرمۇش جەھەتتىن غەمخورلۇق قىلىندى ۋە ئېتىبار بېرىلدى، هەر دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەش ئەزالىقىغا 14 كىشىنى، هەرقايسى جەمئىيەتنىڭ ئەزالىقىغا 31 كىشى (52 نەپەر كىشى ئارىسىدا 11 نەپىرى ئالماشتۇرۇپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئاساسلىقى جەمئىيەتلەرگە ئەزا بولدى) كۆرسىتىپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1984-يىلدىن 1987-يىلغىچە، 200 ئادەم (قېتىم) (10 مىڭ يۇەندىن ئارتۇق) ۋاقىتلىق ۋە قەرەللىك تۇرمۇش ياردەم پۇلى تارقىتىپ بېرىلدى.

هەر يىللىق باهار بايرىمى، روزا هېيت، قۇربان هېيت بايراملىرىدا، تېيانشان رايونىنىڭ پارتىيە، هۆكۈمەت رەھبەرلىرى ئاز سانلىق مىللەتلەر، دىنىي زاتلار قاتارلىق بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ هېيتلىدى ۋە هال سورىدى، هال سوراش بۇيۇملىرى سوۋغا قىلدى ۋە هال سوراش پۇلى ئايرىپ بەردى. هەر يىلنىڭ ياز پەسلىدە يەنە بىرلىكسەپ زاتلىرىنى تەشكىللەپ شەھەرنىڭ سىرتىغا ئېلىپ بېرىپ سايا‌ھەت قىلدۇرۇدى، بۇنىڭدىن سىرت، قەرەلسىز هالدا زاۋۇت، مەكتەپ، دوختۇرخانىلارغا ئايرىپ ئېكسكۇرسىيە ۋە تەكشۈرۈشكە ئۇيۇشتۇرۇپ، هەر مىللەت بىرلىكسەپ زاتلىرىنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ئۇلارنىڭ ۋەتەننى سۆيۈش قىزغىنلىقىنى يەنمۇ قوزغاتتى.

ئىككىنچى، دىنىي پائالىيەتلەرنى باشقۇرۇش

رايونلۇق پارتكوم جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ (1982) 19-نومۇرلۇق هۆججىتىنىڭ روهىغا ئاساسەن پارتىيەنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى توغرا ئىزچىللاشتۇردى. 1983-يىلى تەستىقلاش ئارقىلىق تېيانشان رايونلۇق مەسچىت باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. بۇ، دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى ئاممىنىڭ ئۆز-ئۆزىنى باشقۇرىدىغان ئاممىۋى خاراكتېرلىك دىنىي تەشكىلاتى ئىدى. مەسچىت باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ ۋەزىپىسى هەرقايسى مەسچىتلەردىكى دىنىي زاتلارنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەش، پارتىيەنىڭ مىللىي، دىنىي سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىجرا قىلىش، هەرقايسى مەسچىتلەرنى ياخشى باشقۇرۇپ، دىنىي ماجىرالارنى مۇرەسسە قىلىپ، مۇناسىۋەتلەرنى تەڭشەپ، تىنچ ئىتتىپاقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈپ، دىنىي پائالىيەتلەرنى ئاساسىي قانۇن ۋە قانۇن دائىرىسى ئىچىدە ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت. 1984-يىلدىن باشلاپ، هەر يىلدا بىر قېتىم خۇلاسىلەپ تەقدىرلەش-مۇكاپاتلاش چوڭ يىغىنى

ئېچىش قارار قىلىندى. 1987-يىلىغا كەلگەندە، تۆت مەسچىت ۋە 48 نەپەر (قېتىم) دىنىي زات تەقدىرلەندى. مەسچىت باشقۇرۇش كومىتېتى رايونلۇق پارتكوم ۋە رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە، نۇرغۇنلىغان خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاپتونوم رايونىنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىلىرى ۋە ئەمەلىي خىزمەت ئېھتىياجىغا ئاساسەن، دىنىي زاتلار رېئايە قىلىشقا تېگىشلىك «مەسچىتلەرنى باشقۇرۇش تەپسىلىي پرىنسىپى»، «دىنىي زاتلارنىڭ ۋەتەننى سۆيۈش ئەھدىنامىسى» قاتارلىقلارنى بېكىتىپ چىقتى.

ئۈچىنچى، خەلق سىياسىي كېڭىشىنى تەشكىللەپ قۇرۇش

1984-يىلىنىڭ باشلىرىدا، رايونلۇق پارتكوم، ھۆكۈمەت بۆلۈمى بىلەن تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ بىرلىشىپ تەيىنلىشى رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق سىياسىي كېڭىشىنى قۇرۇشنىڭ تەييارلىق خىزمىتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويۇش توغرىسىدا دوكلات يېزىشنى تاپشۇردى. ئۇچ ئايغا يېقىن تەكشۈرۈش، مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق 67 نەپەر ھەر مىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزالىقىغا كۆرسىتىلدى. 1984-يىل 6-ئايدا، چېگرا رايون مېھمانخانىسىدا خەلق سىياسىي كېڭىشى تەيىنلىنىش رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1-يىغىنى رەسمىي ئېچىلدى. تۇنجى نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ تەشكىلىي تەركىبى مۇنداق بولدى: جۇڭگو كومموۇنستىك پارتىيىسى ئەزالىرى 33.3% نى، پارتىيىسىز زاتلار 66.7% نى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 35% نى، ئاياللار 31.6% نى ئىگىلىدى. 1987-يىل 2-ئايدا، بىرلىكسەپ، تەشكىلات بۆلۈمى، سىياسىي كېڭەش پارتكۇرۇپپىسى بىلەن بىرلىكتە، سىياسىي كېڭەشنىڭ نۆۋەت ئالماشتۇرۇش يىغىنىنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىدى. ياش، سالامەتلىك، يۆتكىلىش، پېنسىيگە، دەم ئېلىشقا چىقىش قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن 30 نەپەر كىشى ۋەزىپىسىدىن ئايرىلىپ، يېڭىدىن 27 نەپەر كىشى تولۇقلاندى. 1987-يىل 5-ئايدا، رايونلۇق پارتكومنىڭ تەستىقلىشى بىلەن سىياسىي كېڭەش تيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1-يىغىنى ئېچىلدى. ئەزالار ئەسلىدىكى 67 كىشىدىن 80 كىشىگە كۆپەيدى (ۋاقىتنىچە ئۇچ كىشى كەم بولدى). ئەزالارنىڭ تەشكىلىي تەركىبى مۇنداق بولدى: جۇڭگو كومموۇنستىك پارتىيىسى ئەزالىرى 37.33% نى، پارتىيىسىز زاتلار 62.67% نى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 45.5% نى، ئاياللار 29.33% نى ئىگىلىدى.

تۆتىنچى، سابىق گومىنداڭنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، ھەققەتكە قايتقان خادىملار سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش

جۇڭگو كومموۇنستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «گومىنداڭنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، ھەققەتكە قايتقان خادىملار سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نىغا ئاساسەن، 1979-يىلدىن 1980-يىلغىچە، رايون تەۋەسىگە كېلىپ ئورۇنلىشىپ قالغان سابىق گومىنداڭنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، ھەققەتكە قايتقان خادىملارنىڭ (ئالاھىدە كېچىرىم بىلەن قويۇپ بېرىلگەن ۋە كەڭچىلىك قىلىپ قويۇپ بېرىلگەن خادىملارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) جەمئىي 32 نەپەر كىشى تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى سەككىز نەپەر كىشىنىڭ مۇقىم تۇرمۇش كىرىمى يوق بولۇپ، خەلق ئىشلار تارماقلىرى ئۇلارغا ئېيىغا تۇرمۇش قۇتقۇزۇش پۇلى بەردى.

1985-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ 39-نومۇرلۇق ھۇججىتىگە ئاساسەن، پۈتۈن رايوندىكى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ھەققەتكە قايتقان سابىق گومىنداڭنىڭ ھەربىي ھۆكۈمەت خادىملىرىغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. ھۆججەتتىكى بەلگىلىمىلەر بويىچە، 81 نەپەر قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ھەققەتكە قايتقان سابىق گومىنداڭنىڭ ھەربىي، ھۆكۈمەت خادىملىغا ئاپتونوم رايونلۇق بىرلىكسەپ بۆلۈمى بىر تۈتاش «ھەققەتكە قايتىش گۇۋاھنامىسى»نى تارقىتىپ بەردى. بۇنىڭ

ئىچىدە ھەربىي ساھەدىكىلەر 49 نەپەر (گېنېرال ئىككى نەپەر)، ھۆكۈمەت ساھەسىدىكىلەر 32 نەپەر (مۇئاۋىن ۋالىي بىر كىشى)، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا، ئۆيلىرى ئاختۇرۇلۇپ، تۆھمەتلىرى بىلەن چېتىشلىق مۇناسىۋەتتى بار دەپ قارالغان 27 نەپەر كىشىگە قارىتا سىياسەت ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. سەككىز كىشى ئاقلاندى ھەمدە مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇچ كىشى ئەسلىدىكى ئورنىدا دەم ئېلىشقا چىقىش رەسمىيەتلىرىنى ئۆتىدى. ئۇچ كىشى شەھەر نوپۇسىغا ئېلىندى. بىر كىشىنىڭ پەرزەنتى شۇ كىشىنىڭ ئورنىغا خىزمەتكە ئېلىندى، بىر كىشى يۇرتىغا قايتۇرۇلۇپ خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئۇنىڭدىن سىرت ئىككى كىشىنىڭ پېنسىيىگە، دەم ئېلىشقا چىقىش خىراجىتى ئۆلچىمى ئۆستۈرۈپ بېرىلدى. ئۇچ نەپەر كىشى رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزالىقىغا كۆرسىتىلدى. ئۆيلىرى ئاختۇرۇلغان 14 ئادەم (قېتىم)نىڭ مال مۈلكى ئېنىقلىنىپ 1859 يۈەن 65 پۇڭ پۇل، 21 دانە نەرسە-كېرەك ئېگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى.

سابىق گومىنداڭنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ھەققەتكە قايتقان خادىمى ××× ھەققەتكە ئۆتۈپ ئۆزۈن ئۆتمەي، كومپارتىيەنىڭ سىياسەتلىرىگە نىسبەتەن ئۇقۇشماسلىق كېلىپ چىقىپ، ئۆزلىكىدىنلا ئىنقىلابتىن ئايرىلىپ، جىڭ ناھىيىسىگە بېرىپ يېزىغا ماكانلاشقان. 1981-يىلدىن كېيىن، پارتىيەنىڭ تۈرلۈك سىياسەتلىرىنىڭ ئەمەلىيلىشىشىگە ئەگىشىپ، ئۇ خەت يېزىپ ھەمدە ئەرزىيەت سۇنۇپ، سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلغان، تەكشۈرگەندىن كېيىن، «ھەققەتكە قايتقانلىق گۇۋاھنامىسى» تولۇقلاپ بېجىرىپ بېرىلدى. نوپۇسى شەھەر نوپۇسىغا ئېلىندى ھەمدە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمىگە دوكلات قىلىپ يوليورۇق سوراپ، مەخسۇس تۈردىكى ئەمگەك كۆرسەتكۈچىنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ بىر نەپەر قىزى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

بەشىنچى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا ئۆيى ئاختۇرۇلغان بىرلىكسەپ ئوبيېكتلىرىغا تۆلەپ قايتۇرۇپ بېرىش سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش

1984-يىلى جۇڭگو كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 24-نومۇرلۇق ھۆججىتى ۋە 1986-يىلى 6-نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ روھىغا ئاساسەن، سەككىز نەپەر كادىر ئاجرىتىلىپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا «قىزىل قوغدىغۇچىلار» تەرىپىدىن ئۆيى ئاختۇرۇلغان 24 نەپەر بىرلىكسەپ ئوبيېكتىغا قارىتا يەتە بىر قېتىم تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى؛ قىسمەن نەرسىلەرنىڭ يېتۈپ تۇغەپ، نەرسە-كېرەكلەرنىڭ كاردىن چىققانلىقى، تۆلەپ قايتۇرۇلمىغانلىقى، ئۇنىڭدىن 37 نەپەر دىنىي زاتنىڭ 3887 پارچە «قۇرئان»ىنىڭ كۆيدۈرۈلگەندىن كېيىن تۆلەپ بېرىلمىگەنلىك مەسىلىسى سېزىلدى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق، 3/1 بويىچە پۇلغا سۇندۇرۇلۇپ تۆلەپ بېرىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە نەرسە-كېرەكلەرنى پۇلغا سۇندۇرۇپ 23 مىڭ 900 يۈەن، «قۇرئان» پۇلغا سۇندۇرۇلۇپ 16 مىڭ 500 يۈەن قايتۇرۇلدى. ئۆينى ئاختۇرۇش سەۋەبىدىن بىرقەدەر زور ئىقتىسادىي زىيان كېلىپ چىقىپ، تۇرمۇشى قىينىچىلىققا ئۇچرىغان 14 نەپەر كىشىگە بىر قېتىملىقلا 6800 يۈەن قوشۇمچە ياردەم پۇلى بېرىلدى، يۇقىرىقى ئۇچ تۇرنى قوشقاندا، جەمئىي 46 مىڭ 300 يۈەن تۆلەپ بېرىلدى.

ئالتىنچى، مۇھاجىرلار، تەيۋەنلىكلەر ئائىلە تاۋابئاتلىرىنىڭ سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش

1980-يىلدىن كېيىن، رايونغا قاراشلىق ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە ئاھاللەر ئارىسىدىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرى، ۋە تەيۋەنلىك قېرىنداشلارنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىنىڭ ئاساسلىق ئەھۋالىغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ئېلىپ بېرىلىپ، 13 نەپەر مۇھاجىر تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا قارىتا سىياسىي جەھەتتىن ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىلدى (ھەر دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەش ئەزالىقىغا 11 كىشى، خەلق ۋەكىللىكىگە ئىككى كىشى)، تۇرمۇشتا قىينىچىلىقى بار بىر نەپەر تەيۋەنلىك قېرىنداش

ئائىلە تاۋابىئاتىغا جەمئىي 500 يۈەندىن كۆپرەك تۇرمۇش ياردەم پۇلى تارقىتىپ بېرىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا، ئۆيى ئاختۇرۇلغان ئۇچ كىشىنىڭ بەش دانە مال-مۈلكى ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى. 1346.93 يۈەن تۆلەپ بېرىلدى. بىر كىشىگە خىزمەت ستاژىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش رەسمىيىتى تولۇقلاپ ئۆتەپ بېرىلدى. بىرىسى دۆلەت كادىرلىقىغا قوبۇل قىلىندى.

يەتتىنچى، ئەمەلىيلەشتۈرۈش سىياسىتىنى قايتا تەكشۈرۈش

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ (1986) 6-نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، پارتىيىنىڭ 13-قۇرۇلتىيى ئېچىلىشتىن بۇرۇن، خاتالىق بولسا چوقۇم تۈزىتىش پرىنسىپى بويىچە، پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش خىزمىتىگە قارىتا ئۇمۇمىيۈزلۈك قايتا تەكشۈرۈش ۋە «كەينىگە قاراش» خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى.

يازمىچە خۇلاسە چىقىرىلغان جەمئىي 606 ئەنزە قايتا تەكشۈرۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى 21 كىشىنىڭ ئەسلىدىكى خۇلاسىسىغا قارىتا تۈزىتىش كىرگۈزۈلۈپ ئەمەلىي بولمىغان سۆز ئىبارىلەر ئېلىپ تاشلىنىپ، «قۇيرۇق» قالدۇرۇلمىدى. قايتىلاپ يېڭىدىن توغرا يەكۈن چىقىرىلدى. ئەنزىنى تەكشۈرۈشكە بولىدىغان 294 ئائىلىلىك «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ئۆيى ئاختۇرۇلغان خادىملار قايتا تەكشۈرۈلگەندىن كېيىن يېتۈپ كەتكەن، بۈزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان نەرسىلىرىنى ئېنىقلاپ تۆلەپ بېرىش نامۇۋاپىق بولۇپ قالغان 124 ئائىلىلىكنىڭ نەرسىلىرىنىڭ بەزىلىرىگە قايتۇرۇپ تۆلەپ بېرىلمىگەنلىكى، ياكى ئۆزۈل-كېسىل ھەممە نېمىسى تۆلەپ بېرىلمىگەنلىكى، بەزىلەرنىڭ نەرسىلىرى بەك تۆۋەن باھاغا سېتىدۇرۇلغانلىقى بايقالدى. مۇشۇنداق مەسىلىلەرگە قارىتا، ھەممىسى سىياسەتتىكى بەلگىلىمىلەر بويىچە قايتىدىن ئېنىقلاپ قايتۇرۇلدى ياكى تۆلەپ بېرىلدى. بۇلار ئالتۇن، كۈمۈش قاتارلىق ماددىي بۇيۇملارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، جەمئىي پۈلغا سېتىدۇرغاندا 41 مىڭ 700 يۈەنگە توغرا كېلىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاختۇرۇلغاندىن كېيىن يېتۈپ كەتكەن ئالتە جىڭ بەش سەرلىك ئالتۇن ئەنزىسى قايتا تەكشۈرۈلۈپ بىر تەرەپ قىلىندى. تېخنىكىنى مەخسۇس كىشى ئەۋەتىلىپ، مال-مۈلكىنى پۈلغا سېتىدۇرغاندىكى 25 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك پۇل ئۆيى ئاختۇرۇلغۇچىنىڭ پەرزەنتلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى. 1986-يىلى بىر دىنىي زات خەت يېزىپ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا، ئۆيىدىن پۇل چېكىنى ئاختۇرۇپ تېپىپ ئېلىپ كېتىپ، ئامانەت قويغان پۇلۇمنىڭ ئۆسۈمى زىيانغا ئۇچرىدى دەپ ئىنكاس قىلغان. ئۆز ۋاقتىدا، كۆپ تەرەپلەپ تەكشۈرۈپ ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئارقىلىق، 1200 يۈەندىن كۆپرەك ئامانەت پۇلى ۋە ئۆسۈمنىڭ ھەممىسى مەزكۇر كىشىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى.

5-باب ئىنتىزام تەكشۈرۈش

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1958-يىلدىن بۇرۇن، پارتىيىنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىنى رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى قوشۇمچە باشقۇراتتى. سوتسىيالىزمنىڭ تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرى ۋە پارتىيىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشىنىڭ ئۆزلۈكسىز تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، تېيانشان رايونلۇق رېۋىزىيە كومىتېتى 1958-يىلى 8-ئايدا قۇرۇلدى. رېۋىزىيە كومىتېتى رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق ھۆكۈمەت، تەشكىلات بۆلۈمى، تەپتىش

مەھكىمىسى ۋە سانائەت ئىشخانىسى رەھبەرلىرىدىن بولۇپ بەش نەپەر رەھبەردىن تەشكىللەنگەن تەڭ دەرىجىلىك پارتكومغا قاراشلىق خىزمەت تارمىقى ئىدى. شۇجىلىقىنى رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالغان بولۇپ، مەخسۇس ۋەزىپىدىكى بىر كىشى سەپلەنگەن. 1959-يىل 12-ئايدا، ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىدىن كېيىن، كادىرلاردا ئۆزگىرىش بولغانلىقتىن، رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى قوشۇمچە رېئونىيە كومىتېتىنىڭ شۇجىسى بولدى. كومىتېت تولۇق مۇكەممەل ئەمەس ئىدى.

1960-يىلى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونى بىرلەشتى. ئىككى رايوننىڭ رېئونىيە كومىتېتى ئايرىلىپ بىلەن خادىملىرى بىرلا ۋاقىتتا بىرلەشتۇرۇلدى. رېئونىيە كومىتېتىنىڭ شۇجىلىقىنى يەنىلا تيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى قوشۇمچە ئۆتىدى. 1962-يىل 10-ئايدا، تيانشان رايونلۇق پارتكومنىڭ رەھبەرلىك بەنزىسى ئېغىر ھالدا خاتالاشتى. شەھەرلىك پارتكوم، تيانشان رايونلۇق پارتكوم رەھبەرلىك بەنزىسىنى خىزمەتتىن توختىتىشنى قارار قىلدى ھەمدە ئېلان قىلدى. شۇ يىلى 8-ئاينىڭ 30-كۈنى، تيانشان رايونلۇق رېئونىيە كومىتېتى رايونلۇق پارتكوم رەھبەرلىرى شۇنداقلا رايونلۇق ھۆكۈمەت، رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى مەسئۇللىرىدىن بولۇپ بەش كىشىدىن تەركىب تاپتى. رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قوشۇمچە رېئونىيە كومىتېتىنىڭ شۇجىسى بولدى. بىر نەپەر مەخسۇس ۋەزىپىدىكى مۇئاۋىن شۇجى، ئۈچ نەپەر مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىر سەپلەندى.

1966-يىلدىكى «مەدەنىيەت زور ئىنقلابى»دىن كېيىن، پارتىيىنىڭ رېئونىيە خىزمىتى توختاپ قالدى. 1969-يىلى پارتىيىنىڭ رېئونىيە ئورگىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1978-يىل 12-ئايدا، پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدا ھەر دەرىجىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتلىرىنى قايتىدىن قۇرۇپ چىقىش قارار قىلىندى. جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتى ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى 1979-يىل 6-ئاينىڭ 9-كۈنى قۇرۇلدى. بىر نەپەر شۇجى قويۇلدى. 1981-يىل 6-ئايدا بىر نەپەر مۇئاۋىن شۇجى كۆپەيتىپ قويۇلدى. كومىتېت تېخىچە تولۇقلىنىپ كېتىلمىگەنىدى.

1984-يىلى يىل بېشىدا، رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ دەرىجىسى مۇئاۋىن ناھىيە دەرىجىسىگە ئۆستۈرۈلدى. يولداش جاڭ جاۋيى شۇجى بولدى.

1986-يىلى پۈتۈن رايوندىكى 12 پارتكوم، ئىككى باش ياچېيكا، 114 ياچېيكىدا ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ئەزالىرى قويۇلدى (قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى). 1987-يىلى رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىدا سەككىز نەپەر مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىر بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىر بىر نەپەر. بىر نەپەر شۇجى، بىر نەپەر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى. شۇ يىلى 4-ئايدا يولداش ۋاڭ ۋېيچېڭ شۇجى بولدى.

2-پاراگراف ئىنتىزام تەكشۈرۈش

بىرىنچى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىش ئەنزىلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش

1962-يىل 11-ئايدا، ئايتونوم رايونلۇق پارتكوم، شەھەرلىك پارتكوم 70 كە يېقىن كىشىنى خىزمەت گۇرۇپپىسى قىلىپ تەشكىللەپ، تيانشان رايونلۇق پارتكوم رەھبەرلىك بەنزىسىنىڭ دۆلەت قېيىن ئەھۋالدا تۇرۇۋاتقان مەزگىلدە ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىنى كوللېكتىپ ھالدا ئىگىلىۋېلىپ، زور

مقداردىكى بېلەت بىلەن نورمىلىق تەمىنلەيدىغان ماددىي بۇيۇملارنى سېتىۋېلىپ يۆتكەپ كېلىپ، يېغىپ ئۆز ئالدىغا بۆلۈپ كۆپ ئىگىلىۋېلىشتەك ئېغىر مەسىلىنى تەكشۈرۈپ پاش قىلىپ چىقتى. ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، 1961-يىلدىن 1962-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە رايونلۇق پارتكوم شۇجىچۇسىدىكى تۆت نەپەر شۇجى ئۆز ئالدىغا ئاشلىق بۆلۈشۈپ 628 كىلو گۇرۇچ، ئۇن، 53 كىلو ئاشلىق بېلىتى، 111 كىلو سۇماي، 1092 چى پاختا رەخت (364 مېتر)، 517 توقاچ سوپۇن، ئالىي دەرىجىلىك تاماكىدىن 138 بولاق، 65 كىلو قۇرۇق ئۈزۈم، 100 كىلو كەمپىت بۆلۈشكەن. مەسىلە يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئۇلار يەنە مەسىلىھەتلىشىپ تاقابىل تۇرۇش ۋاستىلىرىنى شەخسەن بېكىتىپ چىقىپ، ماددىي بۇيۇملارنى يۆتكىگەن، يوشۇرغان. بەزى رايونغا قاراشلىق ئورۇنلاردىمۇ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ ئاشلىق، ماي، پاختا، تاماكا قاتارلىق زور مىقداردىكى ماددىي بۇيۇملارنى ساختىلىق قىلىپ ئالغان ۋە سېتىۋالغان. ئۆز ئالدىغا بۆلۈشۈۋېلىشقا قاتناشقان كادىر 163 كىشىگە يېتىپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 21.5 پېرسەنتىنى ئىگىلىگەن. بۇنىڭ ئىچىدە خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىق، هايانكەشلىك مەسىلىلىرى بارلىرى 112 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە پارتىيە ئەزاسى 42 نەپەر، ئومۇمىي پۇل سوممىسى 255 مىڭ يۈەنگە يەتكەن. تېيانشان چىرىمتال زاۋۇتىنىڭ مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى ۋاڭ مىڭياڭ 125 مىڭ يۈەنلىك خىيانەت قىلىپ، سوت مەھكىمىسى سوتلاپ ئۆلۈم جازاسى بەرگەن. 42 نەپەر پارتىيە ئەزاسى ئارىسىدىن 17 كىشى جازالانغان.

1963-يىل 5-ئايدا، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. تېيانشان رايونى شەھەرلىك «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىنىڭ سىناق نۇقتىسى ئورنى بولۇشى بىلەن، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ ئىقتىسادچىل بولۇش ۋە «بەشكە قارشى تۇرۇش» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇردى. قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلدى. 1964-يىل 9-ئاينىڭ ئاخىرىدا، خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىق، هايانكەشلىك قىلىش مەسىلىسى بار ئادەمدىن جەمئىي 302 نەپەر تەكشۈرۈپ چىقىلدى. ئۇلار خىيانەت قىلغان ئومۇمىي سومما 277 مىڭ يۈەن بولۇپ، 91 مىڭ 100 يۈەن هارام پۇل قايتۇرۇۋېلىندى. 104 ئەنزە بېجىرىپ ئايلاشتۇرۇلۇپ يوقىرىغا مەلۇم قىلىندى. بۇ پۈتكۈل ئەنزىلەرنىڭ 34 پېرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

1965-يىل 5-ئايدا، پۈتۈن رايوندا سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلدى. «سوتسىيالىستىك تەربىيە» ھەرىكىتىگە 1034 نەپەر كادىر قاتناشتى. خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىق، هايانكەشلىك مەسىلىسى بار دەپ ئىقرار قىلغان ئادەم 258، پۇلى 113 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 47 مىڭ يۈەن قايتۇرۇۋېلىندى. «23 ماددا» ۋە ئالاقىدار سىياسەتلەرگە ئاساسەن، مەسىلىنى ياخشى تاپشۇرغان، تونۇشى ياخشى، تۆلەم تۆلىگەن 124 نەپەر خاتالاشقان كادىرنىڭ ئازاد قىلىنغانلىقى ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭدىن باشقىلىرى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ دولقۇنىغا ئۇچراپ، تەشكىلىي جەھەتتىن بىر تەرەپ قىلىنمىدى.

1982-يىل 4-ئاينىڭ 13-كۈنى، جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن «ئىقتىسادىي ساھەدىكى ئېغىر جىنايى قىلمىشلارغا قاتتىق زەربە بېرىش توغرىسىدىكى قارار»نى چۈشۈرگەندىن كېيىن، تېيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، تەپتىش مەھكىمىسى، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، مالىيە-باج ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلاردىن بەش نەپەر كادىر ئاجرىتىلىپ، رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى باشلامچى قىلىنىپ «ئىقتىسادىي جىنايى قىلمىشلارغا زەربە بېرىش ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، ئىقتىسادىي ساھەدىكى ئېغىر جىنايى قىلمىشلارغا زەربە بېرىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1982-يىلدىن 1986-يىلغىچە، پۈتۈن رايون بويىچە ئىقتىسادىي جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىدىن 29 ى، 38 كىشى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە 10 مىڭ يۈەندىن يۇقىرى بولغىنى سەككىز

كىشى، 1000 يۇەندىن يۇقىرىلار 13 كىشى، 1000 يۇەندىن تۆۋەنلەر 17 كىشى بولۇپ، ئومۇمىي سوممىسى 243 مىڭ 700 يۇەنگە يەتتى. 122 مىڭ يۇەن ھارام پۇل، ھارام مال قايتۇرۇۋېلىندى. يۇقىرىقى ئەنزىلەرگە چېتىشلىق خادىملارنىڭ ئىچىدە، سەككىز نەپىرى ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى-خىزمەتچى (بىر نەپىرى پارتىيە ئەزاسى)، 30 نەپىرى كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئىشچى-خىزمەتچى ئىدى (بۇنىڭ ئىچىدىكى بىر نەپىرى پارتىيە ئەزاسى). 11 كىشى جىنايى جازاغا تۇچرىدى (بۇنىڭ ئىچىدە بىر نەپىرى پارتىيە ئەزاسى).

شۇ مەزگىلدە يەنە «ئىككى ئەنزە»نى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش ئېلىپ بېرىلدى (لىن بياۋ، جيانگ چىڭدىن ئىبارەت ئىككى ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھنى كۆرسىتىدۇ). جۇڭگو كوممۇنستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1982-يىلى «مەملىكەتلىك 5-قېتىملىق» ئىككى ئەنزە «يېغىن خاتىرىسى» ۋە شەھەرلىك پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، رايونلۇق پارتكوم دائىمىي ھەيئەتلىرى 1982-يىلى 5-ئاينىڭ 13-كۈنىدىكى يىغىندا، تېنىشان رايونلۇق «ئىككى ئەنزە»نى بىر تەرەپ قىلىشنى رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى ئاساسلىق باشقۇرۇشنى قارار قىلدى. رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى، تەشكىلات بۆلۈمى، رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى، مەدەنىيەت-مائارىپ بۆلۈمىدىن بەش نەپەر كادىر ئاجرىتىلىپ، «ئىككى ئەنزە»نى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش ئىشخانىسى قۇرۇلدى. بۇنىڭغا رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى كونكرېت مەسئۇل بولدى. 1983-يىل 1-ئاينىڭ ئاخىرى ئاياغلاشتى. تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ھەرىكىتىدە تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىپ مەسلىسى يوق دەپ قارالغان 13 كىشىگە قارىتا قايتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، قايتىدىن قاراپ چىقىلدى. تەكشۈرۈپ قاراپ چىقىش ئارقىلىق، ئەسلىدە ئېنىق سۆزلەپ مەسلىسى يوق دېيىلگەن 13 كىشى ئىچىدىكى بەش كىشى «ئىككى ئېنزە»گە چېتىشلىق ئادەم ۋە ئىشقا كىرمىگەچكە، «ئۇچ چوڭنى سۆزلەش»كە ئۆزگەرتىلىپ ئۆز-ئۆزىنى تەربىيىلىدى (يەنى «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ جىنايى قىلمىش ئەمەلىيىتىنى كۆپ سۆزلەش، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» چېكىدىن ئاشقان مەزگىللەردە، ئۆزىنىڭ ئالدام خالتىغا چۈشكەن تەجرىبە-ساۋاقلىرىنى سۆزلەش، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ ھەرىكەتلىرى چېكىدىن ئاشقاندا ئۆزىنىڭ قانداق زىيانكەشلىكلەرگە ئۇچرىغانلىق ئەھۋالىنى كۆپ سۆزلەش)، قالغانلىرىدا ئەسلىدىكى قارار ساقلاپ قېلىندى. ئۇنىڭدىن سىرت، تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ھەرىكىتىدە قوللانغان بەزى خاتا ئۇسۇللارغا قارىتا، تەشكىلدىن مەسئۇلىيەتنى ئۇستىگە ئالدى. بەزى كىشىلەرنى خۇلاسىلەش جەريانىدىكى ناموۋاپىق بولغان سۆز-جۈملىلەر ئۆزگەرتىپ تۈزىتىلدى. ئىشلەپ شەكىللەنگەن ماتېرىياللار مەركەزنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىلىرى بويىچە مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىندى.

1984-يىلى تېنىشان رايونى بويىچە ئۇزۇن مۇددەتكىچە نەرسە-كېرەكلەرنى ئىگىلىۋېلىش، ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىنى ئېلىۋېلىپ ئۇزۇن مۇددەت قايتۇرۇپ بەرمەسلىك مەسىلىلىرى ئېنىقلاندى. تېلېۋىزور، ئۇنىڭلىغۇ، سۇرەتكە تارتىش ئاپپاراتى، موتسىكلىت، گاز ئوچقى، گارمون، ئىشخانا جوزا-ئورۇندۇقلىرى قاتارلىق 120 دىن كۆپرەك نەرسە-كېرەكلەرنى قايتۇرۇۋالدى. ھۆكۈمەت پۇلىنى قەرزگە ئېلىپ ئۇزۇن مۇددەت قايتۇرمىغان پارتىيە ئەزالىرىنى يىغىندا تەنقىتلىگەندىن سىرت، شۇ كىشى ئىشلىگەن ئورۇننىڭ چەكلىك مۇددەت ئىچىدە شۇ كىشىنىڭ ئىش ھەققىدىن تۇتۇپ تۆلىتۈېلىشىنى بۇيرۇق قىلدى.

1986-يىلى تېنىشان رايونلۇق خەلق ئىشلار پاراۋانلىق زاۋۇتى، غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قاتارلىق ئالتە ئورۇندىكى 17 كىشىنىڭ مۇكاپات پۇلىنى كۆپ ئالغانلىقى ۋە يەتتە ئورۇنغا قالايمىقان كېيىم تارقىتىلغانلىق مەسلىسى تەكشۈرۈپ چىقىلدى. كۆپ تارقىتىلغان 1900 يۇەن مۇكاپات پۇلى قايتۇرۇۋېلىندى. 17 مىڭ 700 يۇەن كېيىم ھەققى قايتۇرۇۋېلىندى. ئىككى ئورۇننىڭ كېيىم

تىككۇزۇپ تارقىتىش ۋە خاتىرە بۇيۇمى تارقىتىشنى پىلانلىغانلىقىدەك خاتا چارىسى توختىتىپ قويۇلۇپ، دۆلەت ئۇچۇن 60 مىڭ يۇەندىن كۆپرەك چىقىم تېجەپ قېلىندى. ئۇنىڭدىن سىرت، بىر مەكتەپنىڭ ئۆز ئالدىغا 116 نەپەر مەكتەپ پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلاردىن 696 يۇەن سىمىنا قېتىپ كونسۇلتاتسىيە قىلىش ھەققى ئالغانلىق مەسىلىسى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى. ئۆز ئالدىغا ئالغان پۇلنىڭ ھەممىسى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى. يەنە بىرقانچە نەپەر كادىر يىل ئاخىرىدىكى مۇكاپاتتىن سىرت قوبۇل قىلغان «سوۋغا پۇل»نى قايتۇرۇپ بەردى.

مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ (1987) 2-نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ «ھۆكۈمەت پۇلىغا مېھمان چاقىرىش، سوۋغا تەقدىم قىلىش، يېيىش-سوۋغا قىلىش، سوۋغا قوبۇل قىلىشتەك ناتوغرا ئىستىللارنى دەرھال توسۇش» توغرىسىدىكى روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۇچۇن، «ئىككىنى ئاشۇرۇپ، ئىككىنى تېجەش» نىڭ تۈرلۈك تەدبىرلىرى ئىستايىدىل ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى 1987-يىل 12-ئاينىڭ 9-كۈنى «يىل ئاخىرىدىكى خۇلاسلەپ باھالاش خىزمىتى جەريانىدىكى بىرقانچە كونكرېت مەسىلە توغرىسىدىكى قارار»نى بېكىتىپ تارقىتىپ، ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىنى قەرز ئېلىپ مېھمان چاقىرىش، چوڭ يەپ چوڭ ئىچىشتەك ناتوغرا كەيپىياتلار ئۈنۈملۈك كونترول قىلىندى.

شۇ يىلى جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى گۇۋۇيۈەننىڭ «پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە پارتىيە ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ سودىگەرلىك بىلەن شۇغۇللىنىش، كارخانىلارنى ئېچىشنى قاتتىق چەكلەش توغرىسىدىكى قارار»ى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، 12 نەپەر رەھبىرىي كادىرنىڭ كارخانىلاردا قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتىشى ئۆزگەرتىلدى ۋە ئىككى نەپەر كادىرنىڭ ئائىلىسى بىلەن سودا تىجارىتى قىلىش مەسىلىسى توختىتىپ قويۇلدى. ئايرىم كادىرلارنىڭ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىش مەسىلىسى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى.

1955-يىلدىن 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، پۈتۈن رايون بويىچە ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلغان پارتىيە ئەزاسىدىن جەمئىي 53 نەپەر تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدىن 28 نەپىرى پارتىيىدىن چىقىرىلدى. يەتتە نەپەر كىشى پارتىيە ئىچىدە سىناپ كۆرۈشكە قالدۇرۇلدى. ئۇچ كىشىنىڭ پارتىيە ئىچىدىكى ۋەزىپىسى ئېلىپ تاشلاندى. ئالتە كىشىگە قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلدى، توققۇز كىشىگە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلدى. («تۆتنى ئېنىقلاش» ھەرىكىتى جەريانىدىكى شەھەرلىك پارتكوم بىۋاستە تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلغان 16 كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ).

ئىككىنچى، تەكشۈرۈپ پەرقلەندۈرۈپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش

1963-يىل 3-ئايدا، جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى تىيانشان رايونلۇق كومىتېتى تەكشۈرۈپ پەرقلەندۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى، تىيانشان رايونىنىڭ «ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى جەريانىدا نۇقتىلىق قىلىپ تەنقىد قىلغان توققۇز نەپەر پارتىيە ئەزاسىنى تەكشۈردى. ئۇچ كىشىگە بېرىلگەن جازا ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، ئۇنىڭدىن باشقا ئالتە كىشىنىڭ مۇۋاپىق تۈزىتىلدى. جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئوڭچىل جىخۇيجۇيىچى قىلىپ بېكىتىلگەنلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ تۈزىتىش مەسىلىسى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نىڭ روھىغا ئاساسەن، 1980-يىل 6-ئاينىڭ 19-كۈنىدىكى جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى تىيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ دائىمىي ئىشلار يىغىنىدا مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق مۇنداق قارار قىلدى: 1959-يىلدىكى ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش كۈرىشىدە نۇقتىلىق قىلىپ تەنقىدقىلىنغان توققۇز نەپەر پارتىيە ئەزاسى ئۈزۈل-كېسىل ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدۇ ھەمدە ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش جەريانىدا شەكىللەندۈرۈلگەن تۇرلۈك ماتېرىياللىرى كۆيدۈرۈۋېتىلىدۇ.

1979-يىل 12-ئايدىن 1981-يىل 6-ئايغىچە، مەركەزنىڭ سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ھۆججىتى-

نىڭ روھى ۋە جازالانغان پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئەرزلىرىگە ئاساسەن، تيانشان رايونىنىڭ بۇرۇن جازالانغان 22 نەپەر كادىرنىڭ قارىتا قايتىدىن تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق، ئەسلىدىكى پارتىيە ئىنتىزامى جازاسى بېرىش قارار قىلىنغان سەككىز كىشىنىڭ مەسىلىسى ساقلاپ قېلىندى، ئىككى كىشىگە بېرىلگەن جازالاش قارارى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 12 كىشىنىڭ قىسمەن مەسىلىلىرىنىڭ خاراكتېرىنىڭ بېكىتىلىشى توغرا بولمىغانلىقى ۋە جازا ئېغىر بولۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۆزگەرتىپ جازا بېرىلدى.

يۇقىرىقى 22 كىشى ئىچىدە شەھەرلىك پارتكوم 16 كىشىنى بۇاستە قايتا تەكشۈردى. يەنە 1963-يىلدىن 1966-يىلغىچە بولغان «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى، «تۆتنى ئېنىقلاش» ھەرىكىتى جەريانىدا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە شەھەرلىك پارتكوم خىزمەت گۇرۇپپىسى 16 نەپەر پارتىيە ئەزاسى، كادىرنىڭ مەسىلىسىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلغانىدى. 1979-يىل 2-ئاينىڭ 20-كۈنى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۇرۇمچى شەھەرلىك پارتكومى ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا ۋە تارىختىن قېپقالغان بەزى زور مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى قارارىدا «سابىق تيانشان رايونلۇق پارتكومدا خاتالىق ساقلانغان، لېكىن بۇنى ‹گۇرۇھ› دەپ بېكىتىش ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس، بۇ ئەنزىدىكى مەسىلىگە نىسبەتەن، شەھەرلىك پارتكوم ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن ھالدا قايتا تەكشۈرگەندىن كېيىن، توغرا يەكۈن چىقىرىشى ۋە بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇشى كېرەك» دەپ كۆرسەتتى. بۇ قارارغا ئاساسەن، شەھەرلىك پارتكوم سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى جازالانغان 16 كىشىنى قايتا تەكشۈردى. قايتا تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئۈچ كىشى ئاقلاندى، 11 كىشىگە بېرىلگەن جازا ئۆزگەرتىلدى، ئىككى ئادەمگە بېرىلگەن جازا ساقلاپ قېلىندى.

1955-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان تيانشان رايونىدىكى (دوستلۇق رايونىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىنتىزام جازاسىغا ئۇچراش ئەھۋالىنى ستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

جەدۋەل 1-2-5-11 بىرلىكى: ئادەم

ئايرىمىسى		1955-يىلدىن 1966-يىلغىچە	1967-يىلدىن 1978-يىلغىچە	1979-يىلدىن 1987-يىلغىچە	جەمئىي
ئومۇمىي سانى		48	2	3	53
سىياسىي مەسىلىدە	پارتىيىدىن چىقىرىلغانلار	2	1		3
	پارتىيىدە قالدۇرۇلۇپ سىنىلىۋاتقانلار				
	ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلغانلار	1			1
	قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇلغانلار	1			2
	ئاگاھلاندۇرۇلغانلار	2			2
ئىقتىسادىي مەسىلىدە	پارتىيىدىن چىقىرىلغانلار	17			18
	پارتىيىدە قالدۇرۇلۇپ سىنىلىۋاتقانلار	4			4
	ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلانغانلار				
	قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇلغانلار	1			1
	ئاگاھلاندۇرۇلغانلار	1		1	2

	ئايرىمىسى	1955-يىلدىن 1966-يىلغىچە	1967-يىلدىن 1978-يىلغىچە	1979-يىلدىن 1987-يىلغىچە	جەمئىي
پارتىيىنىڭ سىياسىتىگە خىلاپلىق قىلغانلار	پارتىيىدىن چىقىرىلغانلار				
	پارتىيىدە قالدۇرۇلۇپ سىنىلىۋاتقانلار	1			1
	ۋەزىپىسىدىن ئېلىپتاشلانغانلار	1			1
	قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇلغانلار	2			2
	ئاگاھلاندۇرۇلغانلار				
ناتوغرا ئەر-ئايال مۇناسىۋىتىدە بولغانلار	پارتىيىدىن چىقىرىلغانلار	5			5
	پارتىيىدە قالدۇرۇلۇپ سىنىلىۋاتقانلار	1	1		2
	ۋەزىپىسىدىن ئېلىپتاشلانغانلار				
	قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇلغانلار	2			2
	ئاگاھلاندۇرۇلغانلار	1			1
باشقا مەسىلىلەر	پارتىيىدىن چىقىرىلغانلار	1			1
	پارتىيىدە قالدۇرۇلۇپ سىنىلىۋاتقانلار	1			
	ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلانغانلار	1			1
	قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇلغانلار				
	ئاگاھلاندۇرۇلغانلار	3			3

ئۈچىنچى، ئەرزىيەت

رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ئەرزىيەت خىزمىتىگە ئەھمىيەت بەردى ۋە ئۇنى كۈچەيتتى. مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىرلارنى سەپلەپ، ئەرزىيەت خىزمىتىنى ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىنىڭ باشقۇرۇش نىشانىغا كىرگۈزدى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئەرزىيەتنامىلار ۋە ھال ئېيتىپ كەلگەنلەر مەسىلىسىنى سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئۇۋال، يالغان، خاتا ئەنزىلەرنى تۈزىتىش بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئىشلەپ، نۇرغۇنلىغان خىزمەتلەر ئىشلەندى. پەقەتلا 1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ستاتىستىكىغا قارىغاندا، ئەرز ئېيتىپ كەلگەنلەر ۋە خەت-چەكلەردىن 54 قېتىم (پارچە) بىر تەرەپ قىلىندى. شۇ يىللىق ئەرزىيەتنامىلارنى بېجىرىپ ئاياغلاشتۇرۇش نىسبىتى ۋە دەسلەپكى تاپشۇرۇۋالغان خەت-چەكلەر ۋە ھال ئېيتىپ كەلگەنلەرنى بېجىرىپ ئاياغلاشتۇرۇش نىسبىتى 100% كە يەتتى. قايتا ئەرز قىلغانلار ۋە دەرىجە ھالقىپ يۇقىرىغا ئەرز قىلىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلمىدى.

12-بۆلۈم

ئاممىۋى تەشكىلاتلار

ئومۇمىي بايان

ئازادلىقتىن كېيىن، تيانشان رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ئىتتىپاق كومىتېتى ۋە ئاياللار بىرلەشمىسى تەشكىلاتى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە كۆۋرۈكلۈك، ياردەمچىلىك ۋە ۋاستىلىق رول ئويناپ، ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ياشلار ۋە ئاياللارنى تەشكىللەپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ھەرقايسى دەۋرلەردىكى مەركىزىي خىزمىتىنى زىچ چۆرىدەپ، ھەرقايسىسىنىڭ ئۆز ئالاھىدىلىكلىرىگە ماسلىشىدىغان تۈرلۈك پائالىيەتلەرنى پائال قانات يايدۇرۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى، سىياسىي ئىدىيىۋى تەربىيە ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى قاتارلىق جەھەتلەردە پائال ھەسسىلەرنى قوشتى.

تيانشان رايونىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى تەشكىلاتلىرى ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز ئۆزىنى قۇتقۇزۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، تېخنىكا يېڭىلاش ۋە مۇۋاپىق تەكلىپ بېرىشكە جۈرئەت قىلىش پائالىيىتىنى ۋە مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ ئىقتىساد قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ، ئاممىنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاپ، ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ ئىقتىساد قىلىش ھەرىكىتىدە 1957-يىلىلا سانائەت سىستېمىسى ئۈچ پەسىلدە 210 مىڭ يۈەن مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ ئىقتىساد قىلدى. 1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە ھەرقايسى زاۋۇتلاردا جەمئىي 7967 تۈرلۈك مۇۋاپىق تەكلىپ ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، تېخنىكا يېڭىلاش تۈرىدىن 107 سى ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇپ، 506 مىڭ يۈەن ئىقتىسادىي ئۈنۈم يارىتىلدى. 104 تۈرلۈك ئىقتىسادىي ئۇچۇر بىلەن تەمىنلەندى. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ كارخانىدىكى خوجايىنلىق ئورنىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن دېموكراتىك باشقۇرۇش يولغا قويۇلۇپ، رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى زاۋۇتلاردا ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيى قۇرۇلدى. (تۆۋەندە ئىشچىلار قۇرۇلتىيى دەپ ئاتالدى). 1987-يىلغىچە جەمئىي 78 ئىشچىلار قۇرۇلتىيى قۇرۇلدى. (مەھەللىگە قاراشلىق كارخانىلار ئىشچىلار قۇرۇلتىيىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ). رايون تەۋەسىدىكى 21 زاۋۇت (دۈيلەر) ئىشچىلار قۇرۇلتىيى ئارقىلىق زاۋۇت باشلىقى (ئەترەت باشلىقى)نى سايلاپ ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. ئىشچىلار قۇرۇلتىيى زاۋۇت (دۈي)لەرنىڭ خىزمەت ئەھۋالىنى باھالاشقا قاتنىشىپ ھەمدە زاۋۇت باشلىقى (دۈيجاڭ) بىلەن توختامنامە ئىمزالاپ، زاۋۇت ئىچىدىكى ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنىڭ ئورۇنلىنىشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى. ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى، ئىتتىپاقتىكى كەڭ ئەزا ياشلارنى تىرىشىپ خىزمەت قىلىشقا ۋە

ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشقا يېتەكلەپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋە خىزمەت جەريانىدىكى تايانچلىق رولىنى جارى قىلدۇردى، پىشقەدەم ئىشچى-خىزمەتچىلەر بىلەن بىرلىكتە يۇرەكلىك ھالدا مۇۋاپىق تەكلىپ بېرىپ، تېخنىكا يېڭىلاش ئېلىپ بېرىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىش ھەرىكىتى ۋە زاۋۇت (ئەترەتلەرنى) دېموكراتىك باشقۇرۇشنى قانات يايدۇردى. 50-يىللاردىن 70-يىللارغىچە ياشلار ئۆستىگىنى ياساش، خوگسەن تېغىنى كۆكەرتىش، ساي يولىنى ياساش قاتارلىق ئەمگەكلەردە جاپادا ئالدىدا تۇرۇپ زەربىدارلىق رولىنى جارى قىلدۇردى. يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارلىرى (ئەترىتى) پائالىيىتى جەريانىدا مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايونلۇق ۋە شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار كوللېكتىپتىن توققۇزى، ئىلغار شەخستىن 138 ى بارلىققا كەلدى. ھەر دەرىجىلىك ئايالار بىرلەشمىلىرى كەڭ ئايالارنى ئۆيلىرىدىن چىقىپ، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە قاتنىشىپ، زاۋۇت قۇرۇش، دۇكان ئېچىشقا يېتەكچىلىك قىلدى. 50-يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدا، چوڭ پولات تاۋلاش ھەرىكىتىگە پائال قاتنىششقا ئىككى رايوندىن جەمئىي 7155 ئايال تىزىملاتتى. بۇنىڭ ئىچىدە 5684 ئايالنىڭ ھەرىكەتكە قاتنىششى تەستىقلىنىپ، تىزىملاتقان ئاياللار ئومۇمىي سانىنىڭ 79 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلاتلىرى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى سۆيۈش، ۋەتەننى سۆيۈش، سوتسىيالىزمنى سۆيۈش تەربىيىسىنى قانات يايدۇردى؛ كوللېكتىۋىزملىق، ئىنتىزامچان بولۇش) تەربىيىسىنى قانات يايدۇردى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، پۈتۈن رايوندىكى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى مائارىپ كومىتېتى «گۈرۈپپا» سىدىن 55 نى قۇرۇپ، مەخسۇس ۋەزىپىدىكى تەشۋىقاتچىدىن 177 ئادەم سەپلىدى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنىنىڭ كۆندىن-كۆنگە ياشلىششىش ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئۇلارغا قارىتا تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇش شۇنىڭدەك قانۇن-تۈزۈم بىلىملىرى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭى ئۆستۈرۈلدى. رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى 1982-يىلى، 1987-يىلى ئىككى قېتىم شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى بولۇپ باھالاندى. رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتى پىئونېرلار ئەترىتى خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتتى. ياش-ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا قەھرىمان، نەمۇنىچىلاردىن ئۆگىنىش، لېي فېڭدىن ئۆگىنىش تەربىيە پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچىلىك، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ لېي فېڭدىن ئۆگىنىش گۈرۈپپىسىدىن 9431 ى بارلىققا كېلىپ، 46 مىڭ 416 تۈرلۈك (قېتىم) ياخشى ئىش قىلىندى. 112 ئىللىقلىق يەتكۈزۈش گۈرۈپپىسى 204 ئائىلىلىك يېتىم-يېسىر، يالغۇز، ياشانغان قېرىلارغا ياخشى ئىش قىلىپ بەردى. «ئوچىتە ياخشى ياش بولۇش» (ئۆگىنىشتە، ئىدىيىدە، خىزمەتتە ياخشى) پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1973-يىلىلا رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى ئورۇنلاردىن «ئوچىتە ياخشى ياش» تىن 100 ئادەم سايلاپ چىقىلدى. 13 كىشى شەھەرلىك تۈنجى نۆۋەتلىك «ئوچىتە ياخشى» ياشلار ۋەكىلى بولۇپ سايلاندى. «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئوچىنى سۆيۈش» شۇنىڭدەك شەھەرنى پاكىزلاشتۇرۇش، گۈزەللەشتۈرۈش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ئىئانە توپلاش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1984-يىلىلا پۈتۈن رايون ئۇرۇمچى شەھەرلىك ياش-ئۆسمۈرلەر سارىيىنى سېلىشقا 12 مىڭ 920 يۈەن ئىئانە قىلدى. ھەر دەرىجىلىك ئايالار بىرلەشمىلىرى ھەر مىللەت ئاياللىرى ئارىسىدا، ئائىلىنى تىرىشچانلىق، ئىختىساتچانلىق بىلەن باشقۇرۇش، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىش ۋە «8-مارت» قىزىل بايراقدارى (كوللېكتىپى) پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. «بەشتە ياخشى» ئائىلە، مەدەنىيەتلىك بىنا، قورۇ (بىنا) پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1987-يىلغىچە پۈتۈن رايوندا «8-مارت» قىزىل بايراقدارىدىن

جەمئىي 657 ئادەم بارلىققا كەلدى. شەھەر دەرىجىلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارى كوللېكتىپىدىن 11ى، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارى كوللېكتىپىدىن بەشى، مەملىكەت دەرىجىلىك «8-مارت» قىزىل بايراقداردىن ئىككىسى سايلاپ چىقىلدى. 36 مىڭ 111 «بەشتە ياخشى» ئائىلە سايلاپ چىقىلىپ، پۈتۈن رايون ئائىلىسى ئومۇمىي سانىنىڭ 43.96 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. «بەشتە ياخشى» بىنادىن 33 ى، «بەشتە ياخشى» كۆچارتىستىن 280 سى باھالاپ چىقىلدى. ھەر مىللەت ئاياللىرى ئارىسىدا «ئۆز ئۆزىنى سۆيۈش، ئۆز ئۆزىنى ھۆرمەتلەش، ئۆز ئۆزىگە ئىشىنىش، ئۆز ئۆزىنى كۈچەيتىش» تەربىيىسىنى ئېلىپ باردى. رايونلۇق پارتكوم ئاياللارنىڭ، باللارنىڭ قانۇنلۇق ھوقۇقىنى قوغداش خىزمىتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ، قانۇن مەسلىھەتچىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، ئېغىر بولغان ئائىلە ماجراسى ئەنزىسىدىن 33 تۈرنى قوبۇل قىلىپ، خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ ئايالار ۋە باللارنى ئېغىر دەرىجىدە زەخمىلەندۈرۈش ئەنزىلىرىنى ئاشكارە بىر تەرەپ قىلىشقا ياردەملىشىپ، كەڭ ئايالار ۋە باللارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغىدىدى.

رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقى، ئايالار بىرلەشمىسى تەشكىلاتلىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى خىزمىتىنى گەۋدىلەندۈردى. جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تەشكىلاتىغا ماسلىشىپ ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ئايالار، ياشلار ئارىسىدا كۆپ خىل شەكىللەر ئارقىلىق، جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەپ، ئۇلارنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشىنىڭ مۇھىملىقىغا بولغان تونۇشىنى ئۆستۈرۈپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشنى ئاڭلىق ھەرىكىتىگە ئايلاندۇردى. 50-يىللاردا، ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى رايونىنىڭ ئەھمىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، سوتسىيالىستىك ئەمگەك مۇسابىقىسىنى قانات يايدۇرۇپ، ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى ئارىسىدا جۈپ بولۇش «بىر-بىرىگە ياردەم بېرىش، جۈپ قىزىللاشقانلار» دىن بولۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى ئۆزئارا ئۆگىنىپ، دوستلۇقنى ئىلگىرى سۈردى، ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتتى. بەزى زاۋۇت (گۇرۇپپا)لار يەنە ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى ئارىسىدا ئىشلەپچىقىرىش تېخنىكىسىنى ئۆگىنىشنى ھۆددىگە ئېلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، 60-يىللاردىن 70-يىللارغىچە ھەر مىللەت كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى مىللىي سىياسەتنى ئۆگىنىپ، مىللىي مۇناسىۋەتنى قويۇقلاشتۇردى. 1983-يىلدىن 1987-يىلغىچىلىك بولغان ئارىلىقتا، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقى، ئايالار بىرلەشمىلىرى ئاپتونوم رايونىنىڭ بەشىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى پائالىيىتىگە ماسلىشىپ، ھەر خىل شەكىلدىكى پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ، جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىدى.

1-باب ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى

1-پاراگراف تەشكىلىي ئاپپاراتلارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى

1952-يىلدىن 1954-يىلغىچە شەھەرلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ھەرقايسى رايونلاردا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئىش بېجىرىش ئورنىنى تەسىس قىلدى. خىزمەتنى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئەۋەتكەن ئالتە نەپەر كادىر ئايرىم-ئايرىم باشقۇردى ھەمدە ئارقا-ئارقىدىن قول-ھۇنەرۋەنچىلىك، باققالچە-

لىق، هاممالىق، قۇرۇلۇش قاتارلىق ساهەلەر بويىچە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. ئەينى ۋاقىتتا بەش ئىستېمالچىلار بىرلەشمە كوپېراتىپى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنى شەھەرلىك مەدەنىيەت-مائارىپ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ۋە شەھەرلىك مالىيە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى رەھبەرلىكى ئايرىم-ئايرىم هالدا باشقۇراتتى.

1956-يىلى 6-ئايدا هەرقايسى رايونلار پەقەت قول سانائەت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنلا قالدۇرۇپ قېلىپ، باغقالچىلىق، هاممالىق، قۇرۇلۇش ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىنى ئايرىم-ئايرىم هالدا شەھەرگە قاراشلىق مۇۋاپىق كېلىدىغان كارخانىلارنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. 1958-يىلى ئىككى رايوندىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ هەرقايسىسىغا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى مەخسۇس كادىرلاردىن ئۈچ نەپەر سەپلىدى. ئىككى رايوننىڭ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىنى ئىككى رايون پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىرى ئايرىم-ئايرىم هالدا قوشۇمچە ئۆتىدى. شتات ۋە خراجەتنى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى بىرلىكتە باشقۇردى. 1959-يىلى ئىككى رايوندىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئىش بېجىرىش ئورنى رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمەت كومىتېتىگە ئۆزگەرتىلىپ، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ خراجىتى هەرقايسى رايونلارنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇلدى. 1960-يىلى ئىككى رايون بىرلەشتۇرۇلگەندە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلاتىمۇ بىرلەشتۇرۇلدى. رايونلۇق پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى رەئىس بولدى، بىر مۇئاۋىن رەئىس تەسىس قىلىنىپ، تۆت نەپەر كادىر سەپلەندى. هەرقايسى سىستېمىدىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى ئۆزلىرى بىرلەشتى. بۇ ۋاقىتتا رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ قارىمىقىدا هەرقايسى زاۋۇت (كوپېراتىپ) ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدىن 36 سى بار ئىدى.

1962-يىلىنىڭ باشلىرىدا، رايون تەۋەسىدىكى قىسمەن سانائەت كارخانا ئورۇنلىرى شەھەرنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇلدى. هەرقايسى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىمۇ ئارقا ئارقىدىن يۇقىرىغا تاپشۇرۇلدى. 1964-يىلىنىڭ بېشىدا رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تيانشان رايونى 1979-يىلى 11-ئايدا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلاتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ رەئىستىن بىرنى، كادىرلاردىن ئىككىنى سەپلىدى. 1980-يىلى، هەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ كارخانىلىرىدىمۇ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلاتى قۇرۇلدى.

1984-يىلى 11-ئايدا، تيانشان رايونى 1-نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، تۇنجى نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كومىتېتى ئەزالىرى سايلاپ ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى (نۆۋەتىدە رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى دەپ ئاتالدى). رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلاتى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئىش بېجىرىش ئاپپاراتلىقىدىن بىرنەچە دەرىجىلىك يەرلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلاتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

2-پاراگراف قۇرۇلتايلار

1984-يىلى 11-ئاينىڭ 22-كۈنىدىن 24-كۈنىگىچە تيانشان رايونى 1-نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا قاتناشقان ۋەكىللەر 104 بولۇپ، رايون تەۋەسىدىكى هەرقايسى ئورۇن ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئەزالىرىنىڭ ئومۇمىي سانىنىڭ 2.1 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 32 بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 30.7% نى ئىگىلىدى. ئايال ۋەكىللەر 74 بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 71.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمەتچىدىكى ئاكتىپلار ۋە مەخسۇس، قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى كادىرلار ۋەكىللىرى 80 بولۇپ، ۋەكىللەر

ئومۇمىي سانىنىڭ 76.9 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئىلغار نەمۇنىچىلار ۋەكىللىرى 36 بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 34.6 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. زىيالىلار ۋەكىللىرى 20 بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 19.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. باشقا ئەزا ۋەكىللەر 22 بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 21.2 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ۋەكىللەرنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 36.6 ياش، ئەڭ چوڭى 57 ياش، ئەڭ كىچىكى 19 ياش. سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىللەر 18. يىغىن تەبىارلىق كومىتېتىنىڭ مۇدىرى رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ بەش يىللىق خىزمىتىدىن دوكلات بەردى؛ مۇئاۋىن مۇدىر رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپىلىرى توغرىسىدا دوكلات بەردى. شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ رەئىسى ۋە رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئايىرىم-ئايىرىم ھالدا سۆز قىلىپ، رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى تەشكىلاتى ئەسلىگە كەلگەن بەش يىل جەريانىدىكى خىزمەت نەتىجىلىرى-نى مۇئەييەنلەشتۈردى ھەمدە ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ بۇندىن كېيىنكى خىزمىتىگە قارىتا يېڭى تەلەپلەر-نى ئوتتۇرىغا قويدى. يىغىندا مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى، رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى پۈتۈن رايوندىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىلىرى ئەزالىرى ۋە كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ۋە بېتەكلەپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلەرنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە تۈرلۈك خىزمەتلەر جەريانىدىكى غول قوشۇنلۇق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك. كارخانىلارنىڭ دېموكراتىك باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، «تۆت بولۇش» تەربىيىسىنى قانات يايدۇرۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىنىڭ سىياسىي ئىدىيىۋى ئېڭى ۋە مەدەنىيەت-تېخنىكا سەۋىيىسىنى تىرىشىپ ئۆستۈرۈش كېرەك. ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى كادىرلىرى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىغا راست گەپ قىلىپ، ئەمەلىي ئىش قىلىپ بېرىشكە جۈرئەت قىلىش ۋە ماھىر بولۇش كېرەك. قۇرۇلتايدا يەنە «پۈتۈن رايوندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ئىتتىپاقلاش-تۇرۇپ، سوتسىيالىزم ئىشلىرى ئۈچۈن تىرىشىپ يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلەيلى» دېگەن قارار ماقۇللاندى.

ۋەكىللەرنىڭ ئەستايىدىل مۇزاكىرىلىشىپ غۇلغۇلا قىلىشى ئارقىلىق، تۇنجى نۆۋەتلىك ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى كومىتېتى ۋۇجۇدقا كەلدى. 15 ھەيئەت، بەش دائىمىي ھەيئەت، ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىغا بىر رەئىس سايلاندى، ھەمدە ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى كومىتېتىنىڭ خىراجىتىنى تەكشۈرۈش كومىتېتىغا ئىككى ئەزا، بىر مۇدىر سايلاپ چىقىلدى.

3-پاراگراف ئاساسىي خىزمەتلىرى

بىرىنچى، تەشكىلىي قۇرۇلۇش

1949-يىلى 12-ئايدا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى دەخۇا شەھەرلىك پارتكومى خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ ھەرقايسى رايونلاردا خۇسۇسىي ئىگىلىك كارخانىلىرى ئىشچىلار ئۈيۈشمىلىرى تەشكىلاتىنى قۇردى. تىرىشىپ خىزمەت قىلىش ئارقىلىق، ھەرقايسى رايون ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئەزالىرىنى 3500 گە كۆپەيتتى. 1952-يىلى 12-ئايدا، شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ھەرقايسى رايونلاردا ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئىش بېجىرىش ئورنىنى قۇرۇپ، ھەرقايسى كەسىپلەردىكى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىغا، ھەرقايسى رايون ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئىش بېجىرىش ئورنى رەھبەرلىك قىلىشنى قارار قىلدى. ھەرقايسى كەسىپ ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى سىستېمىلاشقان كەسىپ تەشكىلاتى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى تەشكىلاتى قۇرۇلمىدى. 1956-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، دۇكانچىلار،

بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، هاممال ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىغا شەھەرلىك كارخانا تارماقلىرى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى رەھبەرلىك قىلدى. ھەرقايسى رايونلار قول سانائىتى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنى ساقلاپ قالدى ھەمدە بىناكارلىق كوپېراتىپى، سودا بۆلۈمى، ئاشلىق بۆلۈمى ۋە تازىلىق ئەتىتىنىڭ ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنى يېڭىدىن قۇردى. سانائەت، قاتناش سىستېمىسىدىكى كارخانىلاردا 36 زاۋۇت (كوپېراتىپ) ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. ھەرقايسى تارماق ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى رەئىس ياكى بېرىم مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىرلارنى سەپلىدى. ئىككى رايون ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئەزالىرى تەرەققىي قىلىپ 4000 دىن ئېشىپ كەتتى.

1979-يىلى 11-ئايدا، رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قايتىدىن قۇرۇلدى. شۇنداقلا شۇ يىلى رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى. ماۋارىپ، شەھەر قۇرۇلۇش، مۇھىت تازىلىقى، مالىيە-باج ئىدارىسى شۇنىڭدەك رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى كارخانا ئورۇنلارنىڭ ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىمۇ كەينى-كەينىدىن قۇرۇلۇشقا باشلىدى. 1980-يىلى، رايونغا قاراشلىق بەش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ھەممىسىدە ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. شۇ يىلى پۈتۈن رايوندا ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى 58 گە (مەھەللىگە قاراشلىق كارخانىلار، ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپ، بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەتىرىتى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى گۇرۇپپىسى 126 گە يەتتى. 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە، پۈتۈن رايوندا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى گۇرۇپپىسىدىن 320 سى قۇرۇلۇپ، ئەزالىرى 5400 گە، ئاساسىي قاتلامدىكى مەخسۇس، قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كادىرلىرى 21 گە يەتتى. ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمەت كۆچىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدىن 360 كادىرنى تۇركۈمگە بۆلۈپ تەربىيىلىدى.

ئىككىنچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى

1981-يىلى، رايون تەۋەسىدىكى كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلاردا ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى (تۆۋەندە ئىشچىلار قۇرۇلتىيى دەپ ئاتالدى) تۈزۈمى ئومۇملاشتۇرۇلدى، ھەمدە يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ كارخانىسىدا سىناق نۇقتا خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى. سىناق نۇقتا خىزمىتىدىن كېيىن، پۈتۈن رايوندا جەمئىي 21 ئىشچىلار قۇرۇلتىيى قۇرۇلدى. 1982-يىلدىن 1987-يىلغىچە پۈتۈن رايوندا ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيى، ماۋارىپ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى قۇرۇلتىيىدىن جەمئىي 78 ى قۇرۇلدى. ھەرقايسى كەسىپىي، كارخانا ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ باشقۇرۇش تۈزۈملىرىنى تۈزۈپ چىقىشىغا پائال قاتنىشىپ دېموكراتىيىلەشكەن باشقۇرۇشنى پەيدىنپەي قېلىپلىشىش، تۈزۈلمىلىشىشكە يۈزلەندۈردى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسى خوجايىنلىق روھ بىلەن كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ تىجارەت باشقۇرۇشى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ پاراۋانلىقى قاتارلىق ئىشلارنى قەرەللىك ياكى قەرەلسىز ھالدا مۇزاكىرىلىشىپ مۇھاكىمە قىلدى، قىسمەن كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر باشقا ئورۇنلارغا ئۆستۈرۈلىدىغان، ۋەزىپىگە تەينىلىنىدىغان، ۋەزىپىدىن ئېلىپ تاشلىنىدىغان كادىرلارنى ئىستايىدىل باھالاپ كۆرسەتتى. پەقەت 1987-يىللا، رايون تەۋەسىدىكى 21 كارخانا ئورۇنلار ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى ئارقىلىق زاۋۇت (ئەترەت) باشلىقلىرىنى سايلاپ ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. كارخانىلارنى ئىجارىگە، ھۆددىگە بېرىش جەريانىدا، ئىشچىلار قۇرۇلتىيى خىزمەتلەرنى باھالاپ تەكشۈرۈش ۋە توختامنامە ئىمزالاش خىزمەتلىرىگە ئومۇمىيۈزلۈك قاتنىشىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىنىڭ كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلاردىكى قانۇنلۇق ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغدىدى.

ئۇچىنچى، تەشۇقىي تەربىيە

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ھەرقايسى رايون ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەز قىلىپ، ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش، تەربىيە ئۇچى بىر گەۋدە بولغان ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمەت فاكىجىنىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىنىڭ سىياسىي ئىدىيۇى سەۋىيىسى ۋە مەدەنىيەت بىلىم سەۋىيىسىنى ئۆستۇرۇشنى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمىتىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى قىلدى. دېموكراتىك ئىسلاھات، ئاھىرىكىغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ۋە «ئۇچكە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىگە بىرلەشتۇرۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىغا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنى، ۋەتەننى، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيۇش، پرولېتارىيات ھاكىمىيىتىنى ھىمايە قىلىش تەربىيىسىنى ئېلىپ باردى، رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى يەنە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت مەكتىپى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ خەت ئۆگىنىش كۇرسى، گېزىت ئوقۇش گۇرۇپپىسىنى ئېچىپ، ئۆگىنىش ئارقىلىق ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىدىيۇى ئېڭى ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۇردى. 1956-يىلى ئىككى رايون ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ھەم قىزىلاشقان ھەم ئىختىساسلاشقانلار مەكتىپى قۇرۇپ مەخسۇس كەسىپتىكى مەدەنىيەت مۇئەللىملىرىنى سەپلىدى. ئىككى رايون ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا ناخشا، ئۇسسۇل ۋە دۇمباق ئەترەتلىرىنى، سەنئەت كۇرژوكلىرىنى تەشكىللەپ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا جانلاندۇردى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ تەرەققىياتى بىرقەدەر تېز بولدى. 1987-يىلغىچە پەقەت ماۋارىپ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى تەرەققىي قىلىپ 55 كە، پۈتۈن رايوندا ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشۇقات كادىرلىرى 177 گە يەتتى. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ بارغانسېرى ياشلىشىۋاتقانلىقىنى، ياشلارنىڭ جەمئىيەتتىكى ناچار كەيپىياتلارنى ئاسان يوقىتۇرۇۋالىدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ ياش ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە قارىتا تۆت ئاساسىي پىرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۇرۇشكە قارشى تۇرۇش ۋە قانۇن بىلىملىرى تەربىيىسى ئېلىپ باردى. لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ يېڭى ئىستىل تۇرغۇزۇش، «تۆت گۈزەل، بەش بولۇش» ۋە جاڭ خەيدى، جۇبەيرو، ئەن چىڭمىڭدىن ئۆگىنىش پائالىيىتىنى؛ لاۋشەن ئالدىنقى سەپتىكى قەھرىمانلاردىن ئۆگىنىش پائالىيىتىنى؛ كىتاب ئوقۇتۇپ ئادەم تەربىيىلەش، باشقىلارغا ئۈلگە بولۇش ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش تەربىيىسى پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە يۇقىرىقى تۇرلۇك تەشۇقات پائالىيەتلىرى 31 مەيدان قېتىم ئۇيۇشتۇرۇلۇپ 104 ئادەم تەشۇقىي تەربىيە نۇتقى سۆزلىدى. تەربىيىلەنگۈچىلەر 5444 ئادەم قېتىمغا يەتتى. كىتاب ئوقۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ «ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئائىلىسى» پائالىيەتخانىسىدىن 52 سى قۇرۇلدى. ساقلانغان كىتاب 5870 پارچىگە، يېزىلغان گېزىت-ژۇرناللار 30 نەچچە تۈر بويىچە 249 مىڭ پارچىغا يەتتى. ھەمدە قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىدىن 198 ى تەشكىللىنىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىدىن 3642 ئادەم قاتناشتى. تام گېزىتىدىن 12 پارچە 2073 سان چىقىرىلدى. ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى خاتىرىلەش، شىنجاڭنى ئېچىش، شىنجاڭنى قارا دوسكا كۆرگەزمە مۇسابىقىسىدە رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدىكى كۆرگەزمىدە 25 تاختاي گېزىتى مۇكاپاتلىنىپ، كۆرگەزمىگە قاتناشتۇرۇلغان تاختاي گېزىتلىرىنىڭ 50 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

تۆتىنچى، ئىشلەپچىقىرىش پائالىيىتى

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ھەرقايسى كەسىپتىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى ھۆكۈمەتكە ھەمكارلىشىپ

ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز ئۆزىنى قوتقۇزۇشنى ئەسلىگە كەلتۈردى، ھەرقايسى رايونلارنىڭ دۆكانچى، قول سانائەت ئىشچىلىرى ئۇيۇشمىلىرى جۈملىدىن كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ «ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئىگىلىكنى گۈللەندۈرۈش، ئومۇمغا، شەخسكە تەۋە ئېتىبار بېرىش، ئەمگەكچىلەر بىلەن كاپىتال ئىگىلىرىنى تەۋە پايدا كۆرىدىغان قىلىش» سىياسىتىگە رىئايە قىلىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى كاپىتال ئىگىلىرى بىلەن تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ياخشىلاپ، ئەمگەكچىلەر بىلەن كاپىتال ئىگىلىرىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ياخشىلىدى. ھەرقايسى كەسىپ دۆكانلىرىدىكى ئەمگەكچىلەر بىلەن كاپىتال ئىگىلىرى كېڭىشىش تۈزۈمىنى تۈزۈپ، ئەمگەك ئىش ھەققى توختامنامىسىنى ئىمزالىدى. ئازادلىقتىن دەسلىپىدە ھەرقايسى رايونلاردا جەمئىي 191 قول ھۈنەر كەچمەك زاۋۇتلىرى (كارخانا)، 202 خۇسۇسىي ئىگىلىك دۆكانلىرى ئەمگەك ئىش ھەققى كوللېكتىپ توختامنامىسىنى ئىمزالاپ ھەم ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ جانجان مەنپەئىتىگە كاپالەتلىك قىلدى، ھەم كاپىتالىستلارنىڭ كەيپىياتىنى تۇراقلاشتۇردى.

1954-يىلى 4-ئايدا، ھەرقايسى رايونلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسى ئارىسىدا تۇنجى قېتىم سوتسىيالىستىك ئەمگەك مۇسابىقىسى پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى. ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسى پائال ھەرىكەتكە كېلىپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ ۋە ئىقتىساد قىلىپ، ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئىستېمالچىلار بىرلەشمە كوپېراتىپلىرى ئەمگەك مۇسابىقە پائالىيىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن ئەمگەك مۇسابىقىسى تەرتىپىنى تۈزدى ھەمدە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا رەقىبلەر مۇسابىقىسى «بىر-بىرىگە ياردەم بېرىش، بىر جۇپ قىزىللاشقانلار» دىن بولۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1954-يىلدىن 1957-يىلغىچە كارخانىلار ئارىسىدا ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش ۋە ئىقتىساد قىلىش، مۇۋاپىق تەكلىپ بېرىشنى مەزمۇن قىلغان زاۋۇتلار ئارا قىزىل بايراق مۇسابىقە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، باھالاش-مۇكاپاتلاش ئۇسۇلىنى بېكىتىپ، كارخانىدىكى ھەرقايسى ئاساسىي قاتلام ئوروننلار پىلانلىق ئورۇنلاشقا كاپالەتلىك قىلىش تەدبىرلىرىنى بېكىتتى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر خوجايىنلىق رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئۆزىنى ئۇنۇنقان ھالدا ئىشلەپ، مۇۋاپىق تەكلىپلەرنى جۈرئەتلىك ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئىلغار تەجرىبىلەرنى ئۆگىنىپ، كېڭەيتىپ، ئاممىنىڭ ئەقىل-پاراسىتى ۋە كۈچ-قۇدرىتى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش ۋە تېخنىكا جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلدى. قىزىل بايراق مۇسابىقە پائالىيىتى جەريانىدا، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسىنىڭ بەسلىشىش، ئۆگىنىش، يېتىشۇبلىش، ياردەم بېرىش قىزغىنلىقى بىراقلا كۆتۈرۈلدى. پەقەت 1957-يىلىنىڭ 1-پەسلىدىن 3-پەسلىگىچىلا رايون تەۋەسىدىكى قول سانائەت سىستېمىسىدىكى ھەرقايسى زاۋۇتلار جەمئىي 210 مىڭ يۈەن ئىقتىساد قىلدى. 1958-يىلى ئاممىۋى خاراكتېرلىك تېخنىكىدا ھۈنەر كۆرسىتىش مۇسابىقىسى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئىككى رايوندىن 2000 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچى مۇسابىقىگە قاتناشتى. يەنە سودا، يېمەك-ئىچمەك كەسىپىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا ھەممە يەردە خېرىدارلارنى كۆزدە تۇتۇش، ھەممە ئىشتا خېرىدارلارنى ئويلاش، ھەر ۋاقىت خېرىدارلار ئۈچۈن ئالدىراش، ھەممە ئىشنى خېرىدارلارنىڭ كۆڭلىدىكىدەك قىلىش، ھەممە ئىشتا خېرىدارلارنى رازى قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ ياخشى نەتىجىنى قولغا كەلتۈردى. باھالاش ئارقىلىق رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى ئورۇنلاردىن 100 دىن ئارتۇق ئىشچى-خىزمەتچى، تىجارەت خادىمى شەھەر ۋە رايون ئىشلەپچىقىرىشى بويىچە زەربىدار شۇنىڭدەك چېمپىيون، ئىككىنچى دەرىجىلىك نامغا ئېرىشتى.

جۈملىدىن كوممۇنىستىك پارتىيەسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، 1982-يىلى سانائەت سىستېمىسىدا «ئەلا سۈپەت، يۇقىرى مەھسۇلات، تۆۋەن سەرپىيات، بىخەتەرلىك»

نی مەزمۇن قىلغان يېڭى تېخنىكا يارىتىش بويىچە ماھارەت كۆرسىتىش مۇسابىقە پائالىيىتى، 1986-يىلى «شەكلىنى ئۆزگەرتىش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، جىسمانىي خاراكتېرلىك ئەمگەك ئەقلىي خاراكتېرلىك ئەمگەك تېخنىكا خاراكتېرلىك ئەمگەككە ئۆزگەرتىلىپ، كارخانىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى ۋە ئۇنۇمى كۆزگە كۆرۈنەرلىك يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. پەقەت 1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى زاۋۇتلاردا ئىشچى-خىزمەتچىلەر 79 مىڭ 400 تۇرلۇك مۇڭاپىق تەكلىپ، تېخنىكا ئۆزگەرتىش تۇرىدىن 107 نى ئوتتۇرىغا قويۇپ، 506 مىڭ يۈەن ئىقتىسادىي ئۇنۇم يارىتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئىقتىسادىي ئۇنۇمى 5000 يۈەندىن يۇقىرى بولغان يېڭى تېخنىكا تۈرلىرى 42. ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش ۋە ئىقتىساد قىلىش ھەرىكىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن يەنە كىشى بېشىغا يۈز يۈەندىن ئىقتىساد قىلىشتەك ئاممۇی خاراكتېرلىك پائالىيەتنى ئوتتۇرىغا قويدى. پۈتۈن رايوندىكى ھەرقايسى كارخانىلاردىن 3100 ئادەم قاتنىشىپ، 525 مىڭ يۈەن ئىقتىساد قىلىندى ھەمدە 104 تۈرلۈك ئىقتىسادىي ئۈچۈر بىلەن تەمىن ئەتتى. 8005 كىشى تۈرلۈك خالىسانە ئەمگەكلەرگە ئۆزلىكىدىن قاتنىشىپ، يۇقىرى تاپشۇرغان تۈرلۈك ۋەزىپە ۋە كۆرسەتكۈچلەرنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىدى. 1987-يىلى 9-ئايدا شەھەر بويىچە يېڭى نەتىجىلەرنى ئېلان قىلىش يىغىنىدا رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى زاۋۇتلار يېڭى نەتىجىلەردىن 25 تۈرنى ئېلان قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى سەككىز تۈرلۈك نەتىجە ئالاھىدە مۇكاپاتقا، 16 تۈرلۈك نەتىجە ئەلا مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 1987-يىلى رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئۇلگىلىك رايون ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى دېگەن نامغا ئېرىشتى. 14 ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى شەھەرلىك ئۇلگىلىك ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ۋە ئەلا ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى بولۇپ باھالاندى، ئىككى كىشى شەھەرلىك تېخنىكا يېڭىلاش ئىسلاھاتچىدىكى ماھىر ۋە ئىقتىساد قىلىش ئۇلگىسى بولۇپ باھالاندى. ئۇچ گۈرۇپپا ۋە ئۇچ زاۋۇت (گۈرۇپپا) باشلىقى شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ۋە شەھەرلىك ئىقتىساد كومىتېتى تەرىپىدىن «بەشتە ياخشى گۈرۇپپا» ۋە «بەشتە ياخشى» گۈرۇپپا باشلىقى دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدىن باشلاپ 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە پۈتۈن رايون كارخانىلىرىدا مەملەكەتلىك ئىلغار كوللېكتېپتىن تۆتى، ئىلغار شەخستىن ئالتىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار شەخستىن 13ى، شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار كوللېكتېپتىن 15 ى، ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچىلاردىن 27 كىشى بارلىققا كەلدى. تيانشان رايونى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدا قوغداش، نازارەت قىلىش، رىئىزىيە كومىتېتى ۋە رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئىشچى-خىزمەتچىلەر تېخنىكا ھەمكارلىق كومىتېتى قاتارلىق ئالاقىدار تارماقلارغا ھەمكارلىشىپ كارخانىلارنىڭ دۆلەتنىڭ ئەمگەك-مۇھاپىزەت قانۇن بەلگىلىمىلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىشنى نازارەت قىلىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ بىخەتەرلىك ئېڭىغا بولغان تەربىيىنى كۈچەيتتى. رايونلۇق ئەمگەك ئىستىراخوانىيە تارماقلىرىغا ھەمكارلىشىپ رايونغا قاراشلىق كارخانىلارغا قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى كارخانىلار ئارىسىدا ئەمگەك مۇھاپىزەت تەشكىلاتى ياكى بىخەتەرلىك تەكشۈرگۈچى خادىملار سەپلىنىپ، ھەرقايسى كارخانىلار بىخەتەرلىكنى تەكشۈرگۈچى خادىملارنى ئۆگىنىشكە كۆپ قېتىم تەشكىللەپ رايونغا قاراشلىق كارخانىلار-دىكى بىخەتەرلىك تەكشۈرگۈچى كادىرلارنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭىنى ئۆستۈرۈپ، بىخەتەرلىك تەكشۈرۈشنى كۈچەيتىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدىكى بىخەتەرلىكنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى.

بەشىنچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش پاراۋانلىقى

1950-يىلدىن 1954-يىلغىچە، ھەرقايسى رايون ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى تەشكىلاتى ئىشسىز ئىش-

چى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز ئۆزىنى قوتقۇزۇش پائالىيىتىنى يولغا قويۇپ، كاپىتال ئىگىسى بىلەن ئەمگەك ئىش ھەققى توختامنامىسىنى تۈزۈپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۈپ مەنپەئىتىنى قوغدىدى. 1954-يىلى ئاساسىي قاتلام ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى تەشكىلاتى ئايال ئەزالار ۋە پاراۋانلىق ئەزالىرىنى تەسىس قىلىپ، كارخانىلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش پاراۋانلىقى، مائاش تەمىناتى ۋە ئەمگەك مۇھاپىزىتى خىزمىتىگە قاتناشتى. ئايالار بىرلەشمىسى ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ كوللېكتىپ ئەزاسى بولۇش سۈپىتى بىلەن كارخانىدىكى ئايالارنىڭ ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغداش خىزمىتىدە بەلگىلىك رول ئويناندى. ئىشچىلار قۇرۇلتىيى كارخانىنى باشقۇرۇش ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى چېكىندۈرۈپ بېقىش، دەم ئېلىشقا چىقىش تۈزۈمى شۇنىڭدەك ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى داۋالاش قاتارلىق پاراۋانلىق خىزمەتلىرىگە قاتناشتى. 1987-يىلىلا پۈتۈن رايون ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاشخانىسىدىن 14ى، مۇنچىدىن توققۇزى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر كۆكۈل ئېچىش ئۆيىدىن 69 ى، داۋالاش-ساقلىقنى ساقلاش ئۆيىدىن 35 ى، ئۆز-ئارا ياردەم بېرىش فوندىدىن 61 ى قۇرۇلدى. 1950-يىلدىن 1987-يىلغىچە رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچىلارنى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئېچكىرى ئۆلكە ۋە ئاپتونوم رايوندىكى دەم ئېلىش ئورۇنلىرىغا بېرىپ دەم ئېلىشقا ئۈيۇشتۇردى، 1987-يىلى 22 كىشى بېيدەيخې، خاڭجۇ، گۇاڭجۇ، خەينەنداۋ قاتارلىق دەم ئېلىش ئورۇنلىرىغا باردى، يەنە 100 نەچچە كىشى ئۇرۇمچىدىكى مەنزىرىلىك رايونلارغا بېرىپ قىسقا مۇددەت دەم ئالدى. رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ھەرقايسى دەۋرلەردىكى مەركىزىي خىزمىتىنى چۆرىدەپ، خىزمەتلەر-نى پائال قانات يايدۇرۇپ، بىر تۈركۈم ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى بارلىققا كەلتۈردى. 1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىنى تۆت قېتىم ئاچتى. 55 نەپەر ئىلغار شەخس ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئائىلىسى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ دوستى بولۇش مۇسابىقە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش جەريانىدا 40 كارخانا ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى شەھەرلىك، رايونلۇق ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىدىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ تاللاندى. 18 مەكتەپ لايىقىتلىك «تەربىيە ئائىلىسى»، ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ 52 كادىرى ئىلغار شەخس، 107 ئەزاسى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپ دوستى بولۇپ باھالاندى.

2-باب كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى

1-پاراگراف تەشكىلىي ئاپپاراتلارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە دىخۇا شەھىرىدە جۇڭگو يېڭى دېموكراتىيە ياشلار ئىتتىپاقى دىخۇا شەھەر-لىك خىزمەت كومىتېتى قۇرۇلدى، ئەينى ۋاقىتتىكى جەڭچىلار جەمئىيىتى، ئاۋانگارتلار جەمئىيىتى قاتارلىق ئىلغار تەشكىلاتلار ئالغا ئىلگىرىلەش تەرىپىدىكى ھەر مىللەت ياشلىرىنى تەربىيەلەش ۋىيېكتى قىلىپ، ئىتتىپاق تەشكىلاتىنىڭ تەرەققىيات خىزمىتىنى باشلىۋەتتى.

1950-يىل 5-ئاينىڭ 4-كۈنى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى دېخۇا شەھەرلىك پارتكومى شەھەرلىك ياشلار قۇرۇلتىيىنى ئېچىپ، دېخۇا شەھەرلىك ياشلار دېموكراتىيە بىرلەشمىسىنىڭ تەييارلىق كومىتېتىنى قۇردى. (تۆۋەندە ياشلار تەييارلىق كومىتېتى ۋە ياشلار بىرلەشمىسى دەپ ئاتالدى)، 1950-يىلى 9-ئايدا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى دېخۇا شەھەرلىك كومىتېتى ھەرقايسى رايونلارغا ياشلار خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ (ھەربىر گۇرۇپپىدا ئىككىدىن ئۈچكىچە ئادەم) ھەرقايسى رايونلارنىڭ ياشلار تەربىيىسى ۋە ئىنتىپاق تەشكىلاتى تەرەققىيات خىزمىتىگە مەسئۇل قىلدى. 1950-يىلى 12-ئايدىن 1951-يىلى 3-ئايغىچە ھەرقايسى مەھەللىلەر ياشلار كومىتېتىنى قۇرۇپ، ياشلار كومىتېتى مۇدىرى ۋە ئەزالىرىنى سەپلىدى. ھەرقايسى رايونلار ئارقا-ئارقىدىن ياشلار قۇرۇلتىيى ئېچىپ، ھەرقايسى رايونلارنىڭ ياشلار بىرلەشمە تەشكىلاتىنى قۇردى. ياشلار بىرلەشمىلىرى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى ياشلار كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋە سودا-سانائەت ساھەسى، دىنىي ساھەدىكى ھەر مىللەت ياش ۋەكىللەردىن تەشكىل تاپتى.

1950-يىلدىن 1952-يىلغىچە، ھەرقايسى رايونلاردىكى ئورگان، مەكتەپ، دۇكان، ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كوپېراتىپى (گۇرۇپپا) لىرىدا ئىنتىپاق ئەزالىرى ئاساسلىق تەرەققىي قىلدۇرۇلۇپ، ئىنتىپاق تەشكىلاتى قۇرۇلدى. 1952-يىلى 1-رايوندا مەكتەپ، ئورگان ياچېيكىسىدىن ئىككىسى، 46 نەپەر ئىنتىپاق ئەزاسى؛ 2-رايوندا مەكتەپ، ئورگان ياچېيكىسىدىن ئىككىسى (جامائەت خەۋپسىزلىك، سودا ئورگىنىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 10 نەپەر ئىنتىپاق ئەزاسى؛ 3-رايوندا مەكتەپ ۋە بىرلەشمە ياچېيكىدىن ئىككىسى (ئورگان، جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگىنى، بىرلەشمە كوپېراتىپ ۋە ھەرقايسى مەھەللىلەردىكى ئىنتىپاق ئەزالىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 21 نەپەر ئىنتىپاق ئەزاسى؛ 5-رايوندا ئورگان ياچېيكىسىدىن ئىككىسى (جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگىنى ۋە ھەرقايسى مەھەللىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 30 نەپەر ئىنتىپاق ئەزاسى بار ئىدى. 1953-يىلى ئومۇمىيۈزلۈك سايلامغا بىرلەشتۈرۈلۈپ، ھەرقايسى مەھەللىلەردە ئىنتىپاق تەشكىلىنى قۇرۇش باشلاندى. شۇ يىلى ھەرقايسى رايونلاردا جەمئىي 17 ياچېيكا، 127 نەپەر ئىنتىپاق ئەزاسى بار ئىدى. 1955-يىلى 11-ئايغا كەلگەندە ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئىنتىپاق ئەزالىرى تەرەققىي قىلىپ 274 كە، ياچېيكىلىرى 20 گە يەتتى.

1956-يىلى، بىرىنچى قېتىم رايونلارنى بىرلەشتۈرگەندە، ئىككى رايوننىڭ رايونلۇق ئىنتىپاق كومىتېتى ئايرىم-ئايرىم قۇرۇلدى. 1957-يىلى 5-ئايدا، يېڭى دېموكراتىيە ياشلار ئىنتىپاقى كوممۇنىستىك ياشلار ئىنتىپاقىغا ئۆزگەرتىلدى. 1960-يىلى ئىككى رايون بىرلەشتۈرۈلگەندە، رايونلۇق ئىنتىپاق كومىتېتى تەمۇ بىرلەشتۈرۈلۈپ، بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى قويۇلدى. 1966-يىلغىچە، رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى سىستېمىلاردا ئىنتىپاق باش ياچېيكىسىدىن ئىككىسى، ئىنتىپاق ياچېيكىسىدىن 56 سى، 300 ئىنتىپاق ئەزاسى بار بولدى. رايونلۇق ئىنتىپاق كومىتېتىغا بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى، ئۈچ كادىر قويۇلدى. «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئىنتىپاق تەشكىلاتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. 1973-يىلى 6-ئايدا ئىنتىپاق تەشكىلاتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1987-يىلى، رايونلۇق ئىنتىپاق كومىتېتىدا بىر شۇجى، بىر مۇئاۋىن شۇجى، ئۈچ خىزمەتچى بار ئىدى. قارمىقىدىكى ئاساسىي قاتلام ئىنتىپاق كومىتېتى 10 غا، ئىنتىپاق باش ياچېيكىسى ئىككىگە، ئىنتىپاق ياچېيكىسى 81 گە، ئىنتىپاق ئەزاسى 820 گە يەتتى.

1973-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق ئىتتىپاق تەشكىلاتىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 1-1-2-12

بىرلىكى: ئادەم

يىللار	تەرەققىي قىلدۇرۇلغان ئىتتىپاق ئەزالىرى سانى	ئىتتىپاق ئەزاسى سانى	ئاز سانلىق مىللەت ئىتتىپاق ئەزالىرى سانى	ياشلار ئومۇمىي سانى	ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ ياشلار ئارىسىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى (%)	باش ئىتتىپاق ياچىيىكا سانى	ئىتتىپاق ياچىيىكا سانى	مەخسۇس ۋەزىپىدىكى ئىتتىپاق كادىرلىرى سانى	ئىتتىپاق ئەزالىرىدىن پارتىيىگە كىرگەنلەر سانى	بېشى توشۇپ ئىتتىپاقتىن چېكىنگەنلەر سانى
1973	138	941	169	2079	45		59	2	5	319
1974	107	546		1292	42		41			143
1975	106	637	146	3143	20		40	3	1	53
1976	131	705	211	2997	24		41	4	8	46
1977	47	681	180	2234	3.04		48	3	5	43
1978	88	820	206	4090	20		43	4	1	50
1979	98	978	230	7933	12	1	42	3	2	77
1980	140	662	226	6427	10		43	3	5	50
1981	81	644	198	5152	12	1	59	4	6	30
1982	120	570	176	1612	30.7		59	4	1	83
1983	58	591	216	2465	24	1	3	3	31	
1984	84	749	248	2925	25.6	1	61	4	4	43
1985	49	781	176	2579	30.3	2	68	3	10	31
1986	126	862	152	2560	33.7	2	61	5	6	34
1987	104	820	276	1847	44.4	2	81	5	8	28

2-پاراگراف قۇرۇلتايلار

كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تيانشان رايونلۇق 1-قۇرۇلتىيى 1961-يىلى 7-ئايدا شەھەرلىك سودا ئىدارىسى زالىدا چاقىرىلىپ 1-نۆۋەتلىك كومىتېت ۋە ئەزالىرى، بىردىن شۇجى ۋە مۇئاۋىن شۇجى سايلاپ چىقىلدى. كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تيانشان رايونلۇق 2-قۇرۇلتىيى «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» سەۋەبىدىن ئېچىلمىدى.

كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تيانشان رايونلۇق 3-قۇرۇلتىيى 1973-يىلى 6-ئاينىڭ 4-كۈنىدىن 7-كۈنىگىچە شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيىدا ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا قاتناشقان رەسمىي ۋەكىل

107، بۇنىڭ ئىچىدە ئايال ۋەكىللەر 74، ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 29، سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىللەر 23. قۇرۇلتاينىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى سىنىپىي كۈرەشنى تۇنۇقا قىلىپ، رەئىس ماۋزېدۇڭ ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ لىن بياۋنى پېپەن قىلىپ ئىستىل تۇزىتىش ۋە ياشلار خىزمىتى توغرىسىدىكى بىر قاتار يوليورۇقلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، لىن بياۋ پارتىيىگە قارشى گۇرۇھى يۇرگۈزگەن ئەكسىلئىنقىلابىي شۇجىڭجۇيىلىق لۇشيەننىي پېپەن قىلىشتىن ئىبارەت. قۇرۇلتايدا رايونلۇق ئىنتىياق قۇرۇلتىيى تەييارلىق گۇرۇپپىسىنىڭ گۇرۇپپا باشلىقى بەرگەن «ماۋجۇشى كۆرسىتىپ بەرگەن ياشلار ھەرىكىتى يۆلىنىشىدە چىڭ تۇرۇپ، ياشلارنىڭ ئۈچ چوڭ ئىنقىلابىي ھەرىكەت جەريانىدىكى زەربىدارلىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرايلى» دېگەن خىزمەت دوكلاتى ماقۇللاندى. يىغىنىڭ تۇرلۇك قارارلىرى مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا ھەر دەرىجىلىك ئىنتىياق تەشكىلاتلىرىنىڭ رەھبەرلىك تۇزۇمىنى مۇكەممەللەشتۇرۇپ، ئىنتىياق ئەزالىرى، «قىزىل قوغدىغۇچىلار» تەشكىلاتلىرى، «قىزىل كىچىك قوغدىغۇچىلار»غا بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش تەلەپ قىلىندى. قۇرۇلتايدا كوممۇنىستىك ياشلار ئىنتىياقى تىيانشان رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى. 21 ئەزا سايلاپ چىقىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە دائىمىي ھەيئەت بەش، شۇجى بىر، مۇئاۋىن شۇجى ئىككى. شەھەرلىك ئىنتىياق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 25 ۋەكىل سايلاپ چىقىلدى.

كوممۇنىستىك ياشلار ئىنتىياقى تىيانشان رايونلۇق 4-قۇرۇلتىيى 1979-يىلى 8-ئاينىڭ 23-كۈنىدىن 25-كۈنىگىچە شەھەرلىك 5-باشلانغۇچ مەكتەپتە ئېچىلدى. يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىل 91، يىغىندا توققۇز ھەيئەت سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە شۇجى بىر، مۇئاۋىن شۇجى بىر. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تىيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قۇرۇلتايغا كېلىپ سۆز قىلدى.

كوممۇنىستىك ياشلار ئىنتىياقى تىيانشان رايونلۇق 5-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى 1981-يىلى 10-ئاينىڭ 21-كۈنىدىن 23-كۈنىگىچە يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئېچىلدى. يىغىنغا 105 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئايال ۋەكىللەر 70، قۇرۇلتايدا «ئىنتىياقنىڭ ئىدىيىۋى-سىياسىي خىزمىتىنى كۈچەيتىپ، بىردەك ئىنتىياقلىشىپ، روھنى ئۇرغۇتۇپ، پارتىيىنىڭ غوللۇق يارداىچىلىرىدىن بولايلى» دېگەن تېمىدىكى خىزمەت دوكلاتى مۇزاكىرە ئارقىلىق ماقۇللاندى؛ يىغىنىڭ تۇرلۇك قارارلىرى ماقۇللاندى؛ كوممۇنىستىك ياشلار ئىنتىياقى تىيانشان رايونلۇق 5-نۆۋەتلىك كومىتېتى ۋە 11 ئەزانى سايلاپ چىقتى. بۇنىڭ ئىچىدە شۇجى بىر، مۇئاۋىن شۇجى بىر، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تىيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قۇرۇلتايغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى.

كوممۇنىستىك ياشلار ئىنتىياقى تىيانشان رايونلۇق 6-قۇرۇلتىيى 1984-يىلى 12-ئاينىڭ 6-كۈنىدىن 8-كۈنىگىچە تىيانشان رايونلۇق ھۆكۈمەت بىناسىنىڭ 6-قەۋەت مەجلىسخانىسىدا ئېچىلدى. يىغىنغا 80 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئايال ۋەكىللەر 44، ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 10، قۇرۇلتايدا «ئىسلاھاتقا ماھىر بولۇپ، يېڭىلىق يارىتىشقا جۇرئەت قىلىپ، رايونىمىز ياشلار ئىنتىياقى خىزمىتىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى يارىتايلى» دېگەن خىزمەت دوكلاتى ماقۇللاندى. قۇرۇلتايدا ئىنتىياق تەشكىلاتىنىڭ بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپىلىرى بېكىتىلدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 2-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھى ۋە مەملىكەتلىك ياشلار ئىنتىياقى 12-قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، ھەر دەرىجىلىك ئىنتىياق تەشكىلاتلىرىنى تەكشەپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەريانىدا غوللۇق رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، يېڭى ئىقتىسادىي ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىيات ئېھتىياجىغا ماسلىشىش، يېڭى يۇرۇشلەشكەن تەشكىلىي قۇرۇلمىلارنى شەكىللەندۇرۇپ، ياشلار ئىنتىياقى خىزمىتىنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىپ «تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش» قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيەپ يېتىشتۇرۇپ،

تيانشان رايونلۇق ياشلار ئىتتىپاقى خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشتىن ئىبارەت. خىزمەت ۋەزىپىسى قارار قىلىندى. قۇرۇلتايدا، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تيانشان رايونلۇق 6-نۆۋەتلىك كومىتېتى ۋە 11 نەپەر ئەزاسى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى، بۇنىڭ ئىچىدە شۇجى بىر، مۇئاۋىن شۇجى بىر. جۈملىدىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى «پارتىيە رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ جۈملىدىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارىنىڭ روھىنى چوڭقۇر ئىگىلەپ، ئىسلاھات ئالدىدا ئىقتىسادىي تەرەققىيات، ياشلار ئالاھىدىلىكىگە ماسلىشىپ، يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلەيلى» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى.

3-پاراگراف خىزمەتلىرى

بىرىنچى، ئىدىيىۋى تەربىيە

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە شەھەرلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتى خىزمەت كومىتېتى تەشۋىقات ئۆمكى تەشكىللەپ ھەرقايسى رايونلاردا ئۆگىنىش كۇرسى ئۇيۇشتۇرۇپ، قىرائەتخانىلارنى ئېچىپ، ئىتتىپاق بىلىملىرىنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى. بىر تۇركۇم ئاكتىپ ياشلار ئىتتىپاق تەشكىلىگە كىردى. 3743 نەپەر ياش شەھەرلىك كادىرلار مەكتىپى، ھەرقايسى رايونلار ياشلار بىرلەشمىسى ئۇيۇشتۇرغان ئىشتىن سىرتقى مەكتەپ ۋە ساۋات چىقىرىش كۇرسلىرىغا ئارقا-ئارقىدىن قاتناشتى، بۇنىڭ بىلەن كەڭ ياشلارنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭى ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ھەرقايسى رايونلاردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىش مەزمۇن قىلىنغان تاش، كۆمۈر توشۇش شۇنىڭدەك تىنچلىق ئۆستىگىنى ياساشتەك خالسانە ئەمگەكلەرگە قاتناشتى.

1951-يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ھەرىكەتلىرىگە ئاكتىپ قاتناشتى. پائال ئىشلەپ، پۇل، مال ئىئانە قىلىش، ئارمىيىنى ھمايە قىلىپ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش، تاماكا چېكىش، قمار ئويناشنى چەكلەش ئىشلىرىغا قاتناشتى. ھەرقايسى رايوندىكى ياشلار بىرلەشمىلىرى ھېيت-بايراملارغا بىرلەشتۇرۇپ ئىتتىپاق ئەزالىرىنى، يېزىلارغا بېرىپ ناخشا-ئۇسسۇل، دراما قاتارلىق ئۇسۇللار بىلەن تەشۋىقات ئويۇنلىرى-نى قويۇشقا تەشكىللىدى. ئۆگىنىش ئارقىلىق بىر قىسىم ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭى ئۆسۈپ، جۈملىدىن خەلق پىدائىيلار ئارمىيىسىگە ئاكتىپ قاتناشتى. ئىتتىپاق ئەزالىرى «ئۇچقە قارشى تۇرۇش» ، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى جەريانىدا، ئىدىيىسىدىكى دىلىخوللۇقنى چىقىرىپ تاشلاپ، قانۇنسىزلار ۋە قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنى يۈرەكلىك پاش قىلدى، 1-رايوندىكى 16 نەپەر ياشنىڭ ئىپادىسى گەۋدىلىك بولغاچقا شەرەپ بىلەن ياشلار ئىتتىپاقىغا قوبۇل قىلىندى.

1955-يىلى بەش رايوندىكى ياشلار بىرلەشمىسى تەشكىلاتى ئىتتىپاق ئەزالىرىنى ئىقتىسادچىل بولۇپ ئىسراپچىلىققا قارشى تۇرۇشقا ئالاقدار ھۇججەتلەرنىڭ روھىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى. ئىتتىپاق ئەزالىرى بەس-بەستە زايوم سېتىۋېلىپ، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى، شۇ يىلى، مەملىكەت بويىچە ياشلارنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئاكتىپى ۋاڭ جۇنيېڭنىڭ تەشەببۇسى ئاستىدا ھەرقايسى رايونلار سودا سىستېمىسىدا «بىردە ئاز، ئىككىدە ياخشى، ئۈچتە خاتا بولماسلىق» (تاۋارلارنى خورىتىش ئاز، مۇلازىمەت پوزىتسىيىسى ياخشى، كەسىپتە ئىزدىنىشى ياخشى، مالنى خاتا بەرمەسلىك، پۇلدا ئازماسلىق، ھېساباتتا خاتا بولماسلىق) پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ مۇلازىمەت پوزىتسىيىسى ۋە مۇلازىمەت سۈپىتىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلۈش بولدى.

1956-يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى جۈڭگو كومپارتىيەسىنىڭ مەركىزىي خىزمىتىگە پائال ماسلىشىپ كاپىتالىستىك سودا-سانائەتكە بولغان سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى. 1957-يىلى ئىككى رايون ئىتتىپاق كومىتېتى يەنە چەت رايون يېزىلىرىغا كىتابخانا قۇرۇپ بېرىپ ھەمدە ئۇلارغا كىتاب سوۋغا قىلىپ، شەھەر بىلەن يېزىلاردىكى ياشلارنىڭ دوستلۇقىنى كۈچەيتىپ، يېزا ياشلار مەدەنىيەت تۇرمۇشىنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى ئىلگىرى سۈردى.

1958-يىلدىن 1966-يىلغىچە رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتى ئىتتىپاق ئەزالىرى ئارىسىدا قىزىل بايراق مۇكاپاتى بويىچە كىتاب ئوقۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. ھەر مىللەت ئىتتىپاق ئەزالىرى «ياشلىق ناخشىسى»، «قىزىل قۇياش»، «پولات قانداق تاۋلاندى» قاتارلىق 10 نەچچە ئىنقىلابىي كىتابلارنى ئوقۇپ، سۆھبەتلىشىش، خاتىرە يېزىش قاتارلىق پائالىيەتلەر ئارقىلىق كەڭ ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك، ئىنتېرناتسىئوناللىق روھىنى كۈچەيتتى. رەئىس ماۋزېدوڭ «يولداش لېي فېڭدىن ئۆگىنەيلى» دېگەن بېغىشلىمىنى يېزىپ بەرگەندىن كېيىن ئىتتىپاق ئەزالىرى لېي فېڭدىن ئۆگىنىشنى ھەرىكىتىدە كۆرسىتىپ مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىش، «ۋېنتا»لىق روھ بىلەن ئۆز خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، ياشلار ئىقتىساد قىلىش ئەترىتى، ياشلار كېرەكلىك نەرسىلەرنى يېغىش ئەترىتلىرىنى قۇرۇپ، ئامبارلارنى ئېنىقلاپ تازىلاپ، ئەسكى-تۈسكىلەردىن پايدىلىنىپ دۆلەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ھەسسە قوشتى. «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلىنىپ 1973-يىلغىچە پۈتۈن رايونىنىڭ ئىتتىپاق خىزمىتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

1973-يىلدىن 1979-يىلغىچە، رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتى ئىتتىپاق ئەزالىرى ئارىسىدا سالامەتلىكتە ياخشى، ئۆگىنىشتە ياخشى، خىزمەتتە ياخشى بولۇشتەك «ئۈچتە ياخشى» ياشلار پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، شەھەر بويىچە 17 نەپەر «ئۈچتە ياخشى» ياش بارلىققا كەلدى. يەنە ئىجتىمائىي تەكشۈرۈش، ئازاب-ئوقۇبەتلىك كۈنلەرنى ئەسلەپ، راھەت-پاراغەتنىڭ قەدرىگە يېتىش ۋە ئىنقىلابىي تارىخلارنى ئاڭلاش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ئىنقىلابىي ئەنئەنە تەربىيىسىنى ئېلىپ بارىدى. زىيالىي ياشلارنىڭ تاغلارغا ۋە يېزىلارغا بېرىش ھەرىكىتى جەريانىدا، ياشلار ئۆگىنىش كۇرسى ئۈيۈشتۇرۇپ زىيالىي ياشلارنىڭ تاغلارغا ۋە يېزىلارغا بېرىشىنىڭ چوڭقۇر ئەھمىيىتىگە بولغان تونۇشىنى ئۆستۈردى، ئۆگىنىش ئارقىلىق 1966-يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن 50 نەپەر ئوقۇغۇچى جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىپ، كەمبەغەل تۆۋەن، ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى يۇقىرى يىللىق ئوقۇغۇچىلارنى زاۋۇت، يېزىلارغا بېرىپ، ئىشچىلار-دىن، دېھقانلاردىن ئۆگىنىشكە ئۈيۈشتۇردى. 1978-يىلى يېڭى ئۈزۈن سەپەر زەربىدارلىرىدىن بولۇش تەشۋىقات تەربىيىسىنى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ باردى. بۇ پائالىيەتتە ھەر مىللەت ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار پەن-تېخنىكا بىلىملىرى ئۇستىدە تىرىشىپ ئىزدىنىپ، تېخنىكا يېڭىلاشقا قاتناشتى، 1979-يىلى 21 نەپەر ياش زەربىدار، ئۈرۈمچى شەھەرلىك تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشتى.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە پۈتۈن رايوندىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى ئىنقىلابىي قۇربانلاردىن ئۆگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ياشلار ئارىسىدا ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرگە قاراتمىلىق قىلغان ھالدا كونكرېت، جانلىق بولغان «ئوننى تەشەببۇس قىلىش، ئونغا قارشى تۇرۇش» تەربىيە پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى، يەنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ، تىرىشىپ ئۆتكەلدىن ئۆتۈشنى تەشەببۇس قىلىپ، يۇقىرى ئۆرلەشكە ئىنتىلمەيي ياشلىق باھارىنى بىكار ئۆتكۈزۈشكە قارشى تۇرۇش؛ ئەمگەكنى سۆيۈپ، ئاددىي-ساددا بولۇشنى تەشەببۇس قىلىپ، راھەتكە يۇگۇرۇپ جاپادىن قېچىپ، راھەت پاراغەتنى قوغلىشىشقا قارشى

تۈرۈش؛ مەدەنىيەتلىك ئەدەبلىك بولۇش، چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ، كىچىكلەرنى ئىززەتلەشنى تەشەببۇس قىلىپ، ناچار سۆزلەرنى قىلىپ ئورۇنسىز مۇتىھەملىك قىلىشقا قارشى تۈرۈش؛ قانۇن ئىنتىزامغا رىئايە قىلىپ، دېموكراتىيىنى قەدىرلەشنى تەشەببۇس قىلىپ، قانۇن ئىنتىزامنى كۆزگە ئىلمايدىغان لىبرالىزملىققا قارشى تۈرۈش؛ كوللېكتىپنى سۆيۈپ ئومۇملۇقنى ئويلاشنى تەشەببۇس قىلىپ، ئومۇمنىڭكىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالىدىغان شەخسىيەتچىلىككە قارشى تۈرۈش؛ ئىتتىپاقلىق، دوستلۇق، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىشنى تەشەببۇس قىلىپ، گۈرۇھۋازلىق قىلىپ ماجرا تۇغدۇرۇشقا قارشى تۈرۈش؛ بەدەن چېنىقتۇرۇپ تازىلىققا رىئايە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىپ ھاراق ئىچىپ، تاماكا چېكىپ، تازىلىققا رىئايە قىلماسلىققا قارشى تۈرۈش؛ سەمىمىي، كەمتەر، راستچىل بولۇشنى تەشەببۇس قىلىپ يالغان سۆزلەپ، باشقىلارنى ئالداپ، مەغرۇرلۇق قىلىشقا قارشى تۈرۈش؛ يېڭىچە توي قىلىشنى، پىلانلىق تۇغۇتنى تەشەببۇس قىلىپ، كۆپ پەرزەنت كۆرۈشكە قارشى تۈرۈش؛ ماتېرىيالىزمنى، خۇراپاتلىققا ئىشەنمەسلىكنى تەشەببۇس قىلىپ، ئىدېيالىزمغا، خۇراپاتلىققا قارشى تۈرۈشتىن ئىبارەت. ئىتتىپاق ئەزالىرى «ئوننى تەشەببۇس قىلىش، ئونغا قارشى تۈرۈش»نى دەستۇر قىلىپ، ئۆزلىرىگە تەتبىقلاپ، ياخشى بولغان تەربىيىۋى ئۇنۇمگە ئېرىشتى. 1980-يىلى پۈتۈن رايوندىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى ئىنى، سىڭىللىرى ئۈچۈن 1052 يۈەن نەق پۇل، ئوقۇش قوراللىرى شۇنىڭدەك 150 پارچە كىتاب ئىئانە قىلدى. 1983-يىلى پۈتۈن رايوندا ئاممىغا مۇلازىمەت قىلىش كۇنى، ئەسكى-تۈسكىلەردىن پايدىلىنىپ دۆلەتكە ياردەم بېرىش كۇنى، لېي فېڭدىن ئۆگىنىش پائالىيەت كۇنى، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيەت كۇنى، ئاممىۋى پائالىيەت كۇنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى پائالىيىتى كۇنى، تازىلىق زەربىدارلىرى كۇنى، مەدەنىيەتلىك ئەدەبلىك بولۇش تەشۋىقات كۇنى، يولدىن ئازغان ياشلارنى قۇتقۇزۇشقا ياردەم بېرىش كۇنى قاتارلىق بىر قاتار كونكرېتنى پائالىيەتلەرنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى، ھەر مىللەت ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە ياشلار-ئۆسمۆرلەر يۈقىرىقى مول مەزمۇنلۇق پائالىيەتلەر جەريانىدا نۇرغۇنلىغان ياخشى ئىشلارنى قىلدى. پۈتۈن رايوندا ياشلار مۇلازىمەت ئەترىتىدىن 79 ى قۇرۇلۇپ مۇلازىمەت قىلىش ئوبيېكتى 1500 ئادەم قېتىمغا يەتتى؛ 112 ئىللىقلىق يەتكۈزۈش گۇرۇپپىسى 204 ئائىلىلىك يېتىم-يېسىرغا ئۇزاق مۇددەت ياخشى ئىش قىلىپ بەردى؛ 1078 ماشىنا قېتىم قار-مۇز توشۇلدى؛ 3609 توپ كۆچەت تىكىلىپ، 1925 تەشتەك گۈل ئۆستۈرلدى؛ 95 كوچا، مەھەللىلەر سۈپۈرۈلدى؛ 246 يوتقان، كۆرپە، كىرلىك، پەردىلەر يۇيۇلدى. 267 ھاجەتخانا تازىلاندى؛ ئالتۇن تېپىۋالسىمۇ كۆز قىرىنى سالمايدىغانلار 4180 ئادەم (قېتىم)غا يەتتى. تېپىۋالغان نەرسىلەر 4087 پارچىغا يەتتى. 943 لېي فېڭدىن ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى تەشكىللىنىپ، 38169 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى. پائالىيەت جەريانىدا 231 پارچە رەھمەت خېتى تاپشۇرۇۋېلىندى، بۇ قېتىمقى پائالىيەتتە رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتى شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى. 1984-يىلى پۈتۈن رايوندىكى ياشلار-ئۆسمۆرلەر شەھەرلىك ياشلار-ئۆسمۆرلەر مەدەنىيەت سارىيىنى سېلىشقا 12 مىڭ 900 يۈەن ئىئانە قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىنلا يەنە جاڭ خەيدى، جۇبورۇ، ئەن چىڭمىڭدىن شۇنىڭدەك لاۋ شەن ئالدىنقى سېپىدىكى قەھرىمانلاردىن ئۆگىنىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى.

ئىككىنچى، پىئونېرلار ئەترىتى خىزمىتى

1950-يىلدىن 1952-يىلغىچە شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتى ئالدى بىلەن 1-باشلانغۇچ مەكتەپ، 2-باشلانغۇچ مەكتەپلەردە پىئونېرلار ئەترىتىنى سىناق تەرىقىسىدە قۇردى (تۆۋەندە پىئونېرلار ئەترىتى دەپ ئاتالدى). ئۇنىڭدىن كېيىن ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە پىئونېرلار ئەترىتى تەشكىلاتى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇلدى، مەكتەپلەردە پىئونېرلار ئەترىتى چوڭ ئەترىتى تەسىس قىلىنىپ، يېتەكچىلىكنى ھەرقايسى مەكتەپ ئىتتىپاق تەشكىلاتىنىڭ ياچېيكا شۇجىسى ياكى ياچېيكىنىڭ ئەزاسى قوشۇمچە ئۆتىدى.

1953-يىلدىن 1955-يىلغىچە، ھەرقايسى رايونلار ھەر ۋاقىت ئىنقىلاب ئىزباسارلىرىدىن بولۇشقا تەييار تۇرۇش، قىزىل پىئونېر بولۇشقا ھەر ۋاقىت تەييار تۇرۇشنى پىئونېرلار ئەترىتى پائالىيىتىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى قىلىپ، پىئونېرلارنى زاۋۇتلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا تەشكىللەپ، ئۆسمۇرلەرنىڭ ئەمگەكنى، ئەمگەكچى خەلقنى سۆيىدىغان ئىدىيىۋى تونۇشىنى يېتىلدۈردى.

پىئونېرلار ئەترىتى خىزمىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن 1953-يىلى مۇنەۋۋەر تەربىيىچى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، 1-رايوندىن لى چاڭجاڭ، 2-رايوندىن دېڭ چاڭتەي، ئابلىز ھاموت، 4-رايوندىن گۈھەر، 5-رايوندىن جاچاڭگۈيلەر مەملىكەتلىك مۇنەۋۋەر تەربىيىچى بولۇپ باھالاندى.

1955-يىلدىن 1966-يىلغىچە «پارتىيىنى، ماۋجۇشنى، قىزىل بايراقنى سۆيۈش» تەربىيىسى، شۇي تېلى بوۋىدىن ئۆگىنىش، لېي فېڭ تاغدىن ئۆگىنىش، ھەمدە غوپۇر قېيۇم قاتارلىق بەش نەپەر مۇنەۋۋەر ئۆسمۇرنىڭ ئۇلگىلىك ئىش-ئىزىدىن ئۆگىنىش تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلۇپ ئۆسمۇرلەرنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭى ئۆستۈرۈلدى. مەكتەپلەردە كىچىك زاۋۇت، كىچىك دېھقانچىلىق مەيدانلىرى قۇرۇلۇپ، ئوقۇتۇش بىلەن ئەمگەك ئەمەلىيەت جەريانىدا بىرلەشتۈرۈلدى.

«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» مەزگىلىدە پىئونېرلار ئەترىتىنى «كىچىك قىزىل قوغدىغۇچىلار» ئىگىلىدى. جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن پىئونېرلار تەشكىلاتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. مەكتەپلەرنىڭ پىئونېرلار ئەترىتى ۋەتەنپەرۋەرلىك، قەھرىمانلىق، كوللېكتىۋىزملىق تەربىيىسى قاتارلىق تەربىيىلەرنى ئېلىپ بېرىپ، لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ يېڭى ئىستىل تۇرغۇزۇش، «بەش بولۇش، تۆت گۈزەل، ئوچىنى قىزغىن سۆيۈش» ۋە «ئىلىم پەننى سۆيۈش، ئىلىم-پەننى ئۆگىنىش»، قىزىل گۈل كوللېكتىپى قاتارلىق پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇردى. 1981-يىلى سەنشى ئۆلكىسىنىڭ خەنجوڭ رايونى ئاپەتكە ئۇچرىغاندا، پۈتۈن رايوندىكى بالىلار-ئۆسمۇرلەر 2298 يۈەن ئىئانە قىلدى. 1982-يىلى، مەركىزىي ئىتتىپاق كومىتېتى 2-باشلانغۇچ مەكتەپ پىئونېرلار چوڭ ئەترىتىگە مەملىكەتلىك قىزىل گۈل ئىلغار كوللېكتىپى دەپ نام بەردى. 1984-يىلى ياشلار-ئۆسمۇرلەر ساربىي قۇرۇلۇشىغا پۈتۈن رايوندىكى بالىلار-ئۆسمۇرلەر 7544 يۈەن ئىئانە قىلدى، مەملىكەتلىك «جەن فېڭ ئابىدىسى» گە 880 يۈەن ئىئانە قىلدى. كېرەكسىز نەرسە-كېرەكلەرنى يىغىپ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش پائالىيىتىدە 30 مىڭ يۈەن كىرىم قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا پۈتۈن رايوندىكى ھەرقايسى مەكتەپلەردىكى ياش-ئۆسمۇرلەرنىڭ لېي فېڭدىن ئۆگىنىش، ياخشى ئادەم بولۇش پائالىيىتىدە قىلغان ياخشى ئىشى 26 مىڭ قېتىمغا يەتتى، 60 نازارەت قىلىش ئورنىنى قۇردى، 53 كوچىلارغا چىقىپ تەشۋىق قىلىش ئەترىتىنى تەشكىللىدى ھەمدە 80 ئائىلىلىك قېرى-چۈرى، يېتىم-يېسىرغا ئىللىقلىق يەتكۈزدى. 37 پىئونېرلار چوڭ، ئوتتۇرا ئەترىتى، قىزىل گۈلگە ئېرىشكەن 605 ئۆسمۇر ۋە پىئونېرلار ئەترىتىنىڭ 85 يېتەكچىسى شەھەر، رايون تەرىپىدىن تەقدىرلەندى. ئۇنىڭدىن باشقا پۈتۈن شەھەردە قانات يايدۇرۇلغان قىزىل گالىستوكلۇقلارنىڭ گېزىت-كىتاب ئوقۇش پائالىيىتى جەريانىدا، پۈتۈن رايون بويىچە 16 چوڭ ئوتتۇرا ئەترەت، 295 نەپەر پىئونېر شەھەر دەرىجىلىك ئىلغار كوللېكتىپ ۋە كىتاب، گېزىت ئوقۇش ئۇلگىسى دېگەن نامغا ئېرىشتى. مەملىكەت بويىچە پىئونېرلار ئەترىتىنىڭ ئەترەت گېزىتى كىچىك خوجايىنلىرى خاتىرە ئىزىنكى پائالىيىتىدە 1000 نەپەر پىئونېر مۇكاپاتلاندى. مەملىكەت خاراكتېرلىك كۆكۈللۈك ئوتتۇرا ئەترەت پائالىيىتىدە ئۈچ ئوتتۇرا ئەترەت ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى. ھەر مىللەت ئۆسمۇرلىرى ئارىسىدا ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش پىئونېرلار ئەترىتى خىزمىتىنىڭ مۇھىم مەزمۇنلىرىدىن بىرى. رايون تەۋەسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە مىللىيلار، خەنزۇلار ئايرىلىپ ئوقۇيدىغان مەكتەپلەر ھەم مىللىيلار بىلەن خەنزۇلار بىرلىشىپ ئوقۇيدىغان مەكتەپلەرنىڭ بار بولۇش ئالاھىدە-

لىكىگە ئاساسەن مىللىيلار مەكتىپى بىلەن خەنزۇلار مەكتىپى دوستلۇق ئورنىتىپ ھەر مىللەت ئۆسمۈرلەرنى مۇزىكا ئەترىتى، ئەدەبىيات-سەنئەت كۇرژۇكلىرىغا قاتنىشىشقا تەشكىللىدى. پائالىيەت جەريانىدا ئۆزئارا ئۆگىنىپ، ئورتاق ئۆرلەپ، «ئىككى ئايرىلالماسلىق» ئىدىيىسى ھەر مىللەت ياش-ئۆسمۈرلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى. 1985-يىلى مەملىكەتلىك كەشپىيات لوكقىسى پائالىيىتى جەريانىدا ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ياش-ئۆسمۈرلەر ئەقىل-پاراسىتىنى جارى قىلدۇرۇپ، كىچىك مودىللارنى ياسىدى. رايون تەۋەسىدىكى 1-باشلانغۇچ مەكتەپ 1-يىللىق 3-ئوتتۇرا ئەترەت ياسىغان «پويىزغا ئولتۇرۇش» مودىلى مەملىكەتلىك كەشپىيات لوكقىسى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. يەنە 10 پىئونېرلار ئەترىتى ئاپتونوم رايونلۇق كەشپىيات لوكقىسى پائالىيىتى بويىچە نەق مەيدانداا ماھارەت كۆرسىتىشتە تەقدىرلەندى. يۇقىرىقى تۈرلۈك پائالىيەتلەردىن سىرت لېي فېڭدىن ئۆگىنىش باشتىن ئاخىر پىئونېرلار ئەترىتىنىڭ بىر تۈرلۈك مۇھىم پائالىيىتى بولۇپ كەلدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، پۈتۈن رايوندا لېي فېڭدىن ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى 9431 گە، پائالىيەتكە قاتناشقۇچىلار 36169 ئادەم (قېتىم)غا يەتتى.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونىدىكى پىئونېرلار تەشكىلاتىنىڭ مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 1-3-2-12

يىللار	ئۆسمۈرلەر سانى	پىئونېرلار سانى	مەكتەپ سانى	پىئونېرلار ئەترىتى قۇرغان ئورۇنلار سانى	يېتەكچىلەر ئومۇمىي سانى	مەكتەپ ئىچىدىكى يېتەكچىلەر سانى	سىرتتىن تەكلىپ قىلىنغان يېتەكچىلەر سانى
1980	25872	17288	26	26	336	310 مەخسۇس قوشۇمچە	26
1981	24143	23910	26	26	353	327 مەخسۇس	26
1982	25376	24876	26	26	585	569 مەخسۇس قوشۇمچە	16
1983	24468	24009	26	26	750	600 مەخسۇس قوشۇمچە	150
1984	25600	25312	28	28	800	634 مەخسۇس قوشۇمچە	166
1985	23761	22538	27	27	708	536	172
1986	21000	21046	26	26	670	514	156
1987	19961	18215	26	26	601	455 قوشۇمچە	146

3-باب ئاياللار بىرلەشمىسى

1-پاراگراف تەشكىلىي ئاپپاراتلارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى

1950-يىلى دېخۇا شەھەرلىك ھەر مىللەت ھەر ساھە ئاياللىرىنىڭ 1-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ئېچىلغاندىن كېيىن، ھەرقايسى رايونلارغا ئايال كادىرلار ئەۋەتىلىپ، ھەرقايسى رايونلاردا ئاياللار قۇرۇلتىيى قۇرۇلدى. 1959-يىلى ئىككى رايوندىكى ئاياللار بىرلەشمىسىگە بىرىدىن مۇدىر، خىزمەتچى قويۇلدى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى كادىرىدىن بىرنى سەپلىدى. 21 ئاساسىي قاتلام «ئاياللار قۇرۇلتىيى» دىكى 273 نەپەر ئايال ۋەكىللەر ئاياللار خىزمىتىنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى. 1960-يىلى تېيانشان رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسىگە بىرىدىن مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىر ۋە كادىر قويۇلدى. 1973-يىلى بىر مۇئاۋىن مۇدىر كۆپەيتىلدى. سەككىز مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا ئاياللار خىزمىتىدىكى مەخسۇس كادىرىدىن بىر ئادەم سەپلەندى. پۈتۈن رايوندا 86 ئاساسىي قاتلام ئاياللار قۇرۇلتىيى، 202 ئاياللار ۋەكىلى بار بولدى. 1987-يىلى رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسىدە بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر، ئۈچ خىزمەتچى بار بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىر ئىككى. 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئاياللار خىزمىتىگە ئايرىم-ئايرىم بىرىدىن مەخسۇس كادىر قويۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە تۆت مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاز سانلىق مىللەت ئاياللار خىزمىتىگە مەخسۇس كادىر سەپلىدى. پۈتۈن رايوندىكى ئاساسىي قاتلام ئاياللار قۇرۇلتىيى 109 غا، قۇرۇلتاي ۋەكىلى 218 گە يەتتى.

2-پاراگراف قۇرۇلتايلار

1958-يىلى 9-ئايدا، دوستلۇق رايونلۇق 1-نۆۋەتلىك ئاياللار قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 80 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. 1960-يىلى 2-ئاينىڭ 27-كۈنىدىن 29-كۈنگىچە خەلق مېھمانخانىسىدا سابىق تېيانشان رايونلۇق 1-نۆۋەتلىك ئاياللار قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى. قۇرۇلتايغا 110 ۋەكىل قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 33 بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 30% نى ئىگىلىدى. ئاياللار بىرلەشمىسى تەييارلىق گۇرۇپپىسىنىڭ مەسئۇلى «ئۈچ قىزىل بايراقنىڭ پېتەكچىلىكىدە، ھەر مىللەت ئاياللىرىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، پارتىيىنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى» دېگەن تېمىدا خىزمەت دوكلاتى بەردى. قۇرۇلتاي تېيانشان رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى 1-نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئىتىنىڭ 27 ئەزاسىنى سايلاپ چىقتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ھەيئەتلىرى توققۇز، دائىمىي ھەيئەتلەر توققۇز. بىر مۇدىر، بىر مۇئاۋىن مۇدىر سايلاپ چىقىلدى. قۇرۇلتاي بارلىق ئاياللارنى قىزىل بايراقنىڭ پېتەكچىلىكىدە، تىرىشچان ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئائىلە باشقۇرۇش، زېھنى ئۆتكۈر، قولى ئەپلىك بولۇش پائالىيىتىنى ئەستايىدىل قانات يايدۇرۇشقا چاقىردى.

1973-يىلى 7-ئاينىڭ 25-كۈنىدىن 27-كۈنگىچە تېيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك ئاياللار قۇرۇلتىيى 33-باشلانغۇچ مەكتەپتە ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 220 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 69 بولۇپ، ئومۇمىي ۋەكىللەر سانىنىڭ 31.3% نى تەشكىل قىلدى، سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىل 20. جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى

«پارتىيە ئەتراپىغا زىچ ئۇيۇشۇپ، ئايال ۋەكىللەرنىڭ ئۇلۇغ رولىنى جارى قىلدۇرايلى» دېگەن تېمىدا خىزمەت دوكلاتى بەردى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى «پۈتۈن رايوندىكى ئاياللار ئىتتىپاقلىشىپ، ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلابىي لۇشيەنىنى بويلاپ ئالغا ئىلگىرىلەيلى» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا تيانشان رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى 2-نۆۋەتلىك ئىجرائىيە كومىتېتىغا 27 ھەيئەت سايلاپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ھەيئەت توققۇز، دائىمىي ھەيئەت توققۇز. بىر مۇدىر، تۆت قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى مۇئاۋىن مۇدىر سايلاپ چىقىلدى. قۇرۇلتايدا شەھەرلىك 5-نۆۋەتلىك ئاياللار قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 54 نەپەر ۋەكىل سايلاپ چىقىلدى. قۇرۇلتايدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋەزىپىلەر: لۇشەن كۈرىشىنى تۇتقا قىلىپ، بارلىق ئاياللارنى لىن بياۋنى پىپەن قىلىپ ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتىگە پائال قاتنىشىشقا يېتەكلەش، ئىنقىلابىي غەيرەتنى ئاشۇرۇپ، ئاياللارنىڭ يېرىم دۇنيالىق رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، كېچىكىپ توي قىلىش، كېچىكىپ پەرزەنت كۆرۈش، پىلانلىق تۇغۇتنى ياخشى ئىشلەپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئاياللارنىڭ ئىدىيىۋى قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت.

1984-يىلى 12-ئاينىڭ 13-كۈنىدىن 15-كۈنىگىچە تيانشان رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك ئاياللار قۇرۇلتىيى رايونلۇق ھۆكۈمەت بىناسىنىڭ 6-قەۋەت مەجلىسخانىسىدا ئېچىلدى. قۇرۇلتايغا 130 ۋەكىل قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى 44 ئادەم بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 33.8% ىنى تەشكىل قىلدى. سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىل 20، ۋەكىللەر ئىچىدە تولۇق ئوتتۇرىدىن يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ۋەكىللەر 23 بولۇپ، ۋەكىللەر ئومۇمىي سانىنىڭ 17.7% ىنى ئىگىلىدى. ۋەكىللەرنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 47 ياش. رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى «پارتىيە 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاياللار خىزمىتىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى يارىتىش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلايلى» دېگەن تېمىدا خىزمەت دوكلاتى بەردى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى «پارتىيە رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ، ئاياللار بىرلەشمىسى تەشكىلىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرايلى» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا مەملىكەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسى خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى. تيانشان رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى 3-نۆۋەتلىك ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ 17 ئەزاسى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ھەيئەتلىرى ئالتە بولۇپ، ئومۇمىي ھەيئەتلەر سانىنىڭ 35% ىنى ئىگىلىدى. دائىمىي ھەيئەت يەتتە. بىردىن مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىر سايلاپ چىقىلدى. قۇرۇلتايدا پارتىيە 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھى ئەستايىدىل تەشۋىق قىلىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ، كۆپ خىل شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغداش؛ يەسلى، بالىلار باغچىسىنىڭ خىزمىتىنى يەنىمۇ ياخشى ئىشلەش؛ «بەشتە ياخشى» ئائىلە پائالىيىتى ۋە «8-مارت» قىزىل بايراقدارى كوللېكتىپى ۋە «8-مارت» قىزىل بايراقدارى پائالىيىتىنى داۋاملىق چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

3-پاراگراف ئاساسىي خىزمەتلىرى

بىرىنچى، ئاساسلىق پائالىيەتلەر

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە، ھەرقايسى رايونلاردىكى ئاياللار بىرلەشمىلىرى ھەر مىللەت ئاياللىرىنى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، يۇرتنى ساقلاپ، ۋەتەننى قوغداپ

دۇنيانىڭ تىنچلىقىنى قوغلا كەلتۈرۈش پائالىيىتىگە بەس-بەستە قاتنىشىشقا چاقىرىق قىلدى ۋە ئۇيۇشتۇر-دى. ھەر مىللەت ئايالىرىدىن 10 مىڭ ئادەم ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىسىغا ئىمزا قويۇپ، ھەربىيلەرگە كىيىم-كېچەك، ئياغلارنى تىكىپ بېرىپ، پۇل-مال ئىئانە قىلىپ، ئايروپىلان، زەمبىرەك بومبىسى سېتىۋې-لىشقا كۈچ چىقاردى. پەقەت 1-رايوندىكى ئايالارلا 63 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى. 5-رايون لىيۇداۋان مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى ئايالارلا 16 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلىپ، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، يۇرتنى ساقلاپ ۋەتەننى قوغداشتىكى سادىق قەلبىنى ئىپادىلىدى.

1952-يىلى ھەرقايسى رايونلار ئايالار بىرلەشمىلىرى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش رەھبەرلىك گۇرۇپپە-سى قۇرۇپ، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى، ھەرقايسى رايونلار ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش، ساۋات چىقىرىش كۇرسىدىن 30 كۇرس ئاچتى، قاتناشقان ئادەم 900 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئايالىرى 30% نى تەشكىل قىلدى، 60 ياشتىن يۇقىرى بىر قىسىم ئايالارمۇ ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش، ساۋات چىقىرىش كۇرسىغا قاتناشتى.

1956-يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى ئايالار بىرلەشمىسى سودا-سانائەتچىلەر ساھەسىدىكى ئائىلە-لىكلەر ئارىسىدا «بولدىشىنىڭ تىجارەت قىلىشىنى ئۆزگەرتىپ ياخشى ئىشلىشىگە رىغبەتلەندۈرۈش، ئۆي ئىشىنى ياخشى ئىشلەپ پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيىلەش، تىرىشچان ئىقتىسادچان بولۇش، ئىجتىمائىي ئومۇمىي پائالىيەتلەرگە قىزغىن بولۇش، ئاكتىپچانلىق بىلەن ئۆگىنىپ تىرىشىپ ئالغا بېسىش» مۇسابىقە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، كاپىتالىستىك سودا-سانائەتكە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش ئىشىنى مۇقىم بولغان ئىدىيىۋى ئاساس بىلەن تەمىن ئەتتى.

1958-يىلى ئىككى رايوندىن جەمئىي 7155 نەپەر ئايال پولات تاۋلاشقا تىزىملاتتى، بۇنىڭ ئىچىدە 5684 ئادەم پولات تاۋلاش سېپىگە ئالتىنىشقا تەستىقلىنىپ ئايالار ئومۇمىي سانىنىڭ 79% نى ئىگىلىدى. ئىككى رايون ئايالىرى پولات تاۋلاپ، زاۋۇت قۇرۇپ، «مۇگۈيبىڭ ئەترىتى»، «8-مارت پېشى» شۇنىڭدەك «ئايال پولات ئىستېھكامچىلار» قاتارلىق بىر تۈركۈم ئىلغار كوللېكتىپ ۋە نەمۇنىچىلار بارلىققا كەلدى.

1959-يىلى ئىككى رايون ئايالىرى ئارىسىدا تىرىشچانلىق ئىقتىسادچىللىق بىلەن دۆلەت قۇرۇش، تىرىشچانلىق ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئائىلە باشقۇرۇش، زېھنى ئۆتكۈر، قولى ئەپلىك ئايال ماھىرلاردىن بولۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. كەڭ ئايالار دۆلەتكە كۆپ كۈچ چىقىرىپ ئاز ھەق ئېلىپ ئائىلە تۇرمۇشىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، يول ياسايدىغان ئىجتىمائىي ئاممىۋى پاراۋانلىق ھەرىكىتىگە پائال قاتنىشىپ، دۆلەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن كۈچ چىقاردى. 80 نەپەر ئايال ماھىر شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. 60 نەپەر ئايال ماھىر ئاپتونوم رايونلۇق ئايالار بىرلەشمە-سىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. 208 نەپەر ئايال ۋەكىل ھەرقايسى رايونلارنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

1961-يىلدىن 1965-يىلغىچە پۈتۈن رايوندىكى ئايالار ئۆزلىرىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىق مۇھىت تازىلىقى قىيابېتىنى ئۆزگەرتىشكە سەپەرۋەر قىلىندى. رايون، مەھەللە سانائىتى ۋە مۇلازىمەت ئىشلىرىنى قۇرۇشقا پائال ئۇيۇشتۇرۇلدى. «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئايالار بىرلەشمىسى خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن توختاپ قالدى.

1979-يىلى «8-مارت» قىزىل بايراقدارى، «8-مارت» قىزىل بايراقدارى كوللېكتىپى، «بەشتە ياخشى» ئائىلە شۇنىڭدەك مەدەنىيەتلىك بىنا، قورۇ پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، ئالدى بىلەن مال بازىرى مەھەللە ئىش باشقارمىسى يۈسەي ئاھالىلەر كومىتېتىدە ئۆي ئىشلىرىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ئىشلەپچىقىرىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشكە، قولۇم-قوشنىلارنى ئىتتىپاق ئۆ-

تۈپ، ئۆزئارا ياردەملىشىشكە، بالىلىرىنى ياخشى ئۆگىنىشكە، چوڭلارنى ھۈرمەتلەپ كىچىكلەرنى ئىززەتلەشكە ئىلھاملاندۇرۇشتا ياخشى بولۇشتەك «بەشتە ياخشى» ئائىلە پائالىيىتى سىناق قىلىندى. شۇندىن كېيىن بۇ پائالىيەت پۈتۈن رايون تەۋەسىدە ئومۇملاشتۇرۇلدى. شۇ يىلى پۈتۈن رايون بويىچە 85 «بەشتە ياخشى» ئائىلە سايلاپ چىقىلدى. 1982-يىلى پۈتۈن رايوندىكى «بەشتە ياخشى» ئائىلە 1404 ئائىلىلىككە كۆپەيدى، 1984-يىلى «بەشتە ياخشى» ئائىلىلىك 2608 ئائىلىگە كۆپەيدى. «بەشتە ياخشى» ئائىلە پائالىيىتىنىڭ چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ، «بەشتە ياخشى» قورۇ، «بەشتە ياخشى» بىنا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى چوڭ قورۇسى، ئۈلگىلىك قىزىل بايراقدار چوڭ قورۇ، مەدەنىيەتلىك چوڭ قورۇ پائالىيەتلىرى ئارقىمۇ ئارقا قانات يايدۇرۇلدى. 1985-يىلى ئۆز ئۆزىنى سۆيۈش، ئۆز ئۆزىنى ھۈرمەتلەش، ئۆز ئۆزىگە ئىشىنىش، ئۆز ئۆزىنى كۈچەيتىشتەك «تۆت ئۆز» تەربىيىسى كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇرۇلدى. ھەرقايسى سەپلەردىكى ھەر مىللەت ئاياللار ئايال زەربىدارلىرىدىن بولۇشقا تىرىشتى. خۇيزۇ ئايال مايىڭلەن ئائىلە ئايالىدىن چاۋياڭ ئىلمە توقۇلما زاۋۇتىنىڭ زاۋۇت باشلىقى بولۇپ يېتىشىپ، مەملىكەتلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارى بولۇپ باھالاندى. ئۇيغۇر ئايال ئوقۇتقۇچى ھۆرنىسا ئىبراھىم مەملىكەتلىك «1-ماي» ئەمگەك مېدالىغا ئېرىشتى. 1987-يىلغىچىلىك رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى ئايال ئوقۇتقۇچىلار سانى 1132 گە يېتىپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 87.55% ىنى ئىگىلىدى. شۇ يىلى 1180 نەپەر ئوقۇتقۇچى ئالىي، 1-دەرىجىلىك، 2-دەرىجىلىك، 3-دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى بولۇپ باھالاندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئايال ئوقۇتقۇچىلار 1121 نەپەر. ھەرقايسى مەكتەپلەردىكى ئايال ئوقۇتقۇچىلار ئاكتىپلىق بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەشنى تەلەپ قىلىپ، 200 نەچچەيلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىردى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلار 40 نەچچە، 230 ئادەم ياشلار ئىتتىپاقىغا كىردى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلار 80، پۈتۈن رايوندىكى ئايال كادىرلار 1487 بولۇپ، پۈتۈن رايوندىكى 2097 كادىرنىڭ 70.9% ىنى ئىگىلىدى.

1987-يىلى «بەشتە ياخشى ئائىلە» پائالىيىتى داۋاملىق چوڭقۇرلاشتۇرۇلدى. پۈتۈن رايوندا 36111 «بەشتە ياخشى» ئائىلىلىك سايلاپ چىقىلدى، بۇ پۈتۈن رايوندىكى ئومۇمىي ئاھالىلەر سانىنىڭ 43.96% ىنى ئىگىلىدى. «بەشتە ياخشى چوڭ قورۇ»دىن 504 ى، «بەشتە ياخشى» بىنادىن 33 كورپۇس، «بەشتە ياخشى» كۋارتىستىن 280 ى سايلاپ چىقىلدى. تيانشان رايونى قانات يايدۇرغان «بەشتە ياخشى» ئائىلە پائالىيىتى شەھەرلىك ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى ھەمدە تيانشان رايونى ئاپتونوم رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى ئاچقان تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنىغا قاتناشتى. شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى مەملىكەتلىك «بەشتە ياخشى» ئائىلە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنىغا قاتناشتى. يەتتە «بەشتە ياخشى» ئائىلە مەملىكەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ تەقدىرلىشىگە؛ 21 «بەشتە ياخشى» ئائىلە ئاپتونوم رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ تەقدىرلىشىگە؛ 143 «بەشتە ياخشى» ئائىلە شەھەرلىك ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

1987-يىلى پۈتۈن رايوندا «8-مارت» قىزىل بايراقدارىدىن 657 ئادەم بارلىققا كەلدى. ئىككى كوللېكتىپ مەملىكەتلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارى كوللېكتىپى بولۇپ، ئۈچ ئادەم «8-مارت» قىزىل بايراقدارى بولۇپ باھالاندى. ئاپتونوم رايونلۇق «8-مارت» قىزىل بايراقدارى كوللېكتىپىدىن بەشى، «8-مارت» قىزىل بايراقدارىدىن 16 ئادەم، شەھەر دەرىجىلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارى كوللېكتىپىدىن 11ى، «8-مارت» قىزىل بايراقدارىدىن 76 ئادەم بارلىققا كەلدى. شەھەرلىك 5-باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇدىرى سارە ئەخمەت، رايونلۇق مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىنىڭ ئىشچىسى ماجىنفاڭ،

شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئايال ئوقۇتقۇچىسى جاڭ لەن مەملىكەتلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارى دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى.

ئىككىنچى، ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنلۇق ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغداش

ئازادلىقتىن كېيىن، ھەرقايسى رايونلاردىكى ئايال ۋەكىللەر شۇنىڭدەك رايونلۇق ئايالار بىرلەشمىسى تەشكىلاتى ھۆكۈمەتكە ماسلىشىپ «نىكاھ قانۇنى»نى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، قانۇن ئارقىلىق ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنلۇق ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغداش جەھەتلەردە نۇرغۇنلىغان خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. 1983-يىلدىن 1987-يىلغىچە قانۇن بىلىملىرىگە ئالاقىدار نۇقتۇق سۆزلەش يېغىنى، سۆھبەت يىغىنىدىن 42 مەيدان قېتىم ئۇيۇشتۇردى. ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ھەمكارلىشىشى ئاستىدا، كادىرلار ئاممىسىنى تەشكىللەپ، كوچىلارغا چىقىپ، قورۇلارغا بېرىپ، ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنلۇق ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغداش تەشۋىقاتى ئېلىپ باردى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن جەمئىيەت كەڭ ئايالارنىڭ خىزمىتى ۋە تۇرمۇشىغا، ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆگىنىشى ۋە ئۆسۈپ يېتىلىشىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان بولدى. جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتى يەنە رايون خاراكتېرلىك ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنلۇق ھوقۇقىنى قوغداش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، رەھبەرلىكنى كۈچەيتتى. رايون خاراكتېرلىك قانۇندىن مەسلەھەت بېرىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ، ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇقىغا دەخلى-تەرۇز قىلغان ئەنزىلەر ئۈستىدە مەسلىھەت بېرىپ، ئائىلە، نىكاھ ماجىرالىرىنى قوبۇل قىلىپ بىر تەرەپ قىلىپ، خەلق سوت مەھكىمىسىگە يارەملىشىپ ئانا-بالىلارغا ئېغىر دەرىجىدە زىيان يەتكۈزگەن ئەنزىلەرنى بىر تەرەپ قىلدى. مۇشۇ مەزگىلدە رايونلۇق ئايالار بىرلەشمىسى ئائىلە نىكاھ ماجىراسى ئەنزىسىدىن 33 ئەنزىنى قوبۇل قىلدى. خەلق سوت مەھكىمىسىگە يارەملىشىپ ئايالارغا ئېغىر دەرىجىدە زىيان يەتكۈزگەن ئەنزىدىن ئىككىنى بىر تەرەپ قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ھەر مىللەت ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتى ئۈنۈملۈك كاپالەتكە ئىگە قىلىندى.

بالىلارنىڭ يەسلىگە كىرىشى قېيىن بولۇش مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن رايونلۇق ئايالار بىرلەشمىسى 80-يىللاردىن باشلاپلا خەلق باشقۇرغان يەسلى ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى ئايالار بىرلەشمىسى خىزمىتىنىڭ بىرى قىلدى. 1981-يىلى ھۆكۈمەت پۇل ئاجرىتىپ رايونغا قارىشلىق خەلق باشقۇرغان ھەرقايسى بالىلار باغچىلىرىغا ئويۇنچۇق، ئوقۇتۇش سايمانلىرى قاتارلىق ئەسلىھەلەرنى كۆپەيتىپ سەپلەپ بەردى. بالىلار تەربىيىچىلىرىنىڭ كۆچى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىلدى. 1986-يىلى بالىلار پىداگوگىكا مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن بەش ئوقۇغۇچى ئۆز ئىختىيارى بىلەن خەلق باشقۇرغان يەسلىگە كېلىپ ئىشلىدى. شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى يەسلىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، يەسلىگە كىرىدىغان بالىلار كۇندىن-كۈنگە كۆپىيىپ يەسلىنىڭ تەربىيىلەش مەزمۇنى كۇندىن-كۈنگە بېيىتىلدى. بالىلار مائارىپىنى ياخشىلاش ئۈچۈن، مەزكۇر يەسلى ئۆزلىرى ئويۇنچۇق، ئوقۇتۇش ئەسۋاب-لىرىنى ياساپ، 1987-يىلى شەھەر بويىچە 1-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئاپتونوم رايون بويىچە 3-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ۋە مەملىكەت بويىچە رىغبەتلەندۈرۈش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1987-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ يەسلىلىرى 16 گە كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ شەخسىي يەسلى بولۇپ، تەربىيىچىلەر 60 قا، بالىلار 1000 غا يەتتى. تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسىدىن پېنسىيىگە چىققان ئىشچى ياڭ جىلەن ئۆزى مەبلەغ سېلىپ، ئۆي راسلاپ، يۇشىن يەسلىسىنى قۇردى. ئۇ بالىلار باغچىسىغا كىرگەن 30 نەپەر ئۆسمۈرنى كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلەپ، ئائىلە باشلىقلىرىنىڭ بىردەك ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. يەسلى، بالىلار باغچىسى خىزمىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، تەجرىبىلەرنى كېڭەيتىش ئۈچۈن شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسى 1987-يىلى 5-ئاينىڭ 28-كۈنى يۇ شىن بالىلار باغچىسىدا نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى.

13-بۆلۈم

هاكىمىيەت

ئومۇمىي بايان

1949-يىلى 12-ئايدا، دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ بەش رايون (1-، 2-، 3-، 5-رايون تيانشان رايونىنىڭ ھازىرقى مەمۇرىي رايونى ئىدى)غا ئايرىلدى. 1950-يىلى 12-ئايدا شەھەر-لىك پارتكوم ئەۋەتكەن خىزمەت گۇرۇپپىسى ھەرقايسى رايونلارغا چوڭقۇر چۆكۈپ، دېموكراتىك ھاكىمىيەت خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. كونا جەمئىيەتنىڭ يۈز بېشى، ئون بەشى تۈزۈمنى بىكار قىلىپ، دېموكراتىك سايلام ئارقىلىق مەھەللە باشلىقى، مۇدىرىيەت ۋەكىل ۋە خەلق ۋەكىللىرىنى سايلاپ چىقتى. رايونلۇق ئاممىۋى ئىشلار ئورنىنى ئۆزگەرتىپ مەھەللە ئاممىۋى ئىشلار ئورنى قىلىپ قۇرۇپ چىقىپ، دەسلەپكى قەدەمدە خەلق ھاكىمىيىتىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلىنى قۇردى.

1951-يىلى 10-ئايدىن 12-ئايغىچە، ھەرقايسى رايونلار ئايرىم-ئايرىم ھالدا تۇنجى نۆۋەتلىك ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنى چاقىردى. يىغىن مەزگىلىدە ھەر مىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرى بىر يەرگە جەم بولۇپ ئورتاق ھالدا چوڭ ئىشلارنى كېڭەشتى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ زور سىياسىي قىزغىنلىقىنى ئىپادىلىدى. يىغىنىنىڭ چاقىرىلىشى «ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش»، «ئۇچكە قارشى»، «بەشكە قارشى» ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىنى قوتقۇزۇش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ ئىقتىساد قىلىش ھەرىكىتى شۇنداقلا دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشى ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيلەش ھەرىكىتى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىگە نىسبەتەن ئاكتىپ تۇرتكىلىك رول ئويناندى.

ھەرقايسى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمەتلىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى سىياسىتى ئەستايىدىل ئىزچىل تەشۋىق قىلىنىپ، مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتى ۋە دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىندى. ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرى ئىچىدە ھەرقايسى مىللەتنىڭ ۋەكىلى مۇئەييەن سانىنى ئىگىلىدى ھەمدە ئورگاندىمۇ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور تۇركۈمدە تەربىيلەشكە ۋە يېتىشتۇرۇشكە دىققەت قىلىندى. پۈتكۈل رايوندىكى ھەر مىللەت ئاممىسى ئارىسىدا، ئۆزئارا ئىتتىپاق بولغان يېڭىچە مۇناسىۋەت تىكلەندى.

1953-يىلى 8-ئايدىن 1954-يىلى 10-ئايغىچە، ھەرقايسى رايونلاردا ئارقا-ئارقىدىن خەلق قۇرۇلتىيى تۈزۈمى ئورنىتىلىپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى چاقىرىلدى. ھەرقايسى رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەتلىرى ۋە رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقلىرىنى سايلاپ چىقىپ، تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقتى. سايلام خىزمىتى زور نەتىجىلەرگە ئېرىشىپ، ھەر

مىللەت خەلقىنىڭ خوجايىنلىق، مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. بۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى رايونلارنىڭ سوتسىيالىستىك ئىنقىلابى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى بىرقەدەر زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. 1956-يىلى بەش رايون بىرلىشىپ ئىككى رايون بولدى.

1957-يىلى ئىككى رايون قول سانائەت ۋە خۇسۇسىي سودا-سانائەتكە قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش ۋەزىپىسىنى غەلىبىلىك تاماملىدى. 1958-يىلدىن 1959-يىلغىچە، «ئومۇمىي خەلقنىڭ پولات-تۆمۈر تاۋلاش»، «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ئاممىۋى ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن بىللە، يەرلىك سانائەتنى زور كۆچ بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇش قىزىق دولقۇنى ئەۋج ئالدى. 1960-يىلى ئىككى رايون بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى. رايونلۇق خەلق كومىتېتى «يەرلىك سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى ئۈچۈن، شەھەر قۇرۇلۇشى، سانائەت ۋە شەھەر خەلقنىڭ تۇرمۇشى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىش كېرەك» دېگەن فاكتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇردى. پۈتكۈل رايون بويىچە مۇلازىمەت كەسپىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا يۆكسەك ئېتىبار بېرىلدى ھەمدە شەھەر خەلق گۈڭشېسىنى قۇرۇپ چىقىپ، خۇسۇسىي ئۆي-زېمىنگە قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىشنى تاماملىدى. 1961-يىلدىن 1965-يىلغىچە رايون مەھەللە زاۋۇتلىرى كارخانىلىرىغا قارىتا بىرلەشتۈرۈش، تەڭشەش ئېلىپ بېرىلىپ، شەھەر خەلق گۈڭشېسىنى بىكار قىلىپ، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە ئىككىنچى قېتىملىق ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشنى ئېلىپ باردى. 1966-يىلى، پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت ئاممىسى يەنە بىر قېتىم «يەرلىك كىچىك ئاممىۋى» زاۋۇت قۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىندى.

1966-يىلدىن كېيىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇن-تۈزۈم ئېغىر ھالدا بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراپ، سايلام خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىشقا ئامالسىز قالدى. رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ پائالىيىتى توختاپ قالدى. 1967-يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ خىزمىتى، ئاممىۋى تەشكىلاتنىڭ ھوقۇق تارتۇۋېلىشى تۈپەيلىدىن پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. 1969-يىلى 3-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلۇپ، ھۆكۈمەتنىڭ ھوقۇقىنى ۋەكالىتەن يۈرگۈزدى. 1970-يىلى پۈتۈن رايون بويىچە «بىرگە زەربە بېرىپ ئۈچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. ئىقتىسادىي خىزمەت ئەسلىگە كەلدى ۋە تەرتىپكە سېلىندى. 1975-يىلى «تىنچ-ئىتتىپاق بولۇش» ۋە «خەلق ئىگىلىكىنى يۆكسەلدۇرۇش» فاكتىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن پۈتكۈل رايوننىڭ ئىقتىسادىي خىزمىتى مۇقىم راۋاجلىنىپ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى زور مىقداردا ئاشتى. بىراق، 1976-يىلى، «ئوڭچى ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلىغا قارشى تۇرۇش»نىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، ئىشلەپچىقىرىش كەينىگە چېكىندى. 1977-يىلى «سانائەتتە داچكىدىن ئۆگىنىش» قانات يايدۇرۇلدى. رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى 100 نەپەر كادىرنى تەشكىللەپ، ئاساسىي قاتلامغا چوڭقۇر چۆكۈپ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشقا، زاۋۇتلارغا ياردەم بېرىشكە، كارخانىلارنىڭ قېينىچىلىقىنى ھەل قىلىشقا ئەۋەتتى. سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ كەينىگە چېكىنىش ۋەزىيىتىنى تېزدىن ئوڭشاپ، پۈتۈن يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتىنى 12 مىليون يۈەن ئۇرۇنلىدى. 1978-يىلدىن 1979-يىلغىچە، رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى تۈرلۈك سىياسەتلەرنى ئەملىيلەشتۈرۈپ، خاتا، ئۇۋۇۋال، يالغان ئەنزىلەرنى «ئاقلاش» خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. بىر قىسىم بۆلۈم، ئىشخانىلارنى رەتكە سېلىپ، ئاساسىي قاتلام رەھبەرلىك بەنزىسىنى تەرتىپكە سالدى ھەمدە ئورگاندا «پاش قىلىش، پىپەن قىلىش، تەكشۈرۈش» ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تېيانشان رايونى ئىقتىسادىي خىزمەتنى مەركەز قىلغان ھالدا خىزمەتلەرنى ئاكتىپ قانات يايدۇردى.

1982-يىلى، رايونلۇق ھۆكۈمەت «ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى مەركەز قىلغان ھالدا، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ مۇقىم تەرەققىياتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئىجتىمائىي كەيپىيات ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى يەنمۇ ياخشىلايلى» دېگەن ۋەزىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئاساسىي قانۇنلار رەھبەرلىك بەنزىسىنى يەنمۇ تەرتىپكە سېلىش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش، ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ پۈتۈن رايوننىڭ ئىقتىسادىي ئىسلاھات قەدىمىنى يەنمۇ تېزلىتىش ئۈچۈن، رايون، مەھەللە كارخانىلىرىدا، تۈرلۈك شەكىلدىكى ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى مۇقىم تەرەققىي تاپتى. 1986-يىلغا كەلگەندە، پۈتۈن رايوننىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 28 مىليون 68 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈلدى. سانائەت، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، سودا، يېمەك-ئىچمەك، جەمئىيەتكە مۇلازىمەت قىلىش، ئەمگەك مۇلازىمەت كەسپىدىن ئىبارەت بەش كەسىپ دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. 1987-يىلى، رايون مالىيە كىرىمى 15 مىليون 600 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى نەتىجە يارىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، تېيانشان رايونى پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئىزچىل ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، دېموكراتىيە ۋە قانۇن-تۈزۈم قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتتى ھەمدە «قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش» تەشۋىقاتىنى قانات يايدۇرۇش، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ھەر تەرەپلىمە تۈزمش خىزمىتى، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى جەھەتلەردىمۇ كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى.

تېيانشان رايونى ئۇرۇمچىنىڭ ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي تەرەققىياتىدا ئۆزىگە خاس ئورۇننى نامايەن قىلدى.

1-باب خەلق قۇرۇلتىبى

1-پاراگراف ھەر نۆۋەتلىك ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنى

ئازادلىقتىن كېيىن، دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە قاراشلىق بەش رايون، 1950-يىلى كونا جەمئىيەتتىكى يۈز بېشى، ئون بېشى تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، مەھەللە، كەنت مۇدىرىيەت ۋەكىلى ۋە خەلق ۋەكىلى تۈزۈمىنى تۈرغۇزدى. ھەرقايسى مەھەللىنىڭ مەھەللە باشلىقلىرىنى مەھەللىدىكى ئولتۇراق ئاھالىلەر كۆرسىتىپ سايلاپ چىقتى. ھەرقايسى رايونلاردىكى ئاممىۋى ئىش ئورۇنلىرى، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكالىتەن ئورگىنى بولۇپ قالدى. 1951-يىلى 10-ئايدىن 1953-يىلى 4-ئايغىچە 1-، 2-، 3-، 4-، 5-رايون ئارقا-ئارقىدىن ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنى چاقىردى. (نۆۋەتتە خەلق ۋەكىللەر يىغىنى دېيىلىدۇ) 1952-يىلى 1-ئايدا، ھەرقايسى رايونلاردىكى ئاممىۋى ئىش-ئورۇنلىرى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

بىرىنچى، 1-رايون ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنى

1951-يىلى 10-ئايدىن 1953-يىلى 4-ئايغىچە، 1-رايون ئالدى-كەينى بولۇپ خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنى بىر يىلدا بىر قېتىم چاقىرىپ، جەمئىي تۆت نۆۋەت چاقىردى. ئومۇمىي قاتناشقان ۋەكىل 347 كىشى، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ 328 كىشى بولۇپ، 94.5% نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر

19 كىشى بولۇپ، 0.55% نى تەشكىل قىلدى.

ھەر نۆۋەتلىك يىغىن ئايرىم-ئايرىم ھالدا رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ خىزمىتى ۋە بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپىسى ھەققىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە تەكشۈردى ۋە بۇ ھەقتە مۇناسىپ قارار چىقاردى. مۇھىم مەزمۇنى مۇنداق: «كونا جەمئىيەتنىڭ يۈز بېشى، ئون بېشى تۈزۈمىنى بىكار قىلىش، خەلق دېموكراتىيە ھاكىمىيىتىنى قۇرۇش»، «ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش»، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىسادچان بولۇش ھەمدە ئىدىيىنى ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ ۋەزىپىنى ئورۇنلاشنى كەڭ تۈردە قانات يايدۇرۇش؛ ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇپ، «يىگۈەنداۋ» تەشكىلاتلىرىنى بىكار قىلىش؛ «ئۈچكە قارشى»، «بەشكە قارشى» ۋە زەھەرلىك چېكىملىكنى چەكلەش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش؛ بىرلىكسەپ، مىللىي، دىنىي سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش؛ ئېرىق-ئۆستەڭ ياساش ۋە يوللارغا قاراماي ياتقۇزۇش قاتارلىق شەھەر مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇش پاراۋانلىقىنى ياخشىلاپ، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش قاتارلىق مەدەنىي-مائارىپ پائالىيىتىنى داۋاملىق ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت.

2-نۆۋەتلىك خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ تۇنجى قېتىملىق يىغىنىدا 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان كېڭەش ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى. جىن ماۋ رەئىس بولدى. ياڭ تيەنيۈن، لى جوڭۋېي، مارۇيجېن مۇئاۋىن رەئىس بولدى. ھەر نۆۋەتلىك يىغىن مەزگىلىدە، جەمئىي 860 پارچە تەكلىپ يىغىۋېلىندى.

ئىككىنچى، 2-رايون ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنى

1951-يىلى 12-ئايدىن 1953-يىلى 4-ئايغىچە، 2-رايون ئالدى كېيىن بولۇپ خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنى تۆت نۆۋەت چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 460 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ 134 كىشى بولۇپ، 29.1% نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر 326 كىشى بولۇپ، 70.9% نى تەشكىل قىلدى.

ھەر نۆۋەتلىك يىغىن مەزگىلىدە، رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت خۇلاسىسى ۋە بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپە ھەققىدىكى دوكلاتى ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقىرىلدى. ئاساسلىق مەزمۇنى مۇنداق: ئۈزلۈكسىز تۈردە رايونلۇق «ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشىيەنگە ياردەم بېرىش» تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ تەشكىللىشى ئاستىدا ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ۋەزىپىسىنى تاماملاش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساتچان بولۇش، ئىدىيىنى ئازاد قىلىشتىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ ۋەزىپىدە چىڭ تۇرۇش، يېزىلاردىكى يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش، فېئوداللىق يەر ئىگىلىۋېلىش تۈزۈمىنى ئۈزۈل-كېسىل بىنچىت قىلىش، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، يىغىلىپ قالغان ئەكسىلئىنقىلابىي ئەنزىلەرنى ئېنىقلاش، «تۆتتىن مۇداپىئەلىنىش» جەمئىيەت ئامانلىق خىزمىتىنى كۈچەيتىش، نوپۇس باشقۇرۇشنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش، دېموكراتىك ئىسلاھاتنى قانات يايدۇرۇش، كونا جەمئىيەتنىڭ يۈز بېشى، ئون بېشىلىق تۈزۈمىنى بىكار قىلىش، دېموكراتىك ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيىتىنى تىكلەش، زەھەرلىك چېكىملىكنى چەكلەش، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىنى قۇتقۇزۇشنى قانات يايدۇرۇش، ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش پاراۋانلىق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىشتىكى قىشلىق ئۆگىنىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىنى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇش، مۇھىت تازىلىقىنى ياخشىلاش، ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن شەھەرنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك ئىشچى-دېھقان، ئەسكەرلەرنىڭ ئەمگەك نەمۇنىچىلىرى ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ ئېچىلىشىنى كۈتۈۋېلىشتىن ئىبارەت.

2-نۆۋەتلىك يىغىندا، 13 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان كېڭەش ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى.

گوزىچاڭ رەئىس بولدى. ياڭ دېشۇ، ياڭ بىلىەن مۇئاۋىن رەئىس بولدى.
يىغىن مەزگىلىدە جەمئىي 2332 پارچە تەكلىپ يىغىۋېلىندى.

ئۈچىنچى، 3-رايون ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنى

1951-يىلى 12-ئايدىن 1953-يىلى 4-ئايغىچە، 3-رايون ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنى تۆت نۆۋەت چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 358 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 113 كىشى بولۇپ، 31.5% نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر 245 كىشى بولۇپ، 68.5% نى تەشكىل قىلدى.

يىغىن، رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئاڭلىدى ۋە تەكشۈردى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. ئاساسىي مەزمۇنى: ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساتچان بولۇش، جەمئىيەتتىكى «ئەكسىيەتچىلەرنى يوقىتىش» ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش، خەلقنى تەشكىللەپ ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىنى قۇتقۇزۇش، دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، مەھەللىلەردە، مەھەللە ئىش ئورۇنلىرىنى باشقۇرۇش ئورنى ۋە مەھەللە باشلىقلىق تۈزۈمىنى تىكلەش، زەھەرلىك چېكىملىكنى چەكلەش تەدبىرىنى كۈچەيتىش، فېئودال خۇراپىيلىق «يىگۈەنداۋ تەشكىلات» ھەرىكىتىنى بىكار قىلىش، ئاممىۋى خاراكتېرلىك ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇشتىن ئىبارەت.

4-نۆۋەتلىك يىغىنىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى پۈتۈن رايون خەلقىنى ئاكتىپ ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، ئومۇمىيۈزلۈك سايلام سىناق نۇقتا قىلىنغان خىزمەتكە قاتناشتۇرۇش، ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە ئۆلكە، شەھەر، رايونلۇق خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ ئېچىلىشىنى كۈتۈۋېلىشتىن ئىبارەت بولدى.

2-نۆۋەتلىك يىغىندا، 14 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان كېڭەش ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى. ۋاڭ شىبىن رەئىس بولدى. جۇمەخون، ھەببە مۇئاۋىن رەئىس بولدى. يىغىن مەزگىلىدە جەمئىي 1256 پارچە تەكلىپ يىغىۋېلىندى.

تۆتىنچى، 4-رايون ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنى

1951-يىلى 12-ئايدىن 1953-يىلى 4-ئايغىچە، 4-رايون ئىلگىرى كېيىن بولۇپ خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنى تۆت نۆۋەت چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 300 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 174 كىشى بولۇپ، 58% نى تەشكىل قىلدى. ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەر 126 كىشى بولۇپ، 42% نى تەشكىل قىلدى. يىغىن، ئايرىم-ئايرىم ھالدا، رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ «ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش»، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىسادچان بولۇش، قول سانائەتچىلەرنى كوپېراتسىيىلەشتۇرۇش ھەرىكىتى، دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشنى ياخشى ئىشلەش، ئاساسىي قانۇنلار ھاكىمىيىتىنى قۇرۇپ چىقىش، زەھەرلىك چېكىملىكنى چەكلەش، پاھىشۋازلىقنى يوقىتىش، ئامانلىق باشقۇرۇش خىزمىتىنى كۈچەيتىش، ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى ۋە ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن ھال سوراش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئاڭلىدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى.

تۆنجى نۆۋەتلىك يىغىندا، 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان كېڭەش ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى. فەن جېنجياڭ رەئىس بولدى. يىن يۈخېڭ، مۇھەممەت تۇراپ مۇئاۋىن رەئىس بولدى. 4-نۆۋەتلىك يىغىن فەن جېنجياڭنى رەئىسلىككە ئۆزگەرتىپ سايلىدى. ۋاڭ جىنشۇ، مۇھەممەت تۇراپ مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

يىغىندا جەمئىي 1220 پارچە تەكلىپ يىغىۋېلىندى.

بەشىنچى، 5-رايون ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنى

1951-يىلى 12-ئايدىن 1953-يىلى 4-ئاينچە، 5-رايون ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنى تۆت نۆۋەت چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 281 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 262 كىشى بولۇپ، 93.2% نى تەشكىل قىلدى. ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەر 19 كىشى بولۇپ، 0.67% نى تەشكىل قىلدى.

يىغىن، ئايرىم-ئايرىم ھالدا ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت خۇلاسىسى ۋە بۇنىدىن كېيىنكى ۋەزىپىلەر ھەققىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. ئاساسىي مەزمۇنى: داۋاملىق تۇردە، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد-چان بولۇش، ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش ھەرىكىتىنى كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇرۇش، دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئىشلەش، كونا جەمئىيەتنىڭ يوز بېشى، ئون بېشىلىق تۈزۈمىنى بىكار قىلىش، مەھەللە ھاكىمىيىتىنى قۇرۇش، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى قەتئىي بېسىقتۇرۇش، «يىگۈندىۋ» تەشكىلاتىنى بىكار قىلىش، ئاممىنىڭ تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈش، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىنى قوتۇلدۇرۇشقا تەشكىللەش، ئىشتىن سىرتقى مائارىپنى ياخشى باشقۇرۇش، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىنى تىكلەش، زىيانداشلارنى، كېسەللىكلەرنى يوقىتىش مەركەز قىلىنغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش، ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئامانلىق ساقلاش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

2-نۆۋەتلىك يىغىندا، 15 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان كېڭەش ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى. ۋاڭ جيېمىن رەئىس بولدى، ۋېي چىگۈېن، جاڭ چاگرۇڭ مۇئاۋىن رەئىس بولدى. 4-نۆۋەتلىك يىغىندا ساۋېيۇتەي رەئىس بولدى. ۋېي چىگۈېن مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

يىغىن مەزگىلىدە، 900 دىن كۆپرەك تەكلىپ يىغىۋېلىندى.

ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئۆتكەن نۆۋەتلىك خەلق ۋەكىللەر يىغىنى ۋەكىللەرنىڭ ساھە قۇرۇلمىسى جەھەتتە 2-، 4-رايوندىكى دېھقانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندىن سىرت، پارتىيە، گۇرۇھلار، ھۆكۈمەت، ياشلار، ئاياللار، ئىشچىلار، ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى، ھەربىي، ساقچىلار، ئىستېمال كوپېراتىپلىرى، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، تىببىي دوختۇرلۇق، مەدەنىي-مائارىپ، ئەدەبىيات-سەنئەت، ئاممىۋى تەشكىلات، سودا-سانائەت، ئورگان، دىنىي زاتلاردىن ھەمدە دېموكراتىك زاتلاردىن تەركىب تاپتى. 1-رايون يەنە، ئازادلىق ئارمىيە كۇرمش قەھرىمانلىرى، ئەمگەك نەمۇنىچىلىرى ۋەكىللىرىنى تەكلىپ قىلدى. (تەپسىلىي ئەھۋالىنى 1-جەدۋەلدىن كۆرۈۋېلىڭ)

ھەرقايسى رايون خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ سايلاپ چىققان كېڭەش ھەيئىتىنىڭ ئاساسىي ھوقۇقلىرى: خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ قارارلىرىنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا ياردەملىشىش؛ رايونلۇق مەھكىمىگە قارىتا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپلەر ئۈستىدە كېڭىشىش، رايونلۇق مەھكىمىنىڭ، كەڭ خەلقنىڭ ئىنقىلابىي تەرتىپىنى مۇستەھكەملەش، تۇرلۇك قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىش خىزمىتىگە قارىتا ھەمكارلىشىش، كېلەر نۆۋەتلىك خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشقا مەسئۇل بولۇش، شۇ رايون خەلقلىرىنىڭ دېموكراتىك برلىكسەپ خىزمىتىنى ئىشلىشىگە مەسئۇل بولۇشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭ سايلام چارىسى: خەلق ۋەكىللەر يىغىنى ۋەكىللىرىنىڭ سايلاش ۋە سايلىنىش ھوقۇقى بولۇش، ھەيئەت نامزات ئىسىملىكى، يىغىن ھەيئەت رىياسىتى بەلگىلىگەن سان بويىچە كېڭىشىش، يوشۇرۇن برلىشىپ ئاۋاز بېرىشتىن ئىبارەت بولدى.

ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئۆتكەن نۆۋەتلىك ھەرقايسى خەلق ۋەكىللەر يىغىنىدا، ۋەكىللەر ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن بېرىلگەن دوكلاتنى ئاڭلىغان ۋە مۇزاكىرە قىلغاندا كەيپىياتى قىزغىن، ئەستايىدىل-مەس-

1951-يىلدىن 1953-يىلغىچە ھەرقايسى رايون ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنى ۋەكىللىرىنىڭ تەركىبىلەرگە بۆلۈنۈش ئەھۋالىنى ستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

1-1-1-13 جەدۋەل

رايون ئىلمىسى	نۆۋەت سانى	مۇجلىش ۋاقتى	ۋەكىللەر سانى	ساھە ئىلمىسى																					مىللەت ئىلمىسى										
				پارتىيە گۇرۇپلار	ھۆكۈمەت	مۇنچى	دېھقان	يىغىلار	ئىلالار	شەھەر رايونى	ھەربىي سالچى	كوپىراتىپ	ھەربىي تىغلارنى ئالقا تەۋسىي قۇرۇلمالار	داۋالاش ۋە دورىگەرلىك	سودا-سائاقەت	مەدەنىي-مائارىپ	ئالمىشىۋى تەشكىلات	ئوقۇغۇچىلار	ئورگان كادىرلىرى	دىنىي زاتلار	ئەدەبىيات-سەنئەت	باشقىلار	ئۇيغۇر	خەنزۇ	قازاق	خۇيزۇ	موڭغۇل	قىرغىز	شىبە	تاتار	ئۇزبېك	مانجۇ	روس	باشقىلار
1-رايون	تۇنجى نۆۋەت	1951-يىل 10-ئاينىڭ 30-كۈنى	81	5	2	9		3	6	25	2	1	2	2	8	5		3	4			4	1	75		4	1								
	2-نۆۋەت	1952-يىل 6-ئاينىڭ 25-كۈنى	82	4	3	9		4	6	25	2	2	2	2	6	3		4			2	8	1	78		2							1	
	3-نۆۋەت	1952-يىل 12-ئاينىڭ 16-كۈنى	90	3	5	9		3	6	27	3	1	2	2	9	6		4	2			8	1	84		4						1		
	4-نۆۋەت	1953-يىل 4-ئاينىڭ 3-كۈنى	94	2	5	9		3	6	27	3	1	2	2	9	7		5	4			9		91		3								
2-رايون	تۇنجى نۆۋەت	1951-يىل 12-ئاينىڭ 8-كۈنى	110	5	2	18	3	10	12	17	2	1	2	2	9	18				2		7	40	24		44				2				
	2-نۆۋەت	1952-يىل 7-ئاينىڭ 8-كۈنى	110	4	2	18	6	8	8	34	2	1	1	2	5	4			3	2	1	9	25	38		47								
	3-نۆۋەت	1952-يىل 12-ئاينىڭ 11-كۈنى	120	2	5	16	10	8	8	34	3	3	2	2	6	4	4			3	1	9	28	41		49			1		1			
	4-نۆۋەت	1953-يىل 4-ئاينىڭ 2-كۈنى	120	2	5	16	8	6	8	34	2	3	3		6	7	5				1	12	30	31	2	50			2	1	2	2		
3-رايون	تۇنجى نۆۋەت	1951-يىل 12-ئاينىڭ 17-كۈنى	25	3	5	5		4	3	19	2		1	2	7	12				2		10	36	20	2	6				5	4		2	
	2-نۆۋەت	1952-يىل 7-ئاينىڭ 3-كۈنى	100	4	2	20		10	10	19	3	1	2	2	6	8			2	2		8	43	34	5	9				3	3		3	
	3-نۆۋەت	1952-يىل 12-ئاينىڭ 16-كۈنى	98	4	5	18		9	9	19	2	1	2	2	6	5				4		12	43	30	5	9				4	4		3	
	4-نۆۋەت	1953-يىل 4-ئاينىڭ 2-كۈنى	95	5	6	18		8	9	18	1	1	2	1	6	8			2	3		7	43	29	5	9				3		2	3	
4-رايون	تۇنجى نۆۋەت	1951-يىل 12-ئاينىڭ 24-كۈنى	70	2	2	5	1	5	5	26	2	1	2		1	7				2		9	20	40		10	10							
	2-نۆۋەت	1952-يىل 7-ئاينىڭ 13-كۈنى	72	2	1	5	1	5	5	28	4	1	2		1	5				2		10	20	42		10	10							
	3-نۆۋەت	1952-يىل 12-ئاينىڭ 21-كۈنى	82	2	3	8	1	8	8	28	4	1	2		2	5				2		8	22	48		12	12							
	4-نۆۋەت	1953-يىل 4-ئاينىڭ 6-كۈنى	76	2	3	8	1	6	7	25	4	1	2		2	5				2		8	21	43		11	11							1
5-رايون	تۇنجى نۆۋەت	1951-يىل 12-ئاينىڭ 19-كۈنى	61	3	2	6		2	5	21	2	1	2		4	6					1	6	1	57		3	3							
	2-نۆۋەت	1952-يىل 7-ئاي	61	3	2	9		2	6	18	2	3	2	2	2	6						4	1	57		3	3							
	3-نۆۋەت	1952-يىل 12-ئاينىڭ 13-كۈنى	79	3	6	10		3	7	20	2	3	2	2	6	7						8	2	73		4	4							
	4-نۆۋەت	1953-يىل 4-ئاينىڭ 1-كۈنى	80	3	6	10		3	7	21	2	3	2	2	6	7						8	1	75		4	4							

مۇلىيەتچان بولغان. كەڭ-كۇشادە سۆز قىلىپ، ھەرقايسىسى ئۆز قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئاكتىپلىق بىلەن خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ تۇرلۇك قارارلىرىنى تەشۋىق قىلغان. بولۇپمۇ، ئازاد بولغان خەلق ئاممىسىنىڭ ھەقىقىي خوجايىنلىق رولىنى پائال گەۋدىلەندۈرگەن. يېڭى ھاكىمىيەتنىڭ سىياسىي قىزغىنلىق بىلەن قوللىغان. مەسىلەن: 1-رايون خەلق ۋەكىللەر يىغىنى ئىشانە قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىپ، بىر «تيانشان» بەلگىلىك كۆرەشچى ئايروپىلانىنى سېتىۋېلىپ ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ئۇرۇشىغا ئىشانە قىلىشنى قارار قىلدى. بەزى ۋەكىللەر نەق مەيداندىلا ئۆز پىنىدىن پۇل ۋە نەرسە-كېرەك چىقىرىپ ياردەم قىلدى. يىغىندىن كېيىن، يىغىندىكى سودا-سانائەت ساھەسىدىكى زاتلار بەس-بەس بىلەن تەقدىم قىلىش دولقۇنىنى قوزغىدى. يەنە بىر مىسال: ماتاردىپ ساھەسىدىكى زات ۋۇرېنشەن يول قۇرۇلۇشى سەپەرۋەرلىكىگە ئاۋاز قوشتى ھەمدە 500 مىڭ يۈەن يېڭى خەلق پۇلى تەقدىم قىلدى؛ 2-رايوندىكى دېموكراتىك زات جىن روڭ، جىن خۇا ئاكا-ئۇكا ئىككىسى تېزلىك بىلەن ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ھەرىكىتىدە ئايروپىلان تەقدىم قىلىش پائالىيىتىگە پۇل ياردەم قىلغاندىن سىرت، يىغىندا، يېڭى خەلق پۇلىدىن 250 مىڭ يۈەن ئىشانە قىلدى. خەلق ۋەكىللەر يىغىنىدىن كېيىن ھەرقايسى رايون يىغىن روھىنى ئاممىغا يەتكۈزۈپ، تۇرلۇك پائالىيەتلەرنى تېزلىك بىلەن يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈردى. 1-رايون «ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش»، «يىگۈەنداۋ تەشكىلاتى»نى بىكار قىلىش ھەرىكىتىدە، قانۇن بويىچە قاتمۇ قات قان قەرزگە بوغۇلغان، خەلقنىڭ غەزىپى كۆچلۈك بولغان جىنايەتچى ئۇنسۇرلاردىن 92 كىشىنى قولغا ئالدى؛ «يىگۈەنداۋ تەشكىلات» مۇرىتلىرىدىن 1971 كىشىنى تىزىملىدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى جىنايىتى چېكىدىن ئاشقان غوللۇق ئۇنسۇرلاردىن 143 كىشىنى قولغا ئالدى؛ بۇنىڭ بىلەن «يىگۈەنداۋ تەشكىلاتى» گۇرۇھى ئۇزۇل-كېسىل بىتچىت قىلىندى. 2-رايون خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، تىنچلىق بىزنىسدا كەمبەغەل دېھقانلارغا يۆلىنىپ، ئوتتۇرا دېھقانلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، باي دېھقانلارنى يېتىم قالدۇرۇپ، زومىگەر پومىشچىكلاردىن ھېساب ئېلىپ، ئۇلارغا زەربە بەردى. يەر، ئېتىزلارنى تەقسىم قىلىپ، فېئودال يەر ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنى ئۇزۇل-كېسىل بىتچىت قىلىپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈردى.

يىغىن مەزگىلىدە يىغۇلىنىغان تەكلىپلەرنىڭ بىر قىسمى ۋەكىللەر يىغىن مەزگىلىدە بۇاستە ئوتتۇرىغا قويغاندىن سىرت، قالغان كۆپ قىسمى رايوندىن مەھەللىگە چۈشكەن كادىرلار، ۋەكىللەر ۋە مەھەللە ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى يىغىن ئېچىلىشتىن ئىلگىرى تەشۋىق قىلىش، سۆھبەتلىشىش ئارقىلىق، ئاممىدىن بۇاستە يىغۇلىنىغان ھۆكۈمەتكە قارىتا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپ، تەنقىد-تەلەپلەردىن ئىبارەت بولۇپ، مەزمۇنى: ھۆكۈمەتنىڭ ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساتچان بولۇش چاقىرىقىنى ھمايە قىلىش، ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيىتىنى تەرتىپكە سېلىش، زەھەرلىك چېكىملىكنى ئۇزۇل-كېسىل چەكلەش، پاھىشۋازلىقنى توڭتىش، «يىگۈەنداۋ تەشكىلاتى»نى بىكار قىلىش، جەمئىيەت ئامانلىقى ۋە كېچىلىك چارلاشنى كۈچەيتىش، نوپۇس باشقۇ-رۇش، ئەمگەك ھەققى مۇناسىۋىتىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىش، يەككە خۇسۇسىي كارخانلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى ۋە پاراۋانلىق تەمىنات مەسلىسىنى ھەل قىلىش، ساۋاتسىزلىقنى توڭتىش خىزمىتىنى كۈچەيتىش، ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت ئۆگىنىش مەكتەپلىرىنى كۆپەيتىش، مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە ھۆرمەت قىلىش، «نىكاھ قانۇنى» ۋە ئەر-ئايال باراۋەر بولۇش سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىش ۋە ئىزچىللاشتۇرۇش، تارقاق ئىشچىلارنى تەشكىللەپ، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىنى قوتۇلدۇرۇش ۋە ئۆزئارا ياردەم بېرىش، ئۆزئارا بىر-بىرىنى يۆلەش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش،

قېرى، ئاجىز، مېيىپ ۋە يېتىم بالىلارنى قوتۇلدۇرۇۋېلىش، روھىي كېسەللەرنى يەڭگىللىتىش، كوچا، يوللارنى رېمونت قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. بۇ خىلدىكى تەكلىپ، پىكىرلەرنىڭ ھۆكۈمەتنىڭ بېجىرىشىگە تېگىشلىكى بىرقەدەر كۆپ بولۇپ، تەخمىنەن 80% نى ئىگىلەيدۇ. خەلق ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلىۋاتقان مەزگىلدە، ھەرقايسى رايونلاردا تەكلىپ گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنىپ تەكلىپلەرنى بىر تەرەپ قىلىش پىكىرىنى ئوتتۇرىغا قويىدى ياكى شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بەردى، بىر تەرەپ قىلغىلى بولمايدىغانلىرىنىڭ ياكى ۋاقتىنچە بىر تەرەپ قىلغىلى بولمايدىغانلىرىنىڭ سەۋەبى چۈشەندۈرۈلۈپ، ئۇنى ھۇججەت قىلىپ بېسىپ، ۋەكىلنىڭ ئۆزىگە ياكى تەكلىپ بەرگۈچىگە ئەۋەتىپ بېرىلدى.

2-پاراگراف ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى

«جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنى»، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى ۋە يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ تەشكىلىي قانۇنى»، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ سايلام قانۇنى» نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن، ھەرقايسى رايونلاردا ئارقا-ئارقىدىن خەلق قۇرۇلتىيى تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى. ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋە ئومۇمىيۈزلۈك سايلام ئاساسىدا، ئايرىم-ئايرىم ھالدا تۆنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنى چاقىرىپ، رايونلۇق ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى ھەيئەتلەرنى ھەمدە رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقلىرىنى سايلاپ چىقىپ، تۆنجى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقتى.

بىرىنچى، ھەرقايسى رايونلارنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك، 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى

1) 1-رايون، 1953-يىل 11-ئاينىڭ 27-كۈنىدىن 28-كۈنىگىچە بىرىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىنى چاقىردى. يىغىنغا 58 ۋەكىل قاتناشقان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 49 كىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەر توققۇز كىشى. يىغىن، رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ «ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەز قىلىش ئاساسىدا چىڭ تۇرۇپ، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەيلى» دېگەن دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى. ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقايسى بۆلۈم مەسئۇللىرى يىغىندا مەخسۇس تېمىدا سۆزگە چىقتى. يىغىن، ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ماقۇللىدى ھەمدە «قول سانائىتى ئىشلەپچىقىرىشىنى كۈچەيتىپ، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ئىستېمالچىلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەڭشەش» توغرىسىدا قارار چىقاردى. يىغىن، 13 نەپەر ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى ھەيئەتلەرنى سايلاپ چىقتى. جەن ماۋ رايون باشلىقى، لى جۇڭۇبي، گاۋ رېنيۈەن، چياۋشۇچۇن مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى ھەمدە شەھەرلىك تۆنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 27 ۋەكىلنى سايلاپ چىقتى.

1956-يىلى 11-ئاينىڭ 24-كۈنىدىن 26-كۈنىگىچە، 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىنغا 118 نەپەر ۋەكىل قاتناشقان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 90 كىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 28 كىشى. يىغىن، رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ «پارتىيىنىڭ 8-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەز قىلىش ئاساسىدا داۋاملىق چىڭ تۇرۇپ، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەيلى» دېگەن تېمىدىكى خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. دوكلاتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: ئىشلەپچىقىرىشنى مەركەز قىلىشتا داۋاملىق چىڭ تۇرۇش، سوتسىيالىستىك تەربىيە ۋە ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچىلار

ھەربكتىنى قانات يايدۇرۇش، ئاشلىقنى نورملىق تەمىنلەش ئۇسۇلىنى يەنمۇ تەشۋىق قىلىش ۋە ئىزچىللاشتۇرۇش، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ جامائەت خەۋپسىزلىكى تارماقلىرىغا ياردەملىشىپ جنايى ئىشلار جنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش ۋە قىشلىق مۇداپىئە ئاساس قىلىنغان ئامانلىقنى ساقلاش خىزمىتىنى كۈچەيتىش، ئېقىپ يۈرگۈچىلەرنى تەشكىللەپ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشتۇرۇش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

يېغىن، 17 نەپەر ھەيئەتنىن تەركىب تاپقان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. جىن ماۋ رايون باشلىقى، يىن يۈخېڭ، چياۋ شۇچۈن، يۈسۈپ كېرىملەر مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، شەھەرلىك 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 63 ۋەكىلنى، 126 سوت زاسېداتىلىنى سايلاپ چىقتى. 1957-يىل 11-ئاينىڭ 26-كۈنى 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 3-يىغىنى قارار ماقۇللاپ، 1-رايوننىڭ ئىسمىنى تېيانشان رايونغا ئۆزگەرتتى. 17 نەپەر ھەيئەت سايلاپ چىقىلىپ، تېيانشان رايونلۇق خەلق كومىتېتى بولۇپ تەشكىللەندى. جىن ماۋ رايون باشلىقى، چياۋ شۇچۈن، ماجۇنۇۋ، گو جېڭخې، يۈسۈپ كېرىملەر مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى.

1-رايون، بىرىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىدىن باشلاپ رايون باشلىقىنىڭ قەرەلسىز ھالدا خەلق ۋەكىلىنى قوبۇل قىلىپ تۇرۇش تۈزۈمىنى تۈرغۇزدى؛ 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىدا، مەھەللە ئىش باشقارمىسىنى بەش ۋەكىللەر گۇرۇپپىسى قىلىپ ئايرىشنى قارار قىلدى.

1-رايون، ئىككى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدا جەمئىي 3192 پارچە تەكلىپنى يىغىۋالدى. تەكلىپنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: كىرسىن، چوشقا گۆشى، كۆمۈر بىلەن تەمىنلەشنى ياخشىلاش؛ سودا تور-نوقتىلىرىنى كېڭەيتىش ۋە تەرتىپكە سېلىش؛ مال باھاسى ۋە ئۆي ئىجارىسىنى كونترول قىلىش؛ شەھەر پىلان لايىھىسىنى بالدۇر تۈزۈپ چىقىش، كوچا، يوللارنى ئاسفالت قىلىپ ياساش؛ چوڭ كۆۋرۈك ۋە شىخابادىكى ئىچىملىك بۇلاقلىرىنىڭ باشقۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، بۇلغىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش؛ تىببىي داۋالاش ئاپپاراتىنى كۆپەيتىش؛ ئاياللارنىڭ ئىشقا ئورۇنلىشىش قىيىن بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش؛ قانۇن-تۈزۈم تەشۋىقاتىنى كۈچەيتىپ، جنايى ئىشلار جنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش؛ ئافقۇنلارنى يىغىۋېلىش ۋە باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش؛ كوچا ئاپتوبۇسلىرىنى كۆپەيتىش؛ ئۆي قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش؛ يولۇچىلارنىڭ شىخاگەي كوچىسى شىمالىي ئاپتوبۇس بېكىتىدە كوچىدا تېنەپ يۈرۈش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۇچۇن كۆپلەپ مېھمانخانا سېلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

2) 2-رايون 1953-يىل 11-ئاينىڭ 23-كۈنىدىن 25-كۈنگىچە تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىنى چاقىردى. يىغىنغا 45 نەپەر ۋەكىل قاتناشقان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 16 كىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 29 كىشى، سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىل 20 كىشى. يىغىن، رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ «پۈتكۈل رايوندىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى ھەربكەتكە كەلتۈرۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساتچان بولۇش ھەربكتىنى يەنمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇش، تىرىشىپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش» توغرىسىدىكى خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە مۇناسىپ ھالدا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، ئىشلەپچىقىرىشنى تىرىشىپ تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئەكسىلئىنقىلابىي داشقاللار-نىڭ جنايى قىلمىشىدىن يەنمۇ ئوچۇق ھېساب ئېلىش، جنايى ئىشلار جنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىپ، جەمئىيەت تەرتىپى ۋە ئامانلىقنى قوغداش، ئاشلىق بىلەن نورملىق تەمىنلەش سىياسىتىنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلىش قاتارلىق مۇھىم مەزمۇنلار ئۈستىدە قارار چىقاردى. يىغىن 13 نەپەر ھۆكۈمەت ھەيئىتىنى سايلاپ چىقتى. يالڭ دېشۇ رايون باشلىقى، يالڭ بىلىەن، ئابلىمىت مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى. شەھەرنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 23 نەپەر ۋەكىلنى سايلاپ چىقتى.

1956-يىل 11-ئاينىڭ 26-كۈنىدىن 28-كۈنگىچە، 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2-يىغىنىنى

چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 111 نەپەر ۋەكىل قاتناشقان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 37 كىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 64 كىشى. يىغىن رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ «شەھەرلىك 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ قارارلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، پۈتكۈل رايوندىكى خەلقنى ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ ئىقتىساتچان بولۇش ھەرىكىتىنى ئۇزلۇكسىز قانات يايدۇرۇش ھەرىكىتىگە سەپەرۋەر قىلىش، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى تېزلىتىش» توغرىسىدىكى خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە مۇناسىپ ھالدا ئىشلەپچىقىرىشنى داۋاملىق ئاشۇرۇپ، ئىقتىسادچان بولۇش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئاساسىدا خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى تىرىشىپ يۇقىرى كۆتۈرۈش، ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش، ئۆز-ئۆزىنى تەنقىد قىلىش ئارقىلىق ھۆكۈمەت خىزمىتىنى تەكشۈرۈش، بيۇروكراتچىلىقنى پاش قىلىپ، قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنى قەتئىي بويرۇق بىلەن بىر تەرەپ قىلىش قاتارلىق مۇھىم مەزمۇنلار ئۈستىدە قارار چىقاردى. يىغىن 13 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. ياڭ دېشۇ رايون باشلىقى، ئابلىمىت مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى. 1957-يىلى 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 3-يىغىنى قارار ماقۇللاپ، 2-رايوننىڭ ئىسمىنى دوستلۇق رايونىغا ئۆزگەرتتى ھەمدە 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. ياڭ دېشۇ رايون باشلىقى، كې ۋەنيۇ، ۋاڭ جىنشۇ مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى.

2-رايون 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدا جەمئىي 3796 پارچە تەكلىپ يىغىۋالدى. ئاساسىي مەزمۇنى: كۆمۈر، گۆش، كۆكتات، كىرسىن، رەخت، ئاچچىقسۇ، جاڭيۇ بىلەن تەمىنلەشنى ياخشىلاش؛ ئاشلىق، ماي بىلەن نورمىلىق تەمىنلەشنى ئىشقا ئاشۇرۇش، ئۆي ئىجارىسى ۋە مال باھاسىنى تۆۋەنلىتىش؛ ئاشلىقنى ئىقتىساد قىلىش تەشۋىقاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش؛ مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە ھۆرمەت قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش؛ ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت ئۆگىنىش مەكتەپلىرىنى تەسىس قىلىش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئەخلاق تەربىيىسىنى كۈچەيتىش؛ «نىكاھ قانۇنى» تەشۋىقاتىنى كۈچەيتىش، ئىياللارنى كەمسىتىش ۋە ئۇلارنى خارلاشقا قارشى تۇرۇش، ئىياللارنىڭ ئىشقا ئورۇنلىشىش قىيىن بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش؛ قانۇن-تۈزۈم تەشۋىقاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ۋە ئاققۇنلارنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش؛ زىيانداشلارنى، كېسەللىكلەرنى يوقىتىش مەركەز قىلىنغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش؛ نەپەقە بېرىش قۇنقۇزۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش؛ كوچا ئاپتوبۇسلىرىنى كۆپەيتىش، قاتناش لىنىيىسىنى ئۇزارتىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

3) 3-رايون 1953-يىلى 8-ئايدا تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىنى چاقىردى. يىغىنغا 56 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 23 كىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 33 كىشى. يىغىن رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ «داۋاملىق ھالدا ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىسادچان بولۇش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىنى قۇنقۇزۇش، شەھەر پۇقرالىرى ئىچىدە سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيە ھەرىكىتىنى ۋە جەمئىيەتتىكى ئەكسىيەتچىلەرگە قارشى تۇرۇشنى قانات يايدۇرۇش، ئامانلىقنى باشقۇرۇش خىزمىتىنى كۈچەيتىش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش پائالىيىتىگە ئاكتىپلىق بىلەن تەشكىللەش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. يىغىن 11 نەپەر ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى خادىملارنى

سايلاپ چىقتى. جۇماخۇن رايون باشلىقى، لى خەيفېڭ مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى.

يېغىن جەمئىي 246 تەكلىپنى يېغىۋالدى.

4) 4-رايون 1953-يىلى 11-ئايدا تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 1-يېغىنىنى چاقىردى. يېغىنغا 42 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 20 كىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 22 كىشى، يېغىن، رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت خۇلاسىسى ۋە بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپىلەر توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. ئاساسىي مەزمۇنى: ئىشلەپچىقىرىش خىزمىتىنى مەركەز قىلىش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىسادچان بولۇش ھەرىكىتىنى داۋاملىق قانات يايدۇرۇش، رايوننىڭ قول سانائەتچىلەر ھەمكارلىق ھەرىكىتىنى تېزلىتىش، ئىشلەپچىقىرىشنى تىرىشىپ تەرەققىي قىلدۇرۇش ئاساسىدا، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە ئامانلىقنى ساقلاش ھەم ئارمىيىنى ھىمايە قىلىپ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. يېغىندا ۋاڭ جىنشۇ رايون باشلىقلىقىغا، مۇھەممەت تۇراپ مۇئاۋىن رايون باشلىقلىقىغا سايلاندى.

يېغىن جەمئىي 1058 تەكلىپ يېغىۋالدى. ئاساسىي مەزمۇنى: كۆمۈر بىلەن تەمىنلەشنى ياخشىلاش؛ ئىشتىن سىرتقى مەدەنىيەت مەكتەپلىرىنى كۆپلەپ تەسىس قىلىش ۋە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ھەرىكىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش؛ «نىكاھ قانۇنى»نىڭ تەشۋىقات خىزمىتىنى كۈچەيتىش، ئايالالارنى كەمسىتىش ۋە نىكاھ سودىسىغا قارشى تۇرۇش، ئايالالارنىڭ ئىشقا ئورۇنلىشىش قېيىن بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش؛ جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقنى قوغداش، بولۇپمۇ شىخابا رايونىدىكى دەڭلەرنى ۋە شىمالىي ئاپتوبۇس بېكىتىنىڭ ئامانلىقنى قوغداش ۋە تازىلىق باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش؛ قول سانائەت ھەمكارلىقىنى تېزلىتىش، قول سانائىتى كوپېراتىپ ئەزالىرى ۋە گۇرۇپپا ئەزالىرىنىڭ ئىش ھەققى ۋە پاراۋانلىق تەمىنات مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىش؛ نەپىقە خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش؛ ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

5) 5-رايون 1957-يىلى 11-ئايدا تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 1-يېغىنىنى چاقىردى. يېغىنغا 37 نەپەر ۋەكىل قاتناشقان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 25 نەپەر، ئاز سانلىق مىللەتلەر 12 نەپەر. يېغىن رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت خۇلاسىسى ۋە بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپىلەر توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى. شېن شۆكۇڭ رايون باشلىقلىقىغا سايلاندى. يېغىن 16714 پارچە تەكلىپ تاپشۇرۇۋالىدى.

ئىككىنچى، 3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى

1) 1958-يىل 6-ئاينىڭ 20-كۈنى، تيانشان رايونى 3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 1-يېغىنىنى چاقىردى. يېغىنغا جەمئىي 154 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋەكىل 128 بولۇپ، 83.1% نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 26 بولۇپ، 16.9% نى تەشكىل قىلدى. ۋەكىللەر ئىچىدە ئايال ۋەكىل 63 بولۇپ، ۋەكىلنىڭ 40.9% نى تەشكىل قىلدى. پارتىيىسىز ۋەكىللەر 97 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 63% نى تەشكىل قىلدى.

يېغىن رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ «پارتىيىنىڭ تولۇق غەيرىتكە كېلىپ، تىرىشىپ يۇقىرى ئۆرلەپ، كۆپ، تېز، ياخشى، تېجەشلىك بىلەن سوتسىيالىزم قۇرۇش باش لۇشىيەننىڭ قەتئىي ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، ئوڭچىللارغا قارشى تۇرۇپ، تولۇق غەيرەت بىلەن چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلايلى» دېگەن تېمىدىكى خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. ئاساسىي مەزمۇنى: پۈتۈن رايون خەلقىنى تەشكىللەپ ۋە سەپەرۋەر قىلىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش، ئىككى

يىل جاپاغا چىداپ كۆرمىش قىلىپ، تازىلىقتا «بەشتىن خالىي» ، «بەشتە پاكىز» رايون بولۇشنى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش؛ پۈتۈن رايوندا تېزلىك بىلەن يەرلىك سانائەتتە «پولات-تۆمۈر تاۋلاش» ۋە «مەدەنىيەت (ماتاربپ، سەنئەت) ئىنقىلابى» دولقۇنىنى قوزغاش؛ ھەرقايسى جەھەتلەردىن ئىچكىرى ئۆلكىلەرنىڭ سەۋىيىسىگە يېتىشۈېلىش ۋە ئۇلاردىن ئېشىپ كېتىش، ئۆز رايونىنىڭ قىياپىتىنى ئۆزۈل-كېسىل ئۆزگەرتىش، تۆمۈر يول تۇتاشتۇرۇلغاندىن كېيىنكى يېڭىچە ۋەزىيەتنى كۈتۈۋېلىش. پۈتۈن رايون بويىچە كادىرلار، ئامما ئاربسىدا سىياسىي ئىدىيىۋى خىزمەتنى كۈچەيتىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، بۈرژۇئا ئوكچى ئۇنسۇر ۋە يەرلىك مىللەتچى ئۇنسۇرلار بىلەن كۈرەش قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 1-يىغىنى مەزگىلىدە، يىغىنغا پۈتۈن رايونىنىڭ سانائەت خوش خەۋەر، غەلىبە خەۋەرلىرى ۋە يەرلىك دۆلەت ئىگىلىكىدىكى زاۋۇتلارنى يېڭىدىن قۇرۇپ چىقىش توغرىسىدىكى خەۋەرلەر يەتكۈزۈلۈپ، «1958-يىلى ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتىنى بىر قاتلاش، سۈپەتتە ئەڭ يۇقىرى ئۆتكەلگە يېتىشۈېلىش، مەھسۇلاتلارنى بىر يىلدا يۈز تۇرگە كۆپەيتىش، تەننەرخىدە ئۇ يىلقى ئۆتكەلدىن ئۆتۈپ كېتىش، زاۋۇتنى تىرىشچانلىق، ئىقتىسادچانلىق بىلەن باشقۇرۇپ دۆلەت قۇرۇش، يۇقىرىغا تاپشۇرىدىغان پايدا 43 مىڭ يۈەن بولۇش» قاتارلىق چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش شوئارى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ۋەكىللەر دوكلاتنى مۇزاكىرە قىلىش جەريانىدا، يەرلىك سانائەتنى گۈللەندۈرۈش، تەرەققىي قىلدۇرۇش يۈزىسىدە پىلان، تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. 40 تىن كۆپ سانائەت تۈرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويىدى ھەمدە پۈلى بارلار پۇل، كۈچى بارلار كۈچ چىقىرىش پىرىنسىپى ئاستىدا، يەرلىك سانائەت قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپلىق بىلەن ياردەم بېرىش ئىپادىسىنى بىلدۈردى.

يىغىن 19 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. لى جۈگۈېي رايون باشلىقى، چياۋ شۇچۈن، يۈسۈپ كېرىملەر مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى. شەھەرلىك 3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىغا ۋەكىللەردىن 69 كىشىنى سايلاپ چىقتى؛ تېيانشان رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ زاسپىداتىل خادىملىرىدىن 140 كىشىنى (شىمگو رايونىدىكى 24 كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ۋە شەھەرلىك سوت مەھكىمىسى زاسپىداتىل خادىملىرىدىن 20 (شىمگو رايونىدىكى ئىككى كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) كىشىنى سايلاپ چىقتى.

تېيانشان رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيى جەمئىي ئۈچ قېتىم يىغىن چاقىردى. جەمئىي 2695 پارچە تەكلىپ يىغىۋالدى. ئاساسىي مەزمۇنى: سانائەت ۋە مۇلازىمەت كەسىپلىرىنى زور كۆچ بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئاشلىقنى پىلانلىق تەمىنلەشنى ياخشى ئىشلەش، ئىسراپچىلىققا قارشى تۇرۇش؛ ئاشلىق، رەخت، سوپۇن، گۆش، شېكەر قاتارلىقلارنىڭ نورمىسىنى ئۆستۇرۇش؛ كۆمۈر ۋە توترۇق ئوتۇن بىلەن تەمىنلەشنى تەلەپ قىلىش؛ ئاممىنى تەشكىللەپ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىش؛ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا قارىتا ئىدىيىۋى سىياسىي تەربىيىنى كۈچەيتىش؛ ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى كۈچەيتىش؛ زىياندىشلارنى، كېسەللىكلەرنى يوقىتىش مەركەز قىلىنغان تازىلىق ھەرىكىتىنى زور كۆچ بىلەن قانات يايدۇرۇش، تۇرۇېبلىق سۇ قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىش، ئىچىملىك سۇ قۇدۇقلىرىنى كۆپەيتىش، ئاھالە ئولتۇراق ئۆيلىرىنى كۆپەيتىش؛ خۇسۇسىيلار ئىگىدارلىقىدىكى ئۆيلەرنى ئۆزگەرتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، ئۆي ئىجارىسىنى بىر تۇتاش تەڭشەش-تۆۋەنلىتىش، ئاممىۋى بىخەتەرلىك ھەرىكىتىنى زور تۇرىكۇمدە ئېلىپ بېرىش، ئوت ئاپىتى، قاتناش ھادىسىلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش؛ ئەكسىلئىنقىلابچىلارغا قاتتىق زەربە بېرىپ، جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرى ۋە «بەش خىل ئۇنسۇلار»نىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش، كادىرلار ۋە مۇلازىمەتچى خادىملارنىڭ خىزمەت پوزىتسىيىسىنى ئۆزگەرتىش قاتارلىقلاردىن

ئىبارەت.

2. دوستلۇق رايونى 1958-يىلى 6-ئايدا 3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىنى چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 126 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋەكىل 54 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 42.8% نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 72 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 57.2% نى تەشكىل قىلدى.پارتىيىسىز ۋەكىل 61 بولۇپ، 48.4% نى تەشكىل قىلدى. سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىل 56 كىشى.

يىغىن رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ھەمدە جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەملىكەتلىك 8-قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. ئاساسىي مەزمۇنى: پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىش، خۇراپىيلىقنى تۈگىتىش، تېخنىكا ئېگىلاشنى زور كۈچ بىلەن ئىلىپ بېرىش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىشنى مەقسەت قىلغان قىزىل بايراق مۇسابىقە ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش؛ زور كۈچ بىلەن پولات-تۆمۈر تاۋلاش، زور كۈچ بىلەن يەرلىك سانائەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، مىڭ زاۋۇتلۇق رايون نىشانىنى تىرىشىپ ئەمەلگە ئاشۇرۇش؛ زايوم سېتىۋېلىپ دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىش؛ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىش، قوشۇمچە ييمەكلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا بىر-ئىككى يىل ئىچىدە ئۆز-ئۆزىنى تەمىنلەشنى ئىشقا ئاشۇرۇش؛ ئەكسىلئىنقىلابچىلار ۋە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش، ئامانلىقنى ساقلاش سېپىدە «ئوندىن خالىي بولۇش»نى تەشەببۇس قىلىش (قارا نوپۇستىن خالىي، بۇلاڭچى، پاھىشۋازلىقتىن خالىي، قىمارۋاز، زەھەرلىك چېكىملىك چېكىشتىن خالىي، بۇلاڭچىلىقتىن، لۇكچەكلىكتىن خالىي، ئاققۇنلاردىن، ئاپەتتىن خالىي، بۇزغۇنچىلىق-ھەرىكىتىدىن خالىي، قاتناش ھادىسىسىدىن خالىي بولۇش)نى قانات يايدۇرۇش؛ ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش، يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇشنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش؛ تىرىشچان، ئىقتىسادچانلىق بىلەن دۆلەت قۇرۇش، تىرىشچان، ئىقتىسادچانلىق بىلەن ئائىلە باشقۇرۇش، ئىقتىساد قىلىپ پۇلنى ئامانەت قويۇش، چىقىمنى ئازايتىش، كېرەكسىز بۇيۇملارنى يىغىۋېلىپ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش؛ مال مەنبەلىرىنى زور كۈچ بىلەن تەشكىللەش، ئىجتىمائىي سېتىۋېلىش كوپچى ۋە تاۋار بىلەن تەمىنلەش ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى پەسەيتىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

يىغىن 13 كۈن داۋامىدا تەركىب تاپقان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ سايلاپ چىقتى، ئابلىمىت رايون باشلىقى، كېي ۋەنيۇ، ۋاڭ جىنشۇ، رېن جاۋجېن مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى. شەھەرلىك 3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىغا 66 ۋەكىل، رايونلۇق سوت مەھكىمىسىگە 157 زاسپىداتىل سايلاپ چىقىلدى.

دوستلۇق رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئۈچ قېتىم يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىن مەزگىلىدە 783 پارچە تەكلىپ يىغىۋالدى. ئاساسىي مەزمۇنى: ئاشلىق بىلەن نورمىلىق تەمىنلەش ۋە ئاشلىقنى ئىقتىساد قىلىشنى تەشۋىق قىلىش خىزمىتىنى كۈچەيتىش؛ ئاشلىق، ماي بىلەن تەمىنلەشتىكى ئۈزۈن ئۆچرەت بولۇش ھالىتىنى تۈگىتىش؛ «بەش زىياندىشىنى يوقىتىش» تازىلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش، ئىچىملىك سۇ قۇدۇقىنى كۆپەيتىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

3) 1960-يىلى 6-ئايدا، شەھەرلىك خەلق كومىتېتى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايوننى بىرلەشتۇرۇپ تيانشان رايونى دەپ ئاتاشنى قارار قىلدى. شۇ يىلى، 8-ئاينىڭ 17-كۈنى، تيانشان رايونلۇق خەلق كومىتېتى ئەسلىدىكى ئىككى رايوننىڭ 3-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىدىن 132 كىشىنى يىغىپ، رايوننى بىرلەشتۇرۇۋېتىش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدى ھەمدە ئابلىمىتنىڭ مۇۋەققەت رايون باشلىقى، كېي ۋەنيۇ، چياۋ شۇچۈن، يۈسۈپ كېرىم، جاۋ چاڭخەيلەرنىڭ مۇۋەققەت مۇئاۋىن رايون

باشلىقى بولۇشىغا ۋە ئەسلىدىكى 32 نەپەر ھەيئەتنىڭ تىيانشان رايونلۇق خەلق كومىتېتى بولۇپ تەشكىللىنىشىگە قوشۇلدى.

ئۈچىنچى، تيانشان رايونلۇق 4-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

تيانشان رايونى 1961-يىلى 10-ئايدا 4-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىنى چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 193 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋەكىل 136 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ %70.4 نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 57 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ %30.6 نى تەشكىل قىلدى.

يىغىن ئايرىم-ئايرىم ھالدا رايونلۇق خەلق كومىتېتى ۋە رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. ئاساسىي مەزمۇنى: باش لۇشيەن، چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش، خەلق گۇڭشېسىنىڭ قىزىل بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئونتۈرىغا قويغان تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش ۋاكچىنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىپ مول ھوسۇلنى قولغا كەلتۈرۈش، سانائەت، قاتناش-تېرانسپورت، سودا، مەدەنىي-مائارىپ ئىشلىرى ۋە باشقا كەسپىي ئىشلارنىڭ تۈرلۈك ۋەزىپىلىرىنى تىرىشىپ ئورۇنلاش، يېڭى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش، ئاپپاراتلارنى قىسقارتىش، شەھەر ئاھالىلىرىنى ئازايتىش، ئىستىل تۈزىتىش ۋە ئىجتىمائىي كەيپىياتنى داۋاملىق ئۆگىشىش، خەلق تۈرمۇشىنى يەنمۇ ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

يىغىن 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. ئابلىمىت رايون باشلىقى، كې ۋېنيۇ، چياۋ شۇچۈن، جاۋچاڭخەي مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى. يەنە شەھەرلىك 4-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىدىن 115 كىشىنى سايلاپ چىقتى.

4-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2-يىغىنى مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، ئابلىمىت بىلەن جاڭ شىنجاڭنىڭ ۋەكىللىك سالاھىيىتىنى ئېلىپ تاشلاشنى قارار قىلدى.

4-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى جەمئىي ئىككى قېتىم يىغىن چاقىردى. يىغىندا جەمئىي 2636 پارچە تەكلىپ يىغىۋېلىندى. ئاساسىي مەزمۇنى: سودا، ئاشلىق تارماقلىرىنىڭ تىجارەت باشقۇرۇشىنى ياخشىلاش ۋە كۈچەيتىش، مۇلازىمەت پوزىتسىيىسىنى توغرىلاش؛ سودا مۇلازىمەت-تورلىرىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە كۆپەيتىش؛ شېكەر، رەخت، سوپۇن، ئاشلىق، ماي بىلەن تەمىنلەش نورمىسىنى كۆپەيتىش، تۈرۈمنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، تەمىنلەش ئۇسۇلىنى ياخشىلاش؛ شەھەرنىڭ تازىلىق باشقۇرۇشىنى كۈچەيتىش، ئەخلەتلەرنى ۋاقتىدا توشۇش، جەمئىيەتنىڭ ئامانلىق خىزمىتىنى كۈچەيتىش، جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلەرى ۋە بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش قاتارلىق مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش؛ ئاممىغا قانۇنغا رىئايە قىلىش توغرىسىدىكى تەربىيىنى كۈچەيتىش، نوپۇس باشقۇرۇشتا قەتئىي بولۇپ، ئاققۇنلارنى يىغىۋېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

تۆتىنچى، تيانشان رايونلۇق 5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

تيانشان رايونى 1963-يىلى 10-ئايدا 5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىنى چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 193 ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋەكىل 131 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ %67 نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 62 بولۇپ، %33 نى تەشكىل قىلدى.

يىغىن ئايرىم-ئايرىم ھالدا رايونلۇق خەلق كومىتېتى ۋە رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. ئاساسىي مەزمۇنى: «تۆتىنى ئېنىقلاش» ھەرىكىتىنى ياخشى ئىشلەش، «ئېنىقلابنى تۆتۈپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش، قۇرۇلۇشقا كاپالەتلىك قىلىش»؛

ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ، شەھەر قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئىشلەش، كوچا، يوللار ۋە ھاجەتخانىلارنىڭ تازىلىق ئەسلىھەلىرىنى رېمونت قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

يېغىن 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان تيانشان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. قېيۇم تۆمۈر رايون باشلىقى، جياجىنجى، چېن گوجۇ، چياۋ شۇچۈن مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى. يەنە شەھەرلىك 5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىدىن 109 كىشىنى، رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ زاسېداتىللىرىدىن 122 كىشىنى سايلاپ چىقتى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى ۋە شەھەرلىك خەلق كومىتېتىنىڭ ئۇقتۇرۇشى ھەمدە يەرلىك خەلق كومىتېتى نىزامىنىڭ 25-ماددىسىنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، يېغىن 5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يېغىنىدىن باشلاپ ۋەكىللەر گۇرۇپپىسى تەشكىللەشنى قارار قىلدى. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى: پارتىيىنىڭ سىياسىتىنى ئۆگىنىش، سايلىغۇچىلار بىلەن ئالاقىلىشىشتا چىڭ تۇرۇش، سايلىغۇچىلارنىڭ تەكلىپ، پىكىرلىرىنى ئاڭلاش، قۇرۇلتاينىڭ روھىنى يەتكۈزۈش، خەلق كومىتېتى بىلەن ھەمكارلىشىپ خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇنىڭدىكى تەلەپ: ① ۋەكىللەر ئايدا بىر قېتىم سايلىغۇچىلار بىلەن سۆھبەت يېغىنى ئۆتكۈزۈش؛ ② قۇرۇلتاي يېپىق مەزگىلدە، ئېھتىياجغا ئاساسەن ئۆز رايونى ۋە ساھەلەر بويىچە سۆھبەت يېغىنىنى ئۆتكۈزۈپ، ئىنكاس، پىكىرلەرنى ئاڭلاش، خەلق كومىتېتى مەخسۇس مەسئۇل كىشىنى بەلگىلەپ ئالاقىلىشىش؛ ③ رايون دەرىجىلىك رەھبەرلەر قەرەللىك ھالدا ۋەكىللەرنى قوبۇل قىلىش؛ ④ ۋەكىللەر ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپ ۋە پىكىرلەرگە قارىتا ئەستايىدىل جاۋاب بېرىش، مەلۇم تۈردىكى مۇھىم مەسىلىنى بىر ياقلىق قىلىشتا ئالاقىدار ۋەكىلنى تەكلىپ بىلەن قاتناشتۇرۇش؛ ⑤ۋەكىللەرنى تەشكىللەپ ھەر قېتىمقى خەلق قۇرۇلتىيى ئېچىلىشنىڭ ئالدىدا كۆزدىن كەچۈرۈشكە تەشكىللەش.

5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى جەمئىي ئۈچ قېتىم يېغىن ئۆتكۈزدى. يېغىندا جەمئىي 2085 پارچە تەكلىپ يېغىۋېلىندى. ئاساسىي مەزمۇنى: رايون تەۋەسىدىكى كۆكەرتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىگەن، ماددىي بۇيۇملار بىلەن تەمىنلەشنى ياخشىلىغان، بۇ يىلقى يامغۇر ئاپىتىدە كادىرلارنىڭ خەلققە مۇلازىمەت قىلىش روھىنىڭ گەۋدىلىك بولغانلىرى، قول سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا نەتىجىسى چوڭ بولغانلارنى تەقدىرلەش، ئاممىنىڭ سوتسىيالىستىك تەربىيە ئېڭىنى كۈچەيتىشنى، نىكاھ سودىسى ۋە بۇ ھەقتىكى ئېغىر سوۋغا-سالاملارنى چەكلەشنى تەلەپ قىلىش؛ سوت مەھكىمە خىزمىتى ۋە نوپۇس باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ھەمدە ئاققۇنلارنى يېغىۋېلىش، قايتۇرۇش، ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش؛ مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا مىللىي كادىرلارنى سەپلەش؛ ماۋجۇشى ئەسەرلىرى بىلەن تەمىنلەشتىكى يېتەرسىزلىكنى تولۇقلاش؛ ئاق، قارا ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش نىسبىتىنى تەڭشەش، ياشانغانلار، كىچىك بالىلار، كېسەللەر، ھامىلدار ئاياللارنى ئاق ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش، تاۋار سېتىشتا ياخشى-يامانىنى ئارىلاشتۇرۇپ سېتىش شامىلىنى توسۇش؛ ئاشلىق، ماي، رەخت بىلەن تەمىنلەش نورمىسىنى كۆپەيتىش، قىس تاۋارلارنىڭ ئىچكى ئۆلكىلەرگە ئېقىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش؛ كىچىك بالىلارنى ئاسما مايكا، لۆڭگە، پايپاق ۋە گۆش قاتارلىقلار بىلەن بېلەتسىز تەمىنلەش؛ ئېلېكتر بىلەن يورۇتۇشنى كۆپەيتىش؛ بالىلار يەسلىسى، بالىلار باغچىسىنى كۆپلەپ تەسىس قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

بەشىنچى، تيانشان رايونلۇق 6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

تيانشان رايونى 1965-يىلى 11-ئايدا 6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يېغىنىنى چاقىردى. يېغىنغا جەمئىي 193 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋەكىل 131 كىشى بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 67.8% ىنى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 62 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 33.2% ىنى تەشكىل قىلدى.

يىغىن رايونلۇق خەلق كومىتېتى ۋە رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتى ھەمدە نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت ھەققىدىكى دوكلات، ئالدىنقى نۆۋەتلىك خەلق ۋەكىللىرى ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپ-لەرنى بىر تەرەپ قىلىش ئەھۋالى ھەققىدىكى دوكلاتى ھەمدە بۇ قېتىمقى يىغىندا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپلەرنى تەكشۈرۈش پىكرى توغرىسىدىكى دوكلاتلارنى ئاڭلىدى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى.

يىغىن 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. قېيۇم تۆمۇر رايون باشلىقى، جيا چىنجى، چېن گوجۇ، چياۋ شۇچۈن مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى. يەنە رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ 116 نەپەر زاسېداتېلىنى ۋە شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 48 نەپەر ۋەكىلىنى سايلاپ چىقتى.

يىغىندا 1251 پارچە تەكلىپ يىغىۋېلىندى. ئاساسىي مەزمۇنى: رېمونت قىلىش كەسىپ تۈرلىرى ۋە ناۋاي بىلەن تەمىنلەشنى كۆپەيتىش، مۇلازىمەت پوزىتسىيەسىنى ياخشىلاش؛ ئاشلىق، سۇت، كۆكتات، پاختا، قوشۇمچە ېيمەكلىك مۇلازىمەت تۈرلىرىنىڭ باھاسىنى تۆۋەنلىتىش، كېلىشىم باھادا ئاشلىق بىلەن تەمىنلەشنى ئىشقا ئاشۇرۇش؛ شەھەرنىڭ پىلان لاھېيىسىنى كۆچەيتىش، ئاھالىلەر ئولتۇراق بىناسى، ۋودوپروۋود تۈرۈبىسى، پوچتىخانىلارنى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىش، ئۇي ئىجارىسىنى تۆۋەنلىتىش؛ جەمئىيەت ئامانلىقىنى كۈچەيتىش، مەھەللە ئىش باشقارما ۋە پەيچوسولارنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسىنى تەڭشەش ۋە خىزمەت دائىرىسىنىڭ بىردەكلىكىنى ساقلاش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن پەقەت بىر قېتىملا يىغىن ئاچالىدى.

ئالتىنچى، تېيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ توسالغۇسى ۋە تەسىرى تۈپەيلىدىن تېيانشان رايونلۇق 7-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيى چاقىرىلمىدى. 1969-يىلى 3-ئايدا ئىككى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلات ۋەكىللىرى كېڭىشىپ شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ تەسىنقى ئارقىلىق، ئازادلىق ئارمىيە ۋەكىلى، كادىرلار ۋەكىلى ۋە ئىككى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلات ۋەكىللىرىدىن تەركىب تاپقان تېيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى قۇرۇلدى. لى شۇمىڭ مۇدىر، يىن جيادىك، خۇاڭ شىمىڭ، يەن ۋېنخې، ۋاڭ چۈنفۇ، جاڭ خېڭتېيەن مۇئاۋىن مۇدىر بولدى. ھەيئەت جەمئىي 25 كىشىدىن تەركىب تاپتى.

مەملىكەتلىك 5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، «رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت» رايونلۇق 7-نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە ۋەكالەتلىك قىلدى.

يەتتىنچى، تېيانشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيى

جۇڭگو كومپارتىيەسى پارتىيەسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مەملىكەتلىك 5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ يىغىنى ماقۇللىغان يېڭى «سايلام قانۇنى»، «يەرلىك تەشكىل قانۇنى»نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن، شەھەرگە قاراشلىق رايونلۇق خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ ھەر نۆۋەتلىك ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى ئۇچ يىل بولۇش، بىر يىلدا ئاز دېگەندە بىر قېتىم يىغىن ئېچىش، خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتىنى تەسىس قىلىش قارار قىلىندى. تېيانشان رايونى 1980-يىلى 6-ئاينىڭ 30-كۈنى 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 1-يىغىنىنى چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 261 ۋەكىل قاتناشتى. 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 2-يىغىنىغا قاتناشقان يۆجىن پولات-تۆمۇر زاۋۇتىنىڭ 13 ۋەكىلى، رايون تەۋەلىكىنى ئايرىغاندا تېيانشان رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ ۋەكىللىكىدىن چېقىپ كەتكەن، ئىككى ۋەكىل ئۆلگەن، بىر ۋەكىل يۆتكىلىپ كەتكەن. ئەمەلىي ۋەكىل 245 كىشى، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 185 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 70.88% نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 75 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 29.1% نى تەشكىل قىلدى. پارتىيەسىز ۋەكىللەر 113 بولۇپ، 43.3% نى تەشكىل قىلدى. سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىل 39.

يىغىن ئايرىم-ئايرىم ھالدا تەيىنلەن رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى ۋە رايونلۇق سوت مەھكىمىسى، رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى. يىغىن يۇقىرىدىكى دوكلاتلار ھەققىدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. قارارنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلەرنى ۋە 6-ئومۇمىي يىغىن روھىنى داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇش، پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت خەلق ئامما-سى بىلەن ئىتتىپاقلىشىش ۋە ئۇلارنى سەپەرۋەر قىلىش، بارلىق ئاكتىپ ئامىللارنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش، «تۆت ئاساسىي پرىنسىپ»تا قەتئىي تەۋرەنمەي چىڭ تۇرۇش، ئىقتىسادىي جەھەتتە يەنمۇ تەڭشەشنى يولغا قويۇش، سىياسىي جەھەتتە تىنچ بولغان ۋەزىيەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش فاڭجېننىڭ ئىزچىللاشتۇرۇش ئۇچۇن ئاكتىپ ھالدا تۆھپە يارىتىش، بىر نىيەت بىر مەقسەتتە ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا يېڭى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت.

8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 1-يىغىنى، دېموكراتىيىنى پائال جارى قىلدۇرۇپ، پەرقلىق سان سايلىمىنى يولغا قويۇپ، 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ سايلاپ چىقتى. (تەپسىلىي ئەھۋالى 3-پاراگرافتا) خۇسەين ئەخمەت رايون باشلىقى، ساۋ شىخەي، چېن گوجۇ، لى خۇاسۇن، ۋاڭ چېڭچېك، جاڭ فۇشېڭلار مۇئاۋىن رايون باشلىقى بولدى؛ يەن يۇشىڭ تەيىنلەن رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، لى يەن رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە سايلاندى، يىغىن شەھەرلىك 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىغا قاتنىشىدىغان 110 نەپەر ۋەكىلنى سايلاپ چىقتى (بۇنىڭ ئىچىدە يۆ جىن پولات-تۆمۈر زاۋۇتىدىن 11 كىشى بار). تەيىنلەن رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 3-يىغىنى رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئىككى نەپەر ھەيئىتىنى تولۇقلاپ سايلىدى. يەن يۇشىڭنى (شەھەرلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىگە يۆتكەلگەنلىكى ئۈچۈن) رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمە باشلىقلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، زو شىگيۇەننى سوت مەھكىمە باشلىقى قىلىپ سايلىدى. 4-يىغىن شەھەرلىك 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىغا قاتنىشىدىغان 90 ۋەكىلنى سايلاپ چىقتى. 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيى جەمئىي تۆت قېتىم يىغىن ئۆتكۈزدى، جەمئىي 3429 تەكلىپنى يىغىۋالدى. بۇ تەكلىپلەرنى رەتلەپ، تۈرلەرگە ئايرىپ بېكىتىش ئارقىلىق، 418 لايىھە قىلىپ بېكىتتى. بېجىرىش نىسبىتى 70.1% كە يەتتى، تەكلىپنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: مەھەللە ئىش باشقارما كادىرلىرىنىڭ كۈچىنى زورايتىش، رايون دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ خىزمەت ئىستىلىنى ياخشىلاش، ئاساسىي قاتلاملارغا كۆپرەك چۆكۈش؛ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تەربىيىسى ۋە ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتا ئەخلاق تەربىيىسىنى كۈچەيتىش؛ «بەش بولۇش، تۆتتە گۈزەل، ئۇچنى قىزغىن سۆيۈش» پائالىيىتىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە پىلانلىق تۈغۇت خىزمىتىنىڭ تەشۋىقات تەربىيىسىنى كۈچەيتىش؛ ئەخلاقىي، ئەقلىي، جىسمانىي جەھەتتە ئەترapلىق بېتىلىشتىن ئىبارەت مائارىپ فاڭجېننىڭ توغرا ئىجرا قىلىش، ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەشنى كۈچەيتىش ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئولتۇراق ئۆي مەسىلىسى، گاز ئوچاق مەسىلىسىنى ھەل قىلىش؛ ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغداش، ئىشچى قوبۇل قىلىشتا ئەر-ئايال باراۋەر بولۇش سىياسىتىنى چىڭ تۇرۇش؛ رايون، مەھەللە سانائىتىنى تەرتىپكە سېلىش، تەڭشەش، يۇقىرى كۆتۈرۈش، زىيالىي ياشلار ۋە ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش؛ ئامانلىقنى ساقلاشنى كۈچەيتىش، جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش، پاھىشۋازلىق، قىمارۋازلىقنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش، ئازغان ياشلارنى تەربىيىلەش؛ تىلەمچىلەرنى يىغىۋېلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش؛ باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئىسسىنىش ئەسلىھەلىرىنى ھەل قىلىش، مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە يەسلىلەرنى كۆپەيتىش؛ مۇھىت تازلىقىنى يەنمۇ ياخشىلاش، مۇھىتنى بۇلغاش مەنبەلىرىنى قاتتىق كونترول قىلىش؛ بازار باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىنى كونترول قىلىش، ھايانكەشلەرگە زەربە بېرىش، كۆكتات ماگىزىنلىرىنىڭ مەخسۇس توپ سېتىۋالغۇچى

ۋە هايانكەشلەرگە سېتىپ بېرىش مەسلىسىنى توسۇش؛ كوچا، يوللارنى رېمونت قىلىش، قانۇنسىز قۇرۇلۇشلارنى چېقىپ تاشلاش، كۆكەرتىش باشقۇرۇشىنى كۈچەيتىش، ۋودېروۋود تۇرۇبىسىنى ئائىلىلەرگە ئۇلاپ بېرىش مەسلىسىنى تېز ئاردىدا ھەل قىلىش؛ ئاھالە كومىتېتى مۇدىرلىرىغا مائاش تارقىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

سەككىزىنچى، تيانشان رايونلۇق 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

تيانشان رايونى 1984-يىلى 6-ئايدا 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىنى چاقىردى. يىغىنغا جەمئىي 258 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋەكىل 173 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 67.05% نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 85 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 32.95% نى تەشكىل قىلىپ، ئالدىنقى نۆۋەتلىكتىن 3.11% كۆپ بولدى. نوپۇسى 100 دىن ئاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھۇ ۋەكىلى بار. ئايال ۋەكىل 119 بولۇپ، 46.12% نى تەشكىل قىلدى. رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ بارلىق ئەزالىرى 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ يىغىنىغا سرتتىن قاتناشتى.

يىغىن رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى، رايونلۇق سوت مەھكىمىسى، رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى، تيانشان رايونىنىڭ مالىيە خامچوتى ۋە نەقچوتى ھەققىدىكى دوكلاتىنى، رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى خام چوت تەكشۈرۈش ھەيئىتىنىڭ تەكشىلەرنى تەكشۈرۈش ھەيئىتىنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى ھەمدە مۇناسىپ قارار چىقاردى. قارارنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: تيانشان رايونىنىڭ تىنچ-ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە مۇستەھكەملەش، جۇڭگو كومپارتىيىسى 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ «ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدا قارار»نى ئىزچىل ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىقتىسادىي ئۈنۈم مەركەز قىلىنغان ئىسلاھاتنى زور كۈچ بىلەن ئىلگىرى سۈرۈش، رايونىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش، شەھەرنى ئۈنۈملۈك تۈزەشنى چىڭ تۇتۇش، ئەلا نەتىجىلەر بىلەن ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى كۈتۈۋېلىشتىن ئىبارەت.

يىغىن 16 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. خۇسەيىن ئەخمەت رايون باشلىقلىقىغا، گاۋ چاڭيۈەن، رېن چېڭىيەن، مەمتىمىن سادىقى مۇئاۋىن رايون باشلىقلىقىغا سايلاندى. زو شېڭيۈەن رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، ياڭ فۇۋېن رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە سايلاندى.

9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى جەمئىي ئۈچ قېتىم يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىن تەكلىپ، پىكىرلەردىن 490 پارچە يېغىۋالدى. تەكلىپلەرنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: سانائەتنى، مالىيە، سودا، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى كۈچەيتىش؛ يېزا ئىگىلىك سودا بازارلىرىنى كۆپلەپ تەسىس قىلىش ۋە تەرتىپكە سېلىش، يەككە سودا-سانائەتچىلەرنى يۆلەش، بازارلارنى جانلاندۇرۇش؛ مال باھا سىياسىتىنى قەتئىي ئىجرا قىلىش، مال باھا مۇقىملىقىنى ساقلاش، سوتسىيالىستىك قانۇن-تۈزۈم تەرىبىسى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى كۈچەيتىش، جەمئىيەت تەرتىپىنىڭ تىنچ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش؛ مەھەللە مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشىنى ياخشىلاش، شەھەر باشقۇرۇشىنى كۈچەيتىش، ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغداش؛ مائارىپ تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش، ئوقۇتۇش شارائىتىنى ياخشىلاش، ئوقۇ-ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، مىللىي مائارىپ ۋە بالىلار مائارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش؛ كوچا، يوللارنى رېمونت قىلىش، ۋودوپروۋود تۇرۇبىسى ۋە يۇندا قۇدۇقى تۇرۇبىسىنى تۇتاشتۇرۇپ، ئاممىنىڭ سۇ ئىچىش قېيىن، ھاجەت قىلماق قېيىن بولۇۋاتقان مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

توققۇزىنچى، تيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى

تيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنى 1987-يىلى 5-ئايدا چاقىرىلدى. يىغىنغا جەمئىي 221 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋەكىل 147 بولۇپ، 66.5% نى

تەشكىل قىلدى؛ ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى 74 بولۇپ، 33.5% نى تەشكىل قىلدى؛ ئايال ۋەكىل 78 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 35.3% نى تەشكىل قىلدى؛ پارتىيىسىز ۋەكىللەر 68 بولۇپ، ۋەكىللەرنىڭ 30.8% نى تەشكىل قىلدى. ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋەكىل تۆت، سىرتتىن قاتناشقان ۋەكىل 18، رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ بارلىق ئەزالىرى يىغىنغا سىرتتىن قاتناشتى.

يىغىن رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى، رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى، رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتى ۋە رايوننىڭ مالىيە خام چوتى، نەقچوتى ھەققىدىكى دوكلاتى ھەمدە مالىيە خام چوتىنى تەكشۈرۈش ھەيئىتى، تەكلىپلەرنى تەكشۈرۈش ھەيئىتىنىڭ تەكشۈرۈش دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى. يىغىن يۇقىرىدىكى دوكلاتلارنى ماقۇللاپ، بۇ ھەقتە مۇناسىپ قارار چىقاردى. قارارنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، بايرىقى روشەن ھالدا بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇش، ئىقتىسادىي مۇھىتنى داۋاملىق تۈزەش، ئىقتىسادىي تەرتىپنى تەرتىپكە سېلىش، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش، جانلاندۇرۇش فاكتورلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىساد قىلىش، كىرىمنى ئاشۇرۇپ، چىقىمنى تېجەش ھەرىكىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ فۇنكسىيىسىنى كۈچەيتىش، دۆلەت ھاكىمىيىتە ئورگىنىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش، قانۇن ئىجراسى نازارەتچىلىكىنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە سىياسىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، تىنچ ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيەتنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش، تىيانشان رايونىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن تۆھپە يارىتىشتىن ئىبارەت.

تيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنى 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. سادىق ئەبەيدۇللا رايون باشلىقلىقىغا، ياڭ فېڭلەي، رېن چىڭسېن، ۋېن باۋرۇڭ، مەمتىمىن سادىق مۇئاۋىن رايون باشلىقلىقىغا سايلاندى؛ ياڭ فۇۋېن تيانشان رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە سايلاندى.

يىغىندا جەمئىي 189 پارچە تەكلىپ يىغىۋېلىندى. (بۇنىڭ ئىچىدە شەھەرگە يوللاپ بېرىدىغىنى بىر پارچە)، ئاساسىي مەزمۇنى: تيانشان رايونىنىڭ تۈزەش، ياخشىلاش، ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش خىزمىتىنى يەنمۇ چىڭ تۇتۇش؛ سانائەت تەرەققىياتىنى يۆلەش، ئىقتىسادىي مەسلىھەت بېرىش ئاپپاراتىنى تۈرغۇزۇش، مالىيە كىرىمىنى ئاشۇرۇش؛ ھۆكۈمەت ئاپپاراتىنى قىسقارتىش، ئاساسىي قاتلام قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۇنۇۋان ماۋاشىنى نەقلەشتۈرۈش، ماۋارىپ خىراجىتىنى ئاشۇرۇش؛ سىرتتىن كەلگۈچىلەر ۋە يەككە تىجارەتچىلەرگە قارىتا پىلانلىق تۇغۇتنى باشقۇرۇش ۋە نازارەتچىلىكىنى كۈچەيتىش؛ يېمەكلىك تازلىقى قانۇنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېمەكلىك تازلىقىغا قارىتا نازارەتچىلىكىنى كۈچەيتىش؛ ھەر تەرەپلىمە تۈزەشنى كۈچەيتىش، جەمئىيەت ئامانلىقىنى تەرتىپكە سېلىش، جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىنى قاتتىق جازالاش؛ ئۇنۇملۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، سىرتتىن كەلگۈچىلەرگە قارىتا باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بازىرى ۋە مەدەنىيەت بازارلىرىنىڭ باشقۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش؛ مال باھاسىغا قارىتا نازارەتچىلىك تەكشۈرۈشنى كۈچەيتىپ، مال باھاسىنى مۇقىملاش، قالايمىقان باھا ئۆستۈرۈۋالىدىغان بېسىمدارلار ۋە ئىسلاھاتنى بۇزىدىغان قانۇنسىز ئۇنسۇرلارغا قاتتىق زەربە بېرىش؛ ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتا قانۇن-تۈزۈم ئىنتىزام تەربىيىسىنى كۈچەيتىپ، ياش-ئۆسمۈرلەر-نىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈشىنى ئازايتىش؛ يوللارغا قارا ماي يانقۇزۇش، يول ياساش ۋە يۇندا تۈرۈبىلىرىنى ئاسراش، رېمونت قىلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، مۇھىت بۇلغىنىشىنى تۈزەش؛ باغچا ۋە كوچىدىكى گۈللۈكلەر قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. بۇ نۆۋەتلىكنىڭ تەكلىپ، پىكىرلەرنى بېجىرىش ئۇنۇمى 96.4% كە يېتىپ، ئاساسىي جەھەتتىن ماددىمۇ ماددا ئەمەلىيلەشتۈرۈش، ئىشمۇ ئىش جاۋاب بېرىشنى ئىشقا ئاشۇردى.

تيانشان رايونىنىڭ تۆنجى نۆۋەتلىكتىن 6-نۆۋەتلىككىچە بولغان خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ تەركىبلەرگە بۆلۈنۈش ئەھۋالىنى ستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

1-2-1-13 جەدۋەل

بىرلىكى:ئادەم

رايون ئىبارىسى	نۆۋەت قىسمى	ۋەكىللەر سانى	ۋەكىللەرنىڭ ساھە ئىبارىسى																								مىللەت ئىبارىسى									
			پارتىيە گۈرۈھلار	ھۆكۈمەت	ئىشچى	دېھقان	ئەسكەر	يازغۇچى	خەلق ئىشكىلاتى	ئىلىم-مەدەنىيەت ساھەسى ۋەكىللىرى	خەلق سالمىچىسى	ساقچى-قانۇن	مالىيە-سودا	سودا-سانائەت	مەدەنىيەت-مائارىپ	ساغلىقنى ساقلاش	ئىلىم-مائارىپ	تېخنىكىچى ئالىملار	ئوركان	سىياسىي قانۇن	ئەدەبىيات-سەنئەت	دىموكراتىك زات	دىنىي زات	ئۆتمۈشتىكى تىجارەتچى	ھەربىيلەر سىقلاپىسى قۇر بالىلار ئائىلە تاۋابىدارلىرى	ئىلىمىي قاتلام	تۇنغۇز	خەنزۇ	قازاق	خۇيزۇ	موڭغۇل	شىبە	مانجۇ	ئۇيغۇر	رۇس	تاتار	باشقىلار
1-رايون	تۆنجى نۆۋەت	58	3	2	19		6				3		2	2		3	9	3		1	2			1	2		49		7	1		1				
	2-نۆۋەت	118	5	8	23		12	2	8		2		3	4	15	8	10	7		2	3	2		1	3	10	90	2	41	1				1		
2-رايون	تۆنجى نۆۋەت	45	2	3	12	3	2				2		1	1		2	4	2		1	1	3	1	2	3	9	16		20							
	2-نۆۋەت	111	5	8	20	3	12	2	8		2		3	2	13	8	10	7		1	1	2		1	3	35	37	4	30		1		1	1	2	
3-رايون	تۆنجى نۆۋەت	56	3	2	13		14		2		3		1	1		2	5	3				1		1	2	3	20	23	2	5				1	2	1	2
4-رايون	تۆنجى نۆۋەت	42	2	1	5	1	6		3		3		2	1	4	4	2	2		1		1		1	3	12	20	1	9							
5-رايون	تۆنجى نۆۋەت	37	1	1	4		4		2		3		5	3	4	2	3			1		1		1	2	5	25		7							
دەسلەپكى رايونى	3-نۆۋەت	126	3	8	5			6			2	6		4	13	3	58				4	5	2	2	5	41	48	3	29	1	1		1	1	1	
تيانشان رايونى	3-نۆۋەت	154	5	12	23		8	1	9		4		8	3	15	8	35	5		4	3	2		2	7	8	128	1	13		1	1		1	1	
	4-نۆۋەت	193	7	10					3	15	4	9		3	18	8	59	25	3	5	3	3	5	3	10	30	136	3	19		2	1	1		1	
	5-نۆۋەت	193	5	11					2	15	3	12	7		17	9	83	5		4	3	2	5		10	29	131	2	26	1	1	1	1		1	
	6-نۆۋەت	193	5	8					2	15	3	17	6		17	8	80	9		4	4	2		3	10	29	131	2	6	1	1	1	1		1	

تيانشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىكتىن 10-نۆۋەتلىككىچە بولغان خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ تەركىبلەرگە بۆلۈنۈش ئەھۋالىنى ستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

2-2-1-13 جەدۋەل

بىرلىكى: ئادەم

نۆۋەت قېتىمى	ۋەكىللەر سانى	ۋەكىللەرنىڭ ساھە ئايرىمىسى							ۋەكىللەرنىڭ مىللەت ئايرىمىسى													
		ئىشچى ۋە بلىتقا ئەمگەكچىلەر	زىيالىيلار	كادىرلار	دېموكراتىك زات ۋە دىنىي زات	ئازادلىق ئارمىيە	ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى	ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار تەۋەلىرى، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار	خەنزۇ	ئۇيغۇر	خۇيزۇ	قازاق	موڭغۇل	ئۆزبېك	تاجىك	قىرغىز	ماجۇ	شىبە	تاتار	رۇس	جۇاڭزۇ	بەيزۇ
8-نۆۋەت	261	146	35	72	7	1			185	35	30	3	2	2	1	1	1					
9-نۆۋەت	258	140	40	49	27	2			173	44	26	5	1	1		1	1	3	1	1	1	
10-نۆۋەت	221	107	44	55	5	2	2	6	147	40	21	5	1	1		1	1	1	1	1		1

3- پاراگراف ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋە ئۇنىڭ رەھبىرىي ئەزالىرى

تيانشان رايونىنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدىن 6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىغىچە دائىمىي كومىتېتى تەسىس قىلىنمىدى، خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ يېپىق مەزگىلىدىكى كۈندىلىك خىزمەتلىرىنى رايونلۇق خەلق كومىتېتى مەسئۇل بولۇپ بېجىرىپ كەلدى.

بىرىنچى، تيانشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى

1980-يىلى 6-ئايدا، تيانشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنى «رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ سايلام چارىسى»نى تۇزۇپ چىقىپ، 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان تيانشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. قىيۇم رېيىم مۇدىر، جاۋ خۇيمىڭ، لاڭ لىيەنپۇ، لى يۈشۈن، ۋاڭ شۇتيەن، چياۋ شۇچۈن، سارىخان ئەخمەت مۇئاۋىن مۇدىر بولدى.

رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 3-يىغىنى، ئەسلىدىكى ھەيئەت ئىچىدە بىر ئادەم ئۆلۈپ، بىر ئادەم يۆتكىلىپ كەتكەنلىك تۈپەيلىدىن روزىخان بىلەن گو ۋەنچۈننى ھەيئەت قىلىپ تولۇقلاپ سايلىدى. تولۇقلاپ سايلىغاندىن كېيىنمۇ ھەيئەت 17 نەپەر بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 10 كىشى، ئۇيغۇرلار تۆت كىشى، خۇيزۇلار ئىككى كىشى، مانجۇ بىر كىشى بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلى پۈتۈن ھەيئەتلەرنىڭ 41.2% نى تەشكىل قىلدى؛ ئەڭ چوڭلىرى 70 ياش، كىچىكلىرى 40 ياش، ئوتتۇرىچە يېشى 56 ياش؛ مەدەنىيەت سەۋىيىسى جەھەتتە تولۇق ئوتتۇرا سەۋىيىسىدىكىلەر ئىككى، تولۇقسىز ئوتتۇرا سەۋىيىسىدىكىلەر ئالتە، باشلانغۇچ مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر يەتتە، ساۋاتسىزلار بىر؛ پارتىيىلىكلەر 14، ئايال ھەيئەت ئالتە، ھەيئەتلەر ئىچىدە پارتكوم، خەلق تەشكىلاتلىرىدا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقانلار تۆت؛ خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ مەخسۇس ۋەزىپىدىكى ئەزاسى ئالتە؛ ھەربىي بىر؛ كارخانا كەسپىي ئورۇندا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقانلار ئىككى؛ ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلمايدىغان ئىشچى بىر؛ دىنىي ساھەدىكى زات بىر، ئاھالە كومىتېتىنىڭ ئاساسىي قاتلام كادىرى ئىككى، نەمۇنىچى ئىلغار خادىم ئىككى.

8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى جەمئىي 28 قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ يىللىق ئىشلەپچىقىرىش پىلانى، مالىيە خام چوتى، سودا-سانائەت ۋە مال باھا باشقۇرۇشى، شەھەر قۇرۇلۇشى، تازىلىق، «قوش مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشى قاتارلىق 13 تۈردىكى خىزمەت دوكلاتى ۋە رايونلۇق سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتى ھەمدە خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ خىزمەت ئورۇنلاشتۇرۇشى قاتارلىق خىزمەت دوكلاتلىرىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى. 1981-، 1982-يىللىق تۈرلۈك ئىشلەپچىقىرىش پىلان كۆرسەتكۈچلىرى ۋە مالىيە خام چوتى، نەپچوتى، مالىيە كىرىم-چىقىم پىلانى قاتارلىق تۆت تۈر ئۈستىدە قارار چىقاردى ۋە ماقۇللىدى. خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى مائارىپ خىزمەت ئەھۋالىدىن مەلۇمات ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەتنىڭ ئاساسىي باشقۇرغۇچى تارماقلىرىدىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ھەققىي تۈردە ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىقتىساد بىلەن مائارىپنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش، كۆچلۈك تەدبىر قوللىنىپ، مائارىپ ئىسلاھات قەدىمىنى تېزلىتىشنى تەلەپ قىلدى. رايونلۇق سوت مەھكىمىسى ۋە تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ «قاتتىق زەربە بېرىش» (جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرى ۋە ئىقتىسادىي جىنايەتچىلەرگە قاتتىق زەربە بېرىش) ھەققىدىكى خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن،

ئەزالار «ئىككى مەھكىمە» (سوت، تەپتىش مەھكىمىسى) جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ (81) 21-نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇشى، كادىرلار، ساقچىلارنىڭ ئىدىيە جەھەتتىكى غەم، ئەندىشىسىنى تۈگىتىپ، قەتئىي تەۋرەنمەس ئىشەنچ ۋە غەيرىتىنى كۈچەيتىش لازىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. يەنە مۇنۇلارنى كۆرسىتىپ ئۆتتى: يېڭى ۋەزىيەت ئاستىدا، «تۆتلىشىش» قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، سىياسىي قانۇن قوشۇنى قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئۆزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ، تېنىشان رايونىنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىنى تۇپتىن ياخشىلاش ئۈچۈن تۆھپە قوشۇش لازىم.

خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى پۈتۈن رايوندىكى 261 نەپەر ۋەكىلنى 10 ۋەكىللەر ئۆمىكى (ئالاقىلىشىش گۇرۇپپىسى) گە ئايرىپ، ۋەكىللەر ئۆمىكىدە ئۆمەك باشلىقى، مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى، قوشۇمچە كاتىب تەسىس قىلدى. ئۇنىڭ قارمىقىدا 47 ۋەكىل گۇرۇپپىسىنى تەسىس قىلدى. تېنىشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 13-قېتىملىق دائىمىي ھەيئەتلەر يىغىنى «تېنىشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ۋەكىللەر ۋە سايلىغۇچىلار بىلەن ئالاقىلىشىشتىكى ۋاقىتلىق يولغا قويۇش چارىسى»نى مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللىدى. رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى رەھبەرلىرى 1980-يىلى ئىلگىرى كېيىن بولۇپ، توققۇز قېتىم ھەرقايسى ۋەكىللەر ئۆمىكىگە چوڭقۇر چۆكۈپ ۋەكىللەر ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ ھۆكۈمەتنىڭ خىزمىتىگە قارىتا پىكىر ۋە تەلەپلىرىنى ئىگىلىدى ۋە 130 پارچە تەكلىپ، پىكىرلەرنى ئاڭلىدى. 1983-يىلى 6-ئايدا، «ئاساسىي قانۇن»غا قارىتا ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش پىكىرلىرىنى ئاڭلىدى. دائىمىي كومىتېتى يەنە 160 نەپەر ۋەكىلنى تەشكىللەپ سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزدى. ھەرقايسى ۋەكىللەر ئۆمىكى قانۇن-تۈزۈم تەربىيىسىنى كۈچەيتىپ، سايلىغۇچىلارنىڭ قانۇن-تۈزۈم كۆز قارىشىنى ئۆزلۈكسىز تۇردە يۇقىرى كۆتۈردى. قانۇن-تۈزۈم تەشۋىقات يىغىنىنى 950 قېتىم ئاچتى. لوزونكا ۋە قارا تاختا گېزىتىدىن 3533 سان (پارچە) چىقاردى. تەربىيىگە ئىگە بولغان ئادەم سانى 86572 ئادەم قېتىمغا يەتتى. ھەر قېتىمقى قۇرۇلتاي يىپىلغاندىن كېيىن خەلق ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. پەقەت 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىدىن كېيىنلا، چوڭ-كىچىك 379 مەيدان يىغىن ئېچىلىپ، 17000 نەپەر سايلىغۇچىغا يەتكۈزۈلدى. خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 120 قېتىم ھال ئېيتىپ كەلگۈچىلەرنى كۈتۈۋالدى. 45 سان قىسقا خەۋەرلەرنى بېسىپ ۋەكىللەرگە تارقىتىپ بەردى.

8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى يىغىنى مەزگىلىدە، ھەيئەتلەر ۋە ۋەكىللەر 21 قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈش خىزمىتىگە تەشكىللەندى. ھەر قېتىمقى كۆزدىن كەچۈرۈشلەرنىڭ ھەممىسىدە مەقسەت ۋە ۋەزىپە ئېنىق قىلىپ ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، ھۆكۈمەتنىڭ ئالاقىدار تارماق مەسئۇللىرىنىڭ يىغىنغا قاتنىشىشى تەلەپ قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن يېڭى ئەھۋال ۋە ئامما كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا ئىگىلەپ، يۇقىرىغا ئىنكاس قىلىشقا، تەكلىپ ۋە ھەل قىلىش چارىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا ياكى خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ قاراپ چىقىپ قارار قىلىشىغا ۋە بەزى مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا ھەل قىلىشىغا پايدىلىق بولدى. مەسىلەن: مائارىپ خىزمىتىنى كۆزدىن كەچۈرگەندە، مائارىپ خىراجىتىنىڭ يېتىشمەسلىكى، ئوقۇش تەۋەلىكىنىڭ چوكىيىپ كېتىشى، ئوقۇتقۇچىلار يۇكىنىڭ ئېشىپ كېتىشى، تۇرمۇش پاراۋانلىقىنىڭ ئەملىيلەشمىگەنلىكى مەسىلىلىرى ئۈستىدە ھۆكۈمەتكە قارىتا تەكلىپ، پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى. بۇنىڭ ھۆكۈمەت ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن ھەل قىلىش چارىسىدىكى بەش ماددىلىق تەدبىرنى ئوتتۇرىغا قويىدى. بۇلار: ① يۇقىرىغا ئىنكاس قىلىش، رايون مالىيىسىدىن 40 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ، نوقۇللىق مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش ئەسلىھەلىرىنى ھەل قىلىش، ئوقۇتۇش شارائىتىنى

ياخشىلاش؛ ② باشقا ئورۇنلارنىڭ مەكتەپ سىنىپلىرىنى ئىگىلىۋالغان، ئاريەت ئېلىۋالغانلىرىنى ھۆكۈمەت ھەيدەكچىلىك قىلىپ مەكتەپنىڭ ئۆزىگە قايتۇرۇش؛ ③ ئوقۇتقۇچىلار پاراۋانلىق خىراجىتىنىڭ 80% نى مەكتەپكە چۈشۈرۈپ بېرىش؛ ④ مەكتەپنىڭ ئىسسىنىش، چىراغ مەسلىسىنى مەدەنىي-مائارىپ بۆلۈمى مەسئۇل بولۇپ ھەل قىلىش؛ ⑤ مەدەنىي-مائارىپ بۆلۈمى 1000 يۈەن ئاجرىتىپ، ئايرىم مەكتەپنىڭ رادىئو سايمانلىرىنى ھەل قىلىشتىن ئىبارەت. بۇ تەدبىرلەردىن ۋەكىللەر ۋە ھەرقايسى مەكتەپلەردىكى خىزمەتچىلەرنىڭ ھەممىسى رازى بولۇشتى. يەنە بىر مىسال: مىللىي سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش، مىللىي ئۆرپ-ئادەتكە ھۆرمەت قىلىش مەسلىسىنى كۆزدىن كەچۈرگەندە، رايونىمىزدىكى ئالتە مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى 22 مۇسۇلمان ئاشخانىسىدا مۇسۇلمان خىزمەتچى بولماسلىق مەسلىسىگە قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى. ھۆكۈمەت كۈچلۈك تەدبىر قوللىنىپ ئاشخانىدىكى مىللىي ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانىنى ئەسلىدىكى 63.9% تىن 85.4% قىلىپ تەڭشىدى، شۇنىڭ بىلەن ئاشخانا خىزمەتچىلىرىنى ئاساسىي جەھەتتىن «مۇسۇلمانلاشتۇرۇش» ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

قانۇن بويىچە كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەينىلەش، قالدۇرۇش مەسلىسىدە 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى «يەرلىك تەشكىل قانۇنى»، «خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ تەشكىلىي قانۇنى»، «خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەشكىلىي قانۇنى»غا ئاساسەن ھۆكۈمەت، سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسى يوللىغان 24 نەپەر كادىرنى ۋەزىپىگە تەينىلەش ۋە قالدۇرۇش رەسمىيىتىنى بېجىرىپ بەردى.

رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، قارمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىپ، خىزمەتچى خادىملار شتاتى سەككىزگە يەتكۈزۈلدى. 1981-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى، شەھەرلىك شتات كومىتېتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق خىزمەتچى خادىملار شتاتى 16 گە كۆپەيتىلدى.

ئىككىنچى، تېيانشان رايونلۇق 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى

1984-يىلى 6-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنى، 16 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان تېيانشان رايونلۇق 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. قېيۇم رېيىم مۇدىر، لى يۈشۈن، كې ۋەنيۇ، جاڭ لەن (قوشۇمچە) مۇئاۋىن مۇدىر بولدى.

9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئىچىدە خەنزۇلار 10 كىشى بولۇپ، ھەيئەتلەر ئومۇمىي سانىنىڭ 62.5% نى تەشكىل قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت ئالتە كىشى بولۇپ، ھەيئەتلەرنىڭ 37.5% نى تەشكىل قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار ئۈچ كىشى، خۇيزۇلار ئىككى كىشى، قازاق بىر كىشى؛ ئەڭ چوڭى 63 ياش، ئەڭ كىچىكى 30 ياش، ئوتتۇرىچە يېشى 50 ياش ئەتراپىدا بولۇپ، ئالدىنقى نۆۋەتلىكتىن ئالتە ياش تۆۋەن، مەدەنىيەت سەۋىيىسى جەھەتتە ئالىي مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر ئۈچ كىشى، تولۇق ئوتتۇرا سەۋىيىسىدىكىلەر تۆت كىشى، تولۇقسىز ئوتتۇرا سەۋىيىسىدىكىلەر يەتتە كىشى، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپ سەۋىيىسىدىكىلەر ئىككى كىشى بولۇپ، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئالدىنقى نۆۋەتلىكتىن يۇقىرى بولغان؛ پارتىيىلىك 12 كىشى، دېموكراتىك زات بىر كىشى، پەن-تېخنىكا خادىمى ئىككى كىشى.

9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى جەمئىي 20 قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ، رايونلۇق ھۆكۈمەت، رايونلۇق سوت مەھكىمىسى، رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت ئەھۋالى ھەققىدىكى دوكلاتنىدىن 40 تۈرنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى، تېيانشان رايونىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانى، يىللىق مالىيە خام چوتى ۋە نەقچوتى ھەمدە ئومۇمىي خەلقە قانۇن بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ بەش يىللىق پىلانىنى يولغا قويۇش قاتارلىق تۆت تۈردە قارار چىقاردى. ھەيئەتلەر ھۆكۈمەتنىڭ پىلانلىق

تۇغۇت خىزمىتى توغرىسىدىكى خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تەشۋىقات تەربىيە خىزمىتىنى يەنمۇ كۈچەيتىشنى تەلەپ قىلدى. بولۇپمۇ، سىرتتىن كەلگۈچىلەرگە قارىتا، پىلانلىق تۇغۇت باشقۇرۇشى ۋە نازارەتچىلىكىنى كۈچەيتىشنى، ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقاتىنى ئاكتىپلىق بىلەن قانات يايدۇرۇشنى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىشنى تەلەپ قىلدى. «يېمەكلىك تازىلىق قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن «يېمەكلىك تازىلىق قانۇنى»نى ئىجرا قىلىشنىڭ كۈچلۈك ئەمەلىكىنى، ئايرىم باشقۇرغۇچى خادىملارنىڭ ئىدىيىۋى كەسپىي ساپاسىنىڭ ناچار بولۇشى، خىزمەت ئىستىلىنىڭ توغرا بولمايۋاتقانلىق مەسىلىلىرىگە قاراتقان ھالدا، يېمەكلىك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارغا قارىتا، قانۇن-تۈزۈم كۆز قارىشى ۋە كەسپىي ئەخلاق قارىشى تەربىيىسىنى يەنمۇ تەرتىپكە سېلىپ ۋە كۈچەيتىپ، «يېمەكلىك تازىلىق قانۇنى»نى قەتئىي ئىزچىل ئەمەلىيلەشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. ھۆكۈمەتنىڭ مىللىي دىنىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى ھەققىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھەيئەتلەر تېنىشان رايونىنىڭ بىرقانچە يىلدىن بۇيانقى مىللىي دىنىي خىزمەتلەردە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە مۇنۇلارنى كۆرسىتىپ ئۆتتى: بۇندىن كېيىن مىللىي دىنىي سىياسەتنى ئومۇميۈزلۈك ئىجرا قىلىش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پەن، مەدەنىيەت بىلىملىرى تەربىيىسىنى ۋە مىللىي كادىرلارنى تەربىيىلەشنى كۈچەيتىپ، تېنىشان رايونىنىڭ تىنچ-ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيىتىنى يەنمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇش لازىم. مىللىي دىنىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىغا قاراپ چەقىشنىڭ ئالدىدا، رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى رىياسەتچىلىكىدە، بىر قىسىم ۋەكىللەرنىڭ قاتنىشىشى بىلەن مەخسۇس خۇيزۇلارنىڭ مائارىپ مەسىلىسى توغرىسىدا سۆھبەتلىشىش يىغىنى ئېچىلدى. ۋەكىللەر ھۆكۈمەتنىڭ ئالاقىدار تارماقلىرىنىڭ خۇيزۇ مائارىپىغا ئېتىبار بېرىشى ۋە خەنزۇلاردىن پەرقلەندۇرۇپ، مەكتەپ ئۆرلەش ۋە ئىشچى قوبۇل قىلىشتا ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن قاراشنى كۆرسىتىپ ئۆتۈپ، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ قارالما خىزمىتىنى كونكرېت ماتېرىياللار بىلەن تەمىن ئەتتى. دائىمىي كومىتېتى قارالمىلىرىدا، ھەيئەتلەر 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مەزگىلىدىكى ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن مەمنۇن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشتى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى، رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرى ۋە ئېغىر ئىقتىسادىي ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قارىتا قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدە، قەتئىي قانۇن بويىچە ئىش بېجىرىش ئارقىلىق تېنىشان رايونىنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىنىڭ ياخشىلانغانلىقىدىن رازى بولدى.

خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى يەنە مىللىي دىنىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى، تېنىشان رايونىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى، مەدەنىي-مائارىپ، سەھىيە ۋە شەھەر قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇش-نى ھەمدە ئاساسىي قانۇن ۋە قانۇننى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى چوڑىدىگەن ھالدا توت قېتىم تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى يىغىنى مەزگىلىدە، ھەيئەت ۋە ۋەكىللەرنى تەشكىللەپ، تېنىشان رايونىنىڭ خىزمىتى 19 قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈلدى. ئاساسىي مەزمۇنى: «يېمەكلىك تازىلىقى قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش؛ شەھەر قىياپىتىنى تۈزەش، تەرتىپكە سېلىش؛ باشلانغۇچ مەكتەپ، بالىلار باغچىسىدا مائارىپ فائجېنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش؛ داۋالاش تارماقلىرى ئەلا مۇلازىمەت قىلىش؛ رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى، خەلق تەپتىش مەھكىمىسى «جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى»نى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى؛ جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىنىڭ تۇرمىنى باشقۇرۇش، كەلكۈننىڭ ئالدىنى ئېلىش تەييارلىق خىزمىتى؛ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى؛ قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسى؛

قۇتقۇزۇش ئائىللىرىنى قىشتىن ئۆتكۈزۈشتىكى تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇش؛ خەلق ئەسكەرلىرى قوشۇنى قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ھەر قېتىمقى كۆزدىن كەچۈرۈشنىڭ ئالدىدا، ۋەكىللەر ئالاقىدار سىياسەت، نىزام، قانۇنلارنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن ۋەكىللەر، ھەيئەتلەر قانۇن ۋە كەسپىي بىلىملەرنى پىششىق ئىگىلەپ، كۆزدىن كەچۈرۈشنىڭ كونكرېت تەلىپىدىن خەۋەردار بولدى ھەمدە كۆزدىن كەچۈرۈش جەريانىدا كۆڭۈلدە سان بولۇش، ئۇنى ئۆز ئورنىدا ئىشلىتىش ئاشۇرۇلدى.

9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى يىغىنى «ۋەكىللەر بىلەن ئالاقىلىشىش كونكرېت يولغا قويۇش چارىسى»نى تۇزۇپ چىقتى. ۋەكىللەر بىلەن ۋەكىللەر گۇرۇپپىسى ۋە گۇرۇپپا بىلەن سايلىغۇچىلار ئارىسىدىكى ئالاقىلىشىش تۇزۇمىدە چىڭ تۇرۇپ، ۋەكىللەرنىڭ رولىنى يەنمۇ ياخشى جارى قىلدۇردى. 60 نەپەر ۋەكىلنى تەشكىللەپ، ھەرقايسى ۋەكىللەر ئۆمكىنىڭ مەسئۇللىرى قاتناشقان ۋەكىللەرنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئاچتى. رايونلۇق ھۆكۈمەت ۋە رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ رەھبەرلىرى تەكلىپ بىلەن يىغىنغا قاتناشتى.

9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى جەمئىي 44 كادىرنى ۋەزىپىگە تەينىلىدى ۋە ۋەزىپىدىن قالدۇردى.

ئۇچىنچى، تىيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى

1987-يىلى 5-ئايدا، تىيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. 17 نەپەر ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان تىيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. ۋاڭ چېڭچېك مۇدىر، كې ۋەنيۇ، ياسىن كامىل، مۇ تۇڭجى، شېي بىتيەن (قوشۇمچە) مۇئاۋىن مۇدىر بولدى.

10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئەزالىرى ئىچىدە خەنزۇلار 10 كىشى بولۇپ، ئەزالارنىڭ 58.8% نى تەشكىل قىلدى؛ ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەر يەتتە كىشى بولۇپ، 41.2% نى تەشكىل قىلدى، ئۇيغۇرلار تۆت كىشى، خۇيزۇلار ئىككى كىشى، قازاق بىر كىشى؛ ئاياللار تۆت كىشى بولۇپ 23.53% نى تەشكىل قىلدى؛ تەتقىقاتچى بىر كىشى، ئالىي تېخنىكۇم سەۋىيىسىدىكىلەر تۆت كىشى، تولۇق ئوتتۇرا (ئوتتۇرا تېخنىكۇم) سەۋىيىسىدىكىلەر 11 كىشى، تولۇقسىز ئوتتۇرا سەۋىيىسىدىكىلەر بىر كىشى، ھەيئەتلەرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئالدىنقى ئىككى نۆۋەتلىككە قارىغاندا خېلى يۇقىرى بولغان؛ چوڭى 66 ياش، ئەڭ كىچىكى 34 ياش، ئوتتۇرىچە يېشى 47.6 ياش بولۇپ، ئالدىنقى نۆۋەتلىكتىن 2.3 ياش تۆۋەن بولدى؛ پارتىيە، گۇرۇھ، ئاممىۋى تەشكىلاتلاردىكى كادىرلار ئالتە كىشى، خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ مەخسۇس كەسىپتىكى كادىرى بەش كىشى، ھەربىي بىر كىشى، پەن-تېخنىكا خادىمى ۋە پروفېسسور ئۇچ كىشى، كارخانا كادىرى ۋە ئوقۇتقۇچى ئىككى كىشى، ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىر بىر كىشى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە ئەزاسى 12 كىشى، دېموكراتىك زات بىر كىشى.

10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە جەمئىي بەش قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ، رايونلۇق ھۆكۈمەت، رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى، خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ۋە خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇھىم خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى. قانۇن بويىچە ۋەكىللەرگە ۋەكىللىك گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىش، قەرزنى ئېنىقلاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇرۇش، بىر نەپەر كادىرنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش ۋە ئىقتىسادىي خىزمەت قاتارلىق تۆت تۈر ئۇستىدە قارار چىقاردى.

تيانشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىكنىن 10-نۆۋەتلىككىچە بولغان خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ھەرقايسى ئومۇمىي ھەيئەتلەر يىغىن قارالمىلىرىنىڭ مەزمۇنى ھەمدە قېتىم سانىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 13—1—3—1

بىرلىكى: قېتىم

نۆۋەت ئايرىمىسى	8-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى	9-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى	10-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى
دائىمىي ھەيئەتلەر يىغىن سانى	28قېتىم	20قېتىم	6قېتىم (87-يىلغىچە)
قارالما مەزمۇنى			
يىللىق ئىقتىسادىي پىلاننىڭ ئورۇندىلىش ئەھۋالى	3	3	1
مالىيە خام چوتى ۋە باج يىغىش پىلانىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى	4	2	1
بازار ۋە مال باھا باشقۇرۇش خىزمىتى ئەھۋالى	2	2	1
مۇپەتتىش نىزامىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى		1	1
«مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى	1	1	1
«مەجبۇرىي مائارىپ قانۇنى»نى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى	1	1	
پىلانلىق تۇغۇت نىزامىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى	2	2	1
شەھەر قۇرۇلۇش خىزمەت ئەھۋالىدىن دوكلات	3	3	1
شەھەر قىياپىتى تازىلىق باشقۇرۇش نىزامىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى	3	3	1
«بېمەكلىك تازىلىق قانۇنى»نى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى		1	
قوش مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى (ئۈچتە ئەلا بىردىن ئۆگىنىش) پائالىيەت ئەھۋالى	2	1	
«مىللەتلەر ئىتتىپاقلىق ئېيى» پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش ئەھۋالى	1	1	
خەلق قۇرۇلتىيىدا ۋەكىللەرنىڭ تەكلىپلىرىنى بېجىرىش جاۋاب بېرىش ئەھۋالى	1	1	
تيانشان رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت ئەھۋالىدىن دوكلات	4	2	
تيانشان رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت ئەھۋالىدىن دوكلات	3	2	
ھەر تەرەپلىمە تۈزەش (قاتتىق زەربە بېرىش) خىزمەت ئەھۋالىدىن دوكلات			1
ئامانلىقنى سافلاش بويىچە جازالاش نىزامىنى ئىجرا قىلىش ۋە تۈرمە ئەھۋالىدىن دوكلات	3	3	1
رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ يىللىق خىزمەت ئورۇنلاشتۇرۇشى	3	3	2
رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ سايلام خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇش	1	1	
خەلق قۇرۇلتىيىنى ئېچىشنى ئورۇنلاشتۇرۇش پىكرى	2	2	
خەلق قۇرۇلتىيىغا ئالاقىدار خىزمەتلەرنى نازارەت قىلىش تۈزۈمى توغرىسىدىكى تۈزۈملەر	2	2	1
كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش ۋە قالدۇرۇش پىكرى	7	6	2
باشقىلار	3	3	4

تيانشان رايونلۇق 8-نۆۋەتلىكىن 10-نۆۋەتلىككىچە بولغان خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ۋەكىللەرنى تەشكىللەپ كۆزدىن كۆچۈرۈش خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىش ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 13—1—3—2

بىرلىكى: قېتىم

نۆۋەت ئايرىمىسى	8-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى	9-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى	10-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتى
كۆزدىن كۆچۈرۈش قېتىم سانى	21 قېتىم	19 قېتىم	13 قېتىم
كۆزدىن كۆچۈرۈش مەزمۇنلىرى: ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ۋە سانائەت ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى	2	2	1
مال باھا باشقۇرۇش نىزامىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئەھۋالى	1	1	2
ئانا-بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغداش ئەھۋالى	1		
مىللىي سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش «ئاشخانا مۇسۇلمان خىزمەتچىلىرى مەسىلىسى»	1		
شەھەر قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنى ئاسراشنى باشقۇرۇش ئەھۋالى	2	3	
شەھەر قىياپىتى تازىلىقى باشقۇرۇش نىزامىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئەھۋالى	1	3	2
يېمەكلىك تازىلىقى قانۇنىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى	1	2	1
مەدەنىيەت بازارلىرىنىڭ مەنىۋى بۇلغىنىشىنى تازىلاش	1		
مائارىپ فاڭجېنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە مەكتەپ قۇرۇلۇش ئەھۋالى	4	2	
«ئىككى مەھكىمە»نىڭ جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنىنى ئىجرا قىلىش، نەق مەيداندا سوت قىلىش	1	1	1
ج خ شۆبە ئىدارىسىنىڭ تۈرمىنى باشقۇرۇش ئەھۋالى		1	1
جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمىش ھەمدە «تۆتنى ھۆددىگە ئېلىش» خىزمەت ئەھۋالى	1		1
زىيالىي ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ئەھۋالى	1		
مەھەللىلەرنىڭ قىش پەسلىدىكى ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇش	1		
پۈتۈن رايوننىڭ كەلكۈندىن مۇداپىئەلىنىش خىزمىتىگە تەييارلىق قىلىشىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش		1	
قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسىنىڭ پۈتۈن رايوندا قانات يايدۇرۇلۇش ئەھۋالى		1	1
ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى خىزمەت ئەھۋالى		1	
پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئەھۋالى			1
«ئىككىنى ئاشۇرۇپ ئىككىنى تېجەش» ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش ئەھۋالى	1		1
«ئۈچتە ئەلا بىردىن ئۆگىنىش» ھەرىكىتىنىڭ قانات يايدۇرۇلۇش ئەھۋالى	1		1
داۋالاش-سەھىيە ئورۇنلىرىنىڭ ئەلا مۇلازىمەت قىلىش ئەھۋالى		1	

10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى خىزمەت نازارەتچىلىكىنى قانۇنىي نازارەتچىلىككە ئۆزگەرتىش بولدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ھۆكۈمەتنىڭ «مۇپەتتىش نىزامى»، «شەھەر قىياپىتىنى باشقۇرۇش نىزامى»، «سودا-سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش نىزامى»، «مەجبۇرىي ماتارىپ قانۇنى»، «مال باھا نازارەتچىلىك نىزامى» ۋە جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، سوت تارماقلىرىنىڭ «جىنايى ئىشلار قانۇنى»، «جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى»، «ئامانلىقنى باشقۇرۇشتىكى جازالاش نىزامى»نى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتلارنى ئاڭلىدى. دائىمىي كومىتېتى كوللېكتىپ رەھبەرلىكتە چىڭ تۇرۇش ۋە دېموكراتىيىنى پائال جارى قىلدۇردى ھەمدە قارالما مەزمۇنغا ئاساسەن، ئالدى بىلەن ھەيئەتلەرنى ئالاقىدار قانۇن، قانۇنىي نىزاملارنى ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى ياكى چوڭ ئىشلارغا قاراپ چىقىشنىڭ ئالدىدا ۋەكىللەرنى مەخسۇس تۇرۇدىكى تەكشۈرۈش، كۆزدىن كەچۈرۈشكە تەشكىللەپ بىرىنچى قول ماتېرىياللارنى ئىگە بولدى. شۇنىڭ بىلەن ھەيئەتلەرنىڭ ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا قاتنىشىش، ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى مۇھاكىمە قىلىش قابىلىيىتىنى ھەمدە قارالما سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈردى. قاراپ چىقىشنىڭ ئالدىدا، ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ئىككى خىل تىل يېزىقتا ماتېرىيال تەييارلاشتا چىڭ تۇردى. يىغىندىن كېيىن، يىغىننىڭ ئەھۋالى ۋە قارارلارغا قىسقا خەۋەرلەر، يىغىن خاتىرىسى قىلىپ بېسىپ، رايونلۇق ھۆكۈمەت، رايونلۇق سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەنقىق قىلىش، خىزمەتلەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ ئاساسى قىلىش ئۈچۈن تارقىتىپ بەردى. مەسىلەن: دائىمىي كومىتېتى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋە گوۋۈيۈەننىڭ «بازار ۋە مال باھا باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش»نى قاراپ چىقىش ۋە ئىجرا قىلىشنىڭ ئالدىدا، ھەيئەتلەر «مال باھا نازارەتچىلىكى نىزامى» ۋە «ئۇقتۇرۇش»نى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى. بايرام مەزگىلىدە، ۋەكىللەر بازارنى كۆزدىن كەچۈرۈش، مال باھا چوڭ تەكشۈرۈشكە تەشكىللەندى. مال باھا تارماقلىرىدىن بۇ خىزمەتنى داۋاملىق چىڭ تۇتۇشنى، ئادىل تارازا تەسىس قىلىشنى، ھەرقايسى تىجارەت نۇقتىلىرى باھا كارتوچكىسى، ئاشكارا ۋىۋىسكا ئېسىپ تىجارەت قىلىشنى، ئالدامچىلىق قىلىدىغان بازار زومىگەرلىرى ۋە باھانى قالايمقان ئۆستۈرۈۋالىدىغان قانۇنسىز ئۇنسۇرلارغا قارىتا يۇمشاق قوللۇق قىلماي، قاتتىق جازالاشنى تەلەپ قىلدى. ھۆكۈمەتنىڭ «مۇپەتتىش نىزامى»نى ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى خىزمەت دوكلاتىغا قاراپ چىققاندا، ھەيئەتلەر مۇپەتتىش خىزمىتىنى مۇھىم خىزمەتنىڭ ئورنىغا قويۇشى لازىم دەپ كۆرسىتىپ ئۆتتى. رايوننىڭ سىرتتىن يىغۇۋېلىشقا تېگىشلىك سوممىسى 12 مىليون يۈەننىڭ يىغۇۋېلىش ئەھۋالىغا ئاساسەن، ھۆكۈمەتنىڭ خادىملارنى ئاجرىتىپ، مەخسۇس ئاپپارات تەشكىللەپ ئېنىقلاپ، قەرزنى قايتۇرۇۋېلىش خىزمىتىنى تېزلىتىشنى بۇيرىدى. رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى، خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ئېغىر ئىقتىسادىي جىنايەتچىلەر ۋە جىنايى ئىشلار جىنايەتچى ئۇنسۇرلىرىغا قاتتىق زەربە بېرىش توغرىسىدىكى خىزمەت دوكلاتىغا قاراپ چىققاندا، ۋەكىللەر مۇنداق ھېسابلىدى: رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى، خەلق تەپتىش مەھكىمىسى «ئىككىگە زەربە بېرىش»، «تۆتنى تەرتىپكە سېلىش»نىڭ ئومۇمىي گەۋدە جېڭىدە كۆرمۈش نەتىجىسى گەۋدىلىك بولۇپ، تۆزمۈش، ياخشىلاش، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلغان. بىراق، جىنايەتچىلەرنى قاماش مۇددىتى ئېشىپ كېتىشتەك قانۇنسىز قىلمىشلار يەنىلا ساقلانماقتا. بۇنى دەرھال تۆزىتىش كېرەك. رايونلۇق سوت مەھكىمىسى ۋە رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى قارالما روھىغا ئاساسەن، كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل قىلدى.

ۋەكىللەرنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، كۆزدىن كۆچۈرۈش ئۇنۇمىنى يەنمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى قاتلاملىق كۆزدىن كۆچۈرۈش،

يەنى ھەرقايسى ۋەكىللەر ئۆمەكلىرى ئۆز ئورنىدا كۆزدىن كۆچۈرۈش خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئەزالىرى ۋە بىر قىسىم ۋەكىللەر نۇقتىلىق كۆزدىن كۆچۈرۈش؛ شەھەر، رايون ئىككى دەرىجىلىك خەلق ۋەكىللىرى ئومۇمىيۈزلۈك كۆزدىن كۆچۈرۈش، كۆزدىن كۆچۈرۈش مەزمۇنى ۋە كۆزدىن كۆچۈرۈش دائىرىسىنى بەلگىلەش، بىرقانچە گۇرۇپپىلارغا ئايرىلىپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا كۆزدىن كۆچۈرۈش، كۆزدىن كۆچۈرۈشتە كۆرۈنەرلىك ئۇنۇم ھاسىل قىلىش چارىسىنى قوللاندى. مەسىلەن: رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ «ئۇچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» ھەر تەرەپلىمە تۇزۇش، پىلانلىق تۇغۇت ۋە «قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش» تەربىيسى خىزمىتىنى كۆزدىن كۆچۈرگەندە، بىر قېتىمدىلا شەھەر، رايون خەلق ۋەكىللىرىدىن 181 نەپىرى كۆزدىن كۆچۈرۈشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. گۇرۇپپىلارغا ئايرىلىپ، ئاپتونوم رايونلۇق، شەھەرلىك، رايونلۇق ئورۇنلار ۋە مەھەللە ئورۇنلىرىدىن بولۇپ 125 ئورۇن كۆزدىن كۆچۈرۈلدى. كۆزدىن كۆچۈرۈش پائالىيىتىدە «بىرىنچىدىن كۆرۈش، ئىككىنچىدىن سوراش، ئۈچىنچىدىن تەكشۈرۈش، تۆتىنچىدىن مۇھاكىمە قىلىش» ئۇسۇلى قوللىنىلدى. مەسىلىلەر سىزىلگەندە، تەكلىپلەر ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، كۆزدىن كۆچۈرۈلگەن ئورۇنلىنىڭ خىزمىتى ئىلگىرى سۈرۈلدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرى يەنە بىر قېتىم شەھەر، رايوننىڭ خەلق ۋەكىللىرى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئالاقىدار خادىملىرى بولۇپ 119 كىشى 10 ۋەكىللەر ئۆمىكى، 17 كۆزدىن كۆچۈرۈش گۇرۇپپىسىغا ئايرىلىپ، بىر تۇتاش ۋاقىت ئىچىدە، پۈتۈن رايونىمىزدىكى 190 دۆلەت ئىگىلىكى، كوللېكتىپ ۋە يەككە ئاشخانىلارنىڭ «يېمەكلىك تازىلىق قانۇنى»نى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى ئۈستىدە كۆزدىن كۆچۈرۈش ۋە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. بۇنىڭ ئىچىدە «يېمەكلىك تازىلىق قانۇنى»غا خىلاپلىق قىلغان 17 ئاشخانا بىر تەرەپ قىلىندى. سەككىز ئورۇننىڭ تىجارىتى توختىتىلىپ چەكلىك مۇددەت ئىچىدە تەرتىپكە سېلىندى. جامائەت جەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىنىڭ تۇرمىسىنى كۆزدىن كۆچۈرگەندە، تۇرمىدىكى جىنايەتچىنىڭ جىنايەتچىنى ئۇرۇش تۇپەيلىدىن ئېغىر يارىلىنىش مەسىلىسىنىڭ بارلىقى بايقالغاندا، شۆبە ئىدارىنى دەرھال تەرتىپكە سېلىپ بىر تەرەپ قىلىشقا بۇيرىدى. شۆبە ئىدارە ۋەكىللەرنىڭ پىكرىگە ئاساسەن ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللىنىپ، تۇرمىنى باشقۇرۇش بەنزىسىنى تەرتىپكە سالدى. باشقۇرۇش تۇزۇمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، تۇرمە زومىگەرلىرى ۋە قاتىلنى بىر تەرەپ قىلدى ھەمدە رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىغا تەرتىپكە سېلىپ ئۆزگەرتىش ئەھۋالىدىن دوكلات قىلدى. ھەيئەتلەر بۇنىڭدىن مەمنۇن بولدى.

10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە تېيانشان رايونلۇق ھۆكۈمەت، سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسى ھەمدە رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئىشخانا كادىرى بولۇپ جەمئىي 41 كىشىنى ۋەزىپىگە تەينىلىدى. خىزمەت يۆتكىلىش سەۋەبىدىن يەتتە كىشىنى ۋەزىپىدىن قالدۇردى.

4-پاراگراف سايلام

ئازادلىقتىن كېيىن 1949-يىل 9-ئاينىڭ 29-كۈنى ئېلان قىلىنغان «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئورتاق پروگراممىسى»نىڭ بەلگىلىمىسى ۋە رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللىرىنىڭ تەشكىلىي پرىنسىپلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ھەرقايسى رايونلار 1951-يىلى ئايرىم-ئايرىم ھالدا، ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلق ۋەكىللەر يىغىنىنى چاقىردى. ھەر نۆۋەتلىكىنىڭ ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى بىرىم يىل بولدى. ۋەكىللەرنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش ئۇسۇلى 2-نۆۋەتلىكتىن بۇرۇن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئورۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى شۇ يەردە تۇرۇشلۇق رايونلۇق خىزمەت

گۇرۇپپىسى، رايونلۇق مەھكىمە (1951-يىلى 12-ئايدا شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى بىلەن رايونلۇق ھۆكۈمەتكە ئۆزگەرتىلگەن) ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكى ئالاقىدار ۋەكىل-زاتلارنى چاقىرىپ كېڭىشىپ نامزات كۆرسەتكەنىدى، كېڭىشىپ بېكىتكەن سانىنى ھەرقايسى مەھەللە جامائەت ئورۇنلىرىغا تەقسىم قىلىپ بېرىپ، قول كۆتۈرۈش، بىلەت تاشلاش، پۈرچاق ساناش قاتارلىق شەكىللەرنى قوللىنىپ سايلام ئۆتكۈزگەنىدى. 3-نۆۋەتلىكتە، 2-نۆۋەتلىكتە كۆرسىتىلگەن كېڭەشمە ھەيئىتى ۋە ھەرقايسى مەھەللىلەرگە بەلگىلەپ بېرىلگەن سايلام سانى بويىچە مەسلىھەتلىشىپ نامزات كۆرسىتىش ۋە بېكىتىشكە رياسەتچىلىك قىلدى. 4-نۆۋەتلىكتىمۇ شۇنداق بولدى.

1953-يىلى 3-ئايدا «ئورتاق پروگراممىا»نىڭ 2-باب 12-ماددىسىدىكى «ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى خەلقنىڭ ئومۇميۈزلۈك سايلىشى ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كېلىدۇ» ۋە «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە يەرلىك ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ سايلام قانۇنى» (قىسقارتىپ «سايلام قانۇنى» دېيىلىدۇ) نىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، دەخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 3-رايونىنى ئومۇميۈزلۈك سايلام ئېلىپ بېرىشنىڭ سىناق نۇقتىسى قىلدى. شۇندىن كېيىن، باشقا ھەرقايسى رايونلاردا ئارقا-ئارقىدىن سايلام ھەيئىتى قۇرۇلدى ھەم 39 خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ تەشكىللەندى. 314 نەپەر كادىرنى ئاجرىتىپ تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنى ئومۇميۈزلۈك سايلاش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. تەشۋىقات، سەپەرۋەرلىك، ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشنى چوڭقۇر ئېلىپ بېرىش ئاساسىدا، سايلام رايونلىرىدا سايلىغۇچىلارنى تىزىملاش پونكىتىنى تەسىس قىلىپ، سايلىغۇچىلارنى تىزىملاپ، سايلىغۇچىلار گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بەردى. سايلام ئۆتكۈزۈلگەن كۈنى، سايلام پونكىتلىرىدا دۆلەت بايرىقى، قىزىل بايراقلار قادالدى، لوزۇنكا، گۈل قاچىلىرى قويۇلدى، ئۇنتۇرىغا ماۋزۇشىنىڭ سۈرىتى ئېسىلدى، سايلىغۇچىلار يېڭى كىيىم كىيىشىپ، خۇشال كەيپىياتتا تەرتىپ بويىچە سايلام گۇۋاھنامىسى ئېلىشتى، خىزمەت گۇرۇپپىسى «سايلام قانۇنى»نىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، سايلام كۈنىدىن 30 كۈن ئىلگىرى سايلىغۇچىلارنىڭ ئىسىملىكىنى رويخەت تاختىسىدا ئېلان قىلدى. تىزىملىك تەرتىپى بويىچە سايلىغۇچىلار گۇرۇپپىسى سايلىغۇچىلارنى ئىسىملىك ئېلانىنى كۆرۈشكە تەشكىللىدى. سايلىغۇچىلارنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈپ مۇزاكىرە قىلىش، سايلىغۇچىلارنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى تەكشۈرۈپ قول قويۇش ئارقىلىق، خەتلىرى چۈشۈپ قالغان، سايلىغۇچىلارنىڭ ئىسىملىكى خاتا يېزىلىپ قالغانلىرى تولۇقلىنىپ، تۈزىتىلىپ قايتا ئىسىملىك ئېلانى چىقىرىلدى. سايلام ھوقۇقى ئېلىپ تاشلانغان ۋە سايلام ھوقۇقىنى يۇرگۈزۈشكە ئامالسىز قالغان روھىي كېسەللەرنىڭمۇ ئىسمى ئوچۇق ئېلان قىلىندى. ھازىر بار بولغان ماتېرىياللاردىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، 1-، 2-، 3-، 4-، 5-رايوننىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك سايلىمىنى جەملەپ كەلگەندە، 293 كىشىگە سايلام ھوقۇقى بېرىلمىدى، بۇنىڭ ئىچىدە سايلام ھوقۇقى ئېلىپ تاشلانغان پومېشچىك، ئەكسىلئىنقىلابچى ئۇنسۇرلار 252 كىشى، روھىي كېسەللەر 37 كىشى بولۇپ، 59391 نەپەر ئومۇمىي سايلىغۇچىنىڭ 0.41% نى تەشكىل قىلدى.

تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنى سايلىغاندا، سايلام رايونلىرىنى ئايرىشنىڭ پرىنسىپى: بىر نەپەردىن (500—1000 كىشىگىچە) ۋەكىل سايلىيالايدىغان ئورۇننى مۇستەقىل سايلام رايونى قىلىپ ئايرىش، ئادەم سانى 500 گە يەتمىگەن ئورۇنلارنى يېقىن ئورۇنلار بىلەن ئالاقىلىشىپ بىرلەشمە سايلام رايونى قىلىپ ئايرىشتىن ئىبارەت. سايلام رايونى قىلىپ ئايرىلغان رايونلار، سايلىغۇچىلارنى سايلام پائالىيىتىگە قاتناشتۇرۇش ۋە سايلام خىزمىتىگە تەشكىللەشكە قولايلىق بولۇشى؛ سايلىغۇچىلارنىڭ ۋەكىللەرنى چۈشىنىشىگە، ۋەكىللەرنىڭ سايلىغۇچىلار بىلەن ئالاقىلىشىشىغا قولايلىق بولۇشى، سايلىغۇچىلار ۋەكىلنى نازارەت قىلىش ۋە ۋەكىللىكتىن قالدۇرۇشقا قولايلىق بولۇشى شەرت قىلىندى. مۇشۇ

روھ بويىچە ھەرقايسى رايونلارنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك سايلام خىزمىتى جەمئىي 29 سايلام رايونىغا ئايرىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئورگان سايلام رايونى 6، ئاھالە سايلام رايونى 23.

ۋەكىل نامزاتلارنى ئالدى بىلەن ھەرقايسى سايلىغۇچىلار گۇرۇپپىلىرى ئومۇمىيۈزلۈك غۇلغۇلا قىلىپ دەسلەپكى ئىسسىلىكنى ئوتتۇرىغا قويىدى، ئاندىن رايونلۇق سايلام ھەيئىتى، پارتىيە، ھۆكۈمەت، خەلق تەشكىلاتى ۋە ھەرقايسى زاتلارنىڭ ۋەكىللىرىنى يىغىپ كېڭىشىش ئۆتكۈزدى. كۆپ سانلىق سايلىغۇچىلار-نىڭ پىكرى ۋە خىزمەت ئېھتىياجىغا ئاساسەن، بىرلىشىپ ئىسسىلىكنى ئوتتۇرىغا قويۇش شەكلى ئارقىلىق، دەسلەپكى قەدەمدە نامزات ئىسسىلىكى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇنى يەنە سايلام گۇرۇپپىسىنىڭ مۇزاكىرە قىلىشىغا، باھالىشىغا تاپشۇردى. سايلىغۇچىلار ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىپ، پەرقلەندۈرۈپ نامزاتلار ئۇستىدە ئۆز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. بەزىدە زىيارەت قىلىش گۇرۇپپىسى بولۇپ تەشكىللىنىپ، ۋەكىل نامزاتلىرىنى زىيارەت قىلدى ۋە ئەھۋال ئىگىلىدى. 1-رايونىنىڭ 2-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى سايلىمىدا سايلىغۇچىلار ئومۇمىيۈزلۈك باھالاش، مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە مۇزاكىرە قىلىپ، بىرلىشىپ ئوتتۇرىغا قويغان 36 نەپەر نامزاتنى قالدۇرۇۋېتىپ، قايتىدىن سايلىغۇچىلار كۆڭلىدىكى ئۆزلىرى رازى بولىدىغان نامزاتلارنى ئوتتۇرىغا قويىدى.

ھەرقايسى رايونلارنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ۋەكىللىرىنى سايلىغاندا، يىراق، تارقاق سايلام رايونلىرىغا ئايرىم سايلام پونكىتى ۋە كۆچمە بىلەت تاشلاش ساندۇقى تەسىس قىلغاندىن سىرت، ئاساسىي جەھەتتىن چوڭ يىغىندا يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش شەكلىنى قوللاندى. سودا كەسىپ ئىگىلىرى بالدۇر دۇكان ئېچىپ، كەچ تاقاپ، ۋاقىت چىقىرىپ يىغىنغا قاتناشتى. سىرتقا تۇغقان يوقلاش ۋە كاماندىروپكىغا چىقىپ كەتكەن سايلىغۇچىلار ئائىلىسىگە ياكى ئىدارە ئورنىغا تېلېگرامما يوللاپ، خەت ئەۋەتىپ، نامزات ئىسملىكىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. «تېلېگرامما ئارقىلىق سايلاش» ياكى «خەت ئارقىلىق سايلاش» ئۇسۇلى يولغا قويۇلدى. بەزى ئورۇنلار سايلام خىزمىتى كادىرلىرىنى بەلگىلەپ، ئايروپلان بىلەن كوللېكتىپ كاماندىروپكىغا كەتكەن خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ئورنىغا بېرىپ بىلەت تاشلاش سايلىمىنى ئېلىپ باردى. كېسەل ياكى ياشىنىپ ھەرىكەت ئىقتىدارىدىن قالغان سايلىغۇچىلارغا قارىتا سايلام كادىرلىرى بىلەت ساندۇقىنى شۇ كىشىنىڭ ئائىلىسىگە ياكى كېسەل كارىۋىتىنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىپ بىلەت تاشلاتقۇزدى. سايلىغۇچىلار ھەر خىل شەكىللەر ئارقىلىق ئۆز ھوقۇقىنى يۈرگۈزدى. خەلق ۋەكىللىرىگە شۇ جايدا ۋەكىللىك گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلگەندە، سايلىغۇچىلار ۋەكىللەرنى قىزىل لىنتىلار بىلەن ئوراپ، قولتۇقلاپ يىغىن مەيدانىدىن ئېلىپ چىققاندا، داقا-دۇمباق، ناغرا-سۇناي چېلىشىپ ئۇلارنى ئۆيىگىچە ئۇزىتىپ قويغاندا، سايلام مەيدانى ئىنتايىن ھەيۋەتلىك تۇسكە كىردى. سايلىغۇچىلارنىڭ سايلامغا قاتنىشىش نىسبىتى 95% تىن يۇقىرى بولدى. بەش رايوندىن جەمئىي 236 ۋەكىل سايلاندى.

2-نۆۋەتلىكتىن 6-نۆۋەتلىككىچە بولغان نۆۋەت ئالماشتۇرۇش سايلىمىدا نوپۇسى 500 كىشىگە يەتمىگەن ئىدارە-ئورگانلار، ئۆزىگە يېقىن باشقا ئورگان ياكى ئاھاللەر بىلەن بىرلىشىپ سايلام رايونى بولۇپ شەكىللەندى. بۇنىڭ بىلەن ئورگان-ئورۇن بىلەن ئاھاللەر سايلام رايونى بولۇپ ئايرىلغاندىن كېيىن، ئورگان-ئورۇنلاردىكى ۋەكىل نىسبىتىنىڭ يۇقىرى بولۇپ كېتىشىنىڭ ئالدى ئېلىندى. 3-نۆۋەت-لىكىنىڭ نۆۋەت ئالمىشىش سايلىمىدىن باشلاپ، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق بىكىتۇمننىڭ ئىدارىلىرى يەرلىكىنىڭ سايلىمىغا قاتناشتى. ساقلانغان ماتېرىيال ستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا، 2-نۆۋەتلىكتىن 6-نۆۋەتلىككىچە بولغان نۆۋەت ئالمىشىش سايلىمىدا جەمئىي 334 سايلام رايونىغا ئايرىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە ئاھاللەر سايلام رايونى (كىچىك ئورۇنلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) 179، ئورگانلارنىڭ مۇستەقىل ۋە بىرلەشمە

سايلام رايونى 155 بولۇپ، (بىگتۇەن سىستېمىسىدىكى 44 سايلام رايونىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) جەمئىي 1088 ۋەكىل سايلاپ چىقىلدى.

2-نۆۋەتلىكتىن 6-نۆۋەتلىككىچە بولغان نۆۋەت ئالمىشىش سايلىمىدا سايلام رايونلىرىدىكى سايلىغۇچىلارنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ۋە ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىگتۇەن سىستېمىسىنىڭ تەكشۈرۈپ يوللىشى ئارقىلىق، رايونلۇق سايلام ھەيئىتى ۋە رايونلۇق سوت مەھكىمىسىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشى ئارقىلىق، سايلام ھوقۇقى بولمىغانلار جەمئىي 5559 كىشى، بۇنىڭ ئىچىدە سايلام ھوقۇقى ئېلىپ تاشلانغانلار 959 كىشى، ۋاقتىلىق سايلام ھوقۇقى توختىتىپ قويۇلغانلار 3103 كىشى، (بۇنىڭ ئىچىدە 4-نۆۋەتلىك سايلامدىكىلەر 2917 كىشى، كۆپ ساندىكىلەر نوپۇسسىز ئاقتۇنلار)؛ روھىي كېسەل بولۇپ سايلام ھوقۇقىنى يۇرگۈزەلمەيدىغانلار 142 كىشى. 2- ۋە 4-نۆۋەتلىك سايلامدا، گۇۋاھنامىنىڭ بەلگىلىمىسى ۋە سايلام ھەيئىتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق، 16 كىشىنىڭ پومىشچىك قالپىقى ئېلىپ تاشلىنىپ، سايلام ھوقۇقى بېرىلدى.

سايلام ئۇسۇلى جەھەتتە، 2-نۆۋەتلىكتىن كېيىن بىلەت تاشلاش پونكتى تەسىس قىلىش، كۆچمە بىلەت ساندۇقى تەسىس قىلىشتىن ئىبارەت كۆپ خىل ئۇسۇللارنى قوللىنىش ئارقىلىق سايلىغۇچىلارنىڭ سايلامغا قاتنىشىش نىسبىتى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 5-نۆۋەتلىك سايلامدا، پۈتۈن رايوندىكى 79 سايلام رايونى ئىچىدە، سايلام يېغىنى ئېچىلغان سايلام رايونى 16 بولۇپ، 20.25% نى تەشكىل قىلدى. تەسىس قىلىنغان پونكت ۋە كۆچمە بىلەت تاشلاش سايلام رايونى 63 بولۇپ، 79.75% نى تەشكىل قىلدى. سايلىغۇچىلارنىڭ سايلامغا قاتنىشىش نىسبىتى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 93.7% بولدى. 6-نۆۋەتلىكتە سايلام نىسبىتى 96.55% كە يەتتى. ھەر نۆۋەتلىك سايلامدا، سايلامغا قاتنىشىش نىسبىتى 100% كە يەتكەن سايلام رايونلىرى ئىككىدىن بىر قىسمىدىن يۇقىرى بولدى. ئىنتايىن ئاز ساندىكى ئايرىم سايلام رايونلىرى خىزمەتلەرنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرمايلا سايلام ئېلىپ باردى، بۇنىڭ بىلەن سايلامغا قاتنىشىش نىسبىتى پەقەت 38% بولۇپ، قانۇندا بەلگىلەنگەن سايلام سانى توشماي قېلىپ، سايلام ئىناۋەتسىز قىلىندى ۋە قايتىدىن سايلام ئېلىپ بېرىلدى.

1980-يىلدىن كېيىن، 8-، 9-، 10-نۆۋەتلىك نۆۋەت ئالمىشىش سايلام خىزمىتى، مەملىكەتلىك 5-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ 2-يىغىنىدا ماقۇللانغان يېڭى «سايلام قانۇنى» ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ «بۇ‌ئاستە سايلامنى يولغا قويۇشنىڭ تەپسىلىي پىرىنسىپلىرى»نىڭ بەلگىلىمىسى ۋە مەملىكەتلىك ناھىيە دەرىجىلىك بۇ‌ئاستە سايلامنى سىناق نۇقتا قىلىش خىزمەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، سايلام ئېلىپ بېرىشتا قەتئىي قانۇن بويىچە ئىش بېجىردى. ① سايلىغۇچىلار ئىسىملىكىنى، سايلام كۈنىدىن 30 كۈن ئىلگىرى ئېلان قىلىشتا چىڭ تۇرۇش؛ سايلىغۇچىلار ۋە پارتىيە گۇرۇھلار، خەلق تەشكىلاتلىرى كۆرسەتكەن ۋەكىل نامزاتلىرىنى سايلام كۈنىدىن 20 كۈن ئىلگىرى ئېلان قىلىش، رەسمىي نامزاتلار ئىسىملىكىنى سايلام كۈنىدىن بەش كۈن ئىلگىرى ئېلان قىلىش. ② سايلىغۇچىلار 10 دىن ئارتۇق كىشى بىرلىشىپ نامزات ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇش، پارتىيە گۇرۇھ ۋە خەلق تەشكىلاتلىرى بىرلىشىپ ئوتتۇرىغا قويغان ۋەكىل نامزاتلىرى ئوخشاش قانۇنىي كۆچكە ئىگە بولۇش، بىرلىكتە دەسلەپكى قەدەمدە نامزاتلار ئىسىملىكىگە كىرگۈزۈش، سايلىغۇچىلارنىڭ مۇزاكىرە قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، كۆپ ساندىكى سايلىغۇچىلارنىڭ پىكىرىگە ئاساسەن، رەسمىي ۋەكىل نامزاتلىرىنى بەلگىلەش، سايلام مەزگىلىدە بىر تۇتاش يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش ۋە پەرقلىق سان سايلىمدا چىڭ تۇرۇش. ③ سايلىغۇچىلار بۇ‌ئاستە سايلايدىغان ۋەكىل نامزاتلىرىنىڭ سانى، سايلىنىشقا تېگىشلىك ۋەكىللەر سانىدىن ئۇچتىن بىر قىسمىدىن بىر ھەسسىگىچە كۆپ بولۇشتا چىڭ تۇرۇش ھەمدە ۋەكىل نامزاتلىرىنى

بەلگىلەشتە ئۆز مىللىتى ئىچىدە پەرقلىق سان بەلگىلىمىسى يۈرگۈزۈش. تيانشان رايونى رايونلۇق 8-، 9-، 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ نۆۋەت ئالمىشىش سايلىمىدا جەمئىي 409 سايلام رايونغا ئايرىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاھالىلەر سايلام رايونى 196، ئورگان سايلام رايونى 213. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە رايونغا قاراشلىق مەدەنىي-مائارىپ، سەھىيە، سانائەت، شەھەر قۇرۇلۇشى، بىناكار-لىق قۇرۇلۇش سىستېمىلىرىدا سايلام رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ئۇچ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىرى 740 كىشى قىلىپ بېكىتىلگەن. سايلىغۇچىلارنىڭ دەسلەپكى نامزاتلار ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتا 8276 كىشىگە يەتكەن. بۇ، سايلىنىشقا تېگىشلىك ۋەكىل سانىنىڭ 11.2 ھەسسىسىگە تەڭ. بۇنى قايتا-قايتا غۇلغۇلا قىلىش ۋە دېموكراتىك كېڭىشىش ئارقىلىق، ئەڭ ئاخىرى بېكىتكەن رەسمىي نامزات 1318 كىشى. بۇ سايلىنىشقا تېگىشلىك ۋەكىل سانىنىڭ 1.78 ھەسسىسىگە تەڭ. (بۇنىڭ ئىچىدە 8-نۆۋەتلىكتە 1.85، 9-نۆۋەتلىكتە 1.8، 10-نۆۋەتلىكتە 1.75 ھەسسە) ھەر مىللەت ۋەكىللەر سانىنى تەقسىم قىلىش جەھەتتە، تيانشان رايونىنىڭ كۆپ مىللەتلىك ئالاھىدىلىكىگە ئېتىبار قىلىندى. 9-نۆۋەت-لىك، نۆۋەت ئالمىشىش سايلىمىدا، خەنزۇلاردىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1231 كىشى ئىچىدىن بىر نەپەر ۋەكىل ۋۇجۇدقا كەلدى. ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر 907 كىشىدىن بىر ۋەكىل ۋۇجۇدقا كەلدى. ئاھالىسى 100 كىشىدىن يۇقىرى ئاز سانلىق مىللەتتىنمۇ بىر نەپەر ۋەكىل سايلاندى. ئاھالىسى ناھايىتى ئاز ئاز سانلىق مىللەتلەرگىمۇ بىرلەشمە ۋەكىل نامزات سانى تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. ئۇندىن باشقا بىرقەدەر جانلىق سايلام ئۇسۇلى قوللىنىلغانلىقتىن، بىر تۇتاش سايلام پونكىتى تەسىس قىلىش ۋە كۆچمە بىلەت تاشلاش ئارقىلىق، يوشۇرۇن ئاۋاز بەرگەندىن سىرت، يەنە بەزى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بەلگىلەنگەن ۋاقىت ئىچىدە ئاۋاز بېرەلەيدىغان سايلىغۇچىلارغا قارىتا مۇددەتتىن ئىلگىرى باشقا سايلىغۇچىلارنىڭ ئاۋاز بېرىشىگە ھاۋالە قىلىش ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن سايلامغا قاتنىشىش نىسبىتى بىرقەدەر يۇقىرى بولۇپ، 9-نۆۋەتلىكتە 96.9% كە يەتكۈزۈلۈپ، قاتنىشىش نىسبىتى تيانشان رايونىنىڭ ئۆتكەن ھەر نۆۋەتلىك سايلىمىدىن يۇقىرى بولدى.

تيانشان رايونىنىڭ ھەر نۆۋەتلىك سايلام خىزمەتلىرىگە زور تۆرکۈمدە كادىر ئاجرىتىلىپ، سايلامنىڭ كونكرېت خىزمەتلىرىگە قاتناشتۇرۇلدى. پەقەت 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ سايلام خىزمىتىگە 1306 كادىر ئاجرىتىلدى. تايانچ كادىرلار 59 قارار ئۆگىنىش كۇرسىغا ئۇيۇشتۇرۇلدى. تەربىيىگە ئىگە بولغانلار 1151 كىشىگە يەتتى. رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى ئورگان-ئورۇنلار ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچ جەھەتلەردە زور كۈچ بىلەن قوللىدى. 452 كىشى بىۋاستە سايلام خىزمىتىگە تەشكىللەندى.

2-باب ھۆكۈمەت

1-پاراگراف تەشكىلي ئاپپاراتلارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە، دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ھەرقايسى رايونلارغا خىزمەت گۇرۇپپە-سى ئەۋەتىپ، كونا جەمئىيەتنىڭ يوز بېشى، ئون بېشىلىق تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، رايونلۇق ئاممىۋى ئىشلار ئورنى تۈزۈمىنى ساقلاپ قالدى. ئەسلىدىكى يوز بېشى، ئون بېشى باشقۇرۇشىدىكى رايونلارغا مەھەللە ۋە مەمۇرىي رايون، ئاممىۋى ئىشلار ئورنى تەسىس قىلدى. 1951-يىلنىڭ باشلىرىدا، شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئەسلىدىكى بەش رايوننى يەتتە رايون قىلىپ ئۆزگەرتتى. بۇنىڭ ئىچىدە 1-، 2-، 3-، 4-، 5-رايون بولسا ھازىرقى تيانشان رايونىنىڭ تەۋەلىكى ئىدى. رايونلۇق ئاممىۋى ئىشلار ئورنى رايونلۇق

مەھكىمە قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1951-يىلنىڭ ئاخىرى، ھەرقايسى رايونلاردا رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى. ھەرقايسى رايون خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى تەسىس قىلىنغان جايلار: 1-رايون ئۈچ بۇلۇڭ (سەنجۇدى) يەر رايونىنىڭ سول تەرىپىدىكى گۇڭسى قورۇسى (ھازىرقى جوڭسەن يولى 1-ئاۋغۇست ئامبۇلاتورىيىسى) ئىچىدە. 2-رايون مال بازىرى يول ئېغىزى (ھازىرقى چالغۇ ئەسۋابلىرى زاۋۇتى قورۇسى ئىچىدە. 3-رايون نەنلياڭ خابا كوچىسىدا (ھازىرقى خابا كوچىسى غالىبىيەت يولى پەيچۇسو قورۇسى ئىچىدە). 4-رايون شاۋشىمىن يېنىدا (ھازىرقى ئاشلىق نازارىتى قورۇسى ئىچىدە). 5-رايون بېيمىگدا (ھازىرقى شىنجاڭ مائارىپ شۆيۈمنى ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ غەربىي تەرىپىدە) ئىدى.

1953-يىلى 3-ئايدا ئاساسىي قانۇننىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئومۇمىي سايلىمى ئاساسىدا ھۆكۈمەتنىڭ ئاپپاراتى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. خەلق قۇرۇلتىيى تۇرۇمى ئاساسىدا رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى تەشكىللەندى. 1954-يىلى دىخۇا شەھىرى، ئۈرۈمچى شەھىرىگە ئۆزگەرتىلدى.

1955-يىلى 10-ئايدا پۈتۈن شەھىرىمىزدە ئۈچ چوڭ رايون قۇرۇلدى. ئەسلىدىكى 1-رايون (4-رايوننىڭ بىر قىسمى) 5-رايون بىرلەشتۈرۈۋېتىلىپ 1-رايون بولدى. ئەسلىدىكى 2-رايون، 3-رايون (4-رايوننىڭ بىر قىسمى) بىرلەشتۈرۈۋېتىلىپ 2-رايون بولدى. 1957-يىلى ئاھالە كومىتېتى تەشكىلاتى قۇرۇلۇشقا باشلىدى. ئىككى رايوندا جەمئىي 10 مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. ئۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئىش بېجىرىش ئاپپاراتى بولۇپ، مەھەللە ئاممىۋى ئىشلار ئورنى ۋە ۋەكالىتەن مەمۇرىي رايوننىڭ ئورننى ئالدى.

1957-يىلى 5-ئايدا، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1-رايوننى تيانشان رايونى دەپ ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى. ئىش بېجىرىش ئورنى شىمالىي ئازادلىق يولى 329-قورۇدا بولدى؛ 2-رايوننى دوستلۇق رايونى قىلىپ ئۆزگەرتتى. ئىش بېجىرىش ئورنى غالىبىيەت يولىدىكى 8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش قورۇسىدا بولدى. رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ نامى رايونلۇق خەلق كومىتېتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

1958-يىلى 6-ئايدا 3-نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتى تەشكىللەندى. 1960-يىلى 6-ئايدا شەھەرلىك خەلق كومىتېتى تيانشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونىنى بىرلەشتۈرۈۋېتىپ تيانشان رايونى دەپ ئاتىدى. ئىش بېجىرىش ئورنى شىمالىي ئازادلىق يولى 329-قورۇدا بولدى.

1961-يىلى 3-ئايدا، 1963-يىلى 10-ئايدا، 1965-يىلى 12-ئايدا، ئايرىم-ئايرىم ھالدا 4-نۆۋەتلىك، 5-نۆۋەتلىك، 6-نۆۋەتلىك خەلق كومىتېتى قۇرۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، رايونلۇق ئورگانلاردىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلار «تيانشان رايونلۇق خەلق كومىتېتىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش گۇرۇپپىسى» نامى بىلەن 1967-يىلى 2-ئايدا «ھوقۇق تارتىۋالدى»، شۇنىڭ بىلەن، رايونلۇق خەلق كومىتېتى ئىسمى بار، جىسمى يوق ئورۇن بولۇپ قالدى. ھۆكۈمەت ئاپپاراتى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

1969-يىلى 3-ئايدا، تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى قۇرۇلدى. (7-نۆۋەتلىك رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى). ئورنى دېموكراتىيە يولى 40-قورۇغا (ئاپتونوم رايونلۇق، شەھەرلىك سودا-سانائەت بىرلەشمىسى ئىش بېجىرىش بىناسى)غا كۆچۈرۈلدى.

1980-يىلى 6-ئايدا، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، تيانشان رايوندا خەلق قۇرۇلتىيى تۇرۇمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 8-نۆۋەتلىك رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەشكىللەندى. 1983-

يىلى مەدەنىيەت يولى 5-كوچىغا كۆچۈرۈلدى. (هازىرقى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىش بېجىرىش بىناسىدا).

1984-يىلى 6-ئايدا، 1987-يىلى 5-ئايدا ئايرىم-ئايرىم ھالدا، 9-نۆۋەتلىك، 10-نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى.

2-پاراگراف ئاپپاراتلارنىڭ تەسىس قىلىنىشى

1950-يىلى رايونلۇق ئاممىۋى ئىش ئورنىدا، رايون باشلىقى، مۇئاۋىن رايون باشلىقى، كاتىب، بوغالتىر، خەلق ئىشلار يارىدەمچىسى، مەدەنىي-مائارىپ يارىدەمچىسى، ئەمگەك-كادىرلار يارىدەمچىسى، سو-دا-سانائەت يارىدەمچىسى، قۇرۇلۇش يارىدەمچىسى، سەھىيە يارىدەمچىسى تەسىس قىلىندى.

1951-يىلى رايونلۇق مەھكىمىگە ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن كاتىبات ئىشخانىسى، خەلق ئىشلار بۆلۈمچىسى، مالىيە-ئىقتىساد قۇرۇلۇش بۆلۈمچىسى، مەدەنىي-مائارىپ سەھىيە بۆلۈمچىسى قاتارلىق ئاپپا-راتلار تەسىس قىلىندى. 1953-يىلى تۆنجى نۆۋەتلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كادىرلار رېئىزىيە بۆلۈمى، خەلق ئىشلار بۆلۈمى، مەدەنىي-مائارىپ سەھىيە بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1957-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، تېنشان رايونىدا، شىمىن، دوڭمەن، نەنمەن، شىخابا، لېيۇداۋان قاتارلىق بەش مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. دوستلۇق رايونىدا غالىبىيەت يولى، ئىنتىپاق يولى، شاۋ دوڭلياڭ، ئازادلىق يولى، مال بازىرى قاتارلىق بەش مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى. مەدەنىي-مائارىپ سەھىيە بۆلۈمى، مەدەنىي-مائارىپ ۋە سەھىيە بۆلۈمى قىلىپ ئايرىۋېتىلدى.

1959-يىلى گۈڭشېلىشش ھەربىكتىدە، مەھەللە ئىش باشقارمىسى خەلق گۈڭشېسىغا ئۆزگەرتىلدى. تېنشان رايونىدا قىزىل تاغ، لېيۇداۋان، دېموكراتىيە، چوڭ سەكرەش، بۇلاق تاغ قاتارلىق بەش خەلق گۈڭشېسى قۇرۇلدى. دوستلۇق رايونىدا غالىبىيەت، ئىنتىپاق، تىنچلىق، بۇلاق بېشى، شىنخۇا قاتارلىق بەش خەلق گۈڭشېسى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ خاراكتېرى رايون خاراكتېرلىك، مەمۇرىيەت بىلەن كوممۇنا بىرلەشتۈرۈۋېتىلگەن ئاپپارات بولدى. گۈڭشېنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىنى شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئورۇننىڭ رەھبەرلىكى ئۈستىگە ئالدى.

1960-يىل 6-ئاينىڭ 4-كۈنى تېنشان رايونى بىلەن دوستلۇق رايونى بىرلەشتۈرۈۋېتىلگەندىن كېيىن، رايونلۇق خەلق كومىتېتىدا ئىشخانا، خەلق ئىشلار بۆلۈمى، مەدەنىي-مائارىپ بۆلۈمى، سەھىيە بۆلۈمى، سەھىيە-كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى، ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش پونكتى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيلىك ھەربىكتى كومىتېتى، سودا شۆبە ئىدارىسى، ئاشلىق شۆبە ئىدارىسى، جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى، قاتناش بۆلۈمى، ئۆي-مۇلۇك بۆلۈمى، قول سانائەت ئىش بېجىرىش ئورنى، ستاتىستىكا بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. رايون بىرلەشتۈرۈۋېتىلگەندىن كېيىن، 10 خەلق گۈڭشېسى قىزىل تاغ، لېيۇداۋان، بۇلاق تاغ، شىنخۇا ۋە دوستلۇق قاتارلىق بەش چوڭ گۈڭشې قىلىپ بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى.

1962-يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى قارار قىلدى، بازار مال باھا كومىتېتىنى قۇردى.

1963-يىلى شەھەرلىك خەلق كومىتېتىنىڭ يولبورۇقىغا ئاساسەن، رايونلۇق خەلق كومىتېتى سودا شۆبە ئىدارىسى، ئاشلىق شۆبە ئىدارىسى، قاتناش بۆلۈمى، ئۆي-مۇلۇك بۆلۈمى، قول سانائەت ئىش بېجىرىش ئورنى قاتارلىق ئورۇنلارنى شەھەرنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. رايونلۇق خەلق كومىتېتى

ئاپپاراتلارنى تەڭشىگەندىن كېيىن، قارىمقىدا ئىشخانا، خەلق ئىشلار بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى، مەدەنىي-مائارىپ بۆلۈمى، سەھىيە بۆلۈمى، قۇرۇلۇش بۆلۈمى، سانائەت بۆلۈمى، ئەمگەك تەقسىمات بۆلۈمى، بازار مال باھا كومىتېتىنى تەسىس قىلدى.

1965-يىلى 12-ئاينىڭ 27-كۈنى ئۇرۇمچى شەھەرلىك ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قوماندانلىق شتابىنىڭ تېلىشان رايونلۇق شۆبە قوماندانلىق شتابى رەسمىي قۇرۇلدى. رايونلۇق خەلق كومىتېتىدا ئۆي-مۇلۈك بۆلۈمى يەنە تەسىس قىلىندى.

1969-يىلى 3-ئايدا رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى. قارىمقىدا سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى، ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى، ھەرقايسى مەھەللىلەردە مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى قۇرۇلدى.

1969-يىل 6-ئاينىڭ 20-كۈنى، تېلىشان رايونلۇق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قوماندانلىق شتابى، تېلىشان رايونلۇق ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش ئىشخانىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. شۇ يىلى، رايونلۇق بازار مال باھا كومىتېتى يۇقىرىغا تاپشۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن بىللە، تارقاقلاشتۇرۇش ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

1971-يىلى 5-ئايدا، تېلىشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى ئاپپاراتلارنى تەڭشىدى. قارىمقىدا سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى، ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش ئىشخانىسى، سانائەت بۆلۈمى، مەدەنىي-مائارىپ، سەھىيە بۆلۈمى، قۇرۇلۇش بۆلۈمى، خەلق ئىشلار بۆلۈمى، بازار باشقۇرۇش ئورنى قۇرۇلدى. ئۆي-مۇلۈك بۆلۈمىنى شەھەرنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى.

1971-يىلى 10-ئايدا، رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تارىلىق كومىتېتى قۇرۇلۇشنى قارار قىلدى. قارىمقىدا ئىشخانا تەسىس قىلدى.

1973-يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى، ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى تارقىتىۋېتىپ، ئاپپاراتلارنى ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشخانىسى، ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش ئىشخانىسى ئىشخانىسى، بازار باشقۇرۇش ئورنى، سانائەت بۆلۈمى، ئەمگەك مائاش بۆلۈمى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تارىلىق ھەربىي كومىتېتى، تەنتەربىيە كومىتېتى قىلىپ تەڭشىدى. مەدەنىيەت، سەھىيە بۆلۈمى، مەدەنىي-مائارىپ ۋە سەھىيە بۆلۈمى قىلىپ ئايرىۋېتىلدى.

1975-يىل 2-ئاينىڭ 18-كۈنى، تېلىشان رايونلۇق ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش ئىشخانىسى تېلىشان رايونلۇق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ، تارقاقلاشتۇرۇش ئىشخانىسى تارقىتىۋېتىلدى. 1976-يىلى بازار باشقۇرۇش ئورنى بازار باشقۇرۇش بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى.

1976-يىلى 9-ئايدا ئازادلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى بىلەن مال بازىرى ئىنقىلابىي كومىتېتى بىرلىشىپ، جەنۇبىي ئازادلىق يولى ئىنقىلابىي كومىتېتى بولۇپ قۇرۇلدى.

1977-يىلى 2-ئايدا رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى شاۋ دوكلىياڭ مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىنى تىنچلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى قىلىپ ئۆزگەرتتى. شۇ يىلى 10-ئايدا نەنمىن مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى بىلەن شىمىن مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتىنى بىرلەشتۇرۇپ، شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىنقىلابىي كومىتېتى قىلىپ ئۆزگەرتتى.

1980-يىلى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ قارىمقىدا ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى، مالىيە-باج ئىدارىسى، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش شۆبە ئىدارىسى، مەدەنىي-مائارىپ بۆلۈمى، شەھەر قۇرۇلۇشى بۆلۈمى، سەھىيە بۆلۈمى، خەلق ئىشلار بۆلۈمى، سانائەت بۆلۈمى، ئەمگەك ئىش ھەققى بۆلۈمى، كادىرلار بۆلۈمى، پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسى، زىيالىي ياشلارنىڭ تاغ، يېزىلارغا بېرىشنى باشقۇرۇش ئىشخانىسى، خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانى-

سى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى، تەنتەربىيە كومىتېتى، ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كوپېراتىپى، تۇرمۇش بىرلەشمە كوپېراتىپى تەسىس قىلىندى. ۋەكالىتەن ئورگانلاردىن لىيۇداۋان، شىمالىي ئازادلىق يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، ئىتتىپاق يولى، غالىبىيەت يولى، شىخاگەي، دوگمەن، تىنچلىق يولى قاتارلىق سەككىز مەھەللە ئىش باشقارمىسى قۇرۇلدى.

1981-يىلى 2-ئايدا، رايونلۇق ھۆكۈمەتتە مال باھا بۆلۈمى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. شۇ يىلى 7-ئايدا، رايونلۇق سەھىيە-كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى قارار قىلدى.

1982-يىلى ئەدلىيە بۆلۈمى، شەھەر قىياپىتى تازىلىق ئىشخانىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى، پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى قۇرۇلدى، مەدەنىي-مائارىپ بۆلۈمى مەدەنىيەت بۆلۈمى، مائارىپ بۆلۈمى قىلىپ ئايرىۋېتىلدى. سانائەت بۆلۈمى سانائەت، قاتناش بۆلۈمى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش كومىتېتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كوپېراتىپى، تۇرمۇش بىرلەشمە كوپېراتىپى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. لىيۇداۋان مەھەللە ئىش باشقارمىسى بېيگى دېموكراتىيە يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قىلىپ، شىخابا مەھەللە ئىش باشقارمىسى شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. زىيالىي ياشلارنىڭ تاغ ۋە يېزىلارغا بېرىشىنى باشقۇرۇش ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1984-يىلى 5-ئايدا، ھۆكۈمەت ئاپپاراتلارنى كەڭ كۆلەمدە تەڭشىدى. تارقىتىۋېتىلگەن، بىرلەشتۈرۈۋېتىلگەن، ئالاھىدە تەسىس قىلىنغان ھەرقايسى خىزمەت تارماقلىرىدىكى «بۆلۈم»لەر «ئىدارە» قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. مىللەت، دىن ئىشلىرى كومىتېتى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1984-يىلى 10-ئايدا مۇپەتتىش ئىدارىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى.

1985-يىلى 1-ئايدا، پۇتۇن شەھەرنىڭ مالىيە تۈزۈلمىسىدە ئۆزگىرىش بولدى. رايونلۇق مالىيە-باج ئىدارىسى مالىيە ئىدارىسى ۋە باج ئىدارىسى قىلىپ ئايرىۋېتىلدى. شۇ يىلى باج ئىدارىسى شەھەرنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى.

1985-يىلى 4-ئايدا، چوڭلار مائارىپ ئىشخانىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. شۇ يىلى 9-ئايدا جەنۇبىي شىنخۇا يولى، بەخت يولى، ئۇلانباي قاتارلىق ئۇچ مەھەللە ئىش باشقارمىسى بېيگىدىن تەسىس قىلىندى.

1985-يىل 10-ئاينىڭ 26-كۈنى، رايونلۇق تارىخ تەزكىرە ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. 12-ئاينىڭ 20-كۈنى، قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى.

1986-يىلى 2-ئايدا ئارخىپخانا قۇرۇلدى.

1987-يىلى 3-ئايدا چوڭلار مائارىپ ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ كەسپىي ئىشلىرى مائارىپ ئىدارىسىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ ئاپپارات قۇرۇلمىسىدا ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى، پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى، مىللەت، دىن ئىشلىرى كومىتېتى، خەلق ئىشلار ئىدارىسى، ئەدلىيە ئىدارىسى، مالىيە ئىدارىسى، مال باھاسى ئىدارىسى، مۇپەتتىش ئىدارىسى، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، مائارىپ ئىدارىسى، سەھىيە ئىدارىسى، مەدەنىيەت، تەنتەربىيە ئىدارىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى، شەھەر قىياپىتى تازىلىقى-مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى، ئەمگەك، كادىرلار ئىدارىسى، خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى، تەزكىرە تارىخ ئىشخانىسى، ئارخىپخانا، سەھىيە-كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى، ئەمگەك

مۇلازىمەت شىركىتى قاتارلىق ئورۇنلار تەسىس قىلىندى. ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقايسى ئىدارە، كومىتېت، ئىشخانا، ئورۇنلاردىكى كادىرلار 350 كىشىگە يەتتى.

ۋەكالىتەن ئورگانلىرى غالىبىيەت يولى، ئىتتىپاق يولى، تىنچلىق يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، شىمالىي ئازادلىق يولى، شىمالىي شىنخۇا يولى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى، يېڭى دېموكراتىيە يولى، بەخت يولى، ئۇلانباي، قارلىغاچلىق، دوڭمەن قاتارلىق 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن تەركىب تاپتى.

3-پاراگراف رەھبىرىي ئەزالار

بىرىنچى، رايونلۇق ئاممىۋى ئىشلار ئورنى، رايونلۇق مەھكىمە، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى
(1950-يىلى 4-ئايدىن 1953-يىلى 11-ئايغىچە)

1-رايون:
رايون باشلىقى: ياڭ تېخنيۇن 4.1950—6.1951
رايون باشلىقى: ياڭ يۈپىي 6.1951—2.1953
رايون باشلىقى: جىن ماۋ 2.1953—11.1953
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: گو جېڭخې 5.1951 ∫ —10.1953
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: لى جۇڭۋېي 12.1951—12.1953

2-رايون:
رايون باشلىقى: ياڭ تېخنشى 5.1950—9.1950
رايون باشلىقى: گو جىچياڭ 9.1950—6.1952
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ياڭ جېنلىك 5.1950—6.1951
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ياڭ بىلىېن 10.1951 —12.1953

3-رايون:
رايون باشلىقى: ئىلى ئاخۇن 5.1950—9.1950
رايون باشلىقى: ۋاڭ شىبىن 9.1950—1.1953
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: سۇ شاۋبو 1.1951—3.1952

4-رايون:
رايون باشلىقى: ياڭ جېنلىك 7.1951 —11.1951
رايون باشلىقى: باۋ باۋشىك 3.1952—9.1953
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: يىن يۈخېك 1.1952—3.1953

5-رايون:
رايون باشلىقى: بەي يۈبىن 1.1951—11.1953
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ۋاڭ جيېمىن 1.1951—2.1952
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ۋېي چىگۇېن 1.1952—10.1953

ئىككىنچى، تۇنجى نۆۋەتلىك رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى
(1953-يىلى 11-ئايدىن 1956-يىلى 11-ئايغىچە)

1-رايون:
رايون باشلىقى: جىن ماۋ 11.1953—12.1953

رايون باشلىقى: لى جۇڭۇېي 1.1954—6.1955
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چياۋ شۇچۈن 11.1953—10.1955
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: گاۋ رېنيۈەن 2.1955—10.1955
2-رايون:
رايون باشلىقى: ياڭ دېشۇ 6.1952—7.1954
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ياڭ بىلىەن 12.1953—10.1955
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ئابلىمىت 1.1954—12.1955
3-رايون:
رايون باشلىقى: جۇماخۇن 1.1953—10.1955
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: لى خەيفېڭ 1.1953—10.1955
4-رايون:
رايون باشلىقى: ۋاڭ جىنشۇ 10.1953—4.1955
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: مەھەممەت تۇراپ 2.1953—4.1955
5-رايون:
رايون باشلىقى: شېن شۆكوك 11.1953—10.1955

ئۈچىنچى، 2-نۆۋەتلىك رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى (خەلق كومىتېتى)
(1956-يىلى 11-ئايدىن 1958-يىلى 6-ئايغىچە)

1-رايون:
رايون باشلىقى: جىن ماۋ 10.1955—6.1958
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: يىن يۈخېڭ 10.1955—11.1957
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چياۋ شۇچۈن 10.1955—6.1958
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ما جۇنۇۋ 11.1957—6.1958
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: يۈسۈپ كېرىم 10.1956—6.1958
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: گو جېڭخې 11.1957—6.1958
2-رايون:
رايون باشلىقى: ياڭ دېشۇ 10.1955—5.1957
رايون باشلىقى: ئابلىمىت 11.1957—6.1958
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ئابلىمىت 10.1955—11.1957
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ياڭ بىلىەن 10.1955—2.1957
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: كې ۋەنيۇ 11.1957—6.1958
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ۋاڭ جىنشۇ 11.1957—6.1958

تۆتىنچى، 3-نۆۋەتلىك رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى (خەلق كومىتېتى)
تيانشان رايونى (1958-يىلى 6-ئايدىن 1960-يىلى 8-ئايغىچە)
رايون باشلىقى: لى جۇڭۇېي 6.1958—6.1960
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چياۋ شۇچۈن 6.1958—6.1960
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: گو جېڭخې 6.1958—3.1959
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: يۈسۈپ كېرىم 6.1958—8.1960

دوستلۇق رايونى (1958-يىلى 6-ئايدىن 1960-يىلى 8-ئايغىچە)
رايون باشلىقى: ئابلىمىت 6.1958—8.1960
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: كې ۋەن يۈ 6.1958—8.1960
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ۋاڭ پۇ شۇ 6.1958—8.1960
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: رېك جاۋ جىك 6.1958—8.1960
تيانشان رايونى (ئىككى رايون بىرلەشكەندىن كېيىنكى 1960-يىلى 8-ئايدىن 1961-يىلى 10-ئايغىچە)
مۇۋەققەت رايون باشلىقى: ئابلىمىت 8.1960—10.1961
مۇۋەققەت مۇئاۋىن رايون باشلىقى: كې ۋەنيۈ 8.1960—10.1961
مۇۋەققەت مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چياۋ شۇچۈن 8.1960—10.1961
مۇۋەققەت مۇئاۋىن رايون باشلىقى: يۈسۈپ كېرىم 8.1960—10.1961
مۇۋەققەت مۇئاۋىن رايون باشلىقى: جاۋ چاڭخەي 8.1960—10.1961

بەشىنچى، 4-نۆۋەتلىك تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى (خەلق كومىتېتى)

(1961-يىلى 10-ئايدىن 1963-يىلى 10-ئايغىچە)
رايون باشلىقى: ئابلىمىت 10.1961—9.1962
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چياۋ شۇچۈن 10.1961—10.1963
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: كې ۋەنيۈ 10.1961—10.1963
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: جاۋ چاڭخەي 10.1961—10.1963

ئالتىنچى، 5-نۆۋەتلىك تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى (خەلق كومىتېتى)

(1963-يىلى 10-ئايدىن 1965-يىلى 12-ئايغىچە)
رايون باشلىقى: قېيۇم تۆمۈر 10.1963—12.1965
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چياۋ شۇچۈن 10.1963—12.1965
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چېن گوگۇي 10.1963—12.1965
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: جيا چىنجى 10.1963—12.1965

يەتتىنچى، 6-نۆۋەتلىك تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى (خەلق كومىتېتى)

(1965-يىلى 12-ئايدىن 1969-يىلى 3-ئايغىچە)
رايون باشلىقى: قېيۇم تۆمۈر 12.1965—3.1969
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: جيا چىنجى 12.1965—3.1969
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چېن گوگۇي 12.1965—3.1969
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چياۋ شۇچۈن 12.1965—3.1969

سەككىزىنچى، 7-نۆۋەتلىك تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى (ئىنقىلابىي كومىتېتى)

(1969-يىلى 3-ئايدىن 1980-يىلى 7-ئايغىچە)
مۇدىر: لى شۇمىڭ 3.1969—8.1973
مۇدىر: نىياز خوجا 9.1976—5.1978
مۇدىر: فەن جېنجياڭ 5.1978—3.1979
مۇدىر: گوجۇ 3.1979—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: يىن جيادىڭ (ھەربىي ۋەكىل) 3.1969—10.1969

مۇئاۋىن مۇدىر: خۇالىق شىملىك (ھەربىي ۋەكىل) 10.1969—3.1976
مۇئاۋىن مۇدىر: يەن ۋېنخې 3.1969—6.1975
مۇئاۋىن مۇدىر: ۋالىق چۇنپۇ 3.1969—3.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: جالىق خېكتيەن 3.1969—3.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: فەن جېنجيالىق 3.1969—8.1973
مۇئاۋىن مۇدىر: لىيۇ شۆرېن 3.1971—1.1976
مۇئاۋىن مۇدىر: خەن گۇيجېن 3.1971—1.1976
مۇئاۋىن مۇدىر: لى خۇاسۇن 3.1971—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: خۇالىق رۇيچالىق 8.1971—9.1972
مۇئاۋىن مۇدىر: قېيۇم تۆمۇر 8.1971—3.1976
مۇئاۋىن مۇدىر: جيا چىنجى 11.1972—3.1979
مۇئاۋىن مۇدىر: خۇالىق خەي 12.1972—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: ساۋ شىخەي 10.1973—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: لالىق لىيەنپۇ 10.1974—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: چېن گوجۇ 9.1978—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: چياۋ شۇچۇن 4.1979—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: جاۋ خۇيمىلىك 4.1979—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: جاۋ چالىخەي 3.1980—7.1980
مۇئاۋىن مۇدىر: يۈسۈپ ئاۋۇت 10.1976—7.1980

توققۇزىنچى، 8-نۆۋەتلىك تىيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى
(1980-يىلى 7-ئايدىن 1984-يىلى 6-ئايغىچە)

رايون باشلىقى: خۇسەين ئەخمەت 7.1980—5.1984
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ساۋ شىخەي 7.1980—5.1984
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: چېن گوجۇ 7.1980—5.1984
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: گاۋ چالىيۇمن 9.1981—5.1984
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: لى خۇاسۇن 7.1980—5.1984
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ۋالىق چېكچېك 7.1980—5.1984
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: جالىق فۇشىلىك 7.1980—5.1984

ئونىنچى، 9-نۆۋەتلىك تىيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى
(1984-يىلى 6-ئايدىن 1987-يىلى 5-ئايغىچە)

رايون باشلىقى: ھۇسەين ئەخمەت 5.1984—5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: گاۋ چالىيۇمن 5.1984—5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ۋۇ دانيەن 6.1985—5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: رېن چىڭسېن 5.1984—5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: مەمتىمىن سادىق 5.1984—5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ۋېن باۋروك 3.1985—5.1987

ئون بىرىنچى، 10-نۆۋەتلىك تىيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى

(1987-يىلى 5-ئايدىن باشلاپ)
رايون باشلىقى: سادىق ئەبەيدۇللا 5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ياڭ فېڭلەي 5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: رېن چېڭسېن 5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: ۋېن باۋروك 5.1987
مۇئاۋىن رايون باشلىقى: مەمتىمىن سادىق 5.1987

4-پاراگراف ھۆكۈمەت ئىشلىرى پائالىيىتى

1950-يىلى 1-ئايدىن باشلاپ، دېموكراتىك ھاكىمىيەت قۇرۇش خىزمىتى باشلاندى، رايونلۇق ئاممىۋى ئىشلار ئورنى شەھەرلىك پارتكوم خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ بىۋاسىتە كېچىلىكىدە ئۆزگەرتىپ تەشكىللەندى. ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىنكى رايونلۇق ئاممىۋى ئىشلار ئورنى كادىرلارنى تەشكىللەپ مەھەللىلەرگە چۈشۈپ چۆكۈپ، تەشۋىقات خىزمىتىنى ئىشلىدى ھەمدە ئىشپىيونلۇققا قارشى تۇرۇش، خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرۇش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ئىشغا زىچ بىرلەشتۈرۈپ قايىل قىلىش كۈرىشىنى قانات يايدۇردى. كونا جەمئىيەتنىڭ يۇز بېشى، ئون بېشىلىق تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، دېموكراتىك سايلام ئارقىلىق، ئامما ئىشىنىدىغان كىشىلەرنى مەھەللە باشلىقى، مۇدىر ۋەكىل، ۋەكىل قىلىپ سايلىدى. شۇنىڭ بىلەن دەسلەپكى قەدەمدە خەلق ھاكىمىيىتىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلىنى قۇرۇپ چىقتى.

1950-يىلدىن 1951-يىلغىچە رايونلۇق ئاممىۋى ئىشلار ئورنى، رايونلۇق مەھكىمە خەلق ھاكىمىيىتىنى تۇرغۇزۇشنى چۆرىدىگەن ھالدا ئىگىلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكى خەلقلەرنى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىسى تۈرۈپ چىقىشقا ۋە ئونى ئىجرا قىلىشقا، پائال تۈردە مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ، ئىئانە توپلاشقا، زايوم سېتىۋېلىشقا، ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تەۋەلىكىگە ئېتىبار بېرىش خىزمىتىنى تىرىشىپ ياخشى ئىشلەشكە سەپەرۋەر قىلدى. ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇپ، تاماكا چېكىش ۋە قىمارۋازلىقنى چەكلەپ، ئەكسىيەتچى دىنىي تەشكىلات ۋە پاھىشۋازلىقنى بىكار قىلدى. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىنى قۇتقۇزۇشقا سەپەرۋەر قىلىندى. شەھەر ئاھالىسىنى تەشكىللەپ، شەھەر رايونىنىڭ كونا يوللىرىنى رېمونت قىلىش، ياساشقا سەپەرۋەر قىلىندى. «تۆت زىياندىن»نى يوقىتىشتىن ئىبارەت ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى.

1951-يىلىنىڭ ئاخىرى، ھەر مىللەت ھەر ساھەدىكى خەلق ۋەكىللەر يىغىنى چاقىرىلغاندىن كېيىن، بېيجىڭدىن قۇرۇلغان خەلق ھۆكۈمىتى «ئۇچقە قارشى»، «بەشكە قارشى» تۇرۇش ھەرىكىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، رايونلۇق ھۆكۈمەت خىزمىتىنى كۈچەيتىشنى ئاساسەن چىڭ تۇتۇپ، مەھەللە باشلىقى تۈزۈمىنى تۇرغۇزدى. مەھەللە نەپەقە گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ چىقتى. ئىشلەپچىقىرىش پائال تۈردە تەشكىللىنىپ ھەمكارلىق كوپېراتىپىنىڭ ئىقتىسادىنى زورايتتى. سوتسىيالىستىك تەربىيىنى قانات يايدۇرۇپ، خەلق باشقۇرۇشىدىكى مەكتەپ ۋە گېزىت ئوقۇش گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ چىقتى.

1953-يىلى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى. رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيىدا «ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشى — ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان ۋەزىپە»دىن ئىبارەت خىزمەت فاكتىنى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، پۈتۈن رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆز-ئۆزىنى

قۇتقۇزۇشقا سەپەرۋەر قىلىپ، جەمئىيەتتىكى بىكار ئەھۋالنى تەشكىللەپ، كادىرلار، مەھەللىلەرگە چوڭقۇر چۆكۈپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئەھۋالىنى گۇرۇپپىسىنى تۇرغۇزۇشقا ئەمەلىي يېتەكچىلىك قىلدى ھەمدە قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش كەسىپلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. تۇنجى قېتىملىق مەملىكەتلىك ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋەزىپىسىنى تاماملىدى. ھەرقايسى رايونلار بولۇپ جەمئىي 18871 ئاھالە ۋە 80816 كىشىنىڭ بارلىقى تەكشۈرۈپ چىقىلدى. 1955-يىلى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋە ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، پۈتۈن رايوندىكى قول سانائەتچىلەر ئاكتىپلىق بىلەن ئىشلەپچىقىرىش كوپېراتىپى (گۇرۇپپىسى)غا قاتناشتى. 1956-يىلغا كەلگەندە، پۈتۈن رايونلىنىڭ سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋەزىپىسى تاماملاندى.

1955-يىلى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ئاھالە كومىتېتلىرىنى قۇردى. ئاھالىلەرنى گۇرۇپپىلارغا ئايرىپ، جەمئىي 71 ئاھالە كومىتېتىنى قۇرۇپ چىقتى. 1957-يىلى مەھەللە مەھكىمىنى بىكار قىلىپ، 10 مەھەللە ئىش باشقارمىسىنى قۇرۇپ چىقتى.

1958-يىلدىن 1960-يىلغىچە پۈتۈن رايون مىقياسىدا «خەلق گۈڭشېسى»، «پولات-تۆمۈر تاۋلاش»، «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. رايونلۇق خەلق كومىتېتى كەڭ كۆلەمدە ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچنى سەپەرۋەر قىلدى ۋە تەشكىللىدى. 1958-يىلنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا، پۈتۈن رايون بويىچە، 2306 كىشى «پولات-تۆمۈر چوڭ قوشۇنى» بولۇپ تەشكىللىنىپ، شىسەن، باداۋانغا ئاتلىنىپ «يەرلىك ئۇسۇل» بويىچە پولات-تۆمۈر تاۋلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە پۈتۈن رايون بويىچە سانائەت بىلەن كەڭ كۆلەمدە شۇغۇللىنىش دولقۇنى قوزغىلىپ، «مىڭ زاۋۇتلۇق رايون، يۈز زاۋۇتلۇق بۆلۈم»نى ئەمەلگە ئاشۇرۇش شوئارىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. 1959-يىلنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، جەمئىي 538 زاۋۇت قۇرۇلدى، بۇ زاۋۇتلار تۈنجى تۇركۈمدىكى رايون، مەھەللە سانائەت كارخانىسى بولۇپ قالدى. مالىيە، سودا خىزمىتىدە، بازارنى تەمىنلەش چىڭ تۇتۇلۇپ، تۇرلۇك مۇلازىمەت كەسىپلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئاشلىقنى باشقۇرۇش قاتارلىق خىزمەتلەر كۈچەيتىلدى. بۇنىڭ بىلەن بىللە مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئاساسىدا، شەھەر خەلق گۈڭشېسىنى قۇرۇش خىزمىتىنى تاماملىدى ھەمدە خۇسۇسىي ئۆي-مۇلۈككە قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ باردى.

1961-يىلدىن 1962-يىلغىچە، رايونلۇق خەلق كومىتېتى «تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، يۇقىرى كۆتۈرۈش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، پۈتۈن رايون «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش»، «خەلق گۈڭشېسى» ھەرىكىتى جەريانىدا يۈز بەرگەن ناتوغرا ئىللەتلەرگە قارىتا، ئېنىقلاش ئېلىپ باردى. رايون بېكىدىن قۇرغان زاۋۇت (شەھەرگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن بىر قىسىم زاۋۇتلاردىن باشقا)لارغا قارىتا تەڭشەش ئېلىپ بېرىپ، رايون، مەھەللە باشقۇرغان 60 زاۋۇتنى 29 غا تەڭشىدى. ئەينى چاغدىكى دۆلەتنىڭ قېيىنچىلىق مەزگىلىدىكى سىياسىتىگە ئاساسەن، رايونلۇق خەلق كومىتېتى، ئورگاندىكى خىزمەتچى خادىملار ۋە شەھەر ئاھالىسىنى ئاكتىپلىق بىلەن قىسقارتتى. پۈتۈن رايون بويىچە 4614 ئىشچى-خىزمەتچى، 21284 شەھەر ئاھالىسى قىسقارتىلدى. 1962-يىلى شەھەر خەلق گۈڭشېسى تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ھەمدە ئاھالە كومىتېتى ئومۇميۈزلۈك تەرتىپكە سېلىندى. تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن پۈتۈن رايوندا 90 ئاھالە كومىتېتى، 20 ئائىلە كومىتېتى، 941 ئاھالە گۇرۇپپىسى بار بولدى. 1963-يىلدىن كېيىن، رايونلۇق خەلق كومىتېتى قۇرۇلۇشنى ياخشى ئېلىپ بېرىش، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ ئىقتىسات قىلىشنى پۈتۈن رايوننىڭ مەركىزىي ۋەزىپىسى قىلىشتا چىڭ تۇرغانلىقتىن، پۈتۈن رايوننىڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىدا مۇقىم ۋە داۋاملىق يۇقىرى ئۆرلەشتەك ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى.

1964-يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتى كۆچنى تەشكىللەپ توغرا ھالدا، ۋاقتىدا، يۇقىرى سۈپەت بىلەن رايوننىڭ 2-قېتىملىق ئاھالىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋەزىپىسىنى توغرا، ئۆز ۋاقتىدا، سان-سۈ-پىتىگە كاپالەتلىك قىلىپ ئورۇنلىدى. 31007 ئائىلە، 147618 ئاھالىنىڭ بارلىقى تەكشۈرۈپ چىقىلدى. شۇ يىلى ئۇرۇمچى رايونىدا ئاز كۆرۈلىدىغان يامغۇر ئاپىتى بولغان مەزگىللەردە، رايونلۇق خەلق كومىتېتى پۈتۈن رايون بويىچە ئادەم كۆچى، ماددىي كۆچنى سەپەرۋەر قىلىپ، تىرىشىپ ئاپەتتىن قۇتقۇزۇپ، ئۆلۈم-يېتىم يۇز بەرمەسلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھاياتى، مال-مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغدىدى. 1966-يىلى جىنەننىڭ تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىپ، يەنە بىر قېتىم ئاممىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ «يەرلىك كىچىك ئاممىۋى» زاۋۇتلارنى قۇردى. رايون تەۋەسىدىكى 1531 نەپەر ئىشى يوق بىكار خادىملار ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

1967-يىلدىن 1969-يىلغىچە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ھەرىكىتىدە ھۆكۈمەت خىزمىتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

1970-يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، پۈتۈن رايون بويىچە «سنىپىي قوشۇننى ئېنىقلاش» ۋە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە زەربە بېرىش، خىيانەتچى-لىككە، ئوغرىلىققا قارشى تۇرۇش، ھايانكەشلىككە قارشى تۇرۇش، ئىسراپچىلىققا قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت «بىرگە زەربە بېرىپ ئۈچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. شۇ يىلى شەھەرنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، شەھەر ئاھالىسىنى تارقاقلاشتۇرۇش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1971-يىلى شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى بىر تۈركۈم كارخانىلارنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈشنى قارار قىلدى. شۇ يىلى 4-ئايدا، رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ فۇنكسىيىسى ھۆكۈمەت خىزمىتىنىڭ ئۈنكۈنچى دەۋرىنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. 1972-يىلدىن كېيىن، رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. ئىقتىسادىي خىزمەتنى تەرتىپكە سېلىش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈشنى چەك تۇتۇپ، بىر قىسىم تارقاقلاشتۇرۇلغان شەھەر ئاھالىسىنىڭ نوپۇسىنى سىياسەت بويىچە ئورۇنلاشتۇردى.

1975-يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى «تىنچ ئىتتىپاق بولۇش»، «خەلق ئىگىلىكىنى يۇكسەل-دۈرۈش» فاكتىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇردى. ھەرقايسى جەھەتلەردىكى خىزمەتلەر مۇئەييەن تەرەققىياتقا ئېرىشىپ، ئىشلەپچىقىرىش زور دەرىجىدە يۇقىرى ئۆرلىدى. بولۇپمۇ، رايون، مەھەللە كارخانىلىرىدىن 50ى يېڭىدىن قۇرۇلدى. يېڭىدىن 1275 ئىشچى-خىزمەتچى كۆپەيدى. شۇ يىلى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى بىيجەك شەھىرىنىڭ مەھەللە خىزمەت تەجرىبىلىرىنى كەڭ كۆلەمدە كېڭەيتىشكە تەشكىللەندى. بۇنىڭ بىلەن، پۈتۈن رايون بويىچە سوتسىيالىستىك چوڭ قورۇلاردىن 382 ى قۇرۇلدى. بىراق، 1976-يىلنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىلىدا، «ئوڭچى ئەنزە ئاغدۇرۇش شاملى»غا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن پۈتۈن رايون ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنىڭ 42.9% نىلا ئورۇندىدى. شۇ يىلى 10-ئايدا، پۈتۈن رايون بويىچە، جياڭ چەك ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھىنى پاش قىلىش، پىپەن قىلىش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلدى. پۈتۈن رايوننىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، جياڭ چەك ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھى بىلەن چېتىشلىق بولغان كىشى ۋە ئىشلارغا قارىتا ئېنىقلاش، تەكشۈرۈش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى.

1977-يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى داۋاملىق تۈردە «پاش قىلىش، پىپەن قىلىش، تەكشۈ-رۈش» ھەرىكىتىنى ئېلىپ بېرىش بىلەن بىللە «پۈتۈن رايون سانائەتتە داچكىدىن ئۆگىنىش يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، سانائەتنىڭ ئومۇمىي ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتىنى 12 مىليون يۈەن

تاماملاش» ۋەزىپىسىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. 8-ئايدا، 100 كىشىلىك تەكشۈرۈش ئۆمكىنى تەشكىللەپ ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا چوڭقۇر چۆكۈپ 87 زاۋۇتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، مەسىلىلەرنى ھەل قىلىۋېلىشىغا ياردەملەشتى. بۇنىڭ بىلەن سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىش ۋەزىيىتىنى ئوڭشاپ، يىللىق ۋەزىپىنى مۇددەتتىن بەش كۈن بۇرۇن ئورۇندىدى.

1978-يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى، پۈتۈن رايون بويىچە ئۇۋۇال، يالغان، خاتا ئەنزىلەرنى ئاقلاش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. پۈتۈن رايون بويىچە 433 كىشى قايتا تەكشۈرۈش ئوبيېكتى بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە 367 كىشىنىڭ مەسىلىسى ئەملىيلەشتۈرۈلدى. ئۇندىن باشقا يەنە ئۆيى ئاختۇرۇلغان 81 ئائىلىنىڭ مال-مۈلكى ئېنىقلىنىپ، بۇنىڭ ئىچىدە 41 ئائىلىنىڭ مال-مۈلكى ئۆزىگە قايتۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە 17 كىشىنىڭ «ئوڭچى ئۇنسۇر» ۋە «يەرلىك مىللەتچى» دېگەن قالپقى ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئېلىپ تاشلاندى. رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ بىر قىسىم بۆلۈم، ئىشخانىلىرى تەرتىپكە سېلىندى ۋە تولۇقلاندى. رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ پارتكۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. قارمىقىدا رايونلۇق پارتكوم ئىشخانىسى ۋە ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. رايونغا قاراشلىق 26 باشلانغۇچ مەكتەپ، بىر ئوتتۇرا مەكتەپ، تۆت بالىلار باغچىسى، غەربچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسىنىڭ رەھبەرلىك بەنزىسى تەرتىپكە سېلىندى. 107 نەپەر ئوتتۇرا قاتلام رەھبىرىي كادىرلارنى بېكىتىش ۋەزىپىگە تەينىلىدى. بۇنىڭ بىلەن بىللە، بۇ ئورۇنلاردىكى ئىنقىلابىي كومىتېت ۋە ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى ئەملەدىن قالدۇرۇپ، مەكتەپ باشلىقى، مۇدىر، باغچا باشلىقى، يەسلى باشلىقى مەسئۇل بولۇش تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈردى.

1979-يىلى ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ئۇچۇن، 8-ئايدا رايوندا رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئىككى ئورۇنغا، يەنى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، ئىتتىپاق يولىغا خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ئەۋەتىپ سىناق نۇقتا خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. شۇندىن كېيىن ئاپتونوم رايون، شەھەردىن كادىر ئاجرىتىپ، رايون-مەھەللىدىن 318 كىشى خىزمەت قوشۇنى بولۇپ تەشكىللىنىپ، پۈتۈن رايون بويىچە ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئۇمۇمىيۈزلۈك ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. رايون-مەھەللىدە قۇرۇلغان ھەر خىل زاۋۇت، كوپىراتىپ-گۇرۇپپىلار 76 بولۇپ، بۇنىڭغا ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلاردىن 3515 كىشىنى (بۇنىڭ ئىچىدە كونا زاۋۇتلارغا 991 كىشى) ئورۇنلاشتۇردى. رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار قۇرغان زاۋۇت 52 بولۇپ، بۇنىڭغا ئىشقا ئورۇنلاشقان ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلار 2524 كىشى بولدى. شۇ يىلى پۈتۈن رايون بويىچە «ئىنقىلاپ تەكشۈرۈش» ھەمدە ئۇۋۇال، يالغان، خاتا ئەنزىلەرنى ئاقلاش ۋە ئوڭچىل قالپقىنى ئېلىپ تاشلاش خىزمىتى ئۇمۇمىيۈزلۈك تاماملاندى. پۈتۈن رايون بويىچە مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ ئىقتىساد قىلىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1980-يىلى 7-ئايدا رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىش ھادىسىسىنى كۆزدە تۇتۇپ، تېيانشان رايونى خەلق ئىگىلىكىنىڭ «تەرتىپكە سېلىش، ئىسلاھ قىلىش، رەتلەش، يۇقىرى كۆتۈرۈش» قاتارىدىكى ئىزچىل ئىجرا قىلىشىنىڭ كونكرېت تەدبىرىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. ئاساسلىقى رەھبەرلىك بەنزىسىنى تەرتىپكە سالدى، رايون مالىيىسى، باج تۈزۈلمىسىنى ئورناتتى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى.

1981-يىلى پۈتۈن رايون نوپۇسى ئۇمۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىنىپ، 3-قېتىملىق ئاھالىنى ئۇمۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئۇچۇن تەييارلىق خىزمىتى ئىشلەندى. 1982-يىل 7-ئاينىڭ 1-كۈنى مەملىكەتنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، مەملىكەتلىك 3-قېتىملىق ئاھالىنى ئۇمۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشنى قانات يايدۇرۇپ، شۇ يىلى تەكشۈرۈش ۋەزىپىسىنى تاماملىدى. تەكشۈرۈش ستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا، پۈتۈن

رايوندىكى ئائىلە 66705 گە، ئاھالە 282476 كىشىگە يەتكەن، تەكشۈرۈش نەتىجىسى دۆلەتنىڭ ئەڭ ئەلا ئۆلچىمىگە يەتتى.

1982-يىلدىن باشلاپ، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىقتىسادىي خىزمەتنىڭ مەركەزلىك ئورنىنى يەنمۇ ئېنىق بەلگىلىدى. «ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى مەركەز قىلىش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ مۇقىم تەرەققىياتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش، ئىجتىمائىي كەيپىيات، جەمئىيەت ئامانلىقىنى يەنمۇ ياخشىلاش» دىن ئىبارەت ۋەزىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ھۆكۈمەت ئورگىنىنىڭ تۈزۈملىشىش قۇرۇلۇشى ۋە ئىستىل قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، تۈرلۈك قائىدە-تۈزۈملەرنى ئۈزلۈكسىز تۈردە مۇكەممەللەشتۈردى. تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئىقتىسادىي ئۇنۇم ۋە مالىيە كىرىمى زور دەرىجىدە ئاشۇرۇلدى. شۇ يىلى، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ ئاھالە كومىتېتلىرى ئەسلىدىكى 81 ئاھالە كومىتېتىدىن 109 ئاھالە كومىتېتى قىلىپ تەڭشەلدى، بېكىدىن 42 ئائىلە كومىتېتى قۇرۇلدى، ئاھالە كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرىدىن 295 كىشى تولۇقلاپ سايلاندى ۋە كۆپەيتىپ سايلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە پۈتۈن رايونىنىڭ ئەمگەك كۈچلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇش ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەر تەربىيىسىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى 99 مۇلازىمەت تور-نۇقتىلىرىنى كوللېكتىپ كارخانىغا كىرگۈزۈپ ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانىنى 4457 كىشىگە يەتكۈزدى. دۆڭ كۆۋرۈك، بېيمەن، قىزىل بايراق يولى، ئوتتۇرا كۆۋرۈك قاتارلىق بازارلار بېكىدىن قۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن پارچە-پۇرات يايمىچىلارنى بازار ئىچىگە ئورۇنلاشتۇردى. رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى «مەھەللە كارخانا ئىشچىلىرىنىڭ پېنسىيىگە چىقىشنى ۋاقىتلىق يولغا قويۇش چارىسى» نى تۈزۈپ چىقىپ كۆپ يىللاردىن بۇيان ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بىر قىسىم ياشانغان ئىشچىلارنىڭ زاۋۇتتىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى تۇرمۇش مەسلىسىنى مۇۋاپىق ھەل قىلدى. 1983-يىلى پۈتۈن رايونىنىڭ سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا مۇقىم ھالدا يۇقىرى ئۆرلەش ۋەزىيىتى شەكىللەندى. مالىيە كىرىمى 1980-يىللارغا سېلىشتۇرغاندا بىر ھەسسىگە يېقىن كۆپەيدى. ھۆكۈمەت خىزمىتىنى تەرتىپكە سېلىش ئاساسىدا پۈتۈن رايون كارخانىلىرىغا قارىتا تەرتىپكە سېلىش، ئىسلاھ قىلىشنى كۈچەيتتى. تۈرلۈك شەكىلدىكى ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئەمەلىيلەشتۈردى. 1984-يىلى 10-ئايدا رايونلۇق مال باھاسى ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، بۇنىڭغا مەخسۇس مال باھا كەسپىي خادىملىرى سەپلىنىپ، رايون تەۋەسىدىكى مال باھا نازارەتچىلىك باشقۇرۇشى كۈچەيتىلدى. شۇ يىلى سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا تيانشان رايونىنىڭ تارىختىكى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىسى يارىتىلدى. «ئۈچ تۈرلۈك كۆرسەتكۈچ» نى مۇددەتتىن بۇرۇن تاماملاپ، ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 18 مىليون 68 مىڭ يۈەن ئورۇندىلىپ، 1983-يىلدىكىدىن 19.62% ئاشتى. پۈتۈن يىلدا يارانقان پايدا باج سوممىسى 1 مىليون 745 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983-يىلغا سېلىشتۇرغاندا 9.3% ئاشتى. پۈتۈن رايونىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى نۆۋەتتە ئالماشقاندىن كېيىن ۋاقتىدا ئايپاراتنى تەڭشەپ، ھەرقايسى تارماقلارنىڭ رەھبەرلىك بەنزىلىرىنى قايتىدىن ۋەزىپىگە تەينىلىدى. مىللىي كادىرلارنى تەربىيىلەش-ئۆستۈرۈشكە ئەھمىيەت بەردى ھەمدە ھۆكۈمەت ئورگىنىدا قاتلامۇ قاتلام ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى بېكىتىلىپ ۋە يولغا قويۇلۇپ، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم قولغا كەلتۈرۈلدى.

رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى، جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىل تۈردە ئىجرا قىلىپ، كۆپ يىللاردىن بۇيان تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى جەھەتلەردە

بىرقەدەر زور ئىلگىرىلەشلەرنى قولغا كەلتۈردى. ئۇقتىسادنىڭ بىكىنمە ھالىتىنى بۇزۇپ تاشلاپ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىنىڭ مۇقىم، تېز سۈرئەتتە، يۇقىرى ئۈنۈم بىلەن تەڭ قەدەمدە ئېشىشىنى ساقلاپ كەلدى. 1985-يىلغىچە پۈتۈن رايون بويىچە سانائەت، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، سودا، يىمەك-ئىچمەك مۇلازىمىتى، ئەمگەك مۇلازىمىتى قاتارلىق بەش چوڭ غوللۇق كەسىپ دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. ئۇقتىسادىي قۇرۇلۇش، باشقا تۈرلۈك ئىشلارنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. پۈتۈن رايونىنىڭ 91% دىن يۇقىرى كوچا يوللىرىغا يۇندا قۇدۇقى ئورنىتىلدى. يېشىللىق بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 1980-يىلدىكى 8% دىن 12% گە كۆتۈرۈلدى. «ئىشىك ئالدى بويىچە ئۇچىنى ھۆددىگە ئېلىش» مەسئۇلىيەت تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. پۈتۈن رايونىنىڭ مائارىپ، مەدەنىيەت، تەنتەربىيە، سەھىيە قاتارلىق تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى بېيجىڭ تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. يەر ناملىرىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش، ئۆي-مۇلۇكنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش خىزمىتى تاماملاندى. تيانشان رايونى مەملىكەت بويىچە پىلانلىق تۇغۇتنا ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. رايونلۇق ھۆكۈمەت ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىدە ئاپتونوم رايون ۋە شەھەرنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. خەلق ئاممىسىدىن كەلگەن خەت-چەك ۋە ھال ئېيتىپ كەلگۈچىلەرنى كۈتۈۋېلىش، خەلق ۋەكىللىرى ۋە سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ تەكلىپ، پىكىرلىرىنى بېجىرىش جەھەتلەردە بىر يۈرۈش خىزمەت تەرتىپى ۋە تۈزۈمى تۈرغۇزۇلۇپ، بىرقەدەر ياخشى ئۈنۈم ھاسىل قىلىندى.

1986-يىلى مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. يىل ئاخىرىدىكى تەقدىرلەش، خۇلاسىلاش يىغىنىدا رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى نام بەرگەن مەدەنىيەتلىك ئورۇن 20 گە (رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، مەدەنىيەتلىك بۆلۈم ئىشخانا 20 گە، ئىلغار ئاساسىي قاتلام ئورۇن 73 كە يەتتى؛ 12 مىڭ ئائىلە «بەشتە ياخشى» ئائىلە بولۇپ باھالاندى، شۇنىڭ بىلەن «بەشتە ياخشى» ئائىلە 28367 گە يېتىپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئائىلە سانىنىڭ 36% نى ئىگىلىدى. رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئۈچ يىللىق «قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش» پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. پۈتۈن رايوندىكى 2556 نەپەر كادىر «قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش» ئۆگىنىشىگە قاتناشتى.

1987-يىلى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇپ، ئۇقتىساد قىلىش، كىرىمنى ئاشۇرۇپ چىقىمنى تېجەش، كارخانا ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشنى قانات يايدۇردى. تيانشان رايون بازارلىرىنىڭ ئاۋاتلىشىشى ۋە 3-كەسىپنىڭ گۈللىنىشىگە ئەگىشىپ، رايون مالىيە كىرىمىنىڭ ئېشىشى تېز بولدى. 1987-يىلى 15 مىليون 600 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، تارىختىكى ئەڭ يۇقىرى نەتىجە يارىتىلدى. رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى شۇ يىلى ئوتتۇرا قاتلام كادىرلارغا قارىتا ۋەزىپە ئۆتەش تۈزۈمى، سىناق قىلىپ ئىشلىتىش تۈزۈمى ۋە ئۈچ دەرىجىلىك باھالاش، سېلىشتۇرۇش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. ھۆكۈمەت، ئاھالە ئاممىنىڭ يول يۈرۈش قىيىن، يۇندا تۆكمەك قىيىن بولۇش مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىش جەھەتلەردىمۇ ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن ئەسكەر قوبۇل قىلىش خىزمىتىدىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

1986-يىلدىن بۇيان، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئۇقتىسادىي تەرەققىيات ۋە ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، سىرتقا قارىتا توغرا لىنىيىلىك بىرلىشىشنى كۈچەيتتى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ نەنجىن شەھىرىنىڭ گولو رايونى، خانجۇ شەھىرىنىڭ خوڭچې رايونى، تۇرپان شەھىرى قاتارلىق 16 شەھەر، رايون، ناھىيە بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتتى.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ قارلىغاچلىق، غالىبىيەت يولى، ئىنتىپاق يولى، جەنۇبىي ئازادلىق يولى، شىمالىي ئازادلىق يولى، دوڭمەن، شىمالىي شىنخۇا يولى قاتارلىق مەھەللە ئىش

باشقارمىلىرىنىڭ ئىش بېجىرىش بىناسى سېلىندى. سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسى، قوراللىق بۆلۈم، شەھەر-قۇرۇلۇش ئىدارىسى ۋە رايونلۇق ئورگان بىناسى سېلىنىپ، رايونلۇق ئورگانلارنىڭ ئۆزۈن مۇددەت ئىش بېجىرىش ئورنىنى ئارىيەت ئېلىش ھالىتى ئۆزگەرتىلدى. يەنە مەبلەغ توپلاپ، قىزىل بايراق يولى، يېڭى ھايات كوچىسى، يەنئەن يولى، مەدەنىيەت يولى قاتارلىق تۆت ئورۇنغا خىزمەتچىلەر ئولتۇراق بىناسى سالدى. 180 ئىشچى-خىزمەتچى يېڭى ئۆيلەرگە كۆچۈپ كىردى. رايونلۇق ماتارىپ ئىدارىسى، ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى، شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىلىرىمۇ خىزمەتچىلەر ئولتۇراق بىناسى سېلىپ، ئوقۇتقۇچىلار ۋە رايونغا قاراشلىق خىزمەتچىلەرنىڭ ئولتۇراق ئۆي مەسىلىسى جىددىي بولۇش ئەھۋالىنى پەسەيتتى.

5-پاراگراف ئارخىپ باشقۇرۇش

ئازادلىقتىن كېيىن، رايونلۇق ئاممۇي ئىشلار ئورنى، رايونلۇق مەھكىمە تارقاتقان ھۆججەتلەر ناھايىتى ئاز بولغانلىقتىن، ھۆججەت-ئالاقە ئارخىپىغا ئائىت قائىدە ۋە باشقۇرۇش تۈزۈمى ئورنىتىلمىغان. رايونلۇق ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئاپپاراتلارنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ھۆججەتلەرنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئارخىپ باشقۇرۇش خىزمىتى دەسلەپكى قەدەمدە يولغا قويۇلدى. يىل ئاخىرىدا، تۈپلەپ، تۈرگە ئايرىپ، مۇكەممەل بولغان ئارخىپ توپلىمى تۈرغۇزۇلدى. سابىق 1-، 3-، 4-رايونلاردا 1950-يىل-دىن 1955-يىلغىچە بولغان ئارخىپتىن 21 ئارخىپ توپلىمى ساقلانغان.

1956-يىلى ئىككى رايوننىڭ خەلق كومىتېتلىرى ئۆتكەن يىللاردىكى ھۆججەت، ئارخىپلىرىنى كەينى-كەينىدىن رەتلىدى. مۇشۇ مەزگىللەردە، ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ ئارخىپ خىزمىتى بويىچە «چوڭ سەكرەش» يېغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ «پۈتۈن پارتىيە ئارخىپ بېجىرىش، ھەر دەرىجىلىكلەر ئارخىپ بېجىرىش» فاكتېنى بويىچە پۈتۈن رايون مقياسىدا ئاممۇي خاراكتېرلىك ھۆججەتلەرنى ئېنىقلاش، يېغىش، ئارخىپلارنى تۈرغۇزۇش، كۆچۈرۈپ بېزىش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى. ئەينى ۋاقىتتا، رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان شوئارى «رەھبەرلىك قوماندانلىق قىلىش، ھەممىلا ئادەم ھەربىكەتكە كېلىش، پايدىلىنىشنى تۇنۇقا قىلىش، ئىلگىرىلەشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، 40 كۈن جاپالىق كۈرەش قىلىش، توپلانغان ھۆججەتلەرنى ئېنىقلاپ بولۇش، 200 پارچە ئارخىپ ماتېرىيالىنى رەتلەپ بېزىپ چىقىش»تىن ئىبارەت بولدى. 1956-يىل 3-ئاينىڭ 25-كۈنى ئىككى رايوندا ئارخىپ ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، ئارخىپنى رەتلەش چارىسىنى تۈزۈپ چىقتى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ «ئورگان ھۆججەت-لىرىنى تىزىملاش، توپلام قىلىش، ئارخىپقا تۈرغۇزۇش دائىرىسى»، «دۆلەت ئورگىنىنىڭ ئادەتتىكى ئارخىپ ماتېرىياللىرىنى ساقلاش مۇددىتىنى ۋاقتىلىق يولغا قويۇش بەلگىلىمىسى» بويىچە خىزمەتچى خادىملار ۋە ھەرقايسى بۆلۈم، ئىشخانىلار ئۆتكەن يىللاردىن بۇيان ساقلاپ كەلگەن ھۆججەت ماتېرىياللار-نى تۈرلەرگە ئايرىپ گۇرۇپپىلارغا بۆلۈپ رەتلەپ چىقتى. شۇندىن كېيىن رەتلەنگەن ھۆججەت ماتېرىياللار تۈپلىنىپ، توپلام قىلىنىپ، شۇ يىلى 4-ئاينىڭ 10-كۈنى ئارخىپ بۆلۈمگە كىرگۈزۈلدى. رايونلۇق ئارخىپ ئىشخانىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، رايونلۇق پارتكوم، خەلق كومىتېتىنىڭ ھۆججەت ئالاقە ئارخىپلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇپ، بىر نەپەر مەخسۇس كەسپىي ئارخىپ باشقۇرۇش كادىرىنى بەلگىلەپ، ئارخىپنىڭ كۈندىلىك كەسپىي خىزمەتلىرىنى بىر تۇتاش ئېلىپ بېرىپ، پۈتۈن رايوننىڭ ئارخىپ خىزمىتىگە كەسپىي جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلدى. ئارخىپ كەسپىدە يولغا قويۇشقا بولىدىغان تۈزۈمنى تۈرغۇزدى. بۇنىڭ بىلەن بىللە، شەھەرلىك ئارخىپ بۆلۈمگە بىر قىسىم ئارخىپلارنى يۆتكەپ بەردى.

1960-يىلى رايون 2-قېتىم بىرلەشكەندىن كېيىن، ھۇججەت ئالاقە ئارخىپ خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن مۇكەممەللەشتى. ھۇججەتلەرنى قوبۇل قىلىپ تىزىملاش، تۇرگە ئايرىش، نومۇر قويۇش، تۇپلەش، توپلام قىلىش قاتارلىق بىر قاتار خىزمەت تەرتىپى ۋە باشقۇرۇش تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى. 1956-يىلدىن 1966-يىلغىچە جەمئىي 493 ئارخىپ توپلىمى تۈرغۇزۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، ھۇججەت ئالاقە، ئارخىپ باشقۇرۇش خىزمىتى زەربىگە ئۇچرىدى. 1966-يىلى رايونلۇق ئارخىپ ئىشخانىسى «قىزىل قوغدىغۇچىلار» تەرىپىدىن ئاختۇرۇلدى. 1967-يىلنىڭ بېشىدا رايونلۇق خەلق كومىتېتى ھۇججەت-ئالاقە ئارخىپى، كادىرلار ئارخىپىنى بىرلىكتە 8015-قىسىمغا يۆتكىۋەتتى. بىراق، ئاممىۋى تەشكىلاتلار ئوخشاشلا قارا ماتېرىيال دەپ تونۇپ، مەجبۇرىي ھالدا بىر قىسمىنى چوڭ كوچىدا نامايىش قىلدى. كېيىن ئورگانغا قايتۇرۇپ كېلىنىپ ھۇججەت ئالاقە، ئارخىپ باشقۇرۇش خادىملىرى 64 ئارخىپ توپلىمى قىلىپ رەتلەپ چىقتى.

رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندىن كېيىن ھۇججەت ئالاقە، ئارخىپ ماتېرىيالىنى بىر تۇتاش رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى مەسئۇل بولۇپ باشقۇردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ قالايمىقانچىلىقى تۈپەيلىدىن، كۆپلىگەن ھۇججەتلەر ۋاقتىدا توپلانمىدى، ئارخىپ قىلىپ تۈرغۇزۇلمىدى. كۆپ قىسمى بەزى بۆلۈم، ئىشخانىلاردا ياكى خىزمەتچى خادىملارنىڭ قولىدا چېچىلىپ يۇردى. كۆپلىگەنلىرى يوقىلىپ كەتتى.

1978-يىلى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى ئىشخانىسى مەخسۇس ئادەم ئاجرىتىپ، چېچىلىپ يۇرگەن ۋە بىر يەرگە يىغىلىپ قالغان ھۇججەتلەرنى رەتلىدى. يىغىپ رەتلەش، تىزىملاپ كىتابچە قىلىش، تۇپلەپ توپلام قىلىش ئارقىلىق، جەمئىي 61 ئارخىپ توپلىمى بولدى.

1980-يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتنىڭ ھۇججەت، ئالاقە ئارخىپلىرىنى ھۆكۈمەت ئىشخانىسى باشقۇردى. ھۇججەتلەرنى قوبۇل قىلىپ تىزىملاش ۋە نۆۋەت بىلەن كۆرۈش ۋە ئارىيەت ئېلىپ كۆرۈش تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە رايونلۇق مەخپىيەتلىكىنى ساقلاش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، مەخپىيەتلىكىنى ساقلاش تۈزۈملىرىنى تۈزۈپ چىقتى. بىراق، بەزى تارماقلار ۋە ئورۇنلار مەخسۇس (قوشۇمچە) ئارخىپ باشقۇرغۇچى خادىملار تەسىس قىلمىغانلىقى، ھۇججەت ماتېرىياللارنى ۋاقتىدا رەتلەپ، توپلام قىلمىغانلىقى تۈپەيلىدىن ھۇججەت ماتېرىياللارنىڭ يوقىلىپ كېتىش، بۇزۇلۇپ كېتىش ئەھۋاللىرى بىرقەدەر ئېغىر بولغانلىقى ئۇچۇن، ئارخىپ تارىخىي ماتېرىياللىرىنىڭ مۇكەممەل بولۇشىغا تەسىر يەتتى. ھەمدە خىزمەتكىمۇ قىيىنچىلىقلارنى كەلتۈردى. بەزى ئورۇن ۋە تارماقلار گەرچە ئادەم بەلگىلەپ قوشۇمچە باشقۇرغان بولسىمۇ، بىراق تۇرلۇك باشقۇرۇش تۈزۈمىنى تۈرغۇزمىغان ۋە مۇكەممەللەشتۈرمىگەن. كەسىپىي بىلىملىرى كامچىل بولغانلىقى ئۇچۇن ئارخىپ توپلاملىرى قاپلىشىش تەلىپىگە يەتمىگەن. 1983-يىلى يۇقىرى كەسىپىي تارماقلار تېنىشان رايونىنىڭ ھۇججەت ئالاقە، ئارخىپلىرىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغاندا، پەقەت ئايرىم ئورۇنلار لايىقەتلىك بولدى.

1983-يىلدىن بۇيان، ئارخىپنى قاچىلاش ئىشكاپى دەسلەپكى قەدەمدە سەپلەندى. ئارخىپ خىزمەتچى خادىملىرى نىسپىي ھالدا مۇقىم بولدى. رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ھۇججەتلەرنى قوبۇل قىلىش، تارقىتىش تۈزۈمىدە چىڭ تۇردى. توپلام قىلىش تۈزۈمىنى تۈرغۇزدى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى. ئارخىپ توپلىمىنىڭ مۇندەرىجىسىنى بېكىتتى. يۇقىرىنىڭ تارقاتقان سېلىشتۇرۇش جەدۋىلىگە ئاساسەن، تېنىشان رايونىنىڭ ھۇججەت ئالاقە، ئارخىپ ساقلاش، باشقۇرۇش ۋاقىت چەكلىمىسىنى بەلگىلىدى. ئارخىپ باشقۇرۇش خادىملىرىنىڭ ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ھەمدە ئالاقىنى بىر تەرەپ قىلىش ۋە ئارخىپنى ئارىيەت ئېلىش، مەخپىيەتلىكىنى ساقلاش تۈزۈمىنى تۈزۈپ چىقتى. چېچىلىپ يۇرگەن ھۇججەت،

ئالاقىلارنى يەڭگىللاشتۇرۇش، ئارخىپنىڭ سۈپىتى دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈرۈلدى. ئىلگىرى، كۆپەيتىپ يازغان ياكى قېرىنداشتا كۆچۈرگەن مۇھىم ئارخىپ ماتېرىياللىرىنى تېز ئاردا كۆچۈرۈپ چىقتى. ئىلگىرى، تۈپلەنگەندە لايىقەتلىك بولمىغان ئارخىپ توپلاملىرىنى قايتىدىن سۆكۈپ توپلىدى. ئارخىپ ماتېرىياللىدىن پايدىلانغانلار تىزىملاندى ۋە ستاتىستىكا قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپ خىزمىتى قەدەممۇ قەدەم قېلىپلاشتى.

1985-يىلى 11-ئايدا، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى پۈتۈن رايوندىكى مەمۇرىي كەسىپنى ئورۇنلاردىكى بوغالتىرلارنىڭ ئارخىپىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈپ رەتلىدى. 61 نەپەر خىزمەتچى خادىمنى ئاجرىتىپ، 1957-يىلدىن 1984-يىلغىچە بولغان رايونغا قاراشلىق 21 مەمۇرىي كەسىپنى ئورۇندا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بوغالتىرلارنىڭ 3764 پارچە ئارخىپ ماتېرىيالىنى رەتلىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئورۇنلاردىكى بوغالتىرلار ئارخىپىنىڭ باشقۇرۇلۇشىنىڭ ئۇزۇن مۇددەت قالايمىقان بولۇش ھالىتىنى ئۆزگەرتتى ھەمدە 1966-يىلدىن 1985-يىلغىچە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان كوللېكتىپ، كارخانا، كەسىپنى ئورۇنلاردىكى پۈتۈن بوغالتىرلارنىڭ ئارخىپ ماتېرىيالى رەتلەندى. سىرتلاردا چېچىلىپ يۈرگەن ھېساب دەپتەر، تالونلارنى يىغىۋالدى. بوغالتىر، ئارخىپ ماتېرىيالىدىن 22022 پارچىنى رەتلىدى. 784 پارچىسىنى بەلگىلىمە بويىچە كۆيدۈرۈۋەتتى.

1986-يىلى تېيانشان رايونلۇق ئارخىپخانا قۇرۇلدى ھەمدە شۇ يىلى 11-ئاينىڭ 19-كۈنىدىن 22-كۈنگىچە پۈتۈن رايوندىكى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپ خىزمىتى ئۈستىدە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. 1983-يىلدىكى ئۆتكۈزۈۋېلىشتا، لايىقەتلىك بولغان ئورۇنلارنىڭ پەقەت 1983-يىلدىن 1985-يىلغىچە بولغان ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپ خىزمىتى تەكشۈرۈلـ دى، 1983-يىلدىن بۇيانقى يېڭىدىن قۇرۇلغان ئورۇنلارنىڭ ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپنى سېلىشتۇرۇپ تەكشۈرۈش، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتى ئىشلەندى، بۇنىڭ بىلەن بىللە، ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ 1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ئادەتتە تۈپلىگەن ئارخىپ ماتېرىيالىنىڭ تەييارلىق خىزمىتىمۇ تەكشۈرۈلدى. رايونلۇق پارتكوم، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى 1986-يىل 12-ئاينىڭ 20-كۈنى، پۈتۈن رايون بويىچە تۇنجى قېتىم ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپ خىزمىتى بويىچە خۇلاسلاش، تەقدىرلەش يىغىنىنى چاقىردى. پۈتۈن رايوندىكى 38 تارماق ۋە ئورۇن، 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپ خىزمىتى بويىچە لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسىنى تارقىتىپ بەردى. 1986-يىلى 7-ئايدا، پۈتۈن رايون بويىچە تۇنجى قېتىملىق ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپ خىزمەتچى خادىملىرىنىڭ ئۆگىنىش كۇرسىنى ئۇيۇشـ تۇردى.

1987-يىلى رايونلۇق ئارخىپخانا پۈتۈن رايوندىكى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ (ئەمەلدىن قالغان ئورۇنلارنىڭ، ۋاقتىلىق ئورگانلارنىڭ ئارخىپىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) 1984-يىلدىن ئىلگىرىكى مەڭگۈلۈك، ئۇزۇن مۇددەت ساقلىنىدىغان، ھۆججەت ئالاقە ئارخىپلىرىنى ئارخىپخانىغا كىرگۈزدى. جەمئىي كىرگۈزۈلـ گەن ئارخىپ 2363 توپلام. 1984-يىلدىن ئىلگىرىكى ئارخىپ توپلاملىرىغا قارىتا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپ ماتېرىيالىنىڭ سۈپەت ئۆلچىمى» بويىچە قايتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، رايون دەرىجىلىك ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ ئارخىپىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتىنى تاماملىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئارخىپتىن پايدىلىنىش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. شۇ يىلى رايونىنىڭ تەزكىرە تۈزىمى خىزمىتىگە 54 ئادەم (قېتىم) مۇلازىمەت قىلدى، 617 ئادەم (قېتىم) ئارخىپنى ئارىيەت ئېلىپ كۆردى. 3400 پارچە ھۆججەتنى قايتا بېسىپ چىقتى. پۈتۈن رايونىنىڭ بىر قىسىم ھۆججەت ئالاقە، ئارخىپ باشقۇرۇش خادىملىرىنىڭ ئۇنۇۋانىنى باھالىدى.

1987-يىل 2-ئاينىڭ 10-كۈنى شەھەرلىك ئارخىپ ئىدارىسى تېيانشان رايونىنىڭ ھۆججەت ئالاقە،

ئارخىپ خىزمىتىگە قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى. 1983-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسى ئالالمىغان ئورۇنلارنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن لايىقەتلىك بولغانلىرىغا لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بەردى.

6-پاراگراف ئەرزىيەت خىزمىتى

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، مەخسۇس ئەرزىيەت تارمىقى ۋە مەخسۇس ئەرزىيەت خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خادىم يوق ئىدى. خەلق ئاممىسىدىن كەلگەن ئەرزىيەت ھەرقايسى تارماقلاردىكى خىزمەتچى خادىملارنىڭ مەسئۇللىقىدا بىر تەرەپ قىلىناتتى.

رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەرزىيەت خىزمىتىنى ھۆكۈمەت ئىشخانىسى بۇاستە مەسئۇل بولۇپ بېجىردى. 1956-يىلدىن باشلاپ، خەلق ئاممىسىدىن كەلگەن ئەرزىيەتلەرنى ئىشخانا خەت-ئالاقىنى تىزىملاش خادىمى تىزىملاپ، ئىشخانا مۇدىرى تەستىقلىغاندىن كېيىن، كەسپىي خاراكتېر ئاساسىدا، ھەرقايسى فۇنكسىيىلىك تارماقلارنىڭ بېجىرىشىگە ئەۋەتىپ بېرىلدى. ھېچقانداق ئەۋەتىپ بېرىش رەسمىيىتى بېجىرىلمىدى. 1960-يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ سىياسىي قانۇن سىستېمىسى خەلق ئاممىسىدىن كەلگەن ئەرز ۋە خەت-چەكتىن 131 قېتىم كۈتۈۋالدى ۋە بىر تەرەپ قىلدى.

1960-يىلدىن كېيىن، رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ خەلق ئاممىسىدىن كەلگەن خەت-چەك ۋە ھال ئېيتىپ كەلگۈچىلەرنى كۈتۈۋېلىش ۋە بىر تەرەپ قىلىشى كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە كۆپەيدى. 1961-يىلى كەلگەن خەت-چەك جەمئىي 626 پارچە، 1962-يىلى كەلگەن خەت-چەك 1969 پارچە، ھال ئېيتىپ كەلگۈچىلەر 4768 ئادەم قېتىمغا يەتتى؛ 1963-يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتى ئىشخانىسى، خەلق ئىشلار تارماقلىرى جەمئىي 1679 پارچە خەت-چەك تاپشۇرۈۋالدى. ھال ئېيتىپ كەلگۈچىلەرنى 2745 ئادەم قېتىم كۈتۈۋالدى. مۇشۇ مەزگىللەردە، خەلقتىن كەلگەن خەت-چەك ۋە ھال ئېيتىپ كەلگۈچىلەرنىڭ ئىنكاس قىلغان مۇھىم مەسىلىلىرى: شەھەر نوپۇسىنى قىسقارتىش جەھەتتە سىياسەتنى ئىجرا قىلىشنىڭ بىر تەرەپلىمە بولۇپ قېلىشى، خىزمەت ئورۇنلاشتۇرۇشنىڭ يېتەرسىز بولۇشى، كۆپلىگەن قىسقارتىلغان خادىملارنىڭ ھۆكۈمەتكە تەلەپ قويۇپ، مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىشنى تەلەپ قىلىشى، ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا كەلگۈچىلەرنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرى، بىكارچى خادىملار، رايوننىڭ ئىچىگە كۆچۈپ كىرىدىغانلار ۋە باشقا ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئائىلە-تاۋابئاتلىرىنىڭ شەھەر نوپۇسىنى ھەل قىلىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىش مەسىلىسى قاتارلىقلار. باشقا جەھەتلەردىن، ئىشلەپچىقىرىش، بازار باشقۇرۇش، ئاھالىلەرنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش، ئىش ھەققى، پاراۋانلىق قاتارلىق مەسىلىلەر بىرقەدەر كۆپ، يەنە بەزى تەنقىدىي پىكىرلەر، تەقدىرلەش قاتارلىقلارمۇ بار. ئاممىدىن كەلگەن بۇ خەت-چەكلەرنى ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقايسى ئالاقىدار تارماقلىرىنىڭ بېجىرىشىگە تاپشۇرۇپ بېرىلدى. يىللىق بېجىرىش نىسبىتى 90% دىن يۇقىرى بولدى. 1964-يىلى رايونلۇق خەلق كومىتېتى ئىشخانىسىدا مەخسۇس خەت-چەكنى باشقۇرۇش كادىرى قويۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، رايونلۇق ھۆكۈمەت ئاپپاراتى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قېلىپ، ئەرزىيەت خىزمىتى بىر مەزگىل توختىدى. رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەرزىيەت خىزمىتىنى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسىنىڭ خەت-ئالاقە كاتىپى قوشۇمچە باشقۇردى.1971-يىلدىن باشلاپ، رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى ئىككى

نەپەر مەخسۇس خەت-چەك كەسپىي خادىمنى سەپلىدى. خەلقتىن كەلگەن خەت-چەك، ھال ئېيتىپ كەلگۇچىلەرنى كۈتۈۋېلىش ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، كەلگەن خەت-چەكلەرنى تىزىملاش تۈزۈمىنى تۈرغۇز-دى.

1976-يىلدىن باشلاپ، رايونلۇق ئىنقلابىي كومىتېتى زور تۈركۈمدىكى ئەمەلىيلەشتۈرۈش سىياسەتىگە ئالاقىدار ئەرزىيەت خىزمىتىنى زېممىسىگە ئالدى. 1977-يىلدىن 1979-يىلغىچە ئاساسلىقى «مەدەنىيەت زور ئىنقلابى» ۋە تارىختىكى ھەرىكەتلەردە قېلىپ قالغان مەسىلىلەرنى ئېنىقلىدى. 1979-يىللا خەلق ئاممىسىدىن كەلگەن 354 پارچە خەتنى تاپشۇرۇۋالدى. سىنىپىي قوشۇننى تازىلاشقا ئائىت ھال ئېيتىپ كەلگەنلەردىن 508 ئادەم قېتىم كۈتۈۋالدى. مۇشۇ مەزگىللەردە ئىنكاس قىلىنغان مۇھىم مەسىلىلەر: «سىنىپىي قوشۇننى ئېنىقلاش»، «بىرگە زەربە بېرىپ ئۇچكە قارشى تۇرۇش»، «پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش» جەھەتتىكى سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش مەسىلىلىرى، «خۇسۇسىي ئۆي-مۇلۇكنى ئۆزگەرتىش»، «ئۇچكە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش»، «ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش» ، «ئوڭچىلارغا قارشى تۇرۇش»، «تۆتنى ئېنىقلاش» قاتارلىق ھەرىكەتلەردە قېيقالغان مەسىلىلەر؛ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىپ، ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەنگەنلەر، قىسقارتىلىپ تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەنلەر، قالىپقى ئېلىپ تاشلانغان، خىزمەتتىن چېكىندۈرۈلگەن، خىزمەتتىن ئايرىلغانلارنىڭ ئەرز-شىكايەتلىرى؛ يەنە نوپۇسنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئۆي-مۇلۇكنى ھەل قىلىپ بېرىش، خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇش، ئۆينى ئاختۇرغاندا ئېلىپ كەتكەن مال-مۇلۇكنى قايتۇرۇش قاتارلىق مەسىلىلەردىن ئىبارەت. ھەر خىل خەت-چەك ئەنزىلىرىنى ئېنىقلاش بىلەن بىللە، رايونلۇق ئىنقلابىي كومىتېتنا سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىپ، بىر تۈركۈم ئۆۋال، يالغان، خاتا ئەنزىلەر تۈزىتىلىپ، سىياسەتنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە يۇقىرىغا ئەرز قىلىپ كەلگەن خادىملارنىڭ مەسىلىسى ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى.

1980-يىلى ھۆكۈمەت ئىشخانىسى مەخسۇس ئەرزىيەت كادىرىنى قويىدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە جەمئىي ئاممىدىن كەلگەن خەت-چەكتىن 1125 پارچىنى تاپشۇرۇۋالدى. ھال ئېيتىپ كەلگۇچىلەردىن 1328 ئادەم قېتىم كۈتۈۋالدى، بۇنىڭ ئىچىدە سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئوخشاشلا خەت-چەك خىزمىتىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى بولدى. مەسىلەن: قىسقارتىلغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئۆي-مۇلۇك، نوپۇس ئورۇنلاشتۇرۇش مەسىلىسى قاتارلىقلار. 1981-يىلدىن 1983-يىلغىچە سابىق رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ خىش زاۋۇتىدىكى ياقۇپ قاتارلىق سەككىز نەپەر ئىشچىنىڭ كۆپ قېتىم قىلغان ئەرزىنى قايتا-قايتا تەكشۈرۈش، سېلىشتۇرۇپ نەقلەشتۈرۈش ئارقىلىق، ئالاقىدار ھۆججەتلەرنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە قىسقارتىش رەسمىيىتى بېجىرىپ بېرىلىپ، تۇرمۇش قوشۇمچە ياردەم پۇلى قوشۇپ بېرىلدى. بۇنىڭ بىلەن كۆپ يىللاردىكى ئەرز-شىكايەت مەسىلىسى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىندى.

1985-يىلدىن بۇيان، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشقا ئەگىشىپ، ئاممىدىن كەلگەن خەت-چەك ۋە ھال ئېيتىپ كەلگۇچىلەرنىڭ ئاساسلىق تەلىپى تىجارەت كىنىشكىسىنى ھەل قىلىش، باجنى كېمەيتىشنى تەلەپ قىلىش، كوللېكتىپ كارخانىلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ دەم ئېلىشقا چىققاندىكى كۈتۈنۈش مەسىلەسى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. بۇنىڭ بىلەن بىللە، بەزى داۋاملىق يۇقىرىغا بېرىپ ئەرز قىلىدىغانلارنىڭ مەسىلىسى سىياسىي بەلگىلىمىلەر بويىچە ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ ھەل قىلىندى. 1987-يىلغا كەلگەندە، ئاممىدىن كېلىدىغان خەت-چەكنىڭ، ھال ئېيتىپ كېلىدىغانلارنىڭ سانى ئازىيىپ كەتتى. بىر يىل ئىچىدە پەقەت 67 پارچە خەت-چەك يىغىۋېلىندى. ھال ئېيتىپ كەلگۇچىلەر 23 ئادەم قېتىم كۈتۈۋېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە قانۇنغا، ئىنتىزامغا خىلاپ قىلمىشلارنى پاش قىلىش، ئاممىنىڭ تۇرمۇش مەسىلىسىنى ئىنكاس قىلىش مەسىلىلىرى خەت-چەكنىڭ كۆپ سانىنى تەشكىل قىلدى، يىللىق ئەرز بېجىرىش نىسبىتى 95% بولدى.

تيانشان رايونىنىڭ ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ ۋەكىللەرنى سايلاش خىزمەت ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

13_1_4_1 جەدۋەل

رايون ئايرىمىسى	ۋاقتى (يىل)	نۆۋەت قېتىمى	سايلىغۇچىلار سانى	سايلام ھوقۇقى بولمىغانلار سانى: جەمئىي	سايلام ھوقۇقى ئېلىپ تاشلانغانلار	سايلام ھوقۇقى ۋاقىتلىق توخىتىتىپ قويۇلغانلار	روھىي كېسەللەر	پومىشچىك ئۇنسۇر قالپىقى ئېلىپ تاشلانغانلار	سايلام رايونى سانى: ئورگان سايلام رايونى	ئاھالە سايلام رايونى	ۋەكىللەرنى سايلاش سانى	سايلىغۇچىلارنىڭ سايلامغا قاتنىشىش نىسبىتى (%)
جەمئىي			905371	6126	1284	3199	288	6	772	398	374	1982	93.25
1-رايون	1953	تۇنجى	21,175	78	68		10		10	8	2	53	
2-رايون	1953	تۇنجى	11,226	70	64		6		10	8	2	45	
3-رايون	1953	تۇنجى	9,024	71	58		13		9	7	2	56	96
4-رايون	1954	تۇنجى	8093	33	34		4						
5-رايون	1954	تۇنجى	9873	32	28	4	4						
1-رايون	1956	−2	29,566	52	839		13	3	20	16	4	118	93.7
2-رايون	1956	−2	30,278						19	15	4	111	
تيانشان رايونى	1958	−3	35,274	1355					34	12	22	154	95
دوستلۇق رايونى	1958	−3							32	19	13	126	93
تيانشان رايونى	1960	−4	108677	3358	399	2917	42	13	69	34	35	193	82.69
		1963	−5	77,406	406	223	131	52	79	40	39	193	96.14
		1965	−6	80,980	388	298	55	35	81	43	38	193	96.55
		1980	−8	140.984	148	64	35	49	139	62	77	261	93.1
	1984	−9	156,214	119	2	57	60		145	63	82	258	96.9
	1987	−10	186,600						125	71	54	221	95.37

ئىزاھات: ① يۇقىرىدىكى سانلىق مەلۇمات ھازىر بولغان ماتېرىياللار ئاساسىدا ستاتىستىكا قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە «سايلىغۇچىلار سانى» ئىچىدە 2-رايوننىڭ (دوستلۇق رايونى) 3-نۆۋەتلىك ئادەم سانى كام.

② سايلام ھوقۇقى بولمىغانلار ئىچىدە «جەمئىي» سانى كام. 2-رايوننىڭ 2-نۆۋەتلىك، دوستلۇق رايوننىڭ 3-نۆۋەتلىك سانى كام. تيانشان رايوننىڭ 3-نۆۋەتلىكىدە، سايلام ھوقۇقى بولمىغانلار 1355 كىشى، بىراق، سانلىق مەلۇمات ستاتىستىكا قىلىنمىغان.

③ سايلام رايونى سانى ئىچىدە، 4-، 5-رايوننىڭ تۇنجى نۆۋەتلىكى كام.

④ سايلام قاتنىشىش نىسپىتىدە 1-، 2-، 4-، 5-رايوننىڭ تۇنجى نۆۋەتلىكى كام.

⑤ ۋەكىللەر سانىدا، 4-، 5-رايوننىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك كام.

⑥ 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى سايلام ھوقۇقى يوق كىشىلەرنى ستاتىستىكا قىلمىغان.

14-بۆلۈم

سياسي مەسلىھەت كېڭىشى

ئومۇمي بايان

تيانشان رايونىدا 1984-يىلى 4-ئايدا سياسي كېڭەشكە تەييارلىق قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. شۇ يىلى 6-ئايدا سياسي كېڭەش تيانشان رايونلۇق 1-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1-يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. شۇندىن باشلاپ، جۇڭگو خەلق سياسي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئۇرۇمچى شەھىرى تيانشان رايونلۇق كومىتېتى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئۆگىنىش، تەكلىپ بېرىش قاتارلىق ئىككى خىزمەت كومىتېتى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، پەن-تېخنىكا، مائارىپ، مەدەنىيەت، تەنتەربىيە، سەھىيە، مىللەت-دىن ئىشلىرى، ۋەتەننى بىرلىككە كەلتۈرۈش خىزمەت گۇرۇپپىسى قاتارلىق ئالتە خىزمەت گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى، سياسي كېڭەش ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. 1985-يىلى 7-ئايدا خىزمەت گۇرۇپپىسىدىن ئايالار، سياسي قانۇن ئىككى خىزمەت گۇرۇپپىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1987-يىلى 5-ئايدا 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ بىرىنچى يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىدا تارىخي ماتېرىياللار كومىتېتى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. مەدەنىيەت، تەنتەربىيە، سەھىيە خىزمەت گۇرۇپپىسى مەدەنىيەت، تەنتەربىيە، سەھىيە، ئاخباراتچىلىق خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ئۆزگەرتىلدى، ئايالار خىزمەت گۇرۇپپىسى بولسا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقى، ئايالار بىرلەشمىسى خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ئۆزگەرتىلدى، سياسي قانۇن خىزمەت گۇرۇپپىسى قانۇن-تۈزۈم خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

رايونلۇق سياسي كېڭەش قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا رايون تەۋەسىدىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە ۋەتەنپەرۋەر زاتلار بىلەن كەڭ كۆلەمدە ئىتتىپاقلىشىپ، «سياسي جەھەتتە كېڭىشىش، دېموكراتىك نازارەت قىلىش» فۇنكسىيىسىنى يۈرگۈزدى، ئاكتىپلىق بىلەن ھاكىمىيەتكە قاتنىشىپ، ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى مۇھاكىمە قىلىپ، كېڭىشىش، كۆزدىن كۆچۈرۈش، مەخسۇس تەمىدا تەكشۈرۈشنى قانات يايدۇرۇپ، تيانشان رايونىنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن تېگىشلىك رولىنى جارى قىلدۇردى.

1-باب سياسي كېڭەش تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ھەر نۆۋەتلىك يىغىنلىرى

1-پاراگراف 1-نۆۋەتلىك ئومۇمي ھەيئەتلەر يىغىنى

جۇڭگو خەلق سياسي مەسلىھەت كېڭىشى ئۇرۇمچى شەھىرى تيانشان رايونلۇق 1-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1-يىغىنى، 1984-يىلى 6-ئاينىڭ 8-كۈنىدىن 15-كۈنگىچە، شىنجاڭ چېگرا مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈزۈلدى.

يىغىنغا قاتناشقان 67 نەپەر ئەزا، پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقى، ئاياللار بىرلەشمىسى، پەن-تېخنىكا، مائارىپ، سەھىيە، ئەدەبىيات-سەنئەت، تەنتەربىيە، سودا-سانائەت ساھەسى، دېموكراتىك زات، دىنىي زات، يەككە ئەمگەكچى، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار ۋە مۇھاجىر قېرىنداشلار بولۇپ 15 ساھە-قاتلامدىكى خەنزۇ، ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، ئۆزبېك، تاتار، روس، دۇڭشياڭ، مانجۇ قاتارلىق توققۇز مىللەتتىن تەركىب تاپتى. جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى 33.3% نى ئىگىلىدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر 35% نى ئىگىلىدى. ئاياللار 31.6% نى ئىگىلىدى. يىغىن كۈنتەرتىپى: ① تەييارلىق گۇرۇپپىسىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلاش؛ ② تۇنجى نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى، مۇئاۋىن رەئىسلىرى، دائىمي ئەزالىرى ۋە باش كاتىپىنى سايلاپ چىقىش؛ ③ تيانشان رايونلۇق 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-سانلىق يىغىنغا سرتتىن قاتنىشىش؛ ④ تۆرلۈك قارارلارنى ماقۇللاش. يىغىن 13 كىشىدىن تەركىب تاپقان سياسي كېڭەش تيانشان رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك دائىمي كومىتېتىنى سايلاپ چىقتى. بەي كەي رەئىس، چېن گوجۇ، ۋاڭ شۇتيەن، ياك ھېگجيۇ، ئابدىرىشىت نۇردۇن (قوشۇمچە) مۇئاۋىن رەئىس بولدى. ئەن يۈزى باش كاتىپ بولدى. بۇ قېتىمقى يىغىن 64 پارچە تەكلىپ تاپشۇرۇۋالدى.

1985-يىلى 3-ئايدا 1-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 2-يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا قاتناشقان ئەزالار 80 نەپەر (13 نەپەر ئەزا كۆچەتتىپ تولۇقلانغان)، يىغىن كۈنتەرتىپى: ① 1-يىغىندىن بۇيانقى دائىمي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلاش ۋە قاراپ چىقىش؛ ② تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى ھەققىدە-كى دوكلاتنى ئاڭلاش ۋە قاراپ چىقىش؛ ③ بەش نەپەر دائىمي ھەيئەتنى كۆچەتتىپ سايلاش؛ ④ تيانشان رايونلۇق 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2-يىغىنغا سرتتىن قاتنىشىش؛ ⑤ تۆرلۈك قارارلارنى ماقۇللاش. بۇ قېتىمقى يىغىن 107 پارچە تەكلىپنى يىغىۋالدى.

1986-يىلى 3-ئايدا رايونلۇق سياسي كېڭەش 1-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 3-يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى، يىغىنىنىڭ تۆرلۈك مەزمۇنلىرىنى تاماملىدى. بۇ قېتىمقى يىغىن، ئەزالار ئوتتۇرىغا قويغان 103 پارچە تەكلىپنى تاپشۇرۇۋالدى.

2-پاراگراف 2-نۆۋەتلىك ئومۇمي ھەيئەتلەر يىغىنى

جۇڭگو خەلق سياسي مەسلىھەت كېڭىشى ئۇرۇمچى شەھىرى تيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1-يىغىنى 1987-يىلى 5-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 25-كۈنگىچە تيانشان مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈ-

زۇلدى. يغىنغا كوممۇنىستىك پارتىيە، ھۆكۈمەت، مائارىپ، پەن-تېخنىكا ئورگىنى ساھەسىدىن، مۇھاجىر-لار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن، دىنىي زاتلار، سودا، سانائەت، ئاخباراتچىلىق، داۋالاش، دورىگەرلىك، سەھىيە، تەنتەربىيە، سىياسىي قانۇن ساھەسىدىن، مەھەللىدىن، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقى، ئاياللار بىرلەشمىسى ساھەسىدىن، ھەققەتكە قايتقانلاردىن، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىن، يەككە ئەمگەكچىلەردىن، ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغانلاردىن بولۇپ، 21 ساھە بويىچە 77 نەپەر ھەيئەت قاتناشتى. ھەيئەتلەر ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، قازاق، ئۆزبېك، تاتار، روس، دۇڭشيانگ، مانجۇ قاتارلىق توققۇز مىللەتتىن تەركىب تاپتى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە ئەزاسى 35% نى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 41.2% نى، ئاياللار 27.5% نى ئىگىلىدى. يغىن كۈنتەرتىپى: ① تۇنجى نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلاش؛ ② تۇنجى نۆۋەتلىك يغىنىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپلەرنى بېجىرىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئاڭلاش ۋە قاراپ چىقىش؛ ③ دائىمىي كومىتېتنىڭ رەئىسى، مۇئاۋىن رەئىسلىرى، دائىمىي ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىش؛ ④ تېيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يغىنىغا سىرتتىن قاتنىشىش؛ ⑤ تۆرلۈك قارارلارنى ماقۇللاش.

يغىن 17 كىشىدىن تەركىب تاپقان سىياسىي كېڭەش تېيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك دائىمىي كومىتېتنىڭ سايلاپ چىقتى. بەي كەي رەئىس بولدى. ئەخمەت ئابدۇسۇم، فەن فافۇ، ئابدىرىشىت نۇردۇن (قوشۇمچە)، ئۇۋۇ ياڭ شۇگاڭ (قوشۇمچە)، مامېيىڭ (قوشۇمچە) مۇئاۋىن رەئىس بولدى. بۇ قېتىمقى يغىن ھەيئەتلەرنىڭ 110 پارچە تەكلىپىنى تاپشۇرۇۋالدى.

2-باب ئاساسلىق پائالىيەتلىرى

1-پاراگراف ئۆگىنىش، كۆزدىن كۆچۈرۈش، ھال سوراش پائالىيەتلىرى

بىرىنچى، ھەيئەتلەرنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەش

1984-يىلى ھەيئەتلەر «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى، «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدا قارارى»نى، «سىياسىي كېڭەش نىزامنامىسى»نى، يولداش دېڭ يىڭچاۋنىڭ سىياسىي كېڭەش مەملىكەتلىك 6-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 2-يغىنىدا سۆزلىگەن سۆزىنى ھەمدە بىرلىكسەپ نەزەرىيىۋى بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. 1985-يىلى ھەيئەتلەر جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتنىڭ «پەن-تېخنىكا تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى»، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتنىڭ «پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارى»، «مەملىكەتلىك مائارىپ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى...»، «مەجبۇرىي مائارىپ قانۇنى»، «7-بەش يىللىق پىلان توغرىسىدىكى تەكلىپ»نى شۇنىڭدەك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى سىياسىي كېڭەشنىڭ ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. «سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ يېتەكچى فاكتورىنى توغرىسىدىكى قارارى»نى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى. 1987-يىلى ھەيئەتلەر ۋە ھەر مىللەت، ھەر ساھە زاتلىرىدىن بولۇپ جەمئىي 150 كىشى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتنىڭ تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇش توغرىسىدىكى ھۆججەتلىرىنى ۋە مەركەز، ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىنىڭ سۆزىنى ئۆگەندى. سىياسىي كېڭەش جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەملىكەتلىك

13-قۇرۇلتىيى يىپىلغاندىن كېيىن ۋاقتىدا ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە گېزىتلەرنى ھەيئەت-لەرگە ئوقۇپ بەردى ھەمدە ئۆگىنىش سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزدى. ھەيئەتلەر يەنە بىرلىكسىپ نەزەرىيە-سى، مۇھاجىرلار سىياسىتى، ماۋارىپ ئىسلاھاتى، قانۇن-تۈزۈم تەشۋىقاتى قاتارلىق ساھەلەر بويىچە دوكلات بېرىش يىغىنىغا قاتناشتى. ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە تىل سىستېمىسىدىكى ھەيئەتلەرگە ئايرىم-ئايرىم ھالدا مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش بېسىپ تارقاتقان «ئۆگىنىشتە پايدىلىنىش ماتېرىيالى» ژۇرنىلىنى تارقىتىپ بەردى. ئۆگىنىش ئارقىلىق ھەيئەتلەرنىڭ ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا قاتنا-شىش، ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى مۇھاكىمە قىلىش ئىقتىدارى كۈچەيتىلدى. 11 نەپەر ھەيئەت جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە قوبۇل قىلىندى. 50 نەپەر ھەيئەت ئايرىم-ئايرىم ھالدا رايونلۇق پارتكوم، ھۆكۈمەت، سىياسىي كېڭەش ۋە ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق ئورۇنلار تەرىپىدىن ئىلغار شەخس بولۇپ باھالاندى.

ئىككىنچى، كۆزدىن كۆچۈرۈش، ھال سوراش

ھەيئەتلەر 1985-يىلى ۋە 1986-يىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ رايونغا قاراشلىق پۈرژىنا زاۋۇتى، چاۋياڭ ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى، ئۆي-جاھازلىرى زاۋۇتى ۋە مەھەللە قۇرغان تازىلىق ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، چىراغ سايمانلىرى زاۋۇتى، ئۈچ چاقلىق موتسىكلىت زاۋۇتى قاتارلىق رايون، مەھەللە كارخانىلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تېخنىكىسى، تىجارەت باشقۇرۇشى ۋە ئىجارىگە بېرىشى، ھۆددىگە بېرىشى قاتارلىق جەھەتلەردىكى خىزمەتلىرىنى كۆزدىن كۆچۈردى. سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي ھەيئىتى جاۋ يېگجيې پۈرژىنا زاۋۇتى يىمەكلىك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىش كېرەك دەپ تەكلىپ بەردى ھەمدە دورا-دەرمەك-لەر بىلەن گۆش مەھسۇلاتىنى پىششىقلاپ ئىشلەش جەھەتتە ئۇستا تونۇشتۇردى. بۇنىڭ بىلەن پۈرژىنا زاۋۇتىنىڭ يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلات قىممىتى 320 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 50 مىڭ يۈەن پايدا يارىتتى. رايونلۇق سىياسىي كېڭەش ئاپتونوم رايون، شەھەرلىك سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىشىپ پۈرژىنا زاۋۇتى، ئىلمە توقۇلما زاۋۇتى ئۈچۈن شاڭخەيدىن توت نەپەر ئۇستىنى تەكلىپ قىلدى. ئۇلار بەش پۈرژىنا قىزىتىش ستانوكىنى، ئۈچ توقۇش ماشىنىسىنى رېمونت قىلىشقا يېتەكچىلىك قىلدى. 30 نەپەر تېخنىك ئىشچىنى تەربىيىلەپ بەردى. 15 خىل قوي يۇڭى پوپايكىسىنىڭ يېڭى پوسۇنىنى لايىھىلىدى. بۇنىڭ بىلەن پۈرژىنا زاۋۇتىنىڭ پۈرژىنىنى قىزىتىپ بىر تەرەپ قىلىش جەھەتتىكى تېخنىكا مەسىلىسى ھەل قىلىندى.

كۆزدىن كۆچۈرۈش جەريانىدا ھەيئەتلەر ئۆي-جاھازلىرى زاۋۇتى، تازىلىق ماتېرىياللىرى زاۋۇتى، چىراغ سايمانلىرى زاۋۇتىنىڭ تىجارەت باشقۇرۇشىنى ئۆزگەرتىش جەھەتتە 30 تۈرلۈك تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، خام ئەشيا، مەھسۇلاتلارنىڭ سېتىلىش يوللىرى ۋە بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشقا ياردەم بەردى. مۇئاۋىن رەئىس ياڭ مىڭجۇ شەھەرلىك سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ تەكلىپى بىلەن، پرىكازچىكلارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئۈچۈن 40 مىڭ خەتلىك چوت بىلىمى كىتابىنى (ئىككى كىتاب)، تاۋار بىلىملىرىنى يېزىپ چىقتى. ئۆزلۈكسىدىن ئۈچ قارار ئۆگىنىش كۇرسىغا دەرس ئۆتۈپ، 150 نەپەر كۇرسانتنى تەربىيىلىدى.

1985-، 1986-يىللىرى رايونلۇق سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى تۆت قېتىم بەش مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئەترىتىنى كۆزدىن كۆچۈردى. كۆزدىن كۆچۈرۈش جەريانىدا، قۇرۇلۇش قىلىشنى تەشكىللەش، باشقۇرۇش، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش، قۇرۇلۇش سۈپىتى ۋە بىخەتەرلىك، ئىجتىمائىي ئىقتىسادىي ئۈنۈم قاتارلىق جەھەتلەردە نەق مەيدانغا يېتەكچىلىك قىلدى. يەنە قىش مەزگىلىدە قۇرۇلۇش قىلىش جەھەتتە مەسلىھەت بەردى. كارخانىلارنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك سۈپەت باشقۇرۇش ۋە كېلىشىمنامە، توختام بىلىملىرى ھەققىدە مەسلىھەت بېرىش، لىكسىيە سۆزلىش

سۆھبەت يېغىنى قاتارلىقلارنى ئۇيۇشتۇردى. 1985-يىلى 11-ئايدا، تيانشان رايونلۇق سياسي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ «تۆتلىشىش» ئۇچۇن مۇلازىمەت قىلىش تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يېغىنىنى چاقىردى. 28 نەپەر ئەزا خىزمەت تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇردى. 1986-يىلى 8-ئايدا سياسي كېڭەش ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يېغىنى ئۆتكۈزۈپ، تەكلىپلەر ھەيئىتىنى، ئىقتىسادي قۇرۇلۇش خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ۋە مايۇچى قاتارلىق 35 نەپەر ئەزانى تەقدىرلىدى.

1986-يىلى رايونلۇق سياسي كېڭەش ئەزالىرى تيانشان رايونىدىكى 7-، 8-، 12-، 15-، 29-باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە چوڭقۇر چۆكۈپ، ماتارىپ تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى، «مەجبۇرىي ماتارىپ قانۇنى» نى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تازىلىق، ساقلىقنى ساقلاش ئەھۋالىنى كۆزدىن كۆچۈردى. 1987-يىلى تەكلىپكە ئاساسەن قۇرۇلۇش تېخنىكا خادىملىرى بىلەن بىرلىكتە، 8-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ خەتەرلىك ئۆيلىرىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈردى. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن دوكلات يېزىپ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىغا يوللىدى. تەكلىپ شەكلىدە ھۆكۈمەتكە ئەۋەتىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن مەكتەپنىڭ خەتەرلىك ئۆيلىرى ۋاقتىدا رېمونت قىلىنىپ نورمال ئوقۇتۇشقا كاپالەتلىك قىلىندى. شۇ يىلى تىنچلىق يولى رايونىنىڭ «مەجبۇرىي ماتارىپ قانۇنى» نى ئىزچىللاشتۇرۇش ئەھۋالىغا قارىتا ئۇچ كۈن تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. خىجاسەن رايونىدىكى ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ مەكتەپتە كەچكىنىش، توختاپ قېلىش، دىنىي مەكتەپتە ئوقۇش ئەھۋالىنىڭ ئېغىر ئىكەنلىكىنى بايقاپ، بۇ ھەقتە تەكشۈرۈش دوكلاتى يېزىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىغا يوللىدى. بۇنىڭ بىلەن دىنىي مەكتەپنى بىكار قىلىپ، 29-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ شۆبە مەكتىپى ئوقۇش باشلاپ، 124 نەپەر ئۆسمۈرنىڭ مەكتەپتە ئوقۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى.

1987-يىلى 11 مەسچىتنىڭ باشقۇرۇلۇش ئەھۋالىنى ۋە تازىلىق ئەھۋالىنى كۆزدىن كۆچۈردى. دىنىي ساھەدىكى ئەزالار جامائەت ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مىللىي دىنىي سىياسىتىنى تەشۋىق قىلدى. 1986-يىلى دىنىي ساھەدىكى بەش نەپەر ئەزا تيانشان رايونى بويىچە ئىلغار شەخس بولۇپ باھالاندى.

1985-يىلدىن 1986-يىلغىچە رايونلۇق سياسي كېڭەش رايوندىكى «ئۇچ قېرىنداش»، «ئىككى مۇھاجىر» (شياڭگاڭلىق، ئاۋمىنلىق، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، مۇھاجىرلار) ئائىلە تاۋابىئاتلىرى بىلەن مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىپ، تەيۋەن، سەئۇدى ئەرەبىستاندىن ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان گاۋ ۋېمىڭ، مەھەممەتلەرنى ئايرىم-ئايرىم ھالدا يوقلىدى. ئامېرىكا، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئۇرۇمچىگە تۇغقان يوقلاپ كەلگەن دوكتور لىن جىيۇەن، لاك شيۇجۇەن ۋە ما مومايىنى زىيارەت قىلدى. شەھەرلىك مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى لى پېڭنى 120 نەپەر مۇھاجىر ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، تەيۋەنلىك قېرىنداشلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرىگە مۇھاجىر ئىشلىرى سىياسىتى ھەققىدە دوكلات بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى مەسئۇلىنىڭ تەيۋەن مەسىلىسى توغرىسىدىكى ئۇنىۋېرسال دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى. تەيۋەنلىك قېرىنداشلارغا تەيۋەنلىكلەرنىڭ چوڭ قۇرۇقلۇقتا كېلىپ تۇغقان يوقلاشقا دائىر سىياسەت، بەلگىلىمىلىرىنى يەتكۈزدى.

ھەر قېتىمقى روزا ھېيت، قۇربان ھېيت، روزدېستۇو بايرىمى، بۇددا دىنى بايرىمى، باھار بايراملىرىدا سياسي كېڭەش رەھبەرلىرى ئەزالارنىڭ ئائىلىسىگە بېرىپ ئۇلارنى تەبرىكلىدى.

2-پاراگراف تەكلىپلەرنى بېجىرىش، توغرا لىنىيىلىك تەجرىبە ئالماشتۇرۇش

بىرىنچى، ئەزالارنىڭ تەكلىپنى بېجىرىش

1984-يىلدىن 1987-يىلغىچە ئەزالارنىڭ جەمئىي 417 پارچە تەكلىپى تاپشۇرۇۋېلىنىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش تېمىدىكى 143 پارچە بولۇپ، 343% نى ئىگىلىدى. پەن-مائارىپ مەدەنىيەت تېمىدىكى 146 پارچە بولۇپ، 35% نى ئىگىلىدى. سىياسىي قانۇن تېمىدىكى 100 پارچە بولۇپ، 24% نى ئىگىلىدى. باشقىلار 28 پارچە بولۇپ، 6.7% نى ئىگىلىدى.

بىرىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 1-يىغىندا تەكلىپ كىشى بېشىغا 0.85 پارچىدىن توغرا كەلدى. 1985-يىلى 3-ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن بىرىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 2-يىغىندا، ئەزالار ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپلەرنىڭ مەزمۇنى، ۋاقتى، ئادەم سانىدىن ئىبارەت ئۇچتە چەكلىمىگە ئۇچرىماسلىق تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 1986-يىلغا كەلگەندە، بىرىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 3-يىغىندا تەكلىپلەر سانى ئېشىپ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن كىشى بېشىغا 1.54 پارچىدىن توغرا كەلدى. تەكلىپ سۈپىتى يىلدىن-يىلغا يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. مەزمۇنى جۈڭگو كومپارتىيەسىنىڭ مەركىزىي خىزمىتىنى چېڭ چۆرىدىگەن ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بىرىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 1-يىغىنغا سېلىشتۇرغاندا، 2-نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 1-يىغىندا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش تېمىدىكى تەكلىپلەر 30%، پەن-مائارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە تېمىدىكى تەكلىپلەر 2.1% كۆپەيدى. سىياسىي قانۇن تېمىدىكى تەكلىپلەر 38.6% ئازايدى. تەكلىپ بېجىرىش تېز بولدى. ھەر يىلى ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپلەر كېيىنكى قېتىملىق ئومۇمىي يىغىن ئېچىلىشىنىڭ ئالدىدا پۈتۈنلەي بېجىرىلىپ بولۇندى. ئايرىم-ئايرىم ھالدا تەكلىپ بەرگۈچىگە جاۋاب بېرىلدى. بېجىرىلىش نىسبىتى 100% كە يەتتى.

ئىككىنچى، ئۆزئارا ئۆگىنىپ، ئۆزئارا ھال سوراپ، توغرا لىنىيىلىك تەجرىبە ئالماشتۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش

1985-يىلى تېيانشان رايونلۇق سىياسىي كېڭەش ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ سايباغ رايونى، شىخەنزە شەھىرى، كۇنمىڭ شەھىرى ۋۇخۇا رايونلۇق سىياسىي كېڭەشتىن زىيارەتكە كەلگەن مېھمانلارنى كۈتۈۋالىدى. سىياسىي كېڭەشنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرى، تەكلىپ بېجىرىش، تۇرلۇك تۈرۈملەرنى تۇرغۇزۇش ۋە «ئۈزۈن مۇددەت بىللە ياشاش، ئۆزئارا نازارەت قىلىش، ئۆزئارا سىر ساقلىماسلىق، بار-يوقنى تەڭ كۆرۈش» قاتارلىق جەھەتلەردىكى تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇردى.

1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە رايونلۇق سىياسىي كېڭەش، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەكتەپنىڭ 13-قارارلىق سىياسىي كېڭەش، بىرلىكسەپ كادىرلىرىنىڭ ئۆگىنىش كۇرسىدىكى 40 نەپەر كۇرسانتنىنى ۋە چۆچەك شەھىرى، لوپنۇر ناھىيىسى، نەنجىڭ شەھىرى گۇلو رايونلۇق، لەنجۇ شەھىرى چىڭگۈەن رايونلۇق، ئۇرۇمچى ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ زىيارەتكە كەلگەن ئۆمكىنى كۈتۈۋالدى. ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي خىزمەتنى چۆرىدىگەن ھالدا ھەيئەتلەرنى تەشكىللەپ، كۆزدىن كۆچۈرۈش، تەكشۈرۈش تەنقىق قىلىش، بىلگەن ئەھۋالنىغا كۈچ چىقىرىش قاتارلىق جەھەتلەردىكى تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇردى. شۇ يىلى مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش تەتقىقات ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى لياڭ چېڭيۇ رايونلۇق سىياسىي كېڭەشكە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى ۋە يېتەكچىلىك قىلدى.

رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى، مۇئاۋىن رەئىسى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشتە زىيارەتتە

بولۇۋاتقان بايىنغۇلىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق، غۇلجا ناھىيىلىك، قۇتۇبى ناھىيىلىك سىياسي كېڭەش ئەزالىرىغا تېنىشان رايونلۇق سىياسي كېڭەشنىڭ خىزمەت ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى.

1986-يىلى بىرىنچى نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى چېن گوجۇ قاتارلىقلار تەكلىپكە ئاساسەن كۇنمىڭ شەھىرى ۋۇخۇا رايونىدا زىيارەتتە بولدى. بۇنىڭ بىلەن بىللە، چىڭدۇ شەھىرى شىچىڭ رايونلۇق، گۇاڭجۇ شەھىرى يۈشۇ رايونلۇق، خاڭجۇ شەھىرى گوئېيې رايونلۇق، نەنجىڭ شەھىرى گۇلو رايونلۇق، شىئەن شەھىرى لىنخۇ رايونلۇق سىياسي كېڭەشلەردە ئۆگىنىش، ئېكسكۇر-سىيىدە بولدى.

1987-يىلى كۇنمىڭ شەھىرى ۋۇخۇا رايونلۇق سىياسي كېڭەشنىڭ تەكلىپى بىلەن تېنىشان رايونلۇق سىياسي كېڭەشنىڭ يېتەكچىلىكىدە، شەھەرلىك يەككە ئەمگەكچىلەر جەمئىيىتى ۋە شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىدىن 20 كىشى ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى بولۇپ تەشكىللىنىپ، كۇنمىڭ شەھىرى ئۇيغۇشتۇرغان «1987-يىللىق تاۋۇز چاغنى، ئۆكتەبر بايرىمى مەزگىلىدىكى مۇسۇلمانلار يېمەكلىكلىرىنى كۆرگەزمە قىلىپ سېتىش» پائالىيىتىگە قاتناشتى. ۋەكىللەر ئۆمىكى تونۇر كاۋىپى، كاۋاپ، پولۇ، پېتىر مانتا قاتارلىق شىنجاڭنىڭ 22 خىل مىللەتنىڭ تائاملىرىنى كۇنمىڭدا كۆرگەزمە قىلدى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە، تېنىشان رايونلۇق سىياسي كېڭەشنىڭ رەئىسى بەي كەي قاتارلىقلار ۋۇخۇا رايونلۇق سىياسي كېڭەشنى زىيارەت قىلدى. ئۇرۇمچىگە قايتىش سەپىرىدە، خاڭجۇ شەھىرىنىڭ گوڭشۇي رايونلۇق بىرلىكسەپ بۆلۈمىدە، نەنجىڭ شەھىرىنىڭ گۇلو رايونىدا ئۆگىنىش، تەكشۈرۈش پائالىيىتىدە بولدى.

15-بۆلۈم

سياسي قانۇن، ھەربىي ئىشلار

ئومۇمي بايان

چىك سۇلالىسى شۇمنتۇك سەلتەنەتىنىك 2-يىلى (1910-يىلى) چىك خاندانلىقى ھۆكۈمىتى دىخۇادا يەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى تەسىس قىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىك 1-يىلى (1911-يىلى) شىڭخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن گومىن ھۆكۈمىتى چىك خاندانلىقىنىك ئاخىرقى دەۋرىدىكى ئەدلىيە تۈزۈمىنى ئاساسىي جەھەتتىن داۋاملاشتۇرۇپ سوت، تەپتىش بىرلەشمە مەھكىمە تۈزۈمىنى يولغا قويدى. بىراق يۈمن داخۇا، يالاڭ زېڭشىن، جىن شۇرېنلار شىنجاڭغا قىلغان 24 يىللىق ھۆكۈمرانلىقى جەريانىدا «چېكرا رايون، مىللەتلەر ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان» دېگەن باھانە بىلەن، ئەدلىيە تەپتىش تۈزۈمىنى يولغا قويمىغان، دىخۇادىكى ئەدلىيە كەسپىنى دىخۇا ناھىيىسىنىك ئامبىلى قوشۇمچە باشقۇرغانىدى. جۇڭخۇا مىنگونىك 24-يىلى (1935-يىلى) شېڭ شىسەي دىخۇادا يەرلىك سوت مەھكىمىسى تەسىس قىلىپ، مەھكىمىنىك ئىچىدە تەپتىش باشقارمىسىنى قۇرۇپ، سوت بىلەن تەپتىشنى بىرلىكتە ئېلىپ بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويغان. دىخۇا شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسى رايون تەۋەسىدە 1-، 2-، 3-، 5-شۆبە ئىدارىلىرىنى قۇرغان.

ئازادلىقتىن بۇرۇن تارىختا ئۆتكەن ھۆكۈمرانلار تەسىس قىلغان ئەدلىيە، ساقچى ئورگانلىرى ھۆكۈمران سىنىپلارنىك مەنپەئىتىگە يان بېسىپ كەڭ ئەمگەكچى خەلقنى ئېزىپ كەلگەن. جۇڭخۇا مىنگونىك 22-يىلى (1933-يىلى) 4-ئايدا شېڭ شىسەي ھۆكۈمرانلىق قىلغاندىن كېيىن دىخۇا ساقچى ئورگانلىرى جەمئىيەتنى قاتتىق كونترول قىلغاندىن سىرت ئاساسلىق ئورگان، مەكتەپ، قاتناش ئورۇنلىرىدا قوغداش ئورۇنلىرىنى قۇردى. نامدا بۇ ئورۇن قوغداش ئورنى دەپ ئاتالسىمۇ، ئەمەلىيەتتە پايلاقچىلىق قىلىپ گۇمانلىق كىشىلەرنى «ساراڭلار دوختۇرخانىسى»غا سولاپ «داۋالاش» ئېلىپ باردى. شۇنىڭ بىلەن زور بىر تۈركۈم ئىنقىلابىي پىشۋالار، ئىلغار زاتلار پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلدى. ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە كونا ئەدلىيە، ساقچى ئورگانلىرى بىكار قىلىنىپ، خەلقنىڭ جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، ئەدلىيە ئورگانلىرى ھەم جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغدايدىغان ئاممىۋى خاراكتېرلىك قوغداش گۇرۇپپىلىرى، ئامانلىقنى قوغداش كومىتېتلىرى قۇرۇلۇپ، زەھەرلىك چېكىملىك چېكىش، قىمار ئويناش، پاھىشۋازلىق قىلمىشتەك ئۇچ زىيانلىق قىلمىش تازىلاندى، ئەكسىلئىنقىلابچىلار باستۇرۇلۇپ خەلق ھاكىمىيىتى قوغدالىدى. خەلقنىڭ ھاياتى، مال-مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىندى.

1957-يىلى ئىككى رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇلدى. شۇندىن كېيىن ئاھالىلەر كومىتېتلىرى، خەلق مۇرەسسە كومىتېتلىرى قۇرۇلۇپ، خەلق زاسپىداتتللىرى سايلاپ چىقىلدى. خەلق ئاممىسىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا بۇ ئىككى مەھكىمە قانۇن بويىچە تۈرلۈك جىنايى ئەنزىلەرنى

سوتلاپ، قولغا ئېلىپ ھۆكۈم چىقاردى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، زور قىسمىدىكى جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، ئەدلىيە خادىملىرى ئۆز خىزمەت ئورنىدىن يۆتكىۋېتىلىپ، تەكشۈرۈشكە ۋە ئۆگىنىشكە يىغىۋېلىنىدى. 1968-يىلى تېيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، ئەدلىيە ئورگانلىرىغا ھەربىي ئىدارە قىلىش يۈرگۈزۈل-دى. شۇ يىلى تەپتىش مەھكىمىسى بىلەن سوت مەھكىمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن تېيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىنىڭ ھەربىي باشقۇرۇش كومىتېتى يۈقىرىقى ئۇچ ئورۇننىڭ ھوقۇقىنى بىر تۇتاش يۈرگۈزدى. بۇ مەزگىلدە «سول» ئىدىيە ئېقىمىنىڭ تەسىرى بىلەن ئۇچ ئورگاننىڭ ئۆزئارا نازارەت قىلىش، چەكلەش ھوقۇقى مەھرۇم قىلىنغانلىقتىن خاتا، يالغان، ئۇۋال دېلولار يۈز بېرىپ سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇن-تۈزۈم بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تېيانشان رايونىنىڭ جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، سوت، ئەدلىيە تارماقلىرى قانۇن فۇنكسىيىسىنى ئومۇميۈزلۈك ئۈنۈملۈك يۈرگۈزدى. ئۆزئارا ماسلىشىپ يىغىلىپ قالغان زور بىر تۈركۈم دېلولارنى رەتلەپ چىقتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىكى ئۇۋال، يالغان، خاتا دېلولارنى ئاقلىدى. مەملىكەتلىك شەھەر ئامانلىقىنى قوغداش خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، جەمئىيەت ئامانلىقىغا ئېغىر ھالدا زىيانكەشلىك قىلغان جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قانۇن بويىچە قاتتىق ۋە تېزلىك بىلەن زەربە بەردى. «قاتتىق زەربە بېرىش» كۈرىشى ئۇچ باسقۇچقا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلىپ، سەككىز قېتىم بىر تۇتاش ھەرىكەت قوللىنىلدى، تۈرلۈك جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىدىن 1078 ى قولغا ئېلىنىپ، دېلولارنىڭ سادىر بولۇشى تۆۋەنلىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسى ھەم يولدىن ئازغان ياش-ئۆسمۈرلەرگە بولغان تەربىيە بېرىپ يارىدەم بېرىش كۈچەيتىلدى. قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسى ئارقىلىق پۇقرالارنىڭ قانۇنچىلىق كۆز قارىشى كۈچەيتىلدى. مەھەللە ئامانلىقىنى ساقلاش كۈرۈپپىلىرى ۋە خەلق مۇرەسسە خىزمىتى ئارقىلىق قانۇنغا خىلاپ جىنايى قىلمىشلار ۋاقتىدا بېخ ھالىتىدە توسقىلىدى. دېلو يۈز بەرگەن ئورۇنلارغا ماسلىشىپ، تەجرىبىلەر يەكۈنلىنىپ، تۈرلۈك قائىدە-تۈزۈملەر تۈرغۇزۇلۇپ، يوچۇقلار ئېتىلدى. ئورۇنلار ۋە جەمئىيەتتىكى كۈچلەر سەپەرۋەر قىلىنىپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزمەش ئېلىپ بېرىلدى. سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجىغا ئۇيغۇنلىشىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ توغرا يولغا قويۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، شەھەرلىك پارتكومنىڭ «ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ھەرىكەت-لەرگە قاتتىق زەربە بېرىش توغرىسىدىكى قارار»ى بويىچە رايون ئېچىدىكى ئىقتىسادىي دېلولارنى رازۋىتكا قىلىپ تەكشۈرۈش كۈچەيتىلدى. 1985-يىلدىن 1987-يىلغىچە قوبۇل قىلىنغان ئىقتىسادىي دېلولار 283 بولۇپ، ئىقتىسادىي جىنايى دېلولارنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش ئارقىلىق قانۇن-تۈزۈم قۇرۇلۇشى سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت ئىشلىرىغا سىڭدۈرۈلدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىر-غىچە تېيانشان رايونىدىكى ئەدلىيە كادىر-ساقچىلىرى 118 كىشىگە يېتىپ، 1957-يىلغا سېلىشتۇرغاندا 5.9 ھەسسە كۆپەيدى.

دېخۇادىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قوقەن خانلىقىنىڭ ھەربىي كاتتىبېشى ياقۇپ بەگنىڭ تاجاۋۇز-چىلىقىغا قارشى تۇرۇشتەك شانلىق تارىخى بار، شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، دېخۇا شىنجاڭ ھەربىي ئىشلار قوماندانلىق ئورگىنىنىڭ تۇرۇشلۇق جايى بولۇپ كەلدى. بەخت يولدا (ياۋروپا-ئاسىيا ئايرودرومى) شېكى شىسەينىڭ ھاۋا ئارمىيىسى خادىملىرى تۇرغان، خوڭسەن ئېغىزى، بەخت يولى ئەتراپىدا شېكى شىسەي بىلەن ماجۇڭيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا جەڭ بولغان.

1949-يىلى 9-ئاينىڭ 25-كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى تاۋسيۇ، دىخۇادىن جۇڭگو كومموئنستىڭ پارتىيىسىنىڭ رەئىسى ماۋزېدوڭ، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى جۇ دېغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، قىسىملىرىنى باشلاپ ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى ئېلان قىلدى. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئاۋانگارد قىسمى ئالدى بىلەن غەلبىلىك ھالدا غالىبىيەت يولىدىن ئۆتۈپ دىخۇا توپىرىقىغا قەدەم تاشلىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى، چېگرا رايونىنى قوغداش ۋە يەرلىكنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىش جەھەتلەردە مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشتى. ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئوفىتسېر جەڭچىلىرى ئۆستەڭ قېزىپ، يول ياساپ، كۆچەت تىكىپ، ئورمان بەرپا قىلىپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈپ خەلق ئاممىسى ئارىسىدا ئۇلۇغ تىكلىدى.

1958-يىلى رەئىس ماۋزېدوڭ «خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتىنى زور كۆچ بىلەن قۇرۇش» چاقىرىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى، رايونغا تەۋە كارخانا، كەسىپي ئورۇنلاردا خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتى قۇرۇلدى. شۇنىدىن كېيىن خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتى ھەرقايسى مەزگىللەردىكى ئوخشاش بولمىغان ۋەزىپىلەرگە ئاساسەن خەلق ئەسكەرلىرىگە سىياسىي ئىدىيىۋى تەربىيە ۋە ھەربىي مەشق ئېلىپ بارىدى. خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتلىرى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش ۋە ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا مۇھىم رول ئوينىدى.

جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن تېيانشان رايونىدا ئارمىيە ۋە خەلقنىڭ بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش، خەلقنى سۆيۈش، ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە ئىككى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش نەتىجىسى گەۋدىلىك بولدى. 36042-قىسىم تىنچلىق يول مەھەللە ئىش باشقارمىسى خېيجاسەن ئاھالىلەر كومىتېتىدىكى خەلق ئاممىسىغا كۆپلەپ ياخشى ئىش، ئەمەلىي ئىشلارنى قىلىپ بېرىپ، نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئاپتونوم رايونلۇق ۋە شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى، سابىق ئۇرۇمچى ھەربىي رايونى، لەنجۇ ھەربىي رايونى، شىنجاڭ ھەربىي رايونى تەرىپىدىن ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىپ خەلقنى سۆيۈش ۋە ئارمىيە بىلەن خەلق ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. ئۆتكەن يىللاردىكى ئەسكەر قوبۇل قىلىش خىزمىتىدە رايون ئىچىدىكى ھەر مىللەت ياشلىرى ئۆزلىرىنى بەس-بەستە مەلۇم قىلىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى يارامللىق كىشىلەرنى تولۇقلاپ بەردى. 1987-يىلى تېيانشان رايونى ئەسكەر قوبۇل قىلىش خىزمىتىدە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

1-باب جاھائەت خەۋپسىزلىكى

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈي سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلۇپ، دىخۇادا ئۆلكىلىك تەكشۈرۈش ئىدارىسى قۇرۇلۇپ،قارىمىقىدا يەتتە شۆبە ئىدارە تەسىس قىلىندى. چىڭ

سۇلالىسى گۈاڭشۇي سەلتەنەتىنىڭ 28-يىلى (1902-يىلى) تەكشۈرۈش ئىدارىسى باۋجيا باش ئىدارىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. كېيىنكى يىلى باۋجيا باش ئىدارىسى چارلاش ساقچى ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. چىڭ سۇلالىسى شۇەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى (1911-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكىسىدە ساقچى ئىشلىرى مەھكىمىسى تەسىس قىلىندى ۋە پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ساقچى ئىشلىرى خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ، ئۆلكە مەركىزىنىڭ چارلاش خىزمىتىنى بىۋاستە ئۆتىدى. ئۆلكە مەركىزىدە تۆت چارلاش ساقچى رايونى، ئۇچ پەيچۇسو، 80 چارلاش بوتكىسى، 500 دىن ئارتۇق چارلاش ساقچىسى بار ئىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 2-يىلى (1913-يىلى) دېخۇادا ئۆلكىلىك ساقچى نازارىتى تەسىس قىلىنىپ قارىمىقىدا تۆت ساقچى مەھكىمىسى ۋە بىر شۆبە ساقچى ئورنى تەسىس قىلىندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 17-يىلى (1928-يىلى) ئۆلكىلىك ساقچى نازارىتى ئۆلكىلىك ساقچى ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلىپ، قارىمىقىدا بەش شۆبە ئىدارە قۇرۇلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى) دېخۇا شەھەر بولۇپ قۇرۇلۇپ ئۆلكىلىك ساقچى ئىدارىسى دېخۇا شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى، قارىمىقىدا ئۇچ شۆبە ئىدارە، بىر بۆاستە قاراشلىق ئورۇن تەسىس قىلىندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) دېخۇا شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى ئۆلكىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) شېڭ شىسەي گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىپ، ئۆلكىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنى ئۆلكىلىك ساقچى ئىدارىسىغا ئۆزگەرتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) ئۆلكىلىك ساقچى ئىدارىسى دېخۇا شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، 1949-يىلى 10-ئايدىن 1953-يىلى 7-ئايغىچە شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى 1-، 2-، 3-، 5-رايونلاردا تۆت شۆبە ئىدارە، 14 پەيچۇسو، بىر شۆبە ئورۇن تەسىس قىلىپ، ھەرقايسى شۆبە ئىدارىلەردە تېرگاۋ، ئامانلىقنى قوغداش، خىزمەت گۇرۇپپىسىدىن ئىبارەت ئۇچ گۇرۇپپىنى تەسىس قىلدى. 1-شۆبە ئىدارىنىڭ قارىمىقىدا، دۇڭمىن، شىمىن، نەنمىن، بېيمىن، غەربىي ئارقا كوچا پەيچۇسوسى تەسىس قىلىندى. 2-شۆبە ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا نەنگۇەن، شياۋدوڭلىياڭ، شىخابا پەيچۇسوسى تەسىس قىلىندى. 3-شۆبە ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا باخۇلياڭ، غالىبىيەت يولى پەيچۇسوسى تەسىس قىلىندى. 4-شۆبە ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدا شخاگەي، لىيۇداۋان، شىمگۇ، بېيگۇەن پەيچۇسوسى ھەم بېيگۇەننىڭ شەرقىي ئارقا كوچا پەيچۇسوسى تەسىس قىلىندى.

1953-يىلى 8-ئايدىن 1957-يىلى 10-ئايغىچە ھەرقايسى شۆبە ئىدارىلەر ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەرقايسى پەيچۇسولار شەھەرلىك ئىدارىگە بىۋاستە قارايدىغان بولدى، بۇ ئارىلىقتا، بېيمىن پەيچۇسوسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، نەنمىن پەيچۇسوسىغا قوشۇۋېتىلدى؛ بېيگۇەن پەيچۇسوسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، لىيۇداۋان پەيچۇسوسىغا قوشۇۋېتىلدى؛ شەرقىي ئارقا كوچا، غەربىي ئارقا كوچا پەيچۇسولىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، دۇڭمىن پەيچۇسوسىغا قوشۇۋېتىلدى؛ ئۇچتاش، شىچىخۇ پەيچۇسولىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، غالىبىيەت يولى پەيچۇسوسىغا قوشۇۋېتىلدى.

1957-يىلى 10-ئايدا تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى ۋە دوستلۇق رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى قۇرۇلدى، شىمگۇ پەيچۇسوسى شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىغا بىۋاستە قارىغاندىن سىرت، ئىككى شۆبە ئىدارىدا كاتىبات، ئامانلىقنى قوغداش، سىياسىي قوغداش گۇرۇپپىسىدىن ئىبارەت ئۇچ كەسپىي گۇرۇپپا تەسىس قىلىندى. تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى قارىمىقىدا دۇڭمىن، شىمىن، نەنمىن، شخاگەي، لىيۇداۋان پەيچۇسولىرى تەسىس قىلىندى. دوستلۇق رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى قارىمىقىدا

نەنگۇمەن، شياۋدوگلىباگ، شخابا، باخۇلياگ، غالىبىيەت يولى پەيچۇسولىرى تەسىس قىلىندى.

1960-يىلى 8-ئايدا ئىككى رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى بىرلەشتۇرۇلۇپ تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى قىلىندى ۋە قارىمىقىدا ئۈچ كەسپىي گۇرۇپپا، 10 پەيچۇسو تەسىس قىلىندى ھەم رايون ئاھالىسىنىڭ كۆپىيىش ۋە خىزمەت ئېھتىياجىغا ئاساسەن كاتىبات، ئامانلىقنى قوغداش، سىياسىي قوغداش گۇرۇپپىلىرى بۆلۈمچىگە ئۆزگەرتىلىپ، جىنايى ئىشلار ساقچى بۆلۈمچىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن زور قىسمىدىكى جامائەت خەۋپسىزلىك خادىملىرى خىزمەت ئورنىدىن ئايرىلدى. 1968-يىلى ھەربىيلەر باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى، تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىغا كىرگەن ھەم سىياسىي خىزمەت (ئىش بېجىرىش خىزمىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئامانلىقنى قوغداش (خەلق ئىشلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، دېلو پاش قىلىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلغان. 1973-يىلى ھەربىيلەرنىڭ باشقۇرۇشى بىكار قىلىنىپ، شۆبە ئىدارە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. تيانشان رايونىنىڭ مەمۇرىي رايونىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، 1975-يىلى 7-ئايدا قارلىغاچلىق پەيچۇسوسى قۇرۇلدى. 1979-يىلى 3-ئايدا شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى ئۇلانباي پەيچۇسوسىنى تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. شۇ يىلى 7-ئايدا ياشلار يولى پەيچۇسوسى قۇرۇلدى (1983-يىلى ئەمەلدىن قالدى)، 9-ئايدا شۆبە ئىدارە ئورگىنىدا ئىچكى قوغداش، سىياسىي خىزمەت، ئوتتۇن مۇداپىئەلىنىش ۋە تېرگاۋدىن ئىبارەت تۆت بۆلۈمچە ۋە ئامانلىقنى قوغداش ئەترىتى تەسىس قىلىندى. جىنايى ئىشلار ساقچى بۆلۈمچىسى جىنايى ئىشلار ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1982-يىلى 9-ئايدا تۆتۈپ تۇرۇش ئورنى قۇرۇلدى. 1984-يىلى 7-ئاينىڭ 28-كۈنى جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگىنىنىڭ تۈزۈلمىسى ئىسلاھ قىلىنغاندىن كېيىن، جىنايى ئىشلار ساقچى ئەترىتى، ئامانلىقنى قوغداش ئەترىتى، تۆتۈپ تۇرۇش ئورۇنلىرىنىڭ ئەسلىدىكى نامى ئۆزگەرتىلمىگەندىن سىرت، باشقا بۆلۈمچىلەر بۆلۈمگە ئۆزگەرتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە نوپۇس بۆلۈمى، مەمۇرىي بۆلۈم، ئىنتىزام تەكشۈرۈش ئىشخانىسى، زىيالىي ياشلار مۇلازىمەت كوپېراتىپى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1985-يىلى 8-ئاينىڭ 29-كۈنى ھايۋانات باغچىسى، خوتسەن باغچىسىدا ئامانلىقنى ساقلاش پەيچۇسوسى قۇرۇلدى. 1986-يىلى 6-ئايدا تۆز كۆل كارخانا پەيچۇسوسى قۇرۇلدى.

1987-يىلى 12-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىدا توققۇز بۆلۈم، ئىككى ئەترەت، بىر ئىشخانا، بىر كوپېراتىپ، 16 پەيچۇسو ۋە تۆتۈپ تۇرۇش ئورنى بار بولغان. بۇلار سىياسىي خىزمەت، سىياسىي قوغداش، ئىچكى قوغداش، كاتىبات، نوپۇس، ئامانلىقنى ساقلاش، ئوتتۇن مۇداپىئە كۆرۈش، تىرگاۋ، مەمۇرىيەت بۆلۈمى، جىنايى ئىشلار، ئامانلىقنى ساقلاش ئەترىتى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش ئىشخانىسى، زىيالىي ياشلار مۇلازىمەت كوپېراتىپى؛ لىيۇداۋان، شخابا، شىمىن، دۇگمىن، نەنمىن، شياۋدوگلىياگ، نەنگۇمەن، شخاگەي، باخۇلياگ، غالىبىيەت يولى، قارلىغاچلىق، ئۇلانباي، تۆز كۆل كارخانا پەيچۇسوسى، ھايۋانات باغچىسى، خوتسەن باغچىسى پەيچۇسوسى ۋە تۆتۈپ تۇرۇش ئورۇنلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، كادىر-ساقچىلار 466 نەپەرگە يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئەر 384، ئايال 82، ئاز سانلىق مىللەت كادىرى 142.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى خادىملىرىنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-1-15 جەدۋەل

يىللار	ئادەم سانى	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەتلەر	مۇئاۋىن ناھىيە دەرىجىلىك باشلىقلار	بۆلۈم دەرىجىلىكلەر	بۆلۈمچە دەرىجىلىكلەر
1980	326	273	53	88		4	40
1981	410	346	64	106		5	44
1982	415	347	66	110		5	43
1983	417	351	66	110		5	48
1984	413	345	68	106			71
1985	411	340	71	108		5	70
1986	448	369	79	119	2	3	70
1987	466	384	82	142	2	3	50

2-پاراگراف جەمئىيەت ئامانلىقىنى باشقۇرۇش

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دىخۇا شەھىرىنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقى ناھايىتى قالايمىقان ئىدى. زەھەرلىك چېكىملىك چېكىش، سېتىش، قىمار ئويناش، نومۇسسىز سېتىش ناھايىتى ئەۋج ئېلىپ كەتكەنىدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ زەھەرلىك چېكىملىك چېكىش، نومۇسسىز سېتىش، قىمار ئويناشنى چەكلەش توغرىسىدا تۈرلۈك ئېلان، قانۇن-نىزاملارنى ئېلان قىلدى. ھەرقايسى جامائەت خەۋپسىزلىك شۆبە ئىدارىلىرى،پەيچۈسولار ئامانلىقنى ساقلاش كومىتېتلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىغا تاينىپ «ئۇچ زىياندىن»نى يوقىتىش ۋە تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ تاشلاشنى مەركەز قىلىپ، ئالاقىدار فاكىجىن، سىياسەتلەرنى چوڭقۇر تەشۋىق قىلىپ، ئۇچ زىياندىن ئىبارەت ھۆكۈمەتنىڭ «ئۇچنى چەكلەش» ئىرادىسىنى قايتا-قايتا تەكىتلەپ، زەھەرلىك چېكىملىك چەككۈچىلەر، قىمار ئوينىغۇچىلارنى، جالاپلارنى ئۆزلۇكسىدىن جىنايىتىنى ئىقرار قىلىشقا ئۈندىدى ۋە ئۇلارنى تىزىملىدى. 1950-يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى زەھەرلىك چېكىملىك چەككۈچى ۋە ساتقۇچىلاردىن 615 نەپەرنى تىزىمغا ئالدى. لىخۇا كوچىسىدىكى بىر ئايال ئۆزىنىڭ ئەپيۇن چېكىش جەريانىدا ئۆز پەرزەنتىنى سېتىۋېتىشتەك پاجىئەلىك ئەھۋالىنى چوڭقۇر قايغۇرغان ھالدا ئىقرار قىلدى. شىخاگەي، شىمىن، شىخابا پەيچۈسولىرى پۇتۇن بىر يىل بىر تەرەپ قىلغان 42 نەپەر جىنايەتچى ئىچىدە 11 نەپىرى قىمار ئوينىغان جىنايەتچىلەر بولۇپ، بۇ پۇتۇن جىنايەتچىلەرنىڭ 26.19% نى تەشكىل قىلدى. 1952-يىلى تەربىيە بېرىپ ئۆزگەرتىپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان پاھىشىلەر 411 نەپەر بولۇپ، كۆپ يىلدىن بۇيان تۈپ يىلتىزىدىن تۇتۇلمىگەن ناچار ھالەت ئاساسىي جەھەتتىن يوقىتىلدى.

50-يىللارنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاخىرقى مەزگىللىرىدە «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ئامانلىقىنى ساقلاشتە-

كى چاره كۆرۈش نىزامى»غا ئاساسەن ئاھاللەر كومىتېتى قارىمىقىدا ئامانلىقنى ساقلاش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، كەڭ خەلق ئاممىسىغا «تۆتتىن مۇداپىئەلىنىش» (ئوتتىن مۇداپىئە كۆرۈش، ئوغرىلىقتىن مۇداپىئە كۆرۈش، جاسۇسلاردىن مۇداپىئە كۆرۈش، تەبىئىي ئاپەت، ھادىسىلەردىن مۇداپىئە كۆرۈش) نى مەركەز قىلغان ئاساستا ئامانلىقنى ساقلاشنى باشقۇرۇش تەشۋىقاتىنى ئېلىپ باردى. ئۇچتىن بەشكىچە كىشى بىر گۇرۇپپا بولۇپ، ئامما بىلەن ساقچىلار بىرلىكتە چارلاش ئېلىپ بېرىش، رايونلارنى بۆلۈپ كۆتۈرە ئېلىشنى يولغا قويدى. ھېيت-بايراملاردا ئامانلىق ساقلاش كومىتېتى ئاممىنى تەشكىللەپ كوچا ۋە مەھەللىلەردە چارلاش ئېلىپ باردى. 1957-يىلدىن 1958-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىلىغىچە ئىككى رايون ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتى 86 گە، ئامانلىقنى ساقلاش خادىمى 190 غا، ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ ئامانلىقنى ساقلاش-نازارەت قىلىش قاراۋۇلخانىسى بەشكە ، نازارەتچى خادىمى 41 نەپەرگە يەتتى. بۇلار جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنىنىڭ تۇرلۇك ئەنزىلىرىدىن 69 نى پاش قىلىشقا ياردەملەشتى. ئەنزىلەرگە مۇناسىۋەتلىك 562 يىپ ئۇچى بىلەن تەمىنلىدى. ئامانلىقنى ساقلاش ھەيئىتى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنىغا ماسلىشىپ نوپۇس تەكشۈردى. ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەھدىنامىسىنى تۈزدى. ئېقىپ يۈرگەنلەرنى يېزىغا قايتىپ كېتىشىگە سەپەرۋەر قىلدى. قاراۋۇللۇققا تەشكىللەپ بىخەتەرلىك پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، رايوننىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئۇتۇقلۇق ھالدا قوغدىدى. ئامانلىق ساقلاش ھەيئىتى گوشۇلەننىڭ خىزمەت نەتىجىسى كۆزگە كۆرۈنەرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، مەملىكەتلىك ئامانلىقنى ساقلاش ئىلغارلار ۋەكىللىرىنى مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتنىشىپ، ماۋجۇشى، جۇئېنلەي زۇڭلى قاتارلىق پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ سەممىي قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، كۆپ ساندىكى جامائەت خەۋپسىزلىكى ساقچىلىرى خىزمەت ئورۇنلىرىدىن ئايرىلىپ بىر يەرگە يىغىۋېلىنىپ تەكشۈرۈلدى ۋە ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇرۇلدى، جەمئىيەت ئامانلىقنى باشقۇرۇش خىزمىتى ئېغىر دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مەملىكەتلىك ئامانلىقنى ساقلاش خىزمەت يىغىنىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلدى. جەمئىيەت ئامانلىقنى قوغداش تەرتىپىنى رەتكە سېلىش كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇرۇلۇپ، جەمئىيەت ئامانلىقنى ھەر تەرەپلىمە تۈزەشنى مەركەز قىلغان جامائەت خەۋپسىزلىكى ئاساسىي خىزمىتى ئېلىپ بېرىلىپ، ئارمىيە، ساقچى، ئاممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن جەمئىيەت ئامانلىقنى قوغداش، بىرلەشمە مۇداپىئە تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ، مۇداپىئە كۆرۈشنى ئاساس قىلغان ئامانلىقنى ساقلاش چارلاش قوشۇنى قۇرۇلدى. ئۇلار ھەر ئاخشىمى قاراۋۇللارنى تەكشۈرۈش (ماگىزىن، بانكا، بىرلەشمە مۇداپىئە گۇرۇپپىلىرىنىڭ دىجورنىلىق ئەھۋالىنى) ، پوستا تۈرۈش (ۋەقە سادىر بولغان رايونلاردا پوستا تۈرۈش ۋە كۈزەتتە تۈرۈش) ، چارلاش (ئاھاللەر ئولتۇراقلاشقان رايون ۋە چەت رايونلارنى چارلاش) ئېلىپ بېرىشتا چىڭ تۇردى. 1980-يىلى لىيۇداۋان پەيچۇسوسىنىڭ ستاتىستىكا قىلىشىغا قارىغاندا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ مىڭ قېتىمدەك چارلاش ئېلىپ بېرىپ، تۈرلۈك جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىدىن 413 نەپەر جىنايەتچىنى تۇتقان. بۇنىڭ ئىچىدە پاش قىلىنغان جىنايى ئىشلار ئەنزىسى 74 پارچە بولغان. 313 پارچە ئەنزە يىپ ئۇچى بىلەن تەمىنلەنگەن. ئاھاللەر ئولتۇراق ئۆيى بىناسىدا «تۆتىنى ھۆددىگە ئېلىش» (ھويلىلار ھويلىلارنى، مەھەللىلەر مەھەللىلەرنى، كوچىلار كوچىلارنى، ئورۇنلار ئورۇنلارنى ھۆددىگە ئېلىش) ئاساسلىق مەزمۇن قىلىنغان بىخەتەرلىك ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرى يولغا قويۇلدى. كىنو، تېياتىرخانا، تانسىخانا، باغچا، ماگىزىن قاتارلىق ئاممىۋى سورۇنلارنىڭ ئامانلىقنى ساقلاش تەرتىپى رەتكە سېلىندى. «ياردەملىشىپ تەربىيىلەش سىنىپى ياكى

ھۆددىگە بېرىش» قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق، يولدىن ئازغان ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتا ياردەملىشىپ تەربىيىلەش ئېلىپ بېرىلدى. 1982-يىلى مېھمانخانا ساھەسىدە «ئۇچ ئېنىق بولۇش»، «سەككىزدە سېلىشتۇرۇش»، «ئۇچ ئۆتكەلنى قانىتىق تۇتۇش» تەك ئۇسۇللار يولغا قويۇلدى. يەنى مېھمانلارنىڭ رەسمىيەت تونۇشتۇرۇشلىرىنى ئېنىق كۆرۈش، ياتاقتا يېتىش تىزىملىكى ۋە مېھمانخانا تىزىملىكىگە ئېنىق بېزىش، كەلگەن يېرى ۋە باردىغان يېرىنى ئېنىق سوراش، ياتاقتا يېتىش سەۋەبىنى سېلىشتۇرۇش، كىنىشكىسى ۋە رەسمىنى سېلىشتۇرۇش، يۈرتى ۋە تەلەپپۇزىنى سېلىشتۇرۇش، ياتاقدىشى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى سېلىشتۇرۇش، مېھمانخانىدا ياتقۇچىلار بىلەن تەكشۈرۈشكە ياردەملەشكۈچىلەر ئوتتۇرىسىدا گۇمان بار-يوقلۇقىنى سېلىشتۇرۇش، قاراۋۇل ئۆتكۈلنى، ھادىسە ئۆتكۈلنى، مال-مۈلۈك ئۆتكۈلنى قاتىتىق تۇتۇشتىن ئىبارەت. ھەمدە «ئۇچنى تەكشۈرۈش» (پەسلىگە ۋە جەمئىيەت ئامانلىقى ئەھۋالىغا ئاساسەن تاغ-ئورمانلارنى، چەت-ياقا جايلارنى، سىرتتىن كېلىدىغانلار ئاسان يوشۇرۇنىدىغان جايلارنى ئېنىقلاپ تەكشۈرۈش) قانات يايدۇرۇلدى. «تۆتنى تۇزمش» (پۇتۇن رايونىمىزدىكى 15 كىنو- تىياتىرخانا، 12 تانسىخانا، تۆت سىنئالغۇ قويۇش ئورنى، 28 قەھۋەخانىنى تۇزمش) ئېلىپ بېرىلدى. 1983-يىلى ئاز سانىدىكى قانۇنسىز ئۇنسۇرلار دائىم دوستلۇق كىنوخانىسىدا ئىسقىرتىش، ئايالارغا چاقچاق قىلىش، ئوغرىلىق قىلىش جىنايى ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ باردى. تەكشۈرۈپ ئېنىقلىغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ جىنايى قىلمىشى ئېچىپ تاشلىنىپ، ئامما تەربىيە بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن جەمئىيەت ئامانلىقى ئۇنۇملۇك ھالدا قوغدالدى. 1984-يىلدىن 1987-يىلغىچە جەمئىيەت ئامانلىقىنى ھەر تەرەپلىمە تۇزمشكە بىرلەشتۇرۇلۇپ ئورگان، ئورۇن، ئاھالىلەر بىلەن «ئامانلىقنى قوغداش مەسئۇلىيەتنامىسى» ئىمزالاندى ھەمدە «ئامانلىقنى ساقلاش، ئالدىنى ئېلىش ئۇقتۇرۇشنامىسى»، «ئۆزگەرتىش تەكلىپنامىسى» تارقىتىلدى. بىخەتەرلىكنى ساقلاش تەدبىرلىرى ئەمەلىيلەشتۇرۇلۇپ، «قانىتىق مۇداپىئە كۆرۈش»، «ئىنچىكىلىك بىلەن مۇداپىئە كۆرۈش»، «ئېغىر زەربە بېرىش»، «جىنايەتچىلەرگە زەربە بېرىشكە ئەھمىيەت بېرىش»، «ئۇچتە زەربىدار بولۇش» (بىر مەزگىلدە مەلۇم بىر ئامانلىق ساقلاش مەسلىسىنىڭ گەۋدىلىك بولۇشىغا ئاساسەن ساقچى كۈچلىرىنى تەشكىللەپ، ۋاقتىنى مەركەزلەشتۇرۇپ، ئەنزە پاش قىلىش كۈرىشى ياكى ئامانلىق ساقلاش تەرتىپىنى تەرتىپكە سېلىشنى قانات يايدۇرۇش) بويىچە ئامانلىق ساقلاشنى باشقۇرۇش ئورۇنلاشتۇرۇشى يولغا قويۇلدى، ھەمدە ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشتەك يېڭى ۋەزىيەتكە ھەم ئادەم، ئىقتىساد، ماددىي ئەشيالارنىڭ يۆتكىلىشىنىڭ چوڭ بولۇشىدەك يېڭى ئالاھىدىلىككە ئاساسەن، يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا، مۇرەككەپ ئاممۇي سورۇنلارغا بولغان ئامانلىقنى باشقۇرۇش كۈچەيتىلدى.

3-پاراگراف جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپىدە خەلق ھۆكۈمىتى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىنىڭ تەكرار تەشۋىق قىلىپ تەربىيە بېرىشى ئارقىسىدا، «ئۇچ ئاپەت» نىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان كۆپ سانىدىكى كىشىلەر كونا ئادىتىنى ئۆزگەرتىپ، يېڭىدىن ئادەم بولۇشقا بەل باغلىدى. لېكىن ئاز سانىدىكى زەھەرلىك چېكىملىك چېكىدىغان ۋە سانىدىغان، قىمار ئويناىدىغان، پاھىشۋازلىق قىلىدىغانلار يامان ئادەتلەرنى ئۆزگەرتمەي، كوچىلاردا، سارايلاردا، كۈتۈپخانا، چايخانا قاتارلىق ئادەم جىق توپلاشقان مۇرەككەپ جايلاردا ياكى ئاز سانىدىكى ئاھالىلەرنىڭ ئۆيىدە قانۇنغا خىلاپ جىنايى قىلمىشلارنى سادىر قىلدى. جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى يۇقىرىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن ئالاھىدە كەسىپ، ئورگانلارنىڭ ئىچكى قىسمى، ئاھالىلەر ئولتۇراقلاشقان ئورۇندىن ئىبارەت ئۇچ بازىدا باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش تەدبىرلىرىنى بېكىتتى. 1952-يىلى

1-، 2-، 3-، 5-شۆبە ئىدارىسىنىڭ ستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا، ئۇلار زەھەرلىك چېكىملىك چەككەن، ساتقان جىنايەتچىدىن 784 ئادەمگە قاتناشقان زەربە بېرىپ بىر تەرەپ قىلىپ، بىر تۇركۈم زەھەرلىك چېكىملىك ئەسۋابلىرىنى قولغا چۈشۈرگەن.

1954-يىلى باخۇلياق، غالىبىيەت يولى، نەنگۇەن قاتارلىق يەتتە پەيچۇسونىڭ ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، پۈتۈن يىل ھەر خىل جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىدىن 400 پارچىنى رازۋىتكا قىلىش ئارقىلىق پاش قىلىپ، 603 جىنايەتچىنى بىر تەرەپ قىلغان. ئۇنىڭ ئىچىدە قىمار ئوينىغانلاردىن 53 بولۇپ، 8.79% نى ئىگىلىگەن.

1958-يىلدىن كېيىن جىنايى ئىشلار ھەرىكەتلىرىدىن ئۆيلەرگە كىرىپ ئوغرىلىق قىلىش، ماشىنىدا يانچۇقچىلىق قىلىش ئەنزىلىرى كۆپەيدى. 1961-يىلى رايونىمىزدا يۈز بەرگەن ھەر خىل جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرى 740 پارچە بولۇپ، پاش قىلىنغان ئەنزە 681 پارچە، پاش قىلىش نىسبىتى 92.03% بولغان. ئۇنىڭ ئىچىدە ئوغرىلىق ئەنزىسى 637 پارچە بولۇپ، يۈز بەرگەن ئەنزە ئومۇمىي سانىنىڭ 86.08% نى تەشكىل قىلغان. پاش قىلىنغىنى 581 پارچە بولۇپ، پاش قىلىنىش ئومۇمىي سانىنىڭ 85.32% نى تەشكىل قىلغان. 681 جىنايەتچى بىر تەرەپ قىلىنغان. ئەنزە يۈز بەرگەن ئورۇندىن قارىغاندا، ئوغرىلىق ئەنزىسىنىڭ 506 پارچىسى زاۋۇت، كان-كارخانىلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا، ماگىزىن، سودا-سېتىق ئورۇنلىرى ۋە كوچىلاردا، ئاھالىلەرنىڭ قورۇ جايلىرىدا يۈز بەرگەنلىرى ئوغرىلىق ئەنزىسىنىڭ 79.43% نى ئىگىلىگەن.

بىخەتەرلىك ئالاقە-تورلىرىنىڭ تەدرىجىي مۇكەممەللىشىشىگە ئەگىشىپ، جىنايەتچىلەرنىڭ ئەنزە سادىر قىلىش ۋاستىلىرى ھېلىگەر، خۇپىيانە تەرەپكە قاراپ يۈزلىنىپ، بەزىلىرى ئىشتىن بۇرۇن ئورنىنى بىلىۋېلىپ ئارقىغا چۈشىدىغان، نىشانىنى كۆزىتىپ، پەيتنى تاللاپ، پۇرسەت بولسىلا ئوغرىلىق قىلىدىغان بولدى. 1962-يىلى ئىككى ئاققۇن رايونىغا سوقۇنۇپ كىرىپ، تەرەپ-تەرەپتىن نىشانىنى كۆزىتىپ، ئەخمەتجان يولىدىكى ۋەكالىتەن سېتىش ئورنىدا زور مىقدارىدىكى قول سائىتى قاتارلىق ماللارنىڭ بارلىقىنى سېزىپ، ئۈچ كۈن كۆزىتىپ بۇ ماگىزىنىدىكى خىزمەتچىلەرنىڭ پائالىيەت تەرتىپىنى بىلگەندىن كېيىن، 9-ئاينىڭ 21-كۈنى ماگىزىنىدىكى بارلىق خىزمەتچىلەرنىڭ يىغىن ئېچىۋاتقان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، قوللۇپنى چېقىپ كىرىپ 22 دانە قول سائىتىنى ئوغرىلاپ كەتكەن، ئۇنىڭ قىممىتى 6000 يۈەن بولۇپ، كېيىن تۇتۇلۇپ قولغا ئېلىنىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا كۆپ ساندىكى جامائەت خەۋپسىزلىكى كادىر-ساقچىلىرى خىزمەت ئورنىدىن يۆتكىلىپ كەتكەنلىكتىن ئەنزە پاش قىلىش ئۈنۈمى تەخمىنەن 34.8% بولغان. 1977-يىلى جامائەت خەۋپسىزلىكى كادىر-ساقچىلىرى ئۆز خىزمەت ئورۇنلىرىغا كەينى-كەينىدىن قايتىپ كەلدى، جامائەت خەۋپسىزلىكى خىزمىتىمۇ ياخشىلىنىپ، ئەنزە پاش قىلىش ئۈنۈمى تەدرىجىي يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 1978-يىلى ئەنزە پاش قىلىش نىسبىتى 1976-يىلدىكى 24.6% دىن 72.2% گە كۆتۈرۈلدى. مۇھىم چوڭ ئەنزىلەرنىڭ پاش قىلىنىش نىسبىتى 65.7% دىن 68.16% گە كۆتۈرۈلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىقتىسادىي بېرىش-كېلىش جانلىنىپ ئاققۇنلارنىڭ نوپۇسى كۆپەيدى. تۇرلۇك جىنايەتچى ئۇنسۇرلار ئىسلاھات ۋە ئىشكنى ئېچىۋېتىش پۇرستىدىن پايدىلىنىپ جىنايى ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ باردى. ئوغرىلىق، باسقۇنچىلىق قىلىش، قانىللىق قىلىش، قەست قىلىش، بۇلاڭچىلىق قىلىش قاتارلىق يامان خاراكتېرلىك مۇھىم چوڭ ئەنزىلەر كۆپىيىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىچىدە ئوغرىلىق ئەنزىسىنىڭ كۆپىيىشى كۆرۈنەرلىك بولدى. 1981-يىلى 867 پارچە ئەنزە يۈز بېرىپ، 1980-يىلدىكى 649 پارچىغا سېلىشتۇرغاندا 33.59%

كۆپەيىپ كەتتى. بۇ مەزگىلدىكى جىنايەت ئۆتكۈزۈش ياشلىشىشقا قاراپ يۇزلەندى. 1983-يىلى تېيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى مەركەزنىك ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئەمەل قىلىپ، «قاتتىق زەربە بېرىش» كۈرىشىدە قانۇن بويىچە قاتتىق، تېز زەربە بېرىش فاكتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، رايونىمىز ئىچىدە سادىر بولغان جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىدىكى ئوغرىلىق، لۇكچەكلىك گۇرۇھى، قاتىللىق ئەنزىلىرىنىك گەۋدىلىك بولۇش ئالاھىدىلىكىگە بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىپ، ئۇچ جەنىگە بۆلۈپ، سەككىز قېتىم بىر تۈتاش ھەرىكەت ئېلىپ بېرىپ، ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق ھەم تېز زەربە بېرىپ، زىيىنى چوڭ، تەسىرى يامان ئەنزىلەر بويىچە قاتتىق زەربە بېرىشنى باشتىن ئاخىرى مۇھىم نۇقتا قىلدى. ۋاقتىدا رازۋىتكا قىلىپ پاش قىلىش جەنىيىسىنى ئۈيۇشتۇرۇپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، قاتىللىق ۋە نۆۋەت بىلەن باسقۇنچىلىق قىلىش قاتارلىق مۇھىم چوڭ دېلولارنى رازۋىتكا قىلىپ پاش قىلدى، ۋېلىسىپىت ئوغرىلاش گۇرۇھىنى تېپىپ چىقتى. 96 لۇكچەكلەر گۇرۇھىنى بىتچىت قىلىپ، 440 ئادەمگە قاتتىق زەربە بەردى. شۇنىك بىلەن جىنايەتچى ئۇنسۇرلارغا قاتتىق زەربە بېرىلدى. «قاتتىق زەربە بېرىش» مەزگىلىدە، تۇرلۇك جىنايەتچىلەردىن جەمئىي 1078 ئادەم قولغا چۈشۈرۈلۈپ، جەمئىيەتنىك مۇقىملىقى قوغدالدى. 1983-يىلدىن 1986-يىل 8-ئايغىچە رايونىمىزدا جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىدىن 1835 پارچىسى يۈز بېرىپ، «قاتتىق زەربە بېرىشتىن» ئۇچ يىل ئاۋالقى 4372 پارچىسىغا سېلىشتۇرغاندا 138.26% چۈشتى.

1986-يىلى 9-ئايدىن 1987-يىلغىچە تۇرلۇك جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرى كۆپەيىپ قالدى. رايوندا 1451 پارچە ئەنزە يۈز بېرىپ، 1984-يىلدىن 1985-يىلغىچە يۈز بەرگەن 1133 پارچە ئەنزىدىن 28.07% كۆپەيگەن، چوڭ ئەنزىلەر 282 پارچە بولۇپ، يۇقىرى ئۆرلەش دەرىجىسى بىرقەدەر چوڭ بولدى. 1984-يىلدىن 1985-يىلغىچە يۈز بەرگەن 204 پارچە ئەنزىدىن 87.25% ئۆرلىگەن. بۇنىك ئىچىدە چوڭ ئوغرىلىق ئەنزىسى تېخىمۇ گەۋدىلىك بولدى. 1987-يىلى 91 پارچە ئەنزە يۈز بېرىپ، چوڭ ئەنزە سانىنىك 57.23% نى ئىگىلەپ، رايونىمىزدىكى تۇرلۇك جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرى بولۇپمۇ ئېغىر، ئالاھىدە ئېغىر ئەنزىلەر كۆپەيىپ، جەمئىيەتنىك تىنچلىقى ۋە سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىك نورمال تەرتىپىگە تەسىر يەتكۈزدى. لېكىن تېيانشان رايونىدىكى بارلىق جامائەت خەۋپسىزلىكى كادىر-ساقچىلىرىنىك تىرىشىشى ۋە خەلق ئاممىسىنىك ماسلىشىشى ئارقىسىدا، جىنايەتچىلەرگە تېگىشلىك زەربە بېرىلدى. بۇ مەزگىلدە جەمئىي 5342 جىنايەتچىگە زەربە بېرىلدى ۋە ئۇلار بىر تەرەپ قىلىندى.

4-پاراگراف جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئۇمۇملاشتۇرۇپ تۇزەش

1981-يىلى دۆلەت سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت، تەربىيە، مەمۇرىي باشقۇرۇش ھەمدە قانۇنىي ۋاستىلەرنى قوللىنىپ جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئۇمۇملاشتۇرۇپ تۇزەشتىن ئىبارەت فاكتىنى ئوتتۇرىغا قويدى. تېيانشان رايونى رايون مىقياسىدا جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئۇمۇملاشتۇرۇپ تۇزەشنى تەدرىجىي قانات يايدۇردى. جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئۇمۇملاشتۇرۇپ تۇزەش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيـ

تىش ئۇچۇن، 1984-يىلى 10-ئايدا تېيانشان رايونلۇق جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ، قارىمقىدا ئىشخانا تەسىس قىلدى. جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىدىن ئىككى نەپەر يولداشنى ئاجرىتىپ، كونكرېت خىزمەتلەرگە مەسئۇل قىلدى. 1985-يىلى تېيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئۇرۇمچى رايونىدىكى جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش خىزمىتىدە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. 1986-يىلى تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى، ئاپتونوم رايونلۇق 2-بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى ئايرىم-ئايرىم ھالدا تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئاچتى. 6000 پارچە ئىلغار تېپلارنىڭ ماتېرىيالىنى بېسىپ تارقاتتى، خېيجاسەن ئاھاللەر كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق 2-بىناكارلىق شىركىتى قاتارلىق 15 ئورۇن ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش خىزمىتىنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇردى ۋە كېڭەيتتى. 1987-يىلى رايون جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش خىزمىتىنى نىشانلىق باشقۇرۇلىدىغان خىزمەت قاتارىغا كىرگۈزدى، شۇنىڭ بىلەن ھەر خىل شەكىلدىكى بىخەتەرلىك تۇزۇمى ئەمەلىيلەشتۇرۇلدى. «ئۇچ توختامنامە» تۇزۇمى يولغا قويۇلۇپ، «ئائىلە بىخەتەرلىكىدىكى بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش»دىن 36773 پارچە تارقىتىلدى. ئورۇنلار بىلەن «بىخەتەرلىك مەسئۇلىيەت توختامنامىسى»دىن 797 پارچىنى ئىمزالاپ، «ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش تەكلىپنامىسى»دىن 51 نى تارقىتىپ، ئورۇن، ئاھاللەرنىڭ قوغدىنىش ئېڭىنى ئۆستۇرۇپ، تۇرلۇك ئەنزىلەرنىڭ يۈز بېرىشىدىن قاتتىق ساقلىنىپ، دۆلەت ۋە شەخسلەرنىڭ مال-مۇلۇك بىخەتەرلىكىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى. ھەمدە قارلىغاچلىق، تىنچلىق يولى رايونىدا «ئىككى باشلىق، ئىككى خادىم»نى (ھويلا باشلىقى، بىنا باشلىقى، بىرلەشمە مۇداپىئە كۆرۈش خادىمى، ئامانلىق ساقلاش كومىتېت خادىمى)نى ۋە «بىرنى ئومۇملاشتۇرۇش» ، «ئۇچنى بىرلەشتۇرۇش» ، «تۆتنى بىرلىكتە ئېلىپ بېرىش» (ئورۇنلار ئومۇمىيۈزلۈك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى بىلەن «بىخەتەر مەسئۇلىيەت توختامنامىسى»نى تۇزۇش، ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمشنى «ئۇچتە ئەلا، بىردىن ئۆگىنىش» پائالىيىتى، مەدەنىيەتلىك كوچا قۇرۇش، «بەشتە ياخشى» ئائىلە قۇرۇش بىلەن بىرلەشتۇرۇش، بىرلىكتە ئورۇنلاشتۇرۇش، خۇلاسىلەش، تەكشۈرۈش، بىرلىكتە باھالاش)تىن ئىبارەت بىخەتەرلىك قوغداش مەسئۇلىيەت تۇزۇمى يولغا قويۇلۇپ، بۇ ئارقىلىق قارلىغاچلىق رايونى ۋە تىنچلىق يولى رايونىدىكى جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىنىڭ يۈز بېرىش سانى 1986-يىلىدىكىدىن ئايرىم-ئايرىم ھالدا 22.85% ۋە 27.1% تۆۋەنلىدى. 1987-يىلى پۈتۈن رايونىدىكى 1492 چوڭ-كىچىك ئورگان، زاۋۇت، كان-كارخانا ئىچىدە پەيچۈسولار بىلەن بىخەتەرلىكنى ھۆددىگە ئېلىش توختامنامىسىنى ئىمزالىغان ئورۇندىن 1190 ى بارلىققا كەلدى، بۇ ئورۇنلار ئومۇمىي سانىنىڭ 79.76% نى ئىگىلىدى.

1987-يىلى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرى كەينى-كەينىدىن قۇرۇلۇپ، ئەزاسى 64 نەپەرگە يەتتى. رەھبەرلىك گۇرۇپپا قارىمقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىپ، 10 ئادەم مۇدىرلىققا، 79 ئادەم خىزمەتچىلىككە قويۇلدى. رايونىمىزدا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى چوڭ ئورگان، زاۋۇت، كان، كارخانىلارمۇ ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزمش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىدىن 318 نى قۇردى. خىزمەتچى خادىملار 943 كە يەتتى، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئومۇملاشتۇرۇپ

تۇزمىشنى يولغا قويۇش پىلانىنى بېكىتتى. ئۆز تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلار بىلەن توغرا لىنىيىلىك ئالاقىسىنى كۈچەيتتى، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنى بىرلىك قىلىپ تەربىيىلەش، ياردەم بېرىش گۇرۇپپىلىرىنى قۇرۇپ، تەربىيە بېرىپ ئۆزگەرتىش، قۇتقۇزۇپ قېلىش فاكتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، يولدىن ئازغان ياش-ئۆسمۈرلەرنى قانۇن-پەرمانلارنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەپ، قانۇن-تۇزۇم كۆز قارىشىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇلارنى خاتالىقىنى تۇزمىش ۋە تۇزىتىشكە يېتەكلەپ ھەمدە ئائىلە باشلىقلىرىدىن بالىلىرىنىڭ ئىپادىسىنى، ئىدارىلەردىن ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىدىيىسىنى ئىگىلەپ، ئۆزىنى ئىزدەپ، يېقىنقى ئۆزگىرىش ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، «كېسىلىنى تېپىپ دورا بېرىش» ئەھۋالى بويىچە تەربىيە ئېلىپ بېرىپ، سىياسىي جەھەتتىن كەمستەيي، خىزمەتتە يول بېرىپ، تۇرمۇشىغا دائىم كۆڭۈل بۆلۈپ، روھىي جەھەتتىن رىغبەتلەندۈرۈپ، ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشتى. 1987-يىلى پۈتۈن رايوندىكى ياردەم بېرىش ئوبيېكتى 430 ئادەم بولۇپ، ياردەم بېرىش گۇرۇپپىسى 263 كە، ئادەمى 688 گە يەتتى. 392 ياش ئۆزگىرىپ قايتا جىنايەت سادىر قىلمىدى، ئۆزگىرىش نىسبىتى 91.16% گە يەتتى.

2-باب تەپتىش

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1957-يىل 11-ئاينىڭ 30-كۈنى بىرىنچى، ئىككىنچى رايوندا تەپتىش مەھكىمىلىرى قۇرۇلدى ھەم ئىككى كادىر سەپلەندى. 1960-يىلى ئىككى رايون بىرلەشتۇرۇلدى. بىرلەشتۇرۇلگەندىن كېيىنكى تىيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىدە كادىر ساقچىلاردىن 13 ئادەم بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەر ئالتە، ئايال يەتتە، ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئۈچ ئىدى.

1968-يىلى تەپتىش ئورگانلىرىغا ھەربىي ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلدى. 1973-يىل 3-ئايدا ھەربىي ئىدارە قىلىش ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1975-يىل 1-ئايدا ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، ھەر دەرىجىلىك تەپتىش ئورگانلىرىنىڭ فۇنكسىيىسىنى ھەر دەرىجىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى يۈرگۈزدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىلىرىدە تەپتىش بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، ئىدارىنىڭ قولغا ئېلىش، ئەيىبلەش ئەنزىلىرىنى نازارەت قىلىپ تەكشۈردى، تەپتىش ئورگىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1979-يىل 11-ئايدا تيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئارقا سەپ گۇرۇپپىسى، جىنايى ئىشلار ئەنزىسىنى بېجىرىش گۇرۇپپىسى، بۇاستە رازۋىتكا قىلىش گۇرۇپپىلىرى تەسىس قىلىندى. 1981-يىلى رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىدە تەپتىش كومىتېتى قۇرۇلدى. 1985-يىل 1-ئاينىڭ 7-كۈنى جىنايى ئىشلار تەپتىش بۆلۈمى، تۇرمە تەپتىش بۆلۈمى، ئىقتىسادىي تەپتىش بۆلۈمى، قانۇن-ئىنتىزام تەپتىش بۆلۈمى ۋە ئىشخانا قاتارلىقلار قۇرۇلدى. 1987-يىلى كادىر ساقچىلىرى 53 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 39، ئاياللار 13 بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر 14.

تيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى خادىملىرىنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-1-2-15 جەدۋەل

يىللار	ئومۇمىي ئادەم سانى	تەپتىش باشلىقلىرى	تەپتىش خادىملىرى	ياردەمچى تەپتىشلەر	خاتىرىلىگۈچىلەر (كاتىپ)	باشقىلار	ئايال كادىرلار	مىللىي كادىرلار	پارتىيە ئەزالىرى	ئىنتىپاق ئەزالىرى	ئالىي مەكتەپ، ئالىي تېخنىكۇم مەلۇماتىدىكىلەر	تولۇق ئوتتۇرا، ئوتتۇرا تېخنىكۇم مەلۇماتىدىكىلەر	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەلۇماتىدىكىلەر	باشلانغۇچ مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر	تەربىيىلەنگەنلەر
1958	7	3		1	3		2	2	4	1		1	6		1
1960	13	1	1	4	6	1	7	3	7	4	1		12	1	
1963	11	1	3	5	2	6	2	7	3	1		10		2	
1968	12	1	5	3	2	1	4	3	8	3	3	1	8		2
1979	14	2				12	3	4	9	2		6	8		
1983	35	2	5	18		10	7	7	21	9		17	17	1	
1985	46	2	7	19	15	3	11	13	22	15	1	28	16	1	20
1987	53	3	14	30		6	14	14	24	18	9	25	5	1	22

2-پاراگراف جىنايى ئىشلار تەپتىشلىكى

تيانشان رايونلۇق خەلق تەپتىش مەھكىمىسى تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسىنىڭ ئورگانلار، دۆلەت ئورگىنى ۋە خەلق سوت مەھكىمىلىرىنىڭ جىنايى ئىشلار دەۋاسىدا تەكشۈرۈپ سوت قىلىش پائالىيىتىنىڭ قانۇنغا ئۇيغۇن بولۇش-بولماسلىقى ئۈستىدە نازارەتچىلىك يۈرگۈزدى. 1957-يىلدىن 1967-يىلغىچە تيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى ئاساسلىق قىلىپ بىر قىسىم تەكشۈرۈپ قولغا ئېلىش، تەكشۈرۈپ ئەيىبلەشنى سۇنۇشتەك ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىنى بېجىردى.

بىرىنچى، قولغا ئېلىش ۋە ئەيىبلەش

رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1958-يىلى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى توققۇز ئەنزىدىكى توققۇز كىشىنى قولغا ئېلىش ئەنزىسىنى بىر تەرەپ قىلىشنى تاپشۇرغاندىن باشقا، قولغا ئېلىش ئەنزىلىرىنى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ ئىشلىدى. 1961-يىلى 5-ئايدا شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىگە قولغا ئېلىشنى تەستىقلاش ھوقۇقىنى چۈشۈرۈپ بەردى. شۇ يىلى تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى يوللىغان 141 ئەنزىدىكى 179 نەپەر جىنايەتچىنى قولغا ئېلىش ئەنزىسىنى بىر تەرەپ قىلدى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق 106 جىنايەتچىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىدى. بۇ قولغا ئېلىشقا يوللىغان ئومۇمىي ساننىڭ 59% ىنى تەشكىل قىلدى، 57 ئادەمنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىمىدى، بۇ ئومۇمىي يوللىغان ساننىڭ 31.8% ىنى ئىگىلىدى، قالغانلىرى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىنىڭ تولۇقلاپ رازۋىتكا قىلىشىغا قايتۇرۇپ

بېرىلدى.

1962-يىلدىن 1963-يىلغىچە شەھەرلىك پارتكومنىڭ «تېجەشلىك بىلەن ئىش كۆرۈپ، چىقىمنى ئازايتىش، خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى تەرتىپكە سېلىش» ھەمدە «ئومۇمىي ۋەزىيەتنى چىقىش نۇقتىسى قىلىپ، چوڭ ۋەزىيەت ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىش»تىن ئىبارەت يېتەكچى ئىدىيىگە ئاساسەن، ئاممىغا تايىنىپ دېكتاتۇرا يۈرگۈزۈش فاڭجېنى ۋە ئاز قولغا ئېلىپ، ئاز ئېتىش، ئاز كېسىم قىلىش سىياسىتىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئىزچىللاشتۇرۇپ، قولغا ئېلىش، ئەيىبلەشنى قانات يايدۇردى، 55 ئەنزىدىكى 63 ئادەمنى قولغا ئېلىش ئەنزىسىنى قوبۇل قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 38 ئادەمنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىدى، توققۇز ئادەمنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىماي، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنىنىڭ تولۇقلاپ تەكشۈرۈشكە قايتۇرۇپ بەردى؛ 425 ئەنزىدىكى 641 ئادەمنىڭ ئەيىبلەش ئەنزىسىنى قوبۇل قىلىپ، 224 ئەنزىدىكى 348 ئادەمنى ئەيىبلىدى، بۇ 1960-يىلدىن 1961-يىلغىچە بولغان ۋاقىتتىكىگە سېلىشتۇرغاندا 25.7% چۈشكەن. جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرى 1961-يىلدىن 40% چۈشكەن. مۇشۇ مەزگىلدە ئېقىپ يۈرگۈچىلەر ۋە قىسقارتىلغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈش نىسبىتى 1962-يىلدىكى 44.9% تىن 1963-يىلى 15.2% كە چۈشكەن. «تۆت خىل ئۇنسۇرلار ۋە «ئىككى ئەمگەك» (ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش، ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەش)تىن قۇيۇپ بېرىلگۈچىلەر ھەمدە چىقىپ كەتكەن جىنايەتچىلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈش نىسبىتى 1962-يىلدىكى 12% تىن 1963-يىلى ئۆرلەپ 80%كە چىققان.

1966-يىلى مەركىزىي كومىتېت سىياسىي قانۇن خىزمىتى يىغىنى سىياسىي قانۇن خىزمىتىگە قارىتا «ئاممىغا تايىنىپ دېكتاتۇرا يۈرگۈزۈش، ئاز قولغا ئېلىش، ئاز كېسىش، زىددىيەتنى يۇقىرىغا يوللىماسلىق» تىن ئىبارەت كونكرېت تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇ يىلى قولغا ئېلىشنى ئىلتىماس قىلىپ، 14 ئەنزىدىكى 14 ئادەمنىڭ ئەنزىسىنى قوبۇل قىلىپ، تەكشۈرۈش ئارقىلىق يەتتە ئەنزىدىكى يەتتە ئادەمنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىدى. ئەيىبلەشكە سۈنۇلغان 69 ئەنزىدىكى 88 ئادەمنىڭ ئەنزىسىنى قوبۇل قىلىپ، تەكشۈرۈش ئارقىلىق 50 ئەنزىدىكى 64 ئادەمنى ئەيىبلەشنى قارار قىلدى.

تېيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى 1979-يىلى قايتا قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1980-يىل «جىنايى ئىشلار قانۇنى»، «جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى»نىڭ ئېلان قىلىنىپ يولغا قويۇلىشىغا ئەگىشىپ، جىنايى ئىشلار تەپتىشلىك خىزمىتى قەدەممۇ قەدەم قانۇن بويىچە ئەنزە بېجىرىش يولغا سېلىندى. 1981-يىلى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاش ھوقۇقىنى رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىگە چۈشۈرۈپ بەردى. 1982-يىلى مەركەزنىڭ «شەھەر ئامانلىقىنى تەرتىپكە سېلىپ جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش» يولىورۇقىغا ئاساسەن، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرى سوت مەھكىمىلىرى بىلەن يېقىندىن ماسلىشىپ، جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش كۈرىشىنى قانات يايدۇردى. 1982-يىلى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى 88 ئادەمنى قولغا ئېلىشنى ئىلتىماس قىلدى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق 74 ئادەمنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىدى، بۇنىڭ ئىچىدىكى ئالتە خىل جىنايەتچىلەر (قاتىل، ئوت قويغان، بۇلاڭچىلىق قىلغان، پارتلاتقان ھەمدە ئېغىر دەرىجىدە جەمئىيەتكە زىيان سالغان ئەق جىنايى ئۇنسۇرلار) 27 ئادەم بولۇپ، تۇتۇلغان ئومۇمىي ئادەم سانىنىڭ 36.5% ىنى تەشكىل قىلدى. 12 ئادەمنى قولغا ئېلىش تەستىقلانمىدى. 1983-يىلى پۈتۈن رايوندىكى جىنايى ئەنزىلەردىكى قولغا ئېلىنغان سان 1980-يىلدىكى 140 ئادەمدىن 423 ئادەمگە كۆپەيدى. شۇ يىلى 8-ئايدا مەركىزىي كومىتېت «ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش توغرىسىدا قارار»نى چىقاردى ھەمدە «ئۇچ يىلنى ئۇچ جەنىي قىلىپ قاتتىق، تېز زەربە بېرىپ، بىر قېتىمدىلا تورغا چۈشۈرۈش»

تىن ئىبارەت ستېراتىگىيىلىك فاكتورنى ئوتتۇرىغا قويىدى. بۇ مەركىزىي ۋەزىپىگە ماسلىشىش ئۈچۈن رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ %90 تىن ئارتۇق خادىمنى تەشكىللەپ، شەھەرلىك پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە بىر تۈتاش ھەرىكەت ئېلىپ بارىدى ھەمدە «ئەمەلىيەتنى ئاساس، قانۇننى ئۆلچەم قىلىش» پرىنسىپى ۋە «مەخسۇس خادىملار تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش، كوللېكتىپ مۇزاكىرە قىلىش، باش تەپتىش قارار چىقىرىش» ھەمدە «ۋاقتىدا تەييارلىق كۆرۈش، قەرەللىك قايتا تەكشۈرۈش» قاتارلىق ئەنزە بېجىرىش تۈزۈمىدە قەتئىي چىڭ تۇرۇپ ئىشلىدى. قولغا ئېلىش مىقدارى كۆپ، ۋاقىت قىس بولۇش، كادىرلار كۆچى يېتىشمەسلىكتەك ئەمەلىي ئەھۋالغا ئاساسەن «بەشتە ئالدىن بولۇش»، «ئۇچتە ئالاھىدە ئېتىبار بېرىش»، «تۆتنى بېكىتىش» تىن ئىبارەت ئەنزە بېجىرىش ئۇسۇلىنى قوللاندى. «بەشتە ئالدىن بولۇش» دېگەنلىك، ئالدىن جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىغا بېرىپ قولغا ئېلىشنى يوللىغان ئەھۋاللارنى ئىگىلەش، ئالدىن جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىنىڭ رازۋىتكا قىلىش، تىرگاۋ قىلىش پائالىيەتلىرىگە ئالدىن قاتنىشىش، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىغا بېرىپ ئالدىن ئەنزە ئارخىپىنى كۆرۈش، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىغا ئالدىن تولۇقلاپ، ئالدىن رازۋىتكا قىلىش تەكلىپىنى بېرىش، ئېغىر دەرىجىدە كېسىلدىغان جنايەتچىلەرنىڭ ئىسمىلىكىنى ئالدىن تۈزۈپ چىقىشتىن ئىبارەت. «ئۇچتە ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن قاراش» دېگەنلىك ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن مۇھىم ئەنزىلەرنى ئالدىن بېجىرىش، نەق جنايى ئەنزىلەرنى ئالدىن بېجىرىش، ئوچۇق سوت ئەنزىلىرىنى ئالدىن بېجىرىشتىن ئىبارەت. «تۆتنى بېكىتىش» دېگەنلىك، خادىملارنى، ۋەزىپىنى، سۈپەتنى، قەرەل ۋاقتىنى بېكىتىش دېگەنلىكتىن ئىبارەت. يۇقىرىدىكى ئۇسۇللار ئەنزە سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش، ئەنزە بېجىرىش ئۇنۇمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش جەھەتتە پائال رول ئوينىدى. شۇ مەزگىلدە ئادەم ئۆلتۈرۈش ئەنزىسىدىن بىر ئەنزە، باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرۈش ئەنزىسىدىن بىرسى، پىچاق كۆتۈرۈپ ئۆسمۇر قىزلارغا باسقۇنچىلىق قىلىش ئەنزىسىدىن ئىبارەت بىر قاتار چوڭ ۋە مۇرەككەپ ئەنزىلەر سادىر بولغانىدى. تەپتىش مەھكىمىسى مۇددەتتىن بۇرۇن، بىۋاستە رازۋىتكا قىلىپ تىرگاۋ قىلىش خىزمىتىگە قاتنىشىپ، جامائەت خەۋپسىزلىكى خادىملىرى بىلەن بىرلىكتە ئەنزە سادىر بولغان نەق مەيدانغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئەمەلىي ئاساستا ئەھۋال ئىگىلىدى. بۇ ئارقىلىق ئەنزە پاكىتىنى تېزلىك بىلەن ئىگىلەپ، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى قولغا ئېلىش توغرىلىق ئىلتىماس سۈنغان شۇ كۈنى، تەپتىش مەھكىمىسى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاپ قارار چىقاردى، قاتىللىق ئەنزىسى بەش كۈن ۋاقىت ئىچىدىلا ئەيىبلەپ سوت مەھكىمىسىگە تاپشۇرۇلدى. باسقۇنچىلىق ئەنزىسى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى ئەيىبلەشنى سۈنغان كۈنىنىڭ ئەتىسىلا سوت مەھكىمىسىگە سۈنۈلدى.

1983-يىلدىن 1985-يىلغىچە جەمئىي قارار قىلىپ قولغا ئالغان تۆرلۈك جنايى ئىشلار جنايەتچىلەردىن 605 نى قولغا ئالغان، 735 ئادەمنى ئەيىبلەشنى قارار قىلغان، 54 ئادەمنى ئەيىبلەشنى بىكار قىلغان، سەككىز ئادەمنى ئەيىبلىمىگەن، سەككىز ئادەمنى ئەيىبلەشكە ئېتىراز بىلدۈرگەن.

1987-يىلى «قاتتىق، تېز زەربە بېرىش» فاكتورنى داۋاملىق تۈردە ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، جنايى ئىشلار جنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلدى. شۇ يىلى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى قولغا ئېلىشنى يوللىغان جنايەتچىلەر 393 نەپەر بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %1.63 ئاشقان، تەكشۈرۈش ئارقىلىق قولغا ئېلىشنى تەستىقلىغىنى 319 ئادەم بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %59.68 ئاشقان، 74 ئادەمنى قولغا ئېلىش تەستىقلانمىغان، جنايەتچىلەر ئىچىدە قاتىللىق ئەنزىسى بىلەن قولغا ئېلىنغىنى توققۇز كىشى بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %11.11 ئاشقان؛ باسقۇنچىلىق جنايەتچىلىرى 48 ئادەم بولۇپ ئالدىنقى يىلدىكىدىن %60.4 ئاشقان؛ ئوغرىلىق قىلىش جنايەتچىلىرى 154 ئادەم

بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 66.67% ئاشقان؛ لۇكچەكلىك جىنايىتى ئۆتكۈزگىنى 20 ئادەم بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 10% ئاشقان؛ زەخمىلەندۈرۈش جىنايىتى ئۆتكۈزگەنلەر يەتتە ئادەم بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22.3% ئاشقان؛ ئالداڭچىلىق جىنايىتى ئۆتكۈزگەنلەر 19 ئادەم بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 84.2% ئاشقان. قولغا ئېلىنغان ھەر خىل ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرى 106 ئادەم بولۇپ، قولغا ئېلىنغان ئادەم سانىنىڭ 33.2% نى ئىگىلەپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 56.61% ئاشقان. بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغىنى تۆت ئادەم. شۇ يىلى توغرا قولغا ئېلىنىش نىسبىتى 100% بولغان.

1983-يىلدىن 1987-يىلغىچە سوت مەھكىمىسىگە 957 پارچە ئەيىبلەش سۇنۇلغان، ئاساسلىقى ئوغرىلىق، زەخمە يەتكۈزۈش، باسقۇنچىلىق قىلىش، لۇكچەكلىك، بۇلاڭچىلىق قىلىش ئەنزىلىرى كۆپ بولۇپ، ئوغرىلىق ئەنزىلىرى ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرغان.

ئىككىنچى، سوتقا چىقىپ ئەيىبلەشنى قوللاش ۋە سوت قىلىشنى نازارەت قىلىش

رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى قۇرۇلۇپ 1966-يىلغىچە ئادەم كۆچى يېتىشمەسلىك سەۋەبىدىن، بولۇپمۇ «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» يىللىرىدا تەكشۈرۈش خادىملىرى، تەپتىش خادىملىرى، سوتچىلار ئەنزىلەرنى بىرلىشىپ بىر تەرەپ قىلغانلىقتىن، كۆپ ساندىكى ئەنزىلەرنى سوتقا چىقىپ ئەيىبلەش قوللاپ قۇۋۇتلەنمىگەنىدى. شۇ مەزگىلدە ئەيىبلەشكە سۇنۇلغان ئەنزە 1093 پارچە بولۇپ، سوتتا ئەيىبلەنگىنى 275 پارچە، سوتقا چىقىش ئۇنۇمى 25.16% نى ئىگىلىگەن. 1980-يىلى «ئىككى قانۇن» يولغا قويۇلغاندىن كېيىن «جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى»نىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، جىنايى ئىشلار تەپتىش كادىرلىرى بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، تەجرىبىلەرنى ئۈزلۈكسىز خۇلاسلاپ، ئۆزئارا ئۆرنەك قىلىپ، سىرتقا چىقىپ ئەيىبلەش ئىقتىدارىنى ئاشۇردى. 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە سوت مەھكىمىسىگە 1352 پارچە ئەنزىدىكى 1762 ئادەم ئۇستىدە ئەيىبنامە سۇنۇپ، ھەممىسىدە سوتقا چىقىپ، سوتقا چىقىش ئۇنۇمىنى 100% كە يەتكۈزدى.

سوت مەھكىمىسىگە بولغان سوت نازارەتچىلىكىدە، ئاساسەن سوتقا سىرتتىن قاتناشقان، سوت قىلىش كومىتېتى ئارقىلىق سوت قىلىپ كېسىم قارار قىلغان ياكى كېسىم ئۇستىدە ئەرز سۇنغان، سوتقا چىقىپ ئەيىبلەشنى قوللاش تەرتىپلىرى داۋامىدا بايقالغان سوت مەھكىمىسىنىڭ بەزى بىر قىسىم جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىنى تەلەپ دەۋاسى دەپ قاراپ مۇرەسسە قىلغان ياكى ھۆكۈمدە خاتا بولۇپ قېلىش، مۇددەت-قەرەلنى ئاشۇرۇپ يىل كېسىشتەك مەسىلىلەر ئۇستىدە ئۇنۇن بويىچە قانۇنسىز ئىشلارنى تۈزىتىش ئۇقتۇرۇشنامىسى ۋە سوتقا ئېتىراز بىلدۈرۈش شەكىللىرى ئارقىلىق سوت مەھكىمىسىگە ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش تەلىپىنى ئايرىم-ئايرىم ئوتتۇرىغا قويۇپ، دۆلەت قانۇنىنىڭ بىر تۇتاش يولغا قويۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلدى. 1983-يىلى «قاتتىق زەربە بېرىش» كۈرىشى داۋامىدا تەپتىش مەھكىمىسى سوت نازارەتچىلىك خىزمىتىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۈچەيتتى، سوتقا چىقىپ ئەيىبلەش ۋە كېسىم چىقىرىشنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق سوتنى نازارەت قىلىش تەرتىپى بويىچە، سوت مەھكىمىسى كېسىم قىلغان 354 پارچە ھۆكۈمگە قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندا، سەككىز ئادەمگە چىقىرىلغان ھۆكۈم مۇۋاپىق بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ۋاقتىدا ئېتىراز بىلدۈرگەن، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا جىنايەت قىلمىشى ھاسىل بولغان ياكى جىنايى قىلمىشى سادىر بولغان بولسىمۇ قىلمىشى يېنىك بولۇپ قانۇن بەلگىلىمىلەردە چارە كۆرۈش ھاجەتسىز بولغان بولسا ياكى كەچۈرۈم قىلىش ئىمكانىيىتى بولغانلىرى ئۇستىدە قەتئىي ئەيىبلىمەسلىكتە چىڭ تۇرۇپ، دۆلەت قانۇنىنىڭ نوپۇزىنى، خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى ۋە جاۋابكارلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتىنى قوغدىدى. سوت مەھكىمىسىنىڭ سوتلاش پائالىيىتىدە ئادەتتىكى قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارغا قارىتا ئېغىرچە تۈزىتىش پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلار ئۇستىدە، «قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنى تۈزىتىش تەكلىپنامىسى»دىن بەش پارچە چىقاردى.

تيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ قىسمەن يىللاردىكى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاش ۋە ئەيىبلەش دېلولىرىنى بېجىرىش ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

1_2_2_15 جەدۋەل

يىللار	تەكشۈرۈپ قولغا ئېلىش						تەكشۈرۈپ ئەيىبلەش														
	قولغا ئېلىشقا يوللىغانلىرى	قولغا ئېلىشنى تەستىقلىغانلار سانى	يەتتە خىل جىنايەتچىلەر سانى	قولغا ئېلىنمىغانلار سانى	ج خ ئۇرگىنىغا قايتۇرۇلغىنى	يالىن-ئۆسمۈر جىنايەتچىلەر	ئەيىبلەشكە يوللىغىنى		ئەيىبلەنگىنى		ئەيىبلەش كەچۈرۈم قىلىنغىنى		ئەيىبلەنمىگىنى		ئەيىبلەشتىن قايتۇرۇلغىنى		كېسىم قىلىنغىنى	جازاسى كېچىكتۈرۈلگەنلەر	گۇناھسىزلار	سوتقا قاتاشقانلار	ئېنىراز بىلدۈرگەنلەر
							ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم					
جەمئىي	1376	1039	106	276	120	46	1007	1708	945	1311	56	88	9	15	61	60	838	87	22	910	4
1958	10	9			1		16	16	16	16							14	2		3	4
1961	179	106		52	21		180	208	176	204	1	1	2	2	1	1	186	10	8	62	
1966	14	7		5	2		69	88	50	64	2	4	1	2	15		46	12	6	16	
1980	161	140		16	21		170	284	122	204	12	22	1	2	13	16	161	15	3	90	
1982	88	74	27	12	14	46	121	193	94	144	9	20	1	2						90	
1984	283	199		57	23		260	364	179	241	28	31			32	43	324	21	4	175	
1986	248	185	79	60	38		191	281	134	176							107	27	1	124	
1987	393	319		74				274	174	262	4	10	4	7						350	

3-پاراگراف قانۇن-ئىنتىزام تەپتىشلىكى

تيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى تيانشان رايونى تەۋەسىدىكى دۆلەت خىزمەتچى خادىملىرىنىڭ ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلىش، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاشتەك چوڭ ئەكسىلئىنقىلابىي ھەرىكەتلىرى ۋە ساتقىنلىق قىلمىشلىرى ھەمدە دۆلەت خىزمەتچىلىرى ياكى باشقا گراژدانلارنىڭ، گراژدانلىق دېموكراتىك ھوقۇقىغا، كىشىلىك ھوقۇقىغا دەخلى-تەرۇز قىلىشتەك جىنايى ھەرىكەتلىرى ئۈستىدە قانۇن بويىچە تەپتىشلىك ئېلىپ باردى.

1951-يىلدىن 1957-يىلغىچە قانۇن-ئىنتىزامنى تەپتىش قىلىش خىزمىتى «ئادەتتىكى نازارەتچىلىك» باشقۇرۇش تەۋەسىگە كىرەتتى. 1958-يىلدىن كېيىن «ئادەتتىكى نازارەت قىلىش» قالدۇرۇلۇپ قانۇن-ئىنتىزامنى تەپتىش قىلىش «ئۆز ئۆزىنى تەكشۈرۈش» ئەنزە دائىرىسىگە كىرگۈزۈلدى. 1979-يىل تيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئىقتىسادىي تەپتىش قىلىش گۇرۇپپىسىدا قانۇن-ئىنتىزامنى تەپتىش قىلىش خادىملىرى سەپلىنىپ، ئاساسلىق قىلىپ گراژدانلارنىڭ دېموكراتىك ھوقۇقىغا، كىشىلىك ھوقۇقىغا دەخلى-تەرۇز قىلغان ۋە مەسئۇلىيەتسىزلىك جىنايىتى ئۆتكۈزگەن ئەنزىلەر-

نى تەپتىش قىلدى. 1980-يىلى «خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەشكىلىي قانۇنى» ئېلان قىلىنىپ يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى قانۇن-ئىنتىزامنى تەپتىش قىلىش كەسپىنى مەخسۇس قۇرۇپ چىقتى.

1982-يىلى تاپشۇرۇپ ئالغان قانۇن-ئىنتىزام ئەنزىلىرىنىڭ يېپ ئۇچى ئالتە ئەنزە بولۇپ، بىر ئەنزىدىكى بىر ئادەمنىڭ ئەنزىسى تۇرغۇزۇلدى، تەكشۈرۈش ئارقىلىق، ئەيىبلەش كەچۈرۈم قىلىندى. 1985-يىلى قانۇن-ئىنتىزام ئەنزىسىدىن 34 پارچىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، ئەنزە تۇرغۇزۇپ ئىككى ئەنزىدىكى ئۇچ ئادەم تەكشۈرۈلۈپ بىر ئادەم قولغا ئېلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەيىبلەنگەن بىر ئەنزىدىكى ئىككى ئادەم، بىر ئەنزىدىكى بىر ئادەمنىڭ ئەيىبلىنىشى كەچۈرۈم قىلىندى. قالغان 32 پارچە ئەنزە باشقا ئورۇنلارغا يۆتكەپ بىر تەرەپ قىلىندى ۋە پارتىيە ئىنتىزامى ۋە سىياسىي ئىنتىزام بويىچە بىر تەرەپ قىلىندى. بىر خەت-چەك تاپشۇرۇۋالغۇچى 900 دىن كۆپرەك خەت-چەكنى يوشۇرغان، 1675 پارچە گېزىت-ژۇرنالنى يوشۇرغان، ھۆكۈمەتنىڭ نۇرغۇن پۇلىغا خىيانەت قىلغان. تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئەيىبلەنىپ ئۇچۇق سوت قىلغان، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ئەيىبلىگۈچى خادىمى 800 دىن ئارتۇق كىشى سىرتتىن قاتناشقان ئوچۇق سوتتا ئەيىبلەشنى قوللاپ، جىنايەتچىنىڭ قىلمىشىنى ئېچىپ تاشلاپ، سوت يىغىندا ئەنزە ئارقىلىق قانۇن-تۈزۈم ۋە تەپتىش كەسپىنى تەشۋىق قىلىپ، قانۇن ئىنتىزام تەپتىشلىكىنىڭ تەسىرىنى كېڭەيتكەن.

1987-يىلى قانۇن-ئىنتىزامنى تەپتىش قىلىشتا، ئەنزە بېجىرىش ھەم جىنايەتنىڭ سادىر بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش بىلەن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا كاپالەتلىك قىلىشنى ئورگانىك ھالدا بىرلەشتۈردى. ئەنزىلەر-نى تەكشۈرۈش داۋامىدا، ئورۇنلاردا ساقلىنىپ قالغان خەتەرلىك ئامىللارنى بايقىغان ھامان، دەرھال تەكشۈرۈش تەكلىپنامىسى ئەۋەتتى. شۇ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق يەر تەۋرەشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىدارىسى، شىنجاڭ خىمىيىلىك ئوغۇت زاۋۇتىنىڭ ھەربىرىگە تەكشۈرۈش تەكلىپنامىسىدىن بىردىن ئەۋەتتى. ئەنە شۇنداق بىخەتەرلىك مۇداپىئەلىنىش تەدبىرلىرى ئەمەلىيلەشمىگەن، ئەمگەك ئىنتىزامى چېچىلاڭغۇ، دائىم ۋەقە تۇغۇلۇپ تۇرىدىغان ئورۇنلارنىڭ تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە، ئەمگەك ئىنتىزامىنى تەرتىپكە سېلىشقا ياردەم بەردى، شىنجاڭ خىمىيىلىك ئوغۇت زاۋۇتىدا بىر مەزگىل تۈزۈم مۇكەممەل بولمىغان، بەزى ئىشچىلار خىزمەت ۋاقتىدا خىزمەت ئورنىدىن ئايرىلىپ باشقا جايلارغا بېرىپ قارتا ئويناپ، خىزمەت ۋاقتىدا ۋەقە سادىر بولسا، مەسئۇلىيەت ئارتىلىشىدىن قورقۇپ قاپقاق ئاغزىنى ئېچىۋېتىپ، سۈيۇقلۇق گازلارنى ھاۋاغا قويۇپ بەرگەنلىكتىن خىمىيىلىك ئوغۇتلارنىڭ مقدارى تۆۋەنلەپ بىۋاسىتە ئىقتىسادىي زىيان كەلتۈرگەن، زاۋۇت 1986-يىلغىچە 85 مىليون يۈەن زىيان تارتقان، بۇنىڭ ئىچىدە 1986-يىلى 21 قېتىم چوڭ ۋەقە يۈز بېرىپ، زىيان 8 مىليون 560 مىڭ يۈەن بولغان، بۇ ئەھۋالغا قارىتا 1987-يىلى 9-ئايدا دېلو بېجىرگۈچى خادىملار شىنجاڭ خىمىيىلىك ئوغۇت زاۋۇتىنىڭ چوڭ مەسئۇلىيەت ۋەقەسىنى تەكشۈرۈش بىلەن بىر ۋاقتتا زاۋۇتنىڭ قائىدە-تۈزۈملىرىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە ياردەملىشىپ، كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ئىنتىزامغا بويسۇنۇپ قانۇنغا رىئايە قىلىش تەربىيىسىنى ئېلىپ باردى. زاۋۇت ئەمگەك ئىنتىزامىنى تەرتىپكە سېلىشنىڭ يازما قارارىنى ۋاقتىدا چىقاردى، ھەم ھەرقايسى سېخلارغا تارقاتتى، شۇنىڭدىن كېيىن زاۋۇتنىڭ ئەمگەك ئىنتىزامى، ئىشلەپچىقىرىش تەرتىپىدە ناھايىتى زور ئۆزگىرىش بولدى. 10-ئايدىن باشلاپ ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى زور مقدارىدا ئېشىپ، 11-ئايغىچە زاۋۇتنىڭ پايدىسى 1 مىليون 620 مىڭ يۈەن بولدى.

قانۇن-ئىنتىزام تەپتىشلىكى يەنە ھوقۇق مەنپەئىتىگە دەخلى-تەرۇز يەتكۈزۈش، بىخەستىلىك قىلىپ، مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىش جىنايىتىگە زەربە بېرىشنى سوتسىيالىستىك دېموكراتىيىنى زور كۈچ بىلەن

راۋاجلاندۇرۇش بىلەن ئورگانىك ھالدا بىرلەشتۈرۈپ، قانۇنىي ۋاستىلارنى كۈچەيتىپ، دۆلەتنىك مەنپەئـ
ىتى ۋە خەلقنىك قانۇنىي ھوقۇقىنى ھەقىقىي تۇردە كاپالەتلەندۇردى. ئالدى بىلەن ئارخىپ كۆرۈپ،
ئاندىن تەكشۈرۈشتەك پاسسىپ ھالەتنى ئۆزگەرتىپ، تېزلىك بىلەن نەق مەيدانغا بېرىپ تەكشۈرۈپ،
ئىسپاتلارنى تېزلىك بىلەن ئىگىلەپ، ئەنزە تۈرغۇزۇپ ئەيىبلەش ئېلىپ باردى. 1987-يىلى قانۇن-ئىنتىزام
ئەنزىسىدىن 36 پارچە، 37 ئادەمنىك ئەنزىسىنى قوبۇل قىلىپ، تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئەنزىدىكى 18
ئادەمنى ئەنزە تۈرغۇزۇپ ئۈچ ئەنزىدىكى بەش ئادەم ئۈستىدە ئەيىبلەش ئېلىپ باردى، سەككىز ئەنزىدىكى
10 ئادەمنىك ئەيىبلىنىشى كەچۈرۈم قىلىنىپ ئىككى ئادەمنى قولغا ئالدى.

4-پاراگراف ئىقتىسادىي تەپتىشلىك

1957-يىلى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىك پارىخورلارنى جازالاش نىزامى» بويىچە ئەنزە
تۈرغۇزۇپ ئەيىبلەش ئېلىپ بېرىشتا، 500 يۇمندىن ئاشقان ئىقتىسادىي جىنايەت ئەنزىلىرى ئۈستىدە
ئەنزە تۈرغۇزۇلدى. شۇ مەزگىلدە تەپتىش كادىرلىرى ئاز، ئەنزىلەر كۆپ بولغاچقا ئاممۇۋى لۇشيەن بويىچە
ئەنزە بېجىرىش ئۇسۇلى قوللىنىلاتتى، تەپتىش كادىرلىرى ئەنزىنى تەكشۈرۈش ئۇسۇلى ۋە تەلىپىنى
ئەنزە سادىر بولغان ئورۇنلارغا تاپشۇرۇپ، ئۇلارنىك تەكشۈرۈشىگە چۈشۈرۈپ بېرىپ، تەپتىش قىلىپ
تەكشۈرۈش نۇقتىسىنى چىك تۇتۇپ، كونكرېت يېتەكچىلىك قىلدى، گۇمانلىق، مۇرەككەپ ئەنزىلەرنى
ۋە ئەيىبلەنگۈچىنى ئاممۇ ئارىسىغا ئېلىپ بېرىپ تەكشۈرۈپ مۇنازىرىگە تەشكىللەپ، ئاممىغا تاينىپ
پاكىتنى ئېنىقلاپ جىنايەتچىلەرنى بويسۇندۇردى. «ئوڭچىللارغا قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىدىكى ئەنزىلەر-
نى بەزى ئورۇنلارنىك رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرىنى ھەرىكەتلەندۇرۇپ، تەكشۈرۈشكە يېتەكچىلىك قىلىپ،
تەپتىش خادىملىرى مەسئۇل بولۇپ ئاساسلارنى توپلاپ، تەكشۈرۈپ خۇلاسلاپ ئەنزە بېكىتىپ، ئەيىب-
لەشكە بولۇش-بولماسلىق ھەققىدە قارار چىقاردى. ئاختۇرۇشقا، قولغا ئېلىشقا توغرا كەلگەنلىرىنى تەپتىش
مەھكىمىسى ئىجرا قىلدى. 1958-يىلدىن 1960-يىلغىچە قاراپ چىقىپ قوبۇل قىلىنغان ئىشچى-خىزمەت-
چىلەرنىك خىيانەتچىلىك، بۇلاڭچىلىق ۋە ئېغىر دەرىجىدە قانۇن ئىنتىزامنى بۇزغانلار ئەنزىلىرى 509
پارچە بولۇپ، تەكشۈرۈش ئارقىلىق 364 پارچە ئەنزە تۈرغۇزۇلدى، 235 ئادەم قولغا ئېلىنىدى.

1962-يىلى تەپتىش مەھكىمىسى ئۇچتىن بىر تەپتىش كادىرىنى ئاجرىتىپ، پۈل-ماللارنى باشقۇرۇ-
دىغان ئورۇنلارغا چۆكۈپ، ئۆزئارا مۇناسىۋەتلەشتى. 1963-يىلغىچە بولغان ئىككى يىلدا قاراپ چىقىپ
قوبۇل قىلغان ئەنزە جەمئىي 68 پارچە 77 ئادەم، بۇنىڭدىن تۈرغۇزۇلغان دېلو 60 پارچە 65 ئادەم؛
ئەيىبلەنگەن دېلو 27 پارچە، 29 ئادەم؛ قولغا ئېلىنغىنى 22 ئادەم، قايتۇرۇۋېلىنغان ھارام پۇل 50
نەچچە مىڭ يۈەن. پۇتۇن ئاپتونوم رايونىمىزنى زىل-زىلىگە كەلتۈرگەن ۋاڭ مىڭياڭنىك خىيانەتچىلىك،
ئوغرىلىق، ھايانكەشلىك دېلوسىنى تەكشۈرۈپ چىقتى. جىنايەتچى ۋاڭ 1949-يىلى شاڭخەيدە بۇلاڭچىلىق
قىلغانلىقتىن قاماق جازاسى بېرىلىپ، شىنجاڭ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش ئورنىدا جازا مۇددىتى
توشقاندىن كېيىن شۇ مەيداندا قالدۇرۇلغان. 1958-يىلدىكى زور كۆچ بىلەن يەرلىك سانائەت قۇرۇش
ۋاقتىدا، پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ تېيانشان چىرىمتال زاۋۇتىنىك مۇئاۋىن باشلىقى بولۇۋېلىپ ئىلگىرى-كېيىن
بولۇپ مېھمان چاقىرىپ سوۋغا سۇنۇپ، تۇرلۇك ۋاستىلارنى قوللىنىپ خۇشامەتچىلىك قىلىپ كادىرلار-
نىك ئىدىيىسىنى چىرىكلەشتۈردى ھەم «تېيانشان چىرىمتال زاۋۇتى» ۋىۋىسكىسى بىلەن ئۆزىنى تۇمەن
دەرىجىلىك كادىر دەپ كۆرسىتىپ، مەركەزدە بىرىنچى دەرىجىلىك تارماقلار يىغىنىغا قاتنىشىپ، ئىچكى
ماتېرىياللاردىن 80 پارچىدىن ئارتۇقراقىنى ئوغرىلاپ، شاڭخەي، نەنجىڭ، بېيجىڭ قاتارلىق جايلاردا
ئالدامچىلىق قىلىپ، نەق پۇلنى ئىشلىتىپ ھېسابانقا كىرگۈزمەي ھۇججەت ياساپ، باشقىلارنىك نامىنى

قايتىدىن سۈيىئىستېمال قىلىپ، ھايانكەشلىك قىلىپ 125 مىڭ 700 يۈەندىن ئارتۇق پۇلنى خيانەت قىلىپ، ئوغرىلاپ، ھارام پۇلغا ئالىي دەرىجىلىك كىيىم-كېچەك، قىممەت باھالىق مال، كەم ئۇچرايدىغان دورىلارنى سېتىۋالغان، بەدخەجلىك قىلىپ راھەتكە بېرىلگەن. يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 10 ئايال بىلەن ئاشنا بولۇپ ئويناپ، ئىنتايىن چىرىكلەشكەن، مەزكۇر جىنايەتچى كېيىن شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى تەرىپىدىن ئەيىبلىنىپ، ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسى (1970-يىلى 3-ئايدا «بىرگە زەربە بېرىپ، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى داۋامىدا ئاپتونوم رايونلۇق يۇقىرى سوت مەھكىمىسى تەرىپىدىن تەستىقلانغان) تەرىپىدىن قانۇن بويىچە ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان. بۇ ئارقىلىق كەڭ كادىر ۋە ئاممىغا تەربىيە بېرىلگەن. 1963-يىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى يېغىن زالى ۋە شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى زالىدا ئىككى قېتىم بۇ ئەنزىگە مۇناسىۋەتلىك جىنايى پاكىت، زاڭ مالالار كۆرگەزمە قىلىندى، مەركىزىي كومىتېت غەربىي شىمال بىيۇروسىنىڭ بىرىنچى شۇجىسى لىيۇلەنتاۋ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ شۇجىسى ۋاڭ ئېنماۋ قاتارلىقلار كۆرگەزمىگە كېلىپ ئېكسكۇر-سىيە قىلدى.

1963-يىلدىن 1967-يىلغىچە مەملىكەتلىك ئالتىنچى قېتىملىق باش تەپتىشلەر يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن تەپتىش خىزمىتى «تۆتنى ئېنىقلاش» ، «سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيە» ھەرىكەتلىرىگە بىرلەشتۈرۈلگەن ئاساستا ئېلىپ بېرىلىپ، ئېغىر دەرىجىدىكى قانۇنغا خىلاپ، ئىنتىزامسىزلىق قىلمىشلىرىغا زەربە بېرىش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلدى. تېيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى تۆت نەپەر كادىرنى ئاجرىتىپ شەھەرنىڭ سوتسىيالىستىك تەلىم تەربىيە مەخسۇس ئەنزە تەكشۈرۈش خىزمىتىگە قاتناشتۇردى. تەربىيە قىلىش، چارە كۆرۈشنى قوشۇمچە قىلىشتىن ئىبارەت سوتسىيالىستىك تەلىم تەربىيە سىياسىتى ئىجرا قىلىندى، كۆپ ساندىكى چوڭ ئەنزىلەر شەھەرنىڭ بىر تۈتاش كەڭچىلىك قىلىش ياكى قايتا ئېغىر بىر تەرەپ قىلىش بويىچە ئوچۇق بىر تەرەپ قىلىندى، تېيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى ئاز ساندىكى ئادەتتىكى ئىقتىسادىي ئەنزىلەرنى بىر تەرەپ قىلدى.

تېيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن تارتىپ 1980-يىلغىچە تۈرغۇزۇلغان ئىقتىسادىي ۋە قانۇن-ئىنتىزام ئەنزىلىرى 23 پارچە بولۇپ (قانۇن-ئىنتىزام دېلوسى 17 پارچە، ئىقتىسادىي ئەنزە ئالتە پارچە) ، ئەيىبلەنگىنى ئىككى پارچە، ئەيىبلەش كەچۈرۈم قىلىنغىنى ئىككى پارچە بولدى.

1982-يىلى 3-ئايدا مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى «ئىقتىسادىي ساھەلەرگە ئېغىر دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىق قىلغان جىنايەتچىلەرگە قاتتىق چارە كۆرۈش توغرىسىدىكى قارار»نى ئېلان قىلدى، رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى سەككىز كادىرنى ئاجرىتىپ، ئېغىر دەرىجىدىكى ئىقتىسادىي جىنايەتچىلەرگە زەربە بېرىش كۈرىشىگە ئاتلاندى. 1984-يىلغىچە ھەرخىل تۈردىكى ئىقتىسادىي ئەنزىلەردىن 26 پارچە 32 ئادەمنى تۈرغۇزۇپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى، بۇنىڭ ئىچىدىكى 10 مىڭ يۈەندىن ئاشىدىغان ئەنزە بەش پارچە ئالتە ئادەم، قولغا ئېلىش قارار قىلىنغىنى 19 ئادەم، ئەيىبلەنگىنى 21 ئەنزە 24 ئادەم بولۇپ، مۇشۇ ئارقىلىق دۆلەت ۋە كوللېكتىپنىڭ 120 مىڭ يۈەنلىك ئىقتىسادىي زىيىنى قايتۇرۇۋېلىندى. 1985-يىلى ئىقتىسادىي ئەنزىلەردىن 47 ئەنزە، 55 ئادەمنىڭ ئەنزىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدى، بۇ ئالدىنقى يىلدىكى 29 ئىقتىسادىي ئەنزىنىڭ 1.62 ھەسسىسىگە توغرا كېلىپ، 20 ئەنزىدىكى 25 ئادەمنىڭ (10 مىڭ يۈەندىن ئاشىدىغان چوڭ ئەنزە بەش پارچە توققۇز ئادەم) دېلوسى تۈرغۇزۇلۇپ، 12 ئەنزىدىكى 17 ئادەم ئۇستىدە ئەيىبلەش ئېلىپ بېرىلدى. 11 ئادەمنىڭ ئەيىبلىنىشى كەچۈرۈم قىلىندى، 3 مىليون يۈەنلىك ئىقتىسادىي زىيان قايتۇرۇۋېلىندى.

1985-يىلدىن 1987-يىلغىچە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى داۋامىدا، ماكرولۇق باشقۇرۇش تەدبىرى ۋە كارخانىلارنىڭ ئىچكى باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى ئىزدىنىش باسقۇچىدا تۈرۈۋاتقاچقا مەكەممەل ئەمەس

ئىدى. بىر قىسىم جىنايەتچىلەر پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ خىيانەت قىلىپ، پارىخورلۇق ۋە ئالدامچىلىق جىنايىتى بىلەن شۇغۇللاندى. مۇشۇ مەزگىلدە تەپتىش مەھكىمىسى ئىقتىسادىي ئەنزىلەردىن 283 پارچىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، تەكشۈرۈش ئارقىلىق 145 ئەنزىدىكى 190 ئادەمنىڭ دېلوسىنى تۇرغۇزۇپ، تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. بۇنىڭ ئىچىدە 10 مىڭ يۇمىدىن ئاشىدىغان چوڭ ئەنزىلەر 29 پارچە بولۇپ، تۇرغۇزۇلغان ئەنزىلەرنىڭ 20% نى ئىگىلىگەن، مىليون يۇمىدىن ئاشىدىغان ئەنزە بىر پارچە، بىر ئادەم؛ ئۇچ ئادەمگە مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىلگەن، بۇنىڭ ئىچىدە بىر ماگىزىننىڭ دىرېكتورى 1984-يىلى 7-ئايدىن 1985-يىلى 6-ئايغىچە ئومۇمىنىڭ 153 مىڭ يۇەن پۇلىنى خىيانەت قىلغان، 278 مىڭ يۇەننى ئالداپ ئېلىۋالغان بولۇپ، شەھەرلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسى تەرىپىدىن مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىلدى. يەنە سىرت ناھىيىدىن كەلگەن يېزا ئىگىلىكى ئىشچىسى خىزمىتىدىن ۋاقتىنچە توختىتىلىپ كېيىن، 1985-يىلى 7-ئايدىن 1987-يىلى 7-ئايغىچە يالغاندىن مال زاكاس قىلغۇچى خادىم بولۇۋېلىپ ئورۇمچى، قەشقەر، قىزىلسۇ قاتارلىق جايلاردا ئېقىپ يۈرۈپ، ۋەكالىتەن سېتىۋېلىش، ۋەكالىتەن سېتىپ بېرىش ۋاستىلىرىنى قوللىنىپ ئالدامچىلىق ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ 1 مىليون 365 مىڭ يۇەننى ئالداپ قولغا چۈشۈرۈۋالغانلىق جىنايىتى ئۈچۈن شەھەرلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسى تەرىپىدىن مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى.

1987-يىلى 8-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئورۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى «پۈتۈن شەھەر مىقياسىدا ئىقتىسادىي جىنايەتچىلەرگە ئومۇمىيۈزلۈك زەربە بېرىش كۈرىشىنى قانات يايدۇرۇش» توغرىسىدا قارار چىقاردى. شۇ يىلى قوبۇل قىلىنغان ئىقتىسادىي جىنايەت ئەنزىسى 119 پارچىگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 50% ئېشىپ كەتتى، 72 پارچە ئەنزىدىكى 94 ئادەمنىڭ ئەنزىسىنى تۇرغۇزدى، بۇ ئالدىنقى يىلدىكىدىن 73.6% ئېشىپ كەتتى، 17 نەپەر جىنايەتچى سىياسەت ۋە قانۇننىڭ چاقىرىقى ئاستىدا رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىگە كېلىپ ئۆزىنى مەلۇم قىلىپ، جىنايىتىنى ئىقرار قىلدى ھەمدە خىيانەت قىلغان، ھايانكەشلىك قىلغان جىنايىتىنى تاپشۇردى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئالتە جىنايەتچىنىڭ جىنايىتىنى ئاشكارىلاپ پاش قىلدى. ئۇزلۇكسىز تۇردە سىياسىي ھوقۇقنى قانات يايدۇرۇش ئارقىلىق، ئاخىرىدا بېيجىڭ ئەنزىدىن 13 پارچە ئەنزە قېزىپ چىقىلدى، بۇنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 3 مىليون 400 مىڭ يۇەنگە يەتتى.

تيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى قىسمەن يىللاردا بېجىرگەن ئىقتىسادىي ئەنزىلەرنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى جەدۋەل

1-4-2-15 جەدۋەل

يىللار	قوبۇل قىلغان		تۇرغۇزۇلغان ئەنزە		چوڭ مۇھىم ئەنزىلەر		ئەيىبلەنگەنى		ئەيىبلەش كەچۈرۈم قىلىنغىنى		ئەيىبلەنمەنگەنى		ئوتتۇرىدا توختىتىلىپ بىكار قىلىنغىنى		يىللىق قالدۇق		قايتۇرۇۋېلىنغان ئىقتىسادىي زىيان (10 مىڭ يۇەن)
	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	
جەمئىي	492	574	300	366	34	59	153	185	52	109	10	69	8	12	37	40	720.96
1957	8	10	2	2	1	1	2	2			2	3	2		2	2	0.36
1960	109	122	80	84	1	3	68	75	3	5	7	10	3	4	28	28	1.6

يىللار	قوبۇل قىلغان		تۇرغۇزۇلغان ئەنزە		چوڭ مۇھىم ئەنزىلەر		قولغا ئېلىنغىنى	ئەيىبلەنگىنى		ئەيىبلەش كەچۈرۈم قىلىنغىنى		ئەيىبلەنمىگىنى		ئوتتۇرىدا توختىتىلىپ بىكار قىلىنغىنى		يىللىق قالدۇق		قايتۇرۇۋېلىنغان ئىقتىسادىي زىيان (10 مىڭ يۈمن)
	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم		ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	ئەنزە	ئادەم	
1962	38	40	36	38	1	2	14	18	19									5.19
1965	25	30	10	11				4	4							1	1	
1980		23	8	10				2	3	2	2	1	2	1	2	1	2	
1984	29	43	19	31	1	2	16	9	13		10	1	2					59.92
1985	47	55	20	25	5	9		12	17	9	11	1	2					300.96
1986	117	121	53	71	17	30		19	26		39		50	2	3	5	7	152.93
1987	119	130	72	94	8	12	32	19	26	33	42							200

5-پاراگراف تۈرمە تەپتىشلىكى

1975-يىلى تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى شۆبە ئىدارىسى تۇتۇپ تۇرۇش ئورنى تۇتۇپ تۇرغان جىنايەتچىلەرنىڭ رەسمىيىتى تولۇق بولماسلىق، تەرتىپى قالايمىقان بولۇش، تۇتۇپ تۇرۇش مۇددىتى ئېشىپ كېتىش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە نەق مەيداندا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان، تەكلىپ بەرگەن، نازارەتچىلىك يۈرگۈزگەندىن سىرت يەنە تۈرمە سىرتىدا رېجىمنى ئىجرا قىلىۋاتقان «بەش خىل كىشىلەر» (جىنايىتى كېچېيكتۈرۈپ ئىجرا قىلىنىدىغان، رىجىمدە ئىشلەۋاتقان، سىياسىي ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغان، مۇددەت بىلەن قويۇپ بېرىلگەن، تۈرمە سىرتىدا داۋالىنىۋاتقان) ۋە جەمئىيەتتىكى نازارەت ئاستىدا ئۆزگەرتىلىۋاتقان «بەش خىل ئۇنسۇرلار» (پومېشچىك، باي دېھقان، ئەكسىلئىنقىلابچىلار، بۇزۇق ئۇنسۇرلار، ئوڭچى ئۇنسۇرلار)غا بولغان نازارەت قىلىپ ئۆزگەرتىش تەدبىرلىرىنىڭ مۇۋاپىق بولغان-بولمىغانلىقىنى يەنە يۇقىرىدىكى جىنايەتچىلەرنىڭ جىنايىتىنى تونۇپ يېتىپ ئۆزگىرىش ئەھۋالى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ تۈرمىدە ئۆزگەرتىش ۋاقتىدىكى تەمىناتلىرىنىڭ قانۇنغا ئۇيغۇن بولغان ياكى بولمىغانلىقى ئۈستىدە نازارەتچىلىك قىلىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

1959-يىلى 6-ئايدىن 10-ئايغىچە رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، سوت مەھكىمىسى بىلەن ئۆزئارا ھەمكارلىشىپ، ئەمەلىيەتكە چوڭقۇر چۆكۈپ، ئاممىغا تايىنىپ، نەنمىن، شىخاگەي ئاھالىلەر كومىتېتىدا «سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش» خىزمىتىنى مۇھىم سىناق نۇقتا قىلىپ، بەش خىل ئۇنسۇرلارنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەكشۈرۈپ، ئومۇمىي يۈزلۈك باھالاش ئېلىپ باردى.

1961-يىلى 11-ئايدىن 1962-يىلى 5-ئايغىچە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئىككى قېتىم مەخسۇس خادىملارنى ئاجرىتىپ، تيانشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى قارىمىقىدىكى تۇتۇپ تۇرۇش

ئورنىنىڭ جىنايەتچىلەرنى تۇتۇپ تۇرۇش ۋاقتىدا قانۇن رەسمىيەتلەرنىڭ تولۇق بولۇش-بولماسلىقى، قولغا ئالغان جىنايەتچىلەرنىڭ قانۇنغا بويسۇنۇش-بويسۇنماسلىقى ھەمدە تۇتۇپ تۇرۇش مەزگىلىدە بىخەتەرسىزلىك ئامىللىرىنىڭ بولۇش-بولماسلىقى ئۇستىدە ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق تۆت ئادەمنىڭ قولغا ئېلىنىشى مۇۋاپىق بولمىغانلىقى، 24 ئادەمنىڭ تۇتۇپ تۇرۇش رەسمىيىتى ۋە كېسىم خېتىنىڭ يوقلىقى ھەمدە جىنايەتچىلەرنىڭ تۇرمە ئىچىدە شوئارلارنى يېزىش ۋە تۇرمىدىن قېچىشنى پلانلاشتەك جىنايى پائالىيەتلىرى بايقالدى. بۇ مەسىلىلەر ئۇستىدە جامائەت خەۋپسىزلىكى تۇتۇپ تۇرۇش ئورۇنلىرىغا قولغا ئېلىپ تۇتۇپ تۇرۇش قانۇنىي رەسمىيەتلىرىنىڭ قەتئىي مۇكەممەل بولۇشى، تۇرمىلەردىكى باشقۇرۇپ تەربىيە بېرىش خىزمىتىنى كۈچەيتىش، بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش خىزمەتلىرى ئۇستىدە تەكلىپ بېرىلدى، بۇ تەكلىپلەر جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورۇنلىرىنىڭ قوبۇل قىلىپ قوللىشىغا ئېرىشتى.

1979-يىلى تېيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، تۇرمە تەپتىش-لىكىمۇ ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1982-يىلدىن كېيىن تۇرمە تەپتىشلىك خىزمىتى قەدەممۇ قەدەم نورماللا-شىپ تۇزۇملىشىش، كادىرلارنىڭ ئولتۇراق جايى مۇقملىشىش يولغا كىردى، تۇرمىلەر ھەر ئايدا بىر قېتىم كىچىك، پەسلىدە بىر چوڭ، ئادەتتىكى ۋاقىتتا ئارىلاپ تەكشۈرۈلدى. 1982-يىلى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى قولغا ئېلىشنى ئىلتىماس قىلغان تۇرمىدىكى قايتا جىنايەت ئۆتكۈزگەن تۆت جىنايەتچىنى ۋە قايتا تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئەيىبلەشكە سۇنۇلغان 17 ئەنزىدىكى 19 جىنايەتچىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلاپ، «كامىر بېشى»، «تۇرمە زومىگەرلىرى» نىڭ ئۆزگەرتىشكە قارشى تۇرۇشتەك قايتىدىن جىنايەت ئۆتكۈزۈش ھەرىكەتلىرىگە ۋاقتىدا زەربە بېرىپ، نورمال بولغان تۇرمە تەرتىپىنى قوغدىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە، تۇرمە ئىچىدىكى ئايال خىزمەتچىلەرگە باسقۇنچىلىق قىلىش، قاراۋۇللۇق تۇزۇمىنىڭ قاتتىق بولماسلىقى، جىنايەتچىلەرنىڭ قېچىپ كېتىشى، جىنايەتچىلەرگە نەرسە-كېرەكلەرنى سۇنۇپ بېرىشتەك ئەھۋاللار ئۇستىدە تۇتۇپ تۇرۇش ئورۇنلىرىغا ماسلىشىپ، ئايال جىنايەتچىلەرگە بولغان سوراق تۇزۇمىنى قاتتىق تۇتۇپ، قاراۋۇللارنىڭ، جىنايەتچىلەرنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرى ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى تەكشۈرۈش قائىدە-تۇزۇملىرىنى مۇكەممەللەشتۈردى. جىنايىتى ئېغىر جىنايەتچىلەر ئۇستىدە نۇقتىلىق كونترول قىلىش تۇزۇمى ئورناتتى، شۇ يىلى بەش ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش ھادىسىسىنىڭ ئۇ بىر قېچىپ كېتىش ھادىسىسىنىڭ ئالدى ئېلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە تۇتۇپ تۇرۇش مۇددىتىنى ئاشۇرۇۋېتىشتەك 15 قانۇنسىز ئەنزىنى تۇزەتتى.

1983-يىلى «قاتتىق زەربە بېرىش» كۈرىشى داۋامىدا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلىپ، ئەمگەك ئارقىلىق تەربىيە بېرىلىپ قايتىدىن جىنايەت ئۆتكۈزگەن جىنايەتچىلەرگە ۋە «كامىر بېشى»، «تۇرمە زومىگىرى» نىڭ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشكە قارشى تۇرۇشتەك بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىلدى. شۇ يىلى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشكە ۋە ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەشكە تەستىقلاشنى يوللىغان 16 ئادەمنىڭ ئەنزىسىنى قوبۇل قىلدى، توققۇز جىنايەتچىنى قولغا ئېلىشنى تەستىقلىدى؛ ئەيىبلەشكە يوللىغان 35 پارچە، 47 جىنايەتچىنىڭ ئەنزىسىنى قوبۇل قىلىپ، 33 ئەنزىدىكى 45 جىنايەتچى ئۇستىدە ئەيىبلەشنى قارار قىلدى. تەكشۈرۈش داۋامىدا ئۇچ نەپەر جىنايەتچىنىڭ تۇرمە قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلىپ جىنايەت سادىر قىلغانلىقىنى بايقاپ، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنىغا قولغا ئېلىشقا يوللاش تەكلىپىنى بەردى، بىر قىسىم تۇرمە نازارەتچىلىرىنىڭ ئىنتىزامسىزلىق قىلمىشلىرىنى تۇزىتىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى، يەنە سولاقتىكى جىنايەتچىلەرگە قانۇن-تۇزۇم تەربىيىسىنى ئېلىپ بېرىپ، بەش قېتىم قانۇن-تۇزۇم تەربىيسى يىغىنى ئېچىپ، تۇرمىلەرگە بولغان مەدەنىي باشقۇرۇشنى

ئەھۋالىغا ئاساسەن ئۇنىڭغا ئىككى يىلدىن ئارتۇق بولمىغان مۇددەتلىك مەجبۇرىي داۋالاش ياكى ئىككى يىلدىن ئارتۇق بولمىغان مۇددەتلىك مەجبۇرىي داۋالاش ۋە ساقايتىش ئارقىلىق ئىجتىمائىي خەتەرلىكىنى يوقىتىش ياكى ئازايتىش چارىسى قوللىنىلىدۇ.

1987-يىلى قاماققا ئېلىنغان جىنايەتچىلەرنى تىزىملاش كارتوچكىسى، قاماققا ئېلىنغان جىنايەتچىلەرنىڭ مۇددەت-بەلگىلىمە كارتوچكىسى، قاماق مۇددىتى ئېشىپ كەتكەن جىنايەتچىلەرنى تىزىملاش كارتوچكىسى، تۈرمە تەكشۈرۈش ئەھۋالىنى خاتىرىلەش خاتىرىسى قاتارلىق جەمئىتىلەردىكى كەسپىي ئاساسىي قۇرۇلۇش كۆچەيتىلدى. ئۇچ ھاملىدار ئايال ۋە بىر نەپرۋا كېسەلنىڭ قانۇنسىز قامالىشىنى ۋاقتىدا بايقاپ، تېزلىك بىلەن تۈزەتتى. بەش نەپەر جىنايەتچىنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش ھادىسىسى ۋە ئىككى قېتىملىق كوللېكتىپ تۈرمىدىن قېچىش ھادىسىسىنىڭ ئالدىنى ئالدى. مۇددىتى ئېشىپ كەتكەن جىنايەتچىلەرگە قارىتا ئالاقىدار تارماقلارغا ئەنزىنى سۈيلەش توغرىلىق 25 پارچە ئۇقتۇرۇشنامە ئەۋەتتى ھەمدە تۈرمىدىكى جىنايەتچىلەرنىڭ قاماق، تازىلىق ئەھۋالىنى قەرەللىك تەكشۈرۈپ، جىنايەتچىلەرنىڭ تۈرمۇش مۇھىتى ياخشىلاندى. يەنە جىنايەتچىلەرگە قارىتا سىياسىي ھۇجۇم ئېلىپ بېرىپ، جىنايەتچىلەرنىڭ جىنايىتىنى ئىقرار قىلىشى ۋە باشقا جىنايەتلىرىنى پاش قىلىشىغا ھەيدەكچىلىك قىلدى. 83 نەپەر جىنايەتچى جىنايىتىنى ئۆزلىكىدىن ئىقرار قىلىپ، 169 جىنايى يېپ ئۇچىنى پاش قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە تېنىشان رايونى ۋە باشقا رايونلاردىكى 13 پارچە ئالاھىدە چوڭ ئەنزە، 13 جىنايەتچىلەر گۇرۇھى پاش قىلىنىپ بىتچىت قىلىندى. 93 جىنايەتچى قولغا چۈشۈرۈلۈپ، 15 مىڭ يۈەن زاكۇن پۇل قايتۇرۇۋېلىندى. يەنە تۈرمىدىكى جىنايەتچىلەرنىڭ قايتا جىنايەت ئۆتكۈزۈش ئەنزىسىدىن توقتۇز ئەنزە 10 ئادەم ۋاقتىدا تېز ئەيىبلەندى.

3-باب سوت قىلىش

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

1956-يىل 9-ئاينىڭ 28-كۈنى بىرىنچى، ئىككىنچى رايوندا خەلق سوت مەھكىمىسى قۇرۇش پىلانلاندى. 1957-يىل 6-ئاينىڭ 10-كۈنى ئىككى رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى سىرتقا قارىتا ئىش باشلاپ، قانۇن مەسلىھەتچىلىك خىزمىتىنى قوشۇمچە باشقۇردى. 1960-يىلى ئىككى رايونلۇق سوت مەھكىمىسى بىرلەشتۈرۈلۈپ، تېنىشان رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسىگە ئۆزگەرتىلىپ، سوت كوللېگىيە-سى، كۆتۈۋېلىش ئىشخانىسى، مەمۇرىيەت ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى.

1968-يىلى ھەربىي ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلدى. 1973-يىلى 3-ئايدا ھەربىي ئىدارە قىلىش ئەھۋالىدىن قالدۇرۇلۇپ، سوت ئاپپاراتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1976-يىلى ھەق-تەلەپ ئىشلىرى سوت كوللېگىيىسى ۋە جىنايى ئىشلار سوت كوللېگىيىسى تەسىس قىلىندى. 1980-يىلى 11-ئايدا يەتتە نەپەر ھەيئەتنىن تەركىپ تاپقان سوت قىلىش كومىتېتى قۇرۇلدى. 1981-يىلى 7-ئايدا ئىقتىسادىي سوت كوللېگىيىسى، ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە تىل سىستېمىسىدىكى كۆتۈۋېلىش ئىشخانىسى، ئەدلىيە، مەمۇرىيەت، ئارخىپ ئىشخانىسى، ھارام مال-لارنى ساقلاش ئىشخانىسى، مالىيە-بوغالتىرلىق ئىشخانىسى، ماشىنىست

ئىشخانىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1985-يىلى 10-ئايدا ئىجرائىيە كوللىگىيىسى، 1987-يىلى مەمۇرىيەت سوت كوللىگىيىسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1987-يىلغا كەلگەندە كادىر-ساقچىلىرى 60 كىشىگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەر 40، ئايال 20، ئاز سانلىق مىللەت كادىر-ساقچىلىرى 17.

2-پاراگراف ھەق-تەلەپ ئىشلىرىنى سوت قىلىش

ھەق-تەلەپ ئىشلىرىنى قاراپ چىقىشتا مۇرەسسە قىلىشنى ئاساس قىلىش خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ ئىزچىل قوللىنىپ كېلىۋاتقان فائىجىنى، سوتتا مۇرەسسە قىلىش كوللىگىيە سوراق قىلىپ ھۆكۈم چىقىرىشنىڭ ئالدىدىكى ئەرز قىلىش باسقۇچىغا باشتىن-ئاخىر سىڭدۈرۈلدۇ.

1957-يىلى سوت مەھكىمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، رايون تەۋەسىدىكى نىكاھ ئىشلىرى، مال-مۈلۈككە ۋارىسلىق قىلىش، تەربىيىلەش، بېقىش، ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، مال-مالۇكنى بۆلۈشۈش، قەرز تۆلەش، ئۆي-مۈلۈك، تۆلەم، ھويلا-ئارامىلارنىڭ ئورنى قاتارلىق جەھەتلەردىكى بىر قاتار ھەق-تەلەپ ئەنزىلىرىنى قوبۇل قىلدى. 1958-يىلى، سوتچىلار نوقۇل ھالدا ئىشخانىدا ئولتۇرۇپ سوت قىلىش ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىپ، سوت كوللىگىيىسىدىن چىقىپ مەھەللىرگە، زاۋۇت، كان، كارخانىلارغا بېرىپ، مەھەللە بويىچە رايون تەۋەسىنى بۆلەكلەرگە ئايرىپ، رايون ئىچىدىكى ھەق-تەلەپ ئەنزىلىرىنى سوتلاشقا مەسئۇل بولدى. 50-يىللاردا نىكاھ ئەنزىلىرىنى سوراق قىلىشتا، ئاساسلىقى 1950-يىلى 5-ئايدا دۆلەت تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان بىرىنچى قېتىملىق نىكاھ قانۇنى ئاساس قىلىندى. نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيانقى ئەرلەر ئەزىز، ئاياللار خار بولۇش، قوش نىكاھلىنىش، ئاياللار ۋە باللارنى مەجبۇرىي ئېلىپ-سېتىش، ئاياللارنى ئېزىش قاتارلىق فېئودالىق نىكاھ تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئەر-ئاياللار باراۋەر بولۇش، نىكاھ ئەركىنلىكى، بىر ئەر بىر خوتۇنلۇق بولۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ئاياللار-باللار ۋە ياشانغانلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇقى كاپالەتكە ئىگە قىلىندى.

1958-يىلىدىن 1963-يىلىغىچە جەمئىي 4462 پارچە دېلو ئاياغلاشتۇرۇلدى؛ بۇنىڭ ئىچىدە 567 دېلو ئۇستىدە ھۆكۈم چىقىرىلدى؛ 2291 پارچە دېلو مۇرەسسە قىلىندى؛ 211 پارچە دېلو توختىتىلدى؛ 332 پارچە دېلو ئەيىبلەشتىن بىكار قىلىندى؛ 219 پارچە دېلو باشقۇرۇش تەۋەلىكىگە ئەۋەتىلدى؛ 53 پارچە دېلوغا كېسىم ئېلان قىلىندى؛ 789 پارچە دېلو باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق ئاياغلاشتۇرۇلدى. 1964-يىلىدىن 1973-يىلىغىچە جەمئىي 3034 پارچە دېلو قوبۇل قىلىندى. 1973-يىلىدىن 1985-يىلىغىچە، تۈرلۈك ھەق-تەلەپ ئەنزىلىرى يىلدىن-يىلغا كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە، 1973-يىلىدىكى نىكاھتىن ئاجرىشىش ئەنزىلىرى ھەق-تەلەپ ئەنزىلىرىنىڭ 83% نى ئىگىلىدى. سوت مەھكىمىسى نىكاھ ئەنزىلىرىنى سوتلىغاندا، ئاياللار ۋە باللارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتىنى قانۇن بويىچە قوغداپ قالدى. 1977-يىلى جەمئىي 224 پارچە ھەق-تەلەپ ئەنزىسى قوبۇل قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە نىكاھ ئەنزىلىرى 220 پارچە بولۇپ، نىكاھتىن ئاجرىشىش ئەنزىلىرى 90% نى تەشكىل قىلدى. 1985-يىلى جەمئىي 973 پارچە ھەق-تەلەپ ئەنزىلىرى قوبۇل قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە نىكاھتىن ئاجرىشىش ئەنزىلىرى 624 پارچە بولۇپ، ئومۇمىي قوبۇل قىلىنغان ئەنزىلەرنىڭ 64% نى ئىگىلىدى. لېكىن ئۆي-مۈلۈك، بېقىش، كۈتۈش، قەرز، تۆلەم قاتارلىق جەھەتتىكى ئەنزىلەر روشەن ھالدا كۆپەيىپ كەتتى.

1957-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونىنىڭ ھەق-تەلەپ دېلولىرىنى قوبۇل قىلىپ ئايلاشتۇرۇشنى ستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

1_2_3_15 جەدۋەل

يىللار	قوبۇل قىلىنغان دېلو سانى			دېلونى ئايلاشتۇرۇش ئەھۋالى	
	ساقلىنىپ قالغان كونا دېلو سانى	يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان سان	ئومۇمىي سان	ئايلاشتۇرۇلغىنى	ئايلاشتۇرۇلمىغىنى
1957		527	527	488	39
1958	39	511	550	484	66
1959	66	483	549	476	82
1960	82	839	921	664	57
1961	57	762	819	748	71
1962	71	1087	1158	1067	71
1963	71	1021	1092	955	137
1964	137	649	786	674	112
1965	112	617	729	670	59
جەمئىي	635	6496	7131	6226	694
1973		146	146	95	51
1974	51	134	185	126	59
1975	59	144	203	143	60
1976	60	197	257	198	59
1977	59	244	303	260	43
1978	43	279	322	274	48
1979	48	388	436	383	53
1980	53	459	512	386	126
1981	126	678	804	668	136
1982	136	838	974	847	127
1983	127	780	907	743	164
1984	164	974	1138	943	195
1985	195	973	1173	862	311
1986	311	995	1306	1096	210
1987	210	1200	1410	1275	135
جەمئىي	1642	8429	10076	8299	1777

ئىزاھات: 1966-يىلدىن 1972-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ھەربىي ئىدارە قىلىش ۋاقتىدىكى ئەھۋال ئېنىق ئەمەس. ھەر يىلى يىل ئاخىرىدىكى ئايلاشتۇرمىغان دېلولارنىڭ سانى كېيىنكى يىلى يېغىلىپ قالغان كونا دېلولار سانىغا كىرگۈزۈلگەن.

1973-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە ھەق-تەلەپ دېلولىرىنىڭ ئاياغلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

2-2-3-15 جەدۋەل

يىللار	ئومۇمىي سانى	ھۆكۈم قىلىنغىنى	مۇرەسسە قىلىنغىنى		باشقىلار
			سانى	ئاياغلاشتۇرۇلغان دېلو سانىنىڭ ئىگىلىگەن نىسبىتى(%)	
جەمئىي	8296	893	4833		1598
1973	95	6	76	80	13
1974	126	ئېنىق ئەمەس			ئېنىق ئەمەس
1975	143	18	97	68	28
1976	198	25	138	70	35
1977	260	32	177	68	51
1978	274	64	183	68	27
1979	383	66	277	72	40
1980	386	36	291	75	59
1981	668	67	467	69	134
1982	847	ئېنىق ئەمەس			ئېنىق ئەمەس
1983	740	73	521	71	148
1984	943	55	630	67	258
1985	862	83	600	70	179
1986	1095	121	683	62	291
1987	1276	247	693	54	335

ئىزاھات: يۇقىرىدىكى مۇرەسسە قىلىپ ئاياغلاشتۇرۇلغان دېلولار يىللىق دېلو سانىنىڭ 69% ىنى تەشكىل قىلىدۇ، باشقا ئۇسۇل بىلەن ئاياغلاشتۇرۇلغان دېلولار، مەسىلەن ئەرزنى قايتۇرۇۋېلىش، باشقا ئورۇنلارغا يوللاپ بېرىش، توختىتىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

3-پاراگراف جىنايى ئىشلارنى سوت قىلىش

1957-يىلى ئالتە نەپەر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىسىگە ئوچۇق سوت ئېچىپ ھۆكۈم ئېلان قىلىندى. 1958-يىلى يۇقىرىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، بارلىق مۇھىم، چوڭ جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرى، ھەق-تەلەپ ئىشلىرى ئەنزىلىرى ۋە بىرلىكسەپ زاتلىرىغا ھەمدە 10 يىلدىن يۇقىرى جازا كېلىدىغانلارغا چېتىلىدىغان ئەنزىلەرنىڭ ھەممىسى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تيانشان رايونلۇق كومىتېتىنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىغا يوللاندى. پۈتۈن بىر يىلدا پارتكومنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىغا يوللانغان ھەق-تەلەپ

ئەنزىسى 76 پارچە. 1960-يىلى مەركىزىي كومىتېت ئوتتۇرىغا قويغان ئۆلۈم جازاسىنى ئاز بېرىش، ئۇزۇنراق كېسىش سىياسىتى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، جىنايەتچىلەرنىڭ نەق بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قارىتا قانۇن بويىچە ئۇزۇن يىللىق ھۆكۈم چىقىرىلدى ھەم جىنايەت ئۆتكۈزۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە تۇزمۇش، تەربىيە بېرىش تەدبىرلىرى قاتتىق تۇتۇپ ئىشلەندى. 1963-يىلى «پەرقلەندۇرۇپ مۇئامىلە قىلىش، كەڭچىلىك قىلىش بىلەن قاتتىق جازالاشنى بىرلەشتۇرۇش» فاكتىنى ئىجرا قىلىنىپ، سوتچىلارنىڭ دېلو ئارخىپلارنى تەپسىلىي قاراپ چىقىشى، پاكىتلارنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ ئىسپاتلىشى ۋە ئاساسلارنى نەقلەشتۇرۇشى تەكىتلەندى؛ سوت كومىتېتى يېغىنى ئەستايىدىل ئېچىلىپ، كوللېكتېپنىڭ ئەقىل-پاراسىتى جارى قىلدۇرۇلدى؛ رەھبەرلەرنىڭ دېلونى ئەستايىدىللىق بىلەن كۆرۈپ چىقىپ تەستىقلىشى تەكىتلەندى. 1964-يىلدىن 1965-يىلغىچە مەركىزىي كومىتېت ئوتتۇرىغا قويغان «ھەم قاتتىق بولۇش ھەم جىددىي بولۇش» ۋە ئاممىغا تايىنىپ دىكتاتۇرا يۈرگۈزۈش، ئاممىغا تايىنىپ ئەنزە بېجىرىش ئارقىلىق جىنايەتچىلەر-نى بويسۇندۇرۇش فاكتىنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. 1964-يىلى جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئەنزە سادىر بولغان ئورۇندا ھەل قىلىندى. شۇ يىلى 97 پارچە ئەنزە قوبۇل قىلىنىپ، ئالدىنقى يىلدىكى 275 پارچىدىن ئىككى ھەسسىگە يېقىن تۆۋەنلىدى.

1965-يىلى ئاممىغا تايىنىپ ئەنزە بېجىرىش فاكتىنىدا يەنمۇ چىڭ تۇرۇپ، بىر تۈركۈم قولغا ئېلىشقا تېگىشلىك بولغان مۇھىم، چوڭ جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرى كۆرۈش قىلىش ئارقىلىق بويسۇندۇ-رۇلدى. يەنە بىر تۈركۈم جىنايى قىلمىشلىرى يەڭگىل، خەلقنىڭ غەزىپى كۆچلۈك بولمىغان، جىنايىتىنى تونۇش پوزىتسىيىسى بىرقەدەر ياخشى بولغان جىنايەتچىلەر نازارەت قىلىپ تۇزگەرتىلدى. شۇ يىلى ئاممىغا تايىنىپ بېجىرىلگەن ئەنزىلەر 96 پارچە بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاممىغا تايىنىپ ئېنىقلانغان ۋە پاكىتلىرى تەكشۈرۈپ ئىسپاتلانغان ئەنزىلەر 31 پارچە؛ ئاممىنىڭ پىكرىگە ئاساسەن بىر تەرەپ قىلىنغان ئەنزە 42 پارچە؛ ئاما كۆرمۈش قىلغان ئەنزە 10 پارچە؛ ئاما تەنقىد ۋە تەربىيە بېرىپ جىنايى مەسئۇلىيىتى سۇرۇشتۇرۇلمىگىنى 13 پارچە.

1973-يىلى 3-ئايدا تيانشان رايونلۇق سوت مەھكىمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، نەق ئەكسىلئىنقىلابچىلارغا، قاتىللارغا، ئوت قويغان جىنايەتچىلەرگە، مۇھىم، چوڭ بۇلاڭچىلىق ۋە لۇكچەكلىك گۇرۇھىنىڭ كاتتىباشلىرىغا، ئاساسلىق جىنايەتچىلەرگە نۇقتىلىق زەربە بېرىلدى. جەمئىي 24 پارچە جىنايى ئىشلار ئەنزىسى تاپشۇرۇۋېلىنىدى.

1979-يىلى 7-ئايدا، دۆلەت «جىنايى ئىشلار قانۇنى» ۋە «جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى»نى ئېلان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن جىنايى ئىشلارنى سوت قىلىش يەنمۇ قانۇن بويىچە دېلو بېجىرىش يولىغا كىرگۈزۈلدى. «ئۇچ باشلىق تۇزۇمى» يولغا قويۇلدى (دېلولارنى تەڭ دەرىجىلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى مۇزاكىرە قىلىپ خاراكتېرىنى بېكىتكەندىن كېيىن جازا ھۆكۈم قىلىنىدۇ). 1980-يىلدىن كېيىن كەسكىنلىك بىلەن ئېھتىياتچانلىقنى بىرلەشتۇرۇش، تەربىيىلەش بىلەن جازالاشنى بىرلەشتۇرۇش فاكتىنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، كۆپ ساندىكىلەر تەربىيىلەپ قۇتقۇزۇۋېلىنىدى. ئاز ساندىكى قىلمىشى رەزىل ۋە قەبىھ بولغان باش جىنايەتچى، ئاساسلىق جىنايەتچىلەر يېتىم قالدۇرۇلۇپ زەربە بېرىلدى. ئەگەشكۈچى جىنايەتچىلەرگە قارىتا كەڭچىلىك قىلىنىپ چىقىش يولى بېرىش سىياسىتى يولغا قويۇلدى.

1983-يىلى 8-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قانۇن بويىچە قاتتىق زەربە بېرىش توغرىسىدىكى يولىيورۇقىغا ئاساسەن، جامائەت خەۋپسىزلىكى، تەپتىش، سوت ئورگانلىرى بىرلىشىپ ئىش بېجىردى. سوت مەھكىمىسى تيانشان رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسى

ۋە تېنىشان رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى قانات يايدۇرغان ئۇچ جەنىيلىك «قاتتىق زەربە بېرىش» كۆرىشىگە مۇددەتتىن بۇرۇن قاتناشتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە دەلىل-ئىسپات ئۆتكىلى، خاراكتېرنى بېكىتىش، جازا ھۆكۈم قىلىش ئۆتكىلى، قانۇنغا تەدبىقلاش ئۆتكىلى، كوللېگىيە سوت قىلىش ئۆتكىلى، خاتىرە قالدۇرۇش ئۆتكىلى ۋە قانۇنىي خەت-ئالاقە ئۆتكىلى چىڭ تۇتۇلدى. 9-ئايدا خەلق كىنوخانىسىنىڭ يازلىق كۆلۇبىدا داغدۇغىلىق ئوچۇق سوت يېغىنى ئېچىپ، 11 ئەنزىدىكى 22 نەپەر جىنايەتچىگە ھۆكۈم ئېلان قىلدى. ئوچۇق سوت ئېچىپ ھۆكۈم ئېلان قىلغان جىنايەتچىلەر ئىچىدە لۇكچەكلەر گۇرۇھىدىكى جىنايەتچىلەر، يول توساپ بۇلاڭچىلىق قىلغان جىنايەتچىلەر، باسقۇنچىلىق قىلغان جىنايەتچىلەر، مۇھىم، چوڭ ئوغرىلىق جىنايەتچىلىرى بار. كېيىن يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۇچ قېتىم ئوچۇق سوت يېغىنى ئېچىلدى. «قاتتىق زەربە بېرىش» كۆرىشى ئارقىلىق، رايوننىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىدا كۆزگە كۆرۈنەرلىك ياخشىلىنىش بولدى.

1957-يىلدىن 1987-يىلغىچە قوبۇل قىلىپ ئايىغىلاشتۇرۇلغان جىنايى ئىشلار دېلوسىنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-3-3-15 جەدۋەل

يىللار	يېڭى قوبۇل قىلىنغان سان	كونا قالدۇق سان	ئومۇمىي سان	ئايىغىلاشتۇرۇلغىنى	ئايىغىلاشتۇرۇلمىغىنى
1957	47		47	39	8
1958	369	8	377	374	3
1959	248	3	251	235	16
1960	392	16	408	401	7
1961	274	7	281	266	15
1962	303	15	318	305	13
1963	275	13	288	241	47
1964	97	47	144	102	42
1965	107	42	149	141	8
جەمئىي	2112	151	2263	2104	159
1973		24	24	9	15
1974	31	15	46	23	23
1975	33	23	56	23	33
1976	58	33	91	57	34
1977	56	34	90	72	18
1978	75	18	93	73	20
1979	126	20	146	124	22
1980	174	22	196	156	40
1981	190	40	230	210	20
1982	138	20	158	148	10
1983	308	10	318	303	15
1984	235	15	250	240	10
1985	123	10	133	127	6

يىللار	يېڭى قوبۇل قىلىنغان سان	كونا قالدۇق سان	ئومۇمىي سان	ئايلاشتۇرۇلغىنى	ئايلاشتۇرۇلمىغىنى
1986	176	6	182	171	11
1987	234	11	245	208	37
جەمئىي	1981	277	2258	1944	314

ئىزاھات: 1966～1972-يىلىغىچە ھەربىي ئىدارە قىلىش كومىتېتىنىڭ سوت قىلىش گۇرۇپپىسى قوبۇل قىلىپ ئايلاشتۇرغان دېلولارنىڭ سانى ئېنىق ئەمەس.

4-پاراگراف ئىقتىسادىي ئىشلارنى سوت قىلىش

1980-يىلىدىن بۇرۇن، ئىقتىسادىي ماجرا ئەنزىسىنى ھەق-تەلەپ كوللېگىيىسى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلدى. 1981-يىلى ئىقتىسادىي سوت كوللېگىيىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىقتىسادىي سوت كوللېگىيىسى بىر تەرەپ قىلدى. تاۋار ئېگىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئىقتىسادىي توختام ماجراسى زور كۆلەمدە ئاشتى. 1981-يىلى بەش پارچە ئەنزە قوبۇل قىلىندى. 1985-يىلى 105 ئەنزە قوبۇل قىلىنىپ، 20 ھەسسە ئېشىپ كەتتى. ئىقتىسادىي ئەنزىلەرنى قاراپ چىقىپ بىر تەرەپ قىلىش جەريانىدا، ئوخشاشلا مۇرەسسە قىلىشنى ئاساس قىلىش قائىدىسىنى قوللىنىپ، ھەر يىلى مۇرەسسە قىلىپ ئايلاشتۇرغان ئەنزىلەر ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ئومۇمىي ئەنزە سانىنىڭ 56% نى، كۆكۇم ئېلان قىلىنغان ئەنزە 23% نى، باشقا ئۇسۇل (ئەرزنى قايتۇرۇۋېلىش، باشقىلارغا ئەۋەتىپ بېرىش) بىلەن بىر تەرەپ قىلىنغان ئەنزىلەر 20% نى ئىگىلىدى. 1981-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە جەمئىي 614 پارچە ئەنزە تاپشۇرۇۋېلىندى. 601 پارچە ئەنزە بىر تەرەپ قىلىنىپ، تاپشۇرۇۋېلىنغان ئەنزىنىڭ 97.88% نى ئىگىلىدى.

1981-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە قوبۇل قىلىپ ئايلاشتۇرۇلغان ئىقتىسادىي ماجرا ئەنزىلىرىدىن ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-4-3-15 جەدۋەل

يىللار	قوبۇل قىلىنغان دېلو سانى			ئايلاشتۇرۇلغان دېلو ئەھۋالى		يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان ئەرز ھەققى سانى (تۆمەن)
	يېڭى قوبۇل قىلىنغان دېلو	كونا دېلو	ئومۇمىي سان	ئايلاشتۇرۇلغان دېلو	ئايلاشمىغان دېلو	
ئومۇمىي سانى	614	183	797	601	196	1030.48
1981	5		5	2	3	
1982	19	3	22	16	6	22.28
1983	37	6	43	33	10	45.43
1984	74	10	84	48	36	65.54
1985	105	36	141	75	66	131.50
1986	153	66	219	157	62	326.08
1987	221	62	283	270	13	439.65

5-پاراگراف مەمۇرىي ئىشلارنى سوت قىلىش

1987-يىلى 10-ئايدا، تيانشان رايونلۇق سوت مەھكىمىسى يۇقىرىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن مەمۇرىي سوت كوللىگىيىسىنى قۇرۇپ چىقىپ، ئىككى كادىر سەپلىدى. شۇ يىلى يەتتە ئەنزىنى قوبۇل قىلىپ ئايلاشتۇردى. بۇ ئەنزىلەر دەۋاگەرنىڭ مەمۇرىي ئورگانىنىڭ مەمۇرىي جازاسىغا (مەسىلەن ئامانلىق ساقلاش بويىچە تۈتۈپ تۇرۇش، جەرىمانە قويۇش، داۋالىنىش خراجىتىنى تۆلىتىش قاتارلىقلارغا) قايىل بولماي ئەرز سۇنۇپ، ھۆكۈم قىلىشنى تەلەپ قىلغانلارنىڭ ئەنزىلىرىدۇر.

6-پاراگراف خاتا دېلولارنى ئاقلاش

1961-يىلى تيانشان رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى ئاپتونوم رايونلۇق يۇقىرى خەلق سوت مەھكىمىسى قايتا تەكشۈرگەن، بۇرۇن رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلغان ئەنزىدىن 221 پارچە ئەرزىيەت ئەنزىسىنى تاپشۇرۇۋالدى. بۇنىڭ ئىچىدە، 1960-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا سوت قىلىپ بىر تەرەپ قىلىنغان ئەنزە 119 پارچە بولۇپ، بۇلار بۇلاڭچىلىق، ئالدامچىلىق ئەنزىلىرىدىن 102نى، ئاشلىق سىياسىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئەنزىسىدىن ئالتە پارچىنى، خىيانەتچىلىك ئەنزىسىدىن بەش پارچىنى، سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشكە قارشىلىق كۆرسىتىش جىنايى ئەنزىسىدىن تۆت پارچىنى، ھايانكەشلىك ئەنزىسىدىن بىر پارچىنى، ئىشلەپچىقىرىشقا بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئەنزىسىدىن بىر پارچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. 1961-يىلى ئالدىنقى يېرىم يىلدا سوت قىلىپ بىر تەرەپ قىلىنغان ئەنزە 94 پارچە بولۇپ، بۇلار بۇلاڭچىلىق ۋە ئالدامچىلىق ئەنزىسىدىن 92 پارچىنى، ئاشلىق سىياسىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئەنزىسىدىن ئىككى پارچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

1961-يىلى ئۆز ئالدىغا قايتا تەكشۈرۈلگەن ئەنزە 250 پارچە. 1962-يىلى ئاساسىي قانۇن سوت مەھكىمىسى سىلىشتۇرۇپ باھالاش ئارقىلىق قايتا تەكشۈرۈلگەن ئەنزە 114 پارچە بولۇپ، جەمئىي 364 پارچە ئەنزە قايتا تەكشۈرۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ناھەق ئەنزە بىر پارچە، خاتا ئەنزە تۆت پارچە، كېسىشكە تېگىشلىك بولمىغان لېكىن كېسىلگەنلەر ئەنزىسى 15 پارچە، ئېغىر كېسىلىپ كەتكەنلەر ئەنزىسى بەش پارچە، ئېغىرراق كېسىلگەنلەر ئەنزىسى بىر پارچە، خاراكتېرى توغرا بېكىتىلمىگەن ئەنزە بىر پارچە بولۇپ، بۇ ئۇۋۇۋال قىلىنغان، يالغان، خاتا ئەنزىلەرنىڭ ھەممىسى ئاقلىنىپ، باشقا ئەنزىلەر ئىچىدىكى بىر قىسىملىرى مۇۋاپىق ئۆزگەرتىلىپ ھۆكۈم چىقىرىلدى.

1979-يىلى، مەركىزىي كومىتېتنىڭ «پارتىيىنىڭ سىياسىتىنى ئەملىيلەشتۇرۇپ، ئۇۋۇۋال قىلىنغان، خاتا بولغان، يالغان ئەنزىلەرنى قايتا تەكشۈرۈشنى چىڭ تۇتۇش» توغرىسىدىكى يولىيورۇقىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، پاكىتنى ئاساس، قانۇننى ئۆلچەم قىلىپ بىر ئادەمگىمۇ ئۇۋۇۋال قىلماي، بىر يامان ئادەمنىمۇ قاچۇرۇپ قويماي، ھەممىسى خاتا بولسا ھەممىسىنى ئاقلاش، بىر قىسمى خاتا بولسا بىر قىسمىنى ئاقلاش، خاتا بولمىسا ئاقلىماسلىق پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىنىپ، 1966-يىلىدىن 1976-يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى قوبۇل قىلىپ بىر تەرەپ قىلىنغان 371 پارچە ئەنزە ۋە 1977-يىلىدىن 1978-يىلىغىچە قوبۇل قىلىپ بىر تەرەپ قىلىنغان 125 پارچە ئەنزە قايتا تەكشۈرۈلدى. قايتا تەكشۈرۈش ئارقىلىق 13 پارچە ئەنزە ئاقلاندى. 316 ئەنزە ئۆزگەرتىپ ھۆكۈم قىلىندى. باشقىلىرىدا ئەسلىدىكى ھۆكۈم ساقلاپ قېلىندى.

ئەنزىلەرنى قايتا تەكشۈرۈش جەريانىدا، ئۇچىنى ئالدىن ئىشلەش ئىشقا ئاشۇرۇلدى. بىرىنچى، ئالدىن

ئۇچ تۈردىكى ئەنزىنى قايتا تەكشۈرۈش (ئىشپىيونلۇق، جاسوسلۇق، خائىنلىق، ئۆچ ئېلىش، تەتۈر ھېساب ئېلىش ئەنزىلىرى)؛ ئىككىنچى، ئەرز قىلىنغان ئەنزىلەرنى ئالدىن قايتا تەكشۈرۈش؛ ئۈچىنچى، قامال قويۇلغان جىنايەتچىلەرنى قايتا تەكشۈرۈش. جازاسى ئېغىر بولۇپ كەتكەن ئەنزىلەرگە قارىتا بەزىلىرىنىڭ جازا مۇددىتىنى قىسقارتىش. بەزىلىرىنىڭ جىنايى ئىشلار جازاسىنى كەچۈرۈم قىلدى. جىنايى دەلىل-پاكىتلىرى تولۇق بولغان، بۈرۈنقى ھۆكۈمى توغرا بولغان ئەنزىلەرنىڭ ئەرزلىرىنى قايتۇرۇپ ئەسلىدىكى ھۆكۈم ساقلاپ قېلىندى.

شۇنىڭدىن كېيىن بۈرۈنقى ئەرز قىلىنغان دېلولارغا قارىتا ئەستايىدىللىق بىلەن قايتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. 1980-يىلى ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار دېلولىرىنى قايتا تەكشۈرۈش جەريانىدا تۆت دېلوغا گۇناھسىز دەپ ھۆكۈم چىقىرىلدى. 1981-يىلى، گۇناھسىز دەپ ھۆكۈم چىقىرىلغان دېلو 12 پارچە، كېسىم مۇددىتىگە قارىتا قايتا ھۆكۈم چىقىرىلغان دېلو 19 پارچە، جازا مۇددىتى يېنىكلىتىلگەن دېلو تۆت پارچە، جازا مۇددىتى كەچۈرۈم قىلىنغان دېلو تۆت پارچە بولدى. 1983-يىلى گۇناھسىز دەپ قارىلىپ قايتا ھۆكۈم چىقىرىلغان دېلو سەككىز پارچە، ئەكسىلىنقىلابچىلار دېلولىرىدىن گۇناھسىز دەپ قارىلىپ قايتا ھۆكۈم چىقىرىلغان دېلو بىر پارچە بولدى. ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار دېلولىرىدىن ئىككى پارچىسىنىڭ جىنايى جازاسى كەچۈرۈم قىلىندى.

4-باب ئەدلىيە مەمۇرىيىتى

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

تيانشان رايونلۇق ئەدلىيە بۆلۈمى 1983-يىلى 9-ئاينىڭ 20-كۈنى قۇرۇلغان. 1984-يىلى 11-ئاينىڭ 1-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئەدلىيە ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلدى. شتاتى تۆت بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى بىر نەپەر، كادىر ئۈچ نەپەر ئىدى. 1987-يىلى شتاتى بەش بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئىككى نەپەر، كادىر ئۈچ نەپەر.

2-پاراگراف قانۇن مەسلىھەتچىلىكى

1980-يىلىدىن بۇرۇن، قانۇن مەسلىھەتچىلىكى خىزمىتىنى سوت مەھكىمىسى قوشۇمچە باشقۇرغان. 1980-يىلى شەھەرلىك قانۇن مەسلىھەت باشقارمىسى باشقۇرغان. 1986-يىلى 1-ئاينىڭ 1-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئادۋوكاتلىق ئورنى قۇرۇلدى ھەم رايون ئىچىدىكى ئادۋوكاتلىق كەسپىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. ئادۋوكاتلىق ئورنىنى رايونلۇق ئەدلىيە ئىدارىسى قوشۇمچە باشقۇردى. بۇ ئورۇن مۇستەقىل ھالدا ئىش ئېلىپ باردى. 1987-يىلى مەخسۇس كەسپىي ئادۋوكاتتىن تۆت كىشى، قوشۇمچە كەسپىي ئادۋوكاتتىن بىر كىشى سەپلەندى.

1986-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە، تيانشان رايونلۇق ئادۋوكاتلار ئىش بېجىرىش ئورنى جىنايى ئىشلار دېلوسىدىن 102 پارچىنى ئاقلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئادۋوكاتلار ئاقلىغان، سوت ھۆكۈم چىقارغان، ھەمدە جاۋابكارغا بېرىلگەن جازا يەڭگىللىتىلگەن ئەنزە 28 پارچە، خاراكتېرى ئۆزگەرتىپ بېكىتىلگەن ئەنزە

ئۇچ پارچە، يەنە قانۇن جەھەتتىن مەسلىھەت بېرىشتە قوبۇل قىلىنغان ئادەم سانى 149 ئادەم قېتىم. ۋەكالىتەن يېزىپ بېرىلگەن قانۇنىي ھۆججەت 69 پارچە، بېجىرىلگەن ھەق-تەلەپ ئەنزىسى 154 پارچە، بۇنىڭ ئىچىدە، ئىقتىسادىي ماجرا ئەنزىسى 51 پارچە بولۇپ، 319 مىڭ يۇەن ئىقتىسادىي زىيان قايتۇرۇۋېلىنىپ، دۆلەت، كوللېكتىپ ۋە گرۇپدانلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتى قوغداپ قېلىندى. 1987-يىلى 1-ئاينىڭ 23-كۈنى، تيانشان رايونلۇق ئادۋوكاتلار ئىش بېجىرىش ئورنى گازىر سېتىۋېلىش توختام ماجراسىنى قوبۇل قىلىپ، دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈرۈش ئارقىلىق، دەۋاگەر جاۋابكارنىڭ ۋەدىسىدە تۇرمىغانلىق سەۋەبىدىن كېلىپ چىققان 70 مىڭ يۇەن زىياننى تۆلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ سۇنغان ئەرزىنى مۇۋاپىق دەپ قارىدى. لېكىن يەنىمۇ ئېچىكىرىلەپ تەكشۈرۈش ئارقىلىق، دەۋاگەر بىلەن جاۋابكارنىڭ تۈزگەن توختامى بىر تەرەپنىڭ تىجارەت دائىرىسى ئىچىدە بولمىغانلىقتىن كۈچكە ئىگە بولمايدىغانلىقىنى بايقىدى. ئادۋوكاتلار سوتنىڭ بېجىرگۈچى خادىملىرى بىلەن بىللە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، دەۋاگەرنىڭ بۇ توختامدىكى ئەمەلىي زىيىنى 28961.1 يۇەن ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىقتى. سوت ئىككى تەرەپنىڭ تۈزگەن بۇ توختامى ئىناۋەتسىز دەپ ھۆكۈم چىقاردى. جاۋابكار دەۋاگەرگە 28961 يۇەن ئىقتىسادىي زىيىننى تۆلەپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن دەۋالاشقۇچىنىڭ قانۇنىي ھوقۇق مەنپەئىتى قوغداپ قېلىندى.

3-پاراگراف خەلق مۇرەسسەسى

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە، خەلق ئىچىدىكى ماجرالارنى مەھەللە باشلىقى ۋە ئاھالىلەر ۋەكىللىرى ھەم خەلق ئىشلىرى يارەمچىلىرى مۇرەسسە قىلاتتى. 1954-يىلى 3-ئايدا رايون ئىچىدىكى خەلق مۇرەسسە خىزمىتىگە سوت رەھبەرلىك قىلدى ۋە ئۇنى باشقۇردى. شۇ يىلى ھەرقايسى رايونلاردا مۇرەسسە قىلىش تەشكىلاتى قۇرۇلدى. مۇرەسسە خادىملىرى تەربىيىلەندى ھەمدە مۇرەسسە قىلىشنى تىزلىتىش، شۇنىڭدەك سۆھبەت يېغىنى ئېچىش تۈزۈمى تۈرغۇزۇلدى. 1955-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، ھەرقايسى رايونلاردىكى مۇرەسسە كومىتېتلىرى مۇرەسسە قىلغان دېلولار 2254 پارچىغا يەتتى. 1957-يىلى 8-ئايدا، بىر قىسىم مۇرەسسە قىلىش تەشكىلاتلىرى تەرتىپكە سېلىنىپ مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئاساس قىلىنغان مۇرەسسە قىلىش تەشكىلاتلىرى كۈچەيتىلدى ھەمدە ھەر ئايدا دوكلات قىلىش ۋە يېرىم يىلدا بىر قېتىم سۆھبەت يېغىنى ئۆتكۈزۈش تۈزۈمى ئورنىتىلدى. ستاتىستىكىغا قارىغاندا، شۇ يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلدا ئىككى رايوندىكى 22 مۇرەسسە تەشكىلاتلىرى 1300 پارچە تۈرلۈك مۇرەسسە ئەنزىلىرىنى بىر تەرەپ قىلدى. بۇ ئىككى رايوندىكى سوت مەھكىمىسىنىڭ قوبۇل قىلىنغان دېلولىرىنىڭ ئىككى ھەسسىسىگە تەڭ كېلىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، بىرقەدەر چوڭقۇراق بولغان زاۋۇت، كان-كارخانىلاردىمۇ مۇرەسسە تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى. 1960-يىلى 6-ئايدا پۈتۈن رايوندىكى مۇرەسسە كومىتېتى 51 گە، زاۋۇت، كان-كارخانىلاردىكى مۇرەسسە كومىتېتى 30غا، مۇرەسسە گۇرۇپپىسى تۈزىلىپ يېتىپ، تۈرلۈك ماجرالاردىن 548 نى مۇرەسسە قىلدى. مۇرەسسە قىلىش نىسبىتى 69% بولۇپ، كۆپ قىسمى ئائىلە ماجراسى ئىدى.

1962-يىلى 3-ئايدا، پۈتۈن رايوندىكى مۇرەسسە قىلغۇچىلار ۋە زاسپىداتىللارنىڭ ياھالاش يېغىنى ئېچىلىپ، 61-يىللىق ئىلغار شەخسلەردىن 118 كىشى، ئىلغار مۇرەسسە كومىتېتىدىن سەككىزى ياھالاپ چىقىلىپ، تەقدىرنامە تارقىتىپ بېرىلدى. مۇرەسسە قىلغۇچىلار ۋە زاسپىداتىللارنىڭ كەسپىي قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، سوت كادىرلىرى ھەر ھەپتىنىڭ 3-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا چۈشۈپ مۇرەسسە قىلغۇچىلارنىڭ خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلغاندىن باشقا، ھەر ئاينىڭ 20-كۈنى

سوت مۇرەسسە ئەنزىلىرىنى يىغىپ، دېلودىكى كونكرېتنى مسياللار ئارقىلىق مۇرەسسە قىلغۇچىلار ۋە زاسپىداتىللارغا دەرس ئۆتتى.

1964-يىلىدىن 1966-يىلىغىچە، جەمئىي 1609 پارچە ماجرا مۇرەسسە قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن دەۋا ئازىيىپ، جىنايى ئىشلارنىڭ كېلىپ چىقىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن تۆھپە قوشۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» جەريانىدا، مۇرەسسە قىلىش خىزمىتى ئاساسەن توختاپ قالدى.

1973-يىلى، تېيانشان رايونلۇق خەلق سوت مەھكىمىسى قايتىدىن قۇرۇلغاندىن كېيىن، خەلق مۇرەسسە تەشكىلاتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1978-يىلى 8-ئايدا رايوندىكى سەككىز مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا قاراشلىق بولغان ئاھالە كومىتېتلىرىدىكى 52 مۇرەسسە تەشكىلاتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، مۇرەسسە قىلغۇچى خادىملىرى 271گە يەتتى.

1981-يىلى ۋە 1983-يىلى شىمالىي شىنخۇا يولى مۇرەسسە كومىتېتى ئىككى قېتىم ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى. بۇ مۇرەسسە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى يولداش رىسالەت ئىلغار شەخس بولۇپ سايلىنىپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ بىرىنچى قېتىملىق مۇرەسسە خىزمىتى يىغىنىغا قاتنىشىپ تەقدىرلەندى.

1983-يىل 9-ئاينىڭ 20-كۈنى، خەلق مۇرەسسە خىزمىتىگە رايونلۇق ئەدلىيە بۆلۈمى رەھبەرلىك قىلدى ۋە باشقۇردى. 1984-يىلى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ئەدلىيە ياردەمچىلىرى سەپلەندى ھەمدە مۇرەسسە خىزمىتىگە كونكرېتنى مەسئۇل بولدى. 1984-يىلى پۈتۈن رايوندىكى ھەرقايسى ئاھاللەر كومىتېتلىرىدىكى مۇرەسسە تەشكىلاتلىرى كۆپىيىپ 106گە، مۇرەسسە قىلغۇچى خادىملار 334گە يېتىپ، جەمئىي 1121 ماجرا مۇرەسسە قىلىندى. شۇندىن كېيىن ھەر يىللىق مۇرەسسە قىلىنغان ماجرا 1000 دىن ئارتۇق بولدى.

مۇرەسسە قىلغۇچى خادىملار مۇرەسسە قىلىش بىلەن ئالدىنى ئېلىشنى بىرلەشتۈرۈپ، ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش فاكتىنىدا چىڭ تۇرۇپ، تۈرلۈك مۇرەككەپ بولغان ماجرالارنى قايتا-قايتا مۇرەسسە قىلدى. يەنە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىگە ماسلىشىپ، بىر تەرەپتىن مۇرەسسە ئېلىپ بېرىپ، بىر تەرەپتىن قانۇن-تۈزۈمنى تەشۋىق قىلىپ، جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىنى قوغدىدى. تىنچلىق يولى ئىش باشقارمىسى نىكاھ ئۆمەن ئاھاللەر كومىتېتىدىكى مۇرەسسە قىلىش كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ جاۋلەننىڭ (خۇيزۇ) مۇرەسسە خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغىنىغا 30 يىل بولغان بولۇپ، قوشنىلار ئارىسىدا يۈز بەرگەن نۇرغۇن ماجرالارنى مۇرەسسە قىلىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ۋە ھۆرمىتىگە ئېرىشتى. ئۇ، 1981-يىلى ۋە 1983-يىلى ئىلغار شەخس بولۇپ باھالىنىپ، ئاپتونوم رايون چاقىرغان 1-، 2-قېتىملىق مۇرەسسە خىزمىتى يىغىنىغا قاتناشتى. 1985-يىلى مەملىكەتلىك ئىلغار مۇرەسسە خىزمەتچىسى بولۇپ باھالىنىپ، مەملىكەتلىك ئىككىنچى قېتىملىق مۇرەسسە خىزمىتى يىغىنىغا قاتناشتى ھەمدە مىدال بىلەن مۇكاپاتلاندى.

1987-يىلى، پۈتۈن رايون بويىچە مۇرەسسە تەشكىلاتى تەرەققىي قىلىپ 129 غا، مۇرەسسە قىلغۇچى خادىملار 850 كىشىگە يېتىپ، يىللىق مۇرەسسە قىلىنغان ماجرا جەمئىي 1120 پارچىچە بولدى.

4-پاراگراف قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسى

تېيانشان رايونلۇق ئەدلىيە ئىدارىسى قۇرۇلۇشتىن بۇرۇن، رايونلۇق سوت مەھكىمىسى پۈتۈن رايونىنىڭ قانۇن-تۈزۈم تەشۋىقات، تەربىيە خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. قانۇن-تۈزۈم تەربىيىسى ئېلىپ

بېرىش، ئاساسلىقى ئوچۇق سوت ئېچىش پائالىيىتى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلدى. 1957-يىلىدىن 1982-يىلغىچە تۈرلۈك ھۆكۈم ئېلان قىلىش چوڭ يىغىنىدىن 69 قېتىم ئېچىلدى. بۇنىڭدىن تەربىيە ئالغانلار 39293 ئادەم قېتىمغا يەتتى؛ ھۆكۈم ئېلانىدىن 367 پارچە چاپلاندى؛ 1060 پارچە ماتېرىيال بېسىپ تارقىتىلدى؛ كوچا گېزىتىدىن 31 تاختا چىقىرىلدى؛ 89 قېتىم قانۇندىن لېكسىيە سۆزلەندى. 1983-يىلى رايونلۇق ئەدلىيە بۆلۈمى قۇرۇلغاندىن كېيىن، قانۇن-ساۋاتلىرىدىن ئۇمۇملاشتۇرۇش پائالىيىتى پىلانلىق ھالدا ئېلىپ بېرىلىشقا باشلىدى. 1984-يىلى قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش تەربىيىسى ئۇمۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇلۇپ، ئاساسىي قانۇن، نىكاھ قانۇنى، ۋارىسلىق قىلىش قانۇنى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى، جىنايى ئىشلار قانۇنى، جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى، ئىقتىسادىي توختام قانۇنى، ھەق-تەلەپ قانۇنىنىڭ ئۇمۇمىي پرىنسىپى قاتارلىق تۈرلۈك قانۇن-تۈزۈم توغرىسىدىكى دوكلات يىغىنىدىن تۆت قېتىم ئېچىلدى. بۇنىڭدىن تەربىيە ئالغانلار 614 ئادەم قېتىمغا يەتتى؛ تۈرلۈك گېزىت ۋە تەشۋىقات ماتېرىياللاردىن 14 مىڭ پارچە تارقىتىلدى. تەشۋىقات ماشىنىسىدىن سەككىز ماشىنا چىقىرىلدى. قانۇن-تۈزۈم تەشۋىقات تاختىسىدىن 1794 سان چىقىرىلدى. رەسىملىك كۆرگەزمىدىن 30 قېتىم چىقىرىلدى. قارا تاختا گېزىتىدىن 1980 سان چىقىرىلدى. تەشۋىقات تايانچ خادىملىرىدىن 240 كىشى تەربىيىلەندى.

1985-يىلى مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى «1985-يىلىدىن باشلاپ بەش يىل ئەتراپىدا پۈتۈن پۇقرالار ئارىسىدا قانۇن-تۈزۈم ساۋاتلىرىنى ئاساسىي جەھەتتىن ئۇمۇملاشتۇرۇش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا قارار»نى چىقاردى. بۇ قارارغا ئاساسەن، رايونلۇق ئەدلىيە ئىدارىسى رايوندا تۇرۇشلۇق ۋە رايونغا قاراشلىق ئىدارە ئورۇنلارغا ئۈچ قېتىم مىڭدىن ئارتۇق ئۇقتۇرۇش تارقاتتى. «كادىرلارنىڭ قانۇن-تۈزۈم ساۋاتلىرىدىن ئوقۇشلۇق» ۋە «قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش بېتەكچىلىرى قوللانمىسى»، «قانۇن، قائىدىلەردىن تاللانما» قاتارلىق 7000 نۇسخىدىن ئارتۇق كىتاب سېتىۋالدى ھەم «ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ قانۇن ئوقۇشلۇقى» ۋە «ھەق-تەلەپ قانۇن پرىنسىپى» قاتارلىق كىتابلاردىن 30 مىڭ پارچە سېتىۋېلىپ، مەھەللىلەردىكى ئەدلىيە يارەمچىلىرى ۋە ئاھالىلارغا بىۋاستە سېتىپ بەردى. بۇنىڭدىن باشقا رايونلۇق ئەدلىيە ئىدارىسى قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش تەشۋىقات رەسىملىرىدىن 300 پارچە سېتىۋېلىپ، ھەرقايسى مەھەللىلەردە كۆرگەزمە قىلدى؛ ئۇنىۋېرسال خاراكتېرلىك سىن ئالغۇ، قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش پروپېكسىيلىك فىلىمىدىن بىرنى، ئەخلاق تەربىيىسى فىلىمىدىن بىرنى ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ۋە ئاھالىلەرگە قويۇپ بەردى. 1985-يىلى ھەرقايسى مەھەللىلەر، مەھەللىلەرگە چۈشىدىغان كادىرلار شۇ جايدا تۇرۇشلۇق قوغداش خادىملىرى، ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇرەسسە كومىتېتى ۋە ئامانلىقنى ساقلاش كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىرى قاتناشقان ئۆگىنىش كۇرىسىدىن 10 قارار ئاچتى. بۇنىڭغا جەمئىي 500 كىشى قاتناشتى. شۇ يىلى 12-ئايدا تېيانشان رايونلۇق قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. ئۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن رايوندىكى 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسى ۋە رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى چوڭ سىستېمىلاردا قانۇننى ئۇمۇملاشتۇرۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى ھەمدە رايوندا قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۇمۇملاشتۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكى، مەھەللىلەردە يېتەكچىلىك قىلىش گۇرۇپپىسى، ئاساسىي قاتلاملاردىكى ئىدارە، ئورۇنلاردا يېتەكچىلىك قىلىش خادىملىرىدىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىلىك يېتەكچىلىك قىلىش تورى قۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش ئويىپكتلىرى، ئۆگىنىش كىتابى، يېتەكچى كۆچلەرنىڭ ئەمەلىيلىشىشى ئىشقا ئاشۇرۇلدى. پۈتۈن رايون بويىچە قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش ئويىپكتى جەمئىي 32561 كىشى بولۇپ، بۇنىڭ ئېچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەردىن 9014 كىشى. 1986-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە 17 قارار تۈرلۈك تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلىپ 293 كىشى

تەربىيىلەندى؛ قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش كونسۇلتاتسىيەسى 79 مەيدان قېتىم ئويۇشتۇرۇلۇپ، قاتناشقان كىشىلەر 28 مىڭ ئادەم قېتىمغا يەتتى؛ «كادىرلار ئۇچۇن قانۇن-تۇزۇم ئوقۇشلۇق كىتابى» دىن 2987 پارچە، «ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئۇچۇن قانۇن-تۇزۇم ئوقۇشلۇق كىتابى» دىن 6295 پارچە، «قانۇن-قائىدىلەردىن تاللانما» دىن 299 پارچە ۋە باشقا قانۇن ساۋاتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش ماتېرىياللىرى-دىن 8760 پارچە تارقىتىلدى. قىسقا خەۋەردىن ئالتە سان چىقىرىلدى. رايون خاراكتېرلىك قانۇن ساۋاتلىرىدىن ئومۇملاشتۇرۇش بويىچە قارا دوسكا مۇسابىقىسى بىر قېتىم ئېلىپ بېرىلدى. رەسىملىك تەشۋىقات تاختىسىدىن 32سى چىقىرىلدى. ئېكسكۇرسىيە قىلغانلار 71471 ئادەم قېتىمغا يەتتى. قانۇندىن مەسلىھەت بېرىش پائالىيىتى بىر قېتىم ئېلىپ بېرىلدى. قانۇن ساۋاتلىرىدىن ئومۇملاشتۇرۇش بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى بەش قېتىم ئېچىلدى. 1987-يىلى 3-ئاينىڭ ئاخىرىغا قەدەر، رايونغا قاراشلىق ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ۋە ئىشچىلار ئارىسىدا قانۇن ئىلمىي ئاساسلىق نەزەرىيىسى، جىنايى ئىشلار قانۇنى، جىنايى ئىشلار دەۋا قانۇنى، ھەق-تەلەپ دەۋا قانۇنى، نىكاھ قانۇنى، ۋارىسلىق قىلىش قانۇنى، ئىقتىسادىي توختام قانۇنى، ھەربىي خىزمەت ئۆتەش قانۇنى، ئورمان قانۇنى، يايلاق قانۇنى، ئامانلىق ساقلاشنى باشقۇرۇش، جازالاش نىزامى قاتارلىقلارنى ئۆگىنىش تاماملاندى. پۈتۈن رايون بويىچە 5888 كىشى ئىمتىھانغا قاتناشتى. لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 96% كە يەتتى.

پۈتۈن رايوندىكى ئاھالىلەر، شەخسىي تىجارەتچىلەرگە قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشتا، دېلو ئارقىلىق قانۇن ئۆگىنىش، دېلو ئارقىلىق قانۇننى چۈشەندۈرۈش، ئۆزى ئاساسلىق ئۆگىنىش، ئۇنى كونسۇلتاتسىيە قىلىش بىلەن بىرلەشتۈرۈش ئۇسۇلى قوللىنىلدى. 1987-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىلىدا، غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى، تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى، بېيمەن بازىرى سىناق نۇقتىسى قىلىندى. بېيمەن بازىرىدىكى بىر يەككە تىجارەتچى قانۇن ساۋاتلىرىنى ئۆگەنگەن-دىن كېيىن، تۇزۇم بويىچە باج تاپشۇرۇش پۈقرالارنىڭ مەجبۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى، باج ئوغرىلاش، باج قالدۇرۇش قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەت ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىپ، ئۆزلىكىدىن 1000 يۈەن باجنى تولۇقلاپ تاپشۇردى.

5-باب ھەربىي ئىشلار

1-پاراگراف خەلق قوراللىق كۈچلىرى

بىرىنچى، ئاپپاراتلار

1962-يىلى 9-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمى تۈەن (پولك) دەرىجىلىك ئورۇن قىلىپ قۇرۇلدى. شتاتى 10 قىلىپ بېكىتىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە قوراللىق بۆلۈم باشلىقىدىن بىر كىشى، مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارىدىن بىر كىشى، ياردەمچى خادىمدىن سەككىز كىشى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئۇچ. 1971-يىلى ھەربىي ئىشلار بۆلۈمى، سىياسىي خىزمەت بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ ھەرقايىسىغا بىردىن بۆلۈم باشلىقى قويۇلدى. 1979-يىلى قوراللىق بۆلۈمنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قويۇلۇپ، ئارقا سەپ بۆلۈمى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1987-يىلى خەلق قوراللىق بۆلۈمى يەرلىككە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ج ك پ تېيانشان رايونلۇق كومىتېتى، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك ھەربىي ئىشلار ئورگىنىنىڭ قوش رەھبەرلىكىدىكى مۇئاۋىن ناھىيە دەرىجىلىك ئورۇن قىلىپ ئۆزگەرتىلـ

دى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئارقا سەپ بۆلۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ ئىشخانىغا ئۆزگەرتىلدى. شۇ يىلدىكى خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ شتاتى 23 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 16 كادىر، يەنە ئىشچى بارئىدى.

ئىككىنچى، خەلق ئەسكەرلىرى

1. خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتى

1950-يىلىدىن 1962-يىلغىچە، تېيانشان رايونىنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىدە ئېلىپ بېرىلدى. 1958-يىلى ماۋزېدۇڭ ئونتۇرىغا قويغان «خەلق ئەسكەرلىرىنى زور كۆچ بىلەن قۇرۇش» چاقىرىغىغا ئاساسەن، رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى كارخانا، كەسىپي ئورۇن، زاۋۇت، كان، ئالىي، ئونتۇرا مەكتەپلەردە خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ، تەشكىلاتقا ئىشچىلار ۋە كەمبەغەل تۆۋەن ئونتۇرا دېھقانلاردىن كېلىپ چىققان، سىياسىي جەھەتتە ئىشەنچلىك بولغان كىشىلەر قاتناشتۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن قوراللىق ئىشچىلار سىنىپى ۋە كەمبەغەل تۆۋەن ئونتۇرا دېھقانلارنىڭ قولىدا بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىندى ھەمدە ئەمگەكنى ئاساس قىلىش، ئەمگەك بىلەن ھەربىي مەشقنى بىرلەشتۇرۇش فاكىجىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇلدى، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قورال-ياراقلىرىنى خەلق قوراللىق بۆلۈمى بىر تۇتاش باشقۇرۇپ، ئاساسەن ھەربىي مەشققە ئىشلەتتى.

1964-يىلى رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمى رايونىمىزدا سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيە ئېلىپ بېرىلغان ئورۇنلارغا قورال تارقىتىپ بەردى ھەمدە ھەربىي قىسىملار خەلق ئەسكەرلىرى بار ئورۇنلار بىلەن ئالاقە باغلاپ خەلق ئەسكەرلىرىنى تەشكىللەپ ھەربىي مەشق ئېلىپ بېرىشقا يارەملەشتى. شنجاڭ ھەربىي رايونى قوماندانلىق شتابى ھەربىي رايونىنىڭ ئۇرۇش قىلىش بۆلۈمىنى بىرىنچى ئونتۇا مەكتەپكە، ئاخبارات بۆلۈمىنى بىرىنچى ئاۋغۇست ئونتۇرا مەكتىپىگە، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنى شەھەرلىك تېلېگراف ئىدارىسىغا، ھەربىي مەشق بۆلۈمىنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومغا ۋە خەلق كومىتېتى ئورگىنىغا، توپچىلار بۆلۈمى ۋە خىيمىيىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش بۆلۈمىنى شنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا، مۇھىم ئالاقە ئىدارىسىنى ئاپتونوم رايونلۇق مۇھىم ئالاقە-قاتناش ئىدارىسىغا، قوماندانلىق شتابى ئىشخانىسى ۋە سەپەرۋەرلىك بۆلۈمىنى 8-ئونتۇرا مەكتەپ قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ خەلق ئەسكەرلىرىنى تەشكىللەش ۋە ھەربىي مەشق خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇشقا بەلگىلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن، شنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا تۇنجى قېتىم مەخسۇس خەلق قوراللىق بۆلۈمىنى قۇردى. قوراللىق بۆلۈمگە بىر مۇئاۋىن باشلىق، ئىش بېجىرىشكە بىر ئادەمنى قويدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى ئاپتونوم رايونلۇق ئورگان كومىتېتى، شەھەرلىك قول-سانائەت باشقۇرۇش ئىدارىسى، توز كۆل خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، شەھەرلىك نەسىللىك مال فېرمىسى، جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق كۆمۈركان خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، شەھەرلىك تېلېگراف ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلارغا مەخسۇس كەسپىتكى خەلق قوراللىق قىسىم كادىرلىرىدىن سەپلەندى. 1965-يىلى، تېيانشان رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمى شنجاڭ ھەربىي رايونى بويىچە «تۆتتە ياخشى» قوراللىق بۆلۈم بولۇپ باھالاندى.

1965-يىلىدىن 1966-يىلغىچە، خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتىغا قارىتا تەشكىلنى ساغلاملاشتۇرۇشنى ئاساسىي مەقسەت قىلغان تەشكىلنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە ئالىي مەكتەپ تولۇق ئونتۇرا مەكتەپلەرنىڭ يۇقىرى سىنىپلىرىدا خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ مۇستەقىل باتالىيونى (يىڭ) ۋە پولىك قۇرۇش تەلەپ قىلىندى. كوللېكتىپ پائالىيەتكە قولايلىق بولۇش ئۈچۈن، ھەر مەۋسۇملۇك

ئوقۇش باشلانغاندا بىر قېتىم تەشكىللەش ئېلىپ بېرىلىپ، تايانچ خەلق ئەسكەرلىرى، ئادەتتىكى خەلق ئەسكەرلىرى دەپ ئايرىماي كوللېكتىپ پائالىيەت ئېلىپ بېرىلدى. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قاتارلىق 18 مەكتەپتە خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى. 1967-يىلى 3-ئايدا، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ تەسىرىدىن كۆپ ئورۇنلارنىڭ خەلق ئەسكەرلەر خىزمىتى پائالىيەتنى توختاتتى. 1969-يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى قوراللىق تايانچ پولىك (تۈەن)، باتالیونى قۇرۇش توغرىسىدىكى يولبورۇقنى ئاساسەن، تېنىشان رايونى خەلق ئەسكەرلىرى قوراللىق تايانچ ئەسكەرلىرى پولكىدىن (تۈەن) بىردىن قۇردى. قارىمقىدا يەنە خەلق ئەسكەرلىرى قوراللىق باتالیونىدىن (يىگ) 11ى، خەلق ئەسكەرلىرى قوراللىق روتىسىدىن (ليەن) 30ى قۇرۇلدى. 28 ئىدارە، ئورۇنلاردا قوراللىق تايانچ خەلق ئەسكەرلەر باتالیونى (يىگ)، روتا (ليەن) قۇرۇلۇپ قوراللىق خەلق ئەسكەرلىرى 2814 كىشىگە يەتتى.

1974-يىلى تېنىشان رايونلۇق خەلق ئەسكەرلىرى قوماندانلىق شتابى قۇرۇلدى. شەھەرنىڭ ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش خىزمىتىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، 1975-يىلى 4-ئايدىن 1979-يىلى 2-ئايغىچە شىنجاڭ خەمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى، شىنجاڭ 3-ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى (ھازىرقى شىنجاڭ مەخسۇس ئىشلىتىلىدىغان ئاپتوموبىل زاۋۇتى)، خۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى، شىنجاڭ ئېلېكتر ئېنېرگىيە قۇرۇلۇش-تەرەققىيات شىركىتى، تېنىشان بويياش، توقۇش زاۋۇتى قاتارلىق ئورۇنلاردا خەلق ئەسكەرلىرى توپچىلار روتىسى (ليەن) قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تۆز كۆل خەمىيە-سانائەت زاۋۇتى، شىنجاڭ پېۋا زاۋۇتى، 2-ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى (ھازىرقى تېنىشان ئاپتوموبىل زاۋۇتى)، تېنىشان سۇلياۋ زاۋۇتى، خۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئاپتوماتىك قوراللار روتىسى (ليەن) دىن بەشى قۇرۇلدى. سەھىيە لەينىدىن (شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسىدا) بىرى قۇرۇلدى. يەنە خەمىيىلىك قوراللار-دىن مۇداپىئەلىنىش روتىسى (ليەنى) دىن بىرى (شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسىدا)، خەمىيىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش روتىسى (ليەنى) دىن بىرى (شەھەرلىك مۇھەت ئاسراش باشقارمىسى 1-سۇپۇرۇش-تو-شۇش ئەترىتىدە)، خەۋەرلىشىش ئىزۋۇتى (پەي) دىن ئۇچى (شىنجاڭ پېرىم ئۆتكۈزگۈچلۈك رادىئو زاۋۇتى، شەھەرلىك تېلېگراف ئىدارىسىدا) قۇرۇلدى. 1979-يىلى، تېنىشان رايونى بويىچە 145 زاۋۇت، كان، كارخانا، مەكتەپلەردىكى خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتلىرىدا خەلق ئەسكەرلىرى پولىك (تۈەن) دىن ئىككىسى، خەلق ئەسكەرلىرى باتالیونىدىن (يىگ) 36 سى، خەلق ئەسكەرلىرى ئىزۋۇت (پەي) دىن 672 سى قۇرۇلدى، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئومۇمىي سانى 30385 كىشىگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە تايانچ خەلق ئەسكەرلىرى 11139 كىشى، ئادەتتىكى خەلق ئەسكەرلىرى 19246 كىشى.

جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتىن ئىبارەت بۇ مەركىزىي نۇقتىنى چۆرىدىگەن ھالدا، تېنىشان رايونى تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ سانىنى تەڭشەپ، ھەربىي مەشق ۋەزىپىسىنى قىسقارتىپ، قورال-ياراقلارنىڭ سانى ۋە تارقىتىلىش دائىرىسىنى قىسقارتتى. 1982-يىلى يازدا، كونا قوراللارنىڭ ھەممىسىنى ئەتكەس قىلىپ، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قورال-ياراقلىرى ھەربىي قىسىملارنىڭ ھازىرقى قوراللىنىشى بىلەن ئوخشاش بولدى. 1987-يىلى، رايون ئىچىدىكى 32 زاۋۇت، كان، كارخانا ئورۇنلىرىدا خەلق ئەسكەرلىرى باتالیونىدىن (يىگ) توققۇزى، خەلق ئەسكەرلىرى روتا (ليەن) دىن 52 سى، خەلق ئەسكەرلىرى ئىزۋۇت (پەي) دىن 173ى قۇرۇلدى. خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئومۇمىي سانى 6003 كىشى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە تايانچ خەلق ئەسكەرلىرى 5511 كىشى، ئادەتتىكى خەلق ئەسكەرلىرى 492 كىشى.

2. ھەربىي مەشق

1962-يىلىدىن بۇرۇن، تېنىشان رايونىدىكى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي مەشقىنى ئۇرۇمچى

شەھەرلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى بىۋاستە تەشكىللەپ ئېلىپ بارىدى. ئاساسلىقى ئومۇميۈزلۈك مەشق قىلىش ئۇسۇلى قوللىنىلىدى. ۋاقتى تۆت كۈندىن سەككىز كۈن ئەتراپىدا بولدى. ئۇچ كۈندىن بەش كۈنگىچە كىچىك ئوقۇتقۇچىلار مەشق قىلدۇرۇلدى. ئاندىن كىچىك ئوقۇتقۇچىلار ئارقىلىق خەلق ئەسكەرلىرى مەشق قىلدۇرۇلدى. مەشق قىلىشتا بومبا تاشلاش، نەيزە سانجىش، قارىغا ئېتىش ۋە رەتكە تۇرۇش ئاساس قىلىندى. 1963-يىلى، رايون ئىچىدىكى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي مەشقىگە تېيانشان رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمى مەسئۇل بولدى، ھەمدە تارقاق، كىچىك دائىرىدە، ئۆز ئورنىدا مەشق ئېلىپ بېرىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، 1-ئاۋغۇست ئارمىيە بايرىمى ۋە دۆلەت بايرىمى قاتارلىق مۇھىم، چوڭ ھېيت بايراملاردا خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي مەشقى قانات يايدۇرۇلدى. مەكتەپلەردە «خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ مەشق سىناق پروگراممىسى» يولغا قويۇلۇپ، مەشق تۇرلىرى ئاساسەن رەتتە تۇرۇش ۋە بومبا تاشلاش بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە مەخسۇس كەسپىتكى كادىرلار ۋە خەلق ئەسكەرلىرى كادىرلىرىنىڭ مەشقىگە ئەھمىيەت بېرىلدى. مەشق قىلدۇرۇش تۇرلىرى ئاساسەن ئاددىي قارىغا ئېلىش قائىدىسى، بومبا تاشلاش، يەر شارائىتىدىن پايدىلىنىش، ئوق ئېتىش ۋە «ئۇچتىن مۇداپىئەلىنىش» (ئاتومدىن مۇداپىئەلىنىش، خىمىيىلىك قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش، باكتېرىيىدىن مۇداپىئەلىنىش) مەشقى بولدى.

1964-يىلى، تارقاق، كىچىك تېپتا، ئۆز ئورنىدا مەشق قىلىش قوراللىق مەشق قىلىش بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ، ھەربىي مەشقنى چىڭ تۇتۇپ ئېلىپ بېرىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، تېرىشچانلىق ۋە ئىقتىسادچانلىق بىلەن ئۆز كۈچىگە تايىنىپ مەشق قىلىش، قوراللارنى ئۆزلىرى ياساش تەشەببۇس قىلىندى. شۇ يىلى ياغاچ مىلتىقتىن 160 دانە، قول بومبىسىدىن 300 دانە، تەكشۈرۈش (كۆزىتىش) ئېينىكى، قۇم تاغار، ئۇچ بۇرجەكلىك جازا قاتارلىقلاردىن 500دىن ئارتۇقى ياساپ چىقىلدى ھەمدە ھەربىي مەشق جەريانىدا «بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىپ، سۈپەت ۋە ئۈنۈمگە كاپالەتلىك قىلىش» شوئارى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. 1966-يىلى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ زەربىسى بىلەن خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ مەشقى ئاساسىي جەھەتتىن توختاپ قالدى، 1969-يىلى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي مەشقى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، يەنىلا تارقاق، كىچىك دائىرىدە، ئۆز ئورنىدا مەشق قىلىش ئۇسۇلى قوللىنىلىدى، مەشق قىلىش تۇرلىرى ئاساسلىقى قارىغا ئېتىش، گىرانات تاشلاش، پارتلىتىش، يەردە ھەرىكەت قىلىش ۋە ئۇچتىن مۇداپىئەلىنىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولدى. مەشق قىلىش ۋاقتى 15 كۈندىن 30 كۈنگىچە بولدى. 1974-يىلى خەلق ئەسكەرلىرى كادىرلىرىنى نۆۋەتلىك مەشق قىلدۇرۇش يولغا قويۇلدى. 1974-يىلدىن 1976-يىلغىچە، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ باتالىيون، پولك، روتا، ئىزۇۋوت كادىرلىرىدىن 300 ئادەم قېتىم مەشق قىلدۇرۇلدى.

1979-يىلدىن كېيىن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى جەريانىدا، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي مەشقى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش ئوتتۇرىسىدا ئادەم، ۋاقىت ۋە خراجەتنى قولغا كەلتۈرۈش زىددىيىتى كۈندىن كۈنگە گەۋدىلىك بولدى. شىنجاڭ 3-ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى، خۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى قاتارلىق ئورۇنلار خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىنى كارخانىلارنىڭ باشقۇرۇش خىزمىتى ئىچىگە كىرگۈزۈپ، ئەمەلىيەتكە ئۈيغۇن كېلىدىغان، يۇرۇشلاشتۇرۇلگەن تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ چىقتى، خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىدە، ئادەملەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش، مەشق ۋاقتى، خراجەتنى ئۆز ئورنىغا ئىشلىتىش، مۇكاپات پۇلى، خۇلاسلاپ مۇكاپاتلاش قاتارلىق جەھەتلەردە كونكرېت تەدبىرلەرنى تۈزۈپ چىقتى. بۇ ئارقىلىق خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاپ، مەشقە قاتناشقۇچىلارنىڭ خىجىللىقىنى تۈگەتتى. 1984-يىلى 2-ئايدا ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى تۈزگەن «خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى

ماتېرىيال توپلىمى»غا ئۇلارنىڭ تەجرىبىلىرى كىرگۈزۈلدى ھەمدە ھەرقايسى رايون، ناھىيىلەردىكى خەلق قوراللىق بۆلۈملىرى، زاۋۇت، كان، كارخانىلاردىكى خەلق ئەسكەرلىرى ئارىسىدا كېڭەيتىلدى.

1981-يىلى، باش شتاب خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەر ئىككى يىلدا بىر قېتىم مەشق ئېلىپ بېرىش ۋاقتىنى بېكىتتى. شۇ يىلى 4-ئايدا، رايون ئىچىدىكى شىنجاڭ 3-ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتىنى توپچىلار باتالىيونى (يېڭى)، شىنجاڭ خىمىيە زاۋۇتىدىكى توپچىلار باتالىيونى (يېڭى)، خوتەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى، شىنجاڭ ئېلېكتر ئېنېرگىيە قۇرۇلۇشى شىركىتى، تېيانشان بويىاش-توقۇش زاۋۇتىدىكى ئوچ خەلق ئەسكەرلىرى توپچىلار روتىسىدىكى (لېيەن) 225 ئادەم ئۇرۇمچى ھەربىي رايونى، شەرقىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى، ئۇرۇمچى ھاۋا ئارمىيىسى قوماندانلىق شتابى تەشكىللىگەن شەھەرنىڭ ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش بىرلەشمە مانېۋرغا قاتناشتى. مانېۋرغا قاتنىشىش ئارقىلىق، خەلق ئەسكەرلىرى توپچىلار كېچىك ئەترىتىنىڭ ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلىش ئىقتىدارى ئۆستۈرۈلدى، مانېۋر ۋاقتى 10 كۈن بولدى.

1981-يىلىدىن كېيىن، شەرقىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 90 مىڭ يۇەن مەبلەغ سېلىپ، رايون ئىچىدە خەلق ئەسكەرلىرىنى مەشق قىلدۇرۇش بازىسىنى قۇردى. بىر كۇرېۋىس 150 كۋادرات مېتىرلىق سىنىپ بىلەن بىر كۇرېۋىس 350 كۋادرات مېتىر ئائىلىلىكلەر ياتاق بىناسىنى سالدى. مەشق قىلىش بازىسىنى ياساپ چىققاندىن كېيىن، 240 تىن ئارتۇق خەلق ئەسكەرلىرى تايانچىلىرىنى تۆت قارارغا بۆلۈپ مەشق ئېلىپ باردى.

1982-يىلى 12-ئايدا، باش شتاب «خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي مەشق پروگراممىسى»نى ئېلان قىلدى. پروگراممىدا، ھەر بىر خەلق ئەسكىرى مەشق مەزگىلىدە 30 كۈنلۈك ھەربىي مەشقنى تۈگىتىش ھەمدە تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەندىن كېيىن ئاندىن لايىقەتلىك كىنىشكىسى تارقىتىپ بېرىش كېرەك دەپ بەلگىلەندى. ئىشلەپچىقىرىش بىلەن خەلق ئەسكەرلىرى ھەربىي مەشقنىڭ ھەر ئىككىسىگە تەسىر يەتكۈزمەسلىكنى مۇۋاپىق ھەل قىلىش ئۈچۈن، شىنجاڭ 3-ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى، شىنجاڭ 2-ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى، شىنجاڭ كۆمۈركان خىمىيە-سانائەت زاۋۇتى، خوتەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى قاتارلىق ئورۇنلار ياش ئىشچىلارنى زاۋۇتقا ئورۇنلاشتۇرۇشتا، ئىشقا چۈشۈشتىن بۇرۇن ھەربىي مەشق ئېلىپ باردى. 30 كۈنلۈك ھەربىي مەشق ۋەزىپىسى تاماملىنىپ، تەكشۈرۈشتە لايىقەتلىك بولغانلىرى سېخلارغا بۆلۈندى. تېيانشان رايونىدىكى ياش ئىشچىلارنىڭ ئىشقا چۈشۈشتىن بۇرۇنقى ھەربىي مەشق ئېلىپ بېرىلدى. تىنچلىق مەزگىلىدىكى تۈزۈلمىنى ئۇرۇش مەزگىلىدىكى تۈزۈلمىگە ئۆزگەرتىش سەپەرۋەر-لىك سىناق خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە 1669 زاپاس ھەربىي تەشكىللەندى. بۇنىڭ ئىچىدە زاپاس ھەربىي 166، زاپاس ھەربىي جەڭچىلەر 1503. سىستېمىلار بويىچە ئۆز ئورنىغا قويۇلغان زاپاس ھەربىي تېخنىك ئەسكەرلەر تولۇقلاشقا تېگىشلىك بولغان تېخنىك ئەسكەرلەرنىڭ 68% نى ئىگىلىدى. زاپاس تېخنىك كادىرلىرى تولۇقلاشقا تېگىشلىك بولغان تېخنىك كادىرلارنىڭ 100% نى ئىگىلىدى ھەمدە پولك (تۇەن) ئورگىنى زاپاس ھەربىيلەر باتالىيونىدىن (يېڭى) ئىككىنى بېتەكلەپ ئەمەلىي ئۇرۇش مانېۋرى مەشقى يولغا قويۇلۇپ، سىناق ۋەزىپىسى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاندى. 8-ئايدا ئاپتونوم رايون

ۋە ئۇرۇمچى شەھىرى ئۆتكۈزگەن ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش مانېۋرى جەريانىدا، تېنىشان رايونى تەشكىللە-گەن شەھەرلىك تېلېگراف ئىدارىسى ئاساس قىلىنغان خەۋەرلىشىش تارماق ئەترىتى بىلەن 183 نەپەر خەلق ئەسكەرلىرىدىن تەشكىللەنگەن ئەترەت توپ چاسا بولۇپ پاراتتىن ئۆتتى. ھەمدە كوللېكتىپ بويىچە 3-دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى. شىنجاڭ 3-ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتىنىڭ خەلق قوراللىق بۆلۈمە-نىڭ مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى قاتارلىق 13 نەپەر خەلق قوراللىق كادىرلىرى ئايرىم-ئايرىم ھالدا 3-دەرىجە-لىك خىزمەت كۆرسەتتى. 1987-يىلى تېنىشان رايونى خەلق ئەسكەرلىرى ئۇرۇمچى رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي ئىشلار مۇسابىقىسى جەريانىدا، كوللېكتىپ بويىچە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى، يەنە يېرىم ئاپتوماتىك ملىتقتا يېنىك قارىغا ئېتىشتا كوللېكتىپ بويىچە بىرىنچىلىككە، تېز قارىغا ئېتىشتا كوللېكتىپ بويىچە ئىككىنچىلىككە ئېرىشىپ ياخشى نەتىجە قازاندى.

3. سىياسىي ئىدىيىۋى تەربىيە

تېنىشان رايونى خەلق ئەسكەرلىرىنى تەشكىللەشتە، سىياسىي كومىسسار، سىياسىي ئوقۇتقۇچى، سىياسىي بېتەكچى قاتارلىق سىياسىي خىزمەت كادىرلىرىنى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ سىياسىي ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتىنى ئىشلەشكە قويدى.

رايونلۇق خەلق قوراللىق بۆلۈمى قۇرۇلغاندىن كېيىن، خەلق ئەسكەرلىرىگە ماۋزېدۇڭنىڭ خەلق ئۇرۇشى ئىدىيىسى تەربىيىسى، ئۇرۇش ۋەزىيىتى تەييارلىق تەربىيىسى، شەرىپلىك ئەنئەنە تەربىيىسى، ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى «جانلىق ئۆگىنىپ، جانلىق ئىشلىتىش» ۋە لېي فېڭدىن ئۆگىنىش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشنى باشلىدى. ئېكسكۇرسىيە قىلىش، دەرس ئۆتۈش ۋە ھېيت-بايرام كۈنلىرىدە يېغىپ تەربىيە ئېلىپ بېرىش ئۇسۇلىنى قوللاندى. خەلق ئەسكەرلىرىنى زاۋۇتلارنى قوغداشقا، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشقا قاتنىشىشقا ئۇيۇشتۇردى. 1966-يىلىدىن 1968-يىلغىچە، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ سىياسىي ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن توختاپ قالدى. 1969-يىلىدىن كېيىن، خەلق ئەسكەرلىرىگە ئاساسلىقى ئۇرۇش تەييارلىقى تەربىيىسى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ شەرىپلىك ئەنئەنە تەربىيىسى ۋە خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئۇچ چوڭ ۋەزىپىسى توغرىسىدىكى تەربىيە ئېلىپ بېرىلدى. بۇنىڭدا ھەر ئايدا بىر قېتىم بىر يەرگە يېغىپ دەرس ئۆتۈش ۋە بىر يەرگە يېغىپ ھەربىي مەشق ئېلىپ بېرىش ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ تەربىيە ئېلىپ بېرىش ئۇسۇلى قوللىنىلدى ھەمدە چوڭ ھېيت-بايرام-لاردا قىزىقارلىق، كۆڭۈللۈك تەربىيە پائالىيىتى ئېلىپ بېرىش تەشەببۇس قىلىندى.

1976-يىلىدىن كېيىن، ماۋزېدۇڭنىڭ ئىدىيىسى تەربىيىسى، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ خاراكتېرى، ۋەزىپە ۋە ئۇرۇش تەييارلىقى تەربىيىسى، شەرىپلىك ئەنئەنە تەربىيىسى ۋە ئۈچ چوڭ ئىنتىزام سەككىز دىققەت تەربىيىسى ئاساسلىق ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىدە «ئۈچىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش» بويىچە (تەشكىلنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش، سىياسىينى ئەمەلىيلەشتۈرۈش، ھەربىي ئىش-لارنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش) ئىلغار ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1978-يىلى، باش سىياسىي بۆلۈم تارقاتقان «خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ سىياسىي تەربىيە دەرسلىك كىتابى»نى ئۆگىنىشكە بىرلەشتۈرۈپ، خەلق ئەسكەرلىرى ئىچىدە لېي فېڭدىن ۋە قاتتىق سۆڭەكلىك 6-لىيەندىن ئۆگىنىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى ھەمدە ھەر ئايدا بىر قېتىم يېغىپ دەرس ئۆتۈلدى. خەلق ئەسكەرلىرىنى ھەر قېتىم يېغىپ مەشق ئېلىپ بارغاندا، 10% ۋاقىت ئاجرىتىپ، سىياسىي ئىدىيە تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى. جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، زاۋۇت-كان، كارخانىلاردىكى قوراللىق بۆلۈم ۋە ياشلار ئىتتىپاقى كومىتېتى، ئىشچىلار ئۇيۇشمە-سى، تەشۋىقات تارماقلىرى زىچ ھەمكارلىشىپ، جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي

كومىتېتى 3-ئومۇمي يىغىنى بېكىتكەن باش ۋەزىپە ۋە باش نىشانىنى چۆرىدىگەن ھالدا ئورتاق ھالدا تەربىيە ئېلىپ باردى ھەمدە قىزغىنلىق، كۆڭۈللۈك، جانلىق ۋە تېنىك بولغان تەربىيە شەكلى ئارقىلىق خەلق ئەسكەرلىرىنى جەلپ قىلدى. «جۇڭخۇانى گۈللەندۈرۈش» نۇتۇق سۆزلەش يىغىنى، «بۇ كەڭ زېمىندا» دېگەن تېمىدا ئەدەبىي ئاخبارات ئوقۇش نۇتۇق يىغىنى ئۇيۇشتۇرۇلدى. تۇرلۇك شەكىلدىكى سىياسىي ئىدىيە تەربىيىسى ئارقىلىق خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ سىياسىي ساپاسى ئۆستۈرۈلدى. تېيانشان بېمەكلىكلەر زاۋۇتىنىڭ قوراللىق بۆلۈم ئىش باشقۇرغۇچىسى 1979-يىلى 3-ئايدا خەلق ئەسكەرلىرىنى مەشق قىلدۇرۇۋاتقاندا بىر ئايال خەلق ئەسكىرى تاشلىغان بومبا ئۆزىنىڭ پۇتى قېشىغا چۈشۈپ قالغاندا، ئۇ ئۆزىنىڭ خەۋپ-خەتەرگە ئۇچرىشىغا قارىماي بومبىنى ئېلىپ يىراقتا تاشلاپ، بىر قېتىملىق ۋەقەنىڭ ئالدىنى ئالدى ۋە 3-دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئېلىنىدى؛ 1982-يىلى شىنجاڭ ئېلېكتر ئېنېرگىيە قۇرۇلۇشى شىركىتىنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى توپچى لېيەنىنىڭ مۇئاۋىن لېيەنجاڭى تىنچلىق ئۆستىگە چۈشۈپ كەتكەن بىر ياش قىزنى قۇتقۇزۇۋېلىپ، 3-دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئېلىنىدى. 1982-يىلى 7-ئايدا شىنجاڭ خۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى ئېلېكتر سېخىنىڭ تەكشۈ-رۈپ رېمونت قىلىش 1-بەنى، 3-بەنى، زاۋۇت ئىچىدىكى ترانسفورماتورغا ئوت كەتكەندە باتۇرلۇق بىلەن ئوتنى ئۆچۈرۈپ، زور مىقدارىدىكى توك توختاش ھادىسىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، كوللېكتىپ بويىچە 3-دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئېلىنىدى، ھەر مىللەت خەلق ئەسكەرلىرى ئىلغارلارنى ئۆزىگە ئوللىقا قىلىپ، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپلىق بىلەن قاتناشتى، 1984-يىلىدىكى مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتى جەريانىدا بىر قىسىم خەلق ئەسكەرلىرى خەلق مەيدانىدا خەلقىقە قولايلىق يارىتىپ مۇلازىمەت قىلىش نۇقتىلىرىنى قۇرۇپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ سالامەتلىكىنى خالىسانە تەكشۈرۈش، خالىسانە ساتىراشچىلىق قىلىش، ئاياغ رېمونت قىلىش، ئۆي ئېلېكتر سايمانلىرىنى خالىسانە رېمونت قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش بىلەن بىللە تۇرلۇك مەسلىھەت بېرىش مۇلازىمىتىنى قانات يايدۇردى.

1986-يىلى 4-ئاينىڭ 15-كۈنى پۈتۈن رايون بويىچە ئېلىپ بېرىلغان «جەنۇبىي جۇڭگو ئالدىنقى سېپىدىكى سەپداشلارنى خاتىرجەم قىلىش» پائالىيىتى جەريانىدا، پۈتۈن رايوندىكى خەلق ئەسكەرلىرى ھال سوراش گۈرۇپپىسىغا بەس-بەسته قاتناشىپ، لاۋشەن ئالدىنقى سېپىدە ئۇرۇشقا قاتنىشۋاتقان ھەربىيلەرنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتلىرىغا ئەمەلىي ئىش قىلىپ بەردى. 20348 پارچە ھال سوراش بۇيۇمى سوۋغا قىلدى (خەلق پولىغا سوندۇرغاندا 20 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق)؛ 2000 پارچىدىن ئارتۇق ھال سوراش خېتى ئەۋەتتى. 1987-يىلى ۋېيتنامغا قارشى تۇرۇپ، ئۆزىمىزنى قوغداپ قايتارما زەربە بېرىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان ئىككى نەپەر قەھرىمانىنى تەكلىپ قىلىپ، رايون ئىچىدە 12 مەيدان سەييارە دوكلات بېرىشكە ئۇيۇشتۇردى. 10 مىڭغا يېقىن خەلق ئەسكەرلىرى ۋە خەلق ئاممىسى ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىگە ۋە ئىنقىلابىي قەھرىمانلارنىڭ تەربىيىسىگە ئىگە بولدى.

2-پاراگراف ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش

ئازادلىقتىن كېيىن دىخۇا شەھىرىدە خالىسانە ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. 1950-يىلدىكى ئاھېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ئۇرۇشىدا، ئاز بولمىغان ياشلار جۇڭگو خەلق پىدائىيلار قىسمىغا بەس-بەسته قاتناشتى. 1955-يىلى 7-ئاينىڭ 30-كۈنى مەجبۇ-رىي ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش تۇزۇمى يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى. يۇقىرى چۇشۇرۇپ بەرگەن ئەسكەر قوبۇل

قىلىش ۋەزىپىسىگە ئاساسەن رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ چىقىپ، قارىمىقدا ئىشخانا تەسىس قىلدى. رايونلۇق خەلق ئىشلىرى ئورنى كونكرېتنى تەشكىللەپ يولغا قويدى. سەپەرۋەر قىلىش، ئۆز ئىختىيارى بىلەن تىزىملىتىش، كۆزىتىش، سىياسىي جەھەتتىن تەكشۈرۈش، سالامەتلىكىنى تەكشۈرۈش، ياخشىلارنى تاللاپ ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىش قائىدىلىق تەرتىپلەر ئارقىلىق، قىسمىغا لايىقەتلىك بولغان يېڭى ئەسكەرلەرنى ئەۋەتىپ بەردى. 1956-يىلى قوبۇل قىلىنغان ئەسكەر 19، 1961-يىلى قوبۇل قىلىنغان ئەسكەر 156، 1962-يىلى قوبۇل قىلىنغان ئەسكەر 342، 1963-يىلى قوبۇل قىلىنغان ئەسكەر 74، 1964-يىلى قوبۇل قىلىنغان ئەسكەر 40، 1965-يىلى قوبۇل قىلىنغان ئەسكەر 40 بولۇپ، 1959-يىلىدىن 1965-يىلىغىچە جەمئىي 671 ئادەم ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىندى. 1978-يىلى مەجبۇرىي ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش بىلەن پىدائىي ئەسكەر بولۇشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش تۈزۈمى ئۆزگەرتىپ يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، شۇ يىلى 372 ئادەم ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئايال ئەسكەرلەر يەتتە نەپەر، ئاز سانلىق مىللەتلەر 20 نەپەر، 1983-يىلى يەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئەسكەرلەرنى قىسمىلارغا ئەۋەتتى. 1984-يىلى 5-ئاينىڭ 31-كۈنى مەجبۇرىي ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش تۈزۈمى ئاساسىي گەۋدە قىلىنغان، مەجبۇرىي ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش بىلەن پىدائىي ئەسكەر بولۇشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش، خەلق ئەسكەرلىرى بىلەن زاپاس ئەسكەرلەرنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، يېڭى ئەسكەرلەرنىڭ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىش جەريانىدا تەكشۈرۈش ئۆلچىمىنى قاتتىق كونترول قىلىپ، ئاممىنىڭ نازارىتىنى كۈچەيتىپ، ئەسكەرلەرنى قوبۇل قىلىشتا «ئۈچ ئىلان» چىقىرىپ ئەسكەر بېكىتىشتە چىڭ تۇرۇلدى. بىرىنچى قېتىملىق ئىلاندا، تىزىملاتقانلارنىڭ تەكشۈرۈشتە لايىقەتلىك بولغان، ياش قورامى تەلەپكە ئۇيغۇن بولغان ياشلارنىڭ ئىسىملىكى ئىلان قىلىندى. ئىككىنچى قېتىملىق ئىلاندا، سالامەتلىكىنى تەكشۈرۈشكە قاتناشقانلارنىڭ ئىسىملىكى ئىلان قىلىندى. ئۈچىنچى قېتىملىق ئىلاندا، ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىنغانلارنىڭ ئىسىملىكى ئىلان قىلىنىپ، ئىدىيىسى ئىلغار، سالامەتلىكى ياخشى بولغان ياشلار قىسمىلارغا ئەۋەتىلدى. بۇنىڭ بىلەن يەرلىك، قىسىم، ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىنغان ياشلار، ئائىلە باشلىقلىرى، مەھەللە ئىش باشقارمىسى قاتارلىق بەش تەرەپنىڭ رازى بولۇشى ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

1986-يىلى پۈتۈن رايوندا «ئەسكەر قوبۇل قىلىش — ئورۇنلاشتۇرۇش — ئېتىبار بېرىش — تەربىيىلەش» دىن ئىبارەت يۈرۈشلەشكەن سىناق نۇقتا خىزمىتى يولغا قويۇلدى. يەنە بېرى ئەسكەرلەرنىڭ قىسمىغا كىرىش ئۇقتۇرۇشنامىسىنى تارقىتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئورۇنلاشتۇرۇش، ئېتىبار بېرىش ئۇقتۇرۇشنامىسى ۋە تەربىيىلەش كېلىشنامىسىنى ئىمزالدى. يەنە رايونلۇق ئەسكەر قوبۇل قىلىش ئىشخانىسى ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىنغان ياشلارغا قىسمىغا كىرىش ئۇقتۇرۇشنامىسىنى تارقىتىش بىلەن بىرگە، بەلگىلىمىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش ياكى ئورۇنلاشتۇرماسلىق شەرتلىرى بويىچە، ئەسكەرلەرنىڭ قىسمىدىكى ئىپادىسىنى ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ، ئورۇنلاشتۇرۇش ياكى ئورۇنلاشتۇرماسلىقنى بەلگىلىمىدىكى شەرتلەر بويىچە بېجىردى. شۇ يىلى ئەسكەرلىككە تىزىملاتقان ياشلار 1162 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدىن 250 ئادەم ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىندى. بۇ يېڭى قوبۇل قىلىنغان ئەسكەرلەر قىسمىغا كىرىش ئالدىدا، رايونلۇق خەلق ئىشلار ئىدارىسى ئەسكەرلەرنى قوبۇل قىلىدىغان قىسىم بىلەن ئىختىساسلىقلارنى تەربىيىلەش كېلىشنامىسى ئىمزالدى. ئەسكەرلەر ھەربىي خىزمەت ئۆتەش جەريانىدا، زاۋۇتنىڭ تەلىپى بويىچە تېخنىكا تەربىيىسى ئېلىپ بېرىپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئاساسىي تېخنىكىسىنى ئىگىلەشنى ئېنىق بەلگىلەپ، جەڭچىلەرنى ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتى توشقاندىن كېيىن، قىسىم ۋە يەرلىكنىڭ

قوش ئىختىساسلىق خادىملارنى ئىشلىتىش لاياقەتلىك كىنىشكىسنى تارقىتىپ، يېڭى ئەسكەرلەرنى غەم-ئەندىشىدىن خالىي قىلدى. بۇنىڭدىن سىرت، يەنە ئەسكەرلەرنىڭ ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەش جەريانىدا ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىپ، سىياسىي، ھەربىي ئىشلار، پەن-تېخنىكىدا لاياقەتلىك ئىختىساس ئىگىلىرىدىن بولۇشى ئۇچۇن، يەرلىك ھۆكۈمەت (زاۋۇت)، ئائىلە، جەمئىچى، قىسىم ئوتتۇرىسىدا «تۆت تەرەپ ئەھدىنامىسى» ئىمزالىنىپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا ھەرقايسىسىنىڭ خىزمەت مەسئۇلىيىتى ئايدىڭلاشتۇرۇلۇپ، يېڭى ئەسكەرلەرنىڭ سىياسىي-ئىدىيە خىزمىتى ئورتاق ھالدا ياخشى ئىشلەندى. 1987-يىلى، تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن «ئەسكەر قوبۇل قىلىش خىزمىتىدىكى ئىلغار ئورۇن» دېگەن نامغا ئېرىشتى. 1987-يىلى ئەسكەرلىككە تىزىملاتقان ياشلار 1711 نەپەر بولۇپ، قوبۇل قىلىنغانلار 300 نەپەر بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 10 نەپەر.

1978-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە تيانشان رايونى قوبۇل قىلغان ئەسكەرلەرنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-2-5-15 جەدۋەل

يىللار	ئومۇمىي سان	ئەر ئەسكەرلەر		ئايال ئەسكەرلەر	
		خەنزۇلار	ئاز سانلىق مىللەتلەر	خەنزۇلار	ئاز سانلىق مىللەتلەر
1978	372	345	20	7	
1979	1002	924	20	58	
1980	437	378	15	39	5
1981	463	419	16	28	
1982	516	505	11		
1983	489	475	14		
1984	330	317	13		
1985	216	206	10		
1986	250	233	17		
1987	300	290	10		
جەمئىي	4375	4092	146	132	5

3-پاراگراف خەلق ھاۋا مۇداپىئەسى

بىرىنچى، ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش تەشكىلاتى

1965-يىلى 12-ئاينىڭ 27-كۈنى، تيانشان رايونلۇق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قوماندانلىق شتابى قۇرۇلدى. 1969-يىلى 6-ئاينىڭ 20-كۈنى يۇقىرىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن، تيانشان رايونلۇق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قوماندانلىق شتابى تيانشان رايونلۇق ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش ئىشخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. ئىشخانا قارىمىقىدا تەشۋىقات گۇرۇپپىسى، قۇرۇلۇش گۇرۇپپىسى، ئارقا سەپ گۇرۇپپىسى، تارقاقلاشتۇرۇش

گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. 1974-يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش خىزمىتىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، رايونغا قاراشلىق 10 مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ۋە ئىشخانا قۇرۇلۇپ، مەھەللىلەرنىڭ ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

1975-يىلى 2-ئاينىڭ 18-كۈنى، تيانشان رايونلۇق ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش ئىشخانىسى، تيانشان رايونى تەۋەسى خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىغا ئۆزگەرتىلدى. رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى بەنگۆئتىكى، ئاپتونوم رايونلۇق ماشىنىسازلىق ئىدارىسى، سودا نازارىتى، تېلېگراف ئىدارىسى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش باش شىركىتى، ماۋارىپ نازارىتى، تيانشان رايونلۇق پارتكوم، ھۆكۈمەت قاتارلىق 21 ئىدارە، ئورگانلارنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىدىن تەركىب تاپتى. قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. خىزمەتچى خادىملىرى 15 كىشى بولۇپ، رايون خاراكتېرلىك خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش خىزمىتىگە دائىرىلەرگە بۆلۈنۈپ مەسئۇل بولدى.

1982-يىلى 5-ئاينىڭ 1-كۈنى، تيانشان رايونى تەۋەسى خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى تيانشان رايونلۇق خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. كومىتېت، رايونغا قاراشلىق مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ۋە ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرىدىن تەركىب تاپتى. كومىتېت قارىمىقىدا ئىشخانا (قىسقىچە خەلق مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى دېيىلدى) تەسىس قىلىنىپ، رايون خاراكتېرلىك خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 1985-يىلى 7-ئاينىڭ 25-كۈنى، خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى تەڭشىلىپ تولۇقلاندى.

ئىككىنچى، ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشى

شەھەر رايونىنىڭ خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشى 1969-يىلى باشلاندى. ماۋزېدۇڭنىڭ «لەخمىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، ئاشلىقنى كەڭرى چوڭلاش، زومكەر بولۇڭالماسلىق» دېگەن يوليورۇقىنىڭ روھىغا ئاساسەن، رايون تەۋەسىدە ۋاقىتلىق ۋە ئاددىي بولغان ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش ئاكوپلىرى ياساپ چىقىلدى. بېرىم يىل ئىچىدە پۈتۈن رايوندىكى ئىدارە-ئورگانلار ۋە ئاھالىلەردىن 70% دىن كۆپرەك ئادەم ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش ئاكوپى، ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش خەندەكلىرى قاتارلىق يوشۇرۇنۇش ئاكوپىلىرىنى قازدى ھەمدە رايوندىكى بارلىق خەلق ئەسكەرلىرى ۋە ھەر مىللەت كادىرلىرى، خەلق ئاممىسى ئۇرۇشتىن بۇرۇن تارقاقلاشتۇرۇش، ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش مەشقىگە قاتنىشىشقا ۋە ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئويۇشتۇرۇلدى.

1970-يىلى دۆلەت ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشى خىراجىتى ئاجراتتى. تيانشان رايونى تەشكىللىك، پىلانلىق ھالدا تارقاقلاشتۇرۇش غول تارماق لىنىيىسى قۇرۇلۇشىنى باشلۇمتتى. شەھەرنىڭ ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشىنىڭ بىر تۇتاش پىلانىغا ئاساسەن، قۇرۇلۇش ۋەزىپىسى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ۋە ھەرقايسى چوڭ تارماقلارغا چۈشۈرۈپ بېرىلدى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى قۇرۇلۇشقا ئادەم كۈچى تەشكىللەپ، ھەيدەكچىلىك قىلىش ۋە تەكشۈرۈشكە مەسئۇل بولدى. ھەرقايسى ئىدارە، ئورگانلار قۇرۇلۇشقا قاتنىشىدىغان ئادەملەرنى ئۆتەپتىپ، تارقاقلاشتۇرۇش غول لىنىيە قۇرۇلۇشى ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. تۇرلۇك ئۆگىنىش كۇرسىدا مەخسۇس تېخنىكا خادىملىرىنى تەربىيىلەش خادىملىرىنى ۋە مۇناسىۋەتلىك تېخنىكا خادىملىرىنى ئاجرىتىش ئارقىلىق تارماق لىنىيە قۇرۇلۇشى بويىچە تېخنىكا كۈچى تولۇقلاپ كۈچەيتىلدى. شۇنىڭ بىلەن قۇرۇلۇشنىڭ سۈپىتى ئۇزلۇكسىز يۇقىرى كۆتىرىلدى. 1976-يىلى پۈتۈن رايون بويىچە سەككىز تارقاقلاشتۇرۇش غول-تارماق لىنىيە (بۇنىڭ ئىچىدە بەش غول لىنىيە، ئۈچ تارماق لىنىيە بار)، تۆت سۇ چىقىرىش لىنىيىسى ياساپ چىقىلدى. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 15.93 كىلومېتر، ئىشلىتىش كۆلىمى 2.8 كۋادرات مېتر، كىرىپ چىقىش ئېغىزى 68 بولۇپ،

بۇنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىپ بولۇنغىنى 33.

1974-يىلى خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى تارقاقلاشتۇرۇش غول تارماق لىنىيە قۇرۇلۇشىدىن تەدرىجىي ھالدا ھەرقايسى ئىدارە-ئورۇنلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى خادىملار-نىڭ يوشۇرۇنۇش ئىستېھكامىنى لايىھىلەش ۋە قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش خىزمىتىگە قاتنىلىپ، غول-تارماق لىنىيە بىلەن ئىدارە قۇرۇلۇشى بۆلەكلەر بويىچە تۇتاشتۇرۇلۇپ، ئۇلاش ۋە ئىچكى قىسمىدا رېمونت قىلىش ۋە ئاخىرلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى نۇقتىلىق ئېلىپ بېرىلىپ، خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش ئەسلىھەلە-رى تورلاشتۇرۇشقا قاراپ تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشى رايون ئىچىدە ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. 1979-يىلى قۇرۇلۇشقا قاتناشقان ئادەملەرنىڭ سانى 100 مىڭ ئادەم قېتىمغا يەتتى. تۇرلۇك مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشىدىن جەمئىي 160 دىن ئارتۇقراقى ياسالدى. خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 84 مىڭ 700 كۋادرات مېتر بولۇپ، ئىشلىتىش كۆلىمى 60 مىڭ كۋادرات مېتر بولدى. قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇنلارغا خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن دۆلەت جەمئىي 7 مىليون 929 مىڭ 800 يۈەن ئاجراتتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش كەسپى خراجىتى 93 مىڭ 800 يۈەن. قۇرۇلۇش جەريانىدا 270 مىڭ 500 كۇب مېتر توپا قېزىلدى. ئەمگەككە قاتناشقان ئادەم تەخمىنەن 500 مىڭ ئادەم (قېتىمغا) يەتتى.

1980-يىلى خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشى يېڭىدىن قۇرۇلۇش قىلىشتىن تەدرىجىي ھالدا قىلىۋاتقان قۇرۇلۇشنى داۋاملاشتۇرۇش، قۇيرىقىنى ئۈزۈش، يۇرۇشلەشتۇرۇش، پۈختىلاش ۋە كىرىش-چىقىش ئىشكىنى بىر تەرەپ قىلىشقا يۈزلەندى. ئادەتتىكى مەزگىلدە ئىشلىتىش بىلەن ئۇرۇش مەزگىلىدە ئىشلىتىشنى بىرلەشتۇرۇش، ئۇنىۋېرسال ئىشلىتىشنى يولغا قويۇشقا باشلىدى. 1987-يىلى، پۈتۈن رايون-دىكى 49 ئىدارىنىڭ 26 مىڭ 800 كۋادرات مېتىرلىق تۇرلۇك مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشلىرى مۇكەممەللە-شىپ يۇرۇشلەشتۇرۇلدى. بۇ ئومۇمىي قۇرۇلۇشنىڭ 44% نى ئىگىلەيدۇ.

ئۇچىنچى، ئېچىش ۋە پايدىلىنىش

1978-يىلى، مەملىكەتلىك 3-قېتىملىق خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش يىغىنىدا «ئومۇميۈزلۈك لايىھىلەش، مۇھىم نۇقتىنى گەۋدىلەندۇرۇش، ئادەتتىكى ۋاقىتتا ئىشلىتىش بىلەن ئۇرۇش ۋاقتىدا ئىشلە-تىشنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇش، سۈپەت بىرىنچى» دېگەن قۇرۇلۇش فاكتورىنى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. رايونلۇق خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى ئەمەلىي شارائىتقا قاراپ ئىش كۆرۈپ، ئادەتتىكى ۋاقىتتا ئىشلىتىش بىلەن ئۇرۇش ۋاقتىدا ئىشلىتىشنى بىرلەشتۇرۇش لايىھەسىنى تۈزۈپ چىقتى. ھاۋادىن مۇداپىئە-لىنىش قۇرۇلۇشلىرىدىن پايدىلىنىپ، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى ماگزىنى، ھەربىي رايون قوماندانلىق شتابى يەر ئاستى كۆلۇبىنى ئاچتى (شۇ ئورۇن ئۆزى رېمونت قىلغان). كۆلۇب ئىچىگە گىرىم قىلىش ئۆيى، دەم ئېلىش زالى ياساپ، 1300 ئورۇنغا ئىگە بىرقەدەر زامانىۋىيلاشقان كۆكۈل ئېچىش سورۇنى بەرپا قىلدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، پۈتۈن رايون تەۋەسىدىكى 31 ئورۇندىكى تۇرلۇك مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشلىرى (ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 15 مىڭ 400 كۋادرات مېتر، ئىشلىتىلگەن كۆلىمى 11 مىڭ كۋادرات مېتر) ئاخىرلاشتۇرۇش، ئۆزگەرتىپ ياساش، رېمونت قىلىش ئارقىلىق تىجارەت ئورنى، ئىشلەپ-چىقىرىش سېخلىرى، ئىسكىلات، ئىشخانا، مەدەنىي پائالىيەت سورۇنى قاتلىپ ياساپ چىقىلدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار ۋە شەھەر قۇرۇلۇش تارماقلىرى مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشى ئىچىدىكى يەر ئاستى سۇلىرىدىن پايدىلىنىپ باغ-ئورمان بىنا قىلدى. كۆكەرتىشكە ئىشلىتىلگەن يەر ئاستى سۇيى 660 مىڭ كۇب مېتر بولۇپ، بۇنىڭ بىلەن 100 مىڭ يۈەن كۆكەرتىش خراجىتى تېجەپ قېلىندى.

خەلق ھاۋادىن مۇداپىئەلىنىش قۇرۇلۇشىنى ئېچىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش نەتىجىسى، ئادەتتىكى ۋاقىتتا ئىشلىتىش بىلەن ئۇرۇش ۋاقتىدا ئىشلىتىشنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇشنىڭ، ئۇنىۋېرسال پايدىلىنىشنىڭ ئىجتىمائىي ئۇنۇمىنى ۋە ئىقتىسادىي ئۇنۇمىنى دەسلەپكى قەدەمدە نامايەن قىلدى.

4-پاراگراف رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىملار

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكە قىلىپ تەسىس قىلىنىپ، ئۈرۈمچى ئۆلكە مەركىزى قىلىندى. ھەربىي مەھكىمە تەسىس قىلىنىپ، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قوشۇنغا قوماندانلىق قىلدى.

چىڭ سۇلالىسى شۈمنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى (1911-يىلى) شىڭخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن، باش مۇپەتتىش مەھكىمىسى ۋە چېگرا مۇداپىئە باش ۋالىي مەھكىمە ئىشخانىسى دېخۇادا تەسىس قىلىندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) شېڭ شىسەي ئاۋئاتسىيە قىسمىنى تەشكىللەپ قۇرۇپ چىقتى. شۇندىن ئېتىبارەن شىنجاڭدا ھاۋا ئارمىيىسى بار بولدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىلى (1940-يىلى) يەنە دېخۇادا ماشىنىلاشقان قىسىم قۇرۇلدى. بۇ قىسمدا 22 دانە چاقلىق برونېۋىك بار ئىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) گومىنداڭ ھەربىي قىسىملىرى شىنجاڭغا كىردى. گومىنداڭ گارنىزون قىسمى شتابى ۋە ئامانلىقنى ساقلاش قىسمى شتابى دېخۇادا قۇرۇلدى.

1949-يىلى شىنجاڭ گارنىزون قىسمىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال تاۋشېۋ بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بورھان شەھىدى جۇڭگو كومموئىستىك پارتىيىسى بىرلىكسەپ سىياسىتىنىڭ كۆچلۈك تەسىرى ئاستىدا، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 9-ئاينىڭ 25-، 26-كۈنلىرى رەئىس ماۋزېدۇڭ ۋە باش قوماندان جۇدېنغا تېلېگراما يوللاپ، قوشۇننى باشلاپ تىنچ ھەققەتكە قايتىدىغانلىقىنى ئېلان قىلىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولۇشىغا تۆھپە قوشتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، رايون ئېچىدە شىنجاڭ ھەربىي رايونى، جۇڭگو خەلق قوراللىق ساقچى قىسمى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق باش ئەترىتى، شەرقىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى، ئۈرۈمچى شۆبە ھەربىي رايونى، ئۈرۈمچى قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپى، قوراللىق قىسىم ئۈرۈمچى قوماندانلىق مەكتىپى، ئۈرۈمچى ھەربىي رايونى ئاپتوموبىل تېخنىكا تەربىيىلەش چوڭ ئەترىتى، ئۈرۈمچى قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپى خەۋەرلىشىش تەلىم-تەربىيە چوڭ ئەترىتى، ئۈرۈمچى ھەربىي مېخانىزم تەلىم-تەربىيە چوڭ ئەترىتى، ئۈرۈمچى توپچى قىسىم تەلىم-تەربىيە چوڭ ئەترىتى قاتارلىق قىسىملار بار بولدى. 1987-يىلى تيانشان رايونى دائىرىسىدە تۇرۇشلۇق پولكتىن يۇقىرى ھەربىي قىسىم 42 دىن ئېشىپ كەتتى. بۇنىڭدىن باشقا ھەربىي رايون قوماندانلىق شتابى، سىياسىي بۆلۈم، ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى قاتارلىق ئورۇنلارمۇ تيانشان رايونى دائىرىسىدە.

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى يەرلىكنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى قوغداش ۋە خەلقنىڭ ھاياتى، مال-مۈلكىنى قوغداشتا زور تۆھپىلەرنى قوشتى. 1980-يىلىدىن كېيىن رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىملار ئارمىيە ۋە خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتى جەريانىدا ئۆزىنىڭ مۇھىم رولىنى جارى قىلدۇردى. قىسمىنىڭ كوماندىر، جەڭچىلىرى يەككە-يېگانە، ياشانغان كىشىلەرگە ئاشلىق، گاز سېتىپ ئەكىلىپ بەردى. كېسەللىرىنى يۇيۇپ بەردى ۋە ئۇلارنىڭ كېسەللىرىنى داۋالىدى.

قىسىملار ئاھاللەر كومىتېتلىرى بىلەن ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەت قىلىش ھەرىكىتىنى، ئوتتۇرا،

باشلانغۇچ مەكتەپلەر بىلەن ئۇستازلارغا ھۇرمەت قىلىش، ئوقۇغۇچىلارنى ئىززەتلەش ھەربكتىنى قانات يايدۇردى. زاۋۇتلاردا «ئىككى تەرەپلىمە» (ئىقلىي بىلىم بىلەن خەلق ئۇچۇن ئىشلەش، ئەقلىي بىلىم بىلەن ئارمىيەنى ھمايە قىلىش) پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ئارمىيە بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى قويۇقلاشتۇرۇپ، ئىجتىمائىي كەيپىياتنىڭ ياخشىلىنىشىنى ئىلگىرى سۇردى. 1981-يىلى 9-ئايدا، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئۇرۇمچى قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپىنىڭ 2-ئەترىتى تۇنجى بولۇپ رايوندىكى شەھەرلىك 1-بالىلار باغچىسى بىلەن بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك بالىلار باغچىسى بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى ئېلىپ بارىدى ھەمدە ئىشنى پاسكىنا، قالايمقان، ناچار مۇھىتنى تۇزەشتىن باشلاپ، دۇكمىن رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقىگە گۇزەل مۇھىت يارىتىپ بەردى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 6000 ئادەم چىقىرىپ، ئاھالىلەر بىلەن يوللارنى ياساپ تۇزلىدى، ئەخلەتلەرنى تازىلاپ توشىدى، دەرەخ تىكىپ گۇل ئۇستۇردى، تاملارنى ئاقارتتى، مۇھىتنى ياخشىلاپ شەرقىي ئارقا كوچىنىڭ قىياپىتىنى تۇپتىن ئۇزگەرتىپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ پارتىيە، ھۆكۇمەت رەھبەرلىرى ۋە ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. رايوندا تۇرۇشلۇق 36042-قىسىم خېيجاسەن رايونىنىڭ قالاق قىياپىتىنى تۇپتىن ئۇزگەرتىش ئۇچۇن، زور مقداردىكى ئادەم كۇچى ۋە مادىدىي كۇچ چىقىرىپ، خېيجاسەن رايوندىكى ئاھالىلەرنىڭ سۇ ئىچىشى قىيىن بولۇش، توك ئىشلىتىشى قىيىن بولۇش، يول يۇرۇشى قىيىن بولۇش، كېسەل كۆرسىتىشى قىيىن بولۇش، ھاجەتخانىغا چىقىشى قىيىن بولۇش، ئاز سانلىق مىللەت ئۇسۇلىرىنىڭ مەكتەپكە كىرىشى قىيىن بولۇش قاتارلىق تۇرمۇشتىكى قىيىن مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىغا ياردەملەشىپ پائال تۇھپىلەرنى قوشتى. 1987-يىلى، تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ خېيجاسەن ئاھالىلەر كومىتېتى بىلەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 36042-قىسمىنىڭ ئارمىيە، خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش نۇقتىسىغا، ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن تۇنجى قېتىم ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن دەپ نام بېرىلدى. بۇنىڭدىن باشقا، رايوندا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كۆكەرتىش ۋە مۇھىتنى گۇزەللەشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلاردا جاپالىق ئەمگەك سىڭدۇردى. بۇنىڭ بىلەن يېپىبكى بىر ئارمىيە ھۆكۇمەت، ئارمىيە خەلق مۇناسىۋىتى تيانشان رايوندا كەڭ دائىرىدە ئورنىتىلدى.

16-بۆلۈم

مائارىپ

ئومۇمىي بايان

چىڭ سۇلالىسى گۈڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، دىخۇادا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ بەزى «يېزا بازار مەكتەپلىرى، ھەقسىز ئوقۇتىدىغان مەكتەپلەر» ۋە بىلىم يۇرتلىرى بارلىققا كەلدى ھەمدە مىڭياڭ كونىچە مەكتىپى قۇرۇلدى. گۈڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 33-يىلى (1907-يىلى) دىن شۇەنتۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلىغىچە (1910-يىلى) ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ بەش باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە يەتتە ئورۇندا ئاددىي ساۋات چىقىرىش خۇسۇسىي مەكتىپى تەسىس قىلىندى.

چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە ئەمەلدارلىق ئىمتىھانى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ھەرقايسى جايلاردىكى ئەمەلدارلار كونىچە مەكتەپ قۇرۇشقا ئىلھاملاندۇرۇلغان بولسىمۇ، لېكىن ئاز سانلىق مىللەتلەر-گە قارىتا ئۆزلىرىنىڭ مىللىي تىل-يېزىقىنى قوللىنىدىغان مەكتەپلەرنى قۇرۇشقا يول قويماسلىق سىياسىتى قوللىنىلدى. شۇڭا مىللىي مائارىپ ئۇزاققىچە قالاق ھالەتتە تۇرۇپ كەلدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 5-يىلى (1916-يىلى) دىخۇادا تۇنجى قىزلار مەكتىپى قۇرۇلدى (ھازىرقى 8-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئارقا قورۇسىدا)، دەسلەپكى مەزگىلدە 20 دىن كۆپرەك ئوقۇغۇچى ئوقۇدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەمەلدارلار ۋە باي سودىگەرلەرنىڭ قىزلىرى ئىدى، جۇڭخۇا مىنگونىڭ 21-يىلى (1932-يىلى) باگۇادىيەن باشلانغۇچ مەكتىپىدە (ھازىرقى شەھەرلىك 2-باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئاساسى) 180 دەك ئوقۇغۇچى بار بولۇپ، A، B، C، D سىنىپلىرىغا بۆلۈپ دەرس ئۆتۈلدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە قىز ئوقۇغۇچىلار سىنىپىدىن بىرنى تەسىس قىلغان بولۇپ، بۇ دىخۇا بويىچە ئوغۇل-قىزلارنى بىر مەكتەپتە سىنىپلارغا ئايرىپ دەرس ئۆتۈشنى ئەڭ بۇرۇن يولغا قويغان باشلانغۇچ مەكتەپ بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىنى ياقلاش سىياسىتىنى يولغا قويدى. كوممۇنىستلارنىڭ ياردىمى ئاستىدا «مىللەتنى شەكىل، ئالتە چوڭ سىياسەت مەزمۇن قىلىنغان» ئاساستا مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇردى، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش (مەدەنىيەت ئاقارتىش) جەمئىيەتلىرى قۇرۇلۇپ، ھۆكۈمەتكە ھەمكارلىشىپ مىللىي مائارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇردى. تەھرىر-تەرجىمە كومىتېتى قۇرۇلۇپ، مىللىي يېزىقتىكى دەرسلىكلەرنى تۈزدى. دىخۇا سەفەن مەكتىپىدە ئۇيغۇر تىلى، قازاق تىلى، موڭغۇل تىلىدىكى سىنىپلار تەسىس قىلىندى. قازاق باشلانغۇچ مەكتىپى قۇرۇلدى. ئۆلكىلىك 7-باشلانغۇچ مەكتىپى (ھازىرقى 5-باشلانغۇچ مەكتەپ) پۈتۈنلەي مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى. ئاز

سانلىق مىللەتلەرنىڭ مائارىپ ئىشلىرى ئاز-تولا تەرەققىي قىلدۇرۇلدى.

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە كوممۇنىستلارنىڭ تەسىرى ئاستىدا، ئۆلكىلىك دىخۇا 4-باشلانغۇچ مەكتىپى (ئەسلىدىكى باگۇادىيەن مەكتىپى)، ئۆلكىلىك دىخۇا 1-باشلانغۇچ مەكتىپى (ئەسلىدىكى ئۆلكىلىك باشلانغۇچ مەكتەپ)، ئۆلكىلىك دىخۇا 7-باشلانغۇچ مەكتىپى (شىخابا باشلانغۇچ مەكتىپى)، ئۆلكىلىك دىخۇا 2-باشلانغۇچ مەكتىپى (ئەسلىدىكى گومىنىڭ مەكتىپى) نىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ماۋزېدوڭنىڭ «ئۇزاققا سوزۇلىدىغان ئۇرۇش توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرىنى پائال ئۆگەندى. جاھانگىرلىككە قارشى ئۇيۇشمىنىڭ ياشلار بۆلۈمى بالىلار تىياتىرى ئۆمىكىنى تەشكىللەپ ئىئانە توپلاش ئۇچۇن كوچىلاردا ئويۇن قويۇپ، ئالدىنقى سەپتىكى ئۇرۇشقا كۇچلۇك ياردەم بەردى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) ھازىرقى رايون تەۋەسىدە باشلانغۇچ مەكتەپتىن 12 (ئۇيغۇرچە ئىككى مەكتەپ، قازاقچە بىر مەكتەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئوتتۇرا مەكتەپتىن ئۇچى، سەھەن مەكتەپتىن ئۇچى، داشۆدىن بىرى بار ئىدى. يەنە مەخسۇس كۇرس مەكتەپلىرى، كەسپىي يېتىشتۇرۇش كۇرسلىرى ۋە قىزلار كەسپىي مەكتەپلىرىمۇ بار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ماۋزېمىن قۇرغان مالىيە مەخسۇس كۇرس مەكتىپى ۋە تىببىي-دورا خادىملىرىنى تېز يېتىشتۇرۇش كۇرسلىرى بار. بۇ مەكتەپلەر يەنىمۇ ئەسلىدىكى ياپونغا قارشى ھەربىي سىياسىي داشۆسىنىڭ ئىنقىلابىي روھى بىلەن بىر ئۆلاد ياشلارنى تەربىيىلىدى. شۇ يىلى شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كوممۇنىزمغا ئاشكارە قارشى تۇرۇپ، كوممۇنىستلارنى ۋە زور بىر تۇركۇم ئوقۇتقۇچىلارنى قولغا ئالدى. بەزىلىرىنى ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلتۈردى. شۇنىڭ بىلەن مائارىپ ساھەسى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) گومىن ھۆكۈمىتى شىنجاڭدا خەلق مائارىپىنى يولغا قويۇپ، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىنى مەركەزىي مەكتەپ ياكى خەلق مەكتىپىگە ئۆزگەرتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلىدىن (1946-يىلى) كېيىن ئىقتىساد خاراپلىشىپ، پۇل پاخاللاشقانلىقتىن مائارىپ خراجىتى ئۆز ۋاقتىدا تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ بېرىلمىدى. شۇنىڭ بىلەن مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يەتتى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە مىللىي، ئىلمىي، ئاممىۋى مەدەنىيەت-مائارىپ تەرەققىي قىلدۇرۇ-لۇپ، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ھەرىكىتى زور كۇچ بىلەن قانات يايدۇرۇلدى. ئىشچى-دېھقانلارنىڭ پەرزەنتلىرى كەڭ كۆلەمدە مەكتەپكە قوبۇل قىلىندى. مەكتەپلەر ماركسىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى يېتەكچى قىلىپ، يېڭى دەرسلەرنى تەسىس قىلىپ، يېڭى ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرىنى قوللاندى. مەكتەپلەردە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكى كۇچەيتىلدى. ئىتتىپاق كومىتېتلىرى، پىئونېرلار ئەترىتى تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى. ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، «ئۈچكە قارشى»، «بەشكە قارشى» قاتارلىق سىياسىي ھەرىكەتلەرگە بىرلەشتۇرۇ-لۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارغا قارىتا ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىدىن ئىبارەت سىياسىي تەربىيە ئېلىپ بېرىلدى. مەكتەپ رەھبەرلىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار سوۋېتلىق كەيلوپ تۈزگەن «پىداگوگىكا» نى ئۆگەندى. دەرسخانا ئوقۇتۇشىدا «بەش چوڭ ئوقۇتۇش پرىنسىپى» (كۆرسەتمىلىك، ئاڭلىقلىق، ئاكتىپلىق، سىستېمىلىق ۋە مۇستەھكەملەش، ئۆز كۈچىنى مۆلچەرلەش خاراكتېرلىق ئوقۇتۇش پرىنسىپى) قوللىنىلدى. ئوقۇتۇش جەريانىدا «بەش ئوقۇتۇش ھالقىسى» (تەشكىللەش، يېڭى دەرس تەكرار قىلىش، يېڭى دەرس ئۆتۈش، يېڭى دەرسنى مۇستەھكەملەش، تاپشۇرۇق ئورۇنلاشتۇرۇش) بويىچە دەرس ئورۇنلاشتۇرۇلدى. نەتىجىسىنى باھالاشتا «بەش دەرىجە بويىچە نومۇر قويۇش تۈزۈمى» قوللىنىلدى. مائارىپ ئىشلىرى ئۈچقاندەك تەرەققىي قىلدى. شۇ چاغدا رايوندا بالىلار باغچىسىدىن ئىككىسى، باشلانغۇچ

مەكتەپتىن 15 (ئۇيغۇرچە ئىككى مەكتەپنى، قازاقچە بىر مەكتەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئوتتۇرا مەكتەپتىن بەش، داشۆدىن بىرى بار ئىدى.

1957-يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى «بىزنىڭ مائارىپ فاڭجېنىمىز تەربىيىلەنگۈچىلەرنى ئەخلاقىي، ئەقلىي، جىسمانىي جەھەتلەردە ئومۇمىيۈزلۈك تەرەققىي قىلغان سوتسىيالىستىك ئاڭغا ئىگە مەدەنىيەتلىك ئەمگەكچىلەردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈشتىن ئىبارەت» دېگەن مائارىپ فاڭجېنىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مائارىپ فاڭجېنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، تيانشان رايونى رايونغا قاراشلىق مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش مۇددىتى، ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى، ئوقۇتۇش ئۇسۇلى، ئوقۇتۇش ۋاستىلىرى جەھەتتە ئىسلاھات سىناقلىرىنى داۋاملىق ئېلىپ بېرىشتىن سىرت، يەنە رايوندا تۇرۇشلۇق كارخانا، كەسپىي ئورۇنلار ئۆزلىرى باشقۇرىدىغان بالىلار باغچىلىرى، باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە كەسپىي جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلدى. 1956-يىلى رايون ئىچىدە كارخانا، كەسپىي ئورۇن، ھەربىي قىسىملار ئۆزى باشقۇرىدىغان بالىلار باغچىسىدىن 13، يەسلىدىن 13، باشلانغۇچ مەكتەپتىن 14 ى بار ئىدى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىش بىلەن «دەرس توختىتىلىپ ئېنىقلاش» باشلىنىپ، نورمال ئوقۇتۇش تەرتىپى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. 1968-يىلى 3-ئايدا دەرس ئۆتۈش ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئوقۇغۇچىلار شىددەت بىلەن كۆپىيىپ، ئوقۇتقۇچى، ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى يېتىشمىدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ۋاقتىنچە ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا «كاڭدا» (ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ھەربىي سىياسىي داشۆ)چە باشلانغۇچ مەكتەپلەر كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ سىنىپلىرىدىكى ئوقۇغۇچىلار سانى كۆپىيىپ كەتكەچكە ئىككى سىمىناغا بۆلۈپ ئوقۇتۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى تولۇقلانغاندا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سۈپەت ئۆلچىمى قاتتىق ئىگىلەنمەي بەزى لاياقىتى توشمىغان خادىملار ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا قوبۇل قىلىنغانلىقتىن ئوقۇتۇش سۈپىتىگە ئاز-تولا تەسىر يەتتى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىنىڭ زىيالىيلار سىياسىتى ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، ئوقۇتقۇچىلارنى ھۈرمەتلەپ، مائارىپقا ئەھمىيەت بېرىدىغان ئىجتىمائىي كەيپىيات تەدرىجىي شەكىللىنىپ، مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش تەرتىپى تەدرىجىي ئەسلىگە كەلدى. رايون ئىچىدە مائارىپ ئىسلاھاتى تەدرىجىي قانات يايدۇرۇلۇپ، ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى قۇرۇلۇشى كۈچەيتىلىپ، ئوقۇتۇش تەتقىقاتى پائال قانات يايدۇرۇلدى؛ مائارىپ خىراجىتى يىلدىن-يىلغا ئېشىپ، مەكتەپ باشقۇرۇش شارائىتلىرى ياخشىلىنىپ، ئوقۇ-ئوقۇتۇش سۈپىتى ئومۇمىيۈزلۈك يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 1984-يىلى رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار شەھەر بويىچە بىر تۇتاش ئېلىنغان ئىمتىھاندا ئەلا نەتىجىگە ئېرىشتى. مەكتەپ پۈتتۈرۈش نىسبىتى 98.9% گە يېتىپ، پۈتۈن شەھەر بويىچە ئالدىنقى ئورۇندا تۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن، تيانشان رايونىنىڭ مائارىپ ئىشلىرى ئومۇمىيۈزلۈك تەرەققىي قىلىشتەك يېڭى باسقۇچقا كىردى. بالىلار مائارىپى تېز تەرەققىي قىلدى. باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى، ئومۇملىشىش نىسبىتى، مۇستەھكەملىنىش نىسبىتى، مەكتەپ پۈتتۈرۈش نىسبىتى يىلدىن-يىلغا يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئىجتىمائىي كۈچلەر مەكتەپ قۇرۇشقا باشلىدى. تيانشان رايونى ئالىي مائارىپ، ئوتتۇرا تېخنىكۇم مائارىپى، باشلانغۇچ مائارىپى، بالىلار مائارىپى، چوڭلار مائارىپى قاتارلىق كۆپ قاتلاملىق ئوقۇتۇش تورىغا ئىگە بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى نۇقتىلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەر، نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپلەر، نۇقتىلىق داشۆلەر مەركەزلەشكەن مائارىپ بازىسى بولۇپ قالدى.

1987-يىلى رايونغا قاراشلىق بالىلار باغچىسىدىن ئۇچى بار بولۇپ، ئىشچى-خىزمەتچى 190 نەپەرگە (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى 42 نەپەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، بالىلار 1265كە يەتتى. بۇنىڭدىن باشقا، رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇن، ھەربىي قىسىملار باشقۇرىدىغان بالىلار باغچىسىدىن 45ى بار بولۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر 986 نەپەرگە، بالىلار 6171 نەپەرگە (1040 ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) يەتتى؛ رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپتىن 26 سى (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتىن بەشنى، قازاق تىل سىستېمىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتىن بىرنى، ئۇيغۇر، خەنزۇلار ئارىلاش ئوقۇيدىغان باشلانغۇچ مەكتەپتىن ئوچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) بار بولۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 1293 نەپەرگە (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى 345 نەپەرنى ۋە قازاق تىل سىستېمىسىدىكى 21 نەپەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 19 مىڭ 743 نەپەرگە (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى 492 نەپەرنى قازاق تىل سىستېمىسىدىكى 239 نەپەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) يەتتى. بۇنىڭدىن باشقا كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلار، ھەربىي قىسىملار باشقۇرۇشىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ-تىن 26سى بار بولۇپ، ئوقۇغۇچىلىرى 1049 نەپەر، رايون بويىچە ئوتتۇرا مەكتەپتىن 34 (بۇنىڭ ئىچىدە، شەھەرگە قاراشلىق ئوتتۇرا مەكتەپ 16) بار بولۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 2962 نەپەر، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 31 مىڭ 883 نەپەر، رايون بويىچە ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتەپتىن توققۇزى، ئالىي مەكتەپتىن توققۇزى بار.

1987-يىلى رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 99.87%، ئومۇملىشىش نىسبىتى 99.6%، مۇستەھكەملىنىش نىسبىتى 99.6%، مەكتەپ پۈتتۈرۈش نىسبىتى 97% بولدى.

1-باب مائارىپ مەمۇرىيىتى

1-پاراگراف مەمۇرىي ئاپپاراتلار

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 7-يىلى (1918-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكىسى مائارىپ نازارىتىنى تەسىس قىلىپ، دىخۇا شەھەر رايوندىكى ئۆلكىنىڭ ئالىي، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنى ۋە ئىجتىمائىي مائارىپىنى بىۋاستە باشقۇردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) دىخۇا شەھەرلىك ھۆكۈمەت مائارىپ بۆلۈمىنى تەسىس قىلىپ، دىخۇا شەھىرىدىكى باشلانغۇچ مائارىپىنى ۋە ئىجتىمائىي مائارىپىنى باشقۇردى.

ئازادلىقتىن كېيىن، باشلانغۇچ مەكتەپلەر دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى مائارىپ بۆلۈمىنىڭ (1951-يىلى مەدەنىيەت-مائارىپ ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى) باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1950-يىلى ھەرقايسى رايوندا مەدەنىيەت-مائارىپ ياردەمچى خادىملىرى تەسىس قىلىندى، ئۇلار ئاساسلىق ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 1951-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا مەدەنە-يەت، مائارىپ، سەھىيە بۆلۈمچىلىرى تەسىس قىلىنىپ، ئاساسلىق ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ۋە سەھىيە، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 1953-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە بۆلۈملىرى تەسىس قىلىندى. 1956-يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت-مائارىپ ئىدارىسى پۈتۈن شەھەردىكى بالىلار باغچىلىرى، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى تارقالغان رايونى بويىچە تەدرىجىي ھالدا ھەرقايسى رايوندىكى مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە بۆلۈملىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ

بەردى. 1957-يىلى مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە ئورۇنلىرى ئايرىم تەسىس قىلىنىپ، مەدەنىيەت-مائارىپ بۆلۈمى قۇرۇلدى. كادىرلىرىدىن جەمئىي توققۇزى بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئەر يەتتە، ئايال ئىككى، بۆلۈم باشلىقىدىن بىرسى سەپلەندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە مەدەنىيەت-مائارىپ بۆلۈمىنىڭ تەشكىلىي ئاپپاراتى ئىسمى بار جىسمى يوق بولۇپ قالدى. 1969-يىلى تېيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى قارىمىقىدا مائارىپ ئىنقىلابىي ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىپ، مەدەنىيەت-مائارىپ كەسپىنى باشقۇردى. 1971-يىلى مائارىپ ئىنقىلابىي ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مەدەنىيەت-مائارىپ، سەھىيە بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1975-يىلى مەدەنىيەت-مائارىپ بۆلۈمى يەنە ئايرىم تەسىس قىلىندى. 1982-يىلى مەدەنىيەت ۋە مائارىپ تارماقلىرى ئايرىم تەسىس قىلىنىپ مائارىپ بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1984-يىلى تېيانشان رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلدى. قارىمىقىدا پىلان-مالىيە بۆلۈمى، كادىرلار ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمى، مەمۇرىيەت ئىشخانىسى، ئوقۇتۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى.

1985-يىلى تېيانشان رايونلۇق چوڭلار مائارىپ ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، چوڭلار مائارىپ كەسپىگە مەسئۇل بولدى. 1987-يىلى 8-ئايدا تېيانشان رايونلۇق چوڭلار مائارىپ ئىشخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. ئۇنىڭ كەسپى تېيانشان رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسى تەۋەلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. مائارىپ ئىدارىسى قارىمىقىدا چوڭلار مائارىپ ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى.

1987-يىلى تېيانشان رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسى ئورگىنىدا جەمئىي 69 ئىشچى-خىزمەتچى (كادىر 58، ئىشچى 11) بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ 59، ئاز سانلىق مىللەتلەر 10، ئەر 16، ئايال 53، ئىدارە باشلىقىدىن بىرسى، مۇئاۋىن باشلىقىدىن ئۈچى سەپلەندى.

2-پاراگراف ئوقۇتقۇچىلار

بىرىنچى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كېلىش مەنبەسى

گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 32-يىلى (1906-يىلى) چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى ئۆلكە مەركىزىي شەھەرلىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئاددىي دارىلمۇئەللىمىن سىنىپلىرىنى تەسىس قىلىپ، بىر يىل ئوقۇپ مەكتەپ پۈتتۈرگەنلەرنى ھەرقايسى جايلاردىكى مەكتەپلەرگە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا ئەۋەتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 1-يىلى (1912-يىلى) بىر قىسىم پىشقەدەم ئۇقۇمۇشلۇق كىشىلەر ۋە شۇ يەردىكى زىيالىيلاردىن پايدىلىنىپ بېيلىياڭيۈەن ئوقۇش يۇرتىدا بىر تۈركۈم ئوقۇتقۇچىلار يېتىشتۈرۈلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 5-يىلى (1916-يىلى) سەفەننىڭ تۇنجى قارار سىنىپىغا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى، ئىككى يىللىق ئوقۇشنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئۆلكە مەركىزىدىكى بىرنەچچە مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا تەقسىم قىلىندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى)دىن كېيىن مائارىپ نازارىتى شىنجاڭغا كەلگەن شەرقىي شىمال پىدائىي قوشۇنىدىن بىر تۈركۈم مەدەنىيەتلىك ياشلارنى تاللاپ دىخۇادىكى مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا تەقسىم قىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 24-يىلى (1935-يىلى)دىن كېيىن، كومموئىنستلارنىڭ تەشەببۇسى ئاستىدا ھەر مىللەت زىيالىيلىرىنى پائال تەشكىللەپ ئوقۇتقۇچىلار كۇرسى ئاچتى. ھەر يىلى 1-ئوتتۇرا مەكتەپى ۋە قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار مائارىپ خىزمىتىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىندى. بۇندىن باشقا ئورگانلاردىن قىسقارتىلغان خىزمەتى يوق خادىملار ۋە پارتىيە ھۆكۈمەتتىكى خادىملارنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرى ئوقۇتقۇچى قىلىندى. شۇ چاغدا ئوقۇتقۇچىلار

ئەركىن كەسىپتىكىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلۈپ 80% تىن يۇقىرى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىگە ئىگە ئىدى. باشقىلىرى ئادەتتىكى سەفەن ۋە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى سىنىپ مەلۇماتىغا ئىگە ئىدى. ئوتتۇرا سەفەن مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىن يۇقىرىلار يوق دېيەرلىك ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، رايون ئىچىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى-لەرنىڭ ھەممىسى داۋاملىق ئىشلىتىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، يېڭىدىن كۆپەيگەن ئوقۇتقۇچىلار ئاساسلىق شىنجاڭ 1-سەفەن، قىزلار سەفەن، بۇرۇنقى 2-سەفەن، شەھەرلىك سەفەن قاتارلىق مەكتەپلەرنى پۈتتۈر-گەن ئوقۇغۇچىلار ئىدى. ئاز مىقداردا چېكرا رايونغا يارداەم بېرىشكە كەلگەن زىيالىي ياشلار ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارمۇ قوبۇل قىلىندى. بالىلار باغچىسىغا ئوقۇتقۇچى بولغانلار ئاساسلىق شىنجاڭ 1-سەفەن مەكتىپىنىڭ بالىلار سەفەن سىنىپىنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار، يەنە چېكرا رايونغا يارداەمگە كەلگەن زىيالىي ياشلار ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار بار.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە سەفەن مەكتەپلەر تاقالدى، ئوقۇتقۇچىلار كەمچىل بولۇش ئەھۋالىغا ئاساسەن 1972-يىلى جەمئىيەتتىن بىر تۈركۈم ئوقۇغۇچىلار قوبۇل قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەسلىدىكى «كاڭدا» (ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ھەربىي-سىياسىي داشۇ) چە باشلانغۇچ مەكتىپى ۋە باشقا مەكتەپلەردە ۋەكالىتەن دەرس ئوتكەن ئوقوتقۇچىلار، شەھەرلەردىن يېزىلارغا چۈشكەن زىيالىيلار ۋە ھەربىيلەرنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، سىياسەت بويىچە ئورنىغا سەپلەنگەن كادىرلار ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پەرزەنتلىرى بار. يەنە ئىشچىلىقتىن كادىرلىققا ئالماشتۇرۇلغان خادىملارمۇ بار. بۇ خادىملارنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى تۆۋەن بولۇپ، ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن مەخسۇس تەربىيىلەنمە-گەنلىكتىن ئوقۇتۇش سۈپىتى ئازراق تۆۋەنلەپ كەتتى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، شەھەرلىك سەفەن مەكتەپ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشنى ئەسلىگە كەلتۈردى. تېيانشان رايونلۇق ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى ئۇچ يىللىق دارىلمۇئەللىمىن سىنىپىدىن بىر قارار ئاچتى. 14-ئوتتۇرا مەكتەپ ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى دارىلمۇئەللىمىن سىنىپىنى ئاچتى. 13-ئوتتۇرا مەكتەپ بالىلار باغچىسى ئوقوتقۇچىلار سىنىپىنى ئاچتى. ھەر يىلى مەكتەپ پۈتتۈرگەن ئوقوغۇچىلار ئارقا-ئارقىدىن رايون قارىمقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ۋە بالىلار باغچىلىرىدا ئوقوتقۇچىلىق قىلىشقا تەقسىم قىلىندى.

ئىككىنچى، خىزمەتتىكىلەرنى تەربىيىلەش

ئازادلىقتىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى مائارىپ خىزمەتچىلىرىگە قارىتا «ئىتتىپاقلىشىش، تەربىيىلەش، ئۆزگەرتىش» سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلدى. ئوقوتقۇ-چىلارنى سىياسىي ھەرىكەتلەر ۋە سىياسىي ئوگىنىشلەرگە قاتنىشىشقا تەشكىللىدى. ئوقوتقۇچىلار جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ فاكىجېن، سىياسەتلىرىنى ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋزېدوڭ ئەسەرلىرىنى، كەسىپي بىلىملەرنى ئوگەندى. بۇنىڭ بىلەن ئوقوتقۇچىلارنىڭ سىياسىي ساپاسى ۋە كەسىپي سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

1950-يىلدىن 1953-يىلغىچە ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقوتۇش تەتقىقات گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلۇپ، قەرەللىك ھالدا كەسىپي بىلىملەرنى ئوگىنىش يولغا قويۇلدى. ئوقوتقۇچىلار ھەر يىلى قىشلىق كانىكول ياكى يازلىق كانىكولدا مائارىپ خىزمىتىنىڭ فاكىجېن سىياسەتلىرىنى، ئوقوتۇش ماتېرىياللىرىنى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوقوتۇش تەجرىبىلىرىنى ئوگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. 1955-يىلى قىشلىق كانىكولدا ئوقوتقۇچىلار خەنزۇچە پىنيىن ھەرپلىرىنى ئوگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى ھەمدە خەنزۇچە ئاممىباپ تىلىنى

قوللىنىشنى كېڭەيتىش كۆرسىرى ئېچىلدى. 1957-يىلى ئوڭچىلارغا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. 18 نەپەر ئوقۇتقۇچى خاتا ھالدا ئوڭچى قىلىندى. 1958-يىلى رەئىس ماۋزېدوڭ «مائارىپنى چوقۇم پرولېتارىيات سىياسىتى ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش، چوقۇم ئىشلەپ چىقىرىش ئەمگىكى بىلەن ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇش كېرەك» دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. رايوندىكى ئوقۇتقۇچىلار ماركسىزم-لېنىنىزم ۋە «ماۋزېدوڭ تاللانما ئەسەرلىرى» دىكى ئالاقىدار مەزمۇنلارنى ئۆگەندى ھەمدە تۇرلۇك ئىجتىمائىي پاراۋانلىق ئەمگەكلىرىگە ۋە مەكتەپ قۇرۇلۇش ئەمگەكلىرىگە دائىم قاتناشتى. تۇمۇر يول ياساش ۋە ياشلار ئۆستىگىنى ياساش ئەمگىكىگە خېلى كۆپ ئوقۇتقۇچىلار قاتناشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئوقۇتقۇچىلار ھەر يىلى يازلىق كانىكولدا 10 كۈندىن 15 كۈنگىچە دېھقانچىلىق يازلىق يېغىم ئەمگىكىگە قاتناشتى. 1960-يىلى يازلىق كانىكولدا ئوقۇتقۇچىلار ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى ھۆججەتلىرىنى، تىل-ئەدەبىيات، ھېساب ئوقۇتۇش پروگراممىسىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى.ئادەتتە يەنە دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ ئوقۇتقۇچىلار مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى. شەھەرلىك مەدەنىيەت-مائارىپ ئىدارىسىنىڭ ئوقۇتۇش تەتقىقات ئىشخانىسىدىكى ئوقۇتقۇچى جى يۈنچىڭ بىلەن ياڭ يوڭجيا تەكلىپ قىلىنىپ، 1-باشلانغۇچ، 19-باشلانغۇچ مەكتەپتە ئايرىم-ئايرىم ھالدا ھېساب، تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرىغا دەرس ئۆتتى. ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم دەرسلەر ئۆتۈلدى. دەرس ئاڭلىغانلار 400 دىن كۆپرەك كىشىگە يەتتى. بۇ مەزگىلدە يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ قىسمەن مەكتەپلەرنىڭ رەھبەرلىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلىرى شىنجاڭ 1-سەۋەن مەكتىپىدە بىلىم ئاشۇرۇشقا تاللاپ ئەۋەتىلىپ، ئۇلارنىڭ ئوقۇتۇش ۋە باشقۇرۇش سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 1963-يىلى قىسمەن ئوقۇتقۇچىلار تەشكىللىنىپ خىزمەتتىن ئايرىلماي ئوقۇيدىغان ئىككى يىللىق ئوقۇشقا قاتناشتۇرۇلدى. ئۇلار 1965-يىلى ئوتتۇرا تېخنىكوم دىپلومىغا ئېرىشتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئوقۇتقۇچىلار قوشۇننىڭ مەدەنىيەت، كەسپىي ساپاسى بىراقلا تۆۋەنلەپ كەتتى. زىيانىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش ئۈچۇن، 1977-يىلى 6-ئايدا تېيانشان رايونلۇق ئوقۇتقۇچىلار قىزىللىشش ۋە ئىختىساسلىشش مەكتىپى (1978-يىلى ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى) قۇرۇلدى. خىزمەتتىن ئايرىپ، خىزمەتتىن ئايرىلماي قىشلىق ۋە يازلىق كانىكولدا مەركەزلىك تەربىيىلەش قاتارلىق ئۇسۇللار قوللىنىلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ رەھبىرىي كادىرلىرىدىن 91 ئادەم (قېتىم) (19 ئاز سانلىق مىللەت كادىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئوقۇتقۇچىلاردىن 3198 ئادەم (قېتىم) (811 ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇتقۇچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) تەربىيىلەندى.

جۇڭگو كومموئنستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش تەدرىجىي تۈزۈملەشتى ۋە قېلىپلاشتى. 1983-يىلى يازلىق كانىكولدا 1-باشلانغۇچ مەكتەپتە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ خەنزۇچە ئاممىباب تىلنى ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلدى. كۇرسقا 980 ئادەم قاتناشتى. ئىمتىھان ئېلىش ئارقىلىق لاياقەتلىك بولۇش نىسبىتى 90% تىن يۇقىرى بولدى. 1986-يىلى «ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن ئىمتىھان ئېلىپ لاياقەتلىك گۇۋاھنامىسىنى تارقىتىپ بېرىش سىناق چارىسى»نى ئەملىيلەشتۇرۇش ئۇچۇن، تېيانشان رايونلۇق ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى رايوندىكى دۆلەت بەلگىلىگەن ئوقۇش تارىخىغا ئىگە بولمىغان باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى، باللار باغچىسى ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەشكىللەپ، ئۇلارغا تەكرار قېلىپ بەردى. 1987-يىلى بىر تۇتاش ئالغان ئىمتىھاندا ئىمتىھانغا قاتناشقان 225 ئوقۇتقۇچىدىن 209 ئوقۇتقۇچى «ئوقۇتۇش ماتېرىيالى، ئوقۇتۇش ئۇسۇلىدىن ئېلىنغان ئىمتىھاندىن ئۆتكەنلىك لاياقەتلىك گۇۋاھنامىسى»گە ئېرىشتى. لاياقەتلىك بولۇش نىسبىتى 93% گە يەتتى. يەنە تەربىيىچىلەرنى قىزغىنارلىق ئۇيۇنلارنى كۆرسىتىش بويىچە تەربىيىلەش كۇرسى، ساقلىقنى ساقلاش بىلىملىرىنى ئۆگىنىش

كۆرسى، قونچاق ياساشنى ئۆگىنىش كۆرسلىرىنى ئاچتى. باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە، مۇزىكا، گۈزەل-سەنئەت، سەھىيە، ساقلىقنى ساقلاش ئوقۇتقۇچىلىرىدىن 75 كىشى ئاپتونوم رايون ياكى باشقا ئۆلكىلەردىكى ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكۇم كەسپىي مەكتەپلىرىگە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتىلدى. 19 نەپەر بالىلار باغچىسى ئوقۇتقۇچىسى بېيجىڭ، شاڭخەي قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە، ئۆگىنىش قىلىپ كەلدى. تۇرلۇك تەربىيەلەش، ئۆگىنىش ئارقىلىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ساپاسى ئومۇمىيۈزلۈك يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 1987-يىلى «ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئۇنۇتۇلۇشنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش نىزامى» ئىجرا قىلىندى. باھالاش ئارقىلىق رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى ئارىسىدىن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىدىن ئىككىسى (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى بىر نەپەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، باشلانغۇچ مەكتەپ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىدىن 450 ى (ئۇيغۇر تىلى، قازاق تىلى سىستېمىسىدىكى 76 كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، باشلانغۇچ مەكتەپ 1-دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىدىن 496 سى (ئۇيغۇر تىلى، قازاق تىلى سىستېمىسىدىكى 108 كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، باشلانغۇچ مەكتەپ 2-دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىلىرىدىن 145 ى (ئۇيغۇر تىلى، قازاق تىلى سىستېمىسىدىكى 46 كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 3-دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىلاردىن 89 ى (ئۇيغۇر تىلى ۋە قازاق تىل سىستېمىسىدىكى 52 كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) باھالاپ چىقىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيەلەش ئادەتتىكى سەۋىيىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتىن ئوقۇتۇش تەتقىقاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا قاراپ تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. 1987-يىلى تېيانشان رايونلۇق باشلانغۇچ مەكتەپ تىل-ئەدەبىيات تەتقىقات جەمئىيىتى ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ماتېماتىكا تەتقىقات جەمئىيىتى يازلىق كانىكولدىن پايدىلىنىپ ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى بويىچە لېكسىيە سۆزلەش كۆرسىدىن بىرقانچىنى ئاچتى. مەركىزىي مائارىپ ئىلمىي تەتقىقات ئورنىدىكى جاڭ تېيەنرۇ، بېيجىڭ سىفەن داشۆسىدىكى ساۋ يۈتېيەندىن ئىبارەت ئىككى مۇتەخەسسىسنى دەرس ئۆتۈشكە تەكلىپ قىلدى. بۇ ئۆگىنىشكە رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە جەنۇبىي، شىمالىي شىنجاڭدىكى قېرىنداش ناھىيە، شەھەرلەردىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدىن 402 كىشى قاتناشتى.

ئۇچىنچى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەمىناتى

1950-يىلى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى دەرىجىسى بېرىلىدىغان تېرىق مىقدارى بىلەن بەلگىلىنەتتى. 1952-يىلى كېيىنكى بېرىم يىلدا ئىش ھەققىنى دەرىجىگە بۆلۈشكە ئۆزگەرتىلدى. 1956-يىلى مائاش ئىسلاھاتى يولغا قويۇلۇپ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئىش ھەققى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 22.74% ئاشۇرۇلدى. باللار باغچىسى ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئىش ھەققى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 22.6% ئاشۇرۇلدى. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش ۋە ئىسسىنىش قوشۇمچە پۇلىدىن بەھرىمەن بولدى.

1978-يىلى 4-ئاينىڭ 22-كۈنى دېڭ شياۋپىڭ مەملىكەتلىك مائارىپ خىزمىتى يىغىنىدا «بىز خەلق ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ سىياسىي ئورنى ۋە ئىجتىمائىي ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشىمىز لازىم. ئوقۇغۇچىلار ئوقۇتقۇچىلارنى ھۆرمەتلەپ قالماي، پۈتكۈل جەمئىيەتمۇ ئوقۇتقۇچىلارنى ھۆرمەتلىشى كېرەك» دەپ تەكىتلىدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېيانشان رايونلۇق كومىتېتى، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى زىيالىيلار سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، 1979-يىلى ئوڭچىلارغا قارشى تۇرۇش كۆرىشىدە ئوڭچى ئۇنسۇر دەپ خاتا ئايرىغان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوڭچى ئۇنسۇر دېگەن قالپىقىنى ئېلىپ تاشلىدى. كەڭ ئوقۇتقۇچىلار جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ زىيالىيلار سىياسىتىنىڭ ئىلھامىدا پائال تىرىشىپ، كىتاب ئوقۇتۇپ ئادەم تەربىيەلەش بىلەن شۇغۇللاندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەمگىكى جەمئىيەتنىڭ

ئېتىراپ قىلىشىغا ۋە ھۆرمەتلىشىگە ئېرىشتى. ئۇرۇمچى شەھەرلىك 5-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇدىرى سارە ئەخمەت مەملىكەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسى تەرىپىدىن «8-مارت قىزىل بايراقدار» دېگەن نامغا ئېرىشتى. 1981-يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 12-قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ سايلاندى. 1985-يىلى 9-ئاينىڭ 10-كۈنى تۇنجى قېتىملىق ئوقۇتقۇچىلار بايرىمى مەزگىلىدە تېيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئوقۇتقۇچىلىق ستاژى 25 يىلغا توشقان 387 ئوقۇتقۇچىغا شەرەپ گۇۋاھنامىسى ۋە خاتىرە بۇيۇمى تارقىتىپ بەردى، 18 نەپەر مۇنەۋۋەر مائارىپ خىزمەتچىسىنى تەقدىرلىدى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پەرزەنتلىرىدىن 52 نى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى. 81 ئوقۇتقۇچىغا گاز ئوچقى ھەل قىلىپ بەردى. 186 ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى بېڭى بىنا تۇرالغۇ ئۆيىگە كۆچۈپ كىردى. 30 ئوقۇتقۇچى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە قوبۇل قىلىندى.

1978-يىلدىن 1986-يىلغىچە، باشلانغۇچ مەكتەپ، باللار باغچىسىدىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى ئالتە قېتىم تەڭشەلدى. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر يەنە زىيالىيلار ياردەم پۇلى، ستاژ قوشۇمچە ياردەم پۇلى، ئوقۇتقۇچىلىق ستاژ قوشۇمچە ياردەم پۇلى، گېزىت-ژۇرنال خراجىتى، تازىلىق پۇلى، سىنىپ مۇدىرى قوشۇمچە پۇلى، يىلنىڭ ئاخىرىدىكى مۇكاپات پۇلى قاتارلىقلاردىن بەھرىمەن بولدى. رايونلۇق ھۆكۈمەت 2 مىليون 870 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە 12 مىڭ كۋادرات مېتر لىق تۇرالغۇ ئۆي-بىناسى سېلىپ بېرىپ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تۇرالغۇ-ئۆي شارائىتىنى دەسلەپكى قەدەمدە ياخشىلىدى. رايونىمىزدا 15 نەپەر ئوقۇتقۇچى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە «ئىلغار ئوقۇتقۇچى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. 23 كىشى ئاپتونوم رايونلۇق، ئۇرۇمچى شەھەرلىك، تېيانشان رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى بولۇپ سايلاندى. 24 كىشى ئاپتونوم رايونلۇق، ئۇرۇمچى شەھەرلىك، تېيانشان رايونلۇق سىياسىي كېڭەش ئەزالىقىغا كۆرسىتىلدى.

1987-يىلى رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەردە جەمئىي 1293 ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى بار بولۇپ (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى 342 كىشىنى، قازاق تىل سىستېمىسىدىكى 21 كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، بۇنىڭ ئىچىدە ئالىي تېخنىكۇم مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىسى 76، ئوتتۇرا سەۋىيىدە ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 980، باشلانغۇچ سەۋىيىدە ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 237. ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنىدا پارتىيە ئەزاسىدىن 252 سى (49 نەپەر مىللىينى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) بار. ئىتتىپاق ئەزاسىدىن 235 ى (80 مىللىينى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) بار. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا مەخسۇس ۋەزىپىدىكى ئوقۇتقۇچىدىن 1137سى (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكىسى 315، قازاق تىل سىستېمىسىدىكى 19) بار.

3-پاراگراف مەكتەپ خراجىتى، ئەسلىھەلىرى

بىرىنچى، خراجەت

چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە، دېخقانلارنىڭ ھۆكۈمەت مەكتەپلىرىنىڭ خراجىتى چىڭ ئوردىسى ۋە يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىقتىسادىي ياردىمى ھەم بىلىم يۇرتلىرىنىڭ باج-سېلىقى ئارقىلىق تەمىنلىناتتى. مەسچىتلەر ئاچقان مەكتەپلەرنىڭ خراجىتى مەسچىتلەرنىڭ كەسىپىي كىرىمىدىن ۋە مەبلەغ توپلاش ئارقىلىق تەمىنلىناتتى. جۇڭخۇا مىنگو دەۋرىدىكى ھۆكۈمەت باشقۇرىدىغان مەكتەپلەرنىڭ مائارىپ خراجىتىنى ھۆكۈمەت ئاجرىتاتتى. ھەرقايسى مەدەنىيەتنى ئىلگىرى سۈرۈش جەمئىيەتلىرى ئاچقان مەكتەپلەرنىڭ خراجىتى جەمئىيەتنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش كىرىمىدىن چىقىم قىلىناتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، رايونغا قاراشلىق مائارىپ خراجىتى (مەكتەپلەرنىڭ ئاساسىي قۇرۇلۇش

خراجەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ئاساسلىق دۆلەت مالىيىسىدىن ئاجرىتىلىدى ۋە شەھەرلىك، رايونلۇق ھۆكۈمەت تەيياراڭ بەردى. دۆلەت باشقۇرۇشىدىكى مەكتەپلەرگە كېرەكلىك خراجەت دۆلەتنىڭ كەسپىي خراجەت خام چوتىغا كىرگۈزۈلۈپ، ھەر يىلى تەكشۈرۈپ بېكىتكەن ماۋارىپ كەسپىي خراجىتى بويىچە ئاجرىتىلىدى. شەھەرلىك، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مەبلەغ تەيياراڭ، ئاساسلىق مەكتەپلەرنىڭ بىنالىرىنى رېمونت قىلىش ۋە ئۇسكۇنىلىرىنى سېتىۋېلىشقا ئىشلەتتى. رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئۆزى رايون دەرىجىلىك مالىيە قۇرغاندىن كېيىن، مەكتەپلەرنىڭ ماۋارىپقا ئىشلىتىلىدىغان خراجىتىنى يىلمۇ يىل ئاشۇردى. بولۇپمۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىشىش ھەجمى خېلى زور بولدى. 1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە چىقىم قىلىنغان ئومۇمىي ماۋارىپ خراجىتى 29 مىليون 407 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇ پۈتۈن رايون مالىيە ئومۇمىي چىقىمىنىڭ 50% نى ئىگىلىدى.

ماۋارىپ خراجىتى ئاساسلىق ئۈچ جەھەتكە چىقىم قىلىندى. بىرىنچى، شەخسلەرگە ئىشلىتىلگەن قىسمى، بۇ ئىش ھەققى، ئىسسىنىش قوشۇمچە يارەم پۇلى، ۋەكالىتەن دەرس بەرگۈچى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىش ھەققى، ئۆي ئىجارىسى قوشۇمچە يارەم پۇلى، گېزىت-ژۇرنال پۇلى، تۇغقان يوقلاش يول پۇلى، نەپىقە پۇلى، دەم ئېلىشقا چىقىش پۇلى، يالغۇز پەرزەنتلىك بولۇش قوشۇمچە يارەم پۇلى، سىنىپ مۇدىرى قوشۇمچە پۇلى، داۋالىنىش خراجىتى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ ئىككىنچى، ئومۇمنىڭ ئىشلىرىغا ئىشلىتىلگەن قىسمى، بۇ ئىش بېجىرىش خراجىتى، ئىسسىنىش خراجىتى، كاماندىروپكا — سايامەت خراجىتى، كەسپىي خراجەت (كىتاب، ئەسۋاب، تەنتەربىيە، سەھىيە قاتارلىق خراجەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئۇسكۇنىلەرنى سېتىۋېلىش خراجىتى، پارچە-پۇرات رېمونت قىلىش خراجىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ ئۇچىنچى، ئاساسىي قۇرۇلۇش خراجىتى.

1985-يىلدىن 1987-يىلغىچە رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ماۋارىپ خراجىتى

1-3-16-1 جەدۋەل — بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	ئاجرىتىلغان سانى	ماۋارىپ خراجىتى چىقىمى	خادىملار خراجىتى	رېمونت قىلىش خراجىتى	ئاساسىي قۇرۇلۇش خراجىتى	ئۇسكۇنە سېتىۋېلىش خراجىتى	ھۆكۈمەت خراجىتىنىڭ ئىشىپ كەتكەن چىقىمى نولۇقلىمىسى	ئومۇمىي ئىشلار خراجىتى	ھەربىر ئوقۇتقۇچىنىڭ ئوتتۇرىچە ئىگىلىگەن خراجىتى (يۈەن)
1985	440	485.24	329	58	70.1	17.5	4	6.64	164.60
1986	550	492.15	380	40	3.5	5.7	4.2	58.75	214
1987	421	431.16	383	7		3	2.3	35.86	221

1985-يىلى تيانشان رايونىنىڭ ماۋارىپ ئىشلىرى خراجىتىنىڭ (ئومۇمغا ئىشلىتىلگەن قىسمى) تەقسىم قىلىنىش جەدۋىلى

2-3-16-1 جەدۋەل — بىرلىكى: يۈەن

تەرتىپ	مەكتەپ ئىسمى	ئومۇم ئىشلار خراجىتى	مەكتەپ مۇدىرى فوندى	داۋالىنىش خراجىتى	پاراۋانلىق خراجىتى
	جەمئىي	143915	46770	54060	12288
1	1-باشلانغۇچ مەكتەپ	5940	2310	2760	621

تەرتىپ	مەكتەپ ئىسمى	ئومۇم ئىشلار خراجىتى	مەكتەپ مۇدىرى فوندى	داۋالىنىش خراجىتى	پاراۋانلىق خراجىتى
2	2-باشلانغۇچ مەكتەپ	3629	2110	2360	531
3	4-باشلانغۇچ مەكتەپ	3111	900	2240	504
4	5-باشلانغۇچ مەكتەپ	5940	3370	2840	639
5	7-باشلانغۇچ مەكتەپ	3111	540	2400	540
6	8-باشلانغۇچ مەكتەپ	2592	1810	1520	340
7	9-باشلانغۇچ مەكتەپ	2592	750	800	405
8	10-باشلانغۇچ مەكتەپ	6653	3520	2880	648
9	11-باشلانغۇچ مەكتەپ	2274	390	1440	384
10	12-باشلانغۇچ مەكتەپ	4839	840	2920	657
11	13-باشلانغۇچ مەكتەپ	4839	2990	2440	549
12	15-باشلانغۇچ مەكتەپ	5530	2130	3080	693
13	17-باشلانغۇچ مەكتەپ	864	370	600	125
14	19-باشلانغۇچ مەكتەپ	52280	1100	2480	558
15	20-باشلانغۇچ مەكتەپ	4320	1780	2600	585
16	23-باشلانغۇچ مەكتەپ	1728	1030	1100	225
17	28-باشلانغۇچ مەكتەپ	2420	1230	1280	288
18	29-باشلانغۇچ مەكتەپ	4148	720	2840	639
19	30-باشلانغۇچ مەكتەپ	2765	800	1680	378
20	31-باشلانغۇچ مەكتەپ	2765	5040	1400	315
21	32-باشلانغۇچ مەكتەپ	3465	600	2920	523
22	33-باشلانغۇچ مەكتەپ	1728	500	920	207
23	40-باشلانغۇچ مەكتەپ	2420	1230	1520	342
24	41-باشلانغۇچ مەكتەپ	2420	2290	1320	297
25	43-باشلانغۇچ مەكتەپ	3456	600	2000	450
26	44-باشلانغۇچ مەكتەپ	2074	1660	1080	243
27	49-باشلانغۇچ مەكتەپ	3111	4610	1600	366
28	53-باشلانغۇچ مەكتەپ	2901	550	1040	234

ئىككىنچى، ئەسلىھەلىرى

ئازادلىقتىن بۇرۇن، دېخۇا شەھىرىدىكى مەكتەپ بىنالىرىنىڭ كۆپ ساندىكىلىرى بىلىم يۇرتى، يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ بىنالىرى، بۇتخانا، مەسچىت ۋە خەلقنىڭ تۇرالغۇ ئۆيلىرىدىن ئۆزگەرتىپ سېلىنغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى كۆپ يىللاردىن بۇيان رېمونت قىلىنمىغان ئادەتتىكى بىر قەۋەتلىك ئۆيلەر ئىدى.

تازادلىقتىن كېيىن، ھۆكۈمەت بىرىنچى بەش يىللىق ۋە ئىككىنچى بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە ھەر يىلى تاز دېگەندە يېڭىدىن ئىككى باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە بىر ئوتتۇرا مەكتەپ سېلىش سۈرئىتى بويىچە ئوتتۇرا-باشلانغۇچ ماتارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇردى. 1963-يىلى يۇقىرى تېيانشان رايونى قارىمىقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئۇچۇن رېمونت خراجىتىدىن 203 مىڭ 300 يۇەن تاجرىتىپ، 28 ئېغىز سىنىپ سالدۇردى، پارتا، ئورۇندۇقتىن 1650 يۇرۇش (رايون ئۆزى خراجەت توپلاپ سېتىۋالغان 225 يۇرۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) كۆپەيتتى. 1982-يىلى ئاساسىي قۇرۇلۇش خراجىتىدىن 2 مىليون 300 مىڭ يۇەن تاجرىتىپ، 9970 كۋادرات مېتىرلىق قۇرۇلۇش سالدى.

مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرىنى قەدەممۇ قەدەم ياخشىلاش ئۇچۇن، ھەرقايسى مەكتەپلەر يەنە پائال مەبلەغ توپلىدى. تولۇق بولمىغان ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا 1980-يىلدىن 1985-يىلى باھارغىچە رايونلۇق 1-، 5-، 10-، 13-، 43-باشلانغۇچ مەكتەپتىن ئىبارەت بەش باشلانغۇچ مەكتەپ 889 مىڭ 900 يۇەن مەبلەغ توپلىغان، مەكتەپلەر توپلىغان مەبلەغنى ئىشلىتىش ئارقىلىق پارتا، ئورۇندۇقلارنى سېتىۋالدى. پائالىيەت ئۆيلىرى، تەجرىبخانا سېلىپ، مەشغۇلات مەيدانلىرىغا قاراماي ياتقۇزدى، تەنتەربىيە رادىئو سايمانلىرى، ئوقۇتۇش خەرىتىلىرى، كىتاب، تېز بېسىش ماشىنىسى ۋە ئېلېكترونلۇق ھېسابلاش ماشىنىسى، ئۇن ئالغۇ، سىن ئالغۇ، ئېلېكترلەشكەن ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى قاتارلىقلارنى سېتىۋېلىپ ئوقۇتۇش شارائىتىنى ياخشىلىدى. ئۆزلۈكسىز يېڭىدىن سېلىش، ئۆزگەرتىپ سېلىش ئارقىلىق، رايونغا قاراشلىق مەكتەپلەرنىڭ كۆپ ساندىكى ئادەتتىكى ئۆيلىرى بىنالارغا ئۆزگەرتىلدى. ئوقۇتۇشتا ئىشلىتىدىغان سىنىپلار ۋە ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرالغۇ-ئۆيلىرىنىڭ كۆلىمى ئۆزلۈكسىز كېڭەيتىلدى. 1987-يىلى يېڭىدىن سېلىنغان مەكتەپ بىنالىرى قۇرۇلۇشنىڭ كۆلىمى 11 مىڭ 800 كۋادرات مېترغا يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە تۇرالغۇ ئۆي كۆلىمى 5151 كۋادرات مېتر، رېمونت قىلغان، يېڭىدىن سالغان ھاجەتخانىلارنىڭ كۆلىمى 740 كۋادرات مېترغا يەتتى.

1979-يىلدىن 1987-يىلغىچە يېڭىدىن سېلىنغان (ئۆزگەرتىلگەن) مەكتەپ ئۆيلىرى كۆلىمىنىڭ ستاتىستىكىلىق جەدۋىلى

3-3-1-16 جەدۋەل

يىللار	يېڭىدىن سېلىنغىنى (كۋادرات مېتر)	ئۆزگەرتىلگىنى (كۋادرات مېتر)
جەمئىي	24287.86	24743.52
1979	118.75	622.18
1980		2263.31
1981		3327.37
1982	720.63	
1983		9884.18
1984	6329.41	592
1985		8054.48
1986	5337.81	
1987	11781.26	

2-باب ئادەتتىكى مائارىپ

1-پاراگراف باللار مائارىپى

گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى دىخۇادا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۇچ «ئاقارتىش مەكتىپى»نى قۇردى. بۇ باللار باغچىسى بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئارىلىقىدىكى ئاقارتىش تەربىيىسىنى بېرىدىغان دەسلەپكى مەزگىل-لەردىكى بىر خىل تەلىم-تەربىيە شەكلى ئىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلى (1938-يىلى) دىخۇا قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى دىخۇا 1-يەسلىسىنى قۇرۇپ، 20 بالىنى قوبۇل قىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) 120 بالىنى قوبۇل قىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) بۇ يەسلى قۇنقۇزۇش ئورنى قۇرغان دارىلتام (يېتىم-يېسىرلار ساناتورىيىسى) بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ، دىخۇا باش ۋالىي مەھكىمىسى قۇرۇلۇش باشقارمىسىغا (بۇگۈنكى دۆلەت قۇرۇش يولىدىكى باللار باغچىسىنىڭ ئورنى) كۆچۈرۈلۈپ، ئىسمى دىخۇا باللار 1-باغچىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 1949-يىلى دىخۇا قىزلار 2-ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ مۇدىرى رەشىدە ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى قىزلار 2-ئوتتۇرا مەكتىپى قارىمىقىدىكى باللار باغچىسىنى (بۇگۈنكى قىزىل بايراق باللار باغچىسىنىڭ ئاساسى) قۇرۇپ، 50 بالىنى قوبۇل قىلدى. شۇ يىلنىڭ ئاخىرى ئىككى باللار باغچىسىدىكى ئۆسمۈرلەر جەمئىي 112 گە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر 19 غا يەتتى.

1951-يىلى دىخۇا باللار 1-باغچىسىنىڭ نامى دىخۇا شەھەرلىك باللار 1-باغچىسىغا ئۆزگەرتىلدى. قىزلار 2-ئوتتۇرا مەكتىپى قارىمىقىدىكى باللار باغچىسىنىڭ نامى 2-يەسلىگە ئۆزگەرتىلدى. 1950-يىلى ئىنتىپاق يولىدا باللار 2-باغچىسى بېكىدىن قۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، رايوندا تۇرۇشلۇق كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلار، ھەربىي قىسىملار ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ غەم-ئەندىشىسىنى تۇغىتىپ، ئايال ئەمگەك كۈچلىرىنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن، ئۆز سىستېمىسى، ئۆز ئورنىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىدىغان يەسلى، باللار باغچىلىرىنى كەينىدىن قۇردى. 1960-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە رايون ئىچىدىكى يەسلى، باللار باغچىلىرى جەمئىي 24 گە يەتتى. 1960-يىلى باللار 2-يەسلىسىنىڭ نامى قىزىل بايراق باللار باغچىسىغا ئۆزگەرتىلدى. قىزىل بايراق باللار باغچىسىغا كىرگەن باللار ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل، تاتار، ئۆزبېك، مانجۇ، خۇيزۇ، خەنزۇدىن ئىبارەت سەككىز مىللەتتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى «قوش تىل» دا (خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە) ئوقۇتۇشنى يولغا قويغان بىردىنبىر باللار باغچىسى بولۇپ قالدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، باللار مائارىپى پۈتۈن پارتىيە، پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ئېتىبار بېرىشىنى قوزغىدى. رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسى مەخسۇس ئادەم ئاجرىتىپ، باللار مائارىپ خىزمىتىنى باشقۇردى. 1-، 2-، قىزىل بايراق باللار باغچىسىنىڭ بالا تەربىيىلەش، ئوقۇتۇش بىنالىرى ئارقا-ئارقىدىن پۈتتى ھەمدە ئاكادېمىيون، رويال، پرويېكسىيە، ئۈن ئالغۇ قاتارلىق ئوقۇتۇش قوراللىرى كۆپەيتىلدى. ئالتۇن بېلىق شەكىللىك سېرىلكۇچ شوتا، چوڭ پاراخوت، ئاققۇ شەكىلدىكى سۇغا چۆمۈلۈش كۆلچىكى ۋە ئايلىنىشچان ئورۇندۇق قاتارلىق چوڭ تىپتىكى باللار ئويۇنچۇقلىرى كۆپەيتىلدى. باللارنىڭ كۆڭۈل ئېچىش مەيدانلىرى قۇرۇلدى.

كۆچەت تىكىپ، گۈللەر تېرىلىپ، مۇھىت گۈزەللەشتۈرۈلۈپ، باغچا شارائىتلىرى ياخشىلىنىپ، ئىلمىي باشقۇرۇش كۆچەيتىلىپ، باللار باغچىسىنى باشقۇرۇش سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

1987-يىلى رايونغا قاراشلىق ئۈچ باللار باغچىسىدىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر 190 غا(ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى 42 كىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە تەربىيىچى 51 نەپەر. ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 10 نەپەر. بىرىنچى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 16 نەپەر، ئىككىنچى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 20 نەپەر، ئۈچىنچى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 5 نەپەر، باللار باغچىسىدىكى باللار 1265كە يەتتى. رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار، ھەربىي قىسىملارنىڭ باشقۇرۇشىدىكى باللار باغچىسى 45 بولۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر 986 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئوقۇتقۇچى 142 نەپەر، تەربىيىچى 593 نەپەر، ساقلىقنى ساقلاش خادىملىرى 20 نەپەر، ئاشپەز 62 نەپەر، باشقا خادىملار 95 نەپەر، ۋاقىتلىق ئىشچى 74 نەپەر، باللار باغچىسىدىكى باللار 6171 (1040 مىللىي بالىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)گە يەتتى.

بىرىنچى، تەربىيىلەش

ئازادلىقتىن كېيىن 1952-يىلى ماتارىپ مىنىستىرلىكى ئېلان قىلغان «باللار باغچىسىنىڭ ۋاقىتلىق نىزامى»دىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، رايونغا قاراشلىق باللار باغچىلىرى ھەر يىلى 9-ئايدا ئۈچ ياشتىن يەتتە ياشقىچە بولغان بالىلارنى قوبۇل قىلدى. بالىلارنىڭ يېشىغا قاراپ كىچىكلەر سىنىپى، ئوتتۇرا ياشتىكى باللار سىنىپى، چوڭ ياشتىكى باللار سىنىپىگە بۆلۈپ تەربىيىلىدى. كىچىكلەر سىنىپىدىكى باللار ئۈچ ياشتىن تۆت ياشقىچە بولۇپ، ھەربىر سىنىپقا 20 دىن 25 كىچە بالا، ئوتتۇرا ياشتىكى باللار سىنىپىدىكى باللار تۆت ياشتىن بەش ياشقىچە بولۇپ، ھەربىر سىنىپقا 25 تىن 30 غىچە بالا، چوڭ ياشتىكى باللار سىنىپىدىكى باللار بەش ياشتىن يەتتە ياشقىچە بولۇپ، ھەربىر سىنىپقا 30 دىن 35 كىچە بالا قوبۇل قىلىندى.

«باللار باغچىسىنىڭ ۋاقىتلىق نىزامى»دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن باللار باغچىلىرىدا تەنتەربىيە (قىزىقارلىق ئويۇنلار، گىمناستىكا، ئۇسسۇل قاتارلىقلار)، تىل (ھېكايە، قوشاق، تېپىشماق ئېيتىش)، مۇھىتنى تونۇتۇش (كۈندىلىك تۇرمۇش مۇھىتى)، رەسىم سىزدۇرۇش، قول ھۈنىرى (قەغەز ۋە لايدا ئويۇنچۇق ياساش ھۈنىرى)، مۇزىكا (ناخشا ئېيتىش، مۇزىكا ئاڭلاش، چالغۇ ئەسۋابلار، ئويۇن قويۇش)، ھېساب (سان ۋە ئاددىي ھېسابلاشلارنى ئۆگىنىش) قاتارلىقلار تەربىيە مەزمۇنى قىلىندى. 50-يىللاردا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «تەربىيىچىلەر خىزمىتى قىلىنامىسى»دا بەلگىلەنگەن ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى قوللىنىلدى. ئوقۇتۇش جەريانىدا بالىلارنىڭ ئەمەلىي ئىقتىدارى مۇۋاپىق يېتىلدۈرۈلدى. چوڭلار سىنىپىدىكى باللار بەسەي، كۆممىقوناق، دادۇر، ئاپتاپبەرس قاتارلىقلارنى تېرىشقا تەشكىللەندى. 1960-يىلى ئوقۇتۇش ئىسلاھ قىلىنىپ، كىچىك باللار سىنىپىدىكىلەردىن 100 تاق سۆزنى ئۆگىنىش، ئوتتۇرا سىنىپتىكى باللاردىن 150 تاق سۆزنى ئۆگىنىش، چوڭلار سىنىپىدىكى باللاردىن 200 تاق سۆزنى ئۆگىنىش تەلەپ قىلىندى ھەمدە پىنيىن، خەنزۇچە خەت ئۆگىنىش قوشۇلدى. يەنە چوڭلار سىنىپلىرى بويىچە سۇ بويىق رەسىمنى سىزىش سىناقلىرى، ۋاسكىتبول مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزۈش پائالىيەتلىرى قانات يايدۇرۇلدى. باللارنىڭ ئەقىل بۇلىقىنى ئېچىش ئۈچۈن، باللار باغچىلىرى كۆرسەتمىلىك ئوقۇتۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئۆزلىرى قونچاق ياساش، پائالىيەت كارتۇچكىسى، يەر تۈزۈلۈشىنىڭ قۇمدىن ياسالغان مودىلى، تۈتۈنىنى چاپلاشتۇرۇپ ياسىغان بۇيۇملار قاتارلىق ئوقۇتۇش قوراللىرىنى ياسىدى. باللار 1-باغچىسى شۇ يىلى مەملىكەت بويىچە باللار ماتارىپىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. 1962-يىلى ئاپتونوم رايون ئۆزى تۈزگەن ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى قوللىنىلدى. 1964-يىلى

مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش تۈزۈلگەن ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى قوللىنىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، بالىلار مائارىپى زەربىگە ئۇچراپ ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى پېپەن قىلىندى. دەرس ئۆتۈش ۋاقتىدا پەقەت «ماۋجۇشى سۆزلىرىدىن ئۈزۈندە»نى ئوقۇتۇش، «ئۈزۈندە» دىكى ناخشىلار ۋە ئۇلكىلىك تىياتىرلار ئېيتىلدى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن نورمال بالىلار مائارىپى تەدرىجىي ئەسلىگە كەلدى. 1981-يىلى مائارىپ مىنىستىرلىكى «بالىلار باغچىسى تەربىيە-سى پروگراممىسى»نى ئېلان قىلىپ تارقاتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ، رايونغا قاراشلىق بالىلار باغچىلىرى بالىلارنى ئەخلاقىي، ئەقلىي، جىسمانىي، گۈزەللىك جەھەتلەردە ئومۇمىيۈزلۈك يېتىشتۇرۇش تەربىيىسىنى يەنمۇ كۈچەيتىپ، تەنتەربىيە، تىل، ئومۇمىي ساۋات، ھېسابلاش، مۇزىكا، گۈزەل-سەنئەت دەرسلىرىنى رەسمىي تەسىس قىلدى. 1983-يىلى مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش تۈزۈلگەن بالىلار ئوقۇتۇش ماتېرىيالى قوللىنىلىپ، ئوقۇتۇش تەتقىقاتى قانات يايدۇرۇلدى. مۇنەۋۋەر دەرسلەرنى باھالاش ئارقىلىق، تەربىيىلەش سۈپىتى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. قىزىل بايراق بالىلار باغچىسى «قوش تىل»دا دەرس ئۆتۈشنى يولغا قويغانلىقتىن، كۆپلىگەن خەنزۇ بالىلار ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان ئاددىي سۆزلىرىنى ئۆگىنىۋالدى. ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرىمۇ خەنزۇچە ئاممىباب تىل ئارقىلىق خەنزۇ بالىلار بىلەن سۆزلىشەلەيدىغان بولدى. بۇ بالىلار باغچىسىنىڭ باشلىقى ئايخان تەربىيىلەش خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىپ، نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغانلىقتىن 1983-يىلى مەملىكەت بويىچە يەسلى، بالىلار باغچىسى خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچى دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. 1987-يىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، ئامېرىكا، ياپونىيە، شۋېتسارىيە، ئاۋسترالىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىن كەلگەن دوستلار بۇ باغچىدا ئېكسكۇر-سىيە ۋە زىيارەتتە بولدى.

1981-يىلدىكى بالىلار باغچىلىرىدا ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

1-1-2-16 جەدۋەل

دەرس تۈرى	كىچىكلەر سىنىپى		ئوتتۇرا سىنىپ		چوڭراقلار سىنىپى	
	ئالدىنقى مۇشۇم	كېيىنكى مۇشۇم	ئالدىنقى مۇشۇم	كېيىنكى مۇشۇم	ئالدىنقى مۇشۇم	كېيىنكى مۇشۇم
تەنتەربىيە	1		1	1	1	1
تىل	1	1	2	2	2	2
ئومۇمىي ساۋات	1	1	2	2	2	2
ھېسابلاش		1	2	1	2	2
مۇزىكا	2	2	2	2	2	2
رەسىم	2	2	2	2	3	3
جەمئىي	6	8	11	10	12	12
دەرس ۋاقتى	10-15 مىنۇتچە		20-25 مىنۇتچە		25-30 مىنۇتچە	

ئىككىنچى، ساقلىقنى ساقلاش تەربىيىسى

50-يىللارنىڭ بېشىدا، كونا ئازاد رايونلارنىڭ «ھەممىسى بالىلار ئۈچۈن» دەيدىغان بالىلار تەربىيىسى تەجرىبىلىرى ئۆگىتىلدى. 1958-يىل بالىلار باغچىسىدا «تەربىيىچىلەر بالىلارنىڭ ئانىلىرى

بىلەن بەسلىشىش» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. بالىلار 1-باغچىسى، بالىلار 2-باغچىسىنىڭ پۇتبول كۈن قاراش تۇرۇمى ياناقتا ياتقۇزۇپ قاراش تۇرۇمىگە ئۆزگەرتىلىپ، بالىلارغا قارىتا «سەككىزگە كاپالەتلىك قىلىش» (ترىنقىنى ئىلىش، چېچىنى ئىلىش، كىيىمىنى يۇيۇش، يۇيۇندۇرۇش، تىكىش-ياساش، داۋالاش، خەۋەر ئىلىش، يونقان-كۆرپىلىرىنى يۇيۇپ بېرىش) يولغا قويۇلدى. سىنىپلاردا «تۆت رەتلىك بولۇش» (كىيىم ئاسقۇچ جاھازىسى ئىچىدىكى كىيىم-كېچەكلەر رەتلىك بولۇش، لۆڭگىلەر رەتلىك ئېسىلىش، چىش چوتكىلاشتا ئىشلىتىدىغان كۆرۈشكىلارنى رەتلىك قويۇش، يوتقانلارنى قاتلاپ رەتلىك قويۇش) ۋە «تۆت پاكىز بولۇش» (ئىشىك-دېرىزە، يەر، جوزا، ئورۇندۇق، كارىۋات كىرلىكلىرى پاكىز بولۇش) يولغا قويۇلدى. يەسلى، بالىلار باغچىلىرى ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، تەربىيىچىلەرنىڭ ساپاسىمۇ ئاز-تولا يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇمۇمىي يىغىنىدىن كېيىن تەربىيىچىلەر ئارىسىدا «ئۇچ ئۇمۇمىي» (ماتارىپ فاكۇلتېتىنى ئۇمۇمىيۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇش، بارلىق بالىلارغا يۇزلىنىش، جان-دىل بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش) ۋە «تۆت بولۇش» (قىزغىن بولۇش، كۆڭۈل بۆلۈش، سەۋرچان بولۇش، ئىستايىدىل بولۇش) «تۆتتە چاققان بولۇش» (قولى چاققان، كۆزى چاققان، ئېغىزى چاققان، پۇتى چاققان) قاتارلىق تەلىم-تەربىيىلەر يولغا قويۇلۇپ، بالىلارنىڭ ئۆز تۇرمۇشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. بالىلارنىڭ سالامەتلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن يەنە ئۇلارنىڭ تامىقى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، ئۆزۈقلۇقى كۆچەيتىلىدى. بىر ھەپتە ئىچىدە بىر خىل تاماقنى تەكرار ئەتمەسلىك ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

ئۇچىنچى، ھەق ئىلىش ئۆلچىمى

60-يىللاردا يەسلىدە كۈنلۈك تۇرىدىغان بالىلاردىن تەربىيىلەش ھەققى ئۈچۈن ھەربىر بالىدىن ئىبىغا ئىككى يۈەن ئىلىندى، يەسلىدە ھەپتىلىك تۇرىدىغان بالىلاردىن تەربىيىلەش ھەققى ئۈچۈن ھەربىر بالىدىن ئىبىغا بەش يۈەن ئىلىندى. تۆت پىرىم ياشتىن كىچىك بالىلارنىڭ كۈندىلىك تامىقى ئۈچۈن ئۈچ مو، تۆت پىرىم ياشتىن چوڭ بالىلارنىڭ كۈندىلىك تامىقى ئۈچۈن تۆت مو پۇل ئىلىندى. ھەربىر بالىدىن ئىبىغا بەش مو تازلىق پۇلى ئىلىندى. 70-يىللاردا يەسلىدە كۈنلۈك تۇرىدىغان بالىلاردىن تەربىيىلەش ھەققى ئۈچۈن ھەر ئايدا ئىككى يۈەن، يەسلىدە ھەپتىلىك تۇرىدىغان بالىلاردىن ھەر ئايدا بەش يۈەن، تۆت پىرىم ياشتىن كىچىك بالىلارنىڭ كۈنلۈك تاماق پۇلى ئۈچۈن 4.5 مو، تۆت پىرىم ياشتىن چوڭ بالىلارنىڭ كۈنلۈك تاماق پۇلى ئۈچۈن بەش مو، تازلىق پۇلى ئۈچۈن ھەربىر بالىدىن ئايدا بىر يۈەندىن پۇل ئىلىندى. 1987-يىلى ھەربىر بالىدىن سەككىز يۈەن تەربىيىلەش ھەققى، 12 يۈەن باشقۇرۇش ھەققى، بىر يۈەن تازلىق پۇلى ئىلىندى. كىچىكلەر سىنىپىدىكى بالىلارنىڭ كۈنلۈك تاماق ھەققى ئالتە مو، ئوتتۇرا سىنىپتىكى بالىلارنىڭ ھەر كۈنلۈك تاماق پۇلى يەتتە مو، چوڭلار سىنىپىدىكى ھەربىر بالىنىڭ تاماق پۇلى سەككىز مو بولدى.

1982-يىلى بالىلار 1-باغچىسىنىڭ 12-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 25-كۈنىگىچە بولغان تاماق-سەي تۈرلىرى جەدۋىلى

2-1-16 جەدۋەل

كۈنلەر	ناشتىلىق	چۈشلۈك تاماق	چۈشلۈك قوشۇمچە يېمەكلىكلەر	كەچلىك تاماق
دۈشەنبە	سۈت، موما، قىزىل دۇغۇ	سۈيۈقئاش	ئالما	گاڭپەن، پىنتوزلىق، گۆش-لۈك بەسەيسەي
سەيشەنبە	سۈت، موما، تۇزلانغان سەي	شورپا	پىشۇرۇلغان دادۇر	سۈيۈقئاش

كۈنلەر	ناشتىلىق	چۈشلۈك تاماق	چۈشلۈك قوشۇمچە بىمەكلىكلەر	كەچلىك تاماق
چارشەنبە	سۈت، موما، كۆش ۋە سېرىق پۇرچاق بىلەن قورۇلغان سەي	گۆشلۈك سەي، تۆزلانغان سەي، گاڭپەن	دۆلمەپ پىشۇرۇلغان سەۋزە، ياڭيۇ	گاڭپەن، ۋەنزە
پەيشەنبە	سۈت، موما، قىزىل دۇغۇ	موما، تۇخۇم، دۇغۇ شورپىسى	قالى	شوۋگۇرۇچ، گۆشلۈك قاتلىما
جۈمە	سۈت، موما، تۆزلانغان سەي	شېكەر، مانتا، شوۋگۇرۇچ	پىشۇرۇلغان سېرىق پۇرچاق	سەي شورپىسى، قازان نېنى
شەنبە	سۈت، موما، قورۇلغان ۋە تۆزلانغان سەي	سۇيۇقتاش	كەمپۇت	پولو

1987-يىلى باللار 1-باغچىسىنىڭ 2-ئاينىڭ 2-ھەپتىسىدىكى تاماق تۈرلىرى جەدۋىلى

3_1_2_16 جەدۋەل

كۈنلەر	ئەتىگەنلىك تاماق	چۈشلۈك تاماق	چۈشلۈك قوشۇمچە بىمەكلىكلەر	كەچلىك تاماق
دۈشەنبە	بولكا، سۈت، پۇرچاق مۇرابباسى	گۆشلۈك بەسەي سەي، سۇيۇقتاش	نەشپۈت	گاڭپەن، پىشۇرۇلغان دۇغۇ
سەيشەنبە	موما، سۈت	گاڭپەن، گۆشلۈك بەسەي سەي	كەمپۇت	پىشۇرۇلغان قوي گۆشى، قالسان قاتلىمىسى، ملش شوۋگۇرۇچ
چارشەنبە	موما، سۈت، تۇخۇم	كۈنجۈتلۈك قالسان قاتلىمىسى، راك شورپىسى	ئاپېلسىن	دۈلمەپ پىشۇرۇلغان قوي گۆشى، دۈلمەپ پىشۇرۇلغان قاتلىما نان
پەيشەنبە	موما، سۈت، تۆزلانغان سەي	قوي گۆشى، تۆزلانغان سەي، گاڭپەن	پېچىنە	قوي گۆشى قازان نېنى
جۈمە	موما، سۈت، قىزىل دۇغۇ	پوشكال، شوۋگۇرۇچ	ئالما	گاڭپەن، گۆشلۈك ياڭيۇ
شەنبە	موما، پۇرچاق مۇرابباسى	سۇيۇقتاش، تۇخۇمدىن قورۇلغان چېچەكسەي		گۆشلۈك پولو، تۇرۇپ شورپىسى

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىغا قاراشلىق باللار باغچىسىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى ھەلۋم قىلىش جەدۋىلى

4_1_2_16 جەدۋەل

رەت نومۇرى	نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئوقۇتقۇچى ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى			سىنىپ سانى	باللار سانى	ئىگىلىگەن مەيدانى (كۋادرات مېتر)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	ئادرېس
			جەمئىي	ئوقۇتقۇچى	تەربىيىچى					
1	ئۇرۇمچى شەھەرلىك باللار 1-باغچىسى	1938	83	26	40	15	569	1222.5	1282.85	دۆلەت قۇرۇش يولى

رەت نومۇرى	نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئوقۇتقۇچى ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى			سىنىپ سانى	بالىلار سانى	ئىگىلىگەن مەيدانى (كۋادرات مېتر)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	ئادرېس
			جەمئىي	ئوقۇتقۇچى	تەربىيچى					
2	بالىلار 2-باغچىسى	1952	41	6	19	7	247	1637.63	871.94	ئىنتىپاق يولى
3	قىزىل بايراق بالىلار باغچىسى	1949	66	19	23	11	449	4998	2477	غالىبىيەت يولى

1987-يىلدىكى تيانشان رايونى تەۋەسىدىكى بالىلار باغچىلىرى ۋە يەسلىلەرنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىش جەدۋىلى

5-1-2-16 جەدۋەل

رەت نومۇرى	ئورۇن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	بالىلار سانى			ئادرېس	سىنىپ سانى			ئوقۇتقۇچى ۋە تەربىيچىلەر قوشۇنى						
			مىللىي	خەنزۇ	جەمئىي		مىللىي	خەنزۇ	جەمئىي	ئوقۇتقۇچى	تەربىيچى	ساقلىغۇچى ساقلىغۇچى	ئاشپەز	ۋاقىلىق ئىشچى	بېشىلار	جەمئىي
1	ھەربىي رايون ئارقا سەپ تەمىنات بۆسىنىڭ بالىلار باغچىسى	1949	6	360	366	ساغلاملىق يولى 11-26-قورۇ		10	10	5	38	1	4	1	5	54
2	3-ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى زاۋۇتى بالىلار باغچىسى	1950	4	230	234	يېشىلار يولى 24-قورۇ		9	9	4	35	1	6		4	50
3	1-ئاۋغۇست ئوتتۇرا مەكتەپ بالىلار باغچىسى	1950	2	113	115	يېشىلار يولى 7-قورۇ		4	4	1	17	1	1	1	3	24
4	تيانشان رايونلۇق بالىلار باغچىسى	1951	21	129	150	مەدەنىيەت يولى 5-كوچا 19-قورۇ		4	4	4	6	1	2	11	3	27
5	ھەربىي رايون سىياسىي بۆلۈمى بالىلار باغچىسى	1951-يىلى 10-ئاي	22	235	257	تىنچلىق يولى 76-قورۇ		7	7	6	22	2	4			34
6	ھەربىي رايون قوماندانلىق شتابى بالىلار باغچىسى	1952-يىلى 3-ئاي	2	213	215	دۆلەت قۇرۇلۇش يولى 97-قورۇ		7	7	6	21	2	5		4	38
7	ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بالىلار باغچىسى	1953-يىلى 4-ئاي	58	130	188	جۇڭسەن يولى 6-قورۇ		7	7	4	22	1	3	2	4	36
8	شەھەرلىك پوچتا-تېلېگراف ئىدارىسى بالىلار باغچىسى	1953-يىلى 8-ئاي	20	120	140	دۆلەت قۇرۇلۇش يولى 40-قورۇ		4	4	1	16	1	2	2	5	27
9	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش بلىش شىركىتى بالىلار باغچىسى	1954-يىلى 3-ئاي	3	219	222	يېشىلار يولى 17-قورۇ		6	6	7	18	1	2		4	32
10	شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى بالىلار باغچىسى	1956	40	90	130	نۇرلۇق يولى		5	5	2	17	2	1		5	27

رەت نومۇرى	ئورۇن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئادرېس	بالىلار سانى			سىنىپ سانى			ئوقۇتقۇچى ۋە تەربىيىچىلەر قوشۇنى						
				مىللىي	خەنزۇ	جەمئىي	مىللىي	خەنزۇ	جەمئىي	ئوقۇتقۇچى	تەربىيىچى	ساقلىغىنى ساقلىغۇچى	ئاشپەز	ۋاقىتلىق ئىشچى	باشقىلار	جەمئىي
11	سودا نازارىتى بالىلار باغچىسى	1957	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 40-قورۇ	22	132	154	1	5	6	3	13		2	5	6	29
12	تيانشان بويلىش توقۇش زاۋۇتى بالىلار باغچىسى	1958	زاۋۇت قورۇسى ئىچىدە		122	122		5	5	4	13	1	2		3	23
13	شىنجاڭ داشۆسى بالىلار باغچىسى	1960	مەكتەپ ئىچىدىكى خۇڭخۇ كۆلىنىڭ بويىدا	80	70	150	2	4	6	3	16		2	7	3	31
14	شىنجاڭ خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى بالىلار باغچىسى	1966-يىلى 6-ئاي	ئۇلانباي خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى ئىچىدە		275	275		10	10	3	32	1	1		5	42
15	2-ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى بالىلار باغچىسى	1973	ياشلار يولى		135	135		5	5	3	13	1	2		2	21
16	قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپى بالىلار باغچىسى	1975	شور بۇلاق مەكتەپ قورۇسى ئىچىدە	17	133	150		5	5	3	11		2		3	19
17	تيانشان رايونلۇق «1-ئىيۇل» بالىلار باغچىسى	1976	لىمىڭ كوچىسى 53-قورۇ	87	87	174		5	5		23	1	1		3	28
18	شەھەرلىك ئاياللار بىرلەشمىسى بالىلار باغچىسى	1978	دېموكراتىيە يولى 81-قورۇ	134	448	582		15	15	19	14	2	5	35	9	84
19	خوڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى بالىلار باغچىسى	1976-يىل 4-ئاي	ئېلېكتر ئىستانسىسى ئىچىدە	22	122	144		5	5		21		1		2	24
20	مائارىپ شۆيۈەنى بالىلار باغچىسى	1978	نۇرلۇق يولى 10-قورۇ		74	74		3	3	3	6		2		3	14
21	شەھەرلىك بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 2-شىركىتى بالىلار باغچىسى	1984	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	31	92	123		3	3		17		1		1	19
22	ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئورگان بالىلار باغچىسى	1985	ساغلاملىق يولى 6-قورۇ	44	127	171			5	7	3	1	1	10	5	27
23	ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپى يەسلىسى	1952	دۆلەت قۇرۇش يولى پارتىيە مەكتىپى قورۇسى ئىچىدە	22	40	62		3	3		11		2		2	15
24	7220-زاۋۇت يەسلىسى	1953	غەربىي ئارقا كوچا 25-قورۇ	10	62	72		4	4		8					8
25	ئاپتونوم رايونلۇق 2-دوختۇرخانا يەسلىسى	1956	بۇلاق بېشى كوچىسى دوختۇرخانا قورۇسى ئىچىدە	38	57	95		5	5	14	14				2	30

رەت نومۇرى	ئورۇن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئادرىس	بالىلار سانى			سىنىپ سانى			ئوقۇغۇچى ۋە تەربىيىچىلەر قوشۇنى						
				مىللىي	خەنزۇ	جەمئىي	مىللىي	خەنزۇ	جەمئىي	ئوقۇغۇچى	تەربىيىچى	ساقلىقنى ساقلىغۇچى	ئاشپەز	ۋاقىتلىق ئىشچى	باشقىلار	جەمئىي
26	ئاپتونوم رايونلۇق تاشقى سودا نازارىتى يەسلىسى	1956-يىل 1-ئاي	ئىتتىپاق يولى 10-قورۇ	22	78	100		4	4	8	9					17
27	تىيانشان بېمەكلىكلەر زاۋۇتى يەسلىسى	1956	غالىبىيەت يولى 18-قورۇ	2	104	106		4	4	2	6		2		2	12
28	ئاپتونوم رايونلۇق ھاۋارايى ئىدارىسى يەسلىسى	1957	دۆلەت قۇرۇش يولى 46-قورۇ	3	27	30		2	2	2	5		1		2	10
29	شىنخۇا 3-باسما زاۋۇتى يەسلىسى	1957	قۇرۇلۇش يولى 2-نومۇر زاۋۇتى ئىچىدە	8	40	48		3	3		7		1		1	9
30	36313- قىسىم يەسلىسى	1958-يىل 6-ئاي	بەش يۇلتۇز يولى 21-قورۇ	1	70	71		3		3	8		2		2	15
31	7438- زاۋۇت يەسلىسى	1960	بەش يۇلتۇز يولى 23-قورۇ		94	94		4	4	1	11					12
32	رادىئو- تېلېۋىزىيە نازارىتى يەسلىسى	1960	ئىتتىپاق يولى نازارەت قورۇسى ئىچىدە	56	24	80		3	3	1	9					10
33	كۆمۈر، خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى يەسلىسى	1965	شور بۇلاق	12	28	40			1		8					8
34	شەھەرلىك ئاپتوبۇس 2-مەيدانى يەسلىسى	1966	2-مەيدان ئىچىدە	35	195	230		6	6	2	31					33
35	سىمىسز رادىئو 1-زاۋۇتى	1971	غالىبىيەت يولى 2-قورۇ	5	60	65		3	2	9					11	
36	ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى يەسلىسى	1973	نەنمىن تەنتەربىيە كومىتېتى قورۇسى ئىچىدە	45	63	108		3	3	2	9					11
37	چارۋىچىلىق نازارىتى يەسلىسى	1973-يىلى 12-ئاي	جەنۇبىي شىنخۇا يولى 19-قورۇ	24	16	40		2	2		6					5
38	يېرىم ئۆتكۈزگۈچلۈك رادىئو زاۋۇتى يەسلىسى	1974	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	6	34	40		3	3		3					3
39	سەھىيە نازارىتى يەسلىسى	1974	بۇلاق بېشى 76-قورۇ	20	20	40		2	2	6	5					11
40	ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش 2-شىركىتى 2-باشقارمىسى يەسلىسى	1967	يەنئەن يولى 14-قورۇ	55	96	151		2	2		8					8
41	يىنىك سانائەت نازارىتى يەسلىسى	1976	دېموكراتىيە يولى 87-قورۇ	11	109	120		2	2	2	4		2		2	10

رەت نومۇرى	ئورۇن نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئادرىس	بالىلار سانى			سىنىپ سانى			ئوقۇتقۇچى ۋە تەربىيىچىلەر قوشۇنى						
				مىللىي	خەنزۇ	جەمئىي	مىللىي	خەنزۇ	جەمئىي	ئوقۇغۇچى	تەربىيىچى	ساقلىقنى ساقلىغۇچى	ئاشپەز	ۋاقىتلىق ئىشچى	بلىقىلار	جەمئىي
42	36831-قىسىم يەسلىسى	1980-يىلى 1-ئاي	بەش يۇلتۇز يولى		120	120		5	5	4	10					14
43	چىنە زاۋۇتى يەسلىسى	1980	ئىتتىپاق يولى 24-قورۇ	14	14	28		2	2	4	5					5
44	36430-قىسىم يەسلىسى	1980	شور بۇلاق 78-قورۇ		48	48		2	2	1	4					5
45	شەھەرلىك شىكەر، ھاراق، تاماكا شىركىتى يەسلىسى	1982	ئازادلىق يولى 24-قورۇ	21	12	33		1	1	1	3					4
46	گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتىتى جۇڭشەن يولى مۇلازىمەت كوپىراتىپى يەسلىسى	1984-يىلى 4-ئاي	بەخت يولى 38-قورۇ	5	64	79		3	3	3	6					9
47	جەمئىي			1040	5131	6171	3	196	199	142	593	20	62	74	95	986

2-پاراگراف باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپى

بىرىنچى، ئوقۇش تۈزۈمى

1949-يىلى خەنزۇ تىل سىستېمىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە «ئالتە يىللىق ئوقۇش تۈزۈمى» يەنى تۆت يىللىق، ئىككى يىللىق باسقۇچ بويىچە ئوقۇتۇش يولغا قويۇلدى. 1951-يىلى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى مەمۇرىي كېڭەش «ئوقۇش مۇددىتى تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىش توغرىسىدىكى قارار»نى ئېلان قىلىپ، «ئالتە يىللىق ئوقۇش تۈزۈمى»نى «بەش يىللىق ئوقۇش تۈزۈمى»گە ئۆزگەرتتى. 1952-يىلى، 1-يىللىق ئوقۇغۇچىلاردىن باشلاپ بەش يىللىق ئوقۇش تۈزۈمىنى تەجرىبە قىلىپ يولغا قويدى. بىر يىللىق ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، دەرسلىك ماتېرىيال ۋە ئوقۇتقۇچى يېتىشمىگەنلىكتىن ھەمدە دۆلەتلىك مەمۇرىي كېڭەشنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن، 1953-يىلى «ئالتە يىللىق ئوقۇش مۇددىتى تۈزۈمى» ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ھەر يىلى كۈز پەسلىدە يەتتە ياشلىق بالىلار مەكتەپكە قوبۇل قىلىندى. 1968-يىلى «ئوقۇش مۇددىتى تۈزۈمىنى قىسقارتىپ، مائارىپتا ئېنىقلاب قىلىش» دېگەن يوليورۇق ئىجرا قىلىنىپ، ئوقۇش مۇددىتى تۈزۈمى «بەش يىللىق تۈزۈم»گە ئۆزگەرتىلدى. 1981-يىلى مائارىپ مىنىستىرلىكى «شەھەردىكى مەكتەپلەردە ئالتە يىللىق ئوقۇش مۇددىتى تۈزۈمىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش مەسىلىسى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نى تارقاتقاندىن كېيىن، رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەردە 1984-يىلدىن 1985-يىلغىچە بەش يىللىق ئوقۇش مۇددىتى تۈزۈمىنى «ئالتە يىللىق ئوقۇش مۇددىتى تۈزۈمى»گە ئۆزگەرتىش خىزمىتى ئورۇنلاندى. 50-يىللاردا مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇش

مۇددىتى تۆت يىل ئىدى. 1961-يىلدىن باشلاپ بەش يىلغا ئۆزگەرتىلىپ، تاكى 1987-يىلغىچە داۋاملاشتۇرۇلدى.

ئىككىنچى، دەرسلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى

چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا ئەمەلدارلىق ئىمتىھانى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مەكتەپلەر سېلىندى. دىخۇادا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ تۆرلۈك مەكتەپلەر ئېچىلدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە «ئۈچ سۆزلۈك دەستۇر»، «يۈز فامىلە دەستۇر»، «مىڭ خەتلىك دەستۇر» قاتارلىقلار ئاساسلىق دەرسلىك ماتېرىيالى قىلىندى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 4-يىلى (1915-يىلى) دىن كېيىن، مەكتەپلەر «دۆلەت تىلى» ۋە «ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىش» قاتارلىق دەرسلەرنى تەسىس قىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 5-يىلى (1916-يىلى) مەكتەپلەر نەنجىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مائارىپ مىنىستىرلىكى تەكشۈرۈپ بېكىتىپ نەشر قىلغان دەرسلىك كىتابلارنى ئىشلەتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىلى (1939-يىلى) مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسى كومموئىنست شۇياڭ بىلەن بەي دافاڭ (ئۆزگەرتكەن ئىسمى لىيۇ بوخېڭ) تۈزگەن يېڭى دەرسلىك ماتېرىيالىنى ئىشلەتتى. دۆلەت تىلى، ھېساب، جۇغراپىيە، تارىخ، تەبىئەت قاتارلىق دەرسلەر ئۆتۈلدى. دەرسلىك ماتېرىياللار يېڭى بولۇپ، ئۇ ياپونغا قارشى تۇرۇش تۇسىگە ۋە قويۇق يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) دىن كېيىن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ مائارىپ مىنىستىرلىكى دەرسلەرنىڭ تەسىس قىلىنىشى ۋە ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرىنىڭ مەزمۇنىنى خېلى زور دەرىجىدە تەڭشەپ، يۇقىرى يىللىقلارغا «ئۈچ مەسلەك» دەرسىنى قوشتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، مەكتەپلەر دۆلەت مائارىپ مىنىستىرلىكى ئېلان قىلغان ئوقۇتۇش پىلانىغا ئاساسەن مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش تۈزۈلگەن دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى ئىشلەتتى. 1952-يىلى مەكتەپلەردە تىل-ئەدەبىيات، ھېساب، تەبىئەت، جۇغراپىيە، تارىخ، تەنتەربىيە، رەسىم، مۇزىكا دەرسلىرى تەسىس قىلىندى. 1955-يىلى «باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئالتە يىللىق ئوقۇتۇش پىلانى» يولغا قويۇلۇپ، قول ھۈنەرۋەنلىك ئەمگەك دەرسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1963-يىلى «پۈتۈن كۇنلۇك تۈزۈمدىكى ئوقۇتۇش پىلانى» يولغا قويۇلۇپ، ھەپتىلىك لېكسىيە كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. ئالتىنچى يىللىقلارغا ئىشلەپچىقىرىش ساۋات دەرسى، قول ھۈنەرۋەنلىك ئەمگەك دەرسى (1-، 2-، 3-يىللىقلارغا قول ھۈنەرۋەنلىك دەرسى، 4-، 5-، 6-يىللىقلارغا ئەمگەك دەرسى) تەسىس قىلىنىپ كۆپەيتىلدى. تىل-ئەدەبىيات دەرسى ئوقۇش، ماقالا يېزىش، خەت يېزىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، تەبىئەت، تارىخ، جۇغراپىيە دەرسلىرى توختىتىلىپ، بىر سائەتلىك دەرس، يەنى «كۈندە ئوقۇش» («ماۋجۇشى سۆزلىرىدىن ئۈزۈندە»نى ئوقۇش) كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1981-يىلى ئىدىيىۋى-ئەخلاق دەرسى، چەت ئەل تىلى دەرسى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىنىپ، جۇغراپىيە، تارىخ دەرسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئىدىيىۋى ئەخلاق دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، تيانشان رايونلۇق مائارىپ بۆلۈمى، ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتىنىڭ ھاۋالىسى بىلەن ئادەملەرنى تەشكىللەپ باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ 1-يىللىقتىن 5-يىللىققىچە بولغان ئىدىيىۋى-ئەخلاق دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تۈزۈپ چىقىپ، پۈتۈن شىنجاڭغا 150 مىڭ پارچىنى تارقاتتى. «خەلق گېزىتى»، «شىنجاڭ گېزىتى»، «شىنجاڭ مائارىپ» ژۇرنىلى، شىنجاڭ رادىئو ئىستانسىسى بۇ ھەقتە خەۋەر بەردى. 1984-يىلى ئوقۇتقۇچى بولمىغانلىقتىن چەت ئەل تىلى دەرسىنى ئۆتۈش توختىتىلدى.

1953-يىلدىكى بەش يىللىق ئوقۇش تۈزۈمىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ دەرس ئورۇنلاشتۇرۇلۇش جەدۋىلى

جەدۋەل 16-2-2-1

دەرس سانى / يىللىقلار / دەرس تۈرى	1-يىللىق	2-يىللىق	3-يىللىق	4-يىللىق	5-يىللىق	جەمئىي
جەمئىي	24	25	29	28	28	5097
تىل-ئەدەبىيات	14	14	14	10	10	2356
ھېساب	5	6	7	7	7	1216
تەبىئەت			3	3	3	342
تارىخ				3	3	228
جۇغراپىيە				2	2	152
تەنتەربىيە	2	2	2	1	1	304
رەسىم	1	1	1	1	1	190
سەنئەت	2	2	2	1	1	309

1955-يىلدىكى تۆت يىل ۋە ئىككى يىلغا بۆلگەن ئالتە يىللىق تۈزۈمىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ دەرس ئورۇنلاشتۇرۇلۇش جەدۋىلى

جەدۋەل 16-2-2-2

دەرس تۈرى	ھەرقايسى يىللىقلارغا ھەر ھەپتىلىك دەرس تۆتۈش سائەت سانى						جەمئىي		
	1-يىللىق	2-يىللىق	3-يىللىق	4-يىللىق	5-يىللىق	6-يىللىق	دەرىجىلىك تۆۋەن	يۇقىرى دەرىجىلىك	جەمئىي
تىل-ئەدەبىيات	12	12	12	12	9	9	1632	612	2244
ھېساب	6	6	6	7	6	5	850	374	1224
تارىخ					2	2		136	136
جۇغراپىيە					2	2		136	136
تەبىئەت					2	3		170	170
تەنتەربىيە	2	2	2	2	2	2	272	136	408
ناخشا	2	2	2	1	1	1	238	68	306
رەسىم	1	1	1	1	1	1	136	68	204
قول ھۈنەرۋەنلىك ئەمگىكى	1	1	1	1	1	1	136	68	204

ئىزاھات: 1. پۈتۈن ئوقۇش يىلىنىڭ دەرس تۆتۈش ۋاقتى 34 ھەپتە بويىچە ھېسابلاندى.

2. ھەر سائەتلىك دەرس ۋاقتى 45 مىنۇت، دەرس ئارىلىقىدىكى دەم ئېلىش ۋاقتى 10 مىنۇت

1963-يىلدىكى پۈتۈن كۇنلۈك باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ دەرس ئورۇنلاشتۇرۇلۇش جەدۋىلى

جەدۋەل 16-2-2-3

يىللىقلار / دەرس تۈرى	1-يىللىق	2-يىللىق	3-يىللىق	4-يىللىق	5-يىللىق	6-يىللىق	ئومۇمىي دەرس سانى
ھەپتىلىك يىغىن	1	1	1	1	1	1	221
تىل-ئەدەبىيات	15	15	16	16	12	12	3176
ماتېماتىكا	6	6	7	8	9	9	1649
تارىخ					2	2	142
جۇغراپىيە					2		71
تەبىئەت					2	2	142
ئىشلەپچىقىرىش ساۋادى						2	72
تەنتەربىيە	2	2	2	2	2	2	442
سەنئەت	2	2	2	2	1	1	371
رەسىم	1	1	1	1	1	1	
قول ھۈنەرۋەنلىك ئەمگىكى	1	1	1		-		114
ھەر ھەپتىدە ئوتۇلىدىغان دەرس سانى	28	28	30	30	32	32	6620
ئەمگەك	تۆتىنچى يىللىقلاردىن يۇقىرى ئوقۇغۇچىلار ھەر ئوقۇش مۇشۇمىدە بىرىم ئاي ئەمگەك قىلىدۇ						

ئۇچىنچى، ئوقۇتۇش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچىلار سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوقۇتۇش نەزەريىسى، ئوقۇتۇش پىرىنسىپىنى ئۆگىنىپ، ئوقۇتۇش جەريانىدا بەش چوڭ پرىنسىپ (كۆرسەتمە خاراكتېرلىك، ئاڭلىلىق، ئاكتىپلىق، مۇستەھكەملەش خاراكتېرلىك، سىستېما خاراكتېرلىك ۋە ئۆز كۈچىگە قاراش خاراكتېرلىك ئوقۇتۇش پىرىنسىپى)نى قوللىنىپ، ئوقۇغۇچىلارغا مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئۆگەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ۋەتەننى سۆيۈش، خەلقنى سۆيۈش، ئەمگەكنى سۆيۈش، ئىلىم-پەننى سۆيۈش، ئومۇمنىڭ مال-مۈلكىنى ئاسراش تەلىم-تەربىيىسىنى ئېلىپ باردى.

1957-يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ماتارىپ فاكىجىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ئوقۇتقۇچىلار رەئىس ماۋزېدۇڭ ئوتتۇرىغا قويغان «ئون چوڭ ئوقۇتۇش ئۇسۇلى»نى ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى. ئوقۇتۇش جەريانىدا ئوربستكىلىق ھېتودتا دەرس ئۆتۈش تەشەببۇس قىلىنىپ، ئۆلۈك ئۇسۇلدا دەرس ئۆتۈشكە قارشى تورۇلدى. مەزمۇنلۇق سۆزلەش، كۆپ مەشق قىلدۇرۇش، ئاز ھەم ساز بولۇشتەك ئوقۇتۇش تەتقىقاتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئوقۇغۇچىلار ئەخلاقى، ئەقلىي، جىسمانىي جەھەتلەردە ئەتراپلىق يېتىلدۇرۇلدى. 1960-يىلى ھەرقايسى مەكتەپلەر ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى ئىسلاھ قىلىپ، ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈردى. شۇ يىلى 1-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇدىرى شېن شۇدېنىڭ ئوقۇتۇشقا رەھبەرلىك قىلىش جەھەتتىكى نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولۇپ، مەملىكەتلىك مەدەنىيەت-ماتارىپ خىزمىتىدىكى قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنىغا قاتناشتى. 1963-يىلى 3-ئاينىڭ 5-كۈنى ماۋزېدۇڭ «يولداش لېي فېڭدىن ئۆگىنەيلى» دېگەن بېغىشلىمىنى يېزىپ بەرگەندىن كېيىن ھەرقايسى مەكتەپلەر ئوقۇتۇش ۋە

1985-يىلدىكى ئالتە يىللىق ئوقۇش تۈزۈمىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ دەرس ئورۇنلاشتۇرۇلۇش جەدۋىلى

جەدۋەل 16-2-2-4

دەرس تۈرى / ھەپتىلىك دەرس سائەت سانى / يىللىقلار	دەرسلەر: ئىدىيىۋى ئەخلاق	تىل-ئەدەبىيات: جەمئىي	تىل-ئەدەبىيات: سۆزلەش، ئوقۇش	تىل-ئەدەبىيات: سۆزلىشىش	تىل-ئەدەبىيات: ماقالە	تىل-ئەدەبىيات: خەت يېزىش	ماتېماتىكا	چەت تىلى	تەبىئەت ساۋاتلىرى	جۇغراپىيە ساۋاتلىرى	تارىخ ساۋاتلىرى	تەنتەربىيە	كۆڭۈل ئېچىش	سەنئەت	گۈزەل سەنئەت	ئەمگەك	ئارىلاش دەرس	ھەر ھەپتىلىك ئومۇمىي دەرس سانى	پائالىيەت: تەكرار	پائالىيەت: تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى	پائالىيەت: كۆڭۈل ئېچىش، ئوقۇش پائالىيەتلىرى	پائالىيەت: مەكتەپ يېغىنى، سىنىپ يېغىنى پائالىيىتى	مەكتەپتىكى ھەر ھەپتىلىك پائالىيەت ئومۇمىي مىقدارى	كوللېكتىپ تەلىم-تەربىيە پائالىيەت زاپاس ۋاقتى
1-يىللىق	1	10	8	1		1	5-6		—	—	—	2	1	2	2	—	7	23-24	23-24	2	2	31-32		بىر يىلدا ئىككى ھەپتە
2-يىللىق	1	10	8	1	1		5-6	—	—		2	1	2	2	—		28-247	2	2	3	1	31-32		
3-يىللىق	1	10	7		2	1	6		2			2		2	2		8	25-26	2	2	3	2-1	31-32	
4-يىللىق	1	9	6		2	1	6		2			2.3		2	2	1	8	25-26	2	2	3	2-1	34	
5-يىللىق	1	9	6		2	1	6	(3)	1	2		2.3		2	1	1	9	25-26	2	2	3	2-1	34	
6-يىللىق	1	9	6		2	1	6	(3)	1		2	2.3		2	1	1	9	25-26	2	2	3	2-1	34	
ئۆتۈلگەن ئومۇمىي دەرس سانى	204	1938					156-1224		204	68	68	408-544	68	408	340	102		4964-5163	2	2	3	2-1	34	
پىرسەنت	4.1	38								23.3		4.1	1.4	1.4	8.2	1.4	8.2	6.8	2.1					
ئالتە يىللىق ئوقۇش تۈزۈمىدىكى دەرس سانى بىلەن بەش يىللىق ئوقۇش تۈزۈمىدىكى دەرس سانىنىڭ سېلىشتۇرمىسى	+24	+66								+4 72		-12	-4		-4	+48 184	68	+48	+52	+30				

ئىزاھات: جەدۋەلدىكى پىرسەنت نىسبىتى ئالتە يىللىق ئومۇمىي دەرس 4964 سائەت بويىچە ھېسابلاندى.

دەرستىن سىرتقى تۇرلۇك پائالىيەتلەر ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارغا قارىتا لېي فېڭدىن ئۆگىنىش تەلىم-تەربىيە-سى ئېلىپ بېرىپ، بالىلىق دەۋرىنى لېي فېڭغا سېلىشتۇرۇپ، كۆپلەپ ياخشى ئىش قىلىش پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى. باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى تەشكىللەپ ئىنقىلابىي قۇرباناللار، ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابئاتلىرىنىڭ قارلىرىنى تازىلاپ، ئۆيى ۋە ھويلىلىرىنى سۈپۈرۈپ بەردى. «بەشتە كاپالەتلەندۇرگۈچى ئائىلىلەر»گە سۇ توشۇپ، ئۇن ئەكېلىپ بەردى. يەكشەنبە كۈنلىرى قاتناش ساقچىلىرىغا ياردەملىشىپ قاتناش تەرتىپىنى قوغدىدى. قىلغان ياخشى ئىشى تەخمىنەن 39 مىڭ ئادەم (قېتىم) دىن ئاشتى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، كۆپ ساندىكى مەكتەپلەردە دەرس توختىلىپ ئىنقىلاب قىلىش ئېلىپ بېرىلدى. بەزىلىرىدە ئىككى يىلغىچە داۋاملاشتى. ئوقۇتۇش ئېغىر تەسىرگە ئۇچراپ، ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ ئۆز قەرەلدە مەكتەپكە كىرەلمەسلىكتەك ھادىسىلەرنى پەيدا قىلدى. ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ كۆپىيىش مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن «كاگدا» (ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ھەربىي سىياسىي داشۆ) چە ئاددىي سىنىپلار ئېچىلدى ھەمدە ھەرقايسى مەكتەپلەردە سىمىنا ئوقۇتۇش تۈزۈمىدىكى سىنىپلار كېڭەيتىلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەكتەپتە ئوقۇش قېيىن بولۇش زىددىيىتى پەيدا بولسىمۇ، لېكىن ئوقۇتۇش سۈپىتى بىرقەدەر تۆۋەنلەپ كەتتى. 1976-يىلىدىن كېيىن مائارىپ خىراجىتى كۆپەيتىلىپ، مەكتەپ بىنالىرى كېڭەيتىپ تولۇقلاپ سېلىنىپ، ئوقۇتۇش تەرتىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1978-يىلى ئىش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتىن باشلىنىپ، ئوقۇتۇش سۈپىتى ياخشىلاندى ھەمدە 1-باشلانغۇچ مەكتەپ، 5-باشلانغۇچ مەكتەپ، 10-باشلانغۇچ مەكتەپ، 19-باشلانغۇچ مەكتەپ قاتارلىق مەكتەپلەر ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۇرۇمچى شەھىرى بويىچە نۇقتىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ قىلىندى. 10-باشلانغۇچ مەكتەپ، 19-باشلانغۇچ مەكتەپ ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ قىلىنىپ، ئوقۇتۇش سۈپىتى خېلى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەر پۈتۈن شەھەر بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرۈش بىر تۇتاش ئىمتىھانىغا قاتنىشىپ ئەلا نەتىجىگە ئېرىشىپ ئالدىنقى قاتارغا ئۆتتى. ئوقۇتۇش سۈپىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، يەنە ئوقۇتۇش تەتقىقاتى كۈچەيتىلىدى، تيانشان رايونىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە تىل-ئەدەبىيات، ماتېماتىكا تەتقىقات ئىلمىي جەمئىيەتلىرى كەينىدىن قۇرۇلدى. تىل-ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، ئىجتىمائىي-ئەخلاق، تەبىئەت، تارىخ، جۇغراپىيە، سەنئەت، تەنتەربىيە، گۈزەل-سەنئەت دەرسلىرىنى تەتقىق قىلىدىغان رايون، دائىرە، مەكتەپتىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىلىك تەتقىقات تورى بارلىققا كېلىپ، كەڭ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەرسخانىدىكى ئوقۇتۇشىنى ياخشىلاشتىكى رولى تولۇق جارى قىلدۇرۇلدى. 1983-يىلى 10-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى كەلىمە نادىر مەملىكەت بويىچە نەمۇنە سىنىپ مۇدىرى دېگەن نامغا ئېرىشتى. 1985-يىلى شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ باشلانغۇچ مائارىپىنى تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندا، تيانشان رايونى بويىچە مەكتەپلەردىكى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 29 مىڭ 773 گە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 99.8% كە، مۇستەھكەملىش نىسبىتى 99.7% كە، ئومۇملىشىش نىسبىتى 99.6% كە، مەكتەپ پۈتتۈرۈش نىسبىتى 99.5% كە يېتىپ، باھالاش نەتىجىسى شەھەر بويىچە ئەڭ يۇقىرى بولدى. تيانشان رايونى شەھەرلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن «باشلانغۇچ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشتىكى لايىقەتلىك رايون» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى ھەمدە 2000 يۈەن پۇل بىلەن مۇكاپاتلاندى. يەنە رايونغا قاراشلىق 10 باشلانغۇچ مەكتەپكە، زاۋۇت-كان، كارخانا باشقۇرۇشىدىكى ئىككى پەرزەنتلەر مەكتىپىگە «باشلانغۇچ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرغان ئىلغار مەكتەپ» دېگەن شەرەپلىك نام بېرىلدى. رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مائارىپ ئىدارىسىنى 6000

يۇمن بىلەن مۇكاپاتلىدى. بۇ پۇلنى مائارىپ ئىدارىسى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشتا لايىقەتلىك بولغان رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە تارقىتىپ بەردى.

«مەجبۇرىي مائارىپ قانۇنى»نى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇش ئۈچۈن، 1986-يىلى 7-ئاينىڭ 3-كۈنى تىيانشان رايونلۇق مائارىپ خىزمىتى يىغىنى ئېچىلىپ، مەجبۇرىي مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش، مەكتەپ باشقۇرۇش ئىدىيىسىنى توغرىلاش، مائارىپنى، ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى ئىسلاھ قىلىش شۇنىڭدەك ئوقۇغۇچىلارنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىش قاتارلىق مەسىلىلەرگە قارىتا ئېنىق بەلگىلىمە چىقىرىلدى ھەمدە ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپتىن چىقىرىۋېلىنىشى ۋە ئوقۇشتىن قېلىشىنى قاتتىق توسۇش ھەم زېھنىي قابىلىيىتى ئاجىز ياكى شوخ ئوقۇغۇچىلارنى مەكتەپتىن چىقىرىۋېتىدىغان خاتا قىلمىشلاردىن ساقلىنىش ئوتتۇرىغا قويۇلدى. شۇ يىلى ئەخلاقىي تەلىم-تەربىيىسى جەھەتتىن «ئوقۇغۇچىلار قائىدىسىنى ئۆگىنىش، ئۈچتە ياخشى بولۇش» (باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى قائىدىسىنى ئۆگىنىش، ئىدىيىسى ياخشى، ئۆگىنىشتە ياخشى، سالامەتلىكى ياخشى بولۇشتەك ياخشى ئوقۇغۇچىلاردىن بولۇش)نى قولغا كەلتۈرۈش، ئىنقىلابىي قۇرباللارنى ئەسلەپ ئىنقىلابىي ئەنئەنىلەرنى جارى قىلدۇرۇپ، قەھرىمانلار ۋە نەمۇنىچىلاردىن ئۆگىنىش، يېڭى كەيپىيات بەرپا قىلىش قاتارلىق پائالىيەتلەر قانات يايدۇرۇلدى. «مەن ئوقۇتقۇچۇمنى سۆيىمەن، ئوقۇتقۇچى ھېنى سۆيىدۇ» دېگەن تېمىدا نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. لاۋشەن ئالدىنقى سېپىدىكى قەھرىمانلار ۋە سىياسىي قانۇن ئىنستىتۇتىدىكى كادىر، ساقچىلار دوكلات بېرىشكە تەكلىپ قىلىندى. مەكتەپلەر بىلەن قىسمىلار يەنە ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇپ، ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىنى مەكتەپ سىرتىدىكى يېتەكچى بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئوقۇغۇچىلار ھەربىي لاگېرلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا، ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىگە ھال سوراش خېتى يېزىشقا، ھال سوراش بۇيۇملىرى ئەۋەتىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. يەنە «ئۈچتە ياخشى، بىردە نەمۇنە بولۇش» (ئۆيدە ياخشى بالا بولۇش، جەمئىيەتتە ياخشى ياش-ئۆسمۈرلەردىن بولۇش، مەكتەپتە ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا نەمۇنە بولۇش) پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. مەكتەپلەر بىلەن مەكتەپلەر، سىنىپلار بىلەن سىنىپلار ئوتتۇرىسىدا دوستلۇق ئورنىتىلدى. ئائىلىلەر بىلەن مەكتەپلەرنى ماسلاشتۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلارنى بىرلىكتە ياخشى تەربىيىلەش ئۈچۈن رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئائىلە باشلىقلىرى مەكتەپلىرى ئومۇميۈزلۈك قۇرۇلدى. 1986-يىلى 10-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئائىلە باشلىقلىرى مەكتىپى مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر ئائىلە باشلىقلىرى مەكتىپى بولۇپ باھالاندى. تەنتەربىيە ئوقۇتۇشى جەھەتلەردە دەرس ئۆتۈش ۋاقتىدىكى ئوقۇتۇشنى كۈچەيتىشتىن سىرت تۈرلۈك تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى، تەنتەربىيە مەشقلىرى ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ بەدەن ساغلاملىقى ئاشۇرۇلدى. 1987-يىلى تىيانشان رايونىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ۋەكىللەر كوماندىسى شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تەنھەرىكەت يىغىنىغا قاتنىشىپ، كوللېكتىپ نومۇر بويىچە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى. 5-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ پۇتبول كوماندىسى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ياش-ئۆسمۈرلەر پۇتبول مۇسابىقىسىدا بىرىنچى بولدى. يەنە ئاپتونوم رايونغا ۋەكالىتەن مەملىكەتتىكى 16 شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن «غۇنچە لوڭقىسى» مۇسابىقىسىغا قاتنىشىپ سەككىزىنچى بولدى.

1987-يىلى رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ 26 گە (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى بەش

باشلانغۇچ مەكتەپنى، قازاق تىل سىستېمىسىدىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپنى، ئۇيغۇر خەنزۇ ئارىلاش ئۇچ باشلانغۇچ مەكتەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 19 مىڭ 743 كە (ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى 4927 ئوقۇغۇچىنى، قازاق تىل سىستېمىسىدىكى 239 ئوقۇتقۇچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ، كارخانا، كەسپىي ئورۇنلار، ھەربىي قىسىملارنىڭ باشقۇرۇشىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ 26 گە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 10 مىڭ 491 گە يەتتى.

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 16-2-2-5

رەت نومۇرى	مەكتەپ نامى	بۆرۈتقى نامى	ئادرېسى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى سانى	ئوقۇغۇچى سانى	سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئايلىق ھەقى (يۈەن)	ئىسكەرتىش
جەمئىي					219572.50	46255.50	1293	19743	453	199899.38	
1	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتىپى	مىللەتلەر يولى مەركەزلىك خەلق مەكتىپى	مىللەتلەر يولى 36-قورۇ	1910	8265	1406.99	85	1584	31	12669.16	ئۈرۈمچى شەھەرلىك نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ
2	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 2-باشلانغۇچ مەكتىپى	ئورمان يولى مەركەزلىك خەلق مەكتىپى	دېموكراتىيە يولى 20-قورۇ	1907	1881.16	681.16	46	822	17	7886.20	
3	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 4-باشلانغۇچ مەكتىپى	شىياۋدۇڭلىياڭ مەركەزلىك خەلق مەكتىپى	تىنچلىق يولى 70-قورۇ	1935	11328.65	1182.39	41	626	15	6619.01	
4	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 5-باشلانغۇچ مەكتىپى	شىخابا مەركەزلىك خەلق مەكتىپى	جەنۇبىي شىنجاڭ يولى 85-قورۇ	1934	15049	3164.57	64	1031	23	9796.71	ئۈرۈمچى ئۇيغۇر تىل سىستېمىسى بويىچە نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ
5	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 7-باشلانغۇچ مەكتىپى	يۈسەي كوچىسى مەركەزلىك خەلق مەكتىپى	يۈسەي كوچىسى 23-قورۇ	1910	6775	1658.29	51	555	15	7503.53	
6	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 8-باشلانغۇچ مەكتىپى	لىيۇداۋەن بازىرى مەركەزلىك خەلق مەكتىپى	غەربىي پېكىن دېموكراتىيە يولى 21-قورۇ	1938	17780.20	2957.30	39	556	14	5785.77	
7	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 9-باشلانغۇچ مەكتىپى	دەڭيۈەن يولى مەركەزلىك خەلق مەكتىپى	بۇغدا كۆلى يولى 83-قورۇ	1945	5637.04	924.61	68	1232	26	10082.37	

رەت نومۇرى	مەكتەپ ئىسمى	بۇرۇنقى ئىسمى	ئىدرىسى	قۇرۇلغان ۋاقىتى	ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	ئوقۇتقۇچى ئىشچى-خىزمەتچى سانى	سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى	ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى (يۈمن)	ئەسكەرتىش
8	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 10-باشلانغۇچ مەكتىپى	شەھەرگە بىۋاسىتە قاراشلىق مەكتەپ	ئىتتىپاق يولى 80-قورۇ	1961	23775	4468.21	72	26	1089	11260.04	ئاپتونوم رايون بويىچە مىللىي خەنزۇ ئارلاش نۇقتىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ
9	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 10-باشلانغۇچ مەكتىپى	دۇڭگۈمن خەلق باشلانغۇچ مەكتىپى	شەرقىي ئارقا كوچا	1945	6477.15	3050.86	34	12	426	5535.42	
10	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 12-باشلانغۇچ مەكتىپى	شىمىگو باشەن بۇتخانىسى مەكتىپى	قۇرۇلۇش يولى 7-قورۇ	1939	9945.90	1964.78	57	21	924	9781.93	
11	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 13-باشلانغۇچ مەكتىپى	قىزلار 1-شۆبە ئوتتۇرا باشلانغۇچ مەكتىپى	بەخت يولى 8-قورۇ	1937	6351.25	2203.11	71	27	1384	10750.40	
12	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 15-باشلانغۇچ مەكتىپى	قىزلار 2-شۆبە ئوتتۇرا باشلانغۇچ مەكتىپى	بەخت يولى 20-قورۇ	1941	8342.10	2669.40	64	24	1194	10258	
13	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 17-باشلانغۇچ مەكتىپى	ياڭماۋخۇ باشلانغۇچ مەكتىپى	يېڭى شەرقىي كوچىسى 1-قورۇ	1937	4318.70	1394.59	21	7	239	3454.29	قازاقچە مەكتەپ
14	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 19-باشلانغۇچ مەكتىپى	بۇرۇنقى تۇرپان مەسچىتى 2-شۆبە مەكتىپى	ئىتتىپاق يولى 3-كوچىسى 1-قورۇ	1952	8244.88	2585.28	65	20	888	8749.85	ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى نۇقتىلىق باشلانغۇچ مەكتەپ
15	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 20-باشلانغۇچ مەكتىپى	يېتىم بالىلار مەكتىپى، روس تىلى ئوتتۇرا مەكتىپى	غالىبىيەت يولى	1952	6179.50	2528.50	66	21	942	9413.75	ئۇيغۇرچە مەكتەپ
16	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 23-باشلانغۇچ مەكتىپى	ئۇرۇمچى دەريا باشقۇرۇش باشقارمىسىنىڭ پەرزەنتلەر مەكتىپى	قارلىغاچلىق	1959	46424	2124.5	28	9	374	4283.59	

رەت نومۇرى	مەكتەپ ئىسمى	بۇرۇنقى ئىسمى	ئىدرىسى	قۇرۇلغان ۋاقىتى	ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	ئوقۇتقۇچى ئىشچى-خىزمەتچى سانى	سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى	ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى (يۈمن)	ئەسكەرتىش
17	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 28-باشلانغۇچ مەكتىپى	بېڭىدىن قۇرۇلغان	جەنۇبىي تىنچلىق يولى	1958	2435.84	821.19	43	15	612	5946.02	ئۇيغۇرچە مەكتەپ
18	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 19-باشلانغۇچ مەكتەپ	بېڭىدىن قۇرۇلغان	ئوتتۇرا كۆۋرۈك 2-كوچا	1959	2494.47	1272.40	69	24	923	10949.93	مىللىي خەنزۇ ئارىلاش مەكتەپ
19	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 30-باشلانغۇچ مەكتىپى	قىزىل گالىستۇكلار باشلانغۇچ مەكتىپى	بېڭى دېموكراتىيە يولى	1958	3574	931.18	51	17	672	7874.84	مىللىي-خەنزۇ ئارىلاش مەكتەپ
20	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 31-باشلانغۇچ مەكتىپى	يۆجىنگەي كوچىسى باشلانغۇچ مەكتىپى	يۆجىنگەي كوچىسى 158-قورۇ	1960	1800.40	802.57	38	14	478	6043.71	
21	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 32-باشلانغۇچ مەكتىپى	ئۆلكىلىك دىخۇا 2-سىفەن شۆبە باشلانغۇچ مەكتىپى	كونسۇل كوچىسى 17-قورۇ	1946	1821.49	788.82	47	17	731	7815.25	
22	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 33-باشلانغۇچ مەكتىپى	بېڭىدىن قۇرۇلغان	سانداۋان	1978	2122.30	659.85	31	10	437	4607.57	ئۇيغۇرچە مەكتەپ
23	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 40-باشلانغۇچ مەكتىپى	بېڭىدىن قۇرۇلغان	گۈيۈمن كوچىسى	1965	6139.56	1266.17	32	11	383	5435.54	
24	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 41-باشلانغۇچ مەكتىپى	بېڭىدىن قۇرۇلغان	لىخۇا كوچىسى 161-قورۇ	1965	14582.75	3342.60	34	10	371	5411.04	
25	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 43-باشلانغۇچ مەكتىپى	17-باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ خەنزۇ تىل سىستېمىسىدىكى مەكتەپ	غالىبىيەت يولى 34-قورۇ	1984—9	3636	836.49	50	19	944	8051.53	
26	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 53-باشلانغۇچ مەكتىپى	بۇرۇنقى خەلق باشقۇرغان «كاڭدا» باشلانغۇچ مەكتىپى	بېڭى دېموكراتىيە يولى	1972	9089.57	1201.70	26	8	326	3857.57	

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىدا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

جەدۋەل 16-2-2-6

رەت نومۇرى	مەكتەپ ئىسمى	قۇرۇلغان ۋاقتى	سىنىپ سانى		ئوقۇغۇچى سانى	ئادرېس
			مىللىي	خەنزۇ		
	جەمئىي		10	259	10491	
1	خۇگىيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى پەرزەنتلەر مەكتىپى	1971	1	7	246	خۇگىيەنچى
2	تيانشان شۇلياۋ زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	1972		6	163	ئۇلانباي
3	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش بلش شىركىتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	1952		18	728	ياشلار يولى
4	ماتارىپ شۆبەسى تەجرىبە باشلانغۇچ مەكتىپى	1957		22	1035	نۇرلۇق يولى
5	بىڭتۈەن 3-ئوتتۇرا شۆبە باشلانغۇچ مەكتىپى	1960		9	364	ئەرداۋان
6	3-ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	1963		13	495	ياشلار يولى
7	شەھەرلىك ئاپتوموبىل ئۆزگەرتىپ قۇراشتۇرۇش زاۋۇتى ئوتتۇرا مەكتىپى شۆبە باشلانغۇچ مەكتىپى	1960		22	870	ياشلار يولى
8	بىڭتۈەن 2-مەكتىپىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ بۆلمى	1951		26	1305	بەش يۇلتۇز
9	يولۇچى توشۇش شىركىتى باخۇلياڭ پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1962	4	5	154	باخۇلياڭ
10	شىنجاڭ خەمىيە ئوغۇت زاۋۇتى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1958		27	1292	ئۇلانباي
11	36001-قىسىم پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1966		3	38	ئۇلانباي
12	36179-قىسىم پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1982		5	54	ئۇلانباي
13	1-ئاۋغۇست ئوتتۇرا مەكتىپى شۆبە باشلانغۇچ مەكتىپى	1947		27	1192	ياشلار يولى
14	نەسىللىك كالا فېرمىسى 1-چوڭ ئەترىتى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1960	1	8	122	ئۇلانباي
15	نەسىللىك مال فېرمىسى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1961		6	216	قارلىغاچلىق
16	شىنجاڭ خەمىيە سانائەت بلش شىركىتى يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى باشقارمىسى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1965		7	148	ئۇلانباي
17	شىنجاڭ داشۆسى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1982	4	4	126	شىنجاڭ داشۆسى قورۇسىدا
18	36831-قىسىم پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1981		6	168	بەش يۇلتۇز يولى
19	3-بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى خۇگىيەنچى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1981		6	165	خۇگىيەنچى

رەت نومۇرى	مەكتەپ ئىسمى	قۇرۇلغان ۋاقتى	سىنىپ سانى		ئوقۇغۇچى سانى	ئالدىرىس
			مىللىي	خەنزۇ		
20	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 1-شىركىتى پەرزەنتلەر 3-باشلانغۇچ مەكتىپى	1962		7	194	غالىبىيەت يولى
21	بىرلەشمە ئوتتۇرا مەكتەپ باشلانغۇچ مەكتەپ بۆلۈمى				150	غالىبىيەت يولى
22	تۈز كۆل خىمىيە-سانائەت زاۋۇتى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتەپى	1958		12	511	تۈز كۆلى
23	كۆمۈر-كان خىمىيە-سانائەت زاۋۇتى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى				200	شور بۇلاق
24	تىياشان بېسىش-بويلاش زاۋۇتى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1965		7	250	17 ئالاھىدىلىك مەھەللىسى
25	تىياشان پىمەكلىكلەر زاۋۇتى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى				150	جەنۇبىي شىنخۇا يولى
26	تۆمۈر يول ئىدارىسى پەرزەنتلەر باشلانغۇچ مەكتىپى	1967		6	155	ئۇلانباي

3-پاراگراف ئوتتۇرا مەكتەپ ماۋارىپى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 9-يىلى (1970-يىلى) دىخۇادا بىر ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ، 40 ئوقۇغۇچىسى بار ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلى (1938-يىلى) مەكتەپ كۆپىيىپ تۆتكە يەتتى. ئۇلار شىنجاڭ ئىنىستىتۇتى قارىمىقىدىكى تولۇق ئوتتۇرا بۆلۈمى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك دىخۇا 1-ئوتتۇرا مەكتىپى، ئۆلكىلىك دىخۇا 2-ئوتتۇرا مەكتىپى (رۇسچە)، ئۆلكىلىك دىخۇا قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىدىن ئىبارەت. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) ستاتىستىكا قىلىنىشچە دىخۇادىكى ھەرقايسى ئوتتۇرا مەكتەپلەردىكى ئوقۇغۇچىلار جەمئىي 1316 كە (227 ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) يېتىپ، پۈتۈن شىنجاڭدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئومۇمىي سانىنىڭ 54.5% نى ئىگىلىگەن. ئازادلىققىچە دىخۇادا جەمئىي بەش ئوتتۇرا مەكتەپ بار بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 995 كە (156 ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) يەتكەنىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، باشلانغۇچ ماۋارىپىنىڭ تېز تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ھەر يىلى ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش سانى زور ھەجمىدە كۆپەيدى. 1965-يىلى رايون ئىچىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ جەمئىي 15 كە يەتتى.

1966-يىلى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دەرس توختىتىلىپ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش توختىدى. 1969-يىلى 9-ئايدا دەرس ئۆتۈش ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، يېڭى ئوقۇغۇچىلار شىددەت بىلەن كۆپەيدى. ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى جىددىي تەدبىر قوللىنىپ بىر تەرەپتىن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە چوڭ سىنىپلارنى ئاچتى، شەھەرگە قاراشلىق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ كۆلىمىنى كېڭەيتتى، ئۆزگەرتتى ۋە يېڭىدىن قۇرۇلۇش قىلدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن رايونغا

قاراشلىق 1-، 7-، 10-، 11-، 12-، 13-، 15-، 19-باشلانغۇچ مەكتەپلەردە تولۇقسىز ئوتتۇرا 1-يىللىق سىنىپلىرىنى قوشۇمچە تەسىس قىلدى. 8-باشلانغۇچ مەكتەپتە تولۇقسىز ئوتتۇرا 1-يىللىق، 2-يىللىق سىنىپلار قوشۇمچە تەسىس قىلىندى. 23-باشلانغۇچ مەكتەپتە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1-، 2-، 3-يىللىق سىنىپلىرى قوشۇمچە تەسىس قىلىندى. 10 باشلانغۇچ مەكتەپتە قوشۇمچە تەسىس قىلىنغان تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپلىرى 71 گە، ئوقۇغۇچى جەمئىي 3125 كە يەتتى. تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپلىرىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىنى ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئۆزى ھەل قىلدى. يەنە 1973-يىلى رايونغا قاراشلىق 33-باشلانغۇچ مەكتەپ رايونغا قاراشلىق 20-ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلىپ، 12 سىنىپ تەسىس قىلىنىپ، ئوقۇغۇچى 600 دىن كۆپرەككە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 50 تىن كۆپرەككە يەتتى. 1978-يىلىغا كەلگەندە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە قوشۇمچە تەسىس قىلىنغان تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپلىرى توختىتىلدى. 1981-يىلى 20-ئوتتۇرا مەكتەپ شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مائارىپ فاكىجىنى ئومۇميۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇلدى. مەكتەپنىڭ رەھبەرلىك كۈچى كۈچەيتىلىپ ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارغا بولغان سىياسىي ئىدىيىۋى خىزمەت كۈچەيتىلىپ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ساپاسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئوقۇتۇش تەتقىقاتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى تولۇقلىنىپ، ئوقۇتۇش ۋاستىلىرى كۈچەيتىلىپ، ئوقۇتۇش سۈپىتى مۇقىم يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

1987-يىلى تيانشان رايونىدا 34 ئوتتۇرا مەكتەپ بار بولۇپ، بۇ پۈتۈن شەھەردىكى 182 ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 18.7%نى ئىگىلىدى. ئوقۇتقۇچى ئىشچى-خىزمەتچى 2962 گە يەتتى. 580 سىنىپ بار بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 31 مىڭ 883 كە يەتتى.

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىدىكى ئوتتۇرامەكتەپلەرنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 16-2-3-1

رەت نومۇرى	مەكتەپ نامى	قاراشلىق مۇناسىۋىتى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئوقۇغۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى سانى	سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى	ئادرېس	ئەسكەرتىش
	جەمئىي			2962	580	31883		
1	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى	1906	148	32	1781	شىمالىي ئازادلىق يولى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
2	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 2-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى	1956	138	19	1769	شىخلا ئالدى كوچىسى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
3	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 6-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى	1954	131	24	1170	ئىنتىپاق يولى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
4	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 7-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى	1963	93	20	1966	جەنۇبىي تىنچلىق يولى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
5	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 8-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى	1935	125	29	1516	شەرق شامىلى يولى	تولۇق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
6	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 11-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى	1964	112	21	1261	شىمالىي شىنخۇا يولى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
7	ئۈرۈمچى شەھەرلىك 13-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى	1973	88	18	968	بەخت يولى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ

رەت نومۇرى	مەكتەپ نامى	قاراشلىق مۇناسىۋىتى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىز-مەتچى سانى	سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى	ئادرىس	ئەسكەرتىش
	جەمئىي			2962	580	31883		
8	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 14-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1955	195	30	1510	ئىتتىپاق يولى	تولۇق (نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ)
9	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 16-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1971	77	16	834	ئىتتىپاق يولى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
10	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 20-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1973	96	18	883	قىزىل بايراق يولى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ (ئۇيغۇرچە)
11	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 22-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1974	104	21	1010	خىيجىياسەن ئالدى كوچا	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
12	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 30-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1979	81	18	872	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
13	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 36-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1984	78	17	663	غالىبىيەت يولى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ (قا-زاقچە)
14	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 38-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1985	69	18	794	جەنۇبىي شىنخۇا يولى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ (ئۇيغۇرچە)
15	ئۇرۇمچى شەھەرلىك 39-ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1986	24	8	314	شور بۇلاق كوچە-سى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
16	تيانشان بۇياش-توقۇش زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	خىمىيە-سانائەت ئىدارە-سى	1965	17	3	101	ئۇچتاش	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
17	شىنجاڭ 2-ئاپتوموبىل رېمونت زا-ۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	قاتناش نازارىتى	1963	81	7	420	ياشلار يولى	تولۇق ئوتتۇرا، ھازىرقى ئىسـ-مى تيانشان ئاپتوموبىل زاۋۇ-تى
18	شىنجاڭ ئاپتوموبىل ئۆزگەرتىپ قۇ-راشتۇرۇش زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكـ-تىپى	قاتناش نازارىتى	1963	64	15	929	ياشلار يولى	
19	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش باش شىركىتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى	1952	64	12	831	ياشلار يولى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
20	نەسىللىك كالا فېرمىسى پەرزەنتلەر مەكتىپى	چارۋىچىلىق نازارىتى	1960	52	5	296	قارلىغاچلىق يولى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
21	خۇڭيەنچى ئېلېكتر ئىستانسىسى پەرزەنتلەر مەكتىپى	ئېلېكتر ئېنېرگىيە ئىدا-رىسى	1971	26	3	87	خۇڭيەنچى	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
22	خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	خىمىيە-سانائەت ئىدارە-سى	1966	110	18	1288	ئۇلانباي	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
23	شەرقىي جەنۇب خىمىيە-سانائىتى زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	خىمىيە-سانائەت ئىدارە-سى	1966	12	4	117	ئۇلانباي	تولۇق ئوتتۇرا (بۇرۇنقى بېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلات-لار باشقارمىسى پەرزەنتلەر مەكتىپى)
24	تۇز كۆل خىمىيە-سانائەت زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	خىمىيە-سانائەت زاۋۇتى	1958	49	8	583	داۋانچىڭ	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
25	سۇ ئىشلىرى نازارىتى ئۇلانباي پەر-زەنتلەر مەكتىپى	سۇ ئىشلىرى نازارىتى		21	6	242	ئۇلانباي	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
26	كۆمۈر، خىمىيە-سانائەت زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى	كۆمۈر-كان ئىدارىسى		14	3	62	شور بۇلاق كوچە-سى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
27	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش 3-شىركىتى خۇڭيەنچى مەكتىپى	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش باش شىركىتى	1981	13	3	112	خۇڭيەنچى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ

رەت نومۇرى	مەكتەپ نامى	قارىشلىق مۇناسىۋىتى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئوقۇغۇچى، ئوقۇتقۇچى-خىزمەتچى سانى	سىنىپ سانى	ئوقۇغۇچى سانى	ئادرېس	ئىسكەرتىش
جەمئىي				2962	580	31883		
28	تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتەپ	ئالىنونوم رايونلۇق مائا-رىپ كومىتېتى	1956	187	36	1957	يەشمن يولى	تولۇق، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتىپى
29	شىنجاڭ داشۇسى شۆبە ئوتتۇرا مەكتەپ	ئالىنونوم رايونلۇق مائا-رىپ كومىتېتى	1982	102	24	1176	ئۈچ تاش	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
30	بىرلەشمە ئوتتۇرا مەكتەپ	شەھەرلىك مائارىپ كو-مىتېتى	1974	63	10	395	غالىبىيەت يولى	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
31	1-ئالۋغوست ئوتتۇرا مەكتەپ	ئالىنونوم رايونلۇق مائا-رىپ كومىتېتى	1947	168	48	2620	يانئار يولى 15-قورۇ	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
32	بىڭتۇەن 1-ئوتتۇرا مەكتەپ	ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى	1958	125	25	1100	سەھىيە كوچىسى 9-قورۇ	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
33	بىڭتۇەن 2-ئوتتۇرا مەكتەپ	ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى	1951	152	27	1554	بەش يۇلتۇز يولى 13-قورۇ	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
34	بىڭتۇەن 3-ئوتتۇرا مەكتەپ	ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى	1960.10	83	14	702	ئەردالۇان 2-كوچا-سى 9-قورۇ	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ

4-پاراگراف مىللىي ماۋارىپ

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 10-يىلى (1884-يىلى) دىخۇادا ھەقسىز مەكتەپ تەسىس قىلىنىپ، بىر قىسىم ئۇيغۇر بالىلىرى خەنزۇچە ئوقۇنۇشكە قوبۇل قىلىندى. ئۇلارغا «ئۈچ سۆزلۈك دەستۇر»، «يۈز فامىلە دەستۇرى»، «مىڭ سۆزلۈك دەستۇر» قاتارلىق دەرسلەر ئوتۇلدى. بۇ مەكتەپ ئۇزاققا بارماي تاقىلىپ قالدى.

چىڭ سۇلالىسى شۇمنتوڭ سەلتەنەتىنىڭ 2-يىلىدىن (1910-يىلى) جۇڭخۇا مىنگونىڭ 13-يىلىغىچە (1924-يىلى) دىخۇادىكى ئاز سانلىق مىللەت دىنىي زاتلىرى نوغاي مەسچىتى، شىخابا مەسچىتى، خوتەن مەسچىتىدە دىنىي مەكتەپلەرنى ئېچىپ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ «قۇرئان» نى ئوقۇتۇپ، دىنىي بىلىملەر-نى ئۆگەتتى. خوتەن مەسچىتىدە ئەڭ بۇرۇن ئوغۇل، قىز ئوقۇغۇچىلار بىرلىكتە ئوقۇدى، ئەڭ بۇرۇن ئوقۇغۇچىلارغا قەلەم بىلەن خەت يېزىش ئۆگىتىلدى. ئوقۇغۇچىلىرى 300 دىن ئاشتى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 21-يىلى (1932-يىل) گۇلۇستاي، مەريەم، ئارىستاي قاتارلىق ئايال ئوقۇتقۇچىلار نەنلىياڭ رايونىدا قىزلار مەكتىپىنى قۇردى. مەكتەپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقستاندا نەشر قىلىنغان دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى قوللاندى. گراماتىكا، فىزىكا، ماتېماتىكا، سەنئەت قاتارلىق دەرسلەرنى تەسىس قىلدى. مەكتەپلەرنىڭ خراجىتىنى ئاساسلىق مەسچىتلەر ھەل قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا قىسمىنى ئوقۇتقۇ-چىلار تەبىيارلىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) ئىلى نەزىر ئەپەندى ئاچقان خۇسۇسىي دىنىي مەكتەپنى ھۆكۈمەت ئۆتكۈزۈۋېلىپ باشقۇردى، ئىسمى 6-باشلانغۇچ مەكتەپ، 7-باشلانغۇچ مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئوقۇتقۇچىلارنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن 6-باشلانغۇچ مەكتەپتە ئىككى قىزلار ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپى (كېيىن قىزلار 2-ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى) ئېچىلدى. ئوقۇغۇچىلار مەكتەپ

پۈتتۈرگەندىن كېيىن باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە تەقسىم قىلىنىپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25-يىلى (1936-يىلى) شېڭ شىسەي بىر تۈركۈم ياشلارنى تاللاپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوقۇشقا ئەۋەتتى. ئۇلار قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بىر قىسمى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا تەقسىم قىلىنىپ، ئوقۇتۇش تايانچلىرىغا ئايلاندى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) 9-باشلانغۇچ مەكتەپ (قازاق باشلانغۇچ مەكتىپى) قۇرۇلدى. ئۇنىڭدا ئالتە سىنىپ تەسىس قىلىنىپ، ئوقۇغۇچىسى تەخمىنەن 120 گە يەتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) بۇ مەكتەپ تاقالدى. كېيىن جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى (1941-يىلى) ماۋ زېمىن مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى بولغان مەزگىلدە، مىللىي ماتارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، 7-باشلانغۇچ مەكتەپ (ھازىرقى 5-باشلانغۇچ مەكتەپ) ئۆزگەرتىلىپ شىنجاڭنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىگە ئىگە مۇكەممەل باشلانغۇچ مەكتەپ قىلىپ قۇرۇپ چىقىلدى. ماۋ زېمىن ئۆزگەرتىپ قۇرۇش قۇرۇلۇشىنى باشلاشقا ئۆزى بۇاستە قاتناشتى. بۇ مەزگىلدە مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسدە مەكتەپ مۇدىرلىرى، ئىلمىي مۇدىرلىرى سەپلىنىپ، ئوقۇتۇشتا كومموۇنىستلار تۈزگەن يەرلىك دەرسلىك ماتېرىياللىرى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقستاندا نەشر قىلىنغان دەرسلىك ماتېرىياللىرى قوللىنىلدى. تىل-ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، سىزىقچىلىق، سەنئەت، رەسىم، تارىخ، جۇغراپىيە، تەبىئەت، خەنزۇ تىلى، قول-ھۈنەرۋەنلىك، تەنتەربىيە دەرسلىرى تەسىس قىلىندى. دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا ۋاسكىتبول، ۋالىبول، تىك-تاك توپ قاتارلىق پائالىيەتلەر ئۆتكۈزۈلدى ھەمدە ئۆسمۈرلەر ئارمىيىسى، ئۆسمۈرلەر پولىكى قۇرۇلۇپ، ياپونىغا قارشى تۇرۇش تەشۋىقاتلىرى ئېلىپ بېرىلىپ، كوچىلارغا چىقىپ ئىئانە توپلاپ ئالدىنقى سەپتە ياپونىغا قارشى ئۇرۇش قىلىۋاتقانلارغا ياردەم بېرىلدى. ئازادلىقنىڭ ھارپىسىدا، دىخۇادا مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپ ئوچكە (ئۇيغۇرچە ئىككى، قازاقچە بىر) يەتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، مىللىي ماتارىپ تېز تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. ئاز سانلىق مىللەت پەرزەنتلىرىنىڭ ئوقۇشىغا قولايلىق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن، ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايوندا مىللىي تىل سىستېمىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەر قۇرۇلدى. ھەرقايسى مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردىكى خەنزۇ باشلانغۇچ مەكتەپلەردە مىللىي سىنىپلار تەسىس قىلىنىپ، يەنىلا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقستاندا نەشر قىلىنغان دەرسلىك ماتېرىيالى ئىشلىتىلدى. 1953-يىلى خەلق نەشرىياتى ئۇيغۇر نەشر قىلغان ئۇيغۇرچە، قازاقچە يېڭى دەرسلىك ماتېرىياللىرى ئىشلىتىلىشكە باشلىنىپ، تىل-ئەدەبىيات، ھېساب، گراماتىكا، تارىخ، جۇغراپىيە قاتارلىق دەرسلىكلەر تەسىس قىلىندى. 1961-يىلى ئۇيغۇر يېڭى يېزىقىدىكى بەش يىللىق تۇزۇمدىكى دەرسلىك ماتېرىيالى ئىشلىتىلىپ، خەنزۇچە تىل دەرسى كۆپەيتىلدى. 1984-يىلى دەرسلىك ماتېرىياللىرى قايتا يېڭىدىن ئۆزگەرتىلىپ، ئۇيغۇرچە كونا يېزىقتا نەشر قىلىندى. ئىدېئولوگىيە-ئەخلاق، تەبىئەت، تەنتەربىيە، سەنئەت، گۈزەل-سەنئەت، پەن-تېخنىكا دەرسلىرى كۆپەيتىلدى.

1985-يىلى ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى تەجرىبىسى ئېلىپ بېرىلدى. تىل-ئەدەبىيات دەرسىنى ئوقۇتۇش جەريانىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇش ئىقتىدارى، يېزىقچىلىق ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش تەجرىبىسى ئېلىپ بېرىلدى. ماتېماتىكا دەرسىنى ئوقۇتۇش جەريانىدا، ئۇنىۋېرسال ھېسابلاش، ئەمەلىي مەسىلىلارنى سىستېمىلىق مەشق قىلىش تەجرىبىسى ئېلىپ بېرىلدى؛ تەبىئەت دەرسىنى ئوقۇتۇش جەريانىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەمەلىي مەشغۇلات ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش تەجرىبىسى ئېلىپ بېرىلدى؛ ھەرقايسى پەنلەرنىڭ ھەممىسىدە

نىڭ تەجرىبە تېمىلىرى، تەجرىبە قىلىدىغان يىللىقلار، سىنىپلار بار بولدى ھەمدە تەجرىبە قىلىش ئاساسىدا رايون بويىچە مىللىي تىل سىستېمىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەر دوكلات بېرىش دەرسىنى ئۆتۈشكە ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، ئوقۇتۇش ئىسلاھاتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئوقۇتۇش سۈپىتىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. ھەر مىللەت ئوقۇتقۇچىلىرى ئوقۇتۇش ئىسلاھاتىدا تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. شۇ يىلى 5-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ھۆرنىسا ئىبرايىم مەملىكەت بويىچە «1-ماي» ئەمگەك ئوردىسىغا ئېرىشتى. 1986-يىلىغا كەلگەندە ئوقۇتۇش ئەسلىھەلىرى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى. 5-باشلانغۇچ مەكتەپتە، 28-باشلانغۇچ مەكتەپتە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ زامانىۋى ئوقۇتۇش بىناسى سېلىندى. يېڭىدىن ئوقۇتۇش ئەسۋابلىرى ئىشخانىسى، تەجرىبخانا، كۇتۇپخانا سېلىنىپ، كىنو قويۇش ئاپپاراتى، پروېيكسىيە ئاپپاراتى، تېلېۋىزور، سىن ئالغۇ ئاپپاراتى، مىكرو تېپلىق ھېسابلاش ماشىنىسى قاتارلىق زامانىۋى ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى سەپلەندى.

تيانشان رايونىنىڭ مىللىي مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۈرۈمچى شەھىرى تيانشان رايونلۇق كومىتېتى ۋە شەھەرلىك، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ غەمخورلۇقىغا ئېرىشىپلا قالماي، بەلكى خەلقئارادىكى دوستلار ۋە جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى ساھە زاتلىرىنىڭ غەمخورلۇقىغا ئېرىشتى. 1976-يىلدىن 1987-يىلغىچە، سۈدان زوڭتۇڭى نىمەيلى، ئامېرىكىنىڭ نېگىر شەھەر باشلىقلىرى، ياپونىيە، يېڭى زېلاندىيە، ئاۋسترالىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ مائارىپ ۋەكىللەر ئۆمەكلىرى ۋە شياڭگاڭ، ئاۋمىندىكى قېرىنداشلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 5-باشلانغۇچ مەكتەپنى، 19-باشلانغۇچ مەكتەپنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. دۆلەت مائارىپ كومىتېتى، مىللىي ئىشلار كومىتېتىمۇ مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ، مىللىي مائارىپنى يەنمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇش مەسىلىسى ئۈستىدە تەكشۈرۈش، تەتقىقات ئېلىپ باردى.

1987-يىلى پۈتۈن رايوندا ئۇيغۇر، قازاق تىل سىستېمىسىدىكى مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپ ئالتىگە، ئۇيغۇر، خەنزۇ ئارىلاش باشلانغۇچ مەكتەپ ئوچىكە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 5166 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى ئوقۇغۇچى 4927 نەپەر، قازاق تىل سىستېمىسىدىكى ئوقۇغۇچىلار 239 نەپەر. مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر 366 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكىلەر 345 نەپەر، قازاق تىل سىستېمىسىدىكىلەر 21 نەپەر.

5-پاراگراف تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچانلىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش

مائارىپ بىلەن ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت مائارىپ فاكىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئوچۇن، 50-يىللاردا ھەرقايسى مەكتەپلەر ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىنى ئوقۇتۇش پىلانىغا كىرگۈزدى. 1957-يىلى ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئۆز ئورنىنىڭ شەرت-شارائىتىغا قاراپ ئىش كۆرۈش پرىنسىپى بويىچە كىچىك دېھقانچىلىق مەيدانىنى ئېچىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ دېھقانچىلىق ئەمگىكى جەھەتتىكى ئەمەلىي بىلىملىرىنى ئاشۇردى. ھەرقايسى مەكتەپلەر يەنە تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىختىسادچىللىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1958-يىلى سەككىز باشلانغۇچ مەكتەپتىكى پىئونېرلار تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىختىسادچانلىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇشتىن كىرگەن كىرىمنى ۋە ئىقتىساد قىلغان كەمپوت پۇلىنى قۇرۇلۇش قىلۋاتقان قىزىل گلاستۇك باشلانغۇچ مەكتىپىگە ئىئانە قىلدى.

1974-يىلدىن 1975-يىلغىچە شەھەرلىك 5-باشلانغۇچ مەكتەپ سىنىپلارنىڭ كەينىدىكى ئالتە مو بوش يەرگە سەي تېرىپ، سەيلەرنى ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچى ۋە يېقىن ئەتراپتىكى ئاھالىلەرگە بازار باھاسىدىن تۆۋەن باھادا سېتىپ بەردى. كېيىن يەنە گىلەم زاۋۇتى قۇردى. زاۋۇتتىكى ئالتە نەپەر رەسمىي ئىشچىدىن سىرت يۇقىرى يىللىق ئوقۇغۇچىلارنى مۇئەييەن ئىشلەپ چىقىرىش ئەمگىكىگە قاتناشتۇردى. 1975-يىلدىن 1979-يىلغىچە جەمئىي ئۈچ مىڭ كۆادرات مېتر گىلەم توقىدى. 1975-يىلى 12-باشلانغۇچ مەكتەپ باسما زاۋۇتى، ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى قۇرۇپ، يىللىق ئالغان پايدىسى 10 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

1977-يىلى 15-باشلانغۇچ مەكتەپ، 9-باشلانغۇچ مەكتەپ، 2-باشلانغۇچ مەكتەپ ئايرىم-ئايرىم ھالدا چويلا زاۋۇتى، نىلۇن خالتا توقۇش گۇرۇپپىسى، پەلەي توقۇش گۇرۇپپىسى، سىم سىرلاش گۇرۇپپىسىنى قۇردى. لېكىن خام ئەشيا كەم بولۇش، سېتىش يوللىرى راۋان بولماسلىق قاتارلىق سەۋەبلەردىن، بىر يىلدىن كېيىن كەينى-كەينىدىن ئىشلەپ چىقىرىشتىن توختىدى. 80-يىللاردىن باشلاپ، قىسمەن مەكتەپلەر كەچلىك ياكى بايرام، دەم ئېلىش ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، مەكتەپنىڭ قىسمەن ئۆيلىرىنى ئىجارىگە بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئېرىشكەن كىرىم ئارقىلىق مەكتەپ خراجىتىنىڭ كەم قىسمىنى تولۇقلىدى.

1987-يىلى تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇشقا بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدىن خادىملار ئاجرىتىلىپ، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش مۇلازىمەت مەركىزى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ خىزمەت مەسئۇلىيىتى كارخانا قۇرۇش ھەمدە مەكتەپنىڭ تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ئىقتىسادچىللىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش پائالىيەتلىرىنى قوللاش ۋە ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىشتىن ئىبارەت بولدى. شۇ يىلى تىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش مۇلزىمەت مەركىزى باسما زاۋۇت قۇردى، ئاشخانا، تۇرلۇك ئوششاق بۇيۇملار ماگىزىنىنى ئاچتى. 7-باشلانغۇچ مەكتەپ دوختۇرخانا ئاچتى. 32-باشلانغۇچ مەكتەپ ئاشخانا ئاچتى، شۇنىڭدىن بۇيان، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇشنىڭ مەقسىتى ئاساسلىق كىرىم قىلىشقا ئۆزگەردى.

3-باب ئوتتۇرا تېخنىكۇم ۋە ئالىي مەكتەپ مائارىپى

1-پاراگراف ئالىي مەكتەپ مائارىپى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 13-يىلى (1924-يىلى) قۇرۇلغان روس تىلىدىكى سىياسىي قانۇن شۆيۈەنى جۇڭخۇا مىنگونىڭ 24-يىلى (1935-يىلى) شىنجاڭ شۆيۈەنگە ئۆزگەرتىلىپ، سىياسىي ئىقتىساد، قانۇن، مائارىپتىن ئىبارەت ئۈچ فاكولتېت ۋە باج ئىشلىرى مەخسۇس كۇرسى تەسىس قىلىندى، ئوقۇغۇچىسى 104 كە يەتكەنىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىلى (1939-يىلى) دېخۇا ئالىي دەرىجىلىك بېزا ئىگىلىك مەكتىپى قۇرۇلۇپ، دېھقانچىلىق تېخنىكىسى، چارۋىچىلىق، مال دوختۇرلۇق، سۇ ئىنشائاتىدىن ئىبارەت تۆت خىل كەسىپ تەسىس قىلىندى. كېيىن جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىل (1941-يىلى) شىنجاڭ شۆيۈەنگە قوشۇۋېتىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) دېخۇا قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى ئالىي تېخنىكۇم سىنىپى قوبۇل قىلىپ، شىنجاڭ قىزلار شۆيۈەنگە ئۆزگەرتىلدى. كېيىن جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى

(1946-يىلى) شىنجاڭ شۆيۈەنگە قوشۇۋېتىلدى.

1949-يىلى شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ ئوقۇغۇچىسى 370 كە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىسى 104 كە يەتتى.

1950-يىلى شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ ئىسمى شىنجاڭ مىللەتلەر شۆيۈەنگە ئۆزگەرتىلدى. 1954-يىلى بۇرۇنقى ئىسمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1960-يىلى ئىسمى يەنە شىنجاڭ داشۆسگە ئۆزگەرتىلىپ، كۆپ مىللەتلىك، ئۇنىۋېرسال خاراكتېردىكى مەملىكەت بويىچە نۇقتىلىق داشۆ قىلىندى. 1987-يىلى مەكتەپتە-كى ئوقۇغۇچى 5517 گە (2957 ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى 2262 گە يەتتى.

1987-يىلى رايوندا شىنجاڭ داشۆ، شىنجاڭ مائارىپ شۆيۈەنى، ئۇرۇمچى مائارىپ شۆيۈەنى، شىنجاڭ سەنئەت شۆيۈەنى، شىنجاڭ رادىئو-تېلېۋىزىيە سەپەن داشۆسى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك تېلېۋىزىيە داشۆسى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئىشتىن سىرتقى داشۆسى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك كەسپىي داشۆسى، شىنجاڭ سەھىيە نازارىتى كەسپىي قاتارلىق توققۇز ئالىي مەكتەپ بار بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 22 مىڭ 183 نەپەرگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى 9612 نەپەر.

2-پاراگراف ئوتتۇرا تېخنىكۇم مائارىپى، كەسپىي مائارىپ

بىرىنچى، ئوتتۇرا تېخنىكۇم مائارىپى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 5-يىلى (1916-يىلى) ئۆلكىلىك دېخۇا سەپەن مەكتىپى قۇرۇلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) ئىسمى شىنجاڭ ئۆلكىلىك دېخۇا 1-سەپەن مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى. خەنزۇ، ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل قاتارلىق تىل سىستېمىسىدىكى ئوقۇتۇش سىنىپىدىن 28ى تەسىس قىلىندى. شۇ يىلى دېخۇا 1-سەپەن مەكتىپىدىكى مىللىي سىنىپلار ئايرىلىپ، ئۇيغۇر، قازاق تىل سىستېمىسى ئاساس قىلىنغان شىنجاڭ ئۆلكىلىك دېخۇا 2-سەپەن مەكتىپى قۇرۇلدى. يەنە شىنجاڭ قىزلار مەكتىپىنىڭ قارىمىقىدىكى سەپەن مەكتەپ مۇستەقىل بولۇپ ئايرىلىپ چىقىپ، دېخۇا قىزلار 1-سەپەن مەكتىپى قۇرۇلدى. قىزلار 1-سەپەن مەكتىپىدىكى مىللىي سىنىپلار ئايرىلىپ چىقىپ، ئۇيغۇر، قازاق تىل سىستېمىسىدىكى قىزلار 2-سەپەن مەكتىپى قىلىپ قۇرۇلدى. 1947-يىلى دۆلەتلىك تېيانشان سەپەن مەكتىپى قۇرۇلدى. جۇڭخۇا مىنگو مەزگىلىدە، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ يەنە شىنجاڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە باشلانغۇچ دەرىجىلىك ئوفىستېرلار مەكتىپى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ساقچى ئوفىستېرلار مەكتىپى، شىنجاڭ باش ۋالىي مەھكىمىسى ھەربىي سەھىيە باشقارمىسى ھەربىي تېببىي مەكتىپى، شىنجاڭ مالىيە مەكتىپى ۋە شىنجاڭ ئۆلكىلىك تېببىي داۋالاش ۋە دورىگەرلىك بويىچە تېز تەربىيىلەش مەكتىپى قۇرۇلدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، 1950-يىلى تېيانشان سەپەن مەكتىپى ۋە دېخۇا قىزلار 1-سەپەن مەكتىپى 1-سەپەن مەكتىپىگە قوشۇۋېتىلدى. 50-يىللاردىن 60-يىللارغىچە رايون ئىچىدە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ موڭغۇل سەپەن مەكتىپى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك سەپەن مەكتەپ، گۇزەل-سەنئەت مەكتىپى، سودا مەكتىپى قاتارلىقلار قۇرۇلدى. 1960-يىلى 2-سەپەن مەكتىپى ئۇرۇمچى شەھەرلىك سەپەن مەكتىپىگە قوشۇۋېتىلىپ، مىللىي خەنزۇ ئارىلاش مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى. موڭغۇل سەپەن مەكتىپى بورتالا موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىغا كۆچۈرۈلدى. 1962-يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك سەپەن مەكتىپى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 80-يىللىرى ساقچى مەكتىپى، توقۇمىچىلىق مەكتىپى، رادىئو-تېلېۋىزىيە مەكتىپى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش

ماتېرىياللىرى مەكتىپى كەينى-كەينىدىن قۇرۇلدى. ئوقۇغۇچىلار مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن ھەرقايسى سەپلەرگە تەقسىم قىلىنىپ، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتناشتۇرۇلدى.

1987-يىلى رايون ئىچىدىكى ئوتتۇرا تېخنىكۇم كەسپىي مەكتەپلىرىدىن شىنجاڭ سودا مەكتىپى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى سېستىرالار مەكتىپى، شىنجاڭ ئەدلىيە مەكتىپى، شىنجاڭ تەنتەربىيە مەكتىپى، شىنجاڭ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش ساقچى مەكتىپى، شىنجاڭ سەنئەت شۆيۈمنى (ئوتتۇرا تېخنىكۇم بۆلۈمى)، جۇڭگو خەلق قوراللىق ساقچىلىرى ئۇرۇمچى قوماندانلار مەكتىپى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى كادىرلار مەكتىپى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق مەكتىپى بار بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 1325كە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى 695 نەپەر.

ئىككىنچى، كەسپىي ماتارىپ

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25-يىلى (1936-يىلى) دىخۇا قىزلار كەسپىي مەكتىپى قۇرۇلدى. ئوقۇغۇچىلار مەدەنىيەت بىلىملىرى ۋە تېككۇچىلىك، يۇڭ توقۇمچىلىق، رەخت توقۇش تېخنىكىسىنى ئۆگەندى. شۇ يىلى دىخۇا خۇيزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش جەمئىيىتى ئايالار كەسپىي سىنىپى ئاچتى. كېيىن ئايالار كەسپىي مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلىپ، خۇيزۇ، خەنزۇ، روس ئايالىرىدىن 40 نى قوبۇل قىلدى. ئۇلار مەدەنىيەت بىلىملىرى ۋە تېككۇچىلىك تېخنىكىلىرىنى ئۆگەندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) دىخۇا قىزلار 2-مەكتىپى قىسقا مۇددەتلىك تېكمىچىلىك كۇرسىنى ئېچىپ، ئاز سانلىق مىللەت ئايالىرىنى تېككۇچىلىك تېخنىكىسىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى. لېكىن بۇلار قىسقا مۇددەتلىك كەسپىي تەربىيىلەش ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، كەسپىي ماتارىپتا يەنىلا قىسقا مۇددەتلىك تەربىيىلەش ئاساس قىلىنىپ، تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىش ياكى مەكتەپ ۋەكالىتەن تەربىيىلەپ بېرىش ئۇسۇلى قوللىنىلدى. 1981-يىلى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش تەرەققىياتى ۋە ئىش كۈتۈپ تۇرغان خادىملارنىڭ ئىشقا ئورۇنلىشىش ئېھتىياجىغا ئەگىشىپ، رايوننىڭ كەسپىي ماتارىپى خېلى تەرەققىي قىلدى. شۇ يىلى شىنجاڭ رادىئو-تېلېۋىزىيە نازارىتى ۋە 2-ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇتى ئوتتۇرا مەكتىپى كەسپىي ماتارىپ بويىچە ئوقۇتۇش سىنىپلىرى ئېچىپ تەسىس قىلدى. 1982-يىلى تيانشان رايونلۇق ماتارىپ ئىدارىسى بىلەن شەھەرلىك ماتارىپ ئىدارىسى بىرلىشىپ ئىككى قارار تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى ئاچتى. ئىككى يىل ئوقۇتۇش ئارقىلىق رايوندىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە 42 نەپەر تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسىنى تەربىيىلەپ بەردى. 1985-يىلى تيانشان رايونلۇق ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى كەسپىي سەۋىيىسىدىن بىرنى ئاچتى. بۇنىڭدا ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ 52 پەرزەنتى ئۇچ يىل ئوقۇپ مەكتەپ پۈتتۈردى. بۇنىڭ ئىچىدە 35 ئوقۇغۇچى رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە بېرىپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. بۇندىن باشقا يەنە 13-ئوتتۇرا مەكتەپ بالىلار سەۋىيىسى ۋە 14-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوتتۇرا سەۋىيىسى ئېچىپ بىر تۈركۈم بالىلار ماتارىپ ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە مىللىي ماتارىپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلىدى.

كەسپىي سىنىپلارنىڭ كۆپ ساندىكىلىرى ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەردە قوشۇمچە تەسىس قىلىندى. ئاز ساندىكىلىرى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىك ئىشچىلار مەكتەپلىرىدە تەسىس قىلىندى. كەسپىي مەكتەپلەر (سىنىپلار)نى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار كەسپلەرنى ئۆزى تاللىدى. ئادەم ئىشلەتكۈچى ئورۇنلار ياخشىلىرىنى تاللاپ ئىشلەتتى.

1987-يىلى رايون ئىچىدىكى 25 كارخانا، كەسپىي ئورۇن ئائىلە تېلېكتر ئەسۋابلىرى، بويياش-توقۇش، بالىلار باغچىسى ئوقۇتقۇچىلىرى، بوغالتىرلىق، ستاتىستىكا، باغ-ئورمان، شەھەرنى سۇ بىلەن

تەمىنلەش، پاسكىنا سۈلارنى چىقىرىش، كىيىمچىلىك، تىكىمچىلىك، تەرجىمانلىق قاتارلىق 71 خىل كەسپىتكى ئوقۇتۇش سىنىپلىرىنى ئاچتى. 2274 ئوقۇغۇچى ئۆگىنىشكە قاتناشتى. شۇ يىلى 17 سىنىپتكى 648 ئوقۇغۇچى مەكتەپ پۈتتۈردى. 491 ئوقۇغۇچىنى جەمئىيەتتىكى ئورۇنلار قوبۇل قىلىپ ئىشلەتتى.

4-باب چوڭلار مائارىپى

بىرىنچى، ئىشتىن سىرتقى مائارىپ

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلىدىن (1937-يىلى) 31-يىلغىچە (1942-يىلى) جۇڭگو كوممۇنىستلىرى-نىڭ تەشەببۇسى ئاستىدا، ئاممىۋى مەكتەپلەردە ساۋات چىقىرىش سىنىپلىرى (گۇرۇپپىلىرى)، كىچىك ئېپەندىلەر ئەترىتى، گېزىت ئوقۇش مۇنبىرى، خەت (مەرپ) سوراش ئورۇنلىرىنى تەسىس قىلىش قاتارلىق تۈرلۈك شەكىللەر قوللىنىلىش ئارقىلىق بىر يىلدا بىر قېتىم ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ۋە قىش مەزگىلىدىكى ئۆگىنىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، بىر تۈركۈم ساۋاتسىزلارنىڭ ساۋادى چىقىرىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) دىن كېيىن باشلانغۇچ مەكتەپلەردە مىللىي مەكتەپلەر تەسىس قىلىنىپ، ساۋات چىقىرىش تەلىم-تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى. لېكىن ۋەزىيەت داۋالغۇپ تۇرغانلىقتىن، ئەمگەكچى خەلقنىڭ تۈرمۇشىدا قىينىچىلىق بولغاچقا داۋاملىق ئوقۇشقا ئامالسىز قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە باشقۇرۇش ياخشى بولمىغانلىقتىن دەرس ئۆتۈش توختىتىلدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش تەلىم-تەربىيىسىگە ناھايىتى ئەھمىيەت بەردى ھەمدە مۇھىم بىر سىياسىي ۋەزىپە دەپ قارىدى. 1950-يىلى گوۋۇيۈەننىڭ «ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى مائارىپىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش» توغرىسىدىكى يوليورۇقى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، رايوندىكى ئامما ئارىسىدا ساۋات چىقىرىش ۋە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش تەلىم-تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلدى. 1955-يىل ھەرقايسى سىستېمىلار مىڭدىن كۆپرەك ئىشچى-خىزمەت-چىنى تەشكىللەپ، مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئۆگەتتى. ئۆگىنىشكە قاتناشقان بىر قىسىم خادىملار زاۋۇت ئىچىدە ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىككە ئۆستۈرۈلدى. بەزىلىرى زاۋۇتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تايانچىلىرىدىن بولۇپ قالدى. 1958-يىلى مەركەز ئوتتۇرىغا قويغان «ئىشلەپچىقىرىشقا بىرلەشتۈرۈش، بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇش، ئوقۇغۇچىلارنىڭ قابىلىيىتىگە قاراپ دەرس ئۆتۈش، دەرس ئۆتۈش جانلىق ھەم كۆپ خىل بولۇش» فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇلدى. رايوندىكى ھەرقايسى سىستېمىلار ۋە مەھەللە ئىش باشقارما-لىرى قىزىللىشىش ۋە ئىختىساسلىشىش مەكتەپلىرىنى ۋە مەدەنىيەت ئىشتىن سىرتقى مەكتەپلىرىنى كەينى-كەينىدىن قۇرۇپ، خىزمەتتىكى كادىرلارنى ۋە ئىشچىلارنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارغا قارىتا ساۋاتسىز-لىقنى تۈگىتىش ۋە تەكرار قىلىپ بېرىش، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى ئاساس قىلغان ھالدا ئىشتىن سىرتقى تەلىم-تەربىيە ئېلىپ باردى. 1962-يىلى قىزىللىشىش ۋە ئىختىساسلىشىش مەكتەپ-لىرىدە ھەم مەدەنىيەت ئىشتىن سىرتقى مەكتەپلەردە ئوقۇغان كۇرسانتلار ئىككى مىڭدىن كۆپرەككە، مەخسۇس ۋەزىپىدىكى ۋە قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى ئوقۇتقۇچىلار 40 تىن كۆپرەككە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ساۋاتسىزلارنىڭ ساۋادى چىقىرىلىپ، خىزمەتتىكى خادىملارنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 1965-يىلى ئۇيغۇر، قازاق يېڭى يېزىقى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلۇپ، كادىرلار ۋە خەلق ئاممىسىغا يېڭى يېزىقنى ئۆگىتىش كۇرسىدىن 67 قارار ئېچىلىپ، ئۇنىڭغا 1551 كۇرسانت قاتناشتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، چوڭلار مائارىپى نورمال ئېلىپ بېرىلالمىدى. 10 يىلدا ساۋاتسىزلار ۋە چالا ساۋاتسىزلارنىڭ سانى كۆپ مىقداردا كۆپەيدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تېيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىشنى ئاساس قىلغان چوڭلار مائارىپىنى تېز ئىسلىگە كەلتۈردى ھەمدە چوڭلار مائارىپىنى ساۋات چىقىرىش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئاساس قىلىنغان، باشلانغۇچ مائارىپىتىن ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەدەنىيەت تېخنىكا بىلىملىرىنى تولۇقلاشنى ئاساس قىلغان كەسپىي مائارىپقا تەدرىجىي ئۆزگەرتتى. 1982-يىلدىن باشلاپ ئۇيغۇر، قازاق تىل سىستېمىسىدا كونا پېزىقنى ئىشلىتىش تەدرىجىي ئەسلىگە كەلدى. كادىر، ئاممىغا كونا پېزىقنى ئۆگىتىش بويىچە دەرس ئۆتۈلدى. شۇ يىلى يەنە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىرىنى تولۇقلاپ ئۆتۈش كۇرسى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىرىنى تولۇقلاش كۇرسى، ئىنگلىز تىلى، ئۇيغۇر تىلى، خەنزۇ تىلى كۇرسى، قىسقا مۇددەتلىك سودا بوغالتىرلىقى، سانائەت بوغالتىرلىقى، سائەت رېمونت قىلىش قاتارلىق ھەر خىل تۈردىكى تولۇقلاش كۇرسىدىن 50 قارار ئېچىلدى. ئۇنىڭغا 1600 كۇرسانت قاتناشتى. 1982-يىلى تۇرلۇك ئوقۇتۇش سىنىپلىرى 107 گە كۆپەيىپ، كۇرسانتلىرى 4507 گە يەتتى. بەزى كۇرسانتلار مەدەنىيەت بىلىملىرىنى تولۇقلاش ئارقىلىق تېلېۋىزىيە داشۇ، ئىشتىن سىرتقى داشۇلەرگە ئۆتتى. 1985-يىلى تېيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى رايون بويىچە خىزمەت قىلىۋاتقان كادىرلار ئارىسىدىكى مەدەنىيەت سەۋىيىسى تۆۋەن 50 كىشىگە ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ ئىككى يىل تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىرىنى تولۇقلىدى. ئىككى يىللىق ئۆگىنىش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، كۆپ سانىدىكى كۇرسانتلارنىڭ سەۋىيىسى تولۇق ئوتتۇرا مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە يەتكۈزۈلدى. 1986-يىلى رايوندىكى مەخسۇس ۋەزىپىدىكى چوڭلار مائارىپ كادىرى چېن شۇچيۇ «مەملىكەت بويىچە ئىشچى-خىزمەتچىلەر مائارىپ خىزمىتىدىكى ئىلغار ئوقۇنقۇچى» دېگەن نامغا ئېرىشتى.

ئىككىنچى، ئالاھىدە مائارىپ

ئازادلىقتىن بۇرۇن، دىخۇادىكى بەزى ئەما، گاس-گاچا ياش-ئۆسمۈرلەر كىشىلەرنىڭ كەمسىتىشىگە ئۇچرىدى. تىل بىلەن تەسۋىرلەپ بولالمايدىغان جاپا-مۇشەققەت ئىچىدە ياشىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، خەلق ھۆكۈمىتى ئەما، گاس-گاچا ياش-ئۆسمۈرلەرنى تەربىيىلەش ئالاھىدە مائارىپىنى سوتسىيالىستىك مائارىپ سىستېمىسىغا كىرگۈزدى. 1959-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلار نازارىتى يۆجىنگەي كوچىسىدا شىنجاڭ ئۇرۇمچى ئەما، گاس-گاچىلار مەكتىپىنى قۇردى. 1961-يىلى 15 ياشتىن تۆۋەن زېھىن-ئىقتىدارى نورمال 20 گە يېقىن گاس-گاچا ئۆسمۈر قوبۇل قىلىندى. 1962-يىلى يەتتە نەپەر ئەما ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىپ، ئوكۇلاپ داۋالاش ئۆگىتىلدى. 1963-يىلى مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن خەلق ئىشلار تارماقلىرى ئاچقان ئوكۇلاپ داۋالاش ئامبۇلاتورىيەلىرىگە خىزمەتكە تەقسىم قىلىندى. گاس، گاچا ئوقۇغۇچىلار خەلق ئىشلار پاراۋانلىق زاۋۇتلىرىغا تەقسىم قىلىندى. 1964-يىلى دۆلەت پۇل ئاجرىتىپ ئەرداۋاندا يېڭىدىن ئوقۇتۇش بىناسى سېلىپ، شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشقا يۇزلەندى. ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنى تۇنجى قېتىم قوبۇل قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر سىنىپىنى تەسىس قىلدى. مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار كۆپەيىپ 107 گە (24 ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) يەتتى. ئەما، گاس-گاچا ئوقۇغۇچىلار سىلاپ ئوقۇش، سانجىپ يېزىش، سەنئەت، مەدەنىيەت بىلىملىرى، ھۇنەر-سەنئەت بىلىملىرىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق مۇئەييەن مۇستەقىل ياشاش ئىقتىدارىغا ئىگە ئەمگەكچىلەرگە ئايلاندى.

1971-يىل ئەما، گاس-گاچىلار مەكتىپى ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق ئىشلار ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇ-

شىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1974-يىلى ئەما، گاس-گاچىلار مەكتىپىدە تىكمىچىلىك، ياغاچچىلىق سېخى قۇرۇلدى. ئوغۇل گاس ئوقۇغۇچىلار ياغاچچىلىقنى، قىز گاس ئوقۇغۇچىلار تىكمىچىلىكنى ئۆگەندى. 1981-يىلدىن باشلاپ قەرەللىك ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ھەر يىلى كۈز پەسلىدە 10 ياشتىن تۆۋەن زېھىن-ئىقتىدارى نورمال ئەما، گاس-گاچا باللارنى قوبۇل قىلىشقا ئۆزگەرتىلدى، ئوقۇش مۇددىتى سەككىز يىل قىلىپ بېكىتىلدى.

1982-يىلى 1166 كۆادرات مېتىرلىق ئۇنىۋېرسال بىنادىن بىرسى بېكىدىن سېلىنىپ، سىنىپ ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرالغۇ ئۆيى مەسلىسى ئاساسەن ھەل قىلىندى. كەينىدىنلا پارتا-ئورۇندۇق، ئوقۇتۇش قوراللىرى، تەنتەربىيە، چالغۇ-ئىسۋابلىرى ۋە ئەمالار يېزىقىدىكى خەنزۇچە كىتابلار نەچچە يۈز پارچىغا كۆپەيتىلدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە مائارىپ مىنىستىرلىكى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا ۋەكالىتەن ئەما يېزىقىدىكى كۆپەيتىش ماشىنىسىدىن بىرنى سوۋغا قىلدى. ئاشخانىغا دوخۇپكا، پلىتە قۇيماق پىشۇرغۇچ ۋە خېمىر يۇغۇرۇش ماشىنىسى، سەي يۇيۇش ماشىنىسى قاتارلىقلار تولۇقلاپ بېرىلدى. ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشى بىيىتىلىپ ماددىي تۇرمۇشى ياخشىلاندى.

1985-يىلى 6-ئايدا ئەما، گاس-گاچىلار مەكتىپى ئۇرۇمچى شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شۇ يىلى 40 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىلىپ، ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى تولۇقلاندى.

1987-يىلى پۈتۈن مەكتەپتىكى سىنىپ 19غا (15 گاس ئوقۇغۇچىلار سىنىپىنى، تۆت ئەما ئوقۇغۇچىلار سىنىپىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ). ئوقۇغۇچى 347 گە (40 ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئوقۇتقۇچى 47 گە (بەش ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇتقۇچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى ئىككى نەپەر، بىرىنچى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى تۆت نەپەر، ئىككىنچى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى تۆت نەپەر، باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى تۆت نەپەر، بىرىنچى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى 20 نەپەر، ئىككىنچى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى توققۇز نەپەر.

5-باب مائارىپ ئىسلاھاتى

ئازادلىقتىن كېيىن رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى ئاساسلىق ئوقۇتۇش ئىدىيىسى ۋە ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى ئىسلاھ قىلىشتىن ئىبارەت بولدى.

1953-يىلى ئوقۇتقۇچىلار سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پىداگوكى كەيلوف بىلەن ماكالەنكىنىڭ پىداگوگىكا نەزەرىيىسىنى ۋە ئوقۇتۇش پرىنسىپلىرىنى ئۆگەندى، دەرسخانا ئوقۇتۇشىدا «ئوقۇتۇشقا تەشكىللەش — نەزەرىيىسى تەكرارلاش — بېڭى دەرس سۆزلەش، بېڭى دەرسنى مۇستەھكەملەش — تاپشۇرۇق ئۆتۈلگەن دەرسنى تەكرارلاش — بېڭى دەرس سۆزلەش، بېڭى دەرسنى مۇستەھكەملەش — تاپشۇرۇق ئورۇنلاشتۇرۇش»تىن ئىبارەت بەش ھالقا بويىچە دەرس ئۆتۈلدى. نەتىجىنى تەكشۈرۈشتە «بەش نومۇرلۇق تۈزۈم» قوللىنىلدى. ئوقۇتقۇچىلار دەرسخانا قوللانمىسىنى ئىشلەتتى.

1957-يىلى تېيانشان رايونلۇق مەدەنىيەت-مائارىپ بۆلۈمى ئوقۇتۇش تەتقىقات گۇرۇپپىسىنى تەسىس قىلىپ، ئوقۇتۇش تەتقىقات خىزمىتىگە مەسئۇل قىلدى. ئوقۇتقۇچىلار رەسمىي ماۋزىسىغا «ئون چوڭ ئوقۇتۇش ئۇسۇلى»نى ئۆگىنىپ ئىشلىتىلىق مىتودتا ئوقۇتۇشنى تەشەببۇس قىلىپ، ئۆلۈك ئوقۇتۇشقا قارشى تۇردى. ئىخچام سۆزلەش، كۆپ مەشق ئىشلىتىش، ئاز ھەم ساز بولۇشتەك ئوقۇتۇشنى ئەمەلىيەتتىن

ئۆتكۈزۈش ۋە تەتقىق قىلىش قانات يايدۇرۇلدى.

1960-يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى مائارىپنى چوقۇم ئىسلاھ قىلىش دېگەن چاقىرىقنى چىقاردى. «يىل چەكلىمىسىنى مۇۋاپىق قىسقارتىش، دەرىجىنى مۇۋاپىق يۇقىرى كۆتۈرۈش، دەرس سائىتىنى مۇۋاپىق كونترول قىلىش، ئەمگەكنى مۇۋاپىق كۆپەيتىش» يوليورۇقىغا ئاساسەن، رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئالتە بەشىنچى يىللىق سەكرەپ ئىلگىرىلەش سىنىپى قۇرۇلدى. ئوقۇغۇچىلار ئىككى ئاي ۋاقىتتا ئالتىنچى يىللىقلارنىڭ تىل-ئەدەبىيات دەسلىكى ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ بىرىنچى يىللىقلارنىڭ قىسمەن تىل-ئەدەبىيات دەرسلىكلىرىنى ئۆگىنىپ بولدى. ئۇلارنىڭ سەۋىيىسى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈش سەۋىيىسىگە يەتتى. قىسمەن باشلانغۇچ مەكتەپلەر لياۋنىڭ ئۆلكىسى خىيشەن بېيگۈەن باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ تىل-ئەدەبىيات دەرسلىك ماتېرىيالىنى ئىشلەتتى.

1963-يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ھېساب دەرسلىكى پۈتۈنلەي باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىكى قىلىپ چۈشۈرۈلدى. باشلانغۇچ مەكتەپلەر ھېساب دەرسى ئوقۇتۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىدى. 1-باشلانغۇچ مەكتەپ باشلامچىلىق بىلەن لياۋنىڭ ئۆلكىسى خىيشەن بېيگۈەن باشلانغۇچ مەكتىپى ۋە بېيجىڭ جىڭشەن باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىپ ئوقۇتۇش مۇددىتى تۈزۈمى ۋە دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى ئىسلاھ قىلىش تەجرىبىسىنى ئېلىپ باردى. مەكتەپ بويىچە بىرىنچى يىللىقلاردىن تۆت سىنىپ، ئىككىنچى يىللىقلاردىن تۆت سىنىپ، ئۈچىنچى يىللىقلاردىن ئۈچ سىنىپ، تۆتىنچى يىللىقلاردىن بىر سىنىپ، بەشىنچى يىللىقلاردىن بىر سىنىپ بولۇپ، جەمئىي 13 سىنىپقا قارىتا تەجرىبە ئېلىپ باردى. 1-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ باشلامچىلىقىدا باشقا مەكتەپلەرمۇ كەينى-كەينىدىن خىيشەن بېيگۈەن باشلانغۇچ مەكتىپى ۋە جىڭشەن باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئۆگەندى.

1960-يىلى شەھەرلىك مەدەنىيەت-مائارىپ ئىدارىسى رايون ئىچىدىكى ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەر ۋە بالىلار باغچىلىرىغا قارىتا يۈرۈشلەشتۈرۈلگەن مائارىپ ئىسلاھاتىنى ئېلىپ باردى. يۈرۈشلەشكەن ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەر بالىلار باغچىلىرىغا شەھەرلىك مەدەنىيەت-مائارىپ ئىدارىسى بىۋاسىتە رەھبەرلىك قىلدى.

بۇرۇنقى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ (ھازىرقى 14-ئوتتۇرا مەكتەپ)، قىزلار 2-ئوتتۇرا مەكتىپى (ھازىرقى 6-ئوتتۇرا مەكتەپ)، 19-باشلانغۇچ مەكتەپ، بالىلار 2-باغچىسى بىرلەشتۈرۈلدى. بۇ يېڭى مەكتەپنىڭ ئىسمى ئۈرۈمچى شەھەرلىك 6-ئوتتۇرا مەكتەپ قىلىپ بېكىتىلدى.

بۇرۇنقى قىزلار 1-ئوتتۇرا مەكتىپى (ھازىرقى 8-ئوتتۇرا مەكتەپ)، 13-باشلانغۇچ مەكتىپى، بالىلار 1-باغچىسى بىرلەشتۈرۈلدى. بۇ يېڭى مەكتەپنىڭ ئىسمى ئۈرۈمچى شەھەرلىك 8-ئوتتۇرا مەكتەپ (بالىلار 1-باغچىسى سىرتقا قارىتا يەنىلا مۇستەقىل ئورۇن) قىلىپ بېكىتىلدى.

1-ئوتتۇرا مەكتەپ بىلەن 2-باشلانغۇچ مەكتەپ بىرلەشتۈرۈلدى. بۇ يېڭى مەكتەپنىڭ ئىسمى ئۈرۈمچى شەھەرلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپ قىلىپ بېكىتىلدى.

بۇرۇنقى 6-ئوتتۇرا مەكتەپ، شەھەرلىك سىفەن، 2-سىفەن بىرلەشتۈرۈلدى. بۇ يېڭى مەكتەپنىڭ ئىسمى ئۈرۈمچى شەھەرلىك سىفەن مەكتىپى قىلىپ بېكىتىلدى.

1965-يىلى «يۈرۈشلەشتۈرۈش» يىمىرىلدى. شەھەرلىك 2-باشلانغۇچ مەكتەپ، 13-باشلانغۇچ مەكتەپ، 32-باشلانغۇچ مەكتەپ تيانشان رايونىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. بالىلار 1-باغچىسى، بالىلار 2-باغچىسى، 19-باشلانغۇچ مەكتەپ ئۈرۈمچى شەھىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1971-يىلى مەكتەپلەر رەئىس ماۋزېدوڭنىڭ مائارىپتا ئىنقىلاب قىلىش توغرىسىدىكى ئوقۇغۇچىلار «ئوقۇشنى ئاساس قىلىپ، باشقا بىلىملەرنى قوشۇمچە ئۆگىنىش كېرەك. مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئۆگىنىپلا

قالماي يەنە سانائەت، پەزا ئىگىلىك، ھەربىي ئىشلار بىلىمىنى ئۆگىنىشى كېرەك»، (7-ماي) يولدا مېڭىش كېرەك» دېگەن چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، بەس-بەستە زاۋۇت، ئىشلەپچىقىرىش ئەتراپلىرى بىلەن ئالاقە ئورنىتىپ، ئىشچى-دېھقانلاردىن ئۆگىنىش پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى.

1978-يىلى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھېساب دەرسىگە ئالگىبرا، گىئومېتىرىيىنىڭ دەسلەپكى بىلىملىرى مۇۋاپىق قوشۇلۇپ، ستاتىستىكا، فۇنكسىيە قاتارلىق ھازىرقى زامان ماتېماتىكا مەزمۇنلىرى مۇۋاپىق كىرگۈزۈلۈپ، ئىسمى ماتېماتىكا دەرسى دەپ ئاتالدى.

1-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى جاڭ لەن ئۇزۇن مۇددەت تۆۋەن يىللىقلارنىڭ تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتۇشى بىلەن شۇغۇللىنىپ، مەركەزلەشتۈرۈپ خەت ئۆگىتىش، كۆپ ئوقۇتۇش، دەرستىن بۇرۇن ئوقۇتۇش، يازدۇرۇش — رەسىمگە قاراپ سۆزلىتىش قاتارلىق جەھەتلەردە سىستېمىلىق ھالدا تەتقىقات ئېلىپ باردى ھەمدە خېلى ياخشى ئوقۇتۇش ئۇنۇم ھاسىل قىلدى. 5-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى ھەلىمە سوپى، «1-ئاۋغۇست» باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى جياۋېنخاڭ ئوقۇتۇش تەتقىقاتى جەھەتتە گەۋدىلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. ئۇلار دەرس ئۆتكەن يىللىقلارنىڭ رايون بويىچە ئېلىنغان بىر تۈتاش ئىمتىھاندىكى نەتىجىسى باشقا مەكتەپلەردىكى ئوخشاش يىللىقلارنىڭكىدىن يۇقىرى بولدى. 1981-يىلى بۇ ئۇچ ئوقۇتقۇچىغا ئاپتونوم رايون بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ «ئالاھىدە دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىسى» دەپ نام بېرىلدى.

1983-يىلى قىسمەن مەكتەپلەرنىڭ ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىلىرى ئامېرىكىنىڭ پىداگوگىكى بروۇنېرنىڭ «بايقاش ئۇسۇلى»①نى ئۆگىنىپ ۋە قوللىنىپ، دەرسخانا ئوقۇتۇشىنى ياخشىلىدى. 10-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى سۇن زۇيكۈنىڭ «بايقاش ئۇسۇلىنى ماتېماتىكا ئوقۇتۇشىدا قوللىنىش» توغرىسىدىكى ماقالىسى ئاپتونوم رايون بويىچە پەن-تېخنىكا نەتىجىلىرىنى باھالاشتا 3-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 1984-يىلى چاڭجۇ سىفەن مەكتىپىدىكى چېۋشۇخۇانىڭ «سىناپ كۆرۈش»② ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى ئۆگىنىپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ئاكتىپلىقىنى قوزغاپ، ئۆگىنىشتىكى تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش جەھەتتە ئۆزىنىڭ رولىنى خېلى ياخشى جارى قىلدۇردى. شۇ يىلى 2-باشلانغۇچ مەكتەپ، 10-باشلانغۇچ مەكتەپ، 12-باشلانغۇچ مەكتەپتە بىرىنچى يىللىقلاردىن ئۇچىنچى يىللىقلارغىچە «ئۇچتە ھېسابلاش» (قەلىمدە ھېسابلاش، ئېغىزچە ھېسابلاش، چوتلىق ھېسابلاش) ئوقۇتۇش تەجرىبىسى ئېلىپ بېرىلدى. سىناش نەتىجىسىدە، تەجرىبە قىلىنغان سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھېسابلاش ئىقتىدارى باشقا مەكتەپلەرنىڭ ئوخشاش يىللىق ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ سەۋىيىسىدىن يۇقىرى بولدى.

1985-يىلى جۇڭگو كومموئىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى «ماۋارىپ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى»نى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، تيانشان رايونى «1985-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى پىلان لايىھىسى»نى تۈزۈپ چىقىپ مەكتەپلەردىن ئوقۇتقۇچىلارنى ئاساس بېتەكچى، ئوقۇغۇچىلارنى ئاساسىي گەۋدە، مەشق قىلدۇرۇشنى ئاساسىي لىنىيە، ئوقۇتۇش قوللانمىسىنى ئاساس مەركەز، تەپەككۇر قىلىشنى يادرو قىلىپ، دەرسخانا ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى ئىسلاھ قىلىشنى تەلەپ قىلدى. سىستېمىلاشتۇرۇش نەزەرىيىسى، ئۇچۇر نەزەرىيىسى، كونترول قىلىش نەزەرىيىسى ئوقۇتۇشقا يېتەكچىلىك قىلىشنىڭ پۈتكۈل جەريانى قىلىندى، ئوقۇتۇش تەتقىقات خادىملىرىنىڭ «تەجرىبە ئېتىزلىرى»نى تېرىشى تەشەببۇس قىلىندى. ئوقۇتۇش تەتقىقات خادىملىرى ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ئوقۇتۇش ئىسلاھاتىدىكى ئىلغار تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش ئاساسىدا تيانشان رايونىنىڭ ئوقۇتۇش ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، ھەرقايسى پەنلەردە ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى بويىچە 24 تەجرىبە مەخسۇس تېمىسىنى تۈزۈپ چىقىپ، مەكتەپلەرنى پايدىلىنىش ماتېرىيالى بىلەن تەمىنلىدى. تەجرىبە سىنىپىدىن 44 ى قۇرۇلدى. ئوقۇتۇش تەتقىقات

خادىملىرى تەتقىقات تېمىلىرى تەجرىبىلىرىگە ئۆزلىرى بىۋاستە قاتناشتى. تىل-ئەدەبىيات تەجرىبە دەرسلىرىدىن «ئالتە ئامىل بويىچە ئوقۇتۇش»③، «يەككە تۈر بويىچە گۈرۈپپىلارغا بۆلۈپ ئوقۇتۇش» ④، «مەركەزلەشتۈرۈپ ئوقۇتۇپ بالدۇر ساۋادىنى چىقىرىش»، «ماقالە يېزىشنى مەشق قىلىش» قاتارلىقلار بار. ماتېماتىكا تەجرىبە دەرسلىرىدىن «ئېغىزچە ھېسابلاشنى مەشق قىلىش»، «ئەمەلىي مىساللارنى مۇددەتتىن بۇرۇن مەشق قىلىپ ئىشلەش» دەرسلىرى بار؛ ئىدىيىۋى ئەخلاق تەجرىبە دەرسىدىن «ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى»، «بېتەكلەش بىلەن ھەرىكەتنى بىرلەشتۈرۈش»⑤ دەرسلىرى بار؛ تارىخ تەجرىبە دەرسىدىن «تۆت بۆلەككە بۆلۈپ ئوقۇتۇش شەكلى» دەرسى بار؛ مۇزىكا تەجرىبە دەرسىدىن «ئورۇق ئوقۇتۇش ئۇسۇلى»⑥، «چالغۇ ئەسۋابلارنى دەرسخانىغا ئېلىپ كىرىپ ئوقۇتۇش» دەرسلىرى بار؛ تەنتەربىيە تەجرىبە ئوقۇتۇش دەرسلىرىدىن «رېتىملىق گىمناستىكا» دەرسى بار؛ مىللىيچە تىل-ئەدەبىيات دەرسىدىن «ھەر خىل ژانىر دەرسى تېكىستلىرى بويىچە دەرس ئوقۇتۇش» ۋە «ئۇچ تۈردىكى دەرس تېكىستلىرى بويىچە ئوقۇتۇش» دەرسلىرى بار؛ ماتېماتىكا دەرسلىرىدىن «ئۇچ خىل ھېسابلاشنى بىرلەشتۈرۈش»، «ئەمەلىي مىساللارنى ئومۇملاشتۇرۇپ ئىشلەش» دەرسلىرى بار. تەجرىبە قىلىش ئارقىلىق، تۆۋەن يىللىقلارنىڭ تىل-ئەدەبىيات دەرسىدىن «ئوقۇش-يېزىش» دەرسى، ماتېماتىكا دەرسىدىن «ئەمەلىي مىساللارنى مۇددەتتىن بۇرۇن ئىشلەش» دەرسى، مىللىي تىل سىستېمىسىدىكى مەكتەپلەرنىڭ «خەنزۇ تىلى دەرسىنى ئوقۇتۇش»تىن ئىبارەت ئۇچ مەخسۇس تېما بويىچە ئوقۇتۇشتا ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى، ھەمدە مۇشۇ رايون ئىچىدە ئومۇمىيۈزلۈك كېڭەيتىلدى.

شۇ يىلى رايون بويىچە ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدا ئەڭ ياخشى دەرس ئۆتكۈچىنى باھالاش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 16 ئوقۇتقۇچى (بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر تىل سىستېمىسىدىكى ئوقۇتقۇچى بەش نەپەر) «ئەڭ ياخشى دەرس» ئۆتكۈچى دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. 1986-يىلدىن باشلاپ ھەر يىلى 4-ئايدا ياش ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدا بىر قېتىم يېڭى مۇنەۋۋەر دەرس ئۆتكۈچىلەرنى باھالاش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى. 10-ئايدا «مەخسۇس تېما بويىچە دەرس سۆزلەش» باھالاش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى. ئۆزئارا ئۆلگە كۆرسىتىش ۋە باھالش ئارقىلىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەرسخانا ئوقۇتۇشىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش ئىقتىدارى، كۆزىتىش ئىقتىدارى، مەشغۇلات ئىقتىدارى ۋە ئاڭلاش-سۆزلەش، ئوقۇش، يېزىش ھېسابلاش ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىش ئىلگىرى سۈرۈلدى. 1-دەرسخانا ئىسلاھ قىلىنىش بىلەن بىرگە، يەنە 2-دەرسخانا پائالىيەتلىرى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرۇلدى. ئىلىم-پەن كۇرجىكلىرى ۋە سىمسىز رادىئو، فىزىكا، ماشىنا مودىلى، ئايروپىلان ۋە كېمىلەرنىڭ مودىلى قاتارلىق پەن-تېخنىكا پائالىيىتىگە قىزىققۇچىلار گۈرۈپپىلىرى، تەنتەربىيىدىكى ھەر خىل ئەنئەنىۋى تۈرلەرنى مەشق قىلىش كوماندىلىرى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇلدى. 2-دەرسخانا پائالىيىتى ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىمى بېيىتىلدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىزىقىشى قوزغىتىلىپ، بىلىم جەھەتتىكى نەزەر دائىرىسى كېڭەيتىلىپ، ئەمەلىي ئىقتىدار يۈقىرى كۆتۈرۈلدى. 1-باشلانغۇچ مەكتەپتىكى 90% ئوقۇغۇچى 2-دەرسخانىنىڭ تۈرلۈك پائالىيەتلىرىگە قاتناشتى. 4-يىللىق ئوقۇغۇچىسى جاۋ تېخنىيۇ، 5-يىللىق ئوقۇغۇچىسى شۇ پىڭ ئايرىم-ئايرىم ھالدا 1984-يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ماقالىسىنى باھالاش مۇسابىقىسىدا ئىككىنچىلىككە ۋە ئۈچىنچىلىككە ئېرىشتى. ئۈچىنچى يىللىق ئوقۇغۇچىسى ساڭ شىگرۇي قاتارلىق ئۇچ ئوقۇغۇچى مەملىكەت بويىچە ئۆسمۈرلەرنىڭ رەسىم سىزىش مۇسابىقىسىغا قاتنىشىپ مۇكاپاتلاندى. 4-يىللىق ئوقۇغۇچىسى من چاۋ ئىسپانىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن دۇنيا ئۆسمۈرلىرى رەسىم سىزىش مۇسابىقىسىدا مۇكاپاتلاندى. خۇاڭ تىڭ مەملىكەتلىك ھېسابلاش ماشىنىسىنىڭ پروگراممىسىنى لايىھەلەش مۇسابىقىسى شىنجاڭ مۇسابىقە رايونىدا ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا

ئېرىشتى. 19-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئەكبەر ياسىغان دوخۇپكا قېلىپى غەربىي شىمال رايونىدىكى بەش ئۆلكە بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن پەن-تېخنىكا كىچىك كەشپىياتى مۇسابىقىسىدا ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 1986-يىلى 1-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ پەن-تېخنىكا يېتەكچىسى جۇيېگزۇ ئاپتونوم رايون بويىچە «باغۋەنلەر» بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1986-يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئاچقان ئوقۇتۇش ئىسلاھاتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىدا، تېنانشان رايونىدىكى 1-، 10-، 13-، 15-، 20-، 43-باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە رايوندا تۇرۇشلۇق تەجرىبە باشلانغۇچ مەكتىپى، «1-ئاۋغۇست» ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ بۆلۈمى، بىڭتۇەن 2-ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ بۆلۈمى، ئاپتونوم رايونلۇق 1-بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ 3-باشلانغۇچ مەكتىپى «ئوقۇتۇش ئىسلاھاتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ» دېگەن شەرەپلىك نامغا، 27 ئوقۇتقۇچى «ئوقۇتۇش ئىسلاھاتىدىكى ئىلغار شەخس» دېگەن نامغا ئېرىشتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، مەكتەپ رەھبەرلىكى تۇرۇلمىسىدە مۇدىر مەسئۇلىيىتى تۇرۇمى ئىزچىل ھالدا يولغا قويۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، ھەرقايسى مەكتەپلەردە 1968-يىلى «چوڭ بىرلىشىش كومىتېتى» قۇرۇلۇپ، مەكتەپ خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 1970-يىلى ئىككى ئاممىۋى تەشكىلات باراۋەرلىك پرىنسىپى بويىچە خادىملارنى تاللاپ ئىنقىلابىي كومىتېت ياكى ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ، مەكتەپ خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلدى. 1978-يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تېنانشان رايونلۇق كومىتېتى ھەرقايسى مەكتەپ ۋە بالىلار باغچىلىرىدىكى ئىنقىلابىي كومىتېت ۋە ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇردى. پارتىيە ياچېيكىسى رەھبەرلىكى ئاستىدىكى مەكتەپ مۇدىرى، بالىلار باغچىسىنىڭ باشلىقى مەسئۇل بولۇش تۇرۇمىنى تۇرغۇزۇپ، 108 ئادەمنى مەكتەپ مۇدىرلىقى، مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا، باغچا باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا ۋە ئىلمىي مۇدىر، مۇئاۋىن ئىلمىي مۇدىرلىقىغا تەيىنلىدى.

1985-يىلى 5-باشلانغۇچ مەكتەپ، 12-باشلانغۇچ مەكتەپ، 19-باشلانغۇچ مەكتەپ رەھبەرلىك تۇرۇلمە ئىسلاھاتىنى سىناق قىلىش نۇقتىسى قىلىپ، مەكتەپ مۇدىرى ئامما تەرىپىدىن سايلاندى، يۇقىرى تەستىقلىدى، ۋەزىپىگە تەيىنلەش مۇددىتى تۇرۇمى ۋە مەكتەپ مۇدىرى مەسئۇل بولۇش تۇرۇمى يولغا قويۇلدى. 1986-يىلى سىناق نۇقتا تەجرىبىلىرى كېڭەيتىلىپ، بىر تۇركۇم ياش ۋە قاۋۇل كىشىلەر مەكتەپنىڭ مۇدىرلىقى، مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا ۋە ئىلمىي مۇدىرلىقى، مۇئاۋىن ئىلمىي مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى.

1987-يىلى مەكتەپلەردە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى يەنمۇ كۈچەيتىش ئۈچۈن، مەكتەپلەر (بالىلار باغچىلىرى)دا پارتىيە ياچېيكىسى رەھبەرلىكى ئاستىدىكى مەكتەپ مۇدىرى (بالىلار باغچىسىنىڭ باشلىقى) مەسئۇل بولۇش تۇرۇمى يولغا قويۇلدى.

ئىزاھات:

① بايقالش ئۇسۇلى دېگىنىمىز — ئوقۇغۇچىلارنى ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش ئىلاسىدا مەسىلەرنى بايقاشقا رىغبەتلەندۈرۈش، ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلار مەسىلىلەر ئۈستىدە ئورتاق ئىزدىنىش ئېلىپ بارغاندا، ئوقۇغۇچىلارنى ئۆگەنگەن بىلىملىرى ئارقىلىق مەسىلىلەرنى ھەل قىلدۇرۇش، شۇ ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاشنى كۆرسىتىدۇ.

② سىناپ ئوقۇتۇش ئۇسۇلى دېگىنىمىز — مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇش، ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش دەرسلىكىدە بولۇقتان قېيىن مەسىلىلەرنى سىناپ چۈشەندۈرۈشى بىلەن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ چۈشەندۈرۈش ئىستىدا، ئوقۇغۇچىلارنى

بىلمىگە ئىگە قىلىش، ئاساسلىقى ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەسىلىلەرنى مۇلاھىزە قىلىش، ھەل قىلىش، دادىل سىناق قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشنى كۆرسىتىدۇ.

③ ئالتە ئامىل بويىچە ئوقۇتۇش دېگىنىمىز — دەرسىتىكى ئالتە ئامىلنى ۋە دەرستىن سىرتقى سەككىز ھالقىدىن ئىبارەت ئىككى قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دەرسىتىكى ئالتە ئامىل ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىش، رىغبەتلەندۈرۈش، تەكرار قىلىش، تاپشۇرۇق، خاتالىقىنى تۈزىتىش ۋە خۇلاسىلاشتىن ئىبارەت. دەرستىن سىرتقى سەككىز ھالقا ئۆگىنىش تەييارلىقى، دەرستىن ئىلگىرى ئۆگىنىش، كۆڭۈل قويۇپ دەرس ئۆتۈش، ئۆز ۋاقتىدا تەكرار قىلىش، تاپشۇرۇقنى مۇستەقىل ئىشلەش، خاتالىسىنى تۈزىتىش، سىستېمىلىق خۇلاسىلاش ۋە دەرستىن سىرتقى ئۆگىنىشتىن ئىبارەت.

④ يەككە تۈر بويىچە گۇرۇپپىلارغا بۆلۈپ ئوقۇتۇش دېگىنىمىز ئومۇملۇقنى نەزەردە تۇتۇپ، ئەنئەنىۋى يەككە تۈر بويىچە ئوقۇتۇشتا بۆسۈش ھاسىل قىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

⑤ يېتەكچىلىك بىلەن ھەرىكەتنى بىرلەشتۈرۈش دېگىنىمىز — ئوقۇغۇچىلاردا ياخشى ھەرىكەت ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ئاساس قىلىنغان بىر خىل ئوقۇتۇش ئۇسۇلى بولۇپ، ئالدى بىلەن ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ئاندىن نەزەرىيە ئارقىلىق ھەرىكەتكە يېتەكچىلىك قىلىپ، تەدرىجىي ئادەتكە ئايلاندۈرۈشنى كۆرسىتىدۇ.

⑥ ئورۇق ئوقۇتۇش ئۇسۇلى دېگىنىمىز — غەربىي گېرمانىيىلىك مۇزىكانت كار ئورۇف نەچچە ئون يىللىق ئوقۇتۇش ئەمەلىيىتى ۋە ئىلمىي تەتقىقات ئىجادىيىتى ئاساسىدا، بىر خىل جانلىق بولغان باللارغا دەرس ئۆتۈش ئۇسۇلىنى يارىتتى. ئۇ ئىشنى رىتمدىن باشلاپ، تىل رىتمىنى ھەرىكەت رىتمىغا بىرلەشتۈرۈپ، باللارنى رىتم تۇيغۇسىنى يېتىلدۈرۈپ، بۇنى مۇزىكا دەرسى ئوقۇتۇشنىڭ ئاساسى قىلىشنى تەكىتلىدى.

17-بۆلۈم

مەدەنىيەت، تەنتەربىيە

ئومۇمىي بايان

تيانشان رايونى — ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى ۋە مەدەنىيەت، تەنتەربىيە ئىسلىھەلىرى ئەڭ مەركەزلەشكەن رايوندۇر.

ئازادلىقتىن بۇرۇن، تىياتىر سەنئەتكارلىرى ئۆزلۈكىدىن سەنئەت تەشكىلاتى بولۇپ تەشكىللىنىپ، بۇتخانا، يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئۆيلىرى قاتارلىق ئورۇنلاردىن پايدىلىنىپ ئۇيۇن قويدى، ئاساسلىق بىيجىڭ چاڭچىلىسى، شەنشى چاڭچىلىسى، خېبېي چاڭچىلىسى، شىنجاڭ ناخشىلىرىنى ئېيتىش قاتارلىق ئويۇنلارنى قويدى، لېكىن قويغان نومۇرلىرى كۆپ ئەمەس ئىدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىشى ۋە تەرەققىيەتىگە ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمەتچىلىرىنىڭ پائال قاتنىشىشى ئاستىدا تىياتىر، دراما ئورۇنلاش، ناخشا ئېيتىش قاتارلىق شەكىلدىكى سەنئەت پائالىيەتلىرى بىر مەزگىل جانلاندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى (1941-يىلى) ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تەرەققىپەرۋەر تەشكىلاتلار دېخۇادا خېلى زور كۆلەمدىكى تىياتىر قويۇش قاتارلىق مۇسابىقە پائالىيەتلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش قىزغىنلىقىنى قوزغىدى. ھەر مىللەت مەدەنىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇيۇشمىلىرى ملس ھالدا ئويۇن قويۇش ئەترەتلىرى ۋە ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمەكلىرىنى قۇرۇپ ھەم ئاممىۋى خاراكتېرلىك مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى ھەم مىللەتلەر ئارا ئەدەبىيات-سەنئەتنى ئالماشتۇرۇشنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى ئىلگىرى سۈردى. كۆپلىگەن خەنزۇ ئاممىسى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ناخشا ۋە ئۇسسۇللىرىنى ئۆگەندى. ئۇيغۇر ياش داۋۇت بىيجىڭ چاڭچىلىسىنى ئورۇنلىغاندا چامباشچىلىقتا كۆرسەتكەن ماھارىتى توغرىسىدىكى تەرىپلەشلەر پۈتۈن شەھەرگە تارقالدى. ئاتاقلىق كومپوزىتور ۋاڭ لوبىڭ توپلىغان ھەم ئىجات قىلغان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ناخشىلىرى شىنجاڭدىكى ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشتى. ئاتاقلىق ئۇيغۇر خەلق سەنئەتكارى ئابدىكۆل سۇناي بىلەن «سەنەم» قاتارلىق ئاھاڭلارنى ئورۇنلاپلا قالماي، خەنزۇ خەلقىنىڭ كۈيى بىلەن شىنجاڭ ناخشىلىرىنمۇ ماھىرلىق بىلەن ئورۇنلىدى. شۇ چاغدا كوچا دوقمۇشلىرىدا خەلق سېرىك ئويۇنلىرىنى قويۇش خېلى جانلانغانىدى. دېخۇادا يەنە 6-نۆۋەتلىك ئۆلكىلىك تەنھەرىكەت يىغىنى ۋە 2-نۆۋەتلىك دېخۇا شەھەرلىك تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلگەنىدى. لېكىن كۆلەمى كىچىك، تۇرلىرى ئاز، ماھارەت كۆرسىتىش سەۋىيىسى تۆۋەن بولدى، دېخۇا شەھەرىدىكى تەنھەرىكەتچىلەر ئاساسىي گەۋدە قىلىنىپ ئۆلكىلىك كوماندا تەشكىللىنىپ، مەملىكەتلىك مۇسابىقىلەردە كۆپ قېتىم ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، رايون ئىچىدىكى مەدەنىيەت سەنئەتنىڭ تەرەققىياتى تېز بولدى. دېخۇا

شەھەرلىك بىرىنچى رايوننىڭ ئىشتىن سىرتقى بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمىكى (ھازىرقى ئۈرۈمچى شەھەرلىك بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمىكى) ئۆزلىرى مەبلەغ تەييارلاپ، ئويۇن قويۇش قوراللىرىنى ئۆزلىرى تەييارلاپ ئويۇن قويدى، كېيىن تەرەققىي قىلىپ تەسىرى بار كەسپىي بېيجىڭ چاڭچىلىسى سەنئەت ئۆمىكىگە ئايلاندى. شىنجۇڭ ئۇسسۇل ئۆمىكى (ھازىرقى ئۈرۈمچى شەھەرلىك شەنشى تىياتىر ئۆمىكى)، ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەلنەغمە ئۆمىكى قاتارلىق ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتلىرى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ھەرقايسى مەزگىلىدىكى مەركىزىي خىزمەتلىرىنى تەشۋىق قىلدى، ئاممىنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى جانلاندۇرۇش ۋە بېيىتىش ئۈچۈن پائال تۆھپە قوشتى. پانوس ئويۇنى، شىر ئويۇنى، كېمە ئويۇنى قاتارلىق خەلق ئويۇنىنى قويۇش پائالىيەتلىرى ۋە يەرلىك ھۆكۈمەت تەشكىللىگەن ياڭڭېر ئۇسسۇلى ئەترىتى، بەلدۇمباق ئۇسسۇلى ئەترىتى قاتارلىق مەدەنىيەت پائالىيەتلىرى ناھايىتى جانلىنىپ كەتتى. رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر يەنە تۈرلۈك ئەدەبىيات-سەنئەت تۈرلىرىنى ئۆزلىرى تەييارلاپ قويۇپ، رايون خاراكتېرلىك ئەدەبىيات-سەنئەت كۆرەكلىرىگە قاتناشتى.

1952-يىلى، 1955-يىلى ئاتاقلىق يۈيجۇ تىياتىرى سەنئەتچىسى چاڭ شياڭيۇ ئىككى قېتىم ئۆمەك باشلاپ دىخۇاغا كېلىپ، خەلق مەيدانىدا ئاممىنىڭ خەير-ئېھسان ئىشلىرى ئۈچۈن «خۇڭ نياڭ»، «مۇلەننىڭ ھەربىي سەپكە قاتنىشىشى» قاتارلىق مۇنەۋۋەر نومۇرلارنى ئورۇنلاپ، چېگرا رايون شەھىرىنى زىل-زىلىگە سالدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئەدەبىيات-سەنئەت پائالىيەتلىرىنىڭ ئورنىنى بىرلا خىلدىكى ئۈزۈندە ناخشىلىرى، سادىقلىق ئۇسسۇلى، ئۈلگىلىك تىياتىرى ئىگەللىدى، پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى ھەر خىل تۈردىكى ئەدەبىيات-سەنئەت پائالىيەتلىرى تەدرىجىي ئەسلىگە كەلدى. تېلېۋىزىيە نومۇرلىرى نۇرغۇنلىغان ئائىلىلەر-گە كىرىشى بىلەن كەڭ ئامما كەڭ كۆلەمدە سەنئەت نومۇرلىرىنى كۆرسىتىشتىن بەھرىمەن بولدى.

رايون ئىچىدىكى تەنتەربىيە ئىشلىرى تېز تەرەققىي قىلىپ، تەنتەربىيە قوشۇنى ئۆزلۈكسىز زورايدى، تەنھەرىكەت سەۋىيىسى ئۆزلۈكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. توپ تۈرلىرى، يېنىك ئاتلېتكا تەنھەرىكەتلىرى ۋە رادىئو گىمناستىكا پائالىيەتلىرى تەدرىجىي ئومۇملاشتى. 1980-يىلدىن باشلاپ ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەردە مەخسۇس تۈردىكى مەشق تۈرلىرى تەسىس قىلىنىپ، ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتا پىلانلىق ھالدا مەشق ئېلىپ بېرىلدى. «دۆلەتنىڭ تەنتەربىيە چېنىقىش ئۆلچىمى» يولغا قويۇلۇپ، ياش-ئۆسمۈرلەر ئىچىدە تەنتەربىيە زاپاس كۈچلىرى تەربىيىلەندى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە رايوندا تۇرۇشلۇق 200 ئالىي، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە تەنتەربىيە كۆرسەتكۈچىگە يەتكۈزۈش پائالىيەتلىرى قانات يايدۇرۇلدى. رايون ئىچىدىكى تەنتەربىيە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، تەنتەربىيە ئەسلىھەلىرى ئۆزلۈكسىز كۆپەيتىلدى. ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسى تۈرلۈك تەنتەربىيە مەخسۇس مۇسابىقىلىرى ۋە ھەرقايسى ئورۇنلار ئوتتۇرىسىدا ئۆتكۈزۈلگەن دوستلۇق مۇسابىقىلىرىغا قاتنىشىشتىن سىرت يەنە ئۆزلىرىنىڭ بەدەن سالامەتلىكى ئەھۋالىغا ۋە قىزىقىشىغا ئاساسەن تۈرلۈك ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە قاتناشتى. تەيجىچۈەن، ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش، شاھمات ئويناش، پوچتا كەپتىرى بېقىش قاتارلىق تەنتەربىيە تۈرلىرى خېلى ئومۇملاشتى. ھەر كۈنى ئەتىگەندە خەلق مەيدانى كوچا ئايلانمىلىرىدىكى گۈللۈكلەر، باغچىلار ۋە يوللار ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ بەدەن چېنىقتۇرۇش سورۇنلىرىغا ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئەتىگەندە داۋاملىق بەدەن چېنىقتۇرۇش كىشىلەرنىڭ ئادىتىگە ئايلاندى.

رايون ئىچىدىكى ئاپتونوم رايون، شەھەر دەرىجىلىك رادىئو-تېلېۋىزىيە، ئاخبارات، نەشرىيات ئورۇنلىرى پۈتۈن شىنجاڭ، پۈتۈن شەھەر بويىچە رادىئو-تېلېۋىزىيە نومۇرلىرىنى تارقىتىش مەركىزى

ۋە ئاخبارات تارقىتىش مەركىزىنى شەكىللەندۈردى. ئۇرۇمچى شەھەرلىك رادىئو ئىستانسىسى سىملىق تارقىتىشتىن تەرەققىي قىلىپ يېقىن ئەتراپتىكى ناھىيىلەرگە سىمسىز تارقىتىش رادىئو ئىستانسىسىغا ئايلاندى. 1987-يىلىغا كەلگەندە شەھەرلىك رادىئو ئىستانسىسى ئۇچ يۈرۈش پروگراممىا نومۇرلىرىنى ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ئىككى خىل تىلدا ئاڭلاتتى. كۈنلۈك ئاڭلىتىش ۋاقتى 24 سائەت 30 مىنۇتقا يەتتى. ئاپتونوم رايون ۋە شەھەرنىڭ رادىئو خەۋەرلىرىنى قىسقا، ئوتتۇرا دولقۇن بويىچە پۈتۈن شىنجاڭغا تارقىتىدىغان رادىئو ئىستانسىسى 25 كە يەتتى. ئاپتونوم رايون ۋە ئۇرۇمچى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1987-يىلىغىچە رەڭلىك، كۆپ قاتاللاردا تېلېۋىزىيە نومۇرلىرىنى تارقاتتى. تۇرلۈك كىتاب، گېزىت-ژۇرناللارنىڭ نەشر قىلىنىش تۇرلىرى ۋە تارقىتىلىش مىقدارى يىلدىن يىلغا كۆپەيدى.

رايون ئىچىدە يەنە ساياھەت قىلىدىغان مەنزىرىلىك جايلار ۋە ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىغا قارىتا ئىنقىلابىي ئەنئەنىۋى تەلىم-تەربىيىنى ئېلىپ بارىدىغان ئىنقىلابىي خاراكتېرلىك بار. قارلىغاچلىق ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى، 8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى، ئىنقىلابىي قۇربان ماۋزېمىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا تۇرغان ئۆيى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچتىرام بىلدۈرىدىغان خاتىرە جايلىرىدۇر.

1-باب ئاپپاراتلار، ئەسلىھەلەر

1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

1950-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا مەدەنىيەت-ماارىپ يارەمچى خادىملىرى سەپلەندى. 1951-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا مەدەنىيەت-ماارىپ، سەھىيە بۆلۈمچىلىرى تەسىس قىلىندى. 1953-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا مەدەنىيەت، ماارىپ، سەھىيە بۆلۈملىرى تەسىس قىلىندى. 1957-يىلى ئىككى رايوندا ئايرىم-ئايرىم ھالدا مەدەنىيەت-ماارىپ بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1969-يىلى تېيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتى سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى قارىمىقىدا ماارىپ ئىنقىلابىي ئىشخانىسى تەسىس قىلىندى. 1971-يىلى مەدەنىيەت-ماارىپ، سەھىيە بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1973-يىلى مەدەنىيەت-ماارىپ بۆلۈمى ئايرىم تەسىس قىلىندى. 1980-يىلى 11-ئايدا تېيانشان رايونلۇق مەدەنىيەت يۇرتى قۇرۇلدى. 1982-يىلى 7-ئايدا تېيانشان رايونلۇق مەدەنىيەت بۆلۈمى قۇرۇلدى. 1980-يىلى 10-ئايدا تېيانشان رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى قۇرۇلدى. 1984-يىلى 10-ئايدا رايونلۇق مەدەنىيەت بۆلۈمى بىلەن رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى بىرلەشتۈرۈلۈپ تېيانشان رايونلۇق مەدەنىيەت-تەنتەربىيە ئىدارىسى قۇرۇلدى.

2-پاراگراف مەدەنىيەت-تەنتەربىيە ئەسلىھەلىرى

بىرىنچى، مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرى

ئازادلىقتىن بۇرۇن دېخقا شەھىرىنىڭ مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرى ئاددىي بولغانلىقتىن، بەزى خەلق ئويۇنلىرىنىڭ ھەممىسى يۇرتداشلار ئۆيىدىكى ياكى كوچىلاردا ئوينالدى. ئازادلىقتىن

كېيىن، رايون بويىچە مەدەنىيەت ئەسلىمىلىرى تېز تەرەققىي قىلدۇرۇلدى.

تيانشان رايونىدىكى مەدەنىيەت ئەسلىمىلىرىنى ئايرىم-ئايرىم هالدا ئاپتونوم رايون، شىنجاڭ ھەربىي رايونى، ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى، ئۇرۇمچى شەھىرى باشقۇرىدۇ. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر رايون ئىچىدىكى ئاساسلىق مەدەنىيەت ئەسلىمىلىرىنىڭ قۇرۇلۇش ئومۇمىي كۆلىمى 42 مىڭ 700 كۋادرات مېتىرغا، كىنو-تىياتىرخانىلاردىكى ئورۇن سانى 10 مىڭ 467 گە يەتتى.

1987-يىلدىكى تيانشان رايونىدىكى ئاساسلىق مەدەنىيەت ئەسلىمىلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 17-1-2-1

ئىسمى	قۇرۇلغان ۋاقتى	قۇرۇلۇش كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	كىنوخانا ۋە تىياتىرخانىلاردىكى ئورۇن سانى	كۆتۈپخانىلاردا ساقلانغان كىتاب سانى (بىرلىكى10 مىڭ)	ئادرېسى
جەمئىي		42661	10467	83	
شەھەرلىك ئامىۋى تىياتىرخانىسى	1951.8	2090	1050		دېموكراتىيە يولى 16-قورۇ
شەھەرلىك شىنجۇاڭ تىياتىرخانىسى	1953	2252	1131		جۇڭشەن يولى 82-قورۇ
شەھەرلىك ئۆسمۈرلەر سەنئەت تىياتىرخانىسى	1983.10	1640	772		دېموكراتىيە يولى 13-قورۇ
شەھەرلىك كۆتۈپخانا	1979	300		16	قۇرۇلۇش يولى 2-قورۇ
ئاپتونوم رايونلۇق كۆتۈپخانا	1958	2505	221	67	جەنۇبىي شىنخۇا يولى
شەھەرلىك ئامىۋى سەنئەت سارىيى	1985	5000			يېشىلار يولى
ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى	1950.1				يەشمەن يولى
شەھەرلىك شىنخۇا كىتابخانىسى	1985				ئەنمەن
خەلق كىنوخانىسى	1955.1	1752	1014		دېموكراتىيە يولى
دوستلۇق كىنوخانىسى	1956.11	2000	1279		غالىبىيەت يولى
بەخت كىنوخانىسى	1984.11	1790	800		ئونتۇرا بەخت يولى 21-قورۇ
شەرق شامالى كىنوخانىسى	1962	2100	1076		يېشىلار يولى 17-قورۇ
تىنچلىق كىنو تىياتىرخانىسى	1955	2800	1010		دېموكراتىيە يولى 65-قورۇ
خەلق تىياتىرخانىسى	1956.12	16000	1000		ئەنمەن
ئىتتىپاق تىياتىرخانىسى	1965.10	2432	1114		جەنۇبىي ئازادلىق يولى 1-قورۇ

ئىككىنچى، تەنتەربىيە ئەسلىمىلىرى

ئازادلىقتىن بۇرۇن، دېخۇادا پەقەت شور بۇلاقتىكى ھەربىي مەكتەپنىڭ مەيدانى، خەلق مەيدانى ۋە رايوندا تۇرۇشلۇق مەكتەپلەرنىڭ بەزى ئاددىي تەنتەربىيە مەيدانلىرى بار ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، تەنتەربىيە ئىشلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، تيانشان رايونىدىكى تەنتەربىيە ئەسلىمىلىرى ئۆزلۈكسىز كۆپەيدى. 1987-يىلىغا قەدەر ئاپتونوم رايون، ئۇرۇمچى شەھىرى باشقۇرىدىغان تەنھەرىكەت مەيدانلىرى 10 غا، كۆلىمى 177 مىڭ كۋادرات مېترغا، مەيدان ۋە سارايلارنىڭ كۆلىمى

32 مىڭ كۋادرات مېترغا، ئورۇن سانى 33 مىڭ 482 كە يەتتى. دۆلەت 10 تەنھەرىكەت مەيدان، ساراي قۇرۇلۇشىغا جەمئىي 13 مىليون 4000 يۈەن مەبلەغ سالدى. بۇنىڭدىن باشقا رايوندا تۇرۇشلۇق ئورگان، زاۋۇت-كان، مەكتەپلەردىكى چوڭ-كىچىك تەنھەرىكەت مەيدانلىرى 183 كە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە تەنتەربىيە سارىيى ئىككى، ۋاسكېتبول مەيدانى 134، مۇقىم چىراغ ئورۇنلاشتۇرۇلغان ۋاسكېتبول مەيدانى سەككىز، تەنھەرىكەت مەيدانى 10، پۇتبول مەيدانى تۆت، ۋالىبول مەيدانى 15، بەدەن چېنىقتۇرۇش ئۆيى توققۇز، سۇ ئۈزۈش سارىيى بىر، پۈتۈن رايون بويىچە ئادەم بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 0.6 كۋادرات مېتر تەنھەرىكەت مەيدانى توغرا كېلىدۇ.

1987-يىلدىكى تېيانشان رايونىدىكى ئاساسلىق تەنتەربىيە ئەسلىھەلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 17-1-2-2

ئىسمى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	قۇرۇلۇش كۆلىمى (كۋادرات مېتر)	مەيدان ۋە سارايلىدىكى ئورۇن سانى	سېلىنغان مەبلەغ (بىرلىكى 10 مىڭ يۈەن)	ئادرېس
جەمئىي		177033	31945	33482	1304	
ئاپتونوم رايونلۇق نەمۇنە تەنتەربىيە مەيدانى	1959	39130	8909	30000	120	شەرقىي خەلق يولى
ئاپتونوم رايونلۇق نەمۇنە تەنتەربىيە سارىيى	1964	11600	4700	2752	220	شەرقىي خەلق يولى
ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە ئۇنۋېرسال مەشىق سارىيى	1982		7366		405	شەرقىي خەلق يولى
ئاپتونوم رايونلۇق قازىغا ئېتىش مەيدانى	1984		5050		120	ئۈچتاش سۇ ئامبىرىنىڭ شەرقىدە
ئاپتونوم رايونلۇق بەيگە مەيدانى	1985	120000			280	ئۈچتاش سۇ ئامبىرىنىڭ شەرقىدە
ئاپتونوم رايونلۇق چىلىشىنى ۋە ئوقيائېشىنى مەشىق قىلىش ئۆيى	1986		3300		115	ئۈچتاش سۇ ئامبىرىنىڭ شەرقىدە
شەھەرلىك تەنتەربىيە سارىيى	1955	5098	1500	730	31	شىمالىي شىنخۇا يولى
تېيانشان رايونلۇق يەتتەن باشچىسى ئالاتەكلىك مۇز تېيىلىش مەيدانى (خەنزۇچە)	1885	1205	1120		13	يەتتەن يولى

2-باب مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى

1-پاراگراف بېيجىڭ چاڭچىلىسى تېياتىر ئۆمەكلىرى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 8-يىلى (1919-يىلى) تېيەنجىنلىك مۇلىيەنجۇن قاتارلىق كىشىلەردىن تەركىب تاپقان تېيەنلى كوللېكتىپى دىخۇادىكى ئەڭ بۇرۇنقى بېيجىڭ چاڭچىلىسى تېياتىر ئۆمىكى ئىدى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چىڭخۇا ئۆمىكى، شىنشىڭ ئۆمىكى، جىلى ئۆمىكى قاتارلىق تېياتىر ئۆمەكلىرى كەينى-كەينىدىن قۇرۇلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) جىلى ئۆمىكى نۇرلۇق تېياتىرخانىسىنى ئاچتى. تېيەنلى ئۆمىكىنىڭ يېڭى يۇلتۇز (شىنشىڭ) تېياتىرخانىسىنى قۇردى. سەنخې ئۆمىكى «تېيانشان تېياتىرخانە-

سى»نى ئاچتى. تىياتىر ھەۋەسكارلىرىدىن يۈەن گېچېن قاتارلىقلار ئۆزلىرى مەبلەغ تەييارلاپ يۈەنشىن تىياتىرخانىسىنى ئاچتى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە ھەرقايسى بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمەكلىرى ياپونغا قارشى تۇرۇش مىللىي بىرلىكسەپ قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش تەشۋىقاتىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، كۆپ قېتىم ئويۇن قويدى. جۈڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى (1941-يىلى) 7-ئايدا ياپونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ تۆت يىللىقىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن دىخۇادا تىياتىر مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. بېڭى يۇلتۇز (شىنشىڭ) تىياتىرخانىسى، يۈەنشىن تىياتىرخانىسى، غەربىي شىمال تىياتىرخانىسى، تىيانشان تىياتىرخانىسى ياپونغا قارشى ئۇرۇش توغرىسىدىكى ئويۇنلارنى قويدى. غەربىي شىمال تىياتىرخانىسىدىكى 50 نەپەر سەنئەتچى «جېڭ چېڭگوگۈنىڭ ياپونغا قارشى تۇرۇشى»، «پادىشاھنى ھەربىي سەپكە قاتنىشىشقا نەسىھەت قىلىش»، «قانلىق جەڭ قىلىپ ۋەتەننى قوتۇلدۇرۇش» قاتارلىق ئويۇن نومۇرلىرىنى ئورۇنلىدى، ئويۇننى قويۇشتىن بۇرۇن بىلەتنىڭ ھەممىسى سېتىلىپ بولدى. جۈڭخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) چېگرا ئاۋازى تىياتىر ئۆمىكى قۇرۇلدى، (ئادەتتە جۈڭگو مۇھاجىرلىرى ئۆمىكى دەپ ئاتالدى). ئىچكى ئۆلكىلەردىكى داڭلىق بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياترى ئارتىسلىرىنى تەكلىپ قىلىپ دىخۇادا ئويۇن قويۇپ، دىخۇانىڭ بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر سەنئىتىنى ئىلگىرى سۈردى. ئازادلىق ھارپىسىدا سىياسىي ۋەزىيەت داۋالغۇپ، پۇل پاخاللىشىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى خاراپلىشىپ كەتكەنلىكتىن بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر سەنئەتكارلىرى كەسىپ ئۆزگەرتىپ تىرىكچىلىك قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، ئىقتىسادنىڭ ئەسلىگە كېلىشىگە ئەگىشىپ، مەدەنىيەت پائالىيەتلىرى جانلىنىشقا باشلىدى. 1951-يىلى بىرىنچى رايون ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئىشتىن سىرتقى تىياتىر ئۆمىكىنى تەشكىللەپ، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ئۇرۇشىغا ماسلىشىپ، «ئامېرىكا جاھانگىرلىكىدىن ئىبارەت بۇ قەغەز يولۋاسىنى يوقىتايلى» دېگەن ئويۇننى، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇشقا ماسلىشىپ «باندىت ۋە ئىشپىيونلارنى قاچۇرۇپ قويمايلى»، «قورالسىز دۈشمەنلەر» دېگەن دراما-نى، يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتىگە ماسلىشىپ «يەر-جاھاننى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىدىغان كىشىلەر» دېگەن چوڭ تېپتىكى ئوپېرا قاتارلىقلارنى تەييارلاپ قويدى. تىياتىر ئۆمكىنىڭ خىراجەت مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ھەۋەسكارلىرىدىن چياۋ سىتېەن، جيا يۈچۈەن قاتارلىق كىشىلەر سېخىيلىق قىلىپ پۇل ۋە ماددىي بۇيۇملارنى ئىئانە قىلدى، بۇنىڭ بىلەن ئويۇن قويۇش كىيىملىرى، سەھنە جابدۇقلىرى ۋە چالغۇ ئەسۋابلار كۆپەيتىلىپ، تىياتىر ئۆمكى ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. 1952-يىلى ئىشتىن سىرتقى تىياتىر ئۆمكى ئاساسىدا بىرىنچى رايونلۇق خەلق ئىشتىن سىرتقى بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى رەسمىي قۇرۇلدى. بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى قۇرۇلغاندىن كېيىن «ئۇچقە قارشى تۇرۇش»، «بەشكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكەتلىرىگە ماسلىشىپ، «دۈكانچىنى تىللاش»، «قۇرۇق شەھەر ھېيلىسى» قاتارلىق نومۇرلارنى قويدى. 1952-يىلدىن 1954-يىلى 4-ئايغىچە بىرىنچى رايونلۇق بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى بېيجىڭ، لەنجۇ قاتارلىق جايلارغا بېرىپ بىر تۇركۈم قابىل بېيجىڭ چاڭچىلىسى ئارتىسلىرىنى قوبۇل قىلىپ، تىياتىر ئۆمكىنىڭ ئويۇن قويۇش قوشۇننىنى زورايتتى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، «تۆمۇر چېمپىيون پىلانى»، «تېيەنتۇي ئۆتكىلى»، «ئوت كالتىكى»، «ئاق ئات تۆپىلىكى»، «فاڭ ساۋنى تۇتۇش» قاتارلىق نومۇرلارنى ئورۇنلاپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. ئاممىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، ئىشتىن سىرتقى بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى بىرىنچى رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلار كۇلۇبىنى (ھازىرقى ئاممىۋى تىياتىرخانىسى) ۋە شەھەر مۇئەككىلى بۇتخانىسىنى (ھازىرقى شەھەرلىك شەنشى تىياتىرخانىسى)نى ئارىيەتكە ئېلىپ مۇقىم ئويۇن قويۇش سورۇنى قىلدى. ئىشتىن سىرتقى بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى

تەرەققىيات جەريانىدا رايوندا تۇرۇشلۇق كەسپىي مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى بىلەن ئۆزئارا ھەمكارلاشتى. شىنجاڭ ھەربىي رايونى بىيجىك چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى ئاتاقلىق بىيجىك چاڭچىلىسى تىياتىر سەنئەتچىسى فۇجۇنچيۇنى شىنجاڭغا كېلىپ ئويۇن قويۇشقا تەكلىپ قىلدى، تىيانشان ساربىي ئوت كېتىپ كۆيۈپ كەتكەنلىكتىن، بىرىنچى رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى بىيجىك چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى تەشەبـ بۇسكارلىق بىلەن ئويۇن قويۇش سورۇنىنى ئۆتۈنۈپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ ھەربىي رايونى بىيجىك چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى ئۆز ۋاقتىدا ئويۇن قويدى. شىنجاڭ ھەربىي رايونى بىيجىك چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكىنىڭ رەھبەرلىرى بىرىنچى رايونلۇق بىيجىك چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكىنىڭ قېينىچىلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، بىر ھەپتە ئويۇن قويۇشتىن كىرگەن كىرىمنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۇلارغا ئۆتۈنۈپ بەردى. 1954-يىلى 4-ئايدا بىرىنچى رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى بىيجىك چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكى شەھەرلىك مەدەنىيەت-ماتارىپ ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىيجىك چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمكىگە ئۆزگەرتىلدى.

2-پاراگراف سىرك ئۆمەكلىرى

60-يىللارنىڭ باشلىرىدا شىنجاڭ بىڭسار ناھىيىسىنىڭ سىرك ۋە سېھرىگەرلىك ئارتىسى، خەلق سەنئەتكارى تاڭ شۇلۇڭ تىيانشان رايونىغا كېلىپ تىيانشان خەلق سىرك ئۆمكىنى قۇرۇپ، ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىگە ئەنگە ئالدۇرغاندىن كېيىن، خەلق ئارىسىدا ئويۇن قويدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا بۇ ئۆمەك تارقىتىۋېتىلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دىن كېيىن تاڭ شۇلۇڭ ئۇيغۇر خەلق سەنئەتكارى يۈسۈپجان بىلەن بىرلىشىپ بېيجىڭ ئارتىس قوبۇل قىلىپ 10 ئارتىستىن تەركىب تاپقان مىللىي سىرك ئۆمكىنى قۇردى. بۇ ئۆمەكنى ئۇرۇمچى ناھىيىسى ۋەكالىتەن باشقۇردى.

1980-يىلى 11-ئايدا بۇ ئۆمەك تىيانشان رايونلۇق مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، تىيانشان سىرك ئۆمكىگە ئۆزگەرتىلدى. 1983-يىلى 5-ئاينىڭ 28-كۈنى تىيانشان رايونلۇق مەدەنىيەت بۆلۈمىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، كوللېكتىپ ئىگىلىك تۈزۈمىدىكى ئورۇن قىلىندى. 1986-يىلى 3-ئايدا سىرك ئۆمكىنىڭ رەھبەرلىك كوللېكتىپى تەڭشەلدى. بېيجىڭدىن 12 ناخشا-ئۇسسۇل ئارتىسى قوبۇل قىلىنىپ، سەنئەتچىلەر قوشۇنى زورايتىلدى. ئۇسسى تىيانشان رايونلۇق ياشلار سىرك ئۆمكىگە ئۆزگەرتىلدى. بۇ ئۆمەك ئاساسلىقى باش ماھارىتى، قول ماھارىتى، چوڭ تېپتىكى سېھرىگەرلىك، ھەققىي ئادەمنى زەمبىرەك بىلەن پارتلىتىش، ئادەم بەدىنىنى پارچىلاش ۋە ھازىرقى زامان ناخشا-ئۇسسۇلى قاتارلىق نومۇرلارنى ئورۇنلىدى. ھەر يىلى تەخمىنەن 10 ئاي ۋاقىت سەرپ قىلىپ، شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا سەييارە ئويۇن قويدى. بايرام مەزگىللىرىدە تىيانشان رايونىدىكى ھەر مىللەت ئاممىسى ئۈچۈن ئويۇن قويۇپ بەردى ھەمدە تىيانشان رايونىنىڭ مەدەنىيەت پائالىيىتىگە يېڭى مەزمۇنلارنى قوشتى.

3-پاراگراف رايوندا تۇرۇشلۇق مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى

رايون ئىچىگە ئاپتونوم رايون، شىنجاڭ ھەربىي رايونى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى، ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى ئاساسلىق مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى مەركەزلەشكەن. رادىئو، كىنو، تېلېۋىزور، ناخشا-ئۇسسۇل، تىياتىر، سىرك نومۇرلىرىنىڭ ئاڭلىتىلىشى ۋە قويۇلۇشى ئارقىلىق رايوندىكى خەلقنىڭ مەنىۋى ئوزۇقتىن بەھرىمان بولۇشى ئۈچۈن ياخشى مۇھىت يارىتىپ

بېرىلدى. شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى، شىنجاڭ ئوپېرا ئۆمىكى، شىنجاڭ بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمىكى، شىنجاڭ سېرك ئۆمىكى، تىبانشان كىنو ستودىيىسى، بىڭتۈەن ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى، بىڭتۈەن سېرك ئۆمىكى، شەھەرلىك بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمىكى ئورۇنلىغان تۇرلۈك ناخشا-ئۇسسۇل، تىياتىر نومۇرلىرى قويۇق يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. ستاتىستىكىلىق مەلۇماتقا ئاساسلانغاندا، 1987-يىلى رايوندا تۇرۇشلۇق ئاساسىي كەسىپىي مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرىدىكى ئارتىس خادىملار 2178 گە يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئارتىسلىرى 717 نەپەر.

1987-يىلدىكى تىيانشان رايونىدىكى ئاساسلىق مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 17-2-3-1

نامى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئارتىس، ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى		1987-يىلدىن بۇرۇنقى ئالاھىدىلىق نەتىجىلەر	ئادرېس
		ھەممىسى	ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەت-لەر		
شىنجاڭ ئوپېرا ئۆمىكى	1973.9	161	113	ئۇيغۇرلارنىڭ «غېرىپ-سەنەم» ، «رابىيە-سەئىدىن» ، «چىنەودەن» قاتارلىق ئوپېرالىرى مۇكاپاتقا ئېرىشتى	غالىبىيەت يولى 39-قورۇ
شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى	1949.10	203	146	ئالىتىلا ئورۇنلىغان «ئۇزۇم ئۈزۈش ئۇسسۇلى» 8-نۆۋەتلىك دۇنيا يالغان فېستىۋالىدا ئالتۇن مۇكاپاتقا، «تەرىبىيچى» قاتارلىق ئىككى نومۇر 1979-يىلى مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە بېرىنچىلىككە، تۆت نومۇر ئىككىنچى، ئۈچىنچىلىككە ئېرىشتى. 23 قېتىم سىۋېت ئىتتىپاقى، ئالبېرىكا، ئەرەب دۆلەتلىرى قاتارلىق دۆلەت ۋە رايونلارغا بېرىپ ئويۇن قويدى.	غالىبىيەت يولى 39-قورۇ
شىنجاڭ بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئۆمىكى	1978-يىلى 11-ئايدا ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن	160	6	1982-يىلى قويۇلغان «چاڭئەنگە تەلپۈنۈش» «مۇھەببەت دەپنىسى» ئالتۇنوم رايون دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى	ئىتتىپاق يولى 72-قورۇ
شىنجاڭ سېرك ئۆمىكى	1961.11	89	20		ئىتتىپاق يولى 47-قورۇ
ئالتۇنوم رايون-لۇق ئامېۋى سەنئەت ساربىيى	1984-يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈل-گەن	35	20		خەلق يولى 19-قورۇ
شىنجاڭ رەسىم ئاكادېمىيىسى	1980.5	29	14		يەنئەن يولى 9-قورۇ
تىيانشان كىنو ستودىيىسى	1959.1	330	165	«يول باشلىغۇچى» دېگەن ھېكايە فىلىم 1979-يىلى مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر بېگى كىنو فىلىمى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى، «ئارتىس بولمايدىغان قىز» دېگەن فىلىم 1983-يىلى مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر بېگى كىنو فىلىمى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى، 1984-يىلى دۆلەت مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى تەرىپىدىن تەرجىمە فىلىمى ئىلغار كوللېكتىپ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى، ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان «مەڭگۈلۈك مۇھەببەت» ، « شەھەر بالىلىقى چېن يى» مىللىي تىل بويىچە تەرجىمە فىلىمى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.	قارلىغاچلىق

ئىسمى	قۇرۇلغان ۋاقتى	ئارتىس، ئىشچى-خىزمەتچىلەر سانى		1987-يىلدىن بۇرۇنقى ئالاھىدىلىق نەتىجىلەر	ئادرېس
		جەمئىي	ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئاز ساندىكى مىللەت-لەر		
ئالپنونوم رايونلۇق كىنو فىلىمى تارقىتىش، قويۇش شىركىتى	1976.10	94	32		ئىنتىپاق يولى 51-قورۇ
بىڭتۇەن ناھەر-شا-ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى	1949	186	20	1972-يىلى پۈتۈن ئارمىيە سەنئىتى كۆرىكىدە 7 تۈر بويىچە مۇكاپاتقا، 1983-يىلى دۆلەت مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن ئۆسمۈر-لەر تىياتىر ئورۇنلاش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.	قۇرۇلۇش يولى 16-قورۇ
بىڭتۇەن سېرىك ئوتتۇرا مەكتىپى	1950	95	6	1959-يىلى پۈتۈن ئارمىيە تەنھەرىكەت يىغىنىدا ماھارەت كۆرسىتىش بويىچە ئىككىنچىلىككە ۋە قوش كىشىلىك ماھارەت كۆرسىتىش قاتارلىق 4 تۈردە مۇكاپاتقا ئېرىشتى، 1987-يىلى مەملىكەتلىك سېرىك مۇسابىقىسىدا مۇنەۋۋەر قورۇ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.	قۇرۇلۇش يولى 16-قورۇ
شەھەرلىك بېيجىڭ چاڭچىلىسى تىياتىر ئوتتۇرا مەكتىپى	1951.8	125	6	1964-يىلى «قىزىل قىياپە» تىياتىر گۇرۇپپىسىدىكى خادىملارنى رەسمىي ماۋزېدۇڭ، زوڭلى جۇبىنلەي قاتارلىق رەھبەرلەر سەمىمىي قوبۇل قىلدى، ھەمدە بىرلىكتە خاتىرە رەسىمگە چۈشتى	دېموكراتىيە يولى 16-قورۇ
شەھەرلىك شىنشى تىياتىر ئوتتۇرا مەكتىپى	1953	170	11		جۇڭسەن يولى 82-قورۇ
شەھەرلىك ئاھەنغەە سەنئىتى ئوتتۇرا مەكتىپى	1961	46	9	ئوغۇل، قىزلار ئورۇنلىغان «شىنجاڭ ياخشى» دېگەن كۈلدۇرگە قاتارلىق ئەسەرلەر مەملىكەت بويىچە ئوتتكۇزۇلگەن ئاھەنغە كۆرىكىنىڭ شىمالىي رايونى كۆرىكىدە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.	قىزىل بايراق يولى
شەھەرلىك ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى سەنئىتى ئوتتۇرا مەكتىپى	1983-يىلى 10-ئاي	117	56		دېموكراتىيە يولى 31-قورۇ
شەھەرلىك ئاھەنغەە ھەۋەسكارلار سارىيى	1985	52	8		يالتلار يولى 5-قورۇ

3-باب ئاممىۋى مەدەنىيەت

1-پاراگراف مەدەنىيەت پائالىيەتلىرى

بىرىنچى، خەلق ئويۇنى

چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش پائالىيەتلىرى دىخۇاغا تارقىلىپ كىردى. شىنخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن زور تەرەققىياتلار بارلىققا كەلدى. ھەر قېتىملىق چوڭ ھېيت-بايرام-لاردا ھەرقايسى باغخوي تەشكىلاتلىرىنىڭ ئوزلىرىنىڭ خەلق ئويۇنى ئەترەتلىرى كوچىلاردا ئويۇن

قويدى. شۇ چاغدا «ئىككى خۇ» (خۇنەن، خۇبېي) يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ پانۇس ئويۇنى، جۇڭجۇ (خېنەن) يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ شىر ئويۇنى، گەنسۇ يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ كېمە ئويۇنى، شەنشى يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ گۇللۇك دۇمباق ئويۇنى، جىلى (خېبېي) يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ياغاچ پۇت ئويۇنى، شەنشى يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈش ئويۇنى قاتارلىقلار ئاممىنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشتى. شەنشى يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈش ئويۇنى «دەبيۇ زاڭخۇا» ، «شىخۇغا ساياھەت» ئۇيۇنلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشى جانلىق بولۇپ، ئاممىدا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىللى (1939-يىلى) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كىنو ئىشلەش خىزمەت ئەترىتى يەنە خەلق ئويۇنلىرىنى كىنو قىلىپ ئىشلەپ، دۆلەت ئىچى ۋە چەت ئەللەردە قويدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىللى (1940-يىلى) دىخۇا باش سودىگەرلەر ئۇيۇشمىسى ھەرقايسى ماگىزىنلاردىكى ياشلارنى تەشكىللەپ، ياڭگېر ئۇسسۇلى ئەترىتىنى قۇرۇپ كوچىلاردا ئويۇن قويدى ھەمدە ئۇيغۇر سەنئەتكارى ئابدىكۆلنى تەكلىپ قىلىپ، «12 مۇقام» مۇزىكىسى بىلەن تەڭكەش قىلدۇردى. فوتوگرافىسى رېتىملىك بولغانلىقتىن ئويۇن قويۇش سورۇنلىرى خۇشاللىققا چۆمۈلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىللى (1940-يىلى) شېڭ شىسەي ھەرقايسى جايلاردىكى يۇرتداشلار ئۇيۇشمىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش بۇيرۇقىنى چۈشۈردى. خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش پائالىيەتلىرىمۇ شۇنىڭ بىلەن ئازىيىپ كەتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، ئامما ياقتۇرۇپ كۆرىدىغان خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش پائالىيەتلىرى تەدرىجىي ئەسلىگە كېلىپ، ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلدى. 1951-يىلدىن 1955-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى رەھبەرلىرى رايونلۇق سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋە رايونلۇق ياشلار بىرلەشمىسى بەل دۇمباق ئۇسسۇلى، ياڭگېر ئۇسسۇلى، ئەجدىھا ئۇسسۇلى، شىر ئۇسسۇلى، كېمە ئۇسسۇلى، ياغاچ پۇتلۇقلار قاتارلىق ئويۇنى قاتارلىق ئويۇن نومۇرلىرىنى تەييارلاپ، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، يەر ئىسلاھاتى قاتارلىق ھەرىكەتلەرگە ماسلىشىپ ئويۇن قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش پائالىيەتلىرى تەدرىجىي ئازايدى.

1981-يىلى باھار بايرىمىدا، ئاساسەن 20 نەچچە يىل توختاپ قالغان خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش پائالىيىتى يەنە بىر قېتىم ئامما بىلەن يۈز كۆرۈشتى. تېيانشان رايونى تەشكىللىگەن خەلق ئويۇنى ئەترىتى ئىككى كۈن ئىچىدە 10 مەيدان ئويۇن قويدى، تاماشىبىنلار 100 مىڭ ئادەم (قېتىم)غا يەتتى. رايونلۇق مەدەنىيەت يۇرتى ئەجدىھا، كېمە شەكلىدىكى ئويۇن قويۇش جاھازىسى، ياغاچ پۇت، چوڭ باشلىق بالا، قالپاق قاتارلىق ئويۇن قويۇش جابدۇقلىرىنى ئۆزلىرى ياساپ، دۆلەت بايرىمىدا ئۆزگىچە سەنئەت ئۇسلۇبىغا ئىگە ئويۇنلارنى قويدى. 1982-يىلى خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش پائالىيەتلىرى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغىچە ئومۇملاشتۇرۇلدى. رايونغا قاراشلىق سەككىز مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى 400 دىن ئارتۇق ئىشتىن سىرتقى ئارتىس 1982-يىلى ئۇرۇمچى شەھىرى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن گۈل يەرمەنكىسى مۇسابىقىسىغا قاتناشتى. رايونلۇق خەلق ئويۇنى ئەترىتى ئورۇنلىغان «ئەجدىھا ئۇسسۇلى» ، «شىر ئۇسسۇلى» ، «ياغاچ پۇت ئويۇنى» ، «كېمە ئويۇنى» ، «مەشرەپ» قاتارلىق 12 نومۇر مۇكاپاتقا ئېرىشتى. بۇ ئەترەت شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن گۈل يەرمەنكىسىدە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

1985-يىلى دۆلەت بايرىمىنى ۋە ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش مەزگىلىدە، تېيانشان رايونى خەلق مەيدانىدا يېڭى شەكلىدىكى زور كۆلەملىك سالىيوت ئېتىش، خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلۈپ «قوش ئەجدىھا ئۇسسۇلى» ، «شىر ئويۇنى» ، «ئالتۇن تۇمۇزغا ئويۇنى» ، «ئېشەك چاپتۇرۇش ئويۇنى» ، «كېمە ئويۇنى» ، مەشرەپ، سېرىك قاتارلىق ئويۇن نومۇرلىرىنى كۆرسىتىپ، ئاپتونوم رايون، شەھەر رەھبەرلىرى ۋە 30 مىڭدىن ئارتۇق تاماشىبىنىڭ

قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش پائالىيەتلىرى رايون ئىچىدىكى ئاممۇي مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنىڭ ئاساسلىق شەكىللىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇيغۇرلار- نىڭ «ئاۋات ئۇسسۇلى»، «نازۇركۇم ئۇسسۇلى»، «ساما ئۇسسۇلى»، «سەنەم ئۇسسۇلى» قاتارلىقلار ئارقا-ئارقىدىن خەلق ئويۇنلىرىنى قويۇش پائالىيىتى قاتارىغا قوشۇلۇپ، پائالىيەت مەزمۇنى بېيىتىلدى. بولۇپمۇ مىللىيچە، خەنزۇچە قويغان خەلق ئويۇنلىرى نومۇرلىرى ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ياقتۇرۇپ كۆرۈشىگە ۋە قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

ئىككىنچى، ناخشا-ئۇسسۇل، دراما

شىنجاڭ — ناخشا ئۇسسۇل ماكانى، ئۇيغۇر، قازاق قاتارلىق مىللەتلەر ناخشا ئېيتىشقا ۋە ئۇسسۇل ئويناشقا ئىنتايىن ماھىر. چاي ۋە تاماقتىن كېيىن، ھېيت-بايرام مەزگىللەردە، توي-تۆكۈن ۋە دوست-يار، ئەل-ئاغىنىلەرنىڭ بىر يەرگە جەم بولغاندا ساز چېلىپ ناخشا ئېيتىشى، ئوغۇل، قىزلار، چوڭ-كىچىكلەر- نىڭ ھەممىسىنىڭ ئۇسسۇل ئويناشى، بۇ رايوندىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ ناخشا ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناش پائالىيەتلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى شەكىلدۇر، 1931-يىلى «18-سنتەبر» ۋەقەسىدىن كېيىن، شەرقىي شىمالدىن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق ياپونغا قارشى تۇرۇش ئۇچۇن ئىئانە توپلاش يۇزىسىدىن ئويۇن قويۇشقا دېخۇانغا كەلگەن ئوفىتسېر، جەڭچىلەر ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناندى ۋە مەدەنىيەتلىك تېياتىرلارنى ئورۇنلاپ، دېخۇانلىك ئاممىۋى خاراكتېرلىك ناخشا-ئۇسسۇل پائالىيەتلىرىگە يېڭى مەزمۇنلارنى قوشۇپ، ناخشا-ئۇسسۇل، دراما تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يى- لى) كۈزدە، شىنجاڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش جەمئىيىتى (تۆۋەندە جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش جەمئىيىتى دەپ ئاتالدى) ئىچكى ئۆلكىلەردىن بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر سەنئەتچىلەرنى شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەت قىلىشقا تەكلىپ قىلىپ، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ياپونغا قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىغا ماسلىشىپ، بىر قاتار ئويۇن قويۇش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى. جاۋدەن قاتارلىق كىشىلەرنىڭ يېتەكچىلىكىدە قويۇلغان ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە «ئانارخان»، «غېرىپ-سەنەم»، «شىنجاڭ ياشسۇن» قاتارلىق چوڭ تېپتىكى ئوپېرالار ناھايىتى زور تەسىر قوزغىدى. شۇ يىلى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش جەمئىيىتى دېخۇا شەھىرىدىكى ئورگان ۋە مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى تەشكىل- لەپ، ھەر كۈنى كەچتە غەربىي بىنادا (ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تۇرۇشلۇق نومۇردىكى غەربىي بىنا) جۇڭگو كومپارتىيە ئەزاسى خۇاڭ مىنفۇ(خۇاڭ خۇچىڭ) قاتارلىقلار ئۈلارغا ئىنقىلابىي ناخشىلارنى ئۆگەتتى. لىن جىلۇ شىنجاڭ شۆيۈەنىدە ۋەزىپە ئۆتىگەن مەزگىلدە ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارغا ياپونغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى مۇنقەرزلىكتىن قۇتۇلدۇرۇش مەزمۇن قىلىنغان ناخشىلارنى ئۆگىتىپ، ئىشچى- خىزمەتچىلەرنىڭ ۋە ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ۋەتەننى قۇتۇلدۇرۇش قىزغىنلىقىنى قوزغىدى. ھەرقاي- سى مەكتەپلەر ۋە ئورۇنلار «قىلىچ ناخشىسى»، «مايدىكى گۈللەر»، «ئارقا سەپنى مۇستەھكەملەيلى» قاتارلىق 30 نەچچە ناخشىنى ئېيتىش مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزدى. ئاتاقلىق ئەدىب ماۋدۇننىڭ تەشەببۇسى ئاستىدا، مەدەنىيەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىدىن ئىككى قارار ئېچىلدى. 260 تىن كۆپ تېياتىر يازغۇچى، رېژىسسور ۋە ناخشا-ئۇسسۇل ھەۋەسكارلىرى تەربىيىلەندى. ئۇلار شىنجاڭنىڭ ناخشا-ئۇسسۇل، دراما ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۇن پائال تۆھپە قوشتى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، رايوندىكى ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ناخشا-ئۇسسۇل، دراما قويۇش پائالىيەتلىرىگە قانىنىشش كەيپىياتى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئۆلكىلىك 1-سىفەن مەكتىپى «شياۋ ئېرخېينىڭ تويى»، «قانلىق قىساس»، «مىڭلىغان تاغ-دەريالار»، «لىۋ سەن ھەدە» قاتارلىق چوڭ تېپتىكى دراملارنى تەييارلاپ قويۇپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنى چوڭقۇر تەربىيىگە ئىگە قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنى تەشكىللەپ رايون خاراكتېرلىك سەنئەت كۆرەكلىرى، ناخشا-ئۇسسۇل مۇسابىقىلىرى قاتارلىقلارغا دائىم قاتناشتۇردى. 1955-يىلى ئوقۇتقۇچى،

ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ئاساس قىلغان رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇلۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى پائالىيەتلىرى بېيىتىلدى. 1965-يىلى رايونلۇق ئويۇن قويۇش ئەترىتى تەشكىللىنىپ ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنى جىددىي قوتقۇزۇشقا ماسلىشىپ، ئويۇن قويۇپ ئاپەتتىن قوتقۇزۇش خىزمىتىدىكى ئولگىلىك كىشىلەرنى مەدھىيىلىدى. 1970-يىلى 12-ئاشلانغۇچ مەكتەپتە پېئو-نېرلار ئويۇن قويۇش ئەترىتى قۇرۇلۇپ، زاۋۇت، كان مەكتەپلەرگە بېرىپ «قىزىل چىراغ»، «ۋېيخۇ شەننى پەم بىلەن ئىلىش» تىن پارچە ۋە كىچىك دراما «قانلىق قىساسنى ئۇنۇتماسلىق» قاتارلىق ئويۇنلارنى قويۇپ، ئاممىنىڭ قارشى ئىلىشىغا ئېرىشتى.

1976-يىلى رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدىكى سەنئەت تايانچىلىرى ئاساس قىلىنىپ، تيانشان رايونلۇق سەنئەت، تەشۋىقات ئەترىتى قۇرۇلدى. بۇ ئەترەت «دېڭىز ئارىلىدىكى ئايال خەلق ئەسكىرى» نى ئۇدا 10 نەچچە مەيدان قويدى. تاماشىبىنلارنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمىدى. 1977-يىلى تيانشان رايونى يەنە ماۋزېدوڭنىڭ ئىدىيىسى تەشۋىقات ئەترىتىنى قۇرۇپ، «يايلاقتە-كى ئايال خەلق ئەسكىرى» دېگەن ئوسۇلنى، «ئار-خوتۇننىڭ ساۋات چىقىرىشى»، «ئاكا-سىڭىلنىڭ بوز يەر ئېچىشى» ئوپېراسى ۋە «شىر ئويۇنى» قاتارلىق سەنئەت نومۇرلىرىنى ئورۇنلىدى. شەھەر ئوتتكۇزگەن سەنئەت كۆرىكىدە (رەئىس ماۋزېدوڭنىڭ يەنئەن ئەدەبىيات-سەنئەت سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزىنىڭ 30 يىللىقىنى خاتىرىلەش) بۇ تەشۋىقات ئەترىتى 11 ئاي پائالىيەت ئىلىپ بېرىپ، جەمئىي 50 مەيدان (قېتىم) دىن ئارتۇق ئويۇن قويدى. 1981-يىلى رايونلۇق ئىشتىن سىرتقى يۆيجۇي تىياتىر ئۆمىكى خەلق مېھمانخانىسىدا يەتتە مەيدان ئويۇن قويدى. تۇرلۇك ئىشتىن سىرتقى ئويۇن قويۇش ئۆمەكلىرى ۋە ئەترەتلىرى تەييارلىغان نومۇرلارنى قويۇش ۋە ئاممۇى خاراكتېرلىك سەنئەت كۆرەكلىرىنى ئوتتكۇزۇش ئارقىلىق، رايون ئىچىدىكى ئاممىنىڭ مەدەنىي پائالىيەتلىرى رونىاق تاپتى. كۆپلىگەن نومۇرلار شەھەر بويىچە ئوتتكۇزۇلگەن سەنئەت كۆرەكلىرىدە نەتىجىگە ئېرىشتى. 1984-يىلى تيانشان رايونى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ناخشا مۇسابىقىسى ئوتتكۇزۇپ، تاللانغان مۇنەۋۋەر نومۇرلارنى شەھەر بويىچە ئوتتكۇزگەن ناخشا مۇسابىقىسىغا قاتناشتۇردى. بۇنىڭ ئىچىدە 13 نومۇر مۇكاپاتلاندى. 1986-يىلى 9-ئايدا ئورۇمچى شەھىرى ئىشتىن سىرت سەنئەت كۆرىكى ئوتتكۇزدى. سەنئەت كۆرىكى 20 كۈن داۋاملاشتى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 30 مەيدان سەنئەت كېچىلىكى ئوتتكۇزۇلدى. 35 مەيدان ئويۇن قويۇلدى. ئورۇنلىغان نومۇرلار 417 گە يەتتى. «خۇاشەنزى»، «ئوت-چۆپ»، «بېلىقچى بالا»، «ئۇچرىشىش»، «باغۇمەن» قاتارلىق نومۇرلار مۇكاپاتلاندى. تيانشان رايونى تەشكىللىگەن ئويۇن قويۇش ئەترىتى شەھەرلىك سەنئەت كۆرىكىدە 23 نومۇر (قېتىم) تەقدىرلەندى ھەمدە 1200 يۈەن بىلەن مۇكاپاتلاندى.

ئۇچىنچى، ئەلنەغمە

30-يىللاردا، دىخۇا كوچىلىرىدا مەددالار سورۇنى ۋە ئەلنەغمە نومۇرلىرىنى ئورۇنلاش پەيدا بولدى. ئۇيغۇر خەلق ئېغىز سەنئەتچىسى توختى ئورۇنلىغان «قۇشلارنىڭ سۈمۈرغا قاراپ سايرىشى»، «ئەجنەبىيلەرنىڭ قاقاھلاپ كۈلۈشى» قاتارلىق نومۇرلار ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ قارشى ئىلىشىغا ئېرىشتى. ئىچكى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا كەلگەن خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ ئۇزلۇكسىز كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئازادلىقتىن بۇرۇن ھازىرقى خەلق كىنوخانىسىنىڭ شەرق تەرىپى، داشمەن، شياۋشمەن ئەتراپىدا مەددالىق قىلىش، شەندۇڭنىڭ كۈيىيەر قوشاقلىرىنى ئېيتىش، كۈلدۇرگە ئويۇنلىرىنى قويۇش، سېرىك ئويۇنى قاتارلىق ئەلنەغمە ئويۇن-نومۇرلىرىنى قويۇش رونىاق تاپقانىدى. «دالاۋزۇڭ» «پاۋزىلىن» لارنىڭ مەددالىغى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىدى. 1950-يىلى بېيجىڭدىن شىنجاڭغا كەلگەن قىسسە ياكى ھېكايە سۆزلەيدىغان سەنئەتچى بەن سۇڭلىن ئۆزى ئىجاد قىلىپ ئۆزى ئورۇنلىغان «بەيشىر»، «يەرلەرنى ئالىللىرگە قايتۇرۇپ بېرىش» قاتارلىق نومۇرلىرى ياخشى باھاغا ئېرىشتى.

1955-يىلى شەھەر بويىچە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ۋە ئۆزگەرتىش ئىلىپ بېرىش دولقۇنىدا بەن

سۈگلىن مەزكۇر رايوندىكى بەزى ئاتاقلىق سەنئەتكارلار بىلەن ئالاقىلىشىپ شىنجاڭدىكى بىردىنبىر كەسپىي ئەلنەغمە ئۆمىكىنى قۇرۇپ، ئامما ياقتۇرۇپ كۆرىدىغان كۆپلىگەن ئەلنەغمە نومۇرلىرىنى (شەنـ دۇڭنىڭ كۈەييەر قوشاقلىرىنى، كۈلدۇرگە، بېيجىڭ داگۇ ئەلنەغمىسى) ئورۇنلاپ جەمئىيەتتە خېلى زور تەسىر پەيدا قىلدى.

كۈلدۇرگە، شەندۇڭ كۈەييەر قوشاقلىرى، مەددىاھلىق قاتارلىقلار ئامما قىزغىنلىق كۆرسەتكەن نومۇرلار ئىدى. ئوخشاش بولمىغان مەزگىللەردە تۇرلۇك شەكىلدىكى سەنئەت كۆرەكلىرى ياكى ھەرقايسى ئورۇنلار ئۇيۇشتۇرغان بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش يىغىنلىرىدا ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسى ئۆزلىرى تۇرۇپ، ئۆزلىرى ئورۇنلاپ ئىشتىن سىرتقى مەدەنىي تۇرمۇشنى بېيىتتى.

2-پاراگراف مەدەنىيەت بازارلىرىنى باشقۇرۇش

1981-يىلى 3-ئايدا رايونلۇق مەدەنىيەت يۇرتى «ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ مەدەنىيەت بازارلىرىنى ۋاقتىلىق باشقۇرۇش نىزامى»غا ئاساسەن، رايوندا تۇرۇشلۇق مەدەنىيەت يايما نۇقتىلىرىغا قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، يايما نۇقتىلىرىنى دائىرىلەرگە بۆلۈپ باشقۇردى. ھۆكۈمەت يەككە ئىگىلىكنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا رىغبەتلەندۇرگەن ۋە قوللىغانلىقتىن، نەتىجىدە خەلق تېياتىرخانىسىنىڭ ئالدى، نەتىجىدە شىنخۇا كىتابخانىسىنىڭ ئالدى، خەلق كىنوخانىسىنىڭ ئالدى، شىنجۇڭ، غالىبىيەت، شەرق شامىلى كىنوخانىسـ ىنىڭ ئالدى قاتارلىق جايلاردىكى كىتاب سېتىش، يەل مىلتىق ئېتىش، بەدەن ئېغىرلىقىنى ئۆلچەش، شاھمات ئويناش قاتارلىق تىجارەت تۇرلىرى بارغانچە كۆپەيدى. يايمىلار نۇقتىلىق 50 نەچچىگە يېتىپ دەسلەپكى قەدەمدە بازار شەكىللەندى. 1985-يىلى مەدەنىيەت بازارلىرىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، تېيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى «تېيانشان رايونىنىڭ مەدەنىيەت بازارلىرىنى باشقۇرۇش ۋاقتىلىق بەلگىلىمىسى»نى تۇزۇپ، رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى مەدەنىيەت بازارلىرىنى تەكشۈرۈپ رەتكە سالدى. 1987-يىلى رايون ئىچىدىكى مەدەنىيەت تۇرلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يەككە تىجارەتچىلەر ئائىلىلىرى 118 گە، تىجارەت تۈرى 12 گە يەتتى. مەدەنىيەت بازارلىرىنى باشقۇرۇشمۇ تەدرىجىي قېلىپلىشىشقا قاراپ يۈزلىنىپ، يەككە تىجارەتچىلەرنىڭ مۇلازىمەت قىلىش كىنىشكىسى بىر تۇتاش تۇزۇپ تارقىتىلىپ ھەر ئايدا بىر قېتىم ئۆگىنىش تۇزۇمى تۇرغۇزۇلۇپ تىجارەتچىلەرنىڭ كەسپىي ئەخلاقى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. يەنە ھەرقايسى كۈچلەرنى تەشكىللەپ «مەنۇى ئەخلەتلەرنى تازىلاش» بويىچە، رايون ئىچىدىكى ئىككى كونا كىتابخانىنى، تۆت ئورۇندىكى پوچتا ئىدارىسىنىڭ گىزىت-ژۇرنال سېتىش بوتكىسىنى، 23 كىتاب-ژۇرناللارنى پارچە سېتىش نۇقتىسىنى ۋە 22 ئورۇندىكى كىتاب-ژۇرناللارنى ئىجارىگە بېرىش نۇقتىسىنى ئەستايىدىل تەكشۈردى. 270 پارچە سېرىق كىتاب-ژۇرناللارنى يىغىۋالدى ھەمدە بازارلارنى باشقۇرۇش بەلگىلىمىسىگە خىلاپلىق قىلغان ئۇچ يەككە تىجارەتچىگە جەرىمانە قويۇپ بىر تەرەپ قىلىپ، مەدەنىيەت بازارلىرىنى تەدرىجىي ھالدا ساغلام تەرەققىي قىلدۇردى.

4-باب ئاممۇي تەنتەربىيە

1-پاراگراف مەكتەپ تەنتەربىيىسى

دىخۇادىكى مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيىسى بىرقەدەر كېچىكىپ تەرەققىي قىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25-يىلدىن (1936-يىلى) بۇرۇن ھەرقايسى مەكتەپلەردە پەقەت مۇز تېيىلىش، چاڭغا تېيىلىش، لەگلەك

ئۇچۇرۇش قاتارلىق ئاساسلىق تەنتەربىيە تۈرلىرى بار ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىلى (1939-يىلى) چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىن قاتارلىق جۇڭگو كومپارتىيە ئەزالىرى تەنتەربىيە ئارقىلىق خەلقنى گۇللەندۇرۇش، تەنتەربىيە ئارقىلىق دۆلەتنى قۇتقۇزۇش ئىدىيىسىنى پائال تەشۋىق قىلدى. ھەرقايسى ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەردە تەنتەربىيە دەرسلىرى تەدرىجىي كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. ئۆلكىلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپ، ئۆلكىلىك 1-سەفەن مەكتىپى قاتارلىق مەكتەپلەر دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى ئۆزلىرى تۈزۈپ، تەنتەربىيە سايمانلىرىنى ئۆزلىرى ياساپ، تەنتەربىيە دەرسى ئۆتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25-يىلى (1936-يىلى) سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن ۋاڭ ۋېي قاتارلىق ئوقۇغۇچىلار ئۆلكىلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە «ئالتە كىشىلىك» ۋالىبول ئويناش تەنتەربىيە ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى. بۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ۋالىبول ئويناش ھەرىكىتى تەدرىجىي قانات يايدۇرۇلۇشقا باشلاندى. ئۆلكىلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ھەر ھەپتىنىڭ شەنبە كۈنى ۋاسكىتبول، ۋالىبول، پۇتبول مۇسابىقىلىرىنى ئۇيۇشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن تەنتەربىيە چېنىقىش كەيپىياتى قويۇقلاشتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى تەنتەربىيە ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇشنى خەلقنىڭ بەدەن ساغلاملىقىنى ئاشۇرۇشنىڭ مۇھىم تەدبىرى قىلدى. 1950-يىلدىن 1953-يىلغىچە رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە دەرس تۈرلىرى كۆپەيدى. ھەمدە ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرستىن سىرتقى پائالىيەتلىرىنىڭ مەزمۇنلىرى كۆپەيدى. 1956-يىلدىن 1966-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە، ھەرقايسى مەكتەپلەردە تەنتەربىيە ئوقۇتۇش تەتقىقات گۇرۇپپىسى، مەكتەپلەر ئارىسىدا مەركىزىي تەنتەربىيە ئوقۇتۇش تەتقىقات گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئوقۇتۇش ۋە دەرستىن سىرتقى پائالىيەت پىلانىنى تۈزۈپ، مۇسابىقە ۋە ئۆگىنىش ھەم مۇھاكىمە قىلىش پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى. ھەرقايسى ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەر تەنتەربىيە ئوقۇتۇش ۋە چېنىقتۇرۇشنى قېلىپلاشتۇرۇپ، بىر تۈركۈم تەنتەربىيە ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ھەرقايسى مەكتەپلەردە ھەربىي تەنتەربىيە مەشقى دەرسى تەسىس قىلىندى. 1977-يىلى رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى مەكتەپلەر «مەملىكەتلىك ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە ئوقۇتۇش پروگراممىسى»نى ئاساس قىلىپ، تەنتەربىيە دەرسىنى ئوقۇتتى. تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىلىرى پروگراممىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرىنى بېرىلىپ تەتقىق قىلىپ، ئوغۇل، قىز ئوقۇغۇچىلارنى گۇرۇپپىلارغا بۆلۈپ سالامەتلىككە قاراپ ئوقۇتتى. ھەربىر ئوقۇغۇچىنىڭ دەرس ۋاقتىدىكى ھەرىكەت زىچلىقىنى، تومۇرنىڭ سوقۇشى قاتارلىقلارنى ئۆلچەپ ئارخىپ تۈرغۇزۇپ، تەنتەربىيە دەرسىنى ئوقۇتۇشنى ئىلمىيلاشتۇردى. 1978-يىلدىن باشلاپ رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئۆزلىرىنىڭ گىمناستىكا مەيدانلىرىدىن پايدىلىنىپ ھەر يىلى مەكتەپ بويىچە بىنىك ئاتلېتىكا، ئارغامچىدىن سەكرەش، تەپكۈچ ئويناش قاتارلىق مۇسابىقە پائالىيەتلىرىنى ئۆتكۈزدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ بەدەن ساغلاملىقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەرقايسى مەكتەپلەر تەنتەربىيە دەرسلىرىنى ياخشى ئۆتۈش بىلەن بىرگە دۆلەتلىك تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ «تەبىيارلىق ئەمگىكى ۋە ۋەتەننى قوغداش تەنتەربىيە تۈزۈمى»گە ئاساسەن ئەمگەككە تەبىيارلىق قىلىش ۋە ۋەتەننى قوغداش تەنتەربىيە تۈزۈمى چېنىقىش ئىمتىھانىنى ئەستايىدىل تەشكىللىدى. 140 مىڭ ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى چېنىقىشقا قاتناشتى. 90 مىڭدىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى ئەمگەككە تەبىيارلىق قىلىش ۋە ۋەتەننى قوغداش تەنتەربىيە تۈزۈمىدىكى چېنىقىش ئۆلچىمىگە يەتتى. 1982-يىلى يەنە تەنتەربىيە دەرس نەتىجىسى سىنىپتىن كۆچۈش ئىمتىھان مەزمۇنىغا كىرگۈزۈلدى. تەنتەربىيىدە «كۆرسەتكۈچەك يەتكۈزۈش»، «ئۇچتە ياخشى» ئوقۇغۇچىلارنى ۋە ئىلغار سىنىپ كوللېكتىپىنى باھالاشتىكى شەرتلەرنىڭ بىرى قىلىندى. پەقەت ئەقلىي تەربىيىگىلا كۆڭۈل بۆلۈپ، جىسمانىي تەربىيىگە سەل

قارايدىغان ھادىسلەرنى تۇڭتىش ئۈچۈن، ھەرقايسى مەكتەپلەر «ئىككى دەرس، ئىككى گىمناستىكا، ئىككى پائالىيەت»نى (ھەر ھەپتىدە ئىككى سائەت تەنتەربىيە دەرسى ئۆتۈش، ھەر كۈنى دەرس ئارىلىقىدا ئىككى قېتىم گىمناستىكا ئويناش، ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم دەرستىن سىرتقى پائالىيەت ئېلىپ بېرىش) دەرس ستتكسىغا رەسمىي كىرگۈزدى. يەنە توپ تۇرلىرى ۋە يېنىك ئاتلېتىكا تۇرلىرى بويىچە كوماندىلارنى تەشكىللەپ، مەشق ئېلىپ بېرىپ، تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى قانات يايدۇردى. «پائالىيەت لوڭقىسى» مۇسابىقىسىدا رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەر جەمئىي 28 تۇر (قېتىم) مۇكاپاتلاندى. مەكتەپ تەنتەربىيىسى ئوقۇغۇچىلارنىڭ بەدەن ساغلاملىقىنى ئاشۇرۇپ تەنتەربىيە ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەيدى. شەھەرلىك 5-ئوتتۇرا مەكتەپ، 18-ئوتتۇرا مەكتەپ ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كوماندىسى ۋە ئالىي مەكتەپلەرنى 69 ئوقۇغۇچى بىلەن تەمىنلىدى. رايوندا تۇرۇشلۇق 6-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسى گۈەن دېيىن قاتارلىقلار مەملىكەت بويىچە تەنتەربىيىدىكى ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالاندى. 1985-يىلدىن باشلاپ تېيانشان رايونى ھەر يىلى بىر نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزدى. 5-، 6-، 7-نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى تەنھەرىكەت يېغىنىغا 2544 تەنھەرىكەتچى قاتناشتى. بۇنىڭ ئىچىدىن تاللانغان 400 مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچى شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تۇرلۇك تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىغا قاتناشتۇرۇلدى. 1987-يىلغىچە رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ تەنتەربىيە كوماندىلىرى شەھەر ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تۇرلۇك مۇسابىقىلاردا 76 تۇردە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى. 50 تۇردە ئىككىنچىلىككە، 61 تۇردە ئۈچىنچىلىككە ئېرىشتى. 5-باشلانغۇچ مەكتەپ ئاپتونوم رايون بويىچە ياش-ئۆسمۈرلەر پۈتبۇل مۇسابىقىسىدا بىرىنچىلىككە، مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن «غۇنچە لوڭقىسى»نى تالىشىش پۈتبۇل مۇسابىقىسىدا ئىككىنچىلىككە ۋە مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن «شىمال لوڭقىسى»نى تالىشىش پۈتبۇل مۇسابىقىسىدا سەككىزىنچىلىككە ئېرىشتى. شەھەرلىك 16-ئوتتۇرا مەكتەپ تەربىيىلىگەن ئوقۇغۇچى جۇ يۈپىڭ يەتتە تۇردە ئاسىيا رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى. شەھەرلىك 8-ئوتتۇرا مەكتەپ تەربىيىلىگەن ئوقۇغۇچى چېن يۈكەي ئېغىرلىق كۆتۈرۈش تۇردە كۆپ قېتىم مەملىكەت ۋە ئاسىيا رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلاپ، شىنجاڭ ۋە ۋەتىنىمىز ئۈچۈن شان-شەرەپ كەلتۈردى.

2-پاراگراف ئىجتىمائىي تەنتەربىيە

دىخۇادا 18-ئەسىردىلا خەلق ئىچىدە چامباشچىلىقنى ئۆگىنىشتەك ئىجتىمائىي تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى بار ئىدى. تارىخىي خاتىرىلەرگە ئاساسلانغاندا، چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈ سەلتەنەتىنىڭ 29-يىلى (1903-يىلى) خېبېي باگۇا جەمئىيىتىنىڭ 10 نەچچە ئەزاسى دىخۇاغا ئېقىپ كېلىپ، خېبېيلىك كۆكتاتچىلارنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا «چامباشچىلىق مۇنبىرى»نى قۇرۇپ پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇردى، كېيىن تېيەنجىنلىك سودىگەرلەرنىڭ قوللىشى ئارقىلىق فۇيىنتاڭنىڭ شىمالىدىكى كۆكتات مەيدانى (ھازىرقى مەدەنىيەت يولىدىكى شەھەرلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسى تۇرۇشلۇق جاي)نى تاللاپ چامباشچىلىق مۇنبىرى يۇرتداشلار ئۈيۈشمىسى ىسارىيىنى قۇردى، ساراي ئاممىنىڭ چانباشچىلىقنى مەشق قىلىش، چامباشچىلىقنى ئۆگىنىش سورۇنى بولۇپ قالدى. 30-يىللاردا خەلق تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىدىن تاش قۇلۇپ ۋە تاش شتانكا كۆتۈرۈش، دەر ئويناش، تەپكۈچ ئويناش، تەقلىگۈچ ئويناش، تېنچياۋ، لاگمۇ، چىڭ جياۋ قاتارلىقلار بار ئىدى. شۇ چاغدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك دىخۇا 1-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشى ئىنتايىن جانلىق بولدى. ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا چامباشچىلىق

ئۆگىنىش كەيپىياتى يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى. بوكس، چامباشچىلىقنى ئۆگەنگۈچىلەر كۆپەيىپ دېخۇادا مۇنەييەن تەسىر پەيدا قىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) سوۋېت ئىتتىپاقىدىن شىنجاڭغا كەلگەن 30 مىڭ يايونغا قارشى تۇرۇش پىدائىي قوشۇن ئىچىدىكى كۆپلىگەن زىيالىيلار ۋە ياش ئوقۇغۇچىلار دېخۇادا يايونغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش تەشۋىقاتىنى ئېلىپ بېرىپ، بېيجىڭ مەدەنىيەت تارقاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە تەنتەربىيە ماھارەتلىرىنىمۇ تارقاتتى. ئۇلار بۇ رايوننىڭ ئىجتىمائىي تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشدا پائال رول ئويناندى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 24-يىلى (1935-يىلى) شىنجاڭ خەلق ئاممىسىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش بىرلەشمىسى تەنتەربىيە جەمئىيە-تى قۇرۇلۇپ، ئاممىۋى تەنتەربىيە مۇسابىقە پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىپ، ئىلگە-رى-كېيىن بولۇپ ئۆلكە بويىچە ئۈچ قېتىم تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزدى. بۇ مەزگىلدە ۋالبول، ۋاسكىتبول، تىك-تاك توپ تۈرلىرىمۇ سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن دېخۇاغا تارقالدى. ھەرقايسى ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەردە بۇ تۈردىكى پائالىيەتلەر قانات يايدۇرۇلدى. ئازادلىق ھەرپىسغا كەلگەندە ۋاسكىتبول، ۋالبول، پۇتبول، تىك-تاك توپ، يېنىك ئاتلېتىكا قاتارلىقلار خېلى ئومۇملاشقان تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى تۈرىگە ئايلاندى.

ئازادلىقتىن كېيىن تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە ئەھمىيەت بېرىلگەچكە تەرەققىياتى خېلى تېز بولدى. ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئىجتىمائىي تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنىڭ مەزمۇنى بېيىتىلدى، پائالىيەت شەكىللىرىمۇ بارغانچە كۆپەيدى. 50-يىللارنىڭ باشلىرىدا ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ئالاقىدار تارماقلارغا ماسلىشىش ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلدى. مەسىلەن: ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا تۈرلۈك توپ تۈرلىرى مۇسابىقىلىرى ۋە ئىش ئارىلىقىدا گىمناستىكا ئويناش پائالىيەتلىرى ئېلىپ بېرىلدى. يەنە بۇ رايوندىكى بىر قىسىم ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئۆزلىكىدىن ھەرىكەتكە كېلىپ ئەتىگەندە ۋە ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ خەلق مەيدانى ۋە ئورمانلىقلارغا بېرىپ تۈرلۈك بەدەن چېنىقتۇرۇش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى. رادىئو گىمناستىكىسى ئويناش، تەيجى گۈمپىسى ئويناش، يۈگۈرۈش ھەرىكەتلىرى، ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەت-چىلىرى ياخشى كۆرىدىغان ئەتىگەنلىك پائالىيەتكە ئايلاندى. رايون ئىچىدىكى خەلق مەيدانى ئامما تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرىدىغان مەركىزىي سورۇن بولۇپ قالدى. 1950-يىلدىن 1954-يىل-غىچە بولغان مەزگىلدە ئۆلكىلىك، شەھەرلىك تۈنجى نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنى ۋە ئاپتونوم رايونغا بېۋاستە قاراشلىق ئورگان ئىشچى-خىزمەتچىلىرى تەنھەرىكەت يېغىنلىرىنىڭ ھەممىسى رايون ئىچىدە ئۆتكۈزۈلدى.

1955-يىلى 6-ئايدا رايوندا تۈرۈشلۇق زاۋۇت، كان-كارخانا، ئورگانلار ھەر دەرىجىلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر تەنتەربىيە جەمئىيەتلىرىنى قۇرۇشقا باشلاپ «ئەمگەككە تەييارلىنىش ۋە ۋەتەننى قوغداش تەنتەربىيە تۈزۈمى» بويىچە چېنىقىش پائالىيەتلىرىنى پائال قانات يايدۇردى. شۇ يىلى غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا ئۇيغۇر، قازاق قاتارلىق ئالتە مىللەتتىن بولغان ياش-ئۆسمۈرلەر ئۆزلىرى ھەرىكەتكە كېلىپ «غالىبىيەت يولى بالىلار پۇتبول كومانداسى»نى تەشكىللىدى. مال بازىرى، نەنمن رايونىدا «مال بازىرى بالىلار پۇتبول كومانداسى» تەشكىللەندى. داشمەن، بېيمەن رايونىدا «قۇملۇق بالىلار پۇتبول كومانداسى» تەشكىللەندى. ئۇلار مەبلەغ توپلاپ تەنتەربىيە كىيىملىرىنى ۋە توپلارنى سېتىۋالدى. ئۆزلىرى تەشكىللىنىپ مەشق قىلدى. ئۆزئارا مۇسابىقە ئۆتكۈزۈپ، ماھارەت ئالماشتۇرۇپ تېزلىشىش رايوندىكى بەزى تەنھەرىكەت مەيدانلىرىنى جانلاندۇردى. 1956-يىلى شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى بۇ ئۇچ ئەترەتنى شەھەرلىك ياش-ئۆسمۈرلەر پۇتبول كومانداسىنى تەشكىللەپ، چىڭداۋ

شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىگە قاتناشتۇردى. 1958-يىلى 7-ئايدا بۇ پۇتبول كومانداسى يەنە ئاپتونوم رايونغا ۋەكالىتەن جەنجۇدا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ياش-ئۆسمۈرلەر پۇتبول لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ ئىككىنچى بولۇشتەك ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. 1958-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا ئاپتونوم رايون شەھەر پۇتبول كومانداسى تەشكىللەشكە باشلىدى. مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ باللار پۇتبول كومانداسىلىرىدىكى 10 نەپەر كومانداغا ئەزاسى ئاپتونوم رايونلۇق كومانداغا، ئالتە نەپىرى شەھەرلىك كومانداغا تاللىنىپ، تېنىشان رايونىغا شان-شەرەپ كەلتۈردى. شۇ يىلى مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ ئېچىلىشىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئاپتونوم رايون ئىچىدە يېنىك ئاتلېتىكا، توپ تۇرلىرى، قارغا ئېتىش، ئايروپىلان مودىلى، ئېغىرلىق كۆتۈرۈش، شاھمات تۇرلىرى، چېلىشىش، مۇز ئۇستىدە ماھارەت كۆرسىتىش قاتارلىق تۇرلەر بويىچە تاللاش ۋە ئۇلاق كۆرسىتىش مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزدى. 1960-يىلى رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى تەنتەربىيە مەيدانلىرىدا شەھەر دەرىجىلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەر بويىچە يېنىك ئاتلېتىكا تۈرى بويىچە تاللاش مۇسابىقىلىرى ئۆتكۈزۈلدى. تۇرلۇك چوڭ تېپتىكى تەنتەربىيە مۇسابىقە پائالىيەتلىرىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشى تېنىشان رايونىنىڭ ئاممىۋى تەنتەربىيە ھەرىكىتىنىڭ تەرەققىياتىنى يەنمۇ ئىلگىرى سۈردى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىشى بىلەن تۇرلۇك تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئۈزۈلۈپ قالدى. 1970-يىلى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. 1980-يىلى 10-ئايدا تېنىشان رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئاممىۋى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە يەنمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. شۇ يىلى رايوندا تۇرۇشلۇق ئورگان، زاۋۇت، كان، كارخانىلارنىڭ ھەممىسىدە «ئۈچ گىمناستىكا، بىر گۈمپا» (رادىئو گىمناستىكىسى، ئىشلەپچىقىرىش گىمناستىكىسى، داۋالاش-ساقلىقنى ساقلاش گىمناستىكىسى، تەيجى گۈمپىسى) ئاساس قىلىنغان ئاممىۋى خاراكتېرلىك بەدەن چېنىقتۇرۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش، ئارقان تارتىشىش، چامباشچىلىق، شاھمات، غالتەكلىك مۇز تېپىلىش، سۇ ئۇزۇش قاتارلىق ئاممىۋى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى كۆندىن-كۈنگە جانلاندى. رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئىشچى-خىزمەتچىلەر، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى رادىئو گىمناستىكىسى مۇسابىقىسى، باللار گىمناستىكىسى مۇسابىقىسى قاتارلىق چوڭ تېپتىكى مۇسابىقە پائالىيەتلىرىنى ئۆتكۈزدى.

جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، رايون ئىچىدىكى ئىجتىمائىي تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى يەنمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. ھەر دەرىجىلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر تەنتەربىيە جەمئىيەتلىرى تەدرىجىي ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە قۇرۇلدى ھەمدە كۆپلىگەن پائالىيەتلەرنى پائال قانات يايدۇردى. 1980-يىلى رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى تەيجى گۈمپىسىنى ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى. مىڭدىن ئارتۇق تەنتەربىيە ھەۋەسكارلىرى ئۆگىنىش ئارقىلىق لاياقەتلىك بولۇش گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشتى، شۇنىڭدىن كېيىن خەلق مەيدانىدا ئۇزۇن مۇددەتلىك بېيتەكچىلىك قىلىش پونكتى تەسىس قىلدى. شۇ يىلى يەنە 6-يۇرۇش رادىئو گىمناستىكىسىنى ئۆگىنىش كۇرسىنى ئېچىپ، نۇرغۇنلىغان زاۋۇت، كان، كارخانا، ئورگانلارنىڭ ھەممىسىدە ئىش ئارىلىقىدا گىمناستىكا ئويناش پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇردى. بۇ مەزگىلدە قىش پەسلىلىك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش پائالىيىتىمۇ ناھايىتى جانلىق قانات يايدۇرۇلۇپ، تېنىشان رايونىنىڭ ئەنئەنىۋى ئاممىۋى تەنتەربىيە مۇسابىقە تۈرىگە ئايلاندى. بۇ پائالىيەت ھەر يىلى 12-ئايدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلدى. تۇرلۇك شاھمات (خەلقئارا شاھمات، جۈڭگوچە شاھمات، قورشاۋ شاھمات) ئويناش پائالىيەتلىرى رايوندىكى كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا كەڭ ئاممىۋى ئاساسقا ئىگە بولدى. ياز پەسلىدە كوچىلاردا، كىنو-تىياتىرخانىلارنىڭ ئالدىدا،

مەيدانلاردا شاھمات ھەۋەسكارلىرى توپلىشىپ شاھمات ئويناپ، كۆپلىگەن تاماشىبىنلارنى جەلپ قىلدى. 1985-يىلى تيانشان رايونلۇق شاھمات جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ، مۇسابىقىدا دەرىجە بويىچە مۇسابىقىلىشىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. رايون ئىچىدىكى شاھمات ماھىرلىرى كۆپ قېتىم شەھەر دەرىجىلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇسابىقىلارغا قاتنىشىپ ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. رايونلۇق ۋەكىللەر كوماندىسى بەش قېتىم ئۇرۇمچى شەھىرى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن جۇڭگوچە شاھمات مۇسابىقىسىدە كوللېكتىپ بويىچە چېمپىيونلۇققا ۋە خەلقئارا شاھمات مۇسابىقىسىدا تۆت قېتىم كوللېكتىپ چېمپىيونلۇققا ئېرىشتى. يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ پوچتا كەپتىرى بېقىش جەمئىيىتى ۋە ياشانغانلار تەنتەربىيە جەمئىيىتى قاتارلىق ئاممىۋى تەنتەربىيە تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى. 100 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم تۈرلۈك تەنتەربىيە، بەدەن چېنىقتۇرۇش پائالىيەتلىرىگە قاتناشتى. بولۇپمۇ پېنسىيىگە، دەم ئېلىشقا چىققان ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى بەدەن چېنىقتۇرۇش پائالىيەتلىرىگە بەس-بەس بىلەن قاتناشتى، ئادەملەر سانى يىلدىن-يىلغا كۆپىيىپ، ئىجتىمائىي تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ناھايىتى جانلاندى.

3-پاراگراف تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى

تارىخىي يازما ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، دىخۇادا تەنتەربىيە مۇسابىقە پائالىيەتلىرىنى ئۆتكۈزۈش 30-يىللاردا باشلانغان. شۇ چاغ دەل شىنجاڭنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتى ۋاقتىنچە مۇقىم، ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئاز-تولا تەرەققىي قىلغان مەزگىل ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25-يىلىدىن 30-يىلغىچە (1931-يىلىدىن 1936-يىلغىچە) گېرمانىيە، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ قايتىپ كەلگەن ئوقۇغۇچىلار ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق شىنجاڭغا كەلگەن شەرقىي شىمال ياپونغا قارشى پىدائىي قىسمى ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار دىخۇادا تۈرۈشلۇق ئارمىيە، ئوقۇغۇچى ۋە خەلق ئاممىسىغا تەنتەربىيە ماھارەتلىرىنى تەشۋىق قىلىپ ۋاسكىتبول، ۋالىبول، پۇتبول، يېنىك ئاتلېتىكا قاتارلىق تۈرلەر بويىچە تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى. تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنىڭ ئومۇملىشىشىغا ئەگىشىپ، تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىمۇ تەرەققىي قىلىشقا باشلىدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى) دىخۇادىكى غەربىي باغچىدا ئېچىلغان ئۆلكىلىك 1-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنى تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنىڭ باشلىنىشى بولدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 24-يىلى (1935-يىلى) شىنجاڭ خەلق ئاممىسىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش بىرلەشمىسى قۇرۇلۇپ، شۇ يىلى ئۆلكىلىك 2-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنى ئۈيۇشتۇردى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25-يىلى (1936-يىلى) ئۆلكىلىك 3-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. بۇنىڭ ئىككىلىسى دىخۇا شەھىرىنىڭ بېيمەن ھەربىي مەكتەپ تەنتەربىيە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. مۇسابىقە تۈرلىرىدىن يۇگۇرۇش، سەكرەش، ئېتىش قاتارلىق 14 تۈر تەسىس قىلىندى. شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ماھىرلار نەچچە يۈزگە يەتتى. 3-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىنى كۆرگۈچى تاماشىبىنلار 40 مىڭدىن ئاشتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلى (1938-يىلى) شىنجاڭ خەلق ئاممىسىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش بىرلەشمىسى مەسئۇل بولۇپ ئۆلكىلىك 4-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىنى ئۆتكۈزدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى (1941-يىلى) شۇ چاغدىكى مالىيە، قاتناش قاتارلىق مەسلىلەر تۈپەيلىدىن ئۆلكىلىك 5-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنى رايونلار بويىچە ئۆتكۈزۈلۈشكە ئۆزگەرتىلدى، دىخۇا 1-رايون قىلىپ بەلگىلىنىپ، ھەربىي مەكتەپنىڭ تەنتەربىيە مەيدانى يەنىلا تەنھەرىكەت يىغىن مەيدانى قىلىندى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) گومىنداڭ ئۆلكىلىك پىرقىسى شىنجاڭ ئاممىۋى مائارىپ

ساربىي بىلەن بىرلىشىپ دىخۇا رايونى بويىچە 6-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنىنى ئۆتكۈزدى. جۈڭخۇا مىنگونىڭ 35-يىلى (1946-يىلى) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ۋە مائارىپ نازارىتى ھەربىي مەكتەپنىڭ تەنتەربىيە مەيدانىدا دىخۇا شەھەرلىك تۇنجى نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنىنى ئۆتكۈزدى.

ئازادلىقتىن بۇرۇن دىخۇادا يۇقىرىدا بايان قىلىنغان بەزى چوڭ تىپتىكى تەنھەرىكەت يېغىنلىرى ئۆتكۈزۈلگەندىن سىرت يەنە توپ تۇرلىرى، دالىغا يۈرۈش قىلىش، ئارقان تارتىشىش، ئېغىرلىق كۆتۈرۈش چاڭغا تېپىلىش، شاھمات ئويناش قاتارلىق يەككە تۇرلەر بويىچە مۇسابىقە پائالىيەتلىرى ۋە ئايالار تەنھەرىكەت يېغىنى ئۆتكۈزۈلگەنىدى. تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى ئارقىلىق بىر تۇركۈم تەنھەرىكەتچىلەر ۋە رېپىرلار تەربىيىلەپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئاز ساندىكى مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچىلەر يەنە مەملىكەتلىك 5-، 6-، 7-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنىغا قاتناشتۇرۇلدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى ۋە زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىشى ئاستىدا رايون ئىچىدىكى تەنتەربىيە ھەرىكىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشى بىرقەدەر تېز بولدى. مۇسابىقە پائالىيەتلىرىمۇ يىلدىن-يىلغا كۆپەيدى.

1950-يىلدىن 1957-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە ئۆلكىلىك 1-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنى، ئۆلكىگە بۆلۈنگەن قاراشلىق ئورگانلىرىنىڭ 1-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنى، 1-نۆۋەتلىك «سائەت ئاۋازى» (ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ) تەنتەربىيە جەمئىيىتى تەنھەرىكەت يېغىنى، شەھەرلىك تۇنجى نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنى، شەھەرلىك تۇنجى نۆۋەتلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر تەنھەرىكەت يېغىنى، غەربىي-شىمال رايونى تەنھەرىكەت يېغىنىنىڭ تاللاش مۇسابىقىسى؛ شەھەرلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ئالىي، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا قارىمۇ قارشى مۇسابىقىسى ۋە تاللاش مۇسابىقىسى، تۇنجى نۆۋەتلىك ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكۇم مەكتەپلەرنىڭ تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ھەممىسى رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى تەنتەربىيە مەيدانلىرىدا ئۆتكۈزۈلدى. 1957-يىلى «دەرىجىلىك تەنھەرىكەتچىلەر» ۋە «دەرىجىلىك رېپىرلار» تۇزۇمى ئىجرا قىلىنىشقا باشلاندى. تۇرلۇك كىچىك تىپتىكى تەنتەربىيە مۇسابىقە پائالىيەتلىرى، مەسىلەن، توپ، شاھمات، ئارقان تارتىش قاتارلىقلار رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى ئورگان، زاۋۇت، كان، مەكتەپلەردە خېلى جانلىق قانات يايدۇرۇلدى.

1958-يىلى رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى مەكتەپلەر ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ توپ تۇرلىرى مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزدى. شۇ يىلى يىللىقلارغا ئايرىپ تەشكىللەش بەلگىلىمىسى ئىجرا قىلىنىشقا باشلاندى. 1959-يىلى تيانشان رايونى تەۋەسىدىكى ھەرقايسى تەنتەربىيە مەيدانلىرىدا مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنىنى كۆتۈرۈلۈش ئۈچۈن يېنىك ئاتلېتىكا، توپ، قارىغا ئېتىش، ئايروپىلان مودىلى، ئېغىرلىق كۆتۈرۈش، شاھمات، چېلىشىش، مۇز ئۈستىدە ماھارەت كۆرسىتىش قاتارلىق تۇرلەر بويىچە تاللاش ۋە ئۇلگە كۆرسىتىش مۇسابىقىلىرى ئۆتكۈزۈلدى. شەھەرنىڭ 12 تۇرلۇك رېكورتى، ئاپتونوم رايوننىڭ بەش تۇرلۇك رېكورتى بۇزۇلۇپ تاشلاندى ۋە يېڭىلاندى. 1960-يىلى شەھەرلىك 2-نۆۋەتلىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر تەنھەرىكەت يېغىنى، ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا بويىچە تاللاش مۇسابىقىسى رايون ئىچىدە ئۆتكۈزۈلدى.

1961-يىلدىن 1962-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە تەبىئىي ئاپەتلەر تۇپەيلىدىن تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى ئاساسەن توختىتىلدى. 1963-يىلى تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، مۇسابىقىلاردا مەكتەپ مۇھىم نۇقتا قىلىنىپ، ھەر يىلى شەھەرلىك ۋە ھەرقايسى مەكتەپلەرنىڭ تەنھەرىكەت يېغىنلىرى ھەم توپ مۇسابىقىلىرى قەرەللىك ئۆتكۈزۈلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى توختىتىلدى. 1970-يىلى

تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزۈش ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پۈتبول، ۋاسكىتبول مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزدى.

1971-يىلى تيانشان رايونلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنى تەنتەربىيە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا، توپ، سۇ ئۇزۇش مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزدى.

1972-يىلى تيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنى تەنتەربىيە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. 1973-يىلى شەھەرلىك تەنتەربىيە كومىتېتى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ توپ، يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزدى. 1974-يىلى نەنمن تەنتەربىيە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلگەن شەھەرلىك ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تەنھەرىكەت يىغىندا قائىدىگە ئېغىر دەرىجىدە خىلاپلىق قىلىش ۋەقەسى يۈز بەردى. 21 ئوقۇغۇچى يېشىنى يالغان يوللاپ، ئورنىغا باشقا ئادەمنى قاتناشتۇرغانلىقتىن، ئالاقىدار مەكتەپلەرگە كوللېكتىپ ئومۇمىي نومۇرىنى ئىناۋەتتىن قالدۇرۇش جازاسى بېرىلدى.

1975-يىلى تيانشان رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنى تەنتەربىيە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. شۇ يىلى مەملىكەتلىك 3-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئاپتونوم رايون تاللاش مۇسابىقىسىنى رايون ئىچىدىكى تەنتەربىيە مەيدانلىرىدا ئۆتكۈزدى.

1976-يىلى تيانشان رايونى رايون خاراكتېرلىك ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھەرقايسى تۈرلەر بويىچە تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. ھەر دەرىجىلىك تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى «سولچىل» ئىدىيىۋى ئېقىمنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ تەنھەرىكەت يىغىندا ئىشچى-دېھقان-ئەسكەرلەردىن بولغان باھالىغۇچىلار تەسىس قىلىندى. يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىلىرىدا كوللېكتىپ ئومۇمىي نومۇرلىرى تەسىس قىلىنمىدى. يەككە تۈرلەردە رەت تەرتىپى تۈرگۈزۈلمىدى. 1977-يىلى شەھەرلىك ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنى تەنتەربىيە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. مۇسابىقە بۇرۇنقى تولۇق ئوتتۇرا، تولۇقسىز ئوتتۇرا بويىچە گۇرۇپپىغا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلىشتىن ئۆزگەرتىلىپ ئۆسمۈرلەر A، B گۇرۇپپىسى بويىچە ئېلىپ بېرىلدى.

1978-يىلى تيانشان رايونلۇق 4-نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنى تەنتەربىيە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. شۇ يىلى 8-ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. ئۇنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىسى ۋە مەملىكەتلىك يېنىك ئاتلېتىكا بويىچە رايونلارغا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلغان مۇسابىقىسى بىرلا ۋاقىتتا نەنمن تەنتەربىيە مەيدانىدا ئېلىپ بېرىلدى. 1979-يىلى تيانشان رايونى بويىچە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ توپ تۈرى بويىچە تاللاش مۇسابىقىسى ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى يېنىك ئاتلېتىكا، ۋاسكىتبول، پۈتبول تۈرلىرى بويىچە تاللاش مۇسابىقىلىرى رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە مەيدانلىرىدا ئېلىپ بېرىلدى. تيانشان رايونى تەشكىللىگەن كوماندا شەھەر دەرىجىلىك مۇسابىقىگە قاتناشتى. 1980-يىلدىن 1983-يىلغىچە تيانشان رايونى رايون خاراكتېردىكى تۈرلۈك مۇسابىقىلەردىن 56 تۈر (قېتىم) ئۆتكۈزدى، بۇ ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ ۋاسكىتبول، ۋالىبول، پۈتبول، قارىغا ئېتىش، يېنىك ئاتلېتىكا، ئايروپىلان مودىلى، تىك-تاك توپ، شاھمات قاتارلىق تۈرلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ تيانشان رايونى شەھەرلىك ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ۋالىبول ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزۈشنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. بۇ مەزگىل

تيانشان رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى قۇرۇلغاندىن بۇيان رايون خاراكتېرىدىكى تەنتەربىيە مۇسابىقىلارنى ئۇيۇشتۇرۇش خېلى جانلانغان مەزگىل بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

1984-يىلى تيانشان رايونلۇق 5-نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنى شىنجاڭ داشۆنىڭ تەنھەرىكەت مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. رايون بويىچە تۈرلۈك مۇسابىقىلەردىن جەمئىي 14 تۈر (قېتىم) ئۆتكۈزۈلدى. مۇسابىقىگە 9300 تەنھەرىكەتچى قاتناشتى. شەھەر دەرىجىلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك تۈرلۈك مۇسابىقىلارغا 110 ئادەم (قېتىم) قاتناشتى. ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك بالىلار پۇتبولى، قارىغا ئېتىش، ئايروپىلان مودىلى مۇسابىقىسىدە بەش تۈردە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى، 3-دەرىجىلىك رىپىردىن 23 ى باھالاپ چىقىلدى.

1985-يىلى رايون بويىچە ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى، يالغۇز پەرزەنتلەرنىڭ تۈرلۈك مۇسابىقىسىدىن 17 قېتىم ئۆتكۈزۈلدى. ئۇنىڭغا 8000 دىن كۆپرەك ئادەم قاتناشتى. 200 دىن كۆپرەك ئادەم تيانشان رايونى ۋە ئۈرۈمچى شەھىرىگە ۋەكالىتەن شەھەر دەرىجىلىك ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇسابىقىلارغا قاتنىشىپ، 19 تۈردە بىرىنچىلىككە، 10 تۈردە ئىككىنچىلىككە، 15 تۈردە ئۈچىنچىلىككە ئېرىشتى. مۇسابىقىگە قاتنىشىدىغان كوماندا ۋە ئادەم كۆپەيگەنلىكتىن، شۇ يىلدىن باشلاپ رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان بالىلار پۇتبولى ۋە شاھمات مۇسابىقىلىرى A، B گۇرۇپپىلارغا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىلىدىغان بولدى.

1986-يىلى تيانشان رايونلۇق 6-نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنى شەھەرلىك 20-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تەنھەرىكەت مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. شۇ يىلى رايون خاراكتېرلىك تۈرلۈك مۇسابىقىلاردىن جەمئىي 25 قېتىم ئۆتكۈزۈلۈپ، 7254 ئادەم مۇسابىقىگە قاتناشتى. ھەمدە كوماندا تەشكىللەپ شەھەر دەرىجىلىك ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇسابىقىلارغا قاتناشتۇرۇلدى. 20 تۈردە بىرىنچىلىككە، 14 تۈردە ئىككىنچىلىككە، 19 تۈردە ئۈچىنچىلىككە ئېرىشتى.

1987-يىلى تيانشان رايونلۇق 7-نۆۋەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنى نەنمىن تەنتەربىيە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. شۇ يىلى رايون خاراكتېرىدىكى تۈرلۈك مۇسابىقىلاردىن 21 قېتىم ئۆتكۈزۈلدى. 7000 دىن كۆپرەك ئادەم قاتناشتى. كوماندا تەشكىللەپ شەھەر دەرىجىلىك مۇسابىقىلارغا 10 تۈر قېتىم، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇسابىقىلارغا 6 تۈر قېتىم قاتناشتى. كوللېكتىپ ۋە شەخسلەر 32 تۈردە بىرىنچىلىككە، 23 تۈردە ئىككىنچىلىككە، 27 تۈردە ئۈچىنچىلىككە ئېرىشتى.

5-باب ئىنقىلابىي خارابىلىكلەر، مەشھۇر ئاسارئەتىقىلەر

تيانشان رايونىغا ئۈرۈمچىنىڭ نۇرغۇن مەشھۇر ئىنقىلابىي خارابىلىكلىرى، قەدىمىي يادىكارلىقلىرى ۋە مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى مەركەزلەشكەن. ئازادلىقتىن بۇرۇن، ئۇرۇشلار كۆپ بولغانلىقتىن قىسمەن قەدىمىي يادىكارلىقلار ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقلىرىدا ۋەيران بولغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە باشقۇرۇش ياخشى بولماي، قىسمەن قەدىمىي يادىكارلىقلار رېمونت قىلىنماي، ئاسرالمىغانلىقتىن ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلۇپ كەتكەن. ئازادلىقتىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى خارابىلىكلەر، قەدىمىي

يادىكارلىقلار ۋە مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى قايتا رېمونت قىلىش، قوغداش ۋە تەتقىق قىلىش خىزمەتلىرىگە ناھايىتى ئەھمىيەت بەردى. 1954-يىلى 4-ئاينىڭ 1-كۈنى ۋە 1962-يىلى 7-ئاينىڭ 11-كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ رايون ئىچىدىكى ئۇلانباي قەدىمىي شەھەر خارابىلىكى، 8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ ئەسلى ئورنى، ماۋزېمىننىڭ ئىلگىرى تۇرغان جايى، جۇڭگو ئىشچى-دېھقان قىزىل ئارمىيىسى غەربىي يۆلىنىش ئارمىيىسى باش ئەترىتىنىڭ تۇرۇشلۇق ئورنى (تۆۋەندە غەربىي يۆلىنىش ئارمىيىسى باش ئەترىتىنىڭ تۇرۇشلۇق ئورنى دەپ ئېلىندى)، قارلۇغاچلىقتىكى ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى ۋە سەنشىخاڭزا مەسچىتى خانىقاسىنى ئاپتونوم رايون بويىچە بىرىنچى، ئىككىنچى دەرىجىلىك نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى ئورنى دەپ ئېلان قىلدى. 1979-يىلى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى كۆڭزى ئىبادەتخانىسىنى شەھەر دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى ئورنى دەپ ئېلان قىلدى. رايون ئىچىدە يەنە كەينى-كەينىدىن سەيۋۇپۇدىن يېڭى تاش قوراللار دەۋرىدىكى خارابىلىكتىن ئىككىسى، تاش ئادەم قەبرىسىدىن بىرسى، تۇز كۆلىدىن تاش سۇلالىسى دەۋرى، يۇەن سۇلالىسى دەۋرىگە ئائىت ياساۋۇللار قەبرىسىدىن بىرسى، ئۇلانباي سۇ ئامبىرى رايونىدا قەدىمكى دەۋردىكى قاڭقىللار قەبرىسىدىن 46 سى، ئۇلانباي قەبرىستانلىقىدىن تۇرلۇك مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىدىن 100 نەچچىسى تېپىلدى ۋە قېزىۋېلىندى. ئۇنىڭ ئىچىدە كومزەك، چۆگۈن، جام قاتارلىق ساپال قاچىلار بار. يەنە ئاز مىقداردا مىس، تۆمۈر، تاش قوراللار ۋە ئالتۇن، ھېقىق قاتارلىقلاردىن ياسالغان زىننەت بۇيۇملىرى بار. بۇ خارابىلىقلار، قەدىمىي يادىكارلىقلار قېزىۋېلىنغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى ھازىرقى رايوننىڭ تارىخىي تەرەققىياتىنىڭ شاھىدى بولۇپ، ئىككى مىڭ نەچچە يىل ئىلگىرىلا بۇ يەردە ھەر مىللەت خەلقى ئەمگەك قىلىپ ياشىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى. بۇ بايلىقلار ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي فورماتسىيىسىنى ۋە تەرەققىي قىلىش جەريانىنى تەتقىق قىلىشتا ناھايىتى يۇقىرى پايدىلىنىش قىممىتىگە ئىگە بولۇپ، مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەردىكى ئالىملارنىڭ يۇكسەك ئېتىبارىنى قوزغىدى.

1-پاراگراف ئىنقىلابىي خارابىلىكلەر

بىرىنچى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى

بۇ قەبرىستانلىق جەنۇبىي شەھەر رايونىدىكى قارلۇغاچلىق مەنزىرىلىك رايونىغا جايلاشقان. ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى ياپىيشىل قارىغاي ۋە ئارچىلار بىلەن ئورالغان بولۇپ، ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 700 مودىن ئاشىدۇ. ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقىنىڭ دەرۋازىسىنىڭ دەل ئۈدۈلىدا 100 پارچىغا يېقىن گىرانىت چاسا تاش بولۇپ، ئالدى تەرىپىگە دۇڭ بېيۇۋ 1974-يىلى 6-ئايدا يېزىپ بەرگەن «ئۇرۇمچى ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى» دېگەن خەت ئويۇلغان. گرانىت تېشىنىڭ كەينىدە شەرق تەرەپكە سوزۇلغان دەرەخ سايىلىرى چۈشۈپ تۇرىدىغان تۈپتۈز يول بار بولۇپ، يول قۇربانلار قەبرىسىگە تۇتىشىدۇ. بۇ يەردە چېن تەنچىيۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇ، چياۋ گۈجېن ۋە ۋۇماۋلىنلاردىن ئىبارەت ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قەبرە تېشى قاتۇرۇلغان.

بەش پارچە قەبرە تېشىنىڭ ھەممىسى ئاق قاشتېشىدىن ياسالغان. ئۇلار ئاپئاق پارقىراپ، ھەيۋەتلىك كۆرۈنىدۇ. ھەربىر پارچە قەبرە تېشىنىڭ كەينىگە ھەربىر ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ تەرجىمھالى ئويۇپ يېزىلغان.

ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى 1956-يىلى ياسالغان. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى قۇرغۇ-

چىلارنىڭ بىرى بولغان چېن تەنچيۇ قاتارلىق بەش ئىنقىلابىي قۇربان جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) ۋەدىسىگە ۋاپا قىلماي جياڭ جيېشىغا تەسلىم بولۇپ كوممۇنىستىك پارتىيىگە قارشى تۇرغان شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قەستلەپ ئۆلتۈرۈلگەن. 1985-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق بەش ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ قەبرىسى كەينىگە ئىنقىلابىي قۇربان دۇ جوڭيۈەن، چى تيەنمىنىنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى دەپنە قىلىنغان قەبرىسى ۋە چېن جېنيا، پېڭ رېنفا، ۋاڭ دېشياڭدىن ئىبارەت ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قەبرىسى ياسالدى. ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ مەملىكەت بويىچە ياپونغا قارشى تۇرۇشقا ۋە شىنجاڭنىڭ ئازادلىق ئىشلىرىغا قوشقان مۇھىم تۆھپىسىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، بەش ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىسىنىڭ جەنۇب تەرىپىگە ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئىش-ئىزلىرى كۆرگەزمىخانىسى سېلىنىپ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ھاياتىدىكى ئىش پائالىيەتلىرى، رەسىملەر ۋە قىسمەن يادىكارلىقلار كۆرگەزمىگە قويۇلدى. بەش ئىنقىلابىي قۇربان قەبرىسىنىڭ غەربىي تەرىپىگە ۋە ئارقا تەرىپىدىكى قەبرىستانلىققا شىنجاڭنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى، تىنچلىق قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان پېشقەدەم قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى، «ئۈچ ۋىلايەت» ئىنقىلابىغا قاتناشقان پېشقەدەم كادىرلارنىڭ قەبرە تېشى قاتۇرۇلغان. قەبرىستانلىقتىكى جەسەت كۈلىنى قويۇش ئۆيىگە جۇڭگونىڭ ئۆزىمىزنى قوغداپ ۋېيتنامغا قايتۇرما زەربە بېرىش ئۇرۇشىدا قەھرىمانلارچە قۇربان بولغان جەڭچىلەرنىڭ جەسەت كۈلى قويۇلغان.

ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقى — شىنجاڭدىكى مەشھۇر ئىنقىلابىي خاتىرە ئورۇنلىرىنىڭ بىرى. پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىدىن جۇدې، چېنيى، خېلۇڭ قاتارلىقلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ قەبرىستانلىققا كېلىپ تەزىيە بىلدۈرگەن. دېڭ شياۋپىڭ، چېنيۈن، لى شيەننەن، ۋاڭ جېن قاتارلىقلار يەنە جېن تەنچيۇ قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارغا بېغىشلىما يېزىپ تەزىيە بىلدۈرگەن. ھەر يىلى قەبرە سۈپۈرۈش بايرىمىدا ھەر مىللەت خەلقى بەس-بەستە كېلىپ ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قەبرىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ ۋە سۈپۈرۈپ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنى ئەسلەش ۋە ھۈرمەتلەش ھېسسىياتىنى ئىپادىلەيدۇ. ھەر مىللەت كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەر، ياش-ئۆسمۈرلەر بۇ يەردە پارتىيىگە، ئىتتىپاققا، پېئۇنېرلىققا كىرىش قەسەميات مۇراسىملىرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنى ئۈلگە قىلىپ، ئىنقىلابنى ئاخىرىغىچە ئېلىپ بېرىش ئىرادىلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچى، غەربىي يۆلىنىش ئارمىيىسى باش ئەترىتىنىڭ تۇرغان ئەسلى ئورنى

بۇ ئورۇن يېڭى گازارمىنىڭ بۇرۇنقى ئورنى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ ئورۇن بەشيۇلتۇز يولى 2-، 4-، 5-نومۇر ۋە غەربىي ئارقا كوچا 52-نومۇردىن ئىبارەت تۆت نومۇر ئىچىگە جايلاشقان. ھەممىسى كېسەك ياغاچتىن سېلىنغان خەلقلەر ئىشلىتىدىغان ئادەتتىكى ئۆيلەر. غەربىي يۆلىنىش ئارمىيىسى قىزىل ئارمىيە ئۇزۇن سەپىرىدە قىزىل ئارمىيە 4-يۆلىنىش ئارمىيىسىنىڭ غەربكە يۈرۈش قىلىپ خۇاڭخې دەرياسىدىن ئۆتۈپ خېشى كارىدورىغا كەلگەن بىر قوشۇنى ئىدى. بۇ قوشۇن لى شيەننيەن، لى جورەن، چېڭ شىسەي قاتارلىقلارنىڭ باشلامچىلىقىدا مابۇفاڭنىڭ قوشۇنى بىلەن تۆت ئايدىن كۆپ قانلىق جەڭ قىلىپ جۇڭخۇا مىنگونىڭ 26-يىلى (1937-يىلى) 4-ئايدا دىخۇا شەھىرىگە يېتىپ كەلگەن. غەربىي يۆلىنىش ئارمىيىسى كېيىنكى تەڭشەشتە باش ئەترەت بولۇپ قۇرۇلۇپ، سىرتقا قارىتا يېڭى گازارما دەپ ئاتالدى. بۇ ھەربىي قىسىم شىنجاڭدا ئۈچ يىل تۇردى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يوليورۇقى بويىچە ئاساسلىق توپچى ئەسكەرلەر، سىمسىز رادىئو ۋە ئايروپىلان، برونېۋىك، شوپۇرلۇق، ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش قاتارلىق تېخنىكىلىق مەشقلەرنى ئېلىپ بېرىپ، ياپونغا قارشى تۇرۇش ئۇرۇشى ئۈچۈن تېخنىكىلىق تايانچ كادىرلارنى تەربىيىلىدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 29-يىلى (1940-يىلى) 1-ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ

يەنئەنگە قايتتى.

ئۇچىنچى، 8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ كونا ئورنى

ئورنى غالىبىيەت يولى 2-كوچا 1-نومۇر ئىچىدە بولۇپ، ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 1538 كۋادرات مېتر كېلىدۇ. ئۇلى كۆك خىش ۋە تاشتىن قويۇرۇلغان، كىسەك-ياغاچتىن سېلىنغان جۇڭگو-ياۋروپا پوسۇنىدىكى ئىككى قەۋەتلىك سېرىق رەڭلىك بىنا. نومۇرنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى گىرانىت تاش تاختىسىنىڭ ئۈستىگە دۇڭ بىۋۇنىڭ يېزىپ بەرگەن «8-ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى خاتىرە سارىيى» دېگەن خەت ئويۇلغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلىدىن 31-يىلغىچە (1938-يىلىدىن 1942-يىلغىچە) جۇڭگو كوممۇنىستلىرى بۇ يەردە تۇرۇپ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ ياپونغا قارشى تۇرغان. چىن يۇن، دېڭ فا، چىن تەنچىۋدىن ئىبارەت پارتىيىنىڭ ئۈچ ۋەكىلى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلغان. جۇئىنلەي، ۋاڭ جياشياڭ، سەيچاڭ قاتارلىقلار سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ كېلىش سەپىردە بۇ جايدا تۇرغان ھەمدە خىزمەتلەرگە يېتەكچىلىك قىلغان. ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە كادىرلىرى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ياپونغا قارشى تۇرۇشتىكى مىللىي بىرلىكسەپ سىياسىتىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، خەلقئارا قاتناشنىڭ راۋان بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش، ياپونغا قارشى ئۇرۇش قىلىدىغان تېخنىكا خادىملىرىنى تەربىيەلەش، ياپونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ئالدىنقى سەپىگە ياردەم بېرىش ئۇچۇن، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي، سىياسىي، مەدەنىيەت تەرەققىياتى ئۇچۇن مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشقان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 31-يىلى (1942-يىلى) شېڭ شىسەي جياڭ جېپىشىغا تەسلىم بولۇپ، كوممۇنىستىك پارتىيىگە قارشى تۇردى. جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش بىلەن بىرگە ئىش بېجىرىش ئورنىنى تارقىتىۋەتتى. ئازادلىقتىن كېيىن ئىنقىلابىي قۇربانلارنى خاتىرىلەش ئۇچۇن ساراي ئىچىدە چىن تەنچىۋ، ماۋزېمىن، دۇجۇڭيۇەن قاتارلىق 11 ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى يادىكارلىقلىرى ۋە ھاياتىدىكى ئىش-پائالىيەتلىرى ھەم رەسىملىرى ئارقا-ئارقىدىن كۆرگەزمە قىلىندى. ھەر مىللەت خەلقى ئېكسكۇرسىيە قىلىش، ئۆگىنىش ئارقىلىق چوڭقۇر ئىنقىلابىي ئەنئەنىۋى تەلىم-تەربىيىگە ئىگە بولدى.

تۆتىنچى، ئىنقىلابىي قۇربان ماۋزېمىننىڭ ئىلگىرى تۇرغان ئورنى

بۇ ئورۇن مىكدې يولى 40- چوڭ نومۇرنىڭ شەرق تەرىپىدىكى خلۇەت كىچىك ھويلا ئىچىدە. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلىدىن 31-يىلغىچە (1938-يىلىدىن 1942-يىلغىچە) ئىنقىلابىي قۇربان ماۋزېمىن شىنجاڭ مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان ۋاقتىدا بۇ يەردە تۇرغان ۋە خىزمەت قىلغانىدى. غەربىي شىمالدىكى ئۆي ماۋزېمىن ھايات ۋاقتىدا خىزمەت قىلغان ئىشخانا ئىدى، ھازىر يوق. ئىنقىلابىي قۇربان ماۋزېمىننىڭ ئىلگىرى تۇرغان ئۆيى ئىككى بىرىم ئېغىزلىق كىسەك-ياغاچتىن سېلىنغان بىر كورپۇسلۇق بىر قەۋەتلىك ئۆي ئىدى. شۇ چاغدا ئىچكىرىكى بىر ئېغىزى ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ ئايالى ۋە بالىسىنىڭ ياتاق ئۆيى، ئوتتۇرىدىكىسى ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ ياتاق ئۆيى بولۇپ، تاشقىرىدىكى بىرىم ئېغىز ئۆيگە بەزى نەرسە-كېرەكلەر قويۇلغان. كىچىك نومۇرسى ئىچىدە ئەسلىدە بىر كورپۇس كىسەك-ياغاچتىن سېلىنغان ئىككى قەۋەتلىك كىچىك بىنا (ئىككىنچى قەۋىتى قىيسىيىپ قالغانلىقتىن چېقىۋېتىلگەن، ھازىر پەقەت ئاستىنقى قەۋىتىدىكى بىرنەچچە ئېغىز ئۆيىلا قالدى) بار بولۇپ، ئىلگىرىكى شىنجاڭ مالىيە مەخسۇس كۇرس مەكتىپىنىڭ ئوقۇتۇش بىناسى قىلىنغان. ماۋزېمىن بۇ مەكتەپنىڭ

مۇدىرى بولغان. ئىنقىلابىي قۇربان ماۋزېمننى ئەسلەش ئۇچۇن بۇ ئورۇن ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان مەدەنىي يادىكارلىق ئورنى قاتارىغا كىرگۈزۈلدى.

2-پاراگراف مەشھۇر ئاسار ئەتىقلەر

بىرىنچى، قىزىلتاغ ئېغىزى

بۇ يولۇاس بېشى چوققىسى دېمىۇ ئاتىلىدۇ. قىزىلتاغ ئېغىزى دېگەن نام تاغ تاشلىرى ۋە ئۇنىڭ رەڭگىگە قاراپ قويۇلغان، دېڭىز يۈزىدىن 910 مېتر ئېگىز. تاغ چوققىسىدا سەككىز مېتر ئېگىزلىكتىكى خىش بىلەن سېلىنغان توققۇز پەلەمپەيلىك مۇنار (كىشىلەر ئۇنى ئەجدىھا باستۇرۇلغان مۇنار دەپ ئاتىشىدۇ) بار بولۇپ، ئۇ يامالىق تېغىدىكى خىش مۇنار بىلەن بىراقتىن قارىشىپ تۇرىدۇ. بۇ مۇنار چىڭ سۇلالىسى چېخىنلۇڭ سەلتەنىتىنىڭ 53-يىلىدىن (1788-يىلى) بۇگۈنكىچە مۇكەممەل ساقلىنىپ كەلدى. قىزىلتاغ ئۇستىدە بۇرۇن كۆپلىگەن قەدىمىي قۇرۇلۇشلار بار ئىدى. بۇرۇن ئويرات قەبىلىسىدىن بولغان كۆچمەن چارۋىچىلار ئۇرۇمچىدە تۇرغان مەزگىلدە، تاغ چوققىسىغا خۇدا ئۇچۇن نەزىر-چىراغ ئۇتكۈزىدىغان ئۆيدىن بىرنى سالغانىدى. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە تاغ چوققىسىغا ئارقا-ئارقىدىن يۇخۇاڭ ئىبادەتخانىسى سېلىنغان. تاغ باغرىغا بۇددا بۇتخانىسى، يەر ئاستى بۇتخانا ۋە شىمالىي ساراي سېلىندى. قالايمىقان ئۇرۇشلار كۆپ بولغانلىقتىن، بۇ قەدىمكى قۇرۇلۇشلارنىڭ ھېچنېمىسى قالمىدى.

ئىككىنچى، كۆڭزى ئىبادەتخانىسى

ئالغا يولى 15-قورۇغا جايلاشقان بولۇپ، شىنجاڭدىكى بىردىنبىر خېلى مۇكەممەل ساقلىنىپ قالغان چىڭ سۇلالىسى ئۇسلۇبىدىكى بۇتخانا قۇرۇلۇشىدۇر. كۇڭزى ئىبادەتخانىسى ئەسلىدە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش ساربىي دەپ ئاتالغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 11-يىلى (1922-يىلى) ياڭ زېڭشىن مەبلەغ ئاجرىتىپ ئۆزگەرتىپ سېلىپ، نامىنى ئىلاھ ئىبادەتخانىسىغا ئۆزگەرتكەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) شېڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن ئىلاھقا چوقۇنۇش ئىبادەتخانىسىنى ئىسكىلانتقا ئۆزگەرتكەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئىلاھ ئىبادەتخانىسىنى يەنە كۇڭزى بۇتخانىسىغا ئۆزگەرتكەن. كۇڭزى بۇتخانىسى ئىشىكىنىڭ جەنۇبىدىكى ئىچكى قورۇسى ئالدى ۋە كەينىدىن ئىبارەت ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەن، ئالدى قىسمىدا ئالدى ئىشىك، يان ئىشىك، يان ئۆي، ئالدىنقى قەسىردە قوڭغۇراق بىناسى ۋە تاكتاك ئۇرۇش بىناسى بار؛ كەينى قىسمىدا شەرق ۋە غەربتە بىردىن يان ئۆي، شىمال تەرىپىدە ئارقا قەسىرى بار. كۇڭزى ئىبادەتخانىسىنىڭ ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 2800 كۋادرات مېتر كېلىدۇ. ئالدىنقى قەسىر بىلەن ئارقا قەسىر كۇڭزى ئىبادەتخانىسىنىڭ ئاساسلىق قۇرۇلۇشى بولۇپ،ئەتراپىنى ئايلانما كارىدور ئوراپ تۇرىدۇ. كۇڭزى ئىبادەتخانىسى كۆركەم ھەم ھەيۋەتلىك، پۇختا سېلىنغان. كۇڭزىنىڭ بۇتى سالاپەتلىك، سۇرلۇك ياسالغان. 1979-يىلى 7-ئايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى كۇڭزى ئىبادەتخانىسىنى شەھەر دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى ئورنى دەپ ئېلان قىلدى.

ئۇچىنچى، شەنشى مەسچىتى

شەنشى مەسچىتى تىنچلىق يولىنىڭ يۇقىرى كوچىسىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇرۇمچى شەھەرىدىكى خۇيزۇلارنىڭ ئەڭ چوڭ مەسچىتى ھېسابلىنىدۇ. مەسچىت ئىچىدىكى ئېتىكاپخانا قەسىرە خىش-ياغاچ بىلەن سېلىنغان. ئېگىزلىكى 10 مېتردىن يېقىن كېلىدۇ. ئالدىنقى ئېتىكاپخانىنىڭ ئىشلىتىلىش كۆلىمى 250 كۋادرات مېتر بولۇپ، 500 ئادەم نامازغا ئوقۇيالايدۇ. ئېتىكاپخانا پىشايۋانلىق بولۇپ، ئۆگزىسى سىرلىق

كاهش بىلەن يىپىلغان. ئېتىكاپخانا كارىدورىنىڭ ئەتراپىدا 36 تال قىزىل سىرلانغان ياغاچ تۈۋرۈك بار بولۇپ، كۆلىمى چوڭ، چوڭ قەسرىنىڭ كەينىدە ئۇستى سەككىز، ئاستى تۆت بۇرجەكلىك قوش لەمپىلىك سەككىز بۇرجەكلىك راۋاق بولۇپ، لەمپە زىننەت ياغاچلىرى سىپتا ياسالغان، قەسرىنىڭ ئىشىك-دېرىزىلىرى ۋە تۆت تېمى ئويما نەقىشلەر بىلەن سىپتا ھەم چىرايلىق زىننەتلەنگەن. خىش ۋە ياغاچلارنىڭ ھەممىسىگە گۈل-گىياھ، مېۋە-چېۋىلەرنىڭ رەسىملىرى ئويۇلغان ھەمدە ئىسلام دىنىنىڭ مەبۇد، ھايۋانلارنى سىزىشقا بولمايدىغانلىق ھەققىدىكى ئەقىدىلەرگە رىئايە قىلىنغان. ھەم جۇڭگونىڭ ياغاچنى قۇرۇلما قىلىشتەك قەدىمكى ئەنئەنىۋى ئالاھىدىلىكى ساقلاپ قېلىنغان. شەنشى مەسچىتىنىڭ سىلىنغان ۋاقتى ئېنىق ئەمەس. چىڭ سۇلالىسى گۈڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 32-يىلى (1906-يىلى) كېڭەيتىلىپ قايتىدىن سىلىنغان. 1956-يىلدىن 1957-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە خەلق ھۆكۈمىتى مەبلەغ ئاجرىتىپ رېمونت قىلدۇردى. 1984-يىلى خەلق ھۆكۈمىتى يەنە 100 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ يەنە بىر قېتىم رېمونت قىلىپ ئەسلىدىكى ھالىتىگە كەلتۈردى.

تۆتىنچى، ئۇلانبايدىكى قەدىمىي شەھەر خارابىسى

ئۇلانباي سۇ ئامبىرىنىڭ جەنۇب تەرىپىدە بولۇپ، تاڭ، يۈەن سۇلالىلىرى دەۋرىدە قۇرۇلغان. قەدىمكى خارابىلىكنىڭ شەرقتىن غەربكىچە بولغان كەڭلىكى 480 مېتر، جەنۇبتىن شىمالغىچە بولغان ئۇزۇنلۇقى 550 مېتر كېلىدۇ. شەھەرنىڭ ئايلانما ئۇزۇنلۇقى ئىككى كىلومېتر بولۇپ، ئاساسەن مۇكەممەل ساقلانغان. قالدۇق شەھەر سېپىلىنىڭ ئېگىزلىكى تۆت مېتردىن يەتتە مېترغىچە كېلىدۇ. شەھەر ئۇچ شەھەر رايونىغا بۆلۈنگەن، شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى سېپىل شەھەرنى شىمالى چوڭ، جەنۇبى كىچىك بولغان ئىككى شەھەر رايونىغا بۆلگەن. شىمالىي شەھەرنى جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان كېسەك تام ئىككى قىسمغا بۆلۈۋەتكەن. شەھەردىكى قۇرۇلۇشلارنىڭ كۆپىنچىسى ۋەيران بولۇپ تۈزلىنىپ كەتكەن، لېكىن شەھەرنىڭ بىر بۆلۈكىدا تۆت چاسلىق بىنا يادىكار سۈپىتىدە ساقلىنىپ قالغان. سىرتقى شەھەرنىڭ بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرىدا يەنە چوقچىيىپ چىقىپ تۇرغان ئات شەكلى ئىزلىرى بار. شەھەر ئىچىدىكى يەرلەردىن چېچىلىپ كەتكەن ئات، قوي ۋە تۆگىلەرنىڭ قۇرۇپ كەتكەن سۆڭەكلىرىنى ئۇچرىتىقىلى بولىدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن، شەھەرنىڭ ئىچىدىن ئارقا-ئارقىدىن ساپال قاچىلار، ئىدىش، قاشتېشىدىن ياسالغان قاچا، گۈللۈك خىش، قەدىمىي پۇل قاتارلىق بۇيۇملار قېزىۋېلىنىدى.

بەشىنچى، خانتەڭرى مەسچىتى

مەسچىت جەنۇبىي ئازادلىق يولىنىڭ شىمالىي غەربىي قىسمىدا. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 8-يىلى (1882-يىلى) سىلىنىشقا باشلىغان. ئەسلىدىكى ئىسمى نەنمىن مەسچىتى ئىدى. قايتا سىلىنغاندىن كېيىن «خانتەڭرى» مەسچىتىگە ئۆزگەرتىلگەن بولۇپ، ئۇ ئۇيغۇر ئۇسلۇبىدىكى بىناكارلىق بىلەن زامانىۋى بىناكارلىق تېخنىكىسى بىرلەشتۈرۈلگەن قۇرۇلۇشتۇر. پۈتكۈل قۇرۇلۇشنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى مۇۋاپىق بولۇپ، چىرايلىق ھەم كۆركەم.

18-بۆلۈم

سەھىيە

ئومۇمىي بايان

چىك سۇلالىسى چېيەنلوك سەلتەنەتىنىك 40-يىلىدىن (1775-يىلى) بۇرۇن، ھازىرقى رايون تەۋەسىدە دىخۇانىك داۋالاش-سەھىيە ئىشلىرىدا ئەجدادتىن-ئەۋلادقا ئۆتۈپ كېلىۋاتقانلارنىك مىللىيچە داۋالاش ۋە مىللىيچە دورىگەرلىك ئۇسۇللىرى ئارقىلىق ئاممىنىك كېسىلىنى داۋالاشقا تايىنىلاتتى. چىك سۇلالىسى چېيەنلوك سەلتەنەتىنىك 40-يىلىدىن (1775-يىلى) كېيىن، جۇڭگو تىبابەتچىلىكى ۋە جۇڭگىي دورىلىرى دىخۇادا تارقىلىشقا باشلىدى. چىك سۇلالىسى گۇاڭشۇي سەلتەنەتىنىك 1-يىلى (1875-يىلى) چىك سۇلالىسى ئارمىيىسىگە ئەگىشىپ شىنجاڭغا كەلگەن سودىگەرلەر ئىچكى ئۆلكىلەرنىك ئوت-چۆپ جۇڭگىي دورىلىرىنى دىخۇاغا ئېلىپ كىرىپ، كوچىلاردا يايما ئېچىپ، دورىلىرىنى سېتىپ كېسەللەرنى داۋالىدى. چىك سۇلالىسى گۇاڭشۇي سەلتەنەتىنىك 13-يىلى (1887-يىلى) شەنشى ئۆلكىسىنىك خۇايىن دېگەن يېرىدىن كەلگەن لى جيەنتاڭ دېگەن ئادەم دىخۇادا تۇنجى نىڭدېتاڭ جۇڭگىي دورا دۇكىنىنى ئېچىپ، خەلق دوختۇرلىرىنى كېسەل كۆرۈشكە تەكلىپ قىلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ دىخۇادا خۇسۇسىي دورا دۇكانلىرى ۋە خەلق ئامبۇلاتورىيىلىرى تەرەققىي قىلىشقا باشلىدى.

چىك سۇلالىسى شۇەنتۇڭ سەلتەنەتىنىك 3-يىلىدىن (1911-يىلى) كېيىن، ئەنگلىيىلىك دىن تارقاتقۇچى خۇگتېر، روسىيىلىك دوختۇر بىداشوق ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ دىخۇادا غەربچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسىنى ئاچتى. جۇڭخۇا مىنگونىك 9-يىلى (1920-يىلى) بېيجىڭلىق ماتېرىن، تيەنجىنلىك لىيۇ جىچىك قاتارلىقلار يەنە ئارقا-ئارقىدىن ياۋروپاچە دورىخانىلارنى ئاچتى. 1949-يىلىغا كەلگەندە خۇسۇسىي دورىخانىلار 34 كە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر دورىخانىسى بىر، بۇنىڭدىن باشقا خەلق ئامبۇلاتورىيىلىرى 40 نەچچىگە، ھۆكۈمەت ئاچقان دوختۇرخانىلار ئۇچكە، ھۆكۈمەت دورىخانىلىرى بىرگە يەتتى. ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى دوختۇرخانىلاردا 165 كارىۋات، 68 نەپەر سەھىيە تېخنىكا خادىمى بار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە قىسمەن دوختۇرلار سوۋېت ئىتتىپاقىدىن تەكلىپ قىلىنغانىدى، شۇ چاغدا دوختۇرخانىنىڭ ئۇسكۇنىلىرى ئاددىي بولۇپ، ئاران 30 مىللىيئامپىرلىق رېنتگېندىن بىرسى ۋە مىكروسكوپتىن ئىككىسى بار ئىدى. پەقەت ئادەتتىكى دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان كېسەللەرنىلا داۋالىيالايتتى.

ئازادلىقتىن بۇرۇن ھازىرقى رايون ئىچىدە كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش-ساقلىقنى ساقلاش ئاپپاراتلىرى يوق ئىدى. جۇڭخۇا مىنگونىك 7-يىلى (1918-يىلى) بىر قېتىم يۇقۇملۇق كېسەل تارقىلىپ مىڭغا يېقىن ئادەم ھاياتىدىن ئايرىلغانىدى. ئاياللار، بالىلارنىڭ سالامەتلىكى كاپالەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى. كونا ئۇسۇلدا تۇغدۇرۇش نىسبىتى 87.8% كە، تۇغۇتنا ئاياللارنىڭ ئۆلۈش نىسبىتى 21.78% كە

يەتكەنىدى. ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىچە ئۆمرى 35 ياش ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سالامەتلىكىگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلدى. 1952-يىلى دۆلەت ئورگانلىرى، كەسپىي ئورۇنلاردىكى كادىرلارنىڭ ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشى يولغا قويۇلدى. رايونغا قاراشلىق كارخانا، كەسپىي ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچى-لەرگە قارىتا ئەمگەك سۇغۇرتىسى بويىچە داۋالىنىش يولغا قويۇلدى. ئىجتىمائىي قوتقۇزۇش بېرىدىغان ئائىلىلەرگە قارىتا ھەقسىز داۋالاش يولغا قويۇلدى. بۇنىڭ بىلەن ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سالامەتلىكى كاپالەتكە ئىگە قىلىندى.

1953-يىلى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ چاۋشيەن ئۇرۇشىدا قوزغىغان باكتېرىيىلىك ئۇرۇشىنى بىتچىت قىلىش ئۈچۈن، ھەرقايسى رايونلاردا ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى قۇرۇلۇپ، زىياندىداشلارنى يوقىتىش، كېسەل باكتېرىيىلىرىنى يوقىتىشنى مەركەز قىلغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى ۋە تازىلىق تەشۋىقات تەلىم-تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلدى. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سالامەتلىكىگە ئېغىر دەرىجىدە تەھدىت سالىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر، يەرلىك كېسەللىكلەرگە قارىتا ئۇنىۋېرسال ئالدىنى ئېلىش-داۋالاش تەدبىرلىرى قوللىنىلدى. شۇنىڭ بىلەن داۋالاش ۋە سەھىيە ئىشلىرىمۇ ناھايىتى زور تەرەققىي قىلدى. 1956-يىلى ئىككى رايوندا كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ساقلىقنى ساقلاش ئاپپاراتلىرى قۇرۇلدى. 1963-يىلى تيانشان رايونلۇق جۇڭگوچە، غەربچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە رايون ئىچىدىكى دوختۇرخانا ئازادلىقتىن بۇرۇنقى ئۇچ ئۇنىۋېرسال دوختۇرخانىدىن تەرەققىي قىلىپ ئۇنىۋېرسال، مەخسۇس كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى ۋە كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ساقلىقنى ساقلاش ئاپپاراتلىرى بولۇپ 21 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ساناتورىيە ئىككى، ئۇنىۋېرسال دوختۇرخانا بەش، مەخسۇس كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى ئۇچ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىسى ئىككى، جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرخانىسى ۋە جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتو-رىيىسىنىڭ ھەربىردىن بىر، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى بىر، ھەربىي قىسىم دوختۇرخانىسى بىر، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ساقلىقنى ساقلاش ئاپپاراتى ئۇچ، رايونغا قاراشلىق ئامبۇلاتورىيە ئىككى، بۇنىڭدىن باشقا يەنە رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى زاۋۇت، كان، ئورگان، مەكتەپلەرنىڭ داۋالاش ئورۇنلىرىدىن 124 ى، خۇسۇسىي ئامبۇلاتورىيىلەردىن 48ى بار. رايوندا قىممىتى 10 مىڭ يۈەندىن ئاشىدىغان داۋالاش ئۈسكۈنىلىرى 57 گە (49 خىل)، كېسەل كارىۋىتى 4123 كە، داۋالاش خادىملىرى 6640 كە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى 5026 نەپەر، تيانشان رايونىدىكى 320 مىڭ ئاھالە بويىچە ھېسابلىغاندا، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر 77.6 ئادەمگە بىردىن كارىۋات، ھەر 7. 66 ئادەمگە بىردىن دوختۇر توغرا كېلىدۇ. بۇ مەملىكىتىمىزدىكى شەھەرلەرنىڭ تىببىي داۋالاشتىكى ئوتتۇرىچە سەۋىيىسىدىن يۇقىرى تۇرىدۇ. ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىچە ئۆمرىمۇ ئازادلىقتىن بۇرۇنقى 35 ياشتىن 71.51 ياشقا ئۇزارتىلدى.

1-باب ئاپپاراتلار

1-پاراگراف باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى

بىرىنچى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى

1953-يىلدىن 1955-يىلغىچە، ھەرقايسى رايونلاردا ئارقا-ئارقىدىن ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكە-

تى كومىتېتلىرى (تۆۋەندە قىسقارتىلىپ ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى دېيىلىدۇ) قۇرۇلدى. ۋەتەنپەر-ۋەرلىك تازىلىق كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى رايونغا قاراشلىق ئورگان، ھەرقايسى تارماقلار، رايوندا تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىم، دوختۇرخانا، مەكتەپ قاتارلىق ئورۇنلاردىن ئاجرىتىلغان خادىملاردىن تەشكىللەندى.

1956-يىلى رايونلار بىرلەشتۈرۈلگەندە بەش رايوننىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەربكتى كومىتېتى ئايرىم-ئايرىم بىرلەشتۈرۈلۈپ بىرىنچى، ئىككىنچى رايون ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە بىرىنچى رايونلۇق ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتىغا مۇدىردىن بىر، مۇئاۋىن مۇدىردىن ئۈچ، ئەزالاردىن 43 كىشى سەپلەندى. ئىككى رايونلۇق ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتىنىڭ كەسپىي ئىشلىرىنى سەھىيە بۆلۈمى بېجىردى. 1959-يىلى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەربكتى كومىتېتى تەڭشىلىپ، مۇدىردىن بىر، ئەزادىن 32 سى سەپلەندى. 1960-يىلى ئىككى رايونلۇق ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەربكتى كومىتېتى بىرلەشتۈرۈلۈپ تيانشان رايونلۇق ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1963-يىلى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى تەڭشىلىپ، مۇدىردىن بىر، مۇئاۋىن مۇدىردىن ئۈچ، ئەزالىردىن 19 ى سەپلەندى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى ئىسمى بار جىسمى يوق بولۇپ قالدى. 1978-يىلىغا بارغاندا ئاندىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1981-يىلى رايونلۇق ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى يەنە بىر قېتىم تەڭشەلدى، مۇدىردىن بىرسى، مۇئاۋىن مۇدىردىن ئىككىسى، ئەزالاردىن 17 سى سەپلىنىپ، قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىپ، بىر مۇدىر قويۇلدى. مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى تيانشان رايونلۇق سەھىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى.

1982-يىلى تيانشان رايونلۇق ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى ئىشخانىسى مۇستەقىل بۆلۈم قىلىندى. شۇنىڭدىن كېيىن، ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ رەھبەرلىرى ۋە قىسمەن مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى شەھەر قۇرۇلۇشى تازىلىق خىزمىتىنى ئاساسلىق باشقۇرىدىغان رەھبىرى خادىملاردىن تەركىب تاپتى.

1985-يىلى كادىرلاردا ئۆزگىرىش بولغانلىقتىن، رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى ئاپپاراتىغا قارىتا تولۇقلاش ۋە تەڭشەش ئېلىپ بېرىپ، مۇدىردىن بىرنى، ئەزالاردىن 19 نى سەپلىدى.

1987-يىلى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېتى ئىشخانىسىنىڭ خىزمەتچى خادىملىرى ئالتىگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت خادىملىرى ئىككى نەپەر.

ئىككىنچى، سەھىيە ئىدارىسى

1950-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا سەھىيە ياردەمچىلىرى تەسىس قىلىندى. 1951-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا مەدەنىيەت، ماتارىپ، سەھىيە بۆلۈمچىلىرى تەسىس قىلىندى.

1953-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا ئارقا-ئارقىدىن مەدەنىيەت، ماتارىپ، سەھىيە بۆلۈملىرى قۇرۇلدى. 1957-يىلى 12-ئايدا ئىككى رايوندا ئايرىم-ئايرىم ھالدا سەھىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1960-يىلى ئىككى رايون بىرلەشتۈرۈلۈپ، تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىدە سەھىيە بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1971-يىلى سەھىيە بۆلۈمى بىلەن مەدەنىيەت، ماتارىپ بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ مەدەنىيەت، ماتارىپ، سەھىيە بۆلۈمى دەپ ئاتالدى.

1973-يىلى 11-ئايدا سەھىيە بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1984-يىلى 10-ئايدا سەھىيە ئىدارە-سىغا ئۆزگەرتىلىپ، ئىدارە باشلىقى ۋە مۇئاۋىن باشلىقتىن بىردىن قويۇلدى. 1987-يىلىغا كەلگەندە ئىدارە ئورگىنىدىكى كادىرلار ئالتىگە يەتتى.

2-پاراگراف داۋالاش ئاپپاراتلىرى

بىرىنچى، رايونغا قاراشلىق داۋالاش ئاپپاراتلىرى

تيانشان رايونلۇق ئامبۇلاتورىيە: 1960-يىلى 10-ئايدا، رايونلۇق ياۋروپاچە داۋالاش ئورنى قۇرۇلدى. 1963-يىلى 11-ئايدا، شەھەرلىك ياۋروپاچە داۋالاش 2-ئامبۇلاتورىيىسى بىلەن بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، تيانشان رايونلۇق ئامبۇلاتورىيىسىگە ئۆزگەرتىلدى. ئامبۇلاتورىيە ئىچىدە ئىچكى كېسەللىكلەر، تاشقى كېسەللىكلەر، باللار كېسەللىكى ۋە ئوكۇلاش بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1987-يىلىغا كەلگەندە سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى 20 گە، ئامبۇلاتورىيىدە يىللىق كېسەل كۆرسەتكۈچلەر سانى 40 مىڭ ئادەم قېتىمغا يەتتى.

تيانشان رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى: 1972-يىلى يەككىلەرنىڭ تۆت جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى بىرلەشتۈرۈلۈپ جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلدى. شۇ يىلى جۇڭگوچە داۋالاش، يېڭنە سانجىپ داۋالاش بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1987-يىلى سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى 12 گە، ئامبۇلاتورىيىدە كېسەل كۆرسەتكۈچلەر مىقدارى 58 مىڭ ئادەم قېتىمغا يەتتى.

تيانشان رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى: بۇ پونكىت 1956-يىلى قۇرۇلغان. 1963-يىلى شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1981-يىلى تيانشان رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئاناـباللار ساقلىقىنى ساقلاش پونكىتى كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىگە قوشۇۋېتىلىپ ئاناـباللار ساقلىقىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى دەپ ئاتالدى. 1987-يىلى يېمەكلىكلەر تازلىقى گۇرۇپپىسى، پىلانلىق ئىممونت گۇرۇپپىسى، ئاناـباللار ساقلىقىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى، مەكتەپلەر تازلىق گۇرۇپپىسى، مۇھىت، توبىركىلىوز كېسەللەكنىڭ ئالدىنى ئېلىشـداۋالاش گۇرۇپپىسى قاتارلىقلار تەسىس قىلىندى. ئىشچىـخىزمەتچىلىرى 23 كە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت خادىمى بەش نەپەر.

قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتى: 1971-يىلى تيانشان رايونىدىكى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ئىلگىرىـكېيىن بولۇپ خەلق باشقۇرۇش ۋە ھۆكۈمەت ياردەم بېرىش خاراكتېرىدىكى سەككىز قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتى قۇرۇلدى. ھەربىر پونكىتقا ئۇچتىن 10 غىچە ئادەم قويۇلدى. شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى ھەربىر قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتىغا ئىش باشلاش خراجىتى ئۈچۈن 300 يۈەن ئاجرىتىپ بەردى ھەمدە شەھەرگە قاراشلىق دوختۇرخانىلارنىڭ دوختۇرلىرىنى ياردەملىشىشكە ئەۋەتىپ تەيىارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىدى. تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتى ئەڭ بۇرۇن قۇرۇلغانىدى.

1978-يىلىدىن 1986-يىلىغىچە، شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى ھەربىر پونكىتقا بەش ئادەم بويىچە ھېسابلاپ، ھەربىر ئادەمگە ئېيىغا 30 يۈەندىن ئىش ھەققى، ھەر ئايدا 150 يۈەن خراجەت ئاجرىتىپ بەردى.

1985-يىلى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئاناـباللار ساقلىقىنى ساقلاش، پىلانلىق ئىممونت خىزمىتىگە مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىرلاردىن ئىككىنى سەپلەپ بەرگەندىن كېيىن، شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتلىرىغا پۇل ئاجرىتىشنى توختاتتى. قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتلىرىنىڭ تۇرۇلمە، خراجەت، تېخنىكا خادىملىرى قاتارلىق مەسىلىلەر ئۆزۈن مۇددەت ھەل قىلىنمىغانلىقتىن ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

ئىككىنچى، رايوندا تۇرۇشلۇق داۋالاش ئاپپاراتلىرى

1987-يىلى رايوندا تۇرۇشلۇق داۋالاش ئاپپاراتلىرى جەمئىي 18 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايونغا قاراشلىق داۋالاش ئاپپاراتلىرى ئالتە؛ شەھەرگە قاراشلىق داۋالاش ئاپپاراتلىرى توققۇز؛ ئىشچى-خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىسى ئىككى؛ ھەربىي قىسىم دوختۇرخانىسى بىر، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ داۋالاش ئورۇنلىرى 124 كە يەتتى.

1. ئاپتونوم رايونغا قاراشلىق دوختۇرخانىلار. ئاپتونوم رايونغا قاراشلىق دوختۇرخانىلاردىن ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق كادىرلار ساناتورىيىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىشچىلار 1-ساناتورىيىسى، ئاپتونوم رايونلۇق تۆبېركۇلىۋز كېسەللىكلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش داۋالاش تەتقىقات ئورنى، ئاپتونوم رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى، يەنە شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكىتۈمنى دوختۇرخانىسى قاتارلىقلار بار بولۇپ، ئۇلاردا جەمئىي 2034 كېسەل كارىۋىتى، 1814 سەھىيە تېخنىكا خادىمى بار.

2. شەھەرگە قاراشلىق دوختۇرخانىلار. شەھەرگە قاراشلىق دوختۇرخانىلاردىن شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى، شەھەرلىك جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك 1-ئامبۇلاتورىيە، شەھەرلىك ئېغىز بوشلۇقى كېسەللىكى دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى قاتارلىقلار بار بولۇپ، جەمئىي 1403 كېسەل كارىۋىتى، 1689 سەھىيە تېخنىكا خادىمى بار.

3. ئىشچى-خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىلىرى: ئىشچى-خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىلىرىدىن شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش دوختۇرخانىسى، شىنجاڭ خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى دوختۇرخانىسى بار بولۇپ، جەمئىي 557 كېسەل كارىۋىتى، 535 سەھىيە تېخنىكا خادىمى بار.

4. سەھىيە-داۋالاش ئورۇنلىرى: رايوندا تۇرۇشلۇق ئورگان، زاۋۇت، كان، مەكتەپ، ھەربىي قىسىملاردىكى داۋالاش ئورۇنلىرى جەمئىي 124 بولۇپ، 135 كېسەل كارىۋىتى، 933 سەھىيە تېخنىكا خادىمى بار.

1987-يىلدىكى تېيانشان رايونى تەۋەسىدىكى داۋالاش ئاپپاراتلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 18-1-3-1

رەت نومۇرى	داۋالاش ئاپپاراتلىرى	قۇرۇلغان ۋاقتى	سەھىيە تېخنىكا خادىملىرىنىڭ سانى	كارىۋات سانى	يىللىق كېسەل كۆرۈش مىقدارى (ئادەم قېتىم)	ئادرېس	دوختۇرخانىنىڭ خاراكتېرى	قاراشلىق مۇناسىۋىتى
1	ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى	1955	971	832	608334	بۇلاق بېشى كوچىسى	ئۇنىۋېرسال	ئاپتونوم رايون
2	ئاپتونوم رايونلۇق تۆبېركۇلىۋز كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش-داۋالاش تەتقىقات ئورنى	1984	196	218	26548	يەنمەن يولى	مەمۇرىي	ئاپتونوم رايون
3	شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۈەنى دوختۇرخانىسى	1982	445	420	101653	يالشار يولى	ئۇنىۋېرسال	بىڭتۈەن

رەت نومۇرى	داۋالاش ئىپارات‌لىرى	قۇرۇلغان ۋاقتى	سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى سانى	كارىۋات سانى	يىللىق كېسەل كۆرۈش مىقدارى (ئادەم قېتىم)	ئادرېس	دوختۇرخانىنىڭ خاراكتېرى	قارىشلىق مۇنلىبۇنى
4	ئاپتونوم رايونلۇق كادىرلار سانا-توريىسى	1955	115	300	7500	قارلىغاچلىق	ئۇنىۋېرسال	ئاپتونوم رايون
5	شىنجاڭ ئىشچىلار ا-سانا‌توريىسى	1954	87	264	2670	قارلىغاچلىق	ئۇنىۋېرسال	ئاپتونوم رايون
6	ئۇرۇمچى شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى	1957	515	534	267920	غالىبىيەت يولى	ئۇنىۋېرسال	شەھەرگە قارىشلىق
7	ئۇرۇمچى شەھەرلىك ا-خەلق دوختۇرخانىسى	1956	256	175	414602	ساغلاملىق يولى	ئۇنىۋېرسال	شەھەرگە قارىشلىق
8	شەھەرلىك ا-ئامبۇلاتورىيە		77	40	155598	جۇڭمەن يولى	ئۇنىۋېرسال	شەھەرگە قارىشلىق
9	ئۇرۇمچى شەھەرلىك روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى	1983	230	324	21186	شور بۇلاق	مەخسۇس	شەھەرگە قارىشلىق
10	شەھەرلىك تېغىز بوشلۇقى كېسەللىكلىرى دوختۇرخانىسى		95		41717	جۇڭمەن يولى	مەخسۇس	شەھەرگە قارىشلىق
11	شەھەرلىك نەنىبىن جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرخانىسى	1985	117	130	188659	جەنۇبىي ئالدىق يولى	ئۇنىۋېرسال	شەھەرگە قارىشلىق
12	شەھەرلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى	1976	167	150	35353	يەنئەن يولى	ئۇنىۋېرسال	شەھەرگە قارىشلىق
13	شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش دوختۇرخانىسى	1957	421	455	171463	بەش يۈلتۇز يولى	ئۇنىۋېرسال	بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىدارىسى
14	شىنجاڭ خەمىيوئى ئوغۇت زاۋۇتى دوختۇرخانىسى	1978	114	96	46237	ئۇلانباي	ئۇنىۋېرسال	زاۋۇتقا قارىشلىق
15	شەھەرلىك ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش دوختۇرخانىسى	1984	104	50	29200	جەنۇبىي ئالدىق يولى	مەخسۇس	شەھەرگە قارىشلىق
16	شەھەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى	1983	128			ساغلاملىق يولى		شەھەرگە قارىشلىق
17	تىيانشان رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى	1972	12		58176	دېموكراتىيە يولى	ئۇنىۋېرسال	تىيانشان رايونىغا قارىشلىق
18	تىيانشان رايونلۇق ئامبۇلاتورىيە	1963	20		54397	جەنۇبىي ئالدىق يولى	ئۇنىۋېرسال	شەھەرگە قارىشلىق
19	تىيانشان رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى	1956	23			شىمالىي ئازادلىق يولى		
20	رايون تەۋەسىدىكى ئورگانلار، ئورۇنلارنىڭ ئامبۇلاتورىيىلىرى، داۋالاش ئورۇنلىرى		933	135				
جەمئىي			5026	4123	2231213			

ئىزاھات: بۇ جەدۋەل رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىملار دوختۇرخانىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ.

1987-يىلدىكى تيانشان رايونى تەۋەسىدىكى دوختۇرخانىلاردىكى سەھىيە خادىملىرىنىڭ ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 18-1-3-2

رەت نومۇرى	داۋالاش ئورگان ئاپپاراتلىرى	سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى			مەسئۇل ۋاراچلار	ۋراچلار	مۇدىر، كاندىدات مۇدىر ۋراچلار	دورىگەرلەر	لابورانتورىيە ۋراچ، لابورانتور
		جەمئىي	دوختۇر دەرىجىلىكلەر	سېنزا دەرىجىلىكلەر					
1	ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى	971	612	343	209	612	95	66	47
2	ئاپتونوم رايونلۇق تۆۋېركۇلىيوز كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش-داۋالاش تەتقىقات ئورنى	196	150	46	45	28	15	11	11
3	شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇەن دوختۇرخانىسى	445	293	152	68	70	20	37	21
4	ئاپتونوم رايونلۇق كادىرلار ساناتورىيىسى	115	76	39	27	17	9	8	3
5	شىنجاڭ ئىشچىلار 1-ساناتورىيىسى	87	75	10	11	6	3	7	5
6	ئۇرۇمچى شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى	515	150	236	93	88	36	33	25
7	ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىرىنچى خەلق دوختۇرخانىسى	256	172	84	51	49	10	19	12
8	شەھەرلىك 1-ئامبۇلاتورىيە	77	21	56	18	3		16	4
9	ئۇرۇمچى روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى	230	98	108	24	32	8	11	3
10	شەھەرلىك ئېغىز بوشلۇقى كېسەللىكلىرى دوختۇرخانىسى	95	48	47	6	41	1	2	1
11	شەھەرلىك نەمەن جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرخانىسى	117	69	48	22	26	4	38	5
12	شەھەرلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسى	167	32	104	27	13	4	31	3
13	شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش دوختۇرخانىسى	421	177	199	82	43	40	37	22
14	شىنجاڭ خەمىيۇي ئوغۇت زاۋۇتى دوختۇرخانىسى	114	26	88	4	22		14	6
15	شەھەرلىك ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش دوختۇرخانىسى	104	61	43	12	27	5	6	6
16	شەھەرلىك سەھىيە-كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى	128	97	31	27	62	8		
17	تيانشان رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى	12	2	10					
18	تيانشان رايونلۇق ئامبۇلاتورىيە	20	9	11	3	2	3	2	
19	تيانشان رايونلۇق سەھىيە-كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى	23							
20	رايون تەۋەسىدىكى ئورگان، ئورونلارنىڭ ئامبۇلاتورىيىلىرى، داۋالاش ئورۇنلىرى	933							
	جەمئىي	5026							

2-باب كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ساقلىقنى ساقلاش

1-پاراگراف كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش

بىرىنچى، يېمەكلىكلەر تازىلىقى نازارەتچىلىكى

1956-يىلى رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، يېمەكلىكلەر تازىلىقىنى نازارەت قىلىپ باشقۇرۇش باشلاندى. 1959-يىلى يېمەك-ئىچمەك كەسپى بىلەن شۇغۇللانغان خادىملار ئىچىدىكى كېسەللىك باكتېرىيىسى ئېلىپ يۇرگۈچىلەردىن 1000 دىن كۆپرەك كىشى تەكشۈرۈلدى، نەتىجىدە دېزېنتېرىيە (تولغاق) باكتېرىيىسىنى ئېلىپ يۇرگەنلەرنىڭ نىسبىتى 5.2% كە، كېزىك كېسەللىكى باكتېرىيىسىنى ئېلىپ يۇرگەنلەرنىڭ نىسبىتى 1.2% كە، شەكلى ئۆزگەرگەن باكتېرىيىلەرنى ئېلىپ يۇرگەنلەر نىسبىتى 1.2% كە يەتكەنلىكى بايقالدى. كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى باكتېرىيە ئېلىپ يۇرگەنلەردىن خىزمەت ئورنىنى ئالماشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە تۇرلۇك يېمەكلىكلەرنى ئىشلەپچىقىرىش ۋە پىششىقلاش ئورۇنلىرىنى تەكشۈردى. شەھەرلىك سودا ئىدارىسىنىڭ سوغۇق ئىچىملىكلەرنى پىششىقلاش زاۋۇتى ئۆرنەك ئېلىپ تەكشۈرۈلۈپ ئىلگىرى-كېيىن ئىشتىن توختاپ تەرتىپكە سېلىشقا بۇيرۇق قىلىنىپ، باكتېرىيە سانى ئەسلىدىكى 27 مىڭدىن بىر مىللىلىتىردىن 500 دە بىر مىللىلىترگە چۈشۈرۈلدى. كالا سۈتى ۋە سۈت مەھسۇلاتلىرىنى تاللاپ تەكشۈرۈشتە جەمئىي سەككىز كالا سۈت فېرمىسىغا قارىتا 30 ئەۋرىشكە ئېلىپ تەكشۈردى. كۆپ قىسمىدىكى 0.1 مىللىلىتر ئەۋرىشكىدە چوڭ ئۇچەي تاياقچە باكتېرىيىسى بارلىقى بايقالدى. بۇنىڭغا قارىتا دەرھال تەدبىر قوللىنىلىپ، تىجارەتتىن توختىتىلىپ تەرتىپكە سېلىنىشقا بۇيرۇلدى، تەكشۈرۈپ لايىقەتلىك بولغاندىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىش ئېلىپ بېرىشقا رۇخسەت قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە رايون بويىچە يېمەكلىكلەردىن زەھەرلىنىش ئەھۋالى تەكشۈرۈلدى. رايون ئىچىدە بىر يىلدا يېمەكلىكلەردىن زەھەرلىنىش جەمئىي 10 قېتىم يۈز بېرىپ، زەھەرلەنگۈچىلەر 698 ئادەم قېتىمغا يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇچ قېتىمدا كالا گۆشىدىن زەھەرلەنگەن، ئۇچ قېتىمدا ئۆزى ياسىغان دۇغۇدىن زەھەرلەنگەن، باشقا يېمەكلىكلەردىن زەھەرلىنىش تۆت قېتىم بولۇپ، تۆت ئادەم ئۆلگەن.

1960-يىلى يېمەكلىكلەر تازىلىقى نازارەتچىلىك خىزمىتىدە ئاساسلىقى مەركىزىي سەھىيە مىنىستىرلىكى ئېلان قىلغان يېمەكلىكلەر تازىلىقىدىكى «بەش تۆت تۈزۈم» ئىزچىللاشتۇرۇلدى، يەنى خام ئەشيادىن تارتىپ مەھسۇلاتلارنى پىششىقلاپ ئىشلەپ چىقارغۇچە بولغان جەريانىدا تۆتىنى قىلماسلىقنى يولغا قويۇش، مەھسۇلاتلارنى (يېمەكلىكلەرنى) تۆتتىن ئايرىۋېتىشنى يولغا قويۇش، ئىشلىتىلگەن قورال-لارنى تۆت ئۆتكەلدىن ئۆتكۈزۈشنى يولغا قويۇش، مۇھىت تازىلىقىغا تۆتىنى بېكىتىشنى قوللىنىش، شەخسىي تازىلىقتا تۆتتە چاققان بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش، تيانشان رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى رايون بويىچە 400 دىن كۆپرەك خادىمغا قارىتا سەھىيە بىلىملىرى بويىچە تەربىيىلەش ئېلىپ باردى. «ئۇچ پېچاق، ئۇچ ئاشتاختا، ئۇچ چېتىلدۇرماسلىق»تىن ئىبارەت تازىلىق تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. تازىلىق تەكشۈرۈش ئۇسكۇنىلىرى بولمىغانلىقتىن، پەقەت ئادەتتىكى مەمۇرىي جەھەتتىن باشقۇرۇش ۋە يېمەكلىكلەر تازىلىقىنى بۇاستە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى.

1963-يىلدىن 1980-يىلغىچە يېمەكلىكلەر تازىلىقى نازارەتچىلىكىنى شەھەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى بىۋاسىتە باشقۇردى.

1981-يىلى تېيانشان رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن كېسەللىكلەرنىڭ ئېغىزدىن كىرىشىنى ئالدىنى ئېلىش ئۆتكىلى چىڭ تۇتۇلۇپ، ئاشخانىلاردىكى تاماق سايمانلىرىنى دېزىنفېكسىيىلەشكە قارىتا نازارەتچىلىك خىزمىتى نۇقتىلىق كۈچەيتىلدى. 1982-يىلى رايون ئىچىدىكى 96 ئاشخانا تەكشۈرۈلدى. يېمەكلىكلەر تازىلىق تۈزۈمىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان چوڭ ۋە چاڭ-توزاندىن ساقلىنىدىغان، دېزىنفېكسىيىلەش ئۇسكۇنىلىرى بولمىغان چۆچەك ئاشخانىسى، بەخت يولى رېستۇرانى قاتارلىق 19 ئاشخانا تىجارەتتىن توختىتىلىپ تەرتىپكە سېلىندى. رايون بويىچە 102 يېمەك-ئىچىمەك مۇلازىمەت نۇقتىسى ۋە 165 يەككە يېمەك-ئىچىمەك دۇكىنىدا تاماق سايمانلىرى ئومۇمىيۈزلۈك دېزىنفېكسىيە قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە 41 ئاشخانا پار بىلەن، 59 ئاشخانا قاينىتىپ، ئىككى ئاشخانا دورا بىلەن، 165 ئاشخانا سۇيۇق دورا بىلەن دېزىنفېكسىيە قىلىندى. بىر تۇتاش باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، تاماق سايمانلىرىنى دېزىنفېكسىيىلەشكە ھەققىي كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ بېيىمەن، قىزىل بايراق يولى، دۆڭكۆۋرۈك قاتارلىق ييزا ئىگىلىك بازارلىرىدا تاماق سايمانلىرىنى دېزىنفېكسىيىلەش پونكتى قۇرۇلدى. مەركەزلەشتۈرۈپ بىر تۇتاش دېزىنفېكسىيىلەش ئۇسۇلى قوللىنىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە قىزىل بايراق يولى تاماق سايمانلىرىنى دېزىنفېكسىيىلەش پونكتىنىڭ كۈنلۈك دېزىنفېكسىيىلەش مىقدارى 190 گە يەتتى.

1983-يىلى «يېمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنى» سىناق قىلىنىپ يولغا قويۇلۇپ، يېمەكلىكلەر تازىلىقى نازارەتچىلىكى ئادەتتىكى مەمۇرىي باشقۇرۇشتىن قانۇن-تۈزۈم بويىچە نازارەتچىلىك قىلىشقا قاراپ يۈزلەندى. بۇنىڭغا قارىتا تېيانشان رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى «يېمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنى»نى كەڭ تەشۋىق قىلدى. دوسكا، تەشۋىقات تاختىسى، دوختۇرلارنى تەشكىللەپ كوچىلاردا مەسلىھەت بېرىش نۇقتىلىرىنى تەسىس قىلىش قاتارلىق شەكىللەردىن پايدىلىنىپ، «يېمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنى»نى تەشۋىق قىلدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە «يېمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنى»نى ئۆگىنىش كۇرسىدىن جەمئىي 109 قارار ئاچتى. بۇنىڭغا 16 مىڭ ئادەم قېتىم قاتناشتى، تۇرلۇك دوسكا تەشۋىقاتىدىن 853 سان ئىشلەندى، «يېمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنى» توغرىسىدىكى تەشۋىقات ماتېرىياللىرىدىن 480 پارچىسى تارقىتىلدى، كەسپىي خادىملاردىن 88 مىڭ ئادەم قېتىم تەربىيىلەندى.

1987-يىلى كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى نازارەت قىلىپ باشقۇرىدىغان ئادەمى 100 دىن تۆۋەن بولغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى، زىيالىي ياشلار يېمەكلىك كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئورۇن 1210 غا، خىزمەتچىلەر 3630 غا، يېمەكلىك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يەككە ئائىلىلەر 6494 كە، شۇغۇللانغۇچىلار 19500 گە يەتتى. يېمەكلىك تازىلىقىنى نازارەت قىلىش، باشقۇرۇشتىكى كەسپىي خىزمەت مىقدارىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، بەش نەپەر يېمەكلىك تازىلىق نازارەتچىسى سەپلەپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن رايون بويىچە يېمەكلىكلەر تازىلىقى مەخسۇس تۇردىكى باشقۇرۇشقا كىرگۈزۈلدى.

ئىككىنچى، كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش

1954-يىلى ھەرقايسى رايونلار كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئوكۇللىرىنى سېلىشنى باشلىدى. ئاساسلىقى چېچەك چىقىش، خولىرا كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئوكۇلى، كېزىكتىن ساقلىنىش ۋاكسىنىسى سېلىندى. 1957-يىلى ئاشقازان كېسىلىنى مۇھىم نۇقتا قىلغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش-داۋالاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1959-يىلى ئىككى رايوندا كېسەللىكلەرنى (يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى) تۇگىتىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، كېسەللىكلەرنى تۇگىتىش چوڭ ئەترىتى قۇرۇلدى. رايوندا تۇرۇشلۇق داۋالاش ئاپپاراتلىرىدىن 200 نەپەر سەھىيە تېخنىكا خادىمى ئاجرىتىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە دوختۇر بىلەن ۋراچ 70 نەپەر، سېستىرا، تۇغۇت ياردەمچىسى 70 نەپەر، تۆۋەن دەرىجىلىك سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى 60 نەپەر، قىزىل، تارقىلىشچان مېڭە-يۇلۇن پەردە ياللۇغى، ئىسكارلاتىنا، بوغما قاتارلىق يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىشى ئۇزۇل-كېسىل كونترول قىلىندى. يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش-داۋالاش خىزمىتى ئومۇمىيۈزلۈك، تەپسىلىي ئىشلەنگەنلىكتىن قىزىل چىقىش نىسبىتى 83% تۆۋەنلىدى. ئادەم ئۆلۈش نىسبىتى 1-ئايدىكى 1.3% تىن تۆۋەنلەپ ئادەم ئۆلۈش ئەھۋالى كۆرۈلمىدى.

يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ئەھۋالىنى ئۆز ۋاقتىدا ئىگىلەپ، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ يامراپ كېتىشىنى كونترول قىلىش ئۈچۈن 1960-يىلى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ئەھۋالىدىن دوكلات بېرىدىغانلارنى مەشق قىلدۇرۇش باشلىنىپ، يۇقۇملۇق كېسەللىك ئەھۋالىنى دوكلات قىلىش تۈرى قۇرۇلۇپ، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ئەھۋالىنى دوكلات قىلىش، تەكشۈرۈش تۈزۈمى مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. رايون بويىچە يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ئەھۋالىنى دوكلات قىلىش بەلگىلەنگەن قانۇنلۇق ئورۇندىن 102 سى بار بولۇپ، ئامبۇلاتورىيىسى يوق ئورۇن ۋە ھەربىر ئاھالە كومىتېتلىرىغا بىردىن ئىككىگىچە خادىم قويۇلدى. ئۇلار تەربىيىلەنگەندىن كېيىن يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ئەھۋالىنى خالىسانە دوكلات قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. شۇ يىلى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ئەھۋالى دوكلاتىدىن 575 پارچىسى تاپشۇرۇۋېلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە قىزىل چىقىش ئەھۋالى دوكلاتى 354 پارچە، تولغاق كېسەللىكى ئەھۋالى دوكلاتى 85 پارچە، يۇقۇملىنىش خاراكتېرىدىكى جىگەر ياللۇغى كېسىلى ئەھۋالى دوكلاتى 69 پارچە، ئىسكارلاتىنا كېسىلى ئەھۋالى دوكلاتى 31 پارچە، كېزىك كېسەللىكى ئەھۋالى دوكلاتى 30 پارچە، كۆك يۆتەل، تارقىلىشچان مېڭە-يۇلۇن پەردە ياللۇغى، يۇلۇن سۇر مادىدا ياللۇغى كېسەللىك ئەھۋالى دوكلاتىنىڭ ھەرقايسىسىدىن ئىككى پارچە.

1961-يىلى تيانشان رايونىدا بەش ئاي ئىچىدە ئەسۇللىك كېزىك كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلار 361 گە يېتىپ، كېسەلگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 0.2% بولدى. ئاغرىغۇچىلار ئىچىدە 21 ياشتىن 30 ياشقىچە بولغانلار ئەڭ كۆپ بولۇپ 146 گە يەتكەن. ئۇچ ئايدا كېسەل بولۇش نىسبىتى ئەڭ يۇقىرى بولۇپ، كېسەل بولغۇچىلار 189 غا يەتكەن. كېسەل پەيدا بولۇش رايونلىرى ئىچىدە شىنخۇا گوڭشىسىدا كېسەل بولغانلار ئەڭ كۆپ بولۇپ 155 ئادەمگە يەتكەن. تەكشۈرۈش ئارقىلىق كېسەل پەيدا بولۇشنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى — پىت بولۇپ قېلىشتىن بولۇپ، ئايرىم رايونلاردا 50% كە يەتكەن. بۇنى ئۆز ۋاقتىدا داۋالاش بىلەن بىرگە ئامما ھەرىكەتلەندۇرۇلۇپ، پىت يوقىتىش ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. پىت ئېلىپ يۇرۇش ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلگەندىن كېيىن 13600 ئادەمگە قارىتا دورا ئارقىلىق پىت يوقىتىش ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە شەخسىي تازىلىقنى ياخشى قىلىشقا كەڭ سەپەرۋەر قىلىنىپ، يۇيۇنۇپ تۇرۇش، كىيىملەرنى ئالماشتۇرۇپ كىيىش، يوتقان-كۆرپىلەرنىڭ دائىم پاكىز بولۇشىنى ساقلاشتەك ياخشى ئادەت يېتىلدۇرۇلۇپ، ئەسۇللىك كېزىك پەيدا بولۇشنىڭ ئۇنۇملۇك ھالدا ئالدى ئېلىندى.

1965-يىلى خۇلېرا كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتى داۋاملىق قانات يايدۇرۇلدى. 145800 ئادەمگە ئالدىنى ئېلىش ئوكۇلى سېلىندى. بۇ ئوكۇلنى سېلىشقا تېگىشلىك ئادەملەر سانىنىڭ 97% نى ئىگىلەپ، رايون بويىچە كەڭ خەلق ئاممىسى ئىممونىتلانغان ۋەزىيەت شەكىللەندى.

مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتلىرى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى

ئېلىش-داۋالاش خىزمىتىنى ئاممىغا تاپشۇرۇش جەھەتلەردە پائال رول ئوينىدى. 1976-يىلى كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىممونىت ئوكۇلىنى سېلىش ۋەزىپىسى ئورۇنلاندى. 204450 ئادەم قېتىمغا ئوكۇل سېلىندى؛ لىۋداۋان، شياۋدوگلياڭ، ئىتتىپاق يولى، شىمىن قاتارلىق مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدىكى قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتلىرى ئۆزلىرى جۇغگو تىبابەتچىلىك ئوت-چۆپ دورىلىرىنى يىغىدى ۋە ياسىدى. لىۋداۋان قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتى تولغاق كېسىلىنىڭ كۆپ پەيدا بولۇش پەسلىدە سېمىز ئوتلارنى يىغىپ قاينىتىپ دورا ياساپ، كېسەللەرنى داۋالىدى. داۋالاش ئۈنۈمى 98% گە يەتتى. شياۋدوگلياڭ قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتى ئۆتنى داۋالاش ئوكۇل سۈيۇقلۇقى، پويرارىيە چاتقىلى يىلتىزى ئوكۇل سۈيۇقلۇقى ۋە توكلاس (يۆتەل دورىسى) دورىسىنى ياسىدى. شىمىن قىزىل دوختۇرلار پونكىتى ئۆپكىگە پايدىلىق توقۇشۇمن كومىلاچ دورىسى، پىننە جىڭچى كۈمۈلاچ دورىسى، كۇشىن يىلتىزى ئوكۇل سۈيۇقلۇقى، ئۇچقات ئوكۇل سۈيۇقلۇقى قاتارلىق دورىلارنى ياساپ، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش جەھەتلەردە پائال رول ئوينىدى. «بىر تال ئوكۇل، بىر تۇتام ئوت-چۆپ» تىن پايدىلىنىپ دورا كەمچىل بولۇش قېينىچىلىقىنى ھەل قىلىپ، ئاممىغا قولايلىق يارىتىپ بەردى.

1982-يىلدىن 1987-يىلغىچە تۇرلۇك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش بىلەن بىرگە، مەكتەپ، يەسلىلەرگە قارىتا جىگەر يالۇغى ۋە باش تەمرەتكىسى كېسەللىكى بويىچە نۇقتىلىق ھالدا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە شۇ دائىرىدىكى دوختۇرخانىلاردىن مەخسۇس ئادەم ئاجرىتىلىپ، تۈبىركۇلىيوز كېسەللىكى ئەھۋالىنى دائىم دوكلات قىلىش تۈزۈمى تۈرغۈزۈلۈپ، بىرى بايقالسا بىرنى دوكلات قىلىش، بىرنى داۋالاش ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، تۈبىركۇلىيوز كېسەللىكىنىڭ تارقىلىشى قاتتىق كونترول قىلىندى. 1987-يىلى شەھەر بويىچە تۈبىركۇلىيوز كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش خىزمىتىنى تەكشۈرۈپ باھالاشتا، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىدارىسى دوختۇرخانىسى تۈبىركۇلىيوز كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتىدىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

2-پاراگراف ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى

1953-يىلى ھەرقايسى رايونلاردىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتلىرى ھەر مىللەت خەلقىنى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلدى. ئاساسلىق مەزمۇنى — زىيانداشلارنى يوقىتىپ كېسەللىكلەرنى تۈگىتىشتىن ئىبارەت. 1957-يىلغىچە نۇقتىلىق ھالدا لالما ئىتلار ئۆلتۈرۈلدى. چۈشن، چاشقان يوقىتىلدى. مۇھىت تازىلىقى زور كۆلەمدە ئېلىپ بېرىلىپ، ئەخلەت، گەندىلەر تازىلىنىپ، ھاجەتخانىلار ئۆزگەرتىلىپ ياخشىلاندى. ئۆستەكلەر چېپىلىپ راۋانلاشتۇرۇلدى. قۇدۇقلار ئېگىزلىتىلدى ۋە تۇۋاق يېپىلدى. ئۆيلەر ئاقارتىلدى. ئاما يوتقان-كۆرپىلەرنى يۇيۇشقا سەپەرۋەر قىلىندى. ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنىڭ دائىملىشىشى ئۈچۈن ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى ئاربىسىدا مۇھىت، ئۆي ئىچى تازىلىقى ۋە شەخسىي تازىلىق قاتارلىقلارنى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇش تەشۋىق قىلىنىپ، ئاھالىلەر قورۇلىرىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ئەھدىنامىسى تۈزۈپ چىقىلدى.

1958-يىلى ئىككى رايوندا «بەش بولماسلىق رايونى مۇسابىقىسى» (چۈشن، چاشقان، قۇشقاچ، پاشا، چۇسا بولماسلىق) قانات يايدۇرۇلدى، قۇشقاچ يوقىتىش يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى. شەھەرلىك بەش زىيانداشنى يوقىتىش قوماندانلىق شتابىنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا، شەھەر، رايون، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ھەر دەرىجىلىك قۇشقاچ يوقىتىش جەڭگىۋار ئەترەتلىرى ۋە گۇرۇپپىلىرى تەشكىللەندى.

5-ئاينىك 25-كۈنىدىن 31-كۈنگىچە بولغان يەتتە كۈن ۋاقىت ئىچىدە قۇشقاچلارنى قوغلاش، تۇتۇش، ئۇۋىسىنى بۇزۇش، زەھەرلەش ئۇسۇلى قوللىنىلغانلىقتىن، قۇشقاچلار چارچاپ، ئاچ قېلىپ، ئۇركۈپ، قورقۇپ ئۆلدى.

1960-يىلى «بەش زىيانداشنى يوقىتىش» تازىلىقىغا ئەھمىيەت بېرىشنى كەڭ تۈردە تەكىتلەش پائالىيىتى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇلۇپ، جەمئىي 66300 چاشقان يوقىتىلدى. 11700 كىلوگرام چۈجن قورچاقلىرى قېزىلىپ، زور مىقداردىكى پاشا، چۈجن، پىت، چۇسا قاتارلىق زىيانداشلار يوقىتىلدى. شەھەر ئەتراپىدىكى 475 كۆادرات مېتر كېلىدىغان جايغا دۆۋىلىنىپ كەتكەن ئەخلەتلەر تۈزلەندى ۋە كۆمۈۋېتىلدى. پاشا، چۈجن تۆرىلىدىغان جاي — شىمگو ئەتراپىدىكى ئەخلەت، گەندىلەر تازىلاپ توشۇلدى. رايون ئىچىدىكى ئاساسلىق ئۆستەڭلەر چېپىپ راۋانلاشتۇرۇلدى. قىش كىرگەندىن كېيىن يەنە سۇ ئىنشائاتى، قۇرۇلۇش قىلىش ئورۇنلىرىدىكى پىت يوقىتىش خىزمىتى نۆۋەتلىق تۈتۈلدى. شۇ يىلى قىش پەسلىدە پىت يوقىتىشنى قوبۇل قىلغانلار 50 مىڭ ئادەم قېتىمغا يەتتى. 89% رايون ۋە ئورۇنلاردا «بەش بولماسلىق» ۋە «يەتتىدە پاكىز بولۇش» (ئۆي ئىچى، ھويلا-ئارام، ھاجەتخانا، ئاشخانا، كوچا، ئېغىل ۋە شەخسىي تازىلىق پاكىز بولۇش) ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

«بەش زىيانداش»نى زور كۈچ سەرپ قىلىپ يوقىتىش بىلەن بىرگە رايون بويىچە ئاھالىلەر قورۇلرىنىڭ تازىلىق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش ئاممىۋى ھەرىكىتى قانات يايدۇرۇلدى. يېڭى دېموكراتىيە يولىدىكى شۇ ئائىلىسىنىڭ قورۇسى ئەڭ پاسكىنا قورۇ ئىدى. كېيىن مەملىكەت بويىچە تازىلىقتىكى ئۈلگىلىك قورۇغا ئايلاندى. قورۇ ۋەكىلى جاڭ شىنياڭ بېيجىڭدە ئېچىلغان مەملىكەتلىك دېھقانچىلىقتىكى ئىلغار ئورۇن ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى خىزمەتچىدىكى ئىلغار ئورۇنلارنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىغا قاتناشتى. گوۋۇيۈەننىڭ زۇڭلىسى جۇئېنلەي ئۆزى بىۋاستە تەقدىرنامە بەردى. بۇ قورۇ ئۈچ ئاھالىلەر ھويلىسىدىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، پۈتۈن قورۇدا 72 ئاھالە بار ئىدى. ئەسلىدە بۇ چوڭ قورۇ ئىچىدىكى ھاجەتخانا ئۆرۈلۈپ كەتكەنلىكتىن پاسكىنا سۇلار يىغىلىپ قالاتتى. ئاھالىلەرنىڭ ھەممىسى ئىت بېقىشنى ئادەت قىلغانىدى. قورۇ ئىچىگە ئاھالىلەر قالايمىقان تام سېلىۋالغان بولۇپ، بالىلار خالىغان يەرگە چوڭ-كىچىك تەرەت قىلىشاتتى. ئاھالىلەر پاسكىنا سۇلارنى قالايمىقان تۆكۈشكە ئادەتلىنىپ قالغانلىقتىن بۇ قورۇ ھەم پاسكىنا، ھەم قالايمىقان قورۇ بولۇپ قالغانىدى. كېيىن مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىكى كەلگەن كادىر ۋە ئاھالىلەر كومىتېتلىرىدىكى ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ باشلامچىلىقى ئاستىدا، ئالدى بىلەن قورۇدىكى ئاھالىلەر تەشكىللىنىپ قالايمىقان سېلىنغان تاملار چېقىلىپ، خالسانە ھاجەتخانا رېمونت قىلىنىپ، پاسكىنا سۇ قۇدۇقلىرى ئۆيۈلۈپ، خالىغان يەرگە چوڭ-كىچىك تەرەت قىلىش ۋە پاسكىنا سۇلارنى قالايمىقان تۆكۈش ئىشلىرى توسالدى. ئوقۇغۇچىلار تەشكىللىنىپ ئۆزئارا نازارەت قىلىش ئېلىپ بېرىلدى. قورۇدىكى ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى ئاممىغا يىغىن ئېچىپ، قانداق قىلغاندا قورۇنىڭ تازىلىقىنى ياخشىلىغىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا مۇزاكىرە ئېلىپ بارىدى. قورۇنى سۈپۈرۈپ تازىلاشقا ھەربىر ئائىلە نۆۋەتلىشىپ دېجورنىلىك قىلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. پۈتۈن قورۇدىكى ئاھالىلەر ئۆزلىكىدىن ھەرىكەتكە كېلىپ ھەر ھېيت-بايرام كېلىشتىن بۇرۇن ئۆيلىرىنى ئاقارتتى. بىر يىل ئىچىدە ئۆيلەرنى تۆت قېتىم ئاقارتىپ، بىر قېتىم خۇيلاپ ئۆينىڭ ئاستى-ئۈستى، تۆت تەمى ئۆزۈن مۇددەت پاكىز بولۇشنى ئىشقا ئاشۇردى. ھەر ئىككى ئائىلىنىڭ ئۆيى ئالدىغا كىچىك گۈللۈك ياسلىپ، خىلمۇ خىل گۈللەر تېرىلدى. ھەربىر ئائىلە ئىشىك ئالدىغا تۇكۇرۇك قاچىسى تەييارلىدى. ھەرقايسى ئائىلىلەرنىڭ دېرىزىلىرىگە تەشتەكلىك گۈللەر قويۇلۇپ، ئۆيلەرنىڭ سىرتقى تاملىرى ئاقارتىلىپ، ئىشكىلىرى سىرلىنىپ، رەتلىك، كۆركەم، ھەم پاكىز قورۇغا ئۆزگەرتىلدى. قورۇغا

يەنە تۇرۇبلىق سۇ ئورنىتىلىپ، ئىچىدىغان ۋە ئىشلىتىدىغان سۇ شارائىتى ياخشىلاندى. شۇ جەمەتى ئائىلىسى چوڭ قورۇسىنىڭ تازلىق قىياپىتىنى ئۆزگەرتكەنلىك توغرىسىدىكى پاكىت ئارقىلىق پۈتۈن رايون شۇنداقلا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت ئامما يېتەكلەندى ۋە ئۇلارغا تەربىيە بولدى. شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئۇرۇمچىگە يىغىن، ئۆگىنىشكە كەلگەن كوللېكتىپ ۋە شەخسلەرنىڭ ھەممىسى شۇ جەمەتى چوڭ قورۇسىنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە مەملىكەت بويىچە تازلىق نەمۇنىچىسى مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن يۇڭخې جەنۇبىي شىمال كوچىسى بار. شۇنىڭدىن باشلاپ، رايون ئىچىدە تازلىققا ئەھمىيەت بېرىش شەرەپلىك دەپدىغان ئىجتىمائىي كەيپىيات دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى.

1963-يىلدىن 1966-يىلغىچە ۋەتەنپەرۋەرلىك تازلىق ھەرىكىتىدە كەڭ كۆلەمدە مۇھىت تازلىقىنى ئېلىپ بېرىش ئاساس قىلىنىپ، ھەر قېتىملىق باھار بايرىمى، «1-ماي»، «1-ئۆكتەبر» قاتارلىق ھېيت-بايراملاردىن بۇرۇن چوڭ كۆلەمدىكى ئاممىۋى خاراكتېرلىك تازلىق قىلىش زەربىدارلىق پائالىيىتى تەشكىللىنىپ، كوچا يوللىرى، قورۇلاردىكى تاشلاندۇق بۇلۇڭلار، ئۆيلەرنىڭ ئىچى ۋە سىرتلىرى تازىلاندى، بۇ تەدرىجىي تۈزۈم بولۇپ شەكىللەندى.

1963-يىلى ئالتە قېتىم زور دەرىجىدىكى تازلىق زەربىدارلىق پائالىيىتى ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، ئامما ئۆزلۇكىدىن ئەخلەت تۆكۈپ شەكىللەندۇرگەن 160 ئەخلەت نۇقتىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 30 مىڭ 600 كۋادرات مېتر يول يۈزى تۈزلەندى. 1971 مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى ئۆستەڭ چېپىپ راۋانلاشتۇرۇلۇپ، سەككىز ئاساسلىق يوللار يۈيۈپ تازىلاندى. 1964-يىلى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازلىق ھەرىكىتى تەدرىجىي ھالدا ئاممىنىڭ ئاڭلىق ھەرىكىتىگە ئايلاندۇرۇلدى. ھەر قېتىملىق زەربىدارلىق پائالىيىتىگە رايوندىكى ھەر مىللەت ئارمىيە، خەلق پائال قاتنىشىپ، ئادەم بارلار ئادەم چىقىرىش، ئاپتوموبىل بارلار ئاپتوموبىل چىقىرىشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ئۆزئارا يارەملەشتى. بولۇپمۇ ھەر مىللەت ئوغۇل-قىزلىرى زەربىدارلار ئەترىتى بولۇپ تەشكىللىنىپ كېچە-كۈندۈز ئىشلەپ رايوننىڭ مۇھىت تازلىق قىياپىتىنى ئۆزلۇكسىز ئۆزگەرتتى. شۇ يىلى پائالىيەتكە قاتناشقانلار 34 مىڭ 700 ئادەم قېتىمغا يەتتى. رايوندىكى 183 كوچا يوللىرىنىڭ ھەممىسى تۈزلەپ رەتلەندى. بۇنىڭ ئىچىدە 102 يولغا قۇم، شىغىل تۆكۈپ تۈزلەندى. سەككىز ئورۇندىكى تاشلاندۇق ئەخلەت بۇلۇڭى تازىلاندى. ئەخلەت تۆكۈپ شەكىللەنگەن 121 ئەخلەت تۆكۈش نۇقتىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. ئۆي ئىچى ۋە سىرتىنىڭ پاكىزلىقىنى دائىم ساقلاش ئۈچۈن، شۇ يىلدىن باشلاپ مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى، ھەرقايسى ئورۇنلار، ئاھالىلىكلەر قورۇلىرى، ئائىلىلەر ئارىسىدا تازلىق بويىچە باھالاپ سىلىشتۇرۇش پائالىيىتى باشلاندى. ئىككى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تازلىقتىكى قىزىل بايراقدار ئورۇن، ئىككى كوچا تازلىقتىكى ئۇلگىلىك كوچا، 21 ئورۇن تازلىقتىكى قىزىل بايراقدار ئورۇن، 73 ئورۇن تازلىقتىكى ئىلغار ئورۇن دېگەن نامغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ ئىچىدە بۇرۇن تازلىقتا كەينىدە قالغان 22 ئورۇن ئايرىم-ئايرىم ھالدا تازلىقتىكى قىزىل بايراقدار ئورۇن ۋە تازلىقتىكى ئىلغار ئورۇن دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە بىر تۈركۈم تازلىقى ياخشى ھويلا، تازلىقى ياخشى ئائىلە ۋە تازلىقتىكى «بەشتە ياخشى» ماگىزىنلار بارلىققا كەلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، تۇرلۇك تازلىق تۈزۈملىرى شەكلىگە ئايلىنىپ قېلىپ، ئامما ئارىسىدا باشقۇرۇشقا بويسۇنماسلىقتەك ھۆكۈمەتسىزلىك ھادىسىلىرى ئېغىر دەرىجىدە ساقلىنىپ، كوچا-كوچىلاردىكى ئەخلەت، توپا، كېرەكسىز نەرسىلەر يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تاغدەك دۆۋىلىنىپ مۇھىت ئېغىر دەرىجىدە بۇلغاندى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن،

ئاما ھەربىرىگادىن بىرى ئۆزىنىڭ ئالدىغا قويغان ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ

تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە بىرلا ۋاقىت ئىچىدە 72 مىك 574 ئاھالىنىڭ تۇرالغۇ ئۆيى ۋە يەر ئاستى ئۆيلىرىگە 1500 كىلوگرام چاشقان دورىسى چېچىلدى. بۇنىڭ بىلەن چاشقاننىڭ زىچلىق دەرىجىسى بۇرۇنقى 22.3% دىن 6.3% گە تۆۋەنلىتىلدى.

ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنى پۈتۈن رايوندىكى خەلقنىڭ ئاڭلىق ھەرىكىتىگە ئايلاندۇرۇش ئاساسىدا «A، B، C»دىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجە بويىچە تەربىيىلەشنى پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇش ئارقىلىق ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ھەرىكىتى يېڭى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلدى. بۇ مۇسابىقىلەشنى پائالىيىتىدە «ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ تەربىيىلىك ۋاقىتلىق ئۆلچىمى» ئاساس قىلىنىپ، شەھەرلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىلىك كومىتېتى بېسىپ تارقاتقان «ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىلىگى بويىچە تۇرلۇك تەربىيىلارنى تەكشۈرۈپ نومۇر قويۇش جەدۋىلى»دىكى تۈرلەر بويىچە نومۇر قويۇلۇپ، ئومۇمىي نومۇرغا قاراپ دەرىجە بېكىتىلىپ تاختاي ئېسىلدى. ئۆلچەم ئايدىڭلاشتۇرۇلۇپ، مەشغۇلاتچانلىقى كۈچەيتىلىپ، ئاممىنىڭ نازارەت قىلىشىغا قولايلىق يارىتىلدى ھەمدە ئېرىشكەن نومۇر بويىچە ماس كېلىدىغان تەربىيىلىك تاختىسى ئېسىلدى. دەرىجە باھالاشتا 85 تىن يۇقىرى نەتىجىگە ئېرىشكەنلەر «A» دەرىجىلىك ئورۇن؛ 60 نومۇردىن 85 نومۇرغىچە ئېرىشكەنلەر «B» دەرىجىلىك ئورۇن؛ 60 تىن تۆۋەن نومۇرغا ئېرىشكەنلەر «C» دەرىجىلىك ئورۇن قىلىندى. ئۇدا ئۈچ قېتىم «A» دەرىجىلىك ئورۇن بولۇپ باھالانغانلارنى مۇكاپاتلاش ھەم شەھەرلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىلىك ھەرىكىتى كومىتېتىغا تەربىيىلەتكىلى قىزىل بايراقدار ئورۇن قىلىپ دەرىجىسىنى كۆتۈرۈشكە يوللاش؛ ئۇدا ئۈچ قېتىم «B» دەرىجىلىك ئورۇن قىلىپ باھالانغان ئورۇننى «A» دەرىجىلىك ئورۇن قىلىپ باھالىماي بەلكى جازالاش؛ «C» دەرىجىلىك ئورۇنلار لايىقەتسىز ئورۇن دەپ قارىلىپ، چەكلەنگەن مۇددەت ئىچىدە تىجارەتنى توختىتىپ لايىقەتلىك بولغۇچە تەرتىپكە سېلىش بەلگىلەندى. بۇ خىل مۇسابىقىلەشنى پائالىيىتى رايون ئىچىدىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىلىك ھەرىكىتىنىڭ دائىملىشىشىنى ئىلگىرى سۈردى. 1987-يىلى رايون بويىچە تەربىيىلەتكىلى قىزىل بايراقدار ئورۇنلار 20 گە يەتتى. مۇسابىقە پائالىيىتىگە قاتناشقان 1400 دىن ئارتۇق ئورۇن ئىچىدە 90% دىن يۇقىرى ئورۇن «A» دەرىجىگە ئېرىشتى. لايىقەتسىز ئورۇن پەقەت 2%نلا ئىگىلىدى.

3-پاراگراف سەھىيە-ساقلىقنى ساقلاش

بىرىنچى، ئانا-بالىلار ساقلىقنى ساقلاش

ئازادلىقتىن بۇرۇن ئاياللار تۇغقاندا ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا خەلق تۇغۇت ئانىلىرى كۆپىنچە ئەنئەنىۋى ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇراتتى. ئانا-بالىنىڭ سالامەتلىكى كاپالەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى. 1949-يىلى تۇغۇت بۆلۈمى دوختۇرىدىن ئىككىسى، بالىلار بۆلۈمى دوختۇرىدىن بىرسىلا بار ئىدى.

1951-يىلى دىخۇا شەھەرلىك ئانا-بالىلار ساقلىقنى ساقلاش پونكىتى قۇرۇلۇپ، شەھەرگە قاراشلىق رايونلاردا ئانا-بالىلار ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى.

1955-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا ئانا-بالىلار ساقلىقنى ساقلاش پونكىتلىرى ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇلۇپ، ئالدى بىلەن يېڭى ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇش زور كۈچ بىلەن كېڭەيتىلىپ، كونىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇش ئۆزگەرتىلدى ھەمدە يېڭىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇش خادىملىرى تەربىيىلەندى. 13 مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا بالا تۇغدۇرۇش پونكىتى قۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن دوختۇر-خانا، ئانا-بالىلار ساقلىقنى ساقلاش پونكىتلىرى، بالا تۇغدۇرۇش پونكىتلىرىدىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجە بويىچە خىزمەت تەقسىم قىلىنۇپلىپ مەسئۇل بولۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. 1956-يىلى پۈتۈن يىلدا

1090 بالا تۇغدۇرۇلدى. 23 بالا كونىچە ئۇسۇل ئارقىلىق تۇغدۇرۇلدى. بۇ تۇغۇلغان ئومۇمىي سانىنىڭ 0.2% نى تەشكىل قىلدى.

1958-يىلى كونىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇشنى يوقىتىش كەڭ قانات يايدۇرۇلۇپ، يېڭىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇشنى يولغا قويۇش تەشۋىق قىلىندى. 4762 ئادەم تەربىيىگە ئىگە بولدى. ھەمدە شىخاگەي مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا نەق مەيدان يىغىنى ئېچىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە دائىرىلەر بويىچە تۇغۇتتىن بۇرۇن تەكشۈرۈشكە بىرلەشتۈرۈپ بالا تۇغدۇرغۇچى خادىملارنى تەشكىللەپ ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم كەسپىي ئۆگىنىش ئېلىپ بېرىلدى. ساقلىقنى ساقلاش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ھەر ئايدا بىر قېتىم كەسپىي ئۆگىنىشكە قاتناشتى. ئۆگىنىشكە قاتناشقۇچىلار 886 ئادەم قېتىمغا يەتتى. يەنە كۆپ قېتىم ھاملىدار ئاياللار سۆھبەت يىغىنى ئېچىلىپ جەمئىي 250 ئادەم قېتىم قاتناشتى. نورمالسىز ھاملىدار ئاياللارغا قارىتا بالا تۇغدۇرغۇچى خادىملار قەرەللىك ھالدا تەكشۈرۈش ۋە كۆزىتىش ئېلىپ باردى. تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلغانلار 113 ئادەم قېتىمغا يېتىپ، قاتما كېسىلى ۋە چېلىي قىزىتما كېسەللىكىنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىلدى. تەشۋىقات-تەربىيە ئارقىلىق شۇ يىلى 7-ئايدىن 9-ئايغىچە كونىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇش ئەھۋالى كۆرۈلمىدى، يېڭىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، يېڭىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇش نەتىجىلىرىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن شۇ يىلدىن باشلاپ يېڭىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇش بويىچە مۇسابىقىلىشىش ۋە باھالاپ سېلىشتۇرۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. 1959-يىلغا قەدەر 145 ئاكتىپ باھالاپ چىقىلدى.

1960-يىلى رايون ئىچىدىكى بەش ئايدىن ئاشقان ھاملىدار ئاياللارنىڭ تۇغۇتتىن بۇرۇن تەكشۈرۈش نىسبىتى 100% كە، يېڭى تۇغۇلغان بالىلارغا ئەملەنگەن كالمىت ۋاكسىنىسىنى سېلىش نىسبىتى 100% كە يەتكۈزۈلدى. 1961-يىلى تېيانشان رايونى بويىچە 5761 بوۋاق تۇغۇلدى. يېڭىچە ئۇسۇل ئارقىلىق تۇغدۇرۇش نىسبىتى 99% كە يەتكۈزۈلدى. پۈتۈن رايوندىكى 5000 دىن ئارتۇق ھاملىدار ئايال ئىچىدە تۇغۇتتىن بۇرۇن تەكشۈرۈش ۋە تۇغۇتتىن كېيىنكى تەكشۈرۈپ كۆزىتىشنى قوبۇل قىلغانلار 7338 ئادەم قېتىمغا يەتتى. نورمالسىز ھاملىدار ئايالدىن 722 سى بايقالدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ۋاقتىدا داۋالاندى ياكى باشقا دوختۇرخانىغا يۆتكەلدى. 1962-يىلغا قەدەر كونىچە ئۇسۇل ئارقىلىق بالا تۇغدۇرۇش ئاساسەن كونترول قىلىندى.

1963-يىلدىن 1980-يىلغىچە ئانا-بالىلار ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتىنى شەھەرلىك ئانا-بالىلار ساقلىقنى ساقلاش پونكىتى بىر تۇتاش باشقۇردى.

1981-يىلى تېيانشان رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، قارىمىقىدا ئانا-بالىلار ساقلىقنى ساقلاش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. 1986-يىلى تېيانشان رايونى سەككىز مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا بالىلاردا بولىدىغان راخىت، قان ئازلىق كېسەللىكىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشنى باشلىدى. پۈتۈن رايوندىكى يەتتە ياشقىچە بولغان 18 مىڭ 671 بالا ئىچىدىن 13 مىڭ 294 بالا تەكشۈرۈلۈپ، ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلۈش نىسبىتى 71% كە يەتكۈزۈلدى. بۇنىڭدىن باشقا شۇ دائىرىدىكى دوختۇرخانىلارنىڭ ئاياللار ۋە تۇغۇت بۆلۈمىدىن 31 دوختۇر، سېستىرا ئاجرىتىلىپ، ھەرقايسى قىزىل دوختۇرلار پونكىتلىرىدىن 22 خادىم ئاجرىتىلىپ، ئۇچ گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئۇچ مەھەللە ئىش باشقارمىسى تەۋەلىكىدىكى ھاملىدار، تۇغۇتلۇق ئاياللارنى تۇغۇتتىن بۇرۇن تەكشۈردى ۋە تۇغۇتتىن كېيىن تەكشۈرۈپ كۆزەتتى. 1260 ئايالنى تۇغۇتتىن بۇرۇن تەكشۈردى. 1020 ئايالنى تۇغۇتتىن كېيىن تەكشۈرۈپ كۆزەتتى. تەكشۈرۈپ كۆزىتىش نىسبىتى 80.6% كە يەتتى. يېڭىدىن تۇغۇلغان 1035 بوۋاق 7-كۈنى، 14-كۈنى، 28-كۈنى ۋە 42-كۈنى كۆزىتىلدى ۋە ئۇلارنىڭ

سالامەتلىكى تەكشۈرۈلدى. دائىرىدىكى ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش ئوبيېكتلىرىغا قارىتا ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ كارتوچكا تولۇرغۇزۇلدى. تەكشۈرۈش جەريانىدا يەتتە نەپەر بوۋاق كونىچە ئوسۇل بويىچە توغدۇرۇلغانلىقى سېزىلىپ، ئۆز ۋاقتىدا قاتتىق بىر تەرەپ قىلىندى. ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش خىزمىتىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن يېڭىدىن توي قىلغان 1051 ئايالغىمۇ ئومۇميۈزلۈك كارتوچكا تولۇرغۇزۇلدى.

1985-يىلى رايوندىكى نۆلدىن يەتتە ياشقىچە بولغان 12 مىڭ 423 بالىغا قارىتا پىلانلىق ئىممۇنت كارتوچكىسى تولۇرغۇزۇلدى. كارتوچكا تولۇرغۇزۇلۇش نىسبىتى 94.67% كە يەتكۈزۈلۈپ، پىلانلىق ئىممۇنت خىزمىتى مۇنتىزملاشتى. شۇ يىلى قىزىلتىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسىنى ئەملەش نىسبىتى 83.52% كە، بالىلارنىڭ پالەچ كېسەللىكىگە ئىشلىتىلىدىغان شېكەر كۈمۈلۈچىنى تارقىتىش نىسبىتى 83.01% كە يەتكۈزۈلدى. ئۇچ بىرلەشمە ۋاكسىنىسىنىڭ قاپلىنىش نىسبىتى 77.24% كە، تۆت ۋاكسىنىنىڭ قاپلىنىش نىسبىتى 50% گە يەتكۈزۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن رايون بويىچە (قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسى بۇنىڭ سىرتىدا) نۆلدىن يەتتە ياشقىچە بولغان بالىلار ئومتۇرىسىدىكى راخىت ۋە قان ئازلىق كېسىلى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلدى. نۆلدىن ئۈچ ياشقىچە بولغان بالىلار ئارىسىدىكى راخىت كېسەللىكىنى تەكشۈرۈشكە تېگىشلىك بالىلار 8462 نەپەر بولۇپ، ئەمەلىيەتتە 7543 نەپىرى تەكشۈرۈلدى. ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش نىسبىتى 89.14%، كېسەل بولۇش نىسبىتى 29% ، داۋالاش نىسبىتى 92.53% بولدى. نۆلدىن يەتتە ياشقىچە بولغان بالىلار ئارىسىدا قان ئازلىق كېسەللىكىنى تەكشۈرۈشكە تېگىشلىك بالىلار 17 مىڭ 917 نەپەر بولۇپ، ئەمەلىيەتتە 15 مىڭ 170 نەپىرى تەكشۈرۈلدى. ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش نىسبىتى 84.67%، كېسەل بولۇش نىسبىتى 38.77% ، داۋالاش نىسبىتى 92.7% بولدى.

1985-يىلدىكى تىيانشان رايونى بويىچە 0 دىن ئۈچ ياشقىچە بولغان بالىلاردىكى راخىت كېسەللىكىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 18-2-3-1

مىللەتلەر	تەكشۈرۈشكە تېگىشلىك سانى	ئەمەلىيەتتە تەكشۈرگەن سانى	ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش نىسبىتى %	كېسەلگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى %	داۋالاش نىسبىتى %
خەنزۇ	5103	4690	91.9	21.2	96.7
ئاز سانلىق مىللەتلەر	3359	2853	84.9	32.9	90.45
جەمئىي	8462	7543			

1985-يىلدىكى تىيانشان رايونى بويىچە 0 دىن ئۈچ ياشقىچە بولغان بالىلاردىكى قان ئازلىق كېسەللىكىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 18-2-3-2

مىللەتلەر	تەكشۈرۈشكە تېگىشلىك سانى	ئەمەلىيەتتە تەكشۈرگەن سانى	ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش نىسبىتى %	كېسەلگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى %	داۋالاش نىسبىتى %
خەنزۇ	12181	10628	87.25	28.8	91.4
ئاز سانلىق مىللەتلەر	5736	4542	79.18	43.75	90.35
جەمئىي	17917	15170			

1986-يىلى تيانشان رايونى ئايالار كېسىلىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. رايوندىكى 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسى، 109 ئاھالىلەر كومىتېتى، 1034 ئورگان، زاۋۇت، كان، كارخانىلاردىكى تەكشۈرۈشكە تېگىشلىك توي قىلغان ئايالار 34 مىڭ 800 بولۇپ، ئەمەلىيەتتە 28 مىڭ 675 ئايال تەكشۈرۈلدى. ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش نىسبىتى 82.39% بولدى. تۇرلۇك ئايالار كېسىلگە گىرىپتار بولغانلار 10 مىڭ 189 نەپەر بولۇپ، كېسەل بولۇش نىسبىتى 35.59% بولدى. تۇرلۇك ئايالار كېسىلىدىن 13 مىڭ 543 ى تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىپ، 1215 ى داۋالاندى. داۋالاش نىسبىتى 89.73% كە يەتكۈزۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئادەتتىكى جىنسىي يولى يالۇغلىنىش كېسىلى 969، تامچە قۇرتلۇق جىنسىي يولى يالۇغى كېسىلى 916، زەمبۇرغلۇق جىنسىي يولى يالۇغى كېسىلى 323، قىرلىق جىنسىي يولى يالۇغى كېسىلى 357، بالىياتقۇ بويىنى شەلۋەرمش كېسىلى ° I تۇرىدىكسى 4424، ° II تۇرىدىكسى 1325، ° III تۇرىدىكسى 335، بالىياتقۇ بويىنى يالۇغلىنىش كېسىلى 2286، ماتكا ئۆسمىسى كېسىلى 411، داس بوشلۇقى يالۇغلىنىش كېسىلى 216، راك كېسىلگە گىرىپتار بولغانلار 12 نەپەر بولۇپ، راك كېسىلگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 100 مىڭدە 41.85% بولدى.

جىنسىي يولىنى ھۈجەيرە ئىلمى بويىچە تەكشۈرۈشتە 28 مىڭ 442 ئادەمدىن (I) دەرىجىلىك مازوك، 220 ئادەمدىن (II) دەرىجىلىك مازوك، سەككىز ئادەمدىن (III) دەرىجىلىك مازوك، بەش ئادەمدىن (IV) دەرىجىلىك مازوك بايقالدى.

شۇ يىلى 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان مەخسۇس ۋەزىپىدىكى كادىرلاردىن 23 ى سەپلەپ بېرىلدى. ئولانباي مەھەللە ئىش باشقارمىسىغا بىر خادىم سەپلەپ بېرىلگەندىن سىرت، باشقا مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئىككىدىن خادىم سەپلەپ بېرىلىپ شەھەر، رايون، مەھەللىلەر ئانا-بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش-تىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىلىك تور مۇكەممەللەشتۈرۈلدى.

تەشكىلىي باشقۇرۇش، ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش، ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش قاتارلىق تۇرلۇك تەدبىرلەر ئەمەلىيلەشتۈرۈلگەنلىكتىن، بالىلار يوقۇملۇق كېسەللىكلىرىنىڭ پەيدا بولۇشى ئونۇملۇك كونترول قىلىندى. 1987-يىلى تيانشان رايونى نۆلدىن يەتتە ياشقىچە بولغان بالىلارغا كالىمت ۋاكسىنىسى، بالىلارنىڭ پالەچ كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش دورىسى، كۆك يۆتەل بوغمىسى ۋاكسىنىسى ۋە قىزىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسى قاتارلىق تۆت خىل ۋاكسىنا ئوكۇلىنى سالدى. بۇ تۆت خىل ۋاكسىنىنىڭ قاپلاش نىسبىتى دۆلەت بەلگىلىگەن پىلانلىق ئىممۇنىت 85% بولۇش كۆرسەتكۈچىگە يەتكۈزۈلدى. يۇلۇن سۇر ماددا يالۇغى، بوغما كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى نۆل، قىزىل چىقىش نىسبىتى 100 مىڭدە 0.1%، كۆك يۆتەلنىڭ پەيدا بولۇش نىسبىتى 100 مىڭدە 0.4% بولۇپ، شەھەرنىڭ مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى.

1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە بولغان تيانشان رايونىنىڭ پىلانلىق ئىممونىت ئەھۋالى مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 18-2-3

يىللار	0 دىن يەتتە ياشقىچە بولغان بالىلار سانى	كالمېت ۋاكسىنىسى بىلەن ئىملەش نىسبىتى %	بالىلارنىڭ پالەچ كېسىلىگە تۇتۇلۇش-تىلگەن شېكەر كومۇلىچى نىسبىتى %	كۆكيۆتەل ۋاكسىنىسىنىڭ قاپلىنىش نىسبىتى	قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋاكسىنىسىنىڭ قاپلىنىش نىسبىتى	تۆت خىل ۋاكسىنىنىڭ قاپلىنىش نىسبىتى %
1986	11141	98.7	94.9	92.7	89.2	77.9
1987	9855	99.3	98.7	98.8	97.8	97.9

ئىككىنچى، ئوقۇغۇچىلار ساقلىقىنى ساقلاش

1959-يىلى رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى 1-ئوتتۇرا مەكتەپ، 6-ئوتتۇرا مەكتەپ قاتارلىق يەتتە ئوتتۇرا مەكتەپتىكى 1332 قىز ئوقۇغۇچىنىڭ ھەيز كۆرۈش ئەھۋالىنى تەكشۈردى. مەكتەپنىڭ قىز ئوقۇغۇچىلارغا قارىتا ھەيز كۆرۈش مەزگىلىدە تازىلىققا دىققەت قىلىش توغرىسىدىكى تەشۋىقاتى ناچار ئىكەنلىكى، مۇتلەق كۆپ ساندىكى قىز ئوقۇغۇچىلار ھەيز كەلگەنلىكىنى ئېيتماي، كەسكىن تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە ۋە ئەمگەكلەرگە قاتناشقانلىقتىن سالامەتلىكىنىڭ زىيانغا ئۇچرىغانلىقى بايقالدى. تەكشۈرۈش نەتىجىسى مۇنداق: تېيانشان رايونىدىكى قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۇنجى ھەيز كۆرۈش ئوتتۇرىچە يېشى 14.7، دەۋرلىكى نورمالسىز بولغانلار تەكشۈرۈلگەنلەر سانىنىڭ 29.5% نى، قورسىقى ئاغرىغانلار 25.1% نى، ھەيز ئاغرىقىدىن ئوقۇشقا تەسىر يەتكۈزگەنلەر 11.2% نى تەشكىل قىلدى. بۇ ئەھۋاللارغا ئاساسەن رايونلۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى مەكتەپلەرگە ياردەملىشىپ قىز ئوقۇغۇچىلارغا قارىتا فىزىئولوگىيىلىك تازىلىق ۋە ھەيز مەزگىلى تازىلىق ساۋاتلىرىنى تەشۋىق قىلىشنى كۈچەيتتى ھەمدە شارائىتى بار مەكتەپلەرگە ھەمكارلىشىپ ھەيز مەزگىلىدە يۇيۇنۇش ۋە ھەيز كۆرۈش كارتوچكىسى تۈزۈمىنى تۈرغۇزدى. بۇنىڭ بىلەن مەكتەپ دوختۇرخانىلىرى قىزلارنى دېزىنفېكسىيىلەنگەن ھەيز قەغىزى بىلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل بولدى.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە 1279 ئوقۇغۇچىنىڭ سالامەتلىكى تەكشۈرۈلدى. تىراخوما كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلارنىڭ نىسبىتى تەكشۈرۈلگەنلەر سانىنىڭ 38% نى تەشكىل قىلدى. قالقان بەز ئىششىقى يوغىناش ۋە يېراقنى كۆرەلمەسلىك كېسەللىكى نىسبىتى ئايرىم-ئايرىم ھالدا 18.5% ۋە 13.8% نى تەشكىل قىلدى.

1961-يىلى رايوندىكى بەش ئوتتۇرا مەكتەپتىكى 2095 نەپەر قىز ئوقۇغۇچىغا قارىتا خۇن چىڭىش كېسەللىكى تەكشۈرۈلدى ۋە ئۇنىڭ ئالدى ئېلىندى. تەكشۈرۈش جەريانىدا بۇ خىل كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلاردىن 69 ى بايقىلىپ، ئۆز ۋاقتىدا يېڭىنە بىلەن بەلنى قامال قىلىش ۋە ئۇنىۋېرسال داۋالاش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، كۆپ سانىدىكىلىرى داۋالاپ ساقايتىلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مەكتەپلەر قىز ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا خۇن بوغۇلۇپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەققىدىكى تازىلىق ساۋاتلىرى، تەلىم-تەربىيىسىنى ئېلىپ بېرىشقا ئەھمىيەت بەردى.

ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە 1961-يىلدىن باشلاپ قىزىل گالىستۇك دوختۇرخانىلىرى قۇرۇ-لۇپ، ئېغىز بوشلۇقى تازىلىقىنى تەشۋىق قىلىپ، چىش چوتكىلاشنى تىزىملىدى. رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ سەھىيە، ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتى 1970-يىلدىن باشلاپ تەدرىجىي مۇكەممەللىشىپ، ئوقۇغۇچىلار ھەر يىلى قەرەللىك ھالدا كۆرۈش قۇۋۋىتى، چىش چىرىش كېسىلى، ئۇمۇرتقا ئېگىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە تەكشۈرۈلدى. 1985-يىلدىن 1987-يىلغىچە يەنە رايونغا قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى 1-، 3-، 5-يىللىق ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا ئۇچەي پارازىت قۇرتلىرىنى ئومۇ-يۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. ھەمدە دورا ئارقىلىق قۇرۇت چۈشۈرۈپ داۋالاشتا جەمئىي 30043 ئۆسمۈرگە دورا ئىچكۈزۈپ، 6126 نەپەر بالىنىڭ ئۇچەي پارازىت قۇرۇتى چۈشۈرۈلدى. قۇرۇت چۈشۈرۈش نىسبىتى 22.2% گە يەتكۈزۈلدى.

1987-يىلى رايوندىكى 26 باشلانغۇچ مەكتەپتە ساقلىقنى ساقلاش ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىپ،

ساقلىقنى ساقلاش ئوقۇتقۇچىلىرىدىن 26 سى سەپلىنىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ سەھىيە-ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتىگە مەسئۇل قىلىندى.

3-باب داۋالاش

1-پاراگراف جۇڭگوچە داۋالاش

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 13-يىلى (1887-يىلى) شەنشى ئۆلكىسىنىڭ خۇاياڭ دېگەن يېرىدىن كەلگەن لى جيەنتاڭ هازىرقى رايون تەۋەسى ئىچىدە (دىخۇادا) «نىڭدېتاڭ» جۇڭگو تىبابەتچىلىك دورا دۇكىنى ئېچىپ، خەلق ئىچىدىكى دوختۇرلارنى كېسەل كۆرۈشكە تەكلىپ قىلدى. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 18-يىلىدىن (1892-يىلى) كېيىن دېشېڭتاڭ، يۇەنشۇشىدىن ئىبارەت جۇڭگوچە داۋالاش دورا دۇكانلىرى كەينى-كەينىدىن ئېچىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 30-يىلى (1941-يىلى) جۇڭگوچە داۋالاش دورا دۇكانلىرى 20 نەچچىگە يەتتى. مەسلەن، نىڭدېتاڭ، دىشېڭتاڭ، يۇەنتەيتاڭ، يۇڭشېڭتاڭ، رۇيخېتاڭ، لىدېتاڭ، دېجۇتاڭ، يىخېتاڭ، باۋشەنتاڭ، رېنشۇتاڭ، ۋەنشېڭتاڭ، فۇلىنتاڭ، تيەنچېڭخې، جۇۋېيۋ، يىشۇتاڭ، يۇەنشۇنشى، مىڭدېتاڭ، شىدېتاڭ، شىڭلىنچۇن قاتارلىقلار. شۇنىڭدىن كېيىن ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرلىرى ئارقا-ئارقىدىن دىخۇاغا كەلدى. بەزىلىرى كوچا-كوچىلاردا يۇرۇپ دورا سېتىپ، بەزىلىرى ۋېنۇسكا ئېسىپ دوختۇرلۇق قىلدى، بەزىلىرى جۇڭگوچە داۋالاش دورا دۇكانلىرىدا ئولتۇرۇپ كېسەل كۆردى. شۇ چاغدا دوختۇرخانا ئېچىپ تىبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ئىچىدە، جۇڭگوچە داۋالاش ئىچكى كېسەل بۆلۈمى، ئاندىن قالسا تاشقى كېسەللەر بۆلۈمى كۆپ ئىدى. باشقا مەخسۇس بۆلۈملەردىن سۆگەك بۆلۈمى، بالىلار كېسەللىكى بۆلۈمى، يىڭنە سانچىپ داۋالاش بۆلۈمى قاتارلىقلار ئاز ئىدى. شۇ يىلى 9-ئايدا دىخۇا تىببىي تەتقىقات جەمئىيىتى قۇرۇلدى. كېيىن شىنجاڭ جۇڭگوچە داۋالاش ئۇيۇشمىسى بىرلەشمىسكە ئۆزگەرتىلدى. بىرلەشمە يەككە جۇڭگوچە داۋالاش ئىشلىرىنى تەكشۈرۈشكە مەسئۇل بولۇپ، ئۇلارنى جۇڭگوچە داۋالاشنى ئۆگىنىشكە، تەجرىبە ئالماشتۇرۇشقا، ئامبۇلاتورىيىلەرنى ئېچىشقا تەشكىللىدى.

1949-يىلى هازىرقى رايون تەۋەسى ئىچىدىكى خۇسۇسىي جۇڭگوچە داۋالاش دورا دۇكانلىرىدىن 34ى، جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرلىرىدىن 95 ى بار ئىدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت جۇڭگوچە داۋالاش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يەككە دوختۇرلارغا قارىتا ئىتتىپاقلىشىش، تەربىيىلەش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، تىزىملاش، تەكشۈرۈش ئارقىلىق بىر قىسىم يەككە ئامبۇلاتورىيە ئاچقان جۇڭگوچە داۋالاش ئورۇنلىرىنى شەھەرلىك ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى داۋالاش ئورۇنلىرىغا تولۇقلاپ قوشتى. بىر قىسىم لاياقەتلىك بولغان جۇڭگوچە داۋالاش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان دوختۇرلارغا دوختۇرلۇق قىلىش تىجارەت كىنىشكىسى تارقىتىپ بەردى. كېيىن «ئۆز ئىختىيارى بىلەن بىرلىشىش، دېموكراتىك باشقۇرۇش، ھۆكۈمەت يېتەكلەش» فاكتىنىغا ئاساسەن بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىلەر قۇرۇلدى. 1952-يىلدىن 1956-يىلغىچە رايون ئىچىدە شەھەرگە قاراشلىق بەش جۇڭگوچە داۋالاش بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى كەينى-كەينىدىن قۇرۇلدى.

شەھەرلىك جۇڭگوچە داۋالاش 1-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى 1952-يىلى 11-ئاينىڭ 11-كۈنى قۇرۇلغان بولۇپ، ئورنى داشزىنىڭ شىمالىي كوچىسىدا ئىدى. ئامبۇلاتورىيىدە ئىچكى، تاشقى كېسەللىك-

لەر بۆلۇمى، باللار كېسەللىكلەر بۆلۇمى ۋە يېڭنە سانچىپ داۋالاش بۆلۇمى تەسىس قىلىنغان. شەھەرلىك جۇڭگوچە داۋالاش 2-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيسى 1954-يىلى قۇرۇلدى. ئۇ ئىككى ئورۇندا ئىدى. بىرسىنىڭ ئورنى جەنۇبىي كوچىدىكى يۇڭشىتاڭ دورا دۇكىنىنىڭ ئىچىدە، بىرسى نەنگۇەندىكى سەيشەڭ لۇزىدا ئىدى. 1956-يىلى ئىككى ئورۇندىكىسى بىرلەشتۇرۇلۇپ ئازادلىق يولى 532-قورۇغا كۆچۈرۇلدى. ئۇنىڭدا ئىچكى-تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۇمى، ئاياللار كېسىلى بۆلۇمى، يېڭنە سانچىپ داۋالاش بۆلۇمى تەسىس قىلىندى. ئامبۇلاتورىيىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى لىيۇ خەيياڭ ئاياللار مۇرەككەپ كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ماھىر ئىدى. شەھەرلىك جۇڭگوچە داۋالاش 4-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيسى 1954-يىلى 9-ئايدا قۇرۇلدى. ئورنى رېنرېنتاڭ دورا دۇكىنىدا بولۇپ (ھازىرقى جۇڭشەن يولىدىكى شىنجۇڭ تېياتىرخانىسى ئەتراپىدا)، ئىچكى-تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۇمى، ئاياللار كېسىلى بۆلۇمى تەسىس قىلىندى. شەھەرلىك جۇڭگوچە داۋالاش 5-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيسى 1955-يىلى 2-ئايدا قۇرۇلدى. ئورنى بېيگى دېموكراتىيە يولى دوقمۇشىدا بولۇپ، ئىچكى تاشقى، ئاياللار كېسەللىكى بۆلۇمى، يېڭنە سانچىپ داۋالاش بۆلۇمى تەسىس قىلىندى. شەھەرلىك جۇڭگوچە داۋالاش 7-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيسى 1956-يىلى قۇرۇلدى. ئورنى سەنشىخاگزى كوچىسىنىڭ دوقمۇشىدا بولۇپ، ئامبۇلاتورىيە جۇڭگوچە داۋالاش بويىچە ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۇمىنى ئاساس قىلدى.

1959-يىلدىن 1960-يىلغىچە تيانشان رايونىدا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ جۇڭگوچە داۋالاش بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىدىن تۆتى قۇرۇلدى. تيانشان رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش 1-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىنى تۆت نەپەر جۇڭگوچە داۋالاش يەككە دوختۇرلىرى ئۆزلىرى مەبلەغ تەييارلاپ 1959-يىلى 1-ئايدا قۇرغان بولۇپ، سەككىز خىزمەتچى خادىمى بار ئىدى. شۇ چاغدا ئۇنى مەمۇرىي جەھەتتىن شىمىن مەھەللە ئىش باشقارمىسى باشقۇردى. كەسپىي جەھەتتە رايونلۇق سەھىيە بۆلۇمى رەھبەرلىك قىلدى. 1960-يىلى 1-ئايدا رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق رايونلۇق سەھىيە بۆلۇمىنىڭ رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتكۈزۈلدى.

رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش 2-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى (بۇرۇن دۇڭمېن جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى دەپ ئاتىلاتتى) 1959-يىلى 1-ئايدا قۇرۇلدى. شۇ يىلى 4-ئايدا «تيانشان رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش 2-ئامبۇلاتورىيىسى»گە ئۆزگەرتىلدى. ئون خىزمەتچىسى بار ئىدى. 1972-يىلى جۇڭگوچە داۋالاش 1-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە قوشۇۋېتىلدى.

رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش 3-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى 1960-يىلى 5-ئايدا قۇرۇلدى. خىزمەتچى خادىملىرى بەشكە يەتتى. كېيىن جۇڭگوچە داۋالاش 1-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە قوشۇۋېتىلدى.

رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش 4-ئامبۇلاتورىيىسى 1960-يىلى 10-ئايدا قۇرۇلۇپ، 1970-يىلى 10-ئايدا جۇڭگوچە داۋالاش 2-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى بىلەن بىرلەشتۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن جۇڭگوچە داۋالاش 2-، 3-، 4-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىلىرى جۇڭگوچە داۋالاش 1-بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە قوشۇۋېتىلدى ھەمدە تيانشان رايونلۇق ئامبۇلاتورىيىسىگە ئۆزگەرتىلدى. تيانشان رايونلۇق جۇڭگوچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى كوللېكتىپ خاراكتېرىدىكى ئورۇن. ئورنى دېموكراتىيە يولى 41-قورۇدا بولۇپ، قۇرۇلغان ۋاقتىتا ئامبۇلاتورىيىدە جۇڭگوچە داۋالاش ۋە يېڭنە سانچىپ داۋالاش بۆلۇمى تەسىس قىلىنغانىدى. 27 خىزمەتچى خادىم بار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرلىرىدىن ئۈچ، جۇڭگوچە داۋالاش دورىلىرىنى تەييارلايدىغانلار 10 نەپەر، 1983-يىلى ئىككى دوختۇرغا جۇڭگىي پراۋىزورى، بەش دوختۇرغا جۇڭگىي فورماتسىپى ئۇنۋانى بېرىلدى. 1987-يىلى ئامبۇلاتورىيىدىكى خىزمەتچىلەر 14 كە، سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى 12 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە جۇڭگوچە داۋالاش، ئۇۋۇلاپ

داۋالاش ۋىراچى بىردىن، دوختۇر، دورىخانا دوختۇرى 10 نەپەر، فىزىكىلىق داۋالاش بۆلۈمى، چىش بۆلۈمى، ياۋروپاچە داۋالاش بۆلۈمى، ئايالار كېسەللىكى بۆلۈمى، يىراقنى كۆرەلمەسلىك كېسەللىكى بۆلۈمى ۋە غەربچە داۋالاش دورىخانىسى بىكىدىن كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى.

1981-يىلى 4-ئايدا بۇرۇنقى شەھەرلىك جۇڭگوچە داۋالاش 1-، 2-ئامبۇلاتورىيىسى ئاساسىدا، شەھەرلىك نەمۇنە جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى. ئىشچى-خىزمەتچىسى 96 گە يەتتى. 1983-يىلدىن 1985-يىلغىچە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ شياۋشىزى ۋە جەنۇبىي ئازادلىق يولىدىن ئىبارەت ئىككى ئورۇندا ئامبۇلاتورىيە تەسىس قىلىنىپ، داۋالاش بىناسىدىن ئىككىسى سېلىندى. بۇ دوختۇرخانىدا ئىچكى-تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، ئايالار كېسەللىكى بۆلۈمى، بالىلار كېسەللىكى بۆلۈمى، ئۇچەي كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، جۇڭگوچە داۋالاش بىلەن ياۋروپاچە داۋالاش بىرلەشتۇرۇلگەن بۆلۈم، يېڭىنە سانچىپ داۋالاش بۆلۈمى، گۈمپا بىلەن داۋالاش بۆلۈمى، ئائىلە كارىۋىتى بۆلۈمى قاتارلىق بۆلۈملەر ۋە دورىگەرلىك، لابىراتورىيە، رېنتگىن قاتارلىق تېخنىكىلىق داۋالاش بۆلۈملىرى تەسىس قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە يەل گۈمپىسى بىلەن داۋالاش شەھەردىكى بىردىنبىر داۋالاش بۆلۈمى بولۇپ، بۇ دوختۇرخانا تەيجىچۇەن، يەل گۈمپىسى، 18 شەكىللىك ماھارەت ئۆسۈلىنى قوللىنىپ بەل ئاغرىش، رېماتىزم، قان بېسىم يۇقىرى بولۇش ۋە تاجسىمان يۈرەك كېسىلىنى داۋالاشتا كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. جىم تۇرۇش گۈمپىسى ئارقىلىق داۋالاش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، يىراقنى كۆرەلمەسلىك كېسىلىنى داۋالاش ئۈنۈمىنى 96% كە يەتكۈزدى. دوختۇرخانا ئۆزى ياسىغان زەھەرسىزلەندۈرۈش دورىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىك ۋە ئونتۇرا مەزگىللىك سوت بېزى ياللۇغىنى داۋالاپ ساقايتىش ئۈنۈمى 90% تىن يۇقىرى بولدى. بۇنىڭدىن سىرت بۇ دوختۇرخانىنىڭ سوڭ ئاقمىسى بۆلۈمى، تاشقى بوۋاسىرنى كېسىش، ئىچكى جەھەتتىن يېڭىنە سانچىش، تاشقى جەھەتتىن كېسىش ۋە ئىچكى بوۋاسىرغا ئوكۇل سېلىپ داۋالاش ئاساسىدا جۇڭگوچە داۋالاش بىلەن غەربچە داۋالاشنى بىرلەشتۇرۇش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ بىنمارلارنى نەچچە كۈندىلا ساقايتتى. بۇ ئۇسۇلنى قوللانغاندا قان چىقمايدۇ، ئازاب ئاز، بىخەتەر بولىدۇ. ئۈنۈم ئۈنۈم بېرىش نىسبىتى 95% دىن يۇقىرى بولۇپ شەھەر ئىچىدە مەلۇم دەرىجىدە داڭ چىقاردى. بۇ دوختۇرخانىدا داۋالاش ئۇسكۇنىلىرىدىن مىكرو دولقۇنلۇق توك بىلەن داۋالاش ماشىنىسى، ئۇلترا قىزىل نۇر بىلەن داۋالاش ئاپپاراتى، يۈرەك ھەرىكىتىنى توك ئارقىلىق دىئاگراما قىلىش ئاپپاراتى، مىكروسكوپ، 200 مىللىمىترلىق رېنتگىن، نۇرلۇق ئېلېكتر بىلەن رەڭ سېلىشتۇرۇش ئەسۋابى قاتارلىقلار بار

1987-يىلى پۈتۈن دوختۇرخانىدىكى سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى 117 گە، كارىۋات 130 غا يەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا ھەر ئايدا 15 ئائىلە كېسەللىكلىرى كارىۋىتى ئاچتى.

كېسەللەرنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن رايون ئىچىدىكى شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى، شەھەرلىك 4-خەلق دوختۇرخانىسى، بىكتۇەن دوختۇرخانىسى قاتارلىق ئۇنىۋېرسال دوختۇرخانىلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ جۇڭگوچە داۋالاش بۆلۈمىنى تەسىس قىلدى. شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسىنىڭ جۇڭگو تىبابىتى بۆلۈمى شىنجاڭ بويىچە ئۈنجى قېتىم سەكتە كېسىلى بويىچە تەكشۈرۈپ دىئاگنوز قويۇشنى قانات يايدۇردى. شەھەرلىك 1-ئامبۇلاتورىيىنىڭ جۇڭگوچە داۋالاش بۆلۈمى 1985-يىلى قولاقنى بېسىم ئارقىلىق داۋالاش ئۇسۇلىنى قانات يايدۇرۇپ، ئۆت تېشى كېسىلى، ئۆت خالتا ياللۇغى كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتىش ئۈنۈم نىسبىتىنى 96.9% كە يەتكۈزدى. شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى جۇڭگوچە داۋالاش دورىسى «تاش پارچىلاش دورىسى» ۋە ھەشقىپەچەك ئۇرۇقنى بىرلەشتۇرۇلۇپ ياسالغان دورا ئارقىلىق ئاستا خاراكتېرلىك روھىي كېسەلدىن 39 نى داۋالاپ

31 ئادەمنى ساقايتتى.

رايون ئىچىدىكى ھەرقايسى جۇڭگوچە داۋالاش ئاپپاراتلىرى جۇڭگوچە داۋالاش نەزەريىسىنى ئەمەلىيەتكە تەدبىقلاشقا بىرقەدەر ئەھمىيەت بەردى. مەسىلەن: «قانۇنى جانلاندۇرۇش ئارقىلىق داۋالاش ئۇسۇلى»نى قوللىنىپ، قان كېسىلى، بۆرەك كېسىلى، مېڭە قان تومۇرلىرى كېسىلى، ئاياللار كېسىلى ۋە تاشقى كېسەللەرنى داۋالىدى. «پايدىلىق يەل ئارقىلىق تالنى ياخشىلاش ئۇسۇلى»نى قوللىنىپ ھەزىم قىلىش سىستېمىسى كېسەللىرىنى داۋالىدى. يېڭە سانچىش، يەل گۈمپىسى، ئۈۋىلاش قاتارلىق داۋالاش ئۇسۇللىرىنى سالامەتلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، تىببىي داۋالاشقا تەدبىقلاپ خېلى ياخشى داۋالاش ئۇنۇمىگە ئېرىشتى.

رايون ئىچىدىكى جۇڭگوچە داۋالاش ساھەسىدە يەنە كۆپلىگەن داۋالاش تېخنىكىسى يۇقىرى، كېسەللەر ئىشىنىدىغان داڭلىق پىشقەدەم جۇڭگوچە داۋالاش دوختۇرلىرى مەركەزلەشكەن. مەسىلەن، لىيۇ جۇڭۇ ياشانغانلار كېسىلىنى داۋالاشقا ماھىر بولۇپ، «لىيۇ جۇڭۇنىڭ داۋالاش تەجرىبىلىرىدىن تاللانما» دېگەن كىتابى بار. ئۇ قالدۇرغان «ئۆسمە مەلھىمى» دورىسى بۇگۈنكى كۈنگىچە ئىشلىتىلۋاتىدۇ. چېن خاۋرەن قىزىتمىلىق كېسەللەر ۋە ئىششىق كېسەللىرىنى داۋالاشقا ماھىر بولۇپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ «چېن خاۋرەن مۆتىدىل كېسەللىكلىرىنى داۋالاش رېتسېپى نەزمىسى»، «كىلىنكىلىق مۇرەككەپ كېسەللەرنى داۋالاش خۇلاسىسى»، «مۇرەككەپ كېسەللەر توغرىسىدا» قاتارلىق ئىلمىي ئەسەرلەرنى يازدى. جياڭ شىيەندا سەكتە، يارتا پالەچ كېسىلىنى داۋالاشقا ماھىر، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا «جياڭ شىيەندانىڭ داۋالاش ئارخىپى توپلىمى»، «سىلىتسىيلىق ئۆپكە كېسىلىنى جۇڭگوچە داۋالاش توغرىسىدا» قاتارلىق كىتابلارنى يازغان. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە خەن شىيۇەن سۆڭەك ئاجراش كېسىلىنى، شۇ زېڭشۇ ئىچكى رەخملىنىش، زەئىپلىشىش قاتارلىق مۇرەككەپ كېسەللەرنى، لىيۇ فېڭشىيەن بالىلار كېسەللىرىنى داۋالاپ ئاممىا ئارىسىدا مۇئەييەن يۈز ئابرويغا ئىگە بولدى.

2-پاراگراف غەربچە داۋالاش

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 7-يىلى (1881-يىلى) غەربچە داۋالاش شىنجاڭغا تارقىلىشقا باشلىغان. روسىيىنىڭ دىخۇادا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىدا غەربچە داۋالاش دوختۇرخانىسى تەسىس قىلىنغان. لېكىن جۇڭگولۇقلارنى داۋالىمايتتى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 1-يىلى (1911-يىلى) ئەنگلىيىلىك خۇنتېر، روسىيىلىك بىداسوف كەينى-كەينىدىن ھازىرقى رايون ئىچىدە غەربچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسىنى ئاچقان.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 21-يىلى (1932-يىلى) جىن شۇرېن ياردىار ئەسكەرلەرنى قوتقۇزۇش ئۈچۈن بىداسوفنىڭ غەربچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسىنى ۋە چەت ئەل دىنىي جەمئىيەتلىرىنىڭ دوختۇرخانىسىنى ئەسكەرلەرنى داۋالاش ئەسلىھەلىرىنى يۇقىرى باھادا سېتىۋالغان ھەمدە ئۇلارنىڭ دوختۇرلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، تاۋمۇستاڭ (ھازىرقى 1-خەلق دوختۇرخانا)دا ياردىار ئەسكەرلەرنى داۋالاش مەقسىتىدە ئاددىيغىنە دوختۇرخانا قۇرغان.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن دەۋرىدە شەرقىي شىمال ئارمىيىسىدىكى دوختۇرلارنى ياردىار ئەسكەرلەرنى داۋالاش دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ، داۋالاش كۈچىنى تولۇقلىدى. ياردىار ئەسكەرلەرنى داۋالاش دوختۇرخانىسىنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك دوختۇرخانىغا ئۆزگەرتتى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى) 7-ئايدا ئۆلكىلىك دوختۇرخانا ئاساسىدا دىخۇا شەھەر-لىك 1-دوختۇرخانا قۇرۇلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 24-يىلى (1935-يىلى) بۇلاق بېشى كوچىسىدا دىخۇا شەھەرلىك 2-دوختۇرخانا قۇرۇلدى. شۇ يىلى 12-ئايدا يەنە دىخۇا شەھەرلىك 1-دوختۇرخانا بىلەن 2-دوختۇرخانا بىرلەشتۇرۇلۇپ دىخۇا شەھەرلىك دوختۇرخانىغا ئۆزگەرتىلدى، جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25-يىلى (1936-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكىلىك دىخۇا دوختۇرخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلى (1938-يىلى) بۇ دوختۇرخانىدىكى كېسەللەر كارىۋىتى 150 كە يەتكۈزۈلدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 32-يىلى (1943-يىلى) شىنجاڭ دىخۇا دوختۇرخانىسى شىنجاڭ ئۆلكىلىك 1-دوختۇرخانىغا ئۆزگەرتىلدى.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 37-يىلى (1948-يىلى) ئەنجىڭدە قۇرۇشقا تەييارلىق قىلىنغان دىخۇا شەھەرلىك مەركىزىي دوختۇرخانا، 1949-يىلنىڭ بېشىدا شىنجاڭ دىخۇا شەھىرىگە كۆچۈرۈپ كېلىندى. (ھازىرقى غالىبىيەت يولىدا) شۇ يىلى 12-ئايدا كېسەل كۆرۈش باشلاندى. دوختۇرخانىدا ئىچكى، تاشقى كېسەللىك بۆلۈمى، باللار كېسىلى بۆلۈمى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، 21 خىزمەتچى خادىمى بار ئىدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، 1950-يىلى خەلق ھۆكۈمىتى بېيىمندىكى ئۆلكىلىك 1-دوختۇر-خانىنى ئۆلكىلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسىغا ئۆزگەرتتى. بۇلاق بېشى كوچىسىدىكى ئۆلكىلىك 2-دوختۇر-خانىنى ئۆلكىلىك 2-خەلق دوختۇرخانىسىغا ئۆزگەرتتى. غالىبىيەت يولىدىكى دىخۇا مەركىزىي دوختۇرخا-نىنى ئۆلكىلىك 3-خەلق دوختۇرخانىسىغا ئۆزگەرتتى. ئۇنىڭدا 165 كېسەل كارىۋىتى، 65 نەپەر سەھىيە تېخنىكا خادىمى بار ئىدى.

1963-يىلى شەھەرلىك 2-ئامبۇلاتورىيە تېنىشان رايونىنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىلىپ، تېنىشان رايونلۇق ئامبۇلاتورىيىگە ئۆزگەرتىلدى. بۇ رايونغا قاراشلىق تۇنجى غەربچە داۋالاش ئامبۇلاتورى-يىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا ئىچكى-تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، باللار كېسەللىكى بۆلۈمى، ئۇۋىلاپ داۋالاش بۆلۈمى تەسىس قىلىنغان، 19 خىزمەتچى خادىمى بار ئىدى، بۇنىڭ ئىچىدە دوختۇر يەتتە نەپەر، سېسترا تۆت نەپەر، دورىگەر ئۈچ نەپەر. 1977-يىلى سەككىز خادىمغا ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋان بېرىلدى. 1987-يىلى سەھىيە تېخنىك خادىملىرى 20 گە يەتتى. جۇڭگوچە داۋالاش بۆلۈمى، يۇرەك ھەرىكىتىنى توك ئارقىلىق ئۆلچەش، يۇرەك يۆلىنىشىنى ئۆلچەش، مېڭىنى توك ئارقىلىق دىئاگراممىا قىلىش، بىئوخىمە-يىلىك ئۇسۇلدا داۋالاش قاتارلىق يېڭى تۈرلەر كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى.

1987-يىلى تېنىشان رايونىدىكى غەربچە داۋالاش ئۇنىۋېرسال مەخسۇس كېسەللىكلەرنى داۋالاش ئاپپاراتى 17 گە، خۇسۇسىيلار باشقۇرۇشىدىكى غەربچە داۋالاش ئامبۇلاتورىيىسى 23 كە، كېسەل كارىۋىتى 3843 كە يەتتى.

بىرىنچى، ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە داۋالاش ئۇسكۇنىلىرى ۋە داۋالاش تېخنىكا خادىملىرىنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن رايوندىكى ئۇچ دوختۇرخانا پەقەت چوڭ ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى تەسىس قىلدى. داۋالاش ئۇسكۇنىلىرىنىڭ كۆپىيىشى ۋە داۋالاش خادىملىرىنىڭ ساپاسىنىڭ ئۆسۈشىنگە ئەگىشىپ، ئىچكى كېسەللىك بۆلۈمىنىڭ تەكشۈرۈش ۋە دىئاگنوز قويۇش، داۋالاش سەۋىيىسى تېز يۇقىرى كۆتۈرۈ-لۈپ تەدرىجىي ھالدا بۆلۈملەرگە بۆلۈندى.

شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسىنىڭ ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمى 50-يىللاردا يۇرەك ھەرىكىتىنى توك ئارقىلىق دىئاگراممىا قىلاتتى. 1979-يىلدىن كېيىن يۇرەك يۆلىنىشىنى ئۆلچەش، يۇرەك تەۋرىنىشىنىڭ ئېلېكترلىق رەسمى، يۇرەكنىڭ سوقۇشىنى بەدەن سىرتىدىن تەكشۈرۈش، يۇرەكنىڭ تىترىشىنى توك

بىلەن تەكشۈرۈش قاتارلىق تۈرلەرنى تەكشۈرەلەيدىغان بولدى. 1980-يىلدىن كېيىن يۈرەكنىڭ ئىقتىدارىنى تەكشۈردى. يۈرەك ھەرىكىتىنى توك ئارقىلىق دىئاگراممىا قىلدى. يۈرەكنىڭ ئىچكى قىسمىنى توك بىلەن تەكشۈردى. يەنە كېسەللەرگە ۋاقتىلىق يۈرەك ھەرىكىتىنى قوزغاتقۇچنى ۋە يوشۇرۇن مەڭگۈلۈك يۈرەك ھەرىكىتىنى قوزغاتقۇچنى ئورۇنلاشتۇردى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدىكى ھەرقايسى مەخسۇس كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ تەسىس قىلىنىشى ۋە داۋالاش سەۋىيىسى رايون ئىچىدىكى باشقا دوختۇرخانىلاردىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. 1987-يىلى يۈرەك قان تومۇرى، نېرۋا، ھەزىم قىلىش، نەپەس، ئىچكى ئاجراتمىلار، قان بۆلۈمى قاتارلىق كۆپ خىل بۆلۈملەر تەسىس قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە يۈرەك قان تومۇرى ۋە نېرۋا ئىچكى كېسەللىكلىرى بۆلۈمىنىڭ تەرەققىياتى تېز بولدى.

ئىككىنچى، تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى

ئازادلىقتىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە بۇ بۆلۈم ئىچكى كېسەللىك بۆلۈمىگە ئوخشاش چوڭ تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى دەپ ئاتىلاتتى. بۆلۈم ئىشخانىلىرى ئېنىق ئايرىلمىغانىدى. لېكىن 50-يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىگە كەلگەندە تەرەققىياتى تېز بولدى. ئادەتتىكى تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، كۆكرەك كېسەللىكلىرى تاشقى بۆلۈمى، سۈيدۈك يولى بۆلۈمى، ئۆسمە كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، سۆڭەك بۆلۈمى، كۆيۈك بۆلۈمى، نېرۋا كېسەللىكلىرى بۆلۈمى قاتارلىق كۆپ خىل مەخسۇس بۆلۈملەر بارلىققا كەلدى. ئىلگىرى پەقەت سوقۇر ئۇچەي، چوقۇق ئوپېراتسىيسى قاتارلىقلارنىلا قىلالايتتى. 50-يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىگە كەلگەندە جىگەر، ئۆت، يۈرەك، ئۆپكە، تال، ئاشقازان ئاستى بېزى، دوۋسۇن ۋە باش، مىڭە ئوپېراتسىيسى قاتارلىق يۇقىرى سەۋىيىلىك، قىيىن ئوپېراتسىيىلەرنى قىلالايدىغان بولدى.

شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسىدىكى ۋاڭ جىشۇ، ۋاڭ ۋىنجى قاتارلىق دوختۇرلار بىرلىكتە ھەمكارلىشىپ، 50-يىللاردا تاشقى كېسەللەر ئوپېراتسىيىسىدىن 101 نى ئىشلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاشقازاننى كېسىپ ئېلىۋېتىش، بۆرەكنى ئېلىۋېتىش، قىزىل ئۆڭگەچنىڭ يۇقىرىقى راك قىسمىنى ئېلىۋېتىش، يۈرەك قېپىنى ئېلىۋېتىش، ئۆپكە قانىتى ۋە ئۆپكىنىڭ ھەممىسىنى ئېلىۋېتىش، سۈيدۈك يولى بېزىنى ئېلىۋېتىش جەھەتتىكى ئوپېراتسىيە سەۋىيىسى پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە ئالدىنقى ئورۇندا تۇردى. بۇ دوختۇرخانا 70-يىللاردىن 80-يىللارغىچە ئېلىپ بارغان ييرىم ئۆگىلەرنى كۆچۈرۈش ۋە دوۋسۇننى قايتا سېلىش ئوپېراتسىيسى ئاپتونوم رايوننىڭ تاشقى كېسەللىكلەر ئوپېراتسىيسى جەھەتتىكى بوشلۇقنى تولدۇردى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ مۇدىر ۋراچى شۇ مىڭجيەن شىنجاڭنىڭ يەرلىك كېسەللىكلىرى — جىگەر قاپلىق قۇرتى كېسىلىنى تەتقىق قىلىش جەھەتتە تۆھپە قوشتى ھەمدە «جىگەر قاپلىق قۇرتى» دېگەن كىتابنى يېزىپ، بۇ كېسەلنى داۋالاش ۋە ئۇنىڭدىن ساقلىنىشنى تەپسىلىي بايان قىلدى. بۇ كىتاب ناھايىتى قىممەتلىك مەخسۇس ئەسەر دەپ قارالدى.

شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۈەنى دوختۇرخانىسى 1985-يىلى يېڭى ئوپېراتسىيەدىن 20 نى ئېلىپ باردى. بۇ دوختۇرخانىدىكى نېرۋا كېسەللىكلىرى بۆلۈمىنىڭ مۇدىر ۋراچى ماجىيۇ سەھىيە مىنىستىرلىكى 1985-يىلى ئۆيۈشتۇرغان نۇقتىلىق تەتقىقات تېمىلىرىنى تەتقىق قىلىشقا قاتنىشىپ، سەھىيە مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن پەن-تېخنىكا نەتىجىلىرى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

رايوندىكى ھەرقايسى ئۇنۇملۇق دوختۇرخانىلارنىڭ سۆڭەك بۆلۈملىرى پۈت-قولدىكى جاراھەتلەر-نى ئوپېراتسىيە قىلىشتىن باشلاپ، تەدرىجىي ھالدا سۇنغان قولنى قايتا ئۇلاش، ئۆگىلەرنى ئالماشتۇرۇش، ئومۇرتقىنىڭ ئېگىلىشىنى تۈزىمش، كۆكرەك قىسمىنىڭ غەيرىي تەبىئىي بولۇشىنى تۈزىمش، سۇنئىي

سۆگەككە ئالماشتۇرۇش قاتارلىق قىينىلىق دەرىجىسى يۇقىرى ئوپېراتسىيىنى ئىشلەش سەۋىيىسىگە يەتتى.

شىنجاڭ بىناكارلىق-قۇرۇلۇش دوختۇرخانىسى 1985-يىلى 9-ئايدا ئومۇرتقا تەقىق قىلىش ئورنىنى قۇرۇپ، ئومۇرتقىنىڭ ئېگىلىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ۋە ئۇنى داۋالاش ئىلمىي تەتقىقات خىزمىتىنى پائال قانات يايدۇردى. بۇ دوختۇرخانىدىكى سۆگەك بۆلۈمىنىڭ كاندىدات مۇدىر ۋراچى تېمەن خۇيجۇڭ «بىرىنچى قېتىملىق داۋالاش مەزگىلىدە ئومۇرتقىلارنىڭ ئارىسىدىكى سۆگەكنى قىرىش» ، «2-قېتىملىق داۋالاش مەزگىلىدە ئومۇرتقىلارنى چېڭىپ تېڭىش ئارقىلىق تۈزمش» ئۇسۇلىنى يولغا قويۇپ، ئومۇرتقىسى ئېغىر دەرىجىدە ئېگىلگەنلىكتىن مۇكچىيىپ قالغان 111 بىمارنىڭ ئومۇرتقىسىنى تۈزمش ئوپېراتسىيىسىنى ئىشلەپ، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. كېلىنكىلىق ئەمەلىيەت بۇ ئۇسۇلنىڭ ئەنئەنىۋى «خاشاڭنىڭ تۈزمش ئۇسۇلى» دىن ياخشى ئىكەنلىكىنى، ئوپېراتسىيىدىن كېيىن، ئېگىلىش دەرىجىسى ئازىيىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يېرىمدىن يۇقىرى بىمارلارنىڭ بوينىنىڭ ئوتتۇرىچە ئۆسۈشى سەككىز سانتىمېتر ئەتراپىدا بولدى. پۈتۈن مەملىكەتتىكى شەكىل تۈزمش مۇتەخەسسىسلىرى بۇ «ئوپېراتسىيە ئۇسۇلى ئۆزگىچە بولۇشتىن سىرت، ئۈنجى كەشپىيات بولۇپ، مەملىكەت بويىچە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ» دەپ قارىدى.

ئۇچىنچى، ئىياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى

ئازادلىقتىن بۇرۇن، دىخۇا شەھىرىدە ئۆلكىلىك دوختۇرخانىدىلا ئىياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈمىنى تەسىس قىلغانىدى. بۇ بۆلۈمدە بالا تۇغدۇرۇشتىن سىرت، پەقەت سۈمۈرتۇش ۋە ئاكۇشېرلىق قىسقۇچ ئارقىلىق تۇغدۇرۇش ئوپېراتسىيىسىنىلا قىلالايتتى. بالىياتقۇ سىرتىدا ھامىلدار بولۇش ئوپېراتسىيىسىنىمۇ ناشقى كېسەللىك بۆلۈمى قىلاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، ئىياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى داۋالاش جەھەتتە ئومۇمىيۈزلۈك تەرەققي قىلدى. 1957-يىلى شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى ئىياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈمىنىڭ دوختۇرلىرىدىن جېڭ شۇفاڭ قاتارلىقلار تۇخۇمدان خالتىلىق ئىششىقىنى ئېلىۋېتىش، جىنسىي يولىنى ئېتىش، ماتكا ئېلىۋېتىش قاتارلىق ئوپېراتسىيىلەرنى قىلىشقا باشلىدى. 1980-يىلىدىن كېيىن، خەتەرلىك تۇغۇتلاردىكى ساقلىقنى ساقلاش تۈرى كۆپەيتىلىپ، خەتەرلىك كېسەللىكلەر ئامبۇلاتورىيىسى ۋە خەتەرلىك كېسەللەرنى داۋالاش بالىنسى قۇرۇلۇپ، ھامىلدارلىق رەسمىي، تۇغۇت جەريانى رەسمىي بويىچە نازارەت قىلىش قاتارلىقلار ئېلىپ بېرىلدى. 1987-يىلغا قەدەر، رايوندىكى دوختۇرخانىلاردىكى ئىياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈملىرىنىڭ تۇنجىلىق پەردە راكى، يامان خاراكتېرلىك ئۇزۇمسىمان تۆرەلمە راكى، بالىياتقۇ بوينى راكى ۋە تۇخۇمدان راكىنى داۋالاش سەۋىيىسى، پىلانلىق تۇغۇت ئوپېراتسىيىسى، بالدۇر تۇغۇلغان بالىلارنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش نىسبىتى ئاپتونوم رايون بويىچە ئالدىنقى ئورۇندا تۇردى.

تۆتىنچى، بالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى

1951-يىلى ئۆلكىلىك خەلق دوختۇرخانىسىدا بالىلار كېسەللىكلەر بۆلۈمى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، كېسەل كارىۋاتلىرىدىن 10 ى بار ئىدى. كېيىن تېيانشان رايونىدىكى ھەرقايسى ئۇنىۋېرسال دوختۇرخانىلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ بالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى قۇرۇلدى.

شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى يۇقۇملىنىش خاراكتېرىدىكى جىمىپ قېلىش، يۇرەك، بۆرەك، نەپەس زەخىملىنىش قاتارلىق بالىلار كېسىلىنى جىددىي داۋالاپ قۇتقۇزۇش، ئۆپكە يالليۇغنى ئولترا ئاۋازلىق ھوردا نەپەسلەندۈرۈپ داۋالاش، بېگى تۇغۇلغان بوۋاقنىڭ ئۆت سارغىيىشىنى كۆك نۇرلۇق چىراغ بىلەن داۋالاش قاتارلىق جەھەتلەردە شەھەر بويىچە مۇئەييەن ئابرويغا ئېرىشتى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى بالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى سىل خاراكتېرىدىكى مىڭە

پەردە ياللۇغى كېسىلىنى ھورمۇن دورىسى بىلەن داۋالاشنى كېلىنكىلىق تەتقىقاتىغا ئاساسەن، ئىشلىتىلگەن مقدارى ئوخشاش بولمىغاندا كېلىنكىلىق ئۈنۈمىمۇ ئوخشاش بولمايدىغانلىقىنى بايقىغان. بۇ ئوقۇتۇش قوللانمىسىدا بېزىلغان دائىم ئىشلىتىلىدىغان مقدارنىڭ ئاز ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. 1987-يىلى 7-ئايدا مەملىكەتلىك بالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى يىغىنىدا بالىلار بۆلۈمىنى ياخشىلاش تەكلىپى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. 1981-يىلى بۇ دوختۇرخانا ئۇرۇمچى رايونىدىكى 1355 بالىغا قارىتا يەلتاشما كېسىلىگە قارشى تۇرغۇچى ئانتېتلا ۋە ھۇجەيرە ۋىروسى كومپلېمېنت بىرلەشتۈرۈلگەن ئانتېتلا بويىچە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش خىزمىتىنى تاماملاپ، مەملىكەت بويىچە ھۇجەيرە ۋىروسى يۇقۇملىنىش قاتارلىقلارنىڭ تارقىلىش قانۇنىيىتىنى تۇنجى بولۇپ ئېگىلىدى. 1985-يىلى بۇ خىل يۇقۇملىنىش كېلىنكىسىنى تەتقىق قىلىشنى باشلىدى.

بەشىنچى، روھىي كېسەللىكلىرى بۆلۈمى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 27-يىلى (1938-يىلى) شىنجاڭ ئۆلكىلىك روھىي كېسەللىكلىرى دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى. بۇ دوختۇرخانا پەقەت روھىي كېسەللەرنىلا قوبۇل قىلدى. كېسەل كارىۋىتىدىن 50 ى بار ئىدى، كېيىن ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1954-يىلى شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى، شەھەرلىك خەلق ئىشلار ئىدارىسى 1952-يىلى قۇرۇلغان روھىي كېسەللەرنى يىغىۋېلىش ئورنىنى تاپشۇرۇپ ئۆتكۈزۈۋېلىپ، شەھەرلىك روھىي كېسەللەر ساناتورىيىسىگە ئۆزگەرتتى. كېسەللەرگە قاراش ۋە ئۇلارنى باشقۇرۇشتىن تەدرىجىي كىلىنكىلىق داۋالاشقا يۈزلەندى. 1955-يىلى بۇ دوختۇرخانا شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا قوشۇۋېتىلىپ، دوختۇرخانىدا روھىي كېسەللىكلىرى بۆلۈمى تەسىس قىلىندى، كېسەل كارىۋىتى 30 غا يەتتى. 1956-يىلى شور بۇلاقتا مۇستەقىل دوختۇرخانا قۇرۇلۇپ، 1957-يىلى تولۇق پۈتتى، 1977-يىلى كېڭەيتىپ قۇرۇلدى. 1987-يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە كېسەل كارىۋىتى 324 كە، سەھىيە تېخنىكا خادىمى 231 گە يەتتى. بۇ دوختۇرخانا پۈتۈن شىنجاڭدىكى روھىي كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش ۋە شىنجاڭ تىببىي ئىنستىتوتى داۋالاش فاكۇلتېتىنىڭ روھىي كېسەللەر ئىلمى بويىچە ئوقۇتۇش، ئۆگىتىش خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالغان، بۇ دوختۇرخانىدىكى داۋالاش خادىملىرى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ يۈز پارچىغا يېقىن ئىلمىي ماقالىنى ئېلان قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە دوختۇر پۈجنىيەن زاۋۇت بىلەن ھەمكارلىشىپ، لىتى كاربوناتنى كىلىنكىدا ئىشلەتتى ھەمدە بۇ دورا مەملىكەت بويىچە كېڭەيتىلىپ، جامائەت تەرىپىدىن سەپىرا كېسىلىنى داۋالاشتىكى كۆڭۈلدىكىدەك دورا دەپ ئېتىراپ قىلىندى. «روھىي كېسەللەرنى داۋالاش ئىلمى» دېگەن كىتابتا ئۇنىڭ ئەسىرى بار.

ئالتىنچى، تۇبېركىلىيۇز كېسىلى بۆلۈمى

1949-يىلى ئۆلكىلىك خەلق دوختۇرخانىسى ئىچكى كېسەللىكلىرى بۆلۈمىدە تۇبېركىلىيۇز كېسىلى كارىۋىتىدىن 20 سى ئورۇنلاشتۇرۇلغان. 1958-يىلى يەنىمۇ يولدا شەھەرلىك تۇبېركىلىيۇز كېسىلى دوختۇرخانىسى قۇرۇلدى. 1959-يىلىدىن باشلاپ، تۇبېركىلىيۇزدىن كېلىپ چىققان ئۆپكە تېشىلىش ۋە قاناش كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلارنى سۈنئىي نەپەسلەندۈرۈپ داۋالىدى. تۇبېركىلىيۇزدىن كېلىپ چىققان ئۆپكە تېشىلىشنى بۇرۇن نەيچىسى، نەپەس يولى ئارقىلىق دورا تېمىتىش ۋە قۇيۇش ئارقىلىق داۋالىدى. شۇنىڭدىن كېيىن خىمىيىلىك دورا بىلەن داۋالاش ۋە كالىبىت ۋاكسىنىسى بىلەن ئەملەش كەڭ قوللىنىلىپ، تۇبېركىلىيۇز كېسىلى ئۇنۇملۇك داۋالاندى ۋە ئۇنىڭ ئالدى ئېلىندى. كېسەل بولۇش نىسبىتى روشەن تۆۋەنلىدى. 1960-يىلى تۇبېركىلىيۇز كېسىلىنى تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلدى. ئوتتۇرىچە كېسەل بولۇش نىسبىتى 3% تىن 6% كېچە بولدى. ئايرىم ساھەلەردە 10% دىن يۇقىرى بولدى. 1980-يىلى شىنجاڭ تۇبېركىلىيۇز كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش ئورنى قۇرۇلۇپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ تۇبېركىلـ

يۇز كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش خىزمىتىگە تېخنىكىلىق يېتەكچىلىك قىلىدىغان خادىملارنى تەربىيىلەشكە مەسئۇل بولدى. 1984-يىلى شەھەرلىك تۇبېركىلىيۇز كېسىلى دوختۇرخانىسى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق تۇبېركىلىيۇز كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئورنى بىرلەشتۇرۇلۇپ، ئاپتونوم رايونلۇق تۇبېركىلىيۇز كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش تەتقىقات ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى. نەچچە يىل ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئارقىلىق 1985-يىلى كېسەل بولۇش نىسبىتى 0.5% ئەتراپىغا تۆۋەنلىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كالمىت ۋاكسىنىسى بىلەن ئېملەش نىسبىتى ۋە ئېملەش سۈپىتى ئاپتونوم رايون بويىچە ئالدىنقى ئورۇندا تۇردى. 1987-يىلى بۇ ئورۇندا ئىشلەيدىغان سەھىيە تېخنىكا خادىملار 196 غا، كېسەل كارىۋىتى 218 گە يەتتى.

يەتتىنچى، ئېغىز بوشلۇقى كېسىلى بۆلۈمى

ئازادلىقتىن بۇرۇن دېخۇا شەھىرىدە پەقەت يەككە تىجارەتچىلەرنىڭ چىش سېلىش ئورنى بار ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، يەككە تىجارەتچىلەرنىڭ چىش سېلىش ئورۇنلىرى بىرلەشتۇرۇلۇپ، بىرلەشمە چىش سېلىش ئورنى قىلىندى. 1962-يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىرلەشمە چىش سېلىش ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى. 1963-يىلى تيانشان رايونلۇق مىللىي چىش سېلىش ئورنى قۇرۇلدى. ئۇ 1964-يىلى تيانشان رايونلۇق مىللىي بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسكە قوشۇۋېتىلدى. 1973-يىلى شەھەرلىك چىش سېلىش ئورنى ئاساسىدا شەھەرلىك چىش كېسەللىكلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش ئورنى قۇرۇلدى. 1985-يىلى كېڭەيتىلىپ ئېغىز بوشلۇقى كېسىلى دوختۇرخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. ئادەتتىكى چىش كېسىلىنى داۋالاش، سۈنئىي چىش سېلىشتىن تەرەققىي قىلىپ، ھەر خىل چىش ئېترابى كېسەللىرىنى ئوپېراتسىيە قىلىدىغان ۋە غەلىتە چىشلارنى تۇزەپ داۋالايدىغان بولدى. شەھەرلىك ئېغىز بوشلۇقى كېسىلى دوختۇرخانىسى ئېغىز بوشلۇقىدىكى ھەر خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن بىرگە، يەنە جەمئىيەتكە يۇزلىنىپ، چىش كېسەللىكلىرىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۇنىڭدىن ساقلىنىش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. بۇنىڭدىن باشقا، رايوندىكى ھەرقايسى ئۇنىۋېرسال دوختۇرخانىلارنىڭ ھەممىسىدە ئېغىز بوشلۇقى كېسىلى بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تۇرلۇك بۆلۈملەردىن سىرت، رايوندا تۇرۇشلۇق ھەرقايسى ئۇنىۋېرسال دوختۇرخانىلار ئۇنىڭدىن باشقا كېسەللىكلەرنىمۇ داۋالىدى. بولۇپمۇ، ئاپتونوم رايونلۇق تارقىلىشچان كېسەللىكلەرنى تەتقىق قىلىش ئورنىنىڭ جىنسىي كېسەل ۋە باش تەمرەتكىسىنى داۋالاش ئۇنۇمى كۆرۈنەرلىك بولدى. شەھەرلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى ئاق كېسەلنى داۋالاپ داڭ چىقاردى. 1980-يىلدىن كېيىن باشقا دوختۇرخانىلارنىڭ تېرە كېسەللىكلىرى بۆلۈملىرى توڭلىتىش، لازېر نۇرى ئارقىلىق داۋالاش تېخنىكىسىنى قوللىنىپ، نېرۋا خاراكتېرلىك تېرە يالۇغى ۋە تەڭگە تەمرەتكىسىنى داۋالاشتا خېلى ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلدى.

3-پاراگراف ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە، جۇڭگوچە-غەربچە داۋالاش دېخۇاغا كىرىشتىن بۇرۇن ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى كېسەللەرنى داۋالاشتىكى ئاساسلىق ۋاستىلەرنىڭ بىرى ئىدى. تۇرمۇش ۋاستىلەرنىڭ ئۆزلۈكسىز ياخشىلىنىشىغا ئەگىشىپ، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىدە بەزى ئۆسۈملۈك، تۇز، ئارشاڭ، قايماق سۈزۈش، قۇمغا كۆمۈش ئۇسۇلى قاتارلىقلاردىن پايدىلىنىپ، سوغۇقتىن كېلىپ چىققان بوغۇم ئاغرىقىنىڭ ئازابىدىن خالىي قىلغىلى، قان ئېلىش ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىپ ئىسسىق ئۆتۈش كېسىلىنى

ئازايتقىلى، قۇلاقنىڭ كەينىدىكى كۆك تومۇرنى تېشىش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئات مىنىشتىن كېلىپ چىققان بوغۇم ئاغرىقىنى داۋالىغىلى بولىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى، لېكىن ئۇزۇن مۇددەتلىك فېئوداللىق جەمئىيەتتە، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ ئەھمىيەت بېرىش ۋە قوللىشىغا ئېرىشەلمىگەنلىكتىن، ئۇيغۇر تىبابەت خادىملىرى شۇ ئورۇندا يايما نۇقتىسى تەسىس قىلىپ، دورا سېتىپ تىبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغانىدى. ئازادلىقنىڭ ھارپىسىغا قەدەر، راخماننىڭ دورا دۇكىنى دىخۇادىكى بىردىنبىر ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىدىكى دورا دۇكىنى ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى، ئەھمىيەت بېرىشى ئاستىدا، 1956-يىلى يەككە ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان مەڭلىك، روزا موللا، سەمەت، بايقارى قاتارلىق تۆت كىشى بىرلىشىپ، شەھەرلىك بىرىنچى مىللىي بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىنى قۇردى، ئۇنىڭدا ئىچكى-تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى، سۆڭەك بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. 1963-يىلى تيانشان رايونىغا چۈشۈرۈپ بېرىلىپ، تيانشان رايونلۇق مىللىي بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە ئۆزگەرتىلدى. كەسپى ئۈزلۈكسىز كېڭىيىپ، تېخنىكا سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلگەنلىكتىن، 1976-يىلى تەستىقلاش ئارقىلىق ئۈرۈمچى شەھەرلىك مىللىي دوختۇرخانا قىلىپ قۇرۇلدى. 1979-يىلى ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. بۇ شىپاخانا شەھەردىكى بىردىنبىر ئاز سانلىق مىللەتلەر دوختۇرخانىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

1982-يىلى بۇ دوختۇرخانا يەنئەن يولىغا كۆچۈرۈلدى ھەمدە كېڭەيتىپ سېلىندى. قورۇسى ئىچىگە ئۇيغۇرچە ئۇسلۇبتىكى بەش قەۋەتلىك بالنىست بىناسىدىن بىرسى، ئۈچ قەۋەتلىك زاۋۇت بىناسىدىن بىرسى ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرالغۇ ئۆي بىناسىدىن بىرسى سېلىندى. ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 25 مىڭ 700 كۋادرات مېترغا يەتتى.

دوختۇرخانىدا ئىچكى-تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى تېرە كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، ئاياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈمى، ئائىلە كېسەل كارىۋىتى بۆلۈمى ۋە ئالدىنى ئېلىش، ساقلىقنى ساقلاش بۆلۈمى قاتارلىق كىلىنىكىلىق بۆلۈم ئىشخانىلىرى تەسىس قىلىندى ھەمدە يۈرەك ھەرىكىتىنى توك ئارقىلىق دىئاگرامما قىلىش ئىشخانىسى، لابۇراتىيە ئىشخانىسى، رېنتگېن بۆلۈمى قاتارلىق تېخنىكىلىق بۆلۈم، ئىشخانىلار تەسىس قىلىندى. دوختۇرخانىدا دورا ئىسكىلاتى، دورىخانا، پىششىقلاپ ئىشلەش ئۆيى قاتارلىق قوشۇمچە بۆلۈم ئىشخانىلىرى جەمئىي 12 گە يەتتى. 400 مىللىئامپىرلىق رېنتگېندىن بىرسى، يۈرەك ھەرىكىتىنى توك ئارقىلىق دىئاگرامما قىلىش ئاپپاراتىدىن ئىككىسى، مىكروسكوپتىن ئىككىسى سەپلەندى. بۇنىڭ ئىچىدە قوش كۆزلۈك مىكروسكوپ بىر، 328B تىپلىق ئانالىتىك تارازا ئىككى.

بولۇپمۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى، جۇڭگوچە داۋالاش سىياسىتى ئۈزلۈكسىز ئەمەلىيلەشكەنلىكتىن، بۇ دوختۇرخانا تېز تەرەققىي قىلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە، كېسەل كارىۋىتى 150 كە، داۋالاش خادىملىرى 166 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت سەھىيە تېخنىكا خادىملىرى 118 نەپەر، كاندىدات مۇدىر ۋراچ، مەسئۇل ۋراچ، ۋراچ، پرۋىزور ۋە سېسترا ئۇنۋانىغا ئېرىشكەنلەر 26 نەپەر.

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىدە داۋالاش ۋە دىئاگنوز قويۇشتا كۆپىنچە تومۇر تۇتۇش، تىلغا قاراش، سوراش قاتارلىق ئۇسۇللار قوللىنىلىدۇ. دورا ماتېرىياللىرى يەرلىك ھايۋانات، ئۆسۈملۈكلەر، مېنېراللاردىن تاللىۋېلىنىدۇ، دورا ماتېرىياللىرىنىڭ تۈرى يۈز خىلدىن ئاشىدۇ، دورىلارنىڭ ئاز بىر قىسمىنى دورا شىركەتلىرى تەمىنلىگەندىن سىرت، قالغانلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئۆزلىرى تاللاش ۋە يېڭى يەرلىك دورا ئوت-چۆپلىرىنى سېتىۋېلىش ئارقىلىق ھەل قىلىدۇ. مەسىلەن: يالپۇز يوپۇرمىقى، زىرىق، ئەتىرگۈل، ياۋا ئارپا بېدىيان

قاتارلىقلار. بۇ دورا ئۆسۈملۈكلىرى پىشىشقلىنىپ سۈيۈق، كومىلاچ، تالقان، تابلىتكا ھالىتىدىكى دورا بۈيۈملىرى ۋە سىرتقى قىسمىغا سۈرتىدىغان دورا قىلىپ ياسىلىپ، مىللىي تېبابەتچىلىك دورىلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى ساقلاپ قېلىنغان. بۇ دوختۇرخانا ئالاھىدە مىللىيچە دورا پىشىقلاش ئۆيىنى قۇرۇپ، مەخسۇس دورىگەرلەرنى سەپلەپ، چوڭ تېپتىكى دورا ياساش ماشىنىلىرىنى كۆپەيتتى. مەسىلەن: ئارىلاشتۇرۇش ماشىنىسى، مۇنار شەكىللىك دىستىللىياتور، بىخەتەر يۇيۇش ماشىنىسى، دورا ئۆسۈملۈكلەرنى كېسىش ماشىنىسى، يانچىش ماشىنىسى قاتارلىق ماشىنىلار 10 نەچچىگە يەتتى. ئۆزى ياسىغان قىيام دورىلىرى 15 خىلغا، تابلىتكا دورىلىرى 10 خىلدىن ئاشتى. ئوكۇل دورىلىرى بىنەپشە، ئارات، ئالتۇن، زەپە ئوكۇل سۈيۇقلۇقى قاتارلىق بەش خىلغا يەتتى. ھەر خىل كومىلاچ ۋە تالقان دورىلارنىڭ تۈرلىرى 83 خىلدىن ئاشتى.

ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى دورىلىرىنىڭ سۈگەكنى تۈزلەش ۋە بۆرەك يالليۇغى، قەن سېيىش كېسىلى، ئاستا خاراكتېرلىك كارناي يالليۇغى قاتارلىق كۆپ خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاشتىكى ئۇنۇمى خېلى ياخشى بولدى. بولۇپمۇ ئوكۇل سېلىش، ئىچۈرۈش ھەمدە تېشىدىن سۈرۈش ئۆسۈلى قوللىنىلىپ، قۇياش ۋاننىسىغا بىرلەشتۈرۈپ جاھىل خاراكتېرلىك ئاق كېسەلنى داۋالاپ ساقايتىش ئۇنۇمى 70% تىن ئاشتى. بۇ جەھەتتىكى داۋالاش تېخنىكا سەۋىيىسى پۈتۈن شىنجاڭغا تارقىلىپ، ئاپتونوم رايون ۋە سىرتتىن كېلىپ بۇ دوختۇرخانىدا داۋالانغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى.

ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ دورا ئىشلىتىش ئالاھىدىلىكى: بىرىنچى، زەھەرلىك دورىلار بىرقەدەر كۆپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىشلىتىلىش مىقدارى كۆپ، مەسىلەن، بەزىرۇلبەنجى، مىڭ دىۋانە، كۇچىلا قاتارلىقلار دائىم ئىشلىتىلىدۇ. ئۇندىن قالسا، خۇش پۇراقلىق ئۆسۈملۈك دورىلىرىمۇ كۆپ ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن: ئىپار، قۇندۇز قەھرى، زۇفا قاتارلىقلار. يەنە مېتاللارنى ئىشلىتىپ كېسەل داۋالاش ئادەتتى بار، مەسىلەن، ئالتۇن، ئالتۇن قەغەز، سىماپ قاتارلىقلار. بەزى دورا ماتېرىياللىرىنى چەت ئەللەردىن، مەسىلەن، قاقلىنى ھىندىستاندىن، يىلمىنى ئەرەب دۆلەتلىرىدىن ئىمپورت قىلدى.

ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىگە ۋاربسلىق قىلىش ۋە ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئاتاقلىق ئۇيغۇر تېۋىپ باي ئەزىز «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىي بىلىملىرى» دېگەن كىتابنى يازغان. بۇ كىتابتا شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىلمىي نەزەرىيىسى ۋە ئۆزىنىڭ نەچچە ئون يىللىق داۋالاش تەجرىبىسى سىستېمىلىق بايان قىلىنغان. 1979-يىلى خەلق ئىشلار نازارىتىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى تەتقىقات ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، داڭلىق ياشانغان ئۇيغۇر تېۋىپلارنى تەشكىللەپ، بەش يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ «جۇڭگو مىدىتسىنا ئىلمىي قامۇسى، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك توپلىمى»نى رەتلەپ بېزىپ چىقتى.

شەھەرلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىنىڭ قۇرۇلۇش ۋە تەرەققىياتى يەرلىك ۋە مەركەزدىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ غەمخورلۇق قىلىش ۋە كۆڭۈل بۆلۈشىگە ئېرىشتى. ۋاڭ ئېنماۋ، سۈي يۆلى، بۇرھان شەھىدى، سەيپىدىن ئەزىزى، بەنچەنئېردېنى جۇجى جەنزەن قاتارلىقلار ئىلگىرى-كېيىن بۇ شىپاخانىغا كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى ھەمدە بېغىشلىما بېزىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە پاكىستان، ئىراق، گېرمانىيە، ئامېرىكا ۋە ياپونىيە قاتارلىق نۇرغۇن دۆلەتلەرنىڭ سەھىيە مۇتەخەسسىسلىرى كەينى-كەينىدىن كېلىپ ئېكسكۇرسىيە قىلدى ھەمدە تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن سۆز بېزىپ قالدۇردى. شىپاخانا يەنە بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ماتارىپ، پەن-مەدەنىيەت تەشكىلاتىنىڭ

باشلىقى دوكتۇر يىبونىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى.

تيانشان رايونىدىكى شەھەرگە قاراشلىق دوختۇرخانىلارنىڭ قىممىتى 10 مىڭ يۈەندىن يۇقىرى داۋالاش ئۈسكىنىلىرىنى كۆرسىتىش مەلۇمات جەدۋىلى

جەدۋەل 18-3-2-1

رەت نومۇرى	سېتىۋالغان ۋاقتى (يىل)	تىپى	تۈزۈلمىسى	سانى	باھاسى (10 مىڭ يۈەن)	ئىشلەپچىقارغان ئورۇن	سېتىۋالغان دوختۇرخانا
1	1955	رېنتگېن	150MA	1	1.8	سوۋېت ئىتتىپاقى	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
2		يۇرەك ھەرىكىتىنى قوزغاتقۇچ	XQQ-1	1	2.15	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
3		دېزىنفېكسىيە ئىشكابى	پروگراممىلىق	1	1.75	جياڭشى	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
4	1964	رېنتگېن	200MA	1	1.78	بېيجىڭ	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
5	1972	ئىزوتوپ بىلەن شەكىل چۈشۈرۈش ئۈسكىناتى	SM-3 تىپلىق	1	3.6	تيەنجىن	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
6	1972	چوڭقۇر قىسمىنى داۋالاش رېنتگېنى		1	3.3		شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
7	1975	ئۇلترا ئۈۋاز دولقۇنى بىلەن مېڭىنى دىئاگراما قىلىش ئۈسكىناتى		1	1.05	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
8	1975	يۇرەك ھەرىكىتىنى قوزغاتقۇچ		1	2.6	ياپونىيە	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
9	1976	قانىنى ئانالىز قىلىش ئۈسكىناتى	MK2تىپلىق	1	1.2	دانىيە	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
10	1976	يۇرەك يۆنۈلۈشىنى ئۆلچەش ئۈسكىناتى	VA-30	1	1.57	ياپونىيە	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
11	1976	مېڭىنى توك ئارقىلىق دىئاگراما قىلىش ئۈسكىناتى		1	2.3	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
12	1978	يۇرەك ئىقتىدارىنى دىئاگنوز قويۇش ئىسۋابى	XJY-3	1	1.01	ۋۇخەن	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
13	1979	رېنتگېن	400MA	1	2.13	شىنەن	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
14	1979	رېنتگېن	200MA	1	1.75	بېيجىڭ	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
15	1980	ئاشقازاننىڭ تەكشۈرىدىغان ئۆزۈن تالالىق ئېينەك	K2تىپلىق	1	26	ياپونىيە	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
16	1980	كالداي يالالۇغىنى تەكشۈرىدىغان ئۆزۈن تالالىق ئېينەك		1	2.42	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
17	1980	ئاشقازاننىڭ تەكشۈرىدىغان ئۆزۈن تالالىق ئېينەك		1	4.9	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
18	1980	سۈنئىي ئۈسۈلدا بۆرەكنى سۈرىتكە ئېلىپ ئانالىز قىلىش ئىسۋابى	3-83 تىپلىق	1	1.2	تيەنجىن	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
19	1981	رېنتگېن	KC-400	1		نېيجاڭ	شەھەرلىك 1-ئالبۇلاتورىيە
20	1984	ئون ئىككى بارماق ئۆچەينى تەكشۈرۈش ئېينىكى	B تىپلىق	1	2.07	ياپونىيە	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
21	1984	ماكا تەكشۈرۈش ئېينىكى	Olympus	1	1.78	ياپونىيە	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى

رەت نومۇرى	سېتىۋالغان ۋاقتى (يىل)	ئىسمى	ئۆلچىمى	سانى	باھاسى (10 مىڭ يۈمن)	ئىشلەپچىقارغان ئورۇن	سېتىۋالغان دوختۇرخانا
22	1984	قان پىلاستىنكىلىرىنى ئۆلچەش ئەسۋابى	Re—601	1	2.48	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
23	1984	ئۆت يوللىرىنى كۆزىتىدىغان ئۈزۈن تالالىق ئەينەك	سۈدىن ساقلىنىش تىپلىق	1	1.7	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
24	1984	دوۋسۇننى تەكشۈرىدىغان ئۈزۈن تالالىق ئەينەك	Olympus	2	4.19	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
25	1984	بوغماق ئۈچەينى تەكشۈرىدىغان ئۈزۈن تالالىق ئەينەك	Olympus	1	2.2	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
26	1984	ئۇلترا ئاۋاز دولقۇنى بىلەن شەكىل چۈشۈرۈپ دىئاگنوز قويۇش ئەسۋابى	AOR400/ve	1	18.89	ئامېرىكا	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
27	1984	كەسمە يۈز ئۇلترا ئاۋاز سۈرەت كۆرسىتىش ئەسۋابى		1	1.5	ۋۇخەن	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
28	1984	چاقىرىش سىستېمىسى		5	1.42		شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
29	1985	مەزى بېزىنى توك ئارقىلىق كۆزىتىش ئەينىكى		1	3.12	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
30	1985	ئوپېراتسىيە مىكروسكوپى	ئىككى كىشىلىك ئىككى كۆزلۈك	1	1.33	دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
31	1985	كۆپ ئىقتىدارلىق ناركوز قىلىش ئاپپاراتى		1	7.08	شىمالىي ئامېرىكا	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
32	1985	ئون ئىككى بارماق ئۈچەينىنى تالالىق تەكشۈرۈش ئەينىكى		2	3.28	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
33	1985	تۇغۇتنى نازارەت قىلىش ئەسۋابى	IP—B4	1	2.17	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
34	1985	يۈرەكنى نازارەت قىلىش-قوغداش ئەسۋابى	OBL — 3200ic	1	1.14	ياپونىيە	شەھەرلىك دوستلۇق دوختۇرخانىسى
35	1985	B شەكىللىك ئۇلترا ئاۋاز دولقۇنى ئارقىلىق دىئاگنوز قويۇش ئەسۋابى	LS—300	1	6.67		شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
36	1985	تولۇق ئىقتىدارلىق بىئولوگىيىلىك ئانالىز ئەسۋابى	بېكمان 24 تىپلىق	1	6.76	ئامېرىكا	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى
37	1985	رېنتگېن	350MA	1	8.71	شەرقىي گېرمانىيە	شەھەرلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسى

4-پاراگراف داۋالىنىش تۈزۈمى

بىرىنچى، ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش

1952-يىلى دۆلەت ئورگان ۋە ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كەسپىي ئورۇنلاردىكى كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ھەم ئىككىنچى دەرىجىلىكتىن يۇقىرى شان-شەرەپكە ئېرىشكەن ھەربىيلەر ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولىدۇ دەپ بەلگىلىمە چىقاردى. 1979-يىلىغا قەدەر ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشنى شەھەرلىك ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشنى باشقۇرۇش كومىتېتى بىر تۇتاش باشقۇردى. 1980-يىلى رايونلۇق ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشنى باشقۇرۇش

كومىتېتى قۇرۇلدى ھەمدە قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى. شۇ چاغدا كادىرلار، ئىشچى-خىزمەتچىلەر كېسەل كۆرسىتىپ داۋالانغاندا، پەقەت تيانشان رايونىنىڭ ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش كىنىشكىسى بىلەن دوختۇرخانىغا بېرىپ داۋالىناتتى.

1984-يىلى داۋالىنىش خىراجىتى شىددەت بىلەن كۆپەيدى. 1985-يىلى ھۆكۈمەتنىڭ تەستىقلىشى ئارقىلىق ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش كىنىشكىسى ئارقىلىق داۋالىنىش توختىتىلىپ، كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئۆزى نەق پۇل تۆلەپ كېسەل كۆرسىتىپ، دوختۇرخانىنىڭ تالونى بويىچە ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشنى باشقۇرۇش كومىتېتى ئىشخانىسىغا بېرىپ ئاتچوت قىلدۇرۇش يولغا قويۇلدى.

1986-يىلى تيانشان رايونلۇق ھۆكۈمەت يەنە خىزمەت ستاژى بويىچە دەرىجىگە بۆلۈپ، ئۆلچەم بېكىتىپ ئامبۇلاتورىيىدە داۋالىنىش خىراجىتىنى كۆتۈرە بېرىشنى يولغا قويۇشنى قارار قىلدى. بىر يىلدا بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن داۋالىنىش خىراجىتىنىڭ ئاتچوت قىلىش ئۆلچىمىنى 70 يۈەن قىلىپ بېكىتتى. شەھەرلىك ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشنى باشقۇرۇش كومىتېتى داۋالىنىش خىراجىتىنى ھەربىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 50 يۈەندىن ئاجراتتى، شەھەرلىك، رايونلۇق مالىيە ھەربىر ئادەمگە 10 يۈەندىن تولۇقلىدى ھەمدە تۆۋەندىكى بەلگىلىمە بويىچە ئىجرا قىلدى: (1) خىزمەت ستاژى 10 يىلدىن تۆۋەنلەرنىڭ ھەر يىللىق ئامبۇلاتورىيىدە داۋالىنىش خىراجىتى 40 يۈەن؛ خىزمەت ستاژى 11 يىلدىن 20 يىلغىچە بولغانلارنىڭ ھەربىرىنىڭ ئامبۇلاتورىيىدە داۋالىنىشتىكى يىللىق خىراجىتى 60 يۈەن؛ (3) خىزمەت ستاژى 20 يىلدىن 25 يىلغىچە بولغانلارنىڭ ھەربىرىنىڭ ئامبۇلاتورىيىدە داۋالىنىشتىكى يىللىق خىراجىتى 80 يۈەن؛ (4) خىزمەت ستاژى 26 يىلدىن 30 يىلغىچە بولغانلارنىڭ ھەربىرسىنىڭ ئامبۇلاتورىيىدە داۋالىنىشتىكى يىللىق خىراجىتى 100 يۈەن؛ (5) خىزمەت ستاژى 30 يىلدىن ئاشقانلار-نىڭ ھەربىرسىنىڭ ئامبۇلاتورىيىدە داۋالىنىشتىكى يىللىق خىراجىتى 120 يۈەن؛ (6) دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان ۋە ناھىيە دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ھەربىرسىنىڭ ئامبۇلاتورىيىدە داۋالىنىشتىكى يىللىق خىراجىتى 120 يۈەن؛ (7) بالنىستا يېتىپ داۋالىنىش ئىسپاتى بىلەن بالنىستا يېتىپ داۋالانغان كادىرلارنىڭ داۋالىنىش خىراجىتىنى ئادەتتە تولۇق ئاتچوت قىلىش. يۇقىرىدا بايان قىلىنغان چارە قوللىنىلغاندىن كېيىن، 1986-يىلى داۋالىنىش خىراجىتى چىقىمى ئاساسەن ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش خىراجىتى خامچوتى ئىچىدە كونترول قىلىندى.

1987-يىلى دورىلارنىڭ باھاسى زور دەرىجىدە ئۆرلىگەنلىكتىن، بالنىستا يېتىپ داۋالىنىش خىراجىتى شىددەت بىلەن ئۆرلەپ، ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش خىراجەت خامچوتى ئېشىپ كەتتى. رايوندىكى ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىدىغانلار 3048 گە يېتىپ، ئۇلارنىڭ يىللىق داۋالىنىش خىراجىتى چىقىمى 275 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى. يىللىق چىقىم ئادەم بېشىغا 90.45 يۈەندىن توغرا كەلدى.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونىنىڭ ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش خىراجىتىنى ئىشلىتىش ستاتىستىكا جەدۋىلى

بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

رەت نومۇرى	يىللار	پۈتۈن رايوندىكى ئادەم سانى	پۈتۈن يىللىق خام چوت سانى	پۈتۈن يىللىق چىقىم سانى	ئۇنىڭ ئىچىدىكى بالنىس چىقىم سانى	ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەربىر ئادەمگە توغرا كېلىدىغان يىللىق چىقىم سانى (يۈەن)
1	1980	2533	7.6	18		71.03
2	1981	2682	8.05	33	3	123.09
3	1982	2733	8.19	23	3.64	84.19

رەت نومۇرى	يىللار	پۈتۈن رايوندىكى ئادەم سانى	پۈتۈن يىللىق خام چوت سانى	پۈتۈن يىللىق چىقىم سانى	ئۇنىڭ ئىچىدىكى بالنىس چىقىم سانى	ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەربىر ئادەمگە توغرا كېلىدىغان يىللىق چىقىم سانى (يۈەن)
4	1983	2832	11.5	34.57	5.05	122.05
5	1984	2981	11.92	56.72	7.42	190.27
6	1985	3007	17.61	50.25	7.63	167.10
7	1986	3019	27.2	26.59	234.60	88.06
8	1987	3048	27	27.57	490.74	90.45

ئىككىنچى، ئەمگەك سۇغۇرتىسى خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش

رايونغا قاراشلىق كارخانا، كەسپىي ئورۇنلاردىكى كوللېكتىپ مۈلۈكچىلىكىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى كارخانىلىرىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە قارىتا ئەمگەك سۇغۇرتىسى خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش يولغا قويۇلدى.

1. رايونغا قاراشلىق كارخانا، كەسپىي ئورۇنلار

رايونغا قاراشلىق كارخانا، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ ھەممىسى كوللېكتىپ مۈلۈكچىلىكى خاراكتېرىدە بولۇپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە پايدا-زىيانغا ئۆزى مەسئۇل بولدى. داۋالىنىش خىراجىتىدىن بەھرىمەن بولۇشتا ئىقتىسادىي ئۈنۈمنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشىغا ئاساسەن، ئومۇمىي خەلق مۈلۈكچىلىكى ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ بەھرىمەن بولىدىغان ئۆلچەمدىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرى بېكىتتى. ئورۇن (زاۋۇت)لار ئۆزلىرى باشقۇردى. مەسىلەن، تيانشان پۇرژىنا زاۋۇتى، سۇلياۋ-خۇرۇم بۆلۈملىرى زاۋۇتىدىن ئىبارەت ئىككى زاۋۇتنىڭ خاراكتېرى ئوخشاش، لېكىن ھەرقايسىسىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ئوخشاش بولمىغاچقا، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئەمگەك سۇغۇرتىسى خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولۇش ئۆلچىمىمۇ ئوخشاش بولمىغان.

پۇرژىنا زاۋۇتى: 1980-يىلىدىن بۇرۇن زاۋۇت داۋالاش ئورۇنلىرى بىلەن داۋالاش توختامنامىسى ئىمزالىغانىدى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر ھېساباتقا يېزىپ قويۇش قەغىزىگە ئاساسەن، كېسەل كۆرسىتىپ، ھېساباتنى ئۈزەتتى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر بالنىستا يېتىپ داۋالانسا ئادەتتە تولۇق ئاتچوت قىلىپ بېرىلەتتى.

1980-يىلدىن 1985-يىلغىچە ھېساباتقا يېزىپ قويۇش قەغىزىنى ئىشلىتىش ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، زاۋۇت ئىچىدە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ خىزمەت ستاژى بويىچە ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولۇشنى بەلگىلىدى. كونكرېت ئۆلچەم مۇنداق: خىزمەت ستاژى 10 يىلدىن ئاشمىغانلارغا يىلدا 42.9 يۈەن ئاتچوت قىلىش؛ ستاژى 10 يىلدىن ئاشقانلارغا يىلدا 57.20 يۈەن ئاتچوت قىلىش؛ ستاژى 15 يىلدىن ئاشقانلارغا يىلدا 71.50 يۈەن ئاتچوت قىلىپ بېرىش؛ ستاژى 20 يىلدىن ئاشقانلارغا يىلدا 85.80 يۈەن ئاتچوت قىلىپ بېرىش؛ توختاملىق ئىشچىلار ۋە شاگىرت ئىشچىلارغا يىلدا 33 يۈەن ئاتچوت قىلىپ بېرىشتىن ئىبارەت.

1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە كارخانىلارنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ئاشتى، ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش خىراجىتىگە قارىتا تەڭشەش ئېلىپ بېرىپ، خىزمەت ستاژى 10 يىلدىن ئاشمىغانلارغا يىلدا 47.19 يۈەن ئاتچوت قىلىپ بېرىش؛ ستاژى 10 يىلدىن ئاشقانلارغا يىلدا 62.92 يۈەن ئاتچوت قىلىپ بېرىش؛ ستاژى 15 يىلدىن ئاشقانلارغا يىلدا 78.65 يۈەن ئاتچوت قىلىپ بېرىش؛ ستاژى 20

يىلدىن ئاشقانلارغا يىلدا 94.38 يۈەن ئاتچوت قىلىپ بېرىش؛ توختاملىق ئىشچىلار ۋە شاگىرت ئىشچىلارغا يىلدا 36.30 يۈەن ئاتچوت قىلىپ بېرىشنى بەلگىلىدى ئىشچى-خىزمەتچىلەر بالىنستا بېتىپ داۋالانسا، داۋالىنىش خىراجىتىنىڭ 15% نى ئۆزى كۆتۈرۈش، قالغان قىسمىنى زاۋۇت ئاتچوت قىلىشنى بەلگىلەيدى.

سۇلياۋ-خۇرۇم بۇيۇملىرى زاۋۇتى: 1982-يىلدىن بۇرۇن مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى كارخانا ئىدى. 1982-يىلى رايونغا قاراشلىق كارخانىلار قاتارىغا كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ خىزمەت ستاژى بويىچە دەرىجىگە بۆلۈپ داۋالىنىش خىراجىتى تارقاتتى. خىزمەت ستاژى ئۈچ يىلدىن بەش يىلغىچە بولغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە يىلدا 30 يۈەن، ستاژى بەش يىلدىن 10 يىلغىچە بولغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە يىلدا 40 يۈەن، ستاژى 10 يىلدىن ئاشقان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە يىلدا 50 يۈەن تارقىتىپ بەردى. شۇ يىلى بالىنستا بېتىپ داۋالانغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە داۋالىنىش خىراجىتى تارقىتىپ بەرمىدى.

بالىنستا بېتىپ داۋالىنىش خىراجىتىنى ئاتچوت قىلىش بەلگىلىمىسى: خىزمەت ستاژى ئۈچ يىلدىن بەش يىلغىچە بولغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ بالىنستا بېتىپ داۋالانغان خىراجىتىنىڭ 30% نى ئاتچوت قىلىش؛ ستاژى بەش يىلدىن 10 يىلغىچە بولغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ بالىنستا بېتىپ داۋالانغان خىراجىتىنىڭ 60% نى ئاتچوت قىلىش؛ ستاژى 10 يىلدىن ئاشقان ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ بالىنستا بېتىپ داۋالانغان خىراجىتىنىڭ 80% نى ئاتچوت قىلىشتىن ئىبارەت.

2. **مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلار:**

تېيانشان رايونىدىكى ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىغا قاراشلىق كارخانا ۋە كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ ھەممىسى كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدە بولۇپ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى تۆۋەن ئىدى. مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى كارخانىلارنىڭ تاپقان پايدىسىغا ئاساسەن، ئىشچى-خىزمەتچىلەر مەلۇم مىقداردا داۋالىنىش خىراجىتىدىن بەھرىمەن بولدى. مەسىلەن، شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدا 1965-يىلدىن 1983-يىلغىچە قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتى بار ئىدى. مەھەللە كارخانىلىرىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر قىزىل دوختۇرلۇق پونكىتىدە كېسەل كۆرسەتتى، داۋالىنىش خىراجىتىنىڭ 80% تى ئاتچوت قىلىنىدى. ئۇيغۇر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قېلىپ شەھەردىكى سەككىز چوڭ دوختۇرخانىنىڭ ئامبۇلاتورىيىلىرىدە داۋالانسا، پەقەت داۋالىنىش خىراجىتىنىڭ 20% تىلا ئاتچوت قىلىنىدى، بالىنستا بېتىپ داۋالانغانلارنىڭ 200 يۈەنلا ئاتچوت قىلىنىدى.

1983-يىلى پۈتۈن رايونىدىكى 10 مەھەللە ئىش باشقارمىسى ئۆزىنىڭ ئەھۋالىغا ئاساسەن، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى باشقۇرىدىغان كارخانىلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ «داۋالىنىش خىراجىتىنى ئاتچوت قىلىش بەلگىلىمىسى توغرىسىدىكى لايىھىسى»نى تۈزۈپ چىقتى. شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى كارخانىلاردىكى كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ھەربىرسى ھەر يىلدا 500 يۈەن پايدا يارىتسا، ھەر يىلدا 60 يۈەن داۋالىنىش خىراجىتىدىن بەھرىمەن بولىدۇ دەپ بەلگىلىدى. 1985-يىلغا كەلگەندە «ھەربىر ئادەم 300 يۈەن پايدا يارىتسا، ھەر يىلدا 60 يۈەن داۋالىنىش خىراجىتىدىن بەھرىمەن بولىدۇ» دەپ ئۆزگەرتتى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر بالىنستا بېتىپ داۋالانسا، داۋالانغان خىراجەتنىڭ 200 يۈەندىن ئاشقان قىسمى ئاتچوت قىلىنمايدۇ دەپ بەلگىلىدى.

شىمالىي شىنخۇا يولى مۇلازىمەت شىركىتى، شىنخۇا سانائەت شىركىتى 1987-يىلدىن باشلاپ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە ئاساسەن، خىزمەت ستاژى بويىچە دەرىجىگە بۆلۈپ داۋالىنىش خىراجىتىدىن بەھرىمەن بولۇش بەلگىلىمىسىنى تۈزدى. بۇ بەلگىلىمە خىزمەت ستاژى 10 يىلدىن تۆۋەن ئىشچى-خىز-

مەتچىلەرگە ھەر يىلدا 30 يۈەن بېرىش؛ ستاژى 10 يىلدىن 20 يىلغىچە بولغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ھەر يىلدا 48 يۈەن بېرىش؛ ستاژى 20 يىلدىن ئاشقان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ھەر يىلدا 66 يۈەن بېرىش، ئىشچى-خىزمەتچىلەر بالىنستا پېتىپ داۋالانسا، مۇۋاپىق ياردەم بېرىش چارىسىنى قوللىنىپ ھەل قىلىشتىن ئىبارەت.

ئۇچىنچى، ھەقسىز داۋالىنىش

ھەقسىز داۋالىنىش ئوبيېكتلىرى — ئەمگەك ئىقتىدارىدىن قالغان، ئىقتىسادىنىڭ كېلىش مەنبەسى بولمىغان، شەھەر-بازارلاردىكى ئۇزۇن مۇددەت قوزغۇزۇش بېرىلىدىغان ئائىلىلەر، ئاز ساندىكى ئاققۇنلار ۋە قېينىچىلىقى بار ئائىلىلەردىن ئىبارەت.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، ھەرقايسى رايونلارنىڭ ھەقسىز داۋالىنىش ئىشلىرىنى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلار نازارىتى بىر تۇتاش باشقۇردى. 1958-يىلدىن كېيىن، شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. 1960-يىلدىن باشلاپ، تېيانشان رايونىنىڭ ھەقسىز داۋالىنىش خىزمىتىگە تېيانشان رايونلۇق سەھىيە بۆلۈمى مەسئۇل بولدى. داۋالىنىش خراجىتىنى شەھەر ھەر يىلى ئاجرىتىپ بەردى. ئومۇمەن ھەقسىز داۋالىنىشنى ئىلتىماس قىلغان خادىملار رايونلۇق سەھىيە بۆلۈمى تەكشۈرۈش ئارقىلىق ھەقسىز داۋالىنىش بەلگىلىمىسىدىكى مادداىلار ۋە ئالاقىدار بەلگىلىمىلەر بويىچە تەستىقلىغاندىن كېيىن، ھەقسىز داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولدى. 1961-يىلدىن 1963-يىلغىچە ھەقسىز داۋالانغۇچىلاردىن 5747 ئادەم (قېتىم) تەستىقلىنىپ، داۋالىنىش خراجىتى چىقىمى 53 مىڭ 700 يۈەنگە يەتتى.

1979-يىلدىن كېيىن، ھەقسىز داۋالىنىش خراجىتىنى تېيانشان رايونلۇق خەلق ئىشلار بۆلۈمى بىۋاستە باشقۇردى. ئومۇمەن ھەقسىز داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولىدىغان خادىملار بالىنستا پېتىپ ياكى ئامبۇلاتورىيەدە داۋالانسا، خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى رەسمىيەت بېجىردى. داۋالىنىش خراجىتىنى تېيانشان رايونلۇق خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ئىجتىمائىي قوزغۇزۇش خراجىتىدىن چىقىم قىلدى. 1979-يىلدىن 1987-يىلغىچە، چىقىم قىلىنغان داۋالىنىش خراجىتى 135 مىڭ 300 يۈەنگە يەتتى.

19-بۆلۈم

باشقا ئىجتىمائىي ئىشلار

ئومۇمىي بايان

تيانشان رايونى كۆپ مىللەت توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان شەھەر رايونىدۇر، بۇ رايوندا ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، قازاق، مانجۇ، موڭغۇل، روس، شىبە، ئۆزبېك، تاتار، قىرغىز، داغۇر، تاجىك قاتارلىق 36 مىللەت ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقى ئۇزۇندىن بۇيان بۇ ئورۇندا ياشاپ، تۇرمۇش كەچۈرۈپ، چېگرا شەھرى ئۇرۇمچىنىڭ تەرەققىياتى، گۈللىنىشى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك تۆھپىلىرىنى قوشقان.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، تارىختىكى ھۆكۈمرانلار ئۆزلىرىنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەر مىللەت خەلقىگە قارىتا نادانلاشتۇرۇش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كەمسىتىپ، مىللەتلەر ئارىسىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئايرىپ باشقۇرۇش مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن دىندىن پايدىلىنىپ قانۇن، نىكاھ ئىشلىرىغا ئارىلاشقان، يەنە تۈرلۈك دىنىي سېلىقلارنى سېلىپ، ھەر مىللەت خەلقىنى قېيىن، جاپا-مۇشەققەتتە قالدۇردى. ئاپەتكە ئۇچرىغان ياكى قاتتىق سوغۇق پەسىللىرىدە ئازدۇر كۆپتۇر قۇنتۇرۇش ئاشلىقى، قۇنتۇرۇش پۇلى تارقىتىپ بەرگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ئازغىنە نەرسىلەر ھېچنېمىگە دال بولالمايتتى. پۇقرالار قېيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمەيتتى. ئۇ پەقەت ھۆكۈمرانلارنىڭ خەير-ئېھسان قىلىش بىلەن تەھدىتىنى تەڭ يولغا قويۇشتىكى بىر ۋاستىسىدىنلا ئىبارەت ئىدى خالاس. تارىختىكى ھۆكۈمرانلار ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنى ئىشقا قويىاتتى. جىن شۇرىن ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرۇۋاتقان مەزگىللەردە خەلق ئارىسىدا «ئەتىگەندە خېجۇلۇقنىڭ سۆزىنى ئۆگەنسەڭ چۈشتىلا ئەمەلدار بولسەن» دېگەن سۆز تارقالغان، بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ ئادەم ئىشلىتىشتە قانچىلىك چىرىكلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيە، خەلق ھۆكۈمىتى پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇش داۋامىدا ھەر مىللەت خەلقىگە تايىنىپ ئازا سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن تەربىيىلىدى، ئۆستۈردى. ھەر مىللەت خەلقى دۆلەتنىڭ خوجايىنى بولۇپ ئۆزلىرىنىڭ دېموكراتىك ھوقۇقىنى تولۇق يۈرگۈزۈپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بىردەك باراۋەر ئىكەنلىكى تولۇق نامايەن قىلىندى. پارتىيىنىڭ دىنىي ئەركىنلىك سىياسىتى ئەستايىدىل يولغا قويۇلۇپ، ھېئىواللىق

دىنىي ئىمتىياز ۋە ناموۋاپىق دىنىي ئالۋاڭ-سېلىقلار بىكار قىلىندى. نورمال دىنىي پائالىيەتلەرگە كاپالەتلىك قىلىندى. نىكاھ ئەركىنلىكى تەشەببۇس قىلىنىپ نىكاھ سودىسى، مەجبۇرىي نىكاھ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ھەر مىللەت ئايالىرى ئازادلىققا ئېرىشتى.

50-يىللاردىن 60-يىللارنىڭ باشلىرىغىچە ئىككى رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىشلەپچىقىرىشقا ئاكتىپ تەشكىللەپ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش يوللىرىنى كەڭ ئېچىپ، جەمئىيەتتىكى 1464 نەپەر ئەمگەك كۈچىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ ئولارنى مۇقىم كىرىمگە ئىگە قىلدى. ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قورالانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ۋە قېينىچىلىقى بار ئائىلىلەرگە قەرەللىك ۋە قەرەلسىز ھالدا نەپىقە قوئقۇزۇش خراجىتى تارقىتىپ بېرىپ، ئولارنىڭ تۇرمۇشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلغانلىقتىن، جەمئىيەت تىنچ، ئىتتىپاق بولدى.

ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرلۇك سوتسىيالىستىك قورۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى تەدرىجىي ھالدا مۇكەممەللەشتى، سودا-سانائەت كارخانىلىرى تەرەققىي قىلىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنى يىلسېرى زورايدى. ئىچكىرى ئولكىلەردىكى زور بىر تۇركۈم كادىرلار، ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇم مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار، ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغانلار ۋە جەنۇبىي ھەم شىمالىي شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئاپتونوم رايونىمىز، شەھرىمىز ۋە تيانشان رايونلۇق پارتىيە ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا شۇنىڭدەك كەسىپي ئورۇن، كارخانىلارغا يۆتكەپ كېلىنىپ، رايوننىڭ ئاھالىسى كۆپەيدى. ئاھالىنىڭ كۆپىيىشىگە ماسلىشىش ئۈچۈن شەھەر باشقۇرۇش خىزمىتى كۈچەيتىلدى. 1980-يىلىدىن باشلاپ رايون ھۆكۈمەت مەھەللە ئىشلىرى خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇپ، ئاساسىي قاتلام ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئىككى قېتىم ئاھالىلار كومىتېتى تەرتىپكە سالدى. «شەھەر ئاھالىلەر كومىتېتى تەشكىلىي نىزامى» بويىچە بەش خىزمەت كومىتېتىنى مۇكەممەللەشتۈردى. پىشقەدەم ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنى دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىقىرىش خىزمىتى ياخشى ئىشلىنىپ، ئولارنىڭ ئورنىغا بىر تۇركۈم ياش، مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە، ئاممىۋى خىزمەتنى سۆيىدىغان كادىرلار سېپىلەندى. مەنىۋى مەدەنىيەت قورۇلۇشى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا بىرلەشتۈرۈپ، ئاھالىلەرنىڭ تۇرلۇك ئۆزۈ ئۆزىنى باشقۇرۇش تۈزۈملىرىنى ئورناتتى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە چوڭ قورۇلار قورۇلۇشى ئىلگىرى سۈرۈلۈپ، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن ياخشى خىزمەت، تۇرمۇش، ئۆگىنىشكە مۇھىت يارىتىلىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى.

1986-يىلى ھەرقايسى مەھەللە، ئىش باشقارمىلىرىدا ھەربىيلەر ئائىلىلىرى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىش مەركىزىنى قورۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. يېڭى دەۋردىكى نەپىقە بېرىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا يېڭى يول ئېچىلدى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا پۈتۈن رايوندىكى 12 مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ ھەممىسىدە ھەربىيلەر ئائىلىلىرى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىش مەركىزى قورۇلدى. تيانشان رايونىدا ھەربىيلەر ئائىلىلىرى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىش مەركىزىگە يېتەكچىلىك قىلىش كومىتېتى تەسىس قىلىنىپ، پائالىيەتلەرنىڭ قانات يايدۇرۇلۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىنىپ، نەپىقە بېرىش خىزمىتى يېڭى پەللىگە كۆتۈرۈلدى.

ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش سىياسىتى يولغا قويۇلغاندىن بۇيان ئىشچى ئىشلىتىش، تەقسىمات، ستىرا-خۇانىيە قاتارلىق تۈرلەردىكى خىزمەتلەر ئىسلاھ قىلىندى. كادىر قوبۇل قىلىشتا ئاشكارە ئىمتىھان ئېلىندى، ئىشچى قوبۇل قىلىش جەمئىيەتكە يۈزلىنىپ، ياخشىلىرى تاللاپ قوبۇل قىلىندى. يەنە دۆلەتنىڭ بىر تۇتاش تەقسىماتى بويىچە كەلگەن ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇم مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپىيىشى ۋە كادىرلارنىڭ خىزمەت داۋامىدا ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ بىلىم ئاشۇرۇشى بىلەن كادىرلار

قوشۇننىڭ مەدەنىيەت ساپاسى، كەسپىي ساپاسى ھەم ياش قۇرۇلمىسى جەھەتتىمۇ زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى. ھەرقايسى سىستېمىلار ئۆز ئىشچىلىرىغا قارىتا ئىش ئورنىدا تەربىيىلەش، ئۆگىنىشكە ئەۋەتىش، بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتىش قاتارلىق تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئىشچىلار قوشۇننىڭ تېخنىكا ساپاسىنى ئۆزلۈكسىز كۆچەيتتى. ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشتىمۇ ياخشى ئىقتىدارلىقلارنى تاللاپ ئىشقا قويۇپ، ئۇلارنىڭ قىسمدا ئۆگەنگەن بىلىم ئىقتىدارى تولۇق جارى قىلدۇرۇلدى. مائاش تۈزۈمىمۇ ئىسلاھ قىلىنىپ، ئەمگەكنىڭ قاراپ تەقسىم قىلىش پرىنسىپى ھەققىي تۇرده گەۋدىلەندۈرۈلۈپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئەمگەكتىكى ئاكتىپچانلىقى تولۇق جارى قىلدۇرۇلدى.

تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ جەمئىيەتتىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرى ۋە ئىش كۈتۈپ تۇرغان زىيالىيلار ئۆزلىرى ئىش تېپىپ ياكى ئۆز ئالدىغا خۇسۇسىي تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆز كىرىمىنى ئاشۇرۇپلا قالماي تۇرمۇش شارائىتىنىمۇ ياخشىلىدى، شۇنىڭ بىلەن يەنە ھۆكۈمەتنىڭ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشتىكى ېھسسىمۇ يېنىكلىتىلدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن رايوندا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشى خاتىرجەم، ئىناق، ئىنتىپاق بولۇشتەك چوڭ ياخشى ۋەزىيەت شەكىللەندى.

1-باب مىللەتلەر

1-پاراگراف مىللەتلەر سىياسىتى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى «مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى»نى ئاغزىدىن چۈشۈرمىگىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقىنى ئالداپ، ئۇلارنى نادانلىقتا قالدۇرۇپ ھۆكۈمرانلىق قىلدى. ئۇنىڭغا يەنە ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتىكى كۆپ خىل سەۋەبلەر قوشۇلۇپ، مىللەتلەر ئارا سىياسىي جەھەتتە باراۋەرسىزلىك كېلىپ چىقتى.

ئازادلىقتىن كېيىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى مىللەتلەر بىردەك باراۋەر بولۇش، ئورتاق راۋاجلىنىش مىللىي سىياسىتىنى يولغا قويدى، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت، مائارىپنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا ئىناق ئۆتۈش، ئورتاق گۈللىنىش، ئورتاق تەرەققىي قىلىشتىن ئىبارەت سوتسىيالىستىك يېڭى تىپتىكى مىللىي مۇناسىۋەت شەكىللەندى.

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ھەرقايسى رايونلۇق ھۆكۈمەتلەر دېموكراتىك ئىسلاھاتقا بىرلەشتۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا «جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ تارىخىنى ھەر مىللەت خەلقى ئورتاق يېزىپ چىققان» دېگەن ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ئىشلەش داۋامىدا، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىغا تاينىپ ۋە ئۇلار بىلەن ئىنتىپاقلىشىپ يەرلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. 1952-يىلى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ئىككىنچى نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن خەنزۇ كادىرلار ئارىسىدا مىللىي مەسىلىلەر نەزەريىسى ۋە سىياسىتىنى ئۆگىنىشنى قانات يايدۇرۇپ، خىزمەت داۋامىدا چوڭ خەنزۇچىلىق خاھىشىدىن ساقلىنىش ۋە ئۇنى تۈگىتىش تەشەببۇس قىلىندى. خەنزۇ كادىرلاردىن ھەممە ئىشتا ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىش، يەرلىك مىللەتنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئېتىبار بېرىش، يەرلىك ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆرپ-ئادەت، دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىش، ھەر

مىللەت خەلقىنىڭ ئېسىل تارىخى، مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، يەرلىك مىللەتنىڭ تىل-يېزىقىنى تىرىشىپ ئۆگىنىش ۋە ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىش، يەرلىك مىللىي كادىرلارنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىپ، شىنجاڭدا تۇرۇپ خىزمەت ئىشلەۋاتقان بارلىق خەنزۇ كادىرلاردا ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىش ئىدىيىسىنى تۇرغۇزۇشنى تەلەپ قىلدى.

1955-يىلى 10-ئاينىڭ 1-كۈنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۇرۇشنىڭ يېڭى سەھىپىسى ئېچىلدى. ھەر مىللەت خەلقى تېخىمۇ زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆزئارا ئۆگىنىپ، بىر بىرىگە ھۆرمەت قىلىپ، ئۆزئارا ئىشىنىپ، بىر بىرىنى قوللاپ، ئۆزئارا چۇشىنىشىشتەك ياخشى خسلەت شەكىللەندى. كادىرلارنىڭ مۇناسىۋىتى ئىناق بولدى. مىللەتلەر ئارا ئېلىق بىلەن سۈدەك مۇناسىۋەت شەكىللەندى.

1957-يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى ئېلىپ بارىدى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن ئىككى رايوندىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئارىسىدا يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلدى. ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا كومپارتىيىنى ھىمايە قىلىش، سوتسىيالىزمنى ھىمايە قىلىپ، ۋەتەننى پارچىلاشقا قارشى تۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش تەربىيىسى كەڭ قانات يايدۇرۇلدى. 11-نۆۋەتلىك پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن خاتا ھالدا يەرلىك مىللەتچى دەپ قالپاق كىيدۈرۈلگەنلەر ئاقلاندى.

1958-يىلى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئارىسىدا ئانتىزم تەربىيىسى قانات يايدۇرۇلۇپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ دىنىي ئېتىقادتىن قول ئۈزمىگەنلەرنى پارتىيىگە قوبۇل قىلماسلىق بەلگىلىمىسى قەتئىي ئىجرا قىلىندى. دىنغا ئىشىنىش ئەركىنلىكى ۋە دىنغا ئىشەنمەسلىك ئەركىنلىكى ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى.

1962-يىلى 4-، 5-ئايلاردا تيانشان رايونى مەركەزنىڭ يوليورۇقىغا بىرلەشتۈرۈپ يەنە بىر قېتىم ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش تەربىيىسىنى ئېلىپ بېرىپ، جەمئىيەت تەرتىپىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلىدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تيانشان رايونى «ئىككى مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشى داۋامىدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى مەنپۇئى مەنىيەت قۇرۇلۇشى خىزمىتىدىكى مۇھىم ۋەزىپە قاتارىدا باشتىن-ئاخىر چىڭ تۇتۇپ كەلدى. 1982-يىلى مەنپۇئى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش داۋامىدا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى مۇھىم مەزمۇن قىلىپ، پۈتۈن رايوندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر، خەلق ئامما‌سىغا «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» تەشۋىق تەربىيىسى ۋە مىللىي سىياسەت بويىچە قايتا تەربىيىلەش پائالىيىتىنى ئېلىپ بارىدى. مىللىي سىياسەتنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى توغرىسىدا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا توسالغۇ بولۇۋاتقان كونكرېت مەسىلىلەرنى ھەل قىلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتى داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ياخشى ئاھالىلەر كومىتېتى، ياخشى كوچا، ياخشى چوڭ قورۇلارنى بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. 1983-يىلى «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيە ئېيى» پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلۇپ، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى، ھەرقايسى تارماقلار ئىتتىپاقلىقنى تېخىمۇ ياخشىلاشتىكى تەدبىرلەرنى تۇزۇپ چىقتى. «خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالماسلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالماسلىق» تەك ئىدىيە كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئېلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تېخىمۇ

كۆچەيتىلدى. غالىبىيەت يولى خاپا بىرىنچى كوچا 35-قورۇدىكى خەنزۇ خىزمەتچى ياۋشۇخۇانىڭ ئائىلىسى 10 يىلنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزۈپ «بەشتە كاپالەتلىك» ئۇيغۇر مومای ئايشەمخان بىلەن بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ئۆتۈپ ئاپتونوم رايون ۋە شەھەرنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

1987-يىلىغا كەلگەندە، پۈتۈن رايون بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى چوڭ قورۇلاردىن 194ى (بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر دەرىجىلىك چوڭ قورۇدىن 10ى بار) بەرپا قىلىندى. غالىبىيەت يولى دوستلۇق ئاھالىلەر كومىتېتى 159-قورۇ ۋە ئىتتىپاق يولى 37-قورۇ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. دوستلۇق كوچىسى 159-قورۇدىكى غالىپ شەرەپ بىلەن مەملىكەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى-تەرەققىياتى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشتى. جەنۇبىي شىنخۇا يولى 37-قورۇنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى لەۋھەسى جۇڭگو تارىخىي موزىيىغا قويۇلۇپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالدى. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ياڭ ماۋخۇ 27-قورۇدىكى مۇھەممەت ئەيسا (ئاشلىق ماگىزىنىنىڭ مۇدىرى) ئائىلىسى 20 يىلنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزۈپ، خەنزۇ تۇل مومای خۇاڭ جىسەننىڭ ئائىلىسىدىكى ئىككى ئادەمنى ئۆزلىرىنىڭ قېرىندىشىدەك ھېسابلاپ، غەمخورلۇق قىلىپ، شۇ ئىككى جاننى 19 يىل ئۆز ئۆيىدە ھەقسىز تۇرغۇزغان.

تيانشان رايونى 1960-يىلىدىن باشلاپ ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنى تەربىيەلەپ ئۆستۈرۈپ ۋەزىپىگە قويۇپ، ئۆي تەقسىم قىلىش، مائاشنى تەڭشەش، پەرزەنتلىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق تەرەپلەردە ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللىنىپ، ئۇلارنىڭ قېينىچىلىقىنى ھەل قىلىشىغا قىزغىن ياردەم بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئۆز ئىش ئورۇنلىرىدا ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشىغا شارائىت ھازىرلاپ بەردى.

1986-يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، پۈتۈن رايون بويىچە مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلار، مائارىپ تارماقلىرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 655 نەپەرگە يېتىپ، ئومۇمىي كادىرلار سانىنىڭ 32.4% نى تەشكىل قىلدى. (ئۇنىڭ ئىچىدە بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 39 نەپەر بولۇپ، پۈتۈن رايوندىكى بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 33.05% نى تەشكىل قىلىدۇ. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئىچىدىن ئاپتونوم رايونلۇق 6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىكىگە سايلانغان ۋەكىل سەككىز ئادەم (ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر ئالتە، خۇيزۇ بىر، قازاق بىر)؛ شەھەرلىك 6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىكىگە سايلانغان ۋەكىل 16 (ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر سەككىز، خۇيزۇ يەتتە، قازاق بىر)؛ تيانشان رايونلۇق 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىكىگە سايلانغان ۋەكىل 74 (ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 40، خۇيزۇ 21، قازاق بەش، مانجۇ بىر، قىرغىز بىر، ئۆزبېك بىر، شىبە بىر، تاتار بىر، موڭغۇل بىر، رۇس بىر، بەيزۇ بىر) بولۇپ، ئومۇمىي ۋەكىل سانىنىڭ 33.48% نى تەشكىل قىلدى؛ تيانشان رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئەزالىقىنى ئۇستىگە ئالغان ئادەم يەتتە بولۇپ (ئۇنىڭ ئىچىدە تۆتى ئۇيغۇر، ئىككىسى خۇيزۇ، بىرى قازاق)، دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى ئومۇمىي سانىنىڭ 36.8% نى تەشكىل قىلدى؛ ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشمىنىڭ ئەزالىقىنى ئۇستىگە ئالغان ئادەم تۆت (ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر ئىككى، خۇيزۇ ئىككى)؛ ئۇرۇمچى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشمىنىڭ ئەزالىقىنى ئۇستىگە ئالغان ئادەم 14 (ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر توققۇز، خۇيزۇ بەش)؛ سىياسىي كېڭەش تيانشان رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىنى ئۇستىگە ئالغان ئادەم 35 (ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 13، خۇيزۇ 12، تاتار ئىككى، رۇس ئىككى، مانجۇ ئىككى، قازاق ئىككى، ئۆزبېك بىر، دۇڭشاڭ مىللىتى بىر) بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى ئومۇمىي سانىنىڭ 44.87% نى تەشكىل قىلدى.

2-پاراگراف خەنزۇلار

خەنزۇ رايوندا ئاھالىسى ئەڭ كۆپ مىللەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. خەنزۇلارنىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىش تارىخىنى خەن، تاڭ دەۋرىگە سۈرۈشكە بولىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا بىر قىسىم خەنزۇ خەلقى ھەربىيلەرگە ئەگىشىپ چېگرا رايونغا كەلگەن. چىڭ سۇلالىسىنىڭ كاڭشى، چيەنلۇڭ خانلىقى مەزگىللىرىدە ئەسكەرلەرگە ئەگىشىپ كەلگەنلەردىن باشقا يەنە ھەربىي قوشۇنغا ئەگىشىپ تىجارەت قىلىدىغان بىر قىسىم خەنزۇلارمۇ كۆچۈپ كەلگەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئىچكى جايلاردىن كۆچۈپ كېلىپ بوز يەر ئېچىش، دېھقانچىلىق قىلىش ياكى قول سانائەت ۋە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار كۈنسېرى كۆپەيگەن. چىڭ سۇلالىسى توڭجى سەلتەنەتى مەزگىلىدە زوزۇڭتاڭ، لىيۇجىنتاڭلار قوشۇن تارتىپ چېقىپ ياقۇپبەگنىڭ تاجاۋۇزىغا قايتارما زەربە بەرگەن. ۋەقە بېسىقتۇرۇلغاندىن كېيىن بۇ ئىككى قوشۇندىكى لەشكەرلەرنىڭ كۆپىنچىسى ھازىرقى تېيانشان رايوندا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. بۇ قېتىم چىڭ قوشۇنلىرى ئىچكى ئۆلكىلەردىن چېقىنداندا قوشۇنغا ئەگىشىپ چېقىپ قوشۇنغا ئەگىشىپ تىجارەت قىلىپ جېنىنى باققان نامراتلارنىڭ كۆپىنچىسى دىخۇا شەھىرىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. كېيىن سەنشى، شەنشى، گەنسۇ قاتارلىق ئۆلكىلەردىكى خەنزۇ ئاھالىسى جان بېقىش ئۈچۈن شىنجاڭغا كەلگەن. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى دىخۇا شەھىرىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 22-يىلى (1933-يىلى) 2-ئايدا سابىق شەرقىي شىمال ياپونغا قارشى بىرلەشمە ئارمىيىسىدىكى تەخمىنەن 7000 ئادەم سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق دىخۇاغا كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان.

ئازادلىقتىن بۇرۇن ئىچكىرىدىن كۆچۈپ كەلگەن خەنزۇلار يۇرت، ئۆرپ-ئادەت سەۋەبىدىن تېخىمۇ مۇھىمى ئىقتىسادىي مەنپەئەتىنى قوغداش يۈزىسىدىن ئۆلكىلەر بويىچە گۇرۇھ بولۇۋېلىپ، ئىككى ئۆلكە يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسى، گەنسۇلۇق يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسى، سەنشىلىك يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسى قاتارلىقلارنى قۇرغان. «چوڭ لاگىرغا يېتىشۋېلىش» مەزگىلىدە تېيەنجىنلىكلەر تىجارەت قىلىشقا ماھىر بولغانلىقتىن كۆپرەك پايدا ئېلىپ، بەلگىلىك مەبلەغگە ئېرىشكەن. ئۇلار دىخۇا شەھىرىدە ئولتۇراقلاشقاندىن كېيىن، شەھەر ئىچىدىكى داشزى ئەتراپىدا تىجارەت قىلىشنى باشلىغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى سەككىزى سودا جەھەتتە مۇئەييەن كۆلەمگە ئىگە بولغانلىقتىن، تېيەنجىن گۇرۇھىدىكى سەككىز چوڭ ئائىلە دەپ ئاتالغان. سەنشىلىكلەر كۆپىنچە پۇل، كۈمۈش تەڭگە، گۆرۈگە قويۇش تىجارىتى، تۆگە كارۋان تىرانسپورتى بىلەن شۇغۇللانغان. خۇنەن، خۇبېي، گەنسۇلۇق كۆچمەنلەر كۆپىنچىسى يېزا ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. سىچۈەن، سەنشىلىكلەر كۆپىنچىسى جۇڭيى دورا ماتېرىياللىرى تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغان. شەرقىي شىماللىقلار، شەندۇڭلۇقلار كۆپىنچىسى قول سانائەت ۋە رېمونتچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللانغان.

خەنزۇ خەلقى مەدەنىيەت، ئۆرپ-ئادەت جەھەتتە ئۆز يۇرتىنىڭ ئەسلىدىكى ئادىتىنى ساقلاپ قالغان. ئۇزۇن مەزگىللىك تۇرمۇشنىڭ تەسىرى بىلەن ھەرقايسى جايلارنىڭ ئۆرپ-ئادىتى كۆپخىللىققا مۇجەسسەملىشىپ كەتكەن. تىل جەھەتتە يۇرتى بويىچە ئايرىم ئورۇنلاردا ئولتۇراقلاشقانلار (مەدەنىيەت يولى ئەتراپىدا تېيەنجىنلىكلەر، لىيۇداۋان ئەتراپىدا گەنسۇلۇقلار كۆپرەك ئولتۇراقلاشقان) يۇرتلىرىنىڭ يەرلىك شېۋىسىنى ساقلاپ قالغاندىن باشقا، كۈندىلىك تۇرمۇش ئالاقىسىدا يەرلىك ئالاھىدىلىكىگە ئىگە «شىنجاڭ تەلەپپۇزى»نى شەكىللەندۈرگەن. يېمەك-ئىچمەك جەھەتتە شىمالىي، جەنۇبىي جۇڭگونىڭ يېمەكلىكلىرى ئارىلىشىپ كەتكەندىن باشقا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كۆپلىگەن يېمەكلىكلىرى قوبۇل قىلىنغان.

كىيىم-كېچەكلىرى ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەنزۇلارنىڭكى بىلەن پەرقلەنمەيدۇ. ئۇلار دىنىي ئېتىقاد جەھەتتە بۇددا دىنى، كاتولىك دىنىغا ئېتىقاد قىلغان، كۆپلىگەن خەنزۇلار دىنغا ئېتىقاد قىلمىغان. نىكاھلىنىشتا كاتولىك دىنىنىڭ مۇرتلىرى چېركاۋدا توي مۇراسىمى ئۆتكۈزگەندىن سىرت ئادەتتىكىلەر ئۇرۇق-تۇغقان، دوست-يارەنلىرىنى تەكلىپ قىلىپ توي زىياپىتى ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى ئاددىيلا مۇراسىم ئۆتكۈزگەن. يېڭى كىلىنلەر كۆپىنچە ھاللاردا قىزىل ۋە رەڭلىك توي كىيىمى كىيگەن. ئازادلىقتىن كېيىن كۆپ مىقداردا سوۋغا ئېلىش بىكار قىلىندى. قىز تەرەپ ئائىلىسىنىڭ ئىقتىسادىي شارائىتىغا قاراپ قىزىغا تويلۇق قىلىپ بېرىدۇ. دەپنە ئىشلىرىدا ئازادلىقتىن ئىلگىرى مېيىت يەرگە كۆمۈلگەن، كۆيدۈرۈپ دەپنە قىلىش يولغا قويۇلغاندىن كېيىن خەنزۇلار بۇ خىل دەپنە قىلىشنى قوبۇل قىلغان، ئەمما يەنە بىر قىسىم يېشى چوڭىيىپ قالغانلار يەنىلا يەرگە كۆمۈدۇ، ھازىرلار قارىلىق تۈتۈپ يەتتىسىنى، يۈز كۈنىنى، يىلىنى ئۆتكۈزىدۇ. قەبرە سۈپۈرۈش بايرىمىدا قەبرە سۈپۈرىدۇ، قەغەز پۇل كۆيدۈرۈپ ياكى گۈلچەمبىرەك سوۋغا قىلىپ ئۆزلىرىنىڭ قايغۇسىنى بىلدۈرىدۇ.

ئازادلىقتىن كېيىن رايوندىكى خەنزۇ ئاھالىسىنىڭ كۆپىيىشى بىرقەدەر تېز بولدى، تەبىئىي كۆپەيگەندىن سىرت، كۆپىنچىسى شىنجاڭغا كەلگەن ئازادلىق ئارمىيىنىڭ كوماندىر، جەڭچىلىرى ۋە ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن يۆتكەپ كېلىنگەن كادىرلار، ئىشچىلار، تېخنىك خادىملار شۇنىڭدەك بىر تۈتاش تەقسىم قىلىنغان ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇم ئوقۇغۇچىلىرى، چېگرا رايونغا ياردەم قىلىشقا كەلگەن ياشلاردىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ھەرقايسى ساھەلەردىكى غوللۇق كۈچكە ئايلاندى. ھەرقايسى ساھەلەردە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى ۋە كەڭ ئامما بىلەن زىچ ئىنتىپاقلىشىپ، چېگرا شەھىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۆز تۆھپىلىرىنى قوشماقتا. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، خەنزۇ ئاھالىسى 228 مىڭ 422 گە يېتىپ، پۈتۈن رايون ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 71.27% ىنى ئىگىلىگەن.

3-پاراگراف ئۇيغۇرلار

ئۇيغۇرلار ئۇرۇمچىدە ياشاپ كەلگەن. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇرۇمچىدە ياشىغان تارىخىنى ئۇيغۇرلارنىڭ غەربكە كۆچكەن دەۋرىگە سۈرۈشكە بولىدۇ. 17-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تۆت ئويراتنىڭ بىرى بولغان جۇڭغار قەبىلىسى گۈللىنىپ، ھۆكۈمدارلار جەنۇبىي شىنجاڭدىكى بىر قىسىم ئۇيغۇرلارنى ئۇرۇمچى ئەتراپىغا ئەكىلىپ بىنام ئاچقۇزۇپ يەر تېرىتقان. چىڭ سۇلالىسى توڭجى سەلتەنەتىنىڭ 3-يىلى (1864-يىلى) دىخۇادىكى تۆڭگانلار قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن، تۈرپاندىن بەش، ئالتە مىڭ ئۇيغۇر كېلىپ ئۇرۇشقا ياردەم بەرگەن. ئۇرۇشتىن كېيىن كۆپ قىسمى دىخۇادا ماكانلىشىپ قالغان. توڭجى سەلتەنەتىنىڭ 12-يىلى (1873-يىلى) ياقۇبېەگ تاجاۋۇز قىلىپ دىخۇانى ئىشغال قىلىۋالغاندىن كېيىن، جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئەسكەرلىكە تۇتۇپ كېلىنگەن ئۇيغۇرلار دىخۇادا قېلىپ مۇداپىئەدە تۇرغان. كېيىنچە تارىلىپ دىخۇدا ئولتۇراقلاشقان. دىخۇا شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى بولغاندىن كېيىن جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلار دىخۇاغا كېلىپ تىجارەت، ئۇزۇن يوللۇق مال توشۇش ترانسپورتى بىلەن شۇغۇللانغان ۋە دىخۇادا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. كۆپىنچىسى نەنمن ئەتراپىدا توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان. نەنمن مەسچىتى، تۇرپان مەسچىتى، خوتەن مەسچىتى سېلىنغان يىللار ۋە بۇ مەسچىتلەرنىڭ شۇ يۇرت نامى بىلەن ئاتىلىشى شۇ دەۋر تارىخىنىڭ شاھىدىدۇر.

ئازادلىقتىن كېيىن ھۆكۈمەت مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىغا كۆڭۈل بۆلۈپ، زور بىر تۈركۈم

مىللىي كادىرلارنى تەربىيىلىدى. نۇرغۇن ئۇيغۇر ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇم مەكتەپ پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار ۋە قوبۇل قىلىنغان ئىشچىلار، يۆتكەپ كېلىنگەن كادىرلار، ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغان ھەربىيلەر ئۈرۈمچىدە ئۆگىنىشكە ۋە خىزمەت قىلىشقا تەقسىم قىلىندى. ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى زور مىقداردا كۆپەيدى. 1964-يىلىدىكى ئىككىنچى قېتىملىق ئاھالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ستاتىستىكا ماتېرىيالىغا ئاساسلانغاندا، رايوندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى 22 مىڭ 816 ئادەمگە يەتكەن. 1987-يىلىغا كەلگەندە 52 مىڭ 738 ئادەمگە يېتىپ، كۆپىيىش نىسبىتى 131.14% بولغان.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى ئۇيغۇرلار رايون تەۋەسىدە كۆپىنچە ھاللاردا قول سانائەت، ئۇششاق تىجارەت ياكى مىللىيچە يېمەكلىكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش قاتارلىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان. ئايرىم بىر قىسىملىرى تاشقى سودا، يەرلىك سودا بىلەن شۇغۇللانغان. مەسىلەن، ھەسەن باي، ھۈسەن باي قاتارلىقلار تىجارەتتە ئېپى بارلاردىن ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ كەسپ قۇرۇلمىسىدا كۆرىنەرلىك ئۆزگىرىش بولدى. نۇرغۇن كىشىلەر ئۆگىنىش، تەربىيىلەش ئارقىلىق مەدەنىيەت، ئىلىم-پەن بىلىملىرىنى ۋە ھەرخىل تېخنىكىلارنى ئىگىلىدى. ئۇيغۇر كادىرلىرى، ئوقۇتقۇچىلار، دوختۇرلار، قۇرۇلۇش تېخنىكا خادىملىرىنىڭ سانى يىلسېرى كۆپەيدى.

ئۇيغۇرلار ئۆز تىل-يېزىقى بار، قەدىم زاماندىن تارتىپ پارلاق مىللىي مەدەنىيەتكە ئىگە مىللەت. مول مەزمۇنلۇق شېئىر-داستان، قوشاق، ماقال-تەمسىل، چۆچەك قاتارلىقلار خەلق ئارىسىغا كەڭ تارقالغان. ئۇيغۇر خەلقى ناخشا-ئۇسسۇلغا ماھىر. ھېيت-بايرام، توي-تۆكۈن كۈنلىرى ئەر-ئايال، قېرى-ياش داپ، ناغرا-سۇنايغا ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ سورۇننى قىزىتىۋېتىدۇ. ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. ئوغۇل بالا يەتتە يېشىدا خەتنە قىلىنىدۇ. قىز بالىنىڭ كىچىك چېغىدا قۇلىقى تىشىلىدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن نىكاھ ئىشلىرىغا ئائىلە باشلىقلىرى چات كېرىۋالىدىغان ياكى دىنىي قائىدىلەر تەرىپىدىن كونترول قىلىنىدىغان ئەھۋال تۈگىتىلگەن بولسىمۇ، ئەمما قانۇنىي رەسمىيەت بويىچە نىكاھلىنىشقا تىزىملاتقاندىن كېيىن دىنىي رەسمىيەت بويىچە ئاخۇنۇم نىكاھ ئوقۇپ تۇزغا چىلانغان نان قىز-يىگىتكە يېگۈزۈلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن توي مۇراسىمى ئاخىرلىشىدۇ. دەپنە قىلىشتا مىيىت يەرلىككە قويۇلىدۇ. ياشانغانلار ئاخىرقى كۈنلىرىدە، ئائىلىسىدىكىلەر موللام تەكلىپ قىلىپ خەتمە-قۇرئان ئۆتكۈزىدۇ. يەرلىككە قويۇشتا ئەتىگەندە جان ئۈزگەن بولسا، چۈشتىن كېيىن، كەچتە جان ئۈزگەن بولسا ئەتىسى ئەتىگەندە يەرلىككە قويۇلىدۇ. مىيىت ئۆيدە يۇيۇلۇپ تارالغاندىن كېيىن مەسچىتكە ئاپىرىلىپ، ئاخۇنۇم نامىزىنى چۈشۈرگەندىن كېيىن يەرلىككە قويۇلىدۇ. ئاياللار بىللە قەبرىستانلىققا بارمايدۇ.

ئۇيغۇرلار تازىلىققا ئالاھىدە ئەھمىيەت بىلەن قارايدۇ. ھازىرقى دەۋردىكى ئوتتۇرا ياش، ياشلارنىڭ كۆپىنچىسى كاستۇم-بۇرۇلكا، خۇرۇم ئاياغ، ئۆتۈك كىيىدۇ. بېشىغا شىلەپە ياكى كەپكە شەپكە كىيىدۇ. ئاياللار كۆينەك، باھار، كۈز ۋاقىتلىرى كاستۇم يوپكا ياكى پوپايكا كىيىشنى، ھالقا ئېسىشنى، بىلەزۈك، ئۈزۈك سېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ. سىرتقا چىققاندا گۈللۈك كىيىم كىيىدۇ، بېشىغا ياغلىق چىگىدۇ. ياشانغانلار ئەنئەنىۋى كىيىم-كېچەكلەرنى كىيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. قېرىلار يەكتەك (ياقىسىز ئۇزۇن چاپان) كىيىدۇ. ياشانغان ئاياللار كەڭ كۆينەك كىيىپ چېچىنى ئۆرۈۋالىدۇ. ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش سىياسىتى يولغا قويۇلغاندىن بۇيان ياشلار يېڭى ئېقىمغا يۈزلەنگەن بولسىمۇ، ئەمما كاتتا مۇراسىملاردا يەنىلا مىللىيچە كىيىملىرىنى كىيىدۇ. يېمەكلىكتە ئۇن تامىقىنى ئاساس قىلىدۇ. گۆش تۈرلىرىدە مۇسۇلمانلار قوي، كالا، تۆگە، ئات، توخۇ، ئۆردەك قاتارلىقلارنى بوغۇزلاپ ئىستېمال قىلىدۇ. چوشقا بىلەن ئىشەك گۆشىنى يېمەيدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ يېمەك-ئىچمىكىنىڭ تۈرلىرى كۆپ بولۇپ، پولۇ، پېتىرمانتا،

سامسا، كاۋاپ قاتارلىقلار بار. ئۆي ئىچىنى بېزەشتە كۆپىنچە تامغا گىلەم تارتىدۇ. ئائىلە جابدۇقلىرىغا مىللىيچە گۈل نۇسخىلىرى ئىشلەنگەن بولىدۇ. ئۆي ئىچىنى رەڭدار، كۆركەم بېزەيدۇ. ھېيت-بايرامىلار-دىن روزى ھېيت، قۇربان ھېيت بار. بايرام كۈنلىرى ھەرقايسى مەسچىتلەردە ناغرا-سوناي چېلىنىپ بايرام تەبرىكلىنىدۇ.

1987-يىلىدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا ئۇيغۇرلارنىڭ ئاھالىسى 52 مىڭ 738 ئادەم بولۇپ، پۈتۈن رايوندىكى ئۇمۇمىي ئاھالىنىڭ 16.45% نى تەشكىل قىلىدۇ.

4-پاراگراف خۇيزۇلار

خۇيزۇلار چىڭ سۇلالىسى چېيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 20-يىلى (1755-يىلى) دىخۇغا تۇركۈملەپ كۆچۈپ كەلگەن. جۇڭغار توپىلىڭى تىنچلاندۇرۇلغاندىن كېيىن چىڭ سۇلالىسى ئارمىيىسى دىخۇادا تۇرۇپ بوز يەر ئاچقان. ھەربىي قوشۇندىكى خۇيزۇ ئەسكەرلەرمۇ ھەرقايسى دېھقانچىلىق ئورۇنلىرىغا دېھقانچىلىق قىلىشقا بۆلۈۋېتىلگەن. ئەينى چاغدا چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى ئەسكەرلەرنى ئائىلىسى بىلەن بىرلىكتە تېرىقچىلىق قىلىشقا ئىلھاملاندۇرغان. نۇرغۇن خۇيزۇ ئەسكەرلەر ئائىلىسى بىلەن بىرلىكتە دىخۇادا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى ھازىرقى شاۋدۇڭلىياڭ، سەنشىخاڭزا ئەتراپىغا توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان. چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 21-يىلى (1895-يىلى) گەنسۇ، چىڭخەي ئەتراپىدىكى خۇيزۇ خەلقى چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتىگە قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ مەغلۇب بولغاندىن كېيىن تۇركۈملەپ شىنجاڭغا قېچىپ كەلگەن. ئۇنىڭ بىر قىسمى دىخۇاغا ئېقىپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. ھازىرقى خۇيزۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەينى چاغدا چىڭخەيدىن كەلگەن خۇيزۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى شىنجاڭغا جان بېقىش ئۈچۈن كەلگەن خۇيزۇلارنىڭ كۆپىنچىسى دىخۇادا ماكانلىشىپ قالغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى) ماجۇڭيىڭنىڭ باشلامچىلىقىدىكى 10 مىڭغا يېقىن خۇيزۇ ئەسكەر شېڭ شىسەيدىن يېڭىلىپ قېلىپ كۆپىنچىسى دىخۇادا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. شىنجاڭ ئازاد بولۇش ھارپىسىدا ماچىڭشياڭنىڭ ئاتلىق بەشىنچى كورپۇسىدىكى خۇيزۇ ئەسكەرلىرىدىنمۇ دىخۇادا تۇرۇپ قالغانلىرى بار. بىر قىسىم يەر-جاي ناملىرىنىمۇ خۇيزۇلار قويغان. تەكشۈرۈشكە ئاساسلانغاندا «نىڭشياۋەن» دېگەن جاي ئىسمىنى چېيەنلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 30-يىلى (1765-يىلى) نىڭشا مەھكىمىسىگە قاراشلىق خەيبۇەن، شىجىدا كەلكۈن ئاپىتى بولۇپ، ئىككى كەنتتىكى 250 دەك ئادەم كۆچۈپ كەلگەنلىكتىن بۇ ئىسىم قويۇلغان. «سەنشىخاڭ» نى گۈاڭشۇ سەلتەنەتى دەۋرلىرىدە سەنشىلىق تۆگە تىرانسپورتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خۇيزۇلار كۆچۈپ كېلىپ قويغان. «گۈيۇمنخاڭ» نى جۇڭخۇا مىنگو مەزگىلىدە نىڭشانىڭ گۈيۇەندىكى خۇيزۇلىرى ئارقا-ئارقىدىن كۆچۈپ كېلىپ بۇ ئىسمىنى قويغان. ئۇنىڭدىن باشقا خۇيزۇ مەسچىتلىرىمۇ يەر ناملىرىغا ئاساسەن سېلىنغان. مەسلەن، شىنىڭ مەسچىتى، چىڭخەي مەسچىتى، لەنجۇ مەسچىتى، سەنشى چوڭ مەسچىتى، خېجۇ مەسچىتى، سۇجۇ مەسچىتى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى خۇيزۇ خەلقىنىڭ ئەسلىدە شۇ مەسچىتلەرنىڭ ئەتراپىدا ئولتۇراقلاشقانلىقىنى نامايان قىلىپ بېرىدۇ.

خۇيزۇ خەلقى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، ئەئەنىۋى مەدەنىيەتتىدە بەلگىلىك ھالدا ئەرەبلەر مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاندىن سىرت، كۆپىنچىسى خەنزۇ مىللىتىنىڭ مەدەنىيىتىنى ئۆگەنگەن ۋە ئىگىلىگەن. كۈندىلىك تۇرمۇشتا خەنزۇ يېزىقى بىلەن خەنزۇ تىلىنى قوللىنىدۇ.

خۇيزۇلار تۇرمۇش ئادىتىدە كۆپىنچە ئىسلام دىنىنىڭ قائىدىسى بويىچە ئىش كۆرىدۇ. كونا نىكاھ

ئادەتتىدە يېقىن تۇغقانلارنىڭ نىكاھلىنىشى بىرقەدەر كۆپ ئۇچرايدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن نىكاھ سودىسى بىكار قىلىنغان بولسىمۇ، ئەمما بىر قىسىم كونا ئادەتلەر يەنىلا ساقلىنىپ قالدى. مەسىلەن: ئوغۇل-قىزلار ئەركىن مۇھەببەتلەشكەندىن كېيىن يەنىلا ئەلچى تەكلىپ قىلىنىپ «يۈز كۆرۈشۈش سوۋغىسى» بېرىلىدۇ. نىكاھ ئىشى بېكىتىلگەندىن كېيىن يەنە «چوڭ سوۋغا» تەقدىم قىلىنىپ قۇدا تەرەپ بىلەن يۈز كۆرۈشكەندىن كېيىن توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدۇ. توي مۇراسىمىدا ئادەتتە مېھمان چاقىرىدۇ، تەبرىكلەپ كەلگۈچىلەر سوۋغا ئېلىپ كېلىدۇ. قىزنى كۆچۈرۈشتە يېگىت توي قىلىپ بولغان بىر ياشنى «يېگىت قولدىشى» قىلىدۇ ھەم قىزنىڭ ئاتا-ئانىسىغا «سالام» دەپ كۈيئوغۇل بولغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. قىز توي قىلمىغان دوستىنى قولداش قىلىدۇ. ئۇرۇغ-تۇغقانلىرى قىزنى ئۇزىتىپ قويىدۇ. نىكاھلىنىشتا نىكاھقا تىزىملىتىشتىن سىرت يەنە ئاخۇن تەكلىپ قىلىپ نىكاھ ئوقۇتقاندىن كېيىن ئاندىن ھەققىي قانۇنلۇق ئەر-خوتۇن بولۇشىدۇ. خۇيزۇلارنىڭ دەپنە ئىشلىرى ئىسلام دىنىنىڭ ئادىتى بويىچە مېيىتنى يەرلىككە قويىدۇ. مېيىتنى يۇيۇپ، كېپەنلىككە ئېلىپ (قۇرئان خېتى يېزىلغان ئاق خەسسە) مەسچىتتە ياكى ئۆيدە ئاخۇن مېيىتنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن يەرلىككە قويىدۇ.

خۇيزۇلارنىڭ كېيىنىشىدە، ياشانغانلار قارا رەختتىن تىكىلگەن ئىشتان-چاپان كېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئوتتۇرا ياش ئەرلەر ئاق رەختتىن تىكىلگەن دوپپا كېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ياشانغان خۇيزۇ ئاياللىرى بېشىنى ئاق ياغلىق بىلەن ئوراپ چىگىۋالىدۇ. پاچىقىغا لاتا يۆگەيدۇ. ئازادلىقتىن ئىلگىرى ياش خۇيزۇ قىز-چوكانلىرى كەشتە ئىشلەنگەن چاپان، ئايغ كېيەتتى، ھازىر خەنزۇلارغا ئوخشاش كېيىنىدۇ. ئاياللار ئالتۇن-كۈمۈشتىن ياسالغان زىبۇزىننەتلەرنى تاقاشنى ياخشى كۆرىدۇ. مېھمانغا بېرىشتىن ئىلگىرى تىرناقلىرىنى بۇيايدۇ. ئاياللارنىڭ كۆپىنچىسى چېچىنى بۇدرە قىلمايدۇ، قىسقا يەڭلىك كۆڭلەك كىيىمەيدۇ. يېمەكلىكتە ئۇن تامقىنى ئاساس قىلىدۇ. گۆش يېمەكلىكلىرىدە ئىسلام دىنى قائىدىلىرىگە بويسۇنىدۇ. ئۇلاردا ھاراق ئىچىش، تاماكا چېكىش چەكلەنگەن. خۇيزۇلارنىڭ ئۇن تاماق تۈرلىرى كۆپ بولۇپ، لەغمەن، قورۇما چۆپ، شورپانان، لەڭمۈك، سېرىق ئاش قاتارلىق ئاش-تائاملىرى ئۇزۇنچە ئالاھىدىلىككە ئىگە. بايرام-ھېيتلاردا ساڭزا قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى پىشۇرىدۇ، قوي گۆشىدىن پىنتوزا شورپىسى ئېتىدۇ.

خۇيزۇ ئائىلىسىدە چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ، كىچىكلەرنى ئىززەتلەيدىغان ئېسىل ئەنئەنە بولۇپ، ئۇلاردا ئىككىدىن تۆت ئەۋلادقىچە بىر ئائىلىدە تۇرمۇش كەچۈرۈش ئەھۋالى بىرقەدەر كۆپ. چوڭلار پۈتۈن ئائىلە ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ، ئىناق تۇرمۇش كۆچۈرىدۇ. رايوندىكى خۇيزۇلار ئازادلىقتىن ئىلگىرى كىچىك تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان، تۇغمەنچىلىك، جۇۋازچىلىق، بېمەك-ئىچمەك كەسپى بىلەن ۋە ترانسپورت كەسپى بىلەن شۇغۇللانغانلار كۆپ ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن ھەرقايسى ساھە، ھەرقايسى كەسىپلەرنىڭ ھەممىسىدە خۇيزۇلار بار بولدى.

خۇيزۇلار تازىلىققا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدۇ، ھويلا-قورۇ تازىلىقىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىدۇ، ئۆي ئىچى ۋە ئىشىك-دېرىزىلىرى پاكىز سۈرتۈلىدۇ. بولۇپمۇ سۇ ئىشلەتكەندە تازىلىققا تېخىمۇ دىققەت قىلىدۇ.

1987-يىلىدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا خۇيزۇلارنىڭ ئاھالىسى 28 مىڭ 977 بولۇپ، پۈتۈن رايوندىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 9.04% نى تەشكىل قىلىدۇ.

5-پاراگراف قازاقلار

قازاقلار ئۇزۇن تارىخقا ئىگە كۆچمەن چارۋىچى مىللەت. چىڭ سۇلالىسى چېغىدىلا سەلتەنەتنىڭ 55-يىلى (1790-يىلى) دىن كېيىن ئالتاي رايوندىكى يايلاق يېتىشمەي نۇرغۇن قازاق چارۋىچى ئۇرۇمچى

ئەتراپىدىكى يايلاقلاردا مالليرىنى باققان. 19-ئەسىرنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە تەڭرىتاغنىڭ شىمالىدىكى يايلاقلارغا ئارقا-ئارقىدىن كېلىپ ماكانلاشقان. كېيىن ئاز بىر قىسىم نامرات قازاق چارۋىچىلار دىخۇاغا كېلىپ تىرىكچىلىك قىلغان.

ھازىر رايون تەۋەسىدە ئولتۇراقلاشقان قازاقلارنىڭ كۆپىنچىسى ئورگان كادىرى، ئىشچى، ئوقۇغۇچى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئۇلانباي، قارلىغاچلىق ئەتراپىدا ئولتۇراقلاشقان قازاقلار يەنىلا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ياكى تىجارەت بىلەن شۇغۇللانماقتا.

قازاق مىللىتىنىڭ ئۆز تىل-يېزىقى بار، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدا ناخشا-قوشاق، ھېكايە، چۆچەك بار بولۇپ، مەزمۇنى مول، «ئاقىن» (خەلق ناخشىچى)لارنىڭ ئوقۇپ چىلىشلىرى قازاق خەلقىنىڭ كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەت شەكلى بولۇپ، ئۇسسۇللىرى يېنىك، ناخشىلىرى يېقىملىق، قۇيۇق يايلاق پۇرىقىغا ئىگە.

قازاقلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. نىكاھ، دەپنە ئىشلىرى ئادىتى ئىسلام شەرئىتى بويىچە بولىدۇ. ئەنئەنىۋى بايرىمى روزى ھېيت، قۇربان ھېيتتىن باشقا نوروز بايرىمى ھەر يىلى (3-ئاينىڭ 20-كۈنى ياكى 21-كۈنى بولىدۇ) بار. بۇ بايرامغا بۇغداي، قوناق، ئىرىمچىك، گۆش قاتارلىق يەتتە خىل يېمەكلىكتىن ئارىلاشتۇرۇپ راسلانغان «نوروز تامىقى» تەييارلىنىپ، «نوروز ناخشىسى»، «نوروز ئۇسسۇلى» ئويناپ ئۆزلىرىنىڭ سالامەت بولۇشىنى، چارۋىلىرىنىڭ ئاينىشىنى، زىرائەتلىرىنىڭ مول ھوسۇللۇق بولۇشىنى تىلەيدۇ.

قازاقلارنىڭ چارۋىچى ئەرلىرى تۆلكە تېرىسىدىن تىكىلگەن قۇلاقلىق تۇماق، چىبەرقۇت ئىشتان، سىرتىغا جۇۋا كىيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. پۇتىغا قونجۇلۇق ئۆتۈك كىيىدۇ. ئەر-ئاياللارنىڭ ئىچ كىيىمى، تاشقى كىيىمىنىڭ ياقىسىغا، يېڭىگە، ئىشتانىنىڭ پۇشقىقىغا گۈل نۇسخىسى چۇشۇرۇلگەن كەشتە ئىشلەيدۇ. كىچىك قىزلار رەڭگى ئوچۇق دوپپا كىيىشنى، دوپپىسىغا مۇشۇك ياپىلاقنىڭ پېيىنى قىستۇرۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. توي قىلغان ئاياللار كەشتە ئىشلەنگەن ياغلىق، ياشانغان ئاياللار ئاق رەڭلىك ياغلىق چىگىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ھازىر شەھەردە ئولتۇراقلاشقان قازاقلارنىڭ كىيىنىشى ئاساسەن ئۇيغۇرلارنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. يېمەكلىكتە گۆش ۋە سۈتتىن ئىشلەنگەن يېمەكلىكلەرنى ئاساسلىق ئىستېمال قىلىدۇ. قازاق مىللىتى قىزغىن، مېھماندوست، ئۆزئارا ياردەم بېرىش روھى كۈچلۈك مىللەت.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، رايوندىكى قازاقلارنىڭ ئاھالىسى 4663 بولۇپ، پۈتۈن رايوندىكى ئومۇمىي ئاھالە سانىنىڭ 1.45% نى تەشكىل قىلىدۇ.

6-پاراگراف باشقا مىللەتلەر

بىرىنچى، مانجۇلار

رايوندىكى كۆپ قىسىم مانجۇلار مائارىپ، سەھىيە ۋە ئورگان خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېگىنلۇق سەلتەنەتى مەزگىللىرىدە شىنجاڭغا يۆتكەپ كېلىنگەن «سەككىز قوشۇن» ئوفىتسېر جەڭچىلىرىنىڭ ئەۋلادلىرى. ئازادلىقتىن كېيىن بىر قىسىم مانجۇلار ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن يۆتكەپ كېلىنگەن.

مانجۇ مىللىتىنىڭ ئۆز تىل-يېزىقى بولسىمۇ ئەمما ئۇزۇن مۇددەتلىك مانجۇلار بىلەن خەنزۇلارنىڭ ئۆزئارا بېرىپ-كېلىشىدە خەنزۇ تىلىنى ئىشلىتىشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن. ھازىر رايوندىكى مانجۇلار ئىچىدە ئۆز تىلىنى بىلىدىغانلار ناھايىتى ئاز، ئۇلارنىڭ ئۆرپ-ئادەت، كىيىنىشىمۇ خەنزۇلار بىلەن ئوخشاپ

كېتىدۇ. 1987-يىلى رايوندىكى مانجۇلار ئاھالىسىنىڭ سانى 1369 بولۇپ، رايوندىكى ئومۇمىي ئاھالە سانىنىڭ 0.43% نى تەشكىل قىلىدۇ.

ئىككىنچى، موڭغۇللار

رايون ئىچىدىكى كۆپ قىسىم موڭغۇللار مائارىپ، سەھىيە، ئاخبارات، نەشرىيات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. رايوندىكى موڭغۇللارنىڭ كۆپىنچىسى بۇرۇنقى جۇڭغار قەبىلىسىنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىچكى موڭغۇلدىن كۆچۈپ كەلگەن چاخا قەبىلىسىنىڭ ئەۋلادلىرىدىن ئىبارەت.

موڭغۇل مىللىتىنىڭ ئۆز تىل-يېزىقى بار. رايوندىكى موڭغۇللار ئۇزۇن مەزگىل ھەرقايسى مىللەتلەر بىلەن ئالاقە قىلغانلىقتىن، نۇرغۇنلىرى قوشۇمچە خەنزۇ، ئۇيغۇر، قازاق تىلىنى بىلىدۇ. موڭغۇل خەلقى لاما دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. موڭغۇللارنىڭ شەھەردىكى ئاھالىسى ئاز بولغانلىقتىن، ئەنئەنىۋى ئوتلاق بايرىمى «نادام»نى ئۆتكۈزۈش ئىمكانىيىتى يوق، پەقەتلا ھەر يىلى دېھقانلار كالىنداری بويىچە نوروز ئېيىنىڭ 15-كۈنى ئۆتكۈزىدىغان «مەدىر» بايرىمى قاتارلىق ئەنئەنىۋى بايرىملا ساقلىنىپ قالغان. نىكاھ ئادىتىدە ئوخشاش فاملىلىكلەر توي قىلمايدۇ. توي مۇراسىمى بىر كۈنلا بولىدۇ. تويغا كەلگەن مېھمانلار ئالاھىدە كۈتۈۋېلىنىدۇ ھەم ناخشا بەزمىسى ئارقىلىق توي قىلغۇچىلار قۇتلۇقلىنىدۇ. دەپنە ئادىتىدە يەرلىككە قويۇش، كۆيدۈرۈش، تاغ ئۈستىگە دەپنە قىلىشتىن ئىبارەت ئۈچ تۈرلۈك ئادەت بار. ھازىر ئىزچىل تۈردە يەرلىككە قويۇپ دەپنە قىلىشنى قوللىنىپ كەلمەكتە. چوڭ بايرام كۈنلىرى، خۇشاللىق كۈنلەردىكى مەرىكىلەردە ئەنئەنىۋى مىللىيچە كىيىم كىيىدۇ، باشقا ۋاقىتلاردا ئادەتتىكى كىيىملەرنى كىيىدۇ.

1987-يىلى رايوندىكى موڭغۇللارنىڭ ئاھالىسى 994 بولۇپ، رايوندىكى ئومۇمىي ئاھالە سانىنىڭ 0.31% نى تەشكىل قىلىدۇ.

ئۇچىنچى، رۇسلار

رۇس مىللىتى 18-ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى چارروسىيىدىن كۆچۈپ كەلگەن ۋە روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ ئالدى-كەينىدە كۆچۈپ كېلىپ دىخۇادا ئولتۇراقلىشىپ قالغان رۇسلارنىڭ ئەۋلادلىرىدۇر. شېڭ شىسەي دەۋرىدە ئۇلار «ئىتتائەتمەن مىللەت» دەپ ئاتالغان. ئازادلىقتىن كېيىن تۈزىتىپ رۇس مىللىتى دەپ ئاتالدى. يېقىنقى 100 يىل مابەينىدە ئوخشاش بولمىغان مىللەت بىلەن نىكاھلىنىش سەۋەبىدىن ئىككىنچى ئەۋلاد ۋە ئۈچىنچى ئەۋلاد رۇس مىللىتى شەكىللەندى. ئۇلارنىڭ زور كۆپ ساندىكىلىرى خەنزۇچە ئىسىم-فامىلە قوللانىدى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى مائارىپ، سەھىيە ۋە رېمونتچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇلار رۇس يېزىقىنى ئىشلىتىدۇ. كۆپچىلىكى كاتولىك دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. نىكاھ ئىشلىرىدا تاغىسى، ھاممىسى، ئاچا-سىڭىل، ئاكا-ئۇكا يېقىن ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ توي قىلىشى مەنئى قىلىنىدۇ. باشقا مىللەت بىلەن توي قىلىش چەكلىمىسىگە ئۇچرىمايدۇ. ئوغۇل-قىزلار قۇرامىغا يەتكەندە ئەركىن مۇھەببەتلىشىدۇ. تويدا سوۋغا قوبۇل قىلمايدۇ. توي مۇراسىمى ئادەتتە چېركاۋدا ئۆتكۈزۈلىدۇ. ئەنئەنىۋى بايراملىرىدىن روجدىستۋا بايرىمى بار. كىيىم-كېچەكتە ئەرلەر كۆپىنچە كاستۇم-بۇرۇلكا، ئاياللار كۆڭلەك كىيىدۇ. رەڭلىك چاسا ياغلىق چېگىشنى ياخشى كۆرىدۇ. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى ستاتىستىكا ماتېرىيالىغا ئاساسلانغاندا، رايوندىكى رۇسلارنىڭ ئاھالە سانى 712 بولۇپ، رايوندىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 0.22% نى تەشكىل قىلىدۇ.

تۆتىنچى، شىبەلەر

رايون ئىچىدىكى شىبە مىللىتى چىڭ سۇلالىسىنىڭ چېيىنلۇك سەلتەنەت مەزگىللىرىدە شەرقىي شىمالدىن شىنجاڭغا يۆتكەپ كېلىنگەن شىبە ئوفىتسېر، جەڭچىلەرنىڭ ئەۋلادلىرى بولۇپ ئۇلارنىڭ ئۆز تىل-يېزىقى بار. ئۇلارنىڭ ھازىرقى كىيىنىشى خەنزۇلار بىلەن ئوخشاش، ئاياللىرى ئۇزۇن كۆينەك

كىيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. يىمەكلىكتە ئۇن، گۈرۈچنى ئاساسلىق ئوزۇقلۇق قىلىدۇ. سۈت چاي، قايماق قاتارلىق سۈتتىن ئىشلەنگەن يىمەكلىكلەرنى ياخشى كۆرىدۇ. ھەر يىلى دېھقانلار كالىنداري بويىچە 4-ئاينىك 18-كۈنى «غەربكە كۆچۈش بايرىمى» بولۇپ، توپلىشىپ تەبرىكلەش پائالىيىتىنى ئۆتكۈزۈپ يۇرتىدىكى قەبرىنداشلىرىنى ئەسلەيدۇ. باشقا بايرىمى تاۋۇز چاغىنى قاتارلىقلار بولۇپ خەنزۇلار بىلەن ئوخشاش. نىكاھ، دەپنە ئادەتلىرى خەنزۇلاردىن ئانچە پەرقلەنمەيدۇ. 1987-يىلى رايون ئىچىدىكى شىبە ئاھالىلىرىنىك سانى 707 بولۇپ، رايون ئومۇمىي ئاھالىنىك 0.22% نى ئىگىلىگەن.

بەشىنچى، ئۇزبېكلەر

ئۇزبېك مىللىتى 17-ئەسىردىن كېيىن دىخۇغا كېلىپ تىجارەت قىلىپ ئارقا-ئارقىدىن ماكانلىشىپ قالغان بولۇپ، ئۇز تىل-يېزىقى بار. ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. تۇرمۇشتىكى ئۆرپ-ئادەتلىرى ئۇيغۇرلارنىكىگە بىلەن ئاساسەن ئوخشاش. 1987-يىلى رايوندىكى ئۇزبېك ئاھالىلىرىنىك سانى 448 گە يېتىپ، رايوندىكى ئومۇمىي ئاھالە سانىنىك 0.14% ىنى تەشكىل قىلغان.

1987-يىلى تيانشان رايونىدىكى ھەر مىللەت ئاھالىسىنىك تارقىلىش ئەھۋالى ستاتىستىكا جەدۋىلى

(1987-يىلى 12-ئاينىك 31-كۈنى)

1-1-19 جەدۋەل

ج خ پەيچۈسولىرى	خەنزۇ	ئۇيغۇر	خۇيزۇ	قازاق	مانجۇ	موڭغۇل	روس	شىبە	ئۇزبېك	تاتار	قىرغىز	داغۇر	تاجىك	باشقا	جەمئىي
دوگمەن	43243	2244	1326	282	199	120	74	67	10	3	8	8	9	128	47721
لىۋداۋان	25541	1617	1505	301	131	39	64	53	15	23	19	3	1	55	29367
شىخاگەي	23345	3564	1916	120	145	75	40	93	14	8	36	10	3	37	29406
شىمەن	17346	1037	579	106	138	33	41	43	10	8	9	1		20	19371
نەنمەن	26799	3207	2313	266	140	95	120	95	34	20	44	13		71	33217
شياۋدوگلياك	8497	5944	8868	192	42	74	52	35	5	2	7	6		68	23792
نەنگۇمەن	4414	4100	3753	15	37	4	13	5	6					21	12368
شىخلا	13620	6736	2322	249	138	88	51	91	26	13	20	8		53	23415
باغۇلياك	12633	11145	2432	519	107	183	93	90	137	79	71	20	6	75	27590
غالىبىيەت يولى	24253	11345	2271	1530	174	235	127	120	189	185	124	6	10	57	40626
قارلىغاچلىق	15209	1432	817	824	52	34	32	10	1	5		4	4	63	18487
ئۇلانباي	10284	177	584	253	53	14	5		1					25	11396
تۇز كۆل	3238	190	291	6	13			5						2	3745
جەمئىي	228422	52738	28977	4663	1369	994	712	707	448	346	338	79	33	675	320501

2-باب خەلق ئىشلىرى

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى 11-ئايدا (1945-يىل) دىخۇا شەھەرلىك ھۆكۈمەت خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى بىلەن ئىجتىمائىي بۆلۈم قۇرۇشنى باشلاپ خەلق ئىشلىرى خىزمىتىنى ئايرىپ باشقۇردى. خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ئاساسلىقى مەمۇرىي رايونلارغا ئايرىش باۋ-جيا، نوپۇس مەمۇرىيىتى، سايلام، ھەربىيلەر ئىشلىرىغا ھەمكارلىشىش، زەھەرلىك چېكىملىكنى چەكلەش قاتارلىق ئىش تۈرلىرىنى باشقۇرغان. ئىجتىمائىي بۆلۈم قۇتقۇزۇش، خەير-ساخاۋەت ئىشلىرىنى بېجىرگەن. شەھەرگە قاراشلىق رايونلار شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ئىجتىمائىي بۆلۈمىنىڭ رەھبەرلىكىدە خەلق ئىشلىرىغا دائىر خىزمەتلەرنى بېجىرگەن.

ئازادلىقتىن كېيىن ھەرقايسى رايونلاردىكى خەلق مەھكىمىلىرىدە بىردىن ئىككىگىچە خەلق ئىشلىرى يارىدەمچى خادىمى سەپلەندى. 1956-يىلى ئىككى رايوندىكى خەلق ھۆكۈمىتىدە خەلق ئىشلىرى بۆلۈمچىسىنى تەسىس قىلىپ ئۇچتىن خىزمەتچى خادىم سەپلىدى (بۆلۈمچە باشلىقىدىن بىرى قويۇلغان). شۇ يىلى خەلق ئىشلىرى بۆلۈمچىسى خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلىپ، خىزمەتچى خادىملىرى بەشكە كۆپەيتىلدى، (بۆلۈم باشلىقىدىن بىرى قويۇلدى). 1960-يىلى تيانشان رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىدىكى خىزمەتچى خادىم سەككىز نەپەرگە يەتتى. (بىر نەپەر بۆلۈم باشلىقى، بىر نەپەر مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى قويۇلغان) 1970-يىلى 2-ئايدا تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئىش بېجىرىش گۇرۇپپىسى خەلق ئىشلىرى كەسپىنى باشقۇرغان.

1975-يىلى 4-ئايدا، تيانشان رايونى خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1984-يىلى خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلدى. خىزمەتچى خادىملار 11 نەپەرگە يەتتى (ئۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر تۆت نەپەر)، ئىككى نەپەر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى سەپلەندى. 1987-يىلى خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ خىزمەتچى خادىملىرى 11 نەپەر بولۇپ (بۇنىڭ ئىچىدە بەشى ئاز سانلىق مىللەت)، ئىككى نەپەر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى قويۇلدى.

2-پاراگراف ئاھالىلەر كومىتېتى

1950-يىلى 1-ئايدا دىخۇا شەھىرىنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكى خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى باۋ-جيا تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، كوچا، يېزا ئاممۇي ئورنى قۇرۇشنى قارار قىلدى. ئوندىن ئوتتۇزغىچە ئائىلە توپلاشقان ئورۇن بىر مەمۇرىي ۋەكىللىك رايون بولىدۇ. ئامما نامزاتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئاددىي ئۇسۇل ئارقىلىق مەمۇرىي ۋەكىللەرنى سايلاپ، مەمۇرىي ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلىپ ھەر بىر مەمۇرىي ۋەكىل بىر نەپەر ۋەكىل مۇدىرنى كۆرسەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كوچا باشلىقى، يېزا باشلىقى ھەم مۇئاۋىنلىرىنىڭ نامزاتى سايلاپ چىقىلىپ، ئەگەر ئاخىرىدا كوچا باشلىقى، يېزا باشلىقى سايلاپ چىقىلدى. يېزا ئاممۇي ئورنى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتى بولۇپ، مەمۇرىي ۋەكىللەر، ۋەكىل مۇدىرلار، كوچا باشلىقى، يېزا باشلىقلىرى ئاممىغا تايىنىپ

ئاممىغا رەھبەرلىك قىلىپ، تۆۋەندىكىدەك خىزمەتلەرنى ئىشلىدى: جاسوسلاردىن، باندىتلاردىن مۇداپىئە كۆرۈشكە رەھبەرلىك قىلىپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش، ئىشلەپچىقىرىشقا تەشكىللەپ، تېجەشلىك بولۇشنى تەشەببۇس قىلىش؛ خەلق ئىچىدىكى ماجرانى مۇرەسسە قىلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ ئاممىنى مەدەنىيەت، سىياسەت ئۆگىنىشكە، تازىلىققا رىئايە قىلىشقا تەشكىللەش؛ ئۆزئارا ھەمكارلىشىش، ئۆزئارا ئۆتنە قىلىش، ئۆزئارا ياردەم بېرىشنى تەشەببۇس قىلىپ، قېينىچىلىقلارنى ھەل قىلىشتىن ئىبارەت. ۋەكىللەردىن، مۇدىرلاردىن، كوچا باشلىقى، يېزا باشلىقلىرىدىن ئاممىنىڭ پىكرىنى ۋە تەنقىدىنى كەمتەرلىك بىلەن ئاڭلاپ، جان-دىل بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش تەلەپ قىلىندى.

1955-يىلى ھەرقايسى رايونلاردا ئاھالىلار كومىتېتى قۇرۇلۇشى باشلاندى. «شەھەر ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ تەشكىلى نىزامى» بويىچە ئاھالىلار كومىتېتى 100 — 600 گىچە ئائىلىدىن تەشكىللىنىپ، كومىتېت ئەزالىرى 7 — 17 گىچە قىلىندى. (مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلاردىن بىردىن ئۇچكىچە ئادەمنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 15 — 40 گىچە ئائىلە بىر ئاھالىلار كىچىك گۇرۇپپىسى قىلىنىپ، بىردىن گۇرۇپپا باشلىقى، بىردىن ئىككىگىچە مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى قويۇلدى. (گۇرۇپپا باشلىقى ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان بولىدۇ). 1955-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە جەمئىي 71 ئاھالىلەر كومىتېتى قۇرۇلۇپ، 142 نەپەر مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىر سايلاپ چىقىلدى. ئاھالىلەر گۇرۇپپا باشلىقلىرىدىن 213 ئادەم سايلاپ چىقىلدى.

ئاھالىلەر كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن «نىزام» دىكى بەلگىلىمە بويىچە ئاھالىلەرنىڭ ئامىۋى پاراۋانلىقىغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى بېجىرىپ، يەرلىك خەلق كومىتېتى ياكى ئۇنىڭ ۋەكالىتەن ئورگانلىرىغا ئاھالىلەرنىڭ پىكىر-تەكلىپلىرىنى ئىنكاس قىلدى. ئاھالىلەرنى ھۆكۈمەتنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، قانۇن، ئەمر-پەرمانلارغا رىئايە قىلىشقا سەپەرۋەر قىلدى؛ ئامىۋى خاراكتېرلىق ئامانلىق ساقلاش خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلدى؛ ئاھالىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ماجرالارنى مۇرەسسە قىلدى.

ھەر نۆۋەتلىك ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى بىر يىل بولۇپ، ھۆكۈمەت ھەر ئايدا 30 يۈەن خراجەت پۇلى ئاجرىتىپ بەردى (بۇنىڭ ئىچىدە ئىش بېجىرىش خراجىتى سەككىز يۈەن، ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ تۇرمۇش ياردەم پۇلى 22 يۈەن).

1960-يىلى، شەھەردە خەلق كومموناللىشىش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلغاندا ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ نامى باشقۇرۇش رايونىغا ئۆزگەرتىلدى. 1962-يىلى ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

1975-يىلى، شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى پۈتۈن شەھەر بويىچە «سوتسىيالىستىك چوڭ قورۇلار» نى بەرپا قىلىشقا رەھبەرلىك قىلدى، تېيانشان رايونىدا سوتسىيالىستىك چوڭ قورۇدىن جەمئىي 382 سى بارلىققا كەلدى.

1982-يىلى 5-ئايدا شەھەرلىك پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى تۈنجى قېتىملىق مەھەللە خىزمەت يىغىنى ئاچقاندىن كېيىن ئاھالىلار كومىتېتىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە قورۇش خىزمىتى كۈچەيتىلدى، ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ ۋەزىپىسى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇلۇپ، ئاھالىلار كومىتېتىدا تەسىس قىلىنغان ئايالالار، ياشلار ئامانلىق ساقلاش، مۇرەسسە، تازىلىق خىزمەت كومىتېتلىرى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتى. تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ ئەزالىرىنىڭ قېرى، ئاجىز بولۇشى، ئادەم كەمچىل بولۇشتەك ئەھۋالى ياخشىلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ ئىشخانىسى ۋە ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ تۇرمۇشىغا ياردەم بېرىش مەسلىسى مۇۋاپىق ھەل قىلىندى. ئايلىق تۇرمۇش خراجىتى 30 يۈەندىن 90 يۈەنگىچە كۆپەيتىلدى. جەنۇبىي ئازادلىق يولى، شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى

ئۆز ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا ئاساسەن ئۆز تارمىقىدىكى ئاھالىلەر كومىتېتىغا ھەر ئايدا 15 يۈەندىن قوشۇپ تارقاتتى. يېغىنىڭ روھىغا ئاساسەن ئاساسىي قاتلامدا 30 يىل خىزمەت قىلغان 36 نەپەر ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرىنى بىر قېتىمدىلا پېنسىيگە چىقىرىپ، ئۇلارغا 15 مىڭ 500 يۈەن پېنسىيە پۇلى تارقاتتى.

ئاھالىلەر كومىتېتى ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ كۆپچىلىكى ئايالىلار بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار خىزمەتتە جاپادىن، ھېرىپ-چارچاشتىن قورقماي، تەمىنات بىلەن ھېسابلاشماي ئىنتىپاقلىشىپ ھەمكارلىشىپ، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ئۈنۈملۈك، جانلىق ئىشلەپ كەلدى. ئاھالىلار كومىتېتىدىكى كۆپىنچە كادىرلار ياش ۋاقتىدىن باشلاپ تاكى قېرىپ پېنسىيگە چىققىچە ئىشلەپ، ئۆزلىرىنىڭ ياشلىق باھارىنى ئاھالىلەر كومىتېتى خىزمىتىگە تەقدىم قىلدى.

ئاھالىلەر كومىتېتى ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ خىزمىتى ئاممىنىڭ قوللىشى، ھىمايە قىلىشىغا ئېرىشىپلا قالماستىن، بەلكى پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ يۇكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشىگە ئېرىشىپ، ئاھالىلەر كومىتېتىغا ئىنتايىن يۇقىرى شان شەرەپ بېغىشلىدى. 50-يىللاردا تازىلىقتا مەملىكەت بويىچە نەمۇنە ئورۇن دېگەن نامغا ئېرىشكەن يېڭى دېموكراتىيە يولى ئاھالىلار كومىتېتى «شۇي جەمەتى چوڭ قورۇسى» نىڭ ۋەكىلى ۋە قىزىلتاغ يولى ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ ئامانلىق ساقلاش نەمۇنىچىسى گوشۇلەن رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتى.

1985-يىلى شەھەر بىلەن يېزا تۇتاشقان ئورۇنغا جايلاشقان خىيجاسەن ئاھالىلەر كومىتېتى باشقۇرۇش تەۋسىنىڭ پاسكىنىچىلىق، قالايمىقانچىلىق، ناچارلىق ئەھۋالىنى تۈزىتىش ۋە ئارمىيە-خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىتىنى قانات يايدۇرۇشتا نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. خىيجاسەن ئاھالىلەر كومىتېتى شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىم خىمىيىۋى قوراللاردىن مۇداپىئەلىنىش يېڭى بىلەن ئارمىيە-خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش مۇناسىۋىتى ئورنىتىپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئاممىنىڭ سۇ ئىچىشى قىيىن بولۇش، يول يۇرۇشى قىيىن بولۇش، چىراغ يېقىشى قىيىن بولۇش، ھاجەتخانىغا بېرىشى قىيىن بولۇش، كېسەل كۆرسىتىشى قىيىن بولۇش، ئاز سانلىق مىللەت باللىرىنىڭ مەكتەپتە ئوقۇشى قىيىن بولۇشتەك ئالتە چوڭ تۈرمۈش قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىپ بەردى. ھەمدە سىملىق رادىئو ئورنىتىپ بەردى. 1986-يىلى گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى ۋەن لى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى تۆمۈر داۋامەتلەر خىيجاسەن باشقۇرۇش رايونىغا كېلىپ ئېكسكۇرسىيە قىلدى ۋە كۆزدىن كۆچۈردى.

نىڭشاۋەن ئاھالىلەر كومىتېتى ئامانلىق ساقلاش خىزمىتىدە ئۈدا بىرقانچە يىل رايون مەھەللە ئامانلىق ساقلاش خىزمىتى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى؛ شەرقىي مەدەنىيەت يولى ئاھالىلەر كومىتېتىدىكى كادىرلارنىڭ يولدىن ئازغان ياشلارنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى كۆرۈنەرلىك بولغاچقا «شىنجاڭ گېزىتى» قاتارلىق ئاخبارات ئورۇنلىرى تەرىپىدىن كۆپ قېتىم زىيارەت قىلىندى ھەمدە مەخسۇس خەۋەر قىلىندى.

1985-يىلدىن 1987-يىلغىچە، پۈتۈن رايون تەۋسىدىكى ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمى ھەر يىلى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى. ئاھالىلەر كومىتېتلىرىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرىنىڭ ئون پىرسەنتى ئىلغار شەخس بولۇپ باھالىنىپ، يۇقىرىنىڭ تەقدىرلىشىگە ۋە مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، پۈتۈن رايوندا 109 ئاھالە كومىتېتى قۇرۇلدى، 42 ئاھالە كومىتېتى «ئالتە بولۇش» ئۆلچىمى (تامغىسى بولۇش، ۋۇشسكىسى بولۇش، ئىشخانىسى بولۇش، تەشكىلى بولۇش،

راسخوتى بولۇش، تۇزۈمى بولۇش) گە يەتتى. ئاھاللەر كومىتېتلىرىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى 210 (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 86) غا يەتتى. شۇ يىلى ئاساسىي قاتلاملاردا خىزمەت قىلغىنىغا 30 يىل بولغان ئاھاللەر كومىتېتى كادىرلىرىغا بىر قېتىملىق پېنسىيىگە چىقىش رەسمىيىتى بېجىرىپ بېرىلدى.

3-پاراگراف ئېتىبار بېرىش، نەپىقە بېرىش

1949-يىلى 9-ئاينىڭ 25-كۈنى شىنجاڭ تىنچلىق يولىدا ئازاد بولدى، 10-ئاينىڭ 20-كۈنى، رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقىدىن 10 مىڭدىن ئارتۇق كىشى ئۇچتاشتىن بېيمىنگىچە رەتتە تۇرۇپ، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ تۇنجى تۇركۈمىدە دىخۇاغا كىرگەن بىرونېۋىك تۇمىنىنىڭ شەھەرگە كىرىشىنى ئۆزلىكىدىن قارشى ئالدى. بۇنىڭ بىلەن چېگرا شەھىرىدە ئارمىيىنى ھمايە قىلىش پائالىيىتىنىڭ مۇقەددىمىسى باشلاندى.

1951-يىلى مەركەزنىڭ «ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ئائىلىنى، ۋەتەننى قوغداش» دېگەن چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، جۇڭگو خەلق پىدائىي قىسىملىرىنىڭ چاۋشيەنگە بېرىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقى پۇل، مال-مۇلۇك ئىئانە قىلدى، بۇ جەريانداپ ئادەمنى تەسىرلەندۈرىدىغان ئىشلار بارلىققا كەلدى. مەھەللە ئاساسىي قاتلام كادىرى جياڭ شۇيىڭ (ئايال، خۇيزۇ) ئۆزىنىڭ ئالتۇن-كۈمۈش زىننەت بۇيۇملىرىنى دۆلەتكە تەقدىم قىلىپ، دىخۇا شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

50-، 60-يىللارنىڭ باشلىرى، ھەر قېتىملىق بايرامدا رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ھال سوراش ئۆمىكى تەشكىللەپ، رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىملار ۋە ئىنقىلابىي قۇربانلار، ھەربىيلەر ئائىلە ئاۋابىئاتلىرى، مەجروھ ھەربىيلەرنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ ھال سورىدى، ئۇلارغا لەۋھە، پاپياق، پېتەك، يېپ، يېڭنە، سومكا قاتارلىق ھال سوراش بۇيۇملىرىنى تەقدىم قىلدى. ھال سوراش ئۆمىكى بارغانلىكى يېرىدە قىسمەنكى ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت تەشكىللىگەن ھال سوراش پائالىيىتىدە ئاساسلىقى رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىملارغا ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرى، ئىزنەك، كالېندار، لۆڭگە، سوپۇن قاتارلىق ماددىي بۇيۇملار تەقدىم قىلىندى.

70-يىللارنىڭ كېيىنكى مەزگىلىدە، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ئاھاللەر كومىتېتلىرىنى ئىنقىلابىي قۇربانلار، ھەربىيلەر ئائىلە ئاۋابىئاتلىرى، مەجروھ ھەربىيلەرنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ ھال-ئەھۋال سوراشقا ئۇيۇشتۇردى. ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلىلىرىگە «شەرەپلىك ئىنقىلابىي قۇربان ئائىلىسى»، «شەرەپلىك ھەربىيلەر ئائىلىسى»، «شەرەپلىك ئائىلە» دېگەن ۋېۋىسكىلار ئېسىلدى. تۇرلۇك ئاسمىلار ئېسىلدى، ھال سوراش بۇيۇملىرى تەقدىم قىلىندى. ئارمىيىنى ھمايە قىلىش نەمۇنچىسى ئەن چۈنيى مومىاي 1971-يىلىدىن باشلاپ ھەر يىلى 10 جۇپ لاتا خەي تىكىپ، قارا قۇرۇم تېغىدىكى ئەۋلىيا قۇلتۇقى قاراۋۇلخانىسىدىكى جەڭچىلەرگە ئەۋەتىپ بېرىپ، پەرزەنت ئەسكەرلەرگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىنى ئىپادىلىدى.

ھەر يىلى يېڭى يىل، باھار بايرامىلىرى مەزگىلىدە ھەر مىللەت خەلقى ھەربىي قىسىملار، نەپىقە بېرىش ئوبيېكتلىرىغا ياخشى ئىش قىلىپ بەردى، ئاھاللەر كومىتېتلىرى ئۆز تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلاردىكى ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنى ۋە ئاممىنى كوماندىر جەڭچىلەرنىڭ يوتقان-كۆرپە،

كىيىم-كېچەكلىرىنى يۇيۇپ بېرىشكە تەشكىللىدى. جەڭچىلەرگە شىنجاڭ تاتاملىرىدىن لەغمەن، سۇيۇق-ماشلارنى ئېتىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى تەڭشىدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئەمگەك كۈچى ئازراق بولغان نەپىقە بېرىش ئوبيېكتلىرىنىڭ قارلىرىنى تازىلاپ بەردى، ئۆي ئىچى، هويلا-ئارامىلارنىڭ تازىلىقىنى قىلىپ بەردى، ئۆيلىرىنى ئاقارتىپ بەردى، لۆڭگە، پەلەي، سوپۇن، قەلەم، خاتىرە، كىتاب، ژۇرنال قاتارلىق هال سوراش بۇيۇملىرىنى تەقدىم قىلدى، بۇنىڭ بىلەن ئارمىيىنى همايە قىلىش-ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش پائالىيىتى پۈختا، مول مەزمۇندا، ئۇنۇملۇك ئېلىپ بېرىلدى.

1983-يىلى تيانشان رايونى بويىچە تۇنجى قېتىم ئارمىيىنى همايە قىلىپ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش، هۆكۈمەتنى همايە قىلىپ، خەلقنى سۆيۈش بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلىپ، 22 ئىلغار كوللېكتىپ، 146 ئىلغار شەخس مۇكاپاتلاندى.

1985-يىلى جۇڭگو-ۋېيتنام چېگرىسىدىكى ئۆزمىزنى قوغداپ قايتارما زەربە بېرىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان 50 ئۆيلۈك هەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتىدىن نۇقتىلىق هال سوردى، پۈتۈن رايون تەۋەسىدە «لاۋشەن ئالدىنقى سېپىدىكى جەڭچىلەرنى خاتىرجەم قىلىش پائالىيىتى» قانات يايدۇرۇلدى. 30 دىن كۆپرەك نەپىقە بېرىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، لاۋشەن ئالدىنقى سېپىدىكى هەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ خىزمەت قىلىپ، ياخشى ئىش قىلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئەمەلىي قىيىنچىلىقىنى هەل قىلىپ بەردى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 15 ئائىلىلىكنىڭ ئۆيى تەڭشەپ بېرىلدى، 10 كىشىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ مەكتەپكە، يەسلىگە كىرىش مەسلىسى هەل قىلىندى. لاۋشەن ئالدىنقى سېپىگە 20 مىڭ 348 پارچە هال سوراش بۇيۇمى ئەۋەتىلدى. تيانشان رايونى تەۋەسىدىكى 58 جەڭچى لاۋشەن ئالدىنقى سېپىدىن زەپەر قۇچۇپ قايتىپ كەلگەندە، رايون بويىچە 10 مىڭ كىشىلىك قوشۇن تەشكىللەپ قارشى ئالدى. ئۇلارنىڭ تۇهپىسىنى تەقدىرلەش يۇزىسىدىن 3440 يۇەن مۇكاپات پۇلى تارقىتىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، بەخت يولى مەهەللە ئىش باشقارمىسى رايون بويىچە تۇنجى بولۇپ هەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزى قۇردى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، 12 مەهەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ هەممىسى هەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزى قۇردى. رايوندا تۇرۇشلۇق 500 دىن يۇقىرى ئادەمى بار دۆلەت ئىلكىدىكى كارخانىلار هەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزىدىن 18 نى قۇردى. ئۇنىڭدىن كېيىن تيانشان رايونلۇق هەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزىگە يېتەكچىلىك قىلىش هەيئىتى قۇرۇلدى. خەلق ئىشلىرىنى ئاساسلىق باشقۇرىدىغان مۇئاۋىن رايون باشلىقى مەمتىمىن سادىق يېتەكچىلىك قىلىش هەيئىتىنىڭ مۇدىرى بولدى. هەربىي مەجبۇرىيەت ئۆتەۋاتقان هەربىيلەرنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، مەجرۇھ هەربىيلەر، هەربىيلەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزىنىڭ مۇزلاتمەت ئوبيېكتى قىلىندى. هەربىي-لەر ئائىلىلىرىگە مۇلازىمەت قىلىش مەركىزىنىڭ مەقسىتى هەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئويلاپ، هەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ غەم ئەندىشىسىنى تۇگىتىپ، قىيىنچىلىقىنى هەل قىلىش، قىسمىغا ماسلىشىپ، هەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا بولغان سىياسىي ئىدىيىۋى خىزمەتنى ياخشى ئىشلەپ، هەربىيلەرنى خاتىرجەم مەجبۇرىيەت ئۆتەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشتىن ئىبارەت بولدى. شۇ يىلى هەرقايسى هەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا مۇلازىمەت قىلىش مەركەزلىرىدىن هەقسىز مۇلازىمەت قىلىش پائالىيىتىگە قاتناشقان ئامما 786 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى. غەمخورلۇق قىلىش-نەپىقە بېرىش ئوبيېكتلىرىغا يارەملىشىپ 771 ئېغىز ئۆي هەل قىلدى، 346 ئېغىز ئۆينى رېمونت قىلدى. 78 ئادەمنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى، 62 كىشىنىڭ ئىش تۇرى تەڭشەپ بېرىلدى. 382 كىشىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ مەكتەپكە، يەسلىگە كىرىش مەسلىسىنى هەل قىلدى، 567 ئادەم (قېتىم) ئاشلىق، كۆمۈر يەتكۈزۈپ بەردى.

غەمخورلۇق قىلىش-نەپقە بېرىش ئوبيېكتلىرىغا نەپقە بېرىشتە ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ئاساسلىقى غەمخورلۇق قىلىش-نەپقە بېرىش ئوبيېكتلىرىنىڭ ئىش تېپىپ ئىشلەپ كىرىمنى كۆپەيتىشكە يارىدەم بېرىلدى. 60-يىللارنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى دۆلەتنىڭ نورمىلىق ئاشلىق قوشۇمچە يارىدەمىدىن بەھرىمەن بولدى. چوڭ نوپۇسقا ھەر ئايدا 10 كىلوگرام، كىچىك نوپۇسقا ھەر ئايدا بەش كىلوگرام، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 15 كىلوگرام ئۇن بېرىلدى. 1955- ۋە 1963-يىللىرى ئىككى قېتىم تەڭشەش ئارقىلىق ئۇن نورمىسى يىلمۇ يىل كۆپەيتىلدى. 1965-يىلى ئۇن قوشۇمچە يارىدەمى نەق پۇل قوشۇمچە يارىدەمگە ئۆزگەرتىلدى. ھەر ئايدا بىر كىشى بولغان بىر ئائىلىگە سەككىز يۇەن، ئىككى كىشى بولغان بىر ئائىلىگە 15 يۇەن، ئۇچتىن ئارتۇق ئادەمى بار بىر ئائىلىگە 45 يۇەن بېرىلدى. 1979-يىلى رايون بويىچە غەمخورلۇق قىلىش-نەپقە بېرىش ئوبيېكتى 278 كىشى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئىنقىلابىي قۇربان ئائىلە تاۋابىئاتى 14 كىشى، مەجرۇھ ھەربىي 244 كىشى؛ كەسىپ ئالماشتۇرغان ھەربىي بەش كىشى، قۇربان بولغان، كېسەل بولۇپ ئۆلگەنلەر 15 كىشى ئىدى. ئۇلارغا جەمئىي 23 مىڭ 200 يۇەن نەپقە پۇلى تارقىتىلدى.

1985-يىلى 7-ئاينىڭ 1-كۈنى شەھەردە تۇرمۇش كۆچۈرۈۋاتقان، مۇقىم كىرىمى بولمىغان، ھەربىيدىن چېكىنگەن قېرى، ئاجىز ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، ئىگە-چاقسىز قېرى ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن ھەربىر كىشىگە ھەر ئايدا بېرىلىدىغان قوشۇمچە يارىدەم پۇلى 50 يۇەنگە ئۆستۈرۈلدى. ئىگە-چاقسىز قېرى ئىنقىلابىي قۇربان ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ يارىدەم ھەققى 60 يۇەنگە ئۆستۈرۈلدى. قېرى، ئىگە-چاقسىز ھەربىيلەر ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن ھەربىر كىشىگە ھەر ئايدا 40 يۇەن بېرىلدى. قەرەللىك قوشۇمچە پۇل بەرگەندىن سىرت، غەمخورلۇق قىلىش-نەپقە بېرىش ئوبيېكتلىرى ئىچىدىكى ۋاقىتلىق قىينىچىلىقى بارلارغا قىش پەسلىدە كېيىم-كېچەكنى ئالماشتۇرغۇزۇش، ئۆيىنى رېمونت قىلدۇرۇش، كېسەلنى داۋالىتىشقا توغرا كەلگەنلەرگە ۋاقىتلىق تۇرمۇش يارىدەم پۇلى بېرىلدى.

1979-يىلدىن 1987-يىلغىچە جەمئىي 582 مىڭ 800 يۇەن نەپقە پۇلى تارقىتىلدى.

1979-يىلدىن 1987-يىلغىچە يارەم بېرىش، نەپقە بېرىش ئوبيېكتلىرىغا تارقىتىلغان نەپقە قوشۇمچە يارىدەم پۇلى ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-3-2-19 جەدۋەل

بىرلىكى: 10مىڭ يۇەن

يىللار	مىيىپلار نەپقە پۇلى		ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى نەپقە پۇلى		ھەربىي سەپتىن قالىتقان ئەسكەرلەرگە قەرەللىك بېرىلگەن يارىدەم پۇلى		قۇربان بولغان، كېسەل سەۋەبىدىن ۋاپات بولغانلارغا بېرىلىدىغان نەپقە پۇلى	
	ئادەم سانى	پۇل	ئادەم سانى	پۇل	ئادەم سانى	پۇل	ئادەم سانى	پۇل
جەمئىي	2621	18.57	229	10.25	73	2.63	327	26.83
1979	244	1.12	14	0.32	5	0.17	15	0.72
1980	288	1.22	16	0.44	6	0.21	32	1.52
1981	221	1.44	29	0.79	7	0.28	46	2.35
1982	219	1.42	22	0.66	10	0.31	36	1.80
1983	315	1.99	28	0.82	8	0.27	41	2.01

يىللار	مېيىپلار نەپقە پۇلى		ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى نەپقە پۇلى		هەربىي سەپتىن قايتقان ئەسكەرلەرگە قەرەللىك بې- رىلگەن ياردەم پۇلى		قۇربان بولغان، كېسەل سەۋەبىدىن ۋاپات بولغان- لارغا بېرىلىدىغان نەپقە پۇل	
	ئادەم سانى	پۇل	ئادەم سانى	پۇل	ئادەم سانى	پۇل	ئادەم سانى	پۇل
1984	331	1.99	27	1.21	8	0.29	33	1.80
1985	323	3.48	30	1.75	8	0.34	32	1.63
1986	339	3.03	31	208	6	0.26	30	1.83
1987	341	2.88	32	2.18	15	0.50	62	13.17

4-پاراگراف ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) 11-ئايدا دېخۇا شەھەرلىك هۆكۈمەت قۇرۇلدى. ئۇ تەسىس قىلغان ئىجتىمائىي ئىشلارنى باشقۇرۇش ئىشخانىسى ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش ئىشلىرىنى باشقۇرۇدى. هەرقايسى رايونلاردىكى ئاممىۋى ئىشلار ئورنى ئاشلىق تەڭشەش خادىملىرىنى تەسىس قىلىپ، رايون تەۋەسىدىكى نامرات ئائىلىلەرنى ئاي بويىچە تەكشۈرۈپ تىزىملاپ شەھەرلىك ئىجتىمائىي ئىشلار ئىشخانىسىغا تەستىقلاتقاندىن كېيىن، ئاشلىق تەڭشەش ئورنى چوڭ نوپۇسلارغا ئېيىغا 15 كىلوگرام، كىچىك نوپۇسقا ئېيىغا 15 كىلوگرام ئۆلچەم بويىچە هەرقايسى رايونلارغا ئۇن تارقىتىپ بېردى، بۇ ئاشلىق قۇتقۇزۇش سۇپىتىدە نامرات ئائىلىلەرگە تۆۋەن باهادا سېتىپ بېرىلدى.

1950-يىلى 10-ئاينىڭ 24-كۈنى، دېخۇا شەھەرلىك هۆكۈمەت «بىر ئادەمنۇ توڭلاپ ئۆلۈپ قالماسلىق، بىر ئادەمنۇ ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالماسلىق» دېگەن يولىورۇقنى چىقاردى. شىنجاڭ ئۆلكىلىك هۆكۈمەت دېخۇا شەھىرىگە 500 كۇرە قۇتقۇزۇش بۇغدىيى ئاجرىتىپ بەردى. هەر چوڭ نوپۇسقا ئايلىقى 10 كىلوگرام، كىچىك نوپۇسقا بەش كىلوگرام ئۆلچەم بويىچە قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىك نامرات ئائىلىلەرگە تاكى 1951-يىلى 3-ئايغا قەدەر ئۇدا تۆت ئاي ئۇن تارقىتىپ بەردى. هەرقايسى رايونلار جەمئىي 24 مىڭ 300 كىلوگرام ئۇن تارقىتىپ، نامرات ئائىلىلەرنى قىشتىن ئۆتۈۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

50-يىللارنىڭ باشلىرى، هەرقايسى رايونلاردىكى خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى بىر تەرەپتىن تۇرمۇشتا يۆلەنچۇكى يوق ئائىلىلەرنى قۇتقۇزسا، يەنە بىر تەرەپتىن جەمئىيەتتىكى زور تۇركۈم بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى تاش كولاش، تاش چوقۇش، كۈندىلىك ئىشلەش، سەرەڭگە قېپى ياساش، كىيىم يۇيۇش قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆزىنى قۇتقۇزۇش ئەمگىكىگە تەشكىللەپ، ئىشسىز ئاممىنى دەسلەپكى قەدەمدە نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىپ، تۇرمۇشىنى مۇقىملاشتۇردى.

1953-يىلى 8-ئاينىڭ 4-كۈنى ئەتىگەن سائەت ئالتىدە ئۇرۇمچى دەرياسىغا كەلكۈن كېلىپ، 3-كۆۋرۈك ئەتراپىدىكى ئاهالىلەرنىڭ 409 ئېغىزغا يېقىن ئۆيىنى ئېقىتىپ كەتتى، 182 ئېغىز ئۆيىنى بۇزۇۋەتتى. 325 ئائىلىدىكى 1189 ئادەم ئاپەتكە ئۇچرىدى، ئاپەت يۈز بەرگەندىن كېيىن، شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك هۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە، دەرهال ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، 46 كادىر ئاجرىتىلىپ، ئارمىيە ۋە خەلقتىن 3000 دىن كۆپرەك كىشىنى سەپەرۋەر قىلىپ، كېچە-كۈندۈز ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش قانات يايدۇرۇلدى، ئاپەتكە ئۇچرىغان ئائىلىلەر بىخەتەر يەرگە كۆچۈرىۋېلىندى.

شۇنىڭدىن كېيىن پۇل قەرز ئېلىش ئارقىلىق ئاممىنىڭ ئۆيلىرىنى رېمونت قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ياردەم بېرىلدى. بۇ قېتىمقى ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش جەريانىدا 2345 نان، 16 مىليون يۈەن (كونا خەلق پۇلى) قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىلدى.

1953 يىلىدىن 1960-يىلىغىچە، «ھەممە كىشى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىش، ھەممە ئائىلىدە بىكار ئادەم قالماسلىق» دېگەن چاقىرىق ئاستىدا، «يەرلىك كىچىك ئاممىۋى» سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى يېلمۇ يىل تەرەققىي قىلىپ، ئىجتىمائىي ئىشقا ئورۇنلىشىش نىسبىتى يىلمۇ يىل يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، خەلق تۇرمۇشى ياخشىلاندى. 1960-يىلى قۇتقۇزۇۋېلىشقا تېگىشلىك ئائىلە 1955-يىلدىكى 1032 ئائىلە، 1455 كىشىدىن 156 ئائىلە، 684 كىشىگە ئازايدى.

1964-يىلى 4-ئاينىڭ 16-كۈنىدىن باشلاپ ئۇدا ئۇچ كۈن توختىماي يامغۇر ئاپىتى يۈز بەردى. رايون تەۋەسىدە 350 ئېغىز ئۆي ئۆرۈلۈپ چۈشتى، خەتەرلىك ئۆي 2286 ئېغىزغا يەتتى. 7403 ئائىلىدىكى 28 مىڭ 331 ئىشچى-خىزمەتچى ئاپەتكە ئۇچرىدى. ئىككى كىچىك بالا يېنىك يارىلاندى. 18-كۈنى رايونلۇق خەلق كومىتېتى جىددىي يىغىن چاقىرىپ، ئاپەتتىن، خەتەردىن قۇتقۇزۇش قوماندانلىق شتابى قۇردى، زور تۇركۈمدىكى كادىرلارنى ئاجرىتىپ ئاپەتتىن، خەتەردىن قۇتقۇزۇش، تۇرمۇش تەمىنلەش، سەيياره داۋالاش قاتارلىق خىزمەت گۇرۇپپىلىرىنى تەشكىللىدى. بۇ گۇرۇپپىلا ئاساسىي قاتلامغا چۆكۈپ، ئاپەتكە ئۇچرىغان ئاممىنى ئورۇنلاشتۇردى، ئورگان، مەكتەپ زاللىرى، كىنو، تىياتىرخانىلاردا بىخەتەرلىك نۇقتىلىرىدىن 101ى تەسىس قىلىندى. ھەرقايسى ئورۇنلارمۇ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆيلىرىنى جىددىي تەشەببۇسكارلىق بىلەن رېمونت قىلىپ، تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇردى، 5-ئاينىڭ 5-كۈنىگىچە، ئاپەتكە ئۇچرىغان ئامما ئاساسىي جەھەتتىن ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىپ بولدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، خەلق ئىشلىرى ئاپپاراتىدا كۆپ قېتىم ئۆزگىرىش بولغان بولسىمۇ، لېكىن قۇتقۇزۇش راسخوتى يېلمۇ يىل تارقىتىلىپ، شەھەردىكى نامرات ئائىلىلەرنىڭ تۇرمۇشى ئاساسىي جەھەتتىن كاپالەتكە ئىگە قىلىندى.

1976-يىلىدىن باشلاپ، تېيانشان رايونى كەڭچىلىككە ئېرىشىپ قويۇپ بېرىلگەن گومىنداڭنىڭ ناھىيە دەرىجىلىكتىن يۇقىرى خىزمەتچى خادىملىرىغا دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن خەلق ئىشلىرى خراجىتىدىن ھەر كىشىگە ھەر ئايدا 25 يۈەندىن تۇرمۇش قوشۇمچە ياردەم پۇلى تارقىتىپ بەردى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىك ھەر ئائىلىدىكى ھەربىر كىشىنىڭ ئايلىق قۇتقۇزۇش ئۆلچىمى 1961-يىلدىكى سەككىز يۈەندىن 10 يۈەنگىچە بولغان ئۆلچەمدىن 10 يۈەندىن 13 يۈەنگىچە ئۆستۈرۈلدى. تۆت نوپۇستىن يۇقىرى ئائىلىلەرگە 50 يۈەن بېرىلدى. ھەر بىر كىشىگە ھەر ئايدا 3.5 يۈەن قوشۇمچە يېمەكلىك پۇلى قوشۇپ بېرىلدى.

1984-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن قۇتقۇزۇش ئۆلچىمى يەنە بىر قېتىم تەڭشىلىپ، بىر نوپۇسلۇق ئائىلىلەرگە ئايدا 20 يۈەندىن، ئىككى نوپۇسلۇق ئائىلىلەرگە 36 يۈەندىن، ئۈچ نوپۇسلۇق ئائىلىلەرگە 51 يۈەندىن، تۆت نوپۇسلۇق ئائىلىلەرگە 75 يۈەندىن، ئالتە نوپۇستىن يۇقىرى ئائىلىلەرگە 90 يۈەندىن قۇتقۇزۇش پۇلى بېرىلدى. ھەر قېتىملىق باھار بايرىمى مەزگىلىدە خەنزۇلارغا، قۇربان ھېيتتا ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان قۇتقۇزۇش ئائىلىلىرىگە قۇتقۇزۇش خراجىتى قوشۇپ بېرىلدى.

ئۇزۇن مۇددەتلىك قۇتقۇزۇش ئوبيېكتلىرىغا قارىتا، ئۆيىگە، كىيىم-كېچەكىگە، يېمەك-ئىچمەكىگە، داۋالىنىشىغا، دەپنە ئىشلىرىغا كاپالەتلىك قىلىشتىن ئىبارەت «بەشكە كاپالەتلىك قىلىش» يولغا قويۇلدى. ئۇلارنىڭ ئەمەلىي قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى ھەمدە

ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ئايالالار بىرلەشمىسى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى قاتارلىق ئاممىۋى تەشكىلاتلار رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيىتى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ يوتقان-كۆرپە يۇيۇش، ئۆيىنى ئاقارتىش ئىشلىرىغا ياردەم بەردى. ئۇزۇن مۇددەت قۇتقۇزىلىدىغان ۋاڭ پىگلەن ئۇزۇن يىل ئاغرىپ يېتىپ قېلىپ، تۇرمۇشتا ئۆزىنى كۈتەلمىگەندە، نىگشياۋەن ئاھالىلەر كومىتېتىدىكى كادىرلار ئۇنىڭغا ئۇزۇن مۇددەت مۇلازىمەت قىلدى. ناكى ۋاپات بولغىچە بۇ كادىرلار تازىلىق قىلىشتىن تارتىپ تاماق ئېتىش، دورا سېتىۋېلىش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ھۆددىگە ئالدى.

1979-يىلىدىن 1987-يىلغىچە ئۇزۇن مۇددەت قۇتقۇزۇلىدىغان ۋە ۋاقىتلىق قېينىچىلىقى بار ئائىلىلەرگە جەمئىي 650 مىڭ 300 يۈەن قۇتقۇزۇش خراجىتى تارقىتىپ بېرىلدى.

1979-يىلىدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونىنىڭ ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇشقا قىلغان چىقىمىنىڭ ستاتىستىكا جەدۋىلى

1-4-2-19 جەدۋەل بىرلىكى: 10 مىڭ يۈەن

يىللار	سوممىسى	يىللار	سوممىسى
جەمئىي	65.03	1983	6.36
1979	4.2	1984	7.57
1980	4.73	1985	10.04
1981	4.67	1986	11.16
1982	5.9	1987	10.4

5-پاراگراف پاراۋانلىق ئىشلەپچىقىرىشى

ئازادلىقتىن كېيىن ئۇچ يىللىق ئىگىلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەزگىلىدە، ھەرقايسى رايونلار جەمئىيەتتىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ ئىلشەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆزىنى قۇتقۇزۇشقا تەشكىللەش بىلەن بىر ۋاقىتتا مېيىپلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى، ھەرقايسى رايونلار تەشكىللىگەن ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى ئىچىدە مېيىپلار ئاساس قىلىنغان ئىجتىمائىي پاراۋانلىق كارخانىلىرى بار بولدى. بۇنداق كارخانىلارغا قارىتا خەلق ئىشلىرى، باج تارماقلىرى مەبلەغ جەھەتتە مەدەت بېرىش، باج كەچۈرۈم قىلىش قاتارلىق ئېتىبار بېرىش، غەمخورلۇق قىلىش چارىسىنى قوللاندى. بىراق مېيىپلار ئاساس قىلىنغان زاۋۇت (گۈرۈپپا) لارنىڭ كۆلىمى كىچىك، تېخنىكا شارائىتى ناچار بولغانلىقتىن تەرمەققىيات قەدىمى ئاستىراق بولدى. كېيىن تەرتىپكە سېلىپ قوشۇۋېتىش ئارقىلىق بىر قىسىم ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى قوبۇل قىلىنىپ، تېخنىك خادىملار تولۇقلانغاندىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىشتا ئاندىن راۋاجلىنىش بولدى. 1957-يىلىدىن باشلاپ قۇرۇلغان تيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرى پاراۋانلىق ئۇنۇمبرسال زاۋۇتىدا تىككۈچىلىك، باسمىچىلىق، ئاياغ كىيىم تىكىش قاتارلىق ماگىزىن ۋە پىششىقلاپ ئىشلەش سېخلىرى بارئىدى. كېيىن 1962-يىلى شەھەرلىك قول سانائەت ئىدارىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن يەڭگىل ئەمگەكلەرگە قاتنىشالايدىغان ۋە مۇئەييەن مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە مېيىپلارنى ھەرقايسى

مەھەللىلەر باشقۇرغان كارخانىلار ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئالدى بىلەن ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى.

1975-يىلى، ھەربىيلەر، ئىنقىلابىي قۇربانلار ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ پەرزەنتلىرى ۋە مېيىپلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش يۈزىسىدىن تيانشان رايونلۇق پاراۋانلىق تېرە-يۇڭ زاۋۇتى قۇرۇلدى. 1986-يىلى پاراۋان-لىق شام زاۋۇتى، پاراۋانلىق باسما زاۋۇتى قۇرۇلدى. ئىككى زاۋۇتقا تيانشان رايونىدىن 40 ئىشچى-خىز-مەتچى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە 20 نەپىرىنى مېيىپلار تەشكىل قىلدى. شۇ يىلدىكى ئورۇندىغان مەھسۇلات قىممىتى 68 مىڭ يۈەن، پايدىسى 3100 يۈەن بولدى. 1987-يىلى پاراۋانلىق تېرە-يۇڭ زاۋۇتى بىلەن شىنمىن يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى بىرلىشىپ زاۋۇت قۇرۇپ، تىجارەت دائىرىسىنى كېڭەيتتى، مەھسۇلات سۈپىتى ئۆستى، ئىشلەپچىقىرىشى يىلمۇ يىل ئاشتى. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا ئىشچى-خىزمەتچىسى 130 كىشىگە يەتتى، 51 مېيىپ كىشى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 10 مىڭ يۈەن، يىللىق يارانقان پايدىسى 87 مىڭ يۈەن بولدى.

6-پاراگراف نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش

1950-يىلى 5-ئايدا «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نىكاھ قانۇنى» ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، نىكاھ ئىشلىرى قانۇننىڭ قوغدىشىغا ئېرىشتى. بىر ئەر بىر خوتۇنلۇق بولۇش، نىكاھ ئىشىدا ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش يولغا قويۇلدى، نىكاھ ئىشلىرىغا چات كىرىۋېلىش، نىكاھ سودىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، قانۇن بويىچە نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش يولغا قويۇلدى، ئەينى ۋاقىتتا، كونا جەمئىيەتتە ئېزىلگۈچى ئورۇندا تۇرۇۋاتقان ئاياللار ئازادلىققا ئېرىشتى، ئۇلارنىڭ «نىكاھ قانۇنى»نىڭ قوغدىشى ئاستىدا، نىكاھ ئىشلىرىدا ئەركىن بولۇشنى تەلەپ قىلىش ئارزۇسى ئەڭ كۈچلۈك بولدى، بۇنىڭ بىلەن نىكاھتىن ئاجرىشىش ماجرالىرى كۆپەيىپ كەتتى. نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش تارماقلىرى بۇنداق ئەنزىلەرنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن قوش نىكاھلانغۇچىلارنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ، ئايال تەرەپ نىكاھتىن ئاجرىشىشنى ئوتتۇرىغا قويغان، ئەر تەرەپ قوشۇلغان بولسا، نىكاھتىن ئاجرىشىش رەسمىيىتىنى بېجىرىپ بەردى. ئايال تەرەپكە تۇرمۇش جەھەتتە ئېتىبار قىلىندى. 1952-يىلى 1-ئايدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نىكاھ قانۇنىنى ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى تولۇقلىما بەلگىلىمە»نى ئېلان قىلدى. نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش، نىكاھتىن ئاجرىشىش، نىكاھنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىشىنى شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى بىر تۇتاش باشقۇرىدىغان بولدى.

1957-يىلى «نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش چارىسى»گە ئاساسەن، رايوندىكى خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاشنى باشلىدى، نىكاھتىن ئاجرىشىشنى تىزىملاشنى يەنىلا شەھەرلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى بېجىردى. 1965-يىلى 9-ئايدىن باشلاپ، رايوندىكى خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى نىكاھتىن ئاجرىشىش، نىكاھنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەرنىڭ نىكاھلىنىش ئىشىنى بېجىرىشكە باشلىدى. ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملايدىغان قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى كادىرلار تەسىس قىلىنىپ، نىكاھلىنىش، نىكاھتىن ئاجرىشىش، نىكاھنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەستىقلاش قانۇن بويىچە قاتتىق ئىجرا قىلىندى. نىكاھ ئىشلىرىغا چات كىرىۋېلىش قەتئىي مەنئى قىلىندى. 1968-يىلى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاشتا بىرلا تۇرنى بېجىردى. قالغانلىرىنى رايونلۇق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى بىر تۇتاش بېجىردى.

1980-يىلى 9-ئايدا، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نىكاھ قانۇنى» يېڭىدىن ئېلان قىلىندى. شۇ يىلى 12-ئايدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق بەشىنچى نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 3-يىغىنى «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نىكاھ قانۇنىنى ئىجرا قىلىش

توغرىسىدىكى تولۇقلىما بەلگىلىمىسى»نى ماقۇللىدى. 1981-يىلى 1-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ تېيانشان رايونى يېڭى «نىكاھ قانۇنى» ۋە «تولۇقلىما بەلگىلىمە»گە ئەمەل قىلىپ، نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاشنى يولغا قويىدى. ھەربىي مەجبۇرىيەت ئۆتەۋاتقان ھەربىيلەرنىڭ نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش خىزمىتى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى خەلق ئىشلىرى مىنىستىرلىكى 1981-يىلى تارقاتقان، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى باش سىياسىي بۆلۈمىنىڭ «ھەربىي قىسمدا (جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نىكاھ قانۇنى)نى ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى ۋاقتىلىق بەلگىلىمە»گە ئاساسەن بېجىرىلدى.

رايوندىكى نىكاھنى تىزىملاش تارماقلىرى نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش خىزمىتىنى بېجىرىش جەريانىدا، ئەر-ئايالالار ئىككى تەرەپنىڭ نىكاھلىنىش يېشى، سالامەتلىكى ھەمدە نىكاھلىنىش ئەھۋالىنى قاتتىق تەكشۈردى. ئىسپات ماتېرىياللىرى تولۇق بولمىغان، رەسمىيىتى ئېنىق بولمىغانلارنى تىزىملاش كېچىكتۈرۈلدى ياكى تىزىملاتمىدى. نىكاھتىن ئاجراشقۇچىلارغا قارىتا خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى مۇرەسسە قىلىپ ئۇنۇمى كۆرۈلمىگەندە، سوت مەھكىمىلىرى قارار چىقىرىپ بىر تەرەپ قىلدى.

1987-يىلى، رايون تەۋەسىدىكى 12 مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ ھەممىسىدە نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش نۆۋەتسىز قورۇلۇپ، نىكاھ ئىشلىرىنى بېجىردى. رايونلۇق خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى نىكاھ ئىشخانىسىنى تەسىس قىلىپ، نىكاھلىنىش، نىكاھتىن ئاجرىشىش، نىكاھنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە مەسئۇل بولدى ھەمدە ئىش باشقارمىلىرىنىڭ نىكاھ ئىشلىرىنى تىزىملاش خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلدى. 1981-يىلدىن 1987-يىلغىچە رايون بويىچە 22 مىڭ 133 جۈپ كىشى نىكاھلىنىش ئۇچۇن تىزىمغا ئالدۇردى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 17 مىڭ 608 جۈپ بولۇپ، ئۇمۇمىي تىزىملانغانلارنىڭ 79.63 پىرسەنتىنى، ئۇيغۇرلار 1685 جۈپ بولۇپ، ئۇمۇمىي تىزىملانغانلارنىڭ 7.6 پىرسەنتىنى، خۇيزۇلار 1779 جۈپ بولۇپ، ئۇمۇمىي تىزىملانغانلارنىڭ 8.05 پىرسەنتىنى، باشقا مىللەتلەر 291 جۈپ بولۇپ، ئۇمۇمىي تىزىملانغانلارنىڭ 1.32 پىرسەنتىنى، ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەر 750 جۈپ بولۇپ، ئۇمۇمىي تىزىملانغانلارنىڭ 3.39 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى، 1245 جۈپ كىشى نىكاھتىن ئاجرىشىش تىزىمغا ئالدۇردى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇلار 605 جۈپ بولۇپ، نىكاھتىن ئاجراشقانلار ئۇمۇمىي سانىنىڭ 48.59 پىرسەنتىنى، ئۇيغۇرلار 358 جۈپ بولۇپ، نىكاھتىن ئاجراشقانلارنىڭ 28.76 پىرسەنتىنى، خۇيزۇلار 190 جۈپ بولۇپ، نىكاھتىن ئاجراشقانلارنىڭ 15.26 پىرسەنتىنى، باشقا مىللەتلەر 52 جۈپ بولۇپ، نىكاھتىن ئاجراشقانلارنىڭ 4.18 پىرسەنتىنى، ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەر 40 جۈپ بولۇپ، نىكاھتىن ئاجراشقانلارنىڭ 21.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1981-يىلدىن 1987-يىلغىچە تېيانشان رايونىدا نىكاھقا تىزىملىتىش ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىش جەدۋىلى

1-6-19 جەدۋەل

بىرلىكى: جۈپ

يىللار	توي قىلىشقا تىزىملاتقانلار						نىكاھتىن ئاجرىشىشقا تىزىملاتقانلار					
	ئۇمۇمىي سانى	بۇنىڭ ئىچىدە					ئۇمۇمىي سانى	بۇنىڭ ئىچىدە				
		خەنزۇ	ئۇيغۇر	خۇيزۇ	باشقا مىللەتلەر	ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەر		خەنزۇ	ئۇيغۇر	خۇيزۇ	باشقا مىللەتلەر	ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەر
جەمئىي	22113	17608	1685	1779	291	750	1245	605	358	190	52	40
1981	3765	2997	297	396	13	62	193	71	82	35		5
1982	3059	2219	296	432	25	87	164	53	80	16	3	12
1983	3419	2776	245	294	22	82	162	89	30	32	7	4

يىللار	توي قىلىشقا تېزىملاتقانلار						نىكاھتىن ئاجرىشىشقا تېزىملاتقانلار					
	ئومۇمىي سانى	بۇنىڭ ئىچىدە					ئومۇمىي سانى	بۇنىڭ ئىچىدە				
		خەنزۇ	ئۇيغۇر	خۇيزۇ	باشقا مىللەتلەر	ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەر		خەنزۇ	ئۇيغۇر	خۇيزۇ	باشقا مىللەتلەر	ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەر
1984	2388	1982	114	185	15	92	162	89	31	29	9	4
1985	3489	2912	250	220	28	79	177	105	25	30	10	7
1986	2299	1730	252	221	21	75	251	128	80	20	15	8
1987	3694	2992	231	31	167	273	136	70	30	28	8	

3-باب ئەمگەك، كادىرلار ئىشلىرى

1-پاراگراف ئاپپاراتلار

بىرىنچى، كادىرلار

1950-يىلىدىن 1956-يىلىغىچە، ھەرقايسى رايونلاردىكى كادىرلار خىزمىتىنى شەھەرلىك پارتكوم بىر تۇتاش باشقۇردى. 1956-يىلى 9-ئايدىن 1960-يىلى 5-ئايغىچە، ئىككى رايوننىڭ كادىرلار خىزمىتىنى رايونلۇق خەلق كومىتېتى ئىشخانىسى شەھەرلىك پارتكومغا ھەمكارلىشىپ باشقۇردى.

1960-يىلى 5-ئايدا، كادىرلار خىزمىتى رايونلۇق خەلق كومىتېتى خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى سەپلەشكەن مەخسۇس بىر كادىرنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

1969-يىلى 3-ئايدا، كادىرلار خىزمىتىنى تېيانشان رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى باشقۇردى.

1975-يىلى 5-ئايدا ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدى، كادىرلار خىزمىتىنى باشقۇرۇشنى رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى ئۆتكۈزۈۋالدى.

1980-يىلى 9-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق كادىرلار بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، ئادەتتىكى كادىرلارنى باشقۇرۇش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

1984-يىلى 10-ئايدا، كادىرلار بۆلۈمى بىلەن ئەمگەك بۆلۈمى بىرلەشتۈرۈلۈپ، تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك كادىرلار ئىدارىسى تەسىس قىلىندى.

1987-يىلى 11-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق دەم ئېلىشقا، پېنسىيەگە چىققان كادىرلار، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى باشقۇرۇش بۆلۈمى تەسىس قىلىندى. ئۇ تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك كادىرلار ئىدارىسىنىڭ تەۋەلىكىدە بولدى.

ئىككىنچى، ئەمگەك

1950-يىلىدىن 1956-يىلىغىچە، ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئەمگەك يۆنىكەش، ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى ئەۋەتكەن خادىم بىۋاستە باشقۇردى.

1956-يىلى 9-ئايدىن 1960-يىلى 5-ئايغىچە ئىككى رايوننىڭ ئەمگەك ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى مالىيە بۆلۈمى قوشۇمچە باشقۇردى.

1963-يىلى 10-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق ئەمگەك كۆچلىرىنى باشقۇرۇش، ئورۇنلاشتۇرۇش ئورنى

قۇرۇلدى.

1969-يىلى 9-ئايدا تيانشان رايونلۇق ئەمگەك كۈچلىرىنى باشقۇرۇش-ئورۇنلاشتۇرۇش ئورنى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئەمگەك يۆتكەش-ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىگە رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسى مەسئۇل بولدى.

1971-يىلى 7-ئايدىن 1973-يىلى 4-ئايغىچە ئەمگەك يۆتكەش-ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى باشقۇردى.

1973-يىلى 6-ئايدا، تيانشان رايونلۇق ئەمگەك ئىش ھەققى بۆلۈمى تەسىس قىلىندى.

1974-يىلى 4-ئايدا، تيانشان رايونلۇق زىيالىي ياشلارنى تاغلارغا، يېزىلارغا چۈشۈرۈش خىزمىتى ئىشخانىسى قۇرۇلدى.

1980-يىلى 9-ئايدا، تيانشان رايونلۇق ئەمگەك-مائاش بۆلۈمى تيانشان رايونلۇق ئەمگەك بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلدى.

1984-يىلى 10-ئايدا، ئەمگەك بۆلۈمى بىلەن كادىرلار بۆلۈمى قوشۇۋېتىلىپ، ئەمگەك كادىرلار ئىدارىسى قۇرۇلدى.

ھەرقايسى مەزگىلدىكى تيانشان رايونى ئەمگەك كادىرلار ئورگىنىنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە خادىملارنىڭ سەپلىنىش ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

1-1-3-19 جەدۋەل

يىللار	ئورگان نامى	جەمئىي				بۆلۈم (ئىدارە) رەھبىرىي كادىرلىرى				ئادەتتىكى خادىملار ئەھۋالى			
		ئادەم سانى	بۇنىڭ ئىچىدە			ئادەم سانى	بۇنىڭ ئىچىدە			ئادەم سانى	بۇنىڭ ئىچىدە		
			ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت		ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت		ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت
1963	ئەمگەك باشقۇرۇش يۆتكەپ سەپلەش ئورنى	4	4		1					4	4		1
1973	ئەمگەك ئىش ھەققى بۆلۈمى	5	4	1	1	2	2		1	3	2	1	
1980	ئەمگەك بۆلۈمى	6	4	2	1	2	2		1	4	2	2	
1981	كادىرلار بۆلۈمى	2		2	1	1				1		1	1
1984	ئەمگەك كادىرلار ئىدارىسى	8	2	6	1	2	1		1	6	1	5	
1987	ئەمگەك كادىرلار ئىدارىسى	12	6	6	3	2	1		1	10	5	5	2

2-پاراگراف ئەمگەك، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش

بىرىنچى، جەمئىيەتتىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش

ئازادلىقتىن بۇرۇن، دىخۇا شەھىرىدىكى ئەمگەكچىلەرنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ مۇقىم كەسپى يوق ئىدى، ئۆزىگە تايىنىپ چىقىش يولى تاپاتتى، جېنىنى تەستە باقاتتى، تۇرمۇشى كاپالەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، خەلق ھۆكۈمىتى ئېغىر ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ۋەزىيىتىگە دۇچ كەلگەنىدى. بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ كۆپىنچىسى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى ۋە ئادەتتىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئىدى، ئاز بىر قىسىم تېخنىك ئىشچىلار ۋە قول سانائەتچىلەرمۇ بارئىدى.

50-يىللارنىڭ باشلىرى، ھەرقايسى رايونلۇق ھۆكۈمەتلەر ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئۆزىنى قۇتقۇ-زۇشقا ئۈيۇشتۇرۇلۇپ جەمئىيەتتىكى كۆپلىگەن بىكار ئەمگەك كۈچلىرى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش، سودا، بيمەك-ئىچمەك، مۇلازىمەت قاتارلىق ساھەلەرگە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. تولۇقسىز ئونتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىدىن يۇقىرى سەۋىيىگە ئىگە بىر قىسىم كىشىلەر ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچى-لىقىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1950-يىلىدىن 1955-يىلىغىچە ھەرقايسى رايونلار بىكار ئەمگەك كۈچلىرىدىن جەمئىي 35 مىڭ 36 ئادەم (قېتىم)نى ئورۇنلاشتۇردى.

ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش جەريانىدا، «تونۇشتۇرۇپ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن ئۆزىنىڭ ئىشقا ئورۇنلىشىشنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇش» ئاڭچىنىغا ئاساسەن، ئىشسىزلارنىڭ ئۆزلىرى ئىش تېپىپ ئورۇنلە-شىش، ئۆزلىرىنىڭ چىقىش يولى تېپىش ئاكتىپلىقىغا ئىلھام بېرىلدى ھەمدە ئىشسىزلارنى، ئىشقا ئورۇنلاشقانلارنى تىزىملاش ئارقىلىق خىزمەت قىلغان قاتاردا ھەق ھېسابلاش، كەسىپنى ئۆزگەرتىپ مەشق قىلدۇرۇش، ئامانەت قويۇپ ئۆزىنى قوتقۇزۇش، قوتقۇزۇش پۇلى تارقىتىش قاتارلىق چارىلەر قوللىنىلىپ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەتتىكى زىددىيەت پەسەيتىلدى.

1962-يىلى 10-ئايدىن باشلاپ، شەھەردىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرىگە قارىتا شەھەر مۇلازىمەت ئەترىتى تەشكىللەش ئاساس قىلىنىپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە كىنىشكىسىز ئېلىپ ساتارلار ۋە تىجارەت قىلىشنى تەلەپ قىلغان ھەربىيلەر ئەمگەك كۈچلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك تىزىملاش ئاساسىدا خەلق گۈڭشېسى (مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى) شۇنداقلا رايونلۇق ئىخچاملاش ئىشخانىسىنىڭ تەكشۈرۈ-شى ئارقىلىق، بازارلارنى تەرتىپكە سېلىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى تىزىمغا ئالغان كىشىنىڭ كونكرېت شارائىتى بازارنىڭ ئەمەلىي ئېتىياجىغا ئاساسەن تىجارەت گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىپ، ھەرقايسى كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ كۆزنەك بويىچە باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئۇنىڭدىن باشقا رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى يەنە بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى رېمونتچىلىق، تىككۈچىلىك، قورال-سايمانلارنى رېمونت قىلىش، كىچىك ماشىنىلارنى رېمونت قىلىش قاتارلىق ھەرخىل مۇلازىمەت ئەترىتىگە ئۈيۇشتۇرۇش ئارقىلىق شۇ يىلى ھەرخىل بىكار ئەمگەك كۈچلىرىدىن 107 كىشىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى.

1963-يىلى شەھەردىكى ئونتۇرا مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارغا قارىتا «تۆتكە يۇزلىنىش» (يۇقىرى مەكتەپكە، تاغلارغا، يېزىلارغا، چېگرا رايونغا ياردەم بېرىشكە، شەھەر بازارلاردا ئورۇنلىشىشقا يۇزلىنىش) سىياسىتى يولغا قويۇلۇپ، شۇ يىللا بىكار ئەمگەك كۈچلىرىدىن 671 كىشى، شەھەر بازار ياشلىرىدىن 117 كىشى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

1964-يىلى 7-ئايدا، رايون بويىچە بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە تەشۋىق قىلىش، سەپەرۋەر قىلىش ۋە تېگى تەكتىنى تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى، شۇ يىلى رايون، مەھەللىلەر ئىشلەپچىقىرىشنى تەشكىللەش ئارقىلىق شەھەردىكى بىكار ئەمگەك كۈچىدىن 6118 كىشى ئىشقا ئورۇنلاش-تۇرۇلدى.

1965-يىلى 12-ئايدا، تيانشان رايونلۇق ئەمگەك مۇلازىمەت چوڭ ئەترىتى تەشكىللەندى، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا ئەمگەك مۇلازىمەت پونكىتلىرى قۇرۇلۇپ، جەمئىيەتتىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىدە تەشكىللىك بولۇش، باشقۇرۇش بولۇش، تەربىيەمۇ بولۇش ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، مۇنتىزىملىشىشقا قاراپ يۇزلەندى. شۇ يىلى ئەمگەك مۇلازىمەت ئەترىتى (پونكىتى) سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى ئۆچۈن، شەھەر مەمۇرىي قۇرۇلۇشى ئۆچۈن ۋە بازارنى تەمىنلەش ھەمدە خەلق تۇرمۇشى ئۆچۈن مۇلازىمەت قىلىش مەقسىتىدە 1885 كىشى پىلانلىق ھالدا ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

1966-يىلى شەھەردىكى 52 كىشى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن جەمئىيەتتىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇن-لاشتۇرۇش خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن توختاپ قالدى.

1980-يىلىدىن باشلاپ، جەمئىيەتتىكى بىكار ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى باشقۇردى.

ئىككىنچى، ئىش كۈتۈپ تۇرغان زىيالىي ياشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش

شەھەرلەردىكى ئىش كۈتۈپ تۇرغان زىيالىي ياشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتى 1951—1952-يىللىرىلا باشلانغانىدى. ھەرقايسى رايونلار زىيالىي ياشلارنى يېزىلارغا يۆزلىنىشكە سەپەرۋەر قىلىپ، جەمئىي 350 زىيالىي ياشنى يېزىغا بېرىشقا ئۇيۇشتۇردى.

1969-يىلىدىن ئېتىبارەن، زىيالىي ياشلار تاغلارغا ۋە يېزىلارغا بېرىپ كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىندى.

1974-يىلى 4-ئايدا، تېيانشان رايونلۇق زىيالىي ياشلارنىڭ تاغلارغا ۋە يېزىلارغا بېرىش خىزمىتى ئىشخانىسى ئۇرۇمچى ناھىيىسىنىڭ ئەنەنچۇ گۈڭشېسى بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ، رايون تەۋەسىدىكى سىستېمىلارنىڭ بەلگىلىمە بويىچە تاغقا ۋە يېزىغا بېرىشقا تېگىشلىك زىيالىي ياشلارنى ئەترەتلەرگە بېرىپ چېنىقىشقا ئۇيۇشتۇردى. شۇ يىلى 27 ياش يېزىغا بېرىشقا سەپەرۋەر قىلىندى. 1975-يىلى يېزىلارغا بارغان زىيالىي ياش 80 كىشىگە يەتتى. 1976-يىلى يېزىلارغا بارغان ياش 88 كىشى بولدى. 1977-يىلى 65 ياش يېزىغا باردى. 1977-يىلىغىچە، يېزىلارغا بېرىشقا ئۇيۇشتۇرۇلغان ياش 260 كىشىگە يەتتى.

1978-يىلىدىن كېيىن، زىيالىي ياشلارنىڭ شەھەردە قېلىش دائىرىسى كېڭەيدى. تېيانشان رايونىدا شەھەردە قېلىپ ئىش كۈتىدىغان ياش 2256 كىشى بولدى.

1979-يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ يۇقىرى مەكتەپلەرگە كۆچەلمىگەن، 17 ياشقا توشمىغان ياشلار ئادەتتە تاغلارغا ۋە يېزىلارغا بېرىشقا سەپەرۋەر قىلىنماي، داۋاملىق يۇقىرى مەكتەپكە چىقىش ئىمتىھانىغا قاتنىشىشقا رۇخسەت قىلىندى ياكى ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىش، ھەربىيگە قاتنىشىش، كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى كارخانىلارنى قۇرۇش قاتارلىق چارىلەر ئارقىلىق ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ھەرقايسى مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىمۇ «ئىشلەپچىقىرىشقا پايدىلىق بولۇش، ئاممىغا قولايلىق يارىتىش» پرىنسىپى بويىچە ھەرخىل كىچىك تېپتىكى كوپېراتىپلارنى قۇرۇپ، شەھەردە قالغان ياكى شەھەرگە قايتىشقا رۇخسەت قىلىنغان ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ۋە 45 ياشتىن تۆۋەن ئىش كۈتۈپ تۇرغان كىشىلەرنى ئالدىن ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى، شۇ يىلى 3901 كىشى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1979-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە رايون بويىچە 43 مىڭ 300 زىيالىي ياش ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

3-پاراگراف كادىرلارنى باشقۇرۇش

بىرىنچى، كادىر قوبۇل قىلىش

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە، ھەرقايسى رايونلار كادىر قوبۇل قىلىشتا تەستىقلانغان شتاتتىكى ئادەم سانىغا قاراپ، تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ئارقىلىق ياخشىلىرىنى تاللاپ قوبۇل قىلدى.

1951-يىلىدىن 1956-يىلىغىچە، كادىر قوبۇل قىلىشتا شۇ جايدىكى جەمئىيەتتىكى ياشلار، چېگرا رايونغا ياردەم بېرىشكە كەلگەن ياشلار، ئىجارە كېمەيتىپ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش، «ئۈچكە قارشى» قاتارلىق ھەرىكەتلەردە بارلىققا كەلگەن ياش ئاكتىپلار ئىچىدىن تاللاش ئاساسىي ئوبيېكت قىلىندى.

1956-يىلىدىن 1960-يىلىغىچە، كادىرلارغا ساپا جەھەتتە يۇقىرى تەلەپ قويۇلۇپ، شتاتقا ئاساسەن تولۇقلاپ قوبۇل قىلىنغان كادىرلارنىڭ كۆپىنچىسى مەكتەپلەر ھەمدە سانائەت، سودا قاتارلىق ئاساسىي قاتلاملاردىن تاللاپ ئۆستۈرۈلدى. يەنە ھەربىيدىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كىشىلەردىن كادىرلار قوشۇنى

تولۇقلاندى. ئومۇمەن، يۇقىرىدىكى رايونغا قاراشلىق تارماقلار قوبۇل قىلغان كادىرلارنىڭ ھەممىسى رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈلۈپ، قوبۇل قىلىش رەسمىيىتى بېجىرىلدى ھەمدە شتاتتىكى ئادەم سانىدىن ئاشۇرىۋېتىلمەسلىك چىڭ تۇتۇلدى، تۇزۇم بىرقەدەر مۇكەممەل بولدى.

«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، كادىر قوبۇل قىلىش تۇزۇمى قالايمىقانلىشىپ كەتتى، شتاتنى باشقۇرۇشتا كونترول قىلالماسلىق ھالىتى شەكىللەندى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، كادىر قوبۇل قىلىش خىزمىتى پەيدىنپەي كۈچەيدى، كادىرلارغا قويۇلىدىغان ئۆلچەم يۇقىرى بولدى. كادىرلارنىڭ كېلىش مەنبەسى ئاساسلىقى يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلار ھەر يىلى پىلان بويىچە تەقسىم قىلىپ بەرگەن ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇملارنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار، ئىش كۈتۈپ تۇرغان زىيالىي ياشلار، ھەربىيدىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كىشىلەر بولدى. شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسى ھەر يىلى چۈشۈرۈپ بەرگەن كادىرلارنىڭ تەبىئىي كېمىيىش كۆرسەتكۈچى ۋە سىستېمىلار بويىچە چۈشۈرۈپ بەرگەن كادىر قوبۇل قىلىش كۆرسەتكۈچىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشتە، رايوندىكى كادىرلار تارماقلىرى تەكشۈرۈش ئىسمىلىكىنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، شەھەرلىك كادىرلار ئىدارىسىنىڭ تەستىقلىشىغا سۇنۇپ، قوبۇل قىلىش رەسمىيىتىنى بېجىرگەندىن كېيىن خىزمەت تەقسىم قىلىندى. 1982-يىلىدىن ئىلگىرى تېيانشان رايونىغا چۈشۈرۈپ بېرىلگەن تەبىئىي كېمەيگەن كۆرسەتكۈچىنىڭ ئورنىغا پەرزەنتلەر سەپلەندى. 1982-يىلىدىن كېيىن ئورنىغا پەرزەنتلىرىنى سەپلەش تۇزۇمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. يېڭى قوبۇل قىلىنىدىغان كادىر كۆررسەتكۈچىگە ئاساسلىدىكى تەشكىلىي ئورنى تونۇشتۇرۇشتىن جەمئىيەتكە پەيدىنپەي يۇزلىنىپ، ئىسمىنى ئاشكارە مەلۇم قىلىش، ئىمتىھان ئالغاندىن كېيىن ياخشىلىرىنى تاللاپ قوبۇل قىلىش يولغا قويۇلدى.

1981-يىلىدىن 1987-يىلغىچە، رايون بويىچە تەبىئىي كېمىيىش كۆرسەتكۈچى ۋە يېڭىدىن قوبۇل قىلىش كۆرسەتكۈچى بويىچە 321 كىشى قوبۇل قىلىنىپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا رايونغا قاراشلىق پارتىيە ھۆكۈمەت، ئاممىۋى تەشكىلات ئورگانلىرى، سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسى، مائارىپ سىستېمىسى ۋە باشقا كەسىپىي ئورۇنلاردا خىزمەت قىلىشقا تەقسىم قىلىندى.

1981-يىلىدىن 1987-يىلغىچە قوبۇل قىلىنغان كادىرلارنى مەلۇم قىلىش جەدۋىلى

1-3-3-19 جەدۋەل

يىللار	ئادەم سانى	ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر سانى	تەقسىم قىلىش يۆلىنىشى		
			پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئاممىۋى تەشكىلات ئورۇنلىرىغا تەقسىم قىلىنغان ئادەم سانى	كەسىپىي ئورۇنلارغا تەقسىم قىلىنغان ئادەم سانى	مائارىپ سىستېمىسىغا تەقسىم قىلىنغان ئادەم سانى
جەمئىي	321	51	177	144	129
1981	26	3	10	16	14
1982	42	12	15	27	15
1983	108		60	48	48
1984	32	19	6	26	26
1985	55	17	42	13	13
1986	48		40	8	8
1987	10		4	6	5

ئىككىنچى، شتات

1952-يىلى دىخۇا شەھەرلىك شتات كومىتېتى چۈشۈرگەن شتات لايىھىسىدە ھەرقايسى رايونلارنىڭ مەمۇرىي شتاتى 15 كىشى قىلىپ بېكىتىلدى. 1956-يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا ئىككى رايوندىكى كادىرلار 175 كىشىگە يەتتى (بۇنىڭ ئىچىدە بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلار توققۇز كىشى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 21 كىشى).

1958-يىلى، رايونلۇق پارتكوم سانائەت-قاتناش بۆلۈمى، مالىيە سودا بۆلۈمى، رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ سانائەت بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى، قۇرۇلۇش بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، يېڭىدىن 17 كىشىلىك مەمۇرىي شتات كۆپەيتىپ بېرىلدى. 1962-يىلىغا بارغاندا پۈتۈن رايوندا مەمۇرىي، كەسپىي كادىرلار 215 كىشىگە يەتتى، مەمۇرىي شتات ئىخچاملاشتۇرۇلۇپ كېيىن 191 كىشىگە ئازايدى.

1966-يىلى پۈتۈن رايونىنىڭ شتاتى 192 كىشى قىلىپ بېكىتىلدى. ئەمەلىيەتتە بار بولغان كادىر 187 كىشى بولدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە كادىر باشقۇرۇش قالايمىقانلىشىپ شتاتتىن ئېشىپ كېتىش ئەھۋالى ئېغىر بولدى. 1975-يىلى تيانشان رايونىنىڭ شتاتى 98 قىلىپ بېكىتىلدى. شۇ يىلى ئەمەلىيەتتە بار بولغان كادىر 276 گە يەتتى. 1980-يىلىغا كەلگەندە 363 كىشىگە كۆپەيدى.

1984-يىلى 5-ئايدا، تيانشان رايونىنىڭ كادىرلار شتاتى 542 كىشى قىلىپ بېكىتىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئورگانلاردا 212 كىشى، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرىدا 209 كىشى، تەپتىش مەھكىمىسى، سوت مەھكىمىسى، ئەدلىيە ئىدارىسىدا 121 بولدى. شۇ يىلى ئەمەلىيەتتە بار بولغان كادىر 467 كىشى بولدى، 1987-يىلىغا كەلگەندە بەلگىلەنگەن شتات 579 بولۇپ، ئەمەلىيەتتە بار بولغان كادىر 594 كىشىگە يېتىپ، 1980-يىلدىكىدىن 231 كىشى كۆپەيدى. كۆپىيىش نىسبىتى 63.64% بولدى

بىر قىسىم يىللاردىكى تيانشان رايوندىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدىكى شتات ۋە ئەمەلىي ئادەم سانىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

2-3-3-19 جەدۋەل

يىللار	جەمئىي		بۇنىڭ ئىچىدە													
	شتات	ئادەم سانى	پارتكوم		خەلق قۇرۇلتىيى		خەلق ھۆكۈمىتى		خەلق تەپتىش مەھكىمىسى		خەلق سوت مەھكىمىسى		سىياسىي كېڭەش		خەلق تەشكىلاتلىرى	
			شتات	ئادەم سانى	شتات	ئادەم سانى	شتات	ئادەم سانى	شتات	ئادەم سانى	شتات	ئادەم سانى	شتات	ئادەم سانى	شتات	ئادەم سانى
1966	192	187	35	33			120	115	11	11	19	21			7	7
1969	192	186	35	35			120	112	11	11	19	21			7	7
1980		363		45		10		213		35		38				22
1984	542	467		47		13		300		35		38		9		25
1987	579	594	94	76	15	18	318	350	56	54	59	60	11	10	26	26

ئۈچىنچى، كادىرلار قوشۇنى

1960-يىلى تيانشان رايوندىكى مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلاردىكى كادىرلار 109 كىشى ئىدى. (ئوقۇتقۇچىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ)، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 58 بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ

53.21 پىرسەنتىنى، ئاياللار 51 بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 46.79 پىرسەنتىنى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 13 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 11.92 پىرسەنتىنى، ئالىي مەكتەپ مالۇماتلىقلار بىر كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 0.92 پىرسەنتىنى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 18 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 16.51 پىرسەنتىنى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 63 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 57.8 پىرسەنتىنى، باشلانغۇچ مەكتەپتىن تۆۋەن مەلۇماتلىقلار 27 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 24.77 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. 1964-يىلى كادىرلار 200 كىشىگە كۆپەيىپ، 1960-يىلدىكىگە قارىغاندا 83.49% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 124 كىشى بولۇپ، 1960-يىلدىكىدىن 113.79%، ئاياللار 76 كىشى بولۇپ، 1960-يىلدىكىدىن 49.02% ئاشتى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 56 كىشى بولۇپ، 1960-يىلدىكىنىڭ 4.31 ھەسسىسىگە توغرا كېلىپ، شۇ يىلدىكى كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 28 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئالىي مەكتەپ مەلۇماتلىقلار شۇ يىلدىكى كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ تۆت پىرسەنتىنى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 22 پىرسەنتىنى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 64 پىرسەنتىنى، باشلانغۇچ مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 10 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن تۇرلۇك ئىشلارنىڭ تەرەققىياتى تېز بولدى. 1978-يىلى پۈتۈن رايونىنىڭ مەمۇرىي، كەسىپىي ئورۇنلىرىدىكى كادىرلار كۆپەيىپ 1645 كىشى (ئوقۇتقۇچىلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 430 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 26.14 پىرسەنتىنى، ئاياللار 1215 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 73.86 پىرسەنتىنى، ئاز سانلىق مىللەتلەر 415 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 25.22 پىرسەنتىنى؛ ئالىي مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 65 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 3.95 پىرسەنتىنى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 934 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 56.78 پىرسەنتىنى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 584 كىشى بولۇپ، كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 35.5 پىرسەنتىنى، باشلانغۇچ مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 62 كىشى بولۇپ، 3.77 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1984-يىلى، يېڭى دەۋردە كادىرلارنى «ئىنقىلابىيلاشتۇرۇش، ياشلاشتۇرۇش، بىلىم ئەھلىگە، كەسىپ ئەھلىگە ئايلاندۇرۇش» تەلىپىگە ئاساسەن، تيانشان رايونى كادىرلارنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش، كادىرلارنى تەربىيىلەش خىزمىتىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى. كادىرلار قوشۇنىنى ئۇزلۇكسىز كېڭەيتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا كادىرلارنىڭ ساپاسىمۇ تەڭ ئۆستۈرۈلدى. 1987-يىلى رايون بويىچە 2097 مەمۇرىي كەسىپىي كادىر (ئوقۇتقۇچىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) بار بولۇپ، 1978-يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا 27.48% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 610 كىشى بولۇپ، 41.86%، ئاياللار 1487 كىشى بولۇپ، 22.39%، ئاز سانلىق مىللەتلەر 686 كىشى بولۇپ، 65.4%، ئالىي مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 147 كىشى بولۇپ، 126.15%، ئوتتۇرا تېخنىكۇم، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتلىقلار 1475 كىشى بولۇپ، 57.92% كۆپەيدى. شۇ يىلى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 7.32 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى؛ ئالىي مەكتەپ مەلۇماتلىقلار كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 7.01 پىرسەنتىنى،

ئوتتۇرا تېخنىكۇم، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 70.34 پىرسەنتىنى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىدىكىلەر كادىرلار ئومۇمىي سانىنىڭ 22.75 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

1981-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونىدىكى مەمۇرىي كەسىپي كادىرلارنىڭ ئاساسىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

19_3_3_3 جەدۋەل

يىللار	تۈرلىرى	شتات سانى	مۇقىم خىزمەتچى	كادىرلارنىڭ ئاساسلىق ئەھۋالى													
				كادىر سانى	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت		مەدەنىيەت سەۋىيىسى								
							ئادەم سانى	ئىگىلىگەن پىرسەنتى	ئالىي تېخنىكۇمدىن يۇقىرى		تېخنىكۇم		تولۇق ئوتتۇرا		تولۇقسىز ئوتتۇرىدىن تۆۋەن	
									ئادەم سانى	ئىگىلىگەن پىرسەنتى	ئادەم سانى	ئىگىلىگەن پىرسەنتى	ئادەم سانى	ئىگىلىگەن پىرسەنتى	ئادەم سانى	ئىگىلىگەن پىرسەنتى
1981	جەمئىي		1779	1687	403	1284	472	28.3	70	4.2	573	34.0	449	26.6	595	35.2
	مەمۇرىي ئورگان 1.		345	331	200	131	109	32.9	17	5.1	44	13.3	71	21.5	199	60.1
	كەسپىي ئورۇن 2.		1434	1356	203	1153	363	26.8	53	3.9	529	39.0	378	27.9	396	29.2
	بۇنىڭ ئىچىدە: مائارىپ سىستېمىسى		1315	1266	182	1084	344	27.2	50	4.0	499	39.4	357	28.2	360	28.4
1982	جەمئىي		1883	1722	422	1300	495	28.7	66	3.8	590	34.3	485	28.2	581	33.7
	مەمۇرىي ئورگان 1.		360	346	217	129	114	33.0	18	5.2	51	14.7	84	24.3	193	55.8
	كەسپىي ئورۇن 2.		1523	1376	205	1171	382	27.8	48	3.5	539	39.2	401	39.1	388	28.2
	بۇنىڭ ئىچىدە: مائارىپ سىستېمىسى		1445	1306	189	1117	369	28.3	43	3.3	524	40.1	380	29.1	359	27.5
1983	جەمئىي		2121	1810	479	1331	536	29.6	75	4.2	648	35.8	489	27.0	598	33.0
	مەمۇرىي ئورگان 1.		513	411	258	153	128	31.1	26	6.3	79	19.2	105	25.6	201	48.9
	كەسپىي ئورۇن 2.		1608	1399	221	1178	408	29.2	49	3.5	569	40.7	384	27.5	397	28.3
	بۇنىڭ ئىچىدە: مائارىپ سىستېمىسى		1457	1315	193	1122	384	29.2	43	3.3	552	42.0	365	27.7	355	27.0
1984	جەمئىي		2125	1840	482	1358	559	30.4	81	4.4	712	38.7	517	28.1	530	28.3
	مەمۇرىي ئورگان 1.		509	455	268	187	140	30.1	33	7.3	128	28.1	123	27.0	171	37.6
	كەسپىي ئورۇن 2.		1616	1385	214	1171	419	30.3	48	3.5	584	42.2	394	28.4	359	25.9
	بۇنىڭ ئىچىدە: مائارىپ سىستېمىسى		1464	1303	187	1116	394	30.2	42	3.2	562	43.1	379	29.1	320	24.6
1985	جەمئىي		2237	1861	492	1369	579	31.1	98	5.3	780	41.9	500	26.8	483	26.0
	مەمۇرىي ئورگان 1.	461	566	504	292	212	171	33.9	36	7.1	145	28.8	150	29.8	173	34.3
	كەسپىي ئورۇن 2.		1671	1357	200	1115	408	30.1	62	4.6	635	46.8	350	25.8	310	22.8
	بۇنىڭ ئىچىدە: مائارىپ سىستېمىسى		1471	1262	164	1098	386	30.1	54	4.3	608	48.2	320	25.3	280	22.2

يىللار	تۈرلىرى	شتات سانى	مۇقىم خىزمەتچى	كادىرلارنىڭ ئاساسلىق ئەھۋالى: كادىر سانى	ئەر	ئايال	ئاز سانلىق مىللەت: ئادەم سانى	ئاز سانلىق مىللەت: ئىگىلىگەن پىرسەنتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى: ئالىي تېخنىكۇمدىن يۇقىرى: ئادەم سانى	ئالىي تېخنىكۇمدىن يۇقىرى: ئىگىلىگەن پىرسەنتى	تېخنىكۇم: ئادەم سانى	تېخنىكۇم: ئىگىلىگەن پىرسەنتى	تولۇق ئوتتۇرا: ئادەم سانى	تولۇق ئوتتۇرا: ئىگىلىگەن پىرسەنتى	تولۇقسىز ئوتتۇرىدىن تۆۋەن: ئادەم سانى	تولۇقسىز ئوتتۇرىدىن تۆۋەن: ئىگىلىگەن پىرسەنتى
1986	جەمئىي		2397	1924	528	1396	629	32.7	112	5.8	823	42.8	536	27.9	453	23.5
	1. مەمۇرىي ئورگان	460		536	315	221	168	31.3	39	7.3	142	26.5	190	35.4	165	30.8
	2. كەسپىي ئورۇن			1388	213	1175	461	33.2	73	5.3	681	49.1	346	24.9	288	20.7
	بۇنىڭ ئىچىدە: مائارىپ سىستېمىسى		1499	1294	179	1115	440	34.0	65	5.0	653	50.5	316	24.4	260	20.1
1987	جەمئىي		2386	2018	542	1476	697	34.5	147	7.3	1067	52.9	446	22.1	358	17.7
	1. مەمۇرىي ئورگان	459	595	565	316	249	204	36.1	60	10.6	155	27.4	163	28.9	187	33.1
	2. كەسپىي ئورۇن		1791	1453	226	1227	493	33.9	87	6.0	912	62.8	283	19.4	171	11.8
	بۇنىڭ ئىچىدە: مائارىپ سىستېمىسى		1537	1314	182	1132	452	34.4	76	5.8	865	65.8	236	18.0	137	10.4

ئەسكەرتىش: جەدۋەل ئىچىدىكى سان-سىفىرلار پارتىيە ئاممىۋى تەشكىلاتىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ.

تۆتىنچى، زىيالىيلار سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش

1978-يىلى 3-ئايدىن باشلاپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ھەم قىزىللاشقان ھەم ئىقتىساسلاشقان چوڭ پەن-تېخنىكا قوشۇنى قۇرۇش توغرىسىدىكى يوليورۇقىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئائىلە-تا-ۋابىئاتلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش، پەرزەنتلىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش، تۇرالغۇ ئۆي، دەم ئېلىش شارائىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇش، داۋالاش، ئارام ئالدۇرۇش قاتارلىق تەرەپلەردە ئالدى بىلەن زىيالىيلارغا ئېتىبار بېرىلدى. 1981-يىلىدىن 1983-يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا پۈتۈن رايون بويىچە 208 نەپەر زىيالىينىڭ تۇرالغۇ ئۆي ۋە تەمىنات مەسىلىسى ھەل قىلىندى. خاتا ئەيىبلىنىپ سىياسىتى ئەمەلىيلىشىپ ئاقلانغان، نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن زىيالىيلار ۋاقتىدا خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1984-يىلىدىن باشلاپ دۆلەت ئورگانلىرى، كەسپىي ئورۇنلاردىكى ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇم مەكتەپلەرنى پۈتتۈرۈپ ئىشلەۋاتقانلارغا شىنجاڭدا ئىشلىگىنىگە 15 يىل توشقان بولسا، ئۇلارغا لەيلىمە مائاش بېرىلىپ، كىتاب-ژۇرنال پۇلى تارقىتىپ بېرىلدى. 1987-يىلىغا بارغاندا يۇقىرىدىكى بەلگىلىمە بويىچە زىيالىيلار بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك تەمىناتتىن تولۇق بەھرىمەن بولدى.

1979-يىلىدىن باشلاپ پەن-تېخنىكا خادىملىرىنىڭ ئۇنۋانىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە باھالاشنى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى. تۇنجى تۈركۈمدە ئورگان بوغالتىرلىرى شەھەرلىك بوغالتىرلار ئۇنۋانىنى باھالاش كومىتېتىنىڭ باھالىشىغا يوللاندى. 11 نەپەر بوغالتىرغا كەسپىي تېخنىكا ئۇنۋانى بېرىلدى. 1987-يىلى 6-ئاينىڭ 20-كۈنى تيانشان رايونلۇق ئۇنۋان ئىسلاھاتى خىزمىتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ھەم ئۇنىڭغا ماس ھالدىكى ئوقۇتقۇچى، بوغالتىرلىق كەسپىي ئۇنۋانى بويىچە يارەمچى ئۇنۋان باھالاش كومىتېتى قۇرۇلۇپ، شەرتسىز قۇرۇلغان ياردەمچى ئۇنۋان باھالاش كومىتېتىنىڭ سەھىيە، ئاممىۋى مەدەنىيەت، پىلانلىق تۇغۇت، تەشۋىقات، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش، شەھەر

مەمۇرىيىتى قۇرۇلۇشى، باغ-ئورمانلىق قاتارلىق سىستېمىلاردا شەھەرگە ھاۋالە قىلىپ كەسىپلەر بويىچە باھالاش گۇرۇپپىسى ۋەكالىتەن باھالاش ئېلىپ باردى. باھالاپ تەكلىپ قىلىشقا بىرلەشتۇرۇش پرىنسىپى بويىچە شەخسلەر ئىلتىماس قىلغان، تەشكىل كۆرسەتكەن، باھالاش كومىتېتى باھالاپ بېكىتكەندىن كېيىن رايونلۇق رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىغا يوللىنىپ، شەھەرلىك ئۇنۋان ئىسلاھاتى ئىشخانىسى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىپ، شۇنىڭغا ماس كەسىپنى تېخنىكا ۋەزىپە سالاھىيەت گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بەرگەندىن كېيىن ئاندىن رايونلۇق ھۆكۈمەت تەكلىپ قىلىش ئوقتۇرۇشى تارقاتتى. شۇ يىلى پۈتۈن رايوندىكى كارخانا، كەسىپنى ئورۇنلاردىن باھالانغان كەسىپنى تېخنىكا خادىملىرى 1824 نەپەرگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مۇئاۋىن ئالىي دەرىجىدىكى ئۇچ نەپەر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك 537 نەپەر، تۆۋەن دەرىجىلىكلەر 1284 نەپەر، ئۇنىڭدىن باشقا دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان كادىرلار ئىچىدىن 57 نەپىرى ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسىپنى تېخنىكا ئۇنۋانى ئالدى.

1987-يىلى تيانشان رايونىنىڭ كارخانا، كەسىپنى ئورۇنلاردىن تۇنجى قېتىم كەسىپنى تېخنىكا خادىملىرىغا بېرىلگەن ئۇنۋان ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىش جەدۋىلى

4-3-4-19 جەدۋەل

ئۇنۋان / ئادەم سانى / سىستېمىسى	جەمئىي	ئالىي دەرىجىلىك		ئوتتۇرا دەرىجىلىك		تۆۋەن دەرىجىلىك	
		ئالىي	مۇئاۋىن ئالىي	ئادەم سانى	بۇنىڭ ئىچىدە: پېنسىيىگە چىققانلار	ياردەمچى دەرىجىلىك	خادىم دەرىجە
جەمئىي	1824		3	537	57	722	562
ماتارىپ سىستېمىسى	1274		2	518	56	506	248
ساھىيە	62			5	1	23	34
پىلانلىق تۇغۇت	18					10	8
قۇرۇلۇش (شەھەرلىك باغ-ئورمان)	10			1		4	5
قۇرۇلۇش	88		1	5		26	56
ئىقتىساد (سودا سانائىتى)	44			2		7	35
ئىقتىساد	117			2		78	37
ئارخىپ	5			1			4
بوغالتىرلىق	163			1		49	113
ستاتىستىكا	33			1		11	21
ئامىۋى مەدەنىيەت	5			1		4	
ھۈنەر سەنئىتى، گۈزەل سەنئەت	1					1	
ئادۋوكاتلىق	4					3	1

4-پاراگراف تەربىيىلەش

بىرىنچى، تېخنىك ئىشچىلارنى تەربىيىلەش

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ھەرقايسى رايونلۇق ھۆكۈمەتلەر ئىشسىزلارغا ئىشقا ئورۇنلىشىش شارائىتى ھازىرلاپ بېرىش ئۈچۈن يەنە تۈرلۈك كەسىپلەر بويىچە تەربىيىلەش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى.

50-يىللاردىن 60-يىللارنىڭ بېشىغىچە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش بىلەن بىللە يەنە تېخنىكا جەھەتتە تەربىيىلەش كۇرسلىرىنى ئاچتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە كەسپىي تېخنىكا جەھەتتە تەربىيىلەش قوشۇنى تارقىتىۋېتىلدى، ئىشتىن سىرتقى ئوتتۇرا مەكتەپلەر تاقىۋېتىلىپ، تېخنىكا جەھەتتە تەربىيىلەش خىزمىتى توختاپ قالدى.

80-يىللارغا كەلگەندە رايونغا قاراشلىق ھەرقايسى كارخانىلار ئۇستاز شاگىرتنى يېتەكلەش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، كارخانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەسلىھەلىرىدىن پايدىلىنىپ، تېخنىكا كۈچىنى ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىمىغان ھالدا ئىشچىلارنى تەربىيىلەش، يەنە بىر قىسىم سانائەت كارخانىلىرى چەكلىك مەبلەغدىن پايدىلىنىپ تۈرلۈك تېخنىكىلىق ئىشچىلارنى تەربىيىلەش كۈچى كۇرسى ئېچىپ، «تەكلىپ قىلىش، سىرتقا ئەۋەتىش» ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، خادىملارنى ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە ۋە ئاپتونوم رايون، شەھەر دەرىجىلىك مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا بېرىپ تېخنىكا ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى، پەقەت تيانشان رايونلۇق بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىلا قۇرۇلغاندىن بۇيان ھەرقايسى قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىدىن بولۇپ 352 ئىشچىنى ئاپتونوم رايون، شەھەر دەرىجىلىك ۋە مۇشۇ شىركەت ئاچقان تۈرلۈك تەربىيىلەش كۇرسلىرىدا ئۆگىنىشكە قاتنىشىشقا تەشكىللىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئالاھىدە ئىش تۈرى بويىچە تەربىيىلەش ۋە ئۆگىنىشكە قاتناشقانلار 126 ئادەم (كىران ماشىنىسى ھەيدەش، تېخنىكا تەكشۈرۈش، سۇ، پار، توكچىلىق، ئېگىز جازا قۇراشتۇرۇش قاتارلىق تېخنىكىلىق ئىش تۈرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ). بۇ شىركەت يەنە قىشتىكى بوش ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ 214 نەپەر خىزمەتچىنى بىناكارلىق-قۇرۇلۇش ئاساسىي بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە ۋە 12 خىزمەتچىنى شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتى، شىنجاڭ سانائەت شۆيۈەنى تەشكىللىگەن ئىش ئورنىغا چۈشۈش تەربىيىسىگە قاتنىشىشقا تەشكىللىدى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە پۈتۈن رايوندىكى ھەرقايسى سانائەت كارخانىلىرىدىكى تېخنىك ئىشچىلار 884 نەپەرگە يەتتى. ئۇنىڭ ئىچىدە رايونغا بىۋاسىتە قاراشلىق كارخانىدىكىلەر 242، مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى باشقۇرغان كارخانىدىكىلەر 642 ئادەم.

1984-يىلدىن 1987-يىلىغىچە تيانشان رايونىدىكى كوللېكتىپ سانائەت كارخانىلىرىدىكى تېخنىك ئىشچىلارنى تەربىيىلەش ئەھۋالىدىن مەلۇمات جەدۋىلى

5-3-3-19 جەدۋەل

يىللار	جەمئىي	1984-يىلى	1985-يىلى	1986-يىلى	1987-يىلى
تەربىيىلەنگەن ئادەم سانى	294	12	43	87	152
ئاساسلىق تەربىيىلەش تۈرلىرى		يۇڭ پوپايكا لايىھىلەش، پۇرژىنا ئىشلەش تېخنىكىسى، ھەل بېرىش تېخنىكىسى	يۇڭ يىپ ھۈنەر-سەنئىتى، سۈنئىي تالادا گىلەم ئىشلەپچىقىرىش، ھارارەت بېسىمىدىن شەكىل ياساش تېخنىكىسى	ئومۇمىيۈزلۈك سۈپەت باشقۇرۇش، ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىقى، ستاتىستىكا تەھلىلى	ستاتىستىكا نەزەرىيە تەھلىلى، توك سۇۋارىكا، سانائەت تېخنىكىسى، ئالىيۇمىن زىننەتلەش تېخنىكىسى، كارخانا تىجارىتى باشقۇرۇش

ئىككىنچى، كادىرلارنى تەربىيىلەش

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدىن 50-يىللارنىڭ ئاخىرىغىچە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار تارماقلىرى ئاي-

رىم-ئايرىم هالدا قوبۇل قىلىنىش ئالدىدا تۇرغان كادىرلارنى ۋە خىزمەتتىكى كادىرلارنى شەھەرلىك پارتكومىنىڭ يەرلىك كادىرلارنى تەربىيىلەش كۇرسى، شىنجاڭ ئۇلكىلىك كادىرلار مەكتىپى، سىياسىي كادىرلار مەكتىپى، ئاپتونوم رايونلۇق كادىرلار مەكتىپى قاتارلىق مەكتەپلەرگە ئۆگىنىشكە قاتنىشىشقا ئۇيۇشتۇردى.

1960-يىلىدىن باشلاپ تيانشان رايونلۇق پارتىيە مەكتىپى رايونغا قاراشلىق كادىرلارغا قارىتا پىلانلىق هالدا تەربىيىلەشنى ئېلىپ باردى. پەقەت 1962-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدىلا 253 نەپەر كىشى نۆۋەت بويىچە تەربىيىلەشكە قاتناشتى. ئۇنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىدە ئۆگىنىشكە قاتناشقىنى ئۇچ، شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپىدە ئۆگىنىشكە قاتناشقىنى 37، تيانشان رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىدە ئۆگىنىشكە قاتناشقىنى 213 ئادەم بولۇپ، پۈتۈن يىللىق نۆۋەت بويىچە تەربىيىلەشكە قاتناشقان 574 كادىرنىڭ 44% نى تەشكىل قىلغان.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە كادىر تەربىيىلەش خىزمىتى ئۇزۇلۇپ قالدى.

1979-يىلى شەھەر دەرىجىلىكتىن يۇقىرى پارتىيە مەكتەپلىرىگە 16 نەپەر كادىر تەربىيىلەشكە ئەۋەتىلدى. 1980-يىلى نۆۋەت بويىچە 433 كادىر تەربىيىلەندى. 1983-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە رايونغا قاراشلىق ماۋارىپ، سەھىيە، پىلانلىق تۇغۇت، ئىقتىساد-پىلان كومىتېتى قاتارلىق ھەرقايسى سىستېمىدىكى لەر نىشانلىق ۋەكالىتەن تەربىيىلەش، شۇنىڭدەك كادىرلارنى رادىئو-تېلېۋىزىيە داشۆسى، ئىشتىن سىرتقى داشۆ، سىرتتىن ئوقۇش داشۆسى، كەسپىي داشۆ، ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىپ ئىمتىهان بېرىش ھەم ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپى، شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇشقا ئىلهام بېرىشتەك تۇرلۇك تەربىيىلەش شەكىللىرىدىن پايدىلىنىپ 307 نەپەر كادىرنى تەربىيىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 13.3% نى تەشكىل قىلدى، شۇنىڭ بىلەن كادىرلار قوشۇنىنىڭ ساپاسى يۇقىرى كۆتۈرىلدى.

1983-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە تيانشان رايونىدىكى كادىرلارنىڭ تۇرلۇك مەكتەپلەردە تەربىيىلىنىشكە قاتنىشىش ئەھۋالىدىن مەلۇمات جەدۋىلى

6-3-3-19 جەدۋەل

مەكتەپ نامى		جەمئىي	1983-يىلى	1984-يىلى	1985-يىلى	1986-يىلى	1987-يىلى
جەمئىي		271	47	21	69	69	65
يۇنىڭ ئىچىدە	تېلېۋىزىيە داشۆسى	57	9	3	17	10	18
	كەسپىي داشۆ	52	13	5	11	8	15
	ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىپ ئىمتىهان بەرگۈچىلەر	39		8	7	10	14
	سىرتتىن ئوقۇش داشۆسى	14	2	3	4	3	2
	پارتىيە مەكتىپى	109	23	2	30	38	16

5-پاراگراف ئىش ھەققى، پاراۋانلىق

بىرىنچى، ماۋاش

1950-يىلىدىن باشلاپ دىخۇا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى بېيجىڭ ماۋاش تۇزۇمىنى يولغا قويدى. يەرلىكتە قالدۇرۇلۇپ ئىشلىتىلگەن خادىملار ۋە بېيجىڭدىن قوبۇل قىلىنغان كادىرلارغا قارىتا ئاشلىقنىڭ

باھاسى ئاساسىي ئۆلچەم قىلىنغان مائاش تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. ھەربىي قىسمدىن ياكى ئازاد رايونلاردىن يۆتكەپ كېلىنگەن كادىرلارغا قارىتا ئارمىيىنىڭ ئۆلچىمى بويىچە تەمىنلەش تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئورگان، كەسپىي ئورۇنلاردىكى خىزمەتچىلەرنىڭ مائاشىنى ئاساسەن شەھەرلىك پارتكوم ئورگىنى تەڭشىدى.

1951-يىلىنىڭ ئاخىرى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مائاش تەمىنلەش تۇزۇمى مائاش تارقىتىش تۇزۇ-مىگە ئۆزگەرتىلدى. ھەرقايسى رايونلاردىن 20 نەپەر كادىرنىڭ مائاشى تەڭشەلدى.

1952-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا، مائاش تۇزۇمىگە قارىتا بىرىنچى قېتىم ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، ئايرىم رەھبەرلەرگە قارىتا تەمىنلەش تۇزۇمىنى ساقلاپ قالغاندىن سىرت، باشقا كادىرلارغا قارىتا «مائاش تەقسىم قىلىش» ئاساسىدىكى مائاش تۇزۇمىگە ئۆزگەرتىلدى. ۋەزىپىگە قارىتا مائاش دەرىجىسى بېكىتىلدى.

1950-يىلىدىن 1953-يىلىغىچە ھەرقايسى رايونلاردىكى خۇسۇسىي كەسىپلەرنىڭ مائاشىدا ئادەتتە قىلغان ئىشنى ھېسابلاش، ۋاقىتنى ھېسابلاش، پايدىسىنى ئېلىشتىن ئىبارەت ئۇچ خىل شەكىل قوللىنىل-دى. قىلغان ئىشنى ھېسابلاپ بېرىلگەن ئايلىق مائاشنىڭ ئەڭ يۇقىرىسى 240 يۈەنگە يەتتى (كونا پۇل بويىچە)

1955-يىلى 7-ئايدىن 1956-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە دۆلەت ئورگانلىرى، كەسپىي ئورۇنلاردا «ئىش ھەققى نومۇرى» بىكار قىلىنىپ پۈللۇق مائاش تۇزۇمگە ئۆزگەرتىلدى. بىر قىسىم خىزمەتچى خادىملارغا قارىتا يولغا قويۇلغان «ھۆددىگەرلىك تۇزۇمى» تەمىناتى مائاش تۇزۇمى تەمىناتىغا ئۆزگەرتىلدى.

1956-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ مائاش ئىسلاھات لايىھىسى ۋە ئورۇمچى شەھىرد-دىكى كونترول قىلىش تەقسىمات كۆرسەتكۈچى بويىچە ئىككىنچى قېتىملىق مائاش ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلدى.

1956-يىلى يەنە بەلگىلىمىگە ئاساسەن ئادەتتىكى ئىشچى ۋە قارا ئىشچىلارنىڭ مائاش ئۆلچىمى مۇۋاپىق تۆۋەنلىتىلدى. 1963-يىلى شەھەرنىڭ مۇناسىۋەتلىك ھۇججەتلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، مائاشى تۆۋەن ئىشچىلارنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئەھۋالىغا قارىتا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، دۆلەت ئورگانلىرىدە-كى خىزمەتچى خادىملارنىڭ مائاشى 29-دەرىجىدىن تۆۋەن بولغانلارنىڭ 29-دەرىجىگە ئۆستۈرۈلدى. كارخانا، كەسپىي ئورۇنلار ۋە دۆلەت ئورگانلىرىدىكى قارا ئىشچىلارنىڭ مائاش ئۆلچىمى ئەڭ يۇقىرىسى 28-دەرىجىدىن 26-دەرىجىدىن يۇقىرى بولماسلىققا تەڭشەلدى. سودا كارخانلىرىدىكى ئۇچ تۈر بەش دەرىجىدىكى مائاش تۇزۇمى سودا، بىمەك-ئىچىمەك، مۇلازىمەت، تاشقى سودا، كەسپىي خادىملارنىڭ مائاشى بىر ئوتتاش ھالدا 11-دەرىجىدىكى مائاش تۇزۇمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1971-يىلى، 1977-يىلى مائاشى تۆۋەن بىر قىسىم ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مائاشى تەڭشەلدى. 1982-يىلىدىن باشلاپ، يۇقىرى دەرىجە-لىك كادىرلار تارماقلىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، بارلىق ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مائاشىغا قارىتا ئۇدا ئۇچ قېتىم ھېسابلاش ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە كۆپ قىسىم ئورۇنلاردا كادىرلارنىڭ مائاش تۇزۇمىنى تىزىملاش تۇزۇمى تۇرغۇزۇلۇپ، كادىرلارنىڭ مائاش كارتوچكىسى ۋە مائاش تونۇشتۇرۇش خېتىنى يۆتكەش تۇزۇمى تەدرىجىي ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ھەم ئورنىتىلدى.

1985-يىلىدىن 1987-يىلىغىچە كارخانىلاردا مائاش ئومۇمىي سوممىسىنى ئۆز كارخانىسىنىڭ ئىقتىسا-دىي كىرىمىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە باغلاش تۇزۇمى يولغا قويۇلدى. خىزمەتچىلەر ۋە تىجارەتچىلەرنىڭ مائاشى، مۇكاپاتى ئۆز كارخانىسىنىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇمىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە، شۇ شەخسنىڭ تۆھپە-سىنىڭ ئاز كۆپلىكىگە باغلاندى. كارخانا بىلەن دۆلەت ئورگانلىرى، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ مائاش

ئىسلاھاتى ۋە تەڭشىلىشى ئايرىۋېتىلدى. مەھەللە، ئاھالىلەر كومىتېتى باشقۇرغان كوللېكتىپ تۇرۇمىدىكى كارخانىلار خىزمەتچىلىرىگە قارىتا ئاساسەن ئىش ۋاقتىنى ھېسابلاش، قىلغان ئىشىغا قاراش، پايدىسىنى ئايرىپ بېرىش، ئاشۇرغىنىغا مۇكاپات بېرىش قاتارلىق مائاش تۇرۇمى قوللىنىلدى. كارخانا باشقۇرغۇچىلىرىغا دەرىجە مائاش تۇرۇمى قوللىنىلدى.

ئىككىنچى، قوشۇمچە ياردەم پۇلى

1. چېگرا رايون ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى

1950-يىلىدىن باشلاپ، دۆلەتنىڭ مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلىرىدىكى كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مائاشىدا، ئاساسىي مائاشىدىن سىرت، دۆلەت، ئاپتونوم رايون، شەھەرنىڭ مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىسى بويىچە تارقىتىلغان ياردەم پۇلىدىن چېگرا رايون قوشۇمچە ياردەم پۇلى بارئىدى. 1953-يىلىدىن باشلاپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاساسلىق مائاشىنىڭ 15% ى بويىچە تارقىتىلدى. 1960-يىلى پارتىيە، ھۆكۈمەت، خەلق تەشكىلاتلىرى شۇنىڭدەك كارخانا، كەسپىي ئورۇنلاردىكى خىزمەتچىلەرنىڭ رايون قوشۇمچە ياردەم پۇلى ئېلىپ تاشلاندى. ئەمما كارخانىدىكى ئىشچىلارنىڭ رايون قوشۇمچە ياردەم پۇلى ساقلانما مائاش قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىپ، كېيىنكى مائاش تەڭشەشتە بالانس قىلدۇرۇلدى. 1984-يىلى 7-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە دۆلەت ئورگانلىرى ۋە دۆلەت مالىيىسىدىن پۇل ئاجرىتىپ بېرىلىدىغان كەسپىي ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە «چېگرا رايون خىزمەت ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى» تارقىتىپ بېرىش يولغا قويۇلدى. ئۇنىڭ ئۆلچىمى شىنجاڭدا خىزمەت قىلغىنىغا بىر يىل بولغان، بەش يىلغا توشمىغانلارغا ئايدا ئۈچ يۈەن، ھەر بەش يىل توشقاندا ئۈچ يۈەندىن كۆپەيتىپ بېرىش يولغا قويۇلدى. كارخانا ئورۇنلىرى ئەمەلىي ئەھۋالغان ئاساسەن مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا يوللاپ تەستىقلىتىپ ئىجرا قىلدى. شۇ يىلى بۇ خىل تەمىناتتىن پۈتۈن يىل بەھرىمەن بولغان مەمۇرىي، كەسپىي ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچى 835 ئادەمگە، كارخانىدىكىلەر 1060 ئادەمگە يەتتى. 1987-يىلىغا كەلگەندە يەنە 612 ئادەم بۇ خىل تەمىناتتىن بەھرىمەن بولدى.

2. سەھىيە-كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش قوشۇمچە ياردەم پۇلى

1980-يىلىدىن باشلاپ زىيانلىق، ئۆزۈن يىل يۇقۇملىنىش خەۋپىي كۆچلۈك ئورۇنلاردا خىزمەت قىلىدىغانلارغا، سەھىيە-كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمەتچىلىرىگە قارىتا، سەھىيە-كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش قوشۇمچە ياردەم پۇلى تارقىتىلدى. مەخسۇس شۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچى ياكى بىۋاستە زىيانلىق، يۇقۇملىنىش خەۋپىي بار داۋالاش، سەھىيە خادىملىرىغا داۋالىنىش سەھىيە قوشۇمچە ياردەم پۇلى تارقىتىش يولغا قويۇلدى. ئۇنىڭ ئۆلچىمى تۆت تۈرگە بۆلىنىدى: بىرىنچى تۈرى ھەر ئادەم ھەر ئايدا 0.6 يۈەن؛ ئىككىنچى تۈرى ھەر ئادەم ھەر ئايدا 0.5 يۈەن؛ ئۈچىنچى تۈرى ھەر ئادەم ھەر ئايدا 0.35 يۈەن؛ تۆتىنچى تۈرى ھەر ئادەم ھەر ئايدا 0.25 يۈەن بولدى.

3. ساقلىقنى ساقلاش قوشۇمچە ياردەم پۇلى

كارخانا، كەسپىي ئورۇنلاردا چاڭ-توزان، زەھەرلىك ماددا، رادىئاكتىپ نۇر، يۇقىرى تېمپېراتۇرا، سۇ ئاستىدا مەشغۇلات ئېلىپ بارىدىغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ساقلىقنى ساقلاش قوشۇمچە ياردەم پۇلى تارقىتىپ بېرىلدى. 1979-يىلىدىن ئىلگىرى ساقلاش ياردەم پۇلى ئورنىدا كۆپىنچە ساقلىقنى ساقلاش يېمەكلىكلىرى، ماددىي بۇيۇملار تارقىتىپ بېرىلدى. ماددىي بۇيۇملارنىڭ ئۆلچىمى 1963-يىلىدىكى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە بېكىتىلدى. يەنى زەھەرلىك، زىيانلىق كان چاڭ-توزىنى ۋە رادىئاكتىپ نۇر ئاستىدا مەشغۇلات ئېلىپ بارىدىغان ھەربىر ئادەمگە

ئايدا 1.5 كىلوگرام گۆش، 0.5 كىلوگرام شېكەر، يۇقىرى تېمپېراتۇرا شارائىتىدا مەشغۇلات ئېلىپ بارىدىغانلارغا ھەر ئايدا بىر كىلوگرام گۆش، 0.5 كىلوگرام شېكەر تارقىتىپ بېرىلدى. 1979-يىلى 11-ئايدىن باشلاپ ئۇنىڭ ئورنىغا پۇل تارقىتىشقا ئۆزگەرتىلدى. ئۇ ئاساسەن ئىككى تۈرگە بۆلۈندى. ھەر ئايدا ھەربىر ئادەمگە ئالتە يۈەن ۋە 4.5 يۈەن بولۇپ، يۇقىرىقى پۇل كۈنگە سۇندۇرۇلۇپ ئۆلچەم قىلىنىپ ئەمەلىي كۈن سانى بويىچە تارقىتىلدى. 1985-يىلى 7-ئاينىڭ 1-كۈندىن باشلاپ يۇقىرىدىكى ئۆلچەم 10 يۈەن ۋە يەتتە يۈەنگە ئۆستۈرۈلدى.

4. سىنىپ مۇدىرى قوشۇمچە ياردەم پۇلى

ماتارىپ سىستېمىسىدا تارقىتىلغان سىنىپ مۇدىرلىق قوشۇمچە ياردەم پۇلى تارقىتىش 1979-يىلى 11-ئايدىن باشلاپ ئوتتۇرا، باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسپىي مەكتەپلەردە، ھۆكۈمەت باشقۇرغان مەكتەپلەردىكى دۆلەت ئوقۇتقۇچىلىرى ئارىسىدا سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى. ياردەم پۇل ئۆلچىمى ئادەتتە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇغۇچى سانى 20 دىن ئاز بولغان سىنىپلارنىڭ ئوچ يۈەن، 21 دىن 35 كىچە ئوقۇغۇچى بار سىنىپلارنىڭ تۆت يۈەن، 36 دىن 50 كىچە ئوقۇغۇچىسى بار سىنىپلارنىڭ بەش يۈەن، 51 دىن يۇقىرىسىغا ئالتە يۈەن تارقىتىلدى. 1987-يىلى ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپلەردىن بولۇپ سىنىپ مۇدىرلىق قوشۇمچە ياردەم پۇلىدىن بەھرىمەن بولغان ئوقۇتقۇچى 463 ئادەم بولۇپ، بۇلارغا 2278 يۈەن تارقىتىپ بېرىلدى.

5. خىزمەت ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى

1985-يىلىدىن باشلاپ دۆلەت ئورگانلىرى ۋە كەسپىي ئورۇنلاردىكى خىزمەتچىلەرگە خىزمەت ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى بېرىش يولغا قويۇلدى. خىزمەتچى خادىملارنىڭ خىزمەت ستاژى بىر يىل ئۈزارسا ئايدا 0.5 يۈەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. خىزمەت ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى شۇ ئادەمنىڭ خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتىدىن باشلاپ ھېسابلىنىپ، شۇ ئادەمنىڭ دەم ئېلىشقا، پېنسىيگە چىققىچە بولىدۇ. ھېسابلاش يىل سانى كۆپ بولغاندا 40 يىلدىن ئېشىپ كەتمەيدۇ.

6. ئوقۇتۇش ستاژى، سېستىرا ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى

1985-يىلىدىن باشلاپ ئوتتۇرا، باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسپىي مەكتەپ، تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپى، باللار باغچىسى ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە داۋالاش-سەھىيە ئورۇنلىرىنىڭ سېستىرالىرىغا قارىتا ئوقۇتقۇچىلىق ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى، سېستىرالىق قوشۇمچە ياردەم پۇلى بېرىش يولغا قويۇلدى. يۇقىرىقى خادىملار بەلگىلىمە بويىچە خىزمەت ستاژى تەمىناتىدىن بەھرىمەن بولۇشتىن سىرت يەنە ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئوقۇتقۇچىلىق ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى ۋە سېستىرالىق ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلىدىن بەھرىمەن بولىدۇ. بۇ ئىككىسىدە شۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغان يىل سانى ھېسابلىنىدۇ. بەش يىلغا توشۇپ 10 يىلغا توشمىغانلارغا ھەر ئايدا ئوچ يۈەن، 10 يىلغا توشۇپ 15 يىلغا توشمىغانلارغا ھەر ئايدا بەش يۈەن، 15 يىلغا توشۇپ 20 يىلغا توشمىغانلارغا ھەر ئايدا يەتتە يۈەن، 20 يىلغا توشقان ۋە 20 يىلدىن يۇقىرىلارغا ھەر ئايدا 10 يۈەن تارقىتىپ بېرىلىدۇ. شۇ شەخس بۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللانمىغان ئىككىنچى ئىپىدىن باشلاپ ئوقۇتقۇچىلىق ستاژى قوشۇمچە ياردەم پۇلى ياكى سېستىرالىق ياردەم پۇلىنى بېرىش توختۇتىلدى. 1987-يىلى پۈتۈن رايون بويىچە بۇ خىل تەمىناتتىن 1404 ئادەم بەھرىمەن بولدى.

7. زىيالىيلار ياردەم پۇلى

1983-يىلىدىن باشلاپ دۆلەت ئورگانلىرىدىكى ۋە دۆلەت پۇل ئاجراتقان كەسپىي ئورۇنلاردىكى ئالىي مەكتەپ، تېخنىكۇم مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار ياكى تېخنىك ۋە شۇ دەرىجىگە ماس

كېلىدىغان كەسىپىي تېخنىكا ئوقۇۋانى ئالغان كادىرلارغا قارىتا شىنجاڭدا خىزمەت قىلغىنىغا 15 يىلدىن ئاشقان بولسا ئۇلارغا زىيالىيلار ياردەم پۇلى بېرىش يولغا قويۇلدى. ئۇنىڭ ئۆلچىمى ھەربىر ئادەمگە ھەر ئايدا 10 يۈەن، كارخانىلار ئۆزىنىڭ ئەملىي ئەھۋالىغا ئاساسەن چارە بېكىتىپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈپ ئىجرا قىلدى. 1987-يىلى پۈتۈن رايون بويىچە دۆلەت ئورگانلىرى، كەسىپىي ئورۇنلاردا 81 ئادەم بۇ خىل تەمىناتتىن بەھرىمەن بولدى.

8. تۇرمۇش ياردەم پۇلى

1957-يىلىدىكى مائاش ئىسلاھاتىدا، دۆلەت مال باھاسى ئۇستۇن ئورۇنلاردا، مائاش ئۆلچىمىدىن سىرت يەنە تۇرمۇش ياردەم پۇلى بېرىش چارىسىنى قوللانىدى ھەم مال باھاسىنى تەڭشەشكە قوشۇپ تەڭشىدى. تېيانشان رايونىدا تارقىتىلىدىغان تۇرمۇش ياردەم پۇلى ئاساسەن ئىككى خىل: يەنە دۆلەت ئورگانلىرى، كەسىپىي ئورۇنلار ۋە دۆلەت بىر تۇتاش بېكىتكەن 11 خىل رايون مائاش ئۆلچىمىنى ئىجرا قىلىدىغان كارخانىلارغا بېرىلىدىغان تۇرمۇش ياردەم پۇلىنىڭ ئۆلچىمى مائاش ئۆلچىمىنىڭ 36%ى بويىچە بولىدۇ. 1958-يىلى 1-ئايدا ئاپتونوم رايونىنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، ئورگان، كەسىپىي ئورۇنلاردىكى كادىرلارنىڭ تۇرمۇش ياردەم پۇلى 36% تىن 26%كە چۈشۈرۈلدى. مائاش ئومۇمىي سوممىسى 7.3% چۈشۈرۈلدى. 36% تۇرمۇش ياردەم پۇلىنى بېرىشنى ئىجرا قىلمىغان ئورۇنلار مائاش ئومۇمىي سوممىسىدىكى چۈشۈرۈلگەن 7.35% نىسبەت بويىچە تۇرمۇش ياردەم پۇلى ئۆلچىمىنى تەڭشىدى. ئىشچىلار، قارا ئىشچىلارغا قارىتا يەنىلا ئەسلىدىكى تۇرمۇش ياردەم پۇلى بېرىش ئۆلچىمى ئىجرا قىلىندى.

9. قوشۇمچە يېمەكلىك باھا ياردەم پۇلى

1979-يىلى، دۆلەت بىرقانچە خىل قوشۇمچە يېمەكلىكنىڭ باھاسىنى ئۆستۈردى. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، قوشۇمچە يېمەكلىك ياردەم پۇلى بېرىش يولغا قويۇلدى. رايونغا قاراشلىق كەسىپىي ئورۇنلار ۋە دۆلەت ئورنىدىكى خىزمەتچىلەرگە قارىتا مائاش ئومۇمىي سوممىسىنى كونترول قىلىپ، خىزمىتىنى باھالاپ نومۇر قويۇش، ئىشنى ھۆددىگە بېرىش مائاش تۆزۈمىدىكى خىزمەتچىلەرگە ھەر ئادەمگە ھەر ئايدا 6.5 يۈەن ياردەم پۇلى بېرىلدى.

ئۇچىنچى، پاراۋانلىق

1. پاراۋانلىق پۇلى

ئىقتىسادنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، كادىر-ئىشچىلارنىڭ تۇرمۇش پاراۋانلىق تەمىناتى يىلسېرى ياخشىلاندى. رايونغا قاراشلىق مەمۇرىي كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ ھەممىسى بەلگىلەنگەن ئۆلچەم بويىچە پاراۋانلىق خراجىتى ئېلىپ، كادىرلارغا، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇشىغا، داۋالىنىشىغا، ئۆلۈم-يېتىم ۋە باشقا ئالاھىدە قىيىنچىلىقى بارلارغا ياردەم بېرىشكە ھەم كوللېكتىپ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ياردەم قىلىشقا ئىشلىتىلدى.

كارخانا خىزمەتچىلىرىنىڭ پاراۋانلىق خراجىتىنى ئېلىش چارىسى 1957-يىلى كارخانىنىڭ مۇكاپات فوندىدىن 10% ئېلىنىپ قېيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا ياردەم قىلىنغان. 1962-يىلى ئىشچى-خىزمەتچىلەر مائاش ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 2.5% تى ئېلىنىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئۆزى بىۋاستە باقىدىغان ئۇرۇق-تۇغقانلىرىغا ھەر ئايدا ھەربىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 16 يۈەندىن تۆۋەن بولغانلارغا 16 يۈەندىن 18 يۈەنگىچە قەرەللىك ياردەم قىلىنغان. 1980-يىلىدىن باشلاپ، دۆلەت ئورگانلىرى، كەسىپىي ئورۇنلاردىكى پاراۋانلىق پۇلى ئەملىي ئادەم سانى بويىچە ھەر ئادەمگە ھەر ئايدا 1.9 يۈەندىن ئېلىنغان. كوللېكتىپ كارخانىلارنىڭ مائاش پاراۋانلىق ئۆلچىمى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى

كارخانىلارنىڭ ئۆلچىمىدىن پايدىلىنىپ ئىجرا قىلىندى.

كادىرلارنىڭ پاراۋانلىق خىراجىتىنى ئېلىش چارىسى 1954-يىلى 3-ئايدا يۇقىرىدىن ھەربىر ئادەمگە ئايدا ئالتە مائاش نومۇرى بويىچە پاراۋانلىق خىراجىتى ئېلىش بېكىتىلگەن. 1964-يىلى، مالىيە مىنىستىرلىكى كادىرلارنىڭ مائاش ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 2.5% بويىچە بىر تۇتاش ئېلىشنى بەلگىلىگەن. 1981-يىلى كادىرلارنىڭ سانى، دەرىجىسى بويىچە ئېلىش چارىسىگە ئۆزگەرتىلدى. «پىرلا تاياقتا ھەيدەش» تەك نامۇۋاپىق ئەھۋاللار ئۆزگەرتىلدى. ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرىنىڭ پاراۋانلىق پۇلى ئۆستۈرۈلدى. 1972-يىلدىن 1987-يىلغىچە پۈتۈن رايون بويىچە يارىمگە ئېرىشكەن كادىرلار 270 ئادەم قېتىمغا يەتتى.

2. قىشلىق ئىسسىنىش يارىمى پۇلى

1960-يىلى، بەلگىلىمە بويىچە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئائىلىسىدىن ئىككى ئادەم خىزمەتكە قاتناشقان بولسا، ئاتا-ئانىسى بىلەن بىللە تۇرغان، پەرزەنتلىرى كۆپ بولغانلارغا ئىككى كىشىلىك ئىسسىنىش يارىمى پۇلى بېرىلگەن. 1964-يىلى 12-ئايدا ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىسسىنىش يارىمى پۇلى بىر كىشىلىكنىڭ 35 يۇەنگە تەڭشەلدى. تارقىتىش ئۇسۇلى: بويتاق خىزمەتچىلەرگە ۋە بىر ئائىلىدىن بىر ئادەم خىزمەتكە قاتناشقانلارغا بىر كىشىلىك بېرىلدى. بىر ئائىلىدىن كۆپ ئادەم خىزمەتكە قاتناشقانلارغا بېرىم كىشىلىك كۆپەيتىپ بېرىلدى. پار ئورنىتىلغان ئۆيلەردە ئولتۇرغان ئىشچى-خىزمەتچىلەردىن ھەر كۋادرات مېتىرىغا 0.50 يۇەندىن ھەق ئېلىندى. 1966-يىلى ئىسسىنىش يارىمى پۇلى 30 يۇەنگە تەڭشەلدى.

3. قاتناش پۇلى

1978-يىلى 6-ئايدىن باشلاپ، پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە بىر تۇتاش يارىمى پۇلى بېرىش چارىسى ئىجرا قىلىندى. ئىشقا چۈشكەن ۋە ئىشتىن چۈشكەندە يول ئالماشماي ئۇچ بىكەتتىن ئارتۇق ئاپتوبۇسقا ئولتۇرغانلارغا شەخسلەر 1.5 يۇەننى ئۆزى كۆتۈرۈپ قالغىننى ھۆكۈمەت ئاتچوت قىلغان. ئىدارىنىڭ ئاپتوبۇسىغا ئولتۇرۇپ ئىشقا بېرىپ كېلىدىغانلاردىن ھەربىر ئادەم ئاي بويىچە ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇش خىراجىتى تاپشۇرغان (قارا ماشىنىغا 0.5 يۇەن، ئاپتوبۇسقا 1 يۇەن). ۋېلىسىپىت مىنىپ ئىشقا بېرىپ كېلىدىغانلارغا ھەر ئايدا رېمونت ھەققى ئۈچۈن 1.6 يۇەن بېرىلگەن.

6-پاراگراف ھۆكاپاتلاش، جازالاش ، ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش

بىرىنچى، جازالاش، ھۆكاپاتلاش

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ھەرقايسى رايونلار ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلغان، ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغانلارنى بىر تەرەپ قىلىشتا تەربىيە بىلەن جازالاشنى بىرلەشتۇرۇپ، تەنقىدىي تەربىيەنى ئاساس قىلىپ، قىلمىشى ئېغىر بولغان ئايرىلىرىنى، خاتالىقىنى ئېنىق تونۇمىغانلىرىنى جازالىغان. 1952-يىلى ھۆكۈمەت پۈلغا خىيانەت قىلىپ جازالانغىنى پەقەت بىر ئادەم، ئاگاھلاندۇرۇش جازاسى بېرىلگىنى بىر ئادەم، چوڭ گۇناھ بېزىلغىنى ئۈچ ئادەم بولۇپ، بىر تەرەپ قىلىش قارارى كادىرلار يىغىنى ئارقىلىق ئېلان قىلىنغان.

1958-يىلى ئىككى رايوندىكى «پولات-تۆمۈر مۇستەقىل تۈمىنى (چوڭ پولات-تۆمۈر ناۋالاش مەزگىلىدە قويۇلغان ئىسىم)» دىن جەمئىي 507 نەپەر شەخس ئىلغار شەخس بولۇپ تەقدىرلەنگەن. 1962-يىلى، شەھەرلىك پارتكوم خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ماسلىشىپ، رايونغا قاراشلىق 10 ئورۇندىكى

خىيانەتچىلىك، ئوغرىلىق، ھايانكەشلىك قىلغان 205 ئادەم توغرىسىدا ئەنزە تۇرغۇزۇپ، تەكشۈرۈپ، ئەملىيلەشتۈرۈش ئارقىلىق 94 ئادەمگە چارە كۆرۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە كادىر 63، ئىشچى 31، مەسلىسى مەلۇم يۇقىرىلار تۆت.

1982-يىلى، تەقدىرلەنگەن شەخسلەر 132 ئادەم؛ 1983-يىلى، ئىككى نەپەر مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچىنىڭ ھەربىرىگە بىر دەرىجىدىن مائاش قوشۇپ بېرىلدى. 1985-يىلى 237 نەپەر ئىلغار شەخس تەقدىرلەندى ھەمدە شىنجاڭدا خىزمەت قىلغىنىغا 30 يىل توشقان 445 پېشقەدەم خىزمەتچىلەرگە شەرەپ مېدالى ۋە شەرەپ گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلدى. ئۇنىڭ ئىچىدە مەمۇرىي خادىملار 199 نەپەر، كەسپىي ئورۇنلاردىكى خادىملار 246 نەپەر. 1986-يىلى تەقدىرلەنگەن ئىلغار شەخسلەر 286 نەپەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئىككى ئادەمگە بىر دەرىجىدىن مائاش قوشۇپ بېرىلدى. 1987-يىلى تەقدىرلەنگەن ئىلغار شەخسلەر 299 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 24%نى تەشكىل قىلىدۇ.

1983-يىلىدىن باشلاپ مۇكاپات مائاشى يولغا قويۇلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە پۈتۈن رايون بويىچە 17 ئادەمگە بىر دەرىجىدىن مۇكاپات مائاش قوشۇپ بېرىلدى.

1954-يىلدىن 1987-يىلغىچە قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان، ئىنتىزامنى بۇزغانلاردىن 174 ئادەم قېتىم بىر تەرەپ قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە 12 ئادەمنىڭ ۋەزىپىسى ئېلىپ تاشلاندى. بەش ئادەمگە چوڭ گۇناھ يېزىلدى. باشقا چارە بېرىلگەنلەر 157 ئادەم قېتىم.

ئىككىنچى، ۋەزىپىگە تەينىلەش، ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش

1950-يىلى 11-ئايدىن باشلاپ، ھەرقايسى رايونلاردىكى كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەينىلەش ۋە ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش غەربىي شىمال ھەربىي مەمۇرىي كومىتېتى چۈشۈرگەن «ۋەزىپىگە تەينىلەش ۋە ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش ۋاقتىلىق بەلگىلىمىسى»گە ئاساسەن كادىرلارنىڭ باشقۇرۇش ھوقۇق دائىرىسى بويىچە ئېلىپ بېرىلغان.

1955-يىلىدىن باشلاپ، ھەرقايسى رايونلار شەھەرلىك پارتكومغا ماسلىشىپ، كادىرلارنى ئۆستۈرۈشتىكى زاپاس ئىسىملىكىنى تۈرغۇزۇپ ئەخلاقلىق، ئىقتىدارلىق بولۇش ئۆلچىمى بويىچە پىلانلىق ھالدا مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنى سەپلىگەن، «ئەستايىدىل تاللاش، ئاكتىپ تەربىيىلەش، يۈرەكلىك ئۆستۈرۈش» ۋە ئۆز ئورنىدىن ئىختىساس ئىگىلىرىنى تاللاش، ئۆز ئالدىغا تەييارلاش بىلەن بىر تۇتاش تەييارلاشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش چارىسىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ كادىرلارنى ئۆستۈرۈپ ۋەزىپىگە قويغان.

1957-يىلىدىن كېيىن كادىرلارغا قارىتا سىستېمىلار بويىچە باشقۇرۇش يولغا قويۇلدى. كادىرلارنى ۋەزىپىگە قويۇش، ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش ئىشلىرىدا بىردەك ھەرقايسى ساھەلەر بىۋاسىتە رايونلۇق پارتكومغا يوللاش، رايونلۇق پارتكوم تەستىقلىغاندىن كېيىن ئورۇنلارغا ئۇقتۇرۇش قىلىش يولغا قويۇلدى.

1960-يىلى ھەرخىل كادىردىن 14 ئادەم ۋەزىپىگە قويۇلدى ھەم ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلدى.

1971-يىلى 4-ئايدىن باشلاپ كادىرلارنى ۋەزىپىگە قويۇش ھەم ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇشتا چوقۇم چوڭقۇر تەكشۈرۈپ ئەتراپلىق ئىگىلەش باسقۇچىدىن ئۆتكۈزۈپ ھەم يازما تەكشۈرۈش ماتېرىيال يېزىپ، ھۆكۈمەت پارتكۇرۇپپىسىغا يوللاپ مۇزاكىرىسىدىن ئۆتكۈزۈپ قارار قىلىنغاندىن كېيىن، كادىرلار يىغىنى ئېچىپ يىغىندا ئېلان قىلىندى ۋە ۋەزىپىگە تەينىلەش گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلدى.

1980-يىللاردىن باشلاپ كادىرلارنىڭ «ئەخلاقلىق، ئىقتىدارلىق» بولۇش پرىنسىپى بويىچە ۋەزىپىگە قويۇش ئوبيېكتىغا قارىتا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. بولۇپمۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە «ئۇرۇش، چېقىش، بۇلاش» قاتارلىق قانۇنسىز ھەرىكەتلەرگە قاتناشقان ھەم ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزگەنلەر قاتتىق تەكشۈرۈلدى. ئۇلار ھەرگىزمۇ مۇھىم رەھبەرلىك خىزمىتى ئورنىغا قويۇلمىدى.

1984-يىلى، رايونغا قاراشلىق بۆلۈمچە دەرىجىلىك كادىرلارنى ۋەزىپىگە قويۇش ھەم ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش رەسمىيىتىنى رايونلۇق ئەمگەك كادىرلار ئىدارىسى بىۋاستە بېجىردى. بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنى ۋەزىپىگە قويۇش، ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇشنى يەنىلا رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى مەسئۇل بولۇپ ئىشلىدى.

1980-يىلدىن 1984-يىلغىچە تېيانشان رايونى 132 نەپەر كادىرنى ۋەزىپىگە تەينىلىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە بۆلۈم دەرىجىلىك 41، مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىك 48، بۆلۈمچە دەرىجىلىك كادىر 99 نەپەر.

1985-يىلى، ئورگان ئىسلاھاتىغا ماسلىشىپ كادىرلارنىڭ ئەخلاق، ئىقتىدار، ئىشقا چۈشۈش خىزمەت نەتىجىسى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلۈپ «ئىنقىلابىيلىشىش، كەسىپلىشىش، بىلىم ئەھلىدىن بولۇش، ياشلاشتۇرۇش» ئۆلچىمى بويىچە كادىرلارنى ۋەزىپىگە قويۇش ۋە قالدۇرۇش قانۇن تەرتىپى قاتتىق ئىجرا قىلىندى. 1986-يىلدىن كېيىن رايونغا قاراشلىق پارتىيە ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا رەھبىرىي كادىرلارنى سەپلەش تەرتىپى تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، ئالدى بىلەن دېموكراتىك ئۇسۇلدا كۆرسىتىش، كەڭ دائىرىدە ئاممىدىن پىكىر ئېلىش، ئۆستۈرۈش ئوبيېكتىنى تاللاش، ئاندىن تەشكىلات، كادىرلار تارماقلىرى تەكشۈرۈش، پارتكوم كوللېكتىپ مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتىش يولغا قويۇلدى.

1986-يىلدىن 1987-يىلغىچە پۈتۈن رايون بويىچە 181 نەپەر كادىر ۋەزىپىگە قويۇلدى ھەم ۋەزىپىدىن قالدۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە بۆلۈم دەرىجىلىكلەر 38 نەپەر، مۇئاۋىن بۆلۈم دەرىجىلىكلەر 61 نەپەر، بۆلۈمچە دەرىجىلىكلەر 82 نەپەر

4-باب دىنىي ئىشلار

تېيانشان رايونىدا ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان مىللەتلەردىن ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، قىرغىز، تاجىك، ئۆزبېك، دۇڭشياڭ، سالا، باۋئەندىن ئىبارەت 10 مىللەت بار. بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان مىللەتلەردىن موڭغۇل، زاڭزۇ، خەنزۇ، مانجۇ، شىبە، داغۇرلاردىن قىسمەنلەر بار. خرىستىيان دىنىغا، كاتولىك دىنىغا، توۋىن دىنىغا بىر قىسىم خەنزۇلار ئېتىقاد قىلىدۇ. پراۋوسلاۋىيە دىنىغا كۆپىنچە رۇس مىللىتى ئېتىقاد قىلىدۇ.

1-پاراگراف دىنىي سىياسەت

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىن 1957-يىلغىچە ھەرقايسى رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ دىنىي ئېتىقاد، ئەركىنلىك سىياسىتىنى توغرا، ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاممىنىڭ نورمال دىنىي پائالىيەتلىرىگە كاپالەتلىك قىلدى. يۇقىرى قاتلام دىنىي زاتلارغا قارىتا ئىتتىپاقلىشىش، تەربىيەلەش فاكتورىنى قوللىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ۋەكىل خاراكتېرلىق ياكى بەلگىلىك تەسىرى بار دىنىي زاتلارغا قارىتا سىياسىي جەھەتتە مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇپ، تۇرمۇش جەھەتتە ئېتىبار بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تۇرلۇك ئىجتىمائىي ئىسلاھات دىنىي فېئودالىلىق ئىمتىياز ۋە ئېزىش، ئېكسپلاتاتسىيە قىلىش تۇزۇمىنى تەدرىجىي بىكار قىلىشقا بىرلەشتۈرۈپ، دىندىن پايدىلىنىپ ئەكسىلئىنقىلابىي بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بارغان قانۇنسىز ئۇنسۇرلارغا زەربە بەردى. شۇنىڭ بىلەن

دېموكراتىك ئىسلاھات، سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئۇنۇملۇك ئىلگىرى سۈرۈ-لۈپ، ۋەتەننىك بىرلىكىنى قوغداشتا ئاكتىپ رول ئويناندى.

1957-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن كېيىن «سولچىل» لىقنىڭ خاتا تەسىرى تۈپەيلىدىن، بولۇپمۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە نۇرغۇن مەسچىت، بۇتخانا، چېركاۋلار پېچەتلەندى ياكى ئىگىلىنى-ۋېلىندى. نۇرغۇن دىنىي زاتلار زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى. نورمال دىنىي پائالىيەتلەر تەسىرگە ئۇچرىدى.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن قالايمىقانچىلىق ئوڭشىلىپ، پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىك سىياسىتى قايتا تەكتلىنىپ پېچەتلەنگەن، ئىگىلىۋېلىنغان مەسچىت، چېركاۋلار قايتۇرۇپ بېرىلدى. دىنىي زاتلار ئىچىدىكى ئۇۋال قىلىنغان، چارە كۆرۈلگەن، ئەنزىسى يالغان بولغانلار ئاقلىنىپ، نورمال دىنىي پائالىيەتلەر ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە قوغدالدى.

1980-يىلدىن 1987-يىلغىچە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 20 مەسچىت قايتۇرۇپ بېرىلدى ھەم ئاھالىلەر يېڭى ئولتۇراق رايونلىرىدا، ئاساسا ئۆزلىرى مەبلەغ توپلاپ يېڭىدىن توققۇز مەسچىت سېلىش تەستىقلاندى. خىرىستىيان دىنىي چېركاۋىدىن ئىككىسى سېلىندى، بىردىن كاتولىك دىنىي چېركاۋى، پراۋوسلاۋىيە دىنىي چېركاۋى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1987-يىلىغا كەلگەندە پۈتۈن رايوندىكى 47 مەسچىت ئىچىۋېتىل-دى.

1984-يىلدىن 1987-يىلغىچە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە يىغىۋېلىنغان، ئاقتۇرۇلغان دىنىي زاتلارنىڭ، مەسچىتلەرنىڭ مال-مۈلكى تەكشۈرۈلۈپ ئېنىقلىنىپ، 27 نەپەر دىنىي زاتنىڭ كۆيدۈرۈ-ۋېتىلگەن 3887 پارچە دىنىي كىتابىغا 15 مىڭ 500 يۈەن تۆلەم پۇلى بېرىلدى. ئۆيى ئاقتۇرۇلۈپ بىرقەدەر ئېغىر زىيانغا ئۇچراپ تۇرمۇشتا قىينالغان 14 ئادەمگە بىر قېتىمدىلا 6800 يۈەن تۇرمۇش ياردەم پۇلى بېرىلدى. دىنىي زاتلار ۋە مەسچىتنىڭ زىيانغان ئۇچرىغان باشقا مال-مۈلۈكلىرىگە 23 مىڭ 941 يۈەن تۆلەم بېرىلدى. يۇقىرىدىكى تۈرگە جەمئىي 46 مىڭ 300 يۈەن تۆلەم بېرىلدى.

1983-يىلدىن 1987-يىلغىچە، يۇقىرى جەمئىي 1 مىليون 160 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىپ، رايون تەۋەسىدىكى سەنشى مەسچىتى، ئەنمىن مەسچىتى، نوغاي مەسچىتى، ئەندا مەسچىتىنى نۇقتىلىق ھالدا قايتىدىن سالدى ۋە رېمونت قىلدى.

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر جەمئىي 14 نەپەر دىنىي زات ھەر دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەشمىنىڭ ئەزالىقىغا كۆرسىتىلدى. يەتتە نەپىرى شەھەر، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى بولدى. دىنىي زاتلارغا تارقىتىلغان قەرەللىك تۈرمۇش ياردەم (200 ئادەم قېتىمغا) پۇلى 20 مىڭ يۈەنگە يېقىن بولدى.

2-پاراگراف ئىسلام دىنى

ئىسلام دىنى مىلادى 11-ئەسىردە شىنجاڭغا تارقالغان. دەسلەپ قەشقەر ئارقىلىق تەدرىجىي شىمالغا تارالغان. 14-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا كەلگەندە ئۇرۇمچىگە تارالغان. چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى جۇڭغار توپلىڭىنى تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن بىر قىسىم يېشىل گازارما قوشۇنىدىكى سەنشى، گەنسۇلۇق خۇيزۇ

ئەسكەرلەر ۋە ئاشلىق، قورال-ياراق توشۇيدىغان ئىچكىرى ئۆلكىلىك خۇيزۇ دېھقانلار ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ھازىرقى شىمالىي تۆپىلىك (شياۋشىزىنىڭ شىمالىدا) دىخۇادىكى ئەڭ دەسلەپكى مەسچىت — بىبىلىياڭ مەسچىتىنى سالغان. ئۇنىڭ تۇنجى ئىمامى ۋېي جياباۋ بولغان. چىڭ سۇلالىسى چەينلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 31-يىلى (1766-يىلى)دىن باشلاپ غەربىي شىمالنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن خۇيزۇلار ئارقا-ئارقىدىن دىخۇاغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. شۇنداق كېيىن قوقەن ھەربىي ئىشلار سەركەردىسى ياقۇپ بەگ دىخۇاغا تاجاۋۇز قىلىپ، مانجۇ، خەنزۇ خەلقلىرىنى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىشقا مەجبۇرلىغان، ئۇنىڭغا جەنۇبتىن كۆچۈپ كەلگەن ئۇيغۇر، ئۆزبېك، قىرغىز، تاتار قاتارلىق مىللەتلەر ھەم دىخۇانى قوغداۋاتقان ئەسكەرنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ سانى كۆپەيگەن. ئازادلىقنىڭ ھارپىسىدا رايون تەۋەسىدە 40 مەسچىت بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە خۇيزۇلارنىڭ مەسچىتى 23 (دۆڭشياڭ سالا مىللەتلىرىنىڭ مەسچىتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئۇيغۇرلارنىڭ مەسچىتى 17گە يەتكەن (تاتارلار سالغان نوغاي مەسچىتىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ).

رايون تەۋەسىدىكى ئىسلام دىنىي مۇرتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئىچكىرى ئۆلكە ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىن كۆچۈپ كەلگەنلەر بولغاچقا دىنىي پائالىيەتلەردە كۆپىنچە ھاللاردا سەنشى، گەنسۇ، نىڭشيا، چىڭخەي قاتارلىق ئۆلكىلەر ۋە قەشقەر، يەكەن قاتارلىق رايونلارنىڭ دىنىي مەزھەپ پائالىيەتلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان.

رايوندىكى ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنى كونىدىن مەزھىپى بىلەن سوفىزم مەزھىپىدىن ئىبارەت تارماق مەزھەپكە بۆلۈنىدۇ. كونىدىن مەزھىپى بىلەن خۇيزۇ ئىسلام دىنى گېردىمۇ مەزھىپى ئوخشاش. ئەنئەنىۋى دىنىي مەزھەپ بولۇپ، تارقالغان ۋاقتى ئەڭ ئۇزۇن، ئادەم سانى ئەڭ كۆپ؛ ئىشان مەزھىپىنىڭ دىن تارقالغان ۋاقتىدىن قىسقا بولسىمۇ ئەمما ئادەم سانى كۆپ ئەمەس، مۇرتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى كونا مەزھەپ مەسچىتلىرىدە ياكى ئائىلىسىدە ناماز ئوقۇيدۇ؛ ئىشك سىرتقا ئېچىۋېتىلگەندىن كېيىن يەنە ۋاخابى مەزھىپى قوشۇلدى. ئاما ئۇنى «يېڭى مەزھەپ» دەپ ئاتىدى. ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ سانى ئاز، تەسىرى ئانچە چوڭ ئەمەس.

رايون تەۋەسىدىكى خۇيزۇلار ئىچىدە ئىسلام دىنى مەزھىپى ئاساسەن ئۇچ چوڭ مەزھەپكە بۆلۈنىدۇ. يەنى: گېرمۇ مەزھىپى، بۇ «كونا مەزھەپ» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. يەنە بىرى پىرىخونلار مەزھىپى، مۇناستىر مەزھىپى (فېئودالىق ئائىلە شەكلىدىكى سىرلىق مەزھەپ ۋە دىنىي تۈزۈم بولغانلىقتىن ئازادلىقتىن كېيىن بىكار قىلىنغان)؛

1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، رايون ئىچىدىكى مۇسۇلمان مەسچىتلىرى پائالىيەت نۇقتىلىرى 47 گە يېتىپ (بۇنىڭ ئىچىدە خۇيزۇ مەسچىتلىرى 25، ئۇيغۇر مەسچىتلىرى 22)، دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاممىنىڭ نورمال دىنىي پائالىيەتلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى ئاساسىي جەھەتتىن قامدىدى.

3-پاراگراف بۇددا دىنى

چىڭ سۇلالىسى چەينلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 20-يىلىدىن كېيىن (1755-يىلى) چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتىنىڭ كۆپلەپ ئاھالە كۆچۈرۈپ كېلىشىگە ئەگىشىپ بۇددا دىنىمۇ دىخۇا شەھىرىگە كىردى ھەم تەرەققىي قىلدى. چەينلۇڭ سەلتەنەتىنىڭ 44-يىلى (1779-يىلى) قىزىلتاغدا بۇتخانا سېلىندى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۇ سەلتەنەتى مەزگىلىدە ھازىرقى رايون تەۋەسىدە ئاۋالوكىتا بۇتخانىسى، چوڭ بۇتخانا

قاتارلىقلار سېلىندى. بۇتخانىلارنىڭ سىرتى كۆركەم بېزىلىپ، بۇتخانىلارغا فوتا شەنراڭ، لوخەن، جىن گاڭ تېغىنۋاڭ قاتارلىقلارنىڭ ئالتۇن ھەل بېرىلگەن لاي ھەيكىلى قاتۇرۇلغان. ئۇنىڭغا چوقۇنىدىغانلارنىڭ كۆپىنچىسى خەنزۇ ۋە مانجۇلار ئىدى. ئەمما بۇتخانىدا راھىپ يوق بولۇپ پەقەت توينىلاردا بۇتخانىغا قاراپ، شام كۆيدۈرۈپ تۇراتتى. ئېتىقادچىلار ياخشى كۈننى تاللاپ بۇتخانىغا كېلىپ كۈجە كۆيدۈرۈپ بۇنقا تاۋاپ قىلاتتى. ئادەتتە ھەرقايسىلىرى ئۆز ئۆيلىرىدە بۇددا نومىلىرىنى ئوقۇپ يادلىشاتتى. ئۇ خىل كىشىلەر «سېپايى ئادەم» ياكى «ساخاۋەتچى ياخشى ئادەملەر» دەپ ئاتىلاتتى.

شىنخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن رايون تەۋەسىدىكى بۇددا دىنى پائالىيەتلىرى مەزھەپلەر بويىچە يېرىم ئېلىپ بېرىلدى، بۇلار قائىدە-يوسۇن بۇتخانىسى، ماخايانا بۇتخانىسى، پۇدۇمىن بۇتخانىسى، باش شەيخ ئىلمىي جەمئىيىتى ھەم جۇشىلىن ئىبادەتخانىلىرىغا بۆلۈنگەن. ئۇنىڭ ئىچىدە قائىدە-يوسۇن بۇتخانىسى بىلەن ياخايانا ئىبادەتخانىسى خەلق ئارىسىدىكى ئىككى دىنىي تەشكىلات بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دىنىي ئەقىدىلەر ۋە دىنىي قائىدە-يوسۇنلار بىر-بىرىگە ئوخشىمىسىمۇ، ئەمما ھەممىسى بۇددىزم قائىدىلىرى-نى مەدھىيىلەپ كىشىلەرنى ئاق كۆڭۈل بولۇشقا ئۇندىگەچكە خەنزۇ ئاھالىسى ئارىسىدا بەلگىلىك تەسىرگە ئىگە ئىدى. ياخايانا ئىبادەتخانىسى، پۇدۇمىن بۇتخانىسى باش شەيخ ئىلمىي جەمئىيىتى، جۇشىلىن قاتارلىق ھەرقايسى مەزھەپلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا ۋارىسلىق مۇناسىۋىتى مەۋجۇد ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن 1951-يىلى ئەكسىلئىنقىلابىي دىنىي تەشكىلاتلار بىكار قىلىنىپ، بۇددا دىنىي پائالىيەتلىرى زەربىگە ئۇچرىدى. ئەمما بۇددا مۇرتلىرى ئائىلىرىدە يەنىلا دىنىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ باردى. 1979-يىلى، پارتىيەنىڭ دىنىي سىياسىتى ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ بۇددا دىنىي مۇرتلىرىنىڭ نورمال دىنىي پائالىيەتلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1985-يىلى شەھەرلىك بۇددا دىنىي جەمئىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، دىنىي پائالىيەتلەر نورمال بولۇشقا قاراپ ماڭدى ھەم دوكمىندا بىر ئىبادەتخانا قۇرۇلدى. 1987-يىلغا كەلگەندە رايون ئىچىدىكى بۇددا مۇرتلىرىنىڭ سانى 600 دىن ئېشىپ كەتتى.

4-پاراگراف خىرىستىئان دىنى

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈ سەلتەنەتىنىڭ 22-يىلى (1896-يىلى) ئەنگلىيە تەۋەلىكىدىكى باپتىر خۇجىنجېي دېخۇاغا كېلىپ رايوننىڭ ھازىرقى تەۋەسى ئىچىدە «ئىنجىل ئىبادەتخانىسى» قۇرۇپ، دوختۇرلۇق ۋە تەرجىمانلىق قىلىش ئارقىلىق ئۇيغۇرچە، قازاقچە يېزىقتىكى كونا، يېڭى ئىنجىل كىتابلىرى-نى تارقىتىپ دىن تارقىتىش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 23-يىلى (1934-يىلى) شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندا ئۇ ئىبادەتخانىنىڭ پائالىيىتىنى چەكلىگەن. ياپونغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، ئىشپىيونلۇق جىنايىتى بىلەن باپتىرنى قولغا ئېلىپ چېركاۋنى پېچەتلىۋەتكەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 34-يىلى (1945-يىلى) ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلىبىسىنىڭ ھارپىسدا ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى خىرىستىئان دىنىدىكى تۈرلۈك تەشكىلاتلار بەس-بەستە شىنجاڭغا ئادەم ئەۋەتىپ دىن تارقاتقان. ئۇنىڭ ئىچىدە «ئىچكىرى ئۆلكىلىكلەر ئۈيۇشمىسى» دىن لى كەيفۇەن ۋە «چىن لى ئۈيۇشمە-سى» دىن دى مىڭشيا ئەر-خوتۇنىنىڭ تەسىرى بىرقەدەر چوڭ بولۇپ، ئۇلار قۇرغان دىنىي جەمئىيەتنىڭ ئىسمى «شىنجاڭ جۇڭخۇا خىرىستىيان دىنى جەمئىيىتى» بولۇپ، ئورنى مىڭدې يولدا ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە «غەربىي شىمال لىڭگۇڭ ئۆمىكى»، «شاڭخەي بۇراۋ ئۆمىكى»، «ئەنشىرى جەمئىيىتى» قاتارلىق خىرىستىيان دىنى مەزھەپ تەشكىلاتلىرىمۇ مەيدانغا كەلگەن.

ئازادلىقتىن كېيىن رايوندا خىرىستىيان دىنىي پائالىيەت سورۇنىدىن ئىككىسى بار ئىدى (مىڭدىن يولى بىرىنچى قورۇدىكى جۇڭخۇا خىرىستىيان دىنىي جەمئىيىتى بىلەن داشمىن خىرىستىيان دىنىي جەمئىيىتىدىن ئىبارەت). خىرىستىيان دىنىي مۇرتلىرىدىن 200 نەپەردەك ئادەم بارئىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن چېركاۋنىڭ ئۆيلىرى باشقا ئىشقا ئىگىلىۋېلىنىپ، دىنىي پائالىيەتلەر توختىتىلغان.

1979-يىلىدىن كېيىن پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسىتى ئەمەلىيلىشىپ، دىنىي پائالىيەتلەر ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. 1987-يىلىغا كەلگەندە رايوندىكى خىرىستىيان دىنىي مۇرتلىرى تەخمىنەن 2000 غا يەتكەن.

5-پاراگراف كاتولىك دىنى

چىڭ سۇلالىسى داۋگۇاڭ سەلتەنەتىنىڭ 16-يىلى (1836-يىلى) گېرمانىيەلىك كاتولىك دىن تارقاتقۇچىلىرى دىخۇادا پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا باشلىغان. چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۇ سەلتەنەتىنىڭ 11-يىلى (1885-يىلى) چەت ئەللىك كاتولىك دىن تارقاتقۇچى لي جىخۇا (دۆلەت تەۋەلىكى ئېنىق ئەمەس) دىخۇاغا كېلىپ كاتولىك دىنىنى تارقاتقان، رايوندىكى شۇننەن كوچىسىدا كاتولىك دىنى چېركاۋى سالغان. ئۇنىڭدىن كېيىن گوللاندىيەلىك گاۋرىشىڭ دىن تارقىتىپ ھەم رىياسەتچىلىك قىلىپ، چېركاۋنى كىچىك نەمۇنىنىڭ سىرتىغا يۆتكەپ خىش، ياغاچ قۇرۇلمىلىق كاتولىك دىنى چېركاۋىدىن بىرنى قايتا سېلىپ چىققان (ھازىرقى تىنچلىق يولىدىكى كاتولىك دىنى چېركاۋنىڭ ئورنى ئەتراپىدا). چېركاۋنىڭ 40-50 مو يېرى بولۇپ، ئۇ يەرگە كۆكتات تېرىلىپ پوپ ۋە مۇناخلار كۆكتات بىلەن تەمىنلەنگەن. ئاشلىقنى بازارغا سېلىپ چېركاۋنىڭ خراجىتىگە قوشۇمچە قىلىنغان. ئەينى چاغدىكى مۇرتلارنىڭ كۆپىنچىسى ئىچكىرى جايلاردىن كۆچۈپ كەلگەن خەنزۇلار بولۇپ، خېبېي ئۆلكىسىنىڭ شيەنشەن ناھىيىسىدىكىلەر كۆپ سانىنى تەشكىل قىلغان.

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 14-يىلى (1925-يىلى) نىڭ ئالدى كەينىدە رىم ۋاتىكان كاتولىك دىن مەزھىپىدىكى فرانسىيەلىك باش روھانى لوي.ئى بىلەن پوپ شىرنا شىنجاڭغا كېلىپ دىن رايونى قۇرغان. ئاخىردا گېرمانىيەلىك پوپ شى بودىن داۋاملاشتۇرغان. شى بودىن ئىنگلىزچە بىلىدىغان، دوختۇرلۇق تېخنىكىسىغا ماھىر بولۇپ، كاتولىك دىنى چېركاۋىدا كىچىك تېپتىكى دوختۇرخانىدىن بىرنى ئېچىپ، ئادەتتىكى كېسەللىكلەرنى داۋالىغان ھەم تاشقى كېسەللىك ئوپېراتسىيەسىنى قوشۇمچە قىلغان. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 28-يىلى (1939-يىلى) ئۇ قولغا ئېلىنىپ تۇرمىگە تاشلانغان. چېركاۋنىڭ مال-مۈلكى ھۆكۈمەتكە ئۆتكۈزۈۋېلىنغان. چېركاۋ شېڭ شىسەينىڭ تۇرمىسىگە ئۆزگەرتىلگەن. جۇڭخۇا مىنگونىڭ 33-يىلى (1944-يىلى) شىبودىن قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن لەنجۇدىكى كاتولىك دىنى چېركاۋىغا قايتىپ كەتكەن، كېيىن لەنجۇدىكى كاتولىك دىنى رايونى جاڭ ياگې پوپىنى دىخۇاغا بېرىپ دىنىي جەمئىيىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ئەۋەتكەن. كېيىن يەنە دۇنتاڭ، خۇمىڭشىن قاتارلىق پوپلارنى ئەۋەتىپ، جاڭ ياگېنىڭ ئورنىغا دەسستىپ، دىنىي ھوقۇقىنى قولغۇزۇپ «مۇقەددەس» دىنىي جەمئىيىتىنى قۇرۇپ دىنىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بارغان. ئەينى چاغدىكى كاتولىك دىنىي مۇرتلىرى 400 دىن كۆپرەك ئادەمگە يەتكەن.

ئازادلىقتىن كېيىن چېركاۋنىڭ يەر، مال-مۈلكى ھۆكۈمەتكە ئۆتكۈزۈۋېلىنغان. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە چېركاۋ پېچەتلىنىپ مۇرتلارنىڭ ئاشكارە دىنىي پائالىيەتلىرى توختىتىلغان. 1979-

يىلىدىن كېيىن نورمال دىنىي پائالىيەتلەر ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1978-يىلغا كەلگەندە مۇرتلار 1000 ئادەمگە تەرەققىي قىلىپ، ياش مۇرتلارنىڭ تەرەققىياتىمۇ بىرقەدەر تېز بولدى.

5-باب خەلق تۈرمۇشى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى دېخۇادىكى ئەمگەكچى خەلق ۋە مائاشلىق خىزمەتچىلەرنىڭ تۈرمۇشى نامرات ئىدى. ھۆكۈمرانلار سىنىپى زورلۇق-زۇمبۇلۇق بىلەن ئالۋان-سېلىق سېلىپ خەلقنىڭ بايلىقىنى شۇلۇۋالاتتى. مال باھاسى بىر كۈندە بىرقانچە قېتىم ئۆرلەپ، ئىشقا ئورۇنلىشىش ئىمكانىيىتى بولماي، خەلق تۈرمۇشى كاپالەتكە ئىگە بولمىغان، جاننى بېقىش قىيىنغا توختايتتى. ئەينى چاغدا ھۆكۈمەت گەرچە بىر قىسىم قۇتقۇزۇش ئاشلىقى تارقاتقان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ھېچنېمىگە دال بولمايتتى. زىمىستان قىش پەسىللىرىدە تىلەمچىلەر يول بويلىرىدا توڭلاپ ئۆلۈپ قالاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقلىرىنىڭ تۈرمۇشىنى ياخشىلاشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. ئۇچ يىللىق ئىگىلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەزگىلىدە ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىپ ئۆز-ئۆزىنى قۇتقۇزۇش ۋە ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇشتىن ئىبارەت ئىككى قوللۇق سىياسەت يۈرگۈزۈلگەنلىكتىن، نامرات ئەمگەكچى خەلقنىڭ تۈرمۇش قىيىنچىلىقى بىرئاز يەڭگىللىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىگىلىكنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، ھۆكۈمەت ئىشقا ئورۇنلىشىش يوللىرىنى كەڭ ئاچتى. ئىجتىمائىي پاراۋانلىق قاتارلىق خەلققە پايدىلىق بىر يۈرۈش تەدبىرلەر كۆپەيتىلىپ، ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلق ۋە كەڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۈرمۇشى يىلدىن يىلغا ياخشىلاندى ۋە يۇقىرى كۆتىرىلدى. شۇنىڭ بىلەن تۈرلۈك سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۇنۇملۇك ئىلگىرى سۈرۈلدى.

1949-يىلى 9-ئاينىڭ 25-كۈنى دېخۇا تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، يېڭىدىن قۇرۇلغان خەلق ھۆكۈمىتى ئالدى بىلەن ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانا ئىشچى-خىزمەتچىلىرىگە قارىتا ئەمگەك ستراخۇانىيەسى تەمىناتىنى يولغا قويدى. 1951-يىلى دۆلەت «ئەمگەك ستراخۇانىيەسى نىزامى» نى ئېلان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا شەھەر خەلقى تۈرمۇشىدىكى زۆرۈر بولغان ئاشلىق، گۆش، كۆكتات، كۆمۈر قاتارلىقلارنى يولغا قويۇلۇۋاتقان باھاغا قارىتا دۆلەت مالىيىسى ئۈزۈن مۇددەت باھا يارىدەم پۇلى بېرىپ، ھەر مىللەت خەلقىنى بىۋاستە پايدىغا ئىگە قىلىپ، تۈرمۇشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى.

1951-يىلى، رايون ئاھالىسىنىڭ ئىستېمال سەۋىيىسى كىشى بېشىغا يىلغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 76 يۈەنلا بولدى. 1985-يىلغا كەلگەندە 639 يۈەنگە كۆپەيدى. باھاسىنىڭ ئۆسۈش ئامىلىنى چىقىرىۋەتكەندە، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 3.7% ئاشقان (ئالدىنقى 23 يىلدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2.2% ئاشقان، كېيىنكى 10 يىلدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7.6% ئاشقان).

1962-يىلى ھەر ئائىلىدىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1.47 ئادەم ئىشقا ئورۇنلاشقان. 1985-يىلغا كەلگەندە 2.3 ئادەمگە كۆپەيگەن؛ 1962-يىلى ئىشقا ئورۇنلاشقان ھەربىر ئادەم ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 3.2 ئادەمنىڭ تۇرمۇش يۈكىنى ئۈستىگە ئالاتتى، 1985-يىلغا كەلگەندە 1.94 ئادەمگە چۈشتى. ئاھالىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە تۇرمۇش كىرىمى 1981-يىلىدىكى 530.30 يۈەندىن 1985-يىلغا بارغاندا 829.16 يۈەنگە كۆپىيىپ، مال باھاسىنىڭ ئۆرلەش ئامىلىنى چىقىرىۋەتكەندە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7.1% كۆپەيگەن.

ئىشقا ئورۇنلاشقان نوپۇس كۆپەيگەچكە مائاش كىرىمىمۇ ئاشتى، ئائىلە ئىستېمال قۇرۇلمىسىمۇ كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش بولدى. بولۇپمۇ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش سىياسىتى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن

تۇرلۇك نورمىلىق تەمىنلەش بىلەتلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. بىمەكلىك ئىستېمالىدا يەككە تۇردىكى ئاشلىق، ماي، گۆش، كۆكاتاتنىن كۆپ خىللىققا قاراپ يۇزلەندى. 70-يىللاردا، ھەربىر ئادەم يىلىغا ئوتتۇرا ھېسابى بىلەن 17.53 كىلوگرام گۆش ئىستېمال قىلاتتى. 1985-يىلىغا كەلگەندە 22.85 كىلوگرامغا كۆپەيدى. كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابى بىلەن 5.42 كىلوگرامدىن كۆپەيدى. كۆپىيىش نىسبىتى 30% بولدى. 1981-يىلىدىن 1985-يىلغىچە ھەربىر ئادەمنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئىستېمالى ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئۈي قۇشلىرى 0.2 كىلوگرامدىن 1.3 كىلوگرامغىچە، تۇخۇم 3.1 كىلوگرامدىن 5.5 كىلوگرامغىچە، بېلىق 3.8 كىلوگرامدىن 4.5 كىلوگرامغىچە، سۈت 5.7 كىلوگرامدىن 13.4 كىلوگرامغىچە، قەن-شېكەر 9.9 كىلوگرامدىن 10.7 كىلوگرامغىچە بولدى. ئۇنىڭدىن باشقىلىرىدا، مەسىلەن، كۆكاتات ئىستېمال مىقدارى كۆپەيدى. ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن سۈپەتلىك كۆپ خىل كۆكاتاتلار يۆتكەپ كېلىنىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ كۆكاتات ئىستېمال ئېھتىياجى قاندۇرۇلۇپ، تۇرلۇك ئىچىملىكلەر ئائىلىلەرگە كىرىشكە باشلىدى.

ئائىلە تاۋارلىرى ئىستېمالىدىمۇ تۆۋەن دەرىجىدىن يۇقىرى دەرىجىگە قاراپ يۇزلىنىش بارلىققا كەلدى. 50-يىللاردا پەقەت بايراق ئائىلىلەرنىڭلا قول سائىتى، رادىئوسى، ۋېلىسىپىتى، كېيىم تىكىش ماشىنىسى بار ئىدى (تۆت چوڭ نەرسە دەپ ئاتالغان). ھازىرقى شارائىتتا تېلېۋىزور، رادىئولۇق ئون ئالغۇ، توڭلاتقۇلار ئادەتتىكى ئائىلىلەرگە كىردى. كېيىم-كېچەكتىمۇ ئۆزگىرىش كۆرۈنەرلىك بولدى، بۇرۇنقى كۇلرەڭ كۆك رەڭدىكى كېيىملەر رەڭگارەڭ بولۇشقا، دەۋر ئېقىمىغا ماسلىشىشقا قاراپ يۇزلەندى. يۇڭ، يېپەك، كەندىر قاتارلىق ئالىي دەرىجىلىك رەختلەردىن تىكىلگەن كېيىملەر بازىرى ئىنتىك ماللاردىن بولۇپ قالدى. ئالتون، كۈمۈش، زىبۇزىننەت ئىستېمال مىقدارىمۇ كۆرۈنەرلىك ئاشتى. كونا شەھەر رايونىنىڭ ئۆزگەرتىلىشى، تۇرالغۇ بىنالىرىنىڭ سېلىنىشىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرالغۇ شارائىتىمۇ ياخشىلاندى. 1985-يىلى ئاھالىلەرنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان تۇرالغۇ ئۈي كۆلىمى 5.89 كۋادرات مېترغا يەتتى.

كۆپ يىللىق شەھەر ئاساسىي مۇئەسسەلىرىنىڭ يېڭىلىنىش، ئۆزگەرتىلىش، كۆكەرتىش كۆلىمىنىڭ يىلسېرى كۆپىيىشى، كوچا يوللىرىنىڭ يىلسېرى ياخشىلىنىشىغا ئەگىشىپ، شەھەر قىياپىتىدىمۇ زور ئۆزگىرىش بولۇپ، ئاھالىلەر ئۆچۈن ئازادە بولغان تۇرمۇش، خىزمەت ۋە ئۆگىنىش مۇھىتى يارىتىلدى.

1981-يىلدىن 1985-يىلغىچە تېيانشان رايونىدىكى ئاھالىلەرنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە تۇرمۇش كىرىمىنى تاللاپ تەكشۈرۈش ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

1-5-19 جەدۋەل

يىللار	كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە تۇرمۇش كىرىمى (يۈەن)	ئۆسكەن باھانى چىقارغاندىن كېيىنكى كىرىم (يۈەن)	سېلىشتۇرما بويىچە كۆپىيىش (ئۆسكەن باھانى چىقارغاندىن كېيىن)
1981	537.30	534.10	
1982	571.28	564.51	5.06
1983	632.77	617.94	8.17
1984	723.55	707.28	11.78
1985	829.16	760.00	5.04

بىر قىسىم يىللاردا تىيانشان رايونى ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ ئائىلە ئاساسىي ئەھۋالىنى تاللاپ تەكشۈرۈش ئەھۋالىدىن مەلۇمات جەدۋىلى

19_5_2 جەدۋەل

تۈرلەر	بىرلىكى	1962-يىل	1980-يىل	1984-يىل	1985-يىل
تەكشۈرۈلگەن ئائىلە سانى	ئائىلە	60	100	100	150
ھەربىر ئائىلىنىڭ ئوتتۇرىچە جان سانى	ئادەم	4.13	4.65	4.3	4.41
ھەربىر ئائىلىدىكى ئىشقا ئورۇنلاشقان ئوتتۇرچە ئادەم سانى	ئادەم	1.47	2.23	2.32	2.3
ئىشقا ئورۇنلاشقان ھەربىر ئائىلىدىكى ئادەمنىڭ ئوتتۇرچە باقىدىغان جان سانى	ئادەم	3.20	2.09	1.85	1.94
ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەربىر ئادەمنىڭ يىللىق تۇرمۇش كىرىمى	يۈەن	24.94	44.16	60.30	69.10
ھەربىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرا ھېساب بىلەن چىقىم قىلىدىغان تۇرمۇش خراجىتى	يۈەن	24.46	39.11	52.44	62.03

20-بۆلۈم

شەخسلەر

ئازادلىقتىن كېيىن تيانشان رايونىدىكى ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسى سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە تۈرلۈك ئىشلاردا مۇھىم رول ئوينىدى ھەمدە بۇ جەرياندا بىر تۈركۈم ئىلغار-نەمۇنىچى شەخسلەر مەيدانغا كەلدى. بۇ بۆلۈمگە كىرگۈزۈلگەن شەخسلەر ئىچىدە مەملىكەت، ئاپتونوم رايون بويىچە ئۈلگىلىك شەخس 94 نەپەر بولۇپ، ئۇنىڭ 26 نەپىرى مەملىكەت دەرىجىلىك شەرەپ نامىغا ئېرىشكەن. تيانشان رايونىنىڭ رايون دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلىرى 49 نەپەر (بىرىنچى قول)، مۇئاۋىن ناھىيە دەرىجىلىك رەھبەرلىرى 80 نەپەر، تيانشان رايونىدىكى بۆلۈم دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار 167 نەپەر، تيانشان رايونىدىكى ئالىي دەرىجىلىك، ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسپىي تېخنىكا خادىملىرى 574 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئالىي دەرىجىلىكى تۆت نەپەر. ئۈلگىلىك شەخسلەر جەدۋىلىگە كىرگۈزۈلگەنلەرنىڭ ئەڭ تۆۋەن ۋاقىت چەكلىمىسى 1987-يىلغىچە بولغاندىن سىرت قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى 1992-يىلغىچە بولدى.

رايون دەرىجىلىك ۋە بۆلۈم دەرىجىلىك بىرىنچى قول رەھبىرىي كادىرلار جەدۋىلىدە مەلۇم ئادەملەرنىڭ ئۆتكەن ۋەزىپىسىدە تەكرارلىنىش كۆرۈلۈشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ۋەزىپىسى كىرگۈزۈلدى، ھەربىر ئادەمنىڭ پەقەت بىر قېتىملا كىرگۈزۈلدى.

1-باب ئىلغار-نەمۇنىچى شەخسلەرنىڭ ئىسىملىك جەدۋىلى

1953-يىلدىن 1987-يىلغىچە تيانشان رايونىدىكى مەملىكەت، ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار-نەمۇنىچى بولغان كىشىلەر ئىسىملىكى

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
ۋۇپىنخۇي	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1936	تولۇقسىز دا-رىل	شەھەرلىك 2-باشلان-غۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇ-چىسى	1953-يىلى مەملىكەتلىك ياشلار سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئاك-تىپلىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ياشلار سوت-سىيالىستىك قۇرۇلۇش ئاكتىپلىرى	مەملىكەتلىك

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
ئابلىز ھامۇت	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1932.3	تولۇق ئوتتۇرا	شەھەرلىك 16-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1956-يىلى مەملىكەتلىك ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچىلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئەمگەك نەمۇنىچىسى	مەملىكەتلىك
ئەن ۋېنخۇي	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1928.10	تولۇقسىز ئوتتۇرا	شەھەرلىك 7-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1956-، 1960-يىللىرى مەملىكەتلىك ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچىلار ۋەكىلى يىغىنىغا قاتناشقان	ئەمگەك نەمۇنىچىسى، ئىلغار خىزمەتچى	مەملىكەتلىك
لۇ رۇفەن	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	1929.5	تولۇقسىز ئوتتۇرا	نەنمېن پەيچۇسوسىنىڭ باشلىقى (مۇئاۋىن)	1956-يىلى مەملىكەت بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ساقچىلىرىنىڭ ئامانلىق ساقلاش بويىچە تۆھپە قوشقان نەمۇنىچى ۋەكىللەر يىغىنى	تۆھپىكار نەمۇنىچى	مەملىكەتلىك
گوشۇلەن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1925.3	باشلانغۇچ	شىنمىن يولى مەھەللە باشقارمىسى كادىرى	1956-يىلى مەملىكەت بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك خەلق ساقچىلىرىنىڭ ئامانلىق ساقلاش بويىچە تۆھپە قوشقان نەمۇنىچى ۋەكىللەر يىغىنى	تۆھپىكار نەمۇنىچى	مەملىكەتلىك
دېڭ جاڭتەي	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	1935	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شەھەرلىك 7-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى	1957-يىلى مەملىكەتلىك ياشلار سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئاكتىپلىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ياشلار سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئاكتىپلىرى	مەملىكەتلىك
جاۋگوجېڭ	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ	1930	باشلانغۇچ	شياۋدۇڭلياڭ پەيچۇسوسىنىڭ نوپۇس ساقچىسى	1959-يىلى مەملىكەت بويىچە تۇنجى قېتىملىق ج خ، تەپتىش، سوت خىزمىتى ساھەسى بويىچە ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	مەملىكەتلىك
ۋاڭ شىشىن	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1930	تولۇقسىز	نەنمېن پەيچۇسوسىنىڭ باشلىقى	1959-يىلى مەملىكەت بويىچە تۇنجى قېتىملىق ج خ، تەپتىش، سوت خىزمىتى ساھەسى بويىچە ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	مەملىكەتلىك
شېن شۇدې	ئايال	خەنزۇ	سەندۇڭ	1910	ئالىي مەكتەپ	رايونلۇق مائارىپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1960-يىلى مەملىكەتلىك ئىلغار خىزمەتچىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە قەھرىمان نەمۇنىچىلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى، ئەمگەك نەمۇنىچىسى	مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايونلۇق
گۆھەر يۈسۈپ	ئايال	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1938	دارىل		1960-يىلى مەملىكەتلىك ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	مەملىكەتلىك
ياڭ شيۇجېن	ئايال	خۇيزۇ	شىنجاڭ	1941	تولۇقسىز ئوتتۇرا	شىخابا پەيچۇسوسىنىڭ نوپۇس ساقچىسى	1961-يىلى مەملىكەتلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارى بولغان	«8-مارت» قىزىل بايراقدارى	مەملىكەتلىك

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
جاڭ لەن	ئايال	خەنزۇ	سەنشى	1931	تولۇق ئوتتۇرا	شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1979-، 1983-يىللىرى مەملىكەتلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	«8-مارت» قىزىل بايراقدارى	مەملىكەتلىك
جەمىلە	ئايال	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1946.6	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شەھەرلىك قىزىل بايراق بالىلار باغچىسىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى	1979-يىلى مەملىكەتلىك ئاياللار قۇرۇلتىيىغا، 1981-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە بالىلار باغچىسى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
لىۋ فېڭچۇن	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1934.4	ئالىي تېخنىكۇم	شەھەرلىك 10-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1981-يىلى مەملىكەتلىك مۇنەۋۋەر پەن-تېخنىكا بېتەكچى ئوقۇتقۇچىلىرىنى، ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر پەن-تېخنىكا بېتەكچى ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر پەن-تېخنىكا بېتەكچىسى	مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
ئايخان ناجىت	ئايال	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1930	تولۇقسىز ئوتتۇرا	شەھەرلىك بالىلار باغچىسىنىڭ باشلىقى	1981-، 1983-يىللىرى مەملىكەتلىك بالىلار خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
ما لەنيىڭ	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1926	باشلانغۇچ	غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى قىزىل بايراق ئاھالىلەر كومىتېتى مۇدىرى	1983-يىلى مەملىكەتلىك بەشتە ياخشى ئائىلىلەر ۋەكىللىرى يىغىنى، ئاپتونوم رايونلۇق «8-مارت» قىزىل بايراقدارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	بەشتە ياخشى ئائىلىلەر ۋەكىلى، «8-مارت» قىزىل بايراقدارى	مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
ما جىنفاڭ	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1941.6	باشلانغۇچ	تيانشان رايونلۇق مۇھىت تازىلىقى ئىدارىسى تازىلىق ئىشچىسى	1983-يىلى جۇڭگو مەملىكەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسى مەملىكەتلىك «8-مارت» قىزىل بايراقدارى دەپ نام بەرگەن	«8-مارت» قىزىل بايراقدارى	مەملىكەتلىك
ۋاڭ خۇيۋېن	ئايال	خەنزۇ	شەنشى	1940.9	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 20-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1984-يىلى مەملىكەتلىك ئۆسمۈرلەر خىزمىتى كومىتېتى تارقاتقان باغۋەن مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن	باغۋەنلەر مۇكاپاتى	مەملىكەتلىك
لىۋ جىيىڭ	ئايال	خەنزۇ	شەنشى	1934	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى	1985-يىلى مەملىكەتلىك پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا، 1983-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
جاڭ داۋلەن	ئايال	خەنزۇ	سەندۇڭ	1934	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 10-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1984-يىلى دۆلەت مائارىپ كومىتېتى مۇنەۋۋەر سىنىپ مەسئۇلى دەپ نام بەرگەن	مۇنەۋۋەر سىنىپ مۇدىرى	مەملىكەتلىك
ۋاڭ جاۋلەن	ئايال	خۇيزۇ	شىنجاڭ	1934	ساۋاتسىز	تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى نىڭشياۋەن ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى	1985-يىلى مەملىكەتلىك ئەدلىيە خىزمىتى يىغىنىغا قاتناشقان	خەلق مۇرەسسەسىدە ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچى	مەملىكەتلىك
لى شياۋيۇ	ئەر	خەنزۇ	سەندۇڭ	1960.6	ئالىي تېخنىكۇم	رايونلۇق ج خ ئىدارىسى جىنايى ئىشلار ئەترىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1955-يىلى مەملىكەت بويىچە چېگرا رايوندىكى مۇنەۋۋەر ئوغۇل-قىزلارنى تەقدىرلەش يىغىنى، 1984-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر پەرزەنتلەر ۋەكىلى	مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
ياڭ يۈلىيەن	ئايال	خۇيزۇ		1936.9	تولۇقسىز	تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى خېيجىلىسەن ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى	1986-يىلى مەملىكەتلىك پىلانلىق تۇغۇت خىزمەت يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	مەملىكەتلىك
ليۇ گومېي	ئايال	خەنزۇ	جياڭسۇ		تولۇق ئوتتۇرا	شەھەرلىك 23-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	مەركىزىي ئىتتىپاق كومىتېتى 1987-يىلى مۇنەۋۋەر تەربىيىچى دەپ نام بەرگەن	مۇنەۋۋەر فۇداۋيۇەن	مەملىكەتلىك
كەرىمە	ئايال	ئۇيغۇر	شىنجاڭ		تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 19-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1985-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق 1-قېتىملىق ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر سىنىپ مۇدىرى	مەملىكەتلىك
ھۆرنىسا ئىبراھىم	ئايال	ئۇيغۇر	شىنجاڭ		تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 5-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1985-يىلى مەملىكەتلىك مائارىپ كومىتېتى تەرىپىدىن «1-ماي» ئوردىنىغا ئېرىشكۈچى	«1-ماي» ئوردىنىغا ئېرىشكۈچى	مەملىكەتلىك
بۇ تۇڭسەن	ئەر	خەنزۇ	سەندۇڭ	1932.7	تولۇق ئوتتۇرا	قول سانائەتچىلەر بىرلەشمە كوپىراتىپىنىڭ كادىرى	1954-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق بىرلەشمە ئىدارىسىنىڭ يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
لى خەنفاڭ	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1931.12	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 13-باشلانغۇچ مەكتەپ ئىلمىي مۇدىرى	1955-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار ئوقۇتقۇچىلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	نەمۇنچى ئوقۇتقۇچى	ئاپتونوم رايونلۇق
خې شياۋ	ئەر	خۇيزۇ	شىنجاڭ	1927	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شياۋدۇڭلياڭ پەيچۇسوسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1956-يىلى شىنجاڭ بويىچە ئېچىلغان تۇنجى نۆۋەتلىك تۆھپە قوشقان نەمۇنچى خەلق ساقچىلىرى ۋە ئامانلىق قوغدىغۇچى خادىملار ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان	تۆھپىكار نەمۇنچى	ئاپتونوم رايونلۇق

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
خابۇدۇللا	ئەر	قازاق	شىنجاڭ	1930.10	ئوتتۇرا تېخىنىكۇم	باخۇلياڭ پەيچۇسوسىنىڭ باشلىقى	1956-يىلى شىنجاڭ بويىچە ئېچىلغان تۇنجى نۆۋەتلىك تۆھپە قوشقان نەمۇنىچى خەلق ساقچىلىرى ۋە ئامانلىق قوغدىغۇچى خادىملار ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان	تۆھپىكار نەمۇنىچى	ئاپتونوم رايونلۇق
شۇ ۋەنيى	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ				1956-يىلى شىنجاڭ بويىچە ئېچىلغان تۇنجى نۆۋەتلىك تۆھپە قوشقان نەمۇنىچى خەلق ساقچىلىرى ۋە ئامانلىق قوغدىغۇچى خادىملار ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	تۆھپىكار نەمۇنىچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ئادىرىن	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1926.6	تولۇقسىز ئوتتۇرا		1956-يىلى شىنجاڭ بويىچە ئېچىلغان تۇنجى نۆۋەتلىك تۆھپە قوشقان نەمۇنىچى خەلق ساقچىلىرى ۋە ئامانلىق قوغدىغۇچى خادىملار ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان	تۆھپىكار نەمۇنىچى	ئاپتونوم رايونلۇق
نى جىنلىڭ	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1934	باشلانغۇچ دارىل	شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1956-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچىلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچى	ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
شىڭ فېيشيا	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1936	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 15-باشلانغۇچ مەكتەپ مۇدىرى	1956-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر تەربىيىچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر تەربىيىچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ما گۇيلەن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1929	باشلانغۇچ دارىل	شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1957-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچىلارنى تەقدىرلەش يىغىنى، 66-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە «8-مارت» قىزىل بايراقدارلىرى ئەمگەك نەمۇنچىلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچى، «8-مارت» قىزىل بايراقدارى	ئاپتونوم رايونلۇق
جەي چۇەنيۇ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	1926.12	تولۇقسىز ئوتتۇرا	رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى سىياسىي ئامانلىق ساقلاش گۇرۇپىسىنىڭ باشلىقى	1959-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە 1-قېتىملىق سىياسىي-قانۇن خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋۇ جۇڭيۇەن	ئەر	خەنزۇ	ئەنخۇي	1934.8	ئوتتۇرا تېخىنىكۇم	دۇڭمېن پەيچۇسوسىنىڭ نوپۇس ساقچىسى	1959-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونو رايونى بويىچە 1-قېتىملىق سىياسىي-قانۇن خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
ياۋ فۇچېڭ	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	1940.11	تولۇقسىز ئوتتۇرا	ليۇداۋان پەيچۇسوسىنىڭ نوپۇس ساقچىسى	1959-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە 1-قېتىملىق سىياسىي-قانۇن خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
زو يۈسەي	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	1940.8	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شىخابا پەيچۇسوسىنىڭ نوپۇس ساقچىسى	1959-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە 1-قېتىملىق سىياسىي-قانۇن خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
تاۋ شىجىڭ	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1938	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 43-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1956-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئاكتىپلىرى ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان	سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئاكتىپلىرى	ئاپتونوم رايونلۇق
شۇ جىڭچۈن	ئەر	خەنزۇ				دوستلۇق رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى ئامانلىق ساقلاش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى	1959-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە 1-قېتىملىق سىياسىي-قانۇن خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
چې يىتاڭ	ئەر	خەنزۇ	سەندۇڭ	1928	باشلانغۇچ	نەنگۇمن پەيچۇسوسىنىڭ باشلىقى	1959-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە 1-قېتىملىق سىياسىي قانۇن خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
جېڭ چاڭشىن	ئەر	خەنزۇ				شىخابا پەيچۇسوسىنىڭ نوپۇس ساقچىسى	1959-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە 1-قېتىملىق سىياسىي-قانۇن خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
چېن جۇنيې	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	1937	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1959-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر تەربىيىچىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر تەربىيىچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ليۇ ۋېنيى	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	1933	تولۇقسىز ئوتتۇرا	رايونلۇق مائارىپ گۇرۇپپىسىنىڭ پېنسىيىگە، دەم ئېلىشقا چىققانلارنى باشقۇرۇش كومىتېتى	1960-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئەمگەك نەمۇنىچىسى	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋاڭ شۇشيەن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1936	باشلانغۇچ	قىزىل بايراق بالىلار باغچىسىنىڭ تەربىيىچىسى	1960-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مەدەنىيەت مائارىپ قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنىغا قاتناشقان	ئەمگەك نەمۇنىچىسى	ئاپتونوم رايونلۇق

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
قاسىم ھىمىت	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1943	دارىل مۇئەللىم	2-سىفەن شۆبە مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1960-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئوقۇتۇش نەمۇنىچىلىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
مابىن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1929	تولۇق ئوتتۇرا	شەھەرلىك 2-باشلانغۇچ مەكتەپ	1960-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
لى يۈيىڭ	ئايال	خەنزۇ	گەنسۇ	1925	باشلانغۇچ	شەھەرلىك 1-بالىلار باغچىسى	1960-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
لى فاجاڭ	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	1937	تولۇقسىز دارىل	رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى	1960-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
لى خۇيجىن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1936	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 32-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	1960-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مەدەنىيەت، ماڭارىپ سېپىدىكى قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنىغا قاتناشقان	ئەمگەك نەمۇنىچىسى	ئاپتونوم رايونلۇق
شۇ يۈشيا	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1938	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 9-باشلانغۇچ مەكتەپ	1960-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
لى شۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تيەنجىن	1941	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شەھەرلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپ	1960-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
مىڭ شيەنۋېن	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1940	ئالىي تېخنىكۇم	شەھەرلىك قىزىل بايراق بالىلار باغچىسىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى	1964-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئاكتىپلىرى ياشلار يىغىنىغا قاتناشقان	ئاكتىپ	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋاڭ شيۇجىن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1926	باشلانغۇچ	دۇڭمېن مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى	1978-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا، 1985-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە كۆكەرتىش خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ھەمرا	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1944	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 19-باشلانغۇچ مەكتەپ پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ سېكرىتارى	1965-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان	ئەمگەك نەمۇنىچىسى	ئاپتونوم رايونلۇق
جاۋ مىنيىڭ	ئايال	خەنزۇ	شەنشى	1929	تولۇقسىز ئوتتۇرا	رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسىنىڭ كادىرى	1979-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
چيەن فېڭيىڭ	ئايال	خەنزۇ	گەنسۇ	1951	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى پىلانلالىق تۇغۇت ئىشخانىسىنىڭ كادىرى	1979-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
سۇن جىچىن	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	1946	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شەھەرلىك 13-باشلانغۇچ مەكتەپ چوڭ ئەترىتىنىڭ تەربىيىچىسى	1979-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارى	ئاپتونوم رايونلۇق
جاۋ گۇيفاڭ	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1943	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسىنىڭ كادىرى	1980-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئىشچى-خىزمەتچىلەر مائارىپىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ما جۇنتەي	ئەر	خۇيزۇ	شىنجاڭ	1942	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 4-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1980-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارلىرى	ئاپتونوم رايونلۇق
ئايىمخان	ئايال	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1940	تولۇقسىز ئوتتۇرا	غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شىنجاڭ داشۆسى ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى	1980-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئىلغارى	ئاپتونوم رايونلۇق
جاڭ شيۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	گەنسۇ	1937		تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى گۇيۇەنخاڭ ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى	1981-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئارمىيىنى ھىمايە قىلىپ ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش خىزمەت يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
جۇڭ جىپىڭ	ئايال	خەنزۇ	خېنەن	1944	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 9-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1983-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆسمۈرلەر خىزمىتىدىكى ئىلغارلار ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئۆسمۈرلەر ئىلغار خىزمەتچىسى	ئاپتونوم رايونلۇق
تۇڭ يەنيىڭ	ئايال	خەنزۇ	لياۋنىڭ	1944	سىفەن	شەھەرلىك 32-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1983-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە «بەش بولۇش تۆت گۈزەل» ئۇلگىلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
فەن شيۇفاڭ	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1933	تولۇقسىز ئوتتۇرا	شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى شەرقىي مەدەنىيەت ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى	1983-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئاياللار خىزمىتىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	«8-مارت» قىزىل بايراقدارى	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋېن جىڭۋۇ	ئەر	خەنزۇ				شياۋدۇڭلياڭ پەيچۇسىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1983-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ج خ سىستېمىسىدىكى «قوش ئىلغار»لار ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ۋەكىل	ئاپتونوم رايونلۇق

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
ئېزىز	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1958.6	تولۇقسىز ئوتتۇرا	شىخابا پەيچۇسوسىنىڭ نوپۇس ساقچىسى	1983-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە ج خ سىستېمىسىدىكى «قوش ئىلغار»لار ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ۋەكىل	ئاپتونوم را-يونلۇق
شې چېڭپىڭ	ئەر	خەنزۇ	تيەنجىن	1931	تولۇقسىز ئوتتۇرا	شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى تىنچلىق يولى ئا-ھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى	1983-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساق-لاشتىكى «قوش ئىلغار»لار ۋە-كىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىز-مەتچى	ئاپتونوم را-يونلۇق
جاڭ ۋېنلىيەن	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1937	تولۇق ئوت-تۇرا	شەھەرلىك 1-بالىلار باغچىسى	1983-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە بالىلار تەربىيىسىدىكى ئىل-غار خىزمەتچى ۋەكىللىرى يىغ-ىنىغا قاتناشقان	بالىلار تەربى-يىسى خىزمى-تىدىكى ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم را-يونلۇق
جاڭ شىلياڭ	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	1944.1	تولۇقسىز ئوتتۇرا	شىمىن يولى پەيچۇسو-سى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچى-لىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ۋەكىل	ئاپتونوم را-يونلۇق
جاڭ جىيەن	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ	1942.3	تولۇقسىز ئوتتۇرا	دۇڭمېن پەيچۇسوسى-نىڭ باشلىقى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچى-لىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلانى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ۋەكىل	ئاپتونوم را-يونلۇق
لۇ سۇمېي	ئايال	خەنزۇ	جياڭسۇ	1935	تولۇقسىز دا-رىل	شەھەرلىك 1-بالىلار باغچىسىنىڭ باشلىقى	1982-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە بالىلار تەربىيىسى خىزمىتى ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان، 1983-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە ئاياللار خىزمىتى ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان	«8-مارت» قىزىل بايراق-دارى	ئاپتونوم را-يونلۇق
مۇسا سايىت	ئەر	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1945.3	ئالىي تېخنى-كۇم	رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچى-لىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ۋەكىل	ئاپتونوم را-يونلۇق
مۇختەر مەمەت	ئەر	ئۇيغۇر	ئۇرۇمچى	1958.7	تولۇق ئوت-تۇرا	غالىبىيەت يولى پەيچۇ-سوسىنىڭ خەلق ساق-چىسى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بو-يىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچى-لىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم را-يونلۇق

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
فۇخۇي	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	1951.1	تولۇق ئوتتۇرا	رايونلۇق ج خ ئىدارىسى جىنايى ئىشلار ئەترىتىنىڭ رازۋىتچىكى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
جاڭ دۇڭيەن	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	1961.5	ئالىي تېخنىكۇم	رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى تىرگاۋ بۆلۈم خادىمى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
سۇن يۇڭگۇي	ئەر	خەنزۇ	خېنەن	1952.5	ئالىي تېخنىكۇم	رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى سىياسىي خىزمەت بۆلۈمىنىڭ ياچېيكا شۇجىسى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
جاۋ جىيى	ئەر	خەنزۇ	گەنسۇ	1937.2	باشلانغۇچ	رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى ئامانلىق ساقلاش ئەترىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋۇ جيەنگو	ئەر	خۇيزۇ	ئۇرۇمچى	1962.4	ئالىي تېخنىكۇم	رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى جىنايى ئىشلار ئەترىتىنىڭ رازۋىتچىكى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
لى جيەنجۇڭ	ئەر	خەنزۇ	خېنەن	1961.12	ئالىي تېخنىكۇم	رايونلۇق ج خ شۆبە ئىدارىسى كاتىبات بۆلۈمىنىڭ كاتىپى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قوش ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋاڭ جىنچاۋ	ئەر	خەنزۇ	خېبېي	1950	ئالىي تېخنىكۇم	رايونلۇق مەدەنىيەت تەنتەربىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى	1984-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە تەنتەربىيە خىزمىتىنى خۇلاسلاپ تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
جاڭ شيۇجېن	ئايال	خەنزۇ	خېبېي	1940	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 1-بالىلار باغچىسى	1985-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە 1-قېتىملىق ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنىغا قاتناشقان	3-دەرىجىلىك باغۋەنلەر مۇكاپاتى	ئاپتونوم رايونلۇق
جۇ يىڭزۇ	ئەر	خەنزۇ	شىنجاڭ	1938	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	رايونلۇق ئوقۇتۇش تەتقىقات ئىشخانىسى	1985-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە 1-قېتىملىق ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنىغا قاتناشقان	باغۋەنلەر مۇكاپاتى	ئاپتونوم رايونلۇق

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	يۇرتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	ئىدارىسى ۋە ۋەزىپىسى	قايسى ۋاقىتتا قانداق يىغىنغا قاتناشقان	ئېرىشكەن شەرەپنامە	مۇكاپات دەرىجىسى
دۇ ۋېنجېن	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1937	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	شەھەرلىك 15-باشلانغۇچ مەكتەپ	1985-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە 1-قېتىملىق ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر تەربىيىچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋاڭ يۈنشياڭ	ئايال	خەنزۇ	شىنجاڭ	1938	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 32-باشلانغۇچ مەكتەپ	1985-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە 1-قېتىملىق ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنىغا قاتناشقان	تەنتەربىيە خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
لى ۋېنخۇا	ئايال	خەنزۇ	سەندۇڭ	1936	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 15-باشلانغۇچ مەكتەپ	1985-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە 1-قېتىملىق ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنىغا قاتناشقان	بالىلار خىزمىتىدىكى ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋاڭ كېيىڭ	ئايال	خەنزۇ	سەندۇڭ	1936	تولۇقسىز ئوتتۇرا	بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىنىڭ كادىرى	1986-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئەدلىيە ساھەسىدىكىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار خىزمەتچى	ئاپتونوم رايونلۇق
ۋاڭ شيۇمېي	ئايال	خەنزۇ	سەندۇڭ	1944	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 12-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ساقلىقنى ساقلاش ئوقۇتقۇچىسى	1986-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە پەن-تېخنىكا كادىرلار ئىدارىسى تەرىپىدىن چاقىرىلغان خىزمەتچىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر كەسپىي تېخنىكا خىزمەتچىسى	ئاپتونوم رايونلۇق
فەن شۇەنيۇ	ئەر	خەنزۇ	شەنشى	1946	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	ئىتتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى پارتكوم سېكرىتارى	1986-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە «قوش ئىلغار»لار ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
لۇ فېڭيىڭ	ئايال	خەنزۇ	شەنشى	1933	تولۇقسىز ئوتتۇرا	غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسى دوستلۇق ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ مۇدىرى	1987-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە 2-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
جياڭ لىگۇڭ	ئەر	خەنزۇ	سەندۇڭ	1936	تولۇقسىز ئوتتۇرا	رايونلۇق شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى	1987-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق
رابىيە نۇر	ئايال	ئۇيغۇر	شىنجاڭ	1939	تولۇقسىز دارىل	شەھەرلىك 5-باشلانغۇچ مەكتەپ	1987-يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى	ئاپتونوم رايونلۇق
ئامىنە زاكىر	ئايال	ئۆزبېك	شىنجاڭ	1943	تولۇقسىز دارىل	رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	1987-يىلى 2-قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىدىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان	ئىلغار شەخس	ئاپتونوم رايونلۇق

2-باب بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارنىڭ ئىسىملىكى

1950-يىلدىن 1992-يىلغىچە تيانشان رايونىدا ۋەزىپە ئۆتىگەن رايون دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ئىسىملىكى (مەخسۇس ۋەزىپە)

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	پارتىيەگە كىرگەن ۋاقتى
ياڭ تېمىيۈن	ئەر	خەنزۇ	3.1924	سىچۈەن ئۆلكىسى شاڭشى ناھىيىسى	1947	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1936
گو زىچياڭ	ئەر	خەنزۇ	2.1927	شەنشى ئۆلكىسىنىڭ فۇشەيمەن ناھىيىسى	5.1943	تولۇق ئوتتۇرا	11.1943
ۋاڭ جيېمىن	ئەر	خەنزۇ	10.1919	شەنشى ئۆلكىسىنىڭ ۋېينەن ناھىيىسى	10.1937	ئالىي مەكتەپ	10.1937
سۇ شاۋبو	ئەر	خەنزۇ	8.1915	گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ جيۇچۈەن ناھىيىسى	1.1950	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1.1950
باۋ باۋشېڭ	ئەر	خەنزۇ	5.1925	سەنشى ئۆلكىسىنىڭ چاڭجى ناھىيىسى	11.1947	تولۇقسىز ئوتتۇرا	5.1948
جىن ماۋ	ئەر	خەنزۇ	4.1916	خەبەي ئۆلكىسىنىڭ فاڭسەن ناھىيىسى	2.1939	تولۇقسىز ئوتتۇرا	5.1940
ۋاڭ شۈېن	ئەر	خەنزۇ	2.1922	شەنشى ئۆلكىسىنىڭ خەنشەن ناھىيىسى	2.1948	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	8.1947
فەن جېنجياڭ	ئەر	خەنزۇ	12.1924	سەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ لىلىڭ ناھىيىسى	9.1943	تولۇقسىز ئوتتۇرا	8.1943
لى جۇڭۇېي	ئەر	خەنزۇ	12.1928	شىنجاڭ توقسۇ ناھىيىسى	9.1949	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	11.1952
سۇ يۈتەي	ئەر	خەنزۇ	3.1938	شەنشى ئۆلكىسىنىڭ شۈەن شەھىرى	5.1948	تولۇق ئوتتۇرا	5.1949
ياڭ بىلىەن	ئايال	خەنزۇ	10.1929	شەنشى ئۆلكىسىنىڭ دالى ناھىيىسى	9.1949	تولۇقسىز ئوتتۇرا	8.1950
سۇڭ زېڭيۇ	ئەر	خەنزۇ	12.1929	شەنشى ئۆلكىسىنىڭ ۋۇبۇ ناھىيىسى	7.1947	تولۇقسىز ئوتتۇرا	12.1945
جاڭ گۈەنكې	ئەر	خەنزۇ	2.1921	خەبەي ئۆلكىسىنىڭ زىچيۇ ناھىيىسى	10.1938	تولۇق ئوتتۇرا	9.1939
لى شۇەمىڭ	ئەر	خەنزۇ	5.1931	سەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ خۇيمىڭ ناھىيىسى	3.1947	تولۇق ئوتتۇرا	4.1949
شيې چىڭشياڭ	ئەر	خەنزۇ	12.1926	خەبەي ئۆلكىسىنىڭ پىڭشياڭ ناھىيىسى	4.1948	تولۇق ئوتتۇرا	4.1948
جاۋ شۇگۇاڭ	ئەر	خەنزۇ	2.1927	شەنشى ئۆلكىسىنىڭ يەنشەن شەھىرى	3.1944	تولۇق ئوتتۇرا	9.1945

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	پارتىيىگە كىرگەن ۋاقتى
ما كۆيلىين	ئەر	خەنزۇ	11.1936	خېبې تۆلكىسىنىڭ چاڭشەن ناھىيىسى	1.1955	ئالىي مەكتەپ	3.1970
ۋاڭ چېڭچېڭ	ئەر	خەنزۇ	4.1936	گەنسۇ تۆلكىسىنىڭ جيۇچۈەن شەھىرى	11.1952	ئالىي تېخنىكۇم	7.1956
نيۇ يۈنزۇڭ	ئەر	خەنزۇ	1.1941	لياۋنىڭ تۆلكىسىنىڭ شېنياڭ شەھىرى	7.1961	ئالىي تېخنىكۇم	11.1959
قەيۇم رەھىم	ئەر	ئۇيغۇر	11.1927	شىنجاڭ تۇرپان	7.1951	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	12.1963
سادىق ئەبەيدۇللا	ئەر	ئۇيغۇر	5.1940	شىنجاڭ تۇرپان	6.1956	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	11.1961
ياڭ تېنشى	ئەر	خۇيزۇ	6.1925	شىنجاڭ ئۈرۈمچى	12.1949	تولۇقسىز	3.1950
ئېلى ئاخۇن	ئەر	ئۇيغۇر	8.1921	شىنجاڭ چۆچەك	1.1948	بالىلانغۇچ مەكتەپ	10.1948
بەي يۈبىڭ	ئەر	خەنزۇ	10.1902	گەنسۇ تۆلكىسىنىڭ مىنچياك ناھىيىسى	9.1949	بالىلانغۇچ مەكتەپ	
ياڭ يۈپىي	ئەر	خەنزۇ	1919	سىچۈەن تۆلكىسىنىڭ چاڭشى ناھىيىسى	1950	تولۇقسىز ئوتتۇرا	5.1950
ياڭ دېشۇ	ئەر	خۇيزۇ	6.1919	شىنجاڭ ئۈرۈمچى	10.1949	تولۇق ئوتتۇرا	7.1956
جۇمە ئاخۇن	ئەر	ئۇيغۇر	5.1909	شىنجاڭ ئاقتۇ ناھىيىسى	4.1951	تولۇقسىز ئوتتۇرا	2.1954
ياڭ جېنلىن	ئەر	خەنزۇ	9.1926	نىڭشيا تۆلكىسىنىڭ يوڭنىڭ ناھىيىسى	2.1948	تولۇقسىز ئوتتۇرا	3.1949
ۋاڭ جىنشۇ	ئەر	خەنزۇ	7.1925	شىنجاڭ ئۈرۈمچى	9.1949	تولۇق ئوتتۇرا	1956
شېن شۆكۈڭ	ئەر	خەنزۇ	4.1920	گەنسۇ تۆلكىسىنىڭ جاڭيې شەھىرى	3.1950	تولۇق ئوتتۇرا	4.1954
ئابلىمىت نەزەر	ئەر	ئۇيغۇر		شىنجاڭ ئۈرۈمچى	12.1950	تولۇقسىز ئوتتۇرا	7.1952
قەيۇم تۆمۈر	ئەر	ئۇيغۇر	1931	شىنجاڭ تۇرپان	6.1953	ئالىي تېخنىكۇم	12.1954
نىياز خوجا	ئەر	ئۇيغۇر	5.1932	شىنجاڭ قەشقەر	2.1951	تولۇقسىز ئوتتۇرا	12.1955
گو جۇ	ئەر	خەنزۇ	2.1928	سىچۈەن تۆلكىسىنىڭ پىڭشەن شەھىرى	12.1948	تولۇقسىز ئوتتۇرا	6.1950
ھۈسەين ئەخمەت	ئەر	قازاق	11.1932	شىنجاڭ ئۈرۈمچى	10.1952	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	12.1956

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	پارتىيەگە كىرگەن ۋاقتى
ئەركىن ئىبراھىم	ئەر	ئۇيغۇر	5.1951	شىنجاڭ گۇچۇڭ	1.1974	تەتقىقاتچى	12.1976
بەي كەي	ئەر	خەنزۇ	4.1929	خېبېي ئۆلكىسىنىڭ شۇەن-خۇا ناھىيىسى	9.1945	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	10.1945
فەن فاڤۇ	ئەر	خەنزۇ	10.1938	شىنجاڭ جىمسار	10.1956	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	9.1961
جاڭ جاۋيى	ئەر	خەنزۇ	7.1938	شىنجاڭ قۇمۇل	3.1961	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	1959
ژاڭ ژېيچىك	ئەر	خەنزۇ	10.1939	گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ مىنچىك ناھىيىسى	7.1960	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	1960
چېك لىشيەن	ئايال	خەنزۇ	12.1951	سەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ خۇاڭشەن ناھىيىسى	11.1968	ئالىي تېخنىكۇم	1961
جاڭ جۇبەن	ئەر	خەنزۇ	1930	شەنشى ئۆلكىسىنىڭ لىڭتۇڭ ناھىيىسى			
خۇاڭ شىمىڭ	ئەر	خەنزۇ	5.1926	جياڭسۇ ئۆلكىسىنىڭ رۇ-چۈمەن ناھىيىسى	1.1944	تولۇقسىز ئوتتۇرا	2.1944
لۇي تەيمىڭ	ئەر	خەنزۇ	11.1926	خېنەن ئۆلكىسىنىڭ شىڭ-ئەن ناھىيىسى	10.1945	تولۇقسىز ئوتتۇرا	7.1947
خەن داشۆ	ئەر	خەنزۇ	12.1933	خېبېي ئۆلكىسىنىڭ جىڭشە-يەن ناھىيىسى	3.1948	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1.1949
ژاڭ يىڭفېڭ	ئەر	خەنزۇ	11.1933	خېبېي ئۆلكىسىنىڭ تيەنجىن شەھىرى	3.1949	تولۇق ئوتتۇرا	2.1952
لى خۇالىن	ئەر	خەنزۇ	7.1937	گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ جاڭيې شەھىرى	3.1956	بالىلانغۇچ مەكتەپ	11.1959
جاڭ جىڭمەن	ئەر	خەنزۇ	12.1942	گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ مىنچىك ناھىيىسى	7.1958	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	3.1963
لى كېلەن	ئەر	خەنزۇ	3.1943	تيەنجىن شەھىرىنىڭ جىڭ-خەي ناھىيىسى	8.1965	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	3.1966

1950-يىلدىن 1992-يىلغىچە تيانشان رايونىدا ۋەزىپە ئۆتىگەن رايون دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ئىسىملىكى (مۇئاۋىنلار)

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	پارتىيەگە كىرگەن ۋاقتى
لىيۇ يەنشىن	ئايال	خەنزۇ	10.1929	خېبېي ئۆلكىسىنىڭ ئەنگۇ ناھىيىسى	9.1946	تولۇق ئوتتۇرا	9.1946

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيسى	پارتىيەگە كىرگەن ۋاقتى
ۋاڭ خېك	ئەر	خەنزۇ	4.1930	شىنجاڭ شىخۇ ناھىيىسى	12.1949	تولۇقسىز ئوتتۇرا	7.1951
ئابلىز سەمى	ئەر	ئۇيغۇر	11.1933	شىنجاڭ تۇرپان	8.1951	تولۇق ئوتتۇرا	12.1952
ما رۇيجېن	ئايال	خەنزۇ	7.1931	شىنجاڭ بارىكۆل ناھىيىسى	9.1950	تولۇق ئوتتۇرا	1.1951
يې مىك	ئايال	خەنزۇ	3.1921	خېبېي ئۆلكىسىنىڭ دىڭشېيەن ناھىيىسى	1939	تولۇق ئوتتۇرا	1939
لى ۋېن	ئايال	خەنزۇ	10.1930	سىنداۋ ئۆلكىسىنىڭ رىجاۋ شەھىرى	3.1946	تولۇقسىز ئوتتۇرا	6.1947
كې ۋېنيۇ	ئەر	خۇيزۇ	6.1930	شىنجاڭ ئۈرۈمچى	12.1951	تولۇقسىز ئوتتۇرا	6.1954
گا ۋۇبنيۇمن	ئەر	خەنزۇ	6.1930	گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ ۋۇۋېي شەھىرى	9.1949	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	11.1952
جاڭ رېنفۇ	ئەر	خەنزۇ	3.1920	خېبېي ئۆلكىسى	6.1943	تولۇقسىز ئوتتۇرا	7.1946
خۇاڭ خەي	ئايال	خەنزۇ	12.1924	گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ شىگخەي شەھىرى	12.1944	تولۇق ئوتتۇرا	2.1945
خۇاڭ رۇيچاڭ	ئەر	خەنزۇ	5.1926	سىنداۋ ئۆلكىسى	2.1947	تولۇق ئوتتۇرا	9.1947
لى جيىك	ئەر	خەنزۇ	12.1928	سىنشى ئۆلكىسىنىڭ ۋېنشۇي شەھىرى	12.1946	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1947
ئىملم ھاجى	ئەر	ئۇيغۇر	9.1938	شىنجاڭ ئاتۇش	3.1959	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	12.1960
لۇي جۇنجى	ئەر	خەنزۇ	3.1942	خېنەن ئۆلكىسىنىڭ لىگېيەن ناھىيىسى	8.1962	ئالىي تېخنىكۇم	7.1973
رېن چىڭسېن	ئەر	خەنزۇ	11.1939	سىنداۋ ئۆلكىسىنىڭ چاڭيەن شەھىرى	7.1956	تولۇقسىز ئوتتۇرا	3.1959
خۇ جۇن	ئەر	خەنزۇ	1.1950	سىنشى ئۆلكىسىنىڭ يۈلىن شەھىرى	2.1969	ئالىي تېخنىكۇم	5.1970
يۇنۇس يۈسۈپ	ئەر	ئۇيغۇر	4.1953	شىنجاڭ فۇكاڭ شەھىرى	7.1969	ئالىي تېخنىكۇم	11.1976
شى جۇڭلۇ	ئەر	خەنزۇ	8.1945	سىنشى ئۆلكىسىنىڭ جىڭياڭ ناھىيىسى	12.1963	ئالىي تېخنىكۇم	12.1964
نيەن جىڭتاۋ	ئەر	خەنزۇ	5.1955	سىنشى ئۆلكىسىنىڭ ۋېنەن شەھىرى	11.1974	ئالىي تېخنىكۇم	7.1976
سارىخان ئەمەت	ئايال	ئۇيغۇر	6.1936	شىنجاڭ گۇچۇڭ ناھىيىسى	10.1952	بالىلانغۇچ مەكتەپ	1956

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	پارتىيەگە كىرگەن ۋاقتى
لى يۈشۈن	ئەر	خەنزۇ	10.1928	سەندۇڭ تۆلكسىنىڭ شاڭ-غى ناھىيىسى	1.1947	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1948
ۋاڭ شۈتيەن	ئەر	خەنزۇ	12.1929	ئەنخۇي تۆلكسىنىڭ تاڭ-سەن ناھىيىسى	10.1948	بالىلانغۇچ مەكتەپ	5.1949
يۈسۈن كامىل	ئەر	ئۇيغۇر	10.1933	شىنجاڭ تۇرپان	1.1951	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	3.1954
مۇ تۈڭجى	ئەر	خەنزۇ	10.1935	جىلىن تۆلكسىنىڭ جاڭ-چۈن شەھىرى	10.1955	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	11.1958
جاڭ لىگۈڭ	ئەر	خەنزۇ	10.1936	سەندۇڭ تۆلكسىنىڭ ۋۇ-چاڭ شەھىرى	8.1957	تولۇقسىز ئوتتۇرا	8.1959
جاڭ لەن	ئايال	خەنزۇ	12.1930	شەنشى تۆلكسىنىڭ شىمەن شەھىرى	1955	تولۇق ئوتتۇرا	11.1984
شې بىتيەن	ئايال	خەنزۇ	1.1942	گۇاڭدۇڭ تۆلكسىنىڭ نەن خەي شەھىرى	11.1963	ئالىي تېخنىكۇم	
ما يىڭلەن	ئايال	خۇيزۇ	11.1946	چىڭخەي تۆلكسىنىڭ خۇاڭجۇڭ شەھىرى	1968	تولۇقسىز ئوتتۇرا	6.1986
ۋېي چىڭۋېن	ئەر	خەنزۇ	10.1922	خېبېي تۆلكسىنىڭ شيەن-شەن ناھىيىسى	7.1941	بالىلانغۇچ مەكتەپ	4.1943
لى خەيفېڭ	ئەر	خەنزۇ	6.1913	خېيلۇڭجياڭ تۆلكسىنىڭ ئەندا شەھىرى	9.1950	تولۇقسىز ئوتتۇرا	9.1950
مەھمەت تۇراپ	ئەر	ئۇيغۇر	7.1918	شىنجاڭ تۇرۇپچى	12.1950	بالىلانغۇچ	10.1951
گو جېڭخې	ئەر	خەنزۇ	6.1926	تيەنجىن شەھىرى	5.1951	تولۇقسىز ئوتتۇرا	7.1953
يىن يۈخېڭ	ئەر	خەنزۇ	4.1912	خېبېي تۆلكسىنىڭ دۆڭگۇڭ ناھىيىسى	1.1950	تولۇقسىز ئوتتۇرا	6.1950
يۈسۈپ كېرىم	ئەر	ئۇيغۇر	5.1926	شىنجاڭ تۇرۇپچى	12.1949	تولۇقسىز ئوتتۇرا	2.1951
چياۋ شۇچۈن	ئەر	خەنزۇ	10.1922	خېبېي تيەنجىن شەھىرى	12.1949	تولۇق ئوتتۇرا	
رېن جاۋجېن	ئەر	خەنزۇ	1924	شىنجاڭ تۇرۇپچى	1952	تولۇق ئوتتۇرا	1956
جاۋ چاڭخەي	ئەر	خەنزۇ	5.1927	گەنسۇ تۆلكسىنىڭ ۋۇۋېي ناھىيىسى	5.1952	تولۇقسىز ئوتتۇرا	9.1954
جيا چىنجى	ئەر	خەنزۇ	9.1930	سەنشى تۆلكسىنىڭ چاڭ-جى ناھىيىسى	9.1947	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	12.1948
يىن جيادېك	ئەر	خەنزۇ	5.1930	خېنەن تۆلكسىنىڭ ۋىگۇ-يېمەن ناھىيىسى	6.1948	تولۇقسىز ئوتتۇرا	7.1949

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	پارتىيىگە كىرگەن ۋاقتى
يەن ۋېنخې	ئەر	خەنزۇ	1.1925	ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايون ۋۇچۇمەن ناھىيىسى	3.1939	تولۇقسىز ئوتتۇرا	2.1943
ۋاڭ چۈنپۇ	ئەر	خەنزۇ	2.1937	شىنجاڭ ئۇرۇمچى	9.1955	بالىلانغۇچ دارىل	2.1958
جاڭ خېگتيەن	ئەر	خەنزۇ	1940	ئەنخۇي	1.1960	تولۇق ئوتتۇرا	6.1971
لىۋ شۆرېن	ئەر	خەنزۇ	1928	جيانگسۇ ئۆلكىسىنىڭ فۇنىڭ ناھىيىسى	8.1943	تولۇقسىز ئوتتۇرا	2.1947
خەن گۈيجېن	ئەر	خەنزۇ	1926	سەنشى ئۆلكىسىنىڭ مىڭشەيمەن ناھىيىسى	2.1948	تولۇقسىز ئوتتۇرا	5.1949
لى خۇاسۈن	ئالىال	خەنزۇ	3.1931	لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ تېلىڭ ناھىيىسى	4.1946	تولۇقسىز ئوتتۇرا	3.1947
ساۋ شىخەي	ئەر	خەنزۇ	9.1925	سىچۈەن ئۆلكىسىنىڭ چۈچى ناھىيىسى	5.1947	تولۇقسىز ئوتتۇرا	10.1948
لاڭ لېمنپۇ	ئەر	خەنزۇ	12.1922	خېبېي ئۆلكىسىنىڭ لىگيۇ ناھىيىسى	7.1939	تولۇقسىز ئوتتۇرا	7.1940
يۈسۈپ ئاۋۇت	ئەر	ئۇيغۇر	8.1933	شىنجاڭ قاراشەھەر	2.1956	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	10.1955
چېن گوجۇ	ئەر	خۇيزۇ	8.1925	شىنجاڭ ئۇرۇمچى	12.1949	تولۇقسىز ئوتتۇرا	12.1955
جاۋ خۇيمىڭ	ئەر	خەنزۇ	1.1926	خېبېي ئۆلكىسىنىڭ شىگمېڭ ناھىيىسى	5.1940	بالىلانغۇچ مەكتەپ يۇقىرى بىلىملىقى	8.1943
جاڭ فۇشىڭ	ئەر	خەنزۇ	5.1938	گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ مېيجۇ ناھىيىسى	9.1954	ئالىي تېخنىكۇم	2.1959
گاۋ چاڭيۈەن	ئەر	خەنزۇ	1.1929	شىنجاڭ ئۇرۇمچى	12.1949	تولۇقسىز ئوتتۇرا	6.1953
مەمتىمىن سادىق	ئەر	ئۇيغۇر	2.1948	شىنجاڭ قەشقەر	2.1970	ئالىي تېخنىكۇم	12.1975
ۋۇ دانيەن	ئەر	خەنزۇ	9.1938	جيانگسۇ ئۆلكىسىنىڭ يېشىڭ ناھىيىسى	9.1963	ئالىي مەكتەپ	9.1983
ۋېن باۋروڭ	ئەر	خەنزۇ	4.1939	خېبېي ئۆلكىسىنىڭ يەنسەن ناھىيىسى	9.1960	ئالىي تېخنىكۇم	12.1956
ياڭ فېڭلىي	ئەر	خەنزۇ	2.1936	خۇنەن ئۆلكىسىنىڭ خەنشۇ ناھىيىسى	6.1954	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	3.1956
لى جۈگجى	ئەر	خەنزۇ	7.1947	سەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ پىڭدۇ ناھىيىسى	4.1964	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	6.1975
ما يۈفاڭ	ئالىال	خۇيزۇ	3.1954	ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى كوكخوت شەھىرى	3.1972	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	11.1974

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	پارتىيىگە كىرگەن ۋاقتى
ياڭ مېڭجيۇ	ئەر	خەنزۇ	11.1916	خېبېي‌ئۆلكىسىنىڭ تېيەنجىن شەھىرى	1.1956	تولۇقسىز ئوتتۇرا	
ئەخمەت ئابدىسەم	ئەر	ئۇيغۇر	6.1943	شىنجاڭ تۇرپان	4.1958	تولۇق ئوتتۇرا	2.1964
ئوۋياڭ شۇگۇاڭ	ئەر	خەنزۇ	1937	شىنجاڭ	1953	تولۇقسىز ئوتتۇرا	
ما مېيىيىڭ	ئايال	خۇيزۇ	1944	شىنجاڭ	1964	تولۇقسىز دارىل	
ئابدىرېشىت نۇردۇن مەخسۇم ھاجى	ئەر	ئۇيغۇر	1928	شىنجاڭ قەشقەر	1979	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	
ما فېڭلىيەن	ئايال	خۇيزۇ	10.1944	شىنجاڭ ئۇرۇمچى	9.1963	تولۇقسىز دارىل	
بۇ تۇڭشەن	ئەر	خەنزۇ	7.1932	سەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ زىياڭ ناھىيىسى	6.1952	تولۇقسىز ئوتتۇرا	5.1955
ياڭ جىڭكۇي	ئەر	خەنزۇ		لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ لىڭ-يۈەن ناھىيىسى		بالىلانغۇچ مەكتەپ	
جاڭ بېنكۇي	ئەر	خەنزۇ	5.1928	سەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ فېڭ-سەي ناھىيىسى	10.1948	تولۇقسىز ئوتتۇرا	2.1950
لىۋمىڭ	ئەر	خەنزۇ	3.1926	سەنشى ئۆلكىسىنىڭ دىڭ-چىڭ ناھىيىسى	12.1949	تولۇق ئوتتۇرا	9.1954
يىن جىچاڭ	ئەر	خەنزۇ	3.1931	گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ لىنشيا ناھىيىسى	9.1949	تولۇق ئوتتۇرا	6.1952
ياڭ فېڭشۇ	ئەر	خەنزۇ	5.1945	خېبېي‌ئۆلكىسىنىڭ باشىيەن ناھىيىسى	1.1965	ئالىي تېخنىكۇم	8.1966
ئەسغەرۇپ	ئەر	ئۇيغۇر	8.1925	شىنجاڭ غۇلجا شەھىرى	11.1944	تولۇقسىز ئوتتۇرا	8.1950
ۋاڭ ماۋرېن	ئەر	خەنزۇ	6.1931	سەنشى ئۆلكىسىنىڭ لى-چۈەن ناھىيىسى	11.1949	تولۇقسىز ئوتتۇرا	11.1958
گاۋ جىگرۇ	ئەر	خەنزۇ	3.1940	گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ جىڭنىڭ ناھىيىسى	12.1952	تولۇقسىز ئوتتۇرا	1.1962
لو جۇنيىن	ئەر	خەنزۇ	6.1941	سىچۈەن ئۆلكىسىنىڭ با-جۇڭ ناھىيىسى	1.1964	تولۇق ئوتتۇرا	9.1962
چۈەن لىمىڭ	ئەر	خەنزۇ	2.1946	سەنشى ئۆلكىسىنىڭ پۇچىڭ ناھىيىسى	1.1974	تولۇق ئوتتۇرا 12.1965	
لى يەن	ئەر	خەنزۇ	1.1933	يۈننەن ئۆلكىسىنىڭ كۇن-مىڭ شەھىرى	10.1950	تولۇق ئوتتۇرا	8.1954
زۇ شېگيۇەن	ئەر	خەنزۇ	1.1933	سەنشى ئۆلكىسىنىڭ لىڭخې ناھىيىسى	6.1949	تولۇقسىز ئوتتۇرا	12.1958

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	تۇغۇلغان ۋاقتى	يۇرتى	خىزمەتكە قاتناشقان ۋاقتى	مەدەنىيەت سەۋىيىسى	پارتىيىگە كىرگەن ۋاقتى
ياڭ فۇۋېن	ئەر	خۇيزۇ	7.1938	سەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ شاڭ-خې ناھىيىسى	9.1956	تولۇقسىز ئوتتۇرا	7.1980
جۇ مېڭلىن	ئەر	خەنزۇ	11.1935	شىنجاڭ ئۇرۇمچى	11.1950	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	1956
ما جۈنۋۇ	ئەر	خۇيزۇ		شىنجاڭ ئۇرۇمچى		تولۇقسىز ئوتتۇرا	

ئەسكەرتىش: بۇ جەدۋەل خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋە سىياسىي كېڭەشتە قوشۇمچە مۇئاۋىن مۇدىر ۋە قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغانلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

1956-يىلدىن 1992-يىلغىچە تىيانشان رايونىدا ۋەزىپە ئۆتىگەن بۆلۈم دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ئىسىملىكى (بىرىنچى قوللار)

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى
لىۇ ششەن	ئەر	خەنزۇ	لىۇچياۋلىيەن	ئايال	خەنزۇ
جىن ششەن	ئەر	خەنزۇ	لى يىڭبىڭ	ئايال	خەنزۇ
چەي زىفاڭ	ئەر	خەنزۇ	مىيەن چېڭرۇ	ئەر	خەنزۇ
ۋاڭ بەييىڭ	ئەر	خەنزۇ	لىۇ جۇڭيۈن	ئەر	خەنزۇ
چېن فۇيىڭ	ئەر	خەنزۇ	شىيەن جىشەن	ئەر	خۇيزۇ
گو ۋەنچۇن	ئەر	خەنزۇ	رېن ۋېييىڭ	ئايال	خەنزۇ
ۋاڭ ۋېنئې	ئايال	خەنزۇ	ياسىن توختى	ئەر	ئۇيغۇر
شېن گۇاڭيۇ	ئەر	خەنزۇ	دۇڭ يۈتيەن	ئەر	خەنزۇ
فۇ جاۋرۇڭ	ئەر	خەنزۇ	لى شۇپىن	ئەر	خەنزۇ
ئاقۇپ قېيۇم	ئەر	ئۇيغۇر	جيا ۋەنرۇڭ	ئەر	خەنزۇ
جاڭ مېڭيى	ئەر	خەنزۇ	ۋاڭ شيۇجېن	ئايال	خەنزۇ
ۋاڭ يۇڭكۇمن	ئەر	خەنزۇ	جېڭ شيۇمېي	ئايال	خەنزۇ
شۈ يۇڭفۇ	ئەر	خەنزۇ	ۋۇ فېڭئې	ئايال	خەنزۇ
چېڭ يىڭلوڭ	ئەر	خەنزۇ	يې رۇنمەن	ئەر	خەنزۇ
لىۇ جىيىڭ	ئايال	خەنزۇ	نيۇشىڭمىڭ	ئەر	خەنزۇ
لۈي لىفۇ	ئەر	خەنزۇ	ما فۇچېڭ	ئەر	خەنزۇ
فەن پېڭفېي	ئەر	خەنزۇ	ئەن يۈزى	ئەر	خەنزۇ
لى لىگۇڭ	ئەر	خەنزۇ	لياڭ فۇچۈمن	ئەر	خەنزۇ
جاڭ دېرېن	ئەر	خەنزۇ	دىڭ مىڭ	ئەر	خەنزۇ
يې فېنلەن	ئايال	خەنزۇ	لىۇ ياۋتىڭ	ئەر	خەنزۇ

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى
چې يىتاڭ	ئەر	خەنزۇ	لياڭ ئېنجيەن	ئەر	خەنزۇ
خەن ئېندو	ئەر	خەنزۇ	مامىڭخۇەي	ئەر	خەنزۇ
ئەكبەر	ئەر	ئۇيغۇر	شۇ جېڭۋۇ	ئەر	خەنزۇ
دۇڭ شىن	ئەر	خەنزۇ	ۋاڭ شۇبو	ئەر	خەنزۇ
لەن دىڭشى	ئەر	خەنزۇ	ليۇنەنجىڭ	ئەر	خەنزۇ
مىجىت ئەخمەت	ئەر	قازاق	ئامىنە غوپۇر	ئايال	ئۇيغۇر
ۋۇ جىكې	ئەر	خەنزۇ	قاسىم ھىمىت	ئەر	ئۇيغۇر
چېن چىۋېن	ئەر	خەنزۇ	ھەببىۇللائەبەي	ئەر	ئۇيغۇر
گوچاۋمىڭ	ئەر	خەنزۇ	فەن شۇەنيۇ	ئەر	خەنزۇ
ۋاڭ جاۋجىن	ئەر	خەنزۇ	جاۋ يىڭجې	ئەر	خەنزۇ
كۇڭ شيۇئېن	ئايال	خەنزۇ	جاڭ جيەنگو	ئەر	خەنزۇ
سۇن مىڭيى	ئەر	خەنزۇ	يەن يۇشىڭ	ئەر	خەنزۇ
لى چىڭمىڭ	ئەر	خەنزۇ	جاڭ يۇڭپۇ	ئەر	خەنزۇ
ياۋ چىڭۋېن	ئەر	خەنزۇ	شۇ جىنيۇ	ئەر	خەنزۇ
شۇ ۋېنگو	ئەر	خەنزۇ	كۇي پېيسىن	ئەر	خەنزۇ
ليۇ داۋلىن	ئەر	خەنزۇ	لياڭ زۇڭجې	ئەر	خەنزۇ
جاڭ جىڭتاڭ	ئەر	خەنزۇ	جاڭ مىڭشېڭ	ئەر	خەنزۇ
جاۋ فۇباۋ	ئەر	خەنزۇ	گاۋ جىۋۇ	ئەر	خەنزۇ
شى گۇاڭمىڭ	ئەر	خەنزۇ	جيا يۆخۇا	ئەر	خەنزۇ
ۋاڭ لىيەنباۋ	ئەر	خەنزۇ	تيەن سۇلىن	ئايال	خەنزۇ
ليۇخۇڭدې	ئەر	خەنزۇ	بارات توختى	ئەر	ئۇيغۇر
ۋاڭ فېڭلىن	ئەر	خەنزۇ	غاپپار ساۋۇت	ئەر	ئۇيغۇر
رۇزىخان	ئايال	ئۇيغۇر	ۋاڭ راۋشېڭ	ئەر	خەنزۇ
سارەم ئەخمەت	ئايال	ئۇيغۇر	فاڭ شيۇليەن	ئايال	خەنزۇ
ياڭ ۋېنلۇ	ئەر	خەنزۇ	ئابلىز ھامۇت	ئەر	ئۇيغۇر
گاۋ شياۋدۇڭ	ئەر	خەنزۇ	ۋېن جىڭۋۇ	ئەر	خەنزۇ
ۋاڭ چۇڭلى	ئەر	خەنزۇ	سۇن يۇەنچاۋ	ئەر	خەنزۇ
چېن جۇنيې	ئەر	خەنزۇ	توختى قادىر	ئەر	ئۇيغۇر
چې يۇنچىن	ئايال	خەنزۇ	ۋاڭ خەي	ئەر	خەنزۇ
ياڭ ۋېنخۇ	ئەر	خەنزۇ	لى شىڭخۇمن	ئايال	خەنزۇ
ۋۇ مىڭلى	ئەر	خەنزۇ	ھەمراخان	ئايال	ئۇيغۇر
رېن گۇاڭيۇمن	ئەر	خەنزۇ	لى باۋيىڭ	ئەر	خەنزۇ
دەن نيۇفۇ	ئەر	خۇيزۇ	گوچىڭپېڭ	ئەر	خەنزۇ

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى
ۋاڭ يەنفاڭ	ئايال	خەنزۇ	خۇئىنسېن	ئەر	خەنزۇ
پېك جىنچۈەن	ئەر	خەنزۇ	شى يۈك	ئايال	خەنزۇ
گاۋچىڭچۈن	ئەر	خەنزۇ	تېمىن‌خې	ئەر	خەنزۇ
شۇجنيۇ	ئەر	خەنزۇ	خۇبۇ	ئەر	خەنزۇ
جاڭ ئېرلىك	ئەر	خەنزۇ	ۋېي يېڭمى	ئەر	جۇاڭزۇ
ئەركىن ئەخمەت	ئەر	ئۇيغۇر	باۋ فېك	ئەر	خەنزۇ
ۋاڭ گوشى	ئەر	خەنزۇ	شى ششېك	ئەر	خەنزۇ
لیۇ چىنجۈك	ئەر	خەنزۇ	ۋۇ جۇگيۇەن	ئەر	خەنزۇ
ۋاڭ گۈيژۇ	ئەر	خەنزۇ	لۇ سۇەېي	ئايال	خەنزۇ
چېن جيېچېك	ئايال	خەنزۇ	لى فاجاڭ	ئەر	خەنزۇ
ۋەن چۈنلىن	ئەر	خەنزۇ	دۈك شىنۋېي	ئايال	خەنزۇ
ساڭ ۋېنشياڭ	ئايال	خەنزۇ	ۋاڭ شفېك	ئەر	خەنزۇ
كاڭ جيەن	ئايال	خەنزۇ	چېن ۋېنفېك	ئايال	خەنزۇ
شەي شۆەن	ئەر	خەنزۇ	گوك رۇگشىن	ئەر	خەنزۇ
نازىم زاكىر	ئەر	تاتار	چى كاگجەن	ئەر	خەنزۇ
لى شىنرۇ	ئايال	خۇيزۇ	لى جاۋيىك	ئايال	خەنزۇ
ۋاڭ چۈەنجې	ئەر	خەنزۇ	خۇ يۈخۇي	ئايال	خەنزۇ
ھېكىم ئابدىكىرىم	ئەر	ئۇيغۇر	چېن خوگيىك	ئايال	خەنزۇ
گو شۇنيى	ئەر	خەنزۇ	گو ۋېنلوك	ئەر	خەنزۇ
ۋېي يۈەن	ئەر	خەنزۇ	يان گوپىك	ئەر	خەنزۇ
ساۋ جې	ئەر	خەنزۇ	جاۋ خۇيچېن	ئايال	خەنزۇ
ۋاڭ زېگشيۇ	ئايال	خەنزۇ	ما پېيشۇن	ئەر	خۇيزۇ
دېك شۇنيى	ئەر	خەنزۇ	جۇك ۋېيجۇ	ئەر	خەنزۇ
تۇرسۇن شامى	ئەر	قازاق	ئابدىرېشىت يافۇپ	ئەر	ئۇيغۇر
چۇ چېگچېن	ئەر	خەنزۇ	جاڭ دەيلىك	ئايال	رۇس
چېن خۇگشېك	ئەر	خەنزۇ	لى ۋۇزى	ئەر	خەنزۇ
جاڭ جندې	ئەر	خەنزۇ	مىرشات ئەخمەت	ئەر	ئۇيغۇر
يان يەنلىن	ئەر	خەنزۇ	لېي كېيۇن	ئەر	خەنزۇ
ۋاڭ شيېيۇ	ئەر	خەنزۇ	مېك شيۇجېن	ئايال	خەنزۇ
ئامىنە زاكىر	ئايال	ئۆزبېك	قادىر مەمان	ئەر	ئۇيغۇر
دۇەن مېگيۇەن	ئەر	خەنزۇ			

3-باب ئوتتۇرا دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ئۇنۋانغا ئېرىشكەن كەسپىي تېخنىكا خادىملار ئىسىملىكى جەدۋىلى

1987-يىلدىن 1992-يىلغىچە تيانشان رايونىدىكى ئالىي، ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسپىي تېخنىكا خادىملارنىڭ ئىسىملىكى

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئالغان يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
جاڭ لەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچىسى	6.1988	ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	كاندىدات ئالىي دەرىجە
ھەلىمە سوپى	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچىسى	6.1988	ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	كاندىدات ئالىي ئوقۇتقۇچى
شاۋ لىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	ئوتتۇرا مەكتەپ ئالىي دەرىجە	11.1992	ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	كاندىدات ئالىي دەرىجە
چېن ۋېنفېك	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	كاندىدات ئالىي مۇھەررىر	12.1992	نەشرىيات	كاندىدات ئالىي دەرىجە
سۇلايمان	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	مەسئۇل ۋراچ	1987	سەھىيە (كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش)	ئوتتۇرا دەرىجە
خاسىيەت	ئايال	ئۇيغۇر	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل ۋراچ	1988	سەھىيە (كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش)	ئوتتۇرا دەرىجە
ئابدۇرۇسۇل خوجىر	ئەر	ئۇيغۇر	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل ۋراچ	1988	سەھىيە (كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش)	ئوتتۇرا دەرىجە
تاۋ زۇڭبې	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل ۋراچ	1988	سەھىيە (كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش)	ئوتتۇرا دەرىجە
مەريەم	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	مەسئۇل ۋراچ	1988	سەھىيە (تېببىي داۋالاش)	ئوتتۇرا دەرىجە
خادىشا	ئايال	قازاق	ئالىي مەكتەپ	مەسئۇل ۋراچ	1988	سەھىيە (تېببىي داۋالاش)	ئوتتۇرا دەرىجە
ما شاۋكۈي	ئەر	خۇيزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل ۋراچ	1988	سەھىيە (تېببىي داۋالاش)	ئوتتۇرا دەرىجە
بى دېڭخۇا	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل تېخنىك	1988	سەھىيە (پىلازمىلىق تۇغۇت تەشۋىقاتى)	ئوتتۇرا دەرىجە
گۈڭ چياۋ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	كۇتۇپخانا خادىمى	1988	كۇتۇپخانا (ئاممىۋى مەدەنىيەت گۇزمل سەنئىتى)	ئوتتۇرا دەرىجە
شەرىپە	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	لېكتور	1988	ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
ما كې	ئەر	خەنزۇ	ئالىي مەكتەپ	لېكتور	1988	ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى فېڭپې	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكوم	ئىنژېنېر	1988	بىناكارلىق (باغ-ۋەنچىلىك) كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما لىگو	ئەر	خەنزۇ	ئالىي مەكتەپ	ئىنژېنېر	1988	بىناكارلىق (قۇرۇلۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
جياڭ شۇسەن	ئەر	خەنزۇ	ئالىي مەكتەپ	ئىنژېنېر	1988	بىناكارلىق (قۇرۇلۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
ئەلى نۇر ئاخۇن	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1988	ئىقتىساد (سودا سانائىتى)	ئوتتۇرا دەرىجە
ئابدۇراخمان	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكوم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1988	ئىقتىساد (سودا سانائىتى)	ئوتتۇرا دەرىجە
چېن مىڭ	ئەر	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1988	ئىقتىساد (سودا سانائىتى)	ئوتتۇرا دەرىجە
شيۇڭ مىڭجياڭ	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكوم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1988	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
لىيۇ جۇڭمىڭ	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكوم	ئىنژېنېر	1988	بىناكارلىق (ماشىنىزلىق)	ئوتتۇرا دەرىجە
جى شىشۇن	ئەر	خەنزۇ	ئالىي مەكتەپ	ئىنژېنېر	1988	بىناكارلىق (ماشىنىزلىق)	ئوتتۇرا دەرىجە
لۇي پىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	مەسئۇل ستاتىستىكىچى	1988	ستاتىستىكا كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
خۇ يۈخۇي	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	ئارخىپخانا خادىمى	1988	ئارخىپ كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
رېن كۈائىيۈمن	ئەر	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	تەھرىر	1988	نەشرىيات	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ باۋلىن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل ۋراچ	1988	سەھىيە (تېببىي داۋالاش)	ئوتتۇرا دەرىجە
شۇي گۈيفاڭ	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل بوغالتىر	1989	بوغالتىرلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
ياڭ شيۈلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما رۇخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى جيەن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئالماق يۇقىرى مەكتەپ دەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
جاڭ چىخۇاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چاڭ شيۇفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى گۈيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ لىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ گوفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شېن گۈلىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ شۇلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ جىندى	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ گۈيفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شى شياڭلىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خې شياڭجى	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فەن چىنفېك	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جېن خۇي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇ تاۋ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ يۈشياۋ	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
گاۋ شيۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ لىپىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېڭ يۈفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تو جيالڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خۇ چىڭشيا	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېن شيۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يىيىۋ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ خۇيۇبىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گو چيۇجىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۈ ۋېي	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇ سۇمېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ گۈيىۋن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سوڭ رۇيچىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇ مەنجيې	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا تېخنىكۇم
ئەن جىشىن	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما يۈيىڭ	ئايال	جۇڭيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
يالقۇن جۇن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گو يۈنپىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دولقۇن روزىجىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ شىجى	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چىن يۈمەي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى چىيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فېڭ شۇچىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ ۋېيلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇڭ فۇكۈڭ	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گو ۋېنبىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما جۇنتەي	ئەر	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ لۇ	ئايال	مانجۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
قادىر	ئەر	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ھەنىپە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ھۆرنىسا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
كۆلىسە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەمۇرىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
رسالەت	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېن شۇرېن	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۇ جۇڭشياۋ	ئەر	خۇيزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ ۋېنفۇ	ئەر	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دوڭ لى	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خۇاڭ كۆجېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گو شۇخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۇ لىرەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لېي مەنجېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جېي شىمىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شيۇ جېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇڭ جېپىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۈن شيۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى شيۇشياڭ	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى ۋېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېن دېجۇاڭ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئالاقە يۈزىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ئۇزۇپىسىنىك نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى) ئۇنتۇرا دەرىجە
فالك لەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
ۋۇ مېيشياك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
ما فىڭلەن	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
ۋاك ئەيخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
ما مېيىيك	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
ما يىڭۈبن	ئەر	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
جاك ئېرلىك	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
تاۋ شيۇچىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
تۇردەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
خې فىڭيىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
ۋاك خەنجې	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
لى شىڭسۇك	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
جۇ يالى	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
بېن جىفاك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
لیۇ چىنفاك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە
ۋاك يالىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇنقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇنقۇچىسى ئۇنتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
خەن فېڭلىك	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى لىيەنفاڭ	ئايال	رۇس	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ چىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ خۇيشيا	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇي چيەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى چۇندى	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۇەن شياۋيۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىيۇ خۇڭفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ فېڭيىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ جۇنشيۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ جياجۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇن شۇجېن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ يۈجۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋېي شۇتاۋ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جى رۇڭمېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىيۇ شۇجېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئىلگى يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
لیۇ گۇبىرۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شۇي گۇاڭرېن	ئەر	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چىن شىيىڭ	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جەي يۈشيۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
كاۋ شۇخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
كې شۇجۇەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇ ۋېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يالڭ چىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شۇي يۈنجۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لو يۈن	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ پېيجۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تېمن خۇيلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ شيۇمېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېن شياۋيەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خۇ شۇجۇن	ئايال	خەنزۇ	باشلانغۇچ دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۆ شۇفاڭ	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
جۇ چىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تېمەن پىنچاك	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ شۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گو مىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ جېپىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى جيپ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى توگىيى	ئەر	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فېڭ خۇيچې	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
زۇ لىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۇ لياڭخەي	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سائ يۈدې	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
كۇڭ شيۇلىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فېڭ دېيى	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى ۋېنخەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇ سۇجۇمن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يائ فېڭيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
ياڭ باۋرۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مياۋ خېشيۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جياڭ چېڭلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى خۇيدۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لۈي جيەن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ يىڭزۇ	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خۇاڭ شۇلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ يۇفاڭ	ئايال	خەنزۇ	باشلانغۇچ دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ليۇ فېڭيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فۇ فېڭلىيەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دا شۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شۇ مۇفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فاڭ ۋېنجۇن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ شۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى چۈنفېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لۇ جىڭتاۋ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەلگە يوقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
لیۇ یەنجۇن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى خۇي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يۈنشيا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لیۇ شۇچىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گۇ جىنيەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ياڭ دوڭيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شاڭ فېيشيا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى ۋېنخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فەن شياگيۇمن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇ ۋېنجېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جەزىرە	ئايال	قازاق	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئىسلامجان	ئەر	قازاق	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
زىبىرە	ئايال	قازاق	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
بويغەيشا	ئايال	قازاق	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گۈلزىپە	ئايال	قازاق	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تۇرسۇن	ئەر	قازاق	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئالاق يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى) ئورنىدا دەرىجىسى
ئابىنى	ئايال	قازاق	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
خاسلىخان	ئايال	قازاق	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
ھەمرا رېشىت	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
جىياڭ جېنچېيەن	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
مۇقەددەس	ئايال	تاتار	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
پاتىگۈل ئىبراھىم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
ئاينىسا ھەسەن	ئايال	ئۇيغۇر	ئوتتۇرا تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
ئوسمان داۋۇت	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
رابىيە قادىر	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
ھەببە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
ئابدىرېشىت	ئەر	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
ئادالەت	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
نۇرگۈل	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
خاسىيەت	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
ھاۋاخان روزى	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى
لىيۇ شۆچۈ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئائىلە يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
يى شۇفېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ شيۇيۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ سۇنتې	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ كومېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گو يۈنسەي	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ شۇشىن	ئايال	خەنزۇ	باشلانغۇچ مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ پېيمىن	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا مەكتەپ
مۇھەببەت	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رېھان	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
بۈسارەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گۈلپىيە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دىلبەر	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سانىيە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى شۇيىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي دەرىجە	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ شىنخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۈ شيۇفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
ۋاڭ پېيىيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋۇ يەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى جەنخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ جەنيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جەي چىڭلىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تەن يۈجېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ھۆرنىسا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رىھان ھەسەن	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ چىڭرۇڭ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خەلچەم	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خەن خۇائې	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ شۈشيۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي دەرىجە	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چى جەنجۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شى رۈيىيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئامىنە مەمەت	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇجۇن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
ۋۇ شۇخۇي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇڭ چاڭشۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خۇ شياۋېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لو شۇيۇمن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ چېك	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شەن يۈيىك	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تۇڭ تىڭيىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ رۇڭخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۇ يابىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما ۋېنخېك	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ شۇيۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋۇ شەنشەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېن جيەنيىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	ببباشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يارۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يۇكشياڭ	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ جۇڭخۇي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىسى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
ۋاڭ دۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گۈمن سۈيفاڭ	ئايال	شىبە	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ شۇلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دىڭ شۇاڭرۇ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ چۈنيىڭ	ئايال	رۇس	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ دېشياڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سادەت روزى	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
قەمبەرنىسا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رەنا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئامىنە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شەۋكەن	ئايال	قازاق	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما يەنلىڭ	ئەر	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يەن يۈچىن	ئايال	خەنزۇ	باشلانغۇچ مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خا ۋېيجۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋۇ يۈمېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋېي شيۇمېي	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئائىلە يۇقىرى مەمۇرىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
جەي چىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما شىيىڭ	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ جېگيۇ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى شىلياڭ	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما يۈخۇا	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ خوگىيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ جىنخىن	ئايال	خەنزۇ	باشلانغۇچ دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يىخۇي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ جەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
بەي يەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فۇ چۈەنشىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رېن گوخۇي	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ گوچېن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جېك يەنپىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خۇاڭ جەنمىن	ئايال		تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شياۋ لىشيا	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
خې شۇجۇمن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى جۇن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇن رۇيخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى يۇچىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئەن شياۋلىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ شىنخۇي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رەيھان ھەمزى	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خەمىت	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
زۇيا	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىتىپە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دو يۇۋېن	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ شىگزۇ	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ساۋ جۇمېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ يەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېك چيەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ شىمىن	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
كاۋ خۇاشى	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ شىنكاڭ	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شى لوگۈشى	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىتەپ ناردىن	ئەر	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لیۇ شياۋچىڭ	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئامىنە رېشىت	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يۈمنخۇا	ئەر	خەنزۇ	ئالىي مەكتەپ	ئىنژېنېر	12.1992	بىناكارلىق (باغ ئورمان)	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋۇ فاڭچىن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	ئىنژېنېر	1992	بىناكارلىق (باغ ئورمان)	ئوتتۇرا دەرىجە
ما يۈنې	ئايال	خۇيزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەسئۇل بوغالتىر	1992	بوغالتىرلىق كەسپ	ئوتتۇرا دەرىجە
كاۋ شۆچىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	مەسئۇل بوغالتىر	1992	بوغالتىرلىق كەسپ	ئوتتۇرا دەرىجە
جياڭ چىشۇمن	ئەر	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	ئىنژېنېر	1992	بىناكارلىق (قۇرۇلۇش كەسپى)	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ شۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	باشلانغۇچ دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	6.1988	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گې چى	ئەر	خەنزۇ	ئالىي مەكتەپ	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
لیۇ يۇ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (قۇرۇلۇش خاسلىقى)	ئوتتۇرا دەرىجە
كۆمن يەنبىن	ئايال	مانجۇ	تولۇق ئوتتۇرا	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
يۇ شۇخۇا	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
يۈ مىنشيا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	مەسئۇل بوغالتىر	1992	بوغالتىرلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ بەيىي	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەسئۇل ستاتىستىكىچى	1992	ستاتىستىكىچى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ لىنسەي	ئەر	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
جياڭ شياڭجىن	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ گۈيلەن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەسئۇل ستاتىستىكىچى	1992	ستاتىستىكا كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
ياڭ خويجۈن	ئايال	خۇيزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەسئۇل بوغالتىر	1992	بوغالتىرلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۈمن خۇڭ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ لىنلوڭ	ئەر	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
ما يىڭلەن	ئايال	خۇيزۇ	باشلانغۇچ مەكتەپ	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا باشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ چىلياڭ	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەدەنىيەت باشقۇرۇش خادىمى	1992	كۇتۇپخانا (ئامىۋى مەدەنىيەت سۆرەتچى)	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ جەنخۇا	ئەر	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	مەدەنىيەت باشقۇرۇش خادىمى	1992	كۇتۇپخانا (ئامىۋى مەدەنىيەت ئۇسسۇلچى)	ئوتتۇرا دەرىجە
سۈي يۈخۇا	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل ۋراچ	1992	سەھىيە (ئامىۋى تازىلىق)	ئوتتۇرا دەرىجە
لى سەيفېڭ	ئايال	خەنزۇ		مەسئۇل ستاتىستىكىچى	1992	ستاتىستىكىچى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۈ لەنفىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	مەسئۇل بوغالتىر	1992	بوغالتىرلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
زېڭ شۈنيىڭ	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل تېخنىك	1992	سەھىيە (پىلانلىق تۇغۇت)	ئوتتۇرا دەرىجە
چېن لىخۇا	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	مەسئۇل تېخنىك	1992	سەھىيە (پىلانلىق تۇغۇت)	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئىلگە يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
ۋاڭ چىڭباۋ	ئەر	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا بىلىشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
جى سەييۈن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل بوغالتىر	1992	بوغالتىرلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
گاۋ فېڭيىك	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل ستاتىستىكىچى	1992	ستاتىستىكا كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
باۋ يۈلىەن	ئايال	خۇيزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل بوغالتىر	1992	بوغالتىرلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېەن فېڭيىن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكوم	مەسئۇل تېخنىك	1992	سەھىيە (پىلانلىق تۇغۇت)	ئوتتۇرا دەرىجە
ما جۇڭشېن	ئەر	خۇيزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا بىلىشقۇرۇش كەسپى)	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يۈنشيا	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	1992	ئىقتىساد (كارخانا بىلىشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
يۆ سېنلىن	ئەر	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	12.1992	ئىقتىساد (كارخانا بىلىشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ فىڭشيا	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل ئىقتىسادچى	12.1992	ئىقتىساد (كارخانا بىلىشقۇرۇش)	ئوتتۇرا دەرىجە
ئالىمجان	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	3-دەرىجىلىك ئادۇوكات	12.1992	ئادۇوكاتلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
گو يەنيۈن	ئەر	خەنزۇ	ئالىي مەكتەپ	3-دەرىجىلىك ئادۇوكات	12.1992	ئادۇوكاتلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ چۈەنخۇا	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	مەسئۇل بوغالتىر	5.1992	بوغالتىرلىق كەسپى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يۈنخۇي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچىسى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فۇ لىك	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچىسى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇي شۇنچىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	بالالانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە		
مۇ شياڭخۇي	ئايال	خۇيزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچىسى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ئۇزۇپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ئۇزۇپە دەرىجىسى
ۋۇ لىڭجېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لۇ زىلىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇن يۈفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى خۇاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شاڭ جىگۈ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇاڭ شيۈيۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
نىڭ شۆخۇي	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992.	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ مىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تاڭ بىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى خۇاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شى يۈلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ژاڭ رۇي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ژېن گۈيچېن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
نەن ۋېنمېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شۇ يۈڭمېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى گۈيبۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
مېڭ مېي	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خۇاڭ خۇمن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇن گۇيبېڭ	ئايال	خەنزۇ	باشلانغۇچ دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ شۇجۇن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ گۇيمن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ لىجۇن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چى پېڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
باۋ شۆچىن	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ مېيرۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ لى	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ پېيجۇن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ پېڭ	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شا جىمېي	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ فېڭچىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خې مېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چەي شۆتىڭ	ئايال	شىبە	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئالاقە يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
سۈلگە شىۋۈ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى چىدى	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رەھمان	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ھەمرا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مارجان	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
بۈسارەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تۈرسۈنئاي	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خەيرىنسا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئامانگۈل	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ھۆرلىقا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مەريەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
زىلەيقەز	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تۇردى	ئەر	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
نۇسرەت	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تۇنايىم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
پاتىگۈل	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئائىلە يۇقىرى مەمۇرىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى) ئۆزىنى دەرىجىسى
تورسۇنكۇل	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
تىللاخان	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ يۈچىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
سۇڭ شيۇجۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ بولەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
شۇ گۈيچيۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ لى	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
ما يىڭفاڭ	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ يۈچۈن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
ربك بىگرۇي	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
دۇ يىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ چۈكشيا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ چۈنلۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
ما گۈيجى	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ جيالىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە
تيمن يىڭچى	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
گو جۇمن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خەن ماۋلىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تاڭ بىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ جۇۋلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇڭ شاۋلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جى يۇلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تيەن رۇفېن	ئايال	توجازۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ خۇيىيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تيەن گېڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋېي چىڭرۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جياڭ ۋېنخۇا	ئايال	رۇس	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مۇكەرەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئاسىيە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئايگۈل	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ياۋ گۈيچىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ليۇ خۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئالىي يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
ۋاڭ شۆچىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ سۈيمن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خەن شۇلىك	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ يىدا	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چياۋ خۇيپىڭ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چيۇ فېڭلەن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گېك مېيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
بەي يۈئې	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شې فېڭيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى پېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ژېي لى	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
پەن شيۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋپىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ لەنيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى چېڭچۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گۈي جيايۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
جىن يىجېڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جا ۋۇجيەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شى شياۋيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ياڭ يۈلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خې شۆ فېن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
چېن جىڭلەن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ شۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما شڭخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جىن يۈئې	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خەن جيەنجۈن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سەي جىيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ليۇ ۋېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما شياۋخۇڭ	ئايال	خۇيزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ياڭ جۈن	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۆ يۈيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گۈمن چېڭجى	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
شاۋ جيې	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شى سۈيىۋ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گەن جيامېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ ليەنۋېن	ئەر	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ليۇ پېيتىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇمن خۇي	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ ئېنچىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇمەخان	ئايال	قازاق	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
زەينەپ	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ھەببە نىياز	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مەريەم قاسىم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئادالەت يۇسۇپ	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئادالەت ئابلىز	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
پەزىلەت ئىلياس	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مىنەۋەر پەخرىدىن	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئەكبەر ئېلى	ئەر	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئائىلە يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ئۇزۇپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى) ئۇنتۇرا دەرىجە
ئامىنە نۇردى	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
مۇھەممەت نىياز	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
غالىبىيەت	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
فىردەس	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
دىلنۇر	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
ھىممەت	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
خاسىيەت	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
ئابدۇھەلى	ئەر	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
گۈلنىسا	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
ھۆرنىسا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
تۇخلى	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
زۇمرەت	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
ھەلىمە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
مەريەم بارات	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
پاتىگۈل	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى
چولپان	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئۇقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئۇقۇتقۇچىسى

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەمۇرىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
چياۋ جيې	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سەي شۇجۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لۇ جىچىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋېن شىنپىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئابدۇشۇكۇر	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
پاتىگۈل ئىمىن	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رىزۋان	ئايال	ئۇيغۇر	ئوتتۇرا تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋۇ لىڭجېن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	سەۋىيە باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى ۋېنلى	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جۇ فەنيۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىيۇ مۇشيا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يالڭ شيۇجېن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى لى	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مەريەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خالىدە	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
نىساخان	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي مەكتەپ	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
رىزۋان نىياز	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ جې	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دۇمن سۇلەن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى بېنلىيەن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لو شيۇڭۋېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گاۋ شۇپىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ خۇڭ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ما مىڭ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گاۋ جيەنخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مەمەت	ئەر	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئامىنە تۇرغۇن	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئايشەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى رۇيىڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لو يۇخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
كۇڭ فەنيۇمن	ئايال	مانجۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ ۋېيجېن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئائلە يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قارشىلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
كو سۈيخۇا	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
زۇ شىگشىك	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋۇ شىنمېي	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رېن سەنيۇ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋاڭ پىڭفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
فەن جىگرۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خالىدەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
پەخرىنسا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ئايشەم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خالىدەم يۈسۈپ	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
كۈلپىيە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
مىنەۋەر	ئايال	ئۇيغۇر	ئوتتۇرا تېخنىكوم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
كۈلئايىم	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
شيۇڭ نۈدىي	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يۇ لىن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ شۇسۇڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئەڭ يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
سەي پېيفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
يىن جيەنشاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
گا ۋۇلى	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
بەي يۈلىەن	ئايال	خۇيزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاڭ شۈيۈ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خې لىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۈڭ شيۇخۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى يەنيىن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى خۇا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تيەن يەنفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لياڭ فېك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
جاۋ يەنخۇ	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
سۇن شەنلى	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دىك يۈگفاڭ	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋەن جاڭچۈن	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
توختىخان	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئىسىم-فامىلىسى	جىنسى	مىللىتى	ئائلە يۇقىرى مەمۇرىيەت سەۋىيەسى	كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنىڭ نامى	باھالانغان ۋاقتى	قاراشلىق سىستېمىسى (كەسپى)	ۋەزىپە دەرىجىسى
سوپىيە	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
خەمىت	ئەر	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رەيھان قادىر	ئايال	ئۇيغۇر	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
نارمى	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋالىق لىك	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋۇشۇچىن	ئايال	خەنزۇ	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لى دۆگىمن	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
رەمزىيە	ئايال	ئۆزبېك	ئالىي تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
لىۋ يىك	ئايال	خەنزۇ	ئوتتۇرا تېخنىكۇم	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
ۋالىق جېمىنشيا	ئايال	خەنزۇ	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
تەن شيۇشيا	ئايال	خەنزۇ	تولۇق ئوتتۇرا	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە
دىلبەر ئابدۇللا	ئايال	ئۇيغۇر	تولۇقسىز دارىل	باشلانغۇچ مەكتەپ ئالىي ئوقۇتقۇچى	11.1992	باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى	ئوتتۇرا دەرىجە

ئاخرقى سۆز

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى» نىڭ ئورىگىنالىنى يېزىش خىزمىتى 1988-يىلى باشلانغان بولۇپ، ئالته يىل داۋام قىلدى، ئورىگىنالى يەتته قېتىم ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، ھازىر رەسمىي نەشىردىن چىقتى. تەزكىرىگە يېقىنقى 100 يىلغا يېقىن ۋاقتتىن بۇيان، رايون تەۋەسىدە يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشكە مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللار كىرگۈزۈلدى. ئۇ ھازىرقى زامان دەۋر كىشىلىرى ھەمدە كېيىنكى ئەۋلادلارغا پايدىلىق مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

تەزكىرە تۈزۈش جۈڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ مەدەنىيەت ئەنئەنىسى، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغان، ئىشىك سىرتقا ئېچىۋېتىلگەندىن بۇيان، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى، تيانشان رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى ئاپتونوم رايونلۇق، شەھەرلىك تەزكىرە كومىتېتلىرىنىڭ تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتى توغرىسىدىكى يولىيورۇقىغا ئاساسەن، 1985-يىلى 10-ئايدا تيانشان رايونىنىڭ تەزكىرىسىنى تۈزۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى قۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تيانشان رايونىنىڭ تەزكىرىسىنى تۈزۈشكە تەييارلىق قىلىش ئىشخانىسى قۇردى. 1987-يىلى ئىشخانىنىڭ رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ، كادىرلارنى سەپلىدى. بۇ ئىشخانا رايونىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، ئالاقىدار تەزكىرە تۈزۈش ماتېرىياللىرىدىن پايدىلىنىپ، «تيانشان رايونى تەزكىرىسى» نىڭ مۇندەرىجىسىنى تۈرغۈزۈپ چىقىپ، ئۇنى «تيانشان رايونى تەزكىرىسى» نىڭ ئومۇمىي گەۋدە رامكىسى قىلدى. 1988-يىل 4-ئايدا رايونلۇق تەزكىرە تۈزۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى تيانشان رايونى بويىچە تۇنجى قېتىم تەزكىرە خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، تەزكىرە تۈزۈشكە سەپەرۋەر قىلدى، «تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نى يېزىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشتۇردى، «ھەممە كىشى تەزكىرە تۈزۈش» پرىنسىپى بويىچە رايون تەزكىرىسىنىڭ مۇندەرىجىسىنى تۈرلەرگە ئايرىپ، نىشانلىق باشقۇرۇشقا كىرگۈزۈپ، تارماقلارنى باشقۇرغۇچىلار بىلەن مەسئۇلىيەتنامە ئىمزالاپ، 35 ئورۇنغا ئەمەلىيلەشتۈردى، خادىملارنى ماتېرىيال توپلاش، ئۇزۇن ماتېرىياللارنى توپلاپ بۆلەككە ئايرىش، سىناق تەرىقىسىدە يېزىش، باب، پاراگرافلارنىڭ دەسلەپكى ئورىگىنالىنى بېكىتىشكە تەشكىللىدى. تەزكىرە سۈپىتىگە ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، تەزكىرە ئىشخانىسى ئۆز ۋاقتىدا 198 مەخسۇس، قوشۇمچە تەزكىرە تۈزۈش خادىمى ۋە تارماقلارنىڭ رەھبەرلىرى قاتناشقان ئۇچ قارار كۇرس ئېچىپ، كەسپىي جەھەتتە تەربىيەلەش ئېلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىگە بولغان تونۇشىنى ئۆستۈرۈپ، ئورىگىنال يېزىش ئۆلچىمىنى ئىگىلەپ، ئورىگىنال يېزىش خىزمىتىنى ساغلام تەرەققىي قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

كەڭ تەزكىرە تۈزگۈچى خادىملار تيانشان رايونىنىڭ رايون بولۇپ تەسىس قىلىنغاندىن بۇيانقى رايون ئايرىمىسى، ئاپپارات ئۆزگىرىشى كۆپ بولۇش، تارىخي ماتېرىياللار كەمچىل بولۇشتەك قىيىنچىلىقنى يېڭىپ، ئەھۋالنى بىلگۈچىلەرنى زىيارەت قىلىش، سۆھبەت يىغىنى ئېچىش قاتارلىق شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئاغزاكى ماتېرىياللارنى توپلاپ، كۆپ جەھەتتىكى ئەھۋاللار بويىچە پىكىر ئېلىپ، كۆپلىگەن ماتېرىياللارنى توپلىدى. 1990-يىلغىچە، ئورىگىنال يازمىدىغان ھەرقايسى ئورۇنلار ئەھۋالنى بىلگۈچىلەردىن 369 ئادەم (قېتىم) نى زىيارەت قىلىپ، 84 قېتىم سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، 770 مىڭ خەتلىك ماتېرىيالنى توپلاپ رەتلەپ، 12 مىڭ 268 پارچە (توم) ئارخىپنى ئوقۇپ، 1492 پارچە ماتېرىيال كارتوچكىسىنى تىزىمغا ئېلىپ ھەرقايسى قىسىم، باب پاراگرافلار بويىچە 630 مىڭ خەتلىك دەسلەپكى ئورىگىنالنى

تاماملاپ، دەسلەپكى قەدەمدە نەتىجىگە ئېرىشتى. شۇ يىلى تېيانشان رايونى بويىچە 2-قېتىملىق تەزكىرە خىزمىتى يېغىنى ئېچىلىپ، ئالدىنقى بىر باسقۇچلۇق خىزمەتلەر خۇلاسلاندى، دەسلەپكى ئورىگىنالنى تاماملىغان ئورۇنلار تەقدىرلەندى، تېيانشان رايونلۇق بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى قاتارلىق تەزكىرە ئورىگىنالىنى ياخشى يازغان سەككىز ئورۇن مۇكاپاتلاندى ھەمدە تەزكىرە تۈزۈش قەدىمىنى يەنمۇ تېزلىتىش خىزمىتى كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

«تېيانشان رايونى تەزكىرىسى»گە كىرگۈزۈلىدىغان ماتېرىياللارنىڭ ئىشەنچلىك، سوتسىيالىستىك پېئىچە تەزكىرىنىڭ سىياسىي ئۆلچىمىگە مۇۋاپىق بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، «تېيانشان رايونى تەزكىرىسى» بويىچە باھالاپ بېكىتىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئورىگىنالنى ئۇچ دەرىجە بويىچە باھالاپ بېكىتىشتىن ئىبارەت باھالاپ بېكىتىش تۈزۈمى تۈزۈپ چىقىلدى. بۇنىڭدا ھەرقايسى تارماقلار تەزكىرىسىنىڭ ئورىگىنالىنى دەسلەپكى قەدەمدە باھالاپ بېكىتىش، رايونلۇق باھالاپ بېكىتىش گۇرۇپپىسى ئىككىنچى قېتىم قاراپ چىقىش، رايونلۇق تەزكىرە تۈزۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى ئۈچىنچى قېتىم قاراپ چىقىپ ئورىگىنالنى بېكىتىش تەلەپ قىلىندى. ھەر قېتىمقى باھالاپ بېكىتىشتە دەم ئېلىشقا، پىنسىيىگە چىققان مۇناسىۋەتلىك كادىرلار، ئەھۋالنى بىلىدىغانلار قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلىندى، باھالاپ بېكىتىش پىكرىگە ئاساسەن ھەرقايسى تارماقلار ھەر قېتىم تەزكىرە ئورىگىنالىغا تۈزۈتۈش كىرگۈزدى، ئەڭ ئاخىرى 1992-يىلى ھەرقايسى قىسىم، باب، پاراگرافلارنى ئۇچ دەرىجە بويىچە باھالاپ بېكىتىش، ئورىگىنالغا تۈزىتىش كىرگۈزۈش خىزمىتى ئاياغلاشتى.

1993-يىلى تېيانشان رايونلۇق تەزكىرە تۈزۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى بىلەن «تېيانشان رايونى تەزكىرىسى» نى تۈزۈش كومىتېتى تەرتىپكە سېلىنىپ، تەزكىرە تۈزۈش قەدىمى تېزلىتىلدى. ئالدى بىلەن رايون تەزكىرىسىنىڭ قىسىم مۇندەرىجىسى تۈرغۇزۇلدى، ئومۇمىي تۈزۈش پىلان بويىچە تۈزۈلدى، ئومۇمىي جەھەتتىن تۈزۈش گۇرۇپپىسى تەشكىللەندى، بارلىق كۈچ بىلەن ئاتلىنىپ ئومۇمىي جەھەتتىن تۈزۈش باشلاندى. رايون ئەھۋالىنى پىششىق بىلىدىغان قەلەم قۇۋۋىتى بىر قەدەر كۈچلۈك، تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىگە ئىشتىياق باغلىغان توققۇز يولداشتىن تەركىب تاپقان «تېيانشان رايونى تەزكىرىسى»نى ئومۇمىي جەھەتتىن تۈزۈش گۇرۇپپىسى تەشكىللەندى. ئۇلار ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئىش قوشۇپ ئىشلەپ ئورىگىنالالارنى ئۆزگەرتىپ، قىسقارتىپ، ئاددىيلاشتۇردى، ئاپپاراتلارنى تەڭشەپ، سانلىق مەلۇمات ئاساسلىرىنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق دەللەپ، ماتېرىياللارنى تولۇقلاپ، خەتلەرنى ئۆزگەرتىپ، تىنىش بەلگىلىرىنى قېلىپلاشتۇردى. بىر يىل جاپالىق خىزمەت قىلىش ئارقىلىق، 1994-يىل 5-ئايدا ئورىگىنال پىزىلىپ بولدى. كېيىن ئۇرۇمچى شەھەرلىك تەزكىرە ئىشخانىسى تەرىپىدىن تەكشۈرۈپ ئوتكۈزۈۋېلىندى. رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى ئورىگىنالنى تەكشۈرۈپ بېكىتىپ، نەشرگە بېرىشنى تەستىقلىدى.

رايون تەزكىرىسىنىڭ دەۋر ئالاھىدىلىكى ئۇزۇن بولۇشنى كۆزدە تۇتۇپ، توپلانغان ماتېرىياللارنىڭ ۋاقتىدا مەسلىھەتلىشىش، تەربىيىلەش رولىنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، رايونلۇق تەزكىرە ئىشخانىسى 1988-يىلى «تېيانشان رايونى رەھبەرلىرىنىڭ ئىسىملىكى»، «تېيانشان رايونىنىڭ يەر ناملىرى»نى تۈزۈپ چىقتى؛ 1992-يىلى «تېيانشان رايونىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى»نى، «ئۇرۇمچى شەھىرى تېيانشان رايونى» ناملىق سۈرەتلىك توپلامنى تۈزۈپ چىقىپ نەشر قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە 1988-يىلدىن 1993-يىلىغىچە بولغان ھەرقايسى يىللاردىكى «تېيانشان رايونىنىڭ چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى تۈزۈپ تارقاتتى. تەزكىرە تۈزۈش ئارىلىقىدىكى بۇ نەتىجىلەر ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر ھەمدە كەڭ كادىرلارنىڭ رايون ئەھۋالىنى چۈشىنىشى، رايوننىڭ سىرتقا ئېچىۋېتىلىشىدە كۆرۈنەرلىك ئىجتىمائىي ئۈنۈم ياراتتى.

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نى تۈزۈشتە، ماتېرىيال توپلاش، يېزىشتىن تارتىپ نەشر قىلىشقىچە، رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى، سىياسىي كېڭەشنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرى باشتىن ئاخىر بىۋاستە غەمخورلۇق قىلىپ، ئادەم كۈچى، مالىيە كۈچى، ماددىي كۈچ جەھەتتە كاپالەتلىك قىلدى. شەھەرلىك تەزكىرە ئىشخانىسى رايونلۇق تەزكىرە ئىشخانىسىنى ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىدى، باھالاپ بېكىتىشكە يېتەكچىلىك قىلدى. ھەرقايسى تارماقلارنىڭ رەھبەرلىرى ئۆزلىرى بىۋاستە تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىگە قاتنىشىپ، يېزىش خادىملىرىنى ئاجرىتىپ بېرىپ، تەزكىرە ئورىگىنالىنىڭ ۋاقتىدا ئورۇندىلىشىغا كاپالەتلىك قىلدى، رايوندا تۈرۈشلۇق ئورۇنلار ۋە دەم ئېلىشقا، پېنسىيىگە چىققان خادىملار تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى ماتېرىيال بىلەن قىزغىن تەمىنلەپ،«تيانشان رايونى تەزكىرىسى» نىڭ تۈزۈلۈشى ئۇچۇن تېگىشلىك تۆھپە قوشتى. بىز بۇ يەردە ئۇلارغا ئالىي ئېھتىرام بىلدۈرىمىز.

تەھرىرلەش سەۋىيىمىز چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، مەزمۇن جەھەتتە خاتا بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش قىيىن، كىتابخانلارنىڭ تەنقىدىي پىكىر بېرىشىنى، تۈزىتىپ ئوقۇشنى ئۈمىد قىلىمىز.

مۇھەررىرددىن

1994-يىل 5-ئاينىڭ 17-كۈنى

تەزكىرە تۈزۈش ئاپپاراتى ۋە خادىملار

تيانشان رايونلۇق تەزكىرە تۈزۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى

گۇرۇپپا باشلىقى: مۇرات يۈنۈس
مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقلىرى: مەمتىمىن سادىق، مايۇفاڭ
ئەزالىرى: تيەن جىڭتاۋ، ۋاڭ چۈەنجيې، لى فاجاڭ، چېن ۋېنفېڭ، تۇرسۇن شامى، گوچىڭپېڭ.
ئالدىنقى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى: ئەركىن ئىبراھىم
ئالدىنقى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىرى: لۇجۇنجيې، يۈنۈس يۈسۈپ، ۋېن باۋرۇڭ
ئالدىنقى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرى: كې ۋەنيۇ، چېن گوجۇ، مۇتوجى، پۇتوكشەن، رېن گۇاڭيۈەن، جاۋ يىڭجيې، چېن جۈنيې، ياڭ ۋېنلۇڭ، ۋەن چۈنلىن، سەي شۇمىن، گۇڭ رۇكشىن، ۋاڭ لاڭ، جۇڭ ۋېيجۇ، ئەكبەر ئابدۇرېھىم

تەزكىرە ئىشخانىسى
مۇدىر: چېن ۋېنفېڭ
مۇئاۋىن مۇدىر: ۋېي يۈەن
خىزمەتچى خادىملار: گۇشەن، يۈشىنخۇا، مەلىكە ئىبزىز
ئىشخانىنىڭ ئالدىنقى مۇدىرى: رېن گۇاڭيۈەن
ئىشخانىنىڭ ئالدىنقى مۇئاۋىن مۇدىرى: چېن ۋېنفېڭ
ئىشخانىنىڭ بۇرۇنقى خىزمەتچى خادىملىرى: شى يىڭچىڭ، جۇلىن

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نى تۈزۈش ھەيئىتى

مۇدىر: مۇرات يۈنۈس
مۇئاۋىن مۇدىرلار: مەمتىمىن سادىق، مايۇفاڭ، ۋاڭ چۈەنجيې، لى فاجاڭ، چېن ۋېنفېڭ، ۋېي يۈەن
ئالدىنقى تەزكىرە تۈزۈش ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى: ئەركىن ئىبراھىم
ئالدىنقى تەزكىرە تۈزۈش ھەيئىتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: يۈنۈس يۈسۈپ، رېن گۇاڭيۈەن

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نى تۈزگۈچى خادىملار

مەسلىھەتچى: جياچىنجى
مەسئۇل تەھرىر: چېن ۋېنفېڭ
مۇئاۋىن مەسئۇل تەھرىر: رېن گۇاڭيۈەن، ۋېي يۈەن

بۆلەكلەر بويىچە تەھرىرلىگۈچىلەر (مۇندەرىجە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى)

چوڭ ئىشلار، ئومۇمىي بايان، 10-بۆلۈم:	چېن ۋېنفېڭ
1-، 2-، 3-، 4-بۆلۈم:	ۋاڭ چۈەنجې
5-، 8-، 9-بۆلۈم:	شيۇڭ مىڭجاڭ
6-، 19-بۆلۈم:	رېن گۇاڭيۈەن
7-، 15-بۆلۈم:	يۈ شىنخۇا
11-، 13-، 14-بۆلۈم:	ۋۇمىنلى
12-، 17-بۆلۈم:	ۋېي يۈەن
16-بۆلۈم:	لى فاجاڭ
18-، 20-بۆلۈم:	گۇشەن

تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغۇچىلار: لى مىڭ، چېن خۇڭجى
سۈرەتچى: سۈي تۇڭ، يۈ تيېفېڭ، يۈشىنخۇا، جاڭ شىمىن، جاۋ چىلياڭ، جاڭ فېڭشى، لى شياڭدۇڭ، نىجات، ۋاڭ زېڭشيۇ، سۇشېڭجى

بۇندىن باشقا رەسىملەر «ئۈرۈمچى» رەسىملەر توپلىمى ژۇرنىلى ۋە رايوندا تۇرۇشلۇق ئورۇنلار تەمىنلىگەن رەسىملەردىن تاللاپ ئېلىندى.

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نى تەكشۈرۈپ بېكىتىش گۇرۇپپىسى

گۇرۇپپا باشلىقى: مەمتىمىن سادىق
مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى: مايۈفاڭ
ئەزالىرى: جياچىنجى، تيەن جېڭتاۋ، ۋاڭ چۈەنجيې، لى فاجاڭ، چېن ۋېنفېڭ، ۋېي يۈەن، ۋۇمىنلى

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نىڭ مەخسۇس بابلىرىنى باھالاپ تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى

رېن گۇاڭيۈەن، چېن ۋېنفېڭ، بەي كەي، كې ۋەنيۇ، گاۋ چاڭيۈەن، جاۋ يىڭجيې، لى فاجاڭ، شيۇڭ مىڭجياڭ

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نى ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىگەن ئورۇنلار

رايونغا قاراشلىق ئورۇنلار
رايونلۇق پارتكوم ئىشخانىسى، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېت ئىشخانىسى، ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، سىياسىي كېڭەش ئىشخانىسى، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېت ئىشخانىسى، خەلق قوراللىق بۆلۈمى،

تارخىپ تىدارىسى، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى، بىرلىكسەپ بۆلۈمى، تىشچىلار تۈيۈشمىسى، تىنتىپاق كومىتېتى، تايالار بىرلەشمىسى، سىياسىي قانۇن كومىتېتى، پىلان-تىقتىساد كومىتېتى، تەمكەك مۇلازىمەت شىركىتى، بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتى، شەھەر قۇرۇلۇش تىدارىسى، شەھەر قىياپىتى تازىلىقى-مۇھىت تاسراش تىدارىسى، سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش تىدارىسى، مال-باھاسى تىدارىسى، مۇپەتتىش تىدارىسى، مالىيە تىدارىسى، جامائەت خەۋپسىزلىك شۆبە تىدارىسى، سوت مەھكىمىسى، تەدبىلىيە تىدارىسى، تەپتىش مەھكىمىسى، خەلق تىشلىرى تىدارىسى، مىللەتلەر تىشلىرى كومىتېتى، تەمكەك كادىرلار تىدارىسى، مائارىپ تىدارىسى، مەدەنىيەت-تەنتەربىيە تىدارىسى، سەھىيە تىدارىسى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كومىتېتى تىشخانىسى، پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى، خەلق ھاۋادىن مۇداپىئە كۆرۈش تىشخانىسى، جەنۇبىي تازادلىق يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، شىمالىي تازادلىق يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، دوڭمېن مەھەللە تىش باشقارمىسى، غالىبىيەت يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، تىنتىپاق يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، تىنچلىق يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، يېڭى دېموكراتىيە يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، قارلىغاچلىق مەھەللە تىش باشقارمىسى، جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، بەخت يولى مەھەللە تىش باشقارمىسى، تۇلانباي مەھەللە تىش باشقارمىسى.

رايوندا تۇرۇشلۇق تۇرۇنلار

شەھەرلىك تارىخ-تەزكىرە تىشخانىسى، شەھەرلىك 1-سودا تىدارىسى، شەھەرلىك يېمەك-تىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى، شەھەرلىك تۇرلۇك مالالار شىركىتى، شەھەرلىك توقۇلما مالالار شىركىتى، شەھەرلىك بەش خىل مېتالالار شىركىتى، يېمەكلىكلەر شىركىتى، شەھەرلىك سۈت شىركىتى، شەھەرلىك نېفىت-كۆمۈر شىركىتى، شەھەرلىك كۆكتات شىركىتى، شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك تىدارىسى، شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇش تىدارىسى، شەھەرلىك مىللەتلەر تىشلىرى كومىتېتى، شەھەرلىك خەلق تىشلىرى تىدارىسى، شەھەرلىك يەر باشقۇرۇش تىدارىسى، شەھەرلىك باج تىدارىسى، تاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتى، خەلق بانكىسىنىڭ تاپتونوم رايونلۇق شۆبىسى، خەلق بانكىسىنىڭ شەھەرلىك شۆبىسى، سودا سانائەت بانكىسىنىڭ تاپتونوم رايونلۇق شۆبىسى، سودا-سانائەت بانكىسىنىڭ شەھەرلىك تارماق بانكىسى، شەھەرلىك سودا-سانائەت بانكىسىنىڭ تيانشان رايونلۇق تىش بېجىرىش تورنى، قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ تاپتونوم رايونلۇق شۆبىسى، قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ شەھەرلىك تارماق بانكىسى، شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسىنىڭ تيانشان رايونلۇق تىش بېجىرىش تورنى، يېزا تىگلىك بانكىسىنىڭ تاپتونوم رايونلۇق شۆبىسى، يېزا تىگلىك بانكىسىنىڭ شەھەرلىك تارماق بانكىسى، شەھەرلىك يېزا تىگلىك بانكىسىنىڭ تيانشان رايونلۇق تىش بېجىرىش تورنى، ستراخۇانىيە شىركىتىنىڭ تاپتونوم رايونلۇق شۆبە شىركىتى، ستراخۇانىيە شىركىتىنىڭ شەھەرلىك تارماق شىركىتى، شەھەرلىك ستراخۇانىيە شىركىتىنىڭ تيانشان رايونلۇق تىش بېجىرىش تورنى، «تيانشان» شەھەر تىناۋەتلىك قەرز كوپىراتىپى، يۇمندا شەھەر تىناۋەتلىك قەرز كوپىراتىپى.

«تيانشان رايونى تەزكىرىسى»نىڭ ھەرقايسى مەخسۇس بابلىرىنى تۇستىگە ئېلىپ يازغان تورۇنلاردىكى تاساسلىق ماقالە يازغان خادىملار

تەزكىرە تىشخانىسىدىن: چېن ۋېنفېڭ، گۇشەن، يۇشنخۇا

پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتىدىن: يۇتېيفېڭ

شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسىدىن: ۋاڭ چۈمنجې، دۇيۇڭ
شەھەر قىياپىتى تازىلىقى مۇھىتنى ئاسراش ئىدارىسىدىن: گۇشەن
پىلان-ئىقتىساد كومىتېتىدىن: شيۇڭ مىڭجياڭ
ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىدىن: شيې جۇڭيىڭ، لى باۋيىڭ
بىناكارلىق-قۇرۇلۇش شىركىتىدىن: مالىگو
مال باھاسى ئىدارىسىدىن: سۇ شياۋچۈن
مۇپەتتىش ئىدارىسىدىن: شۇ مىڭشەن، ۋاڭ لاڭ
سودا-سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدىن: ۋاڭ دىشېڭ، ۋۇ يۈشېڭ
مالىيە ئىدارىسىدىن: لىيۇ زۇڭشەن
پارتكوم ئىشخانىسىدىن: شى يۈڭ، سۇي يەنفېڭ
بىرلىكسېپ بۆلۈمىدىن: شەن يۈفۇ، خې خۇيچىن
تەشۋىقات بۆلۈمىدىن: ۋۇمىنلى، يۈجيەنپېڭ
تەشكىلات بۆلۈمىدىن: ۋاڭ شىن، لىيۇگۇيرۇڭ
ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىدىن: گوۋمنچۈن، خەن يەن
ھۆكۈمەت ئىشخانىسىدىن: لىيۇ يۈمنجۇ، لىيۇيى
خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئىشخانىسىدىن: ياڭ خۇا، دۇڭ يۈتيەن
سىياسىي كېڭەش ئىشخانىسىدىن: جاۋ گۇيفاڭ، جاۋ يىڭجېپ
ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدىن: دۇڭ يۈتيەن
ئىتتىپاق كومىتېتىدىن: جاڭ خۇاۋېن، لى مىن
ئاياللار بىرلەشمىسىدىن: فاڭ شيۇلىيەن، لىيۇرۇيلەن
سىياسىي قانۇن كومىتېتىدىن: ماجىڭ
جامائەت خەۋپسىزلىك شۆبە ئىدارىسىدىن: گوچۈنشېڭ
سوت مەھكىمىسىدىن: جاڭ بىلىيەن
تەپتىش مەھكىمىسىدىن: لى زېرۇن، جاۋشۇشيەن
ئەدلىيە ئىدارىسىدىن: جاڭ لامېي
خەلق قوراللىق بۆلۈمىدىن: ۋاڭ جۇڭلى
خەلق ھاۋادىن مۇداپىئە كۆرۈش ئىشخانىسىدىن: مياۋ چۈنجى، مادىلۇ
مەدەنىيەت-تەنتەربىيە ئىدارىسىدىن: ۋاڭ ياۋزۇ، ۋاڭ جيەنشېن
مائارىپ ئىدارىسىدىن: ۋاڭ شىنكاڭ، ۋاڭ جاۋلۇ، ۋاڭ يىلىپ
سەھىيە ئىدارىسىدىن: ياڭ ۋېنخۇ، چېن شەنلىڭ
ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق كومىتېت ئىشخانىسىدىن: گۇشەن، جاۋ شۇشيا
خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىدىن: خۇئەنسېن، ۋاڭ يەن، جاڭ لەن
مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىدىن: ماجلۇ، ۋېي يۈڭخې
ئەمگەك كادىرلار ئىدارىسىدىن: جۇجياڭ، جاۋشڭلۇ
جەنۇبىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: ۋاڭ يۈمن
شىمالىي ئازادلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: لىيۇ يۈپېڭ، ۋاڭ سۇيلىڭ
دوڭمېن مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: فېڭ ۋېي

غالىبىيەت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: مايۇلياق
ئىنتىپاق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: خەن شاۋلى
شىمالىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: ياق مىك
تىنچلىق يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: جېك گودۇق
قارلىغاچلىق مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: رېن لەنشيا
جەنۇبىي شىنخۇا يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: ۋاق شىگيۇ
بەخت يولى مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: خەن فېك
ئۇلانباي مەھەللە ئىش باشقارمىسىدىن: شۇيەنخۇا

تەرجىمىسىگە قاتناشقۇچىلار

مەلىكە ئىزىز	ئالىمجان ياسىن
شازادەم نەسىرىدىن	تۇرسۇن شامى
ھاكىم ھاشىم	ئەنۋەر ئۆمەر
ئىلھام يۈسۈپ	ئىسلامجان شېرىپ
شۇكۇر روزى	ھىدايەت تىللا
قادىر مەمەت	ئابدۇغوپۇر ئوبۇلقاسىم
پاتىگۈل تۇرسۇن	ئىلى ئابدۇكېرىم

تەرجىمە تەھرىرلىكىنى تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچىلەر: مۇرات يۇنۇس، مەمتىمىن سادىق، ساۋۇت سالاھىددىن، ياقۇپ مۇھەممەتروزى، شازادە نەسىرىدىن، تۇرسۇن شامى

مەسئۇل كورېكتورلىرى: روشەن ئابدۇرېھىم
ياقۇپ مۇھەممەتروزى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى جايلار تەزكىرىسى

تيانشان رايونى تەزكىرىسى

تيانشان رايونى تەزكىرىسىنى تۈزۈش كومىتېتى تۈزگەن
نەشر قىلغۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى
ۋە تارقاتقۇچى
(بېيجىڭ خېپىگلى شىمالىي كوچا 14-قورۇ، پوچتا نومۇرى: 100013)
تىزغۇچى: «بوغدا» ئېلېكترونلۇق مەتبەئە سىستېمىسى
باسقۇچى: مىللەتلەر باسما زاۋۇتى
1997-يىل 4-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى
1997-يىل 4-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 96.00 يۈەن